ਭਾਈ
ਵੀਰ ਸਿੰਘ
ਰਚਨਾਵਲੀ

(ਜਿਲਦ ਚੌਥੀ)

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਚਮਤਕਾਰ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰਚਨਾਵਲੀ

ਜਿਲਦ ਚੌਥੀ ਭਾਗ-1

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰਚਨਾਵਲੀ

ਜਿਲਦ ਚੌਥੀ ਭਾਗ-1, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ

BHAI VIR SINGH RACHNAAVLI (In Punjabi)

Vol-IV Part-I Guru Nanak Chamatkar

© ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ।

ਦੂਜੀ ਵਾਰ-1988

ਤੀਜੀ ਵਾਰ-2011

ਕਾਪੀਆਂ-5000

ਕੀਮਤ : 316 ਰੁਪਏ

1120- ਹ. ਪੁ-1586

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਛਾਪਕ : ਤਰੁਣ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਰਾਹੀਂ : ਕੰਟਰੋਲਰ, ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ, ਪੰਜਾਬ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗੰਵਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਖ ਕੇ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਗੌਰਵ ਨਾਲ ਬ੍ਰਜ ਅਥਵਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਉਰਦੂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜੁਮਾਨੀ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਟਰਾਣੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ।

ਆਪ ਨੇ ਕਵਿਤਾ, ਵਾਰਤਾ, ਗਲਪ, ਸੰਪਾਦਨ ਆਦਿ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੱਥ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਸਫ਼ਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਬੜੀ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਨਾਲ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੇ।

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮੌਕੇ ਆਪ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪੰਜ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਚੌਥੀ ਕੜੀ ਵਿਚ 'ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ' ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਗ ਅਤੇ ' ਸ੍ਰੀ ਅਸ਼ਟਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ' ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਜਿਲਦ ਦਾ ਆਕਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਦਾ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛਾਪੇ ਗਏ। ਸਟਾਕ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਪਾਠਕ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨਗੇ।

ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਤਤਕਰਾ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰਚਨਾਵਲੀ

(ਚੌਥੀ ਜਿਲਦ) ਭਾਗ 1

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰਚਨਾਵਲੀ

(ਚੌਥੀ ਜਿਲਦ)

ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ

ਡਾਕਟਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ, ਅਸ਼ਟ ਗੁਰ ਚਮਤਕਾਰ ਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ। ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ, ਹਰ ਸਾਲ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ ਸਪਤਾਹਕ ਪੱਤਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਜਾਂ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਆਦਿਕ ਵਿਚ, ਛਪਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਤਲੀ ਪੁਸਤਕ ਭੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਉਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਤੇ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਛਪ ਜਾਣ ਉਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮੰਗ ਆਈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰ ਭੀ ਲਿਖੇ ਜਾਣ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਜੋਂ ਅਸ਼ਟ ਗੁਰ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ ਤੇ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਜੀਵਨ ਅੰਕਿਤ ਹੋਏ। ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਿਆ--ਪਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹਾਲੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਆਰੰਭ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ 1957 ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਹਥਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਤੇ ਅਸ਼ਟ ਗੁਰ ਚਮਤਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਛਾਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਮਤਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਉਤੇ ਕਾਫੀ ਚਾਨਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸੁਰਾਂ ਹਨ—ਇੱਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੂਜੀ ਵਚਿਤ੍ਰਤਾ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਚਿਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਠਕਾਂ ਉਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪਵੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਹਰਾ ਹੈ—ਇਕ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਹ ਪਾਠਕ ਹੀ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਪੱਖ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ, ਬਿਨਾਂ ਲੇਖਕ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ-ਭਾਵ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਆਪ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਲ ਭਾਵਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ। ਉਹ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਬੇਅੰਤ ਉੱਚਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਮਹਾਨ ਮੰਨਿਆ, ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ। ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਿਖ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਕਵਿਤਾ ਹੋਰ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਸਿਖ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹਮ-ਮਜ਼੍ਹਬ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਈ ਛੋਟਾਂ ਦੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ। ਲੇਖਕ ਤੇ ਪਾਠਕ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਚਮਤਕਾਰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਨੇਕ ਵਾਰੀ ਚੇਤੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਹਮ-ਮਜ਼੍ਹਬ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਅੱਵਲ ਕੁਝ ਸੀਮਿਤ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਬੱਝ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਲਾਭ ਭੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੇ-ਸੰਕੋਚ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਬਹੁਤਾ ਜਸ ਉਹ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਕਰਨਗੇ, ਉਨਾ ਬਹੁਤਾ ਸਿਖ ਪਾਠਕ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਯੋਗ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਹ ਇਸ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਵਾਜਬ ਤੇ ਕਾਫੀ ਆਧਾਰ ਲਭਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਐਸੇ ਵਿਸਥਾਰ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਤੇ ਲੱਛਣ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਠਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜ ਸਕਦਾ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਈਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਾਦੂ ਹੇਠ ਆਉਣੋਂ ਰੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਮਹਿਮਾ ਠੋਸ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਉਤੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮੁਖ-ਪਾਤਰ ਠੋਸ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਪੁਲ ਬੰਨੇ ਜਾਣ ਉਹ ਫੋਕਾ, ਥੋਥਾ, ਹੈਂਕੜ-ਬਾਜ਼ ਤੇ ਹਾਸੋ-ਹੀਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ਪਾਠਕ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਭਾਵ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਪਕੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਉਤੇ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਸਾਲਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਰਧਾ-ਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਚੁਕ ਕੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਂਦੇ

ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਭੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਬਿਰਤੀ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸੁਮੇਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਲੀਹ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵਨ ਖੋਜ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਰਹਿ ਕੇ ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਤਹਾਸ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮੂਲਕ ਸੋਮਿਆਂ ਤਕ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾਈ ਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵਾਚਿਆ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਸੁਸਿਖਿੱਅਤ ਬੁਧੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰ ਕੇ ਜਚਵੇਂ ਤੁਲਵੇਂ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਦਾ ਯਤਨ ਭੀ ਕੀਤਾ, ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਤੇ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜਿੰਨੀ ਭਰਪੂਰ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸੀ, ਸਿਖ ਜਾਂ ਗੈਰਸਿਖ, ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲੱਛਣ ਖੋਜ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਲੱਛਣ ਦਾ ਉੱਤਮ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਕਈ ਵਾਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਗਿਆਨ ਮੰਨਣ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਇਸ ਉਤੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਉਤੇ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਈਏ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਆਪਣੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਉਹ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਪਹਿਲੋਂ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ, ਰਸਾਇਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜਾਂ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੁਚੀ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਈ ਹਰ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਪਰਖੇ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਘਟਨਾ ਇਸ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪਰਖ ਕਸੌਟੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਵਾਪਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨ ਕੁਝ ਪਿਆ ਕਹੇ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸੱਚੀ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੇਕਾਂ ਨਵੀਨ ਇਤਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਭਿੰਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਚੁਣਨ ਲਗਿਆਂ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਦੀ ਛਾਣਨੀ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੰਦੇਹ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਕਤ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਖੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਦਾਰਥਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਚਦੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਨਿਰਾ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਭੀ ਹੈ।

ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹਦ ਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਇਆ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਘਟ ਮਹੱਤਵ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯੋਗ ਹਦ ਤਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲਾਰ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਨੀਂ ਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਾਚਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨੀ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਕਰੱਤਵਾਂ ਨੂੰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਆਤਮਕ ਪੱਖ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਭੀ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਕੇ ਬਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਟਪਟ ਨਹੀਂ ਨਿਬੇੜਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਿਰਾ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀ ਨਹੀਂ, ਨਿਰਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਸਾਧਨ ਤੋਂ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਡੂੰਘੇ ਦਿਲੋਂ ਲੋਚਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰੋਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਆਵੇ। ਜਿਹੜਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਤਹੀ ਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਕਾਵਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸ੍ਰੋਤੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਹਿਤ ਜਾਂ ਸੁਖ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ ਉਹ ਧੰਨਵਾਦ ਨਾਲ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਕਦੇ ਤਾਕੀਦ, ਕਦੇ ਝਾੜ-ਝੰਭ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਿਠਾਸ, ਕਦੇ ਨਿਮਰਤਾ, ਕਦੇ ਬੇਨਤੀ, ਕਦੇ ਤੰਬੀਹ, ਕਦੇ ਤਾੜਨਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਸੀਲੇ ਵਰਤ ਕੇ ਸ੍ਰੋਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਭ ਵਸੀਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ

ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਲਈ, ਨਾ ਇਹ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਟਿਕਾਣਿਆ ਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ ਦਿਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੋਟਾ ਮੋਟਾ ਸਾਰੰਸ਼ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ । ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਕਲਪਨਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਚਿੱਤਰ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਖ ਵਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਜਾਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਾਤਰਾਂ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਗਿਰੀ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਲਪਨਿਕ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਮੱਹਤਵ ਘਟਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸੋਨੇ ਉਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਯੋਗ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਉਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਖਣ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਭੀ ਗਵਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਵਸ ਲਗਦੇ ਸਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪ੍ਰਵੀਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭੇਦਿਕ ਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੀਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਪਣੀ ਅਮੀਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਅਪਣਾਏ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਿਨਵੈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਾਵੇਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ, ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੀ ਕਈ ਥਾਂ ਕਾਫੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਨਿਰੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਵਾਰਤਕ ਸਾਹਿਤਕ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤ੍ਵ ਤੇ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਆਮ ਇਤਹਾਸਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਜੋ ਸਮੁਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮਾਨਵੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚੇਤੰਨ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਜੁਗ ਦੀ ਆਰਥਿਕ-ਪਦਾਰਥਕ ਕੀਮਤਾਂ ਲਈ ਬੇਮੇਚੀ ਦੌੜ-ਭਜ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਚੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਆਤਮਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਚਾਹੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਦੇ ਸਨ, ਚਾਹੇ ਵਾਰਤਕ, ਨਾਵਲ ਚਾਹੇ ਨਾਟਕ ਇਤਿਹਾਸ ਚਾਹੇ ਜੀਵਨੀ, ਟੀਕੇ ਚਾਹੇ ਲੇਖ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਲਿਖਤ ਉਚੇਰੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਪਰਸਾਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਭੀ ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਜੋਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਵਰਗੇ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸਲ ਮੰਤਵ ਅਪਣੇ ਮਤ ਦੇ ਅਨੁਆਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਨਾਵਲ "ਬਾਬਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ" ਵਿਚ ਇਹ ਫਰਕ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ । ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੌਲਵੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨ-ਰੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾ-ਅਫਜ਼ਾਈ ਕਰਨੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਉਚੇਰੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਤਫ਼ਾਕ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਪਰ-ਸਾਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਈ । ਜੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਜੀਵਨੀਆਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦੇ । ਭਰਥਰੀ ਹਰੀ ਨੀਤੀ ਸ਼ੱਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਚੰਗੀ ਲਗੀ ? ਇਹ ਕੋਈ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨੈਤਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਚੰਗੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਰੀਝ ਨਾਲ ਉਲਥਾਇਆ । ਜਦ ਉਹ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਂਡ ਲਿਖਣ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਅਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਨਿਰੋਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਲਕਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜੇ ਇਸ ਚੁਣੇ ਮੰਤਵ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਖ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਚੁਣਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੀਆਂ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਉਹ ਜਾਇਜ਼ ਹਦ ਤਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹਨ । ਸਾਹਿਤਕ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੀਨਤਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਿਰੀ ਦੁਆਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਬੁਣਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਲਈ ਉਸ ਗਿਰੀ ਦਾ ਸਵਾਦ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਾਤਰ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਦੂਹਰੇ ਪ੍ਰਯੋਗ

ਤੋਂ ਜੋ ਢਾਂਚਾ ਉਹ ਖੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਭਰਨਾ ਬਾਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਇਹ ਕੁਝ ਹੀ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਰਤਾਲਾਪ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਗੋਸ਼ਟ ਦਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਛੋਹ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣਾ ਸਕੇ ਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਸਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਤ੍ਰਾਣ ਲਾ ਕੇ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਰਤੱਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ-ਕਰਮ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਹਿ ਲਵੇ ਪਰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਤਵਕਾਰੀ ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਵਰਗੀ ਸੀਮਿਤ ਤੇ ਸਤਹੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀ ਰੁੱਖੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਪੱਧਰੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਚਾਰਕ ਕਹਿਣਾ ਇੰਨਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਸਿਖ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤੇ ਪਰਸਾਰਕ ਮੰਨਣਾ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਫ ਕਿਹਾ ਹੈ :—

"ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਵ, ਉਪਦੇਸ਼, ਉੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਉਸ ਇਲਾਹੀ ਇਲਹਾਮ (ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਥਾਨੁ) ਵਿਚ ਹਨ ਓਹ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਐਉਂ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮਾਨੋਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ, ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਮਝ ਪੈਣ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੁਖੈਨਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।"

ਜੇ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਪਰਖੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਕਸਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚੇਰੇ ਤੇ ਚੰਗੇਰੇ ਮੰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਰਣਨ ਛਡ ਕੇ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਜਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਹ ਨਵਾਂ ਰੁਖ ਪਕੜਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਵਡੇਰੇ ਮੁਲ ਵਾਲਾ ਮਸਾਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲ ਦੇ ਕਦਰਦਾਨ ਹੋਈਏ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਚੇਰੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਭੀ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਣੀ-ਗਿਆਨੀਆਂ ਤੇ ਨਵੀਨ ਬੁਧੀਮਾਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਥਾਕਾਰ ਜਾਂ ਟੀਕਾਕਾਰ, ਜੇ ਉਹ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੇ ਸਾਧਾਰਣ ਲਿਆਕਤ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਪੌਰਾਣਿਕ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈ ਕੇ, ਨਵੀਨ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ, ਵੇਦਾਂਤ, ਸਾਂਖ, ਯੋਗ ਆਦਿਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੱਛਮੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪੁਰਾਣ ਤੋਂ ਕੰਨੀਂ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੱਛਮ ਦੇ ਲੋਕਰਾਜ, ਦੇਸ਼-ਭਾਵਨਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਸਮਾਨਤਾ, ਆਦਿਕ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਤਥਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਅਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਲਈ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਗਾਥਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਤਰਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਣਾ ਹੁਣ ਨਵੀਨ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪੁਰਾਣ ਤੋਂ ਅਪਰਿਚਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਉਹ ਲੋੜ ਪੈਣ ਉਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਆਖਿਆ-ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਭੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਨਵੀਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇੰਨੇ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਖਿਚ-ਧੂਹ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਚੋਖਟੇ ਵਿਚ ਜੜ ਦੇਣ। ਪੱਛਮੀ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਜੀਵਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਹ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕਰ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਵੇਂ, 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :—

"ਭਾਗੀਰਥ ਦੇਖੋ ਨਾ ਰੋਟੀ ਜੁ ਖਾਧੀ। ਖਾਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਖਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਪੇਟ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਪਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲਹੂ, ਮਿੱਝ, ਮਾਸ ਹੱਡੀ, ਮਗ਼ਜ਼, ਅੱਖਾਂ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਪਈ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਬੇਖ਼ਬਰੀ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪਰਤ ਹੈ ਨਾ ਅੰਦਰ ਜੋ ਏਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦਾਨੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਕੁੱਵਤ ਗੈਰ ਇਰਾਦੀ ਵਾਲੀ ਸਤਯਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਸੋ ਸੋਚ ਲਵੋ ਕਿ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਮਨ ਦਾ ਹੋਰ ਪਰਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜੋ ਆਪੇ ਪਿਆ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਾਥੋਂ ਅਨਜਾਣੇ" (ਪੰਨਾ ੧੮)

ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਲਗਦਾ। ਪਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਉਚੇ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਪੁਜਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਭੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹੀ ਤੁਲਨਾ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੇਠਲੇ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਹਿਪਨਾਟਿਜ਼ਮ ਦੀ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ

ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ । ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਮਤਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ :—

"ਮਰਦਾਨਾ-ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਅਮਲ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੋਗ) ਦੀ ਜਾਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਨ ਵਿਛਾ ਦੇਈਏ ਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ, ਕਿ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾਈ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਮਾਯਾ ਅਤੀਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਆਰਥ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕੱਢੇਗਾ, ਪਰ ਐਸਾ ਹੋਣਾ ਕਠਨ ਹੈ । ਫਿਰ ਜੇ ਉਹ ਸੁਆਰਥੀ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਅੱਗੇ ਮਨ ਵਿਛ ਵਿਛ ਕੇ ਦਬੇਲ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰਾਜਯੋਗ ਨਾਲ, ਭਗਤੀ ਯੋਗ ਨਾਲ, ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਰਸ ਨਾਲ, ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਨਾਲ ਤਾਂ ਅੰਦਰਲਾ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਹੇਠ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਾਖੀ ਪਦ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹਾਲਤ ਫਾਇਲੀਅਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਇਕ ਸ਼ਖੀਸੀਅਤ ਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਉਪਰ ਕਥੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਮਫ਼ੂਲੀਅਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦਬੇਲ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਜਾਂ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਕਰੋ ਤਾਂ ਗਲ ਵਖਰੀ ਹੈ ।"

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਚੌਥਾਈ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਤਬਕੇ ਉਤੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ, ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਚੌਥਾਈ ਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਹੀ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਉਚੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਪਾਠਕ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੀ ਪਧਰ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਕੁ ਹੀ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ । ਅਪਣੇ ਬਹੁਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਲਿਖਣਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਪੱਧਰ ਅਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਤੇ ਪੋਸਟ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸੋ ਅਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਆਧੁਨਿਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਉਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖਤ ਸ਼ੈਲੀ ਬੌਧਿਕ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੂਰਬੀ ਜਾਂ ਪੱਛਮੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਔਖੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਝਲ ਨਹੀਂ ਬਣੀ । ਇਹ ਸਰਲਤਾ, ਸ਼ੁਧਤਾ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲ ਦੀ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਤੇ ਖੋਜ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਊਣੇ ਸਨ, ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਠਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾ, ਉਹ ਆਪ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਭੂਗੋਲ ਦੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਨਕਸ਼ੇ, ਐਟਲਸਾਂ ਆਦਿ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਆਪ ਭੀ ਕਾਫੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਕਈਆਂ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਜਨਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਕਰਕੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । 'ਗਯਾ' ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਦੇ ਦੋ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਬੜੀ ਸੰਗਤ । ਪਹਿਲੀ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਹੈ "ਅਸਾਂ ਸ: ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਜੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੇਵਕ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੂੰ ਇਕ ਪਤਰ ਰਾਹੀਂ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖੇਚਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਹਾਲਤ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੇ ਸਨ ਸੋ ਹੇਠਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਥ ਵਿਚ ਖੋਜ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵਧੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਧਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਕੇ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਲਭਣ" । ਅਗੇ ਦੋਹਾਂ "ਸੰਗਤਾਂ" ਬਾਰੇ ਇਕ ਲੰਮੀ ਚਿਠੀ ਦਰਜ ਹੈ ।

"ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਜੀਓ" ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਲਿਖੀ ਹੈ—"ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ ਜਾਣਾ ਤੇ ਝੰਡੇ ਬਾਢੀ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਦਸਿਆ ਹੈ । ਕਈ ਖੋਜਕਾਂ ਨੇ ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੀਲੀ ਬਾਰ ਪਾਕਪਟਨ ਤੇ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਮਾਲੇ ਬੁਸ਼ਾਹਿਰ ਰਯਾਸਤ (ਰਾਮਪੁਰ ਬੁਸ਼ਾਹਿਰ) ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਝਟ ਇਕ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਦਸੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੁਸ਼ਾਹਿਰ ਤੋਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਆਸਾਮ ਦੀ ਹੈ । ਕਾਮਰੂਪ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸਾਮ ਤੋਂ ਮਨੀ ਪੁਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਭੀ ਇਹੋ ਪਾਸਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਨਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਚਿਟਾਗਾਉਂ ਪੁਜੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੋਨ ਦੀਪ ਆਦਿ ਟਾਪੂਆਂ ਦਾ ਸੈਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੁੰਦਰੋ ਸਮੁੰਦਰ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਜੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ "ਇਤ ਸਮੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਬਰੇਤੀ ਵਿਚ ਨਗਰ ਛੁਠ ਘਾਟ ਕਾ" ਹ: ਵ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਛੁਟ ਘਾਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । 'ਛੁਟਾਘਾਟਕੇ' ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿਟਾਗਾਉਂ ਜਾਂ ਚਿਟਾਗਾਂਗ ਹੈ ਜੋ ਅਜ ਕਲ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਔਰ ਉਥੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਭੀ ਨੇੜੇ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇਕ ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਨੁਕਤਿਆਂ ਉਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸੀ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਉਤੇ ਨਿਖੜਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਂਝ ਤੇ ਨਿਖੇੜ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ ਉਤੇ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਸਕਣਾ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰ-

ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਲਗਿਆਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕਾਇਮ ਹੋ ਚੁਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਬੌਧਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਦਸ ਗੁਰੂ ਆਪ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਸੰਗਤਾਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਿਆਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਭੇਜਿਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਭਾਰਤੀ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਥਾ ਚਲੀ ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਿਰਮਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ 'ਗਿਆਨੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ' ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਵਡ-ਮੁੱਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਗ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਆ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਅਨਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਉਸ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਰਿਹਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਬਦਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਓਪਰਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦੀ ਅਚੇਤ ਪਰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਉਹ ਬਚ ਗਏ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਬਣੇ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਉਤੇ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਤੇ ਨਿੱਘੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਜਾਣ ਲੈਣੇ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ। ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਖੁਲ੍ਹਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਰੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਪਜੇ ਮਨ ਤਰੰਗਾਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਭੀ ਅਭਿਵਿਅੰਜਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਸਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਨਿਰੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਜਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਤਰੰਗ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਤਰੰਗ ਉਸ ਉਤੇ ਛਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਰੇ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਫੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜੁਲਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਨਾਲ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਵੁਕ ਅੰਸ਼ ਵਧੇਰੇ ਉਘੜਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਠ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਤੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਰਾਗੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਸ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਭੀ ਸੁਣਿਆ। ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸੁਗਮਤਾ ਨਾਲ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਤੇ ਤਾਸੀਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਘਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਔਖੀ ਕਮਾਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਧੀਆ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵਿਰਲੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਵੁਕ ਅੰਸ਼ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਦਮ ਪਾਉਣਾ ਅਲੜ੍ਹ ਪੁਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਰ ਮਤਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ੁਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸਥਾਰਮਈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾ ਸਕਦੇ, ਨਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਠਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਜੋ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਾਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਤਸਲੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਪਜਾਊ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਤੇ ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਅੰਗ ਵਿਚੋਂ ਦੂਸਰਾ ਸਹਿਜਸੁਭਾ ਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਆਏ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਟਦੇ ਨਾ ਹੋਣ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਇਕ ਬੌਧਿਕ ਰਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਸ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਪਰ ਦੀ ਵਸਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਪ੍ਰੌੜ ਪਾਠਕ ਹੀ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਸਾਧਨ ਵਿਆਖਿਆਏ ਹਨ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਇਕ ਲੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੋਤੇ ਗਏ ਪਰ ਹਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਭੀ ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਣ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ, ਇਕ ਲੜੀਵਾਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਰਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਕਾਫੀ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਲੀਕਦੇ ਹਨ। ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੁਣ ਜਿੰਨਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਇਹ ਕੇਵਲ

ਭਾਵਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ; ਹੁਣ ਇਹ ਭਾਵਕ ਤੇ ਬੋਧਿਕ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਭੇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਇਕ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁਖ ਦਾ ਅਸਲਾ ਆਤਮਕ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਲਭ ਸਕਦਾ ਹੈ—ਇਹ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਕੁਝ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਊ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤ ਜੀਵਨ ਮਾਰਗ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸੁਖੇਨ ਤੇ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਰਗ ਇਕੋ ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਤੈਅ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਪੜਾਅ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਉਤਰਾਅ ਚੜ੍ਹਾਅ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਨੈਤਿਕ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਠਨ ਘਾਲ ਹੈ, ਦੈਵੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨੂਰ ਤੇ ਆਨੰਦ ਦੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਸੰਜੋਗ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਧਕ ਕਈ ਔਖੀਆਂ ਪਰਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਬਚੀ-ਖੁਚੀ ਲੇਸ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਕੁੰਦਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਉਤੇ ਸਥਾਈ ਸੰਜੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆ ਕੇ ਮੁੜ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਕੋ ਦੈਵੀ ਤੱਤ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਦੋਂ ਸ਼ੁਧ ਅਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਕੌਤਕ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਆਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਜਿਸ ਪਦ ਉਤੇ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਭ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਖੰਡਾ ਬਾਈ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਉਚੀ ਸੀ। ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕੀਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੂਹਾਨੀ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤੈਅ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਧਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ :—

"ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਇਹ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਾਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਿਆ ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਦਾ ਜਾਗਣਹਾਰ, ਆਪ ਧੰਨ ਹੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਗੋਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।"

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਲਈ ਅਜ ਨਵਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਜੁਹਦੀ ਤਾਂ ਸੇ — ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸੇ—ਰਸ ਦੀ ਕਸਰ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਰਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ [illegible] ਗਈ। ਜੀਵਣ ਕਣੀ—ਚਮਕਦੀ ਹੀਰਾ ਕਣੀ—ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ, ਕਣਕਾ ਮਾਤ੍ਰ ਵਸ ਗਈ ਸ਼ੇਖ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਹੁਣ ਜੰਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਕਰਕੇ ਤਪ ਸਾਧਣ ਹਬਸ ਦਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਚੁੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਬਨ ਵੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੋੜੀਂਦਾ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਠ ਟੁਰਿਆ।" (ਪੰਨਾ 259)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੇਲੇ ਇਕ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਨਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਇਆ। ਉਸ ਕੋਲ ਅਨਾਜ ਬਹੁਤ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਮਸਤਾਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਨਾਜ ਭੇਟ ਕੀਤਾ, ਪੰਜ ਦਿਨ ਸੋ ਸੋ ਮਨ ਅਨਾਜ ਰੋਜ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਵਧ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ :

"ਇਹ ਪੁਰਖ ਵੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ। ਇਕ ਤਾਂ ਦਿਨ ਭਰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਹੇ, ਦੂਜੇ ਰਸਨਾ ਨਾਮ ਭਣਦੀ ਰਹੇ ਰਾਤ ਸਵੇਂ, ਪਰ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀਂ ਉਠ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜ ਬੈਠੇ। ਇਸ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲੀ ਲਗਨ ਕਰਕੇ ਪਾਰ-ਗਿਰਾਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਿਖਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧੀਆਂ ਦੂਰ ਪਈਆਂ ਅਜੇ ਸੇਵਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁੱਗ ਪਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਬਠਿੰਡੇ ਨੂੰ ਟੋਰਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕਾਂਤ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਹ ਤੇ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਗਾ, ਜੁੜਿਆ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ। ਉਸ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਬਠਿੰਡੇ ਜਾ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ। ਨਗਰੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕਾਂਤ ਥਾਵੇਂ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਹੋ ਗਈ।"

ਪਰੱਤਖ ਹੈ ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ "ਪੁੱਗ ਪਿਆ" ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੇ ਜੁਹਦ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਗਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹਾਲੇ ਸਿਖਰਲੀ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਨੂੰ "ਹੱਥ ਕਾਰ ਵਲ ਦਿਲ ਯਾਰ ਵਲ" ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕੁਝ ਦੇਰ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਡੂੰਘੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪਖ ਦਾ ਵਰਣਨ ਬੜੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੇਠਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜੇਵਾਰ ਅਭਿਆਸ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਫਲ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ :—

"ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਨ ਤੋਂ ਇਹ ਕਬਜ਼ਾ ਤਾਂ ਉਠਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਸੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਸੇਵਾ ਫਿਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਪਾਠ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਕੀਰਤਨ। ਫਿਰ ਸਿਮਰਣ—ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ। ਫੇਰ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

(ਗੁ. ਨ. ਚ. ਪੂਰਬਾਰਧ ਪੰਨਾ 81)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਲੈਣ ਤੋਂ ਛੁਟ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਤਰ ਵਜੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣੇ ਲੈਕਚਰ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਯਾਦ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਸਭ ਸੋਮੇ ਇਤਿਹਾਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਉਸਾਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪੂੰਨਮ ਗੁਰਪੁਰਬ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਥਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਦਾ ਘੋਸ਼ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਿੰਬ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਕਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਪੱਕ ਰਵਾਇਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਤਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਖੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਜਮਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਤੌਰ ਉਤੇ ਹੀ ਯਾਦ ਰਖਦੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਪੰਜ ਚਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ, ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, 'ਬਾਝੋਂ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਾਮਾਤ ਅਸਾਂ ਤੇ ਨਾਹੀਂ।' ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰਖ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਹਨ। ਵਾਰਕਾਰ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਦਰਸਾਵੇ। [illegible] ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਪ[illegible] [illegible] ਦਰਸਾਇਆ ਉਹ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਭਾਈ [illegible] ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ [illegible] ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਰਤੱਵਾਂ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਭੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਬਿੰਬ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਵਾਰੀ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲੀਹ ਤੋਰੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਭੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇੰਨੇ ਉਚੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਉਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਪਰ ਸੁਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਬਿੰਬ ਉਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰੇ? ਜੇ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਤੇ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਉਤੇ? ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਕੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਉਤਨੇ ਉਚੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਤਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅੱਖ ਨੂੰ ਦਿਸੇ? ਨਵੀਨ ਖੋਜ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਕਈ ਐਸੇ ਪੱਖ ਹੁਣ ਉਘਾੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਗੌਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋਣਾ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਗੁਣ ਸਲਾਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗੁਣ ਅਜ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ, ਖੋਜ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਭਾਵਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਨਾ ਕਰੇ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਚਾ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਚਹਾ ਭੀ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ। ਘਟੋ ਘਟ ਵਰਤਮਾਨ ਖੋਜ ਦਾ ਝੁਕਾ ਇਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਖੋਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਛਡ ਦੇਵੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਫਿਰ ਭੀ ਵਧੇਗੀ। ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਛਡ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਨਿਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਿੰਬ ਕਾਫੀ ਮਹਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬਿੰਬ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸਭ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਭੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਬਿੰਬ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਉਥੋਂ ਭੀ ਲਭੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਖੋਜ ਤੋ ਛੁਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸੋਮੇ ਰਲ ਕੇ ਜੋ ਸਿੱਟਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਸੱਚਾ, ਅਮੀਰ ਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਸੋਮਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਿੰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਆਧਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਉਤੇ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਮਹਤਵ ਉਹ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

"ਅਗੇ ਵਾਂਙ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਮਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸਾਂ, ਰਵਾਇਤਾਂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਖੋਜ ਖੋਜ ਕੇ ਲੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਰ ਇਹ ਤੁਕਾਂ, ਸੰਮਤਾਂ ਤੇ ਵਾਕਿਆਤ ਦਾ ਸੂਚੀਪਣ ਮਾਤ੍ਰ ਛਾਣਿਆ ਪੁਣਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀ, ਇਹ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਲਿਆ ਕੇ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਜਾਚ ਸਿਖਾਲਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਟੀਕਾ ਹੈ ਪਰ ਅਰਥ ਤੇ ਪਦ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਵਾਂ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਬੋਧਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਚਿਤ੍ਰਸ਼ਾਲਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੂਇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਜੜੀ ਹੋਈ ਮੂਰਤੀ ਮੂਰਤੀ-ਮਾਨ ਹੋ ਦਿਸਦੀ ਹੈ...ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਯਤਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਖੁਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਆਸ਼ਯ ਸਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ੇ, ਬਾਹਰਲੀ ਮਿਲਾਵਟ ਬਿਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੀਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਠੀਕ ਆਪਣੀ ਨਿਰੋਲਤਾ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਣ ਹੋਣ।

(ਅ. ਗ. ਚ. ਭਾਗ 1 ਭੂਮਿਕਾ)

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਣੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਵਲ ਲਿਖ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਈਆਂ। ਨਾਵਲ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਕਾਬਲੀ-ਅਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਲਵਾਨ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਵਲ ਦੇ ਵਡੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਾਵਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪਾਤਰ ਤੇ ਸਮਾਂ ਸਥਾਨ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸਤਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਵਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਖ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਵਡੇ ਪਾਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਨ ਪਰ ਕਈ ਛੋਟੇ ਪਾਤਰ ਗੈਰ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੀ ਲਏ ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਉਪਜ ਸਨ। ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਤਤਸਾਰ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਗਲ-ਬਾਤ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਭੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹਿੱਸਾ ਮਨਘੜਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਗਲਪ ਵਿਚ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਮਤਕਾਰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਈਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉਪਜਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਪਾਠਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗਲਪ ਦਾ ਇਹ ਸੁਮੇਲ ਅਤਿਅੰਤ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੋਈ ਹਵਾਈ ਕਿਲੇ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਲਪਨਾ ਹੈ। ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਲੇਖਕ ਬੇਲਗਾਮ ਖਿਆਲ ਉਡਾਰੀ ਨਾਲ ਬੁਣਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਉਣਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕਾ ਅੰਗ ਉਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਇਕੋ ਸੇਧ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਰਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਚਿਤਵਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਓ ਵਿਸ਼ਾਲ ਚੋਖਟਾ ਜਾਂ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਸਾਲਾ ਮਨ-ਘੜਤ ਮਸਾਲੇ ਨਾਲ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਰੰਗ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਰੰਗ ਇਕ ਨਿਸਚਿਤ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੱਚਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਕਾਲਪਨਿਕ ਚੋਖਟੇ ਵਿਚ ਸਜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਪਾਤਰਾਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਵਾਰੀ ਵਟਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਤੁਕਾਂ ਆਦਿ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਭੀ; ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਾਬਤ ਭੀ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਵਾਕਫੀਅਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਤਤ ਜੋ ਮਿਸ਼ਰਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਲਵਾਨ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਭਠੀ ਵਿਚੋਂ ਪਕ ਕੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੀਡੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਭੂਗੋਲਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਮਸਾਲਾ ਇਕ ਇਕਾਗਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਕਲਾਤਮਕ ਰਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਦੂਮਈ ਕਲਮ ਦਾ ਭੇਤ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਲਓ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਦਾ "ਸੱਜਣ ਠੱਗ" ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ। ਇਸ ਦੇ ਪੰਜ ਭਾਗ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਜੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਜਣ ਠੱਗ ਦੀ ਸਾਖੀ ਬਹੁਤ ਸਾਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪਛਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਵਾਧਾ ਬਹੁਤ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ "ਹੜੱਪੇ ਦੀ ਸਾਖੀ" ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਉਪਲ ਖਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਸਾਖੀਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੜੱਪਾ ਤਸੱਵਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੂਹ ਕੂ ਵਿਥ ਉਰੇ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ। "ਸੱਜਣ ਠੱਗ" ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਕਿਉਂ ਆਈ? ਇਸ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਪਲ ਖਤਰੀਆਂ ਦੀ ਵਸਤੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੇ ਰੁਪਏ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਮਰਦਾਨੇ ਪਾਸੋਂ ਸੁਟਵਾਉਣ

ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਭ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਦੀ ਸਾਖੀ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਭੂਮਿਕਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੱਜਣ ਦੀ ਅਸਲ ਸਾਖੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਛਡਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਿੰਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਨਿਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਂਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਰੋਚਕ ਨਾਵਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਗ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਕ "ਸ਼ਾਹਿਜ਼ਾਦਗੀ ਦੀ ਫਬਨ ਵਾਲਾ ਅਮੀਰ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ" ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੂਏ, ਤਾਸ਼, ਸ਼ਤਰੰਜ ਆਦਿਕ ਦੀ ਖੇਡ ਦੁਆਰਾ ਦਿਲ ਪਰਚਾਵੇ ਵਿਚ ਰਿਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਸਫਲ ਵਿਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਇਕ ਮਾਈ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਢਲੀ ਉਮਰ ਵਾਲੀ ਵਡੇਰੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗੂ ਦਰਦਾਂ ਪਿਆਰਾਂ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼" ਨਾਲ ਸੁਰਪਾਨ, ਸੋਮਰਸ, ਭੰਗ ਤੋਂ ਪੋਸਤ ਦੀ ਨਿਸਫਲ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਪੁਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕ ਪਖੋਂ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਹਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਾਤਰ-ਉਸਾਰੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੀਸਰਾ ਭਾਗ "ਸੱਜਣ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮਤੇ" ਨਾਂ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੱਜਣ, ਮਾਈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੋਚਾਂ ਦੁੜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੌਣ ਹਨ? ਮਾਈ ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸੱਚੇ ਫਕੀਰ ਹਨ। ਇਕ ਠਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਫਕੀਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਧਨਵਾਨ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਸੂਹੀਆ। ਬਹੁਤ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਸੇ ਬਾਅਦ ਫੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਭੀ ਹੈ, ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਪੰਜ ਸਤ ਜਣੇ ਜਾ ਕੇ ਬੰਨ ਲਓ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਤੇ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕਰ ਦਿਓ ਸੇਵਾ"। ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਾਵਲੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਘਾੜਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੋਂਦਾਂ ਜਾਸੂਸੀ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਚੌਥੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅੰਗ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੱਜਣ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। "ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ" ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਕੀਤੇ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਰਨੀ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਗ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਨੇੜੇ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਂ ਟਪ ਕੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਛੋਹਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਮਨੁਖ ਇਕ ਉਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ਤ੍ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਯਥਾਰਥਕ ਚਿਤਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੱਜਣ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਭ ਉਲੀਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ "ਵਜ਼ਲ ਪਹਿਲੀ ਧਰਮਸਾਲ" ਪੰਜਵੇਂ ਭਾਗ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ 'ਭਾਈ ਸੱਜਣ'। ਪਹਿਲੀ ਧਰਮਸਾਲ ਬੱਝਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਾਓ ਲਗੇ ਜ਼ਖਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੇ। ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਜਣ 'ਭਾਈ' ਬਣ ਗਿਆ ਪਰ ਬੇਖਿਆਲੇ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ 'ਸੱਜਣ ਠੱਗ' ਇਥੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਇਤੇ ਕਠੋਰ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ "ਧੰਨ ਧੰਨ" ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਪਾਠਕਾਂ ਉਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਪਲਾਟ ਗੁੰਦਣ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕਲਾ ਐਸੀ ਨਿਪੁੰਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਾਠਕ ਇਸ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਮਾਨਸਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਚਿਤਵਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇਥੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਵਰਗੀ ਨਾਵਲੀ ਤੇ ਨਾਟਕੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਜੀਵਨੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਖ ਵਖ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਿਆਂ ਉਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਉਸ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜੀਵਨੀ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਖੱਪੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਇਤਿਹਾਸ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਚਿੰਦਾਂ ਹੈ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਦਿਤਾ ਜਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੀ ਨਕਲ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਖੇਪ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਈ ਵਾਰੀ ਛੰਦ-ਬਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਆਏ ਹਨ। ਕਵੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਭੀ ਲੁਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਕਾਵਿ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਅਨੇਕਾਂ ਗੀਤ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਦੇ ਕੋਮਲ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

'ਅਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ' ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕ ਰੰਗ ਇੰਨਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਲਪਨਾ ਕਾਫੀ ਮਧਮ ਪੈ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਉੱਗੜ ਦੁਗੜ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਦਮ ਬਕਦਮ ਘਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕਾਵਿ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਭੀ ਅਭਾਵ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰਮਈ ਚਰਚਾ ਭੀ ਕੁਝ ਘਟ ਗਈ ਹੈ। ਉਂਜ ਭਾਈ

ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਦਕ ਬਦਸਤੂਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਹ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਰਚੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦੇ ਮਧਮ ਪੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਬੰਨਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਭਗਤ ਬਾਣੀ, ਟਿੱਕੇ ਦੀ ਵਾਰ, ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਰਾਗਮਾਲਾ ਤੇ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਉਤੇ ਨੋਟ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਬਹੁਤ ਵਿਦਵਤਾ ਪੂਰਤ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਵਖਰਾ ਕਾਂਡ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੁਸਰੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸਲੂਕ ਬਾਰੇ ਦੇਸੀ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦਸੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੰਗੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਹੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣਾ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਸਫਲ ਹਨ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਈ ਆਲੋਚਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਐਨਕ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ। ਜੇ ਪਲ ਭਰ ਮੰਨ ਭੀ ਲਈਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਭਾਵਕ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਬਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਲੇਖਕ ਭਾਵਕਤਾ ਤੋਂ ਕੰਨੀਆ ਬਚਾ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੌਧਿਕਤਾ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਵਰਤ ਕੇ ਪਰਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਜਿਹੀ ਪਰਖ-ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵਕ ਕਸੌਟੀ ਉਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਭੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਲਚਨਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੇਖਕ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਹੁਚ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਬਾਬਤ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪ੍ਰਕਾ੦ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਭੀ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਅੰਗ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ? ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਚਰਚਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੂਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕੋਈ ਨਿੰਦਨੀ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮਨੁਖੀ ਅਨੁਭਵ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾ ਤਕਰੀਬਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ ਕੇਵਲ ਇਸ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਅਦਬ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਕੁਝ ਵਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਲਿਆਂਦੀ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆਈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਲ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਉਪਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਤੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭੀ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਵਿਉਂਤਦੇ ਹਨ। ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦਾ ਭੌ ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਜੀਵਨ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਇਕ ਧਨੀ ਵਿਉਪਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਕੋਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉੱਚੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਭਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਲਭ ਲਭ ਕੇ ਥਕ ਗਿਆ ਹੈ, "ਮੈਂ ਦੇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਟੋਲ ਟਾਲ ਕੇ ਹਰ ਥਾਂ ਬਨਾਵਟਾਂ ਤਕੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਹੋਵੇਗਾ ਦਿਆਲ ਤਾਂ ਦਏਗਾ ਬੁਲਾ ਕੇ (ਸਿਰ ਫੇਰ ਕੇ) ਕੌਣ ਹੈ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਪੂਰਾ।" ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਉਹ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਤਾਵਾ ਧਾਰ ਕੇ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਉਤੇ ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੋਧਰੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਕਤ ਮਤੀਏ ਸਾਧੂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਧਾਰਮਿਕ ਲਗਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। "ਜਗਿਆਸੂ ਲਈ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਗਾਂ ਤਾਂ ਪਵੇ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਠੰਢ ਨਾ ਪਵੇ। "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮੋਲਸੀਹਾਂ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਦੇਵੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਇਸ਼ਟ ਲਈ ਝਟ ਪਟ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤ ਦੇਵੀ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।" ਉਸ ਉਪ੍ਰੰਤ ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਬੱਝ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਤੇ ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਦੋਵੇਂ ਧਾਰਮਿਕ ਬੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਢੰਗ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਅਗੇ

ਹੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਲਭ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੇ ਪਰਤਾਵੇ ਨਾਲ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਇਡੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਿਸੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਜੋ ਅਪਣਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ।

ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵਾਹ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਜਾਗਦਿਆਂ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਲਗੀ । ਉਹ ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਇਛਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੰਭੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਤ੍ਰਾਟਕ ਤਾੜੀ ਲਾ ਕੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲਾ ਤੂੰਬਾ ਚੁਕ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾ ਜਾਣ ਸਕਿਆ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜੁੜੀ ਲਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਮਖੌਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਿਆ । ਕੌੜ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਬਦਮਾਸ਼ ਪਾਂਡੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲਠਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਇਆ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਜਲੌ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪਿਆ । ਪਾਂਡੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਈ ਤੇ ਉਹ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਪਰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ "ਮਹਾਰਾਜ, ਆਪਦੇ ਬਲ ਅਗੇ ਮੈਂ ਝੁਕ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੀ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕੀਰਤ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਆਪਦੇ ਜਗਦੇ ਮਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਵੇਖ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਸ਼ੰਕੇ ਅਜੇ ਨਿਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ" । ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾਮ ਮਾਰਗ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਪਈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਜੀ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ ਹੈ ।" ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖ ਲਈ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਰੰਜਾਮ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਮਨੁਖ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੰਭੀ ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਰਸੂਖ ਵਾਲਾ । ਇਡੇ ਪੀਡੇ ਅਖਰੋਟ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਲਈ ਚੋਖਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹਰਦੁਆਰ ਦੇ ਪਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਖਰੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨੇਕ ਬਦ, ਭੋਲੇ ਘ੍ਰਾਂਟ, ਪੜ੍ਹੇ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਭ ਨੂੰ ਲੋਹਾ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇਖੋ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

"ਬਾਹਰੋਂ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਚੁਪ ਚਾਪ ਹਨ, ਮਾਨੋਂ ਏਕਾਂਤ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਟਿਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਮੱਧਮ ਚਾਂਦਨੀ ਦੀ ਲੋ ਵਿਚ ਰੂਹਾਨੀ ਚਿਹਰਾ ਐਉਂ ਭਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਆਦ, ਰਸ, ਅਨੰਦ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਆਭਾ ਦੇਂਦੀ ਚੁਫੇਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨੈਣ ਤਾਰੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਕ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਡਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਵਾ ਸਪਰਸ਼ ਪਾ ਕੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਿੱਠੀ ਚਾਂਦਨੀ ਪਾਰੇ ਦੇ ਛੰਭ ਵਾਂਙ ਟਿਕ ਰਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਐਸਾ ਟਿਕਾਉ ਵਾਲਾ ਰਸ ਭਰਿਆ ਸੁਹਾਉ ਹੈ ਕਿ ਸੂਹਜ ਆਪ ਇਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਐਉਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਰਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸੁਹਣਾ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬੈਠਾ ਹੈ ।" (ਪੰਨਾ 79)

ਆਪਣੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤ-ਰਸੀ ਚਿਤਰ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ-ਸੰਪੰਨ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖੋ । ਜਗਨ ਨਾਥ ਦਾ ਪਾਂਡਾ ਪੁਛਦਾ ਹੈ, ਬੇਹੋਸ਼ ਹੈ, ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਹਤਿਆ ਕਿਸ ਨੂੰ ? ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

"ਚਿਟਾਨ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਮਾਰਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਪਾਟਦਾ ਹੈ, ਖੂਹ ਖੱਟਿਆਂ ਖਾਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਾਦੂ ਕੀਤਿਆਂ ਜਾਦੂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਿਰਵੈਰ ਪਿਆ ਹੈ ਚਟਾਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰ ਦੀ ਟੱਕਰ ਮਾਰਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ । 'ਨਿਰਵੈਰ' ਇਕ ਬਲੌਰ ਦਾ ਚਿਟਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲ ਮਾਨਸਿਕ ਲਹਿਰਾਂ ਘੱਲੀਆਂ ਟਕਰਾ ਕੇ ਪਰਤਦੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਮੂਰਛਤ ਕਰ-ਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਾਨਸਿਕ ਬਲ ਨਿਰਵੈਰ ਬਲ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਕੌਣ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ? ਆਪਾ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।" (ਪੰਨਾ 294)

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਰਣਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹਨ, ਇਕ ਤੂਫਾਨ ਹਨ ਜਿਸ ਅਗੇ ਜੋ ਕੁਝ ਆਵੇ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਜ਼ਾਲਮ ਕੋਈ ਦੰਭੀ, ਕੋਈ ਅਗਿਆਨੀ, ਕੋਈ ਕਟੜਪੰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਠਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇੰਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਉਹ ਅਭਿਮਾਨ ਭਾਵ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਅਛੂਹ ਹਨ । ਉਹ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਦਇਆ ਦੇ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ 'ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ' ਲਿਖ ਕੇ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੈਵੀ ਦਰਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸਨ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ "ਉਚੇ ਖੰਡਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ" ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

"ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੜਫਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਦਇਆ ਦੀ ਖਾਣ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਦੀ ਨਿਧੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਹਾਰ ਨ ਸਕੇ, ਇਕ ਦਮ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਦਾ ਨ

ਹੈ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦੇ" (ਪੰਨਾ 21-22)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਰਾਏ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਦੇਖ ਕੇ ਪਸੀਜੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦਾਸੀਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹੇ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਨੇ 'ਪਾਪ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਪਾਪੀ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਰਗੇ ਮਨੁਖ-ਦਰਦੀ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਵਲ ਘਟ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖ ਵਲ ਵਧ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਪ ਹਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਮਨੁਖ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪਾਪ ਕਢਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਂਜ ਹੀ ਪਾਪ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਦਇਆ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਪਾਪ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਇਆ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੀ ਭੀ ਦਇਆ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਤਾਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਦਇਆ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਇਆ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਲੇਰੀ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਰਾਹ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਪੀ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਕਤੀਵਾਨਾਂ ਅਗੇ ਤਣ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ—ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਅੰਤਰੋਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਇਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾ ਵਿਚ ਦਇਆ ਟਪਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾਨ ਦੇ ਫਲ ਲੈਣ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ ਭੁਖਿਆਂ ਉਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ :—

"ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਦਿਲ ਦਇਆ ਨਾਲ ਭਰ ਆਇਆ। ਰੁਪਏ ਪਾਸ ਹਨ ਤੇ ਏਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਆਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭੁੱਖੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਲਾਈਏ ? (ਪੰਨਾ 65)

ਆਪਣੇ ਦਇਆ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕ੍ਰੋਪੀ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਸਹੇੜਿਆ। ਜਵਾਨ ਉਮਰੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਇਹੀ ਕਹਾਣੀ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ। ਉਥੇ ਭੀ ਹਰ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਚਾਹੇ ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। "ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਲੋੜਵੰਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਸਦ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਰਸ਼ੀ ਮੋਦੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।" ਇਕ ਗਰੀਬ ਖਤਰੀ ਦੀ ਧੀ ਵਿਆਹੁਣ ਜੋਗੀ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਤੋਂ ਖਰਚ ਮੰਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਉਪਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਨੂੰ ਦਾਜ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜੋ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦਾਜ ਲੈ ਆਇਆ।

ਜੰਞੂ ਪਾਉਣ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਭੋਜ ਵੇਲੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਪਰਵਾਰ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਤਾਕਤਵਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵਜੋਂ। ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਜਨੇਊ ਪਾਉਣਾ ਉਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ ਤੇ ਏਮਨਾਬਾਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਦਾ ਨਿਮੰਤਰਣ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਉਤੇ ਭਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁਲ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਦਇਆ ਨੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਭਾਵਨਾ ਜਗਾਈ। ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਹੋਇਆ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੁਰਲਾ ਉਠੇ। ਬਾਬਰਵਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਚਿਆ ਉਤੇ ਹੋਏ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਦੁਖ ਮੰਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਾਜਸੀ ਉੱਪਦਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਂ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਰਾਜਸੀ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਘਟ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਬਾਬਰ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਞ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਵਰਤ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਇਆ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਸੈਦਪੁਰ-ਬੰਦੀ ਛੋੜ" ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਹਮਲੇ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇਣ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਸਾਰੰਸ਼ ਅਖੀਰ ਉਤੇ ਇਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ। :

"ਜ਼ਾਲਮ ਬਾਬਰ ਦੇ ਕਹਿਰ ਨੇ ਉਥੇ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਯਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੈਵੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਦੁਖ ਝਲ ਕੇ ਕੀਕੂੰ ਮਿਹਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਦੁਖੀਆਂ, ਦੀਨਾ ਬੰਧੂਆਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਮੇਟੇ ? ਕਿਤਨੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਆਪ ਗਏ ? ਕੇਡੇ ਨਿਰਦਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜਾ ਮੱਥਾ ਲਾਇਆਂ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾਇਆ। ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਫੇਰ ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ।"

(ਪੰਨਾ 212)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਦਇਆ ਕੇਵਲ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਾਲੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਇਆ ਦਾ ਗੌਣ ਭਾਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਦੇਸ਼ ਹੀ ਦਇਆ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਮਨੁਖੀ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਹਲ ਉਹ ਨਾਮ ਗਿਣਦੇ ਸਨ। ਨਾਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੱਜਣ ਠਗ, ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਪਾਂਡੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇਣ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜੀਵਨ ਸੌਰਿਆ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਰਾਵਰੀ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਭੀ ਬਚ ਗਏ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਧਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦਾ ਲੁਕਿਆ ਸਾਰਾ ਧਨ ਗਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਾ ਦਿਤਾ। ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਆਏ ਨੂੰ ਨਾਮ ਤੇ ਅੰਨ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਰਾਜਿਆਂ, ਰਈਸਾਂ ਤੇ ਨਵਾਬਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਸੀ, ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਣ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਚ ਲਈ ਲਗਨ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖੇ ਅਰਥ ਤਾਂ ਹਨ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੱਚ ; ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਸਲੀਅਤ । ਢਾਕੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਭੂਮੀਆ ਧਾੜਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਕਿਤੋਂ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਟਾਦਰਾ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਲੰਗਰ ਭੀ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭੋਜਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪਹਿਲੇ ਦਸ ਤੂੰ ਕਿਰਤ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ?' ਭੂਮੀਏ ਦਾ ਝੂਠ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿਤਾ, "ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਅਭਯਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰੋਸਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਭਲਾ ਹੋਵੀ, ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਈ।" ਇਹ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਚੰਗਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਕੇਵਲ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਸੱਚ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵਡੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਭਲੇ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ਤਦ ਭੀ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਾ ਆਉਣ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੱਚ ਇਉਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਇਆ :—

"ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ, ਖੋਂਹਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਦੱਸ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਬੀਜੇ ਪੁੰਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਬੂਤ ਦਾਣੇ ਬੀਜੋ ਤਾਂ ਉਗਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਦਾਲ ਭੀ ਉੱਗੀ ਹੈ।

ਭੂਮੀਆ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਕੰਬੇ। ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤੇ, ਲੁਟੇ ਖੋਹੇ, ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਤੜਫਦੇ ਰੋਂਦੇ, ਬਦ-ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸਭ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਆ ਗਏ : ਇਕ ਮੈਦਾਨ ਐਸੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਭੂਮੀਆ ਫੇਰ ਕੰਬਿਆ...

ਭੂਮੀਆ ਸੋਚਣ ਲਗ ਪਿਆ...ਫੇਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, "ਹੇ ਚੀਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਾਲਿਆ, ਅੰਦਰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘਤਿਆ ਈ। ਕੀ ਆਖਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹਾਰ ਗਈ ਆ। ਵਲਾ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਈ, ਤੂੰ ਕੋਈ ਆਪ ਸੱਚ ਹੈਂ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੂਠ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲੁਕਦਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।,'

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪ ਸੱਚ ਸਨ, ਸਚਿਆਰਾ ਸਨ ਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਵੱਖਰ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਸੀ—'ਸਾਚ ਵਖਰ ਕੇ ਹਮ ਵਣਜਾਰੇ।' ਇਹ ਸੱਚ ਕੋਈ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਸ ਸੱਚ ਦੇ ਅਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਤੁਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦਸੇ ਹਨ—'ਗੁਰਮੁਖਿ ਖੋਜਤ ਭਏ ਉਦਾਸੀ। ਦਰਸਨ ਕੈ ਤਾਈ ਭੇਖ ਨਿਵਾਸੀ " ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਸੱਚ ਦੀ ਜੁਸਤਜੂ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਸੀ। ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸਾਜੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਲਗਦੀ ਸੀ ਗੁਰਮੁਖ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਭਣ ਲਈ ਉਹ ਵਿਆਕੁਲ ਸਨ। ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਜਾਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਵਰਗੀਆਂ ਨੇਕ ਰੂਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੇ ਕਾਫੀ ਉਚੇ ਦਰਜਿਆਂ ਉਤੇ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਕਦੀ ਮਿਲੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਉਹ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਟਿਕਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਮੁੜ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸੱਚ ਦੀ ਲਗਨ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨੇਕ ਬੰਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਅਟਕੇ ਖੜੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗੇ ਤੋਰਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਪੂਰਨ ਸੱਚ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ। ਝੰਡਾ ਬਾਢੀ ਇਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਧਕ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ। ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਗਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਤ ਦਸਿਆ ਸੀ :—

'ਵੇਖ ਮਿਤਰਾ' ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਰਮਜ਼ ਬੁਝਾਵਾਂ ਇਸ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਨੂਰ ਦੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਢੂੰਡਾਊ ਮੁਦਤਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹਨ, ਕੋਈ ਤਪ, ਕੋਈ ਗਿਆਨ, ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਅਪੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਜੀਵਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਤਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲਗੇ, ਪਰ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹੇ ਜਗਯਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਖੋਜ ਕੇ ਲਭਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਕੜਾ ਖਿਲਾੜੀ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਅਟਕ ਭਟਕ ਰਹੀਆਂ ਨਰਦਾਂ ਨੂੰ ਚਾਤਰੀ ਨਾਲ ਪੁਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।" (ਪੰਨਾ 266)

ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਧਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੱਚ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਸੀ। ਦਇਆ ਸੱਚ ਹੈ, ਸੰਤੋਖ ਸੱਚ, ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸੱਚ ਹੈ, ਸੁਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣਾ ਸੱਚ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚ ਦੇ ਸਭ ਰੂਪ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਦੇਖਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅੰਤਿਮ ਸੱਚ ਤਾਂ ਪਰਮ ਤੱਤ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸੱਚ ਸਤਿਨਾਮ ਪਰ ਇਸ ਸੱਚ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਵਿਚਾਰ, ਭਾਵ ਤੇ ਕਰਮ ਵੀ ਸੱਚ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਭੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਇਆ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਨ, ਨਿਧੜਕ ਸਨ । ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀ ਸਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਧਾਨ ਗੁਣ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋਣਾ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ 'ਗੁਰੂ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਲਗਪਗ ਓਹੋ ਜੋ ਈਸਾਈ ਮਤ ਵਿਚ ਲੋਗੋਸ ਦਾ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਅਰਸ਼ੀ ਮੁਹੰਮਦ ਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

"ਗੁਰੂ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਰਾ ਉਸਤਾਦ ਜਾਂ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਰੱਬ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਗੁਰੂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ, ਅੰਤਰੇ, ਵਿੱਥ, ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ । ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਗੁਰੂ ਯਾਂ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹਨ" । (ਪੰਨਾ 92)

ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਸ ਉਚੇ ਸੰਕਲਪ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ ਹਨ, ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੂਜਾ ਅਰਸ਼ੀ । ਅਰਸ਼ੀ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਤਾਂ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਆਤਮਾ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਿਰਜੀ ਗਈ । ਇਹ ਗੁਰਜੋਤਿ ਸਦੀਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮਨੁਖੀ ਜਾਮਾ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਤਦ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਸਨ । ਬਾਕੀ ਨੌ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜੋਤਿ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਉਹ ਇਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਕਹਾਏ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗੁਰ ਜੋਤਿ ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :—

"ਜੁਗ ਜੁਗ ਸਤਿਗੁਰ ਧਰੇ ਅਵਿਤਾਰੀ"।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਮੰਨਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਜੋ ਅਵਤਾਰ ਹੋਰਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟੇ, ਉਹ ਸਭ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਸਨ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਭਿੰਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਰਸ਼ੀ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਵਡਾ ਗਿਣਦੇ ਹਨ :-

"ਇਸ ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਨਾਮ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁੰ ਉਚਾ ਹੈ—ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ, ਪਿਕੰਬਰ, ਅਵਤਾਰ, ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬੀ ਉੱਚਾ ਹੈ-ਗੁਰੂ ਹੈ ।"

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਕਾਂਡ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ "ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ" ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਤੁਕ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਲਫਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

"ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਆਏ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਚਾਨਣੇ ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਸਤੇ ਦਿਖਾ ਗਏ । ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ । ਅਕਸਰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਿਛਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਨ ਕਿ ਛੋਟੇ ? ਜਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛੀਏ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :—

"ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕੁ"

ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾਤਾ ਜਯੋਤੀ ਗੁਰ ਜਯੋਤੀ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਸਿੱਖਯਾਦਾਤਾ ਆਏ ਸਭ ਉਸ ਜਯੋਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਆਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਜੋ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ 'ਤਾਰਨ' ਦੀ ਸੱਤਯਾ ਭਰ ਕੇ ਘੱਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹਿਬਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਓਹ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪ ਆ ਪ੍ਰਗਟੀ ਤਾਂ 'ਗੁਰੂ' ਪਦ ਨਾਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਨਾਮ 'ਨਾਨਕ' ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਈ । (ਪੰਨਾ 900-901)

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁਧ, ਈਸਾ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਗੌਰੰਗ, ਰਾਮਾਨੁਜ, ਵੱਲਭ, ਵੇਦਕ ਰਿਸ਼ੀ, ਜ਼ੋਰਾਸਟਰ, ਕਨਫਯੂਸ਼ਸ, ਦਇਆਨੰਦ, ਕਾਲੀਦਾਸ ਹਾਫਜ਼, ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ, ਗਿਟੇ, ਉਮਰ ਖਯਾਮ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਗਿਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦਰਸਾਇਆ ।

ਇਥੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਿਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਗ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ । ਹਰ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੇ ਅਨੁਆਈ ਆਪਣੇ ਮੋਢੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਗਿਣਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਬੌਧਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਝਗੜੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੋ ਬੁਧੀ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸੁਖ ਹੈ ।

ਜੇ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਗੁਣ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਤਮਕ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਨੇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਫਿਲਾਸਫਰ, ਕਵੀ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਸਮਾਜਕ ਨੇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਭੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਅੰਤਲੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਕਲਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ

ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਖੋਜ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਦੇਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸਕੂਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਚਰਚਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖਿੰਡੀ ਪਈ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਜੇ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਵਿਉਂਤਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਚੌਥੀ ਚੌਥਾਈ ਵਿਚ ਭੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਨਵਾਂ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਮਸਾਲਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹਤਵ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹਾ ਸਕੂਲ ਚਲ ਪਵੇ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਢੰਗ ਹੋਵੇਗਾ।

—ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰੋ.)
ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

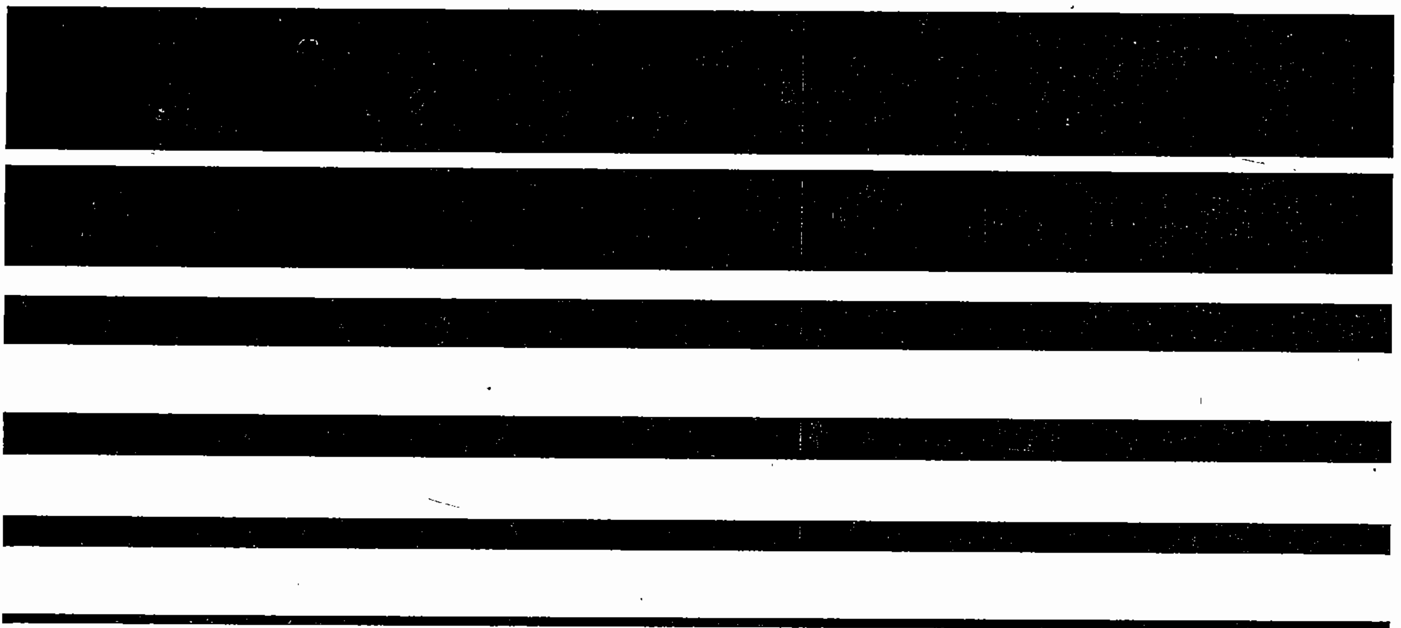
ਸ੍ਰੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਚਮਤਕਾਰ

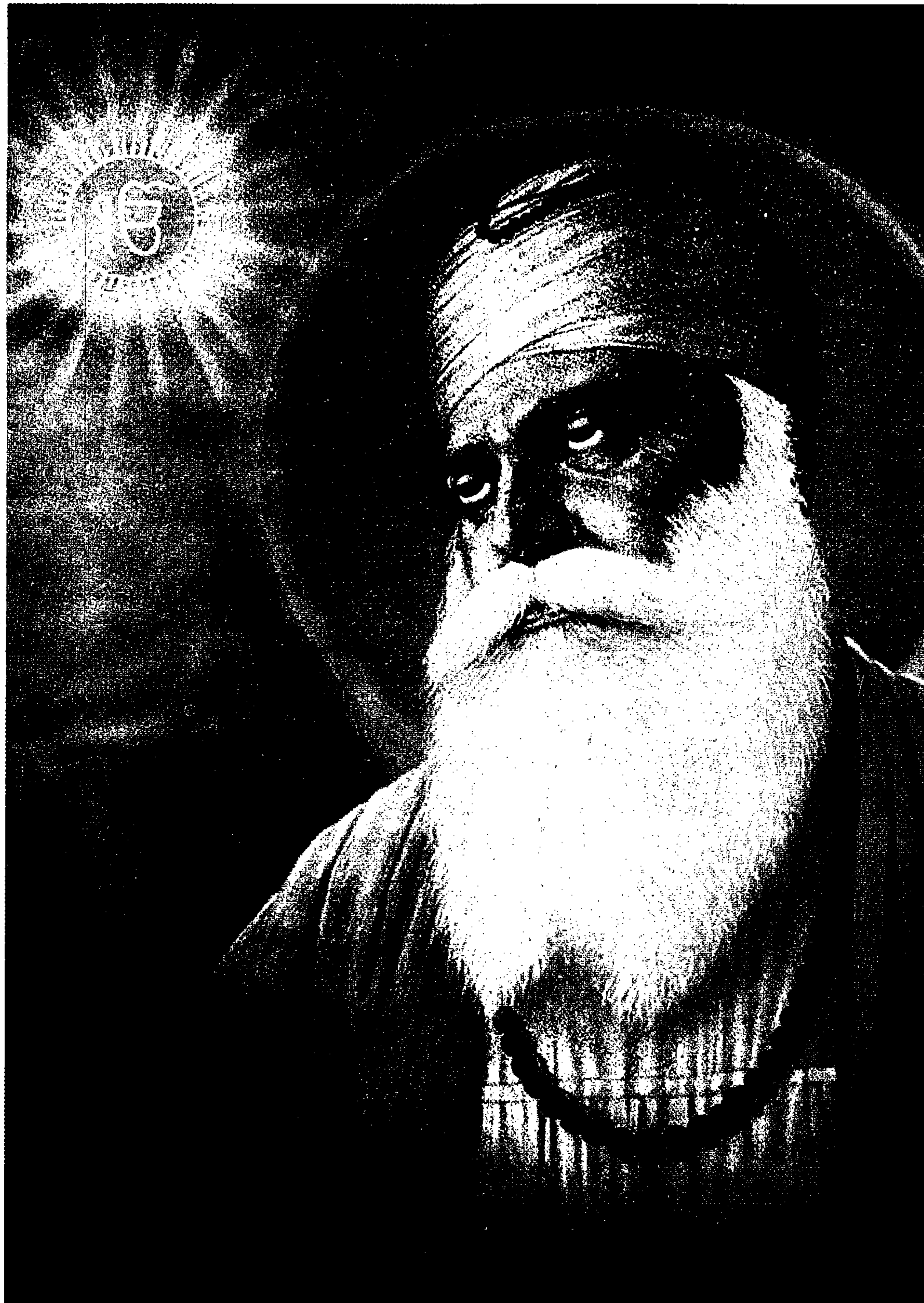
ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਸ੍ਰੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ

੧. ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਤਿਲਵੰਡੀ

ਤੇ

ਤਿਲਵੰਡੀ ਨਿਵਾਸ

੧ ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ।'

---

੧. ਉੱਚੇ ਖੰਡਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ* ।

੧. [ਪਹਿਲੀ ਬੇਨਤੀ]

ਜੋ ਕੁਛ ਪਸਾਰਾ ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਏਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਇਹ ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਅੰਤਰਭੂਤ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਇਹ 'ਇੰਨਾ ਬੀ ਏਦਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿੱਦਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰਵੇਂ ਹੈ?' ਇਸਦਾ ਬੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ,ਉਸਦਾ ਇਸ ਵਿਚ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਬੁੱਧਿ ਦਾ ਕੁਛ ਅਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਬੀ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਹੈ, ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਹਰ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਸ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਇਹ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜਗਤ, ਇੰਨਾਂ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇਂ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਭੂਤ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਏ। ਐਵੇਂ ਨਾਂਹ ਨਾਂਹ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆਂ ਇਹ 'ਨਾਂਹ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ† ।

ਪਤੀ ਪਰਦੇਸ਼ ਹੈ, ਘਰ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਨਾਰਿ ਬਾਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੈ; ਨੈਣ ਮੁੰਦਕੇ ਇਕ ਨੀਂਦਰ ਦਾ ਝੂਟਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ: ਪਤੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਘੜੀ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਹੈ ੧੨ ਵਜੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਘੜੀ ਵਿਚ ਅਜੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਹਨ । ਸਮਝਦੀ ਹੈ ੧੨ ਵਜੇ ਪਤੀ ਆਵੇਗਾ। ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ੧੨ ਵਜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਠੀਕ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਯਾਨ, ਜੋ ਨਾਰਿ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਪਤੀ ੧੨ ਵਜੇ ਆਵੇਗਾ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤਾਰ ਜਾਂ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ,ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਾਣੇ ਹੋਏ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇਤੇ ਅਗੇਕੁਛਹੋਰਵੇਂ ਬੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ 'ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਹੱਦ'ਨੂੰ 'ਗਯਾਨ ਦੀ ਹੱਦ' ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਗ਼ਲਤਹੈ। ਇਹ ਹੱਦ ਤਾਂ ਹੈ,ਪਰ ਇਹ'ਸਾਡੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਗਯਾਨਦੀ ਹੱਦ' ਹੈ। ਜੋ ਕੁਛ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਅੱਗੇ ਯਾ ਪਰੇ ਯਾ ਅੰਤਰਗਤਿ ਕਿਤੇ ਹੈ ਇਹ ਹੱਦ ਉਸਦੀਹੱਦ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਹਾਲਤ ਦਾ, ਉਸ ਦੇਸ਼‡ ਦਾ ਯਾ ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੋਰਵੇਂ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਦਸ਼ਾ ਉਸ ਵਿਚ ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਝਲਕਾ ਯਾ ਅੰਦਰਲੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਪੇ ਤ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਛਾਲ ਯਾ ਡੋਬ ਸਾਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕੁਛ ਉਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਓਥੇ ਸਮਾਂ ਤ੍ਰੈ ਪਹਿਲੂ (ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ, ਵਰਤਮਾਨ) ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ । ਦੇਸ਼ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨੇ ਪਹਿਲੂ ਦਰ ਪਹਿਲੂ ਰੱਖਦਾ ਤੇ ਅੰਤ ਅਪਹਿਲੂਆ ਅਤੇ ਅਦੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਦੇਸ਼ ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਉਰੇ ਤਬਕੇ ਦਰ ਤਬਕੇ ਹਨ, ਪਰਦੇ ਪਿਛੇ ਪਰਦਾ ਹੈ; ਜੋ 'ਹੈ' ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਜੇ ਹੋਰ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਓਥੋਂ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਟਿਕਾਣੇ, ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਹੋਰਵੇਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪਦ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

---

*ਇਹ ਰਚਨਾ ਸੰਮਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ੪੩੧ (੧੯੦੦ ਈ:) ਵਿਚ 'ਸਚ ਖੰਡ ਯਾਤਰਾ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਈ ਸੀ ।

†ਨਾ, ਨਾ ਕਰਤ ਨ ਛੂਟੀਐ ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਹਿ ॥ [ਦ: ਓਅੰਕਾਰ।

‡ਦੇਸ਼=Space

ਖ਼ਯਾਲ ਤੇ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਜਿਵੇਂ ਜੋ ਕੁਛ ਓਥੋਂ ਹੈ' ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਦ ਬੀ ਓਥੋਂ ਦਾ ਕੁਛ ਕ੍ਰਿਹਾ ਜਾਊ ਉਹ ਮਾਨੁੱਖੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ, ਮਾਨੁੱਖੀ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਮਾਨੁੱਖੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਤੱਕ ਹੋਊ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਕੁਛ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੂਖਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਹੁੰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੂਖਮ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਅੱਖਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਰਥ ਲੈਣਾ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਸਾਮਾਨ ਦਾ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਤਰਜਮਾ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਅਦੇਸ਼ ਅਕਾਲ ਅਨੰਤ ਵਿਚ ਹੋਣਾ, ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਨੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ ਆਦਿ ਕੌਤਕ ਲਿਖੇ ਹਨ. ਓਹ ਸਭ ਮਾਨੁੱਖੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮਾਨੁੱਖੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨੇ ਲਈ ਮਾਨੁੱਖੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਯਤਨ ਹੈ ਅਕੱਥ ਨੂੰ ਕਥਨ ਦਾ ਤੇ ਜੋ ਖਿਆਲ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਰੂਪਵਾਨ ਕਰਨ ਦਾ।

੨. [ਉੱਚੀ-ਉਡਾਰੀ]

ਕੀਰਤਨ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ, ਹਾਂ, ਸੁਰ ਤਾਰ, ਸਾਜ਼ ਸੁੰਦਰ ਸੁਰੀਲੇ ਗਲੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਮਨ ਦਾ ਕੀਰਤਨ-ਇਕ ਜਾਦੂ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਚੁੱਕਕੇ ਰਸਰੰਗ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਲਿਵ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਲੁਆ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰ-ਤਨ ਜੋ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਈ, ਸੁਹਣੇ ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਉਤਰੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਏਸ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਅਸਚਰਜ ਅਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਭੁੱਲਾ, ਮਨ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਯਾ, ਆਪੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ, ਰਸ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ* 'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ! ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ! ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ!' ਦਾ ਅੰਦਰ ਲਹਿਰਾ ਵੱਜਾ ਤੇ ਇਕ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਕਾਂਬਾ ਆਇਆ। ਉਧਰੋਂ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਗਲਿਆਂ ਤੇ ਰਸਭਿੰਨੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕੰਨੀਂ ਪਵੇ,ਇਧਰ ਮਨ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ, 'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਝਰਨਾਟ ਵਿਚ ਕੰਬ ਕੰਬ ਉੱਠਣ:-

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਵਾ॥
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਜਪਿ ਸਦ ਜੀਵਾ॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫-੫੬

ਹਾਂ ਜੀ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਥ੍ਰਾਟ ਜੀਭ, ਮਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਨਿਕਲੀ, ਮਨ ਜੁੜਿਆ, ਰਸਿਆ, ਉਲਟਿਆ। ਖਬਰੇ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਰੰਗ ਹੈ ਤੇ ਰਸ ਹੈ। ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ-ਅਸਚਰਜ ਜੇਹੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਹੋਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਗਨਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੁਛ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਹੁਣ ਜੋ ਦਿੱਜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ, ਸੁਹਾਉ ਹੈ, ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਸੁਗੰਧਿ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਾ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਉਮਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਛ ਪਿਆਰ ਪਿਆਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ ਨਾਲ? ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪ੍ਰਿਆਰ ਪਿਆਰ ਭਾਸਦਾ ਹੈ।ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਹੈਕਿ ਇਹ ਮੰਡਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੈ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਪਿਆਰ, ਰਸ ਰਸ, ਸੁਆਦ ਸੁਆਦ ਆ ਮੁਹਾਰਾ ਪਿਆ ਉਮਗਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਵਲ ਧਿਆਨ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਸੈ ਅਸਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਉੱਚੇ ਆ ਗਏ ਹਾਂ†।

ਹੁਣ ਚੁਫੇਰੇ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜੀ। ਖੰਡ, ਮੰਡਲ, ਸੂਰਜ ਚੰਦ, ਗਰੈਹ ਐਉਂ ਦਿੱਸਣ ਜਿਵੇਂ ਵਿਸਤੀਰਤ ਮਹੱਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਅਤਿ ਅਤਿ ਵੱਡਾ। ਬੇਅੰਤ

---

*ਮੇਰੇ ਮਨ ਮਨ ਹੀ ਉਲਟਿ ਸਮਾਨਾ॥
ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਅਕਲਿ ਭਈ ਅਵਰੈ ਨਾਤਰੁ ਥਾ ਬੇਗਾਨਾ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ੩-੪੭

†ਨਿਰਾਲੰਬ ਨਿਰਬਾਣੁ ਬਾਣੁ ਚਲਾਇਆ॥
ਉਡੈ ਹੰਸ ਉਚਾਣ ਕਿਨਿ ਪਹੁੰਚਾਇਆ॥
[ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੨੨-੨

ਉਡਾਂ ਉਡਿ ਦੜਾਂ ਅਸਮਾਨਿ॥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਮ੍ਰਿਥ ਤੇਰੈ ਤਾਣਿ॥
[ਮਲਾਰ ਮ: ੧-੯

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ, ਅਣਗਿਣਤ ਸੂਰਜ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗਰੈਹ, ਉਪਗਰੈਹ ਤੇ ਬੋਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤਾਰੇ, ਸ਼ਰੇਣੀ, ਕ੍ਰਮ ਤੇ ਬੰਧਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਐਉਂ ਦਿੱਸਣ ਜਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ! ਸਮਝ ਕੀਹ ਕਰੇ* ਅਕਲ ਹਾਰਕੇ ਇਹੋ ਕਹੇ:-

ਭੈਵਿਚਿ ਸੂਰਜ ਭੈਵਿਚਿ ਚੰਦੁ ॥
ਕੋਹ ਕਰੋੜੀ ਚਲਤ ਨ ਅੰਤੁ ॥
[ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ: ੧

ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਕਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਕਰਦੀ ਰਸਮਗਨਤਾ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਅਰਸ਼ੀ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚ ਲਹਿਰਦੀ ਲਹਿਰਦੀ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੇ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਹੈ:-

ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥ ਆਪੇ ਜਾਨੈ ਅਪਨੀ ਮਿਤਿ ਗਤਿ ॥ ਜਿਸਕੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁ ਕਰਣੈਹਾਰੁ ॥ ਅਵਰ ਨ ਬੂਝਿ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਕਰਤੇ ਕੀ ਮਿਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੀਆ ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਵਰਤੀਆ॥੭॥ [ਸੁਖ ਮ: ੫-੧੬

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬੀ ਸੁਣਨੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਕ ਚੁਪ ਚਾਨ ਛਾ ਗਈ। ਹੁਣ ਸਾਰ ਸਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਪੁਰੀਆਂ ਆਦਿ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਲਗੇ ਮਾਨੋ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ। ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ, ਸ਼ਿਵ ਪੁਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਸੁੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਮਨਮੋਹਨ ਪੁਰੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰ ਦਿੱਸੀਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਤਪੱਸ੍ਵੀ ਲੋਕ ਖੜੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਦਰਬ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਪਏ ਹਨ। ਇਕ ਸਿੰਘਾਸਨ ਮਾਨੋ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਜੜਤ ਦਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਰਾਗ ਅਲਾਪ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸਭ ਰਿਧੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਲੋਕ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ।

'ਇਹ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਹੈ*, ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤਦੀ ਟੋਲ ਹ੍ਹੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਸਤਿਨਾਮ ਹੀ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨੌ ਨਿਧਿ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸਿੱਧੀ ਆਦਿਕ ਦਿਲ ਦੀ ਪਕੜੋਂ ਪਰੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਜੋਗ ਹੈ।' ਇਹ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਦੇ ਸਾਰ ਦਿੱਸਦੇ ਸਾਮਾਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉੱਡਣ ਲਗ ਗਿਆ ਅਰ ਕਿਤੋਂ ਦੂਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:-

ਇੰਦ੍ਰਲੋਕ ਸਿਵਲੋਕਹਿ ਜੈਬੋ ॥ ਓਛੇ ਤਪ ਕਰਿ ਬਾਹੁਰਿ ਐਬੋ ॥੧॥ ਕਿਆ ਮਾਂਗਉ ਕਿਛੁ ਥਿਰੁ ਨਾਹੀ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਖੁ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੋਭਾ ਰਾਜ ਬਿਭੈ ਵਡਿਆਈ ॥

---

*ਓਇ ਜੁ ਦੀਸਹਿ ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ ॥ ਕਿਨਿ ਓਇ ਚੀਤੇ ਚੀਤਨਹਾਰੇ ॥ ੧ ॥ ਕਹੁ ਰੇ ਪੰਡਿਤ ਅੰਬਰੁ ਕਾ ਸਿਉ ਲਾਗਾ ॥ ਬੂਝੈ ਬੂਝਨਹਾਰੁ ਸਭਾਗਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਕਰਹਿ ਉਜੀਆਰਾ ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਪਸਰਿਆ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰਾ ॥ ੨ ॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜਾਨੈਗਾ ਸੋਇ ॥ ਹਿਰਦੈ ਰਾਮੁ ਮੁਖਿ ਰਾਮੈ ਹੋਇ ॥ ੩ ॥ ੨ ॥
[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ

*ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਹੈ ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ [ਮ: ੩

ਤਿਆਗਿ ਸੁਆਮੀ ਆਨ ਕਉ ਚਿਤਵਤ ਮੂੜ ਮੁਗਧ ਖਲ ਖਰ ਤੇ ॥ ਕਾਗਰ ਨਾਵ ਲੰਘਹਿ ਕਤ ਸਾਗਰੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਕਥਤ ਹਮ ਤਰਤੇ ॥ ੨ ॥ ਸਿਵ ਬਿਰੰਚਿ ਅਸੁਰ ਸੁਰ ਜੇਤੇ ਕਾਲ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਜਰਤੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਰਨਿ ਚਰਨ ਕਮਲਨ ਕੀ ਤੁਮ ਨ ਡਾਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਕਰਤੇ ॥ ੩ ॥ ੪ ॥
[ਮਲਾਰ ਮ: ੫, ਚਉ, ਘਰੁ ੧

ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਅਰੁ ਰੁਦ੍ਰ ਲੋਕ ਆਈ ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਕ ਤੇ ਧਾਇ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਉ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵੈ ਪਾਇ ॥ ਅਬ ਮੋਹਿ ਆਇ ਪਰਿਓ ਸਰਨਾਇ ॥ ਗੁਹਜ ਪਾਵਕੋ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਜਾਰੈ ਮੋਕਉ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਓ ਹੈ ਬਤਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਅਰੁ ਜਖ ਕਿੰਨਰ ਨਰ ਰਹੀ ਕੰਠਿ ਉਰਝਾਇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਅੰਗੁ ਕੀਆ ਪ੍ਰਭਿ ਕਰਤੈ ਜਾਕੈ ਕੋਟਿ ਐਸੀ ਦਾਸਾਇ ॥ ੧੨ ॥ ੨੧ ॥
[ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫

ਅੰਤਿ ਨ ਕਾਹੂ ਸੰਗ ਸਹਾਈ ॥ ੨ ॥
[ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਉਹ ਝਾਕੀ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਇਕ ਦਿੱਬ ਜੋਤਿ ਗੁਰਮੁਖ ਦਿੱਸੇ* ਜੋ ਅਪਣੇ ਨੂਰ ਭਣੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਥੀਂ ਕੋਈ ਬੜੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਜਲ ਪੂਰਤ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਬੋਲੇ†:-

"ਆਪਣਾ ਲਾਇਆ ਪਿਰਮੁ ਨ ਲਗਈ ਜੇ ਲੋਚੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਏਹੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ ॥੧੩॥ ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ

ਉਸ ਸੱਚੇ ਦੀ ਮੌਜ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ, ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ। ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਜਾਏ ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਨਾ ਭੁੱਲੇ। ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਕੋਈ ਕਰਨੀ ਨਾ ਸਰ ਆਵੇ, ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੇ। ਸੱਚਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਸ਼ੁਕਰ ਪੁਰ ਬੜਾ ਰੀਝਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ, ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ, ਕਹੋ ਮੁਖੋਂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ"।

ਧੁਨਿ ਆਈ:-

ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ‡ ॥ ੩ ॥ ੮ ॥

ਫੇਰ ਧੁਨਿ ਉਠੀ:-

ਗਾਵਉ ਗੁਨ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਦੁਰਤ ਨਿਵਾਰਣ ਸਬਦ ਸਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਮਤਿ ਸਾਗਰ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਧਿਆਨ ਧਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਲਾਦਿਕ ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਓ ॥ ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥੨॥ [ਸਵ: ਮ: ੪ ਕੇ

ਇਹ ਉਸਤਤਿ ਗਾਉਂਦੇ ਆਪ ਹੁਰੀਂ ਮਿਲੇ। ਮਿਲੇ ਪਰ ਮਿਲਦੇ ਮਿਲਦੇ ਮਾਨੋਂ ਲੀਨ ਕਿ ਲੋਪ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਤੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਇਹ ਧੁਨਿ ਭਰਦੀ ਗਈ-

'ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ!'
'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!'
'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ!'

ਹੁਣ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਹੈ ਮਾਨੋਂ ਗੁੰਮ ਜੇਹਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਤਹ ਪਾਵਸ ਸਿੰਧੁ ਧੂਪ ਨਹੀ ਛਹੀਆ ਤਹ ਉਤਪਤਿ ਪਰਲਉ ਨਾਹੀ ॥ ਜੀਵਨ ਮਿਰਤੁ ਨ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਬਿਆਪੈ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਦੋਊ ਤਹ ਨਾਹੀ ॥ ੧ ॥ ਸਹਜ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਨਿਰਾਰੀ ॥ ਤੁਲਿ ਨਹੀ ਚਢੈ ਜਾਇ ਨ ਮੁਕਾਤੀ ਹਲੁਕੀ ਲਗੈ ਨ ਭਾਰੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਰਧ ਉਰਧ ਦੋਊ ਤਹ ਨਾਹੀ ਰਾਤਿ ਦਿਨਸੁ ਤਹ ਨਾਹੀ ॥ ਜਲੁ ਨਹੀ ਪਵਨੁ ਪਾਵਕੁ ਫੁਨਿ ਨਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਤਹਾ ਸਮਾਹੀ ॥੨॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਇਸ ਅਕਹਿ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਫੇਰ ਹਾਲਤ ਬਦਲੀ, ਫੇਰ ਨਜ਼ਰ ਖੋਲ੍ਹੀ, ਬਾਹਰਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਮੁੜ ਦਿੱਸ ਪਏ, ਮਾਨੋਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ* ਅਰ ਨਿਜ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਖਿੱਚ ਪੈਣ ਲਗ ਪਈ।

ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜਿੱਕੁਰ ਰੇਲ ਦੀ ਕਲਾ ਮਰੋੜ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਪੁੱਠੇ ਪੈਰੀਂ ਮੁੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਮਾਨੋਂ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ† ਉਲਟ ਪਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਫਿਰਿਆ। ਅੱਸੀ ਨੱਬੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਹਾਲ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਂਙ ਦਿੱਸਿਆ। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦਿੱਸਿਆ। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ

---

*ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਦਰਿ ਸੋਭਾ ਪਾਏ ॥ [ਮਾਝ ਮ: ੩

†ਆਪੇ ਮੇਲੇ ਆਪਿ ਮਿਲਾਏ ॥ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰੁ ਆਪੇ ਲਾਏ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਸਾਰ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਜਿਸਨੋ ਨਦਰਿ ਤੁਮਾਰੀ ਜੀਉ ॥ [ਮਾਰੂ ਮ: ੩ ਘਰੁ ੫ ਅਸਟ:

‡ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਕਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਊ ਤੂ ਕਦ ਕਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸਿਰੇ ਤੈ ਅਗਨਤ ਤਿਨ ਕਉ ਮੋਹੁ ਭਯਾ ਮਨ ਮਦ ਕਾ ॥ ਚਵਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਉਪਾਈ ਰਿਜਕੁ ਦੀਆ ਸਭਹੂ ਕਉ ਤਦ ਕਾ ॥ ਸੇਵਕ ਕੈ ਭਰਪੂਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵਾਹਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ ॥ ੧ ॥ ੧੧ ॥
[ਸਵਏ ਮ: ੪ ਕੇ

*ਬਾਜੀਗਰਿ ਇਕ ਬਾਜੀ ਪਾਈ ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਨਦਰੀ ਆਈ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੩—੧੮, ੩

†ਸਮਾ ਮਾਨ ਭੂਤਕਾਲ ਦਿਖਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਰਾਜ ਦਿੱਸਿਆ ਅਰ ਚਾਲੀ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਐਉਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਜਿੱਕੁਰ ਸੈਰਬੀਨ ਵਿਚੋਂ ਮੂਰਤਾਂ। ਫੇਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ, ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜੁੱਧ, ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ, ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ, ਤੁਰਕਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਘੋਲ ਤੇ ਫਸਾਦ ਦਿੱਸੇ। ਫੇਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੀਉੜੀ ਪਾਏ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਦਿੱਸਿਆ। ਜਗਤ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖੇਦ, ਜਗਤ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਜਾਨਣਾ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਮਨ ਤਨ ਵਾਰਨਾ ਤੇ ਗੁਪਤ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਹੋਣਾ. ਹੂਬਹੂ ਦਿੱਸਿਆ। ਫੇਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ: ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ, ਜਹਾਂਗੀਰ, ਅਕਬਰ, ਹਮਾਯੂੰ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦਿੱਸੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸੱਚੀਂ ਮੁੱਚੀਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਲੰਘ ਗਏ। ਨਵਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਸਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲਈ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਬਦੇਸ਼ ਫਿਰਨਾ ਸਭ ਕੁਝ ਲੰਘਿਆ। ਫੇਰ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਲੋਧੀ, ਖਿਲਜੀ ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਆਦਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਿੱਸੇ। ਫੇਰ ਜ਼ਾਲਮ ਮਹਿਮੂਦ ਦਾ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਗਜ਼ਨੀਓਂ ਤੁਰਨਾ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਜਿੰਦ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਅਰ ਤੀਵੀਆਂ ਗਹਿਣੇ ਵੇਚ ਵੇਚ ਤੇ ਪੁਹਰਿਆਂ ਕਰ ਕਰ ਰੁਪਏ ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਦਿੱਸੀਆਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਰਖਯਾ ਕਰੋ। ਫੇਰ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਦਿੱਸਣ ਲਗੇ। ਫੇਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਬੋਧੀਆਂ ਦੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਦਿੱਸੀ। ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਬੋਧੀਆਂ ਦੇ ਭਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਲੋਂ ਡੁਬਦੇ ਦਿੱਸੇ। ਫੇਰ ਬੋਧੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ, ਹਰਸ਼ ਦਾ ਰਾਜ. ਅਸ਼ੋਕ ਦਾ ਦਇਆਲੂ ਰਾਜ, ਚੰਦ੍ਰ ਗੁਪਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਫੇਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਸਿਆ। ਫੇਰ ਵੇਦ ਮਤਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਰਿਖੀ ਤੇ ਮੁਨੀ ਦਿੱਸੇ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ, ਬਹਾਦਰੀ, ਸਚਾਈ, ਧਰਮ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਆਇਆ ਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਏ। ਫੇਰ ਸਨਾਤਨ ਵਡਿਆਂ ਦੇ ਗੁਆਲ ਜੀਵਨ* ਦਿੱਸੇ। ਸਭ ਲੋਕ ਦੇਉਤਿਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਵਾਦੇ ਤੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਵੱਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਦਿੱਸੇ। ਹਾਂ, ਨਾ ਰਾਜਾ ਨਾ ਪਰਜਾ, ਘਰ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਕੁਲ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਰਾਜਾ। ਭਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਂ ਪੰਚੈਤ ਜੋੜਕੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰ ਲੈਣੇ, ਕਾਰਜ ਸੌਧ ਲੈਣੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਟਿਕਾਣਿਓਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਦਿੱਸਿਆ। ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜੰਗਲੀ ਦਸ਼ਾ, ਨਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਸ਼ਾਦੀ, ਨਾ ਘਰ ਨਾ ਬਾਰ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਖਾ ਛਡਿਆ ਆਦਿ ਕੌਤਕ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਾਂਤ ਸੁੰਞ ਜਿਹੀ ਦਿੱਸੀ। ਫੇਰ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਗਰਮ ਚਿੱਕੜ ਵਰਗੀ ਭਾਸੀ, ਪਰ ਭੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕੱਦਾਂ ਵਾਲੇ ਅਰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਨੌਰ ਦਿੱਸੇ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੋਰ ਵਡੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਿਕ-ਰਾਲ ਰੂਪ ਤੇ ਗਰਮੀ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਲੰਘੀ। ਫੇਰ ਦਿੱਸਿਆ ਧਰਤੀ ਲਾਲ ਅੰਗਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਅਜ ਕਲ ਸੂਰਜ ਹੈ ਅਰ ਸਾਰੇ ਗਰੈਹ ਅੱਗ ਵਾਂਙ ਭਖਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਵਡੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ; ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵਿਚ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੀ ਦਿੱਸਿਆ ਕਿ ਸਭ ਅੱਗ ਦੇ ਪਿੰਡਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹਨ। ਫੇਰ ਘਮਸਾਣ ਰੌਲੇ ਵਾਂਙ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਕਿਣਕਿਆਂ ਦੀ ਡੌਲ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਤ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਫੇਰ ਵਾਯੂ ਬੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਛਾ ਗਿਆ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿੱਸੇ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗੇ ਕਿ ਐਨਾ ਕੁਝ ਕਿਧਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਦਮ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਕੌਣ ਸੋਚੇ; ਕੌਣ ਕਹੇ ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ? ਇਹ ਧੁੰਦੂ-ਕਾਰ ਐਨਾ ਚਿਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰੇ ਸਾਡੀ ਮੋਟੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਛੱਤੀ ਜੁਗ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ:-

ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਕੀਓ ਗੁਬਾਰਾ ॥ ਤੂ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰਾ ॥ ਹੋਰ ਕਿਆ ਕੋ ਕਹੈ ਕਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ਤੂ ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਦਾ ॥ ੧ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੩-੧੯

ਪਨਾ:-ਕੇਤੇ ਜੁਗ ਵਰਤੇ ਗੁਬਾਰੈ ॥ ਤਾੜੀ ਲਾਈ

---

*ਜਦ ਲੋਕੀਂ ਭੇਡਾਂ, ਬਕਰੀਆਂ, ਗਊਆਂ ਮਹੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਪੁਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ 'ਗੁਆਲ ਜੀਵਨ'।

ਅਪਰ ਅਪਾਰ ॥ ਧੁਧੂਕਾਰਿ ਨਿਰਾਲਮੁ ਬੈਠਾ ਨਾ ਤਦਿ ਧੰਧੁ ਪਸਾਰਾ ਹੇ ॥ ੧ ॥ ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਤਿਨੈ ਵਰਤਾਏ ॥ ਜਿਉ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਿਵੈ ਚਲਾਏ ॥ ਤਿਸਹਿ ਸਰੀਕੁ ਨ ਦੀਸੈ ਕੋਈ ਆਪੇ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ਹੇ ॥ ੨ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧-:

ਪੁਨਾ:-'ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਗੁਬਾਰੁ ਤਿਸਹੀ ਭਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧-੯

ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਕੀਹ ਸੀ ? ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੀਹ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕੁਛ ਮਾਨੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਸੀ:-

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ ॥ ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥ ਨਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸੂਰਜੁ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ ॥੧॥ ਖਾਣੀ ਨ ਬਾਣੀ ਪਉਣ ਨ ਪਾਣੀ ॥ ਓਪਤਿ ਖਪਤਿ ਨ ਆਵਣ ਜਾਣੀ॥ ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਸਪਤ ਨਹੀ ਸਾਗਰ ਨਦੀ ਨ ਨੀਰੁ ਵਹਾਇਦਾ ॥ ੨ ॥ ਨਾ ਤਦਿ ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲਾ ॥ ਦੋਜਕੁ ਭਿਸਤੁ ਨਹੀ ਖੈ ਕਾਲਾ ॥ ਨਰਕੁ ਸੁਰਗੁ ਨਹੀ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ ਨਾ ਕੋ ਆਇ ਨ ਜਾਇਦਾ ॥੩॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥ ਨਾਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਹੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਨਮਾ ਨਾ ਕੋ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥ ੪ ॥ ਨਾ ਤਦਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਬਨਵਾਸੀ ॥ ਨਾ ਤਦਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਸੁਖਵਾਸੀ ॥ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਭੇਖੁ ਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋ ਨਾਥੁ ਕਹਾਇਦਾ ॥ ੫ ॥ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਨਾ ਬ੍ਰਤ ਪੂਜਾ॥ਨਾ ਕੋ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ਦੂਜਾ ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਵਿਗਸੈ ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਦਾ ॥ ੬ ॥ ਨਾ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ॥ਗੋਪੀ ਕਾਨੁ ਨ ਗਊ ਗੋੁਆਲਾ ॥ ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਪਾਖੰਡੁ ਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋ ਵੰਸੁ ਵਜਾਇਦਾ ॥ ੭ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਹੀ ਮਾਇਆ ਮਾਖੀ ॥ ਜਾਤਿ ਜਨਮੁ ਨਹੀ ਦੀਸੈ ਆਖੀ ਮਮਤਾ ਜਾਲੁ ਕਾਲੁ ਨਹੀ ਮਾਥੈ ਨਾ ਕੋ ਕਿਸੈ ਧਿਆਇਦਾ ॥ ੮ ॥ ਨਿੰਦੁ ਬਿੰਦੁ ਨਹੀ ਜੀਉ ਨ ਜਿੰਦੋ ॥ ਨਾ ਤਦਿ ਗੋਰਖੁ ਨਾ ਮਾਛਿੰਦੋ ॥ ਨਾ ਤਦਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕੁਲ ਓਪਤਿ ਨਾ ਕੋ ਗਣਤ ਗਣਾਇਦਾ ॥੯॥ ਵਰਨ ਭੇਖ ਨਹੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਖਤ੍ਰੀ॥ ਦੇਉ ਨ ਦੇਹੁਰਾ ਗਊ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ॥ਹੋਮ ਜਗ ਨਹੀ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣੁ ਨਾ ਕੋ ਪੂਜਾ ਲਾਇਦਾ ॥੧੦॥ ਨਾ ਕੋ ਮੁਲਾ ਨਾ ਕੋ ਕਾਜੀ ॥ ਨਾ ਕੋ ਸੇਖੁ ਮਸਾਇਕੁ ਹਾਜੀ॥ ਰਈਅਤਿ ਰਾਉ ਨ ਹਉਮੈ ਦੁਨੀਆ ਨਾ ਕੋ ਕਹਣੁ ਕਹਾਇਦਾ ॥ ੧੧॥ ਭਾਉ ਨ ਭਗਤੀ ਨਾ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ॥ ਸਾਜਨੁ ਮੀਤੁ ਬਿੰਦੁ ਨਹੀ ਰਕਤੀ ॥ ਆਪੇ ਸਾਹੁ ਆਪੇ ਵਣਜਾਰਾ ਸਾਚੇ ਏਹੋ ਭਾਇਦਾ ॥ ੧੨ ॥ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸਤ ॥ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣ ਉਦੈ ਨਹੀ ਆਸਤ ॥ ਕਹਤਾ ਬਕਤਾ ਆਪਿ ਅਗੋਚਰੁ ਆਪੇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਦਾ ॥ ੧੩ ॥' [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮਹਲਾ ੧-੧੫

੩. [ਅਨਾਦ, ਆਦਿ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ]

ਜਦ ਏਹ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਲੰਘ ਹਟੀ ਤਦ ਮੱਧਮ, ਪਰ ਸੁਹਾਉਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਬੀ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ? ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਅਰ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੱਧਮ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਪਰ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੱਧਮ ਸੀ ਜੀਕੁਰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਪਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਡਿੱਠੀ ਹੋਈ ਬਿਜਲੀ ਜਾਗਿਆਂ ਧੁਪੇ ਖਲੋ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਮੱਧਮ ਮੱਧਮ ਜੇਹੀ ਖਿਆਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤਾਂ ਅਤਿ ਤੇਜਮਈ ਸੀ ਪਰ ਜੋ 'ਪਿਆਰ ਤੇ ਆਨੰਦ' ਉਸ ਵਿਚ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਭਾਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ ਇਕ ਮਾਨੋਂ ਹੋਂਦ ਸੀ ।

ਇਕ ਅਕਹਿ ਅਡੋਲਤਾ ਸੀ, ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ 'ਹੈ' ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦਾ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮਾਨੋਂ ਅਭਾਵ ਸੀ, ਅਰ ਉਸ ਮਾਨੋਂ ਅਭਾਵ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਂਦ, ਸੁਹਣੀ ਹੋਂਦ, ਚੇਤਨ ਹੋਂਦ, ਵਜਾਪਕ ਹੋਂਦ, ਰਸ ਭਰੀ, ਸੁਆਦ ਭਰੀ, ਪਜਾਰ ਭਰੀ ਹੋਂਦ-ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਜੀਕੂੰ ਹੈ, ਸਚੁਮੁਚ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਸੰਸੇ ਹੈ । ਇਸ ਹੋਂਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਢੰਗ ਅਕਹਿ, ਅਕੱਥ, ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਸੀ, ਪਰ 'ਹੈ' ਇਹ ਗਲ ਨਿਰਸੰਸੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਸਦੀ ਦਿੱਸਦੀ ਤੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀ

ਥੀ*, ਇਸ ਲਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਸੀ ? ਪੂਰਨ ਬੇਖੁਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਏਥੇ, ਬੇਖਬਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਏਥੇ ਧਰ ਫੇਰ ਅਚੰਭਾ ਇਹ ਕਿ ਚੇਤਨਤਾ ਅਰ ਅਨੰਦ ਸਨ ਤਾਂ ਏਥੇ, ਰਸਭਿੰਨੜੇ ਸੁਆਦ ਕੋਈ ਹੋਰਵੇਂ ਜੇਹੇ ਰਸ ਸਨ ਤਾਂ ਏਥੇ, ਜੋ ਨਾ ਕਦੇ ਜਾਣੇ ਤੇ ਨਾ ਸੁਣੇ ਸੇ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੁੱਦਤਾਂ ਬੀਤ ਗਈਆਂ। ਮੁੱਦਤਾਂ ਕੀ ? ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਭਾਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੀ ਮਾਨੋਂ ਕੋਮੀ 'ਏਕਤਾ'। ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਸੋਚਣਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਸੀ ਸੋ ਸ਼ੀ ਅਕੱਥ। ਤਾਂ ਤੇ ਕਹੀਏ ਕੀ ? ਕਹਿਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ‡।......

ਹੁਣ ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਵਰਤਿਆ। ਉਸ ਹੋਂਦ ਵਿਚੋਂ, ਹਾਂ,ਉਸ ਸਤਿ,ਸੁੰਦਰ ਚੇਤਨ ਤੇ ਅਨੰਦ ਰੂਪ‡ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਕਹੋ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹੋ) ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੌਤਕ ਉਠਿਆ। ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰੇਖ ਕੁਛ ਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਉਸੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੈ,ਖਯਾਲ ਹੈ; ਹੁਕਮ ਹੈ ਯਾ ਰਜ਼ਾ ਹੈ,ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਨੋਂ ਉਸੇ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਉਸ ਅਕਹਿ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਹਿਰਾਉ ਹੈ*। ਕੁਛ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ, ਉਹੋ ਰੂਪ ਉਸਦੇ ਉਠਣ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਉਹੋ ਸਦਾ ਅਬਦਲਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਰੌ ਯਾ ਦਰਯਾ ਸਮੁੰਦਰ ਰੂਪ-ਜਲ ਹੀ ਜਲ ਰੂਪ-ਹਨ†।

ਹੁਣ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਉਠਿਆ, ਕੈਸਾ ਸ਼ਬਦ ਸੀ ? ਕੋਈ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ, ਕੋਈ ਪਦ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ ਮਾਨੁੱਖੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੋਈ ਨਾਮ ਰੱਖਕੇ ਕੁਛ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਜੇ ਨਾਮ ਧਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਐਉਂ ਕਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ-

ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਅਕਹਿ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਧਰ ਲਓ 'ਨਿਰੰਕਾਰ'। ਫੇਰ ਇਕ ਅਵਸਥਾ ਆਈ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਧਰਲਓ 'ਏਕੰਕਾਰ'। ਫੇਰ ਇਕਇਹ ਅਵਸਥਾ ਆਈ 'ਸ਼ਬਦ' ਦੀ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਧਰ ਲਓ 'ਓਅੰਕਾਰ'‡, ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਦ ਕਹੋ, ਸ਼ਬਦ ਕਹੋ, ਬਾਣੀ ਕਹੋ, ਅਵਾਜ਼ ਕਹੋ, ਰਾਗ ਕਹੋ, ਕੁਛ ਕਹੋ.ਬਾਣੀਕਹੋ,ਉਹ ਸਾਰਾ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਸਕਦਾ। ਇਹਉਹ ਸ਼ਬਦ ਸੀਕਿ ਜਿਸ ਬਾਬਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭਿ ਲੋਆ ॥ ਏਕ ਕਵਾਵੈ ਤੇ

*ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾਰ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਭ ਆਪੇ ॥ ਸਰਬ ਰਹਿਓ ਭਰਪੂਰ ਸਗਲ ਘਟ ਰਹਿਓ ਬਿਆਪੇ ॥ ਬਾਪਤ ਦੇਖੀਐ ਜਗਤ ਜਾਨੈ ਕਉਨੁ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਸਰਬ ਕੀ ਰਖਾ ਕਰੈ ਆਪੇ ਹਰਿ ਪਤਿ ॥ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਅਬਿਗਤ ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਤਪਤਿ ॥ ਏਕੈ ਤੂਹੀ ਏਕੈ ਅਨ ਨਾਹੀ ਤੁਮ ਭਤਿ ॥ ਹਰਿ ਅੰਤ ਨਾ ਹੀ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਕਉਨੁ ਹੈ ਕਰੈ ਬੀਚਾਰੁ ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਹੈ ਸ੍ਰਬ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ ਅਧਾਰੁ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਭਗਤੁ ਦਰਿ ਤੁਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ ਏਕ ਜੀਹ ਕਿਆ ਬਖਾਨੈ ॥ ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰ ॥ ੧ ॥

[ਸਵ. ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ: ਮ: ੫

†ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਕਰਣੈ ਹਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਬੇਚਾਰਾ ॥ ਆਪਣੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਹਰਿ ਆਪੇ ਪੂਰ ਭੰਡਾਰਾ ॥ ॥ [ਰਾਮ ਮ: ੫-੪

‡ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ ॥=ਸਤਿ, ਚਿਤ, ਆਨੰਦ।

*ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧

†ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਾਂਗ ਚਲਦੇ ਰੌ ਵਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੱਖਰਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਜਲ ਰੂਪ ਹਨ।

‡ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰੁ ਹੋਇ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਸਦਾਇਆ ॥ ਏਕੰਕਾਰਹੁ ਸਬਦ ਧੁਨਿ ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ॥ [ਵਾ:ਭਾ:ਗੁ: ੨੬-੨

ਪੁਨਾ:-ਨਿਰਾਧਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥ ਹੋਆ ਏਕੰਕਾਰੁ ਆਪਿ ਉਪਾਇਆ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਚਲਤੁ ਰਚਾਇਆ। ਸਚ ਨਾਉਂ ਕਰਤਾਰ ਬਿਰਦ ਸਦਾਇਆ ॥

[ਵਾ. ਭਾ ਗੁ; ੨੨-੧

ਪੁਨਾ:-ਏਕੰਕਾਰ ਇਕਾਂਗ ਲਿਖ ਊੜਾ ਓਅੰਕਾਰ ਲਿਖਾਇਆ ॥ [ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੩੯-੧

ਸਚੇ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਤਿਥੈ ਮੋਹ ਨ ਮਾਇਆ ॥ ੧ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ ਮ: ੩;੭-੧

ਸਭਿ ਹੋਆ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫

ਪੁਨਾ:-ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਅਪਾਰੁ ਤਿਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸਾਰਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲ ੫

ਨਿਰਮਲ ਸਬਦੁ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਬਾਣੀ ॥
ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ਸਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ ॥ [ਮਾਝ ਮ: ੩

ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਐਦਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿੱਦਾਂ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਆਤਸ਼ੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਲਿਸਕਾਰ ਉਸੇ ਧੁੱਪ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਉਸ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਉਸ ਧੁੱਪ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਖਿੰਬ ਵਧੀਕ ਜਯੋਤੀਮਯ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨੇ ਲਈ ਅਸਥੂਲ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਐਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਤਖਤ* ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਅੱਗੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਯੋਤੀਮਯ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਮਾਤ੍ਰ ਭਾਸੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨੂਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਨੂਰ ਉਸੇ ਦਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹਨ।

ਫੇਰ ਕੀ ਦਿੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤਖਤ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੁੰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਨੰਦਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਸਰੂਪ ਤਖਤ ਦੇਉਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਅਰ ਇਕ ਹੋਰ ਐਸਾ ਰੂਪ† ਜੋ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ‡ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋਕੇ ਐਉਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੈ ਜਿੱਕੁਰ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਪੁਤ੍ਰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਅਦਬ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਯਾ ਜਿੱਕੁਰ ਚੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਜਲ ਵਿਚ ਚੰਦ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਭਾਸਦਾ ਹੈ[]। ਫਰਕ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਜਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਓਥੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਸਹਾ-

*ਸੱਚੇ ਤਖਤ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸੰਦਾ ॥ [ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੨੯-੧

†ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ ॥ [ਬਸੰ: ਮ: ੫ ੧-੮

‡ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰ ਉਪਾਇਆ ॥ [ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕ: ੩-੧

[]ਹਭ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਜਿਉ ਜਲ ਘਟਾਊ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਮ: ੫-੧੪

ਇਤਾ ਦੇ ਕੌਤਕ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ*। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੁਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸੁਹਾਉ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਿਲਾਉ ਦੀ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕੇ। ਕੋਈ ਅਗੰਮੀ ਰਾਗ ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਕੁਛ ਗਾਉਂਕੇ ਦੱਸਣ ਲਗਾ:-

ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸੱਤ ਸੁਹਾਣੀਐ ॥
ਵੱਡਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਅੰਤ ਨ ਜਾਣੀਐ ॥
ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ॥
ਕੁਦਰਤਿ ਅਗਮ ਅਥਾਹ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀਐ ॥
ਸਚੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀਐ† ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚੇ ਵਾਹ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੀਐ‡ ॥ [ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੨੧-੧

ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇਖਣੇ ਯੋਗ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੜੇ ਦਿੱਬ ਸਰੂਪ ਜੀ ਤਾਂ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ; ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਪੂਰਤ ਹੋਏ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਸਰੂਪ ਬਣੇ ਖੜੇ ਹਨ ਤੇ ਜਾਣੋ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:-

ਬਲਿ ਤਿਸੁ ਬਾਪੈ ਜਿਨਿ ਹਉ ਜਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਕਬੀਰ ੩-੨

ਤੇ ਉੱਧਰ ਪਰਮ ਪੁਰਖ, ਦੇਵਾਂਧਿਦੇਵ, ਤਖਤ ਪੁਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁੰਜ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਨਕ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਰਹੇ ਹਨ[]।

ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧-੨੭

ਪੁਨਾ-ਲਾਦਿ ਖਜਾਨ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਆ

*ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੰਕਾਰ ਆਪਿ ਉਪਾਇਆ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਭਾ: ਗੁ:, ੧੯-੧

ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ:-ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਬਣਾਯਾ ॥ [ਵਾ:ਭਾ:ਗੁ: ੨੪-੨੫

†ਪੰਜਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ‡ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੈ।

[]ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇ ਪਾਇਆ ਬਖਸ਼ ਦਰ। [ਵਾਰਾਂ ਭਾ: ਗੁ:, ੧-੨੪

ਇਹੁ ਮਨੁ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰੰਗੇ ॥

[ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ੩–੪

ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਮਹਾਂ ਸਰੂਪ ਜੀ ਅਪਣੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਡੂੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈ ਰਹੇ ਸ਼ੁਕਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ*, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਮਾਨੁੱਖੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ-

ਜਾ ਹਉ ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੇਰਾ ਹਉ ਨਾਹੀ
ਤੂ ਹੋਵਹਿ॥ ਆਪੇ ਸਕਤਾ ਆਪੇ ਸੁਰਤਾ ਸਕ੍ਰਤੀ
ਜਗਤੁ ਪਰੋਵਹਿ॥ਆਪੇ ਭੇਜੇ ਆਪੇ ਸਦੇ ਰਚਨਾ
ਰਚਿ ਰਚਿ ਵੇਖੈ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਸਚੀ ਨਾਂਈ
ਸਚੁ ਪਵੈ ਧੁਰਿ ਲੇਖੈ ॥ ੨ ॥

[ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮ: ੧–੧੩

ਇਹ ਕੌਤਕ ਜੋ ਅਕਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਕੌਤਕ ਸੀ, ਜੇ 'ਸਮੇਂ' ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ-ਭਗਤੀ ਪਜਾਰ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਰੂਪ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜੀ ਵਰ ਦਾਨ ਲੈਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਏ, ਪਰ ਫੇਰ ਮਾਨੋਂ ਘਾਲ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਟੁਰ ਪਏ। ਆਪ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਮਾਨੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਧਰ ਨਜ਼ਰ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਕੌਤਕ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਪਿਆ। ਜੋ ਚੱਕਰ ਮਾਨੋ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਮੂਜਬ ਉਲਟਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ,ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਅਸਮੇਂ ਤੇ ਅਸੀਮਾ*ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਮਾਨੋਂ ਮੁੜਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਸੱਤਵਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕੌਤਕ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ:

ਫੇਰ ਮਾਨੋਂ ਸੁੰਨ ਆਈ। ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਟੱਲ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਅਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਗਏ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਹੋਈ ਉਹ ਅਕਹਿ ਅਵਸਥਾ† ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਚੁਕੀ, ਸਬਦ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹੋਰ ਕੌਤਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ,ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਦਿੱਸਿਆ ਕਿ ਸੁੰਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਮੁੜਕੇ ਉਸ ਸਾਜੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ 'ਸੁੰਨ' ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆ ਗਏ–ਉਸ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਅਸੁੰਨ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਰਚਿਆ ਸੀ –

ਸੁੰਨ ਕਲਾ ਅਪਰੰਪਰਿ ਧਾਰੀ ॥ ਆਪਿ ਨਿਰਾ-
ਲਮੁ ਅਪਰ ਅਪਾਰੀ ॥ ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ
ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੁੰਨਹੁ ਸੁੰਨ ਉਪਾਇਦਾ ॥ ੧ ॥
ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਸੁੰਨੈ ਤੇ ਸਾਜੇ ॥ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇ

---

*ਜਿਨ ਕਉ ਤਖਤਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇ ਪਰਧਾਨ ਕੀਏ ॥ [ਮਹਲਾ ੧ ਬਸੰ: ਹਿੰ:

'ਗੁਰ ਨਾਨਕੁ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ' ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਸਰੂਪ ਬਿਰਦ ਹਨ।—

ਰਚਣਹਾਰ, ਪਾਲਣਹਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ। ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਦਾ ਹੈ ਰਚਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਪਾਲਣਾ, ਸੋ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਰਚਣ ਤੇ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਗੁਰੂ ਹੋਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਿਖਜਾ ਦੇਣੀ, ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਦੇਣਾ; ਤਾਰਨਾ, ਉਧਾਰਨਾ, ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਣਾ ਆਦਿ। ਇਹ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਗਟੀ ਹੈ ਜਗਤ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ। ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਵਜੂਦ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ 'ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ' 'ਗੁਰੂ ਵਜਕਤੀ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਾਖਰਤੱਖ ਹੋਕੇ ਜੋ ਤਾਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ-ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ।

ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਫਿਰਿ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ॥

[ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ:, ੧–੨੪

*ਅਸਮਾ=ਕਾਲ ਰਹਿਤ। ਅਸੀਮਾ=ਹੱਦ ਰਹਿਤ।

†ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਉਹ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਅਕਲ, ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੀ, ਜਿਥੇ ਜਾਕੇ ਭਗਤ ਜਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਕਈ ਲੋਕ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਦਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਲਾ ਪਾਕੇ ਇਕੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਬੀ ਪਰੇ ਹੈ, ਯਥਾ:—

'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਦੋਊ ਤਹ ਨਾਹੀ ॥' [ਗ: ਕਬੀਰ

ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਹੈ: ਸੁੰਨ ਕਲਾ ਅਪਰੰਪਰਿ ਧਾਰੀ ॥ ਆਪਿ ਨਿਰਾਲਮੁ ਅਪਾਰ ਅਪਾਰੀ ॥ ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੁੰਨਹੁ ਸੁੰਨ ਉਪਾਇਦਾ ॥'

[ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧, ੧੭–੧

ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸੁੰਨ ਦਾ ਬੀ ਰਚਣਹਾਰਾ ਹੈ। ਆਪ ਸਭ ਤੇ ਨਿਹਕੇਵਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਇਆ ਗੜ ਰਾਜੇ ॥ ਅਗਨਿ ਪਾਣੀ ਜੀਉ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਸੁੰਨੇ ਕਲਾ ਰਹਾਇੰਦਾ॥ ੨ ॥

[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧,-੧੭

ਇਸ ਸੁੰਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਆਇਆ*॥

ਇਹ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਦਸ਼ਾ ਐਸੀ ਸੀ ਮਾਨੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

---

*ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ ॥ ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥ ਨਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸੂਰਜੁ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ ॥ ੧ ॥

[ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੧, ੧੫-੧

ਪਹਿਲੀ ਜੋ ਅਵਸਥਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਸੁੰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਵਜੂਦ ਯਾ ਦਸ਼ਾ ਯਾ ਯਥਾਰਥ, (ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕਹਿ ਲਓ) ਅਡੋਲ, ਸਦੀਵ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਬੀ ਉਸ ਵਿਚ ਹੇਰ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਰ ਨਾ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਵਿਖੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਧਾ ਘਟਾ ਜਾਂ ਵਟਾ ਸਟਾ ਬਣਿਆ। ਉਹ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਸੁੰਨ ਅਰ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਅਵਸਥਾ ਹਨ ਇਕੂਰ ਸਮਝੋ ਕਿ ਉਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਏਕੰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਰਚਿਆ, (ਆਪੀਨੈ ਆਪਿ ਸਾਜਿਆ) ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਰਚਿਆ, ਫੇਰ ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਅਰ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਅਗੋਂ ਫੇਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਆਪ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਉਹ ਅਤੀਤ ਤੇ ਇਕ ਰਸ ਹੈ:- ਧੁੰਧੂਕਾਰਿ ਨਿਰਾਲਮੁ ਬੈਠਾ ਨਾ ਤਦਿ ਧੰਧੁ ਪਸਾਰਾ ਹੇ ॥ (ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧, ੨-੧)। ਸੁੰਨ, ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ, ਇਸ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ ॥ ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥ ਨ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸੂਰਜੁ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧

ਇਸ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਾਤ੍ਰ ਐਉਂ ਬੀ ਕਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤਾਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦਸ਼ਾ ਸਮਝੋਂ, ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ ਜਦ ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧੁੱਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਸਮਝੋ, ਸੰਧਯਾ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ

[ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਹੇਠ]

[ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੀ ਬਾਕੀ ਟੂਕ]

ਧੁਦੂਕਾਰ ਸਮਝੋ ਅਰ ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ-ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸਜੀ ਹੋਈ ਨੂੰ-ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਅਰਥਾਤ ਪੂਰੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਹੋਈ 'ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਦਸ਼ਾ' ਸਮਝ ਲਵੋ। ਸੂਰਜ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਅਟੇਕ ਹੈ, ਪਰ ਉਸੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਹੈ ਅਰ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕੌਤਕ ਦਾ ਆਪ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਰ ਫੇਰ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਉਪਮੇਯ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਨੀ ਸੋਚ ਦੀ ਬੀ ਜਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਪਰੇ ਤਕ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰੇ ਕੀ ਹੋਵੇ ? ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪੂਰਨ। ਯਥਾ:

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ ॥

ਪੁਨ:-ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ

ਬੀਜ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਦਸ਼ਾ ਉਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜਦ ਜਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਬੀਜ ਫੁਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫੇਰ ਪੁੰਗਰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤ੍ਰੈ ਪੱਤੇ ਸਿਹੇ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਬ੍ਰਿੱਛ ਡਾਲੀਆਂ, ਪੱਤਿਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਫਲਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਮੇਲਕੇ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਬੀਜ ਵਿਚ ਅੰਕੁਰ ਦਾ ਸਮਾਧਿ ਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ਮਾਨੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਮਿਲਕੇ ਬੀਜ ਦਾ ਫੁਲ ਜਾਣਾ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਬੀਜ ਦਾ ਅੰਕੁਰ ਫੁੱਟਕੇ ਬੀਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ, ਪਰ ਅਜੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਹੈ, ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਬ੍ਰਿਛ ਬਣਕੇ ਫਲਨਾ ਫੁਲਨਾ 'ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਸ਼ਾ' ਹੈ।

ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਫੇਰ ਵਾਯੂ:-['ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥ ਜਲ

[ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਪਰ]

ਜੋਕਰਤਾਰ ਨੇ ਰਚਣੀ ਹੈ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਾਂਇਆ

[ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਟੂਕ]

ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥

ਸਾਚੇ ਦਾ ਅਰਥ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਪੌਣ, ਪੌਣ ਤੋਂ ਜਲ ਅਰ ਜਲ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਸੁੰਨ ਅਰ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਅਵਸਥਾ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਔਖੀ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸੋਲ੍ਹੇ ਅਥਵਾ ਸਤਾਰਾ ਪਉੜੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ ਰਚੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ 'ਸਾਚੇ' ਅਤੇ ਪਵਨਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁੰਨ ਤੇ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਦਾ ਅਧਯਾਰੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਵਾਯੂ ਵਾਂਗੂ ਸੂਖਮ ਅਵਸਥਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਪਦਾਰਥ ਇਸ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਫੇਰ ਦ੍ਰੱਵ ਅਵਸਥਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਲ ਵਰਗੀ ਵਹਾਉ ਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਫੇਰ ਨਿੱਗਰ ਪਿੰਡਾਕਾਰ ਪਦਾਰਥ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਅਰ ਦ੍ਰੱਵਜ ਰੂਪ ਗੁੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ; ਦਸ਼ਾ ਬਦਲ ਠੰਢੇ ਅਰ ਗੁਣਦਾਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਰੂਪ ਨਿੱਗਰ, ਦ੍ਰਵਜ ਤੇ ਵਾਯੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮੇਲ ਤੋਂ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉੱਪਰਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਅੰਗ ਲੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੀਜ ਵਾਂਙ ਗਲਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਬ੍ਰਿੱਛ ਦੇ ਹੋ ਪਿਆਂ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੀਜ ਤਾਂ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਕੇਵਲ ਇਕ ਅੰਗ (ਸੁੰਨ ਆਦਿ ਅਵਸਥਾ ਦੇ) ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੀ। ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ 'ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥' ਹੈ। [ਜਪੁਜੀ-੧

ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਭੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਚ ਸੀ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ 'ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਕੇਵਲ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਓਦੋਂ ਬੀ ਉਹ ਸੱਚ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ

[ਬਾਕੀ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਹੇਠ]

ਵਤ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਕਰ, ਦਿਖਾਈ ਹੈ*। ਆਪ ਕਰਤਾ ਅਲੱਗ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਰ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਿੰਨ ਹੈ† ਅਰ ਫੇਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਆਪ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਰਚੀ ਹੋਈ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਪਾਏ ਹਨ‡।

੪. [ਜਗਤ ਉਤਪਤੀ]

ਹੁਣ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਸ਼ਕਲ ਵਟਾਉਂਦਾ ਵਟਾਉਂਦਾ ਅਤਿ ਗਰਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਤ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸਥੂਲਤਾ ਵਾਯੂ ਸਮਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਗਰਮ ਅਰ ਲਾਲ ਜਿਹੀ ਵਾਯੂ, ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੁਹੀੜ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਦਿੱਸਣ **ਲਗੀ**। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਗਰਮੀ

---

*ਜਗੁ ਤਿਸਕੀ ਛਾਇਆ ਜਿਸੁ ਬਾਪੁ ਨ ਮਾਇਆ ॥ ਨਾ ਤਿਸ ਭੈਣ ਨ ਭਰਾਉ ਕਮਾਇਆ ॥ ਨਾ ਤਿਸੁ ਓਪਤਿ ਖਪਤਿ ਕੁਲ ਜਾਤੀ ਓਹੁ ਅਜਰਾਵਰੁ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥੨॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲ: ਮਹਲਾ ੧-੧੮

†ਤੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨਾਹੀ ਸਿਰਿ ਕਾਲਾ॥ ਤੂ ਪੁਰਖੁ ਅਲੇਖ ਅਗੰਮ ਨਿਰਾਲਾ ॥ ਸਤ ਸੰਤੋਖਿ ਸਬਦਿ ਅਤਿ ਸੀਤਲੁ ਸਹਜ ਭਾਇ ਲਿਵ ਲਾਇਆ ॥ ੩॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧-੧੮

‡ਤ੍ਰੈ ਵਰਤਾਇ ਚਉਥੈ ਘਰਿ ਵਾਸਾ॥ ਕਾਲ ਬਿਕਾਲ ਕੀਏ ਇਕ ਗ੍ਰਾਸਾ ॥ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ਸਰਬ ਜਗਜੀਵਨ ਗੁਰਿ ਅਨਹਦ ਸਬਦਿ ਦਿਖਾਇਆ। ੪ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧-੧੮

ਪੁਨਾ:-ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ

ਪੁਨਾ:-ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ

[ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੀ ਬਾਕੀ ਟੂਕ]

ਓਦੋਂ ਬੀ ਉਹ ਸੱਚ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਦ ਸੁੰਨ ਵਰਤੀ (ਜਦ ਜੁਗ ਤੁਰੇ) ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ=ਤਦੋਂ ਬੀ ਸੱਚ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਚ ਹੈ ਅਰ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਰਤੇ ਦਾ ਰੂਪ ਸਤਿ ਹੈ, ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਸਤਿ ਹੈ, ਜਦ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੁੰਨ ਤਕ ਬੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਓਦੋਂ ਬੀ ਸਤਿ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਤਿ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬਣਦਾ।

ਘਟਣ ਲਗੀ ਅਰ ਪੰਘਰੇ ਹੋਏ ਸੋਨੇਵਾਂਙ ਵਿਚ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਕਾਰ ਦਿੱਸਣ ਲਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੌ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ* ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੰਗ ਭਾਸਣ ਲਗੇ। ਕੋਈ ਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਨਿੱਗਰ ਹੋ ਗਏ, ਕੋਈ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿੱਗਰ ਹੋ ਗਏ, ਕੋਈ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ, ਕੋਈ ਦ੍ਰਵਜ ਰੂਪ† ਰਹਿ ਗਏ, ਗਲ ਕੀ ਅਚਰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿਚਲ ਪਿਚਲ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਥੂਲਤਾ ਹੋਰ ਵਧੀ ਅਰ ਕਈ ਨਿੱਗਰ, ਪਰ ਅਤਿ ਗਰਮ ਪਿੰਡ ਬੜੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ--ਨਿੱਗਰ, ਦ੍ਰਵਜ ਅਰ ਵਾਯੂ ਰੂਪ। ਪਰ ਗਰਮੀ ਅਤਿ ਤੀਖਣ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੈਰੋਪੈਰ ਠੰਢ ਵਧਣ ਲਗੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਕਾਰ ਗੋਲੇ ਤਾਂ ਠੰਢੇ ਹੋ ਗਏ‡। ਕਈ ਟੁੱਟ ਕੇ ਦੋ ਦੋ ਹੋਕੇ ਠਰ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਠਰੇ ਹੋਏ ਉਤੇ ਪਾਣੀਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਭਰ ਗਿਆ[ ] ਤੇ ਵਾਯੂਹਵਾ ਬਣਕੇ ਦੁਆਲੇ ਲਿਪਟ ਗਈ। ਅਨੇਕਾਂ ਅਨੇਕ ਪਿੰਡਾਕਾਰ ਲੋਕ ਬਣ ਗਏ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਗਰੈਹ ਕਰਕੇ ਸਦੀਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੋਜਿਹੇ ਗਰੈਹਾਂਦੇ ਦੁਆਲੇ ਛੋਟੇਛੋਟੇ ਹੋਰ ਗੋਲੇਬਣੇ, ਜਿਕੂਰਦਾ ਸਾਡਾ ਚੰਦ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਉਪਗਰੈਹ ਸੱਦਦੇ ਹਨ। ਗਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਪੰਜਾਂ, ਦਸਾਂ ਦਸਾਂ ਯਾ ਵੱਧ ਘੱਟ ਗਰੈਹਾਂਦੇਵਿਚਕਾਰ ਇਕਇਕਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈਪਿੰਡਾਕਾਰ ਗੋਲਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਲਖ ਗੁਣਾਂ ਵੱਡਾ ਅਪਣੇ ਅਗਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਦਿੱਸੇ, ਮਾਨੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਟੁੱਟ ਕੇ ਓਹ ਠੰਢੇ ਗੋਲੇ ਬਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਭਾਵੇਂ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਐਸੇ ਖੇਲ ਵਿਚ ਖਿਡਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਅਰ ਤੇਜ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦ੍ਰ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਕੇ ਗਰੈਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਵਿੱਥਾਂ ਪੁਰ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਭੌਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲੀ। ਸੂਰਜ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਆਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਤੇ ਗਰੈਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਵਲ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗੇ ਅਰ ਗਰੈਹ ਕਾਰੇ ਹੋਣੇ ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਨੂੰ ਪੈਣ ਲੱਗੇ, ਇਸ ਖਿੱਚਮਖਿੱਚੀ ਵਿਚ ਗਰੈਹ ਆਪਣੇ ਉਦਾਲੇ ਬੀ ਅਰ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਭੀ ਭੌਣ ਲੱਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੈਹ ਉਪਗਰੈਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗੇ ਅਰ ਇਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚਮਖਿੱਚੀ ਵਿਚ ਉਪਗਰੈਹ ਗਰੈਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੱਡੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਅਨਗਿਣਤ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਸੂਰਜ (ਕਹੋ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਾਉਂ ਧਰੋ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਮਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸੂਰਜ ਗਰੈਹਾਂ ਤੇ ਉਪਗਰੈਹਾਂ ਸਮੇਤ ਪਰਦੱਖਣਾ ਲੈਣ ਲੱਗੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਕਈ ਪਿੰਡ ਗਰਮ ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂਦੀਚਾਲਗਰੈਹਾਂਉਪਗਰੈਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਬਣੀ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਆਡੇ ਵਾਂਙੂ ਗੋਲਾਈ ਦਰਸ਼ਕ ਚਾਲ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕੇਂਦ੍ਰ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ 'ਦੁਕਨ ਕੇਂਦਰ' ਪਰ ਛੱਡਕੇ ਭੌਣਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂਵਿਚੋਂ ਕਈ ਕਈ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਦੁਕਨ-ਕੇਂਦਰ* ਤੋਂ ਐਡੀ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਕਿ ਹੋਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਤੁਰਨ ਅਰਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਗੋਲਾਕਾਰ ਪਿੰਡਾ ਤੋਂ ਲੈਕੇ, ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਤ ਵਾਲੇ ਗੋਲਾਕਾਰ† ਸੈਂਕੜੇ ਹਜਾਰਾਂ

---

*ਭੂਤ ਬਣ ਗਏ। ਭੂਤ=ਓਹ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਤੋੜ ਕੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ (ਮੁਫ਼ਰਦ) ਇਕ ਹੋਣ।

†ਵਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਜੈਸੇ ਪਾਣੀ।

‡ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਸ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੇਂਦਰ ਉਦਾਲੇ ਅਜੇ ਤੀਕ ਅਗਨੀ ਹੈ ਜੋ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਪਰਬਤਾਂ ਥਾਣੀਂ ਨਿਕਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਗਰਮ ਜਲ ਦੇ ਸੋਮੇਂ ਫੁਟਦੇ ਹਨ, ਐਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

[ ]ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲ ਹੋਇ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

*ਅੰਡਾਕਾਰ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦੋ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਨੀ ਬਿੰਦੂ ਦੁਕਨ ਕੇਂਦਰ ਕਹੀਦੇ ਹਨ।

†ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਲੋਅ ਸਚੇ ਆਕਾਰ॥ [ਆਸਾ ਵਾ: ਮ: ੧, ੨-੧

ਲਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਰ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿੱਥਾਂ ਪੁਰ ਹੋਕੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੱਧੇ* ਗੇੜੇ ਮਾਰਕੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਸਦਾਨੰਦ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪਵਿਚੋਂ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕਰਕੇ ਆਨੰਦ ਤੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਰਨ ਲਗੇ ਅਰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਪੁਲਾੜ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਇਸ ਤਮਾਸ਼ੇ ਲਈ ਤਮਾਸ਼ਾ ਘਰ ਬਣਿਆਂ† ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਚਣਹਾਰ ਆਪ ਬੈਠਕੇ ਅਪਣੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮਾਨੋ ਤੋਰਦਾ ਜਾਪੇ, ਜਿਵੇਂ ਮਹਿਲ ਬਣਾਕੇ ਵਿਚ ਮਾਲਕ ਬਣਕੇ ਬਿਰਾਜ ਗਿਆ ਹੈ‡ । ਕੋਈ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੇ ਕਿ ਆਪ ਬੀ ਕੋਈ ਸੂਰਜ ਬਣਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ, ਉਸਦੀ ਕਲਾ, ਉਸਦੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੁੰਡਾ ਵਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਜਾਪਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੈ[] ।

ਆਪ ਨਿਰਵਿਕਾਰ, ਵੱਖਰਾ, ਜਿਹਾ ਰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੀ ਤਿਹਾ ਰਚਣ ਵੇਲੇ() ਤੇ ਤਿਹਾ ਹੀ ਰਚਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਵੇਲੇ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ, ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਿਆ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰੇ ।

ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਰੰਗਿ ਰਵਾਈ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਵਖਿ ਇਕੇਲਾ* ॥ [ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧. ੫–੩

ਹੁਣ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਨਾਲ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣਨ ਲਗੀ । ਹੋਰਨਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਗਰੈਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਛ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਹਾਲ ਐਉਂ ਦਾ ਦਿੱਸਿਆ:- ਪਹਿਲੇ ਜਦ ਧਰਤੀ ਅਜੇਹੀ ਚੰਗੀ ਠਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਗਰਮ ਚਿੱਕੜ ਅਰ ਤਪਤ ਵਾਯੂ ਚਲਦੀ ਸੀ, ਤਦ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਿੱਸੀ ਅਰ ਅਦਭੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਨਸਪਤਿ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ† । ਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬੀ ਬੜੀ ਅਨੋਖੀ, ਬੜੀ ਬੜੀ ਡੀਲ ਦੀ ਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਡਰਾਉਣੇ ਕੱਦਾਂ ਦੇ ਜਾਨਵਰ‡ ਦਿੱਸੇ । ਜਾਂ ਸਰਦੀ ਵਧੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈ । ਧਰਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਪਹਾੜਾਂ ਮੈਦਾਨਾਂ ਤੇ ਟੋਇਆਂ ਵਾਲਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਹੈ, ਨਿਕਲ ਆਇਆ । ਟੋਏ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣ ਗਏ, ਅਰ ਸੁਹਾਉਣੀ ਪੌਣ ਵਗਣ ਲੱਗੀ । ਸਾਰੇ ਪੱਥਰ ਸੈਲ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਾਣੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗੀ[] । ਫੇਰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੋਏ । ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਅਰ ਜਲ ਪੌਣ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਐਸੀ ਲਟਕ ਆਈ ਮਾਨੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਜੀਵਣ ਕਣੀ ਆ ਢੱਠੀ ਹੈ, ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਅਗੰਮੋਂ ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ ਹੈ । ਇਕ ਨਵੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਜੀ (ਉਹ ਬਨਾਸਪਤੀ ਸੀ) ਕਈ

---

*ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚੰਦੁ ॥ ਕੋਹ ਕਰੋੜੀ ਚਲਤ ਨ ਅੰਤੁ ॥ [ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ: ੧, ੪–੧

†ਭੈ ਵਿਚਿ ਆਡਾਣੇ ਆਕਾਸ ॥ [ਆਸਾ ਵਾਰ

‡ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥ [ਆ: ਵਾ: ਮ: ੨, ੨–੩

[]ਦੂਜੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧

ਕੁਦਰਤਿ ਦਿਸੈ ਕੁਦਰਤਿ ਸੁਣੀਐ ਕੁਦਰਤਿ ਭਉ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਪਾਤਾਲੀ ਆਕਾਸੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਰਬ ਆਕਾਰੁ ॥ [ਆਸਾ ਵ: ਮ: ੧ ੩–੨

ਦਯ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਆਪਿ ਜੀਉ ॥

ਪੁਨਾ: ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਵਖਿ ਇਕੇਲਾ ॥

()ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਤੂੰ ਕਾਦਿਰੁ ਕਰਤਾ ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਪਾਕੁ ॥ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਵੇਖੈ ਵਰਤੈ ਤਾਕੋ ਤਾਕ ॥ [ਆਸਾ ਵਾ: ਮ: ੧, ੩–੨

ਭਾਵ ਕਾਦਰ ਤੇ ਕਰਤਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ ।

ਪੁਨਾ: ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥ ਆਇ ਨ ਜਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾਲਾ ॥ ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜੁਗਤਿ ਸਮਾਈ ਰਹਿਓ ਨਿਰਾਲਮੁ ਰਾਇਆ ॥ ੧ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ ਮ: ੧

*ਦੂਜੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧, ੧–੪

†ਤਦੋਂ ਦੀ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਬਨਸਪਤੀ ਪੱਥਰ ਦੇ ਕੋਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜ਼ਿਮੀਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ।

‡ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰ ਦਬੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿਮੀਆਂ ਵਿਚ ਯਾ ਕਬਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਅੱਜ ਤੀਕ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ।

[]ਕਈ ਜਨਮ ਸੈਲ ਗਿਰਿ ਕਰਿਆ ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫–੭੨

ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉੱਲੀਆਂ ਤੇ ਨਜੂਨ ਭਾਂਤ ਦੇ ਪੌਦੇ ਬਣੇ, ਬੂਟੇ ਪੌਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਆਦ ਬਣੇ* ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਭਾਂਤ ਨਾਲੋਂ ਫੈਂਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਲੈਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁਹਣਿਆਂ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਹਰ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚ ਖਾਸ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ, ਉੱਲੀ ਆਦ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਐਥੋਂ ਤੀਕ ਦੇ ਬੂਟੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਮਲੂਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੁਟ ਤ੍ਰਚਾ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਬੀ ਹੋਏ ਅਰ ਕਈ ਕੁਝ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਡੌਲ ਪੁਰ ਅਰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲੇ ਢੰਗ ਪੁਰ ਮਾਨੋਂ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਗੇ†। ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਇਕ ਹੋਰ ਅਚਰਜ ਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੁਰੀ ਅਰ ਗੰਡੋਏ ਕੀੜੇ ਪਤੰਗੇ ਆਦਿਕ ਬਣੇ‡ ਫੇਰ ਸਰਪ ਤੇ ਪੰਛੀ ਆਦਿਕ ਬਣ ਗਏ[]। ਫੇਰ ਮਖੀਆਂ, ਫੇਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਚੁਪਾਏ ()ਆਦਿ ਜਨੌਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦਰ ਤੇ ਬਨਮਾਨਸ ਹੋ ਪਏ। ਹੁਣ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਫਿਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪੁੰਜ ਬਣ ਗਿਆ. ਮਾਨੋਂ ਜੋ ਜੋ ਗੁਣਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਸੂਛ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇਹੁੰਦੇ ਅਰਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਨਾਲ ਮਿਲ ਮਿਲਕੇ ਅਕਲ ਨਾਲ ਗੁਨ੍ਹੀਜ ਕੇ ਮਾਨੁਖA ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ*। ਜੋ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਕਲੱਯਾ ਤੇ ਚਾਤੁਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਮਾਨੁਖ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਫੇਰ ਉਹੋ ਦਸ਼ਾ ਹੋਈ ਜੋ ਪੁੱਠੇ ਚਕ੍ਰ ਚਲਦੇ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖੀ ਸੀ†। ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਓਨਾਂ ਸਮਾਂ ਫੇਰ ਬਿਤੀਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ, ਜੋ ਪੌਣ ਵਿਚ ਉਡਦੀ ਸੀ, ਸਿਰ ਫੜਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਫੇਰਿਆ ਅਰ ਚੱਕਰ ਦੇਕੇ ਇਕ ਐਸੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਿੱਟਿਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਬੜਾ ਰਮਣੀਕ ਬਨ ਸੀ। ਕਰੜੇ ਰੋੜਾਂ‡ ਤੇ ਕੰਕਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਥੜਾ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਓਥੇ ਇਕ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਖ, ਜਿਸ ਜੈਸਾ ਸੁਹਣਾ ਅਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਨਾ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਨਾ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਧਿ ਲਾਈ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਅਤਿ ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ ਅਰ ਨੈਣ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਪਤਲੇਰੇ ਤੇ ਲੰਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ,ਜੋ ਦਿਲ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਅਰ ਭੋਲੇਪਨ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਜਾਪਦੇ ਸਨ, ਅੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰੂੰਬਲੀਆਂ ਤੇ ਫੁਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਧਰਕੇ ਪਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਆਪ ਬੀ ਟਿਕ ਗਏ। ਕੁਛ ਕਾਲ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦੂਸਰੇ ਸਜਣ ਜੀ ਉਠੇ ਤੇ ਇਧਰ ਤੱਕ ਕੇ ਬੋਲੇ:-

"ਏਹ ਆਪਜੀ ਹਨ,ਖ਼ੁਦ ਆਪ। ਆਪ। ਆਪ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ,ਆਪ। ਆਪੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਸਾਜੇਹੋਏ ਆਪ। ਆਪੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਘਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਆਪ। ਛੱਤੀ ਜੁਗਾਂ[] ਤੋਂ ਘਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਆਪ। ਜਫਰ ਜਾਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਪੇ ਦੀ ਯਾਦਵਿਚ ਆਪ ਹਨ, ਜੁਗ ਪਲਟੇ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ

---

*ਕਈ ਜਨਮ ਸਾਖ ਕਰਿ ਉਪਾਇਆ ॥

[ਗਉ: ਮ: ੫-੭੨

†ਕਈ ਜਨਮ ਹੈਵਰ ਬ੍ਰਿਖ ਜੋਇਓ ॥

[ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੭੨

ਹੈਵਰ ਜਿਵੇਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੈਵਰ-ਬ੍ਰਿਖ ਉਹ ਬੂਟੇ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਙ ਕੁਝ ਕੁਝ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਈ ਜੀਵ ਬੂਟੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਚਟਾਨਾਂ ਨਾਲ ਚੰਬੜੇ ਹਨ। ‡ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਮ: ੫

[]ਕਈ ਜਨਮ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਹੋਇਓ ॥

[ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੭੨

()ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ ॥ [ਗਉ: ਮ: ੫

Aਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ ॥

[ਗਉੜੀ ਮ: ੫

*ਇਸੁ ਪਾਨੀ ਤੇ ਜਿਨਿ ਤੂ ਘਰਿਆ ॥ ਮਾਟੀ ਕਾ ਲੇ ਦੇਹੁਰਾ ਕਰਿਆ ॥ ਉਕਤ ਜੋਤਿ ਲੈ ਸੁਰਤਿ ਪਰੀਖਿਆ ॥ ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ ਜਿਨਿ ਤੂ ਰਾਖਿਆ ॥

[ਰਾ: ਆ: ਮ: ੫, ੨-੧

†ਇਹ ਪਿਛੇ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ।

‡ਰੋੜਾਂ ਕੀ ਗੁਰ ਕਰੀ ਵਿਛਾਈ ॥

[ਵਾਰ ਭਾ: ਗੁ: ੧-੨੩

[]ਹੁਕਮੇ ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਗੁਦਾਰੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧, ੧੬-੧੪

ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ। ਏਥੇ ਜਦ ਦੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅੱਕ ਖਾਂਦੇ* ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਧੁੱਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੋਂਹਦੀ, ਠੰਢ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਠਾਠਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਦੀਆਂ। ਸੱਪ ਸ਼ੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਨੀਂਦ ਭੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਕਾਉਂਦੀਆਂ। ਬਸ ਇਕ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਮਗਨ ਹਨ†।

੫ [ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੋਂ ਸੱਚ ਖੰਡ]

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਦਿਲ ਦਿਲਗੀਰੀ ਫੜਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਤੱਕ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਛੱਤੀ ਜੁਗ ਅੱਖ ਫਰੱਕੇ ਵਿਚ ਬੀਤ ਗਏ,ਕੌਤਕਕੋਡ ਤਮਾਸ਼ਿਆ ਵੇਖਣ ਵਿਚ। ਕਾਸ਼! ਇਹ ਸਮਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਲੰਘਦਾ। ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ 'ਆਦਿ' ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਨ। ਓਹੋ ਹਨ ਜੋ ਧੁਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਦਿੱਸੇ ਸਨ। ਉਹੋ ਹਨ। ਆਹ, ਮਨ! ਜੇ ਤੂੰ ਮਨ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਮੂਰਤੀਦੇ ਦਰ-ਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ। ਵਾਹ ਵਾਹ! ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਕਿ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਅਗੰਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:-

ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ-ਨਾਨਕ-ਸਦੀਵੇਗਾ।

ਦੂਜਾ ਰੂਪ-ਅੰਗਦ-ਸਦੀਵੇਗਾ।

'ਨਾਨਕ' ਤ 'ਅੰਗਦ' ਸੁਣਕੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧੇਰੀ ਠੰਡ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਪੈਗਈ। ਨਾਮ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਕੇਡੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ!

ਫੇਰ ਕਿੰਨਾ ਕਾਲ ਉਸ ਸੁਹਾਵੇ ਦਿਲ-ਖਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਅਚਾ-ਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਮੀਂਹ, ਹਨੇਰੀ ਬੱਦਲ, ਬਿਜਲੀ, ਗੜੇ, ਬਰਫ, ਭੁਚਾਲ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਮਾਨੋਂ ਸਾਰੇ ਉਪੱਦ੍ਰਵਾ ਦੀ ਕਾਂਗ ਆ ਗਈ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨਹੀਂ ਡੋਲੇ, ਹਿੱਲੇ ਤਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਰ ਇਕ ਸੁਰੀਲੀ ਸੁਰ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ:-

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥ ੧ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਫੇਰ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲਗ ਗਏ ਅਰ ਏਹ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:-

ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ॥ ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਹੁਣ ਰੋੜਾਂ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਮਖ਼ਮਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਅਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਠਿਆ। ਉਹ ਮੂਰਤੀ, ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜੋ 'ਅੰਗਦ' ਜੀ ਕਰਕੇ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ, ਦੌੜ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਪੁਰ ਨਮਸਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈ ਗਈ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਕੁਰ ਨਿਰਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਜਲ, ਜਿਵੇਂ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਚੰਦ ਦੀ ਲੋ। ਹੁਣ ਉਹ ਤਖਤ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਙ ਚਮਕਣ ਲਗ ਗਿਆ, ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੁੱਧ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਅਰ ਬਾਹਰਲੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਮਾਨੋਂ ਸੀਤਲ ਪੌਣ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਚੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਖਤ ਉਪਰ ਉਪਰ ਉੱਡਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਚਰਜ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਅਵਾਜ਼ੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਜੀਭ ਲਗ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ:-

'ਸਚਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥'

ਉੱਪਰ ਉਡਦਾ ਤਖਤ ਐਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਜੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਸਭ ਲੋਕ ਤੇ ਖੰਡ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਗਤੀ ਬੜੀ ਨਿਰਾਲੀ ਸੀ। ਪੌਣ ਨਹੀਂ, ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ, ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਲੋਕ ਨਹੀਂ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਅਨੇਕ ਸ੍ਰਿਸ਼-ਟੀਆਂ,ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੇ ਅਨੇਕ ਰੰਗ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਅੰਤਰ ਗਤ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਅਭੌਤਕ ਪਦਾਰਥ ਦਿੱਸਦੇ ਤੇ ਭਾਸਦੇ ਹਨ*। ਫੇਰ ਇਕ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਅਰ ਤਰਲ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਫਿਰਦੀ ਅਰ ਆਨੰਦ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦ ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਬੜਾ

---

*ਰੇਤ ਅਕ ਆਹਾਰ ਕਰਿ ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗੁਰ ਕਰੀ ਵਿਛਾਈ ।। [ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ੧-੧੪

†ਭਾਰੀ ਕਰੀ ਤਪੱਸਿਆ ਵਡੇ ਭਾਗ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਣਿ ਆਈ ॥ [ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ੧-੨੪

*ਤਿਥੈ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਭਾਰਾ ਅਭੇਤਿਕ ਸ਼ਹਿਰ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ ਅਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਧੋਣ ਆਖਣਾ ਲੋੜੀਏ। ਹੁਣ ਦਰਵੱਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ: ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਦੋਹੀਂ ਦਾਈਂ ਕਤਾਰਾਂ ਬੱਧੀ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਖੜੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ, ਪਰ ਏਹ ਹੈਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਬੀ ਹੈਨ। ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਤੇ ਰੰਗ ਅਤਿ ਅਨੂਪਮ ਹੈਨ, ਹੈਨ ਅਰੂਪ, ਫਿਰ ਰੂਪਵਾਨ ਹਨ। ਰੰਗ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਲਿਲਾਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਿਚ, ਨਾ ਆਕਾਸ਼ੀ ਪੀਂਘ ਵਿਚ, ਨਾ ਸੂਰਜ ਉਦੇ ਅਸਤ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਪਰ ਪੈਂਦੇ ਅਕਸਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਬਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇੱਕੁਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ:—

ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਜਾਕੈ ਪਰਗਾਸ ॥ ਕੋਟਿ ਮਹਾਦੇਵ ਅਰੁ ਕਬਿਲਾਸ ॥ ਦੁਰਗਾ ਕੋਟਿ ਜਾਕੈ ਮਰਦਨੁ ਕਰੈ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋਟਿ ਬੇਦ ਉਚਰੈ ॥ ੧ ॥ ਜਉ ਜਾਚਉ ਤਉ ਕੇਵਲ ਰਾਮ ॥ ਆਨ ਦੇਵ ਸਿਉ ਨਾਹੀ ਕਾਮ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਟਿ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਕਰਹਿ ਚਰਾਕ ॥ ਸੂਰ ਤੇਤੀਸ ਉਜੇਵਹਿ ਪਾਕ ॥ ਨਵ ਗ੍ਰਹ ਕੋਟਿ ਠਾਢੇ ਦਰਬਾਰ ॥ ਧਰਮ ਕੋਟਿ ਜਾਕੈ ਪ੍ਰਤਿਹਾਰ ॥ ੨ ॥ ਪਵਨ ਕੋਟਿ ਚਉਬਾਰੇ ਫਿਰਹਿ ॥ ਬਾਸਕ ਕੋਟਿ ਸੇਜ ਬਿਸਥਰਹਿ ॥ ਸਮੁੰਦ ਕੋਟਿ ਜਾਕੈ ਪਾਣੀਹਾਰ ॥ ਰੋਮਾਵਲਿ ਕੋਟਿ ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ ॥ ੩ ॥ ਕੋਟਿ ਕੁਮੇਰ ਭਰਹਿ ਭੰਡਾਰ ॥ ਕੋਟਿਕ ਲਖਮੀ ਕਰੈ ਸੀਗਾਰ ॥ ਕੋਟਿਕ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬਹੁ ਹਿਰਹਿ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋਟਿ ਜਾਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ॥ ੪ ॥ ਛਪਨ ਕੋਟਿ ਜਾਕੈ ਪ੍ਰਤਿਹਾਰ ॥ ਨਗਰੀ ਨਗਰੀ ਖਿਅਤ ਅਪਾਰ ॥ ਲਟ ਛੂਟੀ ਵਰਤੈ ਬਿਕਰਾਲ ॥ ਕੋਟਿ ਕਲਾ ਖੇਲੈ ਗੋਪਾਲ ॥ ੫ ॥ ਕੋਟਿ ਜਗ ਜਾਕੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥ ਗੰਧ੍ਰਬ ਕੋਟਿ ਕਰਹਿ ਜੈਕਾਰ ॥ ਬਿਦਿਆ ਕੋਟਿ ਸਭੈ ਗੁਨ ਕਹੈ ॥ ਤਊ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਲਹੈ ॥ ੬ ॥ ਬਾਵਨ ਕੋਟਿ ਜਾਕੈ ਰੋਮਾਵਲੀ ॥ ਰਾਵਨ ਸੈਨਾ ਜਹ ਤੇ ਛਲੀ ॥ ਸਹਸ ਕੋਟਿ ਬਹੁ ਕਹਤ ਪੁਰਾਨ ॥ ਦੁਰਜੋਧਨ ਕਾ ਮਥਿਆ ਮਾਨੁ ॥ ੭ ॥ ਕੰਦ੍ਰਪ ਕੋਟਿ ਜਾਕੈ ਲਵੈ ਨ ਧਰਹਿ ॥ ਅੰਤਰ ਅੰਤਰਿ ਮਨਸਾ ਹਰਹਿ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਸੁਨਿ ਸਾਰਗਿਪਾਨ ॥ ਦੇਹਿ ਅਭੈ ਪਦੁ ਮਾਂਗਉ ਦਾਨ ॥ ੮ ॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ, ੨੦

ਪੁਨਾ: ਸਤਰਿ ਸੈਇ ਸਲਾਰ ਹੈ ਜਾਕੇ ॥ ਸਵਾ ਲਾਖ ਪੈਕਾਬਰ ਤਾਕੇ ॥ ਸੇਖ ਜੁ ਕਹੀਅਹਿ ਕੋਟਿ ਅਠਾਸੀ ॥ ਛਪਨ ਕੋਟਿ ਜਾਕੇ ਖੇਲ ਖਾਸੀ ॥ ੧॥ ਮੋ ਗਰੀਬ ਕੀ ਕੋ ਗੁਜਰਾਵੈ ॥ ਮਜਲਸਿ ਦੂਰਿ ਮਹਲੁ ਕੋ ਪਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜੀ ਹੈ ਖੇਲ ਖਾਨਾ ॥ ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਫਿਰੈ ਦਿਵਾਨਾਂ॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ, ੧੫

ਏਹ ਅਰ ਹੋਰ ਕਈ ਕਈ ਭਾਂਤਿ ਦੇ ਜੀਵ ਕਹੋ ਯਾ ਰੂਹਾਂ ਕਹੋ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਗਰੈਹਾਂ ਤੋਂ ਆਤਮ ਤ੍ਰੱਕੀਆਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸਫਾਂ ਬੱਧੀ ਐਉਂ ਕੋਈ ਅਰੂਪ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਖੜੇ ਸਨ, ਜਿੱਕੁਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਇਆਂ ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਾਂ ਤਖ਼ਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ:—

ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ ॥ [ਸਵ: ਮ: ੧ ਕੇ

ਡੰਡੌਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਜਦ ਲੰਘ ਗਏ, ਤਦ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮਾਨੋਂ ਰਚਨਾਂ ਡਿੱਠੀ, ਬੜੀ ਅਦਭੁਤ, ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ। ਜਿੱਕੁਰ ਸਾਡੇ ਅਸਥੂਲ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਸਥੂਲ ਘਰ ਤਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਸੂਖਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਮਕਾਨ ਸਨ, ਜੋ ਗਜਾਨੇਂਦ੍ਰਿਆਂ ਦਵਾਰਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਕੋਈ ਸੂਖਮ ਸੋਝੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸੁਝਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਕੇ ਇਕ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਆਕੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਅਕਲ ਮਨ ਆਦਿ ਸਭ ਬਦਾਮ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਵਾਂਗ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬੁੱਧੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ*। ਉਹ ਬੜੀ ਵਿਲੱਖਣ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਉਤੇ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਇਸ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ

*ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ-੭੨

ਹੁੰਦੀਆ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਰੂਪ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਤੇ ਸਮਝਣਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਖਿਆਲ ਹੀ ਉਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਦੁਰਤੁ ਸਭੁ ਨਸੈ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ॥ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ਏਕ ਪਰੀਤਿ ॥ ੧ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲੁ ਤਹਾ ਕਾ ਨਾਉ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਰਹੈ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਜਮੁ ਕਿਛੂ ਨ ਕਹੈ ॥ ਸੰਤਿ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ਨਿਰਮਲ ਬਾਣੀ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀ ॥ ੨ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਕਾ ਨਿਹ-ਚਲ ਆਸਨੁ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਪਾਪ ਬਿਨਾ-ਸਨੁ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ ਕਥਾ ॥ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹਉਮੈ ਦੁਖ ਨਸਾ ॥ ੩ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸੁ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਤਾਸੁ ॥ ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਠਾਕੁਰ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥ ਨਾਨਕ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਭਗਵਾਨ ॥੪॥

[ਭੈਰਉ ਮ: ੫-੩੭

ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਾਨੋ ਮੱਧ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮਹਿਲ ਆਇਆ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇਮਾ-ਰਤ ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਅਰ ਅਭੇਤਕ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਕ੍ਰੋੜਹਾ ਕ੍ਰੋੜ ਗੁਣਾਂ ਵਧੀਕ ਤਰਲ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਸ ਦਾ ਅਕਹਿ, ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਦੀ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਜਿਕੁਰ ਡੋਰ ਨਾਲ ਗੁੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਿੱਕੁਰ ਇਸ ਦੀ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਹਾਰੇ ਪਾਏ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ:—

ਅਗਮ ਦ੍ਰਗਮ ਗੜਿ ਰਚਿਓ ਬਾਸ ॥ ਜਾ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸ ॥ ਬਿਜੁਲੀ ਚਮਕੈ ਹੋਇ ਅਨੰਦੁ ॥ ਜਹਿ ਪਉੜੇ ਪ੍ਰਭ ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ॥੧॥

[ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ

ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਏ, ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਰ ਫਿਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲੇ*। ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਸਾਡੀ ਉਸ ਅਦਭੁਤ ਅਕਲ ਨੇ ਬੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਸਮਝ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਚੱਕਰ ਖਾਧਾ। ਓਥੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਐਸਾ ਸੀ ਤੇ ਤੇਜ ਐਤਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਅਕਹਿ ਹੈ, ਅਕਹਿ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਹੱਦਬੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਬੇਹੱਦ ਦੀ ਵਲੈਤ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਕੀ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗਾ? ਚਿਰ ਤਾਂ ਓਥੇ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਾ। ਬੱਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਤਖਤ ਪੁਰ, ਜਿਸਦਾ ਪਿੱਛੇ ਵਰਣਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਜਯੋਤੀਮਯ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਸ਼ਟਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ†। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਸ਼ਰਧਾ, ਭਗਤੀ, ਅਹੰਤਾ ਦੇ ਅਭਾਵ ਅਰ ਹਰ ਗਲ ਦੀ ਜੋ 'ਹਉ' ਕਹਾ ਸਕੇ ਨਿਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਬਣੇ ਖੜੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਐਸਾ ਮੇਲਵਾਂ ਪਰਵਾਹ ਖੜਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭਗਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਭਿੰਨਤਾ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਆਗੈ ਦਯੁ ਪਾਛੈ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਮਧਿ ਭਾਗਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸਾਇਣ‡ ॥੧॥ [ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ੭-੧

ਆਪ ਦੇ ਪਿਛੇ ਵਾਰ ਦੁਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਨਾਮ ਦੇਵ, ਕਬੀਰ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਆਦਿ ਭਗਤ ਅਰ ਹੋਰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਰ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮਾਭਗਤੀ ਕਰ ਸੱਚੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਸੱਦੇ ਹੋਏ ਅਦਬ ਨਾਲ ਹਥ ਜੋੜੇ ਖੜੇ

---

*ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਮਹਲੁ ਪਾਇਆ ਪਤਿ ਪਰਗਟੁ ਲੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦਰਿ ਵਜਦੇ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਸੋਈ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ੨੮ ਪੌੜੀ

†ਮਹਲ ਮਹਿ ਬੈਠੇ ਅਗਮ ਅਪਾਰ ॥ ਭੀਤਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਵੈ ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਤਨੁ ਆਚਾਰ ॥ [ਮਲਾਰ ਮ: ੧, ੫-੧

‡ਜਿਸ ਨੇ ਨਰਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਨਾਰਾਇਣ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ। ਅਗੇ ਰੱਬ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ।

ਸਨ* ਅਰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲ ਐਉਂ ਅਨੰਦ ਭਰੇ ਦੇਖਦੇ ਸਨ, ਜਿੱਕੁਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਅਮੀਰ ਯੁਵਰਾਜ ਟਿੱਕਾ ਜੀ ਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹੋਣ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਐਉਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਕਬੀਰ ਧਿਆਇਓ ਏਕ ਰੰਗ ॥ ਨਾਮ ਦੇਵ ਹਰਿ ਜੀਉ ਬਸਹਿ ਸੰਗਿ ॥ ਰਵਿਦਾਸ ਧਿਆਏ ਪ੍ਰਭ ਅਨੂਪ ॥ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ ॥

[ਬਸੰਤ ਮ: ੫, ਅਸਟ:—੧

ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਗਤਾਂ† ਨੇ ਇਹ ਉਸਤੁਤੀ ਗਾਵੀ:—

ਪਰਮਾਦਿ ਪੁਰਖ ਮਨੋਪਿਮੰ ਸਤਿ ਆਦਿ ਭਾਵ-ਰਤੰ ॥ ਪਰਮਦਭੁਤੰ ਪਰਕ੍ਰਿਤਿ ਪਰੰ ਜਦਿ ਚਿੰਤਿ ਸਰਬ ਗਤੰ ॥ ੧ ॥ ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਨਾਮ ਮਨੋ-ਰਮੰ ॥ ਬਦਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਤ ਮਇਅੰ ॥ ਨਦਨੋਤਿ ਜਸਮਰਣੇਨ ਜਨਮ ਜਰਾਧਿ ਮਰਣ ਭਇਅੰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

[ਗੂਜਰੀ ਜੈਦੇਵ ਜੀਉ

ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਅਦੁਤੀ ਅਨੰਦਮਯ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਐਸੀ ਉਸ-ਤਤਿ ਦੀ ਸੁਗੰਧਿ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਮਾਨੋਂ ਏਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:—

ਵਡੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ॥ ਕਿਉ ਕਰਿ ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਹਉ ਆਖਿ ਨ ਜਾਣਾ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਤਾ ਸਾਚੁ ਪਛਾਣਾ ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧, ਛੰਤ ੨, ੬

ਉਧਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਜੀ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦੇਖਿਆਂ ਇਹੋ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਬੜੀ ਵਡਿ-ਆਈ ਬਖਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ‡ ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

*ਗੁਨ ਨਾਦ ਧੁਨਿ ਅਨੰਦ ਬੇਦ ਕਥਤ ਸੁਨਤ ਮੁਨਿ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਮਾਨ ਦਾਨ ਮਨ ਰਸਿਕ ਰਸਨ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਤਹ ਪਾਪ ਖੰਡਲੀ ॥ ੧ ॥ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਗਿਆਨ ਭਗਤਿ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦ ਤਤ ਬੇਤੇ ਜਪੁ ਤਪੁ ਅਖੰਡਲੀ ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਨਾਨਕ ਕਛੂ ਦੁਖੁ ਨ ਡੰਡਲੀ ॥ ੨ ॥

[ਕਲਿਆਣ ਮ: ੫-੫

ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦ ਅਰ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਉਹ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦਿਖਾ-ਇਆ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਕਰਤਾ ਤੂ ਮੈ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ॥ ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਪਲੈ ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਸਮਾਣੇ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤੂ ਪੂਰਾ ਹਮ ਊਰੇ ਹੋਛੇ ਤੂ ਗਉਰਾ ਹਮ ਹਉਰੇ ॥ ਤੁਝਹੀ ਮਨ ਰਾਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਪਰਭਾਤੇ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਜਪਿ ਮਨ ਰੇ ॥ ੨ ॥

[ਸੋਰ: ਮ: ੧-੫

ਹੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਯੋਤਿ ਸਰੂਪ ਚਿਹਰੇ ਪੁਰੋਂ ਪਰਮ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—

'ਹੇ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਉਸਤਤ ਕਰ।'

ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਪਾਕੇ ਚੁਪ ਮਾਨੋਂ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤੁਕ

---

*ਕੋਟਿ ਭਗਤ ਬਸਤ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ॥ [ਭੈਰਉ ਮ: ੫

†ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਮਨਿ ਭਾਵਦੇ
ਦਰਿ ਸੋਹਨਿ ਕੀਰਤਿ ਗਾਵਦੇ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧, ੯

‡ਸਚਾ ਅਰਜੁ ਸਚੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਮਹਲੀ ਖਸਮੁ ਸੁਣੇ ਸਾਬਾਸਿ ॥ ਸਚੈ ਤਖਤਿ ਬੁਲਾਵੈ ਸੋਇ ॥ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ੨ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧-੨੧

*ਅਰਥ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ (ਤੇਰੀ ਜੋਤ ਮੇਰੀ) ਜੋਤ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਹੋਣੇ ਤੇ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦੁਖ ਡੰਡ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਭਾਵ) ਦੁਖ ਅਰ ਡੰਡ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਾਦ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਗਿਆਨ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ, ਮੁਨੀ ਜਨ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲੀਆਂ (ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਣੇ ਨੂੰ) ਕਹਿੰਦੇ ਅਰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨ ਆਦਿ ਰਸਿਕ ਰਚਨਾ ਮਿਲਕੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ਗੁਣ ਗਾਉਣ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਉਥੇ) ਪਾਪ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਹੋਏ) ਸੁਰਤ ਸਬਦ ਤਤਬੇਤੇ ਜੋਗ ਜੁਗਤ ਗਿਆਨ ਜਪ ਤਪ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪਾਕੇ (ਅਖੰਡਲੀ ਖੰਡਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਲਗਾਤਾਰ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਚ ਸਫੁਟ ਹੈ:—

'ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ ॥੧॥'
[ਸਵ: ਮ: ੩ ੩

ਕੁਝ ਚਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਬ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਿਵਾਈ ਖੜੇ ਚੁਪ-ਨਾਦ ਵਿਚ ਕੀਰਤੀ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ:—

ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ॥ ਵਾਜੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਵਾਵਣ ਹਾਰੇ ॥ ਕੇਤੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਨਿ ਕੇਤੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਤੁਹਨੋ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਹਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਦੇਵੀ ਸੋਹਨਿ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ ਇਦਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ ਗਾਵਨਿ ਸਾਧ ਵਿਚਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਗਾਵਹਿ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ ਰਖੀਸਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਸੁਰਗਾ ਮਛ ਪਇਆਲੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰਾ ਗਾਵਹਿ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ॥ ਗਾਵਹਿ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਧਾਰੇ ॥ ਸੇਈ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਹਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ ॥ ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਵੀਚਾਰੇ ॥ ਸੋਈ ਸੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ ॥ ਹੈਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ ॥ ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਵ ਤਿਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ॥ ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ ॥੭॥ [ਜਪੁਜੀ

ਤਦ ਉਸ ਜਗਤ ਆਧਾਰ ਦੇ ਦੈਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਗੂੰਜ ਕੇ ਕਿਹਾ:—

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਪੁ ॥

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥੧॥

ਇਹ ਸੁਣ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਐਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਕਿ ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜਲ ਦੁਧ ਵਾਂਗ ਰਲ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕੋ ਰੰਗ ਛਾਇਆ ਤੇ ਇਕੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਲੇ ਆ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੈ? ਉਹੋ ਜਾਣੇ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਮਾਣੀ ਹੈ*। ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ, ਪਿਕੰਬਰ, ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਸੰਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਆਕੇ ਡੰਡੌਤਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ† ਅਰ 'ਏਕ ਤੂੰਹੀ' ਏਕ ਤੂੰਹੀ' ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਇਕ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟੇ ਮਾਝ ॥ ਪਿਤਾ ਪੂਤ ਰਲਿ ਕੀਨੀ ਸਾਂਝ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਉ ਪਿਤਾ ਪਤੀਨੇ॥ ਪਿਤਾ ਪੂਤ ਏਕੈ ਰੰਗਿ ਲੀਨੇ ॥
[ਭੈਰਉ ਮ: ੫-੨੩

ਫੇਰ:—

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਣ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪਿਆ!	ਬਾਪੁ ਹਮਾਰਾ ਸਦ ਚਰੰਜੀਵੀ॥

---

*ਅਣਡੀਠਾ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਕਿਆ ਕਰਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧, ੬-੧

†ਬਿਸਮੁ ਬਿਸਮੇ ਬਿਸਮ ਭਈ ॥ ਅਘ ਕੋਟਿ ਹਰਤੇ ਨਾਮ ਲਈ ॥ ਗੁਰ ਚਰਨ ਮਸਤਕੁ ਡਾਰਿ ਪਹੀ ॥ ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਤੂੰਹੀ ਏਕ ਤੂੰਹੀ ॥
[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੫, ੨੯-੧

ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਭਗਤ ਤੇ ਸੰਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਦਿੱਸ ਪਏ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਹਲੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕ ਬੀ ਦਿੱਸ ਪਏ।

ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਿੱਸੇ।

ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸਭ ਫਕੀਰਾਂ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਤਮਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੈ ਅਰ ਸਭ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਜਸ ਗਾਉਣ ਲਗ ਗਏ।

ਭਾਈ ਹਮਾਰੇ ਸਦਹੀ ਜੀਵੀ ॥ ਮੀਤ ਹਮਾਰੇ ਸਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ਕੁਟੰਬੁ ਹਮਾਰਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੀ ॥ ੧ ॥

ਹਮ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਸਭਹਿ ਸੁਹੇਲੇ ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਪਿਤਾ ਸੰਗਿ ਮੇਲੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਮੰਦਰ ਮੇਰੇ ਸਭ ਤੇ ਊਚੇ ॥ ਦੇਸ ਮੇਰੇ ਬੇਅੰਤ ਅਪੂਛੇ ॥ ਰਾਜੁ ਹਮਾਰਾ ਸਦਹੀ ਨਿਹਚਲੁ ॥ ਮਾਲੁ ਹਮਾਰਾ ਅਖੂਟੁ ਅਬੇ-ਚਲੁ ॥ ੨ ॥ ਸੋਭਾ ਮੇਰੀ ਸਭ ਜੁਗ ਅੰਤਰਿ ॥ ਬਾਜ ਹਮਾ-ਰੀ ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ॥ ਕੀਰਤਿ ਹਮਾਰੀ ਘਰਿ ਘਰਿ ਹੋਈ ॥ ਭਗਤਿ ਹਮਾਰੀ ਸਭਨੀ ਲੋਈ* ॥

[ਭੈਰਉ ਮ: ੫-੨੨

ਹੁਣ ਫੇਰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਙ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਪੰਡਿਤ ਸੂਰ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਰਾਜਾ ਭਗਤ ਬਰਾਬਰਿ ਅਉਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ [ਬਿਲਾ: ਰਵਿ: ੨

ਹੁਣ ਅੱਗੋਂ ਦਾ ਹਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਐਦਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਾਨੋਂ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਏ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ, ਕੁੱਲ

*ਬਾਬਾ ਪੈਧਾ ਸੱਚ ਖੰਡ ਨੌ ਨਿਧਿ ਨਾਮ ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ ॥ [ਭਾ: ਗੁ: ੧-੨੪

ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ, ਅਵਤਾਰ, ਫਕੀਰ, ਸੰਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਰ ਉਹ ਪਿਤਾ* ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ ਹੋਏ ਪੁਤ੍ਰ ਸਭ ਦਾ ਬਾਨ੍ਹਣੂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਮਗਨ†:—

ਜਾ ਤੂ ਤਾ ਮੈ ਸਭੁ ਕੋ ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰੀ ਰਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ਤੁਧੁ ਅੰਤਰਿ ਹਉ ਸੁਖਿ ਵਸਾ ਤੂੰ ਅੰਤਰਿ ਸਾਬਾਸਿ ਜੀਉ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧, ਸੁਚਜੀ

ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਸ ਮਾਣ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਹਿਣ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ‡।

੫. [ਸਚਖੰਡ ਤੋਂ ਮਾਤ ਲੋਕ]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਪਣੇ ਡਾਢੇ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ[]।

ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਅੰਧੇਰ ਹੈ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਲੋਆ ॥ ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਜਗਤ੍ਰ ਤੇ ਧਉਲ() ਉਡੀਣਾ ਨਿਸ ਦਿਨ ਹੋਆ ॥ ਬਾਝ ਦਇਆ ਬਲਹੀਨ ਹੋ ਨਿਘਰ ਚਲੋ ਰਸਾਤਲ ਟੋਆ ॥ ਖੜਾ ਇਕ ਤੇ ਪੈਰ ਤੇ ਪਾਪ ਸੰਗਿ ਬਹੁ ਭਾਰਾ ਹੋਆ ॥ ਥੰਮੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਧ ਬਿਨ ਸਾਧੁ ਨ ਦਿਸੈ ਜਗ ਵਿਚ ਕੋਆ ॥ ਧਰਮ ਧਉਲ ਪੁਕਾਰੇ ਤਲੈ ਖੜੋਆ ॥ ੨੨ ॥ [ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੧

ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੜਫਦਾ ਦੇਖਕੇ ਦਇਆ ਦੀ ਖਾਨ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਦੀ ਨਿਧੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਹਾਰ ਨ ਸਕੇ, ਇਕ ਦਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

*ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਨਬੰਧ ਦਾ ਹੈ।

†ਮਗਨੁ ਭਇਓ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ ਸੂਧ ਨ ਸਿਮਰਤ ਅੰਗ ॥ ਪ੍ਰਗਟਿ ਭਇਓ ਸਭ ਲੋਅ ਮਹਿ ਨਾਨਕ ਅਧਮ ਪਤੰਗ ॥ ੧੧ ॥ [ਥਉਥੇ:

‡ਅਨ ਕੋ ਦਰੁ ਘਰ ਕਬਹੂ ਨ ਜਾਨਸਿ ਏਕੋ ਦਰੁ ਸਚਿਆਰਾ ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਇਆ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਵਿਚਾਰਾ ॥ [ਭੈਰੋ ਮਹਲਾ ੧-੩, ੪

[]ਬਾਬਾ ਦੇਖੈ ਧਿਆਨ ਧਰਿ ਜਲਤੀ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਦਿਸਿ ਆਈ। ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਬਾਰ ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਲੁਕਾਈ ॥ [ਵਾਰ ਭਾ: ਗੁ: ੧-੨੪

()ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ

'ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਦਾ ਕੀਹ ਹੈ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ' ਇਕ ਦਿਨ ਸੈਲੇ ਕਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਲਿਬੜ ਕੇ ਪਰਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦੇ ਡਿੱਠਾ। ਚਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਧਰਤੀ ਤੇ ਚੱਲਕੇ ਮੱਤ ਦੇਈਏ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰੀਏ, ਜੀਅਦਾਨ ਲਾਈਏ ਜੋ ਲੋਕੀਂ ਓਥੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ; ਮਾਲ ਧਨ ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਦੇ ਬਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ, ਗੁਆਕੇ ਦੁਆਲੀਏ ਹੋਕੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਆਕੇ ਦੁਖ ਨਾ ਪਾਉਣ ।'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਗਤਾਰ ਜੀ ਕਿਸੇ ਮਿਹਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਦਿਲ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਅਨੰਦ ਹੋਏ। ਅਨੰਦ ਕੀ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਸਰੂਪ ਹੀ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਭਾਵੀ ਭਾਵ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਹੋਏ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਬੀ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਸੋ ਸਾਡੀ ਸਮਝੇ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਵਿਉਂਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਸਮਝੋ: ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਮਾਨੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ:—

ਨਾਨਕ ! ਦੁਨੀਆ ਕੈਸੀ ਹੋਈ ॥
ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਲਕੁ ਮਿਤੁ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ ॥
ਭਾਈ ਬੰਧੀ ਹੇਤੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥
ਦੁਨੀਆ ਕਾਰਣਿ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ॥

[ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ਵਾ: ਤੋ ਵ: ੫

ਕਲਿ ਹੋਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜੁ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰੁ ॥
ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਬੋਲਿ ਭਉਕਣਾ ਚੂਕਾ ਧਰਮੁ ਬੀਚਾਰੁ* ॥ [ਸਾਰੰ ਵਾ: ਮ: ੧-੧੩

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ—

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ! ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ ?
ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਸ ਗਤੀ(ਦਸ਼ਾ) ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੁ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ—

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ ॥ ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ* ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ ॥ ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ ॥ ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥

[ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧-੧੬

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ—

ਇਸ ਪਾਪ ਰੂਪ ਦੈਤ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਾਰੇਗਾ ?

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ—

ਹੈ ਹਜੂਰਿ ਹਾਜਰੁ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਸਾਚੁ ਕਰਤੇ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧-੧੩

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ—

ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਾਵਣਾ† ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧-੧੪

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ—

ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਤੂ ਤਾਰਹਿ ਤਰੀਐ ਸਚੁ ਦੇਵਹੁ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ

---

*ਕਲ ਆਈ ਕੁਤੇ ਮੂਹੀ ਖਾਜ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ । ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ। ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਿਆਨ ਬਿਨ ਕੂੜ ਕਸਤਿ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਈ। ਚੇਲੇ ਸਾਜ [illegible]

*ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ ਨਾਥ ਜੀ ! ਸਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕੂੜ ਅੰਧਾਰਾ ॥ ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ ਵਰਤਿਆ ਹਉਂ ਭਾਲਣ ਤੜਿਆ ਸੰਸਾਰਾ । ਪਾਪ ਗਿਰਾਸੀ ਪਿਰਥਮੀ ਧਉਲ ਖੜਾ ਧਰ ਹੇਠ ਪੁਕਾਰਾ । ਸਿਧ ਛਿਪ ਬੈਠੇ ਪਰਬਤੀਂ ਕਉਣ ਜਗਤ ਕਉ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ॥ ਜੋਗੀ ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣਿਆ, ਨਿਸਦਿਨ ਅੰਗ ਲਗਾਇਨ ਛਾਰਾ। ਬਾਝ ਗੁਰੂ ਡੁੱਬਾ ਜਗੁ ਸਾਰਾ। [ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੧-੨੯

†ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਪਾਪ ਕਮਾ ਕਮਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ।

[illegible] ਵਜਾਇੰਦੇ ਨੱਚਣ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਬਿਧਿ ਭਾਈ। ਸੇਵਕ ਬੈਠਣ ਘਰਾਂ ਵਿਚਿ ਗੁਰੁ ਉਠ ਘਰੀਂ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ । ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਵਤੀ ਵੱਢੀ ਲੈਕੇ ਹੱਕ ਗਵਾਈ । ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖੈ ਦਾਮ ਹਿਤ ਭਾਵੇਂ ਆਇ ਕਿਥਾਊਂ ਜਾਈ । ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਸਭਸ ਜਗ ਮਾਹੀਂ। [ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੧-੩੦

ਦਾਸਾ ਤੂ ਸਰਬ ਜੀਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥ ੧ ॥
[ਤੁਖਾਂ: ਮ: ੧ ਛੰਤ—੫

ਤੁਝ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਕਿਛੂ ਨ ਹੋਇ ॥ ਤੂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖਹਿ ਜਾਣਹਿ ਸੋਇ ॥ ੧ ॥ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਕਿਛੁ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਅਹੈ ਸਭ ਤੇਰੀ ਰਜਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰਣਾ ਸੁ ਤੇਰੈ ਪਾਸਿ ॥ ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਕੀਚੈ ਅਰਦਾਸਿ॥੧॥
[ਭੈਰਉ ਮ: ੧-੧

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ

ਜਗੁ ਕਰੜਾ ਮਨਮੁਖੁ ਗਾਵਾਰੁ ॥
[ਸਿ: ਗੋ—੭੬

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਣਕੇ ਐਸੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨੇ ਲਈ ਐਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:—

ਹਉ ਕਾਟਉ ਕਾਟਿ ਬਾਢਿ ਸਿਰੁ ਰਾਖਉ ਜਿਤੁ ਨਾਨਕ ਸੰਤੁ ਚੜਿ ਆਵੈ* ॥ [ਗ: ਮ: ੪-੩

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ—

ਅੰਤਰਿ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਿਤ ਕੌ ਦੁਰੈ ਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰੀ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਅੰਤਰਿ ਧਾਰੀ† ॥੪॥ [ਸਾਰੰ: ਮ: ੧-੩

ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਹੇ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਵਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ*।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ—

ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਨਾਹੀ ਤੁਮ ਜੈਸੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਰਤੀ ਸੋਹਾਗਨਿ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਭਤਾਰਾ ॥੪॥੧॥ [ਸਾਰੰ ਮ: ੧—੧

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਭਾਵ ਦੇ ਵਾਕ ਕਹੇ:—

ਸਰਬ ਸੀਲ ਮਮੰ ਸੀਲੰ ਸਰਬ ਪਾਂਵਨ ਮਮ ਪਾਂਵਨਹ॥ ਸਰਬ ਕਰਤਬ ਮਮੰ ਕਰਤਾ ਨਾਨਕ! ਲੇਪ ਛੇਪ ਨ ਲਿਪ੍ਤੇ† ॥ [ਸੰਸ: ਮ: ੫—੩੮

ਹੁਣ ਇਕ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਜਿਸਨੂੰ 'ਪਰਉਪਕਾਰ' ਕਰਕੇ ਸੱਦਦੇ ਹਨ, ਪਿਆਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੋਦੀ ਥੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾਇਆ। ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਹੋਰ ਆਏ, ਚੌਹਾਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਬਿਬਾਨ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ।

ਜਿਕੂਰ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਟਾਹਣੀ ਫੁੱਟਕੇ ਹਵਾ ਮੀਂਹ ਗੜੇ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਭੋਗਣ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ, ਪਰ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਨਿਕਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ,ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਵੇ ਤੇ ਫਲ ਖੁਆਵੇ, ਤਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਸਦੀਵ ਮਿਲੇ ਹੋਏ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨੇ ਹਿਤ ਉਸਤੋਂ ਟਾਹਣੀ‡ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਂਙ ਅਵਿਛੜ-ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਵਿਛੁੜਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ

---

*ਭਾਵ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਟੁੱਕ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਅਰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੁਲ ਬਣ ਜਾਵੇ ਅਰ ਸੰਤ ਉਸ ਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤੇਰੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪੈਣ। ਕੱਟ ਵੱਢ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਪੰਜਵੇਂ, ਨਾਵੇਂ ਤੇ ਦਸਮੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾ ਨੂੰ ਸਿਰ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਹੈ।

†ਭਾਵ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ (ਲਾਲ ਪਿਆਰੀ) ਪਿਆਰਾ ਭਗਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲਗਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ, ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਲਕਬ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਨਾਮ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਐਸਾ ਅਟੁਟ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ (ਜੁਗ ਜੁਗਾਂਤਰ) ਸਦਾ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਹੈਂ।

*ਸਗਲ ਸਮੂਹ ਲੈ ਉਧਰੇ ਨਾਨਕ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥ [ਦੇਵ: ਮ: ੫-੨੧

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਜੋ ਸਭਨਾ ਕਰੇ ਉਧਾਰੁ ॥ ੨ ॥ [ਦੇਵ: ਮ: ੫-੨੩

†ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਧਰਮ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਮੇਰੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਹੋਣਗੇ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੇਪ ਛੇਪ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੈਂ ਹੋਵਾਂਗਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੇਪ ਛੇਪ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਰ ਜਾਮੇ ਵਟਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਵਰ ਨਾਲ ਵਡਿਆਏ ਜਾਂਦ ਰਹੇ ਹਨ।

‡ਤੂੰ ਪੇਡੁ ਸਾਖ ਤੇਰੀ ਫੂਲੀ ॥ [ਮਾਝ ਮ: ੫-੨੮

ਖੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ ਤੁਰੇ।

ਜਦ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਸਰੂਪ ਦੇ ਮਹਲ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਤਦ ਕ੍ਰੋੜਹਾਂ ਕ੍ਰੋੜ ਜਜੋਤੀ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋਏ ਪਿਆਰ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜਲ ਪੂਰਤ ਅੱਖਾਂ ਕਰਕੇ ਅਪਣੇ ਵਿਛੋੜੇ ਪੁਰ ਸ਼ੋਕ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਪੁਰ ਅਨੰਦ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਦਕੇ ਹੋ ਹੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਾਰ ਰਹੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਏ।

ਗਲ ਕੀ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੀ ਗਿਆ, ਹੇਠਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੋਈ ਗਿਆ, ਸੂਖਮ ਮੰਡਲ ਪਿਛੇ ਰਹਿੰਦੇ ਗਏ; ਸਥੂਲਤਾ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਘਟਦਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਟੁਰੀ ਗਿਆ। ਸੰਗੀਤ, ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਤੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਨ। ਹਰ ਲੋਕ, ਹਰ ਖੰਡ, ਹਰ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਖ਼ਰ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਾਨੋਂ ਹਨੇਰੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਚਾਹੇ ਏਥੇ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਸ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਥੋਂ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਪਰਛਾਵੇਂ ਜੇਹਾ ਹੈ*।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੰਮਾ ਫੁਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ 'ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਜੀ ਕਿੱਕੁਰ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ। ਭਲਾ ਬਰਫ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਅੱਗ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਇਸ ਪਾਪੀ ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ ਪੁਰ ਆਪ ਹੱਸੇ ਅਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ੰਦ ਬੋਲੀ ਬੋਲੇ ਤਦ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜੇ ਸੁਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਪੀ ਤੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਹੁਣ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ੩੦ ਕੋਹ ਪੱਛੋਂ ਨੂੰ ਰਾਇ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਨਾਮੇਂ ਇਕ ਨਗਰ ਵਲ ਮੁੜਿਆ। ਇਥੇ ਇਕ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨਾਮੇ ਬੇਦੀ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਰੱਜੇ ਘਰ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਹਾਕਮ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜ੍ਹ ਲਗਦਾ ਕਾਰਦਾਰ ਤੇ ਮੁਸਾਹਿਬ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਹਣੇ ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾਲਾਨ ਅਰਥਾਤ ਦੀਵਾਨਖਾਨੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਜੀ ਤੇ ਨਾਲ ਦੋ ਇਕ ਸੇਵਕਾਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਮਾਦਾਨ ਲਟ ਲਟ ਬਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਭਾਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜਗ ਰਹੇ ਦੀਪਕ ਦਾ ਮੱਧਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿਸ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੀਵਾਨਖਾਨੇ ਵਿਚ ਡਾਢੇ ਮਿੱਠੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨੀ ਪੈਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਫੇਰ ਕੁਝ ਸੂਰਤਾਂ ਦੇ ਝਾਂਵਲੇ ਪਏ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਸੱਭੇ ਬੀਬੀਆਂ ਸਹਿਮ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਚਿੱਤੋਂ ਸੁਖੀ ਤੇ ਇਕਾਗਰ ਹੋਈਆਂ। ਅਚਰਜਤਾ ਜਿਹੀ ਛਾ ਗਈ ਅਰ ਕੰਨ ਤੇ ਅੱਖ ਲਾਕੇ ਉਸ ਅਚਰਜ ਗਤੀ ਦੇ ਸਮਝਣੇ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਪਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਪਸੀ ਲੋਕ ਜੋ ਲੁਕੇ ਛਿਪੇ ਤਪਸਯਾ ਕਰਦੇ ਮਨ ਅਪਣੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਆ ਜੁੜੇ। ਬੂਹੇ ਵਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਹ ਕਿਥੋਂ ਲੰਘੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਜਦ ਬੈਠ ਗਏ ਤਦ ਸਭ ਨੇ ਇਕ ਭਜਨ ਗਾਂਵਿਆਂ*, ਜਿਸ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ:-

> ਆਉ ਸਾਜਨ ਸੰਤ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ॥ ਮਿਲਿ ਗਾਵਹ ਗੁਣ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥ ਗਾਵਤ ਸੁਣਤ ਸਭੇ ਹੀ ਮੁਕਤੇ ਸੋ ਧਿਆਈਐ ਜਿਨਿ ਹਮ ਕੀਏ ਜੀਉ ॥ ੧॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਜਾਵਹਿ ॥ ਮਨ ਚਿੰਦੇ ਸੇਈ ਫਲ ਪਾਵਹਿ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਾਹਿਬੁ ਸੋ ਸਚੁ ਸੁਆਮੀ ਰਿਜਕੁ ਸਭਸੁ ਕਉ ਦੀਏ ਜੀਉ ॥ ੨॥
>
> [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫-੩੫

ਜਦ ਇਸ ਭਾਵ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਕੋਲੋਂ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਿਹੁੜਾਕੇ 'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਭਰੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖੜੋਤੇ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਉਸ ਸੰਤ ਦਰ

*ਓਥੈ ਦਿਹੁ ਐਥੈ ਸਭ ਰਾਤਿ ॥ [ਮਲਾ. ਮ: ੧-੮

*ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਭਗਤੁ ਸੁ ਥਾਨੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ॥
ਸਗਲੇ ਹੋਏ ਸੁਖ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਣਾ ॥
[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫-੧੮

ਬਾਂਰਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਹੁੰਚਕੇ ਸ਼ੋਭਗਿਆ ਅਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਅਦਬਨਾਲ ਇਸ ਭਾਵ ਦਾ ਕੀਰਤਨਗਾਂਵਿਆਂ:

ਨਉਤਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਦਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ॥ ਮੁਕਤਿ ਭਏ ਗੁਰ ਦਰਸੁ ਦਿਖਾਇਆ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਭਗਤਿ ਸੁਭਾਵੀ ॥ ੨ ॥

[ਮਲਾਰ ਮ: ੧-੪

ਹੁਣ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਦੇਵ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜਸ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਅਰ ਐਸਾ ਸੁੰਦਰ ਰਾਗ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੌਣ ਉਪਮਾਂ ਕਹੇ। ਜਿਸ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕੁਛ ਗਾਂਵਿਆਂ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਭਾਵ ਕੁਛ ਕੁਛ ਇਸ ਕਬਿਤ ਵਿਚ ਲੱਭਦਾ ਹੈ:-

ਸੁਪਨ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਚਿੱਤ੍ਰ ਬਾਨਕ ਬਨੇ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਆਜ ਮੋਰੇ ਆਏ ਹੈਂ ॥ ਪਰਮ ਦਿਆਲ ਲਾਲ ਲੋਚਨ ਬਿਸਾਲ ਮੁਖ ਬਚਨ ਰਸਾਲੁ ਮਧੁ ਮਧੁਰ ਪੀਆਏ ਹੈਂ ॥ ਸੋਭਤ ਸਿਹ-ਜਾਸਨ ਬਿਲਾਸਨ ਦੈ ਅੰਕਮਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਿਸਮ ਹੁਇ ਸਹਿਜ ਸਮਾਏ ਹੈਂ ॥ ॥੨੦੫॥

[ਭਾ: ਗ:

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਦੇਸਾ ਦਿੱਤਾ:—

ਤਿਸੈ ਸਰੇਵਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀਹੋ ਜਿਸਦੈ ਨਾਉ ਪਲੈ ॥
ਐਥੈ ਰਹਹੁ ਸੁਹੇਲਿਆ ਅਗੈ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ॥
ਘਰੁ ਬੰਧਹੁ ਸਚ ਧਰਮ ਕਾ ਗਡਿ ਥੰਮੁ ਅਹਲੈ ॥
ਓਟ ਲੈਹੁ ਨਾਰਾਇਣੈ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਝਲੈ ॥
ਨਾਨਕ ਪਕੜੇ ਚਰਣ ਹਰਿ ਤਿਸੁ ਦਰਗਹ ਮਲੈ* ॥

[ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੮

*ਹਉ ਢਾਢੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਕੈ ਵਾਰ ਧੁਰਹੁ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥ ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਲਿ ਖਸਮਿ ਬੁਲਾਇਆ ॥ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ ॥ ਸਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਆਇਆ ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਖਾਧਾ ਰਜਿ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਢਾਢੀ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ੨੧ ॥ [ਵਾ: ਮਾਝ ਮ: ੧
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਚ ਖੰਡ ਪਯਾਨੇ ਤੇ ਵਰੋਸਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਆਪ ਸਾਖ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਭਰੀ ਹੈ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਕੁਛ ਹੋਰ ਉਚਾਰਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:—

ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਸੂਰਦਾਸ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਗ ਬਸੇ ਹਰਿ ਲੋਕ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਅਰਪਿ ਸਰਬਸੁ ਸਭੁ ਅਰਪਿਓ ਅਨਦ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਝੋਕ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਿ ਭਏ ਨਿਰਬਿਖਈ ਪਾਏ ਹੈ ਸਗਲੇ ਥੋਕ॥ ਆਨ ਬਸਤੁ ਸਿਉ ਕਾਜੁ ਨ ਕਛੂਐ ਸੁੰਦਰ ਬਦਨ ਅਲੋਕ ॥ ੧ ॥ ਸਿਆਮ ਸੁੰਦਰਿ ਤਜਿ ਆਨ ਜੁ ਚਾਹਤ ਜਿਉ ਕੁਸਟੀ ਤਨਿ ਜੋਕ ॥ ਸੂਰਦਾਸ ਮਨੁ ਪ੍ਰਭਿ ਹਥਿ ਲੀਨੋ ਦੀਨੋ ਇਹ ਪਰਲੋਕ ॥ ੨ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਛ ਐਸਾ ਭਾਵ ਕਥਨ ਕੀਤਾ:—

ਕੀਰਤਿ ਸੂਰਤਿ ਮੁਕਤਿ ਇਕਨਾਈ ॥ ਤਹੀ ਨਿਰੰਜਨੁ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਬਿਆਪਿ ਰਹਿਆ ਨਿਜ ਠਾਈ ॥ ੭ ॥ ਉਸ-ਤਤਿ ਕਰਹਿ ਕੇਤੇ ਮੁਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਤਨਿ ਮਨਿ ਸੂਚੈ ਸਾਚੁ ਸੁਚੀਤਿ ॥ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਭਜੁ ਨੀਤਾ ਨੀਤਿ ॥ ੮ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸ:—੨

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰਦੇ ਸ਼ੁਕਰਦੇ ਕੋਈ ਵਾਕ ਕਹੇ:

ਧਰਣਿ ਸੁਵੰਨੀ ਖੜ ਰਤਨ ਜੜਾਵੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖੁ ਮਨਿ ਵੁਠਾ ॥ ਸਭੇ ਕਾਜ ਸੁਹੇਲੜੇ ਥੀਏ ਗੁਰ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੁਠਾ ॥ ੧ ॥

[ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫-੧੭

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ:—

ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਸਿਫਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਦਰਬਾਰਿ* ॥

[ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧-੧੨

ਕੈਸੀ ਅਸਚਰਜ ਲੀਲਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਨ ਤ ਆਪ ਦੀ ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ

*ਜਿਸ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਫਲ ਲੋੜੀਅਹਿ ਸੋ ਸਚੁ ਕਮਾਵਉ॥ ਨੇੜੈ ਦੇਖਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਉ ॥ ਹੋਇ ਸਗਲ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸਮਾਵਉ ॥ ਦੂਖੁ ਨ ਦੇਈ ਕਿਸੈ ਜੀਅ ਪਤਿ ਸਿਉ ਘਰਿ ਜਾਵਉ ॥ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਾਨਕ ਸੁਣਾਵਉ ॥ [ਵਾਰ ਗਉ: ਮ: ੫-੧੮

ਤੇ ਆਪ ਐਡੇ ਵਡੇ ਹੋਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਲੜ ਫੜਨੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਬੀ ਗੁਪਤ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਨ ਝੱਟ ਕੁਛ ਐਸੇ ਭਾਵ ਦੇ ਵਾਕ ਬੋਲੇ:—

ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮ ਆਪਿ ਉਪਰਿ ਲੇਖੁ ਭਿ ਤੂੰ ॥
ਏਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂ ॥
[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ: ੧—੨੮

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਭਨਤਿ ਨਾਨਕੁ ਸਭਨਾ ਕਾ ਪਿਰੁ ਏਕੋ ਸੋਇ ॥ ਜਿਸਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਹੋਇ ॥ ੪ ॥ [ਆਸਾਂ ਮ: ੧—੧੦

ਤਪੱਸੀਆਂ ਨੇ ਫੇਰ ਐਸੇ ਕੋਈ ਵਾਕ ਕਹੇ:—

ਜਿਤੁ ਤੂ ਲਾਇਹਿ ਸਚਿਆ ਤਿਤੁ ਕੋ ਲਗੈ ਨਾਨਕ ਗੁਣ ਗਾਈ* ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ: ੧—੨੮

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ [ਰਾਮ: ਮ: ੧ ਅ: ੯

ਸੰਤਾਂਨੇਹੁਣ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਗੀਤ ਗਾਂਵਿਆਂ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:—

ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ ਰੇ ॥ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਨਿਤ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੈ ਇਕੁ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਮੂਰਖਿ ਜਾਤਾ ਰੇ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ ਆਰਾਧਿ ਨ ਜਾਨਾ ਰੇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤਾ ਰੇ॥ ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸਰਬ ਘਟਾ ਭਰਪੂਰੀ ਰੇ ॥ ਪੇਖਤ ਸੁਨਤ ਸਦਾ ਹੈ ਸੰਗੇ ਮੈ ਮੂਰਖ ਜਾਨਿਆ ਦੂਰੀ ਰੇ ॥ ੨ ॥ ਹਰਿ ਬਿਅੰਤੁ ਹਉ ਮਿਤਿ ਕਰਿ ਵਰਨਉ ਕਿਆ ਜਾਨਾ ਹੋਇ ਕੈਸੋ ਰੇ ॥ ਕਰਉ ਬੇਨਤੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਮੈ ਮੂਰਖ ਦੇਹੁ ਉਪਦੇਸੋ ਰੇ ॥ ੩ ॥ ਮੈ ਮੂਰਖ ਕੀ ਕੇਤਕ ਬਾਤ ਹੈ ਕੋਟਿ ਪਰਾਧੀ ਤਰਿਆ ਰੇ ॥ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ ਸੇ ਫਿਰਿ ਗਰਭਾਸਿ ਨ ਪਰਿਆ ਰੇ ॥੪॥੨॥੧੩॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸੰਤ ਜਨ ਅਸੀਸਾਂ ਲੈਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਏ, ਉਧਰ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਬਾਨ ਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ।

ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਤਿਲਵੰਡੀ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕੀ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸੀ; ਬਾਹਰ ਬਨ ਦੇ ਵਣ ਨੀਂਦ੍ਰਾ ਵਿਚ ਸਨ, ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਬੀ ਅਜੇ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਜਾਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਡਲ੍ਹਕ ਧਰਤੀ ਤੇ ਟਿਕਵੀਂ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਾਤ—ਚੁਪਾਤੀ ਟੁਰੀ ਗਈ, ਕੋਈ ਪਹਿਰ ਕੁ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਊ ਤਾਂ ਇਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਡਤ ਤਾਰਿਆਂ ਵਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ। ਕਦੇ ਪੱਤ੍ਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਲੇਖਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਤੱਕਦਾ ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਸੋਚ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਆਣੀ ਨੇ ਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, 'ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਅੱਜ ਐਸ਼ ਵੇਲੇ ਨਛੱਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਹ ਲੰਮੇ ਲੇਖੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?'

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਜ਼ਰਾ ਸੰਭਲੇ ਤੇ ਬੋਲੇ: 'ਮਹਤੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਕਾਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਗਰੈਹ ਨਛੱਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਭਾਗ ਭਰੀਏ ਕੋਈ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਅਵਤਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।'

—o—

ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਜਗਤ ਵੱਲੋਂ

ਸ੍ਵਾਗਤ ਸਿਹਰਾ‡

ਇਕ ਸਜਾਮ ਘਟਾ ਛਾਈ, ਓਦਾਸ ਨਜ਼ਰ ਆਈ,
ੀ, ਸਹਿਮ ਪਿਆ ਬਰਸੇ, ਝੜ ਛਾਇ ਝੜੀ ਲਾਈ
ਸਤ ਰੰਗ ਤੁਸੀਂ ਚਮਕੇ, ਇਕ ਪੀਂਘ ਤੁਸਾਂ ਪਾਈ
ਉਹ ਦਮਕ ਪਈ ਕਾਲਕ, ਮਿਟ ਨਾਲ ਗਈ ਕਾਈ

*ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਭੰਨਣ ਘੜਣ ਸਮਰਥੁ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਮਾਲਹਿ ਮਿਤ੍ਰ ਤੂ ਦੁਖੁ ਸਬਾਇਆ ਲਥੁ ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੩੨

ਸਮੁੰਦੁ ਵਿਰੋਲਿ ਸਰੀਰੁ ਹਮ ਦੇਖਿਆ ਇਕ ਵਸਤੁ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਈ ॥ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਨਾਨਕ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ ॥ ੪ ॥ [ਆਸਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪-੧

‡ਇਹ ਸਿਹਰਾ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੮ (ਸੰ: ੧੯੨੬ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਇਕ ਤੇਲ ਪਈ ਬੱਤੀ, ਇਕ ਬੁਝੇ ਪਏ ਦੀਵੇ,
ਨਹਿੰ ਰਤੀ ਰਹੀ ਰੌਣਕ, ਦਿਲ-ਝਵੀਂ ਰਹੀ ਛਾਈ,
ਤੁਸੀਂ ਕਿਵ ਕਿਤੋਂ ਆਏ ਬਲਦੇ ਬਲਦੇ ਸੂਅਲੇ ?
ਗਲ ਲੱਗ ਗਏ ਆਕੇ, ਬੁਲ੍ਹ ਚੁੰਮ ਲਏ ਧਾਈ ।
ਛੁਹ ਕਿਵ ਦਈ ਨੂਰੀ 'ਨਿਘ-ਜਿੰਦ' ਕਿਵੇਂ ਭਰਕੇ ?
ਹਾਂ, ਚਲੇ ਗਏ ਲਗ ਕੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਰਹੇ ਛਾਈ ।
ਹਾਂ, 'ਨੂਰ-ਭਬਾਕਾ' ਏ, ਵਾਹ "ਜੀਵਨ-ਝਾਕਾ' ਏ,
ਵਾਹ ਬੁਝਿਆਂ ਬਾਲ ਗਏ,ਕੁਈ ਜਿੰਦ ਨਵੀਂ ਪਾਈ।
ਕਈ ਢੇਰ ਲਗੇ ਲਕੜੀ,ਨਾ ਤੁੱਲ ਸਕਦੇ ਤਕੜੀ,
ਜਜੋਂ ਸੈਲ ਪਏ ਮੁਰਦੇ, 'ਜਿੰਦ-ਨਿੱਘ' ਨਹੀਂ ਰਾਈ ।
ਆ ਕੜਕ ਪਈ ਬਿਜਲੀ, ਛੁਹ ਲੱਗ ਗਈ ਰੰਗਲੀ,
ਭਾ ਚਮਕ ਪਈ ਨੂਰੀ, ਬਲ ਜਿੰਦ ਉਠੀ ਸੁਾਈ ।
ਹਾਂ, ਰਾਤ ਅਨ੍ਹੇਰਾਏ ਜਿਨ੍ਹ ਘੇਰ ਲਈ ਧਰਤੀ,
ਪੈ ਰਹੀ ਉਦਾਸੀ ਏ, ਛਾ ਰਹੀ ਇ ਉਦਰਾਈ,
ਬਣ ਸੂਰਜ ਆਏ ਹੋ, 'ਛੁਹ-ਚਾਨਣ' ਲਜਾਏ ਹੋ,
ਇਕ 'ਚਾਨਣ ਧੱਕਾ' ਹੋ, ਆ 'ਨੂਰ ਝਮਕ' ਲਾਈ ।
ਹਾਂ, ਮੌਤ ਮਰਾਈ ਜੇ, 'ਜਿੰਦ-ਨੂਰ' ਵਸਾਯਾ ਜੇ,
ਇਕ ਪਲਕ ਨ ਲੱਗੀ ਏ, ਹਾਂ, ਇਹੋ ਬਿਰਦ ਸਾਈਂ!
ਫੁਲ ਪੱਤ ਝੜੇ ਸਾਰੇ, ਛਾ ਸੁੰਞ ਰਹੀ ਡਾਲੀ!
ਦਿਲਗੀਰ ਬਣੀ ਰੰਗਤ, ਮੂੰਹ ਪਸਰ ਰਹੀ ਝਾਈ ।
ਹੇ ਬਸੰਤ ਤੁਸੀਂ ਆਏ, ਚੁਪ ਲੰਘ ਗਏ ਅੰਦਰ,
'ਨਿਘ-ਜਿੰਦ ਭਰੀ ਸਾਰੇ ਝਰਨਾਟ ਨਵੀਂ ਪਾਈ ।
'ਖਿੜ-ਚਟਕ' ਠਮੱਕਾ ਦੇ, ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹ ਦਈ ਮੀਟੀ
ਭਰਿ ਝੋਲ ਸ਼ਗੂਫੇ ਦੇ 'ਲੁਟ-ਹਾਸਜ' ਤੁਸਾਂ ਲਾਈ ।
ਵਾਹ ਮੁਇਆਂ ਜਿਵਾਂਦੇ ਹੋ, ਵਾਹ ਜ਼ਿੰਦੜੀ ਪਾਂਦੇ ਹੋ।
ਵਾਹ ਨੂਰ ਵਸਾਂਦੇ ਹੋ, 'ਛੁਹ-ਜਾਨ' ਤੁਸਾਂ ਜਾਈ* !

੨. ਪਯਾਰੇ ਦੇ ਬਾਲ ਚੋਜ†

੧. [ਅਵਤਾਰ].

"ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ ॥੮॥" [ਬਸੰ:ਮ:੫

ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦਾ ਚੰਦ ਜੋ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਦਿਨ ਪਤਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ;ਅੱਜ ਪੂਰੇ ਦੀਆਂ ਨੁੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰੀਕ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕਮਾਨ ਬਣਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਚਾਂਦਨੀ ਆਪਾਵਾਰਨ ਨੂੰ ਐਉਂ ਤਿਆਰ ਖੜਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਅਗਨਿ ਹੋਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਅਰਘੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਘਿਉ ਦੀ ਅਹੂਤੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੂਰ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਵਸਾਉਂਦੇ ਅਡੋਲ ਚਾਲੇ ਪਏ, ਰਾਸ ਮੰਡਲ ਦੇ ਨਾਚ ਵਾਂਙੂ, ਪਰ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ 'ਆਪਾ-ਵਾਰ' ਨਾਚ ਵਿਚ, ਮਲਕੜੇ ਮਲਕੜੇ ਠੁਮਕਦੇ, ਧ੍ਰੂ ਦੁਆਲੇ ਗੇੜ ਖਾਂਦੇ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂਰ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੋਆਂ ਲੈ ਲੈ ਹੀ, ਆਪਣਾ ਚਾਨਣਾ ਅਰਪਣ ਕਰਦੇ ਗੁੰਮਦੇ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨੀਲਾ ਨੀਲਾ ਅਕਾਸ਼ ਧੋਤੀ ਹੋਈ ਨੀਲਮਣ ਵਾਂਙੂ ਟਹਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਕਿਸੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਭਰਿਆ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸਰਬ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਡਦੇ ਰਥ ਦਾ 'ਆਦਰ-ਮੰਡਲ' ਬਣਨ ਲਈ ਚਾਉ ਵਿਚ ਆਇਆ ਆਪਾ ਨਿਹੁੜਾਈ ਰਾਹ ਤਕਦਾ ਖੜਾ ਹੈ।

ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ, ਮੰਦ ਮੰਦ, ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ ਤੇ ਮੱਧਮ ਬਨ-ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਲਪਟ ਭਰੀ ਪਉਣ ਵਗ ਪਈ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅਰੂਪ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਮੰਡਲੀ ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ, ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਤੇ ਜਗ ਤਾਰਕ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਬਿਜੈਮਾਨ ਆ ਰਹੇ ਸੁਆਗਤ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਨ ਦੀ, ਬਾਗ਼ ਦੀ, ਚਿਮਨਾਂ ਦੀ, ਵਾੜੀਆਂ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨੋਂ ਚੰਗੇਰਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਈ, ਖਿੜੇ ਮਸਤਕਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜੀ, ਮੁਸਕ੍ਰਾ ਰਹੀ ਤੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਲਾ ਰਹੀ, ਕਿਸੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ, ਖੂਬਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਮਲੂਕਾਂ ਦੇ ਮਹਾ-ਰਾਜ ਦੇ ਆਗਮ ਚਾਉ ਵਿਚ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਫੁਲ-ਪੰਖੜੀ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਵਿਛਾਉਣ ਲਈ ਖੜੀ ਹੈ, ਹਾਂ,

---

*ਜਾਨ ਪਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਛੋਹ ਉਤਪਤ ਹੀ ਤੁਸਾਂ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ।

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੮ (ਸੰਨ ੧੯੨੬ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੰਨਮ ਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਪਣੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲਾਕੇ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ 'ਫੁੱਲ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਲਈ' ਮਲ੍ਹਾਰ ਭਰੇ ਉਭਰਾਉ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ,- ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ 'ਬਨਸਪਤਿ-ਬਨਮਾਲੀ' ਦੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਮੰਦ ਮੰਦ ਵੇਗ ਦਾ ਚਵਰ ਝੁਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਹਾਰਆ ਹਰਿਆ ਘਾਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ. ਨ੍ਹਾ ਧੋ, ਸਾਫ ਹੋ, ਤ੍ਰੇਲ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮੋਤਸਰੀਆਂ ਪਹਿਨ ਕਿਸੇ 'ਸਦਾ ਹਰੇ ਭਰੇ' ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ; 'ਆਪਾਵਾਰ ਉਮਾਹ' ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਮਖ਼ਮਲੀ ਫ਼ਰਸ਼ ਵਾਂਡੂ ਵਿਛਿਆ ਜਾ ਕੇ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੂਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਚਾਨਣ ਰੇਖਾ ਫੁੱਟੀ, ਮਗਰੇ ਹੀ ਮਹੀਨ ਮਹੀਨ, ਸੋਹਲ ਸੋਹਲ, ਅਡੋਲ ਅਡੋਲ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਚਾਨਣ-ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਬੇ- ਮਲੂਮੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਦੌੜਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਚਿੜੀ ਚੂਹਕ ਪਈ, ਇਕ, ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਛੀ ਨਿਕਲ ਪਏ, ਸਭ ਦੇ ਰਾਗ-ਅਲਾਪ ਛਿੜ ਪਏ, ਮਾਨੋ ਆਗਮ-ਆਦਰ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੇਖੋ ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਬਾਣ ਗੁਲਿਆਈ ਲੈ ਲੈ ਉੱਠੇ। ਹਾਂ, ਜਲਾਲ ਭਰੀ, ਤੇਜ ਭਰੀ, ਪੰਘਰੇ ਹੋਏ ਸੋਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਡੂ ਲਹਿਰਦੀ ਤੇ ਦਮਕਦੀ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਭਰੀ ਆਭਾ ਵਾਲੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਤੇ ਗੁਲਿਆਈ ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਲ ਤੋਂ ਉਭਰ-ਦੀ ਤੇ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਨਿਕਲ ਪਈ ਹੈ; ਨੈਣ ਲਾਓ, ਤੱਕੋ, ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਸਾਫ ਤੇ ਨੈਣ ਘਾਬਰਦੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਟਿਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸ 'ਪਿਆਰ-ਆਭਾ' ਨਾਲ ਇਹ ਨੂਰ ਆਕੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਭਰਦਾ, ਅੰਦਰੇ ਸਿੰਜਰਦਾ ਤੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸਰੂਰ ਨਾਲ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਨੂਰ ਦੀ ਪਿਆਸ ਵਾਲੇ, ਨੂਰ ਪਿਆਂ ਫੜਕ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ, ਨੂਰ ਦੇ ਕਦਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਨੂਰ ਲਈ ਰਚੇ, ਨੂਰ ਨੂੰ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਾਨੋਂ ਨੂਰ ਦੀ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਤਾਂਘ' ਵਿਚ ਨੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਘੜੇ ਗਏ ਨੈਣ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂਰ ਪੀ ਰਹੇ ਹਨ! ਝਮੱਕਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨੂਰ ਦਾ ਥਾਲ ਉਚੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਨੈਣ ਨੂਰ ਦੇ ਬੁੱਕੇ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਹੇ 'ਨੂਰ ਨੀਰ ਨਾਲ ਨ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੜੇ ਨੂਰ-ਤੇਜ਼ ਵਿਚ ਹਾਂ ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਇੰਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੇ ਨਾ ਨਿਰਾ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਫੁੱਲ ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਨੂਰ ਦਾ ਤਬਕ ਉੱਚਾ ਹੋ ਆਇਆ, ਹੁਣ, ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੀ, ਪਰ 'ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਆਛਾਦਨ ਗਹਿਣ ਵਾਲੀ' ਧਰਤੀ ਦੇ ਗਗਨ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਨੂਰ ਭਰ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਗ ਗਈ, ਮਾਨੋਂ ਅੰਧਕਾਰ ਕਦੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਬੀ ਏਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰ-ਤੀਆਂ ਉੱਤੇ, ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ। ਹਨੇਰਾ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਨੱਸ ਟੁਰਿਆ ਸੀ, ਮਨ ਮੰਡਲਾਂ ਤੋਂ ਤਮੋਂ ਦੇ ਅੰਧ-ਕਾਰ ਹੁਰੀਂ ਬੀ ਉੱਠ ਨੱਸੇ। ਭੱਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਨੀਂਦਰ, ਐਨੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਕਿ ਦੌੜੀ ਜਾਂਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਨੂਰ ਹੁਰੀਂ 'ਜਾਗ' ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, 'ਅਵੇਸਲੇਪਨ ਦੀ ਗੋਦ' ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਲੋਕੀ ਤੜੱਕ ਤੜੱਕ ਉਠਦੇ, ਉੱਦਮ ਦੇ ਪੈਰ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਉੱਡ ਪਏ ਹਨ। ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਫੈਲ ਰਹੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਡੂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜਲਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਪੀਣ-ਹਾਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ, ਬ੍ਰੀਕ ਬ੍ਰੀਕ ਇਕ 'ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਸੁਰੀ' ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਹੈ:—'ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ'। ਕੌਣ ਹੈ ? ਕੋਈ ਬੰਦਾ ? ਨਹੀਂ, ਇਕ ਵਗਦਾ ਖੂਹ, ਸਾਨੂੰ ਅਚੇਤਨ ਦਿੱਸਦਾ ਖੂਹ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਧੁਨਿ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ 'ਘੂੰ ਘੂੰ ਘੂੰ' ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਸੱਦ ਵਿਚੋਂ 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਰਸ਼ੀ ਕੰਨ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਦ 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੂਹ ਖੇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਘੂੰ ਘੂੰ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀਸੁਰਤ ਦੇ ਰਿਹਾਹੈ ਪਰ ਹਾਂ ਅਰਸ਼ੋਂ ਆਏ ਅਰਸ਼ੀ ਮਨ, ਕਵਿ ਮਨ, ਫਕੀਰ ਮਨ ਅਵਤਾਰ ਮਨ ਅਤੇ ਕਾਦਰ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸੁਰ ਹੋਏ, ਮਨ ਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਗੁੰਜਾਰ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ—"ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ"।

ਟਿੰਡਾਂ ਦਾ ਗੇੜ ਭਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉੱਪਰ ਨੂੰ; ਪਾਣੀ ਉੱਲਟ ਕੇ ਖਾਲੀ ਹੋਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ। ਪਾੜਛਾ ਪਾਣੀ ਲੈਕੇ ਨਿਸਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਨਿਸਾਰ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਗੇ ਟੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਚੁਬੱਚਾ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਾ ਭਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਡ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਡ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੀ ਵਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਨਕਾਨਕ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਸਾਰਾ ਆਪਾ ਖੇਤ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੁਕ ਬੈਠੇ ਜੀਉਂਦੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਜਾਗ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਹਰੇ ਭਰੇ ਹੋ ਸਿਰੀਆਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਝੂੰਮਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਪਾਣੀ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਂਦਾ, ਫੇਰ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠ ਉਤਰਦਾ, ਵਿਚੋਂ ਵਿਚ ਸਿੰਜਰਦਾ ਖੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੋਂ ਫੇਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਹਰਟ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ। ਹਾਂ, ਖੂਹ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਦਾ ਨਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਖੂਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਵਿਚਲੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਸੱਜਣ ਪੁਰਖ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਸਾਫਾ ਧੁੱਪੇ ਪਾਕੇ ਇਕ ਕੱਚੇ, ਪਰ ਸੁਥਰੇ ਥੜੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਖੂਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣ ਨਹੀਂ ਇਸ 'ਘੂੰ ਘੂੰ' ਵਿਚ 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਪਰਖਣ ਦੀ। ਓਹ ਆਪ ਕਈ ਜਪ ਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਆਪ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਨ, ਨਾਮ ਹਰਦਜਾਲ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਜਜ-ਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਵਿਰਤ ਹੈ; ਦਾਨ ਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕੁਛ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਤੇ ਭੈ ਵਾਲਾ ਬੀ ਹੈ; ਉਂਵ ਬੀ ਭਲੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਰਾਜ-ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੀੜਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਪੀੜਾ ਵਿਚ ਦੁਖਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਲ ਨਹੀਂ; ਸਾਹਸ ਨਹੀਂ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੀ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਂਝਾ ਕੌਮੀ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ, ਪੀੜਤ ਹੁੰਦਾ ਨੇ ਦਿਲ ਤਾਂ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਬਿਨਯ ਕਰਦੇ ਹਨ, "ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਅੱਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਆ, ਆ ਤੇ ਰੱਖ। ਭਗਵਾਨ! ਦੇਵਦੇ ਜਦ ਰਾਖ਼ਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਆਉਂ-ਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਖਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਦੇਵਤੇ ਬਚਦੇ ਹਨ। ਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੇਵ-ਧਰਤੀ ਪਾਪ ਗ੍ਰਸਤਿ ਤੇ ਮਲੇਛ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੂਰੋਂ ਬਨ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਧੁਨਿ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ !!'

ਤ੍ਰਬ੍ਰਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੋਹਿਤ, "ਅਹੋ! ਆ ਗਏ ਹੋ? ਜਾਪਦੇ ਤਾਂ ਹੋ, ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹਨ, ਤਾਂ (ਗਦ ਗਦ ਕੰਠ ਹੋਕੇ) ਧੰਨ ਮੇਰੇ ਨੈਣ! ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੇ ਭਗਵਾਨ !! ਹੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ!ਨਮੋ ਨਮ:।"

ਇਹ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਇਸ 'ਮਨੋਂ ਜੁਹਾਰ' ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟੇਰੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਸੱਜਣ ਜੀ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਆ ਗਏ, ਉਹ ਬੀ ਥੜੇ ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਇਹ ਬੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਹ ਸਨ ਪਾਂਧੇ। ਇਹ ਲੰਡੇ, ਟਾਂਕਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਰਦਾ ਦੇ ਅੱਖਰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਚਾਟੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ—ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ, ਚਿੱਠੀ ਵਾਚਣੀ, ਪਹਾੜੇ; ਦਰਾਂ, ਵਿਆਜ, ਕੋਠੇ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਚਿੱਠਾ ਬਨਾਉਣਾ, ਨਫਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੱਢਣਾ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੱਟੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਾਉਂ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਗੋਪਾਲ'। ਆਪ ਥੋੜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਸਹੰਸਰ ਨਾਮਾ ਕੰਠ ਸਾਨੇ, ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਪੰਡਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਥੜੇ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਆਪ ਕੁਛ ਗਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਹਰਦਿਆਲ ਨਾਲ, ਪਰ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ, ਜਿਧਰੋਂ ਕਿਤੋਂ ਦੂਰੋਂ 'ਧੰਨ ਨਿਰਕਾਰ' ਦੀ ਬ੍ਰੀਕ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਅੰਜੁਲੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਆਏ ਨ੍ਹਾ ਧੋਕੇ ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ ਜੀ। ਇਹ ਨਾਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਸੇ, ਨਾ ਪਾਂਧੇ, ਪਰ ਤਕੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਵੇਤਾ ਸਨ। ਉਪਜੀਵਕਾ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਕੁਛ ਭੋਂ ਤੋਂ ਦਾਣੇ ਪੱਠੇ ਦੀ ਆਉਂਦਣ। ਕੰਮ ਸੀ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਸੰਨਜਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ। ਚਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਪੀੜਾ ਤੋਂ ਪੀੜਤ

ਸੀ । ਅੱਜ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਆਏ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸਾਧੂ ਨੇ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਆਪ ਆ ਬੈਠੇ ਥੜੇ ਤੇ, ਉਡੀਕਵਾਨ ਬੈਠ ਗਏ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੰਜੁਲੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਛ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ।

ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਪੂਰੇ ਦੇ ਦਮਕ ਰਹੇ ਸੂਰਜ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਜੋ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਓਹ ਪਰੇ ਪਰੇ ਹੁੰਦੀ ਮਾਨੋਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੰਨ ਹੁਣ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਅੰਜੁਲੀਆਂ ਦਾ ਰਸ ਵਾਲਾ ਆਧਾਰ ਮਾਨੋਂ ਚੁਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਹਨ । ਤ੍ਰੈਆਂ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਆਪੋ ਵਿਚ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਆ ਬੈਠੇ।

ਤ੍ਰੈਏ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਲੱਗ ਪਏ ਕਰਨ। ਸੂਰਜ ਉੱਚਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਮਿੱਠੜੀ ਰੁਤ ਸੀ ਤੇ ਸੁਆਦ ਭਰਿਆ ਵੇਲਾ ਸੀ :—

ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ (ਠੰਡਾ ਸਾਹ ਭਰਕੇ)—ਦੈਵ ਗਤੀ ਹੀ ਐਸੀ ਹੈ । ਕੀਹ ਜਾਣੀਏਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜੌਨ ਪੁਰ ਦੀ ਘਟਨਾਂ ਸੁਣੀ ਸੀ ਕਿ ਦੇਵੀ ਅੱਗੇ ਬਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਬਾਬ ਹੋਈ । ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਤ੍ਯਾਚਾਰ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਸੁਣੀਦੇ ਹਨ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ । ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੁਖ ਬੀਤੀ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਫੇਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਉਪੱਦਰ ਸੁਣੇ ਹਨ, ਮੁੜਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਹਿਮੂਦ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹਰਦਿਆਲ—ਸੁਖ ਕਦੋਂ ਬੀਤੀ ਹੈ ? ਜਦ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਜੈ ਪਾਲ—ਸ੍ਵਰਗ ਹੋਏ ਨੇ—ਚਿਖ਼ਾ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤਦ ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ਦਿਨ ਸੁਖ ਦਾ ਆਇਆ ? ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਲਾਮਾਲ, ਸੁਖਾਂ, ਵਿਦ੍ਯਾ ਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਘਰ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਅੱਗੇ ਬਲੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ ਮਰ ਮਿਟੇ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ।

ਗੋਪਾਲ—ਇਹ ਸਾਡਾ ਤੱਪਾ ਕੁਛ ਠੰਢੀਰਾ ਹੈ 'ਭੋਇ' ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਗਊ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਰਖ੍ਯਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਚਰਜ ਹੀ ਹੈ ! ਨਵੇਂ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਤ੍ਯਾ-ਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੋਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੋਲਿਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਚੌਧਰੀ ਗੋਲਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਇ ਭੋਇ ਨੇ ਉਲਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਹਰਦਿਆਲ—ਇਹ ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਖੂਬੀ ਬੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਲਾਹਗੀਰ ਬੀ ਚੰਗੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜ-ਅਤ੍ਯਾਚਾਰ ਅਤਿ ਦੀ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪ ਗਏ ਹਨ । ! ਹੁਣ ਭਗਵਾਨ ਆਵੇਗਾ, ਲੱਛਣ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਕਿਤਨੇ ਬਰਸਾਂ ਤੋਂ ਵਰਖਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰੁੱਤਾਂ ਆਪਣੇ ਧ੍ਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਇਹ ਲੱਛਣ ਹਨ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ।

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਪੰਡਤ—ਅਨੁਮਾਨ ਤਾਂ ਐਸੇ ਹੀ ਹਨ, ਭਵਿੱਖਤਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਜੋ ਪਤੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ,ਉਨ੍ਹਾਂਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀ ਪੁੱਗਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਕਦ ਤਕ ਆਸ ! ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅਸਹਿ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਲੋਧੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਹਿਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਿਲ ਰਹੇ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲਣੇ ਕਠਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਮਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੇ, ਇੱਕੋ ਰਾਤ ਸਾਰੇ ਸੁੱਤੜੇ ਸੌਂ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਅਲਖ ਮੁੱਕੇ, ਕਜ਼ੀਆ ਚੁੱਕੇ।

ਗੋਪਾਲ ਪਾਂਧਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਨਿਰਾਸਤਾ ਤਾਂ ਐਸੀ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਨ ਕੁਛ ਐਸੀ ਸਖਤ ਹਠੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ਕਿ ਖੇਦਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਕੇ ਬੀ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਜੀਉਣਾ ਲੋੜਦੀ ਹੈ, ਕਰੀਏ ਕੀ ? ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਹਾਂ ਹੀ ਗ਼ੀਬ, ਨਿਤਾਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸਾਡੇ ਰਾਣੇ ਰਾਜੇ ਸਭ ਰੇਤ ਥਲੀਂ ਤੇ ਪਹਾੜੀਂ ਜਾ ਵੜੇ । ਜਦ ਦੇ ਰਾਇ ਪਿਥੌਰਾ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਹੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਟੋਏ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਚਲ ਬਸੇ, ਬੱਸ, ਹਿੰਦੂ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜਾ ਹੈ ਅੱਧਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ, ਨਾ ਆਨ ਹੈ, ਨਾ ਸ਼ਾਨ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਉਤਲਾ ਸਾਹ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਤਾਂ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਕਸਾਈ ਦੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਡ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ! ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇਂਦੇ, ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਦੇ, ਵੱਢੀਆਂ ਚਾੜ੍ਹਦੇ, ਗੋਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਆਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਿਸ ਪਾਸਿਓਂ ਤੱਕਣ ਲਈ

ਅੱਖੀਂ ਲਾਈਏ ? ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਜੀ ! ਆਪ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਦਿਲ ਜੋੜੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਲੇ ਪੰਡਤ ਹੋ ਨਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹੋ, ਤੁਸਾਡਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੀ ਠੀਕ ਨਿਕਲੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਅਵਤਰਣ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਖ਼ਬਰੇ ਏਹ ਅੱਖਾਂ ਤੱਕ ਲੈਣਗੀਆਂ !

ਹਰਦਿਆਲ ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਮੇਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਅਰ ਜੇ ਮੈਂ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਓਹ ਆ ਗਿਆ ਹੈ! ਹੈ ਅਜੇ ਬਾਲਪਨੇ ਵਿਚ ਤੇ ਅਪ੍ਰਗਟ, ਪਰ ਲੱਛਣ ਸਾਰੇ ਉਹੋ ਹਨ ।

ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ (ਕਾਹਲਾ ਹੋਕੇ)—ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ! ਸੱਚ ? ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਦੱਸੋ, ਅਸੀਂ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਈਏ, ਸੋਧੀਏ, ਵੇਖੀਏ !

ਪ੍ਰੋਹਿਤ (ਪਾਂਧੇ ਗੋਪਾਲ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ)—ਕਿਉਂ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਬੀ ਤੱਕਿਆ ਹੋਊ ?

ਪਾਂਧਾ (ਕਾਹਲਾ ਹੋਕੇ)—ਕਦੋਂ ? ਕਿੱਥੇ? ਕੌਣ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਬਾਲਕਾ, ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਬਾਲਕਾ, ਹਸਮੁਖ, ਸੁੰਦਰ ਸਡੌਲ ਚਿਹਰਾ, ਮੱਥਾ ਚੌੜਾ, ਨੈਣ ਰਸੀਲੇ, ਬਾਹਾਂ ਲੰਮੀਆਂ, ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਲੰਮੀਆਂ ।

ਪਾਂਧਾ—ਕਿਹੜਾ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ? ਬੇਦੀ ਵਡਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਹਿਤਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ, ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਹਾਂ ਜੀ, ਓਸੇ ਦਾ ਬਾਲਕਾ—ਨਾਨਕ ।

ਪਾਂਧਾ—ਨਾਨਕ ! ਨਾਨਕ ! ਨਾਨਕ ! ਹੈਂ ਅਵਤਾਰ ! ਸੱਚੀਂ ?...(ਸੋਚ ਕੇ) ਠੀਕ ਹੈ,...ਹਾਂ ਲੱਛਣ ਅਲੌਕਿਕ ਤਾਂ ਹਨ ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਤੁਹਾਡੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਜੋ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ?

ਪਾਂਧਾ—ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਹੈ, ਪਰ ਅਵ-ਤਾਰ, ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਅਵਤਾਰ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਗਈ । ਹੈਨ ਲੱਛਣ ਤਾਂ ਅਦਭੁਤ, ਡਿੱਠੇ ਨਾ ਸੁਣੇ ।

ਪੰਡਤ—ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨ ਗਏ ਹੋ ? ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਸਾਂ ਕੁਛ ਪਰਤਾਯਾ ਬੀ ਹੈ ਆਪੂੰ ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲੀਤਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੁ ਹੋਇਆ, ਨਾਲੇ ਜਯੋਤਸ਼ੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਗਨ ਕੁੰਡਲੀ ਵਿਚਾਰਨੀ, ਟੇਵਾ ਪੱਤ੍ਰੀ ਲਿਖਣੀ ਸੀ, ਪਲ ਘੜੀ ਲਿਖ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਲੈ ਗਏ ਸਨ । ਵੇਖੋ ! ਜਦ ਬਾਲਕ ਜਨਮਿਆਂ ਦਾਈ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸ਼ੀ, ਫਿਰ ਇੰਵ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿੱਸਦੇ ਖੜੋਤੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਗੰਧਤ ਫੂਲਾਂ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਬੱਚਾ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਆਇਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਪੁਰਖ ਕਿਤੋਂ ਆਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਾਈ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੱਦੜੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਮੰਡਲੀ ਕੁਛ ਆਦਰ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਕਿੱਤਾ ਪ੍ਰੋਹਤਾਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਗਿਰਾਂ ਤੇ ਨਾਲਦੇ ਗਿਰਾਈਂ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੱਚੇ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਜਨਮ ਪੱਤਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਨਾ ਏਹ ਕੌਤਕ ਤੱਕੇ ਹਨ ਅਰ ਨਾ ਐਸੇ ਦਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ।

ਪੰਡਿਤ—ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਵਿਦਤ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੇ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅੱਖੀਂ ਪਰਨੇ ਜਾਂਦੇ, ਆਰਤੀ ਕਰਦੇ ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਇਕ ਤਾਂ ਮਾਯਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਮਨ ਮਨਾ ਕੇ ਫੇਰ ਬੇਮਲੂਮੇ ਸੰਸਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਜੇ ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਸਚਮੁਚ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਤਾਂ ਐਸੀ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਉਸ ਨੇ ਛਿਪਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਮਸਤਕ ਤੇ ਮਣੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਵਿਚ ਰਖੀ ਪਾਰਸ ਜਯੋਤੀ ਕਦ ਤਕ ਛਿਪ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ! ਪਰ ਜ਼ਾਲਮ ਰਾਜੇ 'ਅਵਤਾਰ-ਦਰੋਹੀ' ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮਾਰਨ, ਲਈ ਕੰਸ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ? ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰਾਕਸ਼ ਲੋਧੀ ਪਠਾਣ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੀਨਦਾਰ ਹਾਂ, ਕਿਤਾਬ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਬੜੇ ਸੱਭਯ ਹਾਂ, ਪਰ ਵਰਤਾਉ ਸਾਰੇ ਅੱਤ ਕਰੜਾਈ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਮੈਂ ਕੁਛ ਭੈ ਕਰਕੇ ਬਿਰਕਦਾ ਘੱਟ ਹਾਂ

ਕਿ ਮਤੇ ਜਰਵਾਣ ਬਾਲਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਖ ਨਾ ਆ ਦੇਣ। ਕਦੇ ਮਾਇਆ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ—ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ ਪਸਿੱਤੇ ਪਏ ਗਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਜਾਏ! ਇੱਥੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਪਤਾ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਦੇਖੋਂ ਖਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ਕਿ ਕਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਬੜਾ ਹਸਮੁਖ, ਸਡੌਲ ਤੇ ਸੁਹਣਾ ਹੈ ਅਰ ਦਾਈ ਕਈ ਕੌਤਕ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾਉ ਦੇ। ਪਰ ਕਦੇ ਪਤਾ ਲੈਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਆਇਆ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ?

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ—ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ 'ਅਵਤਾਰ!' ...ਇਧਰ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਕਈ ਅਨੋਖੇ ਬਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਲਕਾ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਜੋ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਗਣਿਤ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਮੈਂ ਅੱਠ ਬਰਸ ਦਾ ਬਾਲਕਾ ਪਰਯਾਗ ਵਿਚ ਉਚੇ ਸੰਗੀਤ ਧ੍ਰਪਦ ਗਾਉਂਦਾ ਡਿੱਠਾ ਸੀ। ਏਹ ਸੰਸ-ਕਾਰੀਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੋ ਮੈਂ ਇਕ 'ਪੁਰੀ' (ਉੜੀਸੇ) ਵਿਚ ਬਾਹਮਣ ਦਾ ਬੱਚਾ ਡਿੱਠਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਵੇਰੀਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹ ਦਿਓ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਣ ਲਵੋ। ਮੈਂ ਰਿਗ ਵੇਦ ਦੀਆਂ ਰਿਚਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕੋ ਵੇਰ ਸੁਣਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਉਵ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਐਸੇ ਬਾਲਕ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅਲੌਕਿਕ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਅਕਸਰ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲੰਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਪਾਂਧਾ—ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਪੰਡਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਇਕ ਬਾਲਕ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਜੋਤਸ਼ੀ ਦਾ ਬੇਟਾ ਸੀ, ਜੋ ਛੇ ਸਤ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਰੇਖ੍ਹਾ ਗਣਿਤ ਕੱਢਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅਭੁੱਲ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਸਨ, ਪਰ ਜੀਵਿਆ ਬਹੂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਤੁਸੀਂ ਸੱਤ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਐਸੇ ਬਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਰਕ ਲੋਕ ਜੋ ਅੜਮੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਵੇਰ ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਜਗਤ ਅਚਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਅਭ੍ਯਾਸ ਆ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਕਾਰ ਪੂਰਬਲੇ ਉਗਮ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਯੋਗ ਦਰ-ਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ*।

ਪਰ ਸੱਜਣ ਜੀ! ਓਹ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ, ਓਹ ਹਨ ਅਭ੍ਯਾਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਗੁਣ, ਜੋ ਏਥੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਕੀਮ ਲੋਕ ਬੀ ਆਂਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਖਾਸ ਬਨਾਵਟ ਹੀ ਕਈ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਦਿਖਾਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਏਥੇ ਲੱਛਣ ਹੋਰਵੇਂ ਹਨ। ਏਹ ਲੱਛਣ 'ਨਿਰੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾਈ ਦੇ ਨਹੀਂ', ਏਹ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਇਹ ਬਾਲਕਾ 'ਚਮਤਕਾਰੀ' ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ—ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਆਪ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੱਗ੍ਯ ਹੋ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗਿਰਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਂ। ਸੁਣੋ, ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਆਗਮਨ—ਠੰਢੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਹੋਰਵੇਂ, ਮਿੱਠੀ, ਰਸੀਲੀ ਤੇ ਜਥ੍ਹੇ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਣ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਸਦੀ ਬਚਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਅਨੁ-ਭਵ ਦੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀਆਂ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਤੋਂ ਚਮਤ-ਕਾਰ ਨਿਰਯਤਨ, ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਡਿੱਠਾ, ਛਠੀ ਰਾਤ ਡਿੱਠੀ, ਚੋਲਾ ਮੈਂ ਪੁਵਾਯਾ, ਬਾਲਪਨ ਸਾਰਾ ਡਿੱਠਾ। ਦੂਜੇ ਚੌਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਠਰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਾਂ ਵਾਂਙ ਰੋਂਦਾ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, ਪੰਘੂੜੇ ਪਏ ਦੇਵ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਤੱਕੋ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਕੇ ਅੱਗੋਂ ਤੱਕਦੇ ਤੱਕਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

*ਦੇਖੋ ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਤੀਸਰਾ ਅਧ੍ਯਾਯ, ਸੂਤਰ ੧। [ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ।

ਜਦੋਂ ਟੁਰਨ ਫਿਰਨ ਜੋਗੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦੇਣਾਹੀਦੇਣਾ, ਜੋ ਬਾਲ ਘਰ ਆਇਆ, ਜੋ ਸ਼ੈ ਨੇੜੇ ਹੋਈ ਫੜੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਰਤਾ ਵਡੇਰੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮੰਗਤਾ,ਜੋ ਬੂਹੇ ਆਇਆ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਜੋ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਕਈ ਵੇਰ ਭਾਂਡੇ ਭੂਖਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਨੇ। ਇਹ 'ਦਾਨ-ਬ੍ਰਿਤੀ' ਉੱਚ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਦੀ-ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ-ਉਮਰਾ ਆਈ ਤਾਂ ਸਭ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਧਾਨ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੈਂ ਕਦੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਪੀਲੂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਪੀਲੂ ਤ੍ਰੋੜ ਤ੍ਰੋੜ ਹੇਠਾਂ ਸਖਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਟਦੇ ਤੇ ਆਪੂੰ ਇਕ ਬੀ ਨਾ ਖਾਂਦੇ ਮੈਂ ਵੇਖ ਸਨ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਚੁਪ ਚਾਪ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਬੈਠੇ ਵੇਖੇ ਹਨ ਦੋ ਦੋ ਚਾਰ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ; ਮੱਥਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਬਿਹਸਦੇ ਹਨ, ਆਨੰਦਮਯ ਸਮਾਧੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਲਗੀ ਹੋਈ। ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ, ਦੌੜਦੇ, ਮੁੜਦੇ ਬੈਠਦੇ ਆਗੂ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹਾਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਤਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਕੀ ਦੱਸਾਂ? ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਧੂਵਾ ਕਿ 'ਅਵਤਾਰ ਹਨ' ਮੇਰੇ ਦਿਲੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਨਹੀਂ! ਦਿਨ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਔਹ ਹੁਣੇ ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਸਨ ਅਲਾਪ ਰਹੇ।

ਪਾਂਧਾ—ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨੇਲ਼ਈਲਿਆਏਸਨਨਾ...।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਸੁਭਾਉ ਇੰਨਾਂ ਵਧ ਗਿਆ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਦ੍ਰਾਂ ਤਾਂ ਕਮਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾ, ਮਾਤਾ ਤਾਂ-ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ, ਸੁਭਾਗ, ਸੁਸ਼ੀਲ ਮਾਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ-ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜਦਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਨਿੱਤ ਦੇ ਏਹ ਨੁਕਸਾਨ ਤੱਕ ਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਚੰਗੇ ਕੀਮਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਗਹਿਣੇ ਬੀ ਦੇ ਦੇਣ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਗਿਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੈਂ ਭਾਗਸ਼ੀਲ ਹੈ ਪੁਤ ਤੇਰਾ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੜਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਵਤਾਰ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਰੇਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ, ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਅਗਲਾ ਪਿਛਲਾ ਸਾਰਾ ਰੋੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਯਾ। ਮੋਹ ਬੀ ਬੜਾ ਸੂ, ਮੰਨ ਭੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਇਹੋ ਸਲਾਹ ਠਹਿਰੀ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ ਜਾਏ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹੂ ਤਾਂ ਦਾਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਘਟੂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਨਾਂਵਾਂ ਟਾਂਵਾਂ ਸਿਖ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੂ ਨੇ ਕਾਰਦਾਰੀ ਸਾਂਭੀ ਹੈ ਘਰ ਦੀ ਆਮਲੀ* ਘਰੇ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਸੋ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪਾਂਧਾ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਛਣ ਹੋਰਵੇਂ ਦੀਹਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕਾਰਦਾਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਤਪੇ ਦੀ ਮੁਸਾਹਿਬੀ ਲੈਣੀ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਪਾਂਧਾ ਜੀ! ਜੋ ਕੁਛ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੱਛਣ ਅਵਤਾਰੀ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਤਾਂ ਤੋਤਲੇ ਵਾਕ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਙ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਅਚਾਨਕ ਗੰਭੀਰ ਚਿਹਰਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਂਵ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਆਖਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ†।

ਪਾਂਧਾ—ਮੇਰੇ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਜੀਓ! ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਲ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ: ਕਾਲੂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਘਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਬੜਾ ਵੰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਡਾਢਾ ਨਿਰਭੈ ਤੇ

*ਕਾਰਦਾਰੀ।

†(ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ, ਪਰ ਬਾਲਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਔਰ ਆਵੇ, ਆਤਮੈ ਅਭਯਾਸ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਕਰੇ। ਜਦ ਬਾਬਾ ਬਰਸਾਂ ਪੰਜਾਂ ਕਾ ਹੋਇਆ ਤਬ ਲੱਗਾ ਬਾਤਾਂ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਕਰਨ, ਜੋ ਕੁਛ ਬਾਤ ਕਰੇ ਸੋ ਸਮਝ ਕਰੇ, ਤਿਸ ਤੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਇ ਆਵੇ। ਹਿੰਦੂ ਕਹਿਣ ਜੋ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਸਰੂਪ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿਣ ਜੋ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਸਾਦਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। [ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

ਅੱਥਰਾ* ਹੈ, ਇਸੇ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰੇ ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ,ਜੋ ਸ਼ੈ ਹੱਥ ਆਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਭਲੇ ਕਰ ਪੜ੍ਹਾਓ। ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਟਾਕਰੇ ਅੱਖਰ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਓਹ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਪੱਟੀ ਆਪੇ ਉਤਾਰ ਲਈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਤੱਕਾਂ ਕਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ! ਫੇਰ ਮੈਂ ਪਹਾੜੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਓਹ ਬੀ ਇੰਵੇ। ਅਜੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਜ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਪਿਆ ਹੈ। ਖਰੂਦੀ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੁਸਕ੍ਰਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹੋਸੀ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਖਿਆਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਆਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨੀਂਦ ਪਈ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਖਬਰੇ ਸਮਾਧੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਂਦ੍ਰਾਵਲੇ ਪੁਰਖ ਵਾਂਙ ਕਦੇ ਉਸ ਨੇ ਝੂਟਾ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ। ਜਦੋਂ ਚਟਸਾਲ ਵਿਚ ਕਦਮ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਠੰਢ ਤੇ ਸੁਆਦ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ "ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ!' ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।" ਸੋ ਦੇਵਤਾ ਜੀ! ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਆਪ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹੋਵੇ, ਲੱਖਣ ਅਚਰਜਤਾਈ ਵਾਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਬਾਲਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਪੂਰਾ ਮਰਦ ਉਠੇਗਾ।

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ—ਪਾਂਧਾ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹਨ; ਭਲਾ ਦਸੋਂ ਖਾਂ ਮੁੰਡੇ ਖੁੰਡੇ ਰਲਕੇ ਡਰਾਉਣ ਧਮਕਾਉਣ ਤਾਂ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਪਾਂਧਾ—ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹੀਆ ਹੈ ਕਿ ਡਰਾਉਣ? ਉਹ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਲੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਧਰ ਨਾਨਕ ਓਧਰ ਸਾਰੀ ਚਟਸਾਲ।

ਪੰਡਤ—ਇਹ ਲੱਛਣ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦਾ ਹੈ।ਭਲਾ ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਉਦਾਲੇਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਡਿੱਠਾਜੇ?

ਪਾਂਧਾ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਜੀ, ਨਾਨਕ ਕਦੇ ਚੁਪ ਕਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਸਾਨੂੰ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਉਦਾਲੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਝਿੜਕ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਪਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਧਰ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਇਹ ਬੀ ਲੱਛਣ ਉਹੋ ਹੈ! ਭਲਾ ਕਦੇ ਇਹ ਝਾਉਲਾ ਪਿਆ ਜੇ ਕਿ ਓਹ ਧੁੱਪੇ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਦਾ ਛਾਯਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਪੈਂਦਾ?

ਪਾਂਧਾ—ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹੁਣ ਗਹੁ ਕਰਕੇ ਕਰਸਾਂ।

ਪੰਡਤ—ਚੰਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਖਤ ਪੱਤ੍ਰ ਆਪਣਾ ਪੜ੍ਹਾ ਲਓ ਸੁ, ਫੇਰ (ਪ੍ਰੋਹਤ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਭੂਸੂਰ*! ਜੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਘਲਾਓ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਈਦੇ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਦਯਾ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸਨ ਦਾ ਲਾਹਾ ਬੀ ਲੈ ਲ੍ਵਾਂ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ—ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧ੍ਰਵੇ ਤੋਂ ਐਉਂ ਦੀਹਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਾਵੇਗਾ, ਜਾਪੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸਿਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਖਾਵੇਗਾ। ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕਦੇ ਮਸਤਕ ਤੱਕੋ ਨਾ, ਐਡਾ ਚੌੜਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਇਸ ਉਮਰੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਫੇਰ ਤੱਕੋ ਚਮਕ ਮੱਥੇ ਦੀ, ਠੰਢਾ ਠੰਢਾ, ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਸੂਰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਚੰਦ ਵਾਲੀ ਲਿੱਸੀ ਲਿੱਸੀ ਦਮਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਦਮਕ, ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਰਸੀ ਹੋਈ ਹੋਈ।

੨. [ਪਾਂਧਾ]

ਬਲਿਓ ਚਰਾਗੁ ਅੰਧ੍ਯਾਰ ਮਹਿ ਸਭ ਕਲਿ ਉਧਰੀ ਇਕ ਨਾਮ ਧਰਮ ॥ [ਸਵ: ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ: ੫

*ਨਾ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ। ਅ+ਥਿਰ।

*ਹੇ ਬ੍ਰਹਮਣ।

ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੇਠ ਦੱਬੀ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਨੇ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲੀ ਦੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵੇਖੀ। ਆਖ਼ਰੀ ਪਠਾਣ ਘਰਾਣੇ ਲੋਧੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਸਿਕੰਦਰ ਆਦਿਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਬਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ:—

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ
ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥

ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਅੱਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀਨੀ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬੇਵਸੇ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਕਲੇਜਾ ਕੰਬ ਉਠਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਂ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤਾਂ, ਗਹਿਰੇ ਬਨਾਂ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਯਾ ਪਸਿੱਤੇ ਪਾਸੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਫਿਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਸਿੱਤੇ ਪਾਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਲਵੰਡੀ ਨਾਮੇ ਗਿਰਾਂ ਸੀ। ਸੀ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰੋਂ ੨੦-੨੫ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਪਰ ਪਾਸਾ ਪਸਿੱਤਾ ਤੇ ਰੜੇ ਜਿਹੇ ਬਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ। ਏਸ ਬਸਤੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡੀ ਭੱਟੀਆਂ ਦੇ ਰਾਇ ਭੋਏ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ 'ਤਿਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਇ'। ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਗਿਰਾਂ, ਪਰ ਭੋਏ ਨੇ ਏਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੱਪੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਥਾਪਿਆ। ਭੱਟੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਭੱਟ ਪਦ ਤੋਂ ਹੈ ਭੱਟ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਕਵੀ ਤੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬੱਟ ਤੇ ਏਹ ਭੱਟ ਇਕੋ ਗੱਲ ਸਹੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਇ ਭੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਏਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਕਪੁਰ ਦੇ ਪਰਗਣੇ ਵਿਚ ਦਸ ਕੁ ਪਿੰਡ ਜਾਗੀਰ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਏਸ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਵਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਸੇਬਾ ਬਣਾਇਆ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਰਦਾਰੀ ਉੱਤੇ ਗੋਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਨਰੈਣ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਬੇਦੀ ਨੂੰ ਥਾਪ ਕੇ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਾ ਲਿਆ*। ਲਗ ਪਗ ੧੫੧੯ ਬਿ: ਨੂੰ ਰਾਇ ਭੋਇ ਮਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪੁਤ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਤੱਪੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੋਇਆ। ਏਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੇ ਬੇਟੇ ਕਲਯਾਨ ਚੰਦ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਕਾਲੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ—ਪਿਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰਦਾਰ ਥਾਪਿਆ।

ਇਸ ਤਲਵੰਡੀ ਦੀਆਂ ਭੋਆਂ ਧਨ ਉਪਜਾਊ ਸਨ, ਖੂਹਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਨ—ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਣ ਦੇ ਜੰਗਲ—ਦੁਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਟੋਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲ ਬਹੁਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਇ ਭੋਏ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਯਾ ਦਬਾਉ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜ਼ੁਲਮ ਵਲ ਰੁਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਤੱਪੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹਿੰਦੂ ਸੰਤ, ਸਾਧ, ਪੰਡਤ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਬੀ ਫ਼ਕੀਰੀ ਰੁਖ਼ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤਲਵੰਡੀ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਓਟ ਤੇ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਸਿਕੰਦਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਘਰ ਘਰ ਕਥਾ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਬਹੂ ਬੇਟੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਕਪੜਾ ਗਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਹਿੰਦੂ ਪਾਸ ਨਾ ਰਹੇ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦਾ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਜਿਸ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਘਰ ਹੋਵੇ ਖੱਸ ਲਿਆ ਜਾਵੇ*। ਸੋ ਜੇ ਰਾਜਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਅਹਿਲ-ਕਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾਂ ਵਧੀਕ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਗੇ? ਏਸ ਅਤਯਾਚਾਰ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਦੇ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਤੁਕ ਗੁਰੂ ਕੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ: 'ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ'।

ਕੁਛ ਆਰਾਮ ਸੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਟਾਵੇਂ ਭਲੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਰਜਾਸਤਾਂ ਵਿਚ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲ ਆਪ ਵੀ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ

---

*ਅ: ਤਵਾਰੀਖ।

ਟਕੇ ਭਰੂਨੂ ਦੇ ਯੋਗ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਐਸੇ ਰਾਜ ਵੀ ਥੋੜੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਰਲਾ ਤੱਪਾ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ ਜੋ ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੀ ਐਸੀ ਸੀ ਜੋ ਤਦੋਂ ਉਜਾੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਵਸਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੇ 'ਧਰਾ ਭਾਰ ਹਰਨ' ਵਾਲੇ ਦਾਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਏਥੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰੀ ਹੋਏ।

ਉਪਰ ਕਹੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤ੍ਰੈਏ ਪੰਡਤ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਾਂਧਾ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਗਹੁ ਕਰ ਤੱਕਣ ਲੱਗਾ। ਅੱਜ ਬਾਲਕਾ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਪੱਟੀ ਲੈਕੇ ਅਲੱਗ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਪੱਟੀ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ, ਪਰ ਮਹੀਨ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੁਛ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਧਾ ਪਲੇ ਪਲੇ ਤੱਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦਯਾਲ ਦੀ ਆਖੀ, ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਸਬੂਤ ਐਡੇ ਕਾਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿੱਡੀ ਕਾਹਲੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਂਧਾ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਨਾਨਕ ਅੱਜ ਪੱਟੀ ਲੈਕੇ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕੱਠੇ ਪਾਕੇ ਦਿਆਂਗਾ, ਪਰ ਨਾਨਕ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ, ਤਦ ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ 'ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਅੱਜ ਪੱਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ?' ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪਰਬਤ ਜੇਡੀ ਛੱਲ ਵਾਂਙੂ ਇਕ ਖਾਸ ਰੰਗਨਾਲ ਅਨੋਖਾ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਉੱਠਿਆ, ਮਸਤ ਚਾਲ ਟੁਰਿਆ, ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਰਸੀਲੇ ਮੋਤੀ ਭਰੇ ਸਨ, ਜੋ ਭਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਡੁਲ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਅਜੀਬ ਮਿੱਠੇ ਆਲਸ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਸੀ, ਆ ਪਾਂਧੇ ਦੇ ਹੱਥ ਇਕ ਪੱਟੀ ਦਿੱਤੀ, ਦੋ ਪੱਟੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ। ਪਾਂਧਾ ਪੱਟੀ ਲੈਕੇ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਾ ਕੱਠੇ ਵਿਆਜ ਦੇ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਬਾਰਤ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਭਈ ਅੱਖਰ ਦਾ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਬਾਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕੀ ਹੈ ? ਜੋ ਨਾਨਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ? ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ। ਪਾਂਧਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ, ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀਹੋਈ-

*ਸਸੈ ਸੋਇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਜਿਨਿ ਸਾਜੀ ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਭਇਆ ॥ ਸੇਵਤ ਰਹੇ ਚਿਤੁ ਜਿਨ੍ ਕਾ ਲਾਗਾ ਆਇਆ ਤਿਨ੍ਕਾ ਸਫਲੁ ਭਇਆ ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਕਾਹੇ ਭੂਲੇ ਮੂੜ ਮਨਾ ॥ ਜਬ ਲੇਖਾ ਦੇਵਹਿ ਬੀਰਾ ਤਉ ਪੜਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਈਵੜੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਦਾਤਾ ਆਪੇ ਸਚਾ ਸੋਈ ॥ ਏਨਾ ਅਖਰਾ ਮਹਿ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ੨ ॥ ਊੜੈ ਉਪਮਾ ਤਾਕੀ ਕੀਜੈ ਜਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ਸੇਈ ਫਲੁ ਪਾਵਹਿ ਜਿਨੀ ਸਚੁ ਕਮਾਇਆ ॥ ੩ ॥

[ਆਸਾ ਮ: ੧ ਪਟੀ ਲਿਖੀ

ਸਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪੰਡਤ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਬਾਲਕੇ ਦੇ ਰੱਬੀ ਮੱਥੇ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਕਦੇ ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹੇ। ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਵਾਕ ਚੇਤੇ ਆਏ, ਆਖੇ:—'ਇਹ ਉਮਰਾ, ਇਹ ਬਾਣੀ, ਇਹ ਵੈਰਾਗ, ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼। ਅੱਜ ਪਾਂਧਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਖੇ: 'ਇਹ ਹੋਸ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬੈਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਹੈ ਤਾਹੀਓਂ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ, ਜੋ ਘਰੋਂ ਮਿਲੇ, ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਹੋਊ ਜ਼ਰੂਰ'। ਫਿਰ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਵੇਖੀਏ, ਉਹ ਜਿਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੀ ਪੱਟੀ ਲਿਖੀ ਸੂ ? ਤਾਂ ਓਨ੍ਹ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਉਹ ਵਿਦਯਾ ਜੋ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ? ਲੇਖਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਚੰਤੁਰ, ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸਿਆਣਾ ਹੋ, ਸੁਖ ਪਾਵੇਂਗਾ"। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਰਸ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਧੇ ਤੇ ਪਾਈ ਤੇ ਇਕ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ

---

*ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਨਵੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਪਾਧੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰੀ ਗਈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਪੱਟੀ ਲਿਖੀ' ਜੋ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਟੀ ਪਾਧੇ ਨੂੰ ਲਿਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਵਿਖਾਲੀ ਸੀ।
[ਆਪ੍ਰੂ, ਉੱਤਰ

ਸੁਰ ਵਿਚ ਕੁਛ ਆਖਿਆ ਜੋ ਪਾਂਧੇ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਅਪਣੇ ਉਚਾਰੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :—

ਜਾਲਿ ਮੋਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ ਮਤਿ ਕਾਗਦੁ ਕਰਿ ਸਾਰੁ ॥ ਭਾਉ ਕਲਮ ਕਰਿ ਚਿਤੁ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਲਿਖੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਲਿਖੁ ਨਾਮੁ ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੁ ਲਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਇਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ ॥ ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਹੋਇ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਥੈ ਮਿਲਹਿ ਵਡਿਆਈਆ ਸਦ ਖੁਸੀਆ ਸਦ ਚਾਉ ॥ ਤਿਨ ਮੁਖਿ ਟਿਕੇ ਨਿਕਲਹਿ ਜਿਨ ਮਨਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਗਲੀ ਵਾਉ ਦੁਆਉ ॥ ੨ ॥ ਇਕਿ ਆਵਹਿ ਇਕਿ ਜਾਹਿ ਉਠਿ ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਵ ਸਲਾਰ ॥ ਇਕਿ ਉਪਾਏ ਮੰਗਤੇ ਇਕਨਾ ਵਡੇ ਦਰਵਾਰ ॥ ਅਗੈ ਗਇਆ ਜਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਵੇਕਾਰ ॥ ੩ ॥ ਭੈ ਤੇਰੈ ਡਰੁ ਅਗਲਾ ਖਪਿ ਖਪਿ ਛਿਜੈ ਦੇਹ ॥ ਨਾਵ ਜਿਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਹੋਦੇ ਡਿਠੇ ਖੇਹ ॥ ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਿਆ ਸਭਿ ਕੂੜੇ ਤੁਟੇ ਨੇਹ ॥ ੪ ॥ ੬ ॥

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਸਟੀ ਪਟੀ ਸਾਰੀ ਭੁੱਲ ਗਈ, ਮੋਹ ਦਾ ਜਾਲ ਇਕ ਵੇਰ ਤਾਂ ਜਲਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨਾਪਾਇਦਾਰੀ, ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਕਲੇਸ਼, ਉੱਚ ਜੀਵਨ, ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦਿਲ ਤੇ ਫਿਰ ਗਿਆ, ਹਰਦਯਾਲ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਸੱਚੇ ਦਿੱਸ ਪਏ। ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, "ਹੇ ਸਨਾਤਨ ਤੋਂ ਸਨਾਤਨ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈਂ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਆਤਮੇ ਆਵੇ ਸੋ ਕਰ, ਮੇਰੀ ਵੀ ਕਲਯਾਨ ਚਿਤ ਰਖੇਂ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰਾਮਤ ਹੋਵੇ !"

ਹੁਣ ਕੁਛ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਸ਼ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ, ਜਾਂ ਬਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਗਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਲਗ ਪੈਣਾ* ।

---

*ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਬੈਠਾ ਹੀ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੌਂਵੇ ਤਾਂ ਸੌਂਇਆ ਹੀ ਰਹੇ, ਫਕੀਰਾਂ ਨਾ ਜਲਸ ਕਰੇ । [ਪੁਰਾ: ਜ: ਸਾਖੀ

੩ [ਪੰਡਿਤ]

ਪਾਰਸੁ ਭੇਟਿ ਭਏ ਸੇ ਪਾਰਸ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰਿ ਸੰਗਿ ਥੀਏ ॥ ੪ ॥ [ਬਸੰਤ ਹਿੰ: ਮ: ੧

ਇਕ ਦਿਨ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਹਰਦਿਆਲ ਪਾਸ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ :—ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ! ਭਲੀ ਪੱਤ੍ਰੀ ਲਿਖੀ, ਤੁਸਾਂ ਚੰਗੇ ਨਛੱਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰੇ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਆਲਸੀ ਹੋ ਘਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਦਰਿੱਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਬਨ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵਾਲਾ ਆਇਆ ਹੈ ! ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗਾਲ ਸੱਟਿਆ ਸੂ । ਘਰ ਬਾਰ ਕੀਕੂੰ ਸੰਭਾਲੇਗਾ ? ਤਾਂ ਹਰਦਿਆਲ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ:—ਮਹਿਤਾ ਜੀ ! ਪੁੱਤ੍ਰ ਬੜੀ ਨਿਆਮਤ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਪੁੱਤ੍ਰ ਤਾਂ ਧੁਰੋਂ ਆਯਾ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋ, ਜੇ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਜਗਤ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਛੱਡੀ ਸੂ ਤਾਂ ਚਿਤ ਕਿਉਂ ਉਦਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ? ਏਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਪੰਡਿਤ ਪਾਸ ਬਹਾਲ ਜੋ ਉੱਚੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਯਾ ਪਾਵੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੱਗਯ ਹੋਵੇ, ਕੀ ਜਾਣੀਏਂ, ਜੋ ਸ਼ੰਕਰ ਫੇਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਜੋ ਦਿਗ ਵਿਜੈ ਕਰਕੇ ਯਵਨਾਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਗਵਾਨ ਹੋਵੇ । ਨੀਵੀਂ ਵਿਦਯਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉੱਚੀ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਦੇਖ।

ਤਾਂ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦਾ, ਕਦੇ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ* ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਲੈ ਗਿਆ । ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੀ ਤਾਂਘਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਨਾਨਕ ਬਾਲਕਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਘੋਖਾਂ ਜੋ ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਕਿਹੋ ਕੁ ਜੇਹੇ ਹਨ, ਸੋ ਉਹ ਮੌਕਿਆ ਆ ਗਿਆ ।

ਪੰਡਤ ਨੇ ਹੁਣ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅੱਖਰ ਪਾ ਦਿਤੇ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਠਣਾ ਬੈਠਣਾ, ਬੋਲ; ਚੁੱਪ, ਤੱਕਣ ਲੱਗਾ, ਮੱਥੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ, ਅੰਦਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸੁਪ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਮ੍ਰਿਦੁਲਤਾ ਵੇਖੇ;ਅਚਰਜ ਹੋਵੇ । ਕਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੱਕੇ, ਕਦੇ ਸਿਰ ਦੁਆਲੇ ਚਾਨਣ ਲਈ ਨੈਣ ਜਮਾਵੇ, ਸਿਥਯਾ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਵੇ ਉਹ ਬਿਨ ਦੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇ । ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਕਾਗਤ ਲਈ ਬਾਲਕਾਂ ਵਿਚ

---

*ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਬਿਠਾਏ ਤਵਾਰੀਖਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਖੜੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਿਤੇ ਆ ਪੁਛਿਆ, "ਬੇਟਾ ਜੀਉ, ਇਹ ਕੀ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ?" ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ "ਸਪਤ ਸ਼ਲੋਕੀ ਗੀਤਾ ਹੈ"। ਮਹਿਤੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਵਾਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਅਰਥ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ?" ਆਖਣ ਲੱਗੇ "ਹਾਂ"। ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪੰਡਤ ਦੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ: "ਲਾਲ ਇਹ ਪੱਤ੍ਰਾ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਸੀ; ਆਖਦਾ ਹੈ 'ਇਹ ਸਪਤ ਸ਼ਲੋਕੀ ਗੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਵੀ ਕਰਨੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ' ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋ ਤੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਇਹ ਐਨੀ ਵਿਦਯਾ ਕਿਥੋਂ ਪਾ ਗਿਆ ? ਤੁਸਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਮੱਤ ਉੱਜਲ ਹੈ ?" ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਪੰਡਤ ਸੁਣਨ ਲੱਗਾ। ਜਗਤ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਨੈਣ ਅਧਖੁੱਲੇ ਤੇ ਮਸਤ ਕਰਕੇ ਪੱਤ੍ਰਾ ਪੜ੍ਹ ਦਿਤਾ ਤੇ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਪੰਡਤ ਟਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੂਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਸੀਸ ਉਦਾਲੇ ਮੰਡਲਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਮ੍ਰਿਦੁਲਤਾ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੀ ਸੀ, ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੰਡਤ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਚਰਜ ਸੀ, ਵਿਸਮਾਦ ਸੀ। ਪਾਠ ਅਰਥ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਲਬਾਂ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:—"ਪਰ ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕਲਯਾਨ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹੈ"। ਪੰਡਤ ਦੇ ਅਸਚਰਜ ਵਿਚ ਪਥਰਾਏ ਨੈਣ ਤੱਕਦੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਮਾਨੋਂ ਬੁੱਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੇਰ ਬਾਦ ਇਕ ਸੁਖਦਾਈ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਆਇਆ, ਨੈਣ ਝਮਕੇ ਤੇ ਮਿਟੇ, ਹੱਥ ਜੁੜੇ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ:

"ਹੇ ਆਦਿ ਤੂੰ ਅਨਾਦਿ ਤੂੰ
ਰਕਸ਼ ਰਕਸ਼ ਦਾਸ ਨੂੰ।"

ਪਰ ਰੱਬੀ ਬਾਲਕਾ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਵਾਂਙੂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਅੱਗੇ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਰੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਰੁੱਖ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਉਤਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਕ ਛੂਟ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਦੌੜੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਮਗਰ ਦੌੜੇ। ਜਿਧਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜੋ ਕਰਦੇ ਸਨ ਬਾਕੀ ਬਾਲਕੇ ਮਗਰ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੌੜਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ, ਮਗਰੇ ਬਾਲਕ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ, ਆਪ ਨੇ ਪੰਗਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ; ਮਾਤਾ ਦਾ ਪੱਕਾ ਤੇ ਪੱਕ ਰਿਹਾ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਸਭ ਖੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਜਾਕੇ ਸੱਭੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਟੋਰ ਦਿੱਤੇ।

ਕੁਛ ਦਿਨ ਹੋਰ ਪੰਡਤ ਦੇ ਮੌਜ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਵੇਖ ਤੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਸੁਣ ਅੰਤ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੁਮਕਾ ਫਿਰ ਗਿਆ*।

੪. [ਮੁੱਲਾਂ]

ਗੁਰਿ ਮਹਿ ਆਪੁ ਸਮੋਇ ਸਬਦੁ ਵਰਤਾਇਆ॥
[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਃ ੧

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇਵੀ ਬਾਲਕ ਉੱਤੇ ਦੋ ਰੰਗ ਲੰਘਦੇ ਦੇਖਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਖੇਲਦੇ ਹਸਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ. ਪਰ ਜਦ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਦਿਨ ਪਰ ਦਿਨ ਮੋਨ, ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਵਣਾਂ ਹੇਠ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਹਿ ਰਹਿਣਾ, ਸਾਧਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਨੇ. ਜਾਂ ਘਰ ਲੰਮੇ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਡਾਢੇ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ. ਤਦੋਂ ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਕਰੇ ਵਾਕ ਤੇ ਅਪਣੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਕੌਤਕ, ਜੋ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅਲੌਕਿਕ ਤੇ ਅਚਰਜ ਵਾਲਾ ਦੱਸਦੇ ਸਨ. ਸਭ ਭੁਲੇਵਾ ਜਾਪਦੇ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ; ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ?

ਹੁਣ ਦੇਵੀ ਬਾਲਕ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਰ ਆਏ ਗਏ ਤਯਾਗੀ ਵਿਰਕਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਦਯਾ

---

*ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਥੇ ਉਚਾਰ ਹੋਈ ਤਵਾ: ਖਾ: ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ: ਪਰੰਤੂ ਨਰੋਤਮ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗਯਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਓਅੰਕਾਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਾਂਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਵਿਗਯਾਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸੁਣਦੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸ਼੍ਰਵਨ ਕਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਗਯਾਨ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਏਕਾਤ ਬੈਠਣਾ, ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਬਨ ਦੀ ਚੁਪ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਣਾ, ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹ ਕਾਦਰ ਦੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ 'ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ' 'ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ' ਕਹਿ ਉਠਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰ ਰਹਿਣਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਲੱਗਣੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਹੋ ਉਠਣਾ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਯਾ ਸੀ ਜੋ ਅਗੰਮੀ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰੌਂ ਰਖਦੀ ਸੀ*।

ਉਸ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ 'ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਉਮਾਹ' ਤੱਕਦਾ ਸੀ, ਹਾਂ, ਓਸਨੂੰ ਬਨ ਦੀ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ, ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਚਿਹੇ ਵਿਚ, ਹਰਟਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿਚ, ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਨੀਲ ਵਿਚ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਜਲਾਲ ਵਾਲੇ ਚੜ੍ਹਾਉ ਵਿਚ, ਰਾਤ ਦੀ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ, ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਹੇ ਸੁਹਾਉ ਵਿਚ, ਚੰਦ ਤੋਂ ਧਰਤੀਆਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਆਕੇ ਵਿਛ ਰਹੀ ਚਾਂਦਨੀ ਦੇ ਲਹਿਰਾਉ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਸੂਖਮ ਤੇ ਤਰਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਚਾਉ ਵਾਲਾ ਕਰਕੇ ਸਰੂਰਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁਦਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਕਿਸੇ 'ਸੁੰਦ-ਰਤਾ ਦੇ ਅਸਲੇ' ਅੱਗੇ ਉਸੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਭਾਸ ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ—ਪਰਦਾ ਦੀਹਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਅਸਲੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਉਮਾਹ ਦਾ, ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ, ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਸੁਖ, ਚਾਉ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੁਰ ਦਾ। ਹਾਂ, ਉਸ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੀ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ ਉਸ 'ਕੁਦ-ਰਤ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ' ਜਿਸਦੇ ਉਹ ਆਸਰੇ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਵਿਕਾਸ਼ ਸੀ। ਕਦੇ ਸੁਰਤ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸ 'ਅਸਲੇ' ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੱਖ ਅਕੇਲਾ. ਤਾਕੋਂ ਤਾਕ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ; ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਪਾਕ ਅਡੋਲ ਅਪਣੀ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੈ;ਹਾਂ–ਇਸ ਅਸਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦਾ. ਜੋ ਕਾਦਰ ਹੈ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਉੱਤੇ। 'ਅਲੱਖ ਅਗੰਮ ਅਰੂਪ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਨੌਜੁਵਾਨ ਰੱਬੀ ਬਾਲਕਾ ਸਦਾ ਵੱਸਦਾ ਸੀ, ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਗੋਤੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਦਾ ਸਾਖੀ ਦੀ ਵਿਦਯਾ, ਫਾਇਲੀ ਵਿਦਯਾ, ਧੁਰ ਦੀ ਸੀ, ਕੌਣ ਮੁੱਲਾਂ ਪੰਡਤ ਭੁੱਲ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਾਲਾ, ਕੌਣ ਸਾਧ ਤਪੀ ਤਪਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਇਹ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਸ ਅਨੁਭਵੀ ਦਾਤੇ ਨੂੰ।

ਪੰਡਤ ਪਾਂਧਾ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਛੁਹ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਛੋਹ ਸਾਂਈ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਛੁਹ ਨਾਲ ਛੋਹਿਆਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਛੁਹ ਵਿਚੋਂ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਉਠਣ ਦੇਂਦਾ। ਇਹੋ ਛੋਹ ਉਸਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਲਾਉਣੀ ਹੈ;ਏਸੇ ਛੋਹ ਦੇ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਹਾਂ, ਉਹ ਤ੍ਰੈਏ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮੰਨ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈ; ਪਰ ਅੰਤਰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ

---

*ਮੈਕਾਲਫ ਵਰਗੇ ਪੱਛਮੀ ਖਿਆਲ ਦੇ ਆਦਮੀ ਏਥੇ ਬੇਵਸੇ ਐਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—"ਉਹ ਅਵਾਜ਼ (ਧੁਰ ਦੀ ਸੱਦ) ਜੋ ਅਗੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਚਿਤਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਬੋਲ ਉੱਠੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਖਯਾਲ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਆਤਮ ਅਰੂੜਤਾ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੇ ਲੈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਲੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਿਆਲੇ ਦੇ ਕੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਜਲਾਲ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਦਾ ਬਦਲ ਰਹੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਚਾਉ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਗ਼ਮਾਂ ਵਿਚ ਉਹ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਚਮਕਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਨਾਮ (ਵੇਖਦਾ) ਤੇ ਵਾਚਦਾ ਸੀ ਤੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਉਸ ਨਾਮ ਦੀ ਸੱਦ ਦੇ ਉੱਠਦਾ ਸੀ।"

ਜਾਣਦਾ ਸੀ ? ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭੀ ਵੇਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ, ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਕੰਮ ਕਰਨੀਆਂ ਅਨੋਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤਰਗਤੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਹੈ; ਜੇ ਸੱਚ ਮੁਚ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਲੁਟਾਉਣਾ, ਆਲਸ ਵਿਚ ਸੈਂ ਰਹਿਣਾ, ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਦਲਿੱਦਰ ਪਾ ਬੈਠ ਰਹਿਣਾ, ਖੇਲਣ ਲੱਗਣਾ ਤਾਂ ਖੇਲਦੇ ਹੀ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਲੱਛਣ ਕੀਹ ਹਨ ? ਸ਼ੁਦਾ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ? ਇਸੇ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਮਾਇਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰ ਬਨ ਨਾਲ ਤੇ ਬਨਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਓਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਨਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਧੁਨਿ ਵਿਚ, ਜੋ ਬਾਲਕੇ ਜੀ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਆਪ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਓਹ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾ ਸੱਕਣ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰਜ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਸੂਹ ਲੱਗੀ, ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਤੇ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕੀਤੀ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮਹਿਤਾ ! ਤੂੰ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾ, ਜੇ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਫਾਰਸੀ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਬੀ ਸਿਖਾ ਦੇਵੀਂ, ਫੇਰ ਦਫਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਪੁੱਤ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਜੇ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸੂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਦਿਲ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਸੁ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਜੀ ਹੁਣ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੇ ਕਰ ਆਇਆ।

ਕੀ ਦੇਵੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੋ ਕਹਿਣ ਸੋ ਕਰੇ ? ਨਹੀਂ, ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਕਾਦਰ ਨਾਲ ਸੁਤੇ ਹੀ ਇਕਸੁਰ ਸਨ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ 'ਸੁੰਦਰਤਾ' ਤੇ ਰਚਨਾ ਦੇ 'ਉਮਾਹ ਦੀ ਸੱਦ' ਨਾਲ ਬਵਸੀ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ। ਜੇ ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ 'ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ' ਵਾਲੇ 'ਸੁੰਦਰ' ਦੀ ਅਰੂਪ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਬੇ-ਵਸੇ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਬੇ-ਵਸੇ, ਹਾਂ, ਜੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮਗਨ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਅਰਸ਼ੀ ਸੁਲਤਾਨ ਜੀ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਯਾ ਇਕ ਗੁਣੀ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਰੱਬੀ ਛੁਹ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ; ਰੱਬੀ ਰੌ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸਰ-ਸ਼ਾਰ ਦਸ਼ਮੇ, ਅਪਣੀ ਉਸ ਰੱਬੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਗੰਮ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਸਨ। ਓਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਲਾਹੀ ਜਲਵੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜਦੋਂ ਕਾਦਰ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਚਮਤਕਾਰ ਮਾਰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ? ਅਰ ਸਦਾ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਜੋ ਘਰ ਕਿ 'ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ' ਦੱਸਿਆ ਹੈਨੇ ?

ਕੁਛ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਰਹਿਕੇ ਵੇਖਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ* । ਅਗੇ ਵਾਂਙ ਉਹ ਮਕਤਬ ਵਿਚ

---

*ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਸਿਖਾਵਣਹਾਰ ਨੂੰ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ 'ਮੁੱਲਾਂ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸ: ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁਤਬਦੀਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਰੁਕਨ ਦੀਨ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਰੁਕਨ ਦੀਨ ਮੱਕੇ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਨਿੰਘਮ ਨੇ ਕਿਸੇ-ਫਾਰਸੀ ਨੁਸਖੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਕਿ ਸੱਯਦ ਹੁਸੈਨ ਇਕੋ ਫਾਰਸੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ (ਮਹਿਤਾ) ਕਾਲੂ ਦਾ ਹਮਸਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਬੇ-ਉਲਾਦ ਤੇ ਅਮੀਰ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਉਸਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ। ਫਿਰ ਮੈਲਕਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਕੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਲਯਾਸ ਪੈਗੰਬਰ ਨੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਅਰਖ ਇਹ ਬੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਨਾਲ) ਅਚਰਜ ਵਿਚ ਪਾਇਆ।

[ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੪੧ ਦੇ ਹੇਠ]☛

ਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਗਏ, ਮੁੱਲਾਂ ਅਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਛੇਤੀ ਪੜ੍ਹ ਗਏ:—

ਸਿਫਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਈ. "ਕਾਲੂ ਸੁਤ ਬੁਧਿ ਰਾਸ,
ਪਾਰਸੀ ਇਲਮ ਜੋ ਕਠਨ ਸੀਖਜੋ ਬੇਗਹੀ" ॥
[ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਪਰ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀ ਖਿੱਚ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਹਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਮਗਨਤਾ, ਕਾਦਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਇਹ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਤ੍ਰੇਲ ਵਾਂਙੂ ਆਪਣੀ ਸਦਾ ਫੁਹਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਾਨਕ! ਕਈ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਆਉਂਦਾ ਵੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ, ਟੁਰ ਬੀ ਆਪੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ"। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ 'ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹਾਂ, ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹਾਂ, ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।" ਮੁੱਲਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ?" ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਇਕ ਸੱਚੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੱਲਾਂ ਹੱਥ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਸੀਹਰਫੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਹਰਫ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਰਾਗ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਲਿਖੇ ਸਨ*। ਇਹ ਪੜ੍ਹਕੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੀਸ ਨਿਉਂ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੇ ਇਲਮ ਦੇ ਆਲਮ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਹੋ, ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹੋ। ਇਹ ਉਮਰਾ, ਇਹ ਖਿਆਲ! ਤੁਸਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਲਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ'। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰ ਆ ਗਏ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਉਹੋ ਰੰਗ ਬੱਝ ਗਿਆ, ਯਾ ਬਨ ਵਿਚ ਦਿਨ ਬਿਤਾ ਆਉਣਾ, ਯਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੰਮੀ ਤਾਣਕੇ ਪਏ ਰਹਿਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਚੱਲਣਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਛੱਡਿਆ, ਅੰਨ ਵੀ ਕਦੇ ਖਾਧਾ ਕਦੇ ਨਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾ ਵਧੀ ਤੇ ਖਿਆਲ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਆਇਆ ਕਿ ਬਨ ਵਿਚ ਫਿਰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਸਾਯਾ ਆਸੇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਲਾਹ ਠਹਿਰੀ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੈ ਉਸ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਯਾ ਜਾਏ†। ਮੁੱਲਾਂ ਨੇ ਆਕੇ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਪਏ ਸਨ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਪਏ ਹੀ ਰਹੇ। ਜਦ ਮੁੱਲਾਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ, "ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਤੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਦੇ ਸਦਕੇ ਇਕ ਵੇਰੀ ਤਾਂ ਉਠ ਬੈਠ"। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਆਪ ਉਠ ਬੈਠੇ। ਚਾਦਰ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਮੂੰਹ ਜੋ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਬੱਦਲ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ

[੪੦ ਸਫੇ ਦੀ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ 'ਰੱਬੀ ਵਜੂਦ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੇਲੇ ਘਾਬਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਬਿਨਾਂ ਓਹ ਪੜ੍ਹੇ ਕੀਕੂੰ? ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਘਾਬਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵਿਦਯਾ ਪਾਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਰੂਹਾਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ' ਘਟ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਸੰਸਾਰਕ ਇਲਮ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇ ਦੋਇ ਗੱਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਔਜ ਨੂੰ ਵਧਾ ਘਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਆਪਣੀ 'ਕਰਤੇ ਦੀ ਵਿਦਯਾ' ਯਾ ਅਰਸ਼ੀ ਇਲਮ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਵਿਗਯਾਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦਿਤਾ ਹੈ:

"ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥ ੫ ॥"
[ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧-੧੧

ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਵਿਦਯਾ ਕਰਤੇ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਆਪ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੰਸਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਦੀਆਂ ਵਿਦਯਾ ਪਾਣੀਹਾਰ ਹਨ, ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਘਟਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਵਧਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ।

*ਇਹ ਸੀਹਰਫੀ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮੱਕੇ ਦੇ ਰੁਕਨ ਦੀਨ ਨਾਲ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮਦੀਨੇ ਉਚਾਰੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ ਨੇ ਏਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਮੁੱਲਾਂ ਪਾਸ ਉਚਾਰੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਐਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:—ਅਲਫ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਗ਼ਫ਼ਲਤ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰ।......

†ਅਜੇ ਤਕ ਬੀ ਗਿਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੁੰਨਿਆਂ ਦਾ ਚੰਦ ਚਮਕਾਰ ਮਾਰਦਾ ਦਿੱਸਿਆ,ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲ ਡੋਰੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਭਖ ਭਖ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਇਕ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਅਰਦਾਸ ਓਹਨਾ ਵਿਚੋਂ ਚੋ ਚੋ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਕ ਸੈਨਤ ਝਿੜਕ ਦੀ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਬਰਸਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਰਮਜ਼ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਮਟਕ ਉਤਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਰਸ ਦੀ ਸੀ। ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ਹਾਂ ਬੋਲੇ ਉਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਫਾਰਸੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਉਰਦੂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਪੈ ਜਾਣਾ—ਉਸ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਅਜੇ ਸੈਨਤਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗੀ ਸੀ ! ਆਪ ਬੋਲੇ:—

ਯਕ ਅਰਜ ਗੁਫਤਮ ਪੇਸਿ ਤੋ ਦਰ ਗੋਸ ਕੁਨ ਕਰਤਾਰ ॥ ਹਕਾ ਕਬੀਰ ਕਰੀਮ ਤੂ ਬੇਐਬ ਪਰਵਦਗਾਰ ॥੧॥ ਦੁਨੀਆ ਮੁਕਾਮੇ ਫਾਨੀ ਤਹਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ ॥ ਮਮ ਸਰ ਮੂਇ ਅਜਰਾਈਲ ਗਿਰਫਤਹ ਦਿਲ ਹੇਚਿ ਨ ਦਾਨੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਨ ਪਿਸਰ ਪਦਰ ਬਿਰਾਦਰਾਂ ਕਸ ਨੇਸ ਦਸਤੰਗੀਰ ॥ ਆਖਿਰ ਬਿਅਫਤਮ ਕਸ ਨ ਦਾਰਦ ਚੂੰ ਸਵਦ ਤਕਬੀਰ ॥੨॥ ਸਬ ਰੋਜ ਗਸਤਮ ਦਰ ਹਵਾ ਕਰਦੇਮ ਬਦੀ ਖਿਆਲ ॥ ਗਾਹੇ ਨ ਨੇਕੀ ਕਾਰ ਕਰਦਮ ਮਮ ਈ ਚਿਨੀ ਅਹਵਾਲ ॥੩॥ ਬਦਬਖਤ ਹਮਚੁ ਬਖੀਲ ਗਾਫਿਲ ਬੇਨਜਰ ਬੇਬਾਕ ॥ ਨਾਨਕ ਬੁਗੋਯਦ ਜਨੁ ਤੁਰਾ ਤੇਰੇ ਚਾਕਰਾਂ ਪਾਖਾਕ ॥੪॥੧॥ [ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧ ਘਰੁ ੧

ਇਹ ਉਚਾਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਯੂ ਐਉਂ ਬਿਰਥਾ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੰਭਾਲੋ। ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਜੀਬ ਅਸਰ ਹੋਇਆ, ਹਥ ਜੋੜ ਬੋਲਿਆ:—

ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਮੈਂ ਕੀਨੋ ਪਰਨਾ॥ ਹਰਹੁ ਮੋਹਿ ਜੰਗ ਜਨਮ ਰੁ ਮਰਨਾ ॥ ਬ੍ਰਿਧਨ ਤੇ ਤੁਮ ਬ੍ਰਿਧ ਬਡੇਰੇ ॥ ਕਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਟਹੁ ਦੁਖ ਮੇਰੇ ॥ [ਨਾ:ਪ੍ਰ:

ਆਪ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਇਲਾਹੀ ਰੰਗਤ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਯਾ ਤੇ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਇਹ ਦਿੱਤਾ:—

ਸੱਤਿਨਾਮ ਇਕ ਚਿਤ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਜਪਹ ਦੇਹਿ ਅਭਿ:ਨ ਗਵਾਈ ॥ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਕੀ ਸੇਵ ਅਭੰਗਾ॥ਕਰਹੁ ਸੁਖਦ ਨਿਤ ਸੰਗ ਉਮੰਗਾ॥ [ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਮੁੱਲਾਂ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਆਪ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਕਈ ਦਿਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਰਹੇ।

ਕਦੇ ਅਗੰਮ ਅਕਹਿ ਖੇੜੇ ਤੇ ਕਦੇ ਮੋਨ ਚੁਪ ਧਾਰਕੇ ਪੈ ਰਹਿਣਾ, ਦੋ ਰੰਗ ਅਚਰਜ ਸਨ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਣੇ ਰੂਹਾਨੀ ਹੁਲਾਰੇ, ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਰਸ ਰੰਗ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਹਜ, ਕਾਦਰ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਛੋਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਉੱਚੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਰਖਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਜਗਤ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਦੀ ਪੀੜਾ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਗੁੰਮ ਪਏ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਹਿਰਦਾ ਜਗਤ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ 'ਜਗਤ ਰਖਜਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ' ਦੇ ਦਰਦ ਵਿਚ ਹਮਦਰਦ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪ. [ਮੱਝੀਆਂ]

ਤੇਰਾ ਮਦੜਾ ਸੁਣੀਜੇ ਭਾਈ ਜੇ ਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ ॥

ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਦ ਆਪ ਫੇਰ ਟੁਰਨ ਫਿਰਨ ਲਗ ਪਏ।ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਬਹਿਣ, ਘਰ ਆਉਣ, ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਖਾਣ, ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਬੀ ਕਰਨ, ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਬੀ। ਤਦ ਮਹਿਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੌਕੂੰ ਦਾ ਪੁਤ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ ! ਕਦੇ ਟਹਿਕ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ। ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉੱਚਾ ਲੋਕ ਹੈ। ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੁ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਕੀਕੂੰ ਆਲਸੀ ਹੋਕੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਬਨਬਾਸੀ ਹੋਕੇ ਉੱਠ ਟੁਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਇਕੋ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਵੇ, ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਬਹੇ, ਕੰਮ ਕਾਜ ਨਾ ਕਰੇ, ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾ ਸਿੱਖੇ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਮਾਪੇ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੌਣ ਜਾਣੇ ? ਪਰ ਹੁਣ ਕਰੀਏ ਕੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਆਹਰੇ ਇਸਦਾ ਮਨ ਪਰਚੇ। ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚ ਫੁਰੀ ਕਿ ਪੁਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਸੁਭਾਉ ਬਨ ਵਿਚ ਜਾਣ

ਦਾ ਹੈ. ਏਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕਿੱਤਾ ਦੇਈਏ ਕਿ ਬਨ ਵਿਚ ਬੀ ਰਹੇ ਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬੀ ਪਰਚੇ,ਚਲੋ ਅਮੀਰੀ ਨਾ ਸਹੀ ਗਰੀਬੀ ਹੀ ਸਹੀ,ਕਿਸੇ ਕੰਮੇ ਤਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਸੋ ਘਰ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਮਹੀਆਂ ਚਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਚਾ ਲਏਗਾ। ਬਾਹਰ ਬੀ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਕੰਮ ਬੀ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ ਇਸ ਗੱਲੇ ਪਰਚ ਪਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਵੱਗ ਲੈ ਦਿਆਂਗੇ, ਦੁੱਧ ਘਿਉ ਦਾ ਹੀ ਕਿੱਤਾ ਸਹੀ।

ਕਈ ਦਿਨ ਸੋਚ ਸੋਚਕੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਗੱਲ ਅਖੀ। ਬੜੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣੀ, ਮੰਨੀ ਤੇ ਮਹੀਆਂ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਉਡਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਮੱਝੀ ਦੇ ਚਾਰਨਹਾਰ ਬਣੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ, ਉਸੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨਿ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ।

੬. [ਨਿਆਂ]*

ਇਕ ਸੰਘਣੀ ਛਾਵੇਂ ਪਲੰਘ ਡੱਠਾ ਹੈ ਲਾਲ ਪਾਵਿਆਂ ਵਾਲਾ, ਉੱਤੇ ਵਿਛਿਆ ਹੈ ਖੇਸ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੰਨੀ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤਪੇ ਦਾ ਮਾਲਕ। ਹੇਠਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਹਨ ਸਫਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਮੂੰਹ ਚਿਤ ਲਗਦੇ ਕੁਛ ਸਜਣ ਤੇ ਮੁਸਾਹਿਬ। ਭੰਨਾ ਭੰਨਾ ਆਇਆ ਇਕ ਭੱਟੀ ਰਾਹਕ ਤੇ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਹੋਈ ਨਾਲ ਇਕ ਕੁਮਾਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਗੱਭਰੂ ਦੀ।

ਭੱਟੀ–ਹੇ ਭੱਟੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ! ਤੇਰੀ ਦੁਹਾਈ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਨਿਆਂ ਕਰ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ!

ਰਾਇ–ਨਿਆਂ ਮੰਗਣਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇਣਾ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਕਹੁ ਤੇਰੇ ਬਾਬ ਕੀ ਵਰਤੀ?

ਭੱਟੀ–ਹੇ ਰਾਇਆ! ਮੀਂਹ ਪਏ ਮੁਹਲੇ ਧਾਰ, ਵੱਤਰ ਲਏ ਨੱਪ, ਸੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੱਤ, ਕਣਕ ਬੀਜੀਆਂ, ਉਗੀਆਂ, ਵਧੀਆਂ, ਨਿੱਸਰੀਆਂ, ਸਿੱਟੇ ਪਏ। ਠੰਢੀਆ ਵਗਣ ਹਵਾਈਂ ਤੇ ਝੂਮਣ ਮੇਰੀਆਂ ਸਿੱਟੇ ਭਰੀਆਂ ਕਣਕਾ, ਸਾਵੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ ਪਰੀਆਂ ਸਿਰ ਤਾਜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਪਾਲੋਂ ਪਾਲ ਖੜੀਆਂ। ਵੇਖ ਵੇਖ ਠਰੇ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ, ਆਖਾਂ ਹੁਣ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਸਿਰੇ, ਲੰਘਸੀ ਵਰਹਾ ਦਿਹੁੰ ਜੌਂਕੀ।

*ਇਹ ਅੰਕ ਸੰਮਤ ੪੭੪ ਦੇ ਟਰੈਕਟ ਨੰ: ੧੦੪੭ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

ਸਫ ਤੇ ਬੈਠਾ ਇਕ ਮੁਸਾਹਿਬ–ਵੇਰ ਹੋਇਅ ਕੀਹ ਤੇਰੀਆਂ ਸਬਜ਼ ਪਰੀਆਂ ਨੂੰ?

ਭੱਟੀ–ਹੋਇਆ ਲੋਹੜਾ! (ਘਬਰਾਕੇ) ਨਿਆਂ, ਨਿਆਂ, ਅਦਲ, ਅਦਲ, ਨਾ ਰਈ ਨਾ ਛਈ, ਪੂਰਾ ਤੋਲ, ਮਨਸਾਫ ਅਨਸਾਫ (ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ) 'ਮੁੱਠਣਹਾਰ ਤੇ ਮੁੱਠਾ' ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਕੌਣ ਕਰੇ! ਕੌਣ ਕਰ?

ਪਿੰਡ ਦਾ ਕਾਜ਼ੀ–ਕਰੇਗਾ ਰਾਇ।

ਭੱਟੀ–ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਭੱਟੀ ਆਇਆ ਹੈ ਭੱਟੀ ਰਾਇ ਕੋਲ ਨਿਆਂ ਲੈਣ, ਉਹ ਨਾ ਨਿਆਂ ਕਿ ਦੂਇਆਂ ਦੀ ਵੇਰੀ ਤਾਂ ਕਰੇ ਹਲ ਖੜਾ, ਜੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਲ ਲੇਮਾ ਪੈ ਜਾਏ।

ਮੁਸਾਹਿਬ–ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਰਾਇ ਦਾ ਨਿਆਂ ਹੈ, ਤੱਕੜੀ ਦਾ ਤੋਲ, ਹੱਕੋ ਹੱਕ।

ਭੱਟੀ–ਭੰਨਾ ਤਦੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਨਾ ਰਾਇ ਕੋਲ।

ਰਾਇ–ਕੁਝ ਕੁ ਸਹਿ ਬੀ, ਹੋਇਆ ਕੀ ਏ?

ਭੱਟੀ–ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ, ਹਾਇ ਮੇਰੀਆਂ ਕਣਕਾਂ, (ਬਾਵਲਿਆਂ ਹਾਰ ਤੱਕ ਕੇ) ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਵੇ ਲੋਕੋ!

ਰਾਇ (ਘੂਰ ਕੇ ਤਕ ਕੇ)-ਕਿਸ ਮੁੱਠਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ?

ਭੱਟੀ (ਸਿਰ ਮਾਰ ਕੇ)–ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਅਛਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਨੇ।

ਮੁਸਾਹਿਬ–ਉਇ, ਨਾਂ ਬੀ ਲੈ ਕਿਸੇ ਦਾ!

ਭੱਟੀ–ਆਹ ਵੇਖਾਂ, ਮੈਂ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ਫਧ ਕੇ।

ਰਾਇ (ਤੱਕ ਕੇ)–ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਏ।

ਭੱਟੀ–ਹਾਂ, ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਸਿਰੇਚਾੜ੍ਹਿਆ ਲਾਡਲਾ।

ਮੁਸਾਹਿਬ–ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਵਾਨਾ ਏ।

ਭੱਟੀ (ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਕ)–ਬੱਸ ਛੱਡ ਦੇਈਂ ਸੂ ਨਾ। ਕਮਲਾ ਕਮਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਨਸਾ ਦੇਸੂ। ਕਾਰਦਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਜੁ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਮੈਂ ਮੈਂ ਵੈਨਾਂ ਲਹੋਰ। ਹਾਇ ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ।

ਰਾਇ–ਭਲੇ ਲੋਕ! ਗੱਲ ਬੀ ਦੱਸ, ਕਮਲ ਕੇਹਾ ਪਾ ਛੋੜਿਆ ਈ? ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ, ਕਿਸ ਮੁੱਠਾ, ਕਿਵੇਂ ਮੁੱਠਾ, ਕੀਹ ਮੁੱਠਾ?

ਭੱਟੀ–ਆਹ ਜੋ ਤੇਰਾ ਕਮਲਾ ਏ ਨਾ, ਦਿਵਾਨਾ ਏ ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਲਾਲ, ਖਾ ਗਿਆ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ

ਸਾਵੀਆਂ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੀਆਂ ਬਨ-ਪਰੀਆਂ, ਹਰੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਕਣਕਾਂ, ਸਮੂਲਚੀਆਂ (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਖਾ ਗਿਆ!

ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ।

ਮੁਸਾਹਿਬ-ਆਦਮੀ ਸਾਵੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਖਾ ਗਿਆ ? ਅਲੋਕਾਰ ਹੈ!

ਭੱਟੀ-ਓ ਭਾਈ ਖਾ ਹੀ ਗਿਆ ਨਾ ਜੋਂਕੀ ਸੌਂ ਜੁ ਰਿਹਾ ਵਣਾਂ ਹੇਠ ਆਪ ਤੇ ਛੱਡ ਸੁੱਤਾ ਵੱਗ ਮੇਰੀ ਸਿਰੇ ਚੜੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ, ਹਾਇ ਮੇਰੀ ਪੁੱਗੀ ਖਲੀ ਖੇਤੀ ਵਿਚ। ਬੱਸ, ਚਰ ਗਈਆਂ ਮਰ ਜਾਣੀਆਂ ਬੂਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਖੇਤ; ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਨੇ ਛੱਡਿਆ। ਜੱਸ ਕਿੱਦੇ ਜਾਵਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ? ਵਰਹੇ ਦਿਹੁ ਕਿੰਵ ਗੁਜਾਰਸਾਂ? ਹਾਲੇ ਕਿਥੋਂ ਕਰਸਾਂ ? ਟੱਬਰ ਕਿਥੋਂ ਖਾਸੀ ?... ਹਾਇ ਮੁੱਠਾ ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ... (ਰਾਇ ਵੱਲ ਘੂਰ ਕੇ ਤੱਕ ਕੇ) ਮੇਰਾ ਕਰ ਖਾਂ ਨਿਆਂ, ਹੁਣ ਕਰਸੇਂ ? (ਮੁਸਾਹਿਬਾਂ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਚੁਪ ਕਰ ਗਏ ਓ ਸਾਰੇ? ਕਾਰਦਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਜੁ ਹੋਇਆ.....ਕਮਲਾ (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਕਮਲਾ......। ਲਹੌਰ ਚੱਲ ਮਨਾਂ! ਲਹੌਰ।

ਰਾਇ-ਸੁਣ ਭਾਈ ਭੱਟੀ ! ਓਦਰ ਨਾ, ਨਾ ਪਉ ਕਾਹਲਾ। ਹਿਯਾਉ ਬੰਨ੍ਹ, ਤੇਰਾ ਉਜਾੜਾ ਸਾਰਾ ਭਰਿਆ ਵੈਸੀ।

ਭੱਟੀ-ਰਬ ਭਲਾ ਕਰੀ, ਪਾ ਨਾ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਉਜਾੜਾ (ਚਾਦਰ ਵਿਛਾ ਕੇ)।

ਰਾਇ-ਓਇ ਨੱਥੂ। ਜਾਹ ਮਹਿਤੇ ਨੂੰ ਕੁਅ ਲਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਵਾਨਾਂ ਏ, ਏਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਉਹ ਆਕੇ ਭਰੇ ਭੱਟੀ ਦਾ ਉਜਾੜਾ।

ਭੱਟੀ-ਸ਼ਾਲਾ, ਜੀਵੇਂ ਲੱਖ ਸੈ ਵਰਿਹਾਂ, ਹੇ ਭਟੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ !

ਨੱਥੂ ਚੋਬ ਲਈ ਗਿਆ ਮਹਿਤੇ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਤੇ ਠੁਮਕ ਠੁਮਕ ਤੱਕਦਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਭੱਟੀ ਵੱਲ। ਉਹ ਤਾ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਭੱਟੀ ਫੇਰ ਰਾਇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ:-

ਦੇਖੋ ਰਾਇਆ! ਕਿੰਵ ਮਸਤ ਖਲੋਤਾ ਏ ਦਿਵਾਨਾ, ਹੈ ਕੁਛ ਕੂੰਦਾ ਸਹਿੰਦਾ ? ਕਮਲਾ ਏ, ਸਾਰੇ ਕਮਲੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਨੇ: ਪਰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗੂ ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਭਰਨੇ ਪਏ ਦੰਮ। ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਸਿਰ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗਭਰੂ

ਰਾਇ ਨੇ ਫੇਰ ਇਕ ਵੇਰ ਤੱਕਿਆ-ਅਡੋਲ, ਅਹਿੱਲ ਅਪਣੇ ਰੌਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਖੜੇ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ, ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮਹਿਤਾ ਆ ਗਿਆ।

ਰਾਇ-ਸੁਣ ਬਈ ਮਹਿਤਾ! ਦੇਖ, ਤੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਕੀ ਕਾਰਾ ਕੀਤਾ ਏ? ਏਸ ਭੱਟੀ ਦੀ ਵਰਹੇ ਦਿਹੁ ਦੀ ਕਮਾਈ ਮਾਰ ਗਵਾਈ ਸੂ। ਆਪ ਜੋਂਕੀ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮੱਝੀਆਂ ਹੱਕ ਛਡੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ, ਚਰ ਗਈਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਸਾਰਾ ਖੇਤ।

ਮਹਿਤਾ (ਪੁੱਤ ਵੱਨੇ ਤੱਕ ਕੇ)-ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਰਾਇ ਜੀ! ਇਸ ਨਾਲ ਕਈ ਹੀਲੇ ਕੀਤੇ ਜੋ ਕੰਮੇ ਲਗ ਪਵੇ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹੀਂ ਕੰਮੀਂ ਪਾਇਆ ਇਸ ਵਰਾਨ ਹੀ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਦਾ ਕਮਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਭੱਟੀ-ਕਮਲਾ, ਕਮਲਾ ਝੂਟੇ ਪੰਘੂੜੇ ਨੀਂਦਰਾਂ ਦੇ, ਖੇਤ ਉਜੜਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਮੱਝੀਆਂ ਪਲਣ ਮਹਿਤੇ ਦੀਆਂ! ਘਰ ਘਰ ਹੋਣ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਕਮਲੇ ਪੁੱਤ! ...ਹਾਂ, ਪਰ, ਅੱਜ ਲੱਗੂ ਨਾ ਪਤਾ।

ਮੁਸਾਹਿਬ (ਭੱਟੀ ਨੂੰ)-ਤੂੰ ਨਾ ਬੋਲ ਬਈ!

ਰਾਇ-ਸੁਣ ਮਹਿਤਾ! ਹੋਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ, ਬੱਚਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੂ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਵਿਚਾਰਿਆ, ਪਰ ਤੂੰ ਏਸ ਭੱਟੀ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਭਰ ਦੇਹ, ਏਹ ਨਹੀਓਂ ਛੁੱਟਣਾ, ਹੱਕ ਨਿਆਂ ਈਹਾ ਈ।

ਭੱਟੀ-ਸ਼ਾਲਾ ਗੱਦੀ ਹਰੀ ਰਹੀ! ਰਾਜ ਭਾਗ ਬਣੇ ਰਹਿਣੀ, ਤੋਲ ਘੱਤਿਆ ਈ ਨਿਆਂ; ਤੱਕੜੀ ਕਨਿਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਤੋਲ ਘੱਤਿਆ ਈ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ।

ਭੱਟੀ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਕਈ ਲੋਕੀ ਆਏ ਤੇ ਹੋਰ ਬੀ ਆ ਰਹੇ ਸੇ ਤੇ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੇ ਭੱਟੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:- ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੰਦਾ ਤਾਂ ਤੱਕੋ।

ਭੱਟੀ (ਪਿੱਛੇ ਤੱਕ ਕੇ)-ਸੌ ਵੇਰੀ ਤੱਕ ਲਓ, ਤੀਲਾ ਵੀ ਖੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਣਦਾਰ।'

ਰਾਇ-ਓਏ ਤ੍ਰਿਆਕਲਾ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹਈ। ਨਿਆਂ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਵੱਲੀ ਸਬੂਤ ਨਾ ਲਏ ਹੋਣ। (ਉੱਚੀ) ਦੋ ਪਿਆਦੇ ਜਾਓ ਨਾਲ ਜਾਏ ਭੱਟੀ ਤੇ ਇਕ ਜਾਏ ਕੁਤੀਆ, ਜਾਓ ਕੂਤ

ਲਓ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤਦ ਦੋ ਪਿਆਦੇ ਤੇ ਭੱਟੀ ਗਏ ਤੇ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਆਏ।

ਪਿਆਦੇ-ਸੁਹਣੇ ਮਾਲਕ ਜੀਓ, ਭੱਟੀ ਨੇ ਜੋ ਖੇਤ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੱਝੀਆਂ ਚਰ ਗਈਆਂ, ਲਹਿ ਲਹਿ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਣਕ ਓਵੇਂ ਖੜੀ ਹੈ।

ਰਾਇ ਕੂੜੀਏ ਵਲ ਤੱਕਿਆ।

ਕੂੜੀਆ-ਮੱਝੀਆਂ ਚਰ ਜਾਣ ਦਾ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ, ਤੀਲਾ ਡੱਕਾ ਭੰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਰਾਇ (ਹਰਿਆਨ ਹੋਕੇ)-ਕਿਉਂ ਓਏ ਭੱਟੀ! ਏਹ ਕੂੜੇ ਸਚ ਆਖਦੇ ਹਨ?

ਭੱਟੀ-ਕੂੜ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ, ਸੱਚ ਈਹਾ ਏ, ਜੋ ਏਹ ਸੱਚ ਪਏ ਕੂਕਦੇ ਨੇ।

ਰਾਇ-ਫੇਰ ਤੂੰ ਕੂੜੀ ਫਰਿਆਦ ਕਿਉਂ ਲਾਈ ਸੀ? ਕੂੜੇ ਰੋਣੇ ਕਿਉਂ ਰੋਏ ਸਨ?

ਭੱਟੀ-ਸਹੁੰ ਅੱਲਾ ਪਾਕ ਦੀ, ਸਹੁੰ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪੁੱਤ ਦੀ, ਜੁਆਨੀਓਂ ਟੁੱਟਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਕੂੜ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, (ਚੋਰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਬਾਲਕੇ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ)।

ਰਾਇ-ਫੇਰ ਹੁਣ ਖੇਤ ਹਰਾ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਕਰ ਗਿਆ ਏ?

ਭੱਟੀ-ਰਾਇਆ! ਦੁਹਾਈ ਏ ਅੱਲਾ ਪਾਕ ਦੀ, ਏ ਮੁੰਡਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਰੀ ਏ, ਜੋਗੀਆਂ ਜੰਗਮਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠਦਾ ਏ, ਤਪੇ ਇਸ ਦੇ ਯਾਰ ਨੇ, ਇਸ ਕੋਈ ਲੋਹੜਾ ਮਾਰਿਆ ਏ, ਮੰਤ੍ਰ ਫੂਕਿਆ ਸੂ ਜੋ ਖੇਤ ਹਰਿਆ ਥੀ ਵੰਦਿਆ ਏ।

ਰਾਇ-ਸੱਚ ਕਹੁ ਤੂ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਖੇਤ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ?

ਭੱਟੀ-ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹੁ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਏ ਵੇਂਹਦੇ ਨੇ ਰੱਤੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ। ਸਹੁੰ ਰਸੂਲ ਪਾਕ ਦੀ, ਇਕ ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੜਾ।

ਰਾਇ (ਸਾਰਿਆਂ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ)-ਦੱਸੋ ਬਈ ਕੀ ਸਮਝਨੇ ਓ?

ਇਕ-ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਕਮਲਾ ਨਹੀਂ, ਅਜੇ ਖੱਚਾ ਹੈ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਵਏਸ ਏ, ਗੂੜ੍ਹੀਆਂ ਨੀਂਦਰਾਂ ਦੀ ਉਮਰਾ ਏ, ਹੋਣਾ ਕੀਹ ਏ, ਮੱਝੀਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਇਕ ਰੁੱਗ ਕਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੋਸੀ। ਏਸ ਨੂੰ ਖੇਤ ਉਜੜਿਆ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੋਊ ਸੁਰਾਬ* ਹੁੰਦਾ ਏ ਜਿਵੇਂ।

ਭੱਟੀ-ਕਿਉਂ ਕੂੜ ਮਰੇਂਨਾ ਏਂ, ਕੁਸ਼ਾਮਤੀਆ! ਰੱਬ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆ!

ਦੂਜਾ-ਨਹੀਂ ਜੁਨਾਬ! ਭੱਟੀ ਸਚਾ ਏ। ਨਾਨਕ ਜੋਗ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਏ, ਏਸ ਨੇ ਕੋਈ ਸਿੱਧੀ ਪੀਰੀ ਲਾਈ ਏ।

ਤੀਜਾ-ਇਹ ਰਜਾਜ਼ਤੀ ਆਦਮੀ ਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਪਾ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਸ ਕਈ ਦੇਵ ਜਿੰਨ ਨੇ, ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਪੋ-ਬਲ ਨਾਲ ਅਨਹੋਣੀ ਹੋਣੀ ਕਰ ਵਿਖਾਈ ਏ।

ਚੌਥਾ-ਜੁਨਾਬ! ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਬੱਚਾ ਆਮ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਜੋਗੀ ਹੈ ਨਾ ਸਾਹਿਰੀ। ਇਹ ਅੱਲਾ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਏ; ਅੱਲਾ ਨੇ ਇਸ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਰੱਖ ਲਈ ਏ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਡਿੱਠਾ ਏ; ਉਥੇ ਏਹ ਅੱਲਾ ਦਾ ਆਪਣੀ ਹਿੰਦਕੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਾ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਝੂਮਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ।

ਇਕ ਮੌਲਵੀ-ਰਾਇ ਜੀ, ਛਸੀਂ ਹੁਣ ਨਿਆਂ ਕਰ ਲਓ; ਅੱਲਾ ਦੇ ਭੇਤ ਅੱਲਾ ਜਾਣੇ। ਜੋ ਕੁਛ ਹੋਇਆ ਸੁ ਹੋਇਆ। ਭੱਟੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਘਰ ਪੂਰਾ ਹੋ, ਗਿਆ ਸੂ; ਸੋ ਟੋਰੋ ਸੂ। ਮਹਿਤਾ ਸੁਰਖਰੂ ਹੈ, ਉਜਲੇ ਮੂੰਹ ਘਰ ਜਾਵੇ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਿਓ, ਜਾਏ, ਖੇਡੇ ਮੱਲੇ, ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੇਸ਼ੀ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ ਏ।

ਰਾਇ-ਹਾਂ ਬਈ ਠੀਕ ਹੈ, ਜਾਓ ਬਈ ਸਾਰੇ।

ਇਹ ਗਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਡਾਢੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੇਂ ਢੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ:-

ਜੋਗੀ ਹੋਵੈ ਜੋਗਵੈ ਭੋਗੀ ਹੋਵੈ ਖਾਇ ॥ ਤਪੀਆ ਹੋਵੈ ਤਪੁ ਕਰੇ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਮਲਿ ਨਾਇ ॥੧॥ ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਭਾਈ ਜੇਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੇ ਜੋ ਖਟੇ

*ਸੂਰਜ ਤਪੇ ਤੇ ਰੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛੰਭਾਂ ਦੇ ਭਾਉਲੇ ਪੈਣੇ।

ਸੋ ਖਾਇ ॥ ਅਗੈ ਪੁਛਿ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਸਣੁ ਨੀਸਾਣੈ ਜਾਇ ॥ ੨ ॥ ਤੈਸੋ ਜੈਸਾ ਕਾਢੀਐ ਜੈਸੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ॥ ਜੋ ਦਮੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਸੋ ਦਮੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥ ੩ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਵੇਚੀ ਬੈਕਰੀ ਜੇ ਕੋ ਲਏ ਵਿਕਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਈ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਨਾਹੀ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥ ੪ ॥ ੫ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਜੋਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋਗ ਕਰੇ, ਭੋਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਛਕੇ ਛਕਾਵੇ, ਤਪੀਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਪ ਕਰੇ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ। ਪਰ ਜੇ ਬੈਠ ਕੇ (ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਅਲਾਪ ਕਰੇ (ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ) ਤਾਂ ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਤੇਰੀ ਸੱਦ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗੀ ਭੋਗੀ ਤਪੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਪਏ ਹਨ,ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸੁਰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਗੀ; ਮੈਨੂੰ ਹੇ ਸਾਈਂ! ਤੇਰਾ ਸੱਦ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੇ ਬੈਠਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰੇ, ਸੋ ਸਾਈਂ ਦਾ ਸੱਦ ਸੁਣੇ। ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਅਗੇ 'ਅਲਾਇ' ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਇਕ 'ਸ਼ੁਭ ਕਰਣੀ' ਤੇ ਦੂਸਰੇ 'ਹਰਦਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਨਾ'। ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ: ੧. ਕੰਮ ਭਲੇ ਕਰੇ। ੨. ਅਗੇ ਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਸੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਤਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਨਿਸਫਲ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਇਹ 'ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ' ਰੂਹ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਨਮ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗਿਆ।

ਰਾਇ ਅਗੇ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਾਇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਰਤ ਗਿਆ ਇਕ ਮਾਜਰਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਦਿਵਾਨਾ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਦੋਸ਼, ਅਡੋਲ ਯੂਸਫ ਖੜਾ ਹੈ ਖੇਤੀ ਦਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਹਣਾ ਸਜਾਦਾ; ਮਾਅਸੂਮ, ਅਟੰਕ! ਕੋਈ ਜਾਣੇ ਖੜਾ ਹੈ ਇਥੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਹੋਰਥੇ। ਫੇਰ ਜਦ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਲਵਕਾਂ ਨਾਲ ਫੁਰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮਹਿਤੇ ਨਾਲ, ਕਿਵੇਂ ਖੁਮ਼ ਇਲਹਾਨੀ ਨਾਲ ਮੋਂਹਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ। ਨਾਲ ਹਰਿਆਨੀ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ ਰਾਇ ਨੂੰ, ਖੇਤ ਕਿਵੇਂ ਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ! ਫੇਰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਸੱਦ—'ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਜੇ ਕੋ ਬਹਿ ਅਲਾਇ'। ਰਾਇ ਸੋਚਦਾ ਸੀ: ਕੀ ਇਸ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਇਲਹਾਮ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਬੈਠਾ ਰਬ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਰਾਇ ਘਰ ਗਿਆ, ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ, ਸੁੱਤਾ, ਪਰ ਜਦ ਨੀਂਦ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਵਾਜ਼ ਆਵੇ 'ਜੋ ਦਮੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਸੋ ਦਮੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ'। ਮੇਰੇ ਬੀ ਦਮ ਬਿਰਥਾ ਪਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿੰਨਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਇਸ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਊਗਾ ਨਾ ਯਾਦ। ਕਿਵੇਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੱਥਾ ਕਿਵੇਂ ਲਸਦਾ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ ਕਿਵੇਂ ਨੂਰ ਫੁਹਾਰ ਸੱਟਦਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਖੜਾ ਸੀ ਅਸਮਤ ਦਾ ਬੁਤ*, ਅਡੋਲ, ਗੰਭੀਰ, ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ। ਘਬਰਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਲੋਹੜਾ ਏ, ਖੇਤ ਹਰਾ ਖੜਾ ਏ ਤੇ ਆਖਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਏਹ ਕੂੜ ਪਿਆ ਮਰੇਂਦਾ ਜੇ, ਖੇਤ ਤਾਂ ਹਰਾ ਖੜਾ ਏ। ਇਹ ਦਿਵਾਨਾ ਏ? ਅਕਲੋਂ ਘੁੱਥਾ ਦਿਵਾਨਾ? ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਸੱਦਾਂ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਮਹਿਵ ਦਿਵਾਨਾ, ਕਿਵੇਂ ਕੂਕਿਆ ਸੀ:—

ਸਚੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ਬਹੁੜਿ ਨ ਪਾਵੈ ਤਾਉ ॥ ੨ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

੭. [ਜਨੇਊ]

'ਗਿਆਨੁ ਜਨੇਊ ਧਿਆਨੁ ਕੁਸਪਾਤੀ ॥' [ਆਸਾ ਮ: ੧-੨੦

ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕੇ ਦੇ ਰੰਗ ਹੁਣ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਵਾਲੇ ਤੱਕੇ। ਹਾਂ, ਰੱਬੀ ਬਾਲਕਾ ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਜਾਵੇ, ਮੱਝੀਆਂ ਚਰਾਵੇ, ਹੱਸਦਾ ਘਰ ਆਵੇ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਢੁੱਕ ਪਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਜੰਞੂ ਪਾ ਕੇ ਕੁਲਾਰੀਤ ਕਰ ਲਈਏ, ਬੱਚਾ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਹੋਸੀ। ਸੋ ਜੰਞੂ ਦਾ ਦਿਨ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਸਾਕ ਕਬੀਲਾ

*ਨਿਰਅਪ੍ਰਾਧਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ।

ਪਰਵਾਰ ਸੱਦਿਆ ਆਇਆ। ਰਸਤ ਪਾਣੀ ਪਹਿਲੋਂ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸੇ। ਜੱਗ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਰੀਤਿ ਮੁਜਬ ਬੱਕਰਿਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਜਦ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਤਦ ਜੰਞੂ ਲਿਆਇਆ ਜੋ ਗਲੇ ਪਾਵੇ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰੰਗ ਤੱਕਕੇ ਜੰਞੂ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ:-'ਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ?'

ਜਦ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਆਪ ਉੱਚ ਕੁਲ ਦ੍ਵਿਜ ਹੋ, ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਜਨਮ ਹੈ, ਇਹ ਰਸਮ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਆਪਦੇ ਨੈਣ ਰਸੀਲੇ ਇਕ ਤਰਸ ਭਰੀ ਤੱਕ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਵਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:-

ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ ॥ ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ ॥ ਨਾ ਏਹੁ ਤੁਟੈ ਨਾ ਮਲੁ ਲਗੈ ਨਾ ਏਹੁ ਜਲੈ ਨ ਜਾਇ ॥ ਧੰਨੁ ਸੁ ਮਾਣਸ ਨਾਨਕਾ ਜੋ ਗਲਿ ਚਲੇ ਪਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧-੧੫

ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਬੋਲੇ:-

ਚਉਕੜਿ ਮੁਲਿ ਅਣਾਇਆ ਬਹਿ ਚਉਕੈ ਪਾਇਆ ॥ ਸਿਖਾ ਕੰਨਿ ਚੜਾਈਆ ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਥਿਆ ॥ ਓਹੁ ਮੁਆ ਓਹੁ ਝੜਿ ਪਇਆ ਵੇਤਗਾ ਗਇਆ ॥ ੧ ॥

[ਵਾ: ਆ: ਮ: ੧-੧੫

ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਦਾ ਦਿਲ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਣ ਕੇ ਹਿੱਲ ਗਿਆ, ਅਪਣੇ ਅਨੁਮਾਨ ਸੱਚੇ ਭਾਸਣ ਲੱਗੇ;ਪਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਰੀਤੀ ਦਾ ਬੱਝਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ-ਬਰੱਖੁਰ-ਦਾਰ ਜੀ! ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਹ ਜਨੇਊ ਵੇਦਕ ਰੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਸਭ ਜੰਞੂ ਪਹਿਨਦੇ ਆਏ, ਆਪ ਬੀ ਪਹਿਨੋ, ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:-

ਲਖ ਚੋਰੀਆ ਲਖ ਜਾਰੀਆ ਲਖ ਕੂੜੀਆ ਲਖ ਗਾਲਿ ॥ ਲਖ ਠਗੀਆ ਪਹਿਨਾਮੀਆ ਰਾਤਿ ਦਿਨਸੁ ਜੀਅ ਨਾਲਿ ॥ ਤਗੁ ਕਪਾਹਹੁ ਕਤੀਐ ਬਾਮ੍ਹਣੁ ਵਟੇ ਆਇ ॥ ਕੁਹਿ ਬਕਰਾ ਰਿੰਨਿ ਖਾਇਆ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ ਪਾਇ ॥ ਹੋਇ ਪੁਰਾਣਾ ਸੁਟੀਐ ਭੀ ਫਿਰਿ ਪਾਈਐ ਹੋਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਤਗੁ ਨ ਤੁਟਈ ਜੇ ਤਗਿ ਹੋਵੈ ਜੋਰੁ ॥੨॥

[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧-੧੫

ਤਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜ਼ਰਾ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਵਤਾਰ ਜਾਤਾ ਸੀ, ਗਊ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿਖਾ ਸੂਤ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਜਗਯੋਪਵੀਤ ਨਾਲ ਅਜੋੜ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੀ ਗਲ ਹੈ ? ਫਿਰ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਆਖਦਾ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਗਾ ਉੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉੱਚੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ ਸੋ ਸਾਰਾ ਗਿਰ ਚੁਕਾ ਹੈ,ਸੱਚ ਹੈ ਸੱਚ। ਪਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਮਰਿਯਾਦਾ ਕਰਨੀ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਭਲਾ ਜੇ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਤ ਦੇ ਜੰਞੂ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਜੰਞੂ ਪਾਵੇਗਾ ? ਇਹ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀਏ। ਸੋ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ:-

ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਪਤਿ ਊਪਜੈ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚੁ ਸੂਤੁ ॥ ਦਰਗਹ ਅੰਦਰਿ ਪਾਈਐ ਤਗੁ ਨ ਤੂਟਸਿ ਪੂਤ ॥ ੩ ॥ [ਵਾ: ਆ: ਮ: ੧-੧੫

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕੰਬਣੀ ਫਿਰੀ ਕਿ ਕੈਸਾ ਉੱਚਾ ਉੱਡਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਬਾਲਕ ਹੈ। ਲੋਕ ਰਾਜ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਫੇਰ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਮਿੰਨਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੀਉ ਜੀ! ਇਹ ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੈ,ਏਸ ਬਿਨਾਂ ਵਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਾਗੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਆਪ ਦਾ ਤਾਗਾ ਮਨ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਨਾਓ ਸਾਨੂੰ, ਤੁਸਾਂ ਪਹਿਨ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਦਾ ਏਹ ਜਨੇਊ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਨ ਲਓ ਸਾਡੇ ਹਥੋਂ, ਪਰ ਉਸ ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਸਤਿ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਗਰਜ ਕੇ ਆਖਿਆ:-

ਤਗੁ ਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਤਗੁ ਨ ਨਾਰੀ॥ਭਲਕੇ ਥੁਕ ਪਵੈ ਨਿਤ ਦਾੜੀ ॥ ਤਗੁ ਨ ਪੈਰੀ ਤਗੁ ਨ ਹਥੀ ॥ ਤਗੁ ਨ ਜਿਹਵਾ ਤਗੁ ਨ ਅਖੀ ॥ ਵੇਤਗਾ ਆਪੇ ਵਤੈ ॥ ਵਟਿ ਧਾਗੇ ਅਵਰਾ ਘਤੈ ॥ ਲੈ ਭਾੜਿ ਕਰੇ ਵੀਆਹੁ॥ਕਢਿ ਕਾਗਲ ਦਸੇ ਰਾਹੁ ॥ ਸੁਣਿ ਵੇਖਹੁ ਲੋਕਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ ॥ ਮਨਿ ਅੰਧਾ ਨਾਉ ਸੁਜਾਣੁ ॥ ੪ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧-੧੫

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਦਾ ਮਨ ਕਾਂਬਾ ਖਾ ਕੇ ਵਟੀਜ ਗਿਆ ਤੇ ਨਿਉਂ ਗਿਆ:-

ਸੁਨ ਹਰਦਯਾਲ ਸੁ ਅਸ ਉਪਦੇਸ਼ ॥ ਰਿਦੈ ਧਾਰ ਲਿਯ ਲਖਿ ਜਗਤੇਸ਼ ॥ ਧੰਨ ਧੰਨ ਪੁਨ ਧੰਨ ਵਖਾਣਹਿ ॥ ਆਪਨ ਗਤਿ ਤੁਮ ਆਪਹਿ ਜਾਣਹਿ ॥ [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

੩. ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਕੁਮਾਰ ਚੋਜ* ।

੮. [ਸੋਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ]

ਇਹੁ ਤਨੁ ਵੇਚੀ ਬੈ ਕਰੀ ਜੇ ਕੋ ਲਏ ਵਿਕਾਇ ॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧-੫

'ਸੂਰਜ ਦੇਉਤਾ ਜੀ ਕਿਸੇ ਅਜ਼ਲੀ ਹੁਕਮਦੇ ਪਾਏ ਵੇਗ ਵਿਚ ਪੱਛੋਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਹੀਹੇਠਾਂ ਉਤਰਦੇ ਹਸਰਤ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਟੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ.ਮਾਨੋਂ ਧਰਤੀਦੇ ਜਿਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿੱਛੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਧਰਤੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ-ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ਼-ਇਸ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਰਾਤ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਲਈ ਤੇ ਅਡੋਲ ਚੁੱਪ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਪੌਣ ਰੁਮਕ ਪਈ ਹੈ, ਹਰੇ ਹਰੇ ਖੇਤ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਚਿੜੀਆਂ ਰੈਣ ਬਸੇਰਿਆਂ ਲਈ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਦੀ ਲੰਮੀਂ ਲੰਮੀਂ ਅਵਾਜ਼ "ਘੂੰ ਘੂੰ" ਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਰੱਬੀ ਬਾਲਕੇ ਦੇ ਮਨ ਲਈ ਮਾਨੋਂ ਇਕ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਤ੍ਰੈ ਸੱਜਣ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਇਸ ਖੂਹ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਸੁਹਣੇਂ ਥੜੇ ਤੇ ਆਸਣ ਵਿਛਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ:

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ-ਸੁਣਾਓ ਪ੍ਰੋਹਤ ਜੀ ! ਆਪਦੇ ਨਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਬਾਲਕੇ ਜੀ ਨੇ ਯਗਜੋਪ੍ਰੀਤ ਪਹਿਰਨ ਵੇਲੇ ਕੀਹ ਰੰਗ ਦਿਖਾਇਆ ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ (ਹਰਦਿਆਲ)-ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਓਥੇ ਸਾਓ ਨਾ, ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਗਰੀ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਜੇ ਇਸ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਾਲਕ ਵਿਚ ਇੰਨਾਂ ਵੀਚਾਰ, ਇੰਨਾਂ ਉਮਾਹ ਤੇ ਇੰਨਾਂ ਹੱਠ ?

ਪਾਂਧਾ(ਗੋਪਾਲ)-ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਵਾਹ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਇਹ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿਉਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ? (ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ)।

ਪੰਡਤ (ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ)-ਜੀਓ ਜੀ ! ਠੀਕ ਹੈ, ਬਾਲਕਾ ਅਲੌਕਿਕ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਲੱਛਣ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸੰਸੇ-ਬ੍ਰਿਤੀ ਖਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਤੇ ਧਰਾ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰਨ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰੰਪਰਾ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਬੱਧੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਅਜੋੜ ਕਿਉਂ ? ਕਿਤੇ ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਮੇਟ ਦੇਵੇ !

ਹਰਦਿਆਲ-ਹਾਂ, ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਇਹੋ ਸੰਸਾ ਮੈਨੂੰ ਖਾ ਗਿਆ ਸੀ,ਮੈਂ ਉਸਵੇਲੇ ਬੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਜ਼ੋਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਕੀਕੂੰ ਦੇਖੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਗਿਰ ਚੁਕੇ ਆਚਰਨ ਉੱਤੇ-ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫੈਲਣ ਖੁਰ-ਵਦਾਣ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ? ਕਿੰਨੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬਦੀ ਉੱਤੇ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਉੱਤੇ ਬਾਲਕੇ ਦੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਕੂਕ ਕੂਕ ਉਠਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਲ ਵਿਚ ਜੰਞੂ ਕੀ ਕਰੇਗਾ,ਜਦ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਸਾਰੇ ਬੇਜੰਞੂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਤੱਕੋ, ਤੱਗ ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਕੂਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੱਸੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਕਿ ਕੋਈ ਰੋਕ ਪਾਪਾਂ ਵਲੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਯਗਜੋਪਵੀਤ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ? ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਯਗਜੋਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਓਹ-ਮਨ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਪਰ ਰੋਕ-ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬ੍ਰਤ ਨੇਕੀ ਦਾ, ਰੋਕ ਅਸੰਜਮ ਉੱਤੇ। ਕਿਉਂ ਜੀ ਠੀਕ ਹੈ ?

ਪੰਡਤ-ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਜਯ ਜੀ ਠੀਕ, ਪਰੰਤੂ, ਤੱਕੋ ਨਾ, ਜਦ ਮਰਿਯਾਦਾ ਗਈ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਕੀਹ ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਮੈਂ ਬੀ ਦੁਖੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਾਤਾ-ਕਾਲ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ

*ਇਹ ਰਚਨਾ ਸੰਮਤ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੯: ਸੰਨ ੧੯੨੬ ਦੇ ਗੁਰਪਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਸੀ।

ਪੰਪਾਸਰ ਦੇ ਤੀਰਥ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਸਰ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਕੁਰਬਲ ਕੁਰਬਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਗਿਰਦੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬਨ ਤਪੱਸ੍ਵੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਰੋਜ਼ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੱਕੋ ਸਰ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੀ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸੀਆ ਜੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਉਸਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ੀਆ ਮੁਨੀਆਂ, ਤਪੱਸ੍ਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋ ਪਈ ਕਿ ਯੁਗ ਦੇ ਅਵ-ਤਾਰ ਆਏ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ, ਨਮਸ-ਕਾਰ, ਪੂਜਾ, ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ: ਹੇ ਦੇਵ! ਇਹ ਤੀਰਥ ਅਪਾਵਨ ਜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਅਪਣੇ ਚਰਨ ਪਾਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਦਿਓ। ਆਪ ਨੇ ਆਗਜ਼ਾ ਕੀਤੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ। ਆਗਜ਼ਾ ਮੰਨ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਤੱਕੋ ਉਹ ਸ਼ੁੱਧ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਆਪ ਨ੍ਹਾਤੇ, ਤਦ ਬੀ ਉਹ ਸ਼ੁੱਧ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪਰ ਸਾਰੇ ਤਪੱਸਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗੂ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਬਚਨ ਅਰ ਕਰਮ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਨੀਚ ਜਾਤ ਅਛੂਤ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰੀ ਹੋਈ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਕੁੜੀਏ! ਤੂੰ ਨਹਾ'। ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਵੜਦਿਆਂ ਸਾਰ ਜਲ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਹੋਕੇ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਤਾਂ ਆਪ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੌਤਕ ਜਾਣ ਕੇ ਵਰਤਾਯ ਹੈ ਨੇ ਕਿ ਸੁਮੱਤ ਦੇਣ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਜੀ ਇਕ ਸਿਖ਼ਜ਼ਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਉਹ ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਭੀਲਣੀ, ਜੋ ਜਾਤ ਤੋਂ ਨੀਚ ਸੀ, ਉਹ ਅਪਣੇ ਹਿਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਈਂ ਲਈ ਤੜਫਨੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸਥਿਤ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਤੇ ਸੂਧਾ ਸੀ। ਜਦ ਜਾਗ ਖੁੱਲੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉੱਠਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਕਿ ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਇਹ ਪਤੀਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਡੋਲਾਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਾਨਕ ਦਾ ਯਗਜ਼ੋਪ੍ਰੀਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਕੌਤਕ ਸਾਨੂੰ ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਕਹਿਕੇ, 'ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ' ਕਹਿਕੇ ਜੀਅ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਸੁੱਚਤਾ, ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਹੈਸੀ ਤੇ ਅਸਾਂ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਕਿ ਦੁਆਪੁਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕੀਕੂੰ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਯੱਗ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਿਖਾਈ, ਆਪ ਬੀ ਅੰਨ ਪਾਇਆ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਬੀ ਪਾ ਗਏ, ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਤਾਂ ਹੋਈ ਜਾਂ ਬਾਲਮੀਕ ਸੂਦਰ ਨੇ, ਜੋ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਭਗਤਿ ਯੋਗ ਵਿਚ ਨਿਪੁਨ ਸਾ, ਅੰਨ ਪਾਇਆ ਤਾਂ*, ਹਾਂ, ਤਾਂ ਯੱਗ ਸਫਲ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਯੱਗ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਸੇ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਆਪਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ। ਕੀਕੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ? ਸੋ ਮੇਰਾ ਸੰਸਾ ਤਾਂ ਐਉਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੌਤਕ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਝੂਠਾ ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਜਾਤ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਵੜ ਗਈ ਸ੍ਵਾਰਥ ਸਿੱਧੀ, ਪਾਪ ਤੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਗਿਰਾਉ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜਦ ਤਕ ਆਚਰਣ ਉੱਚਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬੀਰਤਾ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਲੀਦਾਨ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ 'ਰਾਜ-ਦੁਖ' ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਜਗਤ ਦਾ ਦੁਖ ਤੇ ਪਰਜਾ ਦੀ ਪੀੜਾ ਹਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਇਹ ਅਵਤਾਰ 'ਸਦਾਚਾਰ' ਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੰਰਤੱਵ -ਕਰਨੀ ਕਰਤੂਤ–ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਆਤਮ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੇਉਂਦ ਕਰੇਗਾ।

ਪੰਡਤ (ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ)–ਜਾਪਦਾ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੈ, ਤੁਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਫੁਰ ਆਈ ਹੈ, ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਗਾ ਨਹੀਂ।

---

*ਦੇਖੋ ਭਾਗਵਤ, ਭਗਤ ਮਾਲ ਤੇ ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ।

ਪਾਂਧਾ-ਠੀਕ ਹੈ ਪ੍ਰੋਹਤ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਬਾਹਲੀ ਸ਼੍ਰਧਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ. ਉਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਨੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁੱਲਾਂ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਤ੍ਰਿਆਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਹ ਭੀ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗਾ: "ਸੁਣਾਓ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਬੀ ਨਾਨਕ ਪੜ੍ਹਾਯਾ ਤੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ. ਕਿੱਡਾ ਅਨੋਖਾ ਬੱਚਾ ਹੈ? ਇਹ ਉਮਰ ਇਹ ਖਿਆਲ, ਇਹ ਉਡਾਰੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ, ਪਿੱਛੋਂ ਆਪ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਹੈ। ਵਲੀ ਹੈ ਵਲੀ। ਸਾਡੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰੀ ਪੈਗੰਬਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖ਼ਬਰੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਗੰਬਰ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ, ਪਰ ਏਹ ਵਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਕੈਸੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ ਹੈ! ਮੈਂ ਜਨੇਊ ਬਾਬਤ ਉਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗੀਤ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦੀ ਅਤੇ ਇਖਲਾਕ ਦੇ ਗਿਰਾਉ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਰ ਰੂਹਾਨੀ ਜ਼ੁਨਾਰ* ਕੈਸਾ ਆਪ ਬਣਾਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ? ਨਾਨਕ, ਸ਼ਰਾ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਉਡਦਾ ਹੈ,ਮਅਰਫਤ ਤੇ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲਿਹਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਸੇ ਰਸਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਜੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਸੱਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਡੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਆਇਅ ਹਾਂ, ਓਥੇ ਇਕ ਤਅੱਸਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਲ ਬੇਹਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਤੇ ਮਖੌਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਿਰਭੈ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਸ਼ਕਲ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਿੱਸਦੀ ਹਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਅਗਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕੋਈ ਵਲੀ ਹੈ?"

ਹਰਦਿਆਲ-ਹਾਂ, ਜੀਉ! ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਗੱਲਾਂ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਅਵਤਾਰੀ ਜੀਵ ਹੈ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬਣ ਵਿਚੋਂ ਸੱਦ ਉੱਠੀ, ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ. ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ:-

ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ, ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ
ਪਿਆਰੇ, ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਭਾਈ.
ਜ ਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ ॥

*ਜਨੇਊ।

ਫੇਰ ਅਵਾਜ਼ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ, ਫੇਰ ਸੱਦ ਆਈ:-
ਜੋ ਦਮੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਸੋ ਦਮੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ, ਪਿਆਰੇ, ਸੋ ਦਮੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥...
ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ, ਪਿਆਰੇ, ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ, ਭਾਈ, ਜੇ ਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ ॥...
ਇਹੁ ਤਨੁ ਵੇਚੀ ਬੈ ਕਰੀ ਜੇ ਕੋ ਲਏ ਵਿਕਾਇ, ਪਿਆਰੇ. ਜੇ ਕੋ ਲਏ ਵਿਕਾਇ ॥...
ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਪਿਆਰੇ, ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ, ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ॥

ਵਾਜ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਇੰਨੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਕਿ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕਾ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਹੇ ਆ ਖੜੋ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਵਲ ਅਦਬ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਸਿਰ ਬੀ ਨਿਹੁੜਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਚਾਰੇ ਉੱਠ ਖੜੋਤੇ ਤੇ ਝੁਕ ਗਏ। ਮੁੱਲਾਂ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਨਾਨਕ ਤੈਨੂੰ ਅਸਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਇਲਮ ਗੈਰ ਖਾਲਸ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਰੂਹ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਇਲਮ-ਖ਼ਾਲਸ, ਨਾਦ ਇਲਾਹੀ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ!"

ਦੈਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਉਠੇ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫਿਰੇ, ਫੇਰ ਮੁੰਦ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਪਿਆਰੀ ਧੁਨਿ ਉਠੀ:-

ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਜੇ ਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ ॥

ਇਹ ਗਾਉਂਦੇ,-ਇਸੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਧੁਨਿ ਨੂੰ ਲਿਪਟੇ ਬੰਦ ਅੱਖੀਂ ਟੁਰ ਪਏ, ਟੁਰੀ ਗਏ, ਟੁਰੀ ਗਏ ਐਨਾਂ ਕਿ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ।

ਚਾਰੇ ਵਡੇ ਪੁਰਖ ਇਕ ਅਚਰਜ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਉਠੇ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਕਿਸੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਰ ਵਿਚੋਂ ਡੋਬਾ ਲੈਕੇ ਨਿਕਲੇ ਹਾਂ।

੮. [ਛਾਯਾ ਨ ਫਿਰੇ]

"ਸਤਹੁ ਖੇਤੁ ਜਮਾਇਓ ਸਤਹੁ ਛਾਵਾਣੁ ॥"
[ਰਾਮ: ਵਾ: ਸਤੇ ਬਲ:

ਹਾਂ ਜੀ, ਰੱਬੀ ਬਾਲਕਾ ਅਜੀਬ ਰੰਗ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੈ,ਹੱਸਦਾ ਹੈ,ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ,ਅਮਰੀ 'ਕਾਵਿ ਸੁੰਦਰਤਾ' ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਲੇ ਸੰਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਬੈਠਾ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਮਜਲਸਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਚੁਪ ਚਾਪ ਘਰ ਚਾਦਰ ਤਾਣ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਬਨ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ

ਨੂਟ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਅਜ ਕਲ ਮੱਝੀਆਂ ਦਾ ਛੜੂ! ਮੱਝੀਆਂ ਚਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਪ ਅਚੱਲ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕੰਮ ਰੱਬ ਆਪੇ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਰੇਸ ਵਿਚ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਆਹ ਬੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸੀ 'ਪੁਤ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੇਣਾ'! ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਸੋ ਕਿਸੇ ਉਸ ਰੰਗ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਆਪਣੇ ਖੇੜੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਬੀ ਇਕ ਜਤਨ ਸੀ ਕਿ ਮਤੇ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਣਾਂ, ਗੱਭਰੂ ਹੋ ਰਹੇ ਸੁਹਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਹਿਮੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਖਟਿਆਊ, ਕਮਾਊ ਅਰ ਘਰ ਤੇ ਅਯਾਲਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁਹਾਣਾ ਬਣਾ ਕੱਢੇ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੂੰ 'ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ' ਤੇ ਬੜਾ ਭਰੋਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਜਾਦੂ ਸਾਰੇ ਵਹਿਣਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੀ ਪੰਜਾਲੀ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸਿਰ-ਕੱਢਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੰਗ ਤੇ ਤਰੰਗ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਹਠ ਯਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤੇ ਧਰਮ ਯਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਮਝੇ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨੀ ਸਮਝ ਦੇ ਧ੍ਰਵੇ ਦੀ ਟੇਕ ਦੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਰੰਗ ਹਨ ਅਕਾਸ਼ੀ ਪੀਂਘ ਦੇ, ਤਰੰਗ ਹਨ ਬਿਜਲੀਆਂ ਦੇ, ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪੇ ਗੁੰਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਲਾਂ ਦੇ, ਰੌ ਹਨ ਅਗੰਮੀ ਪੌਣ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ, ਹਾਂ, ਤਾਰੀਆਂ ਹਨ ਮੱਛੀ ਦੀਆਂ ਬਿਨ ਲੀਕ ਬਿਨ ਰਾਹ ਦੇ, ਉਡਾਰੀਆਂ ਹਨ ਪੰਛੀ ਦੀਆਂ, ਨਾ ਪਹਿਆ ਨਾ ਪਗਡੰਡੀ। ਕੋਈ ਮਨ ਵਿਚ ਅਗੰਮ ਤੋਂ ਲਹਿਰ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਉਸੇ ਵਿਚ ਲਹਿਰ ਉਠਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ। ਰੰਗ ਹੱਸਣਾ, ਰੰਗ ਰੋਣਾ, ਰੰਗ ਚੁਪ, ਰੰਗ ਨਾਦ, ਰੰਗ ਸਮਾਧੀ, ਰੰਗ ਠੁਮਕ ਠੁਮਕ ਚਾਲਾਂ, ਰੰਗ ਖੇੜੇ ਵਿਕਾਸ਼, ਰੰਗ ਇਲਾਹੀ ਸੰਗੀਤ! ਜਾਣਕੇ ਕਦੇ ਰਬ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਰੀਰੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਿਝਾਇਆ। ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ, ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਗੰਮੀ ਉਛਾਲ ਉਠਿਆ, ਸੁਰਤ ਨੇ ਕੋਈ ਅੰਦਰੋਂ ਛੋਹ ਲੈਕੇ ਉਭਾਰ ਖਾਧਾ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚੋਂ 'ਕੁਦਰਤ ਵਸੇ' ਦੀ ਛੁਹ ਨੇ ਰੰਗ ਜਮਾਇਆ, ਤਦ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਧੁਨਿ ਲਗ ਗਈ ਤੇ ਲੈ ਗਈ ਜਿੱਧਰ ਲੈ ਗਈ। ਹਾਂ, ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ ਦੀ ਸੱਦ, ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ ਦੀ ਸੈਨਤ, ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ ਦਾ ਅੱਖ-ਮਟੱਕਾ, ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ ਦੇ ਨੈਣ ਦੀਦਾਰੇ ਲੈ ਗਏ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਧਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਤਿਆਰ ਬਰਤਿਆਰ ਬੱਚਾ ਜੀ ਤੁਰ ਗਏ ਉਸ 'ਹੁਕਮ-ਵੀਣਾ' ਦੀ ਧੁਨਿ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ, ਉਸ 'ਬਾਬਲ ਕਿੰਗਰੀ' ਦੀ ਸੁਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ। ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਅਗੰਮੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਅਲਮਸਤੇ ਭੌਰੇ ਵਾਂਙੂ ਉਡਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹ ਸੀ 'ਸੋਚ ਦੇ ਹੁਕਮ' ਤੋਂ ਬੇਵਸਾ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਜੋ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਲੀਕਾਂ ਵਾਲੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਟੁਰਨੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਨਾਂ ਜੂਹਾਂ ਦੇ ਮ੍ਰਿਗਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਬਾਬਲ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ 'ਹਰੀ ਦੇ ਜਾਪ'* ਦੀ ਧੁਨਿ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਹਾਂ, ਵਗਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ 'ਘੂੰ ਘੂੰ' ਦੇ ਅਵਾਜ਼ੇ ਉਸਦੇ ਰਸੱਗ਼ਜ ਕੰਨਾਂਵਿਚ 'ਤੂੰ ਤੂੰ†' ਦੀ ਗੁੰਜਾਰ ਲਾਉਂਦੇ ਸੇ।

ਸੋ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਾਬਲ ਨੇ ਵਿਅ ਹ ਦਿਤੇ, ਵਿਆਹੇ ਗਏ। ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਿਆ‡, ਪਰ ਅੰਦਰ ਦਾ ਤੜਪ, ਦਿਲ ਦੀ ਧਾਪ ਸਾਈਂ ਸਰੋਦ ਦੇ ਨਗ਼ਮਿਆਂ ਨਾਲ ਵਜਣੋਂ ਨਾ ਹਟੀ, ਪਰ ਨਾ ਹਟੀ। ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਯਤਨ ਕਿ ਗੱਭਰੂ ਪੁੱਤ ਹੁਣ ਘਰ ਦੀ ਭੁਮਣਾ ਪੈਕੇ ਕਮਾਊ ਹੋ ਨਿਕਲੇ, ਨਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ।

ਅਜੇ ਬਨ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ, ਰੱਬ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਮੱਝੀਆਂ ਚਾਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਤਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਚਲੋ ਕੁਛ ਕਰੇ ਸਹੀ, ਮੱਝੀਆਂ ਹੀ ਚਾਰੇ। ਚਾਰ ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਚਾਰ ਮੱਝੀਆਂ, ਤੈਨੂੰ

---

*ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥ ੩ ॥ [ਮਲਾਰ ਮ: ੪ ਪੜ:

†ਹਰਹਟ ਭੀ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਹਿ ॥ [ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵ: ਮ: ੩

‡ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਏਥੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਏਥੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਉਮਰ ੧੪ ਬਰਸ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਵਿਆਹ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਜਾਕੇ ਹੋਇਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ ਜਦ ਫੜ ਬਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੀਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਫੇਰ ਦੇਉਤੇ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਜਾਲ ਦਾ ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਬੂਟਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ ਦੀ ਕੋਈ ਡਾਢੀ ਸੈਨਤ ਵੱਜੀ। ਮੱਝੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਧਰ ਗਈਆਂ, ਆਪ ਅਪਣੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਸੈਨਤ ਬੱਝੇ ਸੁਹਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ,ਨਿਮਗਨ ਉਸ ਜਾਲ ਹੇਠਾਂ ਛਾਵੇਂ ਛਾਵੇਂ ਬਿਰਾਜੇ ਰਹੇ। ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਸਨ, ਲੇਟੇ ਰਹੇ, ਆਪ ਆਪੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਖ਼ਬਰੇ ਕਿਸ ਰੰਗ ਪੰਘੂੜੇ ਝੂਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੇਟ ਗਏ,ਸੁਖ ਆਸਣ ਹੋ ਗਏ। ਪਏ ਹਨ ਬਾਬਲ-ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ-ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਿਆ ਡਿੱਠੋਸੁ ਮੇਰੇ ਕਾਰਦਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤ-ਕਮਲਾ ਨਾਨਕ, ਪਰ ਜਿਸਦੀ ਕਾਜ਼ੀ, ਮੁੱਲਾਂ, ਪੰਡਤ ਪਾਂਧੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਪਿਆ ਹੈ। ਪਿਆ ਰਹੁ ਸੁਹਣੇ!

ਬੁਲਾਰ ਗਿਆ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ; ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿਚ। ਸੂਰਜ ਟੁਰ ਪਿਆ ਪੱਛੋਂ, ਪਰਛਾਵੇਂ ਟੁਰ ਪਏ ਪੂਰਬ, ਧੁੱਪ ਨੇ ਜਾ ਧਰਤੀ ਦਾ ਲਹਿੰਦੇ ਦਾ ਦਾਮਨ ਚੁੰਮਿਆ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਆ ਗਿਆ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਡਿੱਠੋਸੁ ਉਂਵੇ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ, 'ਕਮਲਾ ਨਾਨਕ'। ਯਾਰੋ! ਲੋਕਾਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਡਿੱਠੇ, ਅਸਾਂ ਸੁਣੇ, ਪਰ ਅੱਖੀਂ ਡਿਠਾ ਨਾ ਕੋਈ। ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨਾ ਭੁਲਾਵੇ, ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾਂ! ਤੱਕੋ ਯਾਰੋ,ਹੈ ਫ ਹੈ ਸਾਡੇ ਤੇ,ਤੱਕੋ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਛਾਏ ਪਰਤ ਗਏ, ਏਸ ਜਾਲ* ਦਾ ਛਾਇਆ ਨਹੀਂ ਪਰਤਿਆ, ਨਾਨਕ ਦੇ ਤਨ ਨੂੰ ਛਾਉਂ ਦੇਣ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।' ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਾਥੀ ਤੱਕੇ: 'ਠੀਕ, ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਾਲ ਦੀ ਛਾਂ ਅਜੇ ਖੜੀ ਹੈ†।' ਬੁਲਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ-

'ਨਾਨਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਖੇਤ ਹਰਾ ਕੀਤਾ, ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆਂ, ਡਿੱਠਾ ਨਾ, ਪਰ ਗਲ ਪੱਕੀ ਤੇ ਅਮੰਨੇ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ'। ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਆਖਿਓਸੁ: 'ਜਾਓ ਜਗਾਓ'। ਸੁਹਣਾ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਸੁਆਸ ਲੈਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਗੋਦ ਤੋਂ ਬਾਲਕਾ ਉਠਿਆ, ਰਾਇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਓਹ ਰਸੀਲੇ ਨੈਣ, ਜੋ ਸਾਈਂ ਦੇ ਰੰਗ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਭਿੱਜੇ ਪਏ ਸੇ, ਉੱਠੇ, ਬੁਲਾਰ ਦੇ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਨੈਣਾਂ ਉਤੇ ਪਏ, ਕੋਈ ਛੁਹ ਲਾ ਗਏ, ਕਲੇਜਾ ਕੰਬਾ ਗਏ: ਹਾਂ, ਅਪਣੇ ਅਰਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁੰਗਰਿਆ ਬੀਜ ਬੀਜ ਗਏ! ਰਾਇ ਘਰ ਆਇਆ; ਮਹਿਤੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਘੱਲਿਆ। ਆਏ ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਗੱਲ ਦੱਸਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:-

"ਕਾਲੂ! ਮਤ ਇਸ ਪੁਤ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੋਵਹਿਂ। ਇਹ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੇਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਕਾਲੂ! ਤੂੰ ਬੀ ਨਿਹਾਲ ਹੈਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਪੁਤਰ ਹੈ, ਅਰ ਮੈਂ ਬੀ ਨਿਹਾਲ ਹਾਂ ਜਿਸਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ*।"

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਮੱਝੀਆਂ ਤਾਂ ਚਰਨ ਬਨ ਵਿਚ ਤੇ ਆਪ ਟਿਕ ਗਏ ਇਕ ਮੱਲਗੁਜ਼ਾਰ ਵਿਚ। ਰੁੱਤ ਗਰਮੀ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠ ਟਿਕੇ ਸਨ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਧੁੱਪ ਟਿਕਕੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਪੁਰਾਣਾ, ਪਰ ਚਿੱਟਾ ਫਨੀਅਰ ਸੱਪ ਸੀਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਖੜੋਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਛਜਲੀ ਤਾਣਕੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ,ਜਿਸ ਨਾਲ ਧੁੱਪ ਪੈਣੋਂ ਰੁਕ ਗਈ

ਘਟਕਾ ਖਟ ਬੀਤ ਗਈ ਜਬ ਹੀ ਬਦਲੀ
ਤਰੁ ਛਾਇ† ਲਗੀ ਮੁਖ ਘਾਮਾ। ਸ੍ਵੇਦ ਕੇ
ਬਿੰਦੁ‡ ਮਨੋ ਅਰਬਿੰਦA ਪੈ ਹੈਂ ਮਕਰੰਦ ਕਨੀ
ਅਭਿਰਾਮਾਂ। ਸ਼ੇਸ਼ਜੂ ਆਨ ਕਰੀ ਅਭਿਬੰਦਨ
ਸ੍ਵੇਤ ਸਰੂਪ ਮਹਾਂ ਛਬਿ ਧਾਮਾ। ਤੀਨ ਪ੍ਰਦੱਛਨ
ਦੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਫਨ ਛਾਇਕਰੀ ਮੁਖ ਪੈ ਤਿਹ ਠਾਮਾ।
[ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੂਰਯੋਦੈ

*ਜਾਲ ਦਾ ਇਹ ਬੁੱਢਾ ਬ੍ਰਿਛ ਅਜੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਕਈ ਤਣ ਮੁੜ ਭੱਜ ਟੁਟ ਵੇਖ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਛਾਯਾਦਾਰ ਹੈ, ਲੱਖਾਂ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸੌ ਬਰਸਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ—ਮਾਲ ਜੀ ਸਾਹਿਬ।

†ਪਰ ਜਾਂ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਛਾਇਆਂ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰ ਇਸ ਦਰਖਤ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਖੜਾ ਹੈ।

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ।
†ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਬਦਲੀ। ‡ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦੇ ਤੁਪਕੇ।
A ਮਾਨੋ ਕਮਲ ਉਤੇ। B ਸੁੰਦਰ।
C ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ।

ਅੱਜ ਬੀ ਸੁਭਾਗ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਆ ਨਿਕਲਿਆ, ਉਸ ਜਾਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਛੇੜੂ ਕਪੜਾ ਤਾਣ ਸੁੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੋ ਛਜਲੀ ਵਾਲਾ ਸੱਪ ਹੈ ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਗਿਆ ਤੇ ਸਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੱਪ ਨੂੰ ਡਰਾਕੇ ਤੋਰ ਦਿਓ, ਜੋ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਡੰਗ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਖੜਾਕ ਸੁਣਕੇ ਅਰਸ਼ੀ ਮਾਲਕ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਲਾਲ ਉੱਠ ਬੈਠਾ, ਸੱਪ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਹੋ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਟੁਕ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਤੱਕੇ, ਸੋਚੇ, 'ਹੈਂ ਸੱਪ ਬੀ ਇਸ ਨੂੰ ਛਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ?' ਪਰ ਹੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ, ਦੇਖ ਫਰੀਦ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ:—

"ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ
ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ* ॥

ਰਾਇ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਆਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਫਨੀਅਰ ਸੱਪ ਦੀ ਐਤਨੀ ਨਿਕਟਤਾ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਾਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੱਪ ਛਜਲੀ ਦੀ ਛਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਸੁਹਣੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਸੀਸ ਨਿਵਾ-ਇਆ, ਫੇਰ ਗਲੇ ਲਾਕੇ ਉਸ ਨੇ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜੋ ਰੱਬੀ ਰੌ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਸੁਹਣੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਦੀ ਰੰਗਤ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾ ਗਈ†।

੧੦. [ਲਿਵਲੀਨਤਾ]

ਸੋ ਕਿਉ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥
ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥੧॥
[ਆਸਾ ਮ: ੧

ਹੁਣ ਫੇਰ ਕੋਈ ਉਹੋ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਬਲ ਵੇਗ ਆਇਆ। ਮੱਝੀਆਂ ਛੇੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਰਹਿ ਚੁਕਾ। ਬਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਜਾਂ ਸਾਧਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਜਾ ਬਹਿਣਾ, ਸੁਣਨਾ, ਪੁੱਛਣਾ, ਅਪਣੇ ਕਟਾਖਜ ਦੇਣੇ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣਾ, ਗਾਉਣਾ, ਫੇਰ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਮਗਨ ਯਾ ਸੰਤ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਰਹਿ ਗਏ, ਹੋਰ ਸਭ ਨਾਲ ਚੁਪ ਚਾਪ ਜੇਹੇ, ਉਦਾਸ ਬ੍ਰਿਤਿ ਹੋ ਗਏ। ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘਣ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਪਈ ਕਿ ਦੀਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਆਣੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਹੁਣ ਫਕੀਰੀ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਨਯਾਸੀ ਹੋਕੇ ਨਿਕਲ ਟੁਰੇਗਾ! ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਉਣ ਨਾ। ਸੋ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਲਗੀ ਸਮਝਾਉਣ। ਹਾਂ, ਮਾਂ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਸਮਝਾ-ਇਆ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਕੋਈ ਨਾ ਲਗੀ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਬੀਤ ਗਏ, ਨਾ ਅੰਨ ਨਾ ਜਲ। ਤਦ ਨੋਂਹ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: ਮਾਂ ਜੀ! ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਕਰੋ। ਫੇਰ ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, ਐਤਕੀ ਇਹ ਬੀ ਆਖਿਓਸੁ ਕਿ ਤੂੰ ਕੰਮ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰ; ਪਰ ਦਿਲਗੀਰੀ ਛੱਡ, ਉੱਠ, ਟੁਰ ਫਿਰ, ਖਾ ਪੀ।

ਹੁਣ ਆਪ ਫੇਰ ਕੁਛ ਵਿਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਰਤਾ ਕੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਦੇਖਕੇ ਮਹਿਤੇ ਕਾਲੂ ਨੇ ਫੇਰ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਕਿ ਬੇਟਾ ਜੀਉ! ਤੁਸੀਂ ਖੇਤੀ ਸੰਭਾਲੋ। ਕਾਮੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਵਾਹੀ ਕਰਾਓ। ਕੰਮ ਥੋੜਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਾਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਮੇ ਹੋਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਕੁਛ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਜੀਆ ਜੰਤ ਪਲੇਗਾ ਤੇ ਸਾਡੀ ਪਤ ਅਬਰੋ ਬੀ ਬਣੇਗੀ। ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਹੱਟੀ ਪਾ ਲਓ, ਹੱਟ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸੁਦਾਗਰੀ ਕਰੋ, ਘੋੜੇ ਲੈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਫਿਰੋ, ਵੇਚੋ ਖਰੀਦੋ, ਖਰੀਦੋ ਵੇਚੋ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਚਿੱਤ ਨਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ ਨੌਕਰੀ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵਿਹਲੇ ਰਹੁ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮਖੱਟੂ ਕਹਿਣਗੇ, ਜੇ ਸਾਧ ਹੋਕੇ ਟੁਰ ਗਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਆਸਰੇ ਜੀਵਾਂਗੇ ਤੇ ਲੋਕੀ ਵੱਖ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਨਗੇ।" ਤਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਪਿਤਾ ਜੀ! ਹੁਣ ਖੇਤੀ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੁਹਣੀ ਜੰਮ ਗਈ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਕਾਵੇਗਾ। ਹੱਟ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਪਈ ਹੈ,

*ਸ਼ੇਖ ਸਾਅਦੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:—"ਤੂ ਹਮ ਗਰਦਨ ਅਜ਼ ਹੁਕਮੇ ਦਾਵਰ ਮਪੇਚ। ਕਿ ਗਰਦੰਨ ਨ ਪੇਚਦ ਜ਼ਿ ਹੁਕਮੇ ਤੋ ਹੇਚ।' ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਗਰਦਨ ਨਾ ਫੇਰ ਕਿ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਗਰਦਨ ਨਾ ਫੇਰੇ।

†ਮਾਲ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੀ ਇਸ ਸੱਪ ਦੀ ਛਾਯਾ ਦਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਮੰਦਰ ਹੈ।

ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਫੇਵੰਦ ਕਰੇਗਾ। ਸੁਦਾਗਰੀ ਬੀ ਟੂਰ ਪਈ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਲਾਹੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵੇਗਾ। ਚਾਕਰੀ ਬੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ, ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਰਹਿ ਬਣ ਆਵੇਗੀ।" ਅਚੰਭਾ ਹੋਕੇ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨੇ ਵੇਰਵਾ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਅਡੋਲ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਂਵੇਂ:—

ਮਨੁ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ ਸਰਮੁ ਪਾਣੀ ਤਨੁ ਖੇਤੁ ॥ ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸੁਹਾਗਾ ਰਖੁ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸੁ ॥ ਭਾਉ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜੰਮਸੀ ਸੇ ਘਰ ਭਾਗਠ ਦੇਖੁ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਹੋਇ॥ ਇਨਿ ਮਾਇਆ ਜਗੁ ਮੋਹਿਆ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਾਣੁ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਵਥੁ ॥ ਸੁਰਤਿ ਸੋਚ ਕਰਿ ਭਾਂਡਸਾਲ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਤਿਸਨੋ ਰਖੁ ॥ ਵਣਜਾਰਿਆ ਸਿਉ ਵਣਜ ਕਰਿ ਲੈ ਲਾਹਾ ਮਨ ਹਸੁ ॥ ੨ ॥ ਸੁਣਿ ਸਾਸਤ ਸਉਦਾਗਰੀ ਸਤੁ ਘੋੜੇ ਲੈ ਚਲੁ ॥ ਖਰਚੁ ਬੰਨੁ ਚੰਗਿਆਈਆ ਮਤੁ ਮਨ ਜਾਣਹਿ ਕਲੁ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੈ ਦੇਸਿ ਜਾਹਿ ਤਾ ਸੁਖ ਲਹਹਿ ਮਹਲੁ ॥ ੩ ॥ ਲਾਇ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਮੰਨਿ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਕੰਮੁ ॥ ਬੰਨੁ ਬਦੀਆ ਕਰਿ ਧਾਵਣੀ ਤਾਕੋ ਆਖੈ ਧੰਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਚੜੈ ਚਵਗਣ ਵੰਨੁ ॥੪॥੨॥[ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧,ਘ: ੧

ਇਹ ਸੱਦ ਦੇ ਕੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੋਗ ਇਹ ਵਾਕ ਕਹੇ:–

*ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਅਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਬੀਜੀ ਖਰੀ ਜੰਮੀ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਇਸ ਖੇਤੀ ਦਾ ਇਤਨਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਜੋ ਹਾਸਲ ਦੀਵਾਨ ਕਾ ਸਭੁ ਉਤਰੇਗਾ, ਤਲਬ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰੇਗਾ,ਪੁਤ੍ਰ ਧੀਆਂ ਸੁਖਾਲੇਹੋਵਣਗੇ ਅਤੇਫਕੀਰ ਭਿਰਾਉ ਭਾਈ ਸਭ ਕੋਈ ਵਰੁਸਾਵੈਗਾ। ਜਿਸ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੈਂ ਕਿਰਸਾਣੀ ਵਾਹੀ ਹੈ, ਸੋ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਖਸਮਾਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਿ ਆਈ ਹੈ, ਤਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਸੋ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਅਸਾਂ ਏਵਡ ਸਾਹਿਬ ਟੋਲ ਲੱਧਾ ਹੈ, ਸਉਦਾਗਰੀ, ਚਾਕਰੀ, ਹਟ ਪੱਟਣ ਸਭ ਸੌਂਪ ਛਡਿਆ ਹੈਸੁ।'

ਤਬ ਕਾਲੂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਗਇਆ। ਆਖਿਓਸੁ 'ਬੇਟਾ ! ਤੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਅਸਾਂ ਡਿੱਠਾ ਸੁਣਿਆਂ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀਂ'। ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ: 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ।' ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹਿਕ ਸਬਦ ਉਠਾਇਆ:—

ਸੁਣਿ ਵਡਾ ਆਖੈ ਸਭ ਕੋਇ॥ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ ॥ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਇ ॥ ਕਹਣੈ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਹੇ ਸਮਾਇ ॥੧॥ ਵਡੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ ॥ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਭਿ ਸੁਰਤੀ ਮਿਲਿ ਸੁਰਤਿ ਕਮਾਈ ॥ ਸਭਿ ਕੀਮਤਿ ਮਿਲਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ॥ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰ ਗੁਰ ਹਾਈ ॥ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਤੇਰੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ ॥੨॥ ਸਭਿ ਸਤ ਸਭਿ ਤਪ ਸਭਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ॥ ਸਿਧਾ ਪੁਰਖਾ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ ॥ ਤੁਧੁ ਵਿਣੁ ਸਿਧੀ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ ॥ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਨਾਹੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਈਆ ॥ ੩ ॥ ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ ॥ ਸਿਫਤੀ ਭਰੇ ਤੇਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥ ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ॥ ੪ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧

ਤਬ ਫਿਰ ਕਾਲੂ ਕਹਿਆ: 'ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਛਡ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪਕੜ, ਕਿਰਤ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਥੋੜਾ ਹੈ।' ਤਬ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹਿਆ, (ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ) ਜਾਇ ਕਿਰਤ ਲੱਗਾ, ਆਖਿਓਸੁ: ਏਹ ਅਸਾਡੇ ਕਮਹੁ ਕਾਜਹੁ ਗਇਆ। ਪਰ ਬਾਹਰ ਖੇਤੀ ਉਜੜੇ ਨਾਹੀਂ'। ਤਦ ਮਾਤਾ ਆਈ, ਆਇ ਲਗੀ ਉਪਦੇਸੁਨ । ਆਖਿਓਸੁ: 'ਬੇਟਾ ! ਤੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਦੇਹ, ਉਠੀ ਖੜਾ ਹੋਹੁ, ਕਪੜੇ ਲਾਇ ਗਲੀ ਕੂਚੇ ਫਿਰ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਸਭ ਕੋਈ ਆਖੇ: ਜੇ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਚੰਗਾ ਹੋਆ'। ਤਬ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਬਦ:-

ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥ ਆਖਣਿ

ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ । ਇਥੋਂ ਲੈਕੇ ਸਫੇ ੫੫ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤਕ ਦਾ ਪਾਠ ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਹੈ ।

ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ ॥ ਤਿਤੁ ਭੂਖੈ ਖਾਇ ਚਲੀਅਹਿ ਦੂਖ ॥੧॥ ਸੋ ਕਿਉ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ ॥ ਆਖਿ ਥਕੇ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥ ਜੇ ਸਭਿ ਮਿਲਿਕੈ ਆਖਣ ਪਾਹਿ ॥ ਵਡਾ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ ਨ ਜਾਇ ॥੨॥ ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ॥ ਦੇਂਦਾ ਰਹੈ ਨ ਚੂਕੈ ਭੋਗੁ ॥ ਗੁਣੁ ਏਹੋ ਹੋਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਨਾ ਕੋ ਹੋਆ ਨਾ ਕੋ ਹੋਇ ॥ ੩ ॥ ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਤੇਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ ॥ ਜਿਨਿ ਦਿਨੁ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤਿ ॥ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਵੈ ਬਾਝੁ ਸਨਾਤਿ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥

[ਆਸਾ ਮ: ੧ ਘ: ੨

ਤਬ ਮਾਤਾ ਉਠਿ ਗਈ, ਜਾਇ ਖਬਰ ਕੀਤੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ, ਤਬ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸਭ ਕੁਟੰਬ ਬੇਦੀਆਂ ਕਾ ਲਾਗਾ ਝੂਰਨ। ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਜੋ ਵੱਡਾ ਹੈਫ ਹੋਆ, ਜੋ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇਵਾਨਾ ਹੋਇਆ*।

੧੧. [ਵੈਦ]

ਹੁਣ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਆ ਆ ਕੇ ਲੱਗੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਚੇ ਲਾਲੂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੱਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਛੇਕੜ ਆਖਿਓ ਸੂ ਕਿ 'ਤੂੰ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਦੱਸੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਟੁਰ ਫਿਰ, ਖਾਹ ਪੀ; ਕੁਛ ਨਾ ਕਰ, ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ ਜੋ ਲੋਕੀਂ ਤੈਨੂੰ ਬਾਵਲਾ ਤਾਂ ਨਾ ਆਖਣ'। ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ, ਪਰ ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਈ ਦਿਨ ਆਪ ਨਾ ਉੱਠੇ, ਨਾ ਕੁਛ ਖਾਧਾ ਨਾ ਪੀਤਾ। ਤਦ ਟੱਬਰ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮਤੇ ਕੋਈ ਰੋਗ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਸ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉੱਦਮ ਤੇ ਉਸਰੱਗੀ, ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਸਾਹਸ। ਇਹ ਜੋ ਤ੍ਰੈ ਮਹੀਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਹ ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ ਕੋਈ ਅਹੁਰ ਹੀ ਹੋਵੇ!

ਤਦ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਵੈਦ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆਇਆ। ਵੈਦ ਆਕੇ ਬਾਂਹ ਦੀ ਨਾੜ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਬਾਂਹ ਖਿੱਚ ਲਈ ਤੇ ਪੈਰ ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਉੱਠ ਬੈਠੇ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲਗੇ, "ਤੂੰ ਕੀਹ ਕਰਦਾ ਹੈਂ?" ਵੈਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸਾਡੇ ਰੋਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਗਾ ਹਾਂ"। ਤਦ ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਬੋਲੇ:—

ਵੈਦੁ ਬੁਲਾਇਆ ਵੈਦਗੀ ਪਕੜਿ ਢੰਢੋਲੇ ਬਾਂਹ ॥ ਭੋਲਾ ਵੈਦੁ ਨ ਜਾਣਈ ਕਰਕ ਕਲੇਜੇ ਮਾਹਿ ॥

[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ: ੧

ਤਦ ਵੈਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਕਲੇਜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਣ ਦੇਹ, ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਦਿਆਂਗਾ ਜੋ ਰਾਜ਼ੀ ਥੀਵੇਂ, ਤਦ ਆਪ ਬੋਲੇ:—

ਦੁਖੁ ਵਿਛੋੜਾ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਭੂਖ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਸਕਤਵਾਰ ਜਮਦੂਤ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਰੋਗੁ ਲਗੈ ਤਨਿ ਧਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥ ੧ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥ ਦਰਦੁ ਹੋਵੈ ਦੁਖੁ ਰਹੈ ਸਰੀਰ ॥ ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲਗੈ ਨ ਬੀਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੀਏ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਤਾਂ ਤਨਿ ਉਠਿ ਖਲੋਏ ਰੋਗ ॥ ਮਨ ਅੰਧੇ ਕਉ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥੨॥ ਚੰਦਨ ਕਾ ਫਲੁ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ॥ ਮਾਣਸ ਕਾ ਫਲੁ ਘਟ ਮਹਿ ਸਾਸੁ ॥ ਸਾਸਿ ਗਇਐ ਕਾਇਆ ਢਲਿ ਪਾਇ ॥ ਤਾਕੈ ਪਾਛੈ ਕੋਇ ਨ ਖਾਇ ॥ ੩ ॥ ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸੁ ॥ ਜਿਸੁ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਅੰਸੁ ॥ ਦੂਖ ਰੋਗ ਸਭਿ ਗਇਆ ਗਵਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਛੂਟਸਿ ਸਾਚੈ ਨਾਇ* ॥੪॥੨॥੭॥

[ਮਲਾ: ਮ: ੧ ਘ: ੨

ਤਦ ਵੈਦ ਠਿਠੰਬਰਿਆ ਤੇ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹ ਰੋਗੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੈ,ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਦਾਰੂ ਦੀ ਇਥੇ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਕੋਈ ਜੱਗ, ਹੋਮ, ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਾਓ, ਜੋ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲੇ। ਫਿਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀਰ ਦੀ ਅਹੁਰ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਔਖਧੀ ਦਿਆਂਗਾ ਜੋ ਕੱਖ ਜਿੰਨੀ ਦਿੱਤਿਆਂ ਸ੍ਰੀਰ ਸੁਰਤ ਫੜ ਆਵੇਗਾ।" ਇਹ ਜਗਦਾਤਾ ਨੇ ਸੁਣਕੇ ਵੈਦ ਵਲ ਇਕ ਤਰਸ ਭਰੀ, ਉਪਦੇਸ਼

*ਪ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

*ਇਸਦੇ ਭਾਵ ਲਈ ਦੇਖੋ 'ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ' ਉਤਰਾਰਧ (ਐਡੀਸ਼ਨ ਨੌਵੀਂ) ਦਾ ਸਫ਼ਾ ੧੫੪ ਤੇ ੧੫੫।

ਵਾਲੀ, ਮਾਂ ਦੇ ਪਜਾਰ ਵਾਲੀ, ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੁਆਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਵਾਲੀ ਝਿੜਕ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ–

*ਦੁਖ ਮਹੁਰਾ ਮਾਰਣ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥ਸਿਲਾ ਸੰਤੋਖ ਪੀਸਣੁ ਹਥਿ ਦਾਨੁ॥ ਨਿਤ ਨਿਤ ਲੇਹੁ ਨ ਛੀਜੈ ਦੇਹ॥ ਅੰਤ ਕਾਲਿ ਜਮੁ ਮਾਰੈ ਠੇਹ॥੧॥ ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਖਾਹਿ ਗਵਾਰ॥ ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤੇਰੇ ਜਾਹਿ ਵਿਕਾਰ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਜੋਬਨੁ ਸਭੁ ਛਾਂਵ॥ ਰਥਿ ਫਿਰੰਦੈ ਦੀਸਹਿ ਥਾਵ॥ ਦੇਹ ਨ ਨਾਉ ਨ ਹੋਵੈ ਜਾਤਿ॥ ਓਥੈ ਦਿਹੁ ਐਥੇ ਸਭ ਰਾਤਿ॥੨॥ ਸਾਦ ਕਰਿ ਸਮਧਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਘਿਉ ਤੇਲੁ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਅਗਨੀ ਸਿਉ ਮੇਲੁ॥ ਹੋਮ ਜਗ ਅਰੁ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਪਰਵਾਣ॥੩॥ ਤਪੁ ਕਾਗਦੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਨੀਸਾਨੁ॥ ਜਿਨਿ ਕਉ ਲਿਖਿਆ ਏਹੁ ਨਿਧਾਨੁ॥ ਸੇ ਧਨਵੰਤ ਦਿਸਹਿ ਘਰਿ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਜਨਨੀ ਧੰਨੀ ਮਾਇ॥ ੪ ॥ ੩॥੮॥ [ਮਲਾਰ ਮ: ੧ ਘਰੁ ੨

ਤਦ ਵੈਦ ਡਰਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਿਆ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਅੱਥਰੂ ਭਰ ਆਏ, ਦੋਏ ਹਥ ਜੋੜ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ:-

'ਅਬ ਮੁਝ ਪਰ ਇਹੁ ਕਰੁਣਾ ਕਰੀਏ। ਮਨ ਕੇ ਰੋਗ ਸਗਲ ਪਰਹਰੀਏ'। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਯੋ 'ਕਰੋ ਸਤਿਸੰਗਾਂ॥ਦਿਨ ਥੋਰਨ ਮੈਂ ਹੋਵਹਿ ਭੰਗਾ'॥ [ਨਾ ਪ੍ਰ:

ਫਿਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਿਆ: "ਇਹ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਰੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ"। ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਤ੍ਰੈਏ ਪੰਡਿਤ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ। ਆਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਖੀ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਉੱਠੋ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰੋ। ਤਦ ਆਪ ਦੇ ਨੈਣ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਉੱਠੇ, ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਭਾਵ ਅੰਦਰੋਂ ਲੰਘੇ ਤੇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਫੇਰ ਉੱਠੇ, ਤਦ ਓਹ ਭਾਵ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ:-

ਕਤਕੀ ਮਾਈ ਬਾਪੁ ਕਤ ਕੇਰਾ ਕਿਦੂ ਥਾਵਹੁ ਹਮ ਆਏ॥ ਅਗਨਿ ਬਿੰਬ ਜਲ ਭੀਤਰਿ ਨਿਪਜੇ ਕਾਹੇ ਕੰਮਿ ਉਪਾਏ॥੧॥ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਗੁਣ ਤੇਰੇ॥ ਕਹੇ ਨ ਜਾਨੀ ਅਉਗਣ ਮੇਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕੇਤੇ ਰੁਖ ਬਿਰਖ ਹਮ ਚੀਨੇ ਕੇਤੇ ਪਸੂ ਉਪਾਏ॥ ਕੇਤੇ ਨਾਗ ਕੁਲੀ ਮਹਿ ਆਏ ਕੇਤੇ ਪੰਖ ਉਡਾਏ॥੨॥ ਹਟ ਪਟਣ ਬਿਜ ਮੰਦਰ ਭੰਨੈ ਕਰਿ ਚੋਰੀ ਘਰਿ ਆਵੈ॥ ਅਗਹੁ ਦੇਖੈ ਪਿਛਹੁ ਦੇਖੈ ਤੁਝ ਤੇ ਕਹਾ ਛਪਾਵੈ॥ ੩ ॥ ਤਟ ਤੀਰਥ ਹਮ ਨਵਖੰਡ ਦੇਖੇ ਹਟ ਪਟਣ ਬਾਜਾਰਾ॥ ਲੈਕੈ ਤਕੜੀ ਤੋਲਣਿ ਲਾਗਾ ਘਟਹੀ ਮਹਿ ਵਣਜਾਰਾ॥ ੪॥ ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗਣ ਹਮਾਰੇ॥ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਕਿਛੁ ਮਿਹਰ ਉਪਾਵਹੁ ਡੁਬਦੇ ਪਥਰ ਤਾਰੇ॥੫॥ ਜੀਅੜਾ ਅਗਨਿ ਬਰਾਬਰਿ ਤਪੈ ਭੀਤਰਿ ਵਗੈ ਕਾਤੀ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ਸੁਖੁ ਹੋਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ॥ ੬ ॥ ੫ ॥ ੧੭ ॥ [ਗਉ: ਚੇਤੀ ਮ: ੧

–੦–

੪. ਖਰਾ ਸੌਦਾ† ।

੧. [ਦਿਲਗੀਰੀ]

ਮਾਤਾ–ਜਿਉਂ ਦੀ ਠੰਢੀ ਰੁੱਤ ਆਈ ਹੈ, ਕਾਕੀ! ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਜੀ ਹੁਣ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਪਏ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੂੰਦੇ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੀ ਬੋਲੇ ਚੱਲੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਬੀਬੀ–ਅੰਮਾਂ ਜੀ! ਘੱਟ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਅਪਣੇਂ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤ੍ਰੈ

*ਇਸ ਦੇ ਭਾਵ ਲਈ ਦੇਖੋ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ '੭੮. ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀਨੇ'

†ਇਹ ਲੇਖ ਸੰਮਤ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾਹਿਬ ੪੫੪ (੧੯੨੩ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਮਹੀਨੇ ਹੋਣ ਤੇ ਅ ਏ ਹਨ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ।

ਮਾਤਾ—ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ ! ਉਹ ਬੀ ਕਦੇ ਬਾਉਲਾ ਕਦੇ ਕਮਲਾ, ਕਦੇ ਘਰ ਲੁਟਾਉਂਦਾ, ਕਦੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਦੇ ਉਸਰੱਗੀਆਂ ਕਦੇ ਦਿਲਗੀਰੀਆਂ ! ਹੇ ਭਗਵੰਤ ਸਾਡੇ ਭਾਗ ! ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ?

ਬੀਬੀ—ਅੰਮਾਂ ਜੀ ! ਇਉਂ ਨਾ ਆਖੋ, ਸਾਡੇ ਭਾਗ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਚੰਗੇ, ਵੀਰ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ। ਜੋ ਕੌਤਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੋਜ ਹਨ । ਓਹ ਜਗਤ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਹਨ। ਮਾਂ ਜੀ ! ਕਮਲੇ ਨਾ ਆਖੋ।

ਮਾਤਾ—ਕਾਕੀ ! ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਨਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਨ ਅੱਕਲਕਾਂਦ ਆ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਫਿਕਰਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੋਸ਼ ਕਰੇ, ਉੱਠੇ, ਟੁਰੇ ਫਿਰੇ, ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰੇ, ਘਰ ਬਾਰ ਸਾਂਭੇ, ਸੁਹਣਾ ਖਟਾਊ ਪੁਤ੍ਰ ਬਣੇ, ਦਉਂ ਦਉਂ ਕਰਦਾ ਆਵੇ, ਹੱਸੇ ਵੱਸੇ, ਰੱਸੇ, ਖਿੜੇ ਖਿੜਾਵੇ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਏ ਰਹਿਣਾ, ਕਦੇ ਰੋਣ ਲਗਣਾ ਤਾਂ ਰੋਈ ਹੀ ਜਾਣਾ, ਹੱਸਣ ਲਗਣਾ ਤਾਂ ਹੱਸੀ ਹੀ ਜਾਣਾ। ਸਿਰ ਮੂਧੇ ਪੈਣਾ ਤਾਂ ਕਈ ਕਈ ਡੰਗ ਰੋਟੀ ਬੀ ਭੁੱਲ ਜਾਣੀ, ਜੇ ਉੱਠਣਾ, ਟੁਰਨਾ ਫਿਰਨਾ ਤਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਆ ਚੁੱਕਣੀਆਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਆਉਣੀਆਂ। ਇਹ ਕੀਹ ਹੋਸ਼ ਹੋਈ ! ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੈ । ਪਿਉ ਤੇਰੇ ਦੀ ਭੁੱਖ ਸੁੱਕ ਗਈ ਹੈ। ਆਖਦੇ ਹਨ-ਕੀ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕੀਹ ਨਾ ਕਰਾਂ? ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਂਧੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ ਜੋ ਲੇਖਾ ਚੋਖਾ ਸਿੱਖੇ । ਫੇਰ ਪੰਡਤ ਦੇ ਪਾਇਆ। ਓਥੇ ਕੁਝ ਨਾ ਬਣਿਆਂ ਤਾਂ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਪਾਇਆ ਜੋ ਫਾਰਸੀ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ ਸੁ । ਅਸੀਂ ਆਮਲ ਲੋਕ ਹੋਏ, ਵਿਦਯਾ ਪਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਹੁੱਦੇ ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਪਰ ਸਾਡੀ ਮਿਹਨਤ ਐਵੇਂ ਗਈ। ਨਾ ਪਾਂਧੇ, ਨਾ ਮੁੱਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾ ਟਿਕ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇਰਾ ਵੀਰ। ਫੇਰ ਕਿਹਾ: ਹੱਛਾ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਭਾਗ ਮਿਹਨਤ ਮਜੂਰੀ ਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗਊਆਂ ਮੱਝਾਂ ਚਾਰੇ, ਨਾਲੇ ਵਿਹਲਾ ਰਹੇ ਨਾਲੇ ਕੰਮ ਸਿੱਖੇ, ਵੱਗ ਲੈ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਜਾਰੇ ਜੋਗਾ ਹੋਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਉਹ ਬੀ ਰਹੀ। ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਾਇਆ, ਉਹ ਬੀ ਉੱਜਾੜੀ। ਕਿਹੜਾ ਕਿੱਤਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਈਏ ? ਕਿਹੜੀ ਕਾਰ ਰਹਿ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਈਏ ? ਜੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਉਸਰੱਗੀ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਫੇਰ ਉਦਾਸੀ । ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾ ਬਹਿਣਾ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭਿੱਜਣਾ ਨਾ ਗੱਲ ਬਾਤ, ਘਰੋਂ ਘਾਣੋਂ ਗਏ ਫਕੀਰ ਆ ਇਸ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਬਹਿਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੁੱਪਾਂ ਤੇ ਦੜ ਵਟਾ, ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਂ ਮਾਣ ਕਰਾਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਆਖਾ—ਡਾਢਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ? ਕਹਿਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਪੁਤ ਦੀ ਮਾ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਹਾਇ ਮੈਂ ਕਮਲੀ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਇਕੋ ਇਕ ਪੁਤ, ਕਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਤਾਂ ਵਾਂਙੂ ਨਾ ਖਿੜਿਆ ਡਿੱਠਾ।

ਬੀਬੀ—ਅੰਮਾਂ ਜੀ ! ਠੀਕ ਪਏ ਆਂਹਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਵੀਰ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਨਹੀਂ ਨਾ, ਵੀਰ ਧੁਰਾ ਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੰਞਾਣੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਝਾਉਲੇ ਤੇ ਝਲਕਾਰੇ ਜੋ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਵੀਰ ਦੇ ਉਹ ਡਾਢੇ ਅਨੋਖੇ ਹਨ। ਵੀਰ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਹੁੱਦੇ ਦਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਤੁਸੀਂ ਓਦਰਿਆ ਨਾ ਕਰੋ । ਵੀਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖੋ, ਤਦ ਦੇਖੋ ਕੋਈ ਗੱਲ ਐਸੀ ਨਿਕਲੇਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਸੋ । ਬੀਬੀ ਅੰਮਾਂ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਪਏ ਆਖੋ, ਵੀਰ ਜੀ ਡਾਢੇ ਉੱਚੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਮਾਂ ਜੀ ! ਨਿਰੇ ਚਾਨਣ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਡਿੱਠੇ ਹਨ ਚਾਨਣ !

ਮਾਤਾ—ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਡਾਢਾ ਕੂਲਾ ਕੂਲਾ ਪਿਆਰ, ਤਦੇ ਤੂੰ ਬੀ ਵੀਰ ਦਾ ਪੱਖ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਕਦੇ ਤੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਬੀ ਹੈ, ਕਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਕਲਪਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ? ਬੱਚੀ ! ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਸਮਝਾਇਆ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਬੀਬੀ—ਅੰਮਾਂ ਜੀ ! ਮੈਂ ਉਮਰੋਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਠਹਿਰੀ, ਪਰ ਉਂਞ ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਡਾਢੇ ਉੱਚੇ ਹਨ ਉੱਚੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂ ? ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋ ਕੋਈ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ 'ਜੋ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਭੁਲਾਵਾਂ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਅਸਲ ਹੋਰ ਹੈ' । ਫੇਰ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਡਾਢੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ

ਨੈਣ ਛਮ ਛਮ ਵਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਆਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ 'ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੁਖੀ ਹਨ, ਕੁਛ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀ ਦੀ ਬੀ ਸੁਣਿਆਂ ਕਰੋ', ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੰਨੇ ਤੱਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਬੀਬੀ ! ਤੂੰ ਬੀ ਉਹੋ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹੈਂ ?' ਫੇਰ ਮਾਂ ਜੀ ! ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖੋਹ ਪੈਕੇ-ਮੈਂ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਆਮੁਹਾਰੀ ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ:'ਨਹੀਂ ਵੀਰ ਜੀ ! ਜਿਵੇਂ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾ!ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਹੋ !' ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ,, 'ਪਿਤਾ ਜੀ ਡਾਢੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਹਨ', ਤਾਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਨੈਣ ਭਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਹਾਂ ਭੈਣੀ ਜੀਓ ! ਜਗਤ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ', ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੰਮਾ ! ਏਸਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ।

ਮਾਤਾ—ਹੁਣ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਮੂਧੜੇ ਮੂੰਹ ਪਿਆਂ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਆਏ, ਕਦੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਝਾ ਸੁ ਭਈ ਹੋਰ ਤਾਂ ਛਡਿਆ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੀ ਹੋਸ਼ ਕਰੇ ?

ਬੀਬੀ—ਮਾਂ ਜੀ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਦ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਈ, ਹਿਕੇ ਵਾਜ ਮਾਰੀ ਹੈ: 'ਵੀਰ ਜੀ!' ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਕੂਏ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਮਲਕੜੇ ਪਾਸ ਬਹਿ ਗਈ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਲੋ ਵੀਰਨ ਜੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। ਉਹ ਲੋ ਬਾਹਰ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਸ ਲੋ ਵਿਚ, ਚਾਨਣੇ ਜਿਹੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਅਮਿਤ ਲੋਕੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਤੱਕੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਓਥੇ ਡਾਢੇ ਮਿੱਠੇ ਗੌਣਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਮੁਹਾਰੀ ਪਈ ਆਵੇ। ਕਲੇਜਾ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਠਰਦਾ ਹੈ, ਆ ਮੁਹਾਰਾ ਚਿੱਤ ਕਿਸੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਗੁੰਮਦਾ ਗੁੰਮਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਵੇਰ, ਅੰਮੀਂ ਜੀ, ਗਈ ਹਾਂ, ਅਦਬ ਤੇ ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਠਿਠੰਬਰ ਗਈ ਹਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੀ।

ਮਾਂ—ਤੂੰ ਬੀ ਖ਼ਬਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਮਗਰੇ ਬਾਉਲ਼ੀ ਹੋ ਚੱਲੀਏਂ, ਕੁੜੀਏ ! ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਦਿਨ ਕੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਧੀ ਦਾ ਧਨ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸੱਸ ਨਿਨਾਣਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟਣੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਬੀ ਜੇ ਏਹੋ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਣ ਸਿਖ ਗਈ ਤਾਂ ਕੀਹ ਬਣੇਗਾ ? ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਸੰਭਲ ! ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਈਦਾ। ਆ-ਮੁਹਾਰੇ ਅਮਰੀ ਲੋਕ ਪਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੀਹਦੈਂ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਦੀਹਦੇ। ਹਾਂ, ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਏ ਕੁੱਝਣ, ਖ਼ੇਸ਼ ਕਬੀਲਾ ਪਿਆ ਪਿੱਟੇ, ਨਮੋਸ਼ੀ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪਏ ਦਿਨ ਦੀਵੇ ਸੁਫਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰੋ।

ਬੀਬੀ (ਨੈਣ ਭਰਕੇ)—ਅੰਮੀਂ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਨਾ ਹੋਵੋ, ਡਾਢੇ ਚੰਗੇ ਅੰਮੀਂ ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਜੀ ਖੁੱਸਦਾ ਹੈ; ਤੁਸੀਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਨਾ ਹੋਵੋ ਮਾਂ ਜੀ!ਵੀਰ ਡਾਢਾ ਉੱਚਾ ਵੇ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਬੀਬੀ ਦਾ ਗੱਚ ਨਾ ਠੱਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਬੇਵਸੀ ਹੋਕੇ ਰੁਨੀ। ਇੰਨੀ ਰੁੰਨੀ ਕਿ ਹੱਥ ਨਾ ਆਵੇ। ਮਾਂ ਨੇ ਧੀ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਇਆ, ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ, ਮੱਥਾ ਸੁੰਘਿਆ, ਪਰ ਉਹਦਾ ਗੱਚ ਠਲ੍ਹੀਵੇ ਨਾ, ਛੇਕੜ ਰੋਂਦੀ ਸਿਸਕੀਆਂ ਤੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਮਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗੀ ਲਗੀ ਹੀ ਸੌਂ ਗਈ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਮਾਂ ਨੇ ਧੀ ਨੂੰ ਸਿਰ੍ਹਾਣਾ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਰੋਟੀ ਖੁਲਾਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਲੱਗੀ।

ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ :—

ਤ੍ਰਿਪਤਾ ! ਨਾਨਕ ਉੱਠਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਤ੍ਰਿਪਤਾ—ਬੱਸ ਉੱਠਕੇ ਬਾਹਰ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਲਾਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਫੇਰ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਸੁ, ਉਹ ਬੀ ਬੀਬੀ ਜਾਕੇ ਮਿੰਨਤ ਤਰਲੇ ਨਾਲ ਦੋ ਬੁਰਕੀਆਂ ਖੁਆ ਆਈ ਸੀ।

ਕਾਲੂ—ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹੁ,ਕੁਛ ਸਮਝਾਵੇ, ਮੱਤਿ ਦੇਵੇ ਸੁ, ਉਹਦਾ ਆਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ।

ਤ੍ਰਿਪਤਾ—ਅੱਜ ਉਹੋ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਭੀ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੱਤ ਦੇਹ, ਦਲਿੱਦਰ ਛੱਡੇ; ਉੱਠੇ, ਨ੍ਹਾਵੇ ਧੋਵੇ, ਖਾਵੇ ਪੀਵੇ, ਕੋਈ ਕਿੱਤਾ ਕਰੇ, ਸੁਹਣਾ ਉੱਜਲਾ ਹੋ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਛਾਤੀ ਕੱਢਕੇ ਬੈਠੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਅਜੇ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ, ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਠੱਲ੍ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਆਖੀਜਾਵੇ—ਵੀਰ ਡਾਢਾ ਉੱਚਾ ਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਨਾ ਆਖੋ ਸੁ, ਆਪੇ ਜੋ ਚਾਹੇ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਦੇ ਚੋਜ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ—ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਉਦਾਲੇ ਕੋਈ ਮਿੱਠੀ 'ਪਿਆਰ-ਚਾਨਣੇ' ਦੀ ਲੋ ਵੇਂਹਦੀ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਅਮਰੀ ਰਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਜੀਉ ਹਜ਼ਾਰਾ

ਪਏ ਅਦਬਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਦੀਹਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਣਕੇ ਕੰਬੀ, 'ਜਿਸ ਰਾਹੇ ਪੁੱਤ ਗਿਆ ਓਸੇ ਰਾਹੇ ਧੀ ਚੱਲੀ'। ਅਸੀਂ ਹੀ ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਾਸੋ ਹੀਣੇ ਹੋਣ ਲਈ ਰਹਿ ਗਏ ਹਾਂ! ਪਰ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਆਖੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਏਡਾ ਵਿਰਾਗ ਛੁੱਟਾ ਜੋ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗ ਲੱਗ ਰੋਈ। ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਸੁ ਕੀਤੀ, ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਹੀ ਸੌਂ ਗਈ। ਹੁਣੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਇਆਂ ਲੰਮੀ ਪਾਕੇ ਆਈ ਹਾਂ, ਸੋ ਦੱਸੋ ਕਿਸਨੂੰ ਸਮਝਾਵਾਂ? ਮੈਂ ਕੋਲ ਜਾਨੀ ਆਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਹਾਂ ਹੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਬੋਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਦੌਲਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਮਿੰਨਤ ਤਰਲੇ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬੀ ਡਰਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰੀਆਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਤੀਵੀਂ ਮਾਨ੍ਹੀ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਸੋਚੋ?

ਕਾਲੂ (ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ)—ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਮਾਂਦ੍ਰੀ ਸੱਦੇ, ਝਾੜੇ ਕਰਾਏ, ਵੈਦ ਬੁਲਾਏ, ਦਾਰੂ ਦਿੱਤੇ, ਪਾਂਧੇ ਮੁੱਲਾਂ ਅਣਵਾਏ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਚੱਲੀ। ਆਪ ਸਮਝਾਇਆ, ਚਾਚੇ ਲਾਲੂ ਨੇ ਮਹੀ-ਨਿਆਂ ਬੱਧੀ ਸਿਰ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਕੁਛ ਨਾ ਬਣਿਆ; ਜਿਸ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਅੱਗੋਂ ਉਹਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤੁਕਬੰਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ, ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਚੁਪ ਵੇਖੀ। ਕੀਹ ਕਰੀਏ? ਪਰਚਾਵੇ ਲਈ ਜਤਨ ਲਾਏ, ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ, ਚੋਣੇ ਚਾਰਨ ਟੋਰਿਆ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲਾਇਆ, ਪਰ ਸੱਭੇ ਗੱਲਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ, ਨਾਨਕ ਫੇਰ ਉਵੇਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਦਿਲਗੀਰੀਆਂ ਵਿਚ। ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰੇ ਪੁੱਤ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਪਰ ਹਾਇ ਅਜਿਹਾ ਲਾਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਿੱਕ ਮੁਰਾਦ ਬਰ ਨਾ ਆਈ। ਕੀਹ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕੀਹ ਨਾ ਕਰਾਂ? ਕੁਝ ਸੁੱਝਦਾ ਨਹੀਂ।

ਤ੍ਰਿਪਤਾ—ਰਾਇ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖੋ ਕੁਛ ਉਹ ਸਮ-ਝਾਵੇ, ਵੱਡਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਤੇ ਤੱਪੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਲੂਣ ਬੀ ਉਹਦਾ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਮਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਢ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਲਗ ਜਾਏ।

ਕਾਲੂ—ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂ? ਹਿਕੇ ਮੈਂ ਕਮਲਾ ਹਿਕੇ ਜੱਗ ਕਮਲਾ; ਰਾਏ ਬੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਨਾਨਕ ਆਰਫ਼ ਲੋਗ ਹੈ। ਜਦ ਦੀ, ਮੰਝੀਆਂ ਦਾ ਖਾਧਾ ਖੇਤ ਹਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਗਲ ਵਰਤੀ ਹੈ ਤੇ ਸੱਪ ਦੀ ਛਾਇਆ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਤੱਕੀ ਸੂ ਉਹ ਸਗੋਂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਦਬ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਆਖਦ ਹੈ: 'ਨਾਨਕ ਧੁਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਕੀਹ ਉਮਰਾ ਤੇ ਕੀਹ ਗੱਲਾਂ! ਕੀਹ ਆਰਬਲਾ ਤੇ ਕੀਹ ਕੌਤਕ! ਹੇਰ ਹੇਰ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ।' ਸੋ ਦੱਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਏ! ਰਾਇ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਾਂ? ਜਦ ਕਦੇ ਕੁਛ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਓਸ ਮੈਨੂੰ ਅਕਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।ਪਤਾ ਨਹੀ ਲਗਦਾ ਜਗ ਕਮਲਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲੂ!

ਤ੍ਰਿਪਤਾ—ਫੇਰ ਹੁਣ ਕੀਹ ਕਰੀਏ? ਦੁਖਣ ਝੁਰਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੋ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ, ਤੀਰ ਤੁੱਕਾ ਕੋਈ ਲਗਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੀ ਚਲੋ ਜੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਈ—ਬੀਬੀ—ਬੀ ਇਹੋ ਆਖਦੀ ਹੈ, 'ਤੁਸੀਂ ਤੱਕੋਗੇ ਵੀਰ ਆਪੇ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਡਾਢਾ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ।' ਵੇਖਾਂਗੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਸਹਿਮਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਐਉਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਉਬਾਲ ਆਖੀ ਗਏ ਤੇ ਕਾਲੂ ਜੀ ਇਉਂ ਸੁਣਦੇ ਸੁਣਦੇ ਸੌਂ ਗਏ। ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ:—

ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੈ, ਇਕ ਨਦੀ ਵਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਉਤਾਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਤਦ ਬੀ ਚੋਖਾ ਹੈ ਤੇ ਠੰਡਾ ਠਾਰ ਹੈ, ਤੜਕ ਸਾਰ ਹੈ, ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਾਲੂ ਜੀ ਆਪ ਜਲ ਦੇ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਨ ਤੇ ਤਪੱਸਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਪ ਕਰ-ਦਿਆਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਨਿਕਲ ਆਈ, ਪਰ ਬੱਦਲਾਂ ਨੇ ਛਾ ਲਈ ਤੇ ਫੇਰ ਘੁਸਮੁਸਾ ਜਿਹਾ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ। ਕਾਲੂ ਜੀ ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਭਾਵੇਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਤਪ ਕਰ-ਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ ਸਹਾਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਪਾਲਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਅਰ ਚੰਗਾ ਦੰਦੋੜਿਕਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਾਲਾ ਲਗਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਪਿੰਡਾ ਪੂੰਝਿਆ, ਲੰਗੋਟੀ ਬਦਲੀ, ਗਾਤੀ ਬੱਧੀ ਤੇ ਗੋਦੜੀ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀ, ਕਰਮੰਡਲ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆਲਸ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨਾਲ ਢੋ ਲਾਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਬੈਠੇ

ਸਨ ਕਿ ਥੱਕੇ ਸਰੀਰ ਨੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਲਏ ਤੇ ਇਕ ਬੇ-ਸੁਰਤੀ ਛਾ ਦਿੱਤੀ,ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿਕੋਈ ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜੋਤੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ—ਕਾਲੂ!ਤੂੰ ਬੜਾ ਉੱਗ੍ਰ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਬੀ ਹਾਰਨ ਵਾਲੇ-ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਪ ਛੋੜ ਤੇ ਭਗਤੀ ਕਰ।

ਕਾਲੂ-ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਆਖੋ ਸੋ ਕਰਸਾਂ,ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਹਾਸਲ ਥੀਵੇ!

ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ-ਬੋਲ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਮਨਦੀ ਮੁਰਾਦ!

ਕਾਲੂ—ਉਹ ਜੋ ਰੱਬ ਹੈ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਐਉਂ ਮਿਲੇ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ—ਕਾਲੂ ਦੇਖ! ਤੂੰ ਤਪ ਬੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਭਗਤੀ ਨਾ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਅਗਯਾਨ ਦੇ ਛੌੜ ਨਹੀਂ ਕੱਟੇ, ਹਉਂ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀ ਉਤਰੀ, ਲਿਵ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ, ਤੈਨੂੰ ਜੋ ਤੂੰ ਮੰਗਦਾ ਹੈ,ਮਿਲ ਗਿਆਂ ਤੇ ਬੀ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਛਾਈ ਰਹੀ ਤਾਂ ਰਸ ਕੀਕੂੰ ਆਸੀ ਤੂੰ ਪਹਿਲੇ ਭਗਤੀ ਕਰ।

ਕਾਲੂ—ਜੇ ਸਾਰੇ ਛੌੜ ਕੱਟ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸੁਆਦ ਮੈਂ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਆਵੇਗਾ? ਗਯਾਨ ਕਿ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉੱਚਿਆਂ ਹੋ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅੱਪੜ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ; ਪਰ ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਈਂ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼, ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ, ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਖੇਲੇ।

ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ—ਕਾਲੂ! ਤੂੰ ਜਾਣ ਤੂੰ ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ, ਤਪ ਕਰਨੇ ਤੇ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗਣੀਆਂ ਸੌਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਵਿਚਾਰਨਾ ਤੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਵਿਚ ਅੱਪੜਨਾ ਇਹ ਕੰਮ ਔਖੇਰਾ ਹੈ, ਅਛਾ ਕਾਲੂ! ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਵਿਚਾਰ ਲੈ;

ਕਾਲੂ—ਤੁਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਦਿਓ, ਮੈਥੋਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਉਠਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਮੈ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਾਂ, ਓਹ ਏਥੇ ਆਵੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਲਯਾਨ ਲੈਸਾਂ। ਉਹ ਆਵਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤੱਕਸੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਹੋਸੀ,ਮੈਂ ਉੱਚਾ ਉੱਠਸਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਇਕੱਲੇ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਹੋਸੀ।

ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ—ਦੇਖ! ਇਹ ਠੀਕ ਆਖਿਆ ਈ, ਪਰ ਤੂੰ ਭਗਤੀ ਕਰ, ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਮਿਲ ਜੋ ਠੰਢ ਪਵੇ।ਤਪਾਂ ਨਾਲ ਕੁਛ ਤਮੋ ਹੀ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਤਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਤੋਗੁਣ ਦਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਕਾਲੂ—ਹੁਣ ਮੈਂ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਨਾ ਹੁਣ ਤਪ ਹੋ ਸਕਣਾ ਹੈ ਅੱਗੇ ਵਾਂਙੂ ਤੇ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣੀ ਹੈ ਭਗਤੀ। ਸੋ ਜੇ ਤ੍ਰੁੱਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਵਰ ਦਿਓ।

ਦਿਬ ਮੂਰਤੀ —ਤਥਾਸਤੂ—ਹੋਵੇ ਜੋ ਕੁਛ ਤੇਰੀ ਇੱਛਯਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਹ ਦਿੱਬ ਮੂਰਤਿ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ, ਬਾਬਾ ਤਪੱਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਬੀ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਣ-ਮਿਣ ਜਾਰੀ ਸੀ; ਪਰ ਐਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਗੋਦੜੀ ਭਿੱਜ ਜਾਂਦੀ। ਆਪ ਸਨੇ ਸਨੇ ਅਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਵਲ ਆ ਗਏ ਤੇ ਲੱਗੇ ਸੋਚਣ ਕਿ ਮੈਂ ਭਲੀ ਮੰਗ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਅਰ ਵਰ ਮਿਲ ਬੀ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਕਾਜ ਸੰਵਰ ਗਿਆ! ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ ਸਾਧੂ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਕੇ ਬੋਲੇ—ਕਾਲੂ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਥਾਵੇਂ ਮੈਂ ਏਡਾ ਸੁਭਾਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਮਗਰ ਨਾ ਲੱਗਦਾ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਦਾ। ਮਹਾਂ ਜਯੋਤੀਆਂ ਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਮੰਨਣੇ ਕਲਯਾਣ ਰੂਪ ਹਨ, ਔਖੇਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਖ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ, ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਾਂ। ਸੁਖ ਆਗਯਾ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤਪੱਸ੍ਰੀ—ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੰਗ ਚੁਕਾ ਜੋ ਮੰਗਣਾ ਸੀ ਤੇ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਮੰਗਕੇ ਤੇ ਵਰ ਲੈਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ। ਵੇਲਾ ਹੁਣ ਲੰਘ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਮੁੜ ਤਪ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ? ਸਰੀਰ ਹੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ—ਚੰਗਾ ਬਈ, ਜੋ ਹੋਣਾ ਸੀ ਹੋ ਚੁਕਾ, ਪਰ ਅਜੇ ਬੀ ਇਕ ਵੇਲਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਛ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਭਗਤੀ ਕਰ ਲੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਇਹ ਜੋ ਮਾਇਆ ਪਈ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇਗਾ ਤੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇਂਗਾ, ਪਛਾਣੇਂਗਾ ਨਹੀਂ। ਬਾਲਕੇ! ਮਾਇਆ ਪਬਲ ਹੈ, ਡਾਢਾ ਪਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ

ਦੇਂਦਾ, ਅਤੇ ਇਹ ਬੜੇ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਭਗਤੀ ਕਰ ਜੋ ਇਸਦੇ ਮੋਹਣ ਜਾਦੂ ਤੋਂ ਬਚੇਂ।ਖਊ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਕਰ ਜੋ ਜਦ ਮੇਲਾ ਹੋਵੀ, ਪਹਿਲੋਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਸਹੀ, ਕਦੇ ਤਾਂ ਪਰਦਾ ਲਹੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਰੱਬ ਦੇ ਮਿਲੇ ਦਾ ਬੀ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨਾ ਹੋ ਆਵੇ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਹੁਲਾਰਾ ਨਾ ਖਾਧਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਨੇ 'ਮੇਰ ਤੇਰ' ਮਿਟਾਕੇ ਉਸੇ ਨਾਲ ਮੇਰ ਨਾ ਪਾਈ, ਉਸੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ।

ਤਪੱਸ੍ਵੀ (ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ)—ਹੈਂ !ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਾ ਪਊ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਾਂਈਂ ਹੈ ?

ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ—ਜੋ ਕੁਛ ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਇਹੋ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਮੇਲਾ ਹੋਸੀ, ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਪਿਆ ਰਹਿਸੀ। ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਹਉਂ ਨਹੀਂ ਕੱਟੀ ਗਈ ਅਜੇ। ਸੋ ਬੱਚਾ ! ਤੂੰ ਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਤੇਰੀ ਤੁਫੈਲ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਤਪਾ ਤੋਂ ਭਗਤੀ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੈ; ਸੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਗਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਮੰਗ ਮੰਗਾਂਗਾ ਕਿ ਹੇ ਭਗਵਾਨ ! ਮਿਲ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੇਂ ਮਿਲ, ਜਦ ਤ੍ਰੁੱਠੇਂ ਮਿਲ, ਪਰ ਇਹ ਦਾਨ ਦੇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰਹਵਾਂ, ਸਦਾ ਤੈਨੂੰ ਲੋਚਦਾ ਰਹਾਂ

ਤਪੱਸ੍ਵੀ (ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ)-ਓਹ ਹੋ ! ਮੈਂ ਗੁਸਾਈਂ ਜੀ ! ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਨੇਰੇ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੜਦੇ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ? ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਸਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੋਸਾਂ ਕਿ ਅਪਣੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਰੱਬ ਵੇਖਸਾਂ ਤੇ ਐਉਂ ਪੂਜਸਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਪੱਥਰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਜੀਉਂਦੇ ਨੂੰ ਪੂਜਸਾਂ।

ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ-ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਤਰ ! ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣਾ ਸੀ; ਪਰ ਖ਼ੈਰ ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਹੀ ਹੋਸ਼ ਕਰ ! ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਿ ਹੇ ਦਾਤਾ! ਜਦ ਤੂੰ ਮਿਲੇਂ, ਆਪ ਮਿਲੇਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੇ ਰੂਪਵਿਚ ਮਿਲੇਂ ਆਦਿ, ਮੱਧ, ਕਿ ਅੰਤ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਛੌੜ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕਟੀਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਵਾਂ।

ਤਪੱਸ੍ਵੀ—ਸਤਿ ਬਚਨ ! ਪਰ ਸਾਈਂ ਜੀਓ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਦੋਂ ਹੋਸੀ ?

ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ—ਤੂੰ ਤਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਨਹੀਂ ? ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਇਹ ਚੋਲਾ ਛੋਡਕੇ ਹੋਸੀ। ਇਹ ਚੋਲਾ ਤੇਰਾ ਅਤੀਤ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਮੰਗ ਤੂੰ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਸੋ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਜਾਮੇ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ ਜੀ 'ਹੇ ਮਾਲਕ' 'ਹੇ ਮਾਲਕ' ਕਰਦੇ ਤੁਰ ਗਏ ਤੇ ਤਪੱਸ੍ਵੀ ਜੀ ਥੱਕੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੇਟ ਗਏ । ਲੇਟਿਆਂ ਨੇ ਜਾਤਾ ਕਿ ਚੋਲਾ ਛੁਟਣ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਸੋ ਸਿਖਯਾ ਦਾਤੇ ਦੀ ਦੱਸੀ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਬੇਨਤੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਤਪੱਸ੍ਵੀ ਜੀ ਮਰ ਗਏ। ਮਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਿਹਾ ਦਿੱਸਿਆ, ਫੇਰ ਹਨੇਰਾ ਆ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਸੱਚੀਂ ਮੁੱਚੀਂ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਤੇ ਕਾਲੂ ਜੀ ਕੀਹ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਹੀ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੂੜ੍ਹੇ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਸੌਂ ਗਿਆ ਸਾਂ।ਓਹੋ ਘਰ ਹੈ ਉਹੋ ਦਰ, ਉਹੋ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਉਹੋ ਚੌਂਕਾ, ਉਹੋ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ, ਰਾਏ ਬੁਲਾਰ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਕਾਰਦਾਰ; ਨਾ ਨਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕੁਟੀਆ, ਨਾ ਤਪੀ ਕਾਲੂ, ਨਾ ਗੁਸਾਈਂ ਜੀ, ਨਾ ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ,ਪਰ ਡਿੱਠਾ ਸੁਪਨਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਹੈਂ ! ਕੀ ਮੈਂ ਕਦੇ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਕਿੱਧਰ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਤਪ? ਫਿਰ ਮੈਂ ਇੱਡਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਬਣ ਗਿਆ? ਹੈਂ ! ਕੀ ਇਹ ਨਿੱਕਾ—ਨਾਨਕ—ਆਪ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਵਰ ਫਲਿਆ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਸਚਮੁਚ ਉਹੋ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹਾਂ ? ਉੱਠਾਂ, ਵੇਖਾਂ । ਬਾਉਲਿਆਂ ਹਾਰ ਕਾਲੂ ਉੱਠਿਆ, ਜਿਸ ਕੋਠੇ ਉਹ ਬੱਚਾ—ਨਾਨਕ—ਸਿਰ ਮੂਧ ਪਿਆ ਸੀ, ਕਾਲੂ ਧਾ ਕੇ ਵੜਿਆ। ਕਮਰਾ ਬਿਨ ਦੀਵੇ, ਬਿਨ ਧੁੰਦ ਚਾਨਣ ਚਰਾਗ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਨੂਰ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦੇ ਨੂਰੀ ਦੇਵਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਠੰਢ ਹੈ, ਸੁਆਉ ਹੈ, ਸੁਹਾਉ ਹੈ, ਰਸ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਕੀਰਤਨ ਹੈ। ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰ ਤਾਂ ਮਾਨੋਂ ਮੂਰਛਾ ਆ ਗਈ

ਉਸ ਸੁਆਦ ਦਾ ਝੂਟਾ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਸਦੀ ਪੀਂਘ ਉਸਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਓਥੇ ਘੁਮਾ ਰਖੀ ਸੀ । ਬੇਵਸਾ ਹੋਕੇ ਦੰਡੌਤ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਅਰ ਬੋਲਿਆ :—

ਮੈਨੂੰ ਰਖ ਲੈ, ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹਾਂ।
ਛੋੜ ਕੱਟ, ਮੇਰੇ ਛੋੜ ਕੱਟ ।

ਪਰ ਜਦ ਕਾਲੂ ਦੰਡੌਤ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹਨੇਰਾ ਸੀ । ਨਾਨਕ, ਬਾਲਕ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਾਇਆ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਨਕ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਾਲੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕੇਡਾ ਚੱਕ੍ਰ ਆਇਆ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਕਾਕਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ, ਪਾਰਖਦ, ਰਾਗ ਰੰਗ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਤਖਤ ਤੇ ਵਿਰਾਜਿਆ ਵੇਖ ਲਿਆ ? ਸਭ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਸੁਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਵਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਕਾਲੂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖੋ । ਸੁਪਨਾ ਬੀ ਅਚਰਜ ਮਾਇਆ ਹੈ । ··· (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਐਉਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਮਾਇਆ ।

ਐਉਂ ਸੋਚਦਾ ਕਾਲੂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਪੁੱਛਿਓਸੁ 'ਨਾਨਕ ਕਿੱਥੇ ਹੈ' ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੱਸਿਆ 'ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਪਿਆ ਸੀ' । ਭੁਲੇਵਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ. ਫੇਰ—ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ ! ਤਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਪਰ ਹਉਂ ਨਾ ਕੱਟੀ ਦਾ ਥਰ ਹਿੱਲਕੇ ਫੇਰ ਜੰਮ ਗਿਆ ।

੨. [ਖੇੜੇ]

ਰੁਤ ਸਿਆਲ ਦੀ ਟੁਰ ਗਈ, ਬਸੰਤ ਆਈ, ਦੇਖੋ ਉਹ ਤ੍ਰੈ ਮਹੀਨੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਮੂਧੜੇ ਮੂੰਹ ਪਿਆ ਨਾਨਕ ਹੁਣ 'ਰੰਗ ਹਸਹਿ' ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਗਿਆ।

ਅਸ ਬਿਧਿ ਸੋਂ ਜੁਗ ਮਾਸ* ਬਿਤਾਏ ।
ਫਿਰਨ ਲਗੇ ਪੁਨ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਏ ।
ਰੁਚਿ ਸੋਂ ਖਾਨ ਪਾਨ ਕੋ ਕਰਿਹੀਂ ।
ਮਾਤ ਬਿਲੋਕਿ ਹਰਖ ਉਰ ਧਰਿ ਹੀ । [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਦੋਨੋਂ ਵੇਲੇ ਰੁਚੀ ਨਾਲ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ, ਜੋ ਮਾਂ ਨੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਸੁਆਏ ਹਨ, ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੱਸਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਕ ਸੈਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂੰਦੇ ਹਨ । ਹਾਂ ਜੀ, ਹੱਸਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸਦੇ ਹਨ, ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਮਾਂ ਭੈਣ ਨਾਲ, ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਅਚਰਜ ਲਾਲੀ ਭਾ ਵਿਚ ਹੈ । ਮੁਖ ਤੇ ਚਮਕਾਰ ਹੈ । ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਇਕ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਹੈ । ਹੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਐਉਂ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਧੂਹ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿੱਤ ਮੋਹਤਿ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਤ ਬੈਸ ਕਿਸ਼ੋਰਾ ।
ਗਿਰਾ ਮ੍ਰਿਦੁਲ ਮਧੁਰੀ ਚਿਤ ਚੋਰਾ* ।
ਲਲਿਤ ਬਿਲੋਚਨ ਦਲ ਉਤਪਲ ਸੇ† ।
ਤਾਰੇ ਸਜਾਮ ਗੰਡਕੀ ਸਿਲ ਸੇ‡ । [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਤਾਂ ਅਤਿ ਸੁਖੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੀ ਇਹ ਰੰਗ ਵੇਖਕੇ ਖਿੜ ਰਹੇ ਹਨ । ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਬੀ ਸੋਝੀ ਪਈ ਕਿ ਨਾਨਕ ਹੁਣ ਖੇੜਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੈ,ਉਸਨੂੰ ਬੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ।

ਸਾਰੇ ਸਮਝਣ ਕਿ ਬਾਲਕਾ ਨਾਨਕ ਹੁਣ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਕੋਈ ਅਹੁਰ ਸੀ ਜੋ ਕੱਟੀ ਗਈ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਰ ਸੀ ਜੋ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਨਾਨਕ ਅਪਣੇ ਹੀ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ:—

ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ।।
ਪਰਵਾਹ ਨਾਹੀ ਕਿਸੈ ਕੇਰੀ ਬਾਝੁ ਸਚੇ ਨਾਹ ।।
[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ:੧ - ੨੦

ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਜਿਸ ਖੇੜਿਆਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ; ਅਨੰਦ ਬਿਨੋਦਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਨ, ਇਹ ਬੀ ਉਹੋ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਹੈ; ਜੋ ਤ੍ਰੈ ਮਹੀਨੇ ਮੂਧੜੇ ਮੂੰਹ ਪੈ ਕੇ ਮਾਣਿਆ ਸੀ । ਉੱਥੇ ਸਦਾ ਇਕੋ ਗੱਲ, ਇਕੋ ਲਗਨ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਰਹੇ ਮਨ-ਕਦੇ ਨਾ ਛਾਯਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਮਾਯਾ ਵੇੜੇ ਦਿਲ—ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਭੇਤ ਹੈ !

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਖ਼ਿੜੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਪਣੀ ਕੁਮਾਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਰੰਗ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਬੀ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੂੰਦੇ ਸੱਹਿੰਦੇ ਹਨ । 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ'

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈ ਮਹੀਨੇ ਲਿਖੇ ਹਨ ।

*ਚਿਤ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ—ਮਨਮੋਹਨ ।
†ਸੁਹਣੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ ਕਮਲ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਵਰਗੇ ਚੌੜੇ ।
‡(ਅੱਖਾਂ ਦੇ) ਤਾਰੇ ਗੰਡਕ (ਨਾਮੇ ਨਦੀ ਦੀਆਂ) ਕਾਲੀਆ ਗੀਟੀਆਂ ਵਰਗੇ (ਹਨ) ।

'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੁਖਾਰ ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਚਾਨਣ ਡਿਗਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਰੀ ਬਾਦਲੇ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਕੇ ਟੁਰਿਆਂ ਫਿਰਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਤਿੱਲੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਜਿੱਧਰ ਜਿਸ ਰੰਗ ਆਪ ਫਿਰਦੇ ਬੋਲਦੇ ਚਾਲਦੇ ਹਨ, ਉੱਧਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਆਪ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀਵਾਨੇ ਕਹਿਲਾ ਚੁਕੇ ਬਾਲਕੇ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਛੂਤ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਤੱਕੇ, ਨੇੜੇ ਆਵੇ, ਖੁਸ਼ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੩. [ਮਾਇਆ]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਦੇ ਇਸ ਅਸਰ ਨੂੰ ਇਕ ਭੈਣ ਹੈ ਜੋ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਕ ਨਾਨਕੀ ਹੈ ਜੋ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੀਰ ਉੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਧੁਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੀਰ ਜਗਤ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਗਤੋਂ ਪਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਰੱਬੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਪਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਦੀਹਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਹੁਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਵਾਰੇ ਫੇਰੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦੀ ਹੈ। ਪਿਉ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਕਿ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਪੁਤ੍ਰ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਹੈ! ਹੁਣ ਕਿਰਤ ਕਾਰੇ ਲੱਗੇਗਾ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਬਣੇਗਾ, ਪਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇਗਾ, ਕੁਲ ਦਾ ਨਮੂਜ ਕੱਢੇਗਾ, ਸਾਡੀ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ! ਹਾਂ ਜੀ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਾਨਕ ਬਾਲਕਾ ਆਪਣੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਦੇ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਖਿੜ ਖਿੜ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਮਚਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਪੁੱਤ ਆਖੇ ਲਗਕੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਏਗਾ। ਮਹਿਤੇ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿੱਤੇ* ਨਾਨਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਫਿਰਨ ਟੁਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਹਲਾ ਹੈ, ਸੋ ਐਸੇ ਕਿਸੇ ਕਿੱਤੇ ਲਾਓ ਕਿ ਫਿਰੇ ਟੁਰੇ ਬੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਬੀ ਕਰੇ। ਸੋ ਉਸਦੇ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਵਿਹਾਰੀ ਮਨ ਨੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵਣਜਾਰਾਂ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚੀ, ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਦਿਸੌਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਮਾਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਵੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਚੇ; ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਾਲ ਬਾਹਰ ਦਿਸੌਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਵੇਚਕੇ ਘਰ ਆਵੇ। ਸੌਦਾਗਰੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਫੁਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੁਫਨਾ, ਜੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਖੁਹਲਣਹਾਰ ਸੀ, ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਹੋ ਭਾਸਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਲੋਭ ਲਾਲਚ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਭਾਸ ਰਿਹਾ ਸੀ,ਸੋ ਹੁਣ ਉਹ ਵੇਲਾ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਨਕ ਉੱਤੇ ਰੱਬੀ ਜੋਬਨਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਮੱਤ ਦੇਣ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਭਾਣੇ ਸੁਮਤ ਲਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬਿਠਾਕੇ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ:-

"ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪੁਤਰ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਚਾਨਣ, ਜੱਗ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਚਾਲੇ ਹੁਣ ਤਕ ਅਤੀਤਾਂ ਵਾਲੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਮੋੜਾ ਖਾਧਾ ਹੈ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਹੱਸਣ ਬੋਲਣ ਲਗਾ ਹੈਂ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਕਮਾਊ ਪੁਤ੍ਰ ਨਿਕਲੇਂਗਾ ਤੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਤੇ ਕੁਲ ਦਾ ਨਮੂਜ ਕੱਢੇਂਗਾ। ਅੱਜ ਤਕ ਜਿੰਨੇ ਜਤਨ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਓਹ ਨਿਸ਼ਫਲ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਮੇਤ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਦੰਦ ਕਥਾ ਬੀ ਬੜੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਤੂੰ ਆਖੇ ਲਗੇਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂਦੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਤੇ ਟੁਰੇਂਤਾਂ ਕੁਝ ਕੰਮਕਾਰ ਮੇਰੇਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਸੰਭਾਲਲੈ।"

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਚੁੱਪ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ। ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੋਸ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਗਿਲੇ ਕੱਢ ਲਏ ਤੇ ਮਨ ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਜਗਤ ਨਾਥ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

"ਪਿਤਾ ਜੀ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਤੋਂ ਹੋਰਥੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਰੰਜ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਖਿਮਾ ਕਰੋ ਤੇ ਅਗੋਂ ਆਗਜਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਸਰ ਬਣ ਆਇਆ ਮੈਂ ਕਰੂੰ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅਧੀਨ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਆਪੂੰ ਕੁਛ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ"। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕਾਲੂ ਨੇ ਪਛਾਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਪੁਤ੍ਰ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ

*ਕਿੱਤਾ=ਕੰਮ ਕਾਜ।

ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿਓ। ਸੋ ਬੋਲਿਆ:—

"ਨਾਨਕ ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਾਂਧੇ, ਮੁੱਲਾਂ, ਖੇਤੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਲਾਕੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵੱਖਰਾ ਵਸਾ ਦਿਆਂ ਜੋ ਤੂੰ ਅਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਆਬਾਦ ਕਰੇਂ ਤੇ ਸਨੇ ਸਨੇ ਤਕੜਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇਂ, ਪਰ ਓਹ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਹੀਆਂ। ਹੁਣ ਪੁੱਤ ! ਐਉਂ ਕਰ: ਕੁਛ ਰੁਪਏ ਲੈ ਜਾਹ ਤੇ ਕੋਈ ਮਾਲ ਸੁਵੱਲਾ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆ, ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਨਿਰਖ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਿਥੇ ਜੋ ਮਾਲ ਜਚਦਾ ਤੈਨੂੰ ਲੱਗੇ ਕਿ ਐਥੇ ਪੁੱਗੇਗਾ ਉਹ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲੈ ਆਵੀਂ, ਫੇਰ ਏਥੇ ਆਕੇ ਵੇਚ ਦੇਵੀਂ। ਐਉਂ ਕੁਛ ਚਿਰ ਫਿਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਹੇਰ ਫੇਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਤੈਨੂੰ ਜਾਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਦਿਸੌਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਕਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਸ਼ਾਹ ਬਣਕੇ ਵੱਡੀ ਹੱਟੀ ਪਾ ਲਈਂ ਤੇ ਆੜ੍ਹਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਟੋਰੀਂ ਤੇ ਸਨੇ ਸਨੇ ਕੋਠੀਦਾਰੀ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਤੂੰ ਸੁਖੀ ਤੇ ਸੇਠ ਆਦਮੀ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੁਖੀ ਤੇ ਠੰਢੇ ਦਿਲ ਜਗਤ ਤੋਂ ਟੁਰਾਂਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਜੀ—ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਆਪੂੰ ਤਾਂ ਜਾਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਕਾਲੂ ਜੀ—ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੱਚਾ|ਘਰ ਦਾ ਇਕ ਮਾਤਬਰ ਤੋਰਾਂਗਾ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਜਾਚ ਦੱਸੇਗਾ। ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਘੱਲਣ ਲੱਗਾ, ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਜਾਚ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਰੁਪੱਯੇ ਬੀ ਥੋੜੇ ਦਿਆਂਗਾ ਜੋ ਘਾਟਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਪਵੇ, ਤੇ ਜਾਓ ਬੀ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ, ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਓ। ਦੋ ਚਾਰਵਾਰ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਰੁਪੱਯਾ ਬੀ ਵਧ ਵਧਲਾਉਂਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਕੰਮ ਬੀ ਵਧਦਾ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ, ਪੁੱਤ ਖੱਟਦਾ ਜਾਏਂ, ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵੱਖ ਰੱਖੀਂ ਜਾਈਂ ਤੇ ਓਸ ਨਾਲ ਬੀ ਅਪਣੀ ਰਾਸ ਵਧਾਈ ਜਾਈਂ। ਮੈਂ ਬੀ ਹੋਰ, ਜੋ ਸਰੇ, ਨਾਲ ਰਲਾਈ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਖਰਚ ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਰਹੇਗਾ, ਤੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਗਤ ਤਾਰਕ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣੇ ਤੇ ਇਕ ਸਾਹ ਲੈਕੇ ਕਿਹਾ, ਅੱਛਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਜਿਵੇਂ ਆਖੋ ਤਿਵੇਂ ਸਹੀ।

ਕਾਲੂ ਨੇ ਹੁਣ ਇਕ ਆਪਣੇ ਇਤਬਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਲ ਯਾ ਬਾਲਾ ਸੀ*। ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਕਾਲੂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਰਾਸ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਮਤੇ ਬਹੁਤੀ ਦਿੱਤੀ ਚੌੜ ਨਾ ਕਰ ਆਵੇ। ਫੇਰ ਆਗਜ਼ਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਾਓ ਕਿਸੇ ਦਸੌਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆਓ ਜੋ ਏਥੇ ਆਕੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣ।

੪. [ਸੌਦਾਗਰੀ]

ਚਲੇ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਪਾਰ ਕਰਨ, ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਫੁਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ। ਚੱਲਦੇ ਚੱਲਦੇ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਕੋਹ ਵਾਟ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਦੂਰੋਂ ਇਕ ਨਗਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ, ਇਹ ਚੂੜ੍ਹਕਾਣਾ ਸੀ। ਬਾਲੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਏਥੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਾਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲੈ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਸੋ ਏਧਰ ਪੈਰ ਮੋੜੇ। ਅਜੇ ਪਿੰਡੋਂ ਉਰੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਝੰਗੀ ਆ ਗਈ; ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਛੰਭ ਸੀ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਸ ਝੰਗੀ ਵੱਲੇ ਪੈਰ ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ, ਬਾਲਾ ਬੀ ਨਾਲ ਮੁੜਿਆ ਕਿ ਚੱਲੋ ਝੰਗੀ ਦੇ ਵਿਚਦੀ ਲੰਘ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਜਾਂ ਉਸ ਝੰਗੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀਹ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਤਪੱਸ੍ਵੀ ਸਾਧੂ ਵਿਭੂਤ ਮਲੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਧੂਣੇ ਤਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਜਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਲ ਲਟਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਇਕ ਪੈਰ ਭਾਰ ਖੜੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਬਾਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਇੰਨੇ ਕਠਨ ਤਪਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਹੰਤ ਸੀ ਜੋ ਛੰਭ ਕਿਨਾਰੇ ਮ੍ਰਿਗਛਾਲਾ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਸਿਰ ਤੇ ਜਟਾਂ ਸਨ, ਸੁਆਹ ਮਲੀ ਸੀ, ਪਦਮਾਸਨ ਲਾਏ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਬਾਲਕ ਨਾਨਕ ਜੀ ਖੜੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਮਹੰਤ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਮਹੰਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਤਕਾਈ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਚਾਉ ਭਰ ਆਇਆ।

---

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ 'ਬਾਲ' ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਖ ਦਾ ਨਾਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਹੇ ਸੰਤ ਜੀ ! ਆਪ ਇਸ ਬਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਪਾਲੇ ਦੀ ਰੁੱਤ ਹੈ, ਕਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨੇ, ਅੰਨ ਬੀ ਕਿਤੇ ਦਿੱਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਆਪ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਉਦਾਸ ਹੋ ਇੱਥੇ ਆ ਬੈਠੇ ਹੋ ?

ਮਹੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸ਼ੀਲ ਬਾਲਕੇ ! ਮਿਲਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਸੀਂ ਬੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਾਲ ਸਾਂ, ਘਰ ਬਾਰ ਬੀ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਛੋੜ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਪਰਲੋਕ ਲਈ ਸੁਖ ਕੱਠੇ ਕਰੀਏ ਸੋ ਇਸ ਭਜਾਨਕ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਕੇ ਬਨਾ ਵਿਚ ਬੈਠ ਤਪੱਸਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਫਾਕੇ ਕੜਾਕੇ ਕੱਟਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਟਿਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹੇ, ਸਰੀਰ ਤਪ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿਨ ਮੈਲ ਤੋਂ ਸੁਥਰੇ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਪਰਮ ਸੁਖਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ—ਸੰਤ ਜੀ ! ਹੁਣ ਆਪ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਫਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋ ?

ਮਹੰਤ—ਹੇ ਯੁਵਰਾਜ ! ਸਾਡੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਨਾਂ ਪੁੱਛ, ਅਸੀਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੀ ਬਿਰਤ ਅਕਾਸ਼ੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਪਨੇ ਤਪਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਸਾਈਂ ਪ੍ਰੇਰਕੇ ਸਾਡੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਕੁਝ ਘੱਲ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਆਪੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਾਕੇ ਕੜਾਕੇ, ਪੱਤਰ ਗੋਹਲਾਂ ਖਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਨ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਦਿਲ ਦਇਆ ਨਾਲ ਭਰ ਆਇਆ। ਰੁਪੱਯੇ ਪਾਸ ਹਨ ਤੇ ਏਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੇ ਆਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭੁੱਖੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਲਾਈਏ ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ—ਸੰਤ ਜੀ!ਆਪਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ?

ਸੰਤ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੰਤਰੇਣ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਮੈਂ ਮਹੰਤ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਾਹਦਾ ਸੰਤ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਮਹੰਤ, ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਧਾਊ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੰਤ ਜੀ ! ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਲਿਆ ਦੇਵੀਏ ਤਾਂ ਖਾ ਲੈਸੋ ?

ਸੰਤ—ਆਪ ਅਜੇ ਕੁਮਾਰ ਹੋ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਧੀਨ ਹੋਸੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਇਆ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਿ ਏਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਸ ਤੇ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰੁਪੱਯੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੀ ਪੀੜਾ ਹਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਂ, ਕੂਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾ ਲਈ ਕਠਨ ਸੀ ਕਿ ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖਿਆਂ ਛੱਡਕੇ ਪਾਸੋਂ ਦੀ ਅਪਣਾ ਦਿਲ ਕਰੜਾ ਕਰਕੇ ਲੰਘ ਜਾਣ।

ਭੁੱਖ ਇਕ ਐਸਾ ਦੁੱਖ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਪੀੜਾ ਰੱਜਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮਹਾਂ ਦੁਖ ਗਿਣੇ ਹਨ:—

ਦੁਖੁ ਵਿਛੋੜਾ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਭੂਖ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖੁ
ਸਕਤ ਵਾਰ ਜਮਦੂਤ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਰੋਗੁ ਲਗੈ
ਤਨ ਧਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ* ॥

[ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰ ੨-੨-੨੭

ਇਸ ਮਹਾਂ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਇਕ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖੇ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ, ਰੁਪੱਯੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਅਰ ਓਹ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਾ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣ! ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਦੀਨਾਂ ਬੰਧੂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਆਤਮ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ, ਤਤਛਿਨ ਰੁਪੱਯੇ ਕੱਢਕੇ ਅੱਗੇ ਧਰਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਸੰਤ ਜੀ ! ਇਹ ਮਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਸ ਛਿਨ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵਰਤੋ ਤੇ ਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਓ।' ਮਹੰਤ ਨੇ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ: 'ਸ੍ਰੀ ਜੀ ! ਆਪ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤਾਂ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਲ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਇਆ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੋਊ, ਸਾਡਾ ਭਗਵਾਨ ਫਿਕਰ ਕਰੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮਾਇਆ ਖਰਚਕੇ ਖੇਚਲ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣਾ।'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੋਚ ਦੀ

*ਇਹ ਚਾਰ ਦੁਖ ਅਸਲ ਦੁਖ ਹਨ-ਵਿਛੋੜਾ, ਭੁੱਖ, ਮੌਤ ਤੇ ਰੋਗ।

ਲਹਿਰ ਲੰਘੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਫੇਰ ਕਰੁਣਾ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਬੋਲੇ: "ਖੇਦ ਖੇਚਲਾਂ ਸਹਿਣਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਵਿਚ ਪੰਘਰਨਾ ਮਨ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਹੋਣਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ 'ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਛਿਨ' ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਹਥ ਆਉਂਦੀ। ਮਾਇਆ ਦਾਸੀ ਹੈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਇਸ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਦਿਲ ਸਾਈਂ ਨੇ ਨਰਮ ਮਾਸ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਚਾਂਦੀ ਸੋਨੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਤੁਸੀਂ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋਕੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਆਪਣੀ ਖੁਧਯਾ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਰਤੋ!"

ਮਹੰਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਅਚੰਭਿਤ ਹੋ ਤੱਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਮਸਤਕ ਤੇ ਚਮਕ ਦੇਖਕੇ ਹੋਰ ਤ੍ਰੱਬ੍ਰਕਿਆ। ਫੇਰ ਠਹਿਰਕੇ ਬੋਲਿਆ: 'ਅੱਛਾ ਜੀਓ! ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਇਹੀ ਰਜ਼ਾਇ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਂਦੀ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਕੀਹ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਭੋਜਨ ਲਿਆ ਦਿਓ'। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦਾਸ ਸਮੇਤ ਚੂੜ੍ਹਕਾਣੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗਏ ਤੇ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ, ਆਟਾ, ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਆਦਿ ਸਾਰੀ ਰਸਦ ਲੈ ਆਏ। ਆਪਦੇ ਗਏ ਮਗਰੋਂ ਮਹੰਤ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜੁੜਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਨੋਹਰ ਮੂਰਤੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਟਿਕ ਗਈ ਸੀ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਦਿੱਬ ਮੂਰਤੀ ਹੋ ਦਿੱਸੇ। ਤੇਜ ਝੱਲਿਆ ਜਾਇ ਨਾ, ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਤੇ ਪਏ ਦਿੱਸੇ, 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ!ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਅਵਾਜ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਪਿਆ ਸੁਣੀਵੇ। ਜੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸਦ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਮਹੰਤ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਤੱਕਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੰਨੇਹੋਰਵੇਂ ਹੀ ਰੰਗ ਦੀ ਹੋ ਗਈ, ਨਜ਼ਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਟਿਕੇ ਨਾ ਤੇ ਤੇਜ ਦੀ ਝਲਕ ਝੱਲੀ ਜਾਏ ਨਾ। ਫੇਰ ਮਹੰਤ ਨੇ ਆਖਿਆ—"ਆਪ ਹੁਣ ਪਧਾਰੋ, ਸਾਧ ਰਸੋਈ ਆਪ ਪਕਾ ਖਾ ਲੈਣਗੇ।" ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਇਕ ਸੰਤ ਨੇ ਮਹੰਤ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਬੜਾ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ, ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈਸੀ, ਆਪ ਨਾਲ ਕਿਤਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਇਤਨੀ ਛੇਤੀ ਕਿਉਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ? ਐਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਨ ਹੀ ਤਾਂ ਮੁਕਤਿ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ?

ਸੁਨ ਮਹੰਤ ਬੋਲ੍ਯੋ ਬ੍ਰ ਬਾਨੀ:—
ਇਹ ਕੋ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਸੁਖਦਾਨੀ।
ਕਲਾਵਾਨ ਗਯਾਨੀ ਗੁਨ ਖਾਨੀ।
ਦੁਰਯੋ ਰਹੈ ਗਤਿ ਪਰਹਿ ਨ ਜਾਨੀ।
ਭਯੋ ਅਸਹਿ ਮੁਝ ਤੇਜ ਪ੍ਰਭਾਊ।
ਯਾਂਤੇ ਦੀਨੀ ਜਾਨ ਰਜਾਊ।...
ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਪਠਯੋ ਹਮ ਜਾਨ।
ਕਿਧੋਂ ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਕਰਤਾਰਾ।
ਆਨ ਲੀਨ ਸੁਧ, ਦੀਨ ਅਹਾਰਾ। [ਨ: ਪ੍ਰ:
ਕਹਿ ਮਹੰਤ—'ਹਮ ਹਿਤ ਨਿਰਧਾਰਾ।
ਆਯੋ ਆਪ ਈਹਾਂ ਕਰਤਾਰਾ॥ ੩॥
ਸੀਖਯਾ ਲੈਣ ਉਚਿਤ ਥੋ ਤਾਹੂ।
ਸੇਵ ਕਰਾਵਨ ਜੋਗ ਨ ਆਹੂ।
ਯਾ ਤੇ ਦੀਨ ਬਿਦਾ ਬਿਨ ਦੇਰਾ।
ਸਹਯੋ ਨ ਜਾਤ ਤੇਜ ਤਿਨ ਕੇਰਾ।'

[ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਉਸ ਵਿਸ਼ਵੰਭਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਅੰਸ਼,ਉਸ ਪਾਲਨ ਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ*, ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾਤੇ ਦੀ ਜੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਏ ਤੇ ਸੰਤ ਮਹੰਤ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭਰੇ ਭੋਜਨ ਰਿੰਨ੍ਹਣ ਪਕਾਉਣਤੇ ਖਾਣਦੇਆਹਰ ਵਿਚਲਗ ਪਏ।

ਪ. [ਖੇਦ]

ਚੂੜ੍ਹਕਾਣੇ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਮੁੜੇ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਨਾਲ ਮੁੜਿਆ ਦਾਸ, ਦੁਇ ਮਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਤਨਾਚਿਰ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇਕਿਸੇ ਰੰਗਵਿਚ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਤੁਰੀ ਗਏ, ਪਰ ਜਦ ਅੱਧਾ ਕੁ ਪੰਧ ਲੰਘ ਗਏਤਾਂ ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਦਾਧਰਮਜਾਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚ ਫੁਰੀ, ਅਸੀਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਘਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਘਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਜਿਸ ਘਰ ਨੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਟੋਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਰੁਪੱਯੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਭੁੱਖ ਹਰਨ ਉਤੇ ਹੀ ਖ਼ਰਚ ਹੋ

*ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ॥
[ਬਿਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫

ਗਏ, ਹੁਣ ਨਾ ਪਾਸ ਮੂਲ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਨਫਾ, ਖੱਟੀ; ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਮੂੰਹ ਦਿਆਂਗੇ ? ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ: 'ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਾਂਗੇ?ਪਿਤਾ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮੰਨਣਾਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਨੇ ਸਚ ਮੁਚ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ?' ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣਕੇ, ਜੋ ਅਗੇ ਹੀ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਤੋਂ ਡਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੋਰ ਤ੍ਰਾਸ ਆਇਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗਾ—'ਸ੍ਰੀ ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਦੋਸ਼ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਦੇਣ ਲਗੇ ਸਾਓ, ਮੈਂ ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਹੋੜਿਆ ਸੀ; ਜਦ ਪਿੰਡ ਰਸਦ ਲੈਣ ਗਏ, ਮੈਂ ਮਨ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਆਗਯਾ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਸੀ ਸੌ ਕਰਨਾ ਸੀ।ਹੁਣ ਆਪ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਜੋ ਆਏਗੀ ਝੱਲ ਲੈਣੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਟਹਿਲ ਵਾਲਾ ਹਾਂ; ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈਣਾ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਬਰਾ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਰੁਪੱਯੇ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਵਾਏ ਹਨ' ।ਇਹ ਸੁਣਕੇਗੁਰੂ ਜੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਗਤ ਦਾ ਰਖਯਕ ਅਪਣੇ ਕੌਤਕਹਾਰ ਚੋਜ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੈ। ਹਾਇ, ਇਹ ਕਠੋਰ ਜਗਤ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ ਜਗਤ ਨਾਥ ਦੀ ਜਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹਰ ਸਕਦਾ। ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ, ਜੋ ਕੈਸੇ ਸ਼ੁਭ ਥਾਵੇਂ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ?ਹਾਂ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਤੇ ਮਾਇਆ ਲਾਕੇਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਇੱਕੋਇਕਪੁਤਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਫਗੀ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਡਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।ਐਸਾ ਹੈ ਇਸ ਜਗਤ ਦਾ ਮਨ !

ਸਨੇ ਸਨੇ ਟੁਰਦਿਆਂ ਤਲਵੰਡੀ ਆ ਗਈ।ਬਾਲਾ ਤਾਂ ਵਿਦਾ ਹੋਕੇ ਸਿੱਧਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ, ਉਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਘੱਲੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਪਵੇ ਕਿ ਘਰ ਜਾਵਾਂ, ਸੋ ਨਗਰੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਸੁੱਕੇ ਤਾਲ ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਇਕ ਬੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਛਇਆਦਾਰ ਵਣ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਲੁਕ ਰਹੇ* ।ਹਾਇ, ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਹਾਂ, ਆਰਾਮ ਆਦਰ ਤੋਸ਼ ਦਾ ਵੇਲਾਹੈ ਪਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਿਤਾ ਜੀ ਖਫਗੀ ਦਾ ਖਿਆਲ । ਸੋ ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਧਿਆਨ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਅੱਪੜਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਕਾਲੂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਈ। ਚਿੰਤਾ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁਤ ਨਾਨਕ ਕਿਧਰ ਗਿਆ ? ਦਾਸ ਕਿਉਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ? ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਕੋਈ ਚੋਰ ਪੈ ਗਏ? ਨਾਨਕ ਕਿਤੇ ਰੁੱਸ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਆਚ ਗਿਆ?ਹਜ਼ਾਰ ਚਿੰਤਾ ਸਨ ਜੋ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਆ ਪਈਆਂ। ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਸਦਵਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸਨੇ ਸਾਰੀ ਗਲ ਖੋਹਲਕੇ ਸੁਣਾਦਿਤੀ ਤੇ ਅਪਣੇ ਕ੍ਰੋਧ ਪੈਣੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਬੀ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਆਖ਼ਰ ਮੈਂ ਸੀ ਤਾਂ ਟਹਿਲ ਵਾਲਾ, ਮੈਂ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਠਾਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਨਾ ਹੋੜ ਸਕਦਾ, ਸੋ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਰ ਲੀਤਾ ।ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਆਪਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਬਾਹਰ ਸੁੱਕੇ ਤਾਲ ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜੁਆਲਾ ਭੜਕ ਉੱਠੀ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਭੜਕੇ ? ਹੇ ਜਗਤ ! ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਮਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਉੱਚੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ । ਹਾਇ ਵਿਹਾਰ, ਹਾਇ ਵਿਹਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ! ਜੋ ਹੇ ਜਗਤ ! ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਉਚਿਆਂ ਨਹੀਂ ਤੱਕਣ ਦੇਂਦੀ । ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਬਣਕ ਬ੍ਰਿਤੀ* ਵਿਚ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੁਖ ਅਪਣੇ ਲਈ। ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ, ਉੱਚੇ ਰੰਗ ਰਸ ਦੀ ਜਾਗ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਗਤ ਵੈਰੀ।

ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਧਾਈ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਰੰਗ ਤੇ ਜਿਸ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਕਾਲੂ ਟੁਰਿਆ, ਉਸਦੀ ਜਾਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈਸੀ। ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਬੀ ਪਿਤਾ ਹੀ ਵਾਂਗੂ ਗਰਿਜ਼ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਆਖ਼ਰ ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਕਲੇਜੇ ਨੇ ਦਿਲਗੀਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਖੁੱਸਣ ਬੀ ਖਾਧੀ ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰੇਬੱਚੇ ਦੀ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ,ਉਹ ਮਾਂ—ਮਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੀ ਮਾਂ—ਦੁਵੀ, ਗਈ ਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਧੀ ਨੂੰ

*ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਆਰਾਮ ਦਾ ਹੁਣ ਤਕ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਤੰਬੂ ਸਾਹਿਬ' ਆਖਦੇ ਹਨ।

*ਬਾਣੀਏ ਵਾਲੀ ਸੁਰਤ।

ਬੋਲੀ: ਜਾਹ ਨੀ ਬੱਚੀਏ ! ਪਿਉ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਜਾਹ । ਜਾਹ ਧੀਏ ! ਤੇ ਵੀਰ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰ, ਪਿਉ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਬਚਾ, ਇਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰਹੀਓਂ ਹੀ ਹੈਂ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਭੜਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾ ਸਕੇਂ, ਮਾਂ ਵਾਰੀ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਹ ।

ਕਮਲੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਧੀ ਨੂੰ ਦੁੜਾਕੇ ਪਛੁਤਾਈ ਕਿ ਧੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਲੀ ਕਿਉਂ ਟੋਰ ਬੈਠੀ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਦੌਲਤਾਂ ਟਹਿਲਣ ਨੂੰ ਮਗਰੇ ਭਜਾਇਆ, ਫੇਰ ਘਬਰਾਈ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਟਹਿਲ ਵਾਲਾ ਮਗਰ ਦੁੜਾਇਆ: ਜਾਓ ਵੇ ਛੇਤੀ ਕਾਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਓ । ਉੱਧਰ ਕਾਲੂ ਜੀ, ਓਹੋ ਕਾਲੂ ਜੀ, ਜੋ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਤੱਕ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁੱਤ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਮੰਗਦੀ ਅਪਣੀ ਤਪਸਯਾ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮੰਗੇ ਵਰਦਾਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾਈ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ; ਉਹੋ ਕਾਲੂ ਜੀ ਜੋ ਇੱਕੋ ਪੁੱਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਵੇਖਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰੇਚਲੇ ਜਾਰਹੇ ਹਨ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾ ਤਾਲ ਤੇ ਬੈਠੇ ਲੱਭੇ। ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਉਹ ਜਗਤ ਦਾ ਨੂਰ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ, ਮੱਥਾ ਦਮਕੇ, ਪਰ ਆਹ ਹੇ ਜਗਤ ! ਤੂੰ ਕਾਲੂ ਹੋਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ । ਆਹ ! ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਬਾਹੋਂ ਧੂਹ ਖੜਾ ਕੀਤਾ:—'ਨਿੱਜ ਨਾ ਹੋਣਿਆਂ ! ਹੁਣ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਉਜਾੜੂਆ ! ਕਿੱਥੇ ਨੀ ਰੁਪੱਯੇ ? ਦੱਸ ਕਿੱਥੇ ਈ ਵਪਾਰ ? ਕਿੱਥੇ ਤੇਰੇ ਸਾਧ ਦੇ ਬਚਨ: ਜੀ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿਸੋ ਕਰਸਾਂ ?ਹੈਂ ! ਹੁਣ ਬੋਲਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ !' ਪਿਤਾ ਬਾਹ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਧਰੂਹਦਾ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਪਾਈ ਤੱਕਦੇ ਨਹੀਂ । ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜ੍ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਭੜਕਦੀ ਹੈ; ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਉੱਲਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਰੱਬੀ ਜਲਾਲ ਵਾਲੀ ਖੱਬੀ ਗੱਲ੍ਹ ਤੇ ਚਪੇੜ ਵੱਜਦੀ ਹੈ । ਫੇਰ ਕਾਲੂ ਦਾ, ਨਹੀਂ ਹੇ ਜਗਤ ! ਹੇ ਕਠੋਰ, ਬੇਰਹਿਮ ਜਗਤ, ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਉੱਲਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਭਰਕੇ ਸੱਜੀ ਗੱਲ੍ਹ ਤੇ ਚਪੇੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਕਾਲੂ ਇਕ ਚਪੇੜ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੀ ਮਾਰਨ ਲਈ ਉਸਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਹੋਰ ਵਧਦਾ ਹੈ । ਜਗਤ ਦਾ ਚਾਨਣ ਚੁੱਪ ਖੜਾ ਮਾਰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਨਿੱਕਾ ਨਿੱਕਾ ਟੇਪਾ ਨੀਰ ਦਾ ਕਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਚੁੱਪ ਹੈ ਅਰ ਸਰੀਰ ਅਡੋਲ ਖੜਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਮੂਰਤੀ ਵੱਲ ਤੱਕਣਾ । ਕੁਮਾਰ ਅਵਸਥਾ; ਕੋਮਲ ਲਾਡਲਾ ਸਰੀਰ, ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ ਨੂਰ, ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦੀ ਜੋਤ, ਉਹ ਜਗਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਪ੍ਰਾਧ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਇਆ ਖੜਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਅਡੋਲ ਖੜਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਚੁੱਪ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਸਿਰ ਨਿਹੁੜਾਇਆ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਮੋਤੀ ਕਿਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ ਚਪੇੜ ਤੇ ਚਪੇੜ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਹੱਥ ਸੱਜੇ ਫੇਰ ਖੱਬੇ ਉਲਰ ਉਲਰ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?

ਹਾ ਜਗਤ ! ਹਾ ਕਾਲੂ ! ਅੱਜ ਜੇ ਤੂੰ ਆਖੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਕ ਰੁਪੱਯੇ ਦੀਥਾਂ ਲੱਖ ਲੱਖ ਭਰਕੇ ਦਿਓ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਲਕੇ, ਇਸ ਦੋਸ਼ੀ ਤੇ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਕਰਕੇ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਿਖੀ ਤੇ ਪੰਥ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ ਆਖੇ ਹੇ ਕਾਲੂ ! ਆਹ ਲੈ ਵੀਹ ਦੀ ਥਾਂ ਵੀਹ ਲੱਖ ਤੇ ਸਾਡੇ ਅਰਸ਼ੀ ਨੂਰ ਵੱਲ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਨਾ ਤੱਕ, ਪਰ ਹਾਇ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ! ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਜਿਸ ਪਰ ਰਿਸ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ! ਹਾਂ, ਤੂੰਹੋਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਦਸ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਮਗਰੋਂ ਇਸੇ—ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਤੇਰੇ ਮੰਨੇ ਅਪ੍ਰਾਧੀ—ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅਪਣੀ ਕਲਿਆਨ ਮੰਗਣੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤੇਰਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਤੇ ਸਦਗਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ; ਪਰ ਹਾਇ ਮਾਯਾ, ਹਾਇ ਜਗਤ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ, ਹਾਇ ਜਗਤ ਦਾ ਅੰਧਰਾਤਾ ! ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਧ ਪੈਂਦਾ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਸਮੇਂ ਬੀਤੇ ਤੇ ਹੀ ਇਸਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਲੂ ਸਚਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਦੁਖੀ ਹੈ ਅਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਤੇ ਨਲੈਕ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਕਾਲੂ ! ਕਿਤਨੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ ਜੋ ਕੁਲਾਰੀਤ ਤੇ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਿਉ ਦੀ ਲੀਹੇ ਟੁਰਕੇ ਖੱਟਦੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਕਰਦੇ, ਪਤਿ ਉਤਪਤ ਕਰਦੇ: ਧਨ ਜੋੜਦੇ ਤੇ ਪਿਉ ਵਾਂਗ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ? ਉੱਤਰ ਹੋਊ— ਸਾਰੇ । ਦੱਸ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਲੀਕ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲ - ਜੋ ਤੇਰੇ ਪੁਤ ਨਾਨਕ ਵਰਗਾ ਕੰਮ ਤੋਰਦੇ ਹਨ ? ਦੱਸ ਨਾਨਕ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੁਲਾਰੀਤ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਹੋਏ ਹਨ?ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈ,

ਨਾਂ ਅਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾਂ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਬਕ ਜਗਤ ਕਦੀ ਸਿੱਖੇ । ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਨਾ ਮਾਤਾ, ਨਾ ਪਿਤਾ, ਨਾ ਭਾਈਚਾਰਾ, ਨਾ ਰਾਜਾ, ਕੋਈ ਬੀ ਸਤਿਸੰਗੀ ਸਤ-ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਸਾਰੇ ਸਤਿਪੁਰਖ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਨੂੰ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਨਿੰਦਾ, ਈਰਖਾ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਟਿਕਚਰ ਤੇ ਮਖੌਲ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਸਾਧਦੇ ਹਨ ।

ਹਾਂ, ਹੇ ਕਠੋਰ ਜਗਤ ! ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਬਦਲੇ ਅੱਜ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਲਹ ਦਾ ਪੈਗ਼ੰਬਰ, ਪਿਆਰ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਤੇ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਮੰਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ ਹਾਂ, ੨੦ ਰੁਪੱਯੇ ਬਦਲੇ ਚਪੇੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ! ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

ਸੋਹਤਿ ਪਰ ਗਏ ਨੀਲ ਕਪੋਲਾ । ਜਿਉਂ
ਉਤਪਲ ਪਰ ਅਲਿਨ ਅਡੋਲਾ* । (ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨੀਲ ਪੈ ਗਏ, ਇਡੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਤੇ ਭੌਰੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣ । ਅਜੇ ਕਾਲੂ ਬਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਅਜੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ । ਹੇ ਜਗਤ ! ਤੇਰੇ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਕਿੱਡੇ ਮਹਿੰਗੇ ਹਨ ?

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਨਾਨਕੀ ਇਕੋ ਸਾਹੀ ਦੌੜਦੀ ਅੱਪੜ ਪਈ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀ ਕਈ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਅੱਪੜ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਸ ਕਠੋਰ ਜਗਤ ਇਸ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਜਗਤ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਜਗਤ ਦੇ ਰਖਯਕ ਨਾਨਕ ਤੇ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਠੋਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਚੀਰਕੇ ਨਾਨਕੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘੀ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਬਾਉਲੀ ਹੋ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਈ ਤੇ ਜੱਫੀ ਪਾਕੇ ਪਰੇ ਧੱਕ ਲਿਗਈ, 'ਨਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਵੀਰ ਮਸੂਮ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰੋ । ਨਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਰੱਬ ਵੀਰ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰੋ ।'

ਕਾਲੂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਛੁਡਾਉਣ ਨੂੰ ਵਧਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ? ਪਰ ਉਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਠੰਢੀ ਜੱਫੀ ਨੇ ਉਸ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜੁਆਲਾ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਿਆ । ਹੁਣ ਲੋਕੀ ਬੀ ਲੱਗੇ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਸਮਝਾਉਣ? ਉਸ ਦੇਵੀ ਨੇ ਰੌਂ ਜੁ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ । ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਅਗੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਜੋ ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧੇ । ਭੈਣ ਨੇ ਹੁਣ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਜਾ ਜੱਫ਼ੀ ਪਾਈ, ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਵੇਲੇ ਭੀ ਵੀਰ ਦੀ ਜੱਫੀ ਨਾਲ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ ਤੇ ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਝੂਟਾ ਆ ਗਿਆ ।

ਨਾਨਕੀ ਸਮਝੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਅੱਪੜੀ ਹਾਂ ਤੇ ਵੀਰਨ ਨੂੰ ਅਜੇ ਚਪੇੜ ਪਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਪਿਉ ਦਾ ਉੱਲਰਦਾ ਹੱਥ ਰੋਕ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਵੀਰ ਦੇ ਨੈਣ ਡੁਲ੍ਹਦੇ ਤੇ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਨੀਲੀਆਂ ਤੱਕੀਆਂ ਤਾਂ ਗ਼ਸ਼ ਖਾਕੇ ਢੱਠੀ । ਘਰ ਦੀ ਗੋਲੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀਰ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਈ ਤੇ ਲੈਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਟੁਰੀ । ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਨੀਰ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਟਹਿਲਣ ਤੇ ਦਾਸੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਨ, ਦਸ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਬੀ ਹੁਣ ਮਗਰ ਹਨ । ਦਸ ਸਰੀਰ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਰਹੇ ਤੇ ਖੂਹ ਵਲ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਪਰ ਬਾਉਲੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ, ਧੀ, ਦਾਸੀ, ਨੌਕਰ ਘੱਲਕੇ ਭੀ ਚੈਨ ਨਹੀਂ, ਬੇਵਸੀ ਘਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਟੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਨੂੰ ਅਗੋਂ ਪੁਤ ਮਿਲਿਆ । ਚੁੱਪ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਸ਼ਾਂਤ, ਅੱਥਰੂ ਸੁੱਕ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨੀਲ ਵੇਖਕੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਘੁੱਟਕੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ, ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, ਘਰ ਲੈ ਆਈ । ਮਾਂ ਵਾਰੇ ਫੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੈਣ ਭਰਦੀ ਹੈ, ਬਲਾਵਾਂ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੇ ਮਾਂ ! ਜੋ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨੀਲ ਪੈ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਪੀੜਾ ਉਹ ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ ਕੂਲੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਪੀੜਾ ਹੈ; ਉਹ ਪੀੜਾ ਅਜੇ ਹੈ । ਮਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਭੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, 'ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਰਤੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਰਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਲਈ ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੁਛ ਕਹੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਹੱਸੋ, ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋ, ਸੁਖੀ ਹੋਵੋ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋ ਰਹੋ ।

---

*ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਨੀਲ ਪੈ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਮਲਾ ਤੇ ਭੌਰੇ ਅਡੋਲ ਟਿਕ ਜਾਣ ।

ਇਉਂ ਮਾਂ ਸਦਕੇ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਅਰਸ਼ੀ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਅਜੇ ਨੀਲੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਦੀ ਪੀੜਾ ਹੈ, ਹਾਂ, ਨੈਣ ਅਜੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਜਲ ਹਨ।

੬. [ਪਿਆਰ]

ਉਧਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਜਾ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਾਰ ਪਈ ਹੈ, ਜੋ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਨੀਲੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕੱਟ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਮਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੇ ਮਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਨਕ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਵਣਜ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਚੂੜ੍ਹਕਾਣੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆ ਆਇਆ ਹੈ। ਰਾਇ ਦਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਜੀ ਭਰ ਆਇਆ; ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਆਦਮੀ ਟੋਰੇ ਜੋ 'ਜਾਓ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲੈ ਆਓ, ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਾਂ ਤੇ ਆਪ ਸੁਣਾਂ ਜੋ ਕੀਹ ਮਾਜਰਾ ਹੈ'। ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਗਏ। ਰਾਇ ਜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਹੁਜਰੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਕੋਈ ਆਕੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲੋਕੀਂ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਆਉਂਦੇ ਗਏ ਤੇ ਵੱਧਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਗਏ। ਤਦ ਰਾਇ ਦੇ ਮਨ ਭੀ ਗੁੱਸਾ ਭਰ ਆਇਆ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਫੜਕ ਉੱਠੇ ਤੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ ਬੋਲਿਆ: 'ਮੇਰੀ ਨਗਰੀ ਬੜਾ ਉਪੱਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਲਾਵਾਨ ਉੱਪਰ ਸਖ਼ਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਜਾ ਅਭਾਗ ਹੈ, ਜਿਸ਼ ਦੀ ਨਗਰੀ ਕਲਾਵਾਨ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਰਾਜਾ ਮਹਾਂ ਦੁਰਭਾਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਕਲਾਵਾਨ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਵੇ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਜਗਤਨਾਥ ਜੀ ਇਸ ਖੇਦ ਵਾਲੇ ਚੋਜ ਦੇ ਵਿਚਦੀ ਨਿਕਲੇ, ਰਾਇ ਦੇ ਸੱਦੇ ਹੋਏ, ਰਾਇ ਪਾਸ ਅੱਪੜ ਪਏ। ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਰਾਇ ਪਲੰਘ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋਕੇ ਜਗਤਨਾਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਵੇਖਕੇ ਓਹ ਰਾਠ ਸੂਰਮਾਂ ਵੀ ਰੋ ਪਿਆ। ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਾਕ ਆਖਣੇ ਚਾਹੇ, ਪਰ ਕੰਠ ਗਦ ਗਦ ਹੋਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਅਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟੀ ਜਾਏ ਤੇ ਰੋਈ ਜਾਏ। ਰਾਇ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਤੱਕੇ, ਪਿਆਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਭਰਆਉਣ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਐਉਂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਦੁੱਵਦੁੱਵਕੇ ਰਾਇ ਨੇ ਆਪਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਸਿਰ੍ਹਾਂਦੀ ਵਲ ਪਾਸ ਬਿਠਾਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਹੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਘੱਲੇ! ਛਿਮਾਂ ਕਰ ਜੋ ਮੇਰੀ ਨਗਰੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਹੋਇਆ, ਤੂੰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਛਿਮਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਦਾਸ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ!' ਫੇਰ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਲ ਹੱਥ ਵਧਾਵੇ, ਕਦੇ ਪਿਤਾ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ: ਕਦੇ ਦਾਸਭਾਵ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਭਗਤ ਵਾਂਙੂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਜਮਾਵੇ। ਕਦੇ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੀਲ ਤੱਕੇ, ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਦੀ ਚਮਕ ਤੱਕੇ। ਓਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਇਕ ਚੁੱਪ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ ਸਨ, ਓਹ ਇਕ ਸ਼ਾਂਤ ਮੋਹਨ ਮੂਰਤੀ ਸਨ ਤੇ ਰਾਇ ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਨੇਕ ਤਰੰਗਾਂ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆ ਆਕੇ ਪਸੀਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਰਾਇ ਦੇ ਘੱਲੇ ਆਦਮੀ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਬੀ ਲੈ ਆਏ। ਹੁਣ ਰਾਇ ਦਾ ਰੁੱਖ ਉਧਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਝਾੜ ਤਾ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਖਰੀ ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੀ ਪੈਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਇ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਦ੍ਰੱਵਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਝਾੜ ਬੀ ਨਰਮ ਨਰਮ ਹੋਕੇ ਪਈ:—

"ਕਾਲੂ! ਇਹ ਨਵਾਂ ਕਾਰਾ ਕੀ ਕੀਤੋਈ? ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਗਰੀ ਮਾਰਿਓਈ, ਅਸਾਂ ਕੂੰ ਬੀ ਨਾਲ ਪਾਪੀ ਕੀਤੋਈ? ਕਾਲੂ! ਉਹ ਰਾਜਾ ਬੀ ਦੰਡੀਏ, ਜਿਸਦੀ ਨਗਰੀ ਕਲਾਵਾਨ ਦੁੱਖ ਪਾਵੇ! ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਅਸਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਲੈ ਜਾਂਦੋਂ, ਕੀਹ ਸੇ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ? ਇਸ ਲਾਲ ਨੂੰ ਵੀਹ ਰਜਤਪਣ ਬਦਲੇ ਕੋਹਿਆ! ਹਾਂ ਕਾਲੂ! ਤੂੰ ਖਰਾ ਕਠੋਰ ਹੋਇਆ। ਲੋਕ ਦੀ ਹੀ ਸੋਚ ਕਰਦੋਂ: ਇਕੋ ਇੱਕ ਪੁਤਰ, ਚੰਦੋਂ ਸੁਹਣਾ, ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਨਾ, ਕੇ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਕੇ ਤੇਰਾ ਮੋਹ? ਨਾ ਤੁਧਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਇਥੇ ਦੀ। ਇਹ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਵਲੀ ਹੈ ਹਿਕੇ ਪਿਕਾਮਰ ਹੈ, ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਾਸ ਰਖਦਾ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਲੂੰ ਪੱਟ ਨਾ ਇਸਦਾ ਕਦੇ ਵਿਖਾਉਂਦਾ? ਪਰ ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਰੱਖਿਆਂ ਤੇ ਬਦਖੋਈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕੁਥਾਇ ਫਾਥਾ ਹਾਂ।" ਇਹ ਕਹਿ ਰਾਇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਭਰ ਆਇਆ ਤੇ ਛਮਾਂ ਛਮ ਧਾਰਾ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਹਿ ਤੁਰੀ "ਦੇਖ ਕਾਲੂ ਤੂੰ ਹੋਸ਼ ਕਰ! ਸੰਭਲ!"

ਕਾਲੂ—ਰਾਇ ਜੀ! ਆਪ ਵੱਡੇ ਹੋ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਕਾਰਦਾਰ ਹਾਂ, ਮੇਰਾਂ ਬੋਲਣਾ ਬਣਦਾ ਨਹੀਂ

ਪਰ ਦੇਖੋਂ ਨਾ ਜੀ!ਜਦ ਦੀ ਇਸ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਵੇਰੀ ਘਰ ਉਜਾੜਿਆ ਹੈਸੁ। ਹੁਣ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣੋ:-ਮੈਂ ਵਣਜ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਸੀ, ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਰਾਸ ਮੂੜੀ ਦੇ ਰੁਪੱਯੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲਾ ਦਿਤੇ। ਜੇ ਕਦੇ ਕੁਛ ਖੱਟ ਕਮਾ ਲਿਆਉਂਦਾ, ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਧਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਕਾਹਨੂੰ ਧੁਖਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਹੀ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲਾ ਦਿਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਲੋਭੀ ਹੈ,ਰੁਪੱਯਾਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ'।ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਟੋਰਿਆ ਸੀ,ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਟੋਰਿਆ ਸੀ?ਮੈਂ ਰੋਂਦਾ ਬੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਹੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦਾ ਪਹੇ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਿਆਣਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਆਇਆ ਪਰ ਇਸ ਕਾਈ ਮੱਤ ਨਾ ਸਿੱਖੀ। ਉਮਰ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਾਸੀ, ਟੱਬਰ ਕਿਵੇਂ ਪਾਲਸੀ, ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਟੋਰਸੀ, ਸੋ ਇਸ ਨੂੰ ਮੱਤ ਦੇਣ ਕਾਰਣ ਮੈਂ ਚੰਡਾਂ ਲਾਈਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੇਖੋ, ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਕੇ ਆਇਆ,ਬਾਹਰ ਲੁਕ ਰਿਹਾ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ,ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਗੁੱਸਾ ਆਵੇ ਕਿ ਨਾ ਆਵੇ?

ਰਾਇ–ਕਾਲੂ! ਨਾ ਆਵੇ ਗੁੱਸਾ,ਪਰ ਨਾ ਆਵੇ, ਇਸਨੂਰ ਇਲਾਹੀਉੱਤੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਆਵੇ,ਜਦ ਆਵੇ ਪਿਆਰ ਆਵੇ (ਫੇਰ ਰੋ ਪਿਆ)। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਅਜ਼-ਮਤਾਂ ਵੇਖਕੇ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜੋ ਨਾਨਕ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਘੱਲਿਆ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਈ ਸ਼ੈ ਹਈ। ਕਾਲੂ! ਜੋ ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਈ ਨਫੇਵੰਦਾ ਖਰਾ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਟੋਰਿਆ ਆਹਾ ਤਾਂ ਸੋਚ ਇਸ ਕੇ ਵਿਗਾੜ ਕੀਤਾ?ਇਸ ਤੋਂ ਖਰਾਸੌਦਾ ਹੋਰ ਕੇ ਆਹਾ, ਜੋ ਨਾਨਕ ਕੀਤਾ ? ਖ਼ੁਦਾਇ ਦੇ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਲਾਇਆ 'ਦਹ ਦੁਨੀਆ ਸੱਤਰ ਆਖਰ'ਏਸੇ ਸੱਚੇ ਸੌਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ। ਈਹੋ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਆਹਾ, ਜੋ ਨਾਨਕ ਕੀਤਾ*।

ਹੁਣ ਰਾਇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਖੋਖਰਾਂ ਤੋਂ ਦਾਸੀ ਘੱਲਕੇ ਰੁਪੱਯੇ ਅਣਵਾਏ, ਤੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ ਆਖਿਆ:'ਇਹ ਲਓ ਰੁਪੱਯੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਹੇਕਾਲੂ! ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਉਪੱਦਰ ਨਾਲਨੇਹੁ ਜੋੜਿਆ'।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਈ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ, ਕ੍ਰੋਧ ਲਹਿ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਕੁਛ ਰਾਇ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਵਲੀ ਪਿਕਾਮਰ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੈਣ ਮੀਟਣ ਮਗਰੋਂ ਕੁਛ ਚੁੱਪ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜੁੜ ਜਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਫੇਰ ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਵਾਲਾ ਝਾਕਾ ਲੰਘਿਆ ਜੋ ਅਪਣੇ ਤਪ ਕਰਨ ਦਾ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਤੇ ਐਉਂ ਕੁਛ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਰਾਇ ਉਹ ਸਾਧੂ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾਹੋਕੇ ਸਿਖਯਾ ਦੇਂਦਾਸੀ ਕਿਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਉਚਿਤ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਛਾ ਤੂੰ ਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤਪ ਛੋੜ ਭਗਤੀ ਕਰੇਸਾਂ। ਸੋ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਝਾਉਲਾ ਲੰਘਿਆ ਕਿ ਹੋਵੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਨਿਰੇ ਵਿਹਾਰਕਾਂ ਵਰਗੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਤਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਆਣ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਝਾਂਵਲਾ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਲੰਘ ਗਿਆ।ਨੈਣ ਖੁੱਲ ਗਏ ਤਾਂ ਰਾਇਬੁਲਾਰ ਦਾ ਹੁਜਰਾ ਹੈ ਤੇ ਦਸ ਸਰੀਰ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਾੜਾ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਝਲਕਾ ਡਿੱਠਾ, ਪਰ ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਤੇਰੀ ਪਰਬਲ ਮਾਇਆ! ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਪੈ ਗਈ, ਇਹ ਨਾਨਕ ਕਿੱਥੋਂ ਰਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਂਦਾ ?ਕਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਵਿਗਾੜ ਨਾ ਕਰਸਾਂ, ਫੇਰ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਏਸ ਫੁਰਨੇ ਤੇ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੇ; ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸ ਜਾਚ ਵਿਚ ਤੁਲ ਰਹੀ 'ਨਾਨਕ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨਲੈਕੀ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੇ' ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਦਿੱਤਾ ਸੱਚ, ਪਰ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਦਿਤਾ ਸੱਚ। ਹਾਂ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦਿੱਸੇ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਇ ਦੇ ਦਰ-ਬਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਫ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਹੀ ਪੁੱਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰ ਨਾ ਜੋਗਾ ਪੁੱਤ, ਰਾਇਨੇ ਪਲੰਘ ਦੇ ਸਿਰ੍ਹਾਣੇ ਬਿਠਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਦਾਵਣ ਓਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਫੁਰ ਆਈ ਕਿ ਪੁੱਤ ਦੀ ਵਡਿੱਤ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਆ ਪਈ ਕਿ ਨਹੀਂ; ਰਾਇ ਕੂਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ

*ਹੁੜਕਾਣਾ ਪਿੰਡ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਵੇਂ ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਬੈਠੇ ਸਨ,ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੀ ਹੁਣ ਤੱਕ 'ਖਰਾ ਸੌਦਾ' ਹੈ।

ਐਵੇਂ ਅਜ਼ਮਤਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮਝਕੇ ਵਹਿਮੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਐਉਂ ਕਾਲੂ ਜੀਦੇ ਮਨ ਤੇਪਰਦਾ ਪਿਆਹੀਰਿਹਾ।

ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਰੁਪੱਯੇ ਲੈਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ। ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਪੁਤ ਹੈ ਤੇ ਇਹਅਸਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਹੈ;ਤੂੰ ਲੈ ਲੈ' ।ਤਦ ਕਾਲੂ ਨੇ ਹੱਸਕੇ ਆਖਿਆ: 'ਇਸ ਤਾਂ ਗੁਆਉਣਾ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਖੱਟਣ ਦੀ ਜਾਚ ਹੀ ਨਾ ਸਿੱਖੀ, ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਦ ਉਧਾਰ ਲੀਤਾ ਸੀ ?' ਤਾਂ ਰਾਇ ਫੇਰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਭਰ ਆਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ:—

ਸੁਨ ਕਾਲੂ ਤੁਝ ਕੋ ਸੁਧ ਨਾਹੀਂ । ਮਾਯਾ ਜਿਤੀ ਪਿਖਹਿਂ ਜਗ ਮਾਹੀ । ਸੁਭ ਵਰਤਹਿ ਨਾਨਕ ਅਨੁਸਾਰੀ । ਪਤਿ ਰਜ਼ਾਇ ਜਿਉ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਨਾਰੀ । ਸੰਪਤ ਸਰਬ ਤੁਰੰਗ ਮਤੰਗਾ । ਸਜੰਦਨ ਔ ਸੁਖਪਾਲ ਸੁਰੰਗਾ । ਔਰ ਜਿ ਮੁਝ ਘਰ ਸਭ ਵਡਿਆਈ । ਕਮਲ ਨੈਨ ਕਰੁਨਾ ਤੇ ਪਾਈ ।

[ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਕਾਲੂ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਯਾ, ਉਹ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਜੋ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਹਾਂ,ਪ੍ਰਤੀਤ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਜਗਤ ਮਖੌਲ ਦੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਧਨ ਸੱਚ, ਪਦਾਰਥ ਸੱਚ, ਮਾਲ ਸੱਚ, ਣਿਜ਼ਤ ਸੱਚ, ਹੁੱਦੇ ਸੱਚ, ਮਨਸਬ ਸੱਚ, ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਸੱਚ, ਪਰ ਸਿਦਕ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਤਨਜ਼ ਵਾਲੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ !!!

—o—

ਗੀਤ*

[ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਗੁਆਂਢਣ ਬਾਹਰੋਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਆਈ ਤੇ ਬੋਲੀ]

ਰੀ ਮਾਤ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ! ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜਾਹੁ ਜਗਾਉ ।
ਪਾਉਂ ਤੇ ਪਾਉਂ ਧਰ ਸੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਵਣੇ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਛਾਉਂ ।
ਮੱਝੀਆਂ ਜਾਇ ਪਈਆਂ ਵਿਚ ਖੇਤੇ
ਖਾਇ ਰਹੀਆਂ ਭਰ ਚਾਉ ।

ਮਾਤ ਤ੍ਰਿਪਤਾ (ਗੋਲੀ ਨੂੰ)—
ਜਾਹ ਨੀ ਦੌਲਤੇ ! ਦੌੜਦੀ ਜਾਹ ਤੂੰ,
ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਦੇਈਂ ਜਗਾਉ ।
ਭਰਨਾ ਨ ਪੈ ਜਾਏ ਕਿਤੇ ਉਜਾੜਾ
ਛੇਤੀ ਜਾ ਦੇਰ ਸੁ ਉਠਾਉ ।

ਬੀਬੀ ਨਾਨਕੀ (ਮਾਂ ਨੂੰ)—
ਸਾਈਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਏ ਵੀਰਨ,
ਸੁੱਤਾ ਨਹੀਂ ਓ, ਬਲ ਜਾਉਂ !
ਰਾਖਾ ਏ ਰੱਬ ਉਸ ਨੂਰ ਦਾ ਅੰਮੀਏਂ !
ਵਿਘਨ ਦੀ ਕੋਈ ਨ ਥਾਂਉਂ ।

(ਦੌਲਤਾਂ ਨੂੰ)—
ਤੌਖਲੇ ਵਿੱਚ ਨ ਭੱਜ ਨੀ ਦੌਲਤੇ !
ਨੱਸ ਨ ਖਾਈਂ ਘਬਰਾਉ ।
'ਵੀਰ ਦੇ ਪਜਾਰੇ' ਤੋਂ 'ਵੀਰ' ਵਿਛੋੜ ਨਾ,
ਵਿੱਥ ਨਾ ਮਿਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉ ।
ਸੋਖਾ ਏ ਤੋੜਨ, ਜੋੜਨ ਉਖੇਰੜਾ,
ਮਿਲਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਉ ।

ਚੀਰ ਨਾ ਛੇੜੀਂ, ਤੂੰ ਦੇਖਕੇ ਆਵੀਂ,
ਮੂਹ ਜਾ ਸੱਚੜੀ ਲਜਾਉ ।

ਦੌਲਤਾਂ (ਮੁੜਕੇ ਆਕੇ)—
ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੇ ਭੀੜ ਹੈ ਲੱਗੀ
ਵਿੱਚ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਥਾਉਂ ।
ਨਾਨਕ ਹੈ ਓਥੇ ਤੇ ਮਾਲਕ ਬੀ ਓਥੇ
ਤੇ ਰਾਹਕ ਮੰਗੇਦੜਾ ਨਜਾਉਂ ।
ਰਾਇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਦੇਖਕੇ ਆਏ,
ਆਖਦੇ ਰਾਇ ! ਬਲ ਜਾਉਂ !
'ਖੇਤ ਹੈ ਲਹਿਰਦਾ ਹਰਿਆ ਹਰਜਾਵਲ,
ਤੀਲੇ ਦਾ ਨਾ ਉਜੜਾਉ ।
'ਝੂਠੀ ਹੈ ਨਾਲਸ਼ ਤੇ ਕੂੜਾ ਹੈ ਰਾਹਕ,
ਮੁਣੀਂ ਤੂੰ ਤਪੇ ਦੇ ਰਾਉ !'
ਰਾਹਕ ਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਖੇਤ ਤਾਂ ਖਾਧੜਾ
ਮੱਝੀਆਂ ਨੇ ਭਰ ਚਾਉ ।'
'ਐਪਰ ਏ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਰਾਇ ਜੀ !
ਨਾਨਕ ਹੈ ਕੁਈ ਉਲਜਾਉ ।'
ਰਾਇ ਤਦ ਤੱਕਿਆ ਨਾਨਕੇ ਵਲ ਨੂੰ,
ਨਾਨਕ ਇਹ ਕੀਤਾ ਅਲਾਉ :—
'ਰਿਜਕ ਸੰਬਾਹਿੰਦਾ ਰਾਜ਼ਕ ਹੈ ਆਪੇ,
ਪੈਜ ਸਵਾਰੇ ਹਰਿ ਰਾਉ !
'ਓਸਦਾ ਜੇ ਤੂੰ ਹੋ ਰਹੇਂ ਰਾਇ ਜੀ !
ਤੇਰਾ ਬੀ ਓਹ ਹੋ ਜਾਉ ।

*ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੩ (੧੯੪੧ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾ: ਸ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ । 72

ਤਿਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ

ਅਰਸ਼ੀ ਨੂਰ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ* ।

੧. [ਤਿਲਵੰਡੀਓਂ ਵਿਦੇਗੀ]

ਹਾੜੀ ਦਾ ਫਸਲ ਵੱਢਿਆ ਤੇ ਗਾਹਿਆ ਜਾਰੇ ਘਰੀਂ ਅੱਪੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਤੂੜੀਆਂ ਦੇ ਮੂਸਲ ਬੱਝ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਕਹਿਰ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਬਾਰਾਂ ਭੱਠ ਤਪਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਸੁੱਕ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਪੁਰੇ ਦੀ ਹਵਾ ਵਗ ਪਈ.ਤੇ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਘੱਟਾ ਮਿੱਟੀ ਉੱਡਣ ਮਗਰੋਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘੱਟਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਕਿਣਮਿਣ ਹੋਣ ਲੱਗੀ. ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕੀ, ਗੜਗੱਜ ਪਈ, ਮੀਂਹ ਮੋਲ੍ਹੇਧਾਰ ਹੋ ਲੱਥਾ, ਸਾਰੇ ਜਲਥਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਪਹਿਰ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਬਰਖਾ ਖੜੋ ਗਈ। ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੱਖੀਂ ਸੁਖ ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਲੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਘਣੇ ਵਣ ਹੇਠਾਂ ਪਲੰਘ ਡੱਠਾ ਹੈ, ਉਤੇ ਪਿੜੀਆਂ ਦਾਰ ਖੇਸ ਵਿਛਿਆ ਤੇ ਰਾਇ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਤੱਪੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਇਕ ਦਾਸ ਕੋਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਆਖਿਆ:-

ਰਾਇ ਜੀ! ਜੈਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ—ਭਲਾ ਹੋਇਆ, ਕਾਂਈ ਚੌਂਕੀ ਢਿਛਾ ਦੇਹ।

ਨੌਕਰ ਨੇ ਇਕ ਸੁਹਣੀ ਚੌਂਕੀ ਡਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਜੈ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆਪੋ ਦੇ ਅਦਬ ਅਦਾਬ ਆਦਰ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਸਹਜ ਨਾਲ ਆਖਿਆ:-

ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਦਾਸ! ਅਸਾਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਖੇਚਲ ਪਾਈ ਪਰ ਏਹ ਨੂਰਵਾਲੇ ਨਾਨਕ ਪਾਰੋਂ ਪਾਈ ਹੈ; ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਭਲਾ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਅਸਾਂ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਕਾਲੂ ਖੁਣਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤੁਸਾਡੀ ਜ਼ਿਲਾਦਾਰੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਬੀ ਹੁਣ ਕੁਛ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਐਤਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹਾੜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਿਹੁੰ ਏਥੇ ਹੀ ਕੱਟੇ ਹਨ, ਤੁਸਾਡਾ ਨਾਨਕ ਪਾਰੋਂ ਕਿਵੇਂ ਖਿਆਲ ਹੈ?

ਜੈਰਾਮ ਦਾਸ—ਰਾਇ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਖੱਤ੍ਰੀ ਲੋਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਉੱਪਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ, ਪਰ ਤੁਸਾਡੀ ਦਇਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਲੱਛਣ ਡਾਢੇ ਚਾਨਣੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਛੱਡਕੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ ਨਾਨਕ। ਭਾਈਆ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਮਲੋ ਮੱਲੀ ਵਿਆਹ ਬੀ ਦਿੱਤਾ†. ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਵੱਲੇ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਿਰਾ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਡਾਢਾ ਅਮੰਨਾਂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕ ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਹੈ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ—ਸਾਂਈ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੇ, ਫੇਰ ਜਦ ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਰਮਜ਼ ਪਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਲੋੜੀਏ ਜੋ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਔਖ ਨਾ ਪਾਵੇ।

ਜੈਰਾਮ—ਜਿਵੇਂ ਤੁਸਾਂ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾਇ ਹੋਵੇ।

ਬੁਲਾਰ—ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰੋਂ ਤਾਂ ਘਣਾਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਯਾ ਬੀ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਕੋਈ ਜਾਨ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭਰਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹਾਂ, ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਰੜਖੇੜ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮੇਟੀਏ। ਇਹ ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਥੀਂ ਜਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਰੱਬ ਰੱਤੇ ਨੂੰ ਅਸਾਡੇ ਤੱਪੇ ਵਿਚ ਤਸੀਹਾ ਮਿਲੇ। ਬਹੁ ਸੋਚਕੇ ਇਹੋ ਫੁਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕ ਘਰ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਚਿੱਤ ਆਖੁਸੁ ਤਾਂ ਕੁਛ ਕਿਰਤ ਕਰੇ, ਨਾ ਆਖੁਸੁ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਰਵੇ, ਮਾਇਆ ਉਸ ਜੋਗੀ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਬਹੁਤੇਰੀ ਹੈ।

ਜੈਰਾਮ—ਤੁਸਾਂ ਸੱਤਿ ਆਖਿਆ ਹੈ; ਹੁਣ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਇ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ

---

*ਇਹ ਲੇਖ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੨ (੧੯੨੧ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਘਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਤੇ ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਆਹ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਜਾਕੇ ਹੋਇਆ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਲੈ ਜਾਵਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਨੋਂ ਦਿਲੋਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇਵੋ।

ਰਾਇ–ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ, ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ, ਜੋ ਨਾਨਕ ਅਪਣੇ ਰੰਗ ਰਵੇ, ਤਿਸਨੂੰ ਖੇਚਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਜਾਓ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਉਸਦਾ ਭੇਤ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਜੋ ਬੇਟੀ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਭਰਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨੂਰ ਕਰਕੇ ਜਾਤਾ ਹੈ।(ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ ਤੇ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਕੇ) ਅਸਲ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦਾ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਭੋਲੇ ਭਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਹਣਾ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦੇ। ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਕੁਛ ਡਾਢਾ ਪੜਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੈ ਹੀ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਸਿਆਣਨਾ ਔਖਾ। ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੇਦੀ ਤਾਂ ਦਿਵਾਨਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਹੀ ਪਛਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਓਹ ਪਿਕਾਂਬਰ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਸਿਞਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈ।

ਜੈਰਾਮ (ਗੱਲ ਟੁੱਕਕੇ)–ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਿਰਾ 'ਨੂਰ' ਸਿਞਾਤਾ ਹੈ।

ਰਾਇ–ਭਲਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਘਰਦਿਆਂ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਨੇ ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੋਹਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਪਰਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਇਕ ਏਥੇ ਡੂੰਮ ਹੈ, ਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਰ ਜਾਣਾ' ਆਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਪੁੱਤ ਮੋਏ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਬੀ ਇਹੋ ਆਖਦੀ ਸੀ। ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪੇ 'ਮਰ ਜਾਣਾ,ਮਰਜਾਣਾ' ਆਖੀ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰੇਗਾ। ਉਹ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਹਿਕੇ 'ਰੱਬੀ ਇਲਹਾਨ*' (ਕੀਰਤਨ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਰਦਾਨਾ' ਆਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਮਰਦ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬੀ ਓਸ ਦਾ ਰਾਗ ਸੁਣਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਉਸ 'ਮਰ ਜਾਣੇ' ਦਾ ਹਾਫ਼ਜ਼ਾ ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤਾਨ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਐਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੀ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਰਾਤਾਂ ਘਰ ਕਦੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਘਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ-ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੰਗਲ ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਮਰਦਾਨਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸੁਰਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਣ ਖ਼ੁਦਾ ਖ਼ੁਦਾ ਗੂੰਜ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਕੀਹ ਜਾਣੇ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵਾਂ, ਪਰ ਅਸਾਂ ਤੇ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ–'ਆਸਾ' ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਆਪ, ਉਹ ਰਾਗ ਡਾਢਾ ਦਿਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਦਿਹਾੜੀ ਨਾਨਕ ਖੇਤਾਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਓਪਰੇ ਲੋਕ, ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜਾ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਰੱਬ ਰੱਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਧੂ ਫਕੀਰ ਬੀ ਅਸਾਂ ਸੁਣੇ ਹਨ ਜੋ ਆਕੇ ਅਦਬ ਅਦਾਬ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋਤਸ਼ੀ, ਪਾਂਧਾ, ਕਾਜ਼ੀ, ਮੁੱਲਾਂ, ਵੈਦ, ਜੋ ਜੋ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਯਾ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਆਏ ਸਾਰੇ ਹੁਣ ਨਾਨਕ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਉੱਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਗੱਲੇ ਉਸਨੂੰ ਤਾਉ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਘੜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰੀ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ, ਜੰਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਹਣਾ ਨਾਨਕ ਦਿਲਗੀਰੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰ ਸਿਞਾਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਰੰਗੇ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਇਹ ਗੱਲ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਲੈ ਜਾਓ; ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇਗੀ। ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਉਹਨਾਂ ਜੋਗੀ ਬਹੁ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਤਸੀਹਾ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ।

ਜੈਰਾਮ–ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਜੋ ਰਜ਼ਾਇ ਆਪ ਦੀ, ਮੈਂ ਯਤਨ ਲਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਮਿੱਤ, ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਭਾਈਆ ਕਾਲੂ ਜੀ ਆਪਦੇ ਧਨ ਨਾਲ ਪਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਲਿਆਂ ਲਾਜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈਆ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਾਵਾਂਗਾ ਜੋ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਲਈ ਕਿਰਤ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਰਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਰ ਲੈਸਾਂ ਤਦੋਂ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਸੱਦੇ ਉੱਪਰ ਟੋਰ ਦੇਵਿਆ ਜੇ,ਫੇਰ ਆਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਟੋਰ ਦੇਣਗੇ। ਸੋ ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਹਿਲੋਂ ਜਾਕੇ

*ਅਰਬੀ–ਇਲਹਾਨ=ਸੰਗੀਤ।

ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਦੇ ਟੋਲ ਕਰਾਂਗਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਦਿੱਸੀ ਤੇ ਨਹੁੰ ਅੜਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਦਾ ਲੈਸਾਂ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ—ਜੈਰਾਮ ਪੁੱਤ੍ਰ! ਤੂੰ ਭਲੀ ਬੁਧਿ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਵਾਹਵਾ ਗੱਲ ਫੁਰੀ ਹੈ, ਜੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਨਵਾਬਨੂੰਅਸਾਂ ਵਲੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਆਖ ਦੇਣਾ।

ਜੈਰਾਮ—ਭਲਾ ਜੀ!

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਜਾਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਹੋਕੇ ਜੈਰਾਮ ਘਰ ਆਇਆ। ਖਰੇ ਸੌਦੇ ਵਾਲਾ ਮਾਮਲਾ ਅਜੇ ਸੱਜਰਾ ਹੀ ਸੀ। ਜੈਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ। ਕਾਲੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਿਕੰਮਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਡੂਮਾਂ ਤੇ ਸਾਧਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਅਸਮਾਨ ਵਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਬਨਾਂ ਵਲ ਵੇਂਹਦਾ ਹੈ, ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਬਿਜਲੀ ਮੀਂਹ ਤੱਕ ਤੱਕ ਬਉਰਾਨਾ ਹੋ ਹੋ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਟੱਬਰ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲਦਾ, ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਿਉ ਦਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਵਟਾਉਂਦਾ, ਦੇਖੋ ਜੇ ਬਦੇਸ਼ ਜਾਕੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰੇ ਲਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਭੀ ਭਲਾ ਹੈ। ਸੋ ਕਾਲੂ ਨੇ ਆਗਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜੈਰਾਮ ਨੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਅੱਪੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਵਾਬ ਨਾਲ ਗਲ ਜਾ ਕੀਤੀ। ਨਵਾਬ ਦੇ ਪਾਸ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਭਲੇ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਾਂ, ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ ਜੋ ਅਸੀਂ ਦੇਖੀਏ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਗਉਂ ਦਾ ਕਾਰਦਾਰ ਅਸਾਂ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਮੋਦੀ ਰੱਖ ਲਵਾਂਗੇ।

ਘਰ ਆ ਕੇ ਜੈਰਾਮ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆ ਜਾਣ!

ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਜਗਤ ਦਾਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਨੂੰ ਟੁਰੇ। ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਨਾਨਕ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਲਈ ਟੁਰਿਆ ਹੈ, ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਜੋ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕਾਰੇ ਲਗ ਪਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਗਲ ਇਹ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਤੇ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਗੜਵਾ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਸੁਆਲੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਬੜਾ ਖੁਣਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਤੋਰਨਾ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਸੁਖਾ ਗਿਆ। ਰਾਇਬੁਲਾਰ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉੱਚੇ ਦਿਲ ਵਾਲਾ ਰਬੀ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ, ਉਸਦੇ ਸੋਹਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਚੋਟਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਆਰਾਮ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਉਦਾਸ ਸਨ ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਵਿੱਛੁੜ ਚੱਲਿਆ ਹੈ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ "ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਬੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਂ, ਘਰ ਦਾ ਕੀ ਸੁਆਰਦੇ ਸਾਂ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਜੇਹੇ ਘਰ ਰਹੇ ਤੇਹੇ ਪਰਦੇਸ ਗਏ"। ਪਰ ਉਸ ਸਤਿਵੰਤੀ ਨੇ ਆਖਿਆ "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਆਹੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਆਹੀ। ਜੀ, ਏਹ ਸੰਸਾਰ ਮੇਰੇ ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਨਾਹੀ*"। ਤਦ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ: "ਚਿੰਤਾ ਕਿਛੁ ਨਾ ਕਰ, ਦਿਨ ਦਿਨ ਤੇਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ*"। ਇਸ ਪਰ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕੀਏ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਕਾਈ ਬਣਸੀ ਤਾਂ ਸਦਾਇ ਲੈਸਾਂ*"। ਫੇਰ ਉਹ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤੀ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ, ਗਰੀਬੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਮਨਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਕਲਾਂ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨੋਂ ਭੁੱਲਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਰਹੀ ਰੱਬੀ ਜੋਤ, ਘਰ ਛੱਡਕੇ ਟੁਰੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇਗਾ, ਪਰ ਰਬ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿੱਠੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਧਰ ਲੈ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਰਾਇਬੁਲਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦੈਗੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਫ਼ਤ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਾਰੇ ਆਏ। ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਟੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਰਾਇ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਹੇ ਰੱਬੀ ਜੋਤ! ਮੈਨੂੰ ਆਗਜ਼ਾ

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਕਰੋ ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕਰਾਂ ?"

ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਕੇ ਕੁਛ ਆਖਿਆ: ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ:-

ਜੇ ਤੂੰ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਕ ਹੁਕਮ ਹੈ, "ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਬਲ ਕੰਮ ਨਾ ਸਾਰ ਸਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਜਾਵੀਂ।"

੨. [ਮੋਦੀਖਾਨਾ]

ਘਰੋਂ ਟੁਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਅੱਪੜੇ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਮਿਲਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ, ਜੈ ਰਾਮ ਨੇ ਬੜਾ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਜੈਰਾਮ ਨਵਾਬ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਲੈਕੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਆਖਿਆ: ਏਹ ਬਹੁੰ ਦਿਆਨਤ ਦਾਰ ਪੁਰਖ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਭਲਾ ਹੈ, ਵਿਦਜਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਤੇ ਲਾਓ*। ਸੋ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਸਪੁਰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਖਾਨ ਵਲੋਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਮਿਲਿਆ, ਕੁਛ ਅਲੂਫਾ ਅਰਥਾਤ ਰਸਦਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਕੁਛ ਤਲਬ।

ਕੰਮ ਮੋਦੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੱਛਾ ਨਿਭਣ ਲੱਗਾ, ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਸੁਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਰੱਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ ਪੂਰੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਮਿਲੇ। ਸਾਰੇ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਅਫ਼ਸਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੋਂ ਸਾਮਾਨ ਮਿਲਦੇ ਸੇ, ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਨ-ਤਾਈ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਵੀ ਅੱਪੜ ਗਈਆਂ ਕਿ ਨਵਾਂ ਮੋਦੀ ਕੋਈ ਸੱਚ ਪੁਤਰ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਜੋਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਹਰੇਕ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਹੇਮਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਨਾ ਸਰ-ਕਾਰ ਨਾਲ, ਨਾ ਪਰਜਾ ਨਾਲ ਤੇ ਨਾ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨਾਲ। ਨਵਾਬ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਆਖੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਸੋ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ।

ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਜਸ ਪਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਨਿਬਾਹਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਪਣੇ ਰੱਖੀ ਰੰਗ ਨੂੰ ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰੇ। ਉਹੋ ਸੁਭਾਉ, ਉਹੋ ਸ਼ੌਕ, ਉਹੋ ਵਰਤਾਉ। ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਇਕ ਵੇਈਂ (ਛੋਟੀ ਨਦੀ) ਏਥੇ ਵਗਦੀ ਜੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਬਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ, ਕਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸੁਹਣੀ ਬਰੇਤੀ ਵਿਚ।ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਕੇ ਤਿਲਕ* ਲਾਇਕੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਆਪਣਾ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਿਹਲਿਆਂ ਹੋਕੇ ਘਰ ਆਉਣਾ, ਪਰ ਇਸ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਬੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮੇਂ ਐਸੇ ਆ ਜਾਣੇ ਕਿ ਆਪਦੇ ਨੈਣ ਹੋਰ ਰੰਗੇ ਹੋ ਜਾਣੇ ਤੇ "ਤੇਰਾ ਤੇਰਾ" ਦੀ ਧੁਨਿ ਬੱਝ ਜਾਣੀ। ਐਸੀ ਧੁਨਿ ਬੱਝਣੀ ਕਿ ਕਿੰਨਾਂ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਏਸੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਤਾਰ ਪ੍ਰੋਤੇ ਤੇ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਲੰਘ ਜਾਣਾ, ਪਰ ਕੰਮ ਅਪਣਾ ਪੂਰਾ ਫੇਰ ਵੀ ਕਰ ਆਉਣਾ। ਜੋ ਰਸਦਾਂ (ਜਾਂ ਅਲੂਫਾ) ਸਰਕਾਰੋਂ ਮਿਲਦਾ ਉਹ ਅੰਨ ਘਰ ਪੱਕਦਾ।ਬੇਬੇ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਹੁਣ ਏਥੇ ਆ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਅੰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਕਾਉਣਾ, ਪਰ ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਘਰ ਆਉਣਾ ਕਈ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਆਉਣੇ ਤੇ ਪੱਕਾ ਅੰਨ ਸਭ ਨੂੰ ਛਕਾ ਦੇਣਾ।

ਤਲਵੰਡੀ ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੀ ਇਕਦੋ ਵਾਰੀ ਮਿਲ ਗਏ.ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜਸ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਖਾ ਮਰ-ਦਾਨਾ ਆਇਆ ਫੇਰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਕਈ ਸਤਿਸੰਗੀ ਮਿੱਤ੍ਰ ਆ ਗਏ। ਕਈ ਹੋਰ ਤਲਵੰਡੀ ਵਾਸੀ, ਜੋ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਆਉਣ ਲੱਗ ਗਏ।ਗੁਰੂ ਜੀਨੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਅੰਨਬਸਤ੍ਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਆਪਣੀ ਔਂਦਣ ਵਿਚੋਂ

---

*ਨਵਾਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ-ਵਜ਼ੀਰ-ਬੀ ਆਖਿਆ ਪਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਇਸ ਲੇਖ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਦੋ ਡੇਢ ਸੌ ਬਰਸ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੇ ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਰਸਦਾਂ ਨਵਾਬ ਤੋਂ ਲਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਕਈ ਨੌਕਰ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨਾਂ ਵਿਚ ਖਿੜ ਆਇਆ। ਕਈ ਰੱਬੀ ਬੰਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਬੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਮਹਿਕ ਉਠੇ, ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਬੀ ਆਉਣ ਤੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋਣ ਲਗ ਪਏ*। ਬੜਾ ਅਨੂਪਮ ਠਾਠ ਬੱਝ ਗਿਆ।

ਸੂਚਨਾ—ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਨਾਮ ਅਜ ਤਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ: ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਹਾਲ ਹੇਠਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

੬. ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ† ।

੧.

ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਤ੍ਰੇਲ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੈਣ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਤੇ ਸੁਹਾਵੀ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਪਹਿਰਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਵਜਿਆ। ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਪੂਰੇ ਦੇ ਗਗਨਾਂ ਵਿਚ ਧਨੁਖ ਵਾਂਙੂ ਪਤਲਾ ਹੋਇਆ ਮਿੱਠੀ ਮੱਧਮ ਚਾਨਣੀ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋ ਨਾਲ ਰਲਾਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਘੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਚੁਫੇਰੇ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਗਰੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ। ਬਨ ਬੀ ਮੋਨਧਾਰੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਵੇਈਂ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਚੁਪ ਚਾਪ। ਅਚਾਨਕ ਜਲ ਦੇ ਹਿੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਇਧਰ ਤ੍ਰਿਪਹਿਰੇ ਤੇ ਘੜਿਆਲੀ ਨੇ ਟੰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਧਰ ਵੇਈਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਇਕ ਡੁਬਕੀ ਲੱਗਣ ਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸੁਹਣੀ ਤਾਰੀ ਲਾਈ ਜਾਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸੱਦ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ।

"ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਤਰਿਆ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਭਾਵੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥" [ਬਿਲਾ: ਵਾ: ਮਹਲਾ ੧

ਐਸ ਵੇਲੇ ਕੌਣ ਇਸ ਸੁਭਾਗ ਵੇਈਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਆਪ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਨਾਉਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਬੈਠਣ ਦੀਆਂ ਜਾਚਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸੁਭਾਗ ਦਰਸ਼ਨ ਉਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆਂ ਸੀ:—

"ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ॥ ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥" [ਮਾਝ ਵਾ: ਮ: ੨

ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਵੇਈਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆਈ, ਕਪੜੇ ਪਹਿਨੇ, ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਇਕ ਥੜੇ ਤੇ ਬਿਰਾਜ ਗਏ, ਹਾਂ, ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਪਹਿਲੋਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕੇ, ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਅਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਫੇਰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਰਸ ਭਰੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਸੱਦ ਨਿਕਲੀ:—

ਪੇਵਕੜੈ ਧਨ ਖਰੀ ਇਆਣੀ ॥ ਤਿਸ ਸਹੁ ਕੀ ਮੈ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ॥ ੧ ॥ ਸਹੁ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਦੂਜਾ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਮੇਲਾਵਾ ਹੋਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਹੁਰੜੈ ਧਨ ਸਾਚੁ ਪਛਾਣਿਆ ॥ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਅਪਣਾ ਪਿਰੁ ਜਾਣਿਆ ॥੨॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਐਸੀ ਮਤਿ ਆਵੈ ॥ ਤਾਂ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥੩॥ ਕਹਤੁ ਨਾਨਕ ਭੈ ਭਾਵ ਕਾ ਕਰੇ ਸੀਗਾਰੁ ॥ ਸਦ ਹੀ ਸੇਜੈ ਰਵੈ ਭਤਾਰੁ ॥ ੪ ॥ ੨੭ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧

ਆਸਾ ਦੀ ਇਹ ਦਿਲ-ਖਿੱਚ ਧੁਨੀ ਇਸ ਸੁਹਾਉ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਸੁਰੀਲਾ ਸਰੂਰ ਦੇਕੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਗਾਵਨਹਾਰ ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਗੰਮ ਗਤੀ ਵਿਚ ਰਸਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਹਰੋਂ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਚੁਪ ਚਾਪ ਹਨ. ਮਾਨੋਂ ਏਕਾਂਤ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਭਾਉ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਰੂਪਧਾਰੀ

---

*ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ' ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਵੇਗੀ।

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੱਤਕ ਦੀ ੨੯ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੪, ਬਿ: ੧੯੮੯, ਨਵੰਬਰ ਦੀ ੧੩ ਸੰ: ੧੯੩੨, ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂੰਨਿਆ ਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹੋਕੇ ਟਿਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮੱਧਮ ਚਾਂਦਨੀ ਦੀ ਲੋ ਵਿਚ ਰੂਹਾਨੀ ਚਿਹਰਾ ਐਉਂ ਭਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਆਦ, ਰਸ,ਆਨੰਦ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਆਭਾ ਦੇਂਦੀ, ਚੁਫੇਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨੈਣ ਤਾਰੇ ਹੋਕੇ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਤੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਛਕੇ ਜਾ ਰਹੇ-ਹਨ। ਹਵਾ ਸਪਰਸ਼ ਪਾਕੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿੱਠੀ ਚਾਂਦਨੀ ਪਾਰੇ ਦੇ ਛੰਭ ਵਾਂਙ ਟਿਕ ਰਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਟਿਕਾਉ ਵਾਲਾ ਰਸ ਭਰਿਆ ਸੁਹਾਉ ਹੈ ਕਿ ਸੂਹਜ ਆਪ ਇਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਰਸ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਸੁਹਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਸਮਾਂ ਛੋਪਲੇ ਛੋਪਲੇ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਰ ਛਿਨ ਤੇ ਹਰ ਛਿਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਚਸਾ 'ਰਸ ਰੂਪ ਦਾਤਾ' ਜੀ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧਤ ਹੋਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਮਲਕੜੇ ਮਲਕੜੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਮਾਨੋਂ ਅਕਾਲ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਕਾਲ ਭੀ ਅਪਣੇ ਅਟਿਕਵੇਂ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸੁਫਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਾਲ, ਪਰ ਇਉਂ ਜਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਮਾਨੋ ਟਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਤੇ ਲਿਪਟ ਰਿਹਾ ਹੈ 'ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਨੂੰ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੋਦੀ ਦਾ ਚੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਦੇ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਬਲਿਹਾਰ! ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਅਨੰਦ ਦਾਤਾ ਫੁਹਾਰ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਦ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਓਥੇ ਏਥੇ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ; ਜਿੱਥੇ ਯਾਦ ਕਰੋ; ਪਿਆਰ ਕਰੋ, ਦਿਲ ਦੀ ਚਸਕ ਨਾਲ ਚੇਤੇ ਕਰੋ, ਓਥੇ ਹੀ ਦਾਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਪਣੀ ਇਹ ਰਸ ਰੂਪ ਛੁਹ!

੨.

ਵੇਖੋ ਏਥੋਂ—ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ—ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਕੋਹ ਪਰੇ ਹੀ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ—ਮੈਲਸੀਹਾਂ, ਇਥੋਂ ਦਾ ਚਉਧਰੀ ਹੈ ਭਗੀਰਥ, ਬੈਠਾ ਹੈ ਧਿਆਨ ਜੋੜਕੇ ਇਕ ਭੈ ਵਾਲੀ ਪਰ ਬੀਰ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ। ਅੱਜ ਬੈਠਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ,ਮੁੱਦਤਾਂ ਦਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ*।ਆਇਆ ਸੀ ਕੋਈ ਸ਼ਾਕਤਿਕ—ਤੰਤ੍ਰ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਜਾਣੂ—ਆਪਣੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਵਿਗਯਾਨ। ਦੱਸ ਗਿਆ ਕਾਲੀ ਮਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਭਗੀਰਥ ਮੈਲ-ਸੀਹਾਂ ਦੇ ਚਉਧਰੀ ਨੂੰ। ਲਗ ਰਿਹਾ ਚਉਧਰੀ ਤਦ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ?ਚਿਤ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਪਰ ਚਿਤ ਹਲਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਠੰਢ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਟੋਟ ਜਿਹੀ, ਕੁਛ ਭਾਰਾਪਨ ਜਿਹਾ, ਕਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਛ ਸੱਖਣੋਪਣ ਜਿਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ—ਇਹ ਤਾਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਜੋੜੋ, ਮਨ ਜੋੜੋ ਉਸ ਤੇ ਮਨ ਕੁਛ ਟਿਕਣ ਲਗ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਇਉਂ ਟਿਕਿਆ ਮਨ 'ਭਾਉ' ਬਿਨਾਂ,ਕੀਹ ਸਾਰੇਗਾ?ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਨਾਲਕੁਛ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਜਾਏ ਤਾਂ ਵਧਜਾਏ,ਪਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਰੋਜਨ ਤਾਂ ਹੈ 'ਜੀਵਨ ਦਾਤਾ ਨਾਲ ਮੇਲ'। ਜੀਵਨ ਦਾਤਾ ਹੈ ਚੇਤਨ, ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਰਬ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਾਣ, ਸਰਬ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਜਿੰਦ, ਅਸੀਂ ਬੀ ਹੋਏ ਰੂਹ, ਜਿੰਦ। ਜਿੰਦ ਨੇ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਜਿੰਦੜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਅਮਿੱਤ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਹੈ। ਦੁਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਹੁੜੀ ਜਿੰਦ ਨੇ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਜਿੰਦ ਨਾਲ ਵਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੋ ਜਿੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਹਾਰ ਵਸਤੂ 'ਪਿਆਰ' ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਿੰਦੜੀ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ 'ਪਯਾਰ'।

'ਵਿਭੂਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ' ਅਪਣੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਮਰਥ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੈਨ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਦੇ ਮੇਲੇ—ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲੇ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ ਸਕਦੇ। ਕਿਉਂ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮਨ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਲ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਦੀਸਣਹਾਰ ਦੇ, ਜੋ ਬਿਨਸਣਹਾਰ ਹੈ, ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

• ਭਗੀਰਥ ਨੂੰ ਦੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਸ਼ਾਕਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ, ਜੋ ਵਿਭੂਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਬਲ ਹੋ ਆਵੇ

*ਮੈਲਸੀਹਾਂ ਵਿਚ ਆਖੀਐ ਭਾਗੀਰਥ ਕਾਲੀ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥ [ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ

ਮਨ ਦੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਲਈ ਭਗੀਰਥ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਆਤਮ ਮੇਲ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਗੀਰਥ ਸਾਧਨ ਕਰ ਕਰਕੇ ਬੀ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮਨ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਹੁਣ ਭਗੀਰਥ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਵੇਰ। ਅਪਣੀ ਪੂਜਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਧਿਆਨ ਵੀ ਉਸੇ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਠੰਢ। ਜਗਿਆਸੂ ਲਈ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲਗ ਪਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਠੰਢ ਨਾਂ ਪਵੇ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ 'ਪੀੜਾ ਦਾ ਦੁਖ' ਦਾਰੂ ਲਈ ਟੋਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਗੀ-ਰਥ ਆਏ ਗਏ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਦੁੱਖ ਕਹੇ ਤੇ ਦਾਰੂ ਪੁੱਛੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਮੂਜਬ ਉੱਤਰ ਦੇਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਨਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਉਪਾਸਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਇਹ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਦਾਤੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਬੀ ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸੇ ਮੂਰਤੀ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਕਲਜਾਨ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕਰੇ, ਪਰ ਉੱਤਰ ਕੋਈ ਨਾ ਆਵੇ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬੀ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਸੀ:—

"ਤੂ ਕਹੀਅਤ ਹੀ ਆਦਿ ਭਵਾਨੀ ॥ ਮੁਕਤਿ ਕੀ ਬਰੀਆ ਕਹਾ ਛਪਾਨੀ ॥" [ਗੋਂਡ ਨਾਮ:

ਇਹੋ ਗਲ ਗ੍ਰੀਬ ਚੌਧਰੀ ਨਾਲ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ, ਸੁਖ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸੋ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸੇ ਮੂਰਤੀ ਦੀਆਂ ਉਸਤਤੀਆਂ ਤੇ ਭੇਟਾਂ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਾਤ ਬੀ ਓਥੇ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਉਸੇ ਕਾਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਸਕੇ ਦੱਸ ਗਿਆ ਕਿ ਕਲਜਾਣ ਕਰਨਹਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਮੋਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਲਸੀਹੇਂ ਆਏ ਤਾਂ ਭਗੀਰਥ ਆਪ ਪਾਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਭਗੀਰਥ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂ ਰਿਹਾ। ਤ੍ਰਿਪਹਿਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਠੇ, ਭਗੀਰਥ ਜਲ ਲੈ ਆਇਆ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਨੰਦ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ, ਹਾਂ, ਟਿਕ ਗਏ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਓਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਓਸ ਸਮੇਂ ਭਗੀਰਥ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਸ਼ਟਭੁਜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਝਾੜੂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ?" ਉਸ ਆਖਿਆ: "ਮੈਂ ਦੇਵੀ ਹਾਂ"। ਤਾਂ ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ "ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਏਥੇ ਝਾੜੂ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ?" ਉਸ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ "ਇਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਿਰ-ਗੁਣ ਰੂਪ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਕਤੀ-ਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਬਾਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਭਗੀਰਥ ਦਾ ਉਹ ਭੰਵਰ ਜਾਲ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕਦਾ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਲਜਾਣ ਦੀ ਦਾਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਹੈ।

੩.

ਭਗੀਰਥ ਹੁਣ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਲਗਾ ਕਰਨ। ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗੇ, ਬਸਤ੍ਰ ਚਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵੇਈਂ ਤੇ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਦੂਰ ਸਾਰੇ ਜਾ ਬਹੇ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰੇ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦੇ ਧਜਾਨ ਵਿਚ; ਅਤੇ ਦਿਨ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਿਤਾਵੇ*।

ਭਗੀਰਥ ਹੁਣ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਛੁੱਟਾ। ਵਿਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਵਿਕਾਰ ਹਨ ਮਨ ਦੀ ਇਕ ਗਤੀ—ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਦਾਰਥਾਂ ਵਲ ਖਿੱਚ ਖਾਕੇ

---

*ਰਹਿਤ ਭਇਓ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਤ ਕਰਹੀ। ਚਰਨ ਪਖਾਰ ਹਰਖ ਉਰ ਧਰਹੀ। ਜਿਉਂ ਕਰੁਨਾਨਿਧਿ ਦੇਹਿਂ ਰਜਾਈ। ਤੈਸੇ ਕਰੈ ਸਦਾ ਮਨ ਭਾਈ। ਬੀਤਜੋ ਅਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੁਝ ਕਾਲਾ। ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਤ ਰਿਦੇ ਬਿਸਾਲਾ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਭੋਗਣ ਦੀ। ਭੋਗਣ ਨਾਲ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਲ ਖਰਚ ਹੋਕੇ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖਰਚ ਹੋਕੇ ਮਗਰੋਂ ਨਿਤਾਣਪੁਣਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭੋਗਾਂ ਮਗਰੋਂ ਰੋਗ ਉਪਜਦੇ ਹਨ*। ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਰਸ ਹੈ ਹੀ ਆਪੇ ਦੇ ਖਰਚ ਹੋਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਦਾ ਫਲ। ਜਿਵੇਂ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਅਪਣੀ ਲੁਭਾਇਮਾਨਤਾ ਵਿਖਾਉਣ ਤੇ ਚਮਤਕਾਰ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਰਸ ਵਿਚ ਆਪਾ ਖ਼ਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਬਾਹਰਲੇ ਅਕਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਭੋਗ ਵੇਲੇ ਡੂੰਘੇ ਅਕਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹਿਕੇ ਛਾਈਆਂ ਪਾਕੇ ਉਸਤੇ ਮਾਨੋ ਮੈਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਮੈਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਭੋਗਾਂ ਤੇ ਅਕਸਾਂ ਦੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ ਦੀ ਧੁੰਦ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਧੁੰਦ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਦੇ 'ਭੋਗ-ਅਭਯਾਸ' ਕਰਕੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇੰਨੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਬਿਰਤੀ ਬਾਹਰ ਮੁਖ ਹੀ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਨ ਤੋਂ ਇਹ ਕਬਜ਼ਾ ਤਾਂ ਉਠਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਸੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਸੇਵਾ। ਫਿਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਪਾਠ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਕੀਰਤਨ। ਫਿਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ—ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ। ਫੇਰ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੇਵਾ—ਸਰੀਰ ਦਾ ਤੇ ਅਪਣੱਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੱਲ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦਾ 'ਆਪਾ ਲੋਚਨ' ਦਾ ਥਰ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਕੰਡੇ ਤੇ ਤੋਲ ਤੋਲ ਕੇ ਲਾਹੇ ਤੇ ਤੋਟੇ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸਰ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੇਥਵੇ ਖਿੰਡਾਉ ਤੋਂ ਮਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਰੁਖ ਪਕੜਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਧੁਰੋਂ ਆਈ ਸੀ। ਸੋ ਬੇਮਲੂਮ ਪਾਠਕ ਦੇ

*ਭੋਗੀ ਕਉ ਦੁਖੁ ਰੋਗ ਵਿਆਪੈ॥ [ਬਸੰਤ ਮ: ੧

ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਉਧਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਹੈ:—

ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ॥ [ਰਾਮ: ਓਅੰਕਾਰ ਦ: ਮ: ੧

ਫਿਰ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ 'ਨਾਮੀ' ਵਲ ਰੁਖ਼। ਹਾਂ 'ਨਾਮ' ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿ 'ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ' ਜਪਦੇ ਹਾਂ। ਨਾਮ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮ-ਜਪ ਨਾਲ ਪਿਆਰਾ ਯਾਦ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣੇ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਸਿਮਰਨ' ਅਰਥਾਤ 'ਯਾਦ' ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਹਾਰ ਹੈ—ਜੀਵ ਨੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ, ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ।

ਸੋ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਟੋਰਿਆ, ਭਗੀਰਥ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਗਾਂਵੇਂ ਤਦ ਮਨ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਕਾਰ ਮੂਰਤਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਉੱਚਾ ਉੱਠਕੇ ਸਕਤੇ ਵਲ, ਅਰਥਾਤ ਰੱਬ ਜੀ ਵਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਈ 'ਯਾਦ' ਨੇ 'ਪਿਆਰ' ਦਾ ਰੁਖ਼ ਫੜ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਨਿਰਮਲ ਹੋਕੇ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਮੈਲ ਘਟ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਮਨ ਦਾ ਧਾਉਣਾ ਘਟ ਕੇ ਮਨ ਆਪੇ ਵਿਚ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਯਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ, ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਤਰੁਟਕੇ ਅੰਦਰੋ ਉਪਰ ਵਾਰ ਨੂੰ ਰੁਖ਼ ਪਕੜਕੇ ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੁਸਥ ਬਿਵਸਥਾ ਅੰਦਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਚਯਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਏਹ ਆਪਾ ਨਿਰਮਲ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦੇ ਮੇਲ ਦੀ ਕੋਈ ਰਮਜ਼ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਉਂ ਭਗੀਰਥ ਜੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਲਿਆਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤੇ ਝਲਕੇ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ ਅੰਦਰ 'ਸੁਸਥਿ ਅਵਸਥਾ' ਦੇ,—ਨਿਰੋਲ ਨਿਰ-

ਮਲ ਅਰੋਗ ਦਸ਼ਾ ਦੇ, ਜੋ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਪੇ ਦੇ ਟਿਕਣ ਤੋਂ ਪਰਮ ਆਪੇ ਦੇ ਮੇਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

੪.

ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਪਨੀ ਸਰੀਰਕ ਅਵ-ਸਥਾ ਕਰਕੇ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੁਹਣਾ ਸੁਹਣਾ ਜੋਬਨ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਲਾਰੇ ਮਨੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਗਤੀ ਲੈਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਆਪੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਆਪੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇ ਹੈਨ। ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਪੇ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਫੁਲ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ ਉਸ ਦੇ ਆਪੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਉਮਲਦੀ ਹੈ। ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਸਿਪਾਹ ਨੂੰ ਰਸਦ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਘਰ ਬੀ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਰੁਝੇਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪਰਿਵਰਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਰਿਵਰਤੀ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਹੋਰ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤਰਮੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਲੰਙਵੰਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਸਦ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਮੋਦੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਗਜਾਸੂ ਤੇ ਨਾਲ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਦੁਖ ਨਵਿਰਤੀ, ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਸੁਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਆਪੇ ਵਿਚੋਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਦਿਨੇ ਰੁਝੇਵਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਹਣਾ ਰੁਝੇਵਾਂ ਦਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਮੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਰੈਣ ਬਸੇਰੇ। ਤਿਪਹਿਰੇ ਵਜੇ ਆਪ ਜਾਗਦੇ ਤੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਐਉਂ ਪਰਵਿਰਤੀ ਵੀ ਟੁਰ ਰਹੀ ਹੈ-'ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਰੂਪ ਪਰਵਿਰਤੀ' (ਸਤਿਸੰਗ) ਬੀ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਅੰਤਰਮੁਖ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਹਨ। ਦਿਨੇ ਕਾਰ ਕਰੀਏ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਨਾ ਹੋਈਏ। ਕਾਰ ਕਰੀਏ, ਉਪਕਾਰ ਵੀ ਕਰੀਏ, ਹਾਂ ਉਪਕਾਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਵਾਲਾ। ਰਾਤ ਗਾਫਲ ਨਾ ਸਵੀਂਏਂ। ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਸਵੀਂਦੇਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਿਰੋਲ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪਈਏ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੈ ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਰੂਪ, ਸਦਾ ਅਹਿੱਲ, ਅਟੱਲ, ਅਡੋਲ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਗੁਰੂ-ਤਾਰਨਹਾਰ। ਮਹਾਨ ਉਪਕਾਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਫਿਰ ਰਸਾਲ। ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਗੀਰਥ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਇਕ ਵੰਨਗੀ ਦਾ ਸਿਖ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇੱਕ ਖੱਤ੍ਰੀ ਗ਼ੀਬ ਨਿਰਧਨ ਸੀ ਤੇ ਖਰਾ ਆਜਿਜ਼ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਬੇਟੀ ਵਿਆਹੁਣ ਜੋਗ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਪਾਸ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੀ ਖੱਤ੍ਰੀ ਨਕ ਨਮੂਜ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਾਕੀ ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਵਿਆਹ ਨੇੜੇ ਸੀ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਬੜੀ। ਨਾ ਵਿਆਹ ਜੋਗਾ ਧਨ ਸੀ ਨਾ ਕੁੜਮਾਈ ਛੁਟੀ ਤੇ ਧੀ ਦੇ ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਚੰਗੇ ਥਾਂ ਮੰਗੀਵਣ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਅਤਿ ਕਠਨਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਆਪਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਖੀ। ਉਹ ਅਰਜ਼ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕਾਕੀ ਦਾ ਕਾਜ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਜੋੜ ਘੱਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਾਜ ਉਤੇ ਲਗਣੇ ਹਨ ਰੁਪੱਯੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ਰੁਪੱਯਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੋ ਤੇਰੇ ਦਰ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ, ਮੇਹਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਾਕੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਉਠਾ ਦਿਆਂ! ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਉਪ-ਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਤੱਕਿਆ। ਹਾਂ, ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ ਭਗੀਰਥ। ਬੋਲੇ: "ਭਗੀਰਥ! ਪੁਰਖਾ ਲਿਖ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੰਜ ਜੋ ਏਹ ਆਖੇ। ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖੇਂ ਗੀਝੇ ਵਿਚ ਪਾਓ ਤੇ ਵਾਂਸਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਲਓ ਰੁਪੱਯੇ, ਟੁਰ ਪਓ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਤੇ ਸਭ ਕੁਛ ਖਰੀਦਕੇ ਮੁੜ ਆਓ ਪਰ ਲਾਹੌਰ ਇਕ ਰਾਤ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਹਾ ਰਹਿਣਾ।"

ਸਿਰ ਧਰਕੇ ਹੁਕਮ ਜੇਬ ਪਾਕੇ ਕਾਗਤ ਤੇ ਵਾਸਲੀ ਪਾਕੇ ਰੁਪੱਯੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਭਗੀ-ਰਥ ਤੁਰ ਪਿਆ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ। ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾ: ਵਿਚ ਇਕ ਡਾਢ ਆ ਜਜ਼ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ. ਹੋਰ ਲਖਥਾ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਜੀ ਦੀ ਕਾਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਰਹਿਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਵਿਚ ਇਕ ਧਨੀ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਅੱਪੜ ਪਿਆ। ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਸੌਂਜ ਦਾ ਕਾਗਤ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ ਬੋਲਿਆ; ਸੱਜਣ! ਏਹ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਖਰੀਦ ਦੇ। ਮਾਲ ਖਰੀਦ ਦੇ ਚੰਗਾ, ਪਦਾਰਥ ਲੱਗੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੇ ਮੁੱਲ ਹੋਵੇ ਇੱਕੋ। ਸੱਚਾ ਸੱਚਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰ, ਤੂੰ ਬੀ ਸੁਖੀ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਸੁਖੀ।' ਵਪਾਰੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਸੀ ਮਨਸੁਖ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ 'ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਡੇਰਾ, ਹੁਣ ਹੈ ਸੰਝਾ ਆ ਰਹੀ, ਰਾਤ ਟਿਕੋ, ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਇਕ ਦੋਹੁ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।'

ਭਗੀਰਥ—ਸੱਜਣਾਂ! ਮੈਂ ਇਕ ਰਾਤ ਤਾਂ ਵਧੀਕ ਏਥੇ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਮਨਸੁਖ (ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ)—ਕਿਉਂ?···ਉਪਰਾਂਦ ਨਾ ਕਰ, ਇਹ ਅਪਨਾ ਘਰ ਸਮਝ। ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਲੱਗਣਗੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੀ, ਅਪਨੇ ਘਰ ਵਾਂਙੂ ਹੀ ਸੁਖੀ ਰਹਿਸੋ।

ਭਗੀਰਥ—ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਏਥੇ ਰਹਿ ਹੀ ਇਕ ਰਾਤ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਮਨਸੁਖ—ਐਉਂ ਕਰੋ, ਕਿ ਏਥੇ ਇਕ ਰਾਤ ਵਧੇਰੇ ਰਹਿ ਲਓ, ਮੈਂ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਕਰਵਾ ਲੈਸਾਂ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਲਵਿਓ ਜੇ। ਤੁਸੀਂ ਤੁਰਦੇਂ ਨਾ ਜਾਣਾ, ਯੱਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤ੍ਰਿਖੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਘੋੜੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਨਾਲੇ ਸੌਜ ਲੱਦ ਦਿਆਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹਿ ਜਾਣਾ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਹਨ, ਘੜੀ ਵਟਾ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਐਉਂ ਦਿਹਾੜੀ ਚਾਲੀ ਪੰਜਾਹ ਕੋਹ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਗੀਰਥ—ਪਰ ਸੱਜਣਾ! ਮੈਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ।

ਮਨਸੁਖ—ਹੈਂ, ਕਿਉਂ···? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲੋਧੀ ਦੇ ਨੌਕਰ ਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਉਂ···? ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੂੜਾ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸਤੇ ਚਿਰ ਲਗਣਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਬੀ ਅਕਸਰ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਤਿਆਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਕਰਵਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਭਗੀਰਥ—ਜੇ ਲੋਧੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਸੌ ਬਹਾਨਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਹਾਕਮ ਵਡੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਬਾਦ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨਸੁਖ (ਹਰਜਾਨ ਹੋਕੇ)—ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਆਏ ਹੋ! ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਕਿਵੇਂ?

ਭਗੀਰਥ—ਮੇਰਾ ਹਾਕਮ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬੀ ਵਡਾ ਹੈ ਤੇ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਸੰਵਰਿਆ ਹੀ ਉਸਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਕੇ ਹੈ। ਜੋ ਸੁਖ ਮੈਂ ਆਗਯਾ ਮੰਨਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਨਮ ਦੇ ਤਪ ਹਠ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਅਪਣੱਤ ਦੀ ਪਕੜ ਛੱਡੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਨਾਲ ਸੁਖੀ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਇੱਕੋ ਰਾਤ ਦਾ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਮੋੜਨਾ ਜਨਮ ਖੋਣਾ ਹੈ।

ਮਨਸੁਖ—ਗੁਰਮਤ···? ਕਲੂ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕੌਣ ਗੁਰੂ ਮੱਤਿ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਪਜਿਆ ਹੈ, ਥਾਨ ਟਿਕਾਣੇ ਸਭ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਖੰਡੀ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾਲ ਤਣੇ ਹਨ। ਸੱਜਣ ਜੀ! ਲਗਦੇ ਤਾਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋ, ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਅਟਪਟੀਆਂ ਕਰਰਹੇ ਹੋ।

ਭਗੀਰਥ—ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਨੇ, ਜਗ ਵਰਤਾਰਾ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨਸੁਖ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਾ ਹੈ। ਕਲਿਕਾਲ ਵਿਚ ਆਪ ਉਤਰਿਆ ਹੈ 'ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ,···ਪੂਰਾ'।

ਮਨਸੁਖ—ਸੱਜਣਾ! ਮੈਂ ਬੀ ਸ਼ੌਕ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਟੋਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਟੋਲ ਟਾਲ ਕੇ ਹਰ ਥਾਂ ਬਨਾਵਟਾਂ ਤੱਕੀਆਂ ਹੈਨ। ਹਾਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ। —ਹੋਵੇਗਾ ਦਿਆਲ ਤਾਂ ਦਏਗਾ ਬੁਲਾਕੇ—।······ (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਕੌਣ ਹੈ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਪੂਰਾ?

ਭਗੀਰਥ—ਸੱਜਣ ਜੀ! ਜਿਸ ਦੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੋ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਕਲਿਕਾਲ ਵਿਚ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਦਿਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਜੋਤ ਨਿਰੰਜਨੀ। ਜੇ ਉਸਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇਂ*।

---

*ਭੋ ਸੁਮਤੇ! ਨਹਿ ਕੀਜੈ ਸੰਸਾ। ਜਿਸ ਕੀ ਮੈਂ ਭਾਖਤਿ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਸਾ। ਤਿਸ ਮਹਿਂ ਧਰਹੁ ਜਿ

[ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੮੪ ਦੇ ਹੇਠ]

ਮਨਸੁਖ—ਤੇ ਜੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾ ਧਾਰਾਂ, ਪਰਤਾਵਾ ਲਵਾਂ, ਜੇ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੰਨਾਂ ? ਇਉਂ ਵੀ ਉਥੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹੈ ਕੁਛ ਪੂਰੀ ਕਲਾ ?

ਭਗੀਰਥ—ਨਿਸੰਗ। ਜਿਵੇਂ ਜੀ ਵਿਚ ਧਾਰੋਗੇ ਪਾਓਗੇ।

ਮਨਸੁਖ—ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਆਖਦੇ ਹੋਸੋ। ਸੱਚ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਜਲਿਆਂ ਛਾਹ ਫੂਕ ਫੂਕ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪਤੀਜ ਜਾਸਾਂ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਲਾ ਦਿਖਾ ਦਿਤੀਓ ਨੇ ਤਾਂ*।

ਭਗੀਰਥ—ਅਜ਼ਮਤ, ਕਰਾਮਾਤ, ਇਹ ਸ਼ੈ ਤੁੱਛ ਹੈ ਓਥੇ। ਮਨ ਦਾ ਸੁਖ ਜੋ ਓਥੇ ਹੈ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ, ਪਰ ਛੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਇਸੇ ਸ਼ਰਤ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਲੋ ਦੇਖੋ।

ਮਨਸੁਖ—ਚੰਗੀ ਗੱਲ। ਹੁਣ ਐਉਂ ਕਰੀਏ ਕਿ ਭੋਜਨ ਪਾਓ ਤੇ ਸੈਂ ਜਾਓ। ਸਵੇਰੇ ਸਭ ਸਮਿੱਗ੍ਰੀ ਤਯਾਰ ਹੋ ਜਾਸੀ। ਚੂੜਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਕ ਬਣਿਆਂ ਪਿਆ ਬੀ ਹੈ,ਸੋ ਮੈਂ ਉਹੋ ਹੀ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਲੈ ਚਲਸਾਂ। ਇਉਂ ਕੱਲ ਹੀ ਟੁਰ ਪਵਾਂਗੇ, ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਗਯਾ ਬੀ ਨਾਂ ਭੰਗ ਹੋਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਾਹਾ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਸੀਬਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ।

ਭਗੀਰਥ—ਸਤਿ ਬਚਨ।

੫.

ਜਦੋਂ ਤ੍ਰਿਪਹਿਰਾ ਵੱਜਾ ਭਗੀਰਥ ਉਠ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਸਾਈਂ ਨਾਮ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਮੂਜਬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਰਤ ਜੋੜਕੇ ਲਿਵ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਨਸੁਖ ਨੇ ਇਹ ਬੀ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਡਿੱਠਾ, ਰਾਤ ਦੀ ਬਾਤਚੀਤ ਬੀ ਸੁਣੀ ਸੀ ਅਰ ਗਲ ਬਾਤ ਰੰਗ ਢੰਗ ਤੋਂ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭਗੀਰਥ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਤੇ ਖਰੇਪਨ ਦਾ ਅਸਰ ਪਿਆ ਸੀ,ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅੰਦਰੋਂ ਚਾਹਨਾ ਹੋ ਆਈ ਤੇ ਤ੍ਰਿਖੀ ਚਾਹਨਾ ਹੋ ਆਈ ਕਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੇ ਚੱਲੇ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਵਿਆਹ ਦਾ ਖ੍ਰੀਦ ਲੀਤਾ। ਚੂੜਾ ਘਰੋਂ ਆਪਣਅੰਦਰੋਂ ਲਿਆਤੇ ਦੁਕਾਨਮੁਨੀਬਾਂ ਤੇ ਸੱਟਕੇ ਭਗੀਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਟੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਪੈਂਦੇ ਸਾਰ ਦੁਇ ਨੇਸ਼ਟੇ* ਆ ਪਹੁੰਚੇ।ਤ੍ਰਿਖੇ ਘੋੜੇ ਵਾਲੇ ਯੱਕੇ ਦੀ ਸੁਆਰੀ ਸੀ, ਪੈਂਡਾ ਛੇਤੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਜਾਂ ਸੌਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗਲ ਬਾਤ ਛਿੜ ਪਈ। ਮਨਸੁਖ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਭਗੀਰਥ ਦੀ ਸਿਰਬੀਤੀ ਵੇਰਵੇਨਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਮਨਸੁਖ—ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸਮਝੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਕਤੀ ਪੂਜਾ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨੀ,ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦਿਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾਉਂਦੀ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਵੱਲ ਮੇਰਾ ਰੁਖ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਠ ਜੋਗ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਰੰਗ ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਤਾਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਏ ਜੇ ਗਿਹਸਤ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀ ਹੈ ? ਜੋ ਕਨਪਾਟਿਆਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈ? ਪੀਂਦੇ ਹਨ,ਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋਧ ਬਾਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਬੜੇ ਜੋਗੀ ਨੇ, ਜੋ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਆਤਮ ਨਿਗ੍ਰਹ ਲਈ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਬੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਥਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਭਯਾਸ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਹੁੰਦਾਹੈ ਕਿ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਦ੍ਰੇ ਸਿਥਲ ਹੋ ਜਾਣ. ਪਰ ਰਾਜ ਜੋਗ ਹੋਰ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਫਿਰ ਰਾਜ ਜੋਗ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ—ਭੇਖੀ ਛੱਡਕੇ ਬਾ—ਹੋਰਨਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈਨ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗੀ

---

*ਜੇ ਮੁਝ ਦੇਂ ਕੁਝ ਕਲਾ ਦਿਖਾਈ। ਤਬ ਹੋਵੈਂ ਮੈਂ ਸਿਖ ਹਿਤ ਲਾਈ।। ਦੰਭੀ ਸਾਧ ਮਿਲੇ ਬਹੁਤੇਰੇ। ਸਾਂਤਿ ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭੀ ਕਿਹ ਹਰੇ। ਯਾਂਤੇ ਮੁਝੇ ਨ ਉਪਜਤਿ ਪ੍ਰੀਤਾ। ਬਿਨ ਅਜ਼ਮਤ ਨਹਿਂ ਹੋਤ ਪ੍ਰਤੀਤਾ ।।

[ਸਫੇ ੮੩ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰੀ। ਜਗਤ ਕੁਬੰਧਨ ਹਰ ਹਰਿਂ ਦੂਰੀ। ਕਲੀਕਾਲ ਤਾਰਨ ਕਰਤਾਰਾ। ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਕੀਨੋ ਅਵਤਾਰਾ ।। ਜਿਹ ਕੇ ਜਾਗੇ ਭਾਗ ਮਹਾਨਾ। ਸੋ ਮਹਿਮਾ ਜਾਨਹਿ ਮਤਿ ਵਾਨਾ। ਲੌਕਿਕ ਰੀਤ ਕਰਹਿ ਨਿਰਬ੍ਹਾਹੂ। ਰਿਦੈ ਗਯਾਨਘਨ ਅਥਾਮ ਅਥਾਹੂ। ਸਰਬ ਘਟਨ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ। ਨਰੰਤਾ ਚੌਦਹ ਲੋਕਨ ਸਾਮੀ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

*ਲਾਹੌਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਅੱਧ ਵਿਚ ਇਹ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਪੁਰਾਣੇ ਰਸਤੇ।

ਜੈਸਾ ਜੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਧਿਆਨ ਜੋੜਨ ਦੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਭੀ ਪਰਚਾਵੇ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਕੋਈ ਵੇਖਾਂ ਜੋ 'ਵਾਸ਼ਨਾ' ਤੇ ਵਜੀਕਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜਿਤੈਯਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਲੱਝਾ ਨਹੀਂ।

ਭਗੀਰਥ—ਠੀਕ ਹੈ ਮੰਗ ਤੇ ਢੂੰਡ ਤੇਰੀ ਹੇ ਮਨਸੁਖ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪ ਕਿਰਤੀ ਹਨ, ਮੋਦੀ ਖਾਨਾ ਟੋਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੁਰਤ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਂਞ ਤਾਂ ਤੋਲਣ ਤੱਕਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਦੋ ਧੜਵਾਈ ਹਨ, ਪਰ ਕਦੇ ਮੌਜ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਤੋਲਣ ਬੀ ਆ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵੇਰ ਤੋਲਦੇ ਜਦ 'ਤੇਰਾਂ' ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ 'ਤੇਰਾਂ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇਰਾ ਤੇਰਾ' ਕਹਿਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਰ ਬੱਝਕੇ ਅੱਖੀਂ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੱਕੜੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸੇ ਰੰਗ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕਦੀ 'ਪਾ' ਦੇ ਵੱਟੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਧੰਨ ਪਾ' ਹਾਂ 'ਪਾ ਸਾਈਆਂ! ਪਾ, ਮਿਹਰਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾ'।

ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਕੰਮ ਛੱਡਦੇ ਸਾਰ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਮਗਰੋਂ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਘਰ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡ, ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ? ਅਚਰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈਨ,ਪਰ ਮੋਹ ਨਹੀਂ।ਪਦਾਰਥ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਰਾ ਅਭਜਾਗਤਾਂ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵੇਰ ਸ਼ਿਕੈਤਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਉਜਾੜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੁਹਾਸਿਲ ਲੇਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਾਲ ਤੇ ਨਕਦੀ ਠੀਕ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਕੁਛ ਜਮਾਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਲਾਹੀ ਬਰਕਤ ਹੈ। ਮੱਥਾ ਨੂਰ ਝਮਕਦਾ ਹੈ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ ਬਰਕਤ ਹੈ,ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰ ਦੇਣ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਧਨ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਹਠ ਯੋਗ ਤੱਕ ਬੀ ਕਰ ਚੁਕੇਹਨ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਕਮਾ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਕਲਜਾਨ ਵਾਸਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਬੜੇ ਹੁੱਜਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਮੈਂ ਸੁਣੇਂ। ਆਪ ਫੁਰਮਾ ਰਹੇ ਸੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਲੋਕ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਸਾਰੇ ਧਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਸਾਰੇ ਤਯਾਗੀ ਸੰਨਯਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਤੱਕੋ, ਏਹ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਛੋਡਕੇ ਬਨੀਂ ਜਾ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਪਿਛੋਂ ਭਾਈਚਾਰਾ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾਹੈ।ਸਾਧਨ ਉਹ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਜੋ ਸਭ ਕੋਈ —ਜੋ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ—ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਕਰ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਸਿਥਲ ਕਰਕੇ ਤਾਕਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਲ ਪੈਣਾ ਕਲਜਾਨ ਦਾ ਹੇਤੂ ਨਹੀਂ। ਕਲਜਾਨ ਤਾਂ ਆਤਮ ਪਦ ਵੱਲ ਉੱਠਣ ਨਾਲ ਹੈ। ਸੋ ਆਤਮਾਂ ਸੂਛ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਭਾਉ ਉਪਜੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ। ਉਹ ਭਾਉ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲੇਗਾ। ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਰੂਹ ਹੈ, ਆਤਮਾਂ ਹੈ, ਜਿੰਦ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਜੀਵ ਵਿਚ ਹੈਨ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਹੈਨ। ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਗੁਣ ਵੀ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਉ ਅੱਗੇ ਉਸਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਸੀਦੇਗਾ। ਦੁਵੱਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।ਮਾਂ ਨਾਲ, ਵਹੁਟੀ ਨਾਲ, ਉਲਾਦ ਨਾਲ ਪਯਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੈ ਹੀ। ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਯਾਰ ਕੀਹ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਤੇ ਨਿਜ-ਗਯਾਨ ਹੈ; ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆਯਾ ਨਿਜ ਗਯਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਬੀ ਲਾਇਆ।

ਮਨਸੁਖ—ਆਪ ਦੇ ਦਾਨ* ਗੁਲਾਬ, ਮੈਂ ਗਲ ਟੁੱਕਦਾ ਹਾਂ। ਆਪਦੀ ਆਖੀ ਬਾਤ ਡਾਢੀ ਪਯਾਰੀ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੱਸੋ ਨਾ ਕਿ ਪਯਾਰ ਦੇਖੀ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਣਦੇਖੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੇ?

ਭਗੀਰਥ—'ਅਨਦੇਖੀ' ਤੇ 'ਦੇਖੀ' ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਤਾਂ ਦੀਸਣਹਾਰ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ

*ਦਹਨ=ਮੂੰਹ।

ਬੋਲੀਦੇ ਹੈਨ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀਸਣਹਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ,ਉਹ ਤਾਂ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ। ਸਾਡੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਉਹ ਬਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ,ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਸਣ-ਹਾਰ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ।ਸੋ ਹੁਣ ਸੋਚ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈਕਿ ਉਹ ਦੇਖਣ-ਹਾਰ ਸਾਥੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ,ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹਾਂ,ਉਹ ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਵਿੱਥ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:ਉਹਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਚੇ ਵਸਦਾ ਹੈ,ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀਕੀਤੀ ਤੋਂ ਵਿੱਥ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੱਸ ਰਿਹਾ'। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ;ਸਾਡੇ ਅੰਤਹਕਰਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈ।

ਮਨਸੁਖ-ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਥ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਹਾਂ ? ਦੁਖੀ ਤੇ ਉਦਰੇਵੇਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਹਾਂ ?

ਭਗੀਰਥ-ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਮਰਦੇ ਹਨ,ਪਿਆਸ ਦਾ ਦੁਖ ਖੂਹ ਤੋਂ ਨਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਇਕ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮੈਂ ਮੋਟੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ਸੁੰਦੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਜੀਵ ਦੁਖੀ ਹਨ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲਾ ਛੱਡੀ ਹੈ।ਰੱਬ ਅੰਦਰ ਸਭਦੇ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਾਡੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੱਸ ਰਿਹਾ। ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੂਹ ਪੱਟਣ ਵਾਂਙੂ ਗਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ,ਅਰਥਾਤ ਉਸਦੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਬੱਝ ਜਾਏਗੀ, ਫੇਰ ਠੰਢ ਪਵੇਗੀ। ਦੇਖੋ ਸਾਡਾ ਮਨ ਸਦਾ ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਇੰਦੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਨੇ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਤੇ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਲ ਦਾ ਰੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਉਂ ਸਾਈਂ ਵਲੋਂ ਭੁੱਲ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ 'ਭੁੱਲ' ਹੈ ਵਿੱਥ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਤੇ ਸਰਬ ਥਾਂ ਰਵ ਰਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ।ਭੁੱਲ ਦਾ ਉਲਟ ਹੈ-ਯਾਦ। ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈਏ ਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਜੋ ਸਦਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਮੁਖ ਹੋਣ ਦਾ ਗੁਣ ਆਵੇਗਾ। ਮਨ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਖ੍ਯਾ ਲਈ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਰੁਖ਼ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਕਿਸੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ। ਉਹ ਆਹਰ ਕੀ ਹੋਊ ? ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ। ਸੋ ਇਹ ਆਹਰ ਸੋਚੋ ਕੀ ਸੁਭਾਉ ਲਵੇਗਾ ?

ਮਨਸੁਖ-ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ, ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਧਾਵਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਰੁਕਕੇ ਅੰਦਰੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇਜਿਹੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕਣਦਾ ਸੁਭਾਉ ਸਿੱਖੇਗਾਤੇ ਸਾਡੇਚੇਤੇ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਏਗਾ ਨਿਰੰਕਾਰ।

ਭਗੀਰਥ-ਠੀਕ ਹੈ। 'ਅੰਦਰਲੇ ਮਨ ਦੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਦੀ ਜਾਚ' ਮਨ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲਗ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਸੋਚੋ ਉਹ ਯਾਦ ਕਿਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬਾਹਰਲੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਦੇਖਣਹਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੋ ਮਨ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਧਾਵਣੋ ਰੁਕਿਆ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੇਖਣਹਾਰ ਨੂੰ, ਇਉਂ ਸਨੇ ਸਨੇ ਮਨ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਪਕੜੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏਗਾ ਦੇਖਣਹਾਰ। ਮਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਜੋ ਸੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ,ਉਸ ਵਿਚ ਵੱਸ ਪਿਆ ਨਿਰੰ-ਕਾਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਰੁਖ਼ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਹੋਯਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਵਿਚ (ਭਾਉ) ਆਯਾ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰਦਾ,ਜੋ ਉਸਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਜੁੜਕੇ ਸਦਾ-ਮੇਲ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਫੁਰਮਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ ਜੀਵਤੱਤ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਹੋ ਤੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਟਿਕ ਟਿਕਕੇ ਪਰਮਤੱਤ, ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਜੁੜੇ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕਲਜਾਨ ਹੈ*। ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਕਿ ਕੈਸਾ ਸੌਖਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਮਝੇ ਪੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮਨਸੁਖ-ਗੱਲ ਦਿਲ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਸੌਖਾ ਹੈ ਸਮਝ ਜੋਗਾ, ਸੌਖਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਰਨ ਜੋਗਾ, ਪਰ ਕਰਕੇ

---

*ਤੰਤੇ ਕਉ ਪਰਮ ਤੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧

ਵੇਖਾਏ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਕ ਅਪੜਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਭਗੀਰਥ—ਹਾਂ,ਇਕ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਹੋਰਵਾਧਾ ਹੈ। ਆਖਦੇ ਹਨ। ਕਰੋ ਇਹ ਕਾਰ, ਏਥੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਓ ਫਿਰ ਆਸ ਕਰਨੀ ਅੱਗੇ ਬੀ ਸੁਖੀ ਹੋਸਾਂ। ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜੋ ਏਥੇ ਤਾਂ ਕਰੀ ਚੱਲੋ ਕਰਮ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਆਸ ਨਖੋ ਕਿ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ। ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਏਥੇ ਕੁਛ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਵਿਭੂਤੀ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤੇ ਆਤਮਾ ਯਾ ਰੂਹ ਸਾਡੀ ਪਰਮਪਦ ਤੇ ਨਾ ਅੱਪੜੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਦੇ ਸੁਖ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਬੱਝੇ। ਆਪ ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀ ਸੁਖ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਨਵੀਂ ਤੇ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਰ ਗਲ ਦੇ, ਹਰ ਸਾਧਨ ਤੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਰਾਇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਤੇ ਨਿਜ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰਾ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਸਾਧੂ ਹੋਕੇ ਤਯਾਗ ਧਾਰਕੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਕਿਥੇ ਟੁਰ ਜਾਣ ? ਜੇ ਭਲਾ ਸਾਰੇ ਤਯਾਗੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤਯਾਗੀਆਂ ਦੀ ਮਧੂ-ਕੜੀ ਤੇ ਚਾਦਰਾ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇ ? ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਤਯਾਗ ਪਸੰਦ ਲੋਕ ਮਨ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕਰਨ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਣ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਲਈ ਧਨ ਦੀ, ਮਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਤਯਾਗ ਵਿਚ ਰੱਖਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮਿਲ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਕਸ਼ਟ, ਜੋ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਦੁਕੱਲਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੀ ਉਚੇਰਾ ਹੋਕੇ ਦੂਰ ਕਰੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ* ਨਾਲੋਂ ਅਵੱਸੋਂ ਟੁੱਟਕੇ ਅਲੱਗ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਜੀਵ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਐਸੇ ਉਧਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਬੀ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਸਾਧਨ ਐਸਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰੋਟੀ ਵਲੋਂ ਬੇਫਿਕਰੀ ਆਦਮੀ ਬੀ ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੌਲਦਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਟੁਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਹਕ ਬੀ ਕਰ ਸਕੇ।

ਮਨਸੁਖ—ਕਿਵੇਂ ?

ਭਗੀਰਥ—ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ।...ਹਾਂ,ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਵੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਇਕ ਪਹਿਰ ਕਰੋ, ਇਕ ਘੜੀ ਕਰੋ, ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਕਰੋ, ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਕਰੋ, ਜਿੰਨੀ ਸਰੇ ਕਰੋ। ਦੱਸੋ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਫਿਰ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰਸਨਾ ਤੇ ਵਸਾਓ, ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਨ ਵਿਚ ਉਤਰ ਜਾਏਗਾ। ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਹੈ ਤਾਂ ਹਾਸੇ ਵਾਂਙੂ ਪਰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜੀਭ ਤੇ ਰੱਖੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਗ੍ਰਾਹੀ ਚਿੱਥਦਿਆਂ ਚਿੱਥਦਿਆਂ ਆਪੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਲਕੜੀ ਕਿ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਧੱਕੀਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਏ ਅੰਨ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕੁੱਵਤ ਗ਼ੈਰ ਇਰਾਦੀ ਵਾਲੇ (=ਅੰਦਰਲੇ ਬੇਖ਼ਬਰੀ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ) ਮਨ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਗ ਪ੍ਰਤਿ ਅੰਗ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਮਾਨ ਬਣਾ ਕੱਢਣੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਰਸਨਾ ਤੇ ਸਦਾ ਵਸਾਇਆ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਲਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਮਨ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਯਾਦ) ਬਣ ਜਾਏਗਾ। ਯਾਦ 'ਪਿਆਰ ਭਾਵ' ਬਣ ਜਾਏਗੀ, ਇਹ 'ਭਾਵ' ਮੇਲ ਵਿਚ ਰੱਖੇਗਾ। ਹੁਣ ਤੱਕੋ, ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਤੇ ਹੱਟੀ ਬੈਠਾ ਵਪਾਰੀ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ-ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੇ ਅੰਦਰੋਂ ਰੁਖ਼ ਯਾਦ ਵੱਲ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?

ਮਨਸੁਖ— ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਘੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਪਊ। ਕਿਉਂ ?

ਭਗੀਰਥ—ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਨੇ। ਪਰ ਹਰ ਕਮਾਮ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ, ਸੋਚਦਿਆਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਿਚੋਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਹਲ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਇਕ ਗਾਹਕ ਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਆਉਣ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਹਲ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੇ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਕਿੰਨਾਂ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ

*ਸਮਾਜ, ਸੁਸਾਇਟੀ।

ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਹਲ ਵਾਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲਾ ਕਰ-ਦਿਆਂ ਯਾਦ ਮਨ ਵਿਚ ਲਹਿਕੇ ਕਿਸੇ ਸੁਰਤ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪਰਤ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਰਤ ਵਿਚ 'ਸੰਸਕਾਰ' ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਨਾਮ ਜਾ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥੇ ਗਿਆ ਫੇਰ ਆਪੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਰੁਖ ਬੀ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਤਾ ਜੀ ਕਈ ਵੇਰ ਫੁਰਮਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆਂ ਜਨਮ ਕਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ* ।

ਮਨਸੁਖ—ਸਮਝਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਫੇਰ ਸਮਝਾਓ ਕਿ ਮਨ ਦਾ 'ਬੇਖ਼ਬਰੀ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ' ਤੇ 'ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਥਾਉਂ ਤੋਂ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥਾਉ ਹੈ?

ਭਗੀਰਥ—ਦੇਖੋ ਨਾ, ਰੋਟੀ ਜੁ ਖਾਧੀ। ਖਾਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।ਜਦ ਪੇਟ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਹੀ ਪਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲਹੂ, ਮਿੱਝ ਮਾਸ, ਹੱਡੀ, ਮਗਜ਼, ਅੱਖਾਂ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਪਈ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਬੇਖ਼ਬਰੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪਰਤ ਹੈ ਨਾ ਅੰਦਰ ਜੋ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦਾਨੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਕੁੱਵਤ ਗ਼ੈਰ ਇਰਾਦੀ ਵਾਲੀ ਸਤ੍ਹਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਸੋਚ ਲਵੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਮਨ ਦਾ ਹੋਰ ਪਰਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜੋ ਆਪੇ ਪਿਆ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਾਥੋਂ ਅਨਜਾਣੇ। ਸੋ ਸਜਣ ਜੀ! ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਜਦ ਸਿਮਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਹੋਕੇ ਮਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘੇ ਪਰਤਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਐਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਨ ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੈਨ। ਹਾਂ, ਜੀਓ ਫੇਰ ਕੋਈ 'ਹੈ' ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰ ਵਜਾਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਸਿਮਰਨ ਆਪੇ ਮਨ ਬੁਧਿ ਨੂੰ ਸੂਛ ਤੇ 'ਹੈ' ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਰੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। 'ਹੈ' ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਾਨੇ 'ਸਤਿ' ਆਖਦੇ ਹਨ, ਸਤਿ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਐਉਂ। ਠੀਕ ਹੈ?

ਮਨਸੁਖ—ਦਿਲ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਗੱਲਾਂ, ਪਰ ਸੁਾਦ ਤਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਸੀ ਨਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਬਰਸਾਂ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਨਾ, ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਸੁਖ ਭਾਸਿਆ ਹੈ?

ਭਗੀਰਥ—ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ ਅਪਣੇ 'ਮੈਂ' ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੇ 'ਮੈਂ' ਦੇ ਅਪਣੇ ਨਿਜ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਕਛ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਓਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਓਥੇ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਰ ਕੋਈ ਅਪਣੇ ਉਥੇ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਤੇ ਵਾਪਰੀ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਵਰਨਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲਾ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਯਾਲ ਅਪਣਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਉਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਪਣਾ ਖਿਆਲ ਬਣਾ ਲੈਣਾ। ਉਹ ਐਉਂ ਹੈ:—ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਵਾਙੂ ਧਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ।ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ੇ, ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਕੁਛ ਐਉਂ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰੇ ਭੋਗਾਂ ਵਲ ਭੱਜਦੇ ਘੱਟ ਹਨ। ਮਨ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਲ ਤੇ ਖ਼ਯਾਲੀ ਮਹਲ ਉਸਾਰਨ ਵਲ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅੱਖਰ ਹਨ ਨਾਮ ਦੇ, ਜੋ ਉਪਦੇਸ ਹੈ,—ਨਾਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਖ਼-ਸ਼ਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਲਿਪਟਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਗਾਵਣਹਾਰ ਦੀ ਹੇਕ ਲਿਪਟਦੀ ਹੈ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਸੁਰ ਨੂੰ। ਅੰਦਰ ਇਕ "ਹੈ" ਦਾ ਭਾਵ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸੁਅਸਥਤਾਈ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਨਿਰਮਲਤਾਈ, ਹਲਕਾਪਨ, ਸੁਆਦ ਸੁਆਦ। ਫਿਰ ਕੀ ਆਖਾਂ ਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਆਪਾ ਸੁਹਣਾ, ਸੁਥਰਾ, ਹਲਕਾ ਤੇ ਸੁਅਸਥ ਲਗਦਾ ਹੈ ਆਪ ਨੂੰ*। ਅਉਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰ-ਮਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਆਪਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਮਾਨੋ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਹੋਰ ਕੀ ਆਖਾਂ? ਕੁਛ ਅਗੋਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਚਾਨਣਾ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ। ਜਾਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਰਸ ਵਿਚ ਹਾਂ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਉਹ ਸੁਖ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬਣਿਆਂ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਅੰਦਰਲੀ ਨਿਰਮਲਤਾਈ ਵੇਲੇ ਵਿਕਾਰ ਤੇ ਭੋਗ ਮੈਲੇ ਭਾਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸਵੱਛ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਵਾਂਛਤ ਤੇ ਡਾਢੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਲਗਦੀ

*ੲਕੁ ਸਬਦ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧

*ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਹੈ। ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਆਖਾਂ, ਮੈਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸੁਖੀ ਹਾਂ।

ਮਨਸੁਖ—ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਨ ਤੇਰੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ, ਤੇਰਾ ਦਾਤਾ ਕੋਈ ਅਰਸ਼ੀ ਕੌਤਕ ਵਾਲਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਭੇਖੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਥੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਖ ਲੱਖ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਜਮਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਲੋਕੀਂ ਘੋਲੀ ਸਦਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪੱਯੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਪੋਲ ਹੀ ਤੱਕ ਤੱਕਕੇ ਮੁੜਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਧਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਈ ਤਾਂ ਮੰਨਸਾਂ। ਜੋ ਪਤੀਆ ਮੈਂ ਲੈਣਾ ਹੈ ਮੈਂ ਮਨ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ, ਜਾਂਦੇ ਸਾਰ, ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ, ਜੇ ਮੇਰੀ ਮਨ ਦੀ ਮੰਨੀ ਤਰ ਦਿਖਾਈਓ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨ ਲੈਸਾਂ।

ਭਗੀਰਥ—ਇਹ ਸੱਚਾਂ ਕੋਈ ਗੁਣਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਕਰਾਮਾਤ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, 'ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ' ਹਨ। ਕਰਾਮਾਤ ਸਹਿਜੇ ਹੋ ਜਾਏ ਸ਼੍ਰਮ ਕਰਕੇ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ। ਤੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਸ ਬੂੰਦ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ,ਓਥੇ ਤਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਨਿਧਾਨ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਇਕ ਬੂੰਦ ਦੀ ਕੀਹ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰਤਾਵਾ ਲੈਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਰ ਲੈ ਜੇ ਮਨ ਇਉਂ ਪਤੀਜ ਪਵੇ ਤਾਂ।

ਮਨਸੁਖ—ਚੰਗਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਹੋ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਇ ਸੋ ਹੋਇ।

੬.

ਹਾਂ ਜੀ ਸੱਚ ਦਾ ਅਵਤਾਰ, ਸੁਲਹ ਦਾ ਪੈਗੰਬਰ, ਪਿਆਰ ਦਾ ਦੇਵਤਾ, ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਰਿਖੀਸ਼ੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰੀ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ। ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਲਾ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਕੰਮ ਮੁੱਕ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਆਪ ਅਲੱਗ ਹੋਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਆਏ ਸਤਿਸੰਗੀ ਕੋਲ ਆ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਦੋਂਹ ਇਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।ਆਪ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਾਇਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਛੇੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੁੱਜ ਗਏ ਭਗੀਰਥ ਤੇ ਮਨਸੁਖ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਿਰ ਚਾਕੇ ਦੋਏ ਅਜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਮਿਹਰਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਈ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਤੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਬੋਲੇ: "ਆ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਪਰਉਪਕਾਰੀ! ਮਲਯਾਗਰ ਦੇ ਚੰਦਨ! ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਮੁੱਲਿਆਂ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਬੂਹ ਬੂਹ ਕੇ ਵਡਮੁੱਲਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਆਓ। ਸੌਦਾ ਲੈ ਆਇਓਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਬੀ ਤੇ ਵਿਹਾਜ ਲਿਆਇਓਂ ਇਕ ਜਗਜਾਸੂ ਬੀ। (ਮਨਸੁਖ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਮਨਸੁਖ! ਆਓ ਮਨਸੁਖ, ਆਓ ਜੀਉ ਆਇਆਂ ਨੂੰ। ਤੇਰੇ ਕੱਚ ਨੂੰ ਪੱਕ ਦੀ ਛੁਹ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਰਨਹਾਰ ਭਗੀਰਥ ਨੇ, ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਸੂ*।"

ਭਗੀਰਥ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੌਜ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਜੋ ਖਰੀਦੀ ਹੈ। ਆਹ ਚੂੜਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨਸੁਖ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਭੇਟ ਧਰਦਾ ਹੈ। ਦਾਸ ਪਰ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ, ਜੋ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਨੇ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦਰ ਦਾ ਕੂਕਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਮਰਾ ਗੁਆ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਰ ਆਕੇ ਜੀਵਿਆ ਹੈ ਜੀਅ ਦਾਨ ਪਾਕੇ। ਦਾਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ; ਕਿ ਲਾਹੋਰ ਇੱਕੋ ਰਾਤ ਠਹਿਰਨਾ ਹੈ, ਸੁਣਕੇ ਇਹ ਸੱਜਣ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ। ਐਉਂ ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਛਿੜ ਪਿਆ। ਆਪ ਦੇ ਨਾਮ ਨੇ, ਆਪ ਦੀ ਪਾਵਨ ਕਥਾ ਨੇ, ਇਸ ਦੇ ਮ੍ਰਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਭੱਜ ਭੱਜਕੇ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਮ੍ਰਿਗ-ਮਨ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਈ। ਇਹ ਪੂਰਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣ ਲਈ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਪਤੀਆ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਗਯਾ ਧਾਰੀ ਸਾਸੂ। ਹੁਣ ਤਾਰਨਹਾਰ ਆਪ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰੇ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਮੁਸਾਫਰ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਖਲੋਤਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ,ਮਨਸੁਖ ਵਲ ਤੱਕੇ। "ਮਨਸੁਖਾ! ਸੱਚ ਵਲੋਂ ਮੱਸਯਾ ਦੀ ਰਾਤ ਹੈ। ਚੰਦ ਗੁੰਮ ਹੈ। ਕੂੜ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਪਰਧਾਨ ਹੈ†। ਇਸ ਕਰਕੇ

*ਪੌਰਾਣਕ ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਤਾਰੇ ਸਨ ਪਿਤ੍ਰ ਗੰਗਾ ਲਿਆਕੇ। ਮਨਸੁਖ=ਸੁਖੀ ਮਨ ਵਾਲਾ।

†ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧

ਜਗਯਾਸੂ ਠੁੱਡੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਧਾਰ, ਸੱਚ ਵਿਹਾਜ, ਚੰਦ ਚੜ੍ਹੇ ਫੇਰ ਕਾਹਦੇ ਠਹੌਲੇ।"

ਫਿਰ ਆਪ ਵਜਾਹ ਸੌਜ ਦੇ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ: 'ਲੈ ਭਾਈ! ਲੈ ਜਾਹ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰੋਂ ਫਰਜ਼ ਉਤਾਰ। ਓਨਾਂ ਦੇਈਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਛੋਂ ਟੱਬਰ ਟੁੱਕ ਟੋਰ ਜੋਗਾ ਰਹਿ ਜਾਏ। ਤੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈਂ, ਲੋਕ ਲਾਜ ਪਿੱਛੇ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਝੂਠੇ ਵਧਾਉ ਵਿਚ ਵਿਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚਕੇ ਉਖੇਰਾ ਨਾ ਹੋਵੀਂ।

੭.

ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਾਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ, ਅਸੀਸ ਦੇਂਦਾ ਸੌਜ਼ ਲੈਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ,ਪਰ ਮਨਸੁਖ ਦਾ ਪਤੀਆ ਆਕ ਖੜ੍ਹੇਂਦੇਸਾਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਜੇ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲੈਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰ ਵਾਜ ਮਾਰੇ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਮਨਸੁਖ ਨਾਮ ਲੈਕੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਪਤੀਏ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਨੇ ਉਹ ਅਸਰ ਪਾਇਆ: ਕਿ ਮਨਸੁਖ ਨੇ ਭਗੀਰਥ ਨਾਲ ਉਥੇ ਹੀ ਡੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ 'ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਕਰਨੀ, ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਵਾਂਙ ਅਲੇਪ ਜੀਵਨ, ਮੁਰਗਾਈ ਵਾਂਙ ਨੈਂ ਵਿਚ ਅਭਿੱਜੇ ਸਨਮੁਖ ਤੈਰਨਾ' ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਇਕੱਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮਨਸੁਖ ਨੇ ਆ ਚਰਨ ਪਕੜੇ: "ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਦਾ ਬੀ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰ। ਗਰਤ ਘੋਰ ਹੈ ਮਾਯਾ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭੱਜ ਤ੍ਰੁਕ। ਮੇਰਾ ਬੀ ਉਧਾਰ ਕਰ।"

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਮਨਸੁਖ! ਤ੍ਰੈ ਗੱਲਾਂ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ:—

ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣੀ।
ਹਉਮੈਂ ਜਿੱਤਣੀ।
ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਨਾਉਣਾ।

ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਤੂੰ ਸੁਣ ਚੁਕਾ ਹੈਂ। ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਸੂਖਮ ਤੇ ਨਿਰ-ਵਿਘਨ ਤੋਂ ਨਿਰਵਿਘਨ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪੋ, ਜਪਦਿਆਂ ਸਿਮਰਣ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਸਿਮਰਣ ਮਨ, ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਟੁਰਦਿਆਂ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਕਟੀਜੇਗੀ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਾਗੇਗਾ। ਸੁਰਤ ਸਾਂਈਂ ਰੁਖ਼ੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਬਾਹਰ ਵਲੋਂ ਮਨ ਦਾ ਧਾਵਨਾ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏਗਾ। ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਛੱਡਣਗੇ। 'ਮਨ' ਅੰਦਰ ਜਾਗ ਪਈ ਉੱਚੀ 'ਬੁੱਧੀ' ਦੇ ਹੇਠ ਟੁਰਨ ਲਗ ਪਏਗਾ। ਬੁੱਧੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਵਿਚ ਆਵੇਗੀ। ਆਪੇ ਤੇ ਕਾਬੂ ਵਧੇਗਾ।

ਪਰ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਰਖੋ। ਪੜ੍ਹੋ, ਗਾਵੋਂ, ਵਿਚਾਰੋ। ਬੁੱਧੀ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਵੇਚਨਾ ਵਿਚ ਜਾਏਗੀ, ਮਨ ਟਿਕੇਗਾ ਤੇ ਠੰਢ ਵਰਤੇਗੀ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਉਖੜਿਆਂ ਤੇ ਤੋਟ ਪੈਣ ਵੇਲੇ, ਬਾਣੀ ਰਖਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧੁਰੋਂ ਆਈ ਹੈ; ਇਹ ਧੁਰ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰੇਗੀ, ਇਹ ਧੁਰ ਨੂੰ ਅਪੜਾਵੇਗੀ*। ਬਾਣੀ ਮਾਨੋ ਦਾਇਰਾ ਹੈ (ਗੁਲਜਾਈ) ਤੇ ਨਾਮ ਮਾਨੋ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਵਿਚਲਾ (ਮਰਕਜ਼)। ਇਹ ਤਾਂ ਹਈ ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਧਨ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮੂਲ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਨਹਾਰ ਹੈ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਹਿ ਰਹੀ 'ਹਉਂ'। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਆਪੇ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਕੇ ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ ਸਾਨੂੰ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਕਰਨਗੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ 'ਹਉਂ' ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜਤਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਖ-ੜਵਾਂ ਰੁਖ਼ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਸੱਚ ਪਰ ਲੈ ਜਾਏਗੀ।

ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਹਉਂ' 'ਮੈਂ ਹਾਂ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਤੇ ਜੀਵ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਤਾਣਦੀ ਹੈ ਭੁੱਲ ਦਾ।'ਹਉਂ' ਮਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਰੁਖ਼ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਸਾਰਦੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਆਕੜਦਾ ਤੇ ਹੰਕਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਉਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਮੈਂ' ਵਿਚ, ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਦਿਖਾਲ ਰਹੀ ਹੈ।

---

*ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ। [ਰਾਮ: ਦਖ: ਓਅ: ਮ: ੧

ਜਦੋਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਲੈਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ 'ਮੇਰੀ' ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ ਯਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਉਹੋ 'ਹਉਂ' ਕਾਮਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਭੋਗ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਲੋਭ ਦਾ, ਕਦੇ ਮੋਹ ਦਾ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਠੁਹਕਰ ਵੱਜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕ੍ਰੋਧ ਬਣਕੇ ਪ੍ਰਗਟਦੀਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਕ੍ਰੋਧ ਕੁਛ ਸਾਰ ਨ ਸਕੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕ੍ਰੋਧ ਜਲਨ, ਸਾੜਾ ਤੇ ਈਰਖਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ 'ਹਉਂ' ਹੀ ਸੱਭੋ ਕੁਛ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਹਉਮੈਂ' ਹੀ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੈ; ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਸਾਰੇ ਖੇਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ 'ਹਉਂ ਦੀ ਸੋਝੀ' 'ਦਰ ਦੀ ਸੋਝੀ' ਅੱਗੇ ਤਣਿਆ ਹੋਇਆ ਪੜਦਾ ਉਤਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਮਾਨੋ ਰੋਗ ਰੂਪ ਹੈ। ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਸਮਝ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖੀਦੀ ਹੈ,ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਕੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਨ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾਈ ਵਿਚ ਬੀ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ, ਮੈਂ ਤਪੀ, ਮੈਂ ਅਭਿਆਸੀ ਦੇ ਭਾਵ ਖੜੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਰੂਪ ਆਹ ਆਹ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭੁਲੇਖਾ ਟਪਲਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ, ਇਹ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਗਲ ਕੀਹ, ਹਉਮੈਂ ਜਾਣਨੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿੱਤਣੀ ਹੈ*।

ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦਿਆਂ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ, ਹਰਖ ਸੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੁਹਕਰ ਅੰਦਰ ਡੂੰਘੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਠੁਹਕਰ ਹਉਮੈਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। 'ਮੈਂ' ਨੂੰ ਜਦੋਂ 'ਮੇਰੀ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਵੇ ਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੁੱਸੇ ਤਦੋਂ ਇਹ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਹੋਣੀਆਂ ਵਾਪਰਕੇ 'ਮੇਰੀ' ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿਣਸਦੇ ਯਾ ਵਿਛੁੜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ 'ਭਾਣਾ' ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਹ ਠੁਹਕਰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਪਦਾਰਥਾਂ' ਤੇ 'ਮੋਹ ਵਾਲੇ ਅਪਣਿਆਂ' ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜੋ ਮਿਲੇ ਸਨ ਤੇ ਵਿਛੁੜਨਗੇ, ਓਹ ਕਦੇ ਬੀ ਸਾਡੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਹਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਜਕੜਵਾਂ ਮੋਹ, ਆਏ ਹੁਕਮ ਵਿਚ,ਗਏ ਹੁਕਮ ਵਿਚ। ਅਸੀਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਾਡਾ, ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਿਵ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਾਹਰ ਦੇ 'ਆਉਣ' 'ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ' ਫਿਰ 'ਵਿਛੁੜਨ ਤੇ ਵਿਣਸਨ' ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਲੇਪ ਕਿਉਂ ? ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਧੁਰੋਂ ਹੋ ਗਏ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਪਿਆਰਾ ਰੱਬ ਹੈ ਉਹ ਜੋ ਕੁਛ ਅਸਾਂ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਲਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਪਿਆਰ ਦਾਤੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਦਾਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਉਸ ਨਿਰੰਕ ਰ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਰਹੀਏ। ਐਉਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ–ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਾਪਰਨ ਵੱਲ ਜਦੋਂ ਹਉਮੈ ਜ਼ੋਰ ਪਕੜਦੀ ਹੈ ਚਾਹੋ ਹੰਕਾਰ ਦਾ, ਚ ਹੋ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ, ਚਾਹੋ ਟੋਆ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਗ਼ਮ ਚਿੰਤਾ ਦਾ, ਤਦੋਂ–ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਲਿਵ ਦੀ ਧਾਰਾ—ਨੂੰ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।

ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਗਲਾਂ, ਮਨਸੁਖ ਜੀ! ਸੁਖੀ ਮਨ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ।

੮.

ਮਨਸੁਖ ਘਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਡੋਰ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਟਿਕ ਗਿਆ। ਰੋਜ਼ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਕਿਤਨੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈ, ਕਿਤਨੀ ਸਾਰੀ ਲਿਖ ਲਈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣ ਨਾਲ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਸਾਰ-ਅਗਨਿ ਦੇ ਦਾਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਜੋਗੀ ਖੁਨਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨਸੁਖ ਲਾਹੌਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਵੇ, ਮਹੀਨਾ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਰਹੇ, ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੇ, ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ

---

*ਹਉ ਵਿਚਿ ਮਾਇਆ ਹਉ ਵਿਚਿ ਛਾਇਆ॥ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜੰਤ ਉਪਾਇਆ॥ ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤਾ ਦਰੁ ਸੂਝੈ। ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣਾ ਕਥਿ ਕਥਿ ਲੂਝੈ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧

ਆਪਣੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸੰਭਾਲਣ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਇਉਂ ਇਹ ਸੱਜਣ 'ਪ੍ਰਵਾਨ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸ' ਦਾ ਇਕ ਚੋਣਵਾਂ ਹੀਰਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਇਹ ਧ੍ਵਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਭਗੀਰਥ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਪਾਹ ਨਾਲ ਮਨਸੁਖ ਸੁਖੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਤਦ ਤਾਈਂ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਤਾਂਈਂ ਦਾਤੇ ਨੇ ਨਵਾ ਚੋਜ ਵਰ-ਤਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰਿਆ। ਭਗੀਰਥ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਨਰੁਕਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਵਿਛੁੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਦ ਦਰੁਸਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਐਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਗਿਆ ਕਿ ਫਿਰ ਘਰ ਮੁੜਨਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਭਗੀਰਥ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮੈਲਸੀਹੇਂ ਜਾ ਰਹੁ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਜਾਇਆ ਕਰਨੇ, ਡੋਲਣਾ ਨਹੀਂ*।

ਭਗੀਰਥ ਸੁਖ਼ੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਪੂਰਨ ਪਦ ਪਾ ਚੁਕਾ ਸੀ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬਿਰਹੇ ਨੂੰ ਬੀ ਕੇਵਲ ਹੁਕਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਧਰਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਗਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਬੀ ਮਹੀਨੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇ।

—o—

੭. ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਤਿਆਰੀਆਂ†।

ਝ. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੇਮ]

ਜਿਕੁਰ ਭਗੀਰਥ ਜੀ ਦਾ ਹਾਲ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ ਇੱਕੁਰ ਦੇ ਕਈ ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਨਾਮ-ਦਾਨ ਦੇ ਕੰਮ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੇ ਹੋਏ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿਤਿ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸਵੇਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ:

ਦੁਪਹਿਰੇ ਅੰਨ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋਕੇ ਕੁਛ ਆਰਾਮ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਮੁਕਾਉਣਾ, ਫੇਰ ਲੌਂਦੇ ਪਹਿਰ ਦੇ ਮੁੱਕਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਸੁਹਣੇ ਥਾਂ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਲੱਗ ਪੈਣੇ। ਕਦੇ ਆਪ ਨੇ ਜੰਗਲੀਂ ਏਕਾਂਤ ਜਾ ਬੈਠਣਾ, ਕਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ, ਪਰ ਰਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਗਈ ਤਕ ਕੀਰਤਨ ਹੋਣਾ। ਆਪ ਬੀ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਵਾਲਾ ਗਲਾ ਰੱਖਦੇ ਸੇ, ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਿ ਏਕਾਂਤ, ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕਿ ਐਵੇਂ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਆਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਸਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਚਲਦੇ ਦਰਿਆ ਤੇ ਉੱਡਦੇ ਪੰਛੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਆਪ ਕਮ ਕਾਜ ਕਰਨ, ਘਰ ਬਾਰੀ ਸਦਾਉਣ, ਪਰ 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ-ਉਦਾਸ' ਦਾ ਨਵਾਂ ਰਮਤਾ ਇਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਖਾਇਆ। ਵਰਤਣ ਜਗਤ ਨਾਲ ਸਾਫ ਸੁਹਣੀ, ਪਰ ਹਿਰਦੇ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਸਹਿਜ ਭਾ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਸੀ। ਚਾਉ, ਉਮਾਹ, ਰੰਗ ਰਸ, ਖਿੱਚ ਸਿੱਕ, ਸੱਧਰ ਸ਼ੌਕ, ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੀਤ ਸਾਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ। ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਪਹਿਰ ਤਾਂ ਹਰੀ ਜਸ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਤੇ ਗਿਆਨ ਮਗਨਤਾ ਦੇ ਲੰਘਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਧੁਰ ਛੱਤੇ ਮਗਨ ਬੈਠਿਆਂ, ਕਈ ਵੇਰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਫਿਰਦਿਆਂ, ਕਈ ਵੇਰ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਚੁੱਪ ਮਗਨ ਬੈਠਿਆ ਲੰਘ ਜਾਣ। ਗਲ ਕੀਹ 'ਇਕ ਰੱਬੀ ਰੰਗ' ਇਕ 'ਅੰਦਰਲਾ ਪਿਆਰ' ਪੂਰੇ ਜੋਬਨਾਂ ਵਿਚ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਜੇ ਕਦੇ ਆਪ ਨੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵਰਤੋਂ ਵਰਤਾਉ ਤੇ ਦੈਵੀ ਪਿਆਰ ਸਹਿਜ ਰੰਗ ਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਪਰ ਜਗਤ ਜਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੁੱਖ ਦੀ ਝੀਣੀ ਬਾਣ ਉਠ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੱਕ ਅੱਪੜਦੀ

---

* ਤਥਾ ਭਗੀਰਥ ਸੋਂ ਭਨਯੋ 'ਕਬਿ ਕਬਿ ਦਰਸਹੁ ਆਇ। ਪੂਰਬ ਕੇ ਬਿਉਹਾਰ ਜੋ ਤਿਨਹੁ ਨ ਅਬ ਮਨ ਤਜਾਇ।' [ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

† ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੰਕ ੫. 'ਅਰਸ਼ੀ ਨੂਰ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ' ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਅੱਧ ਹੈ।

ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵੇਰ ਆਪ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਉਠਦੇ ਸੇ ਤੇ ਜਗਤ ਲਈ ਅਰਦਾਸੇ ਕਰਦੇ ਸੇ। ਉਹ ਜਗਤ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦੀ ਰੱਬੀ ਰਮਜ਼, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਣੀ ਵਿਚ ਕਣੀ ਬਣਕੇ ਰਲੀ ਪਈ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਸ਼ਾਂਤਿਮਯ ਦਿਲਗੀਰੀ ਛਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਿੰਨਾਂ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸਾਈਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੇ।

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ' ਅਸਾਂ ਲਈ ਇਕ ਵਾਕ ਹੈ, ਇਕ ਫਿਕਰਾ ਹੈ, ਇਕ ਗਲ ਹੈ। 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸਾਡੇ ਕੰਨੀਂ ਸੋ ਪਈ ਹੈ, 'ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਪਦ ਪਾਈਏ' ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਅਸਾਂ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਪਾਠ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਆਪ ਨੂੰ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ; ਕਿੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਬੀ ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਐਉਂ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਾਲ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੀ ਲਿਵ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲੋਭੀ ਨੂੰ ਧਨ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਚੁੰਬਕ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਧੂਹ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵੇਤਾ ਤੇ ਫਿਲਸਫੇ ਵਾਲੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ "ਰੱਬ ਹੈ" ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਾਦਰ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਤੋਂ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋਗੀ ਜਨ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਕੇ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਭਗਤ ਜਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਸ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਰਸ ਉਪਜੇ ਤੇ ਦਾਤਾ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਮਰਤੱਖ ਵੇਖਦੇ ਸੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਰੱਬ ਇਕ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਪਰ ਜਾਣਨੇ ਜੋਗ ਗੱਲ' ਨਹੀਂ ਸੀ, 'ਰੱਬ ਹੈ' ਨਿਰਾ ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ:—

"ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ"

ਇਕ ਅਹਿੱਲ, ਅਡਿੱਗ, ਇਕ ਸੱਚ, ਸਾਮਰਤੱਖ ਸੱਚ, ਇਕ ਪਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਮਿੱਤ ਪਿਆਰ (ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਬਿਨਾ ਰਹਿਣਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੰਗ, ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਅਸਲੀ ਲਗਾਉ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਹੋਰ ਜੋ ਕੁਛ ਉਹ ਕਰਦੇ ਸੇ;ਉਹ ਓਪਰਾ ਸੀ,ਓਪਰਾ ਕੰਮ ਓਪਰ ਦਿਲੋਂ ਉਪਰਾਂਦ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਭ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਦਰਲੀ ਦਿੱਬ੍ਯ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਪਰਾਂਦ ਨਾਲ ਬੀ ਕੀਤੀ ਕਰਨੀ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਚੰਗੀ ਨਿਭਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਜੋ 'ਦਿੱਸਦਾ' ਹੈ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਨਾ ਦਿੱਸਦਾ' ਓਪਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ 'ਨਾ ਦਿੱਸਦੇ' ਦੇ ਜਗਜਾਸੂ ਬੀ ਹੋਈਏ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲਗਨ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ ਜੋ 'ਦਿੱਸਦੇ' ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਦੀ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ 'ਦਿੱਸਦੇ' ਵਾਂਙੂ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ, ਸਾਡਾ 'ਦਿੱਸਦਾ ਜਗਤ' ਤੇ 'ਇਸ ਦੀਆਂ ਮੋਹਨਹਾਰੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ' ਓਪਰੀਆਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਸਨ। ਰਹਿੰਦੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਨ, ਤੁਰਦੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਨ, ਵਰਤਦੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਨ, ਇਸੇ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਖਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ' ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ' ਅਦੁਤੀ ਮਾਜਰਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਜਗਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ' 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ' ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਐਸਾ ਅਨੋਖਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੰਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੱਬੀ ਲਗਾਉ ਵਿਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਇਕ ਰਸੀਏ ਰਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸਾਮਰਤੱਖ ਨਜ਼ਾਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੋਤਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀ। 'ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਰਵਿਆ ਰੂਪ ਰੰਗੀ' ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸੋ ਸਾਈਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮੇਲ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਂਈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਗਨ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕਤਾ ਸੀ;ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ

ਸਾਈਂ ਵੱਸਦਾ ਸੀ, ਓਹ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਸਨ। ਚਾਹੇ ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਊਹ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ: ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਦੇ ਓਹ ਫਸੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੈਂਦੇ। ਰੱਬੀ ਲਗਨ ਉਵੇਂ ਦੀ ਉਵੇਂ ਸੀ। ਜਗਤ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਐਉਂ ਤਾਂ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਮੋਹਨ ਹਾਰ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੈਣ ਦੇਂਦੇ, ਪਰ ਹੁਣ 'ਦਾਇਆ' ਤੇ 'ਦਇਆ' ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਉਠਦੇ ਸੇ, ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਂਝੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗ ਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਤ੍ਰੰਗ ਉਠਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਏਸੇ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਗਤਾਧਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਗਤ-ਰਖਯਾ ਦੇ ਤਰੰਗ ਆਉਂਦੇ ਸੇ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੇ।

੪. [ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਵਰ ਦਾਨ ਪਾਇਆ]

ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਉੱਠਕੇ ਆਪ ਵੇਈਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਕਿਨਾਰੇ ਅੱਪੜਕੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰੇ ਤੇ ਖ਼ਿਦਮਤਗਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਆਪ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਵੜੇ। ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੇਈਂ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਤੇ ਤਰਦੇ ਦਿੱਸੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਨਜ਼ਰੋਂ ਦਿੱਸਣੋਂ ਰਹਿ ਗਏ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਅੰਤ ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ ਤੇ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕੀਤੀ। ਉਧਰੋਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਹੋਈ। ਸਾਰੇ ਵੇਈਂ ਤੇ ਆਏ, ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਬੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਇਆ, ਮਲਾਹ ਬੁਲਾਏ ਗਏ, ਨਦੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਟੋਲ ਕੀਤੀ; ਦੋ ਚਾਰ ਮੀਲ ਹੇਠਾਂ ਤਕ ਗਏ ਪਰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਕਿ ਨਦੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਤੇ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ ਸਾਰੇ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋਕੇ ਘਰੀਂ ਆ ਗਏ।

ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਲੱਗੇ ਤਲਵੰਡੀ ਖਬਰਾਂ ਘੱਲਣ, ਪਰ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਹੋੜਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਦਰਿਆ ਡੋਬਣ ਵਾਲਾ ਹੈ? ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਸਭ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਕੋਈ ਕੌਤਕ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੌਤਕ ਹੈ. ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕੀ ਖੇੜਾ ਖਿੜਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ 'ਡੁੱਬ ਜਾਣ' ਵਾਲੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਕ ਬੇਬੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਅਹਿੱਲ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤਾਰਨਹਾਰ ਜੀ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ*।

ਮਰਦਾਨਾ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਵੇਈਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਨਾਰੇ ਘੁੰਮਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਤੇ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਸਤਿਸੰਗੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਾਂ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਫਿਰਦੇ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ ਸੇ। ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤ ਗਏ, ਪਰ ਅਜ ਤਕ ਜਗਤ ਰਖਯਕ ਜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਹ ਨਾ ਪਈ।

ਉਧਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਸੋ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਥੇ ਲੰਘੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਨਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਨਾ ਕਾਲ। ਸਾਡੇ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਤੇ ਅਦੇਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਲੰਘੇ, ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਬੋਲੀ ਹੈ ਨਾ ਸੁਣਨਾ, ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਮੈਂ ਹੈ ਨਾ ਤੂੰ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਅਦੇਸ਼ ਅਕਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਪੂਰਨ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਭੋ ਕੁਛ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਬਯ ਨੂਰ ਨਾਲ ਤੇ ਦਿੱਬਯ ਚਾਨਣੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਏਥੇ 'ਅਨੇਕਤਾ' ਹੈ, 'ਰੂਪ' ਹੈ ਤੇ 'ਨਾਉਂ' ਹੈ। ਓਥੇ ਏਕਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕੁਛ ਸੋ 'ਮੂਲ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਕੁਛ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ "ਹੈ" ਬੱਸ। ਪਰ ਸਰਬ ਚੇਤਨਾ ਓਥੇ ਹੈ, ਸਰਬ ਪ੍ਰੇਮ ਓਥੇ ਹੈ, ਸਰਬ ਅਨੰਦ ਓਥੇ ਹੈ। ਪਰ ਹੈ 'ਹੈ' ਦੇ ਰੂਪ। ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਮਨ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਉਥੋਂ ਦਾ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ ਉਹ ਅਗੰਮ ਹੈ, ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ਪਰ 'ਹੈ' ਜ਼ਰੂਰ ਤੇ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਅਦੇਸ਼ ਅਕਾਲ ਹੈ, ਉਥੇ ਜੋ ਕੁਝ 'ਹੁੰਦਾ' ਹੈ ਉਹ ਬੀ ਅਦੇਸ਼ ਅਕਾਲ ਹੈ, ਉਹ 'ਹੈ' ਤੇ ਓਥੋਂ ਦੀ 'ਹਾਂਦ' ਦੋਵੇਂ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਆਪ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ਤੋ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ। ਆਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਤੋਂ

*ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

ਪਾਰ ਹੈ

ਫਿਰ ਜੋ ਜਗਤ ਰਖਜਕੋ ਨਾਲ ਓਥੇ ਵਰਤੀ,ਜਾਂ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤੇ ਵਰਤੀ ਉਹ ਜਾਣੇ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨ ਲਈ— ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਵਿਚ, ਸਾਡੇ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਵਾਂਙੂ ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ— ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਚੋਂ ਐਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:—

ਹਉ ਢਾਢੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਕੈ ਵਾਰ ਧੁਰਹੁ ਫੁਰਮਾਇਆ॥ ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਲਿ ਖਸਮਿ ਬੁਲਾਇਆ॥ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ॥ ਸਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨ ਆਇਆ॥ ਗੁਰਮਤੀ ਖਾਧਾ ਰਜਿ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ ਢਾਢੀ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ॥ ੨੭॥ ਸੁਧੁ॥*

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨੇ ਲਈ ਐਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਰਸ਼ਾ ਤੋਂ ਭੇਟੀ ਨੂਰੀ ਆਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਲੈ ਗਏ। ਜਿਤ ਦਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਅਵਤਾਰ ਪੀਰ ਪੈਕਾਂਬਰ ਖੜੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਰਗਾਹੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਸੱਚੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ।

ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਭਰ ਕਰ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, "ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਅੰਮਿਤ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਕਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਪੀਉ"। ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੀ, ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਸਾਹਿਬ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਯਾ†:— "ਨਾਨਕ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਨਿਹਾਲੁ ਕੀਆ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ ਲੇਵੇਗਾ, ਸੋ ਸਭ ਮੈਂ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤੇ ਹੈਨ†।" "ਤੂੰ ਜਾਇ ਕਰ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਿ। ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਥੀਂ ਭੀ ਜਪਾਇ ਅਰੁ ਸੰਸਾਰ ਥੀਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੁ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਹੁ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੀਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਏਹਾ ਕਿਰਤ ਕਰ†।"

* ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧' ਵਿਚ ਹੈ।

†ਇਹ ਸਾਰੇ ਵ ਕ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਹਨ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਕੇ ਇਹ ਸਿਫਤ ਮਹਾਂਰਾਜ ਦੀ ਗਾਵੀਂ:—

ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ॥ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਗੁਫੈ ਨ ਦੇਖਾ ਸੁਪਨੈ ਸਉਣ ਨ ਥਾਉ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥ ੧॥ ਸਾਚਾ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਜ ਥਾਇ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ ਜੇ ਭਾਵੈ ਕਰੇ ਤਮਾਇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਕੁਸਾ ਕਟੀਆ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੀਸਣਿ ਪੀਸਾ ਪਾਇ॥ ਅਗੀ ਸੇਤੀ ਜਾਲੀਆ ਭਸਮ ਸੇਤੀ ਰਲਿ ਜਾਉ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥੨॥ ਪੰਖੀ ਹੋਇਕੈ ਜੇ ਭਵਾ ਸੈ ਅਸਮਾਨੀ ਜਾਉ॥ ਨਦਰੀ ਕਿਸੈ ਨ ਆਵਊ ਨਾ ਕਿਛੁ ਪੀਆ ਨ ਖਾਉ। ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥ ੩॥ ਨਾਨਕ ਕਾਗਦ ਲਖ ਮਣਾ ਪੜਿ ਪੜਿ ਕੀਚੈ ਭਾਉ॥ ਮਸੂ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਲੇਖਣਿ ਪਉਣੁ ਚਲਾਉ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ॥ ੪॥ ੨॥*

ਇਸ ਪਰ ਧੁਨਿ ਆਈ:—

'ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਤੇਰੀ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ਹੈ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰ†।'

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਹੇ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਜੀਵ ਕੀ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਹਿਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ! ਤੂੰ ਹੈਂ:—

ਤਬ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਰਾਗ ਆਸਾ‡ ਵਿਚ ਜਪੁ ਕੀਤਾ:—

੧ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ‡॥ ਜਪੁ॥ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ॥ ੧॥()

*ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧॥

†ਪੁ: ਜ ਸਾਖੀ। ‡ਹਾਫਜ਼ਾਬਾਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

()'੧ੴ' ਤੋਂ 'ਹਉਮੈ ਕਹੇ ਨ ਕੋਇ' ਤਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰਿਆ ਹੋਊ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਹੁਕਮ ਦੀ [ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੯੬ ਦੇ ਹੇਠ]

ਤਦ ਫੇਰ ਸਚੇ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਆਗਜ਼ਾ ਪਾਈ, ਹੁਕਮ ਹੋਆ:—

ਨਾਨਕ ! ਜਿਸ ਉਪਰਿ ਤੇਰੀ ਨਦਰਿ
ਤਿਸ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਨਦਰਿ ।
ਜਿਸ ਉਪਰ ਤੇਰਾ ਕਰਮ,
ਤਿਸ ਉਪਰ ਮੇਰਾ ਕਰਮ ।
ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੁ
ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ।"

ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ, ਸਿਰੋਪਾਉ ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ* ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਗਾਂਵਿਆਂ:—

ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ ॥ ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਤਹ ਤੂਹੈ ਤੁਝਤੇ ਨਿਕਸੀ ਫੂਟਿ ਮਰਾ ॥ ੧ ॥ ਨ ਜਾਣਾ ਮੇਉ ਨ ਜਾਣਾ ਜਾਲੀ ॥ ਜਾ ਦੁਖੁ ਲਾਗੈ ਤਾ ਤੁਝੈ ਸਮਾਲੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤੂ ਭਰਪੂਰਿ ਜਾਨਿਆ ਮੈ ਦੂਰਿ ॥ ਜੋ ਕਛੁ ਕਹੀ ਸੁ ਤੇਰੈ ਹਦੂਰਿ ॥ ਤੂ ਦੇਖਹਿ ਹਉ ਮੁਕਰਿ ਪਾਉ ॥ ਤੇਰੈ ਕੰਮਿ ਨ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ॥ ੨ ॥ ਜੇਤਾ ਦੇਹਿ ਤੇਤਾ ਹਉ ਖਾਉ ॥ ਬਿਆ ਦਰੁ ਨਾਹੀ ਕੈ ਦਰਿ ਜਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਏਕ ਕਹੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤੇਰੈ ਪਾਸਿ ॥ ੩ ॥ ਆਪੇ ਨੇੜੈ ਦੂਰਿ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪੇ ਮੰਝਿ ਮਿਆਨ ॥ ਆਪੇ ਵੇਖੈ ਸੁਣੇ ਆਪੇ ਹੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੋ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ ਹੁਕਮੁ ਸੋਈ ਪਰਵਾਨੋ ॥ ੪ ॥ ੩੧ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰਤੀ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ 'ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲ' ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰਿਆ ।

ਉਸ ਮਾਜਰੇ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਨੰਤ ਤੇ ਅਨਾਦ, ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਅਪਣੇ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਜਿਸ ਡਿੱਠਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈ, ਐਉਂ ਸਮਝ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਰਮ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ੁੱਧ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਤਾਕਤ—ਅਲੂਹੀਅਤ—ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭਰੀ ਗਈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਰੀ ਗਈ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਜੋ ਧੁਰੋਂ ਜਗਤ ਰਖਜ਼ਾ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਜਰਬੇ ਕਰਦੇ ਇਸ ਦੁਖਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਮਨੁੱਖ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੁਖ ਆਪੂੰ ਬੀ ਸਹਿ ਸਹਿਕੇ ਪੂਰੇ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਦੇਣ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰੱਤਵ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਤੇ ਲਗਨ ਪੂਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਅਭੇਦ ਸੀ । ਹੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਟੇਕ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਉਧਾਰ ਲਈ ਆਗਜ਼ਾ ਕੀਤੀ । ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਹਰ ਸੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—"ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇ ਪਾਯਾ ਬਖਸ਼ ਦਰ" ਤੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ 'ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ' ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਪਹਿਲੋਂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਛੱਟਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੀ । ਇਸੇ ਮੇਲ ਤੇ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:—

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧

ਸੋ ਇਸ ਮਾਨੁਖ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਦੇਹ ਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦੱਸੀ ਹੈ*—

ਬੀਜਉ ਸੂਝੈ ਕੋ ਨਹੀ ਬਹੈ ਦੁਲੀਚਾ ਪਾਇ ॥ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣੁ ਨਰਹ ਨਰੁ ਸਾਚਉ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥ ੪੬ ॥ [ਰਾਮ: ਮ: ੧ ਦ: ਓਅੰਕਾਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋਨੀ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ।

[ਸਫੇ ੯੫ ਦੀ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਮਹਿਮਾ ਕਰ' ਰੱਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਉਵੇਂ ਸਾਰਾ ਜਪੁਜੀ 'ਹੁਕਮੀ ਤੇ ਹੁਕਮ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ।

*ਦੇਖੋ ਦੀਬਾਚਾ ਟੀਕਾ ਜਪੁਜੀ ਸ਼ੰਕਰ ਦਿਆਲ ਜੀ ਦਾ ।

ਵਿਚ ਆਇਆ' ਕਹਿਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਣੀ ਸਿਖ਼ਜਾ ਵਿਚ ਮਨ੍ਹੇ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਮਨੁੱਖ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕੂੜ ਤੋਲਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੋ ਕੁਛ ਸਨ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਡਲੀ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਅੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਰੂਪ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ ਸੋਨਾ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗ ਬੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਅੱਗ ਦੇ ਭੀ ਉਸ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸੋਨਾ ਬੀ ਹੈ । ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਬੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀ ਢੁੱਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਬੀਅਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅਦੇਸ਼ ਅਕਾਲੀ ਤੇ ਅਜ਼ਲੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕੁਛ ਖਿਆਲ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ' ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ'' ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ' ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਨੂੰ ''ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੁ'' ਆਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ' ਆਖਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਭੱਟਾਂ ਨੇ 'ਪਰਤਖੁ ਹਰਿ' ਤੇ 'ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ' ਕਹਿਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ:—

ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਬਣਾਯਾ ॥ [ਵਾਰ ੨੪-੨੫

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਪੂਰਨ ਹਉਮੈਂ ਅਭਾਵਤਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਢਾਡੀ (ਜਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਆਪੇ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:—

ਹਉ ਢਾਢੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥
ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਕੈਵਾਰੁ ਧੁਰਹੁ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥
ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਲਿ ਖਸਮਿ ਬੁਲਾਇਆ ॥
ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ ॥
ਸਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਆਇਆ ॥
ਗੁਰਮਤੀ ਖਾਧਾ ਰਜਿ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥
ਢਾਢੀ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ* ॥
ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ੨੭ ॥
[ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਣੀ ਪੂਰਨ 'ਹਉਮੈਂ-ਅਭਾਵਤਾ' ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਕਈ ਅਵਤਾਰਾਂ ਪਿਕੰਬਰਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਰੂਹਾਨੀ ਰੱਬੀ ਪੈਗ਼ਾਮ ਦੱਸਣ ਲੱਗਿਆਂ ''ਮੈਂ'' ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਹਉਂ ਦਾ ਲੇਸ਼ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇੱਥੇ ਦਾਉ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਢਾਡੀ ਦੱਸਕੇ ਤੇ ਵਿਹਲਾ ਦੱਸਕੇ ਹਉਂ ਅਭਾਵਤਾ ਦੱਸੀ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਹੋਣ ਦੀ ਅਰ ਅਸਮਾਨੀ, ਰੂਹਾਨੀ, ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਅਪਣੀ ਰੂਹਾਨੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਤੇ ਔਜ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:—

ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਲਿ ਖਸਮਿ ਬੁਲਾਇਆ ॥

ਉਥੋਂ ਸੱਚੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨਾਮ ਦਾਤ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ 'ਪਸਾਉ' ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਪਣਾ ਰੱਬੀ ਕਮਾਮ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਪੂਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ, ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । 'ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਤੇ 'ਬੀਜਉ ਸੂਝੈ ਕੋ ਨਹੀ ਬਹੈ ਦੁਲੀਚਾ ਪਾਇ' ਆਦਿਕ ਥਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਰਭ ਜੂਨਿ ਵਿਚ ਆਕੇ 'ਨਾਨਕ' 'ਰੂਪ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਆਖਣਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਮਨੁੱਖ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾਹੈ।ਉਹ ਰੱਬੀ ਨੂਰਦੇ ਸੋਮੇ,ਉਹ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦਾਤਾ, ਉਹ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਦੇ ਰੰਗੇ, ਉਹ ਅਲੂਹੀਅਤ, ਰੱਬੀਅਤ, ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤਿ ਤੇ ਤਾਣ ਦੇ ਸਰ੍ਸ਼ਾਰ ਚਸ਼ਮੇ; ਉਹ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਦਿਪਤ ਸੂਰਜ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੀਨ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਮਛਲੀ ਵਾਂਗੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੀਰ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਅਕਾਲ

*ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ ਮੈਂ ਅਗੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਾ ਸਾਂਈ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ, ਵਿੱਥ, ਅੰਤਰੇ, ਦੂਰੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ, ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸਦਾ ਮਿਲ ਰਹੇ, ਚਾਨਣਾ ਹੀ ਚਾਨਣਾ 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ*' ਸਨ, ਹਨ ਤੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਬਾਬਤ ਭਾਵ ਬਾਕੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ(ਦੂਜੇ ਦੀ ਬਾਣੀ) ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ। ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਰਗਾਹੇ ਜਾਣ,ਪੁੱਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ†।

ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਓਹ ਹਉਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਲੇਸ਼ਾਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਨਿਜ ਨੂੰ ਢਾਡੀ ਤੇ ਦਾਸ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਪਨੇ ਰੱਬ ਅੱਗੇ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀਅਪਣੀ ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਵਲੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਭਰ-ਪੂਰ ਹੋਣੋਂ ਰੱਬੀਅਤ; ਈਸ੍ਰੱਤ੍ਵ, ਅਲੂਹੀਅਤ, ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋਣੋਂ ਕਦੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਰ ਆਪ ਇਸ ਦੇ ਪਤੇ ਵੀ ਦੇਂਦੇ ਹੁਨ ਤੇ ਅਪਣੀ ਉੱਚੀ ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਸਾਫ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਪੂਰਨ ਹੈ
ਤੇ ਇਹ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਨ ਹੈ।

ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰਦੇ ਐਸੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸੱਚ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਬਾਬਤ ਗ਼ਲਤ ਬਿਆਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਨਾ ਸੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਐਸੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਲਸਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਜਾਏ। ਕੇਵਲ ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਈ ਇਕ ਸ਼ਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਬੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਪੰਡਤ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸਮਝ ਬੁੱਝਕੇ ਫਿਰ ਫਿਰ ਡੋਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ: 'ਜਾਹ ਗੁਰੂ ਕਰ'। ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਾਂ' ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਥੇ ਇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਹੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਲੱਭਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ: ਇਹ ਹੁਣ ਤਕ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਪੁਛਿਆ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ: ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਤਾਂ ਉਹੋ ਸੀ, ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਤੂੰ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਤਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਆ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਸੁੱਟ ਪਾਏ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ।

ਇਸ ਰੱਬੀ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਨਾਮ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁੰ ਉੱਚਾ ਹੈ- ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ, ਪਿਕੰ-ਬਰ, ਅਵਤਾਰ, ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬੀ ਉੱਚਾ ਹੈ-ਗੁਰੂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਰਾ ਉਸਤਾਦ ਯਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਰੱਬ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ' ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹੋ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ, ਅੰਤਰੇ, ਵਿੱਥ,ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ 'ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ-ਗੁਰੂ' ਯਾ 'ਗੁਰੂ-ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ' ਹਨ। ਇਹੋ ਇਲਾਹੀ ਭੇਤ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ 'ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ (ਦੂਜੇ) ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, 'ਵਹੁ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ' ਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, 'ਭਨਿ ਮਥੁਰਾ ਕਛੁ ਭੇਦੁ ਨਹੀ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਪਰਤਖ੍ਹ ਹਰਿ'. ਏਹ ਸਾਰੇ ਲਫਜ਼—'ਗਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ, ਪਰਤਖ੍ਹ ਹਰਿ, ਉਸੇ ਤਾਤਪਰਜ ਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਨਮ

---

*ਬਸੰਤ ਮ: ੫।

†ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਵਾਕ-'ਜਿਨ੍ਹਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਨਾਮੁ ਸੇ ਕਿਨੇਹਿਆ ॥ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮੂਲਿ ਸਾਂਈ ਜੇਹਿਆ ॥' ਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ: 'ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਦੋਊ ਏਕ ਹੈਂ' ਐਸੇ ਵਾਕ ਹਨ ਜੋ ਹਰਿ ਜਨ ਤੇ ਹਰਿ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਸਨ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ 'ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਦਾ ਅਵਤਾਰ'।

ਸਾਖੀ ਦਾ ਪਦ 'ਗੁਰ ਪਰਮੇਸੁਰ' ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਦਰਜਾ ਹੈ, ਜੋ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਜੋਨੀ' ਵਿਚ ਆਏ ਦਾ ਲਖਾਯਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ 'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸੁਰ' ਦੇ ਨਿਜ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਅਭੇਦ ਮੇਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਫਿਲਸਫਾ-ਦਾਨਾਂ, ਪੀਰਾਂ, ਪਿਕੰਬਰਾਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਸਦਰਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਈਂ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਾਂਗੋਪਾਂਗ ਪਰਤੱਖ ਕਰ ਦਰਸਾ-ਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜੀਵਤ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਜੀਵਨ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਦਾਮਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਵਸੀਕਾਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ 'ਜੀਅਦਾਨ' ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

"ਜੀਅ ਦਾਨ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ
ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥"

ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਦਾਤਾ ਮੁਰਦੇ ਜੀਵਾਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਰੇਮ-ਬੱਧ ਹੋਕੇ, ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਕੈਦਖਾਨੇ ਜਾਣ ਵਾਂਗੂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਪਰਮ-ਸੁਤੰਤਰ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜਗਤ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਓਹ ਕਰਮ ਬੱਧ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਰਹਿਤ ਆਖੀਦਾ ਹੈ*।

ਹਾਂ ਜੀ, ਉਸ ਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਆਏ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਸੱਚ ਖੰਡ ਤੋਂ ਮਾਤਲੋਕ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ, ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਆਏ ਤੇ ਅਪਣੇ ਡੇਰੇ ਗਏ। ਡੇਰੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਮਤਾ ਲੁਟਾ ਦਿਤਾ। ਲੋਕੀਂ ਆਨ ਜੁੜੇ, ਖਾਨ ਬੀ ਸੁਣਕੇ ਆਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਸ ਲਾਹ ਚੁਕੇ ਸੇ। ਤੀਏ ਦਿਨ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਤਰ ਆਇਆ ਸਮਝਕੇ ਸਾਰੇ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

*ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਹਹੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ ॥ ਜੀਅਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੫

ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਇਕ ਡਾਢੇ ਅਚ-ਰਜ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖਾਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ 'ਨਾਨਕ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ?' ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਨਹੀਂ। ਲੋਕਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਦੇਖੋ ਚਿਹਰਾ ਕੈਸਾ ਦਮਕਦਾ ਹੈ, ਬੋਲਦਾ ਕੁਸਕਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮਾਲ ਲੁਟਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੋਟ ਖਾਧੀ ਹੈ'। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੂਏ ਸਹੇ ਨਾ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਦਿਲ-ਗੀਰ ਹੋਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਨ ਦੇ ਇਕ ਸਾਫੇ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਕੁਛ ਲੁਟਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਜਾੜ ਜਾਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ, ਪਰ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਲੈਕੇ ਪਾਸ ਜਾਇ ਬੈਠਾ*, ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬੀ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਦੂਜੇ ਮਤਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂ ਭੀ ਜਾ ਬੈਠੇ ਪਰ ਆਪ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਨਾ ਬੋਲੇ ਨ ਚਾਲੇ। ਘਰ ਦੇ ਭੀ ਆਏ, ਸਭ ਦੇਖਕੇ ਮੁੜ ਗਏ, ਬੋਲੇ ਨਹੀਂ। ਚਿਹਰਾ ਇਕ ਨੂਰ ਦਾ ਅਲਾਂਬਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਮਾਨੋਂ ਕੁਛ ਬਰਸਦਾ ਹੈ।

੫. [ਮਸੀਤ]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਲਈ ਅਤਿ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਸੁਣਿਆਂ ਕਿ ਅਪਣਾ ਮਰਦਾਵ੍ਹਾਂ ਡੇਰਾ, ਜਿੱਥੇ ਆਏ ਗਏ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸੇ, ਲੁਟਾ ਘੱਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤਾਪ ਹੋਇਆ। ਨਿਨਾਣ ਨੂੰ ਆਖੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਕਰੋ, ਖ਼ਬਰੇ ਬਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਲਾ ਚੋਟ ਕਰ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਵੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਆਖਣ:ਕੋਈ ਭਿਰਾ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ, ਕੋਈ ਮੁੱਲਾਂ ਪੰਡਤ ਲੈ ਜਾ, ਝਾੜਾ ਦਾਰੂ ਕਰੇ। ਪਰ ਬੇਬੇ ਆਖਦੀ ਸੀ: 'ਉਹ ਬੀ ਇਕ ਕੌਤਕ ਸੀ, ਇਹ ਬੀ ਇਕ ਕੌਤਕ ਹੈ, ਵੀਰ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਠੀਕ ਹੈ, ਸੋਈ ਭੁਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਲੋਕੀਂ ਆਖੇ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਸਾਕ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਇਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ, ਉਹ ਕੁਛ ਝਾੜੇ ਫੂਕ ਫੂਕ ਕੇ ਤਵੀਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗਾ ਪਰ ਅਗੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:—

'ਧ੍ਰਿਗੁ ਤਿਨਾ ਕਾ ਜੀਵਿਆ ਜਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ

*ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵੇਚਹਿ ਨਾਉ ॥ ਖੇਤੀ ਜਿਨ੍ ਕੀ ਉਜੜੈ ਖਲ-
ਵਾੜੇ ਕਿਆ ਥਾਉ ॥' [ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧
'ਕੋਈ ਆਖੈ ਭੂਤਨਾ ਕੋ ਕਹੈ ਬੇਤਾਲਾ ॥ ਕੋਈ
ਆਖੈ ਆਦਮੀ ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ ॥' [ਮਾਰੂ ਮ: ੧

ਇਹ ਤੱਕ ਕੇ ਮੁੱਲਾਂ ਟੁਰ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਫਕੀਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਚੋਟ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਗਿਰਦ ਆਏ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਵਾਕ ਇਹ ਸੁਣਾਇਆ:—

'ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ'*।

ਗਲ ਫੈਲ ਗਈ, ਹਿੰਦੂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤਾਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਦੀਨ ਪਰ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਓਸ ਨੇ ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਚੁਗਲੀ ਲਾਈ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਖਹਿੜੇ ਨਾ ਪਉ ਉਹ ਕੋਈ ਵਲੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਪਈਦਾ, ਜੇ ਫਕੀਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇੱਡੀ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਦਾ? ਡੇਰਾ ਲੁਟਾਉਂਦਾ? ਜੰਗਲੀਂ ਜਾ ਬਹਿੰਦਾ? ਪਰ ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮੁਫ਼ਤੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਨਾਨਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਦੀਨ ਦੀ ਹਾਣਤ ਹੈ। ਅੰਤ ਨਵਾਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਦ ਭੇਜਿਆ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇਂ ਜਾਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਆਦਮੀ ਭਜਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖਾਨ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਰੱਬ ਲੇਖੇ ਆਕੇ ਦੀਦਾਰ ਦਿਓ †।

ਰੱਬ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਠ ਖੜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਖ਼ਾਨ ਪਾਸ ਆਏ। ਖਾਨ ਨੇ ਉੱਠਕੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਇਹ ਮੁੱਤਕਾ ਗਲੋਂ ਲਾਹ ਦਿਓ ਤੇ ਚੰਗਾ ਪਾਕੇ ਕਮਰ ਬੰਦ ਲਾ ਲਓ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁੱਤਕਾ ਲਾਹਕੇ ਕਮਰਬੰਦ ਲਾ ਲਿਆ। ਫਰ ਨਵਾਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਬੋਲੇ: 'ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ।' ਹੁਣ ਨਵਾਬ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਆਪ ਤੋਂ ਕਾਜ਼ੀ ਜੀ ਕੁਛ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ'। ਫੇਰ ਨਵਾਬ ਕਾਜ਼ੀ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ: 'ਕਾਜ਼ੀ ਜੀ ਪੁੱਛੋ, ਹੁਣ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਜੇ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਲੋਕ ਮੋਨ ਧਾਰ ਲੈਣਗੇ।' ਤਦ ਕਾਜ਼ੀ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤੀ 'ਤੂੰ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਕੀ ਲੱਧਾ ਹੈ? ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਦੀਨ ਕੈਮ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ?'

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵਣੁ ਮੁਸਕਲੁ ਜਾ ਹੋਇ ਤਾ
ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ ॥ ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ
ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਮਸਕਲ ਮਾਨਾ ਮਾਲੁ ਮੁਸਾਵੈ ॥
ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮੁ ਦੀਨ ਮੁਹਾਣੈ ਮਰਣ ਜੀਵਣ
ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥ ਰਬ ਕੀ ਰਜਾਇ ਮੰਨੇ
ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੇ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥
ਤਉ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਆ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਹੋਇ
ਤ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ ॥੧॥ [ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧

ਫੇਰਿ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰਬਾਬ ਵੱਲ ਸੈਨਤ ਕੀਤੀ, ਰਬਾਬ ਵੱਜਿਆ ਤੇ ਆਪ ਗਾਂਵਿਆਂ:—

ਮਿਹਰ ਮਸੀਤਿ ਸਿਦਕੁ ਮੁਸਲਾ ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ
ਕੁਰਾਣੁ ॥ ਸਰਮ ਸੁੰਨਤਿ ਸੀਲੁ ਰੋਜਾ ਹੋਹੁ
ਮੁਸਲਮਾਣੁ ॥ ਕਰਣੀ ਕਾਬਾ ਸਚੁ ਪੀਰੁ ਕਲਮਾ
ਕਰਮ ਨਿਵਾਜ ॥ ਤਸਬੀ ਸਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ
ਨਾਨਕ ਰਖੈ ਲਾਜ ॥ ੧ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਹਕੁ ਪਰਾ-
ਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥ ਗੁਰੁ
ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥
ਗਲੀ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ ਛੁਟੈ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ॥
ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ
ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗਲੀ ਕੂੜੀਈ ਕੂੜੋ ਪਲੈ
ਪਾਇ ॥ ੨ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ
ਪੰਜਿ ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ ॥ ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲ
ਦੁਇ ਤੀਜਾ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ ॥ ਚਉਥੀ ਨੀਅਤਿ
ਰਾਸਿ ਮਨੁ ਪੰਜਵੀ ਸਿਫਤਿ ਸਨਾਇ ॥ ਕਰਣੀ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ— ਤਬ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਕਿ ਖਲਾ ਹੋਇਆ 'ਜੋ ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ।' ਬਕਨਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੋਲਣਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

†ਅਜ਼ ਬਰਾਹ ਖ਼ੁਦਾ ਏਕ ਬਾਰ ਦੀਦਾਰ ਦੇਹੁ।'
[ਤ੍ਰ: ਸਾਂ: ਹਾਂ: ਬਾਦੀ

ਕਲਮਾ ਆਖਿਕੈ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸਦਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਜੇਤੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ ॥੩॥
[ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧

ਇਹ ਸੱਚੋ ਸੱਚ ਸੁਣਕੇ ਕਾਜ਼ੀ ਅਚਰਜ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਖਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਕਾਜ਼ੀ ਜੀ! ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੱਚੋ ਸੱਚ ਤੋਲ ਕੇ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੋਲ ਲਈਏ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ। ਕਾਜ਼ੀ ਨੇਂ ਹੁਣ ਗੱਲ ਟਾਲਣ ਲਈ ਆਖਿਆ: "ਪੇਸ਼ੀ* ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਨਿਮਾਜ਼ ਕਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਲੋ ਮਸੀਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹੀਏ"। ਤਦ ਸਾਰੇ ਮਸੀਤੇ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਜਮਾਤ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਲੱਗਾ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਉਣ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਾਂਭੇ ਖੜੇ ਰਹੇ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ।

ਜਦ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੋ ਮੁੱਕੀ ਤੇ ਫੇਰ ਆਕੇ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਨੂੰ ਹਾਸੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ: "ਨਵਾਬ ਜੀ! ਕਾਜ਼ੀ ਜਦ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਘੋੜੀ ਦੀ ਵਛੇਰੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ, ਘੋੜੀ ਨਵੀਂ ਸੂਈ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਮਤਾਂ ਵਛੇਰੀ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾ ਪਵੇ, ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਰੱਬ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲੀ ਤੇ ਇਹੋ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਖੜਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੱਸਿਆ ਸੀ।"

ਇਹ ਸੱਚੀ ਤੇ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣੀ ਗੱਲ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਝਕ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਕੰਬ ਉਠਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆਂ ਕਿ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਕਿ ਤੇਰੇ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਤਦ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਬੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਮਾਜ਼ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਖ਼ਰੀਦ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਬੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਪਾਈ ਤੇ ਮੰਨੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਕੰਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੱਟ ਵਦਾਣ ਦੀ ਜੋਟ ਵਾਂਙੂ ਪਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਗਾਂਵਿਆਂ, ਜਿਸ ਪਰ ਸੱਯਦ, ਸ਼ੇਖ, ਕਾਜ਼ੀ, ਮੁਫਤੀ, ਖਾਨ ਖ਼ਾਨੀਨ, ਮੁਕੱਦਮ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ। ਖਾਨ ਬੋਲਿਆ: "ਕਾਜ਼ੀ! ਨਾਨਕ ਹੱਕਨੂੰ ਪਹੁਤਾਹੈ,ਅਵਰ ਪੁਛਣੇਕੀ ਤਕਸੀਰ ਰਹੀ*।" ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ 'ਅਮਲੁ ਕਰਿ ਧਰਤੀ ਬੀਜੁ ਸਬਦੋ ਕਰਿ' ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ। ਨਵਾਬ ਤੋਂ ਹੁਣ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ, ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: 'ਨਾਨਕ ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਹੁਕਮੁ ਹਾਸਲੁ (ਜੋ ਮੇਰਾ ਹੈ) ਸਭ ਤੇਰਾ ਹੈ*, ਏਥੇ ਟਿਕੋ ਅਸੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ।' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਨਵਾਬ ਹੁਣ ਟਿਕਣਾ ਕਿੱਥੇ? ਤੂੰ ਵੱਸ, ਸੁਖੀ ਰਹੁ, ਰਾਜ ਮਾਲ ਤੇਰੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤਿਆਗਕੇ ਚੱਲੇ ਹਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ, ਹੁਕਮ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਜਾਉਣੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਹੈ।" ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜੋ ਜਮਾਂ ਸਨ, ਲੱਗੇ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੱਚ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਰੱਬ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। "ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਾਇਆ" ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਚਾਰਿਆ। ਫੇਰ ਉੱਠਕੇ ਬਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਤਦ ਮਰਦਾਨਾ ਵੀ ਜਾ ਬੈਠਾ।

ੳ. [ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰੋ]

ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਵੀ ਆਗਜ਼ਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਜੋ ਭੁੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਦੀ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਸੋ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨੀ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ, ਪਾਠ ਕਰਨੇ, ਨਾਮ ਉਚਾਰਨਾ, ਧਿਆਨ ਜੋੜਨੇ ਕਿ ਤਾੜੀ ਲਾਉਣੀ, ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨੀ ਕਿ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਆਉਣਾ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਜਾਣਾ, ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਮਾਨੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਨੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜਤਨ ਹਨ,ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਕਰਤੱਬ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਮਨ ਅਪਣੇ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਝੂਲੇ ਲੁੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਹ ਕਰ-ਨੀਆਂ ਸੂਰਤਵਾਨ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

*ਇਕ ਨਮਾਜ਼ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ।

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ।

ਜਿੰਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜਦ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਰੰਭੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਮੱਤ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ;—

ਭਜਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਰੋ।

ਕਿਤਨੇ ਸਿਖ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਕਿਤਨੇ ਜੋ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਨਿਤਨੇਮ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਪਾਠ ਬੀ ਰੋਜ਼ ਦੂਏ ਦਿਨ ਮੁਕਾ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵਾਧੂ ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਬੀ ਕਰੀਦੇ ਹਨ,ਪਰ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।ਹੁਣ ਜੇ ਗੁਰੂਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀਵੀਚਾਰੋ ਹਿਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂਨੂੰ ਘੋਖੋ ਤਾਂ ਇਹ ਖੇਚੱਲਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਅੱਜ ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆਹੈ,ਉਹਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸਾਂ ਇਹ ਸਾਖੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਖੂਬ ਝਾੜ ਪਾਈ,ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜਿਸਨੇ ਅੰਤਰ-ਯਾਮਤਾ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਿਆ ਜੋ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਰਤੀ, ਪਰ ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਵਰਗੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ।ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਈ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰੋ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੋ, ਪਰ ਰੱਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ, ਗ਼ੈਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਜੇ ਸੁਆਦ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕਸੂਰ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੋ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਮਝੋ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਣੀ ਉਹ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਦਿਲ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਾਈਏ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਗਾੜ੍ਹਾ ਦਿਲ ਉੱਡੇਗਾ ਤੇ ਜੀਭ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੇਗੀ, ਤਦ ਜਿਸਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਓਹ ਕਿੰਵ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਸੀ ? ਉਸ ਨਾਲ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜਸੀ ?

ਮਨ ਜੁੜਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਆਂ ਨਾਲ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਚਿੰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਪੈਸੀ। ਜੇ ਬਾਣੀ ਭਜਨ ਵੇਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇਗਾ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਅਸਰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਨੰਦ, ਸੁਖ,ਆਤਮ ਖੇੜਾ,ਆਤਮਰਸ ਲੈਕੇ ਆਵੇਗਾ, ਤੇ ਜੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ੈਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦ ਅਸਰ ਲੈ ਲਏਗਾ। ਸੋ ਜੋ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਕਾਜ਼ੀ ਵਾਂਙੂ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇਗਾ ਉਸ ਤੇ ਅਸਰ ਖਿੰਡਾਉ ਦਾ ਪਏਗਾ, ਤਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਤੇ ਸਮਝੋ ਕਿ ਅੱਜ ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ: 'ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਿਖ ! ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਭਜਨ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ।' ਮਨ ਧਾਂਵਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੌੜਦਾ ਹੈ,ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਇਹੋ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਵਰਜ,ਮੋੜ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਲ ਲਾ। ਵੇਖ ਬਾਣੀ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੀ ਹੈ,ਫੇਰ ਜੁੜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ, ਹਾਂ: ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ। ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ, ਜੋ ਉਹ ਦੱਸਣ ਕਿ ਕਿੰਵ ਉਹਨਾ ਦਾ ਮਨ ਸਨੇ ਸਨੇ ਦੌੜਨਾ ਛੱਡਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾ ਦਾ ਪੱਕ ਕਰ:

੧. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।
੨. ਚਾਹੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਆਤਮ ਨੈਣ ਅਜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ।
੩. ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਬਾਣੀ ਤੇ ਭਜਨ ਹੈ।
੪. ਮੈਂ ਪਾਠ ਕਰਾਂ, ਪਾਠ ਸੁਣਾਂ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਂ, ਕੀਰਤਨਸੁਣਾਂ, ਭਜਨਵਿਚ ਬੰਦਗੀਵਿਚ ਲੱਗਾਂ।
੫. ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ, ਭਜਨ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਮਝਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ। "ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ" ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ,ਮੈਂ ਹੁਣ ਭੈ ਵਿਚ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਰਾ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਾਂ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਂ। ਜੇ ਮਨ ਉੱਡੇ ਤਾਂ ਰੋਕਾਂ। ਨਾ ਰੁਕੇ, ਫੇਰ ਰੋਕਾਂ, ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਂ, ਗੁਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਂ ਕਿ "ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾਨ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋ, ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਕਿ ਦੇਹੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ,ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋ, ਜਾਗਤੀ ਜੋਤ ਹੋ। ਜਿਵੇਂ ਓਦੋਂ ਤ੍ਰੁੱਠੇ ਸਾਓ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤ੍ਰੁੱਠੋ, ਮੈਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ, ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਦਾਨ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਦਿਆਲ ਹੋ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਹੋ,

ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਹੋ, ਮੈਂ ਸਿਖ ਹਾਂ, ਚਾਹੇ ਨਾਮ ਧ੍ਰੀਕ ਸਿਖ ਹਾਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਤੇਰਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਅੰਰਦਾਸ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਦਾਨ ਕਰੋ।

ਜੇ ਮਨ ਅਜੇ ਭੀ ਲੁੱਤਘੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰੇ ਤਦ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਅੱਗੇਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਕਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀਓ! ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਿਆ ਕਰਾਂ, ਭਜਨ ਅਰਦਾਸ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਗ਼ੈਰ ਹਜ਼ੂਰੀਆ ਨਾ ਹੋਵਾਂ, ਮੇਰੇ ਗ਼ੈਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ. ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਦਦ ਲਓ।

ਆਪ ਜਤਨ ਲਾਓ, ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਮਨ ਵਰਜੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੋੜੋ, ਮੱਤ ਦਿਓਸੁ ਕਿ ਹੇ ਸਦਾ ਹਿੱਲਣੇ ਤੇ ਨਾਂ ਟਿਕਣੇ ਮਨ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂਦੇ ਸ਼ਾਹ, ਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੇ ਠਾਕੁਰ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਲੈਕੇ ਆਯਾ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਢਹਿ ਪਉ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ. ਛੱਡ ਸੰਕਲਪ, ਵਿਕਲਪ, ਖਿਆਲ, ਆਸ, ਅੰਦੇਸੇ, ਏਹ ਉਡਾਰੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਆਪਣਾ ਘਾਤ ਹੈ। ਆ ਆਪਣੇ ਘਰ, ਏਹੜ ਤੇਹੜ ਛੱਡ ਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਜੋ ਰੱਬ ਸੁਣੇਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਭੈਜਲ ਤਰਿਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਪਵੇ, ਸਹਿਜੇਸਹਿਜੇ ਭਾਵੇਂ ਛੇਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ੇ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਸਬਕ ਪਕਾਓ। ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰੋ। ਸਦਾ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਸਮਝੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ "ਹੈ", ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜੋ ਬਾਨੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਲ ਲਾਏਗਾ।

ਅ. [ਇਕ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ]

ਦੂਸਰੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਜੋ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ:—

ਇਕ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਬੁੱਤ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਬੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਧੁੰਮ ਸੁਣੀ ਸੀ ਕਿ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਵਿਚ "ਇਕ ਤਪਾ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਹੈ" ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਾਨਕ ਹੈ। ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਉਸਦੇ ਪੈਰੀਂ ਢੱਠੇ ਹਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਰਹੇ ਤੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ! ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੁੱਤਾਂ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਉਮਾਹਿਆ, ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੰਘਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਮੁਰਾਦ ਉਸਦੀ ਸੀ ਲੱਭੀ ਨਾ, ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਹਿਮਾਂ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਹਾਂ, ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਕੋਈ "ਮੁਸ਼ਕਿਆ" ਹੈ, ਓਹ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵਗ ਟੁਰਿਆ। ਜਾਂ ਆ ਉਦਿਆਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਡਿੱਠੋਸੁ ਤਾਂ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਪੜ ਗਈ ਤੇ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਸੁਹਣਿਆਂ! ਦਿਲ ਜੋੜਕੇ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀਓ ਈ? ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਕੌਣ ਬੋਲਦਾ? ਜੀਉਂਦੇ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਵਰ ਜੁਵਾਬ ਮਿਲੇ।' ਬੁੱਤ-ਪੂਜ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਠੰਢ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ, ਸੁਆਦ ਭੀ ਆਇਓਸੁ, ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਪੰਘਰਿਆ ਬੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਪਰਪੱਕ ਹੋਈ ਲੀਕ ਦਾ ਅਸਰ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਉਸ ਰਾਤ ਜਾਂ ਉਹ ਸੁੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਵੇਖੀ ਕਿ ਝਾੜੂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਖੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਰ ਪਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਹੋਇਆ*। ਉਸ ਦੀ ਰਸਨਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਲਗਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ ਤੇ ਮੋਇਆ ਜੀਉ ਪਿਆ।

ਸੋ ਦੂਸਰੀ ਮੱਤ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਜੋ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਵੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਝਾੜੂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਭੁੱਲਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਸਾਂ ਅੱਜ ਵਾਚੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪ ਮੱਤ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ:—

੧. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੂਜਣਾ।

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ ।

੨. ਸਾਡੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਸਾਰੇ ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤੀ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ, ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ।

ਹਾਂ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ।

ੲ. [ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਮਿਹਰਾਮਤ]

ਤੀਸਰੀ ਮੱਤ ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਬਾਬੇ ਦਿੱਤੀ, ਸੋ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਵਾਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਣਕੇ ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ, ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖੇ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਧ ਮੇਲਨੀ ਸੀ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਕੁਛ ਰਕਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਵਾਬ ਵੱਲ ਨਿਕਲੀ, ਉਹ ਨਵਾਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲ ਘੱਲ ਦਿਤੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਈ ਇਕ ਲੋੜਵੰਦ ਗ਼ਰੀਬ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਆਪ ਨੇ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਵੇਖੇ। ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ: 'ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਆਪ ਤਿਆਗੀ ਹੋਏ ਹੋ, ਇਹ ਧਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਓ!' ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਸਭਨਾਂ ਵਿਚਉਸਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਉਸਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹਨ',ਸੋ ਜੋ ਕੁਛਸੀ ਉਸੇਵੇਲੇ ਲੁਟਾਦਿਤਾ।

ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰਤਾ ਲੋਭ ਨਹੀਂ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੋ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਆਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਰਬ ਵਿਚ ਭਗਵੰਤ ਵੇਹਦਾ ਸੀ, ਕਿਵੇਂ ਪਰਤੱਖ ਪਿਆਰ ਸਰਬ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਭੀ ਅੱਜ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਾਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ–ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਵਸਾਓ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਮਝੋ, ਨਾਮ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਨਾ ਭੁੱਲੋ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਲੋੜਵੰਦ ਦਿੱਸੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤ ਦਿੱਸੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਵਿਤ ਮੂਜਬ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਪਰ ਉੱਚੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਰਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਹੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਦੁੱਖ, ਦਰਿੱਦ੍ਰ, ਗ਼ਰੀਬੀ ਮੈਂ ਨਾ ਹਟਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਨਾ ਮੈਂ ਦਾਤਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕੋ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ 'ਨਾਮ' ਹੋਕੇ ਜੋਤਿ ਵੱਸ ਰਹੀ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਹੈ,ਉਸ ਜੋਤ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਰੱਖ। ਇਹ ਤੀਸਰਾ ਸਬਕ–

'ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਮਿਹਰੰਮਤ' ਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮੱਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਜੋ ਮਿਹਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਦਾਏ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਉਹ ਮੱਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਿਤੀਆਂ, ਉਹ ਗੁਣ ਜੋ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹਨ? ਜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੀ ਧੰਨ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਕੇ 'ਧੰਨ ਸਿਖ' ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਧਾਰਨੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿੱਖੀ ਨਹੀਂ; ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਤੇ ਰਹਿਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿੱਖੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ–

ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥

ਗੁਣ ਧਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਹੁਣ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰੁਖ ਮਾਇਆ ਵਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਸਿਰ ਪਰਨ ਇਸਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਲ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਡਿਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਦਿਨ ਦਿਨ ਵਾਧਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਦਾਤਾ ਵਿਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਦਾਤਾਂ' ਵਲ ਪਜਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਇਆ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਓਦੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਿਖੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ 'ਅਮਲ' ਲੋੜੀਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤੇ ਤੀਏ ਤਿਹਾਕਾਂਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਵਾਚਕੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਕੇ ਲਾਂਭੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਈਏ ਸਾਖੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਸਮਝੀਏ, ਆਪੇ ਦੇ ਔਗੁਣ ਉਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਤੱਕੀਏ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਸੁਆਰੀਏ,ਸੁਧਾਰੀਏ,ਤਦ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਤੇ ਜੀਉਂਦੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਨਾਵਟ, ਦਿਖਾਵਾ। ਫੋਕੀ ਜ਼ਾਹਰਦਾਰੀ, ਰਿਆਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਰੱਦਕੇ ਪਰੇ ਸੁੱਟਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੂਕਾਂ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤਦ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਕੇ ਕਿੰਨਾਂ

ਵਧਾਕ ਹੋਕਾ ਦੇਣਗੇ । ਉਹ ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਵਾਕ ਬੋਲੇ 'ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਉਹ ਕੂਕ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਬਨਾਵਟ, ਦਿਖਾਵਾ, ਜ਼ਾਹਰਦਾਰੀ, ਰਿਆਕਾਰੀ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਜ਼ਹਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰਮਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੱਦ, 'ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਅੱਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਕੰਨ ਦੇ ਕੇ ਸੁਣਨੀ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਜਾਂ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਅੱਜ ਕੀ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕੀ ਆਪਾ ਸੁਆਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਹੈ ? ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਜਾਣਨਾ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਵੇਖਣਾ, ਸੁਣਕੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ ।

੬ [ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੋਂ ਵਿਦੇਗੀ] ।

ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਕੇ ਸਹੁਰੇ ਮੂਲ ਚੰਦ ਦਾ ਸ਼ਾਮੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਮ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਘਰ ਰਹੋ ਤੇ ਸਾਧੂ ਬਾਣਾ ਛੋੜੋ ਤੇ ਸ਼ਾਮੇ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਸੁਣਾਕੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਘਰ ਛੱਡਣ ਦੇ ਅਉਗਣ ਦੱਸੇ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਰਾਜਾ ਬਾਲਕੁ ਨਗਰੀ ਕਾਚੀ ਦੁਸਟਾ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੋ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਖ਼ਾਤਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਲਖ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਆਵੇ, ਇਹ ਅਨੁਭਵੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੈ । ਪਰ ਮੋਹ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਤੇ ਅਪਣੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਦੇ ਇਛਾਵਾਨ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੀ ਦੁਖਾਤੁਰ ਹੋਏ । ਅੰਤ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਲੋਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ, ਵਿਛੁੜੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਦੀ ਆਗਯਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ ? ਇਹ ਵਿਥਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਉ ਛਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ 'ਹਾਂ' ਕਰ ਗਏ । ਇਹ 'ਹਾਂ' ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ. ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਗਏ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਉਦਾ-ਸੀਨ ਹੀ ਗਏ । ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਦਸ਼ਾ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦਾ ਸਾਂਈਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬਾਲ ਛੱਡਕੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਬੈਠਾ ਤੇ ਇਹ ਸੁਗਕਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕੇਨੀਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਪਰਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜਨਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ, ਅਤੇ ਸਿਖ੍ਯਾ ਦਾ ਸਹਿੰਸਾ; ਅਨੇਕ ਭਾਵ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦਰਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜਾਂ ਦੇਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਠੰਉੜੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਕ ਬੇਬੇ ਦਾ ਦਿਲ ਸੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘਾਬਰਦਾ । ਉਹ ਉੱਚੇ ਮਨ ਵਾਲੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਵੀਰ ਦੀ ਰੱਬੀ ਰੰਗਤ ਦਾ ਚਾਉ ਵੇਖਦੀ ਸੀ । ਕੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਵੀਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਵੈਰਾਗ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸੀ; ਪਰ ਇਹ ਵੈਰਾਗ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਵਲਵਲੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਉੱਚਾ ਸੀ । ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਗੁਰੂ ਜੋ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਹੈ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਡਾਢੀ ਉੱਚੀ, ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਚੱਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ. ਖਿਝ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਕਰਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਸੀ । ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਆਗਯਾ ਦਾ ਹਾਲ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੱਸਿਆ ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਜੇਰੇ ਤੇ ਬੀ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਝਲਕਾਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉੱਚੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਉੱਚੇ ਕੰਮ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਵੱਜ ਗਿਆ, ਜਿਸਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਸੀਸ ਨਿਵ ਦਿੱਤਾ ।

ਬੇਬੇ ਦਾ ਵੈਰਾਗ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਪਰਖ ਆਪ ਪਾਰਖੂ ਨੂੰ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ, ਅੱਖੀਂ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਤੇ ਪਿਆਰ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਫਰ-

ਕਨ ਤੇ ਲੂੰਆਂ ਵਿਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਕਾਬਾ ਸੀ। ਅਕਲ ਰਜ਼ਾ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਰਹੀਸ਼ੀ ਤੇ ਦਿਲ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਤਾਰੀ ਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਰ ਵਿਛੁੜਨ ਤੇ ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਬੇਬੇ ! ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਰੱਬੀ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁੰ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਕਦਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤੇ ਵੈਰਾਗੇ ਹੋ ਜਾਓ ਤੇ ਝੱਲ ਨਾ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ; ਤਦੋਂ ਹੀ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਬੜੇ ਡੂੰਘੇ ਸੇ; ਪਰ ਉਹ ਕੁਛ ਸਾਰ ਨਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਭੈਣ ਦ ਪਿਆਰ ਨੇ ਪਰਮ ਤਿਆਗੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੰਨਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਚੋ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣ ਗਿਆ; ਆਸ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਰਹਿਣ; ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜਨਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਗੇ।

—o—

ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਵਲਵਲੇ*।

੧. ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕੁਛ ਨਕਸ਼ਾ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਹੈ :—

ਗੀਤ

[ਰਾਗ ਮਲਾਰ

ਸੱਦ ਧੁਰੋਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਈ;
ਵੀਰਨ ਲੈ ਪਰਦੇਸ਼ ਸਿਧਾਈ।
ਜੀਅ ਘਬਰਾਵੇ, ਚੈਨ ਨ ਆਵੇ,
ਨਾਨਕ ਬਿਨ ਅੰਧਿਆਰਾ ਛਾਵੇ,
ਜਾਓ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਬ-ਕਾਰ ਕਮਾਵੋ,
ਕਦੇ ਝਾਤੀ ਆ ਪਾਈਂ !

ਉਸੇ ਸਮੇ ਦੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ :—

[ਰਾਗ ਕੌਂਸੀਆ]

ਪਾਪੀ ਮਿਟ ਜਾਓ ਨੈਣ
ਸਾਂਈਆਂ ! ਹੇ ਸਾਂਈਆਂ ! } ਅਸਥਾਈ
ਪੀਆ ਪਰਦੇਸ਼ ਸਿਧਾਇ

ਹਾਇ ਮੈਂ ਨਿਕਾਰੀ ਪੀਆ ਰੱਬ ਦਾ ਵਪਾਰੀ
ਉਚ ਸ਼ਾਨ, ਮੈਥੋਂ ਫੜਿਆ ਨ ਜਾਇ।

੩. ਤਿਸ ਸਮੇਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਹੈ :—

[ਰਾਗ ਜ਼ਿਲਾ ਪਹਾੜੀ ਮਿਸ਼੍ਰਤ]

ਠਹਿਰ ਜਾਈਂ ਠਹਿਰ ਜਾਈਂ ਰੱਬ ਦੇ ਸੁਆਰਿਆ !
੧. ਸੰਗਤ ਹੈ ਅਰਜ਼ ਕਰਦੀ
ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਨੈਣ ਭਰਦੀ
ਠਹਿਰ ਜਾਈਂ ਠਹਿਰ ਜਾਈਂ ਰੱਬ ਦੇ ਦੁਲਾਰਿਆ !
੨. ਰੱਜ ਨਾ ਦੀਦਾਰ ਪਾਇਆ,
ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਆਇਆ,
ਜਾਈਂ ਵੇ ਨ ਜਾਈਂ ਦਾਤਾ ! ਰੱਬ ਦੇ ਸੁਆਰਿਆ !
੩. ਵਾੜੀ ਜੁ ਆਪ ਲਾਈ,
ਅਜੇ ਹੈ ਨਿਆਣੀ ਸਾਂਈਂ !
ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਪਾਣੀ ਹੱਥੋਂ, ਖੇਤੀ ਰਖਵਾਰਿਆ !
੪. ਪੌਣ ਵੇਗ ਕੌਣ ਰੋਕੇ,
ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਠਾਕੇ ?
ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਜੁ ਚਾਲ ਪਾਏ ਟਰਨ ਨਹੀਂ ਟਾਰਿਆ।
੫. ਚੱਲੇ ਜੇ ਆਪ ਸਾਈਂ !
ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਨ ਭੁੱਲਣਾ ਈਂ,
ਕੂੰਜ ਵਾਂਙੂ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ ਦੇਈਂ ਆ ਦਿਦਾਰਿਆ।

੪. ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਨੋਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਆਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ :—

[ਰਾਗ ਪੂਰੀਆ]

ਨਾਨਕ ! ਸਾਰੇ ਜਾ ਜਪਾਵੀਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ,
ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾਵੀਂ ਪਿਲਾਵੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਾਮ.
ਟੁੱਟੀ ਨੂੰ ਗੰਢੀਂ ਤੇ ਵਿਛੁੜੀ ਮਿਲਾਈਂ.
ਦੇਵੀਂ ਜੀਅਦਾਨ. ਤੂੰ ਕਰੀਂ ਏ ਕਾਮ।

ਨਵਾਬ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਉਹ ਲਿਮਾਜ਼ ਵਾਲਾ ਵਾਹੜਾ ਵਰਤਿਆ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਉਹ ਮਾਮੂਲੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਅਸਰ ਨਵਾਬ ਤੇ ਹੋਰ ਪਿਆ, ਉਹ ਕੁਛ ਸੋਚਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ. ਰਾਤ ਜਾਗਦੇ ਲੰਘਦੀ. ਅੱਗੇ ਦਾ ਭੇ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਅਪਣੇ ਮੋਦੀ ਦੀ ਰੱਬੀ ਰੰਗਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰਹਿੰਦਾ। ਜੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕੁਛ ਅਰਜ਼ ਕਰੇ

*ਏਹ ਗੀਤ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੩ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸੇ ਅਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਸੇ।

ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਤਅੱਸਬ ਤੋਂ ਭੈ ਖਾ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਉਧਰ ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਰੰਗਤ ਬਦਲਦੀ ਗਈ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦੇ ਗਏ, ਕਾਜ਼ੀ, ਮੁੱਲਾਂ, ਮੁਫਤੀ ਸਾਰੇ ਲੋਹਾ ਮੰਨਣ ਤੇਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਨਵਾਬ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜੋ ਲੱਗੀ ਸੀ ਉਹ ਬੀ ਇੰਨੀ ਮਘ ਉੱਠੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਭੈ ਸ਼ਰਮਾਂ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੌਸਲਾ ਫੜ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੂਚ ਵੇਲੇ ਨਵਾਬ ਪੁਜ ਗਿਆ ਤੇ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਗਿਆ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਕਦਮ ਚੁੰਮੇਂ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਪੁੱਛਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ*।

ਹੁਣ ਨਗਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆ ਜੁੜੇ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। 'ਤਬ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਆਇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇਂ' ਦਸਤਪੰਜਾ ਲੀਆ, ਬਾਬੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਫਕੀਰਾ ਉਪਰ'†।

ਮਰਦਾਨਾ‡ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ਲੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਸਗੀਆਂ, ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ, ਸਾਕਾਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਕਾਜ਼ੀਆਂ, ਮੁਫਤੀਆਂ, ਨਵਾਬ, ਸਭ ਤੋਂ—ਸਭ ਦੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਆਦਰ ਵਿਚ—ਗੁਰੂ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਅਪਣੇ ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਲ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਮਾਉਣ ਟੁਰੇ :—

ਬਾਬਾ ਪੈਧਾ ਸੱਚ ਖੰਡ
ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮ ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ।
ਬਾਬਾ ਦੇਖੈ ਧਿਆਨ ਧਰਿ
ਜਲਤੀ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਦਿਸ ਆਈ।
ਬਾਝਹੁੰ ਗੁਰੂ ਗੁਬਾਰ ਹੈ
ਹੈ ਹੈ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਲੁਕਾਈ।
ਬਾਬੇ ਭੇਖੰ ਬਣਾਇਆ
ਉਦਾਸੀ ਕੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾਈ।
ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਣ ਧਰਤ ਲੁਕਾਈ!

[ਭਾ: ਗੁ:

*ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ। †ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

‡ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰਬਾਬ ਇਕ ਅਰਬੀ ਸਾਜ਼ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਬਾਬ ਕੁਛ ਆਪਣੀ ਤਰਜ਼ ਦਾ ਬਦਲਦਿਆ ਤੇ ਫਿਰੰਦੇ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਇਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕਾਢ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰਬਾਬ 'ਮਰਦਾਨੇ' ਨੇ ਨਾਲ ਲੀਤਾ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰੰਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਤਾਰਿਆ ਸੀ। ਰਬਾਬੀਆਂ ਪਾਸ ਜੋ ਰਬਾਬ ਹੁਣ ਹੈ, ਇਹ ਉਹ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਲੇ ਰਬਾਬ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਰੋ ਵਜੰਧੇ ਰਾਮ ਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਅਜੇ ਬੀ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਛੇ ਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੋਦੇ ਵਾਙੂ ਵਜਦਾ ਹੈ। 'ਕਾਨਨੇ ਇਸ਼ਰਤ' ਨਾਮੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਕੁਝ ਵੇਰਵਾ ਤੇ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

੩. ਉਦਾਸੀ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ

੮. ਮਲਕ ਭਾਗੋ—ਭਾਈ ਲਾਲੋ* ।

੧. [ਭਾਈ ਲਾਲੋ] ।

ਬਿਆਸਾ ਨਦੀ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਕਿਨਾਰਾਂ, ਇਕ, ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਟਿੱਬੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ 'ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ' ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੂਰਤ ਕੀਰ-ਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਠੰਢਾ ਸੁਹਾਉ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਰੌ ਸੁਆਦ ਦਰ ਸੁਆਦ ਦੀ ਲਪਟ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ, ਆਪ ਨੇ ਸੁਹਣੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੇ ਫੇਰ ਦਰਿਆ ਵੱਲ ਤੇ ਫਿਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕੇ—

ਹਉ ਜੀਵਾ ਗੁਣ ਸਾਰਿ ਅੰਤਰਿ ਤੂ ਵਸੈ ।।
ਤੂੰਵਸਹਿਮਨਮਾਹਿ ਸਹਜੇ ਰਸਰਸੈ॥੩॥ [ਸੂਹੀ ਮ:੧

ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਸੱਦ ਆਈ, ਫੇਰ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਇਕ ਆਵੇਗਾ, ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇਗਾ. ਵੱਸੋਂ ਵਸੇਗੀ†', ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ । ਇਵੇਂ ਹੀ ਦੋ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ, ਰਸਤੇ ਟੁਰਦੇ, ਠਹਿਰਦੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਕ ਬੇਰੀਆਂ ਦੀ ਝੰਗੀ ਹੇਠ ਇਕ ਸੁਹਾਵੇ ਛੰਭ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਜੋਤ ਜਗਾਈ। ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ, ਸੁਆਦ ਆਇਆ, ਫਿਰ ਸੁਹਣੇ ਹੋਠ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਵਾਕ ਹੋਇਆ:—

ਅਬ ਤਬ ਅਵਰੁ ਨ ਮਾਗਉ ਹਰਿ ਪਹਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਦੀਜੈ ਪਿਆਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲੁ ਮਾਗੈ ਹਰਿ ਜਸੁ ਦੀਜੈ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥ ੮ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਅ: ਮ:੧

ਇਥੇ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ, ਰੰਗ ਲਾ ਕੇ ਇਥੋਂ ਬੀ ਇਕ ਦਿਨ ਉੱਠੇ ਤੇ ਟੁਰ ਪਏ; ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਆਉਣਗੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਮੰਦਰ ਤੇ ਨਗਰੀ ਵਸਾਉਣਗੇ‡'। ਫੇਰ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਰ ਸਫਰ ਕੀਤਾ; ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖਾਲੜੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰੁਹੱਟੇ ਪਿੱਪਲ ਹੇਠ ਠਹਿਰਦੇ ਅੱਪੜੇ ਐਮਨਾਬਾਦ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਤਦੋਂ ਸੈਦਪੁਰ ਸੰਡਯਾਲੀ ਸੀ। ਇਕ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਘਰ ਜਾ 'ਧਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਅਲਖ ਜਗਾਈ। ਇਹ ਤਰਖਾਣਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਸਿੱਧੀ ਪੱਧਰੀ ਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਸੀ, ਬਾਹਰੋਂ ਖਹੁਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ । ਵਾਜ ਸੁਣਕੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ, ਤੱਕਿਆ, ਨੈਣ ਨੀਵੇਂ ਪਾ ਲਏ, ਫੇਰ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਆਪ ਬੋਲੇ- ਲੈ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ! ਆ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ ਟੁਰ ਪਏ ਹਾਂ ਦੇਸ਼ੋਂ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਧਾਰਕੇ'। ਲਾਲੋ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਸੀਸ ਝੁਕ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਲੈ ਗਿਆ ਕੋਠੇ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਨਾਲ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹਰਿਆਨ ਪਿਆ ਹੋਵੇ. ਜੀ ਵਿਚ ਆਖੇ:—ਕਿਨੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦੇ ਨੌਕਰ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖੜੋਂਦੇ ਸਨ. ਨਵਾਬ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਘਰ ਦਾ ਸੁਖ ਸੀ. ਦੈਵੀ ਭੈਣ ਸੀ, ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ. ਸੋ ਸਭ ਛੱਡਿਆ । ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਠਹਿਰੇ ਹੱਥੀਂ ਛਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਅਜ ਕਿੱਥੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਕਿੱਲੇ ਘੜਨ ਵਲ ਦੇ ਘਰ। ਨਾ ਮੰਜਾ ਨਾ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਨਾ ਖੇਸ ਨਾ ਦਰੀ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਲਾਲੋ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਜਾਕੇ ਇਕ ਪਲੰ-ਘੀਰੀ ਜਿਹੀ ਆਂਦੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਪਰ ਬਿਠਾਇਆ, ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਦੁਵੱਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਲਾਲੋ ਨੇ ਇਕਲ-ਵੰਜੇ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਰਸੋਈ ਕੀਤੀ। ਇਧਰ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਹੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ! ਇਹ ਕੌਣ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਆਪ ਚੱਲਕੇ ਆਏ ਹੋ ? ਘਰ ਛੱਡ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿੱਥੇ ਆਪ ਆ ਚਰਨ ਪਾਏ ਨੇ ?' ਆਪ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ, 'ਅਸੀਂ ਭਗਤੀ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਰਤ ਹੈ ਧਰਮ ਦੀ, ਪਰ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੁਵੰਬਰ ੧੯੨੪ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾਹਿਬ ੪੫੬ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

†ਏਥੇ ਤੀਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਆਏ ਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਸਾਇਆ ।

‡ਇਸ ਥਾਂਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੀਸਰੇ, ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾਜਿਆ ।

ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੋਝੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਲਾਲੋ ਨੇ ਆਕੇ ਕਿਹਾ : ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਚਲੋ ਤੇ ਭੋਜਨ ਪਾਓ' । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਲਾਲੋ ! ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਚੌਂਕਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਵਿਚ ਰੱਤਿਆਂ ਸਾਰੀ ਸੁੱਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਭੋਜਨ ਇੱਥੇ ਹੀ ਲੈ ਆ' । ਜਾਂ ਲਾਲੋ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਸਾਗ ਲੈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਵਿਚ ਆਖੇ. ਕਿੱਥੇ ਆ ਗਏ, ਇਹ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸੰਘ ! ਪਰ ਚੰਗਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਸੋ ਪਰਵਾਨ ! ਖਾਹ ਮਨਾ, ਖਾਹ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਖਾਹ ! ਇਹ ਵਿਚਾਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀਓਸੁ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ । ਜਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਲਾਲੋ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਲਾਲੋ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਡੋਲ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਗਈ।

ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਇਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਫੇਰ ਟੁਰਨ ਲੱਗੇ ਪਰ ਲਾਲੋ ਨੇ ਨੈਣ ਭਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੁਛ ਦਿਨ ਹੋਰ ਠਹਿਰੋ, ਜੋ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਓ ਤੇ ਹੋਰ ਤ੍ਰੁਠੋ। ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਆਪ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਉਥੇ ਠਹਿਰ ਪਏ । ਰਾਤ ਲਾਲੋ ਦੇ ਕੋਠੇ ਆ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੋੜਾਂ ਯਾ ਰੇਤੇ ਦੇ ਥੜ੍ਹਿਆਂ ਤੇ* ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਬੈਠ ਰਹਿਣਾਂ । ਥੋੜੇ ਦਿਨਾ ਮਗਰੋਂ ਮਰਦਾਨਾ ਤਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਰਤ ਲੈਣ ਤਲਵੰਡੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇ । ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਤਕ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀ ਦਾ ਵੇਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਇਕ ਖੱਤ੍ਰੀ ਲਾਲੋ ਸ਼ੂਦਰ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਮਿਰਾਸੀ ਬੀ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਰਦਾਨਾ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਉਸਨੂੰ 'ਕੁਰਾਹੀਏ ਦਾ ਡੂਮ ਯਾ ਮਿਰਾਸੀ' ਆਖਿਆ ਕਰਨ । ਇਹ ਖੁਣਸ ਹੋਰ ਬੀ ਵਧੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋ ਚਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕ ਕਰਕੇ ਨਿਰੁੱਤਰ ਹੋਕੇ ਮੁੜੇ । ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਬੀ ਹੋ ਗਏ । ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਨਾਨਕ ਤਪਾ' ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਏ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਈ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਗਲ ਕੱਥ ਕਰਦੇ ਸੇ । ਇਉਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਗਿਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ, ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਿਖ੍ਯਾ ਲੈਕੇ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਖੁਣਸ ਉਠ ਖਲੋਤੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਡੇਰਾ ਲਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕੀ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੀ ਵਲੋਂ ਲੋਕੀ ਕਿਤੇ ਉਪ੍ਰਾਮ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ । ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਨਵਾਬ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਦਾਰ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਖੱਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਚੁਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਚਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਚਾਰ ਵੇਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਚੋਰੀ ਛਪੀ ਆਦਮੀ ਬੀ ਘੱਲੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਬਯ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਰੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਪਿਆ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਵਾਕ ਤਕ ਬੀ ਉਚਾਰਨ ਦਾ। ਅੰਤ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧੂਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀ ਨਿਉਤਾ ਘੱਲਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾ ਗਏ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਿਆ ਹੱਥ ਲੱਗਾ, ਲੱਗੇ ਮਲਕ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਚਾਉਣ ਕਿ ਦੇਖੋ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਕੇਡਾ ਹੰਕਾਰੀ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਤੇ ਨਿਉਤੇ ਜਾਣੇ ਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਆਇਆ। ਸ਼ੂਦਰ ਦੇ ਘਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੱਤਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਨਿਉਤਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ । ਕੇਡਾ ਹੰਕਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਰੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਭਾਗੋ ਨੇ ਜਦ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਨਿਉਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਭਰੇ ਪੀਤੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਵਾ ਘੱਲਿਆ, ਹੁਣ ਵੀ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਸੱਦਣ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ, ਪਰ

*ਏਥੇ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਤੇ ਤਲਾਉ ਹੈ, ਨਾਉਂ ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦਾ ਕੋਠਾ ਬੀ ਅਜੇ ਤਕ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਖੂਹੀ ਬੀ ਹੈ । ਖੱਤ੍ਰੀ ਦੀਵਾਨਾ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵਾਰ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਫ਼ਕੀਰ ਲੋਕ ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ?

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਹੋਰ ਜਾ ਮਲਕ ਨੂੰ ਸੀਖਿਆ ਕਿ ਦੇਖੋ ਹੁਣ ਬੀ ਆਕੜ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ, ਅੱਗੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਲਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇੱਧਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਬਾਹਰ ਉਦਿਆਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ । ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਕੱਠ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨਾਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਛਿੜ ਪਈ । ਇਹ ਲੋਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਕੋਰੇ, ਰਾਜਮਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਇਹ ਅਕਾਰਣ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਮਲਕ ਇਸ ਨੂਰ ਇਲਾਹੀ ਤੇ ਰਬੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਸੀਹਾ ਨਾ ਦੇ ਦੇਵੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨਵੇਂ ਜਾਗੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ । ਕਈ ਇਕ ਉਪਾਉ ਸੋਚੇ, ਪਰ ਨੇਪਰੇ ਨਾ ਚੜਦੇ ਦਿੱਸੇ । ਸੰਝਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਗਲ ਬਾਤ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਬੋਲੇ: 'ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਸੀਂ ਹਾਂ, ਆਪੇ ਸਭ ਕੁਛ ਕਰੇਗਾ; ਨਾਮ ਜਪੋ, ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਰਹੋ' । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਆਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨੂਰਾਨੀ ਚਿਹਰਾ ਚਮਕਦਾ ਸੀ, ਉਧਰ ਨਿਰਾਸ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਵੱਧਦਾ ਸੀ ।

੨.[ਮਲਕ ਭਾਗੋ]

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਘੱਲੇ ਹੋਏ ਪੰਜ ਸਰਕਾਰੀ ਆਦਮੀ ਆਏ ਕਿ ਕਾਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਚਹਿਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੋ; ਤੇ ਜੇ ਨਾਂਹ ਕਰੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਲੈ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਖੇ ਗਏ ਹਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ 'ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਾਂਈ ਨੇ ਐਉਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸਾਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਐਉਂ ਹੀ ਸਹੀ ।' ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਟੁਰ ਪਏ । ਪਰੇਮ ਡੋਰ ਦਾ ਬੱਧਾ ਲਾਲੋ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਟੁਰੀ ਗਿਆ, ਹੋਰ ਬੀ ਦੋ ਚਾਰ ਪਿਆਰ ਵਾਲ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਓਹ ਬੀ ਕਚਹਿਰੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਕੁਛ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਬੀ ਜਾ ਅੱਪੜੇ ।

ਅੱਗੇ ਸਭਾ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਏ । ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਜਿਵੇਂ ਗਏ ਸੇ ਚੁੱਪ ਖੜੇ ਹੋ ਰਹੇ । ਮਲਕ ਨੇ ਤੱਕਕੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਕਾਂਬਾ ਖਾਧਾ, ਕੁਛ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਜੀਭ ਰੁਕ ਗਈ । ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: 'ਹੇ ਮਲਕ ! ਕਿਸ ਕਾਜ ਸਦਵਾਇਆ ਹੈ ? ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਹ ਕੰਮ ਹੈ ?' ਮਲਕ ਨੇ ਥਿਥਲਾਕੇ ਕਿਹਾ: 'ਆਪਨੂੰ ਸਾਧੂ ਜਾਣਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਤ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਵਿਚ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ਆਏ ਹੋ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਅਸੀਂ ਫ਼ਕੀਰ ਹਾਂ, ਸਾਂਈ ਜਿੱਥੇ ਜੇਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਮਲਕ–ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਖਾਣ ਦਾ ਕੀਹ ਦੋਸ਼ ਸੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਤੇਰੇ ਘਰ ਅਨੇਕਾਂ ਖਾ ਗਏ ਇਕ ਨਾ ਖਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀਹ ?

ਮਲਕ–ਜਦ ਸਭ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਖਾਣ ਤੇ ਇਕ ਸਾਧੂ ਆਕੜੇ ਤੇ ਕਹੇ 'ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਇਹ ਹੱਤਕ ਕਰਨੀ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਫਕੀਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । "ਦਾਨੀ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਰੇ, ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਲਵੇ, ਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਦੰਡ ਯੋਗ ਕਿਉਂ ?

ਮਲਕ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਰਿਸਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:—ਤੂੰ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹੋਕੇ, ਵੇਦੀ ਹੋਕੇ, ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖਾਵੇਂ, ਡੂਮਾਂ ਮਿਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬਹਾਵੇਂ, ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਨਿਰਧਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਪੰਗਤ ਲਆਕੇ ਖੁਆਵੇਂ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਤੋੜੇਂ ਤੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਨਿਉਤਿਆਂ ਬੀ ਨਾ ਆਵੇਂ ਇਹ ਕੀਹ ਫਕੀਰੀ ਹੈ ? ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ:—'ਚੰਗਾ ! ਫੇਰ ਮਲਕ ਜੀ ! ਇਕ ਪੂੜਾ ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਦਾ ਮੰਗਵਾਓ' । ਓਧਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਪੂੜਾ ਲੈਣ ਗਿਆ, ਇਧਰ ਲਾਲੋ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:—'ਤੂੰ ਬੀ ਅਪਣਾ ਸੁੱਕਾ ਟੁੱਕਰ ਕੋਧਰੇ ਦਾ ਲੈ ਆਉ ।' ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹਥ ਪੂੜਾ ਲੀਤਾ ਤੇ ਇਕ ਹੱਥ ਕੋਧਰੇ ਦਾ ਟੁੱਕਰ ਬਾਹਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਪੂੜੇ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੇ ਟੇਪੇ

ਡਿਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਤੇ ਕੋਧਰੇ ਵਿਚੋਂ ਦੁੱਧ ਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੁੱਪ ਤੇ ਅਹਿੱਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਰਹੇ ਤੇ ਲਾਲੋ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੱਕਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਗੋ ਅਚੰਭਾ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਸ਼ਰਮ ਆਈ, ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਖਿਝ ਚੜ੍ਹੀ ਪਰ ਫੇਰ ਚਿਹਰਾ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ –ਕਿਕਰ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਜਦ ਬੀਜ ਦਿਓ ਬੂਟਾ ਉੱਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਕੰਡੇ ਸੂਲਾਂ ਆਪੇ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਰਮ ਦਾ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਪੈਸਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਣੇ ਪਦਾਰਥ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਦੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੇ, ਪਰ ਜਦ ਨਿਰਮਲ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਧਰਮ ਦੇ ਕੰਡੇ ਚੁਭਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਦਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲ੍ਹ ਪੂੜੇ ਤੇ ਖੀਰ ਨਾ ਖਾਵੇ ਤੇ ਕੋਧਰਾ ਖਾਵੇ? ਪਰ ਕਿਸਦਾ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਹੈ—ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੰਡ ਵਿਚ ਲਪੇਟਿਆ ਮਹੁਰਾ ਖਾਵੇ? ਐਸ਼੍ਵਰਜ, ਪਰਤਾਪ, ਹੁਕਮ, ਪਦਾਰਥ, ਧਨ ਧਾਮ ਜੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਕੰਮ? ਗ਼ਰੀਬੀ, ਕਗਾਲ-ਤਾਈ, ਮੰਦਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਪਰ ਜੇਹੀ ਹੈ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਅਚਿੰਤ ਹੈ। ਇਹੀ ਮਨ ਜੇ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਗਿਆ ਮਨ ਹੈ ਹਾਂ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਿਰਤ, ਐਸੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬ੍ਰਹਮਭੋਜ ਹੈ।' ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਮਲਕ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਕਹੇ। ਸਭਾ ਵਿਚ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਕੇ ਲੋਕ ਦੰਗ ਸਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਲਾਵਾਨ ਤੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਹਚਾ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਕ ਦਿਨ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਸੁਰਤ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਬੜਾ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਆਸ ਲਾਹ ਬੈਠੇ ਸੀ। ਭਾਗੋ ਨੇ ਇਹ ਨਿਰਾਸਤਾ ਤੱਕ ਕੇ ਆਖਿਆ, 'ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ! ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਕਈ ਫੇਰ ਸੰਵਰੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਾਮਲ ਫਕੀਰ ਜੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ'। ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕਾਮਲ ਫਕੀਰ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਾਂ?' ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਪੰਜਾਂ ਦਸਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਮੰਗਾਓ ਤੇ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖੋ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਕਿ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਛੱਡੋ ਨਾ। ਸੋ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਕਾਮਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਪੇ ਨਿਤਰ ਪਏਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਈਅਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਵਗੀ।' ਨਵਾਬ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਆਗਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਵਾਓ। ਭਾਗੋ ਨੇ ਜੋ ਫਹਿਰਿਸਤ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲਖਕੇ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਅਹਿਦੀਏ ਟੁਰ ਪਏ ਤੇ ਦਸ ਪੰਜ ਸਾਧੂ ਨਵਾਬ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲੈ ਆਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰ ਰੜੀ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਸੇ, ਓਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਬੀ ਸੱਦ ਲਿਆਂਦੇ। ਲਾਲੋ ਸੁਣਕੇ ਨੱਠਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜਗਤ ਦੇ ਚਾਨਣ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਵੇਖਕੇ ਰੋ ਪਿਆ:—

ਹੇ ਜਗਤ! ਤੇਰਾ ਅੰਧਕਾਰ, ਤੂੰ ਕਦ ਭੀ ਆਪਣੇ ਸੁਖਦਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਿਆ, ਕਦੇ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਦੇ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣੋਂ ਨਾ ਟਲਿਆ।

ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਾਲੋ ਨੂੰ ਸੈਨਤ ਕੀਤੀ: 'ਲਾਲੋ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚੋਜ ਹੈ।'

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਫ਼ਕੀਰੋ! ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੁਆਇ ਖ਼ੈਰ ਕਰੋ ਜੋ ਅੱਲਾ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਤੇ ਉਹ ਵੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਦੇ ਕਿੱਕਰ ਨੂੰ ਅੰਗੂਰ ਲੱਗੇ ਹਨ?

ਨਵਾਬ—ਫ਼ਕੀਰ ਸਾਂਈਂ! ਕਦੇ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜ਼ੋਰ ਨੂੰ ਖ਼ੈਰ ਦਾ ਫਲ ਕੀਕੂੰ ਲੱਗੇ?

ਨਵਾਬ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਰੱਬ ਦੇ ਫ਼ਕੀਰ ਤੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੱਦ ਘੱਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਂਦੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀ ਪੁਰ ਇਸ ਧੱਕੇ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਸੋਚੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ੋਰ ਬੀਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਦੁਆਇ ਖ਼ੈਰ' ਕੀਕੂ ਉੱਗੇ?

ਨਵਾਬ (ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੁੱਕਕੇ)—ਗੱਲ ਵਾਜਬ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੂੰ ਜੀਕੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਾਮਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਜੀਕੂੰ ਵਗਾਰ ਪਾੜ੍ਹੇਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਰਬ ਦੇ ਘਰੋਂ 'ਜ਼ੋਰ' ਨਾਲ 'ਖ਼ੈਰ' ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?

ਸੈਦਪੁਰ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤਕੜਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੀ

ਤੇ ਇਹ ਨਵਾਬ ਕਿਲ੍ਹੇਦਾਰਸੀ,ਇਸਦਾ ਜਾਬਰ ਹੁਕਮ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਮੰਨੀਂਦਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਸੀ ਜੋ ਬਾਬਰ ਨਾਲ ਅਟਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੈਦਪੁਰ ਦੀ ਕਤਲਾਮ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿੰਨ੍ਹਵੇ ਵਾਕ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪੁੜ ਗਏ, ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਮੋਹ ਵਿਆਕੁਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸੋ ਨਰਮ ਹੋਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:— ਦਾਤਾ ਲੋਕ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਸਿਪਾਹੀ ਲੋਕ ਖੁਰਦਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਹੁਜ਼ਮਤ ਸਾਡੀ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆਓ, ਤਕਸੀਰ ਮਾਫ ਕਰੋ ਤੇ ਦੁਆ ਕਰੋ ਜੇ ਬੇਟਾ ਵੱਲ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਰਜ਼ਾ ਮੰਨ ਤੇ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹੋਣ ਦੇ, ਹੁਕਮ ਤੇ ਟਿਕ, ਜੇ ਵੱਲ ਹੋਣਾ ਹੋਊ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਊ; ਨਾ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਊ ਨਾ ਹੋਊ।

ਨਵਾਬ—ਸਾਂਈਂ ਜੀ! ਆਂਦਰਾਂ ਦੇ ਵਲੇਵੇਂ ਹਨ, ਮਮਤਾ ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ. ਇਹੁ ਜੀ ਤੜਫਦਾ ਹੈ; ਕੋਈ ਰੇਖ਼ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੇਖ ਮਮਤਾ ਵਾਲੇ! ਦੇਖ ਸਾਂਈ ਦੇ ਰੰਗ! ਤੇਰੀ ਕਰੜਾਈ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਰਗਾਹੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ, ਉਤੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਅਰ ਹੁਕਮ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਜੋਰ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਕੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਸੁਖ ਨਾਲ ਨੀਂਦਰੇ ਸੌਂਦਾ ਹੈ, ਸੌਣ ਦੇਹ ਸੂ, ਕੱਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਾਇਆਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਕੀਕੂੰ ਲੀਰਾਂ ਹੋਣੇ ਹਨ ਤੇ ਕੰਵਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਮੋਛਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਮੁਛੀਣਾ ਹੈ? ਇਹ ਭਾਣਾ ਅਜ ਦਾ ਜੇ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਜੋ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਰੜਾ ਹੈ।

ਹਾਕਮ ਸਮਝਿਆ ਨਾ, ਹਾਂ, ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਨਾ ਸਮਝਿਆ, ਪਰ ਸਹਿਮ ਗਿਆ! ਡਰ ਗਿਆ। ਬੋਲਿਆ:—ਸਾਂਈਂ ਜੀ! ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆਓ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬੱਚੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਣੀ ਤਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਜੂਠੇ ਟੁੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰ ਜੋ ਉਹ ਬਚੇ। ਇਹ ਸਰਦਾਰੀ ਕਿਸਕੰਮ ਹੈ?ਇਹ ਅਮੀਰੀ ਕਿਸ ਅਰਥ ਹੈ? ਇਹ ਦੌਲਤ ਕਿਸ ਕਾਰ ਲੱਗਣੀ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਢਰ ਕੱਠ ਕਰਕੇ, ਉੱਤੇ ਬਹਿਕੇ ਸਮਝਦੇਂ ਹੋਂ ਕਿ ਮਾਲਦਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ?' ਧਰਮ ਸੰਭਾਲੋ, ਨਿਆਂ ਕਰੋ, ਰਹਿਮ ਕਰੋ। ਪਰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰੰਗ (ਲਾਲੋ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਦੇਖ ਲਾਲੋ! ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ! ਕੂਕ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨੀ, ਚੜ੍ਹੀ ਗੁੱਡੀ ਵੇਲੇ ਕੌਣ ਡੋਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਹੁਕਮ ਧੁਰੋਂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵੇਲੇ ਹੋਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਹਾਂ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਦ ਨਿਆਉਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ।

ਨਵਾਬ—ਸਾਂਈਂ ਜੀ! ਬੱਚੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੋ! ਤਕਸੀਰ ਜੋ ਹੋਈ ਖਿਮਾਂ ਕਰੋ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਂਈਂ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੇ ਬਈ ਖਾਨਾਂ! ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਹੀ ਸੁਖ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹ ਵਾਹ!

ਨਵਾਬ (ਸਚ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ)—ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ। (ਭਾਗੋ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਫਕੀਰ ਛੱਡ ਦਿਓ! (ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਆਪ ਬੀ ਦਾਤਾ ਜੀ! ਜਾਓ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਕੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਮੰਗਾਂਗਾ। ਮੈਥੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ਮਾਫ਼ ਕਰੀਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਾਹ, ਲਾਲੋ ਕੋਈ ਜੂਠਾ ਟੁੱਕਰ ਲਿਆ ਦੇਹ ਜੋ ਮੁੰਡਾ ਵੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ*।

ਲਾਲੋ ਗਿਆ, ਟੁੱਕਰ ਲੇ ਆਇਆ, ਬਿਮਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਖਾਧਾ, ਤਤਕਾਲ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਠਾਣ ਹਾਕਮ ਅਚੰਭਾ, ਦਰਬਾਰ ਅਚੰਭਾ, ਭਾਗੋ ਅਚੰਭਾ, ਸਾਰੇ ਛੁੱਟੇ ਖੜੇ ਫਕੀਰ ਅਚੰਭਾ !!!

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ—ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਖ਼ਾਨ! ਉਤੋਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਲਮ ਵਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਲਈ ਜ਼ੋਰ

*ਗੁ: ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਤਾਂ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਰਾਜ਼ੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਜਦ ਨਵਾਬ ਨੇ ਘਰੋਂ ਖ਼ਬਰ ਮੰਗਵਾਈ ਤਾਂ ਪੁਤਰ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ ਤੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲੋ ਤੋਂ ਜੂਠਾ ਟੁੱਕਰ ਮੰਗਵਾਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਰੋਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੁਆਇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਲੋੜ ਉਥੇ ਹੈ, ਕਰੋ ਮੈ ਕੁਛ ਬਣਦਾ ਜੇ। ਖ਼ਲਕਤ ਰੱਬ ਦੀ ਹੈ, ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਸਭ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।

ਨਵਾਬ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਉਸ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਿਆਂ ਬੀ ਇਕ ਧੱਕਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਂਞ ਤਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਹੀ ਪਰਜਾ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਰੂਪ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਗਉਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਮਸਤ ਨੇ ਰੰਗ ਤੇ ਚੁੱਪ ਟੁਰ ਆਏ, ਰੋੜੀ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਲਾਲੋ ਨੇ ਆ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਅੱਜ ਕੀ ਅਜ਼ੀਮ ਦੀ ਬੋਲ ਹੋ?' ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਣਹਾਰ ਦੀ ਸੈਨਤ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਧਾਰ ਲਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਆ ਚਰਨੀ ਪਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਹੇ ਰੱਬੀ ਦਾਤਾ! ਮੈਂ ਬੜੀ ਅਵੱਗਯਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼, ਮੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਭੁਤਲਾਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਾਰਦਾਰ ਹੋਣਾ ਤੇ ਭੁਤਲਾਵੇ ਵਿਚ ਆਉਣਾ, ਹੇ ਭਾਗੋ! ਇਹ ਕਿਵੇਂ? ਛੱਡ ਦੇ ਕਾਰ-ਦਾਰੀ, ਕਿਰਤ ਕਰ ਦੱਸਾਂ ਨਹੁੰਵਾਂ ਦੀ, ਜੇ ਤੇਰੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੱਕ ਨਾਹੱਕ ਪਛਾਣਦੀਆਂ ਨਹੀ ਤਾਂ। ਹਾਕਮ ਸਿਰੇ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨਹੀਂ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਰ ਹਾਕਮ ਹੈ ਡਰ ਉਸ ਦੇ ਨਿਆ ਤੋਂ, ਉਹ ਤੋਲਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਤੁਲਦਾ ਜਾਪਦਾ ਨਹੀਂ......ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਅਦਲ।

ਮਲਕ—ਮੈਥੋਂ ਅਵੱਗਯਾ ਹੋਈ, ਮਾਫ ਕਰੋ!

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਮੇਰੀ ਅਵੱਗਯਾ, ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਵੱਗਯਾ? ਹੈਂ! ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਵਗਯਾ ਕੋਈ ਨਹੀ ਡਰ ਉਸ ਅਵਗਯਾ ਤੋਂ ਜੋ ਤੂੰ ਅਪਣੀ ਤੇ ਅਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜ ਤੂੰ ਖਾਲਕ ਦੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਦੇਖ! ਪਸ਼ੂ ਪੰਖੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਮਾਨੋ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪੇਟ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਸਦਾ ਅਰੋਗ; ਸਦਾ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉੱਡਦੇ ਹਨ। ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ, ਮਿਹਨਤ ਸਰੀਰ ਨਰੋਆ ਰਖਦੀ ਹੈ ਮਿਹਨਤ ਸਾਈਂ ਦੇ ਗਮਤੇ ਸੁਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾ ਦੇ ਕਮਾਏ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੱਸਣਾ ਫਰੇਬ ਨਾਲ ਖੱਸਣਾ ਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉੱਤੇ ਸੱਪ ਵਾਂਙ ਪਥੱਲਾ ਮਾਰ ਬੈਠਣਾ ਰੋਗ ਹੈ ਸਰੀਰ ਦਾ, ਮਨ ਦਾ, ਆਤਮਾਂ ਦਾ। ਤੂੰ 'ਆਪਾ' ਖੁੰਝਾ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਆਪਾ ਵੰਞਾ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਆਪਾ ਆਪ ਮਾਰ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਤਰਸ ਕਰ ਆਪੇ ਤੇ, ਇਸ ਮੋਏ ਨੂੰ ਜਿਵਾਲ ਧਰਮ ਦੀ ਕਣੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪਾ।

ਭਾਗੋ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਨ ਨੇ ਤਰੰਗ ਖਾਧਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਖੋ ਸੋ ਮਿੱਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਸ ਹੱਡ ਰੱਖ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਆਲਸੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਜਾਮੇ ਨਾਲ ਮਜੂਰੀ ਕੀਕੂੰ ਕਰਾਂ?

ਸਤਿਗੁਰੂ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਮਜੂਰੀ ਹੈ, ਗ਼ੁਰੀਬ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਮਜੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਈਂ ਤੇ ਅੱਖ ਧਰਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੇਰੀ ਕਾਰਦਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਹੈ, ਮਜੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਹੈ, ਜੇ ਤੂੰ ਹੱਕ ਨਹੱਕ ਪਛਾਣੇਂ, ਨਿਆਂ ਤੋਲੇਂ, ਵੱਢੀ ਨਾ ਖਾਵੇਂ, ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾ ਕਰੇਂ ਤਾਂ। ਹਾਂ, ਸਭ ਕਮਾਮ, ਸਭ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤ ਹਨ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ ਤਾਂ। ਚਾਹੇ ਕਿੱਤਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਆਪ ਚਾਹਿਆ ਹੈ, ਪਰੇਮਾਨਗੀ ਸਭਨਾਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸਤਯਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਮਜੂਰ ਦੀ ਟੋਕਰੀ, ਬਾਣੀਏ ਦੀ ਤੱਕੜੀ, ਕਾਰਦਾਰ ਦਾ ਕਰਤੱਤ, ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਿਆਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸ਼ੁਭ ਮੱਤ ਦਾਨ ਦੇਣੀ ਸਭ ਕਿਰਤ ਹੈ, ਜੇ ਪਰੇਮਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ। ਹਾਂ, ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਬੰਦਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹਿਰਦੇ ਸਾਂਈ ਰੱਖਕੇ ਕਰੇ, ਜੋ ਕੁਛ ਕਿ ਕਰਨਾ ਸਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਸਾਂਈ ਵੰਡ ਵਿਚ, ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਲਹੂ ਨਿਚੋੜਕੇ, ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਮਲਾ ਭਰਕੇ, ਜਿਸ ਰਾਹਕ ਪਾਸ ਮਸਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਟੁੱਕਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਲੈਣਾ ਉਸ ਦਾ ਲਹੂ ਨਿਚੋੜਨਾ ਹੈ। ਜਿਹੀ, ਪਸੂ ਦੀ ਗਿੱਚੀ ਵੱਢਕੇ ਰੱਤ ਚੋ ਲਈ, ਤੇਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ੋਰ ਛਲ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਰੱਤ ਨਿਚੋੜਨਾ ਹੈ।

ਭਲਾ ਤੇਰਾ ਬ੍ਰਹਮਭੋਜ ਸਾਂਈਂ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸਾਂਈ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਜਦ ਕਿ ਗ੍ਰਾਹੀ ਗ੍ਰਾਹੀ ਵਿਚ ਹਾਵੇ ਤੇ ਰੋਣ ਦੀ ਭੀਣੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਰੱਤ ਦੇ ਟੇਪੇ ਤਪਕਦੇ ਹਨ? ਤੇਰੇ

ਬ੍ਰਹਮਭੋਜ, ਤੇਰੇ ਦਾਨ, ਤੇਰੇ ਸ੍ਰਾਧ ਤੇਰੇ ਜੱਗ ਅਪਣੀ ਉਜਾਗਰੀ ਵਾਸਤੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕੱਜਣ ਹਨ, ਲਹੂ ਦੇ ਰੁਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਛੱਪਰ ਛਾਉਣੇ ਹਨ। ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਜੋ ਇਸ ਪੁੰਨ ਦੇ ਧਾਨ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਜੋ ਇਸ ਅੰਨ ਤੇ ਪਲ ਕੇ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਹਮਣ ਤੇ ਤਪੱਸੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ! ਦੇਸ਼ ਸੜ ਉਠਿਆ ਹੈ ਜ਼ੁਲਮ ਹੇਠ, ਭਾਗੋ ! ਪਰਜਾ ਕੁਰਲਾ ਉਠੀ ਹੈ ਜ਼ੋਰ ਹੇਠ, ਧੁਰੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਰੜਾ। ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਬਨ ਨੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਬੱਦਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਆਰ ਹੋਵੋ ਉਸ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਝੱਲਣ ਲਈ ਆਪ, ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੰਗਦੇ ਰਹੇ । ਜੋ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਉਹ ਭੋਗਦਿਆਂ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਤਨਾ ਕੌੜਾ ਹਾਂ।

ਭਾਗੋ ਕੰਬ ਗਿਆ, ਰੋ ਪਿਆ, ਪੈਰੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ: ਬਖਸ਼ ! ਹੇ ਦਾਤਾ ! ਬਖ਼ਸ਼ !

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬਖਸ਼ੇਗਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ, ਪਰ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ੇਗਾ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਉਹ ਗਰੀਬ ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸਤਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਉਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ, ਪੂਰਾ ਤੁਲੇਗਾ ਪੂਰੇ ਤੱਕੜ ਤੇ। ਤੂਫਾਨ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਤੇ, ਪਠਾਣ ਰਾਜ ਦੇ ਸਿਰ ਝੱਖੜ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਪਣੀ ਲੋੜ ਹਈ ਤਾਂ ਹੋ ਨੀਵਾਂ, ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਤੇ ਕਿਰਤ ਕਰ, ਫੇਰ ਉਸ ਸੁੱਚੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਉੱਜਲ ਹੋ ਕੇ ਹੋ ਉੱਚਾ।

ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਭਾਗੋ ਉਥੇ ਵੇਲੇ ਉਠ ਗਿਆ, ਜਾ ਘਰ ਦੇ ਤੋੜੇ ਖੋਹਲੇ ਸਾਰਾ ਧਨ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ ਉਹਨਾਂ ਪਰਜਾ ਦਿਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਸਰਪਣੀ (ਮਾਇਆ) ਜੋ ਪਥੱਲਾ ਮਾਰਕੇ ਬੈਠੀ ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਵਿੱਸ ਚਾੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਈ ਕਹਿਣ: ਬਾਵਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਗੋ, ਪਰ ਆਮ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਕੀਰਤੀ 'ਨਾਨਕ ਤੱਪੇ' ਦੀ ਕਿ ਓਸ ਨੇ ਸਾਧਿਆ ਹੈ ਐਡਾ ਅਸਰਾਲ ਸੱਪ। ਹਾਂ ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਗਈ ਭਾਗੋ ਦੀ ਕੀਰਤੀ; ਦੁਖੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਟੁਰੀ ਇਕ ਅਸੀਸਾਂ ਦੀ ਨੈਂ ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦਰ। ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ ਭਾਗੋ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ। ਹਾਂ, ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਟੁੱਕਰ ਦਿੱਤਾ ਭਾਗੋ ਨੂੰ 'ਖਾਹ ਬਈ ਤੇ ਦੇਖ ਸਵਾਦ ।' ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਅੰਨ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ। ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਦਾਤਾ ! ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲੈ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖ ਲੈ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਹਾਈ ਹੋਹੁ'* ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੇਖ, ਪਰਜਾ ਜੋ ਤੂੰ ਦੁਖਾਈ ਸੀ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਠਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਸੀਸ ਦਰਗਾਹ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪ, ਦੇਖ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸਾਈਂ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਸੁਹਗਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁੱਚੇ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੁਸੰਗਾਂ ਕਰਕੇ ਤਾਮਸੀ ਬਿਰਤਿ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਹੋਵੇ, ਨਾਮ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ, ਨਾਮ ਦੀ ਠੰਢ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹੋ ਸਾਧੂ, ਉਹੋ ਸੰਤ, ਉਹੋ ਫਕੀਰ, ਉਹੋ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ। ਨਿਰੇ ਕਿਰਤੀ ਬੀ ਮਫਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਙੂ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਸੁਖੀ ਤੇ ਬੇਫਿਕਰ ਹਨ। ਬਨਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੀ ਚੁਪ ਸਾਧ ਗਏ ਲੋਕੀਂ ਸਾਧ ਸੰਤ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਯੰਤ੍ਰ ਹਨ, ਯੰਤ੍ਰ ਵਾਙੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਹਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੁਲਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹਾਂ ਓਹ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਉਛਲਦੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ, ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਰਸ ਨਾਲ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕਦੇ ਹਨ, ਸਾਂਈਂ ਵੱਲ ਅੰਦਰੋ ਬਾਹੀਂ ਉਲਾਰ ਉਲਾਰ ਤਾਂਘਦੇ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਓਹ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਮੁਰਦਿਹਾਨ ਹੈ, ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਭਾਗੋ ਅੱਜ ਮੇਹਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਨਾਮ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੀਉ, ਕਿਰਤ

---

*ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੂਰਯੋਦੇ ਵਿਚ ਭਾਗੋ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤੇ ਬਾਲੇ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਬਖਸ਼ਾਵਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੇਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ।

ਕਰ ਧਰਮ ਦੀ ਕੁਸੰਗ ਛੱਡ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਰਹੁ ਤਾਂ ਬਚੇਂਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਬੀ ਠਉਰ ਨਹੀਂ, ਕਸ਼ਟ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੁਥਾਂਈਂ।

ਭਾਗੋ ਫੇਰ ਪੈਰੀਂ ਢੱਠਾ। ਭਾਗੋ ਹੁਣ ਨੀਮ ਬੇਸੁਧ ਸੀ, ਲਾਲੋ ਨੇ ਆ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਮਾਰਿਆ, ਸਤਿ-ਗੁਰੂ, ਸਮਰੱਥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ— 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'

ਭਾਗੋ ਨੇ ਆਖਿਆ—'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਗਿਆ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'।

ਐਉਂ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਸੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਘਰ ਬਾਹਰ, ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਭ ਛੱਡ ਕੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰਿਓਂ ਟੁਰਿਆ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਠਹਿਰਦਾ ਪਹਿਲਾ ਡੇਰਾ ਐਮਨਾਬਾਦ ਆ ਕੇ ਲਾਇਓਸੁ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਮੁੱਢ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਗਿਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕੀਂ ਸੁਧਰੇ, ਪਰ ਭਾਗੋ ਤੇ ਲਾਲੋ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਮੁਖੀਏ ਸਿੱਖ—ਗੁਰਮੁਖ—ਹੋਏ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਚੇਟਕੀ ਮੁਲਾਣੇ ਤੇ ਬੀਰਾਰਾਧਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤ ਤੇ ਪਾਂਧੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਲਾਈ ਗਏ, ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਭੁਤਲਾਈ ਗਏ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੱਕ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਦੀ ਕਤ-ਲਾਮ ਆ ਹੋਈ ਤੇ ਸੈਨਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਮ ਪਰਜਾ ਬੀ ਪੀੜਤ ਹੋਈ*। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਗੋ ਲਾਲੋ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗਿ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਰ ਉਸ ਮਹਾਨ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜੋ ਸੈਦਪੁਰ ਨੂੰ ਵਾਪਰਿਆ ਤੇ ਕਤਲਾਮ ਹੋਈ, ਭਾਗੋ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਸਾਂਦੀ ਰੰਗ ਰਤਾ ਸੁਖਾਲੇ ਸਾਸੀਂ ਇਸ ਜਗਤ ਤੋਂ ਅਗੇਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਇੱਥੇ ਹਰ ਰਹੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਗਤ ਰੱਖਜਾ ਦੀ ਸੱਦ ਡਾਢੀ ਸੀ, ਸੋ ਆਪ ਇੱਥੋਂ ਟੁਰ ਪਏ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਸਬਕ ਇਹ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਅਰਦਾਸ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਰੋ, ਗ਼ੈਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਪਰ-ਵਾਨ ਨਹੀਂ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਸ਼ੁਭ ਸੁਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਐਮਨਾਬਾਦ ਵਿਚ ਦੂਸਰਾ ਸਬਕ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਸਿਖ ਇਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਸੰਜਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮਨੋ ਕਲਪਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਦੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਯਾਮਾਨ ਰੱਖੋ। ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ, ਪਰ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਹਰ ਕੰਮ, ਹਰ ਕਮਾਮ: ਕਿੱਲੇ ਘੜਨ ਤੋਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੱਕ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੈ ਜੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਤਾਂ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੈ ਜੇ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਦੋ ਚੋਟੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਇਥੋਂ ਟੁਰ ਪਏ:—

(੧) ਬੰਦਗੀ ਕਰੋ, ਭਜਨ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ।

(੨) ਜੋ ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਸੁਹਣੀ ਕਰੋ, ਧਰਮ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਛਕੋ, ਫਿਰ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਤੇ ਨਾਮ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖੋ।

—o—

ਸੂਚਨਾ—ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਟੁਰਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੋਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਦਿਕ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਸੈਦਪੁਰ ਗਏ, ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਿ ਉੱਤੇ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਆਪ ਤਲਵੰਡੀ ਗਏ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਖਿੱਚ ਆਪ ਨੂੰ ਧੂਹ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਣੀ ਸੀ†।

---

*ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ—'ਸੈਦਪੁਰ ਬੰਦੀ ਛੋੜ'।

†ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਪੁੱਜੀ ਸੀ।

੯ ਮੁੜ ਤਲਵੰਡੀ* ।

ਸੈਦਪੁਰ ਸੰਡਯਾਲੀ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਆਪ ਹੁਣ ਤਲਵੰਡੀ ਆਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਖੂਹ 'ਤੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ, ਚਾਚਾ ਲਾਲੂ ਤੇ ਮਾਤਾ, ਤ੍ਰੈਏ ਆਏ ਤੇ ਘਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਮੰਨਿਆ । ਕੁਛ ਚਿਰ ਹੋਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਕੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਾਈਂ ਤਾਂ ਚੱਲੋ! ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਇ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆਏ । ਰਾਇ ਮੰਜੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ†, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਠਿਆ ਤੇ ਨੇੜ ਅਇਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਲਗੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਰਾਇ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਦੇ ਸਿਰ੍ਹਾਣ ਵਲ ਬਿਠਇਆ ਤੇ ਆਪ ਦਾਵਣ ਵਲ ਹੋ ਬੈਠਾ। ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਰਾਇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਕਿਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਰਹੇ। ਤੇ ਫੇਰ ਰਾਇ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਹੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ! ਮੈਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਾਇ ਦੇਹ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸੀਂ ਰਾਇ ਜੀ ਧੁਰ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਗਏ ਹੋ ।

ਰਾਇ—ਧੁਰੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਾਇਆ ਹਈ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਕੁਛ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰੋ ।

ਗੁਰੂਜੀ—ਰਾਇਜੀਓ ਜੀ, ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਓਥੇ ਤੁਸੀਂ।

ਰਾਇ—ਇਕ ਵੇਰ ਮੱਥਾ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾ ਲੈਣ ਦਿਓ, ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਤਾਂ ਪੈਂਦੀ ਏ । ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਰਾਇ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਮੰਜੀ ਤੋਂ ਹੇਠ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਲਾ ਲਿਆ। ਸਿਰ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਛੁਹੰਦਿਆ ਸਾਰ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਪਜਾਰ ਤੇ ਬਿਰਹਾ ਡੇਰੇ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸੀ ਖੇੜੇ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ ਤੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਗਾਸ ਗਿਆ । 'ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ' ਰਾਇ ਨੂੰ 'ਆਤਮ ਵਿਗਾਸੁ' ਜੋ ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਵਿਗਾਸ ਦੇ ਆਇਆਂ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ— "ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥" ਦੁਖ ਪਾਪ ਝੜੇ ਤਾਂ "ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥"

ਕੁਛ ਚਿਰ ਇਸ ਰਸ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਰਹਿਕੇ ਰਾਇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁੱਧੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਆਖੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰੇ । ਅਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਏਥੇ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਛਕਿਆ ।

ਰਾਇ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਰੇ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਇ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਨਾਨਕ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਤਪੋ ਵੇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਰਾਇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਫਕੀਰੀ ਹੀ ਕਰੋ, ਪਰ ਟਿਕੋ ਏਥੇ ਹੀ। ਜ਼ਿਮੀਂ ਸਭ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਹੈ, ਆਪ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਹੈ। ਕਾਮੇ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਆਪ ਵੰਡੋ ਵਰਤਾਓ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਖ ਮੰਨੋਂ ਕਰੋ, ਕੋਈ ਕੁਛ ਨਾ ਕਹੇਗਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਕਿਰਸਾਨੀ, ਹੱਟੀ ਬਹਿਕੇ ਵਪਾਰ, ਫਿਰਕੇ ਸੁਦਾਗਰੀ ਤੇ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚਾਕਰੀ ਸਭਨੀਂ ਥੋਕੀਂ ਅਸਾਂ ਨਾਮ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੈ ਕਿਰਸਾਣੀ, ਇਹੋ ਹੱਟ, ਇਹੋ ਸੁਦਾਗਰੀ ਤੇ ਇਹੋ ਚਾਕਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ‡। ਰਾਇ ਜੀ! ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ । ਰਾਇ ਤਾਂ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਏਹ ਸਾਂਹਿਬ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜਗਤ ਤਾਰਨ

---

*ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ 'ਤੁਲਸਾਂ ਦਾਸੀ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ' ਤੱਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰ: ੧੦੪੭ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰ. ਗੁ: ਨਾ: ਸ਼ਾ: ੪੭੪ (੧੯੪੨ ਈ।) ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਇਸੇ ਸੰਚੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਲਈ ਅਗਸਤ ੧੯੨੮ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

†ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ।

‡ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧ ਵਿਚ 'ਮਨੁ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ' ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ।

ਲਈ ਫਕੀਰ ਬਣੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਟਕਾਉਣਾ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਹੋਸੀ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀਓਸੁ:—

ਕੋਈ ਹੋਰ ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਕਰੋ ਜੋ ਅੱਸੀਂ ਬੀ ਕਬੂਲ ਪਵੀਏ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਹੇ ਰਾਇ! ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਇਹ ਹੈ:—ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜੋ ਉਸ (ਰੱਬ) ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਉਸ ਰੱਬ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ, ਜਿਥੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਚੱਲੇ, ਉਥੇ ਜ਼ੋਰ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਣ ਉਤੇ ਲਾਉਣਾ। ਉਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਰਹਿਣਾ*।

[ਤੁਲਸਾਂ ਦਾਸੀ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ†]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ:—'ਤੁਲਸਾਂ ਜਾਹੁ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਜੋ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਹੈ ਛਕ ਲੈਣ।'

ਤੁਲਸਾਂ—ਸਤਿ ਬਚਨ ਜੀ!

ਜਾਂ ਤੁਲਸਾਂ ਗਈ ਤਾਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਕੁਛ ਐਸਾ ਉੱਚਾ ਤੇ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਭਾਉ ਸੀ ਕਿ ਤੁਲਸਾਂ ਦਾ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਸੋਚਿਓਸੁ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਚਰਨ ਘੁੱਟਾਂ ਤਾਂ ਸੁਖ ਨਾਲ ਜਾਗ ਪੈਣਗੇ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਤੁਲਸਾਂ ਨੇ ਜਦ ਚਰਨ ਛੋਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜ ਗਈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਥਰਰ ਕਰਦੀ ਇਕ ਰੌ ਲੰਘਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਝਰਨਾਟ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਛੌੜ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਘਰ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਹੋ ਦਿੱਸਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਲਖ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚਾ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਾਨੁਖੀ ਖੇਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਦਾਸੀ ਦਾ ਮਨ ਉੱਚੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੀ ਤੱਕੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰੂਹ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭੈ ਭਰਮ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਸੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ। ਆਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਛੁਹਣ ਨੇ ਇਹ ਰੰਗ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ ਹੁਣ ਬੇਬਸ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਮਸਤਕ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਕੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ। ਬਿਹ-ਬਲ ਹੋਈ ਚਰਨਾ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨੇਤ੍ਰ ਇਕ ਗੇੜ ਖਾਕੇ ਇਕ ਕੁਪਾਹੀ ਰੰਗ ਦੇ ਤ੍ਰਿਖੇ ਪਰ ਠੰਢੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਜਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਕੀ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਮਨਸੁਖ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੇ ਲਾਗੇ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਬਿਨੈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਪਹੁੰਚਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਲਸਾਂ ਇਹ 'ਦਾਸਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਿਰਦ ਦਾ' ਕੌਤਕ ਤੱਕ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:—'ਨੀ ਤੁਲਸਾਂ, ਬੀਬੀ! ਛੇਤੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗਾ ਲਿਆ।'

ਤੁਲਸਾਂ ਇਸ ਮੌਜ ਵਿਚੋਂ ਅਨਚਾਹੇ ਉੱਠੀ, ਅੰਦਰ ਗਈ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਲਾਲ ਜੀ ਉੱਠੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ?'

ਤੁਲਸਾਂ—ਮਾਤਾ ਜੀ! ਲਾਲ ਜੀ ਨਾ ਆਖੋ: ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ਆਖੋ। ਉਹ ਕੋਈ ਸੁੱਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜੋ ਮੈਂ ਜਗਾ ਸਕਾਂ। ਅੰਮਾਂ! ਉਹ ਤਾਂ ਮਨਸੁਖ ਦਾ ਡੁਬਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਪਏ ਪਾਰ ਕਰਦੇ

---

*ਇਕ ਫੁਰਮਾਇਸ ਆਖੀਐ ਜੇ ਮੰਨੇ ਸਾਈ ॥ ਜਿਸਤੇ ਜੋਰ ਨ ਚਲਦੀ ਕਰਿ ਵੋਰ ਧਿਆਈ ॥ ਐਸਾ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਇ ਜੀ ਕਿਸੈ ਹਾਥ ਨ ਆਵੈ ॥ ਸੋਈ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਜੋ ਉਸ ਕੋ ਭਾਵੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਿਕਮਤ ਹੁਕਮ ਨ ਚਲਦੀ ਕੋਈ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ॥ ਸੇਖ ਮਸ਼ਾਇਕ ਸਿਧ ਸਾਧ ਸਭ ਲਿਖੀਐ ਲੇਖੈ ॥ ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਆਇਆ ਜਗੁ ਹੁਕਮ ਚਲਾਇਆ ॥ ਅੰਤ ਕਾਲ ਧਰਤੀ ਪਏ ਕੁਝ ਹਥ ਨ ਆਇਆ ॥ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਜੋਧੇ, ਅਰ ਸੂਰੇ ॥ ਕਹ ਨਾਨਕ ਸਭ ਦੇਖਿਆ ਸਭ ਧਰਤੀ ਧੂਰੇ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜ: ਸਾ: ਬਾ: ਵਿਚ ਇਥੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

†ਤੁਲਸਾਂ ਦਾਸੀ ਦੀ ਕਥਾ ਬੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਏਥੇ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਨ । ਮੇਰਾ ਹੀਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਜੋ ਜਗਾ ਲਿਆਵਾਂ ।

ਮਾਤਾ - ਹੱਛਾ ਬੱਚੀ, "ਕੌਨ ਹੱਸਣੀਗੇ, ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਜਾਏ ? ਇਹ ਬੀ ਦਿਨ ਆਉਣੇ ਸਨ, ਤੂੰ ਬੀ ਸਾਨੂੰ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰਨੇ ਸਨ ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮਾਤਾ ਆਪ ਗਈ ਤੇ ਇਧਰ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਆ ਬੈਠੀ:—

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ—ਤੁਲਸਾਂ ! ਤੂੰ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਣਕਾ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ । ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ? ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਰੱਬ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਿਛੋਂ ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜੀਉ ਦੇ ਜੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਬੇਕਦਰੀ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਜਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦੀ ਕੀਰਤਿ ਬੇਵਿਚਾਰੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤਾਂ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਆਪ ਨਿੰਦਾ ਕਰਵਾਈਦੀ ਹੈ । ਬੀਬੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਜੰਦਰਾ ਮਾਰ ਤੇ ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਲੈ ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕੌਤਕਹਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਜਗਾ ਲਿਆਈ । ਆਕੇ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਦੇਖ ਲਾਲ! ਜੇ ਤੂੰ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਂਙ ਬਉਰਾਨਿਆਂ ਨਾ ਫਿਰੇਂ, ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰੇਂ, ਸੁਹਣਾ ਪਰ੍ਹੇ ਪਰੇਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲੋਕ ਮਖੌਲ ਟਿਚਕਰਾਂ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ! ਅਗੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਹੱਸਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਨੌਕਰ ਬੀ ਪਏ ਨੱਠੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ।'

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਕਿਸ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੇਅਦਬੀ ਦਾ ਵਾਕ ਬੋਲਿਆ ਹੈ ?

ਮਾਤਾ—ਆਹ ਦੇਖਾਂ ਤੁਲਸਾਂ ਅੱਜ ਆਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸਨੂੰ ਜਗਾਵਾਂ ਲਾਲ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਪਿਆ ਤਾਰਦਾ ਹੈ !

ਸਤਿਗੁਰੂ—ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਦੁਖ ਨਾ ਕਰੋ, ਤੁਲਸਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਕਮਲੀ ਹੈ, ਕਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਗੁੱਸਾ ?

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, ਕਿ ਬੇਬੇ ਦੇ ਪੈਰਾ ਹੇਠੋਂ ਮਿੱਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਚੱਕਰ ਖਾ ਗਏ, 'ਹਾਹ' ਕਰਕੇ ਹਾਵਾ ਖਾਧਾ, ਪਰ ਫੇਰ ਸੰਭਲੀ, ਜ਼ੁਬਾਨ ਰੁਕੀ, ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕੀ । ਤੁਲਸਾਂ ਕਮਲੀ ਹੋ ਗਈ ।

ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਕਾਂਤ ਬੈਠੇ ਸੇ ਤਾਂ ਤਰਸ ਦੀ ਖਾਣ ਬੇਬੇ ਨੇ ਜਾ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ । ਹੇ ਵੀਰ ! ਹੇ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ, ਤੁਲਸਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ !

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ—ਬੇਬੇ ! ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਤੁਲਸਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ । ਉਹ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇਗੀ ਤੇ ਪਚਾਵੇਗੀ । ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰੇਗੀ । ਕਮਲ ਏਨਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਭੰਡੇਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਕਮਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਕਮਲਾ ਉਹ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਝੱਲ ਨਾ ਸਕੇ ਤੁਲਸਾਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਮੇ ਦਾ ਚੂਰਨ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਅੰਦਰਲੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਜੀਊਰੇਗੀ ਤੇ ਜਰੇਗੀ ।

ਜੋਤਿ ਨਿਰਜਨੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਪਛਾਣਨਹਾਰ ਬੇਬੇ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ।ਤੁਲਸਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਆਤਮ ਸੁਖ ਵਿਚ ਲੰਘੇ।

ਸੂਚਨਾ—ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੁਛ ਦਿਨ ਤਲਵੰਡੀ ਰਹਿਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਸੈਦ ਪੁਰ ਸੰਡਿਆਲੀ* ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ । ਪੰਜ ਦਿਨ ਰਹਿਕੇ ਫੇਰ ਓਥੋਂ ਬੀ ਚਲੇ ਗਏ । ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ । ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ 'ਤਬ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਜੜ ਕਉ ਚਲੇ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਗੇ ਉੱਪਲ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨਗਰੀ ਦਾ ਤੇ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਜਾਪਦਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੈਦਪੁਰ ਜ਼ਰੂਰ ਗਏ ਹਨ, ਓਥੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮੰਦਰ. ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਲਾਲੋ ਦਾ ਕੋਠਾ-ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਬੀ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤਲਵੰਡੀ ਗਏ ਹੋਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਿਰਧ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਪਿਆਰਾ ਮਨਤੱਵ ਸੀ । ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੋਹੀਂ

*ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੁਣ ਏਮਨਾਬਾਦ ਹੈ ।

ਥਾਈਂ ਜਾਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ (ਪੰਨਾ ੭੮-੮੩)। ਉਥੋਂ ਉਰਾਰ ਆਏ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਉਜਾੜੋ ਉਜਾੜ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਲਾਹੌਰੋਂ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਬਾਰ ਵਿਚਦੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ। ਇਕ ਵਸਤੀ ਕੋਲ ਨਗਰੋਂ ਬਾਹਰ ਡੇਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਹ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਉੱਪਲ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਜਾ ਖੜੋ, ਤੈਨੂੰ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਛ ਮਿਲੇਗਾ। ਹੜੱਪੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਖੜੋਈਏ ਤਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਜਾੜਾਂ ਲੰਘਕੇ ਵਸਤੀ ਸੋਹਣੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹੋ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਥੇ ਆਪ ਟਿਕੇ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਉੱਪਲਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਖੜੋਤਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਟਿਕਾਣਿਓਂ ਟੁਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਜਣ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ। ਸੱਜਣ ਦੀ ਸਮਾਧ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਤਲੁੰਬੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਸੋ ਹੜੱਪੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਤੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਤੋਂ ਟੁਰੀਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੜੱਪਾ, ਫੇਰ ਚੀਚਾਵਤਨੀ, ਫੇਰ ਬੁਰਜੀ ਫੇਰ ਤਲੁੰਬਾ ਤੇ ਫੇਰ ਮਖਦੂਮ ਪੁਰ, ਫੇਰ ਕਬੀਰ ਵਾਲਾ, ਰਾਵਾਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਮੁਲਤਾਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਖਦੂਮ ਪੁਰ ਰੇਲ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ ਜੋ ਖਾਨੇਵਾਲ ਸ਼ੇਰ ਕੋਟ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੇ ਹੈ, ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਮਾਧ ਅੱਧਾ ਪੌਣਾ ਮੀਲ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਥੇਹ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਸੱਜਣ (ਠੱਗ) ਦੀ ਭਿੜਕੀ ਸਦਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਵਸਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ। ਇਹ ਭਿੜਕੀ ਮਖਦੂਮ ਪੁਰ ਤੋਂ ਡੇਢ ਕੁ ਮੁਰੱਬੇ ਦੀ ਵਿੱਥ ਪੁਰ ਹੈ। ਸਮਾਧ ਅੱਜ ਕੱਲ ਗੁਸਾਂਈਆ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਸਮਾਧ ਤੋਂ ਸੱਜਣ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਟਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤ੍ਰੈ ਸਮਾਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੱਜਣ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਗੁਸਾਂਈਆਂ ਦੀਆਂ, ਪਰ ਭਿੜਕੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਦੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਜੋਧ ਦਾ ਪੱਕਾ ਡੇਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਲੋਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਤਾਰਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੱਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜੀ ਇੱਥੇ ਆ ਟਿਕੇ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਸੰਦਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਵੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਅੱਪੜੇ। ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਸੱਚੀ ਫਕੀਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀ, ਫਰ ਹੋਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ, ਫਰ ਆਪ ਇਥੇ ਆ ਰਹੇ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਛੱਟਾ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ। ਏਥੇ ਹੀ ਆਪ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਟੇਸ਼ਨੋਂ ਅੱਧ ਕੁ ਮੀਲ ਰੇਲ ਦੇ 'ਸਿਗਨਲ' ਦੇ ਪਾਸ ਵਾਰ ਹੈ।

ਸੱਜਣ ਦੀ ਸਮਾਧ ਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕ ਭਾਈ ਸੱਜਣ ਦੀ ਸਮਾਧ ਕਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬੇ-ਖਿਆਲੇ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ 'ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਦੀ ਸਮਾਧ'। ਸੱਜਣ 'ਠੱਗ' ਨਾ ਰਿਹਾ 'ਸੰਤ' ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਲਗੇ ਘਾਉ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਕੇ ਬੀ ਦਾਗ਼ ਛੋੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੱਜਣ ਸੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਪਹਿਲੀ 'ਅੱਲ'-ਠੱਗ -ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗੀ ਹੀ ਰਹੀ।

ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਹੈ:—

੧੦. ਸੱਜਣ ਠੱਗ*।

'ਠਗੈ ਸੇਤੀ ਠਗੁ ਰਲਿ ਆਇਆ ਸਾਥੁ ਭੀ ਇਕੋ ਜੇਹਾ।' [ਰਾਃ ਵਾਃ ਮਃ ੫—੭

'ਮਹਾ ਬਿਖਾਦੀ ਦੁਸਟ ਅਪਵਾਦੀ ਤੇ ਪੁਨੀਤ ਸੰਗਾਰੇ ॥ ੧ ॥' [ਰਾਃ ਅਃ ਮਃ ੫

੧. [ਹੜੱਪੇ ਦੀ ਸਾਖੀ]

'ਪਰਬਤੁ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਹੋਵੈ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਜੜਾਉ ॥
ਭੀ ਤੂੰ ਹੈ ਸਾਲਾਹਣਾ ਆਖਣ ਲਹੈ ਨ ਚਾਉ।
[ਵਾਰ ਮਾਝ ਸਃ ਮਃ ੧

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ੯ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੭ ਸੰਮਤ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੯ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਲਈ ਟੁਰ ਪਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਉਜਾੜਾਂ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ। ਬਨੋਂ ਬਨ ਜਾਣ, ਵਸਤੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵਿਚ ਵੜਨਾਂ ਨਾਂ। ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਇਕ ਵਸਤੀ ਆਈ, ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹਈ ?' ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹੋ !' ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: 'ਜਾਹ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜ ਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਆਉ ।' ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਜੀਉ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਰੋਟੀ ਬਿਨਾਂ ਮੰਗੇ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ ? ਆਖੋ ਤਾਂ ਮੰਗਕੇ ਖਾ ਆਵਾਂ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਾਵਣ ਹਾਰਿਆ ! ਤੈਨੂੰ ਮੰਗਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੂੰ ਜਾਹ ਉੱਪਲ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹਈ ਨਗਰੀ* ਵਿਚ, ਉਥੇ ਜਾ ਖੜੋ, ਚੁਪਾਤਾ ਹੀ ਰਹੀਂ, ਉਹ ਲੋਕ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਤੈਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰ ਦੇਖਕੇ ਖਿੜਨਗੇ, ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਉਲਟ ਪਏਗੀ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਭ ਤੇਰੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਗੇ, ਛਤੀਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਲਿਆ ਲਿਆ ਅੱਗੇ ਧਰਨਗੇ, ਕੋਈ ਬਸਤ੍ਰ ਬੀ ਲਿਆ ਭੇਟ ਧਰੇਗਾ। ਜੋ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਲੱਗੇਗਾ ਜੀ ਵਿਚ ਕਹੇਗਾ: ਇਥੇ ਸਰਬੰਸ ਲਿਆ ਅੱਗੇ ਧਰਾਂ। ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਹੋ ਆਖਣਗੇ, ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ! ਤੈਥੋਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਰਹ ਹਾਂ। ਪਰ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਕਈ ਅਸੇ ਬੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈਂ।

ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਗਿਆ, ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਨੇ ਜੋ ਆਖਿਆ ਸੀ ਸ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਸੱਚ ਹੋਇਆ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਆ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ। ਭੋਜਨ ਰੁਪੱਯੇ ਬਸਤ੍ਰ ਬਥਰੇ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਮਰਦਾਨਾ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਵੇਖ ਵੇਖਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ, ਫੁੱਲਿਆ ਜਾਮੇਂ ਨਾ ਸਮਾਵੇ, ਪਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਜਦ ਕੋਈ ਐਸਾ ਆਦਮੀ ਆਵੇ, ਜੋ ਮਰਦਾਨੇ ਵੱਲ ਤੱਕੇ ਬੀ ਨਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਛਕ ਉਦਾਸੀ ਖਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦ ਦਿਹੁੰ ਲੱਥਾ, ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਰੁਪੱਏ ਕਪੜੇ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸ ਲੈ ਆਇਆ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ; ਮਨ ਦਾ ਹੁਲਾਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਤੱਕੀਆਂ, ਫੇਰ ਬਸਤ੍ਰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਤੇ ਸੂਤੀ ਤੱਕੇ, ਫੇਰ ਰੁਪੱਯੇ ਤੇ ਮੋਹਰਾਂ ਵੇਖੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਖਣ ਤੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਉਣ ਤੇ ਹੱਸਣ। ਹੱਸਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਨਿਲੋਟ* ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ! ਆਖਣ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ, ਕੀ ਆਂਦੋ ਈ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਇਹ ਤੇਰੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ, ਤੇਰੇ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ, ਸ ਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆ ਢੁੱਕਿਆ ਮੈਂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਪਦਾਰਥ ਛਕੇ, ਇਹ ਰੁਪਏ, ਕਪੜੇ ਆਪ ਜੋਗ ਲੈ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ (ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ)—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਭਲਾ ਕੀਤੋਈ ਜੋ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਭਾਉ ਸੁਹਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਫੇਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਾਂ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੱਟ ਘੱਤ।

ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਕ ਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਦੂਜੀ ਝਾਤ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪਾਈ, ਫੇਰ ਨੂਰੀ ਮਸਤਕ ਤੱਕਿਆ, ਜਿਸ ਪੁਰੋਂ 'ਚਾਨਣ-ਫੁਹਾਰ' ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਪੰਡ ਚਾਈ ਤੇ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਸੱਟ ਪਾਈ। ਫੇਰ ਪਾਸ ਆਇਆ, ਬੈਠਾ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ: ਆਪ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਛੁਹੰਦੇ ਨਹੀਂ, ਲੋਕੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਸੱਟ ਘੱਤਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਕੀ ਗਲ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਇਹੋ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਛੱਡਕੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋ ਤੁਰੇ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਏਸੇ ਵਿਚ ਲਪਟ ਜਾਣਾ ਕੀਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ?

*ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਸਤੀ ਹੜੱਪਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਕੋਹ ਕੁ ਭਰ ਬਾਹਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਬੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖੰਡਰ ਇਥੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ।

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਏਹੋ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਫਰ ਇਹ ਘਰੋਂ ਘਾਟੋਂ ਗਏ ਅਤੀਤ ਸਾਧ ਬੀ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮੈਨੂੰ 'ਨਾ ਭਾਉਂਦਾ' ਕੋਈ ਬੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਘਰ, ਪੁਤ੍ਰ, ਨਾਰਿ, ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਤਿਆਗ ਸਖੱਟੂ ਹੋ ਆਪਣਾ ਬੋਝ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੇ ਪਾ ਟੁਰਨਾ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਤਿਆਗ ਕੁਝ ਸਾਰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਆਪ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਿਉਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਅਸੀਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਠ ਟੁਰੇ ਹਾਂ, ਘਰ ਬਨ ਸਾਨੂੰ ਸਮਸਰ ਹੈ, ਗ੍ਰਿਹਣ ਤਿਆਗ ਤੁੱਲ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਰੱਖੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ। ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ ਹੁਣ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਵਿਚ ਠੰਢ ਵਰਤਾਉਣ ਦੀ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘਾਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਥਾਂ ਪਾਉਣ ਦੀ, ਦੁਖੀਆਂ ਸੰਤਾਪੀਆਂ ਸਰਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ। ਇਸ ਅਜ਼ਲੀ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਅਸੀਂ ਟੁਰੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਟੁਰਦੀ ਹੈ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪੌਣ ਜਗਤ ਦਾ ਕਰਦੀ ਭਲਾ। ਅਸੀਂ ਮਾਇਆ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਟੁਰੇ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਰ ਜੀਓ ਜੀ ! ਇਹ ਸਰੀਰ ਪੰਜਾ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਅੰਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਖੜੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮਜਲਾ, ਸਫਰ, ਫੇਰ ਫ਼ਾਕੇ ਕੜਾਕੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਰੀਰ ਅੰਨ ਨਾਲ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਨ ਛੱਡਣਾ ਪਖੰਡ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਰਦਾ-ਨਿਆਂ ! ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਾ ਉਸ ਅੰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦਾ ਜੋ ਉਹ ਆਪ ਖਾਵੇ, ਪਰ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਖੁਲਾਉਣ ਦਾ ਬੀ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਬੀ ਆਧਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਮਰਦਾਨਿਆ ! ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਾ ਅੰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦਾ, ਜੀਵਨ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਬੀ ਹੈ। ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਅੰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨਾਲ, ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀ ਆਧਾਰ ਹੈ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਵਾਪਰ ਕੇ ਦਿੱਸੇਗੀ।

ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਭੁਖ ਸਾਲਾਹਣੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧

ਮਰਦਾਨਾ ਸੁਬਹਾਨ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਨੂੰ, ਦਾਤਾ ਜੀਉ ! ਪਰ ਮਾਇਆ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਤਾਂ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਇਵੇਂ ਵੰਗਾਹ ਵਗਾਹ ਸੱਟਦੇ ਹੋ, ਜਿਵੇਂ ਮੋਏ ਸੱਪ ਨੂੰ ਸੱਟੀਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਾਇਆ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪੇਟ ਰੱਜਣ ਜੋਗਾ ਅੰਨ ਖਾਣਾ ਬੀ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਪਰ ਫਾਕੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਮਾਯਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿੰਨੇ ਤਿਆਗ ਦੇ ਐਸੇ ਜਤਨ ਹਨ ਬਿਰਥੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਲੋਭ ਦਾ ਤਿਆਗ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੁਹਣਾ ਆਖਿਆ ਨੇ, ਫੇਰ ਇਹ ਕੱਪੜੇ ਰੁਪਏ ਕਾਸਨੂੰ ਸੱਟ ਘੱਤੇ ਨੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੇ ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਵਰਤਾਉ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ। ਸਾਨੂੰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੇ ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਲੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੱਟ ਘੱਤੇ ਹਨ, ਜਦ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਟੁਰਨਾ ਲੋਭ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ; ਦੇਖ ਸੱਟ ਘੱਤੀ ਬੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਯਾਦ ਪਈ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਕਹੁ ਸੱਤਿ ਕਰਤਾਰ !

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੱਤਿ ਕਰਤਾਰ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੇਖ ਮਰਦਾਨੇ ! ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਪਛਾਣ, ਜੀਉਣਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਤੇਰੇ ਸੁਹਣੇ ਮੁਖੜੇ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਾਹ ਵਸਤੀ ਵਿਚ, ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਪੈਰੀਂ ਆ ਪਵੇਗੀ। ਤੇਰ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸਭ ਪੈਰੀਂ ਆ ਪਈ, ਮੈਂ ਨਾ ਪਛਾਤਾ ਕਿ ਭੋਜਨ, ਬਸਤ੍ਰ, ਚਾਂਦੀ, ਸੋਨਾ ਆਪਦੇ ਉਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੋਇ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਬਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣਾਂ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਾਂ; ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਉਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਚੋਟ ਬੀ ਸਹਾਰਾਂ। ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਤੇ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਨੀਵਾਂ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਅਟੁੱਟ ਹੈ ਤੇ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗੂੰ ਆ ਮੁਹਾਰੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆ ! ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਛੇੜ ਆਸਾ ਦੀ ਸੁਰ।

ਕੋਈ ਭੀਖਕੁ ਭੀਖਿਆ ਖਾਇ ॥ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ਕਿਸਹੀ ਮਾਨੁ ਕਿਸੈ ਅਪਮਾਨੁ । ਢਾਹਿ ਉਸਾਰੇ ਧਰ ਧਿਆਨੁ ॥ਤੁਝ ਤੇ ਵਡਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਕਿਸੁ ਵੇਖਾਲੀ ਚੰਗਾ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥ ਮੈ ਤਾਂ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰੁ । ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ੧ ॥ਰਹਾਉ ॥ ਵਾਟ ਨ ਪਾਵਉ ਵੀਗਾ ਜਾਉ॥ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ ਮਨ ਕਾ ਅੰਧੁਲਾ ਮਾਇਆ ਕਾ ਬੰਧੁ । ਖੀਨ ਖਰਾਬੁ ਹੋਵੈ ਨਿਤ ਕੰਧੁ ॥ ਖਾਣ ਜੀਵਣ ਕੀ ਬਹੁਤੀ ਆਸ ॥ ਲਖੈ ਤੇਰੈ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ॥੨॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਅੰਧੁਲੇ ਦੀਪਕੁ ਦੇਇ । ਭਉਜਲ ਡੂਬਤ ਚਿਤ ਕਰੇਇ ।ਕਹਹਿ ਸੁਣਹਿ ਜੋ ਮਾਨਹਿ ਨਾਉ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੈ ਤਾਕੈ ਜਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਏਕ ਕਹੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤੇਰੈ ਪਾਸਿ॥੩ । ਜਾਂ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਜਪੀ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਹੋਵੈ ਥਾਉ। ਜਾਂ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਦੁਰਮਤਿ ਜਾਇ ॥ ਗਿਆਨ ਰਤਨੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਆਇ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਭਵਜਲੁ ਤਰੈ ॥੪॥ ੧੮ ॥ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਤਿਤੁਕਾ

ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ, ਦੈਵੀ ਸੁਰ ਤੇ ਉੱਚੇ ਭਾਵ ਅਸਰ ਕਰ ਗਏ, ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੇ ਉੱਚੀ ਠੌਰ ਬੱਧੀ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੁ।ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਨ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ਕਿਇਕ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ ਤੇ ਯਾਦ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਚਾਹੋ ਅੰਦਰ ਰਸ ਰੂਪ ਹੈ, ਚਾਹੋ ਨਾਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਚਾਹੋ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਚਾਹੋ ਇਸ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਰੂਪ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋਵੇ,ਜੋ ਨਾਮ ਜਪੇ; ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਵੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਨਾ ਵਰਤੇਗਾ । ਜੋ ਲੋਭ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਦਿੱਸੇ ਉਹ ਸਾਈਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਅਰੇ ਲੋਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਧਰਮ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮੈਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ । ਲੋਭੀ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਘੱਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਲੋਭ ਪਾਪ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਝੂਠ ਨਾਲ, ਦਗੇ ਨਾਲ, ਘੱਟ ਤੋਲਕੇ; ਵੱਢੀ ਲੈਕੇ, ਝੂਠੀ ਸਾਖ ਭਰਕੇ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਕੇ, ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਧਰੋਹ ਕਰਕੇ । ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਲੋਭ ਮਾਇਆ ਕੱਠੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਲੋਭ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਾਪ ਆ ਛਲਦਾ ਹੈ ।

—o—

੨. [ਸੱਜਣ ਦਾ ਘਰ]

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਹੁਣ ਕੋਈ ਵਸਤੀ ਨੇੜੇ ਆਵੇਗੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆ ! ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਕਿਤੇ ਠੌਰ ਕਰੀਏ, ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਮਿਲੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ— ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ,ਠੌਰ ਬੀ ਦੇਸੀ, ਅੰਨ ਬੀ ਦੇਸੀ, ਪਰ ਭਾੜਾ ਮਹਿੰਗਾ । ਦੁਖ ਬੀ ਆਸੀ, ਪਰ ਕਲਿਆਣ ਹੋਸੀ, ਹੱਤਿਆ ਹਤ ਹੋਸੀ ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ; ਮੈਨੂੰ ਬਣਾ ਲਓ ਖਾਂ ਸੁਰ ਹੋਈ ਤਰਬ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਤਾਰ ਦੀ, ਮੈਂ ਵੱਖਰੀ ਟੀਂ ਟੀਂ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰਾਂ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ —ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਥੀ ਵੈਸੀ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ।

ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਇਕ ਵਸਤੀ ਦਿੱਸੀ, ਇਸਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਉਰੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਆਇਆ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਵਲਗਣ ਸੀ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤੇ ਅੱਗ ਡੇਉਢੀ ਸੀ, ਦੋਹੀਂ ਨੁੱਕਰੀਂ ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਸਨ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਸੀਤ ਸੀ।ਡੇਉਢੀ ਲਘ ਕੇ ਅੱਗੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਥਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਹਵੇਲੀ ਸੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ, ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਠੜਾਆਂ ਤੇ ਤਹਿਖਾਨੇ* ਸਨ । ਕਿਸੇ ਲੁਕੇ ਅੰਦਰ ਖੂਹ ਸਰੀਖਾ ਥਾਉਂ ਬੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਰਸਤਾ ਗੁਪਤ ਸੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੇਠਾਂ ਰਚਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਈ ਕਮਰੇ ਸੇ । ਇਸ ਹਵੇਲੀ ਦਾ ਇਕ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਅਰ ਕਈ ਉਸ ਦੇ ਦਾਸ ਸੇਵਕ ਸਨ।

ਜਾਂ ਇਸ ਦੁਆਰੇ ਜਾ ਖਲੋਤੇ, ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਦੁਇ ਸੇਵਕ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਖਲੋਤੇ:—'ਆਓ ਮਹਾਰਾਜ ! ਤੁਸਾਡੇ ਮੁਖ ਨੂਰ ਹੈ, ਮਾਲਕ ਤੇ ਮਾਇਆਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਝਲਕਾਉ ਹੈ । ਭਾਗਸ਼ੀਲ ਹੋ, ਆਓ, ਲੰਘ

*ਭੋਰੇ ।

ਆਓ ! ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ, ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ, ਪੈਂਡੇ ਕਰ ਥਕਤ ਦਿੱਸਦੇ ਹੋ, ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਰ-ਵੱਟੇ ਚੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਓ ਲੰਘ ਆਓ, ਇਹ ਅਤਿੱਥੀਆਂ ਲਈ ਆਸ਼੍ਰਮ ਹੈ, ਸ਼੍ਰਮ ਲਾਹੋ, ਥਕਾਨ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਜੀਉ ਆਏ, ਭਾਗ ਆਏ, ਕਰਮ ਆਏ, ਆਏ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ, ਲੰਘ ਆਓ।"

ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਪੁੰਜ ਕਦਮ, ਵਸਤੀਆਂ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਦੁਰੇਡੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਕਦਮ ਅੱਜ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇਵਧੇ। ਅੱਗੇ ਵਧ ਵਧਕੇਵਸਤੀਆਂ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਰਦਾਨਾ ਅੱਜ ਠਹਿਰਦਾ, ਠਿਠੰਬਰਦਾ, ਸਹਿਮਦਾ, ਝਿਜਕਦਾ ਮਗਰੇ ਕਦਮ ਸੱਟਦਾ ਤਾਂ ਆਇਆ, ਪਰ ਧਰ ਪੈਰ ਅੱਗੇ ਤੇ ਪਵੇ ਪਿੱਛੇ, ਆਖਿਓਸੁ, 'ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ, ਵਖਾਂ......।'

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੁਹਣਿਆਂ ! ਵੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ, ਟੁਰਿਆ ਆ ਸੁਹਣੇ ਸਾਫ਼ ਦਿਲ ਵਾਲਿਆ ! ਝਿਜਕ ਤੇਰੀ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਝਿਜਕ ਨਾ, ਆ ਜਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਜੁ ਹਨ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ, ਸੱਭੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਓਹ ਹੋ ਵੈਂਦੇ ਹਨ ਸਾਈਂ ਦੇ ਆਪਣੇ, ਲੰਘ ਆ

ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਕ ਸੁਹਣੇ ਸਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਅਪੜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾਸ ਟੁਰ ਗਏ ਤਾਂ ਇਕ ਬੀਬੀ ਦਾਹੜੀ, ਚਿਕਨੀ ਚੋਪੜੀ ਸੂਰਤ, ਨੈਣ ਜਲਮੱਛਾਂ ਵਾਗੂੰ ਦੇਖਣਹਾਰ, ਤਰੋ ਤਰ; ਚਾਲ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕਦਮ ਧਰਨ ਵਾਲੀ ਠਰੂੰਮੇ ਦੀ, ਪੱਗ ਸਿੱਧੀ ਪੈੜੀਦਾਰ, ਹੱਥ ਮਾਲਾ, ਗਲ ਜਾਮਾਂ, ਤ੍ਰੇੜ ਧੁਬਲੀ ਅੰਬੂਏ ਦੀ। ਆਇਆ, ਆ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ:—'ਆਓ, ਜੀਉ ਆਇਆਂ ਨੂੰ, ਇਹ ਘਰ ਅਤਿੱਥੀਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਅਪਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਾਸ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਾਂਈਂ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਨੌਕਰ ਥਾਪਿਆ ਹੈ; ਲੋਭ ਮੋਹ ਹਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਫਕੀਰਾਂ ਸੰਤਾਂ, ਰੱਬ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਟਹਿਲੀਆ ਹੈ, ਇਸ਼ੁ ਦੀਆਂ ਪਕੜਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਸੱਜੇ ਹਥ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖੱਬੇ ਨਮਾਜ਼, ਦੋਵੇਂ ਅੱਲਾ ਦੇ ਘਰ ਹਨ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਦਾਸ ਗਰਮ ਜਲ ਤੇ ਸਾਫਾ ਲੈਕੇ ਆ ਗਏ, ਬੋਲੇ:—ਮਹਾਰਾਜ ! ਆਪ ਦੇ ਪੈਂਡੇ ਥੱਕੇ ਚਰਨ ਧੋਵੀਏ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਅਡੋਲ ਗੰਭੀਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੇ:—ਵਾਹ......ਭਾਈ ਲੋਕੋ ! ਪੈਰ ਧੁਆਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ, ਚਿੱਤ ਐਵੇਂ ਸੁਖੀ ਹੈ। (ਮਾਲਕ ਵਲ) ਭਾਈ ! ਤੁਸਾਂ ਦ ਨਾਮ ?

ਮਾਲਕ—ਵੈਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੈਂ। ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਮ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਹੈ।

ਮਾਲਕ—ਜੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਦੇ ਕੂਕਰਾਂ ਦਾ ਬੀ ਕੂਕਰ ਹਾਂ, ਉਂਞ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਸੱਜਣ, ਸਭ ਦਾ ਸੱਜਣ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾ ਦੋਖੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੱਜਣ ? ਨਾਲ ਕੀਹ: ਦਾਸ, ਰਾਮ, ਲਾਲ ?

ਮਾਲਕ—ਜੀ ਨਾਮ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪੰਡ ਦਾ ਮਿਟੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲ-ਮਾਨ ਸ਼ੇਖ ਸੱਜਣ ਸੱਦਦੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ, ਸੱਜਣ ਰਾਮ ਸੱਦਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਤ੍ਰਬ੍ਕਿਆ ਤੇ ਤੱਕਿਆ ਘੂਰਕੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਪਏ, ਦਿਲ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਹਿਮ ਹੀ ਸਹਿਮ ਹੈ, ਘਰ ਵਿਚ, ਦਰ ਵਿਚ, ਚਾਕਰ ਵਿਚ, ਠਾਕਰ ਵਿਚ, ਟਹਿਲ ਵਿਚ, ਗੱਲ ਗੱਲ ਵਿਚ। ਅੱਜ/ਇਸ ਮੇਰੇ ਚੋਜੀ ਮਾਲਕ ਦੇ ਕੌਤਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਹਨ।

ਦਾਸ ਜੋ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਮੁੜ ਗਏ। ਮਾਲਕ ਬੀ ਉੱਠ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਸੀਤ ਵਲਗਏ ਤਾਂ ਡਿੱਠਾ ਸੱਜਣ ਨਮਾਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਓਥੋਂ ਵੇਹਲਾ ਹੋ ਆਰਤੀ ਵੇਲੇ ਠਾਕਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀਵੇ ਫਿਰਾਉਣ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ, ਫੇਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਰੋਟੀ ਦਾ ਥਾਲ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:—ਭਈ ! ਰੋਟੀ ਸੁਖ ਲਿਆਓ, ਇਕ ਰਾਤ ਕੱਟਣੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜੀਂਵੋ* ਤੇ ਸਵੋਂ।

ਸੱਜਣ—ਘਰ ਆਉਣ ਅਤਿੱਥੀ ਤੇ ਰਹਿਣ ਭੁੱਖੇ, ਏਹ ਪਾਪ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਦਿਆਂਗਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ ਖੁਆਲੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵਗਾ।

---

*ਖਾਵੋ।

ਸੱਜਣ (ਘਬਰਾਕੇ)—ਹੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਓ। ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਾਦਰ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਖਾਓ, ਘਰ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਾਸ ਹੈ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ। ਭਰਮ ਨਾ ਕਰੋ, ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਰਹਿਤ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸਾਮਾਨ ਤਾਂ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਜਥਾ ਰਾਜਾ ਤਥਾ ਪਰਜਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਖੁਸ਼ੀ ਲਈਦੀ ਹੈ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ। (ਮਰਦਾਨੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਕਿਉਂ ਭੁੱਖ ਹੈ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਸਾਂਈਂ ਜੀਓ! ਅੱਜ ਤਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਬੀ ਕੋਈ ਢੱਕਣ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਚਿੜੀ ਜਿੰਨੀ ਬੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੂ।

ਸੱਜਣ—ਭਲਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈਣੀ ਹੈ। (ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ) ਲੈ ਜਾਓ ਬਈ ਅੰਨ। (ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ) ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਛਕੋਗੇ ਨਾ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ। ਸੱਜਣਾ! ਆਰਾਮ ਕਰ। ਦੇਖ! ਜਾਲੀ ਦਾ ਜਾਲ, ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਤੇ ਵੇਚਣ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਿਹੰਗ ਬੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੱਜਣ (ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਕੇ)—ਇਹ ਕੀ ਆਖਿਆ ਨੇ, ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਤੇ ਰਿੰਜਗੀ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਰਿੰਜਗੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾੜੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਮਾੜ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਟਿਕਾਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਜਾਓ ਭੋਜਨ ਕਰੋ।

ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਸੱਜਣ ਫੇਰ ਆਇਆ, "ਮਹਾਰਾਜ! ਬਿਸਤਰਾ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਚਲੋ ਆਰਾਮ ਕਰੋ, ਸਵੋਂ*"।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੱਜਣਾ! ਤੂੰ ਸੌਂ ਉਸ ਨੀਂਦੇ ਜੋ ਸਰੀਰ ਲਈ ਸੁਖ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਗਰੀਬ ਅਮੀਰ, ਪਾਪੀ ਪੁੰਨੀ ਨੂੰ, ਇਕਸਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾਂਗੇ ਸੌਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਾਡਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੱਜਣ—ਕਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੁੱਤੇ ਬਿਨਾਂ? ਉਪਰਿਆਂਦ ਨਾ ਕਰੋ ਦਾਤਾ ਜੀ! ਅਪਣਾ ਘਰ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ।

ਗੁਰੂ ਜੀ (ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ)—ਨਾ ਕਹੁ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਸਾਡਾ, ਮਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸੁਖੀ ਵੱਸ, ਸਾਨੂੰ ਰਾਤ ਟਿਕਾਕੇ ਟੋਰ ਦੇ ਸਵੇਰੇ। ਖਹਿੜੇ ਨਾ ਪਉ, ਮੌਜ ਲੈਣ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਰਤਜਗੇ* ਦੀ।

ਸੱਜਣ (ਬੜੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਿਖਾਕ)—ਜਿਵੇਂ ਰਜ਼ਾ, ਜਿਵੇਂ ਰਜ਼ਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਜ਼ਾ ਲੈਣੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਾਓ ਫੇਰ ਸਵੋਂ।

ਸੱਜਣ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਗੀ ਦੀ ਫਬਨ ਵਾਲਾ ਅਮੀਰ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਆਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਬੰਦਨਾ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ:—ਸੁਹਣਿਓ! ਮੈਂ ਬੀ ਮੁਸਾਫਰ ਹਾਂ, ਕੱਲ ਦਾ ਏਥ ਟਿਕਿਆ ਹਾਂ, ਇਹ ਬੜਾ ਸੱਜਣ ਪੁਰਖ ਹੈ ਸਭ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਧਨ ਕਮਾਇਆ ਸੂ, ਹੁਣ ਪੁੰਨ ਅਰਥੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਧਨੀ ਤੇ ਭਾਗ ਵਾਲੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹੋ: ਕਿਉਂ? ਠੀਕ ਹੈ ਨਾ ਜੀ! ਧਨ ਖੱਟਕੇ ਆਏ ਹੋ ਪੱਲੇ ਹੀਰੇ ਪੰਨੇ ਹਨ। ਲੁਕੋ ਨਾਲ ਘਰ ਅੱਪੜ ਜਾਓ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਫਕੀਰੀ ਧਾਰੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਤਾੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿਉਂ? ਤੁਹਾਡਾ ਧਨ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ। ਮੈਂ ਨਵਾਬ ਈਸੇ ਖ਼ਾਂ ਖਰਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹਾਂ, ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣ ਦਾ, ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੌਕਿਆ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ ਖੇਡਣ ਖਿਡਾਉਣ ਦਾ। ਆਓ ਜ਼ਰਾ ਦਿਲ ਪਰਚਾਈਏ, ਖੇਡੀਏ ਨੱਕੀ ਪੂਰ। ਖੱਟ ਲਓ ਕੁਛ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਏ ਜੋ ਧਨ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਠਰਕ ਹੈ ਖੇਡਣ ਦਾ, ਹਾਰਦਾ ਹੀ ਹਾਂ ਸਦਾ, ਪਰ ਸੁਭਾਉ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ। ਸਾਈਂ ਦਿੱਤਾ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਾਰ ਗਿਆ, ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀਦੀ, ਦਿਲ ਇਸ ਪਰਚਾਵੇ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਘੂਰੀ ਵੱਟ ਕੇ)—ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਧਨ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ—ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਪਰ ਨਾ ਸਹੀ, ਪੰਜ ਸੌ ਮੈਥੋਂ ਹੀ ਲੈ ਲਓ ਖਾਂ ਤੇ ਆਓ ਖੇਡੀਏ, ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੀਹ ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਲੰਮੀ ਰਾਤ

*ਸਨਸਾਰ, ਮਗਰ ਮੱਛ।

*ਜਗਰਾਤਾ।

ਬੀਤਦੀ ਨਹੀਂ, ਸੌਖੀ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਨੂੰ ਜਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਸ਼ੌਕ ਨਹੀਂ, ਧਨ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਕੇ ਟੁਰੇ ਹਾਂ।

ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ—ਭੋਲਿਓ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਚਾਰਦੇ ਹੋ! ਮੱਥਾ ਦਮਕਦਾ ਹੈ ਕ੍ਰੋੜੀਏ ਵਾਂਗੂ, ਅੱਖ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਲਖੀਅਰ ਵਾਂਗੂ, ਅਸੀਂ ਸਿਆਣਦੇ ਹਾਂ ਸੈਨਤਾਂ। ਆਓ ਭਲਾ ਇਹ ਸਹੁੰ ਸਹੀ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਤੋ ਤਾਂ ਲਓ, ਜੇ ਹਾਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾ ਲੈਣਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਦਾ ਹਾਰਨ ਵਾਲਿਆ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਤਾਉਣ ਵਾਲਿਆ, ਕਾਸ਼! ਤੈਨੂੰ ਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹਾਰ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਵੇਖਣ ਦੀ! ...ਜਾਹ ਸਉਂ ...ਖਿਆਲ ਨਾ ਪਉ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ।

ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ—ਚਲੋ ਫਕੀਰ ਹੀ ਸਹੀ, ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ ਦਾਵਾਂ ਤੇ ਧਨ, ਐਵੇਂ ਹੀ ਖੇਡੋਂ ਚੌਸਰ; ਸ਼ਤ੍ਰੰਜ, ਤਾਸ਼। ਸ਼ਤ੍ਰੰਜ ਤਾਂ ਅਕਲ ਵਧਾਂਵੀਂ ਖੇਡ ਹੈ, ਲਿਆਵਾਂ ਮੁਹਰੇ? ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਾਰ ਨਾਲ ਕੁਛ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੀਰੇ ਜਨਮ ਦੀ ਹਾਰ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਨਾਲ ਪੈ ਰਹੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਕੀ ਸਾਰ?

ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ—ਹੀਰਾ ਜਨਮ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ! ਦੌਲਤ, ਮਾਲ, ਹਾਸਾ, ਖੇਡ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੀਰਾ ਜਨਮ ਮਾਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਹੈ, ਤੇ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ ਇਉਂ:—

ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੀਏ ਰਸ ਭੋਗ॥ ਤਾ ਤਨਿ
ਉਠਿ ਖਲੋਏ ਰੋਗ॥ [ਮਲਾਰ ਮ: ੧

ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ—ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਵਾਗੂੰ ਕੂਦੇ ਹੋ... ਚੱਲ ਬਈ ਮਨਾਂ! ਸਉਂ, ਕਾਹਨੂੰ ਐਵੇਂ ਸਿਰ ਰਗੜਦਾ ਹੈਂ, ਨਾਲੇ ਧਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਨਾਲੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਿਹਣੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਉਤਾਂ ਸੁੱਟਕੇ ਇਹ ਬੀ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ।

ਫੇਰ ਆਈ ਇਕ ਮਾਈ, ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਢਲੀ ਉਮਰ ਵਾਲੀ, ਵਡੇਰੀ ਮਾਂ ਵਾਗੂ ਦਰਦਾਂ ਪਿਆਰਾਂ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਲੀ, ਥਾਲ ਅੱਗੇ ਧਰਿਓਸੁ: 'ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਗਈ ਲਾਲ ਜੀਓ! ਨਾ ਅੰਨ, ਨਾ ਪਾਣੀ, ਨਾ ਦੁੱਧ, ਕੇਡੇ ਕਠਨ ਵਰਤ ਧਾਰੇ ਹਨ, ਵਾਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਲਾਲ! ਤਪ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ, ਬੰਦਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ (ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਭਾਂਡ ਤੱਕੇ। ਹਾਂ! ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ! ਰਾਤ ਜਾਗਣਾ ਹੈ ਸਾਰੀ, ਕੁਛ ਤਾਂ ਏਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੁਲ੍ਹਾ ਦਿਓ, ਇਹ ਕੱਖਾਂ ਦਾ ਛੱਪਰ, ਤੁਲ੍ਹੇ ਬਿਨ ਕਿਵ ਟਿਕੇਗਾ। ਇਸ ਗੜਵੀ ਵਿਚ ਹੈ ਦੇਵਿਤਆਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ 'ਸੁਰ+ਪਾਨ*' ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਘੁੱਟ ਪੀਕੇ ਸਿੱਧ, ਨਾਥ; ਗੋਰਖ ਆਪ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਲਿਵ ਵਿਚ ਜੁੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਹੈ ਸੋਮਾਂ ਰਸ, ਜੋ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਪੀਕੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਹੋ ਹੈ ਸੋਮ ਰਸ, ਹਿਮਾਲਾ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆ ਤੋਂ ਲੇ ਦੱਖਣ ਦੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਤੇ ਰੇਗਸਤਾਨਾਂ ਤੱਕ ਇਹੋ ਇਕ ਬੂਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਸਾਰ ਥਕਾਨ ਨੂੰ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਹੈ 'ਭਗ', ਹੁਣ ਬੀ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਘੁੱਟ ਪੀਕੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾੜੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ। ਤੇ ਇਸ ਤੀਜੀ ਵਿਚ ਹੈ ਦਿਲ ਦਾ ਦੋਸਤ, ਮਲਿਆਂ ਪੁਣਿਆਂ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ†, ਮਲੰਗ ਬੇਨਵਾ ਤੇ ਹੋਰ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਫਕੀਰ ਪੀ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਰ ਦਿਲ ਦੀ ਰੱਬ ਨਾਲ। ਇਹ ਡੱਬੀ ਹੈ ਪੋਸਤ ਦੀ ਬੇਟੀ ਚੀਨੀ-ਬੇਗਮ ਦੀ, ਜੋ ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ ਓਹ ਅੱਧੀ ਕੁ ਰੱਤੀ ਇਸੇ ਦੀ ਜੀਭ ਦੀ ਨੋਕ ਨੂੰ ਲਾਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦਾ ਉਛਾਲਾ ਖਾਕੇ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭਜਨ ਦੀ ਲੈ ਵਿਚ। ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਰਤਾ ਕੁ ਲੈ ਲਓ ਤੁਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਏ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ, ਹਾਂ ਲੰਘ ਜਾਏਗੀ ਰਾਤ ਸੁਖ ਵਿਚ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੇ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ! ਆਰਾਮ ਕਰ। ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਨਸ਼ੇ ਦੀ, ਹੋਛੇ ਨਸ਼ੇ ਹੋਛਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਓ ਸਵੋਂ, ਜੋ ਬਿਨ ਪੀਤੇ ਮਸਤ ਹੋਣ ਉਹ ਕਿਉਂ ਪੀਣ?

ਮਾਈ—ਵਾਹਵਾ! ਸਾਂਈਂ ਵਾਲਿਓ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਦਰਦ ਤੋਂ ਬੀ ਉੱਚੇ ਹੋ, ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੂੰ ਜੋ ਦਰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬੀ

---

*ਸੁਰਾਪਾਨ=ਸੁਰ+ਅਪਾਨ = ਜੋ ਦੇਵਤੇ ਨਾ ਪੀਣ। ਪਰ ਮਾਈ 'ਸ਼ਰਾਬ' ਨੂੰ 'ਸੁਰ+ਪਾਨ' ਦੱਸਦੀ ੧। ਸੁਰ+ਪਾਨ=ਜੋ ਦੇਵਤੇ ਪੀਣ।

†ਪੋਸਤ।

ਸਾਂਈਂ ਤੇਰਾ ਦਰਦ ਕਰੇਗਾ । ਜੇ ਬੇਦਰਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬੀ ਸਾਂਈਂ ਤੇਰਾ ਦਰਦ ਕਰੇਗਾ ।

ਇਹ ਸੁਣ ਮਾਈ ਬੀ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਟੁਰ ਗਈ।

—o—

੩ [ਸੱਜਣ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਮਤੇ]

ਸੱਜਣ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ-ਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸੱਜਣ ਪੁਛ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ—

ਸੱਜਣ—ਦੱਸੋ ਫੇਰ ਇਹ ਫਕੀਰ ਹੈ ਧਨ ਪਾਤ੍ਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸੂਹੀਆ ਹੈ ?

੧–ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਮਾਮੂਲੀ ਸਾਧ ਹੈ, ਨਵਾਂ ਵਿਰਾਗੀ ਹੈ, ਤਪ, ਜਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪੱਲੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੁ, ਖਹਿੜਾ ਛੋੜੋ ਸੁ ਪਰੇ, ਟੋਰੋ ਸਵੇਰੇ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ।

੨–ਨਹੀਂ; ਅਮੀਰ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਤੇ ਰੱਤੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਧਨ ਦੀ,ਨਾਲ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਰੱਤੀ ਰੂਪ ਦੀ; ਧਨ ਪੱਲੇ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਲਸੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੱਥੇ ਦਮਕੇ ਹਨ ? ਕਿਤੇ ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਮਾਲ। ਪਾਸ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ । ਕੋਈ ਇਕ ਡੱਬੀ ਕਿ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਡੱਬਾ, ਬੱਸ ।

੩–ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ ਮੱਛੀਆਂ ਜਾਲ ਵਿਚ ਤੇ ਕਦੇ ਮਗਰ ਮੱਛ ਜਾਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਆਖੀ ਹੈ ? ਇਹ ਪੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੂਹੀਏ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੇ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਰਹਿਕੇ ਕੋਈ ਭੇਤ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੱਸ ਫੇਰ ਸਾਡੀ ਸੁਖ ਨਹੀਂ । ਹੁਣ ਇਸਦੀ ਇਥੇ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸੂਹੀਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ।

੪. ਮਾਈ—ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮਰਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤ੍ਰੀਮਤ ਦੀ ਅਕਲ ਕਦੇ ਦੂਰ ਦੇ ਪੈਂਡ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਪਰ ਤਾਂ ਬੀ ਮੇਰੀ ਸੁਣ ਲੈਣੀ । ਸਾਰੇ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ —ਸਮੇਤ ਮਾਲਕ ਦੇ— ਗ਼ਲਤ ਹਨ, ਇਹ ਸੂਹੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ...।

ਸੱਜਣ (ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਕੇ)—ਫੇਰ ਮਗਰ ਮੱਛ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੂ ?

ਮਾਈ—ਮੈਂ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ, ਸੁਣੋ ।.ਜ਼ਰਾ ਸੁਣ ਲਓ ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਜੇਰਾ ਕਰਕੇ ਮੈ ਮੂਰਖ ਦੀ । ਕਈ ਇਥੇ ਆਏ ਅਮੀਰ, ਗ਼ਰੀਬ, ਚਤੁਰ, ਸਾਧ, ਫ਼ਕੀਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਵੱਖਰੀ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਵਾਲੀ ਨੁਹਾਰ ਇਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨੈਣ ਰਸੀਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੱਕੀਏ ਤਾਂ ਠੰਡ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਕੋਲ ਜਾਓ ਤਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਜਿਹਾ ਸਵਾਦ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਇਆਂ ਨਹੀਂ ਪਏ । ਫੇਰ ਜੋ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਹੋਰ. ਸੋਚ ਲਾਕੇ ਮਸਾਂ ਕੁਛ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੂਹੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮਗਰ ਮੱਛ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਾ ਕਰਦਾ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੱਚੀ ਗਲ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਗਰ ਮੱਛ ਸਮਝਕੇ ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਚੁਕੰਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ । ਸੂਹੀਏ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਵਿਸਾਹ ਵਧਾਕ, ਭਰੋਸਾ ਜਮਾਕੇ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੂਹੀਏ ਤਾਂ।

ਸੱਜਣ—ਫੇਰ ਨਿਹੰਗ* ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?

ਮਾਈ—ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਪਰ ਕੋਈ ਫ਼ਕੀਰੀ ਰਮਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ । ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਰਮਜ਼ ਮਾਰੀ ਸੂ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ: ਮੈਂ ਦਰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਦਰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਤੇਰਾ ਦਰਦ ਕਰੇਗਾ; ਜੇ ਬੇਦਰਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬੀ ਸਾਂਈਂ ਤੇਰਾ ਦਰਦ ਕਰੇਗਾ । ਹੁਣ ਸੋਚ ਲਵੋ, ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਉੱਚਾ, ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਦਾ ਰਬ ਵਾਲਾ ਫਕੀਰ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਨਾ ਅਮੀਰ, ਨਾ ਕੰਗਾਲ ਨਾ ਭੇਖੀ ਫਕੀਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕੁਛ ਕਿਹਾ ਸਾਨੇ ਉਹਨਾ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਦਰਦ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਸੀ ।

ਸੱਜਣ—ਮਰ ਜਾਏਂ ਦਾਨੀਏਂ ! ਧੌਲਾ ਝਾਟਾ ਤੇ ਆਟਾ ਖ਼ਰਾਬ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੱਬ ਵਾਲਾ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਬੀ ਹੈ ? ਸਭ ਪਖੰਡ ਦੇ ਭਗਤ ਹਨ । (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਕੋਈ ਅਸਲੀ ਨੇਕੀ ਵਾਲਾ ਬੀ ਹੈ ? ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਮਤਲਬੀ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਰੱਬ

---

*ਮਗਰ ਮੱਛ ।

ਵਾਲਾ ਯਾ ਕੋਈ ਇਕ ਬੰਦਾ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਨੇਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸੱਜਣ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਾਲਕੇ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਠੋਕ ਵਜਾ, ਪਰਖ ਪੁਰਖ, ਨੇਕੀਆਂ ਕਰ ਕਰ, ਸੱਟਾਂ ਖਾ ਖਾ ਸਦਮੇਂ ਸਹਿ ਸਹਿ, ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਭਲਿਆਈਆਂ ਦੇ ਬੁਥਾੜ ਧਰੋਹਾਂ ਨਾਲ ਭਨਵਾ ਭਨਵਾ ਇਥੇ ਅੱਪੜਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਜਗਤ ਪਾਪ, ਧਰੋਹ, ਝੂਠ, ਬਨਾਵਟ, ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦਾ ਇੰਦਰ ਜਾਲ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਇੰਦਰ ਜਾਲੀਆਂ ਸੋ ਵੱਡਾ ਸੁਖੀ। ਚਿਹਰੇ ਤੱਕੋ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵੇਖੋ, ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਤੱਕੋ, ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ, ਪਰਉਪਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਹੋ ਜਾਓ। ਜਦੋਂ ਵਾਹ ਪਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬਿੱਲੇ, ਚੂਹਿਆਂ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਮਗਰੇ ਬੇਵਸੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰੋਹੀ। ਵਪਾਰੀ ਤੱਕੋ, ਕਿਰਤੀ ਤੱਕੋ, ਠੇਕੇਦਾਰ ਤੱਕੋ, ਸਭ ਛਲ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ। ਸੋ ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ: ਸੱਜਣਾਂ! ਤੂੰ ਬਣ ਠੱਗਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਤੇ ਛਲੀਆਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜ।......ਦੂਹ ਈ ਜੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਧ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਾਫ ਹੈ।...ਹਾਇ! ਅਜ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਉੱਖੜ ਖਲੋਤਾ ਹੈ ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਥੋਂ ਬੀ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਲ ਵਿਚ ਘੜਿਆਲ* ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮਾਈ—ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਠੀਕ ਹੋਸੀ, ਪਰ ਅਜ ਤ੍ਰੀਮਤ ਦੀ ਮੱਤ, ਜੋ ਮਰਦ ਖੁਰੀ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਠੀਕ ਨਿਕਲਨੀ ਹੈ। ਕਰ ਲਓ ਜੋ ਚਾਹੋ; ਪਰ ਮੈਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂਗੀ, ਜਰੂਰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂਗੀ।...ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਾ ਤਪੀਆ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਭਾਸਦਾ; ਇਹ ਕੁਛ ਬਲਵਾਨ, ਉੱਪਰੋਂ ਗੋਤ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿਆਵਾਨ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਗਰਮੱਛ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੁਛ ਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਖਬਰੇ ਆਖੀਸੂ ਜੋ ਫਿਕਰ ਪੈਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਦਾ—ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ—ਬਰ ਟੁੱਟੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਵੇ ਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਮਰਮੀ ਥਾਂ ਲੱਭ ਕੇ ਸੱਟ ਮਾਰੇ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨ ਦੀ।

ਸੱਜਣ—ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨਣ ਤੇ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਰਮਜ਼ਦਾਨ ਕਿਥੋਂ ਅਜ ਬਣ ਗਈ? ਕਿਤੇ ਉਸ ਸੁਹੀਏ ਨੇ ਕੁਛ-ਦੇ ਦਿਵਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਲਾ ਲਿਆ ਤੈਨੂੰ?

ਮਾਈ (ਹੱਸਕੇ—ਜਿਆਣ ਹੋ। ਵਿਨਾਸ਼ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਬੁੱਧ ਪੁੱਠੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸੱਟ ਵੱਜਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬੁੱਧੀ ਆਪੇ ਦਾ ਹਠ ਛੱਡ ਬੈਠਦੀ ਹੈ।...ਚੇਤਾ ਹੀ ਜੇ ਨਾ! ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਧਰੋਹ ਨਾਲ ਫੜਕੇ ਲਿਆਏ ਤੇ ਕੈਦ ਪਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਇਆ ਜੇ। ਮੈਂ ਸਾਧੂ ਦੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਿੱਤ ਸਾਂਈਂ ਵਾਲੇ, ਚਾਹੇ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨੀ, ਚਾਹੇ ਤਪਾਂ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀ, ਚਾਹੇ ਚੰਗੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ. ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸਾਂ, ਵੇਖਦੀ ਸਾਂ, ਸੁਣਦੀ ਸਾਂ। ਭਾਗ ਹਿਰ ਗਏ, ਇਥੇ ਆ ਫਸੀ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਫਸੀ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਕਾਲਾਂ ਦੇਖਕੇ ਨਹੀਂ ਫਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਮਾਰੀ ਗਈ।......ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮਨ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਾਪ ਹੀ ਪਾਪ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਮਨ ਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਪੁੰਨ ਬੀ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕੀਂ ਮਾੜੇ ਹਨ, ਠੱਗ ਹਨ, ਦ੍ਰੋਹੀ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹ ਕੁਛ ਬਣਨਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਨੇਕ ਰਹਿਣਾ ਹੈ? ਪਰ ਆਪਣੇ ਕੀ ਵੱਸ ਹੈ, ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਰੇਖ ਕਰਮ ਹਿਰ ਗਏ, ਮੈਂ ਸਾਧੂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਕੰਨ ਕੁਤਰਨੀ ਬਣ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਭਾਗ! (ਕਹਿਕੇ ਰੋ ਪਈ)।

ਸੱਜਣ—ਬਦੀ ਮਿੱਤ੍ਰੋ! ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰੋ ਅੱਜ, ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਤੇ ਇਕ ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਵੈਰੀ, ਬੁੱਕਲ ਦੇ ਸੱਪ ਦਾ ਜੋ ਅਜ ਆਪਣੀ ਜ਼ਾਤ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਵਖਕੇ, ਹਿਕੋ ਵੱਢੀ ਖਾਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਫੂੰਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਬਥੇਰੇ ਦੰਦ ਭੰਨੇ, ਪਰ ਸਹੁਰੀ ਦੇ ਫੇਰ ਫੇਰ ਉੱਗ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਾਈ—ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਦੰਦ ਭੰਨੋ ਤੇ ਸਿਰ ਬੀ ਚਿੱਥੋ, ਅਲਖ ਮੱਕੇ ਮੇਰੀ। ਇੰਨੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਬੱਝਾ ਅਜੇ। ਵਿਸਾਹ ਘਾਤੀਆਂ ਪਾਸ ਕਦੇ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਚਾਹੇ ਕਿੰਨਾ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਮਰੋ। ਉੱਠੋ ਖਾਂ ਪਹਿਲੇ ਮੇਰੀ ਸਿਰੀ ਫੇਹ ਦਿਓ, ਕੁਛ ਚਿਰ ਪੂਛ ਮਾਰ ਮਾਰ ਇਹ ਦੁਮੂੰਹੀਂ

*ਮਗਰ ਮੱਛ।

ਸੱਪਣੀ ਆਪੇ ਠੰਡੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਸੱਜਣ—ਹੁਣ ਸਿਰ ਨਾ ਖਾਹ, ਗਿਆਨ ਨਾ ਘੋਟ, ਅੱਜ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਹੈ ਕਸ਼ਟ ਦਾ, ਅਕਲ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ, ਘਰ ਆਏ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦਾ, ਇਹ ਲੈ ਫੜੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਰਾਗ।

ਪਹਿਲਾ ਠੱਗ—ਜਾਣ ਦਿਓ ਸੂ ਕਿਉਂ ਸਾਰੇ ਘਬਰਾ ਗਏ ਹੋ? ਜਾਓ ਸਵੋਂ, ਮੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਜਾਗਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਤੜਕੇ ਤੋਰ ਦਿਆਂਗਾ, ਐਵੇਂ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਨਾਗ ਸਮਝਕੇ ਚੀਕਾਂ ਪਏ ਮਾਰਦੇ ਹੋ।

ਦੂਜਾ—ਸਾਰੇ ਜਾਓ ਖਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਗਦਾ ਹਾਂ! ਮੈਂ ਰਾਤੀਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਡੱਬੀ ਜੇ ਨਾ ਖੋਹ ਲਈ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ।

ਤੀਸਰਾ—ਦੱਸੂ ਖਾਂ ਸਾਡਾ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ। ਚਲਕੇ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਕੱਸ ਲਈਏ, ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਚਲੀਏ ਤੇ ਓਥੇ ਸਦਾ ਦੀ ਸਮਾਧਿ ਲਵਾ ਦੇਈਏ। ਜੇ ਧਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਧਨ ਨਿਕਲ ਆਊ, ਜੇ ਐਵੇਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਸੌ ਮਾਰਿਆ ਉਥੇ ਇਕੋਤ੍ਰ ਸੌ ਸਹੀ। ਜ ਸੂੰਹੀਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਬੀ ਅਲਖ ਚੁੱਕੀ; ਨਾ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਭੇਦ ਖੁਹਲੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਪਵੇ ਸਾਨੂੰ।

ਮਾਈ—ਠੀਕ ਹੈ, ਧਨ ਬੀ ਨਾ ਮਿਲੇ ਐਵੇਂ ਵਿਹਲਾ ਮਾਰ ਦਿਓ ਤੇ ਜੇ ਸੂੰਹੀਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਰਿਆਂ ਅਲਖ ਚੁੱਕੀ, ਜਿਸਦਾ ਸੂੰਹੀਆਂ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਭਲਾ ਪਿੱਛੇ ਹੈ? ਉਹ ਤਾਂ ਕਟਕ ਲੈਕੇ ਆ ਪਵੇਗਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪੱਤਾ ਪੱਤਾ ਢੂੰਡ ਲਏਗਾ। ਅੱਜ ਬਾਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ?

ਸੱਜਣ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਲਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸੋਚਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਛੇਕੜ ਇਹੋ ਠਹਿਰੀ ਕਿ 'ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਪੰਜ ਸਤ ਜਣੇ ਜਾ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਓ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਤੇ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾਕੇ ਕਰ ਦਿਓ ਸੇਵਾ।'

੪ [ਫਜ਼ਲ। ਪਹਿਲੀ ਧਰਮਸਾਲ]

ਹਾ ਹ! ਪਾਪੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਜਿਵੇਂ ਵਪਾਰੀ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿਰਤੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਪੀ ਘਰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦਾ ਗਾਹਕ ਬਣਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਟਿਲ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਪੰਘੂੜੇ ਤੇ ਜਾ ਲੇਟਿਆ। ਨੈਣ ਮੀਟਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ, ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਤੇ ਅਕਲਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰੀਕ ਤੰਦਣ ਤਾਣੇ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਘੋਰ ਕੰਮ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ, ਪਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿਲ ਪੱਥਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪੇ ਦਾ ਭੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਬੀ ਹਿਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘਬਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਸਾ ਕਿ ਮਤਾਂ ਸੂੰਹ੍ਹੀਆਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਅਕਲਾਂ ਤੇ ਬੇਤਰਸੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਘਬਰਾ ਘਬਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੂੰਹੀਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਿਆਂ ਬੀ ਖ਼ੈਰ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਸੰਸਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ, ਫੇਰ ਮਨ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਤੇ ਪਾਪ ਵਿਚ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਪਕਿਆਈ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰਕੇ ਨੈਣ ਮਿਟਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸੱਜਣ ਇਸ ਜਾਗੋ ਮੀਟੀ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਸਾਜ ਛਿੜਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ, ਜੋ ਸਰੋਦੇ ਤੋਂ ਬੀ ਡਾਢੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ, ਛਿੜ ਪਈ। ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਤਾਂ ਅਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਹਾਗ ਦਾ, ਫੇਰ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਫਰ ਜੋਗ ਦਾ। ਸੱਜਣ ਉੱਠਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਦਿਲ ਸੁਨਣ ਵੱਲ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਕ ਡਾਢੇ ਮਿੱਠੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਨਾਨ ਸੁਰ ਨਿਕਲੀ ਸੁਰੀਲੀ, ਸਾਜ਼ ਦੇ ਸੁਰ ਨਾਲ ਐਉਂ ਲਪੇਟਵੀਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ। ਆਹ! ਪੱਥਰ ਕਲੇਜਾ ਬੀ ਖਿਚੀਜਿਆ। ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਛ ਗਾਂਵ੍ਹਿਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਬੀ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ, ਝੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਡਿੱਠੋ ਸੂ ਕਿ ਦਾਸ ਤਾਂ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ 'ਆਪ ਜੀ' ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਅਚਰਜ ਆਭਾ ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਆਇਆ, ਕੁਛ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਬੇਵਸੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਇਕ ਖੂੰਜੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਬੀ ਜੁੜਨ ਮਿਟਣ ਲੱਗ ਗਏ, ਫੇਰ ਜੁੜ ਗਏ, ਅੰਦਰਲਾ ਬੀ ਕੁਛ ਜੁੜਿਆ, ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਇਕ ਝੂਟਾ ਆਇਆ। ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਖੂਨ

ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਖੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਮਕਤੂਲ* ਸਫ ਬੰਨ੍ਹ ਖੜੋਤੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਕੂਕ ਉਠੇ ਹਨ: – 'ਮਾਰੋ ਮਾਰੋ, ਜਾਣੇ ਨਾ ਪਾਏ; ਬਦਲਾ, ਬਦਲਾ, ਖੂਨੀ ਹੈ, ਪਾਪੀ ਹੈ, ਠੱਗ ਹੈ, ਮਾਰੋ ਮਾਰੋ ਮਾਰੋ।'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਵਿਧਵਾ, ਮਹਿੱਟਰ ਬਾਲ, ਬੁੱਢੇ ਮਾਪੇ ਵਿਲ੍ਹ ਵਿਲ੍ਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੱਜਣਾਂ ! ਦੇਖ ਬਈ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਲਗਾਏ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਕੀਤੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਖੇਤ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਹੀ ਖੇਤ ਰੱਖੇ‡ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਫਸਲ ਉੱਗਿਆ ਖੜਾ ਹੈ।

ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖੀਏ ਸੱਜਣ ਉਤੇ ਟੁੱਟ ਪਏ, ਕੋਈ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚੱਕ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਘੁੱਟਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਮਰੋੜੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੰਘ ਘੁੱਟਦਾ ਹੈ।

ਸੱਜਣਾ ! ਇਹ ਤੇਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਈਆਂ ਕਸ਼ਟਣੀਆਂ—ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਵ ਆ ਪਈਆਂ ? ਬਦੀ ਕਰੋ ਪਰ ਨੂੰ, ਆ ਢੁੱਕੇ ਘਰ ਨੂੰ। ਹੈਂ ਸੱਜਣਾ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ?

ਤੜਫਕੇ ਸੱਜਣ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ, ਦੀਵਾ ਦਿਵੱਟਣ ਤੇ ਟਿਮਟਿਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਾਜ਼ ਛਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਲਾਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗਲਾ ਪਰ ਬੰਦ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ, ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਛੇਤੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ।

ਹਾਂ ! ਹੁਣ ਸੱਜਣ ਸੋਚਦਾ ਹੈ—ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਇਹ ਹੋਵੇ ਹੀ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਜੋ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਚੰਗਾ ਤੇ ਨੇਕ ਹੋਵੇ ? ਨਹੀਂ; ਪਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਖ਼ੈਰ ! ਪਰ ਸੁਪਨਾ ਕੀਹ ਸੀ ? ਮੇਰੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਮਰੇ ਨਹੀਂ ? ਅਜੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ ? ਬਦਲ ਬਦਲੇ ਕੂਕਦੇ ਹਨ ? ਓਹ ਕਿੰਨੇ ਹੈਨ ? ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ। ਵਾਹ ਜੀਉੜਿਆ ! ਸੀ ਤਾਂ ਸੁਪਨਾ, ਪਰ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ, ਠੱਗੀ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਬਾਹੁੜਿਆ ਕਸ਼ਟ ਵੇਲੇ ਮੈ ਮਾਰ ਕੱਲਿਆਂ ਖਾਧੀ ? ਪੁੱਤ੍ਰ, ਧੀ, ਵਹੁਟੀ ਪਰਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਹੁੜੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ? ਮਾਰ, ਤੂ ਦਿਲਾ ! ਤੂਹੇਂ, ਹਾਂ, ਤੂੰਹੇਂ, ਇਕੱਲਿਆਂ ਖਾਧੀ। ਕੋਈ ਨਹੀਓਂ ਕਿਸੇ ਦਾ, ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਾਰ। ਖਾਣ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਮਿਤ੍ਰ, ਲੇਖੇ ਵੇਲੇ, ਭਰਨ ਵਲੇ ਸੱਜਣਾ ! ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ ਸੈਂ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਪਨਾ ਸੀ। ਵਾਹ ਕਾਇਰਾ ! ਮੂਰਖਾ ! ਬਸ ਸੁਪਨੇ ਨਾਲ ਘਬਰਾ ਗਿਓਂ ! ਛੋੜ ਨਾ ਖਹਿੜਾ ਸੁਪਨੇ ਦਾ, ਤਕੜਾ ਹੋ। ਰੋਟੀ ਦੀ ਗ੍ਰਾਹੀ ਵੱਧ ਖਾਧੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਭੈੜੇ ਸੁਫਨੇ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਛੋੜ। ਠੀਕ ਸੁਪਨਾ ਸੀ, ਸਹੁਰਿਆ ! ਛੋੜ ਸੁ ਪਰ, ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇਹ। ਪਰ ਕਿਉਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ? ਸੀ ਸੁਪਨਾ, ਹੁਣ ਜਾਗ ਵਿਚ ਸਾਮਰਤਖ ਹੋ ਹੋ ਕਿਉਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ? ਲੋਕੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਸਮਝਕੇ ਝੂਠ ਜਾਣੋਂ' ਤੇ ਤੇਰੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਜਾਏ ਸੱਜਣਾ ! ਤੂੰ ਸਪਨੇ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ ਸਾਮਰਤੱਖ ਪਿਆ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਸਹੁਰਿਆ ! ਛੋੜ ਸੁ ਪਰੇ, ਹੋਣ ਦੇਹ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ। ਮਨਾਂ ! ਇਹ ਵੇਦਾਂਤੀ ਕਿਵੇਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤੈਥੋਂ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੁਪਨਾ। ਜਾਹ ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਸੌਂ ਨੀਂਦ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ, ਤੇਰਾ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਕੰਮ ? ਹਟ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ, ਦੂਰ ਹੋ।

ਫੇਰ ਨੈਣ ਪੱਟਕੇ ਡਿੱਠੋਸੁ ਕਿ ਮਿਠਾ ਮਿੱਠਾ ਸਾਜ਼ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਲਾਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸੂਹੀ ਦਾ, ਹੈਂ ਸੂਹੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ?

ਵਾਹ ਓਏ ਠੱਗਾ ! ਤੂੰ ਬੀ ਸੂਹੀ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈਂ ?

ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧਿ ਲੱਗੀ ਹੋਈ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਨੂਰ ਵਰਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਡਰ ਜਿਹਾ ਆਯਾ ਸਹਿਮਿਆਂ ਨੈਣ ਮਿਟ ਗਏ ਫਿਰ ਸੁਪਨਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ। ਖੋਹਲਦਾ ਹੈ ਨੈਣ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋਕੇ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੀਟਦਾ ਹੈ ਨੈਣ ਤਾਂ ਸੁਪਨਾ ਸਾਮਰਤੱਖ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੁਹਣ ਗਲੇ ਦਾ ਨਾਦ ਉਠਿਆ ਅਲਾਪ ਨਾਲ ਗਾਵਿਨ ਛਿੜਿਆ, ਛਿੜ ਪਿਆ ਇਕ ਸ਼ਬਦ। ਸੱਜਣ ਦੇ ਕਾਨੇ ਬੋਲ ਛਿੜਿਆ, ਲਗਾ ਸੁਣਨ ਸੱਜਣ। ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਧਿਆਨ ਸ਼ਬਦ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਸੁਆਦ ਰਸ ਤੇ ਸਾਰ ਰਸ—

---

*ਮਾਰੇ ਹੋਏ, ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ।

‡ਕਤਲ ਕੀਤਿਆਂ।

ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ ॥ ਧੋਤਿਆ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਾ ਤਿਸੁ ॥੧॥ ਸਜਣ ਸੇਈ ਨਾਲਿ ਮੈ ਚਲਦਿਆ ਨਾਲਿ ਚਲੰਨਿ੍ ॥ ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਖੜੇ ਦਿਸੰਨਿ੍ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਪਾਸਹੁ ਚਿਤਵੀਆਹਾ ॥ ਢਠੀਆ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਨੀ ਵਿਚਹੁ ਸਖਣੀਆਹਾ ॥੨॥ ਬਗਾਂ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਤੀਰਥ ਮੰਝਿ ਵਸੰਨਿ੍ ॥ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆ ਖਾਵਣੇ ਬਗੇ ਨਾ ਕਹੀਅਨਿ੍ ॥੩॥ ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰੀਰੁ ਮੈ ਮੈਜਨ ਦੇਖਿ ਭੁਲੰਨਿ੍ ॥ ਸੇ ਫਲ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਨੀ ਤੇ ਗੁਣ ਮੈ ਤਨਿ ਹੰਨਿ ॥੪॥ ਅੰਧੁਲੈ ਭਾਰੁ ਉਠਾਇਆ ਡੂਗਰ ਵਾਟ ਬਹੁਤੁ ॥ ਅਖੀ ਲੋੜੀ ਨਾ ਲਹਾ ਹਉ ਚੜਿ ਲੰਘਾ ਕਿਤੁ ॥੫॥ ਚਾਕਰੀਆ ਚੰਗਿਆਈਆ ਅਵਰ ਸਿਆਣਪ ਕਿਤੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂੰ ਬਧਾ ਛੁਟਹਿ ਜਿਤੁ ॥੬॥੧॥੩॥

[ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੬

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਗਾਂਵੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੱਜਣ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਾਵਣਹਾਰ ਜੀ, ਵਿਚ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਨੈਣ ਕਟੋਰੇ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸੱਜਣ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਮੀਟ ਮੀਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਸੁਪਨਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਸੱਜਣ ਦੇ, ਕਦੇ ਬੰਦ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਗਾਵਣਹਾਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਪਰਤੱਖ ਦੀਦਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 'ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆ ਖਾਵਣੇ' ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸੱਜਣ ਦੇ ਦਿਲ ਕਾਤੀ ਫਿਰੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਸਵੀਰ, ਮੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਅੱਗੇ ਧਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮੇਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਦੇ ਉੱਗੇ ਕੰਡੇਲੇ ਬਨ ਤੇ ਵਿਹੂਲੇ ਬਾਗ਼ ਦਿੱਸੇ, ਅਜੇ ਸੁਪਨੇ ਤਾਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁੱਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪਰਤੱਖ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਕਰਮ ਪੱਤ੍ਰੀ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਧਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੁੰਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸੂੰਹੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਕੰਗਾਲ ਨਹੀਂ, ਅਮੀਰ ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੋਈ ਉਹੋ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ? ਹੁਮਾ* ਤੇ ਉਨਕਾ* ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੈਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਤੱਕੇ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਨਹੀਂ ਹਨ ਓਹ ਏਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਗਿਆ ਜੋ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਡਿਠਾ, ਪੁੰਨਾਂ ਨਾਲ ਨੇਕੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਆਇਆ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ? ਫਿਰ ਹਰਨਾਖਸ਼, ਰਾਵਣ, ਕੰਸ ਆਦਿ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਣੇ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਆਕੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾ ਮਾੜਾ ਤੇ ਮੈਲਾ ਦਿੱਸੇ।

ਸੋ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਗਾਵੀਆਂ ਜਾਣ, ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਭੁਗਤਣ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦਿੱਸੇ ਤੇ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਕਾਰਥ ਖੋਣੇ ਦਾ ਹਾਹੁਕਾ ਲੱਗੇ। ਜ਼ੋਰ ਬੀ ਲਾਵੇ ਕਿ ਪਾਪ ਦਾ ਘਰ, ਜੋ ਪਾਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਫੇਰ ਆ ਜੁੜੇ ਤੇ ਇਹ ਭਯਾਨਕ ਨਕਸ਼ੇ ਦੂਰ ਹੋਣ, ਪਰ ਫਟ ਚੁਕੇ ਪਰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਖ਼ੀਰ ਮਨ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਿਹਬਲ ਹੋਕੇ ਬਵੱਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਜੇ ਛੇਕੜਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਪਰਤ ਉਲਟ ਫੇਰ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਗਾਂਵਿਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉੱਠਕੇ ਆ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢੱਠਾ, ਪੈਰ ਚੁੰਮਿਓਸੁ ਤੇ ਰੋਕੇ ਕੂਕਿਆ: 'ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਫਜ਼ਲ, ਮੇਰੇ ਕੀਤੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਉੱਤੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰ'; ਆਖ 'ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰ, ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰ', ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜਦਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫਰ ਆਖੀ ਜਾਵੇ; 'ਫਜ਼ਲ ਕਰ'। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮੇ ਬੁਧਿ ਸਾਫ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇ, ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਮਲ ਹੋ ਹੋ ਆਖੇ: 'ਮੇਰੇ ਤੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰ'। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਉਠਾ ਬਹਾਲਿਆ, ਸੱਜਣ ਉਠ ਬੈਠਾ ਤੇ ਫੇਰ ਸੁਹਣੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕੇ ਤੇ ਆਖੇ: 'ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰ'।

ਸਤਿਗੁਰ—ਸਜਣਾਂ! ਫ਼ਜ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ—ਇਕ ਸੱਚ ਵਿਚ ਆ ਜਾਈਏ, ਸੱਚੋ ਸੱਚ ਕਹਿ ਦੇ ਜੋ ਤੈਂ ਖੂਨ, ਖੋਹਾਂ ਤੇ ਧਰੋਹ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾਵੇਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਨਿਹੁੰ ਤੋੜਿਆਂ। ਵਿਹੁ ਸਮਝ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਤੇ ਵਰ-

*ਦੋ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ।

ਭਣਾ ਜੋ ਕੁਛ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹਈ। ਪਾਪਾ ਦੀ ਕਮਾਈ ਫਜ਼ਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਰੋਕ ਹੈ।

ਸੱਜਣ--ਹੇ ਕੋਈ ਓਹ ਦਾਤੇ ਜੋ ਅੱਜ ਹੀ ਦਿੱਸੇ ਹੋ ! ਮੈਂ ਗੁਨਾਹੀ ਹਾਂ, ਖ਼ੂਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਖੋਹਿਆ ਹੈ, ਠੱਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਸਾਹਘਾਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤੇਰੇ ਦਰ ਸਭ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਅੱਖੀਂ, ਚਲ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਫਜ਼ਲਾਂ ਵਾਲਿਆ ! ਤੂੰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਹੋ, ਕਹੁ ਬਖਸ਼ਿਆ ! ਪਾਪ ਦੀ ਕਮਾਈ ਲੁਟਾ ਦਿਓ, ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ, ਪਰ ਹਾਇ ! ਤੁਹਾਡੇ ਸੁੱਚੇ ਹੱਥ ਲੁਟਾਉਣ ਲਈ ਬੀ ਨਾ ਛੁਹਣ ਮੇਰੀ ਪਾਪ ਨਾਲ ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਨੂੰ, ਇਹ ਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਪੀ ਹੱਥ ਹੀ ਲੁਟਾਉਣਗੇ ਉਸ ਨੂੰ—ਲਹੂ ਭਰੀ ਨੂੰ। ਜੋ ਜੋ ਪਤੇ ਚੇਤੇ ਹਨ ਪੁਚਾ ਦਿਆਂਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੋਹਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ, ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ। ਦਾਤਾ ! ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਹੁ 'ਬਖਸ਼ਿਆ' !

ਤਦ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਫਜ਼ਲ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋਇਆ, ਆਖਿਓਸ ਸੱਜਣਾ ! ਤੇਰੇ ਪਾਪ ਫ਼ਜ਼ਲ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਤੂੰ ਹੁਣ ਨਾਮ ਜਪ, ਨਾਮ ਜਪ, ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਢਾਹਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾ ਵਿਚ ਬੈਠ, ਨਾਮ ਜਪ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾ ਆਏ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ, ਅੰਨ ਦੀ, ਬਸਤਰ ਦੀ। ਨਾਮ ਦੀ ਕਰ ਕਮਾਈ।

ਸੱਜਣ—ਮਿਹਰ, ਮਿਹਰ, ਜੋ ਕਰਾਸੋ ਹੋਸੀ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਸੱਜਣ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਦਾ ਓਥੇ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਬੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਖੜਨ ਦਾ। ਆ ਗਏ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਬਝੱਕ ਹੋਕੇ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਖੜੋਤੇ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ:—

ਸਾਂਈਂ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਓ ! ਏਹ ਰੱਸੇ ਜੋ ਦੂਇਆਂ ਲਈ ਵੱਟੇ ਨੇ, ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੱਟੇ ਹਨ। ਇਹ ਛੁਰੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤ੍ਰਿਖੇ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਲਈ ਸਾਨ ਚਾੜ੍ਹ ਆਂਦੇ ਨੇ। ਵਿਖ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਘੱਲੇ ਨੇ, ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਆਪੇ ਪੀਣੇ ਹਨ। ਡਰੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰ ਮੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਬੁਰਾ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਪਣ ਤੇ ਉਲਟਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਰੋ ਉਸ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੋੜਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਸੱਜਣ ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਸਿਰ ਚਾਇਆ ਕਿ ਮਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੂਤ ਕੁਛ ਕਰ ਨਾ ਬੈਠਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਤੱਕਕੇ ਬੋਲਿਆ: ਆਓ ਚਰਨ ਪਕੜੋ, ਮੈਂ ਤੇ ਸਹੀ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਖਤੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਾ ਛੇਤੀ ਕਰੋ ਪਓ 'ਆਪ' ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀਂ

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਝਿਜਕਦੇ, ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਝੇਪਦੇ ਸਾਰੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਚਰਨੀ ਢਹਿ ਪਏ। ਜੋ ਜੋ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹੇ, ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੇ ਛੋੜ ਢਹਿ ਪੈਣ ਤੇ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਫਜ਼ਲ ਕਰਾਵਾਂ।

ਜਦ ਸਾਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਸੱਜਣ ਨੇ ਨੈਣ ਭਰਕੇ ਕਿਹ ਖੇਮੀਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ?

ਦਾਸ—ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜੀ ਕਿੱਥ ਹੈ।

ਸੱਜਣ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਜਾਓ, ਲਿਆਓ।

ਜਾਂ ਦਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭੋਛਣਾਂ ਨੂੰ ਵੱਟਕੇ ਛੱਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਫਾਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪੇ ਫਾਹਾ ਲੈਕੇ ਮਰਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਮਾਈ ਇਹ ਕੀਹ ?

ਖੇਮੀ—ਨਿਰਾਸਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਏਸੇ ਥਾਂ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਾਹ ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਦੇ ਇਹ ਪਾਪੀ ਆਪਾ।

ਦਾਸ—ਕਿਉਂ ?

ਖੇਮੀ (ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ)-ਕਿਉਂ ਕਾਹਦੀ ? ਉਮਰਾਂ ਗਾਲੀ, ਪਾਪ ਕਮਾਏ, ਪਾਪੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇ ਲੀਤੇ, ਅੰਤ ਪਾਪੀਆਂ ਵਿਚ ਰਲਣ ਦਾ ਇਹ ਫਲ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ 'ਵਿਸਾਹ ਘਾਤਣ' ਹਾਂ। ਹਾਇ ਮੇਰੀ ਕਿਸੇ ਕਰਨੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਵਿਸਾਹ ਘਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸਾਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਾਸ ਲਈ ਜੀਵਾਂ ? ਘਰੋਂ ਗਈ ਘਾਟੋਂ ਗਈ

ਦੀਨੋਂ ਗਈ, ਧਰਮੋਂ ਗਈ, ਨਾ ਇਹ ਜੱਗ ਰਿਹਾ ਨਾ ਅਗਲਾ। ਪਾਪੀਆਂ ਵਿਚ ਬੀ ਰਹਿਣ ਜੋਗੀ ਨਾ ਰਹੀ, ਵਿਸਾਹ ਘਾਤੀ ਬੀ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਾਹ ਘਾਤਣ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਾਪੀ ਬੀ ਮੈਨੂੰ ਪਾਪੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਥਾਂ ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਮੌਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਾਹ ਦੂਰ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇਹ। (ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਕੇ) ਮਾਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ. ਐ ਮੌਤ ਤੂੰਹੇਂ ਹੈਂ, ਆ, ਅਰ ਚਾ ਲੈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁੱਛੜ।

ਦਾਸ ਨੇ ਭੱਜ ਕੇ ਖੇਮੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਧੂ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਇਆ ਤੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਨੂੰ ਘਸੀਟ ਕੇ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਵਿੱਥਿਆ ਆ ਦੱਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰ--ਆ ਖੇਮੀਏਂ! ਜੇ ਤੂੰ ਦਰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਤੇਰਾ ਦਰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬੀ ਓਹ ਦਰਦਾਂ ਦਾ ਸਾਂਈਂ ਦਰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇਰਾ, ਆ ਦਰਦਾਂ ਵਾਲੀਏ! ਆ ਦਰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦਰੋਂ ਤੈਨੂੰ ਫ਼ਜ਼ਲ ਲੈ ਦੇਈਏ।

ਖੇਮੀ (ਹਡਕੋਰੇ ਲੈਕੇ)—ਦਰਦਾਂ ਵਾਲਿਆ!··· ਨੈਣਾਂ ਵਾਲਿਆ!···ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆ! ਕਰਮ ਕਰ (ਭੁੱਬ ਮਾਰਕੇ) ਇਸ ਨਿਖੁੱਟੀ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੁੱ-ਟਣ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਜੀਉਣ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ (ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਕੇ)—ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ, ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦਰ ਮੰਨ ਆਪਣੇ ਪਾਪ, ਮੰਗ ਖਿਮਾਂ ਖਿਮਾਂ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇਰੇ ਤੇ ਬੀ।

ਖੇਮੀ (ਡਾਢੀਆਂ ਨਿਰਾਸ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਆਸ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ)—ਨੈਣਾਂ ਵਾਲਿਆ! ਕਿਸ ਅਪ੍ਰਾਧਣ ਦੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਈ, ਹੱਥ ਪਰੇ ਕਰ, ਮਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੂਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛਾਲੇ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ ਇਸ ਸੜਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ—ਤੇਰੇ ਕੂਲੇ ਕੂਲੇ ਮਲੂਕ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ।

ਗੁਰੂ ਜੀ--ਠਰ ਜਾਏਗਾ ਤੇਰੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਨਾਲ ਸੜ ਉਠਿਆ ਸਿਰ ਇਸ ਛੁਹ ਨਾਲ, ਜਾਗ, ਤੇਰੇ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ੇ, ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਸਾੜੇ, ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਅਨਕੀਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ! ਫ਼ਜ਼ਲ!

'ਫ਼ਜ਼ਲ, ਫਜ਼ਲ' ਸੁਣਦੀ ਸੁਣਦੀ ਮਾਈ ਦੇ ਕੜੱਕ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਮੂਰਛਾ ਹੋ ਡਿੱਗੀ, ਅੱਖੀਂ ਤਾੜੇ ਲਗੀਆਂ ਤੇ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹਾਂ ਵਿਚ ਕਸੀ।

ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨੈਣ ਤੱਕਦੇ ਰਹੇ ਨੀਝ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੇਮੀ ਵਲ। ਕੁੱਸਣ ਹਟ ਗਈ, ਅਡੋਲ ਹੋ ਗਈ, ਨੈਣ ਮਿਟ ਗਏ। ਸੁਆਸ ਰੁਖ਼ ਸਿਰ ਹੋ ਟੁਰੇ ਧੀਮੇਂ ਧੀਮੇਂ ਹੋ ਗਏ।

ਦਾਤੇ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ, ਕਿਹਾ: 'ਉੱਠ'। ਉੱਠੀ ਠੰਢੀ ਠਾਰ ਪਰ ਕਮਜ਼ੋਰ; ਸੁਖੀ, ਪਰ ਨਿਰਬਲ।

ਗੁਰੂ ਜੀ--ਖਿਮਾਂ ਹੋ ਗਈ ਤੇਰੇ ਤੇ, ਸੱਜਣ ਤੇ, ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਤੇ।

ਮਾਈ (ਨੈਣ ਚਾਕੇ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕ ਕੇ)—ਸਾਰੇ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ? ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ? ਫਕੀਰ? ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਕੁਈ 'ਆਪ' ਹੈਂ ਤੂੰ 'ਆਪ' ਹੈਂ। ਕੌਣ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਬਲਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਸਿਰ ਫੇਰ ਫੇਰ ਕੇ) ਅਸੀਂ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ! ਸੱਚ? (ਲੰਮਾ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਤੱਕ ਕੇ ਸੱਜਣ ਵਲ) ਕਿਉਂ ਵੇ ਸੱਜਣਾਂ!

ਸੱਜਣ ਮੁਸਕ੍ਰਾਇਆ, ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਸੱਜਣ, ਮਗਰ ਮਗਰ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਗਰ ਮਰਦਾਨਾ ਹਰਜਾਨੀ ਵਿਚ ਹਰਜਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਸਾਰੇ ਠੱਗ ਦੇ ਮਿੱਤਰ।

ਸੱਜਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਕਮਰੇ, ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਠੱਗ ਮੂਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਢੰਗ, ਜੂਏ ਖੇਡਾਂ, ਸਾਰੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਮਨਸੂਬ ਦੱਸੇ। ਅਤੇ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਖੂਹ ਵਰਗਾ ਇਕ ਟੋਆ ਸੀ, ਇਥੇ ਹਡਾਂ ਦੇ ਢੇਰ, ਮਰੇ ਪਏ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਟਿਆ, ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਅਲਖਾਂ ਮੁਕਾਉਣ ਦੇ ਦਰਸਾਏ*। ਇਥੇ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਨਕਸ਼ਾ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਘਾਤ ਹੋਣ ਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਚੀਕ ਨਿਕਲੀ, ਪਰ ਓਹ ਚੀਕ ਕਹਿ ਰਹਿ ਸੀ: 'ਧੰਨ ਤੂੰ ਧੰਨ ਤੂੰ' 'ਧੰਨ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' 'ਧੰਨ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ'। 'ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਉਬਾਰਨ ਹਾਰ! ਹੇ

---

*ਰਿਆਸਤ ਜੈ ਪੁਰ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿਚ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖਿਡਾਉਣੇ ਬਣਾਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ੋਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦੀ। ਹੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਤਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬਰਾਬਰੀਆਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਦਾਤਾ! ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ? ਕੌਣ ਹੈਂ? ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ? ਕਿੱਕੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਹੂਲਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘੁਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ੰਗ ਆ ਵੜਦਾ ਹੈਂ? ਕਿੱਕੂੰ ਕੋਸ਼ਟਣੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ, ਜਗਤ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਗ਼ਜ਼ਬ ਦਾ ਫਜ਼ਲ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਹਾਇ, ਰਾਜਾ ਇਸ ਕਤਲਗਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਿਆ, ਪਰਜਾ ਇਸ ਦੀ ਅਲਖ ਨਹੀਂ ਮੁਕਾ ਸਕੀ, ਤੂੰ ਕਿੱਕੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਤਾੜ ਲਿਆ, ਕਿੱਕੂੰ ਸੇਧ ਤੇ ਆ ਪੁੱਜੋਂ, ਕਿੱਕੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੋਰ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਗਾਇਆ ਈ? ਕੀਕੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਨਹੀਂ ਉ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਵਲ ਮੋੜਿਆ ਈ, ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ? ਦਾਤਾ! ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦਾ, ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਏਹ ਬਖਸ਼ੇ ਨੀ; ਮੈਂ ਨਾ-ਕਦਰੇ ਨੂੰ ਬੀ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ, ਆਖ ਫਜ਼ਲ।

ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨੈਣ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੰਘਰ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਭਰੇ; ਭਰ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸਿਰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਬੋਲੇ; "ਦਰਗਾਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ਜ਼ਲ।"

੫. [ਭਾਈ ਸੱਜਣ]

ਦਿਨ ਹੋ ਆਇਆ, ਸੱਜਣ ਸਾਰਾ ਧਨ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੇਤੇ ਕਰ ਕਰ ਦੂਰ ਦੂਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਾਲ ਮਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਘਰ ਢਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਾਲ ਵੰਡੀਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ 'ਧੰਨ ਕਰਤਾਰ'! 'ਧੰਨ ਕਰਤਾਰ' ਦਾ ਉਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਧਾਂਕ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਸਾਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਦੀਏ ਕੋਤਵਾਲ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਰਕਰਦੇ ਉਦਾਸ ਤੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਹ ਸੱਜਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਾਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਤਲਬਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਗੱਫੇ ਸਜਣ ਦੇ ਘਰੋਂ ਅੱਪੜਦੇ ਸਨ। ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਸੱਜਣ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ, ਪਰ ਭਾਈਵਾਲ ਸਨ ਸੱਜਣ ਦੀ ਖੋਟੀ ਕਮਾਈ ਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਕੜਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਵਾੜ ਖਤ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਰੂਏ ਬਟਮਾਰਾਂ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਯਾਰ ਸਨ। ਚੋਰ ਦੇ ਤਲਬਦਾਰ ਸਨ ਕੁਤਵਾਲ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ*।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਰਦਾਨਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਨੂਰ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੱਜਣ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਬਣਾਈ, ਹਾਫ਼ਜ਼ ਬਾਦ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜਣ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਲੱਗਾ ਜਪਣ, ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ, ਪਹਿਲੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲ ਓਥੇ ਬੱਧੀ†।

ਹਾਂ ਜੀ, ਧਰਮਸਾਲੀਆ ਸੱਜਣ ਹੋਇਆ। ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਪੈ ਗਈ 'ਅੱਲ' ਨਾਮ ਨਾਲੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਈ। ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ 'ਭਾਈ', ਪਰ ਬੇ-ਖਿਆਲੇ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ 'ਸੱਜਣ ਠੱਗ'। ਲੱਗ ਗਏ ਜ਼ਖਮ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਘਾਉ; ਪਰ ਲੱਗੇ ਫੱਟਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਪਏ ਘਾਵਾਂ ਦੇ ਦਾਗ਼ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆਂ ਬੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ‡।

---

*ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਉਲਟਾ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

†ਦੇਖੋ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਛਾਪਾ ਟੈਪ (੧੯੩੧ ਈ:) ਦਾ ਸਫ਼ਾ ੨੮। ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਖੀਰਲੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਪੁਤ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਧਰਮਸਾਲ ਭਾਈ ਜੋਧ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਜਿੱਤਾਂ' ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਅੰਕ।

ਗੀਤ

ਬੁੱਝੋ ਕਿਸਦੇ ਨੈਨ*।

ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਜਦ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ
ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਏ ਏ ਨੈਨ।
ਨੈਨ ਦੇਖ ਰੀਝੇ ਕਮਲ
ਨਿਉਂ ਨਿਉਂ ਝੁਕ ਝੁਕ ਪੈਨ।
ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਦੇਖਿਆ
ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਭਰ ਨੈਨ,
'ਚਰਨਾ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲਓ''
ਕਮਲਾਂ ਉਚਰੇ ਬੈਨ।

...

ਨਰਗਸ ਕਹਿ: "ਮਖ਼ਮੂਰ ਮੈਂ
ਤਕ ਏ ਮਸਤੇ ਨੈਨ,
"ਮਦ ਦੇ ਟੇਪੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ
'ਨੈਨ-ਕਟੋਰੀ' ਪੈਨ"।

...

ਫੁਲ ਕਲੀਆਂ ਅਜ ਆਖਿਆ
ਚਟਕ ਚਟਕ ਚਟਕੇਨ:—
"ਅਸਾਂ ਖਿੜਾਵੇ ਕੌਣ ਹੈ?
ਦਰਸ ਤਾਂਘ ਇਨ ਨੈਨ"।

...

ਅੱਖ ਫੁਟੀ ਹਰ ਸ਼ਾਖ ਦੀ
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਏ ਨੈਨ
'ਦਰਸ਼ਨ-ਸੱਧਰ' ਨਿੱਕਲੀ
'ਦਰਸ਼ਨ-ਝਾਕਾ' ਲੈਨ।

ਅਗਨੀ ਆਖੇ: "ਮੈਂ ਰਵੇਂ
ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੇ ਨੈਨ
"ਮੈਂ ਦੇਖਾਂ ਝੁਕ ਝੁਕ ਪਵਾਂ
ਏ ਨੂਰਾਨੀ ਨੈਨ"।

...

ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਸੂਰੇ ਪੂਰੇ
ਤਕੇ ਅਧਖੁਲੇ ਨੈਨ,
ਉਹ ਚੜ੍ਹਨੋ ਉਹ ਡੁੱਬਣੋਂ
ਰੁਕੇ ਖੜੇ ਬੇਚੈਨ।

...

ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੀ ਰਾਤ ਨੂੰ
ਦੇਖ ਖੁਲ੍ਹੇ ਏ ਨੈਨ,
ਤੜਫ ਲੁਕੀ ਕਹਿ: "ਨੈਨ ਏ
ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਮੁਹਿ ਲੈਨ।"

...

ਅਰਧ ਰਾਤਿ ਦੇਖੇ ਸਖੀ!
ਤਾਰਿਆਂ ਨੇ ਏ ਨੈਨ,
ਆਖਣ: "ਸਾਥੋਂ ਸੋਹਿਣੇ
ਕਿਨ੍ਹੇ ਰਚੇ ਏ ਹੈਨ?"

...

ਗਗਨ ਝੁਕਜ਼ਾ ਅਰਸ਼ੋਂ ਸਖੀ!
ਦੇਖਣ ਕਾਲੇ ਨੈਨ,
ਨੀਲਾ ਪੈ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ
ਜਿਉਂ ਉਲਟਾਇਆ ਨੈਨ।

...

ਲਖ-ਅੱਖੀ ਹੋ ਤ੍ਰੇਲ ਹੈ
ਵਿਛੀ ਪਈ, ਕਹਿ ਬੈਨ:—
"ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੋ ਚਮਕਦੇ
ਮੈਂ ਅੱਖੀ ਏ ਨੈਨ"।

...

ਹੀਰੇ ਮ੍ਰਿਗ ਦੀ ਡਾਰ ਤਕ
ਹੋਇ ਰਹੀ ਬੇਚੈਨ:
"ਏ ਸਾਡੇ ਓਥੇ ਕਿਵੇਂ
ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਨੈਨ।"
ਸਭ ਨੇ ਦੇਖ ਸਲਾਮਤੇ
ਆਪੱ ਅਪਣੇ ਨੈਨ
ਕੂਕ ਕਿਹਾ: "ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ
ਅਸਾਂ ਮਿਲੇ ਏ ਹੈਨ!"

ਕਾਲੇ ਨੈਨੀਂ ਕੂੰਜ ਓ
ਤੜਫ ਉਠੀ ਕੁਰਲੈਨ:—
"ਹਾਇ! ਨ ਪਹਿਲੇ ਕਿਉਂ ਤਕੇ
ਸ਼ਜਾਮ ਸਲੋਨੇ ਨੈਨ!"

...

ਬਝੱਕ ਮਮੋਲੇ ਰਹਿ ਗਏ
ਦੇਖ ਨੈਨ ਏ ਕ੍ਹੈਨ:—"
"ਨਜ਼ਰ ਆਪਦੀ ਅਸੀਂ ਹਾਂ
ਕਰਦੇ ਅਪਨੇ ਨੈਨ।"

...

ਮੱਛ ਸ਼ਰਮਦੇ ਨੈਨ ਤਕ
ਬਰ ਨਾ ਸਕਣ, ਮਿਚੇਨ
ਪਾਣੀ ਪਰਦਾ ਤਾਣਕੇ
ਲੁਕ ਲੁਕ ਦੇਖਣ ਨੈਨ।

...

ਠੁਮਕ ਟੁਰਨ, ਗ਼ੁਰ ਗ਼ੁਰ ਕਰਨ,
ਮਟਕ ਮਟਕ ਮਟਕੇਨ,
ਖ਼ੁਮਰੇ ਆਖਣ: "ਅਸਾਂ ਏ
ਦੇਖ ਲਏ ਅਜ ਨੈਨ।'

...

ਚਕਵਾ ਆਖੇ: "ਚਕਵੀਏ!
ਸਦਾ ਲਈ ਗਈ ਰੈਨ,
"ਕਦੇ ਨ ਡੁੱਬਣ ਵਾਲੜੇ
ਚੜ੍ਹ ਪੈ ਸੂਰਜ ਨੈਨ।"

...

ਮੱਛੀ ਆਖੇ: "ਬਗਲਿਆ!
ਤੱਕ ਨ ਮੇਰੇ ਨੈਨ।
"ਤੱਕ ਨੈਨ ਏ ਸੋਹਿਣੇ
'ਹੰਸ-ਨੈਨ' ਤ੍ਰਧ ਦੈਨ।"

...

ਪਰਭਾਤੇ ਬੁਲਬੁਲ ਕਹੇ:

---

*ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸੰਮਤ ਗੁ: ਨਾ; ਸਾਹਿਬ ੪੫੮ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੭, ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂਰਨਮ ਪਰ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਸੀ।

"ਮੈਂ ਅੱਜ ਡਿੱਠਾ ਰੈਨ,
"ਗੁਲ ਮਸਤਾਇਆ ਤਕ ਰਿਹਾ
ਹੋਰ ਉਚੇਰੇ ਨੈਨ।"
...
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਬੋਲਿਆ
ਪਪੀਆ: 'ਮੇਰੀ ਭੈਣ!
"ਮੈਂ ਹੁਣ ਪਾਇਆ ਭੇਤ ਹੈ-
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ ਏ ਨੈਨ।"
...
ਬੱਦਲ ਤਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ
ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਉਡਦਾ ਗੈਨ:-
"ਸ਼ਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ
ਵਸ ਰਹੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੈਨ।"
...
ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਵੇਖੀ ਚਮਕ
ਨੱਚਣ ਤੇ ਕੂਹਕੇਨ
ਕਹਿਣ ਚਕੋਰ:-"ਅਚਰਜ ਹਨ
ਚੰਦ੍ਰ ਵਿਮਲ* ਏ ਨੈਨ।"
...
ਕਹੇ ਕਬੂਤਰ:-"ਬਿੱਲੀਏ!
ਏ ਟਕ-ਬੱਝਵੇਂ ਨੈਨ
"ਏਨੀ ਨਣੀ ਲਾਇੰ ਜੈ
ਜੋਗੀ ਹੋ ਜਾਇ ਭੈਣ!"
...
ਤੇਰੇ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ
ਦੂਰਬੀਨ ਜੋ ਨੈਨ
ਉਪਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ
ਦੇਖ ਉਕਾਬਾ† ! ਨੈਨ।
...
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਓ
ਨਿੱਕੇ ਪੈ ਗਏ ਨੈਨ,
ਦੇਖ ਹੰਕ੍ਰਾਰੀ ਹਾਥੀਆ !

*ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉੱਜਲ। ਇਕ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਹੈ।

†ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ।

ਨੈਨ ਜੁ ਗਰਬ ਗੰਜੇਨ !
...
ਫਨੀਅਰ ਡੰਗਣ ਆ ਗਿਆ,
—ਵਿੱਸ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਨੈਨ,—
ਸ਼ੇਪ ਅੱਖ ਫਨ ਸਿੱਟਕੇ
'ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਿਵ' ਉਚਰੇ ਬੈਨ।
...
ਮੋਰ ਖੰਭ ਤੇ ਅੱਖ ਜਿਉਂ
ਸਭ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੈਨ,
ਪਰ ਮੁਰਦੇ ਓ ਨੈਨ ਹਨ,
ਏ ਜੀਵੰਦੇ ਹੈਨ।
...
ਜਾਦੂਗਰ ਨੇ ਨੈਨ ਤੱਕ
ਨੈਨ ਜਮਾਏ ਨੈਨ,
ਅਪਣੇ ਲੈਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ
ਨੈਨ ਮੂਰਛਾ ਸੈਨ।
...
ਰਲ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਆਈਆਂ
ਨੈਣੀਂ ਮੇਲਣ ਨੈਨ,
ਚਮਕ ਨੈਨ ਦੀ ਦੇਖਕੇ
ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਝੁਕ ਪੈਨ।
...
ਰਤੀ* ਕਹੇ "ਮੈਂ ਨੈਨ ਅਗ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੁਭਾਇਆ ਮੈਨ†।
"ਠਰ ਗਜੇ ਮੇਰੇ ਨੈਨ ਤਕ
ਏ ਤੇਜੱਸ੍ਰੀ ਨੈਨ।"
...
ਲੈਲੀ, ਸੱਸੀ, ਸੋਹਿਣੀ,
ਹੀਰ ਮੁੱਠੀਆਂ ਨੈਨ,
ਦੁੱਖ ਨ• ਦੇਖਨ ਨੈਨ, ਜੋ
ਦੇਖ ਨੈਨ ਵੇ ਲੈਨ।
...
ਗਿਆ ਸਿਕੰਦਰ ਸਮੁੰਦ ਨੂੰ
ਆਖਿ ਹਯਾਤਾਂ ਲੈਨ

*ਕਾਮਦੇਵ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ।

†ਕਾਮਦੇਵ।

ਖਾਲੀ ਮੁੜਿਆ, "ਭੋਲਿਆ!
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ ਏ ਨੈਨ!"
...
ਅੱਖ ਕਟੋਰੀ ਨੈਣ* ਦੀ
ਡੁੱਲ੍ਹ ਪਈ ਤਕ ਨੈਨ:—
"ਚਰਨ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਵਾਸਤੇ
ਨੌਕਰ ਰਖ ਮੈਂ ਲੈਨ!"
...
"ਕੱਢ ਕਲੇਜਾ ਸੱਟਦੀ" ਕਹਿਣ:
"ਨਜ਼ਰ ਕੁਈ ਡੈਣ।"
'ਡੈਣ-ਨਜ਼ਰ' ਏ ਨੈਨ ਤਕ
ਪਾਵੇ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਨੈਨ'।
...
ਖਾਲੀ ਕੋਏ ਨੈਨ ਦੇ
ਅਖਹੀਣੇ ਕਰ ਲੈਣ
ਜੇ ਇਨ੍ਹ ਨੈਣਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ
ਪਾ ਲੇਵਣ ਓ ਨੈਨ†।
...
ਨੈਨ ਕੱਢ ਮੂਰਖ ਚਹੇ
ਦੇਖੇ ਅਪਣੇ ਨੈਨ,
ਦੇਖੇ ਪਰ ਏ ਨੈਨ ਜੇ,
ਦੇਖ ਲਵੇ ਨਿਜ ਨੈਨ।
...
'ਨੈਨਾਂ-ਖੂਹ‡' ਭਰ ਭਰ ਰਹੇ
ਮਾਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਨ▲
ਇਕ ਗਮਚੇ ਨੈਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਓ ਨੈਨ।

*ਨਾਇਣ।

†ਜੇ ਅੱਖ ਹੀਣੇ (ਅੰਨ੍ਹੇ) ਇਹਨਾਂ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪਣੇ ਅੱਖਣੇ ਕੋਏ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਓਹ ਨੈਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

‡ਨੈਣਾਂ ਰੂਪੀ ਖੂਹ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਅੱਖ।

▲ਪਰ ਓਹ ਨਾ ਭਰੇ।

ਨੈਨ ਗਏ ਨੈਨਾਂ ਮਿਲਨ
ਦਿਲ ਵੇਚ ਆਏ ਨੈਨ,
ਨੈਨ ਮਿਲੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਦਿਲ ਲੈਨ।

ਗਰਬੀ ਧਨੀਆਂ ਦ੍ਵਾਰ ਤੇ
ਕਵੀਆਂ ਸੰਦੇ ਨੈਨ
ਤਾਹੀਓਂ ਦਿੱਸਣ ਡੋਲਦੇ
ਨਹਿੰ ਦੇਖੇ ਏ ਨੈਨ

...

ਤਕਿ ਤਕਿ ਰੂਪ ਨ ਰੱਜਦੇ
ਰੂਪ ਕੁਠੇ ਸਭ ਨੈਨ,
'ਰੂਪ ਅਰੂਪੀ' ਨੈਨ ਏ
ਤੱਕਣ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤੈਨ ।

...

ਤੋਤਾ-ਚਸ਼ਮੀ ਨਾ ਰਹੇ
ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨੈਨ,
ਉਨ੍ਹ ਨੈਨਾਂ ਦੇ ਚਸ਼ਮਿਓਂ
ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲੈਨ ।

...

ਖਲ ਕੀਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ
ਇਨ੍ਹ ਨੈਨਾਂ ਦੀ ਸੈਨ*,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਟੱਕੇ ਨਾਲ ਫਿਰ
ਜਿੱਤੇ 'ਪੰਡਤ-ਨੈਨ' ।

...

ਗੋਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਨੀਂਦ ਦੇ
ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਨੈਨ,
ਸਦਾ ਜਾਗਦੇ ਨੈਨ, ਏ
ਸੁੱਤਜਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੈਨ ।

...

ਅਦਬ ਨਾਲ ਜੋ ਮੁੰਦ ਗਏ
ਤਕ ਏ ਸੁਹਣੇ, ਨੈਨ
ਦਿੱਬ ਹੋ ਗਏ ਨੈਨ ਓ
ਦੋ ਪਾਸੀਂ ਖੁਲ ਗਜੈ 'ਨ‡ ।

ਨੈਨ ਆਏ ਸਭ ਜਗਤ ਦੇ
'ਨੈਨ-ਦਿਦਾਰਾ' ਲੈਨ,
ਮਗਨ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਗਈ
ਦੇਖਦਿਆਂ ਏ ਨੈਨ ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਿਨ ਦੇਖ ਲੈ
ਏ 'ਸਦ-ਹਸਦੇ-ਨੈਨ',
ਨਜ਼ਰ ਚੜ੍ਹੇ ਨਾ ਫਿਰ ਕੁਈ
ਨੈਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਨ ।

...

'ਨੈਨ-ਝਰੋਖੇ ਸੰਤ ਬਹਿ
ਜਗ ਦਾ ਮੁਜਰਾ ਲੈਨ,
ਨੈਨਾਂ ਦਾ ਮੁਜਰਾ, ਸਖੀ !
ਏ ਲੈਂਦੇ 'ਸ਼ਾਹ-ਨੈਨ' ।

...

ਰੂਪ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਸਫਲ
ਨੈਨ ਜਿ ਚਿਹਰੇ ਹੈਨ,
ਨੈਨ ਘਨੇ ਪਰ ਸਫਲ ਏ
ਨੈਨਾਂ ਵਾਲੇ ਨੈਨ ।

...

ਨੈਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਧਰਮ ਹੈ
ਖਿਚ ਖਾਵਣ, ਖਿਚ ਦੈਨ*,
ਏ ਨੈਨਾਂ 'ਖਿਚ-ਮੂਲ' ਹਨ
ਖਿਚ ਰਹੇ ਜਗ ਦੇ ਨੈਨ।

...

ਨੈਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਗਾ ਕਹਿਣ
ਪਰ ਏ ਝੂਠੇ ਬੈਨ,
ਰਸਨਾ ਕਾਵਜ ਸੰਗੀਤ ਦੀ
ਬੋਲ ਰਹੇ ਏ ਨੈਨ ।

...

ਖਾਲੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਜਗਤ ਦੇ
ਜਿਤਨੇ ਹਨਗੇ ਨੈਨ,
ਸਾਰੇ ਚਮਕਣ ਵਾਸਤੇ
ਜੋਤਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈਨ।

ਪੁਤਲੀ ਜਿਉਂ ਹਰ ਅੱਖ ਵਿਚ
ਨੈਨਾਂ ਦੀ ਹੈ ਨੈਨ,
ਪੁਤਲੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ
ਨੈਨਾਂ ਦੀ ਏ ਹੈਨ ।

'ਅੰਦਰ-ਸ਼ੀਸ਼ਾ' ਨੈਨ ਏ
'ਬਾਹਰ-ਸ਼ੀਸ਼ਾ' ਨੈਨ,
ਦੇਖਣ ਰੱਬ, ਦਿਖਾਣ ਰਬ,
'ਰਬ-ਸ਼ੀਸ਼ਾ' ਏ ਨੈਨ ।

...

ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਰੂਹ
ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਜੀ ਹੈਨ;
ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਏ
ਰਚੇ ਆਪਨੇ ਨੈਨ ।

...

ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਸਦੇ ਸਖੀ !
ਫਰਸ਼ ਵੇਖ ਗਜੇ ਨੈਨ ।
ਪੰਜ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮ ਨੂੰ*
ਆਬ‡ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਨ ।

...

ਪ੍ਰੇਮ ਕਟੋਰਾ ਨੈਨ ਹਨ
ਭਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੈਨ,
ਪਵੇ ਨ ਜੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ
ਤਾਂ ਤ੍ਰੁੱਠਣ ਏ ਨੈਨ ।
ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਏ
ਬਣ ਜਾ ਸਾਰਾ ਨੈਨ,
ਜੇ ਚਾਹੇਂ ਤੂੰ ਨੈਨ ਏ
ਨਦਰਾਂ ਵਿਦ ਲੈ ਲੈਨ ।
ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਹੈ,
'ਸ਼ਾਹ-ਨੈਨ' ਏ ਨੈਨ ।
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦਰਿਯਾਉ ਹਨ,
ਨਦਰਾਂ ਦੀ ਨੈਂ ਹੈਨ ।
ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੈਨਾਂ ਤੇ ਦਿਲਾ
ਲਾ ਦੇ ਨੈਨ ਸੁਖੈਨ
ਬਿਰਥੇ ਲਗ ਲਗ ਜਾ ਰਹੇ

---

*ਸੈਨਤ ਨੇ ।

‡ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਹਨ ।

*ਖਿੱਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਭਵ

ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

*ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ । ‡ਸੁੰਦਰਤਾ ।

ਹੋਰ ਥਾਉਂ ਤੇ ਨੈਨ ।

ਨੈਨਾਂ ਵਾਲ ਸਾਂਈਆਂ !
ਸੇਜ ਵਿਛਾਵਾ ਨੈਨ,
ਇਕ ਛਿਨ ਸੇਜੇ ਆਇਕੇ
ਜੇ ਕਰ ਜਾਵੇਂ ਸੈਨ* !
ਨੈਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸੁਹਣਿਆਂ !
ਕਦਮ ਧਰੀਂ ਆ ਨੈਨ;
ਨਜ਼ਰ ਵਿਛਾਈ ਵਿਛ ਰਹੀ
ਛੁਹ ਕਦਮਾ ਦੀ ਲੈਨ ।
ਬੈਰਾਗੀ ਨੈਨਾਂ† ਭਏ
ਤੋ ਰੋ ਅਰਜ਼ ਕਰੈਨ:—

"ਇੱਕ ਮਟੱਕਾ ਖ਼ੈਰ ਪਾ
ਹੇ ਵਡ-ਉਚੜੇ ਨੈਨ ।"

ਅਪਣੇ ਵੇਚਣ ਮੈਂ ਗਈ
ਮੁਫਤ ਨ ਲੋਕੀਂ ਲੈਨ,
ਨੈਨਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਸਖੀ !
ਲੱਖੀਂ ਲੈ ਲਜੇ ਨੈਨ
ਸਮਝ ਨ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਸਖੀ,
ਏ ਬੇਕੀਮਤ ਨੈਨ
ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀ
ਨਜ਼ਰੇ ਕਿਉਂ ਚੜ੍ਹ ਗੇ ਨੈਨ‡ ।

...

ਪੁੱਛ:—
'ਨੈਨ ਸੰਗੀਤ' ਸੁਣਾ ਗਈ
'ਕਾਵਜ-ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਰੈਨ-
ਸੈਨਤ ਗੁੱਝੀ ਦੇ ਗਈ,
"ਬੁੱਝ ਕਿਸਦੇ ਨੈਨ ?"

...

ਉੱਤਰ:—
ਤੂੰ ਪਾਈ ਮੈਂ ਬੁਝ ਲਈ
ਸਖ਼ੀਏ ਤੇਰੀ ਸੈਨ[],
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨੈਨ ਏ
ਤੂੰ ਜੋ ਗਾਏ ਨੈਨ ।

...

੧੧. ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਟਿੱਬਾ*

ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਤਾਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰਨ ਨੂੰ ਤਯਾਰ ਹੋ ਪਏ ਤਾਂ ਸੱਜਣ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ:—

ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਆਪ ਚੱਲੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਆਪ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਜਨਮਿਆ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆਪਦਾ ਹੱਥ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,ਵਿੱਛੜਕੇ ਕਿਂਵ ਜੀਸਾਂ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੱਜਣਾ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗਾ । ਤੂੰ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕੀਤੇ, ਤੂੰ ਛੁਟਣੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੈਂ, ਪਰ ਉਹ ਜੋ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਤੇ ਫਿਰ ਨਿਕਲ ਆਉਣ, ਸੁਭਾਗ ਹਨ। ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਨੈਨਹੀਨ ਸੁਖੱਲੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇ ਨੈਣੋਂ ਮੁਨਾਖੇ ਲਖ ਲੈਣ ਕਿ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਪਏ ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਕਲ ਆਉਣ, ਓਹ ਧੰਨ ਹਨ** । ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਤੂੰ ਅਗਜਾਨ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਨਿਰਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੈਂ ਸਗੋਂ ਸੁਜਾਖਾ ਹੋ ਇਆ ਹੈਂ । ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਪਯਾਰਾ ਹੈ††, ਪਰ ਤੂੰ ਹੁਣ ਵੈਰੀ ਜਾਣਕੇ ਦੁਪਰਿਆਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਜੋ ਬੁਰੇ ਪਾਸੇ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸਾਈ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾ ਦੇ । 'ਨਾਮ ਜਪ' ਵਿਚ ਰਹੀਂ, ਬਾਣੀ ਦੀ ਟੇਕ ਰੱਖੀਂ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਨੇਕੀ ਕਰੀਂ । ਨਾਮ ਜਪੀਂ, ਨਾਮ ਜਪਾਈਂ ਤੇ ਆਏ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਂ, ਨੰਗੇ ਭੁੱਖੇ, ਦੁਖੀ ਦਰਦ ਰਵਾਣੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ; ਜਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਫੱਟ ਲਾਉਂਦਾ ਸੈਂ ਹੁਣ ਮੱਲ੍ਹਮ ਲਾਈਂ, ਕਰਤਾਰ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ ।

ਸੱਜਣ—ਆਪ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲਣ-ਗੀਆ, ਪਰ ਦਾਤਾ ! ਮੈਂ ਨਿਤਾਣਾ ਹਾਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ ਫੇਰ ਨਾ ਤਿਲ੍ਹਕ ਪਵਾਂ । ਕੂੰਜ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖੋਗੇ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਦੱਸੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਲ ਖਲੋਵਾਂਗਾ ।......(ਨੈਣ ਭਰ ਕੇ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ) ਜਿਵੇਂ ਰਜ਼ਾ ਦਾਤਾ ! ਪਰ ਹੇ ਦਾਤਾ ਫੇਰ ਕਦੇ...(ਅੱਥਰੂ ਢਹਿ ਪਏ)...ਫੇਰ ਕਦੇ ਦਾਤਾ

---

*ਸੌਣਾ ਕਰ ਜਾਓ ਤਾਂ । †ਸਾਡੇ ਨੈਨ । ‡ਗਏ ਹਨ । []ਸੈਨਤ ।

× ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ (੨੬ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੯) ਮਘਰ ਦੀ ੧੧ ਸੰ; ਗੁ; ਨਾ; ਸਾ; ੪੭੧ ਤੇ ਬਿ; ੧੯੯੬ ਨੂੰ 'ਸ਼ਰਫ ਤੇ ਬਜੀਦ' ਨਾਮੀ ਟ੍ਰੈਕਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

**ਕਬੀਰ ਜਗੁ ਕਾਜਲ ਕੀ ਕੋਠਰੀ ਅੰਧ ਪਰੇ ਤਿਸ ਮਾਹਿ ।। ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ ਪੈਸਿ ਜੁ ਨੀਕਸਿ ਜਾਹਿ।। ੨੬ ।। ††ਪਾਪੁ ਬੁਰਾ ਪਾਪੀ ਕਉ ਪਿਆਰਾ ।। ‡‡ਰਾਮ; ਓਅੰ;

ਫੇਰ ਕਦੇ ਦਰਸ਼ਨ……!

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਰਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ ।

ਸ਼ੁਕਰ, ਸ਼ੁਕਰ, ਸ਼ੁਕਰ, ''ਆਖਦਿਆਂ ਸੱਜਣ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪਏ । ਹਾਂ ਜੋ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ, ਬੇਗਾਨਿਆਂ, ਬੇਵਤਨਿਆਂ, ਗਰੀਬਾਂ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦਾ ਤੇ ਵਿਧਵਾ ਤੇ ਯਤੀਮ ਬਣਾ ਬਣਾਕੇ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਨੈਂਆਂ ਵਹਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਜ ਆਪਣੇ ਪਛੁਤਾਵੇ ਅੱਥਰੂ, ਪਯਾਰ ਅੱਥਰੂ, ਵੈਰਾਗ ਅੱਥਰੂ, ਦ੍ਰਵੇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਦੇ ਸੁਹਾਵੇ ਅੱਥਰੂ ਤਾਰਨਹਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਕੇਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਹੈ ਭੇਟਾ, ਜੋ ਸਿੱਝੇ ਹੋਏ ਜਗਜਾਸੂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ! ਤੈਨੂੰ ਜੋ ਸੋਝੀਆਂ ਦਾਨ ਕਰ ਕਰਕੇ ਮੋਏ ਜੀਵਾਲਦਾ ਤੇ ਜੀਵੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਦਾ ਹੈਂ, ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ !

ਹੁਣ ਤੁਰ ਪਏ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਸਮੀਰ ਵਾਂਙੂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਮਗਰ ਮਗਰ ਟੁਰ ਪਿਆ ਮਰਦਾਨਾ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸੁਰ ਵਾਂਙੂ ਥਰਰ ਥਰਰ ਵਿਚ ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੱਜਣ. ਹੋਰ ਲੋਕ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਏ ਸਨ, ਕੋਹ ਦੋ ਕੋਹ ਤਕ ਛੋੜਨ ਆਏ । ਏਥੋਂ ਮਸੇ ਮਸੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਇਕੱਲੇ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ)—ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਕੇਡਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ; ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਡੂਮ ਹਾਂ ਤੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਲੋਕੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪਾ ਸਕਦੇ ਸਾਓ, ਇਸ ਠਗ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਾਰਿਆ ਨੇ, ਕਿਸ ਪਾਪੀ ਤੇ ਤੁੱਠੇ ਹੋ ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਾਰਕੇ ਖੱਲਿਹਾਨ ਕਰ ਛੋੜਨਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਾਧਿਆ ਨੇ ? ਕੇਡੇ ਬਲੀ ਹੋ ? ਹੈਂ ਜੀਓ, ਕਿਸਤੇ ਲਾਇਆ ਨੇ ਬਲ ? ਠੱਗ ਉੱਤੇ । ਕਿਉਂ ? ਤੇਰੀਆਂ ਤੂੰਹੇਂ ਜਾਣੇ । ਨਾ ਸਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪਉਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਤੁੱਧੇ ਦੀ, ਸੁਹਾਣ ਤੈਨੂੰ !

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਇਕ ਗੰਦੇ ਚਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਦੀ ਸੋਤ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੀਹ ਲੋੜ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਜਗਤ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਕ ਇਸ ਦੇ ਸੰਵਰਨ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਬਚ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸੀ । ਅਗੋਂ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਸਗੋਂ ਕਸ਼ਟ ਹਰੇਗਾ । ਜਗਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਇਆ । ਨਾਲੇ ਸੋਚ ਕਰ, ਇਹ ਜੋ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਡਾਢੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਲੋਕੀਂ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਦੀ ਤਾਂ ਬਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਤਾਕਤ ਮਾੜੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਬਹੁਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ. ਇਸ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜੇ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫੇਰ ਏਹ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟਕੇ ਨੇਕੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਨਿਤਾਣੇ, ਆਲਸੀ ਤੇ ਦਲਿੱਦਰੀ ਲੋਕ, ਜੋ ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ ਜੇ ਦਲਿੱਦ੍ਰੀ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਸੋ ਜਿੱਥੇ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾ ਜੋ ਉਹ ਤਾਕਤ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਲਗ ਜਾਵੇ ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਠੀਕ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਰਾਂ ਧਾੜਵੀਆਂ, ਜੁਆਰੀਆਂ, ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਹੁਰੇ ਐਵੇਂ ਪਏ ਬਦੀ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਨੇ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨੇਕੀ ਵੱਲ ਹੀ ਉਹੋ ਤਾਕਤ ਲਗੇਗੀ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਦਾਤਾ ਕਿੰਨੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਜੋ ਤਾਕਤਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦੀ ਵੱਲੋਂ ਹੋੜਕੇ ਨੇਕੀ ਵਲ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ । ਧੰਨ ਤੂੰ, ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਭਲਾ ਹੁਣ ਕਿੱਧਰ ਚੱਲੇ ਹੋ ? ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸੀ ਮੁਲਤਾਨ ਜਾਸੋ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਹ ਛੋੜਕੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ ਹੋ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਨੀਲੀ ਵਲ ਨੂੰ ਚੱਲਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਪੀਰ ਹੈ ਏਧਰ, ਜੋ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਦੁਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪੀਰ ਬੀ ਦੁਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪੀਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਜਾ, ਵਿਦਯਾ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਧਨ ਵਾਲਾ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤਪੀਆ, ਜਿਸ ਪਾਸ ਤਾਕਤ ਹੈ ਤੇ ਗਯਾਨ ਨਹੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨੇਕੀ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਗਯਾਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੰਮ

ਹੈ* ਜੋ ਚਾਹੇ ਗ੍ਰੀਬ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਅਮੀਰ, ਚਾਹੇ ਵਿਦਯਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਨਹੀਂ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਪੀਰ ਤਾਂ ਰਯਾਜ਼ਤਾ (ਘਾਲਾਂ) ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਮੜੱਪਨ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਰਯਾਜ਼ਤਾਂ ਤੇ ਘਾਲਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਖੁੜੱਲ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਯਾਨ ਦੀਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਨ ਹੈ ਭੁੱਖਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੈਨ ਲੋੜਾਂ, ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਮੰਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਸੋ ਰਯਾਜ਼ਤ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦ ਨੇਕ ਨਾਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਯਾ ਕੋਈ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਫੁਰ ਪਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਹੋਇਆ ਲਓ ਲਈ ਦੀ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਭੁੱਖ ਵਾਲਾ†। ਇਹ ਹੈ ਖੜੱਲ ਸਾਧਕਾਂ ਦੀ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਬਚੇ ਕੀਕੂੰ ? ਢਹਿ ਪਵੇ ਤਾਂ ਨਿਕਲੇ ਕੀਕੂੰ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਞਾਣਕੇ ਟੁਰੇ ਨਾ। ਸੇਧ ਬੰਨ੍ਹੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ, ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰੇ ਵੱਸ, ਆਪ ਜਿੱਤੇ, ਫੇਰ ਸਾਧਨਾ ਕਰੇ, ਟੇਕ ਧਰੇ ਕਰਤਾਰ ਤੇ, ਉਸੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਸਮਝੇ, ਜਗਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰੇ। ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ ਏਸ ਖੁੜੱਲ ਵਿਚ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਫੇਰ ਹੁਣ ਜਿਸ ਪੀਰ ਵਲ ਚੱਲੇ ਹੋ, ਉਹ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਵਾਙੂ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੀ ਹੋਊ ਕਿ ਸੁੱਖ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ, ਕਰਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ।

ਇਉਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਟੁਰੀ ਗਏ। ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਰਾਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੁਕਾਮ ਬੀ ਕੀਤੇ। ਫੇਰ ਇਕ ਗਿਰਾਉਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁਥਰਾ ਥਾਂ ਦੇਖਕੇ ਟਿਕ ਗਏ। ਏਥੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਲੋਕੀ ਆ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਕਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ ਤੇ ਘਰਾ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਆਪ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੇ। ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਹੋ ਪਿਆ ਤਾਂ ਪੀਰ ਦੇ ਕੰਨ ਅਵਾਜ਼ ਪਈ ਕਿ ਕੋਈ ਦਰਵੇਸ਼ ਆਇਆ ਹੈ, ਸੋ ਚਲਦੇ ਦਰਿਯਾ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼-ਇਲਹਾਨਾਂ ਨਾਲ। ਫਿਰ ਸੁਣਿਓਸੁ ਕਿ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ ਡੇਰਾ ਪਾਉਣ ਲਗਾ ਹੈ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਤੇ ਚੁਬਾਰਾ ਬੀ ਬਣਾਸੀ। ਤਾਂ ਫਕੀਰ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨੀਚਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਕੇ ਟਿਕਾਣੇ। ਇਸ ਨੇ ਤ੍ਰਾਟਕ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਬਲ ਲਈ ਚਿਲ੍ਹੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸੋ ਉਹ ਮਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਕੇ ਲੱਗਾ ਦਬਾਉ ਪਾਉਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੁਰਤ ਉਤੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾ ਭੈ ਦੇ ਘਰ ਵਸਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਾ ਵੈਰ ਕਰਨ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਹਨੇਰੇ ਵਾਲਾ ਮੋਹ, ਸੋ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਰੋਸ਼ਨ ਚਮਕਦਾ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ* ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪੀਰ ਬੀ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਦਰਵੇਸ਼ ! ਕਿਧਰੋਂ ਆਏ ਤੇ ਕਿਧਰ ਜਾਓਗੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ— ਪੌਣ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਟੁਰੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਅਸੀਂ ਆਖ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ।

ਪੀਰ—ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਇੱਥੇ ਟਿਕੋਗੇ। ਟਿਕੋ ਤਾ ਚੋਠਾ ਪੁਆ ਦੇਈਏ, ਬੈਠਕੇ ਤਪ ਕਰੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬੈਠੇ ······ ਬੈਠੇ ਰਹੋ, ਸਾਨੂੰ ਟੁਰਨੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ; ਅਜੇ।

ਪੀਰ (ਸੁਖੱਲਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ)— ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਚੁਬਾਰਾ ਪਾਓਗੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਢਾਵਾਂਗੇ ? ਫਕੀਰ ਦਾ ਘਰ ਸਾਈਂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ।

ਪੀਰ—ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਨਾਲੇ ਢਾਹੁਣਾ ਨਾਲੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵੱਸਣਾ !

---

*ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੋ ਹੋਇ ਸੁ ਭਲਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ

† ਲਈ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਤਿਪਾੜ·· ··

[ਸ: ਸਹਸ: ਮਹਲਾ ੫

*ਬਲਿਓ ਚਰਾਗੁ ਅੰਧਾਰ ਮਹਿ ਸਭ ਕਲ ਉਧਰੀ ਇਕ ਨਾਮ ਧਰਮ ॥

[ਸਵ: ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ: ਮ: ੫

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਨੁਖ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਏਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਹੈਸੁ, ਇਕ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਹੋਰ ਮੰਡਪ ਉਸਾਰਕੇ ਵਿਚ ਵੜ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਬਫਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਂ ਮਾਲਕ, ਪਰ ਤਲਬ ਸਾਈਂ ਦੀ ਆਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੁਇ ਮੜੋਲੀਆਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਛੱਡ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਫਸ ਬੈਠਣਾ ਮਿੱਟੀ ਵਰਗੀ ਅਕਲ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਫਕੀਰ ਉੱਜਲ ਮਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ, ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸਾਈਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਚੁਬਾਰਾ ਹੈ, ਫਕੀਰ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਠਦਾ ਬਹਿੰਦਾ, ਟੁਰਦਾ, ਉਨਮਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਫਕੀਰ ਇਸ ਚੁਬਾਰੇ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।ਚੁਬਾਰੇ ਉਲਟ ਕੇ ਮੜ੍ਹੀਆਂ, ਗੋਰਾਂ, ਕਬਰਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ*। ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪਜਾਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੱਖਸੀ।

ਪੀਰ ਸੁਣ ਕੇ ਘਬਰਾਇਆ, ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਥਾਰਥ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਬਾਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਹੈਂਕੜ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਕੋਈ ਚੁਬਾਰਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਢੁਆ ਦੇਂਦਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਚਲਦੀ ਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭੈ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਭ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਆਮਨੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਨੇਕੀ ਦਾ ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਰਯਾਜ਼ਤ ਦੀ ਹਉਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਉੱਚਤਾ ਮਨਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੋ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਉੱਥੇ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰ ਕੇ, ਜਿਹੜੀ ਅਟਕ ਸੀ, ਨਿਕਲ ਗਈ। ਕਰਾਮਾਤ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਰਜਾ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਔਖ ਵਿਚ ਸੀ, ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਈ†।

੧੨. ਤਾਰਨਹਾਰ ਜੀ ਦੀ ਹਰਿਦਵਾਰ ਫੇਰੀ‡।

ਪੀਰ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਕੇ, ਕਈ ਥਾਂ ਮੁਕਾਮ ਕਰਦੇ, ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਦੇ ਰੁਮਕੇ ਝੁਮਕੇ ਚਾਲੇ ਪਏ ਰੁਮਕਦੀ ਪੌਣ ਵਾਂਙੂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਰਿਦ੍ਵਾਰ ਅੱਪੜੇ। ਅੱਗੇ ਖੂਬ ਗਹਿਮਾਂ ਗਹਿਮ ਮੇਲੇ ਦੀ ਸੀ। ਤਾਰਨਹਾਰ ਜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਗਯਾਨ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ: ਸੀਤਲ ਨਦੀ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਧੋ ਰਹੇ ਸਨ ਦੇਹੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮਨ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਟੁਭਕੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰ ਵਿਚ ਤੇ ਮਨ ਧਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ। ਜਲ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਰਪਣ ਤੇ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਪਾਠ, ਪਰ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰਾ, ਭਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਕਈ ਵਿਰੋਧ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਂ, ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਛੱਡ ਰਹੇ, ਪਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਕੜਕੁੱਟ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ।

---

*ਫਰੀਦਾ ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਉਸਾਰੇਦੇ ਭੀ ਗਏ ॥
ਕੂੜਾ ਸਉਦਾ ਕਰਿ ਗਏ ਗੋਰੀ ਆਇ ਪਏ ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ੪੬

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਕ ਸੰਤ ਜੀ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਯਾਦਗਾਰੀ ਥੜਾ ਹੈਸੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਸੀਨੇ ਬਸੀਨੇ ਤੁਰਿਆ ਆਇਆ ਹੈ।

‡ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਰਦਵਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ੧ ਭਾਦਰੋਂ ਸੰਮਤ ਗੁ. ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੯ ਸਤੰਬਰ ੧੯੨੮ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਚੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

"ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ" ਦਾ ਘਮਸਾਨ ਬੀ ਮਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਾਂਡੇ ਦਾਨ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸੇ,ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵਰ ਸ੍ਰਾਪਾਂ ਦੇ ਡਰ ਦੇ ਦੇਕੇ ਜ਼ੋਰੀ ਬੀ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ—ਦਾਨ। ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਚ, ਡੂਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਦੀਵੇ ਤਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਆਰਤੀ ਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਝੁਣਕਾਰ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਫੁਲ ਤਾਰੇ ਜਾਂਦੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਗਜਾਨ, ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਤੇ ਮਨਾ ਦੀ ਅਧੋ-ਗਤੀ ਵੇਖਕੇ ਕੌਤਕਹਾਰ ਜੀ ਆਪ ਬੀ ਇਕ ਦਿਨ ਜਲ ਵਿਚ ਜਾ ਖਲੋਤੇ। ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਮੂੰਹ ਪੱਛੋਂ ਵੱਲ ਕੁਛ ਉੱਤਰ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਲੈਕੇ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ। ਪੱਛੋਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਕੀ ਹਰਿਆਨ ਹੋ ਦੁਆਲੇ ਖੜੋਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦ ਖਾਸੀ ਭੀੜ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਲੱਗੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਘੂਰ ਘੂਰ ਪੁੱਛਣ "ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ? ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ? ਪੱਛੋਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ? ਪੱਛੋਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੱਕਾ ਹੈ। ਦੱਸ,ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਤਾਂ ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਹ ਦੇਖ ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੱਸ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ?" ਤਦ ਜਗਤ ਦੇ ਅਗਜਾਨ ਪੁਰ ਸੇਜਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਂਕੜ ਤੇ ਹੱਸ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਇਕ ਕੌਤਕੀ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਭਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ?" ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ "ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਜਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ......"

ਕੌਤਕੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਤੁਸਾਡੇ ਪਿਤ੍ਰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੂਰ ਹੈਨ? ਸੂਰਜ ਕਿੱਥੇ ਕੁ ਹੈ?

ਲੋਕੀਂ—ਪਿਤ੍ਰ ਲੋਕ ਵਿਚ, ਲੱਖਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੇ। ਸੂਰਜ ਬੀ ਦੂਰ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ......। ਤੇ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ।

ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਪੰਡਤ—ਤੂੰ ਬਈ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲੱਗ ਪਿਆ; ਅਸਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਉੱਤਰ ਮਿਲੇ ਨਾ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬਈ ਸੱਜਣੋਂ! ਮੇਰਾ ਏਸ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਗਿਰਾਂ ਹੈ, ਘਰ ਦਾ ਪੈਲੀ ਬੰਨਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਤਸਾਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਚੱਲੋ ਏਥੋਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਪੁਚਾ ਵੇਖੀਏ ਭਲਾ ਜੇ ਖੇਤੀ ਸੌਕਿਓਂ ਬਚ ਰਹੇ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਕੋਈ ਕਹੇ: 'ਬਾਉਲਾ ਹੈ', ਕੋਈ ਕਹੇ: 'ਦੇਖ ਅੱਜ ਕੱਲ ਬੀ ਐਡੇ ਸਿੱਧੇ ਲੋਕ ਹਨ; ਪਾਣੀ! ਗੰਗਾ ਦਾ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਪਿਆ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ'।

ਇਕ ਸਿਆਣਾ— ਭਲੇ ਸੱਜਣਾਂ! ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਕਿਉਂ ਥਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਪਾਣੀ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਖੇਤ ਤੇਰੇ ਹਨ ਦੂਰ ਲਹਿੰਦੇ ਨੂੰ, ਗੰਗਾ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪੂਰਬ ਨੂੰ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੱਛਾ ਜੀ! ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿੱਤਾ ਪਾਣੀ ਸੂਰਜ ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਜਾ ਅੱਪੜੇਗਾ! ਹੈਂ ਜੀਓ?

ਹਾਂ! ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀਓ, ਤੇਰੀ ਯੁਕਤੀ ਦਾ ਅਨੋਖਾ ਤਰੀਕਾ! ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਹਾਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਹਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਤਿਆਂ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਏ। ਲੱਗੇ ਤੂਤਭੀਤੀਆਂ ਬੋਲਣ।

ਇਕ—ਆਖਦਾ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੈ।

ਦੂਜਾ—ਭੁੱਲੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਕੇਡੀ ਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਸੈ ਦੋ ਸੋ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਅਰਪਿਆ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ, ਲੱਖਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੇਂ ਕੀਕੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਊ!

ਤੀਜਾ—ਕਲੇਜਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੂ। ਸਾਨੂੰ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੇ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਛੱਡਿਆ ਏ।

ਚੌਥਾ—ਆਹਲੈ ਬਈ, ਕੱਢੀ ਸੂ ਨਾ ਗੱਲ,ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ। ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕੋਈ ਕੌਤਕੀ ਹੈ।

ਪੰਜਵਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ)—ਬਈ ਭਲੇ ਸੱਜਣ ਜੀ! ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚੋਖੀ ਆਖੀ ਏ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਘਾ ਪਾ ਗਈ ਏ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਗੱਲ ਏ ਨਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੰਕਲਪ ਤੁਸਾਡੇ ਹੀ ਤੁਸਾਨੂੰ ਨਰਕਾਂ

ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖ—ਸਾਡੇ ਸੰਕਲਪ ਤਾਂ 'ਹਰਿ ਹਰਿ' ਦੇ ਹਨ, 'ਹਰਿ ਹਰਿ' ਕਰ ਰਿਹਾ ਨੂੰ ਨਰਕ ਘੱਲਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਤੁਸਾਡੇ ਹੱਥ ਮਾਲਾ ਦਾ ਮਣਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਧਨ ਧਾਮ, ਵਿਹਾਰਕਾਰ, ਘਰ ਬਾਰ, ਅਨੇਕ ਧੰਦੇ। ਮਨ ਜਾਏਗਾ ਓਥੇ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਮਨ ਹੈ ਓਥੇ ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ*। ਜਲ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ, ਪਰ ਮਨ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਲਾਲਸਾਂ ਵਿਚ। ਮਾਲਾ ਗੁਪਤੀਆਂ ਲਈ ਕੁਸ਼ਾ ਦੇ ਆਸਣ ਲਗਾਈ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਨੈਣ ਬੰਦ ਹਨ, ਮਣਕਾ ਮਣਕੇ ਤੇ ਠੱਕ ਠੱਕ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਜੰਜਾਲਾ ਵਿਚ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟੁਭਕੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਠੰਢੇ ਨੀਰ ਵਿਚ, ਮੂੰਹ ਪਾਲੇ ਮਾਰਿਆ ਥਰ ਥਰ ਕਰਦਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰ ਹਰ,ਹਰ ਹਰ।ਦਿਲ ਪਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕੋੜ ਵਿਚ ਮਨੋਰਾਜੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਫੁਰਨਿਆ ਵਿਚ ਉਡੰਤ ਹੈ, ਜਿੱਧਰ ਜਿੱਧਰ ਮਨ ਓਧਰ ਓਧਰ ਜੀਵ ਦੀ ਗਤੀ।

ਮਨੁੱਖ—ਗੱਲ ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਖਰੀ ਆਖੀ ਜੇ ਪਰ ਤੁਸਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਦਾ ਮਨ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਖਬਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਮਨ ਭਗਵੰਤ ਵਿਚ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦ ਚਾਰ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਉਡਾਰੂ ਗਤੀ ਮਸੀਤ ਦੇ ਕਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਤੀ ਵਾਂਙੂ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ†। ਇਕ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੂਏ ਦਾ ਕਾਬਲ, ਤੀਏ ਦਾ ਦਿੱਲੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਹਾਰਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਖਚਿਤ ਸੀ ਜਦ ਸਾਫ ਦੱਸ ਦਿਤਾ, ਤਦ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਭੈ ਛਾ ਗਿਆ, ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰ ਆਈ; ਆਪ ਬੈਠ ਗਏ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਉਦਾਲੇ ਲੋਕ ਜੁੜ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ। ਜਦ ਸਮਾਗਮ ਜੜਕੇ ਠਠ ਬੱਝ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਾਤੇ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਗਯਾਨ ਦੇ ਛੌੜ ਕੱਟੇ। ਸਾਚਾ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਿਆ। ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਲਿਵ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸੋ, ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਉਸ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਰਸਭਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਐਉਂ ਜਾਣੋ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸਨਾਂ ਤੇ ਹੈ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਪੌਣ ਜੀਕੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਜਾਓ, ਸਵੋਂ, ਟੁਰੋ, ਬਹੋ, ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ, ਦੀਹਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹੈ; ਤਿਵੇਂ ਉਹ ਪੌਣ ਤੋਂ ਬੀ ਸੂਖਮ ਪਰਮਤੱਤ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਪਯਾਰ, ਰਸ ਤੇ ਅਨੰਦ ਉਸ ਤੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਫੁਹਾਰੇ ਵਾਙੂ ਛੁਟਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਹ ਸੁਆਦ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਸਦਾ ਜਾਗਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ, ਉਸ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਤਯਾ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮਨ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਮਰਕੇ ਬੀ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਹਾਂ, ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰੋ, ਬਈ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ, ਕੋਈ ਕਿੱਤਾ, ਕੋਈ ਰੋਜ਼ੀ ਕਰਕੇ –ਕਮਾਕੇ– ਰੋਟੀ ਖਾਓ। ਕਮਾਕੇ ਫਿਰ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਓ* । ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਓ। ਕਰੋ ਕੰਮ ਕਾਜ ਜ਼ਰੂਰ, ਮਖੱਟੂ ਨਾ ਬਣੋ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਭਾਰ ਪਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਔਖਿਆਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਕਰੋ, ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਪਰ ਜੋ ਕਰੋ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ। ਕਮਾਓ, ਪਰ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਨਾਲ। ਹਾਂ, ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਨ ਲੋੜੀਂਏ, ਮਨ ਜਾਏਗਾ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਵੱਸੇਗਾ ? ਹਾਂ ਬਈ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸੇਗਾ ਐਉਂ : ਹੱਥ ਨਾਲ ਕਾਰ ਕਰੋ, ਦਿਲ ਦੀ ਸਤਯਾ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਦਿਓ, ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਓ, ਕਿੱਤੇ ਕੰਮ ਅਕਲ ਨਾਲ ਹੋਸ਼ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਕਪਟ ਛਲ ਨਾਲ ਨਾ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਨਾ, ਪਰ ਅਕਲ

'ਸਾਈ ਵਸਤੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਈ ਜਿਸੁ ਸੇਤੀ ਮਨ ਲਾਇਆ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧

†ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :—

'ਗੁਪਤੁ ਪ੍ਰਗਟੁ ਸਭ ਜਾਣੀਐ ਜੇ ਮਨ ਰਾਖੈ ਠਾਇ ॥' [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

*ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਈ ॥ [ਸਾ: ਵਾ: ਮ: ੧

ਨਾਲ, ਸੋਚ ਨਾਲ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਦੇਕੇ। ਕਿੱਤਾ ਸੁਹਣਾ ਕਰੋ: ਪਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਵਿਹਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ; ਸਵੇਰਾ, ਸੰਧਯਾ, ਰਾਤ, ਵਿਹਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਹਲੇ ਵਿਹਲੇ 'ਵਲੇ' ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਸਫਲ ਕਰੋ। ਫੇਰ ਹੱਥ ਕਾਰ ਵੱਲ ਟੁਰਿਆ ਰਹੇ, ਦਿਲ ਕਰਤਾਰ ਵੱਲ ਲਾਈ ਰੱਖੋ। ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਦਿਲ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਭੁੱਲ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਾਲਕ ਵਿਚ, ਭੁੱਲ ਕੱਢ ਦਿਓ. ਯਾਦ ਵਿਚ ਰੱਖੋ। ਯਾਦ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। 'ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ' ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨੂੰ ਇਸ 'ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਅਭਯਾਸ' ਦੀ ਟੋਹਣੀ ਸਮਝੋ। ਨਾਮ ਦਾ ਪਰਚਾ ਮਨ ਨੂੰ ਗ਼ਾਫਲੀ ਤੋਂ ਕੱਢਦਾ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਹਾਂ, ਨਾਮ ਹਜ਼ੂਰੀ-ਵਾਸ ਹੈ।

ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚ ਦਾ ਡੰਕਾ ਦੇਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਓਹ ਜੀਵ, ਜੋ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ ਭੋਜਨ ਪਾਓ"। ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕਾਰਾਂ ਕੱਢਕੇ ਚੌਕਾ ਸੁਆਰਕੇ ਰਸੋਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਾਂ ਸੁੱਚ ਸੰਜਮੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਚ ਵੜੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲੇ "ਚੌਂਕਾ ਭਿੱਟ ਗਿਆ। ਭਿੱਟੇ ਚੌਂਕੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਕੌਣ ਖਾਏ ?" ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਜੀ ਲੱਕੜਾਂ ਧੋ, ਚੌਂਕਾ ਪਾ, ਅੰਨ ਧੋ ਸੁਕਾ, ਆਪ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸੁੱਚ ਆਚਾਰ ਨਾਲ ਰਸੋਈ ਬਣੀ ਹੈ।"

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਭਿੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਛੁਹ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਛੁਹਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੁਲੀਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਚੂਹੜਾ ਚੰਡਾਲ ਡੂਮ ਕਸਾਈ ਤਾਂ ਆਇਆ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—

ਕੁਬੁਧਿ ਡੂਮਣੀ ਕੁਦਇਆ ਕਸਾਇਣਿ ਪਰ-
ਨਿੰਦਾ ਘਟ ਚੂਹੜੀ ਮੁਠੀ ਕ੍ਰੋਧਿ ਚੰਡਾਲਿ॥
ਕਾਰੀ ਕਢੀ ਕਿਆ ਥੀਐ ਜਾਂ ਚਾਰੇ ਬੈਠੀਆ
ਨਾਲਿ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਨ ਸੁੱਚੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਭਿੱਟਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਅੰਦਰ. ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਸੋਚ ਲਓ ਕਿੰਨੀਆਂ ਛੋਹਾਂ ਓਹ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਹੇੜਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ: ਉਹ ਡੂੰਮਣੀ ਵਾਂਞੂ ਨੀਚ ਜਾਤ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭੈੜੇ ਗੰਦੇ ਗੀਤ ਗਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮਲੀਣ ਕਰਦੀ ਹੈ?

ਬੇਤਰਸੀ, ਜ਼ੁਲਮ, ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਲੋਚਣਾ ਇਹ ਕਸਾਈ ਪੁਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਪਰ ਦਾ ਮਾਸ ਨੋਚਣਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਵਾਦ ਲੈਣਾ, ਇਸ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਭੈੜੇ ਸੁਭਾਉ ਦੀ ਛੁਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ? ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਿਆ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ, ਨਾਮ ਨੂੰ, ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਖੱਜ ਲਾਉਣ ਦੀ ਨੀਯਤ, ਇਹ ਹੈ ਨਾ ਅੰਦਰ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਵਾਸ? ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਫਲਾਣਾ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮਣਾ ਵਧੀਕ ਫੈਲੇ, ਇਹ ਚੂਹੜੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ? ਦੂਸਰੇ ਦੇ-ਹੋਏ ਯਾ ਅਨ-ਹੋਏ ਅਵਗੁਣਾਂ, ਪਾਪਾਂ, ਐਬਾਂ, ਉਕਾਈਆਂ ਦੀ ਮੈਲ ਆਪ ਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਚੂਹੜੀ ਵਰਗਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਅਪਣੇ ਸੁਹਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੰਦ ਨਾਲ ਬਦਬੂ ਲਾਉਣੀ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਾਕੇ ਓਸ ਗੰਦ ਦੀ ਛੁਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਪਕੇ ਅਗੋਂ ਕਰਨੀ, ਐਉਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਪੈਣਾ। ਨਿੰਦਾ ਚੂਹੜੀ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਪਰਧਾਨ ਹੈ। ਡੇਉਢੀਆਂ ਵਿਚ, ਮਜਲਸਾਂ ਵਿਚ, ਹੁਜਰਿਆਂ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਚਾਰ ਯਾਰ ਬੈਠਣ ਓਥੇ ਨਿੰਦਾ ਚੂਹੜੀ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਚਾਰ ਰਲੇ ਓਥੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਛਿੜਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਕ ਗਲ ਹਾਸੇ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੋਰਥੇ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਤੀਸਰੀ ਭੈੜੀ ਛੁਹ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨੀਚ ਨਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਕ੍ਰੋਧ ਸਭ ਦਾ ਵਡਾ ਭੈੜੀ ਛੁਹ ਵਾਲਾ ਚੰਡਾਲ ਹੈ। ਕ੍ਰੋਧ ਅੱਗ ਹੈ ਆਪ ਬਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਏ ਨੂੰ ਬਾਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰੇ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕਦੀ ਹੈ, ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਛੁਹ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ? ਫਿਰ ਇਸ ਦੀ ਛੁਹ ਅੱਗ ਦੀ ਛੁਹ ਵਾਂਞੂ ਹੈ ਆਪ ਬਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੁਹੇ

ਬਾਲਦੀ ਹੈ! ਕ੍ਰੋਧ ਬਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਪਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਇਸ ਨਾਲ ਸੜਦਾ ਹੈ, ਤਨ ਇਸ ਨਾਲ ਸੜਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜੁ ਚੌਂਕੇ ਵੜੇ ਹੋ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਘੀਆਂ ਮਾਰ ਲਓ ਕਿ ਭਿੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜੇ ਕਿ ਨਾ ਚੌਂਕਾ ?

ਏਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਕੁਛ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਕੇ ਤਾਂ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵ ਤੇ ਤਨ ਦੀਆਂ ਕਰ-ਨੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਤਾਂ ਉਹੋ ਸਨ, ਹੁਣ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ ਤੇ ਬੋਲੇ:—"ਕਿਵੇਂ ਬਖਸ਼ੀਏ, ਗੁਨਾਹਵੰਦ ਹਾਂ !"

ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਨੇ ਤਦੋਂ ਸਲੋਕ ਗਾਂਵਿਆਂ:—

ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ ਕਰਣੀ ਕਾਰਾਂ ਨਾਵਣੁ ਨਾਉ ਜਪੇਹੀ ॥ ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਊਤਮ ਸੇਈ ਜਿ ਪਾਪਾਂ ਪੰਦਿ ਨ ਦੇਹੀ ॥ ੧ ॥

[ਵਾ: ਸਿ: ਰਾ: ਮਹਲਾ ੧-੨੦

ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਹੇ ਦਾਤਾ ! ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਲਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਡੀ ਸਿਖੀ ਕਠਨ ਹੈ, ਪਰ ਸੌਖੀ ਬੀ ਹੈ। ਜੋ ਧਨ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਹੈ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਭਗਵੰਤ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੁਟਾ ਦਿਓ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਵੰਡ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਮਿਹਰ ਦੀਆਂ ਛਹਿਬਰਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ, ਸਾਈਂ ਚਰਨਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ। ਆਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਸੁਖੀਆ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੁਖੀਏ ਬਨਾ ਦਿਤਾ। ਜਾਚ ਸਿਖਾ ਦਿਤੀ ਕਿ ਮਨ ਇਕ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਉਰਜਾਨ, ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਟੁਰੀ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕੀਂ ਸਿਖ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪਖੰਡ ਬਨਾਵਟ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੋਂ ਮੁੜ ਪਏ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਦੱਸਣ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਐਸੇ ਪੁਨੀਤ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਬੱਝੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਟੁਰੇ ਰਹਿਣ। ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਜੱਗਾਂ ਤੇ ਹੋਮਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ :—

ਭਲੀ ਗੱਲ ਸਦਾ ਭਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਨਾਵਟ ਤੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੀਤਿ ਕਦੇ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਸੱਚ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਅਸਾਂ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਸੁਣੇ ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ, ਸੁਣੇ ਤੇ ਅਨਸੁਣੀ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਾਗ ਹਨ।

ਅਗਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਨ ਘਿਉ ਪਾ ਕੇ ਹੁਣ ਖ਼ਰਾਬ ਨਾ ਕਰੋ, ਪ੍ਰਜਾ ਦੁਖੀਆ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਦਿਓ, ਇਹ ਹੋਮ ਹੈ, ਇਹ ਜੱਗ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਮਹਿਮਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਹਿਮਾ ਮਾਖੀ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਖੀਰ ਤੇ ਬਹਿਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਛੁਹ ਲਾਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾੜਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਸੱਚ ਦੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਓਟ ਹੈ। ਮਹਿਮਾ ਮਾਖੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਸੂਚਨਾ – ਇਹੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰਖੇਪ ਹੋਕੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਕੇ ਸੰ: ੪੫੦ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇਉਂ ਹੈ :—

੧੩. ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੰਗਾ ਯਾਤ੍ਰਾ*।

ਪੱਛੋਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਕ ਭਰ ਭਰ ਕਿੰਨੇ
ਖੜ੍ਹ ਗਏ ਹੋਇ ਪਸਿੱਤੇ, ਡੁਹਲ ਅਗਾਹਾਂ ਦਿੱਤੇ।

*ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੦ (੧੯੧੯) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਪੰਜ ਚਾਰ ਜਦ ਵਾਰੀ ਏਦਾਂ
ਅੰਜੁਲਿ ਭਰ ਭਰ ਪਾਏ;
ਮਰਦ ਤੀਮੀਆਂ ਹਰੀ ਦ੍ਵਾਰ ਦੇ
ਤੱਕਣ ਨੀਝ ਲਗਾਏ।
ਲੋਕਾਂ ਆਨ ਕਿਹਾ: "ਹੇ ਪੁਰਖਾ!
ਉਲਟੀ ਕਾਰ ਕਰਾਵੇਂ,
"ਪਿੱਠ ਕਰੇਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਵੱਨੇ
ਪਾਣੀ ਕਿਨੂੰ ਪੁਚਾਵੇਂ?"
ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਹਾ: ਸੱਜਣੋਂ! ਪਾਣੀ
ਮੈਂ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂ!
"ਸੁੱਕ ਨ ਜਾਵਣ ਖੇਤ ਖਲੋਤੇ
ਏਥੋਂ ਪਿਆ ਪੁਚਾਵਾਂ!'
ਹੱਸ ਕਿਹਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ: ਭਾਈ!
ਮਿਲੇ ਨ ਖੇਤੀ ਸੇਤੀ?
"ਗੰਗੋਂ ਲਏਂ ਗੰਗ ਵਿਚ ਡੁਹਲੇਂ
ਦੂਰ ਰਹੀ ਤੁਧ ਖੇਤੀ।"
ਬਿਹਸ ਕਿਹਾ ਗੁਰ: "ਤੁਸੀਂ ਸੱਜਣੋ!
ਭਰ ਭਰ ਪਾਣੀ ਪਾਵੋ,
ਸੂਰਜ ਦੇਸ਼ ਟੁਰਾਵੋ ਏਥੋਂ
ਕੀਕੂੰ ਤੋੜ ਪੁਚਾਵੋ?
"ਮੇਰਾ ਖੇਤ ਏਸ ਹੀ ਧਰਤੀ
ਓਥੇ ਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇ,
"ਸੂਰਜ ਮੰਡਲ ਨੀਰ ਤੁਸਾਡਾ
ਕੀਕੂੰ ਹੈ ਪੁਜ ਜਾਵੇ?"
ਕੰਘੀ ਖੁਭੀ ਕਲੇਜੇ ਲੋਕਾਂ,
ਹਰਿਆਨੀ ਛਾ ਆਈ,
ਪੈਰੀਂ ਪਏ, ਕਿਹਾ: "ਹੇ ਦਾਤੇ!
ਡੂੰਘੀ ਨੀਂਦ ਖੁਲ੍ਹਾਈ।
"ਢਾਹੀਂ ਪਾਲ ਭਰਮ ਦੀ ਸਾਡੀ,
ਸੱਚੀ ਕੂਈ ਉਸਾਰੀ
"ਜਲ ਤੋਂ ਕੱਢ ਨ ਸੱਟ ਬਰੇਤੀ
ਸੁਹਣੀ ਠਉਰ ਉਤਾਰੀਂ।"
ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਤਦ ਸਭਨਾਂ ਵੱਨੇ
ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਤਕਾਈ,
ਸੂਰਜ ਅਪਣੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਤੇਜ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ।
ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਦੀ
ਅੰਦਰ ਲੰਘੀ ਧਾਈ,
ਅੰਦਰ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਨੀਂਦ ਵਿਚ
ਅਗਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਗਾਈ।
ਭਾਂਬੜ ਬਲ ਉਠਿਆ ਇਕ ਵਾਰੀ
ਸੂਰਜ ਅੰਦਰ ਚੜ੍ਹਿਆ,
ਸੂਹ ਚਾਨਣ ਦੀ ਚਾਨਣ ਲਾਜਾ,
ਖੇੜਯੋਂ ਖੇੜਾ ਖਿੜਿਆ।
ਆਪਾ ਮੱਧੇ ਆਪ ਪ੍ਰਗਾਸਯਾ,
ਸੂਰਜ ਦਿੱਸੇ ਮੈਲਾ,
ਅਪਣਾ ਘਟ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦਿੱਸੇ
ਸੁਥਰਾ ਸਾਫ ਉਜੇਲਾ।
ਭਰਕੇ ਪਜਾਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ
ਸਭਨਾਂ ਕੂਕ ਮਚਾਈ,
'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ'
ਉੱਚੀ ਸੱਦ ਲਗਾਈ।
'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ'
ਹਰ ਜੀਭੋਂ ਗੁੰਜਾਇਆ,
'ਜਗ ਨਿਸਤਾਰਣ ਕਾਰਣ ਧੁਰ ਤੋਂ
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੋ ਆਇਆ।'
ਖਲਕਤ ਵਧੀ ਵੇਖ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ,
ਚੱਕਰ ਨਾਮ ਚਲਾਇਆ,
ਭਰਮ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਰਦਾ,
ਪੁਰਜ਼ੇ ਕਰ ਦਿਖਲਾਇਆ।
ਸੱਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਚਲਾਇਆ,
'ਆਪਾ' ਟੁੰਬ ਜਗਾਇਆ,
'ਸੁੱਝੀ-ਨੈਣ' ਦਾਨ ਚਾ ਦਿੱਤੇ,
ਜੀਆਦਾਨ ਦਿਵਾਇਆ।
ਘਟ-ਦੀਪਕ ਦੇ ਦੀਪ ਜਗਾਕੇ,
ਸੁਤਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜਗਾਵੇ,
'ਪ੍ਰੇਮ-ਸੂਰ ਨੂੰ ਆਪਾ ਦੇਣਾ'
ਜਲ ਚਾੜ੍ਹਨ ਸਿਖਲਾਵੇ :—
'ਮਨ ਮੰਦਰ ਤਨ ਵੇਸ ਕਲੰਦਰ,
ਘਟ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਵੇ,
"ਨਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਵਸਾਵੇਂ,
ਮੁੜਕੇ ਜਨਮ ਨ ਆਵੇ।"

—o—

੧੪. ਕੁਰਛੇਤ੍ਰ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ*।

ਸਨੇ ਸਨੇ ਚਲਦੇ ਅੰਨੇਕਾਂ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਦੇ, ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਣ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਰਛੇਤ੍ਰ†ਆ ਗਏ।

ਜਿਸ ਵਲੇ ਗ੍ਰਹਣ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਦਾਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਬੈਠੇ ਸੇ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਜਗਤ-ਆਧਾਰ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਰਾਣੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪੁਤਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਖੁਹਾਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁਵਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਮਿਰਗ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨੂਰ ਵਰ-ਸਾਉਂਦੀ ਸੁਹਣੀ ਸੂਰਤ ਦੇਖੀ। ਐਸੀ ਅਗੰਮੀ ਧੂਹ ਕੋਈ ਪਈ ਕਿ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ, ਰਾਣੀ ਵੀ ਡੋਲਿਓਂ ਉਤਰੀ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਹਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ ਧਰ ਦਿਓ। ਉਧਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਟਹਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹਰਨ ਦਾ ਮਾਸ ਰਿੱਝਣਾ ਧਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਧਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੁਖੜਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਸੀ ਅਸੀਸ ਦਿਓ ਜੋ ਮੇਰਾ ਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ:-ਰਾਜ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਜੇ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਲਈ ਸਮਝੇ। ਜੇ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪਰਜਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਮਝੇ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਪਣੀ ਉਲਾਦ ਜਾਣਕੇ ਪਾਲੇ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਰਉਂ ਸਾਈਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਲਾਈ ਰਖੇ ਤਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਝਲੇ ਦੁਖ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਬੀ ਮਾਨੋਂ ਕਿਰਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਸੁਰ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ 'ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ' ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਆਇਆ ਸਫਲਾ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਜ ਪੁਤਰ! ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲਗ ਪਵੇਂ ਤੇ ਪਰਜਾ ਪਾਲਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਪੱਕਾ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਰਾਜ ਮੁੜ ਪੈਣਾ ਵਡੀ ਗਲ ਨਹੀਂ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਪੰਡਿਤਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਧੂੰਆਂ ਡਿੱਠਾ, ਸੋ ਡਾਢੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਧਰਮ—ਹੈਂ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ? ਗ੍ਰਹਣ ਵੇਲੇ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਗਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੈਂ!" ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭੁੱਖ ਸ਼ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਭਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਚੁੱਲ੍ਹਾ" ਤਦ ਪੰਡਤ ਪਾਂਧੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਉੱਲਰੇ। ਇਹ ਤੱਕਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇ ਦੇਗਚੀ ਵਿਚ ਰਿੱਝ ਰਿਹਾ ਗ੍ਰਹਣ ਵਿਚ ਮਨੇ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡਾ ਮਾਰਨਾ ਗ੍ਰਹਣ ਵਿਚ ਵਿਹਤ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀ ਸਦਕ ਆਓ, ਤੇ ਜੇ ਕੁਛ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰ ਲਓ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਓਹ ਕੁਛ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਨਾਨੂੰ ਨਾਮੇਂ ਦਿਗ-ਬਿਜਈ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਸੱਦ ਘੱਲਿਓ ਨੇ। ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਮਾਸ ਤੇ ਚਰਚਾ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜੂਨ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ-ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਤਰੇਕ ਬੁੱਧੀ ਵਧਵੀਂ ਸ਼ੈ ਹੈ।ਬੁਧਿ ਸਾਂਈ ਵਲ ਲਾਇਆਂ ਇਕ ਹੋਰ ਬੁੱਧੀ ਉਦਯ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਧਿ ਪਾ ਸੁਧਿ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉੱਚਾ ਰਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਮਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰੇ ਤਾ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸ ਸੈਂਚੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਦਰੋਂ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸ: ੪੫੯ (ਸਤੰਬਰ ੧੯੨੮) ਨੂੰ। ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਾਈ ਮਨੀ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਏਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹੈ।

†ਇਹ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤੀਰਥ ਜੋ ਸੁਰਸ੍ਵਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੌਰਵਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਜੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਖਿੰਡਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਮਨ ਆਪਣੇ ਬਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕਰਮ ਧਰਮ, ਬ੍ਰਤ, ਪੂਜਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਰਮ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਏਹ ਕਰਮ ਕਰਮ ਮਾਤ੍ਰ ਕਰਦੇ ਹੋ; ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੇ ਖਿੰਡਾਉ ਤੁਸੀਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਐਸੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਹਉਮੈਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਗ੍ਰਹਣ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਕ ਪਰਤੌ ਹੈ। ਕਿਥੇ ਸੂਰਜ ਕਿਥੇ ਤੁਸੀਂ! ਕੇਡਾ ਸੂਰਜ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਰਾਖਸ਼ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ! ਤੁਸੀਂ ਨ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਮਨ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਵਾਂਗ ਧੰਦੇ ਧੰਦਾਲਾਂ ਵਿਚ ਫਾਥੇ ਪਏ ਹਨ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਏਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਤੇ ਤੁਸਾਂ ਰੱਬੀ ਪੇਉਂਦ ਨਹੀਂ ਲਾਈ। ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣਾ ਕੋਈ ਪੁੰਨ ਨਹੀਂ। ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਗੇ, ਧਿਆਨ ਸਿੱਧੀ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਸੁਰਤ ਪਸ਼ੂ-ਸੁਰਤ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈ ਨਾ ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਓ ਤਾਂ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਖਾਓ ਤਾਂ ਕੀ ਵਾਧਾ ਹੈ। ਮਾਸ ਦਾ ਝਗੜਾ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਾਇਆ ਧਨ, ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ, ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਏਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਸ ਖਾਣ ਕੋਲੋਂ ਭੈੜੇ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੇ। ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਇਹ ਬੀ ਮਾਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਬੀ ਮਾਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਸ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਸ ਨਾਲ ਲਗਾਉ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋ ਮਾਸ ਤੋਂ ਜੰਮਣਾ, ਮਾਸੂ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ, ਪਲਨਾ, ਸਾਰੇ ਮਾਸ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਹਨ। ਫਿਰ ਤੁਸਾਡੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਮਾਸ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਹੀ ਜੱਗ ਵਿਚ, ਹੋਮ ਵਿਚ, ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਉਤਸਵਾਂ ਵਿਚ ਮਾਸ ਵਿਹਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਡਕੇ ਮਾਸ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਮਾਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਧਰਮ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਪਾਪ ਰੂਪੀ ਮਾਸ ਨਾਲੋਂ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ। ਚਿਤ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤੁਸਾਡੀ ਦੇਹ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ, ਜੋ ਮਾਸ ਹੈ, ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦੀ। ਦੇਹ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੰਦਾ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਮਾਸ ਤੇ ਮਾਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਾਸ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਪਾਪ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਤੇ ਨਾ ਖਾਣ ਦੇ ਝਗੜੇ ਤੇ ਇਸ ਪਰ ਬਹਿਸਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਸਿਰ ਪਾੜਨ ਤਕ ਦੇ ਜੰਗ ਰਚਾ ਲੈਣੇ ਸਿਵਾ ਭੁੱਲ ਦੇ ਹੋਰ ਕੀ ਹਨ। ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ, ਰਾਜੇ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਸੂਰਮੇ ਸਭ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਤੁਸੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀ ਦਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਸੋ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਓਹ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਸਣ ਮਾਸ ਖਾਣ ਕਰਕੇ! ਹੈਂ* ?

ਨਾਨੂ—ਆਪ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਾਕ ਉਚਾਰੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਕਰੜੀਆਂ ਹਨ, ਚੁਭਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਹਨ ਸੱਚੀਆਂ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜਾ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਸ਼ੂ ਦੇਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਸ ਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਮੱਤਿ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬੁੱਧਿ† ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪਾ ਲਈ ਹੈ, ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਮਾਨੁੱਖ ਤਾਂਤੇ ਅਕਲ ਸੋਚਿ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦੇ ਕਿ ਬੁਧਿ ਤੋਂ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਉੱਠੇ ਤੇ ਸੁੱਧਿ ਵਿਚ ਆਏ‡। ਸੁੱਧਿ ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਹੈ

---

*ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਵਿਚ-ਪਹਿਲਾ ਮਾਸਹ ਨਿੰਮਿਆ—ਦੇ ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰ ਭਾਵ ਹੈ।

†ਮੰਨੇ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥

‡ਮੰਨੇ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥ ਜਪੁਜੀ

ਪੁਨਾ-ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥
ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਪੁਨਾ-ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ
ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੋਂ ਅਨੁਭਵ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਅਕਲ ਤੇ ਬੁੱਧਿ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ 'ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਦੀ ਸੋਝੀ' ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਾ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਤੋਂ ਇਹ ਇਕ ਉੱਚਾ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਰਸ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਮਨ ਅਰ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਰਸ ਕੋਲੋਂ ਬੀ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਹੋ, ਧਿਆਨ ਕਹੋ, ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਹੋ, ਸਾਖੀ ਪਦ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ ਕਹੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਹੋ, ਜੋ ਜੀਅ ਆਵੇ ਕਹਿ ਲਓ; ਇਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪਦ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ। ਹੇ ਪੰਡਤ! ਕਰਤੱਵ ਇਹ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਹ ਤੁਸਾਡੇ ਭੁਲਾਵੇ ਹਨ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ। ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਦੇਹ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਜੰਮਣਾ, ਪਲਨਾ, ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਸਭ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗੂ ਹਨ; ਦੇਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਹ ਖੇਡ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੀਵ ਜਦ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਤਾਂ, ਹਠਾਂ, ਤਪਾਂ, ਨਾਲ ਫਤਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁੱਠਾ ਹੋ ਹੋ ਡਿਗਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਸ਼ਰੀ-ਰਕ ਲੋੜਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਹੋਰ ਝੇੜੇ ਸੁਰਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਹੇੜਨੇ। ਇਕ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਲਓ, ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ
ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ॥੧॥

[ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧

ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰੋਗ ਆਵੇ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰ ਉਤਪਤ ਹੋਣ ਉਸਦੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਖੁਆਰੀ ਸਮਝੋ।

ਇਸ ਪਸ਼ੂ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਕਲ ਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖੁਆਰ ਨਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਤਾਂ ਅਰੋਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਯਤਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤ੍ਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਸਿਧੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਲ ਟੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਨੋ ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਵ ਜੋ ਜਾਨਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਹੈ, ਇਕ ਮਾਨੋਂ ਖੱਟੇ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਜੁ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਤ੍ਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਦੇਉਤਾ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਪੇਉਂਦ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਖੱਟੇ ਉਤੇ ਸੰਗਤਰੇ ਦੀ ਪੇਉਂਦ ਕਰੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਖੱਟੇ ਦਾ ਮੂਲ ਪੇੜ ਹੈ, ਉਹ ਕੱਟੀਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹੇਠੋਂ ਰਸ ਲਿਆਉਂਦਾ ਤੇ ਪੇਉਂਦ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪੇਉਂਦ ਉਸ ਰਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਕੇ ਸੰਤਰੇ ਦਾ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਖੱਟੇ ਦੀ ਕੋਈ ਟਾਹਣੀ ਫੁੱਟੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਟਦੇ ਰਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਦੇਵ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਿੱਧੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲਿਵ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਭੁਲਾਕੇ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰੇ ਤਪ ਬ੍ਰਤ ਆਦਿ ਕਠਨਾਈਆਂ, ਦਿਲਗੀਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ੈਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਮਾਨੋ ਖੱਟੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਮਨ ਓਥੇ ਦਾ ਓਥੇ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ, ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਕਰਦਿਆਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਸੁਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਾਂਨੋ ਖੱਟੇ ਦਾ ਖੱਟਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਪੰਡਤ ਜੀ! ਨਿਤਾਣੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ।

ਨਾਨੂੰ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਚ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਈ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ—

ਨਾਨੂੰ—ਅਗੰਮੀ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਤਿਆ! ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਦਿਗ ਬਿਜੈ ਬੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸਕੰਧ ਦੇ ਭਵਿੱਖਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਏ ਕਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੇ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਨੂੰ ਨਾਉਂ ਨੂੰ 'ਨਾਨਕ' ਨਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਮਹਿਮਾਂ ਪਾਈ, ਪਰ ਅੱਜ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੋਂ ਮੁੜਕੇ ਨਾਨੂੰ ਕਹਾਵਾਂਗਾ, ਤੂੰ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ

ਦਾਨ ਕਰ ਕਿ ਜੀਕੂੰ ਮੇਰੀ ਲਿਵ ਲਗੇ ! ਓਹ ਤਿਆਗ ਕੀਕੂ ਦੂਰ ਹੋਵਨ ਜੋ ਕਰੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ? ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾ, ਫੋਕੇਤਪਾਂ ਵਿਚ ਦੇਹੀ ਘਾਲ ਘਾਲ —ਮੈਂ ਲੋਕੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਨ—ਜੋ ਮੁੜ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੇਦਾਂਤ ਵੇਤਾ 'ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਹਮ' ਕੂਕਦੇ, 'ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਆਖਦੇ, ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵੇਗਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦੇ, ਨਿਰੇ ਬਹਿਸਾਂ ਵਿਚ, ਵਿਦਯਾ ਦੀਆਂ ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕਥਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਖੱਟੇ ਉਤੇ ਸੰਤਰੇ ਦੀ ਪੇਉਂਦ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾ ਟੁਰਦੀ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਨ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਾਣਨ ਨੂੰ, ਮਨ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮਨ ਸੋਚ ਯਾ ਵਿਚਾਰ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ 'ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ' ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੜੇ ਲੋਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਗਯਾਨ ਉਸ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰੇ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰੰਗ ਰਸ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸਫਲ ਗਯਾਨ ਦਾ ਫਲ ਲਗੇ। ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਮਨ, ਜੋ ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ—ਇਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਮਨ ਦਿਨ ਰਾਤ, ਜਾਗਦੇ ਸੁੱਤੇ, ਕੰਮ ਕਿ ਵਿਹਲੇ ਹਰ ਹਾਲ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੰਤਬਾਤ ਵਿਹਲੇ ਤੇ ਨਿਕੰਮੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚਹੈ। ਇਹ 'ਅਨੇਕ-ਚਿੰਤਨ' ਮਨ ਦਾ ਖਿੰਡਾਉ ਹੈ। ਮਨ ਦਾ ਖਿੰਡਾਉ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ। ਜੁੜਨਾ, ਇਕਾਗ੍ਰਹ ਹੋਣਾ ਇਹ ਸਤਯਾ ਹੈ ਮਨ ਦੀ। ਜੋ ਮਨ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਤਯਾਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਯਾਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਉਤਾਹਾਂ ਨੂੰ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਜੁੜਨ ਵਾਲਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਬੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ ਜੋ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਉੱਚਾ ਉਠਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਸੁੱਧਿਵਿਚ ਅੱਪੜਦਾਹੈ।ਸੁੱਧਿਵਾਲੇ ਨੂੰਸਗਲ ਭਵਨ ਕੀ ਸੁੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਖੀ ਪਦ ਵਿਚ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ, ਹਾਲਤ ਫਾਇਲੀਅਤ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪੇ ਨੂੰ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ, ਮਨ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ, ਤੇ ਸਾਂਈ ਨਾਲ ਲਿਵ ਵਿਚ ਲਗਾ-ਤਾਰੀ ਮੇਲ ਵਿਚ। ਫੇਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਯਾ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਜਗਤ ਦਾ ਮੇਲ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਹੈ—ਸਾਂਈ, ਮਾਲਕ, ਆਤਮ ਸੱਤਯਾ ਜੋ ਹੈ-ਸੋ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਆਖੇ ਦੇ ਸੁਧਿ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪਾਸੇ ਵਲ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਵਿਹਤ ਭੁਖਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਉਸਦਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਫੋਕੇ ਜਪ ਤਪ ਤਿਆਗ ਸੰਨਯਾਸ ਆਦਿ ਦਿਲਗੀਰੀ ਤੇ ਦਿਲ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਇਸ ਨਾਲ ਰੁੱਸਣਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਰਸਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀਆ ਭੁੱਖਾਂ ਲੋੜਾਂ ਜੋ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਈਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅਕਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਨਾਲ ਤੋਲਕੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕਰੀਏ। ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਮਤ ਵਾਂਙੂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਬੇਵਸਾ ਆਪਣੀ "ਚੰਗੀ ਲਗੀ" ਵੱਲ ਉਠ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਹਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰੀਏ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ, ਸਚਮੁਚ ਚੰਗਾ ਕੀ ਹੈ ਸੋ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੀ ਬੁੱਧੀ ਲਿਵ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਇਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ, ਹਾਂ ਇਕ ਵਯਾਪਕ ਜਯੋਤਿ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਹ 'ਇਕ ਚਿੰਤਨ' ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਧੇਗਾ, ਸੱਤਯਾ ਵਧੇਗੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੁੱਲੇਗੀ; ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਿਮਰਣ ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ, ਪਯਾਰ ਕਰਨਾ। ਸਿਮਰਣ ਦਾ ਫਲ ਹੈ: ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਉਦੇ ਹੋਣਾ, ਸਿਮਰਦੇ ਹਾਂ ਸਾਂਈਂ ਨੂੰ, ਉਸ ਨਾਲ ਪਯਾਰ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਅਨਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪਯਾਰਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਸਿਮਰਿਆਂ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨੂ (ਹੋਰ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਭਰਕੇ)—ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਤੇ ਇਹ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ, ਚਰਨੀਂ ਲਾਓ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕੀਂ ਆਏ*।

—੦—

*ਇਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

੧੫. ਮਨਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ* ।

ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੱਖ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਮਨਸੁਖ, ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਧਾਰ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਕਿਸੇ ਜਰੂਰੀ ਵਪਾਰ ਲਈ ਆਪ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਨੂੰ ਗਿਆ ਓਥੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿਖ ਨੇ ਵਰਤ ਨਾ ਰਖਿਆ, ਸਾਲਗਰਾਮ ਨਾ ਪੂਜਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਦੇ ਦਾਸ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ :–

ਦਾਸ–ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਧਰਮ ਬਿਹੀਨਾ,
ਸੁਣ ਰਾਜਾ ਕਿਰਪਾਲਾ ;
ਪਾਰ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਏਥੇ ਆਇਆ,
ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹੇ ਕੁਚਾਲਾ ।
ਸਾਲਗਰਾਮ ਮਨਾਇਆ ਨਾਹੀਂ,
ਏਕਾਦਸ਼ ਬ੍ਰਤ ਨਾਹੀਂ ।
ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਿਸਮੇਂ,
ਮੰਦਾ ਹੱਭ ਅਖਾਹੀਂ ;

ਰਾਜਾ† (ਮਨਸੁਖ ਨੂੰ)—
ਮੱਜਨ ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਨ ਕਰੇਂ,
ਸੰਜਮ ਨੇਮ ਤਿਲਕ ਨਾ ਧਰੇਂ ।
ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਕੀਤੀ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ,
ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਾ ਰੀਤਿ ਨ ਪਾਲੀ ?

ਮਨਸੁਖ–
ਰਾਜਾ ਜੀ ਸੁਣ ਲੀਜੀਏ, ਜਗ ਹੈ ਬ੍ਰਿਛ ਸਮਾਨ,
ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲਗ ਰਿਹਾ, ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਫਲ ਜਾਨ
ਦੋ ਰਸਤੇ ਫਲ ਪਾਨ ਦੇ, ਇਕ ਹੈ ਕੀੜੀ ਰਾਹ;
ਦੂਜਾ ਰਾਹ ਬਿਹੰਗਮੀ, ਪੰਖੀ ਜਿਉਂ ਉਡ ਜਾਹਿ ।

ਰਾਜਾ–ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਰੀਤਿ ਇਹ ਨਜਾਰੀ,
ਖ਼ੁਹਲ ਕਹੋ ਮੈਂ ਸਮਝਾਂ ਸਾਰੀ ?

ਮਨਸੁਖ–ਤਪ, ਹਠ, ਤੀਰਥ ਸੰਜਮ ਸਾਰੇ,
ਵਰਤ ਨੇਮ ਰਤ ਕਰਮਾਂ ਚਾਰੇ ।
ਇਹ ਕੀੜੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰਾਜਾ।
ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਸ਼ਤ ਮਹਾਨ ਸੁ ਸਾਜਾ।
ਕੀੜੀ ਵਾਂਙ ਤੁਰੇ ਨਿਤ ਤੁਰੇ,
ਤਰਲੇ ਕਰ ਕਰ ਟੁਰ ਟੁਰ ਮਰੇ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਆ,
ਖਿੱਚ ਖਾਹਿ ਜਿਸ ਹਿਰਦਾ ਹਿਲਿਆ ।
ਪ੍ਰੇਮ ਕਣੀ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਵੜੀ,
ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੱਗੀ ਜਿਹ ਝੜੀ !
ਪ੍ਰੇਮ ਲਗੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾ ਸੰਦਾ ।
ਨਿਸ ਦਿਨ ਹਿਰਦਾ ਰਹੇ ਖਿਚੰਦਾ,
ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਲਏ ਉਡਾਰੀ,
ਨਾਮ ਗਗਨ ਦੀ ਲਾਵੇ ਤਾਰੀ,

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੪, ੧੯੧੩ ਈ; ਵਿਚ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ 'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਵਿਚ ਪਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

†ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਦਿਕਾ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਟੁਰਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਭਗੀਰਥ ਮੈਲਸੀਂਹੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜੋ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ । ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਵਪਾਰ ਦੀ ਹੱਟ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ, ਅੰਨ ਦਾਣੇ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਧਨ ਵੰਡਦਾ ਸੀ, ਤਾਂਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਗ੍ਰਿਹਸਥਧਰਮ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਓਦੋਂ ਓਥੇ ਹੋਣਾ ਵਧੀਕ ਅਗ਼ਲਬ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਖੀ ਪਿਛੇ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ ਦੇਖੋ ਅੰਕ ੬ । ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ੀ ਬ੍ਰਿਤ ਦਾ ਠਾਠ ਸੀ, ਤੇ ਝੱਟ ਹੀ ਮਨਸੁਖ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੇਕੇ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੀ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਬੜੀ ਦੂਰ ਵਾਟ ਤੇ ਸੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬਿਰਹੁੰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਵਕਤ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਿੱਕਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਏਥੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਲਿਵ ਅੰਦਰ ਇਉਂ ਆਕੇ ਜਾਗੇ,
ਪੰਛੀ ਰਾਹ ਇਹ ਹੈ, ਵਡਭਾਗੇ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਆਈ,
ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗਣਤ ਮਿਟਾਈ ।
ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਨਿੱਤ ਉਡਦਾ ਪੰਖੀ,
ਸੜਕ ਨ ਪਹਿਆ, ਨ ਡੰਡੀ ਅੰਕੀ।
ਤਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਿਤ ਚਾਹ ਭਰਾਏ,
ਬਹੁਤ ਹੁਲਾਸ ਰਿਦੇ ਉਮਗਾਏ,
ਭਰੇ ਉਮਾਹ ਸਦਾ ਉਤਸਾਹ,
ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਰਾਹ ।
ਰਹਿਣ ਅਨੰਦ; ਅਨੰਦ ਉਡਾਰੀ;
ਅਗਮ ਗਗਨ ਦੀ ਤਰਦੇ ਤਾਰੀ ।
ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਹਰ ਘੜੀ ਉਠਾਵੇ,
ਨਵਾਂ ਚਾਉ ਹਰ ਪਲ ਉਮਗਾਵ ।
ਓਹ ਕੀ ਜਾਣਨ ਕੀਟੀ ਰਾਹ
ਭਰਿਆ ਹਿਰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਮਾਹ ।
ਹਉਮੈ ਸੰਗ ਕਰਨ ਸਭ ਕਰਮਾਂ,
ਜਪ ਤਪ ਬ੍ਰਤ ਆਦਿਕ ਜੋ ਧਰਮਾਂ ।
ਹਉਮੈ ਰਾਹ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਹਿਆ,
ਕੀੜੀ ਰਾਹ ਕਿਨ ਸ੍ਵਾਦ ਨ ਲਹਿਆ ।
ਸੁਣ ਰਾਜਾ ਮਹੀਪਾਲ ! ਕਥਾ ਅਨੂਪਮ ਏ ਬਨੀ,
ਹਉਮੈ ਤੁੱਟੇ ਪਾਲ, ਰਾਹ ਬਿਹੰਗਮਿ ਟੁਰਦਿਆਂ ।
ਰਾਜਾ—
ਧੰਨ ਸ਼ਾਹ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਕੌਣ ਗੁਰੂ ਸਮਰੱਥ ?
ਜਿਸਨੇ ਤੈਨੂੰ ਤਾਰਿਆ, ਸਿਰ ਤੇ ਦੇਕੇ ਹੱਥ ।
ਮਨਸੁਖ—ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ।
ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਪਾਪ ਦਾ ਘਾਲਕ ।
ਨਾਮ ਲਿਆਂ ਨੈਨੀ ਜਲ ਛਾਇਆ ।
ਗਦ ਗਦ ਹੋਇ ਕੰਠ ਭਰ ਆਇਆ ।
ਰਾਜਾ—ਤੀਰ ਕੱਸਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵੇਗ ਵਾਲਾ
ਨਾਉਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਈ ।
ਬਿਰਹੋਂ ਸੱਲਿਆ ਤੇਜ ਫੁੰਕਾਰ ਵਾਲਾ
ਫਨੀਅਰ ਫੂਕ ਕਲੇਜੜੇ ਵਾੜਿਆ ਈ ।
ਅਣੀਆਂ ਚੋਭਕੇ ਰਿਦਾ ਮਰੋਮਿਆ ਈ,
ਕੋਈ ਘਾਉ ਅਵੱਲੜਾ ਘਾਰਿਆ ਈ,
ਜਾਦੂ ਘੱਤਿਆ ਈ, ਸਿਹਰ ਫੂਕਿਆ ਈ,
ਖਿੱਚਾਂ ਪਾਇਕੇ ਧੂਹ ਪਛਾੜਿਆ ਈ ।

ਮਨਸੁਖ—ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਦੇਹਿ ਡਰਾਵਣੀ ਹੈ,
ਸੁੰਞੀ ਜਾਣਨੀ ਮਰਘਟਾਂ ਵਾਂਙ ਰਾਜਾ ?
ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ ਕੁਲੀਨ ਤੇ ਅਕਲ ਵਾਲਾ,
ਗਜਾਨੀ ਮੁੱਖ ਤੇ ਵਡਾ ਵਡਭਾਗ, ਰਾਜਾ !
ਜੇਕਰ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨਾਂ ਖਾਂਵਦਾ ਹੈ,
ਲੱਗੀ ਨਹੀਂ ਪਰੇਮ ਦੀ ਜਾਗ ਰਾਜਾ ।
ਮ੍ਰਿਤਕ ਤੁੱਲ ਹੈ ਜੀਉਂਦਾ ਜੱਗ ਅੰਦਰ,
ਗਜਾਨ ਘੋਟਦਾ ਲਵੇ ਜਿਉਂ ਕਾਗ ਰਾਜਾ ।
ਰਾਜਾ—ਸਾਨੂੰ ਖਿੱਚ ਅਵੱਲੜੀ ਪਈ, ਭਾਈ!
ਸਾਨੂੰ ਮੇਲ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਸੁਲਤਾਨ ਪਯਾਰੇ ।
ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਅਪਾਰ ਵੱਸੇ,
ਖਿੱਚੇ ਜਾਂਵਦੇ ਜਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਸਾਰੇ ।
ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਤੀਰ ਦੁਸਾਰ ਵੱਗਣ,
ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਕਮਾਨ ਨੂੰ ਤਾਨ ਮਾਰੇ।
ਓਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਹ ਦੀਦਾਰ ਸਿੱਖਾ !
ਚਰਨ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਾਣ ਹਾਰੇ ।
ਰਾਜ ਕਾਜ ਤੋਂ ਜੀ ਉਵੱਟਿਆ ਹੈ,
ਓਹ ਲਓ ਪਏ ਜੇ ਤਾਜ ਤੇ ਤਖਤ ਲੋਕੋ ।
ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਾ ਰਾਜ ਕਮਾਵਣ ਦੀ,
ਸਾਨੂੰ ਆਨ ਲੱਗੇ ਜੋਗ-ਬਖ਼ਤ ਲੋਕੋ ।
ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਚੱਲਣਾ ਹੈ,
ਸਿਰ ਝੱਲਣਾ ਪਏ ਜੇ ਵਖਤ ਲੋਕੋ !
ਜਾਕੇ ਮਿਲਾਂਗੇ ਪਯਾਰੇ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਅੰਦਰ
ਝੱਲ ਲਵਾਂਗੇ ਹੋਣੀਆਂ ਸਖ਼ਤ ਲੋਕੋ ।
ਮਨਸੁਖ—ਲੋੜ ਨ ਰਾਜਾ ਢੂੰਡਣ ਦੀ,
ਇਕ ਲੋੜ ਚਿਤਾਰਨ ਦੀ ਦਿਲ ਧਾਰੋ ।
ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ ਕਰ ਭਾਉ ਰਿਦੇ
ਧਰ ਧਯਾਨ ਸਦਾ ਗੁਰ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰੋ ।
ਖਿਚ ਖਾਇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਵਨਗੇ;
ਇਕ ਚਿੱਤ ਰਟੋ ਇਕ ਚਿੱਤ ਚਿਤਾਰੋ ।
ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਦਾਸ ਨਿਵਾਜੂ
ਭਾਰੀ ਭਰੋਸੋ ਤੇ ਬਿਰਦ ਹੈ ਭਾਰੋ ।
ਰਾਜਾ—ਕੁਈ ਦੱਸ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜਾਵਣਾ,
ਜਿਸਤੋਂ ਮੈਂ ਆਇ ਪਛਾਣਨਾ।
ਮਨਸੁਖ—ਦਿੱਸ ਆਂਦਿਆਂ ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਲਗਣ ਚੰਗੇ,
ਖਿੱਚ ਪਏਗੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰ, ਰਾਜਾ !
ਨੈਣ ਭਰਨਗੇ ਵਾਂਗ ਫੁਹਾਰਿਆਂ ਦੇ,

ਉਰ ਉਛਲੇ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਰਾਜਾ।
ਗਦਗਦ ਕੰਠ ਤੇ ਦੇਹ ਪੁਲਕਾਵਲੀ ਹੋ,
ਸਾਤਕ ਅੰਗ ਤੇ ਕਟਕ ਦਾ ਪਜਾਰ, ਰਾਜਾ।
ਨੈਣ ਨਿਊਣ ਤੇ ਨਿਵੇਂਗਾ ਸੀਸ ਆਪੇ,
ਲਿਵ ਜੁੜੇਗੀ ਚਰਨ ਮਝਾਰ, ਰਾਜਾ।

ਰਾਜਾ—ਰਹੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਪਾਸ ਪਿਆਰੇ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸੁਖ ਲਵਾਂ ਅਪਾਰੇ।

ਮਨਸੁਖ—ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਉ ਹੈ ਜਾਗਾ,
ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਰਾਜਾ ਤੈਂ ਲਾਗਾ।
ਮੈਂ ਨਿਜ ਦੇਸ਼ ਜਾਵਣਾ, ਰਾਜਾ।
ਬਹੁਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਰਨੇ ਕਾਜਾ।
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਵੇਗਾ, ਰਾਜਾ!
ਕਰੁਣਾ ਕਰ ਕਰੁਣਾਮਯ ਛਾਜਾ।
ਮੈਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਣੀਂ,
ਦੇ ਚਲਿਆ ਹਾਂ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ।
ਸਤਿਗੁਰ ਇਸਥਾਂ ਚਰਨ ਆ ਪਾਊ,
ਤੇਰੀ ਸਿਕ ਆ ਆਪ ਪੁਰਾਊ।
ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਦਾ ਦਿਆਲਾ।
ਮਿਲਦਾ ਆਪ ਹੋਇ ਕਿਰਪਾਲਾ।

ਰਾਜਾ—ਮੋਰ ਸਮਾਨ ਭਯੋ ਮਨ ਮੋਰਾ,
ਕਬਹਿ ਮਿਲਹਿ ਹ੍ਵੈ ਕੈ ਘਨਘੋਰਾ।
ਚਿਤ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੋ ਪਜਾਸ ਪੁਕਾਰਤ।
ਚਾਹਤ ਸ੍ਵਾਂਤ ਦਰਸ ਹਰਿ ਆਰਤ।
ਲੋਚਨ ਭਏ ਚਕੋਰ ਵਿਚਾਰ।
ਚੰਦ ਬਦਨ ਕਬਿ ਆਨ ਦਿਖਾਰੇਂ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਮਨਸੁਖ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜਿਵਾਲਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਅਨੁਰਾਗ ਵਿਚ ਲਗਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਇਆ।

ਅਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੂਪਤਿ ਅਭਿਲਾਖਾ,
ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਬਧਤਿ ਬਿਟਪ ਜਿਉਂ ਸਾਖਾ।
ਰੈਨ ਵਿਖੇ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਜਿਨ ਤਯਾਗੀ,
ਦਿਨ ਮੈਂ ਭੂਖ ਪਿਆਸਾ ਭਾਗੀ।
ਪ੍ਰੇਮ ਅਧਾਰ ਜੀਵਨਾ ਜਿਹ ਕੋ
ਲੋਚਨ ਚਲਤ ਰਹਤ ਜਲ ਤਿਹ ਕੋ।
ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਅਸ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਏ,
ਜਿਸ ਕੇ ਜਾਗੇ ਭਾਗ ਸੁਹਾਏ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

—o—

੧੬ ਪਾਣੀਪਤ*।

ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਨਾਨੂੰ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪਾਕੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾ ਉਪਾਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਿਠਾੜ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਗਏ ਤੇ ਪਾਣੀਪਤ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਖੂਹ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਬੜਾ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਫਕੀਰ ਦਾ ਚੇਲਾ ਇੱਥੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੀਨ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸ਼ੇਖ ਤਾਹਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ 'ਸ਼ੇਖ ਟਟੀਹਰੀ' ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਇਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਦਰਵੇਸ਼ ਜਾਣਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਨੈਣ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਟੱਕ ਲਾਈ। ਲਿਬਾਸ ਫਕੀਰੀ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁ ਇਹੋ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਹੈਨ ਤੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਦਮਕ ਰੱਬੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ— 'ਹੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਅੱਲਾ ਦੇ! ਸਲਾਮਾ ਲੇਕਮ'। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ—'ਅਲੇਖ ਕਉ ਸਲਾਮ ਹੈ, ਪੀਰ ਕੇ ਦਸਤਪੋਸ਼†।'

ਸ਼ੇਖ ਤਾਹਰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ

---

*ਇਸੇ ਸੰਚਯ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੰ: ੪੫੯ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: (ਸਤੰਬਰ ੧੯੨੮ ਤੇ ਸੰ: ੪੭੧ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: (੪ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੯) ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਸੰਮੇਲਨ। ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਪਾਣੀਪਤ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਘਰੋਂ ਟੁਰਕੇ ਕੁਲਖੇਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਾਣੀਪਤ ਦਾ। ਗੁਰ ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਜਿਥੇ ਕੁਲਖੇਤ੍ਰ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰਿਦਵਾਰ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਮੇਰੀ ਸਲਾਮ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ 'ਵ ਅਲੈਕੁਮ ਅੱਸਲਾਮ'। ਇਸ ਫਕੀਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ 'ਅਲੇਖ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਹੈ' ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਲਾਮ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦੇਦਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜੋ ਬੇਗੁਨ ਹੈ, ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਯਾ ਖ਼ਬਰੇ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਲਾਮਤੀ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਹੈ ਨਾ ਮੈਨੂੰ, ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਅਲੇਖ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਦੁਏ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਰਅ ਦੇ ਬੱਧੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਇਹ ਕਿਸ ਦਾ ਹੀਆ ਹੈ? ਚੱਲਕੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀਏ ਕਿ ਅੱਜ ਇਕ ਬਹੁਤ ਦਲੇਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਲਾਮ ਨੂੰ ਫੇਰਕੇ ਉਲਟਾ ਪੁਲਟਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਦਾ ਟਟੀਹਰੀ ਪੀਰ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਪੀਰ ਸੀ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੀ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ ਆਮ ਲੋਕ ਸੱਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਉਂ ਸੀ ਅਬੂ ਅਲੀ ਕਲੰਦਰ, ਜੋ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਆਕੇ ਇਥੇ ਵਸਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਜੋ ਟਿਸ ਵੇਲੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਸ਼ਰਫ ਹੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਟਟੀਹਰੀ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਆਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੀਰ ਸਲਾਮਤ! ਅੱਜ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਲਾਮ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਰੱਬੀ ਜਲਾਲ ਵੇਖਕੇ ਮੈਂ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਮੋੜ ਦਿਤੀ।

ਪੀਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਉਸ ਕੀਹ ਆਖਿਆ?' ਤਾਂ ਟਟੀਹਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਸ ਕਿਹਾ; 'ਅਲੇਖ ਕਉ ਸਲਾਮ ਪੀਰ ਕੋ ਦਸਤਪੇਸ਼।' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪੀਰ ਤ੍ਰਬਕ ਪਿਆ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ: 'ਬੱਚਾ! ਜਿਸਨੇ ਅਲੇਖ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ, ਓਨ ਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਮੋੜੀ, ਤੈਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਝੁਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਬੱਚਾ! ਉਹ ਕੋਈ ਵਡਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੈ, ਚੱਲ ਉਸ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰੀਏ। ਇਉਂ ਕਹਿਕੇ ਪੀਰ ਜੀ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤੇ ਤਾਹਿਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਆਏ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਬੈਠੇ ਸੇ। ਪੀਰ ਨੇ ਆਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਆਬ ਦਿਤਾ।

ਫੇਰ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ*: ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਹੋ? ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ—ਇਥੋਂ ਆਏ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਕਾਹਲੇ ਪੈਕੇ ਪੁੱਛਿਆ—ਬੱਸ ਇਕ 'ਮੈਂ ਪਨਾ' ਹੀ ਲਟਾ ਪਟਾ ਹੈ ਆਪ ਦਾ? ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੁਵਾਬ ਦਿਤਾ, 'ਮੈਂ ਪਨੇਂ ਦਾ ਮਾਨ ਸ਼ਮਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ†!' ਤਾਂ ਸ਼ਰਫ

---

*ਏਹ ਸਵਾਲ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜੋ ਜਦੋਂ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਰਲ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਇਕ ਰੂਪ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੁਆਬ ਉਹਨਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ, ਪਰ ਸਾਧੂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਲਵੀਂ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਜੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੂਬਹੂ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਹ ਬੋਲੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਕ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ—"ਨਿਤ ਪੂਛਾ ਪੰਡਤ ਜੋਇਸੀ। ਪੀਆ ਕਬੀ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇਸੀ।" ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਯਾ; "ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਨਾ ਥੀ ਉਤਾਵਲਾ। ਇਕ ਚੋਟ ਨ ਥੀਵਨ ਚਾਵਲਾ। ਕਿਉਂ ਦਰਸ਼ਨ ਭੂਲਾ ਬਾਵਲਾ।" ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਏਹ ਟੱਪੇ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਨਾਲ ਹੋਏ ਹੋਣ। ਸ਼ਰਫ ਗਾਲਬਨ ਦੋ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਾਣੀਪਤ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ ਕਰਕੇ ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਏਹ ਟੱਪੇ ਬੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਨ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

†ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਇਬਾਰਤ ਇਉਂ ਹੈ: (ਪ੍ਰਸ਼ਨ:) ਕੁਜਾ ਆਮਦ। (ਉੱਤਰ:) ਈਂ ਜਾ ਆਮਦ। (ਪ੍ਰਸ਼ਨ:) ਅਸਮਨ ਮਨੀ। (ਉਤਰ) ਸੁਮਨ ਸਮਾਨ।

ਸੁਧ ਪਾਠ ਐਉਂ ਚਾਹੀਏ-

ਅਜ਼ ਕੁਜਾ ਆਮਦੀ=ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਆਯਾ ਹੈਂ?

ਅਜ਼ੀਂ ਜਾ ਆਮਦਮ=ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਅਸਤ ਮਾਲ ਮਨੀ=ਤੇਰਾ ਮੈਂਪਨਾ ਹੀ ਥੀ

[ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫ਼ਾ ੧੫੫ ਕਾਲਮ ਪਹਿਲੇ ਹੇਠ]

ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕੋਈ ਸੁਾਲ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿਓਗੇ ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ-ਜੀ ਸਦਕੇ। ਤਾਂ ਫਕੀਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ—

ਆਪ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋ, ਪਰ ਫਿਰ ਰੱਖੇ ਹਨ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸ। ਵੈਰਾਗ ਕੀਤਾ, ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡਿਆ ਤੇ ਮੂੰਡ ਨਾ ਮੁੰਡਾਇਆ। ਆਪ ਕੌਣ ਫਕੀਰ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫਕੀਰੀ ਹੈ ਮਨ ਦਾ ਮੁੰਨਣਾ, ਨਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦਾ। ਮਨ ਦੇ ਮੁੰਨੇ ਬਿਨਾਂ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਨ ਦੇ ਮੁੰਨੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਮਨ ਦੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਾ ਲਵੇ। ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਖੁਦੀ ਵਲ ਲੈ ਜਾਏਗੀ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੁਐਤ ਸਿਖਾਏਗੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਸਮਝਣਾ ਸਿਖਾਏਗੀ। ਸੋ ਮਨ ਦੀ ਮੱਤ ਤਿਆਗਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਤੇ ਟੁਰਨ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਇਹ ਆਪਣਾ ਭਾਈ ਸਮਝੇਗਾ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਦੀ ਰੇਣ ਸਮਝੇਗਾ। ਇਹੋ ਪੁਰਖ ਬੈਰਾਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਚਨਾਂ ਦਾ ਪਰਖਣਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਤੇ ਟੁਰਕੇ ਜਦ ਉਹ ਆਪ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾ ਲਈ ਬੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਰਖਣਾ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਸਚਮੁਚ ਉੱਚੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਮੱਤ ਪਰ ਟੁਰ ਕੇ ਪਰਖਣਾ ਨਾਲ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਰਾਹੇ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਗੁਰਮੁਖ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੀ ਹਉਂ ਤੇ ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦੇ ਭਰੇ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਵਾਲੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੇ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਫਕੀਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਖ਼ਫਨੀ ਤੁਸਾਡੀ ਕਿਸ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ—ਗੁਰੂ ਮੱਤ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨਾ ਇਹ ਹੈ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਅਸਲ ਭੇਖ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭ੍ਯਾਸ ਨਾਲ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਦੇ ਸਦਾ ਚਲਦੇ ਦਰਯਾ ਨੂੰ ਬਰੇਤੇਹਾਰ ਨਿਰਸੰਕਲਪ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਹਜ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਹਰਖ ਸੋਗ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣਾ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਣਾ, ਇਉਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਣਾ; ਇਹ ਹੈ ਕਫਨੀ ਦੀ ਜੁਗਤਿ। ਇਹ ਕਫਨੀ ਪਹਿਨ ਕੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਕੁਟੰਬ ਤਯਾਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਕਫਨੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪਈ ਹੈ। ਇਹ ਕਫਨੀ ਹੈ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਇਹ ਅੰਦਰਲੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਲਖ਼ਾਯਕ ਹੈ, ਇਹ ਪਹਿਨ ਕੇ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹਾਂ*। ਤਾਂ ਫੇਰ ਫਕੀਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਇਹ ਕੁਪੀਨ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਕਿਸ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਲਖਾਯਕ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ- ਜੋ ਦੀਖਿਆ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਜ ਭਾਵ ਨਾਲ ਪਕੜ ਲੈਣਾ, ਪੰਜਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ

---

*ਉਪਰਲੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਇਹਨਾ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ: — ਪੀਰ ਮਤ ਮੁਰੀਦ ਹੋਇ ਰਹਣੈ ॥ ਖਫ਼ਨੀ ਟੋਪੀ ਮਨਿ ਸਬਦੁ ਗਹਣੇ ॥ ਬਹਿਤਾ ਦਰਿਆਉ ਕਰਿ ਰਹੇ ਬਰੇਤੀ ॥ ਸਹਜਿ ਬੈਸਿ ਤਹਾ ਸੁਖ ਮਨਾਤੀ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗੁ ਕੀਨਾ ਅਹਾਰੈ ॥ ਪਹਿਰੇ ਖਫਨੀ ਸਭਿ ਦੁਸਟ ਬਿਡਾਰੈ ॥ ਸੁਨ ਨਗਰ ਲੇ ਬਸਤੀ ਰਹਾਈ ॥ ਤਉ ਕਫਨੀ ਕੀ ਜੁਗਤਿ ਪਾਈ ॥ ਕੁਟੰਬ ਛੋਡ ਹੂਆ ਇਕੇਲਾ ॥ ਨਾਨਕ ਪਹਿਰਿ ਕਫ਼ਨੀ ਭਇਆ ਸੁਹੇਲਾ ॥ ੨॥ [ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

☞ [ਸਫਾ ੧੫੪ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਮਤਾਅ ਯਾ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਹੈ ? (ਫਾਰਸੀ, ਮਾਲ ਮਤਾਅ=ਅਸਬਾਬ। ਮਨੀ=ਮੈਂ – ਪੁਨਾਂ, ਤਕੱਬਰ। ਸ਼ਮਨ ਮੁ ਮਾਨ=ਸ਼ਮਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮਾਨ=ਹੰਕਾਰ)।

ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਮਨ ਨੂੰ ਭ੍ਰਮਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ, ਦਸਾਂ ਹੀ ਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਅਠਾਹਠ ਹਾਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜ ਲੈਣਾ। ਇਹ ਹੈ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਲੰਗੋਟੀ, ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਧਾਰ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਰਾ ਮਰਣ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਇਹ ਲੰਗੋਟੀ ਪਹਿਨ ਕੇ ਉਹ ਜਤ ਸਤ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਜੋ ਤੇਜ਼ ਵਧਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਨਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਮੱਤ ਨਾਲ ਇਉਂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਮੱਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੰਗੋਟੀ ਪਹਿਨਣੇ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਇਹ ਹੈ* !

ਫੇਰ ਪੀਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ—ਹੇ ਦਰਵੇਸ਼ ! ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪਹਿਨਾਵਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੋ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਹੋ†) ਇਹ ਕਿਸ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਲਖਾਯਕ ਹੈ ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾ ਕੇ ਜੁਵਾਬ ਦਿਤਾ: ਅਗਯਾਨ ਹਨੇਰਾ, ਗਯਾਨ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਫਕੀਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪੂਰਨ ਗਯਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰੇ। ਅੱਗ, ਪੌਣ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਹੇਠ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬ੍ਰਿਛ ਵਾਂਙੂ ਉੱਗ ਕੇ ਖੜੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਹਿਨ ਸਹਾਰਨ ਦੀ ਰੀਤਿ ਧਾਰਨ ਕਰੇ। ਕੋਈ ਕੁੱਟੇ, ਕੋਈ ਪੱਟੇ ਬ੍ਰਿਛ ਵਾਂਙ ਸਭ ਕੁਛ ਸਹਾਰੇ, ਪਰ ਰੋਸ ਨਾ ਕਰੇ, ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਰਾਂਦ ਧਾਰਨ ਕਰੇ, ਸਹੇ ਪਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਦਰਿਯਾਉ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰੀਤਿ ਧਾਰਨ ਕਰੇ: ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਲ ਲਵੇ, ਕੋਈ ਦੁਪ੍ਯਾਰ ਨਾਲ, ਉਹ ਨੇਕੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਹੀਂ ਵਾਙੂ ਰਿੜਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ, ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਉਪਰਾਮ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਟਿਕ ਜਾਣਗੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਪਾਏਗਾ। ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਜੁੱਤੀ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕਰੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਫ਼ਕੀਰ ਬਣੇਗਾ ਉਸਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਤੁਰੇਗੀ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪੀਰ ਨੇ ਫੇਰ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ: ਹੇ ਦਰਵੇਸ਼! ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਉਸ ਦਰਵੇਸ਼ ਦਾ ਅਮਲ ਰਹਣੀ, ਰਹਿਤ,ਭੇਸ, ਵੇਸ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਫਲ ਦਿਲ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ ? ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ—ਭਾਈ! ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਗਾਖੜੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਪਹਿਰਾਵਿਆਂ ਤੇ ਵਸਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਧਰੀ ਪਈ: ਜੀਉਂਦਾ ਮਰੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੋ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਮੋਹ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਫਾਥਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚ ਜੀਉ ਪਵੇ, ਫੇਰ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਜਾਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਆ ਦੇਵੇ। ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਠੱਗਣ, ਮਾੜਾ ਮਾੜਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਿਰੇ ਨਾ ਆਵੇ, ਜਾਣ ਬੁੱਝਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਆ ਠਗਾਵੇ। ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸਾਫ ਹੋਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਐਸਾ ਕੋਈ ਦਿਲੋਂ ਤੇਰੀਆਂ ਦਲ੍ਹੀਜਾਂ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਠਾਰੇ। ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਗਮੀ ਨਹੀਂ, ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ, ਤਮਕ ਨਹੀਂ, ਖੁਦੀ ਨਹੀਂ, ਹਿਰਸ ਨਹੀਂ, ਹਾ ਜੋ ਲੋਹੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁੱਲ ਜਾਣੇ, ਫੇਰ ਹੱਕ ਨਾਹੱਕ, ਹਲਾਲ ਤੇ ਹਰਾਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰੱਖੇ, ਇਕ ਆਪਣੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਕਾਣ ਰੱਖੇ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਣ

---

*ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਦੀਖਿਆ ਮਹਿ ਸਹਜਿ ਗਹਨੰ ॥ ਪੰਚ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦਿਲਿ ਅਟਲ ਰਹਿਨੰ ॥ ਦਿਸਟਿ ਬੰਧਿ ਭਰਮਤਾ ਰਹੀਅੰ ॥ ਦਸ ਹੀ ਦੁਆਰੇ ਤਾਲੇ ਚੜੀਅੰ ॥ ਅਠ ਸ਼ਠਿ ਹਾਟ ਤਾੜ ਕਰਨੰ ॥ ਲੈਇ ਲੰਗੋਟੀ ਜਰਾ ਨ ਮਰਨ ॥ ਪਹਿਰ ਲੰਗੋਟੀ ਰਹੈ ਇਕੇਲਾ ॥ ਉਲਟਿ ਲੰਬਿ ਕਾ ਪੀਵੈ ਉਆ ਜਲਾ॥ ਬਲੰਦ ਮਤਿ ਗੁਰ ਹਿਰੀ ਛੋਟੀ ॥ ਇਹੁ ਜੁਗਤਿ ਨਾਨਕ ਪਹਿਰਿਬੋ ਲੰਗੋਟੀ ॥ ੨ ॥ [ਪੁ: ਜ. ਸਾਖੀ

†ਪਾਉਪੋਸ਼ਿ ਤਿਆਗਿ, ਚੇ ਜੋਬਾਬਿ ॥ [ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

*ਸਰਬ ਗਿਆਨ ਅਹਿਨਿਸ ਡੀਤੰ ॥ ਪਾਵਕ ਪੌਨ ਜਾਤਿ ਮਨਿ ਕੀਤੰ ॥ ਧਰਨਿ ਤਰਵਰ ਕੀ ਰਹਤ ਰਹੰਨੰ ॥ ਕਾਟਨ ਖੋਦਨਿ ਮਨ ਮਹਿ ਸਹਿਨੰ ॥ ਦਰੀਆਉ ਸੰਲੇ ਰੀਤਿ ਬਾਛੈ ॥ ਭਾਇ ਭਾਇ ਓਹੁ ਕਰੇ ਹਾਛੈ ॥ ਏਹੁ ਮਥਨ ਮਥ ਕੈ ਰਹੈ ਉਪਰਾਨੰ ॥ ਸਉ ਸਹਜਿ ਪਾਉਪੋਸ ਹੋਇ ਬ੍ਰਹਮੁ ॥ ਬਿਨ ਬ੍ਰਹਮ ਚੀਨੇ ਪਾਉਪੋਸ ਤਿਆਗੇ ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਤਿੜਿ ਨਾ ਲਾਗੇ ॥੪॥ [ਤਿੜ = ਡੀਲੇ ਘਾਹ ਦੀ ਜੜ੍ਹ]।

ਹਠ ਨਾ ਰਹੇ, ਦਿਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਸੁ, ਅੰਦਰ ਦਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਨਾਦ ਦਾ ਮਹਿਰਮ ਹੋਵੇ, ਐਸੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਿਆ*।

ਹੁਣ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਯਾਰਾ ਸ਼ਬਦ 'ਹਮ ਜੇਰ ਜਿਮੀ ਦੁਨੀਆ ਪੀਰਾ ਮਸਾਇਕਾ' ਬੜੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਗਾਂਵਿਆਂ।

ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਸੁਣਦਿਆਂ ਫਕੀਰ ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਰੰਗ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ। ਓਥੇ ਜਿੱਥੇ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਜੋ ਗੱਲ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਬੁੱਧਿ ਤਾਂ ਓਹ ਸੰਦ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਜੀਉ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਪਲਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਹਾਯਕ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਿਕ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਹਾਂ, ਉਹ ਗੱਲ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ 'ਅਨੁਭਵ' ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਿਸਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਆਇਆ। ਇਸ ਅਨੁਭਵੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਜਾਂ ਪੀਰ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੇ ਫੇਰ ਮਨ 'ਬੁੱਧੀ' ਦੇ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਮੋੜਾ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਪੀਰ ਆਖਿਆ—'ਵਾਹ ਵਾਹ ਖੁਦਾਇ ਦਿਆ ਸਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਿਆ ਸਹੀ ਕੀਚੇ, ਉਨਕਾ ਦੀਦਾਰ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ'। ਤਬ ਆਇ ਦਸਤ ਪੋਸੀ† ਕੀਤੀਓਸੁ ਅਤੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮਿਓਸੁ, ਡੇਰੇ ਕਉ ਹੋਆ। ਤਬ ਬਾਬਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਰਵਦੇ ਰਹੇ‡।

੧੭. ਦਿੱਲੀA।

ਜਮੁਨਾ ਪਰਬਤਾਂ ਨੂੰ ਛੋੜਦੀ, ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਨੂੰ ਲੰਘਦੀ, ਮੈਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਸਬਜ਼ ਕਰਦੀ ਦਿੱਲੀ ਆ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। 'ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਾਬਾਦੀ ਦਿੱਲੀ' ਤੋਂ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਮੀਲ ਉੱਪਰ ਵਾਰ ਜਮਨਾ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਉਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਐਨਾ ਕਿ ਜਮਨਾ ਵੱਲੋਂ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਟਿੱਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਆਖਦੇ ਬੀ 'ਮਜਨੂੰ ਦਾ ਟਿੱਲਾ' ਹੈਨ: ਥਾਂ ਬੜੀ ਰਮਣੀਕ ਤੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਹੈ। ਪਾਰਲੇ ਪਾਸੇ ਸਾਵੇ ਘਾਹ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ, ਜਿੱਧਰ ਕਿ ਟਿੱਲਾ ਹੈ 'ਤਿਮਾਰ ਪੁਰ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਕਦੇ ਤੈਮੂਰ ਹਮਲਾ ਆਵਰ ਨੇ ਡੇਰੇ ਲਾਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਪੈ ਗਿਆ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਏਸ ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਉਤੇ ਇਕ ਸੁਹਣੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਵਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਲੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਜਸ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਾਣੀਪਤ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਠਹਿਰਦੇ, ਭਾਗ ਲਾਉਂਦੇ, ਆਪ ਦਿੱਲੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਥਾਂ ਰਮਣੀਕ ਦੇਖਕੇ ਡੇਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਜਿੱਥੇ ਕੁਦਰਤ ਆਪਣਾ ਜਲਵਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਤੇ ਲੋਧੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਫੀਲਖਾਨਾ ਹੈ।

---

*ਜੀਵਤਾ ਮਰੈ ਜਾਗਤ ਫੁਨਿ ਸੋਵੈ ਜਾਨਤ ਆਪੁ ਮੁਸਾਵੈ ॥ ਸਫਨ ਸਫਾ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਖਾਲਕ ਕਉ ਤਉ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਹਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਹੈ ਕੋ ਐਸਾ ਦਿਲ ਦਰਵੇਸੁ ॥ ਸਾਦੀ ਗਮੀ ਤਮਕ ਨਾਹੀ ਗੁਸਾ ਖੁਦੀ ਹਿਰਸੁ ਨਹੀ ਏਸੁ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੰਚਨੁ ਖਾਕੁ ਬਰਾਬਰਿ ਦੇਖੈ ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ਆਈ ਤਲਬ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਮਾਨੈ ਅਵਰ ਤਲਬ ਨਹੀ ਜਾਨੈ ॥ ਗਗਨ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਸਣਿ ਬੈਠੇ ਅਨਹਦੁ ਨਾਦੁ ਵਜਾਵੈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਾਧੂ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਕੁਰਾਨ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ੫ ॥ [ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ।

†ਹਥ ਚੁੰਮੇ।

‡ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ।

Aਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੧ (੨੬ ਨੁਵੰਬਰ ੧੯੩੯) ਨੂੰ ਛਪੇ ਟ੍ਰੈਕਟ 'ਸ਼ਰਫ ਤੇ ਬਜੀਦ' ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਢਾਹੇ ਉਤੇ ਨਿਤਰੀ ਹੋਈ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਜਲ ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕਲੋਲ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਰਸ ਰਗ ਰੱਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੋਣੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਦ੍ਰਵੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੰਵਾਰੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ, ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ, ਸੂਖਮ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨਾਲ ਨਰਮੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਨ-ਸਾਨੀ ਦਿਲ ਪੀੜਾ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜ ਪਈ: ਹੇ ਭਗਵੰਤ! ਜਗਤ ਕਿਵੇਂ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਜਿਧਰ ਦੇਖੋ ਦੁਖ ਹੀ ਦੁਖ ਹੈ*। ਹੇ ਦਾਤਾ! ਆਪਣੇ ਜਗਤ ਤੇ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰ! ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ-ਮਗਨ ਸਨ ਕਿ ਰੋਣੇ ਕੁਰਲਾਣੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੋਰ ਤ੍ਰਿਖੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਜਾਹ ਭਾਈ, ਦਿਲ ਪੀੜਾ ਦੀ ਸੱਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚ, ਕੀਰਤਨੀਏ ਰਸਾਂ ਦੇ ਰਸਿਕ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਇਨ-ਸਾਨੀ ਵੈਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗਲ ਹੈ, ਜੇ ਕੁਛ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕਰੀਏ। ਮਰਦਾਨਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰ ਲਿਆਇਆ ਕਿ ਦਾਤਾ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫੀਲ-ਬਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਖ਼ਾਤਰਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਥੀ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਹ ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਦ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ, ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ, ਪਰ ਇਨ-ਸਾਨੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਹਰਨ ਲਈ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ, ਦਰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਦਰਦੀ ਆਪ ਓਥੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਟਿਕਾਣਾ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੀ। ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ: ਭਾਈ ਪੁਰਖੋ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੇ ਹੋ?

ਮਹਾਵਤ—ਰੱਬ ਦੇ ਸਵਾਰਿਆ ਦਾਤਿਆ! ਹਾਥੀ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫੇਰ ਹਾਥੀ ਤਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ; ਇਕ ਮਰ ਗਿਆ, ਦਸ ਹੋਰ ਖਰੀਦ ਲਏਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਹੋ?

ਮਹਾਵਤ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਕ ਰੋਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਰਨੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸਾਡੇ ਤੇ ਨਾ ਟੁੱਟ ਪਵੇ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗਫ਼ਲੀ ਕਰਕੇ ਮਰਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਜ ਹਾਂ ਅਸੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਹਾਥੀ ਆਊ ਕੀ ਪਤਾ ਸਾਨੂੰ ਰਖਿਆ ਜਾਊ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਥਾਂ ਆ ਮੱਲੂ। ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਜਣੇ ਖਣੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਰਾਜੇ ਹੀ ਹਾਥੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਔਖੀਆਂ ਲੱਭਦੀਆ ਹਨ।

ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾ ਰਿਹ ਸੀ ਤੇ ਟੱਬਰ ਨਾਲ ਵਿਲਕੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਯਾਲ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਦਿਲ ਹੋਰ ਦ੍ਰਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ—ਬਚਿਓ! ਬੀਬੀਓ! ਚੁਪ ਕਰੋ ਤੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ। ਜੇ ਭਲਾ ਹਾਥੀ ਜੀਊ ਪਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਰੋਵੋ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੁਪ ਧਾਰ ਗਲ ਸੁਣੀ ਤੇ ਆਖਿਆ—ਜੀ ਫੇਰ ਤਾਂ ਹੱਸੀਏ, ਸੁਖੀ ਹੋਈਏ, ਪਰ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ! ਮੋਏ ਕਦ ਜੀਵੇ ਹਨ? ਤਦ ਆਪਦੇ ਨੈਣ ਉਚੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਨਾਦ ਹੋਇਆ:—

> ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਤਾ ਮਾਰਿ ਮਰੁ ਭਾਗੋ ਕਿਸੁ ਪਹਿ ਜਾਉ ॥ ਜਿਸ ਕੈ ਡਰਿ ਭੈ ਭਾਗੀਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਾਕੋ ਨਾਉ॥ ਮਾਰਹਿ ਰਾਖਹਿ ਏਕੁ ਤੂ ਬੀਜਉ ਨਾਹੀ ਥਾਉ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧

'ਮਾਰਹਿ ਰਾਖਹਿ ਏਕੁ ਤੂ ਬੀਜਉ ਨਾਹੀ ਥਾਉ' ਬਾਰ ਬਾਰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਨੈਣ ਮਿਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਵਤ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹਾਵਤ ਲੋਕ ਖੜੇ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਭੈ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਚੁਪ ਹਨ ਤੇ ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਵਲ ਸਾਰੇ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਬੇੜੇ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ! ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਹਨ, ਫ਼ਕੀਰ ਹਨ, ਖਬਰੇ ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰ ਹੀ ਦੇਣ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਨੈਣ ਖੁੱਲੇ। ਜਗਤ ਪੀੜਾ ਤੇ ਪਸੀਜੇ, ਨੈਣ ਜਗਤ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਸੇਜਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਓਹ ਸੇਜਲ ਨੈਣ ਦੁਖਿਆਰਿਆਂ ਵਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਸੁਹਣੀ ਰਸਨਾ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—'ਜਾਇ ਕਰ ਇਸਦੇ ਮੂਹਿ ਉਪਰ ਹੱਥ ਫੇਰਹੁ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਖਹੁ*।' ਤਦ ਆਗਯਾ ਮੰਨ ਕੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਰ ਮਹਾਵਤ

*ਨਾਨਕ ਦੁਖੀਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥'
[ਰਾ: ਵਾ: ਮਹਲਾ ੧

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਨੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਮੂੰਹੋ ਕਿਹਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਯਾਰੇ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ ਹਾਥੀ ਨੂੰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੌਤਕਹਾਰ ਖੇਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।ਹਾਥੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ਕਤਿ ਦੀ ਰੌ ਨਾਲ ਹਿੱਲ ਪਿਆ, ਆਕੜ ਲੀਤੀਓਸੁ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲਕੇ ਵਡੇ ਵਧੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਕੰਬਦਾ ਕੰਬਦਾ ਉਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ; ਕੰਨ ਪੱਖਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਿਲਾਇਓਸੁ, ਸੁੰਡ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਕੀਤੀਓਸੁ, ਸੁੰਡ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁਹਲਿਓਸੁ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣ ਦਾਤਾ ਜੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਓਸੁ। ਹਾਂ ਭਾਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾਤਾ ਹਾਥੀ! ਤੈਨੂੰ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਨੇ ਜੋ ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾਤਾ ਹੈਸੇਂ।

ਹਾਥੀ ਜੀਉ ਪਿਆ, ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਬਨ ਅਗਨੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਡ ਖਲੀ ਹੋਈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ* ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਮਨ ਪਿਆਰਾ ਹਾਥੀ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਬੀ, ਕਿ ਕਿਸ ਕਾਰਣ ਮਰਿਆ ਹੈ ਅੱਪੜ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਹਾਥੀ ਇਕ ਅਨੋਖੇ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ, ਅੱਲਾ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼, ਨੇ ਜਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅਹਿਦੀਏ ਘੱਲੇ ਗਏ ਜੋ ਕਿ ਖਬਰ ਲੈ ਆਏ ਕਿ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੈ। ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਲੋਤਰੀ ਨੇ ਬੀ ਜਾਕੇ ਡਿੱਠਾ ਤੇ ਆ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਜੀਉ ਪਿਆ ਹੈ। ਅਚੰਭਾ ਤੇ ਹੋਰ ਅਚੰਭਾ ਹੋਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉਠ ਟੁਰਿਆ। ਉਹ ਲੋਧੀ ਪਠਾਣ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਸ ਹਥੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕਸ਼ਟ ਪਾ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਫਕੀਰ ਦੁਖ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਆਪ ਆਇਆ ਤੇ ਆ ਕੇ ਹਾਥੀ ਡਿਠੋਸੁ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀਓਸੁ ਕਿ ਠੀਕ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤੇ ਤਸਲੀਮ ਕਰਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: 'ਐ ਦਰਵੇਸ਼! ਇਹ ਹਾਥੀ ਤੁਸਾਂ ਜਿਵਾਇਆ ਹੈ?' ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ:—

'ਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾ! ਮਾਰਣ ਜੀਵਾਲਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਹੈ, ਦੁਆਇ ਫਕੀਰਾਂ, ਰਹਿਮ ਅਲਾਹ ਹੈ*।'

ਪਾਤ:—ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ!ਗਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ।

ਤਾਂ ਆਪ ਬੋਲੇ: ਮਾਰਣਾ ਤੇ ਜਿਵਾਲਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੈ; ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਫਕੀਰ ਪਾਸ ਦੁਆ ਹੈ, ਨੇਕ ਕੰਮ ਲਈ ਦੁਆ ਕਰਨੀ ਫਕੀਰ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਰਹਿਮ ਬੀ ਫੁਰਮਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।ਦੁਆ ਫਕੀਰ ਦੀ ਤਾਂ ਦੁਆ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ! ਰਹਿਮ ਫੇਰ ਅੱਲਾ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਤਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੁਆ ਕਰ ਤਾਂ ਇਹ ਫਿਰ ਮਰ ਬੀ ਜਾਏ? ਮਾਰੋ ਤਾਂ? ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ। ਫੇਰ ਨੈਣ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਏ, ਮੱਥੇ ਤੇ ਵੱਟ ਜਿਹਾ ਪਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਉੱਪਰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ— "ਮਾਰੇ ਜੀਵਾਲੈ ਸੋਈ॥ ਨਾਨਕ ਏਕਸੁ ਬਿਨ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ†॥" ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਗਏ, ਹਾਥੀ ਥਿੜਕਦਾ ਨੀਂਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਆਏ, ਨੈਣ ਤ੍ਰੇਰੇ ਲੈ ਕੇ ਮਿਟ ਗਏ ਤੇ ਹਾਥੀ ਸੈਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਕੁਛ ਸਹਿਮੇ, ਕੁਛ ਚੁਪ ਛਾਈ, ਪਰ ਫੇਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੱਲ ਫੁਰੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—ਹੁਣ ਜੀਵਾਲ ਦੇਹੋ। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—ਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਹੁਣ ਇਹ ਉਠਣੋ ਤੇ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਖੇਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਫਕੀਰ ਦੀ ਦੁਆ ਤੇ ਰਹਿਮ ਅੱਲਾਹ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਅਦਬ ਲੋੜੀਏ। ਤਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਕਾਰਣ ਕੀਹ ਹੈ? ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: 'ਸੁਣੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਲੋਹਾ ਲੋਹਾ ਹੈ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਓ ਤਾਂ ਲਾਲ ਅੰਗਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਤੀ ਭਰ ਹੱਥ ਤੇ ਸਾੜੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦਾ; ਪਰ ਅੱਗ ਦਾ ਅੰਗਿਆਰ ਕੋਈ ਬਿੰਦ ਛਿਨ ਹੱਥ ਤੇ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਉਂ ਰਬ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਾਲ ਹੋਏ ਰੱਬ ਦੀ ਸੱਟੀ ਉਠਾਇ ਲੈਣ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ

---

*ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਦੋਂ ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਗ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਸੱਟੀ ਉਠਲੋਂ ਰਹੀਂ।' ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਫਕੀਰ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣੇ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਏ ਲੋਹੇ ਵਾਂਙੂ ਅਲੂਹੀਅਤ ਨਾਲ ਉਹ ਰੱਬ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਤੋਂ ਫੇਰ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਰਬੀਅਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਵੇ।

ਤਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਨਜ਼ਾਮ* ਨਾਮੇ ਫਕੀਰ ਸੀ, ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: 'ਦਰਵੇਸ਼ ਕਾਮਲ ਹੈ। ਠੀਕ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਆਪਣੇ ਪਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਗਲ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਉਲਟਾਉਂਦਾ'। ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਅਤਿ ਕਰੜਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਰਮ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਆਖਣ ਲਗਾ–'ਹੇ ਦਰਵੇਸ਼! ਕੁਛ ਕਬੂਲ ਕਰ।' ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ–'ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਹੋਰ ਭੁੱਖਾਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਤਲਬ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ; 'ਇਕ ਮੌਲਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਤਲਬ ਹੈ†'। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤਦ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰਨ ਫਕੀਰ ਹੈ। ਜੋ ਫਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਡਿੱਠਸੁ ਤੇ ਤਸਲੀਮ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਓਥੇ ਰਵਦੇ ਰਹੇ‡।

—o—

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

†ਨਾਨਕ ਭੁਖ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਬਿਆ ਬੇਪਰਵਾਹੀ।
ਅਸਾਂ ਤਲਬ ਦੀਦਾਰ ਕੀ ਬਿਆ ਤਲਬ ਨ ਕਾਈ। [ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

‡ਇਸ ਟਿੱਲੇ ਪਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰੀ ਚਰਨ ਪਾਦੁਕਾ ਹਨ। ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਬੀ ਇਥੇ ਟਿਕੇ ਹਨ।

੪. ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ।

ਸੂਚਨਾ–ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹੱਟੀ ਛੋੜਕੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਦੇ ਉਦਿਆਨ ਛੱਡਕੇ ਸੁਲਤਾਨ ਵਿੰਡ ਦੇ ਕੋਲ ਵਾਰ ਬੇਰੀਆਂ ਦੀ ਝਿੜੀ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੈ, ਟਿਕਦੇ ਸੈਦ ਪੁਰ ਸੰਡਿਆਲੀ ਜਾ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਕੇ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਨ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ। ਪਰ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਪਹਿਲੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਏਥੋਂ ਹੈ–ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ, ਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਏਥੇ ਐਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ

ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਉਦਾਸੀ ਕੀਤੀ ਪੂਰਬ ਕੀ, ਤਿਤੁ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲਿ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਥਾ, ਤਦਹੂੰ ਕੁ ਪਉਣ ਅਹਾਰੁ ਕੀਆ। ਪਹਿਰਾਵਾ ਬਾਬੇ ਕਾ–ਇਕ ਬਸਤੁਰੁ ਅੰਬੋਆ*, ਏਕ ਬਸਤਰ ਚਿੱਟਾ; ਏਕ ਪੈਰ ਜੁਤੀ, ਏਕ ਪੈਰੁ ਖੰਉਸ†, ਗਲਿ ਕਫਨੀ, ਸਿਰ ਟੋਪੀ ਕਲੰਦਰੀ, ਮਾਲਾ ਹਡਾ ਕੀ, ਮੱਥੇ ਤਿਲਕੁ ਕੇਸਰ ਕਾ।

ਇਹ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾ ਦਾ ਰਲਵਾਂ ਤੇ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਰਕਮਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਜਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਪਈਆਂ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸੁਨ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਦੁਇ ਵੇਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਕਿਸੇ ਵੇਸ ਭੇਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਮ ਸਾਂਝੇ ਭੇਖ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਹਾਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਸ ਵਿਚ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਅਜੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਸ਼ੇਖ ਬਜੀਦ ਮਿਲਿਆ ਸਖਪਾਲ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਉਂ ਹੈ–

੧੮. ਸ਼ੇਖ ਬਜੀਦ ਸੱਯਦ‡।

ਇਥੋਂ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੁੜੇ, ਦਿੱਲੀਓਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ। ਭੇਖ ਅਜਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਮਤ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਬੈਠਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਠ ਗਏ। ਦੂਰ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਗੌਰ ਸਾਏਦਾਰ ਰੁੱਖ ਸੀ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਪਾਲਕੀ ਆ ਠਹਿਰੀ, ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਇਕ ਜਲ ਜਲੌ ਵਾਲਾ ਪੀਰ ਸੀ। ਛੇ ਕਹਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪਾਲਕੀ ਚਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੀਰ ਜੀ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਸ ਸੁਖਪਾਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬਜੀਦ|| ਸੀ।

ਪਾਲਕੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਆਪ ਟਹਿਲਣ ਲਗਾ ਤੇ ਕਹਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਛਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਆਪ ਲੇਟ ਗਏ ਤਦ ਕੁਝ ਕਹਾਰ ਤਾਂ ਘੁੱਟਣ ਦੱਬਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਕੁਛ ਪੱਖਾ ਕਰਨ ਲਗ ਗਏ, ਇਕ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਖੂਹ ਨੂੰ ਗਿਆ। ਤਦ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ–'ਕਿਉਂ ਭਲਾ, ਜੀਓ ਜੀ! ਖੁਦਾ ਇਕ ਹੈ ਕਿ ਦੋ?' ਬਾਬੇ ਹੱਸਕੇ ਆਖਿਆ: ਖੁਦਾ ਇਕ ਹੈ ਮਰਦਾਨਿਆ! ਤਦ ਮਰਦਾਨੇ ਕਿਹਾ: ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਇਆ ਕਿਸਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਚੱਕਕੇ ਲਿਆਏ ਕਿਸਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਇਹ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਓਹ

---

*ਇਹ ਇਕ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਜਵਰਦੀ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਨਿਕਲੇ ਅੰਬ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਬੂਆ ਨਾਮ ਪਿਆ।

†ਖੜਾਵਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਖੂਟੀ ਪਊਆ।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ, ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੧ (੨੬ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੯) ਨੂੰ ਛਪੇ ਟ੍ਰੈਕਟ 'ਸਰਫ ਤੇ ਬਜੀਦ' ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

||ਬਜੀਦ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਅਰਬੀ ਪਦ ਬਾਯਜ਼ੀਦ। ਏਹ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ ਫਕੀਰ ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਈਰਾਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਜ਼ੀ ਦਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਛੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਯਾਦ ਹਨ। ਇਹ ਬਜੀਦ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫਕੀਰ ਸੀ ਅਜੇ ਖੋਜ ਤਲਬ ਬਾਤ ਹੈ।

ਟੁਰਕੇ ਆਏ ਹਨ ਨਾਲੇ ਓਹ ਘੁੱਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਹੋਰ ਕੰਮ ਬੀ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਭਾਈ! ਤੁਰਨ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਤੁਰਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ, ਤੁਰਕੇ ਭੁੱਖ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਰੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੈਠੇ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,ਭੁੱਖ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਥੋੜਾ ਖਾਣ ਤਾਂ ਤਾਣ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਸਰੀਰ ਛੇਤੀ ਥੱਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਧੇਰਾ ਖਾਣ ਤਾਂ ਨਰੋਏ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਭੀ ਸਰੀਰ ਛੇਤੀ ਥੱਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। 'ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਨਾ ਮਰੇ ਤੇ ਬੈਠੜਾ ਮਰ ਜਾਇ।'

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਰ ਜੀਓ ਜੀ. ਸੁਖਪਾਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਨਾ,ਕਿ ਥੱਕਾਂ ਨਾ? ਹੁਣ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਥੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਘੁਟਾਂਵਦਾ ਹੈ ਪਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ--ਮਰਦਾ-ਨਿਆਂ! ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੋ ਥਕਾਨ ਹਨ, ਘੁਟਾਵੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੀਹ ਕਰੇ, ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਤਪ ਕੀਤੇ, ਹੱਠ ਕੀਤੇ,ਰਾਤਾਂਜਾਗੇ,ਪਾਲੇ ਸਹਾਰੇ,ਕੱਕਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਤੇ, ਤੀਰਥ ਹੱਜ ਕੀਤੇ; ਜੋ ਸਿਧੀਆਂ ਕਰਾ-ਮਾਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ, ਸੋ ਥੱਕ ਗਏ*। ਹੁਣ ਤਪਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਿਲੇ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਥਕਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਹਰੇ ਥਕਾਨ ਹੈਨ, ਘੁਟਵਾਵੇ ਨਾ ਵਿਚਾਰਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇ? (ਹੱਸ ਪਏ)।

ਮਰਦਾਨਾ-ਫਿਰ ਜੀ ਇਹ ਕੀ ਗਲ ਹੋਈ ਕਿਏਥੇ ਕੋਈ ਸੁਖੀਹੈ,ਕੋਈ ਦੁਖੀ ਹੈ,ਇਸਦਾਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਾਰਨ ਕਰਤਾ ਜਾਣੇ।ਕਾਰਣਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਉਹ ਆਪ ਹੈ। ਪਰ ਦੇਹਧਾਰੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਰਮ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਬੁਰਾ। ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸ-ਕਾਰ ਅੰਦਰ ਅੰਕਿਆ ਜਾਂਦਾਹੈ,ਉਸ ਮੂਜਬ ਸੁਭਾਉ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੁਭਾਉ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ,ਫੇਰ ਜੋ ਬੀਜੋ ਸੋ ਉਗਦਾ ਹੈ, ਪੀੜ ਬੀਜੋ ਪੀੜ ਉਗੇਗੀ, ਸੁਖ ਬੀਜੋ ਸੁਖ। ਸੋ ਬੀਜਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਕਰਮੀਂ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।ਜੋ ਤਪ ਹਠ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਰਾਜਭਾਗ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਰਾਜ ਭਾਗ ਪਾਕੇ ਫੇਰ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚ ਤੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸੁਭਾਵ ਜੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਾਧਿਆ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤਪੋਂ ਰਾਜ ਤੇ ਰਾਜੋਂ ਨਰਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ*।

ਮਰਦਾਨਾ--ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਕਦੇ ਮਿਟਦੇ ਬੀ ਹੈਨ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ--ਕਰਮ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਅੰਦਰ ਪੱਕੇਬੈਠਦੇ ਹਨ।ਕਰਮ ਦੇ ਪਏ ਰੇਖ ਤੇ ਲੇਖ ਮਿਟਦੇ ਨਹੀਂ†, ਪਰ ਸੱਜਣਾ! ਕਰਮ ਜੀਵ ਨੇ ਦੇਹ ਧਾਰਕੇ ਕੀਤੇ ਹੈਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ੈ ਆਦਿ ਰਖਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾਅੰਤ ਬੀ ਹੈ। ਸੋ ਕਰਮ ਮਿਟਦੇ ਬੀ ਹੈਨ,ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਲਾਣ ਨਾਲ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ‡। ਤਿਵੇਂ ਸਾਂਈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਰਮ। ਜੇ ਬੰਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਵੇ,ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਰਖੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਪਈਆਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਕਾਰੀ ਰੇਖਾਂ ਧੋ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ()। ਸੁਖ,ਦੁਖ,ਦੇਹ,ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ,ਪਰ ਮੁਕਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਨਦਰ ਉਤੇ ਹੈ[]। ਨਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨਦਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹੈਨ। ਨਦਰ ਨੂੰ ਕੌਣ ਖਿੱਚ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਨਦਰੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲਗਨ ਖਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਬੀ ਜਾ

---

*ਜੋ ਵਾਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਿਲਾਸ ਨਾਲ ਆਖੇ. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਹੈ:-

ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਤਪੀਏ ਪਾਲੇ ਸਹਿਆ ਡੰਗੁ ॥
ਤਬ ਕੇ ਥਕੇ ਨਾਨਕਾ ਅਬੇ ਮੰਡਾਵਨਿ ਅੰਗੁ ॥

*ਦਾਨੰ ਪਰਾ ਪੂਰਬੇਣ ਭੁੰਚੰਤੇ ਮਹੀਪਤੇ ॥
ਬਿਪਰੀਤਿ ਬੁਧੰ ਮਾਰਤ ਲੋਕਹ ਨਾਨਕ ਚਿਰੰਕਾਲ ਦੁਖ ਭੋਗਤੇ ॥ ੨੪ ॥ [ਸ: ਸਹਸ: ਮ: ੫

†ਕਰਮਾ ਉਪਰਿ ਨਿਬੜੈ ਜੇ ਲੋਚੈ ਸਭ ਕੋਇ ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੧

‡ਲੱਕਾਂ ਮਤ ਕੋ ਫਕੜਿ ਪਾਇ ॥ ਲਖ ਮੜਿਆ ਕਰਿ ਏਕਠੇ ਏਕ ਰਤੀ ਲੇ ਭਾਹਿ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧

()ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸੁਣਿ ਸਭਨਾ ਨ ਕਰਿ ਦਾਨੁ ॥ ਜਨਮ ਕਰਮ ਮਲੁ ਉਤਰੈ ਮਨ ਤੇ ਜਾਇ ਗੁਮਾਨੁ ॥ [ਬਾ: ਮਾਹਾ ਮਾਝ ਮ: ੫

[]ਕਰਮੀ ਆਵੈ ਕਪੜਾ ਨਦਰੀ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ।' ਪ੍ਰੇਮ -ਅਣਦਿੱਸਦੇ ਰਬ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ- ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ,ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਹਰ ਉਸ ਦੀ ਸ੍ਵਛੰਦ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਹ ਇਹ ਹੈ: ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਪਯਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਲਗਦੇ ਤਾਣ ਸ਼ੁਭਕਰਮ ਕਰਨੇ,ਨੇਕੀ ਕਰਣੀ, ਭਲਿਆਈ ਵੰਡਣੀ, ਬਦੀ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚਣਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,ਉਹ ਸਵਾਲ਼ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਰੇਖ ਤੇ ਲੇਖ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਮਿਟਦੇ,ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਹ ਮਿਟਦੇ ਬੀ ਹੈਨ। ਕਰਮ ਜੀਵ ਨੇ ਦੇਹ ਧਾਰਕੇ ਕੀਤੇ ਹੈਨ, ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਮ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਹ ਦਿਤੀ ? ਸੋ ਕਰਮ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ* । ਫਿਰ ਜੀਵ ਹਦਬੰਦੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ, ਕਰਮ ਤਾਂਤੇ ਅਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਆਦਿ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਦਾ ਅੰਤ ਹੈ ਤੇ ਮਿਤ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਲਈ ਮੁੱਕਣਾ ਹੈ। ਮੁੱਕਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮ ਤਾਂ ਜੀਵ ਸ਼ੁਭ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੁਭਕਰਮਾਂ ਦੇਸੰਸਕਾਰ ਹੋਰ ਨਾ ਵਧਣ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕਰਮ† ਸਤਿਸੰਗ‡ ਕਰੇ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਰਚੇ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੇ[]। ਇਉਂ ਕਰਤਾਰ ਤੇ ਜਾ ਮਨ ਟਿਕੇਗਾ। ਉਸ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਮਨ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇਗੀ। ਅੱਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਗਿਆਂ ਪਾਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆਂ ਨਿੱਘ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਵਿਛੁੜੀਦਾ ਹੈ, ਦੂਰ ਜਾ ਪਈਦਾ ਹੈ। ਭਲੇ ਕਰਕੇ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਨੇੜੇ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਸਹਜ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਬਣਕੇ ਟਿਕਜਾਵੇ। ਯਾਦ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਯਾਦ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਟਿਕਣਾ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਰਖੀਦਾਹੈ-'ਹੈਹਜੂਰਿ ਹਾਜਰੁ ਅਰਦਾਸਿ॥ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਸਾਚੁ ਕਰਤੇ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ॥'

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

ਐਉਂ ਮਿਟ ਬੀ ਜਾਂਦੇਹਨ ਕਰਮ ਤੇ ਕਰਮਾਂਦੇਫਲ।

—o—

ਸੂਚਨਾ-ਇਹੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਹੋਕੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁ: ਪੁ: ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੪ ਮੁਤਾਬਕ ਨੂਵੰਬਰ ੧੯੨੨ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

ਸੁਖਪਾਲੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਵੇ
ਸ਼ੇਖ ਵਜੀਦ ਸਿਆਣਾ,
ਰੁੱਖ ਇਕ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਆਕੇ
ਕੀਤਾ ਓਸ ਟਿਕਾਣਾ!
ਦਰੀ ਵਿਛੀ ਉਹ ਲੰਮਾਂ ਪੈਗਯਾ,
ਚੁਕ ਕੇ ਜੋ ਸਨ ਲਯਾਏ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਹੁਣ
ਮੁਠੀਆਂ ਉਹ ਭਰਵਾਏ।

ਕੋਈ ਦੱਬੇ ਕੋਈ ਘੁੱਟੇ,
ਕੋਈ ਮੁਕੀਆਂ ਮਾਰੇ
ਪੱਖਾ ਲੈਕੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ
ਠੰਢੀ ਪੌਣ ਝੁਲਾਰੇ!
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤਦੋ ਜਾ ਰਹੇ
ਜਗਤ ਤਾਰਨੇ ਤਾਂਈਂ
ਮਰਦਾਨਾ ਸੀ ਨਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ
ਕੰਧ ਰਬਾਬ ਚਵਾਈ।

---

*ਜਬ ਕਛੁ ਨ ਸੀਓ ਤਬ ਕਿਆ ਕਰਤਾ ਕਵਨ ਕਰਮ ਕਰਿ ਆਇਆ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫

†ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫

‡ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਖਾਈ ਪਰਮ ਗਤੇ॥ [ਮਲਾ ਨਵਿ.

[]ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ॥ [ਜਾਉ: ਸੁਖ:

ਮਰਦਾਨੇ ਹਸ ਕਿਹਾ–"ਗੁਰੂ ਜੀ!
ਇਹ ਕੀ ਅਚਰਜ ਹੋਈ,
"ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਡੋਲੇ ਆਯਾ,
ਚੜ੍ਹੀ ਥਕਾਨ ਨ ਕੋਈ।
"ਨਾਲੇ ਪਿਆ ਘੁਟੀਏ ਦਬੀਏ,
ਜਿਉਂ ਥਕ ਕੇ ਹੈ ਆਯਾ,
"ਪੱਖੇ ਝੱਲੀਏ, ਸੇਵਾ ਹੋਵੇ,
ਇਹ ਕੀ ਉਲਟੀ ਮਾਯਾ?
"ਜੋ ਟੁਰਕੇ ਤੇ ਚਾਕੇ ਲਜਾਏ
ਉਹ ਮੁੜ ਸੇਵਾ ਲਾਏ!
"ਜੋ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸੁਖਪਾਲੇ ਆਯਾ
ਉਹ ਸੇਵਜਾ ਹੈ ਜਾਏ।"
ਗੁਰੂ ਕਹਿਆ: "ਇਹ ਤਪੀਆ ਹੈਵੇ
ਤਪ ਕਰਦਾ ਥਕ ਗਇਆ,

"ਉਸ ਥਕਾਨ ਉਤਰਾਵਨ ਕਾਰਨ,
ਹੈ ਘੁਟੀਜ ਇਹ ਰਹਿਆ,
"ਹੁਣ ਥਕਾਨ ਹੈ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦਾ,
ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਰਦਮ ਰਹਿੰਦਾ!
"ਪੂਰਬਲੇ ਤੇ ਹੁਣ ਦੇ, ਸੱਜਣਾਂ!
ਦੋ ਥਕਾਨ ਦੁਖ ਸਹਿੰਦਾ!
"ਤਪੋਂ ਰਾਜ ਤੇ ਨਰਕ ਰਾਜ ਤੋਂ,
ਨਾਂਗੇ ਦੁਨੀਆਂ ਆਈਏ,
"ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਮੀ ਅਪਣੀ ਮਿਲਦਾ,
ਮੁਕਤਿ ਨਾਮ ਲਿਵ ਲਾਈਏ।"
ਸੁਣ ਮਰਦਾਨਾਂ ਚਰਨੀ ਢੱਠਾ,
"ਧੰਨ ਧੰਨ" ਮੁਖ ਗਾਵੇ,
ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਹਣਾ ਜਗ ਤਾਰਣਹਿਤ
ਟੁਰ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਜਾਵੇ!

ਸੂਚਨਾ–ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੈਂਡੇ ਪੈਕੇ ਅਨੇਕ ਥਾਈਂ ਠਹਿਰਦੇ ਗੋਰਖ ਮਤੇ ਆ ਨਿਕਲੇ।

੧੯. ਅਰਸ਼ੀ ਜੋਤਿ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਮਤਾ* ।

੧.

ਨਦੀ 'ਬੱਝ' ਦੀ ਆਈ ਗੁਸਾਈਂ ਮੇਰੇ!
ਧੱਕ ਏਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਸਾਈਆਂ!
ਸਾਡੇ ਫੇੜਿਆਂ ਵਲ ਨਾ ਤੱਕ ਸਾਈਆਂ!
ਸਾਨੂੰ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁਚਾ ਸਾਂਈਆਂ!
ਕੋਈ ਘੁੱਟ ਅਗੰਮ ਦੀ ਚੜ੍ਹੀ ਅੰਦਰ
ਜ਼ੋਰ ਥੱਕਿਆਂ ਆਪਣਾ ਲਾ ਸਾਈਆਂ!
ਕਰਮ ਬੁਰੇ, ਪਰ ਕਰਮ ਕਰ ਆਪਣਾ ਤੂੰ,
ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੱਝੀਆਂ ਦੇਹ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸਾਈਆਂ!

ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ, ਦਿਨ ਦਾ ਰਾਜਾ ਪੱਛੋਂ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਧਰਤੀ ਵਲ ਛੇਕੜਲੀਆਂ ਤੇ ਹਸਰਤ ਭਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਿਨ ਦੇ ਅਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪਹੁ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਕ ਚਿੱਟਾ ਚਿੱਟਾ ਚਾਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੰਝ ਪਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਬਨ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਛ ਵਸੋਂ ਜੇਹੀ ਬੀ ਪਰੇ ਪਈ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਵੱਸੋਂ ਕਾਹਦੀ? ਨਾ ਨਿੱਕਾ ਹੈ ਨਾ ਨਿਆਣਾ, ਨਾ ਸੁਆਣੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸੁਆਮੀ। ਝੁੰਗੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਟੀਆ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਆਸਣ ਹਨ, ਧੂਣੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਥੜੇ ਹਨ।

ਦੂਰ ਸਾਰੇ ਇਕ ਪਿੱਪਲ ਹੈ, ਦੁਆਲੇ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣਾ ਕੱਚਾ ਜਿਹਾ ਥੜਾ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਖੜਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੱਤੇ ਸੁੱਕੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਹੈਂ 'ਕੋਈ'? ਹਾਂ ਕੋਈ ਕਹਿਣਾ ਬੇਅਦਬੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਓਹ ਆਪ ਵਿਚ 'ਕੋਈ ਆਯਾ ਹੈ' ਹੀ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਉਜਾੜ ਖੇੜੇ ਵਲੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਦਿਲ ਢੱਠੇ ਸਿਰ ਸੱਟੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ 'ਕੋਈ'

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਿਮ (੨ ਨੁਵੰਬਰ ੧੯੩੩) ਕੱਤਕ ਦੀ ੧੭ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੫ ਤੇ ਬਿ: ੧੯੯੦ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਕੇ ਖੜੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਕੁਛ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ ਉਪਰਲੇ ਛੰਦ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਲ-ਪੀੜਾ ਦੀ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਸੁਣਕੇ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਅਰਸ਼ੀ 'ਕੋਈ' ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ:-

ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਜਦੋਂ ਮਨ 'ਬੱਝ' ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਰਣ ਲੱਭੀਏ, ਉਸ ਕਾਰਨ ਦਾ ਹੀਜ ਪਿਆਜ ਫੋਲੀਏ ਤੇ ਪੜਤਾਲੀਏ! ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਦੇ ਤੱਕੜ ਤੇ ਤੋਲੀਏ। ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਲ ਚੁਕਿਆਂ ਹੀ ਕਈ ਵੇਰ ਬੱਝ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕਦੇ ਐਉਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਬਣਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ-ਫੇਰ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਅਗੰਮ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹੀ ਫੇੜਿਆਂ ਦੇ-ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਲੁਕ ਗਏ ਪਰ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ-ਨਿਸ਼ਾਂਨ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉੱਗਰ ਉੱਗਰਕੇ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਅਜ ਦੇ, ਚਾਹੇ ਕਲ ਦੇ ਤੇ ਚਾਹੇ ਪਿਛਲੇ ਪਿਛਲੇਰੇ। ਇਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ ਨਾਮ, ਕੀਰਤਨ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਅਰਦਾਸ, ਸਤਿਸੰਗ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਾਵੇ ਨਦੀਆਂ, ਬਨਾਂ, ਨਹਿਰਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਨਾਦ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਉਮਾਹ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਇਕ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਸੁਰੇ ਰਾਗ, ਇਸ਼ਨਾਨ। ਹਾਂ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਚਾਉ ਉਮਾਹ ਦੇ ਖੇੜੇ ਦੀ ਛੁਹ ਲੈਕੇ ਖਿੜ ਜਾਣਾ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਬਾਬ ਕੀ ਵਰਤੀ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਤੂੰ ਕਿਤੋਂ ਅਨਾਦਰ ਲਿਆ ਹੈ? ਓਥੇ ਤੂੰ ਅਗੋਂ ਅਨਾਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ 'ਹਊ ਪਰੇ' ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਸੋ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ 'ਨਾ ਜਰੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ' ਤੇ 'ਨਾ ਸੱਟੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ' ਨਿਜ ਅਪਮਾਨ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੱਪੀ ਗਈ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਇਸ 'ਕਾਰਣ ਵਲ' ਰੁਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚੇਤੇ ਨੇ ਸਹਾਯਤਾ ਨਹੀ ਕੀਤੀ। ਸੋ ਮਲਕੜੇ ਤੇਰੀ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਖਿੜੀ ਸੁਰਤ ਦਬ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੇ ਹੀ ਖੇੜਾ ਦੂਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਆਖੀ ਨੂੰ। ਈਹਾ ਗਲ ਹੋਈ ਨੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਕਿਵੇਂ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਸਾਰੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਅੰਗਾਰੀ ਅੱਗ ਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਦੋ ਲੱਕੜਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਾ ਅੰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਨਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਤੀਤ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਮਿੱਠਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕੂੰਦੇ। ਝਿੜਕ ਝਿੜਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਭੁੱਖੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ, ਪਦਾਰਥ ਬੀ ਪਾਸ ਪਏ ਹੈਨੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਚੰਗਾ, ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਖਾਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਸਤ ਓਪਰਾ ਅਤੀਤ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੱਪ ਆਟੇ ਦੀ ਤਾਂ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਫੇਰ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਇਹੋ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਤੇ ਸੋਧਣ ਚੜ੍ਹੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਦੁੱਖ ਕਿਉਂ ਮੰਨਿਆਂ। ਦੁਖ ਅੰਦਰ ਵਾੜਿਆ ਤਾਂ 'ਬੱਝ' ਪਈ, 'ਬੱਝ' ਪਈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਗਿਆ, ਨਾਮ ਗਿਆ ਤਾਂ ਖੇੜਾ ਗਿਆ, ਖੇੜਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ? ਨਿਰਾ ਬਲਣਾ*। ਜਿਵੇਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਦੇ ਬਲਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਅੰਨ ਦੇ ਬਲਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਬਲਣਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਜ੍ਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਪਰਬਤ ਬੋਲਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ! ਨਿਰਾ ਬਲਣਾ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ,ਹੱਥ ਲਾਓ ਤਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿੱਘੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਹੈ ਨਾ ਨਿੱਘ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਪਰ ਨਿਰਾ ਬਲਣਾ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਬਲਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਰੀਰੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਨਿੱਘ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੱਗ ਬੁਝ ਗਈ,ਜੀਵਨ ਫੇਰ ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। ਬ੍ਰਿਛ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਮੂਲੀ ਜੀਵਨ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਲਣਾ ਹੈ, ਹੋਇਆ ਜੁ ਬਲਣੇ ਦੇ ਆਸਰੇ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਗ ਆਉ ਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

---

*ਐਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਗ, ਸੇਕ ਯਾ ਨਿੱਘ ਉਪਜ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਸੋ ਜੇ ਜੀਵ ਉਸ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਖਿੜਦਾਹੈ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਨਹੀਂ ਖਿੜਦਾ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਬਲਦਾ ਹੈ* । ਇਹ ਖੇੜੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਮਰ ਖੇੜੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਜੀਏ ਕਿ ਮਰੇ, ਖੇੜੇ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਖੇੜਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਅਸਲੀ ਰੱਬੀ ਖੇੜੇ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ, ਏਥੇ ਓਥੇ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਮਰਦਾਨੇ ! ਸਾਂਈਂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਰਹਿਣਾ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਹੈ† ।

ਮਰਦਾਨਾ–ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਸੋਝੀ ਨੂੰ, ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਆਖੀ ਨੂੰ । ਡੂੰਮ ਕਦ ਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਸਮਝਿਆ ਬੀ ਸੂ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਪੈਰ ਤਿਲਕ ਜਾਂਦੇ ਸੂ । ਤੇਰੇ ਬਚਨ ਹੀ ਅਮਰ ਖੇੜੇ ਹਨ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਹਾਵੇ ਰਾਗ ਹਨ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਖਿੜ ਆਇਆ ਹਾਂ; ਨੈਣ ਖੁੱਲ ਆਏ ਹਨ, ਲਹੂ ਗੇੜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਰ ਸਰਰ ਕਰ ਉਠਿਆ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਤਾਰ ਤਰੱਬ੍ਰਕ ਉੱਠੀ ਹੈ, ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਦੇ । 'ਸਤਿ ਸੁਹਾਣ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚ ਉ' ਤੁਸਾਂ ਕਿੰਨੀ ਵੇਰੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਲ੍ਹੜ ਦੇ ਲੜ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ ਇਹ ਨੁਕਤਾ। (ਠੰਡੇ ਸਾਹ ਤੇ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਲੈਕੇ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਇਹ ਕੀਹ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨ ਦੀ ਦਰੇੜ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸੁਖਹੋਣ ਲਗਦਾਹੈ, ਸਗੋਂ ਠੰਡੇ ਸਾਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ !

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੁਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਪਣੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਨਾਲ ਚਾਉ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਉ ਜਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਨਾ ਜਰ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਭੁੱਲਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ ਫਲ 'ਬੱਝ' ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਘੁੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੱਪੇ ਆਵੇ ਵਾਂਙੂ ਘੁੱਟਿਆ ਮਨ ਆਪੇ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁਰਤੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ'ਬੱਝ'ਖੁੱਲ੍ਹੇ,ਨਾਮ ਦੀ ਅਮਰੀ ਰੌ ਰੁਮਕੇ ਤੇ ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਮੋੜੇ ਪੈਣ. ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਰ-ਦਾਨਿਆਂ ! ਸੁਰਤ ਮਾਨੋਂ ਪਰਬਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਓਹ ਠੰਡੇ ਸਾਹ ਸੁਖ ਦੇ ਤੇ ਮੁੜਐ ਠੰਡ ਵਰਤਣ ਦੇ ਸਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਅੰਦਰ ਸਹੂਲਤ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਫੇਰ ਖੇੜੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੌ ਸਾਫ ਟਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਵਧਾਨ ਰਿਹਾ ਕਰ* ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸਾਵਧਾਨ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਰਖ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਡੂੰਮ ਤਾਂ ਓਧਰੇ 'ਬੱਝ' ਵਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵੇਖ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੁਣੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣੇ ਫੁਰ ਪਈ ਹੈ ਫੇਰ ਸੋਚ ਕਿ ਰਾਤ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਠੰਡ ਹੈ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਸੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਦੇ ਤਾਂ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੀ ਨੈਂ ਨੂੰ ਤਰਿਆ ਬੀ ਕਰ। ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਹੋੜਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ, ਆ ਜਾ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਘਰ, ਤੱਕ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਰੋਕ, ਲੈ ਨਾਮ ਸਾਂਈਂ ਦਾ । ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸਨਾ ਪਰ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾ†, ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਹੀ ਆਜਾ, ਹਾਂ ਟਿਕ ਜਾ, ਆਪੇ ਵਿਚ । ਦੇਖ ਹੁਣ ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈਂ ਸੋ ਸਾਂਈਂ ਦੀ 'ਹੈ' ਨਾਲ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੇਹ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਹੋੜ ਦੇਹ, ਹੰਭਲਾ ਮਾਰ, ਰਾਤ ਆਪੇ ਬੀਤ ਜਾਏਗੀ । ਇਹ ਹੈ 'ਮੇਲਾ', ਇਹ ਹੈ 'ਜੋਗ ਸਾਈਂ ਨਾਲ', ਇਹ ਹੈ 'ਸਿਦਕ ਯਕੀਨ ਰੱਬ ਵਿਚ'—'ਗਲ ਚੰਬੜ' ਸਾਂਈਂ ਜੀ ਨਾਲ‡ । ਸੋ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਹੈ ਰਾਤ ਦਾ। ਰਦੇ ਤਾਂ ਫਿਕਰ ਛੱਡਕੇ ਟਿਕਾਉ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਦੇਖ ਕਿ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਕੀਹ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਕਰ, ਮਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਨਾਲ ਅਕਲਾਂ ਦੂੜਾ ਤੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ! ਪਰ ਇਕ ਤਾਂ ਨਾਮ ਨਾਂ

---

*ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:—

ਬਿਨ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਜੀਵਨੁ ਬਲਨਾ ਸਰਪ ਜੈਸੇ ਆਰਜਾਰੀ ॥ [ਟੋ: ਮ: ੫

†ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ

*ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ 'ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ।

†ਅੰਤਰਿ ਵਸੈ ਨ ਬਾਹਰਿ ਜਾਇ॥ [ਮੁ: ਮ: ੧

‡ਇਕ ਭਾਇ ਇਕ ਮਨਿ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮ ਮੇਲੀਆ ॥ [ਬਿਲਾ: ਮ: ੧

ਛੱਡੀਂ, ਦੂਜੇ ਤੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਤਾਂ ਤਾਂ ਖੇੜਾ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਬਚਿਆ ਰਹੂ।ਜੇਤੂੰ ਨਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋਇਓਂ, ਕ੍ਰੁੱਝਿਓਂ ਯਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਬਫਾਇਓਂ ਹੁੰਕਾਰਿਓਂ ਤੇ ਪਾਟਿਓਂ ਤਾ ਖੇੜਾ ਟੁਰ ਜਾਏਗਾ; ਨਾਮ ਦੀ ਰੌ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਜਾਂ ਅਤਿ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਏਗੀ, ਫੇਰ ਸੁਰਤ ਵਿਚ 'ਬੱਝ'' ਆ ਜਾਏਗੀ। ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਦਖੀ ਹੋ ਆਖੇਂਗਾ,'ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੀਤ ਗਈ ਮਾਰੀ, ਦਿਨੇ ਦੁੱਖ, ਰਾਤੀਂ ਦੁੱਖ, ਸੰਸਾਰ ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਦੁੱਖ ਹੈ ਏਥੇ ? ਹਾਇ ਦੁੱਖ' !

ਮਰਦਾਨਾ—ਤੇ ਭਲਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਮਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਟਿਕ ਗਿਆ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕੇ, ਫੇਰ ਜੋ ਲੋੜ ਕਿ ਥੋੜ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੀ ਓਹ ਪੂਰੀ ਆਪੇ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬਹੁਤੀ ਵੇਰ। ਪਰ ਜੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਰਤ ਦਾ(ਰੂਹਾਨੀ)ਖੇੜਾ ਤਾਂ ਬਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਨਾਮ ਤੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਤਾਰ ਤਾਂ ਤੁਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਨਾ। ਓਹ ਜੋ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਪੁੱਗਣਾ ਸੀ ਓਹ ਤਾਂ ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਰਿਹਾ।ਉਹ ਤਾਂ ਅਕਲਾਂ ਨਾਲ ਬੀ ਕਦੇ ਪੁੱਗਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਗਦਾ। ਇਸ ਅੰਦਰੋਂ ਮਿਲੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਜੇ ਭਲਾ ਨਾ ਪੁੱਗਾ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਿੰਦ ਕਣੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ। ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਉਹ ਪੁੱਗੇ ਹੀ ਤਾਂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੱਗਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਨਾ ਹੋਈ ਇਹ ਤਾਂ ਵਟਾਦਰਾ ਤੇ ਸੌਦਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਫੇਰ ਅਕਲ ਤੇ ਉੱਦਮ ਨਾ ਵਰਤੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਫੇਰ ਤੂੰ ਉਹੋ ਲੱਲ੍ਹੀ ਲਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਸੁੱਤੀਆਂ ਸੁਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।ਅਕਲ ਵਰਤੋ ਉੱਦਮ ਕਰੋ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੋ ? ਮੂਰਖਤਾ ਤੇ ਆਲਸ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਲਾਹੇ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੁਰਤੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਗਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਟਿਕਾਉ ਦੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਆਤਮ ਚਾਉ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਯਾ ਜੋ ਅੰਦਰ ਖੇੜਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ*, ਓਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਸ ਆਪਣੀ ਸਿਰ ਬੀਤੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੋਚ ਕਿ ਉੱਦਮ ਤੇ ਅਕਲ ਨੂੰ ਤੂੰ ਵਰਤ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਬਣਿਆਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਗੋਂ ਨਾਮ ਤੇ ਖੇੜਾ ਗੁਵਾ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਉੱਦਮ ਤੇ ਅਕਲ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਖੇੜਾ ਗੁਵਾ ਲੈਣਾ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਕਲ ਉੱਦਮ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾ, ਪਰ ਖੇੜਾ ਸੰਭਾਲੀਂ। ਜੇ ਖੇੜਾ ਨਾ ਗੁਆਚਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈਂ ਅਮਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ। ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਕਰ ਕਿ ਜਿਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਿਆ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਪਰ ਖੇੜੇ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਜੋ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਉਹ ਰਹੇਗਾ। ਜੇ ਅਕਲ ਤੇ ਉੱਦਮ ਦੀ ਦੌੜ ਮੁੱਕ ਗਈ ਹੋਈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ, ਖੇੜੇ ਦੇ ਘਰ ਖਿੜ ਤੇ ਬਹਿ ਜਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ। 'ਹਰਿ ਸਿਉਂ ਸਮਾਈ ਕਰ ਅੰਦਰ*।' ਅੰਤਰ ਸਮਾਈ ਨਾਲ ਆਪਾ ਸੁਤ ਹੀ ਮਾਲਕ ਦੀ ਛੁਹ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ! ਬਹਿ ਜਾ ਏਸ ਮੌਜ ਵਿਚ।ਦੇਖ ਕਿ ਰਾਤ ਅੱਗੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੁਛ ਖਾਣ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਦੀ ਮਿਹਰ, ਜੇ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਸੇ ਰੰਗ ਬੈਠਾ ਰਹੁ, ਸਾਂਈ ਨਾਲੋਂ ਸਾਕਤ† ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇਂਗਾ, ਇਕ ਸ਼ੈ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਸ਼ੈ ਤਾਂ ਪੱਲੇ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ ਨਾ ! ਕਿਉਂ, ਸਮਝੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਗਲ ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਜੇਰੇ ਨੂੰ ਜੋ ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਕੱਟਦੇ ਹੋ, ਕੱਟਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਗੋਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ ਨੂੰ ਦੰਦ ਖੰਡ ਦੇ ਪਾੜਛੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ, ਤੇਰੇ ਖੇੜੇ ਨੂੰ, ਤੇਰੇ ਉਸ ਪਰਮਤੱਤ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਛੁਹ ਖੇੜੇ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,ਕਿਕੇ ਜਿਸਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮਨ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਛੁਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਛੁਹ ਖੇੜਾ ਲਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਲੈ ਹੁਣ ਮਿਹਰ ਕਰ ਜੋ ਤੇਰਾ ਲਾਇਆ ਬੂਟਾ ਰਾਤੀਂ ਲਹਿਰਾ ਲੈਂਦਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮਰਦਾਨਾ 'ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ' ਕਹਿਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਟਿਕਕੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਦੇ ਬਾਦ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨੀਂਦ ਪੈ ਗਈ। ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਆਪੇ ਨਿੱਸਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਾਦਰ

---

*ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥ ਜਪੁਜੀ

*ਹੋਹੁ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹਾ ਸਮਾਈ ॥ [ਸਾਰੰਗ: ਮਹਲਾ ੧

†ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ।

ਜਿਸ ਦੀ ਭੁੰਬ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਸਾਸੁ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਲ੍ਹਟ ਗਈ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਹੀ।

ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ ਤਾਂ ਅਭਜਾਸੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਕੀਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਰਤ ਸੁਖੀ ਹੈ, ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਪਾਲਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਨੇ ਤੱਕਿਓਸੁ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਉੱਠ ਮਨਾ! ਰਬਾਬ ਵਜਾ, ਕੀਰਤਨ ਕਰ, ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਂ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਕੀਹ ਦੇਖੇ ਕਿ ਲਾਗੇ ਹੀ ਧੂਣੀ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੱਗ ਲਟ ਲਟ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੁਛ ਲੱਕੜਾਂ ਅਜੇ ਹੋਰ ਪਾਸ ਪਈਆ ਹਨ, ਦੇਖਕੇ ਅਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਤੱਕੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਸਣ ਪਿਆ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਸੁਖ ਹੈਨ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਇਹ ਅੱਗ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਈ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸਕੇ ਬੋਲੇ ਜਿਸ ਦਾਤੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਕੇ ਟਿਕ ਗਿਆ ਸੈਂ ਉਸ ਦੀ ਨਦਰ ਹੈ*, ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪਾ ਦਿਤੀ ਹੋਊ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਥੱਕਾ ਸੈਂ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਤੂੰ ਸੌਂ ਗਿਆ ਸੈਂ। ਅਜੇ ਸਵੀਂ ਸਾਂਝੀ ਸੀ ਕਿ ਬਨ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੋਈ ਆਇਆ, ਗੋਹਾਂ ਮਾਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ; ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਸੀ ਤੇ ਹੱਥ ਦੀਣ੍ਹੀ ਬਲਦੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਾਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਤੇ ਲਕੜਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਭੁੰਜੇ ਧਰਕੇ ਪਾਸ ਆ ਬੈਠਾ ਤੇ ਡਾਢੇ ਪਜਾਰ ਨਾਲਆਖਣ ਲੱਗਾ: 'ਸਾਧੂ ਜੀ; ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਸੋ, ਧੂਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਆਖਿਆ; 'ਬੀਤ ਜਾਏਗੀ'! ਤਾਂ ਉਸ ਆਖਿਆ 'ਮੈਂ ਧੂਣੀ ਲਾ ਦਿਆਂ?' ਅਸਾਂ ਆਖਿਆ: 'ਤੂੰ ਟੱਬਰਦਾਰ ਹੈਂ, ਅਜ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਕੜਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਕੇ ਹੀ ਤੂੰ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਲੈਣਾ ਹੋਊ'! ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: 'ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਨੀਵੇਂ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਕਿੱਤਾ ਬੀ ਨੀਵਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਹੇ ਸਾਧੂ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਡਾਢਾ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀ ਰਾਤ ਬਾਹਰੇ ਬੈਠੇ ਤੇ ਪਾਲਾ ਸਹੋ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਬਾਲਣ ਹੈਗਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਜੋਗਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਬੀ ਹੈ। ਮਾਂ, ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਭੁੱਖੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਲਗੇ, ਅਰਜ਼ੋਈ ਮੰਨ ਲਵੋ।' ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਆਖਿਆ: 'ਜੋ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਾਉ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਗਾ।' ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਭਾਉ ਦਾ ਅੰਦਰ ਫੇਰਾ ਪੈਣਾ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਧੂਣੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ; ਬਾਕੀ ਲੱਕੜਾਂ ਕੋਲ ਧਰ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਆਪ ਦੂਜੀ ਦੀਣ੍ਹੀ ਬਾਲਕੇ; ਕੁਛ ਦੀਣ੍ਹੀਆਂ ਏਥੇ ਧਰ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਣੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਐਡੇ ਸਿੱਧ ਪੱਧਰੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਤੇਰੀ ਕਰਾਮਾਤ ਪੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਬੀ ਮਿਹਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਅਡੋਲ ਦਿਲ ਨੂੰ, ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਸਾਈਂ ਪਜਾਰ ਨੂੰ, ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਉਸ ਭਾਉ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਤੇ ਤ੍ਰੁੱਠੇ ਹੋਸੋ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਕੂਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਹੋ? ਹਾਇ ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸੌਂ ਗਿਆ? ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਮਨ ਦਾ ਭਾਉ, ਉਸ ਦਾ ਆਪਾਵਾਰ ਦਾਨ, ਆਪ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਬੂਲਣਾ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰਨਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਥੱਕਾ ਸੈਂ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਸੈਂ ਗਿਆ ਸੈਂ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਦੱਸੋ ਉਸਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਕਿ ਨਾਂ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਡਾਢੇ ਤ੍ਰੁੱਠਣਹਾਰ ਹੋ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਉਸ ਦਾ ਭਾਉ ਥਾਂ ਪਿਆ ਹੈ; ਹੁਣ ਉਹ ਲੱਗੇਗਾ ਸਾਈਂ ਵਲ, ਭਜਨ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਜਨਮ ਬੜਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋਕੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰੇਗਾ*।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਨੂੰ। ਮੈਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗ ਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਨਹੀਂ

---

*ਅਚਿੰਤ ਕੰਮ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤਿਨਕੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੩

*ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਪ ਬੀਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਓਹ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਇਸੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਰੰਗ ਲਾ ਗਏ ਹਨ।

ਮਿਲੀਆਂ ਇਸ ਨੇ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਭਾਉ ਉਪਜਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਰ ਜਾਣ ਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਗੋਂ ਕਦੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ ਹੈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਖਾ ਦੇਹ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਸਬਕ। ਤਾਰ ਦੇਹ ਅਪਣੇ ਢਾਡੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਂਙੂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆ! ਕਹੁ ਧੰਨ ਕਰਤਾਰ ਤੇ ਹਣ ਲਾ ਦੇਹ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੰਗ।

੨.

ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿੱਪਲ ਹੇਠ ਧੂਣੀ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਅਸਾਂ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਇਲਾਹੀ ਸੰਗੀਤ ਏਥੇ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬੀ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਸੁਕੇ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਕਰੂੰਬਲੀਆਂ ਫੁੱਟ ਪਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ*। ਤਦ ਜੋਗੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਖੁਣਸੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਸਾਧ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕੰਨ-ਪਾਟਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸਾਧੂ। ਸੋ ਧੂਣੀ ਨਾ ਲਗਣ ਦੇਕੇ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਜਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਸਗੋਂ ਇਕ ਥਾਂਵੇਂ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗੀ ਧੂਣੀ ਖੋਹਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਪਿੱਪਲ ਹਰਾਂ ਹੁੰਦਾ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਘਬਰਾਏ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਲਾਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਸੁੱਕਾ ਬੂਟਾ ਹਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਲੈ ਆਈਏ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਤਪ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁੱਜੇ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਬੈਠੇ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਛੇੜੀਓਨੇ ਕਿ ਹੇ ਬਾਲਕੇ ਤੂੰ ਕਿਸ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੈਂ? ਦੀਖਯਾ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲਈ ਹੈ, ਕਿਸ ਸ਼ਰਾਫ ਦੇ ਕੰਡੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈਂ? ਕਿਸ ਕਸਵੱਟੀ ਪੂਰਾ ਉਤਰਿਆਂ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ:-

ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੀ ਤੋਲਣ ਲਈ ਤੱਕੜੀ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਹੀ ਵੱਟਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਰਾਫ ਹੈ-ਤੋਲਣਹਾਰ, ਪਰਖਣਹਾਰ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਤੋਲਦਾ ਹਾਂ ਇਸੇ ਅਭਯਾਸ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਰਹਿਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਉਹ ਆਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੋਲਣਹਾਰ, ਕੰਡਾ, ਵੱਟੇ ਤੇ ਤੱਕੜੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਿਞਾਤਾ ਹੈ। ਮਨ ਤਾਂ ਜੀਵ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ, ਰੁਖ ਇਸ ਦਾ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਵਾਂਙ ਭਟਕਦਾ ਹੈ—ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਵਿਚ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਹੈ ਚਿਤ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਦਾ,ਸਿਵਾ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹੇ? ਇਹੋ ਮਾਰਗ ਹੈ ਇਹੋ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸਾਧਕ ਤੇ ਜਗਯਾਸੂ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਸੂਹੀ ਮ: ੧ ਘਰ ੭ ਵਿਚ ਐਉਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਕਉਣ ਤਰਾਜੀ ਕਵਣੁ ਤੁਲਾ ਤੇਰਾ ਕਵਣੁ
ਸਰਾਫੁ ਬੁਲਾਵਾ ॥ ਕਉਣੁ ਗੁਰੂ ਕੈ ਪਹਿ
ਦੀਖਿਆ ਲੇਵਾ ਕੈ ਪਹਿ ਮੁਲੁ ਕਰਾਵਾ॥੧॥
ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ॥ ਤੂੰ
ਜਲ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿ ਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ਤੂੰ
ਆਪੇ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਮਨੁ ਤਾਰਾਜੀ ਚਿਤੁ ਤੁਲਾ ਤੇਰੀ ਸੇਵ
ਸਰਾਫੁ ਕਮਾਵਾ ॥ ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਸੋ ਸਹੁ
ਤੋਲੀ ਇਨ ਬਿਧਿ ਚਿਤੁ ਰਹਾਵਾ॥੨॥ ਆਪੇ
ਕੰਡਾ ਤੋਲੁ ਤਰਾਜੀ ਆਪੇ ਤੋਲਣਹਾਰਾ ॥
ਆਪੇ ਦੇਖੈ ਆਪੇ ਬੂਝੈ ਆਪੇ ਹੈ ਵਣਜਾਰਾ ॥
੩॥ਅੰਧੁਲਾ ਨੀਚਜਾਤਿ ਪਰਦੇਸੀ ਖਿਨੁ ਆਵੈ
ਤਿਲੁ ਜਾਵੈ ॥ ਤਾਕੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਨਕੁ
ਰਹਦਾ ਕਿਉ ਕਰਿ ਮੂੜਾ ਪਾਵੈ ॥੪॥

ਤਦ ਸਿੱਧਾਂ ਆਖਿਆ: ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਸਮਝੀ

---

*: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ 'ਬੋੜ੍ਹ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਰ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ, 'ਸ੍ਰੀ ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਤੇ 'ਤਵਾ: ਖਾਲਸਾ' ਵਿਚ ਪਿੱਪਲ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਜੋਗੀਆਂ ਸਾੜਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਹਰਾ ਕੀਤਾ, ਓਹ ਇਹੋ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਪਿੱਪਲ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਹੀ ਪਸ਼ਾਦ ਵਜੋਂ ਓਥੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁਕਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਆਖੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਾਧਕੀ ਤੇ ਤਪੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜੋਗ ਦਾ ਭੇਖ ਲੈਕੇ ਦੀਖਜਾ ਪਾਉ ! ਜੋਗ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਜੋਗੀ ਬਣ, ਦਰਸ਼ਨ ਲੈ, ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਪਹਿਨ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸੇ ਦਾ ਹੋਕੇ ਰਹੁ, ਐਵੇਂ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ:—ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀਦਾ। ਗੋਦੜੀ ਡੰਡਾ, ਭਸਮ ਮੁੰਦ੍ਰਾ, ਸਿਰ ਦਾ ਮੁੰਡਣ, ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਉਣੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋਗ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਫਿਰ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਣਾ ਜੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ. ਨਾ ਦੇਸਾਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਣਾ, ਤੀਰਥੀਂ ਨਾਉਣਾ ਜੋਗ ਹੈ । ਨਾ ਸਰੀਰ ਅਕੜਾਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਜਮਾਕੇ ਬਹਿ ਰਹਿਣ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਾੜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ।

ਜੋਗੀ—ਫਿਰ ਜੋਗ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੇ, ਫਿਰ ਸ਼ੱਕ ਸ਼ੁਭੇ ਦੂਰ ਹੋਣ, ਮਨ ਧਾਂਵਦੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਰਖੀਏ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨ ਨਾਲ ਪਰਚਾ ਪਾਈਏ ਕਿ ਮਨ ਨਾਮ ਜਪੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਜੇ ਮਨ ਭੱਜੇ ਤਾਂ ਮਨ ਹੀ ਹੋਵੇ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ। ਜੇ ਮਨ ਟਿਕੇ ਤਾਂ ਮਨ ਹੀ ਹੋਵੇ ਪਤੀਜਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੋਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਹਿਜ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਰਸ ਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਠ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਹਿਜ ਦੀ ਸਮਾਧੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖੇ ਤੇ ਆਤਮ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਜੋ ਸਿੰਙੀ ਵਿਚ ਫੂਕ ਨਾਲ ਵਜਾਕੇ ਸ਼ਬਦ ਕੱਢਦੇ ਹੋ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਹੋਵੇ ਜੋ ਵਜਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੱਜੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ ਹੋਵੇ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋਗ ਪਾਕੇ ਫੇਰ ਬਨਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਲੁਕ ਬਹੀਏ ਪਰ ਮਾਇਆ, ਜੋ ਸੁਰਮੇਂ ਵਾਂਙੂ ਕਾਲੀ ਤੇ ਕਾਲਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸੀਏ, ਐਸੀ ਜੁਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ ਕਿ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਨਿਰ-ਅੰਜਨ ਰਹੀਏ ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆ ਅਪਣੀ ਕਾਲਕ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਮਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਮਾਇਆ ਤੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੀਵੇ। ਬਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭੱਜਕੇ ਨਾ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਚੀਏ, ਵਿੱਚੇ ਰਹਿਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਗਿਰਾਉਟ ਨਾ ਖਾਈਏ, ਇਹ ਜੀਵਤ ਮਰਨਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੭

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜੋਗੁ ਨ ਖਿੰਥਾ ਜੋਗੁ ਨ ਡੰਡੈ ਜੋਗੁ ਨ ਭਸਮ ਚੜਾਈਐ॥ ਜੋਗੁ ਨ ਮੁੰਦੀ ਮੂੰਡਿ ਮੁਡਾਇਐ ਜੋਗੁ ਨ ਸਿੰਙੀ ਵਾਈਐ॥ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ ॥ ੧ ॥ ਗਲੀ ਜੋਗੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ਏਕ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰਿ ਸਮਸਰਿ ਜਾਣੈ ਜੋਗੀ ਕਹੀਐ ਸੋਈ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋਗੁ ਨ ਬਾਹਰਿ ਮੜੀ ਮਸਾਣੀ ਜੋਗੁ ਨ ਤਾੜੀ ਲਾਈਐ॥ਜੋਗੁ ਨਦੇਸਿ ਦਿਸੰਤਰਿ ਭਵਿਐ ਜੋਗੁ ਨ ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ ॥ ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐਜੋਗੁ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ॥੨॥ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਤਾ ਸਹਸਾ ਤੂਟੈ ਧਾਵਤੁ ਵਰਜਿ ਰਹਾਈਐ ॥ਨਿਝਰੁ ਝਰੈ ਸਹਜ ਧੁਨਿਲਾਗੈ ਘਰ ਹੀ ਪਰਚਾ ਪਾਈਐ॥ ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿਰਹੀਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ ॥ ੩ ॥ ਨਾਨਕ ਜੀਵਤਿਆ ਮਰਿ ਰਹੀਐ ਐਸਾ ਜੋਗੁ ਕਮਾਈਐ ॥ ਵਾਜੇ ਬਾਝਹੁ ਸਿੰਙੀ ਵਾਜੈ ਤਉ ਨਿਰਭਉ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ॥ ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਤਉ ਪਾਈਐ ॥੪॥*

ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ

---

*ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਏਥੇ ਮੁਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁ: ਨਾ: ਤੇ ਤਵਾ: ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਅਗੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ ਅਗੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਗਲ ਪੂਰੀ ਪੜੇ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਉੱਚੀ ਗਲ ਚਲਾਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹਿਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਰਾਹੇ ਟੁਰਨਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬੂ ਕਰੀਏ। ਤਦ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆਲੇ ਦੇ ਦੌਰ ਚੱਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਦ ਘੱਲਿਆ ਤੇ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਨੇ ਆਪ ਪਿਆਲਾ ਭਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ: ਭੰਗਰ ਨਾਥ, ਇਹ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੀਣ ਦਾ ਕੀ ਫਲ ਹੈ?

ਜੋਗੀ—ਇਹ ਪਿਆਲਾ ਹੈ ਰਸ ਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਪੀਣੇ ਨਾਲ ਸਮਾਧੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਚੋਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਵਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋਗੀ ਜੀ! ਇਹ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਰਸ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਔਸ਼ਧੀਆਂ ਦਾ ਰਸ ਹੈ ਤੇ ਨਸ਼ਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੱਤ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬਾਉਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਟੋਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦਾ ਹੋਊ ਉਹ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ ਸੋ ਭ੍ਰਾਂਤੀ। ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਦੇਖੇ ਹੋਏ ਸਾਮਾਨ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਹੋਸ਼ ਮਾਰੀ ਜਾਏ ਓਥੇ ਸ਼ਬਦ ਗਿਆਨ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਥੇ? ਓਥੇ ਤਾਂ ਤਮੋਗੁਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੇ ਭੰਗਰ ਨਾਥ! ਅਸਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸੁਰਾ ਬਣਾਈ ਹੈ ਸੋ ਸੁਣੋ:—'ਧਿਆਨ' ਦੀ ਔਖਧੀ ਪਾਈ ਹੈ ਤੇ 'ਕਰਨੀ' ਦੀ ਕਸ* ਪਾਈ ਹੈ, 'ਪ੍ਰੇਮ' ਦਾ ਪੋਚਾ ਤੇ 'ਗਜਾਨ' ਦੀ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਹੈ, 'ਭਾਉ' ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਹੈ, 'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਇਉਂ ਤਾਂ ਚੁਆਈ ਹੈ ਇਹ ਸੁਰਾ। ਫੇਰ ਚੁਆਕੇ ਅਸਾਂ ਇਹ 'ਦਇਆ' ਦੀ ਸੁਰਾਹੀ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਰੱਖੀ ਹੈ ਤੇ 'ਸਹਜ' ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਪਾਕੇ ਪੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜਾਏ ਹਰ ਰੰਗੇ ਕਰਤਾਰ ਪਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਅਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਅਪਣੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ, ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਂਙੂ ਵਜਾਪਕ ਤੇ ਸੂਖਮ, ਪਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਣਹਾਰ।

*ਲਾਗ।

ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ-ਹੱਦ ਵਾਲਾ ਅਨਦ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਇਹੀ ਰੌ ਸਦਾ ਲਿਵ ਹੈ। ਇਹੋ ਸਾਡੀ ਸੁਰਾ ਹੈ*।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਗਲ ਬਾਤ ਛਿੜੀ ਸੀ ਲੰਮੇਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਣਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਉਕਤ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾ ਸਕੇ। ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਬੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਓਹ ਜਿੱਤ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ। ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿਝ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਹਾਰ ਦਾ ਫਲ ਖਿਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕਰਕੇ ਭਜਾ ਨਾ ਸਕੇ। ਦੂਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਕੇ ਮਸਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲਾ ਸਕੇ। ਤੀਜੇ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਹਰਾ ਨਾ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਚੌਥੀ ਖੇਡ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰਚਾਈ ਕਿ ਜੋ ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਆਪ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਸਮਝਦੇ ਸੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਹੀਨ ਸਾਬਤ ਕਰਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬੰਧਨ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸੇ। ਸੱਤਿਨਾਮ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਲਗੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਆਪ ਅਸਲ ਕਰਾਮਾਤ ਦੱਸਦੇ ਸੇ। ਆਪ ਧੁਰੋਂ ਅਵਤਾਰ ਹੋਕੇ ਆਏ ਸੇ, ਸਦਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸੇ। ਤਾਕਤਾਂ ਆਪ ਅੱਗੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹਠ (ਜ਼ਿਦ) ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਹਿਤ ਯਾ ਜੋਗੀਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਤੁੱਛਤਾ ਦੱਸਣ ਨਮਿਤ। ਏਕਾਗਰ ਮਨ ਤਾਕਤਵਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਜੁੜੇ ਮਨ

*ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਓਥੇ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰ ਉਕਤੀਆਂ ਓਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਓਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਗਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੋਈ ਤੁਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਬੀ। ਸਾਰੰਸ਼ ਅਸਾਂ ਇਹ ਬਾਤ ਚੀਤ੍ਰ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਵਾਲੇ ਧੁਰੋਂ ਆਏ ਦਾਤਾ ਜੀ ਸਨ। ਤਾਕਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸਿੱਧ ਲਾਉਣ, ਤਵਾ: ਖਾ: ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗੋਦੜੀਆਂ ਤੇ ਮ੍ਰਿਗਛਾਲਾ ਆਦਿ ਮਾਨਸਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਾਈਆਂ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਰੋ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਸੀ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਖੜਾਂਵ ਉਡੀ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਅੱਗੇ ਭੱਜੇ ਪਏ ਫਿਰਨ, ਜਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਹਾਰ ਮੰਨੀ ਤਾਂ ਖੜਾਂਵ ਬੀ ਹੇਠ ਉਤਰੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਧੂਣੀ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਤੋਂ ਖੋਹ ਖੜਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਚਾਰ ਮੰਗਣਾਂ ਤੋਂ ਅਖੁੱਟ ਧੂਣੀ ਲਗ ਗਈ। ਜਦ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੜੀ ਧੂਣੀ ਲਗੀ ਹੈ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਯਾ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਚਲਾਈ, ਪਰ ਅਸਰ ਉਲਟਾ ਪਿਆ ਕਿ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਹਵਾ ਅਗੇ ਉੱਡ ਬੁਝ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਧੂਣੀ ਲਗੀ ਰਹੀ। ਸਵੇਰੇ ਪਾਲੇ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਿੱਧ ਅੱਗ ਲਗੇ ਲੱਭਣ। ਸ਼ਕਤੀ ਬੀ ਲਾਈ ਪਰ ਅੱਗ ਨਾ ਬਲੀ। ਅੰਤ ਹਾਰਕੇ ਭਰਥਰਿ ਨੂੰ ਘੱਲਿਓ ਨੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਅੱਗ ਲਿਆਵੇ; ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਹੇ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ! ਗੋਰਖ ਦੀ ਖੜਾਂਵ ਤੇ ਮੁੰਦਰਾਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਬਦਲੇ ਅੱਗ ਦਿਆਂਗੇ।' ਸੋ ਲੋੜ ਦੇ ਮਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਭਰਥਰਿ ਅੱਗ ਲੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਟੁਰ ਗਈ, ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ 'ਸੰਯਮ'* ਵਿਚ ਜਾਣੋਂ ਰਹਿ ਗਈਹੋਣੀ ਹੈ।ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਦੇਖਕੇ ਭੰਗਰਨਾਥ ਗੁੱਸੇਨਾਲ ਭਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤੇ ਤੂੰਬਾ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆ ਕਿ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਰਿਆ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਗਿਆ ਦੁੱਧ। ਭੰਗਰ ਉਹ ਲੈ ਗਿਆ ਜੋਗੀਆਂ ਪਾਸ ਤੇ ਸਾਰੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੰਡਕੇ ਪੀਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰੱਜ ਗਏ ਪਰ ਦੁੱਧ ਨਾ ਮੁੱਕਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਪਰਤਾਵੇ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਖਾਂ ਹੋ ਹਟੀਆਂ, ਪਰ ਸਿੱਧ ਜਿੱਤ ਨਾ ਸਕੇ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚ ਦੀ ਸੱਤਯਾ ਤੇ ਤਾਕਤ ਤੇ ਭਾਰੂ ਨਾ ਪੈ ਸਕੇ,ਤਦ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਯਮ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲਭਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵਿਭੂਤੀਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹਨ, ਭਰਮ ਪਿਓ ਨੇ ਕਿ ਇਸਨੇ ਸਾਥੋਂ ਵਡੇਰਾ ਕੋਈ ਜੋਗ ਸਾਧਿਆ ਹੈ,ਤਾਂ ਫੇਰ ਸੋਚਣ ਲਗੇਕਿਇਹ ਥਾਂ ਗੋਰਖ ਮਤਾ ਸਾਜਾ ਭਾਰਾ ਅੱਡਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਤਾਕਤ ਨਾਲ ਸਾਥੋਂ ਨਾ ਖੁੱਸ ਜਾਵੇ।ਜਿਵੇਂ ਬਨਾਰਸਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਡਤਾਈ ਦਾ ਭਾਰਾਅੱਡਾ ਸੀ ਤਿਵੇਂਉਸ ਸਮੇਂਗੋਰਖ ਮਤਾ ਕੰਨ ਪਾਟਿਆਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨੋ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਏਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅੱਡਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਜੁੜਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੇਲਾ ਬੀ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਮੌਕਾ ਹੁਣ ਓਹੋ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਓਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਾਲਕਾ ਬਣਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹਰ ਗੱਲੇ ਹਾਰ ਹੋਈ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਹੌਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬੀ ਫਿਕਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਹਾਰਦੇ ਹੀ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਏਥੋਂ ਟੁਰਨਾ ਪਊ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਟਿਕਾਣਾ ਪਾਈ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸੋ ਸਭ ਸਾਥੋਂ ਹਟਕੇ ਉੱਧਰ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਫੇਰ ਇਕ ਤਾਂ ਅੱਡਾ ਹੱਥੋਂ ਜਾਊ, ਇਕ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਊ। ਜਦ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਾਉ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹਿਕਮਤ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਟੋਰੀਏ ਜੋ ਸਾਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਏਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨਾਲ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜੀਕੂੰ ਸਾਨੂੰ ਟੋਰਦੇ ਹੋ ਉਕਰ ਸਾਡਾ ਜਾਣਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਜਾਗਾ ਮੱਲਣ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੱਢਣ

*ਧਾਰਨਾ ਧਿਆਨ ਸਮਾਧੀ ਤ੍ਰੈਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਯਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨਹੀਂ ਆਏ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦੀ ਅਮੱਸਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸੱਚ ਦਾ ਚਾਨਣ ਬੀ ਹੋਵੇ ? ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਥਾਂ ਤੱਕਕੇ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਆਏ ਸਾਂਕਿ ਦੇਖੀਏ ਤੁਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਹੱਤਤਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਹੀ ਫਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਲਗੀ ਰਹੇ ਤੇ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਭੈ ਹੇਠ ਲੋਕ ਦਬੇ ਰਹਿਣ ਯਾ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਵਾਸ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਤਾਰ ਰਹੇ ਹੋ ? ਜੋ ਅਸਾਂ ਨੇ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਸੋ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਸੀ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨਾ, ਫੇਰ ਮਨ ਨੂੰ ਕੋਹਕੇ ਮੁਰਦਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਸਗੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਇਕ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਵਾਂਙੂ ਆਨੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਾਇਕ ਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ। ਹੋਣਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਪੰਛੀ ਵਤ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਮੈਲੇ ਥਾਂ, ਨਾਲੀਆਂ, ਖੱਡਾਂ ਕਿ ਮੰਦੀਆਂ ਜਾਈਂ ਕਿਤੇ ਕਦਮ ਨਾ ਧਰਨਾ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਆਖੇ ਲਗੋ ਇਹ ਰਾਹ ਛਡੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਜਾਗੋ, ਖੇੜੇ ਦੇ ਘਰ ਆਓ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਗਾਓ, ਨਾਮ ਦੇ ਲੜ ਲਾਓ ਤੇ ਆਤਮ ਖੇੜੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਓ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਇਹ ਤੌਖਲਾ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਮਰ ਜਾਏ ਸੋ ਸਜਣੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪੂਜਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਅਸਾਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਪਰ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਅਗੇ ਬੀ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਠੀਕ ਪਾਸੇ ਨਾ ਆਏ, ਸਗੋਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਥਾਂ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇ ਪੂਜਾ ਕਰਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਓ ਤੇ ਨਿਆਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਕਿਸੇ ਹਾਕਮ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੇ ਧਰਤੀ ਤੂੰ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ? ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਬੋਲੇ :—

"ਸ਼ਕਤ੍ਰਿਵਾਨ ਏਕੋ ਜਗਤੇਸ਼ਾ। ਹਮਰੈ ਬਿਖੈ ਨ ਪਾਯਤ ਲੇਸ਼ਾ। ਅਜ਼ਮਤ ਕੋ ਹੰਕਾਰ ਤੁਮਾਰੇ। ਹਮਹਿ ਦਿਖਾਵਹੁ ਦੇਖਨਹਾਰੇ*"।

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾ ਪ੍ਰ:

ਤਦ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ: 'ਹੇ ਧਰਤੀ ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਬੋਲ ਪਉ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਂ। ਤ੍ਰੈ ਵਾਰੀ ਕਹੁ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਾ ਰਹੇ।' ਇਹ ਕਹਿ ਹਟਣ ਬਾਦ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਦਬਵੀਂ ਜਿਹੀਸੁਰ ਵਿਚ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ: 'ਮੈਂ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਹਾਂ।' ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਫੇਰ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਫੇਰ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ: 'ਮੈਂ ਨਿਸਚੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ।' ਸਿੱਧ ਅਸਚਰਜ ਹੋਕੇ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਗਿੱਬ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਹਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਬਫਾਕੇ ਸਿੱਧ ਬੋਲੇ: 'ਕਹੁ ਧਰਤੀ ! ਤੂੰ ਕਿਸਦੀ ਹੈਂ ? ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਬੋਲ ਤੇ ਨਬੇੜਾ ਹੋ ਜਾਏ।' ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: 'ਓਏ ! ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਤੂੰ ਬੋਲਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈਂ ?' ਏਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਿੱਧ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਰਹੇ ਪਰ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਆਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਠੇ। ਜਿਥੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਜਾ ਖੜੋਤੇ ਘਾਹ ਫੂਸ ਜੋ ਉਪਰ ਪਏ ਸਨ, ਸੋ ਪਰੇ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਧ ਬੀ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਥਾਂ ਪੁੱਟੋ। ਸਿੱਧ ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਪੁਟਣਾ ਨਾ ਚਾਹੁਣ ਪਰ ਨਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਤਾਵਲੀ ਬੀ ਸੀ। ਆਖਰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠੋਂ ਇਕ ਸਿੱਧ ਬਾਲਕਾ ਮੋਇਆ ਪਿਆ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਧ ਬਾਲਕਾ ਟੋਇਆ ਪੁਟਕੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਤੋਂ ਛਤ ਜਿਹੀ ਪਾਕੇ ਮਿੱਟੀ ਬਰਾਬਰਕਰਕੇ ਘਾਹ ਤੇ ਤ੍ਰਿਣ ਉਪਰ ਖਲੇਰ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਡਾਢਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਛੇਕ ਰਖਿਆ ਸਾਨੇ, ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂਗੇ ਤਦ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਜੋ ਬਾਲਕਾ ਦੇਵੇਗਾ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਮਝਕੇ ਸਾਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਮੰਨੀ ਜਾਊ, ਪਰ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਖੇਲ ਬੀ ਪੁੱਠੀ ਪਏਗੀ। ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚਲਾਕੀਆਂ ਵਿਚ

---

*ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾਓ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ।

ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੋਗੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖੇਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਭੂਤਾਆਂ ਬੀ ਇਕ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਕਪਟ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਏਹ ਇੰਨੇ ਨੀਵੇਂ ਉਤਰੇ ਹਨ ਕਿ ਛਲ ਤੇ ਹਥ-ਨਾਟਕ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀਆ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਜ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤਾ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਜੋ ਸਾਧੂ ਪਰਪਾਟੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਘਾਲੀ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਯਾ ਕਿਸੇ ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਬਲ ਆ ਬੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਰੋਗ ਅਸੂਲ ਇਹ ਹੈਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਲਈ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਣਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਸ਼ੈ ਵਰ-ਤਿਆਂ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਕਤ ਬੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਵਰਤਕੇ ਸਾਧੂ ਘਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਬਨਾਵਟਾਂ ਤੇ ਛਲ ਤੇ ਹਥਕੰਡੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਜੈਸੇ ਯੂਰਪ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਈ 'ਮੀਡਜ਼ਮਾਂ' ਨੇ ਸੱਤਜਾ ਹਰ ਜਾਣੇ ਦੇ ਬਾਦ ਬਾਜ਼ੇ ਵੇਲੇ ਛਲ ਬੀ ਖੇਡੇ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਪਕੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਕ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਦਿਖਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਲ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਦੇ ਤਾਂ ਆਪ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ*, ਯਾ ਫੇਰ ਦੰਭ ਕਪਟ ਤੇ ਬਨਾਵਟਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਪੀਰੀਆਂ ਜਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਯਾ ਦੇ ਇਕ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਬਣਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਕੂਠ ਫਰੇਬ ਤੇ ਕਪਟ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੈਲਿਆਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਫਿਰ ਪੈਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬੁਲਾਰੇ ਚੇਲੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਭੋਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਕਪਟ ਵਾਂਙੂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਨਾਵਟਾਂ ਤੇ ਓਹ ਗਲਾਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਾਦੂ ਤੇ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਥ ਨਾਟਕਾਂ ਤੇ ਚਲਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ-ਲਦੇ ਹਨ, ਮਾਯਾ ਡਾਢੀ ਹੈ, ਮੋਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ ਸਾਧਕ, ਸੰਤ, ਜੱਗਯਾਸੂ, ਮਹਾਤਮਾ ਕਦੇ ਏਸ ਰਸਤੇ ਨਾ ਪੈਣ। ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਮਲ ਸੱਚ ਪਰ ਟਿਕਣ, ਫਿਰ ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਕਰੇ ਸੋ ਹੋਵੇ। ਸਾਧਕ ਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਕੁਛ ਕੌਤਕ ਕਰੇ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰੇ: ਸਗੋਂ ਡਰੇ ਕਿ ਇਹ ਕੌਤਕ ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵਡੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਾ ਦੇਵੇ। ਆਪ ਨਾਮ ਜਪੇ। ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਵੇ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਸਮਝਕੇ, ਹੁਕਮ ਹੋਣ ਤੇ ਜਪਾਵੇ, ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਿਚ ਕਿ ਦਿਖਾਵੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਾ ਪਏ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕਹੇ ਹਾਲ ਵਾਂਙੂ ਅਜ ਕਲ ਬੀ ਕਈ ਪਖੰਡ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ,ਜਗਯਾਸੂਆਂਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਟੁਰਨਾਚਾਹੀਏ। ਗਲ ਕੀਹ, ਜਦੋਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਪਾਜ ਉੱਘੜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਲਟੀ ਵਰਤ ਗਈ ਕਿ ਜੋ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਸੱਤਯਾ ਹਨਾਂ ਤਪਾਂ ਕਰਕੇ ਹੈਸੀ ਬੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਉਡ ਗਈ। ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋਗੀ ਇਹ ਹਾਰ ਖਾਕੇ ਕੀਕੂੰ ਬੈਠੇ ਹਨ:—

ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਬੈਸੇ ॥
ਚੋਰ ਨਾਰ ਜਿਉਂ ਤੂਸ਼ਨਿ ਤੈਸੇ ॥ [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਸੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਉਘਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਥੇ ਸਨ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਓਧਰੋਂ ਮੁੜ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲ ਉਲਟ ਪਏ। ਜੋਗੀ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਖਿਸਕ ਗਏ। ਇਹ ਬੀ ਖਿਆਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

---

*ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਕ ਜੋਗੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਾਮਨ' ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿੱਲ ਕਾਂਟੇ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਰਿਆ, ਪਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਐਸਾ ਕਰਨ ਤੇ ਬਲ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤੇ ਇਕ ਪਰਤਾਵੇ ਵੇਲੇ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ :—

ਜੋ ਕੋਊ ਅਪੁਨੀ ਓਟ ਸਮਾਰੈ ॥ ਜੈਸਾ ਬਿਤੁ ਤੈਸਾ ਹੋਇ ਵਰਤੈ ਅਪੁਨਾ ਬਲ ਨਹੀ ਹਾਰੈ ॥

ਭਰਥਰਿ ਆਦਿ ਜੋ ਭਲੇਜੋਗੀ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲ ਝੁਕਾਉ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਮਿਲਾਪਾਂ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਰਥਰਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਉਚਰਦਾ ਸਦਾ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਗਲ ਕੀ, ਜੋਗੀ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਥਾਉਂ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਗੋਰਖ ਮਤਾ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਮਤਾ' ਧਰ ਦਿਤਾ*,ਜੋ ਅਜ ਤਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਧ ਬਾਲਕਾ ਜ਼ਿਮੀ ਵਿਚ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਸੋ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ† ।

੩.

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਓਥੋਂ ਹੁਣ ਅਗੇ ਨੂੰ ਰਵਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਓਥੇ ਲੋਕੀਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਰਾਹੇ ਲਗੇ, ਸੋ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੋ ਗਏ । ਕੋਈ ਇਕ ਤਿਆਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਥੇ ਟਿਕ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਟੀ ਪਾਕੇ ਰਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆਂ । ਯੂ. ਪੀ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਲੋਕ ਕਈ ਜਗਾਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਏਥੋਂ ਹੀ ਤੇ ਅੱਜ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਥਾਨ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਤਕ ਓਥੇ ਡੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕੀਂ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਮਾਨਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਜੋਗੀਆ ਦੀ ਖੁਣਸ ਦਿਲੋਂ ਨਾ ਮਿਟੀ । ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜੋਗੀਆ ਫੇਰ ਧਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਏਥੇ ਆਪਣਾ ਬਲ ਪਾਇਆ । ਸਾਧ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਕੱਲਾ ਸੀ; ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਜਾਵੇ ਨਾ । ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਆਰੰਭ ਕਿੱਤੀ । ਐਸੀ ਲਿਵ ਲਾਈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਈ ਆਪ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਸਆਮੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕੀਤੇ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਬੇ-ਹੁਰਮਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਕਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ,ਕਿੱਥੇ ਪੀਲੀ ਭੀਤ*, ਪੰਜ ਛੇ ਸੌ ਕੋਹ ਦਾ ਪੈਂਡਾ, ਪਰ ਆਪ ਟੁਰ ਪਏ । ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਅਸਵਾਰ ਤੇ ਡੇਰਾ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ । ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਕਰਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਪੁੱਜੇ ।

ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਦਾ ਦੇਖਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੋਂ ਕੂਚ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ, ਪਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸੇ ਤੇ ਦੁਆਲੇ ਯਾਦਗਾਰ ਖੜੀ ਸੀ, ਛਾਪੇ ਰੱਖਕੇ ਅੱਗ ਲਾਕੇ ਫੂਕ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਪੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਰਫੂ-ਚੱਕਰ ਹੋ ਟਾਏ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਓਥੇ ਜਾ ਡੇਰਾ ਪਾਇਆ, ਜੋ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਸਾਧ ਦਾ ਖੁੱਸ ਗਿਆ ਸੀ ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜਕੇ ਉਸਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਆਪਣੇ ਸੂਰਮੇ ਓਥੇ ਛੋੜਕੇ ਪੱਕਾ

---

*ਸਿਧ ਆਸਣ ਸਭ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਮਤੇ ਜੇ ਕੋਆ ॥ [ਵਾ; ਭਾ; ਗੁ;

†ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਆਤਮ ਬਲ ਨਾਲ ਜਿਵਾ ਦੇਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮ ਸਤਜਾ ਅਗੇ ਕਠਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਯਥਾ —"ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰਾ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲੈ ॥

[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫

ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਦੀ ਵਯਾਖਯਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਿਚ ਹੀ ਟੋਲਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਇਉਂ ਬੀ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ: — ਬਾਲਕੇ ਦਾ ਮਰਨਾ ਯਾ ਮਰਨਾਊ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੇਠਾਂ ਟੋਏ ਵਿਚ ਹਵਾ ਦੇ ਗੰਦੇ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗਲ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਬਿੜਕਦੀ ਪਛਾਣਕੇ ਕਾਹਲੀ ਕਰਨੀ ਟੋਏ ਪੁਟਾਉਣ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਹਵਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਬਚਾ ਦੇਣਾ ਯਾ ਬੰਦ ਹੋਈ ਸਾਸ ਵੀਯੂ ਮੁੜ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੇਣੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਮਿਹਰ ਹੈ । ਅਜ ਕਲ ਬੀ ਸਾਹ ਰੁਕ ਕੇ ਤਾਜ਼ੇ ਮੋਏ ਨੂੰ ਸਾਹ ਜਾਰੀ ਕਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

*ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਪੀਲੀ ਭੀਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ. ਖਟੇਮੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਅੱਠ ਦਸ ਮੀਲ ਹੈ । ਸਵਾਰੀ ਘੋੜੇ ਦੀ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ । ਰਸਤਾ ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਬਧ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਮੰਗਣ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਦਾਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਏ। ਉਦਾਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿਹਰਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਚਾਰ ਧੂਣੀਆਂ ਅਰ-ਥਾਤ ਚਾਰ ਵਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਥਵਾ ਮੋਢੀਵਾਲ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਬੀ ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਪੁਰਦੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹਰਿਆ ਕੀਤਾ ਪਿੱਪਲ ਜਿਸ ਹੇਠ ਆਪ ਓਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਟਿਕੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਥੇ ਬੈਠਕੇ ਸੱਚ ਦੀ ਬਿਜੈ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਈ ਸੀ ਤੇ ਜਿਥੇ ਪਿੱਪਲ ਹਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮਿਟ ਜਾਣੀ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁਖਾਈ। ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੇਸਰ ਰਗੜਵਾਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਸੜੇ ਬ੍ਰਿਛ ਪਰ ਤ੍ਰੌਂਕਿਆ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ:-'ਸਚ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ! ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਟਣਾ। ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਜਾਹ, ਫੇਰ ਫੁੱਟ ਪਉ ਤੇ ਹਰੀ ਰਹੁ। ਤੈਂ ਪੁਰ ਕੇਸਰ ਤ੍ਰੌਂਕਿਆ ਹੈ, ਛੱਟੇ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਦਾਗ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ, ਯਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁੜ ਜੀਵਿਆ ਹੈਂ।'

ਸੋ ਉਹ ਪਿੱਪਲ ਫੇਰ ਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ; ਉਸ ਦੇ ਪੱਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਯਾਦਗਾਰ ਜਾਣਕੇ ਯਾਤਰੂ ਲਿਆ-ਉਂਦੇਹਨ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਨਿਸਾਨ ਇਹਨਾਂ ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆਏ।

ਗੀਤ ੧.

ਅਰਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼

[ਰਾਗ-ਕੌਂਸੀਆ]

ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਰਾਤ ਫ੍ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੇਠ ਆਏ
ਕਿ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸਰੋਦੇ ਨਾਲ ਲਜਾਏ,
ਮਰੋਦਾਂ ਛਿੜ ਰਹੀਆਂ ਰਸ ਰੰਗ ਭਰੀਆਂ
ਤੇ ਦਫ ਵਜਦੇ ਸੁਹਾਵੇ ਤਾਲ ਲਾਏ।
ਕਿ ਨਚਦੇ, ਹੇਠ ਨੂੰ ਸੁਰ ਤਾਲ ਲਾਂਦੇ,
ਚਲੇ ਸਭ ਰਾਗ ਆਵਨ ਸਾਜ਼ ਚਾਏ।
ਤੇ ਚਲੀਆ ਰਾਗਨੀਆਂ ਨਾਲ ਆਵਨ
ਗਲੋਂ ਮਿੱਠੇ ਸੁਹਾਵੇ ਸੁਰ ਅਲਾਏ।
ਜਿਵੇਂ ਮੋਰਾਂ ਤਿਵੇਂ ਪੈਲ੍ਹਾਂ 'ਨ ਪੈਂਦੀਆਂ
ਜ਼ਿਮੀਂ ਦੇ ਨਾਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਚਾਂ ਭੁਲਾਏ।
ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਦਿਲ, ਸਮਝ ਗਾਵਣ ਦੀ ਆਈ
ਗੁਰੂ ਆਵਣ ਦਾ ਸੋਹਲਾ ਇਹ ਸੁਣ ਆਏ:-
'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਿਆਰਾ
ਸੁਣੋ ਲੋਕੋ! ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਆਏ,
'ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਵੋ ਆਦਰ ਦੀ ਸਾਰੀ
ਕਿ ਘਰ ਬਨ ਬਾਗ,ਸਭ ਕਰ ਲਓ ਸੁਹਾਏ।
'ਦਿਲ ਅਪਣੇ ਨੂੰ ਬਣਾਵੋ ਤਖਤ ਸੁਹਣਾ,
ਦਿਓ 'ਮੈਂ' ਆਪਣੀ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛਾਏ।
'ਸੁਗੰਧੀ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਦੀ ਛਿੜਕਾ ਦਿਓ ਜੀ
ਦਿਓ 'ਆਪਾ' ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਜ ਲੁਟਾਏ।
'ਜੋ 'ਆਪਾ' ਹੋ ਗਿਆ 'ਆਪੇ' ਤੋਂ ਖਾਲੀ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਦੋਂ ਡੇਰੇ ਆ ਲਾਏ।
'ਤੁਸੀਂ ਪਜਾਰਾਂ ਦੇ ਤਦ ਰਸ ਰੰਗ ਮਾਣੋ
ਜਦੋਂ ਆਪਾ ਇਸ ਆਪੇ ਤੋਂ ਘੁਮਾਏ।
'ਦਿਸੇ ਪਜਾਰਾ ਤਦੋਂ ਹਰ ਰੰਗ ਵਸਦਾ
ਵਿਛੋੜਾ ਫੇਰ ਨਾ ਆ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਏ।
ਉਠੋ ਲੋਕੋ! ਸੁਣੋ ਲੋਕੋ! ਤੇ ਗਾਵੋ:-
'ਕਿ ਔਹ ਆਏ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਹੁ ਆਏ।"
'ਬੁਸ਼ਾਰਤ*' ਦੇ ਦਿਓ ਅਜ ਜਗਤ ਤਾਈਂ
"ਗੁਰੂ ਆਏ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਲਜਾਏ।"
'ਮਿਲੋ ਆ ਕੇ, ਹਾਂ ਆਪਾ ਭੇਟ ਧਰਕੇ
ਮਿਲੋ ਐਦਾਂ ਜੋ ਗੁਰ ਗੋਦੀ ਖਿਡਾਏ।
'ਸਫਲ ਜੀਵਨ, ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਹੋ ਜਾਵੇ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਗ ਵਿਚ ਰਹੀਓ ਸਮਾਏ'।

ਗੀਤ ੨.

ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਪਜਾਰਿਆ!
ਜ਼ਰਾ ਮੁਖੜਾ ਸੁਹਾਵਾ ਦਿਖਾ ਦੇ ਸੁਹਣਿਆ!
ਤੇਰੀਆਂ ਚਿਰੋਕੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਸੱਜਣਾ!
ਪੁਜਾ ਦੇ, ਪੁਜਾ ਦੇ,ਪੁਜਾ ਦੇ, ਪਜਾਰਿਆ! ੧

---

*ਸ਼ੁਭਖ਼ਬਰੀ।

ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਂ ਧਿਆਵਾਂ
ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਪਈ ਅਲਾਵਾਂ
ਪਈ ਅਲਾਵਾਂ ਵਾਹ ਵਾ ਵਾਹ:
ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਪਜਾਰਿਆ !
ਜ਼ਰਾ ਮੁਖੜਾ ਸੁਹਾਵਾ ਦਿਖਾਦੇ ਸੁਹਣਿਆ ! ੨.
ਹੁਣ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਜਾਰੇ ਆਈਂ ।
ਫੇਰਾ ਅਜ ਆ ਸਾਡੇ ਪਾਈਂ ।
ਫੇਰਾ ਪਾਈਂ ਵਾਹ ਵਾ ਵਾਹ ।
ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਪਜਾਰਿਆ !
ਜ਼ਰਾ ਮੁਖੜਾ ਸੁਹਾਵਾ ਦਿਖਾਦੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ! ੩.

ਸਾਨੂੰ ਚਰਨੀਂ ਆਨ ਲਗਾਈਂ ।
ਸਿਕਦੇ ਮੱਥੇ ਠੰਢਕ ਪਾਈਂ ।
ਠੰਢਕ ਪਾਈਂ ਵਾਹ ਵਾ ਵਾਹ ।
ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਪਜਾਰਿਆ !
ਜ਼ਰਾ ਮੁਖੜਾ ਸੁਹਾਵਾ ਦਿਖਾ ਦੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ! ੪
ਆ ਜਾ ਵਿੱਥਾ ਮੇਟ ਗੁਸਾਈਂ ।
'ਅਪਨਾ' ਆਖ ਤੇ ਲੈ ਅਪਨਾਈ ।
ਲੈ ਅਪਨਾਈ ਵਾਹ ਵਾ ਵਾਹ ।
ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਦਿਖਾ ਦੇ ਪਜਾਰਿਆ !
ਜ਼ਰਾ ਮੁਖੜਾ ਸੁਹਾਵਾ ਦਿਖਾ ਦੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ! ੫.

੨੦. ਬਨਾਰਸ—ਪੰਡਤ ਚਤਰ ਦਾਸ* ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬਨਾਰਸ ਆਏ. ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਚਤੁਰਦਾਸ ਨਾਮੇ ਇਕ ਬੜਾ ਪ੍ਰਬੀਨ ਪੰਡਤ ਏਥੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਿਣੀ ਮੂਰਤ ਦੇਖਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—'ਹੇ ਭਗਤ ਜਨ ! ਜਲ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਸਾਧੂ ਹੋ,ਪਰ ਸਾਲਗ-ਰਾਮ, ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਪੂਜਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਭਗਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹੋ ? ਅਤੀਤ ਹੋ ? ਕਿਵੇਂ ਹੋ ?"

ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਬਾਬ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਹਿੰਡੋਲ ਦੀ ਸੁਰ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ, ਤਦ ਆਪ ਬੋਲੇ:—

ਮਹਲਾ ੧ ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਘਰੁ ੨
੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਬਿਪ ਪੂਜਿ ਮਨਾਵਹੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਬੇੜਾ ਬਾਂਧਹੁ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਦਇਆਲਾ ॥੧॥ ਕਾਹੇ ਕਲਰਾ ਸਿੰਚਹੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਵਹੁ ॥ ਕਾਚੀ ਢਹਗਿ ਦਿਵਾਲ ਕਾਹੇ ਗਚੁ ਲਾਵਹੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੱਚਿਆਈ,ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ, ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਪੰਡਤ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਚੀਰ ਗਏ । ਮਨ ਭਾਵੇਂ ਹੰਕਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਸੱਚ ਨੇ ਤੀਰ ਚੋਭ ਹੀ ਦਿੱਤਾ । ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਹੇ ਸਾਧੂ ਜਨ ! ਜੇ ਇਹ ਖੇਤੀ ਅਫਲ ਹੈ ਤਾਂ ਸਫਲ ਖੇਤੀ ਕੌਣ ਹੈ ?" ਤਦ ਸਤਿਗੁਰਨੇਬਾਕੀਸ਼ਬਦਗਾਂਵਿਆਂ:-

ਕਰ ਹਰਿਹਟ ਮਾਲ ਟਿੰਡ ਪਰੋਵਹੁ ਤਿਸੁ ਭੀਤਰਿ ਮਨੁ ਜੋਵਹੁ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਚਹੁ ਭਰਹੁ ਕਿਆਰੇ ਤਉ ਮਾਲੀ ਕੇ ਹੋਵਹੁ ॥ ੨ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਦੁਇ ਕਰਹੁ ਬਸੋਲੇ ਗੋਡਹੁ ਧਰਤੀ ਭਾਈ॥ ਜਿਉ ਗੋਡਹੁ ਤਿਉ ਤੁਮ ਸੁਖ ਪਾਵਹੁ ਕਿਰਤੁ ਨ ਮੇਟਿਆ ਜਾਈ ॥ ੩ ॥ ਬਗੁਲੇ ਤੇ ਫੁਨਿ ਹੰਸੁਲਾ ਹੋਵੈ ਜੇ ਤੂ ਕਰਹਿ ਦਇਆਲਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਦਇਆਲਾ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ੯ ॥

ਹੁਣ ਪੰਡਤ ਮੋਮ ਦਿਲ ਹੋਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ,'ਆਪ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਸਾਧੂ ਹੋ, ਪਰ ਕੁਛ ਵਿਦਜ਼ਾ ਚਾਹੀਏ, ਕਹੋ ਤਾਂ ਦਾਸ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ?

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚੇ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਅਪਾਰ ਛਹਿਬਰ ਲੱਗ ਗਈ. ਤਨ ਪੁਲਕਾਵਲੀ ਹੋ ਆਯਾ ਤੇ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਬੋਲੇ:—

ਬਸੰਤ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਰਾਜਾ ਬਾਲਕੁ ਨਗਰੀ ਕਾਚੀ ਦੁਸਟਾ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੋ ਦੁਇ ਮਾਈ ਦੁਇ ਬਾਪਾ ਪੜੀਅਹਿ

*ਗੁ: ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੮ (੧੯੧੭ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰਬਰ ੫੩੦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

ਪੰਡਿਤ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰੋ॥੧॥ ਸੁਆਮੀ ਪੰਡਿਤਾ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਮਤੀ ॥ ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਪਾਵਉ ਪ੍ਰਾਨਪਤੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਭੀਤਰਿ ਅਗਨਿ ਬਨਾਸਪਤਿ ਮਉਲੀ ਸਾਗਰੁ ਪੰਡੈ ਪਾਇਆ ॥ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਘਰ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ੨ ॥ ਰਾਮ ਰਵੰਤਾ ਜਾਣੀਐ ਇਕ ਮਾਈ ਭੋਗ ਕਰੇਇ ॥ ਤਾਕੇ ਲਖਣ ਜਾਣੀਅਹਿ ਖਿਮਾ ਧਨੁ ਸੰਗ੍ਰਹੇਇ ॥ ੩ ॥ ਕਹਿਆ ਸੁਣਹਿ ਨ ਖਾਇਆ ਮਾਨਹਿ ਤਿਨ੍ਾ ਹੀ ਸੇਤੀ ਵਾਸਾ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਖਿਨੁ ਤੋਲਾ ਖਿਨੁ ਮਾਸਾ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥ ੧੧ ॥

ਸੁਣਕੇ ਚਤੁਰਦਾਸ ਘਬਰਾਇਆ, ਕੁਛ ਵੈਰਾਗ ਫੁਰ ਆਇਆ ਆਖਣਲੱਗਾ: ਹੇ ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਆਪ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋ ? ਪੜ੍ਹਾਵਨ ਹਾਰ ਜਾਪਦੇ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋ ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਬਾਵੰਨ ਅੱਖਰੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।"

ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਪਾਂਡੇ ਦੀ ਗਸ਼ਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਪਈ ਅਤੇ ਢੇਰ ਚਿਰ ਰਹੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਡਤ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ। ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਤਾਰਾ ਇਹ ਸਜਣ ਹੋ ਚਮਕਿਆ।

ਜੋ ਗੱਲ ਬਾਤ ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਚੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ'* ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਣੀ ਭੀ ਇਕ ਬੜੇ ਗੂਹੜ ਕਟਾਖਜ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਆਸ਼ੇ ਸਿਖਿਆ, ਸੁਖ ਸੁਆਦ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਡੂੰਘੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ।

ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰ ਕਿਸੇ ਪੰਡਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਨਰਬਦਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪੁਜਾਰੀਆ ਨੇ ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੀ ਮੂਰਤ ਦੇ ਕੇ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਪਾਂਡਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਤੇ ਲਖੇ ਪੱਤੇ ਸਿਖਾਲਦਾ ਦੇਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮੱਤ ਦਿਤੀ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਆਤਮ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂਦੀ ਲੱਜਜਾ ਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਨਾ ਦਿਓ। ਪਰੰਤੂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਪੰਡਤ ਚਤਰ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਇਆ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਵੈਸੇ ਐਉਂ ਪਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਪਦ ਪੈਂਤੀ ਵਾਸਤੇ ਬੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ,ਜਿੱਕੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਊੜਾ ਐੜਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈਸੁ ਕਿ ਨਹੀਂ"; ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ 'ਪੈਂਤੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈਸੁ ਕਿ ਨਹੀਂ।' ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ 'ਐਲਫੇਬੈਟ' ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਅੱਖਰ 'ਐਲਫਾ ਤੇ ਬੀਟਾ' ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ'ਅਬਜਦ' ਪਦ ਭੀ ਪੈਂਤੀ 'ਅਲਫ, ਬੇ, ਜੀਮ, ਦਾਲ' ਚਾਰ ਹਰਫਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਭੀ ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਅਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਵਰਣਮਾਲਾ' ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ।ਜਿੱਕੂੰ ਕਿਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਪੱਟੀ ਆਖੀ ਹੈ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਬੀ ਇਕ ਪੱਟੀ ਵਾਂਙੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਗਾਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ 'ਸਚੀ ਪਟੀ ਸਚੁ ਮਨਿ ਪੜੀਐ ਸਬਦੁ ਸੁ ਸਾਰੁ' ॥ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਗਾਹੀ ਬੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਾਂਧੇ ਪਰਥਾਇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ-ਇਸ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

"ਪਾਂਧਾ ਪੜਿਆ ਆਖੀਐ ਬਿਦਿਆ ਬਿਚਰੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥"॥ ਪਤ ॥"

*ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਣੀ ਬਿਉਰੇ (ਸੰਨ ੧੯੦੨) ਵਿਚ ਇਕ ਵੀਚਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਦਖਿਣੀ ਪਦ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ ਭਾਂਤਿ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬਿਲਾਵਲ ਤੇ ਵਡਹੰਸ ਆਦਿ ਨਾਲ ਦਖਣੀ ਪਦ ਰਾਗ ਸੂਚਨਾ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ।

ਫਿਰ ਸਾਫ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

'ਸੁਣਿ ਪਾਂਡੇ ਕਿਆ ਲਿਖਹੁ ਜੰਜਾਲਾ ॥
ਲਿਖੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖ ਗੋਪਾਲਾ ॥'

ਰਚਨਾ ਦਾ 'ਅਰਥ-ਵੇਗ' ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਂਧੇ ਵਰਣ ਮਾਲਾ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਠੱਪਕੇ ਇਕ ਗੀਤ ਸਿਖਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਉਂਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸੋਹਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਜਦ ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਸਿਖਾਓ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਮੱਤ ਦਿਓ। ਪਾਂਧਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ ਝਿਜਕਦਾ ਮਾਲੂਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਡਰਦਾ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਕੀ ਮੱਤ ਦਿਆਂ, ਅਰ ਕੁਛ ਆਪ ਬੀ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਦੀ ਮੱਤ ਦਾ ਆਦਮੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਫਰਜ਼ ਸੁਝਾਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ।

ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਾਫ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਨਿਰ-ਅਟਕਵਾਂ ਹੈ, ਕਈ ਛੰਦ ਦੋਹੇ ਦੀ ਚਾਲ ਵਰਗੇ ਹਨ, ਯਥਾ:—'ਡੋਲਤ ਡੋਲਤ ਹੇ ਸਖੀ ਫਾਟੇ ਚੀਰ ਸੀਗਾਰ ॥' ਅਰ ਕਈ ਚਉਪਈ ਦੇ ਵੇਗ ਵਾਂਙੂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਹਨ ਯਥਾ:— ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਆ ॥' ਕਈ ਦੁਵੱਯੇ ਦੀ ਚਾਲ ਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:--'ਸਸੈ ਸਭ ਜਗੁ ਸਹਿਜ ਉਪਾਇਆ ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਇਕ ਜੋਤੀ ॥' ਹੋਰ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਬੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸਾਧਾਰਨ ਦੇਖਦਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪੈਂਤੀ ਹੈ ਅਰ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਲ ਸਿਆਣੇ ਗਹੁ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਕਿ ਪੈਂਤੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਯਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਢ ਵਿਚ 'ਓ, ਸ, ਧ ਦੇਖਕੇ ਭੀ ਟਪਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਬਰੇ ਕਿਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪੈਂਤੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭੇਤ ਇਹ ਹੈ:--

ਪਾਂਧੇ ਜਦ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਦੀ ਪੱਟੀ ਉਤੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਪਾਕੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੋਈ "ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ਾਯ-ਨਮ" ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ 'ਓਨਮ ਸਿੱਧੰ' 'ਮੰਗਲ ਰੂਪ" ਸਿਰੇ ਤੇ ਲਿਖਕੇ ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਅੱਖਰ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਰਲੇ ਮੰਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਓਹ ਅੱਖਰ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਮੰਗਲ ਤਾਂ ਪਾਂਧੇ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੁਭ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮਗਰ ਟੁਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਓਥੋਂ ਹੀ ਮੁੱਢ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ 'ਓ' ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਸਦੇ ਮੁੱਕਣ ਪਰ 'ਓਨਮ' ਸਾਫ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਪਾਂਧੇ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੇ 'ਓਂਨਮ' ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ 'ਸਿਧੰ' ਦੇ ਅਰਥ 'ਸ' ਤੇ 'ਧ' ਲੈਕੇ ਉਪਦਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ੩ ਅੰਕ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਵਿਚ ਅਨੁਸ੍ਵਾਰ ਨੂੰ ਙੰਙੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਸਾਰ ਦੱਸਕੇ ਫਿਰ ਵਰਣਮਾਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਮੰਗਲ ਵਿਚ 'ਓ' ਹੈ ਤੇ '੧ਓ' ਕਿਉਂ ਨਹੀ। ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੈਂਤੀ ਪਾਂਧੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੰਸ-ਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਉਸ ਦੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ,ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪੈਂਤੀ ਯਾ ਧਾਰਮਕ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ, ਪੈਂਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਓਸੇ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੈਂਤੀ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਵਰ ਤੇ ਵਯੰਜਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ 'ਅ, ਇ, ਉ, ਰ੍ਰੀ, ਲ੍ਰੀ' ਏਹ ਸ੍ਵਰ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਯੰਜਨ ਹਨ। ਸੋ ਸਤਿ-ਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ੧੪ ਤਕ ਸ੍ਵਰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰ੍ਰੀ, ਲ੍ਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾ ਦਾ ਵਰਤਾਂਰਾ 'ਰ, ਲ' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੫ਵੀਂ ਤੋਂ ੧੭ਵੀਂ ਤਕ ਫੇਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ ਪਰ ਪੁਨਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਉਣ ਵਾਂਙੂ ਵੀਚਾਰ ਕਥਿਆ ਹੈ ਤੇ ੧੯ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਵਯੰਜਨ ਅੱਖਰਾ ਦੁਆਰਾ

*ਓਨਮ: ਸਿਧੰ ਜੈਨੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਂਧਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਇਆ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ੪੬ ਪੌੜੀ ਤਕ ਏਹ ਮੁੱਕੇ ਹਨ। ਅਗੇ ਇਕ ਅੱਖਰ 'ੜ' ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ 'ਡ' ਨੂੰ ਬਿੰਦੀ ਦੇਕੇ ਲੋੜ ਪਏ ਤੇ ਵਰਤ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ. ਫੇਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ('ਸ਼, ਖ, ਸ, ਹ' ਨੂੰ 'ਸ, ਖ, ਹ, ਸ') ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੫੧ ਪਉੜੀਆਂ ਮੁਕਾਕੇ ੫੨ਵੀਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਾਰ ਮਤ, "ਹੁਕਮ, ਨਦਰ, ਗੁਰੂ" ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਕੇ ੫੩ ਤੇ ੫੪ ਵਿਚ ਫੇਰ ਪਾਂਧੇ ਵਲ ਸਿੱਧਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਭੁੱਲ,ਉਸ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼, ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਰਮ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦੱਸਕੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਉੜੀ ੨੨ ਵਿਚ 'ਙ' ਨੂੰ 'ਗ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੇ ੪੬ ਵਿਚ 'ਬ' ਨੂੰ ਬਜਾਏ 'ਵ' ਦੇ ਤੇ ੪੩ ਵਿਚ 'ਯ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਜ' ਵਾਲੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਏਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਟੀਂ-ਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੌੜੀ ੪੨ ਵਿਚ 'ੜ' ਤੇ ੫੨ ਵਿਚ 'ਲ (ਲ਼)' ਫੇਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਂਤੀ ਮਰਹਟੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਲ਼) ਦੇ ਥਾਂ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਮਰਹਟੀ ਲਿਪੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਹੀ, ਪਰ ਵਿਚ 'ਲ' ਅੱਖਰ ਵੱਖਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਲੇ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਬੀ ਹੁੰਦਾਹੈ।

ਸੂਚਨਾ-ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਸ਼ੁਭ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਏ, ਪਰੰਤੂ ਦੋ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੇਦਾਂਤੀ ਪੰਡਤ ਹਰੀ ਲਾਲ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਕੇ ਸਤਿਮਾਰਗ ਤੇ ਆਏ। ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਪਟਣੇ ਆਏ। ਜਿੱਥੋਂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਥਿਆ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ।

੨੧. ਪਟਨਾ ਸਾਲਸ ਰਾਇ* ।

੧. [ਸਿਵਾਣ ਤੇ ਗਤੀ]

ਇਕ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ:-

"ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੁਸੀਂ ਆਖਨੇ ਹੋ ਸਾਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ ਤੇ ਏਹ ਜੋ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਦਿੱਸਦੇ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੈ, ਇਹ ਦਿੱਸਦਾ ਉਸਦਾ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਐਕੁਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੀਹਦਾ?"

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਹੱਛੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਰ। ਜਦ ਕੋਈ ਦੂਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਵੇਖਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਮਨ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰ, ਜਦ ਠੀਕ ਟਿਕ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ

ਮਰਦਾਨਾ-ਡਾਢੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਲਾ ਲਾ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ,ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਭੀ ਕਈ ਵੇਰੀ ਅੰਦਰੋਂ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਸੁਬਹਾਨ ਤੇਰੇ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ, ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਝਲਕਾ ਨਹੀਂ ਵੱਜਦਾ।ਤੁਸੀਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ,ਮੈਂ ਜਪਦਾ ਹਾਂ,ਹੁਣ ਤਾਂ ਟੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖ਼ਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਮਹਿਰਮ ਜੀ! ਮਿਹਰ ਵਰਤਾਓ, ਦਿਓ ਨਾ ਦੀਦੇ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ, ਟਿਕਿਆ ਕਰ। ਵੇਖਾਂ ਸਿਆਣੇ ਹਦਵਾਣੇ ਦੀ ਬਾਹਰੋਂ ਸਬਜ਼ੀ ਵਿਚੋਂ ਅੰਦਰਲੀ ਲਾਲੀ ਤੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਹੋਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵੇਂਹਦਾ ਹੈ,ਕਿਸੇ ਉਪਾਉ ਕਰ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਬੀ ਵੇਂਹਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਨਾਂ, ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਸਾਂਈਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਵਾਜਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸੁਰ ਤੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ,ਕੋਈ ਖਰਜ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਿਖਭ ਤੇ, ਕੋਈ ਪੰਚਮ ਤੇ; ਕੋਈ ਕੁਛ ਗਾਉਂਦੇ ਭੀ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਰ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਹ ਅਵਾਜ਼ ਪੰਚਮ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਹ ਗੰਧਾਰ ਹੈ ਤੇ ਆਹ

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁ: ਪੁ: ਪੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ ੪੫੧ (੧੯੨੦ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਨਿਖਾਧ ਹੈ ? ਕਿਵੇਂ ਤੂ ਆਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਆਹ ਰਾਮਕਲੀ ਹੈ ? ਕਿਹੜੇ ਤਰਾਜ਼ੂ ਤੇ ਤੋਲਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਗਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਣਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ? ਕਿਹੜੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਵੇਹਨਾ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ 'ਪਾਰਖੂ-ਤੱਤ' ਮੇਲਕੇ ਪਰਖਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ? ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤੇਰਾ ਆਪਾ ਕਿਸੇ ਜਾਚ ਨਾਲ ਆਪੇ ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਹ ਤਾਂ ਕਾਨੜਾ ਹੈ ਤੇ ਆਹ ਕਲਿਆਨ ਹੈ, ਆਹ ਤਿੰਨ ਤਾਰ ਹੈ ਤੇ ਆਹ ਚਾਰ। ਕਿਵੇਂ ਪਰਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਇਹ ਤਾਂ ਕਈ ਸਮੇਂ ਗਾਉਂਦਿਆਂ, ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਜੋੜ ਫਰਕ ਸਮਝਦਿਆ, ਸਜਾਣਦਿਆਂ ਕੋਈ ਆਪੇ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਠੀਕ ਹੈ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਆਪ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਰਬਾਬ ਉਤੇ ਤਾਂ ਤਾਰਾਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਹਰ ਸੁਰ ਲਈ ਸੇਧ ਸਿਧੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਏਥੋਂ ਟੁਨਕਾਰਿਆਂ ਖਰਜ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ ਪੰਚਮ, ਉਧਰ ਤੇਰੇ ਸੰਘ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ ਉਥੇ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਸੁਰ, ਰਿਖਭ,ਗੰਧਾਰ ਲਈ ਲੱਭੀ ਹਈ? ਤੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਟੁੰਕਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ ਟਿਕਾਣੇ ਸਿਆਣ ਸਿਆਣ ਕੇ ਪਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਥਰ੍ਹਾਟ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈਂ ? ਸੋਚਕੇ ਦੱਸੀਂ ਕਿ ਓਸੇ ਸੰਘ ਵਿਚੋਂ ਓਸੇ ਹਵਾ ਨਾਲ ਤੂ ਕੀਕੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਾਨਾਂ ਅੱਡੋ ਅੱਡੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਬਈ ਕੀਕੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਹਰ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸਿਆਣ ਆ ਗਈ ਹੈ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਗੱਲ ਤਾਂ ਡਾਢੀ ਆਖੀ ਨੇ। ਗਲੇ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਰਤ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ,ਕਦੇ ਓਹ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇਖੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੱਤੇ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਤਾਨਾਂ ਪਈਆਂ ਕੱਢੀ ਦੀਆਂ ਹਨ. ਫੇਰ ਅਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਹੋ ਓਹੋ ਰਾਗ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਤਾਨ ਉਠਦੀ ਹੈ ਓਹੋ ਸੁਰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕੀਕੂੰ ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ--ਫੇਰ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਜਾਚ, ਕੋਈ ਸਿਆਣ, ਕੋਈ ਸੋਝੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਹੈਂ ? ਤੇ ਆਪ ਹੁਨਰੀਆ ਹੈਂ ਕਿ ਜੋ ਚਾਹੇਂ ਅੰਦਰੋਂ ਰਾਗ ਕੱਢਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਉਂਞ ਨਾ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੱਟੀ ਹੈ ਨਾ ਬੁਤਕਾ ਨਾ ਕਾਗਤ ਹੈ ਨਾ ਦੁਆਤ, ਨਾ ਹਕੀਮ ਦੀ ਹੱਟੀ ਹੈ ਨਾ ਪਾਰਖੂ ਦਾ ਤਖਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਮਿਣਤੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ ਨਾ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅੰਕ, ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਵਿਚ ਕਾਈ ਸੋਝੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਿਆਣ ਹੈ ਕੋਈ ਜਾਚ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਆਪੇ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਮਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਖੇਡਦਾ ਹੈਂ, ਮਸਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਮਸਤ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਗਨਤਾਈ ਵਿਚ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ। ਦੱਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਹੈ ਨਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਲਖਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਠੀਕ ਹੈ ਜੀ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਤਿਵੇਂ ਭਈ ਜਪਦਿਆ ਜਪਦਿਆਂ, ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਿਮਰਦਿਆਂ, ਜੁੜਦਿਆਂ ਜੁੜਦਿਆਂ ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਵਿਚੋਂ ਅੰਦਰ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਇਕ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸੋਝੀ ਨਾਲ 'ਦਿੱਸਦਾ ਤੇ ਵੱਸਦਾ' ਜੋ ਕੁਛ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਏਹ ਪੁਸ਼ਾਕਾ ਦੀਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਮਾਲਕ ਤੇ ਪਾਲਕ ਆਪਣੇ ਜਲਾਲ ਤੇ ਜੋਬਨਾ ਵਿਚ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਅਡੋਲ ਬੀ, ਚੋਜ ਕਰਦਾ ਬੀ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਆਖੀਏ ਕਿ ਕੁਛ ਹੋਰ ! ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਸਿਆਣ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਰੱਬ ਹੀ ਰੱਬ ਦਾ ਜਲਵਾ ਝਲਕੇ ਮਾਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ.—

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਲੁ ਨ ਕਰਮਾ ॥ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨ ਭਰਮਾ ॥੧॥ ਸਾਚੇ ਸਚਿਆਰ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥ ਨਾ ਤਿਸੁ ਰੂਪ ਵਰਨੁ ਨਹੀ ਰੇਖਿਆ ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਨੀਸਾਣੁ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨ ਤਿਸੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਮੁ ਨ ਨਾਰੀ॥ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਅਪਰ ਪਰੰਪਰੁ ਸਗਲੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ੨ ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਲੁਕਾਇਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ॥ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਮੁਕਤੇ ਗੁਰਮਤੀ ਨਿਰਭੈ

ਤਾੜੀ ਲਾਈ ॥ ੩ ॥ ਜੰਤ ਉਪਾਇ ਕਾਲੁ ਸਿਰਿ ਜੰਤਾ ਵਸਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਸਬਾਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਵਹਿ ਛੂਟਹਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਈ ॥੪॥ ਸੂਚੈ ਭਾਡੈ ਸਾਚੁ ਸਮਾਵੈ ਵਿਰਲੇ ਸੂਚਾਚਾਰੀ ॥ ਤੰਤੈ ਕਉ ਪਰਮ ਤੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ੫ ॥ ੬ ॥

ਮਰਦਾਨਾ (ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ)–ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਕਦੇ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਭੀ ਇਹ ਸਿਆਣ ਆਵੇ, ਕਦੇ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ,ਇਸ ਸੁਰ ਦੀ ਬੀ ਸੁਰਤ ਹੋਆਵੇ। ਹੈਂ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਹੋ, ਖੋਲ੍ਹੋ ਨਾ ਬਜਰ ਕਪਾਟ । ਗੱਲ ਸਮਝੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਕੇ ਕਰਾਂ ?

ਸਤਿਗੁਰ–ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਹੁਣ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਗਈ ਹੈ; ਸਉਂ ਰਹੁ, ਕੱਲ੍ਹ ਤੈਨੂੰ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੋਰ ਸੋਝੀ ਆ ਜਾਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਹੈ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਝੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ; ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹਈ ਤਾਂ ਬਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ ਨਿੱਤ ।

ਮਰਦਾਨਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਕੁਛ ਦੂਰ ਭੁੰਞੇ ਲੇਟ ਗਿਆ ਤੇ ਤਾਰੇ ਗਿਣਦਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦਾ ਝਲਕਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਸੌਂ ਗਿਆ '

੨. [ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ] ।

ਇਕ ਰੌਣਕੀ ਨੱਗਰ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਮਹਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਨੌਕਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅਧਰਕਾ–ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ! ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਉਮ੍ਰਾ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ,ਹੀਰੇ, ਲਾਲ; ਪੰਨੇ, ਫੀਰੋਜ਼ੇ, ਨੀਲਮ, ਪੁਖਰਾਜ, ਲਸਨੀਏ; ਗੋਮੇਧ;ਗੁੱਲੀਆਂ ਨਵੇਂ ਰਤਨ ਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਸੰਗ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਹਨ, ਰੋਜ਼ ਆਪ ਖੋਲ੍ਹਦੇ; ਵੇਚਦੇ, ਖਰੀਦਦੇ ਹੋ ਤੇ ਡੱਬੇ ਗੰਢਾਂ ਮੈਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸਾਂਭਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦੀ ਕਿ ਖਰੇ ਖੋਟੇ ਪਰਖ ਲਿਆ ਕਰਾਂ । ਨਾ ਰੰਗ, ਨਾ ਨੀਰ; ਨਾ ਜ਼ਾਤ; ਨਾ ਵੰਨ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ. ਸੁਣਦਾ ਮੈਂ ਨਿੱਤ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਹਾਂ ।

ਮਾਲਸਰਾਇ–ਅਧਰਕੇ ! ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜੇ ਪੜ੍ਹਾਕੇ ਜੋੜ, ਬਾਕੀ, ਗੁਣਾ, ਸਿਖਾ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਛਿਨ ਆਵੇਗੀ ਕਿ ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕ ਜਾਵੇਗੀ, ਰਤਨ; ਸੰਗ ਤੇ ਕੱਚ, ਬਲੌਰ ਦੀ ਪਰਖ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋ ਆਵੇਗੀ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਪਰਖਿਆ ਕਰੇਂਗਾ ਤੇ ਮਸਕ੍ਰਾਇਆ ਕਰੇਂਗਾ ।

ਅਧਰਕਾ–ਪਰ ਸੁਆਮੀ ਜੀ, ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆ ਉਸਤਾਦ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਏਸ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਝਾਉ ਰਸਤਾ ਤੇ ਸੋਝੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ?

ਸਾਲਸ–ਸਭੋ ਕੁਛ ਹੈ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ,ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਜੁਗਤ ਬਾਹਰੋਂ ਪਰਖ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ; ਸਿੱਟੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੱਢਣ ਦੀ ਹੈ । ਖਟਾਸ ਵਿਚ ਕੁਛ ਪਾਇਆ ਜੇ ਸੂੰ ਸੂੰ ਕਰ ਉਠੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ੈ ਏਸ ਵਿਚ ਪਾਈ ਸੀ ਉਹ ਸ਼ੈ ਖਾਰ ਸੀ, ਇਹ ਇਕ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਜੋ ਤੂੰ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪੇ ਨਾਲ ਆਪੇ ਸਿਆਣ ਪਛਾਣ ਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਸੋਈਆ ਸੇਰ ਦਾਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਤੋਲਕੇ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਫੇਰ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤੋਲ ਕੇ ਲੂਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਦਾਲ ਨੂੰ ਰਿੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਉਤਰਦੀ ਹੈ । ਦੂਸਰਾ ਤ੍ਰੀਕਾਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤ੍ਰੀਮਤ ਪਾਣੀ ਧਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਦਾਲ ਪਾਕੇ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ਠੀਕ ਹੈ; ਫੇਰ ਲੂਣ ਤਲੀ ਤੇ ਲੈਕੇ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਦਾਲ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕ ਪਾਣੀ ਵੰਨੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ: ਠੀਕ ਹੈ, ਲੂਣ ਝੱਟ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਦਾਲ ਰਿੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਲੂਣ ਪਾਣੀ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ । ਦੱਸ ਅਧਰਕੇ!ਇਸਨੇ ਕਿੱਕੂੰ ਸਿਆਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੂਣ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ? ਇਹ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਦਾ, ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨੀ' ਪਰਖ ਦਾ । ਇਕ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੋਰ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ' ਦਾ, ਉਹ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ, ਸੁਣਿਆ ਹੈ । ਜ੍ਵਾਹਰਾਤ ਦੇ ਤੋਲ ਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੋ ਰੱਤੀ ਚੌਲਆਦਿ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾਹੈ ਇਹਹੈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨੀ ਪਰਖ ਦਾ; ਪਰ ਜ੍ਵਾਹਰਾਤ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਦੀ ਪਰਖ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ, ਬੱਚਾ ਵੇਖਿਆ ਕਰ, ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਿਵੇਂ ਤੂੰ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਪਾਰਖੂ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

ਅਧਰਕਾ (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਭਰਕੇ; ਡੂੰਘਾ ਅੰਦਰੋਂ

ਗੁੰਮ ਹੋਕੇ-ਹੱਛਾ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਅੱਜ ਕੁਝ ਜੀ ਜੜਿਆ ਹੈ, ਤੁਸਾਡੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਦੀਦੇ ਖੁੱਲ ਆਸਣ।

ਸਾਲਸ—ਵੇਖਿਆ ਕਰ, ਵੇਖਿਆ ਕਰ, ਵੇਖਿਆ ਕਰ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਨੌਕਰ ਹੇਠੋਂ ਆਇਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਨਵੀਂ ਵੰਨ ਦਾ ਆਇਆ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਸੌਦਾ ਵੇਚਣ ਨੂੰ ਕਾਹਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਅਧਰਕਾ ਹੇਠਾਂ ਹੱਟੀ ਪਰ ਆ ਗਏ ਤੇ ਹੱਟੀ ਪਰ ਆਇ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਗਾਲਾ ਟੁਰ ਪਇਆਂ:-

ਆਓ ਜੀ ! ਸੇਨ ਜੀ ! ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ? ਕੀ ਮਾਲ ਲਿਆਏ ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਮੱਦ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ, ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਨਦ ਵਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਲਾਲ ਜੇਹੀ ਗੀਟੀ ਵੇਚਣ ਆਏ ਹਾਂ ਜੇ ਚਾਰਕੋਡਾਂ ਚਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਏ।

ਸਾਲਸ-ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਓ ?

ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਕ ਪੋਟਲੀ ਖੋਹਲਕੇ ਪੰਜ ਛੇ ਮਾਸੇ ਦੀ ਚਮਕਦੀ ਚਮਕਦੀ ਲਾਲੋ ਲਾਲ ਗੀਟੀ ਜੇਹੀ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸਾਲਸਰਾਇ (ਹੱਛੂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਤ ਪਰਤਕੇ ਦੇਖ ਕੇ)-ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਧੰਨ ! ਉਸਤਾਦਾ ਦੇ ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਜਾਈਏ। ਅਧਰਕੇ ! ਬੱਚਾ, ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਲੈ ਆਉ।

ਅਧਰਕਾ ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਲੈ ਆਇਆ।

ਸਾਲਸ (ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ)-ਲਓ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਤੇ ਇਹ ਲਓ ਅਪਣਾ ਲਾਲ, ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਪੋਟਲੀ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣਾ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਤੇ ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ?

ਸਾਲਸ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਵਲ ਤੱਕਕੇ)-ਇਹ ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਇਸ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨ-ਭੇਟਾ ਹੈ। ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ੈ ਕਿਸੇ ਜੌਹਰੀ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸਨੇ ਦੇਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਜੌਹਰੀਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਵਾਸਤੇ ਘੱਲਿਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਲ ਕੌਣ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਸੁਭਾਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਰੰਗ ਦਾ ਇੰਨਾਂ ਚੁਹ-ਚੁਹਾ ਤੇ ਨੀਰ ਦਾ ਐਨਾ ਸਾਫ ਤੇ ਵਡਾ ਲਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਤਾਦ ਸਾਡੇ ਇਕ ਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰਦੇ ਲਾਲ ਦੀ।ਸੋ ਅਸਾਂ ਅੱਜ ਅੱਖੀਂ ਤੱਕਿਆ ਹੈ।ਉਹ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਪਾਏ ਦਾ ਰਤਨ ਜਦ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟਾ ਕਰੋ। ਮੁੱਲੋਂ ਇਹ ਲਾਲ ਇੰਨੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮੁੱਲ ਹੈ। ਸੋ ਅਸਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਕਮਾਈ ਹੈ, ਆਪ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟਾ ਲੈ ਜਾਓ।

ਅਧਰਕਾ-ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਜ਼ਰਾ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਦਿਖਾਉਣਾ ਇਹ ਲਾਲ :

ਸਾਲਸ (ਦਾ ਕੇ)-ਲਓ ਬੱਚਾ ਵੇਖੋ।

ਅਧਰਕਾ (ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ)-ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਅੱਜ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਕੁਛ ਅੱਖ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਇਹ ਬੜੀ ਸੁੱਜੀ ਬੇ-ਨਗ ਡਾਢੀ ਸੁਥਰੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਇਹ ਡਲ੍ਹਕ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਝਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੱਕੀ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਜਦ ਇਹ ਗੀਟੀ ਮਾਲਕ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਸ਼ਕਰੀ ਸਮਝੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ-ਸ਼ੁਕੀਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਲਈ ਲੈ ਲਏਗਾ ਤੇ ਪੇਟ ਭਰ ਅੰਨ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਜਦ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਮੂਲੀ ਦੇਕੇ ਕਿਹਾ ਬਈ ਇਹ ਲੈ ਲੈ ਸਾਡੇ ਬਾਲ ਇਸ ਨਾਲ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਖੇਡ ਲੈਣਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਦੋ ਚਾ ਦੇਹ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇਂ ਨਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਫੇਰ ਹਿੱਕ ਹਲਵਾਈ ਦੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸੇਰ ਮਠਿਆਈ ਨਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਇਕ ਬਜ਼ਾਜ਼ ਦੇ ਜਾ ਖੜੋਤਾ ਤਾ ਓਸ ਨੇ ਗਜ਼ ਖੱਦਰ ਹੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ*। ਜਦ ਮੈਂ ਪੈਸੀਂ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਓਸ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਸਰਾਫ ਪਾਸ ਜਾਹ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਹੱਟੀਂ ਗਿਆ, ਮੁੱਲ ਵੱਧ ਵੱਧ ਪੈਂਦਾਰਿਹਾ, ਇਸ ਦੇ ਵੱਧ ਮੁੱਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸੰਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਢੂੰਡਦਾ ਢੂੰਡਦਾ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਆਇਆ, ਆਪ ਨੇ ਮੁੱਲ ਅਮੱਲ ਆਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟਾ ਸੌ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।

ਸਾਲਸ-ਤੁਸੀਂ ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਤੇ ਲਾਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਓ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਵੇਚਣਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਆ ਜਾਣਾ ਮੁੱਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਸੈ ਦਾ ਮੁੱਲ ਅਮੁੱਲ ਹੈ।

---

*ਸਰਦਾਰ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪੰਨਾ ੮੩।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਮੈਂ ਰਾਤ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ਭੁੱਖੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅੰਨ ਉਹਨਾਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਹੁਕਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਭੋਜਨ ਲੈ ਆਉ!

ਸਾਲਸ—ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਲੈ ਜਾਓ, ਭੋਜਨ ਬੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਦੱਸ ਜਾਓ, ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਪਾਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਵਾਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ; ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਜ਼ਰਾ ਮੱਥਾ ਵੱਟਕੇ)-ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਵੱਡਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, (ਅਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ) ਪਰ ਜੇ ਵਪਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਬਦੇਸ਼ ਭੌਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਘਰ ਬੈਠਾ ਹੀ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। (ਉੱਚੀ) ਹੱਛਾ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ।

ਸੋ ਰੁਪਯਾ ਤੇ ਲਾਲ ਲੈਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਖਕੇ ਹੱਸੇ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਲਾਲ ਤੇ ਰੁਪੱਯੇ ਅਗੇ ਧਰੇ ਤੇ ਆਖਿਆ :—

ਆਹ ਲਓ! ਆਪਣਾ ਤਲਿਸਮ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੋ ਮੂਲੀਆਂ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਸੈ ਰੁਪੱਯਾ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟਾ ਤੇ ਮੁੱਲੋਂ ਅਮੋਲਕ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਅਮੋਲਕ' ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਮੁੱਲ ਰਹਿਤ' ਹਨ।

ਉੱਚੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮੂਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਸਿਆਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਓਸ ਮੂਲੀ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਨੈਣ ਮਨ ਉਸ ਅਮੋਲਕ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਉਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਹੱਕ ਕਾਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਮਾਲ ਦਿੱਤੇ ਮੁੱਲ ਲਵੀਏ, ਜਾਹੁ ਇਹ ਮੋੜ ਆ।

ਮਰਦਾਨਾ ਥੱਕਾ ਟੁੱਟਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋ ਰੁਪੱਯਾ ਅਨਹੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ; ਸੋ ਚਾਹੇ ਅਨਚਾਹੇ ਦੇਣ ਮੁੜ ਗਿਆ।

ਤ.

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਓਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਯਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਡਾਢੀ ਮਿੱਠੀ ਲੈ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ :—

ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀ ਅਗਮ ਅਪਾਰੈ॥ਸਾਚੇ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰ ਮੁਰਾਰੈ॥ ਜਿਸਨੋ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਮੇਲੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲੈ ਮੇਲਾਈਹੇ॥ ੧੩॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧

ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਧਰੱਕਾ ਭੋਜਨ ਪਕਵਾਨ ਲੈਕੇ ਪੁੱਜ ਪਿਆ ਤੇ ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਿ ਤੇ ਮਸਤ ਹੋਕੇ ਭਚੱਕ ਰਹਿ ਗਿਆ! ਨਜ਼ਰ ਬੱਝ ਗਈ ਤੇ ਕੋਈ ਡੂੰਘੀ ਖਿੱਚ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਜੌਹਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਝੂਮਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮੁੱਕਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ।

ਹੇ ਨਾਥ! ਰੱਖ ਲੈ ਮੈਂ ਜੌਹਰੀ ਜਾਣਕੇ ਆਯਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਦਿੱਸੇ ਹੋ। ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਚਮਤਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੋ ਲਹਿਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਾਲੇ! ਦਰਸ਼ਨ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਨੇ ਸੋਝੀ ਭੀ ਦਿੱਤੀ ਨੇ, ਮੇਲ ਲਓ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨੇ ਨੂੰ ਮੇਲ ਲਓ।

ਮਰਦਾਨਾ ਹੁਣ ਜੌਹਰੀ ਦੇ ਘਰ ਰੁਪੱਯੇ ਸੁੱਟਕੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਜੌਹਰੀ ਇਹ ਪਰਮ ਤਯਾਗ ਦੇਖਕੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਚਰਨ ਬੰਦਨਾਂ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਦਿਤਾ। ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ :—

ਲਾਲ ਆਪ ਦਾ ਵੇਖਕੇ ਚਿਤ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਬੀ ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਨਾਮ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਦੇਸ਼ ਨਿਰੰਕਾਰ,
ਨਾਮ—ਨਿਰੰਕਾਰੀ।

ਸਾਲਸ (ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ ਤੇ ਖਿੱਚ ਖਾਕੇ)—ਕੁਛ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਾਓ?

ਸਤਿਗੁਰ—

ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ॥ ਆਇ ਨ ਜਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾਲਾ॥ ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜੁਗਤਿ ਸਮਾਈ ਰਹਿਓ ਨਿਰਾਲਮੁ ਰਾਇਆ॥ ੧॥ [ਮਾਰੂ: ਸੋ: ਮ: ੧

ਸਾਲਸ—ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਜਿੱਧਰ ਦੇਖੋ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਅਸਾਂਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਾਲਾ ਤੇ ਕੌਲ ਫਲ, ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਰਮਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਹੈ,ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ*।ਇਕੋ ਜਲ ਦੀ ਹੀ ਦੁਹਾਂਨੂੰ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਪਰ ਕੌਲ ਫੁਲ ਨੂੰ ਜਾਲੇ ਦਾ 'ਸੰਗ-ਦੋਖ' ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ†।ਡੱਡੂ ਬੀ ਓਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ. ਪਰ ਉਹ ਕਵਲ ਫੁਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਰੂਪੀ ਮਕਰੰਦ ਰਸ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਦਾ‡।

ਡੱਡੂ ਜਲ ਦੇ ਵਿਚ (ਕੌਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ) ਨਿਤ ਵਸਦਾ (ਹੋਯਾਨਹੀਂ ਸੋਝੀਪਾਉਂਦਾ, ਤੇਭੌਰੇ ਭੌਰੀਆ) (ਜਲ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਵਸਦੇ, (ਪਰ) ਉਪਰੋਂ (ਆਕੇ) ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਚੂੰਘ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ) ਲੈਂਦੇ ਹਨ[]।

ਸਾਲਸ ਰਾਇ—ਹੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜੀ! ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਅਨਭਉ ਦੀ ਕਮੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਦਮਾ ਨੂੰ ਕੁਮੁਦਨੀਆਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦਰਸਨ ਕਰਕੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਾਰਨ ਅਨੁਭਵ ਹੈ()।

ਸਾਲਸ—ਸਾਈਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਜੀ! ਅਨੁ-ਭਵ ਖੋਲ੍ਹੀਏ?

ਸਤਿਗਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਤੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰ ਪਰਖਣ ਵਿਚ ਅਨਭਉ ਹੋ ਆਯਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਜਣ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਅਨਭਉ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਵਿ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਰਸ ਵਿਚ ਅਨਭਉ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ. ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਓਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਅਗੰਮ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਅਨੁਭਉ ਦਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਓਧਰ ਜੌਹਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਚੇਤੇ ਆਈ ਜੋ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਅਧਰੱਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਘੀਆਂ ਫਿਰ ਗਈਆਂ। ਸਾਲਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਦਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ, ਦੋਹੂੰ ਵੱਤ੍ਹਾ ਆਇਆ ਵੇਖਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮਾਯਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਫੇਰ ਦਿਤੀ, "ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ" ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਬੀ ਛਕਿਆ, ਜੋ ਅਧਰੱਕੇ ਨੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਛਕਾਇਆ।

ਸਾਲਸ ਰਾਇ—ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ! ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾਨ ਕਰੋ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਿੱਸ ਆਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਤੇਰੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ। ਗਹੁ ਕਰ ਦੇਖਿਆ ਸੂ ਤੇ ਆਪਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਦੇਖਿਆ ਸੂ ਤੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਕੀਤਾ ਸੂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਦਿੱਸ ਆਇਆ ਸੂ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਜੌਹਰੀ ਨੇ ਦਾਸ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਉਸਦੇ ਚਰਨੀ ਢੇ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਦ੍ਰਵਣਤਾ, ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਪਰ ਰੀਝਕੇ ਉੱਠੇ,ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਪਰ,ਜੋ ਡੇਢ ਗਜ ਸਾਫਾ ਸੀ ਲਾਹਕੇ ਸਾਲਸ ਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਕੇ ਉੱਚ ਦਿਸ਼ਟੀ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਕਪੜਾ :—

ਸਾਲਸ ਬਾਂਧਯੋ ਸੀਸ ਪਤ ਸ਼ੀਘਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਪਾਟ
ਗਜਾਨਾਨੰਦ ਪੂਰਨ ਭਯੋ ਠਟਯੋ ਔਰ ਹੀ ਠਾਟ।
ਭਾ ਨਿਹਾਲ ਤਤਕਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਮਇਆ ਤੇ।
ਉਮਗਯੋ ਪ੍ਰੇਮਬਿਸਾਲ ਉਸਤਤਿਉਚਰਤਿਸ਼ਬਦਕਰ।
[ਬ੍ਰ: ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਤਦ ਸਤਿ-ਗੁਰ ਨੇ ਵਾਕ ਉਚਾਰਿਆ :—ਭਾਈ! ਜਿਵੇਂ ਜੌਹਰੀ

---

*ਬਿਮਲ ਮਝਾਰਿ ਬਸਸਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਪਦਮਨਿ ਜਾਵਲ ਰੇ ॥

†ਪਦਮਨਿ ਜਾਵਲ ਜਲ ਰਸ ਸੰਗਤਿ ਸੰਗਿ ਦੋਖ ਨਹੀ ਰੇ ॥

‡ਦਾਦਰ ਤੂ ਕਬਹਿ ਨ ਜਾਨਸਿ ਰੇ ॥ ਭਖਸਿ ਸਿਬਾਲੁ ਬਸਸਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨ ਲਖਸਿ ਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

[]ਬਸੁ ਜਲ ਨਿਤ ਨ ਵਸਤ ਅਲੀ ਅਲ ਮੇਰ ਚਚਾ ਗੁਨ ਰੇ ॥

()ਚੰਦ ਕੁਮੁਦਨੀ ਦੂਰਹੁ ਨਿਵ ਸਸਿ ਅਨਭਉ ਕਾਰਣਿ ਰੇ ॥ ੨ ॥ [ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਮ: ੦–੪

ਦੀ, ਰਾਗੀ ਤੇ ਕਵੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟਿ ਇਸ ਦਿਸ਼ਟਿ ਹਿਸਾਬ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਤਦ ਭੀ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਸਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣ ਫੁਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਅਨਭਉ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਦਿੱਸਦੇ ਵੱਸਦੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਉੱਠਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਘਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਆਪਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ, ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਝਲਕਾ ਅਨੰਤ ਅਪਾਰ ਦਾ ਵਜਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਹੇਠ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਝਲਕਾ ਮਨ ਪਰ ਇਕ ਅਸਰ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਟੁਰਦੇ, ਫਿਰਦੇ, ਵਸਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਕਰਤਾਰ, ਨਿਰੰਕਾਰ, ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਜਲਵਾ ਆਪਾ ਅਨਭਉ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੀਵ ਦਿੱਸਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਇਸਨੂੰ ਕੁਛ ਕੁਛ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਲੱਸਦਾ ਕਰਤਾਰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।'ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ' ਤੇ ਦੇਖਣਹਾਰ ਉਸ 'ਵਿਚ-ਵਸਦੇ' ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਲਿਖਿਆ॥

ਸੂਚਨਾ—ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਪੂਰਨ ਰਸ ਨੂੰ ਪਾਪਤ ਹੋਏ ਸਾਲਸ ਤੇ ਅਧਰਕਾ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਉੱਥੇ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਗੰਗਾ ਪਾਰ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਤੈ ਮੀਲ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੁੰਨਿਆ ਨੂੰ ਹਰੀਹਰ ਛੇਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਏਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ਕਿ ਆਏ ਯਾਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਗਜਾਨ, ਭਰਮ ਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਦਾ ਦਾਰੂ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਦੇ ਗਿਰਦ ਰੋਜ਼ ਭੀੜ ਲੱਗੀ ਰਹੇ, ਰੱਬੀ ਕੀਰਤਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਵੇ, ਮੋਏ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾਤ ਮਿਲੇ। ਇਉਂ ਸ਼ਹਿਰ ਪਟਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਪਿਆ, ਸੰਗਤ ਆਵੇ ਸਤਿਸੰਗ ਆਨੰਦ ਰਸ ਦਾ ਅਮਿੱਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ।

ਇਹੋ ਕੱਤਕ ਪੁੰਨਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਹੁਣ ਪਸਿੱਧ ਹੈ ਇਸੇ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਪਟਣੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿਕੇ ਟੁਰਨ ਲਗੇ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕ ਆਗੂ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅਧਰੱਕੇ ਵਲ ਸੈਨਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਸੇਵਾ ਸਾਲਸ ਕਰੇਗਾ, ਸ਼ਾਲਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਧਰੱਕਾ ਕਰੇਗਾ।

ਇਸੇ ਸ਼ਾਲਸ ਦੀ ਅਉਲਾਦ ਵਿਚੋਂ ਫਤਹ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਦਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਯਾਦਗੀਰੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੈ ਤੇ ਸਰੋਤ ਹੈ ਕਿ ਅਧਰੱਕੇ ਦੀ ਔਲਾਦ ਦੇ ਮੁਸੰਦ ਦਸਮ ਸਤਿਗੁਰਜੀਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਪਟਣੇ ਹਰੀਮੰਦਰ ਦੀਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸਾਲਸ ਰਾਇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਨੇਮੀ, ਭਜਨੀਕ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਫੁਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਮ: ੧ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਵਾਲਾ ਇਕ ਮਿਲਿਆ ਹੈ :— ਬਿਲਾਵਲ ਸਾਲਸ ਰਾਇ ਜੀ ਕੀ :—

ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਾ ਨਾਮ ਕਾ ਦੀਨੇ ਖੋਲ ਕਪਾਟ ॥ ਏਕ ਜੋ ਵਣਜਾ ਵਣਜਿਆ ਬਹੁਰ ਨ ਆਵੈ ਘਾਟ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ॥ ਬਚਨ ਕਾ ਸੂਰਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦਿਖਲਾਵਤਾ ਖੋਲੇ ਨੇਤ੍ਰ ਕਪਾਟ ਅਨੰਦ ॥ ਜਗ ਵਣਜਾਰਾ ਸਗਲ ਹੈ ਸਾਹ ਏਕ ਭਗਵੰਤ ॥ ਵਣਜ ਹਮਾਰਾ ਸਤਗੁਰੂ ਪੂੰਜੀ ਹਮਰੀ ਨਾਮ ॥ ਆਠ ਪਹਿਰ ਧੁਨਿ ਲਗ ਰਹੇ ਯਹੀ ਹਮਾਰੇ ਕਾਮ ॥ ਸ਼ਾਲਸ ਬਿਨਵ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਲੈ ਤੂੰ ਕਰਤਾਰ ॥ ਕਾਚੇ ਰੰਗ ਉਤਾਰਕੇ ਸਾਚੇ ਰੰਗ ਆਪਾਰ ॥

੨੨. ਗਯਾ* ।

ਸਾਲਸਰਾਇ ਤੇ ਅਧਰੱਕੇ ਨੂੰ ਤਾਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਟੁਰ ਪਏ, ਟੁਰ ਪਏ ਉਪਕਾਰੀ ਬੱਦਲਾ ਵਾਂਙੂ ਹੋਰਥੇ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦਾਂ ਦਾ ਵਰੋਸਾਉ ਕਰਨ ਤੇ ਆ ਗਏ ਰਾਜ ਗਿਰੀ†। ਇਥੇ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਮੇਲੇ ਤੇ

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ (੧੯ ਨੁਵਬਰ ੧੯੩੭) ਮਘਰ ਦੀ ੪ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ ੪੬੯ ਤੇ ਬਿ ੧੯੯੪ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ। |ਇਤਿਹਾਸ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ।

ਕਈ ਨਾਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਆਸਤਕ ਬਣਾਕੇ ਆਪ ਪਹੁੰਚੇ ਗਯਾ। ਆਪ ਦਾ ਸੁਹਣਾ ਸੁਹਾਵਾ ਤੇ ਤੇਜ ਜਬ੍ਹੇ ਵਾਲਾ ਨੂਰਾਨੀ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਕੇ ਪੰਡੇ ਬੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਜੀਓ! ਪਿੰਡ ਭਰਾਓ, ਪਿਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਾ ਲਓ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਰਾਂ ਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਬੀ ਦੀਵਾ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਕਰਾ ਛਡਿਆ ਹੈ*। ਅਰ ਐਸੀ ਕਿਰਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਅਗਯਾਨ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਸਭ ਮਿਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਦਗਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸੁਰਗ ਤੇ ਨਰਕ ਜੋ ਹਨ ਸੋ ਅਗਯਾਨ ਵਿਖੇ ਹਨ, ਤਾਂਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਨਾਮ' ਰੂਪੀ ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ ਹੈ ਤਿਨਕਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ਼ ਦੇ ਪਰਥਾਇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਿਆ:— ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਦੀਵਾ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਖੁ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆ ਤੇਲੁ ॥ ਉਨਿ ਚਾਨਣਿ ਓਹੁ ਸੋਖਿਆ ਚੂਕਾ ਜਮ ਸਿਉ ਮੇਲੁ ॥ ੧ ॥ ਲੋਕਾ ਮਤ ਕੋ ਫਕੜਿ ਪਾਇ ॥ ਲਖ ਮੜਿਆ ਕਰਿ ਏਕਠੇ ਏਕ ਰਤੀ ਲੇ ਭਾਹਿ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਿੰਡੁ ਪਤਲਿ ਮੇਰੀ ਕੇਸਉ ਕਿਰਿਆ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ਐਥੈ ਓਥੈ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਏਹੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥ ੨ ॥ ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਸਿਫਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਨਾਵੈ ਆਤਮ ਰਾਉ ॥ ਸਚਾ ਨਾਵਣੁ ਤਾਂ ਥੀਐ ਜਾਂ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗੈ ਭਾਉ ॥ ੩ ॥ ਇਕ ਲੋਕੀ ਹੋਰੁ ਛਮਿਛਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਵਟਿ ਪਿੰਡੁ ਖਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਪਿੰਡੁ ਬਖਸੀਸ ਕਾ ਕਬਹੂੰ ਨਿਖੂਟਸਿ ਨਾਹਿ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥ ੩੨ ॥

ਅਰਥਾਤ—ਮੇਰਾ ਦੀਵਾ ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ 'ਦੁੱਖ' ਦਾ ਤੇਲ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਦੀਵਾ ਬਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ-ਰਾਹ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੇਰੇ ਦੁੱਖ ਘਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੂੰ ਦੀਵੇ ਬਲਣ ਨਾਲ ਤੇਲ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰੇ ਕਿ ਦੁਖ ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹਨ ਅਵੱਸ਼ ਭੋਗਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਲੋਕੋ! ਇਸ ਬਿਰਥਾ ਖਯਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਣਾ ਕਿ ਕਰਮ ਦਗਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਸੈਂਕੜੇ ਮਣ ਲਕੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਰੱਤੀ ਅੱਗ ਰੱਖ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਦੀ ਚਿੰਗਾਰੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਤੇ ਪਤਲ ਮੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਮੇਰੀ ਕਰ-ਤਾਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਤੇ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰ ਏਹੋ ਹੈ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ ਕਰਨੀ ਮੇਰੀ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਸ਼ੀ (ਤੀਰਥ ਹੈ) ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਸਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ। ਬ੍ਰਾਹ-ਮਣ ਜੋ ਪਿੰਡ ਭਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਓਹ ਪਿਤਰਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਿੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਓਹ ਸਾਨੂੰ ਅਨੰਤ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਪੰਡੇ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਗਏ।

੨੩. ਬੁਧ ਗਯਾ—ਦੇਵਗਿਰਾਂ।

ਗਯਾ ਦੇ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਰਾਹ ਕਲਯਾਨ ਦਾ ਦੱਸਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੋਂ ਟੁਰ ਪਏ। ਜੋ ਬੀਚਾਰ ਦੇ ਕੇ ਸੁਹਣੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਯਾਨ ਨੇਤ੍ਰ ਬਖਸ਼ੇ ਓਹ ਵੀਚਾਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹੈਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਜ ਤਕ ਅਨੇਕ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਗਯਾ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਆਪ ਬੁੱਧ ਗਯਾ‡ ਤੇ ਆਏ। ਏਥੇ ਆਕੇ ਆਪ ਨੇ ਬਾਹਰ ਡੇਰੇ ਲਾ ਦਿਤੇ। ਮਰ-ਦਾਨੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਨਿਜਾਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਨੇ ਬੁੱਧ ਗਯਾ ਦੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਦੇਵ ਗਿਰ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ[ ]। ਇਹ ਆਦਮੀ ਸੀ ਤਾਂ

---

*ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ।

†ਇਹ ਪਸੰਗ ਰ: ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸ :੪੬੯ (੧੯ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੭ ਈ) ਨੂੰ ਨਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

‡ਇਹ ਜਗਾ ਗਯਾ ਤੋਂ ਪੰਜ ਛੇ ਕੋਹ ਤੇ ਹੈ।

[ ]ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ।

ਬੁੱਧ ਮੰਦਿਰ ਦਾ ਮਹੰਤ ਪਰ ਸੀ ਲਗ ਪਗ ਸੰਨਿਆਸੀ । ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਜਦ ਬੋਧ ਮਤ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਬੋਧੀ ਅਸਥਾਨ ਬੀ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਸੀ । ਇਥੇ ਬੁਧ ਜੀ ਨੇ ਤਪ ਤਪਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਯਾਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਬੁਧ ਜੀ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਬੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਮਹੰਤ ਦੇਵਗਿਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਵਡਾ ਮਹੰਤ ਤੇ ਮਾਨਨੀਯ ਪੁਰਖ ਸੀ, ਪਰ ਸੀ ਸੱਚ ਦਾ ਖੋਜੀ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ । ਵਿਦਯਾ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤਾਂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵੈਰਾਗੀ ਬੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ 'ਰਾਗ' ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਪਲਟਦਾ ਪਲਟਦਾ ਇਉਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਡਾਲੀ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੁੱਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੂਲੋਂ ਅਝੁਕ ਤੇ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਦੀ ਇਸ ਪਕਿਆਈ ਤੇ ਕਰੜਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚ ਲਚਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਇਹ ਲਚਕ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਕਣੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਜੀਉਂਦੀ ਟਹਿਣੀ ਵਿਚ ਪਕਿਆਈ ਤੇ ਲਚਕ ਦੁਇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੀਵਨ-ਮਰਨ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜਦ ਗਲ ਬਾਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੁਮਕਾ ਫਿਰ ਆ ਵਿਰਿਆ । ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਗ (ਪਯਾਰ) ਮਾੜਾ ਹੈ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ, ਰਾਗ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ, ਪਰ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਪ੍ਰਿਯ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਦਾ ਰਾਗ(ਪ੍ਰੇਮ)ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ,ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰਾਗ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰਾਗ ਦੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਰਾਗ ਦਾ ਅੰਤ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ* । ਫੇਰ ਉਹ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰਾਗ ਸੁਖ ਤੇ ਆਨੰਦ ਦਾਤਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਜਿਸ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਖ਼ਾਤਰ ਅਸਾਂ ਅਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੁਹਣਾ ਹੈ, ਇੰਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਿਆਂ ਸਮਝਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੈਰਾਗ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਰਾਗ ਕੀਤਿਆਂ ਸਹਜ ਸੁਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਹਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਇਨਸਾਨ ਨਿਰਾ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਅਸਲੇ ਵਿਚ ਭਾਵ (ਪ੍ਰੇਮ) ਬੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਤੁਸਾਂ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਿਆਹੈ,ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਘੱਤਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਰਾਗ ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਕ ਗਏ ਮਨ ਬੁੱਧਿ ਨੂੰ ਨਿਵਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਸੁੱਕੀ ਟਹਿਣੀ ਵਾਂਙ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ. ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲਚਕਦਾਰ ਤੇ ਜੀਉਂਦੀ ਅਪਕੜਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਿੰਦ-ਹੀਨਤਾ ਵਾਲੀ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਅਕੜੇਵਾਂ ਜਿਹਾ ਹੈ ।

ਦੇਵਗਿਰ ਲਈ ਇਹ ਨਵਾਂ ਸਬਕ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਗਯਾਨਵਾਨ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸੰਨਯਾਸ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਿਆਂ ਤੇ ਮਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕੋਹਕੇ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਣੇ ਨੂੰ ਜੋਗ ਜਾਣਦਾ ਸੀ,ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫੇਰ ਕੀਹ ਜੀਓ ! ਇੰਦ੍ਰੇ ਦਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ, ਮਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ? ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਵਿਆਂ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ । ਸਭ ਅਵਗੁਣ ਤਿਆਗਣੇ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਧਾਰਨੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਧ੍ਰੁਵਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨੇ ਦਾ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਲਈ ਵੈਰਾਗ ਵਿਵੇਕ ਵਰਤਣੇ ਹਨ । ਮਨ ਉਤੇ ਇਸ ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧਿ ਦਾ ਚਰਾਗ਼ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਹੇਠ ਮਨ ਨੂੰ ਤੋਰਨਾ ਹੈ । ਐਸੇ ਪ੍ਰਬੁਧ ਹੋਏ ਮਨ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਟੋਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਯ ਸਰੂਪਤਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਵਰਤਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ! ਉਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਉਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲਗ੍ਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਅਲੰਬ ਲੱਭਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ । ਬੁੱਧੀ ਨੇ ਜਦ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ

*ਨਾ ਓਹ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ। [ਆਸਾ ਮ: ੧

ਮਾਲਕ ਪਾਲਕ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਅਲੰਬ ਇਹ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਕਰਕੇ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਲੰਬ ਬਣਾਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰੀ ਲਗਾਉ ਪਾ ਲੈਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਓਹ ਵੱਸਣਗੇ। ਫੇਰ ਸਾਡਾ ਆਪਾ, ਜੀਵਤ ਆਪਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸੁਖ ਪਾਏਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਆਪਾ ਅਪਣੇ ਸਾਰੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਜਦ ਸਦਾ ਲਗਾ ਰਹੇਗਾ 'ਇਕ' ਵਿਚ ਤਾਂ 'ਇਕ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ' ਸਫਲ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਹ ਆਪਾ—ਇਹ ਆਤਮਾ—ਸ਼ੁਧ ਆਤਮਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਾਰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਹਿੰਦੇ ਸਹਿੰਦੇ ਹਠ, ਮਨ ਤੇ ਕੂੰਡਾ, ਤੇ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਟੇਕ ਸਾਈਂ ਦੀ ਧਾਰਕੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਆਸਰੇ। ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਵਰਤਣੀ ਹੈ ਤਾਂ 'ਸਹਿਜ' ਦਾ ਭਾ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸਹਿਜ ਅਨੰਦ ਨੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਜੁੜ ਗਏ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਜੁੜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 'ਹਰਣੀ ਹੋਵਾ' ਪਦ ਨਿਕ-ਲਿਆ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਮਜ਼ ਸਮਝ ਲਈ ਤੇ ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣ ਦੇ ਵੈਰਾਗਮਈ ਪਰ ਰਸ ਭਰੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਰਬਾਬ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਿਆਂ :—

ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਹਰਣੀ ਹੋਵਾ ਬਨਿ ਬਸਾ ਕੰਦ ਮੂਲ ਚੁਣਿ ਖਾਉ ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਹਉ ਜਾਉ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ ਮੈ ਬਨਜਾ-ਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ॥ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਵਖਰੁ ਵਾਪਾਰੁ ਜੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਕਿਲ ਹੋਵਾ ਅੰਬਿ ਬਸਾ ਸਹਜਿ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਦਰਸਨਿ ਰੂਪਿ ਅਪਾਰੁ ॥ ੨ ॥ ਮਛੁਲੀ ਹੋਵਾ ਜਲਿ ਬਸਾ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸਾਰਿ ॥ ਉਰਵਾਰਿ ਪਾਰਿ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਵਸੈ ਹਉ ਮਿਲਉਗੀ ਬਾਹ ਪਸਾਰਿ ॥ ੩ ॥ ਨਾਗਨਿ ਹੋਵਾ ਧਰ ਵਸਾ ਸਬਦੁ ਵਸੈ ਭਉ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਿਨ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ੧੯ ॥

ਦੇਵ ਗਿਰ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ, ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਇਕ ਲਿਵ ਦਾ ਰੌ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਅਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸੀ, ਪਰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ, ਚਰਚਾ ਵੀਚਾਰ, ਸੰਥਾ ਆਦਿ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਮਾਤ੍ਰ ਲੰਘਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇਕ ਰਸਮਯ ਯਾਦ ਲਗਾਤਾਰੀ ਰੌ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਗਈ। ਮਨ, ਜੋ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਖਿੰਡਦਾ ਤੇ ਨਿਤਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇਕ ਨੂੰ ਚੇਤਕੇ ਤਾਣ ਤੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ*।

ਦੇਵ ਗਿਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਸ ਰੱਖਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਵ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ ਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਮਾਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਿਆ ਤੇ 'ਕੀਰਤਨ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ' ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵਧਾਇਆ†।

---

*ਚੇਤਹਿ ਏਕੁ ਤਹੀ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ [ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ।

†ਇਸ ਦੇਵ ਗਿਰ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਹੰਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਂਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਬਣੇ। ਇਹ ਸੰਤ ਜੀ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧੂ ਬਣਕੇ ਸਾਧੂ ਵੇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਵਡੇ ਉਪਕਾਰੀ ਹੋਏ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਆਪ ਨੇ ਬਣਾਏ ਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈ ਚਾਰ ਸੌ ਗੁਰ ਧਾਮ ਬਨਾਏ। ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ 'ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ' ਰਖਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਸੰਤ 'ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ ਕੇ' ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ।

੨੪ ਰਾਜੌਲੀ* ।

ਗਯਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਟਿਕੇ ਹਨ ਤੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਥਾਂਉਂ ਰਾਜੌਲੀ ਹੈ, ਇਥੇ ਇਕ ਕੱਲੂਣ ਸ਼ਾਹ ਨਾਮੇ ਫਕੀਰ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ† । ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਧੂਣੀ ਧੁਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਬੈਠੇ ਤਪਸਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਜਗਤ ਯਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਅਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਕੇ ਅੱਗੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਭੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਰਦ ਪੁੱਗਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਅਟਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਸਨ । ਕੱਲੂਣ ਸ਼ਾਹ ਬੀ ਚਿਰਾਂ ਦੇ ਤਪ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਜਾ ਟਿਕੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾ ਲੁਕ ਛਿਪਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿਆਂ । ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨੇ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਲਿਆ । ਫੇਰ ਤਾਂ ਸ਼ੰਕ ਨਿਵਾਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਹਿ ਸੁਣਾਏ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਥੇ ਅਟਕੇ ਖਲੇ ਸਨ ਓਥੋਂ 'ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਰਸ' ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਕੇ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਅਰੂੜ੍ਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਰਮਤੇ ਰਹੇ। ਤਦ ਤੋਂ ਓਥੇ ਦੋ ਅਸਥਾਨ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਇਕ ਤਾ ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਏਸ ਫਕੀਰ ਦੀ ਧੂਣੀ ਹੁਣ ਤਕ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਟਿਕੇ ਸਨ ਤੇ ਕੱਲੂਣ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਪਹਿਲੀ ਦਾ ਮੁਜਾਵਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਹੈ‡ ।

—o—

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁ: ਪੂ: ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੯ (੧੯੩੭ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾ: ਸਮਾ: ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

†ਕਲ: ਚਮਤਕਾਰ ।

‡ਗਯਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨ ਬੀ ਹਨ, ਖੋਜ ਭਾਲ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਰਾਜੌਲੀ ਹੈ । ਰਾਜੌਲੀ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਬਤ ਅਸਾਂ ਸ: ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਥ ਸੇਵਕ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੂੰ ਇਕ ਪੱਤ੍ਰ ਰਾਹੀਂ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖੇਚਲ ਦਿਤੀ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਆਪਣੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖੇ ਸਨ ਸੋ ਹੇਠਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਥ ਵਿਚ ਖੋਜ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵਧਣ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਧਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਲੱਭਣ ਤੇ ਫੇਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਵੇ । ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :—

ਇਕ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਕਸਬਾ ਰਾਜੌਲੀ ਖਾਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ, ਰਾਜੌਲੀ ਇਕ ਤਕੜਾ ਕਸਬਾ ਹੈ, ਜਿਲਾ 'ਗਯਾ ਜੀ' ਹੈ । ਰਾਜੌਲੀ ਪੁਜਣ ਵਾਸਤੇ ਈ. ਆਈ. ਰੇਲਵੇ ਦੀ (Grand Chord Line) ਤੇ ਗਯਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਰੋਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ (Gajhandi) ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਹ ਕਸਬਾ ੧੦ ਮੀਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ । ਅਸਵਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੈਲ ਗੱਡੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ. ਰਸਤਾ ਕੱਚਾ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਹੈ, ਨਜ਼ਾਰਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ।

ਰਾਜੌਲੀ ਵਿਚ ਜਗਤ ਤਾਰਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਗਯਾ ਤੋਂ ਅਗੇਰੇ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਠਹਿਰੇ ਹਨ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਜੌਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ 'ਕੱਲੂਣ ਸ਼ਾਹ' ਜੋ ਪਿਛੋਂ 'ਬਾਬਾ ਕੱਲੂਣ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ' ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ, ਬੈਠਾ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਿਆ । ਰਾਜੌਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੋ ਗੱਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਬਾਬਾਂ ਕੱਲੂਣ ਸ਼ਾਹ ਬੈਠਾ ਸੀ ਉਥੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ 'ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ' ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਬੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਮਾਰਤ ਖੜੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ 'ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ' ਆਖਦੇ ਹਨ ।

[ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਪਰ]

ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ-ਇਥੋਂ ਦਾ ਮਹੰਤ ਸਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ 'ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ' ਕਰਕੇ ਸੱਦਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਕਿਸੇ ਮਹੰਤ ਨੇ ਸ਼ਾਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਟਾਂ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਮਹੰਤ ਨੇ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਮਹੰਤ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲੇ (ਪੰਜਾਬ) ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨੇ ਗੱਦੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਦੀ ਬੀ ਕਰਾ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਜਟਾਂ ਬੀ ਕਟਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਬੇ ਕੱਲੂਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵਕਤ ਤੋਂ ਧੂਣੀ ਧੁਖਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਬੁਝਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਲੋਕੀਂ ਧੂਣੀ ਦੀ ਰਾਖ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਸਤਕ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ' ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਆਮਦਨ ਬੀ ਮਾਕੂਲ ਹੈ।

ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ—ਇਹ ਇਕ ਤਕੜੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ, ਚੁਤਰਫੀ ਮਕਾਨ ਹਨ ਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਸਿਹਨ (ਵਿਹੜਾ) ਹੈ। ਇਸ ਸਿਹਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਲਕੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਇਕ ਕਮਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਇਕ ਚਬੂਤਰੇ ਦੇ ਉਪਰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਣੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਕੰਧਾਂ ਉਪਰ ਸਿਖ-ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀਆਂ ਦਸਤੀ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮਹੰਤ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਹੈ। ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲੱਖ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਹੈ!

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਰਸਮ ਹੈ ਕਿ ਲਾੜਾ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਵਾਜੇ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲ ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਥੇ ਬਕਰਾ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲਾੜੇ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਧੂਣੀ ਦੀ ਰਾਖ, ਪਤਾਸੇ ਤੇ ਫੁਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਲਾੜਾ ਵਹੁਟੀ ਦੋਵੇਂ ਵਡੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਓਥੇ ਘਟੋ ਘਟ ੧।) (ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ) ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਦੇਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ। ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਥੇ ਮੇਲਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਲੋਕੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਲੀ ਮੂਵਮੈਂਟ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਲ ਸੇਵਾ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਕੱਢਕੇ ਵਡੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਵਾਰ 'ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ' 'ਗਿਰਦੀ' ਆਦਿਕ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸ ਓਹ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਕਾਲੀ ਜਥਾ ਭੇਜਕੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੰਭਾਲ ਲਵੋ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੂਵਮੈਂਟ ਢਿਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਮਹੰਤ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਪਾਸੇ 'ਮੁਹਰਾਂ' ਇਕ ਜਾਤ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਹੁਤ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਥੁੜ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਓਹ ਸਭ ਕੁਛ ਭੁੱਲ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ।

ਰਾਜੌਰੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੋਹ ਪਰੇ ਇਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਅਕਬਰ ਪੁਰ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਹੰਤ ਉਦਾਸੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦੋ ਲਖ ਸਾਲਾਨਾ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਪਟਨੇ ਤੋਂ 'ਰਾਂਚੀ' ਤਕ ਸਿੱਧੀ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਖਾਸ ਰਾਜੌਰੀ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘੇਗੀ।
ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਹਨ ਜੋ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ।

—o—

੨੫. ਮੁਹਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲੇ ਤੇ ਸੂਲੀ ਦੀ ਸੂਲ* ।

੧.

"ਜ਼ਰਾ ਤੱਕੋ ਨਾ ਕਿਹੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ ਹਨ । ਨੀਲੇ ਨੀਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਉਮਡ ਆ ਰਹੇ ਬੱਦਲ ਕਿਹੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ । ਹਵਾ ਬੀ ਠੰਢੀ ਝੁੱਲ ਪਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਤਪਤ ਪੀ ਲਈ ਹੈ । ਆਈ ਜੀ ਹੁਣ ਬਰਸਾਤ ਆਈ,(ਖੰਘੂਰਾ ਭਰਕੇ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਚੁਮਾਸਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਰੁੱਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਫਿਰੀ ਟੁਰੀਦਾ, ਕਿਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਪੈਂਡੇ ਦੀ ਥਕੌਟ ਬਹੁਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੀ ਹੁੱਸਦਾ ਹੈ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ-ਕਿਤੇ ਕੱਚੇ, ਕਿਤੇ ਮੈਲੇ, ਕਿਤੇ ਥੱਵੇ ਕਿਤੇ ਬੇਥੱਵੇ-ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਵਟਾਉਂਦਿਆਂ ਬੰਦਾ ਨਰੋਆ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਉਂਞ ਬੀ ਰੁਤ ਕੱਚੀ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰੇਲ,ਕਦੇ ਮੀਂਹ, ਕਦੇ ਸੋਕਾ, ਹੁੱਸੜ, ਚੀਹੋਵਣ, ਕਦੇ ਠੰਢੀ ਨਿੱਕੀ ਹਵਾ, ਕਦੇ ਗੜਗੱਜ ਤੇ ਬੁੱਲੇ । ਸੱਪ ਸਲੂੰਗੜੇ ਹੁਨਾਲੇ ਬਥੇਰੇ ਪਰ ਅੱਜ ਕਲ ਤਾਂ ਹਨੇਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਨੇ, ਤਪਾਲੀਆਂ ਸਪਾਲੀਆਂ ਦੇ ਬੀ ਏਹੋ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜੀਓ ਲਖ ਸੈ ਵਰਿਹਾਂ ਮੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਸੁਲਤਾਨ ਜੀ! ਪਰ ਤੱਕੋ ਨਾ ਅਰਾਮ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਦੇ ਦਿਨ ਹਨ । ਆਓ ਕਿਤੇ ਠਹਿਰ ਜਾਈਏ, ਡੇਰਾ ਕਰੀਏ, ਇਹ ਚੁਮਾਸੇ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਬਹੁ ਥਿੱਤਾ ਲਾਕੇ ਇਕ ਜਾਗਾ ਬੈਠਕੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੀਏ । ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਹਿ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਅਕੁਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਕਾਣ ਹੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਟਿਕ ਚਲੋਕਿਧਰੇ।"

ਇਹ ਪਿਆਰ ਦੀ-ਆਪ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਮਰਮੀ ਤੇ ਦਰਦ ਭਰੀ ਹੁੱਬ ਦੀ-ਗਲ ਬਾਤ ਸੁਣਕੇ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬੋਲੇ:-ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਸੱਚ ਪਿਆ ਆਹਨਾਂ ਏਂ, ਠੀਕ ਹੈ, ਚੁਮਾਸੇ ਦੀ ਰੁਤ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਜਣਾਂ ਵੇਖ ਚਾਕਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਚਾੜੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਰੁਤੇ ਬੀ ਅਰਾਮ ਕਿੱਥੇ ? ਹਲਕਾਰੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸੁਨੇਹੇ ਲੈਕੇ ਦੇਖ ! ਅਜ ਕਲ ਬੀ ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਔਹ ਵੇਖ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੀ ਇਕ ਲੰਘਕੇ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਭੱਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ : ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਗਾਖੜੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਤੋਰੇ ਤੁਰਨਾ, ਜਿਉਂ ਪ੍ਰੇਰੇ ਕਰਨਾ । ਮਾਲਕ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪਿਆ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਚਾਕਰੀ ਨੂੰ, ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ,ਸੁਹਾਣ ਤੁਧੇ ਨੂੰ (ਹੱਸਕੇ) ਤੇ ਰੁਵਾਲ ਕੁ ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਢਾਡੀ ਨੂੰ ਬੀ । ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਤੇਰੇ ਤਨ ਤਾਣ ਹੈ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦਾ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਤਨ ਨਿਤਾਣ-ਪਨ ਹੈ ਕੱਚੇ ਸ਼ੀਰ ਦਾ, ਜੋ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤਾ ਪੀਤਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕਾਣ ਹੀ ਠਹਿਰ ਜਾਓ, ਮੇਰਾ ਜੀ ਇਸ ਰੁਤੇ ਟੁਰਨੋਂ ਹੁੱਸਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਸਮਤਾ ਜਾਓ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਤੇ ਸ੍ਰਮ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਅਪਣੇ ਥਕਾਨ ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋੜ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਬੋਲ ਤੇ ਦੱਸ ਦੱਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਤਰ ਵਾਸਤੇ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਦੇ ਤੁਰੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਤੇ ਡੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਤੇ ਦੋ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਠਹਿਰਦੇ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਬਰਸਾਤਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਤ੍ਰੈ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਕੱਟਕੇ ਗਰਮੀ ਦਾ ਸਫਰ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨ: ਸਾਹਿਬ ੪੬੧ ਮੱਘਰ ਦੀ ੨ (੧੬ ਨੁਵੰਬਰ ੧੯੨੯ ਈ:) ਨੂੰ ਕੱਤਕ ਪੁੰਨਿਆ ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ । ਖਿਆਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਰਾਜੌਲੀ ਗਯਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਾਗਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਖੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ।

ਕੀਤਾ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਮੋਏ ਜੀਵਾਲੇ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇ ਦੇ ਕੇ। ਹੁਣ ਮਰਦਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੁਹਣੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ਚਾਰਦਿਨ ਅਰਾਮ ਕਰਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਬੋਲੇ:"ਭਲਾ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਕੋਈਨਗਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਚੁਮਾਸੇ ਦੇ ਦਿਨ ਅਟਕ ਜਾਵਾਂਗੇ।"

੨.

ਸਾਂਈਂ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਉਚੇਰਾ ਥਲ, ਸੁਹਾਵਣਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਚੰਗਾ ਗਿਰਾਉਂ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਇਕ ਕੋਸ ਦੀ ਵੱਥ ਤੇ ਇਕ ਆਸਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਰਦਾਨਾ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਨਿੱਤ ਦੇ ਪੈਂਡੇ ਮੁੱਕੇ, ਚਾਹੇ ਚੁਮਾਸੇ ਲਈ ਹੀ ਸਹੀ, ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ, ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਦਸ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਸਵੇਂਗਾ, ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਅੰਨ ਪਾਇਗਾ, ਸੁਖੀ ਹੋਏਗਾ।

ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੱਸੋਂ ਚੰਗੀ ਸੀ, ਮਾਨੋਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਸਬਾ ਸੀ। ਇਕ ਚੰਗਾ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਵਾਲਾ ਖੱਤਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਲਗਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਆਏ ਗਏ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ, ਸਰੇ ਤਾਂ ਪੂਜਾ ਸੇਵਾ ਬੀ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਸੁਣਿਆਂ ਜੋ ਬਾਹਰ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆ ਉਤਰੇ ਹਨ, ਜੋ ਡਾਢੇ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਲਦੇ ਦਰਯਾ ਅਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਆਇਆ। ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਭੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਬੈਠਦੇ ਦੇ ਨੈਣ ਰੰਗ ਭਰ ਆਏ, ਛੱਪਰ ਭਾਰੇ ਹੋ ਢੱਠੇ, ਰੰਗ ਲੱਗੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਤੇ ਆਪੇ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਂ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਘੜੀਆਂ ਬੀਤ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਂ, ਖੱਤਰੀ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਲ ਨੂੰ ਬੀ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ—ਕਾਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਅੱਗੇ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾ, ਐਸਾ ਕੀਰਤਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਕਾਲ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਬੇਮਲੂਮਾ ਕਰਾ ਦੇਵੇ। ਐਸੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਸਨ ਕਿ ਮਨ ਮੋਰ ਵਾਂਗੂ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਪਿਆ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਐਉਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋਇਆ ਖੱਤ੍ਰੀ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿੱਚਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ। ਫੇਰ ਫੇਰ ਆਵੇ, ਖੀਵਾ ਹੋਵੇ, ਰਸ ਮਾਣੇ ਤੇ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਖਿੱਚ ਵਧੇ ਸੁ। ਆਵੇ, ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਸੁਖ ਪਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਐਤਨੀ ਖਿੱਚ ਵਧੀ ਕਿ ਚਿੱਤ ਨਾਲ ਨੇਮ ਕੀਤੋ ਸੁ ਕਿ ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਗਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਨਾਗਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਜਲ ਪਾਣੀ ਕੁਛ ਵੀ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ*।

੩.

ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਆਵੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਕਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣੇ, ਕਦੇ ਸੰਝਾਂ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣੇ। ਹਾਂ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਇਆ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੀ ਕਰੇ, ਡੇਰੇ ਝਾੜੂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੀ ਫਿਕਰ ਕਰੇ। ਓਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹਟਵਾਣੀਏ ਦੀ ਹੱਟੀ ਸੀ, ਓਹ ਰੋਜ਼ ਵੇਖੇ ਕਿ ਇਹ ਖੱਤਰੀ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਾ ਪਾਏ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਹੋਵੇ ਨਾ ਤਾਂ ਪੁੱਛੀਏ ਜੋ ਇਹ ਕਿੱਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਓਸ ਨੇ ਵਾਜ ਮਾਰ ਕੇ ਓਸ ਨੂੰ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤਾ ਜੋ 'ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਤੇਰੇ, ਸੱਜਣਾਂ ! ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਏਸ ਰਸਤੇ ਲੰਘਦਾ ਸੈਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਿਰਾਉਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਸੈਂ, ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੁੱਧੋ ਨੂੰ ਕੇਹੀ ਲਗਨ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਜੋ ਰੋਜ਼ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਗਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ?'

ਤਾਂ ਖੱਤਰੀ ਆਖਿਆ: 'ਸੱਜਣ ਜੀਉ ! ਬਾਹਰ ਕੁਟੀਆ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਹਾਂ ਜੋਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਆਇ ਉਤਰੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਸੋ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਕਰਨ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।' ਤਦ ਹਟਵਾਣੀਏਂ ਆਖਿਆ: "ਫੇਰ ਜੋ ਐਸੇ ਦਰ-

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ।

ਸ਼ਨ ਹੈਨ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕਰਾਉ।" ਖੱਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਜਮ ਜਮ ਕਰੋ, ਆਓ ਮੇਰੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲਦਾ ਹਾਂ।" ਸੋ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਬੀ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ।

ਇਹ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੜਕ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਸੋ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਦੋ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਤਾ ਸਿੱਧਾ ਕੁਟੀਆ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਇਕ ਹੋਰਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਉਰੇ ਇਕ ਮਾੜਾ ਥਾਉਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਕੁਛ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਕੋਲ ਅੱਪੜੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸੜਕਾਂ ਪਾਟਦੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਦੂਸਰੀ ਸੜਕ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਜ਼ਨਾਨੀ ਓਸ ਮੰਦੀ ਵਸਤੀ ਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਹਟਵਾਣੀਏਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਮਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਖਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਲਾਜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਟੁਰੀ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੋ ਸੁ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਤਾਂ ਪਈ, ਪਰ ਜੋ ਕੰਡਾ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਚੁਭ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਓਸ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਣ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਖੱਤਰੀ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਹਟਵਾ-ਣੀਆਂ ਮਨ ਵਿਚ ਪੁੜੇ ਕੰਡੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਦੇ ਦੁਖੀ ਕਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਮੋੜਾ ਖਾਂਦਾ ਦੁਚਿਤਾਈ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠਕੇ ਦੋਵੇਂ ਮੁੜ ਆਏ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਾਰ ਬੱਝੀ ਕਿ ਓਸ ਹਟ-ਵਾਣੀਏਂ ਨੇ ਓਸ ਮੰਦੀ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਬਾਣ ਪਾ ਲਈ। ਸੋਦਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੋਵੇਂ ਗਿਰਾਉਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਆਵਣ। ਜਿੱਥੋਂ ਸੜਕਾ ਵੱਖ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਓਥੋਂ ਖੱਤ੍ਰੀ ਤਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਦਰ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਵੇ ਤੇ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਵੇ। ਖੱਤ੍ਰੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਵਲੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਸਮਝਾਯਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਟੁਰਿਆ ਸੈਂ ਸਤਿਸੰਗ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਟੁਰ ਜਾਨਾਂ ਹੈਂ ਕੁਸੰਗ ਨੂੰ, ਇਹ ਭਲੀ ਬਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪਾਉ,ਤਕੜਾ ਹੋ,ਆਪੇ ਤੇ ਬਿਜੈਮਾਨ ਹੋਕੇ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਵਿਚਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਉਤੇ ਕੋਈ ਗਲ ਪੋਹੀ ਨਾ।

ਖੱਤਰੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪ੍ਰੇਮ ਐਸਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਦੇ ਕਦੇ ਰਾਤ ਸੋਦਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਕੇ ਬੀ ਓਥੇ ਹੀ ਰਹ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਉਸਦੇ ਘਰੋਂ ਉੱਥੇ ਅੱਪੜ ਜਾਵੇ, ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਕੇ ਥੋੜਾ ਅਰਾਮ ਕਰੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਕੇ ਘਰ ਮੁੜੇ। ਰੰਗ ਲਗਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਗਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਸਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਫੇਰ ਵਾਰਤਾ ਛਿੜ ਪਈ। ਖੱਤ੍ਰੀ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਭਲੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਪਰ ਉਹ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਰਸਾਂ ਦੀ—ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਪਤਾਸੇ ਜਿੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਦਾਂ ਦੀ—ਵਡਿਆਈ ਕਰੇ। ਛੇਕੜ ਹਟਵਾਣੀਏ ਨੇ ਹੱਸਕੇ ਆਖਿਆ: ਭਈ ਲੈ ਖਾਂ ਅੱਜ ਪਰਤਾਵਾ ਕਰੀਏ: ਤੂੰ ਚੱਲਿਆਂ ਹੈਂ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਚੱਲਿਆਂ ਹਾਂ ਕੁਸੰਗ ਨੂੰ, ਆਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਸੜਕਾਂ ਨਿੱਖੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ ਵਡਾ ਬਿਰਛ ਏ ਪਿੱਪਲ ਦਾ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੇ ਆਵੇ ਇਸ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੇ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਂਵਦੇ ਤਾਂ ਕੱਠੇ ਹਾਂ,ਪਰ ਪਰਤਦੇ ਅੱਗੜ ਪਿੱਛੜ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਲਾਹਾ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਲਾਹਾ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਨਿਰਨੇ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਹੜਾ ਰਾਹ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਔਗੁਣਵਾਲਾ ਹੈ।ਖੱਤ੍ਰੀ ਨੇ ਹਰਿਆਨ ਹੋਕੇ ਆਖਿਆ: ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਇਵੇਂ ਸਹੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਸਾ ਕਾਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੋਟਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲਾਹਾ ਹੀ ਲਾਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੀ ਸਹਿੰਸਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੇਰਾ ਮਾਰਗ ਖੋਟਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਹੇ ਜਦ ਕਦ ਹੈ ਤਾਂ ਤੋਟਾ ਹੈ, ਲਾਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ।ਤੋਟਾ ਹੈ ਸਰੀਰ ਦਾ, ਅਬਰੋ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ, ਤੋਟਾ ਧਨ ਦਾ, ਤੋਟਾ ਮਨ ਦਾ। ਹਟਵਾਣੀਏਂ ਆਖਿਆ:— ਚੱਲੋ ਜਿਵੇਂ ਸਮਝੋ ਉਵੇਂ ਸਹੀ ਪਰ ਅੱਜ ਪਰਤਾਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੀਹ ਵਿਚਲਦਾ ਹੈ, ਘੜੀ ਦੋ ਘੜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੀ ਹੈ ਨਾ।

੪.

ਇਉਂ ਮਤਾ ਪਕਾਕੇ ਦੋਵੇਂ ਵਿਛੜ ਗਏ। ਸਿਖ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪਹੁਤਾ। ਅੱਗੇ ਕੀਰਤਨ

ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਨੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਈ ਸਾਈਂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੀ, ਮਨ ਹਿੱਲਿਆ, ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ, ਅੰਦਰਲੇ ਰਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਯਾ, ਟਿਕਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਉਧਰ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਸੁੰਵਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਸੋ ਮੰਦਾ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਗਿਰਾਉਂ ਨੂੰ ਵਾਂਦੇ ਟੁਰ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਸੋ ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰਿਆ, ਓੜਕ, ਪਿਛੇ ਪਰਤ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਨੇਮ ਬੱਧਾ ਸੀ ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਪਹੁੰਚਾ, ਮਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਡੀਕ ਲੰਮੇਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਛੇਤੀ ਪਰਤ ਆਇਆ ਸੀ;ਸੋ ਬੈਠਾ ਸੋਚੀਂ ਪੈਗਿਆ। ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਇਕੱਲਾ ਆਦਮੀ ਕਈ ਵੇਰ ਧਰਤੀ ਖੁਨਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਬੀ ਵਿਹਲਾ ਡੁੱਬਾ ਲੱਗਾ ਧਰਤੀ ਖੋਤਰਣ, ਖੋਤ੍ਰਦਿਆਂ ਖੋਤ੍ਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮੋਹਰ ਲੱਭੀ। ਮੋਹਰ ਤੱਕਕੇ ਬਨੀਆਂ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਮਨ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਤਦ ਲੱਕ ਨਾਲੋਂ ਛੁਰੀ ਖੋਹਲ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਖੁਨਣ ਲੱਗਾ, ਜੋ ਮਤਾਂ ਹੋਰ ਮੋਹਰਾਂ ਲੱਭਣ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਛੁਰੀ ਨਾਲ ਠਹਿਕਿਆ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਹੱਟੀ-ਵਾਨ ਲੱਗਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਪੁਟਣ। ਪੁਟਦਾ ਗਿਆ, ਉਡੀਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੇਮਲੂਮ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ, ਇਕ ਮੋਹਰ ਦੇ ਲੱਭ ਪੈਣ ਅਤੇ ਭਾਂਡੇ ਦੇ ਦਿੱਸ ਪੈਣ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰਖਿਆ। ਜਦ ਖੋਦ ਚੁਕਾ ਤਦ ਕੀ ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਕ ਭਾਂਡਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਢੱਕਣ ਉਖੇੜਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖੇ ਜੋ ਵਿਚ ਕੋਲੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਸਾਰਾ ਫੋਲਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਤਕ ਕੋਲੇ ਹੀ ਕੋਲੇ ਨਿਕਲੇ।

ਹੁਣ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਬੀ ਆ ਨਿਕਲਿਆ, ਪਰ ਲੰਗੜਾਉਂਦਾ ਲੰਗੜਾਉਂਦਾ ਆਵੇ। ਇਕ ਜੁੱਤੀ ਤਾਂ ਪਾਈ ਹੋਈ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਦੀ ਅੱਡੀ ਭੰਨੀ ਹੋਈ, ਘਿਸਰ ਘਿਸਰ ਕੇ ਪੈਰ ਨਾਲ ਟੁਰੇ। ਇਉਂ ਆਉਂਦਾ ਤੱਕਕੇ ਹਟਵਾਣੀਏ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਭਾਈ ਜੀਵਨੀ! ਜੁੱਤੀ ਚਾੜ੍ਹ ਲੈ, ਠਿੱਬੀ ਕਰਕੇ ਟੁਰਦਿਆਂ ਖੇਚਲ ਹੁੰਦੀ ਹੋਊ। ਉਸ ਸਿਖ ਨੇ ਤਦ ਆਖਿਆ: ਸੱਜਣਾ। ਅਜ ਜਾਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਜੁੱਤੀ ਤੱਕ ਅੱਪੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਡਾ ਚੁਭ ਗਿਆ, ਸੋ ਕੰਡਾ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕੱਢਿਆ, ਪਰ ਕੁਛਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਪ੍ਰੈਰ ਨੂੰ ਲੀਰ ਬੱਧੀ ਹੈ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਠਿੱਬੀ ਕਰਕੇ ਟੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਹਟਵਾਣੀਆਂ—ਹੱਛਾ ਭਾਈ,ਤਾਂ ਫਿਰ ਆ ਰਤਾ ਬਹਿ ਜਾ, ਸਾਹ ਕੱਢ ਲੈ, ਕੁਝ ਗਲ ਬਾਤ ਬੀ ਕਰੀਏ, ਫੇਰ ਟੁਰਾਂਗੇ।

੫

ਜਾਂ ਬਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਗਲ ਬਾਤ ਛਿੜੀ। ਹਟਵਾਣੀਏ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਵੇਖ, ਭਾਈ ਜੀ! ਅੱਜ ਮੈਂ ਪਾਈ ਮੋਹਰ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਚੁਭਿਆ ਕੰਡਾ, ਇਹ ਬਾਤ ਪੁੱਛੀ ਚਾਹੀਏ ਜੋ ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ ਪਾਪ ਕਮਾਵਨਿ*"।

ਸਿਖ—ਭਾਈ ਜਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਸੋ ਹੋਇਆ, ਸਤਿਸੰਗ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸੁਹਣੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸਦਾ ਖੋਟਾ ਹੈ!

ਹਟਵਾਣੀਆਂ—ਨਹੀਂ ਭਾਈ,ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਾਰਨ ਦੱਸ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕੀ ਵੇਰਵਾ ਹੈ।

ਤਦ ਦੋਵੇਂ ਮੁੜ ਪਦੇ ਤੇ ਆ ਪੈਰੀਂ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਖਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਬੀ ਇਸ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਬੈਠਾ ਕਿ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਹਟਵਾਣੀਏ ਨੇ ਨੈਣ ਨੀਵੇਂ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ, ਸੱਚੋ ਸੱਚੀ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਨੇਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਸੋ ਬੀ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ, ਤੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਜੋ ਪਾਪ ਨੂੰ ਫਲ ਮੋਹਰ ਲੱਗਾ ਹੈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਫਲ ਕੰਡਾ ਚੁਭਿਆ ਹੈ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬੋਲੇ—ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੋ ਤੇ ਫੋਲੋ ਕਾਈ ਨਹੀਂ।

ਹਟਵਾਣੀਆਂ—ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਮੂਰਖ ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।—

ਪਉਂਦੀ,ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਭੇਦ ਖੋਹਲ ਦਿਓ ਜੋ ਪਾਪ ਨੂੰ ਫਲ ਕਿਉਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ? ਤਦ ਦਿਆਲ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰਹੱਥ ਉਸ ਮਾੜੇਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਛੁਹਾਇਆ, ਹਾਂ ਸੁਹਣਾ ਸੁੱਚਾ ਹੱਥ ਮੈਲ ਭਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਲਾਇਆ। ਹੱਥ ਧਰਦੇ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬੋਲੇ:-

ਭੋਲਿਆ ! ਤੇਰੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਹਰ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਤੇਰੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹਲੂਣ ਘੱਤਿਆ, ਸਭ ਝੜ ਪਈਆਂ, ਤੇਰੇ ਜੋਗੀ ਇਕੋ ਰਹਿ ਗਈ । ਕੋਲਿਆਂ ਦਾ ਮਟਕਾ ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਮਟਕਾ ਹੈਸੀ, ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਤੂੰ ਇਕ ਮੋਹਰ ਦਿਤੀ ਹੈਸੀ ਉਹ ਪਰਮਪਦ ਦੇ ਭੀਖਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇਕ ਮੋਹਰ ਸਹੰਸਰ ਗੁਣਾਂ ਹੋ ਫਲੀ ਸੀ ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਤੂੰ ਪਾਪ ਕਮਾਏ ਉਹ ਪੁੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਸੜਦੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਹਾਂ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸੱਟਿਆ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਏਥੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ, ਸੋ ਤੂੰ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਇਕ ਮੋਹਰ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਮੱਤ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੇ ਮੈਂ ਵਰਗੀਆਂ ਤੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਬੀਜਿਆ ਹਰਿਆ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਸੰਗ ਨੇ ਸਾੜ ਘੱਤਿਆ, ਕੋਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਇਸ ਘਾਲੀ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਤੇ ਕਰਨ ਨੇ-ਇਸ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮ ਹੈਸਨ ਐਸੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੂਲੀ ਹੈਸੀ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆਇਆ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਜਸ ਨਾਲਵੈਰਾਗ ਤੇ ਉਮਾਹ ਆਇਆ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਸਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਕੇ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੇ, ਘਟਦੇ ਘਟਦੇ ਸੂਲੀ ਦੀ ਸੂਲ ਰਹਿ ਗਈ ਜੋ ਸੂਈ ਵਾਂਙੂ ਚੁਭਕੇ ਮਹਾਂ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਗਈ ।

ਦੂਜੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ! ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਤੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈਂ, ਤੇਰੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਹੋਰ ਖੋਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਰੁਚੀ ਮਾੜੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਸ ਘਾਲੀ ਨੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ੁਭ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਭਲੇ ਵੱਲ, ਸੇਵਾ ਵੱਲ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਲ ਵਧ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸੇਧ 'ਸ਼ੁੱਧ' ਬੱਝ ਗਈ ਹੈ ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਹਟਵਾਣੀਏਂ ਦੇ ਦਿਲ ਗੱਲ ਪੁੜ ਗਈ, ਕੰਬਿਆ, ਉਹ ਜੋ ਦਾਤੇ ਦਾ ਹੱਥ ਛੁਹਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅੱਗ ਦੀ ਚਿੰਗਾਰੀ ਸੀ, ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮੜ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਖੜੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਲਈ। ਜਾਂ ਪਾਪਸੜੇ ਤਾਂ ਮਤਿ ਤੋਂ ਮੈਲ ਤੇ ਬੋਝਾ ਉਤਰਿਆ, ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ, ਆਖਣ ਲੱਗਾ; ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਤੇ ਹੁਣ ਸ਼ੁੱਧ ਮਾਰਗ ਪਾਓ, ਭਲੇ ਕਰਮ ਸਿਖਾਓ ਤੇ ਮਾੜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹੋਂ ਵਰਜ ..ਓ । ਆਪਣੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਰਹਾ ਲਓ, ਅਸਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਆਸੰਙ ਕਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਇਆ,ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ, ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਛੇੜਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਵੈਰਾਗ ਭਰੀ ਸੁਰ ਛਿੜੀ:-

ਕਰਣੀ ਕਾਗਦੁ ਮਨੁ ਮਸਵਾਣੀ ਬੁਰਾ ਭਲਾ
ਦੁਇ ਲੇਖ ਪਏ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਕਿਰਤੁ ਚਲਾਏ
ਤਿਉ ਚਲੀਐ ਤਉ ਗੁਣ ਨਾਹੀ ਅੰਤੁ ਹਰੇ॥੧॥
ਚਿਤ ਚੇਤਸਿ ਕੀ ਨਹੀ ਬਾਵਰਿਆ॥ਹਰਿ ਬਿਸ-
ਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਨ ਗਲਿਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ਜਾਲੀ
ਰੈਨਿ ਜਾਲੁ ਦਿਨ ਹੂਆ ਜੇਤੀ ਘੜੀ ਫਾਹੀ
ਤੇਤੀ ॥ ਰਸਿ ਰਸਿ ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਨਿਤ ਫਾਸਹਿ
ਛੂਟਸਿ ਮੂੜੇ ਕਵਨ ਗੁਣੀ ॥ ੨ ॥ ਕਾਇਆ
ਆਰਣੁ ਮਨੁ ਵਿਚਿ ਲੋਹਾ ਪੰਚ ਅਗਨਿ ਤਿਤੁ
ਲਾਗਿ ਰਹੀ ॥ ਕੋਇਲੇ ਪਾਪ ਪੜੇ ਤਿਸ ਊਪਰਿ
ਮਨੁ ਜਲਿਆ ਸੰਨੀ ਚਿੰਤ ਭਈ ॥੩॥ ਭਇਆ
ਮਨੂਰੁ ਕੰਚਨੁ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਜੇ ਗੁਰੁ ਮਿਲੈ
ਤਿਨੇਹਾ ॥ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਓਹੁ ਦੇਵੈ ਤਉ
ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਸਟਸਿ ਦੇਹਾ ॥੪॥੩॥ ਮਰੂ ਮ: ੧

ਦੈਵੀ ਆਵਾਜ਼, ਮਨ ਵਿਚ ਪੁੜ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਕਹਿਰ ਦਾ ਅਸਰ ਕਰ ਗਏ । ਹਟਵਾਣੀਏਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਬਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਮਨ ਢੁੱਵ ਗਿਆ, ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰਮ

ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਹਾਂ, ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਓਹ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ: ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ।ਇਹ ਜੋਕੁਛ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਰੁਚੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਰੁਚੀ ਪੱਕ ਪੱਕ ਕੇ ਸੁਭਾਵ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਡੀ ਕਿਰਤ (ਕਰਨੀ) ਦਾ ਫਲ ਸਾਨੂੰ ਫੇਰ ਅੰਦਰੋਂ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਵੱਲ ਟੋਰਦਾ ਹੈ। ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਆਦਹੈ, ਉਹ ਮਾਨੋ ਚੋਗ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗੂ। ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਭਾਵ ਮਾੜੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਰੁਚੀ ਕਰਾ-ਉਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਰੋਂ ਰਸਦਾਇਕ ਭੋਗ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿਚਦੇ ਹਨ, ਇਉਂ ਜੀਵ ਫਸਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਮਨੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉੱਚੇ ਰਸਾਂਵਲੋਂ ਮਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ—ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਅਸ਼ਕਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁੜ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਵੇਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਖਚਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਤੇ ਵਿਸਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਪੱਲੇ ਹੁੰਦੇਹਨ ਉਹ ਸਹਾ-ਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦ;ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀਕੋਲਿਆਂ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਗਲਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਫਾਥੇ ਪੰਛੀ ਦੇ ਛੁੱਟਣ, ਜਾਂ ਮਨੂਰ ਹੋਏ ਮਨ ਰੂਪ ਲੋਹੇ ਦੇ ਫੇਰ ਜੀਉ ਪੈਣ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਿਰੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਗਲਦੇ ਜਾਣਗੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮਘ ਰਹੇ ਕੋਲਿਆਂ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ,ਹਾਂ ਮਨੂਰ ਦੇ ਜੀਉਉੱਠਣ ਦਾ, ਜੀਉ ਕੇ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਛੱਟਾ ਮਾਰੇ। ਨਾਮ ਦੇ ਤ੍ਰੌਂਕੇ ਨਾਲ ਮਨ ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੈ। ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਰਸਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਦਾ ਪਰਦਾ ਤਾਣਦਿਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਉਹ ਪਰਦਾ ਟੁੱਟਾ ਤਾਂ ਵਿੱਥ ਨਾ ਰਹੀ, ਹੁਣ ਸਾਈਂ ਦਾ ਬਲ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਸਤਯਾ ਦੀ ਛੂਹ ਅਸਾਂ ਵਿਚ ਆ ਵੇਗੀ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਮੁਰਦਿਹਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੱਢੇਗੀ,ਮੋਇਆ ਮਨ ਜੀਉ ਪਏਗਾ, ਜੀਉਕੇ ਉੱਚੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਆਕੇ ਆਤਮ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਦ੍ਵਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ—ਪੰਘਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ—ਅਸਰ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਗੱਠ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰੁਚੀ ਦਾ ਰੌ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਰੁਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਧਾ ਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ "ਦਾਤਾ! ਦਾਤਾ! ਦਾਤਾ! ਰੱਖ ਲੈ ਪਾਪੀ ਨੂੰ।"

ਸੁਖੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸਿਰ ਕੰਡੀ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਕਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ'। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਾ-ਇਆ? ਨਹੀਂ, ਅੰਦਰ ਪਾ ਦਿਤਾ, ਦੋਹਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਛੁੱਟੇ,ਦੋਵੇਂ ਨਾਉਂ ਧ੍ਰੀਕ ਸਿਖ ਹੋਏ*।

ਕਰਮ ਜੀਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕਰਮ ਦਗਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।ਨਾਮ ਦੀ ਲਿਵ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ,ਉੱਚਾ ਰਸ ਹੈ. ਕਰਮ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਨਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੇ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਗੰਦ ਨੂੰ ਧੋਂਦਾ ਹੈ, ਮਤ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਧੋ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਸੁਛ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਨਾਮ ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੋਕੇ ਰਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:—

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਜਾਇ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥ (ਸੁਖਮਨੀ

ਸੂਚਨਾ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਬਿਤਾਕੇ ਅਜੇ ਚੁਮਾਸਾ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿਤੀ।

੨੬ ਮਾਲਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਠਹਿਰਦੇ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਂਦੇ ਉੱਤਰ ਰੁਖ ਹੋਕੇ ਮੁੰਘੇਰ ਆਏ, ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ‡ ਤੇ ਫੇਰ ਭਾਗਲਪੁਰੇ‡ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਈ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ। [ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁ: ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ੪੬੯ (੧੯੩੭ ਈ:)

‡ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

‡ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੀ ਏਥੇ ਦੂਹੀਂ ਥਾਂਈਂ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ।

ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲ ਆਏ। ਏਥੋਂ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਰੁਖ ਹੋਕੇ 'ਮਾਲਦਾ' ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਸਭਨੀਂ ਥਾਂਈਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਆਪ ਦੇ ਮਿਲਦੇ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ। ਮਾਲਦਾ ਦੀ ਵਸਤੀ ਮਹਾਂ ਨੰਦ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਕ ਰਾਜਿਆਂ ਤੁੱਲ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸੀ 'ਰਾਮ ਦੇਵ ਬਾਬੂ'*। ਇਹ ਸੱਜਣ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੀ ਭਲਾ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਬਾਗ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਇਹ ਬਾਗ ਸੀ ਤਾਂ 'ਮਾਲਦਾ' ਨਾਮੀ ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਤੇ ਚੰਗੀ ਆਮ-ਦਨ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਮਦੇਵ ਬਾਬੂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਠਹਿਰਣ ਲਈ ਕੁਟੀ ਬੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਸਾਧੂ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟਿਕਣ ਦੀ ਏਥੇ ਐਉਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਫੁਹਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ ਬਾਬੂ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਇਹ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਗਉੜੀ ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਸੀ। ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਅੰਕਿ ਚੜਾਵਉ ॥ ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਪਹਿਰਿ ਹਢਾਵਉ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕਹਾ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ ॥ ੧ ॥ ਕਿਆ ਪਹਿਰਉ ਕਿਆ ਓਢਿ ਦਿਖਾਵਉ ॥ ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸ ਕਹਾ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਾਂਨੀ ਕੁੰਡਲ ਗਲਿ ਮੋਤੀਅਨ ਕੀ ਮਾਲਾ ॥ ਲਾਲ ਨਿਹਾਲੀ ਫੂਲ ਗੁਲਾਲਾ ॥ ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸ ਕਹਾ ਸੁਖੁ ਭਾਲਾ ॥ ੨ ॥ ਨੈਨ ਸਲੋਨੀ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ॥ ਖੋੜ ਸੀਗਾਰ ਕਰੈ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥ ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸ ਭਜੇ ਨਿਤ ਖੁਆਰੀ ॥ ੩ ॥ ਦਰ ਘਰ ਮਹਲਾ ਸੇਜ ਸੁਖਾਲੀ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਫੂਲ ਬਿਛਾਵੈ ਮਾਲੀ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸੁ ਦੇਹ ਦੁਖਾਲੀ ॥ ੪ ॥ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਨੇਜੇ ਵਾਜੇ ॥ ਲਸਕਰ ਨੇਬ ਖਵਾਸੀ ਪਾਜੇ ॥ ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸ ਝੂਠੇ ਦਿਵਾਜੇ ॥ ੫ ॥ ਸਿਧੁ ਕਹਾਵਉ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਬੁਲਾਵਉ ॥ ਤਾਜ ਕੁਲਹ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰੁ ਬਨਾਵਉ ॥ ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸ ਕਹਾ ਸਚੁ ਪਾਵਉ ॥ ੬ ॥ ਖਾਨੁ ਮਲੂਕੁ ਕਹਾਵਉ ਰਾਜਾ ॥ ਅਬੇ ਤਬੇ ਕੂੜੇ ਹੈ ਪਾਜਾ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਸਵਰਸਿ ਕਾਜਾ ॥੭॥ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਿਸਾਰੀ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਨਿਆ ਰਿਦੈ ਮੁਰਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ੮ ॥ ੧੦ ॥

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਐਸਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਮ ਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਮ ਸੁਖ ਦੇ ਸਦੈਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਦੁਇ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤੁਰਨੋਂ ਅਟਕਾਵੇ। ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਇਸ ਸਜਣ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਚੁਮਾਸੇ ਲਈ ਓਥੇ ਹੀ ਟਿਕ ਗਏ †। ਮਰਦਾਨਾ ਬੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਅਟਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਚੰਗਾ ਰੰਗ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਰਾਮ ਦੇਵ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸਿਖ ਹੋਇਆ। ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਬੀ ਸਿੱਖੀ ਫੈਲੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋਇਆ।

ਫੇਰ ਆਪ ਏਥੋਂ ਬੀ ਟੁਰ ਪਏ।

੨੭. ਧੰਨ ਹੈ ਪਾਉ। ਠੱਗ ਨਿਸਤਾਰਾ‡।

੧.

ਜਗਤ ਤਾਰਨਹਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਨਾਲ ਮਰਦਾਨਾ ਟੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਪਾਰੀ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਗੰਢ ਸੀ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੱਕੜੀ ਤੇ ਕੁਛ ਵੱਟੇ ਬੀ ਸਨ। ਦੂਰੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਮਸਤਕ ਡਿੱਠਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ: ਜਦੋਂ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆਯਾ ਤਾਂ ਪੁੱਛਣ ਲਗੇ:—ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਕੀ ਹੈ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾ! ਉਸ

* ਇਤਿਹਾਸ ਸ: ਖ: ਸਿੰਘ।

† ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ।

‡ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਵੀਰਵਾਰ ੨੧ ਕੱਤਕ ਸੰ: ੪੬੨ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: (੧੯੩੮ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ

ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ-ਜੀਉ! ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸੌਦਾ ਸੂਤ ਹੈ ਜੋ ਵੇਚਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ, ਹਥ ਵਿਚ ਤੱਕੜੀ ਤੇ ਵੱਟੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੋਲਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚਦਾ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਬੋਲੇ-ਪੁਰਖਾ! ਸਾਨੂੰ ਅਪਣਾ ਮਾਲ ਤੇ ਵੱਟੇ ਕੰਡੇ ਤਾਂ ਦਿਖਾ ਦੇਹ।

ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਸਭ ਕੁਛ ਖੁਹਲਕੇ ਅਗੇ ਧਰ ਦਿਤਾ। ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂਵੱਖਰ ਵੇਖੇ ਤੇ ਫੇਰ ਵੱਟੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚਾ ਚਾ ਕੇ ਤੱਕੇ-ਤੇ ਆਖਿਆ:-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੋਲ ਤਾਂ ਦੱਸ ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਦੇ ਹਨ? ਵਪਾਰੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਵੱਟਿਆਂ ਦੇ ਤੋਲ ਦੱਸੇ। ਜਦ ਇਕ ਵੱਟੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਉਸਨੇ 'ਪਾਉ'ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਬੋਲੇ 'ਧੰਨ ਹੈ ਪਾਉ, ਧੰਨ ਹੈ ਪਾਉ'!

ਵਪਾਰੀ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਅਸਚਰਜ ਹੋਕੇ ਤੱਕਣ ਲਗ ਗਿਆ। ਕੀ ਵੇਖੇ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਨੈਣ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਖ ਦੀ ਕਾਲੀਧਾਰੀ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ ਇਕ ਨੂਰ ਦੀ ਆਭਾ ਨਾਲ ਭਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਧੰਨ ਪਾਉ' ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਸ ਖੜਾ (ਮਰਦਾਨਾ) ਬੀ ਵਿਸਮਾਦ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਭਚੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਪਰ ਬੀ 'ਧੰਨ ਪਾਉ' ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਿ ਅਚਰਜ ਅਸਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਕੋਈ ਪਰਭਾਉ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਬੀ ਜੁੜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦਿਲ ਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਿੱਠੇ ਰਾਗ ਦੀ ਧੁਨਿ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈ ਪੈ ਕੇ ਮਗਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,ਉਸ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਮਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਗ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਘੱਟ ਹੀ ਆਯਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਬੇਵਸਾ ਹੋਕੇ ਵਪਾਰੀ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਉਹੋ ਧੁਨਿ ਜੋ ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗੱਡੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਲਮਕਵੀਂ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਹੋ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ:-

ਪਾਓ! ਪਾਓ!! ਪਾਓ!!!

ਉਹੋ ਧੁਨਿ ਵਪਾਰੀਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ:-

ਪਾਓ! ਪਾਓ!! ਪਾਓ!!!

ਇਹ ਧੁਨਿ 'ਪਾਓ' ਦੀ ਵਪਾਰੀ ਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਡਾਢੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿਰ ਵਪਾਰੀ ਦਾ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਬਿਨ ਜਾਣੇ ਚਰਨਾਂ ਹੇਠ ਵਿਛ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਤੱਕਿਆ, ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ 'ਪਾਓ ਪਾਓ' ਦੀ ਸੁਣੀ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਬਦੇ, ਪਰ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਸਹੀ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਭਰੀ ਅਰਜ਼ੋਈ:-

ਪਾਓ! ਪਾਓ!! ਪਾਓ!!!

ਥੱਰਾਟਾਂ ਛੇੜਨ ਵਾਲੀ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ, ਤ੍ਰੁਠੇ, ਤੇ ਐਸੇ ਤ੍ਰੁਠੇ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲੇ ਤੱਕ ਕੇ ਉਚਰੇ ਹਾਂ:-

"ਪਾਓ, ਪਾਓ,

ਮਿਹਰ, ਮਿਹਰ, ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ"

ਹਾਂ, ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸ਼ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਪੁਕਾਰ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰੁ ਪਿਆ:-

ਅਦਭੁਤ ਭਇਓ ਅਵਰ ਹੀ ਠਾਟਾ।
ਤਿਹ ਛਿਨ ਖੁਲ੍ਹਗੇ ਬਿਕਟ ਕਪਾਟਾ।
ਜਗਯੋ ਗਯਾਨ ਦੁਬਿਧਾ ਸਭ ਖੋਈ।
ਤੀਨ ਲੋਕ ਕੀ ਸੁਧ ਉਰ ਹੋਈ। [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਹਾਂ, ਕੁਛ ਛਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵਾਲਾ ਤੱਕੜੀ ਵੱਟੇ ਲਈ ਚਾਰ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਪਣੇ ਘਟਵਿਚ ਤੋਲਣਹਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ*। ਉਥੇ ਹੁਣ ਤੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ 'ਆਪਾ' ਤੇ ਆਪੇ ਦਾ ਮਾਲਕ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'। ਉਥੇ ਤੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਿਆਰ ਤੇ ਤੁਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਝਰਨਾਟਾਂ। ਹਾਂ, ਨਾਮ ਦਾ ਵੱਖਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਵਪਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਲੂੰਆਂ ਤੇ ਜੀਭ ਪੁਰ ਨਾਮ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਹੈ, ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਧੂਹ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਰਸ ਰੰਗ ਤੇ ਆਪੇ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਪੈਕੇ ਆਪਾ ਕਿਸੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ।

'ਪਾਓ' ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨਿ, 'ਪਾਓ' ਦੀ ਅਰਸ਼ੀ ਅਰਦਾਸ, ਦੈਵੀ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜਾਈ ਅਰਦਾਸ

---

*ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਸੋ ਸਹੁ ਤੋਲੀ ਇਨ ਬਿਧਿ ਚਿਤੁ ਰਹਾਵਾ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧

ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਛੁਹ ਲਾ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ 'ਪਾਓ' ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪੈ ਗਿਆ ਆਤਮ ਦਾਨ। ਆਤਮ ਖ਼ੈਰ ਨਾਲ ਝੋਲੇ ਭਰਕੇ ਵਪਾਰੀ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇਹਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕੌਣ ਕਰੇ। ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਪਰ ਕਿ ਕਿਉਂ ਇਸ ਪਰ ਇਹ ਮਿਹਰ ਹੋ ਗਈ, ਇਸ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਜਲੀ-ਛੁਹ ਛੁਹਿੰਦੇ ਸਾਰ ਭਾਂਬੜ ਹੋ ਬਲਿਆ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ:—

ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਪੁੰਨ ਇਸ ਕੇਰੇ ॥ ਮਿਲਿ ਸਤਿ-
ਸੰਗਤਿ ਕੀਨਿ ਘਨੇਰੇ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੀਪਕ
ਬਾਤੀ ਤੇਲ ਯੁਤ ਪਾਵਕ ਲਾਵਨ ਦੇਰ ॥ ਹੁਇ
ਹੈ ਰੌਸ਼ਨ ਤੁਰਤ ਜਿਮ ਤਿਉਂ ਇਸਕੋ ਤੂੰ ਹੇਰ ॥

[ਸ੍ਰੀ ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਮਨ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮੈਲ ਉੱਗਰ ਉੱਗਰ ਕੇ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਹੀ ਕਿ ਮਨ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਅਭੇਦ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਰੂਹਾਨੀ ਅਸਰ ਨਾਲ ਛੁਹ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਅਦਭੁਤ ਕੌਤਕ ਨਾਲ ਰਗੜ ਖਾ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਉਸ ਵਿਚ ਧਸ ਗਿਆ। ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ ਮਨ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੇ ਭੈ ਭਰਮ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੋਜ ਵਿਚ ਟਿਕਕੇ ਆਪੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ*। ਏਥੇ ਤਾਂ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦੇ ਦਾਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਜਲੀ-ਛੁਹ ਨੇ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਾਹਦੇ ਹਿਸਾਬ ਤੇ ਕਾਹਦੇ ਲੇਖੇ ? ਰੂਹਾਨੀ ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਭਸਮ ਹੋ ਗਏ।

ਵਪਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਲਗ ਪਿਆ, ਆਪ ਜਪੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਵੇ।

੨.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਥੋਂ ਟੁਰੇ, ਮਗਰੇ ਮਰਦਾਨਾ ਬੀ ਟੁਰ ਪਿਆ, ਇਕ ਭਾਰੀ ਉਜਾੜ ਆ ਗਈ, ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਇਸਦੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਰਹੇ, ਤਦ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਇਹ ਕੇਹੀ ਭਿਆਨਕ ਉਜਾੜ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਜੀ ਸਾਂਈ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ?

ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਵਾਕ—

ਸੁਨਿਕੈ ਬੋਲੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨਾ:—
ਇਹ ਨਹਿੰ ਲਖੋ ਉਜਾਰ ਮਹਾਨਾ।
ਬਡੋ ਨਗਰ ਵਸਦੀ ਅਭਿਰਾਮੂ।
ਸਿਮਰਨ ਹੋਇ ਜਹਾਂ ਸਤਿਨਾਮੂ ॥ ੩੯ ॥
ਜਹਿੰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਚਿੱਤ ਨ ਆਵੈ।
ਸੋ ਵਸਦੀ ਉਦਿਆਨ ਲਖਾਵੈ।
ਹਰਖ ਨ ਹੋਵੈ ਤਹਾਂ ਕਦਾਈਂ।
ਜਹਾਂ ਨ ਕਬਹੁੰ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਨ ਗਾਈਂ।

[ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਉਹ ਉਜਾੜਾਂ ਵੱਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ। ਓਹ ਵਸ-ਤੀਆਂ ਭਯਾਨਕ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਸਾਰਾ ਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸਿੱਕਣ ਸੱਧਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਜਾੜਾਂ ਨੂੰ ਵਸਤੀਆਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ; ਸ਼ੌਕਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਕੀਤੀ ਸੋ ਜਾਈਂ ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਈਆਂ।'

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪ ਦੇ ਨੈਣ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਨਾਲ ਭਰਕੇ ਜਲ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਥਰਰ ਥਰਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਰੀਲੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਹੋਇਆ, ਆਸਾ ਰਾਗ ਦੀ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਵਿਚ :—

ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਸਨ ਕੈ ਤਾਈ ਦੂਖ ਭੂਖ
ਤੀਰਥ ਕੀਏ ॥ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਜੁਗਤਿ ਮਹਿ
ਰਹਤੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਭਗਵੇ ਭੇਖ ਭਏ ॥ ੧ ॥
ਤਉ ਕਾਰਣਿ ਸਾਹਿਬਾ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ॥ ਤੇਰੇ

---

*ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਮਾਏ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਕਮਾਏ ਮਨ ਕੀਕੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਭਾਈ ਝੰਡੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਜੋ ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਆਂਵੇਗਾ।

ਨਾਮ ਅਨੇਕਾ ਰੂਪ ਅਨੰਤਾ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਕੇਤੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦਰ ਘਰ ਮਹਲਾ ਹਸਤੀ ਘੋੜੇ ਛੋਡਿ ਵਿਲਾਇਤਿ ਦੇਸ ਗਏ ॥ ਪੀਰ ਪੈਕਾਂਬਰ ਸਾਲਿਕ ਸਾਦਿਕ ਛੋਡੀ ਦੁਨੀਆ ਥਾਇ ਪਏ ॥ ੨ ॥ ਸਾਦ ਸਹਜ ਸੁਖ ਰਸ ਕਸ ਤਜੀਅਲੇ ਕਾਪੜ ਛੋਡੇ ਚਮੜ ਲੀਏ ॥ ਦੁਖੀਏ ਦਰਦਵੰਦ ਦਰਿ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਦਰਵੇਸ ਭਏ ॥ ੩ ॥ ਖਲੜੀ ਖਪਰੀ ਲਕੜੀ ਚਮੜੀ ਸਿਖਾ ਸੂਤੁ ਧੋਤੀ ਕੀਨੀ ॥ ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਹਉ ਸਾਂਗੀ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਨਕੁ ਜਾਤਿ ਕੈਸੀ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ੩੩ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੧

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਐਸੇ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ ਕਿ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਅੱਗੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਫਿਰ ਗਿਆ, ਵਣ ਤਿਣ ਐਉਂ ਭਾਸਣ ਕਿ ਸਾਈਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਤਰਲੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਨ ਮਾਨੋਂ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਢੂੰਡਾਊਆਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਤੇ ਰੰਗ ਰੰਗ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਭੌਰੇ ਤਰਲੇ ਲੈਣ ਵਿਚ ਰੂਪਧਾਰੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।ਜਦਤਕ ਆਪ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਮਰਦਾਨਾ ਇਸ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਨੈਣ ਖੁੱਲੇ। ਇਕ ਲੰਬਾ ਸਹੂਲਤ ਵਾਲਾ ਸਾਹ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਲੈਕੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਅਪਣੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਆਖਿਆ:—

ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ! ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਰੰਗ ਨੂੰ!!

ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਅਗੇਰੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਉਜਾੜ ਮੁੱਕ ਗਈ,ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੰਵਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਹਰੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਜੂਹਾਂ, ਪਰ ਟਾਂਵੀਆਂ ਟਾਂਵੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਵਸੋਂ ਆ ਗਈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਠੱਗਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਸਤੀ ਸੀ। ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਬਹੁਤੇ ਇਹੋ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ: ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਣਾ, ਲੁੱਟਣਾ, ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਫੇਰ ਥਹੁ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦੇਣਾ।

ਵਸਤੀ ਵੇਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ਲੈ ਭਲੇ ਸਾਥੀਆ! ਉਜਾੜ ਤਾਂ ਮੁੱਕੀ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵਸਤੀ ਆਈ। ਰਾਤ ਇੱਥੇ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰੀਏ। ਮਰਦਾਨੇ ਕਿਹਾ—ਸਤਿ ਬਚਨ, ਭਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ—ਚਲ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਤੇ ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ! ਵਸਤੀ ਤੇ ਉਜਾੜ ਦਾ ਵੇਰਵਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਜਾ ਵੜੇ ਵੱਸੋਂ ਵਿਚ। ਇਕ ਘਰ ਅੱਗੇ ਗਏ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਸਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਤੱਕਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ "ਆਓ ਭਲੇ ਜੀਓ, ਇਹ ਘਰ ਆਪਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰੋ, ਰਾਤ ਆਰਾਮ ਪਾਓ, ਜੋ ਕੁਛ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਖਾਓ ਪੀਓ, ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਅੱਗੇ ਟੁਰ ਪੈਣਾ॥" ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਉੱਥੇ ਡੇਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।ਮਰਦਾਨਾ ਬੀ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਪਰ ਬੁਝੇ ਚਿੱਤ।

ਬਾਕੀ ਦੇ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਠੱਗ ਨੂੰ ਵੱਖ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਆਖਣ ਲਗੇ:—

"ਜੋਤ ਲਿਲਾਰ* ਬੜੀ ਇਹ ਕੇ
ਧਨ ਹੈ ਬਹੁ ਪਾਸ ਚਲਜੋ ਕਿਹ ਥਾਈਂ।
ਲੇਹੁ ਸਭੈ, ਨ ਦੁਰਾਵਹੁ ਸੋ
ਹਮ ਭੋਰ ਭਈ ਧਨ ਲੇਹਿ ਬਣਾਈ॥ [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਇਉਂ ਪੱਕੀਆਂ ਪਕਾ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਢੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਓਹ ਤਰਕੀਬਾਂ ਸੋਚਣ ਬਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਤ ਜਦ ਸੌਂ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਐਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਲੱਤੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਰਸਾਂ, ਐਉਂ ਧਨ ਹਰ ਲੈਸਾਂ, ਜੇ ਜਾਗ ਪਏ ਤਾਂ ਐਉਂ ਕਰਸਾਂ। ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਭਾਵੀ ਐਸੀ ਵਰਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪੈਂਦੇ ਸਾਰ ਘੂਕ ਸੌਂ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਹ ਬੀ ਸੌਂ ਗਏ।ਸੁੱਤੇ ਐਸੇ ਕਿ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੱਕ ਵਸਤੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਗ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਕੁਛ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਫਿਰ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਤੜਕੇ ਉੱਠਕੇ ਖੂਹ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਚੀਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਾਬਤ ਐਉਂ ਲਿਖੀ ਹੈ:— 'ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਹਿ ਵਿਚ ਐਸੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਬਹੁਤ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ, ਪਰ ਗੁੱਝੀ ਹੈ।"

ਦਾਤੇ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ, ਸਾਰੇ ਸੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਟੁਰ ਪਏ! ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਸੀ ਨੀਂਦ ਵਾਪਰੀ? ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—'ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਇਹ ਸਾਈਂ ਦੀ ਪਾਈ ਨੀਂਦ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਰਾਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, । ਜਾਗਣਾ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਹਾਵੀ ਨੀਂਦ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਮੰਦ ਕਰਮੀ ਪਾਪ ਲਈ ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਥਕੇਵੇਂ ਵਿਚ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਕੁਛ ਪੰਧ ਲੰਘ ਗਏ ਤਾ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲੀ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆ ਜੁੜੇ, ਜਿਸਦੇ ਘਰ ਆਪ ਟਿਕੇ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮਾਲ ਮਤਾ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹਿੱਸੇ ਪਰਤੀ ਵੰਡ ਦੇਹ। ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਗੇ ਹੋ ਮੈਂ ਬੀ ਰਾਤ ਦਾ ਪਿਆ ਹੁਣ ਜਾਗਿਆ ਹਾਂ, ਉਹ ਮੁਸਾਫਰ ਤਾ ਸਾਡੇ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਹੀ ਟੁਰ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਤ ਤਾਂ ਕੋਈ ਐਸੀ ਦਬਵੀਂ ਨੀਂਦ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਜਾਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਭੰਗ ਪਿਲਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਾਫਰ ਕੋਈ ਸਿਹਰੀ* ਮਨ।

ਪਰ ਦੂਜੇ ਠੱਗ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਤੱਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਮਾਰ ਮੁਕਾਕੇ ਲੁਕਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਥਹੁ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਗੜਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ, ਓਹ ਮੰਗਣ, ਉਹ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਕਹਿਣ:—

ਹਾਥ ਲਗਜੋ ਬਹੁਤੋ ਧਨ ਤੋਕਹੁ, ਲਾਲਚ ਧਾਰ ਕੇ ਲੀਨ ਛਪਾਈ। ਸੋ ਨਹਿ ਛੋਡਹਿੰ ਕੈਸੇ ਕਰੋ, ਤੁਮ ਪਾਸ ਹਮਾਰੇ ਤੇ ਲੇਤ ਮਦਾਈ। ਕਿਉਂ ਅਬ ਤੂਸ਼ਨ ਬੈਠ ਰਹਾ? ਸਭ ਰਾਢਿ ਨਿਕੇਤ ਤੇ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਈ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਉਸ ਨੇ ਜਦ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਠੱਗ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚਾਈ, ਇਸ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮੰਨਾ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਏ ਤੇ ਲੱਗੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੋਜ ਲੱਭਣ। ਜਦ ਖੋਜ ਲੱਭ ਪਿਆ ਤਾਂ ਕੁਛ ਬਹੁਤ ਤਕੜੇ ਜੁਆਨ ਖੋਜ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਕੇ ਭੱਜ ਪਏ। ਕੁਛ ਕੋਹਾਂ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੇ।

ੜ.

ਜਦ ਠੱਗਾਂ ਨੇ ਦੂਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਲਲਕਾਰਕੇ ਬੋਲੇ: ਖੜੇ ਰਹੋ, ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ?

ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਜਗਤ ਤਾਰਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁੜਕੇ ਪਿੱਛੇ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਖੜੇ ਗਏ। ਮਰਦਾਨੇ ਕੁਛ ਭਜਾਨਕ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਵਲ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਭੈ ਖਾਧ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:—ਇਹ ਬਟਮਾਰ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਈਏ ਤੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁੱਟੇ। ਮੇਰਾ ਰਬਾਬ ਹੈ, ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਸੁਰਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਲੈਣ ਤਾਂ ਜੀ ਸਦਕੇ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੂੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੀਏ।

ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ:—

ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਵੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ! ਸਾਨੂੰ ਠੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਠੱਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।......ਹਾਂ—ਜਿਸ ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਠੱਗ ਲਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਬੀ ਆਇਆ ਜਾਣ।

ਮਰਦਾਨਾ ਚੰਗਾ ਸਤਿਸੰਗੀ ਪੁਰਖ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਧੈਰਯ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਅਰਸ਼ੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਸੀ। ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਕੁਛ ਧੀਰਜ ਆ ਤਾਂ ਗਿਆ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਦਿਲ ਕਾਹਲਾ ਪਿਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਛ ਖੜੋ ਬੀ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਧਾਰ ਹੋ ਖਲਤੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਬੀ ਜ਼ਰਾ ਅਗੇਰੇ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵਾਰ ਆ ਖਲੋਤਾ।

ਠੱਗਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਕੇ ਕੁਛ ਵੱਧ ਘੱਟ ਆਖਿਆ, ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨੇੜੇ ਆਏ ਕੁਛ ਹੋਰਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਜਦ ਕੋਲ ਆ ਖਲੋਤੇ ਤਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਤਬਿ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣੇ ਨਾਲ ਸਭ ਆਇ ਅੰਦਰਹੁ ਨਿਬਲ ਭਏ।'

ਜਦ ਓਹ ਘੇਰਾ ਪਾਕੇ ਖੜੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ:—ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਆਖਿਆ:—ਅਸੀਂ ਮਾਰਿਆ ਪਹਿਲੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਲੁੱਟਿਆ ਪਿਛੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਐਸੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਠੱਗ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਧਨਵਾਨ ਹੋ, ਰਾਤ ਚੁਪ ਕਰਕੇ

*ਜਾਦੂਗਰੀ ਵਾਲੇ।

ਰਹਿਕੇ ਸਵੇਰੇ ਖਿਸਕ ਆਏ ਹੋ, ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਪਾਸ ਹੈ ਲੁੱਟ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ ਕੁਛ ਬੋਲਣ ਵੱਲ ਉੱਮਲਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਅਹਿੱਲ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵੇਖਕੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਠੱਗਾਂ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ—ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਨੇ ਮਾਰੋ, ਜੀਉ ਸਦਕੇ ਮਾਰੋ, ਪਰ ਇਕ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਜੇ: ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਸੁੱਟ ਨਾ ਜਾਇਆ ਜੇ। ਇਹ ਬਨ ਹੈ, ਕਾਠ ਬਹੁਤ ਪਿਆ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਅਗਨੀ ਦਾ ਦਾਗ਼ ਦੇਕੇ ਜਾਇਆ ਜੇ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਣ। ਤੁਸਾਂ ਲਈ ਵੀ ਭਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਸਾਰਾ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ, ਕੋਈ ਸੂਹ ਸੁਰਾਗ਼ ਨਾ ਲਗ ਸਕੇਗਾ।

ਤਦ ਇਕ ਠੱਗ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਦਾਹ ਦਿਓ ਸੂਕੋਣ ਪਿੱਟਣੇ ਕਰੇ ? ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਹੀਨ ਹੈ, ਆਓ ਮਾਰੋ, ਕਰੋ ਦੂਰ,ਕੌਣ ਅੱਗਾਂ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰੇ ਤੇ ਦਾਗ਼ ਦਿੰਦਾਫਿਰੇ।

ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਠੱਗ ਨੇਠਿਠੰਬਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਨੇ ਐਸੀ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਧੀ ਜੋ ਅੱਜ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋਚ ਤਾਂ ਲਓ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਮਾਰ ਲਓ। ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਸਭ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਵਾਸਤੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬੀ ਘਾਬਰ ਕੇ ਤੇ ਜੀ ਭਿਆਣਾ ਹੋਕੇ ਲੜਨ ਨੂੰ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ 'ਹਾਇ ਨਾ ਮਰੀਏ' ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਹੱਸਕੇ ਮਰਨਾ ਕਬੂਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਰਨਾ ਕਬੂਲਦਾ ਡਰਦਾ, ਝਕਦਾ, ਝਿਜਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੁਣ ਲਓ। ਨਾਲੇ ਜੇ ਮਾਰਕੇ ਸਾੜ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਚੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੈ, ਖੋਜ ਮੂਲੋਂ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਜੇ ਸੋਚੀਏ ਕਿ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਥੋਂ ਭੱਜਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ*। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤੇ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਚਲੋ ਅੱਗ ਕਿਤੋਂ ਲੈ ਆਵੀਏ ਦੋ ਜਣੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਘੇਰਾ ਪਾਕੇ ਖੜੋਤੇ ਰਹੋ।

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ—'ਅਸਾ ਤੇ ਕਹਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

ਇਕ ਹੋਰ ਠੱਗ—ਪਰ ਅੱਗ ਕਿੱਥੇ ਹੈ: ਕਿਥੋਂ ਢੂੰਡਣ ਜਾਵਾਂਗੇ ? ਕਿਉਂ ਮਰਦਊ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ?

ਇਕ ਹੋਰ ਠੱਗ—ਇਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਛੋ ਅੱਗ ਕਿੱਥੇਹੈ?

ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਤੱਕਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਔਹ ਤੱਕੋ ਉਧਰ ਧੂੰ ਉਠ ਰਿਹਾ ਹੈ,ਉਥੋਂ ਲੈ ਆਓ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਖੜੇ ਹਾਂ, ਲਕੜਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਬਨ ਦੀਆਂ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜੇ ਰਹੋ।

ਜਿਸ ਠੱਗ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ 'ਮਾਰਕੇ ਦਾਹ ਕਰਨ' ਦੀ ਪਸੰਦਆਈ ਸੀ ਉਹ ਅੱਗ ਵੱਲ ਉਠ ਦੌੜਿਆ, ਨਾਲ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਲੈ ਲਦੇ। ਜਦ ਇਹ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਣ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨਗਨ* ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਪਕੜਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸੇ ਭਲੀਵੇ, ਪਰ ਜਦ ਗਹੁ ਕਰਨ ਤਾਂ ਖੜਾ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿੱਸੇ; ਪਰ ਫਿਰ ਓਹੋ ਨਕਸ਼ਾ ਸਾਫ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰ ਪਵੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅੱਗ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚਿਖਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਹੁਣੇ ਲਾਕੇ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਬਾਲਣ ਵਾਲੇ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਠੱਗ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਕੇ ਡਾਂਗ ਨਾਲ ਥੋੜੀ ਅੱਗ ਕੱਢ ਲਈ ਤੇ ਲੈਕੇ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਪਾਏ, ਤਾਂ ਕੀਹ ਦੇਖਣ ਕਿ ਉਹੋ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕੈਦੀ ਵਾਙੂ ਜਾਪਦਾ ਸੀਹੁਣ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰੀ ਠਾਠ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਗਿਰਦ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਜੋ ਕੈਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਉਹ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ੈ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਆਵੋ।

ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਖਕੇ ਠੱਗਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ, ਪੁੱਛਣ ਲਗੇ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ? ਦਿੱਸਦੇ ਹੋ, ਭਲੀਂ ਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਛਲਾਵਾ ਹੋ, ਕਦੇ ਕੈਦੀ ਦਾ ਸਾਂਗ ਹੈ, ਕਦੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਸਾਂਗ ਹੈ; ਆਪੋ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ ?ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ।

*ਨੰਗਾ ਦੋਜਕਿ ਚਾਲਿਆ ਤਾ ਦਿਸੈ ਖਰਾ ਡਰਾਵਣਾ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ-ਮ: ੧

ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਭਾਈ ਇਹ ਪੁਰਖ ਇਕ ਮਰ ਗਏ ਦਾ ਭੌਰ (ਰੂਹ) ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਿਖਾ ਵਿਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗ ਲਿਆਏ ਹੋ। ਇਹ ਮੰਦ-ਕਰਮੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਇਸ ਨੇ ਜੋ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਨਰਕ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਹੀ ਪਛਤਾਵੇ, ਹਾਵੇ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ, ਪਰ ਭੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣੇ, ਅੰਧਕਾਰ ਤੇ ਨੰਗ ਤੇ ਦੁੱਖ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਹਨ ਜੋ ਰੂਹ ਨੇ ਆਪ ਕਮਾਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਇਹ ਹੁਣ ਭੋਗੇਗਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਮ ਗਣ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਜਮਗਣ ਹਾਂ*, ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਥੋਂ ਖੋਹਕੇ ਲੈ ਚੱਲੇ ਹਨ।

ਠੱਗ—ਕਿਉਂ ਭਾਈ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਖੋਹ ਲੈ ਚੱਲੇ ਹੋ?

ਰਾਮਗਣ—'ਇਹ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਥਾ, ਇਸਨੂੰ ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਮੈਂ ਦੇਣਾ ਥਾ, ਪਰ ਜਿਸ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਉ ਤੁਮ ਮਾਰਣ ਆਏ ਹੋ, ਤਿਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸਕੀ ਚਿਖਾ ਕਾ ਧੂਆਂ ਪਇਆ ਹੈ। ਤਿਸਕਾ ਸਦਕਾ ਬੈਕੁੰਠ ਕਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਇਆ ਹੈ†।'

ਠੱਗ—ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਾਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ ਉਹ ਕਉਣ ਹੈ?

ਰਾਮਗਣ—ਉਹ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਿਸਤਾਰਣ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਠੱਗ ਘਬਰਾਏ ਤੇ ਉਠ ਨੱਠੇ, ਭੱਜਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਧਾਕੇ ਢਹਿ ਪਏ:—ਹੇ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ! ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ।

ਬਾਕੀ ਦੇ ਠੱਗ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਦੇਖਕੇ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਦੱਸੋ ਤਾਂਸਹੀ,ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਕਿਥੇ ਗਵਾ ਆਏ ਹੋ?

ਚਿਖਾ ਤੋਂ ਆਯਾ ਇਕ ਠੱਗ—ਸੱਜਣੋ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਗੇ ਹੋ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਮਿਲੂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਡਾ ਕੀ ਬਣੂ?

ਪਹਿਲਾ ਠੱਗ—ਕੀਕੂੰ? ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣਾਓ?

ਤਦ ਠੱਗਾਂ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਜੋ ਡਿੱਠੀ ਸੀ, ਆਖ ਸੁਣਾਈ। ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਘਾਬਰੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗੇ:—

ਨਿੰਦ ਜੀਵਕਾ ਹੁਤੀ ਹਮਾਰੀ।
ਮਾਰਹਿ ਜੀਵਨ ਬਿਨਾ ਬਿਚਾਰੀ।
ਤੁਮ ਸਮਰੱਥ ਸੰਤ ਸੁਖਦਾਈ।
ਅਪਣੀ ਕਲਾ ਨ ਹਮਹਿ ਦਿਖਾਈ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਜਦ ਦੇ ਓਹ ਗਏ ਸਨ, ਇਕ ਅਹਿੱਲ ਪਰਬਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਸਨ। ਨਜ਼ਰ ਮਾਨੋਂ ਗਡ ਰਹੀ ਸੀ. ਚਿਹਰਾ ਕਿਸੇ ਤੇਜ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੈਣ ਬੀ ਮਾਨੋਂ ਝਮਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੇ, ਸੁਆਸ ਦਾ ਬੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਮਰਦਾਨਾ ਇਹ ਰੰਗ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਦਾ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਪਰ ਸਹਿਮਿਆ ਖੜਾ ਸੀ। ਠੱਗਾਂ ਪਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਭੈ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਰ, ਬਿਨੈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਹਿੱਲ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਸਨ, ਨਜ਼ਰ ਟਕ-ਬੰਨ੍ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਤੇਜ ਤੇ ਰੋਅਬ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਦਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੈਸਾ ਅਦਭੁਤ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਰਨ ਆਏ ਸਨ, ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲ ਰਹੇ ਤੇ ਤਰਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਨਾ ਪਹਿਲੋਂ ਡਰੇ ਤੇ ਨਾ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਪਸੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਆਏ ਹਨ। ਖੜੇ ਹਨ ਅਰ ਤੇਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਜਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਝਰ ਝਰਕੇ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ,ਤੇ ਓਹ ਬਿਨੈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:—

ਬਖਸ਼ਹੁ ਬਡੇ ਕਰੇ ਅਪਰਾਧੂ॥
ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੈਂਵ ਜਗ ਸਾਧੂ॥ [ਨਾ:

੪,

"ਚਲਹੁ ਗ੍ਰਾਮ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੂ! ਬਹੋਰੀ"

ਬਿਨਤੀ ਸਰਬ ਕਰੈਂ ਕਰ ਜੋਰੀ॥[ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਠੱਗ ਸਾਰੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬਿਨਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਕ ਵੇਰੀ ਪਿੰਡ ਫੇਰ ਚੱਲੋ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਮਾਰਨ ਲੁੱਟਣ ਵਿਚ ਬੀਤੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਰੱਸਤੇ

*ਪੁ: ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਰਾਮਗ੍ਰਣ ਤੇ ਜਮਗਣ ਪਦ ਹੀ ਵਰਤੇ ਹਨ। †ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਪਾਓ। ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਤੇ ਬੜੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਉਬਰ ਸਕਦੇ। ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਤਾਂ ਬਤੇਰੇ ਸਾਧ ਸੰਤ ਅਸਾਂ ਵੇਖੇ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੁੱਟੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਵਡੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਮਿਲੇ ਹੋ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਨਾ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਡੌਂ ਨੂੰ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਬਰਖਾ ਹੀ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗਿਰਾਂ ਚੱਲੋ; ਕੁਛ ਦਿਨ ਰਹੋ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਤਾਰੋ।

ਇਹ ਬਿਨੈ ਸੁਣਕੇ ਆਪ ਦੇ ਨੈਣ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਤੱਕੇ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਨਰਮੀ ਤੇ ਪਸੀਜਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਫਿਰੇ ਤੇ ਬਚਨ ਹੋਇਆ:—ਤੁਸੀਂ ਚੱਲੋ ਅਸੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਚਰਨਾਂ ਅਗੇ ਲੰਮੇ ਪੈਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਠੱਗ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਆਪ ਕੁਛ ਚਿਰ ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫੇਰ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੀਂ ਪਰਤ ਪਏ ਜਗਤਾਰਕ ਜੀ।

ਦੀਨ ਭਏ ਅਵਲੋਕਿ ਗੁਸਾਈ ॥
ਹਟੇ ਗ੍ਰਾਮ ਕੀ ਦਿਸ਼ ਤਿਸ ਬਾਈ ॥ [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਕੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ? ਮਾਰਨ ਆਏ ਸਨ ਏਹ, ਆਪ ਬੀ ਅੱਗੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਏ ਸਾਓ ਮਰਨ ਨੂੰ। ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰੇ ਅਸੀਂ ਦਿਖਾ ਦੇਈਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਨਾਹੱਕ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਆਪ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾ ਕਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਹ ਬੜੇ ਬਿਕਰਾਲ ਠੱਗ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਪੜੇ ਫੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਦ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਪੱਥਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਰਤਾਰ ਹੀ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਆਪ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਵਿਖਾਲਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਦ ਟਲ ਸਕਦੇ ਸਨ?......ਠੀਕ ਹੈ, ਬੜੇ ਬਿਕਰਾਲ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਕੀ ਦਿਖਲਾਉਣੀ ਸੀ, ਹਾਰ ਮੰਨੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਮਾਰ ਲਓ। ਹਾਰ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਪਾ ਦੇਣੀ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰ ਸਦਾ ਜਿੱਤ ਚੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਡਾਢਾ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਇਆ ਨੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵੇਖ! ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਰਦ ਸਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਹੈ! ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਆਪ ਮੰਨਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਸ਼ਟ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਛੁੱਟੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕਦਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਇਹ ਪਿੱਛੇ ਆ ਪਏ ਤਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ ਸਾਡੀ ਰਸਨਾਂ ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ ਤੇ ਅਸਾਂ ਹਾਰ ਮੰਨਕੇ ਦਾਹ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਜਦ ਅੱਗ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਓ ਨੇ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਚਿਖਾ ਤੇ ਜਾ ਪਈ। ਸਾਂਈ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਨਰਕੀ ਜੀਵ ਦੇ ਅਘ ਓਘ ਮਿਟ ਗਏ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਦੂਤ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਆ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਕੌਤਕ ਗੁਪਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਠੱਗਾਂ ਵਰਗੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਤੇ ਐਉਂ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਦਾ ਕਰਤਬ ਹੈ ਨਾ, ਕਰਤਾਰ ਦਾ, ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਦਾ, ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦਾ ਕਿ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੌਤਕ ਰਚ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਦਿਤਾ। ਓਹ ਮਹਾਨ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਕਰਕੇ ਕਠੋਰ ਹੋਏ ਦਿਲ ਭੈ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਭੀ ਨਾ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੱਚ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਕੌਤਕ ਹਮਾਤੜਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਨਾ ਵਰਤਦੇ। ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸਾਧੂ ਗਯਾਨੀਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ। ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਸਿਦਕ ਨੂੰ! ਤੇਰੇ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰੱਬ ਦੀ ਗੋਦ ਦਾ ਬਾਲਕਾ ਹੈਂ, ਜਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਕਲਾ ਹੀ ਸਰੀਰਧਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਜੋ ਸਦਾ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਡੇ ਭੋਲੇਪਨ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਨੇ, ਮਾਰੋ, ਜੀ ਸਦਕੇ ਮਾਰੋ', ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ ਦਰਦ ਦੀ ਕਿ ਹੈਂ 'ਮੇਰੇ ਕੂਲੇ ਕੂਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਕੀਹ ਆਖ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾ: ਇਹ ਜੋ ਹਾਰ ਆਪ ਨੇ ਮੰਨੀ ਹੈ ਇਸਦੇ ਮਗਰ ਅਰਸ਼ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੇ ਹਿੱਲ ਖਲੋਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਾਡਲੇ ਦਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ, ਸਗੋਂ

ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜਿੱਤ ਕਰਾਵੇਗਾ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰੇਗਾ। ਭਲਾ ਅੱਜ ਤਾ ਦੱਸ ਦਿਓ ਇਹ ਕੌਤਕਹਾਰ ਓਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ?ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਹੋ ਨਾ ਓਹ, ਜੋ ਕੋਈ ਕਲਾ ਧਾਰਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਚੋਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ? ਕਦੇ ਤਾਂ ਦੱਸ ਛੱਡੋ ਆਪਣੇ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਭੇਤ ਦੀ ਗਲ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਆਪ ਦੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਮਾਝ ਦੀ ਕਲੇਜਾ ਥਰਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੁਰ ਨਿਕਲੀ :–

ਹਮ ਜੇਰ ਜਿਮੀ ਦੁਨੀਆ ਪੀਰਾ ਮਸਾਇਕਾ ਰਾਇਆ ॥ ਮੇਰਵਦਿ ਬਾਦਿਸਾਹਾ ਅਫਜੂ ਖੁਦਾਇਆ ॥ ਏਕ ਤੂਹੀ ਏਕ ਤੁਹੀ ॥ ੧ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਨ ਦੇਵ ਦਾਨਵਾ ਨਰਾ ॥ ਨ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕਾ ਧਰਾ ॥ ਅਸਤਿ ਏਕ ਦਿਗਰਿ ਕੁਈ ॥ ਏਕ ਤੁਈ ਏਕ ਤੁਈ ॥ ੨ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਨ ਦਾਦੇ ਦਿਹੰਦ ਆਦਮੀ ॥ ਨ ਸਪਤ ਜੇਰ ਜਿਮੀ ॥ ਅਸਤਿ ਏਕ ਦਿਗਰਿ ਕੁਈ ॥ ਏਕ ਤੁਈ ਏਕ ਤੁਈ ॥ ੩ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਨ ਸੂਰ ਸਸਿ ਮੰਡਲੋ ॥ ਨ ਸਪਤ ਦੀਪ ਨਹ ਜਲੋ ॥ ਅੰਨ ਪਉਣ ਥਿਰੁ ਨ ਕੁਈ ॥ ਏਕੁ ਤੁਈਏਕੁ ਤੁਈ ॥੪॥ ਮ: ੧ ॥ ਨ ਰਿਜਕੁ ਦਸਤ ਆ ਕਸੇ॥ ਹਮਾਰਾ ਏਕੁ ਆਸ ਵਸੇ ॥ ਅਸਤਿ ਏਕੁ ਦਿਗਰਿ ਕੁਈ ॥ ਏਕਤੁਈ ਏਕੁ ਤੁਈ ॥੫॥ ਮ: ੧ ॥ ਪਰੰਦਏ ਨ ਗਿਰਾਹ ਜਰ ॥ ਦਰਖਤ ਆਬ ਆਸ ਕਰ ॥ ਦਿਹੰਦ ਸੁਈ ॥ ਏਕ ਤੁਈ ਏਕ ਤੁਈ ॥ ੬ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਨਾਨਕ ਲਿਲਾਰਿ ਲਿਖਿਆ ਸੋਇ ॥ ਮੇਟਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ ॥ ਕਲਾ ਧਰੈ ਹਿਰੈ ਸੁਈ ॥ ਏਕੁ ਤੁਈ ਏਕੁ ਤੁਈ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧-੧੩

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਲੇ ਰਬਾਬ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਛੇੜ ਰਿਹਾ ਹੈ,ਨਾਲੇ ਤ੍ਰੁਪ ਤ੍ਰੁਪ ਹੰਝੂ ਕੇਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਲਾਂ ਵਾਲਾ ਜਗਤ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਪਰਤੱਖ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਕਰਕੇ ਸੋਚਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਨਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਪਰਤੱਖ ਹੋਂਦ ਦੀਆਂ ਝਰਨਾਟਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਛਿੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ 'ਏਕ ਤੁਈ ਏਕ ਤੁਈ' ਪਰਤੱਖ ਪਰਤੀਤ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਕੇ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ, ਉਠ ਖੜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਬੋਲੇ;—ਚੱਲ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ।

ਮਰਦਾਨਾ–ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ! ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੇ ਸਿਦਕ ਦੇ! ਚੱਲੋ,ਪਰ ਗਿਆਂ ਤੇ ਜੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਤੇ ਫਸ ਨਾ ਜਾਈਏ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂਓਂ ਕਿ ਰੱਖਣਹਾਰ ਨੇ ਕੀਕੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਫਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੈ? ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਫਸੌਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਰੋਜਨ ਹੈ ਮਾਲਕ ਦਾ, ਸੋ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕੀ ਹਾਂ? ਕਾਠ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ, ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘ ਚੱਲਣਾ ਹੈ। ਖਿਲਾਵਣਹਾਰ ਜਾਣੇ ਅਪਣੇ ਪਰੋਜਨਾਂ ਨੂੰ,ਸਦਾ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਰਹੀਏ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪੀਏ, ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਵਾਲਾ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਪ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੀਂ ਟੁਰ ਪਏ ਤੇ ਮਗਰੇ ਮਰਦਾਨਾ ਵੀ ਟੁਰ ਪਿਆ।

ਪ.

ਠੱਗ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਕੇ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ, ਅਗੇ ਲੋਕੀਂ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਗੱਭਰੂ ਮਾਲ ਲੁੱਟਣ ਗਏ ਗੱਭਰੂ ਕਦ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ।ਉਹਨਾਂ ਜਦੋਂ ਆਏ ਤਾਂ ਪੁੱਛ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ: ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਵੱਡੇ ਥੜੇ ਤੇ ਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਓ।

ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੋਕਾ ਫਿਰ ਗਿਆ ਤੇ ਠੱਗ ਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ,ਜੋ ਮਾਰਨ ਗਏ ਸਨ, ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ, ਕੁਛ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਹੋਏ, ਕੁਛ ਭੈ ਖਾ ਗਏ ਤੇ ਕੁਛ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

੧. ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਮਾਲ ਆਪ ਤੱਲ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਠੱਗਣ ਦਾ ਮੱਕੂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬੱਧਾ?

੨. ਇਹ ਤਾਂ ਗਲ ਸੌਖੀ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਓਹ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੀਉਂਦੇ ਦੇਖ ਲਓਗੇ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਲਓਗੇ, ਫੇਰ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਦੇਖ ਆਇਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਠੱਗ—ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਾਡੇ ਨਸੀਬ, ਜੇ ਅਸਾਂ ਜਗਤ ਠੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬੀ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਭਰਾਵਾਂ

ਨਾਲ ਠੱਗੀ ਕਰਾਂਗੇ ? ਇਹ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬੇ-ਇਤਬਾਰੀ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ ਕਿੱਕਰ ਬੀਜਿਆਂ ਸੂਲਾਂ ਹੀ ਮਿਲਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਅਸਾਂ ਵਿਸਾਹਘਾਤ ਬੀਜੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬੇ-ਵਿਸਾਹੀ ਹੀ ਉੱਗਣੀ ਸੀ, ਉੱਗੀ ਖੜੀ ਹੈ।

੩. ਠੱਗ (ਜੋ ਸੁਣਕੇ ਭੈ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ)— ਛੱਡੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਗੱਲ ਸੁਣਾਓ, ਪਰ ਦੱਸੋ ਤੁਸਾਂ ਆਪੇ ਸੁਣਿਆਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ' ?

ਦੇਖ ਆਏ ਠੱਗ—ਹਾਂ ?

੪. ਠੱਗ (ਜੋ ਹਰਿਆਨ ਸੀ)— ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਤਾਂ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਸਿਹਰ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰਤੱਖ ਦਿਨ ਦੀਵੀਂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵਰਤਦਾ ਡਿੱਠਾ ?

ਦੇਖ ਆਏ ਠੱਗ—ਜੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੇਖਦਾ ਤਾਂ ਭੁਖਲਾਵਾ ਹੁੰਦਾ, ਅਸਾਂ ਤਾਂ, ਜਿੰਨੇ ਗਏ ਸਾਂ ਅੱਗ ਲੈਣ ਡਿੱਠਾ ਪਰਤੱਖ, ਫਿਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ।ਅਸਾਂ,ਰਾਮਗਣਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਉਡਦੇ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਡਿੱਠਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਾਲ ਹਾਂ, ਨਾ ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨਰਮ ਦਿਲ ਹਾਂ, ਨਾ ਅਸੀਂ ਪੁੰਨੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰਪਰਲੋਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਖੂਨੀ, ਡਾਕੂ, ਲੁਟੇਰੇ, ਮਹਾਂ ਪੱਥਰ, ਕਰੜੇ ਦਿਲ ਤੇ ਪਾਪੀ, ਅਸੀਂ ਪਰਤੱਖ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਅਮੰਨੇ ਦੇ ਘਰ ਕਦੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?

ਸਾਰੇ—ਠੀਕ ਹੈ।

ਦੇਖ ਆਏ ਠੱਗ—ਫਿਰ ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਗਲ ਸੱਚ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਹਣ ਦੇ ਛੁੱਟੇ ਛੁੱਟ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਜੇ ਹੁਣ ਬੱਧੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਅੱਗ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆਂ ਬੀ ਪਾਲੇ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਹਨ ਓਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਣ ਲਓ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਓਹ ਵਸਤੀ ਛੱਡ ਜਾਓ ਤੇ ਹੋਰਥੇ ਅਪਣਾ ਠੱਗੀ ਡਕੈਤੀ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣਾ ਲਓ।

ਇਹ ਖਰੀ ਖਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਮੰਨ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਵਿੱਛੁੜਨਾ।

ਦੇਖ ਆਏ ਠੱਗ—ਫੇਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਓ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਲਈ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇ ਸੋ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।ਦੰਡ ਦੇਵੇ ਤਾ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਹਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ।

ਸਾਰੇ—ਜੋ ਭਰਾ ਕਰਨਗੇ, ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸੁਥਰਾ ਥਾਂ ਆਪ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਗਤ ਭਾਗਤ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਸਭ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਅੱਗੇ ਚੁਫਾਲ ਡਿੱਗਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਸਚ ਮੁਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੇਜ ਵਾਲਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿੱਸਿਆ, ਜਿਸ ਤੇਜ ਦੀ ਆਭਾ ਨੂੰ ਕੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੌਲਤਦੀ ਆਭਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਅਜ ਫਕੀਰੀ ਜਲਾਲ ਭਾਸਿਆ। ਸੁਹਣੇ ਥਾਂ ਆਪ ਦਾ ਡੇਰਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਭੇਟਾ ਲਿਆ ਲਿਆ ਕੇ ਅੱਗੇ ਧਰੀਆਂ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਆਖੀ:—

ਹੁਤੋ ਸਥਾਨ ਜਹਾਂ ਤਿਨ ਨੀਕਾ।
ਤਹਿਂ ਬਿਠਾਇ ਬੇਦੀ ਕੁਲਟੀਕਾ।
ਧਰਹਿਂ ਉਪਾਇਨ,ਬੰਦਨ ਕਰਿਹੀਂ।
ਉਸਤੁਤਿ ਬਾਰੰਬਾਰ ਉਚਰਿਹੀਂ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਆਏ ਠੱਗ:—

ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁਇ ਭਲਾ ਹਮਾਰਾ।
ਸਿਖਵਨ ਸੁਉ ਸਿਖਾਇ ਉਦਾਰਾ।
ਮਾਨਵ ਸਰਬ ਕੁਕਰਮੰਨ ਲਾਗੇ।
ਸਮਝ ਪਰੀਤੁਮਦਰਸ਼ਨ ਪਾਗੇ। [ਗੁ: ਨ: ਪ੍ਰ:

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤਿਓਂ ਭਟਕੇ ਬੰਦਿਓ ! ਇਹ ਜੋ ਭੇਟਾ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਧਰੀਆਂ ਹਨ ਸਭ ਮਾਲ ਠੱਗੀਆਂ ਡਕੈਤੀਆਂ ਦੇ ਹਨ, ਅਸਾਂ ਇਹ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ।

ਠੱਗ—ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਕੀਕੂੰ ਹੋਸੀ ? ਸਾਡਾ ਕੁਛ ਮੂੰਹ ਪਾਓ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁਛ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ, ਇਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਇਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਬੁਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਸਾਹਘਾਤ ਕਰਕੇ, ਜਾਂ ਜ਼ੋਰ ਜਬਰੀ ਕਰਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ

ਜਾਨਾਂ ਮਾਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਨ ਖੋਹ ਲਓ ਤੇ ਇਸ ਪਾਪ ਦੀ ਕੌਡੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਸਮਝਕੇ ਵਰਤੋ। ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਸੱਤਿ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕਿੱਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਅੱਗੇ ਜਗਤ ਦੀ ਬਦੀ ਆ ਦਿਸੀ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਮੂਰਤ ਹੋਕੇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਿਆਂ:—

ਲਬੁ ਕੁਤਾ ਕੂੜੁ ਚੂਹੜਾ ਠਗਿ ਖਾਧਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ॥ ਪਰਨਿੰਦਾ ਪਰਮਲੁ ਮੁਖ ਸੁਧੀ ਅਗਨਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚੰਡਾਲੁ ॥ ਰਸ ਕਸ ਆਪੁ ਸਲਾਹਣਾ ਏ ਕਰਮ ਮੇਰੇ ਕਰਤਾਰ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲੀਐ ਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ਊਤਮ ਸੇ ਦਰਿ ਊਤਮ ਕਹੀਅਹਿ ਨੀਚ ਕਰਮ ਬਹਿ ਰੋਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਰਸੁ ਸੁਇਨਾ ਰਸੁ ਰੁਪਾ ਕਾਮਣਿ ਰਸੁ ਪਰਮਲ ਕੀ ਵਾਸੁ ॥ ਰਸੁ ਘੋੜੇ ਰਸੁ ਸੇਜਾ ਮੰਦਰ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਰਸੁ ਮਾਸੁ ॥ ਏਤੇ ਰਸ ਸਰੀਰ ਕੇ ਕੈ ਘਟਿ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥ ੨ ॥ ਜਿਤੁ ਬੋਲਿਐ ਪਤਿ ਪਾਈਐ ਸੋ ਬੋਲਿਆ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਫਿਕਾ ਬੋਲਿ ਵਿਗੁਚਣਾ ਸੁਣਿ ਮੂਰਖ ਮਨ ਅਜਾਣ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵਹਿ ਸੇ ਭਲੇ ਹੋਰਿ ਕਿ ਕਹਣ ਵਖਾਣ ॥ ੩ ॥ ਤਿਨ ਮਤਿ ਤਿਨ ਪਤਿ ਤਿਨ ਧਨੁ ਪਲੈ ਜਿਨ ਹਿਰਦੈ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ਤਿਨਕਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹਣਾ ਅਵਰ ਸੁਆਲਿਉ ਕਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਬਾਹਰੇ ਰਾਜਹਿ ਦਾਨਿ ਨ ਨਾਇ ॥ ੪ ॥ ੪ ॥

[ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧

ਇਸਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਭਾਵ ਨ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਮੋਮ ਕਰ ਦਿਤੇ ਤੇ ਰੋ ਰੋਕੇ ਬੋਲੇ:—

ਅਸੀਂ ਭੁੱਲੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਸਾਡਾ ਹੁਣ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰ, ਕਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸ ਕਰ। ਕਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਅਨਕੀਤੇ ਕਰਦੇਹ, ਕਿਵੇਂ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ*।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਪਛੁਤਾਵੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਤੁਹਾਡੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪ ਤਾਂ ਬਿਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਛੁਤਾਵਾ ਕਰੋ ਤੇ ਇਹ ਕਿਰਤ ਛੋੜ ਦਿਓ।

ਠੱਗ—ਪਾਤਸਾਹ! ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਕਿਰਤ ਸਾਡੀ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਹੈ, ਬਾਲਪਨੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ, ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਇਹ ਕਿਰਤ ਸਿਖੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੇਸ਼ਾ ਸਮਝਕੇ ਕਰਦੇ ਪੱਥਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਜਿੱਡਾ ਕਿ ਮਹਾਨ ਕੌਤਕ ਅਜ ਆਪ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਏਡੇ ਪਰਤੱਖ ਤੇ ਮਹਾਨ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਤੱਕੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡੇ ਪੱਥਰ-ਦਿਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੰਘਰ ਸਕਦੇ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੋ, ਕਿਰਤ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਕਿੰਜ ਕਰੀਏ? ਜਿਵੇਂ ਫੁਰਮਾਓ ਕਰਾਂਗੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸਾਡੇ ਲਾਗੇ ਭੋਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਵਿਰਲਾ ਕਿਤੇ ਖੇਤ ਹਰਾ ਦਿੱਸਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਬਨ ਹੈ ਸੁਹਣਾ, ਸਾਵਾ ਤੇ ਸੁਹਾਵਾ: ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰੋ, ਭੋਹਾਂ ਵਾਹੋ, ਬਨ ਕੱਟੋ ਤੇ ਮਲਗੁਜ਼ਾਰਾਂ ਬਣਾ ਲਓ। ਸਰੀਤ ਤੁਹਾਡੇ ਤਕੜੇ ਹਨ, ਤਕੜਿਆਂ ਲਈ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਖਾਓਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਉ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਦਾਤ ਅਸਾਂ ਬਖਸ਼ਣੀ ਹੈ ਸੋ ਸੰਭਾਲੋਗੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬਖਸ਼ੀਣਗੇ ਨਾ ਅਗੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਬੀਜ ਹਰੇ ਹੋਣਗੇ।

ਠੱਗ—ਜੋ ਹੁਕਮ ਕਰੋਗੇ ਕਰਾਂਗੇ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਖੋ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ। ਹੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰਨਹਾਰ! ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ ਹਈ ਤਿਵੇਂ ਕੁਈ ਨਜ਼ਰ ਪਾ ਤੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਧਨ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਮਾੜੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਲੁਟਾ ਦਿਓ ਭਲੇ ਅਰਥ, ਗ਼ੀਬਾਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ, ਅਤਿੱਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਦੇ ਦਿਓ। ਜੇ ਕੁਛ ਕਿਸੇ ਦਾ ਥਹੁ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਚਾ ਦਿਓ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਭ ਨੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਧਨ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਧਰੇ ਤੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਬਿਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ:—

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ:—ਅਸੋਡੇ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸ ਕਰ, ਅਸੀਂ ਮਹਾਂ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕਮਾਏ ਹਨ।

ਜੀ ਅਸਾਂ ਕਉ ਨਾਉਂ ਧ੍ਰੀਕ ਕਰ*

ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਹਿ। ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿਤਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਹ ਕਿਰਤ ਛੋੜ ਦਿਤੀ। ਜੋ ਕੁਛ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਸੀ, ਸੋ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਭਲੇ ਅਰਥ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਨੇ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਭਹੀ। ਦਰਬ ਲੁਟਾਇ ਦੀਨ ਤਿਨ ਤਬਹੀ। ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਗਯੋ ਸਭ ਗ੍ਰਾਮਾ। ਪੂਰਬ ਕੋ ਤਜਿ ਦਯੋ ਕੁਕਾਮਾ। ਧਰਮਸਾਲ ਮਿਲਿ ਸਕਲ ਸਵਾਰੀ। ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕੇ ਭੇ ਅਧਿਕਾਰੀ। ਸ੍ਰਿਮਰਨ ਲਗੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮੂ। ਸਿਖੀ ਰੀਤਿ ਲੀਨਿ ਅਭਿਰਾਮੂ॥

ਕਰਾਮਾਤ ਦੱਸਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਪੈਣ ਨਾਲ ਕੀਹ ਅਚੰਰਜ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਘੋਰ ਪੱਥਰ ਮੋਮ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਮਾਰਗ ਪੈ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਪ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੂਰ ਕਰਾਈ, ਅੱਗੋਂ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਤੇ ਲਾਇਆ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਾਮ ਅੰਦਰ ਧਸੇ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਰਸੇ। ਉਸ ਪਾਪ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਵਾਈ। ਜਿੱਥੇ ਅੱਗੇ ਲੋਕੀਂ ਮੁੱਠੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਸੇਵਾ, ਭਾਉ, ਭਗਤੀ, ਆਦਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਧਰਮਸਾਲ ਇਕ ਅਚਰਜ ਆਸ਼੍ਰਮ ਨੇਕੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਟੋਰਿਆ ਸੀ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਠਹਿਰਕੇ ਸਾਰੀ ਵਸਤੀ† ਨੂੰ ਪੁੰਨਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਇਆਂ ਵੇਖਕੇ ਅੱਗੇ ਟੁਰੇ। ਇਹ ਇਨਸਾਨੀ ਦਿਲ ਦਾ ਅਜਬ ਰੌ ਹੈ ਕਿ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਜਦ ਪੁੰਨੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਹਾਨ ਪੱਕੇ ਪੁੰਨੀ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਬਸ ਕਰਿ ਤਿਹ ਥਾਨਾ। ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਬਿਧਿ ਨੀਕੰ ਦ੍ਰਿੜਾਨਾ। ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਸਰਬ ਪਾਪ ਤਿਨ ਕੇਰੇ। ਬਹੁਰ ਚਲਾਏ ਪੰਥ ਭਲੇਰੇ। ਬਿਦਾ ਭਏ ਤਿਨ ਤੇ ਬਰਿਆਈ‡। ਆਗੇ ਕੀਨੋ ਗਮਨ ਗੁਸਾਈਂ। ਮਹਾਂ ਅਘੀ () ਜਿਨ ਜਗਤ ਉਧਾਰੇ। ਤਿਨ ਦਰਸਨ ਪਰ ਕਵਿ ਬਲਿਹਾਰੇ।

੨੮ ਭਾਈ ਸੂਜਾ[]।

ਇਥੋਂ ਟੁਰਕੇ ਸਨੇ ਸਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਗੀਰਥੀ ਗੰਗਾ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੁਰਸ਼ਿਦਾਬਾਦ ਆਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕੀ ਮਕਸੂਦਾਬਾਦ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਥੋਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀਆਂ ਅੰਡੀਆਂ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਦੁਪੱਟੇ ਤੇ ਸਾਫੇ ਆਦਿਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਵਡਾ ਨਗਰ ਹੈ; ਕਦੇ ਇਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਡੇਰਾ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਲਗਕੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰ ਰਸਤੇ ਪੈ ਗਵੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ ਮੰਦ ਕਰਮ ਛੁੱਟ ਗਏ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਭ ਕਰਮੀ ਤੇ ਨਾਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਾਮ ਰੰਗ ਇਕ ਜੜੀਏ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੀ ਸੂਜਾ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਤੇ ਭਲਿਆਈ ਦਾ ਖੋਜੀ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਥਾਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਠੰਢ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਟੇਕ ਬੱਧੀ ਰੋਜ਼ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ, ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੇ ਤੇ ਵੱਧ ਵੱਧ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਧਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਅਗਰ ਖੋਜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੇ ਕਾਮ ਰੂਪ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਉਰੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਗਯਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੁਣ ਬੀ ਲੱਭ ਪਵੇ।

‡ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ।

()ਠੱਗੀ ਤੇ ਡਕੈਤੀ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਜ਼ੋਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਧਾਰਣ ਪੁਲਸ ਕਾਫ਼ੀ ਨਾ ਸਮਝਕੇ ਵੱਖਰਾ ਮਹਿਕਮਾਂ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਠੱਗੀ ਡਕੈਤੀ ਘਟ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਭੀ ਹਿੰਦ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

[]ਇਹ ਤੇ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁ. ਪੁੰਨਮ ਸੰ· ਗੁ: ਨਾ· ਸਾ; ੪੬੮ (੧੯੩੭ ਈ:) ਨੂੰ 'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਕਿ ਇਹ ਪੂਰਨ ਨਾਮ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਰਸੀਆ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਇਸ ਅੰਦਰ ਐਸਾ ਧਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਰ ਕ੍ਵਿਤਾ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਗੁਰ ਉਸਤਤ ਦੇ ਰਚੇ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਛੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਰਸਿਆ ਸਭ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸੇ।
ਨਾਮ ਅਮੋਲਕ ਪਾਇਆ ਕਾਰਜ ਭਏ ਰਾਸੇ।
ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਜਿਸ ਗਾਵਤੇ ਵਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਏਹ।
ਜਿਨਕੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਭਇਓ ਮੈਂ ਮੁਕਤ ਸੰਦੇਹ।
ਕੱਚਾ ਰੰਗ ਉਤਾਰਿਕੇ ਸੁਭ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।
ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਇਆ ਤੇ ਅਮਰਾਪਦ ਪਾਇਆ।

ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੱਡ ਦਿਤਾ। ਸੂਜੇ ਭਗਤ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਉਲਾਦ ਅਜੇ ਓਥੇ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ।

੨੯. ਭਾਈ ਰਾਮਦਾਸ।

ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਖਣ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੰਜ ਜਾਨਿਕਲੇ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਸੁਣਾਕੇ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਫਿਰਦੇ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਹੋ ਪਏ ਤਾਂ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜ ਗੰਜ ਆ ਠਹਿਰੇ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਏਥੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਤੇ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਟਿਕਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਫੇਰ ਇਕ ਥਾਂ ਆਏ, ਜਿੱਥੇ ਜਲ ਹੀ ਜਲ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ। ਓਥੋਂ ਕੋਈ ਸਿਰ ਧੁਰ ਪਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਪਵੇ। ਏਥੇ ਆਪ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਖੜੇ ਸਨ, ਮਰਦਾਨਾ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਓਹ ਆਪ ਸਭ ਕੁਛ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਬੇੜੀ ਚੰਗੀ ਵੱਡੀ ਆ ਗਈ। ਮਲਾਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਹੱਸਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠੇ। ਉਸ ਮਹਾਨ ਜਲ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਲੱਗੀ। ਜੋ ਸਾਧੂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਜੇਹੀ ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਜਾਕੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਔਦਰਾਂ ਵਿਚ ਵੜ ਗਏ ਏਥੇ ਅੰਧਕਾਰ ਸਖਤ ਸੀ। ਮਰਦਾਨਾ ਘਬਰਾਇਆ ਕਿ ਖਬਰੇ ਕਿਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਬਾਦ ਅੰਧ-ਕਾਰ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਥਾਂ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਈ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਈਆਂ। ਤਪਸ੍ਵੀ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਸਣ ਲਾਏ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਠਕੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਬੜੇ ਭਾਉ ਤੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਦੁਇ ਬਹੁਤ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਬਿਰਾਜ ਗਏ। ਇਸ ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੁਛ ਦਿਨ ਏਥੇ ਟਿਕ ਗਏ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਏਥੇ ਫਲ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਜੋ ਬੜੇ ਸ੍ਵਾਦੀਕ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਦ ਜੋ ਜ਼ਿਮੀਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭੁੰਨਕੇ ਖਾਈਦੇ ਹਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਏਥੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗੋਸ਼ਟ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਅਵਸਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਤ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਓਥੋਂ ਭੀ ਅਗੇਰੇ ਕਿਸੇ ਤਪੋਭੂਮੀ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਧਜਾਨ ਮਗਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਦਿਨ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਰਵਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੋਂ ਭੀ ਟੁਰ ਪਏ। ਮਰਦਾਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਆਪ ਕਿਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ? ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਉਣ ਲਗੇ:—

ਸਬਦਿ ਰੰਗਾਏ ਹੁਕਮਿ ਸਬਾਏ ॥ ਸਾਚੀ
ਦਰਗਹ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਏ ॥ [ਮਾਝ ਮ:੧

[ਢਾਕਾ]

ਐਉਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ ਤੇ ਢਾਕੇਸ਼ਹਿਰ ਆ ਗਏ। ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਆਪ ਟਿਕ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੇ ਸੰਝਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਵਾਂਙੂ ਦੋਇ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਨੇੜੇ

ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਲੋਕੀਂ ਬੀਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵਧਦੇ ਗਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਅਚਰਜਸੁਆਦ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ:-ਮਨੁ ਕੰਚਰੁ ਕਾਇਆ ਉਦਿਆਨੈ ॥

[ਗਉ: ਗੁਆ: ਮਹਲਾ ੧

ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਚਾਰ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਖ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਐਸਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਓਥੋਂ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਈ ਨਾਮੀ ਸਾਧੂਆਂ ਤੱਕ ਸੋਆਂ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂ ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੇ ਬੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸੀ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਢਾਕੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਇਆ ਨੂੰ ਜਿਵਾਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣਕੇ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਓਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਤੇ ਰੱਬੀ ਰਸਤੇ ਦੇ ਹੋਰ ਠਰਕੀ ਲੋਕ ਬੀ ਫੇਰੇ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਉਹ ਅਸਰ ਹੋਯਾ ਕਿ ਤਪੀ ਤੇ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਸਭ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜੋ ਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਉਹ ਨੱਥੋ ਸ਼ਾਹ ਨਾਮੇ ਫਕੀਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲੈਕੇ ਆਪਣੀ ਕਲਯਾਨ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਆਪ ਪਾਸ ਲੂਣੀਆਂ ਨਾਮੇ ਸਿਧ ਆਇਆ।ਇਹ ਹਠਯੋਗੀਸੀ,ਸਤਿਗੁਰੂਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਕੇ ਕੀਤੀ ਤਪੱਸਿਆ ਨੂੰ ਫਲਵਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੇਖ ਅਹਿਮਦ ਨਾਮੇ ਫਕੀਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਛਿਲੇ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਥੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮਨ ਠੌਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਉਂਦਾ, ਨਾਮ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ। ਹੋਰ ਭੀ ਰੇਵਾ ਦਾਸ, ਸ਼ਾਮਲ ਨਾਥ, ਚੰਦਨ ਨਾਥ, ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਘਾਲਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਟਕ ਵਾਲੇ ਥਾਉਂ ਸੁਲਝਾਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੋਹਿਲੇ ਨਾਲ ਜਿਵਾਲ ਦਿਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ*।

ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧੂ ਜਨ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਤਪੱਸਯਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕੁਛ ਐਸੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਤਪ ਨੇ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਕੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਤਪ ਨੇ ਰੱਖਕੇ ਸਿੱਧੀ ਦੇ ਦਰ ਕਦੋਂ ਪੁਚਾਉਣਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਜੋਧਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਮਿਹਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਇਥੋਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਤਾਂਤ੍ਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਇਆਂ ਮਾਂਜਣ ਨਾਲ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸੁਅਸਤਤਾਈ ਤੇ ਬਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਬੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਨ ਤੇ ਜੁੜਨ ਵਲ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਪੀਆਂ ਜਪੀਆਂ ਤੇ ਘਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਤੇ ਢਾਕੇ ਵਿਚ ਸਤਿ-ਸੰਗ ਦੀ ਨੀਂਹ ਲਾ ਦਿੱਤੀ†।

ਸੂਚਨਾ—ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰਦੇ ਟੁਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਨਿਕਲੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਹਾਲ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ :—

---

*ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ।

†ਜਿਥੇ ਆਪ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ, ਓਥੇ ਚੰਗਾ ਵੱਡਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ, ਇਹ ਹੁਣ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਥੋੜੇ ਮੀਲਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਰਨ ਪਾਦੁਕਾਂ ਓਥੇ ਹਨ।ਇਹ ਨਥਾ ਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਫ਼ਕੀਰ ਸੀ, (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ)। ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੇਲੇ ਜੋ ਮਸੰਦ ਨੱਥਾ ਢਾਕੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਹ ਉਦਾਸੀ ਸ੍ਰੀ ਅਲਮਸਤ ਜੀ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਵਿਚ ਭਾਈ ਨਥਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨੱਥਾ ਰਾਮ ਬੀ ਸਦਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਢਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਬਿਥਾਰਨ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਾੜ੍ਹਾ ਭੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਢਾਕੇ ਘੱਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਤੇ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬੀ ਹੈ। ਨੌਵੇਂ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੇਲੇ ਢਾਕੇ ਵਿਚ ਬੁਲਾਕੀ ਦਾਸ ਮਸੰਦ ਸੀ। ਜੋ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ ਸੋ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਣ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਹੈ।

੩੦. ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨਿਸਤਾਰਾ* ।

੧. [ਮਨੋਵਾਦ] ।

ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਸਮਝਾਈਐ ਗੁਰਕੈ ਸਬਦਿ ਸਾਲਾਹ ॥

ਮਰਦਾਨਾ (ਅਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ)—ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਆਖਦੇਸਨ ਕਿ ਇਸ ਨੱਗਰ† ਨਾ ਜਾਹ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹੁ । ਜਦੋਂ ਢਾਕਿਓਂ ਟੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਥਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਸਵੀਂਦਾ ਹੈ. ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਅੰਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਹੋਰ ਕੱਟੀਏ, ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਸਨ: "ਨਹੀਂ, ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਹੈ, ਇਕ ਭਾਰੀ ਉਪੱਦਰ ਮੇਟਣਾ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਚੱਲਣਾ ਹੈ, ਛੇਤੀ ਚੱਲਣਾਹੈ।" ਤਦੋਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨਦੇ । ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਪਰਵਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਯਾ ਪੂਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਟੁਰਨ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਅੱਠ ਅੱਠ ਹੰਝੂ ਰੋਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਥੋਂ ਹਠ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਹੀ ਆਏ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਤੁਰ ਆਏ 'ਕਿ ਉਪੱਦਰ ਮੇਟਣਾ ਹੈ', 'ਕਾਹਲੀ ਹੈ' । ਏਥੇ ਆਏ ਤਾਂ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠ ਰਹੇ, ਨਾ ਰੋਟੀ ਨਾ ਪਾਨੀ । ਆਪ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਜੇ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਉ ਘਬਰਾਂ ਵਾਲਾ । ਮੈਂ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ, ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੋਤਿ ਇਲਾਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਘਬਰਾ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਸੰਸੇ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ, ਭੁੱਖਾ ਹੋਕੇ ਛਿੱਥਾ ਵੀ ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਪਾਉਂਦਾ ਹਾ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਨਿਕਟ ਰਹਿਕੇ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਹੈ । ਪਟਣੇ ਵਿਚ ਸਾਲਸ ਰਾਇ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸਾਨੇ ਕਿ ਕਦਰ ਨਾ ਪਾਕੇ, ਪਛਾਣ ਨਾ ਕਰਕੇ ਮੁੱਲ ਨਾ ਪਾਕੇ ਜਗਤ ਕੀਕੂੰ ਦੁਖੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਦੋਂ ਸਹੁੰ ਬੀ ਖਾਧੀ ਸੀ ਕਿ ਫੇਰ ਕਦੇ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਝਕੇ ਸਦਾ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਟੁਰਾਂਗਾ, ਪਰ ਹਾਇ!ਮੇਰਾ ਕੱਚ ਪੀਤਾ ਸ਼ੀਰ ! ਮੈਂ ਫੇਰ ਭੌਂਤਲ ਭੌਂਤਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੇ ਮਾਰ ਮੁਕਾਯਾ, ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ ? ਕਿਵੇਂ ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ! ਮੈਂ ਭੀ ਭੁੱਖ ਤਿਖ ਜਿੱਤ ਲਵਾਂ ? ਫੇਰ ਤਾਂ ਖਵਰੇ ਮੈਂ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਟੁਰ ਪਵਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਘਬਰਾਵਾਂ । ਕਦੇ ਫੁਰਮਾਯਾ ਸਾਨੇ :—

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਮਰ ਜਾਣਿਆਂ ! ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਕੀ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ ਸੀ ਚੇਤੇ ਕਰ :—

ਦਾਦਰ ਤੂੰ ਕਬਹਿ ਨ ਜਾਨਸਿ ਰੇ ॥
ਭਖਸਿ ਸਿਬਾਲੁ ਬਸਸਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨ ਲਖਸਿ ਰੇ ॥

ਬੱਸ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੀ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਨਿਰ-ਮਲ ਜਲ ਵਿਚ ਵੱਸਕੇ ਮੈਂ ਡੱਡੂ ਵਾਂਙੂ ਰੋਟੀ, ਪਾਣੀ ਸੁਖ ਆਰਾਮ-ਮਾਯਾ ਸਿਵਾਲ ਦੇ ਹੀ ਮਗਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਪਤੰਗਾ ਹੋਕੇ ਨਹੀਂ ਮਰ ਮੁਕਦਾ ।

ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਹੇ ਕਰਤਾਰ ! ਤੇਰੀ ਮਾਯਾ ਡਾਢੀ..., ਜਿਸਦਾ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਸੰਘ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਕੀ ਕਰੇ ? ਨਹੀਂ ਪਰ, ਕਿਉਂ, ਉਹ ਪਰਵਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਏ । ਦੇਖ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਕੇ ਮਰ ਗਏ ! ਤੂੰ ਜੰਮਿਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਜਾਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੀ ਮਰ ਹੀ ਜਾਏਗਾ, ਐਵੇਂ ਮੇਰੀ ਕੁੱਖ ਸਤਾਉਣ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਆਯਾ ਹੈ, ਮੋਹ ਦਾ ਚਿਮਟਾ ਲਾ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਨ ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ ਹੀ 'ਮਰਜਾਣਾ' ਰੱਖ ਦਿਤਾ । ਜੇ ਕੋਈ ਆਖੇ—"ਨੀ ਹਾਇ ! ਹਾਇ ! ਭੈੜੀ ! ! ਸੁਖੀ ਸਾਂਦੀ ! ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਈ"? ਤਾਂ ਉਹ ਆਖੇ: "ਮੇਰੇ ਭਾਗੀਂ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਮੇਰੇ ਘਰ ਛਲਾਵੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਉਣ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੯ (੧੯੧੮ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਕਾਮਰੂਪ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਆਸਾਮ ਦਾ ਉਤਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਨਗਰ ਗੁਹਾਟੀ ਹੈ । ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਢਾਕੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਰਛਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ ।

ਦੀ ਆਸ ਹੀ ਲਾਹ ਛੱਡੀ ਹੈ, 'ਮਰਜਾਣਾ' ਨਾਂ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਮਰੂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੋਊਂ ਤਾਂ ਨਾ, ਆਖੂੰ ਓਹ ਜਾਣੇ ਮਰ ਗਿਆ 'ਮਰ ਜਾਣਾ' ਸੀ, ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸਹੀ" । ਐਸੇ ਬੇਲੋੜੇ ਨਾਉਂ ਵਾਲੇ 'ਮਰ ਜਾਣਿਆਂ !' ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਖੇਡਿਓਂ ਤੇ ਗਾਵਿਓਂ ਤਾਂ ਉਸ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤੇ ਨੇ ਤੇਰਾ ਘ੍ਰਿਣਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਉਂ ਬਦਲਕੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮਰਦਾਨ ਵਾਲਾ 'ਮਰਦਾਨਾ' ਨਾਉਂ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ: "ਸੁੰਗੀਏ !ਤੇਰੇ ਮਰ ਜਾਣੇ ਨੂੰ ਅਸਾ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮਰਦਾਨ ਵਿਚ ਜੀਓਣ ਵਾਲਾ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਉਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਭਾਗੀਂ ਨਹੀਂ ਜੀਏਗਾ, ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਭਾਗੀਂ ਜੀਏਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਰੱਬ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਜੀਉਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੀਏਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰਾਨ ਦੀ ਗੱਡ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਜ ਬਣੇਗਾ।" ਸੋ ਮਰਜਾਣਿਆਂ ! ਜਿਸ ਤੈਨੂੰ ਮੋਏ ਨੂੰ ਜਿਵਾਯਾ, ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਜਿਵਾਯਾ, ਜਿਨ ਮਰਦਾਨਾ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਰ ਮਿਟਦਾ ? ਜਿਸ ਬਿਨ ਤੂੰ ਖਿਨ ਰਹਿ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਹਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉੱਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ?

ਹਾ ! ਕਾਲਜਾ ਗਿਆ, ਕਿਸ ਬੂਹੇ ਅੰਨ ਮੰਗਾਂ । ਜੇ ਸਬਰ ਕਰ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਓਥੋਂ ਖਬਰੇ ਰੱਬੀ ਤੋਸ਼ਾ ਆਉਂਦਾ: ਅਰਸ਼ੋਂ ਥਾਲ ਉਤਰਦੇ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਅੰਨ ਲਈ ਦੁਆਰ ਦੁਆਰ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਅਜਬ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ।ਯਾ ਅੱਲਾ!ਨੱਢੀਆਂ ਹੀ ਨੱਢੀਆਂ । ਖੇਤ ਵਿਚ ਤਾਂ, ਤੇ ਹੱਟਾਂ ਉੱਪਰ ਤਾਂ ਘੂਰ ਘੂਰ ਵੇਂਹਦੀਆਂ ਹਨ ।ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਣੀ ਸੜੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀ ਆਖਦੀ: 'ਭਾਈ ਮੁਸਾਫਰਾ ! ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈ ।" ਤੱਕ-ਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੱਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਭਈਏ ਪਿੱਟੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲਾ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੇਹੀ ਨਜ਼ਰ, ਮੇਰੇ ਸਿਰਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦਾ ਮਿਹਰਾਂਦਾ ਸਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਹੈਂ ! ਆਹ ਕੀਹ ਆਯਾ ਹੈ? ਸਾਰਾ ਬਜ਼ਾਰ ਚੁੱਪ ਚਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਸਭ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ! ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਕਿੰਨੀ ਡਰਾਵਣੀ ਅੱਗੇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਊਈ, ਸੱਚ ਮੁਚ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਖੜੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਤ ਹਨ । ਕਾਲਾ ਨੀਲਾ ਰਲਾ ਕੇ ਕੇਹਾ ਰੰਗ ਘਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਔਹ ਉੱਪਰ ਖਿੜਕੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਝਾਕਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਬੁਲਾਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਹੈ: 'ਲੈ ਵੀਰਾ ਰੋਟੀ' (ਖੜੋ ਗਿਆ) ਹੈਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ, ਕਿਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕੁਛ ਖਾ ਲੈ । ਚੰਗਾ ਚਲੋ ਅੱਗੇ।(ਪਰ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਹੱਲਦੇ) ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਅੰਨ ਦੇ ਤੋਟੇ ਕਰਕੇ ਤਾਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਭਾਵੇਂ । ਨਹੀਂ, ਟੁਰਨ ਦਾ ਤਾਣ ਤਾਂ ਅਜੇ ਹੈ, ਪਰ ਫੈਰ ਕਦਮ। ਕਿਉਂ ਭਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਤਕੜਾ ਹੋ, ਤੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਠਹਿਰ, ਸ਼ਹਿਰ ਅਜੇ ਨਾ ਜਾਹ. ਪਰ ਜਦ ਮੈਂ ਹਠ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬੋਲੇ:—ਸੰਭਲ ਕੇ, ਆਪਾ ਸੰਭਾਲਕੇ ਜਾਵੀਂ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਰਹੀਂ। ਤੂੰ ਕੋਮਲ ਹੈਂ, ਸੂਖਮ ਗੁਣ ਦਾ ਕਾਰੀਗਰ ਹੈਂ, ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸੀ ਨਰਮੀ ਰਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਜੋ ਸੱਟ ਖਾ ਬੈਠਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਚੱਲਿਆ ਹੈਂ ਤਾਂ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਰਹੀਂ । ਹੁਣ ਲਓ ਵੇਖੋ ਮੇਰਾ ਜਲਾਲ ! ਕਦਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦਾ !...ਭਲਾ ਦੱਸੋ, ਭੁੱਖੇ ਦਾ ਜਲਾਲ ਕੀ ਕਰੇ ? (ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਮੁੱਕੀ ਮਾਰ ਕੇ) ਹਾਇ ਮੇਰੇ ਪੇਟ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਾਤੇ ਉੱਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਭੁੱਖਾ ਵੀ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਚਨ ਦਾ ਸਦਕਾ । ਤਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਰਹੀਂ । ਜੇ ਭੁੱਖਾ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਆਖਦਾ ਕਿਉਂ ? ਤੇ ਪਰਤੱਖ ਹੈ,ਗੁਰੂ ਆਪ ਭੁੱਖਾ ਰਹਿਕੇ ਜਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ,ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਹੈ,ਮੈਂ ਕੱਚਾ ਹਾਂ।

੨. [ਹੌਲ—ਅਚਰਜ !]

ਕਚੀ ਕੰਧ ਕਚਾ ਵਿਚਿ ਰਾਜੁ ॥
ਮਤਿ ਅਲੂਣੀ ਫਿਕਾ ਸਾਦ ॥

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਸਹਿਮ ਭਰੇ ਘਰ ਦਾ ਇਕ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਪਰ ਖੋਹਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਿਆ । ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਅੰਦਰ ਤੱਕਿਆ, ਇਕ ਡਿਉਢੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਸੁੰਞਾਂ ਵਿਹੜਾ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਐਉਂ ਦਿੱਸਿਆ ਜਿਵੇਂ ਚਾਦਰ ਵਿਛੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਤੇ ਪੁਲਾਉ ਦਾ ਰਕੇਬ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਭਾਫ ਉੱਠ ਰਹੀ ਹੈ ਅਰ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਕੇਸਰ ਤੇ ਸੰਗਤਰੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਅੰਦਰ ਲੰਘ

ਗਿਆ, ਲੰਘਦੇ ਸਾਰ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਦਿਸਿਆ ਕੁਛ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਬੂਹਾ ਮੀਟਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਬੀ ਰਕੇਬ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਦਾ ਖਿੱਚਿਆ ਮਰਦਾਨਾ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਉੱਥੇ ਰਕੇਬ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਕ ਵਿਹੜਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਕ ਕੰਧ ਵਿਚ ਕਿੱਲੀ ਸੀ, ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਕ ਪਿੰਜਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦਾ ਪਿੰਜਰ ਸੀ। ਇਕ ਪਰ ਤਾਂ ਡਰ ਆਯਾ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪੈਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਕੇ ਸੰਭਲਿਆ।ਅਜੇ ਸੰਭਲਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਵਿਹੜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਜ਼ਰ ਪਈ ਤਾਂ ਇਕ ਦਲਾਨ ਬ੍ਰਾਮਦੇ* ਵਾਂਙੂ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਥੰਮ੍ਹ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਬੱਚੇ ਬੱਧੇ ਸਨ, ਜੋ ਅੰਦਰ ਆਏ ਪਾਹੁਣੇ ਵੱਲ ਘੂਰ ਘੂਰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਸਹਿਮ ਦਾ ਲਹਿਰਾ ਵੱਜਾ! ਪਰ ਸਹਿਮ ਖਾ ਰਹੀ ਤੇ ਹੌਲ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀ ਅਕਲ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵਖਣ ਵੱਲ ਲਾਯਾ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਬੱਧੇ ਹਨ ਯਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਦ ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਪਏ: ਪਰ ਪੈਰ ਕੁਛ ਹੌਸਲਾ ਖਾਕੇ ਬੀ ਓਥੇ ਹੀ ਠਿਠੰਬਰ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਹੁਣ ਖੜੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੁਛ ਸਲਾਮਤੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਕੇ ਖੜਾ ਸੀ ਕਿ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੱਰਰ ਸੱਰਰ ਹੋਈ, ਤੱਕੇ ਤਾਂ ਦੋ ਫਨੀਅਰ ਸੱਪ ਸੱਰਰ ਸੱਰਰ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਚਰਜ ਦਾ ਸਕਤਾ ਛਾ ਗਿਆ, ਨਾ ਮਰ-ਦਾਨਾਂ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ; ਨਾ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ, ਨਾ ਸ਼ੇਰਾ ਵੱਲ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਈ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਪਹਿਲੇ ਸਹਿਮ ਦਾ ਸਹਿਮਿਆ ਪਿਛੇ ਹਟਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਜਿਥੇ ਖੜਾ ਸੀ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਸਲਾਮਤੀ ਵਿਚ ਹੈ ਨਾ ਸਰਕਣ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਚੱਕਰ ਸਿਰ ਨੂੰ ਆਇਆ, ਅਰ ਘਬਰਾਕੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਹੌਲ ਨੇ ਫੇਰ ਹਿਲਾਯਾ ਤੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ। ਸੱਪ ਲੰਘ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਸ਼ੇਰ ਖੁੱਲ੍ਹਕੇ ਲੋਪ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇਕ ਸੰਗ ਮਰਮਰ ਦੀ ਚੌਕੀ ਅੱਗੇ ਧਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਰਕੇਬੀ ਰੱਖੀ ਹੈ,ਖੁਸ਼ਬੋ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਤਲੀ ਸੁਹਲ ਚੁਪ ਚਾਪ ਸੁੰਦਰੀ ਆਈ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਧਰ ਗਈ। ਇਕ ਹੋਰ ਆਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਚੌਕੀ ਬੈਠਣ ਵਾਸਤੇ ਡਾਹ ਗਈ, ਇਕ ਹੋਰ ਆਈ ਚਮਚਾ ਧਰ ਗਈ, ਇਕ ਹੋਰ ਆਈ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੰਨਾ ਰਖ ਗਈ। ਪਰ ਨਾ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਨਾ ਕੂਈ, ਮਾਨੋਂ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬਤੀਸੀ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰ ਗਈਆਂ ਹਨ।

੩. [ਰੱਜ]

ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥

ਮਰਦਾਨੇ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਡਿੱਠਾ, ਬੂਹਾ ਤਾਂ ਬੰਦ ਸੀ, ਕਿੱਲੀ ਬੀ ਸੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਪਿੰਜਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਟ ਰਿਹਾ,ਇਕ ਚਾਦਰ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਗੇ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਦਲਾਨ ਸੀ, ਪਰ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ।ਹੇਠਾਂ ਉੱਪਰ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭੈ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਯਾ ਅਦਭੁਤ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਭੁੱਖ ਜੋ ਸਹਿਮ ਤੇ ਹੌਲ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕ ਗਈ ਸੀ ਪਰਤੀ ਤੇ ਪੁਲਾਉ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਲ ਖੂਬ ਚਮਕੀ, ਆਪ ਬੈਠ ਗਏ, 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਆਖਿਆ ਤੇ ਖੂਬ ਛਕਿਆ। ਕਈ ਪਕਵਾਨ ਆਏ, ਸ੍ਵਾਦੀਕ ਤੇ ਰਸਦਾਇਕ, ਖਾਵੇ ਤੇ ਆਖੇ: ਅਚਰਜ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਖ਼ਮੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕੂੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਅੱਲਾ! ਖ਼ੈਰ ਕਰੀਂ। ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਯਾ ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਭੁਲੇਵਾ ? ਪਰ ਪੇਟ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭੁੱਖ ਹਟ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੀ ਹੈ। ਰੱਜ ਤਾਂ ਭਲਾ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਟੂਣਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਾ ਆ ਜਾਂਦਾ।

ਰੱਜਕੇ ਖਾਧਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨੀਂਦ ਬੀ ਆਈ, ਪਰ ਪਿਛੇ ਪਰਤਣ ਦੀ ਬੀ ਸੁੱਝੀ। ਨਜ਼ਰ ਚੱਕਕੇ ਪਿਛੇ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਡਿਉਢੀ ਆਪ ਵੜੇ ਸਨ ਓਥੇ ਮੰਜਾ ਡੱਠਾ ਹੈ, ਚਿੱਟੀ ਵਿਛਾਈ ਹੈ, ਆਪ ਬੈਠ ਗਏ, ਬੈਠੇ ਲੇਟ ਗਏ, ਲੇਟੇ ਸਉਂ ਗਏ।

੪. [ਨੀਂਦ]

ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਸਉਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥

ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਸੁੱਤੇ ਸਨ ਖੂਬ ਛਕਕੇ, ਨੀਂਦ ਗੂੜ੍ਹੀ ਪੈ ਗਈ, ਪਰ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਸੁਪਨਾ

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਰਭ।

ਆਇਆ ਕਿ ਦੋ ਕਾਲੇ ਬਿੱਲੇ ਪੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਘੂਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਧਰੋਂ ਅਜੇ ਕੁਝ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸੱਰਰ ਕਰਦਾ ਇਕ ਤੀਰ ਕੰਨ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਤ੍ਰਬ੍ਹਕੇ ਤੇ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਡਿਉੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਦਲਾਨ ਹੈ; ਨਾ ਵਿਹੜਾ, ਨਾ ਸੱਪ ਹਨ, ਨਾ ਸ਼ੇਰ, ਨਾ ਬਿੱਲੇ, ਨਾ ਪਕਵਾਨ ਹੈ, ਨਾ ਪ੍ਰੋਸਨ ਹਾਰੀਆਂ। ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਕਮਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੇ ਨਗਾਂ ਦੀ ਜੜਤਕਾਰੀ ਹੈ, ਛੱਤ ਪਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕੰਮ ਹੈ ਤੇ ਫਰਸ਼ ਕੀਮਤੀ ਗ਼ਲੀਚਿਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ, ਖੁਸ਼ਬੂ ਨੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕ ਮਚਾ ਰੱਖੀ ਹੈ. ਪਰ ਹੈ ਬੜੀ ਸੂਖਮ ਕਿਸਮ ਦੀ। ਆਪ ਉੱਠ ਬੈਠੇ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਿਆ, ਆਹ! ਜਗਤ ਵਿਚ ਲੋਕ ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਸੁਖੀ ਹਨ, ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਸਾਮਾਨ ਆਰਾਮ ਦੇ ਬਣਾਏ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹਨ! ਪਰ ਹੈਂ ਜਗਮਗਾਹਟ ਕੈਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੁੱਤਾ ਸਾਂ, ਇਥੇ ਏਹ ਝਾੜ ਫਾਨੂਸ ਲਟਲਟ ਬਲ ਰਹੇ ਹਨ ! ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ, ਓਹੋ ਹੋ ! ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਸਾਇਤ ਦੋ ਸਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆਸਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ, ਕੇ ਕਰਸਾਂ, ਰਾਹ ਕਿੰਵ ਲੱਭਸਾਂ? ਚੱਲ ਮਨਾਂ ਉੱਠ ਆਪਣੀ ਉਜਾੜ ਭਾਲੀਏ। ਕਰਤਾਰ, ਨਿਰੰਕਾਰ!

੫. [ਮਨ ਮੋਹਿਤ!]

ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨਾ ਆਵੈਨਾਉ॥

ਆਪ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠੇ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਨੂੰ ਟੁਰੇ, ਚਾਣਚੱਕ ਜ਼ਿਮੀ ਤੋਂ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਠੀ ਤੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੋਲੀ: 'ਹੁਕਮ ?'

ਮਰਦਾਨਾ—ਰੁਜਤਾ ਦੱਸੋ ਅਸਾਂ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਕਿੱਥੇ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਆਪਣੀ ਉਜਾੜ ਨੂੰ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਕਰਨ ਕੀਹ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਅਪਣੇ ਮਾਲਕ ਪਾਸ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਏਥੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਆ ਤਾਂ ਜਾਣਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਜੂ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਮੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਂ ਬਿਰਦਪਾਲ ਹਨ, ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣ ਆਉਣਗੇ। (ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ) ਕਿਤੇ ਆ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਏ ?

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਆਏ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਉਣਗੇ, ਅਤੇ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ, ਆਏ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪੈਣਗੇ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਜਾਓ, ਇਸ ਹਨੇਰੇ ਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਪਏ ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਭਨਾਓਗੇ, ਏਥੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾ ਤਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਏ ਰਹੋ ਏਥੇ, ਐਸੇ ਸੁਖ ਛੱਡਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ? ਬਹੁਤ ਚਿੱਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਰਾਤ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰ ਲਓ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਸਾਰੇ ਸਾਮਾਨ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ)—ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ?

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਮੈਂ ਦਾਸੀ ਹਾਂ, ਕਦੇ ਮੈਂ ਇਕ ਰਾਜ ਰਾਣੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਸੁਖ ਜਦ ਦੇ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਪੈਰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸੱਕੀ, ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਐਸਾ ਸੁਖ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹੋਊ।

ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੁਛ ਪੋਹੀਆਂ। ਕਿੱਥੇ ਤਲਵੰਡੀ, ਕਿਥੇ ਢਾਕਾ, ਪੈਦਲ ਸਫ਼ਰ, ਦੁੱਖ, ਭੁੱਖ, ਥਕਾਨ, ਧੁੱਪਾਂ ਦੇ ਕੜਾਕੇ, ਮੀਂਹਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰਾਟੇ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਜੱਫਰ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਕਲੇਜਾ ਕੰਬ ਗਿਆ, ਦੋ ਹੰਝੂ ਭੀ ਭਰ ਆਏ; ਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਭਲਾ ਐਨੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜੇ ਦੋਦਿਨ ਕੋਈ ਰੱਜਕੇ ਸੌਂ ਲਵੇ, ਦੋ ਦਿਨ ਪੇਟ ਭਰ ਅੰਨ ਹੀ ਖਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕੀਹ ਪਾਪ ਹੈ ? ਮੰਨਿਆਂ ਅਸੀਂ ਭਗਵੰਤ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਜਾਨ ਦੇ ਹਰਕਾਰੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਹਰਕਾਰਾ ਬੀ ਤਾਂ ਹੀ ਡਾਕ ਲੈਕੇ ਭੱਜੇਗਾ ਨਾ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨੌ ਬਰ ਨੌ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ। ਜੇ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਡਾਕ ਕੌਣ ਚੁੱਕ ਕੇ ਟੁਰੇਗਾ। ਥਕਾਨ ਮਗਰੋਂ ਨਿਰਾ ਆਰਾਮ ਤਾਂ ਅਣਦੋਸ਼ਾ ਸੁਖ ਹੈ। ਦੋ ਦਿਨ ਤੇ ਹਿਕ ਰਾਤ ਮਗਰੋਂ ਸੈਂ ਜਾਣਾ ਤੇ ਪੇਟ ਭਰ ਅੰਨ ਪਾ ਲੈਣਾ। ਹਾਂ ਜੀ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ:—"ਅੰਨੁ ਲੇ ਖਾਇਆ ਸਾਦੁ ਗਵਾਇਆ"। [ਵਾਰ ਆਸਾ

ਹੁਣ ਦੇਖਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਅਨੰਦ, ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਰਸ ਬੀ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਹੋਸੀ! ਠੀਕ ਹੈ, ਸੁਖ ਨਾਲ ਇਕ ਰਾਤ ਹੀ ਸਹੀ, ਕੱਟ

ਲਈਏ, ਸਵੇਰੇ ਚੱਲ ਮਿਲਾਂਗੇ ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ)—ਕਾਕੀ, ਜੇ ਮੈਂ ਰਾਤ ਏਥੇ ਸੈਂ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖੇਚਲ ਤਾਂ ਨਾ ਵਾਪਰੇਗੀ, ਅੱਗੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੜੀਆਂ ਬਲਾਈਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਨਹੀਂ ਜੀ ! ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੁੱਤੇ ਰਹੋ ਤੇ ਜੋ ਚਾਹੋ ਛਕੋ । ਇਹ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਅਤਿਥੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਛੇਤ੍ਰ ਹੈ, ਡਰ ਤਾਂ ਜੋ ਸੀ ਸੋ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਦਾਨੇ ਹੋ ।

੯. [ਮਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ]

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥
ਮੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰੁਪੂਛਿ ਦੇਖਿਆ ਅਵਰੁਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥

ਮਰਦਾਨਾ ਫੇਰ ਸੋਚੀਂ ਪੈਗਿਆ। ਟੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਰਹੀਂ' । ਕਿਉਂ ਆਖਿਆ ਸਾਨੇ ? ਮੈਂ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਜਲਾਲ ਦੀ ਕਿੱਥੇ ਲੋੜ ਪੈਣੀ ਸੀ ? ਭਲਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸੇ ਰਾਜ ਮੰਦਰ ਵਿਚਐਸੇ ਪੁੰਨਜਾਰਥੀ ਛੇਤ੍ਰਵਿਚ ਜਾ ਵੜਾਂਗਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਲੋੜ ਜਲਾਲ ਵਿਰਤੀਦੀ ਵੀ ਪਵੇਗੀ ?ਵਡੇ ਜੁ ਹੋਏ ਮੱਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਨੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮਤਾਂ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਓਹੋ ਜਿਹੀ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਹੈ । ਹੂੰ ! ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਹੋਊ ? ਓਹ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦੇ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹਨ, ਓਹ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ । ਨਹੀਂ ਓਇ ਡੂੰਮਾਂ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਟਹਿਲੂਆ ! ਓਹ ਤਾਂ ਓਹੋ ਹਨ, ਓਹੋ । ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ ? ਉਡੀਕਦੇ ਹੋਣਗੇ । ਹਾਇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਨਹੀਂ ।

ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੀ ਇਕ ਡੋਬ ਪੈ ਗਿਆ, ਅਰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੇਸੁਧ ਜੇਹੇ ਟਿਕੇ ਰਹੇ । ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਰੀ ਅਵਗਜਾ ਹੋ ਗਈ, ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਤਾਰ ਨੂੰ ਗੰਢ ਪੈ ਗਈ, ਆਓ ਵੇ ਕੋਈ ਰੱਖੋ ਵੇ, ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਵਲ ਪੈ ਗਿਆ ਜੇ । ਓਇ ਮਿਰਾਸੀ ! ਤੇਰਾ ਸੜੇ ਪੇਟ, ਆਪੇ ਖਾ ਗਿਓਂ, ਰੱਜਕੇ ਖਾ ਗਿਓਂ ਫੇਰ ਸੌਂ ਗਿਓਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੁੱਖੇ ਬੈਠੇਰਹੇ।ਭੁੱਲਿਆ!ਤੇ ਭਟਕਿਆ!ਜੇ ਤੈਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ, ਅੰਨ ਲੈਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੀਂ ਭਜਦੋਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਖੁਲਾਉਂਦੋਂ, ਫੇਰ ਜੋ ਬਚਦਾ ਆਪ ਖਾਂਦੋਂ, ਹਾਂ, ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ । ਪਰ ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਕੀਹ ? ਪ੍ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰ ਆਉਂਦਾ । ਸੋ ਸਹੀ ਹੋ ਗਿਆ; ਹੋ ਮਨਾਂ ! ਕਿ ਤੈਂ ਅੰਦਰ ਪਜਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ । ਹੁਣ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਜਾਵਾਂ ? ਕੀ ਪੱਜ ਪਾਵਾਂ ਤੇ ਆਖਾਂ ਕੀ ਵਰਤੀ? ਕੀ ਵਰਤੀ, ਜੋ ਵਰਤੀ ਸੋ ਵਰਤੀ । ਆਖਸਾਂ ਜੀ ਮੈਂ ਮੁਰਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ, ਤੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਸੋ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੂੰ ਅੰਦਰ ਮੈਂ 'ਮਰਦਾਨਾ', ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਤਦੋਂ ਮੈਂ 'ਮਰ ਜਾਣਾ' । ਮੈਂ ਮਿੱਟੀ ਅੰਧ, ਮੇਰਾ ਕੀ ਤਾਣ ਤੇ ਕੀ ਜ਼ੋਰ ? ਤੂੰ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਫੂਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਜੀ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਵੱਸਦਾ ਹੈਂ ਓਹ ਪ੍ਰੀਤਕਰਦੇਹਨ,ਤੂੰਅੰਦਰੋਂ ਹੱਲਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਹੋ ਬੱਸ, ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਤਾਰ ਢਿੱਲੀ । ਜੋ ਉਹ ਸਮਝ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਓਹ ਤੇਰੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਤੂੰ ਹੈਂ, ਬਖਸ਼ੰਦ ਹੈਂ, ਬਖਸ਼ ਲੈ ਤੇ ਫੇਰ ਲੜ ਲਾ ਲੈ ।

ਜਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਅਰ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਛਮਾਂ ਛਮ ਹੰਝੂ ਕਿਰਦੇ ਰਹੇ । ਉਹ ਦਾਸੀ ਭੀ ਤੱਕਦੀ ਰਹੀ, ਜਦ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਬੋਲੀ: ਮੈਂ ਸਦਕੇ ! ਆਪ ਰੁੰਨੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਕੁਛ ਨਹੀਂ, (ਅਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ) ਫੇਰ ਓਇ ਮੂਰਖਾ ਮਰ ਜਾਣਿਆਂ ! ਤੂੰ ਨੂਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਪਾਈ, ਸਦਾ ਆਪਣਾ ਜਜਮਾਨ ਹੀ ਜਾਣਿਆ । ਭੁੱਲਿਆ ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਭੁੱਖ ? ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨੇ ਸਤਾਇਆ ਹੈ ? ਕਦੇ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਤੂੰ ਪਾਪੀ ਹੈਂ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਸੋਚੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭੁੱਖ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਲੈਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਾ । ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਸਲਾਹੁਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੈ, ਬਿਯ ਭੁੱਖ ਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੂ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਤੂੰ ਸਰਬੱਗ ਨੂੰ ਅਲਪੱਗ ਕਿਉਂ ਜਾਤਾ?ਤੂੰਸਦਾ ਰੱਜੇ ਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਕਿਉਂ ਜਾਤਾ? ਤੂੰ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਲੋੜਵੰਦ ਕਿਉਂ ਸੋਚਿਆ ? ਤੂੰ ਮਿੱਟੀ ਅੰਧ ਹੈਂ, ਉੱਥੇ ਨਾ ਦੁੱਖ ਹੈ ਨਾ ਭੁੱਖ ਹੈ,ਸਦਾ ਇਕ ਊਚੇ ਸੁਖ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ । ਪਰ ਬਈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ

ਠੀਕ ਬੇਚਾਹ ਹੈ,ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਹ ਹੈ ਨਾ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਨਾ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਲੋੜਵੰਦ ਹੈਂ, ਜੀਵ ਹੈਂ, ਬਈ ਤੂੰ ਤਾਂ ਘੁੱਸਾ ਹੀ ਘੁੱਸਾ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੀਤ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ ਤੇਰੇ ਸੰਘੋਂ ਰੋਟੀ ਨਾ ਲਹਿੰਦੀ। ਨਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਜਾਰਾ ਭੁੱਖਾ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਛਕਦਿਆਂ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰੇ ਸੰਘੋਂ ਗਰਾਹੀ ਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਅਕਲ ਸੁੱਝ ਪਈ ਹੈ, ਦੇਖਿਆ ਈ ਅਕਲ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਆਈ ਹੈ? ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ, ਪ੍ਰੀਤ-ਤਾਰ ਨੂੰ ਵਲ ਪਾਯਾ ਤੇ ਹੁਣ ਵਲ ਕੱਢਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਵਲ ਪਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਕਲ ਦੀ ਐਨਕ ਲਾ ਲਾ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਦਾ ਰੱਜੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਊਂਘ ਨਾਂ ਭੁੱਖ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਆਤਮ ਰਾਮ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਠੀਕ, ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚ, ਦਰੁਸਤ ਗੱਲ, ਸੱਚ, ਨਿਰਾ ਸੱਚ, ਪਰ ਭੋਲਿਆ! ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਿੱਥੇ ਗਈ? ਓਹ ਤਾਂ ਬੇਲੋੜ ਹੈ, ਤੂੰ ਬੇਲੋੜ ਕਦ ਤੋਂ ਹੋ ਗਿਆ? ਤੂੰ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਭੌਰਾ, ਤੈਥੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਕਿਵੇਂ ਗਈ? ਤੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਛੱਪਰ ਇਸ ਸੂੰਈ ਛੇਜ, ਅੱਗ ਲੱਗਣੀ ਪਲੰਘੜੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਗਏ? ਮਨਾਂ! ਨਾਂ ਦੇਹ ਧੋਖੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਪੂਰਨ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਅਪੂਰਨ ਹਾਂ ਤੇ ਜੁੜਾਂ ਕਿਵੇਂ? ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ, ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਪੈ ਗਿਆ ਵਲ, ਤੇ ਲਓ ਬਈ ਆ ਗਏ ਅਕਲ ਹੁਰੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੀ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਹੇ ਮਨ! ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰਾ ਇਤਬਾਰ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਮੁੱਠਾ, ਚੱਲ ਹੁੱਜਤੀ ਮਨਾਂ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਉੱਠ!

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਰੋ ਰਹੇ ਹੋ; ਚਿੱਤਦੀ ਬ੍ਰਿਥਾ ਦੱਸਦੇ ਨਹੀਂ, ਕੁਝ ਕਹੋ ਤਾਂ ਉਪਰਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਏਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਮੈਥੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਅੰਨ ਨਹੀਂ ਖੁਲਾਯਾ, ਆਪ ਖਾ ਕੇ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਬੱਸ ਵਾਹ ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਐਸਾ ਨਿਕੰਮਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਹੈ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੋਜਨ ਆਯਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਦਯਾਨ ਵਿਚ ਥਾਲ ਪਰੋਸਕੇ ਆਪ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਤੱਕਿਆ, ਫੇਰ ਤੱਕਿਆ, ਫੇਰ ਚਿਤ ਖਿੜ ਆਇਆ ਕਿ ਅਤਿੱਥੀ ਪੂਜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਐਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਦਾਰੂ ਕਰ ਲਵੇ। ਧੰਨ ਅਤਿੱਥੀ ਸੇਵਾ, ਧੰਨ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ! ਲੈ ਬਈ ਮਨਾਂ ਸੁਖੀ ਹੋ, ਚੱਲ ਮਖੌਲ ਮਾਰਾਂਗੇ, ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਰਤਾ ਉਰੇ ਖੜੋਕੇ ਮਰਾਸੀ ਬਣਕੇ ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਕਹਾਂਗੇ ਲਓ ਸਦਾ ਤੁਸੀਂ ਖੁਲਾਂਦੇ ਹੋ, ਅੱਜ ਅਸਾਂ ਆਪਨੂੰ ਕੈਸਾ ਸੁਆਦੀ ਥਾਲ ਘੱਲਿਆ? ਓਹ ਹੱਸਣਗੇ, ਅਸੀਂ ਦੋ ਹੋਰ ਫਬਦੀਆਂ ਕਹਾਂਗੇ, ਮੌਜੂ ਹੋਊ······। ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਓਇ ਕੀ ਆਖਿਆ ਈ? ਤੂੰ ਮਖੌਲ ਤਾਂ ਕਰੇਂਗਾ, ਪਰ ਕਹੇਂਗਾ: 'ਅਸਾਂ ਘੱਲਿਆ ਸੀ'? ਮਖੌਲ ਖੇੜੇ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਝੂਠ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ? ਫੇਰ ਮਾਲਕ ਨਾਲ। ਧੰਨ ਮਰਜਾਨਿਆਂ! ਤੇਰਾ ਧੰਨ ਹੈ ਮਨ। ਤੂੰ ਖੁੱਟਰ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਕੌਣ ਵਿਸਾਹ ਕਰੇ? ਅੱਛਾ ਬਈ ਅਸੀਂ ਊਰੇ ਹਾਂ ਪਰ ਲੜ ਪੂਰੇ ਦੇ ਲੱਗੇ ਹਾਂ, ਬੱਸ ਏਹੋ ਇਕ ਟੇਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੇਹਾ ਹਾਂ ਤੇਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਲੋਕ ਕੇਡੇ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਨੱਗਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਐਸੇ ਭਗਤ ਜਨ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਪੱਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੇਟਣ ਆਇਆ ਹੈ! ਦੇਖੋ ਇਧਰ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਉਧਰ ਸਤਿ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿੰਨਾ ਆਦਰ ਹੈ! "ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਜਲਾਲ ਵਿੱਚ ਵੱਸੀਂ" ਅਚਾਨਕ ਏਹ ਸ਼ਬਦ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਪਏ. ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਹੁਣ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਘਬਰਾ ਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਸੋਚਦਾ ਹੈ,) ਪਿਆਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਰਹਾਂ? ਬਈ ਮੇਰੇ ਪਰ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾ ਪੈਣ ਦਿਆਂ ਤੇ ਆਖਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਘਟ ਵਿਚ ਰੱਬ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਪ੍ਰੇਰਕ ਪਾਲਣਹਾਰ, ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਤੇ ਰੱਖਕ ਉਹੋ ਹੈ। ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕਾਣੇ ਸਿਰ ਰਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲਕੇ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਦਾਤੇ ਦੇ ਫਾਹੇ ਨਾ ਫਸ ਜਾਵਾਂ ਜੋ ਆਪ ਮੰਗਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਇਹ ਬੀ ਨਾਸ਼ੁਕਰੀ ਹੋ ਜਾਊ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ

ਉਸ ਦਾ ਕ੍ਰਿਤੱਗਜ ਨਾ ਹੋਣਾ ਕ੍ਰਿਤਘਨਤਾ ਹੋਊ। ਕਿਵੇਂ ਜਲਾਲ ਤੇ ਰਹਾਂ ?

"ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਰਾਗ ਦੀ ਹੈ. ਤੇਰਾ ਚਿੱਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਫੁੱਲਾਂ ਪੱਤਿਆ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਚੰਨ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਰੂਪ, ਚਾਹੇਂ ਸੁੰਦਰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਤੇਰਾ-ਮਨ ਕਲਾਵਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਕਸ ਹਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਵੇਖੀਂ ਕਿਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਨਾ ਬਹੀਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਲੀਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਅਜ ਕੀਹ ਅਰਥ ਸੀ ? ਮਰਦਾਨਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸੋਚਦਾ ਹੈ।

੭. [ਅਮਲ]

ਸਭਿ ਰਸ ਭੋਗਣ ਬਾਦਿਹਹਿਸ਼ਭਿ ਸੀਗਾਰ ਵਿਕਾਰ॥

ਹੁਣ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਚੌਂਕੀ ਵਿਛ ਗਈ, ਇਸ ਪਰ ਖ਼ੀਨਖਾਫ ਦਾ ਰੁਮਾਲ ਵਿਛ ਗਿਆ, ਉੱਪਰ ਇਕ ਸੁਰਾਹੀ ਮੀਨਾਕਾਰੀ ਧਰੀ ਗਈ, ਨਾਲ ਇਕ ਪਿਆਲੀ ਆ ਗਈ, ਦੋ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ, ਕੋਈ ਦਸ ਦਸ ਬਰਸ ਦੇ, ਆ ਗਏ:—ਮਹਾਰਾਜ ! ਥਕਤ ਹੋ, ਛਕੋ ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਕੀ ਹੈ ?

ਬੱਚੇ—ਅੰਗੂਰ ਦਾ ਰਸ ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਆਯਾ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਰਸ ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁਆਇਆ ਹੋਯਾ?

ਬੱਚੇ—ਅਨ-ਚੁਆਇਆ

ਮਰਦਾਨਾ (ਸੋਚ ਸੋਚ ਕ)—ਕੁਛ ਨਸ਼ਾ ਹੈ ?

ਬੱਚੇ—ਨਹੀਂ ਸਰੂਰ ਹੈ।

ਇਤੁ ਮਦਿ ਪੀਤੇ ਨਾਨਕਾਬਹੁਤੇ ਖਟੀਅਹਿ ਬਿਕਾਰ॥

ਇਹ ਵਾਕ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਪਏ। ਠੀਕ ਹੈ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਇਹ ਅਤਿੱਥੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਛੇਤ੍ਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਠੱਗ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ? ਸੇਵਾ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਕੇਹੀ ਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੁਕਾਏ ਹਸ ਕਾਹਦੇ ? ਬਚ, ਮੂਰਖਾ ! ਬਚ। ਚੱਲੀਊ ਸਾਰੀ ਖੇਪ।...ਪਰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨਾਲ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕੀਹ ਜੋੜ ਹੈ। ਬਾਬੇ ਮੇਰੇ ਆਖਿਆ ਹੈ: "ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਦਿਤੋਨੁ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿ।" ਇਹ ਭਾਂ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ। ਜਨਮ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਨਿਆਮਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਖ਼ਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਬਣ ਬਣ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਰੂਰ ! ਸਰੂਰ ! ਕੀ ਹੁਦਾ ਹੈ, ਨਸ਼ਾ ? ਨਹੀਂ, ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਨਸ਼ਾ। ਸਰੂਰ ਤਾਂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ? ਹੈਂ, ਪਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਤਾ ਸੋਝੀ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਖਬਰੇ ਨੀਂਦ ਆਊ। ਨਹੀਂ ਬਈ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੜੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ ਚੱਲੋ ਚੱਲੀਏ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਬੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਕੇ ਉੱਠੇ ਤੇ ਟੁਰ ਪਏ।

ਸ੍ਰੀਮਤ—ਭਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹੋ ! ਕਿੱਥੇ ਟੁਰ ਪਏ ਹੋ? ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੰਢ ਆਏ ਹੋ,ਇੱਥੇ ਟਿਕੋ, ਏਥੇ ਗੱਦੀ ਬਣਾਓ, ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਰੰਗੋ ਤੇ ਦਰ ਦੇਸੀਂ ਘੱਲੋ ਆਪ ਏਥੇ ਅਰਾਮ ਕਰੋ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀਮਤ—ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਚਿੱਤਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰਜਾਣਾਹੈ।

ਸ੍ਰੀਮਤ—ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਤੰਗੀ ਦੇਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਨਹੀਂ, ਪਰ ਏਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਖਕੇ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀਮਤ—ਸ਼ਰਾਬ ਕਿੱਥੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਮੁਨੱਕੇ ਦਾ ਰਸ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਫਕੀਰ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਨੱਕਾ ਲਿਆ, ਦੋਪਹਿਰਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਰੱਖਿਆ, ਫੇਰ ਮਲਕੇ ਨਚੋੜ ਕੇ ਪੀ ਲਿਆ, ਇਹ ਥਕੇਵੇਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਸ਼ਾ ਕਾਹਦਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਕਿੱਥੇ ?

੮. [ਮਨ-ਜਿੱਤ]

ਬਾਬਾ ਮਾਇਆ ਰਚਨਾ ਧੋਹੁ ॥

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਜੀ ਥਾਵੇਂ ਆਗਿਆ, ਫੇਰ ਬੈਠ ਗਿਆ।ਹੁਣ ਫੇਰ ਮਨ ਦੀ ਉਧੇੜਬੁਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਕਿ ਚੱਲੀਏ ਯਾ ਰਾਤ ਅਰਾਮ ਕਰ ਲਈਏ ? ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ, ਮਨ ਲਲਚ ਗਿਆ ਤੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਕਰ ਆਇਆ। ਲੇਟ ਗਏ, ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਗਏ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਸਰੂਰ ਉਠਿਆ, ਕੁਛ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਕਿ ਘੜੀ ਗੁੰਮ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਬਾਵਰੇ ਵਾਂਗੂ ਉਠੇ; ਗਲਾ ਖੁੱਲਿਆ; ਭਾਵੇਂ ਰਾਤ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਸਿਰੀਰਾਗ* ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਧੁਨਿ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਉੱਠੀ, ਆਲਾਪ

*ਇਹ ਰਾਗ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਦਾ ਹੈ।

ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੇਵਸੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ:-

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥
ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ ਊਸਰਹਿ ਰਤਨੀ ਤ ਹੋਹਿ ਜੜਾਉ॥ ਕਸਤੂਰਿ ਕੁੰਗੂ ਅਗਰਿ ਚੰਦਨਿ ਲੀਪਿ ਆਵੈ ਚਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥ ਮੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰੁ ਪੂਛਿ ਦੇਖਿਆ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਧਰਤੀ ਤ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਜੜਤੀ ਪਲਘਿ ਲਾਲ ਜੜਾਉ ॥ ਮੋਹਣੀ ਮੁਖਿ ਮਣੀ ਸੋਹੈ ਕਰੇ ਰੰਗਿ ਪਸਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੨ ॥ ਸਿਧਿ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ ਰਿਧਿ ਆਖਾ ਆਉ ॥ ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ਬੈਸਾ ਲੋਕੁ ਰਾਖੈ ਭਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੩ ॥ ਸੁਲਤਾਨੁ ਹੋਵਾ ਮੇਲਿ ਲਸਕਰ ਤਖਤਿ ਰਾਖਾ ਪਾਉ ॥ ਹੁਕਮੁ ਹਾਸਲੁ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਨਾਨਕਾ ਸਭ ਵਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਸ਼ੀਲ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਮਾਨ ਅਪਣਾ ਮੋਹਣੀ ਅਸਰ ਖੁਹਾ ਬੈਠੇ। ਮਰਦਾਨੇ ਹੁਰੀਂ ਉੱਠ ਟੁਰੇ ਅਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਜੁ ਤੁਰੇ, ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਕੰਧ ਨਾਲ ਵੱਜਾ ਮੱਥਾ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਪਰਤੀ: 'ਹੈਂ, ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ, ਹਨੇਰਾ ਛਾਯਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ।" ਸੂਰਦਾਸ ਵਾਂਗੂ ਕਧ ਨਾਲ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ ਟੋਹ ਟੋਹ ਕੇ ਟੁਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਚਾਰੋਂ ਹੀ ਕੰਧਾਂ ਫਿਰ ਆਏ । ਨੁੱਕਰਾਂ ਬੀ ਗਿਣੀਆਂ, ਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੱਭਾ। ਹੁਣ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਕੀਹ, ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੀਹ। ਹਾਰਕੇ ਬਹਿ ਗਏ। "ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਵਸੀਂ" 'ਇਸ ਦਾ ਕੀਹ ਅਰਥ ਸੀ ?' ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ?ਮੇਰਾ ਜਲਾਲ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ ? ਮਾਰ ਲਿਆ ਇਸ ਪੇਟ ਜ਼ਾਲਮ ਨੇ, ਰੋਜ਼ ਇਸ ਖੂਹ ਨੂੰ ਭਰਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਖਾਲੀ ਦਾ ਖਾਲੀ। ਚੰਗੇ ਫਾਥੇ, ਖੂਬ ਜ਼ਰਦੇ ਪੁਲਾ ਉਡਾਏ, ਪਲੰਘਿ ਨਿਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸੁੱਤੇ, ਫਲ ਨਿਕਲਿਆ ਇਹ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਡੌਲ ਕੰਧ ਟੱਪਣ ਦੀ ਕਰੋ। ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੰਨ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਜਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ਵਾਜ ਆਈ, "ਕੰਧਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਹਨ, ਚੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕੋਗੇ।"

ਮਰਦਾਨਾ-ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲਾਂ ?

ਅਵਾਜ਼-ਮੂਰਖ ਹੈ, ਜੋ ਏਥੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ. ਕੌਣ ਆਕੇ ਏਥੋਂ ਕਦੇ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ?

ਮਰਦਾਨਾ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ)-ਮਰ ਜਾਣਿਆਂ ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਵਰਜਦਾ ਸੀ: ਨਾ ਜਾਹ, ਲੈ ਹੁਣ ਸੁਣ ਲੈ, ਇਥੋਂ ਆਕੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ! ਮੇਰੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ, ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਗਿਰਾਂ, ਉਹ ਜੂਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਵਣ ਸਭ ਛੁੱਟ ਗਏ, ਬੱਸ ਰਹਿ ਗਏ ਏਥੇ। ਮਰਦਾਨਿਆਂ !···ਓਇ ਮੇਰੇ ਮਨਾਂ! ···ਬੱਚੇ···! ਹਾਇ ਬੱਚੇ ਚੇਤੇ ਆਗਏ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਹੀਂ ਯਾਦ ਆਯਾ ? ਉਹ ਅਚਾਂਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਹੋਊ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰਾਸਤਾ ਪੈਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਪਯਾਰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ,ਬੱਚੇ ਚੇਤੇ ਆਏ ਹਨ! ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਪਾਰ ਨਾ ਲੰਘਣ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਥੇ ਸਾਂ ਓਥੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ। ਇੰਨਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤਾ, ਇੰਨਾ ਕੀਰਤਨ ਉਚਾਰਿਆ,ਫੇਰ ਜੇ ਅੰਤਕਾਲ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਯਾਦ ਪਯਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਓਹੋ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਦੇ ਨਾਤੇ ਯਾਦ ਆਏ ਹਨ। ਹੱਛਾ ਬਈ ਤੂੰ ਬੀ, ਟੁਰੀ ਚੱਲ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਈ ਚੱਲਣਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਜਾਕੇ ਤਾਂ ਮਗਰੋਂ ਲਵ੍ਹੇਂਗਾ ਹੀ ਨਾ।

੬. [ਤਿਲਕਣ ਬਾਜ਼ੀ]

ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰੁ ॥

ਸ੍ਰੀ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਹੁਣ ਉੱਚੀ ਬੋਲੇ:-"ਚੰਗਾ ਬਈ, ਸਾਡਾ ਬੀ ਕੋਈ ਸਮਰੱਥ ਦਾਤਾ ਹੋਊ ਤਾਂ ਲੈ ਚਲੂ ਏਥੋਂ ਕੱਢਕੇ ਸਾਨੂੰ।" ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਆਪ ਬਹਿ ਗਏ ਤੇ ਚਿੱਤ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਉਥੇ ਇਕ ਰਾਗ ਦੀ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ, ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਰਸੀਏ ਕੰਨ ਉਧਰ ਵਲ ਲੱਗ ਗਏ। ਧੁਨਿ ਅਤਿ ਰਸੀਲੀ ਤੇ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਲਾਪ ਹੋਇਆ, ਐਸਾ ਉੱਤਮ ਕਿ ਮਰਦਾਨੇ ਜੈਸੇ ਰਸਿਕਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਬੀ ਅਸਰ ਪਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਬਈ ਵਾਹ ਵਾਹ! ਉਧਰ ਤਾਂ ਆਪ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਡੂੰਘਾ ਕਰਕੇ ਜੋੜਨ ਲੱਗੇ ਸਨ, ਇਧਰ ਕੰਨੀ ਬਲੇਲ ਸੰਗੀਤ ਰਸ ਦੀ ਪਈ, ਜਿਸਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬੇਮਲੂਮੇ ਆਪਣੀ ਵਲ ਖਿੱਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਦਾ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕ-ਲਣਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਬੇਮਲੂਮੇਂ ਖਿੱਚੀਂਦੇ ਖਿੱਚੀਂਦੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੇਵਸੇ ਕਦੇ 'ਮਰਹਬਾ' ਕਹਿ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਕਹਿ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ 'ਜਜ਼ਾਕ ਅੱਲਾ' ਬੀ ਮੂੰਹ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਝੂਮਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹਿੱਲਦਾ ਹੈ।

ਗਲੇ ਦੇ ਅਲਾਪ ਹੇਠਾਂ ਵੀਣਾਂ ਦੀ ਝੁਨਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਟਪਲਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰੀਕ ਸਾਰੰਗੀ ਬੀ ਛਿੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਸਤ ਅਲੱਸਤ ਅਲਾਪ ਮਸਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਅਲਾਪ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਬਦਲਿਆ, ਹੁਣ ਇਸ ਨੇ ਟੋਡੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਬੱਸ ਹੁਣ ਕੀਹ ਸੀ, ਚਿੱਤ ਇਸ ਅਲਾਪ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਸੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜਨਾ, ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਘੜ ਲੈਣਾ। ਅਲਾਪ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਗਵੱਯੇ ਤੇ ਵਾਜੇ ਵੱਲ ਤੱਕੀਦਾ ਹੈ,ਨਾ ਦਿੱਸੇ ਗਵੱਯੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਘਣਾ ਕੱਢਦੀਆਂ ਹਨ,ਇਹ ਰੂਪ ਦੀ ਕੈਦ ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ਖਯਾਲ 'ਰੂਪ' ਘੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਨਾਮ' ਧਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਲਯ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰਦੀ,ਪਰ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ-ਤ੍ਰੀਆਂ ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਬੱਝਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਵੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਕੰਡ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਚਾਨਣਾਂ ਆਇਆ ਜੋ ਠੀਕ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਪਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਇਕ ਮੋਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਉਤੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਚੌਂਕੀ ਉੱਚੀ ਵਾਰ ਪਈ ਸੀ, ਗਿਰਦੇ ਰਾਜ ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਖੜੇ ਸੇ। ਚੌਂਕੀ ਪਰ ਇਕ ਅਤਿ ਸੋਹਣੀ ਕੋਈ ਤੀਸ ਬਰਸ ਦੀ ਰਸਿਕ ਗਾਉਣਹਾਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਨੈਣ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਸਨ ਕਿ ਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਾਣ ਜਿਹੇ ਵੱਜਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਕੁਛ ਸਹਿਮ ਤੇ ਕੁਛ ਸੁਆਦ ਭਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਕ ਆਪ ਦਾ ਖਯਾਲ ਲਯ ਵਿਚ ਲੀਨ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਸ ਸੂਰਤ ਪਰ ਗਿਆ! ਆਪ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਾਂਬਾ ਲੰਘਿਆ, ਫੇਰ ਹਥ ਪੈਰ ਸੁੰਨ ਹੋਣ ਲਗੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਚੇਤੇ ਨੇ ਇਕ ਲਿਸ਼-ਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ, ਯਾਦ ਆਯਾ ਕਦੇ ਨੀਲਗਿਰੀ ਦੇ 'ਟੋਡੇ' ਜਾਂਗਲੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਤ੍ਰਾਟਕ ਸਿੱਧੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਛੀਆ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਟੱਕ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰਦੇ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਆ ਵੜਦੇ ਹਨ। ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਟੋਡਿਆਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆ ਭੀ ਗਿਆ, ਭਰਮ ਉੱਠਿਆ ਬੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਥ ਪੈਰ ਜੁ ਝੂਠੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਪਰ ਕੋਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ?ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਿਹਾ?ਪਰ ਫੇਰ ਛਾ ਰਹੀ ਬੇ-ਸੁਧੀ ਵਿਚ ਅੰਦੂਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਰਾਗ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾਦ ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਦ ਦਾ ਰਸ, ਰੱਬ ਦਾ ਰਸ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਸੁੱਧ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਬਦਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੇ ਗਲਾ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ, ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਟਕ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਐਸੀ ਬੱਧੀ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਨੈਣ ਝਮਕਣੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਮੋਟਾ ਬਲੌਰ ਅਪਣੇ ਪਰ ਪੈ ਰਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਪਰਤਕੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਰਦਾਨੇ ਹੁਰੀਂ ਕੋਮਲ ਕਲਾ ਹੌਸਲੀਏ ਇਸ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਬੱਝ ਗਏ। ਸੁਰਤ ਆਪਣੇ ਵਸੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਦੂਏ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ, ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ: "ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਵੱਸੀਂ"। ਇਹ ਬੀ ਕਿਹਾ ਸਾਨੇ: "ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਤੂੰ ਰਸੀਆ ਹੈਂ ਕੋਮਲ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ, ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੀ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਮਨ ਸੁਤੇ ਅਕਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਵੇਖੀਂ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਵੱਸੀਂ, ਕਿਤੇ ਰਸੀਆ ਹੋਕੇ ਸੱਟ ਨਾ ਖਾ ਬੈਠੀਂ"। ਪਰ ਚੋਜੀ ਦੇ ਚੋਜ ਹਨ,

ਮਰਦਾਨਾ ਸੱਟ ਖਾ ਗਿਆ। ਮਰਦਾਨਾ ਕਿਉਂ ਸੱਟ ਖਾਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ? ਪਰ ਚੋਜੀ ਦੇ ਚੋਜਾਂ ਦਾ ਚੋਜੀ ਆਪ ਜਾਣੂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਰਦਾਨਾ ਬੀ ਸੱਟ ਖਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਤੇ ਰਾਗ ਦਾ ਰਸ ਪਿਆ, ਸੁੰਨਤਾ ਛਾ ਗਈ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਸੁੰਨ ਹੁੰਦੇ ਗਏ, ਫੇਰ ਨੈਣ ਝਮਕਣਾ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਫੇਰ ਮਾਨੋ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਵੱਸੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਬੇਹੋਸ਼ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਥਹੁ ਥਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਥਾਉਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲਿਆ, ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਸੂਰਤ ਹਿੱਲੀ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ਆਈ ਤੇ ਆਖਿਆ: ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਸੂਰਤ–ਤੂੰ ਗਵੱਯਾ ਹੈਂ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਜੀ ਹਾਂ।

ਸੂਰਤ–ਗਾਉਂ!

ਤਦ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਬੇਸੁਧੀ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆ।

ਸੂਰਤ–ਤੂੰ ਆਦਮੀ ਹੈਂ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਜੀ ਹਾਂ।

ਸੂਰਤ–ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਤ੍ਰੀਮਤ ਹੈਂ !

ਮਰਦਾਨਾ–ਜੀ ਹਾਂ।

ਸੂਰਤ–ਤੂੰ ਮੇਢਾ ਹੈ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਜੀ ਹਾ।

ਮੇਢੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲ !

ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਮਕਿਆਉਣ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲੀ।

ਸੂਰਤ–ਹਾਂ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ, ਬੈਠਾ ਰਹੁ ਤੇ ਬੁੱਲੇ ਲੁੱਟ।

ਸਹੀਆਂ ਵਲ ਤੱਕਕੇ) ਆਇਆ ਸੀ ਏਥੇ ਭਾਰਾ ਚੌਧਰੀ ਸਵੇਰ ਦਾ ਖਪਾ ਮਾਰਿਆ ਸੂ ਸਾਦੇ ਘਰ ਨੂੰ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਲਾਨ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰਾਤ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਲੰਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸਾ, ਦਾਸ ਦਾਸੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰ ਖੜ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਗਾਉ ਰਹੇ ਸਨ:–

ਧੰਨ ਨੂਰੰਸਾਹ ਨੂਰਨ,
ਧੰਨ ਤੈਂ ਸਰਕਾਰ ਹੈ।
ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ ਧੰਨ ਰਾਣੀ!
ਧੰਨ ਤੈਂ ਦਰਬਾਰ ਹੈ।

ਜੋ ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬੇ-ਅਸਰ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਅੱਜ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਤਾਕਤ ਦਿਖਾਈ ਸੀ ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਸੀ।ਅੱਗੇ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਮੋਹਣੀ ਮੂਰਤ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰਾਟਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਆਦਮੀ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਡਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਤੌਖਲੇ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਸੁੱਕਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਚੇਲੇ ਚੇਲੀਆਂ ਪਰ ਬੇ-ਰੋਅਬੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਹੁਣ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਆਕੜ ਰਹੀ ਹੈ ਅਰ ਸਾਰੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵਾਹਵਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨੇ ਗ੍ਰੀਬ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਸੁੱਧ ਉੱਕੀ ਨਹੀਂ। ਚੁੰਬਕ ਦੇ ਮਗਰ ਜ਼ਿੱਕੁਰ ਲੋਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।ਜੋ ਉਹ ਕਹੇ ਸੋ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਤਾਂਈਂ ਕਿ ਉਹ ਮਿਰਚਾ ਖੁਆਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਛੁਹਾਰੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਹਨ ਤੇ ਛੁਹਾਰਾ ਦੇਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੌੜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਥੂ ਥੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੧੦ [ਨਦਰ]।

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਿਉ ਘਰ ਵਾਸੁ ॥

ਦੁਪਹਿਰ ਢਲ ਪਈ; ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ ਮੁੜਿਆ ਨਹੀਂ। ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿਖ, ਸੇਵਕ ਤੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿੱਤ੍ਰ ਲਈ ਸੋਚ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਏਡੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਕੁਫਰ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਲਿਆਇਆ ਹੈ, ਸੋ ਕਿਸੇ ਚੋਜ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਚਲੋ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈਏ ਤੇ ਪਾਲਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਬਜਾ ਲਿਆਈਏ। ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਾਗਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਗਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਟੁਰੇ। ਟੁਰਦੇ ਟੁਰਦੇ ਜਿਧਰ ਚਰਨ ਲਈਗਏ ਚਲੇ ਗਏ, ਅੰਤ ਉਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਕੇ ਖੜੋ ਗਏ। ਕੁਦਰਤ ਐਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਬੂਹੇ ਮਰਦਾਨਾ ਅੰਦਰ ਲੰਘਿਆ ਸੀ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਦੇਖਿਆ

ਕਿ ਅੰਦਰ ਖ਼ਿਕ ਬੜੀ ਗੁਂਡੀਲ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਮੋਟੇ, ਅਤਿ ਮੋਟੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਖੜੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਦੋ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਲ ਪਾ ਬੱਧੇ ਹਨ, ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਹੋਰ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਮਰਦਾਨਾ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਇਕ ਜ਼ਨਾਨੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ: 'ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਹੁਣ ਮਿਹਰ ਕਰੋ, ਇਸ ਦੀ ਤੰਦ੍ਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਓ, ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਹ ਆਪ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਏਸੇ ਦਰ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਆਪ ਦਾ ਬਾਲਕਾ ਫਕੀਰ ਬਣੇਗਾ, ਗਾਉਂਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਆਪ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ ਖ਼ੂਬ ਵਧੇਗੀ।'

ਨੂਰਸ਼ਾਹ (ਉਹ ਵੱਡੀ ਇਸਤ੍ਰੀ)—ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ, ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਤ੍ਰੈ ਰਾਤਾਂ ਇਸ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਗੁੱਟ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਮੱਚ ਮਰੇਗਾ।

ਦੂਸਰੀ ਬੋਲੀ—ਸ੍ਵਾਮਨੀ ਜੀ! ਏਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ—ਮਗਰ-ਮੱਛਾਂ ਤੇ ਤਰਸ? ਐਡੀ ਤਰਸਾਂ ਵਾਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਫਾਹੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਬੈਠਾ ਹੈ ਮੌਜ ਵਿਚ। ਜੋ ਖਿਆਲ ਦੇ ਛੱਡੀਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਵਿਚ ਬੁੱਲੇ ਲੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਰੋਟੀ ਖਾਹ, ਦੇਖੋ ਐਵੇਂ ਮੂੰਹ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮੇਂਢਾ ਹੈ ਬੋਲ! ਦੇਖੋ ਮਕਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਤੱਕਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਸ ਪਈਆਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਚਾਨਕ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਧੜਕਿਆ, ਕਾਰਨ ਕੁਛ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਸਨੇ ਧੜਕ ਕਦੇ ਖਾਧੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਜੇ ਨੇ ਧੜਕ ਖਾਧੀ। ਘਬਰਾਕੇ ਇਸ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਚਾਈ, ਅਜੇ ਨਜ਼ਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਮਿੱਠੀ ਪਰ ਗਰਜਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੱਦ ਆਈ:— "ਸੱਤਿ ਕਰਤਾਰ!"

ਜਾਂ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਚਾਈ ਤਾਂ ਬੂਹਾ ਲੰਘ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਇਕ-ਮਹਾਨ ਤੇਜਮਯ ਸੂਰਤ ਖੜੀ ਦਿੱਸੀ। ਜਿਸ ਵੱਲ ਤੱਕਦਿਆਂ ਸਾਰ ਨਜ਼ਰ ਖਿਸਿਆਈ ਤੇ ਨੈਣ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਢਹਿ ਪਏ। ਇਹ ਭੀ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤ੍ਰਾਟਕ-ਸਿੱਧ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਤੱਕਣੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਕੇ ਨੀਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਲਕੇ ਬਾਲਕੀਆਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਿਪਟ ਲੈਣ, ਪਰ ਕਦਮ ਪੱਟਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ।ਫਿਰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਲ ਧਾਰਕੇ ਨਜ਼ਰ ਉੱਚੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਛੱਪਰ ਢੈ ਪਏ।ਫਿਰ ਮਨ ਉੱਚਾ ਤੇ ਕੱਠਾ ਕਰਕ ਪਿੱਛੇ ਹਟੀ, ਪਰ ਇਕ ਹੀ ਕਦਮ ਲੱਖਾਂ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪੈਰ ਠਿਠੰਬਰ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੇ ਬੜੀ ਹਿੰਮਤ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਇਕ ਬਾਲਕੀ ਨੂੰ ਸੈਨਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਦੌੜਕੇ ਅੰਦਰ ਗਈ ਤੇ ਇਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਥਾਲ ਲੈ ਆਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਉਹ ਲਿਆਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਤੇ ਥਾਲ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ। ਦੂਸਰੀ ਨੇ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਜੋ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ—ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਭੋਜਨ ਦੇਖਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸੈਨਤ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ: ਅਜੇ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਆਪ ਹੁਣ ਅਚੱਲ ਚਿਟਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਸਨ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੂਠੀ ਦਮਕ ਸੀ, ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਤੇਜ ਤੇ ਲਾਲੀ ਦੀ ਭਾ ਸੀ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਮਿਟ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਚਿਹਰਾ ਦੂਹਰੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਦਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਦੋ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਮ੍ਰਿਦੁਲ ਮਰਦਾਨੇ ਵੱਲ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਕ ਦਯਾ ਭਰੀ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਵੱਲ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਅੱਧਾ ਚਿਹਰਾ ਜਮਾਲ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੱਧਾ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਦਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਫੁਰਤੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਸੀ, ਰੋਟੀ ਦੇ ਥਾਲ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਹੋਇਆਂ ਪਲਾਂ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਲ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਰਕੇਬੀ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਬੁੱਕੇ ਮੋਤੀ ਭਰੇ ਸਨ ਤੇ ਗਿਰਦੇ ਥਾਲ ਵਿਚ ਮੋਹਰਾਂ ਬੀੜੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਤੱਕਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਰੇ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਅਜੇ ਇਹ ਇਨਕਾਰ ਹੋ ਹੀ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਕਾਕੀਆਂ ਕੁਛ ਬਾਲਕੇ ਅੱਠ ਅੱਠ ਬਰਸਦੇ ਬੱਚੇ,ਸੁਛਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨੇ ਆਕੇ ਚਰਨਾ ਤੇ ਢੈ ਪਦੇ ਤੇ ਇਕ ਗੀਤ ਗਾਵੇਂ:—

ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਹੋ ਸੰਤ ਬੇਖ ਧਰ ਆਏ ॥
ਧੰਨ ਧੰਨ ਗ੍ਰਿਹ ਪਾਵਨ ਕਰਨੇ ਆਏ ॥

ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ, ਪਿਆਰਾ ਕੋਮਲ ਗਲਾ, ਉਹ ਖਿੱਚਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਧੁਨਿ ਕਿ ਕਾਲਜਾ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ, ਪਰ ਅਹਿੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸੀ ਰੰਗ ਵਿਚ, ਉਸੇ ਰੁਖ਼ ਵਿਚ, ਉਸੇ ਆਸਨ ਖੜੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਇਕ ਹੱਥ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਗ ਯਸ਼ਬ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਮਣਕੇ ਪਰ ਉਂਗਲ ਟਿਕ ਗਈ। ਦੂਸਰਾ ਹੱਥ ਅਸਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸੈਨਤ ਵੱਲ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਮਰਦਾਨੇ ਰੁਖ਼ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਯਾ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦੇਣਹਾਰਾ ਸੀ।

ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਖੜੀ ਤੱਕਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਨੈਣ ਖਿਸਿਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਹਿੱਲਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਐਸਾ ਦਬਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੱਲਸਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖੇ ਹੋਏ ਬਾਲਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੁਗਤਾਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਸੇ! ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਘੜੀ ਇਕ ਲੰਘ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਬੇਮਲੂਮੇਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਿਚ ਅੰਚਰਜ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਫਕੀਰ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰਨੀਆਂ ਬੰਨਿਆਂ ਤੇ ਛੱਜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਭ ਨੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਰ ਸਭ ਦੇ ਛੱਪਰ ਢੇ ਢੈ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:-

"ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ"

ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕੰਨ ਫੜਕੇ, ਇਧਰ ਉਧਰ ਤੱਕਿਆ, ਕੁਛ ਬੇਚੈਨੀ ਆਈ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਪਲ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਖੜੇ ਤ੍ਰਾਟਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੋਈ ਤਾਂ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ, ਕੋਈ ਗੋਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਪਾਕੇ ਬਹਿ ਗਏ, ਕੋਈ ਚੱਕਰ ਖਾਕੇ ਕੰਧ ਨਾਲ ਸਿਰ ਜੋੜ ਬੈਠਾ ਤੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਧੜੰਮ ਕਰਕੇ ਢੈ ਪਈ, ਅਰ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਬਯਾਕੁਲ ਹੋ ਤੜਫ਼ੀ। ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:-

"ਰਬ ਦਾ ਬੰਦਾ ਮੋੜ ਦੇਹ, ਫਕੀਰਾਂ
ਨਾਲ ਮਸ਼ਕਰੀ ਭਲੀ ਨਹੀਂ।"

ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਨੇ ਘੂਰਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਨੈਣ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਕਿਹਾ-ਜਾਹ ਬਈ ਤੇਰੇ ਪਹੁ ਪੰਧ ਮੋਕਲੇ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ, ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਡਿੱਠੀਆਂ। ਬੇ-ਵਸਾ ਉੱਠਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਸ ਦਲਾਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਆਰੀ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੰਡ ਵੇਖਕੇ ਠਰ ਗਿਆ ਤੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦੀਨਾਂ ਬੰਧੂ ਉਦਿਆਨ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਏ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਵੀ ਮਗਰ ਮਗਰ ਟੁਰੀ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਉਹ ਮਾਲਕੌਂਸ ਤੇ ਟੋਡੀ ਦੇ ਆਲਾਪ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੇ ਉਹ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਕੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਚਾਨਣਾ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਸੂਰਤ-ਜਿਸ ਪਰ ਚਾਨਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ-ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਛੱਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝਲਕੇ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਹੋਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹਿ ਗਏ!

੧੧. [ਚਾਨਣ]

ਪਾਖੰਡਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਨ ਪਾਈਐ ਖੋਟਾ ਪਾਜੁ ਖੁਆਰੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਲੌਢਾ ਪਹਿਰ ਹੋ ਆਇਆ, ਸ਼ਹਿਰ ਬੀ ਗਿਓਂ, ਵੱਤ ਸਾਡੇ ਖਾਣ ਜੋਗਾ ਅਹਾਰ ਬੀ ਨਾ ਲਿਆਂਦਿਓਂ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਨੂੰ ਅਹਾਰ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਾ? ਛੇਤ੍ਰ ਵਾਲਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਭੇਜ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਹੋ, ਅੱਜ ਕੌਣ ਦਿਨ ਹੈ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਨਾਲ ਸੈਂ ਵੱਤ ਸਾਡੀ ਕੇ ਸੁੱਖ ਮਨਾਈ ਹਈ?

ਇਥੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣ ਪਜਾਰ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਭਰ ਆਏ:-'ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਮੰਦਾ ਤੇ ਮਾੜਾ ਹਾਂ। ਹਿੱਕ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ, ਦੂਜੇ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪਿਆਰ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਕੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਅੱਜ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚੰਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਹੋ, ਕਲਿਆਣ! ਮਰਦਾਨਿਆਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਾ ਹੀ ਟੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਆਪਾ ਪੋਜੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਖਨ ਖਲਕੇ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ! ਫੇਰ ਆਪੇ ਦਾ ਆਪੇ ਨਾਲ ਜੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਪਾ ਆਪੇ ਤੇ

ਫਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਪਾ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਪਾ ਆਪੇ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਤੇ ਖੀਵਾ ਹੋਕੇ ਦੁਖ ਸੁਖ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ, ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਪਰਤਾ ਫਰੋਲ ਫਰੋਲ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਹੀ ਨਾਂ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਚੋਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਣੂੰ ਹੀ ਨਾ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪੇ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਦੇ ਦੇ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਸੋ ਜੋ ਮਨ ਦੀਆਂ ਚੋਰੀਆਂ ਦਾ ਜਾਣੂੰ* ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਅੰਧ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ 'ਪਸ਼ੂ-ਬ੍ਰਿਤੀ' ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਆਪਾ ਹੇਠ ਆਇਆ ਦੁਖ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ. ਪਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਤੂੰ ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਜੋ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਉਹ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਜਿੱਤੀਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣੀਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਦੇਵਤਾ। ਭਾਗ ਹੋਇਆ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਆਪਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਆਪਾ ਆਪੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਕਾਬੂ ਪਾ ਜਾਏਗਾ। ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰੀਂ ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਹੰਝੂ ਭਰਕੇ)-ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਮੇਰੇ ਪੇਟ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਪੇਟ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੀ ਪਿੜ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਛਿੰਝ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਾਂ ਮੱਲ ਮਾਰਨੀ ਤੇ ਉੱਚੇ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਰੰਗ ਦਾ ਬਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਮਾਯਾ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਜਿੱਤਣੀ ਹੈ, ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ, ਮਾਇਆ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤਣੀ ਹੈ। ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰ:-

੧. ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਸਾਬਣ ਨਾ[illegible] [illegible]ਇਆ ਕਰ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਧੋਪਦਾ। [illegible]ਏਆਂ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਮਾਂਜਣ ਵਾਲੇ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਛਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਤੇ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਲਈ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ ਵਿਸਾਰਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰ ਤੇ ਚਿੱਤ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰ।

੨. ਚਿਤ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਲਾਈਦਾ, ਸਹਿ-ਸੁਭਾ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਨਾਲ ਲਾਈ ਦਾ ਹੈ, ਘਬਰਾਈ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਭਰੋਸਾ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਭੁੱਖ ਹੈ, ਦੁਖ ਹੈ, ਲੋੜ ਹੈ, ਮੁਸੀਬਤ ਹੈ ਤਦੋਂ ਨਾਮਨਾ ਛੱਡਿਆ ਕਰ*।ਸ਼ਰਨ ਵੱਸਿਆ ਤੇ ਚਰਨ ਗਹੁ ਕਰ ਫੜੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ, ਧੀਰਜ ਧਾਰਕੇ, ਘਾਬਰਿਆ ਨਾ ਕਰ ! ਘਬਰਾ ਬੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ, ਕਰ-ਤਾਰ ਆਪ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਡਾ ਪਾਲਕ, ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਹੈ। ਬਸ ! ਹੁਣ ਇਹ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹਾਲ ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਲਿਵ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਜੋ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਮਨ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੋਚਾਂ ਹੀ ਸੋਚਾਂ ਹਨ ਤੇ ਝਗੜੇ ਹੀ ਝਗੜੇ ਹਨ, ਕੱਲਜਾਣ ਤਾਂ ਪਾਰ ਪਾਰ ਹੈ, ਲਿਵ ਵਿਚ।

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਸਿਮਰਨ ਨਾ ਹਿੱਲੇ, ਧਯਾਨ ਨਾ ਡੋਲੇ, ਤੂੰ ਵਡਭਾਗ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰਾਮਤ ਹੋਈ ਹੈ ਆਪਾ ਦੇਖਣ ਦੀ, ਹੁਣ ਹੋਣੀ ਹੈ ਆਪਾ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੀ†।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਢਾਕੇ ਦਾ ਇਕ ਸਿਖ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹੁਰੇ ਏਸ ਪਿੰਡ ਸਨ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ, ਆ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆਸੁ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦਿਤੀ. ਉਹ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ-ਏਸ ਨਗਰ ਦੇ ਧੰਨ ਭਾਗ,ਆਪਨੇ ਚਰਨ ਪਾਏ।ਹੁਣ ਕੁਫਰ ਟੁੱਟੇਗਾ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਤੀਖਣ ਜੀ ! ਕੁਫਰ ਕਿਹਾ ?

ਸਤਿਗੁਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਰਹੇ

---

*ਦਿਲ ਦਰਵਾਨੀ ਜੋ ਕਰੇ ਦਰਵੇਸੀ ਦਿਲੁ ਰਾਸਿ ।
ਇਸਕ ਮੁਹਬਤਿ ਨਾਨਕਾ ਲੇਖਾ ਕਰਤੇ ਪਾਸਿ ।।
[ਸ: ਮ: ੧ ਮਾਰੂ ਵਾਰ

ਮਨ ਹੀ ਨਾਲਿ ਝਗੜਾ ਮਨ ਹੀ ਨਾਲਿ ਸਥ ਮਨ ਹੀ ਮੰਝਿ ਸਮਾਇ ।।
[ਸਿਰੀ ਰਾ: ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩

*ਹਰਿ ਨਾਲਿ ਰਹੁ ਤੂ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਦੂਖ ਸਭਿ ਵਿਸਾਰਣਾ ।
[ਅਨੰਦ । ਰਾਮ: ਮ: ੩

†ਮਨ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ।। [ਜਪੁਜੀ

ਸਨ, ਸੋ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਪਰੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ।

ਤੀਖਣ-ਏਥੇ ਇਕ ਜਾਦੂ ਘਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਫਟੱਕਾ ਸੱਟਿਆ ਹੈ ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਹਲਾ ! ਏਥੇ ਤਾਂ ਪੁੰਨਿਆਰਥੀ ਛੇਤ੍ਰ ਬੀ ਇੱਕ ਹੈ।

ਤੀਖਣ (ਹੱਸਕੇ)-ਉਹੋ ਕੁਫਰ ਗੜ੍ਹ ਹੈ ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ !! ਤਦੇ ਹੋਗਾ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਟੋਟ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ।

ਤੀਖਣ-ਕਿਉਂ ? ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰ ਆਏ ਹਨ ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਮੈਂ ਮਿਹਮਾਨੀਆਂ ਖਾ ਆਯਾ ਹਾਂ ।

ਤੀਖਣ-ਬਚਕੇ ਤਾਂ ਆ ਗਏ ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਸਤਿਗੁਰ ਜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸੇ,ਪਰ ਤੀਖਣ ਜੀ!ਉਹ ਕੀ ਖੇਡਹੈ?

ਤੀਖਣ ਜੀ-ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਕ ਫਕੀਰ ਦੀ ਗੱਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਇਕ ਤ੍ਰੀਮਤ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ, ਨਰਕ, ਸੁਰਗ, ਸਭੋ ਕੁਛ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਹੈ । ਕੋਈ ਐਸੀ ਖੇਡ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ- ਕਿ ਆਦਮੀ ਬੇਵਸਾ ਹੋਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਭੀ ਉਹ ਅਚਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਭੈ, ਹੈਰਾਨੀ, ਲੋਭ, ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗ ਹਨ । ਧਾਗੇ, ਤਵੀਤ, ਸੁਆਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰੇ ਹੋਏ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੁਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਪੁੱਤ ਮੰਗਦੇ ਤੇ ਮੁਰਾਦਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਭੇਤ ਦਾ ਸਹੁ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਮੇਰਾ ਬੀ ਜਾਣ ਆਉਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਂ ਲੋੜਕੂ ਮਨ ਦੇ ਸੁਖ ਦਾ, ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਸੁਖ ਨਾ ਭਾਸਿਆ । ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਸਨ, ਢਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਮੁਰਾਦ ਪਾ ਲਈ ਸੀ।

ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਇਕ ਰੰਗ ਆਵੇ ਇਕ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਸੱਪ, ਉਹ ਭੋਜਨ ਤੇ ਖ਼ਾਤਰ, ਉਹ ਮੰਦਰ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਧੁਨਾਂ, ਸੱਭੇ ਚੇਤੇ ਆ ਗਈਆਂ, ਉਹ ਤੰਦ੍ਰਾ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ, ਬੇਵਸੀ ਤੇ ਬੇਬੱਵੀ, ਹਾਂ, ਕੰਬ ਗਿਆ ।

ਤੀਖਣ-ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਬੀ ਵਾਰ ਚੱਲ ਗਿਆ ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਰਾਗ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋਕੇ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੱਢ ਲਿਆਏ ।

ਤੀਖਣ-ਆਪ ਨੂੰ ਫਿਰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਢਾਕ ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ । ਲੋਕੀ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਫਕੀਰ ਸਾਧੂ ਸਭ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੋਰਖ ਮਤ ਹੈ, ਜੋਗ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਕੇ ਲੋਕੀਂ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਦੁਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਨੇਕੀ ਵੇਵ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਗਿਰਾਉ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਧਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਤੇ ਵਹਿਮ, ਟੂਣਿਆਂ, ਮੰਤ੍ਰਾਂ, ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਹੈ ।

ਸੋ ਉਧਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦੇਂਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਇਧਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ, ਤੁਸਾਂ ਕੀਹ ਫਸਣਾ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਹ ਗੜ੍ਹ ਬਿਜੈ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ! ਮੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹਨੇਰੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਬੀ ਕੱਟਣਗੇ ।

੧੨ [ਟੋਟ] ।

ਨਾ ਸੁਖੁ ਪੇਈਐ ਸਾਹੁਰੈ ਝੂਠਿ ਜਲੀ ਵੇਕਾਰਿ ॥

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤਦੋਂ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਈ ਲੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਹੋਗਾਂ ਭੱਜ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਿਰ ਫਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਬੇਕਰਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਲੰਘ ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਏ । ਕੋਈ ਤਲੀਆਂ ਝੱਸੇ, ਕੋਈ ਪੱਖਾ ਝੱਲੇ, ਕੋਈ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਛੱਟੇ ਮਾਰੇ, ਕੋਈ ਕੇਉੜੇ ਦੇ ਚਮਚੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਵੇ । ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਕਈ ਜਣੇ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗੇ ।

ਅੱਜ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵਰਤ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਰਦ ਜੀ ਜੋ ਇਕ ਬੁੱਧ ਭਿੱਖੂ ਏਥੋਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠੇ, ਐਉਂ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਹੈ,ਉਫ ਉਫ ਕਰਕੇ ਤੱਕੇ। ਹੇ ਬੁੱਧ ! ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ? ਮੈਂ ਤਯਾਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਮੰਦਰਾਂ ਖਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਹ ? ਹੈਂ ! ਮੈਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਚੇਲਾ, ਮੈਂ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ, ਤਵੀਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮਸਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਆਹਾਂ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੀਆਂ ਆਸਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ! ਹੇ ਕਿਸਮਤ ! ਹੇ ਕਰਮ ! ਹੇ ਕਰਮ !

ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ?

ਤੁਮਨ ਸ਼ਾਹ—ਅੱਲਾਹ ! ਮੈਂ ਕੁਛ ਸੁੱਤਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਵਿਚ ਸਾਂ ? ਮੈਂ ਰੱਬੀ ਫਕੀਰ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਦਾ ਆਸ਼ਕ, ਹੈਂ, ਮੈਂ ਮਰਦੂਦ ਜ਼ਨਾਨੀ ਦਾ ਚੇਲਾ ! ਮੈਂ ਆਬਦ ਜ਼ਾਹਦ, ਮੁੱਤਕੀ, ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰ, ਮੈਂ ਮਸਾਣ ਜਗਾਉਂਦਾ ਤੇ ਬੀਰਾਗਾਧਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਲਾਅਨਤ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤੇ। ਓ ਸ਼ੈਤਾਨ ਮਰਦੂਦ ! ਦੋਜ਼ਖ਼ ਦੀ ਅੱਗ ਤੇਰੇ ਤੇ ਵਾਫ਼ਰ ਹੋਵੇ। ਤੂੰ ਆਦਮ ਨੂੰ ਬਹਿਕਾਯਾ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬਹਿਕਾਇਆ; ਇਸ ਚਿਕਾਬੂ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾਦੂਗਰੀ ਦਾ ਅੱਯਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬਣਾ ਮਾਰਿਆ। ਅੱਲਾ ! ਮਗ਼ਫ਼ਰਿਤ ਕਰ, ਯਾ ਹੂ ! ਮੇਰੇ ਪੀਰ ! ਦਸਤਗੀਰੀ ਕਰ।

ਸੈਨਾ ਨੰਦ—ਰਾਮ ! ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੋਏ, ਕਹਾਂ ਥੇ ਕਹਾਂ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਹੈਂ ! ਯੇ ਕਿਆ ਹੈ ? ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਦਾ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਅਰੇ ਹਮ ਭਗਤ ਯਿਹ ਰਾਂਡ ਇਸ ਕੇ ਚੇਲੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਨ ਗਏ ? ਹਮ ਨੇ ਕਿਆ ਕੀਆ? ਮਾਇਆ ! ਹੇ ਭਗਵੰਤ ਤੇਰੀ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹੇ ਘੇਰ ਘੇਤ ਮਾਰਤੀ ਹੈ, ਕਹਾਂ ਫਸ ਗਏ, ਕੈਸੇ ਨਿਕਲੇਂ ?

ਗੋਰਨ ਜੀ—ਚੰਦ੍ਰਾਇਣ ਬ੍ਰਤ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਚਾਲੀਸ ਦਿਨ ਇਕ ਤੋਲਾ ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਪਰ ਜੀ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕ੍ਰਿਸਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਸੋ ਗਏ। ਕਿਸੀ ਨੇ ਆ ਕਰ ਪਾਉਂ ਦਬਾਏ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਾ ਫਿਰ ਕਿਆ ਹੂਆ, ਫਿਰ ਹਮ ਨੇ ਹੀ ਗੋਸ਼ਤ ਖਾਏ, ਅਰੇ ਰੇ ਰੇ ! ਹਮ ਜੈਨ, ਪਾਣੀ ਭੀ ਧੋਣ ਕਾ ਪੀਏਂ, ਅੰਨ ਬੀ ਆਪ ਨਾ ਪਕਾਏਂ, ਸਾਂਸ਼ ਤੱਕ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਲੇਂ, ਹਮ ਨੇ ਗੋਸ਼ਤ ਖਾਏ ? ਸੱਚ ਹੈ ! ਹਾਂ ਸੱਚ ਹੈ। ਪੁਦਗਲ ! ਹਾ ਪੁਦਗਲ ਤੇਰੀ ਸਤਯਾਨਾਸ, ਮਲੀਨ ਕਰਦੀ ਬੁਧੀ।ਓਹ ਹੋ! ਯਿਹ ਕਿਆ ਹੈ ! ਮਰ ਜਾਏਂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ! ਫਟ ਕਿ ਹਮ ਗਰਕ ਜਾਏਂ,ਆਗ !ਭੜਕ ਕਿ ਹਮ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰੇਂ ਔਰ ਜਲ ਜਾਏਂ ਅਰੇ ਰੇ ਰੇ ਰੇ ! (ਅਪਣੇ ਹੱਥ ਆਪ ਟੁੱਕਕੇ) ਹਮ ! ਕਿਸ ਤਰਹ ਫਸ ਗਏ, ਗੋਸ਼ਤ ਖਾਤੇ ਰਹੇ, ਕੈਸੇ ਹੋਗਾ (ਫਿਰ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕ ਵੱਢੇ) ਗੋਸ਼ਤ ਤੋ ਖਾਇਆ, ਅਬ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਕਾ ਗੋਸ਼ਤ ਨੋਚੇਂ,ਚਲੋ ਨੋਚੇਂ ! ਪਾਪੀ ਤੋ ਪਾਪੀ ਹੀ ਸਹੀ, ਹਿੰਸਕ ਤੋ ਹਿੰਸਕ ਹੀ ਸਹੀ।

ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹੋਕੇ ਉੱਠ ਨੱਠਾ, ਮਗਰੇ ਤ੍ਰੈਏ ਉਹ ਵੀ ਨੱਠੇ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਚੇਲੇ, ਬਾਲਕੇ ਬਾਲਕੀਆਂ ਬੀ ਮਗਰ ਉੱਠ ਨੱਸੇ। ਜਿਸ ਘਰ ਵ੍ਰਿਚ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਬਕੇ ਹੇਠਾਂ ਕੋਈ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਪੱਟਦਾ ਸੀ; ਓਥੇ ਸਭ ਦੇ ਨੈਣ ਐਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਸੇ ਦਾ ਗੋਸ਼ਤ ਨੋਚਣ ਦੌੜੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਲੇਟੀ ਤੜਫ ਰਹੀ ਸੀ; ਪਰ ਐਉਂ ਹੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵੜੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗਿਰਾਂਡੀਲ ਸੂਰਤ ਲੰਮੀ ਪਈ ਦੇਖੀ; ਸਾਰੇ ਅਭ਼ਕ ਗਏ; ਬਲਦੇ ਭਬਾਕੇ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਐਉਂ ਠਟਕ ਗਏ। ਇਕ ਸਹਿਮ, ਇਕ ਭੈ; ਢੱਠੇ ਪਏ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਕਲੇਜੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕ ਝਮਕ ਸਿਰ ਸੱਟ ਸੱਟ ਸਾਰੇ ਫੇਰ,ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੁੱਕਰ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਖੂੰਜੇ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਥਾਂਵੇਂ ਗੋਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦੇ ਦੇ ਰੋਂਦੇ ਤੇ ਪਛੁਤਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਸੌਂ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਪਲ ਭਰ। ਜਾਗੀ ਤਾਂ ਤੇਜ ਘੱਟ ਸੀ; ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ 'ਯਾ ਹੂ ਯਾ ਹੂ' ਕਰਦੀ ਉੱਠੀ, ਉੱਠਕੇ ਆਦਮ ਕੱਦ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਖੜੋਤੀ, ਆਪਣੀ ਸੂਰਤ ਦੇਖਕੇ ਆਪ ਬੋਲੀ "ਕੋਝੀ ਕੁਰੂਪ" "ਕੋਝੀ ਕੁਰੂਪ", "ਫੇਰ ਪੀਰ ਦੀ ਚੰਡੀਏ ! ਸ਼ੇਰ ਹੋ ਜਾਹ, ਦੇਖ ਸਾਰਾ ਘਰ ਬਾਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਢੱਠੀ ਤਾਂ ਮੋਈ। ਏਹ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂ ਠੀਕ ਕਰ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਹ।" ਪਰ ਹਾਏ ਅੰਦਰਲੇ ! ਅੱਜ ਤੂੰ ਕਿਸਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ? ਕਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਪੈਰ ਪਾਏ ਹਨ, ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਭੰਨ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਬਿਨ ਚੰਗਾਰੇ ਕੌਣ ਅੱਗ ਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਿਨ ਗਰਜੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੋਹ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਲੜੇ ਝੁੱਗਾ ਵੈਰਾਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਗਾਹਲ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੰਦਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਬਦਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਤੋੜ ਵਿਚ ਪਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਆਖਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸਿਹਰੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਿਹਰ ਤੋੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਾ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ! ਤੈਥੋਂ ਬੀ ਵੱਡਾ ਅਤਾਈ ਆ ਟੱਕਰਿਆ। ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਵਾਂ ਕਿ ਸ਼ਰ:

ਲਵਾਂ ? ਟਕਰਾਇਆ ਹਾਰਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮਰਾ ਸਾਰਾ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਬਲ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੈਨ, ..., ਭਗਤ, ਸੂਫੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੋ ਜਿੱਤੇ ਤੇ ਵੱਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਅੱਜ ਢੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਨ ਮੰਦਰ ਦੇ ਜਦ ਕਿੰਗਰੇ ਢੈ ਗਏ ਤਦ ਟਾਕਰੇ ਕਾਹਦੇ ? ਸ਼ਰਨ ਲਈਏ, ਸ਼ਰਨ ਲਿਆਂ ਕੁਛ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਖਿੰਡਦੀ ਤਾਣੀ ਬਚ ਜਾਏਗੀ, ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵਧ ਜਾਏ। ਉਹ ਫਕੀਰ ਉੱਚਾ ਹੈ; ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਬਲ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਓਸ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ; ਬੱਝਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਪਰ ਮੈਂ ਉਸਤਾਦ ਸਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲਗਨ ਨੂੰ ਤਾੜ ਗਈ ਸਾਂ ਤੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਜਾ ਨੱਪਿਆ। ਹਾਂ ਹਾਂ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਬਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਲਕਾ ਆਪਣਾ ਛੁਡਾਉਣਾ ਹੀ ਸਾਸੂ ਨਾ। ਮੈ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ। ਪਰ ਨੂਰਸਾਹ ! ਕੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰੋਜ਼ ਮਾਛੀ ਮੱਛੀਆਂ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫੜ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਘੜਿਆਲ* ਫਾਹ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਨ ਜਾਲ ਨਾ ਜਾਲੀ; ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੱਜ ਉਹੋ ਹੋਈ। ਪਰ ਕਿਉਂ ? ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਰਨਾ। ਚਲੋ ਚੱਲੀਏ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਿਹਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਕੇ ਗਿਆ ਬਲ ਮੋੜ ਲਿਆਈਏ।"

ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤ ਚਾਕਰਾਂ ਬਾਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ਸਨ, ਪਰ ਕਈ ਐਸੇ ਸਨ ਜੋ ਨੂਰਸਾਹ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ ਘਰ ਦਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਮੂਲੋਂ ਹੀ। ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਉੱਠੀ ਅਰ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਖਣੇ ਅਖੁੱਲ ਜੁੜਕੇ ਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਆਈ ਤੇ ਆਪ ਇਕ ਚੋਰ ਰਸਤੇ ਨਿਕਲ ਗਈ

੩. [ਨਿਸਤਾਰਾ]

ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਲੀ ਭੇ ਵਸੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ ਸਖਾਇ ॥

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਪਦਮਾਸਨ ਵਾਂਙ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹਣਹਾਰ ਕੰਵਲਾਂ ਵਾਙ ਬੰਦ ਹਨ ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਨੂਰੀ ਭਾ ਦਗ ਦਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੱਥਾ ਇਲਾਹੀ ਦਮਕ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਸੁਖ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਭਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਿਰਦ ਗਿਰਦ ਇਵੇਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੁਖ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸੁਆਦ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਫੁਹਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਤੇ ਤੀਖਣ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹਨ, ਅਰ ਰਸ ਵਿਚ ਗੁੱਟੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਪੱਛੋਂ ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਧੁੱਪ ਕੁਛ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਹੇਠੋਂ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਵੱਲ ਨੀਲੇ ਸਾਫ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਰੰਗ ਸੁਆਦ ਬੰਨ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਆਈ ਇਕ ਮੋਤੀਆ ਦਾ ਥਾਲ ਆਪ ਚੱਕਕੇ ਲਿਆਈ, ਅੱਗੇ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਪਰ ਜਦ ਬੈਠਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਭੋੜ ਪਈ ਤੇ ਅੱਗ ਲੱਗੀ। ਘਬਰਾਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟੀ, ਹੋਰ ਹਟੀ, ਹੋਰ ਹਟੀ, ਕੋਈ ਚਾਲੀ ਗਜ ਪਰੇ ਗਈ ਤਾਂ ਚੈਨ ਆਇਆ। ਏਥੇ ਕੁ ਬੜਾ ਜੇਰਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਈ, ਲੱਗੀ ਤੱਕਣ ਪਰ ਝਾਲ ਝੱਲੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜਾਦੂਗਰ ਨੈਣ ਉਸ ਇਲਾਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਘਬਰਾਕੇ ਢੈ ਢੈ ਪੈਣ ਪਰ ਉਹ ਦਮਾਂ ਦੀ ਗਾਹੜੀ ਹਠ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਹੀ ਗਈ। "ਹੱਛਾ ਬਾਬਾ ਸਿਹਰੀਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾ! ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਭੀ ਬੜਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਂਵ ਸਹੀ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਨਿਉਂਕੇ ਹੀ ਸਹੀ, ਤੇਰੀ ਬਰਕਤ ਲੈ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਲੈ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਆ ਰਹਿਮ ਕਰ, ਮਾਰ ਨਾ ! ਮੈਂ ਸਾਂਈਆਂ ! ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇਰੇ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ, ਹੁਣ ਆਪ ਬਾਂਦੀ ਹੋਕੇ ਆ ਗਈ ਹਾਂ, ਸ਼ਰਨ ਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਬੱਸ ਕਰ, ਹੋਰ ਨਾ ਮਾਰ। ਬਾਬਾ ! ਬੱਸ ਕਰ। ਜਦ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਆ ਪਏ ਫੇਰ ਕੀਹ ?" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜਗਤ-ਤਾਰਕ ਸਿਹਰ ਤੋੜ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵਡਾ ਸਿਹਰੀ ਸਮਝਕੇ ਸ਼ਰਨ ਤਕਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਗਤ ਆਧਾਰ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਫੁਹਾਰਾ ਕਿਸੇ ਇਲਾਹੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਵੱਸਿਆ ਕਿ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਤਾਬ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕੀ ਤੇ ਢੈ ਪਈ। ਪਲ ਭਰ ਬੇਸੁੱਧ ਜਿਹੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਉੱਠੀ ਤਾਂ

*ਮਾਂਗਰ ਮੱਛ, ਸੰਸਾਰ।

ਠੰਢ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਦਮ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਤੇ ਨੇੜੇ ਆਕੇ ਰੋ ਕੇ ਬੋਲੀ "ਤੂੰ ਵਡਾ, ਮੈਂ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਤੂੰ ਵੱਡਾ, ਮੇਰਾ ਬਲ ਤੇ ਬੀਰ ਮੇਰੇ ਮੋੜ ਦੇਹ। ਸ਼ਰਨ ਪਈ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲੈ!"

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇਕ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਆਈ ਤੇ ਹਟ ਗਈ।

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ-ਹੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ. ਹੇ ਜੋਗੀ ਰਾਜ! ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਹਰ ਕਰ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਅਤੇ ਤੀਖਣ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਜਲਵੇ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ, ਹਾਂ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜੋ ਜਲਾਲ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣੀਂ ਅੱਜ ਪਿਆ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵੇਖ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ; ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਝੁਕ ਨਾ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਘੜੀ ਦਾ ਜਲਾਲ ਉਸ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਮਰਦਾਨੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਪਜਾਰ ਡਾਢੇ ਡੂੰਘੇ ਲਹਿ ਗਏ। ਤੀਖਣ ਦੀ ਤਾਂ ਪੁੱਛੋ ਹੀ ਨਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਜਗਤ ਦਾ ਭਲਾ ਇਸ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ-ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਇਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵੱਲ ਜਾਕੇ ਉੱਚੀ ਕਹੁ, 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੀਖਣਾਂ! ਤੂੰ ਕਹੁ,

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇੰਵ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ-ਹੈਂ, ਇਹ ਕੀ ਭਜਾਨਕ ਅਵਾਜ਼ ਹੈ, ਮੈਂ ਗਈ, ਗਈ, ਮਰ ਗਈ, ਹਾਂ! ਗਈ। (ਪਲਕੁ ਮਗਰੋਂ) ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ, ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਤੀ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਵਸਦੀ ਸਾਂ, ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਕਦੋਂ ਆਯਾ ਸੀ? ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ 'ਹੋਣਹਾਰ ਹੈਂ'। ਮੈਂ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਸਿੱਖੇ ਸਨ;ਮੈਂ ਕੌਣ ਸਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਕੌਣ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅੱਜ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਐਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਾਜ਼ੀ ਸਾਂ, ਫੇਰ ਕੋਈ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਉਮਰਾ ਉਸੇ ਤਾਪ ਵਿਚ ਬਿਤਾਈ, ਅਜ ਉਹ ਤਾਪ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀਕੂੰ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਤਾਪ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਖਾਲੀ ਹੋਕੇ ਸੱਖਣੀ ਸੁੰਞੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਠੰਢ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਹੋਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਘਰ ਸੀ, ਭਡਾਂ ਦੀ ਖੱਪਰ ਸੀ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਡੇਹਮੂਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸਨ। ...ਸਾਰੇ ਉਡ ਗਏ। ਹੈਂ! ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਉਡਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਇ! ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਕਿਉਂ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾ ਹੋ ਭਾਸੇ। ਮੈਂ ਭੀ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਵਿਹੁ ਕੀ ਭਾਸੇ। ਹੈਂ! ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ! ਉੱਠ। ...ਕੌਣ ਉੱਠੇ? ਸ਼ਾਲਾ ਕੇਹੀ ਠੰਢ ਵਰਤਾਈ ਆ, ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਖ਼ੂਨ ਸਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਈ; ਮੈਂ ਬਲ ਲੈਣ ਆਈ ਸਾਂ, ਅਗਲਾ ਬੀ ਗੁਆ ਲਿਆ। ਹ!ਮੇਰਾ ਐਸ਼੍ਵਰਜ, ਹਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਹਾ ਮੇਰੇ ਜਿਹਰ ਤੇ ਸਿੱਧੀ, ਸਭ ਕੁਛ ਗਿਆ...। ਵਾਹ ਵਾਹ! ਉੱਠ। ਠੰਢ! ਇਹ ਠੰਢ ਬੜੀ ਸੁਆਦਲੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਤਾਪ ਸੀ, ਤਾਪ। ਦੇਖ ਮਨਾਂ! ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਾਗ ਸੁਲੱਖੀ ਜਾਗ ਆਈ ਹੈ।ਮੈਂ ਏਸੇ ਜਾਗ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ। ਮੇਰੇ ਲੂੰਆਂ ਵਿਚ ਝਰਨਾਟ ਹੈ, ਲੂੰ ਵੀਣਾਂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਸੰਗੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਇਸੇ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੈ? ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਰਾਗ ਨਾਲ ਲੌਕ ਫਸਾਏ, ਕੀ ਇਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਾਗ ਨੇ ਤੇਰੀ ਬੰਦ ਖੋਹਲੀ। ਪਿਆ ਰਹੁ ਮਨ ਇਸ ਸੁਖ ਵਿਚ; ਖ਼ਾਕ ਪਾ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਦੇ ਸਿਰ। ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਲੇਟਾਂ ਤੇ ਇਹ ਰਾਗ ਸੁਣਦੀ ਰਹਾਂ:-

ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

੧੪ [ਕੋਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲ]

ਨਾਨਕ ਬੇੜੀ ਸਚ ਕੀ ਤਰੀਐ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ॥

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਟੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿਰ 'ਤੇ ਇਕ ਪੰਡ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਪੁਚਾਕੇ ਦੋ ਆਨੇ ਮਜੂਰੀ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਚੌਲ ਤੇ ਦਾਲ ਖਰੀਦੇ ਹਨ, ਚੋਰ ਰਸਤੇ ਘਰ ਜਾ ਵੜੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੌਲ ਦਾਲ ਚਾੜ੍ਹੇ ਹਨ ਆਖਦੀ ਹੈ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਫੂਕ ਦਿਆਂ ਤੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਵੱਸਾਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਡਰੀ ਕਿ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਲੀਤਾ। ਹੇ ਮਨਾਂ! ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਨੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਜੂਰੀ ਕਰ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਆਪੇ ਉਸ ਭੂਤ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਡਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ

ਹੈ। ਫੇਰ ਕੰਬੀ, ਫੇਰ ਟੋਟ ਪੈਣ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਫੇਰ ਰਿੱਧੇ ਚੌਲ ਤੇ ਦਾਲ, ਸਿਰ ਧਰਕੇ ਟੁਰ ਪਈ, ਉਦਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਈ, ਲਿਆ ਅੱਗੇ ਧਰੇ। ਹੇ ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ! ਭੋਜਨ ਛਕੋ, ਭੋਜਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਪਾਪ ਕਮਾਈ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਮਜੂਰੀ ਕਰਕੇ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੋ ਦਾਣੇ ਲਿਆਈਹਾਂ। ਆਪਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ— 'ਪ੍ਰਛਾਦ ਛਕਾ' ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ (ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ)—ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ! ਤੇਰੀ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ? (ਫੇਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ) ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਪਰ ਕੁੜੀਏ! ਮੇਰੀ ਅੱਜ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਭੱਠ ਵਿਚ ਜੀਅ ਜੰਤ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅੰਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਵਾਂ, ਜਦ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਅਜ ਟੋਟ ਵਿਚ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ? ਠੰਢ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸਭੋ ਅੰਨ ਲੰਘੇ।

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ—ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ! ਸੱਚ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੜੀ ਮੂਰਖ ਹਾਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਨੈਣ ਮੀਟਕੇ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਉਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਉਡ ਗਈ, ਜਾ ਘਰ ਵੜੀ ਤੇ ਉਥੇ ਗਈ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਲਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਬ੍ਰਤੀ, ਤ੍ਰਪੀ, ਹਠੀ, ਤਯਾਗੀ, ਵਿਰਾਗੀ ਭੀ ਸਨ, ਲੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਹਾਵੇ ਭਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ:—

ਹੇ ਮੂਰਖੋ! ਚਲੋ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਮੇ ਦੀ ਲਾਲਟੈਣ ਵਿਚ ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਬਣਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਚਲੋ, ਉਠੋ। ਮੈਂ, ਜਿਸਨੇ ਤੁਸਾਂਨੂੰ ਕੈਦ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਚਲੋ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਲੈ ਦੇਵਾਂ, ਚਲੋ ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਪ ਉਤਰਵਾ ਦੇਵਾਂ, ਚਲੋ ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੰਢਾਂ ਅਮੁੱਲ ਲੈ ਦੇਵਾਂ।

ਸਾਰੇ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਦੰਦੀਆਂ ਕ੍ਰੀਚਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਦਬਕਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਕਾਠ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਵਾਂਙ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਮਗਰੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹੋਕਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ:—"ਮੇਰਾ ਘਰ ਲੁੱਟ ਲਓ! ਸਭ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਹੈ।" ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਚੌੜ ਚੁਪੱਟ ਸੁੱਟਕੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਚਲੀ ਗਈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟ ਲਵੇ, ਉਂਞ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਬਾਲਕਿਆਂ ਸਣੇ ਕਿਤੇ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਧਰ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਲੂੰਆਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਕਾਲਜੇ ਠੰਢ ਹੈ, ਉਦਯਾਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਧੂ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜਾ ਕੇ ਚੁਫਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਬਾਲਕਿਆਂ ਟੇਕਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰ (ਸਾਰਦ ਜੀ ਨੂੰ)—ਚਾਨਣ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਨੇਕੀ ਨੇਕੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੈ, ਨਿਰੀ ਨੇਕੀ ਕੀ ਹੋਈ? ਫੋਕੀ ਨੇਕੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਹਾਰ ਦੇ ਗਈ, ਥਾਂਘੀ ਬਿਨਾਂ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ (ਥਾਪੀ ਦੇ ਕੇ)। ਈਮਾਨ ਲਿਆ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਭਰੋਸਾ ਕਰ: ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੈ, ਮੰਨ ਕਿ ਹਰਦਮ ਸ਼ਰਨ ਉਸਦੀ ਵੱਸਣਾ ਹੈ, ਤਕੜਾ ਹੋ ਤੇ ਕਹੁ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'।

ਸਾਰਦ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਠੰਢ ਵਰਤੀ, ਸੁਖ ਹੋਇਆ, ਦਿਲ ਦੀ ਟੇਕ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰ ਵਲ ਨੂੰ ਗਈ ਤੇ ਓਟ ਲੈਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਤੁੰਮਨ ਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ, ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰਕੇ ਕਿਹਾ:—ਦੀਸਣਹਾਰ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਕਮਾ ਕੇ ਫਿਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪਦ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਔਖੀ ਖੜ ਹੈ, ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਰੱਬ ਰੱਬ ਕੂਕਣਾ ਪਰ ਹੋਣਾ ਨਫਸ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਕਰਨੇ ਕੰਮ ਨਫਸ ਦੇ ਨਾਮ ਧਰਨਾ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ, ਫਿਰ ਮਾਯਾ ਨੇ ਫਸਾਉਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਨਾ। ਦੇਖ ਬੇਟਾ! ਚੁੱਕ ਟੇਕ ਮਾਯਾ ਤੇ ਮਨ ਤੋਂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੋ, ਕਹੁ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'!

ਤੁੰਮਨ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਰੌ ਵਰਤੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਤੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ, ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਰੱਬ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਨਮਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਉੱਚੀ ਸੁਰਤ ਵਾਲਾ।

ਫਿਰ ਸੈਨਾਨੰਦ ਦੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰ ਬੋਲੇ, ਭਗਤੀ ਭਾਈ ਮਨ ਦੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖਿਆ, ਨਾ ਜਿੱਤਿਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਚਾਇਆ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ

ਸਦਕੇ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਗਤ ਕਹਿਣ ਤੇ ਜੋ ਭਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨਾਗਨ ਡਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ। ਨਾਗਨ ਦਾ ਵਾਰ ਤਦੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸਿਰ ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ,ਤਾਂਤੇ ਸੂਰੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਸਮਾਉ, ਕਹੁ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'!

ਇਸ ਭਗਤ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਦੀ ਮੈਲ ਲੱਥੀ, ਠੰਢ ਵਰਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਲੱਗਾ, ਉਨਮਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਗੋਰਨ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ:-ਬ੍ਰਤ ਰਖੇ, ਸਰੀਰ ਲਿੱਸਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਆਲਸ, ਤਮੋ ਗੁਣ ਵਧ ਗਿਆ, ਨਾ ਮਨ ਵੱਸ ਆਇਆ ਨਾ ਮੈਲ ਨਿਕਲੀ, ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਖਿਵੀ, ਚਕਾਚੂੰਧ! ਇਕ ਚਮਕਾਰਾ ਹੀ ਮਾਰ ਗਿਆ। ਸਿਦਕ ਕਰ ਕਿ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਬ ਹੈ। ਕਹੁ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'। ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਰ ਗੋਰਨ ਦਾ ਮਨ ਉੱਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਟੇਕ ਤੇ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨਮਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਇਕ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦਰਸਾਈ, ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਈ, ਸਾਰੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਠਾਰ ਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰਕੇ ਬੋਲੇ:-ਮਰਦਾਨਿਆ! ਅੱਜ ਕੀ ਦਿਨ ਹੈ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਜੀ ਅੱਜ ਆਪ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਹੈ?

ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਲਟਪਟਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸ਼ਾਮਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ,ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੀਖਣ ਜੀ ਜਲ ਲਿਆਏ, ਹੱਥ ਧੁਵਾਏ, ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਬਚਾਵਣਹਾਰੇ ਨੇ ਓਹ ਦੁਆਨੀਦੇ ਚੌਲ ਸਾਰਿਆਂਨੂੰ ਵੰਡੇ ਤੇ ਆਪਵੀ ਖਾਧੇ! ਫੇਰ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ।

੧੫. [ਬੀਤ ਗਈਆਂ ਦੀ ਸੋਝੀ]

ਗੁਰੂ ਜਿਨਾ ਕਾ ਅੰਧੁਲਾ ਚੇਲੇ ਨਾਹੀ ਠਾਉ ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਉ ਨ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕਿਆ ਸੁਆਉ ॥ ਆਇ ਗਇਆ ਪਛੁਤਾਵਣਾ ਜਿਉ ਸੁੰਞੈ ਘਰਿ ਕਾਉ ॥

ਰਾਤ ਬੀਤ ਚੁਕੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੋ ਆਇਆ, ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਹਾਹੁਕਾ ਭਰਕੇ ਉੱਠਿਆ, ਮਨਾਂ! ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਗਦੋਂ, ਆਪ ਨ੍ਹਾਉਂਦੋਂ, ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦੋਂ, ਪਰ ਹੱਛਾ ਹੁਣ ਹੀ ਛੇਤੀ ਕਰਾਂ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਝੱਟ ਪੱਟ ਤਿਆਰ ਹੋਕੇ ਰਬਾਬ, ਸੁਰੀਲਾ ਮਨ ਮੋਹਨਾ ਰਬਾਬ, ਲੈਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ! ਤਾਰਾਂ ਤੇ ਜਦ ਠੁਹਕਰਾਂ ਵੱਜੀਆਂ ਤਾਂ ਅਰਸ਼ੀ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ, ਨਾਲ ਸੁਰੀਲਾ ਪਿਆਰਾ ਗਲਾ ਛਿੜ ਪਿਆ, ਫੇਰ ਕੀਹ ਸੀ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਜੰਮ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬੀ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਸਮੇਤ ਉੱਠ ਬੈਠੀ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਧੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਰਾਗ ਦੀ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ! ਸਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ। ਇਹ ਠੰਢ, ਇਹ ਰੰਗ, ਇਹ ਰਸ ਤੇ ਲੀਨਤਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਭੋਗ ਪਾਇਆ, ਤੀਖਣ ਜੀ ਸਹੁਰੇ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਦੁੱਧ ਲੈਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦੀ ਹੀ ਧੁੰਮ ਮਚ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸਾ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਯਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤਲਿੱਸਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਘਰ ਬਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡਕੇ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਦਸਾਂ ਨਵ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋਗਾ ਭੋਜਨ ਲੈ ਗਈ ਹੈ। ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਹੋ ਕਥਾ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਦਿਲ ਉਸ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਉਮਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦਿਨ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕੀਂ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਟੁਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਖਾਸੀ ਭੀੜ ਉਦਾਲੇ ਜਮਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਰੱਬੀ ਦੀਦਾਰ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸਤੋਗੁਣੀ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਦੁੱਧ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਵਰਤਾ ਦਿਓ'। ਫੇਰ ਆਪ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੱਦ ਉਠਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਐਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਭ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਾਈਂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਰੰਗੀ ਗਈ ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ ਰੁਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਸਭ

ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਉਸ ਸੜਕੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕੇ ਆਪੇ ਦੇ ਰਸ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪਾਓਗੇ।

ਲੰਗਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਸਭ ਨੇ ਛਕਿਆ। ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰਾ ਇਕਾਂਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ:–"ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਪਰਬਤ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਜਿਵੇਂ ਹਲਕਾਪਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੱਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਕੀਹ ਕੌਤਕ ਸੀ ਤੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆ ਸੀ?" ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬੋਲੇ:-ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਸੁਣਾ ਦੇਸੀ, ਫੇਰ ਸਮਝ ਲਵੀਂ, ਜੇ ਕੁਛ ਤੇਰੀ ਸਮਝ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ;–

ਹੇ ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ! ਮਾਯਾ ਦੀ ਖੇਲ ਹੈ। ਮਾਯਾ ਤਾਂ ਹੋਯਾ ਸਾਰਾ ਭੁਲਾਵਾ। ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਭੁਲਾਵੇ, ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? ਪਰ ਆਗਜਾ ਹੈ, ਬਿਨੈ ਕਰਦੀ ਹਾਂ:-

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਰਿੰਦ੍ਰ ਨਾਥ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਮਾਫਕ (ਏਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੰਗੇ) ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸਨ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਦੇ ਸੇਵੀ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਇਕ ਵੇਰ ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਰੀਝ ਪਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਸ ਪਰ ਬਿਨ ਦੰਮਾਂ ਤੇ ਵਿਕ ਗਏ। ਮੈਂ ਮਟਿਆਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰੀ ਉਂਗਲ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਾ ਹੋ ਪ੍ਰਿਆ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਈ ਆਖੇ ਚੀਰੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਤੇ ਮੈਂ ਚੀਰਾ ਦੁਆਵਾਂ ਨਾ, ਦਰਦ ਕੋਲੋਂ ਡਰਾਂ, ਬੂਟੀ ਪੱਥਰਚੂਨ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬੱਧੀ, ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ ਦਾ ਭੜਥਾ, ਆਟੇ ਅਲਸੀ ਦੀ ਲੇਵੀ ਲਾਈ, ਪਰ ਕੁਛ ਨਾ ਬਣਿਆ।ਨੂਰ ਸ਼ਾਹਨੂੰ ਮੇਰੀ ਖੇਚਲਦਾ ਪਤਾਲੱਗਾ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਬੁਲਾ ਛੱਡੋ,ਅਸੀਂ ਦੁਪਹਿਰੇਆਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰਾਂਗੇ।ਪਰਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਆ ਕੇ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਬੈਠੇ: ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ: ਕਾਕੀ! ਤੈਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਆਵੇਗੀ, ਦੇਖ ਸਾਡੇ ਮਸਤਕ ਪਰ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਪੰਜ ਬੋਦੀਆਂ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਹੈ, ਹੱਛੂ ਨੀਝ ਲਾਵੇਂ ਤਾਂ ਦਿੱਸਸੀ। ਕਦੀ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੱਕਦੀ ਤੱਕਦੀ ਸੌਂ ਗਈ ਸਾਂ ਤੇ ਜਦ ਮੈਂ ਸੌਂ ਗਈ ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੀਰਾ ਦੇ ਦਿਓ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ–ਕਾਕੀ ਪੀੜ ਨਾਲ ਜਾਗ ਪਵੇਗੀ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ–ਇਹ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਗੇਗੀ। ਮੇਰੇ ਵਲ ਤੱਕਕੇ ਬੋਲੇ–ਜਾਗਣਾ ਨਹੀਂ। ਗੱਲ ਕੀ ਨਾਈ ਚੀਰਾ ਦੇਕੇ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਮੱਲ੍ਹਮ ਲਾਕੇ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਤਦੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜਦੋਂ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਦਾ ਅਸਰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆ। ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਜਦੋਂ ਬਿਰਧ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਤ੍ਰਾਟਕ ਮੁੱਦਰਾ* ਦੇ ਕੌਤਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਦਿਤੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨਾਂਦੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ,ਜੰਤ੍ਰਾਂ,ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਚੇਲੇ ਬਾਲੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗਿਰਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ, ਮਨ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਤਕੜੀ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਗਲ ਬਾਤ ਸਿਖ ਲੈ, ਸੁਖ ਪਾਏਂਗੀ, ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ ਖੇਡ ਹੈ। ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸੂਫੀ ਹੋਕੇ, ਵਿਦਿਆ ਪਾਕੇ, ਹਠ ਤਪ ਕਰਕੇ ਉਦਾਸ ਰਹੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਅਫ਼ਗਾਨ-ਸਤਾਨ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਫਿਰੇ, ਅੰਤ ਨੀਲਗਿਰੀ (ਦੱਖਣ) ਵਿਚ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਕੌਮ–ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਟੌਡਾ ਹੈ–ਦੇ ਇਕ ਵਡੇ ਫਕੀਰ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਤਾਕਤ ਤੇ ਜਾਚ ਪਾਈ, ਕਿ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਵੱਸ ਕੀਕੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਰੂਹਾਨੀ ਤਾਕਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਅਜਜ਼ਾ ਯਾ ਕਰਾਮਾਤ ਨਬੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨਬੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ

---

*ਪੱਛਮੀ ਬੀ ਹੁਣ ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਮੇਸਮਰਿਜ਼ਮ ਤੇ ਹਿਪਨਾਟਿਜ਼ਮ ਨਾਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਤਾਕਤ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਗਲ ਕੀ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਾਚ ਤ੍ਰਾਟਕ ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਤੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਰ ਹੋਰ ਫੰਧ ਮੈਨੂੰ ਸਿਖਲਾਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਗਰਜ਼ੀ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਗੇ ਤਵੀਤ ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ. ਮੇਰੇ ਗਿਰਦ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ 'ਪਾਰਬਤੀ'—ਜੋ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੀ—ਸੱਦਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਸੱਦਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਨੂੰ ਬਲਕਾਰ ਬੜਾ ਸੀ ਤੇ ਨਿੱਜ ਨਾ ਹੋਣੀ ਅਕਲ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਪਰ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਟਿਕਣ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਏਸ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਜੰਤ੍ਰਕ ਮਾਨਸਕ ਸਭ ਕਰਤਬ ਕਮਾਲ ਕੀਤੇ। ਅਹ ਦੇਖ ਲਓ ਬੁੱਧ ਤੇ ਜੈਨੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ, ਸੂਫ਼ੀ ਤੇ ਭਗਤ ਸਭ ਜ਼ੋਰ ਕੀਤੇ, ਆਪਣੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਧਾਈ ਤੇ ਮਾਨ ਪਾਯਾ! ਮੇਰੀ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਭੁਲਾਵੇ ਤੇ ਮਾਯਾ ਹੈ, ਇਕ ਨੁਕਤਾ ਮਾਨਸਕ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਲ ਤੱਕ ਮੈਂ ਭੀ ਰੱਬੀ ਤਾਕਤ ਸਮਝਦੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਸੋਝੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨਾ ਆਪ ਕੈਦ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖਦੀ ਹਾਂ, ਕੱਲ ਏਹ ਕੁਛ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਤਪ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਲੋਕੀਂ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਕੈਦਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਦਿਮਾਗੀ ਤੇ ਮਾਨਸਕਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਕੈਦਾਂ ਘੜ ਲਈਆਂ ਸਨ।

(ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ) ਹੇ ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ ਜੀ! ਕੱਲ੍ਹ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸਵਾਰੇ ਭਗਤ ਪਰ ਮੇਰੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਕੱਲ੍ਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਕਲਵਲੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਅਕਲ ਵਿਚ ਦਾਰੂ ਸੁੱਝ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਰਾਗ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁਨ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਓਹ ਅਲਾਪ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆਗਈ,ਰਾਗ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਲੱਗਕੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਭੁੱਲੀ,ਠੀਕਉਸਵੇਲੇ ਮੈਂ ਗਵੱਯੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੂਰਤ ਦਾ ਝਲਕਾ ਦੇਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਉਖੇੜ ਲਿਆ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਘਬਰਾਕੇ)—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਏਸ ਰਾਗ ਦੇ ਹਥੋਂ ਹੀ ਲਿਖੀ ਸੀ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੋਲ, ਰਾਗ ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਹਾਂ, ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਹੈ। ਰਾਗ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ੈ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਕੂੜੇ ਦੀ ਪਾਲ ਯਾ ਕੰਧ ਉਸਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਕੈਦ ਪਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਰਦਾਨੇ! ਜੋ ਰਾਗ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਡਵਾਕੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਰਾਗ ਦਾ ਜੋ ਵਰਤਾਉ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਰਾਗ ਨਾਦ 'ਸਚ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕੱਚਾ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੀ ਨਰਕ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਵਲੋਂ ਅਰਸ਼ ਹੀ ਅਰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਇਸ ਪਰ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਬੋਲੀ:—ਹੇ ਠੰਢਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ ਜੀਉ! ਮਿਹਰ ਕਰੋ! ਧੰਨ ਆਪ ਹੋ ਜੋ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਕੈਦਖਾਨੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪੇ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਆਪੇ ਉਸਾਰੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾਉਂਦਾ। ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੀਖਨ ਜੀ ਨੇ,ਕੂੜੇ ਦੀ ਪਾਲ ਆਪ ਤੋੜਦੇ ਤੇ ਸਚਜਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਹੇ ਸੱਚ ਦੀ ਠੰਢ ਤੇ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ. ਤਾਪ ਹਰਨ ਹਾਰ, ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ! ਆਪ ਧੰਨ ਹੋ!

ਹਾਂ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀਉ! ਮੈਂ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਏਸ ਦਾਉ ਤੋਂ ਨੱਪਿਆ ਤੇ ਐਸੀ ਮਾਯਾ ਵਰਤਾਕੇ ਸੁਆ ਲਿਆ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਰਚਾਂ ਦੇਕੇ ਕਹਾਂ ਕਹੁ ਮਿਸਰੀ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਸਾਓ ਕਿ ਠੀਕ ਮਿੱਠੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮੇਢੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਕੇ ਮਕਿਆਉਂਦੇ ਸਾਓ, ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣਾ, ਮੇਰੀ ਅਵੱਗਯਾ ਬਖਸ਼ਣੀ। ਪਰ ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਵੀਰ ਜੀ! ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਰੰਗ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਭੁੱਲ ਮੇਰੀ ਕਲਯਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਗਈ। ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਨੇ ਕੀ ਕਲਯਾਨ ਕਰਨੀ

ਸੀ, ਮੈਂ ਜਲ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਕਿ ਜਲ ਰਹੀ ਤੇ ਜਾਲ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਜਲੰਦੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰੱਖਣਹਾਰ ਨੇ ਅੱਜ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਨਾਲ ਆ ਠੰਢਾਂ ਵਰਤਾਈਆਂ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਮੈਂ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੁਣ ਗੱਲ ਸਮਝੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਚੇਟਕੀ ਕੁੜੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਛੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ! ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਮੈਂ ਗਿਆ, ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਛੁਡਾ ਲਿਆਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ ਇਕ ਰਾਤ ਵਿਚ ਬੀਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਬੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹੋ ਦਿਨ ਹੈ। ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ—ਇਹ ਮੈਂ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਰਾਤ ਵੇਖੀ ਸੀ ਤੇ ਝਾੜ ਫਨੂਸ ਤੱਕੇ ਸਨ; ਓਹ ਮੇਰੀ ਚਾਤੁਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਸੀ, ਜੋ ਹਨੇਰਾ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਨਰਕ, ਸੁਰਗ, ਰਾਤ ਦਿਨ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਜੰਗਲ, ਸ਼ਹਿਰ ਸਭ ਨਕਸ਼ੇ ਘੜੇ ਪਏ ਸਨ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਸਾਂ। ਇਸ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਾਲਕੇ ਨੈਣੀਂ ਨੀਰ ਭਰ ਲਿਆਏ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਹ ਵਾਕ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ:—

ਸੁਣਿ ਮੁੰਧੇ ਹਰਣਾਖੀਏ ਗੂੜਾ ਵੈਣੁ ਅਪਾਰੁ ॥
ਪਹਿਲਾ ਵਸਤੁ ਸਿਞਾਣਿਕੈ ਤਾਂ ਕੀਚੈ ਵਾਪਾਰੁ
ਦੋਹੀ ਦਿਚੈ ਦੁਰਜਨਾ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਕੂੰ ਜੈਕਾਰੁ ॥ ਜਿਤੁ
ਦੋਹੀ ਸਜਣ ਮਿਲਨਿ ਲਹੁ ਮੁੰਧੇ ਵੀਚਾਰੁ ॥
ਤਨੁ ਮਨੁ ਦੀਜੈ ਸਜਣਾ ਐਸਾ ਹਸਣੁ ਸਾਰੁ ॥
ਤਿਸ ਸਉ ਨੇਹੁ ਨ ਕੀਚਈ ਜਿ ਦਿਸੈ ਚਲਣ-
ਹਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨੀ ਇਵ ਕਰਿ ਬੁਝਿਆ
ਤਿਨਾ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ॥੨॥ [ਸ: ਵਾ: ਤੇ ਵ: ਮ:

੧੬. [ਸਿੱਧਾਂਤ]

ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥

ਮਰਦਾਨਾ (ਸਤਿਗੁਰ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ)—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਢੀਠਤਾ ਬਖਸ਼ਣੀ, ਆਪ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਲਾਈ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਡਾਯਾ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਆਪ ਦੇ ਪਜਾਰ ਦੀ ਬੰਦ ਵਿਚ ਪਏ ਹਾਂ, ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਚ ਨਾਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣਾ ਮੋਹ ਹੈ। ਜੋ ਪਜਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕੀਤਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਉਮੈਦ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਕੈਦ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਹੈ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮਰਦਾਨਿਆਂ:—

ਹੋਂਦਾ ਫੜੀਅਗੁ ਨਾਨਕ ਜਾਣੁ ॥
ਨਾ ਹਉ ਨਾ ਮੈ ਜੂਨੀ ਪਾਣੁ ॥

ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਆਪੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਪਾਲ ਤੁੜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਆਪਾ ਛੁੱਟਕੇ ਅਪਣੇ ਧੁਰੇ ਉੱਤੇ, ਅਪਣੀ ਓਟ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਫੇਰ ਅਪਾ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮੋਹ ਤੁਸਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਫਿਰ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੋਈ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗੁਣ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਹ ਝਲਕਾ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਮਾਰੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਆਪੇ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਹੈ, ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੈਦ ਤਾਂ ਮੋਹ ਦੀ ਬਿਤੀ ਹੈ,ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਂਦਾ··· , —ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਛੁਡਾਉਂਦਾ—ਹੈ। ਜੋ ਆਤਮਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਇਲਾਹੀ ਜਲਵੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰੂਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਐਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚਾਨਣਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ! ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮੋਹ ਮਾਯਾਂ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਤ੍ਰੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ! ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਮੋਹ ਕੈਦ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਮੈਂ ਘੋਲੀ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਮਾੜਾ ਬੀ ਸੁਖ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸਾਰਦ ਜੀ—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ! ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤਿਆਗ, ਵੈਰਾਗ, ਹਠ, ਤਪ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰੇ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਸਜਣੋ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ (ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਫਿਤਰਤ, ਦੇਹ ਦੇ ਸੁਭਾਵ) ਨੂੰ ਤ੍ਰੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬਣਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ

ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਰੂਪ ਸਮਝਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਕੇ ਕਿਸੇ ਖਿਆਲੀ ਤਯਾਗ ਵਿਚ ਟਿਕਣਾ ਲੋੜਦੇ ਹੋ। ਕੋਈ ਮਨ ਨੂੰ ਰੱਬ ਬਣਾਕੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਨਫਸ ਰੱਬ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਰਾਜ ਤੇ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੀ ਪਾਰ ਗਿਰਾਮਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਰੀਰ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ, ਇਕ ਰਾਜ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਜਨ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਤਾਕਤ ਕਿਸੇ ਸੁਖ ਲਈ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਸੁਰਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ, ਅੰਦਰ ਜੋ ਆਪਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਬਲ ਪਾਕੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਨੱਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ 'ਕੈਦ ਰੂਪ' ਸਮਝਕੇ ਕੱਟਦੇ ਹੋ ਪਰ ਉਹ ਤੁਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਹਿਣ ਨਾਲ ਢੈ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠਾਂ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਭੇਖ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਦ ਸੁਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲੇ ਤੋਂ ਗਿਰਾਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਤੁਸੀਂ ਡਿੱਗੇ। ਦਾਰੂ ਆਪਾ ਵਿਨਾਸ਼ਨ ਨਹੀਂ, ਦਾਰੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਪਰ ਵੱਸ ਪਾਓ, ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਡਾਓ। ਆਪਾ ਅੰਦਰ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਕ ਸਭ ਰੁਚੀਆਂ, ਤਾਕਤਾਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਪਰ ਬਲ ਪਾਵੇ, ਆਪਣੇ ਤਾਬੇ ਕਰੇ ਤੇ ਆਪ ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਠਾਕਰ ਬਣਕੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਕਰੇ। ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰੋ, ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਬਲ, ਉਮਾਹ, ਹੁਲਾਰਾ ਲਓ; ਮਾਰੋ ਨਹੀਂ, ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਬੈਠਦੇ ਹੋ, ਫਿਰ ਲੂਲੇ ਹੋਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਅਸੀਂ ਅਚੱਲ ਅਹਿੱਲ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ, ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ; ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਮਰ ਗਿਆ, ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਕੈਦ ਪਾਇਆ, ਪਰ ਨਾ ਸਮਝੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨਾ ਆਪ ਬੀ ਕੈਦ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਇਹ ਤੌਖਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਓ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਆਪ ਕੈਦ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਹੈ ? ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਕੈਦ ਨੂੰ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਜਾਤਾ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਾ ਆਪੇ ਨਾਲ ਦਗੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪੇ ਨੂੰ ਚੀਨੋ, ਆਪੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋਂ, ਆਪੇ ਦੀਆਂ ਚੋਰੀਆਂ ਤੇ ਠੱਗੀਆਂ ਦੇ ਦੇਖਣਹਾਰ ਬਣੋਂ, ਆਪ ਤੇ ਵੱਸ ਪਾਓ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਜਾਓ, ਫਿਰ ਤੁਸਾਨੂੰ ਆਪੇ ਦਾ ਜਲਵਾ ਦਿੱਸੇ। ਫਿਰ ਆਪੇ ਨੂੰ ਜਗਤ ਆਧਾਰ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇ ਆਵੇ ਤੇ ਮਿਲ ਪਵੇ। ਫਿਰ ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਿਲੇ।

ਪਰ ਰਾਹ ਲੰਮਾ ਹੈ, ਜੇਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਵ, ਜੋ ਮੁੱਦਤਾਂ ਦਾ ਉਲਟ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਗਲ ਸੁਣਕੇ ਆਪੇ ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਕੂੰ ਮੁੱਦਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣ ਦਾ ਤੇ ਪੁੱਠੇ ਗੇੜ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਉੱਪਰ ਦੇ ਗੇੜ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕਰਾਓ। ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਰੱਖੋ, ਸ਼ਰਨ ਸੰਭਾਲੋ, ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਓ। ਸ਼ਰਨ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਿਰੰਤਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਵੱਸੋ, ਨਾਮ ਸਭ ਸੋਝੀਆਂ ਤੇ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇਗਾ। ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਵੱਸੋ, ਸਦਾ ਸ਼ਰਨ ਦੀ ਓਟ ਰਹੋ! ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਾ ਆਪੇ ਨੂੰ ਚੀਨਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਾ ਆਪੇ ਤੇ ਵਸੀਕਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਾ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਕੇ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੋ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਕ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਕੇ ਇਲਾਹੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ:—

ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ
ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥

ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਤੱਕ ਇਹ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਗਾਂਵੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗਾਂਵੀਆਂ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਨ 'ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਦਾਤੇ' ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ !

ਕੁਛ ਦਿਨ ਉਥੇ ਰਹਿਕੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਜਮਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਤਲਿੱਸਮ

ਦਾ ਮੰਦਰ ਢਾ ਦਿਤਾ, ਜੋ ਕੁਝ ਪਖੰਡ ਦੀ ਕਮਾਈ ਸੀ, ਲੁਟਾ ਦਿਤੀ, ਰੜੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਪੱਲੂ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਬਾਲਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਲੈਕੇ ਫਿਰੇ ਨਿਕਲੇ। ਜਿੱਥੇ ਰੜੇ ਵਿਚ ਪਾਰਬਤੀ ਬੈਠੀ ਸੀ ਉੱਥੇ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣ ਗਈ, ਲੰਗਰ: ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦਾ ਲੰਗਰ—"ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ" ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਲੰਗਰ ਭੀ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੰਗ ਮੱਚ ਗਿਆ। ਉਹ, ਜੋ ਕੈਦ ਪਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਰੂਹ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਬਣ ਗਈ। ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗੀਰੀ ਮੰਗਣ ਲੱਗੀ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਹੱਥ ਬਰਛਾ ਸੀ ਉਹੋ ਫੜਾ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਬਰਛਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ*!

ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ
ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥

੩੧ ਭਾਈ ਭੂਮੀਆ† ।

੧.

ਨ ਜਾਲੀ ਲਾ ਨ ਪਿੰਜਰਾ ਲੈ,
ਹੁਮਾ ਨੂੰ ਫੜ ਨ ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ,
ਨ ਸੋਚੀਂ ਕੈਦ ਪਾਣੇ ਦੀ,
ਤੂੰ ਪੰਛੀ ਉੱਚ-ਅੰਸਾਂ ਨੂੰ।
ਨ ਰੀਝਣ ਚੋਗਿਆਂ ਤੇ ਓ,
ਕਿਵੇਂ ਉਤਰਨਗੇ ਜਾਲੀ ਤੇ?
ਫਸਾ ਸਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਤੂੰ
ਕਿਸੇ ਬਿਧਿ ਸੂਛ-ਵੰਸਾਂ ਨੂੰ।
ਉ ਵਿਚਰਨ ਜਿਸ ਜਗਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ
ਤੇ ਕਰਦੇ ਕੌਲ ਫਿਰਦੇ ਹਨ,
ਤੂੰ ਜਾ ਉਸ ਥਾਂ ਦਰਸ ਪਰਸਨ,
ਮਿਟਾ ਦਿਲ ਮੈਲ ਮੰਸਾ ਨੂੰ।
ਅਦਬ ਭੈ ਨਾਲ ਜਾਵੀਂ ਤੂੰ,
ਸੁਣੀਂ ਸੰਗੀਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ,
ਲਈਂ ਸਿਖ ਵੱਲ ਨਿਖੇੜਨ ਦਾ,
ਅਸਾਰੋਂ ਸਾਰ-ਅੰਸਾਂ ਨੂੰ।
ਲਈਂ ਫਿਰ ਛੋਹ ਹੰਸਾਂ ਦੀ,
ਤੇ ਸਾਯਾ ਲਈਂ ਹੁਮਾ ਦਾ ਤੂੰ,
ਮੁੜੇਂਗਾ ਫੇਰ ਹੋ ਆਪੇ,
ਹੁਮਾ ਤੂੰ, ਰਾਜ-ਹੰਸਾ ਤੂੰ।

ਜਦੋਂ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਉਬਾਰਨ ਲਈ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਆਪ ਨੇ ਤੁਲਭੇ ਦੇ ਲਾਗ ਵਾਰ ਵੱਸਦੇ ਜਿਸ ਕੁਫਰ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਜਣ ਨਾਮ ਦਾ ਠੱਗੀ ਵਾਲਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜੰਤ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਾਪ ਗ੍ਰਿਹ ਨੂੰ ਗਿਰਵਾ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਵਾ ਕੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਟੁਰੇ ਸਨ ‡। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਤਾਰੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਡੇ ਪਾਪੀ ਰਸਤੇ ਪਾ ਕੇ ਬਚਾਏ()। ਛੇਕੜ ਆਪ ਆਸਾਮ ਪਹੁੰਚੇ। ਏਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖਾ ਥਾਂਉਂ ਇਕ ਚੇਟਕੀ ਫਕੀਰਨ ਨੂਰਸ਼ਾਹ[] ਨਾਮੇ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤ੍ਰੀਮਤ ਫਕੀਰ ਨੇ ਜੋ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਤਕੜੀ ਤੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਿਆਣੀ ਸੀ ਬੜੇ ਬੜੇ ਦਾਨੇ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਸਾਧ, ਅਮੀਰ ਤੇ ਵਡੇ ਲੋਕ ਚੇਲੇ ਬਣਾ ਰਖੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਤ੍ਰਾਟਕ ਮੁਦ੍ਰਾ ਨੇੜੇ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਫਾਹ ਲੈਂਦੀ ਸੀ

*ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ।

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੯ ਮੱਘਰ ਦੀ ੧੪ (੨੮ ਨੁਵੰਬਰ ੧੯੩੬) ੧੯੯੩ ਬਿ: ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

‡ਇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਾਚਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ 'ਸੱਜਣ ਠੱਗ' ਨਾਮ ਦਾ ਲੇਖ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ।

()ਵੇਖੋ 'ਠੱਗ ਨਿਸਤਾਰਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਲੇਖ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ।

[]ਇਸਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਾਚਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ 'ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਨਿਸਤਾਰਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ।

ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਛੱਡੇ ਦੂਤ ਦੂਤਣੀਆਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਜਸ ਗਾ ਗਾਕੇ ਇਸ ਦੇ ਫੰਧੇ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸੱਚ ਦੇ ਸੂਰਜ ਨੇ ਇਸ ਕੁਫਰ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ। ਇਹ ਬੀਬੀ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਪਾਪ ਝੂਠ ਇਸ ਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ। ਜਦ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਈ। ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕੀਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ ਸੁਮਾਰਗ ਪੈ ਗਏ। ਇਹ ਭਾਰੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਕੇ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਸੂੰਹ ਪਈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪੁੰਨ ਦੇ ਭੁਲੇਵੇ ਪਾਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਢਾਕੇ ਦੀ ਇਕ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਿਰਾਂ ਢਾਕੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਹਾਂ ਖਹਿੜਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਥੇ ਧਾੜੇ ਮਾਰਦਾ ਮਰਵਾਉਂਦਾ ਜੀ ਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾ ਮਾਲ ਪਦਾਰਥ ਬਹੁਤ ਹੱਥ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਏਸ ਪਾਸ ਚੋਰ ਤੇ ਧਾੜਵੀ ਨੌਕਰ ਬੀ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਕਿਤੋਂ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਟਾਂਦਰਾ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਵਾਂਙੂ ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਬੀ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਐਤਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ ਇਹ ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਕਿ ਜੋ ਜੀਵ ਆਵੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਕੇ ਜਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ "ਭੂਮੀਆ" ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਗਿਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਛਡਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਆਵੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਘੱਲ ਦਿਓ ਮਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅਤਿੱਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੱਖੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਰੱਖੇਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਘਰਬਾਰ ਲੁੱਟ ਲੁਟਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਆਵੇ ਰੋਟੀ ਖਾਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜੀਉ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁਮਤਿ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਨ ਦਾਨ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੋ ਧਾੜੇ ਚੋਰੀਆਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅੰਨ ਦਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਜੋ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਨਾਲੇ ਕਦੇ ਇਹ ਬੀ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਐਡਾ ਵਡਾ ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਜੋ ਮੈਂ ਟੋਰਨਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਟੁਰੇ, ਮੈਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਰੁਪੈ ਖੋਹ ਮਾਰਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਟੋਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਨਾ।

ਸਜਣ ਠੱਗ ਤੇ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਤਾਰਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੁੰਨ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਏਹ ਪਾਪ ਕਰਮ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਢਕਣੇ ਦਾ ਪਰਦਾ ਬਣਾਯਾ ਹੋਯਾ ਸੀ, ਪਰ ਏਸ ਧਾੜਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਭੁਲੇਵਾਂ ਪਾਯਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਰਸੁਆਰਥੀ ਹਾਂ ਤੇ ਪੁੰਨੀ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੀੜਾ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣ ਪਾਈ ਇਹ ਸੋਇ ਤੇ ਦਿਲ ਦ੍ਰਵ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮੂਰਖ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕਸ਼ਟ ਪਾ ਰਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰੀਏ। ਕੁਰਲਾ ਰਹੀ ਦੁਖੀ ਪਰਜਾ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਹੁਣ ਏਸ ਧਰਤੀ ਵਲ ਮੋੜੇ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਆਪ ਓਸ ਪਿੰਡ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਇਕ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਖੜੇ ਹੋਏ। ਓਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ, ਚਿੱਤ ਕੀਤੋਸੁ ਕਿ ਸੇਵਾ ਭਾਉ ਕਰਾਂ, ਅੰਨ ਖੁਲਾਵਾਂ ਤੇ ਰਾਤ ਪਾਸ ਰੱਖਾਂ, ਐਸੇ ਸੁਹਣੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਭੂਮੀਏ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਡਰਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ 'ਆਓ ਜੀਉ ਆਇਆਂ ਨੂੰ। ਬੈਠੋ ਆਰਾਮ ਕਰੋ, ਸੇਵਾ ਦੱਸੋ, ਇਹ ਆਪ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਪਰ ਹੇ ਹੰਸ ਰੂਪ ਜੀ ! ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਿਰਾਂ ਦੇ ਚਉਧਰੀ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਜੋ ਵਡਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤੇ ਬੜੇ ਪਦਾਰਥ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਬੜਾ ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੁ ਆਏ ਗਏ ਦੇ ਵਾਸਤੇ। ਉਸਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਮਤ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਆਏ ਸੰਤ, ਫਕੀਰ, ਅਭਯਾਗਤ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਾਵੇ ਕਿ

ਸੇਵਾ ਭਾਉ ਕਰੇ। ਸਭ ਕੋਈ ਜੋ ਆਵੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪੁਚਾ ਦਿਓ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਆਗਜਾ ਭੰਨੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਮੈਂ ਭੰਨ ਲਵਾਂਗਾ। ਸੋ ਹੇ ਦੇਵ ਮੂਰਤੀ ਭਗਵਾਨ ! ਆਓ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਆਵਾਂ।' ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਟੁਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਹਾਹ ਵਾਂਙੂ ਹਾਹ ਮਾਰਕੇ ਤੇ ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ ਕਹਿਣ ਲ ਾ: 'ਹੇ ਨੀਲੇ ਨੀਲੇ ਪਰਦੇ ਦੇ ਉਹਲੇ ਰਹਿਣ ਾਲਿਆ ! ਏਸ ਭੂਮੀਏ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਤਾਂ ਧਨ ਮਾਲ ਖਹ ਲਏ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਬੀ ਖੋਹ ਲਏ। ਅਸੀਂ ਭਲਿਆਈ ਕਿਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕਰੀਏ ਤੇ ਅਪਣੇ ਲਈ ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਤੋਸ਼ਾ ਕਦੋਂ ਲੱਦੀਏ, ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਹ ਸਾਡੇ ਬੀ ਘਰ ਬਾਰ ਲੁੱਟ ਲਵੇ,ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਨੇਕੀਓਂ ਤਾਂ ਨਾ ਵਾਂਜੇ।' ਇਹ ਕਹਿ ਹੋਰ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਭ ਕੁਛ ਖੋਹ ਲਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਫਰ ਪੁੰਨ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗੇ। 'ਹੱਛਾ ! ਭਾਵੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਸਹੁ ਹੇ ਮਨ ਸਹੁ !' ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਭੂਮੀਏ ਦਾ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਬੰਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਣੇ ਓਥੇ ਛੋੜਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਜਦ ਭੂਮੀਏ ਨੂੰ ਖਬਰ ਹੋਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕੋਈ ਬੜੇ ਤੇਜ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਧੂ ਬੀ ਹੈ, ਹਿਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਤੇ ਬੜੇ ਭਾਉ ਨਾਲ ਸੁਹਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬਿਠਾਕੇ ਲਗਾ ਖ਼ਾਤਰਦਾਰੀ ਕਰਨ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਪਈ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਐਸਾ ਸੁਹਣਾ ਦੀਦਾਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ। ਖਿੱਚ ਪਵੇ ਸੁ, ਮਿੱਠੇ ਲੱਗਣ ਸੁ, ਪਰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ ਸੁ ਕਿ ਕਿਉਂ ? ਭੂਮੀਏ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਭਾਉ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਚਰਨ ਧੋਤੇ ਤੇ ਫੇਰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਜੀਓ ਸੰਤ ਜੀ! ਅੰਨ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਹੈ; ਆਓ ਆਪ ਜੀਵੋਂ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਭਾਈ ਭਲਾ ਹੋਵੀ, ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਦੱਸ ਜੋ ਤੂੰ ਕਿਰਤ ਕੀਹ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਭੂਮੀਏ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਟੋਆ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਧਾੜੇ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗਲ ਕੋਝੀ ਹੋਈ ਤੇ ਜੇ ਕੂੜ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਏਹ ਪੂਰੇ ਭਾਂਡੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਲਖ ਲੈਣਗੇ। ਜੇ ਏਹ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਵੈਰੀ ਤੋਂ ਸੂੰਹ ਸੁਣ ਹੀ ਆਏ ਹੋਣ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਿੱਤਾ ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਖੁਹਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕੂੜ ਕਹਾਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਜ਼ਰ ਪਾਕੇ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਪਾਪ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਬ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਮਨ ਨੇ ਸੋਝੀ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਕਿਸੇ ਘਬਰਾ ਜੇਹੇ ਵਿਚ। ਇਸ ਘਬਰਾ ਵਿਚ, ਇਸ ਦੁਚਿਤਾਈ ਵਿਚ ਜੋ ਅੰਦਰ ਰੇੜਕਾ ਪਿਆ ਉਸ ਨਾਲ ਮੱਖਣ ਵਾਂਙ ਸੱਚ ਉਪਰ ਤਰ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ: ਦਾਤਾ ਮੇਰੇ ! ਰੋਜ਼ੀ ਮੇਰੀ ਮਾੜੀ ਹੈ ਕਿਰਤ ਮੇਰੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਤੋਂ, ਪਰ ਸੱਚ ਇਹ ਜੇ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿਨੇ ਰਾਹ ਖਜ਼ਿੜੇ ਲੁੱਟਦਾ ਹਾਂ, ਰਾਤੀ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜੇ ! ਮੈਂ ਲਾਉਂਦਾ ਭਲੇ ਅਰਥ ਹਾਂ, ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਮੇਰਾ ਜੇ ਜਾਰੀ, ਆਇਆ ਗਿਆ ਸਾਧ ਸੰਤ ਸਭ ਵਰੋਸਾਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਏਥੋਂ, ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਏਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ। ਸਭ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ. ਆਖਦੇ ਹੈਨ ਜੋ ਤੇਰੇ ਜੈਸਾ ਪੁੰਨੀ ਤੂੰਹੋਂ ਹੀ ਹੈਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੈ ਉਹਨਾ ਤੋਂ ਖੋਂਹਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਅਭਜ਼ਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰੋਸਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ 'ਭਲਾ ਹੋਵੀ, ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਈ।'

ਭੂਮੀਆ—ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਹੀਏ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਮੈਥੋਂ ਏਦਾਂ ਪੁਛਿਆ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਪਣਾ ਮੜੱਪਣ ਆਪ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਪਰ ਹੇ ਸੰਤ ! ਤੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਹੈ, ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੰਬਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਅਪਣਾ ਕੀਤਾ ਆਪ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਲਓ ਹੁਣ ਆਓ ਭੋਜਨ ਪਾਓ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਜਦ ਭਾਈ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਤੂੰ ਆਪ

ਮਾੜੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਭੋਜਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭੂਮੀਆ—ਜਦ ਸਭ ਕੁਛ ਮੈਂ ਭਲ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਹੈ ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ, ਖੋਹੰਦਾ ਹੈਂ, ਓਹ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੱਸ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਬੀਜੇ ਪੁੰਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਬੂਤ ਦਾਣੇ ਬੀਜੇ ਤਾਂ ਉਗਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਦਾਲ ਬੀ ਬੀਜੀ ਉੱਗੀ ਹੈ* ?

ਭੂਮੀਆਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਕੰਬੇ। ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤੇ, ਲੁੱਟੇ, ਖਹੇ, ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਤੜਫਦੇ, ਰੋਂਦੇ, ਬਦਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦੇ ਸਭ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਗਏ। ਇਕ ਮੈਦਾਨ ਐਸੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਦੁੱਖੀਆਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਭੂਮੀਆ ਫੇਰ ਕੰਬਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਨੈਣ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਭੂਮੀਆਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੜਫਣੀਆਂ ਵਿਲਕਣੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਬਦ ਅਸੀਸਾਂ ਨੂੰ। ਕੁਛ ਦੇਰ ਐਉਂ ਹੋ ਹਵਾ ਕੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅਗੋਂ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਭੋਜਨ ਪਾਓ ਜੋ ਮੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ। ਭਲੇ ਭਲੇ ਏਥੇ ਅੰਨ ਪਾ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਾ ਪੁੰਨ ਫਲ ਬੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਨਾ, ਕਰੋ ਮਿਹਰ !

ਸਤਿਗੁਰ—ਭਾਈ ਇਹ ਕਿਰਤ ਛੋੜ, ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਰਤੂ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆਂ ਧਨ' ਅਸੀਸਾਂ ਨਾਲ 'ਧਰਮ ਧਨ' ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ†। ਜੋ ਤੂੰ ਫੇੜੇ ਹਨ, ਫੇੜਿਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਤੂੰ ਸਹਿਣਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਫੇੜਿਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਤੇਰੇ ਘਰੋਂ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣਾ। ਦੇਖ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਤੂੰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੂਲੀ ਕੌਣ ਚੜ੍ਹੇਗਾ ਤੂੰ ਕਿ ਤੇਰੇ ਘਰ ਖਾ ਗਏ ਸਾਧ ਫ਼ਕੀਰ ? ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀਚਾਰ ਲੈ ਕਿ ਧਰਮ ਜਿੱਥੇ ਤੁਲੇਗਾ ਤੂੰ ਉਥੇ ਮਾਰੀਏਂਗਾ*, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ। ਪਾਪ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰਾ ਮਨ ਕਠੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਥੇ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭਉ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਨਿਯਤ ਵਿਚ ਜੁ ਨੇਕੀ ਦਾ ਕੁਛ ਮਾੜਾ ਮਾੜਾ ਖਿਆਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਤੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਇਸ ਸੱਚ ਦੇ ਸਦਕੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਅਗੋਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂ ਤੇ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰੇਂ। ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਭਲੇ ਅਰਥ ਲਾਵੇਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਥਾਂ ਪਵੇਗਾ†। ਭੂਮੀਆਂ ਸੋਚਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਸਿਰ ਫੇਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ; 'ਉਂ ਉਂ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਵੇ ਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਹੇ ਚੀਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਾਲਿਆ! ਅੰਦਰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤਿਆ ਈ। ਕੀਹ ਆਖਾ। ਝੂਠ ਬਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹਰ ਗਈ ਆ, ਵਲਾ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਈ, ਤੂੰ ਕੋਈ ਆਪ 'ਸੱਚ' ਹੈਂ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੂਠ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਲੁਕਦਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜੇ ਰਤਾ ਤੇਰਾ ਸਚ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹਈ ਉਹੋ ਹੰਭਲੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਪਿਆ ਏ। ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਟ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ, ਪਰ ਹੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ! ਰੱਖ ਭਾਵੇਂ ਮਾਰ, ਮੇਰਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਏ ਸੁਭਾਵ ਏਹੋ ਚੋਰੀਆਂ ਤੇ ਧਾੜੇ, ਮੈਥੋਂ ਏਹ ਨਹਾਉਂ ਛੁੱਟਣੇ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਲਹੂ ਏਹੋ, ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਵ ਏਹੋ, ਪਿਉ ਏਹੋ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦਾ ਗਿਆ, ਦਾਦਾ ਇਹੋ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਇਹੋ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਨੇਕੀ ਤੇ ਲਾਯਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਮਾਯਾ। (ਸਿਰ ਫੇਰ ਫੇਰਕੇ) ਕੂੜੀ ਗੱਲ, ਨਹੀਂ, ਮੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟ ਸਕਦਾ ਏਹ ਕਿੱਤਾ। ਪਰ ਸੁਹ-

---

*ਬੋਉ ਬੀਜਿ ਪਤਿ ਲੈ ਗਏ ਅਬ ਕਿਉ ਉਗਵੈ ਦਾਲਿ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧

†ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧

*ਕੀਤਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਲੇਖਾ ਸੰਢੀਐ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧

†ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਸੋ ਮਿਲੈ ਜਿ ਖਟੇ ਘਾਲੇ ਦੇਇ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧

ਣਿਆਂ! ਤੂੰ ਡਾਢਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਏਂ, ਉਹ ਜਾਣੇ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਹੋ ਲਈਂ ਔਖਾ, ਦੋ ਬੁਰਕੀਆਂ ਅੰਨ ਤਾਂ ਖਾ ਜਾਹ। (ਸੋਚ ਕੇ) ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਮੀਂ ਬੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅੰਨ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪਕਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ, ਭੋਜਨ ਪਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਹੁਣ ਮਰਦਾਨੇ ਵਲ ਤੱਕੇ। ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਛੇੜ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਇਹ ਪਉੜੀ ਗਾਇਨ ਹੋਈ:—

ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਤੂੰ ਜਿਨਿ ਸਚੋ ਸਚੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥ ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ ਸਚੁ ਤਾ ਤਿਨੀ ਸਚੁ ਕਮਾਇਆ ॥ ਸਤਿ-ਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਸਚੁ ਪਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਸਚੁ ਵਸਾਇਆ ॥ ਮੂਰਖ ਸਚੁ ਨ ਜਾਣਨ੍ਹੀ ਮਨਮੁਖੀ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਕਾਹੇ ਆਇਆ ॥ ੮ ॥

ਇਸ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਭੂਮੀਏ ਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਉ ਤੇ ਨਕਸ਼ ਬੱਝ ਗਿਆ ਕਿ ਸੱਚ ਕੋਈ ਬੜੀ ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਆਪ ਸਚ ਬੋਲਿਆ ਸਾਸੁ ਤੇ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੰਤ ਮੇਰੇ ਪੁੰਨਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਰੀਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਸ ਸੱਚ ਦੀ ਕਦਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਤਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਸੱਚ ਉਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਵੋਗੇ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪੁੰਨਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੀਝੇ ਤੇ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸੱਚ ਤੇ ਰੀਝੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਮੈਥੋਂ ਕਿੱਤਾ ਛੁੱਟਣਾ ਨਹੀਂ, ਸੱਚ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੂੜਾ ਬਚਨ ਕੀਹ ਦੇ ਦਿਆਂ; ਆਪ ਦੇ ਦਰ ਕੂੜ ਦੀ ਜਾਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੀਹਦੀ।

ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਾ ਵੈਦ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਬੀ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਤੇ ਉਮਰਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਉ ਕਹਿਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪਾਪ ਵਿਚ ਪਥਰਾ ਗਿਆ ਦਿਲ ਸਹਿਜੇਸਹਿਜੇ ਨਰਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਈਏ ਕਿ ਆਪੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਮਲੂੰਮੇ ਇਹ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਜੋ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਛੁੱਟ ਜਾਏ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਣ ਲੱਗੇ:—ਭੂਮੀਆਂ! ਰਬ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਸਦਾ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਰਕੇ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਮੂਲੋਂ, ਫੇਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਰੰਗ। ਰਬ ਸੱਚ ਹੈ, ਸੱਚ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆਂ ਹੀ ਕੂੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਨਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਸੱਚ ਹੈ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਤੇ ਸੱਚ ਹੈ ਸੱਚ ਧਾਰਨਾ ਅੰਦਰ ਮਨ ਵਿਚ, ਤੇ ਸੱਚ ਹੈ ਸੱਚ ਨਾਲ ਐਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੌੜਾ ਲਗੇ ਸੱਚ ਸੁਣਕੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਜੇ ਇਉਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸੱਚੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ। ਪਰਮੇਸੁਰ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਸੱਚ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੱਚ ਹੈ*। ਉਸ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਰੇ ਅਰਾਧਣਾ, ਹਾਂ, ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵੇ। ਇਉਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਜਾਣੇ। ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਵਾਹੀ ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਨਾਲ ਭੰਨੀ ਸਾਧੀ ਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਕਾਯਾਂ ਭਲੇ ਕਰਮਾਂ (ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨ) ਤੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸੱਚ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਸਾਧੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਧੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਫੇਰ ਉਸ ਸੱਚੇ ਦੇ ਸਤਿਨਾਮ ਨੂੰ ਬੀਜੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੀਉ ਫੇਰ ਮੌਲਦਾ ਹੈ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ, ਫੇਰ ਅੰਦਰਲਾ ਤੀਰਥ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਉਸ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ†। ਇਹ ਸੱਚ ਅੰਦਰ, ਵਸਦੇ, ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਵਸਦੇ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਕੇ ਕੱਢ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੇ ਭੂਮੀਆਂ! ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਨੂੰ ਘੁੱਟਕੇ ਖਿੱਚਕੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵੇ। ਹਾਂ, ਸੱਚ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇਰਾ। ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਬੀ ਪਰ ਜੇ

---

*ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਰਾਇਣੋ ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧਾ ॥
ਨਿਹਚਲੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਲਾਧਾ ॥
[ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੫

†ਸਚੁ ਤਾਂ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਆਤਮ ਤੀਰਥਿ ਕਰੇ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਸੱਚ ਨੂੰ ਪੱਲੇ ਰੱਖਿਓਈ ਤਾਂ*।

ਭੂਮੀਆ–ਸੱਚ ? ਸੱਚ ? ਸੱਚੇ ? ਹੱਛਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵਾਂ ? ਸਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲਾਂ ? ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਾਂ ? ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਆਖੇ ਚਾਹੇ ਕੌੜੀ ਹੋਵੇ ਸਹਿ ਲਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚੀ ਹੈ ? ਹੈਂ ? ਠੀਕ ਹੈ ਜੀਓ ! ਅੰਦਰੋਂ ਸੱਚਾ ਹੋਵਾਂ, ਲੋਕੀਂ ਕੁਛ ਸਮਝਣ ਪਏ, ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਸੱਚਾ ਹੋਵਾਂ, ਹੈਂ ? ਠੀਕ ! ਮੈਂ ਫਿਰ ਸੱਚਾ ਰੱਬ ਲਵਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਾ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ, ਹੈਂ ਸੱਚ ਕੀਕੂੰ ਹੋਇਆ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਭਾਈ ਜੋ ਸਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੱਚ, ਜੋ ਹੈਸੀ ਸਦਾ ਤੋਂ ਉਹ ਸੱਚ, ਜੋ ਹੈ ਹੁਣ, ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ ਸਦਾ ਉਹ 'ਸਦਾ ਸੱਚ' ਹੋਇਆ ਨਾ।

ਭੂਮੀਆ–ਠੀਕ; ਉਹ ਰਬ ਸੱਚ ਹੈ, ਸਦਾ ਜੋ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਸਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੱਚ, ਠੀਕ ਹੈ। ਕੂੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਸਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਬਣਾ ਕੇ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸੱਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉੱਨਾਂ ਚਿਰ ਸੱਚ ਦੀ ਉਮਰ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੂੜ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਚ ਮਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਸੱਚ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਤਾਂ ਕੂੜ ਸੀ, ਸੋ ਮਰ ਗਿਆ, ਕੂੜ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਜੀ ਸੱਚ ਉਹ ਜੋ ਸਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਜੋ ਸਦਾ ਜੀਵੇ ਸੋ ਸੱਚ। ਐਉਂ ਰੱਬ ਜੋ ਸਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਨਾ। ਜਗਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਉਹ ਕੂੜ ਹੈ, ਪਰ ਰੱਬ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ ਜੀ। ਹਾਂ, ਫਿਰ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਬੀ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਧਾਰ ਲਵਾਂ। ਉਸਦਾ ਨਾਉਂ, ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੀਕੂੰ ਸੱਚ ਹੈ ? ਹਾਂ, ਰੱਬ ਜੁ ਸੱਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੀ ਸੱਚਾ। ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਮੈਂ ਝੂਠਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਬੀ ਮਰ ਜਾਏਗਾ ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ, ਸੋ ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਬੀ ਝੂਠਾ। ਐਉਂ ਸੱਚੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸਚਾ ਆਪੇ ਹੋਯਾ। ਐਉਂ ਕਿ ਐਉਂ ਹੈ ? ਹੈਂ ਜੀਓ ? ਜੀਕੂੰ ਸੂਰਜ ਚਾਨਣ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੁੱਪ ਬੀ ਚਾਨਣਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਬੀ ਸੱਚ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੀ ਸਚ। ਰੱਬ ਸੂਰਜ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਧੁੱਪ। ਠੀਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਾਯਾਂ ਧਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਸਾਧਣੀ ਹੈ। ਦਇਆ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਨਾਲ। ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਰਨੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਦਇਆ ਮੈਂ ਨਾ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਹੱਛਾ ਹੁਣ ਦਇਆ ਸਿੱਖਣੀ ਪਈ ਦਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਠੀਕ ਹੈ,ਐਵੇਂ ਤਾਂਫੋਕੇ ਹੋਏ ਨਾ ਪੁੰਨ ਜਿਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੀਲੀਆਂ ਦੇ ਤੀਰ। ਠੀਕਹੈ।ਪਰਜੀਓ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਿਆਮੈਂ ਕਿਆਤਮ ਤੀਰਥ ਕੀਹ ਹੈ ਤੇ ਓਥੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਣਾ ਕੀਹ ਹੈ। ਪਰ ਚੰਗਾ ਮੈਂ ਦਇਆ ਸਿੱਖਾਂ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਾਂ, ਜੋ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਿਆਵਾਂ ਤੇ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਾਂ ? ਹੈਂ ਮੰਨਾਂ ? ਹਾਂ, ਅੱਗੇ ਜਾਣਦਾ ਤਾਂ ਹਾਂ ਰੱਬ,ਪਰ ਕਦੇ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਹੱਛਾਜੀ! ਹੁਣ ਗੱਲ ਕੋਈ ਮੋਟੀ ਜੇਹੀ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਦਿਓ ਨਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਭਾਈ ਇਕ ਬਚਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹਈ ਕਿ ਸੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰ, ਸੱਚ ਬੋਲ, ਸੱਚ ਸੁਣ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਣ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅੰਦਰੋਂ ਸੱਚਾ ਰਹੁ, ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਜਪੁ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਹਈ ਇਹ ਕਿ ਦਇਆ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਤੇ ਦਇਆ, ਹੈਂ ? ਤੀਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿ ਤੂੰ ਐਉਂ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਤ੍ਰੈ ਬਚਨ ਪਾਲੇਂਗਾ ਤਾਂ ਕਰਮ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ; ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਏਂਗਾ।

ਭੂਮੀਆ—ਠੀਕ, ਲਓ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਤ੍ਰੈ ਕਰਮ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਸੱਚ, ਗ੍ਰੀਬ ਮਾਰ ਨਾ ਕਰਨੀ, ਦਇਆ ਜਿਹੜੀ ਆਖੀ ਨੇ, ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਚੰਗਾ ਜੀ ! ਪਰ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾ ਸੱਚ ਇਹ ਜੋ ਜੋ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਏ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਜੇ ਛੁੱਟਣਾ, ਉਂਵ ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾਵਾਂਗਾ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਜੋ ਛੱਡ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਹੀਂ ਜੇ, ਪਰ ਸੱਚ ਬੋਲਾਂਗਾ। ਹੋਰ ਸੱਚ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਆਖੇ ਹਨ, ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਸਿੱਖ ਲਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਦੋ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਧਾਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਸੱਚ, ਦੂਸਰੇ ਸੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੀ ਜਾਣਾ। ਸੱਚ ਦਾ ਫਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਰਤੱਖ ਜੁ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਪਰ

---

*ਓਥੈ ਸਚੇ ਹੀ ਸਚਿ ਨਿਬੜੈ ਚੁਣਿ ਵਖਿ ਕਢੇ ਜਜਮਾਲਿਆ ॥ ਥਾਉ ਨ ਪਾਇਨਿ ਕੂੜਿਆਰ ਮੂਹ ਕਾਲੈ ਦੋਜਕਿ ਚਾਲਿਆ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ. ੧

ਹੀ ਰੀਝੇ ਹੋ ਨਾ, ਜੋ ਐਨੀ ਮਿਹਰ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਦੂਜੀ ਗਲ ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਤੀਜੀ ਗਲ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰ ਨਾ ਕਰਨੀ। ਚੰਗਾ ਜੀਓ!

੨.

ਜਿਵੇਂ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹਵਾ ਵਗੇ ਤਾਂ ਮੈਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੀਂਹ ਪਵੇ ਤਾਂ ਛਪੜ ਜੋਹੜ ਤਾਜ਼ੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਨਣ ਦਾ ਧੱਕਾ ਵਜੇ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭੂਮੀਏ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦਾ ਧਮਾਕਾ ਦੇਕੇ ਉਪਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਰਮਦੇ ਰਹੇ।

ਭੂਮੀਆ ਹੁਣ ਅਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਟਿਕਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਝੱਸ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਨਾਮ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਫੁੱਟਿਆ ਅੰਗੂਰ ਹੈ ਤੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੁਭਾਉ ਰੁੱਖ ਹਨ ਪਤਾਲੀਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ। ਪਰ ਇਕ ਫਰਕ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਫਾਉਂਦਾ ਸੀ ਆਪਣੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਉੱਤੇ, ਹੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੀਹ ਲੀਤਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਨ ਹਿਰਕੇ। ਤਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ: ਛੱਡ ਦੇਹ ਕਿੱਤਾ। ਐਉਂ ਦੇ ਜੱਕੋ ਤੱਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੋਚਣ ਲਗਾ: 'ਉਹ ਹੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਚਨ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਇਆ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਦਇਆ ਨਹੀਂ'। ਜਾਂ ਇਹ ਸੋਚ ਲੱਗੀ ਵੱਢ ਵੱਢ ਕੇ ਖਾਣ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ 'ਮਨਾਂ ਛੱਡ ਹੁਣ ਤੂੰ ਘਰ ਭਨਾਉਣੇ ਤੇ ਰਾਹ ਖਹਿੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹਣਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਗਰੀਬ-ਮਾਰ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮਨਾਂ! ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਕੀਕੂੰ ਚੱਲੇ, ਨੌਕਰਾਂ ਜੋਗੇ ਰੁਪੈ ਕਿਥੋਂ ਆਉਣ। ਖਰਚ-ਸ਼ਾਹ ਖਰਚ-ਕੀਕੂੰ ਟੁਰਨ?... ਹੱਛਾ ਬਈ, ਵਾਹ ਵਾਹ ਫੁਰ ਪਈ, ਚੰਗਾ...। ਚਲੋ ਰਾਜਾ ਦਾ ਘਰ ਭੰਨੀਏ, ਇਸ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਰਾਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਅਮੀਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਵਿਚ ਕੁਦਇਆ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਕਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਧਨ ਹੈ ਤੇ ਓਸ ਕਿਹੜਾ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਬੱਸ ਠੀਕ ਹੈ, ਮਨ ਮੇਰੇ! ਚੱਲ ਹੁਣ ਘਰ ਭੰਨ ਰਾਜੇ ਦਾ। ਇੱਕੋ ਵੇਰ ਆ ਜਾਏਗੀ ਮਾਇਆ ਚੋਖੀ ਤੇ ਫੇਰ ਚਿਰ ਲਘ ਜਾਏਗਾ।'

ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਅਮੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਤੇ ਮੱਥੇ ਜਿਗਾ ਬੀ ਲਾ ਲਈ, ਸੁਹਣਾ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਬਣਕੇ ਚਾਰ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਬੇਝਕ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਧਿਆਨ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਦਰਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕੌਣ ਹੋ ਜੋ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ?

ਭੂਮੀਏ ਨੂੰ ਸੋਚ ਪੈ ਗਈ-ਝੂਠ ਕਹਾਂ ਕਿ ਸੱਚ? ਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪ੍ਰਣ ਜੋ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਹੁ ਸੱਚ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਆਖਿਆ। ਮੈਂ ਚੋਰ ਹਾਂ। ਦਰਵਾਨ ਸੁਣਕੇ ਘਾਬਰਿਆ, ਫਿਰ ਠਿਠੰਬ-ਰਿਆ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਨਬੰਧੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਹੈ ਜੋ ਬੇਖਟਕੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਚਲਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਚੋਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕਹੇ ਕਿ ਦਰਵਾਨ ਨੇ ਮੇਰੀ ਹੱਤਕ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈ ਸਜ਼ਾ ਪਾ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਨਵਾਂ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗਾ-ਹਛਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜਾਓ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ।

ਭੂਮੀਆ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅੰਦਰ ਨੂੰ, ਉਹ ਰਾਹ ਤੇ ਮਹੱਲ ਦਾ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਵਡਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵੇਰ ਆਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚਿਤ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਪਤ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਹਾਂ ਬੀ ਕੱਢ ਕਢਾ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਜਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਿੱਜ ਦਾ ਥਾਂ ਲੱਭਿਓਸੁ। ਰਾਜੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਲੈ ਦੇਕੇ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਟੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਰਕੇਬੀ ਹੋਰ ਦਿੱਸੀਓਸੁ। ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਇਓਸੁ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੀ, ਟੋਹਕੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਹਰਿਆਨ ਹੋਕੇ ਚੱਖਿਓਸੁ ਤਾਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਮੇ ਦਾ ਚੂਰਨ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਉਸ ਵਿਚ ਲੂਣ ਸੀ, ਉਹ ਲਗ ਗਿਆ ਭੂਮੀਏਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ। ਭੂਮੀਆ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ।...ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ! ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ. ਹੁਣ ਚੋਰੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਏਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸੀ ਕਿ

ਆਪਣੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਸਾਂਝ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਬੀ ਹੋਊ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰੀਏ ਉਸ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਬੀ ਏਸ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ, ਤੀਸਰੇ ਮੰਗ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਬੀ ਸਿਖਯਾ ਹੋਊ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਣਾ ਹੈ ਦਾਤੇ ਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਸੋ ਨਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚਾਕਰ ਹਾਂ, ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਕਮਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਹੈਂ ? (ਹੋਰ ਸੋਚ ਕੇ) ਹੈਂ, ਪਰ ਬਚਨ ਤਾਂ ਏਹੋ ਕੀਤਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਲੂਣ ਹੁਣ ਖਾਧਾ ਗਿਆ, ਚਾਹੋ ਕਿਵੇਂ ਖਾਧਾ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਚਨ ਪਾਲਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਜੋ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਛ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਠੀਕ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਨਾ ਕਰਸੀ। ਹਾਂ ਜੀ, ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ੀਣੇ ਹਨ। ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੱਚ ਦੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਹੈ। ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਮਿਹਰ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਪਾਲਣਾ ਹੈ। ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈਸੀ। ਮੈਂ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਾਵਾਂਗਾ, ਇਹ ਪਾਲਣਾ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ।...ਹੈਂ... ਫੇਰ ਘਰ ਦਾ ਖਰਚ ਕੀਕੂੰ ਟੁਰੂ ? ਹੱਛਾ ਹੋਰ ਰਾਜਾ ਕੋਈ ਚੱਲ ਸੱਲਾਂਗੇ। ਚੱਲ ਮਨਾਂ ਹੁਣ ਚੱਲ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਲੀਤਾ ਬੱਧਾ ਓਥੇ ਹੀ ਛੋੜਕੇ ਭੂਮੀਆ ਟੁਰ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਆਣੇ ਰਸੰਤਿਓਂ ਕਿਸੇ ਚਾਤੁਰੀ ਨਾਲ ਮਲਕੜੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

੩

ਜਾਂ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੀਰੇ ਪੰਨੇ ਤੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਬੱਧੇ ਪਏ ਹਨ। ਖੁਹਲੇ, ਦੇਖੇ ਸਾਰੇ ਜਿਉਂ ਕੇ ਤਿਉਂ ਸਨ,ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਚੋਰ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਛ ਲੈ ਚਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਛੱਡਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ ਹੈ*। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਚੋਰ ਅੱਪੜ ਕੀਕੂੰ ਗਿਆ ਤੇ ਧੁਰ ਅੰਤ੍ਹਪੁਰ ਵਿਚ ਵੜ ਕੀਕੂੰ ਗਿਆ। ਸੋ ਪਹਿਲੀ ਪੁੱਛ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਹੈ ਰਾਤ ਨੂੰ। ਉਸ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਬੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਚੋਰ ਹਾਂ,ਪਰ ਨਵੇਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਐਸੇ ਦਿਲਾਵਰ ਚੋਰ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦੀ ਚਾਹ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਥਾਂ ਕਰ ਗਈ ਕਿ ਜੋ ਤਲੀ ਤੇ ਦੀਵਾ ਧਰਕੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਹੀਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਤਵਾਲ ਅਰ ਉਸਦੇ ਸੇਵਕ ਲੱਗੇ ਲੱਭਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਾਪੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਕੇ ਏਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਸ਼ੁਭੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਈ ਫੜੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕਈ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ, ਪਕੜ ਪਕੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਜਦ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈਆਂ ਟੁਰ ਪਈਆਂ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਹੁਣ ਭੂਮੀਏ ਨੂੰ ਬੀ ਆ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਬਦਲੇ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੇਗੁਨਾਹ ਫੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਧਨ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਵੱਢੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਛੁੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਖਲਾਂ ਉਧੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਭੂਮੀਏਂ ਸੋਚਿਆ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਪਰ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰ ਹੋ

*ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਇਕ ਕਥਾ ਚੋਰ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਲਿਖੀ ਹੈ 'ਚੋਰ ਗਿਆ ਘਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜਾ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ।' [ਵਾਰ ਭਾ: ਗੁ:

ਸੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਏਹੋ ਭੂਮੀਏ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਕੇ ਕਥਾ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ। ਅਗੋਂ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਜੋ ਯਾਦ ਹੋਈ ਇਹ ਕਥਾ ਕਿਸੇ ਆਮ ਚੋਰ ਬਾਬਤ, ਸੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਵਾਰ ਤੋਂ ਲਈ ਹੋਵੇ ਜੋ ਓਹ ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਇਹ ਹੋ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਦਲੇ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ ਨਾ। ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਤੇ ਭਰਨ ਗ਼ਰੀਬ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਹੈ। ਚੱਲ ਹੇ ਮਨ! ਹੁਣ ਮੰਤ ਕਿ ਬੰਦੀ ਜੋ ਮਿਲੇ ਸੋ ਸਹਿ ਲੈ, ਪਰ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਦੇਹ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾ ਗੁਆ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤਿਆਂ ਦਾ ਭੋਗ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ। ਇਹ ਵੀਚਾਰਕੇ ਭੂਮੀਆਂ ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਮਿਲਣ ਦਾ ਦਾਉ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਰਾਜਾ ਦਰਬਾਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦਾਉ ਬਚਾਕੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਖੜੋਤਾ। ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀਓਸੁ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਤੇਰਾ ਚੋਰ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਧਨ ਮਾਲ ਚੁਰਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਓਥੇ ਹੀ ਛੱਡਕੇ ਟੁਰ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਇਹ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਕੋਟਵਾਲ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਛੁਡਾ ਦੇਹ, ਜੋ ਓਹ ਸਭ ਬੇ-ਗੁਨਾਹ ਹਨ, ਗੁਨਾਹੀ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਦੰਡ ਚਿਤ੍ਰ ਆਵੇ ਦਿਓ।

ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਐਸਾ ਚੋਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆਂ। ਕਿਸ ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਹਿਕਮਤ ਨਾਲ ਚੋਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮਾਲ ਧਨ ਛੋੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਚੋਰ ਹੋਕੇ ਕਿਤਨਾ ਤਰਸਵਾਨ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਧਰਮੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਧਰਮੀ?

ਤਦ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਭਾਈ! ਤੂੰ ਇਤਨਾ ਮਾਲ ਪਦਾਰਥ ਲੈਕੇ ਛੱਡ ਕਿਉਂ ਗਿਆ? ਕੋਈ ਜਾਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਸੀ?

ਭੂਮੀਆ—ਨਹੀਂ ਰਾਜਾ! ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜ ਸਕਦਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਬੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਰਿਆ ਹੈ। ਓਨ ਮੈਨੂੰ ਤ੍ਰੈ ਸੁਮੱਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਜਦ ਆਪਦਾ ਮਾਲ ਪਦਾਰਥ ਮੈਂ ਲੈਕੇ ਟੁਰਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਓਥੇ ਧਰਿਆ ਚੂਰਨ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਲਗ ਗਿਆ, ਸੋ ਰਾਜਾ! ਲੂਣ ਖਾਧਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਸੋ ਸਭ ਕੁਛ ਛੋੜਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਰਾਜਾ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਹੋਰ ਅਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੈਂ ਇਹ ਚੋਰ ਹੈ ਦੁਰਾਚਾਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ! ਪਰ ਕੈਸਾ ਗੁਰੂ—ਆਗਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਦੀ ਸਿਖਜ਼ਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀਹ ਹੋਇਆ—ਸਰੇਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਕਿ ਦੁਰਾਚਾਰੀ? ਫੇਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਰਾਜ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਗੱਲ ਫੁਰੀ, ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, ਓ ਨਿਡਰ ਆਦਮੀ! ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਸੱਚ ਸੱਚ ਬਿਨਾਂ ਮਾਰ ਕੁੱਟੇ ਆਪੇ ਮੇਰੇਦੁਆਰੇ ਆਕੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?

ਭੂਮੀਆ—ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ! ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਨੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬਲਾਂਗਾ। ਸੱਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਾਂਗਾ। ਏਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ*।

ਰਾਜਾ (ਹੋਰ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈਕੇ)—ਤੂੰ ਪਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਆਪੇ ਕਿਉਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈਂ ਰਾਜ ਦੰਡ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ?

ਭੂਮੀਆ—ਹੇ ਰਾਜਨ! ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਤੇ ਭਰਨ ਗ਼ਰੀਬ! ਇਹ ਕਿਉਂ? ਨਹੀਂ, ਕਰੇ ਭੂਮੀਆ ਤੇ ਭਰੇ ਬੀ ਭੂਮੀਆ।

ਰਾਜਾ ਹੋਰ ਅਚੰਭਾ ਹੋਕੇ ਹੈਂ, ਓਇ ਤੂੰ ਭੂਮੀਆ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਇਕ ਵਡਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਬੜਾ ਦਾਨੀ ਪਸਿੱਧ ਹੈਂ, ਸਾਧ ਸੇਵੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਚੋਰ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਸ਼ਾਂ ਧਰਮੀ ਜਾਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੈਂ?

ਭੂਮੀਆਂ—ਠੀਕ ਹੈ ਜੀਉ! ਮੈਂ ਬੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਮੀ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ। ਜੋ ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਧਾੜਾ ਮਾਰਕੇ ਧਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸਾਂ ਸੋ ਮੈਂ ਪਰਸੁਆਰਥ

*ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਸਚੁ ਪਾਇਆ ਜਿਨੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਜਿਨਿ ਸਚੋ ਸਚੁ ਬੁਝਾਇਆ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

ਤੇ ਸਾਧ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਉਂਦਾ ਸਾਂ । ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪੁੰਨੀ ਹਾਂ, ਦਾਨ ਜੁ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਵੇਖ ਰਾਜਾ! ਇਕ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਉਹ ਸੰਤ, ਸੰਤ ਕਿ ਆਪ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤਿ, ਓਨ ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ । ਉਹ ਆਖੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਅੰਨ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ, ਤੇਰਾ ਅੰਨ ਪਾਪ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁੰਨੀ ਬਣ ਬਣ ਬਹਾਂ, ਉਹ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਪਾਪਾਂ ਭਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਪੀੜਾ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ । ਲੈ ਰਾਜਾ! ਮੈਂ ਮੰਨ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ: ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਉ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ, ਉਹ ਛੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ । ਤਾਂ ਉਸ ਦਾਤੇ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਤ੍ਰੈ ਪ੍ਰਣ ਲਏ ਜੋ ਮੈਂ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਲੋੜਵੰਦ ਹੈਂ ਤਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਅਮਲ ਕਰ। ਜਦ ਉਹ ਟੁਰ ਗਏ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰਿੰਨਾਂ ਹੀ ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਗਾ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਦ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਕਿ ਡਾਕੇ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਲੁਟੀਂਦਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੇਖਕੇ । ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੁੱਖ ਦੇਕੇ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਮਰਦੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਖੀਆਂ ਦੀ ਤੜਫਣੀ ਵੇਖਕੇ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਬੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਤੜਫਣੀ ਵਿਲਕਣੀ ਉੱਤੇ ਨਾ ਪਸੀਜਣ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰੀ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦੱਸੀ ਦਇਆ ਉਪਜਣ ਲਗ ਪਈ, ਨਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਛੋਡ ਦੇਹ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਥੋਂ ਛੁੱਟੇ ਨਾਂਹ । ਪਰ ਜਦ ਹੁਣ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੋਹਾਂ ਤਾਂ ਦਇਆ ਉਪਜੇ, ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਛੱਡਾਂ ਤੇ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਾਂ, ਪਰ ਕਈ ਵੇਰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਮੀਰ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ। ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਫਿਕਰ ਪਿਆ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਣ-ਜਾਣੇ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਘਰ ਭੰਨਕੇ ਵਰ੍ਹਾ ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਆਰਾਮ ਕਰਾਂ ਤੇ ਨਿਰਸੰਸੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਇਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਨੇ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਉਪਦੇਸ਼ 'ਲੂਣ ਖਾਕੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ' ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਤੇਰੀ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਦੌਲਤ ਛੁਟ-ਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਸਾਕਾਂ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਬੀ ਕੁਛ ਖਾਧਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਤੀਸਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਨੇ ਕਿ ਸਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲਾਂਗਾ, ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਕੁਛ ਠੀਕ ਠੀਕ ਦੱਸ ਦੇਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਜੋ ਜੀ ਕਰੇ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਭੋਗਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਰਾਜਾ ਸੁਣਕੇ ਹੋਰ ਹਰਿਆਨ ਹੋਇਆ। ਸੋਚੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਅਕਲ ਦਾ ਕੋਟ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਪ ਕਰਮ ਛੁਡਵਾਏ ਸੁ। ਝੱਸ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕੀਕੂੰ ਉਸ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਝੱਸ ਚੋਰੀ ਡਾਕੇ ਦਾ ਇਸ ਦਾ ਆਪੇ ਛੁਟ ਜਾਏ। ਪਰ ਹਾਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਿਰਾ ਅਕਲ ਦਾ ਕੋਟ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਤੇਜ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਤਜਾਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਆਖੇ ਦਾ ਐਡਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਡਾਕੂਆਂ ਅਤੇ ਚੋਰਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਏ। ਤਾ ਰਾਜਾ ਫੇਰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਸਕ੍ਰਾਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?

ਭੂਮੀਏ ਕਿਹਾ: ਓਹ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਚਲੇ ਗਏ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰ?

ਰਾਜਾ—ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੀ ਹੈ?

ਭੂਮੀਆ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਪੁੱਛ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਸਕਿਆ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੀਗੇ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਸੀ।

ਰਾਜਾ (ਕੰਬਕੇ)—ਹੈਂ! ਓਹੋ ਜਿਸ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੁਆਰਿਆ ਹੈ?

ਵਜ਼ੀਰ—ਹਾਂ ਰਾਜਨ! ਓਹੋ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਇਧਰ ਦੀ ਲੰਘ ਗਏ ਸੁਣੇ ਹਨ।

ਰਾਜਾ (ਜੀ ਵਿਚ)—ਸ਼ੋਕ! ਐਸੇ ਮਹਾਂ ਜਯੋਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਏ।

(ਭੂਮੀਏ ਨੂੰ) ਸੁਣ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਜ ਅਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਵਾਂ, ਪਰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਨਾਲ ਤੂੰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਤੰਗ ਪਵੇਂਗਾ, ਓਥੇ ਹੋਰ ਤੇਰੇ

ਵਰਗੇ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਓਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਨਾਲ ਮੁੜ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਏਂਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਿਆਂ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਅਸਲ ਨਿਆਂ ਹੈ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਦੇਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਤੈਨੂੰ ਦੰਡ ਬੀ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਬੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਜੋ ਪੁੰਨੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੈਂ ਅੱਜ ਪਾਪੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਜਸ ਜੀਵਨ ਅਪਜਸ ਮਰਨ। ਅਪਜਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਦੰਡ ਆਪੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਐਸਾ ਪਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪੇ ਸੁਧਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਖ਼ਬਰੇ ਸੁਧਰ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਚੋਰੀ ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਧਾੜਾ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬ ਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਲੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜੋ ਜਦ ਸੁਬਹ ਪਏ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਤੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਪਕੜੇ ਜਾਣਾ ਹੈ; ਸੋ ਤੇਰੇ ਲਈ ਚੋਰੀ ਧਾੜਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਕਠਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇਰੇ ਸੱਚੇ ਵੈਦ ਨੇ ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪੇ ਸਾਧ ਬਣ ਜਾਏਂਗਾ, ਪਰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਤੇਰੇ ਕਿ ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਦ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਬੀ ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਪਾਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਹੁਣ ਭਲਾ ਹੋ ਚਲਿਆ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਬਲ ਹੈ, ਸਾਹਸ ਹੈ, ਸਤੰਜਾ ਹੈ, ਅਣਖ ਹੈ, ਸੱਚ ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੀਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਇਤਨਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾਂ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਯਾ ਕਰਨਗੇ, ਸੋ ਮੈਂ ਖਿਮਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਤੇਰੇ ਤੇ ਰਹੇਗੀ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਦੁਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾਂ।

—o—

੪

ਕੁਛ ਸਮਾ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਭੂਮੀਆਂ ਸਚ ਮੁਚ ਸੰਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਾਪ ਕਰਮ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਛੁੱਟ ਗਏ। ਦਇਆ ਵਾਲੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਉਸ ਵਿਚ ਵੱਸ ਗਏ। ਸੱਚ ਟਿਕ ਗਿਆ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਧੋ ਕੱਢੇ। ਨਾਮ ਨੇ ਅੰਦਰ ਸਵੱਛ ਕਰ ਦਿਤਾ ਬਰੀਕ ਮੈਲਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਾਈ ਤੋਂ। ਨਾਮ ਨੇ ਬਲ ਭਰ ਦਿਤਾ ਨੇਕੀ ਦਾ, ਹਾਂ, ਨਾਮ ਨੇ ਰਸ ਲਾ ਦਿਤਾ ਆਤਮ ਰਸ। ਭੂਮੀਏ ਦੇ ਹੁਣ ਦੇ ਹਾਲ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭੂਮੀਏ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੀਖਯਾ ਦੇਹ। ਤਾਂ ਭੂਮੀਏਂ ਆਖਿਆ: ਰਾਜਾ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸਿਖ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਪਾਪ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਮਿਹਰ ਵਿਚ ਪੁਚਾ ਦਿਤਾ। ਰਾਜਾ! ਮਿਹਰ ਹਈ ਨਾਮ ਰਸ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪੈਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈਏ ਹੁਣ, ਮਿਹਰ ਹੈ—ਨਾਮ ਰਸ, ਨਾਮ ਰਸ। ਹਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਨ? ਤਾਂ ਭੂਮੀਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਓਹ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੂਰ ਤੋਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਉ ਜਿੱਥੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਪ ਬੀ ਆਕੇ ਸੁਣਿਆ ਕਰ। ਕੀਰਤਨ; ਰਾਜਾ! ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਕੁਛ ਸੱਜਣ ਹੁਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਤਦੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੁਛ ਲਿਖਕੇ ਲੈ ਆਏ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਅਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਜੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਆਈ ਹੈ, ਹੇ ਰਾਜਾ! ਤਾਂ ਧਰਮਸਾਲ ਪੁਆਓ ਤੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰੋ, ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੁਣ ਉਹ ਸਦਾਬ੍ਰਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਹਾਂ ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਜਿਤਨਾ ਮੇਰਾ ਵਿਤ ਹੈ ਉਸ ਮੁਜਬ, ਜੋ ਧਰਮ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਵੰਡ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਧਰਮਸਾਲ ਪੁਆਈ, ਧਰਮਸਾਲ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਲਾ ਦਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ। ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੇ ਅਤਿੱਥੀ ਪਰਦੇਸੀ, ਲੋੜਵੰਦ ਸਾਧ ਸੰਤ ਓਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕੇ। ਤੀਸਰੇ ਪਹਿਰ ਓਥੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ। ਭੂਮੀਏਂ ਦੇ

ਸੇਵਕ, ਜੋ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਸਦਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰਨ । ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਬੀ ਸਿਖ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆ ਜੁੜਦੇ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਆਇਆ ਕਰੇ । ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਆਇਆ।

ਭੂਮੀਏ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਇੰਨੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਵਿਚ ਥਾਉਂ ਦੇ ਦਿਤੀਓਸੁ ਕਿ ਜੋ ਸੱਚਾ, ਭਲਾ ਹੈ, ਦਇਆਵਾਨ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਲ ਰਖਦਾ ਹੈ ਨੇਕੀ ਦਾ ਤੇ ਭਾਉ ਰਖਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਦਾ, ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਮ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੇਗਾ। ਆਪ ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਕਰੇ ਕਿ ਕਦੇ ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ ਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂ । ਭੂਮੀਆ ਜੋ ਭੂਮੀ ਦਾ ਭਾਰ ਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਮੋਢੀਵਾਲ ਸੀ ਹੁਣ ਪਿਆਰ, ਧਰਮ, ਨੇਕੀ ਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪੇੜ ਮਲਜਾਗਰ ਦ ਚੰਦਨ ਬਣ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ

ਕਲੀਆਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧਿ ਸਦੱਕੜੇ* !

ਅੱਜ ਨਸੀਮ ਜਦੋਂ ਕਲੀਆਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ:–
'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਲ ਆਸਣ ਪੱਕੀ ਏਹ ਅਵਾਈ'।
ਸੁਣ ਕਲੀਆਂ ਭਰ ਚਾਉ ਆਖਿਆ:– ਸਹੀਓ ਅੱਜ ਨ ਖਿੜਨਾ,
'ਕਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਆਯਾਂ ਕੱਠੀ ਦੇਈਏ ਮਸ਼ਕ ਲੁਟਾਈ।'

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ

ਨੁਛਾਵਰ-ਤ੍ਰੇਲ*

ਪੌਣ-ਲੁਕੇ ਪਾਣੀ ਨੇ ਸਹੀਓ ! ਜਾਂ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਪਾਈ:
'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਲ ਆਸਣ ਪਜਾਰ ਛਹਿਬਰਾਂ ਲਾਈ।'
ਪੌਣ ਕੁੱਛੜੋਂ ਤਿਲਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਨਮ† ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ
ਵਿਛ ਗਯਾ ਸਾਰਾ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੁਖ ਲਾਈ।

ਸੂਚਨਾ—ਕਾਮਰੂਪ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਚੱਲਕੇ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਗਏ ਓਥੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਬਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਜਾਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਬਨ ਵਿਚ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ‡। ਜਗਤ ਦੇ ਲੱਗ ਪੱਗ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੈਤਾਨ ਅਥਵਾ ਮਾਯਾ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਆਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੇਗਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਕਲਿਜੁਗ ਬੀ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪਰਤਾਵਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। 'ਕਲਿਜੁਗ ਕੋਈ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵਾਂਙੂ ਪੱਕਾ ਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਵਜੂਦ ਹੈ' ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜੇ ਗੁਣ ਤੇ ਭੈੜੇ ਲੱਛਣ ਕਲਿਜੁਗ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਲਜੁਗ ਕੋਈ ਮੂਰਤੀ ਯਾ ਵਜੂਦ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਬੈਠਾ ਯਾ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਵਸਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਯਾ ਡਿੱਠਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧ ਅਸਟਪਦੀਆ 'ਸੇਈ ਚੰਦੁ ਚੜਹਿ ਸੇ ਤਾਰੇ' ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ

---

*ਸੰ: ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ੪੬੫ ਦੇ ਗੁਰ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ । †ਤ੍ਰੇਲ ।

‡ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਇਸ ਵਾਕਿਆ ਨੂੰ ਜਗਨ ਨਾਥ ਵਿਚ-ਹੋਇਆ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ।

ਉਹੋ ਚੰਦ ਤਾਰੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕਲਿਜੁਗ ਵੱਖਰਾ ਕਿਵੇਂ ਆਯਾ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਆਯਾ, ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਵੱਸਦਾ, ਕਿਤੇ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰਕੇ ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੁਣਿਆ। 'ਕਲਿ ਲਖਣ ਵੀਚਾਰਿ' ਕਲਿਜੁਗ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਸੋ ਕੀ ਹਨ:—ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ, ਸੱਚ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹਾਨੀ, ਤਪ ਵਾਲੇ ਦਾ ਤਪ ਛਿੱਜਣਾ, ਆਦਿ, 'ਆਖੁ ਗੁਣਾ ਕਲਿ ਆਈਐ' ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਕਲਜੁਗ ਆਇਆ ਪਛਾਣੀਦਾ ਹੈ।

ਕਲਜੁਗ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾਣ ਆਇਆ ਸੋ ਸਾਖੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ:—

੩੨. ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਸਾਖੀ

ਤਬਿ ਬਾਬਾ ਓਥਹੁੰ ਰਵਦਾ ਰਹਿਆ। ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਉਦਿਆਨ ਵਿਚ ਗਇਆ, ਜਾਇ ਬੈਠਾ ਤਬ ਪਰਮੇਸਰਿ ਕੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲਿ ਕਲਿਜੁਗ ਛਲਣਿ ਕਉ ਆਇਆ। ਆਣਿ ਰੂਪੁ ਧਾਰਿਓਸੁ, ਤਬਿ ਬਾਬਾ ਦੇਖੈ ਤਾਂ ਅੰਧੇਰੀ ਬਹੁਤ ਆਈ, ਦਰਖਤ ਲਗੇ ਉਡਣਿ। ਤਬਿ ਮਰਦਾਨਾ ਬਹੁਤ ਭੈਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਆਖਿਓਸੁ 'ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹੁ, ਆਣ ਉਜਾੜ ਵਿਚਿ ਪਾਇ ਮਾਰਿਓ, ਗੋਰ ਖਫਣਹੁ ਭੀ ਗਏ।' ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ, 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਕਾਹਲਾ ਹੋਹੁ ਨਾਂਹੀ'। ਤਬਿ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਅੱਜ ਤੋੜੀ ਏਡਾ ਹੋਆ ਹਾਂ, ਇਹ ਬਲਾ ਤਾਂ ਨਾਹੀ ਡਿੱਠੀ, ਜੁ ਏਹੁ ਕਿ ਆਇਆ ਹੈ ਅਸਾਡੇ ਜੀਅੜੇ ਤਾਂਈਂ?' ਤਬਿ ਅਗਨਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ਜੋ ਧੂੰਆਂ ਚਉਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉਠਿਆ, ਚਾਰੇ ਕੂੰਡਾ ਅਗਨਿ ਹੋਈਆਂ। ਤਬਿ ਮਰਦਾਨਾ ਮੂੰਹ ਢਕ ਕੇ ਪੈ ਰਹਿਆ। ਆਖਿਓਸੁ, 'ਜੀਵਣਾ ਰਹਿਆ।' ਤਬ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਕਾ ਰੂਪ ਹੋਆ, ਘਟਾ ਬੰਨ੍ਹਿ ਆਇਆ, ਲਗਾ ਬਰਸਣ ਪਾਣੀ। ਪਰੁ ਬਾਬੇ ਤੇ ਦੂਰ ਪਵੈ। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਕਹਿਆ, 'ਮਰਦਾਨਿਆ, ਮੂੰਹ ਉਘਾੜ, ਉਠ ਬੈਠ, ਰਬਾਬ ਵਜਾਇ।' ਤਬਿ ਮਰਦਾਨਾ ਉਠ ਬੈਠਾ, ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਓਸੁ। ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਕੀਤਾ, ਬਾਬੇ ਸ਼ਬਦੁ ਉਠਾਇਆ:—

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ ਨਿਖੵਤ੍ਰਾ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਅਮਰੁ ਕਰਾਰਾ ॥ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਡਰਪੈ ਡਰਪੈ ਇੰਦ੍ਰੁ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ੧ ॥ ਏਕਾ ਨਿਰਭਉ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ॥ ਸੋ ਸੁਖੀਆ ਸੋ ਸਦਾ ਸੁਹੇਲਾ ਜੋ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਗਾਇ ਗੁਨੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੇਹਧਾਰ ਅਰੁ ਦੇਵਾ ਡਰਪਹਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਡਰਿ ਮੁਇਆ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਨਮੇ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਜੋਇਆ ॥ ੨ ॥ ਰਾਜਸੁ ਸਾਤਕੁ ਤਾਮਸੁ ਡਰਪਹਿ ਕੇਤ ਰੂਪ ਉਪਾਇਆ ॥ ਛਲ ਬਪੁਰੀ ਇਹ ਕਉਲਾ ਡਰਪੈ ਅਤਿ ਡਰਪੈ ਧਰਮਰਾਇਆ ॥ ੩ ॥ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਡਰਹਿ ਬਿਆਪੀ ਬਿਨੁ ਡਰ ਕਰਣੈਹਾਰਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਗਤਨ ਕਾ ਸੰਗੀ ਭਗਤ ਸੋਹਹਿ ਦਰਬਾਰਾ* ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

ਤਬਿ ਦੈਤ ਕਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿ ਆਇਆ। ਚੋਟੀ ਅਸਮਾਨ ਨਾਲਿ ਕੀਤੀਆਸ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨੇੜੇ ਆਵੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਘਟਦਾ ਜਾਵੈ। ਤਬਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕਰਿਕੈ ਆਇਆ। ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਕਰਿ ਖੜਾ ਹੋਆ। ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਭਾਈ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ?" ਤਬਿ ਉਨ ਆਖਿਆ, 'ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦਾ? ਮੈਂ ਕਲਿਜੁਗ ਹਾਂ, ਅਰ ਤੇਰੇ ਮਿਲਨੇ ਨੂੰ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈਂ', ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਆਖਿਓਸੁ: 'ਜੀ ਕਿਛੁ ਮੈਂ ਤੇ ਲੇਵਹੁ, ਮੇਰੇ ਵਚਨਿ ਚਲੁ। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਪੁਛਿਆ, 'ਤੈਂ ਪਾਸ ਕਿਆ ਹੈ?' ਤਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ, 'ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ; ਜੇ ਆਖਹੁ ਤਾਂ

*ਇਹ ਸ਼ਬਦੁ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਉਕਾਈ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ, 'ਮਹਲਾ ੧' ਦਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਿ ਉਸਰਹਿੰ, ਅਤੇ ਰਤਨਾਂ ਕਾ, ਲਾਲਾਂ ਦਾ ਜੜਾਉ ਕਰਾਂ, ਅਗਰ ਚੰਦਨ ਕਾ ਲੇਪੁ ਦੇਵਾਂ'। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਬਦੁ ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚ:–

ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ ਊਸਰਹਿ ਰਤਨੀ ਤ ਹੋਹਿ ਜੜਾਉ ॥ ਕਸਤੂਰਿ ਕੁੰਗੂ ਅਗਰਿ ਚੰਦਨਿ ਲੀਪਿ ਆਵੈ ਚਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥ ਮੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰੁ ਪੂਛਿ ਦੇਖਿਆ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਥਾਉ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤਬ ਫਿਰਿ ਕਲਜੁਗਿ ਆਖਿਆ, 'ਜੋ ਜੀ ਜਵੇਹਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਰਾਂ, ਅਰ ਲਾਲਾਂ ਦਾ ਜੜਾਉ ਕਰਹਾਂ, ਇੰਦਰ ਦੀਆਂ ਮੋਹਣੀਆਂ ਲਿਆਵਾਂ।' ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਪਉੜੀ ਦੂਜੀ ਆਖੀ:—

ਧਰਤੀ ਤ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਜੜਤੀ ਪਲਘਿ ਲਾਲ ਜੜਾਉ ॥ ਮੋਹਣੀ ਮੁਖਿ ਮਣੀ ਸੋਹੈ ਕਰੇ ਰੰਗਿ ਪਸਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੨ ॥

ਤਬਿ ਕਲਜੁਗਿ ਕਹਿਆ, 'ਜੋ ਜੀ ਇਹ ਭੀ ਨਾਹੀ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਸਿਧ ਲੈ ਜੋ ਰਿਧਿ ਆਵੈ, ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਚਲੁ, ਅਰ ਹਜ਼ਾਰ ਕੋਹਾਂ ਜਾਇ ਪ੍ਰਗਟਿ ਹੋਇ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਪਉੜੀ ਤੀਜੀ ਆਖੀ:–

ਸਿਧੁ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ ਰਿਧਿ ਆਖਾ ਆਉ ॥ ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ਬੈਸਾ ਲੋਕੁ ਰਾਖੈ ਭਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੩ ॥

ਤਬਿ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ, 'ਕੁਛ ਲੇਵਹੁ, ਸੁਲਤਾਨ ਹੋਵਹੁ, ਰਾਜ ਕਰਹੁ।' ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਚਉਥੀ ਪਉੜੀ ਕਹੀ:–

ਸੁਲਤਾਨ ਹੋਵਾ ਮੇਲਿ ਲਸਕਰ ਤਖਤਿ ਰਾਖਾ ਪਾਉ ॥ ਹੁਕਮੁ ਹਾਸਲੁ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਨਾਨਕਾ ਸਭ ਵਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

ਤਬਿ ਕਲਜੁਗ ਪਰਦੱਖਣਾ ਕੀਤੀ, ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਇਆ। ਆਖਿਓਸੁ, 'ਜੀ ਮੇਰੀ ਗਤਿ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਹੋਵੇ ?' ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ, 'ਮੇਰਾ ਸਿਖੁ ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਿਸਕਾ ਸਦਕਾ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਹੋਵੇਗੀ।'

ਤਬਿ ਕਲਜੁਗ ਪੈਰੀ ਪਇਆ। ਬਾਬੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਬੋਲਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਸੂਚਨਾ–ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕੀੜ ਨਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਅਨਾਦਰ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਰ ਦਿਤਾ 'ਵਸਦਾ ਰਹੁ'। ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਗਏ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਇਆ, ਓਥੇ ਵਰ ਦਿਤਾ ਇਥੇ 'ਉਜਾੜ ਹੋਵੇ'। ਮਰਦਾਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਿਆਉਂ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ 'ਪਹਿਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਰੋਗੀ ਸਰੀਰ ਵਾਂਗੂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਜਾਣਗੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਗ ਲਾਉਣਗੇ। ਉਹ ਬਦੀ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਨੱਪੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਚੰਦਨ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਜਿਤਨੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਜਾਣਗੇ ਆਪਣੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲਾਕੇ ਸਤਿਸੰਗਿ, ਨੇਕੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਗੇ।' ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਆਸਾ ਦੇਸ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਨਾਲ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਫੇਰ ਬਿਸੀਅਰ ਦੇਸ ਜਾਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਝੰਡੇ ਬਾਢੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਏਥੇ ਹੈ। ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਛੁਟਘਾਟਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। 'ਛੁਟਘਾਟਕਾ'(ਅਰਥਾਤ ਚਿਟਾ ਗਾਉਂ)ਤੇ 'ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਬਰੇਤੀ' ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਿਸੀਅਰ ਦੇਸ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਆਸਾਮ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਤਕ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੋਨ ਦੀਪ ਆਦਿਕ ਟਿਕਾਣੇ ਬੀ ਏਥੇ ਈ ਹੈਨ। ਏਥੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈਣ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਲਾਗ ਲਾਗ ਜਹਾਜ਼ੀ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਜਗਨ ਨਾਥ ਅੱਪੜਨਾ ਵੀ ਢੁਕਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

੩੨. ਵੱਸਦੇ ਰਹੋ–ਉੱਜੜ ਜਾਓ*।

ਇੱਕਤ ਨਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਦਰ ਕਿਸੇ ਨ ਦਿੱਤਾ,

*ਸ਼੍ਰੀ: ਗੁ: ਨਾਨਕ ਸਾ: ੪੫੨ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੰਨਮ ਪਰ ਖਾ:ਸ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

"ਵੱਸਦਾ ਰਹੁ" ਵਰ ਦੇਕੇ ਗੁਰ ਨੇ ਰਸਤਾ ਅੱਗੇ ਲਿੱਤਾ।
ਫਿਰ ਇਕ ਨਗਰੀ ਆਦਰ ਹੋਇਆ, ਪਜਾਰ ਅਮਿੱਤਾ ਖਿਲਿਆ।
"ਉੱਜੜ ਜਾਣ ਏ ਲੋਕੀ ਏਥੋਂ" ਇਹ ਵਰ ਗੁਰ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ,
ਮਰਦਾਨੇ ਹੱਸ ਕਿਹਾ "ਗੁਰੂ ਜੀ! ਇਹ ਕੀ ਨਜਾਉਂ ਕਿਤੋ ਨੇ?
"ਵਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰਾਪ, ਸ੍ਰਾਪੀਆਂ ਵਰ ਕਿਉਂ ਆਪ ਦਿਤੇ ਨੇ?"
ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ: "ਦੋਵੇਂ ਵਰ ਹਨ ਭਾਈ!
"ਪਾਪੀ ਰਹਿਣ ਸਮੇਟੇ ਇਕ ਥਾਂ ਛੂਤ ਨ ਦੁਨੀਆਂ ਲਾਈ।
"ਭਲੇ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਦੇ ਜਾਵਣ,
"ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਜਾਣ ਪਿਆਰੇ ਛੁਹ ਨੇਕੀ ਦੀ ਲਾਵਣ।
"ਗੰਦ ਦੱਬੀਏ ਇੱਕੋ ਥਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਬਣ ਵਰ ਨੂੰ।
'ਗੰਧਿ ਬੁਹਾਈਏ ਜਗ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੰਧਿ ਖਿਲੇਰਨ ਵਰ ਹੈ।"

ਸੂਚਨਾ—ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ; ਓਥੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਮਿਲਿਆ।

ਪੰਜਾਬਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਅਜੇ ਤਕ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਫਰੀਦ ਜੀ ੧੧੭੩ ਈ: ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਜੰਮੇ ਤੇ ੧੨੬੬ ਈ: ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ੧੪੬੯ ਈ: ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਿਸ ਫਰੀਦ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਸੀ, ਪਹਿਲਾ ਫਰੀਦ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲੇ ਫਰੀਦ ਨੇ ਅਜੋਧਨ ਡੇਰਾ ਜਮਾਇਆ ਸੀ; ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਵੁਜ਼ੂ ਕਰਨ ਕਰਕੇ 'ਪਾਕ ਪੱਤਣ' 'ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੱਤਣ' ਕਹਿਲਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਬੋਧੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਅਜੋਧਨ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਨਗਰੀ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਪਾਕ ਪਟਣ' ਪੈ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਫਕੀਰ ਹੋਏ। ਇਕ ਭਾਰੀ ਗੱਦੀ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਦੀ ਰਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਦਸਵੀਂ ਕੁ ਥਾਵੇਂ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ। ਇਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਲੱਛਣ, ਉਦਾਸੀਆਂ, ਤਪ, ਹਠ, ਜ਼ੁਹਦ, ਫਾਕੇ ਕੜਾਕੇ ਪਹਿਲੇ ਫਰੀਦ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ, ਫਰੀਦ ਸਾਲਸ ਕਰਕੇ ਸੱਦਣ ਲਗ ਪਏ। ਆਮ ਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ, ਸ਼ਾਹ ਬ੍ਰਹਮ, ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਬਲ ਰਾਜਾ ਆਦਿਕ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਵੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸੇ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਿਹਮ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ:—

'ਪਟਣ ਕਾ ਪੀਰੁ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦੁ ਥਾ, ਤਿਸਕੇ ਤਖਤਿ ਤੇ ਸ਼ੇਖੁ ਬ੍ਰਿਹਮੁ ਥਾ'। ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਿਹਮ ਬਾਬੇ ਨਾਲਿ ਕੀਤੀ'।

ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ ਇਸੇ ਬ੍ਰਿਹਮ (ਇਬਰਾਹੀਮ) ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਯਾ ਸਾਲਸਾ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਿਹਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੀ ਜੋ ਬਾਣੀ ਹੈ ਸੋ ਇਸੇ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਸ਼ੇਖ ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਗੱਦੀ ਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਨਾਨਕ' ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਦੋ ਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤਾਂ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਸੇ ਬਨ ਵਿਚ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਬਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਆਸਾ* ਦੇਸ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹਠ ਤਪ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਜਤਾਈ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਸਦਾਇਕ ਜਿਉਂਦੀ ਕਣੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਡੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਐਸ੍ਵਰਜ਼ ਵਾਲੇ ਬੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੱਭਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ ਇਹ ਆਦਿ ਫਰੀਦ ਦੀ ਸੁਣਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਪ, ਤਪ, ਬ੍ਰਤ, ਜ਼ੁਹਦ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਘਰੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਕਠਨ ਤਪ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ, ਜੋ ਜਲੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਆਏ ਸਨ, ਓਹ ਹਠਾਂ ਤਪਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸ਼ੌਕ ਤੇ ਤਤਿੱਖਯਾ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੀ ਕਣੀ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਸੁਭਾਗ ਕਰਨ ਆਪ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਖੁਹਲਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਮਿਲਾਵੜਾ ਕਰਾ ਦੇਂਦੇ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉੱਦਮ ਇਹ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰੂਹਾਂ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੀਉ ਉੱਠਣ, ਜੀਉ ਜੀਉ ਪੈਣ ਤੇ ਜੀਉ ਜੀਉ ਵੱਸਣ।

ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਬਨ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਤੇ ਭੁੱਲ ਕੱਢ ਕੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਗਏ ਹਨ, ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਕਪਟਨ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਉਸ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦਰਯਾ ਦਿਲੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਵਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:— 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਪਟਣ ਅਸਾਂ ਨੇ ਜਾਵਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੋ ਦੇਖਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਹੈ।' ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਜੋ ਆਸਾ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸੇ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ।

ਜੋ ਗਲ ਬਾਤ ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ 'ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ', ਓਹ ਸ਼ੇਖ ਫੋਰੀਦ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਪਟਨ ਵਾਲੇ ਫਰੀਦ ਦੁਇ ਇਕੋ ਸਨ।

੩੪. ਗੋਸ਼ਟ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ-ਪਹਿਲੀ†।

ਜਬ ਲਗ ਦਰਸੁ ਨ ਪਰਸੈ ਪ੍ਰੀਤਮ
ਤਬ ਲਗੁ ਭੂਖ ਪਿਆਸੀ ॥
ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਤ ਹੀ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ
ਜਲ ਰਸਿ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੀ ॥ [ਸਾਰਗ ਮ: ੧

੧.

ਵੇਲਾ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਹੀ ਸੀ; ਪਰ ਧੁੱਪ ਚੜ੍ਹ ਆਈ ਸੀ। ਇਕ ਬਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰਵਾਰ ਬਨ ਦੀ ਸੰਨ੍ਹ ਕੋਲ ਇਕ ਖੂਹ ਸੀ। ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਇਸ ਖੂਹ ਤੇ ਖੜੀ ਪਾਣੀ ਖਿੱਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਡੋਲ ਭਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਡੋਹਲ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਭਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਡੋਹਲ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ੁਹਦੀ ਫਕੀਰ, ਜੋ ਤਪਾ ਹਠਾਂ ਤੇ ਰਿਆਜ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਲਿੱਸੇ ਹੋਏ ਹੋਏ, ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਵਾਲੇ ਸੇ, ਆ ਨਿਕਲੇ। ਚਾਹੇ ਲਿੱਸੇ

---

*ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ-ਆਸਾਮ-ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ।

†ਇਹ ਰਚਨਾਂ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੦ ਮਤਾਬਕ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੮ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰ: ੯੮੩ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਸੀ।

ਸੇ, ਪਰ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਜਥੇ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਖੂਹ ਤੇ ਲਾਗੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ—ਕਾਕੋ! ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਦੇ।

ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਡੋਲ ਵਹਾਇਆ ਸੀ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: ਸਾਈਂ ਬਹਿ ਜਾਓ, ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਕਾਕੀ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਡੋਲ ਭਰਕੇ ਫੇਰ ਡਹਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਾਂਙ ਹੀ ਭਰਦੀ ਡੋਹਲਦੀ ਰਹੀ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਉਡੀਕਕੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਕੁਛ ਤਮਕ ਜੇਹੀ ਨਾਲ:-ਕਾਕੀ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਨੀਏਂ ਕਿ ਨਾ ?

ਕਾਕੀ—ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਬਹਿ ਜਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਚਿੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿ 'ਮਰ ਜਾ' ਕਹਿ ਦੇਣ ਨਾਲ ਮਰ ਵੰਞਸਣ।

ਫਕੀਰ ਬਹਿ ਤਾਂ ਗਿਆ, ਗੁੱਸਾ ਬੀ ਘਟਿਆ, ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਚੋਖੜ ਘਈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਕੌਤਕ ਨਿਰਜਨ ਬਨ ਵਿਚ ਕਰ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਦੱਸ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੋਵੇ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁੜੀ ਕੋਈ ਕਣੀ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਬਹਿ ਜਾਓ ਤੇ ਅੰਤਰਾ ਲਓ।

ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਗਹਬਰ ਬਨ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦ ਤੜਕਾ ਆਇਆ ਤੇ ਚਿੜੀ ਚੂਹਕੀ, ਚਾਨਣ ਪਸਰਿਆ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਅਖਣੇ ਠੰਢੇ ਸੁਹਾਂ ਵਿਚ ਫਬ ਕੇ ਦਿੱਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਤਪਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਕੌੜੇ ਲਗੇ ਤੇ ਜਿਸ ਮਨ ਦੀ ਚੁੱਪ ਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਾਧੀ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਲੱਗੇ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ, ਸ਼ਾਲਾ ! ਮਰ ਵੰਞੋ। ਜਾਂ ਚਿੜੀਆ ਫੜਕ ਡਿੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦ-ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅੱਲਾ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕਲਾਮ ਵਿਚ ਤਾਸੀਰ ਤੇ ਤਾਕਤ ਆਈ ਹੈ। ਭਲਾ ਪਰਤਾਵਾ ਲਓ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ:—ਸ਼ਾਲਾ ! ਜੀ ਵੰਞੋ। ਤਾਂ ਓਹ ਝੱਟ ਉੱਡ ਪਈਆਂ। ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਚਉ ਨ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ, ਉੱਠਕੇ ਅਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਵੰਨੇ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਸੂਰਜ ਉੱਚਾ ਹੋ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਤ੍ਰੇਹ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਖੂਹ ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਜਦ ਕਾਕੀ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਰੋਹੜ ਚੁਕੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਡੋਲ ਭਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਆ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾ! ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈ। ਫਕੀਰ ਅੱਗੇ ਆਇਆ, ਤ੍ਰੇਹ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਬੁੱਕ ਅੱਡ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲਿਓਸੁ ਤੇ 'ਅਲਹਮਦੁਲਿੱਲਾ' ਕਹਿਕੇ ਬਹਿਗਿਆ। ਫੇਰ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: ਕਾਕੋ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਗਲ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਪਾਣੀ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਰੋੜ੍ਹਿਆ ਅਜਾਂਈਂ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿਲਾਇਆ ?

ਕਾਕੀ—ਸਾਂਈਂ ਲੋਕ ਜੀ, ਇਹ ਗਲਾਂ ਜਾਣ ਲੈਣੀਆਂ ਕੋਈ ਔਖੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਅਜ਼ਮਤੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਫਕੀਰ—ਤੂੰ ਇਹ ਅਜ਼ਮਤ ਕਿਥੋਂ ਪਾਈ ਹੈ ?

ਕਾਕੀ-ਮੈਂ ਕੋਈ ਜ਼ੁਹਦ ਥੋੜੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪੂਜਿਆ ਹੈ। ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹੇ ਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪੇ ਦਿੱਸਣ ਭਲੀਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਪਿਲਾ-ਇਆ ਸੀ ਛੇਤੀ ਤੈਨੂੰ, ਕਿ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾ! ਇਥੋਂ ਬਾਰਾਂ ਕੋਹ ਤੇ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਈ ਹੈ,ਉਸਦੇ ਗੁਆਂਢ ਅੱਗ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਲਗਿਆ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਮੈਂ ਲਖ ਲਿਆ, ਸੋ ਡੋਲ ਲੈਕੇ ਖੂਹ ਤੇ ਭੱਜੀ ਆ ਗਈ, ਪਾਣੀ ਜੋ ਡੋਲ੍ਹਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਖਾ ਨਿਵਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਤਾਂਘ ਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੋਂ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਹੈ। ਭੈਣ ਦਾ ਘਰ ਬਚਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਬਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਅੱਗ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ।

ਫਕੀਰ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਹੋਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਬੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਖਣ ਲਗਾ—ਕਾਕੋ ! ਸੱਚ ਦੱਸ ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਪਾਈ ਹੈ ? ਕਾਕੋ ਬੋਲੀ ਸਾਈਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ! ਪਾਈ ਕਿਥੋਂ, ਆਪੇ ਆਈ ਹੈ ।

ਫਕੀਰ—ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਨਹੀਂ ? ਕਾਕੋ ਬੋਲੀ—ਮੈਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮਨ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਸੀਂ 'ਪਾਈ' ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਤਾਂ ਤਮਾਸ਼ੇ ਹੈਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀਦਾ । ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਪਣਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੈਣ ਗਈ ਹੈ ।

ਫਕੀਰ ਬੋਲਿਆ—ਤੈਨੂੰ ਤਲਬ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ?

ਕਾਕੀ ਬਲੀ—ਮੈਨੂੰ ਤਲਬ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮੇਰ ਸਭ ਫਿਕਰਾਨੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦਰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਏਗਾ ! ਜਿਵੇਂ ਇਥੇ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਖਸਮਾਨੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਖਸਮਾਨਾਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪੇ ਕਰੇਗਾ* ।

੨.

ਦਿਨ ਢਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਅਯਾਲੀ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਦੇ ਨੂੰ ਤ੍ਰੇਹ ਲਗੀ, ਇਹ ਬੀ ਉੱਪਰਲੇ ਖੂਹ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਆਇਆ । ਜਦ ਮਣ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖੇ ਕਿ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੱਕੜ ਪਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਗਲ ਬੱਧਾ ਹੈ । ਅਗੇ ਹੋਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਤੱਕਿਓਸੁ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖੇ ਕਿ ਪੈਰ ਨਾਲ ਸੰਗਲ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਤੇ ਉਹ ਸੰਗਲ ਉਸ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਡਰਿਆ ਕਿ ਮਤੇ ਕੋਈ ਖੂਨਾਮੀਆਂ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਹਾਕਮ ਨੇ ਦੰਡ ਦੇਕੇ ਪੁੱਠਾ ਫਾਹੇ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਜ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪੁਛਿਓਸੁ—ਹੇ ਬੰਦੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ! ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ?

*ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਕੁਝ ਵੱਧ ਘਟ ਫਰਕ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਗਿਆਨੀ ਸਜਣ ਕਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਬਾਬੇ ਫਰੀਦ ਦੀ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਤਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ—ਦਰਦਮੰਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪੁੱਛ ਪਾਣੀ ਪੀ ਤੇ ਜਾਹ । ਉਸ ਆਖਿਆ ਭਾਈ! ਕਿਉਂ ਇੱਡਾ ਤਸੀਹਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਵਾਜ ਆਈ—ਭਾਈ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦੇ ਮਿਲਨੇ ਖ਼ਾਤਰ । ਗਡਰੀਆ ਬੋਲਿਆ—ਇਵ ਖ਼ੁਦਾਇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? ਫਕੀਰ ਬੋਲਿਆ, ਹੋਰ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਿਆਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? ਭੇਡ ਚਰਵਾਹੇ ਨੂੰ ਦਿਲ ਲੱਗੀ । ਉਠ ਭੱਜਾ । ਇਕਸ ਹੋਰ ਖੂਹ ਤੇ ਪੁੱਜਾ । ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਘਾਹ ਖੱਬਲ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਰੱਸਾ ਵੱਟਿਓਸੁ ਤੇ ਖੂਹੇ ਤੇ ਇਕ ਲੱਕੜ ਪਾਕੇ ਇਹ ਰੱਸਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚ ਲਟਕ ਗਿਆ ਤੇ ਲੱਗਾ ਅਪਣੇ ਭੋਲੇ ਤੇ ਸੱਚੇ ਬਿਨਵਿੰਗ ਦਿਲ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਕਿ ਹੁਣ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਚਾਰ ਘੜੀ ਮਗਰੋਂ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਯਾਰੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ! ਖੂਹ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ, ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤੇ ਬੋਲੇ—ਬੰਦੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ, ਕਿਸ ਫੇੜੇ ਕਾਰਨ ਦੁਖ ਸਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਉਹ ਬੋਲਿਆ—ਫੇੜਿਆ ਕਿਸੀ ਕਾ ਕਿਹੁ ਨਹੀਂ, ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਾਰਨ ਲਟਕ ਪਿਆ ਹਾ, ਸਾਂਈਂ ਲੋਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ; ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਪਰ ਇੰਵ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੋੜਕੂ ਦੋ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਉਸੇ ਆ ਗਏ ਸਨ । ਆਪ ਨੇ ਆਖਿਆ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢੋ ਭਾਈ! ਜਾਂ ਕੱਢਿਆ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ, ਮੱਥਾ ਲਾਲ, ਚਿਹਰਾ ਸੂਹਾ, ਸਾਹ ਕਾਹਲਾ ਤੇ ਨੀਮ ਬਾਉਰੀ ਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਲੱਗੇ । ਆਪ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਿੰਨੀਆਂ ਸੂਤੋ । ਕੁਛ ਚਿਰ ਇਉਂ ਕਰਨੇ ਨਾਲ ਚਿਹਰਾ ਮੁਹਰਾ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੱਕਿਓਸੁ ਨੈਣ ਭਰਕੇ—ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਅਝੱਲ ਜਲਾਲ ਵੇਖਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਮੇਰੇ ਅੱਲਾ, ਮੇਰੇ ਅੱਲਾ! ਤੂੰ ਆਗਿਆ ਹੈਂ, ਹੈਂ ? ਤੂੰ ਕੇਡਾ ਬੀਬਾ ਰਾਣਾ ਹੈ । ਆ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਆਇਆਂ ਨੂੰ । ਉਹ ਇਉਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਾਕ ਕਹੀ ਜਾਏ ਤੇ ਰਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿਰ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਫੇਰੀ ਜਾਵੇ । ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੱਥ ਫਿਰਦਿਆਂ ਸੀਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸਿਰ ਚਾਯਾ ਤੇ ਫੇਰ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ ਕਿਹਾ—ਬੰਦੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਖ਼ੁਦਾ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ

ਦੀਦਾਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ-ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਸਿੱਕ ਹੈ*। ਫੇਰ ਦੇਖ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਫ਼ਜ਼ਲ ਸਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਤ੍ਰੇਹ ਲਾ ਕੇ ਏਸ ਖੂਹ ਤੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੇ ਤੇਰਾ ਰੱਸਾ ਕੱਚਾ ਸੀ ਤੇ ਟੁੱਟਣੇ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਟੁੱਟਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਆਇਆ ਤੇ ਤੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਡੁਬ ਮਰਨੋ ਬਚ ਗਿਆ, ਦੂਸਰਾ ਫ਼ਜ਼ਲ ਅੱਲਾ ਦਾ ਇਹ ਹੈ। ਹੁਣ ਰਿਹਾ ਅੱਲਾ ਦਾ ਦਿਦਾਰ—ਸੋ ਖੂਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਲਟਕ ਤੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਝਾਤੀ ਮਾਰ, ਪਰ ਮਾਰ ਝਾਤੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ। ਉੱਥੇ ਵਸਦਾ ਹੈ ਰੱਬ, ਅੱਲਾ, ਖ਼ੁਦਾ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਨਹੀਓਂ, ਰੰਗ ਨਹੀਓਂ, ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਓਂ, ਉਹ ਹਈ ਨਿਰਾ ਨੂਰ, ਸੋ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਿਆ ਕਰ। ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਉਸ ਦਾ ਨੂਰ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ,ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੁਆਦ, ਜਦੋਂ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰੇਂਗਾ ਤੇ ਸੁਆਦ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸਮਝੀਂ ਅੱਲਾ ਪਿਆ ਦਿਦਾਰੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਜੁ ਹੋਇਆ ਅਨੰਦ, ਸੁਆਦ। ਅਯਾਲੀ ਬੋਲਿਆ: ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਹੁਣ ਆਯਾ ਹੈ? ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਬੋਲੇ-ਹਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਹੋਰ ਹੋਰ। ਅਯਾਲੀ—ਫੇਰ ਤੂੰਹੇਂ ਕਿਉਂ ਖ਼ੁਦਾ ਨਹੀਂ? ਐਵੇਂ ਪੱਜ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੱਸਣਾ ਏ; ਤੂੰਹੀ ਏਂ, ਤੂੰਹੀ ਏਂ, ਅਸਾਂ ਸਿਞਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਨੇ ਫੇਰ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ; ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਿਆ ਕਰਨਾ ਵਾ ਤਿਵੇਂ ਕਰ।

ਅਯਾਲੀ—ਤੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਭੇਡਾਂ ਪਿਆ ਚਾਰਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਨੱਸ ਜਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਘਰ? ਕੂੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ; ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਖੂਹ ਵਿਚ ਲਟਕੇ ਹੋਏ ਕੋਲੋਂ ਨੱਸ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਨੱਸਣਾ ਏਂ? ਨਾ ਭਾਈ! ਅਸਾਂ ਖੂਹੇ ਲਟਕਕੇ, ਮਰਨ ਮਰਾਂਦ ਹੋਕੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਲੱਧਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅੱਲਾ ਜੀਓ ਜੀ! ਹੁਣ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਸਾਂ, ਰਹੋ ਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕੋਲੇ। ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਯਾ ਕਰਸਾਂ, ਮੱਖਣ ਖੁਲਾਯਾ ਕਰਸਾਂ, ਤਲੀਆਂ ਝੱਸਿਆ ਕਰਸਾਂ ਮੱਖਣ ਨਾਲ, ਬੀਬਾ ਰਾਣਾ, ਰਹੁ ਪਉ ਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ; ਆ ਬਈ ਜਬਰਾਈਲਾ! ਆ ਨਾ ਤੂੰ ਬੀ ਨਾਲੇ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਸਦੀ ਬੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਸਭ ਦੀ ਆਸ ਪੁਜਾਵਣ ਹਾਰ ਤੁਰ ਪਏ ਨਾਲ। ਉਸ ਦੀ ਸਫਾਈ ਸਚਾਈ ਤੇ ਤ੍ਰੁਠਦੇ, ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ, ਅਨ-ਜਾਣ ਹਿਰਦੇ, ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵਸਾਉਂਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਂਦੇ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਢੋਕ ਨਿਮਾਣੀ ਵਿਚ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਭੋਲਾ ਪਰ ਸੱਚਾ ਬੰਦਾ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਰ ਪਏ*।

੩.

ਗਹਬਰ, ਬਨ, ਸੰਘਣੇ ਬ੍ਰਿਛ ਛਣ ਛਣ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਧੁੱਪ ਦੇ ਚਟਾਕ। ਹਾਂ, ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਬੈਠਾ ਹੈ ਇਹ ਤਪਸੀ-ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ। ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ; ਕਾਸ਼! ਮੇਰਾ ਅੱਲਾ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਖਸਮ ਵਾਲੇ ਜਿਸਮ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਬੀ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ, ਰੋਟੀ ਖੁਆਲਦਾ, ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰਦਾ, ਆਮਨੇ ਮੰਨਦਾ, ਰੀਝਾਉਂਦਾ। ਮੈਂ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕੁੜੀ ਵਾਂਙ ਸੱਤਯਾਵਾਨ ਤੇ ਅੱਲਾ ਵਾਲਾ। ਬੇਚੂਨ, ਬੇਗੂਨ, ਬੇਰੰਗ ਅਤੇ ਬੇਰੂਪ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਲੱਭਾਂ, ਕੀਕੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ, ਕੀਕੂੰ ਰੀਝਾਂਵਾਂ। ਕਾਸ਼! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਰਜ਼ ਲਾਹੱਕ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਕਾਸ਼! ਮੈਂ ਬੀ ਖਾਂਦਾ, ਪੀਂਦਾ ਤੇ ਮੌਜ ਬਹਾਰਾਂ ਕਰਦਾ। ...ਹਸ਼ਤ...ਹਸ਼ਤ...ਕਾਫਰ।ਹਸ਼ਤ ਹਸ਼ਤ ਮੇਰੇਅਵੈੜੇ ਮਨ! ਖ਼ੁਦਾ ਮੰਗਫ਼ਿਰਤ ਕਰੇ, ਇਹ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਚੰਗੀ, ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਹ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਕਾਰੇ ਲਗ ਲਗਕੇ; ਆਪਾ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੋ

---

*ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:—
ਜਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ॥
ਨਾਨਕ ਤਾਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸਾ॥੫॥

*ਇਹ 'ਖੂਹ ਲਟਕਣ' ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਬੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨੀ ਸਜਣ ਕੁਛ ਕੁਛ ਫਰਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੇ ਸਨਬੰਧ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਹੋ ਨਿਤਾਣਪੁਣੇ ਤੇ ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ੁਹਦ, ਇਹ ਭੁੱਖ, ਇਹ ਤਪ, ਇਹ ਸਿੱਕ ! ਚੁਪ···ਹੈਂ···ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਨ ਵਿਚ ਕੌਣ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। (ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲ ਦੇਕੇ) ਰਾਗ ਨਾ ਸੁਣ, ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ···ਹਾਂ, ਮਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਬੀ ਇਕਵਾਸੀ ਰੋਟੀ ਹੈ। ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ ਅੱਲਾ ਦੀ ਹਮਦੋਸਨਾ ਗਾਵੇ ਰਾਗ ਵਿਚ, ਤਾਂ ਰਾਗ ਕਿਉਂ ਮਾੜਾ। (ਕੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਂਗਲਾਂ ਕੱਢਕੇ) ਸੁਣ ਭਾਈ ਸੁਣ, ਖੁਸ਼ਕੀ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਖ਼ਬਰੇ ਕੋਈ ਤਰੌਤ ਹੋਵੇ ਅੱਲਾ ਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਨਾਪਾਕ ਗਾਇਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰੀਂ, ਹਮਦੋ ਸਨਾ (ਕੀਰਤੀ) ਹੋਈ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਈਂ। (ਕੰਨ ਲਾਕੇ ਤੇ ਸਾਹ ਵੱਟਕੇ) ਹਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਕ੍ਰੀਮ ਦੀ ਸਿਫਤ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਹੈਂ, ਰਾਗ ਵਿਚ ਸੁਣਕੇ ਲਕੜੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਹਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਰੁਮਕਦੀ ਹੈ। (ਫੇਰ ਕੰਨ ਲਾਕੇ)···ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ। ਬੱਸ ਚੁੱਪ, ਬੱਸ ਹੋ ਗਈ ਅਰਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ਦਿਲਹਾਨੀ।······ ਭਾਗ, ਬੰਦੇ ਦੇ ਭਾਗ! ਹੁਣ ਫੇਰ ਤਪਸ੍ਵੀ ਨੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਈ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਚੱਕ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਕਦਮ ਚੱਲ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ······ ਅੱਲਾ ਹੂ······।

ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਸਰਸਰਾਹਟ ਹੋਈ, (ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਕੇ) ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਬਈ ਨਿਕ-ਲਦੇ, ਇਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਪੈਖੜ ਹੈ।···(ਤੱਕਕੇ) ਔਹ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੌਣ ਹਨ? (ਤੱਕ ਕੇ ਨੀਝ ਨਾਲ) ਦਰਵੇਸ਼ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਚਲੋ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ, ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਆਏ, ਅੱਲਾ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੀ ਸਹੀ, ਕੁਝ ਸੁਣਾਂਗੇ ? ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਖਬਰੇ ਹਿੰਦੂ ਹੈਨ, ਬੁੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਗੇ। ਹਿੰਦੂ ਮਾੜੇ ਹਨ, ਕਾਫਰ ਹਨ।···ਪਰ ਅੱਲਾ ਨੇ ਕਿਉਂ ਬਣਾਏ? ਕੋਈ ਭੇਤ ਹੈ, ਉਮ ਜੋ ਬਣਾਏ ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਕਹਾਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਤਾਂ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਬੱਸ ਕਰ ਫਰੀਦਾ! ਘਰ ਛੱਡ, ਬਾਹਰ ਛੱਡ, ਤਪ ਸਾਧ, ਸੁੱਕਕੇ ਪਿੰਜਰ ਬੀ ਫੇਰ ਨਫਰਤ; ਵੈਰ! ਅੱਲਾ ਤਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ, ਵੈਰ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਕਿਉਂ ?···ਪੁਰਾਣੇ ਵੈਰ ? ਪੁਰਾਣੇ ਵੈਰ ਹਿੰਦੂ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਕਾਹਦੇ ! ਹਜ਼ਰਤ ਨਾਲ ਕਿ ਅਲੀ ਨਾਲ ਕਿ ਖ਼ਲੀਫਿਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੜੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਯਹੂਦੀ, ਨਸਾਰਾ(ਈਸਾਈ) ਯਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਅਰਬ ਦੇ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤ ਹਜ਼ਰਤ ਦੇ ਅਪਣੇ ਭਾਈ ਬੰਦ ਸਨ। ਵੈਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਾਏ। ਹਿੰਦੂ ਉਥੇ ਕਿਥੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਈ ਕਾਜ਼ੀ ਬੀ ਅਜਬ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਿਉਂ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਤਦੋਂ ਕੁਛ ਨਾ ਸੋ ਵਿਗਾੜਿਆ। ਸੋ ਮਨਾਂ! ਨਾ ਕਰ ਨਫਰਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ। ਨਫ਼ਰਤ ਕੀਤਿਆਂ ਨਫ਼-ਰਤ ਆਪਣੇਅੰਦਰਆ ਵਸਦੀ ਹੈ,ਨਫਰਤ ਖ਼ਸਲਤ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਹੈ, ਸੋ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ੈਤਾਨ ਅੰਦਰ ਆ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਥੇ ਨਫ਼ਰਤ ਉਥੇ ਖ਼ੁਦਾ ਕਿੱਥੇ ? ਖ਼ਬਰੇ ਤਦੇ ਘਾਲ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਨਾ ਕਰ ਨਫਰਤ; ਆਉਣ ਦੇਹ,ਕੋਈ ਸਹੀ। ਫਕੀਰ ਤਾਂ ਹੈ।···ਹੈ···ਠੰਢ ਬੀ ਪਈ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਦੋਇ ਬੀ ਪੁੱਜ ਪਏ, ਫਕੀਰ ਉਠਿਆ, ਦੋ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ: 'ਅਲਾਹ, ਅਲਾਹ ਦਰਵੇਸ਼ ! ਹੋ ਦਰਵੇਸ਼ ! ਤਦ ਮੋਹਣੀ ਮੂਰਤ ਜੀ ਬੋਲੇ--'ਅਲਹ, ਫਰੀਦ ਜ਼ੁਹਦੀ, ਆਉ ਫਰੀਦ ਜ਼ੁਹਦੀ, ਅਲਹ, ਅਲਹ'। ਫਕੀਰ ਨੇ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਦੋਏ ਦਸਤ ਪੰਜਾ ਲੈਕੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਫਰੀਦ--ਹਿੰਦੂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ--ਅਲਹ, ਅਲਹ ਤੇ ਅਲਹ ਦੇ।

ਫਰੀਦ--ਮੁਬਾਰਕ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਕਿ ਤਿਆਗੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ--ਦੋਏ ਨਾ ਤੇ ਦੋਏ ?

ਫਰੀਦ--ਦੋਏ···। ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ! (ਕੰਬਕੇ) ਦੋ ਬੇੜੀ ਪੈਰ ਨਾ ਧਰ, ਜਾਂ ਰਬ ਲੱਭ ਜਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਡਿੱਤ*।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ-ਭਾਈ ਇਹ ਦੁਬੇੜੀ ਹੈ, ਦੁਬੇੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਰ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਤਾਂ ਪਾਰ ਲੱਗਸੀ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵੀ ਲੱਦਦੇ, ਅਤੀਤ

*ਅਕੇ ਤਾਂ ਲੋੜੁ ਮੁਕੱਦਮੀ ਅਕੇ ਤਾਂ ਅਲਹੁ ਲੋੜੁ ॥ ਦੁਹੁ ਬੇੜੀ ਨਾ ਲਤੁ ਧਰ ਨਤੁ ਵੰਞਹੁ ਵਖਰੁ ਬੋੜਿ ॥ [ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

ਦੀ ਬੀ ਲੱਦਦੇ, ਖਬਰੇ ਕਿਹੜੀ ਪੁੱਗਣੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦ–ਓਹ ਕਿਵੇਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਬੇੜੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਨਾ ਬੇੜੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਡੁਬਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਪਾਰ ਕੋਈ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਵੱਖਰ ਤਾਂ ਹੈ 'ਸੱਚ' ਤੇ ਧਨ ਬੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਚਨਾ ਹੈ 'ਸੱਚ'। ਓਹ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਤੇ ਸੁਤੇ ਸੁਭਾਵ ਸਾਰੇ ਥਾਂਈਂ ਹੈ। ਸੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੋ ਚਾਹੇ ਹਿੰਦੂ ਬੇੜੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੇੜੀ ਹੈ*।

ਫਰੀਦ–ਮਾਯਾ ਨਾਲ ਤਾਂ ਛੁਹਣਾ ਹੀ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਰਚੇ ਸੋ ਗਏ, ਇਹ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਜਮਾਏ ਖੇਤ ਉਜੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ†।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਲੋਕ! ਮਾਯਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਤਾਂ ਮੂਲ ਹੋਇਆ ਜਗਤ ਦਾ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦਾ ਖੇਤ ਲਾਈਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਰਾਖਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੇਤ ਬੋਹਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਜੜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ‡।

ਹਠੀ ਤਪੀ ਫਰੀਦ ਕੰਬਿਆ ਤੇ ਸਾਈਂ ਵਲੋਂ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ:–

ਫਰੀਦਾ ਤਨੁ ਰਹਿਆ ਮਨੁ ਫਟਿਆ ਤਾਗਤਿ ਰਹੀ ਨ ਕਾਇ ॥ ਉਠੀ ਪੀਰਿ ਤਬੀਬ ਥੀਓ ਕਾਰੀ ਦਾਰੂ ਲਾਇ* ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਸਾਈਂ ਦੇ ਢੂੰਡਾਊ ਜੀਓ! ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਵਲ ਲਗੇ, ਪਰ ਸਜਣ ਪਰਖ ਕੇ ਕਰ। (ਤਦ† ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣਾ ਰਚਿਆ ਇਕ ਸਲੋਕ ਬੋਲੇ):—

ਸੁਣਿ ਮੁੰਧੇ ਹਰਣਾਖੀਏ ਗੂੜਾ ਵੈਣੁ ਅਪਾਰੁ ॥
ਪਹਿਲਾ ਵਸਤੁ ਸਿਞਾਣਿਕੈ ਤਾਂ ਕੀਚੈ ਵਾਪਾਰੁ ॥
ਦੋਹੀ ਦਿਚੈ ਦੁਰਜਨਾ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਕੂੰ ਜੈਕਾਰੁ ॥
ਜਿਤੁ ਦੋਹੀ ਸਜਣ ਮਿਲਨਿ ਲਹੁ ਮੁੰਧੇ ਵੀਚਾਰੁ॥
ਤਨੁ ਮਨੁ ਦੀਜੈ ਸਜਣਾ ਐਸਾ ਹਸਣੁ ਸਾਰੁ ॥
ਤਿਸ ਸਉ ਨੇਹੁ ਨ ਕੀਚਈ ਜਿ ਦਿਸੈ ਚਲਣਹਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ਹੀ ਇਵ ਕਰਿ ਬੁਝਿਆ ਤਿਨ੍ਹਾ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ॥ ੨ ॥

[ਸਲੋਕ ਵਾ: ਤੇ ਵ: ਮ: ੧

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਫਰੀਦ ਨੇ ਬੀ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ:—

ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੇਲਾ॥ ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਊਛਲੈ ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ ॥ ੧ ॥ ਹਥੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੁੰਭੜੈ ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਢੋਲਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇਕ ਆਪੀਨ੍ਹੈ ਪਤਲੀ ਸਹ ਕੇਰੇ ਬੋਲਾ॥ ਦੁਧਾ ਥਣੀ ਨ ਆਵਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲਾ ॥ ੨ ॥ ਕਹੈ ਫਰੀਦੁ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਹੁ ਅਲਾਏਸੀ ॥ ਹੰਸੁ ਚਲਸੀ ਡੁੰਮਣਾਅਹਿ ਤਨੁ ਢੇਰੀਥੀਸੀ‡॥੩॥੨॥

[ਸੂਹੀ ਲਲਿਤ ਫਰੀਦ ਜੀ

ਫਰੀਦ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੂਹੀ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਤਦ ਸੂਹੀ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ:—

ਜਪ ਤਪ ਕਾ ਬੰਧੁ ਬੇੜੁਲਾ ਜਿਤੁ ਲੰਘਹਿ ਵਹੇਲਾ ॥ ਨਾ ਸਰਵਰੁ ਨਾ ਊਛਲੈ ਐਸਾ

---

*ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਤਰ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ:—

ਦੂਹੀ ਬੇੜੀ ਲਤ ਧਰੂ ਦੂਹੀ ਵਖਰ ਰਾਖਿ ॥
ਕੋਈ ਬੇੜੀ ਡੁਬਸੀ ਕੋਈ ਲੰਘੇ ਪਾਰਿ ॥
ਨਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਬੇੜੀਆ ਨਾ ਡੁਬੈ ਨਾ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਵਖਰੁ ਸਚੁ ਧਨ ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ।

[ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

†ਫਰੀਦ ਚੂੜੇਲੀ ਸਿਉ ਰਤਿਆ ਦੁਨੀਆਂ ਕੂੜਾ ਭੇੜੁ ॥ ਨਾਨਕ! ਅਖੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਉਜੜਿ ਵੰਞੈ ਖੇਤੁ ॥

[ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

‡ਫਰੀਦਾ ਧੁਰਹੁ ਧੁਰਹੁ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਚੂੜੇਲੀ ਸਿਉ ਹੇਤ॥ ਨਾਨਕ ਖੇਤੁ ਨ ਉਜੜੈ ਜੇ ਰਾਖਾ ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ॥

[ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

*ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

†ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਏਥੇ ਜੋ ਸ਼ਲੋਕ ਦਿਤਾ ਹੈ ਸੋ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ:

ਸਜਣ ਸਚੁ ਪਰਖਿ ਮੁਖਿ ਅਲਾਵਣੁ ਥੋਥਰਾ ॥

‡ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਫਰਕ ਹੈ।

ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ ॥ ੧ ॥ ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮੰਜੀਠੜਾ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ ਸਦ ਰੰਗ ਢੋਲਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਜਨ ਚਲੇ ਪਿਆਰਿਆ ਕਿਉ ਮੇਲਾ ਹੋਈ ॥ ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਹਿ ਗੰਠੜੀਐ ਮੇਲੇਗਾ ਸੋਈ ॥ ੨ ॥ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇ ਨ ਵੀਛੁੜੈ ਜੇ ਮਿਲਿਆ ਹੋਈ ॥ ਆਵਾਗਉਣੁ ਨਿਵਾਰਿਆ ਹੈ ਸਾਚਾ ਸੋਈ ॥ ੩ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਨਿਵਾਰਿਆ ਸੀਤਾ ਹੈ ਚੋਲਾ ॥ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੋਲਾ ॥ ੪ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਹੁ ਖਰਾ ਪਿਆਰਾ ॥ ਹਮ ਸਹ ਕੇਰੀਆ ਦਾਸੀਆ ਸਾਚਾ ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ ॥ ੫ ॥ ੨ ॥ ੪ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੂਹੀ ਦੀ ਦਿਲਚੀਰਵੀਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸੁਣਕੇ ਫਰੀਦ ਦਾ ਦਿਲ ਠੰਢ ਦੇ ਘਰ ਆਯਾ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਸੁਣਿਆਂ, ਪਿਆਰ ਦੇ, ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਤੇ ਸਮਝੇ ਤਦ ਸਤਿਗੁਰਜੀਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ, ਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਇਹ ਹੈ, ਸੱਚ ਦਾ ਰੂਪ, ਮਰਦੇ ਹੱਕ, ਇਹ ਹੈ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਰਬ ਦਾ, ਇਹ ਹੈ ਸਿਜਦੇ ਲਾਇਕ, ਤਦ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ:—

ਦਿਲਹੁ ਮੁਹਬਤਿ ਜਿੰਨ੍ ਸੇਈ ਸਚਿਆ ॥ ਜਿਨ੍ ਮਨਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ ਸਿ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਤੇ ਇਸਕ ਖੁਦਾਇ ਰੰਗਿ ਦੀਦਾਰ ਕੇ ॥ ਵਿਸਰਿਆ ਜਿਨ ਨਾਮੁ ਤੇ ਭੁਇ ਭਾਰੁ ਥੀਏ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪਿ ਲੀਏ ਲੜਿ ਲਾਇ ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ ਸੇ ॥ ਤਿਨ੍ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਆਏ ਸਫਲੁ ਸੇ ॥ ੨ ॥ ਪਰਵਦਗਾਰ ਅਪਾਰ ਅਗਮ ਬੇਅੰਤ ਤੂੰ ॥ ਜਿਨਾ ਪਛਾਤਾ ਸਚੁ ਚੁੰਮਾ ਪੈਰ ਮੂੰ ॥ ੩ ॥ ਤੇਰੀ ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ ਤੂ ਬਖਸੰਦਗੀ ॥ ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ ਖੈਰੁ ਦੀਜੈ ਬੰਦਗੀ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ [ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੂਹੀ ਵਿਚ ਗਾਂਵੇਂ, ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਛੇੜ ਦਿਤਾ ਤੇ ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਫਰੀਦ ਦੇ ਨੈਣ ਜੁੜ ਗਏ।

ਜਾ ਤੂ ਤਾ ਮੈ ਸਭੁ ਕੋ ਤੂ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰੀ ਰਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ਤੁਧੁ ਅੰਤਰਿ ਹਉ ਸੁਖਿ ਵਸਾ ਤੂੰ ਅੰਤਰਿ ਸਾਬਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ਭਾਣੈ ਤਖਤਿ ਵਡਾਈਆ ਭਾਣੈ ਭੀਖ ਉਦਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ਭਾਣੈ ਥਲ ਸਿਰਿ ਸਰੁ ਵਹੈ ਕਮਲੁ ਫੁਲੈ ਆਕਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ਭਾਣੈ ਭਵਜਲੁ ਲੰਘੀਐ ਭਾਣੈ ਮੰਝਿ ਭਰੀਆਸਿ ਜੀਉ ॥ ਭਾਣੈ ਸੋ ਸਹੁ ਰੰਗੁਲਾ ਸਿਫਤਿ ਰਤਾ ਗੁਣ ਤਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ਭਾਣੈ ਸਹੁ ਭੀਹਾਵਲਾ ਹਉ ਆਵਣਿ ਜਾਣਿ ਮੁਈਆਸਿ ਜੀਉ ॥ ਤੂੰ ਸਹੁ ਅਗਮ ਅਤੋਲਵਾ ਹਉ ਕਹਿ ਕਹਿ ਢਹਿ ਪਈਆਸਿ ਜੀਉ ॥ ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਆ ਕਹਿ ਸੁਣੀ ਮੈ ਦਰਸਨ ਭੂਖ ਪਿਆਸਿ ਜੀਉ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸਹੁ ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧ ਸੁਚਜੀ

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਾਯਨ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਦੇ ਨੈਣ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਟਿਕਦਾ ਇਕ ਸੁਖੋਪਤੀ ਦਾ ਝੂਟਾ ਖਾਕੇ ਕਿਸੇ ਰਸ ਦੇ ਘਰ ਟਿਕ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਵਰਤ ਗਈ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਜਦ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਿਆ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਨਵਾਜ਼ਸ਼! ਅੱਜ ਇਹ ਸਤਿਸੰਗ ਲਗਾ ਰਹੇ ਏਥੇ।

ਸੋ ਤ੍ਰੈ ਜਿਉਂ ਉਥੇ ਬੈਠੇ, ਬੈਠੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਕਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਛਿੜੇ, ਕਦੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਪਵੇ, ਕਦੇ ਚੁੱਪਾਂ ਦੇ ਘਰ ਟਿਕਾਉ ਹੋ ਜਾਣ। ਐਉਂ ਦਿਹੁੰ ਬੀ ਬੀਤ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਬੀ ਬੀਤ ਚਲੀ।

੪.

ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਸੁਖਾਸਨ ਰਤਾ ਕੁ ਹੋਏ ਸੇ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਜਾਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਬੰਦਾ, ਜੋ ਇਸ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਦੇਖ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਤਬਲ ਬਾਜ ਭਰ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਵਿਚ ਚਾਰ ਮੋਹਰਾਂ ਭੀ ਪਾ ਲਿਆਇਆ। ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਆਪਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਦੁੱਧ ਦਾ ਆਪਣੇ ਕੁੰਨੇ ਪੁਆ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਵਾਸਤੇ ਧਰਵਾ ਦਿਤਾ। ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੈਣ [illegible]

ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਮਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਇਕ ਸੈਨਤ ਸੱਟੀ, ਬੋਲਿਆ:—

ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰੈ ਫੁਲੜਾ ਫਲੁ ਭੀ ਪਛਾ ਰਾਤਿ ॥ ਜੋ ਜਾਗੰਨਿ ਲਹੰਨਿ ਸੇ ਸਾਈ ਕੰਨੋ ਦਾਤਿ ॥ ੧੧੨ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ। ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਦਾ ਮਿਲਿਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬੀ ਸਲੋਕ ਦਿੱਤਾ:—

ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥ ਇਕ ਜਾਗੰਦੇ ਨਾ ਲਹੰਨਿ ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥੧੧੩॥

ਫ਼ਰੀਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਜਾਗੇ ਹੋ ਤੇ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ ਹੋ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁੱਧ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਂਈਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਕੇ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੁੱਧ ਦੇ ਤਬਲ ਬਾਜ ਵਿਚੋਂ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਸੀ ਤੇ ਫਰੀਦ ਨੇ ਜਗਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮੋਹਰਾਂ ਬੀ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਂਈਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ। ਪਰਮਾਰਥਿਕ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦਾ ਤੁਸਾਡਾ ਜਾਗਣਾ ਇਕ ਜੁਹਦ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਨਾਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਆਦ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਨਾਉਟੀ ਯਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਹਠ ਤਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਹਠ ਤਪ' ਪਜਾਰ ਦੇ ਸਹਜ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਉਠਦੇ, ਕੀਰ-ਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਥੀਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਂਞ ਭਜਨ ਦੇ ਸੱਭੇ ਵੇਲੇ ਹਨ ਤੇ ਖ਼ਾਲਕ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੁਲਾਸ ਵਿਚ ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਦਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਤ੍ਰੁੱਠਕੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਆਰੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਉਹ ਜਦ ਦੇਣ ਤੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸੁੱਤੇ ਪਜਾਰੇ ਨੂੰ ਜਗਾਕੇ ਅਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸਕੇ ਕਿਹਾ: ਸ਼ੇਖਾ! ਤਬਲਬਾਜ ਵਿਚ ਹਥ ਫੇਰ। ਜਦ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤਾਂ ਚਾਰ ਮੁਹਰਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਤਦ ਉਸ ਹਠੀ ਤਪੀ ਨੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਤਕੀਏ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ। ਤਬਲਬਾਜ਼ ਵਾਲਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸੀ।

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ–ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਇਕ ਰਾਤ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਰਾਤ ਇਕੋ ਵੇਰੀ ਆਕੇ ਇਕੋ ਵੇਰੀ ਮੁਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਿਯ ਦੀ ਆਸ਼ਾਵੰਤ ਉਹ ਰਾਤ ਸੌਂ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ ਸੋ ਵਾਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹੁ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨੀਯਤ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਆਯਾ ਸੁੱਤੀ ਵੇਖਕੇ ਮੁੜ ਜਾਸੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ —ਵਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਵਾਲੀ—ਬਾਲੀ ਲਇਾ ਉਹ ਰਾਤ ਜਾਗਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਲੋੜੀਏ। ਉਸ ਰਾਤ ਦੇ ਵੀ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਹਨ। ਓਹ ਚਾਰੇ ਇਕ ਗ਼ਾਫਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਿਰਥਾ ਗੁਵਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ਼ੇਖ ਬੋਲਿਆ—ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰਾਤ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਚੁਪਹਿਰਾ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ—ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਜੀਵ ਹੈ ਤੇ ਰਾਤ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰ ਹਿੱਸੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਤਾਂ ਹੈ ਬਚਪਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕੁਮਾਰ ਅਵਸਥਾ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਰ ਅਗਿਆਨ ਤੇ ਫੇਰ ਗਹਿਲੜੀ ਚਾਓ ਭਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਗਾਫਲੀ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਮ ਦਿਨ ਇਸਦੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਰੱਖਣਹਾਰ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਅਗਿਆਨ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਆਈ ਜੁਆਨੀ, ਇਸ ਪਹਿਰ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਗਾਫਲੀ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਬੀ ਸੁੱਤਿਆਂ ਬੀਤਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰੁਖ ਰੱਖਣਹਾਰ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਪਲਟਦਾ। ਫਿਰ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭਰ ਜੁਆਨੀ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਵਿਚਲੀ 'ਪੂਰ' ਅਵਸਥਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ

ਵਿਆਪਦੀ ਹੈ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਾ ਦੀ ਚਾਹ ਜਗਤ ਪਿਆਰਾ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੀ ਰੱਖਣਹਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਲ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਪਲਟਦੀ, ਕਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਜਾਗਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਜੰਜਾਲਾਂ ਦੇ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਰਾਤ ਦਾ ਚਉਥਾ ਪਹਿਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਾਫ਼ਲ ਰਹੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੁਆਨੀ, ਬਲ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਪੁਤ੍ਰ ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣੇ ਸਮਝਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਵਿਯੋਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਛਿਜਦਾ ਹੈ, ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਘਟਦੀ ਹੈ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਕੰਬਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਗਾਫ਼ਲ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਕੇ ਜਾਗ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਰ ਸਫਲਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਸੋ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ! ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਦਰ ਵੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਚਾਰੇ ਪਹਿਰ ਗ਼ਾਫ਼ਲੀ ਵਿਚ ਬੀਤੇ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਹੀ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਦੁਖ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਕਿ ਜਦ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਉਮਰਾ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਗੰਢ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਾਤਮਾ ਸ਼ਰੀਰ ਛੱਡਕੇ ਉਠ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗ਼ਾਫ਼ਲੀ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੈਦ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦਿੱਤੀ। ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਜੋ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕੀਤੇ ਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਜੋ ਜਾਗਦੇ ਰਹੇ ਸੇ, ਸੋ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਾਗ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚਾਹੀਦੇ ਰੂਹ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ, ਜੋ ਨਾਸ਼ਮਾਨਾ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸਮਝ ਲਵੇ, ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਜਾਣ ਲਵੇ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇ ਤੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਇਸ ਦੇ ਨਸ਼ੇ* ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਨੀਂਦ (ਗ਼ਾਫ਼ਲੀ) ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਇਹ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਾਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਆਖਿਆ; ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਦਾ ਜਾਗਣਹਾਰ, ਆਪ ਧੰਨ ਹੋ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਗੋਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਲਈ ਅਜ ਨਵਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਜ਼ੁਹਦੀ ਤਾਂ ਸੇ —ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸੇ—ਰਸ ਦੀ ਕਸਰ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਦੀ ਮੇਹਰ ਰਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ। ਜੀਵਣ ਕਣੀ—ਚਮਕਦੀ ਹੀਰਾ ਕਣੀ—ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ, ਕਿਣਕਾ ਮਾਤ੍ਰ ਵਸ ਗਈ ਸ਼ੇਖ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਹੁਣ ਜੰਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਕਰਕੇ ਤਪ ਸਾਧਣ ਤੇ ਹਬਸ ਦਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਚੁੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਬਨ ਬੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੋੜੀਦਾ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਠ ਟੁਰਿਆ। ਹਾਂ ਜੀ, ਸਾਰੇ ਟੁਰ ਪਏ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ—ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ਨਾਨਕ—, ਰਸੀਆ ਮਰਦਾਨਾ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ। ਤਬਲਬਾਜ ਉਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਬਰਕਤਾਂ ਪਾਕੇ ਟੁਰ ਆਏ। ਚੋਖੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਬਲਬਾਜ ਵਾਲਾ ਆਯਾ ਕਿ ਅਸੀਸ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਫਕੀਰ ਟੁਰ ਚੁਕੇ ਸੇ ਤੇ ਤਬਲਬਾਜ ਪਿਆ ਸੀ—ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕ੍ਰਿ ਮੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਡਿੱਠੋਸੁ ਤੇ ਹਾਹੁਕਾ ਖਾਧੋਸੁ, ਹਾਇ, ਮੈਂ ਮਾਯਾ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਧਾਰਕੇ ਦੁੱਧ ਲਿਆਯਾ ਸੀ, ਮਾਯਾ ਮਿਲੀ; ਜੇ ਕਦੇ ਮੈਂ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸਦਗਤੀ ਪਾਉਂਦਾ। ਕਣੀ ਵਾਲੇ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਮਾਯਾ ਦਾ ਲੋਭ ਮੈਨੂੰ ਛਲ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਟੁਰੇ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਆਸਾ ਨਾਮੇ ਦੇਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਆਏ, ਜਿੱਥੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸਮਾਮ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਦੁਖ ਵਿਚ ਸੇ ਕਿ ਇਕ ਰਾਜਾ ਮਰ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਉਸ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਜੀਉਂਦੇ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਗਤੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਜੇ ਸੱਚੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਚਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਛੁਹਣ, ਹਿਕੇ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਪੈਣ। ਜਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਡਿੱਠਾ ਸਾਧੂ

---

*ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਹੈ:—ਪਹਿਲੈ ਪਹਰੈ ਨੈਣ ਸਲੋਨੜੀਏ ਰੈਣਿ ਅੰਧਿਆਰੀ ਰਾਮ ॥

ਆਏ ਹਨ। ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਜੋ ਚਰਨ ਪਾਓ! ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਹੋ ਤੇ ਪੈਰ ਧਰ। ਪਰ ਉਸ ਆਖਿਆ—ਜੀਓ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਕੀ ਮਜਾਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੈਰ ਧਰਾਂ। ਇਹ ਦਾਤਾ! ਤੇਰਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਵੜੇ: ਤਦ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋਈ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਧੁੰਮ ਗਈ ਕਿ ਕੋਈ ਡਾਢੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਆਏ ਹਨ, ਪੂਰੇ ਭਾਂਡੇ ਸਾਧੂ ਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ! ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂਵੇਂ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਆ ਮਾਰੂ ਵਿਚ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਦੀ ਟੁੰਕਾਰ ਲਾਈ, ਸਮਾਂ ਬੱਝ ਗਿਆ ਰਸਮਈ ਵੈਰਾਗ ਦਾ। ਜਗਤ ਦੀ ਅਸਾਰਤਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਗੁਣ ਕੀਹ ਕੀਹ ਧਾਰਨੇ ਚਾਹੀਏ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਸ਼ੇਖ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤ ਸੁਖੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈਆਂ। ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਸੀ:—

ਮਿਲਿ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਪਿੰਡੁ ਕਮਾਇਆ ॥
ਤਿਨਿ ਕਰਤੈ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇਆ ॥ ਲਿਖੁ
ਦਾਤਿ ਜੋਤਿ ਵਡਿਆਈ ॥ ਮਿਲਿ ਮਾਇਆ
ਸੁਰਤਿ ਗਵਾਈ ॥ ੧ ॥ ਮੂਰਖ ਮਨ ਕਾਹੇ
ਕਰਸਹਿ ਮਾਣਾ॥ ਉਠਿ ਚਲਣਾ ਖਸਮੈ
ਭਾਣਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਰੰਗ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਸਾਵਧਾਨ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਰੋਟੀ ਆਂਦੀ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਜਾਗਦਾ ਬੈਠਾ ਦੇਖ ਤੇ ਚੇਲਾ ਸਮਝਕੇ ਅੱਗੇ ਧਰੀ, ਹੋਰ ਲੋਕ ਬੀ ਭੇਟਾ, ਪੂਜਾ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਲੈ ਟੁਰੇ ਆਉਣ। ਜਦੋਂ ਰੋਟੀਆਂ ਸੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਅੱਗੇ ਧਰੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖੇ: ਜੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਖਾਧੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਸਵੇਰ ਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਰੋਟੀ ਇਹਨਾਂ ਖਾਧੀ ਨਹੀਂ, ਪਾਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਕਾਠ ਦੀ ਗੋਲ ਗੋਲ ਸ਼ੈ ਇਸ ਪਾਸ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ. ਤਦ ਉਹਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਹੇ ਫਕੀਰ! ਕੀਹ ਤੂੰ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਕੂੜਿਆਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੇਸ ਫਰੀਦ ਰਹਿਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੈ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬਣਾਕੇ ਪਾਸ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ? ਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਰੋਟੀ ਖਾਓਗੇ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਹਈ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਬੀ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਆਈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਝੂਠ ਕਰਕੇ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ 'ਰੋਟੀ ਖਾਓ' ਕਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਟਾਲੇ ਦੇ ਵਾਕ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਖਾਧੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੀ ਹੈ, ਇਹ ਝੂਠ ਕੀਕੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੀਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋ ਗਲ ਗਲ ਵਿਚ 'ਸੱਚ' ਪਿਆ ਕੂਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਗਲ ਗਲ ਵਿਚ ਕੂੜ ਸਿੰਜਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਖਰਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਚੰਗਾ, ਇਸ ਰਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਇਹ ਬਰੀਕੀਆਂ ਸੁੱਝੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਸ ਪਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸ਼ਰਮ ਕਾਹਦੀ। ਝੂਠ ਛੱਡਿਆਂ ਹੀ ਭਲਾ; ਸੋ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸੱਟ ਪਾਈਓਸੁ। ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੀ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਕੌਤਕ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਹੱਸਕੇ ਕਿਹਾ—ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਰੋਟੀ ਖਾਓ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਜੀਵੇ ਸਲਾਮਤ ਬਖ਼ਸ਼ੇ। ਤਬ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਏ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਸਭ ਵੰਡ ਦਿਤੇ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ। ਵਿਹਲੇ ਹੋਕੇ ਸ਼ੇਖ ਵਲ ਫੇਰ ਤੱਕੇ, ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਪੁਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ: ਸ਼ੇਖਾ! ਖ਼ੁਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਜ਼ੁਹਦ ਬੀ ਹੈ, ਘਾਲ ਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਪਾਰ ਕਰ। ਤਦ ਸ਼ੇਖ ਆਖਿਆ—"ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੀ"। ਇਸ ਵੇਲੇ ਲੋਢਾ ਪਹਿਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਹੁਣ ਉੱਥੋਂ ਟੁਰਨ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿਚ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਵਿਦਾ ਲੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਲ ਲਾਕੇ ਮਿਲੇ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ। 'ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਗਲਿ ਮਿਲਹੁ ਅੰਕਿ ਸਹੇਲੜੀਆਹ'। ਇਉਂ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ ਤੇ ਪਜਾਰ ਭਾਵ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਤਾਂ ਵਿਦਾ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਟਿਕ ਗਏ ਤੇ ਉੱਥੇ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾ ਦਿਤਾ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਨਾਮ ਜਪੁ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਆਏ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਆਸਾ ਨਾਮੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਕ ਮੰਜੀ ਬੀ ਬਖਸ਼ੀ।

ਸੂਚਨਾ— ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਹਿਲੂ' ਅੱਗੇ 'ਗੋਸ਼ਟ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਜੀ' ਦੇ ਅੰਕ ਪਰ ਆਵੇਗਾ।

ਗੀਤ—

ਕਿੱਥੇ ਨੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵਸਦਾ* ?

ਟੇਕ—ਕਿੱਥੇ ਨੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵਸਦਾ ?

ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ ਜਲ ਥਲ ਢੂੰਡੇ, ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਨੀ ਦਿਸਦਾ।
ਜੋਗੀ ਤਪੀ ਸਿਆਣੇ ਪੁੱਛੇ ਭੇਤ ਨ ਕੋਈ ਦਸਦਾ,
ਜਿਤ ਵਲ ਮੂੰਹ ਪਵੇ ਉਠ ਭਾਲਾਂ ਪਰ ਉਹ ਭਾਲ ਨ ਫਸਦਾ।
ਆਖਣ 'ਕਦੇ ਲਭੀਂਦਾ ਨਾਹੀਂ' ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਸੁਣ ਖਸਦਾ,
ਹੈ ਲੁਕਿਆ, ਪਰ ਖਿੱਚ ਪਾਂਵਦਾ ਖਿੱਚ ਤਣਾਵਾਂ ਕਸਦਾ।
ਐਸੀ ਛੇੜ ਝਰਨਵੀਂ ਛੇੜੇ, ਕਰ ਬਿਹਬਲ ਦਿਲ ਖਸਦਾ।
ਦਿਲ ਪੰਘਰ ਪੰਘਰ ਵਹਿ ਤੁਰਦਾ, ਪਜਾਰ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਧਸਦਾ।
ਇਕ ਦਿਨ ਐਕੁਰ, ਗੁੰਮ ਗੁੰਮਦਿਆਂ, ਅਰਸ਼ੋਂ ਝਲਕਾ ਵਸਦਾ,
ਕੀ ਵੇਖਾਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਅੰਦਰ, ਅੰਦਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਲਸਦਾ।
ਇਹ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਬਾਹਰ ਪੈਂਦਾ ਵਣ ਤਿਣ ਲਸਦਾ ਦਿਸਦਾ।
ਰੰਗ-ਰਤੜਾ, ਹਰਿ ਜਾਈਂ ਵਸਦਾ ਰਸੀਆ ਹੋ ਰਸ ਰਸਦਾ।
ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅੱਖਾਂ ਮਸਤਾਂਦਾ, ਵੇਖੇ ਮਸਤਿਆਂ ਹਸਦਾ,
ਹੱਸੇ, ਰਸੇ, ਰਸਾਵੇ ਰਸੀਆ, ਹਾਸਜੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਸਦਾ।
ਖਿੱਚ-ਤਣੀ ਕੁਈ ਲਾਕੇ ਖਿੱਚਦਾ, ਡੋਰੀ ਪਾ ਕੋਈ ਕਸਦਾ।
ਜਿਤ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਉਤੇ ਵਲ ਦਿਸਦਾ ਹਰ ਹਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ।
ਵੱਸ ਆਇਆ ਫਿਰ ਛੋੜ ਨ ਜਾਂਦਾ ਲੜ ਲਾ ਫੇਰ ਨ ਨਸਦਾ।
ਦਿਲ ਮੰਦਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵਸਦਾ, ਝਾਤੀ ਪਾਇਆਂ ਦਿਸਦਾ।
ਅੰਦਰ ਦਿਸਿਆਂ ਵਣ ਤਿਣ ਦਿੱਸੇ, ਜਲ ਥਲ ਘਟ ਘਟ ਵਸਦਾ।

ਗੀਤ †!

ਦੁਆਰੇ ਤੇਰੇ ਆ ਗਿਆ‡।

ਅਸਥਾਈ—ਨਾਮ ਦਾ ਝਮੱਕਾ ਤੇਰਾ ਖੇੜਾ ਕੋਈ ਲਾ ਗਿਆ,
ਅੱਖ ਦਾ ਮਟੱਕਾ ਦਾਤਾ ! ਜਿੰਦ ਨਵੀਂ ਪਾ ਗਿਆ।
ਅੰਤਰਾ—ਆਪੇ ਤੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ, ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਦਿੱਤਾ,
ਮਿਹਰਾਂ ਵਾਲਾ ਨੂਰ ਦਾਤਾ ! ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਤੂੰ ਵਸਾ ਗਿਆ।
ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਏਹੋ ਹਾੜੇ, ਲਾਈਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਤੋੜ ਚਾੜ੍ਹੇਂ।
'ਟੁੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਗੰਢਣ', ਦਾਤਾ ! ਬਿਰਦ ਤੈਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ।
ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੂੰ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਤੂੰ,
ਮੰਗਦਾ ਏ ਖ਼ੈਰ ਦਿਲ ਦੁਆਰੇ ਤੇਰੇ ਆ ਗਿਆ।

---

*ਇਹ ਗੀਤ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੨ (੧੯੨੧ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

†ਇਹ ਗੀਤ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੯ ਮੁਤਾਬਿਕ ੧੯੨੮ ਈ: ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

‡ਧਾਰਨਾ—ਹੀਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ [illegible]

ਸੂਚਨਾ—ਆਸਾ ਦੇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ ਜਾਣਾ ਤੇ ਝੰਡੇ ਬਾਢੀ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਖੋਜਕਾਂ ਨੇ ਆਸ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੀਲੀਬਾਰ ਪਾਕਪਟਨ ਤੇ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਮਾਲੇ ਦੀ ਬੁਸ਼ਾਇਰ ਰਜਪੂਤ (ਰਾਮਪੁਰ ਬੁਸ਼ਾਇਰ) ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਝਟ ਇਕ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਬੁਸ਼ਾਇਰ ਤੋਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਸਾ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਆਸਾਮ ਦੀ ਹੈ। ਕਾਮ ਰੂਪ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸਾਮ ਤੋਂ ਮਨੀ ਪੁਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਪਾਸਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਬਨਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਚਿਟਾਗਾਉਂ ਪੁੱਜੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੋਨ ਦੀਪ ਆਦਿ ਟਾਪੂਆਂ ਦਾ ਸੈਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੁੰਦਰੋ ਸਮੁੰਦਰ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁੱਜੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ 'ਤਿਤ ਸਮੈ ਬੈਠਾ ਸਮੁੰਦਰ ਕੀ ਬਰੇਤੀ ਵਿਚ ਨਗਰ ਛੁਠ ਘਾਟ ਕਾ'। ਹਾ: ਵਾ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ 'ਛੁਟਾਘਾਟਕ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। 'ਛੁਟਾਘਾਟਕ' ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿਟਾ ਗਾਉਂ ਯਾ ਚਿਟਾ ਗਾਂਗ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਰ ਉਥੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਬੀ ਨੇੜੇ ਹੈ।

੩੫. ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਜੀਓ*।

੧.

ਸਵੇਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਲੋਂ ਠਢੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਝੰਡਾ ਅੱਖਾਂ ਨੂਟੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਸਾਹ ਬੀ ਧੀਮੇ ਤੇ ਬੱਝਵੇਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ 'ਉਫ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਕੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਇਧਰ ਉਧਰ ਤੱਕਦਾ ਹੈ,ਫਿਰ ਆਸਨ ਟਿਕਾ ਕੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਾਹ ਲੰਮਾ ਕਰਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਸਾਹ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ,ਐਉਂ ਕਰਦਾਕਰਦਾ ਫੇਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ 'ਉਫ' ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਰਕੇ, ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲਕੇ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਦਾ, ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੀਤਿਆ। ਸੂਰਜ ਉੱਚਾ ਹੋ ਆਇਆ, ਝੰਡਾ ਉੱਠਿਆ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬੂਹਾ ਖੜਕਿਆ, ਝੰਡੇ ਖੋਹਲਿਆ। ਇਕ ਜੁਆਨ ਗੱਭਰੂ ਸੁਹਣੀ ਨੁਹਾਰ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸੁਹਣੱਪਣ ਵਾਲਾ, ਕੱਪੜੇ ਬੀ ਜ਼ਰਾ ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਵਧੀਆ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ, ਅੰਦਰ ਆ ਇਆ।

ਝੰਡਾ—ਆਉ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ! ਜੀਉ ਆਏ, ਸਦਕੇ ਆਏ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਕਹੁ ਸੱਜਣਾ, ਕਿਵੇਂ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹੈ?

ਝੰਡਾ—ਚੰਗੀ! ਜਗਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਨੇਹੁੰ ਤੇ ਨੇਹੁੰ ਦੀ ਪੀੜ ਹੈ, ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇ ਸਾਡੀ ਇਹ ਪੀੜ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਤਾਂ ਪੀੜ ਹੀ ਜੀਵੇ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਨੇ, ਲੋਚਾ ਲੱਗੀ ਰਹੇ, ਲੋਚਾ ਨਾਲ ਜਗਜਾਸੂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਹੀ ਨਾ।

ਝੰਡਾ—ਤਰਲਾ ਤਾਂ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਾ, ਜੇ ਲੋਚਾ ਅੰਦਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਰਲਾ ਬੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਗਤ-ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚ ਆਪਾ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਧਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅੰਦਰ ਲੋਚਾ ਲੱਗੀ ਰਹੇ ਤਰਲਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ, ਤਦ ਐਤਨਾਂ ਤਾਂ ਦਿੱਸਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਹ ਮੈਂ ਹਾਂ ਤਰਲੇ ਲੈਣਹਾਰ ਤੇ

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੨ ਕੱਤਕ ਦੀ ੨੧ ਵੀਰਵ ਰ, ੬ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੦, ਸੰ: ੧੯੮੭ ਬਿ: ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਖਾ: ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁ: ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਆਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਤੂੰਗ ਹਨ ਜੋ ਭਜਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੱਸ ਸੱਜਣਾ ! ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਹੈ ਨੇੜੇ ? ਆਪਣੇ ਤਰਲੇ ਨਾਲ ਗੁਆਚ ਜਾਣੋਂ ਤਾਂ ਬਚੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸੋਝੀ ਨਹੀਓਂ ਪੈਂਦੀ।

ਇੰਦਰਸੈਣ (ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ)—ਸਮਾਂ ਪੁੱਗਾ ਖੜਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਦਿਲ ਸ਼ਾਹਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਬੀ ਲੱਛਣ ਆਣ ਢੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਬਰਖਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੁੱਸੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੁਣ ਬਨਾਵਟੀ ਸਾਧ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਸੱਚੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਏਹ ਲੱਛਣ ਹਨ।

ਝੰਡਾ—ਹੱਛਾ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ, ਹੈਂ ?

ਇੰਦਰਸੈਣ-ਹਾਂ, ਉਹੋ ਗੱਲ, ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਸ਼ਾਕਤਕ ਜੋਗੀ ਦਾ ਫੜ ਹੋਰ ਟੁਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੰਤ੍ਰੀ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਸਿਆਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਈਆਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਮੱਤ ਮਾਰ ਛੋੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਦੀ ਨਾਰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਧ ਹੈ, ਜੋਗੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਮਤ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਆਹ ਦੀ ਚੂੰਢੀ ਨਾਲ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੰਤ੍ਰੀ ਵੀ ਮਗਰ ਲਗ ਟੁਰਿਆ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਬੀ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੇ ਕੁਛ ਪੁੰਹਦਾ ਪਾਂਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਜਦ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਨਾਟਕੀ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵੰਤ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਕਾਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਖਾਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਬੀ ਝਾੜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਗੁਆਉਂਦੇ ਹੋ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਟੁਰੋ, ਚੇਟਕੀ ਫਕੀਰਾਂ ਤੇ ਲੋਭੀ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਓਹ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਤੋਂ ਮਾਂਗਵੇਂ ਖੰਭ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੰਤ੍ਰੀ ਮੰਨ ਤਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤ੍ਰਿਯਾਜਾਲ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਫਸਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਜੀ ! ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਮਿੱਤ੍ਰ ਬੀ ਤਕੜਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਕਦੇ ਪੁੱਠੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੱਤ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਜਿਹਾ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਝੰਡਾ—ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਨੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਢੂੰਡਾਊ ਹੋਣਾ, ਆਪੇ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਇਹ ਸੇਧ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹੀ ਬੱਝਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਦੇ ਬੱਧੇ ਲੋਕੀਂ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਰਤਾ ਕੁ ਬੀ ਮੁਰਾਦ ਪੁਗਦੀ ਦਾ ਭਰਮ ਪਵੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਢਹਿ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੇਧ ਤੋਂ ਨਾ ਉੱਕੇ ? ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਰਾਲਬਧ ਤੇ ਛੱਡ, ਮਨ ਨੂੰ ਨੱਥਕੇ ਟੁਰੇ ਤੇ ਸਚ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੇ ? ਬੜਾ ਔਖਾ ਰਾਹ ਹੈ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਔਖੀ ਘਾਟੀ ਹੈ। ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਭੀ ਹੁਣ ਜੋ ਆਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਜਾਣੂ ਹਨ। ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਕੇ, ਅਨੇਕ ਜਾਲ ਤਾਣਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਰਾਮ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇ ਰਸਤੇ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੌਣ ਹੋਵੇ ਜੋ ਆਤਮਾ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੋ ਕੇ ਬੇਲੋੜ ਹੋਵੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ, ਤੇ ਫੇਰ ਲੋੜ ਰੱਖੇ ਅਸਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਦੀ, ਆਏ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦੇਵੇ।

ਝੰਡਾ—ਸੱਜਣਾਂ ! ਸੱਚ ਦੇ ਪਰਖਣ ਵਾਲੇ ਥੋੜੇ, ਸੱਚ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਥੋੜੇ, ਸੱਚ ਨੰਗਾ, ਨਿਧੜਕ ਤੇ ਖੁਰਦਰਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ? ਸੱਚ ਜਾਣੋਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਤੱਕਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਗਰ ਹਨ ਉੱਥੇ ਬਨਾਉਟ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਾਹਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਂਡ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਤੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਢੂੰਡਾਊ ਬੇਲੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਸ ਰੱਖੀਦੀ ਹੈ. 'ਦਿਆਲ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਆਪੇ ਦੇਵੇਗਾ'।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਭਾਈ ! ਜੋ ਜੋ ਕੁਛ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤੇ ਫੇਰ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤੇ ਉਸ ਪੁਰ ਟੁਰੀਏ ਤਾਂ ਆਪਾ ਗੁਆਚਣੋਂ ਤਾਂ ਬਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਸਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ, ਬੰਦਾ ਡੁਬਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਪੜ੍ਹ ਗੁੜ੍ਹ, ਸਮਝ ਬੁੱਝ ਕੇ ਫੇਰ ਮਨ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਉੱਠ ਭੱਜਣਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ

ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ,ਇਹ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਹੱਕੇ ਬੈਲ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਰੱਸੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਈ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਸੱਚਹੈ,ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਤਾਂਹੈਮਨ ਨੂੰਤੱਕਣਾ, ਫੇਰ ਮਨ ਨੂੰ ਵਰਜਣਾ,ਸਰੀਰਨੂੰ ਥੰਮ੍ਹ ਥੰਮ੍ਹਕੇ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਜੋ ਸਮਝ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਨੱਕ ਦੀ ਸੇਧੇ ਟੁਰਿਆ ਚੱਲੇ।

ਇੰਦਰਸੈਣ—ਸੱਚ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਜੀਵ ਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਬਣਨੇ ਦਾ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਭਰਥਰੀ ਨੇ ਸਿੰਗ ਪੂਛ ਬਿਨਾਂ ਆਦਮੀ ਬੀ ਇਕ ਪਸ਼ੂ ਹੀ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਕਰੀਏ ਬੀ ਕੀਹ? ਭੁੱਖ, ਤ੍ਰੇਹ ਆਦਿ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਙ ਹੀ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ-ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅੰਦਰੋਂ ਪੁੰਗਰਦੀ ਹੈ, ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਕੀਲ ਰੱਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਲੋਹੜਾ ਇਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਹਿਬਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਗੂ ਪਹਿਲੋਂ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਲਦੇ। ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸੋਧਣ ਹੈ ਕਠਨ; ਖਰਾ ਕਠਨ। ਮਨੁੱਖ ਬੇ ਧਿਆਨੇ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਟੁਰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਖਿਆਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੁਛ ਫਿਕਰ ਪਵੇ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਜੋਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾਹੈ,ਜੋ ਜੋਖੇ ਪੂਰਾ ਜੋਖੇ ਤਾਂ ਜੋਖ ਕੇ ਜਾਚੀ ਹੋਈ ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਵੇ, ਫੇਰ ਵੇਖੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖਪੁਣਾ ਕੀ ਹੈ, ਭਾਈ! ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਟੁਰੇ।

ਝੰਡਾ-ਸੱਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕਰਮ ਸੰਵਰੇ, ਫੇਰ ਬੰਦਾ ਆਤਮ ਸੋਝੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਵੇ। ਕੁਸੰਗ ਬੁਰਾ, ਰਬ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇ, ਇਹੋ ਭਾਵਾ ਦੁਖ ਹੈ। ਹਾਂ ਸੱਚੀ, ਇਕ ਗਲ ਕੰਨੇ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਲੋਕੀ ਘਾਬਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਰੇ ਪਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ ਭਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਥਾਂਈਂ ਤਾਂ ਜਦ ਜਾ ਖੜੋਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਮਗਰੋਂ ਚਉਂਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ*।

ਇੰਦਰਸੈਣ ਮੁਸਕ੍ਰਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—ਹਾਂ, ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਹੈ, ਸ਼ੈਤ ਉਹੋ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕੁਫਰਗੜ੍ਹ ਤੋੜਿਆ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਹਛਾ! ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਤਾਂ ਭਾਵੀ ਸੁਹਣੀ ਹੈ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਦੇਖੋ! ਉਡੀਕੋ! ਗ਼ੈਬ ਦੇ ਪਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਜਾਣੇ ਕੀ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਉਥੇ ਹੈ, ਜੇ ਪਰਾਰਬਧ ਹੈ ਤਾਂ ਦਾਤੇ ਦਾ ਹੱਥ ਗ਼ੈਬ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇੰਦਰਸੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਝੰਡਾ ਆਪਣੇ ਆਹਰੇ ਲਗ ਪਿਆ।

੨.

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਭਾਵੇ ਕਰੜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਤੇ ਅਚਰਜ ਹਿੰਦੂ, ਕੋਈ ਲਾਗੇ ਢੁਹਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਅੱਜ ਇੱਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਬੀ ਦੂਸਰਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਨੇਗਰੀ ਪਾਸ ਹੈ, ਆਗਯਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜਾਵਾਂ ਕੁਛ ਮੰਗ ਪਿੰਨਕੇ ਢਿੱਡ ਭਰਾਂ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ—ਜਾਹੁ ਮਰਦਾਨਾ! ਮੰਗਣਾ ਕਾਸਨੂੰ ਹੈ? ਇਕ ਸਾਈਂ ਤੋਂ ਜੁ ਮੰਗਿਆ, ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਤੋਂ ਕਾਸਨੂੰ ਮੰਗਣਾ ਹੋਇਆ? ਤੂੰ ਜਾਹ ਨਗਰੀ ਇਕ ਝੰਡਾ ਬਾਢੀ ਹੈ, ਪਾਖਰ ਤਿਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਪਤਾ ਪੁੱਛਦਾ ਜਾਹ, ਉਹ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ।

ਮਰਦਾਨਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਨਗਰੀ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਅੱਗੇ ਜੋ ਮਿਲੇ, ਮਰਦਾਨਾ ਚਾਹੇ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਝੰਡੇ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੱਥਾ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਐਡਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੀਆ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛੇ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਭਾਉਂਦੇ ਮੱਥੇ ਵਾਲਾ ਤੁਰਿਆ ਆਵੇ, ਉਸ ਨ ਲ ਚਾਰ ਸ਼ਰੀਰ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਬੀ ਸਨ, ਦੁਇ ਚਾਕਰ ਬੀ ਮਗਰ ਸਨ, ਮੱਥਾ ਤੱਕ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਬੇਝਕ ਹੋ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ—ਭਾਈ! ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ, ਝੰਡੇ ਬਾਢੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਦੱਸ?

ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵੱਲ

*ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਤੱਕਿਆ, ਤੱਕ ਕੇ ਖਿੜਿਆ, ਸਾਥੀਆਂ ਤੇ ਚਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—ਤੁਸੀਂ ਚਲੋ, ਮੈਂ ਇਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਝੰਡੇ ਦੇ ਘਰ ਅਪੜਾ ਆਵਾਂ। ਤਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਚਾਕਰਾਂ ਆਖਿਆ— ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਅਪੜਾ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਸਨੂੰ ਔਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਦੱਸ ਦਿਓ, ਨਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਖੇਚਲ਼ ਕਰਨ ਨਾ ਸੇਵਕ ਜੀ।

ਉਹ ਮਰਦ ਬੋਲਿਆ—ਭਾਈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ! ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ, ਆਓ।

ਤਾਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ "ਭਾਈ! ਤੂੰ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ? ਕਦ ਦੀ ਸਿਆਣ ਹੈ ਤੇਰੀ, ਤੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ?" ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ:— "ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਪਰਗਨਾ ਹੈ ਤੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਹਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਨਾ, ਸਿਆਣਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਹੈ।

ਝੰਡੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਇੰਦ੍ਰਸੈਣ ਸੀ, ਜੋ ਇਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਕੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਆਪ ਆਇਆ ਹੈ। ਘਰ ਅਪੜਾਕੇ ਤੇ ਝੰਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਕੇ ਇੰਦਰਸੈਣ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਝੰਡੇ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਬਹਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਜੀ! ਆਪ ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ? ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੀਹ ਆਗਜਾ ਹੈ?"

ਮਰਦਾਨਾ—ਦੇਸ਼ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਉਤਰਾ ਖੰਡ ਦੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਪੱਧਰਾਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਪੰਜ ਦਰਯਾ ਵਗਦੇ ਹਨ, ਕਹੀਦੇ ਪੰਜ ਹਨ, ਉਂਜ ਹੈਨ ਸੱਤ, ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਪਰਗਨਾ ਲਾਹੌਰ ਹੈ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਇਸਦੇ ਲਾਗ ਦੇ ਅਸੀਂ ਹਾਂ।

ਝੰਡਾ—ਧੰਨ ਭਾਗ, ਜੀਓ ਆਇਆਂ ਨੂੰ! ਕਿਵੇਂ ਆਏ ਹੋ? ਅਗੇ ਸਿਆਣ ਨਹੀਂ ਸਾਡੀ ਤੁਹਾਡੀ, ਹੁਣ ਸਿਆਣ ਹੋਈ ਹੈ, ਘਰ ਟੁਰ ਕੇ ਆਏ ਹੋ, ਕਰੋ ਕੋਈ ਮਿਹਰ, ਦਿਓ ਆਗਜਾ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਤੁਸੀਂ ਡਾਢੇ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋ, ਜਾਣੀਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੀ ਹੋ, ਇਸ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਿਲ ਪਏ ਹੋ। ਸਿਆਣ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਾਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣ ਹੋਸੀ ਜੋ ਨਾਉਂ ਦੱਸਕੇ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਘਰ ਘੱਲਿਆ ਹੈ ਨੇ।

ਝੰਡਾ (ਹਰਿਆਨ ਹੋਕੇ)—ਹੱਛਾ......! ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾਣ ਲੋਕ 'ਨਾਨਕ ਤਪਾ' ਕਰਕੇ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਝੰਡਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ! ਧੰਨ ਭਾਗ ਮੇਰੇ! ਮੈਨੂੰ ਐਸੇ ਉੱਚੇ ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਮੂੰਹ ਖੰਡ ਨਾਲ ਭਰਾਂ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਲੱਭਦਿਆਂ ਆਹ ਦਿਨ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਹੁਣ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਲ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਧੰਨ ਭਾਗ! ਸਚ ਮੁਚ ਧੰਨ ਭਾਗ!

ਪਰ (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਸੱਜਣ ਜੀ! ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਸਮਾਂ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਪੈਰ ਖਿਸਕ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਚੌਥੇ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਬੀ ਖਿਸਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਨਾਮਣਿਆਂ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਕੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਯਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਧਾਗੇ ਤਵੀਤ, ਤੰਤ੍ਰ; ਮੰਤ੍ਰ; ਜਾਦੂ, ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਉਪਾਸਕ, ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਾਲੇ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਿਆਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ, ਸਗਵੀਂ ਹੋਰ ਚੰਬੜਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੀ ਸੱਚ ਹੈ! ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਜੀਵ ਅੱਗੇ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਤੋਂ ਜਪ ਤਪ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਹੀ ਜਪਾਂ, ਤਪਾਂ ਨਾਲ ਵਧੀ ਨਾਂ, ਬਣਿਆ ਕੀ? ਸੋ ਸਜਣ ਜੀ! ਅਕਸਰ ਵੇਰ ਤਾਂ ਦੰਭ, ਭੇਖ ਤੇ ਆਪਾ ਪਾਲਣ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤਾ, ਅਥਾਹ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਲੱਭਦਾ ਭੀ ਕੀਕੂੰ? ਮੂੰਹ ਮਨ ਜੋ ਮੈਲੇ ਹੋਏ, ਸਾਡੀ ਢੂੰਡ ਹੀ ਕਸਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ. ਅਥਾਹ ਜਗੋਤੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ

ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਭਾਵੇ ਨਾ। ਖ਼ਬਰੇ ਕੋਈ ਕੂਠ ਪਿਆ ਤੇ ਆਪੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ. ਜਜੋਤੀ ਸਰੂਪ! ਧੰਨ ਭਾਗ! ਤੁਸਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਅੱਗ ਨਾਲ ਹੱਥ ਸਿਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਿਮਾਂ, ਖਿਮਾਂ ਸੰਤ ਜੀ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜੀ! ਮੈਂ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਮੰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਨੂੰ ਮੈਂ ਹਡਬੀਤੀਆਂ ਤੇ ਜਗਵਰਤਾਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਸੱਜਣਾਂ! ਸੱਚ ਦਾ ਕਾਹਦਾ ਗਿਲਾ? ਸੱਚ ਸੱਚ ਹੈ, ਜੇ ਕਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅੰਧਕਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਸੂਰਜ ਕਿਉਂ ਉਪਾਉਂਦਾ? ਸੱਚ ਦੀ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਜੋਤੀ ਵਿਚ ਧਰਕੇ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਘੱਲਿਆ ਹੈ ਨਾ, ਜੋ ਜਗਤ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਦਰ ਦਰ ਫਿਰ ਕੇ ਤਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵੇਖ, ਮਿਤਰਾ! ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਰਮਜ਼ ਬੁਝਾਵਾਂ ਇਸ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਨੂਰ ਦੀ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਢੂੰਡਾਊ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹਨ, ਕੋਈ ਤਪ, ਕੋਈ ਗਿਆਨ, ਕੋਈ ਧਿਆਨ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਓਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਜੀਵਿਆਂ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਤਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹੇ ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਖੋਜਕੇ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਕੜਾ ਖਿਲਾਰੀ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਅਟਕ ਭਟਕ ਰਹੀਆਂ ਨਰਦਾਂ ਨੂੰ ਚਾਤੁਰੀ ਨਾਲ ਪੁਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਤੇ ਜਿਸ ਜਿਸ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕੋਈ ਹੈ ਉਥੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ, ਭੁੱਲਾਂ ਸੋਧਕੇ ਆਪਣੀ ਛੁਹ ਲਾਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖਸੋ ਇਹ ਚਾਕਰ ਜੁ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਹੀ ਜਾਤ ਦਾ ਜਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਿਰਾਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਣੇ ਹੀ ਹੋਏ, ਪਰ ਮਿਤਰਾ! ਮੈਂ ਇਸ ਨੂਰ ਤੋਂ ਸੱਚ ਸਿੱਖਯਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਸੱਚ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸੱਚੋ ਸੱਚ! 'ਸਚ ਸਭਨਾ ਹੋਇ ਦਾਰੂ' ਇਹ ਜਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸੋਹਿਲੇ ਹੁਣ ਸੱਚ ਦੇ ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਸੁਧਾ ਸੋਨਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਝੰਡਾ-ਠੀਕ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਰਸਨਾ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਹੈ, ਸੁਣਕੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਦੀ ਚਸ ਬਿਨਾਂ ਬਾਣੀ ਮਧੁਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਪੁੱਛਾਂ, ਉਦਾਸ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਸੋ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਜੀਉ ਸਦਕੇ ਪੁੱਛੋ!

ਝੰਡਾ-ਜਿਧਰੋਂ ਆਏ ਹੋ, ਓਧਰ ਇਕ ਭਾਰਾ ਕੁਫਰ ਗੜ੍ਹ ਸੀ-ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗੱਦੀ-ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਤੋੜਿਆ ਹੈ? ਸੋਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਤੁਸੀਂ ਦੇਸਾਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹੁੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹੋ, ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਹੋਵੇ ਨੇ? ਕੋਈ ਕਨਸੋ ਕੰਨੀ ਪਈ ਹੋਵੇ ਨੇ?

ਮਰਦਾਨਾ (ਕੁਛ ਰੰਗ ਬਦਲ ਕੇ)-ਮਿਤਰਾ! ਸੋ ਕਨਸੋ ਕਾਹਦੀ! ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਤੇ ਹੱਡ ਵਰਤੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਝੰਡਾ-ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਤੇ ਹੱਡ ਵਰਤੀ ਸੁਣਕੇ ਜੋ ਪਤੀਆ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ, ਧੰਨ ਭਾਗ! ਕੁਛ ਸੁਣਾਓ ਨਾ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਉਹ ਕੁਫਰ ਗੜ੍ਹ ਇਸੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਤੋੜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਵਗੁਣਿਆਰ, ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਮੂਹਰੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਉਸ ਜਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਨਿਕਾਰੀ ਚਿੜੀ ਦੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਲਈ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਸ ਕੁਫਰਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਗਿਆ; ਜਿਸ ਦੇ ਬੰਦ ਨਿਵਾਰਨਹਾਰ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਦੀ ਸਿਲਕ ਕੱਟੀ, ਸਗੋਂ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬੰਦ ਵਿਚ ਪਏ ਸਾਰੇ ਬੰਦੀਗਨ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਨੂਰਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬੀ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਲੈਆਂਦਾ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਕੇ ਐਸਾ ਆਤਮ ਬਲ ਤੇ ਪਰਤਾਪ ਬਖਸ਼ਿਆ ਕਿ ਸੰਗਤ ਉਸ ਦੇ ਲੜ ਲਾਈ। ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਹੁਣ ਨੂਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਨੂਰ ਉਸ ਤੋਂ ਝਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਗਤ ਰੌਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਝੰਡਾ-ਤੁਸੀਂ-ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਨੂਰ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੁਸੀਂ-ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਫਸੇ?

ਮਰਦਾਨਾ-ਮੈਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਪਹੀਣਾ ਹਾਂ, ਜਾਤ ਮੇਰੀ ਨੀਵੀਂ ਹੈ, ਸੁਹਬਤ ਬੀ ਪਹਿਲੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਦਾ ਤਾਣ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਤਾਣ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਂਗਲ ਫੜੀ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ 'ਤਾ ਨਾ ਰੀ ਰੀਂ' ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਝੂਠੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕੁਸ਼ਾਮਤਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਨਿਤਾਣਾਂ ਬੋਟ ਹਾਂ, ਦਾਤੇ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਉਡਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋਣਕਰਕੇ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਹ ਅਕਾਰਣ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਬਾਰਦਾ ਹੈ। ਸੱਜਣਾਂ! ਮੈਨੂੰ ਰਾਗ ਦਾ ਠਰਕ ਬਾਹਲਾ ਹੈ, ਭੁੱਖ ਦੇ ਹੋਟੇ ਮੈਂ ਥੱਕਾ ਮਾਂਦਾ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾ ਖੜੋਤਾ,ਉਸ ਇਕ ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਦੇ ਰਾਗ ਦੀ ਗਵਾਈ ਤੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਪੁਨ ਵਜੰਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ 'ਰਾਗ-ਮਸਤ' ਕਰ ਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਕੀਰਤਨ-ਮਸਤ' ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਅਡੋਲ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਭੁੱਲਕੇ 'ਰਾਗ-ਮਸਤ' ਹੋ ਗਿਆ। ਐਉਂ ਮੈਂ ਨਿਤਾਣਾ ਆਪਣੇ ਤਾਣ ਆਕੇ ਫਸ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਮਾਨੋ ਬੋਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਦਾਤੇ ਦੇ ਖੰਭ ਜੁ ਮੈਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿਤੇ, ਪਰ ਮਿਹਰਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਬੋਟ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪਿੰਜਰਿਓਂ ਕੱਢਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਲਾਕੇ ਅਪਣੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਡਾ ਲਿਆ।

ਝੰਡਾ-ਮੈਂ ਗੱਲ ਟੁੱਕਦਾ ਹਾਂ; ਪਰ ਜੋ ਸਮਝ ਨਾ ਪਵੇ ਉਹ ਨਿਸ਼ੰਕ ਹੋਕੇ ਪੁੱਛ ਲੈਣਾ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਜੀ ਸਦਕੇ ਪੁੱਛੋ।

ਝੰਡਾ-ਮੈਂ 'ਰਾਗ-ਮਸਤ' ਤੇ 'ਕੀਰਤਨ-ਮਸਤ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਮਰਦਾਨਾ (ਮੁਸ਼ਕ੍ਰਾਕੇ)-ਰਾਗ ਇਕ ਵਿਦਯਾ ਹੈ, ਰਾਗ ਇਕ ਗੁਣ ਤੇ ਹੁਨਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਿਲ ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਇਕ ਬੋਲੀ ਹੈ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਬੀ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਰਾਗ ਇਕ ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰੀ ਤੇ ਰੰਗ ਦੀ ਮੁਸੱਵਰੀ ਤੋਂ ਬਰੀਕ ਹੈ। ਰਾਗ ਜਦ ਕੋਈ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਮਨ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ, ਨਹੀਂ ਗਾਂਵਿਆਂ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਨਿਰਾ ਰਾਗ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆ ਜਾਂ ਬਜਾਇਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਇਕ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਇਕ ਅਗੁਵਾਨੀ ਹੈ, ਇਕ ਮੋਹਿਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਪਣੀ ਖੈਂਚ ਨਾਲ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਐਉਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਅਕਸਰ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਪਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖ਼ਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਡਾਢਾ ਸੁਰਤ ਦਾ ਜੋੜਣਹਾਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ, ਕੀਹ ਵਲਵਲਾ ਕੀਹ ਭਾਵ ਉਪਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਗਵੱਯੇ ਤੇ ਗੁਣੀ ਜਨ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ, ਪਰਸਪਰ ਫਰਕਾਂ, ਸੁਰਾਂ ਸੁਰਤੀਆਂ, ਮੂਰਛਨਾਂ, ਤਾਲਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਗਯਾਤਾ ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ ਕੀਹ ਤਾਸੀਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕਿਹੜੇ ਵਲਵਲੇ ਨੂੰ ਛੇੜ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਮਾਹਿਰ, ਹਾਂ ਤਾਸੀਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣਹਾਰ ਵਿਰਲਾ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਰਸਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਦਾਤਾ ਇਸ ਭੇਤ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਰਾਗ ਦੀ ਇਸ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਨੂੰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ ਰੰਗ ਉਪਜਾਉਣ ਲਈ ਰਾਗ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਸੁਖੱਲ ਲਈ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਜਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਚੇ ਹਨ, ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਕਰਨ ਦੇ, ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜਾਗ ਦੇਣ ਦੇ, ਵਾਹਿਗੂਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਝੂਮਾ ਦੇਣ ਦੇ। ਐਸੇ ਵਲਵਲੇ ਤੇ ਭਾਵ ਉਪਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਣੋ ਤਾਂ ਉੱਚੀ ਰੌ ਦੀ ਜਾਨ ਪੈ ਜਾਵੇ।ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਗਾਉਣ ਦੇ ਆਪ ਉਸਤਾਦ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਨਕਲੀਆ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਸੋ ਉਹ ਰਾਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਾਤੇ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਤੇ ਉੱਚੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਵ ਗਾਇਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਹੈ ੧, ਤੇ ਨਿਰਾ ਰਾਗ ਰਾਗ ਹੈ ੨, ਤੇ

ਵਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਦੀਪਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੋਲਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਗ, ਰਾਗ ਜੈਸੀ ਉੱਚੀ ਸ਼ੈ ਦਾ ਨੀਵਾਂ ਵਰਤਾਉ ਹੈ।

ਮੈ ਜੋ 'ਕੀਰਤਨ-ਮਸਤ' ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਾਗ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਜਗਤ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਿਰਾ ਰਾਗ ਉਸ ਵਲਵਲੇ ਵਿਚ ਮਦਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਲਵਲੇ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਉਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਭੀ ਵੈਰਾਗ ਆਦਿ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਜੰਤ੍ਰੀਤੇ ਗਵੱਯੇ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਉਸ ਦਾ ਵੇਗ ਸਰੀਰਕ ਭਾਵਾਂ ਵਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਦ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋਕੇ, ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਤਾਸੀਰਾਂ, ਪ੍ਰੇਮ, ਉਤਸ਼ਾਹ; ਵੈਰਾਗ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋਕੇ ਐਵੇਂ ਰਾਗ ਸੁਣੋ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਮਗਰੇ ਛੱਡ ਦਿਓ ਤਾਂ ਸੁਰਤ ਬੇਮਲੂਮ ਕਿਸੇ ਉਸ ਵਲਵਲੇ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਲ ਵਜੰਤ੍ਰੀ (ਜਾਣੇ ਚਾਹੋ ਅਨਜਾਣੇ) ਸਾਨੂੰ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮਝ ਗਏ ਹੋ ?

ਭੰਡਾ–ਠੀਕ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਨਜਾਣੀ ਤਾਸੀਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਕੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਆਪ 'ਕੀਰਤਨ' ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਕ ਗਏ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਮੈਂ ਰਾਗ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਾਸੀਰ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਵਲ ਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਵਲਵਲੇ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਰਾਗ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਤੇ ਤੀਖਣਤਾ ਤੇ ਰਾਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਆਕੇ 'ਰਾਗ-ਮਸਤ' ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਜਾਦੂਗਰ ਨੇ ਉਹ ਕਰਤੱਬ ਵਰਤਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਾਕਤ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਭਾਸਦੀ ਹੈ,ਪਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਸਤੋਂ ਸ੍ਵਾਰਥ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ'ਕਿਸ਼ਨ ਜੋਗ*'ਹੈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਨੀਵਾਂਵਰਤਾਉ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ!

ਭੰਡਾ–ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਕਰਤਬ ਤੇ ਸ਼ਾਕਤਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਮੈਂ ਬੀ ਡਿੱਠੇ ਹਨ, ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਮੂਜਬ ਓਹ ਤਾਂ ਕਲਜਾਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਕਸਰ ਵਰਤਾਉ ਤਾਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਕਰਮ ਵਲ ਤੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸੋ ਉਹ ਤਾਂ ਮਾਯਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਤਮਾ ਵਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਿੱਠ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੱਚ ਆਖੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਸੱਚੀ, ਇਹ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਿਵੇਂ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਅਮਲ ਦੀ ਜਾਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਨ ਵਿਛਾ ਦੇਈਏ ਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਈ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਜਿਹੀ ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਵੱਸ਼ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਜੇ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਮਾਯਾ ਅਤੀਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਆਰਥ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕੱਢੇਗਾ, ਪਰ ਐਸਾ ਹੋਣਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇ ਉਹ ਸੁਆਰਥੀ ਨਾ ਬੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੀ ਉਸ ਅੱਗੇ ਮਨ ਵਿਛ ਵਿਛ ਕੇ ਦਬੇਲ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਯੋਗ ਨਾਲ, ਭਗਤੀ ਯੋਗ ਨਾਲ,ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਰਸ ਨਾਲ,ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਨਾਲ ਤਾਂ ਅੰਦਰਲਾ ਉੱਚਾ, ਸੁੱਚਾ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਹੇਠ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਾਖੀ ਪਦ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹਾਲਤ ਫ਼ਾਇਲੀਅਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਇਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਵਜਕਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਉਪਰ ਕਥੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਮਫ਼ੂਲੀਅਤ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਦਬੇਲ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਜਾਂ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਇਲਾਜ

---

*ਉਹ ਜੋਗ ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਵਲ ਲੈ ਜਾਵੇ।

ਕਰੇ ਤਾਂ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਨੇ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਦੀ ਆਗੂ ਹੋਈ, ਉਹ ਸੱਚ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ, ਸੱਚ ਤੇ ਖੜਾ ਤਾਂ ਉਪਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਿਜ ਦਾ ਪਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੋ ਮਾਰਗ ਆਪ ਨੇ ਕਹੇ ਹਨ ਕਠਨ ਬੜੇ ਹਨ,ਆਪੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਜੋਗੀ ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ, ਭਗਤ ਭੀ ਦੁਰਲਭ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਧਰ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਬੀ ਕਾਲ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਹਾਰਕੇ ਇਹ ਰਾਹ ਫੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰੋਕ ਬਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਏਕਾਂਤ। ਕਦੇ ਸਰਬ ਅਨਾਤਮ ਤੋਂ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੋੜਦੇ ਹਾਂ। ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਬਣੇ ਚਾਹੇ ਨਾ, ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਈ ਵੇਰ ਸਾਧ ਫ਼ਕੀਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਧਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭੌਂਦੇ ਤੇ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਲਈ ਕੋਈ ਰਚਨਾਂ ਰਚਦੇ ਵੇਖਕੇ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਬਈ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਰਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰਕੇ ਖਾਣਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਵਲ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਮੇਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਪੈਂਦੀ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਸੁਹਣਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਾਈ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹੈ ਬੀ ਡਾਢੀ, ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਸਵੱਲੀ, ਨਾ ਪਈ ਤਾਂ ਔਖੀ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਧੁੱਪ ਵਲ ਡਿੱਠਾ, ਝੰਡਾ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਂਕ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਰ ਚਿਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਸਮਾ ਚੋਖਾ ਬੀਤ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਆਏ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਧਾਣੀ ਪੁੱਛਿਆ, ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ ਪਰੋਜਨ, ਇਹ ਮੈਂ ਭਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ:—

ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ! ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਹਾਂ, ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਨ ਜਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਆਉਣੇ ਦਾ ਪਰੋਜਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਈ ਟੁਰਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਖਾਓ ਪੀਓ, ਸੇਵਾ ਦੱਸੋ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੱਚ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਇਆ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਖਾਣ ਲਈ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾ ਆਵਾਂ, ਲੋਕੀਂ ਸਾਥੋਂ ਪਰੇ ਹਟਦੇ ਹਨ, ਭੇਸ ਵੇਖਕੇ ਖਬਰੇ ਕੀਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮਾਲਕ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਖੁਲਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਆਖਕੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਸੋ ਮੇਰਾ ਪਰੋਜਨ ਹੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਦਾ ਹੈਸੀ ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਘੱਲਣ ਵਿਚ ਕੀਹ ਪਰੋਜਨ ਹੈ ਓਹ ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਝੰਡਾ—ਵਾਹ ਸੱਜਣਾ! ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਈ, ਕਾਹਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਧ ਐਉਂ ਸਾਫ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹੈ? ਵਾਹ ਵਾਹ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆ! ਅੱਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸੱਚ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਰਣ। ਹੱਛਾ ਇਹ ਦੱਸ! ਆਪ ਨੇ ਬੀ ਤਾਂ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਊ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਮੈਂ ਹਾਂ ਦਾਸ ਤੇ ਜੀਵ, ਉਹ ਹਨ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਜਜੋਤਿ ਰੂਪ, ਭੁੱਖ ਤ੍ਰਿਖਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਤਾਉਂਦੀਆਂ। ਕਿਸ ਉਧਾਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਘਾਬਰਦੇ? ਉਹ ਜਾਣਨ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ*। ਕੀ ਜਾਣੀਏਂ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ, ਰਸੋਈ ਪਕਾ ਕੇ, ਥਾਲ ਪ੍ਰੋਸ ਕੇ, ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਰਸਨਾ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲਵੇ, ਉਹ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਤੇ ਥਰਾਉਂਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਂਈਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਓਹ ਆਪ।

ਝੰਡਾ—ਪਰ ਉਂਜ ਉਹਨਾਂ ਅੱਜ, ਭੋਜਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਅਜੇ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੱਜ, ਸਗੋਂ ਕਲ ਪਰਸੋਂ ਦੇ ਪੌਣ ਅਹਾਰੀ ਹੀ ਹਨ।

---

*ਤਿਥੈ ਊਂਘ ਨ ਭੂਖ, ਹੈ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸੁਖਵਾਸੁ।

ਭੰਡਾ—ਲਓ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜੋ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪਾ ਲਓ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੈਕੇ ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆਲ ਕੇ ਖਾਵਾਂਗਾ।

• ਮਰਦਾਨਾ-ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਹਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਕੀਕੁਰ ਖਾਵਾਂ? ਪਹਿਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਖਾਵੇ ਤਾਂ ਮਗਰੋਂ ਨਫਰ ਮੂੰਹ ਪਾਵੇ।

ਭੰਡਾ—ਇਹ ਸਾਂ ਖਰੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਨੇ!

ਤਦ ਭੰਡੇ ਨੇ, ਜੋ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਕਾਰੀ-ਗਰ ਸੀ* ਉਸ ਦੇ ਬਾਗ ਤੋਂ ਕੁਛ ਫਲ ਮੰਗਵਾਏ ਤੇ ਕੁਛ ਰਿੱਧਾ ਪੱਕਾ ਘਰੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਰਾ-ਇਆ ਨਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ।

੩.

ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਆਏ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਆਕੇ 'ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ' ਉਚਾਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰਿਆ। ਭੰਡੇ ਨੇ ਬੀ ਚੰਗੇਰ ਧਰਕੇ ਚਰਨਾਂ ਕੋਲ ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ 'ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ' ਆਖਿਆ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨੂਰ ਨੇ ਆਖਿਆ:- 'ਆਉ ਭੰਡਾ!' ਤਾਂ ਭੰਡੇ ਨੇ 'ਜੀਉ' ਆਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆ। ਆਪ ਬੋਲੇ 'ਭੰਡਿਆ! ਇਹ ਕੀ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈਂ?' ਤਾਂ ਉਸ ਆਖਿਆ 'ਜੀਉ! ਭੋਜਨ ਹੈ, ਆਪ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੋ ਤੇ ਅਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਅਚਵਾਓ।' ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ—'ਭੰਡਿਆ! ਇਸ ਭੋਜਨ ਦੇ ਬਖਰੇ ਕਰ, ਇਕ ਬਖਰਾ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਦੇਹ ਜੋ ਖਾਵੇ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਕੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੇ।' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਰ-ਦਾਨੇ ਆਖਿਆ—'ਸਾਹਿਬਾਂ! ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲ ਢੁਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨਾ ਅਚੋ ਤੇ ਮੈਂ ਖਾਵਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਿਬ ਪਿਛੋਂ ਚਾਕਰ।' ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹੱਸੇ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਤੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤੂੰ ਖਾਹ। ਤੂੰ ਭੰਡੇ ਦਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖਾ ਲੈ। ਭੰਡਾ ਟੁਰਕੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਇਆਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਲਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਪਿੱਛੋਂ ਅਸੀਂ ਖਾਵਾਂਗੇ।' ਤਦ ਮਰਦਾਨਾ ਬਚਨ ਮੰਨਕੇ ਅੰਨ ਖਾਣ ਲੱਗਾ।

ਭੰਡਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿੱਡੇ ਆਦਰ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਹ ਖੁਆਲਣਗੇ, ਉਸ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਅੰਨ ਖਾਣ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਵੇਗੀ ਤੇ ਫੇਰ ਜਗੋਤੀ ਰੂਪ ਜੀ ਆਪ ਛਕਣਗੇ। ਭੰਡਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਭੰਡਿਆ! ਇਹ ਭੋਜਨ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ?

ਭੰਡਾ-ਜੀਉ ਜੀ! ਭੋਜਨ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ ਹਾਂ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਭੰਡਿਆ! ਭੋਜਨ ਘੱਲਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ?

ਭੰਡਾ—ਇਹ ਤਾਂ, ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੀ! ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਕੀ ਤੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ?

ਭੰਡਾ (ਕੁਛ ਹਰਿਆਨ ਹੋ ਕੇ)—ਜੀਉ! ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਵਲ ਚਿਤ ਨੂੰ ਰੁਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੇ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਆਕੁਲ ਕਾਸ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਤਾਂ ਨਾ ਜਾਣਨੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਾਤਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਉਂ ਘਾਬਰਦਾ ਹੈ? ਭੰਡਿਆ! ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ, ਤੂੰ ਜਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ*।

ਭੰਡਾ—ਕਿਵੇਂ ਜੀਉ! ਵਿਆਕਲ ਤਾਂ ਬੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜਿਸ ਘਟ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਜਾਣ ਆਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਫੇਰ ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਡੀ ਜਾਣ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੁਚਿ-

---

*ਹਾ: ਬਾ: ਵਾ: ਜ: ਸਾਖੀ ਭੰਡਾ ਉਥੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਤ੍ਰਿਖਾਣ ਬੀ ਆਹਾ

*ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡੇ ਪ੍ਰਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਾ: ਵਾ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਉਂਞ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈਸੀ।

ਤਾਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਦੁਚਿਤਾਈ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਝੰਡਾ (ਸੋਚਕੇ)-ਠੀਕ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਭਲਾ ਝੰਡਿਆ! ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈਂ, ਭਗਵੰਤ ਵੱਲੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੋੜਦਾ ਹੈਂ, ਤਦੋਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ,ਸਾਰਾ ਦਿਨ, ਤਦੋਂ ਮਨ ਉਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੰਦਾ ਹੈ ਮਗਨ, ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਭਗਵੰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ!

ਝੰਡਾ-ਹਾਂ ਜੀ, ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਆਸਣ ਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਲ ਧਾਂਵਦਾ ਹੈ,ਤੈਥੋਂ ਰੁਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਦੇ 'ਨਾਮ ਰੂਪ' ਮਿਥਿਆ ਖਿਆਲ ਕਰ ਕਰਕੇ 'ਅਨਾਮ ਅਰੂਪ' ਦਾ ਇਕ ਆਪਣਾ ਸੁੰਨ ਵਰਗਾ ਖਿਆਲ ਬਣਾ ਬਣਾਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਟਿਕਣ ਦੇ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਸੋ ਉਹ ਤਾਂ ਵਕਤ ਲੰਘਿਆ ਤਰਲਿਆਂ ਵਿਚ। ਦਿਹਾੜੀ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣ, ਸਿਆਣ ਤੇ ਭੁਗਤਾਉਣ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤਿਆਂ ਜਾਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆਂ ਲੰਘ ਗਈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਦੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ?

ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਇਹ ਵਿਵੇਚਨਾ ਤੇ ਅਪਣੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦਾ ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਸੁਣਕੇ ਝੰਡਾ ਘਬਰਾਇਆ,ਘਬਰਾਕੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਜੀ ਸੱਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਨ ਮੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਆਪ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਨੇ, ਐਵੇਂ ਹੀ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਮਾਨ ਧਾਰੀ ਬੈਠਾ ਹਾਂ,ਆਪਣੇ ਪੋਲ ਦੀ ਆਪਨੂੰ ਸੋਝੀ ਨਾ ਪਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਝੰਡਿਆ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਨ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਪਣੇ ਧਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਧਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਥੁੜ ਖੜੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ, ਉਸ ਛਿਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਧਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਧਨ ਦਾ ਉਸ ਲਈ ਹੋਣਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹੁੰਦੇ ਧਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ।

ਝੰਡਾ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਦਿਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਲਾਕੇ ਸਮਝਣ ਵੱਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।ਜਾਂ ਆਪ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਬੰਦਅੱਖਾਂ ਵਿਚਹੀ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਹਿਲਾਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:-ਠੀਕ, ਠੀਕ।...ਝੰਡੇ ਨੇ ਅਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਠਾਕੁਰਨੂੰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ ਪਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ। ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਹਦਾ ਜਾਣਿਆਂ ਜੁ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਭੁੱਲ ਪਈ ਰਹੀ, ਕਦੇ ਸੰਝ ਵੇਲੇ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਰਲੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਕਿਰਨ ਦੱਸੀ, ਕੋਈ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ, ਨਹੀਂ ਸਿਆਤਾ, ਨਹੀਂ ਪਛਾਤਾ। (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਆਹ! ਐਵੇਂ ਬੀਤ ਗਈ...ਬਿਰਥਾ ਲੰਘ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਝੰਡਿਆ! ਨਿਰਾਸ ਬੀ ਨਾ ਹੋ,ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਲਗਨ ਲੱਗੀ ਹੈ*, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਗਵੰਤ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤ੍ਰਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੇ ਮਿਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨਹੀਂ; ਤਾਂਘ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੁਰਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਤੇਰਾ ਮਨ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਕਦਾ ਹੈ। ਸਮਝਣ ਗੋਚਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਝੰਡਾ (ਤੜਫ ਕੇ)-ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਾਂ? ਕਿਵੇਂ ਸਿਆਣਾਂ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਅਨੰਤ ਤੇ ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਵਿੱਥਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਵਿੱਥਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ।

ਝੰਡਾ (ਤਰਲੇ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ)-ਕਿਵੇਂ, ਜੀਓ ਜੀ, ਕਿਵੇਂ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਅਨੰਤ ਤੇ ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਇਕ

---

*ਜਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸਾ॥ [ਗਉੜੀ ਸੁਖ:

†ਫਰੀਦਾ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਬਿਰਹੁ ਨ ਊਪਜੈ ਸੋ ਤਨੁ ਜਾਣੁ ਮਸਾਣੁ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ

ਵਿੱਥ ਕਾਲ ਦੀ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦੀ। ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਅੰਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲ (ਸਮਾਂ) ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਰਕੇ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਛਿਨ ਛਿਨ ਸੰਭਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਹਰ ਛਿਨ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਛਿਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਾਨੋਂ ਲੜੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੇ 'ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਲੜੀ'। ਇਹ ਲੜੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਮਾਨੋਂ ਅਸਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਹਰ ਛਿਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਅਨੰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਾਲ ਦੀ ਨਦੀ ਉੱਤੇ ਇਕ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਥ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਠੀਕ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਸੁਹਣਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਨੇ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਣੀ ਕਰਤੱਬ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਖੋਹਲਕੇ ਦੱਸੋ ਨਾ ਜੀਉ ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਭਾਂ ਸਬੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰ ਪੁੜਿਆ ਘਟਿਆ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਕਰਨੀ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਵੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਦਾ ਵਿਆਕੁਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪਰਤੱਖ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ 'ਹੈ' ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ, 'ਸੱਤਜ' ਸਰੂਪ, 'ਹੈ' ਸਰੂਪ, ਠੀਕ ਹੈ ?

ਝੰਡਾ—ਜੀਉ ਹਾਂ ਸੱਤਿ, ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ ਸੱਤਿ, ਸਦਾ ਸਤਿ, 'ਉਹ ਹੈ' ਇਹੋ ਦੱਸਿਆ ਨੇ ਨਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—'ਹੈ' 'ਉਹ ਹੈ' ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੈ। 'ਉਹ ਹੈ', ਇਹ ਭਾਵ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ 'ਉਹ ਹੈ' ਇਹ ਭਾਵ ਕਿਵੇਂ ਵੱਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਗਿਆ, ਸਾਡੀ ਜਾਣ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਾਂ, ਕਾਲ ਸਾਡਾ ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਰਕੇ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਛਿਨ ਛਿਨ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਪਰਚਿਆਂ, ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਕਾਲ ਇਸ 'ਹੈ' ਭਾਵਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸਾਰੇ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ 'ਵਿਸਾਰੇ' ਦੀ ਥਾਂ ਯਾਦ ਨੂੰ ਕਹੋ, ਯਾ ਚੇਤੇ ਨੂੰ ਕਹੋ ਯਾ ਸਿਮਰਣ ਨੂੰ ਕਹੋ, ਅੰਦਰ ਪਾ ਲਈਏ......।

ਝੰਡਾ (ਜ਼ਰਾ ਕਾਹਲਾ ਹੋ ਕੇ)—ਕਿਵੇਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—'ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ'. ਇਹ ਗੱਲ ਹਰਛਿਨ ਅਸੀਂ ਯਾਦ ਰੱਖੀਏ, ਸਾਡੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚੋਂ 'ਉਹ ਹੈ' ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਛਿਨ ਨਾ ਨਿਕਲੇ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਆਣ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਅ ਣ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ 'ਹੈ' ਹੋਣ ਦੀ ਬੱਝ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਨਾ ? ਹਰ ਛਿਨ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ 'ਹੈ' ਤਾਂ ਕੋਈ ਛਿਨ ਨਾ ਆਉ ਕਿ ਸਾਨੂੰ 'ਹੈ' ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ਤਦ 'ਹੈ' ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਗਈ, ਅਸੀਂ ਕਾਲ ਦੀ ਨਦੀ ਉੱਤੇ ਪੁਲ ਬਣਾਕੇ ਅਨੰਤ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜਾ ਛੋਹੇ ਕਿ ਨਾ ? 'ਅੰਤ ਵਾਲੇ' ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਅਨੰਤ' ਦੀ 'ਹੈ' ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ।

ਝੰਡਾ—ਠੀਕ ਹੈ, (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ) ਕਿਵੇਂ ਕੱਖ ਦੇ ਉਹਲਿਓਂ ਲੱਖ ਕੱਢ ਦਿਖਾਇਆ ਨੇ !

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫਿਰ ਇਸ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅੰਦਰ ਅਭਿਆਸ ਕਰੋ, 'ਕਰਤਾਰ ਹੈ, 'ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੈ' 'ਹੈ' 'ਹੈ' ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਚੇਤੇ ਵਿਚ 'ਹੈ' ਵੱਸ ਜਾਏਗੀ*। ਫਿਰ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗੱਲ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਉਤਰ ਜਾਏਗੀ। ਕੋਈ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਸੁਭਾਵਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਟੁਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਤਦੋਂ ਸਮਝੀਂ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਕੁਛ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਸਤਿਸੰਗੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਕਥਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਿ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਵਲੇ, ਕਿ ਚਰਚਾਵਾਦ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਘੜੀ ਅੱਧ ਘੜੀ ਬੈਠ ਕੇ ਤਰਲਾ ਲੈ ਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਸਾਂਈਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਭੁੱਲ ਭਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਤ ਪਹਿਰ ਤੇ ਪੌਣੀਆਂ ਅੱਠ ਘੜੀਆਂ

---

*ਹੈ ਹੈ ਕਰਿਕੈ ਓਹਿ ਕਰੇਨਿ ॥ ਗਲ੍ਹਾ ਪਿਟਨਿ ਸਿਰੁ ਖੋਹੇਨਿ ॥ ਨਾਉ ਲੈਨਿ ਅਰੁ ਕਰਨਿ ਸਮਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਇ ॥ ੬ ॥

ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ, ਮਨੋਂ ਦੂਰੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ, ਵਿੱਥਾਂ ਤੇ ਖੜੋਕੇ ਕਾਲ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਕੱਖ ਪਲਾਹ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਸੰਗੀ ਹਾਂ, ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਂ, ਭਲੇ ਹਾਂ, ਵੈਰਾਗੀ ਹਾਂ, ਅਸਾਂ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦਾ ਜਗਤ ਮਗਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਬੀ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਭੁੱਲ ਦਰ ਭੁੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਆਪੇ ਤੇ, ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਤੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਾਲ ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਰਕੇ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਸਦਾ ਇਕ ਵਗਦੀ ਧਾਰਾ ਵਾਂਙੂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਛਿਨ ਛਿਨ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖੋ, ਇਹ ਛਿਨ ਛਿਨ ਦੀ ਯਾਦ ਇਕ ਅਵਿਰਲ ਧਾਰਾ ਵਾਂਙੂ ਪਰਵਾਹ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਧਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੈ ਤਦੇ ਹੀ ਉਹ ਧਨ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਾਈਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਕੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਲਗਾਤਾਰ 'ਹੈ' ਦਾ ਭਾਵ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਵਸਦਾ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰੀ ਗਿਆਨ ਭਾਸੇਗਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਆਦ, ਰਸ ਤੇ ਅਨੰਦ ਮਿਲੇਗਾ।

ਝੰਡਾ—ਮੈਂ ਜਗੋਤ ਨਿਰੰਜਨੀ ਜੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਡਰਦਾ ਹਾਂ ਕੁਛ ਚਿਰ ਨੂੰ ਛਿਨ ਛਿਨ ਦੀ ਯਾਦ ਭੁੱਲ ਜਾਏਗੀ। ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਸਾਰ ਰੌ ਟੁਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੁਣ ਟੁਰਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਇਹ ਘੜੀ ਕੁ ਨੂੰ ਖੜੋ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਝੰਡਿਆ! ਗੱਲ ਤਾਂ ਗਹੁ ਕਰਕੇ ਪਕੜਨ ਵਾਲੀ—ਮਨ ਦੇ ਪੱਲੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਖਿੱਚਕੇ ਗੰਢ ਦੇ ਲੈਣ ਵਾਲੀ—ਹਈ ਇਹੋ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਇਹ ਯਾਦ ਦਾ ਰਉ ਟੁਰ ਪਏਗਾ। ਇਹ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਈ ਮਨ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਐਸੇ ਮਨ ਵਿਰਲੇ ਹਨ। ਕਮਾਏ ਹੋਏ ਮਨ ਜੋ ਦੀਵੇ, ਵੱਟੀ, ਤੇਲ ਦੇ ਮੇਲ ਵਾਂਙੂ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲਾਟ ਦੀ ਛੂਹ ਲਗਦੇ ਸਾਰ ਬਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਮਨ ਕਮਾਏ ਹੋਏ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ, ਸਤਿਸੰਗ ਆਦਿ ਕੋਈ ਤਰਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕਿ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਲੰਘੇ, ਉਹ ਲੱਗ ਤਾਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਭੁੱਲਦੇ ਹਨ। —ਸਾਹਿਬ—ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਵਿਸਰ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਸਮਝ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸੋ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਪਤੀਜਣਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੁਣ ਵਾਂਙੂ ਟੁਰਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਕੱਚਾ ਹੈ, ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੈ ਸਾਧਾਰਣ ਜੇਹਾ ਤੇ ਕੱਚਾ ਜੇਹਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਦੇ ਮੁੰਡੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਡਿੱਠੇ ਨੀ! ਇਕ ਇਕ ਪਦ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਘੋਖਦੇ ਹਨ। ਘੋਖਦਿਆਂ ਘੋਖਦਿਆਂ ਉਹ ਪਦ, ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ, ਹੇਠਾਂ ਚਿਤ ਵਿਚ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ। ਸੋ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਿਆਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਘਟ ਵਿਚ, ਦਿਲ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਰਤ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੋ ਗੱਲ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਸੁਣਕੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸ ਜਾਂਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਭ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਈਦਾ ਹੈ, ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਉਚਾਰੀਦਾ ਹੈ, ਰਟਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਿਰ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਰਟਨ ਕਰਨਾ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਵਸਾਇਆਂ ਉਹ ਗਲ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਮਨ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਰਤ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਪਰਤਖ ਹੈ ਕਿ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੇਰੀ ਸਾਨੂੰ ਰਸਨਾ ਦੇ ਰਟਨ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਕਿ ਰਟਨ ਨਾਲ—ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ—ਜਪਣ ਨਾਲ, ਚੇਤੇ ਵਿਚ, ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਗੱਲ ਵੱਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰਤੱਖ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਕਲਾ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਐਸੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ, ਸਭ ਨੇ ਵਿਦਯਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਟ ਰਟ ਤੇ ਯਾਦ

ਕਰ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈ ਹੈ। ਸੋ ਝੰਡਿਆ! ਜੇ ਤੌਖਲਾ ਹੋਵੇ ਕਿ 'ਸਾਈਂ' ਦੀ ਹੋਂਦ' ਸਾਡੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰੀ ਨਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦਾ 'ਨਾਮ' ਰਸਨਾ ਤੇ ਬਿਠਾਕੇ ਜਪ ਕਰੀਏ, ਰਟਨ ਕਰੀਏ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਚਾਰੀਏ। ਇਸ ਰਸਨਾ ਦੇ ਅੱਭਯਾਸ ਨਾਲ, ਇਸ ਜੀਭ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਯਾਦ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਏਗੀ, ਯਾਦ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹ ਭਾਵ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਮਨ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਰਤ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਏਗਾ।

ਝੰਡਾ ਸਾਹ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕੇ, ਸਾਰਾ ਧਯਾਨ ਲਾ ਲਾਕੇ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਤੇ 'ਉਫ਼' ਜਿਹੀ ਮੱਧਮ ਅਵਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ—ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਮਝੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਆਪ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਥੱਕ ਨਾ ਗਏ ਹੋਵੋਂ ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸਮਝਾ ਦਿਓ ? ਇਹ ਤਾਂ ਡਾਢਾ ਸੁਹਣਾ ਸਮਝੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਂਈਂ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਸਾਡੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹਰ ਛਿਨ ਵੱਸੇ, ਜੋ ਐਉਂ ਮਨ ਦੀ ਸੂਖਮ ਗਤੀ ਵਿਚ ਯਾਦ, ਅੰਰਥਾਤ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ 'ਯਾਦ', ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋਕੇ ਨਾ ਵੱਸੇ, ਭੁੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ; ਮੁੜ ਮੁੜ ਚੇਤੇ ਆਵੇ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਭੁੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਜਪੇ। ਇਹ ਅੱਭਯਾਸ 'ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਭਾਵ' ਨੂੰ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਡਾਢਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਲੋਕੀਂ ਜੋ ਹੁੱਜਤਾਂ ਘੜਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੇਰੇ ਜੇਹੇ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹੋ ਦੱਸਿਆ ਜੇ ਨਾ ? (ਸਿਰ ਹਿਲਾਕੇ ਤੇ ਤੱਕਕੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਜਿਧਰੋਂ ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ) ਕਿ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਭਾਵ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਐਉਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਉਠਦਿਆਂ ਬਹਿੰਦਿਆਂ, ਟੁਰਦਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ 'ਹੈ ਦਾ ਭਾਵ' ਇਕ ਲਗਾਤਾਰੀ ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਰਹੇਗਾ। ਭਲਾ ਜੀ ਫੇਰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਤੇ ਹੋਰ ਰੁਝੇਵੇਂ ਤਾਂ ਉਧਰੋਂ ਨਹੀਂ ਉਕਾ ਦੇਣਗੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਝੰਡਿਆ! ਜਦ ਮਨ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਤਬਕ ਵਿਚ—ਸੰਸਕਾਰੀ ਮਨ ਵਿਚ*, ਨਾਮ ਵੱਸ ਜਾਵੇਗਾ ਤਦ ਫਿਰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਉਪਰਲਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾ, ਉਹ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦਾ ਰੌ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਜਦ ਹੀ ਕਿ ਉਪਰਲਾ ਮਨ ਰੁਝੇਵੇਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕੀ ਦੇਖੇਗਾ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਸੇ ਅਨਜਾਣੇ ਪਰਤ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਰੁਚੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੀ ਦੇਖੇਗਾ ਕਿ ਰੌ ਟੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਮਨ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਤਾਂ ਟੁਰਦਾ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਰੁਝੇਵੇਂ ਦੀ ਪਈ ਆਰਜ਼ੀ ਮੈਲ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛੇਤੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੁਝੇਵੇਂ ਵੇਲੇ ਇਸੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਪ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਵਿਹਲੇ ਹੋਕੇ ਤੇ ਸਮਝ ਕੇ ਜਪੇ ਸਿਮਰਣ ਦੇ ਟੁਰ ਪੈਣ ਨਾਲ ਉਹ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵੇਲੇ ਆ ਪਈ ਮੈਲ ਪਹਿਲੋਂ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਜਪ ਸਿਮਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਠੀਕ, ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਾਵ 'ਹੈ' ਦਾ ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਗਿਆਨ ਯਾ ਉਸ ਦਾ 'ਸਤਿ ਸਰੂਪ' ਐਉਂ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ; ਇਹ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਖਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹਾਂ 'ਹੈ' ਦਾ ਭਾਵ ਜਦ ਅੰਦਰ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਅੰਦਰਲਾ ਸਾਡਾ ਇਕ ਉਚਿਆਣ ਉੱਤੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੇਗਾ, ਇਕ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ 'ਮਾਨੋ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਾਂ, ਹੁਣੇ ਜਾਗੇ ਹਾਂ' ਅੰਦਰ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ, ਤਾਜ਼ਗੀ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਹਲਕਾ ਹਲਕਾਪਨ ਭਾਸੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਅੰਦਰਲੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਗੇ, ਉਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉਨਮਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਨ ਉਚਯਾਣ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਆਪਾ ਦਬਾਵਾਂ ਤੇ ਗਿਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਚਯਾਣ ਆਕੜ ਹੈਂਕੜ ਨਾ ਸਮਝਣੀ।

*ਮਨ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਕਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਨ ਦਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਤਲ ਹੀਅਲ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਤਲ † ਹੀਅਲ=ਤਲਵਾਂ ਹਿਰਦਾ, ਹੇਠਲਾ ਮਨ। ਯਥਾ: "ਰਤਾ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਤਲ ਹੀਅਲੁ ਸੋ ਗੁਰੁ ਪਰਮਲੁ ਕਹੀਐ ॥1॥ [ਪ੍ਰਭਾ: ਮ: ੧—੬

ਉਹ ਹੈਂਕੜ ਮਨ ਦੀ ਅਹੰਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਚਜਾਣ ਆਪੇ ਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਉੱਚੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਮਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਅਸਲੀ ਉਚਜਾਣ ਤੇ ਹੈਂਕੜ ਵਾਲੀ ਉਚਜਾਣ ਦਾ ਫਰਕ ਹੁਣ ਸਮਝ ਲਿਆ ਨੇ ? ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਦਾ ਨੀਵੇਂ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਅਸਲੀ ਉਚਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਜਦੋਂ ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਮਨ ਤੋਂ ਆਸ, ਅੰਦੇਸੇ, ਸੋਚਾਂ, ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਢਹਿ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਨ ਇਸ ਉਚਿਆਣ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ*।

ਝੰਡਾ—ਜੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ! ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਗੱਲ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ (ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ)—ਪੁੱਛੋ।

ਝੰਡਾ—ਇਹ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤੇ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਬਣਤਰ ਐਸੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਰਟਨ ਕਰਾਂਗੇ ਸੋ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਏਗੀ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਅਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਰੱਖਾਂਗੇ ਸੋ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਬਣ ਜਾਏਗੀ—ਲਗਾਤਾਰੀ ਗਿਆਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਗਜਾਨ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁਖ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਇਉਂ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਲਗਾਤਾਰੀ 'ਭਾਵ' ਯਾ 'ਸੁਭਾਵ' ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬਾਤ ਅਸੀਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਿਮਰਣ ਕਰਾਂਗੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਏਗੀ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਰਤ ਵਿਚ ਬਹਿ ਜਾਵੇਗੀ, ਇਹ ਮਨ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਪਰਤ, ਜਾਂ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ? ਹੇਠਲਾ ਪਰਤ ਮਨ ਦਾ ਕੀਹ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਝੰਡਿਆ ! ਗੱਲ ਜ਼ਰਾ ਗਹੁ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਹਰ ਮਤਿ ਵਾਲੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ੇ ਮੂਜਬ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣੀ ਸੀ, ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬੰਨ੍ਹਣੇ, ਪਰ ਤੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਮਝ ਲੈ। ਸਾਡਾ ਜੋ ਇਸ ਜੜ੍ਹ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੇਤੰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਗਿਆਤਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਉਹ ਅਸੀਂ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਆਪਾ ਹੈ ਯਾ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਾਰੇ ਦੇ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਜੀਵ ਉਸਦੇ ਉਤਨੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੈ, ਜਿਤਨੇ ਵਿਚ ਕਿ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ, ਪਛਾਣ ਆਦਿਕ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਮਨ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਵੇਰ ਟਪਲਾ ਖਾ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਚਣ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਮਨ, ਸਾਰਾ ਆਪਾ, ਸਾਰੀ ਜਿੰਦ ਸਮਝ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਇਸ 'ਸਾਡੇ ਸੋਚਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨ' ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪਰਤ ਯਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਆਦਿ ਅਕਸ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਨੋ ਓਥੇ ਅਕਸ ਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਉਸ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਅਭਿਆਸ 'ਸੰਸਕਾਰ' ਬਣਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨ ਸੋਚਦਾ ਵਿਚਾਰਦਾ ਤੋਲਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ।

ਝੰਡਾ (ਕੁਛ ਕਾਹਲਾ ਹੋਕੇ)—ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਸੋਝੀ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਉਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅੰਦਰਲੀ ਰੁਚੀ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦੂਸਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਤਰਦਾ ਤੇ ਉੱਥੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਰਤ ਵਿਚ ਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕਰਨੀਆਂ ਦੇ ਅਕਸ ਜੋ ਮਨ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੋ ਸੰਸਕਾਰ ਸਮਝ ਲਓ। ਮਨ ਦਾ ਉਹ ਪਰਤ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਜਮਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਚ, ਵਿਚਾਰ, ਖਿਆਲ ਜੋਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ, ਪਰ 'ਰੁਚੀਆਂ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ

*ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਦੁਇ ਪਟ ਜੜੇ।

ਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਜਦ ਕਿਸੇ ਭਲੀ ਸੁਹਬਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਬੁਰੇ ਅਸਰ ਵੇਖਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਪਰਤੱਖ ਮਨ (ਸਗਜਾਤ ਮਨ) ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਵਗੁਣ ਸਿਆਣਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਸਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਗੁਪਤ ਮਨ ਨੇ (ਜਿਥੇ ਸੰਸਕਾਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹਨ) ਇੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਦ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗੇਗੀ, ਬੱਦਲ ਜੁੜਨਗੇ ਯਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਆਵੇਗੀ, ਕਿਤੇ ਕਲਾਲਖਾਨਾ ਦਿੱਸੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਉੱਠੇਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਪਰਤੱਖ (ਯਾ ਸਗਜਾਤ) ਮਨ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਔਗੁਣ ਚਿਤਵ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੀਣੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਰੁਚੀ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਰੁਚੀ ਕਿਥੋਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ? ਸੋਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਚੀ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਸੰਚਰੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਪਤ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਾਰਣ ਰੁਚੀ, (ਪਰਤੱਖ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬ੍ਰੀ ਉੱਠ ਰਹੀ ਰੁਚੀ) ਉਸ ਗੁਪਤ ਮਨ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਆਪ ਅੰਦਰ ਲੁਕੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਦਿਨ ਨੂੰ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰੋ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਨਕਸ਼ੇ ਯਾ ਹੋਰ ਹੋਰ ਵਟਾਵੇਂ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਨਕਸ਼ੇ ਸੁਪਨਿਆ ਵਿਚ ਵੇਖੋਗੇ। ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਅਪੂਰਣ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਕਈ ਵੇਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਗੁਪਤ ਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਤੱਖ ਮਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁੱਤਾ ਆਦਮੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਾਂਙੂ ਸੋਚਦਾ ਵਿਚਾਰਦਾ, ਜੋਖਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਤੱਖ ਮਨ ਤਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਕੌਣ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇ ਵਰਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਚਿੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਹ ਉਹ ਦੂਸਰਾ ਮਨ ਹੈ, ਜੋ ਸੋਚਾਂ, ਵਚਨਾਂ, ਕਰਨੀਆਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਚਿੱਤ੍ਰ ਨਕਸ਼ੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਟਾ ਵਟਾ ਕੇ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਝੰਡਿਆ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਸੋ ਮਨ ਉਹ ਹਈ।

ਝੰਡਾ—ਠੀਕ ਸਮਝਾਇਆ ਨੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀਉ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁੱਤਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸੱਭੇ ਗੱਲਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਮਝ ਵਿਚ ਪੁੜੀਆਂ ਕੋਈ ਨਾ। ਸੰਸਕਾਰ ਕਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਕਈ ਵੇਰ ਵਰਤਿਆ, ਪਰ ਸੋਝੀ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਅਸਲ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ। ਦਾਤਾ ਜੀ! ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੁਆਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਤੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰਕ ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੰਸਕਾਰ ਓਹੋ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣਗੇ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਹੇਠਲਾ ਮਨ ਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਕਾਮਨਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਭੁੱਖਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਨੋਂ ਇਕ ਤਲਾਉ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਤ੍ਰੰਗ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਹੀ ਉਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਫਿਰ ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਵੰਜਾ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਰੁਚੀ ਉੱਚੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਕੀਕੂੰ ਹੋਵੇਗੀ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਭਾਈ! ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਭਲਿਆਈ ਤੇ ਉਚਿਆਈ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਮਝਕੇ ਉਸ ਪਰ ਟੁਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਇੰਦੀਏ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜਗਜਾਸੂ ਲੋਕ ਤੇ ਨੇਕੀ ਦੇ ਤਰਲੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਲੁਕੀਆਂ ਪਈਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਜੀਵਾ ਦੇ 'ਸਮਝੇ ਤੇ ਚੰਗਾ ਜਾਣੇ ਰਸਤੇ' ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਝੰਡਾ—ਫੇਰ ਸਾਡੀ ਕਲਿਆਣ ਤਾਂ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅਸੰਭਵ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਖੇਰੀ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਂ ਮੰਗਦੀ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਕਿਵੇਂ ਸਾਂਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਵੇਂ, ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਉਸ ਗੁਪਤ ਮਨ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੁਣ ਭਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਏ।

ਝੰਡਾ—ਉਹ ਜੋ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੀਕੂੰ ਸੱਖਣਾਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਸਤੁ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਪਵੇ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਵਸਤੁ ਉਥੇ 'ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਸ-

ਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ ਭਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ 'ਭਲਿਆਈ ਤੇ ਉਚਿਆਈ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਪਾਈ ਜਾਓ ਤਾਂ 'ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ' ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ ਉਥੋਂ ਆਪੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਝੰਡਾ—ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੁਪਤ ਮਨ ਵਿਚ, ਜੋ ਮਾੜੀ ਵਸਤੁ ਨਾਲ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਭਰੀਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਸਤੂ ਆਪੇ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਵੇਂ ਮੈਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਰਾਤ ਨੂੰ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦੇ ਵਿਚ ਧਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਉਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰ ਪੈ ਪੈ ਕੇ ਪਰਾਤ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਮੈਲਾ ਪਾਣੀ ਆਪੇ ਨਿਕਲਦਾ ਨਿਕਲਦਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤਾਂ ਪਰਾਤ ਨੂੰ ਡੋਹਲ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਮੈਲਾ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਪਰ ਜੇ ਡੋਹਲ ਨਾ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦੇ ਵਿਚ ਪਈ ਪਰਾਤ ਦਾ ਮੈਲਾ ਪਾਣੀ ਆਪੇ ਮੁੱਕ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਜ਼ਾ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੈ ਪੈਕੇ। ਇਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਾਤ੍ਰ ਪਰਾਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਏ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਸਾਫ ਸਾਫ।

ਝੰਡਾ—ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਲ ਨਾਲ ਅੱਟੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਵਸਤੂ ਪਾਈਏ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨੇਕੀਆਂ।

ਝੰਡਾ—ਨੇਕ ਕਰਮ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੁਭ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੋਚਾਂ, ਸ਼ੁਭ ਬਚਨ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ।

ਝੰਡਾ—ਕਿੰਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾਈਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹਡ ਵਰਤੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਨਾਂ ਤਾਂ ਨਿਰੇ ਨੇਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾ ਸੁਧਾ ਨੇਕ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਨੇਕ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਸੰਵਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜੇ ਜਾਂਦੀ, ਸੱਚਾ ਬਚਨ ਜੇ, ਬਖਸ਼ ਲੈਣਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸੀਂ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਰੁਚੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਨੇਕੀ ਤੇ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ। ਅੰਦਰਲੀ ਮੈਲ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬੰਦਾ ਹਾਰਦਾ ਹੈ ਉੱਤੋਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਮੈਲ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਗਿਰਾਵਟਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕੁਛ ਧੋਪਦੀ ਹੈ, ਕੁਛ ਹੋਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਟੇਕ ਧਾਰਨੀ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਅਪੜਾਉਂਦੀ। ਕਰਮ ਸ਼ੁਭ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਸੋਚ ਭਲੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਤਾਣ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਹਿ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਕਸਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ। ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਸੰਵਰਦਾ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜੋ ਓਹ ਨਹੀਂ ਧੋਪਦੇ।

ਝੰਡਾ—ਜੀ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ ਨਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈਸੀ, ਉਹ ਇਸੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਹੱਲ ਸੀ।

ਝੰਡਾ ਹੁਣ 'ਗੁਪਤ ਤੇ ਪ੍ਰਤਖ ਮਨ' ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਪਹਿਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਨੋ ਭੁੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਮੁੜ ਲੱਗਾ ਸਾਰੀ ਸੋਚ ਮੁੱਢੋਂ ਸੁਢੋਂ ਕਰਨ। ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀਓ ! ਮੁੜ ਜਿੱਥੇ ਗਲ ਹੁਣ ਆਈ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਚਾਕੇ ਲੈ ਚੱਲਣ ਦੀ ਮਿਹਰ ਚਾ ਕਰੋ ਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਤਾਂ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਹਾਂ ਇਥੋਂ ਲੜ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਮੇਲਦਾ ਮੇਰਾ ਮੂਰਖ ਮਨ ਉਸ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਨਾਲ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਝੰਡਾ ! ਇਹ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅਪੂਰਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਅਵਗੁਣੀਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਅਵਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਉਪਜ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੱਕਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਾਡੀ ਸਫਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਲਜਾਣ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਵਿਚ ਹਨ*। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਗੱਲ ਸਾਫ ਹੈ।

ਝੰਡਾ—ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ।

---

*ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈਏ। ਮੈਲੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਪਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਚਾਕੇ ਬੱਦਲਾਂ ਹੇਠ ਧਰੀਏ। ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਵੱਸਦੀ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ ਆਪਣੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ, ਮੈਲਾ ਪਾਣੀ ਆਪੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਝੰਡਾ—ਕਿਵੇਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਤੂੰਧੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਹੋਂਦ, ਨਿਰੋਲ 'ਹੋਂਦ', ਉਹ 'ਹੈ' ਅਰਥਾਤ 'ਸਤਿ' ਹੈ, ਉਸਦਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਚਿੰਤਨ ਕਰੀਏ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਆਖੀਏ ਕਿ ਉਸ ਸਭ ਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ। ਉਹ ਸਭ ਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਉਹ ਨੇਕੀ ਕੁੱਲ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਸ ਨੇਕੀ ਕੁੱਲ ਦੀ, ਸਰਬ ਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਦੀ ਸੁਧੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਸੀਂ ਯਾਦ ਕਰਾਂਗੇ ਉਸ ਹੋਂਦ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਸਦਾ ਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਸਰੂਪ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਕਸ ਪਰਤੱਖ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਆ ਕੇ, ਸੰਸਕਾਰ ਬਣ ਬਣ ਕੇ, ਸੰਸਕਾਰ ਜਿਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਮਨ ਵਿਚ ਉਤਰੇਗਾ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਮਾੜੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਉਛਲ ਉਛਲਕੇ ਡੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਨੇਕੀ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਭਰਨ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ। ਮੰਮਾਂ ਪਾਕੇ ਉੱਥੇ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਸ ਦਾ ਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਲਬਾਲਬ ਭਰ ਜਾਏਗਾ।

ਫਿਰ ਸਾਡੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਸਭ ਨੇਕ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਜੂਦ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਭਰ ਭਰਕੇ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਮੀਤ ਜੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਰਸ ਆਵੇਗਾ ਅਨੰਦ ਆਵੇਗਾ। ਉਸ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਰਤ ਵਿਚੋਂ ਨੇਕੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਉਪਜਣਗੀਆਂ ਜੋ ਪਰਤੱਖ ਮਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਮਾਨੋਂ ਨੇਕੀ ਦੀ ਰਾਸ ਅੰਦਰ ਜਮਾਂ ਹੋ ਜਾਏਗੀ; ਐਉਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਗੁਣ ਸਾਗਰ ਦੇ ਗੁਣ ਬੀ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ ਪਾਪ ਧੋਪੇ, ਸਾਈਂ ਆਇਆ, ਸਾਈਂ ਆਇਆਂ ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਆਏ। ਫੇਰ ਸਮਝੋ ਕਿ ਨਾਮ ਅੰਦਰ ਰਚ ਗਿਆ ਹੈ*।

ਝੰਡਾ—ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਇਹ ਮਨ ਸਾਈਂ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਅੰਦਰਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਏਗਾ, ਇਉਂ ਅੰਦਰਲਾ ਘਟ 'ਸਾਂਈਂ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਏਗਾ। ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਵਸ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਸਾਈਂ ਸਰਬ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਹੈ 'ਨੇਕੀ ਸੁਧੀ ਤੇ ਨੇਕੀ ਸਾਰੀ' ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਛੁਹ ਸਾਰੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਭ ਅਵਗੁਣ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਗੁਣ ਭਰ ਜਾਣਗੇ, ਫਿਰ ਆਪਾ ਆਪੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਇਹੋ ਆਪ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਨਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਭਲੇ ਪੁਰਖਾ ! ਇਹੋ। ਸਾਡੀ ਮਤਿ, ਸਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ ਮਨ, ਸੁਰਤ, ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ; ਉਹ ਧੋਪ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਨਾਲ। ਬੱਸ ਇਹੋ ਸਿੱਧਾਂਤ ਹੈ†, ਸਮਝ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਓ।

ਝੰਡਾ—ਠੀਕ ਫੁਰਮਾਯਾ ਨੇ, ਨਾਮ ਕੀਕੂੰ ਜਪਾਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਰਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਦੇ ਜਪਣ ਦੀ ਵਯਾਖਯਾ ਦਾ ਦੱਸ ਚੁਕੇ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਜੇ ਥੋੜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ ਹਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸੁਣ ਲੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਉੱਚੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਹੀ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਨਾਮ ਅਰੋਗਤਾਈ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਨਾਮ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ‡।

---

*ਇਕੁ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾ ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧

†ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ [ਜਪੁਜੀ

‡ਸਾਈ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣਦੋ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਛੰਤ ਮ: ੫, ਡਖਣਾ

ਸੋ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਇਸ ਦੇ ਜਪਣਹਾਰ, ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੋਂ ਸੁਣਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰ ਲਈ, ਅਮੰਨਾ ਕੀਤਾ, ਭਰੋਸਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ । ਫਿਰ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ । ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਪਣਾ ਅਰੰਭਿਆ । ਅੰਤਰ ਗਤ ਤੀਰਥ ਹੈ ਇਕ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡਾ ਅਪਣਾ ਮਨ ਇਕ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਉਸ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਿਆ। ਉਹ ਐਉਂ ਕਿ ਜੀਭ ਨਾਮ ਜਪੇ, ਮਨ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਭਰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆਵੇ। ਇਹ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ* । ਬੱਸ ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ—ਪਰਤੱਖ ਮਨ ਜੋ ਹੈ ਸੋ—ਤਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹਿੱਸਾ ਬੀ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਨਾਮ ਦੇ ਵੱਸ ਗਿਆਂ, ਉਸ ਦੇ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਫਿਰ ਇਕ ਸੁਹਾਉ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਉਪਜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ† । ਤਦੋਂ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਜੀਵ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਪੁਰਖਾ ! ਇਹ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਨਾਮ ਨਾਲ ਕਲਿਆਣ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ, ਸਾਰੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਤੇ ਘਬਰਾ ਹਟ ਜਾਣਗੇ।

ਝੰਡਾ—ਅੱਛਾ ਇਤਨਾ ਸਾਰਾ ਜੋ ਕੁਛ ਆਪ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਨਾਮ ਹੈ! ਅਸਾਂ ਨਾਮ ਨਿਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਰਖਿਆ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ ਵਿਦਜਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਨਾਮ ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ‡। ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਰਹਿਕੇ ਰੰਗ ਤੇ ਰਸ ਵਿਚ ਜੀਉਣਾ ਨਾਮ ਹੈ*; ਨਾਮ ਜੋ ਕੁਛ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਅਜੇ ਹੋਰ ਹੈ । ਨਾਮ ਇਕ ਤਿਆਰੀ ਤੇ ਜਤਨ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਦਰਜਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਲੇ ਲਗਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕਰਨਾ ਅਪਣੇ ਪਾਲੇ ਨੂੰ ਹਰਨਾਂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਅਵਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਰੀ ਰੱਖਣਾ ਮਨ ਦੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕਰਨਾ ਤੇ ਰੱਖਣਾ, ਇਹ ਰੁਖ, ਇਹ ਝੁਕਾਉ, ਇਹ ਯਾਦ ਇਹ ਯਤਨ ਸਭ ਨਾਮ ਹੈ।

ਝੰਡੇ ਦਾ ਅੰਦਰ ਸੰਸਿਆਂ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਸੋਝੀ ਤੇ ਅਮੰਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਉੱਚੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰੌ ਮਨ ਵਿਚ ਟੁਰ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਰਸ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਉਧਰ ਮਰਦਾਨਾ ਭੋਜਨ ਖਾਕੇ, ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਕੁਰਲਾ ਪਾਣੀ ਕਰ ਦਬੇ ਪੈਰੀਂ ਉਰੇ ਆਕੇ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਜਦ ਬਾਤ ਚੀਤ ਬੱਸ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ—ਹਾਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋ, ਆਏ ਅਤਿੱਥੀ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਖਾਣਾ ਖੁਆਲ ਚੁਕੇ ਹੋ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁਛ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਦਿਓ ?

ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਠਹਿਰ ਜਾਹ, ਖੁਆਲਣਾ ਖਾਣ ਨਾਲੋਂ ਬਰਕਤ ਵੰਦਾ ਹੈ।

੪.

ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਭੁੱਖ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦਿੰਦੀ, ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕੁਛ ਮੂੰਹ ਪਉਣ।

---

*ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ ॥ ਅੰਤਰ ਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ ॥ [ਜਪੁਜੀ

†ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ॥ [ਜਪੁਜੀ

‡ਨਾਉ ਪੂਜੀਐ ਨਾਉ ਮੰਨੀਐ ਅਖੰਡੁ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾ: ਮ: ੧

*ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਨ ਛੋਡੈ ਸਾਧਨ ਨਾਮਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣੀਆ ॥ [ਰਾਗੁ [illegible]

ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਵੇਰੀ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਝੰਡੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੀ ਮਗਨਤਾ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪਰਤਿਆ, ਕਿ ਹੈਂ ! ਅਜੇ ਤਕ ਦਾਤਾ ਸਾਂਈਂ ਜੀ ਭੁੱਖੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਆਰਥੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੋਜਨ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਪੈਸੇ ਭਰ ਅੰਨ ਮੂੰਹ ਪਾਉਣ ਦਾ ਬੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ ! ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ, ਜਿਸਦੀ ਰੌ ਅੰਦਰ ਟੁਰ ਪਈ ਸੀ—ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ :— ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜਯੋਤ ਜੀ ! ਆਪ ਭੋਜਨ ਪਾਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਨੂੰ ਖੁਆਲਣਾ ਹੈ ਪਹਿਲੋਂ।

ਝੰਡਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਉਦਿਆਨ ਵਿਚ ਨਾ ਬੈਠੋ ਤੇ ਇਸ ਦਾਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਚੱਲੋ*।

ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਜੁ ਹੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਝੰਡੇ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਆਪ ਇੰਦਰਸੈਨ ਨੂੰ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾਨ' ਦਾ ਭੋਜਨ ਪਾਉਣਗੇ। ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਇਹ ਬੀ ਹਮਸੋਸ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੱਦ ਲਿਆ, ਉਹ ਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਚਨ ਸੁਣਦਾ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਡੇਰਾ ਕਰਾਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਯਾ ਵਿਚ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:—

ਕਰਹਿਂ ਹੇਤ ਜਿਹ ਗਯਾਨ ਧਿਆਨਾ ॥
ਮਿਲਾ ਸੰਤ ਪੂਰਨ ਗਤਿ-ਦਾਨਾ ॥ ੪ ॥
ਚਲਹੁ ਬੁਲਾਵਤ, ਅਬ ਤਿਹ ਪਾਹੀ ॥
ਤੁਮ ਬਿਨ ਅਸਨ ਅਚਤ ਸੋ ਨਾਹੀ ॥ [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਝੰਡੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੱਲ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਛੱਡ ਆਏ ਸਾਓ ਮੇਰੇ ਘਰ, ਸੋਈ ਪੁਰਖ ਸੀ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆਂ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡੇ ਤਾਰਨ ਨਿਮਿੱਤ ਏਧਰ ਆਏ ਹਨ। ਕੀਕੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ? ਕਦੋਂਕਣੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ? ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਦਿੱਬ ਜਯੋਤੀ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਉਹ ਕੁਛ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਕਲਾਂ ਫਿਕਰਾਂ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਫਿਰ ਝੰਡੇ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਵਾਕ—ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯਾਦ ਸਾਸੁ-ਇੰਦ੍ਰ ਸੈਣ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ। ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਕਦੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਅੱਥਰੂ ਭਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਦੇ ਸੋਚ ਵਿਚ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਹੱਸਦਾ ਤੇ ਆਖਦਾ ਸੀ:—ਆਪੇ ਹੀ ਦਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਅਚਰਜ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਦੁਏ ਟੁਰੀ ਆਏ। ਜਾਂ ਆ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਮਾਨੁੱਖ ਕੁਲ ਦੇ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ:—ਆਓ ਭਾਈ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ! ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ?

ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸਾਰ ਐਉਂ ਖਿੱਚ ਖਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮੁੱਦਤਾਂ ਦੇ ਜਾਣੇ ਸਿਆਣੇ ਪਰਮ ਹਿਤੂ ਜੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਡਾਢੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ: 'ਆਪ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਤ੍ਰੁੱਠੇ ਹੋ, ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨੇ। ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਤਰਲੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਚਾਨਣਾ ਦਿਓ ਤੇ ਪਰਦਾ ਉਠਾਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿਓ ਜੋ ਹੈ ਦੇਖਣੇ ਯੋਗ ?'

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਮਨ ਨਾਲ ਸੋਚੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਾਣਨਾ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਜੋ ਸੋਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਇਹੋ ਪਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਅਸਾਂ ਆਪੇ ਅੱਗੇ ਤਾਣ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇੰਦਰ ਸੈਣ ! ਘਾਲ ਜੋ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਜੋ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਉਹ ਨੂਰ ਲਈ ਹੀ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨੂਰ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੇ

---

*ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਝੰਡਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਨਾ: ਪ੍ਰ: ਤੇ ਬਾ: ਵਾ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਉਦਿਆਨ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਟੁਰੀਏ ਤਾਂ । ਉਸ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਹੈ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਸੱਚ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਰਦਾ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨਾਂ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਅੱਡਰੇ ਹਨ। ਝੰਡੇ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਭਗਤੀ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਗਿਆਨ ਵੰਨੇ, ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗੀ । ਸਾਧਨ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਕੀਤੇ ਹਨ:—ਮਨ ਨੂੰ ਧਾਵਣੋ ਵਰਜਣਾ, 'ਹਾਂ' ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਹਟਾ ਹਟਾ ਕੇ ਇਕ 'ਸਾਰ' ਤੇ ਟਿਕਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ ਕੁਛ, ਇਕ ਸੁੰਨ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਜਿਹਾ ਕੁਛ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉੱਕ ਉੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਉਟਕ ਉਟਕ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰੋ, ਕੋਈ ਸ਼ਰ ਸੰਧ ਕੇ ਛਡੋ ਜੋ ਹਨੇਰਾ ਜਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਰ ਹੋਵੇ । ਕੁਛ ਦਿਨ ਅਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕੁਛ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਬੀ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਸਾ ਘਟ ਵਿਚ ਆ ਆ ਉਖੇੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਕ ਗਲ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਐਉਂ ਭਾਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਆਪ ਆਵੇਗਾ, ਲੜ ਲਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫਿਰ ਇੱਛਾ ਕੀ ਹੈ, ਲੋੜ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—

ਬਹੁਤ ਦਿਨਨ ਕੀ ਹਮ ਉਰ ਚਾਹੂ । ਕਰਹੁ
ਦ੍ਵੈਤ ਸਭ ਉਰ ਤੇ ਦਾਹੂ॥੪੪॥ਗਜ਼ਾਨਾਨੰਦ
ਦਾਨ ਕ ਦੀਜੈ । ਹਮ ਪਰ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ !
ਪ੍ਰਸੀਜੈ ।ਕੋਟਕ ਜਨਮ ਬਿਤੀਤੇ ਭੂਲੇ। ਨਿਜ
ਸਰੂਪ ਤੇ ਭੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲੇ॥੪੫॥ਸੋ ਸਰੂਪ ਅਬ
ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਈ । ਜਾਂ ਮੈਂ ਕਬਹੂ ਨ ਆਵਨ
ਜਾਈ ।ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਕੇਦੂੰਦ ਬਿਹੀਨਾ।ਜੋ ਕਿਹ
ਮਲ ਤੇ ਹ੍ਵੈ ਨ ਮਲੀਨਾ ॥ ੪੬ ॥

ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਬੋਲੇ —ਜੇ ਗਜ਼ਾਨਾਨੰਦ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰ ਦੱਛਨਾ ਕੀਹ ਦਿਓਗੇ ?

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਜੋ ਆਗਜ਼ਾ ਕਰੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਰਬੰਸ ਦੇ ਦਿਓ ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਜੀ

ਕਹਿਨ ਲਗੇ: ਹਮਰਾ ਧਨ ਧਾਨਾ। ਸਦਨ
ਸਹਿਤ ਤੁਮ ਚਰਨ ਚੜਾਨਾਂ । ਹਮ ਨਹਿੰ
ਗ੍ਰਹਨ ਕਰੈਂ ਅਬ ਕੋਊ । ਜੋ ਸਰਬੰਸ ਹੁਤੇ
ਦਿਯ ਸੋਊ॥ ੫੨ ॥ [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਇਕ ਇਹ ਸਰੀਰ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਹ ਬੀ ਦੇ ਦਿਓ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਸਤਿ ਬਚਨ,ਇਹ ਬੀ ਅਰਪਣ ਹੈ ਆਪ ਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੁਣ ਆਪ ਪਾਸ ਅਪਣਾ ਕੀ ਬਾਕੀ ਹੈ?

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਅੰਤਹਕਰਣ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਹ ਬੀ ਅਰਪ ਦਿਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰਬੰਸ ਵਿਚੋਂ ਹੈ । ਇਹ ਬੀ ਤੁਹਾਡੀ 'ਮੈਂ' ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਦਾ 'ਮੇਰਾ'; ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਤੂ ਜਿਸ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਹੋ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਇਹ ਬੀ ਸਮਰਪਣ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੁਣ ਜੋ ਸੰਸਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੈ ਉਹ ਪੁੱਛੋ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗਜ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕਸਰ ਹੈ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੇ ਜਦ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ ! ਇਹ ਜੋ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਫੁਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸੰਸੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ, ਸੋ ਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਦਾ ਹੈ, ਸੰਕਲਪ ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਸੰਸੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਅਰਪ ਚੁਕੇ ਹੋ, ਸਾਨੂੰ ਅਰਪੀ ਸ਼ੈ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਸੋ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਦੋਵੇਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਚਰਜ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ । ਸੰਕਲਪ ਫੁਰਨੋਂ ਰੁਕ ਖੜੋਤਾ, ਫੁਰੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਦੂਜਾ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰੇ ਕਿ ਇਹ ਧਰਮ ਨਹੀਂ । ਇਉਂ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਟਿਕਾਉ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਆਪਣੀ ਚਿਤਵਨਾ ਤੇ ਹਉਂ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ ਸੋ ਬੀ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਚੁਕੇ ਹੋ । ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਇਕ ਐਸਾ ਬਾਣ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਆਪਾ ਦੂਈ ਦੀ ਛੋਹ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਪਰਛਾਈਂ ਕਿ ਹਉਂ ਹਉਂ ਮੈ

ਮੈਂ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੇ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਸੋ ਦੂਰ ਹੋਈ ਤੇ ਓਹ ਦੁਇ ਅਪਣੇ 'ਆਪੇ' ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਏ। ਜੋ ਗਲ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਅਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਘਦੀ ਵੇਖੀ ਅੱਜ ਲੰਘੀ, ਹਾਂ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬੋਲੇ—

ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਧਨ ਧਾਮ ਸਰੀਰ ਅੰਤਹਕਰਨ ਸਭ ਕੁਛ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਰਹੇ ਜਦ ਤਕ ਹੈ ਸਰੀਰ, ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਕਾਈ ਸ਼ੈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਅਸਾਂ ਲਏ ਸਨ ਤੁਸਾਨੂੰ 'ਮੈਂ ਮੇਰੀ' ਤੋਂ ਚੁੱਕਕੇ ਅਸਲ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਝਲਕਾ ਦਿਖਾਵਣ ਵਾਸਤੇ। 'ਮੈਂ ਮੇਰੀ' ਅੰਦਰੋਂ ਉਠਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਅਸਾਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਓਪਰੀ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਕੀ ਰਿਹਾ? ਆਪੇ ਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਪੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨਾ, ਸੋ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਮਾਣ ਲਈ ਹੈ, ਹਾਂ ਦੇਖ ਲਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਦੇ ਇਸ 'ਮੈਂ ਮੇਰੀ' ਨੂੰ, ਜੋ ਓਪਰੀ ਕੀਤੀ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਨਾ ਕਰਿਓ, ਤਾਂ ਗਿਆਨ, ਜੋ ਹੁਣ ਦਾਨ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਟਿਕਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁੜ ਸਿਥਲਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਢਿੱਲ ਪਏਗੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਸਦਾ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਿਥਲਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜੋ ਝਲਕਾ ਤੁਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਵੱਜਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੁੜ ਵਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਲੜ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਓ।

ਹੁਣ ਟੁਰੋ ਅੱਗੇ: ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮੇਲ। ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਏ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੋਏ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਬੀ 'ਪਹਿਲੋਂ ਕਮਾਈ ਭਗਤੀ' ਦੇ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਤੇ ਸਮਝੋਂ ਪਰੇ ਪ੍ਰੇਮਭਾਵ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਆਤਮਤੱਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੋਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਨਦਰ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਾਤਮਾ ਜਦ ਇਥੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ 'ਅਨੰਤ' ਵਿਚੋਂ ਤੇ 'ਅਨੰਤ' ਵਲੋਂ ਸੁਛੰਦ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵ ਤੱਤ ਨੂੰ ਪਰਮ ਤੱਤ (ਪਰਮਾਤਮ ਤੱਤ੍ਵ) ਨਾਲ ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ*। ਜੀਵ ਤੱਤ੍ਵ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਹੋਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ੍ਵ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਇਹ ਜੀਵ ਤੱਤ੍ਵ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਨਹੀਂ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮਤੱਤ੍ਵ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਨਦਰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਾਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਭਾਵ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆਵੇ ਤਾਂ। ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਰਤਾਉ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ 'ਨਾਮ'। ਨਾਮ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਝੰਡਾ ਸਮਝ ਚੁਕਾ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਆਪਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਆਵਰਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਦੇ ਪਟ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਆਪੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਵਲ ਝੁਕਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਘ ਤੇ ਉਲਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਉਲਾਰ ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪੈਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ, ਜ੍ਹਾਂ ਕਹੋ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ, ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਮ ਪਦ ਹੈ, ਇਹੀ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਇਹੀ ਵਸਲ ਹੈ। ਜੇ ਜੀਵ ਲਗਾਤਾਰ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹੇ ਤੇ ਸਮਝ ਵਿਚ ਗਯਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਮਨ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ,—ਜਾਣਨਾ ਮਾਤ੍ਰ। ਉਹ ਗਯਾਨ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੀਵ ਛੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਛ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਅਸਲ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਸਫਲ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਅਨੁਭਵ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਯਥਾਰਥ ਹੈ†, ਸੋ ਪ੍ਰੇਮ ਮੁੱਖ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਹੋਰ

---

*ਬਾਬਾ ਜੁਗਤਾ ਜੀਉ ਜੁਗਹਿ ਜੁਗ ਜੋਗੀ ਪਰਮ ਤੰਤ ਮਹਿ ਜੋਗੰ ।। [ਆਸਾ ਮ: ੧

†ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਕ—ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਕੁਲੀਨ ਚਤੁਰ ਮੁਖਿ ਙਿਆਨੀ ਧਨਵੰਤ ।। ਮਿਰਤਕ ਕਹੀਅਹਿ ਨਾਨਕਾ ਜਿਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਭਗਵੰਤ ।। [ਗ: ਬਾ: ਅ: ਮ: ੫

ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ ਹਨ ਮਨ ਬੁੱਧਿ ਦੀਆਂ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ-ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਨਾਲ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਦੱਸੀ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਕੁਛ ਝੰਡੇ ਤੋਂ ਤੇ ਕੁਛ ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਮਝੀ ਹੈ। ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਚਿਤ ਵਿਚੋਂ ਸੰਸੇ ਉਠ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਆਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਧੰ ਸੁਖ ਰੂਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਾ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੋ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਛੌੜ ਕੱਟੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਏ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਣ, ਮਾੜੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਦ੍ਵੈਤਤਾਈ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਨਾ ਰਹਿਣ, ਸਰੀਰ, ਮਨ, ਬੁੱਧਿ ਸਾਰੇ 'ਮੈਂ' ਨਾ ਭਾਸਣ, ਪਰ 'ਮੇਰੇ' ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ 'ਮੇਰਿ' ਸਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਏ ਤੇ 'ਮੈਂ' ਰਹਿ ਜਾਏ। 'ਮੈਂ' ਜਦ ਜਗਤ ਵੱਲ, ਪਸਾਰੇ ਵੱਲ, ਗ੍ਰਹਣ ਵੱਲ ਰੁਖ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਵੇਗੀ ਹਉਮੈਂ, ਜੋ ਫਿਰ ਓਪਰੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਉਹ 'ਮੈਂ' ਰੁਖ਼ ਕਰੇਗੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦੇ ਵੱਲ, ਉਧਰ ਰਾਗ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਇਧਰੋਂ ਵਿਰਾਗ, ਅਰਥਾਤ ਸੁਤੇ ਵਿਰਾਗ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਅਨੰਤ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਏਗਾ। ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ ਭਗਤੀ ਦੀ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਸਫਲ ਗਿਆਨ ਦੀ। ਹੋਰ ਗਿਆਨ, ਕਥਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਚਕ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਦ ਤਕ ਦੇਹੀ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਦੇਹ ਵਿਚ ਅੰਤਹਕਰਣ ਹਨ, ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਟੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ, ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਅੰਤਹਕਰਣ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਸਿਮਰਣ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਮਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿੱਚੇ ਵਸਦਾ ਜੀਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉੱਚਾ, ਸੁੱਚਾ, ਸੁਖੀ ਤੇ ਰਸ-ਵਿਚ, ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ। ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੁਖ ਇਸ ਤੋਂ ਦਾਨ ਹੋ ਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਹਉਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ! ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਲਖਿਆ ਹੈ ਆਪ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ, ਕੀਤੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ, ਝੰਡੇ ਤੋਂ ਸੁਣੇ ਆਪ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ, ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਅਸਾਂ ਪਰ ਪਾਕੇ ਸਾਡੇ ਛੌੜ ਕੱਟੇ ਹਨ। ਭੁੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਰ ਦਿਓ। ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਮਝੀ ਹੈ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਕਰਕੇ ਦੁਹਰਾਈ ਹੈ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਜੀਵੇ ਹੋਏ ਹੋ। ਦੇਖੋ! ਇਲਾਹੀ ਰੌ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਗੇ ਹੋਏ ਆਪੇ ਵਿਚ। ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ, ਜੋ ਸਤਜ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜੜ੍ਹਤਾ ਤੁੱਲ ਹੈ।

ਦੋਏ ਹੁਣ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਝੰਡਾ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਆਵੇਂ ਤਾਂ ਉਹ ਭੋਜਨ ਪਾਉਣ ਤੇ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਅਪਣੇ ਆਤਮ ਰਸ ਪੀਣ ਵਿਚ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਦਾਤੇ ਜੀ ਦੇ ਅਹਾਰ ਪਾਉਣ ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਦਿਤਾ, ਤਦ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਹੁਣ ਕੁਛ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੁਛ ਮੂੰਹ ਪਾਇਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਬੁਧ ਹੋਏ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀ ਖਾਧਾ। ਝੰਡਾ ਤਾਂ ਖਾਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿਕਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਧ ਨਾ ਰਹੀ, ਜੁੜ ਗਿਆ ਐਸਾ ਕਿ ਦੇਹ ਤੋਂ ਮਾਨੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਬੀ ਟਿਕ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਂਵ ਦੋਇ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ।

ਦੋਨੋ, ਬੈਠੇ ਹੋਇ ਅਡੋਲਾ।
ਸੁਖ ਆਤਮ ਕੋ ਪਾਇ ਅਮੋਲਾ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਤ੍ਰੈ ਪਹਿਰ-ਰਾਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤ ਗਈ। ਜਦ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧਿ ਖੁਲ੍ਹਾਈ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ।

ਪ.

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਕੋਈ ਤਪਾ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਸੁਧਰ ਸੈਣ ਦੇ ਭਣੇਵੇਂ

ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਜੀਅਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਵਡੇ ਸਾਧੂ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮੰਨ ਗਏ ਹਨ: ਤਦੋਂ ਲੱਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਲਾਗ ਲਾਗ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਆਉਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀ ਲਗੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਆ ਆ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਤਰੇ। ਸੰਗਤ ਬਣ ਗਈ। ਝੰਡੇ ਦੇ ਘਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਟੁਰੇ ਰਹਿਣ, ਲੰਗਰ ਲਗਾ ਰਹੇ ਤੇ ਜਗਤ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ।

ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਰਾਜਾ ਸੁਧਰ ਸੈਣ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੀ। ਨਵਾਂ ਸ਼ਾਕਤਕ ਜੋਗੀ, ਜੋ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਟੂਣੇ ਟਾਮਣ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੁਛ ਸਤਿਕਾਰ ਰਖਦਾ ਸੀ, ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਵਿਚਲਾਉਣ ਲਗਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੀ ਸੁਣਕੇ ਅਚਰਜ ਮੰਨਿਆਂ, ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਕਈ ਤ੍ਰੰਗ ਲੰਘੇ, ਪਰ ਸੀ ਵਿਚਾਰਵਾਨ, ਸੋਚਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਮੇਰਾ ਭਣੇਵਾਂ ਭੁੱਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਤੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾਂ ਤੋਂ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੇ ਪਤੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕੁਛ ਸ਼ਕਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖੀ ਹੋਊ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਦਮੀ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਝੰਡੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਓ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਆਓ।

ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਕੇ ਜਦ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੀ, ਆਖਣ ਲੱਗਾ:—ਤੂੰ ਜਾਹ, ਮੈਂ ਆਪ ਰਾਜਾ ਜੀ ਪਾਸ ਆਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ: ਪੁਰਖਾ! ਕਾਸਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ? ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਲ ਵੇਖ, ਜੋ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ, ਭੈ ਕਿਸਦਾ ਤੇ ਜਾਣਾ ਕਿਸ ਕੋਲ?

ਤਦ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਲਕ ਜੀਉ! ਰਾਜਾ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾਂ ਹੈ ਸੱਕਾ ਤੇ ਉਹ ਨੇਕ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਜਾ ਦਾ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਬੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਮਿਹਰ ਚਾਹੀਏ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂ, ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾਲ ਉਹ ਜਾਗੇ ਤੇ ਆਪ ਟੁਰਕੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਵੇ! ਜਿਵੇਂ ਅਸਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਆਪ ਦੀ ਮਿਹਰ ਉਸ ਪਰ ਬੀ ਹੋਵੇ ਸਾਡਾ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਸੁਖੀ ਵੱਸੇ।

ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਜਾਓ ਸਾਂਈਂ ਭਲਾ ਕਰੇ।

ਤਦ ਇੰਦਰ ਸੈਨ ਉਠਕੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਡਬੀਤੀ ਰਜੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਾਰਾ ਸੁਣਾਇਆ. ਜਿਵੇਂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਦੀ ਛੁਹ ਮਿਲੀ ਸੀ ਸੋ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਦੱਸੀ।

ਰਾਜਾ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੁਣਦਾ ਗਿਆ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਭਿਜਦਾ ਗਿਆ, ਸਰੀਰ ਪਰ ਪੁਲਕਾਵਲੀ ਆ ਗਈ ਤੇ ਨੈਣ ਭਰ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਓ ਉਸ ਜਯੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੇ ਜੋ ਮੈਂ ਬੀ ਨਿਸਤਾਰਾ ਪਾਵਾਂ। ਜਿਸ ਦੀ ਇਤਨੀ ਮਹਿਮਾਂ ਤੁਸਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਚਰਚਾ ਘਰ ਘਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਖਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਬੇਟਾ ਜੀਓ! ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਓ।

ਇੰਦਰ ਸੈਣ—ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਫਿਰ ਮਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਹੀ ਲੈ ਚੱਲੋ, ਆਪ ਟੁਰਕੇ ਚੱਲੋ, ਬੇਟਾ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੋ, ਨਿੰਮ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਰਨ ਗਹੋ, ਤਦ ਜੀਵਨ ਰਸ ਲਹੋ।

ਭਣੇਵੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਨਕੇ ਸੁਧਰ ਸੈਣ ਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਮਦ ਤਿਆਗਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਝੰਡੇ ਦੇ ਘਰ ਟੁਰ ਕੇ ਆਇਆ:—

ਪਗ ਨੰਗੇ ਮਨ ਦੀਨ ਹ੍ਵੈ,
ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਗ ਤਿਹ ਆਨ।
ਕਰ ਬੰਦੇ ਬੰਦਨ ਕਰੀ,
ਧਰ ਪਰ ਦੰਡ ਸਮਾਨ।
ਕਰ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਚਰਨ ਅਨੁਰਾਗਾ।
ਪਰਯੋ ਰਹਯੋ ਉਠਤ ਨ ਬਡਭਾਗਾ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਪਿੱਠ ਤੇ ਥਾਪੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਤੇ ਠੰਢ ਆਈ। ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ ਰੱਬੀ ਚਾਉ ਭਰ ਦਿੱਤਾ, ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸਦਾ ਹੈ; ਨੈਣ ਭਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ। ਅੰਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਤੇ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਸੇਵ ਕਮਾਈ। ਸੰਗਤ ਬੀ ਉੱਥੇ ਆਵੇ, ਝੰਡਾ ਬੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਬੀ ਰਹੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਸੰਝਾਂ ਸਮੇਂ ਫੇਰ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਦਿਨ ਭਰ ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਚੱਲੇ। ਕੋਈ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਮਾਲਿਕ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਰਾਜਾ ਦੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹੇ। ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਪਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਆਪਣਾ ਨੂਰ ਲਾਕੇ ਤਾਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ; ਹੇ ਮਾਲਿਕ ਜੀਓ!

'ਗਜ ਬਾਜੀ*, ਸਭ ਰਾਜ ਸਮਾਜਾ।
'ਨਿਜ ਕਰ ਝੰਡੇ ਕੋ ਦਿਹੁ ਆਜਾ।
'ਮੋ ਕੋ ਲੇਹੁ ਆਪਨੇ ਸਾਥਾ।
'ਰਹਿ ਨ ਸਕੋਂ ਤੁਮ ਬਿਨ ਜਗ ਨਾਥਾ!
'ਮੀਨ ਨੀਰ ਗਤਿ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗਾ†।'
ਅਸ ਕਹਿਤਜੋ ਉਰ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮੰਗਾ।
ਪੁਲਕਾਵਲਿ ਤਨ ਗਦਗਦ ਬਾਨੀ‡।
ਤਿਹ ਛਿਨ ਨ੍ਰਿਪ ਕੀ ਗਤਿ ਬਿਕੁਲਾਨੀ**।
ਦੇਖ ਪ੍ਰੀਤ ਅਸ ਉਰ ਕੀ ਸਾਚੀ।
ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਜੀ ਗਿਰਾਂ ਉਬਾਚੀ††:-
'ਧਰਹੁ ਧਯਾਨ ਨਿਤ ਉਰ ਅਵਨੀਪਾ!
'ਮੈਂ ਹੌਂ ਤੁਮਰੇ ਸਦਾ ਸਮੀਪਾ।
'ਸੁਚ ਸੋਂ ਪੰਚਾਂਮ੍ਰਿਤ‡‡ ਕਰਿਵਾਵਹੁ।
'ਟਕਾ ਰਾਖਿ ਅਰਦਾਸ ਅਲਾਵਹੁ।
'ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੋਂ ਆਨ ਤਬ ਕਰੌਂ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰ।'
ਅਸ ਕਹਿ ਬਹੁਧੀਰਜ ਦਯੋ ਭੂਪਤ ਕੋ ਜਗਮੂਰ[ ]।

ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਤਾਰਾਂ ਰਾਜੇ ਤੇਰੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਭ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਵਧੇਗਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਧਰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ!

ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਕਰੇ ਤੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਆਪ ਇਹ ਪਦਵੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ, ਇਹ ਭਾਰਾ ਕੰਮ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਵਰ ਦਾਨ ਦਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹਾਂ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ਤੇ ਝੰਡੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਨਿਭ ਆਵੇ।' ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਮੰਜੀ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਵਧੇਂਗਾ, ਫਲੇਂ ਫੁਲੇਂਗਾ, ਪਰ ਝੰਡੇ ਦਾ ਸਦਾ ਸਨਮਾਨ ਰੱਖਣਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਤੇ ਇੰਦਰ ਸੈਣ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ। ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦ ਤੇ ਤਾਰਨਹਾਰ ਦਾਤੇ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਲਈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ।

ਸੂਚਨਾ-ਝੰਡੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬਿਸੀਅਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਉੱਥੇ ਮਿਲੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਛੁਟਘਾਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,ਜੋ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਚਿਟਾ ਗਾਉਂ ਯਾ ਚਿਟਾ ਗਾਂਗ ਦਾ ਵਿਗੜਿਆ ਨਾਮ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

---

*ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ। †ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ, (ਉਹ) ਹਾਲਤ (ਹੈ) ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨਾਲ। ‡ਸਰੀਰ ਦੇ ਲੂੰ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਕੰਠ ਰੁਕ ਗਿਆ।

**ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਗਈ। ††ਬਚਨ ਕਹੇ। ‡‡ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ।

[ ]ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ।

ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਸੂਰਨ ਪੁਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਉਹ ਸੋਨ ਦੀਪ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੀਪ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁੱਤ੍ਰਾ ਦੇ ਇਕ ਮੁਹਾਣੇ ਤੋਂ ਪੂਰਬ ਰੁਖ਼ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਚਿਟਾ ਗਾਉਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵਾਰ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜ ਕੀਤਿਆਂ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲੱਭੇਗਾ । ਕਈ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਬਿਸੀਅਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਮ ਪੁਰ ਬੁਸ਼ਾਇਰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਯਾ ਈਰਾਨ ਦਾ ਬੁਸ਼ਹਿਰ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਤਵਾਰੀਖ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨੇ ਮਨੀ ਪੁਰ ਦੀ ਤਦੋਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਅਸੀਮਫਲ ਨੂੰ ਇਹ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਆਸਾਮ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਮਾਲੀਏ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਇਕ ਸੌ ਕੁ ਬਰਸ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਲਿਖਤ ਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਇਬਾਰਤ ਲਿਖੀ ਹੈ :—

"ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਬਾਬਾ ਕਾ ਬੋਲਣਾ ਸੇਤ ਬੰਦ ਰਾਮੇਸੁਰ ਬਸ਼ਹਿਰ ਦੇਸ਼ ਨਗਰ ਛਾਟੇ ਘੰਟਕਾ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਪਾਸਹੁ ਪੈੜਾ ਮੋਖਾ ਲੈ ਆਇਆ, ਤਬ ਬਾਬਾ ਪਉਣ ਅਹਾਰੀ ਥਾ ਝੰਡਾ ਬਾਢੀ ਸਾਥ ਥਾ। ਝੰਡੇ ਬਾਢੀ ਕਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਤਿਸਕੀ ਮੰਜੀ ਬਿਸਹਰ ਦੇਸ ਮੇਂ ਹੈ, ਉਥੇ ਝੰਡੇ ਬਾਢੀ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ । ਚਉਦਹ ਸਦਿ ਸ਼ਹਿਰ ਉਸ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪੜਤਾ ਹੈ, ਪੰਜ ਮਣ ਲੂਣ ਤਿਸਕੇ ਲੰਗਰ ਲਗਤਾ ਹੈ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਬਸ਼ਹਿਰ ਦੇਸ ਤੇ ਨਗਰ ਛਾਟੇ ਘੰਟਕਾ ਦੱਖਣ ਦੇ ਅਖੀਰ ਸੇਤਬੰਦ ਰਾਮੇਸੁਰ ਦੇ ਕਿਤੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੁ ਲਿੱਖਤ ਤੋਂ ਖੋਜਕ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਟੋਹ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਲੱਭਣ ਦੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਪਰ ਇਹ ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਐਵੇਂ—

ਇਹ ਪੋਥੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ੧੯੯੨ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੁੰਦੇਲ ਖੰਡ ਦੇ ਕਾਲਪੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਣੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਬਸ਼ਹਿਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਥਹੁ ਪਤਾ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕੇ ।

੨. ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਝੰਡੇ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਬੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਬੀ ਬਾਢੀ ਝੰਡਾ ਤੇ ਬਿਸਿਆਰ ਦੇਸ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਖੀ ਓਹੋ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਗਿਆਨੀ ਲੋਕ 'ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮਸਕੀਨੀਆਂ" ਦੇ ਅਰਥ ਵੇਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਝੰਡੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮੱਲ ਨਾਲ ਘੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ । ਮੱਲ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਅਨਾੜੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਇਕ ਉਖੇੜ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਦ ਬੀ ਕੁਛ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਮਿਲੇਗੀ ਹੀ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਆਇਆ ਤੇ ਜਾਣਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਜੋ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਦਾ ਇਨਾਮ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਝੰਡੇ ਤੇ ਮੱਲ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ।

ਪਰੰਤੂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਕਰਤਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਲਿਖ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਬਖਸ਼ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਸੰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਯਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵੇਲੇ ਵਰਤੀ ਹੋਵੇ।

੨੬. ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਫੇਰੀ* ।

੧.

ਨੀਲਾ ਨੀਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਉਪਰ ਤਣੇ ਹੋਏ ਨੀਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਂਗੂ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛਿਆ ਪਿਆ ਨਿੱਕੀ ਨਿਕੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸੁਹਾਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹੋ ਅਸਮਾਨਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਜਿਵੇਂ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਟੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਕੋਈ ਕੋਈ ਤਾਰਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਘੋਪਾ ਬੀ ਪਤਲਾ ਪੈਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਥੋੜੀ ਵਿੱਥ ਪਰ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਦਮਾਸਨ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗੱਡ ਗਈ ਹੈ: ਸਿਰ ਪਿੱਠ ਨਾਲ ਜਾ ਲਗਾ ਹੈ, ਸੁਆਸ ਇਤਨਾ ਧੀਮਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਤਾੜੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਸਤੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਆਇਆ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਕੁਛ ਮਾਇਆ ਉਸ ਤੂੰਬੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਤਾੜੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿਆ ਸੀ, ਪਾਕੇ ਪਰੇ ਜਾਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੋਝਲਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਆਉਂਦੇ ਗਏ; ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤਾਈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਦੀ ਭੀੜ ਲਗ ਗਈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੀ ਕੁਛ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤ੍ਰਾਟਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦੀ ਗਲ ਬਾਤ ਸੁਣਾਯਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਇਸ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਿ ਕਦੋਂ ਆਪ ਤਾੜੀ ਖੋਹਲਦੇ ਹਨ, ਤ੍ਰਾਟਕ ਛੋੜਦੇ ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜ ਵੇਖੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੇ ਕੀ ਕੌਤਕ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁਸਾਫਰ ਆ ਗਏ, ਦੋਵੇਂ ਸਾਧੂ ਜਾਪਦੇ ਸੇ । ਇਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਨੂਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਐਉਂ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਜਲਵਾ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਮਿੱਠਤ, ਪਜਾਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਰੰਗ ਲਹਿਰੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਆਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ, ਕੁਝ ਚਿਰ ਤੱਕਦੇ ਰਹੇ । ਖ਼ਲਕਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਉਠੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪਈ, ਬੇਵੱਸੇ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਏ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਦੋਵੇਂ ਤੱਕਦੇ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਇਕ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਅਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲਾ ਤੂੰਬਾ ਚਾ ਕੇ ਉਸੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਪਿੜ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ।

ਸੂਰਜ ਹੁਣ ਉੱਚਾ ਹੋ ਆਇਆ ਸੀ, ਆਸ਼ਮਾਨ ਵਿਚ ਧੁੱਪ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਘਬਰਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾੜੀ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਏ, ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਧੌਣ ਨਰਮ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਕੀਤੇ, ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਧੌਣ ਟਿਕਾਣੇ ਲੈ ਆਏ, 'ਅਹੋ ਧੰਨਜ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ । ਨੈਣ ਫੇਰ ਖੋਹਲੇ ਤੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ: ਸੁਖੀ ਰਹੋ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਥੇ, ਨਾਰਦ ਜੀ ਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਕ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ । ਅਦਭੁਤ ਕਥਾ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ। ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ ਮੇਂ ਅਹਿਲਾਦ ਥਾ, ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ ਮੇਂ ਆਜ ਸੰਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ, ਨਟ ਰਾਜ ਨਾਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ । ਸੁਖੀ ਬਸੋ ਭਾਈ ! ਪਰਜਾ ਕੇ ਭਾਗ ਅੱਛੇ ਹੈਂ, ਆਨੰਦ ਸੇ ਰਹੋ, ਧਨ ਸੇ ਧਾਮ ਭਰੇ ਰਹੇਂ ।'

ਮੁਸਾਫਰ—ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜ ਜੀ ! ਆਪ ਨੇ ਕੀ ਵਾਕ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ?

ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪਈ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਕ ਚੂੰਢੀ ਭਰੀ ਗਈ, ਇਕ ਕਾਂਬਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਖਿਸਖਿਸੀ ਜਿਹੀ ਝਰਨਾਟ ਫਿਰੀ। ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵੱਲੋਂ ਜੀਭ ਬੰਦ ਪਾਈ । ਦੈਵੀ ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਫੇਰ ਉਹੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਬੜਾ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੨ (੧੯੨੧ ਈ:) ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

ਹੀਆ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਘਟਣ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਕੁਛ ਬਲ ਪਾਕੇ ਮਨ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦਬੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ :—

ਬ੍ਰਾਹਮਨ (ਘੂਰ ਕੇ)—ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਕੀ ਬਾਤੇਂ ਹੈਂ, ਤੁਮ...ਕਿਆ ਜਾਨੋ...ਬਾਲਕੇ !

ਮੁਸਾਫਰ—ਆਪ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੋ ?

ਬ੍ਰਾਹਮਨ (ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ)—ਯੋਗ ਬਲ ਸੇ।

ਮੁਸਾਫਰ—ਐਉਂ ਗੁਪਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਪਰਤੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ?

ਬ੍ਰਾਹਮਨ—ਯੋਗ ਬਲ ਸੇ (ਥਥਲਕੇ) ਹਸਤਾਮਲ ਵਤ।

ਮੁਸਾਫਰ—ਆਪ ਦਾ ਤੂੰਬਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?

ਬ੍ਰਾਹਮਨ (ਅੱਗੇ, ਐਧਰ, ਉਧਰ ਵੇਖ ਕੇ)-ਹੈਂ; ਕਿਧਰ ਗਿਆ ਸ਼ਾਲਾ ?

ਮੁਸਾਫਰ—ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਤੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਜੀ ! ਆਪਣੇ ਤੂੰਬੇ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ, 'ਸ਼ਾਲਾ ਕਿੱਧਰ ਗਿਆ ?'

ਬ੍ਰਾਹਮਨ (ਖਿਝ ਕੇ)—ਸਰਾਪ ਦੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਬਤਾਓ ਕਿਧਰ ਹੈ ?

ਮੁਸਾਫਰ—ਤ੍ਰਾਟਕ ਲਗਾਓ, ਸਮਾਧੀ ਜਮਾਓ ਅੰਤ੍ਰ ਮੁਖ ਹੋ ਜਾਓ, ਲਿਆਓ ਪਤਾ।

ਬ੍ਰਹਮਨ (ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ)—ਕਿੱਧਰ ਹੈ ? ਬਤਾਓ, (ਘੂਰ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ) ਬਤਾਓ ਕਿੱਧਰ ਹੈ ?

ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਹੱਸ ਪਏ।

ਬ੍ਰਾਹਮਨ (ਖਿਸਿਆਕੇ)—ਜਿਸ ਨਗਰੀ ਮੇਂ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਸੇ ਮਸਖਰੀ, ਉਹ ਨਗਰੀ ਉਜੜੀ।

ਇਸ ਵਾਕ ਦੇ ਉਚਰਦੇ ਸਾਰ ਦੋਹਾਂ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਲਾਹਕੇ ਕੁਝ ਖੁਹਲਿਆ, ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਸਾਜ਼ ਨਿਕਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਵਜਾਯਾ ਐਸਾ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕਿ ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚ ਹੋ ਗਏ ਅਰ ਮੋਹਿਤ ਹੋਕੇ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਇਹ ਸਾਜ਼ ਵਜਦਾ ਰਿਹਾ, ਧਨਾਸਰੀ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਲੈ ਇਕ ਅਚਰਜ ਅਲਾਪ ਵਿਚ ਰਸ ਦਾ ਰੰਗ ਜਮਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਦੂਸਰੇਮੁਸਾਫਰ ਜੀ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਗਲਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਰੱਬੀ ਨਾਦ ਦੀ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ —

ਕਾਲ ਨਾਹੀ ਜੋਗੁ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਸਤ ਕਾ ਢਬੁ ॥ ਥਾਨਸਟ ਜਗ ਭਰਿਸਟ ਹੋਏ ਡੂਬਤਾ ਇਵ ਜਗੁ ॥ ੧ ॥ ਕਲ ਮਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਾਰ ॥ ਅਖੀ ਤ ਮੀਟਹਿ ਨਾਕ ਪਕੜਹਿ ਠਗਣ ਕਉ ਸੰਸਾਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਂਟ ਸੇਤੀ ਨਾਕੁ ਪਕੜਹਿ ਸੂਝਤੇ ਤਿਨਿ ਲੋਅ ॥ ਮਗਰ ਪਾਛੈ ਕਛੁ ਨ ਸੂਝੈ ਏਹੁ ਪਦਮ ਅਲੋਅ ॥ ੨ ॥ ਖਤ੍ਰੀਆ ਤ ਧਰਮੁ ਛੋਡਿਆ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਗਹੀ ॥ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ ਧਰਮ ਕੀ ਗਤਿ ਰਹੀ ॥ ੩ ॥ ਅਸਟ ਸਾਜ ਸਾਜਿ ਪੁਰਾਣ ਸੋਧਹਿ ਕਰਹਿ ਬੇਦ ਅਭਿਆਸੁ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾਹੀ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ੬ ॥ ੮ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਾਵੇਂ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਅਸਰ ਸੀ, ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਖੰਡ ਦਾ ਉਘਾੜਾ ਸੀ, ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਡਾਢਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਪਿਆ।

ਮੁਸਾਫਰ—ਹੇ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ! ਤੂੰਬਾ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਿਆ ਤੇ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਤੁਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ਤੂੰਬਾ ਆਪ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਗ ਹੈ ?

ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੱਟ ਖਾ ਗਈ। ਕਈ ਤਾਂ ਜੋ ਬਹੁਤ ਮੁਗਧ ਸੇ ਅਜੇ ਬੀ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਚ ਸੇ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਕੋਈ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਈ ਸੈਨਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆ। ਸਾਰੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਜੋਗੀ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਇਸ ਵੇਲੇ ਖਿਸਕੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਪਰ ਲੋਕਾਂ

ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲੋ, ਪਰ ਆਪ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਫੇਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕੁਛ ਸੱਜਣ ਭੋਜਨ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਵਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

੨.

ਜਦ ਲੋਕੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਘਰੋ ਘਰੀ ਗਏ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਜਿੱਥੇ ਵੇਖੋ ਇਹੋ ਗੱਲ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਣੋ ਇਹੋ ਕਹਾਣੀ। ਲੋਕੀਂ ਸੁਣਦੇ ਸਨ, ਹੱਸਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੱਬੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਚਾਹ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਏਹ ਰੱਬੀ ਬੰਦੇ ਕੌਣ ਸਨ ? ਕਲਿਤਾਰਨ ਭਗਵਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਜੋ ਆਸਾਮ, ਕਛਾਰ, ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦਾ ਸੈਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਸਤੇ ਰਾਤ 'ਪੁਰੀ' ਅੱਪੜ ਸਨ। ਪੁਰੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਤੀਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਬੋਧੀਆਂ, ਕਦੇ ਵਾਮੀਆਂ, ਕਦੇ ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮੰਦਰ ਹੈ ਤੇ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਦਾ ਤੀਰਥ ਰਾਜ ਹੈ। ਹਾੜ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਰਥ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਖਿਚੜੀ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਕਲੇਵਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਓਸ ਸਮੇਂ ਕਈ ਹੋਰ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜ ਜਾਰੀ ਸਨ ਤੇ ਬੁੱਤ ਪ੍ਰਸਤੀ ਕਮਾਲ ਤੇ ਸੀ, ਪਖੰਡ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਲੋਕੀਂ ਏਥੇ ਆਕੇ ਮਰਨਾ ਤੇ ਰਥ ਅੱਗੇ ਲੰਮੇ ਪੈਕੇ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰਨਾ ਧੰਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਨਾਵਟੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪਾਉਣ ਮਹਾਰਾਜ ਉਥੇ ਅੱਪੜੇ ਸਨ। ਅੱਪੜਦੇ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦੀ ਕਥਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਦਿਹਾੜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਗਏ।

ਰਾਤ ਆਈ ਤੇ ਬੀਤ ਗਈ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲੋਕੀਂ ਫੇਰ ਬ੍ਰਹਮਣ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾੜੀ ਤੱਕਣ ਗਏ। ਕੁਛ ਮਖੌਲ ਨਾਲ, ਕੁਛ ਵਹਿਮ ਹੇਠ ਤੇ ਕੁਛ ਤੱਕਣ ਕਿ ਦੇਖੋ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸੇ ਥਾਂ ਦੈਵੀ ਨਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਇਤਨਾ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਆਏ ਸੱਜਣ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਟਿਕ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਉੱਚਾ ਹੋਯਾ ਤਦੋਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਭੋਗ ਪਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਯਸ਼ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕੁਛ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਸੱਜਣ ਨਾਮ ਧ੍ਰੀਕ ਹੋਏ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਆਏ। ਸੋ ਉਥੇ ਹੁਣ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਰੰਗ ਜੰਮ ਗਿਆ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰਭਾਤ ਵਧੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਘਰ ਬੈਠੇ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਜੀ ਖੁਣਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਥੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਚੇਲੇ ਬਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਕੇ ਤੇ ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਈਏ। ਆਪਣਾ ਵਿਦਯਾ ਬਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਾਰਸ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਭੈ ਭਰੀ ਝਰਨਾਟ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੀ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਗਈ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਆਸ਼ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਦਿਲ ਨੂੰ 'ਅਹੋ ਦੈਵ ਗਤੀ, ਅਹੋ ਦੈਵ ਗਤੀ, ਆਖਕੇ ਚਉ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜੋ ਬਣੀ ਬਣਾਈ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਵਿਯੋਗ ਚਉ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦੇਂਦਾ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਤਾਬੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵਕਤ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੁੱਝਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਤੇ ਅਛੇ ਅਛੇ ਪੰਡਤ ਏਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਪਾਂਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਲਈ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾਤਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਬੀ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਧਾਤ੍ਰੀ ਨਾਮੇ ਪੰਡਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਕਲਜੁਗ*

---

*ਚੌਥੇ ਜੁਗ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਜਿਵੇ ਹੈ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਬੇਸ ਪੰਡੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕਲਜੁਗ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪੱਦ੍ਰਵੀ ਪੰਡੇ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਹੀ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ"। 'ਕਲਜੁਗ' ਅੱਲ ਕਈ ਉਪੱਦ੍ਰਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅੱਜ ਕੱਲ ਬੀ ਦੇਖੀਦੀ ਹੈ।

ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਦਿਲ-ਚਲਾ ਸੀ ਤੇ ਉਪੱਦ੍ਰਵੀ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਗੁੰਡਪੁਣਾ ਸਾਰੇ ਭਲੇ ਮਾਣਸਾਂ ਦੇ ਡਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲਹੌਰ ਪਸ਼ੌਰ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਦੇ ਜਜਮਾਨ ਸਨ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਉਤਰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਾਸ ਮਾਇਆ ਬੀ ਅਮਿੱਤ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਬਲ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਬੀ ਬੜਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਮੰਦਰ ਬਾਗ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਇਸ ਪਾਸ ਬੜੇ ਸਨ, ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਤੇਜ਼ ਬੀ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੀ ਵਿਥਯਾ ਲੈਕੇ ਗਏ। ਕਲਜੁਗ* ਅਗੇ ਵਿਥਯਾ ਸੁਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਦੀ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੀ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਬਣੀ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭਨ ਦੇ ਸਿਰ ਬਣੀ ਹੈ; ਓਹ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਗਲੇ ਪੂਜਯ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਢਾਕੇ ਵਿਚ ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਵਰਗੇ ਗੱਦੀ ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਬਾਲੇ ਕਰ ਆਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਹੋ? ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੜ੍ਹ ਫੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਥੋਂ ਕੱਢ ਦਿਓ, ਪਿੱਛੋਂ ਕੱਢਣਾ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜੇ ਤ੍ਰੈ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ ਸਵੇਰੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਨੀਚ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਡੂਮ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਰਨ ਭੇਖ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ। ਦੱਸੋ ਜੇ ਪੈਰ ਪਸਰ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ?' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੜਕਾਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਧਾਤ੍ਰੀ ਪੰਡਾ ਤੱਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤਦਬੀਰਾਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕੁਛ ਥੋੜੀ ਸੁਨਸਨੀ ਖਾ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨ ਲਗੇ। ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਸੁਨਸਨੀ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਹੇਠ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁੱਝੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਹੱਥ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲੀਏ। ਸੋ ਇਕ ਦਾਸ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਏਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚਰੋ, ਇਹ ਤੀਰਥ ਮਹਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਥਾਉਂ ਸਾਡਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਨਾ ਟਿਕੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਸੁਣ ਭਾਈ! ਪੰਡ ਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹੁ, ਅਸੀਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਘੱਲੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਸੱਦੇ ਉਠ ਜਾਵਾਂਗੇ*।

ਦਾਸ—ਮਹਾਰਾਜ! ਪੰਡਾ ਸਾਡਾ ਬੜਾ ਡਾਢਾ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਆਮਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਸੁਖ ਆਗਯਾ ਮੰਨ ਹੀ ਲੈਣ ਵਿਚ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੁਖ ਤਾਂ ਆਗਯਾ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਆਗਯਾ ਜੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੀ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ। ਬਾਕੀ ਆਗਯਾ ਜੋ ਹਉਂ ਹੰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਖਿਝ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਆਗਯਾ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਦਾਸ—ਫਿਰ ਆਪ ਦੇ ਬਾਬ ਬੁਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬਾਬ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ ਜਿਹੀ ਕਰੇਗਾ ਤੇਹੀ ਸੁਹਾਣ।

ਦਾਸ–ਫੇਰ ਆਪ ਚਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਓਗੇ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਸਭ ਕੁਛ ਚਾਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਕਿੱਥੇ ਅਟਕਣਾਂ ਹੈ, ਨਦੀਆਂ ਕਦੇ ਅਟਕਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਪੌਣ ਦਾ ਵੇਗ ਕਦੇ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ, ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਮਾਨ ਸਭ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਚੱਲਣਾ ਕਾਦਰ ਦੇ ਬੱਧੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਪ੍ਰੇਰੇ ਕਰਨਾ, ਜਿਉਂ ਟੋਰੇ ਟੁਰਨਾ।

ਦਾਸ ਦੀ ਜਦ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਾ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਜਾ ਪੰਡੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਐਸੇ ਪੀਡੇ ਬਦਾਮ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹਥੌੜੇ ਨਾਲ ਭੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਕੌੜਾ ਵਾਕ ਆਖਦੇ ਨਹੀਂ, ਲੜਦੇ ਨਹੀਂ, ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਸਹਾਰਦੇ

---

*ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਜਗਨ ਨਾਥ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ; ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਕਈ ਮਗਰੋਂ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਕਾਮਰੂਪ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਅਗਲੇ ਬਨ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸਾਖੀ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ।

*ਘਲੇ ਆਵਹਿ ਨਾਨਕਾ ਸਦੇ ਉਠੀ ਜਾਹਿ ॥
[ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੨]

ਹਨ, ਝੱਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਓਮ ਝੱਲਣ ਤੇ ਸਹਾਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਮਿਟ ਤਾਕਤ ਤੇ ਅਟੁੱਟ ਬਲ ਹੈ, ਜਿਸ਼ ਵਿਚ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਹਾਰ ਹੈ। ਓਹ ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਏਥੋਂ ਟੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਜਿਸ ਦੀ ਹੈਂਕੜ ਅਗੇ ਸਭ ਝੁਕਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾ ਝੁਕਣਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਕ੍ਰੋਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਸੋ ਪੰਡੇ ਹੁਰੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਈਆਂ ਤੇ ਆ ਗਏ। ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੌ ਲੱਠ ਬਾਜ਼ ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਚੱਲੇ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕ ਕੇ ਚਿਲਕਾ ਝੀਲ ਤਕ ਦੇਸ ਬਦਰ ਕਰ ਆਵੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤਾਂ ਖੰਡਾ ਖੜਕ ਪਵੇ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕੀਂ, ਜੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਕੇ ਪੰਡੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਖੇ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ ਫ਼ਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਜ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਰਤਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੋ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਲੁਕਾ ਲਵੀਏ, ਫਿਰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਖ ਵੇਖਕੇ ਪੰਡੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਪਹਿਰਾ ਚੌਥੇ ਜੁਗ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਜੇ ਕੋ ਨਾਉ ਲਏ ਬਦਨਾਵੀਂ' ਇਸ ਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ, ਨੱਸ ਲੁਕ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ? ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੰਮੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਲਜਾਣ ਲੱਭਣੀ ਹੈ, ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਕਲਜਾਣ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਨਾਮ ਕਲਜੁਗ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਬਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਪੰਡੇ ਦਾ ਕੀਹ ਹੈ? ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਯਾ ਅੱਲ ਮਾਤ੍ਰ ਕਲਜੁਗ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਟੇਕ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੇਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕੀਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰ ਚੁਕੇ ਪਰ ਆਪ ਨੂੰ ਡੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਸੋ ਕੁਛ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਪੰਡੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਐਧਰ ਉਧਰ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਕੁਛ ਬੈਠ ਗਏ ਕਿ ਓਹ ਜਾਣੇ ਜਾਨ ਜਾਏ ਪਰ ਇਸ ਦੈਵੀ ਮੂਰਤਿ ਦੀ ਰਾਖੀ ਜਰੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਲੌਢਾ ਪਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਮਰਦਾਨਾ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਕੁਛ ਘਬਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਓਸਦਾ ਦਿਲ ਵਿਦਯਾ—ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਯਾ—ਦਾ ਕੋਮਲ ਰਸੀਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੂਰਲ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅਸਰਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਅਭੈ ਪਦ ਤੋਂ ਕੁਛ ਉਰੇ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਗਰਦ ਉਠੀ, ਹਨੇਰੀ ਵਗੀ, ਬਦੱਲ ਗੱਜੇ, ਬਿਜਲੀ ਕੜਕੀ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਖਿਲਬਿਲੀ ਮਚੀ, ਉਹ ਨਕਸ਼ਾ ਭੈ ਦਾ ਬੱਝਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਦਿਲ ਕੁਛ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਉਧਰੋਂ ਸੌ ਕੁ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬਕਾਰੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਵੇ। ਮਰਦਾਨਾ ਹੋਰ ਘਾਬਰਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪ। ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਜਾਹ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਹੈ ਤੇ ਪਜਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਅਡੋਲ ਹੋ, ਡੋਲਿਆਂ ਮਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜ, ਅੰਦਰੋਂ ਜੁੜ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਜਾਹ। ਨਹੀਂ, ਨਾਮ ਜਪੀ ਜਾਹ, ਬੇਸ਼ਕ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਜਪ; ਇਹ ਟੇਕ ਹਈ ਸਜਣਾਂ, ਕਰ ਤੇ ਦੇਖ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਤੱਤ ਘੁਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਕੀਹ? ਭਉ ਕਾਹਦਾ, ਜਦ ਅਸੀਂ ਨਿਰਭਉ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਕਣੀ ਕਣਾ ਥੰਮ੍ਹ ਗਿਆ, ਹਵਾ ਅਜੇ ਕੁਛ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਗਰਦ ਘਟ ਗਈ। ਪੰਡੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਆ ਗਈ। ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਪਿੜ ਲਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾਕੇ ਡਾਂਗਾਂ ਸੂਤਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਨੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਲੁੱਡੀ ਪਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਕੋਈ ਨੱਚੇ ਕੋਈ ਟੱਪੇ, ਕੋਈ ਗੱਤਕੇ ਖੇਲਣ, ਕੋਈ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲ ਤੱਕਕੇ ਡਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਨਾਉਣ, ਕੋਈ ਸੋਟਾ ਉਲਾਰਕੇ ਆਉਣ ਤੇ ਫੇਰ ਭੱਜ ਜਾਣ। ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏ, ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰੀ ਜਾਏ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਅਡੋਲ, ਅਹਿੱਲ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਸੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਨਾ ਡਰੇ ਸਹਿਮੇ, ਨਾ ਕੰਬੇ ਹਿੱਲੇ, ਅੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਵਾਰ ਦੇ ਰੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਬੱਝਵੀਂ ਟਕ ਵਿਚ ਤੇ ਮੱਥਾ ਡਾਢੇ ਜ਼ਬ੍ਹੇ ਵਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸੀ। ਗੱਤਕੇ ਬਾਜ਼ ਗੱਤਕਾ ਖੇਡਕੇ ਗੱਤਕਾ ਉਲਾਰ ਕੇ ਆਵੇ ਜਿ ਮਾਨੋਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਪੈਂਤੜਾ ਬਦਲਕੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਐਉਂ ਜਿੱਕੂ ਇਕ

ਖੇਲ ਕਰਤੇ ਆਪਣੀ ਅਟਖੇਲੀ ਅੰਦਾ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦਿਲੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮੇਲਕੇ ਇਕ ਕਾਂਬਾ ਖਾਕੇ ਜਾਵੇ ਅਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਝੁਨਝੁਨੀ ਖਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਗੱਤਕੇ ਬਾਜ਼ ਬਲਦੇ ਮੁਆਤਿਆਂ ਦੇ ਗੱਤਕੇ ਖੇਡਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਲਰ ਕੇ ਆਉਣ, ਪਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਧੜਕਾ ਖਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ। ਫੇਰ ਕੁਝ ਤਲਵਰੀਏ ਲਗੇ ਖੇਡਾਂ ਕਰਨ ਅਰ ਚਮਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਧੂਈ ਝਈਆਂ ਲੈਕੇ ਆ ਪੈਣ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨਾ ਮੂੰਹ ਕੱਜਕੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ– ਉੱਠ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਆਈ ਹੈ। ਮਰਦਾਨਾ ਉੱਠਿਆ, ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰੌ ਫਿਰ ਗਈ ਦੀ ਮਲੂਮੀ ਦਿਤੀ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰ ਛੇੜ ਬੈਠਾ ਗਉੜੀ ਦੀ। ਤਦਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦੈਵੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਇਕ ਡਾਢੇ ਬਲਕਾਰ ਵਾਲੀ ਮੇਘ ਸਮਾਨ ਗਰਜ ਭਰੀ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ:–

ਡਰਿ ਘਰੁ ਘਰਿ ਡਰੁ ਡਰਿ ਡਰੁ ਜਾਇ ॥
ਸੋ ਡਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਡਰਿ ਡਰੁ ਪਾਇ ॥
ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥ ਜੋ
ਕਿਛੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਤੇਰੀ ਰਜਾਇ ॥ ੧ ॥
ਡਰੀਐ ਜੇ ਡਰੁ ਹੋਵੈ ਹੋਰੁ ॥ ਡਰਿ ਡਰਿ
ਡਰਣਾ ਮਨ ਕਾ ਸੋਰੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਨਾ ਜੀਉ ਮਰੈ ਨ ਡੂਬੈ ਤਰੈ ॥ ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ
ਕੀਆ ਸੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ॥ ਹੁਕਮੇ ਆਵੈ ਹੁਕਮੇ
ਜਾਇ ॥ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਇ ॥
੨ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧

ਇਸ ਸਬਦ ਦਾ ਉਹ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨੱਚਣ ਟੱਪਣ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੇ ਭੂਤ ਨਾਚ ਕਰਕੇ ਡਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸਨ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਅਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲੈ ਵਿਚ ਮੋਹਿਤ ਜੇਹੇ ਹੋਕੇ ਹਿੱਲਣੋਂ ਜੁਲਣੋਂ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜ ਕੁ ਕਦਮ ਤੇ ਖੜਾ ਸੀ। ਜੋ ਤਾੜੀ ਉਹ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਜਮਾਈ ਖੜਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੀਹ ਸੰਕਲਪ ਕਰਕੇ ਉਹ ਧਿਆਨ ਜਮਾਈ ਖੜਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ ਉਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਦੂੰਪਰਿਆਰ ਦਾ ਹੈ।

ਉੱਧਰ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਅਹਿੱਲ ਜਿਹਾ ਬਣਾਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਗਈ ਤਾਂ ਪੰਡਾ ਆਪ ਅੱਗੇ ਵਧਕੇ ਆਇਆ, ਬੜੀ ਗੁਸੈਲ ਤੇ ਬਿਕਰਾਲ ਸੂਰਤ ਧਾਰੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਤ੍ਰਿਖਾਪਨ ਘਟਦਾ ਗਿਆ, ਪੰਜ ਕੁ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਖੜੋਕੇ ਬੜਾ ਭੈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਵੇ ਕਿ ਜੀਕੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਛਿਨ ਵਿਚ ਕੀਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਦੇ; ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਤ੍ਰਾਟਕ ਜੋੜੀ ਖੜਾ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਛੱਪਰ ਢੈ ਪਏ ਹਨ, ਇਕ ਚੱਕਰ ਜਿਹਾ ਖਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲੱਤਾਂ ਲੜਖੜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਹਿੰਦਾ ਬਹਿੰਦਾ ਢੈ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਸਿਰ ਮੂਧੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਐਉਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਪੰਡੇ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਹਿਮ ਛਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਕੁਛ ਭਰਵੀਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਤਪੇ! ਤੂੰ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ (ਅੱਖਾਂ ਚਮਕਾ ਕੇ) ਕਿਉਂ……?

ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨਾ ਭੈ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਹੁਣ ਬੜੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ ਛੇੜ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਇਕ ਬੜੀ ਭਰਵੀਂ ਤੇ ਮੇਘਸਮਾਨ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ।

*ਭਉ ਮੁਚੁ ਭਾਰਾ ਵਡਾ ਤੋਲੁ ॥ ਮਨ ਮਤਿ
ਹਉਲੀ ਬੋਲੇ ਬੋਲੁ ॥ ਸਿਰਿ ਧਰਿ ਚਲੀਐ
ਸਹੀਐ ਭਾਰੁ ॥ ਨਦਰੀ ਕਰਮੀ ਗੁਰ
ਬੀਚਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਭੈ ਬਿਨੁ ਕੋਇ ਨ ਲੰਘਸਿ
ਪਾਰਿ ॥ ਭੈ ਭਉ ਰਾਖਿਆ ਭਾਇ ਸਵਾਰਿ
॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਭੈ ਤਨਿ ਅਗਨਿ ਭਖੈ
ਭੈ ਨਾਲਿ ॥ ਭੈ ਭਉ ਘੜੀਐ ਸਬਦਿ
ਸਵਾਰਿ ॥ ਭੈ ਬਿਨੁ ਘਾੜਤ ਕਚੁ ਨਿਕਚ ॥
ਅੰਧਾ ਸਚਾ ਅੰਧੀ ਸਟ ॥ ੨ ॥ ਬੁਧੀ
ਬਾਜੀ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ॥ ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ।

ਪਵੈ ਨ ਤਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਿ ਬੋਲਣੁ ਵਾਉ ॥ ਅੰਧਾ ਅਖਰੁ ਵਾਉ ਦੁਆਉ ॥੩॥੧॥

ਇਸ ਵੇਰ ਡਾਢਾ ਸਹਿਮ ਵਾਂ ਅਸਰ ਪਿਆ, ਸਾਰੇ ਲੱਠ ਬਾਜ਼ ਬੈਠ ਗਏ, ਪੰਡਾ ਆਪ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ:—

ਤਪਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਸੁਖ ਸਬੀਲੀ ਨਾਲ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ ਸੀ, ਆਪ ਗਏ ਨਹੀਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਲੈ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ !

ਪੰਡਾ—ਕੌਣ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਘੱਲਣ ਵਾਲਾ।

ਪੰਡਾ (ਡਰਕੇ)—ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਡਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ।

ਪੰਡਾ—ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਰਣੇ ਹਾਰ, ਕੌਤਕ ਹਾਰ।

ਪੰਡਾ—ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਐਥੇ।

ਪੰਡਾ—ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਪਰ ਡਰ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਡਾ—ਪਾਪੀ ਕੌਣ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਡਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਡਾ—ਡਰਦੇ ਕੌਣ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਪਾਪੀ ਹਨ।

ਪੰਡਾ (ਗੱਲ ਟਾਲਕੇ)—ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂਤ੍ਰੀ ਹੋ ਜੋ ਹਿੱਲੇ ਜੁੱਲੇ ਨਹੀਂ, ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਡਰੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਡਰਾ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮੈਂ ਨਾ ਡਰਦਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਡਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਰਨਹਾਰ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਹਾਂ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਹੋਣ। ਉਸ ਦਾ ਭੈ ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਨਿਰਭੈ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਭੈ ਕਰਨਾ ਨਿਰਭੈ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਪੰਡਾ—ਭੈ ਤਾਂ ਨਿਰਬਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਿਰਬਲ ਹੈ ਉਹ ਜੋ ਸੱਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਨਿਰਬਲ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਨਿਰਬਲਤਾਈ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਬਲ-ਤਾਈ ਡਰ ਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਡਾ—ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਿਸ਼ਪਾਪ ਹੈਂ ? ਸੱਤਜਵਾਨ ਹੈਂ ? ਜੇ ਹੁਣੇ ਮੇਰਾ ਕੁਤਕਾ ਪਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਪਾਪੀ ਹੈਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰ ਜਾਣਾ, ਹਾਰ ਜਾਣਾ, ਅਪਕੀਰਤੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ, ਏਹ ਪਾਪਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਡਰ ਜਾਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਨਿਰਭੈ ਰਹਿਣਾ, ਹਾਂ ਅਭੈ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਪਜਸ ਤੋਂ, ਅਪ-ਕੀਰਤੀ ਤੋਂ, ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ, ਮੌਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸੱਤਜ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਪਜਸ, ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਮੌਤ ਪਾਪ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ; ਨਾ ਭੈ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹਨ। ਮਰ ਜਾਏਗਾ ਸਰੀਰ ਜਿਸ ਮਰਨਾ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ। ਕਸ਼ਟ ਭੋਗੇਗੀ ਦੇਹ ਜੋ ਨਿਤ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਅਪਜਸ ਹੋਏ ਨਾਉਂ ਦਾ ਜੋ ਕਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲਹਿ ਗਿਆ; ਜਸ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਸ ਮੋੜਕੇ ਲੈ ਗਏ; ਅਭੈ ਪਦ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੀ ਘਟਿਆ। ਜੀਉ ਨਾ ਮਰੇਗਾ, ਨਾ ਕਸ਼ਟ ਪਾਏਗਾ, ਨਾ ਅਪਕੀਰਤੀ ਨਾਲ ਉਦਾਸ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੰਡਾ (ਘਬਰਾ ਕੇ)—ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੜਾ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਹੈ ਅਰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਪ ਦੀ ਬਣ ਆਵੇ, ਜੋ ਚਾਹੋ ਲਓ, ਆਰਾਮ ਕਰੋ, ਵਧੋ ਫੁਲੋ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਆਨ ਬਾਨ ਰਹੇ। ਲਾਜ ਰਖੋ, ਲਾਜ ਰਖਾਓ। ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰ, ਐਸ਼੍ਵਰਜ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਹੁਕਮ ਹਾਸਲ ਸਭ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿੱਦਜਾ ਦਾ ਬੀ ਆਚਾਰਯ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਿਆ, ਇਸ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਪੰਡੇ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ ਤੇ ਬੋਲਿਆ:—

ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਗਜਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ।

ਪੰਡਾ—ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਜਾਨ ਹੈ, ਜੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਬਿਨਾਂ ਤੁਸਾਂ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬ੍ਰਹਮ ਅਮਿੱਤ ਹੈ, ਅਨੰਤ ਹੈ,

ਅਨਾਦਿ ਹੈ।

ਪੰਡਾ—ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਗੁਣ ਬੀ ਹੈ, ਸਰਗੁਣ ਬੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਈਸ਼ਰ ਬੀ ਹੈ, ਈਸ਼ਰ ਗੁਪਤ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਬੀ, ਈਸ਼ਰ ਵਿਦੇਹ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਹ ਬੀ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਦੇਹ ਧਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੇਹ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰਬ ਦੇਸ਼ੀ ਹੈ।

ਪੰਡਾ (ਖਿਸਿਆ ਕੇ)—ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮੱਤ੍ਵ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲੋਹੇ ਵ੍ਰਿਚ ਅਗਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼। ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਿਆ ਹੈ ਨੂਰ। ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਹੱਤਯਾ ਕਿਸ ਨੂੰ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਘੱਲਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਇਸ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਹੱਤਯਾ, ਮੈਂ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਵੈਰ ਮੋਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਟੁਰ ਰਿਹਾ, ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਲੇਟ ਰਿਹਾ, ਹੱਸ ਰਿਹਾ, ਖਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸੈਂ ਜਿਹਾ ਹਾਂ।

ਪੰਡਾ (ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ, ਫਿਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ)—ਮਿਹਰ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹਾਂ ਮਿਹਰ, ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਮਿਹਰ, ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਘਰ ਮਿਹਰ, ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਕੂੰ ਮਿਹਰ।

ਪੰਡਾ ਉੱਠਕੇ ਬੇ-ਸੁਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਚਾ ਲਿਆ-ਇਆ ਤੇ ਚਰਨਾ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਾੜੇ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸਾਹ ਕਿਸੇ ਅਨੋਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਹੱਥ ਪੈਰ ਢਿੱਲੇ ਸਟੀਜੇ ਪਏ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਬੋਲੇ—

ਚਿਟਾਨ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਮਾਰਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਪਾਟਦਾ ਹੈ, ਖੂਹ ਖੱਟਿਆਂ ਖਾਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਾਦੂ ਕੀਤਿਆਂ ਜਾਦੂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਵੈਰ ਪਿਆ ਹੈ ਚਿਟਾਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰ ਦੀ ਟੱਕਰ ਮਾਰਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ! 'ਨਿਰਵੈਰ' ਇਕ ਬਲੌਰ ਦਾ ਚਿਟਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਲ ਮਾਨਸਕ ਲਹਿਰਾਂ ਘੱਲੀਆਂ ਟਕਰਾ ਕੇ ਪਰਤਦੀਆਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਤੇ ਆਕੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਤੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮੂਰਛਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਨਸਕ ਬਲ ਨਿਰਵੈਰ ਬਲ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਕੌਣ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ? ਆਪਾ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਾ ਸੱਤਿ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਕੇ ਅਸੱਤਿ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਬਈ, ਲਾ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਅਛੂਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਚਰਨ ਜੋ ਕੁਲੀਨ ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਪਰਤੇ ਤੇ ਜਾਗ ਜੀ ਉੱਠੇ।

ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਉੱਠਕੇ ਹਿਲਾਯਾ, ਸਿਰ ਤੇ ਰਬਾਬ ਦੀ ਠੁਹਕਰ ਨਾਲ ਪਜਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਸੁਆਸ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਬਦਲ ਗਈ ਤੇ ਕੋਈ ਕੱਚੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਉੱਠਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਪੰਡੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬੇਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਸੱਟ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਪਾਉਂਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕਿੱਡੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਝੱਟ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈਸੁ। ਇਹ ਫਿਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਫਿਰ ਅਭੈ ਹੈ। ਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਡਤਾਈ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਮਾਤ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਚ ਮੁੱਚ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਹੈ। ਅਵਤਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਹੁਣ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣੀ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ।

ਪੰਡਾ—ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਕੀਕੂੰ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕੁਲੱਛਨ ਛੱਡਿਆਂ।

ਪੰਡਾ—ਕੁਲੱਛਨ ਕੀ ਕੀ ਹਨ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅਸੱਤਿ, ਝੂਠ।

ਪੰਡਾ—ਜੀ ਹੋਰ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿੱਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੋਵੇ, ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਧਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿੱਥੇ 'ਨਾਮ' ਹੈ ਉਥੇ ਅਦਬ ਕਰਿਆ ਕਰ; ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾ-ਇਆ ਨਾ ਕਰ।

ਪੰਡਾ—ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ ਜਪੁ। ਨਾਮ ਸਿਮਰ, ਨਾਮ ਧਜਾਉ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਖੇਡ, ਦਿੱਲਤਾਂ ਛੱਡ ਦੇਹ।

ਪੰਡਾ—ਸੱਤਿ ਬਚਨ। ਪਰ ਜੀ ਜਗਤ ਵਿਚ

ਵੱਸਦਿਆਂ ਝੂਠ, ਕੁਸੱਤ, ਜ਼ੋਰ, ਧੱਕਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਾਣ ਹੇ ਪਾਂਡੇ! ਕਿ ਹੈਂਕੜ ਵਾਲੇ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜ਼ੋਰ ਅੰਦਰਲੇ 'ਟਿਕਾਉ' ਤੇ 'ਸੱਤ' ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡਰ ਜਾਣਾ ਬੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਡਰਾਉਣਾ ਵੀ ਦਲੀਲ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਹੈ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਨਾ ਸੁੱਟੇ। ਨਿਰਭੈ ਹੋਣਾ, ਅਭੈ ਪਦ ਤੇ ਟਿਕਣਾ, ਨਾ ਡਰਨਾ ਨਾ ਡਰਾਉਣਾ ਇਹ ਤਾਕਤ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਬਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਨਾ ਡਰੇਗਾ ਨਾ ਡਰਾਏਗਾ, ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨੂੰ 'ਸੱਚ' ਦੇ ਧ੍ਰੂ ਨਿਹਾਰ (ਕੁਤਬਨੁਮਾ) ਦੀ ਸੇਧ ਤੇ ਟੋਰੇਗਾ; ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਅੰਦਰੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ, ਉਸ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰੌ ਨਾਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁਰਜੀਤ, ਦਮਬਦਮ ਤਾਜ਼ਗੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਜਾਗ ਵਿਚ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਲਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਨਾਲ ਦਗ ਦਗ ਕਰਦਾ, ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਵਿਚਰੇਗਾ।

ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਅਚਰਜ ਅਸਰ ਪਿਆ, ਪੰਡਾ ਸਿਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਲੱਠ ਬਾਜ਼ ਆਏ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਥੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਉਲੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਜਲ ਮਿੱਠਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਜਲ ਖਾਰਾ ਹੈ। ਪੰਡੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜੇ ਇਕ ਅੱਧ ਦਿਨ ਹੁਕਮ ਏਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਮਰਦਾਨਾ ਉਜਾੜ ਤੋਂ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਤਾਂਘ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਲਕ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਤੇ ਉੱਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

੩.

ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ, ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ 'ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ ਆਪੇ ਰਾਵਣ ਹਾਰ' ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸੰਗਤ ਆਉਣੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਠੱਠ ਬੱਝਾ ਰਿਹਾ, ਫਿਰ ਭੋਗ ਪਿਆ, ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਿਆ, ਸੰਗਤ ਵਿਦਾ ਹੋਈ। ਅਜ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਚੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਜ ਦਾ ਦਿਨ ਹੁਕਮ ਏਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੈ, ਕੱਲ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਰਾਵੇਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੰਤੀ ਦੇ ਵੱਸ ਜੰਤ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਵਜਾਏਗਾ ਵੱਜੀਏਗਾ।

ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਬਾਹਮਣ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਇਆ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਦਰ ਦਿਤਾ, ਪਯਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੁਖ ਪੁੱਛੀ। ਤਦ ਜੋਗੀ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਦੇ ਬਲ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਝੁਕ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕੀਰਤਿ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੇ ਜਾਗਦੇ ਮਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਦੇਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸ਼ੰਕੇ ਅਜੇ ਨਿਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਿਵਾਰ ਲਓ। ਮਨ ਮੰਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮਨ ਟਿਕੇ ਕਿਵੇਂ? ਟਿਕੇ ਨਾ ਤਾਂ ਉੱਚਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਉੱਚਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਤਾਰ ਨਾਲ ਸੁਰ ਹੋਵੇ ਕਿਵੇਂ? ਜੀਉਂਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਨਾ ਸੁਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀਵੇ ਕਿਵੇਂ? ਜੇ ਜੀਵੇ ਨਾ ਉਹ ਪਰਮ ਪਦਾਰਥ ਪਾਵੇ ਕਿਵੇਂ? ਸੋ ਪੁੱਛ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜ! ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵਾਰ ਲੈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: ਨਾਮ ਜਪੋ ਅਸੀਂ ਭੀ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸਾਂਏਂ, ਪੰਡਾ ਵੀ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਆਹਾ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਖੁਨਾਮੀ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਫੇਰ ਨਾਮ ਹੀ ਆਖਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸੀਂ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ ਸਾਓ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਵੇਂ ਵਿਚ ਸਾਓ। ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਐਵੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣੀ

ਲਈ ਲਈ ਜਾਣਾ ਨਾਮ ਕੀਕੂੰ ਹੈ ?

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲਈ ਜਾਣਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—'ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ' ਆਖੋ, ਪਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਕੇ ਨਾਮ ਲਓ ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਕਿਵੇਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ 'ਨਾਮੀ ਹੈ' ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਧਾਰੋ । ਖ਼ਯਾਲ ਕਰੋ ਕਿ 'ਨਾਮੀ' ਹੈ । ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਪਾਲਕ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ । ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ । ਉਹ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ ਭੀ ਜੋਤਿ ਹੈ । ਹਾਂ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਮਿੱਟੀ ਅੰਧ ਵਾਙੂ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ, ਜਾਗਦਾ, ਸਦਾ ਸੁਰਜੀਤ ਆਤਮ ਤੱਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ, ਉਸ ਦੇ ਕਰਨੇ, ਉਸ ਦੇ ਵੀਚਾਰ, ਉਸ ਦੇ ਤਰੰਗ ਉਹੀ ਜਾਣੇ ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਨਹੀਂ । ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੇ ਕਰਨੇ ਮਿੱਟੀ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਉਹ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ ਬੀ ਜੋਤਿਹੈ, ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਨਿੱਕੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਵਧ ਜਾਵੇ; ਇਉਂ ਸਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹੇਗਾ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੁਝੇ ਦੀਵੇ ਵਾਂਙ ਢੱਠਾ ਜਿਹਾ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਮਨ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਦੁਖ ਪਾਏਗਾ । ਸੋ ਉਸ ਮਹਾਂ ਜੋਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਵਿੱਥ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਪਵੇ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਪਰਮ ਪਰਮਾਰਥ ਹੈ । ਉਸ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਆਖੋ 'ਨਾਮੀ' ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਅਖੋ,'ਨਾਮ'। ਸੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਾਮੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰੋ, ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਧ੍ਰੂਵਾ ਬੰਨ੍ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਸੋਚ ਕਰੋ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲਈਏ ਤਾਂ ਧਯਾਨ ਨਾਮੀ ਵਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ? ਧਯਾਨ ਇਸ ਜਗਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਕੰਮ ਵਲ ਧਯਾਨ ਹੈ ਉਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੱਲੋਂ ਧਯਾਨ ਮੁੜਿਆ ਉਹ ਕੰਮ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਹਾਲੀ ਧਯਾਨ ਹਲ ਤੇ ਬੈਲਦਾਂ ਵਿਚ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਲ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਦਾ ਧਯਾਨ ਵਿਦਯਾ ਵਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਦਯਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀਹੈ।ਪਰ ਸਾਡਾ ਧਯਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ,ਅਸਾਂ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਧਯਾਨ ਨੇ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਜਾਣਾਂ ਹੈ ।

ਸੋ (੧) ਉਸ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਨੂੰ ਜੋ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸਟਮਾਨ ਤੋਂ ਚੁੱਕਣ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਤੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, 'ਨਾਮ' ਆਖਦੇ ਹਨ । ਜਦ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਧਯਾਨ ਸਾਂਈਂ ਵਲ ਲਗ ਗਿਆ, ਤਦ (੨) ਉਸ ਧਿਆਨ ਦੇ ਲਗੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਆਖਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ (੩) ਉਹ ਲੱਗਾ ਧਿਆਨ ਸਾਂਈਂ ਵਲੋਂ ਪਯਾਰ ਵਲਵਲੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਰੌ ਨਾਲ ਭਰੇ ਤ੍ਰੁੰਗ ਲੈ ਲੈ ਖੀਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ. ਮਿਹਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਇਸ ਵਿਚ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ (੪) ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਇਆਂ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ, ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਵਿਚ, ਪਯਾਰਾ ਹੀ ਪਯਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਆਖਦੇ ਹਨ । (੫) ਧਯਾਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਉਤੋਂ ਚੁੱਕਣ ਦੇ 'ਪ੍ਰਿਥਮ ਤਰੱਦਦ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਆਖਦੇ ਹਾਂ । ਨਾਮ ਨਿਰਾ ਰਟਨ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਨਾਮ ਰਟਣ ਹੈ, ਜਪ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਹੈ । ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਨਾਮ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਨਾਮ ਰੂਹ ਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਪਯਾਰ, ਪ੍ਰੇਮ, ਤ੍ਰੁੰਗ, ਸੁਖ, ਰਸ, ਰੰਗ ਮਾਨਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਜਦ 'ਨਾਮ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੀਭ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰੱਬੀ ਰੌ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਉਮਾਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਉੱਜਲ ਪ੍ਰਜ੍ਵਲਤ ਦਗ਼ ਦਗ਼ ਕਰਦਾ ਸੂਰਜ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ । ਨਾਮ ਹੈ ਨਾਮੀ ਵਲ ਲੱਗਣਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਮਿਹਰ ਦਾ ਵਰ੍ਹਸਾਉ, ਹਾਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਉਤਰ ਰਹੇ ਪਿਆਰ,ਉਮਾਹ,ਅੰਦਰਲੀ ਸੋਝੀ ਤੱਕਦਾ ਨਾਉਂ 'ਨਾਮ' ਹੈ । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਲਓ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸਾਓ, ਓਹ ਤੇ ਏਹ, ਕੁਛ ਫਰਕ ਰਖਦੇ ਹਨ?

ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ)—ਆਪ ਧੰਨਯ ਹੋ । ਮੇਰੇ ਸੁੱਤੇ ਦੀ ਜਾਗ ਖੋਲ੍ਹੀ ਜੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਮਟਰ ਮਟਰ ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਿਵ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਪਏ ਸੁਣਨ ਕਿ ਭਗਤ ਹੈ ਤੇ ਜੀਭਤਾਲੂ ਨਾਲ ਪਈ ਵੱਜੇ ਦੰਦ ਪਏ ਚੋਦਾਂ ਨਾਲ ਖਾਣ ਖੜਕਾ ਤੇ ਹੱਥ ਨਾਲ

ਪਿਆ ਮਣਕੇ ਤੇ ਮਣਕਾ ਠਾਹ ਠਾਹ ਵੱਜੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਘੜੀ ਕਰ ਉੱਠਣਾ ਨਾਮ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੀਭ ਨਾਲ ਜਪਣਾ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਫੇਰ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋ। ਜੀਭ ਨਾਲ ਜਪਣਾ ਸਫਲ ਨਾਮ ਹੈ। ਜਪਣਾ ਕਰਮ ਹੀ ਜੀਭ ਦਾ ਹੈ. ਜੀਭ ਅੱਖਰ ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਭੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰਿਆ! ਸਾਰੀ ਗਲ ਮੁੜ ਸਮਝ ਲੈ: 'ਨਾਮ' ਆਤਮ-ਜਾਗ ਨੂੰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਮਨ 'ਮਾਇਆ' ਦੇ 'ਬਿਸਮਾਦ' ਵਿਚ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਰਨ ਤੁੱਲ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਜਾਗ ਉੱਠਣਾ ਤੇ ਉਸ ਜਾਗ ਵਿਚ ਫਿਰ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿਣਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਨੀਂਦ ਕਿ ਜਾਗ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਮਨ 'ਮਾਇਆ ਬਿਸਮਾਦ' ਦੀ ਮੂਰਛਾ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ 'ਆਤਮ ਬਿਸਮਾਦ'ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ ਆਕੇ ਇਕ ਰੱਬੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੌ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਆਰੰਭ ਤਾਂ 'ਜੀਭ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ' ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਜੀ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਦਿਖਲਾਓ ਜੋ ਮੈਂ ਨਿਰਸੰਸੇ ਸਮਝ ਜਾਵਾਂ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੇਰੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦੋ ਹਨ, ਇਕ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਇਕ ਮਗਰਲੀ।

ਨਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮੀ ਦਾ ਥਹੁ ਪਤਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ 'ਨਾਮੀ' ਹੈ ਫੇਰ 'ਨਾਮ' ਹੈ, ਫੇਰ 'ਨਾਮੀ' ਹੈ। ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤ ਨਾਮੀ ਹੈ ਵਿਚ ਨਾਮ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮੀ ਦੇ ਗੁਣ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ-ਕਿ ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਮੱਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਸੁਖ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਵਿਚ ਅੱਪੜਨਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਨਾਲ ਵੱਸਣਾ ਸਾਡਾ ਪਰਮਾਰਥ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੁਖੀ। ਇਹ ਦੁੱਖ ਨਾਮੀ ਤੋਂ ਵਿੱਛੁੜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਖੀ ਹੋਈਏ. ਪਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਸੁਖ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਪਰਮੇਸੁਰ ਤੋਂ ਉਲਟ ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ 'ਵਿੱਥ' ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚਾ ਸੁਖ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਵਿਚ। ਸੋ ਜੇ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉੱਠਣ ਤੇ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਐਸੀ ਇੱਛਾ ਕਰੇ, ਉਹ ਨਾਮੀ ਦੇ ਗੁਣ, ਸਿਫਤ, ਸਰੂਪ, ਲਛਣਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਸਮਝਦਾ ਸੁਣਦਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਇਕ ਖਿਆਲ ਬਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾਮੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ। ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਧ੍ਰੁਵਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਨਾਮੀ ਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾ ਲੈਣ ਦਾ। ਸੋ ਤੁਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਭੁੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਮੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ (ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਧਾਰੇ ਬਿਨਾ ਨਾਮ ਰਟਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜਦ ਨਾਮ ਦੇ ਅਰਥ ਵਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਧਾਰੀ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਕਿਸਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹੋ? ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰੋ, ਫੇਰ ਨਾਮ ਜਪੋ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਉਸ ਮਾਲਕ ਪਾਲਕ ਦਾ ਹੈ। ਜਪਦਿਆਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਰਹੋ ਕਿ 'ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ' ਦੀ 'ਹਜ਼ੂਰ' ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਠੀਕ ਹੈ, (ਸਿਰ ਹਿਲਾਕੇ) ਸਵਾਦ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੀ! ਜਦ ਇਹ ਖਿਆਲ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਮਨ ਲਗ ਗਿਆ ਫੇਰ ਜੀਭ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਰਹੀ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਏਥੇ ਹੀ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਤਾਂ ਇਹ 'ਨਾਮੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਜਾਂ ਖਿਆਲ' ਤੇ 'ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਜੋੜ ਲੈਣ' ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਮਨ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁਲਾਰਾ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਆਗਿਆ, ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਖਿਆਲ ਫੌਰਨ 'ਅਨੁਭਵ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਤਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਰਿਖੀ ਜੀ! ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ। 'ਖਿਆਲ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ' ਦਾ ਯਾ

ਉਸ ਦੇ 'ਵਜੂਦ ਦਾ ਧ੍ਰਵਾ' ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਜਗਤ ਦਾ 'ਕਰਨਹਾਰ ਹੈ' ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਭੁੱਲ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ 'ਮਾਯਾ' ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਇਕ ਦਮ 'ਨਾਮੀ' ਪਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਲੱਗਦਾ। ਸਮਝ ਭਾਵੇਂ ਸਮਝ ਜਾਵੇ,ਪਰ ਧਯਾਨ ਜਿੱਥੇ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪਰ ਨਿਰੰਤਰ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਕਿ ਧਿਆਨ ਭੁੱਲ ਵਾਲੇ ਥਾਂਉਂ ਤੋਂ ਉੱਠੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਤਰੱਦਦ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਰੱਦਦ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਦਿਲ ਦਾ ਇਕ ਤਰੱਦਦ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ,—'ਰੱਬ ਹੈ', ਅਸਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਧਯਾਨ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਬੀ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਧਯਾਨ ਸਾਡੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਸ ਧਯਾਨ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਦਾ ਤਰੱਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤਦ ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਦਾ ਅਸਰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਸਰ ਮਨ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੰਮ ਸਰੀਰ ਕਰੇ ਮਨ ਉਸੇ ਦਾ ਅਕਸ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਚਾਲੂ ਪੁੱਟੋ ਤਾਂ ਰਾਤ ਸੁਫਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਚਾਲੂ ਪੁੱਟਣ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਢਿੱਲਾ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਸਮਝਕੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮੀ ਦਾ ਇਕ 'ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਮ' ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੀਭ ਤੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਜਪਦੇ ਹਾਂ:—

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ,ਵਾਹਿਗੁਰੂ।'

ਜਦ ਜੀਭ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਦ ਧਯਾਨ—ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੈ—ਮੋੜਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਜੂਦ, ਉਸਦੀ 'ਹੈ' ਯਾ 'ਹੋਂਦ' ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਗੁਣਾਂ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਝੱਟ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਮਾਨਸਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਨਾਮ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਤੁਹਕਰ ਦਾ ਅਕਸ ਮਾਨਸਕ ਮੰਡਲ ਤੇ ਪੈਕੇ ਮਾਨਸਕ ਮੰਡਲ ਈਸ਼੍ਵਰ ਧਯਾਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਨਾਮ ਮਾਨਸਕ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ 'ਆਤਮ ਮੰਡਲ' ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ 'ਨਾਮੀ' ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀਦਾ ਹੈ। ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਮਾਤ੍ਰ ਲਈ ਐਉਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ,ਜੀਕੂੰਕਿਹਾਹੈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਬਹੁਤ ਠੀਕ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਨੁੱਖ ਸਾਰਾ ਧਯਾਨ ਸਰੀਰਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਲਗ ਪਗ ਪੌਣੇ ਤ੍ਰੈ ਪਹਿਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੀਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਵਾਸਤੇ ਹੈ; ਪੌਣੇ ਤ੍ਰੈ ਪਹਿਰ ਰੋਜ਼ ਲਗ ਪਗ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਪੁਰ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਬੀ ਸਰੀਰਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰਿਹਾ, ਬਾਕੀ ਪੌਣੇ ਤ੍ਰੈ ਪਹਿਰ ਹੱਸਣ, ਖੇਡਣ,ਸੈਲ,ਤਮਾਸ਼ੇ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੀ ਸਰੀਰਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸਰੀਰਕ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਰੁਖ ਰਖਿਆਂ ਬੀਤੇ, ਹੁਣ ਧਿਆਨ ਮਾਨਸਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਕੀਕੂੰ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ? ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ, ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਸਰੀਰਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੋ ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਚੁੱਕੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਜਪਣਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਧਯਾਨ ਨਾਮੀ ਦੇ ਖਿਆਲ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਤੇ ਸਰੂਪ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਇਸ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਇਹ ਧਿਆਨ ਮਾਨਸਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਜੋਗ ਅਭਿਆਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅੱਭਯਾਸ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ

ਚੁਕ ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵ ਏਕਾਂਤ ਵਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਕੱਲਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਹੈ ਜੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਏਕਾਂਤ ਵਾਸੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਜਗਤ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਅੰਦਰਲੇਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਅੰਦਰਲਾ ਏਕਾਂਤ ਜੋਗੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦ ਹੈ। ਐਉਂ ਜੇ ਸਾਰੇ ਬਨੀਂ ਜਾ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਸਾਰੇ ਕਿੱਥੋਂ ਖਾਣ, ਸੋ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬਨ ਵੱਸਕੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ, ਬਨ ਵੱਸਕੇ ਮਾਰੇ ਭੁੱਖੇ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਧਨ ਐਸਾ ਲੋੜੀਏ ਕਿ ਜੋ ਬੇਮਲੂਮੇ ਅਸਰ ਕਰੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਟੁਰੇ ਰਹਿਣ। ਜੀਵ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਰਹੇ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਧਿਆਨ ਮਾਯਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਅੰਦਰੋਂ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਂਈ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਰਹੇ ਤੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕਾਰ ਬੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਇਹਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ 'ਨਾਮ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਮਿਲਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਕੋਈ ਮੁਰਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦੋ ਜੜ੍ਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹ ਮੇਲ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਆਤਮ ਜੀਵਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਜੀਵਨ ਤੱਤਾਂ' ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਹੀ ਉਹ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਵੱਸਿਆ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ*। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਵੱਸਿਆ ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਲਗਾਤਾਰ ਰੌ ਹੈ ਸਾਡੇ ਧਯਾਨ ਦੀ ਸਾਂਈਂ ਵੱਲ, ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਰੌ ਹੈ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪਯਾਰ ਦੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ। ਹਾਂ, ਉਹ ਇਕ ਜੀਵਨ ਹੁਲਾਰਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਦੂਸਰੀ ਭੁੱਲ ਬੀ ਦੱਸੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੂਸਰੀ ਭੁੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ 'ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਧਯਾਨ ਮਾਯਾ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਮਾਨਸਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਮਾਯਾ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਉਹੋ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਰੁਮਕਾ ਰੱਬੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦਾ, ਕਦੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਕਦੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨਮਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਕਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਕਦੇ ਪਯਾਰ ਰੌ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦੀ, ਕਦੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨਹੀਂ ਵਜਦੀ, ਕਦੇ ਵਲਵਲਾ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ, ਕਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਉਮਗਦਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਜਪਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਕਹਿ ਛੱਡਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਪਦੇ ਹਾਂ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜ! ਇਹ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਜੱਗਜਾਸੂ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਜੀਉਂਦੇ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਕਰੇ। ਨਾਮੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਅੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੀਉ ਉਠੇਗਾ, ਹਾਂ ਜਪਣਾ ਹੀ 'ਜਾਗ੍ਰਤ' ਨੂੰ ਲੈ ਆਏਗਾ*। ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਢ ਵਿਚ 'ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਸਰੂਪ', 'ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ' ਕੋਈ ਧ੍ਰੁਵਾ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਪਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦ ਨਾਮ ਕੋਈ ਜਪੇਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਮੀ ਅੰਦਰ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਮਨ ਉਨਮਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਜੀ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਓ, ਉੱਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਰੰਜਾਮ ਕਰੋ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ—ਸੱਤਿ ਬਚਨ, ਹੋਰ ਕੁਛ ਆਗਯਾ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਲਿਖ ਲਓ, ਇਸ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਮਨ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਘਰ ਜਾਵੇਗਾ†। ਯਾਦ ਰਖੋ:- ਉਹ ਦਿਲ ਮੁਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਰੁਮਕਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦਾ। ਜ਼ਿਮੀਂ, ਅਸਮਾਨ,

---

*ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ ॥ [ਮਾਝ ਵਾ: ਮ: ੧]

*ਸੁਤੜੇ ਅਸੰਖ ਮਾਇਆ ਝੂਠੀ ਕਾਰਣੇ ॥
ਨਾਨਕ ਸੇ ਜਾਗੰਨ੍ਹਿ ਜਿ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਉਚਾਰਣੇ ॥
[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫]

†ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥
ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ]

ਤਾਰੇ, ਚੰਦ, ਸੂਰਜ, ਪਾਣੀ, ਪੌਣ ਸਭ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਇਦਾ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ ਤਦ ਮਨ ਮਰਿਆ ਜਾਣੋ। ਜੇ ਜੀਉਣਾ ਚਾਹੋ ਤਦ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ. ਮੋਇਆ ਮਨ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਜੀਵੇ। ਬਾਣੀ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੀ ਗੋਦ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਨਾਮ ਵਿਚ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਖੇਲਦੇ 'ਜਾਗੇ ਮਨ' ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜ! ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈਂ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੱਜਤੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਾਦ ਰੱਖ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਹੁੱਜਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਹੁੰਦਾ। ਅਕਲ ਦੀਵਾ ਹੈ, ਚਾਨਣ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋ ਤਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਦੀ ਹੈ। ਸੂਛ ਅਕਲ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਲੀ ਵਿੱਦਯਾ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ਨਾਮ ਦੀਆਂ, ਹਾਂ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਮ ਅਭ੍ਯਾਸ ਦੀ ਕਰਨੀ ਨਾਲ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੀ ਵਿੱਦਯਾ ਨਾਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਛ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧ੍ਯਾਨ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ। ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਮਨ ਦਾ ਧ੍ਯਾਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਨੇ ਹੀ ਗਜਾਨ ਵਿਚ ਯਾ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਾਹੁ ਤੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ, ਜਪੁ ਅਰ ਵੱਸ, ਉਨਮਨ ਹੋ ਅਰ ਦੇਖ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਪਜਾਰ ਕੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹੱਥ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆ:—

ਕਰਿ ਹੁਕਮੁ ਮਸਤਕਿ ਹਥੁ ਧਰਿ
ਵਿਚਹੁ ਮਾਰਿ ਕਢੀਆ ਬੁਰਿਆਈਆ ॥

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੱਕ੍ਰ ਆਕੇ 'ਕੜੱਕ' ਜੇਹੀ ਹੋਈ, ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਛੋੜ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਆਵਰਨ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਜਾਗ ਆਈ, ਆਪ ਹਲਕਾ ਫੁੱਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਭਾਰ ਮਾਨੋਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਰੂਰ ਭਰ ਗਿਆ। ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਫਿਰ ਨਿਕਲੀ, ਮਨ ਆਪੇ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਹੋਕੇ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਰੰਗ' ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਤ੍ਰਾਟਕਾਂ ਨੇ ਮਾਯਾ ਲੀਨ ਕਰਕੇ ਪੱਟ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜਦ 'ਨਾਮ' ਆਖਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਕੀ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਸਮਝੀਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਐਉਂ ਬੁਝੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਵਾਹ ਵਾਹ ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇਰੇ ਭਾਗ!

ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਨ ਰਹਿਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ 'ਨਾਮ ਦਾਨ' ਲੈਕੇ, ਹਾਂ 'ਜੀਆ ਦਾਨ' ਲੈਕੇ ਦੁਖ ਦੇਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅਮਰ ਸੁਖ ਲੈਕੇ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮੌਜਾਂ ਦਾ ਸਾਂਦੀ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਰਿਹਾ।

੪.

ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜੋ ਹੁਣ ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਨਾਲ ਮਘ ਉੱਠਿਆ ਸੀ, ਪੰਡੇ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਵਿੱਥਿਆ ਸੁਣਾਈਓਸੁ। ਧਰਮਸਾਲ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬੜੀ ਦਿਲ ਲੱਗੀਓ ਨੇ। ਓਸੇ ਦਿਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਲੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਥਾਪ ਲਿਆ। ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੰਗੂ ਮੱਠ ਹੈ*।

ਪਾਂਡੇ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲਿਆਈਏ। ਸੰਗਤ ਸਾਰੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਬੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸੀ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀ ਬੀ ਬਾਬੇ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕੀਰਤਿ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਬੀ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਧੂਮ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ਸਲਾਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਾਜੇ, ਢੋਲ, ਨਗਾਰੇ, ਤੂਤੀਆਂ, ਗਤਕੇ-ਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ, ਆਸਾ ਬਰਦਾਰ ਤੇ ਕੋਤਲਾਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਯਾ ਰਥ ਪਰ ਬਿਠਾਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ

---

*ਮੰਗੂ ਮੱਠ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ, ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਦੋ ਪਿੰਡ ਜਾਗੀਰ ਸਨ ਜੋ ਸਾਧੂ ਵੇਚ ਕੇ ਖਾ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਮੰਦਰ ਬੀ ਢੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਿਰਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣ।

ਧਰਮਸਾਲ ਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਲਤਾਂ ਅੱਗੇਇਹ ਕੋਈ ਕਠਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ ਅਰ ਇਹ ਜਲੂਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਟੁਰਿਆ।

ਉਧਰ ਆਪ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਦੇਖਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ, ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਪਾਂਡਾ ਕਲਜੁਗ ਬਣਕੇ ਅ ਯਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਕਲਜੁਗ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹਈ। ਦੱਸ ਅੱਜ ਡਰਨਾ ਹਈ ਕਿ ਨਾ?

ਮਰਦਾਨਾ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲਿਆ:–ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਡਰਾਕੁਲ ਹਾਂ; ਪਰ ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਡਰਾਂ।.

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਲੈ ਫੇਰ ਰਬਾਬ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਉੱਠ, ਚੱਲ ਚਲੀਏ।

ਹੁਕਮ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਮਰਦਾਨਾ ਉੱਠ ਬੈਠਾ ਤੇ ਆਪ ਵਸਤੀ ਨੂੰ ਰਵਦੇ ਰਹੇ। ਇੱਕਸ ਹੋਰ ਰਸਤੇ ਥਾਣੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਇਧਰ ਜਦ ਸਾਰਾ ਵਹੀਰ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਰੇਤੇ ਪਰ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ "ਸਤਿਨਾਮ" ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਪਰ ਬੜਾ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂਆਪਣੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਗਏ। ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਆਏ ਸਨ, ਸਾਡੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮੜ੍ਹੇ ਸਾੜਕੇ ਫੇਰ ਬਦਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਛਿਪੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਬੈਠ ਗਈ, ਢਾਈ ਘੜੀ ਸਭ ਨੇ ਬੈਠਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਅਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵੇਂ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਕੁਛ ਢਾਰਸ ਆ ਗਈ, ਕੁਛ ਮਨ ਖਿੜ ਆਇਆ ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਏ। ਜਦ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਿ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਪਵੇ, ਜਦ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵੜੇ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਘੱਲਿਆ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਸੱਦਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ' ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਪਾਂਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਧੰਨਜ ਹੋ, ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਅਸਾਂ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮਸਾਲ ਬਾਲਕੇ ਲੈ ਟੁਰੇ, ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕਟੋਰੀਆਂ ਭਰ ਲੈ ਟੁਰੇ। ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਹਰ ਕੌਤਕ ਇਕ ਛੌੜ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਹਰ ਕਰਨੀ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਕਲਯਾਣ ਹੈ, ਹੇ ਆਤਮ ਦਾਤੇ! ਮਿਹਰ ਕਰ।'

ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ ਊਸਰਹਿ' ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾਸੀਬੜੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ।

ਹਣ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਰਹੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਰਤੀ ਵੇਲੇ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਰਾਜਾ* ਵੀ ਕੀਰਤੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਰਿਆਂ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਰਤੀ ਵੇਲੇ ਆਉਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਘੱਲੋ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਨਯ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਅੱਪੜੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੀ ਆਰਤੀ ਹੈ? 'ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਦੀ ਆਰਤੀ' ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ! ਹਾਂ ਬਈ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਸਿਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਕਹੁ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਅੱਜ ਆਵਾਂਗੇ।

ਪਾਂਡੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਸਾਰੀ ਗੁਰਾਂ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਚਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕੱਢ ਲਈਏ। ਜੇ ਆਪ ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਆਊ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾ

---

*ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਮੰਦਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸੇ ਦੀ ਉਲਾਦ ਦੇ ਹੱਥ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ।

ਬਣਿਆ ਰਹੂ ਅਤੇ ਇਹ ਨਵੀਂ ਸੰਗਤ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਊ ਤੇ ਸਾਡਾ ਤੋਰਾ ਤੁਰਿਆ ਰਹੂ। ਪਰ ਚੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੀ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਟੁਰ ਪਏ ਤੇ ਆਰਤੀ ਵੇਲੇ ਆ ਅੱਪੜੇ'। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ। ਆਰਤੀ ਦੀ ਤਯਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਕ ਸੋਨੇ ਦਾ ਥਾਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਜੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਵਿਚਕਾਰ ਚਉਮੁਖੀਆ ਦੀਵਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ, ਘਿਉ ਤੇ ਬੱਤੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਥਾਲ ਵਿਚ ਧੂਪ ਧੁਖਾਈ ਗਈ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਥਾਲ ਵਿਚ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਰਕੇਬੀ ਪਰ ਸੰਦਲ ਬੂਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਮੁਸ਼ਕ ਕਾਫੂਰ ਦੀ ਡਲੀ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗ ਲਾਈ ਸੀ। ਮੂਰਤੀ ਪਰ ਚੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਢੋਲਕੀ ਵੱਜ ਪਈ, ਛੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ, ਨਾਲ ਬੀਨ ਛਿੜ ਪਈ; ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਉੱਠਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਉੱਠੇ, ਉੱਠੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟੇ ਤੇ ਪਰੇ ਵਾਰ ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਜਿਥੇ ਕਿ ਛੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਸਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਏਥੇ ਬੈਠਕੇ ਆਪ ਨੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਅਡੋਲ ਹੋ ਗਏ। ਐਸੇ ਟਿਕੇ ਕਿ ਅੰਦਰ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਬੀ ਮੁੱਕ ਗਈ, ਪਰ ਆਪ ਅਜੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਤੌਰ ਤੇ ਰਸਭਿੰਨੜੀ ਭਿੱਜ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲਸਲਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੋਈ ਟੇਪਾ ਹੁੱਲ ਮੋਤੀ ਵਾਂਙ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆ ਆ ਦਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਫੁਹਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਅਜਬ ਸੁਹਣੀ ਤਰੌਤ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੱਥਾ ਖਿੜਿਆ ਹੈ, ਡਲ੍ਹਕ ਵਿਸਮਾਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਪਯਾਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਅਗੰਮੀ ਐਉਂ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮੇਘ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਆਰਤੀ ਮੁਕਾਕੇ ਜਦ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਾਂ ਹੈਂ?" ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ਾਇਦ ਖਿਸਕ ਗਏ, ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਹੁਣ ਭਾਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅੰਬਰ ਹੇਠ ਪਰੇ ਵਾਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਰਾਜਾ ਕੁਛ ਹੈਰਾਨ, ਕੁਛ ਗੁੱਸੇ ਕਰਿਆ ਉਠਿਆ, ਨਾਲ ਲੋਕ ਭੀ ਉਠੇ, ਪੰਡਾ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜ ਭੀ ਵਿਚੇ ਸਨ। ਜਦ ਪਾਸ ਵਾਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਕਦੇ ਨਾ ਡਿੱਠੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਾਰੇ ਠਿਠੰਬਰ ਗਏ। ਰਾਜਾ ਬੀ ਅੜਕ ਗਿਆ। ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਧੰਨ ਕਰਤਾਰ!'. 'ਧੰਨ ਕਰਤਾਰ!' ਆਖਿਆ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਬੈਠੇ ਹੁਣ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਕੇ ਆਖਿਆ:-

ਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਖਿਸਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਚਲੇ ਆਏ। ਇਹ ਕੀ ਕਾਰਣ ਸੀ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਆ ਰਾਜਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ; ਤੁਸੀਂ ਆਪੂੰ ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਰਾਜਾ (ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ)-ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, (ਪਾਸੇ ਤੱਕਕੇ) ਕਿਉਂ ਬਈ?

ਸਾਰੇ-ਜੀ ਸਰਕਾਰ! ਸਾਰ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਕੇ ਆਏ ਹਾਂ।

ਰਾਜਾ—ਆਪ ਬਚਨ ਦੇਕੇ ਨਹਾਂ ਆਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਬਈ ਰਾਜਾ! ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਦੀ ਆਰਤੀ ਅਸਾਂ ਕੀਤੀ,ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜਗਤ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅਨਾਥ ਦੀ ਅਨਾਰਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋਵੋਂਗੇ, ਤਾਂ ਤੇ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਹੋਵੋਗੇ।

ਰਾਜਾ (ਘਬਰਾਕੇ)—ਹਮ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ, ਜਗਤ ਓਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜੋ ਅਧੀਨ ਹੈ ਓਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਸੁਾਮੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਆਪ ਚੇਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਚੇਤਨ ਉਸ ਨੂੰ ਘੜਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਨਾਉਂਦੇ-ਹਨ, ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਜਗਤ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅਨਾਥ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਜਗਤ ਓਸ ਨੂੰ ਪੂਜੇ, ਚਾਹੇ ਅਨਾਦਰ ਕਰੇ। ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ, ਆਰਤ ਹੋਕੇ ਨਿਉਂਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ

ਕਰਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਨਿਉਂਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ ਕੀਰਤੀ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਆਰਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਅਨਾਰਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਰਾਜਾ ਸੁਣਕੇ ਸੋਚੀਂ ਭੀ ਪੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਤਪ ਭੀ ਉਠਿਆ। ਫੇਰ ਚਿਰ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ— ਕੀਹ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ ਨੇ, ਸੁਣਾਓ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀ ? ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਜੋ ਪਾਸ ਆਯਾ ਬੈਠਾ ਸੀ; ਰਬਾਬ ਛੇੜ ਬੈਠਾ। ਆਪ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਉਵੇਂ ਉਚੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹੋ ਤ੍ਰੂਲ ਭਿੰਨੀ ਰਸ ਭਿੰਨੜੀ ਛਬੀ ਛਾ ਗਈ। ਸ਼ਬਦ ਧਨਾਸਰੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ:—

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ ॥ ਧੂਪੁ ਮਲਆਨਲੋ ਪਵਣੁ ਚਵਰੋ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਰਾਇ ਫੂਲੰਤ ਜੋਤੀ ॥ ੧ ॥ ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ ਹੋਇ॥ਭਵਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ॥ ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹਹਿ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੋਹੀ ॥ ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ ਇਵ ਚਲਤ ਮੋਹੀ ॥ ੨ ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥ ਤਿਸਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥ ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਆਰਤੀ ਹੋਇ ॥ ੩ ॥ ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਲੋਭਿਤ ਮਨੋ ਅਨਦਿਨੋ ਮੋਹਿ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲੁ ਦੇਹਿ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ ਕਉ ਹੋਇ ਜਾਤੇ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਵਾਸਾ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਜੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਬੋਲੇ— ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਜੋ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ, ਸੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਹੈ*, ਇਕ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਇਕ ਥਾਲ ਤੇ ਟਿਮਟਿਮੇ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਜੋ ਆਕਾਸ਼ ਹੈ, ਜ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਕ ਥਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀਵੇ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਮੋਤੀ ਜੜਤ ਵਾਂਙੂ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ! ਜਗਤ ਦੇ ਚੰਦਨ ਬਨਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਧੂਪ ਧੁਖ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਵਨ ਚੌਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਬਨਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਪੁਸ਼ਪ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਆਰਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਦੱਸ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਆਰਤੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਰਾਜਾ—ਕਿਆ ਉਸ ਜਗਤ ਨਾਥ ਦੀਆਂ ਅੱਖ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਰਤੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ? ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਨੱਕ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਘਦਾ ਹੈ ? ਪੈਰ ਹਨ ਕਿ ਚੱਲਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਓਸ ਦੀ ਕੋਈ ਅੱਖ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰੇ ਧਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅੱਖਾਂ ਓਸਦੀਆਂ ਜਾਣੋਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਇੰਦ੍ਰੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਸਰਬੱਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰ ਸ਼ੈ ਦਾ ਆਪ ਰਸਿਕ ਤੇ ਰਸਿਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰੇ ਧਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਜਾਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਭੌਤ੍ਰਕ ਪੈਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਓਹ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਵਗਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵੇਗਵਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਓਸ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਓਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ

---

*ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਤ ਹਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ 'ਗੁਰੂ ਪਾਰਿਜਾਤ' ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸਲੋਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—"ਅਸਮਦੀਯੋ ਜਗਨ ਨਾਥ ਵਰਤਤੇ ਸਕਲਾਂਤਰੇ ॥ ਸਰਬ ਵਜਾਪੀ ਯਥਾ ਦੇਵਾ ਤਥਾ 'ਨੀਰਾਜਨੰ' ਵਿਭੋ ॥" ਅਰਥ—ਮੇਰਾ ਜਗਨ ਨਾਥ ਸਾਰੇ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਵਜਾਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਮੇਰਾ 'ਦੇਵ' ਸਰਬ ਵਜਾਪੀ ਹੈ ਤੈਸੇ ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਭੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੌਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,ਪਰ ਹਰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਪਰ ਸਭ ਨੂੰ ਗਯਾਨ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਐਸਾ ਜੋ ਅਗੰਮ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕੋਈ ਕਿੱਕੂੰ ਜਾਣੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਭ ਨੂੰ ਜਯੋਤੀ ਮਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਲਖਾ ਰਹੀ, ਉਸ ਜਯੋਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ।

ਰਾਜਾ— ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਉਹ ਕਿਥੇ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਤੇ ਭਾਵਨੀ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਨਾਥ ਦੀ ਆਰਤੀ ਸੁਣੀ, ਆਰਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝੇ, ਅੰਦਰ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀ ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਪੂਜਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਘੜਿਆ ਉਸਜਗਨ ਨਾਥਦੀਕੋਈ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕੀਤੀ! ਸਰਬ ਪੂਜਾ ਉਸ ਮਹਾਂ ਜਯੋਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਭਲੇਵੇਂ ਜੜ੍ਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅੱਗੇ ਆਰਤ ਹੋ ਹੋ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਸੋਚਾਂ ਸੱਚ ਸਨ, ਸੱਚ ਦਮਕ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਕੁਛ ਲੋਕ ਲਾਜ ਦਬਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸੂਰਜ ਜਦ ਚੜ੍ਹੇ ਚਾਹੋ ਪੂਰੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਘਟਾਂ ਭੀ ਹੋਣ ਉਹ ਆਖਰ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਪੜਦੇ ਪਾੜ ਨਿਕਲ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਇਆ, ਦਿਲ ਪਾਟ ਪਿਆ ਤੇ ਰਾਜਾ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ: ਹੇ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ! ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਪਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੋਝੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਰਾਜਨ ! ਓਹ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕਿ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਫੇਰ ਸੁਖ ਵਿਚ ਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਈਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆ, ਉਸ ਅੱਗੇ ਆਰਤ ਹੋ ਕੀਰਤੀ ਕਰ, ਸਦਾ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦਵਿਚ ਰਹੁ,ਤੇਰਾ ਮਨ ਉੱਚਾ ਉਠ ਆਵੇਗਾ ਰੌ ਫਿਰੇਗੀ, ਅੰਦਰ ਉਸਰੱਗੀ ਆਵੇਗੀ, ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋ ਆਵੇਗੀ, ਉਸ ਜਾਗ ਵਿਚ ਜੀਉ। ਹੇ ਰਾਜਾ ! ਭਲੇ ਇਨਸਾਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਨ, ਨੇਕੀ, ਪੁੰਨ, ਭਲਿਆਈ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਅੰਦਰ ਜਾਗ ਨਹੀਂ ਤਦ ਤਕ ਉੱਚਾ ਤੇ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਜੀਵਨ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਮੁਰਦਾ ਹੈ। ਫੁੱਲ ਸੁਹਾਵਾ ਹੈ, ਰੰਗ ਕੋਮਲਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੁੱਲ ਉਹ ਸਫਲ ਹੈ ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਲਪਟਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਵੇ, ਦਿਲ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਰਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਹੋਵੇ, ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਮਾਹ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਨਰ ਸਫਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਉਚੇਰੇ ਜੀਵ ਹਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਉਹ ਉਚੇਰਾ ਜੀਵ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਓਤ ਪੋਤ ਵਜਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਦੀ ਆਰਤੀ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾ ਟਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਵੱਜਦੀ ਹੈ। ਰਸ ਰੰਗ ਦੀ ਸਾਂਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਪੂਜਾ ਇਕ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਨ ਨਹੀਂ।

ਰਾਜਾ—ਸੱਤਿ ਹੈ। ਹੇ ਭਗਵਨ ! ਉਮਰਾ ਇਜੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਣੀ ਫਿਰ ਪਾ ਦਿਓ ਜੋ ਜੀ ਪਈਏ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਵੱਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖਯ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਡਾਢੇ ਪਯਾਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਆਖਿਆ ਕਹੁ:—

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'

ਕਰ ਪ੍ਰਤੀਤ—

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'

ਦੇਖ ਅੰਦਰ ਹੁਲਾਰਾ—

ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਕਿਸੇ ਅਚਰਜ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਵੀਂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਦਾਤਾ ਸਾਂਈਂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਰਾਜਾ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਰਦਾ ਅੰਦਰ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ; ਗੁੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਮੁੜ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਠੰਢ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਕ ਜਾਗ੍ਰਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਆਪ ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ, ਪਰ ਸੀਤਲ ਤੇ ਦੇਖਣਹਾਰ

ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਨਮਨੀ (ਮਨ ਦੇ ਉੱਚੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ) ਲਹਿਰ ਟਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਿ ਆਪੂੰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੁਆਦ ਅਗੰਮੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਰਸ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਚਰਨੀ ਢੱਠਾ। ਤਾਰਨਹਾਰ ਦਾਤੇ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਜਾਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ-'ਨਿਹਾਲ'।

ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਰਾਜਾ, ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੰਗਤ। ਨਿਰਵੈਰ ਦਾਤੇ ਦੇ ਪਜਾਰ ਨੇ ਸੁੱਤੇ ਜਗਾ ਦਿਤੇ, ਮੋਏ ਜ਼ਿਵਾ ਦਿਤੇ, ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਜੋੜ ਦਿਤੇ, ਅਗੰਮ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਰੌਆਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਖੋਹਲ ਦਿਤੇ, ਹਾਂ ਜੀ, 'ਨਾਮ ਧਰੀਕ' ਕਰ ਦਿਤੇ।

ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਧਰਮਸਾਲ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਐਉਂ ਰੇਤ ਥਲਿਆ ।ਵਚ ਖਜੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝੰਗੀਆਂ ਤੇ ਚਸ਼ਮੇ ਲਾਕੇ ਬਾਬਾ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਜੋ ਜੀ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਨਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਰ ਦੇ ਮਗਰ ਉੱਠ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਅਜਬ ਨੱਕਸ਼ਾ ਬੱਝਦਾ ਹੈ, ਛੇਕੜ ਰਜ਼ਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਵਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅਮਰ ਜੀਵਨ-ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਮਿਲੇ ਜੀਵਨ-ਸਫਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਉਂ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਮਹੀਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਓਥੋਂ ਰਵਦੇ ਰਹੇ।

੩੭. ਕਟਕ ਫੇਰੀ।

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿਖ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਕਟਕ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਾਤਣ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹੰਤ ਜੀ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਵਰਨ ਦੀਪ ਆਦਿ ਥਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ੀ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਲੋਂ ਕਟਕ ਆਏ ਯਾ ਪੁਰੀ। ਪੁਰੀ ਪਹਿਲੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਤੇ ਓਥੋਂ ਉੱਤਰ ਰੁਖ਼ ਹੋ ਵਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕਟਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਅਗ਼ਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪਰਤਣ ਵੇਲੇ ਹੀ ਏਥੇ ਟਿਕੇ ਹੋਣ। ਮਹੰਤ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੁਸ਼ਤ ਦਰ ਪੁਸ਼ਤ ਵਡਿਆਂ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ ਆਇਆ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮਹੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:-ਨਗਰ ਕਟਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਮਹਾਂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਸੁਹਾਵਣੇ ਥਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਡੇਰਾ ਪਾਇਆ। ਨਗਰ ਦਾ ਹਾਕਮ ਇਕ ਨੇਕ ਹਿੰਦੂ ਸਾ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਇਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਣ ਕੀਤੇ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਕ 'ਚੈਤਨਜ ਭਾਰਤੀ' ਨਾਮੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ, ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ਼ ਨੇ 'ਭੈਰੋਂ' ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚੈਤਨਜ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਚੇਲੇ ਦਾ, ਜੋ ਨਗਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖ ਬਣਨਾ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਯਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ 'ਭੈਰੋਂ' ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਕਰਨੇ ਵਾਸਤੇ ਘੱਲਿਆ। ਭੈਰਵ ਨੇ ਬੱਦਲ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਗਰਜ਼, ਤੁਫਾਨ, ਅੱਗ ਦਾ ਮੀਂਹ ਤੇ ਕਰੜੀ ਜਲ ਧਾਰਾ ਰੂਪੀ ਬਰਖਾ ਆਦਿ ਡਰਾਵਣੇ ਸਾਮਾਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਬਨ ਵਿਚ ਬੇਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣਾ ਤੇ ਡਰਾਉਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੁਛ ਨ ਗਈ ਤੇ ਅੰਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਹਾਰ ਵੇਖਕੇ ਚੈਤਨਜ ਭਾਰਤੀ ਬੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਆ ਪਿਆ। ਚੈਤਨਜ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ 'ਸਹਾਰੇ' ਪੇੜ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਲਿਆਇਆ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ। ਚੈਤਨਜ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਕੇ ਤਾਰਿਆ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਕੇ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ 'ਸਹਾਰੇ' ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਾਤਣ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਦਾਤਣ ਉੱਥੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਨੇ ਗੱਡ ਦਿਤੀ ਤੇ ਉਹ ਪੁੰਗਰ ਪਈ, ਹੁਣ ਉਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਪੁਰਾਤਨ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ। ਉਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆਂ ਜੋ ਉਧਰ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਾਂਙ ਬਣਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੁਣ ਤਕ ਚਲਾ ਆਯਾ

ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੀ। ਪੁਜਾਰੀ ਤਦ ਤੋਂ ਪੁਸ਼ਤ ਬ-ਪੁਸ਼ਤ ਉਥੇ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸੀ ਚਲਾ ਆਯਾ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੀ ਸਥਾਪਤ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੱਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਜੋ ਕਟਕ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਯਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਕੇ ਗਏ ਸਨ, ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੜੇ ਸ਼੍ਰਮ ਨਾਲ ਰੁਪੱਯਾ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਸੁਹਣਾ ਪੱਕਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ*।

—o—

੩੯. ਮਰਦਾਨਾ ਨਿਹਾਲ।

†ਤਦ ਬਾਬਾ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਓਥਹੁੰ ਰਵਦੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਵਡੀ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਪਏ‡, ਤਬ ਉਥੇ ਕੋਈ ਮਿਲੈ ਨਾਹੀ, ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤੁ ਭੁਖਿ ਲਾਗੀ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਸੁਹਾਣਿ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਡੂਮ ਸੇ,ਮੁਲਖ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਮੰਗਿ ਖਾਂਦੇ ਥੇ, ਉਥਹੁੰ ਭੀ ਗਵਾਇਆ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵਡੀ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਆਇ ਪੈਇ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਖੁਦਾਇ ਕਾਢੈ ਤਾਂ ਨਿਕਲਹਿੰ, ਹੁਣਿ ਕੋਈ ਸੀਂਹੁ ਬੁਕਿ ਪਵੈਗਾ ਤਾਂ ਮਾਰਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਤੇਰੇ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦਾ ਪਰ ਤੂੰ ਉਸੀਆਰੁ ਹੋਹੁ'।ਆਖਿਉਸ 'ਜੀ.ਕਿਉਂ ਕਰ ਉਸੀਆਰੁ ਹੋਵਾਂ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਆਇ ਪਇਆ'। ਤਬ ਬਾਬੇਂ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾ-ਨਿਆਂ ਅਸੀਂ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਵਸਤੀ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਜਿਥੈ ਨਾਉ ਚਿਤਿ ਆਂਵਦਾ ਹੈ'। ਓਥੇ ਬਾਬੇ ਸਬਦੁ ਬੋਲਿਆ:—

ਆਸਾ ਘਰੁ ੪ ਮਹਲਾ ੧

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਸਨ ਕੈ ਤਾਈ ਦੂਖ ਭੂਖ ਤੀਰਥ ਕੀਏ ॥ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਜੁਗਤਿ ਮਹਿ ਰਹਿਤੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਭਗਵੇ ਭੇਖ ਭਏ ॥ ੧ ॥ ਤਉ ਕਾਰਣਿ ਸਾਹਿਬਾ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ॥ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕਾ ਰੂਪ ਅਨੰਤਾ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਹੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਕੇਤੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦਰ ਘਰ ਮਹਲਾ ਹਸਤੀ ਘੋੜੇ ਛੋਡਿ ਵਿਲਾਇਤਿ ਦੇਸ ਗਏ ॥ ਪੀਰ ਪੇਕਾਂਬਰ ਸਾਲਿਕ ਸਾਦਿਕ ਛੋਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਥਾਇ ਪਏ ॥ ੨ ॥ ਸਾਦ ਸਹਜ ਸੁਖ ਰਸ ਕਸ ਤਜੀਅਲੇ ਕਾਪੜ ਛੋਡੇ ਚਮੜ ਲੀਏ ॥ ਦੁਖੀਏ ਦਰਦਵੰਦ ਦਰਿ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਦਰਵੇਸ ਭਏ ॥੩॥ ਖਲੜੀ ਖਪਰੀ ਲਕੜੀ ਚਮੜੀ ਸਿਖਾ ਸੂਤੁ ਧੋਤੀ ਕੀਨੀ ॥ ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਹਉ ਸਾਂਗੀ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਨਕੁ ਜਾਤਿ ਕੈਸੀ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ੩੩ ॥

ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਸਬਦੁ ਚਿਤਿ ਕਰਿ, ਤਉ ਬਾਝੁ ਬਾਨੀ ਸਰਿ ਨਾਹੀ ਆਵਦੀ'। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾ-ਨਿਆਂ ਰਬਾਬੁ ਵਜਾਇ'। ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਜੀ ਮੇਰਾ ਘਟੁ ਭੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲਿ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਹੁ ਰਬਾਬੁ ਵਜਾਇ ਨਾਹੀ ਸਕਦਾ'। ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਚਲੁ ਪਿਛੇ ਕਿਸੇ ਵਸਦੀ ਜਾਹਾਂ।'

'ਅਜੀ ਮੈਂ ਵਸਦੀ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ਸਕਦਾ, ਮੇਰਾ ਭੁੱਖ ਨਾਲਿ ਘਟੁ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ਹੈ, ਹਉ ਮਰਦਾ ਹਾਂ।' ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਹਉ ਤੈਨੂੰ ਆਈ ਬਿਨਾਂ ਮਰਣਿ ਨਾਹੀਂ ਦੇਂਦਾ,

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਕਲਜੁਗ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਜੋ ਪਿਛੇ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਛੇ ਪੁਰੀ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਝਲਕ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਇਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਥੇ 'ਕਟਕ' ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਵੀ ਅਗਲੱਬ ਹੈ ਕਿ ਤ੍ਰੈਏ ਅਡ ਅਡ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਹੋਏ ਹੋਣ।

†ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

‡ਇਹ ਬਨ ਕਿੱਥੇ ਸੀ, ਖੋਜ ਗੋਚਰੀ ਬਾਤ ਹੈ ਅਜੇ।

ਉਸੀਆਰ ਹੋਹੁ'। ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਓਸੁ 'ਜੀ ਹਉ ਕਿਉ ਕਰਿ ਉਸੀਆਰੁ ਹੋਵਾਂ ? ਹਉ ਮਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੀਵਣੇ ਦੀ ਗਲਿ ਰਹੀ'। ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਇ'। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਇਸ ਰੁਖੁ ਦੇ ਫਲ ਖਾਹਿ, ਪਰੁ ਰਜਿ ਕੇ ਖਾਹਿ. ਜਿਤਨੇ ਖਾਇ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਪਰੁ ਹੋਰੁ ਪਲੈ ਬੰਨਿ ਨਾਹੀਂ'। ਤਬਿ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਜੀ ਭਲਾ ਹੋਵੇ'। ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਲਗਾ ਖਾਵਣ, ਫਲਾਂ ਕਾ ਸੁਆਦ ਆਇਓਸੁ, ਆਖੈ 'ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਸਭੇ ਖਾਇ ਲਈ, ਫਿਰਿ ਹਥਿ ਆਵਨਿ ਕਿ ਨਾ ਆਵਨਿ, ਕਛੁ ਪਲੈ ਭੀ ਬੰਨਿ ਲੇਦੀ ਮਤੁ ਹਥਿ ਆਵਨਿ ਕਿ ਨਾ ਆਵਨਿ'। ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਭੁਖ ਲਗੇਗੀ ਤਾਂ ਖਾਵਾਂਗਾਂ'। ਮਰਦਾਨੇ ਪਲੇ ਭੀ ਬੰਨਿ ਲਏ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਭੁੱਖ ਲਾਗੀ ਤਾਂ ਅ ਖਿਓਸੁ: 'ਕੁਛ ਖਾਵਾਂ' ਜਾਂ ਮੁਹਿ ਪਾਇ ਤਾਂ ਉਤੈ ਵੇਲੇ ਢਹਿ ਪਇਆ। ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਕਿਆ ਹੋਆ ਵੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ?' 'ਜੋਉ ਪਾਤਿਸ਼ ਹ ! ਤੁਧੁ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਖਾਹਿ ਸੋ ਖਾਹਿ ਵਧਦੇ ਪਲੈ ਬੰਨਿ ਨਾਹੀ, ਮੈਂ ਆਖਿਆ: ਕੁਛ ਪਲੈ ਭੀ ਬੰਨ੍ਹਿ ਲਈ ਮਤੁ ਹਥਿ ਆਵਨਿ ਕਿ ਨਾ ਆਵਨਿ, ਸੋ ਮੈਂ ਮੁਹਿ ਪਾਏ ਸਨ, ਮੇਰਾ ਇਹੁ ਹਵਾਲੁ ਹੋਇ ਗਇਆ'। ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਤੁਧੁ ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਮੁਹਿ ਪਾਇ ਸਨਿ, ਏਹੁ ਵਿਖ ਫਲਿ ਸਨਿ, ਪਰ ਬਚਨ ਕਰਿਕੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲੁ ਹੋਏ ਸਨਿ'। ਤਬ ਬਾਬੇ ਮਥੈ ਉਪਰਿ ਪੈਰ ਰਖਿਆ ਤਬ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਹੋਆ, ਉਠਿ ਬੈਠਾ। ਤਬਿ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਡੂਮ ਮੰਗਿ ਪਿੰਨਿ ਖਾਧਾ ਲੋੜਹਾਂ, ਤੂੰ ਅਤੀਤੁ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ, ਖਾਹਿ ਪੀਵਹਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ, ਅਤੇ ਵਸਦੀ ਵੜੈਂ ਨਾਹੀ, ਹਉ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਨਾਲਿ ਰਹਾਂ ? ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਿ'। ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾ-ਨਿਆਂ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਤੁਧੁ ਉਪਰਿ; ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਦਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ ਮੇਥਾਵਹੁ' ? ਤਬਿ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਵਿਦਾ ਕਰਿ, ਹਉਂ ਆਪਣੇ ਘਰਿ ਜਾਵਾਂ'। ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਕਿਵੇਂ ਰਹੇ ਭੀ ?' ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਹਉ ਤਾਂ ਰਹਾਂ ਜੇ ਮੇਰੀ ਭੁਖ ਗਵ ਵਹਿ. ਜੋ ਤੇਰਾ ਅਹਾਰੁ ਹੋਵੇ ਸੋ ਮੇਰਾ ਹੋਵੈ, ਸੋ ਮੇਰਾ ਅਹਾਰੁ ਕਰਹਿ, ਜੇ ਤੂੰ ਏਹਾ ਕੰਮ ਕਰਹਿ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲਿ ਰਹਾਂ। ਜਾਂ ਏਹੁ ਬਚਨੁ ਕਰਹਿ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਭੀ ਨਾ ਬੀਚਾਰਹਿ ਤਾਂ ਹਉ ਤੇਰੇ ਨਾਲੇ ਰਹਾਂ, ਜੋ ਏਹੁ ਤੂੰ ਕੰਮੁ ਕਰੇਂ ਨਾਹੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਿ'। ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਜਾਹਿ ਵੇ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਤੂੰ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਆ!' ਤਬਿ ਮਰਦਾਨਾ ਉਭਰਿ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਇਤਨੀਆਂ ਵਸਤੂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਮੱਥਾ ਚੁਕ-ਦਿਆਂ ਨਾਲਿ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ਆਈ, ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਬਾਬੇ ਨਾਲਿ ਲਗਾ ਫਿਰਣਿ।

ਸੂਚਨਾ—ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਥੋਂ ਅਗੇ ਹੁਣ ਪਰਤਵਾਂ ਸਫਰ ਹੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਅਨੇਕ ਥਾਈਂ ਵਿਚਰਦੇ ਆਗਰੇ ਆਏ, ਜਿਥੋਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਹੈ:—

੩੯. ਮਾਈ ਜੱਸੀ* !

੧.

ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਨੇ ਦਿਲ ਚਾਉ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ,
ਆ ਆ ਕੇ ਕੌਲ ਖਿੜਿਆ ਮੁਰਝਾ ਮੇਰਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਜਿੰਦੇ ! ਜਿ ਹੁਣ ਬੀ ਆਵੇਂ ਜਿੰਦੜੀ ਰੁਮਕ ਪਵੇ ਮੁੜ,
ਖੁੰ-ਗੇੜ ਛਿੜ ਪਵੇ ਦਿਲ ਢਿੱਲਾ ਜੋ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।
ਆ ਆ ਕਿ ਰੂਹ ਉਡਾਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇਰੇ ਦੇ ਸਦਕੇ,
ਠਹਿਰੇ ਕਿ ਕਸਦ ਜਿਸਨੇ ਕਰ ਜਾਣਦਾ ਲਿਆ ਹੈ,
ਆ ਆ ਤੇ ਤਾਣ ਭਰ ਦੇ ਕਰ ਦੇ ਆ ਸਿੱਕ ਪੂਰੀ

*ਇਹ ਲੇਖ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰਮਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ੪੬੮ ਮੱਘਰ ਦੀ ੧੪ ਸੰ: ਬਿ: ੧੯੯੩ (੨੮ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੬) ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ 'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਦਾ ਮੁਖ ਲਖ ਹੋਕੇ ਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਆ ਆ ਕਿ ਦੇਖਲੇਵਾਂ,-ਪਜੌਰਾ ਹੁਣ ਆਗਿਆ ਹੈ।
ਆ ਆ ਕਿ ਰੁੱਤ ਫਿਰੀ ਹੈ, ਪਤਪਤ ਪਿਆੜਰੇਂਦਾ,
ਸ਼ਾਖਾਂ ਤੇ ਕੰਬਣੀ ਹੈ ਬਨ ਸਹਿਮ ਛਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਬੁਲਬੁਲ ਹੈ ਰਾਹ ਤਕੇਂਦੀ. ਸ਼ਾਖੋਂ ਹੈ ਸ਼ਾਖ ਫਿਰਦੀ,
ਵੇਲਾ ਖਿਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਆਖ਼ਰ ਤੇ ਹੈ ਖਿਜ਼ਾਂ ਹੁਣ, ਆਖ਼ਰ ਤੇ ਜਾਨ ਮੇਰੀ।
ਆ ਜਾ ਬਸੰਤ! ਆ ਜਾ, ਵੇਲਾ ਵਿਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

—o—

ਇਕ ਸੁਥਰੇ ਦਲਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਲਾਲ ਪੱਥਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਥੜਾ ਹੈ, ਜ਼ਿਮੀਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਕੁ ਭਰ ਉੱਚਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਵਿਛਿਆ ਹੈ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਚਿੱਟਾ ਕਪੜਾ ਤੇ ਉਤੇ ਧਰੀ ਹੈ ਇਕ ਮਰਜੰਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੈ ਮੂਰਤੀਆਂ ਧਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਮੂਰਤੀ ਹੈ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ, ਦੂਸਰੀ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੀ, ਤੀਸਰੀ ਲਛਮਣ ਜੀ ਦੀ। ਤ੍ਰੈ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਹਨ, ਪਰ ਉਂਞ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਰਤਾ ਅਗੇਰੇ ਵਾਰ ਹੈ, ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੀ ਰਤਾ ਪਿਛੇਰੇ ਤੇ ਲਛਮਣ ਜੀ ਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਰਤਾ ਹੋਰ ਪਿਛੇਰੇ। ਇਸ ਮਰਜੰਗੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੀ ਹੈ ਇਕ ਨਾਰਿ ਸਫ਼ ਵਿਛਾਕੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਆਸਣ ਡਾਹਕੇ ਕਾਲਾਂ।

ਇਹ ਬੀਬੀ ਹੈ ਜੁਵਾਨੀ ਤੋਂ ਰਤਾ ਕੁ ਲੰਘੀ ਉਮਰ ਦੀ। ਇਸ ਨੇ ਨੈਣ ਜਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਉਤੇ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਨੇ ਨੈਣ ਝਮਕੇ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪੂਜਯ ਪ੍ਰਿਯਤਮ! ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਕ ਵੇਰੀ ਨੈਣ ਖੁਹਲਕੇ ਮੈਂ ਵਲ ਤੱਕਦੇ। ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ ਪੂਜਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਭਾਗ, ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਮੈਂ ਪਤਿਤ! ਆਪ ਮੇਰੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਸੀਜੇ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਈ ਵੇਰ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੋ, ਮੇਰੀ ਵਾਰ ਕਿਉਂ ਦੇਰ ਹੈ ? ਹਾ! ਹਾ! ਮੈਂ ਭਗਤ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕਰਮਹੀਨ ਹਾਂ, ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਗੁਨਹਗਾਰ ਹਾਂ। ਪਤਿਤ ਹਾਂ। ਪਰ ਗੱਲ ਕੀਹ ਸੀ? ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪੁੱਕਰੇ ਸਾਓ ? ਨਹੀਂ, ਮੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ ਨੀਵੀਂ ਹਾਂ।

'ਹਾ, ਹਾ···ਭਗਤੀ ਕਠਨ ਹੈ, ਪੂਜਨ ਔਖਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰੱਖਕੇ ਪੂਜਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਕਰੜਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤ੍ਰੁੱਠੇ। ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਕਸਰ ਹੈ।···ਹੈ···।

ਇਉਂ ਆਖਦੀ ਕੁਛ ਬਾਉਲੀਆਂ ਵਾਙੂ ਉੱਠੀ, ਦਲਾਨ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਕ ਤਖਤ ਪੋਸ਼ ਤੇ ਵੀਣਾਂ ਪਈ ਸੀ, ਚਾ ਲਿਆਈ, ਫਿਰ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਕੇ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਅਚੱਲ ਹੋਕੇ ਬੀਬੀ ਬੈਠ ਗਈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਵੀਣਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਤੇ ਇਕ ਅਨੋਖੇ ਨਾਚ ਵਿਚ ਨਿਤਕਾਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਬੀਬੀ ਦਾ ਗਲਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਡਾਢੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਇਹ ਲਾਡ ਭਰਿਆ ਗੀਤ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ:-

ਬੋਲਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ? ਆਂਖੇ ਨ ਖੋਲਤੇ ਹੋ,
ਭਗਤੀ ਮੇਰੀ ਕਾ ਕਿਆ ਤੋਲ ਤੋਲਤੇ ਹੋ?
ਮਿਰਨਾਲ ਤਾਰ ਕਾ ਕਿਆ ਤੋਲ ਤੁਲ ਸਕੇਗਾ
ਮਕੜੀ ਕੀ ਤਾਰ ਕਾ ਕਿਆ ਮੋਲ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ?
ਬਿੰਦੂ ਤੋ ਸੂਨ ਹੈ ਕੀਮਤ ਬੀ ਸੂਨ ਹੈ,
ਪਰਖਤੇ ਹੋ ਬਾਂਦੀ ? ਬਾਂਦੀ ਤੋਂ ਊਨ ਹੈ!
ਬਿਰਦ ਕੋ ਸੰਭਾਲੋ ਅਪਨੇ ਕੋ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!
ਅਵਗੁਣ ਚਿਤਾਰੀਏ ਨਾ ਪਤਿਤੋਂ ਕੇ ਤੁਮ ਕਬੂ।
ਪਹਿਲ ਯੁਗੋਂ ਮੇਂ ਤਾਰੇ ਕਿਤਨੇ ਪਤਿਤ ਉਬਾਰੇ,
ਜੱਸੀ ਕੋ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਕਲਜੁਗ ਮੇਂ ਲੇਹੁ ਤਾਰੇ।

ਇਹ ਗੀਤ ਇਸ ਦਿਲ ਖਿੱਚ ਰਹਾ, ਲਯ, ਸੁਰ ਤੇ ਤਾਲ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ ਕਿ ਸੁਣਦੇ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਕੱਢ ਲਵੇ। ਗਾਉਣੇ ਵਾਲੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੱਸੀ ਸੀ, ਆਪਣਾ ਉਮਰ ਦਾ ਵਿਜੋਗ ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।ਆਪ ਗਾਉਂਦੀ ਗਾਉਂਦੀ ਮੋਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਨੀਰ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਹੱਥ ਹੁਣ ਖੜੋ ਗਏ, ਵੀਣਾਂ ਚੁਪ ਹੋ ਗਈ, ਦਲਾਨ ਵਿਚ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ, ਜੱਸੀ ਦੀ ਸੁਰਤ ਜੁੜ ਗਈ, ਐਉਂ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਮੂਰਤ ਹਿੱਲ ਪਈ ਹੈ, ਆਦਮ-ਕੱਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹ ਕੁਛ ਫਰਕ ਰਹੇ ਹਨ ਮਾਨੋ ਕੁਛ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਜਾਤਾ ਅੱਜ ਭਗਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਂ, ਅੱਗੇ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਲਾਡ ਵਾਲੇ ਉਲਾਹਮਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਪਸੀਜਿਆ ਹੈ, ਅਜ ਬੀ ਓਸੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਆ ਗਈ ਸੂ। ਪਰ ਸੀ ਜੱਸੀ

ਸਿਆਣੀ ਤੀਵੀਂ; ਨੈਣ ਖੁਹਲਕੇ ਲੱਗੀ ਤੱਕਣ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਭੁਲਾਵਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਅਪਣਾ ਭਖ਼ਲਾ ? ਨੈਣ ਖੁਹਲਕੇ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਮੂਰਤੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਜੰਗੀ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਖੜੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਫੇਰ ਦਿਲ ਟੁੱਟਾ ਤੇ ਹੋਰ ਰੋਈ ਕਿ ਕਲਯੁਗ ਘੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਪੂਜਾ ਕਰੋ ਆਪਣਾ ਧਾਤੂ ਰੂਪ ਛੋੜਕੇ ਸਜਿੰਦ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ। ਇਸ ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹਾਵੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸੀ ਕਿ ਦਾਸੀ ਆ ਗਈ-ਧਾਬਲੀ। ਇਹ ਮੁਟਿਆਰ ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਾਲ ਦੀ ਮਾਰੀ ਘਰੋਂ ਟੁਰ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਦਾਨਿਆਂ, ਸਿਆਣਿਆਂ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਕੁਛ ਹੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ, ਸੋ ਜੱਸੀ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਇਸ ਪਾਸ ਟਿਕ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਕੋਈ ਮਹਾਤਮਾ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਫੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਆਈ ਹਾਂ ਆਦਰ ਨਾਲ, ਤੇ ਕਹਿ ਆਈ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਠਣਗੇ ਤਾਂ ਆਉਣਗੇ। (ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਤੇ ਹੈਂ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਰੁਦਨ ! ਵਾਹ ਸ੍ਵਾਮਣੀ ! ਦੀਦੇ ਗਾਲ ਲਓਗੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ। ਮੂਰਤੀਆਂ ਕੋਈ ਹੰਝੂ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਰੋਣਾ ਤੇ ਡੁਸਕਾਰੇ ਸੁਣ-ਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਦੇ ਘਰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਨ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਧਿਆਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਨੀ ਉਮਰ ਹੋ ਗਈ, ਕਦੀ ਏਹ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ ? ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਗੀਆਂ, ਸ੍ਵਾਮਨਿ ! ਆਪਣੇ ਨੈਣ ਖੌਰੇ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਿੜਕ ਸੁਣਕੇ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਸਗੋਂ ਕੁਛ ਸੋਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ:-ਧਾਬਲੀ ! ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਜਾਂਗਲੀ ਹੈਂ, ਕਲਜੁਗ ਹੈ, ਦੇਵ ਮੌਨ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਅਗਨੀ ਦਾ ਤੇਜ ਵਧੇਗਾ ਏਹ ਬੋਲ ਪੈਣਗੇ।

ਧਾਬਲੀ-ਹੱਛਾ ਜੀਓ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਬਚਾਉ ਕਰੋ ਜੋ ਓਦੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਜੋਗੀਆ ਰਹਿ ਜਾਣ। ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਗਾਲ ਲਈਆਂ ਤੇ ਤਦੋਂ ਤੁਸੀ ਦੇਖ ਨਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜਿਹੋ ਦੇਵਤਾ ਪ੍ਰਗਟੇ ਜਿਹੇ ਨਾ ਪ੍ਰਗਟੇ।

ਜੱਸੀ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਰਾਮ ਰਾਮ, ਸੀਆ ਬਰ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕੀ ਜੈ, ਕਹਿੰਦੀ ਉਠ ਖੜੀ ਹੋਈ। ਵੀਣਾਂ ਸਾਂਭ ਦਿਤੀਓ ਸੁ, ਦੂਸਰੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਕੇ ਸੁਫੇ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਜਾ ਉਸ ਸਾਧੂ ਨੂੰ 'ਜੈ ਸੀਤਾ ਰਾਮ' ਆਖੀ। ਸਾਧੂ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ 'ਰਾਮ ਕਲਯਾਨ ਕਰੇ' ਤੇ ਫੇਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀਓ ਸੁ:-

ਮਾਤਾ ! ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ ਅਜੁੱਧਿਆ ਤੋਂ, ਤੁਹਾਡੀ ਕੀਰਤੀ ਉਥੇ ਸੁਣੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰਾਮ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਬਿੰਦਰਾਬਨ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਮਾਈ ਦਾ ਬੀ ਆਗਰੇ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮਾਈ-ਸੁਣੋ ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਭਗਤੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੂਜਨ, ਆਰਤੀ ਆਦਿ ਸਿਖਾ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਿ ਗਏ ਸਨ ਮੈਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਉਮਰਾ ਚਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਦਿਨ ਸੰਜਮ ਦੇ ਬਿਤਾਏ ਹਨ, ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਦੇ, ਤੀਰਥ ਬੀ ਪਰਸੇ ਹਨ*, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੇਰੇ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਪਿਆ।

ਸਾਧੂ-ਕਲਿਯੁਗ ਹੈ, ਦੇਵਤਾ ਨਹੀਂ ਸਜੀਵ ਹੋ ਕੇ ਹੁਣ ਮਰਜੰਗੀ ਤੋਂ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਭਗਤੀ ਬ੍ਰਿਥਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਜੱਸੀ-ਜਦ ਸ਼ੌਕ ਹੋਵੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਕਸਰ ਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਧੂ--ਮਾਤਾ ਉਹ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਨ, ਅਰਚਾ, ਬੰਦਨ, ਧੂਪਦੀਪ ਪੁਸ਼ਪ ਨਈਵੇਦ ਏਹ ਪਹਿਲਾ ਪਾਦ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੇ ਸੀ ਸ਼ੌਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਤਾਂ।

ਮਾਈ-ਹੱਛਾ, ਅਗਲਾ ਪਾਦ ਕੀਹ ਸੀ ?

ਸਾਧੂ-ਭਜਨ ਗਾਇਨ।

---

*ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ।

ਜੱਸੀ—ਰਾਮ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਰਾਮ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਵੀਣਾ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀ ਬੀ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਸਾਧੂ—ਨਹੀਂ (ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ) ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਨਾ ਕਲਯੁਗ ਦਾ ਬੀਚਾਰ ਬੀ ਕਰੋ ਨਾ, ਦੇਵਤਾ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਆਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਦੇਵਤਾ ਸਜਿੰਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਏਸ ਸਮੇਂ ।

ਜੱਸੀ (ਜ਼ਰਾ ਘਬਰਾ ਕੇ)—ਸਜਿੰਦ ? ਕੀਹ ਭਾਵ ? ਜੀਵ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ?

ਸਾਧੂ (ਜੱਸੀ ਦਾ ਘਬਰਾ ਤੱਕ ਕੇ)—ਮਾਤਾ ! ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੀ ਦਿਵਜ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੋ ਜਾਏ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਦ੍ਰਵੀਭੂਤ ਤਾਂ ਆਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ।

ਜੱਸੀ (ਸਿਰ ਹਿਲਾਕੇ)—ਰਸਤਾ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਨ ਵਿਚ ਖ਼ਤਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਦੇ ਜਾਏਗਾ । ਆਚਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਨ ਨਾਲ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਸਾਧੂ—ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹੋ।

ਜੱਸੀ—ਹਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਪੂਜਯ ਬੁੱਧੀ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗੀ ਸਮਝਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਰਾਮ ਦੇ,ਰਾਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲੋਚਦੀ,

ਸਾਧੂ (ਮੱਥੇ ਤੇ ਆਏ ਵੱਟ ਖੋਹਲ ਕੇ)—ਮਾਤਾ ! ਤੇ ਰਸਤਾ ਉਹੋ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ਰਾਮ ਕੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਦੇਖੋ।

ਜੱਸੀ—ਲੀਲ੍ਹਾ ! ਲੀਲ੍ਹਾ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ ਰਾਮ ਦੀ।

ਸਾਧੂ—ਨਹੀਂ ਮਾਤਾ ! ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਯ ਮਿਲਕੇ ਜੋ ਲੀਲ੍ਹਾ ਰਾਮ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਓਹ ਉਹ ਲੀਲ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਜਨ। ਉਸ ਲੀਲ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇਖਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਜੋ ਲੀਲ੍ਹਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਰਾਮ ਦੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਰਾਮ ਦਾ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ । ਸਾਖਿਆਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਠਾਕੁਰ ਉਹੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵੇਲੇ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜੱਸੀ—ਰਾਮ ਲੀਲ੍ਹਾ ਜੋ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਓਹ ਪਠਾਣ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਂਦੇ ।

ਸਾਧੂ—ਹਾਂ ਰੋਕਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਅੱਸੂ ਮਾਸ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਖਾਸ ਚੁਣ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਲੋਗੋਂ ਕਾ ਸਮੁਦਾਯ ਸਾਰਾ ਨਾਟ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਹਰ ਦਿਨ।

ਜੱਸੀ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ?

ਸਾਧੂ—ਹਾਂ, ਮਾਤਾ ! ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ ਆਮ ਖਾਸ ਨਹੀਂ, ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਭਜਨ ਵਾਲੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਤਮਾ ਨਾਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੱਸੀ—ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਮਝੀ।

ਸਾਧੂ—ਉਹਨਾਂ ਵਿਹ ਆਵੇਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ, ਨਿੱਤ ਨਹੀਂ, ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਨਾਟ ਵੇਲੇ। ਜੈਸੇ ਸਾਡੇ ਪਰਸੋਂ ਭੀਲਨੀ-ਲੀਲ੍ਹਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਟਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ 'ਰਾਮ ਆਵੇਸ਼' ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ । ਵਾਹ ਵਾਹ ਅਸਚਰਜ ਆਨੰਦ ਸੀ। ਆਪ ਦੇਖੋ ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਿਹਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਮਾਤਾ ! ਰਾਮ ਕੀ ਪਾਵਨ ਲੀਲ੍ਹਾ ਤੋ ਹੈ।

ਜੱਸੀ (ਸ਼ਰਧਾ ਨਾ ਕਰਕੇ)—ਦੋਸ਼ ਕਿਉਂ ਪੁੰਨਜ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ?

ਸਾਧੂ—ਨਹੀਂ, ਓਹ ਕੁਛ ਦਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਜੱਸੀ—ਭਲਾ ! ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਦ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਅਵਸਰ ਹੈ ?

ਸਾਧੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਵੇਲਾ ਦੱਸਿਆ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਕੁਛ ਆਪ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਜੀ ਵਿਦਾ ਹੋਏ।

੨.

ਲੀਲ੍ਹਾ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਉਚੇਰਾ ਪਾੜ੍ਹਾ ਬਣਿਆ

ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਤੇ ਇਕ ਦੋ ਪਰਦੇ ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਰਾਸ! ਲੋਕੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੀਲ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੀਕੂੰ ਚੰਗੇ ਸਿਆਣੇ ਨਾਟਯ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਜਾਣੂ ਪਾਤ੍ਰ ਨਾਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੱਸੀ ਬੀ ਬੈਠੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਧੂ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਵੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਣ ਤੇ ਜੱਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਸ ਪੂਰਨ ਕਰ ਲਵੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਰਸ਼ਨ–ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾ–ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ ਬਾਲਪਨ ਤੋਂ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪੈਕੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਹੁਣ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਅਮੰਨਾ ਕਰਕੇ ਆਵੇਸ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਲੀਲ੍ਹਾ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਰੋਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੰਗਲੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਧਾਬਲੀ ਆਪਣੀ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਦਾ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਛੋੜਦੀ। ਉਹ ਬੀ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਵੇਲੇ 'ਇਨਸਾਨ ਰਾਮ' 'ਰੱਬ ਰਾਮ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਅਪਣੀ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਆਈ ਬੈਠੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਛਲ ਹੇਠ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਹਾਂ, ਉਹ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਖ ਦੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਲਕਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇਵੇ। ਅਚਾਨਕ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਭੀਖਣ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਦੇਣ ਦਾ ਨਾਟਯ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਹਾ ਕਿ ਦੇਖੋ ਹੁਣ ਆਵੇਸ਼ ਹੈ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਰਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣਕੇ ਨਾਟ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਇਕ ਤੇਜ ਤੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਚਮੁਚ ਚਿਹਰਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੱਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਸੱਧਰ ਸੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕਰਕੇ ਬਿਨਤੀ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ:–

'ਹੇ ਸੀਯਬਰ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ! ਤੁਸੀਂ ਆਏ ਹੋ ਤੇ ਆਏ ਹੋ ਭਗਤ ਬਭੀਖਨ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਭਿਖਾਰਨ ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ। ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਆਓ ਤੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਤੇ ਇਹ ਨਮਸਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹਿਕਦਾ ਮੱਥਾ ਲੁਆ ਲਓ, ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਹੋ ਜਾਏ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮਨੋਂ ਮਨ ਕਰਦੀ ਮਾਨੋਂ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਧੂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਈ ਮਗਨ ਹੈ ਆਪਣੀ ਬਿਨੈ ਵਿਚ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਰਹੀ ਜੋ ਉਹ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਧਾਬਲੀ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਵਲ, ਕਦੇ ਸਾਧੂ ਵਲ ਤੇ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਵਲ ਤੇ ਬੇ ਮਲੂਮੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਪਣੀ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਵਲ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਮਨੋਂ ਮਨ:–ਹੇ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ! ਰਾਮ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ ਘਟ ਘਟ ਵਾਲਾ ਰਾਮ। ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਰਾਮ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਾਮ ਦ ਸਰੂਪ ਓਹੋ ਰਾਮ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਹੈਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਮੇਰੀ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜੋ ਕੁੱਠੀ ਪਈ ਹੈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਤੇ ਭਿੱਜੀ ਪਈ ਹੈ ਕਿਸੇ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ। ਫੇਰ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਾਂ, ਖਬਰੇ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਬਰੀਕੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਜੱਸੀ ਬਿਨੈ ਵਿਚ ਮਗਨ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਲੀਲਾ ਅਜ ਦੀ ਪੈ ਹਟੀ। ਸਾਧੂ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਤਾ! ਲੀਲ੍ਹਾ ਸਮਾਪਤ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਰਕੇ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੁਣਿਓਸੁ ਤੇ ਧਾਬਲੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਕੇ ਉੱਠਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਕਿਉਂ ਮਾਤਾ! ਅੱਜ ਉਮਰਾ ਦੀ ਸਿੱਕ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ? ਪਰ ਜੱਸੀ ਨੇ ਜੁਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਕੇ ਆ ਗਈ। ਅਜੁੱਧਿਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲੀਲ੍ਹਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ, ਪਰੰਤੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲੀਲ੍ਹਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਲੀਲ੍ਹਾ ਪਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕੀਂ ਫੇਰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਲੀਲ੍ਹਾ ਮੁੜ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਜੱਸੀ ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਆਪ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਦੇਖਦੀ ਸੀ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਖਬਰੇ ਮੇਰੀ ਕਸਰ ਹਟੇ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ। ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਵੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੇ ਆਵੇਸ਼ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੱਸਿਆ ਉਂਨੀ ਵੇਰ ਹੀ ਜੱਸੀ ਮਨੋਂ ਮਨ ਬਿਨੈ ਵਿਚ ਗਈ.

ਪਰ ਕਦੋਂ ਲੀਲ੍ਹਾ ਪਾ ਰਹੇ ਤੇ ਰਾਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਪਾਤ੍ਰ ਨੇ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮਤਾ ਨਾਲ ਜੱਸੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਮਾਯਾ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ, ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਭੀ ਮਾਯਾ ਦਿਤੀ, ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਪਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਘਰ ਸੱਦਕੇ ਬੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦਿਤੀ ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਨਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੀ ਕਿ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਅੰਤ ਹਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਜਾਣਾ ਛਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਪੈਰ ਤਾਂ ਚੁਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਗਲਾ ਟਿਕਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਸਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਲ੍ਹਾ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਆਵੇਸ਼ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ਸੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਾਂਗਲੀ ਧਾਬਲੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ—"ਭਾਈ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨੇ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ, ਕੋਈ ਧਰਮੀ ਰਾਜਾ ਮੰਨੇ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸਾਡੇ ਬਣਾਏ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਭਜਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਫੇਰ ਲੀਲ੍ਹਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਇਕ ਪਥਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੀਉ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਰਾਮ ਰੂਪ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ। (ਜੱਸੀ ਵੱਨੇ ਤੱਕ ਕੇ) ਦੇਖ ਮੇਰੀ ਸੁਆਣੀ! ਫੁਲਾਦ ਨਾਲ ਚੁੰਬਕ ਛੁਹੇ, ਕਿ ਰਗੜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਫੁਲਾਦ ਚੁੰਬਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੈ ਨਾ?

ਜੱਸੀ ਉਸ ਦੀ ਮੋਟੀ ਪਰ ਸਾਧਾਰਨ ਅਕਲ ਦੀ ਗਲ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਹੱਸ ਪਈ।

ੜ.

ਜੱਸੀ ਦੀ ਲਗਨ ਹੁਣ ਐਉਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਮੀਰਾਂਬਾਈ ਦੀ ਲਗਨ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ ਸੀ, ਲਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਤਾਂ ਮਤਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਆਉਣ ਜਾਣ। ਜੱਸੀ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲ ਲੈਂਦੀ। ਭਗਤ ਜਨ ਇਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੇਖਦੇ ਤੇ ਭਜਨ ਸੁਣਦੇ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲੇ, ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਅਸ਼ ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠਦੇ। ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਪਾਰਖੂ ਕਸਵੱਟੀ ਬਣਾ ਰਖੀ ਸੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਰਖੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਂਛਤ ਰਾਮ ਨਾ ਦਿੱਸ ਆਵੇ। ਇਕ ਵੇਰ ਕਿਸੇ ਡਾਢੇ ਚਾਤੁਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ਼ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਲਾਭਵੰਦ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚਲਾਕੀ ਦਾ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਏਹ ਜੋ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਜੋ ਮੂਰਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਮ ਭਗਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੈਣ-ਜਲ ਸਿੰਚ ਸਿੰਚਕੇ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਮੂਰਤੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਤੇ ਤੀਬ੍ਰਤਾ ਦੇ ਤਾਉ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣਮਯ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਲੈਕੇ ਪਥੇਰੇ ਦੀ ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੱਸੀ ਇਸ ਤੇ ਬੀ ਅਮੰਨਾ ਕਰ ਬੈਠੀ। ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਿਜੈ ਦਸਮੀ ਦੀ ਰਾਤ ਮੇਰੀ ਰਾਮ ਮੂਰਤੀ ਜੋ ਐਸੀ ਹੈ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਰ ਦਾਨ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਪੁਛੋ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਜੈ ਦਸਮੀ ਤਕ ਉਤਾਵਲੀ ਹੋ ਹੋ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜੱਸੀ ਨੇ। ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਆਇਆ ਜੱਸੀ ਗਈ ਠੀਕ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧਾਬਲੀ ਨਾਲ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿਤੀ, ਪਰ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿਤੀ ਆਪਣੀ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਇਕੱਲੀ। ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਜੱਸੀ ਬੈਠ ਗਈ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਕੇ। ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ ਬੈਠਿਆਂ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਕੜੱਕ ਕਰਕੇ ਧਮਾਕੇ ਦੀ, ਨੈਣ ਜੁੜ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਨ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦ ਸਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਮਿਟ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੀ। ਅੰਦਰ ਧੂਆਂ ਜਿਹਾ ਹੋਗਿਆ, ਫੇਰ ਉੱਜਲ ਚਾਨਣਾ ਚਮਕ ਪਿਆ, ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਨੈਣ ਹਿੱਲੇ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ 'ਅਹੋ ਭਗਤ ਜਨ! ਮਾਂਗੋ ਵਰ ਦਾਨ, ਮਾਂਗੋ ਦੇਨੇ ਆਏ ਹੈਂ। ...ਵਰੰ ਬ੍ਰਹ, 'ਵਰੰ ਬ੍ਰਹ'। ਜੱਸੀ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਮੂਰਤ ਉਹੋ ਹੈ ਜੋ ਖੜੀ ਸੀ ਪਰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਵਰੰ ਬ੍ਰਹ। ਧਾਬਲੀ ਤੱਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ, ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ 'ਉੱਚੀ ਨਾ ਮੰਗੀਂ, ਮਨ ਵਿਚ ਮੰਗੀਂ'। ਜੱਸੀ ਅਗੇ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਬਿਨੈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ

ਹੇ ਭਗਵਾਨ ! ਹੇ ਠਾਕੁਰ ! ਮੇਰੀ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰੋ ਮੈਂ ਨਿਤ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ ਕਰਾਂ, ਹੇ ਰਾਮ ! ਮੇਰੀ ਹੋਰ 'ਕੋਈ ਜਾਚਨਾ ਨਹੀਂ'। ਜੇ ਆਪ ਇਥੋਂ ਪ੍ਰਗਟੇ ਹੋ ਤਾਂ ਓਥੇ ਬੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਮੁਥਾਜ ਨਾ ਕਰੋ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ, ਆਪਣੀ ਚੇਰੀ ਜਾਣਕੇ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਓ। ਮੈਨੂੰ ਨਿਤ ਨਿਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਿਓ ਪਰ ਦਿਓ ਮੇਰੀ ਪੂਜੀ ਗਈ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ। ਜੱਸੀ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਦਿਲੋਂ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਚੀ ਕੁਛ ਨਾ ਮੰਗਿਆ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਜਾਰੀ ਸੁਣ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਸ਼ੋ ਹਿਲਾ ਹਿਲਾਕੇ ਜਗਾਉਣ ਲੱਗਾ, ਜਦ ਮਾਈ ਨੇ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: ਮਾਤਾ ! ਦੇਖ ਦਰਸ਼ਨ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ; ਮਾਂਗ ਮਨ ਕੀ ਮੁਰਾਦ, ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਭਈ ਹੈ ! ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਠਾਕੁਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਵਰੰ ਬ੍ਰਹ, ਵਰੰ ਬ੍ਰਹ। ਹੁਣ ਜੱਸੀ ਨੇ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੀ ਜੀ ਦੁਖਾਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਆਖਿਆ: 'ਹੇ ਰਾਮ ! ਦੇਹ ਦਰਸਨ, ਦਰਸ਼ਨ, ਦਰ-ਸ਼ਨ, ਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ। ਤੇਰਾ ਦੀਆ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ, ਦੇਹ ਦਰਸ਼ਨ, ਦੇਹ ਦਰਸ਼ਨ।'

ਮੂਰਤੀ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ: ਤਥਾਸ਼ਤੂ, ਤਥਾਸਤੂ ਤਥਾਸਤੁ: ('ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇ') । ਜੱਸੀ ਸਮਝੀ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਤਾਂ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋਇਆ ਦੇਵ ਅਜੇ ਹੋਰ ਕਹੇਗਾ ਤਥਾਸਤੂ, ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਮਾਕਾ ਫੇਰ ਹੋਇਆ। ਧੂੰਆਂ ਜਿਹਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਚਾਨਣ ਪੈ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੂਰਤੀ ਮੂਰਤੀ ਸੀ—ਪਾਖਾਣ ਦੀ ਮੂਰਤੀ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਟੁਰ ਆਈ। ਘਰ ਜਾਕੇ ਲੱਗੀ ਫੇਰ ਉਹੋ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਪੂਜਨ ਵਿਚ। ਇਹ ਨੇਮ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਛੱਡਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਉਡੀਕਾਂ ਕਰੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੂਰਤੀ ਬੀ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਿਨ, ਵਰ ਜੁ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਮੂਰਤੀ ਨਾ ਬੋਲੀ ਪਰ ਨਾ ਬੋਲੀ। ਉਸ ਮੰਦਰ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਫੇਰ ਕਈ ਵਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਚਲੋ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ ਤੁਸਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਵਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਜੱਸੀ ਫੇਰ ਨਾ ਗਈ ਤੇ ਇਹੋ ਕਹਿ ਛੱਡਿਆ ਕਿ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਉਹ ਇਕੋ ਦਰਸ਼ਨ ਬੱਸ ਹੈ।

੪.

ਜੱਸੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਕੌਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਇਕ ਵੇਰ ਇਕ ਤ੍ਰੀਮਤ ਆਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ: 'ਮਾਤਾ ! ਤੂੰ ਸਿਆਣੀ ਹੋਕੇ ਕਿਥੇ ਫਸੀ ਪਈ ਹੈਂ। ਮੂਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਜਿੰਦ ਪਈ ਹੈ ? ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਜਿੰਦ ਬੀਤਰਾਗ ਸਾਧੂ ਟੋਲ। ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਗਵਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਐਸਾ ਲੱਭ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ। ਦੇਖ ਦੱਤਾ ਤ੍ਰੇਯ ਨੇ ੨੪ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਤੂੰ ਇਕ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ'। ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਸੋਚ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਸੋਚਿਓਸੁ ਕਿ ਗਲ ਕੁਛ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀ ਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਮਾਈ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੋਸੁ। ਇਹ ਮਾਈ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰ ਕਰਕੇ ਜੱਸੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਉਸ ਪਰ ਟਿਕਾ ਹੀ ਦਿਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਜੱਸੀ ਦਰ-ਸਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਆਪ ਗਈ, ਫੇਰ ਓਹ ਬੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਜੱਸੀ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। ਗਲ ਬਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਤਾ ਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਕੁਛ ਦੋ ਇਕ ਕ੍ਰਿਆ ਯੋਗ ਦੀਆਂ ਦੇ ਬੀ ਜਾਣੂ ਸੇ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜੱਸੀ ਪਤੀਜ ਗਈ, ਪਰ ਧਾਬਲੀ ਇਕ ਅਚਰਜ ਜਾਂਗਲੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਸੀ, ਉਹ ਬਰੀਕੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ, ਪਰ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਕਲ ਉਸ ਦੀ ਬੜੀ ਸਾਫ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਵਾਮਨਿ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਹਿਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਮ ਪੈਣ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਕੁਛ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਲੋੜੀਏ ਤੇ ਹੈਨ ਬੀ, ਪਰ ਏਹ ਆਪ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਲਈ ਦੂਤ ਘੱਲਣੇ ਜ਼ਰੂਰ ਬਨਾਵਟ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਾਬਲੀ ਖੋਜਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਜੱਸੀ

ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਰੋਸਾ ਬੱਝ ਖੜੋਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਐਉਂ ਪੈਂਤੜਾ ਬਦਲਨਾ ਅਰੰਭਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਤ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਦਕ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਹੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ,ਹੋਰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਹੀ ਰਾਮ ਹੈ, ਹੋਰ ਰਾਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਏਹ ਸਫੁਟ ਹੋ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ:—ਜੱਸਾਂ! ਦੇਖ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਦੇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ, ਤੂੰ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਂਗਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹੇਂਗਾ। ਹੁਣ ਸੋਚ ਜੱਸਾਂ! ਜੇ ਤੂੰ ਉਸ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਵੇਂ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਅਰਜਨ ਨੇ ਲਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੁਣ ਅਵ੍ਯਕਤ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਦੇਹ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਅਰਜਨ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਦੇਹ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ। ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬੋਲਦਾ ਸੀ, ਸੁਣਦਾ ਸੀ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਪੀਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵ੍ਯਕਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਜੋ ਉਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣਗੇ ਉਹ ਅਵ੍ਯਕਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣਗੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਓਥੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਅਰਜਨ ਕਠਨ ਹੈ ਰਸਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਅਵ੍ਯਕਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਹੁਣ ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਬਾਬਤ ਸੋਚ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਤਾਂ ਹੁਣ 'ਅਵ੍ਯਕ੍ਤ' ਹੈ, ਉਹ ਸਰੀਰ ਧਾਰੀ ਰਾਮ ਭੀਲਣੀ ਦੇ ਬੇਰ ਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੱਸੀ (ਮਾਨੋ ਸੁੱਤੀ ਜਾਗ ਕੇ)—ਤਾਂ ਭਗਵਨ! ਤਾਤਪਰਜ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਮਹਾਤਮਾ—ਇਹ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਦੇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਮਝਕੇ, ਯਾ ਅਪਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਮੂਜਬ 'ਰਾਮ' ਸਮਝਕੇ ਉਹਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹੈ। ਹੋਰ……।

ਜੱਸੀ—ਰਾਮ ਤਾਂ ਸਾਖਯਾਤ ਅਵਤਾਰ ਹਨ ਰੱਬ ਦਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤਾਂ……। ਉਹ ਮੇਰਾ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡਿੱਤ ਦਾ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਸਾਨੂੰ ਦੋਏ ਇਕ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਪਰ ਟਿਕੇ ਰਹੋ, ਪਰ ਰਾਮ ਬੀ ਹੁਣ ਅਵ੍ਯਕਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵ੍ਯਕਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਬੁੱਧੀ ਧਾਰਨ ਕਰੋ।

ਜੱਸੀ—ਤੇ ਉਹ ਰਾਮ ਫੇਰ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਣਗੇ?

ਮਹਾਤਮਾ—ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਰੇ ਵ੍ਯਾਪਕ ਹਨ।

ਧਾਬਲੀ ਸੁਣਦੀ ਸੀ, ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੀਤੋਸੁ ਤੇ ਹੱਸਕੇ ਬੋਲੀ:—ਸ੍ਵਾਮਨਿ! ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਕੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹ ਗਈ ਹਾਂ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਤੂੰ ਸ੍ਵਾਮਿ ਭਗਤ ਹੈਂ। ਸ਼ਾਬਾਸ਼!

ਜੱਸੀ—ਹੱਛਾ ਮਹਾਂਰਾਜ! ਫੇਰ ਕੋਈ ਕਲਾ ਵਰਤਾਓ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਲਗਨ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਉਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਰਾਮ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਸੰਗ ਬੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ, ਪਰ ਉਹੀ ਹਨ ਰਾਮ, ਉਹੀ ਹਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਜੋ ਸੇ ਰਾਮ ਤੇ ਜੋ ਸੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ, ਏਥੇ ਅਜੇ ਮਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਸਰ ਹੋਊ ਮੇਰੇ ਵਿਚ, ਆ ਜਾਊ ਮਨ ਏਥੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ।

ਮਹਾਤਮਾ—ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਆਪਣੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਵਾ ਇਸ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸਦੇਹ ਰਾਮ ਮੂਰਤੀ ਦੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪ.

ਅਜ ਜੱਸੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਫਰਕ ਆਇਆ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਦੁਚਿਤਾਈ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ। ਜੋ ਕਦਮ ਮਹਾਤਮਾ ਅਜ ਚਾ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੱਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ ਜੱਸੀ ਸੰਸਿਆਂ ਦੀ ਨੈਂ

ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਹਿੱਲ ਪਏ ਸਿਦਕ ਦੇ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ ਵਿਚ ਘੁਮਾਟੀਆਂ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਬਲੀ ਬਜ਼ਾਰੋਂ ਫਟਕੜੀ ਲੈ ਆਈ ਤੇ ਜੱਸੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਛਦੇ ਪੁਛਾਂਦੇ ਫਟਕੜੀ ਲੈਕੇ ਧਾਬਲੀ ਨੇ ਜਾ ਬਲਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪਾਈ। ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ ਜੱਸੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਨਿੱਕੋ ਕੀ ਕੀਤਾ ਈ? ਹੱਸ ਪਈ ਧਾਬਲੀ ਤਾੜੀ ਮਾਰਕੇ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: 'ਸੁਆਣੀ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਲਗ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਟਕੜੀ ਵਾਰਕੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਪਾਈ ਹੈ ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਲਹਿ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਜਾ ਪਵੇ।'

ਜੱਸੀ—ਮੈਂ ਕੋਈ ਬੱਚੀ ਹਾਂ ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਲਾਉਣੀ ਹੈ?

ਧਾਬਲੀ—ਉਹ ਜੋ ਹਮਾਤਮਾ, ਨਾ ਨਾ ਮਹਾਤਮਾ ਅਜ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਡੇਲੇ ਬੜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਨ ਤੇ ਅਜ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੂਰ ਘੂਰ ਕੇ ਤੱਕਦਾ ਸੀ ਤੁਸਾਂ ਵਲ। ਉਹ ਨਜ਼ਰ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਿ ਉਹ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ। ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਲਗਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਦੀ। ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਹਾਂ ਸਚੀਂ ਮੁੱਚੀਂ।

ਜੱਸੀ—ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਰਾਮ ਹਾਂ।

ਧਾਬਲੀ—ਭਲਾ ਜੇ ਰਾਮ ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸੀ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ਸੁਹਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਰਾਮ ਬੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਟਪਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਈ ਓਸ ਤੋਂ, ਛੱਡ ਦੇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ।

ਜੱਸੀ—ਹੁਣ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਘੁੰਮਣਘੇਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਈ ਤੇ ਹੱਸ ਪਈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ 'ਧਾਬਲੀ ਤੂੰ ਬੜੀ ਮੂੰਹ ਫਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ।'

ਧਾਬਲੀ—ਲੈ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ। ਭਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਵਰਗੀ ਸੁੰਦਰੀ ਨੇ ਵਰਿਆ ਉਹ ਸੁਹਣਾ ਸਡੌਲ ਹੋਸੀ ਗੋਲ ਗੋਲ, ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ। ਉਹ ਕਦੇ ਇਸ ਹਮਾਤਮਾ, ਨਾ ਨਾ, ਮਹਾਤਮਾ ਵਰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਿਸ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਧਾਬਲੀ ਨੂੰ ਅਜ ਡਰ ਲਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਓਹ ਰਾਮ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਹਣਾ ਹੋਊ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਨਕ ਵਰਗੇ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਡੌਲ ਪੁਤ੍ਰੀ ਦਾ ਵਰ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਮਝੇ ਓ?

ਜੱਸੀ (ਹੱਸ ਪਈ ਫੇਰ)—ਹਾਂ ਸਮਝੀ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਤਾ ਹੈ।

ਧਾਬਲੀ—ਹਾਂ ਹੈ।

ਜੱਸੀ—ਦੱਸ ਦੇਹ।

ਧਾਬਲੀ—ਗੁੱਸੇ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਸੋ? ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮ ਜੋ ਜਾਣ ਲਿਆ ਏ, ਉਸ ਦੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈਸੋ?

ਜੱਸੀ—ਨਹੀਂ, ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਧਾਬਲੀ—ਜਿਹੜੀ ਮਾਈ ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਇੱਥੇ ਆਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦਰਮਾਹਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣਾਵੇ।

ਜੱਸੀ (ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ)—ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੈ?

ਧਾਬਲੀ—ਮੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪੰਸਾਰੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਲੂਣ ਤੇ ਗਰਮ ਮਸਾਲਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਏਹ ਮਾਈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਹੈ। ਮਾਈ ਜੱਸੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮਹਾਤਮਾ ਹੈ ਆਪ, ਨਿਰਛਲ, ਸੂਧੀ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭਰੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਤਾ? ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਪਛਾਣ ਲਵੇਗੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ।

ਜੱਸੀ—ਸੱਚ?

ਧਾਬਲੀ—ਹਾਂ ਸੁਆਣੀ ਸੱਚ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਹੋਰਥੋਂ ਬੀ ਪਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਅਜ ਭੈੜਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ······(ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ) ਵੇਖਿਆ ਈ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਟਹਿਕ ਆਇਆ ਹੈ। ਨਜ਼ਰ ਉਤਰ ਗਈ ਏ। ਸ਼ਾਵਾਸ਼ੇ ਮੇਰੀ ਫਟਕੜੀ ਦੇ!

੬.

ਜੱਸੀ ਸਾਧਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੁਛ ਸੰਕੋਚ ਅੰਦਰ ਰੱਖਕੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਕਵਿ-ਹਿਰਦੇ ਵਾਂਙ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ

ਪਭਾਉ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਇਕ ਕੁਆਰ ਕੁਆਰਾ ਚਾਉ ਸੀ ਭੋਲੇ ਭਾ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਨਿਰ-ਛਲ ਨਿਰਸੰਸੇ ਵਾਲਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਸਾਫ ਤੇ ਸੱਚੇ ਹੋਣ ਦਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਸੰਸੇ ਨੇ ਥਾਂ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸੰਸਾ 'ਸੰਗ' ਜੇਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਆਏ ਗਏ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਗ ਰਹਿਤ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ 'ਸੰਗ' ਤੇ ਬਾਹਰ ਕੁਛ 'ਵਿੱਥ' ਰੱਖਕੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੱਸੀ ਨਾਲ ਐਸੇ ਵਰਤਾਉ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ? ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਝੁਕਾਉ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ, ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਚੇਲੀ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੋਰ ਚੇਲੇ ਬਣਨਗੇ ਤੇ ਕਦੇ ਪਦਾਰਥ ਮੁੱਛਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਬਚ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬਚਾਉ ਆਪਣੀ ਹੋਸ਼ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀ ਲਗਨ ਜਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੂਜਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ।

ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਤਦੋਂ* ਦੇ ਇਕ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਦੱਖਣੀ ਬ੍ਰਾਹਮਨ 'ਰਾਮ ਰਵਨ' ਮੁੱਖ ਪੁਜਾਰੀ ਸੀ, ਇਹ ੨੪ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੂਜਯ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਕੌਤਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਨਿਪੁਨ ਸੀ। ਆਦਮੀ ਉਂਞ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਆਚ-ਰਨ ਬੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੀ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਨ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਇਸ ਦਾ ਮਤ ਸੀ। ਜੱਸੀ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਉਚੇਚੇ ਕਰਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਨਾਗਾ ਪਾਕੇ ਬੀ ਆਗਰੇ ਆਇਆ। ਆਗਰਾ ਤਦੋਂ ਅੱਜ ਵਾਲਾ ਆਗਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਤਾਜ ਮਹਲ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਓਥੇ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਤਾਂ ਬੀ ਖ਼ਾਸੀ ਰੌਣਕ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਮਾਈ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਮਾਈ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਤੇ ਗਲ ਬਾਤ ਛਿੜੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਸੁਣਾਏ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸੋਚ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਛੇਕੜ ਕਹਿਣ ਲਗਾ: ਬੀਬੀ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲਾ ਜੋ ਕਿਸੀ ਕੋ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤੋ ਬਚਾਉ ਮੇਂ ਰਹਿਤਾ ਹੈ।...ਹਾਂ...ਹਾਂ ਤੁਮ ਕੋ ਜੁ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀ ਲਗਨ ਹੈ ਠਾਕੁਰ ਪੂਰੀ ਕਰੇ। ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੇਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੋ, ਪਰ ਮਾਨੁਖ ਮੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬੁਧੀਮਤਾ ਸੇ ਕਰਲੋ। ਕਿਆ ਕੋਈ ਦੂਸਰੇ ਇਸ਼ਟ ਕਾ ਬੀ ਸਾਧੂ ਆਇਆ ਥਾ?

ਜੱਸੀ (ਸੋਚ ਕੇ)—ਆਪ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਪਾਸਕ ਤੋਂ?

ਰਾਮ ਰਵਨ—ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ! ਅਪਨੇ ਇਸ਼ਟ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਪਰ-ਇਸ਼ਟ ਕਾ ਨਾਮ ਰਸਨਾ ਪਰ ਨਾ ਲਾਓ। ਧਨੁਖ ਬਾਨ ਵਾਲੇ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੇਂ ਰਹੋ। ਮੁਰਲੀ ਵਾਲੇ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੇਂ ਨਾ ਜਾਓ।

ਜੱਸੀ—ਤਾਂ ਉਹੋ ਗੱਲ ਹੈ ਨਾ। ਹਾਂ ਜੀ, ਆਇਆ ਸੀ ਇਕ ਓਸ ਮਤ ਦਾ ਆਦਮੀ। ਉਹ ਲਗਦਾ ਤਾ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਆਖਦਾ ਸੀ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ: ਭਗਤੀ, ਪ੍ਰੇਮ, ਪੂਜਨ, ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਕਸਰ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਪੂਜਯ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ, ਤੂੰ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰ। ਹੈ ਤਾਂ ਗਲ ਪਿਛੋਂ ਇਕੋ, ਪਰ ਉਸ ਮੂਰਤੀ ਵਾਲਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਥਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਲਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਖ ਖਾਂ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਦੇਵ ਸੁਆਮੀ ਜੀ, ਜੋ ਆਦਿ ਭਗਤ ਹਨ, ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਲਿਖਦੇ ਲਿਖਦੇ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ—ਹੂਬਹੂ ਜੈ ਦੇਵ ਵਰਗਾ—ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਫੇਰਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਪੁਰ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਰਚ ਕੇ ਆਪ ਲਿਖ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਦੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਵਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੁਣਿਆਂ ਜੇ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤੀਆ ਦੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ: ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਆਖਦੇ ਹੋ ਪਰ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ ਧਨੁਸ਼ ਬਾਣ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੂਜਨ ਵਿਚ, ਹੁਣ ਆਪਣੇ

*ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਮਥੁਰਾ ਕਈ ਵੇਰ ਲੁੱਟੀ, ਢਾਹੀ ਤੇ ਕਤਲਾਮੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪੂਜਾ ਨੂ ਬਦਲਣਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਧੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੂਜਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੂਜਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਏ ਹਨ ?

ਜਿਸ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜੱਸੀ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ' ਪਦ ਮੂੰਹੋਂ ਉਚਾਰਦੀ ਸੀ, ਰਾਮ ਰਵਨ ਜੀ ਇਕ ਵੇਰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਫੇਰ ਅਗੋਂ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਨ।

ਜੱਸੀ—ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤਾਂ ਉਹੋ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ੧੨ ਬਰਸ ਤਕ ਦੀ ਵਰੇਸ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਵਜਕਤੀ ਦੀ ਇਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਤਾਂ ਪੂਜਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ। ਓਹ ਜ਼ਰਾ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗ: ਕਈ ਕਾਰਣ ਹਨ, ਪਰ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸੁਲਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਥੋੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਦਇਆ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਲਓ ਭਗਤ ਜੀ! ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਲੱਗੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਐਤਕੀਂ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲੋਗੇ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਬਾਲ-ਮੂਰਤੀ ਲੈ ਦਿਓ।

ਰਾਮ ਰਵਨ ਸੁਣਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: ਪਰ ਇਸ਼ਟ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਕਾ ਸੰਗ ਕੁਸੰਗ ਤੁਲਜ ਹੈ ਬੇਟਾ! ਲਗੇ ਰਹੋ ਅਪਨੇ ਕਾਮ ਮੇਂ। ਘਬਰਾਉ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਔਰ ਅੰਨਜ ਮਤਾਵਲੰਬੀ ਬੀ ਆਇਆ ਥਾ ?

ਜੱਸੀ—ਜੀ ਇਕ ਮਾਈ ਆਈ ਸੀ, ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪੂਜਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਦੀ ਸੀ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਸੋ ਸ਼ਿਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਭ ਕਾਮ ਕਰਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਤੋ ਨਿਰਗੁਨ ਰੂਪ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਸ਼ਕਤੀ ਕਾ ਪੂਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ! ਸੁਆਮੀ ਜੀ! ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਾਸ ਦਾ ਬੀ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਹੈ ਸ਼ਕਤੀ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਅਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀ ਹੁੰਦੀ ? ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਉਤਪਤ ਤੇ ਪਰਲੈ ਦੁਇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ। ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਓਹ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਈ ਪਤੇ ਦੀਆਂ, ਪਰ ਸੁਆਮੀ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦੱਸੀ ਧਿਆਨ ਮੂਰਤੀ ਤੋਂ ਭੈ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਟੁਰ ਗਈ ਜੁਆਲਾ ਮੁਖੀ ਨੂੰ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਮੀਪ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਪਰਬਤ ਵਿਚ।

ਰਾਮ ਰਵਨ—ਬੇਟਾ ਛੋੜ ਦੇ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰੋਂ ਕੇ ਸਾਧੂਓਂ ਕੋ ਮਿਲਨਾ, ਏਕ ਕੇ ਹੋ ਰਹਿਣਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਮਤ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਬੀ ਹਰ ਜੀਵ ਕੋ ਅਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਕੇ ਨਿਸਚੇ ਸੇ ਹਿਲਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ, ਹਿਲਤੇ ਰਹਿਨੇ ਸੇ ਕਾਰਯ ਕੀ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ। ਅਬ ਨਾ ਮਿਲਾ ਕਰੋ ਅਪਨੇ ਮਤ ਕੇ ਸਾਧੂਓਂ ਕੇ ਸਿਵਾ ਕਿਸੀ ਕੋ। ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ਯਿਹ ਕਹ ਕਿ ਜਿਸ ਮੂਰਤੀ ਕਾ ਪੂਜਨ ਕਰਤੇ ਹੋ ਵੁਹ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਵੋਹ ਤੁਮਾਰੇ ਬਾਲਪਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਠੀਕ ਥੀ। ਅਬ ਹਮ ਤੁਮ ਕੋ ਏਕ ਪਾਸ਼ਾਣ ਕੀ ਬੜੀ ਮੂਰਤੀ ਭੇਜੇਂਗੇ, ਇਸ ਕੋ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨੇ ਕੋ ਹਮ ਆਪ ਆਏਂਗੇ। ਵਿਧੀ ਸੰਯੁਕਤ ਸਥਾਪਨ ਕਰੇਂਗੇ। ਵਹੁ ਮੂਰਤੀ ਬੜੀ ਦਿਬਯ ਹੈ। ਉਸ ਕੇ ਪੂਜਨ ਧਿਆਨ ਸੇ ਤੁਮਾਰੇ ਹਿਰਦੇ ਮੇਂ ਆਕਰਖਣ ਹੋਗਾ, ਔਰ ਆਨੰਦ ਰਹੋਗੇ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਸਤਿਬਚਨ ਆਖਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੇ ਪੂਜਨ ਵਿਚ ਬੀਬਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਰਵਨ ਜੀ ਰਮਤੇ ਰਹੇ। ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਬਸਤਰਾਂ ਦੇ ਪਲੰਦੇ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾਕੇ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਡਰਦੇ-ਬੀਬੀ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਆਏ। ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਮਰਜੰਗੀ ਉਸੇ ਦਲਾਨ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਥਾਉਂ ਪਰ ਧਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸੇ ਥੜੇ ਤੇ ਇਸ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿਧੀ ਸੰਯੁਕਤ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਨੇ ਹੁਣ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਭਗਤ ਹੈਂ: ਨਿਜ ਕੋ ਉੱਤਮ ਕਰਕੇ ਮਾਨ। ਹਰ ਸਾਧੂ ਕੋ ਪੂਜਨ ਯੋਗ ਨਾ ਮਾਨਾ ਕਰ, ਅੰਨਜਮਤੀ ਸਾਧੂ ਕਾ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾ ਕੀਆ ਕਰ।

ਸਚਮੁਚ ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਅਪਣੇ ਕਲਾ ਕੌਸਲ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਮੂਜਬ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਸੀ ਕੋਮਲ

ਉਨਰੀ ਦਾ। ਮੂਰਤੀ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਰੰਗ ਬੀ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਰੰਗ ਸਾਂਵਲੀ ਭਾ ਦਾ ਸੀ, ਨੈਣ ਸੁਹਣੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਧਨੁਖ ਬਾਣ ਮੋਢੇ ਤੇ ਸੀ, ਪਰ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਰੌ ਐਦਾਂ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਉਤੇ ਦਇਆਲ ਹੋਕੇ ਅਸੀਸ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੱਸੀ ਦੇ ਨੈਣ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਖਕੇ ਮੋਹੇ ਗਏ, ਸਮਝੀ ਕਿ ਸਚ ਮੁਚ ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਮੂਜਬ ਠੀਕ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੱਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਚੇਤਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਹੈ ਤੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਨ ਤੋਂ 'ਇਹ' ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਆਕੇ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸਜੀਵ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੋਮਲ ਉਨਰੀਏ ਦੇ ਕਮਾਲ ਨਾਲ ਬਣੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇਖਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂਰਤਿਵਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ੈ ਕੋਈ ਪੁਰਾਤਨ ਕਿਤੋਂ ਲੱਭੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਬੁਤ ਤਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਉਨਹ ਕਮਾਲ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਖਹੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ ਜਗਤ ਦੇ ਕਲਾ ਕੌਸ-ਲੀਏ ਅਜ ਅਸਚਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ੈਰ, ਰਾਮਰਵਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਕੁਛ ਕਾਰਗਰ ਪੈ ਗਈ, ਜੱਸੀ ਹੁਣ ਅੰਨਜਮਤੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਉਪਾਸਕ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੁਣ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸਰੇਸ਼ਟ ਬੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਰਵਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੁਛ ਅਹੰ ਦੀ ਸੂਰਤ ਬੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਪੂਜਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੂਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬੀਣਾਂ ਲੈਕੇ ਭਜਨ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀ ਅਗਨ ਕਿ ਮੂਰਤਿ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ, ਜੀਵਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰ-ਸ਼ਨ ਹੋਣ, ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਮਾਈ ਨੇਕ ਸੀ, ਉਪਕਾਰੀ ਸੀ, ਪੂਜਨ ਵਾਲੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਭਜਨ ਗਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਕੁਛ ਮਾਈਆਂ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਪਾਸ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਦਾ। ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਮਾ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਈ ਹੁਣ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖ ਖੜੋਤੀ।

੭.

ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਈ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠੀ ਭਜਨ ਗਾਉਂ ਰਹੀ ਸੀ:—ਕਿ ਧਾਬਲੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਗਈ ਹੋਈ ਬਜ਼ਾਰੋਂ ਘਰ ਮੁੜਕੇ ਆਈ ਤਾਂ ਕੀਹ ਦੇਖੇ ਕਿ ਜੱਸੀ ਬੀਨਾਂ ਵਜਾਉਂਦੀ ਤੇ ਗਾਉਂਦੀ ਚੁਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੇਕੜ ਉਂਗਲੀਆਂ ਖੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਹੇਠਾਂ ਢੈ ਪਏ ਤੇ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਅਚੱਲ ਹੋਈ ਜੱਸੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ, ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸ ਥਾਂਵੇਂ। ਧਾਬਲੀ ਅਜ਼ ਕਾਹਲੀ ਸੀ ਕੁਛ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਪਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਕੰਨ ਉਸ ਨੇ ਬੇਤਿਆਰ ਪਾਏ। ਸੋ ਧਾਬਲੀ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਧਿਆਨ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਤੱਕਦੀ ਕੁਛ ਖੁਸ਼ੀ, ਕੁਛ ਤਰਸ ਤੇ ਕੁਛ ਹਰਿਆਨੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਆਈ ਬੈਠ ਗਈ ਇਕ ਪਾਸੇ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਬਾਦ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਆਏ, ਠੰਢੇ ਠੰਢੇ ਤੇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ। ਫੇਰ ਇਧਰ ਉਧਰ ਤੱਕਕੇ ਧਾਬਲੀ ਡਿੱਠੀਓਸੁ ਤਾਂ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤੋਸੁ ਜੋ ਧਾਬਲੀ ਸਮਝ ਗਈ ਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਜਾਕੇ ਥੋੜਾ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਲੈ ਆਈ, ਜੋ ਜੱਸੀ ਨੇ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕਰਕੇ ਪੀਤਾ। ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਜੋ ਸਵੇਰ ਦਾ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਠੰਢ ਨਾਲ ਜਕੜ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਿੱਘ ਫਿਰੀ, ਤਦ ਉੱਠਕੇ ਆਪਣੇ ਆਰਾਮ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰ ਸੌਂ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਕੁਛ ਪਹਿਲੇ ਉੱਠੀ ਤਾਂ ਧਾਬਲੀ ਨੇ ਭੋਜਨ ਖੁਲਾਯਾ ਤੇ ਫੇਰ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਜੱਸੀ—ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈ, ਚੌਂਕਾ ਸਾਂਭ ਲੈ, ਫੇਰ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਹ, ਮੈਂ ਉਪਰ ਚੱਲੀ ਹਾਂ।

ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਧਾਬਲੀ ਚੁਬਾਰੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਸੁਆਮਨਿ! ਵੇਖ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਰੋਂਦੀ ਸੈਂ ਆ ਗਿਆ ਈ।

ਜੱਸੀ (ਤ੍ਰਭ੍ਰਕਕੇ, ਚੁਫੇਰੇ ਵੇਖਕੇ)—ਕਿੱਥੇ, ਕੌਣ? ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਇਕਕੰਬਣੀ ਲੂਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਗਈ,

ਧਾਬਲੀ—ਕੌਣ, ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ, ਬਾਹਰ ਇਕ ਬਾਵੇਂ ਇਕ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਧ ਹੀ ਆਖੇਂਗੀ, ਪਰ ਉਹ ਹਈ ਉਹ ਕੁਛ ਜੈ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਏਂ ਹੁੰਦਾ ਏ ਦਿਲ ਦੀ ਆਪੇ ਜਾਣ ਲੈਣ ਵਾਲਾ।

ਜੱਸੀ—ਮੂਰਖ ! ਤੈਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ !

ਧਾਬਲੀ—ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ (ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਕੇ), ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜੱਸੀ-ਖੋਹਲਕੇ ਗਲ ਦੱਸ।

ਧਾਬਲੀ—ਇਕ ਆਇਆ ਬੈਠਾ ਏ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਪੁਰਾਣੀ ਨਿੰਮ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਡਾਢਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਏ। ਜਿੰਨੇ ਤੁਸਾਂ ਕੋਲ ਆਏ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਜੇਹਾ ਨਹੀਂ, ਨੈਣਾਂ ਜੇਹਾ ਤਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਣਾਂ ਏ। ਚੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ। ਏਹ ਰੋਣ ਛੁਟ ਜਾਣ ਤੇਰੇ ਤੇ ਦੀਦੇ ਬਚ ਰਹਿਣ।

ਜੱਸੀ—ਹੁਣ ਹਾਂਡ ਮੁੱਕ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਬਥੇਰੇ ਦੇਖ ਚੁਕੀ ਹਾਂ ਤੇ ਥੱਕ ਲੱਥੀ ਹਾਂ।

ਧਾਬਲੀ—ਪਰ ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਨਾ ਲੱਥੀ। ਵਿਲ੍ਹੂੰ ਵਿਲ੍ਹੂੰ ਤਾਂ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਏਂ ਨਾ !

ਜੱਸੀ—ਜਾਹ ਹੁਣ ਸੈਣ ਦੇਹ ਰਤਾ।

ਧਾਬਲੀ—ਚੰਗਾ, ਜਾਨੀ ਆਂ। (ਜਾ ਕੇ ਫੇਰ ਮੁੜ ਆਈ) ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਖਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਮਾਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਾਰਾ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਨ ਮੁੜਕੇ ਨਹੀ ਆਉਂਦੀ, ਮੂਰਤੀ ਕੀਕੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸ ਦੀ ਬਣੇਗੀ ? ਫੇਰ ਜਾਨ ਕੀਕੂੰ ਆਵੇਗੀ ਓਸ ਵਿਚ ?

ਜੱਸੀ—ਜਾਹ ਜਾਹ ! ਠਾਕੁਰ ਸਭ ਕੁਛ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ।

ਧਾਬਲੀ—ਫੇਰ ਠਾਕੁਰ ਭਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਹਿ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੀਗਾ ਮਾਸ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਙੂ; ਤਦੋਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਕੀਹ ਸੂ ਪਿਆਰ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ, ਐਵੇਂ ਭਗਤ ਪਏ ਰੋ ਰੋ ਮਰਦੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ। ਆਹ !

ਜੱਸੀ—ਉਹਦੀ ਮਰਜ਼ੀ।

ਧਾਬਲੀ—ਫੇਰ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮਰ ਜਾਏ। ਜੇ ਉਹਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹਸੀ ਜਾਣ ਵਿਚ ਤੇ ਮੁੜ ਨਾ ਆਉਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਫੂਕ, ਉਹਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰੋ ਰੋ ਤਾਂ ਨਾ ਮਰੇਂ !

ਜੱਸੀ (ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ)-ਹੈਂ ! ਰਾਮ ਰਾਮ, ਮੂਰਖ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੀਹ ਨਿਕਲਿਆ ਏ ?

ਧਾਬਲੀ—ਸੁਣ ਮੂਰਖ ਦੀ ਗੱਲ, ਮਰਜ਼ੀ ਫੇਰ ਹੋ ਆਈਸੂ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਈ, ਹੁਣ ਸਾੜ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ !

ਜੱਸੀ (ਹੱਸਕੇ)—ਤੈਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਏ ਧਾਬਲੀ !

ਧਾਬਲੀ—ਬੇ ਪਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਏ ਪਤਾ ਬੇ ਪਤਿਆਂ ਦਾ, ਤੇ ਹੇ ਪਤਿਆਂ ਵਾਲੀਏ ! ਹਈ ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਭ ਲੈ ਸੂ ! ਉਮਰਾ ਗੁਆ ਲਈਆ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਤੇ ਦੀਦੇ ਖੌਰੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ, ਲੱਭ ਲੈ ਸੂ। ਹਾਂ, ਹੁਣ, ਘੜਾ ਲੈ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਿਤਮਾ'।

ਜੱਸੀ (ਤਮਕ ਕੇ)—ਕੀ ਪਤਾ ਏ ਮੂਰਖ ਤੈਨੂੰ ?

ਧਾਬਲੀ—ਏਨਾਂ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਜੋ ਪਰੀਖਿਆ ਲੈਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੈਂ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਉਤਰਿਆ ਪੂਰਾ, ਹੁਣ ਆ ਗਿਆ ਏ ਪੂਰਾ ਉਤਰਨ ਵਾਲਾ। ਬੱਸ ਹੋਰ ਕੀ ਪਤਾ ਏ। ਜਿਹੜਾ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਰਤਾਵੇ ਝੱਲ ਕੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰ ਪਿਆ ਉਹ ਰੱਬ, ਜਿਹੜੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰ ਗਏ ਉਸ ਦੇ ਪਰਤਾਵੇ ਵਿਚ ਸੋ ਭਗਤ।

ਜੱਸੀ—ਕਿਹੜਾ ਰੱਬ ?

ਧਾਬਲੀ—ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਬਰੇ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਉਹ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕੋਈ, ਜੋ ਵਡਾ ਏ ਸਭ ਦਾ।

ਜੱਸੀ-ਬਸ ਏਨੀ ਹਈ ਨਾ ਅਕਲ !

ਧਾਬਲੀ—ਵੱਧ ਅਕਲ ਰੋਣ ਦੀ ਹੈ 'ਨਾ' ਮੂਰਤਾਂ ਅਗੇ ਬਹਿ ਬਹਿ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਣੇ ਨਾ ਵੇਖੇ ਨਾ ਬੋਲੇ, ਨਾ ਆਖੇ ਸ਼ਾਵਾਸ਼ੇ ਤੇ ਨਾ ਆਖੇ ਫਿਟੇ ਮੂੰਹ।

ਜੱਸੀ ਸਹਿ ਨਾ ਸਕੀ ਇਹ ਬੇਸਤਿਕਾਰੀ ਦੇ ਵਾਕ, ਧੱਪਾ ਉਲਾਰਕੇ ਪਈ, ਪਰ ਧਾਬਲੀ ਦੌੜ ਚੁਕੀ ਸੀ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਗਈ ਸੀ।

ਜੱਸੀ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਲੇਟ ਗਈ ਤੇ

ਸੌਂ ਗਈ। ਸੌਣੇ ਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਆ ਗਿਆ। ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਬਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚਾਕੇ ਨਿੰਮਾਂ ਦੇ ਬਨ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਹੇਠ ਕੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰੇ। ਜੱਸੀ ਉਤਾਵਲੀ ਹੋਈ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ, ਨੂੰ ਉਹ ਚਿੱਟੇ ਚਾਦਰੇ ਦੀ ਬੁਕਲ ਮਾਰਕੇ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੱਸੀ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮੀ, ਕਾਹਲੀ ਹੋਈ ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅੰਦਰ ਲੁਕੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਦੀ ਨਿਰਾਸਤਾ' ਉੱਭਰ ਆਈ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਬਣ ਗਈ,ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਧੱਪਾ ਮਾਰਿਓਸੁ ਧਾਬਲੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ,—ਮੂਰਖ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਚਲੋ ਚਲੋ, ਆਏ ਹਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਐਹ ਕਰਾਏ ਨੀ ਦਰਸ਼ਨ? ਧਾਬਲੀ ਨੱਸ ਗਈ ਤੇ ਜੱਸੀ ਦਾ ਧੱਪਾ ਵੱਜਾ ਇਕ ਨਿੰਮ ਦੇ ਤਣੇ ਨਾਲ, ਹੱਥ ਨੂੰ ਹੋਈ ਪੀੜ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਉੱਠ ਕੇ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਨਾ ਨਿੰਮਾਂ ਹਨ ਨਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰ ਧਾਬਲੀ ਖੜੀ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੱਸੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ: ਕਿਉਂ ਆਈਏਂ ਫਿਰ? ਧਾਬਲੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਹੇਠਾਂ ਆਇਆ ਹੈ ਪੰਸਾਰੀ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੱਸੀ—ਤੂੰ ਚੱਲ ਸੁਫੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਸੁ, ਮੈਂ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਜੱਸੀ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੀ ਤੇ ਸੁਫੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਪੰਸਾਰੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ 'ਕਸਤੂਰੀਆ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

ਜੱਸੀ—ਜੀਉਂਦਾ ਰਹੁ, ਜੁਆਨੀਆਂ ਮਾਣੇ। ਕੀਕੂੰ ਆਇਆ ਹੈਂ ਕਾਕਾ?

ਕਸਤੂਰੀਆ—ਮਾਤਾ! ਨਿੰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਕੋਈ ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਆ ਉਤਰਿਆ ਹੈ ਉਜਾੜ ਵਿਚ, ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ ਤਾਂ ਸੁਕੇ ਪਿੰਜਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਹੈ ਕੋਈ ਤੇਜਮਈ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤੀ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਆਪ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਮੂਲੋਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਖੇਡ ਹੈ। ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜੋ ਆਮ ਆਏ ਗਏ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਜਨ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕੋਈ ਹੋਰਵੇਂ ਰੰਗ ਦੇ, ਪਰ ਮਾਤਾ! ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਗਦੀ ਜਮਨਾ ਬੀ ਖੜ ਗਈ ਹੈ ਮਾਨੋ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ। ਜੇ ਚਿਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਦੇਖ ਆਓ। ਆਮ ਖੇਡ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਣੋਖੀ ਰਹਸਜ ਦੀ ਗਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੈਨੀ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਅਗੇ ਘੱਟ ਝੁਕਦੇ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਸੀਸ ਨੀਉਂ ਗਿਆ ਓਥੇ ਤੇ ਮੈਂ ਮੰਨ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਤੇ ਏਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਲਾਟਾਂ ਮਾਰਕੇ ਪਿਆ ਆਪ ਆਪਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਅਚਰਜ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦੇ ਓਥੇ ਗਏ ਤੇ ਝੁਕੇ ਹਨ। ਕੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਦਿਆਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ।

ਜੱਸੀ—ਕਿਸ ਮਤ ਦਾ ਹੈ?

ਕਸੂਤਰੀਆ—ਮਾਤਾਂ! ਕਾਰਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਆਪ? ਕਿਸੇ ਮਤ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਮਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਭ ਦੇ ਗੁਣ ਚੁਣ ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਨਾਲ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਥਾਓਂ, ਜੇ ਉਹ ਸੱਚ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭੁਤਲਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕੱਢਕੇ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਧੁਰੋਂ ਆਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਤੇਜ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਵਿਭੂਤੀ ਹੈ ਆਤਮ।

ਪੰਸਾਰੀ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਮਾਈ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਵਲਾਂ ਛਲਾਂ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਧਾਬਲੀ ਮਰ ਜਾਣੀ ਬੀ ਸੱਚ ਹੀ ਆਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ੈ ਆਈ ਹੈ, ਕਹਿਣ ਲਗੀ: 'ਹਛਾ ਬੱਚਾ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਾਓ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲਣਾ।'

ਪੰਸਾਰੀ—ਮਾਤਾ! ਮੈਂ ਦੋ ਕੁ ਘੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਮਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਸਾਥੀ ਹੈ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ, ਮੈਂ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਵਾਜ ਮਾਰ ਲੈਸਾਂ। ਮਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਤਿ ਬਚਨ ਤੇ ਪੰਸਾਰੀ ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਮਾਈ ਹੁਣ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਈ, ਰਾਮ

ਰਵਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਅਨਮਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ, ਉਹ ਮਹਾਤਮਾਂ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਬਚਨ ਮੋੜਨਾ ਵਰ ਨਹੀਂ। ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀ ਬੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਖ਼ਬਰੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੈ, ਨਿਰਾਸ ਮਰ ਗਈ ਤਾਂ ਜਨਮ ਗਿਆ, ਜੇ ਮੌਕਾ ਸਚ ਮੁਚ ਅਲੌਕਿਕ ਤੇ ਪੁੰਨਜਮਈ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਵਾਉਣ ਦੀ ਹੁਣ ਉਮਰਾ ਕਿੱਥੇ! ਖ਼ਬਰੇ ਕਿਸ ਕੱਖ ਦੇ ਉਹਲਿਓਂ ਲੱਖ ਨਿਕਲ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੈਨੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਚੰਗੇ ਹਨ, ਇਹ ਭਲਾ ਹੈ, ਬੇਗਰਜ਼ ਹੈ, ਏਨ੍ਹ ਕੁਛ ਡਿੱਠਾ ਹੀ ਹੋਊ ਨਾ। ਹੈਂ ····ਕਿਵ ਕਰਾਂ ?

ਧਾਬਲੀ–ਸੋਚਨੀ ਕੀ ਪਈ ਏਂ, ਸੁਹਣੀਏਂ! ਰਾਮ ਰਵਨ ਕਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਤ ਦੇ ਠਾਕੁਰਾਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਬੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਹੋਇਆ, ਏਸ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਉਹ ਵਰਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੁਾਮਨਿ! ਜੇ ਕਦੇ ਰਾਮ ਰਵਨ ਦੇ ਨੈਣ ਪੈ ਗਏ ਏਸ ਉਤੇ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਸੂਗੇ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਾਏ ਹਠ। ਵੇਖ ਤਾਂ ਸਹੀ! ਵੇਖੇ ਸੁਣੇ ਦਾ ਫਰਕ ਏ। ਵੇਖੇਂਗੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੂਗਾ।

ਜੱਸੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ: ਪੰਸਾਰੀ ਦੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਕਿਸੇ ਪਰਵਿਰਤ ਮਾਰਗ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਓਥੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਖੇਡ ਹੈ, ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਰੰਗ। ਸੋ ਜਾਣ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਵਨ ਸੁਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਆਗਯਾ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਹ ਧਾਬਲੀ ਜਾਂਗਲੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ, ਵਿਦਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਰੀਕ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਸੂ, ਪਰ ਸਾਧਾਰਣ ਅਕਲ ਕੇਡੀ ਖਰੀ ਖਰੀ ਸੂ। ਝੱਟ ਪਤੇ ਦੀ ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ ਹੈ! ਫੇਰ ਹੈ ਪਿਆਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਤੇ ਵਾਲੀ। ਇਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਤੀਜੀ, ਅਜ ਇਹ ਬੀ ਪਤੀਜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਚੱਲੋ ਖਬਰੇ ਇਹ ਧਾਬਲੀ ਹੀ ਕੁਛ ਗੁੱਝੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਨੌਕਰਾਣੀ ਬਣਾਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਮਾਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਅਰ ਪੰਸਾਰੀ ਦੇ ਵਾਜ ਮਾਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਈ। ਧਾਬਲੀ ਬੀ ਆਪਣਾ ਬੀਕਾਨੇਰੀ ਘੱਗਰਾ ਚੋਲੀ ਪਹਿ ਕੇ ਤੇ ਭੋਛਣ ਉਤੇ ਲੈ ਕੇ ਦਾਨਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪਈ।

੮.

ਨਿੰਮਾਂ ਵਾਲ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਜੱਸੀ ਨੇ ਕੀਹ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਇਕ ਦਿਬਯ ਮੂਰਤੀ ਤੇਜ ਦੇ ਪੁੰਜ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਨੈਣ ਬੰਦ ਹਨ, ਭਜਨ ਗਾਂਵਿਆਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਪੰਜ ਦਸ ਮੂਰਤਾਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਚ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਸਚ ਮੁਚ ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਬੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਲ ਮਾਰਕੇ ਜੱਸੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕ ਗਈ ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ ਉਤੇ ਤੇ ਜੀਉ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਈ। ਇਹ ਖਿੱਚ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਦੇਖੋ ਇਸ ਖਿੱਚ ਦਾ ਤੁਣੁੱਕਾ ਵੱਜਾ ਮੱਥੇ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਐਉ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਣਾਵਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤਣਾਵਾਂ ਦੀ ਕੱਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੀਸ ਵਿਚ ਉਸ ਥਾਉਂ ਦੇ ਹੇਠ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸਿਰ ਵਿਚ ਹਥ ਲਾਯਾਂ ਪੋਲੀ ਪੋਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਟੋਹਣ ਨਾਲ ਹੱਡੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨਾਲ ਉਪਰ ਨੂੰ ਖਿਚੀਂਦੇ ਮਾਈ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮਾਈ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਉਥਾਨ ਤਾਂ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤਣੁੱਕਾ ਜਾਕੇ ਵੱਜੇ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਤੇ ਫਿਰ ਖਿੱਚ ਲਗ ਜਾਏ ਹੋਰ ਉਪਰ ਸੀਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰਵਾਰ ਇੱਕੋ ਥਾਂ। ਹੁਣ ਗਾਂਵੇਂ ਜਾ ਰਹੇ ਭਜਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਇਲਾਹੀ ਬੁੱਲ੍ਹ ਤਪੋ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਨਾਦ ਹੋਇਆ*–

. ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧ ॥

ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ ॥

---

*ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਿਆ। [ਤਵਾ: ਖਾ:]

ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗੋ ਕੀ ਨ ਮਾਣੇਹਿ ॥ ਸਹੁ ਨੇੜੈ ਧਨ ਕੰਮਲੀਏ ਬਾਹਰੁ ਕਿਆ ਢੂੰਢੇਹਿ ॥ ਭੈ ਕੀਆ ਦੇਹਿ ਸਲਾਈਆ ਨੈਣੀ ਭਾਵ ਕਾ ਕਰਿ ਸੀਗਾਰੋ ॥ ਤਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਜਾਣੀਐ ਲਾਗੀ ਜਾ ਸਹੁ ਧਰੇ ਪਿਆਰੋ ॥੧॥ ਇਆਣੀ ਬਾਲੀ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜਾ ਧਨ ਕੰਤ ਨ ਭਾਵੈ ॥ ਕਰਣ ਪਲਾਹ ਕਰੇ ਬਹੁਤੇਰੇ ਸਾ ਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਧਾਵੈ ॥ ਲਬ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰ ਕੀ ਮਾਤੀ ਮਾਇਆ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ ॥ ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਭਈ ਕਾਮਣਿ ਇਆਣੀ ॥੨॥ ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਵਾਹੈ ਕਿਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨੀਐ ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮੁ ਚੁਕਾਈਐ ॥ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰੇਮਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਤਉ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥ ਸਹੁ ਕਹੈ ਸੁ ਕੀਜੈ ਤਨੁ ਮਨੋ ਦੀਜੈ ਐਸਾ ਪਰਮਲੁ ਲਾਈਐ ॥ ਏਵ ਕਹਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਭੈਣੇ ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ॥ ੩ ॥ ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਸਹੁ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੋ ਦਿਨੁ ਲੇਖੈ ਕਾਮਣਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥ ਆਪਣੇ ਕੰਤਿ ਪਿਆਰੀ ਸਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕ ਸਾ ਸਭਰਾਈ ॥ ਐਸੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜ ਕੀ ਮਾਤੀ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਇ ਸਮਾਣੀ ॥ ਸੁੰਦਰਿ ਸਾਇ ਸਰੂਪ ਬਿਚਖਣਿ ਕਹੀਐ ਸਾ ਸਿਆਣੀ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥ ੪ ॥

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰ ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਬੜੀ ਹਿਰਦਯ ਵੇਧਕ ਸੀ। ਲਹਿ ਗਈ ਜੱਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਦੀ ਤਾਸੀਰ, ਸਿਆਣੀ ਸੀ ਆਪ ਰਾਗ ਵਿਚ, ਪਰ ਏਥੇ ਡਿੱਠੋਸੁ ਰਾਗ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਸੀਰ ਦਾ ਕਮਾਲ ਭਾਵੇਂ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੀ ਉਹ ਭਜਨ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰਾ ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਜੱਸੀ ਬੀ ਪਿੱਛੇ ਖਬਰੇ ਇਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਭਜਨ ਦੀ ਜੋ ਸਮਝ ਉਸ ਨੂੰ ਆਈ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦੀ। ਦਿਲ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਇਹਨਾਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਧਰ ਦੇ ਤੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਰ। ਬੀਤਰਾਗਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਏਥੇ, ਵੈਤ੍ਰਿਸ਼ਨਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਏਥੇ, ਭਗਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਏਥੇ, ਰਸ ਹੈ ਤਾਂ ਏਥੇ। ਸੋ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉੱਠੀ ਤੇ ਜਾ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਧਰਿਓਸੁ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਹਾਂ ਜੀ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਸੀਸ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਆਉ ਸਿਆਣੀਓਂ ਇਆਣੀਏਂ! ਕਿਸ ਗਲ ਦਾ ਮਾਨ ਧਾਰਿਆ ਈ? ਜੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ, ਤੇਰੇ ਆਖੇ ਦੇਹ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਮਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ ਕੀਰਨੇ ਤੇ ਪ੍ਰਲਾਪ (ਕਰਨ ਪਲਾਹ) ਕਰਦੀ ਰਹੀ, ਹੰਕਾਰ ਕਿਸ ਗਲ ਦਾ? ਲੋਭ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੈਨੂੰ ਹੋਵੇ; ਸੋਭਾ ਮੇਰੀ ਹੋਵੇ, ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਸੋਝੀ ਇਤਨੀ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਇਹ ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨੁਹਾਰ ਹੀ ਦਿੱਸਦੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਉਹ ਬੋਲਦੀ ਚਾਲਦੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਭਲਾ ਉਹ ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਫੇਰ ਜੀਉਂਦੀ ਦੇਹ ਬਣ ਬੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਫੇਰ ਬਿਨਸੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਹ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਬਿਨਸ ਜਾਣਾ। ਜੋ ਉਪਜਦੀ ਬਿਨਸਦੀ ਹੈ ਉਹ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਠਾਕੁਰ ਕੀਕੂੰ ਹੋਈ? ਠਾਕੁਰ ਤਾਂ ਸਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਬਿਨਾਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਅਬਿਨਾਸ਼ ਹੈ ਉਹ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰੇਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ, ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਟ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਘਟ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਹੈ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ, ਉਹ ਘਟ ਉਸ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਾਸ਼ ਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਕਦੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਹ

ਹੈ, ਸਾਰੇ ਹੈ, ਪਰੀਪੂਰਣ ਹੈ, ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬੀ ਘਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਹਾਂ ਸ਼ਹੁ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਅਪਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਢੂੰਡਦੀ ਰਹੀ। ਸੋ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਸ਼ਹੁ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦਾ ਤੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਹਚਾ ਨਾ ਬੱਝਾ, ਉਸ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਦਾ ਭੈ ਨਾ ਪਿਆ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਤੂੰ, ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਆਣੀ ਸਮਝਦੀ ਸੈਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਇਵਾਣੀ ਹੋ ਗਈ, ਹਾਂ ਅਨਜਾਣ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਅਨਜਾਣਪੁਣਾ ? ਦੱਸ ਇਵਾਣੀ ਬਾਲੀ ਨੂੰ 'ਸਦਾ ਬਾਲਾ ਸ਼ਹੁ' ਕੀਕੂੰ ਵਰੇ: ਸ਼ਹੁ ਤਾਂ ਸਿਆਣਾ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਇਵਾਣੀ। ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਆਣ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਪਿਆਰ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਸੋ ਕੰਤ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, ਹੁਣ ਮਿਲੇ ਕੀਕੂੰ ?" ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਆਪ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ।

ਜੱਸੀ ਦਾ ਸਿਰ ਅਜੇ ਢੱਠਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਮਿਹਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਉਸ ਦੇ ਸੀਸ ਤੇ ਧਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਜੱਸੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਦਾਤਾ! ਹੇ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਰੱਬ! ਦੱਸ ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ ? ਜੱਸੀ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਗੇ ਵਾਂਗੂ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਏਥੋਂ ਝਟ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਹੁਣ ਫੇਰ ਬੋਲੇ: ਸੁਣ ਬੀਬਾ! ਸ਼ਹੁ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਰਬ ਦੇਸ਼ੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਹੈ, ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਧਾਰ; ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖ। ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁੱਲ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵਿਛੁੜ ਗਈ ਤੂੰ ਉਹ ਤੋਂ। 'ਉਹ ਹੈ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ', ਇਹ ਗੱਲ ਅੰਦਰ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਇਸ ਅਗੇ ਭੁੱਲ ਦਾ ਪਰਦਾ ਨਾ ਤਣੇ, ਇਉਂ ਜੋ ਠਾਕੁਰ ਕਿ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੁ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹੁ। ਫੇਰ ਜੋ ਕੁਛ ਵਾਪਰੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸਮਝ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨ। ਜਦ ਐਸਾ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਅਵਗਣ ਦੂਰ ਰਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਤੇਰੀ ਰਹਿਬਰੀ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ਸਦਾ। ਪੂਜਣ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਤੇਰੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਕਹੇ ਸੋ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਮਰਜ਼ੀ ਮੇਲਣੀ। ਹਾਂ, ਸ਼ਹੁ ਕਹੇ ਸੋ ਕਰਨਾ, ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਣੀ, ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਮਰਜ਼ੀ ਮੇਲਣੀ। ਇਉਂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਕਿ ਹਉਮੈਂ ਗੁਵਾਵਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਬਸਤਰਾਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਇਉਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਕੂੰ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਹਉਂ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਿਆ ਤਦ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ, ਯਾਦ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਜਗਜਾਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪਤੀ ਦੇ ਵਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਹੁਣ ਉਹ ਜਦੋਂ ਨਦਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖੇਗਾ, ਮਿਹਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਪਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹੋ ਹੀ ਭਗਤ ਹੋਊ, ਉਹੋ ਸਿਆਣੀ ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਨਵਾਨ ਕਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਤੇ ਬੂਝ ਦੇ ਬਾਝੋਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਰਹੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਟੋਲਦੀ ਰਹੀ, ਤੂੰ ਇਵਾਣੀ ਬਾਲੀ ਹੀ ਰਹੀ! ਹਾਂ ਜੱਸੀ! ਤੂੰ ਅਨਜਾਣ ਰਹੀ, ਗਿਆਨ ਹੀਨ ਰਹੀ, ਤੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਕਿਸ ਸ਼ੈ ਦੀ ਕੀਹ ਕੀਮਤ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਅਮੋਲਕ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਥਾਂਵੇਂ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਨਾਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਨਸੇਗਾ, ਮਨ ਤਦ ਪੱਛੋਤਾਉ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਤਾਂਤੇ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਛਾਣਨੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀਹ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਉਤੇ ਵਿਕ ਜਾਣ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸਾਜੇ ਨਿਰਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਲਾਲ ਅਮੋਲ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲਾਕੇ ਡਾਢੇ ਸਸਤੇ

ਭਾ ਵੇਚ ਦਿਤਾ। ਸੋਚ! ਤੇਰੀ ਰੂਹ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਹੈ। ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅਵਿ-ਨਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮੁੱਲ ਤੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਮੁੱਲ। ਜੱਸੀ! ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਸੋਧ ਬੰਨ੍ਹੀਏ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਦੀ। ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਆਤਮਾ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ*।'

ਹੁਣ ਜੱਸੀ ਦਾ ਸਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਚੁੱਕ ਦਿਤਾ ਸੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ। ਜੱਸੀ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ ਫੁੱਲ ਸੀ। ਇਕ ਠੰਢ, ਇਕ ਸੁਅ ਦ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਧਰ ਜੋ ਕੁਛ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਛ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਗਯਾਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਕੇ ਸਮਝ ਨੂੰ ਉੱਜਲ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ: ਠੀਕ, ਮੈਂ ਅਗਯਾਨ ਵਿਚ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਰਹੀ, ਗੱਲ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਮਝੇ ਨਾ ਪਈ। ਨਿੱਕੀ ਨਹੀਂ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਉਹ ਨਾ ਪਈ, ਪਰ ਨਾ ਪਈ। ਸਫਲ ਗਯਾਨ, ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਖੋਹਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗਯਾਨ, ਭਗਤੀ, ਸਫਲ ਭਗਤੀ, ਮੇਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਅੱਜ ਦਿੱਸੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਂ, ਸਚੀਂ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਹ ਰਹੇਗਾ? ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬੀ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਜਿਹਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਅਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਅਪਕੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਫੜਾਂਗੀ? ਮਨ ਕਿਸ ਪਰਚੇ ਪਰਚੇਗਾ? ਇਸ ਅਵੈੜੇ ਮਨ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਫੜਨੇ ਹਨ। ਕੌਣ ਰੋਕੇਗਾ ਇਸ ਦਾ ਵੇਗ? ਪੁੱਛਾਂ? ਪੁੱਛਣਾ ਬੇਅਦਬੀ ਹੈ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਧਾਬਲੀ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਤੱਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਐਉਂ ਨਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨੌਕਰ ਦੇਖੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ, ਪਰ ਐਉਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਲੋਂਹਦੀ ਮਾਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਉਸ ਪੁੱਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਜੋ ਚਿਰਾਂ ਪਿਛੋਂ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ; 'ਸੁਆਮਨਿ! ਪੁੱਛ ਲੈ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੁਛ।

ਏਹ ਤਾਂ ਰਸ ਦੇ ਮੇਘ ਹਨ, ਅਜ ਆਏ ਨੀ ਏਥੇ ਵਰਖਾ ਕਰਨ, ਕੱਲ ਹੋਰਥੇ ਜਾ ਝੜੀ ਲਾਉਣਗੇ। ਭਰ ਲੈ ਅਜ ਆਪਣੇ ਖੇਤ। ਭਰ ਲੈ ਅਪਣੇ ਤਲਾਉ ਤੇ ਅਪਣੇ ਘੜੇ।'

(ਉਪਰ ਨੂੰ ਤੱਕਕੇ) 'ਹਾਏ! ਮੇਰੇ ਸੁੱਕੇ ਬੇਨੀਰੇ ਬੀਕਾਨੇਰ, ਕਦੇ ਝੜ ਲਗੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਬੀ।...... ਹੇ ਬੀਬੀ ਪੁੱਛ ਲੈ।' ਧਾਬਲੀ ਦੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਝਾਂਵਲਾ ਭਾਵੇਂ ਜੱਸੀ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਨਾ ਪਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਹਨ ਜੋ ਧਾਬਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਧਾਬਲੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਨੇ ਜੱਸੀ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਕਿਹਾ: 'ਦਾਤਾ, ਦਾਤਾ, ਦਾਤਾ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਹਰ ਦਿਓ! ਨਿਰਾ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰ, ਜੋ ਅਰੂਪ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੀਕੂੰ ਫੜਕੇ ਰਖੇਗਾ? ਇਹ ਪੈ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਫੇਰ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ।'

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ—'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੈ' ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ। ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਮਨ ਦਾ ਇਕ ਕਰਮ ਵਾਂਛੂ ਕੰਮ ਹੈ, ਜੇ ਮਨ ਇਸ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰਲਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਰਸਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਾਓ। ਰਸਨਾ ਜਪ ਕਰੇ ਨਾਮ ਦਾ, ਮਨ ਲਾਵੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਉਤੇ, ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਉਤੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਉਤੇ। ਮਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰਮ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਹੈ, ਇਹ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ ਤੇ 'ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪੂਜਾ' ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਲ, ਜਿਸਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦ ਸੋਧ ਬੰਨ੍ਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਸਚੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਉਹ ਹੈ' ਤੇ ਇਹ ਉਸ ਦੀ 'ਹੈ' ਪਕਾਈਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਕੇ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਘਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ 'ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ'। ਸੋ ਰਸਨਾ ਤੇ ਬਿਠਾ ਨਾਮ ਕਰ-ਤਾਰ ਦਾ, ਇਹ ਹੋਊ ਤੇਰੀ ਸਰੀਰਕ ਪੂਜਾ। ਇਹ ਕਰਮ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਧਰਮ ਸਰੂਪੀ ਕਰਮ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਫਲੇਗਾ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮਨ। ਨਾਮ-

---

*ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪਿੱਛੇ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ।

ਜਪ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਦਾ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਲ ਵਿਚੋਂ ਫੇਰ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਆਖਣਾ ਜੀਵਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ। ਜੱਸੀ! ਸਦਾ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾ। ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਸੇਵਾ, ਪੂਜਾ, ਪਿਆਰ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਦਾ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕੀਤਾ:-

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥
ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥ ਸਾਚੇ
ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ ॥ ਉਤੁ ਭੂਖੈ ਖਾਇ
ਚਲੀਅਹਿ ਦੂਖ ॥ ੧ ॥ ਸੋ ਕਿਉ ਵਿਸਰੈ
ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ
ਨਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ
ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ ॥ ਆਖਿ ਥਕੇ ਕੀਮਤਿ
ਨਹੀ ਪਾਈ ॥ ਜੇ ਸਭਿ ਮਿਲਿਕੈ ਆਖਣ
ਪਾਹਿ ॥ ਵਡਾ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ ਨ ਜਾਇ ॥
੨ ॥ ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ ॥ ਦੇਦਾ
ਰਹੈ ਨ ਚੂਕੈ ਭੋਗੁ ॥ ਗੁਣੁ ਏਹੋ ਹੋਰੁ ਨਾਹੀ
ਕੋਇ ॥ ਨਾ ਕੋ ਹੋਆ ਨਾ ਕੋ ਹੋਇ ॥ ੩ ॥
ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਤੇਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ ॥
ਜਿਨਿ ਦਿਨੁ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤਿ ॥
ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ ॥ ਨਾਨਕ
ਨਾਵੈ ਬਾਝੁ ਸਨਾਤਿ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥

ਜੱਸੀ ਤਰ ਗਈ, ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੋ ਗਈ, ਸਿਮਰਨ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੋ ਗਈ। ਸੁੱਤੀ ਸੁੱਤੀ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਈ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਨੇ ਉਠਾਲ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਦਿਤੀ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਛੁਹ ਲਾ ਦਿਤੀ ਜੱਸੀ ਨੂੰ।

੬.

ਜੱਸੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਈ। ਦਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੇ ਰਹੇ। ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਅਟਕੇ ਆਕੇ ਤਰੇ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਨੂੰ ਸੁਧ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਜੱਸੀ ਨੇ ਉਪਾਸਨਾ ਬਦਲ ਲਈ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ ਥਾਂ ਸਫਲ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਇਆ ਧਾਈ ਕਰਕੇ ਕਿ ਅੱਗੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ ਅਨਜਮਤੀ ਸਾਧੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਜੈ ਕਰਾਂਗਾ! ਪਰ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅੱਗੇ ਰੱਬੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਸਾਖਜਾਤ ਆਪ। ਦੇਖਕੇ ਝਿਜਕਿਆ, ਕੰਬਣੀ ਆਈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਾਇਆ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦਬ ਜੇਹਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਧਰਮ ਦੇ ਪੱਖ ਭਾਵ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਫਿਰ ਠਿਠੰਬਰ ਗਿਆ ਅੰਦਰੇ। ਜੱਸੀ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿਤਾ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਵੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਜੱਸੀ ਦਾ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦਾ ਸਿੱਖਜਕ ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਹੈ ਉਂਞ ਭਲਾ। ਉਸ ਵਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:- 'ਆਓ ਰਾਮ ਰਵਨ! ਰਾਮ ਰਵ ਰਿਹਾ ਹੈ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀਦਾ। ਦੇਖ, ਨੈਣ ਖੋਹਲ, ਵੇਖ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ'। ਰਾਮ ਰਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਵਜਾਪਕ ਵਜੂਦ ਵਾਲੇ ਦਾ ਰੌਂ ਜਿਹਾ ਭਾਸਿਆ ਅੰਦਰ ਫਿਰਦਾ। ਪਰ ਰਾਮ ਰਵਨ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜਾਣੂ ਸੀ, ਆਪਾ ਸੰਭਾਲਕੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਗਾ ਕਰਨ ਪਰ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਰੁਕ ਗਿਆ, ਮੰਨਣਾ ਪਿਓ ਸੁ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਾਕਾਰ ਤੋਂ ਤੇ ਸਰਗੁਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਰ ਪੂਜਾ ਦੇ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਰਹਿ ਪਿਆ ਉਥੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਤੇ ਤਰ ਗਿਆ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਅਰਸ਼ੀ ਨੂਰ ਦਾ।

ਐਉਂ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਲਾਕੇ ਜਾਗ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਤੇ ਭੁਲੇਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਘਾਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਵਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਰਉਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਪਕਾਰੀ ਪੌਣ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ।

ਜੱਸੀ ਹੁਣ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਬਣ ਗਈ। ਰਾਮ ਰਵਨ ਆਗਰੇ ਹੀ ਟਿਕ ਗਿਆ। ਧਾਬਲੀ, ਮੂਰਖ ਧਾਬਲੀ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰ ਕਰਦੀ ਮਲੂੰਮ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਅਜ ਉਹ ਬੀ

ਲਗ ਗਈ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਇਹ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਘਾਲੀ ਬੰਦੇ ਹੋਣ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਘਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਹੋਣ ਆਪਣੀ ਘਾਲ ਵਿਚ ਸਰਲ ਤੇ ਸੱਚੇ ਤਾਂ ਪੁੱਜਕੇ ਜਾਣਾ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਕੇ ਸਤਿ ਮਾਰਗ ਤੇ ਲਾ ਦੇਣਾ। ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸੰਵਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਫਿਰ ਸੰਵਰ ਜਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ। ਹਾਂ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਨੀਉਂ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਜੱਸੀ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਰਵਦਾ ਰਿਹਾ। ਲਓ ਹੁਣ ਅਜ ਤਾਈਂ ਉਹ ਘਰ ਜੋ ਧਰਮਸਾਲ ਗੁਰੂ ਕੀ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਲੋਕੀਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਾਈ ਥਾਨ*'।

[ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਹਿਲੂ]

ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਫੇਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਾਈ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ। ਮਾਈ ਜੱਸੀ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ (ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ੧—੧) ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਗਰੇ ਆਏ ਹਨ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਨਾਲ।

[ਗ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਰਾਸ ੪, ਅੰਸੂ ੫੭

ਫੇਰ ਆਗਰੇ ਆਏ ਸਨ ਨਾਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੀ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਨਯਾਈ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹਾਕਮਨੇ। ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਦੋਂ ਏਥੇ ਇਕ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਈ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਨਿਪੁਨ ਸਿੱਖਣੀ। ਇਹ ਮਾਈ ਨਾਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਲੇ ਏਥੇ ਸੀ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਯਾਚਨਾ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਣੇ ਵਰਤਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਸੋ ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਆਗਰੇ ਆਏ, ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਦਸਮੇਂ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਦੋਂ ਏਸੇ ਮਾਈ ਥਾਨ ਟਿਕਾਣੇ ਟਿਕੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ਼ ਮਗਰੋਂ ਟਿਕੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਨੂੰ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬੀ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਦਰਸ਼ਨ' ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਮਾਈ ਥਾਨ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਿਹੈਸ਼ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਹੈ।......ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬੀ ਆਗਰੇ ਆਏ, ਮਾਈ ਜੱਸੀ ਨੂੰ 'ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ' ਸ਼ਬਦ ਦਵਾਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਬੁੱਤ ਛੁੜਾਏ।

ਸੂਚਨਾ—ਚਰਣ ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਵਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਰੁਖ਼ ਵਧੇਰੇ ਦੇਸ ਵੱਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਬੀ ਰੱਬੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਰ ਕਦੀ ਪਸ਼ਿੱਤੋ ਪਾਸੇ ਬੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਕੌਤਕ ਤਾਂ ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਦੀਂ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਰੀ ਜਗਤ ਦੀ ਪੀੜਾ ਮੇਟਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਵਧ ਦੇ ਲਾਗੇ ਰੁਹੇਲੇ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ, ਉਹ ਅਗਲੇ, ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ:—

੪੦. ਰੁਹੇਲ ਖੰਡ ਦੇ ਕੌਤਕ‡।

੧. ਵਿਛੋੜਾ!

ਪਿਰ ਭਾਵੈ ਪ੍ਰੇਮ ਸਖਾਈ॥ ਤਿਸ ਬਿਨੁ ਘੜੀ ਨਹੀ ਜਗਿ ਜੀਵਾ ਐਸੀ ਪਿਆਸ ਤਿਸਾਈ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟ:

---

*ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਹਿ: ੧ ਭਾਗ ੧।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰਮਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ੪੪੩ (੧੯੧੨ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ। ਨਾਉਂ ਸੀ- 'ਮੇਰਾ ਚੋਜੀ ਪਿਆਰਾ'।

ਪਜਾਰੀ, ਮਿੱਠੀ, ਠੰਢੀ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣੀ ਗੁਲਾਬੀ ਰੁੱਤ ਹੈ। ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਬਰਖਾ ਪੈਕੇ ਹਟੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਏਸ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਤੇ ਸੁਆਦਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਤ੍ਰੇਲ ਦੇ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਕਿਣਕੇ ਫੁਲ ਡਾਲੀਆਂ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੱਧਮ ਖਰ ਗਲੱਕੜੀਆਂ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਪੌਣ ਰੁਮਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਨੀਲ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੜਿਆ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਫੈਲਾਉ ਫੁੱਲ ਦੀ ਜੜਤ ਨਾਲ ਹੁਲਾਰੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਪਥਰੀਲੇ ਟਿੱਲੇ ਤੋਂ ਆਸਾ ਰਾਗ ਦੀ ਪਜਾਰੀ ਸੁਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਗ ਦੇ ਬੂਹੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਲ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖੁਹਲ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਿਠਾਸ ਹੈ ਕਿ ਕੰਨ ਸਾਰੀ ਸੁਰਤੀ ਲੈਕੇ ਉਸ ਲਯ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਐਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਵਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਤਰੰਗ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਤਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਨਰਮੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਮਨ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਕੋਮਲਤਾ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਜਾਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਸ਼ਲੋਕ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੈਵੀ ਸੁਰ ਐਸੀ ਰਸ ਭਰੀ ਹੈ ਕਿ ਝੱਟ ਲਿਵ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਰ ਦੇ ਸਿਵਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਗੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਤੇ ਠੰਢੀ ਆਸ ਜੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਕਿ ਜੋ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉੱਤਮ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਸਾਰੇ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਅਰ ਇਕ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਂਗੂੰ ਅਡੋਲਤਾ ਤੇ ਰਸ ਛਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਲਿਵ ਲਗ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਉਸ ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਉਪਰ ਬੇ-ਵਸਿਆਂ ਧੂ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਡੌਲੀ ਹੋਈ ਸਿਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰ ਇਕ ਐਸੀ ਸੂਰਤ ਬੈਠੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਨੂਰ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਛੁਟ ਰਹੀ ਹੈ, ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ। ਵਧੀਕ ਜ਼ੋਰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਚੁਭਵਾਂ ਘਬਰਾ ਵਾਲਾ ਤੱਤਾ ਨਹੀਂ, ਬਿਜਲੀ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੰਚਲਤਾ ਤੇ ਕੜਕ ਤੋਂ ਸਾਫ ਹੈ; ਚਿੱਟਾ ਵਧੀਕ ਹੈ ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਧਿਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਚੰਦ ਜਿਹਾ ਦੁਧਵਾਨੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਸਤੀ ਤੇ ਲੈ ਨਿਰਾਲੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਚਾਨਣਾ ਉਸ ਸੁਰਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਦਾਲੇ ਉਮੰਡ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਜੀ ਧ੍ਰੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਿੱਚਿਆਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਬਿਨਾਂ ਉਰੇ ਅਟਕ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ। ਇਸ ਧੂਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਅਵਤਾਰ, ਇਕ ਅਚਰਜ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੇ ਤਾਰਾਂ ਤੇ ਤਰਬਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਲਾਹੀ ਸਾਜ਼ ਲਈ ਬੈਠਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਰੰਗ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਆਦ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਯਾ ਤਾਂ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਲੂੰਆਂ ਤਕ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਇਕ ਸੁਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਲਟਾ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੱਥਾ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉੱਠਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਐਸਾ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਛੱਡਕੇ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪਿਆ ਖਲੌਰ ਗੁਲਾਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਦਾ ਉਹ ਝਲਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਮਧੁ ਭਰੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਰਮੀਲੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਰਸ ਦਾ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਵਧਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੱਪਰਾਂ ਤਕ ਭਾਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਰਸ ਨਾਲ ਭਾਰੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿ-ਮੀਟੇ ਕਰਕੇ ਪੁਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਉਲਟੇਵੇਂ ਵੇਗ ਨਾਲ ਉਪਰ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਰਸ ਭਰੇ ਕੰਵਲ ਨੈਣ ਰਸ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਮਾਨੋ ਉਲਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਲਟਦੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਵਲੋਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਮਿਟਿਆਂ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਜੋ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸੁਹਣੱਪ ਵਿਚ ਲੱਗਕੇ ਬਾਹਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਕਿਣਕੇ—ਨੁਕਤੇ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ ਉੱਤੇ ਜਾਕੇ ਐਸਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੇਰ ਰਸ ਹੀ ਰਸ

ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜਾਣੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਰਸ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਰਸੀਆ ਹੋ ਗੰਮਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਰਸ, ਜੋ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤਕ ਅਸਰ ਕਰੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਸਾਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਕੀਹ ਕੀਹ ਕਾਰਨ ਤੇ ਕੌਤਕ ਵਰਤ ਗਏ ਹਨ। ਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਮਹਾਂ ਰਸ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਗਤੀ ਤੇ ਦੇਸ਼, ਥਾਉਂ ਦਾ ਥਹੁ ਥਿੱਤਾ ਤੇ ਕਾਰਣ, ਵ੍ਰਤੋਂ, ਹੋਣੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕਦ ਲੱਗਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਰਜ ਨੇ ਹੁਣ ਪੂਰਬ ਵੱਲੋਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਵੀਂ ਸੇਧ ਦੀਆਂ ਅਨੁਕੂਲ ਲਾਸਾਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਇਹ ਕਿਰਨਾਂ ਕਿਹੀਆਂ ਪਜਾਰੀਆਂ ਹਨ! ਜਿਸ ਨੂਰ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੈਸੀ ਪਿਆਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ! ਇਕ ਵਾਰ ਤੱਕ ਲਿਆਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ; ਦੋ ਪਲ ਖੜੋ ਰਿਹਾਂ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੇਜ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੱਰਕੇ ਜੀ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਧਰ ਸੂਰਜ ਕਿਰਨਾਂ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਇਧਰ ਉੱਚ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਨਾਕਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੈਵੀ ਸੂਰਤਾਂ ਦਾ ਅਡੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇਜਮਯ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੋਲ੍ਹਕੇ 'ਨਿਰੰਕਾਰ, ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਐਸੀ ਅਸਚਰਜ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਲੋਪ ਹੋਕੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਨੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਆਪ 'ਕਰਤਾਰ! ਕਰਤਾਰ' ਦਾ ਵਾਕ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਨਜ਼ਰ ਪੈਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਲ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਆਖਦੇ ਹਨ:—"ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ! ਤੂੰ ਅਸਾਂ ਥੀਂ ਕੁਛ ਦਿਨ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਰਹੁ"। ਇਹ ਵਾਕ ਸਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਣੀਦਾਰ ਕਟਾਰੀ ਤੋਂ ਤਿੱਖੇ ਹੋ ਲੱਗੇ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਲਧਾਰਾ ਵਹਿ ਤੁਰੀ ਤੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ:-

ਹੇ ਜੋਤ ਨਿਰੰਜਨੀ! ਮੈਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਭੁੱਲਾ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਮਿਰਾਸੀ, ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਤੇ ਗੱਲ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਤੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆਂ ਤੇ ਲੜ ਲਾਇਆ, ਆਪ ਹੀ ਨਿਵਾਜਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਰਖਿਆ, ਮੈਂ ਫੇਰ ਭੀ ਭੁੱਲਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਮੈਂ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਪੌੜੀਓਂ ਤਿਲਕਿਆ ਤੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਖ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਡਡਿਆਇਆ, ਪਰ ਤੂੰ ਸਦਾ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਤੇ ਲੜਿਆਇਆ। ਹੇ ਆਪੇ ਪਸੀਜਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਹੇ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖ ਦੇਖਕੇ ਸਚਖੰਡ ਤੋਂ ਆਪ ਆਕੇ ਤਾਰਣਹਾਰੇ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ! ਹੇ ਸਦਾ ਮੇਲਣ ਵਾਲੇ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਦਾਤਿਆ! ਮੈਂ ਔਗਣਹਾਰ ਨੂੰ ਚਰਨੀ ਲਾਈ ਰੱਖ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਨਾ ਵਿਛੋੜ। ਕੋਈ ਗੁਣ ਪੱਲੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਹੀ ਉੱਕਾ ਸੱਖਣਾ। ਹੇ ਕੱਖੋਂ ਹੌਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆ! ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਾਗ਼ ਨਾ ਦੇਹ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਹੀ ਵਿਛੋੜਾ ਹੈ, ਅਰ ਵਿਛੋੜਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਸਾਰਾ ਜੇ ਆਪਣੇ ਪਜਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਾ ਵਿਛੁੜੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਬੈਕੁੰਠ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਤੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਰ ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ—ਜੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ—ਨਹੀਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਲੋੜਦਾ, ਪਰ ਕੀਹ ਕਹੀਏ, ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਕੰਮ ਬੀ ਤਾਂ ਕਰਨੇ ਹੋਏ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ! ਆਪ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾਂ ਕੂਆਂਗਾ, ਜੋ ਜੋ ਕਰਸੋ ਵੇਖਾਂਗਾ, ਜੋ ਆਖੋਗੇ ਆਪ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ, ਬਣ ਪਵੇ, ਧਰੋਹੀ ਜੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਨਾ ਛੱਡੋ। ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤੇ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਠੀਕ ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਔਗਣਹਾਰਾ ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਹੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ! ਜੇਹਾ ਕੇਹਾ ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ—ਸੱਜਣਾ! ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਵਿਛੁੜਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੋੜਦੇ, ਪਰ ਕਾਰਜ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਵੇਧੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨੇ

ਦੇਖਕੇ ਝੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾਇ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਜਾਣਕੇ ਸੱਜਣਾਂ ਏਸ ਅੱਗੇ ਪਜਾਰ ਦੀ ਗਿੱਚੀ ਨਿਵਾ ਦੇਣੀ ਹੀ ਲਾਭਵੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਜਦ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕਾਹਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੱਤ ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ! ਆਪ ਦੀ ਰਜ਼ਾਇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੈ। ਪਰ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਜੀ ! ਆਪਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਕੀਕੂੰ ਨਿਭੇਗਾ ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਜਿਸ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ 'ਭੁੱਲ' ਆ ਰਲੇ ਉਹ 'ਮਾਰੂ ਵਿਛੋੜਾ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਯਾਦ' ਰਹੇ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਮੇਲਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਯਾਦ ਵਾਲੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਰਹਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਰਹਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਾਂਈਂ ਵਲੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਂਈ ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਂਈਂ ਵਾਲੀ ਜਾਨ ਰੁਮਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੱਜਣਾਂ ! ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਮੰਗਲ ਹੀ ਮੰਗਲ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਕਾਲ ਸਾਡਾ ਫੇਰ ਮੇਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਫੇਰ ਉਹ ਮਾਲਕ ਪਾਲਕ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ ਤੇ ਰਹੇਗਾ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਹੇ ਬਿਰਦ ਪਾਲਕ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ! ਬਰਸਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆਂ ਤੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜੀ-ਭਿਆਣੇ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਨੇਂ ਕੱਲ ਆਗਜਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬੇਬੇ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਾਂ ਹੁਣ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਚੱਲਣਾ ਹੈ। ਹੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ! ਆਪ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਬੇਬੇ ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਕਰੇਗੀ ਪਹੁੰਚਾਂਗੇ ਤੇ ਆਪ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ । ਬੇਬੇ ਦਾ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਰਾਗ ਕਰੇਗਾ। ਆਪ ਦਇਆ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋ, ਕੋਮਲ ਹੋ ਤੇ ਪਜਾਰੇ ਹੋ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਭਲੇ ਵੇਲੇ ਚੇਤਾ ਕਰਾਇਆ ਹਈ ? ਪਰ ਕੀਹ ਕਰੀਏ ਏਥੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੈ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਖੇਦ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਅਜ ਰਾਤ ਅਸਾਨੂੰ ਡਾਢੇ ਰੋਣ ਤੇ ਕੀਰਨਿਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਜਦ ਇਹ ਕੁਰਲੱਟ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਚੁਫੇਰੇ ਡਿੱਠਾ, ਕਿਤੇ ਜੀ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਫੇਰ ਨੈਣ ਮੀਟੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਹਾਵਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ । ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਤ੍ਰੈ ਵਾਰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਹੰਝੂਆਂ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰਲਾਪ ਨੇ ਇਹ ਕਲੇਜਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਏਸ ਕਰ ਸਜਣਾਂ ਹੁਣ ਏਥੇ ਠਹਿਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸੁਖ ਦੇਕੇ ਫੇਰ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਹੇ ਦਇਆ ਦੀ ਨਿਧਿ ਜੀ ! ਏਸ ਬਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜੀ ਸਾਈਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰੋਣਹਾਰਾ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਦੇਖ—

ਹਰਣਾਂ ਬਾਜਾਂ ਤੈ ਸਿਕਦਾਰਾ ਏਨਾ ਪੜਿਆ ਨਾਉ ॥ ਫਾਂਧੀ ਲਗੀ ਜਾਤਿ ਫਹਾਇਨਿ ਅਗੇ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ [ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧

ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਲੇਸ਼ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਵਿਚ ਪਏ ਖੇਦ ਝੱਲਦੇ ਹਨ। ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਦਾ ਖੇਦ ਕਰਤਾਰ ਕਿਵੇਂ ਝੱਲੇ।

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਤੂੰ ਓਦਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਤਕੜੇ ਰਹਿਣਾ, ਇਹ ਅਸੀਂ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੇ, ਭੋਰਾ ਕੁ ਵਿਛੋੜਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਜਾਰ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੋਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਦਾਸ ਕਿਤ ਵਲ ਤੇ ਕਿਸ ਦਿਨ, ਕਿਸ ਜਗਾ ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਡੀਕੇ ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਤੂੰ ਖਸਮੋਂ ਘੁੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਹੈ। ਜਿਤ ਵਲ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਲੈ ਜਾਣ ਚਲਿਆ ਜਾਵੀਂ ਤੇ ਜਿਤ ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਫੁਰੇ ਓਸ ਦਿਨ ਏਥੇ ਜਾਂ ਜਿਥੇ ਪੈਰ ਲੈ ਜਾਣ ਆ ਜਾਵੀਂ, ਆਪਣੀ ਮੱਤਿ ਵਿਚ ਨਾ ਰਲਾਵੀਂ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਾਰਗਾ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸਤਿ ਬਚਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ! ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ! ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ !

ਮਰਦਾਨਾ 'ਕਰਤਾਰ, ਕਰਤਾਰ' ਆਖਦਾ, ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਝੁਕਦਾ, ਫੇਰ ਫੇਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ, ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਛਹਿਬਰ ਲਾਉਂਦਾ, ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੀਂ ਮੁਖ ਸਤਿਗੁਰ ਵੱਲ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖਕੇ ਇਸ ਟਿੱਬੀ ਜੇਹੀ ਤੋਂ ਉਤਰਦਾ ਕਿਧਰੇ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ।

੧੨. ਗੁਲਾਮੀ ।

ਇਹੁ ਤਨੁ ਵੇਚੀ ਬੈ ਕਰੀ ਜੇ ਕੋ ਲਏ ਵਿਕਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਈ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਨਾਹੀ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥ ੪ ॥ ੫ ॥ ੭ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧

ਜਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੱਦਲ ਛਾ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਜੋ ਚਾਨਣਾ ਝੂੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ । ਚਿਹਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾਈ ਆ ਗਈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਜ ਰੀ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਮਰਾ ਕੁਛ ਗੱਭਰੂ ਜੇਹੀ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਕੋਈ ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ, ਸਿੱਧਾ, ਸਾਫ਼, ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਜੁਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਡੀਲ ਸੁਡੌਲ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਕੜਾ ਹੈ, ਕੰਮ ਕਾਜ ਸਿਪਾਹੀ-ਗੀਰੀ ਸੁਹਣੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਹਣਾ ਸੂਰਮਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਲੁਕਾ ਲਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਏਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਬੈਠ ਰਹੇ, ਕੁਛ ਬੂੰਦਾ ਬਾਂਦੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਏਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਰੁਹੇਲਾ ਪਠਾਣ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆ ਨਿਕਲਿਆ । ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਨੇਹਰਕੇ ਡਿੱਠੋਸੁ ਕਿ ਕੌਣ ਇਕੱਲਾ ਸਿਲ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਓਸ ਦੇ ਚਿਤ ਨੇ ਭੈ ਖਾਧਾ ਤੇ ਇਕ ਝਰਨਾਟ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘੀ । ਫੇਰ ਘੋੜਾ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਉਰੇ ਲਿਆਇਆ, ਪਰ ਡਰਦਾ ਡਰਦਾ, ਜਦ ਡੀਲ ਨੁਹਾਰ ਤੱਕੀ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਭੈ ਉਪਜਿਆ ਕਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਦੋਂ ਉੱਚੀ ਦਿੱਤੀ ਬੋਲਿਆ ਜੋ 'ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ?' ਪਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਕੌਤਕਹਾਰ ਜੀ ਚੁੱਪ ਰਹੇ । ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਨੇੜੇ ਆਕੇ ਪਛਾਣਿਆਂ ਕਿ ਕੋਈ ਰਾਹ ਗੁਆਚਾ ਮੁਸਾਫਰ ਹੈ, ਤਕੜਾ ਜੁਆਨ ਹੈ ਜੇ ਫੜ ਲਿਚੱਲੀਏ ਤਾਂ 'ਗੁਲਾਮ' ਚੰਗਾ ਬਣੇਗਾ ।

ਹੇ ਕਰਤਾਰ ! ਇਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਕੇਡੇ ਕਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਕੈਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ । ਕੈਸਾ ਕਾਲਾ ਦਿਲ ਹੈ ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੋਚ ਸੋਚਦਾ ਹੈ । ਕਿਆ ਐਸਾ ਦਿਲ ਦਗਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ? ਪਰ ਹੇ ਕਰਤੇ ਕਰਤਾਰ ! ਤੂੰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਦਾਤ ਕਦ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਖੁਹੰਦਾ ਹੈਂ ? ਆਪਣੀ ਏਸ ਅਕਲ ਤੇ ਅਕਲ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਦੇਵਤਾ ਬਣੇ ਚਾਹੇ ਪਾਪੀ ।

ਹਿਰਦਾ ਕੰਬਦਾ ਹੈ, ਕਲੇਜਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਸੋਚ ਦਿਮਾਗ਼ ਤੋਂ ਬਾਉਲੀ ਹੋਕੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਇ ! ਐਸੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੋਮੇ ਜਗਤ ਰੱਖਜਕ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਏ ? ਪਰ ਧੰਨ ਉਹ ਕੋਮਲ ਦਿਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਕੈਦਾਂ ਤੇ ਚੱਕੀਆਂ ਝੱਲੀਆਂ, ਹੋਰ ਕੌਣ ਐਸਾ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਔਹ ਦੇਖੋ ਦੁਸ਼ਟ ਰੁਹੇਲੇ ਨੇ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਪਜਾਰ ਪੁੰਜ ਦੀ ਵੀਣੀ ਫੜਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: 'ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਟੁਰ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਖ਼ਬਰਦਾਰ !'

ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਪਲਟਦਾ, ਕੋਈ ਬੱਦਲੀ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛਾਉਂਦੀ, ਉਸੇ ਜੁੜੇ ਤੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਾਪ ਤੇ ਦੁਖ ਦਾ ਕੈਦੀ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾ ਕੇ ਲੈ ਟੁਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਪ ਚਾਪ ਟੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ ।

ਕੌਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਜਾਰਾ, ਅਪਣੇ ਤਨ ਨੂੰ ਬੈ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੌਤਕਹਾਰ ਦੇ ਕੌਤਕ ! ਪਾਪੀ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ 'ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਪੁੰਜ' ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਗੰਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਕੀਮ ਰੋਗੀ

ਬਣਕੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੁਹੇਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਚਰਜ ਹੋਈ, ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਤਕੜਾ ਜੁਆਨ ਹੈ, ਕਿਥੋਂ ਫੜ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ ?

ਰੁਹੇਲਾ–ਬੀਵੀ ! ਇਸ ਗੁਲਾਮ ਦਾ ਢੇਰ ਮੁੱਲ ਮਿਲੇਗਾ, ਅੱਜ ਭਲਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਬੀਵੀ–ਖਾਂ ਜੀ ! ਇਸਨੂੰ ਵੇਚੋ ਨਹੀਂ, ਘਰ ਰੱਖ, ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕੈਸਾ ਸੁਹਣਾ ਹੈ, ਇਹਦੀ ਮਾਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਫਾਵੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ? ਇਸ ਦੀ ਭੈਣ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀ ਨੂੰ ਗਸ਼ਾਂ ਨਾ ਪੈਣਗੀਆਂ ? ਇਸ ਦੀ ਨਾਰ ਕੀਰਨੇ ਕਰਦੀ ਮਰ ਹੀ ਨਾ ਜਾਏਗੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਇਹ ਹੀਰਾ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀਰਾ ਕਣੀਆਂ ਨਾ ਚੱਟ ਜਾਣਗੇ ? ਇਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਕੇ ਤਾਂ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸ ਅਪੜਾਈਏ ਤੇ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੀਏ।

ਰੁਹੇਲਾ–ਹਸ਼ਤ ਮੂਰਖ ! ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ ਦਾ ਸਤਯਾਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ? ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਅਰਾਕੀ ਘੋੜੇ ਮਿਲਣਗੇ ! ਤੂੰ ਕਾਇਰ ਤਰਸ ਵਾਲੀ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋ ਗਈ ?

ਬੀਵੀ–ਭਲਾ ਨਾ ਸਹੀ, ਪਰ ਵੇਚੋ ਨਾ। ਵੇਖੋ ਖਾਂ ਕੇਹੇ ਕੂਲੇ ਕੂਲੇ ਹੱਥ ਹਨ, ਇਹ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਉਣਗੇ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੱਖੋ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਬਣਾ ਲਵੋ।

ਰੁਹੇਲਾ–ਚੁੱਪ ਮੂਰਖ, ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਚਣਾ ਹੈ ਤੇ ਘੋੜੇ ਲੈਣੇ ਹਨ।

ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਵਿਕਣ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪਰ ਆਣ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਪਰ ਸਹਿ ਸਹਿਕੇ ਸੁਆਦ ਚੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ 'ਭੂਮ ਰੰਗਾਵਲੀ' ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਮਨੁੱਖ ਨੇ 'ਵਿਸੂਲਾ ਬਾਗ !' ਕਿੱਕੂੰ ਬਣਾ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਹਾਂ, ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸੁਹਣੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਬਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਆ ਜੁੜੀ, ਸਾਰੇ ਏਧਰ ਹੀ ਤੱਕਣ। ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਲ ਪਵੇ, ਅਖ਼ੀਰ ਦੋ ਅਰਾਕੀ ਘੋੜੇ ਮੁੱਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਰੁਹੇਲਾ ਵਟਾਂਦਰਾਂ ਕਰਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਟੁਰਨ ਵਾਲੀ ਪਿਆਰੀ ਜੋਤਿ, ਰੱਬ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਜਾਰ ਦਾ ਜੇਠਾ ਫਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਜ

"ਮੁਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ
ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਭਾਗਾ ॥"

ਸਚ ਮੁਚ ਗੋਲਾ ਹੋ ਟੁਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਜਾਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ 'ਆਪ ਵਿਚਾਈ' ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਵਰਤਕੇ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਲੇਜਾ ਥੰਮ੍ਹ ਲੈਣਾ ! ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵਿਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

'ਉਹ ਰੋਹੇਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਗਿਆ...ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਓਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਚਾਵਣ ਵਾਸਤੇ...ਤਾਂ ਓਹ ਰੁਹੇਲਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ, ਦੋਇ ਘੋੜੇ ਵੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ।'

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੂਰਯੋਦੈ ਵਿਚ ਐਦਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

ਤਿਹ ਤਾਰਨ ਹਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨਾ।
ਚਲੇ ਬਿਕਨ ਤਬ ਸੰਗ ਪਠਾਨਾ।
ਏਕ ਮੁਗਲ ਸੋਂ ਮੋਲ ਚੁਕਾਵਾ।
ਦੋ ਘੋੜੇ ਲੈ ਘਰ ਮੈਂ ਆਵਾ।

ਆਹ ਪਿਆਰਿਓ ! ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਖ਼ਾਤਰ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਚਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜੇ। ਕੌਣ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਐਤਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਲਈ ਆਪ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਪਰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੋਕੇ ਬੰਦੀ-ਗਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਆਪ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਇਕ ਰੋਮ ਦੇ ਤੁੱਲ ਕ੍ਰੋੜ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨਹੀਂ ਤੁਲਦਾ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਦੋ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਕਦਾ ਹੈ।

੩. ਛੁਟਕਾਰਾ।

ਪੂਰੇ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪੂਰਾ ਘਟਿ
ਵਧਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ [ਸ: ਵਾ: ਤੇ ਵ: ਮ: ੧—੧੩

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਕੌਤਕਹਾਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ

ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚੇ:—ਇਕ ਤਕੜਾ ਵਲਿਆ ਹੋਇਆ ਘੇਰਾ ਸੀ; ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਥਾਂ ਮਕਾਨ ਸਨ। ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਅਸ-ਥਾਨ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਆਏ ਗੋਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਭੋਲਾ-ਪਨ ਅਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਧੁੰਮ ਪਈ ਤਾਂ ਮਾਲਕਾਣੀ ਨੇ ਬੁਲਵਾਕੇ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, ਤਦ ਵਹੁਟੀ ਗਭਰੂ ਨੇ ਇਹ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਸਤੇ ਲੈਣ ਇਹ ਜਾਯਾ ਕਰੇ, ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਪੱਥਰ ਚਿੱਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਕੀਹ ਲੋੜ ਸੀ? ਪਰ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਈ ਇਕ ਲੋਕ, ਜੋ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਤੇ ਸਨ, ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਬੜੇ ਜਰਵਾਣੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰੀਦ ਤੇ ਚੇਲੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਲੈਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਗਿਰਦ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਗਿਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰੀ ਮਾਮਲੇ ਉੱਘਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਤ ਤੇ ਸਵਾਰ ਛੱਡੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਮਾਲ ਖੋਹੰਦੇ ਤੇ ਬੰਦੇ ਫੜ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਜੀਬ ਨਕਸ਼ੇ ਥਾਓਂ ਥਾਈਂ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਣ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਏਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮੁਲਾਣੇ ਲੋਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਵੱਢੀ ਲਈ ਪੰਡਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਆਪਦਾ ਜੱਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਪੀਰ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਫਕੀਰ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸੂਰਤ ਦੇ ਨਿਬਾਹ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ਜਾਗ ਕੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਹ ਫਾਹੀ ਦੀ ਤਾਣੀ ਤਣਨੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ:—

> ਹਰਣਾਂ ਬਾਜਾਂ ਤੈ ਸਿਕਦਾਰਾਂ ਏਨਾ ਪੜਿਆ
> ਨਾਉ ॥ ਫਾਂਧੀ ਲਗੀ ਜਾਤਿ ਫਹਾਇਨਿ
> ਅਗੈ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ [ਵਾ: ਮਲਾ ਮ: ੧

ਕੁਦਰਤ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕਾਦਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ, ਭਲਾ ਕੁਦਰਤ ਇਹ ਕਦ ਝਲ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਦਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟੇ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਣੀ ਢੋਂਦੇ ਫਿਰਨ! ਜਿਸ ਹੁਕਮ ਨੇ ਆਕਾਰ ਕੀਤੇ ਤੇ ਸਾਜਨਾਂ ਸਾਜੀ, ਓਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਾਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਰ· ਕਿਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਉਸੇ ਅਟੱਲ ਸਦਾਚਾਰੀ ਨਿਯਮ ਨੇ ਵੇਗ ਖਾਧਾ ਅਰ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਏਸ ਨਗਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਜਾਵੇ। ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੜਕੇ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਖੂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਗਿਆ. ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੁੜ ਆਏ ਕਿ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਖੂਹ ਪਰ ਗਏ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਓਥੋਂ ਵੀ ਜੁਆਬ ਦੇ ਗਿਆ। ਲੱਗੀ ਖੂਹ ਖੂਹ ਦੀ ਭਾਲ ਹੋਣ: ਪਰ ਪਾਣੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹਰੋਲੀ ਮਚ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਵਿ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੂਰਯੋਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਘਬਰਾ ਦਾ ਐਉਂ ਹਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

> ਸ਼ੋਰ ਪਰਯੋ ਤਬ ਸਗਰੇ ਦੇਸ਼। ਰਹਯੋ ਨ
> ਕਹੂੰ ਨੀਰ ਕੋ ਲੇਸ਼। ਆਪਸ ਮੈਂ ਸਭ
> ਕਰੈਂ ਬਖਾਨਾ। ਇਹ ਕਸਾ ਅਚਰਜ ਭਇਓ
> ਮਹਾਨਾ। ਕਾਲ੍ਹ ਨਿਸਾ ਜਲ ਭਰ ਸਭ
> ਸੋਏ। ਸੂਕਯੋ ਆਜ ਨ ਕਿਤਹੂੰ ਜੋਏ।
> ਮੁਖ ਮਲੀਨ ਉਪਜਯੋ ਅਤਿ ਤ੍ਰਾਸਾ। ਤਜੀ
> ਸਭੀ ਜਗ ਜੀਵਨ ਆਸਾ। ਬਢੀ ਦੇਸ਼
> ਮੈਂ ਚਿੰਤ ਬਿਸਾਲਾ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ
> ਰਹੇ ਖੁਸ਼ਾਲਾ। ਜਾਂਹਿ ਨਾਮ ਭਵ ਮਿਟੈਂ
> ਕਲੇਸ਼ਾ। ਤਾਂਹਿ ਹੋਇ ਕਿਮ ਦਖ ਕੀ
> ਲੇਸ਼ਾ ॥ ੨੦ ॥

ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਦਮ ਅੱਗੋਂ ਸੁੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਰਾਸਾ ਨੇ ਲੱਕ ਤੋੜ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਹਰਜਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਾਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੀਵ ਮਾਤ੍ਰ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਨੰਦ ਤੇ ਗਦਗਦ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਇਕ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਜਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਪੀਲਾ ਵਸਾਰ

ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਨਵਾਂ ਗੁਲਾਮ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਹਾ ਘੁਟ ਹੈ ।ਇਸ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿਣ ਤੇ ਭੈ ਭੀਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡੂੰਘਾ ਭੇਤ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਏ।

ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪ ਬੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਆਯਾ ਹੈ ਇਸ ਉਤੇ ਇਕੋ ਰੰਗ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਚਿੰਤਾ ਨੇ ਬੀ ਫੇਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਭੈ ਨੇ ਬੀ ਡਰਾਯਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਦੁਖ ਨੇ ਭੀ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।

ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਾਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਲੇ ਅਵੈੜ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੱਧੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਦਿਖਾਉਣੋਂ ਠਾਕੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਪਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਦਾ ? ਜਿਸ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਵੈੜ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਰਚਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਵਰਜਵੀਂ ਆਗਜਾ ਦੇ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਕੀਕੂੰ ਸਾਕਾਰ (ਰੂਪ ਵਾਲਾ) ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਵੇ? ਜਾਂ ਡੂੰਘੇ ਹਨੇਰੇ ਲੰਘੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੁੜੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰੀ ਮਾਲਕ ਖੜਾ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਹਨੇਰਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਨਣਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਨੇ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਗਾਗਰ ਬੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬਾਕੀ ਦਾ ਧਿਰਾਸ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਕੁਛ ਭੈ ਛਾ ਗਿਆ, ਲੂੰਆਂ ਵਿਚ ਕੰਬਣੀ ਜਿਹੀ ਛਿੜ ਪਈ; ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਕੁਛ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਛੱਲੇ ਫਿਰ ਨਿਕਲੇ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਪਜਾਰੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਸੁਰ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ, ਕਿ 'ਜਲ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚਸ਼ਮੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਮਾਲਕ ਜੁਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ; ਹੋਰ ਕੰਬਿਆ ਅਰ ਦੂਸਰੀ ਪਲ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਖਾਧੋਸੁ, ਕੋਈ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਤਾਕਤ ਸਿਰ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਕਰਦੀ ਜਾਪੀ ਅਰ ਦੂਜੀ ਪਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਢੈ ਪਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: 'ਹੇ ਕਿਸੇ ਗੁੱਝੀ ਕਲਾ ਦੇ ਮਾਲਕਾ! ਬਖਸ਼ ਲੈ ਤੇ ਬਖਸ਼ਾ ਲੈ। ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਹਾਂ ਅਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਖੇਲ ਹੈ। ਤੂੰ ਕੋਈ ਕਲਾਧਾਰੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਂ ਅਵੱਗਜਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ।'

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਰੇ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ: 'ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਨ, ਖਿਜ਼ਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਹ ਜੋ ਜਲ ਘੱਲੇ।'

ਮਾਲਕ—ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਹੀ ਵਰਗੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਜੀਵ ਹਨ, ਖਿਜ਼ਰ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਕਦ ਮੰਨਦਾ ਹੈ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਫਿਰ ਜੇ ਪਾਣੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੰਦ੍ਰਜਾਲ ਰਚਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਮਨ ਕਿਕੂੰ ਤਸੱਲੀ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਤੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਮਾਲਕ—ਸ਼ੈਤਾਨ ਮਲਊਨ ਨੇ ਕੁਛ ਪਰਦਾ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ—ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਕਿਨ੍ਹ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ? ਸ਼ੈਤਾਨ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਨ ਹੈ।...ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਸਿਰ ਦਿੱਤਿਆਂ ਜੀ ਦੀ ਤੰਗੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ!

ਮਾਲਕ (ਘਬਰਾਇਆ ਚੱਕਰਾਇਆ)—ਸ਼ੈਤਾਨ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਜੋ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸੈਂ, ਉਹ ਤੂੰ ਬਣਕੇ ਦਿਖਾਇਆ, ਇਹ ਕਰਤਬ ਸ਼ੈਤਾਨਪੁਣੇ ਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਇਕ ਪੱਥਰ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਹੁਣ ਗੋਡੇ ਟੇਕਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਬੈਠਾ ਤੇ ਬੋਲਿਆ—ਸ਼ੈਤਾਨਪੁਣੇ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਲਾਲਚ, ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਮੰਦ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਤੇਰਾ ਕ੍ਰੋਧ, ਤੇਰਾ ਹੰਕਾਰ ਏਹ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸਨ, ਬਾਹਰੋਂ ਕੌਣ ਤੇਰੀ ਧੌਣ ਨੱਪਦਾ ਤੇ ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ ਕਲਾ ਮਰੋੜਦਾ ਸੀ?...ਭਲਾ ਜੇ ਤੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਜੋ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣਿਆਂ!

ਦੋਸ਼ੀ—ਹੈ ਤਾਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪਰ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ —ਪਰ ਕਾਹਦੀ, ਤੂੰ ਜੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਅਸਲੇ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ, ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ (ਧਰਮ) ਪਛਾਣਦਾ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਨਾਲੋਂ ਦਿੱਸਣ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇਂ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦਾ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਜੋਤਿ ਜਗਮਗ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹਤੇਰੀਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਕੁਨਾਲੀ ਹੇਠ ਨਾ ਨੱਪੀ ਜਾਂਦੀ।...... ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਮਾਯਾ ਹੈ।

ਦੋਸ਼ੀ—ਹੁਣ,...ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ?

ਸਤਿਗੁਰੂ (ਉਸੇ ਵੇਗ ਵਿਚ)—ਬੇ-ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਙ ਮੁੱਲ ਵੇਚਿਆ। ਬੇ-ਜ਼ੁਬਾਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਫੜਿਆ ਅਰ ਮੁੰਜ ਦੇ ਥੱਬਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੁੱਟਿਆ। ਧਰਮ ਦੇ ਖੋਜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਬਣਾਇਆ। ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕੈਦੇ ਪਾਇਆ; ਤੇਰੇ ਪਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਉਲਟਾ ਗੇੜ ਪਏਗਾ। ਸਮਝ ਕਿ ਤੇਰੇ ਚਲਾਏ ਤੀਰ ਤੁਰੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਗੰਮ ਵਿੱਥਾਂ ਚੀਰਕੇ ਅੰਤ ਤੈਨੂੰ ਆਕੇ ਵੱਜਣੇ ਹਨ। ਵਿੱਥਾਂ ਦੇ ਪੈਂਡੇ ਬੱਝਵੀਂ ਸੇਧ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਚੱਕ੍ਰਾਕਾਰ ਹਨ। ਤੂੰ ਜੋ ਦੁੱਖ ਦੇ ਬਾਣ ਚਾਲੇ ਪਾਏ ਸਨ ਉਹ ਗੇੜ ਖਾਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਦੋਸ਼ੀ—ਕੀਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਾਇ ਨਹੀਂ ? ...ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਤੇ ਦੁਖੀਆ ਹਾਂ ...ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਦੁਖੀ ਹੈ...ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਤੇ ਮੇਹਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?...ਨਹੀਂ ?...ਹੱਛਾ, ਜੋ ਡੰਡ ਚਾਹੋ ਸੋ ਦਿਓ...।

ਸਤਿਗੁਰ—ਤੇਰਾ ਨਗਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਏ ਹੇਠ ਸਨ ਉਹ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਸੁਖਦਾਤੇ ਬਣਦੇ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਡਾਕੂ ਤੇ ਬਰਦੇ ਫਰੋਸ਼ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਬੋਝ ਭਾਰੀ ਤੇ ਕਰੜਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਤਿੱਖੀ, ਚੀਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਤੇ, ਹੁਕਮ ਭਰੀ, ਪਰ ਅਡੋਲ, ਭੈ ਭਰਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਆਤ੍ਮਾਂ ਦੇ ਖਿੜਕੇ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਅੰਦਰ ਘਾਉ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਪਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੈ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਂਬਾ ਝੁੰਝੂਣੀਆਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਰਮਾਂ, ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ, ਦੇ ਸਮੂਹ ਖੜੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੇ-ਜਵਾਬ ਖ਼ੂਨੀ ਵਾਂਙੂ ਖੜਾ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਕੀਹ ਕਲਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਬਾਈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਚੱਕਰ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਉਲਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਤੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਖਬਰ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਫੜਕੇ ਆਂਦੇ ਅੱਗੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ਝੁਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਲੋਕੀਂ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੁੜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਅਰ ਸਾਰੇ ਕੁਛ ਕੰਬ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਦੋਸ਼ੀ (ਮਾਲਕ)—ਹੇ ਜਗਤ ਰਾਇ ! ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਬਖ਼ਸ਼ਣਾ ?

ਸਤਿਗੁਰ—ਹੇ ਹੇਠਾਂ ਅੱਗ ਬਾਲਕੇ ਅਟਾਰੀ ਤੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ! ਬੰਦੀ ਖਾਨਾ ਖੋਹਲਕੇ ਬੇ-ਦੋਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਹ ਤੇ ਜਿਤਨੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆਂਦੇ ਯਾ ਮੁੱਲ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੋਰ ਦੇਹ। ਸੱਜਰੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਝਟਪਟ ਹੌਲਾਂਗਿਰੀ ਕਰ। ਮਾਲ ਜੋ ਲੁੱਟ ਦਾ ਹਈ, ਘਰੀਂ ਪੁਚਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੁਟਾਦੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਠੱਗੀ ਨਾਲ ਚੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਠੱਗਿਆ ਹੈ ਮੋੜ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇਹ। ਹਾਂ, ਤੇ ਕਹੁ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

ਇਹ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੁਕਮ ਭਰੇ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਝੁਕੇ, ਹਾਹੁਕਿਆ ਤੇ ਪਛੁਤਾਵਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਦੁਖ ਭਰੀ ਕਸੀਸ ਨਾਲ ਖਿੱਚਵੀਂ ਆਹ ਨਿਕਲੀ ਤੇ 'ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ' ਇਕ ਗੂੰਜ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿਤਾ।

ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈਆਂ, ਉਹ ਦੇਖੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ 'ਮੁਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ' ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਲ ਨਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਪ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸੀ ਬੰਦੀ-ਖਾਨੇ ਖੁਲ੍ਹਾਕੇ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ. ਵਿਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮੁੱਲ ਫੁਰਮਾਨ ਨਾਲ, ਅਮੁੱਲ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੱਕੋ: ਜੋ ਵਰਿਹਾਂ ਤੋਂ ਜਕੜੇ ਪਏ ਸਨ ਖੁ... ਪਾ ਰਹੇ

ਹਨ। ਹਾਂ, ਜੋ ਛੁਟਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਵਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਟੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਚਰਨੀਂ ਢਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ 'ਕਰਤਾਰ ਚਿਤ ਆਵੇ।'

ਔਹ ਦੇਖੋ ਡਾਢੀ ਸੁੰਦਰ ਨੁਹਾਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਕੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਵੇਖਦਾ ਕੀ ਹੈ ਤ੍ਰਬ੍ਹਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਇਆ ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਘਰੁ ਮਹਲੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥
ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥
੪ ॥ ੯ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧

ਫੇਰ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੱਡਣਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ!

ਇਸ ਦੇ* ਮੂੰਹੋਂ 'ਨਾਨਕ' ਨਾਮ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਸੱਚ ਹੈ ਇਹ ਜਲਾਲ ਪੀਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਪੀਰ ਦੀ ਸਾਰ ਪੈਣੀ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਡਰੇ ਹੋਏ, ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਵੈਰਾਗੇ ਹੋਏ ਕਲੇਜੇ ਹੋਰ ਪੰਘਰ ਗਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਹ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਲੱਗੇ ਰੋਣ: "ਅਸਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਘੱਲੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬੇਅਦਬ ਕੀਤੀ ਹੈ।" ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਡਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਤੇਂ ਕੋਈ ਵਲੀ ਯਾ ਫਰੇਸ਼ਤਾ ਆਯਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਨਾਮ ਪਛਾਤਾ ਤਾਂ ਸਮਝੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਆਯਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮੇ ਕੋਈ ਬੜਾ ਮਰਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ।

੪.

ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਹਰ ਘਰ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਛੁਡਾਏ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਕੌਤਕ ਕੀ ਖੇਡਿਆ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਮੇਖ ਹੀ ਉਡਾ ਕੱਢੀ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵਿਹਲੇ ਹੋਕੇ ਸ੍ਰਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਡੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਬਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ। 'ਹੁਕਮ' ਨੇ ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ 'ਮੀਰ' ਕਰਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਨ੍ਹਾਤਾ ਤੇ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਸਾਈਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਰੋਇਆ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਭਗਤੀ ਦਾਨ ਦਿਤੀ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਪਜਾਰ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੀ। ਓਹ, ਜੋ ਕੱਲ ਪਾਪੀ ਸਨ, ਅਜ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਗਏ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਪਗ ਪਾਹੁਲ ਪੁਨ ਦੀਨਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥
ਕੀਨੇ ਸਗਲੇ ਲੋਗ ਨਿਹਾਲਾ ॥ ਨਾਮ ਦਾਨ
ਸਚ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਵਾ ॥ ਪਾਪ ਕਰਮ ਸਭ
ਤੇ ਛੁਟਕਾਵਾ ॥ ਧਰਮਸਾਲ ਬਨਵਾਈ
ਸੁੰਦਰ ॥ ਬੈਠਤ ਭਏ ਤਹਾਂ ਗੁਨ ਮੰਦਿਰ ॥
ਸ਼ਰਧਾ ਜੁਤਿ ਸੇਵਨ ਸਭ ਲਾਗੇ ॥ ਗੁਰ
ਚਰਨਨ ਮੈ ਕਰਿ ਅਨੁਰਾਗ ॥

ਫੇਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਢੀਮ ਚੁੱਕਣੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਅਰ ਦੇਖੋ:—

ਜਬੈ ਮੀਰ ਵਹ ਢੀਮ ਉਪਾਰੀ ॥
ਨਿਕਸਜੋ ਤਹਾਂ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਾਰੀ ॥

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੇਖ ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਓਹ ਸਹੁਰੀ ਕੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਕਰਤੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਹੁਕਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਓ। ਮਾਯਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸਫਲੀ ਕਰੋ, ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਕੱਠੀ ਕਰੋ। ਸਿਖ ਮੁਸਾਫਰ ਅਭਜਾਗਤ ਆਵੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਫੜਨਾ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਇਕ ਵਡੀ ਬਣੀ ਇਮਾਰਤ ਧਰਮਸਾਲ ਰਚ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਥਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾ ਦਿਤਾ। ਆਏ ਗਏ ਪਰਦੇਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਨਾਲ ਕੁਟੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਦੁਖਦਾਈ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਉਖੇੜਕੇ ਤੇ ਦੁਖ ਦਾਤਿਆਂ

---

*ਭਾਈ ਹਰਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਫਰ ਜਾਂਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੜ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਕੈਦ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਅੱਜ ਪਰਤੱਖ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਹਾਈ ਹੈ, ਏਥੇ ਓਥੇ ਦਾ ਤਾਣ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਦੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਛਾਵਣੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਗਰੀਬੀ, ਆਪਾ ਵਾਰਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸੱਚੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰ ਕਰਕੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਦੇਖੋ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਓਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਤੁਰਿਆ ਹੈ। ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪਿਆ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਕੱਢਕੇ ਹਉਂ ਤੇ ਪਾਪ ਦੇ ਜਕੜਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰੱਤੀ ਦਾਨ ਦੇ ਚਲਿਆ ਹੈ।

ਪ. ਮੇਲ।

ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ ਧਣੀ ਕੋ ਕਿਆ ਕਹਉ
ਵਡਿਆਈਐ ॥ ਭਾਣੈ ਬਖਸੇ ਪੂਰਾ ਧਣੀ
ਸਚੁ ਕਾਰ ਕਮਾਈਐ॥ ਵਿਛੁੜਿਆ ਕਉ
ਮੇਲਿ ਲਏ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ॥੩॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟ:—੪

ਜਿਸ ਟਿੱਬੀ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਰੁਹੇਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਆਪ ਪਕੜੀਏ ਸਨ ਫੇਰ ਹੁਣ ਓਥੇ ਆ ਬਿਰਾਜੇ, ਓਹੋ ਰੁਹੇਲਾ ਫੇਰ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਓਸ ਪਛਾਤਾ। ਜਾਤੋਸੁ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਏਸ ਨੂੰ ਵੇਚ ਆਯਾ ਸਾਂ ਓਥੋਂ ਭੱਜ ਆਇਆ ਹੈ, ਚਲੋ ਅੱਜ ਫੇਰ ਫੜਕੇ ਲੈ ਚੱਲੀਏ, ਨਿਖਾਸ ਚੱਲ ਵੇਚੀਏ ਤੇ ਦੋਇ ਘੋੜੇ ਹੋਰ ਮੁੱਲ ਵੱਟੀਏ। ਇਸ ਰੁਹੇਲੇ ਦਾ ਇਹੋ ਵਪਾਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰਾਹ ਖਹਿੜੇ ਜਦ ਕੋਈ ਪਰਦੇਸੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਜਾਣਾ ਤੇ ਜਾ ਵੇਚਣਾ। ਪਾਰਲਾ ਨਗਰ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਰਾ ਸਾਫ ਕਰ ਆਏ ਸਨ। ਡਾਕੂਆਂ, ਬੰਦੇ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਪਾਪ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾਂ ਵਿੱਸ ਝਾੜਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਦਾਤੇ ਬਣਾ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪਾਪੀ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਸੀ, ਸੋ ਅੱਜ ਫੇਰ ਏਸ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਮਗਰ ਲੱਗ ਟੁਰੇ*। ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਾਰਿ ਨੇ ਪਛਾਣਿਆਂ; ਤੱਕਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਅਪਣੇ ਰੂਹਾਨੀ ਤੇਜ ਵਿਚ ਦਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੁਹੇਲੀ ਦਾ ਤੱਕਣਾ ਕੀਹ ਸੀ ਸੂਰਜ ਮੰਡਲ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕਾਉਣੀ ਸੀ। ਨਜ਼ਰ ਮੁੜ ਗਈ ਤੇ ਇਕ ਡੂੰਘੇ ਭੈ ਦਾ ਅਸਰ ਲੈ ਗਈ, ਕੰਬੀ ਤੇ ਤ੍ਰਾਸ ਖਾਕੇ 'ਹ ਏ ਹਾਏ' ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਈ। ਰੁਹੇਲੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲੀ ਕਿ 'ਤੱਕ ਤਾਂ ਸਹੀ ਤੂੰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ, ਦੇਖ ਖਾਂ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੂੰ ਜੋ ਫੇਰ ਫੜ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ ਤੂੰ ਦੋਜ਼ਖ ਦੀ ਅੱਗ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਭੁਲ ਬਖ਼ਸ਼ਾਵੇਂ!' ਰੁਹੇਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਾਉਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ ਕਿਧਰੇ?'

ਰੁਹੇਲੀ ਬੋਲੀ—ਜ਼ਰਾ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਕੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਤਾਂ ਸਹੀ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਹੋਸ਼ ਤਾਂ ਕਰ, ਸੋਚ ਜੋ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸੇ ਥਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਕੈਦ ਤੇ ਵਿਕਰੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਕੁਛ ਕਾਟ ਕਰ ਗਈ, ਰੁਹੇਲੇ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖੇ ਕਿ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੱਖੇ ਚਾਨਣੇ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਚੱਕਰ ਫੇਰ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇਜ ਦਾ ਚੁਫੇਰੇ ਮੀਂਹ ਵਸ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਬਲੌਰ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਐਸੇ ਤੇਜ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਮੜ੍ਹੇ ਸੜ ਉੱਠੇ। ਰੁਹੇਲੇ ਦੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਬਿਹਬਲ ਹੋਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੱਠਾ ਤੇ ਬੋਲਿਆ: 'ਹੇ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ, ਸਾਰੇ ਨੂਰ, ਹੈਂ ਹੇ ਨੂਰ!'

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਬੜੇ ਜਬ੍ਹੇ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ—ਹੇ ਪੈਰ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਨਹਾਰੇ, ਸਿਆਣੇ! ਜਿੰਨੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਫਾਹੀ ਪਾਏ ਓਤਨੇ ਬੰਦ ਤੇਰੀ ਅਪਣੀ ਰੂਹ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਪੈਂਦੇ ਗਏ ਹਨ! ਤੂੰ ਹੁਣ ਕੈਦ ਹੈਂ ਅਰ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਨਾ ਲੱਗੇਂ। ਇਕੋ ਦਾਰੂ ਹੈ ਤੇਰੇ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ, ਕਹੁ ਹੈ ਮਨਜ਼ੂਰ?

ਰੁਹੇਲਾ—ਹੇ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ! ਬਖ਼ਸ ਲੈ! ਜੋ ਕਰਾਵੇਂ ਸੋ ਕਰਸਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾੜਾ, ਨੀਵਾਂ ਤੇ

---

*ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈ ਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਇਹ ਕੌਤਕ ਕਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਾਬਾ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੱਤ ਵੇਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਨੀਚ ਹਾਂ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਅਰ ਉਹ ਰੁਹੇਲਾ ਸਿਖ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ—

ਤਜਯੋ ਕੁਕਰਮਨ ਕੋ ਜੁ ਸੁਭਾਵਾ।
ਸੇਵ ਬੰਦਗੀ ਮੈਂ ਚਿਤ ਲਾਵਾ।
ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜਾਈ।
ਤਿਹ ਤੇ ਗਮਨ ਕੀਨ ਜਗਰਾਈ।

ਜਗਤ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲਾ, ਆਪ ਪੀੜਾ ਵਿੱਚ ਪੈਕੇ ਪੀੜਾ ਦਾ ਸਿਰ ਚਿੱਥ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਕੋਮਲ, ਪਰ ਅਹਿੱਲ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਫੇਰ ਉਸੇ ਟਿੱਲੇ ਉੱਤੇ ਆਣ ਬੈਠਾ। ਉਹ ਜੋ ਕੌਤਕ ਸੀ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੁਖ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਾਰ ਕੇ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀਏ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਅਮਿਤ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਵਰਤਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜੋ ਆਤਮ ਨਾੜਾਂ ਦੇ ਪਛਾਣੂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਰੋਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵਟਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ 'ਭਾਈ ਹਰਾ' ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨਾਮ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਪਰੋਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਖਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, 'ਖਲਕ ਦੇ ਦੁਖੇ' ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, 'ਖਾਲਕ ਦੁਖਦਾ ਹੈ' ਅਤੇ ਹਾਂ, 'ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਦੁਇ ਏਕ ਹੈਂ' ਹਰਿ ਜਨ ਦੇ ਦੁਖਿਆਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਾਲੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਧੂ ਪੈ ਕ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖਿੱਚ ਲਿਆਵੇ। ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਰੁਹੇਲਿਆਂ ਤੇ ਮੀਰਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਹੋਰ ਸਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਖਾਸ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ:-

ਆਵੈ ਇਹਾਂ ਜੁ ਸਿੱਖ ਹਮਾਰਾ।
ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤਿਹ ਹਿਤ ਧਾਰਾ।

[ਗੁਰ ਨਾ: ਸੂ ਯੋਦਯ

ਸਿਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਪਰੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਸੂਤ ਵਿਚ ਪਰੋਤੇ ਗਏ ਮਣਕੇ ਨੂੰ ਜਦ ਖਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇਗੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਮਾਲਾ ਖਿੱਚ ਖਾਏਗੀ, ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਵੈਦ ਨੇ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਮੁਕਤੀ ਦਿਤੀ ਤੇ ਬੰਦੀਗੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਇਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਾਰਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਉਥੇ ਹੀ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਓਹੋ ਤੇਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫੈਲ ਗਿਆ, ਓਹੋ ਵੇਗ ਦਾ ਅਨੰਦ ਆ ਝੁੱਲਿਆ। ਉਸ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਭੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸੀ ਓਥੇ ਹੀ ਧੂ ਪਈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ, ਉਸ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪਰ ਮਨ ਦੇ ਝੁਕਾਉ ਤੋਂ ਰੁਖ ਪਲਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਸਰ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੱਸਿਆ। ਜਿੱਦਾਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿੱਧਰ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ ਓਦਾਂ ਬੇਪਤੇ ਹੀ ਟੁਰ ਪਿਆ ਪਰ ਆਣ ਓਥੇ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਜਾਂ ਦੂਰੋਂ ਡਿੱਠੋ ਸੁ ਤਾਂ ਭੌਨਾਂ ਤੇ ਆਕੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਿਆ, ਰੋਂਦੇ ਦੀ ਹਿਚਕੀ ਬੱਝ ਗਈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਤੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਅਮਿੱਤ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬੇਸੁਰਤ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕੰਡ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, ਪਿਆਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾਕੇ ਸੁੱਖ ਪੁੱਛੀ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁੱਢ ਦਾ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਸੁਆਲੀ ਹਾਂ, ਕੀ ਪੁੱਛਾਂ ਤੇ ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ, ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਰਜ਼ਾਇ ਸੀ ਵਰਤਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਾਈ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਵਿਰਾਗ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਲ੍ਹੀਜਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ 'ਰਾਹ ਤੱਕਦੇ,ਵੀਰ ਵੀਰ' ਕਰਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ, ਅੱਜ ਜੀ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਵੱਜੀ ਤੇ ਸਦਾ ਲਿਆ ਨੇ ਆਪੇ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਨੇ। ਹੇ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ! ਤੇਰੀਆਂ ਤੂੰ ਹੀ ਜਾਣੇਂ। ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਹ ਜੋ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਾਂ, ਭੁੱਲਾਂ ਨਾ, ਜੇ ਭੁੱਲ ਕਰ ਬੀ ਬੈਠਾਂ—ਮੇਰੀ ਮੱਤ ਥੋੜੀ ਹੈ—ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਚੰਗੇ ਲੱਗੋ, ਸਦਾ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੋ, ਬੱਸ ਜੇ ਤ੍ਰੁਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਨ ਦਿਓ, ਇਹ ਖ਼ੈਰ ਦਰ ਦੇ ਸੁਆਲੀ ਤੇ ਅਪਣੇ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪਾਓ, ਪਰ ਸਦਾ ਪਾਓ।

ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਭਰ ਆਉਣ ਤੇ ਆਖੇ—ਹੇ ਤਾਰਨਹਾਰ ਦਾਤਾ! ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਕੇ ਲੜ ਭਿੜ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਗੁਣ ਨਾ ਤੱਕੀਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬਣਾਕੇ ਤੇ ਆਪ ਮਨੁੱਖ ਬਣਕੇ ਲੜ ਨਾ

ਲਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਕਿੱਥੋਂ ਜਾਗਣਾਂ ਸੀ ? ਜੇ ਤੂੰ ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਦ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਤੇਰਾ ਵਾਸ ਹੈ ਉਹ 'ਸੱਚਾ ਥੇਹ' ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਐਂਨੀ ਵਿੱਥ ਉਤੇ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਓਸ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ ? ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਆ ਕੇ ਜਗਾਇਆ, ਲੜ ਲਾਇਆ ਤੇ ਲਡਿ-ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜਾਗੀ। ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭੁੱਲਦਾ ਬੀ ਢੇਰ ਹਾਂ, ਬਰਾਬਰੀ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ, ਘਬਰਾਕੇ ਸਿਦਕ ਤੋਂ ਡੋਲ ਖਲੋਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਉੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ! ਹੇ ਨੀਵਿਆਂ ਵ੍ਰਿਚ ਆਕੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ! ਹੇ ਨੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ! ਹੇ ਪਜਾਰੇ, ਹੇ ਪਜਾਰੇ, ਹੇ ਪਜਾਰੇ ! ਮੈਂ ਵਾਰੇ, ਮੈਂ ਵਾਰੇ, ਮੈਂ ਵਾਰੇ ! ਜੇ ਤੁੱਠਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਐਨਾ ਲੰਮਾ ਵਿਛੋੜਾ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਕਦੇ ਨਾ ਦੇਈਂ ! ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਜੋ ਤੇਰੀ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਜੀ ਤੂੰ ਵਿਛੁੜਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਖਿੱਚ ਦੀ ਤਣੀ ਕੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕੱਸ ਮੈਥੋਂ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਆਖ ਨਾ:-'ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਮਰਾ ਦਾਸ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਛੋੜਸਾਂ !' ਹੇ ਨੀਵਿਆਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ, ਹੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਯਾਰ, ਹੇ ਨੀਚਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਰਹਿਕੇ ਉੱਪਰ ਚੱਕ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉੱਚਿਆ ! ਇਕ ਵਾਰ ਕਹੁ 'ਡੂਮਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਕਦੇ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋਸੇਂ।'

ਏਹ ਡਾਢੇ ਪਜਾਰ ਦੇ ਵਾਕ, 'ਜਿਸੁ ਲਾਗੀ ਪੀਰ ਪਿਰੰਮ ਕੀ ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਰੀਆ' ਵਾਲੇ ਤਿੱਖੇ ਅਣੀਦਾਰ ਤੀਰ ਵਰਗੇ ਚੁਭਵੇਂ ਵਾਕ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਅਸਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿੱਕੂੰ ਲੰਘ ਸਕਦੇ ਸੀ ? ਓਹ ਦੈਵੀ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਸਨ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪਜਾਰ ਦੇ ਹੰਝੂ ਭਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਪਰ ਪਜਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਵਿਚ ਝਰਨਾਟ ਛੇੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਇਆ ਦੇ ਸਿੰਧੂ ਤੇ ਬਿਰਦ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਢੱਠੇ ਤੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਆਖਦੇ: 'ਇਕ ਵਾਰ ਕਹੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾਂ ਮੇਰਾ ਦਾਸ ਹੈ' ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾ ਲਿਆ, ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ-'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ !! ਮੰਗ ਜੋ ਹੋਰ ਮੰਗਣਾ ਹੈ।'

ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਤਯਾਗ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ! ਸਦਕੇ ਤੇ ਘੋਲ ਘੁਮਾਈਆਂ, ਕੈਸੀਆ ਅਸਚਰਜ ਹਨ ? ਮਰਦਾਨਾਂ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਕਹਿ ਦੇਹ 'ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੈਂ'। ਜਦ ਪਜਾਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੁਛ ਮੰਗ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੋ ਮੰਗਦਾ ਸੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜਾਦੂ ਭਰੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਲਗ-ਦਿਆਂ ਸਾਰ ਆਪਾ ਤਾਂ ਉਡ ਗਿਆ ਸੀ, ਮਰ-ਦਾਨਾ ਕੀਹਦੇ ਲਈ ਕੁਛ ਮੰਗੇ ? ਦੇਖੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਆਪਾ ਵਾਰ ਰੰਗ ! ਆਖਦਾ ਹੈ: 'ਹੇ ਤੁੱਠਿਆ ਸਤਿ-ਗੁਰਾ ! ਬੇਬੇ ਬੜਾ ਵਿਰਾਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿੰਦਾਂ ਮੈਂ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਵਿਛੁੜਕੇ ਵਿਆਕੁਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬੀਬੀ, ਉਹ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਦੇਵੀ ਉਹ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਿਖ, ਸਿਖੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਲਪਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਚੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗਿਆ ! ਤੇ ਉੱਚਿਆ ਤੋਂ ਉੱਚਿਆ ! ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਿਆ ! ਤੁੱਠਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਹ ?' ਇਹ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਕੇ ਦੂਏ ਲਈ ਸੁਖ ਮੰਗਣ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦੈਵੀ ਸਾਂਝ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਮਿਲਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਝੋਲੀ ਮੀਟਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਝੋਲੀ ਦਾਤੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦੇਣੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਈ ਖੈਰ ਐਥੇ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਰਦਾਨਾ ਅਤਿ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਵਾਕ ਹੋਇਆ: 'ਮਰਦਾ-ਨਿਆਂ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਸ ਹੋਇਆ। ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ, ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ'। ਪਰ ਲੱਗੀ ਸਮਾਧ ਤੋਂ ਆਤਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਤੇ ਹੁਣ ਉੱਚੇ ਮਹਾਂ ਰਸ ਵਿਚ ਐਸੀ ਨਿਮਗਨਤਾ ਵਿਚ ਗਏ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨਾ ਬਣਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਇਸ ਰੰਗ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੁੱਲ੍ਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਸ ਰੂਪ ਰਸੀਆ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਦ ਉਸ ਰਸ ਤੇ ਰੰਗ ਤੇ ਬੇਖ਼ੁਦੀ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚੋਂ—ਜੋ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵੱਸਦੀ ਹੈ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਵਾਕ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੀ, ਸੱਚੇ ਸਿਦਕ ਵਾਲੀ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, 'ਸਤਿ-ਕਰਤਾਰ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ'।

ਰਾਤ ਅੱਧੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਮਾਨੋਂ ਉਸ ਨੀਲੇ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਜੁੜਿਆ ਬੈਠਾ ਨਜ਼ਰਾਂ ਚੱਕ ਚੱਕਕੇ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਚੰਦ! ਆ ਆਪਣਾ ਉੱਚਾ, ਵਡੇਰਾ ਤੇ ਫੇਰ ਅਸਾਂ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਬੈਠਣ ਦੇ ਪਜਾਰ ਵਾਲਾ ਨਾਲੇ ਠੰਢਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸੁਹਣਾ ਚਾਨਣਾ ਲਿਆ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਲਕੇ ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਰਸ ਪੀਵੀਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਕ ਲੰਮਾ, ਠੰਢਾ, ਪਰ ਡਾਢੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸੁਆਦ ਵਾਲਾ ਸਾਹ ਲੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ:—

ਪ੍ਰੇਮ ਜੀਵਨ ਹੈ,
ਪ੍ਰੇਮ-ਹੀਨਤਾ ਮੌਤ ਹੈ।

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਸੁਣ—

ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਕੰਨ ਲਾਏ, ਪੌਣ ਵਿਚ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਰੰਗ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਧਮ ਮੱਧਮ ਚਲਦੀ ਰੁਕਦੀ ਤੇ ਫੇਰ ਚਲਦੀ ਸੀ, ਮਾਨੋਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ, ਗੁਰੂ ਸੁਆਰੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਅਗੁਵਾਨੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਅੜਕ ਕੇ ਤੱਕਦੀ ਹੈ, ਕੁਛ ਸੁਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਆਹਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਪਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰਲੀ ਤਾਂਘ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ, ਫੇਰ ਉਡੀਕਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਰੁਮਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਨ ਲਾਏ, ਪਰ ਸਿਵਾ ਏਸ ਭਾਵ ਦੇ ਕੁਝ ਨਾ ਸਮਝਿਆ, ਤਾਰੇ ਤੱਕੇ ਤਾਂ ਚੰਦ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਦਿੱਸੇ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਸੱਜਣਾਂ! ਸੁਣਿਆਂ ਹਈ?' ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਕਿਹਾ:—'ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ! ਉਡੀਕਾਂ ਤੇ ਤਾਂਘਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।'

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਜਿਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹਈ ਓਸਦੀ ਸੱਦਸੁਣ।

ਜਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਕੰਨ ਲਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਪਜਾਰੇ ਸਿਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਿੱਤ੍ਰਾ! ਸਮਾਂ ਤੇ ਵਿੱਥ* ਆਤਮਾ ਲਈ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸੁਣ!' ਜਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਕੰਨ ਲਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਰਸ ਛਾਯਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਥਰਰਾਟ ਮੱਧਮ ਤੇ ਸੁਖ ਭਰਵੇਂ ਹਿਲਾਉ ਵਾਲੀ ਛਿੜ ਪਈ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਡਾਢਾ ਕੋਮਲ ਉੱਤਮ ਤੇ ਰਸ ਭਰਿਆ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲਗਾ, ਅਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਤੇ ਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬੇਬੇ ਦੀ ਦੈਵੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਛਾਣੀ। ਚਿੱਟੇ ਸੁਫੈਦ ਬਸਤ੍ਰ ਹਨ, ਸੰਖ ਮਰਮਰ ਵਰਗੀ ਸ਼ਿਲਾ ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਇਕ ਸੂਛ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਹਨ, ਤ੍ਰੱਪ ਤ੍ਰੱਪ ਹੰਝੂ ਕਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਚਮਕਾਰਾ ਮਾਰਕੇ ਜਾ ਰਲਦੇ ਹਨ। ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਤਾਂਘ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਰੋਦੇ ਦੀ ਗ਼ਮਕਾਰ ਵਾਂਙੂ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸੰਗੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਧੂਹ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਪਜਾਰ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ, ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਲਹਿਰਾ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਛਮਾਂ ਛਮ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਛ ਭਾਵ ਉਸ ਪਰ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਛਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋ ਕਹਿਣਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਛ ਸਮਝ ਗੋਚਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਐਦਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:—

ਹੈ ਦੇਰ ਹੋਈ, ਵੀਰ ਜੀ! ਵਾਗਾਂ ਤੁਸਾਂ
ਨ ਮੋੜੀਆਂ ਨਾ ਸੁਖ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ,
ਕੀ ਮੋਹ ਤਣਾਵਾਂ ਤੋੜੀਆਂ? ਨਾ ਸੁਪ-
ਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਸ ਹੋਏ, ਧਜਾਨ ਬੀ ਹੈ
ਹਾਰਿਆ, ਏ ਭੈਣ ਵਾਰੀ, ਵੀਰ ਅਰਸ਼ੀ!
ਕਿਉਂ ਅਸਾਂ ਵੀਸਾਰਿਆ? ਹੇ ਰੂਪ

*ਕਾਲ ਤੇ ਦੇਸ਼।

ਆਤਮ ਵੀਰ ਜੀ ! ਹੈ ਅਸਾਂ ਸਾਕ ਪਛਾ-ਣਿਆਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਦਾਯਾ ਰੂਪ ਹੋ, ਔਗੁਣ ਕਦੀ ਨਾ ਛਾਣਿਆਂ। ਹਾਂ, ਬੰਨ੍ਹ ਦਾਵੇ ਸਾਕਗੀਰੀ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਅ ਪ ਤੇ, ਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਰੂਪ ਰੱਬੀ ਆਪਣਾ ਕਰ ਥਾਪਦੇ। ਹੋ ਵਾਂਙ ਸੂਰਜ ਜਗਤ-ਸਾਂਝੇ ਤਾਰਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਕਵਲ ਵਾਂਗੂ ਸੁਾਰਥੀ ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਨਾ ਸਾਰ ਨੂੰ। ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੋ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਬਖਸ਼ੋ ਜੁ ਭੁੱਲਾਂ ਸਾਡੀਆਂ, ਮੋੜੋ ਮੁਹਾਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂਘਾਂ ਹੁਈਆਂ ਹੁਣ ਡਾਢੀਆਂ। ਮੈਂ ਨੈਣ ਭਰ ਭਰ ਆਂਵਦੇ, ਡੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਵਦੇ ਫਿਰ ਭਰ-ਦਿਆਂ, ਫਿਰ ਡੁੱਲ੍ਹਦੇ ਫਿਰ ਰੋਕਦੀ, ਜਾਂਦੇ ਜਰੇ ਨਾ ਜਰਦਿਆਂ। ਜਦ ਸੱਦ ਸੁਹਣੀ ਹੋਂਵਦੀ, ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਭੰਨੀ ਜਾਂਵਦੀ, ਮੈਂ ਵਿਚ ਦਲ੍ਹੀਜੇ ਥਿੜਕਦੀ, ਮੁੜ ਹੋ ਨਿਰਾਸੀ ਆਂਵਦੀ। ਜੋ ਵਾਜ ਮਿੱਠੀ ਆਂਵਦੀ, ਮੈਂ ਵੀਰ ਜਾਣਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਜਾਂ ਸਾਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਪਜਾਰਾ ਲੈ ਦੁਆਰੇ ਆ ਰਿਹਾ। ਹੇ ਵੀਰ ਸੋਚੋ ਹਾਲ ਨੂੰ ਜਦ ਮੈਂ ਨਿਰਾਸੀ ਹੋਂਵਦੀ, ਦਿਲ ਧੜਕਦਾ, ਮਨ ਟੁੱਟਦਾ, ਮੈਂ ਬੈਠ ਛਮਛਮ ਰੋਂਵਦੀ। ਜਾਂ ਰੈਣ ਭਿੰਨੀ ਤ੍ਰੇਲ ਦੀ ਲੇ ਤਾਰਿਆਂ ਛਬਿ ਛਾਉਂਦੀ, ਹੈ ਵਾਉ ਨਿੱਕੀ ਰੁਮਕਦੀ ਏਕਾਂਤ ਪਜਾਰੀ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਛਹਿਬਰ ਇਲਾਹੀ ਆ ਰਹੀ, ਪਰ ਇਲਾਹੀ ਗਾਣਹਾਰੇ ਵੀਰ ਬਿਨ ਘਬਰਾ ਰਹੀ, ਤਦ ਹੋ ਨਿਰਾਸੀ ਕੂਕਦੀ : ਹੇ ਵੀਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਵਿਲਪਦੀ। ਹਾਂ ਅਤਿ ਵਜਾਕੁਲ ਲੁੱਛਦੀ ਤੇ ਹੋ ਵਿਰਾ-ਗਨ ਤੜਫਦੀ। ਜੇ ਵੀਰ ਜੀ ! ਏ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿਸ ਵਿਲਾਇਤ ਹੋ ਗਏ? ਤਾਂ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂ ਦਾਸ ਕੋਈ ਹਾਲ ਮੇਰਾ ਜਾ ਕਹੇ। ਕਦ ਦੇਹੁ ਆਵੇ ਭਾਗ ਭਰਿਆ ਵਾਜ ਕੰਨੀ ਏ ਪਏ—'ਬੇਬੇ' ਕਹੇ ਓ ਚੰਦ੍ਰ-ਮੁਖ, ਬੇਬੇ ਸਦੱਕੜੀ ਹੋ ਜਏ। ਹੋ ਜਾਉਂ ਵਾਰੀ ਓਸ ਵੇਲੇ ਘੋਲ ਘੱਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਵਾਰ ਸੱਟਾਂ ਵੀਰ ਉੱਤੋਂ, ਵਰਤ, ਹਠ, ਤਪ, ਜਾਪ ਨੂੰ ! ਮੈਂ ਮਾਣ ਛੱਡਾਂ ਸਾਕ ਦਾ, ਹੇ ਗੁਰੂ ! ਜਾਣੋ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਭਾਰੀ ਮੰਗਦੀ ਏ ਭਿੱਖ ਹਾਂ:—ਹੇ ਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ! ਖ਼ੈਰ ਪਾਵੋ, ਖ਼ੈਰ ਪਾਵੋ ਦਰਸ ਦੀ, ਏ ਹੋ ਨਿਮਾਣੀ ਦੂਰ ਢੱਠੀ ਦਰਸ ਤਾਈਂ ਤਰਸਦੀ। ਹੋ ਦੂਰ ਬੇਠੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਪਰ ਜੀ ਦੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੋ, ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਵੋ ਜੀਵ ਤਾਈਂ ਬਿਰਦ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੋ।

ਮਰਦਾਨਾ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡਾਢੇ ਵਿਛੋੜੇ ਮਗਰੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਉਹ ਰਸ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੁਚਾਇਆ ਕਿ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਸੱਚੇ ਭਗਤ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਭਾਵ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਰੰਗ ਰਸ ਤੇ ਮੌਜ ਭਰੇ ਹੁਲਾਰੇ ਕੀਹ ਥਹੁ ਲੱਗਣ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਂ ਕੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ? ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਵਿੱਥ ਕੋਈ ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਨਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ਹੈ ਓਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵਿਚ ਮਾਨੋ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਦ ਖਿਡਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਧਨ ਜਨਮੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਦੇਖਣਹਾਰ ਆਪਾ ਹੁਣ ਵੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਵਿੱਥ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਰਾਤ ਲੰਘ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਸਵੇਰ ਦੇ ਪੰਛੀ ਚਹਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਲਾਲੀ ਪੂਰਬ ਰੁਖ਼ ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਹ ਟਿੱਲਾ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਵੇਈਂ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ, ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਦੀ ਜੂਹ ਹੈ, ਬੇਬੇ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੁਆਰੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਤਾਰੀ, ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨਹਾਰੀ ਬੇਬੇ—ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ।

ਕੌਤਕਹਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਤੇ ਖੇਲਾਰੀ ਕੌਤਕਹਾਰ ਨੇ ਕੀਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ? 'ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਕਹਿਦਾ ਮਰਦਾਨਾ

ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਅਜ ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਮਵਿਚ ਮੁੱਤਾ ਕਿ ਵਾਰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਈ।

ਮਰਦਾਨਾ-ਹੇ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ! ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਕੀ ਜਾਣਾ ਤੇਰੇ ਚੋਜ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਚੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰ! ਤੂੰਹੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਜੋ ਅਜ ਬੇਬੇ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਆਪ ਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੇਗਾ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਫੇਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਰ ਰਸ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਆਏ, ਅਤੇ ਦਲ੍ਹੀਜਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਦਾਸੀ ਨੇ ਭੱਜਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬੇਬੇ, ਜੋ ਵੀਰ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਨਿਮਾਣੇ ਸਿਖ ਵਾਂਙੂ ਇਕ ਪੈਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਈ, ਡੇਉਢੀ ਵਿਚ ਹੀ (ਵੀਰ) ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੈ ਪਈ। ਪਰ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਨੇ ਭੈਣ ਦਾ ਸਿਰ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ 'ਵਡੀ ਭੈਣ! ਕਰਤਾਰ! ਕਰਤਾਰ!' ਭੈਣ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹੁਣ ਛਮਾਂਛਮ ਕਿਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਬੀ ਭੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿਰ ਵੀਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਛਮਾਂਛਮ ਛਹਿਬਰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 'ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ' ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਅਪਣੇ ਆਤਮ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਖਾ ਕਰਕੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਗਏ। ਆਪ ਬੈਠ ਗਏ, ਬੇਬੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਕੇ ਸੁਚੀ ਸੁਗੰਧਿ ਦਾ ਮਹਿਕਾਉ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਬੇਬੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬੇਬੇ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਤੁੱਠੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:-

ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀਂ ਸੁਆਰੀ ਬੇਬੇ! ਤੇਰੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਥਾਂ ਪਈ, ਤੇਰੀ ਘਾਲ ਥਾਂ ਪਈ, ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਵੱਸੀ, ਹੇ ਬੇਬੇ! ਅਸਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਅਜੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਤੁਸਾਂ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਸਿਮਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੈ ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਭਾਈਆ ਜੈਰਾਮ ਦਾਸ ਆ ਗਿਆ, ਡਾਢੇ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਕਰਤਾਰ ਪੂਰੀ ਪਾਏ, ਕਰਤਾਰ ਲਿਵ ਲਾਏ, ਤੋੜ ਨਿਭਾਏ'।

ਪਲੋ ਪਲੀ ਵਿਚ ਖਬਰ ਧੁੰਮ ਗਈ, ਜੋ ਜੋ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਸਨ ਆ ਜੁੜੇ। ਬੇਬੇ ਚਾਉ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਪਰ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਚਾਉ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਂ ਤੁਰਨ ਨੂੰ ਤਾਂਘਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰਾਤ ਰਹੇ। ਸੋ ਬੇਬੇ ਦੇ ਘਰ ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਭਰਕੇ ਮੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਐਸਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੰਘ ਗਈ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਰਬਾਬ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਐਸਾ ਠੱਟ ਬੱਝਾ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਤੱਕਣ ਆ ਗਿਆ ਸਿਖ ਹੋਕੇ ਘਰ ਮੁੜਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਰਾਤ ਬੇਬੇ ਦੇ ਘਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਾਪੇ। ਹੁਣ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ ਤਾਂ ਕੀਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਸੇ ਟਿੱਲੇ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਤੇ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਪੌਣ ਰੁਮਕ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਪਹੁ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਚਿੱਟਾ ਚਿੱਟਾ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

—o—

ਸੂਚਨਾ—ਰੁਹੇਲ ਖੰਡ ਤੋਂ ਮੁਹਾੜਾਂ ਮੋੜਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨ੍ਹੀ ਰਾਹੀਂ ਪਏ ਤੇ ਕੀਹ ਕੀਹ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਨੇ ਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੜੇ। ਅੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਤਾਂਘਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਸੋ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ।

—o—

੪੧. ਦੇਸ਼ ਆਗਮ*।

੧. ਗੁਰ ਸਿਖ।

ਅੱਸੂ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਤੇ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਯਾ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਓਹ ਬਰਸਾਤ ਦੀਆਂ ਉਮਡਦੀਆਂ ਕਾਂਗਾਂ, ਜੋ ਮੀਲਾਂ ਤਕ ਉਛਾਲੇ ਲੈਂਦੀਆ ਸਨ, ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਨੇਜ਼ੇ ਨੇਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਮਾੜੀ ਮਾੜੀ ਗਿੱਲ ਤੇ ਸੇਬਾ ਹੈ, ਪਿਲਛੀਆਂ, ਕਾਹਾਂ ਤੇ ਕਾਨਿਆਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਉੱਗੇ ਖੜੇ ਹਨ ਅਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਾਲ ਬੰਬਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਬੂਰ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦਰਿਯਾਵਾ ਦੇ ਦੁਵੱਲੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਏਹ ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ ਖਿੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਿਚਕਾਰ ਨੀਵੀਆਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਰੌਆਂ ਉਮਰਾ ਢਲੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਾਲੇ ਵੇਗ ਵਾਂਗੂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਨੀਵੇਂ ਬੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਠੰਢੇ ਬੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਠੰਢੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਨਿਰਮਲ ਬੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਸੱਚ ਮੁਚ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਤਲਤਾ ਤੇ ਸੀਤਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲਤਾ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਜੋਗ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਿੰਨ ਓਥੇ ਇਲਾਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਪੇ ਝਲਕਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ।

ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਫਬਾਏ ਦਰਿਯਾਵਾਂ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚੜ੍ਹੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਸਰਦ ਚਾਨਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਸੁਆਦ ਬੱਝਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ-ਸਮੇਤ ਚੰਦਰਮਾਂ ਦੇ-ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਲੰਮੇ ਪਏ ਦਰਿਯਾ ਨੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਧੁਰ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਆ ਹੈ ਨੀਵਾਂ ਪਰ ਵਸਾ ਲਿਆ ਸੂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ। ਕੀਕੂੰ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਤਾਰੇ ਨੀਲ ਸਮੇਤ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਛੇ ਪਏ ਦੀਹਦੇ ਹਨ। ਰਾਤਾਂ ਅਡੋਲ ਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਂ, ਚਾਨਣੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ, ਪਾਣੀ ਚਿੱਟਾ ਦੁਆਲੇ ਚਿੱਟੇ ਬੂਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੁਕਹ ਤੇ ਕਾਹੂ ਫੁੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਯਾ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਹਜ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕੰਢਿਆਂ, ਤੇ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਬੇਲੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਬਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਖੇਤੀਆਂ। ਖੇਤੀਆਂ ਵੱਸੋਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਿੱਠੜੀ ਰੁਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਰਾਤ ਗਈ ਤੱਕ ਸੌਂਚੀਆਂ ਤੇ ਕਬੱਡੀਆਂ ਆਦਿ ਖੇਡਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਸਾਫ ਸੀਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵਾਸੀ ਕੁਦਰਤੀ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੜਕਸਾਰ ਸੁਆਣੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋੜਕੇ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਘੁਮਾਟਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਸੀਆਂ ਦਾ ਚਾਟੀਆਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣਾ ਕਿਹਾ ਮਿੱਠਾ ਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਵਿਚ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਲਗਾਤਾਰ–ਘੂੰ ਘੂੰ–ਚਰਖੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਚੱਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਜਬ ਸੁਰ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਦੇ ਨਵੇ ਅਡੋਲ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੱਧੇ ਪੱਧਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰਛਲ ਚਿਹਰੇ ਕਿਆ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਮੌਜੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਰੰਗ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਪੰਜ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼† ਸੱਚ ਮੁਚ ਕਾਦਰ ਨੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਰਗਾ ਨਿਰਮਲ ਸਾਜਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਦਰਿਯਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਵੇਦਕ ਰਿਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹੀ ਰੱਖਿਆ! ਉਸ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਹੁਲਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਊਆਂ ਤੇ ਭੇਆਂ ਦੇ ਵਾਧਿਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਰਿਚਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੋਹਨ ਕੁਦਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੇਠ ਰਚੀਆਂ ਤੇ ਗਾਂਵੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਦੇ ਦਿਲਾਂ ਪਰ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਵਾਯੂ, ਅਕਾਸ਼

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਪ੍ਰੇਮ ਪੁੰਜ' ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰ: ੪੩੪ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸ਼ਾ ੪੪੪ (੧੯੧੩ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

†ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਤ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ' ਸੀ, ਤਦ ਸਿੰਧ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੱਤ ਦਰਿਆ ਇਕ ਹੋਕੇ ਵਗਦੇ ਹਨ 'ਸਿੰਧ' ਕਾਹਲਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਬਿਜਲੀ, ਊਸ਼ਾ* ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੇਜ ਤੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਓਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਆਸ਼ਕ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਤੇ ਰਸੀਏ—ਅਜੇ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਫਿਲਸਫਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਨ ਨਿਆਣੇ, ਹਾਂ ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਸਾਮਨ† ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦੇ ਰਹੇ। ਸਦੀਆਂ ਤੀਕ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਏਹ ਦਿਲ-ਖਿੱਚ ਨਕਸ਼ੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲਾਪ ਵਿਚ ਲਿਆਈ ਰੱਖੇ ਰਹੇ ਤੇ ਇਹੋ ਕਾਵਜ, ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਅੰਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਸਦੇ ਕਾਦਰ ਵਲ ਲੈ ਗਏ।

ਸਮੇਂ ਬਦਲੇ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਏਹ ਕੁਦਰਤੀ ਨਕਸ਼ੇ ਨਾ ਬਦਲੇ ਅਰ ਸਾਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਨਾ ਘਟਿਆ। ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਰਵਾਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ, ਰਸਮ, ਰਿਵਾਜ਼, ਵਤੀਰੇ, ਸੁਭਾਉ ਬਦਲੇ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਯਾਵਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਅਜੇ ਬੀ ਉੱਕਰਾਂ ਹੀ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰਸੀਆਂ ਲਈ ਏਹ ਕਿਨਾਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਸੰਗੀਤ ਹਨ, ਜੀਉਂਦੇ ਛੰਦ ਤੇ ਰਾਗ ਹਨ। ਹਾਂ, ਕਾਦਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਹੁਣ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿੱਧਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਦਰਿਯਾਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਹੁਲਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਦਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਸੰਗੀਤ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਪਰ ਸੱਭੋ ਕੁਛ ਕਾਦਰ ਦਾ ਸਮਝਕੇ ਸਿੱਧਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗੁਰ ਸਿਖ।

ਵੇਈਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਗਾਏ ਗੁਰ ਸਿਖ ਅੱਜ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇ ਨਦੀ ਨੀਰ, ਚੰਦ, ਸੂਰਜ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਚੂਹਕਦੇ ਹੁਲਾਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਤੇ 'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਬੂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, 'ਹੇ ਦਾਤਾ! ਹੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦ! ਕਦੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਚੰਦ ਮੁਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਖਾਓ'।

—o—

*ਪਹੁ ਫੁਟ। †ਗੀਤ।

੨. ਗੁਰ ਬੰਧਪ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਲੋਂ ਆਈਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਿਯਾ ਸਤੱਦ੍ਰਵ ਯਾ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਰਮਣੀਕ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇਂ ਭਾਗ ਲਾਇਆ। ਦੂਸਰੇ ਦਰਯਾ ਬਿਆਸ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਤੀਸਰੇ ਜਾਮੇਂ ਵਿਚ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਿਆਸ ਦੇ ਪਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਿਜ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭੈਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਸਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣੇ ਸੇ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ, ਅਪਣੇ ਦੁਆਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ, ਇਹ ਬਿਆਸ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਨਹਿਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਖਨ ਹੋਈ; ਇਸ ਨੀਵੇਂ ਦਰਿਯਾ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਕੁਛ ਦੂਰ, ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ* ਹੈ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਉਹ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ† ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਚੇ ਸੁਲਤਾਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੱਟੀ ਪਾਈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਬਣਕੇ 'ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੇ ਸਰੀਰੁ' ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲਾਈ। ਸੱਚੇ ਸੁਲਤਾਨ ਨੇ ਏਥੋਂ ਹੀ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਉਧਾਰ ਨਮਿਤ ਉਦਾਸੀ ਲਈ ਸੀ।

ਅੱਜ ਦੇਖੋ ਸਵੇਰਾਂ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਯਾਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਮਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਨਦੀ ਦੇ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀ ਤੱਕਦੀ ਗਲੀਂ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ—ਵਾਹ ਵਾਹ ਨਦੀਏ! ਤੇਰਾ ਜਿਗਰਾ ਕਿਹਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਦੀਆਂ, ਜੁੱਗ ਬੀਤ ਗਏ ਤੂੰ ਉਸੇ ਰੁਖ਼ ਵਹਿ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਈ ਹੱਸੇ, ਕਈ ਰੋਏ, ਪਰ ਤੂੰ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਦੀ ਟੁਰ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਦੇਖ ਮੈਂ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਹਾਂ, ਲੋਕੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ—ਤੂੰ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਬਰਸਾਂ ਦੇ ਬਰਸ ਬੀਤ ਗਏ, ਮੈਨੂੰ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਕੇਹੀ

*ਹੁਣ ਦਰਿਯਾ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਕੋਹ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਨੇੜੇ ਵਗਦਾ ਸੀ। †ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਖਦੋ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਦੇ ਸੁਹਾਗ ਨੇ ਨਾਂ ਦਿਲ ਦੀ ਲਈ ਤੇ ਨਾ ਦਿਤੀ । ਜੇ ਕਦੇ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ 'ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਮਾਲ ਜਮਾਂ ਨ ਕਰ, ਏਹ ਛੱਡਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਚੋਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸੰਚੇ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਪਰਲਾ ਧਨ ਜੋੜ ਜੋ ਨਾਲ ਨਿਭੀ।' ਇਹ ਮੇਰੇ ਸੁਹਾਗ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੱਸ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਰਲ ਬੈਠਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਹੱਛਾ! ਤੋੜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂਘ ਨਾਲ ਸੱਜਰੀ ਰੋਟੀ ਤਾ ਪਕਾ ਬੈਠਦੀ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਏਸ ਹਾਲੋਂ ਬੀ ਗਈ। ਕਿੰਨੇ ਬਰਸ, ਬਾਰਾਂ ਕਿ ਵੱਧ ਘੱਟ ? ਊਈ ਰੱਬਾ ! ਜੁਗ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਕ ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ; ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜੇ ਪਿਆਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਮੈਂ ਨਿਖੁੱਟੀ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਫਾਵੀ ਕਿਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ? ਇਕ ਦਿਨ ਜੁੱਗ ਜੁੱਗ ਜੇਡਾ ਕਿਉਂ ਹੋ ਭਾਸਦਾ ? ਮੇਰੇ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਖੋਹ ਕਾਸਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ? ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਰਨਾਲੇ ਕਿਉਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ? ਮੈਨੂੰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਜੀ ਪਰਦੇਸ ਸਿਧਾਏ ਅੰਨ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਪਾਣੀ ਠੰਢ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ । ਵਿਛੋੜੇ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਰੁਨੀ, ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਹਾਵੇ ਲਏ, ਤਰਲੇ ਕੱਢੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਇਕੋ ਨਾਂਹ ਫੜੀ ਤੇ ਆਖਿਆ:—ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਉਥੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਸੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਗਏ ਨਿਤ ਦੇ ਮੁਹਿੰਮੀਏ ਬੀ ਬਾਰਾਂ ਵਰਿਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤ ਸਤ ਫੇਰੇ ਘਰੀਂ ਪਾ ਜਾਏ, ਖ਼ਬਰੇ ਕਿਸ ਡਾਢੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ। ਪਰ ਨਹੀਂ, ਮਾਲਕ ਦੇ ਕੀ ਵੱਸ ? ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਘਰ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨੋਂ ਹੀ ਘਰ ਦੀ ਭੁਮਣਾ ਨਹੀਂ ਪਈ। (ਸਾਹ ਭਰਕੇ) ਕਈ ਕੀ ਕਰੇ, ਲਿਖੰਤਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੁਹਾਗਣ ਬਾਂ, ਪੁਤ੍ਰਵੰਤੀ ਬੀ ਫੇਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸੱਲਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਆਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ! ਆਹ ਮੇਰੇ ਭਾਗ ! ਮੈਨੂੰ ਰੋਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਪੇਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਓਥੇ ਰੋਵਾਂ ਤਾਂ ਮਾਪੇ ਝਿੜਕਦੇ ਹਨ,– ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗ, ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਸੁਖ ਮੰਗ–। ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਏਥੇ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਏਥੇ ਘਰ ਰੋਵਾਂ ਤਾਂ ਨਿਨਾਣ ਪਿਆਰ ਝਿੜਕਾਂ ਦੇਂਦੀ ਏ–ਸੁਖੀਂ ਸਾਂਦੀ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗ । ਪਰ ਮੇਰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੜੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਓਥੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਉਦਾਸੀ ਵਸਦੀ ਹੈ। ਪੇਕੇ ਘਰ ਜਿੱਥੇ ਬਹਿਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਮਾਪੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਚੰਗੇ ਪੈਰੇ ਦੀ ਧੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਭ ਕੁਛ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਸੱਚ ਹੈ । ਆਹ ਨਦੀਏ ! ਤੂੰ ਕਈ ਵੇਰ ਕਾਂਗਾਂ ਭਰ ਭਰ ਆਈ, ਕਈ ਵੇਰ ਉਤਰੀ, ਮੈਂ ਨਿਮਾਣੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਨਿਮਾਣੀ ਦੀ ਨਿਮਾਣੀ ਰਹੀ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:–ਮੈਂ ਪਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ–ਨਿਖੁੱਟੀ ਦਾ ਵਾਲ ਵਾਲ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਹਾਂ, ਅਨੋਖੇ ਪੀਆ ਨੂੰ ਅਨੋਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਟਕਲ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਤੋਂ ਅਜਾਣ ਕੀਹ ਜਾਣਾ ? ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਜੇ ਘਰ ਵੱਸਦੇ, ਖੱਟ ਕਮਾਕੇ ਘਰ ਲਿਆਉਂਦੇ, ਟੱਬਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੱਸਦੇ ਰੱਸਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦੀ। ਪਰਵਾਰ ਬੀ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਬੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਬੈਠਦੀ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਦਰ ਬੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰ ਮੇਰੇ ਜੋਗੀ ਪੀਆ ਨੂੰ ਹੈ। ਜੋਗ ਦੀ ਸਾਰ ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾਂ ?

'ਹਾਂ ਬਿਆਸ ! ਕਦੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦੇਹ, ਤੇਰੇ ਤੇ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਤਾਰਾਂ, ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਜੀ ਬੀ ਮੁਹਾੜਾ ਮੋੜਨ; ਕਦੇ ਘਰ ਪੈਰ ਪਾਉਣ, ਕਦੇ ਮੈਂ ਸੁਲੱਖੀ ਬੀ ਭਾਗ ਸੁਲੱਖਣੀ ਹੋਵਾਂ !' ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨੈਣ ਛਮਾਛਮ ਭਰ ਆਏ, ਰੋਈ, ਕੋਲ ਕੋਈ ਹਟਕਣ ਵਰਜਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦਿਲ ਖੋਹਲਕੇ ਰੋਈ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਘਰੋਂ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਜੋ ਦਿਲ ਦਾ ਗੱਚ ਕੱਢਕੇ ਰੱਜ ਰੱਜਕੇ ਰੋ ਲਵਾਂ। ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਦੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਰੋਣ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਧਾਰ ਲਈ ਤੇ ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਛਿੜ ਪਈ, ਓਹ ਭਾਵ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਿਕਲੇ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਗੀਤ ਤੋਂ ਕੁਝ

ਸਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :—

ਨਾਂ ਜੀਵਾਂ, ਨਾਂ ਮੋਈ ਮੁੱਕੀ ਤਕ ਤਕ ਰਾਹਾਂ ਥੱਕੀ। ਸੁਕ ਸੁਕ ਨਦੀਆਂ ਥੱਲੇ ਗਈਆਂ, ਮੈਂ ਸਿੱਕ ਸਿੱਕ ਮਰ ਮਰ ਚੁੱਕੀ। ਬੱਧੀ ਆਸ ਮਿਲਣ ਦੀ ਹੁਣ ਤਕ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਅਖ ਸੁੱਕੀ। ਆ ਸਾਈਆਂ! ਹੁਣ ਮੋੜ ਮੁਹਾਰਾਂ, ਬਖਸ਼ ਜਿ ਭੁੱਲੀ ਚੁੱਕੀ।

ਕੁਛ ਚਿਰ ਚੁਪ ਵਰਤ ਗਈ, ਫੇਰ ਇਕ ਹਾਹ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਏਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ:—

ਬਿਰਹੋਂ ਨੇ ਮਾਰੀਆਂ ਮੈਂ ਕਿਧਰੋਂ ਨ ਸਾਰ ਆਈ; ਆ ਕੇ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾ, ਕੰਨੀ ਬਲੇਲ ਪਾਈ। ਮੂਰਖ ਅਜਾਣ ਭਾਰੀ, ਜਾਣਾਂ ਨ ਸਾਰ ਕੋਈ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਿਝਾ ਨ ਸੱਕੀ, ਲੀਤਾ ਜਨਮ ਅਜਾਈਂ। ਔਗੁਣ ਭਰੀ ਨਿਮਾਣੀ, ਕੋਈ ਨ ਸਾਰ ਜਾਣਾਂ, ਐਪਰ ਪਿਆਰ ਖਿੱਚੀ, ਰੋਂਦੀ ਸਦਾ ਰਹਾਈਂ। ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੁ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਦੀ ਨ ਸਾਰ ਮੈਨੂੰ 'ਮੇਰਾ ਹੈ' 'ਕੰਤ ਮੇਰਾ' ਜੀਅ ਮਾਣ ਏ ਧਰਾਈਂ। ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆਂ ਤੈਂ ਤਰਸਾਂ ਤੇ ਰਹਿਮ ਵਾਲੇ! ਤੜਫਾਂ ਦਿਨੇ ਤੇ ਰਾਤੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਠੰਢ ਪਾਈਂ। ਤਾਰਨ ਗਏ ਜਗਤ ਨੂੰ, ਡੁਬਦੇ ਬਚਾਏ ਕਿੰਨੇ, ਡੁਬਦੀ ਮੈਂ ਮੋਹ ਤਰੰਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰ, ਸਾਈਂ*!

—o—

੩. ਨਾਲੇ ਗੁਰ ਬੰਧਪ ਨਾਲੇ ਗੁਰ ਸਿਖ।

'ਬੇਬੇ', ਆਹਾ ਕੇਡੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦੋ ਅੱਖਰ ਹਨ। ਉਂਞ ਤਾਂ ਇਹ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸਨ ਹੀ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਪੁੰਜ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਏਹ ਦੋ ਅੱਖਰ ਉਸ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਆਤਮਾ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਸੁਭਾਗ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੈਵੀ ਵੀਰ ਦੇ ਬਉਰੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਲਖ ਲਏ ਸਨ! ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਚਾਨਣ ਦਾਤਾ ਬਾਲਪਨੇ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਵਾਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅਭਯਾਗਤ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੇ ਪਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਨੂਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਚਿਹਰੇ ਅਰ ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਭਖ ਭਖ ਕਰਦੇ ਮੁਖੜੇ ਉਤੇ ਕ੍ਰੋਧ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁੱਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਟਾਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਏਸੇ ਪਿਆਰੀ ਭੈਣ ਨੇ ਜਾਕੇ ਟਾਲ ਲਿਆ। ਇਸ ਦੇਵੀ ਮੂਰਤਿ ਨੇ ਜਾਕੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਵੀਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਗਲੱਕੜੀ ਪਾਕੇ ਆਖਿਆ:— 'ਬਾਪੂ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕੋ, ਘੋਲ ਘੱਤੇ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯੇ ਇਸ ਚੰਦ ਮੁਖ ਵੀਰ ਤੋਂ।' ਇਸ ਪਜਾਰ ਦੇ ਸੋਮੇ ਨੂੰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ 'ਬੇਬੇ' ਕਹਿਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਕਦੇ ਇਸ ਆਤਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਬੇਬੇ'। ਜਦ ਕਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰਾਤਮਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ 'ਵੀਰ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ' ਤਾਂ ਵਲਿੱਖਾਂ ਚੀਰ ਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਇਆ ਤੇ ਆ ਆਖਿਆ: 'ਬੇਬੇ'। ਅੱਜ ਦੇਖੋ ਉਹ ਬੇਬੇ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ:—

ਮਰਦਾਨੇ ਸੋਂ ਗਿਰਾ ਅਲਾਈ:—'ਕਿਯੋ ਯਾਦ ਭਗਨੀ ਮੁਝ ਤਾਈਂ। ਚਲ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਸੁਧਿ ਲੀਜੈ। 'ਬੇਬੇ' ਜੀ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰੀਜੈ।' [ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

'ਬੇਬੇ' ਕੇਡਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈਣ ਲਈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਟੁਰਦੇ ਹਨ।

ਉਧਰ ਦੇਖੋ ਬਜਾਸਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੈਠੀ ਬੇਬੇ ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੁਛ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ:—

ਹੇ ਵੀਰ ਤੇ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਵਣਹਾਰ ਜੀ! ਹੇ ਬਿਰਦ ਪਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਭਵ ਸਿੰਧੁ ਤਾਰਨਹਾਰ ਜੀ! ਕਈ ਜੁੱਗ, ਜਾਪਣ ਹੋ ਗਏ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਲਾਹੀਂ ਕੀਤਿਆਂ, ਹੈ ਹੋਰ ਝਾਲ ਨ ਜਾਇ ਝੱਲੀ ਆ ਲਓ ਹੁਣ ਸਾਰ ਜੀ! ਕਰੁਣਾ ਕਰੋ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਕਰ ਮਿਹਰ ਆਓ ਵੀਰ ਜੀ!

*ਬਾਕੀ ਦਾ ਗੀਤ ੩੪੬ ਪੰਨੇ ਤੇ ਹੈ।

ਨਿਜ ਬਿਰਦ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜੀ ! ਆਪੇ
ਉਬਾਰਨਹਾਰ ਜੀ !

ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬੇਬੇ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਵੈਰਾਗ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਭੱਜੇ ਭੱਜੇ ਆ ਗਏ :—

ਅੰਮੀ ਜੀ ! ਅੱਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਵੇਰ ਦੇ ਦਰਿਯਾ ਰੁਖ਼ ਗਏ ਹੁਣ ਤੋੜੀਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਮੁੜੇ, ਛਾਹ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬੇਬੇ ਤ੍ਰਬੁਕ ਉੱਠੀ, ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਈ, ਫਿਰ ਇਕ ਦਾਸੀ ਤੇ ਇਕ ਨੌਕਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਅਰ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਮੇਤ ਦਰਿਯਾ ਰੁਖ਼ ਹੋ ਟੁਰੀ । ਜਦ ਚੋਖਾ ਪੈਂਡਾ ਕਰਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਡਾਢੇ ਗੱਚ ਬੱਧੇ ਰੋਣ ਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੀ;

ਤੇਰੇ ਹਾਂ ਜੋਗ ਨਾਹੀਂ ਤੇਰੀ ਸਦਾਂਵਦੀ ਹਾਂ, ਲਾਈ ਜਿ ਆਪ ਲੜ ਸੀ, ਲਾਈਦੀ ਪਾਲ ਸਾਂਈਂ ! ਸ਼ਰਮਾਂ ਨਿਬਾਹ ਦੇ ਸਾਂਈਆਂ ! ਲਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਚਾੜ੍ਹੀਂ, ਚਰਨੀ ਲਗਾ ਕੇ ਆਂਦੀ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲਾਈਂ । ਔਗੁਣ ਨ ਵੇਖ ਮੇਰੇ, ਦੇਖੀਂ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਤੂੰ, ਅਪਨੀ ਜਿ ਆਪ ਕੀਤੀ, ਆਪੇ ਦਈਂ ਨਿਭਾਈ ! ਨਿਮਾਣੇ ਜੁ ਮਾਣ ਲੀਤੇ, ਕੀਤੇ ਜੁ ਆਪਣੇ ਤੈਂ, ਅਪਣੱਤ ਦੀ ਤੂੰ ਲੱਜਜਾ ਆਪੇ ਹੀ ਪਾਲ ਸਾਂਈਂ ! ਆਵੀਂ ਹੇ ਕੰਤ ਪਜਾਰੇ ! ਆਵੀਂ ਸਿਰੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ! ਦੇਵੀਂ ਦਿਦਾਰ ਆਪੇ; ਆਪੇ ਹੀ ਪਾਰ ਲਾਈਂ !

ਇਸ ਕੀਰਨੇ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ। ਆਹ ! ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ 'ਸੁਲੱਖਣੀ' ਵਿਲਕ ਰਹੀ ਹੈ ! ਭਾਵੇਂ ਪਤੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦੀ, ਪਰ ਪਤੀ-ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਕਿਤਨਾ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਪਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਪਰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਜਾਰਾ ਪਤੀ ਕਰਕੇ ਪਜਾਰਦੀ ਤੇ ਵਿਲਕਦੀ ਹੈ। ਬਰਸਾਂ ਹੀ ਜਿਸ ਵਿਲਕਦੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਬੀਤ ਗਏ ਤੇ ਸੋ ਤੱਕ ਨਾ ਆਈ, ਉਸ ਕਿਰਹਣੀ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕਰਦੀ ਬੇਬੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ, ਜਾਕੇ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਗਲੱਕੜੀ ਪਾ ਲਈ, ਨੈਣ ਪੂੰਝੇ ਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਪਿਆਰੀ ਭਾਬੀ ਰੋ ਨਹੀਂ !'

ਸੁਲੱਖਣੀ—ਬੇਬੇ ! ਰੋਵਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਦੱਸ ਹੋਰ ਕਰਾਂ ਕੀਹ ? ਮੇਰੇ ਜੀਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਜ ਹੈ ?

ਡਿਠਿਆਂ ਬਾਝੋਂ ਕੰਤ ਦੇ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀ ਹੱਜ। ਕਦੇ ਨ ਸੁਖ ਕਰ ਬੈਠੀਆਂ, ਦਰਸ ਨ ਪਾਇਆ ਰੱਜ। ਦੋਸ਼ ਕੀ ਦੇਵਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਨਾਂਹੀ ਚੱਜ। ਚੱਜ ਵਿਹੂਣੇ ਰੋਂਵਦੇ, ਰੋਵਨ ਬੁੱਕੀਂ ਛੱਜ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬੇਬੇ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ, ਪਰ ਸੰਭਲਕੇ ਬੋਲੀ:-ਹੁਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਬੀ ਜੀ ! ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ, ਹੁਣ ਆਉਣਗੇ, ਜੇਰਾ ਕਰ।

ਸੁਲੱਖਣੀ—ਜੇਰਾ ਕੀ ਕਰਾਂ । ਮੇਰਾ ਕੀ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣਿਆਂ ?

ਬੇਬੇ—ਤੇਰਾ ਮਾਲਕ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਬਣਿਆ।

ਸੁਲੱਖਣੀ—ਰੋਂਦੀ ਦੇ ਦੀਦੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਏ, ਉਡੀਕਾਂ ਕਰਦੀ ਦਾ ਸਿਰ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੁਹਾਗ ਪਾਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਨਾ ਸੁਹਾਗ ਦਾ ਸੁਆਦ ਡਿੱਠਾ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੀ ਸੁਹਾਗ ਮਹਿੰਦੀ ਹੱਥ ਲਾਈ ਰੱਤ ਰੋਂਦੀ ਨੂੰ ਆਹ ਦਿਨ ਆ ਗਏ।

ਬੇਬੇ—ਭਾਬੀ ! ਦੁਖ ਨਾ ਕਰ, ਤੂੰ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਸੁਲੱਖਣੀ ਹੈਂ, ਧੰਨ ਤੇਰੇ ਭਾਗ ਹਨ। ਜੇ ਤੂੰ ਇਕੋ ਗੱਲ ਕਰ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਜੇਹਾ ਉੱਚਾ ਕੋਈ ਦੇਹ-ਧਾਰੀ ਹੋਰ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਤੀ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦੇਖ। ਪਤੀਪਨੇ ਦੇ ਮਾਣ ਦਾਵੇ ਨੂੰ ਛੱਡ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਨਾਂ ਵੇਖ। ਉਹ ਤਾਂ ਜੋਤਿ ਹੈ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਜੋ ਤੇਰਾ ਸੁਹਾਗ ਤੈਨੂੰ ਥਿਰ ਸੁਹਾਗ ਦਿੱਸੇ। ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਜੀਵ ਨਹੀਂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਜਗਤ ਤਾਰਨ ਆਯਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਖ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਲਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਜੋ ਸੀਹੜਾ ਕੱਟ ਰਹੀ ਹੈਂ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਭਗਵੰਤ ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦਰੋਂ ਸੀਹੜੇ ਦਾ ਫਲ ਜ਼ਰੂਰ

ਮਿਲੇਗਾ, ਤੂੰ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਂਗੀ। ਏਹ ਤੇਰੇ ਕੀਰਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਮੇਟ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਬਿਰਹ ਕਟੀਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਆਰੀ ਭੈਣ! ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ!

ਸੁਲੱਖਣੀ—ਬੇਬੇ! ਈਹਾ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨਾ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਸੱਚ ਹੋ ਪਰ ਮੈਂ ਕੂੰਢ ਦੇ ਜੀ ਬੀ ਲੱਗੇ?

ਬੇਬੇ—ਇਕ ਵੇਰ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸੁਲੱਖਣੀ—ਸੱਚ ਹੈ, ਬੇਬੇ! ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਉਤੇ ਖ਼ਬਰੇ ਕੇਹੀ ਮਾਇਆ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਰੇ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦੀ। ਇਕੋ ਹਉਕਾ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਤਾ ਪਤੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਰ ਸਾਡਾ ਘਰ ਇਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਵੱਸਦਾ ਘਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਬੇਬੇ—ਆ ਭਾਬੀ ਘਰ ਚੱਲੀਏ, ਹੁਣ ਬਹੂੰ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੁਲੱਖਣੀ—ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਬੈਠੀ ਰਹਾਂ ਤੇ ਰੋਂਦੀ ਰਹਾਂ, ਬੱਸ!

ਬੇਬੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਨੰਢਿਆਂ ਕਰਕੇ ਘਰ ਲੈ ਆਂਦਾ।

ਇਹ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਦੂਆ ਬੀ ਗਿਆ ਮਾਈ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦੀ ਅੱਥਰੂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਕੀ। ਉਸ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਭਰੀ, ਪਰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਘੱਲੀ ਜੋਤਿ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਇਕ ਡਾਲ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰਦੀ ਤੇ ਹਉਕੇ ਭਰਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਰੋਣਾ ਹਉਕੇ ਵਾਲਾ, ਤੋੜ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੇ ਦਾਵੇ ਭਰਿਆ ਘਬਰਾ ਵਾਲਾ ਰੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਘਬਰਾਹਟ ਤੇ ਤੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਧਰ ਬੇਬੇ ਬੀ ਰੋਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਰੋਣ ਵਿਚ ਠੰਢ ਹੈ, ਰਸ ਹੈ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਆ ਆ ਕੇ ਠੰਢ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਲੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛੇੜਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਤਮ ਧਿਆਨ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਕੇ ਲਿਵ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਮੋਹ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਇਹੋ ਫਰਕ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ, ਪਹੁ ਫੁਟ ਪਈ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਵਗ ਪਈ।

ਚਿੜੀ ਚੁਹਕੀ ਪਹੁ ਫੁਟੀ ਵਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤਰੰਗ॥
ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੰਤਨ ਰਚੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮਹਿ ਰੰਗ॥

ਬੇਬੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੈਠੀ ਲੱਸੀ ਰਿੜਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਕ ਹੱਥ ਮੱਖਣ ਭਰਿਆ ਸੀ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀਰ ਦੀ ਨੂਰ ਭਰੀ ਨੁਹਾਰ ਡੇਉਢੀ ਲੰਘ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਤੇ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦੀ ਦਿੱਸ ਪਈ। ਦਿੱਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਵਰਿਹਾਂ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਦੋ ਅੱਖਰ ਸੁਣੇ 'ਬੇਬੇ'। 'ਬੇਬੇ' ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ, 'ਧੰਨ ਬੇਬੇ ਉੱਠੀ। ਧਾ ਕੇ ਵੀਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਢੱਠੀ*, ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਵੈਰਾਗ, ਸ਼ੁਕਰ ਤੇ ਆਤਮ ਹੁਲਾਰੇ ਨੇ ਇਕ ਐਸੀ ਝਰਨਾਟ ਛੇੜੀ ਕਿ ਸਰੀਰ ਬੇਸੁਧ ਜਿਹਾ ਹੋਕੇ ਨੱਠਾ। ਪਰ ਉਸ ਸੱਚੇ ਜਗਤਾਰਕ ਨੇ ਭੈਣ ਦਾ ਸੀਸ ਹੱਥ ਤੇ ਬੋਚਿਆ ਅਰ ਡਾਢੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਿਲਾਸਾ ਤੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ। ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪੇ ਦੀ ਸੁਧ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਹੀ ਮੰਜੇ ਪਰ ਬੈਠ ਗਏ। ਭੈਣ ਨੇ ਹੁਣ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ ਟਕ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਵੀਰ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਨੰਦ ਦਾ ਵੇਗ ਆਯਾ ਪਰ ਬੇਬੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੇ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਵ ਬੱਧੀ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਬੇਸੁਧ ਹੈ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਭਾਈਆ ਜੈਰਾਮ ਦਾਸ ਆ ਗਿਆ, ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮੱਥਾ

---

*ਸਦਨ ਸੁਜਾ ਕੇ ਪਵਿਸ਼ੇ ਜਬਿਹੀ। ਹਰਖ ਭਰੀ ਤੂਰਨ ਉਠਿ ਤਬਿਹੀ। ਕਰਨ ਬੰਦਨਾਂ ਪਗ ਪਰ ਧਾਈ॥ ਲੋਚਨ ਤੇ ਜਲ ਧਾਰ ਬਹਾਈ॥ ਕਰ ਪਰ ਲੈ ਸਿਰ, ਕਹਿ ਹਿਤ ਬੈਨਾ॥ ਬੈਸ ਗਏ ਮੰਚ ਪਰ ਗੁਣ ਐਨਾ॥ [ਗੁਰ ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਟੇਕਿਆ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ, ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਪਈ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਤੱਕੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ, ਛੇਕੜ :—

ਹਾਥ ਬੰਦਿ ਬੋਲਜੋ ਜੈਰਾਮਾ ॥ ਕਰੁਨਾ
ਕਰਹੁ ਰਹਹੁ ਅਬਿ ਧਾਮਾ ॥ ਬੈਸੇ
ਸਿਮਰਹੁ ਸਦਾ ਗੋਬਿੰਦੇ ॥ ਹਮ ਕਉ ਦੇਵਤ
ਰਹਹੁ ਆਨੰਦੇ ॥' [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆ ਗਏ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ 'ਸਾਈਂ ਵਲ ਰਹੋ'। ਉਧਰ ਬੇਬੇ ਹੁਣ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੀ। ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਸੱਦ ਭੇਜਿਆ, ਮੋਹ ਭਰੀ ਤੇ ਸਹਿਕਣ ਵਾਲੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਅਰਧੰਗੀ ਕਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਆਤਮਾਂ, ਸੁਭ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਆਈ। ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪਿਆਰ ਮਾਇਆ ਵੇੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਂਞ ਹੈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅੱਤਿ ਦਾ। ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੱਠੀ ਤੇ ਰੋਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇ ਜਾਨਣਹਾਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਤੋਗੁਣੀ ਮੀਂਹ ਵਸਾਇਆ।

ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਏ, ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਥੇ ਮੰਗਲ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ, ਫੇਰ ਆਪ ਚਾਲੇ ਪੈ ਗਏ:—

ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧੀਰਜ ਸਭ ਹੀ,
ਰੈਨ ਬਸੇਰਾ ਕਿਯ ਤਹਿਂ ਤਬਹੀ।
ਭੋਰ ਹੋਤ ਮਿਲਿਕੈ ਸਭਿ ਸਾਥਾ,
ਗਮਨ ਕਰਯੋ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਨਾਥਾ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

—o—

੪. ਲਾਹੌਰ।

ਚਾਰ ਸੌ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੱਧ ਵਰ੍ਹਾ ਬੀਤਿਆ ਹੋਊ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਵੀ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਯਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲੀ ਨਦੀ; ਇਸੇ ਰੁੱਤੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਚਾਲੇ ਟੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਰਯਾ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ, ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ ਦੀ ਸਵੇਰ ਹੈ, ਮਿੱਠੜੀ ਠੰਢ ਹੈ, ਇਕ ਤੇਜ ਨਾਲ ਚਮਕਦੀ ਤੇ ਨੂਰ ਨਾਲ ਦਮਕਦੀ ਸੂਰਤ ਕੰਢੇ ਦੀ ਅਣੀ ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਪਾਸ ਸੰਗੀਤ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਐਸੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੰਗੀ, ਸਰੋਦੇ ਤੇ ਵੀਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਰਾਗਨੀ ਦਾ ਅਲਾਪ ਹੈ; ਬੱਸ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਸਾਰੀ ਦ੍ਰੱਵ ਕੇ ਸੰਦਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਤ ਮੁੱਕ ਗਈ, ਤਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਲੇ ਲਟਕੰਦੜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਲੁਕਾ ਲਏ ਹਨ। ਊਸ਼ਾ —ਪਹੁ—ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਪਸਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਂਦਨੀ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਰੰਗਤ ਬੀ ਲੁਕ ਗਈ ਹੈ। ਚੰਦ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਨੀਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਪਰ ਦੀਹਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਕੁਛ ਮਾਤ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਸੰਗੀਤ ਅਵ-ਤਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਮਨੋਹਰ ਸ਼ਬਦ ਹੋਇਆ।

ਦੇਖੋ ਅਡੋਲ ਵਗ ਰਹੀ ਰਾਵੀ ਕਿਸ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੀ ਤੇ ਖੀਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰਸੀਏ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਜੀਵ ਦਇਆ' ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ 'ਜੀਵ ਦਇਆ' ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਅਲਾਪਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਢੋਲ ਢਮੱਕੇ ਵੱਜਦੇ ਰਹੇ, ਅਜ ਕਿਸ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਹੈ ? ਅਜ ਓਹ ਭਗਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ ਅਰ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਜੀਵ ਦਇਆ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਅਰ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਪਰੇ 'ਕਾਦਰ ਤੇ ਕਰਤਾ' ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਵੀ ਸਚ ਮੁਚ ਧੰਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਰਹੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਨਾਤਨ ਸੰਗੀਤਕ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਅੱਜ ਕਾਦਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਆਪ ਬੈਠੀ ਕਾਦਰ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਵੇਗ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰ ਦਇਆ ਕੁਦਇਆ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੰਥਾ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੂਰਜ ਦੀ ਅਜੇ ਟਿੱਕੀ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਤਾਂ ਬੱਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਲਚੀਰਵੀਂ ਸੱਦ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ—

ਮੁੰਧ ਰੈਣਿ ਦੁਹੇਲੜੀਆ ਜੀਉ ਨੀਦ ਨ
ਆਵੈ ॥ ਸਾਧਨ ਦੁਬਲੀਆ ਜੀਉ ਪਿਰ
ਕੈ ਹਾਵੈ ॥ ਧਨ ਥੀਈ ਦੁਬਲਿ ਕੰਤ
ਹਾਵੈ ਕੇਵ ਨੈਣੀ ਦੇਖਏ ॥ ਸੀਗਾਰ ਮਿਠ

ਰਸ ਭੋਗ ਭੋਜਨ ਸਭੁ ਝੂਠ ਕਿਤੈ ਨ ਲੇਖਏ ॥ ਮੈ ਮਤ ਜੋਬਨਿ ਗਰਬਿ ਗਾਲੀ ਦੁਧਾ ਥਣੀ ਨ ਆਵਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧਨ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਈ ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਨੀਦ ਨ ਆਵਏ*॥ ੧ ॥

ਇਹ ਕਲੇਜਾ ਚੀਰਵੀਂ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੱਦ ਸੁਣਕੇ ਨੂਰ ਦੇ ਬੁੱਕੇ ਨੇ ਨੂਰ ਭਰੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ, ਗੁਲਾਬ ਨਾਲੋਂ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ ਰਸ ਭਰੇ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ:—

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਬਿਰਹਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

ਅਜੇ ਮਰਦਾਨੇ 'ਹਾਂ ਜੀ' ਆਖਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਫੇਰ ਸੱਦ ਆਈ :—

ਸੁਣਿ ਨਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਉ ਏਕਲੜੀ ਬਨ ਮਾਹੇ ॥ ਕਿਉ ਧੀਰੈਗੀ ਨਾਹ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ ਵੇਪਰਵਾਹੇ ॥ ਧਨ ਨਾਹ ਬਾਝਹੁ ਰਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਬਿਖਮ ਰੈਣਿ ਘਣੇਰੀਆ ॥ ਨਹ ਨੀਦ ਆਵੈ ਪ੍ਰੇਮੁ ਭਾਵੈ ਸੁਣਿ ਬੇਨੰਤੀ ਮੇਰੀਆ ॥ ਬਾਝਹੁ ਪਿਆਰੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਰੇ ਏਕਲੜੀ ਕੁਰਲਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧਨ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਈ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ੧ ॥

ਇਹ ਬਿਰਹਾ ਸੁਣਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਓਸ ਰੁਖ ਚਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁੰਜ ਜੀ ਨੇ ਅਟਕਾ ਲਿਆ; ਸੱਚ ਹੈ ਪਤੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪ੍ਰੇਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਹੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਬਉਰਾਨੇ ਮਨਸੁਖ ਜੀ ਰਾਵੀ, ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵੇਖ ਰਹੀ ਰਾਵੀ, ਵੰਨੇ ਖਿੱਚੀਂ ਦੇ ਉਧਰੇ ਆ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਕੂਕਾਂ ਦਿੱਤੀਓਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁਛ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਹੈ:—

ਬਾਰਾਂ ਹਿ ਬਰਸ ਬੀਤੇ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਿਦੇਸ਼ ਧਾਏ, ਆਇਆ ਨ ਸੁਖ ਸੁਨੇਹਾ, ਧੌਲੇ ਹੋ ਕੇਸ ਆਏ। ਉਮਰਾ ਦਾ ਸੂਰ ਢਲਿਆ, ਪਾਸਾ ਨ ਪ੍ਰੇਮ ਫਿਰਿਆ, ਰੋ ਰੋ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਹਾਏ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਨ ਦੇਸ਼ ਆਏ। ਆਵੇਂ ਕਦੀ ਤਾਂ ਆਵੇਂ, ਪਜਾਰੇ ਦਰਸ ਦਿਖਾਵੇਂ, ਆਖਾਂ ਕਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ, 'ਪਜਾਰੇ ਸੁਦੇਸ਼ ਆਏ'। ਤਰਸਨ ਏ ਨੈਣ ਪਜ਼ਾਸੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਨੀਰ ਭਾਲਣ, ਪਰਸਨ ਚਰਨ ਕਮਲ ਨੂੰ, ਫਿਰਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਾਏ। ਹਿਰਦਾ ਉਛਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕੰਬੇ ਕਲੇ-ਜੜਾ ਏ, ਤਾਂਘੇ ਸੁਨਣ ਸੁਨੇਹਾ: 'ਤੇਰੇ ਨਰੇਸ਼ ਆਏ'। ਆਏ ਨ ਹਾਇ ਪਜਾਰੇ, ਤਾਂਘਾਂ ਨ ਖਿੱਚ ਲਿਆਈਆਂ, ਹਾਰੇ ਉਪਾਵ ਸਾਰੇ, ਕੋਈ ਨ ਪੇਸ਼ ਜਾਏ। ਆਪੇ ਦਿਆਲ ਹੋਕੇ, ਆਪੇ ਦਿਦਾਰ ਦੇਵੋਂ, ਦੇਖੇ ਬਿਨਾ ਹੇ ਪਜਾਰੇ ਕੀਕੂੰ ਕਲੇਸ਼ ਜਾਏ ? ਆ ਜਾ ਦਇਆ ਦੇ ਵਾਲੀ ! ਮਾਲੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਤੂੰ, ਪਾਲੀਂ ਏ ਬਾਗ ਅਪਨਾ, ਸੁਕਦਾ ਏ ਬੇਸ਼ ਜਾਏ। ਵਧਦੀ ਉਮਰ ਹੈ ਜਾਂਦੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੋਂਦਾ, ਬਿਰਹਾ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਹੀ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਵੇਸ ਆਏ। ਬਿਰਹਾ ਹੈ ਰੋਗ ਮੇਰਾ, ਤੇਰਾ ਦੀਦਾਰ ਦਾਰੂ, ਆ ਜਾ ਤਬੀਬ ਮੇਰੇ; ਬਿਤਦੀ ਵਰੇਸ ਜਾਏ। ਆ ਜਾ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ, ਅਪਣੇ ਬਿਰਦ ਕੇ ਸਦਕੇ, ਥੱਕੇ ਉਪਾਉ ਮੇਰੇ, ਮੇਰੀ ਨ ਪੇਸ਼ ਜਾਏ। ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ ਤੇਰੀ ਦਇਆ ਤੇ ਦਾਇਆ, ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਬਾਝੋਂ, ਮੇਰਾ ਨ ਕਲੇਸ਼ ਜਾਏ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਰਾਗ ਕਰਦਿਆਂ ਨੈਣ-ਅੱਥਰੂ ਭਰਿਆਂ ਨੇ ਜਦ ਇਹ ਚਾਰ ਕਦਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਖਾਧਾ ਤਾਂ ਮਨਸੁਖ ਨੂੰ ਪਜਾਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਮਗ ਕਰਦੀ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਸੀ ! ਹੈਂ, ਇਹ ਕੀ ਹੈ ? ਜਿੱਥੇ ਵੇਦਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਅੱਖ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਚੁੰਧਿਆਉਂਦੀ ਤੇ ਭੈ ਨਾਲ ਨਿਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਅੱਖ ਦੈਵੀ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਚੁੰਧਿਆਉਂਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਿਉਂਦੀ ਰਸ ਭਰੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਆਖਦੀ ਹੈ— ਆਹ ! ਨੈਣ ਤ੍ਰਾਸਿਓ ! ਆਹ ! ਮੇਰੇ ਕਾਹਲਿਓ ਨੇਤ੍ਰ ! ਆਹ ! ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਉਡਾਰੂਓ ! ਸੱਚ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ? ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਬੁੱਲਾ

*ਇਹ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਹਨ।

ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇੰਨੀ ਸੁਧ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। 'ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ' ਦਾ ਕੁੱਠਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਚੱਕਰ ਖਾਂਦਾ ਨਸ਼ਈ ਵਾਂਗ ਲੜਖੜਾਉਂਦਾ ਉਨਮਨ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਢਹਿ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਉਸੇ ਪਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਪਸੀਜੇ ਤੇ ਦ੍ਰਵੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁੰਜ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿਰ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਪਿਆਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

"ਮਨਸੁਖ! ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰੰਗ ਸਵਾਏ, ਉਠ ਪੁਰਖਾ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੋ ਗਿਆ।"

ਕੈਸਾ ਸੁਆਦਲਾ ਰਸ ਭਰਿਆ ਤੇ ਅਨੰਦੀ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਸਿੱਕਾਂ ਸਿੱਕਣ ਵਾਲਾ ਸੀਸ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਤਰਸਣ ਵਾਲੇ ਨੈਣ ਹਨ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬਿਰਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰਸਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਹੱਥ ਸੀਸ ਪਰ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਡਾਢੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਿੱਠ ਤੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੇਖੋ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਾਂ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਗਤਾਧਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਜਲ ਦੇ ਟੇਪੇ ਕਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਮਨਸੁਖ ਦੇ ਸੁਖੀ ਮਨ ਵਾਲੇ ਸੀਸ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਜਨਮਾਂ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਇਕ ਨਿਮਾਣੀ ਸਿੱਕ ਨੇ ਥੋੜੇ ਵਰ੍ਹੀਂ ਦਾਤ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਮਰਦਾਨਾ, ਗ਼ਰੀਬ ਰਬਾਬੀ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਨਿਵਾਜਿਆ ਨਿਮਾਣਾ ਸਿਖ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਲੋਂ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਨੈਣ ਭਰਦਾ ਤੇ ਜੀ ਹੀ ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ:—ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਮੈਂ ਢਾਡੀ, ਡੂੰਮ ਤੇ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਧੰਨ ਹੈ ਇਹ ਜੋ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਵਿਛੜਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੰਜੋਗਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹਿਕੇ ਡੋਲਿਆ ਹਾਂ, ਇਹ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਾਰ, ਸਗੋਂ ਸੱਤ ਸਵਾਇਆ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨਸੁਖ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ! ਤੇਰੀ ਧੂੜ ਤਾਰਨਹਾਰ ਹੈ!

ਐਉਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ, ਮਿੱਠੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸੁਖ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁੰਜ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ—'ਪੁਰਖਾ! ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਬੁਡ ਰਹੁ।' ਹੁਣ ਮਨਸੁਖ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ, ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਹਿਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਗ ਅੰਗ ਗਦਗਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਲ ਹੋਰ ਗੁਜ਼ਰੀ। ਜਦ ਸੁਰਤ ਰੱਜ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਕ ਕੇ ਝੁਕ ਝੁਕ ਕੇ ਰਸ ਪਾਇਆ, ਜਦ 'ਨੈਨ ਰਹੇ ਰੰਗੁ ਲਾਈ' ਤਦ ਜੀਭ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰ ਅਲਾਪਿਆ :—

> ਮੇਰੀ ਇਛ ਪੁਨੀ ਜੀਉ ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨੁ
> ਆਇਆ ॥ ਮਿਲਿ ਵਰੁ ਨਾਰੀ ਮੰਗਲੁ
> ਗਾਇਆ ॥ ਗੁਣ ਗਾਇ ਮੰਗਲੁ ਪ੍ਰੇਮਿ
> ਰਹਸੀ ਮੁੰਧ ਮਨਿ ਓਮਾਹਓ ॥ ਸਾਜਨ
> ਰਹੰਸੇ ਦੁਸਟ ਵਿਆਪੇ ਸਾਚੁ ਜਪਿ ਸਚੁ
> ਲਾਹਓ ॥ ਕਰ ਜੋੜਿ ਸਾਧਨ ਕਰੈ
> ਬਿਨਤੀ ਰੈਣਿ ਦਿਨੁ ਰਸਿ ਭਿੰਨੀਆ ॥
> ਨਾਨਕ ਪਿਰੁ ਧਨ ਕਰਹਿ ਰਲੀਆ ਇਛ
> ਮੇਰੀ ਪੁੰਨੀਆ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥*

ਇਸ ਸ਼ੁਕਰ ਭਰੇ ਆਲਾਪ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਰਬਾਬ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਦੈਵੀ ਗਲਾ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਰਾਵੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੂਰਜ ਹੁਣ ਵੱਡਾ ਹੋ ਆਇਆ, ਮਨਸੁਖ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਨਿਜ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਇਆ' ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਆ ਜੁੜੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਖਿੜ ਪਈ। ਦੋ ਦਿਨ ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਮੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਟੁਰ ਪਏ।

—o—

---

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

੫. ਤਲਵੰਡੀ

ਸਨੇ ਸਨ ਚਲਦੇ, ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਰਦੇ ਆਪਣੀ ਅਵਤਾਰ ਭੂਮੀ ਤਲਵੰਡੀ ਆਏ। ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਦੋ ਕੋਹ ਤੇ ਇਕ ਖੂਹ ਸੀ, ਉਥੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਦੋ ਕੁ ਘੜੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਹੇ ਜਗਤਨਾਥ ਜੀ! ਆਗਜ਼ਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਟੱਬਰ ਟੋਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਵਾਂ, ਦੇਖਾਂ ਕੋਈ ਜੀਉਂਦਾ ਬਾਕੀ ਹੈ?' ਤਦੋਂ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਨਹਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ!

> ਸੁਨ ਕਰ ਬਿਗਸੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਕੇਤਾ। ਬੋਲੇ ਹਰਖ ਦੇਨ ਕੇ ਹੇਤਾ। 'ਜੇ ਤੇਰੇ ਸਨਬੰਧੀ ਮਰਹੈਂ। ਅਵਰ ਕਾਜ਼ ਹਮ ਜਗ ਕਸ ਕਰਿਹੈਂ? ਹਮ ਹੋਵਤ ਨਹਿੰ ਚਿੰਤਾ ਕਰੀਏ। ਨਿਕਟ ਨ ਜਮ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸ ਬਿਚਰੀਏ। ਜੇ ਅਬ ਤੋ ਮਨ ਐਸੀ ਆਈ। ਮਿਲਹੁ ਕੁਟੰਬ ਸਰਬ ਕੋ ਜਾਈ!' [ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਇਹ ਬੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁੜਕੇ ਛੇਤੀ ਆਵੀਂ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਸਾਡੇ ਆਉਣੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾ ਕਰੀਂ।

ਉਮਰਾ ਇਕ ਢਲਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੁਆਨੀ ਹੈ ਆਸਾਂ ਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਮਰਾ ਢਾਲੇ ਪਈ ਆਸਾਂ ਉਮੰਗਾਂ ਬੀ ਢਾਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਘਟਦੀ ਪਰ ਉਮੰਗਾਂ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਿਆਲੇ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਤਲਾਵਾਂ ਵਾਂਙੂ ਲਹਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਉਮਰੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸੱਲ ਯਾ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਤੀਰ ਕਲੇਜੇ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਨਿਰਾਸਾ ਭਰੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਕ ਸੁਭਾਗ ਬ੍ਰਿਧ ਮਾਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮੇਲ ਦੀ ਸਿੱਕ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਟੁੰਬ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਸੱਦਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮਿਲੇ ਹੀ ਟੁਰ ਪਈਏ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਖੜ ਪੁਜਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੱਲੇ ਮਨ ਵਿਯੋਗ ਤੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਹ ਮਾਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ ਹੋਵੇ, ਸਿੱਕਾਂ ਨਾਲ ਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਮੁਹਾੜਾ ਨਾ ਮੋੜੇ ਤੇ ਮਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਮਤਾ ਕੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਮੋਹ ਦੀ ਤੋੜ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ?

ਆਓ ਦੇਖੀਏ, ਇਕ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਨਾਉਂ ਦੀ ਸੁਭਾਗ ਮਾਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਿਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਘਰਬਾਰੀ ਤੇ ਸੁਖੀ ਵੱਸਦਾ, ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਦਾ, ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਾਹਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਮੋਢਾ ਕਰਕੇ ਟੁਰਦਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੋਹੰਦੀ ਲੋਹੰਦੀ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਅਪਣੀ ਚਾਹ ਮੂਜਬ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਫਲਦਾ ਫੁੱਲਦਾ ਵੇਖਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ! ਪੁੱਤ੍ਰ-ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ, ਉਂਞ ਭਾਵੇਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨਹਾਰੇ ਦੀ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਿਰਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰੋਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਹੀ ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰ ਸਦਾ ਲਈ ਮਿਟ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਮੀਟੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਕੇ ਵੇਖ ਲਵਾਂ ਪਰ ਪੁੱਤ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਇ ਸੁੰਧਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਕਈ ਸਿਆਲ ਕਈ ਹੁਨਾਲ ਆਏ ਤੇ ਬੀਤ ਗਏ ਪਰ ਪੁੱਤ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਲੰਘ ਗਏ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਸ ਤੇ ਸਿੱਕ ਅਰ ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਨਿਰਾਸਾ ਤੇ ਹਾਹੁਕਾ ਹੈ। ਘਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੰਨ ਲਾਕੇ ਸੁਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨੀ ਪੈ ਜਾਏ। ਰੋਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ: "ਬਿਧਨਾਂ! ਹੇ ਕਠੋਰ ਬਿਧਨਾਂ! ਕਦੇ ਰੱਜਕੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਏ, ਪੁੱਤ ਦਿੱਤਾ ਜਗਤ ਤੋਂ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੇਰਾ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਭਾਗ ਐਸਾ ਮੰਦੇਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਦੇ ਰੱਜਕੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਮੱਥਾ ਵੀ ਨਾ ਦੇਖਿਆ; ਪੁੱਤ ਫਕੀਰੀ ਵਿਚ ਭੰਨਾਂ ਫਿਰਿਆ ਤੇ ਮਾਂ ਹਾਹੁਕੇ ਲੈਂਦੀ ਫਿਰੀ। ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਧੌਲੇ ਤੇ ਧੌਲਿਆਂ ਦੇ ਪੀਲੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਆਏ। ਸਪੁੱਤੀ ਹੋਕੇ, ਸੌੜ੍ਹੀ ਹੋਕੇ, ਮੈਂ ਆਹਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹਾਂ, ਹੇ ਬਿਧਨਾਂ! ਕਿਉਂ ਕਠੋਰਤਾ ਧਾਰੀ ਹੈ?" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਆਕੇ ਆਖਿਆ: "ਲੈ ਨੀ ਬੇਬੇ ਤ੍ਰਿਪਤਾ! ਤੇਰੇ ਪੁੱਤ ਦਾ

ਮਰਾਸੀ ਯਾਰ ਘਰ ਆਇਆ ਹਈ।"

ਆਹ! 'ਮਰਦਾਨਾ?' ਕਹਿਕੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਥਰੂ ਤਿਰ ਆਈਆਂ, ਹੰਭਲਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਠੀ, ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਹੁੰਦੀ ਕਹਿੰਦੀਏ:—ਜਾਵੀਂ ਨੀ ਵੀਰ ਜੀਨੀਂ! ਮੈਂ ਸਦਕੇ! ਉਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਮਾਂ ਸਦਕੇ ਨੀ ਭੱਜਕੇ ਜਾਵੀਂ!

ਗੁਆਂਢਣ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਵੱਲ ਭੱਜੀ ਤੇ ਉਤਾਵਲੀ ਮਾਂ ਆਪ ਵੀ ਮਗਰੇ ਉੱਠ ਟੁਰੀ, ਅਜੇ ਡੇਉਢੀ ਕਦਮ ਹੀ ਧਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਆ ਗਿਆ। ਮਮਤਾ ਮਾਰੀ ਮਾਤਾ ਨੇ—

ਜਬ ਆਵਤ ਦੇਖਯੋ ਮਰਦਾਨਾ। ਗਲ ਸੋਂ
ਲਾ ਵਿਰਾਗ ਬਹੁ ਠਾਨਾ। ਭਯੋ ਮੋਹ
ਸਰਿਤਾ ਸੁ ਪ੍ਰਵਾਹਾ। ਧੀਰਜ ਸਿਕਤਾ
ਸੇਤ ਨਸਾਹਾ। ... ...
ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕੋ ਭਾ ਅਨੁਰਾਗਾ॥ ਕੀਨੋ
ਜਨਨੀ ਬਹੁ ਬੈਰਾਗਾ॥ [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ

ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਵੈਰਾਗ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਬੇਲੀ ਤੋਂ ਪੁੱਤ ਦੀ ਸੁਖਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ।ਮਰਦਾਨਾ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਅਪਣੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਨਿਸ ਦਿਨ ਕਰਤਯੋ ਰੁਦਨ ਬਿਤਾਊਂ।
ਕਰ ਉਰ ਯਾਦ ਬੈਠ ਪਛੁਤਾਊਂ।
ਬਿਧ ਨੇ ਇਕ ਸੁਤ ਦੀਨੋ ਮੋਹੀ।
ਨਹਿ ਸਮੀਪ ਕਬ ਰਾਖਯੋ ਓਹੀ। [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਆਂਢੀ ਗੁਆਂਢੀ 'ਮਰਦਾਨਾ ਆਯਾ' ਸੁਣਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਸ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਆਗਜਾ ਪਤਾ ਨਾ ਦੱਸਣੇ ਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਡਰਦਾ ਹੈ, ਇਧਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵੇਗ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਜੀ ਹੀ ਜੀ ਵਿਚ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਕਦਿਆਂ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੀਟੀ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸਦਾ ਗਾਉਂਦੀ ਜੀਭ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚੁੱਪ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ 'ਪ੍ਰੇਮ ਰਾਗ' ਦਾ ਅਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਸਮਝਿਆ। ਚਾਰ ਘੜੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਈ ਵੇਰ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਮਰਦਾਨਾ ਕਾਲਜੇ ਤੇ ਪੱਥਰ ਧਰਕੇ ਅਪਣੇ ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਰੰਗ ਦੇਖਦਾ, ਬੇਮਲੂਮ ਹਾਹੁਕੇ ਭਰਦਾ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਲਬਰੀਆਂ ਦੇਂਦਾ ਉੱਠ ਟੁਰਿਆ। ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਤੀਰ ਵੱਜਾ। ਨਿਰਾਸਾ ਨੇ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸੋਚ ਆਈ ਕਿ ਕੀਹ ਜਾਣੀਏਂ ਬੱਚਾ ਸਾਧੂ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਤੇ ਨਵੇਕਲੇ ਥਾਂ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਤਾਂ ਜਾਕੇ ਵੇਖਾਂ।

ਇਸ ਬਿਧਿ ਮਾਤਾ ਮਨ ਗੁਨਤਿ, ਮਧੁਰ
ਅਸ਼ਨ ਲੇ ਓਲ*। ਤੂਰਨ ਗਵਨੀ ਧਾਇ
ਕਰ, ਲੀਨੇ ਰੁਚਿਰ ਨਿਚੋਲ†।
ਮਿਲੀ ਗੈਲ ਮੈਂ ਜਹਿਂ ਮਰਦਾਨਾ।
ਆਤੁਰ ਹ੍ਵੈ ਕਰਿ ਬਚਨ ਬਖਾਨਾ:—
'ਸੁਤ ਨਾਨਕ ਸੋਂ ਮੇਲਹੁ ਮੋਕੋ। ਸੁਧ
ਮਰਦਾਨੇ ਹੈ ਕਹੁ ਤੋਕੋ। ਬਹੁਤ ਬਰਖ ਤੇ
ਦੇਖਯੋ ਨਾਂਹੀ। ਮੋਹ ਬਢਯੋ ਅਤਿਸ਼ੈ ਮਨ
ਮਾਂਹੀ'। ਸੁਨ ਮਰਦਾਨੇ ਤੂਸ਼ਨ‡ ਕੀਨੰ।
ਗੁਰ ਭੈ ਲਖਯੋ, ਨ ਉੱਤਰ ਦੀਨੰ॥

ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਤਿ ਅਕੁਲਾਏ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਹਾਹੁਕੇ ਭਰਦੇ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨੈਣ-ਜਲ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਦੇ, ਟੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਮਰਾ ਭਰ ਇਸ ਮਾਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਕਿ 'ਨਾਨਕ' ਪੁੱਤ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਮਾਂ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਕੀਹ ਰੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ? ਵਰਿਹਾਂ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਨੇ ਮੋਹ ਦੀ ਅੱਗ ਤਿੱਖੀ ਕਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਕਿੰਗਰੇ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ, ਹਾਂ ਪੁੱਤ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਢੂੰਡਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਤ੍ਰਿਖਾ ਉਸ ਅਣੀ ਤੇ ਅੱਜ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਣੀ ਜਾਕੇ ਅੜ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ, ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਚਿਤ ਦੀ ਗਤੀ ਅਨਜਾਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ—ਅਸਲੀ—ਆਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ—ਤਾਰ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਦ ਮਰਦਾਨਾ ਖੂਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ, ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਤ੍ਰਸੇ ਤੇ ਸਿੱਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ

---

*ਝੋਲੀ ਵਿਚ। †ਚੋਲਾ, ਬਸਤ੍ਰ।
‡ਚੁੱਪ।

ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਮੋਹਿਨੀ ਮੂਰਤ ਆ ਪਈ, ਧਾ ਕੇ ਭੱਜੀ, ਪਰ ਉਸ ਪਿਆਰਾਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਂਈਂ ਨੇ ਉੱਠਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਬੰਦਨਾਂ ਕੀਤੀ, ਲੁਹੰਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾਕੇ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਰੋਂਦੀ ਨੇ ਨੈਂ ਵਹਾ ਦਿਤੀ, ਤਰਸਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਮੇਲ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੂੰ, ਕੌਣ ਵਰਣਨ ਕਰੇ ? ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

ਕੌਰੀ* ਭਰਿ ਨਾਨਕ ਕੋ ਜਨਨੀ। ਰੋਦਨ ਕਰਤ ਨ ਜਾਈ ਗਨਨੀ। ਚਲਜੋ ਬਿਲੋ-ਚਨ ਤੇ ਬਹੁ ਨੀਰੰ। ਸੁਤ ਬਿਰਹਾਨਲ ਜਨੁ ਕਰਿ ਸੀਰੰ†। ਅੱਸ੍ਰੂ ਪਾਤ ਸੋਂ ਬਸਤ੍ਰ ਭਿਗੋਏ। ਜੋ ਦੇਖਤ ਸੋ ਗਦਗਦ ਹੋਏ। ਕੌਰੀ ਤੇ ਸੁਤ ਕੋ ਨਹਿ ਤਜਈ। ਅਧਿਕ ਬਿਰਹ ਤੇ ਮਿਲਤ ਨ ਰਜਈ। ਬਦਨ ਬਿਲੋਕਤ ਸੂੰਘਤ ਮਾਥਾ। ਕਰਤ ਨੇਹ ਸਿਰ ਫੇਰਤ ਹਾਥਾ। ਹੁਤੀ ਬ੍ਰਿਧ ਬਲ ਤੇ ਤਨ ਹੀਨਾ। ਪੁਨ ਸਮੀਪ ਬੈਸੀ ਸੁਖ ਲੀਨਾ।

ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰੇ-ਖੂਹੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ, ਬ੍ਰਿਧ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਬੀ ਸੁਣਕੇ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਯਾ। ਹੁਣ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ ਕਦਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਲੰਮੇ ਬਿਰਹੋਂ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਦ੍ਰ ਮੁਖ, ਜਿਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀਹ ਰੁਪਯੇ ਪਿਆਰੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਲੱਖੀਂ ਤੇ ਕਰੋੜੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ। ਹੁਣ ਜੁਦਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਨੇ ਮੱਤ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਮਲ ਨੈਣ ਸੁੰਦਰ ਬਦਨ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਿਆਂ ਬੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸਸਤਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਬੀ ਬਿਰਹੋਂ ਸੁਲਤਾਨ ਨੇ ਕੁਛ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤਿਆ ਹੈ, 'ਕਿਵੇਂ ਕਾਹਲੀ ਪਹੁੰਚਾਂ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰ ਮੁਖੜਾ ਤੱਕਾਂ' ਸੋਚਦਾ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਰਪੱਟ ਨਠਾਕੇ ਪਹੁੰਚਾ। ਓਹ ਜਗਤ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿਣ ਨੂੰ ਉਠੇ, ਪਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਤਾਉ ਨਾਲ ਸੁੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਧਾ ਕੇ ਗਲੇ ਲਾਯਾ ਅਰ ਐਉਂ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ:—

ਜਨੁ ਬਹੁ ਭੂਖੇ ਮਿਲਜੋ ਅਹਾਰਾ। ਮਰਤਜੋ ਪ੍ਯਾਸੇ ਪਾਯੋ ਬਾਰਾ*। ਨੀਰ ਬਿਮੋਚਤ ਲੋਚਨ ਦਰ ਤੇ। ਗਦਗਦ ਬੋਲਜੋ ਜਾਇ ਨ ਗਰ ਤੇ।

ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਸਨੇਹੀ ਉਥੇ ਆ ਗਏ। ਵਿਚਕਾਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੰਡਲ ਦੇ ਚੰਦ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਦੁਆਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਨੇ ਹੁਣ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਕਿਹਾ: 'ਹੇ ਲਾਲ! ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਬਿਤਾਕੇ ਘਰ ਆਏ ਹੋ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ।'

ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਸੁਤ ! ਤੋ ਪਰ ਵਾਰੀ।
ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿ ਗੁਰ ਮਹਤਾਰੀ। [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਅਮਲੀ ਅਮਲੁ ਨ ਅੰਬੜੈ ਮਛੀ ਨੀਰੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ਜੋ ਰਤੇ ਸਹਿ ਆਪਣੈ ਤਿਨ ਭਾਵੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥੧॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤਉ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਨਾਵੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਸਫਲਿਓ ਰੁਖੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਜਾਕਾ ਨਾਉ ॥ ਜਿਨ ਪੀਆ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭਏ ਹਉ ਤਿਨ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ॥੨। ਮੈ ਕੀ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਹੀ ਵਸਹਿ ਹਭੀਆਂ ਨਾਲਿ ॥ ਤਿਖਾ ਤਿਹਾਇਆ ਕਿਉ ਲਹੈ ਜਾ ਸਰ ਭੀਤਰਿ ਪਾਲਿ ॥ ੩ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤੇਰਾ ਬਾਣੀਆ ਤੂ ਸਾਹਿਬੁ ਮੈ ਰਾਸਿ ॥ ਮਨ ਤੇ ਧੋਖਾ ਤਾ ਲਹੈ ਜਾ ਸਿਫਤਿ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥†

ਤਦ ਮਾਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ:— ਲਾਲ ਜੀ ! ਖਾਓ। ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:—ਹੇ ਮਾਤਾ! ਮੈਂ ਇਕ ਐਸਾ ਭੋਜਨ ਪਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਤਾਉਂਦੀ। ਮੈਂ

*ਜੱਫੀ। †ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਠੰਢਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

*ਜਲ। †ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

ਰੱਜਿਆ ਹਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹਾਂ ਤੇ ਅਘਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਨੇ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਕਿਹਾ: "ਹੇ ਤਾਤ! ਐਸੀ ਕੀ ਵਸਤੂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਛਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਭੁੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ?" ਤਾਂ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ:

ਸਭਿ ਰਸ ਮਿਠੇ ਮੰਨਿਐ ਸੁਣਿਐ ਸਾਲੋਣੇ ॥ ਖਟ ਤੁਰਸੀ ਮੁਖਿ ਬੋਲਣਾ ਮਾਰਣ ਨਾਦ ਕੀਏ ॥ ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਉ ਏਕੁ ਜਾਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਇਸ ਪਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਕੁਛ ਨੋਕ ਚੁਭੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਬਾਗ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨ, ਅਜੇ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤ ਘਰ ਆ ਬੈਠੇ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਠਾਰੇ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਕਪੜੇ ਲਾਹਕੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਪਹਿਨਣੇ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਉਹ ਜਾਮਾ ਪਾਯਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਪਾਟਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਮੈਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।'

ਤਦ ਪਿਤਾ ਕਿਹਾ: "ਓਹ ਕਪੜੇ ਅਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿੱਸ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦੇ?" ਤਦ ਆਪ ਬੋਲੇ:—

ਰਤਾ ਪੈਨਣੁ ਮਨੁ ਰਤਾ ਸੁਪੇਦੀ ਸਤੁ ਦਾਨੁ ॥ ਨੀਲੀ ਸਿਆਹੀ ਕਦਾ ਕਰਣੀ ਪਹਿਰਣੁ ਪੈਰ ਧਿਆਨੁ ॥ ਕਮਰਬੰਦੁ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ॥ ੨ ॥ ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਪੈਨਣੁ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਪੈਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਫਿਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਘਰ ਰਹੋ ਹੁਣ, ਆਰਾਮ ਕਰੋ, ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੋ, ਸੁਖ ਪਾਵੋ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀ ਆਖਦੇ, ਸਾਡੇ ਕਮਾਏ ਪਰ ਸੁਖ ਪਾਓ, ਸਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਓ।" ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ:—

ਘੋੜੇ ਪਾਖਰ ਸੁਇਨੇ ਸਾਖਤਿ ਬੂਝਣ ਤੇਰੀ ਵਾਟ ॥ ਤਰਕਸ ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਸਾਂਗ ਤੇਗ ਬੰਦ ਗੁਣ ਧਾਤੁ ॥ ਵਾਜਾ ਨੇਜਾ ਪਤਿ ਸਿਉ ਪਰਗਟੁ ਕਰਮੁ ਤੇਰਾ ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ॥ ੩ ॥ ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਚੜਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਚੜਿਐ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਲਾਲ ਜੀ! ਘਰ ਚੱਲੋ, ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਵੱਸੋ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦੀਏ, ਖੁਸ਼ੀ ਕਰੀਏ। ਅਸਾਂ ਘਰ ਨਵਾਂ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵੱਸੋ. ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਂਵਦੇ ਦਿੱਸੋ।" ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਘਰ ਮੰਦਰ ਖੁਸੀ ਨਾਮ ਕੀ ਨਦਰਿ ਤੇਰੀ ਪਰਵਾਰੁ ॥ ਹੁਕਮੁ ਸੋਈ ਤੁਧੁ ਭਾਵਸੀ ਹੋਰੁ ਆਖਣੁ ਬਹੁਤੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਪੂਛਿ ਨ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ੪ ॥ ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਸਉਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਸੁਤੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ੪ ॥ ੭ ॥*

ਫੇਰ ਆਪ ਬੋਲੇ:—

ਸੁਨ ਜਨਨੀ ਮਮ ਬਚਨ ਕੋ ਅਬ ਲੈਂ ਰਿਦਾ ਉਦਾਸ। ਦੇਸ ਬਦੇਸ ਬਿਲੋਕਿਕੈ ਬਹੁਰੋ ਆਇਂ ਅਵਾਸ।

ਤਦ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਹੇ ਸੁਤ! ਤੈਂ ਅਸ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ। ਰਿਦੈ ਸਾਂਤਿ ਕਿਉਂ ਆਵ ਹਮਾਰੇ। ਦ੍ਵਾਦਸ਼ ਬਰਖ ਬਿਤੀਤੇ ਆਏ। ਪ੍ਰਵਿਸ਼ੇ ਸਦਨ ਨ ਪਗ ਇਕ ਪਾਏ। ਵਹਿਰ ਤੇ ਵਹਿਰ ਕਰਹੁ ਤੁਮ ਪਜਾਨਾ। ਹਮਰੋ ਕਹਜੋ ਨ ਇਕ ਮਨ ਆਨਾ। ਕਿਹ ਦੁਖ ਤੇ ਮਨ ਕੀਨ ਉਦਾਸੂ॥ ਜਿਉਂ ਤੁਮ ਕਹੁਉ ਕਰੈ ਤਿਮ ਆਸੂ। ਨਿਜ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਉ ਜੇ ਦੁਖ ਮਾਨਉ। ਔਰ ਬਜਾਹ ਕਰ ਦੇਹਿਂ, ਬ੍ਰਖਾਨਉ। ਸਭ ਕਿਛੁ ਘਰਿ ਮਹਿਂ ਦੀਨ ਬਿਧਾਤਾ। ਜਿਉਂ ਤੁਮ ਚਹਹੁ ਕਰਹਿਂ ਤਿਉਂ ਤਾਤਾ!

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸੇ ਤੇ ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮ: ੧ ਦਾ ਸਬਦ 'ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ ਜਗੁ ਧੰਧੜੈ ਲਾਇਆ' ਬੋਲਿਆ।

---

*ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਵਚ ਹੈ।

ਤਦ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ, ਉਹ ਬਿਧਾਤਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ, ਉਹ ਭੁੱਲਣੈ ਵਿਚਿ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਓਸਿ ਸੰਜੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ'। ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ: 'ਬੱਚਾ ਤੂੰ ਉਠ ਚਾਲ, ਅਵਾਈਆਂ ਛੋਡੁ, ਫਿਰਿ ਕਿਆ ਸੰਜੋਗ ਬਣੇਗਾ, ਜਿਤੁ ਫਿਰ ਮਿਲਹਿੰਗਾ।' ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਸਬਦੁ ਕੀਤਾ ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਪਿਛਹੁ ਰਾਤੀ ਸਦੜਾ ਨਾਮੁ ਖਸਮ ਕਾ ਲੇਹਿ ॥ ਖੇਮੇ ਛਤ੍ਰ ਸਰਾਇਚੇ ਦਿਸਨਿ ਰਥ ਪੀੜੇ ॥ ਜਿਨੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਕਉ ਸਦਿ ਮਿਲੇ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਮੈ ਕਰਮਹੀਣ ਕੂੜਿਆਰ ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਤੇਰਾ ਅੰਧਾ ਭਰਮਿ ਭੂਲਾ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਦ ਕੀਤੇ ਦੁਖ ਪਰਫੁੜੇ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖੇ ਮਾਇ ॥ ਸੁਖ ਥੋੜੇ ਦੁਖ ਅਗਲੇ ਦੂਖੇ ਦੂਖਿ ਵਿਹਾਇ ॥ ੨ ॥ ਵਿਛੁੜਿਆ ਕਾ ਕਿਆ ਵੀਛੁੜੈ ਮਿਲਿਆ ਕਾ ਕਿਆ ਮੇਲੁ ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ ਜਿਨਿ ਕਰਿ ਦੇਖਿਆ ਖੇਲੁ ॥ ੩ ॥ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲਾਵੜਾ ਇਨਿ ਤਨਿ ਕੀਤੇ ਭੋਗ ॥ ਵਿਜੋਗੀ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜੇ ਨਾਨਕ ਭੀ ਸੰਜੋਗ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: "ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਜੋ ਆਏ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਹਿਆ ਥਾ ਆਵਹਿੰਗੇ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣਿ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਲੈਹੋ, ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਉਦਾਸ ਹਾਂ।" ਤਦ ਮਾਤਾ ਕਹਿਆ: "ਬੇਟਾ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਕਿਉਂ ਕਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਤੂੰ ਬਹੁਤੀ ਵਰ੍ਹੀਂ ਉਦਾਸੀ ਕਰਕੈ ਆਇਆ ਹੈਂ"। ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ: "ਮਾਤਾ, ਤੂੰ ਬਚਨ ਮੰਨ, ਤੈਨੂੰ ਸੰਤੋਖ ਆਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਸ ਗਿਰਦ ਨਿਵਾਹੀ ਦਾ ਸੈਲ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਆਵਾਂਗੇ।" [ਬਾ: ਵਾ: ਜ: ਸਾਖੀ ੩੯੨] ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹੀ।

ਉਧਰ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਤੱਕ ਬੀ ਖਬਰ ਅੱਪੜ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਏ ਹਨ। ਉਸ ਪੱਕੀ ਖ਼ਬਰ ਮੰਗਵਾਈ ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਿਰਧ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਚੱਲਕੇ ਉਸ ਪਾਸ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਿੱਕਾਂ ਸੱਧਰਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਰਾਇ ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਇਆ; ਬੇਵਸਾ ਹੋ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੱਠਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨਿਉਂਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਬੋਚ ਕੇ ਗਲੇ ਲਾ ਲਿਆ, ਦੁਇ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਫੇਰ ਰਾਇ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਿਠਾਯਾ ਤੇ ਸਫਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਪੁੱਛੇ, ਸੁਣੇ, ਤੇ ਠੰਢਾਂ ਲਈਆਂ। ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਸੇ ਪਾਸ ਰਹੇ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫੇਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਏ। ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਾਇ ਨੇ ਰਜ਼ਾ ਸਿਰ ਧਰੀ ਤੇ ਆਖਿਆ—ਮੇਰਾ ਅੱਗਾ ਸਵਾਰਨਾ, ਮੈਂ ਤੁੱਧੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਾਂ।

੪੨. ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ* ।

ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਫੇਰਾ ਪਾਇਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੰਨਗੀ:—

ਮਰਦਾਨਜਾਂ ! ਇਕ ਜੁੱਗ ਜਾਪਦਾ ਤੁਸੀਂ ਬਿਦੇਸ਼ੀਂ ਲਾਗਾ,
ਇਕ ਇਕ ਦੇਹੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਬੀਤਜਾ ਰੋ ਰੋ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਯਾ ।
ਰਾਤੀਂ ਨੀਂਦ ਨ ਚੈਨ ਦਿਨੇ ਸੀ, ਜੀਉ ਰਹੇ ਉਦੁਸਾਯਾ,
ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਉਠਾਂ ਹਰ ਖੜਕ ਆਏ ਤੇ: ਮਤੇਂ ਲਾਲ ਘਰ ਆਯਾ ।
ਇੱਕੋ ਪੁੱਤ, ਜੁ ਅਰਸ਼ੀ ਤਾਰਾ, ਟੁਰ ਗਯਾ ਦੇਸ਼ ਬਿਗਾਨੇ,
ਨਾ ਕੁਈ ਸੁੱਖ ਸੁਨੇਹਾ ਆਵੇ, ਪਤੇ ਨ ਮਿਲਨ ਠਿਕਾਨੇ ।
ਦਿਹੁ ਬੀਤੇ, ਹੋ ਗਏ ਮਹੀਨੇ, ਫਿਰ ਹੋ ਸਾਲ ਬਿਤੀਤੇ,
ਇੱਕ ਨ ਦੋ ਸਨ ਸਾਲ ਬਿਤੀਤੇ ਕਿਤਨੇ ਲੰਮੇ ਕੀਤੇ ।
ਬੱਚਾ ! ਦੱਸ ਕਦੇ ਜੇ ਤੇਰੇ ਮੈਂ ਭੀ ਚੇਤੇ ਆਈ ?
ਕਦੇ ਪਾਸ ਤੇ ਕਿਹਾ ਲਾਲ ਨੂੰ 'ਯਾਦ ਕਰੇ ਅਜ ਮਾਈ ।
'ਚੱਲੋ ਦੇਸ਼, ਮਿਲੋ ਲੁਹੰਦੀ ਨੂੰ ਨੈਣੀ ਜੋਤ ਜਗਾਵੋ,
'ਇਕਲੌਤੇ ਦੀ ਅੰਮਾ ਅੰਨ੍ਹੀ, ਚਲੋ ਮਿਲੋ ਠੰਢ ਪਾਵੋ ।'
ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਯਾਦ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਕਦੇ ਕਿ ਯਾਦ ਕਰਾਯਾ,
ਮੇਰਾ ਦੁੱਖ ਪੁੱਤ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਦੱਸ ਕਦੇ ਤੂੰ ਪਾਯਾ ?

ਮਰਦਾਨੇ ਹਥ ਜੋੜਿ ਆਖਿਆ: ਮੈਂ ਮੋਹ ਮਾਯਾ ਕੀੜਾ,
ਯਾਦ ਕਰੇਂਦਾ ਟੱਬਰ ਅਪਣਾ ਸਹਾਂ ਬਿਰਹੁ ਦੀ ਪੀੜਾ ।
ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੇਂਦਾ ਗੁਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਵਾਂ,
ਯਾਦ ਕਰਾਇ ਵਿਛੋੜਾ ਤੇਰਾ, ਨੈਣ ਨੀਰ ਭਰ ਲਜਾਵਾਂ,
ਤੇਰਾ ਦੁਖ ਤੇ ਪੀੜ ਅੰਦਰਲੀ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਜਦ ਸੋਚਾਂ,
ਉਛਲ ਕਲੇਜਾ ਨਿਕਲੇ ਹੱਥੋਂ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਫਿਰ ਬੋਚਾਂ ।
ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਅੰਮੀਏਂ ਵੇਲਾ ਕਦੀ ਕਦੀ ਉਹ ਆਵੇ,
ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਤੈਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਯਾਦ ਕਰਾਵੇ ।
ਕਿਸੇ ਸੜੀ ਤੇ ਜਲੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਨਾਨਕ ਠੰਢਕ ਪਾਵੇ,
ਵਿਛੁੜੇ ਰੁਲਦੇ ਨਰਕ ਪਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜਦ ਓ ਮੋਇਆਂ ਜਿਆਵੇ ।
ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਤੇ ਦੁਖ ਭਰਦੇ ਕਰ ਚਾਨਣ ਰਾਹ ਲਾਵੇ;
ਕੋੜ੍ਹੀ ਕਪਟੀ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ, ਅਰਸ਼ੀ ਰੰਗ ਜਮਾਵੇ ।
ਤਦੋਂ ਰੂਹ ਉਹ ਜੀਉਂ ਕੇ ਉੱਠੀ, ਲੂੰ ਲੂੰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਾਵੇ,
ਭਰ ਨੈਣੀਂ ਤੇ ਉਛਲ ਉਮਾਹੇ, ਮੁਖ ਤੋਂ ਵਾਕ ਅਲਾਵੇ:—
"ਧੰਨ ਜਨਨੀ ਜਿਨ ਜਾਯਾ ਤੈਨੂੰ ਧੰਨ ਪਿਤਾ ਵਡਭਾਗੀ,

'ਜਗਤ ਜਲਦਾ ਰੱਖਣ ਕਾਰਨ,
ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਜਿਨ ਤਜਾਗੀ ।"
ਮੁਰਦਾ ਰੂਹ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰ ਜਦ
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰੂਹ ਫੂਕੀ,
'ਧੰਨ ਜਨਨੀ, ਧੰਨ ਜਨਨੀ' ਕਹਿਕੇ
ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਓ ਕੂਕੀ ।
ਤਦੋਂ ਮਾਉਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਦਾਸ ਨੂੰ
ਯਾਦ ਯਾਦ ਪਏ ਆਵੋ,
ਸਾਮਰਤੱਖ ਕਰਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਂ,
ਚਰਨੀਂ ਤੁਸੀਂ ਲਗਾਵੋ ।
ਲੂੰ ਲੂੰ ਮੇਰਾ ਧਯਾਨ ਧਰੇ ਤੇ
ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵੇ,
ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਤੂੰ ਧੰਨ ਮਾਉਂ ਹੈਂ
ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਕੂਕਾਵੇ ।
ਡਾਢੇ ਮਿੱਠੇ ਲਗੋ ਮਾਉਂ ਜੀ !
ਸਿਫਤ ਸਲਾਹੀਂ ਗਾਵਾਂ,
ਮਹਿਮਾ ਵਿੱਚ ਤੁਸਾਡੀ ਭਰਕੇ
ਵਿਸਮਾਦੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵਾਂ ।
ਆਖਾਂ:—ਅੰਮਾਂ ਲੋਂਹਦੀ ਹੋਸੀ
ਪਰ 'ਧੰਨ' ਉਸ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ,
ਅਸਲ ਅਸੀਲ ਅਸ਼ੀਰਬਾਦ ਹੈ
ਪਯਾਰ ਉਮਾਹ 'ਚਿ ਗੁੰਦੀ ।
ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖੀਆਂ ਤੋਂ ਉਠਦੀ
ਵਲ ਅੰਮਾਂ ਦੇ ਜਾਂਦੀ,
ਅੰਮੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ
ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹਾਂਦੀ ।
ਤੂੰ ਦੁਖੀਆ, ਨਹਿੰ ਸ਼ੱਕ ਰਤੀ ਬੀ
ਵਿੱਚ ਵਿਛੋੜੇ ਹੋਈ,
'ਧੰਨ ਜਨਨੀ', ਪਰ ਅੰਮੀ ! ਤੈਨੂੰ
ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਹਰ ਕੋਈ !

—o—

*ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੨ (੧੯੨੧ ਈ) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਸੀ ।

੫. ਸ੍ਵਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ

ਸੂਚਨਾ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਉਣ ਟੁਰ ਪਏ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਵੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਆਏ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਏਕਾਂਤ ਬਣਾਂ ਬੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਟਿਕਕੇ ਏਥੋਂ ਫੇਰ ਪਰਤ ਪਏ ਤੇ ਝਨਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਆਏ। ਝਨਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਫਿਰਦੇ, ਸੈਲੇ ਕਰਦੇ ਫੇਰ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਮੁੜੇ। ਫੇਰ ਉਜਾੜੋ ਉਜਾੜ (ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ) ਫਿਰਦੇ ਟੁਰਦੇ ਰਾਵੀ ਉੱਪਰ ਆਏ, ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਘੁੰਮਦੇ ਪਾਕ ਪਟਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਠਹਿਰੇ।

ਝਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਅਜੇ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਕ ਵਾਰਤਾ ਓਥੇ ਕਿਸੇ ਤਪੇ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਓਦੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਤੱਪੇ ਵਾਂਙੂ ਤੱਪੇ ਤੇ ਤਪਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਤੱਪੇ ਦਾ ਬਹੁੰ ਤਕੜਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ, ਜੋ ਅਪਣੀ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਕਰਕੇ 'ਰਾਠ' ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਇੱਕੋ ਕਾਕੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗੂ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਝਨਾ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਸਿਕੰਦਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਰਹਿ ਗਏ ਪੁਰਾਤਾਨ ਯੂਨਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਟੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਸਲੀ ਕੌਮ ਦਾ ਕੋਈ ਲਹੂ ਟੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਬਹੁਤ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹਨ। ਤਦੋਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੇ ਕਾਕੀਆਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਧੇਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਨ। ਦਮੋਦਰ ਕਵਿ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚੀ ਹੀਰ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਤੋਂ ਬੀ ਕਾਕੀਆਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਖੁੱਲ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜੇ ਬੀ ਉੱਧਰ ਆਮ ਕਰਕੇ, ਪਰ ਜਾਂਗਲੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਵਰਤਾਉ ਦਿੱਸਦੇ ਹੈਨ। ਸੋ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇੱਕ ਤੱਪੇ ਦੇ ਇਕ ਰਾਠ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੇ ਹਾਲ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

੪੩. ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ* ।

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ 'ਇਕ ਹੋ ਬੀਤੇ ਹਾਲ' ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧.

ਬਰਖਾ ਮੋਹਲੇ ਧਾਰ ਲਹਿ ਪਈ, ਉਜਾੜ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ, ਵਸਦੀ ਨਾ ਗਿਰਾਂ, ਕੱਪੜੇ ਭਿੱਜ ਗਏ ਖੜੀਆ ਬੀ ਸਿੱਜ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਪਾਲਾ ਬੀ ਆ ਗਿਆ। ਹੇਠੋਂ ਪੈਰ ਤਿਲਕਣ, ਉਤੋਂ ਕਣੀਆਂ ਵੱਜਣ, ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਪੌਣ ਸਰੀਰ ਦੀ ਗਰਮੀ ਉਡਾਈ ਜਾਵੇ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀਹ ਹੋਵੇ ? ਦਿਲ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਤਾਂਘਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਪਾੜਕੇ ਬੀ ਚੁਫੇਰੇ ਦੂਰ ਤਕ ਨਜ਼ਰ ਦੁੜਾਈ, ਪਰ ਕੋਈ ਠਾਹਰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਈ। ਠਾਹਰ ਬਿਨਾਂ ਠਹਿਰਨਾ ਅਫਲ ਸੀ ਤੇ ਟੁਰੇ ਜਾਣਾ ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਖੇਚਲ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਟੁਰੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਠਹਿਰਨ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਸੁਭਿਹਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀ ਨਿੱਘ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਉਡਦੀ ਸੀ ਉਂਨੀ ਕੁ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕੁਛ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਡੋਰ ਟੁਰੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਥਕਾਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਣ ਲਗ ਪਿਆ ਜੋ ਟੁਰਨੇ ਨੂੰ ਬੀ ਭਾਰੂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਝਾਗਦਿਆਂ ਇਕ ਬੁਰਜੀ ਜੇਹੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ। ਦਿਲ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤੇ ਨਿੱਗਰ ਬੁਰਜੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਂਈਂ ਕਰੇ ਜੋ ਕੋਈ ਮੰਦਰ, ਸਮਾਧ ਜਾਂ ਮਕਬਰਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਔਖ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲੇ। ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਸੇਧ ਬੱਧੀ, ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਹੀਲਾ ਕੀਤਾ, ਮਨ ਨੇ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖੀਆਂ। ਉਹ ਗੁੰਬਦ ਆ ਗਿਆ, ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਸਨ, ਉਹ ਨਿੱਗਰ ਬੁਰਜੀ ਨਾ ਨਿਕਲੀ, ਇਕ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰਮਤ ੪੪੨ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: (੧੯੧੧ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਬੂਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੂਥੀ ਤਖਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਦਰ ਖੁੱਲੇ ਬੈਠਣ ਤੇ ਗੋਡੇ ਜੋੜਕੇ ਲੇਟਣ ਜੋਗੀ ਥਾਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ, ਤਾਂ ਕਦਮ ਧਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਿਭੂਤੀ ਦੇ ਆਰਾਮ ਅਸਥਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਅਦਬ ਨੇ ਮਨ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਦਮ ਸੰਭਾਲਕੇ ਰਖ, ਪਰ ਫੇਰ ਉਸੇ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜ਼ੀਉਂਦਿਆਂ ਜਿਹੜੇ ਸੁਖ ਦੇਕੇ ਭਲੇ ਅਖਾਏ ਓਹ ਮਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰੇ ਆਏ ਅਤਿੱਥੀ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨੋਂ ਕਦ ਪਰੇ ਹਟਣਾਂ ਪਸਿੰਦ ਕਰਨਗੇ? ਇਹ ਵੀਚਾਰਕੇ ਮੈਂ ਵਧਵੇਂ ਛੱਜੇ ਹੇਠ ਆ ਖੜੋਤਾ, ਜੁੱਤੀ ਲਾਹੀ, ਕਪੜੇ ਉਤਾਰਕੇ ਰੱਖੇ, ਖੜੀਆ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਬਾਹਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਭਿੱਜ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਚਾਦਰ, ਕਛਹਿਰਾ, ਕੁੜਤਾ ਤੇ ਦੁਪੱਟਾ ਕੁਛ ਸੁੱਕੇ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਪਿੰਡਾ ਪੂੰਝਕੇ ਏਹ ਟੱਲੇ ਲਾ ਲਏ ਤੇ ਉਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਨਿੱਘ ਆ ਗਈ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁਛ ਸੁਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਾਲੇ ਤੇ ਪੈਂਡੇ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਧਯਾਨ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਵਲ ਆ ਗਿਆ, ਸੁਖ ਵਲੋਂ ਸੁਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਲ ਜਾ ਪਿਆ। 'ਆਹ! ਜੇ ਇਹ ਥਾਉਂ ਨਾ ਲੱਭਦਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ? ਕਿਸ ਸੁਭਾਗੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਇਹ ਥਾਉਂ ਬਣਾਯਾ ਹੋਊ? ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ ਮੇਰੀ ਹੀ ਜਾਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮਸਾਲਾ ਕੱਠਾ ਕਰਾਇਆ ਹੋਊ?' ਹੁਣ ਸੋਚ ਫੁਰੀ ਕਿ 'ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਮੰਦਰ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਸਮਾਧ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਹੈ ਤਾਂ ਕੀਹ ਹੈ?' ਫੇਰ ਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਬੂਟੇ ਗਿਣਨ ਨਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ ਅੰਬ ਛਕਣੇ ਚਾਹੀਏ। ਸੁਖ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਂਈ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸੁਕਰ ਕਰ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਥਾਂ ਆਗਯਾ ਦੇਵੇ ਉੱਨਾ ਕੁ ਨਿੱਸਲ ਹੋ ਜਾ'। ਜਾਂ ਨਿੱਸਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਹੀ ਚਿਰ ਵਿਚ ਚੂਨੇ ਗਚ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਡਾਟ ਵਾਲੀ ਛੱਤ ਦੀ ਸੁਫੇਦੀ ਉਤੇ ਫਿਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਭਰੇਗੀ ਹੋਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜੀ ਤੇ ਪੁਤਲੀਆਂ ਥਾਣੀਂ ਥੱਲੇ ਲਹਿਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁਆਲ ਗਈ।

ਜਦ ਮੈਂ ਸੌਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਉਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਕੁਛ ਸੂਰਤ ਦਾ ਭੁਲਾਵਾ ਪੈਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਚੰਗੀ ਨੁਹਾਰ, ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸੁਡੌਲ ਡੀਲ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੁਖ ਦੀ ਚਮਕ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਦਮਕ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਸਾਫ, ਉੱਚੀਆਂ ਤੇ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੀ:—'ਹੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਪਯਾਰੇ! ਕੁੱਠਿਆਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਬੇਅਦਬੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਹੈਂ? ਜਿਸ ਸਾਂਈਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਥਾਉਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੀਰਤਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹਈ ਤੇ ਸੌਣ ਦੀ ਪੈ ਗਈ ਆ। ਸ਼ੁਕਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੰਦਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਬੰਦਾ ਮੰਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਦੇ ਖੇਦ ਤੇ ਖੇਦ ਵਿਚ ਸੁਖ ਦੀ ਚਾਹ ਤੇ ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੇ ਸੁਖ ਮਾਣਨ ਵਲ ਐਨਾਂ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਪੜ੍ਹਨੀ ਬੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਤੇ ਸੋਹਿਲਾ ਬੀ ਯਾਦ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅਦਬ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਇਲਾਹੀ ਭੇਤਾਂ ਦੇ ਪੜਦੇ ਪਾੜਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਲੈਕੇ ਸੌਂ ਜਾਣਾ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਪਯਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਵਾਕਫੀ ਨਾਲ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਕਰਨੇ ਦਾ ਲੱਬ ਹੈ? 'ਫਰੀਦਾ ਜਾ ਲਬੁ ਤ ਨੇਹੁ ਕਿਆ ਲਬੁ ਤ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ'।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ—ਜੀ! ਸੱਚ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਐਸ ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲਬ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕੁਛ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਏਸੇ ਵਿਚ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪਛੁਤਾਵੇ ਤੇ ਵਿਰਾਗ ਨੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਅਰ ਅਪਣੇ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਨਿਕਾਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਖੜੋਤਾ। ਮੈਂ ਐਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਾਂ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ ਅਰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਲਗ ਪਈ ਮਲੂਮ ਹੋਈ। ਕਾਹਨੂੰ ਕਦੇ ਐਸੀ ਸੁਰੀਲੀ, ਮਿੱਠੀ, ਪਯਾਰੀ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਇਹ ਚੌਂਕੀ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਚੌਂਕੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਆਰਤੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਸੁਣਿਆਂ। ਕੌਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ, ਐਉਂ ਹੀ ਲੱਗਦਾ

ਸ਼ੀ ਕਿ ਪੌਣ ਨੂੰ ਜੀਭ ਲਗ ਗਈ ਹੈ।

ਪਲ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਚਾਨਣੇ ਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਫੇਰ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ: ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਮੰਦਰ ਕੈਸਾ ਹੈ? ਤਦ ਉਸ ਭਾਗ ਭਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:—ਭਲੇ ਪੁਰਖ! ਇਹ ਬੁੱਧ ਮਤ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਕ ਮੱਠ ਹੈ; ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤ ਦਾ ਇਕ ਭਤਿੱਖੂ ਸਾਧੂ ਬੈਠ ਕੇ ਤਪ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਤੰਗ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਹੋਕੇ ਸੌਂ ਨਾ ਸਕੇ। ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵਡੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਅਪਣੇ ਸਰਤ੍ਰਸ਼ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਪਲਟ ਗਏ ਉਹ ਬੁਧ ਦੀ ਸਫਾ ਵਲ੍ਹੇਟੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਬੂਟਾ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਨੇ ਕੇਰ ਦਿਤੇ, ਕੁਛ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੱਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਇਹ ਥਾਂ ਬੀ ਖੰਡਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪਲਟ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਰੰਮਤ ਦੇ ਹੱਥ ਲੁਆਕੇ ਫੇਰ ਬਣਵਾ ਦਿਤਾ। ਏਸੇ ਦੇ ਫ਼ੇਰ ਵਿਚ ਕਲਸ ਗੁੰਬਜ਼ ਦੇ ਇਟਾਂ ਪੱਥਰ ਮਿਲ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਮਸਾਲੇ ਕੁਛ ਨਵੇਂ ਲੈਕੇ ਫੇਰ ਅਪਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਾਨ ਪਾ ਗਏ। ਬਸ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਜਾਣਕੇ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਠੰਢੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਯਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਂਙ ਇਕ ਜਿੱਤ ਦੇ ਬਾਦ ਹੋਰ ਬਖੇੜੇ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਨਵੀਂ ਜਿੱਤ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਲਗਣ ਵਾਂਙੂ ਹੋਰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਈ ਹੈ?

ਮੈਂ ਕਿਹਾ—ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੀ ਜਾਣਾ ਕਿ ਇਸ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਨੂੰ ਕਿਸ ਮੁਰਾਦ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰੀ ਹੱਥ ਨੇ ਫੇਰ ਉਠਾਇਆ ਅਰ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾਂ ਕੀਹ ਹਿੱਸਾ ਹੈ?

ਹੱਸਕੇ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰੀ ਤੋਂ ਬੀ ਪਿਆਰੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:—ਹੇ ਰਾਹੀ! ਆਦਮੀ ਜਾਣਨ ਲਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉਤਾਵਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਸ਼! ਕਦੇ ਜਿੰਨਾਂ ਕੁ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਓਨੀ ਕੁ ਕਮਾਈ ਬੀ ਕਰੇ। ਹਾਂ, ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਜਾਣਕੇ ਅਕਲ ਦੇ ਮੰਦਰ ਕੋਠੇ ਸਾਰੇ ਭਰ ਘੱਤਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਜਾਣਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਸੋ ਕੁਛ ਕਰੇ ਬੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਸੋਈਓ ਕੁਛ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਅੰਦਰਲਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਜਾਣ ਜਾਵੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜਾਣਨ ਅਰ ਜਾਣੀ ਹੋਈ ਤੇ ਜਾਣਨ ਗੋਚਰੀ ਦਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਅਰ ਐਉਂ ਅਸੰਗ ਹਾਂ ਤੇ ਅਸੰਗ ਹੋਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ।

ਹੇ ਰਾਹੀ, ਹੇ ਪਰਾਹੁਣੇ! ਤੇਰੇ ਆਦਰ ਖ਼ਾਤਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਸੁਣੀਂ ਤੇ ਸਮਝੀਂ। ਇਹ ਰਾਮ ਕਹਾਣੀ ਲੰਮੀ ਹੈ ਤੇ ਰਤਾ ਡੂੰਘੀ ਹੈ, ਜੇ ਹਰਿਆਨੀ ਨਾਲ ਸੁਣੇਂਗਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਾ ਜਾਣੇਂਗਾ, ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਧਯਾਨ ਜੋੜਕੇ ਸੁਣੇਂਗਾ ਤਾਂ ਸਮਝੇਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਕੀਹ ਬੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੀਹ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਵਿਥਿਆ ਜੁੜੀ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਹਾਲ ਤੋਂ ਮੁੱਢ ਕਰਦੀ ਹਾਂ:—

ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਰਾਜਸੀ ਘਰ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆਂ। ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਇਸ ਤੱਪੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਦਾਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਪੇ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲਾਗ ਲਾਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰ-ਕੱਢਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਫਤਹ ਪਾਉਣ ਕਰਕੇ 'ਰਾਠ' ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਬਹੁਤ ਸਿੱਕਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੁਲਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਛ ਡਰ ਕਰਕੇ, ਕੁਛ ਰੀਸ ਕਰਕੇ ਤੇ ਕੁਛ ਵਡਿਆਈ ਕਰਕੇ ਪਰਦਾ ਪਰ-ਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਭੁਜ ਬਲ ਦੇ ਤਾਣ ਮੈਂ ਨਿਰਭੈ ਸਾਂ ਤੇ ਅਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕੁਲਾਰੀਤ ਮੂਜਬ ਸੁਤੰਤਰ ਸਾਂ। ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਇਨਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਫਿਰਦੀ ਸਾਂ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੀ ਖੇਡਦੀ ਸਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡਦੀ ਤੇ ਨੇਜ਼ੇ ਬੀ ਪੁਰੋਂਦੀ ਸਾਂ। ਖੂੰਡੀ ਦੀ ਖੇਡ ਤੇ ਖਿੱਦੋਖੂੰਡੀ ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਬਣਾਕੇ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੀ ਸਾਂ। ਗੱਲ ਕੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਖਾੜਾ

ਸੀ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਰਾਤ ਤਕ ਹੱਸਣਾ, ਖੇਡਣਾ, ਖਾਣਾ, ਦਾਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ,ਛੇੜਨਾ, ਮੌਜਾਂ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਦੌੜਨਾ, ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ, ਜੌਂਕੀ ਸੌਣਾ। ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਮੰਨਦਾ ਯਾ ਜੇ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਬਿਰਕ ਸਕਦਾ। ਮਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਲਾਡਲੀ ਸਾਂ ਤੇ ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਹੁਟੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਧੀਕ ਦੁਲਾਰੀ ਸਾਂ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਬੱਚੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੱਪੇ ਭਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੌਣ ਸੀ! ਪਰਜਾ ਪਰ ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਸਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਭੈ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਧਰ ਸਕਦੇ ਸੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਹੁਨਾਲ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿਆਲ ਬੀਤ ਗਏ। ਨਾ ਪੁੰਨ ਤੇ ਨਾ ਪਾਪ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰ ਪਈ, ਨਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਡੂੰਘਾ ਫਰਕ ਮੇਰੇ ਆਤਮਾ ਤੇ ਪਿਆ। ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਦੁਨੀਆਂ ਸੁੱਖਾਂ, ਖੇਲਾਂ ਦਾ ਥਾਉਂ ਸੀ ਅਰ ਜੋ ਕੁਛ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ ਸਭ ਮੇਰੇ ਆਰਾਮ ਲਈ ਬਣਿਆਂ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਸਦੀ, ਹਰੇਕ ਸਖੀ ਨਾਲ ਚੁਹਲ ਕਰਦੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰਨੋਟੇ ਚੌਂਕੜੀਆਂ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ ਤੇ ਕੂਕੀ: 'ਅੰਮੀਏ ਟੁਕ ਖੁਆਲ'। ਉਸ ਨੇ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਵਾਂਙ ਆਪ ਗ੍ਰਾਹੀਆਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣੀ। ਓਦੋਂ ਉਠੀ ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੰਨਾ ਪੀਤਾ ਤੇ ਚਣੀਓਟੀ ਪਲੰਘ ਤੇ ਧੜੰਮ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਸਿਰ-ਹਾਣੇ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸੌਂ ਗਈ। ਰਾਤ ਭਰ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਲੀਤਾ, ਕਦੇ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਗਣ ਦਿਤਾ। ਝੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧੁੱਪ ਅੰਦਰ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਗੀ, ਜਾਗੀ ਤਾਂ ਛਾਲ ਮਾਰਕੇ ਉੱਠੀ, ਝੱਟ ਲੀੜੇ ਪਾਏ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹੀ, ਸਖੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਜੂਹਾਂ ਬਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡ ਗਈ। ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਓਥੇ ਹੀ ਖੇਡਾਂ, ਦੁਪਹਿਰ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਤੇ ਉਡਦੀ ਘਰ ਆਈ ਤੇ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਂਦੀ ਪੀਂਦੀ ਹੱਸਦੀ ਬੋਲਦੀ ਸੌਂ ਗਈ। ਲੌਂਦੇ ਪਹਿਰ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਫੇਰ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਰਾਤ ਪਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਙ ਗੁਟਕਦੀ ਘਰ ਆ ਗਈ। ਝਨਾਂ ਸਾਥੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵਿੱਥ ਤੇ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਬੇੜਾ ਉਥੇ ਬੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ 'ਭੂਈਂ ਨਈਂ ਦਾ ਸਾਈਂ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਬੀ ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਅੱਗੋਂ ਹੁਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਦੂਰੋਂ ਜੋ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੁਲਾਵਾ ਪਿਆ ਕਿ ਇਕ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ: ਤੱਕੋ ਖਾਂ ਕੀਹ ਹੈ? ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਹੈ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਐਵੇਂ ਪੱਥਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਪਾੜ੍ਹਾਂ ਨਾਮੇ ਹਰਨ ਹੈ, ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਜ਼ਰਾ ਅੱਗੇ ਹੋ ਚਲੋ ਤੇ ਹੋਰ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਵੋ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਚਾ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਉਛਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੁਲਾਰੇ ਅਝੱਲਵੇਂ ਉਠਦੇ ਸਨ ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦੀ ਕੀਹ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਜਮਾ ਕੇ ਤੀਰ ਸੇਧਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਚਲਾਉਣ ਲਗੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜੀ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਡਰ ਸੀ। ਤੀਰ ਚੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਐਨ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ। ਉਹ ਜੀਵ ਉਠਿਆ ਨਹੀਂ, ਨੱਠਾ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਹੀ ਦੋ ਕੁ ਭੁਆਟਣੀਆਂ ਲੈਕੇ ਬੇਹਿੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਭੱਜਕੇ ਓਥੇ ਪਹੁੰ-ਚੀਆਂ ਤਾਂ ਹਾਇ ਰੱਬਾ! ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਉਹ ਬਨ ਪਸ਼ੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਆਦਮੀ ਬੀ ਉਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਜੇਹੀ ਸੂਰਤ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠੀ। ਉਹ ਜੁਆਨ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਜੁਆਨ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਸਾਡੇ ਦਲ ਵਿਚ ਬੀ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬੀ ਸੀ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਕੀਹ ਸੀ? ਉਹ ਕੁਛ ਐਸਾ ਚੰਗਾ ਚੰਗਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਕਿ ਤੀਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ, ਪਰ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਮੈਂ ਆਪ ਗਈ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਂ ਐਡੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ

ਲੱਗੇ, ਕਦੇ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਐਡੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੇ, ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਇੰਨੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜਿੱਡਾ ਚੰਗਾ ਉਹ ਲੱਗਾ।ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ,ਮੈਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਪਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਬੇਵੱਸ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚੁਫਾਲ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਅਝੁਕ ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਿਆ, ਮੇਰੇ ਅਜੁੜੇ ਹੱਥ ਜੁੜ ਗਏ ਅਰ ਜੋ ਗਲ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਾ ਸੀ ਵਰਤੀ ਉਹ ਅੱਜ ਆ ਵਰਤੀ।ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੇਪੇ ਕਿਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਉਸ ਮੋਹਿਨੀ ਮੂਰਤ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤੀਰ ਖੁਭ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੀਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਵਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰੋਈ, ਕੰਬੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਤੀਰ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਅਰ ਉਸ ਛੇਕ ਨੂੰ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਹੀ ਮੂਰਖ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਘੁੱਟਕੇ ਫੜਿਆ। ਸਖੀਆਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਰੰਗ ਦੇਖਕੇ—ਜੋ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਾਨੇ ਡਿੱਠਾ; ਮਾੜੀ* ਨੂੰ ਦੌੜੀਆਂ। ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਦੇਖਕੇ ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਧਾਰ ਨਹੀਂ ਖੜੋਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਜੋ ਇਹ ਇਕ ਵੇਰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲੇ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਲਾਵਾਂ, ਡਰ ਆਵੇ ਜੇ ਮਤਾਂ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਬੁਲਾਯਾਂ ਜਾਗ ਉਠੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪੀੜ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੀੜ ਮੈਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਲਹੂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਹ ਉਠਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਆਖੇ: 'ਹੇ ਮੁਟਿਆਰੇ! ਤੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹਸਜ਼ਾ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੋਲਾ ਬਨਾਵਾਂਗਾ'। ਮੈਂ ਸੋਚਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੱਕੜੀ ਪਾਕੇ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖਕੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਮਨਾ ਲਵਾਂਗੀ ਕਿ: 'ਹੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਂ ਇਸ਼ ਦੀ ਬਾਂਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸ ਵੇਚ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸਮੇਤ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬਣਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਬੀ ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦਾ ਜੇ'। ਇਹ ਅੰਮੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗੀ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਾਂਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਲੇਜਾ ਉਛਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਇਕ ਹੱਥ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਮ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਟਹਿਲਣਾਂ ਪਲੋਸਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਐਉਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਲੀ ਨਾੜ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਨੇ ਨੱਪੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਦੂਸਰਾ ਹੱਥ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਵਸੇ ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਉਹਨਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ ਅਰ ਮੇਰੇ ਝਨਾਂ ਵਾਂਙੂ ਉੱਛਲ ਰਹੇ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਤਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੀਤਾ, ਮੈਂ ਸਿਰ ਚੁਕਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਡਿੱਠਾ, ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜ ਗਈ; ਕਾਹਨੂੰ ਕਦੇ ਮੈਂ ਐਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ? ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਆਖਾਂ: 'ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਮਨੁੱਖ! ਮੈਂ ਅਨਜਾਣੇ ਤੈਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਬੈਠੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਆਪ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਕਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਤੀਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆਂ ਹੈ, ਉੱਠ ਅਰ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਇਸੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤ। ਤੇ ਜੇ ਜਾਨ੍ਹ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਚੀਰ ਕੇ ਵਾਲੀ ਪਾ ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਤੇਰੀ ਬਾਂਦੀ ਹੋਈ।' ਪਰ ਹਾਇ ਮੇਰਾ ਸੰਘ ਰੁਕ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਬੋਲ ਨਾ ਸੱਕੀ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਆਖਿਆ ਸੋ ਆਖਿਆ ਅਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵਾਚਿਆ ਸੋ ਵਾਚਿਆ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਰੱਜਕੇ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਛੱਪਰ ਢਹਿ ਪਏ ਅਰ ਓਹ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਘੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ, ਮਿੱਟੀ ਸਾਫ ਕੀਤੀ, ਪੂੰਝਿਆ, ਜਿਕੂੰ ਮਾਂ ਡਾਢੇ ਚਾਵਾਂ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੀ ਸੀ, ਕੁਛ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੁਛ ਸੰਗ ਜੇਹੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਾਂ ਤੇ

*ਰਾਠ ਯਾ ਤਪੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਹੱਲ।

ਚਾਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਵੇਰ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲ ਦੇਵੇ। ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈਆਂ ਅਰ ਖੁੱਲ੍ਹਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੱਡ ਗਈਆਂ, ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਝਮਕਣਾ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਉਹ ਸੁਆਦ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਯਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਸੁਧੀ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਲਗੇ ਹਨ ਅਰ ਆਖਣ ਲਗੇ ਹਨ ਕਿ 'ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੋਲੀ ਹੈਂ'। ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਰ ਬੋਲੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਕੀਹ ਬੋਲੇ। ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਬੋਲੇ ਉਹ ਚੇਤੇ ਹੋ ਗਿਆ, 'ਸਿ-ਰੀ ਵਾ-ਹੇ-ਗੁ-ਰੂ'। ਇੰਨੀ ਗਲ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਖੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਆਖਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਕੁਛ ਮੇਰੇ ਡਾਢੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਖਿਆ: 'ਜੀਓ ਜੀ! ਕੀਹ ਹੁਕਮ ਹੈ?' ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਨੈਣ ਫੇਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਅਰ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕੁਛ ਚਿਟਿਆਸ ਹੋਰ ਆ ਗਈ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਤੇ ਹਕੀਮ ਵੈਦ ਤੇ ਕਈ ਦਾਸ ਆ ਗਏ। ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਹੱਸੇ ਨਹੀਂ, ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਰੋ ਪਈ। ਦੌੜਕੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਛੁਟਕਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਫੁਹਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਵੱਜੀ। ਹਾਇ! ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਕਲਾਈ ਤੋਂ ਛੁਡਾਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿਤਾ ਅਰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਲਹੂ ਦੀ ਨਾੜ ਨੂੰ ਨੱਪਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਲਹੂ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਰ ਵਗ ਚੁਕੇ ਲਹੂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਢਿੱਲੀ ਹੋਕੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਟ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਵੇਂ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਪੂੰਝੇ।

ਵੈਦ ਤੇ ਹਕੀਮ ਹੁਣ ਦੌੜਕੇ ਆਏ ਅਰ ਫੱਟੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਮੇਰੇ ਹਥੋਂ ਫੜਨ ਲਗੇ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਉੱਥੋਂ ਹਟਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਛੁਡਾਯਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਅਪਣੇ ਕਮਰਬੰਦ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਲਹੂ ਪੂੰਝਿਆ ਤੇ ਕ੍ਰਿਹਾ: "ਰਾਠ ਦੀਏ ਬੱਚੀਏ! ਇਹ ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਤਾਂ ਇਤਨਾਂ ਕਾਇਰ ਨਹੀਂ ਸੀ?" ਪਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕੀਹ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ: "ਬਾਪੂ ਜੀ! ਛੇਤੀ ਲਹੂ ਬੰਦ ਕਰਾਓ, ਮੈਂ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।" ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੁਛ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੁਛ ਉਹ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਆਣਪੁਣਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕੁਛ ਕਾਂਬਾ ਜਿਹਾ ਤੇ ਥਰਰ ਜੇਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਠ ਬਾਪੂ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ: "ਛੇਤੀ ਜ਼ਖਮ ਨੂੰ ਸੀਵੋ।" ਵੈਦ ਜੀ ਤੇ ਹਕੀਮ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਮਿਆਈ ਤੇ ਹੋਰ ਦਵਾਈਆਂ ਅੰਦਰ ਦਿਤੀਆਂ, ਜ਼ਖਮ ਸੀਤਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਖਿਆ: "ਬਾਪੂ ਜੀ, ਘਰ ਲੈ ਚੱਲੋ; ਓਥੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ।" ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਕੌਣ ਮੋੜ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਡੋਲੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਚੰਗਾ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ—ਮਾੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਟੁਰੀ। ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਘੋੜੇ ਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਜੀ ਕਰੇ ਜੋ ਮੈਂ ਡੋਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰਾਂ ਅਰ ਉਸ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਪਲ ਭਰ ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਕੁਛ ਜ਼ੋਰ ਦੇਕੇ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਯਾ। ਅਸੀਂ ਘਰ ਆਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਉਸ ਦਾ ਡੇਰਾ ਕਰਾਇਆ।

ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੱਖ ਲਿਜਾਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ: "ਬੱਚੀਏ! ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਕਦ ਦਾ ਤੇਰਾ ਜਾਣੂੰ ਹੈ? ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਏਨੀ ਹੁੱਬ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਆਈ ਹੈ? ਹੈਂ, ਐਨਾ ਪ੍ਰੇਮ?"

ਮੈਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਕਿਹਾ: ਅੰਮੀ! ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਏਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਜਾਣਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਖੱਲ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਰਥ ਹੇਠ ਵਿਛਾਵਾਂਗੀ, ਪਰ ਅੰਮੀਏ!

ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋਇਆ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੀ ਸੀ ! ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਆਖਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ।

ਮਾਂ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ—ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ—ਅੰਮੀਂ ! ਉਹ ਤਾਂ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਕਦ ਕਰਨਾ ਸੀ ? ਮੇਰਾ ਇਹ ਭੋਲਾਪਨ ਸੁਣਕੇ ਮਾਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: "ਜੋ ਕੁਛ ਸਲੂਕ ਤੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀਂ ਹੈਂ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ"। ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਅੰਮੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਹੁਣ ਬੀ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਾੜ ਦੱਬੀ ਹੈ, ਪੈਰ ਘੁੱਟੇ ਹਨ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਗਰਦ ਝਾੜੀ ਹੈ, ਲਾਡ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਬੋਲਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ। ਅੰਮੀ ਜੀ ! ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਡਾਢਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਚੰਗਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।" ਅੰਮੀ ਬੋਲੀ: "ਕੀਹ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ: "ਹਾਂ ਅੰਮੀਏ। ਤੁਹਾਥੋਂ ਬੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ? ਭਲਾ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਅਗੇ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ? ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ? ਮਾਂ ਜੀ ! ਮੈਂ ਡਾਢਾ ਹੀ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਐਡੀ ਪੀੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਪਾਪ ਹੈ ਨਾ, ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਪ ਆਖਦੇ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਕੇ ਉੱਠ ਗਈ ਸਾਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹ ਮੈਨੂੰ ਕਾਇਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਚੇਤਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਪ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਮੈਥੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਦਲਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਅੰਮੀਏ ! ਜੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛਾਤੀ ਅਗੇ ਕਰਾਂਗੀ ਤੇ ਜੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦਾਸੀ ਬਣਾਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗੀ। ਬੀਬੀ ਅੰਮੀ ! ਮੈਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਨਾ।"

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਅੰਮੀ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਮੁਸਕ੍ਰਾਈ, ਪਰ ਫੇਰ ਰੋ ਪਈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠਾ, ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਓਹ ਲੋਕ ਰੋਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਅਸੀਂ ਰਾਣੇ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਕੱਚਾ ਪਾਣੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਰੋਈ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਪਾਪ ਦੱਸਿਆ ਸੀ: ਨੀਚ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾ ਨੀਵੀਂ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਪਰ ਅੰਮੀ ਨੇ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਹ ਕਿਉਂ ਰੋਈ ? ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਅੰਮੀ ਬੋਲੀ—' ਬੱਚੀਏ ! ਕੀ ਆਖਾਂ ? ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਆਦਮੀ ਮੋਏ। ਰਾਜ ਭਾਗ ਖ਼ਬਰੇ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਆਵੇ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੈਰੀ ਰਾਇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਤੂੰ ਤਕੜੀ ਨਾ ਹੋਈਓਂ ਤੇ ਲੜ ਕੇ ਫਤਹ ਪਾਕੇ ਰਾਠ ਨਾ ਬਣੀਓਂ ਤਾਂ ਰਾਜ ਕੀਕੂੰ ਸਾਂਭੇਂਗੀ ? ਮਾੜਾ ਤਾਂ ਹੋਯਾ, ਪਰ ਕੀਹ ਹੋਇਆ ਇਕ ਕੰਗਲਾ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸਹੀ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਮੈਂ ਨਿਆਣੇ ਬਾਲ ਵਾਂਙੂ ਰੋਈ। ਮਾਂ ਨੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਰੋਣਾ ਨਾ ਠਲ੍ਹੀਵੇ, ਆਖਾਂ:—"ਅੰਮੀਏ ! ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਤਾਹੀਓਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰ "ਕੰਗਲਾ' ਆਖਦੀ ਹੈਂ ? 'ਜੇ ਉਹ ਮਰਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੇ' ! ਅੰਮੀ ! ਜੇ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਏਹੋ ਤੀਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਪੁਰੋਵਾਂਗੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖੇਡਾਂਗੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਨਹੀਂ ਪਾਵਾਂਗੀ। ਅੰਮੀਏਂ ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਹਣੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ ਤੂੰ ਚਾਉ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੈਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀਆਂ ਹਨ, ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 'ਕੰਗਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀਹ ਹੋਇਆ' ਆਖਦੀਹੈਂ।ਵੈਦ ਨੂੰ ਸੱਦ ਖਾਂ ਵੇਖੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਡੋਰੇ ਦਾ ਜਾਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਗਿਆਂ ਜਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਗਿਆ? ਹਾਇ ! ਹੁਣ ਅੰਮੀਏ ! ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹਥ ਰੱਖ, ਏਥੇ ਕੁਛ ਉੱਛਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀ ਹੈ ? ਮੇਰਾ ਜੀ

ਏਸ ਉਛਾਲੇ ਤੋਂ ਘਬਰਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਆਖੇਂ 'ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ' ਤਦ ਤਾਂ ਇਹ ਉਛਾਲਾ ਘਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਕੁਛ ਉਛਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪਿਆ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੈਣ ਥੰਮ੍ਹੀਦੇ ਨਹੀਂ। ਆਹ! ਵੇਖ ਮੇਰੇ ਹੰਝੂ ਠਲ੍ਹੀਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਲੈ ਕਰ ਬੁੱਕ ਤੇ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈ। ਦੱਸ ਅੰਮੀਏਂ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ?'

ਮੇਰਾ ਇਹ ਹਾਲ ਦੇਖਕੇ ਅੰਮੀਂ ਆਖਣ ਲੱਗੀ: "ਰੋ ਨਾ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਬੀ ਹੈ; ਤੈਨੂੰ ਜੋ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਕੰਗਲਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਕੋਈ ਸਾਊ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕੰਮੀ ਕਾਦੂ ਲੋਕ ਹੋਊ, ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਕਰੀਂ"। ਮੈਂ ਕਿਹਾ "ਅੰਮੀਂ! ਕਪੜੇ ਡਾਢੇ ਚਿੱਟੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੱਥਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਊ ਦਾ ਐਡਾ ਚੌੜਾ ਗੋਲ ਤੇ ਚਮਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਜੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਓਸ ਨੂੰ ਭੋਂ ਤੇ ਡੰਗਰ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਟੱਲੇ ਬੀ ਆਪੇ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਪਰ ਹੱਛਾ, ਮਾਂ ਜੀ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਆਖੋਗੇ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਹੈ।"

ਮਾਂ ਸੁਣਕੇ ਬੋਲੀ: "ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਜੋ ਤੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈਂ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ: "ਜੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਵੇ, ਵੈਦ ਤੇ ਹਕੀਮ ਬਾਹਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ, ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ, ਉਹ ਦਾਰੂ ਕਰਨ, ਇਕ ਵੇਰੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਖ:—ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਮਨੁੱਖ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਜੀ ਆਵੇ ਡੰਨ ਦੇਹ।"

ਮਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਖਬਰੇ ਕੀਹ ਆਈ: ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: "ਟਹਿਲਣਾਂ ਬਾਂਦੀਆਂ ਬਥੇਰੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਆਪੇ ਹੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ, ਤੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰੀਂ, ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪੈਣਗੇ।" ਸੋ ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਆ ਗਏ, ਮੈਂ ਲਗੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਟਹਿਲਣਾਂ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਆਪਨਾ ਪਲੰਘ ਡਾਢਾ ਹੀ ਨਰਮ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਉਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਇਆ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਪੱਖਾ ਕਰਦੀ ਰਹਵਾਂ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀ ਰਹਵਾਂ ਤੇ ਉਡੀਕਾਂ ਜੋ ਕਦ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੇ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ, ਕਦ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੇ ਓਹ 'ਸਿ ਰੀ ਵਾ ਹਿ ਗੁ ਰੂ' ਫੇਰ ਸੁਣਾਂ।

—o—

੨.

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਠੰਢੇ ਸਾਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ "ਧੰ...ਨ ਨਾ...ਨ...ਕ" ਤੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ। ਨੇਤ੍ਰ ਕੀਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਬੰਦੀ-ਖਾਨਿਓਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਮੈਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨੈਣ ਵੇਖਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ਆਖਿਆ:—"ਹੇ ਚੰਗਿਆ! ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਿਆ! ਮੈਂ ਅਪਰਾਧਣ ਹਾਂ"। ਉਹਨਾਂ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਡਿੱਠਾ ਤੇ ਫੇਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਜੀਭ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਹਾਂ?" ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਆਪਨੀ ਗੱਲ ਬੀ ਆਖੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਨਾ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਨਾ ਬੁੱਲ੍ਹ। ਕੋਈ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਫੇਰ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:—

ਮੰਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਕੀਚਈ
ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ॥
ਜਿਉ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲਿ ਨ ਹਾਰੀਐ
ਤੇਵੇਹਾ ਪਾਸਾ ਢਾਲੀਐ ॥
ਕਿਛੁ ਲਾਹੇ ਉਪਰਿ ਘਾਲੀਐ ॥ ੨੧ ॥

ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸਮਝੀ, ਹਾਂ ਇੰਨਾਂ ਸਮਝੀ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਮੰਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ, ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਤਾਂ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਡੀਕਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਆਖੇਗਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਕੈਦ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਪਾਪ ਬਦਲੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਫੇਰ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਤੁਸਾਂ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੀਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਨੇ ਲਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੋ"। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਹ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਸੁੱਤਾ ਤੱਕ ਕੇ ਮੈਂ ਮਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਗਲੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ: "ਦੇਖ ਲੈ ਮਾਂ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕੇਡਾ ਚੰਗਾ

ਹੈ ? ਆਖਦਾ ਹੈ-ਤੀਰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ, ਤੀਰ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਹੈਂ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਪਈ ਹੈਂ···। ਦੇਖ ਮਾਂ ! ਜੋ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾਂ ਪਿਆ ਆਖਦਾ ਏ; ਅੰਮੀਏਂ ! ਕੇਡਾ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਭਲਾ ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਦੇ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਆਖਣ, ਉਹ ਤਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ: ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਹੈਂ । ਮਾਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ:- "ਜਾਹ ਅੱਜ ਖੂੰਡੀ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਲ ਆ" । ਮੈਂ ਕਿਹਾ "ਮਾਂ ! ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਗਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜੀ ਲਗਦਾ ! ਹੁਣ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਪਿਆ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠਾਂ ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਛ ਦਿਨ ਲੰਘੇ, 'ਚੰਗੇ' ਜੀ ਦਾ ਜੀ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ ਦਿੱਸੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ: "ਦੇਖ ਤੂੰ ਇਕ ਪਰਦੇਸੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਹੋਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦੇਵਾਂ ? ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗੀ, ਉਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈ ਧਯਾਨ ਦੇਕੇ, ਉਹ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਜੋ "-ਤੂੰ ਏਹ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ-"। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ "ਆਤਮਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ" ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੀ ਰਾਤ ਫੇਰ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈਂ, ਸਰੀਰ ਨਾ ਰਹੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੀ ਹੋਵੇਂਗੀ। ਤੂੰ ਜੇ ਨਿਰਾ ਸਰੀਰ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਹੱਸ ਖੇਡ ਖਾ ਪੀ ਛੱਡਿਆ ਕਰ, ਪਰ ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆਂ ਕਰ, ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀ ਆਤਮਾ ਵੇਖਿਆ ਕਰ ! ਦੌਲਤ ਤੇ ਸਰੀਰ ਪਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਤਮਾਂ ਦਿੱਸਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ,ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾੜਕੇ ਆਤਮਾ ਵੇਖਿਆ ਕਰ ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਹੈਂ,ਪਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਿੱਕੂੰ ਸੁਖ ਲੈਂਦੀ ਹੈਂ, ਤਿੱਕੂੰ ਸੁਖ ਦਿਆ ਬੀ ਕਰ।"

ਮੈਂ ਘਬਰਾ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਆ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਹਰਾਨ ਹੋ ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ: "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ? 'ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ ? ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਇਆਂ ਨਹੀਂ ਮਰਨਾ ? ਮੈਂ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਹੈ ?' ਹਾਇ ! ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ? ਜੇ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨਾ ਕਹੁ, ਮੇਰਾ ਜੀ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ, ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਬੱਸ ਜੀ ਹੋਰ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾ ਹੋਵਾਂ।" ਉਹ ਬੋਲੇ: "ਭੋਲੀਏ ! ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ । ਤੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਉੱਡਣਵਾਲੀ ਹੈਂ ! ਤੂੰ ਮਿੱਟੀ, ਮਾਸ, ਹੱਡੀ,ਲਹੂ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਚਾਨਣੇ ਵਾਂਙੂ ਜਯੋਤ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਨਿਰੀ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ, ਹੱਸਣ, ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਦਾ ਸੁਖੀ, ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈਂ।"

ਮੈਂ ਡਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ ਤੇ ਆਖਿਆ: "ਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ! ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਾਇਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਨਾ ਦੱਸ, ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਜਦ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਤਦ ਮੈਂ ਐਨੀਂ ਸੁੰਗੜਦੀ ਤੇ ਫੈਲਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਨਾ ਕਹੁ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ।" ਫੇਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: 'ਹੇ ਚੰਗੀਏ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈਂ ! ਸੁਣ, ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ! ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਲੱਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੰਗਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਦਾਤੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਹਾਂ, ਤੂੰ ਅਗਾਹ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਉੱਚੀ ਹੈਂ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ।" ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਲੱਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਡਰ' ਕਰਕੇ ਸੁਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ। ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਡਰ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਹਿਮਕੇ ਬਹਿ ਗਈ। ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਜੋ ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਸੁਣਕੇ ਡੌਰ ਭੌਰ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੰਗੀ ਅਵਾਜ਼ ਅੱਗੇ ਕੰਨ ਕੀਕੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹਾਂ ? ਮੈਂ ਫੇਰ ਹੀਆ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ: "ਬੱਸ ਕਰ, ਹੇ ਉੱਚੇ ਆਦਮੀ ! ਹੋਰ ਨਾ ਕਹੁ, ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਬੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਡਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਜੋ ਏਸ

ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।" ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ: 'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਤੀਰ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਹੀ ਦੀ ਟੋਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮਨ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਹਾਂਕਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਨਹੀਂ, 'ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਜ ਖੁਸ਼ ਹੈ', 'ਅਜ ਦਿਲਗੀਰ ਹੈ'। ਸੋ ਤੂੰ ਮਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਹਾਂ ਤੂੰ ਚਰਖਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਚਰਖੇ ਨੂੰ ਕੱਤਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਹੇ ਸੁੰਦਰੀ! ਤੂੰ ਸੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੈਥੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਧੁੱਪ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸੂਰਜ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਚਾਂਦਨੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਚੰਦ ਹੈਂ। ਹੇ ਚੰਗੀਏ! ਤਿਵੇਂ ਤੂੰ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।"

ਇਹ ਮੈਂ ਟਕ ਬੰਨ੍ਹਕੇ, ਮਨ ਜੋੜਕੇ ਬੇਵਸੇ ਹੋਕੇ ਸੁਣਿਆਂ, ਪਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਐਤਕੀ ਮੈਨੂੰ ਚੱਕਰ ਆ ਗਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਮਾਨੋਂ ਉਲਟ ਗਏ। ਮੈਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਜਾਂ ਮੈਂ ਉੱਠੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਕੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਐਤਨਾਂ ਪਰਬਤ ਪੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਏ ਆਖਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਡੋਰ ਭੌਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਡਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੁਛ ਮੈਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨਿਤਾਣੀ ਹਾਂ, ਕੌਣ ਏਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਝੱਲੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾਂ ਹਾਂ? ਏਸ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਦੀ ਸ਼ਿਖਰ ਵਲ ਤੱਕਿਆਂ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਟਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਦ ਇਹ ਸੁਣਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਫੈਲਤਦੀ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੱਸਦੀ ਖੇਡਦੀ, ਲਾਡਾਂ ਵਿ ਪਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ। ਕੀ ਇ ਮੇਰੇ ਚਾਉ ਮਲ੍ਹਾਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਓਪਰੀਆਂ ਹਨ ਹਾਇ! ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਫੇਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਬਨਾਂ ਦੇ ਹਰਨ, ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ, ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ, ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ, ਮੁਸਕਣ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਬੈਠੀ ਮੈਂ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਨ, ਤਾਂਘਾਂ ਤਾਂਘਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਰਾਹ ਉਡੀਕਦਾ ਬਾਪੂ, ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੀ ਪਰਜਾ ਕੀ ਏ ਸਾਰਾ ਚੰਗਾ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਲਈ ਹੈ? ਓਪਰਾ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਏਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣੇ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਬੀ ਮੇਰੇ ਨਾ ਹੋਏ। ਹਾਇ! ਹਾਇ! ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਸਰੀਰ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆ, ਜੋ ਉਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਕ ਤੇ ਸਖੀਆਂ ਮੇਰੇ ਨਾ ਹੋਏ। ਹਾਇ! ਜੇ ਮੈਂ ਆਤਮਾਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹਾਂ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀਆ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਇਕੱਲ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆ ਗਈ! ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਝੂਟਣ ਵਾਲੀ ਅੱਲ੍ਹੜ ਤੇ ਮੂਲੋਂ ਅਜਾਣ ਕੀ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਕੁਛ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ? ਚੰਗੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਉਦਾਲੇ 'ਇਕੱਲ' ਆ ਗਈ। ਇਸ ਇਕੱਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਉਹ ਡਰ ਪਾਯਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਦਿੱਸੇ; ਕਲੇਜਾ ਕੰਬੇ, ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਗਏ, ਰੋਵਾਂ ਤੇ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰਾਂ ਤੇ ਆਖਾਂ: ਹਾਇ! ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਆਤਮਾਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਸਹਿਮ ਖਾਵਾਂ ਤੇ ਡਰਾਂ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਹ ਇਕੱਲ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਟੁੱਟਦੀ ਜਾਵਾਂ, ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਉੱਠਣ ਚਾਹਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੌਣ ਉੱਠੇ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਨ ਕੱਛੇ ਸਨ ਉੱਠਣਾ ਭੁੱਲ ਗਈਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਮਾਰੇ ਸਨ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਟੇਕ ਧਰਕੇ ਆਸਰਾ ਦੇਣਾ ਵਿਸਾਰ ਬੈਠੀਆਂ।

ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਖਯਾਲ ਆਯਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਦੋਸ਼ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਪ ਦਾ ਡੰਨ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੂ। ਹਾਇ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਭਰਾਂਗੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਇਕੱਲ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵੇਖਾਂਗੀ, ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕੱਲੀ ਹਾਂ? ਹਾਇ ਹੁਣ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨਿੱਤ ਰੋਇਆ ਕਰਾਂਗੀ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰਾਂਗੀ? ਮੇਰੇ

ਦਿਨ ਕੀਕੂੰ ਲੰਘਿਆ ਕਰਨਗੇ ? ਮੇਰੀ ਰਾਤ ਕੀਕੂੰ ਬੀਤਿਆ ਕਰੇਗੀ। ਜਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤਦ ਓਪਰਿਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਮੈਂ ਕੀਕੂੰ ਲਵਾਂਗੀ ? ਨਾਲੇ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ; 'ਤੂੰ ਸੁਖ ਦਿਆ ਕਰ ਲਿਆ ਨਾ ਕਰ' ਕਿਡੀ ਅਨਹੋਣੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੂ ? ਜਦ ਸਰੀਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਆ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੰਡਾਵੇ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕੁਛ ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੰਡ ਵੰਡਾਕੇ ਦਿਆਂਗੀ ਕੀਹ ? ਹੁਣ ਫੇਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਇਕ ਹਨੇਰਾ ਉਠਿਆ ਅਰ ਸਭ ਕੁਛ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈ; ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਐਤਨਾ ਡਰੀ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਘਰ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ।ਮਾਂ ਭੱਜੀ ਆਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮੇ, ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੇ, ਘੁੱਟੇ, ਪਿਆਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਬਲਾਵਾਂ ਲਵੇ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਤ ਨਾ ਆਵੇ, ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਧੜਕਦੇ ਦੀ ਵਾਜ ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਪਾਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿ: ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਜਾਂ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲੀਆਂ ਤਾਂ ਆਖਿਆ: "ਅੰਮੀਏ ! ਮੈਨੂੰ ਛਡ ਦੇਹ, ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਿੱਤੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਅੰਮੀ ਬਲਾਵਾਂ ਲੈਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: "ਧੀਏ ਕਿਉਂ" ? ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ: "ਅੰਮਾਂ ! ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ—ਮੈਂ ਆ ਤ ਮਾਂ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲੀ ਹਾਂ ਤੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਡਰ ਮੈਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਾਹ ਮਾਂ ਤੂੰ ਸਉਂ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਡੰਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲ ਪਈ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਜਾਹ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੀਰ ਲੈਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖੋਭ ਦੇਵੇ, ਮੈਂ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਆਤਮਾਂ ਬਣਕੇ ਇਕੱਲ ਦੇ ਹਥੋਂ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਨਾ ਬੜੀ ਪੀੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੀੜ ਕਿ ਝੱਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।"

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਕਹਿਣ ਲਗੀ: "ਹੁਣੇ ਇਸ ਕਮਲੇ ਨੂੰ ਕਬਰਸਤਾਨ ਭੇਜਕੇ ਜੀਉਂਦਾ ਦਬਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਸੁੱਖੇ-ਲੱਧੀ ਧੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰਭੈ ਸ਼ੇਰ ਬਚੜੀ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਡੈਣ ਬਾਵੇ ਦੇ ਹੁਣੇ ਡੱਕਰੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹਾਂ।" ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲੀ, ਮੈਂ ਦੋਸ਼ੀ ਟਹਿਲਣ ਵਾਂਗ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਆਖਿਆ: "ਅੰਮੀ ਹੋਰ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਦਲਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਪੰਡਤ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨਾ ? ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਸ ਨਿਰਦੋਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁਖ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਗੇ ਦੁਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ; ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਲ ਭੋਗਾਂਗੀ, ਪਰ ਤੂੰ ਜਾਹ ਅਰਾਮ ਕਰ, ਜਾਹ ਅੰਮੀ ! ਤੂੰ ਜਾਹ"। ਮਾਂ ਜਾਵੇ ਨਾ, ਦੰਦੀਆਂ ਕਰੀਚੇ, ਤੇ ਮੈਂ ਟੋਰਾਂ; ਛੇਕੜ ਮੈਂ ਕਿਹਾ: "ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਏਸ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਛ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਖੋਭ ਲਵਾਂਗੀ", ਤਾਂ ਮਾਂ ਟਲੀ, ਪਰ ਭਰੀ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਹੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਇਕੱਲ ਦੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸਾਂ, 'ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ' ਏਹ ਅਵਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਗਲਾਂ ਬੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਤੂੰ ਉੱਚੀ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਉੱਚੀ ਹਾਂ, ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸੋ ਬੀ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਉਜਾੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਦਲ ਉੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੁੰਨਸਾਨ ਹੈਨ, ਚੰਦ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਬੀ ਇਕੱਲਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਉੱਚਾ ਹੈ ਸੋ ਬੀ ਇਕੱਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਉੱਚੀ ਹੋਣੀ ਤਾਂ ਬੀ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਹੋਈ ਨਾ। ਹਾਇ ! ਮੈਂ, ਕੀਹ ਕਰਾਂ ? ਇਕੱਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮੋਹ ਨਹੀਂ', ਤਦੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ? ਚੰਗੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਤੂੰ ਬੇਲੋੜ ਹੈਂ, ਬੇਲੋੜ ਹੋ, ਅਚਾਹ ਹੋ' ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਾਂ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਲੋੜ ਕੀਕੂੰ ਹੋਵਾਂ ? ਤੇ ਜੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਕਿੱਥੋਂ ਖਾਵਾਂਗੀ। ਕੋਈ ਬਹੁੜੇ ਵੇ ਮੈਨੂੰ, ਹਾਇ ! ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਆਤਮਾਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ? ਮੈਂ ਸੁਖ ਦਿਆ ਕਰਾਂਗੀ, ਲਵਾਂਗੀ ਨਹੀਂ, ਰੋਟੀ ਆਪ ਪਕਾਵਾਂਗੀ, ਪਾਣੀ ਆਪ ਭਰਾਂਗੀ, ਮੰਜਾ ਆਪ ਡਾਹਵਾਂਗੀ, ਕਪੜੇ ਆਪ ਧੋਵਾਂਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਬੀ ਕਿਕੂੰ ਕਰਾਂਗੀ ? ਮੈਂ ਜਦ ਦੇਹ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਦੇਹ ਦੇ

ਕੰਮ ਕੀਕੂੰ ਕਰਾਂਗੀ ? ਆਤਮਾਂ ਹਾਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਈ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸੇ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਰਹਾਂਗੀ ਤੇ ਇਕੱਲ ਮੈਨੂੰ ਖਾਯਾ ਕਰਗੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁੱਕਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੀ !

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਤੱਕਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਨੈਣ ਮੈਂ ਵਲ ਭਰ ਕੇ ਤੱਕੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕੱਲ ਮੇਰੀ ਨੱਸ ਗਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਇਕੱਲ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੀ"। ਮੈਂ ਕਿਹਾ "ਹੇ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ! ਕਹੁ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਮੇਰੇ ਝੱਲਣ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਅਰ ਕਹੁ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੁਲਾਮ ਹੈਂ, ਹਰਦਮ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੁ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਕਰਾਂਗੀ, ਜਾਂ ਤੀਰ ਲੈ ਤੇ ਖੋਭ ਦੇ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜੇ, ਮੈਂ ਖੁਭਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਰਾਂਗੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅ ਤਮਾ ਨਾ ਕਹੁ। ਉਸ ਫੇਰ ਨੈਣ ਮੀਟੇ, ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਖੋਹਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ "ਤੂੰ ਇਕੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ"। ਮੈਂ ਰੋ ਰੋਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਰਹੁ, ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ; ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ 'ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ' ਤੇ 'ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ' ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ"। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾ, ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਪਰ-ਮ੍ਰਾਤਮਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ"। ਮੈਂ ਹੁਣ ਹੋਰ ਸਹਿਮੀ।

ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ "ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰਦਮ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਵਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸੌਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ ਉਹ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਜੋ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਉਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੋਚਦੀ ਹੈਂ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ ਨਾ ਜਾਣਦੀ"। ਆਹ ! ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਡਰ ਛਾਯਾ। ਮੈਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੁਕਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਂਹਦਾ ਹੈ, ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਫੇਰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਨਾ ਹੋਏ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆਂ। ਹਾਇ ! ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਆਤਮਾ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ? ਜੇ ਉਹ ਵੇਂਹਦਾ, ਜਾਣਦਾ ਤੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਅੜਕਿਆਂ ਕਰਾਂਗੀ, ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ ਸੋਚਿਆ ਕਰਾਗੀ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕੀ ਕਰਿਆ ਕਰਾਂਗੀ ? ਡੁੱਬ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੀ ?

ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਹੇ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ! ਮੈਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਡੰਨ ਦੇਹ ਪਰ ਐਡਾ ਕਰੜਾ ਨਾ ਦੇਹ"। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਸਨ ਜੋ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਡੋਲਦੀ ਡਰਦੀ, ਸੋਚਦੀ, ਡੁਬਦੀ ਤਰਦੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਏ ਮੈਂ ਭੱਜਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗੀ, ਉਹ ਬੀ ਕੁਛ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਆਏ। ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਕੇ ਹੋਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ, ਮੈਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਤਾਕੁ ਅੜਕੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰੀ, ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਲਾਕੇ ਘੁੱਟਿਆ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਛੁਹਿਆ ਮੇਰੇ ਡੁਸਕਾਰੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਤੱਤੇ ਤ੍ਰੱਤੇ ਹੰਝੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਵਗ ਤੁਰੇ। ਇਹ ਵੇਖਕੇ ਉਹ ਰਾਠ, ਰਾਠਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਨਾਮਣਾ ਪਾ ਚੁਕਾ ਰਾਠ ਪਿਤਾ, ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਧੀਏ ! ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਤੇਰਾ ਦੁਖ ਹੁਣੇ ਦੂਰ ਕਰਾਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਂਦਾ"। ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾ ਬੋਲੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਨੰਦ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਖ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਚੇਤਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਐਸੀ ਜੀ-ਭਿਆਣੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਾਡ ਤੇ ਦਿਲਾਸੇ ਦਾ ਸੁਖ ਛਡਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਧਿਰਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਇਕੱਲ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਯਾ। ਜਦ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਹੱਸ ਪਏ, ਆਖਣ ਲਗੇ :—ਕਾਕੀ ! ਤੇਰਾ ਭੋਲਾਪਨ ਤੇਰਾ ਵੈਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬੜੀ ਸਾਦਗੀ, ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਭੋਲੇਪਨ ਵਿਚ ਪਾਲਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਦੀਨ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ। ਬੱਚੀਏ ! ਹੋਸ਼ ਕਰ ਤੇ ਸਮਝ ਜੋ ਕੁਛ ਤੈਨੂੰ

ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧੂ ਹੈ; ਅਰ ਉਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਜੋ ਗੱਲ ਉਹ ਚੰਗੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਆਖੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਬੜੀ ਭੋਲੀ ਹੈਂ, ਜੇ ਓਦੋਂ ਇਕ ਵੇਰ ਪੰਡਤ ਨੇ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾ ਲਈ ਤੇ ਉੱਠਕੇ ਨੱਸ ਗਈ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਾ ਆਖ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਜੀ ਨਿੱਕਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ ਤਾਂ ਡਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀ ਨਪੀੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਕਾਕੀ! ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਵਿਹਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਾਕੇ ਆਪਣੀ ਉਦਰ ਪੂਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸਾਫ ਹੈਂ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ ਹੈਂ, ਜੋ ਸੁਣਦੀ ਹੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਖਜਾਲ ਵਿਚ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਸ਼ੁਦੈਣ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ। ਤਕੜੀ ਹੋ, ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਬਹਾਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ; ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਬੇਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਓਸ ਨੂੰ ਭਾਲਣਾ ਤੇ ਮਾਰਨਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿਚ ਚੱਲਕੇ ਤੇਰਾ ਜੀ ਖਿੜ ਆਵੇਗਾ!

ਮੈਂ ਕੁਛ ਬੋਲ ਤਾਂ ਨਾ ਸੱਕੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਬਹੁਤ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਫੇਰ ਸੰਧਿਆ ਪੈ ਗਈ। ਮੈਂ ਇਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਲੇਟ ਗਈ। ਲੇਟੀ ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਪੈ ਗਈ।

ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਸੁਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਕਦੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਪਨਾ ਡਿੱਠਾ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਸਿਰਹਾਣੇ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖਣ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਖਬਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਾਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਸੀ! ਅੱਜ ਅੱਖ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਰੜੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਪੱਥਰ ਟੁੱਟੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਰੇਤ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਹੀ ਕਿਣਕੇ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ, ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਇਉਂ ਜਾਪੇ ਕਿ ਏਹ ਸਾਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਐਵੇਂ ਪਏ ਨਜਿੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਜੇ ਰਤਾ ਜਿੰਨੀ ਕਲਾ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਬੀ ਆ ਜਾਵੇ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀਹ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਓਥੇ ਪਾਣੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ "ਹੇ ਕਿਣਕਿਓ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਉਠੋ, ਹੋਸ਼ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਜੜ੍ਹ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਉਠੋ, ਹੋਸ਼ ਕਰੋ"। ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲਦਿਆਂ ਤੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਦੇਖਕੇ ਮੈਂ ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਏਹ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲ ਅਤੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੋ ਇਵੇਂ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸ਼ੌਕ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸੋ ਮੈਂ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਸੁਣਨ ਲੱਗੀ, ਤਦ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਏ ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਹਾਂ, ਹੇ ਪਾਣੀ! ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਹ"। ਤਦ ਪਾਣੀ ਬੋਲਿਆ—"ਭੋਲਿਓ! ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਆਓ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਥੇ ਪੁਚਾ ਦਿਆਂ ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਪਏ ਆਖੋ ਅਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ"। ਅਪਣੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਇਕਨਾ ਨੇ ਆਖਿਆ—"ਜਾਹ ਭਾਈ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਟੁਰ, ਅਸੀਂ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕੱਲ ਉਤਰ ਦਿਆਂਗੇ"। ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕਿਣਕਿਆਂ ਦੀ ਪੰਚੈਤ ਜੁੜ ਬੈਠੀ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੱਥਰ ਬੋਲੇ—"ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਸੁਖ ਨਾਲ ਪਏ ਹਾਂ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਕੋਈ ਮਤਲਬੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਖੁਆਰ ਕਰੇਗਾ। ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਸਾਂ, ਇਕ ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਸੁਹਣੀ ਤੇ ਵਧੀਕ ਚਿੱਟੀ ਆਈ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ 'ਬਰਫ' ਦੱਸਦੀ ਸੀ, ਆਖਣ ਲੱਗੀ: ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੈਲ ਕਰਾਵਾਂ। ਐਥੇ ਆਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਸਭਜਾਰੋਂ ਸਾਡੇ ਜਿਗਰੇ ਵਡੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧੁੱਪਾਂ ਨਾਲ ਸੜ ਉਠਦੇ, ਇਹ ਗਰਮ ਧੁਪਾਂ ਅਸਾਂ ਕਦੇ ਪਰਬਤ ਧਾਰਾ ਤੇ ਝਾਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕੁਥਾਂ ਮਾਰੇਗਾ।" ਹੁਣ ਕੁਛ ਹੋਰ ਕਿਣਕੇ ਬੋਲੇ— "ਭਾਈਓ! ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਬੀ ਕਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਚਿਟਾਨ ਤੇ ਸਿਲਾਂ ਪੱਥਰ ਸਾਂ, ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੇ ਮਲਕੜੇ ਸਾਡੀਆਂ ਬੇ-ਮਲੂਮ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਐਸਾ ਜੰਮ ਜਾਂਣਾ ਤੇ

ਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਟ ਦੇਣਾ, ਫੇਰ ਅਪਣੇ ਰੋਹੜਾਂ ਤੇ ਰੋਆਂ ਵਿਚ ਐਸਾ ਦਲਨਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਕਰਕੇ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਕਰ ਸੁੱਟਣਾ।" ਇਕਨਾਂ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ "ਇਹ ਠੰਢਾ ਹੈ, ਲਬ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਬੀ ਜਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਥਾਂਈਂ ਬੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗਾ, ਆਓ ਇਸ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗੀਏ, ਜਿੰਦ ਬਣੀਏ ਇਸ ਅੰਦਰ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਪਏ ਸੋ ਪਏ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਛੁਟ-ਕਾਰਾ ਮਿਲੇ। 'ਜਿੰਦਪਨਾ' ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਹੀ ਜੋ ਉਹ ਕੀਹ ਹੈ ? ਚਲੋ ਚਾਲੇ ਤਾਂ ਪਈਏ।" ।ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਵਡੇ ਵੱਟੇ ਤੇ ਪੱਥਰ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਣਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਏ। ਗਲ ਕੀ ਇਕ ਵਾਕ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਦੋ ਧੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਰੁਮਕੇ ਟੁਰਦਾ ਤੇ 'ਆਓ ਜਿੰਦ ਬਣ ਜਾਓ' ਇਹ ਸੀਟੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਬਰੀਕ ਕਿਣਕੇ ਤਾਂ 'ਸਤ ਬਚਨ' ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ'। ਪਾਣੀ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਵਡਿਆਂ ਨੂੰ 'ਫੇਰ ਸਹੀ' ਕਹਿਕੇ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ।

ਹੁਣ ਜਾਂ ਉਹ ਟੁਰਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਣਕੇ ਲੱਗੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਰੰਗ਼ੀਨ ਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਕੇ ਹੋਣ। ਰੋਣ ਵਿਚਾਰੇ ਤੇ ਪਛੁਤਾਉਣ ਕਿ ਅਸਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਪਾਣੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਨਿੱਕਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲਿਆ, ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਨਿਰਾ ਪਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਪੱਥਰ ਤੇ ਧਾਤਾਂ ਦੇ ਡਾਢੇ ਹੀ ਨਿੱਕੇ ਕਿਣਕੇ ਵੀ ਰਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਪਾਣੀ ਇਕ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਬੀਜ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਨੇ ਆਕੇ ਆਖਿਆ—'ਹੇ ਅੰਕੁਰ ਜੀ ! ਆਪ ਬੀਜ ਦੇ ਮੱਠ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਆਪਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਗਜਾਸੂ ਲੈਕੇ ਆਯਾ ਹਾਂ ! ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਵੋ।' ਤਾਂ ਅੰਕੂਰਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਹੇ ਪਾਣੀ ! ਅਸੀਂ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਹਾਂ ਅਰ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਖੇਚਲ ਨਾ ਦੇਹ।' ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਹ ਜੋ ਬੀਜ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਕਰੜਾ ਕੋਟ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਬੈਠੇ ਅੰਕੂਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਛਾ ਬਈ ਕੱਲ ਦੱਸਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿੱਛੇ ਅਟਕ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਕੂਰਾਂ ਦੀ ਪੰਚੈਤ ਨੇ ਸਲਾਹ ਗਿਣੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਪੱਕੇ ਸਨ, ਆਖਿਆ—"ਅਸੀਂ ਆਪ ਬਹੁਤ ਸੁਖੀ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਕੀਹ ?" ਕਈ ਕੱਚੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ—"ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਕੋਈ ਆਯਾ ਸੀ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ।" ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੱਕੋ ਤੱਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਪੌਣ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੇ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅੰਕੂਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ —"ਭੋਲਿਓ ! ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਇਹ ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੀਜ ਤੁਹਾਡਾ ਤੋਸ਼ਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਜਿੰਦ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲੱਗੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਚੱਲਾਂ ਤੇ ਦਿਖਾਵਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਜੋ ਜਗਜਾਸੂ ਆਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਓ। ਏਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਜਾਗ ਪੈਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਵੇਖਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓਗੇ।" ਪੌਣ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਪਾਣੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਈ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਐਸੇ ਲੜੇ ਕਿ ਸੜ ਗਏ, ਕਈ ਟੱਪਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੁੱਪ ਨੇ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਕਈ ਐਹੇ ਹੇਠਾਂ ਲੱਥੇ ਕਿ ਫੇਰ ਉਠੇ ਨਾ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਓਹ ਗਿਰਦੇ ਦੇ ਕੋਟ ਨੂੰ ਪਾੜਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਪੱਤੇ ਨਿਕਲ

---

*ਅੰਕੁਰ ਬੀਜ ਦਾ ਉਹ ਨਿੱਕਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਗਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਿਣਕਾ ਅਕਸਰ ਸਿਰੇ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ. ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਬੀਜ ਦੇ ਉੱਗ ਪੈਣ ਤੇ ਇਸ ਕਿਣਕੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਆਏ। ਓਹ ਅੰਦਰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹਵਾ ਭੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਵੇਖੋ ਜੀ "ਪੌਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹੋ।" ਏਹ ਰੰਗ, ਇਹ ਰੂਪ, ਏਹ ਲਹਿਰੇ: ਇਹ ਚਾਨਣ ਅਸਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਵੇਖਣੇ ਸੀ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਡਿੱਠੇ ਹਨ, ਠੀਕ ਅਸੀਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ ਟਾਹਣੀ ਟਾਹਣੀ, ਫੁੱਲ ਫੁੱਲ ਤੇ ਫਲ ਫਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਣਕੇ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਲਕੇ ਆਏ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ, ਜਦੋਂ ਰੜੇ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਪਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਆਖਣ: "ਅਜੀ ਸੱਰ ਮੁੱਚ ਜਿੰਦ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।" ਕਿੱਥੋਂ ਚੁੱਕਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ ਤੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਵਧੇ ਹਾਂ, ਮੌਲੇ ਹਾਂ, ਰਗ ਰਗ ਵਿਚ ਰਸ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਝੂੰਮਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।"

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਫਲ ਫੁੱਲ ਪੱਤੇ ਆਦਿਕ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ "ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਉੱਡ ਚੱਲੀ ਹੈ।" ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ "ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹੋ, 'ਜਾਨ' ਬਣਨ ਲੱਗੇ ਹੋ, ਜਿਕੂੰ ਅੱਗੇ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਸਾਓ, ਹੁਣ ਜਿੰਦ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਜਾਨ ਵਿਚ ਖਿੜੋਗੇ", ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਸਮਝੇ ਅਰ ਸਹਿਮ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਕੋਈ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਦੋ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਸਿੱਧੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ, ਕੋਈ ਝੁਕਕੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ; ਕੋਈ ਪੱਤਰ ਖਾ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਡਾਲਾਂ ਖਾ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਖਾ ਲਈਆਂ, ਕੋਈ ਫੁੱਲ ਤੇ ਕੋਈ ਫਲ ਖਾ ਗਿਆ, 'ਪਰ ਦੇਖੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਓਹ ਕਿਣਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਏ ਅਰ ਜਿੱਥੇ ਬੂਟੇ ਹੋਕੇ ਏਹ ਇਕ ਥਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗੱਡੇ ਖੜੋਤੇ ਸੇ, ਏਹ ਦੌੜਨ ਭੱਜਣ ਲੱਗ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਚੁਪ ਸਨ ਜੀਭ ਵਿਚ ਅੱਪੜਕੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹੇ ਸਨ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਕੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਗਏ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਪਰਤਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਓਹ ਪਾਣੀ, ਪੌਣ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਰੂਪ ਵਟਾਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਕੇ ਜਾਨ ਬਣੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਜਾਨਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਨ ਵਾਲਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਨ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾਨ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਕੀਹ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਰੇਕ ਕਿਣਕਾ ਬੀ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਟੀ ਹੋਈ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗੂੰ ਜੜ੍ਹ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਿਣਕਾ ਬੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਗਰ ਬੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੋਲੀ:—'ਭੋਲੀਏ! ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਟੀ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਨਜਿੰਦ ਭਾਸਦੀ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਰੇ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਜਿੰਦ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਜਿੰਦ ਤੋਂ ਜਿੰਦ ਤਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ: ਤੂੰ ਜਿਥੇ ਖੜੀ ਹੈਂ ਏਹ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਥਾਂ ਹੈ*, ਤੂੰ ਪਿਛੋਂ ਟੁਰਕੇ ਐਥੋਂ ਤਕ ਆਈ ਹੈਂ, ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਪੈਂਡਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਟੁਰਕੇ ਸਵੱਛ ਹੋਕੇ ਅੰਤ 'ਨਿਰੋਲ ਜਿੰਦ' ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਸਮਝਦੀ ਨਹੀਂ।" ਮੈਂ ਆਖਿਆ: "ਮੈਂ ਜੀਉਂਦੀ ਹਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ।" ਤਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਬੋਲੀ "ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਸਰੀਰ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਬੀ ਤੇਰਾ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ; ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੀਵੀਂ ਹੈ ਜੋ ਜੜ੍ਹ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।" ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ, ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਦਾ ਅਲਾਂਬਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਮੱਧਮ ਹੈ ਪਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਘੱਟ ਹੈ ਤੇ ਬੰਦ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭੀ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੰਦ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਆਖਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਚਾਨਣਾ ਬੰਦ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਤਿ ਘਟੀਆ ਚਾਨਣਾ

---

*ਅਧ ਪੰਧੈ ਹੈ ਸੰਸਾਰੋ ਵਾ॥ [ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧]

ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਜਾਨ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਪਰ ਉਂਞ ਏਹ ਬੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਬੀ ਜਿੰਦ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਉਹਨਾ ਜਾਨਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਖੜਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਹੀ ਵਰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਜਿੰਦ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦੀ ਸੀ ਯਾ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹੋਰ ਐਸਾ ਸੀ ਜੋ ਆਖਦਾ ਸੀ—ਮੈਂ ਜਿੰਦ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਨ ਹਾਂ, ਅਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਰ ਅਪਣੇ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸਾਰੇ ਕੁਛ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਤਦ ਬੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੁਛ ਜੀਉਂਦੇ ਜਿਹੇ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਂਞ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਜੜ੍ਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਾਫ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਕੇ ਆਖਿਆ—"ਓਏ ਭੋਲੇ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਧਿ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ਜਿੰਦ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਬੁੱਧਿ ਹੈਂ; ਜੇ ਤੂੰ ਬੁੱਧਿ ਹੋ ਜਾਏਂ ਤਾਂ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਝੂਠੇ ਹਨ ਛਡ ਦੇਵੇਂ।" ਤਦ ਉਹ ਰੋ ਪਿਆ ਅਰ ਉਸ ਜਾਤਾ ਜੇ ਮੈਂ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜਦ ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਿਆ ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ—"ਸੁਣਿਐ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਲੁ ॥" ਪਰ ਮੈ ਨਾ ਸਮਝੀ ਕੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਭੋਲਿਆ ! ਤੈਨੂੰ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦੀ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਨਹੁੰ ਤੋਂ ਵਾਲ ਤਕ ਜਿੰਦ ਹੈਂ। ਮਰਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। "ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥ ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥ ਮੰਨੈ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਨਾ ਖਾਇ ॥ ਮੰਨੈ ਜਮ ਕੈ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ ॥ ਜੇਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ ॥ ੧੩ ॥"

ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸ਼ਤੋ ਵਾਂਙੂ ਓਪਰਾ ਜਾਤਾ ਪਰ ਉਸ ਵਡੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਜੇ ਤੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇਂ, ਜੋ ਕੁਛ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਾਣੇਂਗਾ ਕਿ ਮਰਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਸੁਰਤ ਮਨ ਤੇ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ਤੇ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ (ਯਾ ਸਿਧਿ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਮੁਰਦਾ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਸੰਜੋਗ (ਖਿੱਚ) ਤੇ ਵਿਜੋਗ (ਧੱਕ) ਨਾਲ ਪਲਟੀਂਦੇ, ਬਣਦੇ, ਮੌਲਦੇ, ਫੈਲਦੇ ਤੇ ਸੁੰਗੜਦੇ ਸੁਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬੁਧਿ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਚੁਪ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਉੱਚਾ ਲੱਗ, ਭੁਲੇਖਾ ਘੱਟ ਖਾਵੇ। ਜਿਕੂੰ ਮੈਂ ਤੀਰ ਮਾਰ ਬੈਠੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੋ ਮਾੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਮਾਰਨਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ ਕਿ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਜੋ ਫਲਾਣਾ ਕੰਮ ਮਾੜਾ ਹੈ ਤੇ ਫਲਾਂਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਏਹ ਆਖਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਬੁੱਧਿ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਏਸ ਮਨੁੱਖ ਵਾਙੂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਮੈਂ ਤੱਕ ਹੀ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ 'ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ।' ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਪਸ਼ਤੋ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਓਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—'ਤੂੰ ਬੁਧਿ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸੁਧਿ (ਸਿਧਿ) ਹੈਂ। ਬੁੱਧ ਗੁਆ ਤੇ ਸਿਧ ਪਾ ਲੈ' ਤਾਂ ਓਹ ਰੋਣ ਲੱਗਾ ਜੋ ਐਡਾ ਚਾਨਣਾ ਗੁਆਕੇ ਮੈਂ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਰੋਂਦੇ ਰੋਂਦੇ ਹੀ ਉਹ ਸਿਧ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਗੱਲ— ਜਿਸਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਬੀ ਨਹੀਂ-ਪਈ ਦਿੱਸੇ। ਬੁੱਧਿ ਬੀ ਜਿਸ ਗਲ ਅੱਗੇ ਨਿਕੰਮੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਮਰ-ਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੁੱਧਿ ਤਾਂ ਪਤੇ ਟੋਹਾਂ ਲਾਕੇ ਵੇਖਦੀ ਸੀ, ਕਾਰਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚਾਰਕੇ ਥਹੁ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਧੀ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਸੋਝੀ ਪਈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਹੇ ਪੌਣ ਗੁਰੂ, ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ, ਧਰਤੀ

ਮਾਤਾ, ਕਾਲ (ਦਿਨ ਰਾਤ) ਦਾਈ ਦਾਇਆ (ਗਰਮੀ ਚਾਨਣ ਸਰਦੀ ਹਨੇਰੇ) ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਜਿੰਦ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ! ਦੇਖ ! ਤੂੰ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਕਿਥੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈਂ ? ਤੇਰੀ ਮੰਜ਼ਲ ਮੁੱਕ ਚੱਲੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈਂ, ਦੇਖ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।" ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਗਾਂਵਿਆਂ "ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥" ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤੱਕ ਨਾ ਸਕੀਆਂ, ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਿਆ, ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਕੰਨ ਤੇ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਡਰ ਗਈ, ਪਰ ਇਸ ਡਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਖੁਸ ਹੋਈ ਰੋਈ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਅਜੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ,ਪਰ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਸਭ ਕੁਛਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਸੀ, ਇਕ ਰੜਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਟੁਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਸ਼ਰੀਰ ਸਮੇਤ ਉੱਡ ਰਹੀ ਸਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਕੁਛ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਘਰ ਵਿਚ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲੱਭਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਹੌਲੀ, ਠੰਢੀ, ਮੱਧਮ ਤੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਨੂੰ ਖਿਚੀਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ, ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉੱਠੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਚਰਜ ਹੋ ਗਈ, ਤੱਕਾਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸਾਮਰਤੱਖ ? ਜਾ ਸਾਮਰਤੱਖ ਕੁਛ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ, ਅਰ ਐਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸੁਪਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨੇ ਸੁਪਨੇ ਮੈਂ ਸੁਣੇ ਸਨ ਅਕਸਰ ਡਰ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ ਉੱਠੀ ਸਾਂ, ਉਦਾਸ ਸੁੱਤੀ ਸਾਂ ਤੇ ਅਨੰਦ ਉੱਠੀ ਸਾਂ। ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਮੱਧਮ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਸ਼ਤੋ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਉਹੋ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ:—

'ਜਤੁ ਪਾਹਾਰਾ ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ ॥
ਅਹਰਣਿ ਮਤਿ ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ ॥ ਭਉ
ਖਲਾ ਅਗਨਿ ਤਪ ਤਾਉ ॥ ਭਾਂਡਾ ਭਾਉ
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਿਤੁ ਢਾਲਿ ॥ ਘੜੀਐ ਸਬਦੁ
ਸਚੀ ਟਕਸਾਲ ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ
ਕਰਮੁ ਤਿਨ ਕਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ
ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥ ੩੮ ॥"

ਮੈਂ ਉਠ ਬੈਠੀ। ਉਧਰ (ਚੰਗੇ) ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਅਜੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸੇ। ਮੈਂ ਪਾਸ ਗਈ ਤੇ ਤੱਕਿਆ, ਮੈਂ ਉਸ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਆਖਿਆ–"ਕੀ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁਚ ਆਤਮਾ ਹਾਂ ?" ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ "ਹਾਂ"। ਉਸਨੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਕਿਹਾ–'ਤੂੰ 'ਬੁਧਿ' ਹੈਂ, ਤੂੰ 'ਸਿਧਿ' ਹੈਂ, ਹਾਂ ਤੂੰ 'ਸੁਧਿ' ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ' ਮੈਂ ਕਿਹਾ–"ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸੀ ?" ਫੇਰ ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ 'ਤਿਥੈ ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹਿ'। ਮੈਂ ਨਾ ਸਮਝੀ, ਪਰ ਉਹ ਬੋਲਿਆ "ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਹ, ਤੂੰ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਤੈਨੂੰ ਤੀਰ ਲੱਗੇਗਾ। ਤੇਰੇ ਤੀਰ ਨੇ ਸਰੀਰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਤੀਰ ਤੈਨੂੰ ਲਗੇਗਾ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਆਤਮਾਂ ਬਨਾਏਗਾ।" ਮੈਂ ਫੇਰ ਬੀ ਨਾ ਸਮਝੀ। ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ–"ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ। ਰੋਣਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੰਮ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ। ਬੁਧਿ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦੀ, ਸੁਧਿ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦੀ, ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦਾ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਨਾ ਰੋਵੀਂ"। ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੋਈ ਸਾਂ, ਜਦ ਨਿਰਾ ਸਰੀਰ ਸਾਂ ਤੇ ਇਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਛ ਹੋਰ; ਉਸ ਅਨਗਹਿਲੀ ਵਿਚ ਬੀ ਕਦੇ ਅੱਥਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਰੀ, ਪਰ ਤਾਂ ਰੋਈ ਹਾਂ ਜਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਤੀਰ, ਜਾਂ ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈਂ'। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ–'ਹੋਰ ਕੁਛ ਹੋਣ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੁਆਇਆ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਡਰ ਸਹਿਮ ਨੇ ਰੁਆਯਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਸ ਭੈ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈਂ, ਹੁਣ ਨਾ ਰੋਵੀਂ।'

ਫੇਰ ਬੋਲੇ—'ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਰੋਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੋਣ ਵਿਚ ਰੁਲ ਨਾ ਜਾਂਵੀਂ; ਸੁਣ, ਮੈਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੁ ਤੇ ਵਸਦੀ ਰਹੁ।'

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਕਲੇਜਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਅੰਧਕਾਰ ਛਾ ਗਿਆ, ਸੁਪਨੇ

ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਉੱਚੇ ਮਾਣ—ਜੋ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹਾਂ ਉੱਡ ਗਏ। ਚੰਗੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਘੁਟਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ—'ਟੁਰੋ ਨਾ, ਜੇ ਟੁਰੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੋ'। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ 'ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਟੁਰ ਚੱਲਿਆ, ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਰਹੇਗਾ ਏਥੇ ਹੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗਾ। ਹਕੀਮਾਂ ਵੈਦਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ,ਪਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜੀਉਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮੇਰੇ ਪਿਛੋਂ ਪੰਡਤ ਦੇ ਕਹੇ ਤੇ ਦੁਖ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਨ-ਜਾਣੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ। ਜੇ ਹੁਣ ਬੀ ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਪ ਦਾ ਖ਼ਯਾਲ ਕਿ 'ਮੈਂ ਤੀਰ ਮਾਰਕੇ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ' ਨਾ ਕੱਢ ਸਕੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਮਾਫ ਕੀਤਾ, ਸੋ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਜਾਓ। ਜੋ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਹੈ—'ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ' ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ, ਪਰ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਹਿਣਾ ਉਖੇਰਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਫੇਰ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਈ, ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਸ ਦੇ ਡਿੱਠੇ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਪਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਖਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਨੇ ਸਭ ਮੌਜਾਂ, ਖੇਡਾਂ, ਸੁਖ, ਰੰਗ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਵੈਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ—"ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ" ਏਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—"ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ!" ਪਰ ਵੈਦ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਠੀਕ ਹੈ! 'ਊਈ'! ਮੈਂ ਬੋਲੀ—'ਮੈਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਰਾਂਗੀ। ਓਹੋ ਤੀਰ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਖੋਭਾਂਗੀ, ਤੇਰੀ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਾਂਗੀ।' ਓਹ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ, ਨੈਣ ਮੀਚ ਲਏ, ਪਰ ਫੇਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਬੋਲੇ—'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਨਾ ਤੀਰ ਖੋਭੀਂ, ਨਾ ਸੜੀਂ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਓਥੇ ਨਾ ਆਵੇਂਗੀ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪੇ ਮਰੇਂਗੀ ਓਥੇ ਆਵੇਂਗੀ।' ਮੈਂ ਰੋ ਕੇ ਕਿਹਾ—'ਕੀਕੂੰ ਆਵਾਂਗੀ? ਮੈਂ ਖੇਡਾਂ ਨੇ ਮੁੱਠੀ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਮੁੱਠੀ, ਹੇ ਚੰਗਿਆ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਚਿਲੇ ਤੋਂ ਤੀਰ ਛੁਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮਿਲਦੋਂ।' ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲਿਆ: 'ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਉਚਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਛ ਕਰੇਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇਕ ਆਖਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਵੇਗਾ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਭੀ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗਾ ਅਰ ਤੈਨੂੰ ਸਚ ਮੁਚ ਆਤਮਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਦਾਸ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਆਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹ ਇਨਾਮ ਜੋ ਰਾਜਿਆਂ ਰਾਣਿਆਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।'

ਮੈਂ ਕਿਹਾ—'ਤੈਥੋਂ ਚੰਗਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਪਰ ਤੂੰ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈਂ ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਚੰਗੇਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਪਤਾ ਦੇਹ ਜੋ ਮੈਂ ਭੱਜੀ ਓਸ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਹਾੜੇ ਕੱਢਾਂ ਤੇ ਆਖਾਂ—ਹੇ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦੇਚੰਗਿਆ! ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਚਾ ਦੇਹ। ਜੋ ਮੈਂ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਐਉਂ ਬਖਸ਼ੀਵੇ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੱਜ ਰੱਜਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤੇ ਛਿਨ ਨਾ ਵਿਛੁੜਾਂ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਉਸ ਨਾਲ ਉਹੋ ਕੁਛ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੇਰਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਉਹ ਮਰੇ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਦਾ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਆਓ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ।'

ਮੇਰੀ ਇਹ ਭੋਲੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਤ੍ਰਿਖਾ ਦੇਖਕੇ ਚੰਗੇ ਜੀ, ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਬੋਲੇ—'ਭੋਲੀਏ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ: ਜੋ ਕਦੇ ਸਰੀਰ

ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਯਾ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਮਾਲਕ, ਪਾਲਕ ਤੇ ਸਿਖਯਾਦਾਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵਾਂ। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ।'

ਮੈਂ ਕਿਹਾ—'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮਰਨੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋ ?' ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—'ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਣਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ'! ਮੈਂ ਕਿਹਾ—'ਉਈ ਰੱਬਾ! ਏ ਤਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਨਾ। ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਤ ਵਿਚ ਬੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ—'ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ?' ਆਖਣ ਲੱਗੇ—'ਮਰਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ: ਦੇਹ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 'ਆਤਮਾ'—ਜੋ ਮੈਂ ਹਾਂ—ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਰੋਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਖੁਸ਼ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਮਿਲੇਗਾ। ਤੂੰ ਬੀ ਨਾ ਰੋ, ਖੁਸ਼ ਹੋ। ਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਰੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਡਰੀ ਤੇ ਕੰਬੀ ਤੇ ਕਿਹਾ 'ਤੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਲਗੇਗਾ ?' ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ 'ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਛ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਉਹ ਉਹੋ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਪਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗੇਗਾ, ਉਹ ਹੈ ਹੀ ਸਾਰਾ ਪਿਆਰ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗਾ ਬੀ, ਪਰ ਉਹ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕੰਮ ਕਰੇਂਗੀ।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ—'ਕੀਹ' ? ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: 'ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ, ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਹਰ ਵੇਲੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਆਖਦੀ ਰਹੀਂ'। ਇਹ ਆਖਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੀਟ ਲਏ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹ ਗਈਆਂ, ਪਲ ਕੁ ਮਗਰੋਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਵੇਰ ਆਈ ਨੇਤ੍ਰ ਅਚਰਜ ਢੰਗ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਮਿਟ ਗਏ। ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸੌਂ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਦਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਮਾਂ ਆ ਗਈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਜੀ ਵਲ ਤੱਕਕੇ ਬੋਲੀ—'ਬੱਚੀਏ ! ਇਹ ਤਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ'। ਮੇਰੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਰੋ ਪਈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ—'ਜੇ ਤੂੰ ਰੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ'। ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਆਇਆ, ਸਹਿਮੀ, ਸੰਘਾ ਰੁਕਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਚੇਤਾ ਆਯਾ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਕਿ ਜੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਹਾਂਗੀ ਤਾਂ ਆਵੇਗਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਚੁਪ ਕਰ ਗਈ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ। ਰੋਣ ਆਵੇ, ਗਚ ਚੜ੍ਹੇ, ਕਲੇਜਾ ਤ੍ਰੁੱਟੇ, ਹੱਥ ਤੀਰ ਵਲ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਰਕੇ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖ, ਰੰਜ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਖਿਆ ਮੰਨਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਦਿਲੋਂ ਦਿਲ ਧੱਕੋ ਧੋੜੇ ਖਾਂਦਿਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਦੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਆਯਾ ਸੀ, ਕਿਸ ਸੁਲੱਖਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਭਾਗੇ ਭਰੇ ਪਿਉ ਦਾ ਪੁੱਤ ਸੀ ?

—o—

੩.

ਮੇਰੀ ਅੰਮੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਕਾਕੀ ਕਿਤੇ ਮਰ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ; ਪਰ ਮੇਰੇ ਧੀਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਓਹ ਹਰਜਾਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ, ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਖੇਡਾਂ, ਮੇਰੇ ਆਹਰ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਨਾ ਮੁੜੇ। ਦਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਾ ਰੁੱਝਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ। ਰੋਂਦੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ; ਪਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਗ ਸਨ, ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਡਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਆਖਦੇ ਕਿ ਮਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੱਸ ਬੀ ਪੈਂਦੀ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗਲੱਕੜੀ ਪਾਕੇ ਮਿਲ ਬੀ ਲੈਂਦੀ, ਅੰਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਜਾ ਬੀ ਬਹਿੰਦੀ, ਪਰ ਓਹ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ ਓਹ ਚਾਉ ਓਹ ਮਸਤੀਆਂ ਤੇ ਬੇਰਣੇ ਸੁਪਨੇ ਹੋ ਗਏ।

ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹਰ-ਵੇਲੇ ਫਿਰਦੀ ਦਿੱਸਦੀ ਤੇ ਜੀਭ ਓਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਤੇ ਮਨ ਏਸ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਟੁਰਿਆ ਚਲਦਾ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਵੇਗਾ।

ਮੇਰਾ ਜੀ ਹੁਣ ਕੁਛ ਘਰਾਂ ਮਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ: 'ਮੈਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਠਾ ਪਾ ਦਿਓ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਜੀ ਪਰਚਾਉਣ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂ।' ਬਾਪੂ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਕਾਕੀ ਦਾ ਜੀ ਪਰਚੇਗਾ। ਆਖਣ ਲੱਗੇ: 'ਜਿੱਥੇ ਆਖੇਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।' ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਭਾਲਣੀ ਸੀ? 'ਚੰਗੇ ਜੀ' ਜਿਸ ਢੱਠੀ ਹੋਈ ਢੇਰੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਰਤੂਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਗਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਣ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਏਹੋ ਥਾਂ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਅਟਾਰੀ ਪੁਵਾ ਦੇਣ ਲਗੇ ਸੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਥਰ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਢੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੋ ਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਥਾਂ ਉਸਾਰੋ। ਡਿੱਗੀ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾ ਦਿਓ ਤੇ ਉੱਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿਓ'। ਸੋ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੇ ਢੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਮਾਨ ਲੱਭੇ, ਕੁਛ ਹੋਰ ਪਾਏ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸਾਰਿਆ। ਮੇਰੀ ਹੁਣ ਇਹੋ ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਸੀ। ਤੜਕੇ ਪਹਿਰ ਭਰ, ਸੰਝ ਨੂੰ ਪਹਿਰ ਭਰ ਮੈਂ ਏਥੇ ਆਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸਾਂ। ਜੀ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਰਹਵਾਂ ਬੀ ਏਥੇ ਹੀ, ਪਰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੇ ਅੰਮੀਂ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਦੁਖ ਮੰਨਦੇ ਸੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਦ ਘਰ ਗਈ ਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾਕੇ ਲੇਟੀ, ਪੱਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਲਏ ਤੇ ਲੱਗੀ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਜੇ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਨ। ਅੰਮੀਂ ਨੇ ਜਾਤਾ ਮੈਂ ਸੌਂ ਗਈ ਹਾਂ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: "ਕਾਕੀ ਸਿਆਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਜ ਕਰੀਏ, ਕਾਜ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੀ ਭੂਮਣਾ ਪੈ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਉਦਾਸੀਆਂ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗੀ।" ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਏ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਜੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਡਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਵਿਆਹਕੇ ਬੀ ਉਦਾਸ ਹੀ ਰਹੀ ਤੇ ਵੱਸੀ ਨਾ ਤਾਂ ਉਂਵ ਨੱਕ ਵੱਢਣੀ ਹੋਊ ਤੇ ਖੇਚਲ ਵੱਖ ਪਊ। ਹੱਛਾ ਅੱਜ ਮਹਿਤੇ ਨਾਲ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਗਿਣਾਂਗਾ।"

ਜਦ ਬਾਪੂ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਠੀ ਤਾਂ ਅੰਮੀਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ ਤੇ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ: "ਪਿਆਰੀ ਅੰਮੀਂ! ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਅੱਜ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਸੁਣ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਭਲੇ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾ ਆਖਿਆ ਮੋੜ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਛ ਸੁਖੀ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਖੇਡਦੀ ਮੱਲ੍ਹਦੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਰੋਂਦੀ ਤੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਸਾ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਲੂੰਆਂ ਥਾਣੀਂ ਸੁਖ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਛੁਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਫੁੱਲ ਤੇ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਜੀ ਟੱਪਦਾ ਬੁੜ੍ਹਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੁਛ ਕੱਠਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੀ ਰਹਾਂ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਕਦੇ ਝਲਕਾਰਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਤੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਕਾਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸੁਖ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸੁਖ ਮੁੜਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਤਦ ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਔਖੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਇਸ ਮੱਧਮ ਤੇ ਠੰਢੇ ਸੁਖ ਲਈ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਉਗਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਕਈ ਵੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਕਿਤੇ ਆਤਮਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ ਅਰ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ? ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਐਤਨਾ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਇਕ ਠੰਢੇ ਜਿਹੇ ਸੁਖ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਅੰਮੀਂ! ਜੇ ਮੇਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਸੀ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਜੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਨਾ

ਪਾਉਣਾ, ਮੈਂ ਆਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੋੜਾਂਗੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਾਂਗੀ।"

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ:—"ਕਾਕੀ! ਤੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਿਆਣੀ ਹੈਂ, ਕੁਛ ਸੋਚ ਬੀ ਕਰ ਨਾ। ਪਹਿਲੀ ਉਮਰੇ ਤੂੰ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਬੇਫਿਕਰ ਰਹੀ। ਜਦ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਅਕਲ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਕੇ ਉਦਾਸਣ ਹੋ ਗਈ। ਅਜੇ ਤਕ ਤੇਰੀਆਂ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਮੁਹਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਮਾਂ ਹੁਣ ਅਵੇਸਲਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਵਡੇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਰ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਉਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਪੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹਾਸਲ ਸਾਰਾ ਸਾਡਾ ਹੈ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਖਰਲ ਭੱਟੀ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਰਵਾਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਤੱਪੇ ਹਨ, ਜੇ ਕੋਈ ਧਿਰ ਸਾਡੇ ਬੈਠਿਆਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਲੈਕ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਕਮਾਈ ਤੇ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਨੂੰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਚਾਉ ਲਈ ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕਾਜ ਕਿਸੇ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੂਰਮਾਂ ਸੰਤਾਨ ਵੇਖ ਲਈਏ; ਤੇ ਠੰਢੇ ਜੀਉ ਮਰੀਏ ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲੇ ਪਿੱਛੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੂੰ ਉਦਾਸੀ ਰਖੀ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਡਰ ਵੀ ਹੈ-ਸਾਰੇ ਮੁਸਾਹਿਬ ਮਹਿਤੇ ਤੇ ਪੰਡਤ ਸਣੇ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਪਏ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਨਵੇਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਨਰ ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਤਿ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੀ ਅਰ ਮੇਰੇ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਾਕੀ ਹੋਰ ਦੁਖ ਕਰੇਗੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕੰਨੇ ਨਹੀਂ ਧਰੀ। ਪਰ ਕਾਕੀ! ਕਦ ਤਕ? ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਸਿਖੰਤਾਂ ਪੱਥਰ ਪਾੜ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹੁਤਾਂ ਨੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਪਾੜ ਘੱਤੇ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਪੰਡਤ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਰਾਜੇ, ਜੋ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੁਸ਼ਾਮਤ ਦੇ ਫੇਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਚਲਾਕ ਸਲਾਹੁਤੀਆਂ ਤੇ ਕੁਸ਼ਾਮਤੀਆਂ ਦੇ ਫੇਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।"

ਕਾਕੀ—ਅੰਮੀ ਜੀ! ਭਲਾ ਕਦੇ ਦੇਖਕੇ ਬੀ ਕੋਈ ਮਹੁਰਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ?

ਮਾਂ—ਬੱਚਾ ਜੀਓ, ਮਹੁਰਾ ਮਿੱਠੇ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਹੀ ਖਾਧਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਾਣਕੇ ਕੌਣ ਖਾਂਦਾ ਹੈ? ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਜੋ ਸਲਾਹੁਤੀ ਕੁਸ਼ਾਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧੋਖਾ ਪਏ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ, ਫਸਦੇ ਹੀ ਰਾਜੇ ਤਦੋਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਝੂਠ ਤੇ ਕੁਸ਼ਾਮਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਅਸਲ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ। ਏਹ ਕਾਕੀਏ! ਰਾਜ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਕਦ ਤਕ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਕਰੇਗਾ? ਜਿਥੇ ਖੋਟੇ ਸਲਾਹੁਤੀਆਂ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪੱਟੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ, ਫੇਰ ਸੋਚ ਲੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੀ ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ, ਪਰ ਜਮਾਂਦਰੂ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਵ ਸੋਚਾ ਦਾ ਘੱਟ ਸੀ, ਜੋ ਆਈ ਝੱਟ ਸਮਝੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਖਿਆਲੀ ਤੇ ਫਾਹ ਮਾਰੀ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਇਕ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਸੋਚੀ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ:—'ਅੰਮੀਂ ਜੀ! ਜੇ ਇਕ ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹੁਤੀਏ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ?" ਮਾਂ ਹੱਸਕੇ ਬੋਲੀ:—"ਹੈ ਤਾਂ ਗੱਲ ਏਹੋ, ਪਰ ਕਾਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਸ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ? ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਦਾ ਰਾਹ ਤੱਕਦਿਆਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਸੁਖਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਹ ਦਿਨ ਆ ਗਏ, ਪਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਸਾਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਜੋ ਆਸ ਨਾ ਪੁੰਨੀ, ਪਰ ਨਾ ਪੁੰਨੀ।" ਮੈਂ ਆਖਿਆ:—"ਮਾਂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਡੋਲੋ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਅੰਦਰਲਾ, ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਰਾਟੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਹੈ; ਉਹ ਬਹੁਤ ਬਲ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰਾਠਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰਦਾਰ ਰਾਠ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ ਉਂਵ

ਮੈਨੂੰ ਕੋਲੇ ਕੋਲੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਹ ਹਾਂ ਉਹ ਤਦੋਂ ਕੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਬੀ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਦਮ ਯਾਦ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵੀਰ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀ ਕਿਉਂ ? ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਸ਼ਾਹਦੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਣ ਬੀ ਲੈਣਗੇ ਤੇ ਦੇ ਬੀ ਦੇਣਗੇ।

ਅੰਮੀ ਸੁਣਕੇ ਹੱਸ ਪਈ: "ਬੱਚੀਏ! ਤੂੰ ਜਿਹੀ ਕੁ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੁੰਦੀ ਸੈਂ ਉਜਿਹੀ ਵਹਿਮਣ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ।" ਮੈਂ ਰੋ ਪਈ ਤੇ ਫੇਰ ਗਲੱਕੜੀ ਪਾਕੇ ਆਖਿਆ:—"ਜੀ! ਜੇ ਇਕੋ ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਜਾਣ ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ?" ਮਾਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ:—"ਫੇਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣਾ ਬੀ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ।" ਮੈਂ ਕਿਹਾ: "ਅੰਮੀਂ! ਮੇਰੇ ਦੁਖਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਦੁੱਖ ਮੇਰੇ ਟੁਰ ਗਏ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਅਕਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਜੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਛ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ 'ਮਠ' ਨੂੰ ਚਲੀ ਆਈ। ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਿਆਂ ਤ੍ਰੈ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਹਰਦਮ ਬੈਠੀ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਯਾਦ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭੁੱਲਦੀ। ਜੋ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦੱਸ ਗਏ ਸੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਮ ਭੁੱਲਣਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਠ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਕਦੇ ਐਉਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇ: ਜਾਣੀਦਾ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਲੂੰ ਜੀਭਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹੋ ਸੱਦ ਪਈ ਵਜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਝੋਕਾ ਵੱਜਾ ਜੋ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਤੱਕ ਬੈਠੀ ਫੇਰ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਜੀਭ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਪਈ ਦਿੱਸੇ ਜਿੱਧਰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਵੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਹਰ ਸ਼ੈ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਓਹੋ ਨਾਉਂ ਲੈਕੇ ਵਾਜ਼ਾਂ ਪਈ ਮਾਰਦੀ ਦਿੱਸੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਜਿਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭਾਸਦੀ ਸੀ, ਅਰ ਸਿਵਾ ਇਸ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ ਓਸ ਵੇਲੇ ਦਿੱਸਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਸੀ, ਹੋਰ ਸੁਧ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ, ਪਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੂੰਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜੀਭ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ; ਨਾ ਬੈਠਿਆਂ, ਨਾ ਟੁਰਦਿਆਂ ਨਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾ ਸੁੱਤਿਆਂ। ਮੈਂ ਆਖਾਂ:— "ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਇਹ ਕੀ ਪਿਆ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ ਐਡਾ ਸੁਆਦਲਾ ਹੈ, ਮਿਲਨਾ ਖ਼ਬਰੇ ਕੇਡਾ ਕੁ ਸੁਆਦਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।" ਫੇਰ ਮੈਂ ਸੋਚਾਂ: ਜਿੰਦੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਭ ਕੁਛ ਨੂੰ ਜੀਂਦੇ ਵੇਖ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ। ਸਭ ਕੁਛ ਏਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਬਹੁ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪੱਥਰ ਤਾਂ ਪਏ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਬੂਟੇ ਗੱਡੇ ਹੀ ਗੱਡੇ ਹਨ, ਪਸੂ ਪੰਛੀ ਬੇਸਮਝ ਹੀ ਹਨ ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੀਕੂੰ ਪਏ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ? ਫੇਰ ਖਿਆਲ ਆਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਹਾਂ! ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਲੁਕਕੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਇਹ ਓਸੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਦਾ ਝਲਕਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸੋਚ ਫੁਰੀ, ਕਿ ਸੋਚ ਤੇ ਸੋਚ ਸੋਚਕੇ ਅਚਰਜ ਹੋਣ ਤੇ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਮੂਰਖ ਬਣਕੇ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਕੀਹ ਗੁਣ ਹੈ? ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੁਆਦ ਬੀ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਵੀ ਵਿਸਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀਹ ਲੈਣਾ ਹੈ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਕੇ? ਜੋ ਸੀ ਸੋ ਸੀ, ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਸੀ ਸੋ ਪਿਆ ਹੋਸੀ, ਮੈਂ ਜਿਕੂੰ ਪਹਿਲੇ ਕਦੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਲੈਂਦੀ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਰਹਿਕੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਲਵਾਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਛੱਡਾਂ?

ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮੈਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜੋ ਇਹ ਕੀ

ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਅੰਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਚ ਫੁਰ ਪਈ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਚਾਹ ਹੋਈ ਜੋ "ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ! ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਇਕ ਵੀਰ ਭੇਜ ਦਿਓ ਜੋ ਉਹ ਸੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੂੰ ਜੋ ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦ ਪਾਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਜਿਹੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੀ ਗਲ ਹੋਣੀ ਹੈ?" ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪੱਕ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਗੱਲ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ ਤੇ 'ਅੱਛਾ' ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਭੱਜੀ ਭੱਜੀ ਘਰ ਆਈ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਡੇਊਢੀ ਵਿਚ ਖੜੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਕੰਨ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਲਾਕੇ ਆਖਿਆ: "ਬਾਪੂ ਜੀਓ, ਜੀਓ ਜੀ! ਵੀਰ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਪਏ ਹਨ।" ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰਜਾਨ ਹੋਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: 'ਕਿਹੜੇ ਲਾਲ਼ੀ! ਵੀਰ ਜੀ?' ਮੈਂ ਆਖਿਆ "ਜਿਹੜੇ ਆਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੋਦੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਙ ਖੇਡਣਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨਗੇ।" ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵਹਿਮ ਦੀ ਗੱਲ ਪਈ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਹਿਮ ਤੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਲਾਡ ਕਰਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਏ। ਮੈਂ ਭੱਜਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਈ ਤੇ ਆਖਿਆ: "ਅੰਮੀਏਂ! ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ, ਵੀਰ ਜੀ ਪਏ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।" ਉਹ ਬੀ ਹਰਿਆਨ ਹੋਕੇ ਤੱਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ; ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਮੂਜਬ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਗਿੱਧਾ ਪਾਕੇ ਆਖਿਆ: "ਤੁਸਾਂ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੱਚ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਹੱਛਾ' ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।" ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੁਛ ਹਾਸੇ ਤੇ ਕੁਛ ਉਦਾਸੀ ਜਿਹੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਤੇ ਕੁਛ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂ। ਜੋ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਲਹਿਰਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਸੀ ਇਸ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਬਰਕਤ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਲੇ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਂ ਤ੍ਰਬੁਕਕੇ ਤੱਕਿਆ ਕਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਹੁ ਆ ਗਏ ਜਾਂ ਐਉਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਧਉਣ ਦੇ ਉਹਲੇ ਖੜੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਐਉਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਸੀਸ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਦਿੱਸਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਉਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਦੋਂ ਕੰਬ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ? ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸੁਆਦ ਉਤੇ ਬਲ ਨਾ ਪਾਇਆ ਅਰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸੁਆਦ ਅਖੀਰ ਪੱਕ ਗਿਆ, ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ—ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਪਿਆਰਾ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ 'ਹੈ' ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ 'ਹੈ' ਅਤੇ ਉਹ ਪਿਆਰਾ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਸੀ, ਸੱਚਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਚ ਆਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, 'ਹੈ' ਜ਼ਰੂਰ 'ਹੈ' ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਏਹ ਲਹਿਰੇ ਜੋ ਹੁਣ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਸਚ ਮੁਚ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਦ ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਣ, ਤਿਣ, ਪਰਬਤ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ, ਸਾਰੇ ਪਏ ਚੇਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਸੇ ਕੋਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਫੇਰ ਪਿਆ ਸੁਆਦ ਆਵੇ ਤੇ ਐਉਂ ਲੱਗੇ ਜੋ ਮੈਨੂੰ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ' ਪਿਆਰ ਪਿਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪੇ ਸੁਆਦ ਆਵੇ, ਆਪੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚੋਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਪਟ ਪਈ ਵੱਜੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਏਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਸੇ ਮਠ ਦੀ ਕੱਲੀ ਥਾ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਮੇਰੇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਉਹ ਤਾਂ ਜਿੱਕੂੰ ਮੈਂ ਏਸ ਮਠ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇ ਹਨ।"

ਗੱਲ ਕੀ ਦਿਨ ਲੰਘਦੇ ਗਏ ਮੇਰਾ ਸੁਆਦ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਆ ਮੁਹਾਰੇ ਹੱਸ ਪੈਣਾ, ਕਦੇ ਆ ਮੁਹਾਰੇ ਰੋ ਪੈਣਾ, ਪਰ ਰਹਿਣਾ ਸਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਧੁਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਭਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਰਹਾ ਕੁ ਹੋਰ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਇਕ ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ ਵਹਿਮਣ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਆਖਣ ਲੱਗੇ: "ਕਾਕੀ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਦਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ"। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂਦੇ ਅਦਬ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਨਾ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ: "ਮੈਨੂੰ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਡ ਲਡਾਇਆ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।"

ਵੀਰ ਜੀ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਡਾਢਾ ਸੁਹਣਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਨਿਰੀਆਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥੀਂ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਪਿਆਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸਨ । ਮੈਂ ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਡਜਾਉਂਦੀ ਸਾਂ । ਕਈ ਵੇਰ ਏਸ ਮਠ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਲੰਮੇ ਪਏ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਦੀ: ਏਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਨੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ ਏਹ ਨੇਤ੍ਰ ਡਿੱਠੇ ਸਨ, ਏਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਏਹ ਨੇਤ੍ਰ ਮੈਨੂੰ ਖੇਡਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਫੇਰ ਦਿੱਸ ਪਏ ਹਨ। ਹੇ ਨੈਣੋਂ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹੋ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਤੇ ਆ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋ ? ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਹੋਵੇ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵਲ ਲਾਡ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਖਿੜਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਠਾਰਦੇ ਹੋ । ਹੇ ਨੈਣੋਂ ! ਤੁਸੀਂ ਧਨ ਹੋ !

ਦੁਨੀਆਂ ਮਤਲਬ ਦੀ ਮੈਂ ਪਿਛੋਂ ਸਮਝਿਆ, ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਦੀ। ਪਰ ਓਦੋਂ ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਹੋਰ ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਹੋਈ:– ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਣਡਿੱਠੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮੰਗਤਾ ਸਾਧ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਏਸ ਫੇਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਵਾਂ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ; ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਦਾਬਾ ਦੇਕੇ ਹੋੜਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਓਹੋ ਇਕ ਰੋਕ ਸੀ: ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਇਹ ਲਗਨ ਡੰਡਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੋੜ ਸੁਟਦੇ । ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹ ਕਿਰਕ ਬੀ ਮਿਟ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਬੀ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਦਾ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਉਪਜ ਪਿਆ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਧੀ ਕਿਸੇ ਸਮਰੱਥ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਹੈ; ਸੁਦੈਣ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹਾਸੇ ਭਾਣੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ 'ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਗਏ' ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਓਹ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਬੀ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਘਰ ਵਿਚ ਕੁਛ ਮਾਂ ਕੋਲ ਤੇ ਕੁਛ ਵੀਰ ਜੀ ਕੋਲ ਵਧੀਕ ਵੇਲਾ ਲਾਯਾ ਕਰਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਅਰ ਐਉਂ ਚੰਬੜ ਗਈ ਜਿਕੂੰ ਵੇਲ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਮੈਂ ਹੱਸਾਂ ਚਾਹੇ ਖੇਡਾਂ, ਆਪੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਚਾਹੇ ਨਾ ਕਰਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੀ ਸੀ । 'ਮੈਂ ਮਠ ਵਿਚ ਨੈਣ ਮੀਟਕੇ ਹੀ ਬੈਠਾਂ ਤਾਂ ਯਾਦ ਸੁਆਦ ਦੇਵੇ'; ਨਿਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਰਹੀ, ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਜਿਸ ਹਾਲ ਹੋਵਾਂ ਯਾਦ ਨਾ ਭੁੱਲੇ ! ਨੀਂਦ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਕਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਹਾਕਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀਆਂ ਸਨ। ਏਸ ਰੰਗ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸੁਆਦ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਮੀਂ ਬੋਲੀ: 'ਕਾਕੀ ! ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਨਿਭਾਗ ਤੱਪੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੀ ਜੀਵੇ ਹੋ ਜਾਈਏ। ਤੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਕੋਈ ਉਲਿਯਾ ਸੀ ਅਸਾਂ ਉਸ ਦੀ ਓਸ ਵੇਲੇ ਕਦਰ ਨਾ ਜਾਤੀ, ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਲੋਂ ਹੋੜਦੇ ਹੀ ਰਹੇ ਪਰ ਹੁਣ ਸੁਰਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਜੀ ਇਹੋ ਤੜਫਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ਾਈਏ।' ਐਉਂ ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਬੀ ਮੇਰੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਧੁਨ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਗੋਂ ਪੱਖੀ ਹੋ ਗਏ । ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਕ

ਦਿਨ ਮੈਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਪਿਆਰਾ ਜੇ ਪਰਦੇਸ ਹੋਵੇ ਤਦ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਏਸ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਡਾਢਾ ਸੁਆਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਮਿਥ ਲਓ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੀ ਬੜਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਕਰੇ।' ਗੱਲ ਕੀ ਇਉਂ ਮੁਣਕੇ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੁੜ ਗਈ ਗੱਲ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੇ ਮਾਂ ਜੀ ਬੀ ਉਸ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਵਰ੍ਹਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਟੱਪੇ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਦੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਤੇ ਅਲੇਲ ਫਿਰਦੀ ਸਾਂ, ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਤੇ ਰੋਂਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ; ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਗੁਟਕਦੀ ਤੇ ਬੰਬੀਹੇ ਵਾਂਙੂ ਗਾਉਂਦੀ, ਹੱਸਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਟੇਪੇ ਕੇਰਦੀ ਫਿਰਿਆ ਕਰਾਂ। ਇਹ ਮਠ ਮੇਰਾ ਏਕਾਂਤੀ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸੰਝ ਸਵੇਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੀ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਏਥੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਪੂ ਤੇ ਅੰਮੀਂ ਜੀ ਬੀ ਆਕੇ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੜਕਸਾਰ ਜੋ ਆਈ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਵੇ. ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬਨ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਭ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਂ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਦੇਕੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਰਸ ਭਰੀ ਸੁਰ ਸੀ ਤੇ ਬੜੀ ਹੀ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਸੱਦ। ਮੈਂ ਕੁਛ ਬੜੀ ਮੱਠੀ ਹੋਈ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਕੇਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸਾਂ. ਇਸ ਸੁਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਜੰਗਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਸਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੇਤੇ ਦੀ ਟਿੱਬੀ ਤੇ ਬਹਿ ਗਈ। ਇਹ ਕੋਈ ਗੌਣ ਸੀ, ਕੋਈ ਸੱਦ ਸੀ ਕਿ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਛੁਰੀ ਸੀ? ਇਹ ਰਾਗ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਦ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੀ? ਮੈਂ ਸੁਆਦ ਕੀ ਆਖਾਂ? ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਰਸ ਭਰੇ, ਨਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੂੰ ਕੰਬਣ, ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੇ, ਨਾਲੇ ਵਿਰਾਗ ਭਰੇ, ਫੇਰ ਸੁਆਦ ਆਵੇ। ਤੁਕਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤੇ ਜੋ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੀਆਂ ਏਹ ਸਨ:—

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥

ਏਕ ਨ ਭਰੀਆ ਗੁਣ ਕਰਿ ਧੋਵਾ॥ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਜਾਗੈ ਹਉ ਨਿਸਿ ਭਰਿ ਸੋਵਾ॥ ੧॥ ਇਉ ਕਿਉ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਹੋਵਾ॥ ਸਹੁ ਜਾਗੈ ਹਉ ਨਿਸਿ ਭਰਿ ਸੋਵਾ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਸੇਜੈ ਆਵਾ॥ ਆਗੈ ਸਹ ਭਾਵਾ ਕਿ ਨ ਭਾਵਾ॥ ੨॥ ਕਿਆ ਜਾਨਾ ਕਿਆ ਹੋਇਗਾ ਰੀ ਮਾਈ॥ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਬਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਈ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰੇਮੁ ਨ ਚਾਖਿਆ ਮੇਰੀ ਤਿਸ ਨ ਬੁਝਾਨੀ॥ ਗਇਆ ਸੁ ਜੋਬਨੁ ਧਨ ਪਛੁਤਾਨੀ॥ ੩॥ ਅਜੈ ਸੁ ਜਾਗਉ ਆਸ ਪਿਆਸੀ॥ ਭਈ ਲੇ ਉਦਾਸੀ ਰਹਉ ਨਿਰਾਸੀ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਹਉਮੈ ਖੋਇ ਕਰੇ ਸੀਗਾਰੁ॥ ਤਉ ਕਾਮਣਿ ਸੇਜੈ ਰਵੈ ਭਤਾਰੁ॥ ੪॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਕੰਤੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ। ਛੋਡਿ ਵਡਾਈ ਅਪਣੇ ਖਸਮ ਸਮਾਵੈ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ॥ ੨੬॥

ਮੈਂ ਏਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਤੇ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਏ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਪਰ ਅੰਤ ਏ ਸੁਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਅੰਦਰਲਾ ਪੰਘਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਨੈਣ ਛਮਾਛਮ ਬਰਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਹਾੜੇ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ! ਅਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਾਓ*।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰੋ ਰਹੀ ਸਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸਿੱਕ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਰਹੀ

---

*ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ:—

ਵਹ ਵਹ ਨਦੀਆਂ ਤਾਰੂ ਹੋਈਆਂ ਬੰਬਲ ਛੱਡੇ ਕਾਹਾ। ਪਿਆਰਾ ਮੇਰਾ ਫਿਰੇ ਬਿਦੇਸੀਂ ਕਿਸ ਹੱਥ ਸੱਦ ਘਲਾਹਾਂ। ਨਾ ਕੋਈ ਆਵੇ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਹਥ ਦਿਆਂ ਸੁਨਾਹਾਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਆਵੇ ਧੋ ਧੋ ਪੈਰ ਪੀਆਹਾ। (ਅਥਵਾ) ਚੰਬੇ ਦੀ ਬੂਟੀ ਵਾਂਗੂ ਖਿੜ ਫੁਲ ਜਾਹਾ।

ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਲੰਮੇ ਪਤਲੇ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਦਿੱਸੇ। ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਚੰਗਾ ਬੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਖਿੱਚ ਨਾ ਪਈ। ਨੇੜੇ ਆਕੇ ਇਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਹੇ ਬਨਬਾਸੀ ਕੰਨਿਆਂ! ਇਸ ਬਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜੀ! ਨਹੀਂ।' 'ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਆਇਆ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜੀ ਨਹੀਂ'। ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: 'ਇਹ ਉਹੋ ਬਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਛੇ ਕੁ ਬਰਸ ਹੋਏ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰੇ ਕਿ ਚੀਤਲ ਦੇ ਭੁਲੇਵੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ?' ਮੈਂ ਸਹਿਮ ਖਾਕੇ ਕਿਹਾ: 'ਜੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਉਹੋ ਬਨ ਹੈ'। ਫੇਰ 'ਵਾਹ' ਆਖਕੇ ਉਹ ਟੁਰ ਪਏ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ: 'ਠਹਿਰ ਜਾਓ ਕੁਛ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੋ', ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਠਹਿਰੇ ਅਰ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਟੁਰੀ ਗਏ। ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਉਠਕੇ ਮਠ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਬੈਠਣ ਦੀ ਡੇਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾਢੀ ਹੀ ਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਯਾਦ ਪਿਆਰੀ ਯਾਦ ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰੇ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਤਾਂਘ ਤਿੱਖੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ; ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਵਧੀਕ ਕੋਲ ਮਲੂਮ ਹੋਣ, ਵਧੀਕ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਮਲੂਮ ਹੋਣ ਤੇ ਆਮੁਹਾਰੀ ਇਕ ਸੁਗੰਧਿ ਸੁਗੰਧਿ ਆਵੇ। ਫਿਰ ਇਹੋ ਜੀ ਕਰੇ ਕਿ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਵਾਂ ਤੇ ਉਹ ਆਖਣ: "ਕਾਕੀ! ਅਸੀਂ ਆ ਗਏ ਹਾਂ।" ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਬੰਦ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਅੰਝੂਆਂ ਦੀ ਤਾਰ ਵਗਦੀ ਰਹੀ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਰੋਂਦੀ ਘਰ ਨੂੰ ਟੁਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਰਧ ਮੈਂ ਫੇਰ ਡਿੱਠਾ; ਉਹ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਗੁਆਚੀ ਸ਼ੈ ਲੱਭੀ ਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ "ਹੇ ਬਿਰਧ ਜੀ! ਆਪ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ, ਜਲ ਅੰਨ ਛਕੋ ਤੇ ਅਰਾਮ ਕਰੋ ਅਰ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਟੋਲਦੇ ਹੋ ਜੋ ਅਸੀਂ ਬੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰੀਏ?" ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਅੰਝੂ ਕਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ: 'ਬੇਬੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ, ਬੇਬੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ।' ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸੁਣੀ ਅਰ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਮਾਂ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਕੇ ਪੁਛਿਆ: 'ਅੰਮੀਂ? ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੀ ਹੈਂ?' ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: 'ਕਾਕੀ! ਮੈਂ ਬੀ ਵਹਿਮਣ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਅੱਜ ਕਲੇਜਾ ਤੜਫ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦੋਂ ਹੋਣਗੇ ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸ ਦੇਖਕੇ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾਦਿਨ ਹੈ ਕਿ ਏਸੇ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਰੋ ਕੇ ਗਏ ਹਨ।ਦੇਖ! ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੀ ਅੱਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਤੱਕਦੀਆਂ ਹਨ'। ਵੀਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਬਾਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਮੈਂ ਚੁੱਕਕੇ ਗਲ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ! ਤੂੰ ਦੱਸ ਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੋਂ ਆਉਣਗੇ?' ਨਿਆਣਾ ਭੋਲਾ ਵੀਰ ਮੇਰੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਉਪਰ ਤੱਕਿਆ, ਕੁਛ ਮੁਸਕ੍ਰਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਰੋ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਅੱਜ ਕੀਹ ਹੈ? ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਦੀ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਜਲਹਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ, ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣੀ ਮਾਂ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਨੈਣ ਕਿਰੇ ਹਨ, ਇਹ ਮਸੂਮ ਬੱਚਾ ਬੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ'। ਆ-ਮੁਹਾਰੇ ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਚੀਰਕੇ ਇਕ ਸੁਰ ਨਿਕਲੀ ਮੈਂ ਰੋਈ ਅਰ ਇਸ ਦਰਦ ਨਾਲ ਗਾਂਵੀ ਕਿ ਮਹਿਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਸੀ ਰੋ ਪਏ:—

ਨੈਣਾਂ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ ਪਜ਼ਾਰੇ! ਤਾਂਘ ਕਰੇਂਦੇ ਹਾਰੇ। ਸਿੱਕਾਂ ਸਿਕਦਿਆਂ ਆਹ ਦਿਨ ਆਏ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੋੜ ਮੁਹਾੜੇ। ਆ ਪਜਾਰੇ ਸਿਕ ਲਾਹ ਅਸਾਡੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦੇਹ ਦਿਦਾਰੇ। ਭੁੱਲਾਂ ਮਾਰੇ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਕੂਕਣ ਢੱਠੇ ਦੁਆਰੇ॥

ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਂਞ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਅਰ ਸੁਖ ਸੀ। ਇਕ ਸੁਖ ਸੀ, ਇਸ ਸੁਖ ਵਿਚ ਯਾਦ ਠਾਠ੍ਹਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਠਾਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਐਸੀ ਤਾਂਘ ਉਠਦੀ ਸੀ ਕਿ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਛਮਾਂ ਛਮ ਝੜੀ ਲੱਗਕੇ ਫੇਰ ਚੁੱਪ, ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਖ, ਵਧੀਕ ਠੰਢ ਤੇ ਰਸ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਬਜਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂਘ ਦਾ ਥਰਾਟਾ ਵੱਜਦਾ ਸੀ ਅਰ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋਕੇ

ਸਿਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਕੁਛ ਉਤਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਟੱਪ ਟੱਪ ਡਿੱਗਦਾ ਸੀ। ਸੰਝ ਹੋ ਗਈ ਅਰ ਮੈਂ ਅਜ ਬਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਸਿਖਰ ਛੱਤ ਤੇ ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਂਦਨੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਪੌਣ ਵਿਚ ਏਸੇ ਹਾਲ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਰਾਤ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਗਈ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਣ ਤੇ ਤ੍ਰੇਲ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਪਵੇ। ਧੋਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਨਾਲ ਛਟਕੀ ਸਰਦ ਚਾਂਦਨੀ ਨਾਲ ਠੰਢੀ ਰਾਤ ਉਸ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਏਸੇ ਸੁਖ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ, ਪਹਿਰ ਲੱਗੇ ਲੰਘਣ। ਕਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਝੋਕਾ, ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ, ਕਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਠਹਿਰਾਉ, ਕਦੇ ਚਾਹ ਤੇ ਕਦੇ ਚਾਉ, ਕਦੇ ਰੋੜ੍ਹ; ਤਦੋ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਾਂ ਸਵੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੇਠੋਂ ਆਕੇ ਆਖਿਆ :—ਇਕ ਫਕੀਰ ਆਇਆ ਖੜਾ ਹੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ: "ਖਬਰ ਦਿਓ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ' ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ।" ਅੰਮੀ ਇਹ ਸਾਰ ਲੈਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਭੱਜੀ ਆਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: 'ਉੱਠ ਕਾਕੀ ! ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।' ਮੈਂ ਸੁਣਕੇ ਉੱਠ ਨਾ ਸੱਕੀ, ਪੁਛਿਆ: 'ਕਿੱਥੇ ਹੈ?' ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: "ਹੇਠ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਸੁ ਕਿ 'ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ', ਚੱਲ ਆਪ ਟੁਰਕੇ ਲਿਆਈਏ।" ਮੈਂ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਅੰਮੀਏ ! ਕੋਈ ਕੰਗਲਾ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਕਈ ਛਲੀਆ ਸਾਨੂੰ ਛਲਦਾ ਹੈ। ਭਲਾ ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹ ਬੀ ਕਦੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ? ਅੰਮੀਏਂ ! ਉਹ ਬੂਹੇ ਤੇ ਕਦ ਅਟਕਦੇ ਹਨ? ਜੋ ਕਲੇਜੇ ਚੀਰਕੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਬਾਨ ਕੀ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਧੂਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਆਪੇ ਮੇਰੇ ਕਦਮ ਬੇਵਸੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਉਠ ਨੱਸੇ। ਪਿਆਰਾ ਤਾਂ ਚੁੰਬਕ ਵਾਂਙੂ ਧੂਹੇਗਾ।' ਮਾਂ ਹਰਜਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੀ: 'ਕਾਕੀ ਟਪਲਾ ਨਾ ਲੱਗੇ।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜਾਹ ਪੁੱਛ ਭੇਜਸੁ ਕਿ ਨਾਉਂ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ?' ਟਹਿਲਣ ਗਈ ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ 'ਤਾਰਨ ਆਏ ਹਾਂ'। ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੁ ਕਿ ਆਖਦੇ ਹਨ: ਅਜੇ ਵਿਹਲ ਨਹ । ਡਿਉਢੀ ਵਿਚ ਬੈਠੋ; ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਆਉਣਗੇ।' ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਉਡੀਕਣ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਅਸਾਂ ਰੋਟੀ ਭੇਜੀ ਉਸ ਖਾ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਮੁਹਰਾਂ ਘੱਲੀਆਂ ਉਸ ਲੈ ਲਈਆਂ, ਫੇਰ ਅਸਾਂ ਕਹਾ ਭੇਜਿਆ: ਕਿ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਕੱਲ ਆਉਣਾ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਹਿਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮਾਂ ਵੀ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: 'ਬਚੀਏ! ਤੇਰੀ ਖਿੱਚ ਦੀ ਤਾਰ ਸੱਚੀ ਹੈ। ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਘੜੀ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਛਲੀਏ ਨੂੰ ਕੈਦ ਪਾ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਆਖਦੀ ਸਾਂ, ਦੋਸ਼ ਮੇਰਾ ਹੈ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਾਂਙੂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅਣਡਿੱਠੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਖ਼ੌਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕੌਣ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਸਾਧਣ ਦੇ ਹੀਲੇ ਬਹਾਨੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਦੁਪਹਿਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਏ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਰਮਤਾ ਸਾਧ ਸੀ, ਏਥੇ ਆਕੇ ਕਿਸੇ ਟਹਿਲਣ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਥਾ ਸੁਣਕੇ ਛਲ ਖੇਡਿਆ ਸੂ। ਜਿਸ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਓਥੋਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਆਕੇ ਸਾਰੀ ਸੂੰਹ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ ਅਰ ਹੁਣ ਉਹ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਅੰਮੀ ਮੇਰੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: 'ਵਹਿਮਣ ਕੁੜੀਏ ! ਤੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਂਗੀ।' ਮੇਰੀਆਂ ਹੁਣ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਅਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੋਰ ਭੜਕ ਉੱਠੀ। ਉਸ ਠੱਗ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣ! ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਿਰਾਗੀ ਬੈਠੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਾਰਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਲੱਗਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਨ ਨੂੰ ਗਈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਡਿੱਠੇ ਜੋ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਅਰ ਜੋ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ ਸੋ ਇਹ ਸੀ :-

*ਮਨਹੁ ਨ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਅਹਿਨਿਸਿ

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

ਧਿਆਈਐ ॥ ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਕਿਰਪਾ
ਧਾਰਿ ਤਿਵੈ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥ ੧ ॥ ਮੈ
ਅੰਧੁਲੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲਕੁਟੀ ਟੋਹਣੀ ॥
ਰਹਉ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ ਨ ਮੋਹੈ ਮੋਹਣੀ ॥
੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਨਾਲਿ
ਗੁਰਿ ਦੇਖਾਲਿਆ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ
ਭਾਲਿ ਸਬਦਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥ ੨ ॥
ਸੇਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨਾ ॥
ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਰਜਾਇ ਭਰਮੁ ਭਉ
ਭੰਜਨਾ ॥ ੨ ॥ ਜਨਮਤ ਹੀ ਦੁਖੁ ਲਾਗੈ
ਮਰਣਾ ਆਇਕੈ ॥ ਜਨਮੁ ਮਰਣੁ ਪਰਵਾਣੁ
ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਕੈ ॥ ੪ ॥ ਹਉ ਨਾਹੀ
ਤੂੰ ਹੋਵਹਿ ਤੁਧ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ॥ ਆਪੇ
ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਜਿਆ ॥
੫ ॥ ਦੇਹੀ ਭਸਮ ਰੁਲਾਇ ਨ ਜਾਪੀ
ਕਹ ਗਇਆ ॥ ਆਪੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ
ਸੋ ਵਿਸਮਾਦੁ ਭਇਆ ॥ ੬ ॥ ਤੂੰ ਨਾਹੀ
ਪ੍ਰਭ ਦੂਰਿ ਜਾਣਹਿ ਸਭ ਤੂ ਹੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ
ਵੇਖ ਹਦੂਰਿ ਅੰਤਰਿ ਭੀ ਤੂ ਹੈ ॥ ੭ ॥
ਮੈ ਦੀਜੈ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ਅੰਤਰਿ ਸਾਂਤਿ
ਹੋਇ ॥ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ
ਮਤਿ ਦੇਇ ॥ ੮ ॥ ੩ ॥ ੫ ॥

ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਖੜੀ ਸਾਂ ਬੈਠ ਗਈ। ਏਹ ਗਾਉਣਾ ਬੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਹਿੱਲ ਨਾ ਸਕੀ। ਤਦੋ ਹਿੱਲੀ ਜਾਂ ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਮਨੁੱਖ, ਜੋ ਡਾਢੇ ਠੰਢੇ ਤੇ ਸੁਖੀ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਆਏ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ: 'ਕਾਕੀ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਰਿਖੀ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈਂ ਅਰ ਇਸ ਬਨ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦੀ ਹੈਂ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਧਣੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।'

'ਭਲਾ ਕੋਈ ਸੰਤ ਏਥੇ ਆਏ ਹਨ?''

ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜੀ ਨਹੀਂ।'

'ਭਲਾ ਕੀਹ ਇਹ ਓਹੋ ਬਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪੰਜ ਛੇ ਬਰਸ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਦੇਸੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕੰਨਜਾਂ ਭੁਲੇਵੇਂ ਸਿਰ ਮਾਰ ਬੈਠੀ ਸੀ?'

ਮੈਂ ਕੰਬੀ, ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ; ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਉਛਲਦੇ ਕਲੇਜੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਕੀਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?' 'ਹੋਰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ' ਕਹਿਕੇ ਉਹ ਤੁਰ ਗਏ, ਮੈਂ ਮਠ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਪਿਛਲੀ ਯਾਦ ਨੇ ਅਜ ਬੜਾ ਰੁਆਇਆ। ਇਹ ਬੀ ਸਮਝ ਨਾ ਪਵੇ ਕਿ ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਆਦਮੀ ਕੀਹ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ, ਕੌਣ ਸਨ ਅਰ ਕੀਹ ਟੋਲਦੇ ਸਨ? ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਲੰਘ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕਿਤੋਂ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ:—

ਆਵਹੁ ਸਜਣਾ ਹਉ ਦੇਖਾ ਦਰਸਨੁ ਤੇਰਾ
ਰਾਮ ॥ ਘਰਿ ਆਪਨੜੈ ਖੜੀ ਤਕਾ ਮੈ
ਮਨਿ ਚਾਉ ਘਨੇਰਾ ਰਾਮ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧

ਮੈਂ ਅੱਜ ਘਰ ਜਾਣਾ ਬੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸਾਂ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ; ਡੋਲੀ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਅਸਵਾਰੀ ਮਸਾਲਾਂ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਮੈਨੂੰ ਢੂੰਡਦੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਾਣੇ ਕੁਛ ਮਨੁੱਖ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਮੈਥੋਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਰਹਿਕੇ ਮੇਰੀ ਰਖਜਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡਕੇ ਡੇਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ, ਰਾਤ ਪੈ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਲੁਕਕੇ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਘਰ ਗਈ ਤੇ ਤਾਂਘਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਤਿੱਖਾ ਰੰਗ ਫੜ ਲਿਆ। ਨਵੇਂ ਮਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਤਾਂਘਾ ਵਿਚ ਸਾਂ।

ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਤ੍ਰੈਏ ਜਣ ਏਹ ਤੁਕਾਂ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ। ਤੜਕਸਾਰ ਮੈਂ ਮਠ ਨੂੰ ਆਈ, ਮੇਰੀ ਅੰਮੀਂ ਜੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਬੀ ਨਾਲ ਆਏ ਜੋ ਉਹ ਬਨ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਆਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨੋਹਰ ਗੌਣ ਸੁਣਨ। ਅੱਗੇ ਮੇਰੇ ਮਠ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਪਰੇ ਵਾਰ ਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਖੜੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ ਅਰ ਏਹ ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਸਨ:—

ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨ ਆਏ ॥ ਸਾਚੈ ਮੇਲਿ
ਮਿਲਾਏ ॥ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਏ ਹਰਿ ਮਨਿ
ਭਾਏ ਪੰਚ ਮਿਲੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਸਾਈ
ਵਸਤੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਈ ਜਿਸੁ ਸੇਤੀ ਮਨੁ
ਲਾਇਆ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਮੇਲੁ ਭਇਆ
ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਘਰ ਮੰਦਰ ਸੋਹਾਏ ॥
ਪੰਚ ਸਬਦ ਧੁਨਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਹਮ

ਘਰਿ ਸਾਜਨ ਆਏ ॥੧॥*

ਅਸੀਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਂਙੂ ਖੜੇ ਦੇ ਖੜੇ ਰਹਿ ਗਏ ! ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਏਹ ਚਾਰੇ ਮੂਰਤਾਂ ਗ਼ੈਬ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਮਠ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜੇ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਪਲ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਅਤਿ ਧੂ ਪਈ, ਐਉਂ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਠ ਭਰਕੇ ਕੋਈ ਕੱਢ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਸਰੀਰ ਝੂਠਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਓਪਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਮੈਂ ਸ਼ਰੀਰ ਨਹੀਂ' ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਿਆ, ਪਰਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੇਵਸੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ 'ਅੰਮੀਂ! ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆ ਗਿਆ', ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਵਰਤਿਆ? ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਹੋਇਆ!

ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਕਿਸੇ ਡਾਢੇ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਥ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਅਤਿ ਸੁਖ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਜੀ ਇੰਨਾ ਸੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ ਸਾਂ। ਇਸ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ; ਜਾਂ ਮੈਂ ਨਜ਼ਰ ਭਰਕੇ ਮੁਖੜੇ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਵੱਜਾ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੀ ਚਕਾਚੂੰਧ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਫੇਰ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਚੀਕ ਵਾਂਙੂ ਦੁਹਾਈ ਨਿਕਲ ਗਈ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ।'

ਉਸ ਸੁਖ ਆਨੰਦ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਚੁੱਕਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਬਿਠਾਯਾ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕ ਸਕੀ। ਅੰਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਕਾਕੀ! ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਆ ਗਏ, 'ਤੱਕ'।

ਮੈਂ ਕੀਹ ਤੱਕਾਂ! ਕੌਣ ਆ ਗਏ? ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਆਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਆ ਗਏ, ਜਿੰਦ ਆ ਗਈ, ਆਤਮਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਖਿਆਲ ਉਹਨਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਇਹ 'ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ' ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਆਪ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਜਲ ਭਰ ਆਯਾ, ਸਿਰ ਫਿਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਫੇਰ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਏਹ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਪਿਛੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਐਡਾ ਸੁਹਣਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਕੁਛ ਨਾ ਅਹੁੜੇ। ਸਰੀਰ ਕੱਟਾਂ? ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਿਟੀ ਜਾਵਾਂ, ਮਨ ਤਨ ਸਦਕੇ ਕਰਾਂ? ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਲੁਟਾ ਦਿਆਂ? ਮੈਂ ਧੰਨੀ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਂ ਜੋ ਪਾਪਣ ਤੇ ਖੂਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਾਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤੀਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਉਹ ਆਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਚਰਜ ਸੀ ਕਿ ਅਤਿ ਅਚਰਜ!

ਮੈਂ ਰੋ ਕੇ ਆਖਿਆ: "ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ।" ਪਰ ਸੰਘ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਰ ਫੇਰ ਚਿਰ ਮੈਂ ਰੋਂਦੀ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਕੇ ਮੈਂ ਬੋਲੀ: ਪਰ ਸੰਘ ਫੇਰ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਇਲਾਹੀ ਰਾਗ ਛਿੜ ਪਿਆ ਤੇ ਇਹ ਧੁਨਿ ਹੋਈ:—

ਆਵਹੁ ਮੀਤ ਪਿਆਰੇ॥ ਮੰਗਲ ਗਾਵਹੁ ਨਾਰੇ ॥ ਸਚੁ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੁ ਤਾ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲੜਾ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ॥ ਅਪਨੈ ਘਰਿ ਆਇਆ ਥਾਨਿ ਸੁਹਾਇਆ ਕਾਰਜ ਸਬਦਿ ਸਵਾਰੇ ॥ ਗਿਆਨ ਮਹਾ ਰਸੁ ਨੇਤ੍ਰੀ ਅੰਜਨੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਸਖੀ ਮਿਲਹੁ ਰਸਿ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੁ ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨੁ ਆਇਆ ॥ ੨ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧

ਜਾਂ ਇਹ ਧੁਨਿ ਬੰਦ ਹੋਈ ਤਾਂ ਅੰਮੀ ਨੇ ਟੁੰਬਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ: "ਕਾਕੀ! 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਜੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕਰੋ। ਦੂਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ: ਇਸ਼ਨਾਨ, ਜਲ ਅੰਨ!" ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੇਰਾ ਕਲੇਜਾ ਫੇਰ ਕੰਬਿਆ, ਹਾਇ ਮੈਂ ਸਦਾ ਭੁੱਲਦੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਹੀ ਪਈ ਹਾਂ, ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੇ ਸੁਖ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਲ ਨੂੰ ਘਾਟ ਪੈਕੇ ਕਲੇਜਾ ਕੜੱਕ ਕਰਕੇ ਟੁੱਟਾ ਅਰ ਮੈਂ ਗਸ਼ ਖਾਕੇ ਧੜੰਮ ਕਰਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਮੇਰੀ, ਬੇਸੁਧੀ ਤੋਂ ਜਦ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਕਲੇਜਾ ਪਾੜਕੇ ਨਿਕਲੀ: "ਹੇ ਪਾਪੀਆਂ

---

*ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ਛੰਤੁ ਘਰੁ ੨।

ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਖੂਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਤੇ ਕਿਰਮਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਸੁਧੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਦਇਆ ਦੇ ਰੂਪ ! ਮੈਂ ਜੇਹੀ ਪਾਪਣ, ਭੁਲੱਕੜ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਲੈ, ਬਖ਼ਸ਼ ਲੈ, ਤੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਨਿਰੀ ਭੁੱਲ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਨਿਰੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੈਂ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਮੈਂ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮਰ ਚੱਲੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਗਈ, ਔਹ ਮੈਂ ਮਰੀ" ਕਹਿੰਦੀ ਮੈਂ ਧੜੱਮ ਕਰਦੀ ਫੇਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿਗ ਪਈ. ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀਹ ? ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਨਾ ਰਹੀ। ਸਰੀਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਕੀ ਪਈ ਵੇਖਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਖੜੋਤੀ ਹਾਂ ਤੇ ਕੀਹ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ ? ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਾਰਾ ਪਿਆਰ, ਸਾਰਾ ਰਸ, ਸਾਰਾ ਆਨੰਦ, ਇਕ ਤਾਰ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਰਤ ਦੀ ਤਾਰ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸੁੰਦਰ, ਸਾਰੇ ਰਸੀਏ, ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਸਾਰੇ ਆਨੰਦੀ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪ, ਰੂਪ ਤੋਂ ਅਰੂਪ ਨਿਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਝਲਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੇਖ ਰੁਹੀ ਸਾਂ ਤੇ ਉਹ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਕੂੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੀ ਦੇਖਣਹਾਰ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੀ ਸਾਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖੋ ਸਾਰੇ ਇਕ ਰੂਪ, ਦੂਆ ਦਿੱਸੇ ਹੀ ਨਾ, ਪਰ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਝਲਕਾ ਬੀ ਦੇਣ। ਮੈਂ ਸਭ ਨਾਲ ਘੁਲ ਮਿਲ ਅਭੇਦ, ਇਕ ਰੂਪ, ਫੇਰ ਪਰ ਕੁਛ ਅੱਡ ਦੁਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਸ, ਰਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ; ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਤੇ ਆਨੰਦ ਸਾਰੀ ਮੈਂ ਆਪ। ਮੈਂ ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ ਕੀਹ ਸੀ ? ਜੀਭ ਕੀ ਆਖੇ ? ਜਿਕੂੰ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਵਸਤੂ ਜਾਵੇ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨਾ ਰਹੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਰਸ ਰਹੇ, ਏਕਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੀਵਨ ਨਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਥ ਵਿਛੋੜਾ ਹਟ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸਵੱਛ ਆਪਾ ਨਾ ਮਰੇ । ਇਹੋ ਦਸ਼ਾ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜੋ "ਤੂੰ ਆਤਮਾਹੈ" ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਣਕੇ ਡਰੀ ਤੇ ਕੰਬੀ ਸਾਂ, ਤਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕਿਰਮ ਜੰਤ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁਲ ਤੇ ਪਹੁਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਤਿਤਲੀ ਬਣਕੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਏਸੇ ਸੂਰਤ ਦੀ ਇਕ ਹੇਠ ਲਮਕਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰੋਤਾ ਪਿਆ ਹੈ; ਜੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਲੋਕ ਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਰੀਰ ਸਨ ਸਭ ਇੱਕੋ ਤਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਕੌਤਕ ਸੀ ਜੋ ਡਾਢਾ ਅਚਰਜ ਸੀ ! ਫਿਰ ਇਕ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ ਮੈਂ ਇਕ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਸਾਂ, ਸਰਬ ਅਨੰਦ ਸੀ। ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ ਸੀ, ਬੇ-ਪ੍ਰਤਗੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੀ, ਜਿਥੋਂ ਪਰਤਿਆਂ ਆਪਾ ਭਾਸਦਾ ਸੀ ਦੇਖਣਹਾਰ, ਹੈਂ ? ਸਾਖੀ।

ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਠਕੇ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਫੁਲ ਨਾਲੋਂ ਹਲਕਾ ਸੀ, ਅਰ ਮੈਂ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀ ਸਾਂ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਕਾਕੀ ! ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ?" ਹੁਣ ਸੁਣਕੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ ਤੇ ਤ੍ਰੁੱਪ ਤ੍ਰੁੱਪ ਹੰਝੂ ਕਿਰੇ । ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਣ ਲੱਗੇ "ਕੀ ਤੂੰ ਆਤਮਾਂ ਹੈਂ ?" ਮੈਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਕਿਹਾ: "ਸੱਚੇ ਮਾਲਕਾ ! ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈਂ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪਾਪਣ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇਰੀ ਹਾਂ, ਅਪਨਾ ਲੈ। ਮੈਂ ਕੀਹ ਹਾਂ ? ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ! ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲੈ ਤੇ ਨਾ ਵਿਛੋੜ, ਉਹ ਵਿਛੋੜ ਗਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਵਿਛੋੜਨਾ। ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਕੇ ਰੋਂਦੀ ਸਾਂ ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਕੋਤਕ ਦੇਖਕੇ ਅਚਰਜ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਤੇ ਕੀਹ ਇਤਬਾਰ ਕਰਾਂ: ਮਤਿ ਮੇਰੀ ਥੋੜੀ ਹੈ, ਚਾਨਣਾਂ ਮੇਰਾ ਧੁੰਦਲਾ ਹੈ, ਰਾਹ ਮੇਰਾ ਮੈਨੂੰ ਕਾਂਬੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣੀ ਮੈਂ ਆਪ ਹਾਂ। ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਮੁਰਦਾ ਚੰਮ ਜੋੜੇ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੈ, ਓਥੇ—ਇਸ ਮੁਰਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾ ਲੈ।"

ਮੈਂ ਇਹ ਮਸ਼ਾਂ ਮਸਾਂ ਬੋਲੀ, ਸੰਘ ਰੁਕੇ, ਨੈਣ ਬਰਸਣ, ਲੂੰ ਕੰਡੇ, ਮਾੜੀ ਮਾੜੀ ਤ੍ਰੇਲੀ ਪਵੇ, ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਨਾਲ ਇਹ ਲਹਿਰਾ ਵੱਜੇ ਪਿਆਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਠ

ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਛੱਡਕੇ ਉਥੇ ਵੱਸ ਗਈ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ: "ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਦਾ ਘਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੋ ਅਰ ਇਸ ਕੂਕਰ ਦੇ ਵਲੋਂ ਅੰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰੋ।" 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ' ਜੀ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕੁਛ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕੇ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ: "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਉਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੈ।" ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕੀ ਕਿ-ਹੈਨ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਹਣਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀ ਆਖਿਆ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਹੀ ਹੋਰ ਔਖੀ ਗੱਲ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਅਜੇ ਸੋਚ ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ.—"ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਦਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।"

ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੋਰ ਡਰੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅੱਗੇ ਵਾਂਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਆਸਾ ਲੈਕੇ ਏਹ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਬੀ ਨਾ ਟੁਰ ਜਾਣ। ਪਰ ਉਹਜਾਣੀ ਜਾਣ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂਆਪੇ ਹੀ ਆਖਣ ਲੱਗੇ:—"ਕਾਕੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੀ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਤੂੰ ਡਰਦੀ ਸੈਂ ਕਿ ਲੁਕਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਛ ਪ੍ਰੋਤਾ ਤੇ ਰੂਪ ਅਰੂਪ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਰਤ ਹੈ, ਉਸ ਸੁਰਤ ਦਾ ਸੁਰਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ! ਸਭ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਪੇ ਦਾ ਬੀ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਐਉਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਕੂੰ ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਉਸ ਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਦਾ ਬੱਧਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਨੰਦ ਅੰਦਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ 'ਆਪੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕਰਮੀ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ*' ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਬੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਢੂੰਡਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੇਖਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤੇ ਓਸ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਨਾ ਮੌਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ।' ਇਹ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਏਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ; ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਏਸ ਜੀਵਨ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਜੀਵਨ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ"। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਆਪ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ: 'ਮਰਦਾ-ਨਿਆਂ! ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਆਈ ਹੈ'। ਆਪ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮਰ-ਦਾਨੇ ਨੇ ਇਕ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਇਆ ਜੋ ਸਰੋਦੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਬਾਬ ਹੈ ਅਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਦਾ ਹੈ। ਸਾਜ਼ ਇਹ ਐਡਾ ਸੁਰੀਲਾ ਸੀ ਕਿ ਛਿੜਦਿਆਂ ਹੀ ਜੀ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਡਾਢੀ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਗਾਵਣਹਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗਾਂਵਿਆਂ:-

*ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਜੀਵਾ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥
ਜੈ ਜਗਦੀਸ ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਜਾਚਉ ਮੈ ਹਰਿ
ਬਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਈ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ॥
ਹਰਿ ਕੀ ਪਿਆਸ ਪਿਆਸੀ ਕਾਮਨਿ ਦੇਖਉ
ਰੈਨਿ ਸਬਾਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਧਰ ਨਾਥ ਮੇਰਾ ਮਨ
ਲੀਨਾ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੈ ਪੀਰ ਪਰਾਈ ॥ ੧ ॥

ਜਦ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਆਪ ਅੱਗੇ ਘਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਨੇ ਆਗਯਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਸ ਮਠ ਵਿਚ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮੇਰੇ ਥਿੜਕਦੇ ਬੁੱਲਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਵੀਂ ਅਰਜ਼ੋਈ ਫੇਰ ਹੋਈ ਤੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਰ ਸਾਡੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਮਕਾਨ ਵਿਚ

---

*ਇਹ ਤੁਕ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

ਰਰਨ ਪਾਏ।

ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੁਣ ਚਾਉ ਖੁਸ਼ੀਆਂ,ਅਨੰਦ,ਮੰਗਲ, ਬਿਨੋਦ ਅਚਰਜ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਪਏ। ਮੈਂ ਕੀਹ ਆਖਾਂ, ਸਾਡਾ ਅੱਜ ਜੀਵਨ ਹੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਰਸ ਸੀ ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਣਾ ਖਰਾ ਕਠਨ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦਿਨ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ? ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਪਤੇ ਲੱਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਬੀਜ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਗਿਆ ਤੇ ਮੌਲ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸੀ, ਪਰ ਪਤੇ ਲੱਗਕੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਧਿਰਵਾਸ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਨ। ਹਾਂ, ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਗੁੰਮਤਾਈ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੀ ਇਹ ਨਾਉਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਲ੍ਹੜ ਨੂੰ ਤਦੋਂ ਕੋਈ ਥਹੁ ਨਾ ਪਿਆ।

ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਰਦਾਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਜ ਸੇਵਕ ਸੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਸੀ। ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਜੋ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਯਾ ਪਤੇ ਪੁੱਛਦੇ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਉਹ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ, ਭਾਈ ਸੀਹਾਂ ਤੇ ਤਾਰਾ ਜੀ ਸਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਘਰ ਆਇਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਝਨਾਂ ਵੱਲ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਲੈਕੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਸੂੰਹਾਂ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਪਤੇ ਕੱਢਦੇ ਕੁਛ ਅੱਗੇ ਅੱਪੜ ਪਏ ਸਨ। ਏਸ ਥਾਵੇਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਓਹ ਅੱਪੜੇ ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ—ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ—ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਚੁਕੀ ਸੀ ਤੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਝਨਾਉਂ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਜੋ ਹੋਏ ਹਨ ਓਹ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਤਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਤੇ ਸਮਾਧੀ-ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਬੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਏਹ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਮੁਹਾੜਾਂ ਮੋੜਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਕਿ ਬੇਬੇ ਜੀ ਬਿਨੈ ਕਰਦੇ ਹੈਨ ਕਿ ਘਰ ਅੱਪੜੋ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਿਤੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਘੋਲੀ ਤੇ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ, ਪਿਆਰੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ: ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਭੈਣ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਭਾਗਵੰਤੀ ਬੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਹੋ ਦਿੱਸੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਦਿਨ ਅਸਾਂ ਇਸ ਪਾਸ ਕੱਟਣੇ ਹਨ ਫਿਰ ਚੱਲਾਂਗੇ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਜੋ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।' ਮੈਂ ਇਸ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਤੇ ਰੋਵਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਵੇਖਕੇ ਖੀਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਸਦਕੇ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਕੋਣ ਮੋਣ ਲੱਗੀ ਰਿਹਾ ਕਰੇ।

ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੱਪੇ ਵਿਚ ਫਿਰਣਾ ਤੇ ਜੋਧ ਗੁਰਮੁਖ ਦੋ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਖ ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਤਾਰੇ ਅਰ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਐਸੇ ਹੀਰੇ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਤਿਸੰਗ ਸੀ ਅਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਡੇ ਨੱਗਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਨਿਰੰਜਨ ਬਾਉਂ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਉਹ ਮਸਤ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਾਪੀ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਸੁਆਰੇ, ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਦਾ ਉਹ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਤੀਰ

ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਚੰਗੇ ਨੇ ਅਜੇ ਬਾਈ ਹੁਨਾਲ ਸਿਆਲ ਮਸਾਂ ਵੇਖੇ ਸੇ। ਹਾਂ, ਅੱਜ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਜਿਵਾਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਿਛੋੜਿਆ ਉਹ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਘਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰ ਭਾਣਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰਦਾ। ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਸਿਖ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜੁਵਾਨੀ ਵਿਚ ਵਿੰਨ੍ਹ ਘੱਤਿਆ ਉਹ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਮੈਨੂੰ 'ਕਾਕੀ' ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਦੇ ਤਾਂ ਏਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਾਈ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਏ ਨੂੰ ਕੂੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਦੂਈ ਤੇ ਦ੍ਵੈਖ ਕਿਤੇ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਫਟਕਦੀ, ਅਮਿਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੈ, ਧੰਨ ਇਹ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਅਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੁਖ ਬੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਪਈ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਦੀ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਕੱਟਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਗਮ ਦੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਈ। ਭਾਈ ਤਿਲੋਕੇ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਉਹ ਛਾਇਆ ਪਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਇਆ।

ਵਾਹ ਵਾਹ, ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਹਨ। ਮਾਂ ਪਿਉ ਤਾਂ ਕਰਨ ਜੋ ਕੁਛ ਵਡਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆਂ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੂਰਖ, ਜੋ ਭੁੱਲੀ ਰਹੀ ਤੇ ਹੱਤਯਾ ਕਰਦੀ ਤਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਫੇਰ ਵਡਿਆਈ ਗਈ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਲ੍ਹੜ, ਜਨਮ ਤੋਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਤੇ ਬੇਖ਼ਬਰ, ਮੁਗਧ ਅਜਾਣ ਕੀ ਜਾਣਾ ਕਿ ਇੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਾਤੇ ਦਾ ਸ੍ਵਾਗਤ ਕਿੰਞ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਕੂੰ ਢੂੰਡੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਦਬ ਕੀਕੂੰ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜੀ ਆਈ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਖਿਆ: ਹੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਜੀ! ਇਸ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਕੁਛ ਅਕਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਾਂ? ਅਜਾਣ ਹਾਂ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਏਹ ਦਾਨ ਕਰੋ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਵਿਸਾਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਸੱਤਯਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਦਾ ਮਿਲੀ ਰਹੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਨ ਕਰੋ ਜੋ ਇਸ ਅਭਾਗ ਪਰ ਹੁਣ ਸੁਭਾਗ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੋ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਇਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦਇਆ ਕਰੋ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਅੱਲ੍ਹੜ ਤੇ ਅੰਞਾਣੇ ਹਨ, ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੱਗਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈਕੇ ਤਰ ਜਾਣ। ਦੂਜੀ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਇਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।"

ਪਿਆਰੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਜੀ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਸੁਣਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ। ਉਹ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਤਾਣ ਸੇ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ। ਜਿਥੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਉਸਰਨੀ ਸੀ ਉਥੇ ਬੈਠਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਇਆ ਤੇ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਕੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਗਰੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਝ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਲੱਗੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਆਤਮਾ ਦਾ ਲਹਿਰਾ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਅਤਿੱਥੀ ਰਾਹੀ! ਇਹ ਉਹ ਥਾਉਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸੇ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਨੂੰ ਬਰਸਾਂ ਅਰਾਧਿਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਕੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਥੜ੍ਹੇ ਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰਾ ਕੱਤਕ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮੱਘਰ ਸਾਡੇ ਨੱਗਰ ਹੀ ਰਹੇ, ਤੱਪਾ ਤੇ ਲਾਗੇ ਦੇ ਗਿਰਾਈਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ "ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ" ਹੋ ਗਿਆ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਧਮ ਜੀਵ ਤਰ ਗਏ। ਹੁਣ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਕਦ ਇਹ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਛੁੜਨ ? ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਹੱਦਾਂ ਉਚੇਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਯਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਅਦਬ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀ ਖੁਸਦਿਆਂ ਤੇ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਵਜਦਿਆਂ ਇਸ ਉੱਚੇ ਭਾਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਘੁੱਟਿਆ। ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ ਅਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਸਾਂ:—

ਜਿਨ੍ਹ ਰਾਹੀਂ ਚੱਲੇ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰ ! ਮੁੜ ਉਨ੍ਹ ਰਾਹੀਂ ਆਣਾ। ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਵਾਸ ਰਹੇ, ਜਦ ਅੱਖ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਯਾਦ ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਬਖਸ਼ੀ ਆਪੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਪੁਗਾਣਾ,—ਇਕ ਦਮ ਕਦੇ ਨ ਵਿਸਰੇ ਸਾਨੂੰ, ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਾਣਾਂ। ਯਾਦ ਅਸਾਡੀ ਪਵੇ ਜਿ ਢਿੱਲੀ ਇਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਰਖਾਣਾਂ। ਅੱਜ ਚਲੇ ਹੋ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ! ਮੁੜ ਬੀ ਫੇਰਾ ਪਾਣਾਂ। ਰੁਲਦਿਆਂ, ਖੁਲਦਿਆਂ, ਨੀਵਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲੜ ਨਾ ਕਦੇ ਛੁਡਾਣਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਸਾੜੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਤੁਰਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਭਰੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚਰਨ ਪਕੜਕੇ ਰੋ ਪਈ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ: "ਹੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਜੀ ! ਸੰਸਾਰ ਅਗਨਿ ਤੋਂ ਰੱਖ ਲਵੋ ?"

ਆਖਣ ਲੱਗੇ: "ਅਸਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਮੁਕਤਿ ਰਖੀ ਹੈ, ਗ੍ਰਿਹ-ਸਤ ਵਿਚ ਨਿਰਬਾਣ ਸਿਖਲਾਣ ਆਏ ਹਾਂ।" ਮੈਂ ਕਿਹਾ: "ਸੱਤਿ ਬੱਚਨ ! ਜੋ ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਉਹੋ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਹੈ।" ਤਦ ਆਪ ਬੋਲੇ: "ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ। 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ' ਤੇ 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ' ਦੋਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਣ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਸਾਂ 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸ' ਮਤ ਟੋਰਿਆ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਕਰੇ ਪਰ ਅਧਰਮ ਕਰੇ* ਉਹ ਮਾੜਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਹਠ ਭੇਖ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਾੜਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੇ। ਪਖੰਡ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਹਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਦਿਖਾਵਾ ਹਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਕਪਟ ਭੁੱਲਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅੰਤ ਜੀਉੜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਨਬੇੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।"

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਇਸ ਲਾਡਲੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ, ਇਹ ਜੋ ਕਰੇਗੀ ਉਹ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਬਹੇਗਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਸਹਿ ਸੁਭਾਵ ਜੇ ਇਹ ਚਾਹੇ, ਕਾਜ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਇਹ ਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਚੋਖਾ ਭਾਰ ਰਹੇਗਾ। ਸੁਰਤ ਇਸ ਦੀ ਨਾਮ ਦੇ ਘਰ ਰਸੀਆ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਖੀ ਹੈ।"

ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਸਿਰ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ 'ਹਰਿ ਦਾਸ' ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ: "ਸਿੱਖਾ ! ਤੂੰ ਰਾਜ ਕਰੀਂ, ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਜੋਗ ਕਰੇਗੀ। ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਜੋਗ ਚੱਲੇਗਾ, ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਸਹਾਰਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਐਉਂ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜ ਜੋਗ ਕਮਾਕੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡੋਗੇ।" ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮਿੱਤ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ, ਬੱਦਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਪਰ ਨਿਤ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ, ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ, ਸੰਝ ਨੂੰ 'ਸੋਦਰ' ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਆਰਤੀ ਆਦਿ ਸੱਚੇ ਪਰ-

---

*ਕਬੀਰ ਜਉ ਗ੍ਰਿਹ ਕਰਹਿ ਤ ਧਰਮੁ ਕਰੁ...
[ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ

ਰੇਵੇਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਤੇ ਮੈਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਵੀਰ ਜੀ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਗੁਰ ਵਾਕ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ—ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ-ਬਿਤੀਤ ਹੋਈ

ਹਾਂ, ਮੁਸਾਫਰ! ਏਥੇ ਇਕ ਅਨਜਾਣ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿਖ ਮੁਸਾਫਰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜੋ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ਅਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ, ਜੋ ਮੂਰਖ ਤੇ ਖੁਰਦਰੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਘਾਇਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੀ ਦੇ ਨੀਰ ਵਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਸਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗੁੰਮ ਆਇਆ ਤੇ ਗੁੰਮ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕਣੀ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਗੁੰਮ ਯਾਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸਾ ਵਾਕ ਕਰ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਾਡੇ ਤੱਪਿਓਂ ਟੁਰੇ ਸਨ, ਤਦ ਤੱਪੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੋ ਸਿੱਖ ਛੱਡਣ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਨੇ ਸੌ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸੀ। ਇਕ ਸਿਖ ਦੀ ਜਿੰਦੜੀ ਅਪਣੀ 'ਚੁੱਪ-ਅਵਾਜ਼' ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਈ। ਉਹ ਪਿਆਰੀ ਆਤਮਾਂ ਏਥੇ ਬੈਠੀ ਸੀ; ਪਰ ਉਸਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਟੇਪੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਇਥੇ ਇਕ ਇਕ ਸਿਖ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਹੇ ਮੁਸਾਫਰ! ਕੀ ਤੂੰ ਸਿਖ ਹੈਂ? ਸਿਖ ਕਿ ਸਿਖੀ ਕੀਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਅਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਸੁਖ ਸੁਨੇਹੜੇ ਦਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਦੇਕੇ 'ਤੋਟੇ ਪੱਖ' ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ 'ਲਾਹੇ ਪੱਖ' ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿਤਾ, ਆਵਾਜ਼ਾ ਸੁਣ ਤੇ ਸਿਖ ਅਰ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿਖਾ, ਅਰ ਦੇਖ ਕਿ ਇਕ ਸਿਖ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ! ਦੇਖ ਕਿ ਸਿਖ ਸਵਾ ਲਖ ਕਿਕੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੋਟੇ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਲਾਹੇ ਦੇ ਘਰ ਕਿੱਕੂੰ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ?

ਇਹ ਕੁਛ ਆਖਣ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਸੂਰਤ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਨਜ਼ਰ ਮੋੜਕੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕੀ, ਫੇਰੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕੀ ਤੇ ਬੋਲੀ:—

ਮੁਨਹੁ ਨ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਧਿਆਈਐ ॥ ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਤਿਵੈ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ॥੧॥ ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲਕੁਟੀ ਟੋਹਣੀ ॥
ਰਹਉ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਟੇਕ ਨ ਮੋਹੈ ਮੋਹਣੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧

ਇਹ ਅਤਿ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤ੍ਰੁਠ ਤ੍ਰੁਠ ਕੇ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਂਦੀ ਫੇਰ ਉਪਰ ਉੱਚੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਰਨ ਵਾਂਙੂ ਲਸਦੀ ਲਸਦੀ, ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ, ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੀ ਅੰਤ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਪਿਆ ਤੇ ਚਿਤ ਕੁਝ ਕਾਹਲਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਕਾਹਲ ਵਿਚ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਾਂ ਤੇ ਉਹ ਮੱਠ ਸੀ, ਏਕਾਂਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਰਸ ਫੁਹਾਰ ਓਥੇ ਭਰੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਛਿਣਕਾਉ ਮੇਰੇ ਲੂਆਂ ਨੂੰ ਛੁਹ ਛੁਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸਿੰਜਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਕੇ ਲੂਆਂ ਨੂੰ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਕਰਦੀ ਸੀ। 'ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ! ਵਾਹ! ਕੀਕੂੰ ਤਾਰਿਆ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਖੇਡਦੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਅਗੰਮੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਝਾਕਾ ਦੇਕੇ ਸੱਚੀ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ਹੈ।'

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਇਹ ਵਾਰਤਾ, ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤਾਰਣਹਾਰ ਬਿਰਦ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਹੋਏ, ਜੋ ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਤਿ ਥੋੜੇ ਆਏ ਸਨ। ਹਾਂ ਕੌਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਲ੍ਹੇਟੇ ਚਿੱਠੇ ਖੁਹਲੇ ਤੇ ਵਾਚੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਹਣੀ ਵਾਰਤਾ ਦਿੱਸੀ ਹੈ, ਅਚਰਜ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਸਿਖਜਾ ਵਾਲੀ ਹੈ; ਤਰਨਹਾਰ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ ॥
ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ ॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੫

ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸੁਪਨਾ ਚੇਤੇ ਕਰ ਕਰ ਘੋਖ ਘੋਖ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚੇਤਾ-ਵਨੀਆਂ ਲਿਖ ਲਈਆਂ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਿਸੇ ਸੁਭਾਗ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਗੁਰ ਯਸ਼ ਦੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਨੈਣਾਂ ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਕੰਨਾਂ ਤਕ ਅੱਪੜਦੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਠੰਢ ਪਾਵੇ।

—o—

ਐਉਂ ਇਹ 'ਭੋਲੇ ਭਾਇ ਮਿਲੇ ਰਘੁਰਾਇਆ' ਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਇਆ ਕੌਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆਇਆ।

—o—

ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਤ* !

ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਕ:—
ਬੁਲਬੁਲ ! ਨਾਂ ਕਰ ਵੈਣ।
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਖਿੜਿਆ ਗੁਲ ਚਹੁੰਦਿਸ ਖੁਹਲ ਦਿਲੇ ਦੇ ਨੈਣ।
ਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਲ ਖਿੜ ਪਈ ਸਾਰਾ
ਕਦੀ ਨ ਉਹਲੇ ਇਹ ਦੀਦਾਰਾ,
ਇਸ਼ਕ ਨਰਦ ਆ ਪੁਗਦੀ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਮੰਜ਼ਲ ਸੁਖ ਚੈਨ।

੪੪. ਗੋਸ਼ਟ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ-ਦੂਜੀ† ।

੧

ਸਮਾ ਟੁਰੀ ਗਿਆ, ਟੁਰੀ ਰਹੀ ਪੌਣ ਜਗਤ ਨੂੰ ਠਾਰਦੀ ਤੇ ਟੁਰੇ ਰਹੇ ਬੱਦਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਵਰੋਸਾਉਂਦੇ, ਜਲ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਅੰਨ ਫਲ ਉਪਜਾਉਂਦੇ, ਤਿਵੇਂ ਟੁਰਿਆ ਰਿਹਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਮੋਏ ਜੀਵਾਲਦਾ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਬੀ ਰੌ ਵਿਚ ਰੌਂਦੇ ਫੇਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਏ, ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰ ਠਹਿਰੇ ਨਹੀਂ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗੂ ਖੁਨਕੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਫਿਰ ਨਿਕਲੇ। ਝਨਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਫਿਰੇ; ਫਰ ਰਾਵੀ ਵੰਨੇ ਆਏ ਤੇ ਫੇਰ ਪਾਕਪਟਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਪਟਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਆ ਡੇਰੇ ਲਾਏ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਦੇਖੋ—ਇਹ ਪਾਕਪਟਨ ਕਦੇ ਹਿੰਦੂ ਟਿਕਾਣਾ ਤੇ ਤੀਰਥ ਵਾਂਙ ਰਿਖੀਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਬੁਧ ਟਿਕਾਣਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਅਜੋਧਨ ਸੀ। ੧੨੩੧ ਸਮਤ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਪਹਿਲੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਜਨਮੇਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੋਧਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਪਾਕ ਪੱਤਣ' ਸੱਦਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਪਾਕਪਟਣ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਯਾਰ੍ਹਵੇਂ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਥਾਂ ਸ਼ੇਖ ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਅਥਵਾ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ, ਫਰੀਦ ਸਾਲਸ ਤੇ ਬਲ ਰਾਜਾ ਆਦਿ ਬੀ ਸੱਦਦੇ ਹਨ—ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਹੈ‡।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਟਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਤੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗ

---

*ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੭ ਕੱਤਕ ਦੀ ੨੫, ੧੦ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੫ ਈ: ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੦ (੧੯੩੮ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

‡ਇਹ ਬਾਣੀ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਦੀ ਹੈ; ਦੇਖੋ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰਬਰ ੪੯੩-੪੯੪।

ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿਹੁੰ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਇਕ ਮੁਰੀਦ, ਕਮਾਲ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੀ ਉਸ ਬਨ ਵਿਚ ਪੀਰ ਦੇ ਘਰ ਲਈ ਲਕੜੀਆਂ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਿਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਬੱਧਾ ਉਧਰ ਨੂੰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ:—

ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮ ਆਪਿ ਉਪਰਿ ਲੇਖੁ ਭਿ ਤੂੰ ॥
ਏਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂ ॥ ੨ ॥

ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਦੀ ਸੱਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਮਗਨ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਫੇਰ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅਰਥ ਬੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਂ। ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀਓਸੁ ਕਿ ਜੁਨਾਬ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ਜੋ ਇਹ ਬੈਂਤ ਇਹ ਰਬਾਬੀ ਫੇਰ ਉਚਾਰੇ। ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਸਲੋਕ ਫੇਰ ਦੇਹ। ਮਰ-ਦਾਨੇ ਫੇਰ ਦੋ ਚਾਰ ਵੇਰੀ ਸ਼ਲੋਕ ਗਾਂਵਿਆਂ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਚੁਣੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਬੰਨ੍ਹਕੇ, ਸਿਰ ਚਾਕੇ ਪੀਰ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਿਆ। ਲੱਕੜਾਂ ਸੱਟ ਕੇ ਜਾ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀਓਸੁ ਤੇ ਆਖਿਓ-ਸੁ:—ਪੀਰ ਸਲਾਮਤ ! ਅਜ ਇਕ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ 'ਇਕ' ਖ਼ੁਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੋ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਖ਼ੁਦਾ ਤੇ ਰਸੂਲ। ਹਿੱਕੋ ਖ਼ੁਦਾ ਦਸੇਂਦਾ ਏ। ਤਾਂ ਪੀਰ ਆਖਿਆ: ਕੁਛ ਸੁਣਿਓ ਸੋ ਸੁਣਾ। ਉਸ ਫੇਰ ਉਹ ਸ਼ਲੋਕ, ਜੋ ਕੰਠ ਕਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ। 'ਨਾਨਕ' ਨਾਮ ਸੁਣਕੇ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ। ਉਹੋ ਨਾਨਕ ਰਸੀਆ ਤੇ ਤਪੀਆ ਤੇ ਵਿਰਾਗੀ ਤੇ ਰੰਗ ਰੱਤੜਾ ਨਾਨਕ, ਜਿਨ ਰਸ ਕਣੀ ਦਿਖਾਈ ਸੀ ਤੇ ਤਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ-ਇਆ ਸੀ। ਸ਼ੇਖ ਦੇ ਦਿਲ ਕਈ ਭਾਵ ਲੰਘੇ, ਪਰ ਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਸ਼ਰਅ ਦਾ ਡਰ ਤੇ ਸ਼ਰਈਆਂ ਦਾ ਡਰ ਸਿਰ ਤੇ ਸੀ ਤੇ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਦਾ ਮਾਣ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਉਂ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਅੱਗੇ ਕਈ ਕਸ਼ਾਂ ਵਹਿ ਵਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਪਿਆਰ ਉਮਾਹ ਉਠਕੇ ਕੁਝ ਸੋਚ ਬੀ ਫੁਰੇ। ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: ਬੱਚਾ! ਤੂੰ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਾਨਕ ਆਪ ਸੀ? ਓਸ ਕਿਹਾ ਜੀ ਕੋਈ ਖਿੱਚੀ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਸੁਆਂ ਸੀ, ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਾ ਕੌਣ ਸੀ। ਤਦ ਸ਼ੇਖ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਆਪ ਹੀ ਹੈਨ। ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:—ਬੱਚਾ! ਬੈਂਤ ਦੇ ਮਾਨੇ ਸਮਝਿਓ? ਤਾਂ ਓਸ ਕਿਹਾ ਤੁਧ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ।"ਹੂੰ ਕਹਿਕੇ ਪੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ:—'ਬੱਚਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਖਿਆ ਇਹੁ ਬੈਂਤ ਹੈ, ਤਿਸਦਾ ਦੀਦਾਰੁ ਦੇਖਾ ਹੈ, ਓਹੁ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਫਕੀਰੁ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਲੈ ਚਲੁ। ਓਸਿ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਆਂ ਹਨਿ*।'

ਫਿਰ ਸ਼ੇਖ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਸੁਖ ਆਸਨ ਚੜ੍ਹਕੇ ਕੋਹ ਦੋ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਾਸ ਖੜੋਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਉੱਠਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਾਸ ਬਹਾਲਿਆ। ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ ਫੇਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੁਰ ਪਈ।

ਪੀਰ—ਕਮਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੱਟੀ ਬੀ ਆਪ ਹੈ, ਕਲਮ ਬੀ ਆਪ ਹੈ, ਲੇਖ ਬੀ ਆਪ ਹੈ ਤੇ ਲਿਖਣਹਾਰ ਤਾਂ ਆਪ ਹੈ ਹੀ। ਸਭਨੀਂ ਥੋਕੀਂ ਇਕ ਹੈ। ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸਾਂ ਵਿਚ ਸਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਖਦੇ ਹਨਿ ਜੋ ਅਸਾਂ ਹੀ ਵਿਚਿ ਸਹੀ ਹੈ 'ਆਖੁ ਵੇਖਾ ਕਿਸੁ ਵਿਚਿ ਸਹੀ ਕਰੇਹਾਂ ਅਰੁ ਕਿਸੁ ਵਿਚਿ ਅਣਸਹੀ ਕਰੇਹਾਂ*।'

ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:—ਸ਼ੇਖਾ! ਸਾਹਿਬ ਇਕੋ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮਤ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਇਕ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਇਕ ਮੰਨੇ ਸੋ ਠੀਕ ਹੈ। ਜੋ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਹ। ਪੀਰ ਜੀ! ਇਕ ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ, ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੈ, ਏਕ ਤੂਈ ਏਕ ਤੂਈ ਕਹਿੰਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਏਕੇ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਪੀਰ ਨੂੰ ਬੀ ਰਸ ਆ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਪੀਰ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਛਿੜਿਆ, ਸੋਚੇ—ਕਿਆ ਪੀਰੀ ਤੇ ਕਿਆ ਸਜਾਦਗੀ, ਪਿਆਰਾ ਮਿਲੇ, ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ ਕਿਵੇਂ ਰਹਾਂ। ਇਉਂ ਸੋਚਦਾ ਬੇਵਸਾ ਹੋ ਗਾਉਂ ਉਠਿਆ:—

ਫਰੀਦਾ ਪਾੜਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ ਕੰਬਲੜੀ
ਪਹਿਰੇਉ ॥ ਜਿਨੀ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਸੋਈ
ਵੇਸ ਕਰੇਉ ॥ ੧੦੩ ॥

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਫੇਰ ਪੀਰ ਜੀ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਪੀਰ ਜੀ, ਸ਼ਹੁ ਤਾਂ ਅੰਦਰੇ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਤਾਂਘਣਹਾਰ ਹਾ, ਪਰਦੇਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਝੂਰੀਏ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਲੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ, ਯਾਦ ਕਰੀਏ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਤਦ ਮਿਲਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਪਰ ਨੀਯਤ ਬੀ ਰਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ* ।

ਸ਼ੇਖ—ਜੁਆਨੀ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਮਰ ਵਡੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੌਤ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ, ਕਬਰ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਬੀ ਪਈ ਰੂਹ ਕੂਕੇਗੀ—ਹਾਇ ਨਾ ਮਿਲਿਓ ਪਿਆਰੇ! ਹਾਇ ਨਾ ਮਿਲਿਓ† ।

ਗੁਰੂ ਜੀ (ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਰਸ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ)-ਪੀਰ ਜੀ; ਅਸੀਂ ਕੁਚੱਜੇ ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹਾਂ; ਮਨ ਕੁਸੁਧ ਤੇ ਕਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅਵਗੁਣ ਵੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਗੁਣ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਿਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲੇ‡।

ਪੀਰ (ਨੈਣ ਭਰਕੇ)—ਉਹ ਗੁਣ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਜੋ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ, ਓਹ ਕਿਹੜੇ ਅੱਖਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਰੀਝਾਵਾਂ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਮਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਪਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਲਵਾਂ ? ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਵੇਸ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਨਾਂ ਤੇ ਉਹ ਮੋਹਿਤ ਹੋਵੇ[] ?

*ਘਰ ਹੀ ਮੁੰਧਿ ਵਿਦੇਸਿ ਪਿਰੁ ਨਿਤ ਝੂਰੇ ਸੰਮਾਲੇ ॥ ਮਿਲਦਿਆ ਵਿਲ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਕਰੇ ॥੧॥ [ਵਾ: ਵਡ: ਮ: ੧]

†ਫਰੀਦਾ ਨੰਢੀ ਕੰਤੁ ਨ ਰਾਵਿਓ ਵਡੀ ਥੀ ਮੁਈਆਸੁ ॥ ਧਨ ਕੂਕੇਂਦੀ ਗੋਰ ਮੈਂ ਤੈ ਸਹ ਨਾ ਮਿਲੀਆਸ ॥ ੫੪ ॥ [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ]

‡ਮਹਲ ਕੁਚਜੀ ਮੜਵੜੀ ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ ਕਸੁਧ ॥ ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਤਾ ਪਿਰੁ ਰਵੈ ਨਾਨਕ ਅਵਗੁਣ ਮੁੰਧ ॥ ੧ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਮਹਲ=ਇਸਤ੍ਰੀ, ਜਗਜਾਸੂ। ਮੜਵੜੀ= ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮਠ ਵਿਚ ਵੜੀ ਹੋਈ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ।

[]ਕਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਕਵਣੁ ਗੁਣੁ ਕਵਣੁ ਸੁ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥ ਕਵਣੁ ਸੋ ਵੇਸੋ ਹਉ ਕਰੀ ਜਿਤੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ॥ ੧੨੬ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮਨ ਦਾ ਮਾਨ ਛੱਡਣਾ ਤੇ ਨਿਉਂ ਕੇ ਤੁਰਨਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਅੱਖਰ, ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਅਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਹਾਰਨਾ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਰਹਿਣਾ, ਇਹ ਹੈ ਗੁਣ ਤੇ ਮਣਕੇ। ਫਿਰ ਜੀਭ ਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਮਾਲਾ। ਉਹ ਜਪੇ ਨਾਮ ਮੰਤਰ।ਇਹ ਤ੍ਰੈਏ ਧਾਰਨੇ ਮਾਨੋਂ ਵੇਸ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ? ਏਹ ਤਾਂ ਹੀ ਧਾਰੂ ਜੇ ਅੰਦਰ ਸਾਈਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਹੋਊ ਤਾਂ, ਸੋ ਵੇਸ ਹੋਇਆ—ਸਿਕ ਮਿਲਨੇ ਦੀ* ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੀਰ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਦ੍ਰਵ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਉੱਚੇ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਵ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਹਵਾ ਹਵਾ ਜਿੰਨੇ ਰੁਮਕੇ ਦੀ ਬੀ ਪੀੜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਪੀਰ ਬੋਲਿਆ: ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਤੀ, ਕੋਈ ਛੁਰੀ ਦੇਹ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਮਨ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰਾਂ। ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਕੋਹਣ ਨੂੰ ਛੁਰੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕਹੀ ਹੈ; ਪਰ ਇਸ 'ਪਦੁ' ਦੇ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਛੁਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸ ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਆਭਾ ਵਿਚੋਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਆਭਾ ਬਦਲੀ ਖਾਕੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਾ ਇਕ ਟਿਕਵਾਂ ਤੇ ਭਰਵਾ ਭਾਵ ਲੈ ਆਈਆਂ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਰ ਬੀ ਅਝਵੇਂ ਰੁਖ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ:- ਸ਼ੇਖਾ ! ਸੱਚ ਇਕ ਲੋਹਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਪਾਤ ਤੇ ਫੌਲਾਦ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ, ਇਹ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਉਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਡਾਢ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚ ਦੇ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਇਕ ਛੁਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਦਸਤਾ ਬੀ ਕਿਸੇ ਲੱਕੜੀ, ਪੱਥਰ ਯਾ ਦੰਦ ਖੰਡ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਇਸ ਲੋਹੇ ਦੀ ਹੀ ਬਣਾਈਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਘਾੜਤ ਅੱਗ ਦੇ ਤਾ ਤੇ ਹਥੌੜੀ ਦੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸਿਰ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀਆਂ

*ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥ ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥ ੧੨੭ ॥

ਸੱਟਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਤੀ ਘੜੀਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਾੜਤ ਨੂੰ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਣ ਜਾਏ, ਸੁਹਣੀ ਬੀ ਬੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰੰਡ ਦੀ ਸਾਣ ਨਹੀਂ ਚਾੜ੍ਹੀਦਾ; ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿੱਖਿਆਂ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਪੈਨੀ ਛੁਰੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਯਾਨ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਮਿਆਨ ਚਮੜੇ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਛੁਰੀ ਨਾਲ ਜੋ ਕੋਈ ਕੋਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ (ਬਜ਼ੁਰਗ) ਇਕ ਉਪਮਾ ਲਈ ਪਦ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਨਾਮ ਹੈ ਵਡੇ ਦਾ, ਆਗੂ ਦਾ, ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਦਾ। ਸੋ ਅਸਲ ਸ਼ੇਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਛੁਰੀ ਨੇ ਕੋਹਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਛੁਰੀ ਦੇ ਲਗਦੇ ਸਾਰ ਹਿਰਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਲੈਣ ਲੈਣ' ਦੀ ਹਿਰਸ 'ਹਰ ਸ਼ੈ ਮੇਰੀ ਹੋ ਜਾਏ', ਇਸ ਦਾ ਲੋਭ ਜਦ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਦ ਜੀਵ ਦੀਆਂ ਸੰਭ ਕਸਰਾਂ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਲੈਣ ਬ੍ਰਿਤੀ' ਤੇ 'ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਲੈਣ ਬ੍ਰਿਤੀ', ਹੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਵਗੁਣ ਕਰਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਥਾਂ ਝੂਠ, ਦਗ਼ੇ ਤੇ ਫਰੇਬ ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਛੁਰੀ ਨਾਲ ਜੋ ਹਲਾਲ ਹੋਇਆ ਸੋ ਸਚ ਮੁਚ ਹਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹਰਾਮ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫੇਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਹਰਾਮ ਹਨ, ਕੀ ਕੀ ਹਲਾਲ ਹਨ ਤੇ ਕੀ ਕੀ ਹੱਕ ਹਨ। ਐਉਂ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੱਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੱਕ ਨਾਮ ਸੱਚ ਦਾ ਬੀ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਬੀ ਹੈ, ਸੋ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਜਦ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਨੂੰ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਚ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ 'ਆਚਰਣੀ ਸਚ' ਤੋਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਟੁਰਿਆ ਹੋਇਆ 'ਮੂਲਕ ਸਚ' ਅਰਥਾਤ 'ਸਚੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ' ਨੂੰ ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ, ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ*। ਏਸ ਛੁਰੀ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਮਾਠ ਕੱਟੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ੇਖ ਬੀ ਝੂੰਮ ਪਿਆ। ਬੇਵਸਾ ਹੋ ਬਾਬੇ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ—'ਵਾਹ ਵਾਹ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਸਹੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਖੁਦਾਇ ਵਡੀ ਨਿਵਾਜ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਕੋ ਪੁਛਣਾ ਗੁਸਤਾਖੀ ਹੈ।' ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਕੁਛ ਪੁੱਛਣਾ ਲੋੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਆਖੋ'। ਤਾਂ ਉਸ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੀਰੀ ਮੁਰੀਦੀ ਵਿਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਿਰ ਆ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: ਜੋ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬਾਂ ਲਈ ਫਕੀਰਾਂ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ। ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ†। ਕਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ, ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸੁਾਦੀਕ ਭੋਜਨਾਂ

---

*ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਉਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਸਚ ਕੀ ਕਾਤੀ ਸਚੁ ਸਭੁ ਸਾਰੁ ॥ ਘਾੜਤ ਤਿਸ ਕੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ॥ ਸਬਦੇ ਸਾਣ ਰਖਾਈ ਲਾਇ ॥ ਗੁਣ ਕੀ ਥੇਕੈ ਵਿਚਿ ਸਮਾਇ ॥ ਤਿਸਦਾ ਕੁਠਾ ਹੋਵੈ ਸੇਖੁ ॥ ਲੋਹੂ ਲਬੁ ਨਿਕਥਾ ਵੇਖੁ ॥ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਲਗੈ ਹਕਿ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਦਰਿ ਦੀਦਾਰਿ ਸਮਾਇ ॥ ੨ ॥ [ਵਾ: ਰਾ: ਮਹਲਾ ੧]

†ਅਗਲੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਕਥਨੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਚੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ—

ਰੂਪੈ ਕਾਮੈ ਦੋਸਤੀ ਭੁਖੈ ਸਾਦੈ ਗੰਢੁ ॥ ਲਬੈ ਮਾਲੈ ਘੁਲਿ ਮਿਲਿ ਮਿਚਲਿ ਊਂਘੈ ਸਉੜਿ ਪਲੰਘੁ ॥ ਭੰਉਕੈ ਕੋਪੁ ਖੁਆਰੁ ਹੋਇ ਫਕੜੁ ਪਿਟੇ ਅੰਧੁ ॥ ਚੁਪੈ ਚੰਗਾ ਨਾਨਕਾ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਮੁਹਿ ਗੰਧੁ ॥ ੧ ॥

ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੋਭੀ ਮਾਲ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨੀਂਦਰ ਤੋਂ ਉਂਘਲਾ ਰਹੇ ਨੂੰ ਪਲੰਘ ਤੇ ਰਜਾਈ ਦੀ ਇਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕ੍ਰੋਧੀ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਤੇ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਕੜ ਲੋਕ ਐਵੇਂ ਹੀ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਭਲਿਆਈ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਮੀਆਂ, ਪੇਟ ਮਾਲੂਆਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂਆਂ, ਦਲਿੱਦਰੀਆਂ, ਕ੍ਰੋਧੀਆਂ ਤੇ ਬਕਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੜ੍ਹਾਂਦ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ ਨਾਮ ਦੇ ਲੋੜਕੂਆਂ, ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ। ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਬਾਬ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਆਖਿਓਸੁ: 'ਵਾਹੁ ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਨਾਨਕ! ਖ਼ੁਦਾਇ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿਤੀ। ਅਸਾਨੂੰ ਕਿਛੁ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਜੀਵੇ। ਅਸਾਂ ਕਉ ਕੋਈ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਔਲੀਆ ਮਿਲਿਆ। ਅਸਾਂ ਕੂ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦੇ ਮਿਲਣੇ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਾਹੀ ਕੁਛ ਰਿਹਾ*।'

੨.

ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਛ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਥੇ ਬਨ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕੇ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਮੇਰੇ ਘਰ ਚੱਲੋ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬਨ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ।ਸੋ ਪੀਰ ਉੱਥੇ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਵੀਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਪੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ:—ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰੱਬ ਦੇ ਪਜਾਰੇ! ਜਿਸ ਸਾਂਈਂ ਨੂੰ ਹਿਕ ਆਖਦੇ ਹੋ ਉਸ ਦੀ ਹਮਦੋ ਸਨਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਸੁਣਾਓਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਜੀ? ਇਕ ਸੀ, ਇਕ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਜੋ ਦੂਈ ਹੈ, ਕਿਵ ਰਚੀ ਗਈ? ਇਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਹੀ ਹੈ ਫੇਰ ਜਗਤ ਤੇ ਰਚਨਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸ਼ੇਖਾ! ਉਹ ਇਕ ਹੈ, ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਤੇ ਕੀਹ ਹੈ? ਇਹ ਗਲ ਅਕਹਿ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਭਾਣਾਂ, ਮਰਜ਼ੀ, ਹੁਕਮ ਕੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਸਰਬ ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਰਮ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਵਿਚ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਵਰਣਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ 'ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ'। ਸੋ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਚਦਾ ਹੈ*। ਰਚਦਾ ਕੀਹ ਹੈ? ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ†। ਹੋ ਜਾਣਾ ਬੀ ਕੀ? ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਇਕ ਹੀ ਹੈ‡। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਰਚਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਦੂਈ ਦੇ ਆਰੰਭ ਨੂੰ ਆ ਛੁਹੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਓਹ ਦੂਜੀ ਸ਼ੈ 'ਕੁਦਰਤ' ਸਾਜਦਾ ਹੈ। ਇਹ (ਕੁਦਰਤ) ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਖ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਰਚੀ ਹੋਈ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਓਹ ਮਾਨੋਂ ਆਸਣ ਲਾਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਸਣ ਹੈ ਸੱਚ ਦਾ^। ਐਉਂ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਰਚਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਹੈ, ਰਚਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੇ ਰਚੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚ ਵਜਾਪਕ ਬੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੇ ਆਸਣ ਪਹਿਲੋਂ ਬੀ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਬੀ। 'ਅਨੰਦ' ਸਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਦਾ। ਰਚਕੇ ਬੀ ਉਹ ਰਚੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ, ਪਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਚਾਉ (ਅਨੰਦ)

---

*ਇਹ ਬਚਨ ਦੂਸਰੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹੈਨ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਦੇ ਵਿਰਕਾਰ ਹੈ। ਬੜੇ ਥੋੜੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਇਹ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈਨ।

*ਅਗੋਂ ਹੁਣ ਜੋ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ੯ ਪਉੜੀਆਂ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ।

†ਨਿਰਗੁਨ ਤੇ ਸਰਗੁਨ ਦ੍ਰਿਸਟਾਰੰ ॥ [ਗ: ਮ: ੫]

ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਆਪੇ ਸੋਈ ॥ [ਮਾਝ ਮ: ੩]

‡ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥
ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥ [ਗਉ: ਸੁ: ਮ: ੫

^ਆਦਿਆ ਜਲੁ ਖਾਈ ਪਾਣੀ ਘਰੁ ਬਾਧਿਆ ਸਤ ਕੈ ਆਸਣਿ ਪੁਰਖੁ ਰਹੈ ॥ ੨ ॥ [ਰਾ: ਮ: ੧

ਸਰੂਪ ਹੈ*। ਫਿਰ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ਉਪਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਸ਼ਊਰ ਦਿਤਾ, ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਚੋਣ ਦਿਤੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਿਤਾ ਤੇ ਨਿਆਂ ਲਈ 'ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਵੇਚਕ' ਬੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ, ਸਚ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੂੜ ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਲਾਯਾ ਓਹ ਮੁੱਠ ਗਏ। ਸੱਚ ਦੀ ਕਮਾਈ ਲਈ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਉਸੀ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਮਾਨੋ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲੇ†। ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੂੜ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਖੱਚਤ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹੇ ਅੰਤ ਮਰੇ ਤੇ ਰੂਹ ਗਈ ਅੱਗੇ, ਉਥੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਨੀ ਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਰਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ—ਓਥੇ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ, ਮਨ ਓਥੇ ਪਰਚਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਹੁਣ ਪਛੁਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਾਏ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਕੇ ਜਨਮ ਗੁਆ ਆਏ‡।

ਸ਼ੇਖ—ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਮਤ ਮੂਜਬ ਤਾਂ ਓਹ ਮਾੜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਹਿਸਾਬ ਹੋਕੇ ਓਹ ਦੋਜ਼ਖ਼ ਨੂੰ ਜਾਣਗੀਆਂ ਸਦਾ ਲਈ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ—ਇਹ ਸ਼ਰੀਰ ਗੇਣਤੀ ਦੇ ਦਿਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਸੌ ਬਰਸ ਰਹੇ। ਕਰਮ ਗੇਣਤੀ ਵਿਚ ਹੈਨ ਚਾਹੋ ਕਿਤਨੇ ਕਰੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੰਡ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਇਹ ਕਿ ਭੁੱਲ ਤੋਂ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੁਖ ਉਸਤਾਦ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅੱਗੋਂ ਭੁੱਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਊਰ ਜੁ ਹੈ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਇਸ ਦੀ ਮਤ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਨਾ। ਦੁਖ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਦੁਖੀ ਜੀਵ ਆਪ ਤੋਂ ਦਾਨੇ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਬੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਉਹ ਦਾਤਾ ਫੇਰ ਐਸੇ ਸਿਆਣੇ ਭੇਜ ਬੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਮਤਿ ਦੇਣ ਲਈ। ਇਉਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਾਮ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ ਰਚਣਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਨਦਰਿ ਕਰਕੇ ਲੋੜਕੂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀਵ ਦੀ ਹਉਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਨਾਲ, ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਚ ਅਸੀਂ ਬੋਲਣ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇਕ 'ਸਦਾ ਸੱਚ' ਹੈ ਜੋ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਸੱਚ ਤਕ ਅਪੜਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ[]।

ਸੋ ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਇਹ ਹੈ ਰੱਬ ਦੇ ਰਹਿਮ ਦਾ

---

*ਆਪੀਨ੍ਹੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨ੍ਹੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥ ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ ਦਾਤਾ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਤੂੰ ਤੁਸਿ ਦੇਵਹਿ ਕਰਹਿ ਪਸਾਉ ॥ ਤੂੰ ਜਾਣੋਈ ਸਭਸੈ ਦੇ ਲੈਸਹਿ ਜਿੰਦੁ ਕਵਾਉ ॥ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ ੧ ॥
[ਵਾ: ਆ: ਮ: ੧]

†ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਉਪਾਇਕੈ ਲਿਖਿ ਨਾਵੈ ਧਰਮੁ ਬਹਾਲਿਆ ॥ ਓਥੈ ਸਚੇ ਹੀ ਸਚਿ ਨਿਬੜੈ ਚੁਣਿ ਵਖਿ ਕਢੇ ਜਜਮਾਲਿਆ ॥ ਥਾਉ ਨ ਪਾਇਨਿ ਕੂੜਿਆਰ ਮੁਹ ਕਾਲ੍ਹੈ ਦੋਜਕਿ ਚਾਲਿਆ ॥ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਰਤੇ ਸੇ ਜਿਣਿ ਗਏ ਹਾਰਿ ਗਏ ਸਿ ਠਗਣ ਵਾਲਿਆ ॥ ਲਿਖਿ ਨਾਵੈ ਧਰਮ ਬਹਾਲਿਆ ॥ ੨ ॥
[ਵਾ: ਆ: ਮ: ੧]

‡ਆਪੀਨੈ ਭੋਗ ਭੋਗਿਕੈ ਹੋਇ ਭਸਮੜਿ ਭਉਰੁ ਸਿਧਾਇਆ ॥ ਵਡਾ ਹੋਆ ਦੁਨੀਦਾਰੁ ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਇਆ ॥ ਅਗੈ ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਵਾਚੀਐ ਬਹਿ ਲੇਖਾ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ॥ ਥਾਉ ਨ ਹੋਵੀ ਪਉਦੀਈ ਹੁਣਿ ਸੁਣੀਐ ਕਿਆ ਰੂਆਇਆ ॥ ਮਨਿ ਅੰਧੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ੩ ॥
[ਵਾ: ਆਸਾ ਮ: ੧]

[]ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਜੇ ਆਪਣੀ ਤਾ ਨਦਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ॥ ਏਹੁ ਜੀਉ ਬਹੁਤੇ ਜਨਮ ਭਰੰਮਿਆ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਜੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਕੋ ਨਹੀ ਸਭਿ ਸੁਣਿਅਹੁ ਲੋਕ ਸਬਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਸਚੁ ਪਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹੀ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਜਿਨਿ ਸਚੋ ਸਚੁ ਬੁਝਾਇਆ ॥ ੪ ॥
[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਤਰੀਕਾ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ, ਕਿ ਮਿਤ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਮਿਤ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ ਤੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਜੋ ਪੀੜਾ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਦਾਰੂ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ, ਐਉਂ ਕਰਮ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਨ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਣੀ ਹੈ, ਸੋ ਦਾਨ ਹੈ। ਕਮਾਵੇ, ਖਾਵੇ ਪਰ ਦਾਨ ਦੇਕੇ। ਦਾਨ ਦੇਵੇ ਪਰ ਆਪਾ ਨਾ ਜਣਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਪੁੰਨ ਕਰੇ, ਲੋਕ ਮਾੜਾ ਕਹਿਣ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਭਲਿਆਈ ਕਰਨੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰ ਗੱਲ ਹੈ*।

ਪਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਇਹ ਰਸਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਮਾੜੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਮੋਹ ਹਟਦਾ ਤੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸੱਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ†।

ਫੇਰ ਜੋ ਇਉਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਪਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਸਿਫਤ, ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ*। ਪਰ ਜੋ ਮੂਰਖ ਹਨ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੱਚ ਦੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਟੁਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਬਿਰਥਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਕਹੀਏ, ਸੱਚ ਤਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਇਹ ਦਾਤ ਹੈ। ਇਸ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਵਾਲੇ ਸੱਚ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ 'ਸੱਚੇ' ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ†, ਤਾਂਤੇ ਸਭ ਲਈ ਦੁਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਈਂ ਇਹ ਖ਼ੈਰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵੇ।

ਪੀਰ—ਆਪ ਧੰਨ ਹੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੇ ਸ਼ੇਖ! ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਾਈਂ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਉਸ ਸੱਚੇ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਢਾਡੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹਾਂ, ਢਾਡੀ ਇਕ ਨੀਵੀਂ ਜ਼ਾਤ ਹੈ, ਹੋਰ ਲੋਕੀ ਉੱਚੀ ਜ਼ਾਤ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਉਸ ਦਰ ਪਰਵਾਨ ਹਨ ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰਸਤੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਪੁਗਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਯਾ ਭਗਤੀ ਹੀ ਰਾਹ ਹੈ। ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਨਾਲ ਦਿਲ ਖਿੜਿਆ ਖਿੜਿਆ ਸਾਈਂ ਦੇ ਰਾਹ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ

---

*ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ ਨਾਇ ਲਇਐ ਨਰਕਿ ਨ ਜਾਈਐ ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸਦਾ ਦੇ ਖਾਜੈ ਆਖਿ ਗਵਾਈਐ ॥ ਜੇ ਲੋੜਹਿ ਚੰਗਾ ਆਪਣਾ ਕਰਿ ਪੁੰਨਹੁ ਨੀਚ ਸਦਾਈਐ ॥ ਜੇ ਜਰਵਾਣਾ ਪਰਹਰੈ ਜਰੁ ਵੇਸ ਕਰੇਦੀ ਆਈਐ ॥ ਕੋ ਰਹੈ ਨ ਭਰੀਐ ਪਾਈਐ ॥ ੫ ॥

[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

†ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਿ ਆਪੁ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਪਰਗਟੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ਉਤਮੁ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਸਚੇ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥ ਜਗ ਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ ਪਾਇਆ ॥ ੬ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

*ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸੰਤੋਖੀਈ ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਚੋ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਓਨ੍ਹੀ ਮੰਦੈ ਪੈਰੁ ਨ ਰਖਿਓ ਕਰਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਧਰਮੁ ਕਮਾਇਆ ॥ ਓਨ੍ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋੜੇ ਬੰਧਨਾ ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ ॥ ਤੂੰ ਬਖਸੀਸੀ ਅਗਲਾ ਨਿਤ ਦੇਵਹਿ ਚੜਹਿ ਸਵਾਇਆ ॥ ਵਡਿਆਈ ਵਡਾ ਪਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

†ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਤੂੰ ਜਿਨਿ ਸਚੋ ਸਚੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥ ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ ਸਚੁ ਤਾ ਤਿਨ੍ਹੀ ਸਚੁ ਕਮਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਸਚੁ ਪਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਸਚੁ ਵਸਾਇਆ ॥ ਮੂਰਖ ਸਚੁ ਨ ਜਾਣਨ੍ਹੀ ਮਨਮੁਖੀ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਕਾਹੇ ਆਇਆ ॥ ੮ ॥

[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੧]

ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਕਰਨੀ ਦੇ ਬਫਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੀ ਮਤ ਅਗੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਸੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੀਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਗਲ ਨਿਤ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ*। ਇਹ ਉੱਤਮ ਬੀਚਾਰ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਸੱਚ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸਬੰਧੀ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢ-ਲੀਆਂ ੯ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਮਰਦਾਨੇ ਕੰਠ ਕਰਕੇ ਏਹ ਗਾਂਵੀਆਂ ਤੇ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ, ਤਾਂ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਬੱਝ ਜਾਵੇ, ਸ਼ੇਖ ਸੁਣੇ ਤੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ੇਖ ਤਾਂ ਚਾਹੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੋਰ ਟਿਕੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋਹਿਲਾ ਸੁਨਾਉਣ ਦੀ ਕਈ ਹੋਰ ਥਾਂ ਕਾਹਲੀ ਸੀ: ਸੋ ਏਥੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਖੜੋਤੇ। ਤਦ ਸ਼ੇਖ ਉਠ ਖਲੋਤਾ ਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਗਾ ਤੇ ਆਖਿਓਸੁ 'ਨਾਨਕ ਤੁਧੁ ਖ਼ੁਦਾਇ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਤੁਧੁ ਅਰੁ ਖ਼ੁਦਾਇ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਾਹੀਂ। ਪਰ ਤੂੰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋਹੁ ਜੋ ਅਸਾਡੀ ਬੀ ਖ਼ੁਦਾਇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਆਵੈ। ਤਦ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਖੇਪ ਖ਼ੁਦਾਇ ਨਿਬਾਹੇ'। ਤਬ ਪੀਰ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਜੀ ਬਚਨ ਦੇਹਿ'। ਤਦ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ 'ਜਾਹੁ ਬਚਨ ਹੈ'। ਸ਼ੇਖ ਉਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ। ਬਾਬੇ ਸ਼ੇਖ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠ ਰਵਿਆ†।

ਐਉਂ ਇਕ ਜ਼ੁਹਦੀ ਗੱਦੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਾਮੀ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਹਟਾਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਟੁਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਸੀ ਕਿ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਿਆਂ ਅਨੇਕਾ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸੀ। ਜੇ ਇਕ ਫਕੀਰ ਦੇ ਮਗਰ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਲਈ ਬੜਾ ਵਕਤ ਚਾਹੀਏ ਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੀਰ ਭੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਲੇ ਪੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਤਅੱਸਬ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਸੀ, ਉਹ ਪਰਜਾ ਲਈ ਅਤਿ ਦੁਖਦਾਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਆਦਰਸ਼ ਦੇਕੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਨਫਰਤ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਪਰਜਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਵੱਸੇ।

ਇਧਰ ਸ਼ੇਖ ਬੀ ਸੱਚ ਦਾ ਢੂੰਡਾਊ ਸੀ। ਡੇਰੇ-ਦਾਰ, ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ, ਭੇਖਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਮਾਨੀ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚ ਦੇ ਲੋੜਕੂ ਹੋਣ, ਪਰ ਮਾਨ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਐਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਫੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੀ ਉਕਾਈ ਯਾ ਲੋੜ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਲੋਕ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਅੱਗੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਵੇ, ਆਪਣਾ ਮਾਨ ਸਦਾ ਉੱਚਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਧੰਨ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਤ ਇਹ ਗਲ ਜਿੱਤ ਲਈ ਤੇ ਆਖਿਆ: ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਛੁਰੀ ਦੇਹ ਜੋ ਮੈਂ ਮਾਣ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰ ਸੱਟਾਂ ਤੇ ਜਦ ਮਾਣ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰ ਲਇਓਸੂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਟਕਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਅਝੱਕ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਅੱਗੇ ਨੀਉਂ ਗਿਆ।

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ!

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅੰਤ ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ:—

ਭਯੋ ਮੁਰੀਦ ਸ਼ੇਖ ਤਬ ਗੁਰ ਕੋ।
ਬੰਦੇ ਚਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਿ ਉਰ ਕੋ।
ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਤਿਨ ਰਾਖਯੋ ਡੇਰਾ।
ਨਿਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ ਹੀ ਭਾਉ ਘਨੇਰਾ।

*ਭਗਤ ਤੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਵਦੇ ਦਰਿ ਸੋਹਨਿ ਕੀਰਤਿ ਗਾਵਦੇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਮਾ ਬਾਹਰੇ ਦਰਿ ਢੋਅ ਨ ਲਹਨੀ ਧਾਵਦੇ ॥ ਇਕਿ ਮੂਲੁ ਨ ਬੁਝਨਿ ਆਪਣਾ ਅਣਹੋਦਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦੇ ॥ ਹਉ ਢਾਢੀ ਕਾ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹੋਰਿ ਉਤਮ ਜਾਤਿ ਸਦਾਇਦੇ ॥ ਤਿਨ ਮੰਗਾ ਜਿ ਤੁਝੈ ਧਿਆਇਦੇ ॥ ੯ ॥

[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧]

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

[ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਹਿਲੂ]

ਜਿਥੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਨੌ ਪਉੜੀਆਂ ਉਚਾਰ ਹੋਈਆਂ ਓਥੇ ਸ਼੍ਰੋਤ ਹੈ ਕਿ 'ਨਾਨਕਸਰ' ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੁਣ ਤਾਂਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਇਥੇ ਹੀ ਪੁਸ਼ਤ ਬਪੁਸ਼ਤ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਤਰਜ਼ ਸਮਾਧ ਦੀ ਗੁੰਬਜ਼ਦਾਰ ਹੈ, ਪੱਕਾ ਚੂਨੇ ਗਚ ਹੈ, ਅਨਕਰੀਬ ਬਾਰਾਂ ਫੁਟ ਚੌਰਸ ਅੰਦਰ ਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਬੜਾਹੈ,ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਸ਼ਹਿਰ ਪਾਕ-ਪਟਨ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੈ, ਪਾਕਪਟਨ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੜਕ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੇਲਵੇ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਸੌ ਕੁ ਕਦਮ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ। ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਪੁਰ ਪਿਛੇ ਮੇਲਾ ਭਰਦਾ ਸੀ,ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਲਾ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਇਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਜ਼ਮੀਨ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਖੂਹ ਬੀ ਪੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਘਰ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ੯ ਪਉੜੀਆਂ ਏਥੇ ਤੇ ੧੫ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਪਰਥਾਇ ਹੋਈਆਂ। ਪਹਿਲੇ ਰਚਨਾ ਪਉੜੀਆਂ ਦੀ ਹੋਈ, ਸ਼ਲੋਕ ਮਗਰੋਂ ਲੱਗੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਹਲੇ ੨ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਹੈਨ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਸੇ। ਦੂਸਰੇ—ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਸਲੋਕ ਭੀ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ਲਿਖੇ,' ਜੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੀਜੇ—ਵਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਦੀ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਢਾਡੀ ਉੱਤੋਂ ਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੇ।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਹਨ—ਇਕ ਫਰੀਦ ਨਾਲ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ, ਪਰ ਜਨਮ ਸਾਖਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਫਰੀਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਬੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀ ਫਰੀਦ ਹੈ। ਫੇਰ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਬੀ ਦੂਸਰੀ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਬਚਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਖਿਆ ਹੋਆ ਇਹੁ ਬੈਤੁ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਦੀਦਾਰ ਦੇਖਾ ਹੈ, ਉਹ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਫਕੀਰ ਹੈ।" ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਪਟਣ ਅਸਾਂ ਨੇ ਜਾਵਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੋ ਦੇਖਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਹੈ'। ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਉਗਾਹੀ ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋ ਵੇਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਹੈ।

੨. ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋ ਕਈ ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਤਨ ਹਨ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਹਿਤਜ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰਤਾ; ਚਿੜੀਆਂ ਮਾਰ ਜਿਲਾਵਣ ਦੀ, ਬੁਧ ਜਤਾਕਾ ਵਿਚ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਿਤ੍ਰੀ ਭਗਤ—ਤੁਲਾਧਾਰ ਜੀ—ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਬੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਖੂਹ ਲਟਕਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਬੀ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਅਲਾਉਦੀਨ (ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ) ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਯਾ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ (ਫਰੀਦ ਸਾਲਸ) ਦੇ ਰਲ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਪਰ ਇਹ ਅਗਲਬ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਹ ਬਹਿਸ ਲੰਮੇਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੇਖੋ ਖਾ: ਟ੍ਰੈ: ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰ: ੪੯੩, ੪੯੪ 'ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ'।

ਗੀਤ* ।

ਪਾਠਕ ਜੀ ! ਇਸ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ' ਵੇਖੋ, ਸਿਦਕ, ਪਜਾਰੇ, ਸ਼ਰਧਾ, ਖਿੱਚ, ਵਲਵਲੇ ਭਰੇ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਤੱਕੋ ਤੇ ਆਖੋ—'ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ! ਤੇ ਫੇਰ ਆਖੋ:-

ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ! ਗੁਰ ਹੋਕੇ ਅੱਜ ਆਈਂ,
ਹਿਰਦੇ ਨਿਵਾਸ ਪਾਈਂ, ਦਿਲ ਦਾ ਬਣੀ ਤੂੰ ਸਾਈਂ ।
ਨਾਨਕ ਨਿਰਾ ਨ ਜਾਣਾ, ਜਾਣਾਂ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ
ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਅਪਣਾ, ਹਿਰਦੇ ਚਰਨ ਟਿਕਾਈਂ ।
ਦੀਦਾਰ ਗੁਰ ਜੀ, ਤੇਰਾ ਗੁਰ ਰੂਪ ਮੈਂ ਤਕਾਵਾਂ,
ਹਿਰਦੇ ਵਿਖੇ ਬਿਠਾਵਾਂ, ਆਪਾ ਮੈਂ ਵਾਰ ਜਾਈਂ ।
ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ, ਅਪਣੱਤ ਦਾਨ ਕਰਨੀਂ,
ਅਪਣਾ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ, ਬਾਕੀ ਨ ਵਿੱਥ ਕਾਈ।
'ਮੈਂ' ਨਾਲ 'ਮੇਰੀ' ਸਾਰੀ ਤੇਰੇ ਹੀ ਪੁਰ ਟਿਕਾਵਾਂ;
ਮੇਰਾ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਦਹੀ, ਆਲਾਪ ਇਹ ਕਰਾਈਂ ।
'ਤੇਰਾ ਮੈਂ' ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਦੂਜਾ ਇਹ ਵਾਕ ਗਾਵਾਂ;
'ਤੇਰਾ ਹਾਂ; ਤੇਰਾ ਤੇਰਾ', 'ਤੇਰਾ !' ਸਦਾ ਜਪਾਈਂ ।
'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਸਦਾ ਹੈਂ ਮੇਰਾ, 'ਮੈਂ—ਮੈਂ' ਸਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰਾ,
ਐਸੀ ਏ ਗੰਢ ਬੱਝੇ, ਟੁੱਟੇ ਨ ਫਿਰ ਕਦਾਈਂ ।
ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਨਾਨਕ; 'ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਤੂੰ,
ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਅਪਣਾ, ਅਪਣਾ ਸਦਾ ਬਨਾਈਂ ।
ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹੋ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਤੇਰਾ ਹੋ ਧਜਾਨ ਪਜਾਰੇ,
ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਪਜਾਰਾ, ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਜਪਾਈਂ ।
ਰੱਖੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਨਮੁਖ, ਅਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੇ ਸਦਕੇ,
ਸਨਮੁਖ ਜਗਤਿ ਵਸਾਈਂ, ਸਨਮੁਖ ਹੀ ਸਦ ਬਲਾਈਂ ।

੪੫. ਅਰਸ਼ੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ† ।

੧.
ਝੂੰਗੀ ਦਰਦ ਰਵਾਨਿਆਂ ਵੰਨੇ
ਅਜ ਸਮੀਰ ! ਚਲਿ ਆਈ !
ਲਪਟਾਂ ਛੱਡ ਕੁਲਪਟਾਂ ਵੰਨੇ
ਤੂੰ, ਫੈਰੀ ਕਿਉਂ ਪਾਈ ?
ਵਿੱਚ ਉਜਾੜ ਅਸਾਡੇ ਡੇਰੇ,
ਇਕ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਛਾਯਾ,
ਕਿਉਂ ਬੁਲਬੁਲ ਗੁਲ ਛੱਡ ਏਸਤੇ
ਤੂੰ ਡੇਰਾ ਅਜ ਲਾਇਆ ?
ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਕਾਉਂ ਸੀ ਡਰਦਾ
ਇਕ ਫੇਰਾ ਬੀ ਪਾਣੋਂ,
ਮੋਰ ਪਿਆ ਅਜ ਪੈਲਾਂ ਪਾਵੇ,
ਸੰਗਦਾ ਹੈ ਉਡ ਜਾਣੋਂ ।
ਪੀਲੇ ਲੌਂਗ ਕਿੱਕਰਾਂ ਵਾਲੇ
ਲਪਟਾਂ ਮਾਰ ਉਠੇ ਹਨ,
ਕਿਉਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਸੁਹਾਵੇ
ਆਪੇ ਆਣ ਵੁਠੇ ਹਨ !
ਦਰਦਾਂ ਦੀ ਚਾਂਗਰ ਸੁਣ ਸਾਰੇ

---

*ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੪ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ੪੬੭ ਕੱਤਕ ਦੀ ੨੫ (੧੦ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੫ ਈ:) ਨੂੰ ਟਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

ਦੂਰ ਦੂਰ ਨਠ ਜਾਂਦੇ,
ਦਰਦ ਰਵਾਨਜਾਂ ਦਰ ਤੇ ਅੱਜਕਿਉਂ
ਸੁਹਣੇ ਹਨ ਪਏ ਆਂਦੇ ?
ਭੁੰਗੀ ਕੱਖਾਂ ਉਹ ਵੀ ਟੁੱਟੀ,
ਕੌਣ ਅਸਾਂ ਦਰ ਆਵੇ;
ਆਦਰ ਕਿਸੇ ਰੰਗੀਲੇ ਖ਼ਾਤਰ
ਕੁਦਰਤ ਰੰਗ ਜਮਾਵੇ ?
ਕੀ ਕੋਈ ਅੱਜ ਹੁਸਨ ਰਾਜ ਦਾ
ਛੈਲਾ ਏਥੇ ਆਸੀ ?
ਆਪੇ ਬਝਦੀ ਆਪੇ ਟੁੱਟਦੀ,
ਬਣ ਬਣ ਆਸ ਨਿਰ-ਆਸੀ।
ਕਿਨਿ ਆਨਾ ਕਿਨਿ ਜਾਣਾ ਏਥੇ!
ਗ਼ਮ ਖਾਧੇ ਦਿਲ ਮੇਰੇ!
ਏ ਅਭਿਲਾਖ ਕਿ ਸੁਪਨੇ ਤੇਰੇ,
–ਏ ਸੁਪਨੇ ਮਨ ! ਤੇਰੇ।

—o—

[ਉਦਾਸੀ]

ਹਾਂ, ਉਦਾਸੀ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦਿਲ ਉਪਰ, ਪਰ ਉਦਾਸੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਬਹੁਤ ਲੋੜੇ ਤੇ ਮਿਲੇ ਥੋੜਾ, ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਇਹ ਹੈ। ਮਿਲੇ ਬਹੁਤਾ ਤਾਂ ਰਜਿ-ਹਾਣ ਹੋਕੇ ਬੀ ਇਕ ਉਪਰਾਮਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਪਰ ਬੀ ਆਪਾ ਸੱਖਣਾ ਹੋਕੇ ਕਦੇ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੀ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਹੋਰ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਕਾਂਤ ਦੀ ਇੱਛਾ। ਭਗਤ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਆਪਾ ਕਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਉਚਿਆਣ ਤੋਂ ਰਤਾ ਹੇਠਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਉਚਿਆਨ ਤੇ ਉਸ ਖ਼ਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਸ ਤੇ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਏਕਾਂਤ। ਏਕਾਂਤ ਜਿੱਥੇ ਮਨ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਰੰਗ ਲਵੇ ਤੇ ਖਿੜੇ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਕੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ। ਹਾਂ, ਨਦੀ, ਨਾਲੇ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੂਲਾਂ ਦਾ ਵਿਲਪ ਵਿਲਪ ਨਾਦ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜੇ। ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਤੇ ਅਸਜਰਜਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇਣ। ਬ੍ਰਿਛ, ਬੂਟੇ, ਘਾਹ, ਫੁੱਲ ਤਰਾਵਤ ਭਰ ਦੇਣ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਭੇਜ ਦੇਣ ਇਹ ਤਾਜ਼ਗੀ ਦਿਲ ਨੂੰ। ਉਚਾਣਾਂ, ਨਿਵਾਣਾਂ, ਖੱਡਾਂ, ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਕਰ ਦੇਣ ਆਪੇ ਵਿਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਅੰਦਰਲੇ ਉਚਾਣ ਨਿਵਾਣ ਟਏ ਟਿੱਬੇ ਦਿੱਸਣ ਤੇ ਫੇਰ ਸਮਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅੰਦਰ ਰਸ ਭਰੀ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹ ਰੰਗ ਲੱਗ ਲੱਗ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਗਾ ਦੇਵੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਲਾ, ਜੋ ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਦੇ ਮਗਰ ਅਣਦਿੱਸਦਾ ਬੀ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਰਚੇ ਇਹ ਰੰਗ ਹਨ। ਹਾਂ ਅੰਦਰਲਾ ਉਸ ਅਣਦਿੱਸਦੇ ਦੇ ਸੁਹਣੱਪ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਇਸ ਕੁਦ-ਰਤੀ ਸੁਹਣੱਪ ਤੋਂ ਜੋ ਕਦੇ ਕਦੇਂ ਮਨ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਸੁਹਣੱਪ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਜਿੰਦ ਪਾਕੇ ਆਪੇ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਏਕਾਂਤ ਦੇ ਇਕੱਲ ਵਿਚ ਆਪਾ, 'ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਇਕੱਲ' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਪੈਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅੰਦਰ ਕਿ ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਜੋ ਹੁਣ ਨਿਖਰਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਇਕੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਜਾ ਲਗਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਹਜ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਆਪਾ ਨਵਾਂ, ਨਰੋਆ, ਬਲਵਾਨ, ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁਖ ਰੂਪ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ, ਜੋ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ। ਹਾਂ, ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਰਸਮਯ ਕਰਕੇ ਉਪਕਾਰੀ ਬੱਦਲ ਵਾਂਙੂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਅਗੰਮੀ ਵੇਗ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਗਤ ਵਿਚ—ਪੀੜਾ ਦੇ ਦੇਸ਼—ਪੀੜਾ ਹਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ।

ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ, ਯਾ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਰਸੀਏ ਤੇ ਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਹਿਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰਧਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਏਕਾਂਤ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ 'ਨਫਰਤ' ਦੇ ਘਰ ਲਿਜਾਕੇ ਬਨਾਂ ਬਰਫਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਗਾਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਉੱਤਮ ਉਦਾਸੀ ਜੋ ਸੰਤ-ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਿਆਪੀ ਰਹਿੰਦੀ

ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਹਉਂ ਤੋਂ ਧੱਕੇ ਕਿਸੇ ਆਪੇ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਦਾਤਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵੇਲੇ 'ਹਉਂ', ਜੋ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੇ ਕੌੜੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੁਛ ਸਿਥਲਤਾ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਯਾ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਜਗਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸੁਖ-ਦਾਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਰਾ ਸੰਤ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਭਾਲੂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਕੁਛ ਥਕਾਨ ਯਾ ਸਿਥਲਤਾ ਯਾ ਉਪ੍ਰਾਮਤਾ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਨੇ ਲਈ ਉਪਕਾਰੀ ਸਤ ਕਦੇ ਕਦੇ ਏਕਾਂਤ ਵਾਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ ॥
ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ ॥ [ਸੁਖਮਨੀ

ਜਗਤ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਹੈ ? ਅਨੇਕਾਂ ਤਜਰਬੇ ਹੋਏ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਦੇ। ਕਈ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਹੋਏ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੂੰਦੇ। ਕਿਉਂ ? ਮਨੁੱਖ ਦੀ 'ਹਉਂ' ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਉਂਤਾਂ ਤੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਘੱਟ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਛ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪੇ ਦੀ 'ਪਕੜ' ਹੈ ਤੇ ਦੂਏ ਨਾਲ ਓਪਰਾਪਨ ਹੈ, ਇਹ ਹਉਂ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਵਿਉਂਤ ਵਿਚ ਵੱਟ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਾਨੇ ਸੋਚਦੇ ਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ 'ਪਕੜ' ਛੱਡੋ। ਇਹ ਅੰਦਰ 'ਮੈਂ' ਕਰਕੇ ਬਿਰਜਮਾਨ ਹੈ, ਬਾਹਰ "ਮੇਰੀ' ਕਰਕੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ 'ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਦੁਜਾਇਗੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਗਤ ਤੋਂ ਵਿਤਕਰਾ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸੁਖੀ ਤੇ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਏਹ ਕੁਛ ਬਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਖ ਵਧ ਜਾਵੇ। ਜਦ ਕਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਖ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਐਸੇ ਬੰਦਿਆਂ ਹੀ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਭਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਓਹ ਧਾਰਮਕ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਉਠੇ, ਚਾਹੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ, ਚਾਹੇ ਨੀਤੀ ਤੇ ਚਾਹੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਓਹ ਉਠੇ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਸੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪ ਉੱਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹਉਂ ਦੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੁੱਟੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਾ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਕੇ 'ਸਰਬ ਆਪੇ' ਦੇ ਮੇਲ ਤੇ ਆਧਾਰ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੁਜਾਇਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਓਹ ਆਪ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਖੀ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮਰਸੀਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਅੰਦਰ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸਾਂਈਂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਤੇਜ ਚਮਕਦਾਂ ਸੀ ਮੱਥੇ ਉਤੇ। ਏਕਾਂਤ ਦੇ ਭੀ ਸ਼ੁਕੀਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਖ ਵਰਤਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਸੁਤੇ ਹੀ ਸਾਨੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਵਾਉਂਦੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਲੁਆਉਂਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪ ਵਿਚ ਮਦਦਾਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਨਿਰਵਾਸ਼ ਤੇ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਨ। ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਵਾਲੀ ਉਦਾਸੀ ਤਾਂ ਹੈਸੀ ਹੀ, ਪਰ ਜੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਉਪਰ ਕਹੀ ਉਦਾਸੀ* ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਏਕਾਂਤ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ, ਏਕਾਂਤ ਤੋਂ ਫੇਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਵਿਚਰਦੇ† ਪਰ ਮੈਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ, ਦੁਜੈਗੀ ਤੋਂ ਸਫਾ ਰਹਿੰਦੇ।

ਹਾਂ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਚੰਮ ਦਾ ਥੈਲਾ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ

---

*ਜਿਹਿ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਤਜੀ ਸਭ ਤੇ ਭਇਓ ਉਦਾਸੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥ [ਸਲੋਕ ਮ: ੯]

†ਰਹਹਿ ਇਕਾਂਤਿ ਏਕੋ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਆਸਾ ਮਾਹਿ ਨਿਰਾਸੋ ॥ [ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ]

ਅਰਥਾਤ ਇਕਾਂਤ ਰਹੇ ਤਾਂ ਏਕੋ ਨੂੰ ਮਨ ਵਸਾਕੇ ਜੇ ਆਸਾ ਮਯ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਵੇ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਵਿਚਰੇ।

ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਬਹੁ ਮਾਹਿ ਇਕੇਲਾ ॥ [ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਚਿਆ ਗਿਆ, ਇਹ ਤਾਂ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਏ ਤਾਂ। ਨਾਮ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਨਾਲ ਹਉਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਉਂ ਨਾ ਰਹੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਦੁਜੇਗੀ ਕਾਹਦੀ, ਸਭ ਆਪਣੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਖਸੋ ਫੇਰ ਇਕਾਂਤ ਦੀ ਕੀਹ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ? ਭਾਈ! ਦੇਹ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਹੈ। ਮਨ ਦੇ ਅਸਰ ਦੇਹ ਉਤੇ ਤੇ ਦੇਹ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ* ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਇਸ ਮਨ ਉਤੇ ਸਿੱਧਾ ਯਾ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਥਕਾਨ ਅਕਾਨ ਨਾਲ ਐਸਾ ਕੁਛ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕਦੇ ਇਸ ਹਉਂ ਦਾ ਵਹੀ ਖਾਤਾ ਪੜਤਾਲਣ ਵਾਸਤੇ ਏਕਾਂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਫੇਰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਰਕਮ ਕੱਠੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲਈ। ਹੋਰ ਜਿੱਤ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਜਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੁਖੀ ਹੈ, ਜੇ ਕੁਛ ਸਰ ਬਣ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਮਾਰੀਏ, ਚਾਹੋ ਸਾਡੇ ਛੱਟੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਬਣੇ, ਚਾਹੋ ਨਾ। 'ਅਸੀਂ ਛੱਟਾ ਮਾਰੀਏ' ਇਹ ਵੀ ਹਉਮੈ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਕਮ ਇਹੋ ਹੈ 'ਆਪਿ ਜਪਹੁ ਅਵਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵਹੁ ॥ ਸੁਨਤ ਕਹਤ ਰਹਤ ਗਤਿ ਪਾਵਹੁ ॥' ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਹਉਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੁਖ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ: ਪਰ ਦੁਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਉਪਕਾਰ, ਜੋ ਹਉਂ ਵਿਚ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸੁਖਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਹਉਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਾਂਭੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਜੋ ਸਰੇ ਬਣੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਹਉਂ ਦਾ ਬਲ ਨਹੀ ਪੈਂਦਾ। ਹਉਮੈਂ ਬੁਰੀ ਬਲਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਜਗਤ ਨਾਲ ਦੁਜਾਇਗੀ ਇਸ ਵਰਤਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਹਉਮੈਂ ਬੀ ਹੁਕਮ ਕਰ ਹੋਈ ਹੈ† ਤੇ ਦੂਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ*। ਜੇ ਕੋਈ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਦੇ ਗੱਫੇ ਵਰਤਾਵੇ ਤੇ ਭਲਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਤਾਂ†। ਜਗਤ ਵਿਚ ਨੈਣ ਪਸਾਰਕੇ ਤੱਕੋ ਇਸੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਵਖੇਵੇਂ ਵਾਲੀ ਹਉਂ ਨੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵੈਰ, ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੜਾਈ, ਘਰ ਘਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਜੀ ਜੀ ਦਾ ਵੈਰ ਪੁਆ ਰੱਖਿਆ ਹੈ‡। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣ, ਜਗਤ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ। ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਸਾਜਦੇ ਹਨ ਤੋਪਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਬਰੂਦ ਗੋਲੇ? ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ? ਕੀਹ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਤ੍ਰੱਕੀ ਤੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ? ਫੇਰ ਜਦ ਇਕ ਜਰਵਾਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਤਾਂ ਫਲਾਣਾ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰ ਲਵੇ। ਇਉਂ ਸਾਰੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਭਜ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੇ ਇਕ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਦੂਏ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਇਸ ਦੁਜਾਇਗੀ ਦੇ ਮਾਦੇ ਨੇ ਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਬੀ ਜਗਤ ਦੁਖੀ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇਂ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਛ ਵਾਰਕੇ ਬਚਾਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਆਪਣੇ ਵਾਂਙੂ ਉਪਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਤੇ ਸਾਜਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਕੌਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਖਾਇਆ ਕੀਹ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦਿਓ ਸਾਰੇ ਘਟਾਂ ਵਿਚ, ਜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਫੈਲੇ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਪਿਆਰ ਕਰੋ, ਦੁਖ ਝੱਲੋ ਤੇ ਸੁਖ ਦਿਓ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਦੂਸਰੇ ਰੀਸ ਪਕੜਨ। ਸੋ ਇਹ ਜੋ ਅੰਦਰ 'ਹਉਂ' ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਆਪੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ

---

*ਪਰਵਿਰਤਿ ਮਾਰਗੁ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਹੋਈਐ ਤੇਤਾ ਲੋਗ ਪਚਾਰਾ ॥ [ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

†ਹਉਮੈ ਏਹੋ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਪਇਐ ਕਿਰਤਿ ਫਿਰਾਹਿ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ]

*ਨਾਮੇ ਰਾਤੇ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ॥ [ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ]

†ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ ਜਾ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ॥ [ਵ: ਮ: ੧ ਛੰਤ]

‡ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਬਹੁਤੁ ਘਰ ਘਾਲੇ ॥ [ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ]

ਇਹ 'ਮੇਰੀ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਮੋਹ ਪਸਾਰਦੀ ਹੈ ਇਹੋ ਮੋਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਦੁਜਾਇਗੀ ਸਿਖਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਘਟਾਉਣਾ ਯਾ ਸੁਮੱਤੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਇਸ ਦੂਜਾਇਗੀ, ਇਸ ਪਕੜ, ਇਸ ਮਾਇਆ ਤੋਂ, ਜੋ ਸਾਂਈਂ ਤੋਂ ਬੀ ਵਿਛੋੜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੀ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਬਚਣਾ ਸਭ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਧਰਮ ਹੈ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਤੇ ਜਪਾਉਣਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਦੂਸਰਾ ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਇਹੀ ਹੈ-ਦੁਜੈਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਤੀਜੇ ਜਾਮੇਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ:—

"ਏਹ ਮਾਇਆ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਵਿਸਰੈ ਮੋਹੁ ਉਪਜੈ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਲਾਇਆ ॥" [ਅਨੰਦ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਸਰੇ, ਮੋਹ ਉਪਜੇ ਤੇ ਦੁਜੈਗੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ ਸੋ ਮਾਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰਖਣੀ ਧਰਮ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਸ਼ੁਭ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦਾਉ ਘਾਉ ਦੇਖਣ ਤੇ ਆਪਾ ਚੀਨਣ ਲਈ ਕਦੇ ਕਦੇ ਏਕਾਂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ।

[ਉਪਕਾਰ]

ਇਕ ਸਾਧੂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਹੀ ਦਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਕਿ ਦਾਨ ਪਾਤ੍ਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪਛਾਣਨਾ ਚਾਹੀਏ, ਐਵੇਂ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਏਥੇ ਓਥੇ ਦੁਖ ਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਵਲ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਕਾਫੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਆਦਿ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਵੀਚਾਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਪਛਾਣਨਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਲਖਪਤੀ ਨੂੰ ਦਸ ਰੁਪੈ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਕੀਹ ਗੁਣ? ਜੇ ਜੁਆਰੀਏ ਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਜੂਏ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਆਏਗਾ।

ਫੇਰ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਔਕੁੜਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਵੇਗਾ। ਜੋ ਪਰਾਇਆ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦੁਖ ਆਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਉਪਕਾਰ ਕਰੋਗੇ ਬਹੁਤੀ ਵੇਰ ਓਹੀ ਵੈਰੀ ਹੋ ਢੁੱਕਣਗੇ। ਕਈ ਵੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਤੂ ਵੈਰੀ ਹੋ ਢੁੱਕਣਗੇ। ਕਈ ਵੇਰ ਜਾਣੇ ਯਾ ਅਣਜਾਣੇ ਜਗਤ ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਘਾਰ ਕੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਫਸਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ, ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਉਜਾ-ਦੇਣੀਆਂ ਤਾਂ ਜਗਤ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦਾ ਕਰਤਬ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਲੋਕ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਕਸ਼ਟ ਭੀ ਖੜੇ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਦਾਂ ਤਕ ਬੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਸਰੂਪ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਿਤਨਾ ਕੋਮਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਣੀ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਾਲੇ ਰੂਹਾਨੀ ਤੇ ਕੋਮਲ ਉਨਰੀ ਸਾਹਿਤਕ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਲਿਆਈਏ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਸੂਖਮ ਤੇ ਕੂਲੀ ਵਜਕਤੀ ਨੂੰ ਤੱਤੇ ਤਵੇ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਤੇ ਰੇਤਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਤੱਕੀਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਕੰਬ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਖ ਲਓ ਜਗਤ ਦਾ 'ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਪਰਉਪਕਾਰੀ' ਨਾਲ ਸਲੂਕ।

ਬਾਹਰਲੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਉਪਕਾਰੀ ਤੱਕੇ ਤਾਂ ਅਪਣਾ ਧਨ, ਅਪਣਾ ਵਕਤ ਤੇ ਜੇ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਬਲ ਉਹ ਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਇਉਂ ਅਪਣਾ ਬਿਗਾੜੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਬਿਗਾਨੇ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਆਰੇਗਾ*।

ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਯਾ ਉਪਕਾਰ, ਨੇਕੀ ਯਾ ਦਾਨ ਬੜੇ ਕਠਨ ਕੰਮ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਤ ਉਹ ਕੁਛ ਫਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕੀਹ ਕਹੇ। ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਦਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ। ਓਹ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ ਸਨ, ਭਗਵੰਤ ਆਪ ਸਨ, ਪਰ ਤੱਕ

---

*ਅਪਨਾ ਬਿਗਾਰਿ ਬਿਰਾਨਾ ਸਾਂਢੈ ॥

ਲਓ ਜੋ ਕੁਛ ਜਗਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਓਹ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਸਦਾ ਅਡਵੇਂ ਰਹੇ; ਕਦੇ ਨਾ ਡੋਲੇ। ਓਹ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ ਸਨ*, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਪੁਗਦੀ। ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜੀਵ ਹਾਂ, ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹਾਂ,ਥੋੜ ਵਿਤੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ; ਸਦਾ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ, ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਨੇਕੀ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਰਤਾਉ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਓਹ ਕੌੜੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਮ ਤੇ ਨੇਕੀ ਤੋਂ ਹਰਾ ਨਾ ਦੇਣ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ:—

ਜੇ ਕੋਊ ਅਪੁਨੀ ਓਟ ਸਮਾਰੈ ॥ ਜੈਸਾ ਬਿਤੁ ਤੈਸਾ ਹੋਇ ਵਰਤੈ ਅਪੁਨਾ ਬਲੁ ਨਹੀ ਹਾਰੈ ॥ [ਧਨਾ: ਮ: ੫

ਜੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸਾਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਓਟ ਤੇ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨੂੰ ਵਰਤੇ, ਇਤਨਾ ਨਾ ਵਰਤੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਹੀ ਹਾਰ ਜਾਵੇ। ਹਾਰਨਾ ਮਰਨਾ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਤਾਂਤੇ ਸਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਤ ਪਛਾਣਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਜਦ ਤਾਂਈਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਪਾਲ ਨਾ ਤੁੱਟ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਅਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਕਿਸੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਸਾਫ ਹੋ ਕੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਗਈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਉਂ ਤੇ ਹਉਂ ਦੀ ਜਾਈ—ਦੁਜਾਇਗੀ—ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੇਵਲ ਓਪਰੀ ਦਇਆ ਦੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਕਉੜੱਤਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੱਛੋਂ ਦੀ ਇਕ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਖਾਵਤ ਹੈ:—ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਅੰਤ ਅਪਕਾਰ ਹੈ†। ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਸੰਪੱਤੀ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਹਉਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਉਪਜੀ ਦੁਜਾ-ਇਗੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਦ ਉਸ ਸ਼ੈ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਕੱਟੀ ਜੋ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਐਉਂ ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸੱਟਾਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਚਾਉ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੰਢਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਉਹੋ ਹਉਂ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਪਥਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਸਿਖ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਚ ਮੁਚ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਵਕਤ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਪਦਾਰਥ ਭੀ ਖਰਚਦਾ ਸੀ, ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸੁਆਂਰਦਾ ਸੀ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਬੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਵਿਚ ਖੇਲਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਸੰਗ ਬੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਪਾਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ। 'ਹਉਮੈ ਤੇ ਦੁਜਾਇਗੀ' ਰੂਪ ਵਟਾਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾੜੇ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਮ ਲੋਕੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਉਬਾਲ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਛਾਲੇ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇ। ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰੇ। ਜਿਥੇ ਦੁਜਾਇਗੀ ਤੇ ਆਪਾ ਪਸੰਦੀ ਦੀ ਮੈਲ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਦਇਆ 'ਆਤਮ-ਕ੍ਰਿਆ' ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਛ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਮਿਹਰ। ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਕਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਵੱਡੀ ਉਮਰੇ ਜਾਕੇ ਦਇਆ ਨੂੰ ਕਸਾਇਣ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦੁੱਖ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਨਿਰਾਸਤਾ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਨੇਕੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੱਥਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਏਹ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਅਕਲ ਆਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਦਾਨਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਦਾਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰ ਪਥਰਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਉਹ ਨੇਮ ਕਰਦਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ ਤੇ ਵੀਚਾਰਾਂਗਾ, ਨੇਮ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਕੇ ਨਾਮ ਜਪਾਂਗਾ, ਹਾਂ, ਕੀਰਤਨ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਿਆਂ ਕਰਾਂਗਾ,

---

*ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ। [ਦੂਜੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ]

†Phillanthropy ends in Misanthropy.

ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰਦੀ,ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ;ਫਿਰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਸਾਰ ਉਪਕਾਰ ਇਹ ਹੈ। 'ਆਪੇ ਨਾਲ ਆਪ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਉਪਕਾਰ ਹੈ*।,ਬੀਮਾਰ ਬੀ ਬੀਮਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਦੇ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੈ? ਹੇ ਜੀਵ! ਅਰੋਗ ਹੋ ਪਹਿਲਾਂ, ਹਉਂ ਦੇ ਦਾਉਪੇਚ ਦੇਖ, ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਮਝ, ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ, ਮਨ ਨੂੰ ਉੱਜਲ ਤੇ ਉੱਚਾ ਕਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਰੱਖ! ਫੇਰ ਜੇ ਕੁਛ ਸਰੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਕਰ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਭਲਾ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕੌੜੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨਾਲ ਭਲੇ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜੇਂਗਾ। ਦੇਖ ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਦ ਖਾਲਸੇ ਸਿਰ ਜਗਤ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਧਰਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਤਿ ਇਹ ਬਖਸ਼ੀ—"ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ॥" ਕਿਉਂਕਿ ਹੇ ਉਪਕਾਰੀ! ਤੈਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣੋਂ ਤਾਂ ਜਗਤ ਨਹੀਂ ਟਲੇਗਾ, ਪਰ ਜੇ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਅੰਦਰ ਬੱਝੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਗਤੀ ਜੋਤ ਭਗਵੰਤ ਉਤੇ, ਤਾਂ ਉਪਕਾਰ ਤੇਰਾ ਇਕ ਸੁਤੇ ਸੁਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੇਰਾ ਉਪਕਾਰ ਮਾਂਗਵਾਂ ਤੇ 'ਮੁਸ਼ੱਕਤੀ ਤਰੱਦਦ ਵਾਲਾ' ਉਪਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਵਾਲੇ! ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਨੇਕੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬਦੀ ਮਿਲੇਗੀ ਤੇਰਾ ਮਨ ਠੁਹਕਰ ਨਹੀਂ ਖਾਏਗਾ: ਜੇ ਖਾਏਗਾ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਦਰੁਸਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਬਈ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾਲਣਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਲੂਕ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਣਾ, ਲੋਕ ਦੁਖੀ ਹਨ, ਦੁਖੀਏ ਤੋਂ ਦੁਖ ਦੀ ਆਸ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਖੀਏ ਬੀ ਹਉਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁਜਾਇਗੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ! ਫੇਰ

---

*ਹੁਕਮ ਹੈ: ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਿ ਉਧਾਰਹੁ ਜੀਉ॥ [ਸੁਖ: ੨੪—੨]

ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਕੇ ਨਰਕ ਦੂਰ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਉ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰੋ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕਾਂ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਤ ਮੂਜਬ ਸਭ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੀਹ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਦਾ ਜੀ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਵਿਤ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਦਾ, ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੁਛ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲੇ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਰੰਜ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਬੇਮਲੂਮੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਸੱਜਣ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀਚਾਰ-ਸ਼ੀਲ ਮਨ ਕਹੇਗਾ; ਤੂੰ ਭਲਾ ਕਰੀ ਜਾਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਵੇਖ। ਫੇਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਸੇਰ ਦੀ ਪਰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਸਰਦਾ ਹੈ ਪਾ, ਤਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਪਾ ਲੈਕੇ ਪਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ-ਗੁਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਤਿੰਨ ਪਾ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣ ਦਾ ਨਾ-ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਅਚਰਜ ਹੋਸੋ ਕਿ ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਨੇਕੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਰੰਜ ਝੱਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਭਾਈ ਜੀ! ਜੇ ਤੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹਉਂ ਤੋਂ ਉੱਜਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਮਨ ਕਹੇਗਾ: ਤੂੰ ਜਿੰਨਾਂ ਸਰੇ ਭਲਾ ਕਰ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜੋ ਹੋਇਆ:—'ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ'। ਪਰ ਇਸ ਦਾਨ ਪਰ ਟੇਕ ਨਾ ਰੱਖ, ਨਾ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਚਾਹ, ਨਾ ਕੋਈ ਆਸ ਰੱਖ। ਤੂੰ ਨਾਮ ਜਪ, ਕਲਿਆਨ ਤੇਰੀ ਨਾਮ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਏਹੋ ਤੇਰੇ ਜੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਏਹੋ ਤੇਰੀ ਏਥੇ ਓਥੇ ਟੇਕ ਹੈ:—

ਏਕੁ ਓਟ ਏਕੋ ਆਧਾਰੁ॥
ਨਾਨਕੁ ਮਾਗੈ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਸਾਰੁ॥੧॥[ਸੁਖਮਨੀ–੨੦

ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਟੇਕ ਨਾਮ ਤੇ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਦਾਨ ਖਿੜੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਹੈ ਜੋ ਸੁਤੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਰੀਰ ਮਨ ਤੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸੁੱਧੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ; ਦਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜਗਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਆਪੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਜੀਂਵਦਿਆ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਹੋਕੇ ਜੇ ਤੂੰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਨੇਕੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬਦੀ ਕਿਉਂ ਆ ਢੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਇਸ ਅਕਲ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਮਨ ਕਰੜਾ ਹੋ

ਜਾਏਗਾ, ਦਇਆ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਤੇ ਛਿਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਐਉਂ ਸਗੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–'ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ ॥ ਦੇਹੀ ਰੋਗ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ॥ ਫਿਰ ਬੀ ਜਦ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲ ਖਰਚ ਤੋਂ ਸਿਥਲਤਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਯਾ ਇਕਾਂਤ ਹੋ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਮਨ ਮੇਲ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਮਿਲ, ਸਫਾ ਹੋ, ਬਲਵਾਨ ਹੋ, ਸ਼ੇਰ ਹੋ, ਫੇਰ ਨਿੱਤਰ। ਕਈ ਵੇਰ ਬਹੁਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾਤੇ, ਬਹੁਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਨਾਲ ਆਪ ਓਹੋ ਜਿਹੇ ਹਉਂ ਦੇ ਸੇਵਕ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਦੁਜਾਇਗੀ ਦੇ ਦਾਸ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ:–

"ਇਸੁ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਕੋਈ ਜਾਗਤੁ ਰਹੈ ॥
ਸਾਬਤੁ ਵਸਤੁ ਓਹੁ ਅਪਨੀ ਲਹੈ ॥"
[ਗਉੜੀ ਗ: ਮਹਲਾ ੫]

"ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਡੋਲਨੀ ਪਵਨੁ ਵਹੈ ਹਿਵ ਧਾਰ ॥" [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ

"ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੋਹਿ ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣਿ ॥
ਸੰਤਨ ਧੂਰਿ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ॥ ਸਾਬਤੁ ਪੂੰਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ॥ ਨਾਨਕ ਜਾਗੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ ੪ ॥ ਸੋ ਜਾਗੈ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਰਪਾਲੁ ॥ ਇਹ ਪੂੰਜੀ ਸਾਬਤ ਧਨੁ ਮਾਲੁ ॥ ੧ ॥" [ਗਉੜੀ ਗੁ: ਮ: ੫

ਇਕਾਂਤ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਨੱਸ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਇਕਾਂਤ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ ਇਹ ਹੈ–"ਸੋ ਇਕਾਂਤੀ ਜਿਸੁ ਰਿਦਾ ਥਾਇ ॥" ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਮਨ ਜਦ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਏਕਾਂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਨ ਦੀ ਇਸ ਜੁੜਵੀਂ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇਕਾਂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਫਾ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਰਾਤ ਜਦ ਟੱਬਰ ਸੌਂ ਜਾਏ, ਉਹ ਭੀ ਏਕਾਂਤ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਮਨ ਜੁੜ ਜਾਏ, ਉਹ ਬੀ ਏਕਾਂਤ ਹੈ। ਸਾਈਂ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਛੋਹ ਲੈਕੇ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਭੀ ਏਕਾਂਤ ਹੈ!

ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਛੇਤ੍ਰਹੀਨ* ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠਕੇ, ਨਿਰਜਨ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਲਾ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਸੰਨਯਾਸੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡਣੇ ਖਰੇ ਕਠਨ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੰਵਲ ਸਮਾਨ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਯਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ. ਓਹ ਪਾਲਣੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਬਨ ਵਿਚ ਮਨ ਉਕਤਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਗ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਹੋੜ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਹੋੜਨ ਦੀ ਹੀ ਵੱਡੀ ਖੇਚਲ ਹੈ, ਪਰ ਜਲ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਕੰਵਲ ਵਾਂਙੂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ ਅਲੇਪਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪੈ ਰਹੀ 'ਲਹਿਰ ਪਛਾੜ' ਬੁਰੀ ਡਾਢੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਆਪਾ ਸੁਆਰਨਾ, ਹਾਂ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਾ ਸੁਆਰਨਾ ਸਗੋਂ ਸਾਕਾਂ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਨਾ ਟੁੱਟ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ–ਤੇ ਵਰਤਣਾ ਦੁਜਾਇਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਦੁਜਾਇਗੀ ਛੱਡਕੇ, ਵਰਤਣਾ ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠ, ਕੁਸੱਤ, ਫ਼ਰੇਬ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਰੋਕ ਥਾਮ ਨਹੀਂ, ਕਿਤੇ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ-ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਫਿਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਦੇ ਝੇੜੇ ਗਲੇ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਆਪ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਤਰੱਦਦ ਤੇ ਮਿਹਨਤਾਂ ਬਾਲ ਬੱਚੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਸਭ ਦੇ ਫਰਜ਼, ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਬੀਮਾਰ ਦਾਰੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਤੇ ਮਰ ਗਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲਦਾਰੀਆਂ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰ ਪਛਾੜਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਸ ਲਹਿਰ ਪਛਾੜ ਵਿਚ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ

---

*ਜਿਥੇ ਵਾਨੀਆਂ ਦੇ ਅੰਨ ਛੇਤਰ ਨਾ ਲਗੇ ਹੋਣ।

ਆਧਾਰ ਅੰਦਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਖਰੀ ਕਠਨਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ-ਪਛਾੜ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ। ਉਪਰ ਬਨ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਬਨਵਾਸੀ ਸਾਧੂ ਨੇ 'ਲਹਿਰ ਪਛਾੜ' ਕਿਸਦੀ ਝੱਲਣੀ ਹੈ? ਇਕ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ, ਇਕ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਪਾਲੇ ਦੀ, ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਾਨੁਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੋਣ ਦੀ, ਜੋ ਬੜੀ ਹੀ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਲੰਮਾਉ ਚੁੜਾਉ ਆਪੇ ਤੇ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਉਪਕਾਰ ਕਿਸ ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਰੋਸ ਕਿਸ ਦੇ ਝੱਲਣੇ ਹਨ। ਪਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਭੱਜੇਗਾ, ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦੇ ਵਿਧਵਾ ਯਾ ਮਹਿੱਟਰ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਕੀਕੂੰ ਆਪ ਰੋਟੀ ਖਾਏਗਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਦੇਖ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੇਵਾ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਦੁਜਾਇਗੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੀੜਾ ਹਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਸੁਭਾਵ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਹਉਂ ਨਾਲ, ਦਿਖਾਵੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਨੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਨੇ ਉੱਚੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਖੜੋਕੇ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਕੇ ਨੇਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੇਕੀ ਨੇ ਵਕਤ, ਧਨ, ਬਲ, ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਸਾਰੇ ਤੇ ਵੰਗਾਰ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨੇ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਝੱਲਣੀ ਹੈ, ਸਖਤੀਆਂ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਅਨਯਾਯ ਸਹਾਰਨੇ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨਾਮ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਆਪੇ ਤੇ ਟਿਕਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਲਹਿਰ-ਪਛਾੜ ਨਾਲ ਆਪੇ ਨੂੰ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਹੋ ਠੀਕ ਹੈ, ਇਹੋ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਤੇ ਵਰਤਕੇ ਮਨ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੇ ਪੱਕਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਮਾੜੇ ਅਸਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੱਧ ਕਰ ਕਰਾਕੇ ਉੱਚੇ ਉਠਣਾ ਹੈ। ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਪਕਾਏ ਫਲ ਮਿੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀਆਂ ਤੇ ਧੁੱਪਾਂ ਸਹਿ ਡਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗੇ ਰਹਿਕੇ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਫਲ ਮਿੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਸੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਹੈ। ਅਤੀਤ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਬੀ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਲਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲਹਿਰ-ਪਛਾੜ ਆਉਂਦੀਹੈ ਜੋਬੜੀ ਕਠਨ ਹੁੰਦੀਹੈ।

੨.

ਇਕ ਪੱਛਮੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਸਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇ ਕੇ ਅੱਸੀਂ ਬਾਜ਼ੇ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ 'ਪਾਪ ਕਰਨ ਦੀ ਸੱਤਯਾ' ਵਧਾ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁਖਾਂ ਨੇ ਨੱਪ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਿਦਰਸ਼ਨਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਐਉਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ:-

ਇਕ ਦਿਨ ਓਹ ਉਠੇ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ। ਇਕ ਵਡਾ ਮਹਲ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਸਾਮਾਨ ਉਥੇ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਤੇ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ। ਵਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਆਪ ਵੜੇ ਤਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਲਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਸਰੂਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤੇ ਐਸ਼ ਇਸ਼ਰਤ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਠਿਆ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਓਸੁ। ਓਹ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ: 'ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ?' ਉਸਆਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਓਹੀਹਾਂ ਜੋ ਇਕ ਕੋਹੜੀ ਮੰਗਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਬਲ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਫੇਰ ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?' ਉਸ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ: ਕਿ 'ਮੈਂ ਜੀਓ ਹੋਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦਾ? ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਜੁ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਭਾਗ ਜੁ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਆਪ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਏ। ਉੱਥੇ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਵੇਖੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰ ਇਕ ਗੱਭਰੂ ਮੋਹ ਵਿਚ ਮੱਤਾ ਨਜ਼ਰਜਮਾਏ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।ਇਸਨੂੰਆਪ ਜੀਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਭਾਈ ਤੂ ਇਸ ਮਾੜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਇਸ ਬੀਬੀ ਵੰਨੇ ਕਿਉਂ ਤੱਕਦਾ ਹੈਂ?' ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਜੀਉ ਮੈਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਸਤਯਾ ਨਾਲ ਨੈਣ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਵੰਨੇ ਤੱਕਦਾ?' ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਉਸ

ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ: 'ਬੀਬਿਆ ! ਕੀ ਪਾਪ ਦੇ ਰਾਹ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਟੁਰਨੇ ਲਈ ?' ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਸਿਆਣ ਕੇ ਆਖਿਆ: 'ਜੀਓ ! ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਇਹੋ ਹੀ ਗੁਾਹ ਰਸਮਈ ਰਾਹ ਹੈ'। ਫਿਰ ਆਪ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤਾਂ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਗੱਭਰੂ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਰੋਨਾ ਏਂ ?' ਤਾਂ ਉਸ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: ਕਿ ਜੀਉ ! ਮੈਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵਾਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੋਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ?'

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕੋੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਅਪਣੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ: 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ' ਤੇ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਸਭ ਊਪਰ ਮਇਆ'। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਟੋਲੀਏ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਿਹਰ ਬੀ ਕਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਪਾਕੇ ਮਿਹਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਬੀ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਸ ਪਰ ਇਕ ਵਾਰਤਾ ਹੈ: ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

ਕੰਙਣਪੁਰ ਕਸੂਰ ਆਦਿ ਥਾਈਂ ਵਿਚਰਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਆਏ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਉਂ ਦਿਪਾਲਪੁਰ ਸੀ*। ਇਥੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਜਗਤ ਤਾਰਕ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਹਿਣ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਅਨਾਦਰ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਛੱਡਕੇ ਇਸ ਦੁਖ ਭਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜਗਤ ਨਿਸ-ਤਾਰਣ ਲਈ। ਹਾਂ, ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਬੀ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਫਿਰਨਾ ਤੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਸਹਿਣਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੇਖੋ ਓਸ ਮਹਾਂ ਉਪਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰੈਣ ਬਸੇਰੇ ਲਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਆ ਜਾਣ ਖਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਓਸੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਜੀਕੂੰ ਤਦੋਂ ਆਏ ਸਨ; ਤਦ ਦੇਖੋ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਹੋ ਜਾਈਏ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ। ਪਰ ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੀ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸਾਂ, ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਜੁ ਸਨ ਮੰਦਮਤੀ, ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸਾਂ ਨਾ ਓਦੋਂ ਵੀ। ਜੀਓ ਅਸਾਂ ਨੇ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਗਤ ਸੁਾਮੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਉਹ ਹਉਂ ਅਤੀਤ ਉਪਕਾਰੀ

---

*ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਦਿਪਾਲ ਪੁਰ ਪਾਸਦੋਂ ਕੰਙਣ ਪੁਰ ਵਿਚਦੋਂ ਕਸੂਰ ਵਿਚਦੋਂ ਪੱਟੀ ਵਿਚਦੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਇ ਰਹਿਣ ਲਾਗਾ' ਤੇ ਏਥੇ ਸਾਖੀ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਪਰ ਲੇਖਕ ਜੀ ਨੂੰ ਭੁਲੇਵਾ ਲੱਗਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਦਿਪਾਲ ਪੁਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ

[ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਦੂਸਰੇ ਕਾਲਮ ਹੇਠ]

[ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਦੀ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਸਾਖੀ ਉਥੇ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਟਿਕਾਣਾ ਓਥੇ ਹੈ। ਦਿਪਾਲ ਪੁਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਨਾਨਕਸਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਖੂਹ ਪਾਸ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਪਲੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਦੀਂਦੀ ਹੈ ਹੈ ਚੂਨੇ ਦੀ ਪੱਕੀ, ਸ਼ਕਲ ਪਲੰਘ ਦੀ ਹੈ, ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਪਿੱਪਲ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕੋਹੜੀ ਨਿਸਤਾਰਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਇਥੇ ਹੋਈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਕੋਹੜੀ ਫਕੀਰ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਉਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਗੜੀ ਹੋਵੇ, ਮਤਲਬ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪੱਟੀ ਕੰਙਨ ਪੁਰ ਤੋਂ ਦੀਪਾਲ ਪੁਰ ਆਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ, ਤਹਿਸੀਲ ਦੀਪਾਲ ਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੀ ਬਹੁਤ ਅਸਥਾਨ ਹਨ।

ਗਰੋਂ ਬਾਹਰ ਟੁਰ ਪਿਆ । ਲਿਖਿਆ ਹ.—

ਇਕ ਪੁਰਿ ਆਵਾ ਬਹੁਰ ਅਗਾਰੀ ॥
ਜਾਇ ਪਹੂੰਚੇ ਤਾਂਹਿ ਮਝਾਰੀ ॥ ਰੈਣ
ਰਹਿਣ ਹਿਤ ਖੋਜਤਿ ਥਾਂਇ ॥ ਜਿਨ
ਕੀਨੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਨਾਇ ॥ ੬੧ ॥ ਤਹਾਂ
ਬਸੇਰਾ ਦੇਤ ਨ ਕੋਊ ॥ ਬੈਠਹਿਂ ਜਹਾਂ,
ਉਠਾਵਹਿਂ ਸੋਊ ॥ ਮੰਦਮਤੀ ਨਰ ਪਿਖਿ
ਤਹਿਂ ਥਾਏਂ । ਪੁਰਿ ਤੇ ਵਹਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪੁਨ
ਆਏ ॥ ੬੨ ॥ [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ–੨੫

ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕੌੜੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਦੁਖ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਗਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਕੁਛ ਦੂਰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਇਕ ਝੁੱਗੀ ਤੱਕਕੇ ਓਧਰ ਨੂੰ ਗਏ । ਇਥੇ ਇਕ ਕੋਹੜੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੋਹੜੀ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਕੋਹੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮੰਗਤਾ ਕੋਹੜੀ ਸੀ । ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਹੜੀ ਫਕੀਰ ਕਰਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੀਹ ਕੋਈ ਜੀਵ ਜਨੌਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜਕਦਾ, ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਣਹਾਰ ਜਾ ਖੜੋਤਾ । ਅਤਿੱਥੀ ਵਾਂਙੂ ਹੋਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ 'ਏ ਫਕੀਰ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਦੇਹਿ*' ।

ਚਿੜੀਆਂ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਭਾਈ ! ਚਿੜੀਆਂ
ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ । ਭਲਕੇ ਉੱਠ ਪੰਧ ਪੈ ਜਾਣਾ
ਰਾਤ ਰਾਤ ਹੈ ਡੇਰਾ । ਡੇਰਾ ਨਹੀਂ, ਸਰਾਂ
ਏ ਚਲਦੀ, ਸ਼ਭ ਦਾ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ । ਹੈ
ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਏ ਪਲਕ ਝਲਕ ਦੀ ਕਿਆ
ਮੇਰਾ ਕਿਆ ਤੇਰਾ ।.

ਖਿਆਲ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇਂ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਖੜੋਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਜਗਤ ਯਾਤ੍ਰਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ† ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਭਰਾ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ

*ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ।

†ਜੈਸਾ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਾਂ ਖਾਨ ਕਹਿਆ: 'ਕਾਜ਼ੀ ! ਇਹ ਕੋਈ ਵਲੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ । ਤਾਂ ਖਾਨ ਸੁਣਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਜੋ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਵਲੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ।' [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲ।

ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਾਂ । ਹਾਂ: ਜਿਸਦੇ ਅੱਗੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਰਾਜਾ ਆਖਦਾ ਸੀ: 'ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੁਮ ਕਿਤਨੇ ਕੋਸਾ। ਚਲਿ ਆਏ ਨਿਜ ਦੇਨ ਭਰੋਸਾ । ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਹਨਿ ਅਬਿ ਕੀਜੈ । ਸਰਬ ਦੇਸ਼ ਉਪਦੇਸ਼ਹਿ ਦੀਜੈ*' । ਸੱਜਣੋ ਉਹੋ ਗੁਰੂ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਦਮ ਧਰਨ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਧਨ ਲਾਕੇ ਮੰਦਰ ਪਾਏ ਹਨ, ਇਸ ਰਾਤ ਸਭ ਦੇ ਅਨਾਦਰ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਇਕ ਕੋਹੜੀ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਏ ਫਕੀਰ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਦੇਹਿ ।' ਦੇਖਿਆ ਨੇ ਜਗਤ ਦਾ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਨਾਲ ਸਲੂਕ। ਉਹ ਕੋਹੜੀ ਫਕੀਰ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਿਆ: 'ਜੀ ਮੈਂਰਿਅਹੁ ਪਾਸਹੁ ਜਨਾਵਰ ਨੱਸਦੇ ਹੈਨ, ਪਰ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਕਰਮ ਹੋਆ ਹੈ ਜੋ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸੂਰਤਿ ਨਦਰਿ ਆਈ ਹੈ† ।'

ਇਸ ਪਾਤਕ ਤੋਂ ਪੰਛੀ ਡਰਦੇ, ਫਟਕੇ
ਕੁਈ ਨ ਨੇੜੇ, ਦੂਰੋਂ ਮਿਰਗ ਤੱਕ ਉਠ
ਭੱਜਣ; ਵੜਨ ਨ ਸਾਡੇ ਖੇੜੇ । ਵੱਗ ਨਗਰ
ਦੇ ਦੂਰ ਵਿੱਥ ਤੋਂ ਲੰਘ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਵਣ,
ਭਲਾ, ਮਨੁੱਖ ਕਾਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ, ਆ ਕੇ
ਫੇਰਾ ਪਾਵਨ ? ਅੱਜ ਕੋਈ ਏ ਕਹਿੰਦਾ
ਆਯਾ: 'ਚਿੜੀਆਂ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ'; ਮੈਂ
ਕੋੜ੍ਹੀ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਅੰਦਰ, ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ
ਡੇਰਾ ? ਯਾ ਮੈਂ ਸੁੱਤਾ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖਾਂ; ਯਾ
ਪੁੰਨ ਮੇਰੇ ਬੋਲਣ, ਯਾ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੋਂ
ਆਯਾ ਝੁੱਗਾ ਮੇਰਾ ਫੋਲਣ ? ਪਰ ਹੈ ਸੱਦ
ਕਟਕਦੀ ਪਯਾਰੀ, ਮਿੱਠੀ. ਅੱਤਿ ਰਸੀਲੀ,
ਦਿੱਸੇ ਸੂਰਤ ਪਯਾਰ ਭਰੀ ਹੈ, ਮੋਹਣੀ ਛੈਲ
ਛਬੀਲੀ । ਤੁੱਠਾ ਅਜ ਖੁਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਪਰ,
ਸੂਰਤ ਆਦਮ ਡਿੱਠੀ, ਮੂਰਤ ਦੇਵ ਫਰਿ-
ਸ਼ਤਜੋਂ ਸੁਹਣੀ, ਪਯਾਰੀ ਤੇ ਅਤਿ ਮਿੱਠੀ,
ਜੀ ਆਯਾਂ ਨੂੰ, ਸਦਕੇ ਆਯਾਂ, ਜਾਨ
ਨਿਮਾਣੀ ਘੋਲੀ । ਸਖਣੀ ਜਿੰਦ ਵਾਰਨੇ
ਕੀਤੀ, ਰੁਲ ਚੁੱਕੀ ਲੈ ਰੋਲੀ ।

*ਸ੍ਰੀ ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । †ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ।

ਤਦ ਇਹ ਆਦਰ ਤੇ ਸੁਆਗਤ ਦੇ ਵਾਕ ਪਾਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਓਥੇ ਟਿਕ ਗਿਆ! ਹਾਂ, ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਕੁਸ਼ਟੀ ਰਾਤ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰਕੇ ਵਿਲਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਕੁਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕੁਸ਼ਟ ਦੇਖਕੇ ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਆਈ। ਜੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਰੋਗ ਗਵਾ ਦੇਵੀਏ ਜੁ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਆਪ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਬੋਲੇ 'ਹੇ ਫਕੀਰ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਲਪਦਾ ਹੈਂ?'

ਫਕੀਰ—ਹੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਏ ਮਿਹਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ! ਰੋਵਾਂ ਨਾ, ਵਿਲਪਾਂ ਨਾ ਤੇ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਰੋਗ ਵੇਪ ਵੇਖਕੇ ਝੁਰਦਾ ਰੋਂਦਾ ਹਾਂ, ਦੂਜੇ ਆਪਣੇ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਐਸ਼ਾਂ ਸਨ। ਓਹ ਵਸਤਾਂ ਕਿੱਥੇ ਗਈਆਂ, ਓਹ ਦਿਨ ਕਿੱਥੇ ਗਏ? ਰੋਂਦਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਾਂ ਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਭਵਨ ਪਰਸਦੇ ਸਨ ਮੇਰੇ ਤਦੋਂ, ਪਰ ਰੋਗੀ ਹੋਇਆਂ ਧੱਕ ਦਿਤਾ ਸਭ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ।। ਰੋਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਐਸਾ ਬੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਨਗਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੜਕ ਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਂਦਾ ਮੈਨੂੰ। ਵਿਲਪਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੇ ਮਨੁੱਖ ਜਨੌਰ ਪੰਛੀ ਬੀ ਮੇਰੇ ਏਥੇ ਫੇਰਾ ਨਹੀ ਪਾਉਂਦੇ, ਇਕੱਲ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਸੁਆਰੇ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਦਇਆ ਆਈ ਹੈ। ਇਕੱਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦੁਖ ਹੈ; ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ; ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਕੋਈ ਆਕੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਡ ਵਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲ ਸਭ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਵਡਾ ਨਰਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇਕੱਲ ਵਾਪਰੇ ਓਹ ਇਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਹ ਇਕੱਲ ਸਾਂਈਂ ਜੀਓ! ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜਗਤ ਨੇ ਸੂਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀਏ ਦਰਦ ਰਵਾਣੇ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਾਰੰਬਰ ਤਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਰੰਵਾਰ ਮਨ ਸੜਦਾ ਤੇ ਭੁੱਜਦਾ ਹੈ*। ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਪਣਾ†ਸੜਨਾ ਬਿਰਥਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਰਾ ਖਪਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਖਪਣਾ ਛੁਟਦਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਰੋਇਆਂ ਪੀੜ ਨਹੀਂ ਹਟ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ, ਪਰ ਪੀੜ ਵੇਲੇ ਰੋਣ ਹੀ ਇਕ ਮਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਵੇਕਾਰ ਭੁੱਜਣਾ ਖਪਣਾ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਉ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਦੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਖਬਰੇ ਮੇਰੀ ਪੁਕਾਰ ਮੇਰਾ ਵਿਰਲਾਪ ਸੁਣਿਆਂ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਮਿਲੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬਹੁਤ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਝਖਣਾ ਤਾਂ ਖਪਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਅਗੇ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ਓਹ ਤਾਂ ਬਿਨ ਬੋਲੇ ਹੀ ਸਭ ਕਿਛ ਜਾਣਦਾ ਹੈ*। ਜੇ ਹੇ ਦੁਖੀਏ! ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੋਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਓਸ ਤੇ ਕੋਈ ਡੂੰਘੀ ਅਰਦਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਕਿ ਉੱਚੀ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਦਾਤਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਪਣ ਨਾਲ, ਖਪਣ ਨਾਲ, ਬਹੁਤ ਵਿਅਰਥ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਜੀਵ ਲੁੱਝਦਾ ਹੈ। ਸੋਧ ਬੱਧੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਮਨੋਂ ਹੋਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਬੋਲਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਮਨ ਦੀ ਪੀੜਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।

ਕੁਸ਼ਟੀ—ਫੇਰ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਜੀਓ ਜੀ! ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਕੁਸ਼ਟ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋਵੇ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਉਸ ਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਧ ਬੰਨ੍ਹ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਅੰਗ: ਅੱਖ, ਕੰਨ, ਨੱਕ ਬਣਾਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੀਭ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲਣ ਲਈ ਦਿਤੀ ਸੀ† ਜਿਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰ ਰਚਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨ ਜੈਸੇ ਅਦਭੁਤ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਜਠਰ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਰੱਖਕੇ ਤੇਰੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਸੀ, ਅਰ ਉਸ ਅਗਨੀ ਨੇ ਤੇਰੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੇ ਦਾਹ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਰਤਿਆ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਰਚਣਹਾਰ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਦਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਰੱਖਕੇ ਤੈਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਘ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਸਾਜਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਲਿਆ ਪਰ ਦਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਰੱਛਿਆ

---

*ਜੋਓ ਤਪਤ ਹੈ ਬਾਰੋਬਾਰ ॥

†ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ ਬਹੁਤੁ ਬੇਕਾਰ ॥

*ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਣੁ ਝਖਣੁ ਹੋਇ ॥ ਵਿਣੁ ਬੋਲੇ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਸੋਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

†ਜਿਨਿ ਕਨ ਕੀਤੇ ਅਖੀ ਨਾਕੁ ॥ ਜਿਨਿ ਜਿਹਵਾ ਦਿਤੀ ਬੋਲੇ ਤਾਤੁ ॥

ਕੀਤੀ* । ਹਾਂ, ਜਿਸ ਰਚਣਹਾਰ ਨੇ ਐਸਾ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਰਚਕੇ ਓਸ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਲਾ ਦੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਸ ਵਿਚ ਹਵਾ ਵਜਾ ਦਿਤੀ, ਹਵਾ ਫੂਕ ਦਿਤੀ† ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਵਾਸ ਚੱਲ ਪਏ, ਉਹਨਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੂੰ ਜੀਵਨ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਤੇਰਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕਲਾ ਹੋ ਗਈ, ਤਦ ਉਸ ਰਚਣਹਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਤੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਥਾਂਈਂ ਮੌਜੂਦ ਹਾਂ । ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਚਰ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ; ਪਰ ਤੂੰ ਜੰਮਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਇਸ-ਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਲਪਟ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇੰਦਰੇ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ‡, ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਣੀ, ਜੋ ਰਚਣਹਾਰ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵੇਖੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ
ਭੁੱਲਕੇ ਤੂ ਭੋਗਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਵਿਕਾਰ ਕਾਲਖ ਹਨ, ਦਾਗ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ** ਇਕ ਦਾਗ਼ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰੂਹ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਹਨ ਇਕ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ, ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਦਾਗ਼ ਰੋਗ ਹਨ । ਸੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਕੇ ਤੂੰ ਪੱਕਾ ਰੋਗੀ (ਕੁਸ਼ਟੀ) ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਤੇਰੇ ਪੱਲੇ ਪੈ ਗਿਆ() । ਇਹ ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਅਪਣੀ ਰੂਹ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣ ਲੈ । ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਜੋ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇਰਾ ਆਪਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸੁਣ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਜੋ ਤੂੰ ਮੋਹ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਆਕੇ ਖੋਟੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਸਰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲੱਛ (ਨਿਸ਼ਾਨਾ) ਬਣੇ, ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ ਸੇ, ਸੋ ਤੇਰੇ ਕੁਸੰਗ ਨਾਲ ਡੁੱਬੇ ਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਨਾਲ ਡੁੱਬਾ । ਦੂਜੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਦੋ ਅਸਰ ਪਏ, ਇਕ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਰੋਗੀ ਹੋਕੇ ਤੂੰ ਧਿਤ-ਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵਿਰਲਾਪ ਪੱਲੇ ਪਿਆ, ਦੂਸਰੇ ਜੋ ਅਸਰ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਸੋ ਤੂੰ ਗਉਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਹੈ ਇਹ ਕਿ ਤੇਰੇ-ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ-ਉਹਨਾ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ-ਦਾਗ ਪੈ ਗਏ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਰਕੇ ਅੱਗੇ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦਾਗ ਤੇਰੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਏਥੇ ਸਭਾ, ਪਰ੍ਹੇ ਕਿ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦੇਂਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਓਥੇ, ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਹ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਰੂਪੀ ਦਾਗ਼ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਤੇਰੇ ਭੌਰ ਨੂੰ (ਯਾ ਲਿੰਗ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ) ਯਾ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਕੀਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਗ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਓਥੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਢੋਈ ਨਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦੇਵਣਗੇ* ।

ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਕੋਹੜੀ ਕੰਬਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੋਝੀ ਆਈ, ਭੈ ਛਾਇਆ ਕਿ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਭੀ ਕਲੰਕਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਦੁੱਖ 'ਸਦਾ ਦਾ ਦੁੱਖ' ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਭੈ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਕੀਰ ਹੁਣ

---

*ਜਿਨਿ ਮਨੁ ਰਾਖਿਆ ਅਗਨੀ ਪਾਇ ॥

†ਵਾਜੈ ਪਵਣੁ ਆਖੈ ਸਭ ਜਾਇ ॥ ੨ ॥

ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਹਨ:— ਪ੍ਰਸੂਤੀ ਵਾਯੂ ਚਲਾਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਕੱਢਿਆ; ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਵੇਖਕੇ ਸਭ ਆਖਦੇ ਹਨ ਬੱਚਾ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ।

‡ਜੇਤਾ ਮੋਹੁ ਪਰੀਤਿ ਸੁਆਦ ॥

**ਸਭਾ ਕਾਲਖ ਦਾਗਾ ਦਾਗ ॥ ਦੋ ਵੇਰੀ 'ਦਾਗ' ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਰੂਹ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਾਗੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਭਾਵ-ਸੂਚਨਾ ਲਈ ।

()ਜੈ ਤਨਿ ਬਾਣੀ ਵਿਸਰਿ ਜਾਇ ।
ਜਿਉ ਪਕਾ ਰੋਗੀ ਵਿਲਲਾਇ ॥ ੧ ॥

*ਦਾਗ ਦੋਸ ਮੁਹਿ ਚਲਿਆ ਲਾਇ ॥
ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ॥

ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਰੋਇਆ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖਕੇ ਬੋਲਿਆ: 'ਹੇ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ! ਕੀਹ ਮੈਂ ਹੁਣ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ? ਸਦਾ ਲਈ ਡੁਬ ਗਿਆ? ਸੁਹਣੇ ਦਾਤਾ! ਕੀ ਮੇਰੇ ਦਸ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਦੋਸ਼ ਤੇ ਪਾਪ, ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਵਧੀਕ ਹੈਨ, ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਡੋਬ ਗਏ ? ਕੀਹ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮੈਂ ਐਉਂ ਡੁਬ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬੇੜੀ ਤੋਂ ਇਕ ਪੈਰ ਤਿਲਕਣ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਸਦਾ ਲਈ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਭਾਵੇਂ ਦੇਹ ਤਰ ਆਵੇ, ਪਰ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦੀ ? ਹਾਇ ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਐਸੇ ਕਰਮ ਨਾ ਕਰਦਾ!' ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਏ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਹੋਰ ਦ੍ਰਵ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਦਰੋਂ ਮਿਹਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬੋਲੇ: 'ਭਾਈ! ਜਿਸ ਰਾਹੇ ਤੂੰ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਰਮ ਤੈਂ ਆਪ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰੋਗ ਉਪਜਾਇਆ ਹੈ*, ਫਿਰ ਜਿਸ ਰਾਹੇ ਤੂੰ ਹੁਣ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਉਹ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਤੂੰ ਆਪ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪੈਰ ਤਿਲਕਿਆ ਤਾਂ ਅਣਤਾਰੂ ਡੁੱਬ ਮੋਇਆ। ਪਰ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਤੇਰੀ ਚੋਣ ਤੇ ਤੇਰੀ ਕਰਣੀ ਕਰਤੂਤ। ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਮਿਹਰ ਵੱਸਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਡੁੱਬ ਬੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬੀ ਉਹ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ†। ਉਹ ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਵਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ; ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਮਿਤ ਵਿਚ ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਪਰ ਓਹ ਅਕਾਲ ਹੈ ਤੇ ਅਮਿੱਤ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਾਤਾਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਪੁੰਨੀਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਰਬ ਦਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈ‡। ਸਰਬ ਦਾ ਦਾਤਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਤਿਤਾਂ ਦਾ ਬੀ ਦਾਤਾਰ ਹੈ।

ਕੋਹੜੀ–ਹੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੇ ਮਹਿਰਮ! ਹੇ ਡੁੱਬਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਜੀਉ ਉਠਣ ਦੀ ਮੰਗਲ ਮਯ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾ! ਹੇ ਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਬੁਸ਼ਾਰਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅੱਲਾ ਦੇ ਸੁਆਰੇ! ਰਹਿਮ ਕਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਦਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ-ਦਾਗਾਂ ਦੇ ਧੋਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕੀਕੂੰ ਪਾਵਾਂ? ਇਹ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਗਿਆ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ, ਉਹ ਦੱਸ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਦਾਗ਼ ਧੋ ਲਵਾਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਕੁੰਚਨ ਵੰਨਾਂ ਹੋ ਕੇ ਜਾਵਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਉਥੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਹੜ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਜਾਵੇ। (ਰੋ ਰੋ ਕੇ) ਹੇ ਦਾਤਾ! ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਿਨ ਇਸ ਮਨ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਵਾਂ।

ਇਹ ਦਿਲ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲੇ: ਭਾਈ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਨਹੀਂ! ਸੁਣ ਹੇ ਫਕੀਰ! ਇਹ ਰਸਤਾ ਹੈ: 'ਨਾਉਂ ਆਖਣਾ'। ਇਸ ਰਾਹੇ ਟੁਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁਜੇਂਗਾ*। ਹੋਰ ਕੋਈ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੋਹੜੀ ਨੂੰ ਢੋਈ ਮਿਲੇ। ਹਾਂ ਮਨ ਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਕੋਹੜੀ ਲਈ ਇਹੋ ਇਕੋ ਥਾਂ ਹੈ: 'ਨਾਉਂ ਆਖਣਾ'। ਸਭਨਾਂ ਲਈ, ਨਰੋਇਆਂ ਲਈ, ਰੋਗੀਆਂ ਲਈ ਇਹੋ ਇਕੋ ਥਾਉਂ ਹੈ। ਆਖ ਜੋ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲੱਗੇ ਦਾਗ਼ ਧੋ ਹੋ ਜਾਣ। ਹਾਂ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ 'ਨਾਮ ਜਪਣਾ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਹਾਂ, ਉਸੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕੀ ਹੈ? ਓਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਤੇ ਨਾਮ ਕੀਕੂੰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ।

ਫਕੀਰ—ਸਾਈਂ ਵਾਲੇ! ਨਾਮ ਆਖਣਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਤੇ ਮਿਹਰ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾਵਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ? ਦੱਸ ਕਿ ਮੈਂ ਡੁੱਬਾ ਕਿਸ ਨੂੰ

---

*ਖਸਮ ਵਿਸਾਰਿ ਕੀਏ ਰਸ ਭੋਗ ॥
ਤਾਂ ਤਨਿ ਉਠਿ ਖਲੋਏ ਰੋਗ ॥ [ਮਲ੍ਹਾਰ ਮ: ੧

†ਜੇ ਕੋ ਡੁਬੈ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਸਾਰ ॥
‡ਨਾਨਕ ਸਾਚਾ ਸਰਬ ਦਾਤਾਰ ॥

*ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਆਖਣ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥
ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਤਰਣਾ ਹੋਰੁ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥

ਲੱਗਕੇ ਤਰਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਠੌਰ ਥਿੱਤਾ ਮੇਰਾ ਭੀ ਲੱਗੇ। ਕਰ ਮਿਹਰ ਹੇ ਮਿਹਰਾਂ ਵਾਲਿਆ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ ਆਖਣਾ ਇਹ ਹੈ, ਸੁਣ—ਉਸ ਸੱਚੇ ਤੇ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੈ, ਗਜਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਗੁਣ ਯਾ ਸੁਭਾਵ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਆਪ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਹੈ, ਬੱਸ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈ। ਇਹ ਬੀ ਨਾਲੇ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ 'ਮਿਹਰ' 'ਪਿਅ ਰ' ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ। ਹਾਂ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਸਰੂਪ ਹੋਣਾ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਤੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਜੋ ਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈ, ਓਹ ਮੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰਾਂ, ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂ। ਸਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਭਰੀ ਰੱਖਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੈ, ਉਹ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਉਹ ਦਾਤਾਰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਤੇ ਦਾਤਾਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਸਤੋਂ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ*। ਜੁਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਯਾ ਮਿਲੇ ਰਹਿਣਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਕੇ†। ਪਰ ਸੱਜਣਾ ਇਸ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਹਿਣਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਬਾਦ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਯਾਦ ਰਖੇਂਗਾ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜੋੜ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਮ ਅਰਾਧਣ ਨਾਲ ਉਹ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਲ ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਕਰਮ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸਾਥੋਂ ਅਕਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਾਂਤੇ ਦਾਤੇ ਦੀ ਯਾਦ ਜੋ ਅੰਦਰ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਰ ਤੋਂ ਸਾਧਨ ਆਰੰਭ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਜੀਭ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਝੁਕਾਉ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਝੁਕਾਉ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਹੋਕੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਨਾਮ ਦਾ ਆਖਣਾ ਕੀ ਹੋਇਆ?

੧. ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸਨਾ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣਾ, ੨. ਉਸ ਦਾ ਖਯਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ, ੩. ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਵਿਚ, ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ। ਐਉਂ ਘਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦ ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਦਾਤਾ ਸਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅੰਦਰ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਸਾਰੇ ਮਨ ਦੇ ਦਾਗ਼ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੰਸ, ਜੋ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਉੱਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ*। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ।

ਮਰਦਾਨਾ ਜੋ ਲਾਗੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:—ਹੇ ਫਕੀਰ! ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁਕ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ। ਸੁਣ:—

> ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ੫ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਇਹ ਸਾਰ ਹਈ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਹੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਤੇਰੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਹਾਂ, ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ' ਹੈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਰੇ, ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਸਰੇ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਹੇ।

ਜਾਂ ਫਕੀਰ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ† ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਤ੍ਹਾਂ ਇੱਡੇ ਸ਼ੁਕਰ

---

*ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥ [ਜਪੁਜੀ]

†ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਸਰੈ ਹਉ ਮਰਉ ਦੁਖਾਲੀ ॥ [ਬਿਲਾ: ਮਹਲਾ ੧

ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ:—

ਜਿਨ੍ਹਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਨਾਮੁ ਸੇ ਕਿਨੇਹਿਆ ॥ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮੂਲਿ ਸਾਂਈ ਜੇਹਿਆ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫]

*ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸੁ ॥ [ਮਲਾਰ ਮ: ੧

†ਫਕੀਰ ਨੇ ਨਾਉਂ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਚਿਰੋਕਾ, ਪਰ ਦੀਦਾਰੇ ਅੱਜ ਹੋਏ ਸਨ।

ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ 'ਵਾਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' 'ਵਾਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਕਰਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਰੂਰ ਤੇ ਮਦਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਛਲਿਆ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਧੋਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤ੍ਰੁਠ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਦਰ ਆ ਧਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੈਣ ਚਾਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ ਪਾਈ, ਕੋਹੜੀ ਦਾ ਕੁਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋਇਆ*।

ਹੁਣ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਕੋਹੜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਿਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਭੈ ਪਿਆ ਤੇ ਭੈ ਨਾਲ ਵੈਰਾਗ ਹੋਕੇ ਮਨ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੈਲ ਲੱਥੀ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਸੋਝੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ, ਫੇਰ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਂਈਂ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਹੈ; ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਨਾਲ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਐਉਂ ਸਮਝਾਕੇ, ਸੋਝੀ ਦੇਕੇ ਫੇਰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਕੀਤਾ।ਫੇਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸਦਾਕੋਹੜਭੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ।ਕੋਹੜ ਤਾਂ ਰਾਜ਼ੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕੋਹੜਰਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਟੁਰਨਹੀਂ ਗਏ ਕਿ ਮੈਂ ਪਰ-ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਨੇਕੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ,ਬੱਸ। ਸਗੋਂ ਉਸਦੀ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ੍ਰਾ ਖੋਹਲ ਦਿਤੀ,ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਦੇਕੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਧੋ ਲਿਆ ਤੇ ਸੋਝੀ ਦੇਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿਤਾ। ਅਰੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਮਾਰਗ ਤੇ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੂਹ ਦੀ ਕਲਜਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾਕੇ ਉਸ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖੋਹਲਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ' ਇਹ ਸਿਖਾਇਆ। ਰਾਹ ਪਾਕੇ ਨੈਣ ਖੋਹਲਕੇ ਕੰਮ ਦੱਸਕੇ ਤੇ ਸਿਖਾਲ ਕੇ ਕੋਹੜੀ ਬੀ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮਿਹਰਵਾਨਗੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:- ਤਬ ਦਰਸ਼ਨ ਕਾ ਸਦਕਾ ਕੋਹੜ ਦੂਰ ਹੋਇ ਗਇਆ,ਦੇਹੀ ਹੱਛੀ ਹੋਈ, ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਇਆ, ਨਾਉ ਧਰੀਕ ਹੋਆ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਲੱਗਾ ਜਪਣ*। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਦੇਹ ਅਰੋਗ ਹੋ ਗਈ, ਮਨ ਦੇ ਸੋਗ ਬੀ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਨਸ ਗਏ, ਬੁੱਧੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਗਈ, ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਕੱਟੀ ਗਈ†।

੩

ਉਪਰ ਜੋ ਗੁਫਤਗੂ ਆਈ ਹੈ ਸੋ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਟੀਕਾਂ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਜੋ ਇਸ ਪਰਿਥਾਇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਉਸ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਤਤ ਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸੋ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਲਈ ਸਰਬ ਕਾਲੀ ਸੱਚ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਚ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਧੁਰੋਂ ਕੋਈ-ਅਮੀਰੀ ਰੌ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਰਿਥਾਇ ਤਤਕਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਰਬ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਖੁੱਲਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਇ, ਉਪਰਲੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਤੁਕ ਵਾਰ ਇਹ ਹੈ:-

---

*ਕਲਿਪਤਰ ਰੋਗ ਬਿਦਾਰੁ ॥ [ਸਵ: ਮ: ੨ ਕੇ]
ਪੁਨਾ:—ਪ੍ਰਥਮੇ ਮਿਟਿਆ ਤਨ ਕਾ ਦੂਖ ॥
ਮਨ ਸਗਲ ਕਉ ਹੋਆ ਸੂਖੁ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫]

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।
†ਨਿਰਮਲ ਭਈ ਮਨੀਖਾ ਤਬਿਹੀਂ ॥
ਮਨ ਮਲੀਨਤਾ ਨਾਸੀ ਸਭਿਹੀ। [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:]

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਜੀਉ ਤਪਤੁ ਹੈ ਬਾਰੋ ਬਾਰ ॥ ਤਪਿ ਤਪਿ ਖਪੈ ਬਹੁਤੁ ਬੇਕਾਰ ॥ ਜੈ ਤਨਿ ਬਾਣੀ ਵਿਸਰਿ ਜਾਇ ॥ ਜਿਉ ਪਕਾ ਰੋਗੀ ਵਿਲਲਾਇ॥ ੧ ॥ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਣੁ ਝਖਣੁ ਹੋਇ॥ ਵਿਣੁ ਬੋਲੇ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਸੋਇ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਨਿ ਕਨ ਕੀਤੇ ਅਖੀ ਨਾਕੁ ॥ ਜਿਨਿ ਜਿਹਵਾ ਦਿਤੀ ਬੋਲੇ ਤਾਤੁ ॥ ਜਿਨਿ ਮਨੁ ਰਾਖਿਆ ਅਗਨੀ ਪਾਇ॥ ਵਾਜੈ ਪਵਣੁ ਆਖੈ ਸਭ ਜਾਇ॥ ੨॥ ਜੇਤਾ ਮੋਹੁ ਪਰੀਤਿ ਸੁਆਦ ॥ ਸਭਾ ਕਾਲਖ ਦਾਗਾ ਦਾਗ ॥ ਦਾਗ ਦੋਸ ਮੁਹਿ ਚਲਿਆ ਲਾਇ॥ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਨਾਹੀ ਜਾਇ॥ ੩ ॥ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਆਖਣੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ॥ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਤਰਣਾ ਹੋਰੁ ਨਹੀ ਥਾਉ॥ ਜੇ ਕੋ ਡੂਬੈ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਸਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਾ ਸਰਬ ਦਾਤਾਰ॥੪॥੩॥੫॥

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜੇ ਟੀਕਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਫ ਸਮਝ ਲਵੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ 'ਪੱਕਾ ਰੋਗੀ' ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰਲਾਪ, ਤਪਣ, ਖਪਣ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਪੱਕਾ ਰੋਗ 'ਕੋਹੜ' ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਬਿਨ ਬੋਲੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਜਾਣ ਤੇ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾਰ ਵਲੋਂ ਭੁੱਲ ਪੈ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਤੇ ਭੁੱਲਕੇ ਮੋਹ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਦੋਸ਼ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਗਾਂ ਦਾ ਤੇ ਦਾਗ਼ਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਡੁੱਬਿਆਂ ਦੀ ਬੀ ਸਾਂਈਂ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦਾਤਾਰ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਿਹਰ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾਗ ਧੋਂਦਾ ਹੈ, ਡੁੱਬੇ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚ ਬੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਪਰਥਾਇ ਹੋਇਆ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੱਲ ਬਾਤ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਤੱਤਸਾਰ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸਰਬ ਕਾਲੀ ਹਰੇਕ ਤੇ ਘਟਣ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਸੋ ਬੀ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ।

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹੇ ਜਗਤ ਇਸ ਸੁਹਣੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਾਰਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਲਟਾ ਦੇਕੇ, ਜੋ ਮੁੜ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪੁੰਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਦਿਤਾ ਉਸ ਨੂੰ।

ਜਗਤ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਦੁਖੀ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਤੇ ਦਾਰੂ ਬੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ:-

'ਨਾਨਕ ਦੁਖੀਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥'

[ਗਾ: ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧

'ਮੰਨੇ ਨਾਉ ਸੋਈ ਜਿਣਿ ਜਾਇ॥
ਅਉਰੀ ਕਰਮ ਨ ਲੇਖੈ ਲਾਇ॥'

[ਗਾ: ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩

ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਇਹ ਜੋ ਅਸੂਲ ਉਪਰ ਕਥੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਗੁਰਵਾਕ ਤੋਂ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਅਸੂਲ ਪੰਜਵੇਂ ਜਾਮੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਮੰਦੀ ਬੁੱਧ ਲਈ ਹੋਰ ਸੌਖਾ ਕਰਕੇ ਸਾਫ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:-

ਕਵਨੁ ਕਵਨੁ ਨਹੀ ਪਤਰਿਆ ਤੁਮਰੀ ਪਰਤੀਤਿ॥ ਮਹਾ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਿਆ ਨਰਕ ਕੀ ਰੀਤਿ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਖੁਟਹਰ ਤੇਰਾ ਨਹੀ ਬਿਸਾਸੁ ਤੂ ਮਹਾ ਉਦਮਾਦਾ॥ ਖਰ ਕਾ ਪੈਖਰੁ ਤਉ ਛੁਟੈ ਜਉ ਊਪਰਿ ਲਾਦਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਤੁਮ੍ ਖੰਡੇ ਜਮ ਕੇ ਦੁਖ ਡਾਂਡ ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਨਾਹੀ ਜੋਨਿ ਦੁਖ ਨਿਰਲਜੇ ਭਾਂਡ ॥ ੨ ॥ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਮਹਾ ਮੀਤੁ ਤਿਸ ਸਿਉ ਤੇਰਾ ਭੇਦੁ॥ ਬੀਧਾ ਪੰਚ ਬਟਵਾਰਈ ਉਪਜਿਓ ਮਹਾ ਖੇਦੁ ॥ ੮ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਸੰਤਨ ਸਰਣਾਗਤੀ ਜਿਨ ਮਨੁ ਵਸਿ ਕੀਨਾ॥ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸੰਰਬਸੁ ਅ ਪਣਾ ਪ੍ਰਭਿ ਜਨ ਕਉ ਦੀਨ੍ਹਾ ॥ ੪ ॥ [ਬਿਲਾ: ਮ: ੫

ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਸਾਫ ਪਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ ਤੂੰ ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਡੇਗਿਆ, ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਦੀ ਤੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤੀ। ਪੰਜਾਂ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਕੇ ਤੂੰ ਕੀਹ ਕੀਹ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ। ਦਾਰੂ ਕੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੋ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ। ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸਾਫ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ

ਵਿਚ ਅਸੂਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ: ਇਹ ਮਨ ਖੋਤੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਾੜੀ ਪਿਛਾੜੀ ਬੱਝੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਜੇ ਖੋਹਲੋ ਤਾਂ ਸੁਆਹ ਵਿਚ ਲੇਟੇਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਬੀ ਪਾਊ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੀ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪਿਛਾੜੀ ਤਦ ਖੋਹਲੋ ਜਦ ਛੱਟ ਉਪਰ ਲੱਦ ਲਵੋ ਤਾਂ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਵੇਚਨਾ ਤੋਂ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋ ਲਓ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿਓ। ਅਰਥਾਤ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਹੜੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਓ ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਰਕ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਓ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਉਪਕਾਰ ਦੁਖ ਨਿਵਿਰਤੀ ਦਾ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਕਟ ਜਾਵੇ। 'ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੋੜਿ ਲਹੁ ਜਿਤੁ ਵੰਞੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ ॥" ਜੀਵ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੇ ਸਾਧੂ ਉਤਨਾ ਕੁਛ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜੋ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖੇਦ ਨਵਿਰਤੀ ਦਾ ਚਾਉ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਖੀਏ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਵੇ ਤੇ ਦੱਸੇ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਆਪ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜੇ ਤੂੰ ਬਾਮਾਰੀ ਤੋਂ ਵੱਲ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਦੁਖ ਵਿਚ ਫਸੇਂਗਾ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ, ਜੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪ ਲੈ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪ ਵੈਦੰਗੀ ਸਿੱਖ ਗਿਆ। ਤਾਂਤੇ ਤੂੰ ਬਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੱਗ।

ਉਪਕਾਰ ਕਰੋ, ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਜਗਤ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਚਿਤ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਲਾ ਦਿਓ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸੁਧਰੇਗਾ, ਵੀਚਾਰ ਵਧੇਗੀ, ਸਾਂਈ ਨਾਲ ਨਿਹੁ ਲੱਗੇਗਾ ਤੇ ਦੁਖ ਆਪੇ ਦੂਰ ਹੋਣਗੇ। ਜੋ ਕੁਛ ਸਰ ਬਣ ਆਵੇ ਭਲਾ ਕਰ ਦਿਓ। ਭਲਾ ਕਰੋ, ਪਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਣਕੇ, ਹਉਂ ਧਾਰਕੇ ਨਾ ਕਰੋ। ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਹਉਂ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਬੀ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਆਪ ਜਪਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਣਾ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਸਮਝਕੇ ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਹੁਕਮ ਸਮਝਕੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਦੁਖ ਸੁਖ ਆਉਣ ਇਹ ਭੀ ਹੁਕਮ ਸਮਝਣੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ–ਇਥੋਂ ਕਸੂਰ ਪੱਟੀ ਹੁੰਦੇ ਉਪਰ ਰੁਖ ਨਦੀ ਕੰਢੇ ਜਾਂਦੇ ਬਜਾਸਾ ਪਾਰ ਹੋ ਆਪ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਅੱਪੜੇ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਭਾਈਆ ਜੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਲਾਇਆ ਤੇ ਲੋਧੀ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਪੂਰਬ ਰੁਖ ਹੁੰਦੇ ਸਤਲੁਜੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਜਾ ਨਿਕਲੇ ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦਾ ਹਾਲ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੇ ਗੀਤ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ:—

ਗੀਤ* ।

ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ !

[ਰਾਗ–ਮਾਲਕੌਸ । ਤਾਰ-੩]

ਟੇਕ–ਕਰ ਮਨ ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ,

ਰਹਿਮਤ ਮਿਲੀ, ਮਿਲੀ ਆ ਰਹਿਮਤ, ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ।
ਖਬਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਅਰਸ਼ੋਂ ਆਈ, ਵਜਦਾ ਪਜਾ ਸ਼ਦਿਯਾਨਾ:—
"ਹੁਣ ਗ਼ਮ ਖਾ ਨਾ, ਹੁਣ ਗ਼ਮ ਖਾ ਨਾ, ਹੁਣ ਗ਼ਮ ਖਾ ਨਾ, ਖਾ ਨਾ,
"ਗ਼ਮ ਦਿਲ ਤੇਰਾ ਧੋ ਦਿੱਤਾ ਹੁਣ, ਬਖ਼ਸ਼ਜਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ।
"ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਦਾ ਪੀ ਇਹ ਪਜਾਲਾ ਪੀ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿਲਾ ਨਾ ।
"ਨੂਰ-ਝਮਾਕਾ ਆਇਆ ਈ ਲੈ ਸਹਿ, ਨਿਜ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾ ਨਾ ।"
ਤਦ ਇਕ ਨੂਰੇ ਝਮਾਕਾ ਵੱਜਾ, ਕੀਤਾ ਉਨ ਬੇਗਾਨਾ ।
ਵਿਸਮ, ਵਿਸਮ, ਬੇ-ਖ਼ੁਦ, ਬੇ-ਖ਼ੁਦ ਹੋ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਭੇਤ ਲੁਕਾਨਾ:
ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੀ ਛੁਪਿਆ ਮੈਂ ਉਹਲੇ ਹੁਣ ਉਸ ਹੋ ਮਿਹਰਵਾਨਾ
ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਲੈ ਲਜਾ, ਉਹਲਾ ਦੂਰਿ ਮਿਟਾਨਾ ।
ਪੀਰ ਮਹਿੰਡਾ ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਕਰ ਮਨ ! ਉਸ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ।
ਜਿਸ ਕਰ ਮਿਹਰ ਉਚਾਯਾ ਧੂੜੋਂ, ਉਸ ਦਾ ਕਰ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ।
ਚਰਨ-ਧੂੜ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਾਰਸ, ਉਸ ਵਿਚ ਰਲ, ਰੁਲ ਜਾਨਾ:—
ਝੋਲੀ ਚੜ੍ਹਨ ਅਰਸ਼ ਦੀ, ਸਖੀਏ ! ਹੁਸਨਾਂ ਲੈ ਗਲ ਲਾਨਾ !
ਸ਼ੁਕਰ. ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ! ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ।
ਜਿਨ ਦੁਖ ਕੱਟ ਅਮਰ ਸੁਖ ਅੰਦਰ ਦਿੱਤਾ ਲਾਇ ਟਿਕਾਨਾ ।
ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ, ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ।
ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ! ਲਖ ਲਖ ਹੈ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ।

੪੬. ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ† ।

[ਵਿਸਮਾਦੁ]

ਅਸਚਰਜ ! ਹੈ,
ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਕਿੱਧਰ ਗਈ ? ਇਹ ਚਿੱਟਾ ਚਾਨਣਾ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਗਿਆ ? ਵਾਹਵਾ !

ਵਿਸਮਾਦ ! ਹੈ,
ਹੈਂ, ਇਹ ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ ਲਾਲੀ-ਭਖ ਕੇਹੀ ? ਏਸ ਨੀਲੇ ਸਰਪੋਸ਼ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਰ ਗਿਆ ? ਅਹਾ ਹਾ, ਕਿਆ ਸੁਆਦਦਾਰ ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ

---

*ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ· ੪੬੮(੧੯੩੭ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੬ (੧੯੧੫ ਈ) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਹਿੱਸੇ ਹਨ, ਇਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤਿਆ, ਜੋ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੀਜਾ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ,ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਈ ਦੇਖੋ 'ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ' ਵਿਖੇ,'ਮੇਰਾ ਦੁੱਧੁ' ਨਾਮੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ।

ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਵਾਹ ਵਾ!

ਅਦਭੁਤ! ਹੈ,

ਕੇਹੀ ਗੋਲ ਗੋਲ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਡਲ੍ਹਕਦੀ ਟਿਕੀ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸੰਨ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੈਸਾ ਅਦਭੁਤ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ; ਰੰਗ ਹੈ, ਰੂਪ ਹੈ, ਤੇਜ ਹੈ, ਮਸਤੀ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਹੈ, ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਫੁਟਾਲਾ ਹੈ, ਵਾਹ ਵਾ!

ਪਰਮ ਅਦਭੁਤ! ਹੈ,

ਟਿੱਕੀ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਤੇਜ਼ ਵਧ ਗਿਆ? ਪੰਘਰੇ ਹੋਏ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਵਾਲੀ ਟਿੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਲਹਿਰਾਉ ਹੈ, ਅਚਰਜੋ ਅਚਰਜ ਵਧ ਗਏ, ਅਸਚਰਜ ਦਾ ਅਨੂਠਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜੋਬਨ ਹੈ, ਡਲ੍ਹਕ ਦਰ ਡਲ੍ਹਕ ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਦਰ ਲਿਸ਼ਕਾਰ: ਵ੍ਹਾਹ ਵਾ!

ਪਰਮ ਪਰਮਾਦਭੁਤ! ਹੈ,

ਚਾਨਣੇ, ਤੇਜ, ਗਰਮੀ, ਸੁਹਾਉ ਡਲ੍ਹਕ ਦਰ ਡਲ੍ਹਕ ਵਿਚੋਂ ਲਾਸਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ, ਅਚਰਜ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪ ਗਿਆ। ਕਿਰਨਾਂ ਖਿੱਲਰੀਆਂ, ਜਗ ਮਗ ਕਿਰਨਾਂ ਫੈਲੀਆਂ; ਅਕਾਸ਼, ਧਰਤ ਪੁਲਾੜ ਨੂਰ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ, ਕਿਸ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਸ ਗਜ ਗਮਨੀ ਚਾਲ* ਨਾਲ, ਲਾਲ ਲਾਲ ਡਲ੍ਹਕ ਦਾਰ, ਝਲਕਦਾਰ, ਆਬ-ਦਾਰ, ਨਸ਼ੇਦਾਰ, ਨਖਰੇਦਾਰ ਢਾਲ ਨਾਲ ਟਿੱਕੀ ਉੱਚੀ ਚੜ੍ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਮ ਅਦਭੁਤ ਤੋਂ ਪਰਮਾਦਭੁਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਾਹ ਵਾਹ, ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ, ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾ ਬਿਸਮਾਦ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਭਈ 'ਬਿਸਮਾਦ' ਜਦ ਝਲਕਾਰਾ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਏਹੋ ਕੁਛ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਸਮਾਦ ਨੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ, ਅਮਸਤ ਹੋ ਗਏ, ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ, ਅਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਫੇਰ ਓਸ ਦਾ ਪਤਾ ਐਉਂ ਦਿਤਾ:— "ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਸੁਧ ਕੀ ਨ ਸੁਧ ਰਹੀ, ਬੁਧ ਕੀ ਨ ਬੁਧ ਰਹੀ ਮਤਿ ਮੈ ਨ ਮਤਿ ਹੈ। ਸੁਰਤਿ ਮੈਂ ਨ ਸੁਰਤਿ ਔ ਧਯਾਨ ਮੈ ਨ ਧਯਾਨ ਰਹਯੋਗਯਾਨ ਮੈਂ ਨ ਗਯਾਨ ਰਹਯੋ ਗਤਿ ਮੈ ਨ ਗਤਿ ਹੈ। ਧੀਰਜ ਕੋ ਧੀਰਜ ਗਰਬ ਕੋ ਗਰਬ ਗਯੋ, ਰਤਿ ਮੈਂ ਨ ਰਤਿਰਹੀ ਪਤਿ ਰਤਿ ਪਤਿ ਹੈ। ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤ ਬਿਸਮੈ ਬਿਸਮ, ਅਸਚਰਜੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤਿ ਅਤਿ ਹੈ।"

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਬਿਸਮਾਦ ਦਾ ਰੂਪ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਬਿਸਮਾਦ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਲਾਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਜਲਵੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਪਿਆ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਇਕ ਝਲਕਾ ਜੋ ਮਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਦਲੇ ਘਾਉ, ਰਸ ਭਰੇ ਅਸਰ ਤੇ ਮਗਨ-ਤਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਏਹੋ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕੀ ਬਿਸਮਾਦ? ਠੀਕ ਹੈ, ਸੱਜਣਾਂ! ਜਮਾਂਦਰੂ ਹਨੇਰੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਪਲਦੋਂ, ਜੁਆਨ ਕਰਕੇ ਤੜਕਸਾਰ ਪੂਰੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਫੇਰ ਜੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਬਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਬੇਸੁਧ ਨਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਤਾਂ ਪੁੱਛਦੇ। ਜਾਂ ਭਾਈ, ਪੁਛ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਕੀ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਲਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਮਨੁੱਖ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਕ-ਲੱਈਆ ਹੋ ਗਿਆ, ਗਿੱਝ ਗਿਆ। ਖਿੜੀ ਰਾਤ ਦੇ ਅੰਬਰ ਦਾ ਅਸਚਰਜ ਨੀਲ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਉਤੇ ਅਚਰਜਤਾ ਦੀ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ, ਛਟਕੀ ਤਾਰਿਆਂ ਜੜੀ ਰਾਤ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈ ਉਡਦੀ, ਚਾਂਦਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦੀ, ਸੂਰਜ ਦਾ ਉਦੇ ਹੋਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਤੇ ਕੜਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਹਰਨੇ ਅਦਭੁਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਂਦੀ। ਅੱਗ ਰੋਜ਼ ਬਾਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਦੇ ਹੈਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਚੱਲਦੇ ਪਾਣੀ, ਡਿੱਗਦੇ ਪਾਣੀ, ਅਡੋਲ ਸ਼ਾਂਤ ਖੜੇ ਪਾਣੀ, ਉੱਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭਚਿੱਤ੍ਰੀ (ਅਚਰਜ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਕਿਉਂ? ਮਨੁੱਖ ਦਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਾਕੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਖੋਜੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਗਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਬਿਸਮਾਦ ਉਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਕਹਿ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਧਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਥੋੜੀ-ਜੇਹੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਲਾਲ

---

*ਹਾਥੀ ਵਾਲੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਾਲੀ ਤੋਰ।

ਬੁਝੱਕੜ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਉਮਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਰਸ ਤੋਂ ਟੁੱਟਕੇ ਉਸ ਦਾ ਗਜਾਤਾ ਬਣ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਆਹੋ ਜੀ, ਮਨੁੱਖ ਹਿਸਾਬੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਲੇਖੇਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੇਣਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਮਾਰਿਆ ਗੇਣਤੀਆਂ ਨੇ, ਗਿਣਦਾ ਗਿਣਦਾ ਆਪ ਗੇਣਤੀ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਰਸ ਤੋਂ ਹੀਨ 'ਅ+ਰਸੀਆ' ਹੋ ਗਿਆ, ਸੁਆਦ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਗਿਆ, ਬੇਖੁਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ:—

ਗੇਣਤੀ ਆਈ, ਰਸ ਸੁਆਦ ਗਏ।
ਬਿਸਮਾਦ ਆਯਾ ਰਸਾਂ ਦੇ ਕੜ ਪਾਟ ਪਏ।

ਭਲਾ, ਮਨੁੱਖ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਜਾਣ ਗਿਆ ਹੈ ? ਬਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦਾਨੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਅੱਗ ਕਿਉਂ ਚਮਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਸਾੜਦੀ ਹੈ ? ਬਿਜਲੀ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਕਿਉਂ ਐਦਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ? ਕੋਈ ਨਾ ਦੱਸ ਸਕੇਗਾ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖ ਅਨਜਾਣ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜਾਣ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਅਜੇ ਏਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਮਗਰ ਬੈਠੇ ਦਾ ਥਹੁ ਨਹੀਂ, ਏਸ ਤਾਂ ਗੇਣਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਕੁਛ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭੇਤ ਕੱਢਕੇ ਕੁਛ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ, ਪਰ ਲਾਲ ਬੁਝੱਕੜ ਬਣਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਰੰਗ ਗੁਆਕੇ ਮਾਨੋ ਆਪਣੇ ਅਦਨ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚੋਂ ਧੱਕਾ ਖਾਧਾ ਹੈ; ਬੈਕੁੰਠ ਤੋਂ ਗਿਰਾਉ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਬਿਸਮਾਦ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਿਸਮਾਦ ਕਰੇ ? ਸੋਚ ਵਿਚ ਜੁ ਦਿਨ ਰਾਤ ਫਸ ਗਿਆ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਰੋਜ਼ ਤੱਕੀਦ ਹਨ, ਬਿਸਮਾਦ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਵੇਖੋ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਤੇ ਜਿੰਦ ਦਾਤਾ ਦਿਲ, ਜੋ ਕਦੇ ਗੇਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਢੱਠਾ, ਸਗੋਂ ਢੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁਲ੍ਹਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਦਿਲ ਹੈ ਇਸ 'ਬਿਸਮੈਭਾਵ' ਨੂੰ ਕੀਕੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹਰ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ:—

ਵਿਸਮਾਦੁ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵੇਦ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਜੀਅ ਵਿਸਮਾਦੁ ਭੇਦ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਰੂਪ ਵਿਸਮਾਦੁ ਰੰਗ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਨਾਗੇ ਫਿਰਹਿ ਜੰਤ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਪਉਣੁ ਵਿਸਮਾਦੁ ਪਾਣੀ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਅਗਨੀ ਖੇਡਹਿ ਵਿਡਾਣੀ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਧਰਤੀ ਵਿਸਮਾਦੁ ਖਾਣੀ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਾਦਿ ਲਗਹਿ ਪਰਾਣੀ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵਿਜੋਗੁ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਭੁਖ ਵਿਸਮਾਦੁ ਭੋਗੁ ।
ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਿਫਤਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਾਲਾਹ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਉਝੜ ਵਿਸਮਾਦੁ ਰਾਹ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਨੇੜੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਦੂਰਿ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਦੇਖੈ ਹਾਜਰਾ ਹਜੂਰਿ ॥
ਵੇਖਿ ਵਿਡਾਣੁ ਰਹਿਆ ਵਿਸਮਾਦੁ ॥
ਨਾਨਕ ਬੁਝਣੁ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ* ॥ ੧ ॥

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਸੁੱਚੇ, ਉੱਚੇ, ਸੱਚੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਡਾਣ (ਅਚਰਜੋਂ ਅਚਰਜ) ਵੇਖਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੀ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਡਾਣ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣਾ, ਇਸ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਉੱਚੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਭਾਗਭਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਦਿਲ ਸੋਚ, ਗੇਣਤੀ, ਫਿਕਰ ਦੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖਕੇ ਵਿਡਾਣ ਹੋ ਜਾਏ। ਓਹ ਸੁਭਾਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਝਾਕੇ ਲਏ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ 'ਦੇਖਣਹਾਰ' ਦਾ ਇਸ '(ਦਿਸਣਹਾਰ) ਚਮਤਕਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਬੈਠੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁੱਝਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਝਲਕਾ ਮਾਰਿਆ, ਦੇਖਣਹਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਚੱਕਰ ਆ ਗਿਆ। ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਚੱਕਰ ਆਇਆ ਕਿ ਆਪੇ ਵਿਚ ਮਗਨ। ਮਗਨਤਾ ਹੋਈ ਕਿ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ' ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਟੁੱਟਾ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦਾ ਨੇਹੁ ਟੁੱਟਾ ਕਿ ਆਪਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਤੇ ਅਨੰਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਤਯਾਰ ਯਾ ਛਾਲ ਵੱਜ ਹੀ ਗਈ।

ਹਾਂ ਜੀ ਏਹੋ ਸਮਾਧੀ ਜੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਜੁੱਗ ਗਲ ਗਏ ਤੇ ਤਪੀਆਂ ਹੱਠੀਆਂ

*ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ।

ਦੇ ਕਲਪ ਲੰਘ ਗਏ। 'ਸੋਚ' ਨੇ ਗਿਆਨੀ,ਤਿਆਗੀ, ਵੈਰਾਗੀ, ਜਪੀ, ਤਪੀ ਕਈ ਰੂਪ ਧਾਰੇ, ਕਈ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ, 'ਆਪੇ' ਨੂੰ 'ਆਪਾ' ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਰੰਗਣ ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ ਪਰ ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ;ਇਹ ਤਾਂ 'ਰਸ' ਦੀ ਸ਼ੈ ਸੀ 'ਸੋਚ' ਦੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, 'ਸੋਚ' ਰਸ ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਗੇਣਤੀ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਭੁੱਖਾਂ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਲੈ ਤੁਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ –ਲੈਂ ਲੈਣ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਲੋਭ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜੇ ਕਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਝਲਕਾ ਮਾਰਿਆ ਬੀ ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਿ ਬਿਸਮੈ ਭਾਵ ਉਦੇ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਝੱਟ ਸੋਚ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਹਾ: "ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਗਟੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਹਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਓ, ਲੈ ਲਓ, ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰੋ, ਇਹ 'ਲੈ ਲੈਣ' ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬਿਸਮੈ ਭਾਵ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਮੋਟਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੋਭ ਲਹਿਰ ਆਈ, ਸੋਚ ਮੋਟੀ ਹੋ ਗਈ, ਵਿਸਮ ਭਾਵ ਪੰਘਰਕੇ ਤਿਲਕਿਆ ਤੇ ਤਿਲਕਦਿਆਂ ਤਿਲਕਦਿਆਂ ਮਾਨੋਂ ਭਾਫ ਬਣਕੇ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਐਉਂ ਜਗਤ-ਦਾਨਾ ਜਗਤ. ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਜਗਤ-ਵਿਸਮਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਵਿਸਮਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ, ਵਿਡਾਣ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਸੋਚ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਂਦੀ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

---

੨. [ਸੇਲ੍ਹੀਆਂ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ]।

ਕਿਹੀ ਸੁਹਣੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਹਾੜੀ ਹੈ, ਪਹਾੜੀ ਹੈ, ਪੱਬੀ ਹੈ ਕਿ ਟਿੱਬੀ ਹੈ। ਮੀਂਹ ਪੈ ਹਟੇ ਹਨ, ਹਰਾ ਹਰਾ ਘਾਹ ਖ਼ਮਲ ਵਾਂਙੂ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਨਾਨਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬੂਟੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਨੇ ਸਰਪੋਸ਼ ਉਠਾ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਰਾਤ ਨੇ ਘਸਮੈਲੜਾ ਰੰਗ ਵਰਤਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਨਿੱਕੇ ਫਾਨੂਸ ਅਤੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਝਾੜ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਚੁੱਪ ਸ਼ਾਂਤ ਦਾ ਠੰਢਕਦਾਰ ਰੰਗ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਵਿਡਾਣ ਨੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ। ਚੰਦ ਤਾਰੇ ਫਿੱਕੇ ਪੈ ਗਏ, ਪੂਰੇ ਤੋਂ ਮਿੱਠਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆ ਗਿਆ, ਪੱਛੋਂ ਵਲੋਂ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਪੌਣ ਰੁਮਕ ਪਈ, ਇਸ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਿੰਗਰੀ ਫਿਰ ਗਈ ਹੈ। ਔਹ ਤੱਕੋ ਕਿ ਪੂਰੇ ਤੋਂ ਹੁਣ ਨਿੱਘੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਿਸ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ, ਕਿਸ ਸੁਹਾਉ ਨਾਲ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਆ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ? ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਏਸੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਸੁਹਣੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੰਛੀ ਏਸੇ ਦਾ 'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਦਾ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਸੇ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਚੜ੍ਹਦੀ ਸੁਹਾਉਣੀ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਕ ਚੰਗੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਬੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰਾ ਬਾਲਪਨ ਜੁਆਨੀ ਦੋਏ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਰਤਾ ਢਿੱਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੂਪ ਰੰਗ ਕੁਝ ਕੁਝ ਮੱਧਮ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੇਹ ਕੁਛ ਨਿਰਬਲ ਵੀ ਹੈ। ਭਰ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਚਿਹਰਿਓਂ ਰੰਗ ਰੂਪ, ਜੋਬਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਜ਼ੋਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਤੱਕੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਿਰੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵੱਲ ਤੱਕੋ ਜੁਆਨੀ ਢੱਲ ਗਈ, ਪਰ ਫੇਰ ਬੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਅਰ ਇਹ ਜਦ ਤੁਸਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਰਕੇ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਚਿਹਰਾ ਬੀ ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੱਗੇ ? ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਮੈਲੀਆਂ ਲੀਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਪੇਟਿਆ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸੇ ਉਜਾੜ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਕਠਨ ਤਪ ਕਰਦਾ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਮੰਦ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਚਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਹਣਾ ਜਗਤ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਏਥੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਟੱਕ ਹੋਕੇ ਤਪ ਕਰਾਂ, ਜੱਫਰ ਜਾਲਾਂ ਜੋ ਘਾਲ ਤੇ ਰੀਝ ਕੇ ਸਾਂਈਂ ਮਿਲੇ। ਪੇਟ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਕ-ਰੀਆਂ ਰੱਖ ਛਡੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖਾ ਪੀ

ਚਰ ਚੁਗ ਕੇ ਸੁਹਣੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਦੋਏ ਵੇਲੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਏਹੋ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਏਹੋ ਪਾਣੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਉਮਰ ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਵਿਚ ਕਟੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਢਲ ਰਹੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਨੱਠ ਜਾਵੇ ?

ਅੱਜ ਆਪ ਉਦਾਸ ਹਨ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਨੇ ਉਦਾਸੀ ਘਟਾਈ ਹੈ ਪਰ ਤੱਕੋ ਅਜੇ ਬੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛਮਾਛਮ ਪਾਣੀ ਵਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੰਮਾਂ ਜਿਹਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, 'ਮੌਲਾ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ! ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ'' ਫੇਰ ਸੂਰਜ ਵਲ ਪਿਠ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੂਰਜ ਹੁਣ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਖਾਂ ਤੇਜ਼ ਨੂੰ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਪਿੱਠ ਨਿੱਘੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ, ਆਪ ਹਰੀਂ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਸੌਂ ਗਏ।

ਇਸ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਪਹਾੜਨ ਬਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਆਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ; ਅਰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਕਦੇ ਦੂਰੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਹ ਕੁੜੀ ਆ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਗਾਉਣ ਲਗ ਪਈ:–

ਨਹੀਂ ਬੋ ਭਰੋਸੋ ਏਸ ਜੀਣੇ ਦਾ,
ਨਹੀਂ ਬੋ ਭਰੋਸੋ ਏਸ ਜੀਣੇ ਦਾ,
ਦਮ ਆਵੇ ਨਾ ਆਵੇ।

ਸਾਂਈਂ ਲੋਕ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ, ਇਕ ਠੰਡਾ ਸਾਹ ਭਰਿਆ, ਠੀਕ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਜੀਉਣੇ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ "ਰੁਖੜੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ" ਦੇ ਜੀਉਣੇ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਰਾਂ ਬੀ ਕੀ? ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਪਾਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,ਦਿਨ ਰਾਤ ਤਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਘਾਲਿਆ, ਕਿਸੇ ਸੁਆਦ ਰਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ, ਮੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀਹ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਕਿ ਸੁਖੀ ਹਾਂ; ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹਾਂ। ਅਜੇ ਮੌਲਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਕਹਿ ਗਿਆ ਸੀ "ਕਿ ਰਸਤਾ ਏਹੋ ਹੈ ਕਰੀ ਜਾਹ।" ਮੈਂ ਕਰੀ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਦਰੁਸਤ ਹੈ? ਇਹੋ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਕਰੀ ਹੀ ਜਾਵਾਂ, ਜਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ? ਚੇਟਕ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤਪ ਤਾਪਣ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਮੁੜ ਨਾਂ ਆਇਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਉਮਰਾ ਲੰਘ ਚੱਲੀ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਮੈਂ ਪਾਤਸਾਹ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਛੜਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾਂਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਲੜਕੀ ਕੁਝ ਵਿੱਥ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਪੱਥਰ ਤੇ ਬਹਿ ਗਈ ਤੇ ਗਾਵੀਂ-

ਜਿਤੁ ਦਰਿ ਵਸਹਿ ਕਵਨੁ ਦਰੁ ਕਹੀਐ
ਦਰਾ ਭੀਤਰਿ ਦਰੁ ਕਵਨੁ ਲਹੈ। ਜਿਸ
ਦਰ ਕਾਰਣਿ ਫਿਰਾ ਉਦਾਸੀ ਸੋ ਦਰੁ
ਕੋਈ ਆਇ ਕਹੈ॥ ੧॥ ਕਿਨ ਬਿਧਿ
ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ॥ ਜੀਵਤਿਆ ਨਹ
ਮਰੀਐ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਜੀ ਇਹ ਮਿੱਠੀ ਰਸਭਿੰਨੀ ਸੱਦ ਸੁਣਕੇ ਫੇਰ ਉਠੇ, ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਗਏ, ਅਗੋਂ ਉਹ ਸ਼ਰਮੀਲੀ, ਪਰ ਨਿਰਭੈ ਕੁੜੀ ਉਠੀ, ਝੁਕੀ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਤੇ ਬੋਲੀ–"ਬਾਵਾ ਜੀ! ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਲਿਆਵਾਂ ?"

ਸਾਈਂ ਲੋਕ–ਬੱਚਾ! ਜੀਉਂਦੀ ਰਹੇਂ, ਕਦੇ ਬੁੜ ਕੇ ਨਾ ਬਹੇਂ; ਸਾਈਂ ਭਾਗ ਲਾਵੀ, ਕੱਪੜੇ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਹਨ, ਇਹ ਦੱਸ ਜੋ ਟੱਪਾ ਕਿਸਦਾ ਗਾਂਵਿਆਂ ਹਈ ?

ਮੁਟਿਆਰ–ਸਾਈਂ ਜੀ! ਇਹ ਟਪਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ–ਬੱਚਾ ਕਿਹੜੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ?

ਮੁਟਿਆਰ–ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ–ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ? ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹੜੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?

ਮੁਟਿਆਰਾਂ–ਸਤਿਗੁਰੂ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ।

ਨਾਉਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ; ਸਰੀਰ ਸੁੰਨ ਜਿਹਾ ਹੋਯਾ, ਨੀਰ ਵਹਿ ਟੁਰਿਆ, ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚੁਪ ਰਹਿਕੇ ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ - "ਬੱਚੜਾ ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ

ਨਾਨਕ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ?"

ਮੁਟਿਆਰ-ਹਾਂ ਸਾਈਂ ਜੀ, ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਗੰਗਾ ਗਏ ਸਾਂ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ ਸੇ ਤੇ ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ, ਸੁਖੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਕਾਕੀ, ਕਰਦੇ ਕੀ ਹੋ ?

ਮੁਟਿਆਰ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਐਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੀਕੂੰ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਆਦ ਛਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਸਾਈਂ ਲੋਕ (ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ)-ਸੁਆਦ ! ਸੁਆਦ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਉਮਰਾ ਲੰਘੀ, ਸੰਸਾਰ ਬਦਲਿਆ, ਕਈ ਪੂਰ ਆਏ, ਗਏ, ਪਰ ਸੁਆਦ ਅਸਾਂ ਨਾਂ ਤੱਕਿਆ ?

ਕੁੜੀਏ ! ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਦਾ ਭੋਰਾ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾ ?

ਮੁਟਿਆਰ-ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਹੋਏ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਾਈਂ ਸਾਈਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਸੁਆਦ ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੋ ਕਿ ?

ਸਾਈਂ ਲੋਕ (ਝਿਜਕ ਕੇ)-ਭਲਾ ਕਾਕੀ ਕੋਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਸੁਣਾ।

ਮੁਟਿਆਰ-ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠੇ !

ਸਾਈਂ ਲੋਕ--ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਕਦੇ ਕਦ ਨਾਉਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ, ਡਿੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿਉਂ ?

ਮੁਟਿਆਰ (ਭੋਲੇਪਨ ਵਿਚ)-ਭਲਾ ਜੀਉ ! ਜੇ ਤੂੰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਕਿਵੇਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਈ ? ਮੈਂ ਜਾਤਾ, ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਾਈਂ ਸਾਂਈਂ ਕਰਦਾਹੈ ਇਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਇਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਡੋਬ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ, ਜੁ ਸਾਈਂ ਜੀਵੇਂ ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੈਂ; ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਚੰਗਾ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ (ਹੱਸਕੇ ਤੇ ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ)— ਖ਼ਬਰੇ ਕਾਕੀ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਦਾ ਹੀ ਹੋਵਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋਵੋ ਤੇ ਮੈਂ ਅਜੇ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ। ਕਾਕੀ ! ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣਾ ?

ਕਾਕੀ--ਓਹ ਬੜੇ ਬੀਬੇ ਰਾਣੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪੇ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਮਨੋਂ ਹੀ ਪਿਆ ਪਿਆਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਕੁਛ ਐਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਕੂੰ ਸੁੱਤੇ ਜਾਗ ਪਏ ਹਾਂ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ?

ਕਾਕੀ—ਡਾਢੇ !

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਹਨ ?

ਕਾਕੀ—ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਨਾਲੋਂ ਸੁਹਣੇ ਹਨ, ਨਾਲੇ ਡਾਢੇ ਹੀ ਠੰਢੇ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਭਲਾ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਕਾਕੀ—ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ !

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ?

ਕਾਕੀ—ਜਦ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਡਿੱਠੇ ਹਨ ਫੇਰ ਤਾਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਦੇ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਕਿਉਂ ?

ਕੁੜੀ—ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਤੁਸੀਂ ਸਾਧਨ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਕੁੜੀ—ਸਾਧਨ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਕੋਈ ਤਪ, ਹਠ, ਜੋਗ।

ਕੁੜੀ—ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ, ਸਾਈਂ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਇਕ ਚਾਉ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਉਹ ਚਾਉ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ, ਹੋਰ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਕੋਲ ਵੱਸਦਾ ਦੀਹਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ: 'ਸੁਣਾ', ਮੈਂ ਸੁਣਾ ਛੱਡਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਕੀਰਾ ! ਉਹ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਮਾਸ ਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਲੈ ਉਹ ਤਾਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬੱਦਲਾਂ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਤੇ ਜਾ ਲੇਟਦਾ ਹੈ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਇਸ਼ਕਾਰੇ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਨੀਂਦਰ ਵਿਚ ਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੋ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰੇ ਉਹ ਕੀ ਹੈ ? ਸਾਈਂ ਜੀ ! ਉਹ ਖ਼ਬਰੇ ਉਹ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ 'ਓਹ' ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਤੇਰੇ

ਵਾਂਗੂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਦੇਖ ਖਾਂ, ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ—ਹਲਾ! ਤਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?

ਕੁੜੀ ਨਾਂ ਅੜਿਆ, ਤਰਿਆ ਨਹੀਂ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਵੇਖ ਖਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਹੈ? ਉਂਵ ਤਾਂ ਜਦ ਦਾ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜ ਕੁਝ ਹੋਰਵੇਂ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ। ਤੱਕੋਂ ਨਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚੋਂ ਕੇਡੀ ਕਸ਼ਬੋ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚੰਨਣ ਦੀ ਫ਼ੁਹਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ;ਤੁਹਾਡੇ ਲੂੰ ਮਹਿਕ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਨਾਂ? ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ ਕਸ਼ਬੋ ਉੱਠ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੇਖ ਖਾਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਔਹ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬੱਦਲ ਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਤਖਤ ਉੱਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਔਹ ਤੱਕੋ ਨਾਂ, ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਏ, ਲੌ ਸਾਈਂ ਜੀ! ਹੁਣ ਨਾਂ ਬੋਲਣਾ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਲੈਣ ਦਿਓ।

ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬੱਦਲ ਤੇ ਟਕ ਲਾਕੇ ਜੁੜ ਗਈ, ਅੱਖਾਂ ਝਮਕਣਾ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ, ਚਿਹਰਾਂ ਦਮਕ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਰ ਉਹ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਦਿੱਵਯ ਗੀਤ ਦੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ ਅਰ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਨੂਰ ਭਰੇ ਟਿਕੇ, ਜੁੜੇ, ਮਗਨ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਤੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ— "ਹੇ ਸਾਈਂ! ਧਿਕਾਰ ਮੇਰੀ ਅਕਲ ਦੇ, ਅਰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਇਸਦੇ ਭੋਲਾਪਨ ਦੇ, ਇਹ ਕਿਸ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਹੈ ਅਰ ਕਿਹੜੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੈ? ਇਕ ਦਿਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਨਾਂ ਕੋਈ ਮਾਣ ਹੈ, ਨਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫਕੀਰ ਹਾਂ ਕਿ ਤਪੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਰਸੀਆ ਹਾਂ। ਹਾਏ! ਸਾਈਆਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵਲ੍ਹੇਟਿਆ ਗਿਆ ਵੇਲਣਾ ਫੇਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਹ, ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਲੀ ਵਾਂਗੂ ਭੋਲਾ ਰਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਕਲ ਨੂੰ, ਫਿਕਰ ਨੂੰ, ਅੰਦੇਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਸਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਾਂ, ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਵੱਸਾਂ, ...ਓਹ ਹੋ ਕੀਹ ਕਹਾਂ—

"ਜਾਂ ਕੁਆਰੀ ਤਾਂ ਚਾਉ ਵੀਵਾਹੀ ਤਾਂ ਮਾਮਲੇ॥ ਫਰੀਦਾ ਏਹੋ ਪਛੋਤਾਉ ਵਤਿ ਕੁਆਰੀ ਨ ਥੀਐ॥"

ਮੈਂ ਅਕਲ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਵਿਵਾਹ ਕੀਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਾਮਲੇ ਪਏ। ਹਾਏ! ਹੁਣ ਕੁਆਰੀ ਕੀਕੂੰ ਹੋਵਾਂ? ਕੀਕੂੰ ਅਕਲ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦਿਆਂ। ਕਾਸ਼! ਅਕਲ ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਂਦੀ, ਕਾਸ਼! ਮੇਰੇ ਭੋਲੇਪਨ ਵਿਚ, ਮੇਰੀ ਬਾਲੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਨੇਹੁੰ ਲੱਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਅਕਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਪੱਛੋਤਾਵਾ ਹੀ ਪੱਛੋਤਾਵਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਜਾਚ ਸਿਖਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਅਕਲ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਲਵਾਂ? ਕੀਕੂੰ ਲਵਾਂ? ਵਤ ਕੁਆਰੀ ਕੀਕੂੰ ਹੋਵਾਂ? ਮੁੜ ਉਹ ਭੋਲਾਪਨ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇ? ਇਹੋ ਪੱਛੋਤਾਉ ਪੱਲੇ ਰਹਿ ਗਿਆ—"ਵਤਿ ਕੁਆਰੀ ਨ ਥੀਐ।"

ਫਕੀਰ ਇਉਂ ਅਪਣੀ ਬੀਤ ਗਈ ਤੇ ਮੁੜ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਰੰਦਾ ਰੋਂਦਾ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ।

ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਕ ਅਜੀਬ ਮੋਹਨੀ ਸੂਰਤ ਉਸੇ ਸ਼ਿਲਾ ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਨੈਣ ਬੰਦ ਹਨ, ਪਰ ਚਿਹਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਮਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਚਮਕਦੇ ਪਰ ਠੰਢੇ ਸੂਰਜ ਤਾਬ ਨਾ ਲਿਆ ਸੱਕਣ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਛਬੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਹਣੱਪ ਸਾਰੀ ਆਪੇ ਆ ਫਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕ਼ਟਕ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ ਕਿ ਫਕੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਧੂਹ ਪਈ। ਆਹ! ਤਪਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘਾ ਚੁਕੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਆਇਆ ਕਿ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਵੱਜੀ, ਦਰਸ਼ਨ, ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਲਿਸ਼ਕੇ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਹੁਰੀਂ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਜਾ ਵੱਜੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਉਹ ਅਗੰਮ ਦੀ ਛਿੱਕੀ* ਪਈ ਕਿ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਦੀ ਜਾਣੋਂ ਉਹ ਉਮੰਗਾਂ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਭਰੀ ਜੁਆਨੀ ਮੁੜ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਲੇਜਾ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਉਛਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖਿੱਚ ਪਈ, ਦਰਸ਼ਨ ਅਤਿ ਪਿਆਰਾ

---

*ਖਿੱਚ।

ਲੱਗਾ, ਤਪਾਂ, ਹਠਾਂ ਨਾਲ ਪੱਕ ਚੁੱਕੇ ਕਲੇਜੇ ਦਾ ਥਰ ਟੁੱਟਾ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਵਦਾਣ ਮਾਰਿਆ, ਰਸਤਾ ਖੁੱਲਿਆ, ਰਸ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਮਗਨਤਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਵਿਚ ਸਰੂਰ ਹੈ! ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਖੁਹਲਦਾ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਸੁਆਦ ਦੇ ਡਾਢੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਛੱਪਰ ਝੁਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਜ਼ੋਰ ਲਾਕੇ ਖੋਹਲਦਾ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ! ਤੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ, ਜਿਨ ਏਹ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ! ਤੈਨੂੰ ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਰਮ ਰਸਾਂ ਦਾ ਛਾਂਦਾ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਕਿਤਨਾਂ ਚਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਤਦ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫ਼ੇਰ ਅੱਖਾਂ ਖੁਹਲੀਆਂ, ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਪਾਸ ਵਾਰ ਇਕ ਹੋਰ ਮੂਰਤ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਰਬਾਬ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਵਲ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਬੇਵਸੇ ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਪਰ ਬਿਰਾਜ ਰਹੀ ਸੂਰਤ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:—

"ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹਨ।"

'ਨਾਨਕ' ਨਾਮ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਦੂ ਸੀ ਜੋ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰ ਚੁਕੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ 'ਅਣੀ-ਆਲੇ ਅਣੀਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ' ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਗਿਆ:

ਸੁਨਿਤ ਨਾਮ ਪਾਇਨ ਪਰ ਪਰਿਓ।
ਕਹਯੋ ਕਿ 'ਮੋਹਿ ਨਿਹਾਲ ਅਬ ਕਰਿਓ।...
ਅਬ ਮਮ ਹੋਇ ਗਯੋ ਕੱਲਯਾਨ।
ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਨਿਸ ਦਯਾ ਨਿਧਾਨ'। [ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸ:

ਚੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੁਣ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ, ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਘਾਇਲ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਐਸੀ ਝਰਨਾਟ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਛਿੜੀ ਕਿ ਬਿਹਬਲ ਹੋਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ ਅਰ ਲਗਾ ਵੈਰਾਗ ਕਰਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਜਗਤ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ, ਦਇਆ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਸਿਰ ਚਾਕੇ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੀਤਾ ਤੇ ਇਞ ਪਿਆਰ ਦਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਨਿੱਕੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੀ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਅੱਜ ਹੀ ਜੰਮਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿਚ ਬਾਲ ਹੋਕੇ ਅੱਜ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਝੂਟਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ, ਪਹਿਲਾ ਹੁਲਾਰਾ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਤ੍ਰਿੰਗ ਦਾ ਅੱਜ ਹੀ ਆਯਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਹੀ "ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਜਨਮੇ ਗਵਨੁ ਮਿਟਾਇਆ" ਵਾਲਾ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨਵੇਂ ਜਨਮ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ। ਮਰਨ ਥੀਂ ਅਗਦੀ ਮੋਇਆ ਸੀ, ਹਾਂ ਉਸ ਭੋਲੀ ਮੁਟਿ-ਆਰ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਅਜੇ ਹੀ ਮੋਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਆਇਆ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਫੇਰ ਜੁਆਲ ਲਿਓਸੁ ਜਿਵੇਂ ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:—

ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਹਹੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ
ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ ॥ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦੇ
ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ
ਮਿਲਾਏ ॥ ੨ ॥ [ਸੂ: ਮਹਲਾ ੫

ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਤਪ, ਹਠ ਕਰਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੁਰਦ ਸੀ, ਹਾਂ, ਉਸ ਉਹ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਵਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ:-

ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ ॥ [ਵਾ: ਮਾਝ ਮ: ੧

ਹਾਂ ਜੀ-

ਉਸ ਹਠੀਏ, ਤਪੀਏ, ਜਪੀਏ, ਸਤੀਏ ਪਰ 'ਜੀਅ ਦੇ ਜੀਵਨ' ਵਲੋਂ ਅਜੇ ਨਾ ਜਾਗੇ ਬੁੱਢਣ-ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪ੍ਰੇਮ ਰਾਜ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜੀਆਦਾਨ ਦੇਕੇ ਜਿਵਾ ਲਿਆ।

ਭਇਆ ਮਨੂਰੁ ਕੰਚਨੁ ਫਿਰ ਹੋਵੈ ਜੇ ਗੁਰੁ
ਮਿਲੈ ਤਿਨੇਹਾ ॥ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ
ਓਹੁ ਦੇਵੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਸਟਸਿ ਦੇਹਾ ॥
[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧

ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਉਹ ਕੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਉਹ ਰਿਆਜ਼ਤ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾੜ

ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਮਰਾ ਦੀ ਘਾਲ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਪੱਥਰ ਦਾ ਪੱਥਰ, ਮਨ ਹੰਕਾਰੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰੀ, ਦਿਲ ਨਿਰਾਸ ਦਾ ਨਿਰਾਸ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਜੋ 'ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ' ਦੇ ਤ੍ਰੁੰਗ ਨੇ ਅੰਦਰ ਫੇਰਾ ਪਾਇਆ ਜੀ ਉਠਿਆ, ਹੁੱਬ ਦੀ ਲਹਿਰ ਆਈ, ਹਿਤ ਦਾ ਵੇਗ ਛੁੱਟਿਆ, ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ, ਸਾਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਆਦਲਾ ਸਜੀਵਾ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:—

ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ॥ ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੇਰੁ ਮਿਲਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਈ ਜਾਗੀ ॥੨॥੨॥੧੧੯॥ [ਗਉ: ਮ: ੫

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਤੇ ਜਾਗੇ ਹਾਂ, ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਆ ਵਾਪਰੀ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਜੀਵਨ ਰੌ ਫਿਰੀ, ਜਦ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ 'ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ' ਦਾ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਮਨੁੱਖਪਨੇ ਤੋਂ ਮਾਰਕੇ ਦੈਵੀ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਤਦ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਕੂੰ ਜਨਮ ਦਾ ਸੁੱਤਾ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਨਿਰਾਸਾ ਟੁਰ ਗਈ, ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਬਿਲਾ ਗਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਉੱਠੀਆਂ। ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ ਫੁੱਲ ਹੈ, ਮਨ ਠੰਢਾ ਨਿਹਾਲ ਤੇ ਉਚੇਰਾ ਹੈ, ਨਜ਼ਰ ਜਿੱਧਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਰਸ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲੱਗੀ ਤੱਕਦੀ ਹੈ। ਵਾਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ! ਤੇਰੀ ਸਦਗਤੀ ਹੋਈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ ਉਠਾਲ ਕੇ ਬਹਾਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ:—"ਸੱਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਪਰ ਦੇਖ! ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਰੌ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਫਕੀਰ ਹੈਂ, ਮਗਨ ਹੋ!"

ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਐਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਕਿ ਦੋ ਪਹਿਰ ਮਗਨ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਜਗਾਇਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਰੰਗ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਜਾਣੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਸੱਲਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਲਿਪਟ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਤੇ ਹਾਵੇ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਐਉਂ ਕੁਝ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:-

ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਆ ਜਗਾਕੇ, ਹਿਰਦੇ ਪਰੀਤ ਪਾਕੇ,
ਮੋਏ ਨੂੰ ਜੀ ਜਿਵਾਕੇ, ਢੱਠੇ ਨੂੰ ਗਲ ਲਗਾਕੇ,
ਅਪਨਾ ਬਨਾਕੇ ਸਾਈਂ! ਸਾਨੂੰ ਨ ਛੱਡ ਜਾਈਂ।
ਮਿਲਕੇ ਅਸਾਂ ਗੁਸਾਈਂ,ਬਿਰਹੋਂ ਨ ਹੁਣ ਦਿਖਾਈਂ।
ਚਰਨੀਂ ਜੇ ਆਪ ਲਾਯਾ, ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਚਖਾਯਾ।
ਦਾਸ ਆਪਣਾ ਬਨਾਯਾ, ਵਿੱਛੁੜ ਨ ਹੁਣ ਗੁਸਾਈਂ।

ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖਕੇ ਜਗਤ ਤਾਰਕ ਜੀ ਨੇ ਗਲ ਲਾਯਾ, ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ ਇਹ ਵਰ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ:—

ਅਬ ਤੁਵ ਕਾਜ ਗਏ ਸਭਿ ਹੋਇ ॥ ਬੈਠਹੁ ਮਨ ਸਤਿਨਾਮ ਪੁਰੋਇ ॥ [ਸੂ: ਪ੍ਰ:

ਪਰ ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਿਦੇ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਰਹੋਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਝੱਲੇ? ਤੇ ਉਧਰ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ ਤਾਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੀਪਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਤੁਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਹਨ। ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਣ ਜਾਤਾ ਕਿ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿਰ ਧਰਨਾ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਕਿ ਰਜ਼ਾ ਮੰਨਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਨ ਮੁਰਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ 'ਰਜ਼ਾ ਮੰਨੀ' ਕਹਿਕੇ ਪੱਥਰ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰਜ਼ਾ ਸਮਝਕੇ ਟਲ ਜਾਏ। ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ, ਪਰ ਇਹ ਬਿਨੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਹੀ ਗਈ—ਹੇ ਦੀਨਾ ਬੰਧੂ! "ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤ?"

'ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤ' ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿੱਡੇ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਾਕ ਸਨ ਕਿ ਜਗਤ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਦੇ ਨੈਣ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰ ਆਏ ਤੇ ਆਪ ਬੋਲੇ–, 'ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ! ਟਿਕ ਕੇ ਇਸ ਥਲ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਛੇਵੇਂ ਜਾਮੇਂ ਆਵਾਂਗੇ। ਹੇ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ! ਨਾ ਸੋਚ ਕਿ ਤੂੰ ਬੁੱਢਾ ਹੈਂ ਤੇ ਐਤਨਾਂ ਚਿਰ ਤਕ ਕਦ ਜੀਵੇਂਗਾ ਤੂੰ ਜੀਵੇਂਗਾ, ਤੂੰ ਥੀਵੇਂਗਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਛੇਵੇਂ ਜਾਮੇਂ ਆਵਾਂਗੇ। ਤੇਰੀ ਆਰਬਲਾ ਬੜੀ ਹੀ ਲੰਮੀ ਹੋਵੇਗੀ।"

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਬੋਲਿਆ:- "ਹੇ ਕਰੁਣਾਮਯ ਚੋਜੀ ਤੇ ਕੌਤਕਹਾਰ ਜੀ! ਤਦੋਂ ਤੇਰੇ ਮੇਲ, ਤੇਰੇ ਰੰਗ ਹੋਰ ਹੋਣਗੇ, ਤੇਰੇ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਤੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਏਗਾ ?"

ਸਤਿਗੁਰ-ਹਾਂ ਸੱਜਣਾ! ਪਛਾਣ ਲਏਗਾ। ਪਹਿਲੋਂ ਸਾਡਾ ਇਕ ਪਜਾਰਾ -ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ- ਆਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਏਗਾ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਆਵਾਂਗੇ ਤੇ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਮੰਗਕੇ ਪੀਆਂਗੇ। ਅੱਜ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦੇ, ਪਰ ਅੱਜ ਅਸਾਂ ਹੇਠਾਂ ਡੋਘਰੇ* ਵਿਚ ਪੀਂਜੂ ਦੇ ਘਰ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਹੈ। ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਰਹੇਗਾ, ਫੇਰ ਆਵਾਂਗੇ ਤੇ ਮੰਗਕੇ ਦੁੱਧ ਪੀਆਂਗੇ।

ਇਉਂ ਕਹਿ, ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਕੇ ਵਿਲਪਦੇ ਬਾਲ ਵਾਂਙੂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਉਪਕਾਰੀ ਬੱਦਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਥਾਂ ਬਰਸਨੇ ਲਈ ਟੁਰ ਗਏ। ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ, ਨਵੇਂ ਜਨਮ ਵਿਚ ਆਯਾ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਨਮਿਆਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਨਵਬਾਲਾ ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ, ਜੀਉਂਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਨਵਯੌਬਨ ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਖਿੱਚਾਂ, ਤਾਂਘਾਂ, ਹੁਲਾਰਿਆਂ, ਆਸਾਂ, ਸੁਆਦਾਂ, ਰਸਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਦਾ ਦੁਧ ਪੀਕੇ ਉਸੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਬੈਠੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਧਯਾਨ ਮਗਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸੇ, ਕਿ ਉਹ ਕਾਕੀ ਆਪਣੀਆਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਦੀ ਆ ਨਿਕਲੀ, ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਬੋਲੀ:- "ਸਾਈਂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ"।

ਸਾਈਂ ਲੋਕ-ਹਾਂ ਬੱਚੀ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ-ਮੈਂ ਮੇਰੇ-ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕੂਕਰਾਂ ਦਾ ਕੂਕਰ।

ਕਾਕੀ-ਪਹਿਲੇ ਹੱਸੀ ਫੇਰ ਰੋ ਪਈ। ਜਿਸ ਕਦੇ ਰੋਣ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਅੱਖੀਂ ਨੀਰ ਭਰ ਆਯਾ, ਹਾਹੁਕਾ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲੀ-ਹਾਂ ਸਾਈਂ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਕੂਕਰਾਂ ਦੇ ਕੂਕਰ; ਪਰ ਸਾਂਈਂ ਜੀ! ਸਤਿਗੁਰ ਕੇਡਾ ਸੁਹਣਾ ਹੈ?

ਸਾਈਂ ਲੋਕ-ਕੁਝ ਨਾ ਪੁੱਛ, ਕਾਕੀ! ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਕੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੋਏ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕਾਬਾ, ਮੇਰਾ ਰਸੂਲ, ਮੇਰਾ ਦੀਨ ਈਮਾਨ ਸੱਭੋ ਕੁਝ ਨਾਨਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਲ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਨਾ ਦਰੂਦ ਨਾ ਸਜਦਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਪਾਠ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਜੀਉਂਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ ਲੂੰਆਂ ਵਿਚ 'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਵੱਸ ਪਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਧਰ ਨੈਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਛਬੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਰਸਨਾ ਉਸ ਦੇ ਰਸਾਏ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਸਮਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਭਰ ਆਉਣ।

ਕਾਕੀ-ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਕਹੁ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਸੁਣਾ ਨਾ, ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾਲੇ ਮਨ ਤੋਂ, ਸੁਣਾ ਨਾ, 'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ!' ਕਾਕੀ ਨੇ ਇੰਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ 'ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਦੀ ਲੌ ਲਗਾਈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਬਨ ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਅਰ ਇਸੇ ਪਿਆਰੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਲੌਢਾ ਪਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਗ਼ੀਬ ਪਹਾੜੀਆ, ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ, ਮੈਲੇ ਕਪੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਲਪਟ ਆਈ। ਏਹ ਰਾਹਕ ਸਨ ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਉਮਰੇ ਹਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਤੇ ਕੁਛ ਥੋੜਾ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਉਠਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲੱਗਾ, ਉਧਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਪਰਸਪਰ ਇਉਂ ਮਿਲੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਮੇਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਏਹ ਇਸੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਹਨ। ਏਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚਰਨ ਪਰਸਕੇ 'ਨਾਮ ਧਰੀਕ' ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਸਨ। ਕੱਲ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗਤ ਗੁਰ ਸੁਆਮੀ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਤਾਰਕੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਛਕਿਆ। ਏਹ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਕੁਛ ਦੂਰੀ ਪਰ ਹੇਠਲੇ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ

---

*ਡੋਘਰਾ=ਦੋ ਘਰਾ, ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਲਾਗੇ ਅਤਿ ਨਿੱਕੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ, ਜਿਥੇ ਦੋ ਚਾਰ ਘਰ ਹੋਣ, ਡੋਘਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦਰਯਾ ਪਾਸੇ ਇਕ ਡੋਘਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕੇਵਲ ਦੋ ਹੀ ਘਰ ਸਨ, ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਗਏ ਕਿ "ਉਪਰ ਜੋ ਬੁੱਦਣ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਅਪਣਾ ਹੈ ਅਜ ਉਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਸਤਸੰਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਓਹ ਅੱਗੇ ਏਕਾਂਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਰੋਗੀ ਸੀ; ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਰੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੁੱਚੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਨਾ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ"।

ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਫੇਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ, ਫੇਰ ਪੀਂਜੂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਬਈ ਸਤਿਸੰਗੀ ਮਿੱਤ੍ਰ! ਕੀਹ ਏਕਾਂਤ ਮਾੜੀ ਸ਼ੈ ਹੈ?"

ਪੀਂਜੂ–ਸਾਈਂ ਜੀ! ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ, ਪਰ ਐਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਿਰੀ ਏਕਾਂਤ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡੰਨ ਹੈ।

ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ–ਫੇਰ ਫਕੀਰ ਤਾਂ ਏਕਾਂਤ ਵੱਸਦੇ ਹਨ?

ਪੀਂਜੂ–ਜੀ ਰੋਗੀ..., ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭੈ ਵਾਲੇ..., ਤਪੀ...ਹਾਂ, ਹਠ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਹਠ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਜੇ ਮਨ ਰਸ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤਾਂ ਏਕਾਂਤ ਬੀ ਚੰਗੀ, ਪਰ ਰਸੀਏ ਮਨ ਦਾ ਸੁਚੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਵਿਗਾੜ ਹੋਸੀ। ਜੋ ਰਸੀਏ ਹਨ, ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ, ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਸਤਿਸੰਗ* ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹੋਸਣ ਨਾ।

ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ–ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਦਗੇਬਾਜ਼ ਹੈ, ਮਤਲਬੀ ਹੈ, ਧੀਆਂ ਪੁਤ ਸਾਕ ਸੈਣ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲਪੇਟਕੇ ਉੱਠਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਕਰੋ ਉਹ ਬਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਆਰੋ ਉਹੋ ਵੈਰੀ ਹੋ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਵਰਤ ਵਰਤਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਹੋ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਮਤਲਬੀ ਹਨ, ਮਿਤ੍ਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਅੰਸ਼ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਠੁਹਕਰਾਂ ਖਾ ਖਾ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਛਲ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਤੇ ਸੁਆਰਥ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਅੰਤ ਲਾਂਭੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇਕੱਲੇ ਵੱਸਣ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ "ਨਾ ਕਾਹੂ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ ਨਾ ਕਾਹੂ ਸਿਉ ਬੈਰ" ਤੇ ਏਕਾਂਤ ਬੈਠਕੇ ਕੋਈ ਜਪ ਤਪ ਬੀ ਸਾਈਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੀਂਜੂ–ਇਹ ਸਾਈਂ ਜੀ! ਠੀਕ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤਯਾਗ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਖੋਟ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਜੀ ਖੱਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਦਮੀ ਏਕਾਂਤ ਢੂੰਡਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੋਟਿਆਂ ਦੇ ਖੋਟ ਵੇਖਕੇ ਖੋਟਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਖਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਟੁੱਟ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜੋ ਬੜੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖੋਟਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ ਤੇ ਖਰਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਾ ਕਰੋ? ਖੋਟੇ ਤਿਆਗੋ ਤੇ ਖਰੇ ਰੱਖੋ, ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਕੁਸੰਗ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੱਚੜਿਆਂ ਨਾਲ ਤੋੜਕੇ ਪਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਏ।

ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ–ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭੁੱਲ ਪਈ ਰਹੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਖੋਟਾ ਹੈ ਤੇ ਤਯਾਗ ਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਅੱਜ ਸਮਝ ਪਈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਖੋਟਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਵਿਰਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਖਰੇ ਬੀ ਹਨ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ। ਠੀਕ ਹੈ, ਹਠ ਵਾਲੀ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬੀ ਕਰੜਾ ਜੇਹਾ

---

*ਕਬਹੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਪਾਵੈ ॥ ਉਸੁ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਹੋਇ ਗਿਆਨ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਉਸੁ ਅਸਥਾਨ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸੁ ॥ [ਸੁਖਮਨੀ

ਹੋਗਿਆ ਸੀ, ਸੁਆਦ ਵਾਲੀ ਏਕਾਂਤ ਹੁਣ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਪੀਂਜੂ–ਜੇ ਦਿਲ ਏਕਾਂਤੀ ਹੋ ਜਾਏ–ਸਾਈਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ—ਤਾਂ ਅਸਲ ਏਕਾਂਤ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਰੱਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਏਕਾਂਤ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਏਕਾਂਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਏਕਾਂਤ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਹੀ ਜਸ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ–ਪਰ ਕੀਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਫਕੀਰ ਏਕਾਂਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ?

ਪੀਂਜੂ–ਜੀ ਹਾਂ, ਇਕ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਏਕਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਈਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਸਤਿਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਰੂਪ ਸਤਿਸੰਗ ਤਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਓਹ ਦਿੱਸਦੇ ਏਕਾਂਤ ਵਾਸੀ ਹਨ, ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਸਤਿਸਗ ਵਿਚ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਜੋ ਭਲੀ ਰੂਹ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਸ਼ੁਭ ਸਤਿਸੰਗ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੰਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੰਸ ਹੰਸਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੋ ਰੂਪਧਾਰੀ ਹੋਣ, ਚਾਹੋ ਅਰੂਪ।

ਬੁੱਢਣਸ਼ਾਹ–ਸੱਚ ਹੈ, ਕਲ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਸਾਂ, ਆਪ ਦੀ ਕਾਕੀ–ਜਿੰਸ ਨੂੰ 'ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ' ਤੇ 'ਸਾਈਂ ਪ੍ਰੇਮ' ਦੀ ਦੇਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ–ਆਈ, ਇਸ ਨੇ ਐਸੇ ਸਿਦਕ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ। ਸੱਚ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ, ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਇਕੱਲ ਦੇ ਵਾਸੀ ਲਈ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਦਰ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਡੋਘਰੇ ਆਇਆ ਕਰਾਂਗਾ।

ਪੀਂਜੂ–ਸਾਂਈਂ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਹੈ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਆਓ, ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ ਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਇਆ ਕਰਾਂਗੇ ਤੁਸਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹਾਂ, 'ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦੀ ਨਦਰ' ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਫਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹਾਂ।

ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ–ਇੰਞ ਨਾ ਆਖੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਤਿ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਜੇਠੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਨਿਆਣਾਂ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਣਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਸਰੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਮੇਰਾ ਵੇਲਾ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਮਰਾ ਦੀ ਤਾਰ ਲੰਮੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਆਈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮੌਜ, ਇਹ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਹੁਲਾਸ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਮਾਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਬਕ ਪਕਾਕੇ ਏਥੋਂ ਟੁਰਾਂ। ਸੋ ਤੁਸਾਂ ਬੀ ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਰੱਖਣੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਦਾ ਹੋਈਆਂ। ਹੁਣ ਅਕਸਰ ਵੇਰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ, ਕਦੇ ਸ਼ਿਖਰੇ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਅਰ ਕਦੇ ਪੀਂਜੂ ਦੇ ਡੋਘਰੇ ਵਿਚ ਤੇ ਕਦੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ। ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਤਿ-ਸੰਗ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗ ਉਠਿਆ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਤੇ ਉਮਰਾ ਦੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਫਕੀਰ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਮਿਲ ਬੈਠੇ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਜਨਮਿਆਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਬਾਹਮਣ ਕੁਲ ਵਿਚ ਪਲਿਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਪੀਂਜੂ ਸੱਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਗਏ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਗੋਦ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ–ਗ੍ਰਿਹ–ਬਾਲਕੇ ਖੇਡਣ ਲੱਗੇ। ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸਭ 'ਮਾਨਸ' ਤੇ 'ਦੇਵਤੇ' ਕਰ ਦਿਖਾਏ, ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ।

—o—

ਸੂਚਨਾ–ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਿਸਤਾਰਦੇ ਮੁੜ ਪਰਤੇ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਮੁੜ ਬਿਆਸ ਉਤਾਰ ਆਕੇ ਵੈਰੋਵਾਲ, ਜਲਾਲਾਵਾਦ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾਉਂਦੇ ਕਿੜੀਆਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਚ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਇਥੇ ਪਠਾਣਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਝੁੱਲਿਆ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋਏ। ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧॥ 'ਜਿਨ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰ ਏਥੇ ਹੋਇਆ। ਲੱਗੇ ਸਰੋਦੇ ਵਜਾਕੇ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਤੇ 'ਹਰਦਮ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ' ਦੇ ਗੀਤ

ਬਣਾਕੇ ਗਾਉਣ। ਸੁਥਰਿਆਂ ਦੀ ਤੁਕ 'ਹਰਦਮ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਧਰਮ ਦਾ ਬੇੜਾ ਬੰਨੇ ਲਾਇ ਜੀ'* ਤੇ ਹਿੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ 'ਨਜ਼ੀਰ' ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਹਰਦਮ ਬੋਲੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਇਸੇ ਗੀਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਦਲੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਹਨ।

ਇੱਥੋਂ ਟੁਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਤਾਰਦੇ, ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਫੇਰ ਸੈਦ ਪੁਰ ਸੰਡਿਆਲੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਨਗਰ ਆ ਨਿਕਲੇ।

ਸੈਦ ਪੁਰੋਂ ਟੁਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਸਰੂਰ ਗਏ ਤੇ ਪਸਰੂਰ ਤੋਂ ਸਾਹੋਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਬੇਰ ਹੇਠ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹਨ:—

---

*ਇਹ ਗੀਤ ਅਜੇ ਲੱਭਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਸਥਰੇ ਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ: -

'ਹਰ ਦਮ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਧਰਮ ਦਾ ਬੇੜਾ ਬੰਨੇ ਲਾਇ ਜੀ।' ਲਹਿੰਦੇ ਵਲ ਇਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ: ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂੰ ਸਭ ਵਿਚ ਵਰਤੇਂ ਸਾਹਿਬ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਗੁਰੂ। ਇਕ ਭਰਮਦੇ ਫਿਰਨ ਭਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ, ਤੁਧ ਬਿਨ ਨਾਹੀਂ ਜਾਹ ਗੁਰੂ। ਆਗੇ ਭੌਜਲ ਬਿਖੜਾ ਸੁਣੀਦੇ, ਭਾਵੀ ਤਿਵੇਂ ਲੰਘਾਇ ਗੁਰ। ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਹਥ ਜੋੜ ਕਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨੋਂ ਨ ਵਿਸਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗੀਤ 'ਮਦਹ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ' ਉਰਦੂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਵੀ 'ਨਜ਼ੀਰ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਯਥਾ:—

ਹੈਂ ਕਹਿਤੇ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਵੁਹ ਪੂਰੇ ਹੈਂ ਆਗਾਹ ਗੁਰੂ। ਵੋਹ ਕਾਮਲ ਰਹਿਬਰ ਜਗ ਮੇਂ ਹੈਂ ਯੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਜੈਸੇ ਮਾਹ ਗੁਰੂ। ਮਕਸੂਦ ਮੁਰਾਦ ਉਮੀਦ ਸਭੀ ਬਰ ਲਾਤੇ ਹੈਂ ਦਿਲ-ਖ਼ਾਹ ਗੁਰੂ। ਨਿਤ ਲੁਤਫ਼ੋ ਕਰਮ ਸੇ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਜ਼ਿਆਦਾਹ ਗੁਰੂ। ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੇ ਇਸ ਅਜ਼ਮਤ ਕੇ ਹੈਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ। ਸਭ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਅਰ ਹਰਦਮ ਬੋਲੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਹਰ ਆਨ ਦਿਲੋਂ ਮੇਂ ਯਾਂ ਉਨਕੇ ਜੋ ਧਯਾਨ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲਾਤੇ ਹੈਂ। ਅਰੁ ਸੇਵਕ ਹੋਕਰ ਉਨਕੇ ਹੀ ਹਰ ਸੂਰਤ ਸੱਚ ਕਹਾਤੇ ਹੈਂ। ਗੁਰ ਇਤਨੀ ਲੁਤਫ਼ ਇਨਾਯਤ ਸੇ ਸੁਖ ਚੈਨ ਉਸੇ ਦਿਖਲਾਤੇ ਹੈਂ। ਖ਼ੁਸ਼ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਹਰ ਹਾਲ ਉਨ੍ਹੇਂ ਸਬ ਮਨ ਕਾ ਕਾਜ ਬਤਾਤੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੇ.........

ਜੋ ਹਰ ਦਮ ਉਨਸੇ ਧਯਾਨ ਲਗਾ ਉਮੀਦ ਕਰਮ ਕੀ ਧਰਤੇ ਹੈਂ। ਵਹੁ ਉਨ ਪਰ ਲੁਤਫ਼ ਇਨਾਯਤ ਸੇ ਹਰ ਆਨ ਤਵੱਜਹ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਅਸਬਾਬ ਖੁਸ਼ੀ ਅਰ ਖ਼ੂਬੀ ਕੇ ਘਰ ਬੀਚ ਉਨੋਂ ਕੇ ਭਰਤੇ ਹੈਂ। ਆਨੰਦ ਇਨਾਯਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਸੱਭਸ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਹਰਤੇ ਹੈਂ।
ਇਸ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੇ ਇਸ ਅਜ਼ਮਤ ਕੇ............।

ਜੋ ਲੁਤਫ਼ ਇਨਾਯਤ ਉਨ ਮੇਂ ਹੈ ਕਬ ਵਸਫ਼ ਕਿਸੀ ਸੇ ਉਸਕਾ ਹੋ। ਵੁਹ ਲੁਤਫ਼ੋ ਕਰਮ ਜੋ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਹਰ ਚਾਰ ਤਰਫ਼ ਹੈ ਜ਼ਾਹਰ ਵੋਹ। ਅਲਤਾਫ਼ ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਪਰ ਹੈਂ ਉਨਕੇ ਸੌ ਖ਼ੂਬੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਉਨਕੋ। ਹਰ ਆਨ 'ਨਜ਼ੀਰ' ਅਬ ਯਾ ਤੁਮ ਭੀ 'ਗੁਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ' ਕਹੋ॥ ਇਸ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੇ..........

੪੨. ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਸ* ।

੧.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਲਾਲੋ ਦੇ ਕੋਠੇ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਧੁੱਪੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਕੇ ਲਾਲੋ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:-

ਲਾਲੋ ! ਬਦੀ ਸਜਣਾਂ ! ਸੀਂ ਬੀ ਡਾਢਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਬੀ ਅੱਗਾਂ ਸੇਕਣ ਤੇ ਅੰਦਰੀਂ ਬੂਹੇ ਮਾਰਕੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਚਿਤ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਕੂਚ ਹਨ ।

ਲਾਲੋ - ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਤੇਰੀਆ ਉਦਾਸੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾਢੀਆਂ ਕਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਣੇ ਕੀ ? ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿੰਦ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾਲ ਹੈ, ਵਿਛੋੜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਸਕਾਂ ਅੰਗ ਸੰਗ ! ਪਰ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਕਸਕਾਂ ਦਾ, ਵਿਛੁੜਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀਆਂ: ਪ੍ਰੀਤ ਹੋਵੇ, ਬੰਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਤਾਂ ਹੋਊ। ਜੀਉਂਦਾ ਲੋੜੀਏ, ਚਾਹੇ ਪੀੜਾਂ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦ ਹੋਵੇ, ਮੁਰਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਤੇ ਮੁਰਦੇ ਦਾ ਆਰਾਮ ਕੁਝ ਨਾ। ਸੁਬਹਾਨ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ; ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਸੁਅਸਥ ਤੇਰੀ ਭਾਉਣੀ ਨੂੰ, ਸਾਨੂੰ ਅਪਢਾਈ ਰੱਖ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ !

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ--ਲਾਲੋ ! ਪਿਆਰਿਆ ! ਕਿਵੇਂ ਕੀਚੇ, ਕਰਤਾਰ ਠਾਟ ਠਟਿਆ ਈਵੇਂ । ਸੰਸਾਰ ਗਿਲਾਨ ਵਿਚ ਵਰਤ ਗਿਆ, ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਤ੍ਰੁੱਟ ਗਈਆਂ, ਲੇਖੇ ਹਿਸਾਬ ਰਹਿ ਗਏ, ਸਰੀਰ 'ਟੁਟੇ ਰਬਾਬ' ਹੋ ਗਏ,ਨਾ ਤਾਰ ਨਾ ਤੰਤ । ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ ਓਸ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜੀਉਂਦਾ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਕਾਣ ਹੋਇਆ, ਕਰਤਾਰ ਵਤ ਜਿਵਾਇਆ ਲੋੜਦਾ ਏ, ਦੱਸ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ? ਹੁਕਮ ਹੈ ਰੂਹ ਫੂਕਣੇ ਦਾ 'ਸਿੰਙੀ-ਸਾਚ' ਵਜਾਉਣ ਦਾ, ਜਿਵਾ-ਲਣ ਦਾ ਸੋ 'ਜਿਵ ਜਿਵ ਹੁਕਮ ਤਿਵੈ ਤਿਵ ਕਾਰ' । ਲਾਲੋ ! 'ਸੀਉਕੇ'† ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਨ ਪਈ ਤੜਫਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਿਆ ਲੋੜਦੀ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ: ਜਾਓ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਓ; ਸੋ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਰਹਿਣਾ ਸਾਂਈਂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਹਾਂ ਲਾਲੋ !

-'ਨਦੀਆ ਵਾਹ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਮੇਲਾ ਸੰਜੋਗੀ ਰਾਮ' ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰੱਬੀ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ । ਇਕ ਜਲਾਲ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਚਮਕਿਆ, ਲਾਲੋ ਦੇ ਨੈਣ ਕਟੋਰੇ, ਜੋ ਡਲ੍ਹ ਡਲ੍ਹ ਭਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਡੁਲ੍ਹ ਪਏ, ਸਿਰ ਕਚਕੋਲ ਨਿਉਂ ਗਿਆ, ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਲੱਗਾ, ਰੱਬੀ ਝਰਨਾਟ ਇਕ ਅਕਹਿ ਰਸ ਦੀ ਆਈ, ਕਾਂਬਾ ਤੇ ਸਰੂਰ ਹਿਲੋਰੇ ਦੇ ਗਿਆ । ਅਗਲੀ ਪਲ ਵਿਚ ਲਾਲੋ ਦੇ ਨੈਣ ਸੜਕ ਵਲ ਤੱਕਦੇ ਖੜੇ ਹਨ ਤੇ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ-ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ-ਜੀ ਦੀ ਕੰਡ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦੇਖਦੇ ਦੇਖਦੇ ਕਲੇਜੇ ਠਾਰਨ ਵਾਲੀ ਕੰਡ ਵੀ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਈ ।

੨.

ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਦੀ ਗਾਧੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰੂਪਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ:-

ਰੂਪਿਆ ! ਵਾਹ ਵਾਹ ਰੂਪਿਆ, ਨਿੱਕਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੱਛੇ ਚਾਰੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਹੋਕੇ ਖੇਤੀਆਂ ਤੇ ਪਰਵਾਰ, ਹੁਣ ਆਹ ਕੀ ਬਣਿਆਂ, 'ਇਹ ਤਣਾਂ ਕੱਸਵੀਂ' ਖਿੱਚ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਈ ? ਨਾ ਡਿੱਠਾ ਨਾ ਪਰਸਿਆ, ਨਾ ਸੁਪਨੇ ਨਾ ਜਾਗਦੇ, ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਕਾਲਜਾ ਗੁੰਮ। ਲੱਗ ਗਈਆਂ ! ਪਰ ਹਾਏ ! ਮੈਂ ਆਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਈਆਂ, ਇਹ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰੀ, ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਨੇਹੁੰ ਬੀ ਕਦੇ ਪੁੱਛਕੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਦੇ ਨੇਹੁੰ ਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਮਸਲਤਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ? ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ, ਲੱਗ ਗਿਆ ਨੇਹੁੰ, ਹੁਣ ਕੀ ਬਣਦਾ ਏ, ਬਣ ਗਿਆ ਜੋ ਬਣਨਾ ਸੀ, ਹੋਰ ਬਣਤਾਂ ਅਣਬਣ ਗਈਆਂ, ਇਕੋ ਬਣਤ ਬਣ ਗਈ:--ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਰਾਹਾਂ ਉਤੇ ਗੱਡੇ ਮੇਰੇ ਨੈਣ। ਖਿੜੀ ਫੜਕੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰੱਬਕ 'ਆ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੧ (੧੯੨੦ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

†ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਚੌਂਕੇ ।

ਗਏ', ਪੈਖੜ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਤ੍ਰੱਬ੍ਰਕ: 'ਆ ਗਏ', ਪਰਛਾਵਾਂ ਪਿਆ ਤਾਂ ਤ੍ਰੱਬ੍ਰਕ: 'ਆ ਗਏ'। 'ਆ ਗਏ' 'ਆਗਏ' ਦੇ ਸੁਪਨੇ;'ਆ ਗਏ' 'ਆ ਗਏ' ਦੇਝਾਉਲੇ. 'ਆ ਗਏ' ਦੀਆਂ ਬਿੜਕਾਂ, 'ਆ ਗਏ', 'ਆ ਗਏ', ਦੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਸਿੱਕਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਕਰਮਣ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਟੁਰਾਂ. ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਿਨ ਪਤੇ ਟੁਰ ਪਵਾਂ, ਜੋ ਆਪੇ ਲੈ ਅੱਪੜਨਗੇ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁਜਾ ਖੜਨਗੇ। ਅੱਜ ਸੌ ਕਿਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੱਲ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਤੋਂ ਜਾ ਸੁੰਧਕ ਨਿੱਕਲਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਹੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ! ਮੇਰੀ ਮੂਰਖ ਦੀ ਬੀ ਪੁਗਾ, ਇਕ ਵੇਰ ਤਾਂ ਨੈਣ ਤ੍ਰਾਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦੀਦਾਰੇ ਦਾ ਫੇਰਾ ਪੁਆ, ਮੈਂ ਓਥੇ ਤੇਰੇ ਰੰਗ ਵੇਖਾਂ ਤੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਡੋਬਾ ਪਾਵਾਂ। ਹੇ ਸਭ ਥਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ! ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਦਕੇ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਖੈਰ ਪਾ। ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਅੱਲਾ ਬੇਲੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਮਤਹੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੁਗਾ।

ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:—

ਸਤਿਕਰਤਾਰ, ਸਤਿਕਰਤਾਰ, ਸਤਿਕਰਤਾਰ।

ਰੂਪਾ (ਤ੍ਰੱਬ੍ਰਕ ਕੇ)—ਆ ਗਏ, ਆ ਗਏ, ਸੱਚਮੁਚ ਕਿ ਬਿੜਕਾ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਬਿੜਕਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਾਗਦੇ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੈ? ਆ ਗਏ, ਹੈਂ! ਕੀਕੂੰ ਪਛਾਣਸਾਂ? ਕਦੇ ਦੇਖੇ ਨਹੀਂ, ਹੇ ਨੈਣੋਂ! ਪਛਾਣ ਲੈਣਾ, ਹੈਂ? ਆ ਗਏ।

ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:—'ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ'।

ਖੂਹ ਗਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੈਲ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਨਿਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਆਡ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੂਪਾ ਗਾਧੀ ਤੇ ਨੈਣ ਮੀਟੇ ਬੈਠਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ:—'ਹਾਂ, ਫੇਰ ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਨਿੱਤ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਤੇ ਤ੍ਰੁੱਠ, ਤ੍ਰੁੱਠ ਨਾ ਫੇਰ ਤ੍ਰੁੱਠ'; ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਦੇ ਬੰਦ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛਮਾਂ ਛਮ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਟੁਰੇ।

ਆਵਾਜ਼ ਆਈ: 'ਸਤਿਕਰਤਾਰ'—

ਰੂਪਾ (ਬਿਹਬਲ ਹੌਕੇ)—ਆ ਗਏ।

ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਖਿੱਚ ਦਾ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਤਣੁਕਾ ਵੱਜਾ, ਕਿਸੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੋਮੇਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਵੜੇ, ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਉਤਰਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਸ ਗਏ, ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਢੱਠਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਛਿਨ ਕਿਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੋਮੇਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ। ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੱਥ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ "ਸਤਿਕਰਤਾਰ-ਸਤਿਕਰਤਾਰ" ਦੀ ਧੁਨਿ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਨੋਂ ਹਵਾ ਨੂੰ ਜੀਭ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ 'ਸਤਿਕਰਤਾਰ' ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਮੋਲ੍ਹੇਧਾਰ ਵਸਦੇ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਤਕੜੀ ਗੁੰਜਾਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ (ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ)—ਰੂਪਿਆ! ਉੱਠ ਜੀਂਵਾ ਹੋ, ਸੱਜਣਾ ਉੱਠ, ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾ। ਸਾਕਤ ਹੋਣਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ, ਜੁੜਿਆ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਰਚਿਆ ਸੀ। ਤ੍ਰੁਟਣਾ ਸਾਕਤ ਹੋਣਾ (ਕੱਟੇ ਜਾਣਾ) ਸਾਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਮੌਤ ਹੈ; ਜੁੜ। ਜੁੜਨਾ, ਹਾਂ, ਜੀਉ ਉਠਣਾ ਹੋਸੀ।

ਹੁਣ ਰੂਪੇ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਆ ਗਈ: ਮਾਨੋਂ ਟੁੱਟਾ ਰਬਾਬ ਕਿਸੇ ਤਾਰਾਂ ਤੰਦਾਂ ਪਾਕੇ ਕੱਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁਰੀਲੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਵੱਜ ਉੱਠਿਆ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਹਿੱਲ ਸਰੀਰ ਹੁਸਨ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਥਰਰ ਥਰਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ. ਸਮਝ ਨਹੀਂ, ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰਸ ਭਰਿਆ ਸੰਗੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿੰਨਾਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘਿਆ।

ਅਵਾਜ਼ ਆਈ: "ਰੂਪਿਆ ਉੱਠ?"

ਹਾਂ ਜੀ, ਹੁਣ ਹੋਸ਼ ਫਿਰੀ, ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਬਣਾਕੇ ਵਜਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਲੂੰ ਲੂੰ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਤੁੰਤੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਖਿੱਚਕੇ ਇਲਾਹੀ ਧੁਨਿ ਗੁੰਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰਾਗ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਿਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਾਲਕ ਸੱਦ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੂਪਾ ਕਿਸੇ ਮਸਤ ਵਾਂਙ ਉਠਿਆ, ਅੱਧੇ ਰਸ ਭਰੇ ਨੈਣਾਂ, ਅੱਧੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕਦਾ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪਏ।

ਅੱਜ ਆਏ, ਹਾਂ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਆਏ, ਹਾਂ ਤਰਸ ਰਹੇ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। ਘਰ ਜੀ ਉਠਿਆ, ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਜੀ ਉੱਠੇ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖਬਰ ਹੋਈ ਪਿਆਸੇ ਆਏ, ਜੀਆਦਾਨ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਿਆ, ਪਿੰਡ ਜੀ ਉਠਿਆ। ਅੱਠ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ ਪਿਆਰ

ਤੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਧ੍ਰਿਆਂ ।

੩.

ਇਕ ਦਿਨ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ ਰੂਪਿਆ ਬਈ ਹੁਣ ਕੂਚ । ਸੱਦ ਕੂਕਦੀ ਹੈ ਕੂਚ ।

ਰੂਪਾ–ਹੇ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ! ਰੱਜ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਣਾਂ ਦੀ ਡੰਝ ਨਹੀਂ ਲੱਥੀ, ਤਿਹਾਏ ਮਨ ਦੀ ਤ੍ਰੇਹ ਨਹੀਂ ਮਿਟੀ, ਤ੍ਰੁੱਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤ੍ਰੁੱਠੇ ਰਹੋ,ਵਿਛੋੜਾ ਸੁਣਿਆਂ ਦੁੱਖ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸੁਣ ਮਰਦਾ ਹਾਂ, ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਅੰਦਰਲਾ, ਕਿਉਂ ਜੀਵਸਾਂ । ਜੀਵਾ-ਲਣ ਹਾਰ ! ਦੀਦਾਰ ਦੇਕੇ ਕੰਡ ਨਾ ਦਿਖਾਉਣੀ, ਕੰਡ ਨਾ ਦਿਖਾਓ ਤਾਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲਓ ।

ਉਧਾਰਨਹਾਰ–ਰੂਪਿਆ ! ਬੱਚਿਆ ! ਪਿਆ-ਰਿਆ ! ਹੁਕਮ ਹੈ ਕੂਚ । ਹੁਕਮ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਹੋਰਥੇ ਆਲੇਖ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ।

ਰੂਪਾ–ਮਿਹਰ ਤੇ ਕੋਮਲਤਾ ਦੇ ਗੁਲਾਬ ਜੀ ! ਜੰਤ ਜੰਤੀ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖ ? ਨਾ ਆਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: 'ਜਾਹੁ', ਨਾ ਰੋਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ! ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਹਾਂ, ਵਿਛੁੜਿਆ ਮਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ !

ਉਧਾਰਨਹਾਰ–ਰੂਪੇ ਭਾਗ ! ਦੁਖ ਦੀ ਕੁਰਲਾਟ ਦਰਗਾਹ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ । ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਅੱਪੜੀ ਹੈ । ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਹੁੰਚੋ, ਤ੍ਰਾਹ ਤ੍ਰਾਹ ਦੀ ਸੱਦ ਨੇ ਪੌਣ ਵਿਚ ਗ਼ਮ ਛਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹਾਇ ! ਹਾਇ !! ਦੀ ਧੁਨਿ ਨੇ ਜਾਨਣੇ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਵੇਖ ਧੁੱਪ ਉਦਾਸੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਵਣ ਉਦਾਸ ਤੇ ਵਣ ਦੇ ਪੰਖੀ ਦਿਲਗੀਰ ਹਨ । ਹੁਣ ਚੱਲਣਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਵੱਸ, ਜੀਵਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਜੀਵਾ ਰਹੁ, ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ, ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਤੇ ਰੱਬੀ ਗੁੰਜਾਰ ਵਿਚ ਰਹੇ । ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਸਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਤੇਰੇ ਮਨੋਂ ਨਾ ਵਿਸਰੇ 'ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ।'

ਰੂਪਾ–ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਂ ਮਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਫਿਰ ਈਆਂ । ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਿੰਝਰ ਭਰੂ ਰਹੇ ਸੋਮੇਂ ਨੇ ਲਹਿ ਲਹਿ ਵਗ ਰਹੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਚਸ਼ਮੇ ਨੇ ਗਲੇ ਲਾਕੇ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ-ਦੇਕੇ ਕਿਹਾ:–

ਰੂਪੇ ! ਸਾਡਾ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ । ਨਾਲ ਚੱਲ; ਚੱਲਕੇ ਤੱਕ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ।

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਚੱਕ ਰਬਾਬ, ਦੇਖ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ! ਚੱਲ ਦੇਖ ਅਜਾਲੀ ਕਸਾਈ ਹੋ ਚੱਲੇ ਨੀ, ਵਾੜਾਂ ਲਾਵੀ ਬਣਨ ਲੱਗੀਆਂ ਨੀ, ਪਹਿਰੂਏ ਸੰਧੇਵਾ ਘੜਾ ਰਹੇ ਨੀ ।

ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੈਸੀ ਹੋਈ ॥
ਸਾਲਕੁ ਮਿਤੁ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ ॥

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਸਦਾ ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੈਣ ਕਿਸੇ ਡਾਢੇ ਤਰਸ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਲ ਪੂਰਤ ਹੋ ਗਏ ਦੋ ਚਾਰ ਟੇਪੇ ਕਿਰੇ ਤੇ ਰੂਪੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਪਏ, ਜੋ ਹੱਥ ਕਿ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਟਿਕ ਰਹੇ ਸੀ ।

੪

ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿਟ ਰਹੇ ਕ਼ਬਰਸਤਾਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬੇਰ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਆਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁੰਜ ਜੀ ਬੋਲੇ:–

ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਆਹ ਬੇਰ ਦੀ ਛਾਂ ਠੰਢੀ ਹੈ, ਆ ਬੈਠ ਜਾਈਏ ।

ਮਰਦਾਨਾ–ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਇਹ ਤਾ ਕੋਈ ਪੁਰਾ-ਣੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਦੀ ਜੂਹ ਜਾਪਦੀ ਹੈ .ਕਿਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਚੱਲਕੇ ਠਹਿਰੀਏ ।

ਸਤਿਗੁਰ–ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਇਥੇ ਹੈ, ਨੌਕਰੀ ਪਹਿਰਾ ਇਥੇ ਹੈ । ਵਸਦੀਆਂ ਤੇ ਉਜਾੜਾ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ, ਦੇਖ ਨਾ ! ਸਾਰੇ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਿਆਰਾ, ਸਾਰੇ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਪਿਆਰਾ, ਸਾਰੇ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਧਿਆਰਾ । ਹਰੀ ਹਰਯਾਵਲ ਦੀ ਸ਼ਾਖ ਸ਼ਾਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀ ਭਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਵਿਚ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਵਸਦੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਉਜਾੜ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ, ਨੈਣ ਖੋਹਲ ਮਰਦਾਨਿਆਂ !

ਬੇਬਸਾ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ, ਰਬਾਬ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਤੰਤਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਨਿਕਲੀਆਂ । ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ ਤੇ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਸੱਦ ਹੋਈ:–

*ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਪਸਰਿ ਰਹੀ ॥ ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਨਰਹਰੀ ॥ ੧ ॥ ਜੀਵਨ ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ ਸੁਆਮੀ ॥ ਅੰਧ ਕੂਪਿ ਮਾਇਆ ਮਨੁ ਗਾਡਿਆ ਕਿਉ ਕਰਿ ਉਤਰਉ ਪਾਰਿ ਸੁਆਮੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਹ ਭੀਤਰਿ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਬਸਿਆ ਬਾਹਰਿ ਕਾਹੇ ਨਾਹੀ ॥ ਤਿਨਕੀ ਸਾਰ ਕਰੇ ਨਿਤ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਚਿੰਤ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ੨ ॥ ਆਪੇ ਨੇੜੈ ਆਪੇ ਦੂਰਿ ॥ ਆਪੇ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ ॥ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ੩ ॥ ਅੰਤਰਿ ਸਹਸਾ ਬਾਹਰਿ ਮਾਇਆ ਨੈਣੀ ਲਾਗਸਿ ਬਾਣੀ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਪਰਤਾਪਹਿਗਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥

ਇਲਾਹੀ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੰਗ ਦਾ ਅਚਰਜ ਦਰਸ਼ਨ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੇਰ ਦੇ ਛਾਵੇਂ ਰੂਪਾ ਜੀ ਨੈਣ ਬੰਦ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਲਾਲੀ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਖ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਕਿਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਬਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਮਸਤ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗਲਾ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਅਚੱਲ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੈ।

ਫੇਰ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ, ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲੇ:–

"ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਬਈ ਤਿਆਰ ਹੋ।"

ਮਰਦਾਨਾ–ਸੱਤ ਬਚਨ ਜੀ।

ਰੂਪਾ–ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕੁਝ ਜਲ ਪੀ ਲਓ ਤੇ ਥੋੜੀ ਪੰਜੀਰੀ ਮੂੰਹ ਪਾ ਲਓ।

ਸਤਿਗੁਰ–ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ।

ਮਰਦਾਨਾ–ਜੀਓ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਜਿਵੇਂ ਰਜ਼ਾ, ਪੈਂਡਾ ਢੇਰ ਕੱਟਕੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਕੁਛ ਮੂੰਹ ਪਵੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ (ਹੱਸਕੇ)–ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਭਲਾ ਹੈ।

ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਕੁਛ ਖਾਧਾ ਤੇ ਜਲ ਛਕਿਆ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:–

ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਔਹ ਦੇਖ ਐਥੋਂ ਇਕ ਗੁੰਬਜ਼ ਜਿਹਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਚਲਾ ਜਾਹ। ਜੋ ਆਦਮੀ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹੁ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਢਾਡੀ ਆਯਾ ਹੈ ਤੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮ ਸੁਣਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਪੰਜ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁੰਬਜ਼ ਦੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਸਨ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ ਕਰਕੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿਤਾ, ਅਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ:

ਸੁਣ ਬਈ, ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਮੁਰੀਦ ਤੇ ਅੰਦਰ ਹਨ ਪੀਰ ਜੀ, ਉਹ ਚਿਲ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਚਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਕਲਣਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਹੈ: ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਹੋਵੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਤੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਈਏ?

ਮਰਦਾਨਾ–ਮੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮੇਰਾ ਜਗਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਖਤ੍ਰੀ ਜਨਮ ਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੁਛ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਗਰ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਨਾ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖਨਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਧੁਰੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਇਲਹਾਮ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਉਤਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗ਼ੈਬ ਵਿਚ ਓਹ ਗ਼ੋਤੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਐਸ਼੍ਵਰਜ,ਪੂਜਾ,ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ, ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਦੇ ਲੋੜਕੂ ਨਹੀਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਖ਼ਬਰ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇ ਤੁਸਾਡੇ ਪੀਰ ਉੱਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਫ਼ਜ਼ਲ ਉਤਰੇਗਾ।

ਮੁਰੀਦ–ਸਾਂਈਂ ਲੋਕਾ! ਤੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹੋਸੇਂ, ਪਰ ਪੀਰ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਬੜਾ ਗਾਖੜਾ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਪਾਲਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਖ਼ਬਰ ਕਰਨੀ, ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਜੇ ਕਦੇ ਸਾਹਿਬੇ ਕਸ਼ਫ ਹਨ, ਗ਼ੈਬੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਪ ਖ਼ਬਰ ਕਰ ਦੇਣ, ਸਾਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਕੀਹ ਲੋੜ ਹੈ? ਪੀਰ ਫਿਟਕੇ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਠਉਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਮਰਦਾਨਾ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਲਾਕੇ ਤੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ

---

*ਇਹ ਸਲੋਕ ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

ਥੱਕਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਆ 'ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ' ਦੇ ਕੱਟਣਹਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ:—

ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਇਕ ਫੇਰਾ ਹੋਰ ਕਰ ਤੇ ਆਖ ਆ ਕਿ 'ਅੱਜ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਠੀਕ ਸ਼ਿਖਰ ਤੇ ਆਕੇ ਚਮਕੇਗਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚਿਲ੍ਹਾ ਟੁੱਟ ਜਾਏਗਾ ਸੂਰਜ ਸ਼ਿਖਰੋਂ ਪਿਛੇ ਪੈਰ ਹੇਠਾਂ ਧਰੇਗਾ ਪਰ ਚਿਲ੍ਹਾ ਪੀਰ ਦਾ ਪਹਿਲੋਂ ਤ੍ਰੁੱਟੇਗਾ।'

ਮਰਦਾਨਾ ਫੇਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾਕੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਆਇਆ। ਮੁਰੀਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਹਲਚਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਭਾਰਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਪੀਰ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮੀ ਬੀ ਸੀ, ਸੁਆਸ ਚੰਗੇ ਰੋਕਦਾ ਸੀ, ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕੀਨ ਬੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਡਰ ਬੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਐਸੇ ਤਕੜੇ ਵਾਕ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਗਈਆਂ ਕਿ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕੌਣ ਮਰਦ ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਚਿਲ੍ਹਾ ਟੁੱਟ ਜਾਏਗਾ ਅਰ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਢਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟੁੱਟੇਗਾ। ਮੁਰੀਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੀ ਪੁੱਜ ਗਈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਲੋਪਲੀ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਉਧਰ ਮਰਦਾਨਾ ਆਪਣਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਏ, ਮਰਦਾਨਾ ਕੀਰ-ਤਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਰੂਪਾ ਜੀ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਆਹਰ ਲਗ ਪਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾਤੇ ਜੀ ਲਈ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋਣ।

੫.

ਜਦੋਂ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ, ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਭੋਗ ਪਾਇਆ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਲੁਕਾਈ ਕੁਛ ਜੁੜੀ ਪਈ ਸੀ। ਲੋਕੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤ ਆਏ ਕਿ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਫ਼ਕੀਰ ਆਯਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪੀਰ ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਦਾ ਚਿਲ੍ਹਾ ਅੱਜ ਤੋੜ ਸੁੱਟਣਾ ਹੈ. ਤੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ ਤਾਂ ਇਕ ਨੇ ਆਖਿਆ:—

ਫਕੀਰ ਸਾਂਈਂ! ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਹਮਜ਼ੇ ਦਾ ਚਿੱਲ੍ਹਾ ਤੋੜੋਗੇ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਹਾਂ।

ਬਹੁੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲੇ: ਚਿਲ੍ਹੇ ਛਿਲੇ ਬੈਠਣੇ ਤੇ ਕੱਟਣੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਫਲ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਤੋੜਨਾ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ ਹੋਕੇ ਰਹੇਗਾ।

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ—ਇਹ ਪੀਰ ਬੜਾ ਕਰਾ-ਮਾਤੀਆ ਹੈ, ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹੈ, ਨਗਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਰਾਖਾ ਉਹ ਆਪ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ; ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ।

ਲੋਕ—ਅਸਾਂ ਵਿਗਾੜਿਆ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਹੈ?

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ—ਜੀਉ! ਇਥੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਵਡਹਰੇ ਜਾਤ ਦਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਉਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਉਹ ਤੇ ਉਸਦੀ ਵਹੁਟੀ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਤੇ ਸੇਵਾ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਲਾਦ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਪੀਰ ਨੇ ਵਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਉਲਾਦ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਪਹਿਲਾ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣਾ*। ਇਹ ਮੰਨਤ ਖੱਤ੍ਰੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਗੀਗਾ† ਕਰਕੇ ਸੱਦਦੇ ਹਨ, ਮੰਨ ਲਈ। ਕੁਦਰਤ ਐਸੀ ਵਰਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਤ੍ਰਿੰਨ ਪੁਤਰ ਜੰਮੇ, ਸੋ ਜਦ ਕੁਛ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਨਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਗੀਗੇ ਹੁਰੀਂ ਲੱਗੇ ਆਲੇ ਟੋਲੇ ਕਰਨ। ਆਲੇ ਟੋਲੇ ਕਰਦਿਆਂ ਆਹ ਦਿਨ ਆ ਗਏ। ਅਖੀਰ ਅੱਜ ਪੰਜੀ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਗੀਗਾ ਸਿਰੋਂ ਹੀ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਜੇ ਕਰ ਲਓ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਬਈ ਸੱਜਣੋਂ! ਇਹ ਗੀਗਾ ਜੋ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੌਲੋਂ ਕਿਉਂ

*ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ।

†ਨਾਉਂ ਗੰਗਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਲ ਗੀਗਾ ਸੀ।

ਹਾਰਿਆ? ਭੁੱਲ ਬੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮਰਦ ਦਾ ਸੁਖ਼ਨ ਤਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭੇ ਨਾ।

ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀ—ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ! ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੀਗਾ ਹੈ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਪੀਰ ਜੀ ਹਨ ਮੁਸਲਮਾਨ! ਖੱਤਰੀ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੇਵੇ? ਇਹ ਖੱਤ੍ਰੀ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮਾਇਆ ਲੈ ਲਓ ਤੇ ਤੋਲ ਦਾ ਤੋਲ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਸਮ ਭੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੀਰਾਂ ਯਾ ਸਿੱਧਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਬਾਲਕ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਮੰਨਤ ਮੰਨੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੇਠਾ ਫਲ ਆਪ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਬਾਲ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਸਿੱਧਾਂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਲ ਪੁਆ ਕੇ ਭੇਟਾ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਈਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਲ ਬਖਸ਼ਵਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਦਸਤੂਰ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਗੀਗੇ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬਖ਼-ਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤਾਂ 'ਜੀ' ਲੈਣਾ ਹੈ, ਜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਪਰ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ। ਸੋ ਸਾਂਈਂ ਜੀਵੇ! ਅੱਜ ਪੰਝੀ ਦਿਨ ਹੋਏ ਕੋਈ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਗੀਗੇ ਤੇ ਪੀਰ ਜੀ ਦਾ ਓਸ ਵੇਲੇ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ 'ਸਹੁੰ ਦੇਈਏ ਜੀ ਦੀ, ਪੁੱਤ ਦੀ ਨਾ ਧੀ ਦੀ' ਸੋ ਜੀ ਪੀਰ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਹੱਛਾ, ਨਾ ਨਿਰੇ ਤੇਰੇ ਬੱਚੇ ਮਾਰਨੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਗ਼ਰਕ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਬੱਸ ਚਿਲ੍ਹੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਏ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ, ਅਸਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਤਾਂ ਨਿਕ-ਲਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਹਿਰ ਗ਼ਰਕ ਕਰ ਸੁੱਟਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਆਪ ਵੜ ਗਏ ਇਸ ਗੁੰਬਜ਼ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਤੇ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕੋਈ ਨਾ ਬੁਲਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਸਾਰੇ ਨੇ ਨੱਕ ਰਗੜੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇੱਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਬਾਲ ਹੋਰ ਲੈ ਲਓ, ਅਸੀਂ ਦੇ-ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਹਿਰ ਤੇ ਕਹਿਰ ਨਾ ਵਰਤਾਓ। ਅਗਲੇ ਸਮੇਂ ਵਡਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਪੂਰਨ ਨਾਮੇ ਸਿੱਧ ਉਪਰ ਇਥੇ ਕੁਝ ਕਹਿਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੋ ਸੌ ਵਰਹਾ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦਦੁਆਵਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਹੋਣੀ ਵਰਤੇਗੀ? ਸਾਡੀ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸਿੱਧਾਂ ਤੇ ਪੀਰਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਸਾ ਜਗਰਾਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਦੇਵੀ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਗਾਂਵੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਰੋਟ ਪਕਾਏ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਹਨ, ਸੌ ਮੰਨਤਾਂ ਤੇ ਸੌ ਸ਼ਰੀਣੀਆਂ ਸੁੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਚੱਲੀ ਨਹੀਂ। ਗੀਗੇ ਨਾਲ ਬੀ ਬਥੇਰਾ ਮੱਥਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ; ਉਹ ਬੀ ਕਿਸੇ ਹਠ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤ੍ਰਾਸੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਹੈ, ਸੋ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਮਿਹਰ ਕਰੋ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ—

'ਪਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਹੈ'।

ਸਤਿਗੁਰ—ਰੂਪਿਆ, ਮਿੱਤ੍ਰਾ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿ-ਮਾਨ ਆਈਏ ਓਹ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਸੀਂ ਭੋਜਨ ਪਾਈਏ? ਅੱਜ ਪ੍ਰਸਾਦ ਤਾਂ ਛਕਾਕੇ ਛਕਾਂਗੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਬੀ ਵਰਤਾਂ ਤੇ ਜਪਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਪੀਰ ਵੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ. ਦੋਪਹਿਰ ਹੋ ਲੈਣ ਦਿਓ ਫੇਰ ਛਕਾਕੇ ਛਕਾਂਗੇ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪੰਝੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ!

ਸਤਿਗੁਰ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਏਹ ਲੋਕ ਨਿਉਲੀ ਨੇਤੀ ਧੋਤੀ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਮਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਧੋਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲੇ ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਆਦਿਕ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨਾ ਜਿੰਨਾ ਦਮ ਸਾਧਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਨੇ ਓਨੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਬਦਾਮ ਰੋਗਨ ਦਾ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਲੈਕੇ ਉਸ ਦੇ ਆਸਰੋਂ ਵਕਤ ਕੱਟਦੇ ਹਨ. ਧਯਾਨ ਓਧਰ ਜੋੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਗਲ ਦੀ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਲੋੜਦੇ ਹਨ।

੬

ਸੂਰਜ ਸ਼ਿਖਰੇ ਆ ਗਿਆ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਮੁਰੀਦ ਮੱਠ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਕੌਤਕ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ; ਚਿਲ੍ਹਾ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿਲ੍ਹਾ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਫ਼ਕੀਰ ਹਾਰ ਖਾਕੇ ਭੱਜਦਾ ਹੈ! ਉੱਪਰ ਲੋਕੀਂ ਕਲੇਜੇ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਲਈ ਤਾਂਘ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੀਰ ਦੀ ਫਿਟਕ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਛਾਤੀਆਂ ਧੜਕ ਧੜਕ ਕਰਦੀਆਂ, ਪਰ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋਕੇ ਸਹਿਮੇ ਮਾਨੋਂ

ਸੁੰਗੜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਕੋਈ ਜਲ ਘੜੀ ਨੂੰ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਰੇਤ ਘੜੀ ਤੇ ਟੱਕ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਘੜਿਆਲੀ ਦੀ ਟੁਨਕਾਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਹਵਾ ਵਿਚ ਕੰਨ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸ਼ਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰ ਠੀਕ ਸ਼ਿਖਰੇ ਆ ਗਈ। ਘੜਿਆਲੀ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਟੁਨਕਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਜੇ ਦੂਜੀ ਟੁਨਕਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਘੜਿਆਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁੰਬਜ਼ ਵਿਚ ਪੀਰ ਜੀ ਚਿਲ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ ਕੜੱਕ ਦੀ ਭਯਾਨਕ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, ਗੁੰਬਜ਼ ਉਤੋਂ ਫਟਕੇ ਚੀਰੇ ਖਰਬੂਜ਼ੇ ਵਾਂਙ ਦੁਫਾੜ ਹੋ ਗਿਆ, ਵਿਚਕਾਰਲੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਢੈ ਪਈਆਂ ਤੇ ਇਕ ਖੱਪਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਉਸ ਖੱਪੇ ਵਿਚੋਂ ਅੰਦਰ ਜਾ ਪਈ*। ਫਟਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਚਿੱਲ੍ਹਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਪੀਰ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਆਏ, ਧਯਾਨ ਸ੍ਰਾਪ ਵਿਚੋਂ ਉਟਕ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁੰਬਜ਼ ਦੇ ਖੱਪੇ ਵਲ ਜਾ ਪਿਆ। ਸਰੀਰ ਕੰਬਿਓਸੁ ਮਤੇ ਸਾਰਾ ਗੁੰਬਜ਼ ਹੀ ਸਿਰ ਉਤੇ ਨਾ ਆਂ ਪਵੇ। ਇਸ ਭੈ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਘਾਬਰੇ ਹੋਏ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਅੱਗੇ ਮੁਰੀਦ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਲ ਵਿਚ ਖੜੇ ਸਨ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਦੂਰ ਦੂਰ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਿ ਕੜੱਕ ਫੜੱਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਪੀਰ ਜੀ ਉੱਦੋਸਾਹ ਤੇ ਜੀ ਭਿਅ ਨੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ, ਤਿਉਂ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, ਹਾਂ ਇਕ ਗੂੰਜਾਰ ਆਈ, ਮਸਤ ਅਲਮਸਤੀ ਦੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ, ਜੋਸ਼, ਫਤਹਮੰਦੀ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:—

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ,
ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ,
ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ।

'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਗੂੰਜੀ ਤੇ ਗੂੰਜਦੀ ਪੀਰ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗਈ। ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ. ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾਂ ਬੀ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਸੀ,ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਤ ਪਈ ਸੀ ਕਿ 'ਇਕ ਤਪਾ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।' ਹਾਂ ਸਾਲਕ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ ਦੀ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਧਨ ਤੋਂ ਨਿਰਲੋਭ ਰਹਿਕੇ ਤਪਾ ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਭਾਵੇਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਉਹੋ ਤਪਾ ਏਥੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਾਹਰੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ਲਕੁੱਲਾ ਦੀਆ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ.—

'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ'

"ਭਾਵੇਂ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸੇ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਿਚ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੁਸ਼ਕਦੇ ਹਨ ਵਣ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੁਸ਼ਕਦਾ ਹੈ ਮਿਰਗ ਕਸਤੂਰੇ ਜਾਤ ਦਾ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੁਸ਼ਕਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਮਰਦ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਹੱਥ ਹੋਵੇ ਰੱਬ ਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਫਕੀਰ: ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਹੈ ਰੱਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਤਪਾ ਨਾਨਕ। ਪੀਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਖੜਾ ਸੀ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਕੰਬਣੀ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਕਥਾ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਸੁਣਕੇ ਬੋਲਿਆ: "ਤੁਸਾਂ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ, ਰੱਬੀ ਮਰਦ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਫਕੀਰ ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਲੜੇ ਹੋਏ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਦਾ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਚੰਗਾ, ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਹੋਣੀ ਸੀ।'

ਮੁਰੀਦ—ਸਾਂਈਂ ਜੀ, ਦਾਤਾ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਪੀਰ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਨਾ ਲੈ ਆਵੇ।

ਪੀਰ—ਤੇ ਹੁਣ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਪੀਰ ਦੇ ਸਿਰ ਫਿਟਕਾਰ ਲੈ ਆਈ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਜੋ ਹੋਈ ਸੋ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਮੱਠ ਪਾੜ ਘੱਤਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਵਰਤਾਵੇਗਾ? ਹੁਣ ਹਠ ਤੇ ਸ਼ਰਮਾਂ ਗਈਆਂ, ਆਖ਼ਰ ਮੈਂ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਸਾਲਕਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਦਾ ਮਿਹਣਾ ਨਹੀਂ। ਰਸਤਾ ਦੱਸੋ ਨਾਨਕ ਤਪਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਲੈ ਚੱਲੋ ਜੇ

*ਤਵਾਰੀਖ ਸ: ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਸਫਾ ੭੫।

ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵਾਂ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੁਰੀਦ ਨਾਲ ਲੈ ਟੁਰੇ, ਪਰ ਟੁਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਫੇਰ ਬਹਿ ਗਏ, ਇਉਂ ਬਹੁਤ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਦੋ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈਕੇ ਆਪ ਬੇਰ ਹੇਠ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ। ਗੁੱਸਾ, ਭੁੱਖ ਤੇ ਤਪ ਦੇ ਤਾਪ ਨਾਲ, ਜੋ ਅੰਦਰ ਜਲਨ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਠ ਗਈ। ਹਮਝਿਆ! ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ 'ਰੱਬ ਦੇ ਮਰਦ' ਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਨੇ ਮੰਨਿਆਂ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ, ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਬਹਾਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ:—

ਪੀਰ ਜੀ! ਰੱਬ ਪਿਉ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਲਾਦ, ਫਕੀਰ ਰੱਬ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਉਲਾਦ ਨੂੰ ਲਡਿਆਵੇ ਕਿ ਮਾਰੇ?

ਪੀਰ—ਸੱਪ ਲੜੀ ਉਂਗਲ ਕੱਟੀ ਭਲੀ ਵਿਹੁਲਾ ਖੂਨ ਦੱਬਿਆ ਭਲਾ, ਸ਼ਰਾਬੀ ਗੰਨਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਚੰਗਾ, ਝੂਠੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੁਕਾਈ ਮਾਰੀ ਚੰਗੀ।

ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਪੀਰ ਜੀ! ਵਿਗੜਿਆ ਪੁੱਤ ਸੁਆਰਿਆ ਭਲਾ ਕਿ ਮਾਰਿਆ ਭਲਾ?

ਪੀਰ (ਤੱਕ ਕੇ, ਘਬਰਾਕੇ)—ਨਾ ਸਉਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਅੰਤ ਚੰਗੇਰਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੁਆਰਨੋਂ ਅੱਕ ਜਾਣਾ ਭਲਾਂ ਕਿ ਸੁਆਰਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਾ ਅੱਕਣਾ ਭਲਾ?

ਪੀਰ—ਧੁਰੋਂ ਮਾਰੇ ਕਦ ਸਉਰੇ?

ਗੁਰ ਨਾਨਕ—ਧੁਰੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਰਿਆ, ਜੋ ਮਾਰਿਆ ਸੋ ਕਰਮਾਂ ਆਪਣਿਆਂ, ਜੋ ਮਰਿਆ ਸੋ ਧੁਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਕੇ ਮਰਿਆ। ਹਾਂ, ਜੋ ਧੁਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ 'ਧੁਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ' ਸੋ ਟੁੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਧੁਰ ਨਾਲ ਲਾਈਏ, ਟੁੱਟੇ ਗੰਢੀਏ, ਵਿਛੁੜੇ ਮੇਲੀਏ। ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੋਂ ਨੱਸਕੇ ਰੁਲਦੇ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ, ਝਾੜ ਫੂਕਕੇ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਪਾਈਏ। ਭੈੜਿਆਂ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਮਾਰਿਆਂ ਮਾਂ ਦੀ ਆਂਦਰ ਨਹੀਂ ਠਰਦੀ।

ਪੀਰ—ਕੀ ਆਖਾਂ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ—ਸੱਚ।

ਪੀਰ—ਸੱਚ, ਸੱਚ, ਸੱਚ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਸ਼ਹਿਰ ਕੁਫਰਾਂ ਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਜਤੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵੱਢੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕੀ ਭਰੋਸਾ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ—ਸਾਰਾ ਹੀ? ਜੁਮਲਾ ਹੀ?

ਪੀਰ—ਊਤ ਗਿਆ ਆਵਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ—ਕਦੇ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਰਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਗਿਲ਼ਾਨੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਤਾਂ ਕੋਲੋ ਕੋਲ ਵੀ ਵਸਦੀਆਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੀਰ—ਪਰਤਾਓ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੱਡ ਵਰਤੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਪਾ ਜੀ!

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਨੈਣ ਢਹਿ ਪਏ ਤੇ ਫਕੀਰ ਹੁੱਸਕੇ ਡੋਬ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮਾਲਸ਼ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਫਲਾਂ ਦਾ ਰਸ ਪਿਲਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਹੋਸ਼ ਪਰਤ ਪਈ, ਫਿਰ ਦੋ ਘੁੱਟ ਫਲਾਂ ਦਾ ਰਸ ਪਿਲਾਯਾ। ਠੰਢ ਤੇ ਤਪਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਐਉਂ ਚੱਕਰ ਚਲਦੇ ਸੇ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪਰਾਤ ਵਿਚ ਠੰਢੇ ਤੇ ਤੱਤੇ ਜਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟੂਟੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਚੱਕਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਕੀਰ ਕੁਝ ਨਰਮ ਕੁਝ ਗਰਮ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ—

ਹਾਂ, ਸਾਂਈਂ ਜੀਵੀ, ਜੇ ਤੂੰ ਉਹੋ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਹੈਂ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਕਲਜੁਗ ਅੰਦਰ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਲਪਟ ਆਉਂਦੀ ਬੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪਤੀਆ ਲੈ।

ਸਤਿਗੁਰ—ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਲੈ ਦੋ ਪੈਸੇ ਜਾਹ ਬਈ, ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸੱਚ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਝੂਠ ਲੈ ਆ, ਆਖੀਂ ਠੀਕ ਠੀਕ ਸੌਦਾ ਦੇਵੇ।

ਮਰਦਾਨਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਹਰ ਦਿਨ ਇਥੇ ਨਵਾਂ ਕੌਤਕ ਵਰਤਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਵੀਂ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਆਗਿਆ ਮੰਨਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਹੱਟੀ ਹੱਟੀ ਫਿਰਿਆ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਹੱਟਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਲੋਕੀਂ ਉਧਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਧਰੋਂ ਇਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁੰਬਦ ਦੇ ਫਟਣ ਤੇ ਫਕੀਰ ਦੇ ਚਿੱਲੇ

ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵਾਕ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅੱਪੜ ਪਈ ਸੀ। ਪਰ ਮਰਦਾਨਾ ਫੇਰ ਬੀ ਫਿਰਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੰਗੇ ਉਹ ਹੱਸ ਪਵੇ। ਕੋਈ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰੇ, ਕੋਈ ਟਾਲ ਦੇਵੇ, ਕੋਈ ਹੱਥ ਜੋੜ ਦੇਵੇ। ਸਹਿਨ ਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਸ ਵੱਸਣ ਕਰਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਸ਼ੀਲਤਾ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਸੋ ਘਾਬਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਆਖ਼ਰ ਇਕ ਹੱਟੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੋ ਕਾਗਤਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਲਿਖਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ: ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਗਤ ਲੈਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਪਰਤ ਆਯਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਧਰਿਆ।

੭.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਾਗਤ ਹਮਜ਼ਾ ਗ਼ੌਂਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ: ਲਓ ਪੀਰ ਜੀ ਵਾਚੋ। ਪੀਰ ਨੇ ਵਾਚਿਆ:-

'ਮਰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ', 'ਜੀਊਣਾ ਝੂਠ ਹੈ'।

'ਜਿਸ ਦੇ ਘਟ ਇਹ ਘਟੀ ਹੈ, ਉਹ ਭੁਲੇਵੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।'

ਸਤਿਗੁਰ—ਦੱਸੋ ਪੀਰ ਜੀ, ਇਹ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਬੀ ਝੂਠਾ ਹੈ?

ਪੀਰ—ਨਹੀਂ ਜੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਸ ਨਗਰੀ ਇਕ ਬੀ ਸੋਝੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਪਰ ਕਹਿਰ?

ਪੀਰ—ਫੇਰ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ ਭਰੇ, ਦੂਜਾ ਕਿਉਂ ਮਰੇ?

ਪੀਰ (ਸ਼ਰਮਾਕੇ)- ਠੀਕ ਹੈ। ਕਰੇ ਗੀਗਾ ਭਰੇ ਗੀਗਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਠੀਕ! ਪਰ ਫਕੀਰ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਕਿ ਕਹਿਰ ਚੜ੍ਹੇ? ਅੱਗ ਤਾਂ ਬਲੇ ਬਰਫ ਕਿਉਂ ਧੁਖੇ?

ਪੀਰ—ਕਿਵੇਂ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸਾਂ ਵਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਮਿਹਰ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੁਸਾਡਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤੁਸਾਡੀ ਵੱਡੇ ਗੁੱਸਾ ਆਵੇ ਤੇ ਮਨ ਕਹਿਰ* ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਜਾਵੇ? ਭਜਨ, ਬੰਦਗੀ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਛੱਡਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਜਾਵੋ? ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਸੋਚੋ, ਕੌਲ ਕਿਸੇ ਹਾਰਿਆ, ਐਤਨੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕੈਦ, ਭੁੱਖ, ਤਪ, ਗੁੱਸਾ, ਏਹ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤੁਸਾਂ ਕਿਸ ਪਾਪ ਬਦਲੇ ਪਾਈਆਂ? ਇਹ ਆਪੇ ਤੇ; ਜੋ ਨਿਰ-ਅਪ੍ਰਾਧ ਸੀ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਅਨਿਆਉਂ ਕਿਉਂ ਕੀਤੇ ਨੇ? ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਰੇ ਗੀਗਾ ਤੇ ਭਰੇ ਬੀਬਾ।

ਪੀਰ (ਘਬਰਾਕੇ)—ਕਹਿਰੇ ਦਰਵੇਸ਼, ਬਰ ਜਾਨੇ ਦਰਵੇਸ਼।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਉਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਹਿਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਕਦਾ ਹੈ, ਫਕੀਰ ਦਾ ਮਕਾਨ ਸੀਤਲਤਾਈ ਹੈ, ਠੰਡ ਹੈ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਹੈ।

ਉਹ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ਜੋ ਦੁੱਪਰਿਆਰ ਹੱਥ ਵਿਕੇ? ਉਹ ਰੱਬ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਜੋ ਸਦਾ ਬਖ-ਸ਼ਿੰਦ ਨਹੀਂ? ਮਨ ਮਾਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਭੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਣਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਕੀਰ ਨੇ ਤਾਂ ਨਫ਼ਸ ਹੀ ਮਾਰਨਾ ਹੈ, ਨਫ਼ਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਆਪ ਤਾਂ ਨਫ਼ਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਫਕੀਰ ਨੇ ਮਨੋਵੇਗ ਦੇ ਹੱਥੇ ਵਾਗਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ ਉੱਚੇ ਘਰ ਸਦਾ ਖਿੜਨਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਨੈਣ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ, ਲਾਲੀ ਭਾ ਛਾ ਗਈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਸਾਰਾ ਸੁਰ ਕੀਤੇ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਤਾਰ ਵਾਂਡੂ ਖਿੱਚ ਗਿਆ। ਮਰਦਾਨਾ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਰਬਾਬ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ। ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤਕ ਲਹਿਰੇ ਵਿਚ, ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਹੁਸਨ ਵਿਚ, ਸੁਖ ਵਿਚ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਆਏ ਦਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਹੋਇਆ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ, ਧੁਨਿ ਉੱਠੀ ਇਲਾਹੀ; ਆਪ ਗਾਵੇਂ:—

ਜਿਤੁ ਦਰਿ ਵਸਹਿ ਕਵਨੁ ਦਰੁ ਕਹੀਐ ਦਰਾ ਭੀਤਰਿ ਦਰੁ ਕਵਨੁ ਲਹੈ ॥ ਜਿਸੁ ਦਰ ਕਾਰਨਿ ਫਿਰਾ ਉਦਾਸੀ ਸੋ ਦਰੁ ਕੋਈ ਆਇ ਕਹੈ ॥ ੧ ॥ ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ॥ ਜੀਵਤਿਆ ਨਹ ਮਰੀਐ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੁਖੁ ਦਰਵਾਜਾ ਰੋਹੁ ਰਖਵਾਲਾ ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਦੁਇ ਪਟ ਜੜੇ ॥ ਮਾਇਆ ਜਲੁ ਖਾਈ ਪਾਣੀ ਘਰੁ ਬਾਧਿਆ ਸਤ ਕੈ ਆਸਣਿ ਪੁਰਖੁ ਰਹੈ ॥

---

*ਕਹਿਰ ਯਾ ਗ਼ਜ਼ਬ ਅਤਿ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ।

੨ ॥ ਕਿੰਤੇ ਨਾਮਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਿਆਂ ਤੁਮ ਸਰਿ ਨਾਹੀ ਅਵਰੁ ਹਰੇ ॥ ਊਚਾ ਨਹੀ ਕਹਣਾ ਮਨ ਮਹਿ ਰਹਣਾ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪਿ ਕਰੇ ॥ ੩ ॥ ਜਬ ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਤਬ ਹੀ ਕਿਉ ਕਰਿ ਏਕੁ ਕਹੈ ॥ ਆਸਾ ਭੀਤਰਿ ਰਹੈ ਨਿਰਾਸਾ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੁ ਮਿਲੈ ॥ ੪ ॥ ਇਨਿ ਬਿਧਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ॥ ਜੀਵਤਿਆ ਇਉ ਮਰੀਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ* ॥ ੩ ॥

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਕਾਰ, ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਵੈਰਾਗ ਮਈ ਗੂੰਜ, ਸ਼ਬਦ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ, ਸੱਚਾ ਅਰਥ, ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਬਜੰਤ੍ਰ, ਇਕ ਉਹ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹ ਗਏ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤਿ, ਏਕਾਂਤ, ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਸੱਚੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਛਾ ਗਈ। ਕੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਕਲੇਜਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੀਆਂ ਛੁਰੀਆਂ ਫਿਰ ਗਈਆਂ। ਪੀਰ ਜੀ ਤੇ ਖਾਸ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਜੋ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਅਸਲ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਆਪੇ ਦਿੱਸ ਪਿਆ। ਜਿਥੇ ਫਕੀਰ ਫਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿੱਲ੍ਹਣ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਆਪੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਵੇਖ ਲਈ।

'ਫਕੀਰ' ਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ† ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਜੋ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੋਵੇ, ਹੋਰਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿੱਕ ਲਾਵੇ, ਉਹ ਪੀਰ ਹੈ, ਸਿੱਧ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਰੋਕਾਂ ਹਨ-

ਦੁਖ (ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਲੇਸ਼)।

ਰੋਹ (ਗੁੱਸਾ, ਈਰਖਾ, ਜਲਨ, ਬੁਰੇ ਕਰਨੇ, ਜਿਦਾਂ, ਹੋਡਾਂ, ਸਾੜੇ)।

ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ।

ਅੰਦੇਸਾ (ਫਿਕਰ, ਸੋਚਾਂ, ਗ਼ਮ, ਚਿੰਤਾ, ਭੈ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਚਾਂ)।

ਮਾਇਆ (ਪਦਾਰਥ, ਸਾਕਾਂ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੋਹ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਫਤਹ ਪਾਉਣੀ, ਜੀਉਂਦੇ ਮਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਉਂਦੇ ਮਰਨਾ ਸਾਗਰ ਤਰਨ ਸਮਾਨ ਕਠਨ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ 'ਸਤਿ' ਦੇ ਆਸਣ ਤੇ ਹੈ। 'ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ' ਤੇ ਫਤਹ ਪਾਉਣੀ ਇਸ ਆਸਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਟੁਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਹੈ ਉਹ ਆਸ ਅੰਦੇਸ਼ੇ ਵਿਚ, ਤਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਆਖ ਰਿਹਾ।

ਆਸ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਦਿੱਸੇ ਪਰ ਸੁਰਤ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ; ਤਦ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹਠ ਯਾ ਰੋਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸੇਗਾ। ਗੱਪਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਆਪਾ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਜੇ ਅੰਦਰ ਰਸ ਭਰੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰੇ ਜਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਤੱਕ ਰੱਖਣੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਰਬ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੁੱਕ ਸੁਣਾਵਾਂ। ਇਹ ਸਮਦਰਸੀ ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ, ਵਰਤਣ ਪਿਆਰ ਤੇ ਆਪਾ ਨਾ ਜਨਾਵਣ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਮਰਦਾ ਤੇ ਸਾਗਰ ਤਰਦਾ ਹੈ।

ਗੌਂਸ ਨੇ ਹੁਣ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ:-

ਹੇ ਗੁਰੂ! ਲੋਕੀਂ ਤਨੂ ਤਪਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰਬੀ ਜਲਾਲ ਦੀ ਸ਼ਮਅ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ 'ਆਸ-ਅੰਦੇਸੇ' ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਕੱਟ!

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬੋਲੇ:-ਪੀਰ ਜੀ! ਇਸ ਜਨਮ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਮਾਲਕ ਨੇ, ਜੋ ਅਕਹਿ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਅਗੋਚਰ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਰਵੇ, ਹਰੇ, ਲਹਿ-ਲਹੇ, ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਵਿੱਛੁੜੇ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਕੇ ਟੁੱਟੇ ਡਾਲ ਵਾਂਗ ਸੁੱਕੇ ਕਾਠ, ਯਾ ਚਸ਼ਮਿਓਂ ਵਿਛੁੜੇ ਛੱਪੜ ਵਾਂਗੂੰ ਤ੍ਰੱਕ ਉਠਦੇ ਹਾਂ। ਫਕੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਇਸ ਦੀ ਡੋਰ ਹੈ। ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ, ਹਰ ਗੱਲ, ਜੋ ਦੀਸਣਹਾਰ ਵਿਚ ਫਸਾਵੇ, ਓਹ ਸ਼ਾਂਈਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਰਜਣੀ ਹੈ। ਨੱਸ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਵਿੱਚੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤੇ

---

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

†ਦਰ ਦਰਸਨ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਹੋਵੈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

ਸਦਾ ਉੱਚੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਹੈ ਤੇ ਫਲ ਏਥੇ ਓਥੇ ਦਾ ਸੁਖ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਿੱਧੀਆਂ ਰਿੱਧੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਥਾਂ ਹੈ। 'ਮਾਨ ਮਹੱਤ ਤੇ ਦਰਬ' ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਂਈਂ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾਉ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਕਿ 'ਮਾਨ ਮਹੱਤ ਤੇ ਦਰਬ' ਦੇ ਮਗਰ ਫਿਰਨਾ ਹੈ? ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧ, ਸਿੱਧ, ਪੀਰ, ਫਕੀਰ, ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮਾਨ ਮਹਤ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ, ਜੇ ਓਹ ਆਮਦਨਾਂ ਵਧਾਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਵਾਲਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਕੇ ਮਾਇਆ ਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਵਰ ਸ੍ਰਾਪ ਦੇਕੇ ਤਹਿਤ ਬਹਾ-ਲੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪੱਕਾ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਹੈ। ਓਹ ਦੀਨ ਦਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਐਸੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਧਾਇਆ ਹੈ। ਫਕੀਰ ਉਹ ਜੋ ਸੁਖੀ ਹੈ; ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਸਾਧਿਕ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਉਹੋ ਜੋ ਆਪ ਜਪਦਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਕੱਟਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਵਰਾਂ ਸ੍ਰਾਪਾਂ ਹੇਠਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਿਚ, ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਰਚਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਓਹ ਰੱਬੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਹੱਟੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਭੁੱਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚੋ ਸੁੱਚੀ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਉਚਾਈ ਤੇ ਸਚਾਈ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਸੱਚ ਬਿਨਾਂ ਸੁੱਚਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸੱਚ ਜਿਹਾ ਰਸ ਤੇ ਸੁਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੁਰੀਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਿਰੇ ਬਾਲਕੇ ਬਨਾਉਣੇ ਤੇ ਮਾਯਾ ਵਧਾਉਣੀ ਹੋਵੇ, ਛੱਡ ਦਿਓ। ਨਿਰਵਾਸ਼ ਰਹੋ ਤੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਸੁੱਚਾ ਕਰੋ। ਅੰਦਰ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇਖੋ! ਅੰਦਰ ਨੂੰ 'ਸਾਂਈਂ ਲਿਵ ਲੱਗਾ' ਬਣਾਈ ਚੱਲੋ ਤੇ ਏਸ ਰੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਇੱਛਾ, ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਖੀ ਹੋ। ਸੁਖੀ ਬੰਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਗੀਗੇ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਤੀ ਦਿੱਤੀ:—

ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਸਗਲ ਜਗੁ ਛਾਇਆ ॥
ਕਾਮਣਿ ਦੇਖਿ ਕਾਮਿ ਲੋਭਾਇਆ ॥ ਸੁਤ
ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਹੇਤੁ ਵਧਾਇਆ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ
ਅਪਨਾ ਇਕੁ ਰਾਮੁ ਪਰਾਇਆ ॥ ੧ ॥
ਐਸਾ ਜਾਪੁ ਜਪਉ ਜਪ ਮਾਲੀ ॥ ਦੁਖ ਸੁਖ
ਪਰਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨਿਰਾਲੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ*॥

ਗੀਗੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਕੱਚਾ ਹੋ ਦਿੱਸਿਆ। ਜਿਸ ਮੰਗ ਕਾਰਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਰੁਲਿਆ ਉਹ ਮੰਗ ਨਿਕੰਮੀ ਹੋ ਦਿੱਸੀ। ਜੋ ਸ਼ੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਸੋ 'ਨਾਮ' ਸੀ, 'ਹਰਿ-ਪ੍ਰੇਮ' ਸੀ, ਉਹ ਨਾ ਲੀਤੀ। ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੁਣ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਕੇ ਮੰਗ ਛੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿਕੇ ਅਪਣੀ ਕੱਲਜਾਨ ਮੰਗੀਓਸੁ। ਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਬੀ ਨਾਮ-ਧ੍ਰੀਕ ਹੋਏ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਲੋਢਾ ਪਹਿਰ ਹੋ ਆਇਆ, ਪੀਰ ਜੀ ਨਾਮ, ਦਾਨ ਤੇ ਅਸਲ ਫਕੀਰੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਪਾਕੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋ ਚੁਕੇ। ਪਰ ਰੂਪਾ ਜੀ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਰਹੇ ਸੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਹੁਣ ਕੁਛ ਛਕਣ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਛਕਾਓ। ਜੋ ਕੁਛ ਤਿਆਰ ਸੀ ਸੋ ਵਰਤਾਇਆ ਗਿਆ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਸੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਵਰਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਨੂੰ ਆਗਜਾ ਹੋਈ ਕਿ ਤੂੰ ਏਥੇ ਹੀ ਵੱਸ ਤੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਵਾਰ, ਨਾਮ ਜਪ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜਿੱਤ। ਹਮਜ਼ਾ ਸਦਾ ਇਥੇ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਇਸ ਬੇਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਦਬ

---

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਵਿਚ ਮ: ੧ ਦਾ ਹੈ

ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਜੋੜਕੇ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ* ।

੮.

ਸ਼ਹਿਰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ ਘਰ ਘਰ ਉਸ ਰਾਤ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਹੋਈ, ਘਰ ਘਰ ਸ਼ਾਦਿਆਨੇ ਵੱਜੇ, ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਨੂੰ ਮੱਤ ਆਉਣ ਨਾਲ ਗੀਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਆਮ ਅਸਰ ਤੁਰਕਾਨੀ ਮਤਿ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਪਿਆ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਮੂਲੋਂ ਘਟ ਗਈ । ਇਸ ਸਮੇਂ 'ਸਿੱਧ ਤੇ ਪੀਰ' ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਤੇ ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ, ਉੱਚ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਸ ਜੀਵਨ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਚੇਟਕੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਨਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਯਾ ਉਂਞ ਹਠਾਂ ਤਪਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਸਨ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਐਸੇ ਆਗੂਆਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਦਬਾ ਕਰਕੇ ਦੱਬੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਸਚਿਆਈ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਰੌ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹਰ ਕੌਤਕ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਰੌ ਫੇਰੀ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ, ਪਿਆਰ ਵਸਾਇਆ, ਭਗਤੀ ਪਾਈ ਦੇ 'ਮਰਦ ਬੰਦੇ' ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ । ਹਮਜ਼ੇ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਕੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਪਾ ਗਿਆ, ਤਦ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲਗ ਪਈ ।

ਰਾਤ ਤਾਂ ਘਰ ਘਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਲੰਘੀ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਸਿੱਧ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਦੀ ਖੂਹੀ ਦੇ ਮਹੰਤ ਤੇ ਸਾਧੂ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣਕੇ ਆਏ, ਮਿਲੇ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਏ । ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ 'ਸੱਚ', ਸਫਾਈ, ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਏਕਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖ ਤੇ ਸਾਹਸ ਵਧਿਆ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੂਲਾ* ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਯਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਜੀਉਣਾ ਕੂੜ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਕੌਣ ਸੀ ਜੋ ਦੋ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਵਿਹਾਜਦਾ ਸੀ । ਇਹ ਸੱਜਣ ਕੁਛ ਵੈਰਾਗੀ ਤੇ ਕੁਛ ਵਿਚਾਰ-ਵਾਨ ਸੀ, ਆਚਰਨ ਦਾ ਭੀ ਭਲਾ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਦਾ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕੀਰਤੀ ਸੁਣਕੇ ਇਹ ਸੱਜਣ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਯਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਪਛਾਣਿਆਂ ਕਿ ਇਹ ਮਰਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਝੂਠ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ

---

*ਬੇਰ ਹੇਠ ਜਿੱਥੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸੇ ਥੜਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਮਗਰੋਂ ਬਣਿਆ, ਜੋ ਅਸਥਾਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਲਾਗਵਾਰ ਹੈ, ਪਰੇ ਵਾਰ ਹਮਜ਼ੇ ਦਾ ਬੀ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁੰਬਜ਼ ਬੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛਤ ਵਿਚ ਖੌਂਪਾ ਬੀ ਹੁਣ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

*"ਮੂਲਾ" ਨਾਮ ਦੇ ਕਈ ਸਿਖ ਹੋਏ ਹਨ । ੧. ਮੂਲਾ ਚੋਣਾ, ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ। ੨ ਮੂਲਾ ਕਿਰਾੜ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਲੁਕਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਏ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਸੱਪ ਡੱਸ ਗਿਆ ਸੀ। ੩. ਮੂਲਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕਾਬਲ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਏਸ ਨੇ ਟਾਕਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈਏ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮੂਲੇ ਕਿਰਾੜ ਦੇ ਹੀ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਨੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸੱਚ ਝੂਠ ਲਿਖਿਆ, ਇਹੋ ਕਾਬਲ ਨਾਲ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹੋ ਚੌਥੀ ਉਦਾਸੀ ਵੇਲੇ ਲੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਸੱਪ ਡਸਣ ਨਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ । ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿਚ ਕੀੜ ਜਾਤ ਦੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਹਦੇ ਘਰ ਇਕ ਚੋਰ ਨੇ ਸਿਖੀ ਭੇਖ ਧਾਰਕੇ ਗਹਿਣੇ ਚੁਰਾਏ ਸਨ, ਪਰ ਮੂਲੇ ਨੇ ਪੜਦਾ ਢਕਿਆ ਸੀ । ਹੋਰ ਭੀ ਚਾਰ ਮੂਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਮੱਤ ਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਪੜਦਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਰ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਹਉਂ ਦੇ ਛੌੜ ਨਹੀਂ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ, ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚੇੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਦਾਤੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ, ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ:-

ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ ॥ [ਮਾਝ ਮ: ੧

ਮੂਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਦਾ ਤਾਂ ਮਨ ਸੁਖ ਵਿਚ ਆਇਓਸੁ। ਅੰਦਰ ਇਕ ਰਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹੁਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਛਿੜ ਪਈ। ਆਪ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਰਸ ਦੇ ਆਇਆਂ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਵੈਰਾਗ ਭਲਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਮਾਯਾ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਣ ਦਾ ਸਾਬਣ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ 'ਪ੍ਰਾਪਤੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਵੈਰਾਗ ਭਲਿਆਈ ਹੈ; ਆਤਮ ਰੰਗ ਦੀ ਪਾਹ ਬੀ ਹੈ; ਪਰ ਰੰਗ 'ਨਾਮ' ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਕਣੀ, ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਜਦ ਅੰਦਰ ਧਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਾ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਗ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ 'ਆਪੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਵਿਚ' ਫਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਰਸੀਆ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਐਤਨਾ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੀਰਤਨ, ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਰੱਬੀ ਜੋਤ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ- ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਹ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੋਂ ਤੁਰੇ ਤਦ ਮੂਲਾ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆ ਅਰ ਕਈ ਵੇਰ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਕਮਾਉਂਦਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾਦਾਰ ਰਿਹਾ। ਕਾਬਲ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਏ ਹੁਨ ਤਾਂ ਮੂਲਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਰੂਪੇ ਨੂੰ ਓਥੇ ਹੀ ਛੱਡਿਆ, ਜੋ ਦੜਪ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫਿਰੇ, 'ਸੱਚ ਦਾ' ਸਿੰਙੀਨਾਦ ਵਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ੇ। ਆਪ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਅਰ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਹੋ ਟੁਰੇ।

ਗੀਤ — ਹੀਰਾ-ਜਨਮ

ਜਿਉਂ ਬੱਦਲ ਤੁਰਦਾ ਮਲਕੜੇ: ਕੁਛ ਠਹਿਰੇ ਕਿਧਰੇ ਪਲਕੜੇ,
ਛਾਂ ਠੰਢੀ ਪਾਈ ਜਾਂਵਦਾ ਤੇ ਛਹਿਬਰ ਪਜਾਰੀ ਲਾਂਵਦਾ,
ਤਿਉਂ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਆਇਆ ਜਿਨ ਮਿਹਰਾਂ ਮੀਂਹ ਵਸਾਇਆ,
ਜਗ ਜਲਦਾ ਠਾਰ ਦਿਖਾਇਆ ਅਣਮੁੱਲਾ ਸੁਖ ਵਰਤਾਇਆ।
ਓ ਤ੍ਰੁਠ ਤ੍ਰੁਠ ਵਸਦਾ ਦਜਾਲ ਹੋ, ਤੇ ਘਰ ਘਰ ਫਿਰੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋ,
'ਸਚ' ਸਿੰਙੀ ਨਾਦ ਵਜਾਂਵਦਾ, ਜਿੰਦ ਮੋਇਆਂ ਅੰਦਰ ਪਾਂਵਦਾ,
ਦਿਲ ਭੰਟਕਜਾਂ ਤਾਈਂ ਮੋੜਦਾ, ਰੱਬ ਸੱਚੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ,
ਕਢ ਦੇਂਦਾ ਬੁੰਦ ਗੁਬਾਰ ਓ, ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਭੌਜਲ ਪਾਰ ਓ,
ਆ ਬੈਠੋ ਛਾਵੇਂ ਓਸ ਦੀ, ਲਓ ਛਹਿਬਰ ਭਿੰਨੀ ਓਸ ਦੀ:
ਰਸ ਰੱਤੇ ਤੇ ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਹੋ ਉੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ 'ਚ ਮੱਤੜੇ,
ਲਓ ਹੀਰਾ ਜਨਮ ਸੁਆਰ ਏ, ਜੋ ਜਾਇ ਨ ਖਾਲੀ ਵਾਰ ਏ।

ਸੂਚਨਾ-ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਵਿਚ ਬਨ ਅਗਨੀ ਵਾਂਗੂ ਫੈਲ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਕੋਟ ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੇਠ ਤਅੱਸਬ ਟੁਰਦਾ ਸੀ ਯਾ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਘ੍ਰਿਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਗਿਣ ਗਿਣਕੇ ਪਤੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਆਪ ਦੇ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮੀਏਂ ਮਿੱਠੇ ਦੀ ਸੋ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਤ੍ਰੱਕੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਪੌੜੀ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆਪ ਉਸ ਰੁਖ਼ ਹੋ ਟੁਰੇ।

੪੮. ਗੋਸ਼ਟ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ* ।

੧.

ਪਠਾਣੀ ਤਲਵਾਰ ਮਹਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਤੋਂ ਸੂਤੀ ਗਈ ਅਜੇ ਮਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਚਾਹੇ ਚਾਰ ਸਦੀਆਂ ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਜਾ ਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਹੋ ਗਿਆਂ ਬੀ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਂ, ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਜੋ ਦੀਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸੂਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਜੇ ਬੀ ਉਸੇ 'ਤਲਵਾਰ ਤੋੜ†' ਨਾਮ ਤੇ ਸੂਤੀ ਖੜੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਧੱਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫਕੀਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨ-ਅਰਥਾਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਲਵਾਰ, ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਦੀ ਤੇ ਓਥੋਂ ਹੀ ਵਾਰ ਕਰਦੀ—ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਈ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਵੇਦਾਂਤ ਤੇ ਜੋਗ ਦੀ ਚੱਸ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈਕੇ 'ਸੂਫੀ' ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਕੇ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੀਨੀ ਆਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਵਿਚ ਵਾੜ ਵਾੜ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਚਿਟਾਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਕਰ ਤੋੜਨੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਬੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਧਾਗੇ, ਤਵੀਤ, ਮੰਤਰ, ਜੰਤਰ,ਰੱਖਾਂ, ਫੂਕਾਂ, ਝਾੜੇ, ਭੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀਲਣਾਂ, ਦੰਦ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਕੱਕੇ ਜੜਨੇ ਸੀਤਲਾ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਦੇਣੀ ਆਦਿਕ ਗੱਲਾਂ ਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਲਾਣੇ ਤੇ ਫਕੀਰ ਹੁਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਵਾਂ ਦੇ 'ਪੁੱਤ੍ਰ-ਪ੍ਰੇਮ' ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਦੇ ਪੱਜ ਟੱਬਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਧਸ ਜਾਣਾ ਇਕ ਵਸੀਲਾ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਹ ਲੱਕ ਅਗੇਜ ਪੈਣ ਦਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਦਾਉ ਫਬ ਗਿਆ ਮੁੰਡਾ ਕਿ ਕੁੜੀ, ਤ੍ਰੀਮਤ ਕਿ ਨੱਢਾ, ਜੋ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਇਆ, ਦਾਖ਼ਲ ਇਸਲਾਮ। ਜੇ ਅਗੋਂ ਰੌਲਾ ਰੱਪਾ, ਜ਼ੋਰ ਧੱਕਾ ਕੁਛ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਦਾ ਸੂਤੀ ਇਸਲਾਮੀ ਤਲਵਾਰ—ਸ਼ਰਅ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦਿਤੇ ਫਤੋਵਿਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ—ਝੱਟ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ।

ਭਾਵੇਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਖਾਨਾਂ ਜੰਗੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ, ਗੁਲਾਮ, ਖ਼ਿਲਜੀ, ਤੁਗ਼ਲਕ ਤੇ ਲੋਧੀ ਕਈ ਘਰਾਣੇ ਰਾਜ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਪਰ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਕੁੱਟਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਜੰਗੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਉਠਾਕੇ ਆਪਾ ਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਇਕ ਵੇਰੀ ਜੁ ਢੱਠੇ ਸੋ ਢੱਠੇ,ਮੁੜ ਨਾ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲੀ, ਨਾ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ। ਪੈਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਖਾਂਦੇ ਗਏ ਤੇ ਪੀੜ ਨੂੰ ਹਾਇ ਹਾਇ ਤੇ ਰੋਣ ਦੀ ਝੀਣੀ ਬਾਣ ਵਿਚ ਝੱਲੀ ਗਏ, ਨਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਆਈ, ਨਾ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਫੁੱਟਿਆ।

ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਜਾ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਹੀਂ; 'ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੀ ਹਾਂ' ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਵ ਨਹੀਂ। ਮਜ਼ੂਰੀ, ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪੇ ਦੇ ਦਿਨ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੇਰੇ ਲੰਘ ਜਾਣ, ਇਸ ਰੋਝੇ ਵਿਚ ਸਭ ਕੋਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਰੋਝੇ ਖ਼ੁਦੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਲੈਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਤ੍ਰੇੜ ਤੋਂ ਤ੍ਰੇੜ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਨ। ਵਿੱਦਯਾ—ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਵਿੱਦਯਾ—ਹੈ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਚੋਟੀ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ—ਦਿਲ ਤੇ ਪੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਸਤ ਤੇ ਉਮਾਹ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ—ਅਸਰ ਹੇਠ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੀਉ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾਨਵਰ ਵਾਂਗੂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬਨਸਪਤੀ ਵਾਂਗੂ ਖਾ, ਪੀ, ਮੌਲ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਪਰ ਬਿਨ ਸਾਹਸ ਤੇ ਬਿਨ ਜੀਵਨ ਰੌ ਦੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਫਕਾ ਨਿਰਾ ਖਿਆਲੀ ਵੇਦਾਂਤ ਵਿਦ੍ਵਾਨਾਂ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ ਸਾ: ੪੬੦ (੧੯੨੯ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

†ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤਲਵਾਰੇਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਚੁਕਾ ਦੇਵੇ, ਸੋ ਹੈ ਧਰਮ = ਦੀਨ ਅਰਥਾਤ ਤਲਵਾਰ ਦੀਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸੂਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਨੂੰ ਖੱਸੀ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਇਕ 'ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ ਵਰਗਾ' ਭਾਵ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਕੀਰ, ਗੁਸਾਈਂ, ਸਾਧੂ, ਭਿੱਖੂ ਤੇ ਰਮਤੇ ਉਪ-ਦੇਸ਼ਕ ਜਾਨਾਂ ਪਾਵਣ, ਆਚਰਨ ਉੱਚੇ ਕਰਨ, ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੌ ਵਿਛਾ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਮੰਗਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਭੇਖ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕਿ ਸ੍ਰਾਪ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਨਾਲ, ਅਸੀਸ ਤੇ ਵਰ ਦੇ ਲੋਭ ਨਾਲ ਕਿ ਧਾਗੇ, ਜੰਤ੍ਰਾਂ, ਬੀਰਾਰਾਧਨ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਹਰਨ ਦੇ ਭੁਲੇਵੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇਵਲ ਪੇਟ ਪੂਜਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਾਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਾਵੇ ਟਿਕਾਣੇ ਚੁਮਾਸਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਲਿਆ, ਕਿਸੇ ਰਮਣੀਕ ਪਹਾੜੀ ਖੋਹ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਘੇ ਆਸਰੇ ਸਿਆਲ ਬਿਤਾ ਲਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸੁਹਾਵੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਯਾ ਪਰਬਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਖਰੇ ਉਨ੍ਹਾਲ ਬਿਤਾ ਲਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਜਿਵੇਂ ਦਾਉ ਫਬ ਗਿਆ ਕੁਲੀ ਗੁੱਲੀ ਜੁੱਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਈ। ਹਾਂ, ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਰੁੱਲੀ, ਡੁੱਲੀ, ਢਿੱਲੀ ਡਿੱਗੀ, ਨਿਮਾਣੀ, ਨਿਤਾਣੀ ਪਰਜਾ ਪਰ ਪਠਾਣੀ ਤਲਵਾਰ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ* । ਕੋਈ ਕੋਈ ਰਾਜ ਸ੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਦਮਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੁਖ ਰੌ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੋਕੇ! ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹਾਸਲ ਹਿੰਦੀ ਪਰਜਾ ਨਾਲ ਦਰਦ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਸਗੋਂ ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦਾ ਥਾਪਿਆ ਸਰਦਾਰ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਏਹ ਮਨਸਬਦਾਰ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ, ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਧੂਆਂਧਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਹਾਲਤ, ਵਿਚ, ਇਸ ਬੀਮਾਰ ਪ੍ਰਜਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਜੀਉਂਦੀ ਜਿੰਦ ਕਿਤੋਂ ਆ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਹਾਵੀ, ਚਮਕੀਲੀ, ਰੰਗੀਲੀ, ਪਿਆਰਾਂ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦੜੀ-ਗੁਰ ਨਾਨਕ-ਜਿੰਦੜੀ ਹੈ। ਕੂਲੀ ਕੂਲੀ, ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ, ਸੁਹਣੀ ਸੁਹਣੀ ਪਰ ਨਿੱਗਰ ਨਿੱਗਰ, ਅਹਿੱਲ ਅਹਿੱਲ ਹੀਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕੁਰਾੜੀ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮ ਨਾਲੋਂ ਨਰਮ। ਹਾਂ, ਇਹ 'ਮਲੂਕ' ਤੇ "ਜ਼ੋਰਦਾਰ' ਜਿੰਦੜੀ ਇਸ ਮੋਈ ਪ੍ਰਜਾ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਣ, ਹਾਂ, ਆਮ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਖਿਆਲ, ਜਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਕੇ ਜੀਉ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਵਿਦਯਾਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀਸੂ। ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਤਯ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੂ, ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲ ਥਾਪੀਸੂ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਦਯਾ ਮਿਲੇ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਸੱਚਾ ਧਰਮ —ਇਨਸਾਨੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਧਰਮ-ਸਿੱਖਯਾ ਜਾਵੇ, ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਲੱਗੇ, ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ*, ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਸੁਤੇ ਹੀ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆਈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਕੇ ਆਪਾ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋਵੇ। ਸਾਂਈਂ ਵਲ—ਜੋ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਸੋਮਾ, ਚਸ਼ਮਾ ਤੇ ਅਸਲਾ ਹੈ—ਇਸ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਹੋਕੇ ਕੋਈ ਲਗਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਉੱਧਰ ਦੋ ਵੇਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਉਪਜੇ, ਭਾਈਪਨੇ, ਭਰਾ-ਪਨੇ ਦੇ ਭਾਵ ਜਾਗ ਪੈਣ, ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਜੀਉਂਦਾ ਵਲਵਲਾ ਹੋਕੇ ਅੰਦਰ ਹਿਲੋਰੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਉਪਜ ਪਵੇ, ਤਾਂ

---

*ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਪਠਾਣ ਰਾਜ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬੁਝਕੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਗ ਪਿਆ ਅਰ ਉਸ ਤਲਵਾਰ ਨੇ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਹੱਥ ਵਟਾਏ। ਹਾਂ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਛ ਸਾਹ ਕੱਢਿਓਸੁ, ਪਰ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਉੱਠ ਖੜੀ ਹੋਈ।

*ਤਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ੍ਰ ਜੁੜਤੀ ਹੈ। (ਬੀੜ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਵਿਚੋਂ)। ਪੁਨਾਂ :— ਧਰਮਸਾਲ ਅਪਾਰ ਦਇਆਲ ਠਾਕੁਰ ਸਦਾ ਕੀਰਤਨ ਗਾਵਹੇ ॥ ਜਹ ਸਾਧ ਸੰਤ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਵਹਿ ਤਹਾ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹੇ ॥ [ਗਉੜੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੫

ਬੇਮਲੂਮੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਜੋ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਸੁਖ ਮਿਲੇ। ਜਥੇ ਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ੀ ਬੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਫਰਦ ਫਰਦ ਇਕ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਙੂ ਪੀੜਾ ਦੇਣੋਂ ਨਿਸ਼ੰਗ ਤੇ ਬੇਦਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਕੌਮ ਕੌਮ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੂਜੀ ਕੌਮ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਪੀੜ ਦਾਤੀ ਤੇ ਬੇਤਰਸ ਵਜੂਦ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਨੇ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਗੁਰਬਾਣੀਦਾ ਚਾਨਣਾਦੇਕੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੋਕਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿਲ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁਚਾ ਦਿਤੇ ਕਿ ਸੱਜਣੋ! ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਟੁਰੋ। ਬਾਣੀ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਅਗਲੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਪਤੇ ਦੇਕੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰਨ ਦਾ ਭੇਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪਿਆਰ ਏਥੇ ਬੀ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਗਤ ਪ੍ਰਾਨਸ਼ਾਲਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਆਪਾ ਵਾਰਨ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਥਜਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਖੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਜੋ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਧਰੀ ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੀਹਾਂ ਤੇ ਧਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ੀ ਦੇ ਰਦੇ ਨਾ ਲੱਗਣ ਸਗੋਂ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਦੀਆਂ ਸਿਲਾਂ ਨਾਲ ਇਮਾਰਤ ਉੱਸਰੇ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਪਿਆਰ,ਉਪਕਾਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋਵੇ।

ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਰਵਾਰ, ਅਪਣੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਪਿਤਾ ਖ਼ੇਸ਼ ਕਬੀਲਾ ਸਾਰੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਓਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ, ਖੱਟਦੇ ਕਮਾਉਂਦੇ, ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਕਰਦੇ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਰਵਾਰ ਰਚਦੇ, ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਬਣਦੇ ਵੱਡੇ ਸਦਾਉਂਦੇ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਮਣਾ ਛੋੜਦੇ ਕਿ ਅਮਕਾ ਦੋ ਲੱਖ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਮਰਕੇ ਵੇੜ੍ਹਦਾਰ ਬਬਾਣ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਪੜਪੋਤ੍ਰੇ ਚੌਰੀਆਂ ਕਰਦੇ,ਘੰਟੇ ਖੜਕਦੇ, ਗਰੀ ਛੁਹਾਰੇ ਲਾਚੀਦਾਣੇ ਪੈਸੇ ਉਡਦੇ, ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਮਨੁੱਖ ਤ੍ਰੀਵੀਂ ਦੇ ਨੜੋਏ ਨਾਲ ਨੂੰਹਾਂ, ਪੋਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਸੰਧੂਰੇ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮੱਥੇ ਟਿਕਵਾਉਂਦੇ, ਸੰਸਾਰ ਯਾਤ੍ਰਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤ੍ਰਿਵੇਂ ਇਹ ਵੀ ਵਡਾ ਦੁਨੀਦਾਰ ਬਣੇ ਤੇ ਵਧੇ ਫੂਲੇ, ਮਾਨੋਂ ਮਛੀਆਂ ਤਲਾਉੜੀ ਦੀ ਇਕ ਨੁਕਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ, ਉਸ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ ਉੱਗੀ ਸਿਵਾਲ ਉਤੋਂ ਡਿਗਦੇ ਕੱਖ ਕਾਣ, ਆਟੇ ਦੀ ਗੋਲੀ ਪਤਾਸੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਬੱਜ* ਸਮਝ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ੁਦਾਈ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਤਾਰਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਸਦਾ ਜੀਵਾ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ—ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਲੰਦਾ ਦੇਖਕੇ ਉਸ ਦੇ ਤਾਰਨੇ ਤੇ ਉਬਾਰਨੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਅਪਣਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ, ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਰਸਮੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਬਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੈਂ ਨੂੰ ਤਰਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੂਜੀ ਰੋਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਤੀਜੀ ਰੋਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਧਰਮ ਆਗੂਆਂ ਵਲੋਂ ਦੇਖੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾਂ ਇਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀਵਨ ਅਗੇ ਦੂਸਰਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਉਹ ਜੋ ਸੱਚੀ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਦਿਲਾਂ ਉਤੇ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਕੇ, ਸਭ ਰੋਕਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਇਕ ਵੇਰੀ ਮੂਰਤੀ ਮਾਨ ਕਰਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਇਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕਦਾ ਕਮਾਲ ਸੀ। ਜੋ ਜੀਵਨ ਰੌ ਦੇਣੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਰੁਮਕਾ ਫ਼ੇਰ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਸੰਦੇਸਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਸੀ ਉਹ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਮੁਰਦੇ ਪਏ ਡਿੱਠੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਅਗਨਿ ਜਗਤ ਨੂੰ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਠੰਡ ਵਰਤਾਕੇ ਦਿਖਾ ਦੇਣੀ, ਇਕ ਅਰਸ਼ੀ ਉਨਰ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸੀ।

ਇਸ ਆਪਣੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੋ ਅੜਚਨਾ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅੜਚਨ ਦੀ ਫਤਹ ਦਾ ਅਸਾਂ ਅਜ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

---

*ਕਾਫ਼ੀ।

੨.

ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪਾਕੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿਆਲਕੋਟੋਂ ਟੁਰ ਪਏ । ਉਪਕਾਰੀ ਬੱਦਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਆਪ ਪਸਰੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਮੀਏਂ ਮਿੱਠੇ ਦੇ ਕੋਟਲੇ ਆ ਨਿਕਲੇ* । ਕੋਟਲੇ ਤੋਂ ਅੱਧ ਕੁ ਕੋਹ ਦੀ ਵਾਟ ਤੇ ਇਕ ਸੁਹਾਵਣਾ ਬਾਗ ਸੀ, ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਨਾਮੀ ਪੀਰ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ ਏਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ,ਗੱਲਾ ਬਾਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਉਹ ਫਕੀਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਚਿੱਲ੍ਹੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਲ੍ਹਾ ਤੋੜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਈਨ ਮਨਾਈ।

ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ (ਦੰਦ ਕ੍ਰੀਚ ਕੇ)-ਹਿੰਦੂ ਨੇ ਮੋਮਨ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਕਸ਼ਫ਼ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਵਿਖਾਲਿਆ ? ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਮੁਰੀਦ—ਜੁਨਾਬ ! ਆਪ ਠੀਕ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਲਾਮ ਉੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ; ਤੇ ਪੀਰ ਜੀ ! ਇਕ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਓਥੇ ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ ਕਈ ਹਾਰਾਂ ਮੰਨਕੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਲਾ ਗਏ ਹਨ। ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਿਉਂ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਮਿੱਠਾ (ਘਬਰਾਕੇ)—ਇਹ ਦੱਸ ਖਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਫਿਕਾ ਬੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ?

ਮੁਰੀਦ—ਉਹ ਕੋਈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ, ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਮਸਲਿਆ ਉਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਝਗੜਦਾ, ਝਗੜਾ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਥੇ, ਜਿਸ ਭਰੋਸੇ, ਦੀਨ, ਸ਼ਰ੍ਹਾ, ਜਿਸ ਇਮਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੈ ਉਥੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣੀ ਕਸਰ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੰਨ ਖੜੌਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੋਈ ਕਮਾਲ ਹੈ ਜਾਂ ਹੱਦ ਦੀ ਇਕ ਬਰਕਤ ਹੈ ਇਲਾਹੀ, ਨੈਣ ਰੰਗੀਲੇ ਮਤਵਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੱਥਾ ਜਲਾਲ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹੁਸਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਹੁੰ ਖਾਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਯੂਸਫ ਸੁਣਿਆਂ ਸੁਹਣਾ,ਪਰ ਇਸ ਵਰਗਾ—ਇਸ ਮੇਰੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਵਰਗਾ--ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ ਮੈਂ ਮੁਬਾਲਗਾ* ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੋਈ ਤਾਸੀਰ ਹੈ ਤੱਕਣੀ ਵਿਚ, ਕਲਾਮ ਵਿਚ, ਹੱਥ ਛਿੜਕਣੀ ਵਿਚ ਕਿ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਆਦਮੀ ਝੁਕਝੁਕ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝਰਨਾਟਾਂ ਵਿਚ ਖਿਚੀਂਦਾ ਹੈ !

ਮਿੱਠਾ (ਝੁੰਜਲਾਕੇ)—ਕਿਤੇ ਬੈਅਤ† ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਆਯਾ ?

ਮੁਰੀਦ---ਮਸਾਂ ਹੀ ਬਚਿਆ ਜੇ, ਸੱਚ ਇਹੋ ਹੈ। ਹੈ ਗੁਸਤਾਖੀ, ਪਰ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਵਲ ਵਲਾ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਨਾ ਬਣਦੀ। ਇਕ ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਿੜੀਆਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਠਾਣ ਤੇ ਅਫਗਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਜੇ।

ਮਿੱਠਾ (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਭਰਕੇ)—ਨਾਨਕ ਬੁੱਤ ਪ੍ਰਸਤ ਬੀ ਹੈ ?

ਮੁਰੀਦ—ਨਹੀਂ ।

ਮਿੱਠਾ---ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਰੀਦ—ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਉੱਚੇ

---

*ਜਿਥੇ ਕੁ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆ ਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਕਈ ਕੋਹ ਵਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ਮਿਠਨ ਕੋਟ, ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਓਥੇ ਹੋਈ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀਵਿਚ ਪਸਰੂਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੀਏਂ ਮਿੱਠੇ ਦਾ ਕੋਟਲਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਸਾਖੀ ਏਥੇ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪੀਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

*ਬਣਾਕੇ ਵੱਧ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ।

†ਭਾਵ ਮੁਰੀਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਆਇਆ।

ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਹਿੰਦੂ, ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸੇ ਲੀਕ ਵਿਚ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦਾ, ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਫੇਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹਾਦੀ ਬਣਕੇ ਉਪ-ਦੇਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਮੀਆਂ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਨਿੱਕਾ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕੋਈ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ... ਉ... ਉਹ।

ਮਿੱਠਾ—ਉਹ' ਕੀਹ?

ਮੁਰੀਦ-ਉਹ, ਕੁਫਰ ਹੈ ਬਕਣਾ......। ਤੁਸੀਂ ਖਫ਼ਾ ਹੋਸੋ...।

ਮਿੱਠਾ—ਨਹੀਂ, ਕਹੁ ਜੋ ਤੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ?

ਮੁਰੀਦ-ਮੈਂ ਕਦੀ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ, ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੱਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਐਵੇਂ ਖਿਆਲ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ।"

ਮਿੱਠਾ-ਪਰ ਜੋ ਖਿਆਲ ਹਈ ਆਖ ਤਾਂ ਛੱਡ ਜੋ ਕੁਛ ਸਮਝ ਪਵੇ?

ਮੁਰੀਦ (ਅਟਕ ਅਟਕ ਕੇ)-ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਿ...ਕੰ...ਬਰ।

ਮਿੱਠਾ-ਲਾਅਨਤ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਰਦੂਦ! ਉਹ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ. ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ... ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ!

ਮੁਰੀਦ—ਪੀਰ ਜੀ! ਬਦ ਦੁਆ ਤਾਂ ਨਾ ਨਾ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਆਖਦਾ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਹਜ਼ਰਤ ਜੀ ਤੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਿਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੇਖੋ ਤੁਸਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਰੀਦ ਤੋਂ ਪੁੱਛੀ ਸੀ, ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਬਹੁਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਲੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਪਿਕੰਬਰ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਰਸੂਲ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰੀ ਆ ਚੁੱਕਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਹੋ? ਉਹ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਰਸੂਲ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰੀ ਪਿਕੰਬਰ ਅਰਬ ਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਬਰਾਨੀ ਪਿਕੰਬਰਾਂ ਦਾ ਪੱਛੋਂ ਵਿਚ ਹੈਸੀ, ਮੁਹੰਮਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਖ਼ਰੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਨਾਲੇ ਅੱਲਾ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਿਕੰਬਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਨਾਲੇ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਮਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਕੇ ਬੜੇ ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੱਲਾ ਨੇ ਨਵਾਂ ਪਿਕੰਬਰ ਏਥੇ ਘੱਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੋ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪੀਰ ਜੀ! ਇਹ ਉਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਰੀਦ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮਿੱਠਾ (ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੁੱਕਕੇ)—ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਤ ਤਿਹਾ ਵਿਗੜਿਆ ਕਪੂਤ ਤੂੰ!

ਮੁਰੀਦ—ਨਹੀਂ ਪੀਰ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦਿਓ ਮੈਂ ਭਾਵੇ ਕਿੰਨਾਂ ਪਤੀਜਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਸੁੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਦਰਿਯਾ ਲੰਘ ਆਇਆ ਜੇ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੁਰੀਦ ਹੋਇਆ।

ਮਿੱਠਾ (ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ)—ਸ਼ਾ...ਬਾ...ਸ਼।

ਇੰਨੇ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸਲੀਮ ਨਾਮ ਦਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਝੁੱਕਕੇ ਫਰਸ਼ੀ ਸਲਾਮ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਮਿਠਾ—ਸਲੀਮ! ਰਾਜ਼ੀ ਹੈਂ ਬਈ, ਖ਼ੈਰ ਹੈ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ?

ਸਲੀਮ—ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ! ਆਪ ਦੀ ਬਰਕਤ ਹੈ।

ਮਿੱਠਾ—ਦੇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਗਰ ਦੀ, ਦੇਸ਼ ਦੀ?

ਸਲੀਮ—ਨਵੀਂ ਗੱਲ, ਪੀਰ ਜੀ! ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਥੋਂ ਕੋਸ ਅੱਧ ਉੱਪਰ ਵਡੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਆ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗਾਉਂਦਾ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਜੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ਇਲਹਾਨ*, ਐਸੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਹਾਂ? ਤੇ ਨਾਲ ਬਜੱਯਾ ਬੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ; ਬੱਸ ਵਗਦੇ ਦਰਿਯਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਹੈਨ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਕਿ ਲੁਕਾਈ ਚੋਖੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ।

ਮਿੱਠਾ—ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੇਡਾ-ਚਾਲ ਹੈ, ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਦੇ ਮਗਰ ਸਾਰੇ ਉੱਠ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਨਵੇਂ ਸੋਤ ਵਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਰਿਯਾ ਪੁਰਾਣੇ ਪਾੜਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਟੁਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਲੀਮ—ਦਰੁਸਤ ਫ਼ੁਰਮਾਯਾ ਨੇ, ਬਜਾ ਹੈ, ਪਰ

---

*ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਾਲਾ।

ਮੈ ਤਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕੀ ਨਹੀ, ਖਾਸ ਖਾਸ ਸਿਆਣੇ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਿੱਠਾ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤੂੰ ਸਿਆਣਾ ਹੈਂ ?

ਸਲੀਮ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਜਿਹਾ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੱਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਉੱਘੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇ ਓਥੇ ਗਏ ਜੇ,-ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਬੈਠੇ ਵੇਖੇ ਜੇ, ਹੋਰ ਬੀ ਦਾਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗਏ ਜੇ।

ਮਿੱਠਾ (ਸੋਚੀਂ ਪੈਕੇ)-ਕੁਛ ਨਾਮ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕੌਣ ਹੈ ? ਕਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਹੈ ? ਕਿਸ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਫਕੀਰ ਹੈ ?

ਸਲੀਮ-ਘਰਾਣਾ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਰੱਬ ਦਾ, ਅੱਲਾ ਵਾਹਿਦ ਹੂ ਲਾ ਸ਼ਰੀਕ* ਦਾ ਦੱਸਦਾ ਜੇ ਤੇ ਜਾਤ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਮ-ਮੁਰੀਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ-ਨਾਨਕ-ਦੱਸਿਆ ਸੂ। ਗ਼ਾਲਬਨ ਉਹੋ ਨਾਨਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਧੁੰਮ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ; ਜੋ ਲਾ-ਧੜਕ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸ਼ਰਹ ਤੋਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹੋ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ?

ਮਿੱਠਾ ਸੁਣਕੇ ਘਬਰਾਇਆ। ਘਬਰਾਇਆ ਕਿ ਦੂਰ ਸੁਣੀਂਦੇ ਨੇੜੇ ਆਏ। ਕਿਥੇ ਪੂਰਬ ਲਾਹੌਰ ਤਲਵੰਡੀ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਗਏ ਆਏ ਸੁਣੀਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਥੇ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਕੋਟਲੇ ਹੀ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਹੋਸੀ ?

ਪੀਰ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਬਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਜਦ ਬੂਹੇ ਆਏ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਬਕਾਰੇ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਨਾ ਰਹੀ, ਸੁਰਤ ਸਗੋਂ ਘਬਰਾ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਕਿਉਂ ? ਘਬਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਸਰ ਲਿਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਸਰ ਹੋਵੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਘਬਰਾ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੇਕਸਰੇ ਨੂੰ ਤੇ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਕੀ ਘਬਰਾ ? ਸੱਚ ਨੰਗਾ ਨਿਧੜਕ, ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਾ ਅੱਗ ਦਾ ਡਰ, ਨਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭੈ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਬੰਦੇ ਦਾ ਖ਼ਮੀਰ ਕੱਚਾ ਹੈ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਹਠ, ਤਪ ਕਰਕੇ ਬੀ ਕੱਚ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕੀਹ ਧੋਪੇ ?

ਪੀਰ ਜੀ ਅੱਗੇ ਘਬਰਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸਲੀਮ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਪੀਰ ਜੀ! ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ ਕੱਲ ਆਪ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ। ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਨਿਧੜਕ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੈ ਕਾਂਪ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।

ਪੀਰ-ਆਉਣ ਦਿਓ ਸੂ,(ਤਕੜਾਈ ਦਾ ਖੰਘੂਰਾ ਭਰਕੇ)ਐਉਂ ਨਿਤਾਰ ਲਵਾਂਗੇ ਜਿਵੇਂ ਮਲਾਈ ਦੁੱਧ ਉਪਰੋਂ ਉਤਾਰ ਲਈਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਮੁਰੀਦ-ਅਲਹਮਦੁਲਿੱਲਾ, ਆਮੀਨ, ਰੱਬ ਐਸਾ ਕਰੇ।

ਸਲੀਮ-ਪੀਰ ਜੀ! ਸੱਚੀਂ, ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸਣੀ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ।

ਮਿੱਠਾ-ਉਹ ਬੀ ਦੱਸ ਲੈ ਬਈ ?

ਸਲੀਮ-ਜੁਨਾਬ ਦੇ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਸਾਹਿਬ ਹਜ਼ਰਤ ਅਬਦੁੱਲ ਰਹਿਮਾਨ ਸਾਹਬ* ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਅੱਪੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁਫਤਗੂ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਪਾਈ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਲੋਕ ਹਨ।

ਮਿੱਠਾ-ਸੱਚ ?...

ਸਲੀਮ-ਜੀ ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਗੱਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ।

ਮਿੱਠਾ (ਅੱਖਾਂ ਝੇਪਕੇ)—ਫਿਰ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹੋਊ ਜ਼ਰੂਰ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਗੁੰਮ ਰਿਹਾ, ਮਾਨੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਂ ਨੈਣ ਖੋਹਲਿਓਸੁ ਤਾਂ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਚਲੋ ਯਾਰੋ! ਨਾਨਕ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰੇਹਾਂ।" ਤਾਂ ਮੁਰੀਦਾਂ ਆਖਿਆ: "ਤੁਸਾਂ ਅੱਗੇ ਅਵਾਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਆਹਾ ਜੋ ਨਾਨਕ ਅਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ, ਤਾਂ ਐਉਂ ਤਾਰ ਲੇਹਿੰਗੇ ਜਿਉਂ ਦੁੱਧ ਉਪਰੋਂ ਮਲਾਈ ਤਾਰ ਲਈਦੀ ਹੈ†।"

ਤਾਂ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਿਆ: "ਜੇ ਓਥਹੁ ਅਵਾਜ਼ਾ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਉਂ ਨਿੰਬੂ ਵਿਚੋਂ ਰਸੁ ਨਿਚੋੜ ਲਈਦਾ ਹੈ ਜਾਂ (ਮਿੱਠਾ) ਮਿਲੇਗਾ ਤਾ ਇਉਂ ਨਿਚੋੜ ਲੇਹਿੰਗੇ। ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਕੁਛ ਨਾ ਜਾਵੇਗਾ ਮਲਾਈ ਉਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿੰਬੂ ਨਿਚ-

---

*ਨਿਰੰਕਾਰ।

*ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਫਾ ੩੪੭

†ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੯੩ [ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ]।

ੜਿਆ ਫੋਗ ਹੋਵੇਗਾ* ।"

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮਿਠੇ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਆ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਹੇ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ ! ਡੇਰੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਇਆ ਹੈ ਤੂੰ ਜਾਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ†।ਤਦ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਦੇਖਣ ਆਇਆ ।

੩.

ਸੂਰਜ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਓਹਲੇ ਦਾ ਘੁੰਡ ਹੁਣੇ ਹੀ ਜਾਇਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਸੂਰਜ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਹਿੰਦੇ ਸਹਿੰਦੇ ਜਲਾਲ ਦੀ ਆਭਾ ਨਾਲ ਝਲਕਦਾ ਝਲਕਦਾ ਪੂਰੇ ਦੀਆਂ ਧੁੰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰ ਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਅੱਖੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੋਹੰਦਾ ਹੈ। ਤੱਕੋ, ਨੈਣ ਮੀਟੋ: ਤੱਕੋ ਨੈਣ ਮੀਟੋ, ਐਉਂ ਕਰਦੇ ਜੇ ਰਤਾ ਕੁ ਟਿਕ ਜਾਓ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਟਿੱਕੀ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦਿਆਂ ਤਾਈਂ ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ ਫੁੱਲ, ਮਾਨੋਂ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਐਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਧਰ ਸੂਰਜ ਨੇ ਲਾਸਾਂ • ਛੱਡੀਆਂ; ਉਧਰ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਜਿਸ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਤਾਰ ਸਾਂਈਂ ਸੁਰ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਵੱਜਦੀ ਹੈ, ਹਾਂ ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਜਿਸ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਦਾ ਸੁਰ ਹੋਏ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮਰਦਾਨਾ ਕਾਦਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੋਕੇ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਦਾ ਸਿਆਣੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਰਬਾਬ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਤਰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ। ਮਰਦਾਨਾ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਂਗਲੀਆਂ ਮਾਨੋਂ ਸਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਈਆ ਆਪਣਾ ਰੰਗੀਲਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਨਾਚ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਗਲਾ ਰਬਾਬ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਰਸ ਭਰੀਆਂ ਸੁਰਾ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ, ਇਕ ਜਾਨ, ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ. ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਦੇਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਅੰਦਰਲਾ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਭਾਵ ਲੈਕੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪੇ ਨੇ ਬਿਨਾ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਤੱਕੇ ਦੇ ਬਿਨਾ ਪਹੁ ਫੁਟਾਲਾ ਵੇਖੇ ਦੇ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਬਾਲ ਸੂਰਜ ਦੀ ਠੁਮਕਦੀ ਆ ਰਹੀ ਕਿਰਨ ਫੁਹਾਰ ਪਾ ਰਹੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਦੇ ਸਿਆਣ ਲਿਆ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਰਾਤ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਹੁਣ ਖਿੰਡਾਉ, ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਫੇਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਧਰ ਸੂਰਜ ਲਾਸਾਂ ਛੋੜਦਾ ਹੈ, ਇਧਰ ਜੀਵ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਖਿੰਡਾਉ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਉੱਠ ਲਗਦੀਆ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਹ ਬੇਮਲੂਮ ਅਸਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁਰ ਦਾ ਸਿਆਣਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਬੀ ਪਉੜੀ ਲਾਈ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਕੇ ਰਗ ਰੱਤੜੇ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਾਦਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਗੁਰ ਨਾਨਕ—ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ, ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਤ੍ਰੇਲ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਗੁਲਾਬ ਵਾਂਙੂ ਡਲ੍ਹ ਡਲ੍ਹ ਕਰ ਰਹੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਜ—ਗੁਰ ਨਾਨਕ—ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ। ਫੇਰ ਓਹ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਭਰ ਰਹੇ ਤੇਲ ਮੋਤੀ ਉਸ ਆਪਣੇ ਸਦਾ ਸੁਹਾਵੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ਤੇ ਆਖਿਆ :—

'ਸੁਹਾਣ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ !'

ਦਸ ਵੀਹ ਸੱਜਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਲੈਣ ਆਏ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾ ਸੁਣਕੇ ਸਭ ਦੇ ਨੈਣ-ਕਟੋਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ। ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ-ਪਿਆਸਿਆ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਦਿਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨੂਰ-ਜਲ ਨੇ ਵਾਸਾ ਪਾਇਆ, ਸਾਰੇ ਸੀਸ ਝੁਕ ਗਏ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ

ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ !!

ਕੁਛ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਵਰਤੀ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਸੁਹਣੇ ਲਬ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉੱਚਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੁਛ ਸੁਹਣੇ ਵਾਕ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਸੁਣਨ

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੯੪ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ।

†ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਡਾ: ਵਿੱਤ ਸਿੰਘ ।

ਵਾਲਿਆ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਥਾਣੀਂ ਲੰਘਕੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠਾ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੇਧ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆ ਖੜੋਤਾ, ਤੱਕਿਓ ਸੁ: ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਨਾਨਕ ਹਿੰਦੂ, ਜਿਸ ਮੇਰੇ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਦੇ ਮਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਬੀ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸ਼ਮਅ ਦੀਆਂ ਨੂਰ-ਕਿਰਨਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ, ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖੇ ਕਿ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਇਸ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿੱਠੇ ਪਿਆਰੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੇਰੇ ਜਲਾਲ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਜੀ ਡਲ੍ਹ ਡਲ੍ਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੱਕਿਓ ਸੁ, ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਸ਼ੱਕ, ਸ਼ੁਬੇ, ਅਜੋੜ-ਪਣੇ, ਕੁਛ ਕੁਛ ਰੁਸੇਵੇਂ ਦੇ ਭਾਵ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ ਓਹ ਘਬਰਾਏ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਧੁੰਦਾਂ ਤੇ ਕੁਹੀੜਾਂ ਨੂੰ ਘਬਰਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੀਆਂ ਮਿੱਠਾ ਜ਼ੁਹਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸੇ ਤਅੱਸਬ ਦੀ ਕਸਰ ਉਸ ਦੇ ਬੀ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੀਨ ਭਾਈਆਂ ਵਿਚ ਦੀਨ ਦੇ ਬੁਰਕੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ,--ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਜੰਮਣਾ, ਪਲਣਾ, ਹਿੰਦੀ ਹੋਣਾ, ਹਿੰਦੂਓਂ ਮੁਸ਼ਲਮਾਨ ਬਣਨਾ, ਫੇਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਨਾਲ ਸੂਗ !!! ਹਾਂ, ਮਿੱਠੇ ਨੇ ਤੱਕਿਆ, ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਰੱਬੀ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਰੰਗ ਦੀ ਕੁਛ ਛੁਹ ਲੈ ਲਈ, ਸਲਾਮ ਦੁਆ ਕੀਤੀਓਸੁ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਸੁਲੇਹ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਨੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ, ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ। ਮਿੱਠੇ ਨੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਜੁਵਾਬ ਦਿੱਤੇ। ਫੇਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਿਆ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਸਿਆਣੇ ਸਿਆਣੇ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਅਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਸਾਹਿਬ ਬੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆਂ। ਫੇਰ ਮਿੱਠੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਛ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਫਿਰ ਬੀ ਰੜਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਐਸਾ ਸੁਹਣਾ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲਾ ਵਜੂਦ ਹਿੰਦੂ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਇਹ ਕਿਉਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ? ਸਿੱਧ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਮਿਲਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਚਦੇ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਨਾਨਕ ਬਾਲਕਾ ਸਾਡਾ ਦਰਸ਼ਨ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਕਰੇ, ਤਿਵੇਂ ਇਸਲਾਮੀ ਫਕੀਰ ਦੇਖ ਕੇ, ਵਰਤ ਕੇ, ਪਰਖ ਕੇ ਇਹੋ ਲੋਚਦੇ ਸੇ ਕਿ ਕਾਸ਼ ! ਇਹ ਦੀਨ ਕਬੂਲੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਦੀਨ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰੇ। ਹਾਂ, ਸੁਹਣੀਆਂ ਸ਼ੈਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਠੇ ਦੇ ਇਸਲਾਮੀ ਭਾਵਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹਾਏ, ਸੁਆਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਜੋ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਚੁੱਪ ਵਲ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਫੁਰੇ ਭਾਵਾਂ ਨੇ ਰੁਖ਼ ਬੋਲਣ ਵੱਲ ਹੀ ਪਾਇਆ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਿਆ :-

ਫ਼ਕੀਰ ਸਾਂਈ ! ਕੁਛ ਚਾਨਣਾ ਪਾਓ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਸਾਂਈਂ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ, ਉਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਹਾਂ, ਨਾਮ ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂਰੋ ਨੂਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦਾ।

ਮਿੱਠਾ-ਨਾਉਂ ਹਿੱਕ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਉਹ ਆਪ ਇਕ ਹੈ, ਇਕ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਏਕੋ ਨਾਮ' ਹੈ।

ਮਿੱਠਾ-ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੁਵਾਹਦ ਹੋ, ਇਕ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਅਸੀਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਂ।

ਮਿੱਠਾ-ਹਿੰਦੂ ਤਾਂ ਮੁਵਾਹਿਦ (ਇਕ ਦੇ ਉਪਾ-ਸਕ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜੋ ਇਕ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹਨ ਸੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸੋਈ ਹਿੰਦੂ, ਸੋਈ ਸਭ ਕੁਛ, ਸੋਈ ਕੁਛ ਬੀ ਨਾ।

ਮਿੱਠਾ-ਹੈਂ ! ...ਜੋ ਮੁਹਾਵਿਦ ਸੋਈ ਮੋਮਨ ਸੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ !(ਦਿਲ ਨਾਲ) ਪਰ ਹਾਂ ਸੱਚੀਂ, ਮੁਹਾਵਿਦ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ਜੋ ਰਸੂਲ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋਵੇ। (ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ) ਹਾਂ ਜੀਓ, ਸਾਂਈਂ ਜੀਓ ! ਤਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਏ ਨਾਮ ਦੀ ਵੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਨੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਨਾਲੇ ਵਾਹਿਦ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਨਾਲੇ ਦੂਏ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਦੂਆਂ ਕੌਣ ? ਏਕਾਈ ਦੇ ਘਰ ਦੂਈ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ?

ਮਿੱਠਾ-ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਜੋਗ ਦੂਜੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਅਜੇ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਆਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਵਾਈਏ ਤਾਂ ਇਕ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਵਿਚ ਦੂਏ ਦੀ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਿਚ ਦੂਆ ਰਲਾਦੀਏ ਤਾਂ ਏਕੇ ਦੀ (ਏਕੰਕਾਰ ਦੀ) ਸੋਝੀ ਕਿਵੇਂ ?

'ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੁ ਵਿਰਲਾ ਕੋ ਲਹੈ' ॥ [ਦ: ਓਅੰ:

ਮਿੱਠਾ—ਫੇਰ ਤੁਸਾਂ ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਵੇਂ ਸਿਞਾਤਾ ਸੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਯਾ ਜੋ ਕਹੋ ਸਭ ਉਸ ਦੀ ਖੇਲ ਹੈ, ਕ੍ਰੋੜ, ਨੀਲ, ਸੰਖ, ਅਸੰਖ ਸਭ ਸ਼ੁਮਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਉਸਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਓਹ 'ਇਕ' ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ ਤੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਮਿੱਠਾ—ਠੀਕ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਨੇ, ਪਰ ਉਸ ਏਕੇ ਦਾ ਇਕ ਯਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਪਾਰਸ਼ ਤੇ ਛੁੱਟੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੇ ਸਿਞਾਤਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੂਜਾ ਕੌਣ ਹੈ ਉਸ ਏਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ? ਦੂਜਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਲਦਾ ਹੈ 'ਉਸ' ਏਕੇ ਨਾਉਂ ਦੇ ਨਾਲ ? ਸ਼ੇਖ ਜੀ ! ਜਦ ਦੂਈ ਆ ਗਈ, ਫਿਰ ਕੀਹ ਦੋ ਤੇ ਕੀਹ ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ, ਗੇਣਤੀ ਹੀ ਹੈ ਨਾ, ਜਿਥੋਂ ਤੋੜੀ ਲੈ ਗਏ ਲੈ ਗਏ, ਕੀਤੇ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ, ਕਰ ਲਓ ।

ਮਿੱਠਾ—ਅੱਵਲ ਨਾਉਂ ਖ਼ੁਦਾਇ ਖ਼ਾਲਕ ਪਾਲਕ ਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ ਉਸ ਦੇ ਨਬੀ ਰਸੂਲ ਦਾ ਹੈ, ਤੀਜਾ ਹਰਫ ਕਲਮਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਦਰ ਕਬੂਲ ਪਈਦਾ ਹੈ* ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਕੁਫ਼ਰ ਹੈ, ਸ਼ਿਰਕ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠਾ ! ਉਸ ਦਰ ਦੁਇ ਦੀ ਠਉੜ ਨਾਹੀਂ*, ਉਸ ਦਰ, ਉਸ ਘਰ, ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ, ਕੁਛ ਕਹਿ ਲਓ ? ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ, ਦੂਈ ਓਥੇ ਨਹੀਂ, ਓਥੇ ਇਕੋ ਆਪ ਹੈ।

ਮਿੱਠਾ (ਕੁਛ ਸ਼ਰਮਾਕੇ)—ਕੀ ਆਖਿਆ ਨੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਬੀ ਤੇ ਰਸੂਲ ਸਭ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪੀਰ, ਪੈਕਾਂਬਰ, ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀ, ਭਗਤ, ਅਵਤਾਰ ਸਭ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਸ ਇਕ ਦੇ। ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਸਭ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਦਰ ਕਰਤਾ ਹੈ ਤੇ ਤਾਕ ਹੈ, ਤਾਕੋ ਤਾਕ ਹੈ, ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੈ। ਜੇ ਦੋ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰੋ ਕਿ ਦੋ ਕਰਤਾਰ ਤੇ ਕ਼ਾਦਰ ਕਿਵੇਂ ਹਨ।

ਮਿੱਠਾ ਘਬਰਾਇਆ, ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬਣ ਪੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੱਕਦਾ। ਨਬੀ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰਤਾ ਤੇ ਕਾਦਰ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਸੋ ਗੱਲ ਫੇਰ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ:—ਹਿੰਦੂ ਕਿਵੇਂ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਕਲਬੂਤ ਸੜ ਗਿਆ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਰੋਜ਼ਜਦੋਂ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨਾ† ਫੂਕੇਗਾ ਤਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਲਬੂਤ ਜੋ ਜ਼ਿਮੀਂ ਪਾਸ ਅਮਾਨਤ ਪਏ ਹਨ—ਕਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਸੁਆਹ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਿੰਦੂ ਕਲਬੂਤ ਹਾਂ ਸੁਆਹ ਬੀ ਰੁੜ੍ਹ ਚੁਕੀ ਗੰਗਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਕਲਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਘੜਕੇ ਦੇਵੇਗੀ, ਸੋ ਹਿੰਦੂ ਤਾਂ ਆਪੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਸੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਜਹੱਨਮ (ਨਰਕਾਂ) ਵਿਚ ਪਏ ਸੜਦੇ ਰਹਿਣਗੇ‡।

ਗੁਰੂ ਜੀ (ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ)—ਸ਼ੇਖ ਜੀਓ ! ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿਚ 'ਸ਼ਰੀਰਾਂ' ਦਾ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣਾ ਪੁਰਾਣੇ ਇਬ-ਰਾਨੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਲਿਆ ਹੈ : ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਇਹ 'ਸਰੀਰ ਹੀ ਸਦਾ ਜੀਵੇ' ਦਾ ਖਿਆਲ ਬਹਿਸ਼ਤ ਸੀ। ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਮੁੜ ਕਿਆਮਤ ਨੂੰ ਜੀਉ ਉੱਠਣਾਂ

---

*ਮਿੱਠੇ ਦੇ ਇਸ ਉਚਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਇਸ ਦੋਹੇ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਮਿੱਠਾ :—ਅਵਲਿ ਨਾਉ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਦੂਜਾ ਨਬੀ ਰਸੂਲ । ਨਾਨਕ ! ਕਲਮਾਂ ਜੇ ਪੜਹਿ ਤਾਂ ਦਰਗਹ ਪਵੈ ਕਬੂਲ। ਤੇ ਜੋ ਉੱਤਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਐਉਂ ਦੋਹੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ - ਅਵਲ ਨਾਉਂ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਦਰਿ ਦਰਵਾਨ ਰਸੂਲ। ਸ਼ੇਖਾ ! ਨੀਅਤਿ ਰਾਸ ਕਰਿ ਤਾਂ ਦਰਗਹਿ ਪਵਹਿ ਕਬੂਲ। ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਏਕੋ ਨਾਮ ਹੈ, ਰਸੂਲ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦਰਵਾਨੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੇ ਤੂ ਉਸ ਏਕੇ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਪੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੀਯਤਿ ਰਾਸ ਕਰ।

ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੮੪ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸਨ)

†ਨਰਸਿੰਗਾ।

‡ਜਾ: ਸ: ਭਾ: ਵਿਰ ਸਿੰਘ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਮੁੜ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਰੂਹ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੂਹ ਨਾ ਦੱਬਿਆਂ ਖ਼ਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,ਨਾ ਸਾੜਿਆਂ ਸੁਆਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।ਸਰੀਰ ਦੱਬਿਆ ਸਾੜਿਆ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।ਜੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਕਰਨਾ ਨੇ ਧੂੜਹੋਈ ਦੇਹ ਦਾ ਕਲਬੂਤ ਖੜਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਆਹ ਹੋਗਈ ਨੂੰ ਬੀ ਖੜਾ ਕਰ ਲਏਗਾ ਤੇ ਜੇ ਦੇਹ ਦਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨਾ ਹੀ ਦੋਜ਼ਖ਼ ਹੈ ਬੁਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਦੇਹ ਬੀ ਸੜਦੀ ਹੈ* ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ, ਤੇ...।

ਮਿੱਠਾ (ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਤੇ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਕੇ)–ਕੀਕੂੰ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਸੁਣੋ, ਸ਼ੇਖ ਜੀ ! ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਚੀਕਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਮ੍ਹਿਆਰ ਲੋਕ ਚੀਕਣੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਢੂੰਡਾਊ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋ ਮਿਟੇ ਕਬਰਸਤਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿੱਟੀਆਂ ਲਿਆਕੇ ਗੁੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਗੁੰਨ੍ਹਕੇ ਚੱਕ ਉੱਪਰ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਘੜਦੇ ਹਨ ਕਈ ਸੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਇੱਟਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁੱਪੇ ਸੁਕਾਕੇ ਫੇਰ ਆਵਿਆਂ ਤੇ ਆਵੀਆਂ ਵਿਚ ਬੀੜਕੇ ਅੱਗ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਉਸ ਕਰੜੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਬੀ ਬਲਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬਲਨਾ ਹੀ ਪਾਪ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵੇਖ ਲਓ ਆਵਿਆਂ ਵਿਚ ਬਲ ਰਹੀ, ਅੰਗਾਰੇ ਝੜ ਰਹੇ ਤੇ ਮਾਨੋਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਇ ! ਅੰਤ ਮੈਂ ਬੀ ਸੜੀ ਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜੀ–। ਜੇ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੜਨਾ ਹੀ ਠਟਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਬੀ ਸੜੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਬੀ ਸੜੀ, ਪਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ! ਘਬਰਾਓ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਕਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਦੇਣ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ? ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਲਓ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲ-ਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਲਬੂਤ ਕਿਕੂੰ ਉਠਣਗੇ ? ਜੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜ ਜਾਣ ਨੇ ਕਰਨਾ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਡੂ ਤਰਸ ਜੋਗ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਸ਼ੇਖ ਜੀ ! ਕਿੱਥੇ ਫਸ ਰਹੇ ਹੋ ? ਜਦੋਂ ਦੇਹ ਵਿਚੋਂ ਜੀਉ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਪਿਛੇ ਖੇਹ ਰਹਿ ਗਈ, ਖੇਹ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾੜਕੇ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਗਾਲਕੇ ਖੇਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਖੇਹ ਵਿਚ ਰਲ ਗਈ । ਜੋ ਇਸ ਮੜੋਲੀ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਵਸਦਾ ਸੀ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਜੋ ਨਾਮ ਜਪ ਗਏ ਸੋ ਨਾਮ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂਰ ਦੇ ਘਰ ਅੱਪੜ ਗਏ । ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋਕੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤੰਗ ਖਿਆਲੀਆਂ ਦੀ ਕਬਰ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਨੱਪ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਮੀਆਂ ਮਿੱਠੇ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿਸੇ ਕਬਜ਼ ਵਿਚੋਂ, ਘੁੱਟ ਵਿਚੋਂ, ਨਿਕਲਿਆ–ਹੈਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੱਲ ਤਾਂ ਚਾਲੀ ਸੇਰੀ ਆਖੀ ਹੈ ਤੇ ਹੈ ਬੀ ਸਿੱਧੀ, ਪਰ ਇੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਝੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ? ਇਹੋ ਹੈ ਨਾ ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਦੀ ਕੈਦ। ਅਕਲ ਸਾਡੀ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੰਗਲ ਘੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਬੱਝ ਕੇ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕੱਲ ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ ਨੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਐਸੀ ਸਾਦੀ ਤੇ ਸਫਾ ਗਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਸੋਝੀ ਪੈ ਕੇ ਜਾਗ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਸਾਫ ਅਕਲ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਵਾਲੀ ਅਕਲ ਦਾ ਇਹ ਫਕੀਰ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਹੁਣ ਦਿਲ-ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰੀਏ। ਇਉਂ ਕੁਛ ਸੋਚਕੇ ਮਿੱਠੇ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤਾ :—

ਹੇ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਲੋਭ ਨਾਲ ਮੈਲਾ ਹੈ: ਇਕ ਸੇਧ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ. ਲੋਭ

---

*ਇਹ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਐਉਂ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਉਚਾਰੇ ਹਨ—

ਮਿਟੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ ਪੇੜੈ ਪਈ ਕੁਮ੍ਹਿਆਰ ॥
ਘੜਿ ਭਾਂਡੇ ਇਟਾ ਕੀਆ ਜਲਦੀ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰ ॥
ਜਲਿ ਜਲਿ ਰੋਵੈ ਬਪੁੜੀ ਝੜਿ ਝੜਿ ਪਵਹਿ ਅੰਗਿਆਰ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ ਸੋ ਜਾਣੈ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ੨ ॥

[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧]

ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਡੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਟੁਰੇ ? ਉਸ ਰਸਤੇ ਛਲ ਦਾ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾ ਕਿਸ ਤੇਲ ਨਾਲ ਬਲਦਾ ਹੈ ? ਨਾਮ ਤਾਂ 'ਜਪਣਾ' ਹੋਇਆ, ਜਪਣ ਵਿਚ ਤੇਲ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਲ ਬਿਨ ਦੀਵਾ ਕਿਂਵ ਬਲੇ ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ:—

*ਅਛਲ† ਛਲਾਈ ਨਹ ਛਲੈ ਨਹ ਘਾਉ ਕਟਾਰਾ ਕਰਿ ਸਕੈ ॥ ਜਿਉ ਸਾਹਿਬੁ ਰਾਖੈ ਤਿਉ ਰਹੈ ਇਸੁ ਲੋਭੀ ਕਾ ਜੀਉ ਟਲਪਲੈ‡ ॥ ੧ ॥ ਬਿਨੁ ਤੇਲ ਦੀਵਾ ਕਿਉ ਜਲੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੋਥੀ ਪੁਰਾਣ ਕਮਾਈਐ() ॥ ਭਉ ਵਟੀ ਇਤੁ ਤਨਿ ਪਾਈਐ ॥ ਸਚੁ ਬੂਝਣੁ ਆਣਿ ਜਲਾਈਐ ॥ ੨ ॥ ਇਹੁ ਤੇਲ ਦੀਵਾ ਇਉ ਜਲੈ ॥ ਕਰ ਚਾਨਣ ਸਾਹਿਬ ਤਉ ਮਿਲੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇਤੁ ਤਨਿ ਲਾਗੈ ਬਾਣੀਆ []॥ ਸੁਖੁ ਹੋਵੈ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀਆ ॥ ਸਭ ਦੁਨੀਆਂ ਆਵਣ ਜਾਣੀਆ ॥ ੩ ॥ ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆਂ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ ॥ ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕੁ ਬਾਹ ਲੁਡਾਈਐ ॥ ੪ ॥ ੩੩ ॥

---

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੫ ਵਿਚ ਹੈ।

†ਅਛਲ= ਨਾ ਛਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਮਾਯਾ।

‡ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਮਨ,ਮਾਯਾ ਵੱਲ)।

()ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਮਾਵਣਾ ਕਰੇ (ਇਹ ਤੇਲ ਕਰੇ)।

[]ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਮ ਰੂਪੀ ਬਾਣੀਆਂ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਮੌਤ ਆਉਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਖ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਕਾਨੀਆਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਕਾਨੀਆ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਹੁਣ ਪੀਰ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਦਾਤੇ ਨੇ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ-ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਾ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲੀ ਸਮਝਕੇ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੇ,ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਭਉ ਰੱਖੇ,ਸੱਚਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇ, ਸੇਵਾ ਵਿਚਰਹੇ: ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਖੀਏ ! ਕੀ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ ਸਾਂਈਂ ਲੋਕ ਦਾ ? ਕੋਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰਾਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ:-

ਜੀ ! ਓਹੁ ਕਵਨ ਕੁਰਾਨੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਪੜੇ ਕਬੂਲੁ ਪਵੈ, ਅਤੇ ਜੀ ਓਹੁ ਕਵਨੁ ਕਤੇਬੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਕਮਾਏ ਤੇ ਸਹੀ ਥੀਵੈ ? ਅਤੇ ਓਹ ਕਵਨ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਹੈ ਜਿਤੁ ਦਰ ਕੀ ਲਾਇਕ ਥੀਵੈ ? ਅਤੇ ਓਹ ਕਵਨੁ ਰੋਜਾ ਹੈ ਜਿਤੁ ਦਿਲੁ ਰਹੈ, ਜਾਏ ਨਹੀਂ ? ਅਤੇ ਓਹੁ ਕਵਨੁ ਨਿਵਾਜ ਹੈ, ਜਾਂਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਨਜ਼ਰਿ ਗੁਜ਼ਰੈ* ?

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ:-ਰਬਾਬ ਵਜਾਓ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਤਾ :—

ਮਿਹਰ ਮਸੀਤਿ ਸਿਦਕੁ ਮੁਸਲਾ ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥ ਸਰਮ ਸੁੰਨਤਿ ਸੀਲੁ ਰੋਜਾ ਹੋਹੁ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ॥ ਕਰਣੀ ਕਾਬਾ ਸਚੁ ਪੀਰੁ ਕਲਮਾ ਕਰਮ ਨਿਵਾਜ ॥ ਤਸਬੀ ਸਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ਨਾਨਕ ਰਖੈ ਲਾਜ ॥ ੧ ॥

ਮ: ੧ ॥ ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥ ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥ ਗਲੀ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ ਛੁਟੈ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ॥ ਮਾਰਣ† ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗਲੀ ਕੂੜੀਈ ਕੂੜੋ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ ੨ ॥

ਮ: ੧ ॥ ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ ਪੰਜਿ ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ ॥ ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲ ਦੁਇ ਤੀਜਾ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ ॥ ਚਉਥੀ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਮਨ ਪੰਜਵੀ ਸਿਫਤਿ

---

*ਪੁ: ਸ: ਸਾਖੀ। †ਮਸਾਲਾ।

ਸਨਾਇ* ॥ ਕਰਣੀ ਕਲਮਾ ਆਖਿਕੈ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸਦਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜੇਤੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ ॥੩॥† [ਵਾਰ ਮ: ੧

ਇਹ ਸੁਣ ਤੇ ਸਮਝਕੇ ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਆਪ ਨੇ ਸੁਹਣੇ ਗੁਣਾਂ, ਨੇਕੀਆਂ, ਵਸਫ਼ਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੱਸੋ ਜੋ ਨੇਕੀਆਂ, ਕਰਨੀਆਂ, ਪੁੰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦਰਗਾਹੇ ਜਾਕੇ ਛੁਟ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਸੁਧੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਹੋ ਬੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ?' ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ:-

ਸ਼ੇਖ! ਸਿਰ ਨੇਕੀਆਂ ਦੀ ਨੇਕੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮ ਕਿਸ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਘੜੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਟਕਸਾਲ ਗੁਣਾਂ ਦੀ, ਵਸਫ਼ਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਗੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਬੰਦਾ ਔਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ; ਹਾਂ, ਗੁਣ ਉਸ ਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਹਨ...। ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਰ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਬੱਝ ਗਈ ਤੇ ਬੋਲੇ:-

ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥
ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥

ਫੇਰ ਸ਼ੇਖ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, "ਸ਼ੇਖ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਉਸ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭਗਤੀ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਗੁਣ ਧਾਰਨੇ ਬੀ ਕਠਨ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਮ ਦੀ ਘਾੜਤ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾ, ਨਿਮਾਜ਼, ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਬਣਾਓ, ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਧਾਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਆਓ। ਹੋਰ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ, ਰੋਜ਼ੇ ਆਦਿਕ ਬਥੇਰੇ ਕੂੜਿਆਰਾਂ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਰਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ੋਰ, ਜ਼ੁਲਮ, ਧੱਕੇ, ਹੱਕ ਮਾਰਨੇ, ਫਰੇਬ ਕਰਨੇ ਆਦਿ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਤਾ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।"

ਸ਼ੇਖ-ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਨੇ, ਨਾਮ ਦੀ ਘਾੜਤ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਡਾਢੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਇਕੋ ਇਕ, ਤਾਕੋ ਤਾਕ ਹੈ, ਦੁਇ ਨਹੀਂ, ਓਹਾ ਗਲ ਮੁੜ ਛੇੜਦਾ ਹਾਂ, ਨਾਮ ਦੁਇ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਇਕੋ ਨਾਮ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਨਾਮ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਪਰ ਹਰੇਕ ਨਾਮ ਉਸੇ 'ਇਕ' ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ; ਜੋ ਮੈਂ ਗਲ ਆਖੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਤਾਰਨਹਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕੋ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਦੂਏ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ।

ਮਿੱਠਾ-ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ! ਏਹਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪੀੜਾ ਹੈ, ਨਬੀ ਰਸੂਲ ਰੱਬ ਦਾ ਯਾਰ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਈਮਾਨ ਹੈ, 'ਲਾਇਲਾ ਇਲਿੱਲਾਹੁ ਮੁਹੰਮਦ ਰਸੂਲ ਅੱਲਾ' ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਜਪਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜਿਵੇਂ ਤੇਰਾ ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਕਲਮਾਂ ਹੈ, ਇਕ ਫਿਕਰਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਤਾਂ ਇਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਾਮ ਇਕ ਰੱਬ ਦਾ-ਅੱਲਾ ਦਾ-ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮਵਾਹਿਦ ਹੋਣ ਦੇ ਗੁਮਾਨ ਵਿਚ ਹੋ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫਰ ਸੱਦਦੇ ਹੋ, ਆਪੇ ਫਿਰ ਇਕ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਸਰਾ ਰਲਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਦੂਹੁ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਬਣਕੇ ਫੇਰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ? ਜਿਹਾ ਤੁਸਾਂ ਏਕੇ ਵਿਚ ਦੂਏ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਪਾਈ, ਤੇਹੀ ਕਿਸੇ ਤ੍ਰੈਆਂ ਦੀ ਮਰੋੜੀ ਪਾ ਦਿਤੀ, ਤੇਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਨੇ ਚੱਵੀਆਂ ਦੀ ਕਿ ਤੇਤੀਆਂ ਦੀ ਕਿ ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਪਾ ਘੱਤੀ, ਵਾਹਦਾਨੀਯਤ,

---

*ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ।

†ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਏਥੇ 'ਅਲਹ ਅਗਮ ਖੁਦਾਈ ਬੰਦੇ" ਮਾਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਇਥੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਰਤਾ ਦੀ ਉਕਾਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਉੱਪਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਿੱਠੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ "ਨੀਅਤ ਰਾਸ ਕਰ" ਆਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੀ ਚਉਥੀ ਨਿਮਾਜ—ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਮਨੁ—ਆਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਣਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਚੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈਸੀ।

ਏਕੰਕਾਰਤਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਨਾ ਰਹੀ। ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਬਣੋ, ਇਕ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਸਿੱਖੋ, ਇਕ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹੋਵੋ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਦੇ, ਫੇਰ ਆਖੋ:-ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਮਵਾਹਿਦ।

ਸ਼ੇਖ-ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਓਹ ਬੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਨੂੰ ਅੱਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਬਾਕੀ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ, ਅੰਸ਼ ਜਾਂ ਭਗਤ, ਯਾ ਅੰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਈਆਂ ਰੁਤਾਂ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਰੁਤਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਫੇਰ?

ਮਿੱਠਾ (ਸੱਚੀਂ ਪੈਕੇ)-ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਨਾਂ, ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਉਹ ਸੱਭੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਹੋ, ਕਰਦਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਜੇ ਕਦੇ ਇਕ ਨੂੰ ਮੰਨੋਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣੋ ਬੀ, ਜੇ ਸਿਆਣ ਲਓ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੋ! ਨਫਰਤ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ, ਬੇਸਮਝਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਖਾਓ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ, ਮੁਸ਼ਰਿਕ; ਮੁਲਹਿਦ ਕਹਿਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗੀ ਸਮਝ ਕੇ ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਦਿਓ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਉਸ ਇਕੋ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਰੱਬ ਦਾ ਹੋਣਾ ਕੀਹ ਤੇ ਨਫਰਤ ਕੀਹ? ਰੱਬ ਜੇ ਇਕ ਦਾਇਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਉਸਦਾ ਮਰਕਜ਼ ਹੈ (ਕੇਂਦ੍ਰ ਹੈ) ਤੇ ਨਫਰਤ ਬੀ ਇਕ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦਾਇਰਾ ਉਸਦੇ ਉਦਾਲੇ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹਦਾ ਨਾਉਂ ਧਰਾਂਗੇ-ਸ਼ੈਤਾਨ। "ਨਾਨਕ ਆਖੈ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਹੋਰਿ ਗਲਾ ਸੈਤਾਨੁ॥"

ਪਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਤੁਸਾਡੇ ਬੀ ਵੱਸ ਨਹੀਂ, ਜਨਮ ਤੋਂ ਗੁੜਤੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤਅੱਸਬ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਕੇ ਇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਆਸ਼ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਦੂਈ ਦੇ ਦਾਗ ਅੰਦਰੋਂ ਧੋਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ--ਇਕ-ਵਾਹਿਦ--ਤਾਕੋਂ ਤਾਕ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅਪੜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਆਸ਼ਕੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਰਲੇ ਤੇ ਰੌਲੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੌਮੀਅਤ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ਼ ਨਾਮ ਦੀ ਸੱਚੀ ਯਾਰੀ ਦੀ ਸੁਦਾਗਰੀ ਤੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬ ਵਾਲੇ, ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਕਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ੁਲਮ, ਨਫਰਤ, ਪੀੜਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅੱਲਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਹੁੰਦੇ, ਉਸ ਅੱਲਾ ਦੀ ਸਿਆਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡਾ ਅਮਲ ਮਿਹਰ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਰਕ ਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਹਰ ਬੰਦਾ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਜ਼ੋਰ, ਧੱਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਇਸਲਾਮ ਧਰੋ ਤੇ ਸਮਝ ਕਰੋ ਕਿ ਦੀਨ ਤੇ ਧਰਮ ਨਾਮ ਹੈ ਪਿਆਰ ਦਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤੱਕ ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾ ਹੋਵੋ।

ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਆਖਿਆ:-ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਇਕ ਨਾਂਵੇਂ (ਨਾਮ) ਦੀ ਸਿਫਤ ਕੀਤੀ, ਸੋ ਹਿਕ ਨਾਮ ਕੈਸਾ ਹੈ*? ਮੈਨੂੰ ਖੋਹਲ ਕੇ ਸਮਝਾਓ ਜੋ ਨਿਰਾ ਇਕੱਲਾ 'ਇਕੋ ਨਾਮ' ਕਿਉਂ ਵੱਡਾ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਉਹ ਇਕ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕ ਹੈ। ਓਹ ਸਾਥੋਂ ਦੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਨੇੜੇ ਬੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਧੁੱਪ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਉਹ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਨਾਮ ਧੁੱਪ ਹੈ। ਉਹ ਜਲ ਲ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਲਾਲ ਦਾਤਾ ਹੈ,। ਉਹ ਨੂਰ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਚਾਨਣ ਹੈ।ਪਰ 'ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠਾ! ਹਿਕ ਨਾਵੇਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਿਸ ਨਉਂ ਆਈ ਹੈ*?' ਹਿਕ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉਸ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਮਾਤਾ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਾਮ ਬੀ ਇਕ ਗੱਲ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਦਿਲ ਬਦਲ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਝ ਦੇ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਪਰਤੱਖ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਲ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਆਕੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਉਂ ਦੂਰ ਹੋਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ: 'ਹੇ ਦਾਤਾ! ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ, ਆ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਦੱਸ ਤੇ ਦਿਖਾ ਉਹ ਕੀਮਤ ਜੋ ਤੇਰੇ ਦੱਸੇ ਹਿਕ

---

* ਪੁ:ਜ: ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੮੬ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)

ਨਾਮ ਦੀ ਹੈ'।"

ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਦ ਘਰ ਆਂਇਆ ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈਓਸੁ ਤੇ ਗੋਸ਼ੇ ਲੈ ਗਿਆ, ਹਾਂ, ਗੋਸ਼ੇ ਲੈ ਗਿਆ, ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਪਾਈ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਦਰ, ਤੱਕਿਆ ਤੱਕਣੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੋ ਬੋਲਿਆ:—"ਮਿੱਠਿਆ! ਸੁਣ, ਇਕ ਨਾਮ ਖੁਦਾਇ ਦਾ!" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਸਾਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ। ਛਾ ਗਿਆ ਰਹਿਮਤਾਂ ਦਾ ਬੱਦਲ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦਾ ਨੂਰ! ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਨੇ ਰੰਗ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਦਿਤੀ, ਰੰਗ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸ ਪਿਆ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ। ਉਸ ਛਹਿਬਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਅਵਾਜ਼ਾ ਦਿਤਾ: "ਸ਼ੇਖਾ! ਸੁਣਿਆਂ ਹਈ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ?" ਸ਼ੇਖ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ 'ਇਕ ਨਾਮ' ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠੇ ਕੀ ਡਿੱਠ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 'ਅੱਲਾ' ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਸਰਾ ਰਸੂਲ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਨਾਮ ਇਕ ਜੀਭ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਮਾਤ੍ਰ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ, ਨਾਮ ਇਕ ਵਸਤੂ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਇਕ ਵਜੂਦ ਹੈ, ਸੱਤਜਤਾ ਹੈ, ਹਾਂ, ਸੱਤਜਾ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਤੱਖ ਵਪਰੀਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਨਾਮ ਇਕੋ ਇਕ ਦੀਹਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੈਰਾਨ ਹੋ, ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਸ਼ੇਖ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ, ਜੋ ਉਹ ਲੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਮੁੱਠੀ ਭਸਮ ਕੀ ਹੈ*।

ਇਸ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਸੀ ਮਿੱਠਾ ਕਿ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ: 'ਅੱਲਾ' ਤਾਂ ਮਿਠੇ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੁਚ ਦਿੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਹੈ ਰਬ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਹੈ-ਸੱਤਿ ਸੱਤਜਤਾ, ਅਸਲੀਅਤ, ਸ਼ਕਤੀ--ਤਾਰਨਹਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖ 'ਉੱਠੀ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤਬ ਸ਼ੇਖ ਮਿੱਠੇ ਆਇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇ*'।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਜੋ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਬੋਲੇ:—ਸ਼ੇਖ! ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸ, ਜੋ ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਦਾ ਸਾਈਂ ਦੇ ਦਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸਮਾਂ?

ਨਾਮ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਾਸ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਦਾ ਨੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਨੂਰ ਵਿਚ ਹੈ ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਹਨੇਰੇ ਬੈਠਾ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਸੂਰਜ ਤੋਂ, ਪਰ ਧੁੱਪੇ ਬੈਠਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੈ।

ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਈਮਾਨ ਬੰਦੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਘੁੱਥਾ ਈਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ।

ਪਰ ਸ਼ੇਖਾ! ਤਕੜਾ ਹੋ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਾਂਸਲਾ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਾਪਾ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖ, ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵਿਚ ਨਾਮ ਮੁਸ਼ਕਦਾ ਹੈ। ਔਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੁ, ਨਫਸ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਕੱਸਕੇ ਰੱਖ, ਗੁਮਾਨ ਨੂੰ ਡਾਬੇ ਰੱਖ, ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਰਾਹ ਨਾ ਜਾਵੀਂ, ਝੂਠ ਨਾਲ ਜ਼ੁਬਾਨ ਆਸ਼ਨਾ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਮੋਮ ਦਿਲ ਰਹੀਂ, ਸੰਗ-ਦਿਲ ਨਾ ਬਣੀਂ। ਹਿੰਦੂ ਕਾਫ਼ਰ ਹਨ, ਈਸਾਈ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਹਨ, ਨਾ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਾਰੇ ਕਤਲ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹਨ, ਏਹ ਕਾਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੁਰਕਾਰ ਦੇਹ। ਜੋ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੈ ਓਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਜੋ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਸੋ ਸਾਈਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਈਂ ਦਾ ਹੈ ਸੋ ਵੀਰ ਹੈ, ਭਰਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈਂ, ਰਾਜਾ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਦਾ ਭਾਈ ਹੋਕੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਰਾਹ ਛੱਡਕੇ ਅਦਲ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਨਾਂ ਹੈ, ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਦਲ ਸਿਖਾਲਣਾ, ਆਪ ਜਿਹਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਹੱਬਤ ਵਰਤਣੀ, ਆਪ ਤੋਂ ਨੀਵਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਹਰ ਵਰਤਣੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਸਰ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਕਸਰ ਹੈ, ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹੋਣਾ ਇਹ ਕਸਰਾਂ ਨੂੰ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫ਼ਾ ੯੭ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)। ਮੈਕ ਲਫ ਸਫਾ ੧੨੯। ਜੇ ਸੂਫੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਫਨਾਫਿਲਾ ਤੇ ਬਕਾਬਿੱਲ' ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਪੰਨਾ ੯੭ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)।

ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਕੱਚਾ ਹੈ, ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਠੁਹਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਾ ਟੇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਲੈਕੇ ਟੁਰਦਿਆਂ ਕਸਰਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਤੇ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ੀਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੀਵਾ ਹੈ ਨਾਮ ਵਿਚ। ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਸਭ ਮੁਰਦਾ ਹੈ, ਜੀਉਂਦਾ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਉਹ ਮਾਲਕ ਵੱਸਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਸਾਈਂ ਨਾਲ, ਪੇਵੰਦ ਹੋਇਆ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ, ਜੁੜਿਆ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ*।

ਮਿੱਠਾ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋਇਆ; ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਸਰਾਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫਕੀਰ ਤੇ ਜ਼ੁਹਦੀ ਮਿੱਠਾ ਜੋ ਇਕ ਤਅੱਸਬ ਦੀ ਕਮਰ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਪਰਜਾ ਲਈ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਬੀ ਮੈਲ ਲਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਰਠ ਤਪ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਹਿਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ, ਹਣ ਅਸਲੀਅਤ ਵੇਖਕੇ ਸਹਿਜ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਸਹਿਜ ਦੇ ਘਰ ਸੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ; ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਇਖ਼ਲਾਕ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਆਪ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਗਤ ਲਈ ਸੁਖ ਦਾ ਇਕ ਦਾਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹਾਂ, ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬੀ

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਹਾਂ, ਮਤਲਬ ਸਮਝੀਏ, ਇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਧਾਰੀਏ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸੀਏ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਪੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੇ ਾਾਰਨੀ ਹੋਈਏ†! ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਵੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨੂਰ ਝਰੇ। ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਬਣੀਏ ਉਸ ਸੁਹਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਪੂਤ।

—o—

ਸੂਚਨਾ—ਮੀਏਂ ਮਿੱਠੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ਼ਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਇਕ ਪਖੰਡੀ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪਾਉਣ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਫੇਰ ਦਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕੰਢੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਸੋਧਦੇ ਆਏ ਤੇ ਅੰਤ ਲਾਹੌਰ ਆ ਨਿਕਲੇ।

---

*ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ। ਏਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਭਾਵ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ:—

ਨਸੀਹਤ ਨਾਮਾ

ਹਾਜਰਾ ਕੋ ਮੇਹਰ ਹੈ, ਬੇ ਹਾਜਰਾ ਕੋ ਬੇ ਮੇਹਰ ਹੈ। ਈਮਾਨ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਬੇਈਮਾਨ ਕਾਫਰ ਹੈ। ਤਕੱਬਰ ਕਹਿਰ ਹੈ, ਗੁੱਸਾ ਹਰਾਮ ਹੈ। ਨਫ਼ਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ, ਗੁਮਾਨ ਕੁਫਰ ਹੈ। ਪਸਗੈਬਤ‡ ਕਾ ਮੁਹੁ ਕਾਲਾ ਹੈ। ਬੇਈਮਾਨ ਨਾਪਾਕ ਹੈ, ਮੋਮ ਦਿਲ ਪਾਕ ਹੈ। ਇਲਮ ਹਲੀਮੀ ਹੈ, ਬੇਹਿਰਸ ਅਉਲੀਆ ਹੈ। ਬੇਦਿਆਨਤ ਨਾ-ਸੁਰਖਰੂ ਹੈ। ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਜ਼ਰਦਰੂ ਹੈ। ਸਚੁ ਭਿਸਤ ਹੈ, ਦਰੋਗ ਦੋਜਕੁ ਹੈ, ਹਲੀਮੀ ਹਲੂਫਾ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ ਇਨਸਾਫ ਮੁਸਾਫ ਹੈ। ਸਿਫਤ ਵਜੂ ਹੈ। ਬਾਂਗ ਬਲੇਕ ਹੈ, ਚੋਟੀ ਲਾਲਚ ਹੈ ਯਾਰੀ ਪਲੀਤੀ ਹੈ, ਫਕੀਰੀ ਸਬੂਰੀ ਹੈ, ਨਾ-ਸਬੂਰੀ ਮਕਰ ਹੈ। ਰਾਹੁ ਪੀਰਾ ਹੈ। ਬੇ ਰਾਹੁ ਬੇ ਪੀਰਾ ਹੈ। ਦਿਆਨਤ ਦੋਸਤ ਹੈ। ਬੇ-ਦਿਆਨਤ ਨਕਾਰ ਹੈ। ਤੇਗ ਮਰਦਾਂ ਹੈ। ਅਦਲ ਪਾਤਸਾਹ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਟੋਲ ਜੋ ਜਾਣ ਜਣਾਵੈ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਦਾਨਸਵੰਦ ਕਹਾਵੈ॥

†ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਢਿ ਵਾਸ ਲਈਜੈ।

---

‡ਕੰਡ ਪਿਛੇ ਚੁਗਲੀ ਮਾਰਨੀ, ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ।

੪੯. ਸ਼ਹੁ ਸੁਹਾਗਣ* ।

"ਚੰਦ ਅੱਜ ਆਕਾਸ਼ੀ ਆਸੀ ਸ਼ਹੁ ਮੇਰਾ ਘਰ ਆਸੀ ।
"ਏਕਮ ਏਕ, ਦੋਇ ਤੋਂ ਏਕਾ ਇੱਕ ਮਿੱਕ ਹੋ ਜਾਸੀ" ।
ਇੱਕ ਫਕੀਰ ਵਾਕ ਇਹ ਮੂੰਹੋਂ, ਆਖਜਾ ਕਰਦਾ ਭਾਈ,
ਸਭ ਦੁਨੀਆਂ ਦੁਤੀਆ ਨੂੰ ਢੁੱਕੇ ਦੁਆਰੇ ਉਸ ਦੇ ਆਈ ।
ਮੇਲਾ ਲਗੇ ਸੈਂਘਣਾ ਭਾਰਾ ਢੋਲ ਢਮੱਕਾ ਹੋਵੇ,
ਜੋ ਆਵੇ ਬੰਦ ਬੂਹਜੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ ਖਾਰੂ ਖਲੋਵੇ ।
ਰਹੇ ਫਕੀਰ ਅੰਦਰੇ ਵੜਿਆ ਬੂਹਾ ਮੂਲ ਨ ਖੋਹਲੇ,
ਬੁਰਕਾ ਪਾਇ ਅੰਦਰੇ ਬੈਠੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੇ ।
ਸੇਜ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਵਿਛੀ ਸੁਹਾਵੇ ਵੱਲ ਪੁਆਂਦੀ ਬਹਿੰਦਾ,
ਬੁਰਕਾ ਪਾਇ ਰਾਤ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਿਵੇਂ ਜਾਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ।
ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਣੇ ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਹੀ ਸ਼ਹੁ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਆਵੇ,
ਸ਼ਹੁ ਆਏ ਦੇ ਪਰਦੇ ਕਾਰਨ ਬੂਹੇ ਏ ਨ ਖੁਲ੍ਹਾਵੇ ।
ਲੋਕੀਂ ਬਾਹਿਰ ਹੋਣ ਇਕੱਠੇ ਚੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਦੇ ਜਾਵਣ,
ਮਨਤ, ਨਿਆਜ਼ਾਂ ਸੁਖਣਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਵਣ ।
ਇਕ ਵੇਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਜਾਰੇ ਏਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਆਏ,
ਸੁਣਕੇ ਹਾਲ ਫਕਰ ਦੇ ਡੇਰੇ ਸੁਹਣੇ ਕਦਮ ਟਿਕਾਏ ।
ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਅੱਜੋ ਖ਼ਲਕਤ ਸੀ ਜੁੜ ਆਈ,
ਦਰ ਤੇ ਜਾਕੇ ਸੱਤਿਨਾਮ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਲਖ਼ ਜਗਾਈ ।
ਅੰਦਰ ਜਾਇ ਮੁਰੀਦ ਆਖਿਆ: "ਕਾਮਲਹੈ ਕੋਈ ਆਇਆ,
"ਸੂਰਤ ਓਸ ਇਲਾਹੀ ਜਾਪੇ ਮਿਲਣ ਤੁਸਾਂ ਮਨ ਲਾਯਾ" ।
ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਹੁ ਸੋਹਾਗਣ ਆਖੇ: "ਮੈਂ ਪੀਆ ਦੀ ਲਾੜੀ,
"ਕੰਤ ਆਵਣਾ, ਅੱਜ ਨ ਮਿਲਸਾਂ, ਬੂਹੇ ਰੱਖੋ ਤਾੜੀ" ।
ਆਇ ਮੁਰੀਦ ਜੁਵਾਬ ਸੁਣਾਯਾ ਹਥ ਬੰਨ੍ਹ ਵਾਕਅਲਾਇਆ:
"ਨਹੀਂ ਮਿਲਨ ਦੀ ਆਗਜਾਮਿਲਦੀ, ਮੈਂ ਕਹਿਕੇਮੁੜਆਇਆ" ।
ਦੇਖੋ ਕੌਤਕ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਆਪੇ ਟੁਰ ਟੁਰ ਆਵੇ,
ਜਿੱਥੇ ਗਿਆਂ ਨ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਓਥੇ ਭੀ ਪੁਜ ਜਾਵੇ ।
ਦੇਖੋ ਭਾਗ ਫਕੀਰ ਪਖੰਡੀ ਦਰ ਆਯਾ 'ਸ਼ਹੁ' ਮੋੜੇ !
ਕਿਸ 'ਸ਼ਹੁ' ਖ਼ਾਤਰ ਅੰਦਰ ਲੁਕਦਾ ਕਰਦਾ ਐਡੇ ਤੋੜੇ ?
ਗੁਰ ਨਾਨਕ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਆਖਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਉਠ ਧਾਏ ।
ਪਿੱਛੇ ਰੌਲਾ ਪਿਆ ਅਗੰਮੋਂ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਦੁਖ ਆਏ,
ਅਤਿ ਅਪਜਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਫੈਲਿਆ
ਸ਼ਰਧਾ ਸੱਭ ਨਸਾਈ
ਖ਼ਲਕਤ ਕਹੇ: "ਪਖੰਡੀ ਏ ਹੈ
ਕਰਾਮਾਤ ਨਹਿੰ ਕਾਈ !
"ਏ ਸੋਹਾਗਣ ਨਾਹੀ ਲੋਕੋ !
ਕੰਤ ਨ ਇਸ ਦਰ ਆਵੇ,
"ਇਸ ਪਖੰਡ ਬਨਾਯਾ ਗੱਲੀਂ,
ਪਰਬਤ ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਵੇ" ।

... ...

ਚੰਦ ਦੂਜ ਦਾ ਫਿਰ ਆ ਚਾੜ੍ਹਿਆ
ਮੇਲਾ ਲਗਨ ਨ ਪਾਇਆ,
ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤਾਰਕ ਸੱਚਾ
ਉਸ ਨਗਰੀ ਮੁੜ ਆਇਆ ।
ਡਿੱਠਾ ਖ਼ੁਆਰ ਫਕਰ ਹੈ ਹੋਯਾ
ਪਾਜ ਉਘੜ ਹਉਂ ਟੁੱਟੀ,
ਤਰਸ ਖਾਇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ
ਬਾਣ ਆਪਣੀ ਠੱਟੀ ।
ਮੰਗਤਾ ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਰ ਪਿਆ ਸੀ
ਦੁਖੀ ਰਵਾਣਾ ਰੋਗੀ,
ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪਜਾਰੇ
ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੁਖ ਜੋਗੀ:
"ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ ਜੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣਾ
'ਸ਼ਹੁ ਸੋਹਾਗਣ' ਆਖੀਂ ।"
ਆਖਦਿਆਂ ਦੁਖ ਉਸ ਦਾ ਨੱਠਾ,
ਦੇਹ ਨਰੋਈ ਲਾਖੀ ।
"ਸ਼ਹੁ ਸੋਹਾਗਣ ਧੰਨ" ਆਖਦਾ
ਕੂਕਾਂ ਦੇਂਦਾ ਭਾਈ,
ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਉਸ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ
ਲੋਕਾਂ ਕੂਕ ਸੁਣਾਈ ।

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਿਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੬ (੧੯੧੫ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ । ਸ਼ਹੁ ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਟਿਕਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਥਾਨ ਕਿੱਥੇ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਲਤਾਨ ਜਾਂਦਿਆਂ ਅੱਧੀ ਸਾਖੀ ਤੇ ਅੱਧੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

"ਦੁਖੀ ਰਵਾਨਾ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਇਆ"
"ਸ਼ਹੁ ਸੋਹਾਗਣ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇ
ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ ਲੜ ਪਏ ਸ਼ੁਹਦੇ
ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਪਿਸਦੇ ਵਿੱਚੇ
ਮੁੜ ਸ਼ਰਧਾ, ਮੁੜ ਪਜਾਰ ਉਪੰਨਾ,
ਤਦ ਫਕੀਰ ਨੇ ਮੰਗਤੇ ਪਾਸੋਂ
ਸੁਣਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਲ ਹਾਲ ਨੂੰ
ਘਰ ਆਏ ਨੂੰ ਹੈਂਕੜ ਦੱਸੀ
ਸਾਹਿਬ ਕਸ਼ਫ ਦਿਸੇਂਦਾ ਹੈ ਉਹ,
ਹੁਣ ਢੈ ਚਰਨੀਂ ਅਦਬ ਓਸਦਾ,
ਇਹ ਕੁਝ ਸੋਚ ਅਦਬ ਵਿਚ ਭਰਕੇ
ਢਹਿ ਚਰਨੀਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੰਦੀ
"ਮੈਂ ਪਾਖੰਡੀ ਤੇ ਅਤਿ ਲੋਭੀ
"ਦੁਾਰੇ ਆਏ ਹੋੜ ਮੁੜਾਏ
"ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਰੱਖੀ,
"ਫਿਰ ਆਏ ਫਿਰ ਦਾਯਾ ਕੀਤੀ
"ਹੁਣ ਅਪਨਾਓ, ਦਾਸ ਬਣਾਓ,
"ਕੱਢ ਝੂਠ ਤੋਂ ਸੱਚ ਦਾਨ ਕਰ
ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ
ਭੁੱਲ ਫਕੀਰੀ ਓਸ ਫਕਰ ਦੀ

ਤਕ ਤਕ ਲੋਕੀਂ ਆਖਣ--
ਕੂੜ ਲੋਕ ਭਏ ਭਾਖਣ"।
ਚੰਗੀ ਡਾਂਗ ਚਲਾਈ।
ਮਚ ਗਈ ਕਹਿਰ ਦੁਹਾਈ;
ਮੁੜ ਇੱਜ਼ਤ ਘਰ ਆਈ,
ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਪੁਛਾਈ।
ਸਾਝ ਓਸ ਨੂੰ ਆਈ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੀ, ਭਾਈ!
ਮੁੜਕੇ ਹੈ ਉਹ ਆਯਾ,
ਚਹੀਏ ਆਪ ਕਰਾਯਾ।
ਸ਼ਰਧਾ ਲੈਕੇ ਆਇਆ,
ਰੋ ਰੋ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ:
ਬੇਅਦਬੀ ਜਿਨ ਕੀਤੀ,
ਕੀਤੀ ਬੜੀ ਅਨੀਤੀ,
ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਤਕਾਏ,
ਸੁੱਕੇ ਹਰੇ ਕਰਾਏ।
ਅਪਣੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਓ,
ਅਪਨਾ ਲੜ ਪਕੜਾਓ।"
ਛਹਿਬਰ ਓਥੇ ਲਾਈ
ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਰਸਾਈ:--

"ਨਾਮ ਜਪੋ ਸਤਿਨਾਮ ਧਿਆਵ
ਲਿਵ ਲਾਵੋ ਪ੍ਰਭ ਨਾਲੇ,
"ਜੀਵਨ ਸੱਚ ਬਣਾਵੋ ਅਪਣਾ
ਆਵਣ ਦੰਮ ਸੁਖਾਲੇ।
"ਕਦੀ ਪਖੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਰਨਾ,
ਭੇਖ ਨ ਕਦੀ ਵਿਖਾਓ,
"ਸੱਤਿਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਾਓ,
ਏਹੋ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਓ।
"ਸੱਤਿਨਾਮ ਜਦ ਤਕ ਜਪ ਜੀਵੋ
ਕਲਾ ਰਹੇ ਤਦ ਤਾਈਂ,
"ਜੇ ਇਹ ਛੱਡ ਕਰੋ ਕੁਝ ਹੋਰੋ
ਕਲਾ ਤਦੋਂ ਟੁਰ ਜਾਈ।"
ਤਦੋਂ ਹੋਸ਼ ਇਸ ਪਾਈ ਪੂਰੀ
ਨਾਮ ਜਪੇ ਸੁਖ ਪਾਵੇ,
"ਸ਼ਹੁ ਗੁਰ ਨਾਨਕ" ਆਖ ਆਖਕੇ
ਰਾਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਵੇ।
ਤੁਸੀ ਅੱਜ ਉਸ ਗੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰ
ਸਿੱਖ ਅਖਾਵੋ ਭਾਈ!
ਸੱਤਿਨਾਮ ਦੀ ਲਿਵ ਲਾ ਲੇਵੋ
ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਿਟ ਜਾਈ।

—o—

ਸੂਚਨਾ—ਹੁਣ ਮੁੜ ਸਤਿਗੁਰ ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਹਾਂ, ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾਉਂਦੇ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁੜ ਲਾਹੌਰ ਆ ਗਏ। ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕੌਤਕ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ।

੫੦. ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਧੱਪੜ ਨਿਸਤਾਰਾ*।

੧.

ਕਬੂਲ ਚੰਦ—ਲਾ ਜੀ, ਕੁਛ ਸੁਣੀ ਜੇ ਨਵੀਂ ਗੱਲ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ—ਨਹੀਂ ਜੀ! ਕੋਈ ਦਿਸੌਰ ਦੇ ਭਾ ਪੱਤੇ ਦੀ?

ਕਬੂਲ ਚੰਦ—ਨਹੀਂ ਜੀ! ਉਹ ਜੋ ਸੁਣਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਤਪਾ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਜੇ!

ਦੁਨੀ ਚੰਦ-ਕਿਹੜਾ ਤਪਾ?

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ-ਹੱਛਾ, ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾਉਂ ਤੱਕ ਬੀ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ-ਕੋਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਦਿਹੋ ਨਾ?

ਕਬੂਲ ਚੰਦ-ਨਾਉਂ ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ -ਨਾਨਕ ਚੰਦ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ-।

ਨਾਉਂ ਸੁਣਕੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਇਕ ਝਰਨਾਟ

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੦ (੧੯੨੯ ਈ:) ਉਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਛਿੜਕੇ ਲੰਘ ਗਈ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ–ਹੱਛਾ··· ਹਾਂ ਹਾਂ ···ਠੀਕ ਹੈ, ਓਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੀ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਂਸ ਦੇ ਸਰਾਪ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ ?

ਕਬੂਲ ਚੰਦ–ਹਾਂ; ਪੁਤ੍ਰ ਜੀਵੇ ਨੇ, ਉਹੋ···।

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ–ਭਾਈਆ ਜੀ! ਕੋਈ ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਨੇਤ ਫੇਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਬੀ ਕੋਈ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ; ਡਰਦਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਵਾਲੇ ਬੀ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁਫਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣੋਂ ਝਿਜਕ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ–ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਬੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਨਿਧੜਕ ਸੁਣਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਖਦੇ ਹਨ: ਮਹਾਵਤਾਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਹਾਥੀ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ:– 'ਜਾਇ ਕਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਹਿ ਉਪਰ ਹਥੁ ਫੇਰਹੁ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਖਹੁ*'। ਤੱਤਕਾਲ ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਉਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ। ਲਾ ਜੀ! ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੈ, ਕਲਾਵਾਨ ਹੈ, ਕਣੀਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕੋਈ, ਤਾਹੀਓਂ ਤਾਂ, ਕੀ ਰਾਜੇ, ਕੀ ਨਵਾਬ ਤੇ ਕੀ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ, ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਸਾਰੇ ਲੋਹਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਨਾ ?

ਦੂਨੀ ਚੰਦ–ਹਾਥੀ ਜੀਉ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸਾਗ ਦਿੱਲੀ ਟੁੱਟਕੇ ਆਈ ਹੋਊ ?

ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ–ਹੋਰ ਕੀਹ ? ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਬਰਾਹੀਮ ਆਪ ਆਇਆ, ਦੀਦਾਰ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ: 'ਏ ਦਰਵੇਸ਼! ਇਹੁ ਹਾਥੀ ਤੁਸਾਂ ਜੀਵਾਇਆ ਹੈ ?' ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਮਾਰਣ ਜੀਵਾਲਣ ਵਾਲਾ ਖ਼ੁਦਾਇ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਆਇ ਫਕੀਰਾਂ ਰਹਿਮ ਅਲਾਹ ਹੈ†'। ਇਸ ਪਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਦੁਆ ਤੇ ਰੱਬ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਕੇ ਆਖਾ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋ ਤਾ ਇਹ ਹੁਣ ਖੜਾ ਖੜੋਤਾ ਮਰ ਜਾਏ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ 'ਮਾਰਨ ਜੀਵਾਲਣ ਵਾਲਾ ਸਾਈਂ ਆਪ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਮਰਦਿਆਂ ਛਿਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ'। ਲਓ ਲਾ ਜੀ! ਆਖਣ ਦੀ ਡੇਰ ਸੀ ਕਿ ਹਾਥੀ ਪਟੱਕ ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਸੈਆਂ ਵਰਿਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਜਿਵਾਲ ਦਿਓ।

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ:–ਹਜ਼ਰਤ! ਲੋਹਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਲਾਲ ਅੰਗਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਹਾ ਰੱਤੀ ਭਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੱਥ ਉਤੇ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਛੁਹਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੱਥ ਸੜਿਆ ਨਹਾ, ਪਰ ਜੇ ਕਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਅੰਗਾਰ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਚੱਕ ਕੇ ਸੱਟ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੋਊ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੜਦਾ। ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਕੱਢ ਲਿਜਾਏ ਤਾਂ ਹੱਥ ਸੇਕੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਹੇ ਲਾਲ ਹੋਏ ਨਾਲ ਛੁਹਣ ਦੀ ਕੋਈ ਫੁਰਤੀ ਹੱਥ ਨੂੰ ਸੇਕ ਲੱਗਣੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਉਸ ਦੀ ਲਾਲੀ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋਏ ਹਨ, 'ਤਿਉਂ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦੀ ਸੱਟੀ ਉਹ ਉਠਾਇ ਲੈਇਨਿ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਟੀ ਬੀ ਉੱਠਣੋਂ ਰਹੀ*'।

ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ:–ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਜੀ! ਰੱਬ ਨਾਲ ਰਲ ਰੱਬ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਅਸਾਂ ਪਾਈ ਹੈ। ਸਾਂਈਂ ਆਪਣਿਆਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਜੋ ਉਹ ਉਸਦੀ ਕੀਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਵਲਵਲੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਮੋੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਸੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਵਾਹ ਵਾਹ ਧੰਨ ਹੋ ਆਪ! ਕੁਛ ਮਿਹਰ ਕਰੋ, ਸਾਡੀ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਭੇਟ ਕਬੂਲ ਕਰੋ ?

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ:–ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭੁੱਖ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਸਤਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਕ ਭੁੱਖ ਅਸਾਨੂੰ ਬੀ ਹੈ, ਉਹ

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਸਫ਼ਾ ੩੧ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)।
†ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਸਫ਼ਾ ੩੨ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)।

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਪੰਨਾ ੩੧।

ਭੁੱਖ ਖੁਦਾ ਦੀ ਹੈ; ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਡਾ ਖਾਵਣ ਪੀਵਣ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਉਸਦੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀਭੁੱਖ ਲਗੀਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।ਇਹ ਭੁੱਖ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਭੁੱਖ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਰਸਦਾਤੀ ਕਰਿਆਂ ਰੱਖਦੀ ਹੈ*।

ਇਹ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਤੇ ਇਹ ਸੱਤਿਆ ਤੇ ਇਕ ਨਿਧੜਕਤਾ ਦੇਖਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ, ਹਾਂ, ਸ਼ਰਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਿੰਦੂ ਅੱਗੇ ਨਿਉਂਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ।

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ–ਤੇ ਉਹ ਬੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਨੇ ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ–ਕਿਹੜੀ ?

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ–ਪਾਣੀਪਤ ਵਾਲੀ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ–ਨਹੀਂ, ਸੁਣਾਓ ਨਾ ?

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ–ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਸੀ ਕਿ ਖ੍ਵਾਜਾ ਕੁਤਬਦੀਨ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਦਾ ਚੇਲਾ ਅਬੂ ਅਲੀ ਕਲੰਦਰ–ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ–ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ, ਸ਼ਮਸ਼ ਤਬਰੇਜ਼ ਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਜਲਾਲ ਦੀਨ ਰੂਮੀ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਹਬਤਾਂ ਕਰ ਕਰਾਕੇ ਅਖੀਰ ਪਾਣੀਪਤ ਆ ਟਿਕਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਤੀਸਰੇ ਥਾਵੇਂ ਚੇਲਾ ਹੈ ਅੱਜ ਕੱਲ ਓਥੇ। ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰੇ ਵਾਂਙੂ ਤਪੀ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਬੜਾ ਮੰਨਿਆ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਲੋਕੀਂ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ–ਤੀਜਾ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ। ਓਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਟੱਪੇ ਬਾ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰ੍ਹੇ ਦਾ ਆਲਮ ਤੇ ਚੋਟੀ ਦਾ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਚੇਲਾ ਟਟੀਹਰੀ ਸ਼ੇਖ ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪ ਬੈਠੇ ਸਨ ਖੂਹੇ ਉਤੇ–ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ। ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਜਾਤਾ ਕੋਈ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਹੈ ਕਲੰਦਰੀ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦਾ, ਸਲਾਮ ਚਾ ਆਖੀਓਸੁ ਤਾਂ ਨਿਧੜਕ ਤੇ ਬੇਡਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਲਾਮ ਚਾ ਉਲਟਾਈ, ਰਤਾ ਭੈ ਨਾ ਕੀਤੋਸੁ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਕਾਜ਼ੀ ਫਤਵਾ ਲਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਜਿੰਦੜੀ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਜਿੰਦ ਹੈ ? ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਜਿੰਦੜੀ ਹੈ ਚਿੜੀ ਜਨੌਰ ਵਰਗੀ। ਪਰ ਦੇਖੋ ਬੇ-ਖੌਫ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: 'ਅਲੇਖ ਕੋ ਸਲਾਮ'।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ–ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ ?

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ–ਭਈ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ, ਸਾਡਾ ਸਲਾਮ ਹੈ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਰੂਪ ਰੇਖ ਚਿਹਨ ਤੋਂ ਨਿਆਰੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ*। ਸ਼ੇਖ ਟਟੀਹਰੀ ਤਾਂ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ! ਹੈਂ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦੀ 'ਸਲਾਮ ਅਲੈਕਮ' ਨੂੰ ਭੰਨ ਮਰੋੜ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਭੰਨਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਨੂੰ ਦੱਸਿਓਸੁ। ਉਸ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੀ ਸਲਾਮ ਨੂੰ ਭੰਨ ਮਰੋੜ ਸਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਪਣ ਦੀਨ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਤੇ ਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਭੈ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਇੰਨੀ ਦਲੇਰੀ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ; ਇਹ ਹੋਵੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰੱਬ ਦਾ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਲੋਕ ਹੈ, ਚਲੋ ਦੀਦਾਰ ਦੇਖਾਂ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਆਇਆ। ਆਕੇ ਲੱਗਾ ਸੁਵਾਲ ਜੁਵਾਬ ਕਰਨ। ਲਉ ਲਾ ਜੀ! ਰੱਬ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ, ਆਖਦੇ ਹਨ: ਕੋਈ ਪਹਿਰ ਭਰ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁੱਟੇ ਤੇ ਰਮਜ਼ਾਂ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਉੱਤਰ ਲੈ ਲੈ ਖ਼ਾਤਰ ਨਿਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਸੁ। ਅਖੀਰ ਸਾਈਂ ਜੀਵੇ ਨੇ, ਅਖੀਰ ਪੈਰੀਂ ਢੱਠਾ। ਮੈਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਵਾਹ ਵਾਹ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਸਹੀ ਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਿਆ ਸਹੀ ਕੀਚੈ ? ਉਨਕਾ

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਨੇ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ: "ਨਾਨਕ ਭੁਖ ਖੁਦਾਇਕੀ ਕਿਆ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ॥ ਅਸਾਂ ਤਲਬ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਬਿਆ ਤਲਬ ਨ ਕਾਈ" ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਓਥੇ ਇਹੋ ਪਾਠ ਹੈ– 'ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਭੁਖ ਸਲਾਹਣੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ" ॥

*ਅਰਬੀ ਵਿਚ 'ਸਲਾਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਧੌਣ ਨਿਵਾਉਣੀ।

ਦੀਦਾਰ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਤਬ ਆਇ ਦਸਤ ਪੋਸੀ ਕੀਤੀਓਸੁ, ਅਤੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮਿਓਸੁ।'

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਦਸਤਪੋਸੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ--ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੱਥ ਲੈਕੇ ਘੁੱਟਣਾ ਫੇਰ ਹੱਥ ਚੁੰਮ ਲੈਣਾ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਮੁਸਲਮਾਨ, ਚੋਟੀ ਦਾ ਫਕੀਰ ਹੈ ! ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਫਕੀਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੱਥ ਲੈਕੇ ਚੁੰਮੇ ਤੇ ਫੇਰ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਨਿਉਂਣਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮੁਹੰਮਦੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਫਿਰੋਤਨੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ--ਇਹੋ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਨਾ ਸੱਤਜਾ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਸਿਆਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕੋਈ ਹੈ, ਕੋਈ...।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਕੀਹ ਕੋਈ ?

ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ--ਬਈ ਸਰਦਾਰਾ ਸਾਡਿਆ ! ਪੰਡਤ ਇਕ ਖੁਣਸਦਾ ਸੀ, ਪਿਆ ਕੱਲ ਤੇ ਇਕ ਪਿਆ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਹ ਰੰਗ ਜਮਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਲੇਛ ਸਭਾ ਉਠ ਜਾਏਗੀ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਤੇ ਐਡੇ ਸੁਹਣੇ ਨਾਲ ਦੂਸਰਾ ਖੁਣਸਦਾ ਕਿਉਂ ਸੀ ?

ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ--ਐਵੇਂ ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ, ਚੰਦ ਚੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਾ ਸੁਖਾਉਣਾ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਲਾ ਜੀ ! ਇਹ ਹੈ--ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੈ ਸਾਡਾ--ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਪਈ ਲੱਜਜਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਜੇ ਸੱਚੀ ਇਹੋ ਗੱਲ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚ ਸੱਤਜਾ ਰੱਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ, ਨਿਰੀ ਲੇਪੋਕੇ ਲੇਪੋਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਟਗਾ ਐਥੇ ਰੱਖ, ਟਗਾ ਐਥੇ ਰੱਖ। ਨਾ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿੱਦਜਾ, ਨਾ ਤਪ, ਨਾ ਬ੍ਰਤ, ਨਾ ਸ਼ੀਲ। ਜੇ ਕਦੇ ਏਹ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਉਧਰ ਖੱਤ੍ਰੀ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ 'ਪਠ ਨਾਂ' ਦਾ ਕਦੇ ਬਲ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਲੋਕੀਂ ਐਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੀ ਪਰੇ ਹੋ ਗਏ, ਨਾ ਬਲ ਰਿਹਾ ਨਾ ਧਰਮ ਰਿਹਾ, ਨਾ ਸੱਤਜਾ ਰਹੀ, ਬੱਸ ਬੋਦੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਰੁੱਖ ਵਾਂਙੂ ਝੱਖੜ ਝੁਲਦਿਆਂ ਹੀ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ ਫੇਰ ਐਸੇ ਲੰਮੇ ਪਏ ਕਿ ਮੁੜ ਉਠੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਢੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾਵੇ* ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਦੱਸੋ ਨਾ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਖੁਣਸਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ?

ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ--ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਤੇ ਜਨੇਊ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਦੇ ਤੇ ਵਰਣਾਸ਼੍ਰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਲਦੇ ? ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਨੈ ? ਬ੍ਰਤ ਆਦਿਕ ਧਾਰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਦੇ ? ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਨੇ ? ਸਿਖਾ ਸੂਤ ਧੋਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਕਦੇ ਕੋਈ ਵੇਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਕੋਈ। ਕਦੇ ਅੱਧਾ ਹਿੰਦੂ ਅੱਧਾ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਵੇਸ, ਕਦੇ ਅੱਧਾ ਫ਼ਕੀਰੀ ਅੱਧਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਇਹ ਕੀ ਰੰਗ ਹੋਏ ? ਦੂਜਾ ਪੰਡਤ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਏਹ ਅਵਤਾਰ ਆਏ ਹਨ ਜੋ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ, ਦੂਜਾ ਖੁਣਸ ਖੁਣਸ ਕੇ ਕੁਣਸਾਂ ਕੱਢਦਾ ਸੀ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਭਲਾ ਓਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਕੁਛ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਆਖੋ।

ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ--ਜੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਕੁਛ ਆਖਾਂ, ਓਹ ਤਾਂ ਕਾਰਕ ਹੋਏ, ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਜਗਤ ਦਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋਏ, ਸਮਰੱਥ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੀ ਕਹੇ ? ਅਗਨੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਕੁਛ ਪਾ ਦਿਓ, ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੰਗਾ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜੋ ਚਾਹੋ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿਓ, ਗੰਗਾ ਮੈਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਮਰੱਥ ਸੂਰਜ ਸਭ ਚੰਗੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ, ਧੁੱਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਸਮਰੱਥ ਕੀਹ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਰਣੀ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਕੀਹ ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਆਖਰ

---

*ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਠਾਣ ਰਾਜ ਬੱਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਹਿੰਦ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਦੋ ਕਾਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ?

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ-ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਦਾ ਪਹਿਨੋ, ਜੇ ਜੀ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ?' ਆਖਦੇ ਹਨ: 'ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਕੇ ਲੋਕੀਂ ਬਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ।' ਜਨੇਊ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈਨਾ:-ਧਰਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ਼, ਤ੍ਰੈ ਜਾਤੀਆਂ ਜੋ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਤਾਗਾ*। ਜੱਗਜ ਧਰਮ ਹੈ, ਸੋ ਧਰਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ! ਹੁਣ ਧਰਮ ਉਡ ਗਿਆ ਤੇ ਨਿਰਾ ਤਾਗਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਜੋ ਧਰਮ ਬੀਰ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਓਹ ਧਰਮ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਹੋਣ। ਬਾਕੀ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਬੁਤ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਹੀਣਤਾਈ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਸੁਰਤ ਉੱਚੀ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਤੇ ਸੱਚ ਤੇ ਆ ਜਾਓ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਹਰੇ ਹਰੇ, ਠਾਕਰ ਪੂਜਾ! ਇਹ ਗਈ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੀ ਕੀਹ ਰਹਿ ਗਿਆ ?

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ-ਮੈਂ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪਠੰਯਾ ਪੰਡਤ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਬੁਤ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਬੋਧੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਹੈ, ਓਹ ਲੋਕ ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਓਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਤੋਂ ਨਮੁੱਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਨ ਤਾਂ ਸਰੇਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਤੇ ਚੰਗੇ, ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਅੱਖ ਮੀਟੀ ਰੱਖੀ ਨੇ। ਬੁੱਧ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਾਫ ਅਨੀ-ਸ਼ੂਰ ਵਾਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹਕੇ ਕਹੀ, ਪਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਨੇ ਲਗ ਪਗ ਈਸ਼ੁਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ। ਹੁਣ ਬੁਧ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਮਗਰੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਟੋਟ ਪਈ। ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਿਰੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਸੁਰਤ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ, ਸੋ ਸੁਰਤ ਨੇ ਟੇਕ ਕਿੱਥੇ ਲਈ ? ਬੁਧ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੁਧ ਜੀ ਸਨ, ਸੋ ਉਹਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਹਣੇ ਮਨੁੱਖ ਆਦਿ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ 'ਬੁੱਧ' ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾਂ ਬਣਾਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਧਯਾਨੀ ਬੁਤ ਰਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਸੁਰਤ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਹਨਾਂ "ਬੁੱਧ ਮੂਰਤੀਆਂ" ਦੀ ਪੂਜਾ ਟੁਰ ਪਈ। ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਪਦ ਬੁੱਤ ਇਸੇ 'ਬੁੱਧ' ਲਫਜ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਤਾਂ ਦੇ ਰਚਨ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਹੁਨਰ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਤੀਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਰਬ ਸਾਧਾ-ਰਣ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਵ ਬੁੱਧੀ ਹੋਕੇ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਅੰਤ ਪੂਜਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਨੇ ਮੁੜ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਤੇ ਬੁੱਧ ਮਤ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਬੁੱਧ ਦੇ ਬੁਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਠਾਕੁਰ ਰਚੇ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਮੰਦਰ ਸਾਜੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਟਾਕਾ (ਕਥਾਵਾਂ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਅਪਣੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਸਦਾਚਾਰੀ ਕਥਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ; ਐਉਂ ਉਸ ਜਤਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਇਕ ਨਿਰੋਲ ਬੁੱਤ-ਪ੍ਰਸਤ ਕੌਮ ਬਣ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਪੱਥਰ ਰੱਬ ਨਹੀਂ, ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀ ਤੁਸੀਂ ਰਚਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਉੱਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਭਾਵ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ? ਦਿਲ ਸਾਡਾ ਮੂਰਤੀ ਨਹੀਂ; ਇਕ ਸੱਤਜਾ ਹੈ, ਰੂਹ ਸਾਡੀ ਮੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਇਕ ਸੱਤਜਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੂਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮਹਾਨ ਸੱਤਜਾ ਹੈ; ਉਹ ਸੱਤਜਾ ਵਜੂਦ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੂਰਤੀ, ਨਹੀਂ ਪਰ (ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ) ਹੈ। ਉਹ ਰੂਹ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜੋੜਕੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਾਓ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਐਉਂ ਆਤਮਾਂ ਰੂਪ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਾਓ। ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰੋ, ਮਨੋਂ ਮਨ, ਮਨੋਂ ਆਤਮਾ; ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲੱਗਕੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਉਸੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲਓ ਸਹਾਇਤਾ।

---

*ਯਗਜ=ਜੱਗ। ਉਪਵੀਤ=ਤਾਗਾ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ–ਸੁਹਣੀ ਗੱਲ ਹੈ; ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਗਲ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆਂ ਹੈ।

ਦਿਲਬਾਗ–ਫੇਰ ਸੋਚੋ ਨਾ ਲਾ ਜੀ! ਜੇ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਬੁੱਤ-ਪ੍ਰਸਤ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਡਾ ਵੈਰ ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਨਾ ਅੱਪੜਦਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਾਕੇ ਅਸੀਂ ਅਤਿ ਦੁੱਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਤੇ ਚੋਟੀ ਰੱਖਣੀ ਬੀ ਅਸਾਂ ਬੋਧੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਹੈ। ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਰੱਬ ਬੀ ਸੁਹਣੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦਾਹੜੇ ਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਵੇਦਕ ਰਿਸ਼ੀ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਅਵਤਾਰ ਰਾਮ; ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ; ਸਾਰੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਬੁੱਧ ਬੁੱਧ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁੱਤ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਜੂੜੇ ਨਾਲ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੁੱਧ ਭਿੱਖੂਆਂ ਨੇ ਜਦ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹਟਾਏ ਤਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਮਝਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਰੂਪ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਰੀਸ ਕੀਤੀ ਤਦ ਉਹੋ ਰੀਸ ਟੁਰ ਪਈ। ਮਗਰੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ; ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਬੋਦੀ ਮਾਤ੍ਰ ਰਖ ਲਈ ਤੇ ਮੁੰਡਨ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਰਚਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿਤੀ। ਸੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮੁੰਡਨ ਸੰਸਕਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਚੇ ਗਏ ਹਨ* ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਅਸਲੀ ਸਨਾਤਨ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਸਾਰੇ ਵੇਸਾਂ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪ ਅੱਧੇ ਅੱਧੇ ਰਲਾਕੇ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੀ ਜੋਗੀ ਤੇ ਕੀ ਸਿੱਧ, ਕੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਤੇ ਕੀ ਸੰਨਯਾਸੀ, ਭੇਖ ਹੀ ਭੇਖ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋਚੋ ਲਾ ਜੀ! ਧਰਮ ਨਿਰੇ ਵੇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਾ! ਓਹ ਇਹੋ ਗੱਲ ਪਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਤਾਂ ਓਹ ਠੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਬਾਬੀ ਦਾ ਨਾਲ ਹੋਣਾ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਵਹਿ ਰਹੀ ਨਦੀ ਉੱਚੇ ਪਾਸੇ ਵਹਾ ਵਿਖਾਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਬਣ ਰਹੇ ਹਾਂ,–ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਮਿਚਿਆ, ਉਹ ਜਾਣੋਂ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਆਪ ਆਹੂਤੀਆਂ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰੀਦ ਬਣਾਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਮਰੱਥ ਹਨ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਧਰਮ ਓਹ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਉੱਚਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਅ ਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਨਾਮਧਰੀਕ ਹਾਂ, ਅਸਲ ਹਿੰਦੂ ਓਹ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਓਹ ਸਿਖਾਲ ਰਹੇ ਹਨ ਸੋਈਓ ਠੀਕ ਹੈ!

ਦੂਨੀ ਚੰਦ–ਓਹ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ?

ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ–ਓਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹਨ, ਸੱਚ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦਿਖ ਲਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਖ ਮਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਸੁੱਕੇ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕਰਕੇ ਛਾਵੇਂ ਹੋ ਬੈਠੇ। ਫੇਰ ਜੋਗੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਕੇ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਮੰਨਿਆਂ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਚਤੁਰਦਾਸ ਪੰਡਤ ਨੇ ਸਿਰ ਚਰਨਾ ਤੇ ਸੁਟਿਆ। ਹਾਂ, ਓਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਹੋ ਆਏ ਹਨ, ਸਭ ਥਾਂ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਪਖੰਡਾ ਨੂੰ ਛੱਡੋ ਤੇ ਧਰਮ ਧਾਰੋ। ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਝਕਦੇ ਝਿਜਕਦੇ ਨਹੀਂ; ਸੱਚ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਹਨ ਮਾਨੋਂ।

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ–ਮੈਂ ਆਪ ਬੀ ਗਿਆ ਸਾਂ ਪਰਸੋਂ, ਭਾਈਆ ਮਨਸੁਖ ਜੀ ਸਾਡੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਵਡੇ

---

*ਇਕ ਇਉਂ ਬੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨੰਦ' ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸੱਤ੍ਯਾ ਹਿਰਨੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਹਟਾਏ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁੰਡਨ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਬਨਵਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲੇ ਦਿਤੇ ਤੇ ਇਉਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਏ ਕਿ ਮੁੰਡਨ ਸੰਸਕਾਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਹਤ ਗੱਲ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰੁਤ ੫ ਅੰਸੂ ੨੮।

ਵਪਾਰੀ, ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਹਨ…।

ਦਨੀ ਚੰਦ (ਗਲ ਟੁੱਕ ਕੇ)—ਹਾਂ ਹਾਂ, ਮਨਸੁਖ ਜੀ ਬੜੇ ਬੀਬੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਗਲ ਹੈ ?

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ—ਓਹ ਤਾਂ ਚਿਰਾਂ ਦੇ ਆਪ ਦੇ ਸਿਖ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਯਾਰ ਹੈ ਨੇ। ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਦਿਲ ਠੰਢਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ—ਮੈਂ ਬੀ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬੱਸ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਦਿਲ ਬਾਗ ਬਾਗ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਬੂਲ ਚੰਦ—ਤੁਸੀਂ ਹੋਏ ਜੋ ਦਿਲਬਾਗ਼ ਰਾਇ!

ਦਿਲਬਾਗ਼ਰਾਇ—ਪਰ ਦਿਲ ਬਾਗ਼ ਬਾਗ਼ ਹੋਗਿਆ ਪਰਸੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੀਲੇ ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਝਾਕਾ ਪਾਕੇ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ—ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਾਉ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੀ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ, ਕੁਛ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ। ਧਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ਕੁਛ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਾਵਾਂ, ਕੁਛ ਸਕਾਰਥਾ ਹੋਵੇ।

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ—ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਉਤਾ ਦਿਓ, ਸੱਦੋ, ਘਰ ਆਉਣਗੇ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਸੁਆਣੀਆਂ ਪ੍ਰਭਾਣੀਆਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਅੰਦਰ ਪਈਆਂ ਚਰਨ ਪਰਸ ਕੇ ਕੁਛ ਰਤਾ ਭੋਰਾ ਸੁਖ ਲੈ ਲੈਣਗੀਆਂ, ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਹੈ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ—ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ, ਪਰ ਆਉਣਗੇ ? ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਜੁ ਹੋਏ।

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ—ਸੰਸੋ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸੈਦ ਪੁਰ ਸੈਡਯਾਲੀ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਵਰਗੇ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ।

ਕਬੂਲ ਚੰਦ—ਮਾਨੀਆਂ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ. ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਭਾਉ ਵਾਲੇ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਬੀ ਸ਼ੈਤ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ।

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ—ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ* ਮੋਦੀ ਖਾਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਉਦਯਾਨ ਜਾ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਦੌਲਤਖਾਨ ਲੋਧੀ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਹਾ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਬਰਾਇ ਖ਼ੁਦਾ ਦਿਦਾਰ* ਦਿਓ ਤਾਂ ਫੇਰ ਆ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਓਹ ਕੌਤਕ ਤੁਸਾਂ ਸੁਣੇ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ—ਕਿਹੜੇ ?

ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ—ਕਾਜ਼ੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ. "ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ—ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਦੁਇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਣੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਿਆ ਹੈ ਤਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਨਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅੱਛਾ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤਾਂ ਧਰਮ ਹੈ; ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚੱਲਕੇ ਪੜ੍ਹੋ!" ਤਾਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ। ਜਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਿਮਾਜ਼ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀਓ ਨੇ ?" ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਉਠਕਾਂ ਬੈਠਕਾਂ ਕਢਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਦਿਲ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵਛੇਰੇਦੀ ਰਾਖੀ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਮਤਾਂ ਖੂਹੇ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾ ਪਵੇ।" ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਫੇਰ ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ:"ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ" ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—"ਤੂੰ ਕਾਬਲ ਘੋੜੇ ਖ਼ਰੀਦ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਬੇਹਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼, ਨਿਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਠਕ ਬੈਠਕ ਹੈ।" ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਬੀ ਸੱਚੀ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਰਾਜ ਮਾਲੁ ਹੁਕਮ ਹਾਸਲੁ ਸਭਿ ਤੇਰਾ†। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ; ਇਹ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਿਆਗ ਚੱਲੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਉਥੋਂ ਟੁਰੇ ਹਨ ਬੜੇ ਬੜੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇ†; ਲੋਕਾਂ *ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ*; ਨਵਾਬ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਆਪ ਆਇਆ। ਸੋ ਸੱਜਣੋਂ! ਜਿੱਥੇ ਭਾਵ ਹੋਵੇ; ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ; ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ; ਗਰੀਬੀ ਅਮੀਰੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ; ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਵੱਢੀ ਖੋਰ ਪਰਜਾ ਦਾ ਗਲ ਘੋਟੂ ਸੀ; ਹੰਕਾਰੀ ਮਾਨੀ ਅਤਿ ਦਾ ਹੈਸੀ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ

---

*ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਤਦੋਂ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫ਼ਾ ੨੨।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫ਼ਾ ੨੪-੨੫।

ਉਸ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਰੱਤ ਦੇ ਟੇਪੇ ਕੱਢਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਖਾਏ ਸਨ ਤੇ ਪਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਸਾਨੇ ਕਿ ਤੇਰਾ ਧਾਨ ਪਰਜਾ ਦੀ ਰੱਤ ਨਚੋੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਰਤੀ ਤਰਖਾਣ ਲਾਲੋ ਦੇ ਕੋਧਰੇ ਵਿਚੋਂ ਦੁੱਧ ਦੇ ਟੇਪੇ ਨਿਚੋੜਕੇ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੈ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪ ਟੁਰਕੇ ਜਾਵਾਂ ਪੈਰੀਂ ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਆਈ ਹੈ, ਸੱਦਾਂ ਤਾਂ ਆਸ ਹੈ ਆ ਜਾਣਗੇ ?

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ—ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਭਾਉ ਦਾ ਸਦਕਾ ਆ ਜਾਣਗੇ !

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਭਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਭਾਉ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੂੜ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਵੇੜ੍ਹਿਆ, ਦੱਬਿਆ ਪਿਆ ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਪੰਘਰ ਪਿਆ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕਦੋਂ ਦੇਖਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ, ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ ਕੌਤਕ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬੀ ਵਰਤਾਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਕੋਈ ਰਾਹ ਦੱਸ ਦੇਣ, ਕੋਈ ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਵੱਜੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਭੀ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ—ਇਹੋ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਉ ਤੇ ਰੀਝਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਭੈ ਤੇ ਭਾਉ ਹੀ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਨ, ਪਿਆਰ ਹਮਦਰਦੀ, ਸੇਵਾ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਜੋੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਤਾਂ ਆਸ ਹੈ, ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਵੈਸੀ। ਹੱਛਾ! ਹੁਣ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਗਈ ਹੈ, ਕੱਲ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਆ ਜਾਓ ਤਾਂ ਕੱਠੇ ਰਲਕੇ ਚੱਲੀਏ।

ਦਿਲਬਾਗ ਰਾਇ—ਅਸੀਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਚੰਗਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਜਾਓ। ਸੁਣਿਆਂ ਇਵੇਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਆਪੇ ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਗਿਆਂ ਸੁਖ ਵਧੇਰੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਚੰਗਾ ! ਕੱਲੇ ਹੀ ਸਹੀ, ਜ਼ਰਾ ਅਦਬ ਕਰਕੇ ਸੰਗਿਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਦਿਲਬਾਗ—ਸੰਗਿਆ ਕਾਹਦੀ, ਭਲੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸੰਗ ? ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਟੇਕ ਰੱਖਕੇ ਜਾਓ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਲੈਕੇ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਭਲੀ ਗੱਲ।

੨.

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਐਰਾਵਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਰਾਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਠੁਮਕ ਠੁਮਕ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ,ਪੱਛੋਂ ਵੱਲੋਂ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਦਰਿਯਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਲੱਗ ਪਿਆਰ ਲੈ ਲੈ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਰਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਸਮਾਧੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਰਦਾਨਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਅਰਸ਼ੀ ਸ਼ੋਭਾ ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਜਾਗ ਪਿਆ ਬੰਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਢੋਲ-ਕੜਕੁੱਟ ਵਿਚ ਉਹ ਬ੍ਰੀਕ ਮਹੀਨ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗਾ ਹੈ, ਅੱਗਾ ਹੈ; ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਇਹ ਜੀਵਨ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ, ਇਸ ਸੋਝੀ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ, ਕੋਈ ਕੋਈ ਆਦਮੀ, ਆਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਚੁਪਾਤੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਐਸੇ ਸੁਹਣੇ ਬੰਦੇ। ਹਾਂ ਉਹ ਬੰਦੇ ਜੋ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਜਨਮ ਹੈ, ਇਕ ਕਾਯਾਂ ਪਲਟ ਹੈ, ਹਾਲਤ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਬੈਠੇ ਹਨ ਓਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਿਞਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਮੱਦਰੱਸਾ ਹੈ, ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਜੋਤਿ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦੀ ਵਿੱਦਯਾ ਪਾਉਣੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਰਹਿਕੇ, ਤਜਰਬੇ ਕਰ ਕਰਕੇ,ਵਰਤ ਵਰਤਕੇ, ਹੱਡੀਂ ਵਾਪਰ ਵਪਰਾ ਕੇ ਜਾਚ ਸਿੱਖਣੀ ਹੈ ਕਿ 'ਜੀਅ ਦਾ ਜੀਵਨ' ਕੀਹ ਹੈ। ਹਾਂ, 'ਜੀਅ ਦੇ ਜੀਵਨ' ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖਕੇ ਇਸ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ, ਜੜਤਾ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਘੁਲ ਘੁਲ ਕੇ; ਢਹਿ ਢਹਿਕੇ, ਢਾ ਢਾਕੇ, ਇਸ ਘੋੜ ਦੌੜ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਡਿੱਗ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਹੋ ਕੇ, 'ਸਦਾ ਸਵਾਰ' ਰਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ਾਹ ਸਵਾਰੀ ਸਿਖਣੀ ਹੈ। ਹਾਂ; ਜੋ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਇਕ ਜਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਅੰਸ਼ ਚਾਨਣੇ ਦੀ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਦੀ-ਬੀ ਹੈ ਇਹ ਰਿਸ਼ਮ ਜੋਤਿ ਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਣਕਾ ਸਾਂਈ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਚਿਣਗਾਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਚਿਣਗਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿੱਕਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ, ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਕਜੀਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਹੈ,ਪਾਲਣਾ ਹੈ,ਉੱਚਾ, ਵੱਡਾ, ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਮਹਾਂ ਜਯੋਤਿ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਹੈ ਏਹ ਬੰਦੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵਨ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ, ਉੱਨਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਤਾਣ ਲਾਵੇ। ਹਾਂ, ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜਾਨ 'ਸਰੀਰ' ਤੇ 'ਜੋਤਿ' ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜੀ ਹੈ। ਜੋਤਿ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਤੇ ਜੋਤਿ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 'ਜਾਨ' ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ 'ਜਾਨ' ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਹੈ ਬੜੀ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਇਹ ਜੇ ਸਰੀਰ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ ਹੈ; ਜੇ ਜੋਤਿ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇਵਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਵਲ ਇੰਨਾਂ ਤੱਕੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਰੱਖੇ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ ਮਟਕਾਰੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ; ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿੱਚੀ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਵੈਰਾਗ, ਤਯਾਗ, ਤਪ, ਹਠ ਨਾਲ ਨਾ ਘੁੱਟੇ। ਹਾਂ; ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੁਲਾਸ ਤੇ ਖਿੜਾਉ ਨੂੰ ਨਾ ਗੁਵਾਵੇ; ਉਸ ਦੇ ਮਸੂਮ ਰਸਦਾਈ ਖੇੜੇ ਨਾਲ ਗਮਰੁੱਠ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਨਿਰੀ ਉਸ ਦੀ ਗੋਲੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਹੁਲਾਰੇ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਜੋਤਿ ਵੱਲ ਤੱਕੇ; ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ 'ਜੀਅ' ਦੀ ਸਾਰ ਲਵੇ, ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੁਲਾਸ, ਹੁਲਾਰੇ, ਪੁੰਗਾਰੇ ਤੇ 'ਜੀਅ ਦੇ ਜੀਵਨ' ਨੂੰ ਰਸ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲਗਾਵੇ। ਹਾਂ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਲ ਹੋਣ ਤੇ 'ਜੀਅ ਦੇ ਜੀਵਨ' ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਨੂੰ ਸਿੰਚੀ ਜਾਣ, ਜੋ ਉਹ ਜੀਵਨ ਇਤ੍ਰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ, ਮਹਿਕਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਖਿੜਿਆ ਚਮਨ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਐਉਂ ਜੋਤਿ ਦੇ ਅੰਗੂਰ ਨੂੰ ਲਪਟਾਂ ਮਾਰਦਾ ਬਾਗ਼ ਬਣਾਕੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਟੁਰੇ। ਹਾਂ, ਜੋ ਮੌਤ ਕਹੀਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਤਮ ਜਨਮ ਹੈ, ਉਸ ਨਵੇਂ ਆਤਮ ਜਨਮ ਵਿਚ ਰਾਜ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਕੇ, ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਹੋਕੇ, ਯੁਵਰਾਜ ਹੋਕੇ ਜੰਮੇ ਤੇ ਫੇਰ ਓਥੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ। ਓਥੇ ਕੰਗਾਲ, ਕੀਰ, ਨਿਰਧਨ ਦੁਆਲੀਆ ਤੇ ਹਾਰਿਆ ਜੁਆਰੀਆ ਹੋਕੇ ਨਾ ਅੱਪੜੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮਝਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਐਸੇ ਜਾਗ ਪਏ ਬੰਦੇ, ਭੁਲੇਵੇਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗ ਪਏ ਦੁਲਾਰੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਬੈਠੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਤੇ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜੋਤਿ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ।

ਅਸੀਂ 'ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ' ਤੇ 'ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ' ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਰੀਰ, ਇਸ ਜਾਨ ਜਿੰਦ ਪ੍ਰਾਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਇਕ ਕਿਣਕਾ 'ਜੀਅ' ਦਾ, ਆਤਮਾ ਦਾ, ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਰੱਬ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਸਰੀਰ ਸਾਡਾ ਪਸ਼ੂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ, ਮਾਦੇ ਦਾ, ਪ੍ਰਕਿਤੀ ਦਾ, ਮਾਯਾ ਦਾ ਮੜੋਲਾ ਹੈ। ਜਿੰਦ ਸਾਡੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਰਗੀ ਜਿੰਦ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਜਿਦ ਵਿਚ ਇਕ ਰਮਜ਼ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਹੈ, ਅਕਲ ਦੀ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬ੍ਰਿਤੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੀ ਪਸ਼ੂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸੈਨਤ 'ਸਿੱਧੀ' ਦੀ ਹੈ, 'ਦੇਵ ਬੁੱਧੀ' ਯਾ 'ਸੁਧਿ' ਦੀ। ਹਾਂ, ਉਹ 'ਦੇਵ ਬ੍ਰਿਤੀ' ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਕਦੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ--ਤੂੰ ਪਸ਼ੂ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਮਨੁਖ ਨਹੀਂ 'ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ'। ਹਾਂ, ਉਹ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਹ ਜੋ ਗੁੰਮ ਗੁੰਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਿਆਂ ਚਮਕਾਰੇ ਵਾਂਙੂ ਕੁਛ ਦੱਸ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੱਚਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬ੍ਰਿਤੀ (ਸਿਧਿ ਯਾ ਸੁਧਿ*) ਦੀ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ

*"ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥ ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ" ॥ ਪੁਨਾ: "ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥ ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥" "ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥" 'ਸੁਰਤ' ਸਾਡੀ ਬਨਸਪਤੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਹੈ। 'ਮਤ' ਤੇ 'ਮਨ' ਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਬੁਧਿ ਸਾਡੀ ਇਨਸਾਨੀ ਕੇਵਲ ਇਨਸਾਨੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਸਿਧਿ

[ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਹੇਠ]

ਹੈ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ 'ਜੀਅ ਦੇ ਜੀਵਨ' ਵੱਲ ਤੇ ਕਦੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ: ਚੱਲ 'ਜੀਅ ਦਾਨ ਦਾਤਿਆਂ' ਕੋਲ ਤੇ ਮੰਗ ਜੀਵਨ ਕਣੀਂ ਤੇ ਫੇਰ ਦਾਤਾ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਓਹ ਜੀਅ-ਦਾਨ, ਜਿਸ ਪਰ ਵਾਕ ਹੈ,-"ਜੀਅਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥"

ਪੜ੍ਹਿਆ ਆਦਮੀ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਸਿਆਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਓਹ ਕਿੰਨੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਕਰੇ, ਰੱਬ ਨੂੰ, ਪਰਮਾਰਥ ਨੂੰ, ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰੇ, ਮਖ਼ੌਲ ਕਰੇ, ਆਪ ਚੰਗਾ ਬਣ ਬਣ ਬਹੇ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਅਕਲ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਤ ਤੋਂ ਤ੍ਰੱਕੀ ਕਰਕੇ ਮਤ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤੱਕ ਉਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਲ 'ਸੁਧਿ' ਸੀ। ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ–ਉਰੇ ਉਰੇ ਹੀ ਅਟਕ ਕੇ—ਅਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਪ ਵੱਟੇ ਪਾਵੇ ਤੇ ਆਖੇ:—'ਅੱਗੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ', ਬਸ ਇਹੋ ਜਗ ਮਿੱਠਾ ਜੇ, ਅਗਲਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਹਥਯਾਰਾਂ—ਅੱਖਾਂ–ਨੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੇ'। ਇਉਂ ਕੂਕੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰੇ ਲਬ ਲੋਭ ਹੰਕਾਰ ਦਾ, ਉਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮੂਰਖ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਮਤਿ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸੁ ਵਿਚ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਦਲੀਲ ਕਰ ਸੱਕਣੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਤਿ ਨਹੀ ਸਮਝਦੀ ਕਿ 'ਕਿਉਂ ਫਲਾਣੀ ਗੱਲ ਹੋਈ' ਤੇ 'ਕਿਉਂ' ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਮਤਿ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀ ਅਕਲ ਬਨ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੇਡੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ ਦੇਖੋ ਇਕ ਬਨ ਵਿਚ ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਅੱਗ ਬਾਲ ਕੇ ਸੇਕਦੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਕੇ ਟੁਰ ਗਏ। ਦੂਰ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਬਾਂਦਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਬਾਲਦਿਆਂ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ, ਲਕੜਾਂ ਪਾਉਂ-ਦਿਆਂ, ਸੇਕਦਿਆਂ, ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਤੱਕਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕੇ ਕਿ ਅੱਗ 'ਕਿਉਂ' ਯਾ 'ਕਿਵੇਂ' ਬਲਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਚਲੇ ਗਏ, ਬਾਂਦਰ ਅੱਗ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਢਾਣੀ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗ ਸੇਕਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਅੱਗ ਬਲ ਬਲ ਕੇ ਹਿਸ ਗਈ, ਬੁਝ ਗਈ; ਲੱਕੜਾਂ ਕੋਲ ਪਈਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਬਾਂਦਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਲਕੜਾਂ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਤਿ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਬੁੱਧੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਸਮਝ ਲਓ ਮਨੁੱਖ, ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਬੀ ਇਕ ਬੰਨੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ, ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਯਾਤ, ਇਕੋ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਸ਼ਾਹਿਦੇ (ਅਵਿਲੋਕਨ) ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਓਹ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜਦਾ। ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਯਾਰ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ 'ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਖ, ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ' ਸੰਦ ਹੈ, ਹੱਥਯਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ 'ਸੁਧਿ' ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਬੀ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਚਮਕਾਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪਕੜਦਾ, ਖੋਜਦਾ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪੇ ਨੂੰ ਇਕਾਗ੍ਰ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਜੋ ਇਹ ਇਕ ਜੀਉਂਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਤਾਕਤ ਹੋਕੇ ਅੰਦਰ ਸੂਰਜ ਵਾਂਙੂ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਅਗਲੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਡੰਡਾ ਇਹੋ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਕੇ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠਕੇ ਕਈ ਆਦਮੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਵਿੱਦਯਾ ਵਿਗਯਾਨ ਦੀ ਸਾਣ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਅਤਿ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਹੀ

[੪੭੦ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਟੂਕ]

ਯਾ ਸੁਧਿ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦੇਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜੋ ਉੱਰੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਾਨੋ ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗਿਣੇ ਬਿਨਾਂ ਚਮਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਸਿਧਿ ਯਾ ਬੁਧਿ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਅਰਥਾਤ ਦੇਵਤਿਆਂ 'ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਏ ਇਨਸਾਨਾਂ' (ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ) ਦੇ ਮੰਡਲ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ।

ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਭੁੱਖਾਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾ ਬਲ ਬੁੱਧ ਖਰਚਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਿਧਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ—ਅਗਲੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਜੀਵਨ ਦੇਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ:—

"ਪੜ੍ਹਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥" [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧

ਹਾਂ ਜੀ, ਓਹ ਸੱਜਣ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਇਸ ਅਗਲੀ ਉੱਚੀ 'ਸੁਤੇ ਅਕਲ' ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਗ ਪਏ ਹਨ, ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬੀ ਆ ਗਏ ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਮਨ ਦੇ ਪੰਜਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਦਾ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਖਿੜ ਰਿਹਾ, ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਰੀਰਕ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਰਸ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਰਹੀ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਮਨ ਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਟਿਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਕਰਕੇ ਬੁੱਧੀ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਯਾ ਨਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਤੇ ਆਪਾ ਯਾ ਅੰਦਰਲੀ ਸੁਰਤ ਵਿਹਲੀ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਵੱਲ ਆਪੇ ਨੂੰ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਆਪਾ ਅਪਣੇ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਨਾਲ ਛੁਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਤਾਜ਼ਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਹੁਲਾਰੇ ਆਕੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਖਿੜਾ ਦੇਣ, ਰਸ ਭਰ ਦੇਣ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਲਾ ਦੇਣ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਧੁੱਪੜ ਜਾਤ ਦਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਵਪਾਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਉ ਬਹੁਤ ਰੁਪੱਯਾ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪਰਗਣੇ ਦਾ ਅਜਾਰਾ (ਠੇਕਾ) ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਪਾਸ ਸੀ। ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਸੱਤ ਧੁਜਾਂ ਫਹਿਰੇਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਸੱਤ ਝੰਡੇ ਝੁੱਲਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਇਕ ਝੰਡਾ ਇਕ ਇਕ ਲੱਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇ ਮੂਜਬ ਸੱਤ ਲੱਖ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣਾ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਅਮੀਰੀ ਸੀ ਇਹ ਪਰ੍ਹੇ ਦਾ ਅਮੀਰ ਤੇ ਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ ਆਦਮੀ ਅੱਜ 'ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਸੁਆਮੀ' ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਆਯਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਰਬਾਰ ਕਿ ਦਰਯਾ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ ਹੇਠਾਂ ਤੇ ਘਾਸ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਉਤੇ ਸਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਦੀਦਾਰ ਪਾਇਆ। ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਕਟੋਰੇ ਬਣਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰਬਤ ਪੀਤਾ ਰੱਜਕੇ। ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਰਾਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਿਕੇ ਸਾਧ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਰਸਤੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਠੰਢ ਤੇ ਸੁਆਦ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਘਿਆ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਲੰਘਿਆ ਹੈ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ, ਹੋਰ ਲੋਕ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ, ਫੇਰ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਨਿਵਾਇਆ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਅਮੀਰ ਹੈ ਪਿੱਛੋਂ ਬੀ ਤੇ ਆਪ ਬੀ ਕਮਾਊ ਹੈ ਪਰ ਕਰੂੰਜੜੀਆਂ ਸ਼ੂਮ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਪਰਾਇਆ ਲਹੂ ਨਿਚੋੜਕੇ ਧਨ ਜਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਹਾਰਕ ਅਕਲ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਚੰਗੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਪੁੱਠੇ ਕੀਤੇ ਰਾਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਨਿੰਦਕ ਦੋਖੀ ਬੀ ਨਹੀਂ: ਵੈਲਦਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ: ਸ਼ਰਮ ਵਾਲਾ, ਭਲਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰੀ ਹੈ: ਪਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਹੈ: ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵਿਹਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੱਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭਾਵ ਉਪਜ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਹਦਾ ਬੱਧਾ ਅੱਜ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰ ਤੇ ਦਲਾਲ ਆਦਿ ਸੱਜਣ ਬੀ ਆਏ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜੋ ਕੱਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਸੱਜਣ ਜਨ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਟੇਕ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ, ਸਮਰੱਥ ਗੁਰਾਂ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰਿਆ, ਆਖਿਓਨੇ—'ਆ ਭਾਈ! ਕਰਤਾਰ ਭਲਾ ਕਰੇ।'

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਦਾਤੇ ਜੀ; ਮਿਹਰ ਕਰੋ:ਦਾਸ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਚਰਨ ਪਾਓ! ਦਾਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ, ਕੱਲ ਦਾਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਸਾਂਗੈ ਸਿਰ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਬੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿਓ

ਮਿਹਰ ਹੈ !

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ-ਸੱਚਿਆ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾ ! ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇਰਾ ਹਾਂ ਦਾਸ, ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਇਕ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਹਾਂ। ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਮੂਰਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਇਕੋ ਵਹਿਣ ਦਾ ਸ਼ੁਦਾਈ। ਪਰ ਤੇਰਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਆਯਾ ਹਾਂ, ਦਿਲ ਉਮਾਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰੱਜਕੇ ਕਰਾਂ, ਮੇਰਾ ਘਰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਹ ? ਬਨੀਂ ਫਿਰੰਦਿਆਂਨੂੰ ਘਰਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਹ ?

ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਅੰਦਰੋ ਵਿਰਾਗ ਵਿਚ ਗਿਆ ਕਿ ਮਾਯਾ ਕੇਹੀ ਬੁਰੀ ਸ਼ੈ ਹੈ,ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਭ ਸੁਖ ਦਾਤੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਹ ਮੋਏ ਸੱਪ ਵਾਂਗੂ ਪਰੇ ਸੱਟ ਦੇਣ ਜੋਗੀ ਸ਼ੈ ਦੀਹਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ ? ਆਖਾਂ:—ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਛੱਡੀ, ਹੈਂ; ਪਰ; ਅਜੇ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ···ਹੈਂ, ਪਰ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਮੂਰਤ ਬੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ ? ਹੱਛਾ ! ਫੇਰ ਇਕ ਵੇਰੀ ਦਾ ਆਖਾਂ !

ਦੁਨੀ ਚੰਦ—ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਹੋ ਡਾਢੇ, ਹਾਂ ਜੀ,. ਉੱਜੇ (ਬੁੱਲ੍ਹ ਥਿੜਕਣ ਲੱਗ ਪਏ) ਤੇ ਮੈ······ਮੈਂ,·····ਹਾਂ-ਜੀ ਨੀਵਾਂ ਮਾਇਆ ਤੇ ਬੈਨਾ, ਆਖਦੇ ਹਨ······ਜਿਕੂੰ···ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਅਸਰਾਲ ਵੱਡਾ ਸੱਪ, ਪਰ ਜੀ···ਤੁਸੀਂ······।

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਹੁਣ ਸਿਰ ਤੇ ਫੇਰ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, ਹੱਛਾ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ! ਆਂਵਾਂਗੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਤੇਰੇ ਘਰ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਤੇ ਨਾ ਘੱਲੀਂ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਲੈਣ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਆਵਾਂਗੇ ਆਪੇ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਖਿੜ ਗਿਆ, ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ; ਮਾਨੋ ਅੱਜ ਅੱਠਵੀਂ ਧੁਜਾ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਸੂ। ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀਓਸੁ ਤੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ।

੩.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪੇ ਆ ਗਏ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ। ਅੱਗੇ ਬੜੀਆਂ ਤਯਾਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਨਗਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਵਿਧੀ ਸੰਯੁਕਤ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਾਧ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ, ਜੰਗੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਕੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਅਤਿੱਥੀ ਅਭਯਾਗਤ ਸਾਰੇ ਜਮਾਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਟੱਬਰ ਕਬੀਲਾ ਸਾਕ ਸੈਨ, ਮਿੱਤ੍ਰ ਸੱਜਣ ਵਪਾਰਾਂ ਦੀਆ ਸਾਝਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਜਮਘਟ ਸੀ। ਸ਼ਭ ਨੂੰ ਹਰਯਾਨ ਕਰ ਸੱਟਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭੀੜਾਂ, ਜਸ਼ਨਾਂ, ਮਜ-ਲਸਾਂ,ਉਤਸਵਾਂ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਚੋਟੀ ਦਾ ਪੁਰਖ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫਕੀਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ 'ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਤਪਾ' ਸੱਦਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਵਲੀ' ਤੇ 'ਕਾਮਲ ਬਾ ਕਮਾਲ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ 'ਮਾਯਾ ਧਾਰੀ ਦੁਨੀ ਚੰਦ' ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਜ਼ਾਹਰਦਾਰੀ ਦੀ ਧੂਮ ਦੇ ਵੇਲੇ, ਇਸ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਅਡੰਬਰ ਤੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਸ਼੍ਰਾਧ ਤੇ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਲਾਭ ਲੈਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਓਹ ਸਾਰੇ; ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਹਨ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿਖਾਰੀ ਸੁਰਤ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ 'ਮੁਸ਼ਕੇ ਤਪੇ' ਨੇ, ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਬੁਹੇ ਤੇ ਬੁਹ ਰਹੇ ਅਰਸ਼ੀ ਕਸਤੂਰੀ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਨਾਪੇ ਨੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੀ ਦੌਲਤ ਤੋਂ ਵਰੋਸੀਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਧਨ ਦੇ ਲੋਭ ਕੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਧਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲੇਣਾ ਪਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਕੰਗਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਧਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਇਹ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਅਮੀਰ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ,ਪਰ ਉਹ ਵਰੋਸਾਉਂਦਾ ਬੱਦਲ ਕੁਛ ਅਮਰੀ ਮੀਂਹ ਵਸਾਉਣ, ਕੁਛ ਦਾਨ ਦੇਣ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਅਮੀਰ ਦੇ ਘਰ ਆਯਾ ਹੈ, ਅਮੀਰ ਦੇ ਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਕੇ*। ਇਹੋ ਤ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ.—"ਤਬ ਓਹੁ ਆਇ ਕਰ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਉ ਚਾਉ ਕਰਿ ਕੈ ਲੈ ਗਿਆ !"

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ। ਜੋ ਰੂਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਘਰ ਆਈ, ਚਾਹੋ ਅਮੀਰ ਹੈ ਚਾਹੋ ਗ਼ਰੀਬ, ਚਾਹੋ ਕੰਗਾਲ ਹੈ ਚਾਹੋ ਰਾਜਾ, ਚਾਹੋ ਕਿਰਤੀ ਹੈ ਚਾਹੋ ਵਿਹਾਰੀ, ਉਸ ਪਰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮਨ ਯਾਚਕ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ, ਉਚਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਨਿਵੇਂ ਹੋਏ ਉੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਸੂਗ ਨਹੀਂ, ਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਮੁਗਧ ਨੀਚਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਓਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ ਓਥੇ ਆਤਮ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੈ, ਰੱਬ ਨਾਲ ਨੇਹੰ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਨ ਹੈ; ਜੀਅ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜੀਅ ਦਾਨ ਦੀ ਲਗਨ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸ਼੍ਰਾਧ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਬ੍ਰਹਮਣ ਜੀਉਣ ਬੈਠੇ, ਜੀਂਵੇਂ, ਦੱਖਣਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਸਾਧੂ ਅਭਿਆਗਤ ਸਾਰੇ ਖਾ ਪੀ, ਰੁਪੱਯੇ ਲੈਕੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਗਏ। ਵਿਹਲਾ ਹੋਕੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਹਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਅਪਣੇ ਰੰਗ ਰਵ ਰਹੇ ਸੇ। ਜਦ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੋਂ ਛਕਾਂਗੇ, ਹੁਣ ਰੀਤੀ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਗਜ਼ਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਭੋਜਨ ਲਿਆਵਾਂ, ਮੈਂ ਪਰੋਸਾਂ, ਆਪ ਛਕੋ, ਦੇਖਾਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਠਰਨ?' ਤਦ ਬਾਬੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਪੁਛਿਆ: 'ਦੂਨੀ ਚੰਦ! ਤੇਰੇ ਅੱਜ ਕੀਹ ਹੈਸੀ?'

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਮਾਲਕ ਜੀ! ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਹੋ ਗਿਆ?

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਵਿਧੀ ਪੂਰਬਕ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਮਰਿਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਤੇਰਾ ਤੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੀ?

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਜੀ ਪਿਤ੍ਰੀ ਸੇਵਾ! ਜੋ ਇਤਨਾ ਆਹਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕਿ ਤਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ?

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਜੀ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਨ ਪੂਰਬਕ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਐਸਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਾਉਂਦਾ ਜੈਸਾ ਤੂੰ ਕਰਵਾਯਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਦਾਨ ਸਫ਼ਲ! ਤੇਰੇ ਪਿਤ੍ਰ ਤ੍ਰਿਪਤ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਕੇ ਗਏ ਹਨ ਸਾਰੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਹੱਛਾ!

'ਹੱਛਾ' ਕਹਿਕੇ ਆਪ ਨੇ, ਇਕ ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਫ਼ਿਰ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਵੱਲ, ਆਖਿਆ:-

ਸੁਣ ਦੂਨੀ ਚੰਦ! ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭਾਉਹੀਣ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਤ੍ਰਿਪਤਿਆ ਹੈ; ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤ੍ਰਿਪਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਤ੍ਰਿਪਤਿਆ, ਉਹ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਦਾ/ਭੁੱਖਾ ਹਈ, ਇਉਂ ਸਮਝ ਲੈ। ਕੋਈ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਬਘਿਆੜ...,ਹਾਂ; ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਹਈ:

ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਕੰਬ ਗਿਆ:-ਹੈਂ! ਮੇਰੇ ਐਨੇ ਜਤਨ ਤੇ ਪਿਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਿਆ ਨਹੀਂ? ਤੇ ਬਘਿਆੜ ਭੁੱਖਾ! ਚੇਤਾ ਆਇਆ-ਇਹ ਗੁਰੂ ਕੌਤਕਹਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਕਰਨੇ ਅਸਚਰਜ ਹਨ, ਕੋਈ ਗੁਲ ਵਾਪਰਨ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਕੁਛ ਸੱਚ ਦਰਸਾਏਗਾ।-ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੋਲਿਆ:-

ਜੀ, ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਕਿਵੇਂ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ? ਜੀਓ! ਜੇ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੱਸ ਪਾਓ?

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ-ਪੱਛੋਂ ਉਤਰ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਹ ਬਨ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦੇ ਬੇਲੇ, ਓਥੇ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਬਘਿਆੜ ਦਿੱਸੇਗਾ ਭੁੱਖਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ, ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ;ਓਥੇ ਤੈਨੂੰ ਫ਼ਿਰ ਪਿਤਾ ਹੂਬਹੂ ਖੜਾ ਦਿੱਸੇਗਾ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬਾਤਾਂ ਬੀ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਹਾਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸ਼ਰਾਧ ਮੇਰੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਤਦ ਦੂਨੀਚੰਦ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਕੇ ਉੱਠ ਤੁਰਿਆ! ਠੀਕ ਦੱਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁਤਾ, ਤਾਂ ਉਜਾੜ ਹੈ ਤੇ ਦਿੱਸਦਾ ਕਿਛੁ ਨਹੀਂ। ਜਾਂ ਇਕ ਝਾੜੀ ਵੱਲ ਤੱਕੇ ਤਾਂ ਬਘਿਆੜ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪਿਆ, ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਤਾ ਕੀਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਬਘਿਆੜ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚਿੱਟਾ ਧੂੰਆਂ ਜਿਹਾ

ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਠਦਾ ਉਠਦਾ ਉਹ ਧੂੰਆਂ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ; ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਦਿੱਸ ਆਏ ਤੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਾਂ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਸਿਆਣ ਤਾਂ ਕੀਹ ਸਿਆਣੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੀ ਪਿਤਾ ਹੈ। ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਾ ਆਖਿਓਸੁ ਤਾ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ—ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕਿ ਅਤ੍ਰਿਪਤਿ ?

ਪਿਤਾ-ਅਤ੍ਰਿਪਤ।

ਪੁੱਤਰ-ਮੇਰਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਤੁਸਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁਤਾ ?

ਪਿਤਾ-ਨਹੀਂ ਪਹੁਤਾ।

ਪੁੱਤਰ-ਕਿਉਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ?

ਪਿਤਾ-ਬੇਟਾ ! ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਹਾਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਿਆਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਫੇਰ ਸੱਤਜਾਵਾਨ ਕੌਣ ਹੈ। ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਪੋਤਾ ਕੌਣ ਹੈ! ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ! ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ! ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੌਣ ਹੈ! ਸਾਧੂ ਕੌਣ ਹੈ!

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ?

ਪਿਤਾ—ਬੇਟਾ। ਜਨਮ ਧਾਰਕੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਨਾ ਲੱਗਾ ਸੁਰਤ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹੀ, ਲੈਣ ਲੈਣ ਸੁਰਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ, ਅਮਿੱਤ ਧਨ ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ, ਸੋ ਸਰਤ ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਵ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਬੀ ਨਾ ਰੱਜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਵਾਪਰ ਗਿਆ, ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨਾ ਆਈ। ਫੇਰ ਪੂਰੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸੰਗ ਨਾ ਹੋਇਆ: ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾਤਾ ਥਾਪਿਆ ਉਹ ਫੋਕਾ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਰਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਤੂੰ ਮੱਛੀ ਖਾਣੀ ਛੱਡ ਦੇਹ ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਇਸ ਛੱਡਣੇ ਕਰ, ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਹੋਏਗਾ ?' ਉਸ ਕਿਹਾ: 'ਹਾਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਚਨ ਮੰਨਕੇ ਛੱਡੇਂਗਾ ਤਾਂ ਹੋਊ।' ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਓਨ ਆਖਿਆ— ਜੇ ਤੂੰ ਮੱਛੀ ਖਾਧੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬਘਿਆੜ ਦਾ ਜਨਮ ਪਾਏਂਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਪੱਕ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਬਹਿ ਗਈ। ਜਦੋਂ, ਬੇਟਾ ! ਮੇਰਾ ਅੰਤ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਮਛੀ ਰਿੰਨ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਈ, ਐਸੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੀ ਜੋ ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਖਾਵਾਂ। ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਇਹੋ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬੱਝੀ. ਇਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣਾਂਤ ਹੋ ਗਏ। ਬੇਟਾ ਜੀਓ ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਚਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਸੀ, ਮੈਂ ਜੋ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਇੰਨਾਂ ਅਮੀਰ ਸਾਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਭੁੱਖ ਵਿਚ ਸਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਾ ਹੀ ਲੋੜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਕੇ ਜਮਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹਾ, ਪਰ ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿਮੀਂ ਤੇ ਸਾਂ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਦੇਖਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਘਿਆੜ ਵਰਗਾ ਹਾਂ। ਜ਼ਿਮੀਂ ਉਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਡਾਢੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਬਘਿਆੜ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਸੋ ਮੈਂ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬਘਿਆੜ ਵਾਂਙੂ ਭੁੱਖਾ ਹਾਂ, ਇਕੱਲਾ ਹਾਂ, ਨਗਾ ਹਾਂ, ਕੁਈ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕੈਦ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਕੈਦੀ ਹਾਂ। ਕੀਹ ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ ? ਮੈਂ ਤਦ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਦੁਖੀ ਸਾਂ। ਤੂੰ ਅੱਜ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜ ਅਪਣ ਘਰ ਰੱਬ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਤੁਫੈਲ ਮੈਂ ਫੇਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਹਨੇਰਾ ਹਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਚਾਨਣ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਦਰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦੁਆਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਲਓ ਬੇਟਾ ਜੀ। ਤੁਸਾਡਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਰਸਤਾ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ: ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ ! ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਹੁਣ ਦਿੱਸ ਆਇਆ ਹੈ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਘਣੇ ਦੁੱਖ ਪਾਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਆਕੇ ਦੁਖ ਨਾ ਪਾਉਣੇ, ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗ ਜਾਓ, ਜੋ ਆਖੇ ਸੋ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸੁਖ ਪਾਓਗੇ. ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਐਵੇਂ ਨਾ ਗੁਆ ਲੈਣਾ। ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਇਥੇ ਹਾਹੁਕਾ ਇਹੋ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਦੌਲਤ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਈ* ? ਉਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਖੱਟਿਆ 'ਨਾਮਣਾ' ਤੇ 'ਜੱਸ' ਇਥੇ ਇਕ ਕੌਡੀ

---

*ਪਾਪਾ ਬਾਝਹੁ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ ਮੁਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧]

ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦ*, ਨਾ ਉੱਤਮ ਕੁਲ, ਨਾ ਉੱਚੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਅੱਗੇ ਕਛ ਮੁੱਲ ਹੈ, ਨਾ ਅੱਗੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਕੁਛ ਕਦਰ ਹੈ। ਜਰਵਾਣੇ ਤੇ ਹਾਕਮ, ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਧੱਕੇ ਖੋਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਓਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਨਿਤਾਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ†। ਓਥੇ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੂੰ ਹੈਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਨੀ, ਰੱਬ ਦਾ ਜਸ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਏਥੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ‡। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਨਵੇਂ ਚਾਨਣੇ ਪਏ ਵਿਚ; ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਕਛ ਸੱਚ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।...ਲਓ ਬੇਟਾ ਜੀ ਅਸੀਸ!

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆ ਉਹ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਉਠਦੀ ਉਠਦੀ ਘੁਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਙੂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ(), ਪਰ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਬੜੇ ਤੇਜ ਵਾਲੀ ਸੁਹਣੀ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਓਥੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ—

ਡਿੱਠਾ ਹਈ ਪਿਉ ਦਾ ਹਾਲ ਵਡੇ ਦੁਨੀਆਂ-ਦਾਰ ਦਾ? ਵੱਡਾਂ ਹੋਕੇ ਮੋਇਆ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਜਕੜਬੰਦਾਂ ਵਿਚ, ਅਪਣੇ ਗਲੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੰਗਲ ਪਾਉਂਦ ਰਿਹਾ[], ਮਰਕੇ ਬੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀਤਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਦੁੱਖ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

*ਚੰਗਾ ਨਾਉ ਰਖਾਇਕੈ ਜਸੁ ਕੀਰਤਿ ਜਗਿ ਲੇਇ ॥
ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਤ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੇ ॥
ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ ਕਰਿ ਦੋਸੀ ਦੋਸੁ ਧਰੇ ॥
[ਜਪੁਜੀ]

†ਅਗੈ ਜਾਤਿ ਨ ਜੋਰੁ ਹੈ ਅਗੈ ਜੀਉ ਨਵੇ ॥
[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ]

‡ਅਗੈ ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਵਾਚੀਐ ਬਹਿ ਲੇਖਾ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ॥ ਥਾਉ ਨ ਹੋਵੀ ਪਉਦੀਈ ਹੁਣਿ ਸੁਣੀਐ ਕਿਆ ਰੂਆਇਆ ॥ ਮਨਿ ਅੰਧੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ]

()ਅਸ ਕਹਿ ਸੁਰਗ ਬਿਖੈ ਚਲਿ ਗਯੋ ॥ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਸੁਨਿ ਅਚਰਜ ਭਯੋ ॥ [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:]

[]ਵਡਾ ਹੋਆ ਦੁਨੀਦਾਰੁ ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਇਆ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ]

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਹੇ ਰੱਬ ਵਾਲੇ! ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ?

ਸੂਰਤ—ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਤੁਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜੋ ਲੋਕ ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਗੁਆਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਭਲਾ ਜੇ ਹੁਣ ਹੀ ਸਮਝਣ, ਤਾਂ ਕੁਛ ਚਾਨਣੇ ਵੱਲ ਰੁਖ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰ ਉਥੋਂ ਆਪੇ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਇੰਨਾਂ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਛੋਲੇ ਦੇ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਦੋ ਫਾੜ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਦਾਣਾ ਸਬੂਤ ਰਹੇ ਤਾਂ ਤਾਂ ਉੱਗਣ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਦੁਫਾੜ ਦਾਣਾ ਕਾਕੂੰ ਉੱਗੇ*। ਫਿਰ ਬੀ ਇਥੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਸਦਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਲੋਕੀਂ ਦੁੱਖਤ ਭਰ ਭਰਕੇ, ਸਾਡੀਆਂ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਸਾਈਂ ਵੱਲ ਰੁਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਹੇੜੀ ਮੈਲ ਧੋਂਪਦੀ ਹੈ। ਕੋਇ ਇਥੋਂ ਤ੍ਰੱਕੀ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਨਾ ਅਵਸਥਾ ਹਨ ਜੋ ਕਹਿਣੀਆਂ ਕਠਨ ਹਨ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ ਹੈ? ਮਰਕੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਸੂਰਤ—ਉਸ ਦਾ ਉਹ ਸਰੀਰ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਪਿੰਜਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਬਘਿਆੜ ਦਾ ਸੀ—ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਉਸ ਵੇਗ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰੂਹ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਚਾਨਣ ਹੀ ਚਾਨਣ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਜੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਹਲਕਾ ਤੇ ਸੁਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਉੱਪਰ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਉਠਦਾ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਉਹ ਸੁਖ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹੈ।

੧. ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਛੁੱਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੋਟੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਉਮਰ ਬਿਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਖਮ

*ਬੀਉ ਬੀਜਿ ਪਤਿ ਲੈ ਗਏ ਅਬ ਕਿਉ ਉਗਵੈ ਦਾਲਿ ॥ ਜੇ ਇਕ ਹੋਇ ਤ ਉਗਵੈ ਰੁਤੀ ਹੂ ਰੁਤਿ ਹੋਇ ॥ [ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ]

ਸਰੀਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲੋਕੀਂ ਲਿੰਗ ਸ਼ਰੀਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਤੇ ਸਥੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਸ਼ਰੀਰ ਇੰਨੇ ਸਥੂਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾ ਗੱਲਾ ਵਿਚ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ ਮੋਹ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਸੁਭਾਵ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਬਣਾ-ਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸੋ ਬਣ ਗਿਆ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਭੋਗ, ਮੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਸਰੀਰ ਛੱਡਕੇ ਬੀ ਸਰੀਰ ਵਾਂਙੂ ਪਿਆ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖੀ* ਕਰਦਾ ਹੈ।

੨. ਫਿਰ ਓਹ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕਰਦੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਂਦੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਙੂ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਕਰਦੇ ਪੱਥਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ†। ਓਹ ਆ ਕੇ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਥਾਂਈਂ ਆਪਣੇ ਪਕਾਏ ਸੁਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਗਨਤਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ‡, ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰੋਧਾਂ, ਕਸ਼ਟਾਂ, ਬੁਰਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ,ਦੁਖ, ਕਸ਼ਟ, ਹਨੇਰਾ, ਘਬਰਾ () ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵੇਰ ਘਬਰਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ*। ਏਹ ਕਠੋਰ ਲੋਕ ਸਮਝਾਯਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਦੁਖ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੀ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਏਹ ਜਦ ਪਛੁਤਾਉਂਦੇ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਛੁਤਾਵੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਾਲ, ਜੋ ਅਸਹਿ ਕਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਲ ਧੁੱਪਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਪਛੁਤਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਆਪੇ ਹੂਲਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਏਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪੈਕੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸਿਓਂ ਬੀ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਉੱਚੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ 'ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਨੇ ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਤ ਪਿੰਜਰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਧਰਤੀ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਹੈ. ਓਥੋਂ ਦਾ ਬੀਜਿਆ ਏਥੇ ਉਗਦਾ ਹੈ†, ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਗਾ-ਉਣਾ ਕਠਨ ਕੰਮ ਹੈ, ਮਹਾਨ ਕਠਨ ਕੰਮ ਹੈ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ—ਫੇਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਾਧ ਕੀਤੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸ਼ਰਾਧ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਸੂਰਤ—ਭਾਈ! ਤੂੰ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਲਿਵ ਧਾਰੀ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਬਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਹ ਲੋਕ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਸ਼ੁਭ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਹੈ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਲਿਵ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲਗਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਲਿਵ ਦੀ ਤਾਰ ਉੱਤੇ ਤੇਰੀ ਅਸੀਸ, ਤੇਰੀ ਬਨਤੀ, ਤੇਰੀ ਸ਼ੁਭ ਵਾਸ਼ਨਾ

---

*ਪ੍ਰੇਤ ਪਿੰਜਰ ਮਹਿ ਦੂਖ ਘਨੇਰੇ ॥ [ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

†ਜੋਰਾ ਜਾਰਾ ਤੇ ਕੂੜਿਆਰਾ ਖਾਰਾਬਾ ਵੇਕਾਰ ॥

‡ਕਪੜੁ ਰੂਪੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ਛਡਿ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜਾਵਣਾ ॥ ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਾਵਣਾ ॥ ਹੁਕਮ ਕੀਏ ਮਨਿ ਭਾਵਦੇ ਰਾਹਿ ਭੀੜੈ ਅਗੈ ਜਾਵਣਾ ॥ ਨੰਗਾ ਦੋਜਕਿ ਚਾਲਿਆ ਤਾ ਦਿਸੈ ਖਰਾ ਡਰਾਵਣਾ ॥ ਕਰਿ ਅਉਗਣ ਪਛੋਤਾਵਣਾ ॥੧੪॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧]

()ਥਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੇ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ ॥ [ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫]

ਪੁਨਾ—ਦਰਿ ਲਏ ਲੇਖਾ ਪੀੜਿ ਛੁਟੈ ਨਾਨਕਾ ਜਿਉ ਤੇਲ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧]

*ਆਪੇ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ]

†ਕਰਮ ਭੂਮਿ ਮਹਿ ਬੋਅਹੁ ਨਾਮੁ ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫]

ਪੁਨਾ—ਹਣਿ ਵਤੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਬੀਜਿਓ ਅਗੈ ਭੁਖਾ ਕਿਆ ਖਾਏ ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਪੁਨਾ:—ਇਕਤੁ ਰਾਹੇ ਜੰਮਨਿ ਨਾਹੀ ਪਛੁਤਾਣੇ ਸਿਰਿ [ਵਡਹੰਸ ਅਲਾਹਣੀਆ ਮ: ੧]

ਆ ਜਾਂਦੀ। ਫੇਰ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ; ਅਕਸਰ ਲੋਕ ਤਾਂ ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ, ਦਗ਼ਾ; ਫਰੇਬ, ਘੱਟ ਤੋਲਣਾ; ਠੂੰਗਾ ਮਾਰਨਾ; ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ; ਯਾ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਪਦਾਰਥ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਕੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਿਤਰਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋਵੇ; ਇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ* ? ਨੇਕੀ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ; ਹਾਂ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦੀ ਖੱਟੀ ਖੱਟਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਕਿਸੇ ਪਿਤਰ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕੁਛ ਦੇਵੇ; ਉਸ ਸਥੂਲ ਦਾਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਜੁੜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਉਸ ਦੀ ਅਸੀਸ: ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਉਸ ਦੇ ਦਿਤੇ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਮਿਹਰ; ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ ਤੇ ਠੰਢ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਰਾਂ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਸਕੇ† ! ਹੋਰ ਰਸਮੀ ਦਿਤੇ ਖੀਰਾਂ ਪੂੜੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਊਆ ਕੂਕਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ‡।"

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਸੁਹਣੇ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੈਲਾ ਸਾ; ਮਾਯਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਭਾਰਾ ਸਾਂ; ਮੇਰੀ ਭਾਵਨੀ ਤੀ ਤੋਂ--ਜਿਵੇਂ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ--ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਭੀ ਉਠ ਸਕਦੀ,ਪਰ ਜਿਹੜੇਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਿਵਾਲੇ, ਵੇਦ ਪਾਠੀ. ਕਰਮਚਾਰੀ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਬੁਲਾਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧੀ ਪੂਰਬਕ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਿਸ਼ਫਲ ਗਿਆ ?

ਸੂਰਤ-ਜਗਤ ਦਾ ਹਾਲ ਬਾਹਰੋਂ ਹੋਰ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਹੈ। ਲੋਕ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਨਿਚੋੜਨਹਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਯਗਜੋਪਵੀਤ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਕਈ ਵੇਰ ਛੁਰੀਆਂ ਫੇਰਨ ਵਾਲੇ ਕਸਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅੰਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਕੁਧਾਨ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚ ਕੀਹ ਸੱਤਜਾ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਫੇਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਕਰਮ* ਕੀ ਹਨ ? ਬਗਲ ਸਮਾਧੀਆ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਰਤੋਂ ਝੂਠ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗਲ ਮਾਲਾ, ਮੱਥੇ ਤਿਲਕ, ਧੋਤੀ, ਸਿਖਾ, ਸੂਤ, ਸਭ ਭੇਖ ਪੂਰਨ ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਨੇਸ਼ਟਾ ਨਹੀਂ, ਨਾਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਨਹੀਂ, ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਾਕਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ†। ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਖੁਲਾਇਆ ਕਿਸ ਕੰਮ ਜਿਸ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਮਨ ਨੂੰ, ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ‡, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਪ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ ਤੇ ਰਸਦਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਖਾਧਾ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ() ?

---

*ਜੇ ਮੋਹਾਕਾ ਘਰੁ ਮੁਹੈ ਘਰੁ ਮੁਹਿ ਪਿਤਰੀ ਦੇਇ ॥
ਅਗੈ ਵਸਤੁ ਸਿਞਾਣੀਐ ਪਿਤਰੀ ਚੋਰ ਕਰੇਇ ॥
ਵਢੀਅਹਿ ਹਥ ਦਲਾਲ ਕੇ ਮੁਸਫੀ ਏਹ ਕਰੇਇ ॥
ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਸੋ ਮਿਲੈ ਜਿ ਖਟੇ ਘਾਲੇ ਦੇਇ ॥ ੧ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

†ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਸੋ ਮਿਲੈ ਜਿ ਖਟੇ ਘਾਲੇ ਦੇਇ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

‡ਕਊਆ ਕੂਕਰ ਖਾਹੀ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ]
ਤਥਾ-ਪਿੰਡੇ ਪਤਲਿ ਮੇਰਿਆ ਕੇਸਉ ਕਿਰਿਆ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥

*ਮਾਣਸ ਖਾਣੇ ਕਰਹਿ ਨਿਵਾਜ ॥ ਛੁਰੀ ਵਗਾਇਨਿ ਤਿਨ ਗਲਿ ਤਾਗ ॥ ਤਿਨ ਘਰਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੂਰਹਿ ਨਾਦ ॥ ਉਨ੍ਹਾ ਭਿ ਆਵਹਿ ਓਈ ਸਾਦ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

†ਪੜਿ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ ॥ ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੰ ॥ ਮੁਖਿ ਝੂਠ ਬਿਭੂਖਣ ਸਾਰੰ । ਤ੍ਰੈਪਾਲ ਤਿਹਾਲ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕੁ ਲਿਲਾਟੰ ॥ ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਪੁਨਾ:-ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਤੇੜਿ ਧੋਤੀ ਕਖਾਈ ॥ ਹਥਿ ਛੁਰੀ ਜਗਤ ਕਾਸਾਈ ॥ ਨੀਲ ਵਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰਿ ਹੋਵਹਿ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਮਲੇਛ ਧਾਨੁ ਲੇ ਪੂਜਹਿ ਪੁਰਾਣੁ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

‡ਤਗੁ ਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਤਗੁ ਨ ਨਾਰੀ ॥ ਭਲਕੇ ਥੁਕ ਪਵੈ ਨਿਤ ਦਾੜੀ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

()ਜਿਤੁ ਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਨ ਊਚਰਹਿ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਰਸ ਖਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਏਵੈ ਜਾਣੀਐ ਤਿਤੁ ਮੁਖਿ ਥੁਕਾ ਪਾਹਿ ॥ ੧ ॥
[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਦੇਖ ਰਬ ਦੀ ਜੋਤ ਤੇਰੇ ਘਰ ਆਈ, ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਤੇਰਾ ਅੰਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸਦਾ ਵਸਦੀ ਮਿਹਰ ਨੇ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤੇਰਾ ਬੀ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜਯੋਤਿ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਅਮਿੱਤ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਣ ਤੂੰ ਕਿ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੰਗ 'ਸਤਿਸੰਗ' ਹੈ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਸੇਵਾ' ਹੈ; ਉਸਨੂੰ ਖੁਲਾਇਆ ਸਫਲ ਹੈ; ਉਸ ਦੀ ਅਸੀਸ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਾਉਣਾ ਅਸਲ ਯੱਗ ਹੈ ਦਾਨ ਹੈ, ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ; ਬ੍ਰਹਮਭੋਜ ਹੈ, ਜੋ ਆਖੋ ਸੋ ਹੈ* ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਇਹ ਜੀਉ ! ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਿਹਰ ਆਈ ਹੈ ਜੋ ਅਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਸੂਰਤ-ਮੈਂ ਆਪੋਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਰਸ਼ੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਅਗੰਮ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਜੋ ਸੁਆ ਮੈਨੂੰ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਅਗੰਮ ਬਾਣੀ ਤੁਸਾਡੀ ਸਮਝ ਗੋਚਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜੇ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ; ਉਸ ਮਿਹਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਅਗੰਮੀ ਬਚਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਏਹ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਕਰਨਗੇ; ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਾਰਨ ਲਈ ਤੁਸਾਡੀ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਓਹ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਇਸ ਅਗੰਮ-ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ; ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਰਥਾਇ ਜੋਈ ਕਹੀ ਜਾਵੇਗੀ; ਪਰ ਹੋਸੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਤਾਰਨ ਲਈ† । ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਾਂਈਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਹੈ; ਉਸ ਜਗਤ-ਦਾਤਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਝੁਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਬੀ ਤੈਥੋਂ ਵਿਦਾ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੀ ਉੱਪਰ ਗਤੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਜਦ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਮਿਲੇ ਜੋ ਤੂੰ ਘਰ ਆਈ ਰੱਬ-ਜੋਤ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇਂ, ਤੈਨੂੰ ਮਾਯਾ ਨਾ ਵੇੜ੍ਹ ਲਵੇ ਤੇ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਦਾ ਨਾਪਾ ਲੈ ਲਵੇਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਆਕੇ ਲੋਕ ਅਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪਕਾਏ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦਾ ਆਪ ਕਸ਼ਟ ਭੋਗਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਹੁਣ —ਮੌਕਾ ਹੈ ਲਾਭ ਲੈਕੇ ਆਵੀਂ ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਸਾਧਾਰਨ ਭਲੇ ਲੋਕ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਸੂਰਤ—੩. ਜੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਭਲੇ ਹਨ ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ*; ਕੁਛ ਨੇਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰੱਬ ਜੀ ਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਰਦਾਸ—ਬੇਨਤੀ—ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਮੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਏਥੇ ਆਕੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਪਾਪੀਆਂ ਵਾਂਙ ਨਗਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜੋ ਕੁਛ ਜਗਤ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਤਰਸਦੇ ਹੋ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਲ ਕੀਹ, ਵੇਰਵਾ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਓਹ ਇੱਥੇ ਸੁਖ ਹੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪. ਪਰ ਹਾਂ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਤੇ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ† ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜੀਵੇ

---

*ਅਛੋ ਨਿਰੰਜਨ ਪਰਮ ਪਦੁ ਤਾਕਾ ਭੀਖਕੁ ਹੋਇ ॥ ਤਿਸਕਾ ਭੋਜਨੁ ਨਾਨਕਾ ਵਿਰਲਾ ਪਾਏ ਕੋਇ ॥ ੨ ॥ [ਸ: ਵਾ: ਤੇ: ਵ: ਮ: ੩]

†ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਕੀਤੀ ਪਉੜੀਆਂ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ੧੫ ਪਰਿਥਾਇ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ। [ਪ੍ਰ: ਜ: ਸਾਖੀ]

*ਦੁਖੁ ਨ ਦੇਈ ਕਿਸੈ ਜੀਅ ਪਤਿ ਸਿਉ ਘਰਿ ਜਾਵਉ ॥ [ਗਉ: ਕੀ ਵਾਰ ਮ; ੫]

ਪੁਨਾ:-ਮੰਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਕੀਚਈ ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

†ਸਾਹਿਬੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਤਾ ਸਾਈ ਕਾਰ ਕਰਾਇਸੀ ॥ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਜਿਸਨੋ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਇਸੀ ॥ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਹੋਵੈ ਪਰਵਾਣੁ ਤਾ ਖਸਮੈ ਕਾ ਮਹਲੁ ਪਾਇਸੀ ॥ ਖਸਮੈ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰੇ ਮਨਹੁ ਚਿੰਦਿਆ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਇਸੀ ॥ ਤਾ ਦਰਗਹ ਪੈਧਾ ਜਾਇਸੀ ॥ ੧੫ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧ ॥

ਹੋਏ 'ਜੀਅ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਅਗਾਧ ਤੇ ਅਕੱਥ ਹੈ। ਉਹ ਘਬਰਾ, ਹੁੰਮਸ, ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ, ਰੋਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਸੁਖ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਦ ਹਨ*, ਓਹ ਨੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ†, ਓਹ ਹੱਸਦੇ ਖੁਸ਼ ਜਾਂਦੇ ਹਨ‡, ਓਹ ਪੂਰੀ ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਅੱਪੜੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਨਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਗਤੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ()।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ-ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਏ।

ਸੂਰਤ—ਪਹਿਲੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੰਨ ਦੇਕੇ:—

ਸਤਿਗਰ ਤੇਰੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਮਤਾਂ ਨਿਰਾ ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਸਮਝ ਲਵੇਂ। ਸਤਿਗੁਰ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਓਹ ਅ ਪ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣ, ਭਾਉ ਕਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ, ਸਮਝ ਲੈ ਬਿਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ[]। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਸੁਣ: ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪਉ**।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਨਾਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਭਾਉ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ। ਭਾਉ ਭਗਤ ਵਿਚ ਜੀਉਕੇ ਫੇਰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਕਰਮ ਕਾਂਡੀਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ††। 'ਜੀਉਂਦੀ ਭਗਤੀ' ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੀ।

ਚੌਥੀ ਗੱਲ ਹਈ:-ਨੇਕੀ, ਸੰਤੋਖ, ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੋਖ, ਧਰਮ ਕਿਰਤ, ਮੰਦੇ ਪਾਸੇ ਕ਼ਦਮ ਨਹੀਂ ਧਰਨਾ, ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ, ਭਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ। ਖਾਣਾ ਥੋੜਾ-ਭੁੱਖ ਰੱਖਕੇ, ਸਉਣਾ ਉੱਨਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਸੁਖੀ ਹੋ ਉਠੇ‡‡। ਦੇਖ ਮਾਇਆ ਪਬਲ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਨਾਮ ਭੁਲੇਵੇ ਦਾ, ਮਤਾਂ ਭੁਲੇਵਾ ਪੈ ਜਾਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਇਕ ਸਾਧੂ ਹੈ ਚੰਗਾ, ਰੋਟੀ ਖੁਆਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਟੋਰ ਦਿਆਂ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾਯਾ ਪੈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਤੈਨੂੰ, 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਣੋਂ ... ਾਵੇ, ਤਕੜਾ

---

*ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ ॥ ਤਉ ਸਹ ਸੇਤੀ ਲਗੜੀ ਡੋਰੀ ਨਾਨਕ ਅਨਦ ਸੇਤੀ ਬਨੁ ਗਾਹੀ ॥ [ਵਾਰ ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫]

†ਤਾ ਦਰਗਹ ਪੈਧਾ ਜਾਇਸੀ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

‡ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਿ ਤੂ ਲੁਡਿ ਲੁਡਿ ਦਰਗਹ ਵੰਞੁ ॥ [ਵਾਰ ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪]

()ਜਿਨਾ ਅੰਦਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਮੁਖ ਸਦ ਉਜਲੇ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥ [ਸ. ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮ: ੪]

[]ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਿ ਆਪੁ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਪਰਗਟੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਸਦਾ ਮੁਕਤੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

**ਉਤਮੁ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਸਚੇ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥ ਜਗ ਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ ਪਾਇਆ ॥ ੬ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਪੁਨਾ:-ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਰਤੇ ਸੇ ਜਿਣਿ ਗਏ ਹਾਰਿ ਗਏ ਸਿ ਠਗਣ ਵਾਲਿਆ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਪੁਨਾ:-ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ ਨਾਇ ਲਇਐ ਨਰਕਿ ਨ ਜਾਈਐ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

††ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਨੀਚੁ ਸਦਾਏ ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਮੋਖੰਤਰੁ ਪਾਏ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧]

‡‡ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸੰਤੋਖੀਈਂ ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਚੋ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਓਨ੍ਹੀ ਮੰਦੈ ਪੈਰੁ ਨ ਰਖਿਓ ਕਰਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਧਰਮੁ ਕਮਾਇਆ ॥ ਓਨੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋੜੇ ਬੰਧਨਾ ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ ॥ ਤੂੰ ਬਖਸੀਸੀ ਅਗਲਾ ਨਿਤ ਦੇਵਹਿ ਚੜਹਿ ਸਵਾਇਆ ॥ ਵਡਿਆਈ ਵਡਾ ਪਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ਆ... ੧]

ਰਹੀਂ, ਉਹ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ-ਜਯੋਤੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਯਾ ਦਾਤੇ, ਮੁਰਸ਼ਿਦ, ਗੁਰਮੁਖ, ਉਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆ ਦਾਤੇ ਦੀ ਸਦਾ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖ* ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬੀ ਹੈ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਸੁਮੱਤ ਲੈ। ਮਤਾਂ ਸਮਝੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕ ਤੋਂ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਮੱਤਿ ਦੇ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ ਇਹੋ ਬੱਸ ਹੈ, ਮਤ ਇਹ ਭੁਲੇਵਾ ਭੀ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਉਹ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦਾਨੇ, ਪੀਰ ਤੇ ਪੈਕਾਂਬਰ, ਰਿਖੀ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਦਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹੋ। ਉਹ ਪਸ਼ੂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਬਣਾਕੇ ਸਿਧਿ (ਬੁੱਧਿ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਅਕਲ) ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਮਨ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਚਰਾਗ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖ ਦੂਨੀ ਚੰਦ! ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੜੇ ਬੜੇ ਦਾਨੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੇਤਾ ਹਨ, ਜੋ ਆਪੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆਪੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਅਰ ਓਹ ਗੱਲਾਂ ਬੀ ਚੰਗੇਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਸੱਜਣ ਬੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੌਣ ਬੀ ਪਰਸੀਂਦੇ ਹਨ; ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਦੇ ਤਾਰਕ ਤੇ ਸਿੱਖਯਾ ਦਾਤੇ ਹੈਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਤਿਲਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੂਆੜ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਧਦਾ ਫੈਲਦਾ, ਫੁਲਦਾ ਤੇ ਫਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਫਲੀ ਫੋਹੋ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਆਹ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ†। ਤਿਵੇਂ 'ਆਪੇ ਮੈਂ ਰੱਜੀ ਪੁੱਜੀ ਆਪੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਜੀਉਣ' ਵਾਂਙੂ ਆਪੇ ਬਣੇ ਗਿਆਨੀ ਕਥਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਣਨਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂਓਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਜਾਣ ਲੈਣ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਗਤੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਭੁੱਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। 'ਜਾਣ ਲੈਣਾ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ 'ਹੋ ਜਾਣਾ' ਅਸਲ ਤਰੱਕੀ ਹੈ। ਮਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੁਣ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਂ ਬਣ ਬਹੇਂ। ਸੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਈਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਛੁੱਟਣ ਦੀ, ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਧਾਰਨਾ ਹੈਂ! ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲ, ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਰੱਬ ਚਿੱਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੌਜਲ ਤੋਂ ਤਾਰਨਹਾਰ ਬੋਹਿਥਾ ਹੈ‡।

ਹੁਣ ਤੂੰ ਜਾਹ, ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਨੀ ਗੰਢ ਦੇ ਲੈ, ਫੋਕੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਨਾ ਗੁਰੂ ਪੁਣੇ ਦੇ ਫੋਕੇ ਦਾਵੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਕਰਨੀ ਹੀਨ ਸਾਧੂ ਤੇ ਪੂਜਾ ਖਾਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੁਛ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਅਕਲ ਤਾਂ ਸਾਣ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਭਾਵ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਤ੍ਰਿਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਨਾ

---

*ਗੁਰਮੁਖ ਕੌਲ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟ ਹੋਆ ॥ [ਭਾ: ਗੁ: ਵਾਰ ੧ ਪਉੜੀ ੨੭]

†ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਦਿਉਹਾੜੀ ਸਦ ਵਾਰ ॥ ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ ॥ ੧ ॥ ਮਹਲਾ ੨ ॥ ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ ॥ ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਦਿਆਂ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥ ੨ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਨ ਚੇਤਨੀ ਮਨਿ ਆਪਣੈ ਸੁਚੇਤ ॥ ਛੁਟੇ ਤਿਲ ਬੂਆੜ ਜਿਉ ਸੁੰਞੇ ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ॥ ਖੇਤੈ ਅੰਦਰਿ ਛੁਟਿਆ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਉ ਨਾਹ ॥ ਫਲੀਅਹਿ ਫੁਲੀਅਹਿ ਬਪੁੜੇ ਭੀ ਤਨ ਵਿਚਿ ਸੁਆਹ ॥ ੩ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ]

‡ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਖਸਮੁ ਸਮਾਲਿਆ ॥ ਜਿਨਿ ਕਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਦੀਆ ਇਨੀ ਨੇਤ੍ਰੀ ਜਗਤੁ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥ ਖਸਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ ਡੁਬੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰਿਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਬੋਹਿਥਾ ਵਿਰਲੈ ਕਿਨੈ ਵੀਚਾਰਿਆ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿਆ ॥ ੧੩ ॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧]

ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ*, ਪਰ ਲੋਕੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪੜ੍ਹਕੇ ਵਧੇਰੇ ਮਾਯਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਵਿੱਦਜਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਬਿਵਹਾਰਕ ਵਿਦਜਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵਧੇਰੇ ਭੁਲੇਵੇਂ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ: ਮਾਇਆ ਨਾਮ ਭੁਲੇਵੇ ਦਾ ਹੈ। ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੱਤਜਾ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਕੁਟੰਬ ਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਤਾਕਤ ਮਾਇਆ ਹੈਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਦ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਲੈਂਦੀਆ ਹਨ, ਸੰਸਾਰੀ ਵਿੱਦਜਾ ਭੁਲੇਵਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜਾਣਨ ਦੇ ਗਰਬ ਵਿਚ ਫਸਾਕੇ ਅੱਗੇ ਤ੍ਰੱਕੀ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਮਾਇਆ ਭੁਲੇਵਾ ਹੈ, ਭੁਲੇਵਾ ਮਾਇਆ ਹੈ†। ਭੁਲੇਵਾ ਕੀਹ ਹੈ ? ਕਿ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ ਜਗਤ ਤੇ ਮਨ ਨਾਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਲੋਕ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਾਸੇ. ਉਸ ਦੇ ਸੁਖ ਸਦੀਵੀ ਭਾਸਣ ਤੇ ਮਨ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ. ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਸ ਸਮਰੱਥ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹੀ ਕਰੇ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਹਾ, ਜੋ ਰੱਬ ਜੀ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਉਖੇੜਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਪਾਵੇ ਸੋ ਭੁਲੇਵਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਨ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਹਾਂ, ਜੋ ਰੱਬ ਜੀ ਵੱਲ ਰੁਖ ਤੇ ਝੁਕਾਉ ਪਕੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭੁਲੇਵਾ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਕਿ ਕੁਟੰਬ, ਇੱਜ਼ਤ ਕਿ ਸੱਜਣ ਭੁਲਵੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਉਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦਾ, ਮੰਦੇ ਤੋਂ ਬੱਚਦਾ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਜਾਗਦਾ, ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਭੁਲੇਵਾ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ‡। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਵਿਹਾਰਕ ਵਿੱਦਜਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵਧੇਰੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਉਹ ਤ੍ਰਿਖੀ ਅਕਲ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਧੋਖਾ, ਛਲ, ਫਰੇਬ ਸਿਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਐਸੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ() ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਹਾਂ, ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਣ:—

ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਦਜਾਵਾਨ ਹਨ, ਜਿਹੇ ਕੁ ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਰਗੇ ਤੇ ਨਾਸਤਕ, ਜੋ ਵਿੱਦਜਾ ਦੇ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਚੁੰਧਜਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਜੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਕੇ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਭੁਲੇਵਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਜੀ ਹੈਨ ਨਹੀਂ, ਐਸੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ : ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪੜ੍ਹੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਕੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ**। ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾਂ, ਰੱਬ ਜੀ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆਕੇ ਖਚਲ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਮੂਲ ਸ੍ਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਹੈਨ ਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲੁਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਲਿਵ ਮੇਲ ਹੈ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੋ ਉਪਕਾਰ. ਭਲਿਆਈ, ਨੇਕੀ ਸਿਖਾਵੇ††, ਜੋ ਸਾਂਈਂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਖਾਵੇ‡‡। ਓਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਦਰਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਜੋ

---

*ਮਨ ਸਮਝਾਵਨ ਕਾਰਨੇ ਕਛੂਅਕ ਪੜੀਐ ਗਿਆਨ ॥ [ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਪੁਨਾ-ਸਰੇ ਸਰਮੈ ਬਾਹਰੇ ਅਗੈ ਲਹਹਿ ਨ ਦਾਦਿ ॥ ਅਕਲਿ ਏਹ ਨ ਆਖੀਐ ਅਕਲਿ ਗਵਾਈਐ ਬਾਦਿ ॥ ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅਕਲੀ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥ ਅਕਲੀ ਪੜ੍ਹਿਕੈ ਬੁਝੀਐ ਅਕਲੀ ਕੀਚੈ ਦਾਨੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਹੋਰਿ ਗਲਾਂ ਸੈਤਾਨੁ ॥ ੪ ॥ [ਵਾਰ ਸਾ: ਸ: ਮ: ੧]

†ਏਹ ਮਾਇਆ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਵਿਸਰੈ ਮੋਹੁ ਉਪਜੈ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਲਾਇਆ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੩ ਅਨੰਦ]

‡ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨਾ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਤਿਨੀ ਵਿਚੇ ਮਾਇਆ ਪਾਇਆ ॥ [ਅਨੰਦ]

()ਪੜਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥ [ਮਾਝ ਵਾਰ ਮਃ ੧]

**ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇਤਾ ਕੜਿਆ ॥

††ਵਿਦਿਆ ਵੀਚਾਰੀ ਤਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ॥

‡‡ਨਾਨਕ ਸੋ ਪੜਿਆ ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ ਬੀਨਾ ਜਿਸੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗਲਿ ਹਾਰ ॥ [ਰਾਮ: ਮਃ ੧]

ਸਿੱਧੇ ਰਸਤਿਓਂ ਭੁਲਾਵੇ । ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਫਲ ਤਾਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਇਕ ਗੱਲ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਵੇ—ਕਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਇਕ ਕਰਤਾਰ ਤੇ ਦਾਤਾਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੇ*; ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸਫਲ ਹੈ†। ਪੜ੍ਹਨਾ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਾਯਾ ਜੋੜਨ ਲਈ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਉਣ ਲਈ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਖਾਤੇ ਖੱਟਣ, ਜਾਲ ਰਚਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ‡। ਮਨ ਨੂੰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਧੇਰੇ ਨੇਕੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਉਸ ਮਾਰਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਬੁੱਧੀ ਸੁਧੀ (ਸਿਧਿ) ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਵੇ[] ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਫਲ ਹੈ।

ਦੁਨੀ ਸੋਦ—ਆਪ ਨੇ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਕੁਛ ਡਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਦਿਓ,

ਸੂਰਤ—ਡਰ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੱਬ ਜੀ ਡਰ ਦੇ ਦਾਤੇ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਓਹ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰੋਧੀ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਓਹ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ, ਸੱਚੀ ਮਾਤਾ ਹਨ। ਜੀਵ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਹੇੜੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਬੱਚਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਵੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਆਪ ਸਾੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡੰਡ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਦਿਆਲ ਹੈ, ਘੋਰ ਪਾਪੀਆਂ ਲਈ ਬੀ ਉਹਨਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਹੇੜੇ ਗੰਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਉਪਾਉ ਰੱਬ ਜੀ ਨੇ ਰਚੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਏਸ ਲੋਕ ਵਿਚ, ਰੱਬ ਜੀ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸਾਡੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਸੁਮਤਿ ਤੇ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਲਈ, ਘੱਲਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ, ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਮੀਂਹ ਵਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਾਤਾ ਵਤ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਜਾਣੋਂ। ਵੇਖੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਸਾਂਈਂ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਅਪਾਰ ਮਿਹਰ ਹੈ।

ਜੀਵ ਜੋ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਜੋ ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰੀ ਹੋ, ਇਹ ਭੀ ਮਿਹਰ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਧਾਰਕੇ, ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਜਾਕੇ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕਿ ਮਾਦੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਪਾਕੇ ਰੂਹ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਘੋਲਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਪੈ ਕੇ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਕੁਸ਼ਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਬਲ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਕੇ ਉਸ ਤੇ ਫਤੇ ਪਾਕੇ ਰੂਹ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ*। ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੋ ਕਿ ਜਗਤ ਕਿਸੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ; ਨਹੀਂ, ਜਗਤ ਇਕ ਖੇਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੇ ਦਾ। ਹਾਂ, ਓਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ; ਹਾਂ, ਇਹ ਇਕ ਅਖਾੜਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਬੀ ਸਮਝੋਂ ਪਰੇ ਕੌਤਕ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਰੂਹ ਉੱਨਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੂਹ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਬੇ-ਹੱਦ ਹੈ ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਬੀ ਸਭ ਕੋਈ ਇਕ ਦਰਜੇ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਿਸ ਦਰਜੇ ਦੀ ਤ੍ਰੱਕੀ

*ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥ [ਜਪੁਜੀ]

†ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀ ਲਦੀਅਹਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਭਰੀਅਹਿ ਸਾਥ ॥ ਪੜਿ ਪੜਿ ਬੇੜੀ ਪਾਈਐ ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀਅਹਿ ਖਾਤ ॥ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਬਰਸ ਬਰਸ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਮਾਸ ॥ ਪੜੀਐ ਜੇਤੀ ਆਰਜਾ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਸਾਸ ॥ ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ॥੧॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧]

‡ਮਨਮੁਖ ਬਿਦਿਆ ਬਿਕ੍ਰਦਾ ਬਿਖੁ ਖਟੇ ਬਿਖੁ ਖਾਇ ॥

[]ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥

ਪੁਨਾਃ-ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥

*ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ:— ਹਉ ਗੋਸਾਈ ਦਾ ਪਹਿਲਵਾਨੜਾ ॥ ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਉਚ ਦੁਮਾਲੜਾ ॥ ਸਭ ਹੋਈ ਛਿੰਝ ਇਕਠੀਆ ਦਯੁ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਆਪਿ ਜੀਉ ॥

ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤ੍ਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ*, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਮਝੋਂ ਪਰੇ, ਕਿਸੇ ਅਤਿ ਆਨੰਦ, ਕਿਸੇ ਕਥਨੋਂ ਪਰੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਆਨੰਦ ਰਸ ਅਮਿੱਤ ਤੇ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ। ਸੋ ਡਰੋ ਨਹੀਂ† ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੀ ਭਾਰੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤਾਂਈਂ ਅੱਪੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਹਲ ਤਕ, ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੱਕ ਸਾਡੀ ਤ੍ਰੱਕੀ ਹੈ।

ਪਰ ਬਈ ਰੱਬ ਜੀ ਦਾ ਡਰ ਬੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਭਉ‡ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਭਉਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਹ ਭਉ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਡਰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਡਰ ਦਲੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਵਲ ਰੁਚੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਤਮਾ ਕਈ ਵੇਰ ਕਾਲਾ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ()। ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਉਹ ਡਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਜਾਨ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟਕੇ ਨਪੀੜ ਘੱਤਦਾ ਹੈ, ਭਉ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਕਹੀਦਾ ਹੈ‡ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਬਰਖੁਰਦਾਰ! ਤੁਸੀਂ ਮਿਤ ਵਿਚ ਹੋ, ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਤਕ ਦੇਖਦੇ ਹੋ। ਹਰੇਕ ਬੰਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਦਾ, ਜੁਜ਼ਵ ਹੈ ਕੁੱਲ ਦਾ, ਕਿਣਕਾ ਹੈ ਸਮਸ਼ਟੀ ਦਾ, ਜ਼ੱਰਹ (ਕਿਣਕਾ) ਹੈ ਰੇਤ ਥਲੇ ਦਾ ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਰੇ ਨੂੰ, ਕੁੱਲ ਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀ। ਜੋ ਸਾਰੇ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ ਓਹ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਬੱਸ ਹੈ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਤ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਉਸਦੀ-ਮਾਂ ਵਾਂਙੂ ਬਾਲ ਬਣਕੇ-ਉਂਗਲ ਫੜੀ ਰੱਖਣੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੀ ਉਂਗਲਤੋਂ ਖੁੰਝਕੇ ਜਿਵੇਂ ਬੱਚਾ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਬੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਦੁਖੀ ਹਾਂ। ਉਸ ਮਾਂ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜੀਏ। ਉਸ ਮਾਂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਂ ਮੇਲਾ ਹੈ, ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਖ ਸਾਡੇ ਭਲੇ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲਿਵ ਵਿਚ ਆਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਹੀ ਤੱਕ ਲਵਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਆਪਾ ਸੁਖ ਦੀ, ਰਸ ਦੀ, ਟਿਕਾਉਂਦੀ ਦੀ, ਖੇੜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਿਵ ਨਾਲ ਜੀਉਂਦੇ ਬੀ ਸੁਖ ਤੇ ਮਰਕੇ ਬੀ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਦਾ ਹੈ।-ਹੁਣ ਲਓ ਬੇਟਾ ਜੀਓ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ।

੪,

ਉਹ ਸੂਰਤ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਉੱਠੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਮੂਰਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉਠਦੀ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਲਾਸਾਂ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਪਰ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਓਹ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ। ਚੱਕ੍ਰਾਏ ਨੈਣ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਦੁਇ ਹੱਥ ਨੈਣਾਂ ਤੇ ਧਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨੀਮ ਬਿਸੁੱਧ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉੱਠਿਆ. ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰੇ, ਖੋਹਲੇ ਤੇ ਤੱਕੇ, ਉਹ ਸਭ ਨਜ਼ਾਰੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਉਜਾ[illegible]ੀ ਤੇ ਦੂਨੀ ਚੰ[illegible] ਸੀ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿ[illegible] ਘਰ [illegible] ਮੁੜਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਿਰ ਬੀਤੀ ਨੂੰ ਸੋਚਦਾ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਜਾਵੇ, ਆਖੇ.-ਇਹ ਨਾਨਕ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਰੱਬ ਦੀ ਜਯੋਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਇਆ ਨਾ। ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਏਹ ਕੌਤਕ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ? ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਕਿਸੇ ਮਾੜੀ ਦਸ਼ਾ

---

*ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤ੍ਰੱਕੀ ਦਾ ਮੌਕਿਆ ਹੈ, ਤਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-ਇਸ ਦੇਹੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵ ॥ ਸੋ ਦੇਹੀ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ ॥

ਪੁਨਾ:-ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੂੰ ਆਇਆ ਲਾਹਾ ਲੈਣਿ ॥

[ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫

†ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਚਾਕਰੀ ਜਿਤੁ ਭਉ ਖਸਮ ਨ ਜਾਇ ॥

ਪੁਨਾ:-ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟਿਆ ॥

‡ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਪਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮ ਹਦੂਰੇ ॥

()ਨਾਨਕ ਭੈ ਵਿਣੁ ਜੇ ਮਰੈ ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਉਠਿ ਜਾਇ ॥

ਵਿਚ ਹੈ, ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੇ—ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਭੁੱਖ ਵਾਲੀ ਸੁਰਤ ਲ ਕੇ ਜੁ ਮੋਇਆ ਢਿਮੀਂ ਤੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ਪਿੰਜਰ ਵਿਚ, ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਵਰਗੀ ਕਿਸੇ ਦੇਹੀ ਵਿਚ, ਜੋ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਖਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਭੁੱਖੀ ਸੁਰਤ ਵਾਲੇ ਪਸੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਾਂ ਏ! ਸਾਡੀ ਭੁੱਲ! ਹੈਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਾਗ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪ ਹਾਂ। ਜਿਹੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਅਭਯਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਿਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਸੱਚ ਹੈ, ਜੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸ਼ਰਾਬ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਲੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਦੇਵ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਆਉਂਦੇ; ਫਿਰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਠੂਠੀਆਂ, ਸੁਰਾ-ਹੀਆਂ, ਕਲਾਲਖ਼ਾਨੇ ਹੀ ਤੱਕੀਦੇ ਹਨ ਨਾ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਕਈ ਵੇਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਭਾ ਪੱਤੇ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋ ਤੇ ਦਸੌਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਉਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਰਕੇ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਗਰਦ ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰੁਲਸਾਂ ਨਾ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼? ਜੋ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਭਯਾਸ ਕਰਸਾਂ ਸੋ ਬਣ ਜਾਸਾਂ। 'ਨਿੱਕਾ ਕੱਤੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਮਾਈ ਨੂੰ ਨਾ ਬਾਪ ਨੂੰ'। ਹਛਾ, ਬੀਤ ਗਈ।...ਜੋ ਬੀਤੀ ਹੋ ਬੀਤੀ, ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਨਾ ਪਰਤਦੀ, ਜੋ ਬਾਕੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਾਂ? ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇਵਤੇ ਸਰੂਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—ਤੇਰੇ ਘਰ ਜਯੋਤੀ ਰੂਪ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਵਾਂ? ਚਰਨ ਚੱਲ ਪਕੜਾਂ? ਆਖਾਂ ਭੁੱਲਾ ਹਾਂ? ਰਾਹ ਪਾਓ।...ਵਾਹ ਕੌਤਕੀਆ! ਕਿਵ ਆਰ ਪਾਰ ਦਿਖਾ ਦਿਤੇ ਸੁ, ਤਦੇ ਜਗਤ ਤੇਰਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅੱਗੇ ਕੌਣ ਨਾ ਝੁਕੇ? ਧਨ ਤੂੰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ! ਹਾਂ! ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ: ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ!! ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ, ਜਿੱਡਾ ਮਿੱਠਾ ਪਿਆ ਲੱਗਨਾ ਏਂ ਸਦਾ ਲੱਗਦਾ ਰਹੇਂ, ਸਦਾ ਲੱਗਦਾ ਰਹੇਂ!!!

ਮੈਂ ਹੁਣ ਕੀਹ ਕਰਸਾਂ, ਵਿਹਾਰ ਛੱਡ ਦਿਆਂ? ਖ਼ਾਣ ਜੋਗਾ ਬਤੇਰਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਬਨ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾਂ? ਗੰਗਾ, ਗਯਾ, ਬਨਾਰਸ, ਗੋਕਲ, ਮਥਰਾ ਜਾ ਟਿਕਾਂ? ਠਾਕਰ ਮੰਦਰ ਰਚ ਲਵਾਂ? ਧਨ ਬਤੇਰਾ ਹੈ ਓਸੇ ਮੰਦਰ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋਕੇ ਦਿਨ ਬਿਤਾ ਲਵਾਂ? ਪਰ ਓਸ ਸੂਰਤ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ:—ਭਗ-ਵਤ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਭਗਵੰਤ ਲਈ ਭਗਤੀ ਭਾਉ, ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਨਾਮ, ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਹੋ ਸੱਕੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਹਾਂ, ਸੱਚੀ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਬੀ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੋ ਕਹੇ ਸੋ ਕਰਨਾ। ਮੈਂ ਭੁੱਲਾ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ! ਜੋ ਹੁਕਮ ਕਰੇ ਸੋ ਕਰਨਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚਾਂ ਕਰਾਂ? ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਅਪਣੇ ਤੋਂ ਹੋਵਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹੋ, ਉਹ ਦੇਵੇਗਾ ਚਾਨਣਾ। ਠੀਕ ਮੇਰੀ ਮਤ ਜੇ ਚਾਨਣੇ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪਿਓ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰਾਧ ਕਿੱਥੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਮੈਂ ਕੀ ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੀ ਹਨ ਤੇ ਦਰਗਾਹਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਕੀ ਹਨ? ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਰਿਹਾ। ਚਾਹੋ ਅਕਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਚਾਨਣਾ ਚਰਾਗ ਸੀ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਅਗੇ ਕਿੰਨੇ ਤਾਰੇ, ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਸ਼ਮਾਦਾਨ ਬਲਦੇ ਹਨ! ਵਾਹ ਓਏ ਮਨੁੱਖਾ! ਤੇਰੀ ਆਕੜ ਹੈਂਕੜ ਤੇ ਵਾਹ ਤੇਰੇ ਚਾਨਣੇ। ਤੇ ਚਾਨਣਿਆਂ ਹੁੰਦੇ ਸੰਦੇ ਹਨੇਰੇ! ...ਹੁਣ ਸੋਚਾਂ ਛੱਡ ਦਿਆਂ? ਸੋਚੋ! ਟੁਰ ਜਾਓ! ...ਮੇਰੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਕੀਹ ਸਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰ ਭਾਵੇਂ ਪਿਆ ਸੋਚੀ ਜਾਵਾਂ। ਮੇਰੀ ਮੱਤਿ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, 'ਜੋ ਚਾਨਣਾ ਅੱਜ ਪਿਆ ਹੈ ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਸਦਾ ਹਨੇਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਸੂਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚਾਨਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਹੈ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਾਸ ਹੈ; ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਗੁਰ-ਮੁਖਾਂ ਪਾਸ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਹੈ ਚਾਨਣ ਦਾ, ਗੁਰਮੁਖ ਦਾਤਾ ਹੈ ਚਾਨਣ ਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਇ ਸਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਉਹ ਸੁਹਣਾ ਮੈਂ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਤਾਰਨਹਾਰ ਜਗਤ ਦਾ, ਹਾਂ, ਤਾਰਨਹਾਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰੀ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੈ ਭਾਰੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ। ਚੱਲਾਂ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਉੱਡਕੇ ਅੱਪੜਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਕੀਹ? ਹਾਂ, ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਵਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ! ਸਦਕੇ ਹੋਵਾਂ ਬੱਸ

ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਉਸ ਤੋਂ ! ਵਾਰਾਂ ਇਹ ਆਪਾ, ਜੋ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਜ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ ਨੈਣ ਕਟੋਰੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧੁਰੋਂ ਆਕੇ । ਸਦਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ! ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਦਕੇ ! ਮੈਨੂੰ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਇਆ ਸੂ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਬਣਾਏਗਾ । ਇਹੋ ਉਹ ਸੂਰਤ ਆਖਦੀ ਸੀ ਨਾ-- ਸਤਿਗੁਰ ਪਸ਼ੂ ਪ੍ਰੇਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੇਵਤਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ*, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ! ਉੱਡ ਚੱਲਾਂ ! ਸਦਕੜੇ ਹੋਵਾਂ ? ਆਖਾਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਲਾ ਲੈ ਜਿਵੇਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸੁਹਣੀ ਪਾਵਨ ਧੂੜ । ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਚਰਨਾ ਨਾਲ ਧੂੜੀ ਹੋਕੇ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਧੂੜ ਹੀ ਹਾਂ ਨਾ ਮੈਲੀ ?

ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਸੋਚਦਾ, ਕਦੇ ਉਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨੈਣਾ ਅੱਗੇ ਫੇਰ ਫੇਰ ਦੇਖਦਾ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਟੁਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਸਿਆਣੂਆਂ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਲੋਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਾਂ ਘਰ ਆ ਪਹੁੰਚਾ । ਮਰਦਾਵੇਂ ਦੀਵਾਨਖਾਨੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਮਰਦਾਨਾ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਸੁਰ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੰਦਰ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਕਬੀਲਾ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਦੋਂ ਮੁੜਕੇ ਆਵੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਅੰਨ ਮੂੰਹ ਪਾਈਏ । ਜਾਂ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਨਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਗਿਆ, 'ਧੰਨ ਤੂੰ ! ਧੰਨ ਤੂੰ ! ਧੰਨ ਤੂੰ !' ਆਖਦਾ ਜਾਏ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਐਉਂ ਚੰਬੜਦਾ ਜਾਏ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਲ ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਨੂੰ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ । 'ਹੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮੇਰੀ ਉਹਾ ਗੱਲ ਕਰ ਜਿਤ ਤੂੰ ਨਾ ਵਿਸਰੇਂ । ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਾਂ ।'

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, ਆਖਿਆ:- ਦੁਨੀ ਚੰਦ ! ਉੱਠ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ, ਕਰਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ । ਤੇਰੀ ਰਹਿ ਬਣ ਆਵੇਗੀ । ਪਤ ਸੇਤੀ ਘਰ ਜਾਏਂਗਾ, ਤੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਹੁ !'

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਮੈਨੂੰ, ਹੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਗੁਰੂ ! ਹਨੇਰਾ ਨਾ ਪਵੇ, ਭੁਲੇਵਾ ਨ ਆਵੇ, ਤੇਰੀ ਸਿਆਣ ਮੈਥੋਂ ਨਾ ਗੁਆਚ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਖੁਹਲੀ ਹਈ, ਆਰ ਪਾਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹਈ ਤੇ ਜੋ ਤੂੰ ਹੋਕੇ ਦਿੱਸਿਆ ਹੈਂ ਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਰਹੁ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਹੇ ਚਾਨਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਵਾ ਨਾ ਪਵੇ ਜੋ ਤੁਧ ਨੂੰ ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੁਛ ਹੋਰ ਵੇਖਾਂ ? ਹਾਂ, ਵੇਖਾਂ ਆਪਣਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ--ਦੁਨੀ ਚੰਦ ! ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ, ਕਰ-ਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ, ਜਾਹ ਅੰਦਰ ਪਰਿਵਾਰ ਭੁੱਖਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਹ ਤੂੰ ਬੀ ਅੰਨ ਪਾਉ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਬੀ ਪਾਉ ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ--ਸੱਤ ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ! ਜੇ ਤੁਧੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਮੈਂ ਸੋਈਓ ਗੱਲ ਕਰਾਂ, ਦਾਤਾ ਜੀਓ ! ਓਹੋ ਕੁਝ ਕਰਾਂ ਪਰ ਹੇ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ! ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਅੰਨ ਪਾਓ ਨਾ, ਤੁਸੀਂ ਪਾਓ ਤਾਂ ਪਰਵਾਰ ਪਾਵੇ ਨਾ । ਮੇਰਾ ਕੁਟੰਬ ਤੂੰ ਸਾਕ ਤੂੰ, ਸੱਜਣ ਤੂੰ, ਸੈਣ ਤੂੰ, ਮੇਰਾ ਮਾਣ ਤਾਣ ਹੁਣ ਤੁੱਧੇ ਉਤੇ ਹੈ । ਅੰਦਰ ਘਰ ਦੇ ਚੱਲ, ਚਰਨ ਪੌ । ਅੰਨ ਜੀਉਂ ! ਫੇਰ ਤੁੱਧੇ ਦਾ ਬਚਿਆ ਪਰਿਵਾਰ ਖਾਵੇ ਤੇਰਾ ਸਦਕਾ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਖਾਸਾਂ, ਮੇਰੀ ਕਮਾਈ ਮੈਲੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਧੋ ਦੇਹ ।

ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਤੇ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਵੇਖਕੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਨੈਣ ਸਰਵੇ ਹੋ ਗਏ ਜਲ ਨਾਲ ਤੇ ਉਠ ਖੜੋਤੇ:-ਚੱਲ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਸਰਾਧ ਖੁਲਾਈਏ ।

ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਹੱਥ ਜੁੜੇ, ਮਗਰ ਮਗਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਲ-ਗੁਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚ-ਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਮੀਰੀ ਠਾਠ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਅਦਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਾਂ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਕੁਆਕੇ ਆਖਿਆ:-'ਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਗੁਰ-ਦੇਵ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਜਾ' ! ਘਰ ਵਾਲੀ ਸੁਘੜ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ, ਸਿਰਤਾਜ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਬਦਲੇ ਡਿੱਠੇ, ਕੋਈ ਮਿਠਾਸ

---

*ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰਿ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥ [ਭਾ: ਗੁ: ਵਾ: ੧੦-੧੫]

ਕੋਈ ਨਿਮਕੀ ਕੋਈ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਕੋਈ ਦਰਦ ਭਰੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਪਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਤੱਕੀਓਸੁ ਤੇ ਦੂਜੀ ਛਿਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੱਠੀ, ਸੱਚੇ ਤਾਰਨਹਾਰ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਦਿਤਾ:—

'ਕਰਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇ! ਉਠੀਂ ਬੇਟਾ! ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਹੁ! ਲਿਆ ਅੰਨ ਪਾਣੀ, ਖੁਲਾ, ਪਤੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਬੀ ਪਾ; ਸਵੇਰ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ। ਭੁੱਖਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਲਾ ਖੁਲਾਕੇ ਨਾ ਤਾਂ ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇ ਸਕਿਆ ਤੇ ਨਾ ਆਪ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿਆ, ਸਾਰੇ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਉੱਠੀ ਬਚੜਾ! ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲਿਆਓ, ਅੰਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ। ਰਿਜ਼ਕ ਸਾਰਾ ਦਾਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ।'

ਏਹ ਬਚਨ ਸਨ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪਏ ਨਿਕੀ ਬਰੀਕ ਫੁਹਾਰ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਸਨ ਜੋ ਸ੍ਰਵਣਾਂ ਤੇ ਪੈਕੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢਾ ਠਾਰ ਕਰ ਗਏ ਭੁੱਖ ਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦੂਰ ਕਰ ਗਏ। ਅੰਨ ਖਾਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੇ ਭੁੱਖ ਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਠੰਢੇ ਜਿਗਰੇ, ਸੁਆਦ ਭਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਗਈ। ਥਾਲ ਪਾਕੇ ਲੈ ਆਈ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ ਬਹਿ ਗਈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਥਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਚਾਇਆ ਤੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਖਾਓ ਸਾਂਈ ਦਾ ਦਿਤਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ!' ਫੇਰ ਕੁਛ ਚਾਇਆ ਤੇ ਭਾਗਵੰਤੀ ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਧਰਿਆ, ਆਖਿਆ: 'ਬੇਟਾ! ਛਕੋ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ।' ਫੇਰ ਕੁਛ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ, ਆਖਿਆ: "ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਸੀਆ! ਲੈ ਅੰਨ ਮੂੰਹ ਪਾ—ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਦਿਤੋਨੁ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿ! ਖਾਹ, ਖੀਵਾ ਹੋ, ਜਪੁ ਤੇ ਕੀਰ-ਤਨ ਕਰ!" ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉੱਪਰ ਤੱਕਿਆ, ਰਸੀਲੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, ਸੁਹਣੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ: "ਧੰਨ ਨਿਰਕਾਰ!", ਤੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਅੰਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਤੇ ਧਰਕੇ ਜਗਤ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾਤਾ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਾਇਆ! ਜਗਤ ਨੂੰ ਖੁਲਾਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖੁਲਾਕੇ ਆਪ ਚੱਖਿਆ, ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਬੋਲੇ: "ਭਾਗਵੰਤੀ! ਜਾਓ ਬੇਟਾ ਅੰਦਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹਰੋ।" ਭਾਗਵੰਤੀ ਚਲੀ ਗਈ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸੁਹਣੇ ਸੁਲਤਾਨਾ! ਕੋਈ ਆਗਜ਼ਾ ਬਖਸ਼ੋ?

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੌਤਕਹਾਰ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਤੋਂ ਇਕ ਮੰਗੀ ਸੂਈ, ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਰਬਾਬ ਦੀ ਕੰਡ ਵਿਚ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਲਈ ਮੋਮ ਲਾਕੇ ਖੋਭੀ ਹੋਈ ਸੂਈ ਕੱਢ ਦਿਤੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸਾਹ ਨੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦੇਕੇ ਕਿਹਾ: ਇਹ ਸੂਈ ਲੈ ਜਾਹ ਤੇ ਸਾਂਭ ਰੱਖ, ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਅਗਲੇ ਲੋਕ ਮਿਲੇਂਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ!

ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਲੈ ਲਈ, ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਫੁਰੀ। ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਕੇਵਲ ਆਗਜ਼ਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮੱਤਾ 'ਸੱਤ ਬਚਨ' ਕਹਿਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਭਾਗਵੰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਨੂੰ ਦੇਹ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਚੱਲ, ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਭਾਗਵੰਤੀ (ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ)—ਦੱਸੋ ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੀ?

ਦੂਨੀਚੰਦ—ਏਹ ਸੂਈ ਦਿਤੀ ਨੇ ਕਿ ਸਾਂਭ ਰੱਖੋ।

ਭਾਗਵੰਤੀ (ਹਰਿਆਨ ਹੋਕੇ)—ਕਿਸ ਅਰਥ?

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਲੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੈਥੋਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ।

ਭਾਗਵੰਤੀ—ਪਤੀ ਜੀ! ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਡਾਢਾ ਪੂਰਾ ਤੇ ਕੌਤਕਹਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਰਮਜ਼ ਪਾਈ ਹੈ ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਉਸ ਨੂਰ ਝਮਕਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਸਦਕੇ ਗਈ, ਉਸ ਮਿਹਰ-ਮੀਂਹ ਵਸਾਉਂਦੇ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਘੋਲੀ ਘੱਤੀ, ਪਤੀ ਜੀਓ! ਸੂਈ ਲੈ ਜਾਓ ਤੇ ਆਖੋ ਕਿ ਮਹਾ-ਰਾਜ ਜੀਓ! ਇਹ ਅਗਲੇ ਲੋਕ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਸਰੀਰ ਬੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ? ਤਾਂ ਉਹ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਚਾਨਣਾ ਸਾਡੇ ਮੀਟੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਬੀ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ, ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਗੱਲ ਬੀ ਭਾ ਗਈ, ਉਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਪਰ ਆਪੇ ਹੀ ਹੋ ਆਈ ਸ਼ਰਧਾ ਡਾਢੀ ਪਿਆਰੀ ਲਗੀਓ ਸੁ,ਆਖੇ: ਮੈਂ ਕੌਤਕ ਤੱਕ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰੀ, ਇਸ ਦੀਦਾਰ ਪਾਕੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ, ਧੰਨ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਕਮਾਈ !

ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਕੇ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈਓਸੁ ਤਾਂ ਆਪ ਬੋਲੇ: ਦੂਨੀ ਚੰਦ ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਉਤੇ ਸਤ ਧਜਾਂ ਕਾਸ ਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਭੁਲੇਵਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਬਘਿ-ਆੜਨ, ਭੁੱਖ ਲਾਕੇ ਭੁੱਖ ਹੀ ਭੁੱਖ ਵਧਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੱਤ ਢੇਰਾਂ ਤੇ ਸੱਤ ਲੱਖ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਧਜਾਂ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਹ ਕੀਕੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਏਂਗਾ ਜੇ ਸੂਈ ਨਹੀਓਂ ਲਿਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ?

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਜੀਉਣ ਦੇ ਦਿਨ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲੱਖਾਂ ਹਨ, ਜਗਤਵਿਚ ਨਮੂਜ ਹੈ, ਚਾਰ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਦਸ ਬਾਂਹਵਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਨਾਲ ਨਾ ਪਿਉ ਲੈ ਗਿਆ, ਨਾ ਮੈਂ ਲੈ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੋਝੀ, ਤੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਰਸਦੇ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਹਾਹੁਕੇ ਭਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡਕੇ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਝਾੜ* ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਭ ਕੋਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਠੀਕ ਹੈ ਦੂਨੀ ਚੰਦ, ਇਸ ਸਮਝ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਚਾਹੀਏ। ਮਿੱਤ੍ਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਨ:–ਧਨ, ਕੁਟੰਬੀ, ਕਰਮ†। ਮਰਨ ਤਕ ਧਨ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਸਾੜਨ ਤੱਕ ਦੇ ਕੁਟੰਬੀ ਤੇ ਦੋਸਤ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਨ, ਅਗੇ ਕਰਮ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਲੇ ਕੀਤੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਨਾਮ ਅਰਾਧਿਆ ਉਹ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਮੇਲਦਾ ਹੈ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਵਿਚ ਲੈ ਲਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੂਨੀ ਚੰਦ ! ਉਮਰਾ ਤੇਰੀ ਬੀਤੀ ਹੈ ਦਰਬ ਸੰਚਨ ਵਿਚ। ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ। ਜਿਵੇਂ ਸਰਪਣੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕੰਮ ਨਿੱਤ ਕਰੀਏ ਉਸ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਮਨ ਨੂੰ। ਜੇ ਤੂੰ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਪੱਕ ਗਈ ਆਦਤ ਦੇ ਫੰਧੇ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਠਾ ਕੰਮ ਕਰ, ਇਸ ਸੰਚੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਦੇਹ, ਸੰਚੀ ਹੋਈ ਖਿਲੇਰ ਦੇਹ। ਸੱਟ ਨਾ ਪਾ, ਇਹ ਸੇਵਕਣੀ ਹੈ: ਸਾਂਈਂ ਨਮਿੱਤ, ਸਾਂਈਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਲੁਟਾ ਦੇਹ ਸਾਰੀ, ਸੰਚ ਸੰਚ ਕੇ ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਕੱਠੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਮਾਨਸਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਨਹੀਂ ਨਿਚੋੜੀ, ਪਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਰੱਤ ਨਿਚੋੜ ਨਿਚੋੜ ਕੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾ ਲਾ ਤੇ ਚਲਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚੀ। ਮਨ ਦੀ ਵਹਿਬਤ ਤੇ ਲਪੇਟ ਇਸ ਨਾਲ ਕਰੜੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਜੇ ਲੁਟਾ ਸਕੇਂ ਤਾਂ ਮਨ ਮੁਰਦਿਹਾਨ ਵਿਚੋਂ ਜੀ ਉਠੇਗਾ। ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਧਰਮ ਆਸਰੇ ਕਰ ਤੇ ਖਾਹ। ਤੈਨੂੰ ਕਮੀ ਕਾਈ ਨਹੀਂ। ਦੇਖ ਜੋਖ ਮਨ ਨਾਲ, ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਹੀਆ ? ਹਾਂ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਬੀ ਗਿਣ ਗੱਠ ਲੈ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ-ਹੇ ਗੁਰੂ ! ਹੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ !

---

*ਚਲੈ ਜੁਆਰੀ ਦੁਇ ਹਥ ਝਾਰਿ ॥ [ਭੈਰ: ਕਬੀਰ

†ਇਸ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੇ ਤੀਨੋ ਮੀਤਾ। ਦਰਬ ਪ੍ਰਵਾਰ ਕਰਮ ਲਖ ਲੀਜੈ। ਜਸ ਸੰਗੀ ਤਸ ਦਸ਼ਾ ਸੁਨੀਜੈ। ਜਬ ਲੌ ਪ੍ਰਾਣ ਰਹੈਂ ਤਨ ਮਾਂਹੀ। ਤਬ ਲੌ ਧਨ ਮਿਤ, ਦੂਹੂਰੋ ਨਾਂਹੀ। ਲੇਤ ਸੰਭਾਰ ਅਪਰ ਹੀ ਯਾਂਕੋ। ਕਲਮਲ ਅਨਿਕ ਕੀਏ ਹਿਤ ਜਾਂਕੋ। ਤਨ ਕੇ ਦਾਹ ਤੀਕ ਪਰਵਾਰਾ। ਪੁਨਿ ਤਿਣ ਤੋਰਹਿ ਆਇ ਅਗਾਰਾ। ਆਗੇ ਕੋਇ ਨ ਸੰਗ ਸਹਾਈ। ਜਿਨ ਸੋਂ ਹਿਤ ਕਰ ਔਧ ਬਿਤਾਈ। ਤੀਜੋ ਕਰਮ ਮੀਤ ਇਸ ਕੇਰੇ। ਸੋ ਨਿਤ ਸੰਗੀ ਜਾਹਿੰ ਅਗੇਰੇ। ਬੁਰੇ ਕਿ ਭਲੇ ਕਰੇ ਹੈਂ ਜੈਸੇ। ਫਲ ਦੇਵੇਂ ਤਸ ਹਟੈਂ ਨ ਕੈਸੇ। [ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]-

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ! ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਰਹੁ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ। ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤਾ ਹੈ, ਘੋਲ ਘੱਤੇ ਸੱਤ ਲੱਖ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ, ਸੱਤ ਕ੍ਰੋੜ ਵਾਰ ਸੱਟੇ ਤੇਰੇ ਇਕ ਹੁਕਮ ਤੋਂ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ, ਆਗਜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਛ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਦਾਤਾ! ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਹੈ, ਉਹ ਸੀਸ ਧਰੇਗੀ ਤੇਰੀ ਆਗਜਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਪਰ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਾਹ ਭਾਈ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣਾ ਹੈ, ਦੋਏ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਓ।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ—'ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ' ਕਹਿੰਦਾ ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਪਰਵਾਰ ਵਿਦਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਭਾਗਵੰਤੀ ਇਕੱਲੀ ਬੈਠੀ ਸੀ. ਪਤੀ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਆਗਜਾ ਸੁਣਕੇ ਬੋਲੀ: ਮੇਰੇ ਸੁਹਣੇ ਮਾਲਕ ਜੀਓ! ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਮੈਂ ਬੀ ਮਾਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਉਤੇ ਆਪ ਛਾਲ ਮਾਰਾਂਗੀ ਜੋ ਤੁਧੇ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਪਾਪ ਨਾ ਲਗੇ। ਦੌਲਤ ਮਰਦ ਖੱਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਬਹੁਤੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਤੇਰੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਬਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੁਟਾ ਦੇ ਬਚਨ ਤੋਂ ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮੈਲ। ਤੂੰ ਕਿਰਤ ਕਰੀਂ ਮੈਂ ਪਕਾਵਾਂਗੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ਦੋਵੇਂ, ਉਸ ਨੂਰ ਝਮਕਦੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਸਦਕੇ, ਪਤੀ ਜੀਓ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਮਕਦੇ ਲਾਲਾਂ, ਸੁਹਣੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਤ ਲੱਖ ਲੁਟਾ ਦਿਓ, ਮੈ ਖੁਸ਼, ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਖੁਸ਼, ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਖੁਸ਼, ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਖੁਸ਼।

ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਬਚਨ ਦੱਸੇ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਭਾਗਵੰਤੀ ਆਪ ਆ ਗਈ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰਕੇ ਬੋਲੀ:—

ਓਥੇ ਲਿਖਣਹਾਰਾ ਕੌਣ ਸੀ ਮੇਰੇ ਸੁਹਣੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲਿਆ! ਓਥੇ ਤੂੰਹੋਂ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਸੱਤ ਲੱਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਇਥੇ ਜੇ ਹੁਣ ਲੁਟਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਲੁਟੀਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆ! ਤੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇਰੇ ਨੌਕਰ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਲੁਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਡਾ ਕੀ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਦੇਹ ਕੋਈ ਸੋਹਣੀ ਦਾਤ ਜੋ ਨਾਲ ਨਿਭੇ, ਦੇਹ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਸ ਲਸ ਕਰਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਕੂਲੇ ਕੂਲੇ ਪਿਆਰ ਦ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸਾਨੂੰ।

ਏਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਪਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਭਾਗਵੰਤੀ ਦੇ ਸੁਣਕੇ ਦਾਤੇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਮੋਤੀ ਡਲ੍ਹਕ ਆਏ।

ਹਾਂ ਜੀ, ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸੱਤ ਲੱਖ. ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਖਿੜੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ। ਦੰਪਤੀ ਨੇ ਹਾਉਕਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਕਸੀਸ ਨਹੀਂ ਵੱਟੀ। ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਜੋੜਿਆ, ਆਪਣਾ ਕਮਾਕੇ ਸ਼ਹਿਤ ਦੀ ਮੱਖੀ ਵਾਂਙ ਕਿਣਕਾ ਕਿਣਕਾ ਜਮਾਂ ਕਰਕੇ ਭਰਿਆ ਭਰਾਇਆ ਛੱਤਾ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ, ਭਲੇ ਅਰਥ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸਵੱਛ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਦੀ ਨੈਂ ਤਰ ਲਈ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਭੀ ਡਿੱਠਾ: ਭਾਰ ਲੱਥਾ ਹੈ ਮਨ ਤੋਂ, ਮਨ ਹਲਕਾ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੋਰ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ, ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ। 'ਤਦਹੂੰ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨਾਉ ਧਰੀਕ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਲਗਾ ਜਪਣਿ*।'

ਮਿਲਿ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਸਮਾ ਬਿਤਾਏ॥
ਸਿਮਰਹਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਤਿਨਾਮੂ॥
ਤਜੇ ਬਿਅਰਥ ਜਿ ਘਰ ਕੇ ਕਾਮੂ॥
ਭਾ ਨਿਹਾਲ ਤਤਕਾਲ ਬਿਸਾਲਾ॥
ਧਰਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਜੁ ਦਯੋ ਦਿਆਲਾ॥

ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਧੁੰਮ ਮਚ ਗਈ। ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਪਰਗਣੇ ਦਾ ਅਜਾਰੇਦਾਰ, ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਲਖਪਤੀਆ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਆਪਣੀ ਤੇ ਪੀਹੜੀਆਂ ਦੀ ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਮਾਯਾ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀ ਦਾ —ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ—ਇਹ ਤਿਆਗ ਇਕ ਧੁੰਮ ਮਚਾ ਗਿਆ

---

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ।

ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਕਤਾ ਦੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਤਾਸੀਰ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰਦੇ ਹਨ ਓਸ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਪਲਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕੀਂ ਲਗੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ। ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਸਤਿਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਏ। ਚੰਗਾ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਠੱਟ ਬੱਝ ਗਿਆ, ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲ ਰਚੀ ਗਈ* ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਥੋਂ ਫਿਰ ਤਲਵੰਡੀ ਨੂੰ ਚੁਪ ਚੁਪਾਤੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਧਨ ਦੌਲਤ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਦਮੀ ਸੀ ਹੁਣ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਇਕ ਚੋਟੀ ਦਾ ਸਿਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੋ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ੧੫ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਰਚਕੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ† । ਕੇਡਾ ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਿਆ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਕਿ ਜਿਸ ਪਰਥਾਇ ਇਕ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਗਈ ਤੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਖਦਾਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣੀ। ਮਰਨ ਦੇ ਬਾਦ ਸਾਡਾ ਹਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ‡।

ਧੰਨ ਭਾਈ ਦੁਨੀ ਚੰਦ! ਆਪ ਤਰਿਆ ਤੇ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆਂ।

—o—

---

*ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੇਉਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਈ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਚੁਹੱਟਾ ਮੁਫਤੀ ਬਾਕਰ, ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀ ਮਸੀਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਵਿਚ ਗਜਾਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਟੀਕਾਕਾਰ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਕਰਤਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ ਜੀ) ਦੇ ਬਹਨੋਈ ਭਾਈ ਹਰਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਘਰ ਵੇਂਦਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨ ਖਰੀਦਕੇ ਲਗਾਈ, ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਮਸਤਾਨੇ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ਓਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਸੰਤ ਬੰਨਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਡਤ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ। ਛੋਟੀ ਰਾਵੀਓਂ ਪਾਰ, ਬਦਾਮੀ ਬਾਗ ਕੋਲ ਬਘਿਆੜ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬੀ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਗਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ, ਸੋ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਰਾਗ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਕੀਤੀ, ਪਉੜੀ ੧੫ ਪਰਥਾਇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ।' ਹਾਫਜ਼ਾਬਾਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ 'ਕੂੜ ਰਾਜਾ' ਤੋਂ 'ਮਤ ਥੋੜੀ ਸੇਵ ਗਵਾਈਐ' ਤੱਕ ਲਿਖ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਅਗੇ ਵਾਰ ਪੂਰੀ ਲਿਖਣੀ ਹੈ।'

‡ਪਿੱਛੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਨ, ਭਾਵਾਰਥ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਸਾ ਦੀ ਵ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਹੇਠਾਂ ਟੂਕਾਂ ਵਿਚ ਛਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਗੀਤ* ।

[ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਗਮ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਅਹਿਲਾਦ ।]

ਆ ਗਈ ਬਾਦੇ ਸਬਾ† ਹੁਣ ਆ ਗਈ, 'ਬਨ-ਸੁਗੰਧੀ' ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਆ ਗਈ ।
ਆ ਗਈ ਗਲ ਲੱਗਦੀ, ਠੰਢ ਪਾਂਵਦੀ, ਢੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਚਾ ਗਈ ।
ਕਰ ਰਹੀ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਤੇ ਛੇੜਦੀ ਟੁੰਬਦੀ ਤੇ ਆਖਦੀ : ਮੈਂ ਆ ਗਈ ।
'ਸੁਖ ਸੁਨੇਹਾ' 'ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਤਮ' ਦਾ ਸੁਣੋ 'ਛਾਉ ਸੀਤਲ' ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਤਮ ਛਾ ਗਈ ।
ਰੰਗ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਤਕੋ, ਦੇਖੋ ਪੂਰਾ‡ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਰੰਗ ਅਪਨਾ ਲਾ ਗਈ ।
ਲਾਲ ਹੋ ਅਸਮਾਨ ਟਹਿਕੇ ਹਸ ਰਿਹਾ, ਏਸ ਬੁੱਢੇ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਧਾ ਗਈ ।
ਨਾਚ ਕਰਦੇ ਵਗ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਸ਼ਫਾਫ, ਝਰਨਿਆਂ ਦੀ ਝਰਨ ਨਗ਼ਮੇ ਗਾ ਗਈ ।
ਖਿੜ ਰਹੇ ਤੇ ਖੇੜਦੇ ਚਿਮਨਾ ਖਿੜੇ, ਫੁਲਕਲੀ ਹਸ ਪਈ, ਖੇੜਾ ਖਾ ਗਈ ।
ਖਿੜ ਸ਼ਗੂਫੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ਦਾਤ ਖੇੜੇ ਦੀ ਜੁ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਗਈ ।
'ਅਬਰ ਦਾਮਨ()' ਨਾਲ ਸੰਨੇ** ? ਭਰ ਗਏ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਉਡਦਿਆਂ ਨੇ ਪਾ ਲਈ ।
'ਨ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਪਰਕਾਸ਼'†† ਹਸਦਾ ਆ ਗਿਆ 'ਫੌਜ ਕਿਰਨਾਂ' ਗਗਨ ਉੱਤੇ ਛਾ ਗਈ ।
ਭੇਜਦਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਖੇੜੇ ਵੰਡਦਾ ਦੇਖ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਆ ਗਈ ।
'ਤ੍ਰੇਲ-ਮੋਤੀ' ਗੁੰਦ ਕੇਸੀਂ, ਨਿਖਰ ਕੇ ਸਬਜ਼ ਮਖ਼ਮਲ ਪਹਿਨ ਧਰਤਿ ਸੁਹਾ ਗਈ ।
ਸ਼ਬਨਮਾਂ ਨੇ ਰਾਤ ਸਾਰੀ ਚੁੰਮਿਆ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਨਵੀਂ ਰੰਗਤ ਆ ਗਈ ।
ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਰਾਗ ਸੁਣ ਤੇ ਚਹਿਚਹੇ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਸਭ ਪਾਲ ਬੰਨੇ ਢਾ ਗਈ ।
ਤੱਕ ਰਚਨਾ ਤੇ ਉਛਾਲਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਲਹਿਰ ਇਕ ਆਨੰਦ ਦੀ ਲਹਿਰਾ ਗਈ ।
"ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣ ਰਿਹਾ‡‡ ਰਮਜ਼ ਹੈ ਏ, ਸਮਝ ਸੈਨਤ ਪਾ ਗਈ ।
ਸੁਹਣਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਬੁਸ਼ਾਰਤ()() ਘੱਲਦਾ ਸੂਰਤ ਉਸ ਦੀ ਆ ਬੁਝਾਰਤ ਪਾ ਗਈ–
ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਉਹ ਰੰਗ ਖੇੜੇ ਖੇਡਦਾ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਝਲਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਝਾ ਗਈ ।
ਦੇਖ ਤੂੰ ਇਸ ਚਾਉ ਨੂੰ ਜੋ 'ਭਰ' ਰਿਹਾ ਵੇਖ ਰੰਗਤ ਜੋ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ 'ਭਾ' ਗਈ ।
ਪੈ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਝਾਲ ਅਪਣੀ ਫੇਰਦੀ. ਛੁਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਨਾਲ ਨਖ਼ਰੇ ਲਾ ਗਈ ।
ਸੁਖ ਸੁਨੇਹਾ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਦੇ ਰਹੀ, ਜੱਫੀਆਂ ਭਰਦੀ ਸਬਾ† ਜੋ ਆ ਗਈ ।
ਟੁੰਬਕੇ ਨੀਂਦਰ ਜਗਾਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ 'ਰਾਗਨੀ ਮੇਰੀ ਜੁ ਸੁਣ ਸੁਰ ਲਾ ਗਈ ।
'ਆ ਗਈ ਮੈਂ ਰੰਗ ਰਤੜੀ ਆ ਗਈ, ਭਿਜ ਸੁਗੰਧੀ ਰਸ ਭਰੀ ਮੈਂ ਆ ਗਈ ।'
ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਸੂਰ ਹੈਵੇ ਆ ਗਿਆ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਕੁਦਰਤ ਪਾ ਗਈ ।
ਨੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨੂਰ ਨਾਨਕ ਲਾ ਰਿਹਾ, ਹੈ ਸਵਾਰੀ ਨੂਰ ਦੇਸੋਂ ਆ ਗਈ ।
ਜਾਗ ਹੇ ਇਨਸਾਨ ! ਝੋਲਾਂ ਅੱਡ ਦੇ ਅਰਸ਼ ਦੀ ਦੌਲਤ ਲੁਟਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ।
ਭਰਕੇ ਝੋਲੇ ਨੂਰ ਦੇ ਹੋ ਜਾ ਅਮੀਰ ਅਜ ਅਮੀਰੀ ਹਰ ਕਿਸੇ ਘਰ ਆ ਗਈ ।
'ਧੰਨ ਨਾਨਕ' ਆਖ ਸਤਿਗੁਰ ਧੰਨ ਹੈ' 'ਧੰਨ ਰਸਨਾ' ਧੁਨਿ ਜੋ 'ਧੰਨ' ਦੀ ਲਾ ਗਈ ।

*ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸੰ ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੯ (੧੯੨੭ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੂਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸਮੇਂ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ ।

†ਸਵੇਰ ਦੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ, ਸਮੀਰ ।

**ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ।

‡ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ।

()ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ।

††ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੂਰਜ ਐਉਂ ਡਲ੍ਹਕਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂਰ ਦੇ ਸਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

‡‡ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

()()ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ।

ਸੂਚਨਾ-ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਫੇਰ ਤਲਵੰਡੀ* ਨੂੰ ਮੁਹਾੜਾਂ ਮੋੜੀਆਂ। ਬ੍ਰਿਧ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਬੜੀ ਅਕਾਂਖਯਾ ਵਿਚ ਉਡੀਕਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ†, ਬੇਬੇ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬੀ ਕੋਈ ਆਤਮ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਆਗਮਨ ਅਨੁਮਾਨ ਕਰਕੇ ਤਲਵੰਡੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਕਾਂ, ਸੱਧਰਾਂ, ਦਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਆਪਣੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਦੇ ਦਿਨ ਅੱਪੜ ਪੈਣ ਦੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਤਾ ਦਾ ਕੁਛ ਨਕਸ਼ਾ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ:-

—o—

੫੧. ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ‡।

ਮਿਠੀ ਗੁਲਾਬੀ ਰੁਤ, ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਪੌਣ, ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਰਦ ਚੰਦਰਮਾਂ ਮਿੱਠੀ ਚਾਂਦਨੀ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਸਤ, ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਤ੍ਰੇਲ ਦੀ ਬੇ-ਮਲੂੰਮੀ ਫੁਹਾਰ ਤ੍ਰੇਏ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੀਲੂੰ ਦੇ ਵਣ ਕਿੱਕੂੰ ਪਤਲੇ ਪਤਲੇ ਪੱਤਰ ਹਿਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਂਦਨੀ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੈਕੇ ਕਿਹਾ ਛਾਂ ਤੇ ਚਾਨਣੇ ਦਾ ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰਾ ਫਰਸ਼ ਵਿਛਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ: ਇਸ ਚਿਤ-ਮਿਤਾਲੇ ਚਾਨਣੇ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਜੱਫੀਆਂ ਭਰਵੇਂ ਛਾਏ ਵਿਚ ਇਕ ਚੌਂਕੀ ਪਰ ਇਕ ਬ੍ਰਿਧ ਪੁਰਖ ਤਕੀਏ ਦੀ ਢੋ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਿਥਵੇ ਪਏ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਇਕ ਮਾਲਾ ਯਾ ਤਸਬੀ ਕਪੂਰਾਂ ਦੀ ਪਈ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹਨ, ਸਰੀਰ ਅਡੋਲ ਹੈ ਤੇ ਸੁਆਸ ਬਹੁਤ ਧੀਮਾਂ ਤੇ ਟਿਕਵਾਂ ਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਿਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਹੁ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਫੁਟਾਲਾ ਬੀ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਪਹੁ ਦਾ ਦੁੱਧ ਰੰਗਾ ਚਾਨਣਾ ਸਾਰੇ ਫੈਲ ਗਿਆ, ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਚਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਬਨ ਮਾਨੋਂ ਸੁੱਤਾ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੂਰ ਭਰੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲੇ ਬਿਰਧ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ, ਹੱਥ ਮਾਲਾ ਪਰ ਜਾ ਪਏ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੋ ਹੰਝੂ ਕਿਰ ਪਏ ਅਰ ਇਕ ਬੜੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਇਹ ਵਾਕ ਉਸ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਪਰ ਅਡੋਲ ਗਲੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ:-

ਸੁਣਿ ਨਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਉ ਏਕਲੜੀ ਬਨ
ਮਾਹੇ ॥ ਕਿਉ ਧੀਰੈਗੀ ਨਾਹ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ
ਵੇ ਪਰਵਾਹੇ ॥ ਧਨ ਨਾਹ ਬਾਝਹੁ ਰਹਿ ਨ
ਸਾਕੈ ਬਿਖਮ ਰੈਣਿ ਘਣੇਰੀਆ ॥ ਨਹ ਨੀਦ
ਆਵੈ ਪ੍ਰੇਮੁ ਭਾਵੈ ਸੁਣਿ ਬੇਨੰਤੀ ਮੇਰੀਆ ॥
ਬਾਝਹੁ ਪਿਆਰੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਰੇ ਏਕਲੜੀ
ਕੁਰਲਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧਨ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਈ
ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੁਖੁ ਪਾਏ[] ॥ ੧ ॥

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੰਝੂ ਐਉਂ ਕਿਰਦਾ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਟਦਾਰ ਖਲੜੀ ਤੋਂ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਕੂੰ ਪਤਝੜੀ ਰੁਤੇ ਤ੍ਰੇਲ ਦਾ ਕੋਈ ਕੋਈ ਕਿਣਕਾ ਕੁਮਲਾਉਂਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਡਿਗਦਾ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਰਿੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਲ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਰ ਹੱਥ ਮਣਕਿਆਂ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਤਬ ਬਾਬਾ ਜੀ ਘਰ ਆਇਆ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਨ ਰਿਹਾ'।

†ਇਸ ਫੇਰ ਤਲਵੰਡੀਓਂ ਉਠਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੱਧਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਟੁਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਬਿਰਹਾ ਕਰਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਚੱਲੇ ਹੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਏਥੇ ਕਦ ਆਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਅਜੇ ਜੀਉਂਦਾ ਸੀ।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੧ (੧੯੦੮ ਈ:) ਉਪਰ ਟਰੇਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

[]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਉੜੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

ਤੇ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਭਰੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਨਿਕਲੀ:—

ਡੂੰਗਰੁ ਦੇਖਿ ਡਰਾਵਣੋ ਪੇਈਅੜੈ ਡਰੀ-
ਆਸੁ ॥ ਊਚਉ ਪਰਬਤੁ ਗਾਖੜੋ ਨਾ
ਪਉੜੀ ਤਿਤੁ ਤਾਸੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ
ਜਾਣਿਆ ਗੁਰਿ ਮੇਲੀ ਤਰੀਆਸੁ ॥ ੧ ॥
ਭਾਈ ਰੇ ਭਵਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਡਰਾਂਉ ॥
ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਸਿ ਮਿਲੈ ਗੁਰੁ ਤਾਰੇ
ਹਰਿਨਾਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਚਲਾ ਚਲਾ
ਜੇ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਚਲਣਹਾਰੁ ॥ ਜੋ ਆਇਆ
ਸੋ ਚਲਸੀ ਅਮਰੁ ਸੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ਭੀ
ਸਚਾ ਸਾਲਾਹਣਾ ਸਾਚੈ ਥਾਨਿ ਪਿਆਰੁ ॥
੨ ॥ ਦਰ ਘਰ ਮਹਲਾ ਸੋਹਣੇ ਪਕੇ ਕੋਟ
ਹਜਾਰ ॥ ਹਸਤੀ ਘੋੜੇ ਪਾਖਰੇ ਲਸਕਰ
ਲਖ ਅਪਾਰ ॥ ਕਿਸਹੀ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਿਆ
ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਅਸਾਰ ॥ ੩ ॥ ਸੁਇਨਾ
ਰੁਪਾ ਸੰਚੀਐ ਮਾਲੁ ਜਾਲੁ ਜੰਜਾਲੁ ॥ ਸਭ
ਜਗ ਮਹਿ ਦੋਹੀ ਫੇਰੀਐ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸਿਰਿ
ਕਾਲੁ ॥ ਪਿੰਡੁ ਪੜੈ ਜੀਉ ਖੇਲਸੀ ਬਦ-
ਫੈਲੀ ਕਿਆ ਹਾਲੁ ॥ ੪ ॥ ਪੁਤਾ ਦੇਖਿ
ਵਿਗਸੀਐ ਨਾਰੀ ਸੇਜ ਭਤਾਰ ॥ ਚੋਆ
ਚੰਦਨੁ ਲਾਈਐ ਕਾਪੜੁ ਰੂਪੁ ਸੀਗਾਰੁ ॥
ਖੇਹੂ ਖੇਹ ਰਲਾਈਐ ਛੋਡਿ ਚਲੈ ਘਰ ਬਾਰੁ
॥ ੫ ॥ ਮਹਰ ਮਲੂਕ ਕਹਾਈਐ ਰਾਜਾ
ਰਾਉ ਕਿ ਖਾਨੁ ॥ ਚਉਧਰੀ ਰਾਉ ਸਦਾ-
ਈਐ ਜਲਿ ਬਲੀਐ ਅਭਿਮਾਨ ॥
ਮਨਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਜਿਉ ਡਵਿ
ਦਧਾ ਕਾਨੁ ॥ ੬ ॥*

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਆਵਾਜ਼ ਮੱਧਮ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅੰਤਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਫੇਰ ਨੇਤ੍ਰ ਮੁੰਦ ਗਏ।

ਹੁਣ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ, ਸੂਰਜ ਨੇ ਲਾਸਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬਿਰਧ ਜੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਪਰਲੇ ਵਣ ਹੇਠੋਂ ਇਕ ਦਾਸ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੀ "ਰਾਇ ਜੀ! ਸਦਾ ਰਾਜ ਰਹੇ! ਇਕ ਕਾਜ਼ੀ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਆਏ ਹਨ।" ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਲੈ ਆਓ"। ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਆਪਣੀ ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ, ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਮਾਲਾ ਦੋਵੇਂ ਤਕੀਏ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਥਾਵੇਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਚੌਂਕੀ ਤੇ ਬਿਠਾਲ ਲਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਦੀ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਤੇ ਅਸੀਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ; "ਰਾਇ ਜੀ! ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਤਾ ਰਾਇ ਭੋਇ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਜੋਧਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਤਲਵੰਡੀ ਬੱਧੀ ਸੀ ਤੇ ਲਾਗੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਮਾਰ ਲਏ ਸੇ, ਐਥੋਂ ਤਾਈਂ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਰਲਾਕੇ ਏਹ ਤੱਪਾ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਛ ਐਸੇ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਹੋਏ ਹੋ ਕਿ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਇਲਾਕੇ ਹਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਪਰ ਰਤਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਹ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ-ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀਹ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਫੇਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਿਥੇ ਰਾਇ ਭੋਇ ਜਿਨ੍ਹ ਪਿੰਡੀ ਭਟੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵੰਡੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ; ਕਿਥੇ ਉਸ ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਕੁਛ ਬਾਬਿਓਂ ਚਾਚਿਓਂ ਭੱਟੀਆਂ ਨੇ ਹੱਥ ਪਲੱਥ ਮਾਰਕੇ ਲੈ ਲਏ, ਕੁਛ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਦਹੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਹੁਣ ਛੇਕੜ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਤਲਵੰਡੀ ਹੀ ਚੱਲੀ ਸੀ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਤੁਹਾਡੇ ਢਾਡੀ* ਦਾ ਜਿਨ ਰਾਜ ਭਾਗ ਬਚਾ

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

*ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਰ ਰਈਸ ਪਾਸ ਢਾਡੀ ਹੁੰਦੇ ਸੇ ਜੋ ਵਾਰਾਂ ਜੋੜਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਕੁਲਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਪਾਲ ਹੁੰਦੇ ਸੇ। ਉਸ ਸਮੇ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਾਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਜੇ ਦੂਸਰੀ ਜਿੱਤ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਨੂੰ 'ਰਾਠ' ਮੰਨ ਲਵੇ ਤਦ ਓਹ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਸਮਝਕੇ ਲੜਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸੇ ਅਰ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਪਤ ਸਮਝਦੇ ਸੇ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੇ ਢਾਡੀ ਨੇ ਜਦ ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ 'ਹੇ ਰਾਠੋ! ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸਾਂ ਅਜ ਕੁਵਾਰ ਹੈ ਨਾ ਲੜੋ, ਰਾਇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਸੁਖਨੋਂ ਮੈਂ [ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੪੯੪ ਕਾਲਮ ਪਹਿਲੇ ਹੇਠ]

ਲਿਆ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਜੋ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਦ ਨਿਮਕ ਹਲਾਲ ਢਾਡੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਕੇ ਕੰਮ ਕੱਢ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਜ ਬਚ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਗੁਸਤਾਖੀ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਣੇ। ਹਾਂ, ਅਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ। ਲਾਗਦੇ ਖਰਲ ਫੇਰ ਫੇਰ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਖੱਸ ਲਈਏ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਖੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸੰਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਏਥੇ ਠਹਿਰਿਆਂ ਹਾਂ। ਆਖੋ ਤਾਂ ਕੁਝ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਸਹੈਤਾ ਕਰਾ ਦਿਆਂ ?

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ-ਤੁਸੀਂ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਰਾਜ ਦਾ ਦਰੋਹੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਥੋਂ ਲਸ਼ਕਰ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਹਾਂ, ਜਦ ਮੈਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਬਾਕੀ ਰਖਦਾ। ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਲਵੋ, ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਦੋ ਵੇਰੀਂ ਹਾਰ ਬੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਂਞ ਦੀਹਦਾ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਰਾਇ ਭੋਇ ਦੀ ਉਲਾਦ ਬਾਘ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਾਕੇ ਵਸੇਗੀ ਤੇ ਇਹ ਤਲਵੰਡੀ ਇਕ ਵੇਰੀ ਉਜਾੜ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਕਦੇ ਵਸੇਗੀ ਅਰ ਉਸ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲੋਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਧੱਕੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ, ਟੁੱਟ ਕੇ ਉਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਾਮ* ਨਾਲ ਫੇਰ ਵਸੇਗੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਸਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਬਾਹੁਣ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਉਸ ਭਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮੈਦਾਨ ਗਰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜੁੱਟ ਜੁੱਟ ਹੋਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਵਾਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਖੇੜੇ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਅਸਰ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਜ਼ੀ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲਗੋ ਤਦ ਆਹ ਗੱਲ ਬੀ ਵਿਚਾਰੋ:

ਸਉ ਮਣੁ ਹਸਤੀ ਘਿਉ ਗੁੜੁ ਖਾਵੈ ਪੰਜਿ
ਸੈ ਦਾਣਾ ਖਾਇ ॥ ਡਕੈ ਫੂਕੈ ਖੇਹ
ਉਡਾਵੈ ਸਾਹਿ ਗਇਐ ਪਛੁਤਾਇ ॥ ਅੰਧੀ
ਫੂਕਿ ਮੁਈ ਦੇਵਾਨੀ ॥ ਖਸਮ ਮਿਟੀ ਫਿਰਿ
ਭਾਨੀ ॥ ਅਧੁ ਗੁਲਾ ਚਿੜੀ ਕਾ ਚੁਗਣੁ
ਗੈਣਿ ਚੜੀ ਬਿਲਲਾਇ ॥ ਖਸਮੈ ਭਾਵੈ
ਓਹਾ ਚੰਗੀ ਜਿ ਕਰੇ ਖੁਦਾਇ ਖੁਦਾਇ ।
ਸਕਤਾ ਸੀਹੁ ਮਾਰੇ ਸੈ ਮਿਰਿਆ ਸਭ ਪਿਛੈ
ਪੈ ਖਾਇ ॥ ਹੋਇ ਸਤਾਣਾ ਘੁਰੈ ਨ ਮਾਵੈ
ਸਾਹਿ ਗਇਐ ਪਛੁਤਾਇ ॥ ਅੰਧਾ ਕਿਸਨੋ
ਬਕਿ ਸੁਣਾਵੈ ॥ ਖਸਮੈ ਮੂਲਿ ਨ ਭਾਵੈ ॥

[ਸਫਾ ੪੯੩ ਦੀ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਭੈਨਾ ਕਿ ਰਾਇ।' ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਜਾਣਕੇ ਓਹ ਵੈਰੀ ਮੈਦਾਨ ਛਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ੈ ਹੈ।

"ਵਾਰ ਕੁਵਾਰ ਨ ਜਾਣਦਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰਾ ਅੰਨਾ।
ਕੁਝ ਮਾਰੀ ਬਾਬਾਣੀਆਂ ਕੁਝ ਵਾਰੀ ਦਿਆਂ ਬੰਨਾ।
ਦੱਸੋ ਭਾਨੋਂ ਰਾਣਿਓਂ ਮੈਂ ਭੈਨਾ ਕਿ ਰਾਇ ਭੇਨਾ।'

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਿੱਤ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਅਰ ਸਾਨੂੰ ਵੈਰੀ ਦੇ ਢਾਡੀ ਨੇ 'ਰਾਠ' ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਕੀਹ ਲੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਸੋ ਓਹ ਚਲੇ ਗਏ।

ਬਾਬਾਣੀਆਂ=ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਸਾਕਾਂ।

ਵਾਰੀ ਦਿਆ ਬੰਨਾਂ=ਗੁਆਂਢੀ ਭੋਂਮਾਂ।

---

*ਇਹ ਤਲਵੰਡੀ ਉਜੜੀ ਤੇ ਫੇਰ ਵਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਅਕ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੇ ਅਕਤਿਡਾ ਅਕ ਡਾਲੀ ਬਹਿ ਖਾਇ ॥ ਖਸਮੈ ਭਾਵੈ ਓਹੋ ਚੰਗਾ ਜਿ ਕਰੇ ਖੁਦਾਇ ਖੁਦਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਚਾਰਿ ਦਿਹਾੜੇ ਸੁਖਿ ਕੀਤੈ ਦੁਖ ਹੋਈ ॥ ਗਲਾ ਵਾਲੇ ਹੈਨਿ ਘਣੇਰੇ ਛਡਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥ ਮਖੀ ਮਿਠੈ ਮਰਣਾ ॥ ਜਿਨ ਤੂ ਰਖਹਿ ਤਿਨ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ਤਿਨ ਭਉ ਸਾਗਰੁ ਤਰਣਾ ॥ ੨ ॥*

ਕਾਜ਼ੀ–ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਤਾਣੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋ।

ਰਾਇ–ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ! ਇਸ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਐਸਾ ਤਾਣ ਦੇਵੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਲਈ ਸਾਰਾ ਸੁਖ ਵਾਰ ਦਿਆਂ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਛੱਡਕੇ ਟੁੱਕਰ ਮੰਗਾਂ, ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭਗਤ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਮੈਂ ਫੁਟ ਨਾ ਨਿਕਲਾਂ, ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰਹਾਂ, ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲਵਾਂ ਤੇ ਪਰਜਾ ਪਾਲਣ ਤੇ ਰੱਖਯਾ ਦਾ ਧਰਮ ਪੂਰਾ ਨਿਬਾਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਜੋ ਤੂੰ ਫਲਾਣਾਂ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਮੈਂ ਹੋਰ ਜਤਨ ਕਰਾਂ ਤੇ ਦੁਆ ਕਰਾਂ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ, ਸ੍ਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਮੈਥੋਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆਪ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ, ਅੱਗੇ ਪਰਜਾ ਦੇ ਭਾਗ ਨਿਆਰੇ ਹਨ।

ਕਾਜ਼ੀ–ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਜਾ ਪਾਲਕ ਤੇ ਪਰਜਾ ਰੱਖਕ ਹੋਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਸਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਫ਼ਕੀਰ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਇਕ 'ਕਾਲੂ' ਨਾਮੇ ਮਹਿਤੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਪੀਰ ਮੰਨਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤਲੰਵਡੀ ਤੋਂ ਰਾਇ ਭੋਇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਮਿਟਕੇ ਉਸ ਹਿੰਦੂ ਫਕੀਰ ਦਾ ਨਾਂ ਪੈ ਜਾਏਗਾ। ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਹਣੀ ਨਹੀਂ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ (ਨੈਣ ਸੇਜਲ ਹੋ ਗਏ)—ਕਾਜ਼ੀ ਜੀ ! ਮੈਂ ਖਿਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੱਚ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਫ਼ਕੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਾਤ ਇਲਾਹੀ ਦਾ ਨੂਰ ਹੈ, ਅਰ ਜੋ ਕੁਛ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵੱਸੇਗੀ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂ ਬਹਿਸਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਜਾਣਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਜੀਵ ਨਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਵੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਲਵੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੀ ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਵੇ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਜਾਤਾ ਜੋ ਏਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਤਣਾਵਾਂ ਕੱਸ ਕੇ ਤਣੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਧਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਮਤਾਂ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ 'ਨਾ-ਸੁਖਾਵੀ' ਗੱਲ ਕਹਿ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਥਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾਕੇ ਮਾਰ ਹੀ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਕੀਹ ਇਤਬਾਰ ? ਪਲ ਵਿਚ ਤੋਲਾ ਪਲ ਵਿਚ ਮਾਸਾ। ਇਹ ਕੁਛ ਸੋਚਕੇ ਕਾਜ਼ੀ ਕੋਈ ਦੋ ਚਾਰ ਟਾਲੇ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਧਰ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦਾਸ ਨੂੰ ਮਹਿਤੇ ਕਾਲੂ ਵੰਨੇ ਘੱਲਿਆ ਤੇ ਆਪ ਉਸੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਪਿਆ ਜੋ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਕੁਛ ਸਮਝ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:—

ਰੁਖੜਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਠਾਠਾਂ ਹੈ ਨੀਰ ਮਾਰੇ,
ਲੱਗੀ ਹੈ ਕੇਰ ਹੇਠਾਂ ਢੇਂਦੇ ਪਏ ਕਿਨਾਰੇ।
ਉਛਲੇ ਨਦੀ ਚੜ੍ਹ ਆਵੇ ਕੱਪਰ ਪਵਨ ਵਡੇਰੇ
ਘੁੰਮਣ ਤੇ ਘੇਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਚਲਣ ਕਰਾਰੇ।
ਫੇਰਾ ਹੈ ਰੁੱਤ ਖਾਧਾ ਰੁਖੜਾ ਏ ਕੰਬਦਾ ਹੈ,
ਪੱਤੇ ਸੁੱਕ ਹੋਏ ਪੀਲੇ, ਟਹਿਣੇ ਝੁਰੇਂਦੇ ਸਾਰੇ।
ਬੀਤੀ ਬਸੰਤ ਪਜਾਰੀ ਨਾਲੇ ਬਸੰਤ ਵਾਯੂ,
ਬੀਤਜਾ ਹੁਨਾਲ ਤਿੱਖਾ ਬਰਖਾ ਬਿਤੇ ਹੁਲਾਰੇ।
ਰਸ ਰੂਪ ਰੰਗ ਉਡਦੇ, ਕੁਮਲਾਉ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਤੁਰਿਆਸੁਹਾਉ ਜਾਂਦਾ ਜਰ ਨੇ ਆ ਪਰਖਿਲਾਰੇ।
ਰੁਖੜੇ ਨਿਮਾਨੜੇ ਤੇ ਐਸੀ ਉਦਾਸੀ ਛਾਈ,

---

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਵਿਚ ਮ: ੧ ਹੈ।

ਆਸਾ ਨਿਰਾਸ ਹੋਈਆਂ ਸਾਰੇ ਹੁਲਾਸ ਹਾਰੇ ।
ਕਿਥੇ ਕੁਮਾਰ ਉਮਰਾ, ਕਿਥੇ ਬੁਢਾਪੜਾ ਏ,
ਕਿੱਥੇ ਓ ਭਰ ਜੁਆਨੀ ਜੋਬਨ ਦੇ ਓ ਪਸਾਰੇ ।
ਅੱਗਾ ਹੈ ਆਯਾ ਨੇੜੇ, ਪਿੱਛਾ ਰਿਹਾ ਦੁਰਾਡਾ,
ਦਿਨ ਮੀਟਿਆ ਹੈ ਜਾਂਦਾ, ਸੈਨਤ ਹੈ ਰਾਤ ਮਾਰੇ।
ਬੀਤੀ ਸੋ ਬੀਤ ਗੁਜ਼ਰੀ,ਟਲਦੀ ਨ ਔਣ ਵਾਲੀ,
ਰੁਖੜਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਕੂਕੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਪੁਕਾਰੇ ?
ਪਯਾਰਾਸੀਪਯਾਰ ਭਰਿਆ ਕਰਦਾ ਪਯਾਰਆਪੇ,
ਰੁਖੜਾਢਹਿਣ ਤੋਂਪਹਿਲੇ,ਤਰਸੇ ਸਜਨ ਦਿਦਾਰੇ।
ਪ੍ਯਾਰਾ ਬਿਦੇਸ਼ ਫਿਰਦਾ, ਮੋੜੇ ਨਹੀਂ ਮੁਹਾੜਾਂ,
ਰੁਖੜੇਨੂੰ ਇਹ ਤਿਸੇਵਾਂ ਮੁਖੜਾ ਕਿਵੇਂ ਦਿਖਾਰੇ ।
ਤਰਸਾਂ ਮੈਂ ਸਿੱਕ ਬੱਧਾ,ਲੋਚਾਂ ਮੈਂ ਲੋਚ ਭਰਿਆ,
ਤਾਂਘਾ ਮੈਂ ਤਾਂਘ ਕੁੱਠਾ, ਆਵੀਂ ਕਿਤੋਂ ਪਿਆਰੇ!
ਬੁੱਢਾ ਹਾਂ ਦੀਨ ਮਾੜਾ, ਔਗੁਣ ਦੀ ਖਾਣ ਸਾਰਾ,
ਕੋਈ ਨ ਮਾਣ ਦਾਵਾ, ਕੀਤੇ ਨ ਪੁੰਨ ਕਾਰੇ ।
ਰਾਜਾ ਹਾਂ ਆਲਸੀ ਮੈਂ ਪਰਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਂਦਾ,
ਕੋਧ੍ਰਾ ਨ ਦੁੱਧ ਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਨਸੀਬ ਪਯਾਰੇ ।
ਕੋਈ ਨ ਜਾਪ ਹੋਯਾ, ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਨ ਕਰਨੀ,
ਤੜਫੇਇਹ ਰੂਹਨਿਮਾਣੀ ਮਿਲ਼ਨਾਚਹੇ ਦੁਲਾਰੇ ।
ਫਿਰਦਾ ਵਣਾਂ ਤਕਾਂਦਾ, ਢੂੰਡਾਂ ਬਣਾਂ ਤੇ ਬੇਲੇਂ,
ਭਾਲਾਂ ਮੈਂ ਰਾਹਸਾਰੇ, ਪਯਾਰਾ ਕਿਤੋਂ ਜਿ ਆਵੇ।
ਸਿੱਕੋਂ ਹੈ ਢੂੰਡ ਵਧਦੀ, ਵਧਦੀ ਹੈ ਸਿੱਕ ਢੂੰਡੋਂ,
ਸਿੱਕਣ ਤੇ ਢੂੰਡ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਬਿਤੇ ਦਿਹਾੜੇ !
ਆਵੀਂ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ! ਆਵੀਂ ਦਿਦਾਰ ਦੇਵੀਂ,
ਸਦਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਵੀਂ,ਆਵੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨੂੰ ਧਾਰੇ ।
ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮੈਨੂੰ ਸਫਰਹੈ ਆਯਾ,
ਆਵੀਂ ਤੁਰਨਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਆਰੇ।
ਠੱਲ੍ਹਾਂ, ਮੈਂ ਨੈਣ ਉਣੇ, ਜ਼ੋਰੀਂ ਹੈ ਨੀਰ ਆਵੇ,
ਆਏ ਨੂੰ ਫੇਰ ਰੋਕਾਂ, ਰੁਕਦਾ ਨ, ਜੋਸ਼ ਮਾਰੇ ।
ਤਰਸਾਂ ਤਰਸ ਨਿਮਾਣੇ ਡੂੰਘੇ ਲਹੇ ਏ ਜਾਂਦੇ,
ਰੋਂਦੇ ਦੀਦਾਰ ਤੇਰਾ ਡੁਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਕੇ ਤਾਰੇ ।
ਤਾਰੀਂ ਹੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ! ਰੱਖੀਂ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ,
ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ! ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰੇ !
ਕੰਬੇ ਰਿਯਾਉ ਮੇਰਾ, ਥਰ ਥਰ, ਕਰੇ ਕਲੇਜਾ,
ਬੀਤੀ ਹੈ ਰੈਣ ਸਾਰੀ, ਉਮਰਾ ਦੇ ਲਟਕੇ ਤਾਰੇ ।
ਢੋਈ ਨ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਜੇ ਨਿਬੇੜਾ,
ਠਾਹਰਨਦੀਨਦੁਨੀਆਂਮੇਂਡੇਜਿ ਗੁਣ ਵਿਚਾਰੇਂ ।

ਭਾਵੇਂ ਹਾਂ ਪੁੰਜ ਔਗੁਣ, ਪਾਪਾਂ ਪਹਾੜ ਬਣਿਆਂ,
ਅਪਣੀਕ੍ਰਿਪਾ ਤਕਾਵੇਂ ਔਗੁਣ ਨ ਮੈਂ ਚਿਤਾਰੇਂ ।
ਸੁਪਨੇ ਦੀਦਾਰ ਦੇਖਾਂ ਜਾਣਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਆਏ,
ਤ੍ਰੁਬ੍ਰਕਾਂ,ਨ ਜਾਗ ਦੇਖਾਂ, ਰੋਵਾਂ ਮੈਂ ਮਾਰ ਨਾਅਰੇ ।
ਪੰਛੀ ਵਣਾਂ ਤੇ ਬੋਲਣ, ਦੇਵਣ ਮਨੋਂ ਸੁਨੇਹਾ,
'ਪਯਾਰਾ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਆਵੇ, ਲੋਕੋ ! ਕਰੋ ਤਿਆਰੇ ।'
ਪਯਾਰਾ ਨ ਦੇਸ਼ ਆਵੇ, ਟੁਟਦਾ ਰਿਦਾ ਹੈ ਜਾਵੇ,
ਟੁਟਦੀ ਉਮੈਦ ਬੱਝਦੀ, ਕੈਸੇ ਮੈਂ ਭਾਗ ਨਯਾਰੇ ।
ਤਾਰੇਹਨਰਾਤਚੜ੍ਹਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂਦੀ ਡਲ੍ਹਕ ਮਾਰਨ,
ਕਰਦੇ ਦਿਦਾਰ ਤੇਰਾ ਉੱਚੀ ਓ ਥਾਂ ਖਲ੍ਹਾਰੇ ।
ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਵਾਸ ਮੇਰਾ, ਨੀਵਾਂ ਹਾਂ ਜਾਤ ਨੀਵੀਂ,
ਕੀਕੂੰ ਦਿਦਾਰ ਪਾਵਾਂ, ਬੈਠੇ ਹੋ ਦੂਰ ਸਾਰੇ ।
ਤਾਰਜੋ ! ਦਿਓ ਸੁਨੇਹਾ ਆਖੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਈਂ–
'ਤਰਸੇਹੈ ਸਿੱਖ ਬੁਢੜਾ ਰੋਵੇ ਹੈ ਪਾਇ ਪਾਹਰੇ* ।
'ਕੂਕੇ ਹੈ ਕੂੰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਵਿਛੁੜੀ ਜੋ ਡਾਰ ਕੋਲੋਂ,
'ਖੰਭਾਂ ਤੋਂ ਹੀਨੜੀ ਜੋ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਮੰਨਦੀ ਲਾਰੇ ।
'ਐਸੇ ਨਿਮਾਨੜੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋਵੋ,
'ਜਾਵੋ ਜੀ ! ਬੇਗ ਧਾਈ, ਪਾਵਨ ਕਰੋ ਸੁ ਦ੍ਵਾਰੇ।'
ਮਿੱਠੀ ਹੈ ਪੌਣ ਆਵੇ ਸੁੰਢੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਏ,
ਪਯਾਰੇ ਦੀ ਗੰਧੋਂ ਖਾਲੀ ਐਵੇਂ ਲਵੇ ਹੁਲਾਰੇ।
ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤ੍ਰੇਲ ਭਿੰਨੀ ਭਿਜਦੀ ਨ ਰਾਤ ਕੋਈ,
ਪਯਾਰਾ ਬਿਦੇਸ਼ ਬੈਠਾ, ਬਿਰਹੋਂ ਤਪਨ ਪਹਾਰੇ† ।
ਕੋਈ ਜਿ ਰਾਗ ਗਾਵੇ, ਬਿਰਹੋਂ ਭੁਯੰਗ ਜਾਗੇ,
ਪੈਂਦਾ ਨਹੀਂ ਪਿੜਾਈ; ਡੰਗੇ ਲਏ ਫੁੰਕਾਰੇ।
ਐਸਾ ਕੁਈ ਜਿ ਹੋਵੇ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਵਨ,
ਆਖੇ: 'ਸੁਦੇਸ਼ ਜਾਵੋ', ਮੇਰੇ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰੇ ।
ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਜਿ ਹੋਵੇ ਬੈਠੇ ਵਲੈਤ, ਕਿਸ ਹੋ,
ਭੇਜਾਂ ਸੰਦੇਸੜਾ ਦੇ: ਆਵੋ ਮਿਲੋ ਪਿਆਰੇ !
ਕੋਈ ਨ ਜਾਚ ਮੈਨੂੰ, ਕੋਈ ਨ ਗੱਲ ਅਹੁੜੇ,
ਕੋਈ ਨ ਪੇਸ਼ ਚੱਲੇ, ਸਾਰੇ ਉਪਾਉ ਹਾਰੇ ।
ਬੇ ਆਸਰਾ ਸਹਾਰਾ, ਕੋਈ ਨ ਸੋਚ ਫੁਰਦੀ
ਹੀਣਾ ਹੋ ਸਭਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ,ਡਿਗਦਾ ਹਾਂ ਹਾਰ ਦ੍ਵਾਰੇ।
ਪਾਵੋ ਏ ਦਾਨ ਪਯਾਰੇ, ਪਾਵੋ ਦਿਦਾਰ ਭਿੱਖਯਾ,
ਮਿਲਨੇਦੀ ਖ਼ੈਰ ਪਾਵੋ ਪਾਲਣ ਬਿਰਦ ਦੇ ਵਾਰੇ ।
ਜਾਣੋ ਜੋ ਬੀਤਦੀ ਹੈ, ਜਾਣੀ ਹੋ ਜਾਣੇ ਗੁਰ ਜੀ ।
ਸਦਕੇ ਬਿਰਦਦੇਅਪਨੇ ਆਜਜ਼ਨੂੰ ਦਯੋ ਦਿਦਾਰੇ।

*ਵਾਸਤੇ ਪਾ ਪਾਕੇ ।   †ਭੱਠ ।

ਦੂਰ ਦੂਰ ਵਣਾ ਹੇਠ ਜੋ ਰਾਇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਾਖੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤੜਕੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸੇ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੋਰ ਨੌਕਰ ਆ ਗਏ ਅਰ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵੰਨੇ ਵਗ ਗਏ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਤਕ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਰਾਇ ਪਾਸ ਆ ਪਹੁੰਚਾ। ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਬਹਾਲਿਆ ਅਰ ਡਾਢੇ ਵਿਰਾਗ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ 'ਦੇਹ ਮਹਿਤਾ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ, ਸਾਡੇ ਜਗ ਦੇ ਸੂਰਜ ਅਜੇ ਇਸ ਕਠੋਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ?'

ਮਹਿਤਾ—ਰਾਇ ਜੀ ! ਕੀ ਦੱਸਾਂ ! ਕੋਈ ਸੋਇ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਜਾਕੁਲ ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਮਰਾ ਢਲ ਚੱਲੀ ਹੈ, ਸਿਕਦਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਇਕੋ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਇਆ, ਸੋ ਟੱਬਰ ਟੋਰ ਛੱਡਕੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਸੋ ਕੰਨੀਂ ਪਈ ਹੈ ਪਰ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਕੁਛ ਥਹੁ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਥੇ ਗਏ। ਆਖ ਗਏ ਸਨ ਏਸੇ ਗਿਰਦ ਨਵਾਹੀ ਫਿਰਨਾ ਨੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਜੋ ਐਡੀਆਂ ਵਲਿੱਖਾਂ ਝਾਗਦੇ ਕੀਹ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਬੁੱਢੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬੀ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ ਜੇ, ਪਰ ਅਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਝਾਂ ਹੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਐਤਕੀਂ ਪੁੱਤਰ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਨੂੰ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਲਾਹਵਾਂਗੀ, ਪਰ ਉਡੀਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਗੋ ਭਰਿਆ ਦਿਨ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ—ਧੰਨ ਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ! ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਙੂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਦਾਵਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਜਾਤ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਤਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਇਕੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਇਆ ਤੇ ਟੇਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਬ੍ਰਿਧ ਹਾਂ, ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਈਏ, ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਸਿਦਕ ਦਾਨ ਮਿਲੇ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਦੇ ਕੱਲੇ ਲਹੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇਤਰਾ ਵਿਚ ਜਲ ਭਰ ਆਇਆ ਤੇ ਐਕੁਰਾਂ ਦਾ ਵਾਕ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ :—

ਸਾਨੂੰ ਮਾਯ ਛਾਯ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰੀਂ,
ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਆਪਣਾ ਰਿਦੇ ਭਰੀਂ।
ਇਕ ਪਜਾਰ ਕਰੀਂ, ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਲਈਂ।
ਬਿਯ ਆਸਾ ਬਾਹਰ ਮਾਰ ਦਈਂ।
ਤੂੰ ਹੋਵੇਂ ਹੋਈਏ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ,
ਤੈਂ ਬਾਝ ਨ ਸਾਡੀ ਮੁਸ਼ਕ ਰਹੀ।

ਹੇ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਸਮਝਾਵਾਂ? ਸੂਰਜ ਮੰਡਲ ਤੇ ਕੀਹ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾਵਾਂ ? ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਭੂਤ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੇਖਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਨੇਕ ਰੂਹਾਂ ਜਦ ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਦ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪੜਦਾ, ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ੀ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਆਪੇ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮਰ ਗਏ ਹੋਏ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਸੁਣਕੇ ਰੋਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੋ ਭਲੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਕ, ਸਾਡੇ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਸਾਡੇ ਸੱਜਣ ਬਣਕੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਵਸਦੀਆਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਹਾਂ, ਅਨਜਾਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਅਪਣੇਘੜੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਪਾਕੇ ਭਰੇ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਤਿਹਾਏ ਬੈਠੇ ਉਮਰਾ ਬਿਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਮਹਿਤਾ ਜੀ ! ਏਹ ਪੁਤ ਨਹੀਂ ਜੇ, ਏਹ ਰੱਬ ਦਾ ਨੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਸਿੱਕਣਾ ਪਰਮ ਪੁੰਨ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਦਿਲ ਦਾ ਤੜਫਣਾ ਸੌ ਸਵਾਬਾਂ ਦਾ ਸਵਾਬ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਯਾਦ ਲਾਭਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਯਾਦ ਦੀ ਡੋਰ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮ ਝਲਕੇ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਿਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਿਆਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਹਿਤਾ - ਰਾਇ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਮਤਾ ਮਾਰੇ ਪੁੱਤ ਪੁੱਤ ਪਏ ਕੂਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਮਮਤਾ ਨੇ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਤੁਹਾਡੇ ਆਖੇ ਕਦੀ ਵੇਰੀਂ ਹੋਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਪਰ ਫੇਰ ਮਮਤਾ ਆ ਘਰਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਇ! ਪੁੱਤ ਦਾ ਸੁਖ ਨਾ ਡਿੱਠਾ। ਰੱਜਕੇ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮ ਵਸਦਾ ਪੁੱਤ ਦਾ ਘਰ ਨਾ ਡਿੱਠਾ, ਅਸੀਂ ਕੀਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਏ ?

ਰਾਇ—ਮਹਿਤਾ ਜੀ, ਇਸ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣਾਓ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਆਤਮ-ਜੋਤਿ ਦੀ ਝਲਕ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਜੋ ਸੱਚ ਖੰਡ ਤੋਂ ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੱਕ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਵਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੱਛਾ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਜੋ ਕੋਈ ਵਾਇ ਸੋਇ ਕਿਤੋਂ ਆਈ ਬੀ ਕਿ ਨਾ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਿਆਕੁਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ; ਰਾਤੀਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਹਨ। (ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ ਬਿਧ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਜਲ ਆ ਗਿਆ)।

ਮਹਿਤਾ (ਨੇਤ੍ਰ ਭਰ ਕੇ)—ਬੀਜੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਜੈਰਾਮ ਸਮੇਤ ਆਈ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਜੋ ਭਲਾ ਖਬਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਹੋਣ : ਰਾਇ ਜੀ ! ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲਾ ਪਛਾਣਿਆਂ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਬਚਨ ਭੀ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰੋ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ।

ਰਾਇ—ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ! ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਸਹੀ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਬੀਬੀ ਪਿਆਰ ਕਰੇ ? ਮਹਿਤਾ ਜੀ ! ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਲਵੋ, ਬੜਾ ਅਮੋਲਕ ਸ਼ਮਾਂ ਹੈ। 'ਨਾਨਕ' ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਨਾ ਸਮਝੋ ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਮੰਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤਪ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਵੈਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਸੇ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵੈਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਲਵੇ। ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਾਧਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਮਹਿਤਾ ਜੀ ! ਐਸਾ ਪੁੱਤਰ ਪਾਇਕੇ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਕੱਟਕੇ ਉਹਦੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਓ। ਫੇਰ (ਨੇਤ੍ਰ ਭਰਕੇ) ਹੇ ਕਰਤਾਰ ! ਤੇਰੀ ਰਚਨਾ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਰੇੜ੍ਹ ਤੇ ਟਟੂਆ ਦੀ ਟਾਪ ਦੀ ਵਾਜ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਪਹੇ ਵਲੋਂ ਆਈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਕੁੱਠੇ ਰਾਇ ਨੇ—ਜੋ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਵਿਛੋੜਾ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਦਾ ਮਾਜਰਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ—ਪਿੱਛੇ ਤੱਕਿਆ। ਦੂਰ ਸਾਰੇ ਤਿੱਖੀ ਭਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਉਂਞ ਭਾਵੇਂ ਬਿਧ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਜੁ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਘੋੜੀ ਪਰ ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਖਕੇ ਤੱਪੇ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਬਿਧ ਬੁਲਾਰ, ਚਾਕੀ ਤੋਂ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਉਧਰ ਜੈਰਾਮ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਝਟ ਹੇਠਾ ਉਤਰਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਤੇ ਰਾਇ ਜੀ ਅਰ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਬੀ ਰੇੜ੍ਹ ਤੋਂ ਉਤਰ ਪਈ। ਰਾਇ ਜੀ ਕੂਕਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ—ਬੇਬੇ ! ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਧੀ ਹੈਂ। ਸਾਡੇ ਪੂਜ ਦੀ ਬੇਬੇ ਹੈਂ, ਸਾਡੀ ਬੀ ਪੂਜ ਹੈਂ, ਰੇੜ੍ਹ ਤੇ ਬੈਠੀ ਰਹੁ'। ਪਰ ਬੇਬੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੀਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਜਾਣਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਐਡੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਆਦਰ ਕੀਕੂੰ ਕਰਨੋਂ ਰੁਕ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਬਿਹਬਲ ਹੋਈ ਰੇੜ੍ਹ ਤੋਂ ਉਤਰੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਵਲ ਤੁਰੀ ਅਰ ਚਾਗਰ ਵਾਂਙੂ ਚਾਂਗਰ ਮਾਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ: 'ਵੀਰ ਜੀ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ?' ਇਹ ਆਖਦੀ ਵੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਖਿੱਚੀ ਹੋਈ ਪਿਤਾ ਵੱਲ ਢੱਠੀ, ਪਰ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਮਹਿਤੇ ਨੇ ਸਭਾਲ ਲਈ ਤੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਗਈਓਸੁ। 'ਬੱਚੀ ! ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਫਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਰੱਬ ਦੇ ਨੂਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿੱਥੋਂ ?' ਇਸ ਵੇਲੇ ਰਾਇ ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਬਿਹ-ਬਲ ਹੋਕੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ :—

> ਆਵਹੁ ਸਜਣਾ ਹਉ ਦੇਖਾ ਦਰਸਨੁ ਤੇਰਾ
> ਰਾਮ ॥ ਘਰਿ ਆਪਨੜੈ ਖੜੀ ਤਕਾ ਮੈ
> ਮਨ ਚਾਉ ਘਨੇਰਾ ਰਾਮ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧

ਬੀਬੀ ਤੋਂ ਉਸ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਹ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾ ਸਹਾਰੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਦਰ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਸਿਧ ਜਾਣਕੇ ਸਨਮਾਨਦੇ ਸੇ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਨਿਉਂਦਾ ਵੇਖਕੇ ਬੀਬੀ ਕਿਕੂੰ ਝੱਲੇ ? ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ ਪਰੇ ਹਟੀ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਚੋਂ ਵਹਿੰਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੋਲੀ : ਰਾਇ ਜੀ ! ਮੈ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਬੱਚੀ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਮਾਪੇ ਹੋ।

ਬੀਬੀ ਇਥੇ ਕਿਸ ਤਾਂਘ ਨੂੰ ਆਈ ਹੈ? ਵਰਿਹਾਂ ਤੇ ਵਰਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਬੀਬੀ ਕਦੇ ਵੀਰ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਪਰ ਸੱਦੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਦੋਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸੇ। ਹੁਣ ਇਕ ਰਾਤ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਜੋ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਪੇਕੇ ਘਰ ਵੀਰ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਦਾ ਢੰਗ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਪਨਾ ਐਸਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜੋ ਬੀਬੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਤੁਰ ਹੀ ਪਈ ਅਰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸੱਧਰ ਤੇ ਆਸ ਵਧਦੀ ਗਈ ਜੋ ਵੀਰ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਹੋਯ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਦੀ ਥਾ ਵੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਂਙੂ ਸਿਕਦਿਆਂ ਡਿੱਠਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਵੈਰਾਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸੇ ਬੀਬੀ ਬੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਰਲ ਬੈਠੀ। ਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਬੀ ਸੁਣਿਆਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀ ਆਏ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਬੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਜੋ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਬੀ ਪੂਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਨਜ਼ਰ ਪਈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਹੋਰ ਉੱਮਲ ਪਿਆ ਜੋ ਵੀਰ ਜੀ ਜੇ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਕਲਜਾਣ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੈਸਾ ਅਨੰਦ ਹੋਵੇ? ਜੀ ਹੀ ਜੀ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇਭਰੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰੇ ਜੋ ਹੇ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਰਕ ਵੀਰ! ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਉ।

ਹੁਣ ਧੁੱਪ ਚੰਗੀ ਚੜ੍ਹ ਆਈ ਸੀ, ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਮਹਿਤਾ ਜੀ! ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਚਲੋ, ਰਸਤੇ ਦੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਹਿਮਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰੋਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਵੈਰਾਗ ਕਰਦੇ ਰਾਇ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਕੇ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਘਰ ਆਏ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਮਾਂ ਦੌੜੀ ਆਈ, ਧੀ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਤੇ ਗੱਲ ਲਾਕੇ ਉਹ ਰੁਨੀ ਜੋ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਵੇਖਣ ਆਏ। ਧੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗੀ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਕਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰੂ ਥਲੇ ਵਾਂਗ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਪਿਆਸੀ ਐਸਾ ਵੈਰਾਗ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਜੋ ਪੱਥਰ ਹਿਰਦੇ ਦ੍ਰਵ ਗਏ। ਇਸ ਗੀਤ ਤੋਂ ਕੁਛ ਸੋਝੀ ਉਸ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਮੈਂ ਪੁਤਰ ਪੁੱਤਰ ਕਰਦੀ ਮੈਂਡੇ ਪੁੱਤਰ
ਵੱਡਾ ਚਿੱਤ ਨੀ। ਮੈਂ ਰਾਹਾਂ ਉਠ ਉਠ
ਤੱਕਦੀ, ਮੈਂ ਪੁੱਛਦੀ ਰਿਪਰੇ ਮਿੱਤ ਨੀ।

ਨੀ ਵੀਰ, ਪਿਆਰੀਏ! ਵੀਰ ਸੁਆਰੀਏ
ਧੀਏ! ਨੀ ਆਪ ਆਉਂਣੀਏ ਵੀਰ
ਲਿਆਉਣੀਏ ਧੀਏ!

ਭਾਹ ਬਲੇ ਮੈਂ ਅੰਦਰੇ ਮੈਂ ਸਿੱਕ ਸਿੱਕ
ਹੋਈ ਚੂਰ ਨੀ, ਮੈਂ ਤਾਂਘਾਂ ਪੁੱਤਰ ਆਂਵਦਾ
ਓ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਦੂਰ ਨੀ।

ਨੀ ਵੀਰ ਪਿਆਰੀਏ ਵੀਰ ਸੁਆਰੀਏ
ਧੀਏ! ਮੈਨੂੰ ਆਖ ਵੀਰ ਵੀ ਆਂਵਦਾ ਏ ਨੀ!

ਕੁਈ ਸੁਪਨੇ ਅਦਰ ਆਖਦਾ ਤੈਂ ਪੱਤਰ
ਤੁਰਿਆ ਆਇ ਨੀ, ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਪਟ ਪਟ
ਵੇਖਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤ ਨ ਨਜ਼ਰੀ ਆਇ ਨੀ।

ਨੀ ਵੀਰ ਪਿਆਰੀਏ ਵੀਰ ਸੁਆਰੀਏ
ਧੀਏ! ਨੀ ਤੇਰੇ ਕਦਮ ਸੁਲੱਖੇ ਤੇਂਡਾ
ਵੀਰ ਵੀ ਆਏ ਨੀ।

ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਮਾ ਦਾ ਗੱਚ ਬੱਝ ਗਿਆ, ਅਵਾਜ਼ ਰੁਕ ਗਈ। ਧੀ ਦੇ ਗਲ ਚੰਬੜੀ ਹਈ ਦੀ ਪੁਤਰ ਦੇ ਵਿਯਗ ਵਿਚ ਤਾਰ ਬੱਝ ਗਈ। ਫੇਰ ਰਤਾ ਗੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਾ, ਫੇਰ ਵੈਰਾਗ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਛ ਭਾਵ ਐਉਂ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:—

ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਨ੍ਹ ਅਨ੍ਹੇਰ ਪੁੱਤ ਜੇ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ।
ਧੌਲਰ ਮਿੱਟੀ ਢੇਰ, ਮਹਲ ਹਨ ਸੁੰਞੇ ਖੱਲੇ।
ਬਲਦੇ ਦਿੱਸਣ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਜੇ ਪੁੱਤ ਨ ਹੋਵੇ।
ਕਾਹਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਾਗ ਮਾਉਂ ਜੇ ਅੰਞੂ ਚੋਵੇ।
ਤੁਰ ਗਏ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬਿਦੇਸ਼ ਮਾਉਂ ਨੂੰ ਸਾਰ ਨ ਘੱਲੀ।
ਜੀਉਂਦੀ ਮੋਈ ਮਾਉਂ ਹਿਕੋ ਉਹ ਹੋ ਗਈ ਝੱਲੀ।
ਮਾਂ ਜੀਵੇ ਤਦ ਲਾਗ ਪੁੱਤ ਵਿਚ ਵਿਹੜੇ ਦਿੱਸੇ,
ਦਿੱਤੀ ਪੁੱਤਰ ਕੰਡ; ਮਾਉਂ ਜਿਉਂ ਛਾਲਾ ਫਿੱਸੇ।
ਮਰ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮਾਉਂ ਪੁੱਤ ਨਾ ਵਰਿਹਾਂ ਵੇਖੇ।
ਤੜਫੇ ਮਛੀ ਵਾਂਗ ਪੁੱਤ ਦੇ ਮਿਲਨ ਭੁਲੇਖੇ।
ਮੈਂ ਨਾ ਸੀਗੀ ਜੋਗ ਪੁੱਤ ਸੀ ਨੂਰ ਇਲਾਹੀ।
ਨੈਣਾਂ ਤਈਂ ਵਿਜੋਗ ਨੂਰ ਦਾ ਰਹੇ ਸਦਾ ਹੀ।
ਵੀਰ ਪਿਆਰੀ ਭੈਣ ਅੱਜ ਹੈ ਵਿਹੜੇ ਆਈ।
ਕੀ ਅਪਣੇ ਹੈ ਨਾਲ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸੁਨਿਹਾ ਲਿਆਈ।
ਕਹੁ ਜਿੱਕੂੰ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ ਸੀ ਵੀਰੋਂ ਪਹਿਲੇ।
ਤਿਓ ਦੇਵਣ ਦੀਦਾਰ ਵੀਰ ਤੋਂ ਅਈ ਸਵੇਲੇ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਘੁੱਟਦੀ ਘੁੱਟਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਅਤਿ ਦ੍ਰਵ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਜੁੜ ਗਿਆ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ—ਵੀਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਚਾਨਣੇ ਦਾ ਇਕ ਗੋਲਾਕਾਰ ਲਸ ਲਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਪੰਘੂੜਾ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਲਹਿਰੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਉਤੇ ਵੀਰ ਜੀ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਲ ਪੱਲਾ ਲੈਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੇ ਕੁਛ ਐਉਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ :—

ਹੇ ਵੀਰ ਜੀ! ਹੁਣ ਦਇਆ ਧਾਰੋ ਦਰਸ ਸਾਨੂੰ ਆ ਦਿਓ। ਹਾਂ ਵਿਲਪਦੇ ਹੁਣ ਮਿਲਨ ਤਾਂਈਂ ਆ ਮਿਲੋ ਦੁਖ ਹਰ ਲਓ। ਹੈ ਮਾਤ ਰੋਂਦੀ ਕੂਕਦੀ ਹੁਣ ਰੂਪ ਬਿਰਹੋਂ ਹੋ ਗਈ। ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਬਿਰਦ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੇ ਸਿੱਕ ਹਿਰਦੇ ਧੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਮਾਤ ਪਿਤ ਹਨ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋਏ ਉਮਰ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਪਤਾ। ਆ ਤਾਰ ਬੰਨੇ ਲਾ ਦਿਓ, ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਤਕੀਆ ਨਾ ਰਤਾ। ਕਰ ਦਇਆ ਅਪਣੀ ਆਂਵਣਾ ਤੇ ਤਾਰਨਾ ਜੇ ਸਾਰਿਆਂ। ਗੁਰਮੁਖ ਉਧਾਰੇ ਕੁਲਾਂ ਛੱੜੀ, ਤੁਸਾਂ ਜਗ ਨਿਸਤਾਰਿਆ।

ਇਉਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਇਕ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੀ ਨੇ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਕੇ ਐਦਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕੂਕ ਉਠੀ :—

ਕਰ ਦੂਰ ਬਿਰਹਾ ਮਾਉਂ ਜੀ! ਹਨ ਵੀਰ ਜੀ ਹੁਣ ਆ ਰਹੇ। ਹਨ ਤੁਰੇ ਸਾਡੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉਹ ਚਰਨ ਏਧਰ ਪਾ ਰਹੇ। ਉਹ ਬਿਰਦ ਪਾਲਣ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਭੰਨ ਨ ਜਾਣਦੇ। ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਕਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਗ ਲਗਾਂਵਦੇ। ਪਰ ਬਖ਼ਸ਼ ਮਾਤਾ! ਛੱਡ ਮਮਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਮੈਂ ਵੀਰ ਨੂੰ। ਤੂੰ ਜਾਣ ਲੈ ਹੈ ਨੂਰ ਉਹ, ਕਰ ਦੂਰ ਮੋਹ ਦੇ ਤੀਰ ਨੂੰ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣੀਂ, ਆਪ ਨੂੰ, ਫਿਰ ਸਜਾਣਸੇਂ ਭਗਵੰਤ ਨੂੰ। ਫਿਰ ਤਰ ਲਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ: ਜਿਣ ਜਾਏਂ ਆਦੋਂ ਅੰਤ ਨੂੰ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਧੀਰਜ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਅੰਦਰ ਗਈਆਂ ਤੇ ਦਾਸੀ ਨੇ ਅੰਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰਚਾਇਆ; ਪਰ ਕੀਹ ਦੇਖੇ ਜੋ ਦਿਨ ਵਿਚ ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਨੈਣ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ 'ਹਾਇ ਲਾਲ! ਕਦੇ ਹਾਇ ਗੁਰੂ, ਕਦੇ ਹਾਇ ਨਾਨਕ' ਕਹਿਕੇ ਬਿਰਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਿਧ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਤੇ ਠੰਢੇ ਸਾਹ ਭਰਦਿਆਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ: 'ਐਸੇ ਪੁਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਗੁਰੂ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਅਭਾਗੇ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।'

ਬੀਬੀ ਦਾ ਸਨੇਹ ਕੁਛ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਕਿ ਵੀਰ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਗ ਦਿਨ ਐਤਕੀਂ ਘਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਤਾ ਪੁਤ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਗੀ, ਧੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਨਾਲ ਲੱਗੀ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਸਿੱਧ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਹ ਆਉਣ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਪੁਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ ਅਰ ਤਸੱਲੀ ਸੀ ਕਿ ਵੀਰ ਜੀ ਬਿਰਦ ਪਾਲਣਗੇ।

ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ, ਰਾਇ ਜੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਨ ਵਿਚ ਭਜਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਭਾਈ ਸਜਾਦਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਤੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਜੋ ਅੱਜ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਤਾਂ ਆਉਣਾਂ ਹੀ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਬੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਏਹ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਬੈਠੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ ਹਹੇ। ਭੋਗ ਜਦ ਪਿਆ ਤਦ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਵੈਰਾਗ ਤਰ ਪਿਆ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਾ ਸੀ ਤੇ

ਮਹਿਤਾ ਉਸ ਦਾ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਿਆਰ ਐਸਾ ਪੈ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਡ ਛੁਟਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਯਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਬੀ ਚਾਕਰੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਵਿਚਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ ਹੋਯਾ, ਮਾਨੋਂ ਇਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵੇਧਿਆ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਸ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭੋਗ ਪਏ ਪਰ ਬ੍ਰਿਧ ਰਾਇ ਨੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੋਹਲੇ, ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ :--

ਪਬਰ ਤੂੰ ਹਰੀਆਵਲਾ ਕਵਲਾ ਕੰਚਨ ਵੰਨਿ ॥ ਕੈ ਦੋਖੜੈ ਸੜਿਓਹਿ ਕਾਲੀ ਹੋਈਆ ਦੇਹੁਰੀ ਨਾਨਕ ਮੈ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ॥ ਜਾਣਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਲਹਾਂ ਜੈ ਸੇਤੀ ਮੇਰਾ ਸੰਗੁ ॥ ਜਿਤੁ ਡਿਠੈ ਤਨੁ ਪਰਫੁੜੈ ਚੜੈ ਚਵਗਣਿ ਵੰਨੁ ॥ ੩੦ ॥ [ਵਾ: ਤੇ ਵ: ਮ: ੧

ਬੇਬੇ ਜੀ! ਸਾਡੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਬੀਬੀ ਧੀ! ਸੱਚੋ ਸੱਚ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੰਤਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਵੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਸਹੀ?

ਬੇਬੇ ਜੀ (ਨੇਤ੍ਰ ਭਰਕੇ)-ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰੋਂ ਘਰੋਂ ਆਸ ਤਕਵਾ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਓਹ ਬਿਰਦ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹਨ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕਰਨਗੇ। ਉਹਨਾ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਰਾਇ ਜੀ-ਸੱਚ ਹੈ, ਆਦਰ ਯੋਗ ਪੂਜਨੀਕ ਪੁਤ੍ਰੀ! ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਣਗੇ। ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ! ਸ੍ਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਬੀਦਾਵਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ, ਮੈਂ, ਮੈਂ ਕੀਕੂੰ ਇਹ ਆਖਾਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੀਲਾਦ ਸ਼ਰੀਫ (ਪੁਰਬ ਦਿਨ) ਕਦੋਂ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਨੂਰ ਇਲਾਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁਬਾਰਕ ਦਿਹਾੜਾ ਕਿਹੜਾ ਆਉਣਾ ਹੈ?

ਬੇਬੇ ਜੀ-ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਸੱਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਮਾਇਆ ਪਵੇ ਹੀ ਪਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ। ਪਜਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੁਰਬ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਵਿਚ-ਪਿਤਾ ਜੀ!-ਕੋਈ ਅੱਠ ਦਿਨ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਮੂਰਤਾਂ ਦੇ ਦੂਰੋਂ ਆਉਣ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪਿਆ। ਸਭ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਧਰ ਉਠ ਗਈਆਂ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪਈ, ਕੁਛ ਪਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਦੋ ਪਿਆਰੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਹਾਂ, ਭਾਈ ਭਗੀਰਥਾ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨ-ਸੁਖ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਆਏ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਏ, ਉਠ ਖਲੋਤੀ, ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਵਾਜ ਦਿੱਤੀ: "ਰੱਬ ਵੀਰ ਦੇਉਤੇ ਪਿਆਰਿਓ! ਐਧਰ ਹੀ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ"! ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਵੈਰਾਗ ਮਈ ਵਾਜ ਸੁਣਕੇ ਤੱਕੇ ਅਰ ਦੂਜੀ ਪਲ ਡੰਡਵਤ ਧਰਤੀ ਪਰ ਢੇ ਪਏ।

ਬਿਨੁ ਦਰਸਨੁ ਕੈਸੇ ਜੀਵਉ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਅਰਾ ਰਹਿ ਨ ਸਕੈ ਖਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬੂਝ ਬੁਝਾਈ ॥ [ਬਿਲਾ: ਮ: ੧

ਬੇਬੇ ਨੇ ਸੀਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਚੁਕੇ ਤੇ ਸੇਜਲ ਲੋੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹਾ: ਹੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀਓ! ਹੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੋ! ਸਾਡੇ ਮਾਣ ਤਾਣ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰਾ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਦੱਸੋ ਵੀਰ ਜੀ ਕਿੰਨੀ ਵਾਟ ਤੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੋਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦੇ ਹਨ?

ਭਾਈ ਭਗੀਰਥਾ ਜੀ-ਬੇਬੇ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਆਸ ਤੱਕ ਕੇ ਏਥੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਜੀ ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਿਤੇ ਵਾਂਢੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਾਂ, ਉਥੇ ਰਲਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਵੇਲਾ ਸੁਹਣਾ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੁਤੇ ਹੀ ਤਾਂਘ ਲਗ ਪਈ ਜੋ ਤਲਵੰਡੀ ਚੱਲੀਏ ਤੇ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਕੂੰ ਕੋਈ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਬੇਬੇ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਸਿੱਧੇ ਇਧਰ ਆਏ ਹਾਂ।

ਬੇਬੇ-ਹੱਛਾ! ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲਾਹੌਰੋਂ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ, ਕਿਤੇ ਐਂਗਿਓਂ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਹੋ? ਸਤਿ ਹੈ, ਮੀਂਹ ਵੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿਲਾਰੇ ਆਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਬਸੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ... ਸਮੀਰ ਵਗਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨ ਪਾਉਣੇ

ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵੀਰ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਦੂਜੇ ਪਹੇ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਨਿਰਧਨਤਾ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਪਰ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਆ ਪਹੁੰਚੇ, ਇਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਵੇਖਕੇ ਤੇ ਦੈਵੀ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਬੋਲੇ:—

ਰਾਹੁ ਬੁਰਾ ਭੀਹਾਵਲਾ ਸਰ ਡੂਗਰ ਅਸਗਾਹ ॥ ਮੈ ਤਨਿ ਅਵਗਣ ਝੁਰਿ ਮੁਈ ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕਿਉ ਘਰਿ ਜਾਹ ॥ [ਦ: ਓਅੰਕਾਰ

ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਪੂਰਤ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ: ਆਦਿ ਸਖੇ ਜੀ! ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੱਸੋ।

ਭਾਈ ਜੀ ਬੋਲੇ:—ਦੀਨ ਦਿਆਲ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਤਲਵੰਡੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਟੋਹ ਪਰ, ਜੋ ਆਪ ਆ ਗਏ ਹੋਣਗੇ, ਪੁਰਬ ਬੀ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਯਾ ਹਾਂ।

ਬੇਬੇ—ਤ੍ਰੇਲ ਭਿੱਜਵੀਂ ਪਿਆਰੀ ਸਰਦ ਰੁਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੂੰਜਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਸ ਭਰੇ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਇਲਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ ਦੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸੁਆਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੀਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣਗੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਵੈਰਾਗ, ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਹੁ ਲੰਘ ਗਏ। ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਪੁਰਬ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ, ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ। ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਕੋਈ ਸੋਇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜਿਥੇ ਅਜ ਕਲ ਸਰੋਵਰ ਹੈ*, ਇਥੇ ਕੁ ਵਾਰ ਰਾਇ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜੇ। ਸਜਾਦੇ ਨੇ ਮੱਧਮ ਕੋਮਲ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭਿਆ। ਤਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਤੇ ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਭੀ ਆ ਬੈਠੇ। ਕੋਈ ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਬੀ ਆ ਗਏ। ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਹੁ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਰਤਾਰ ਜਾਣੇ। ਦਿਹੁੰ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਸੂਰਜ ਨਿਕਲ ਪਿਆ, ਤਿੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੱਭੇ ਚੁੱਪ ਹਨ ਤੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰੋਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਸੂਰਜ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਬੇੜੇ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਟ ਦਿਓ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਬੇੜਾ ਤਰੇ। ਮੈਂ ਰਾਜ ਅੰਸ਼ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਾਪ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਠੋ ਮਿੱਤ੍ਰੋ! ਭੈਣੋਂ! ਮਾਵੋਂ! ਘਰ ਪਹੁੰਚੋ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਦ੍ਰਵ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਕੁਝ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਰਾਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਅਰ ਅਪਣਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਧਿਅਨ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਅਰ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ, ਆਖੇ:—ਅੱਜ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪੂਰਬ ਹੈ! ਅੱਜ ਸਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਤ੍ਰਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਇਹ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਮਨ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਸਚਾ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਅਜ ਇਕ ਛਿਨ ਸੁਰਤ ਹੋਰ ਧਿਰੇ ਨਾ ਲਗੇ ਮੇਰਾ ਪੂਰਬ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਵੇ। ਉਧਰ ਤਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਇਕ ਵਣ ਹੇਠ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਐਸੀ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਤੀ ਹੋਈ ਜੋ ਦੇਹ ਐਉਂ ਭਾਸੇ ਕਿ ਰਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਜੀ ਘਰ ਆਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈਕੇ ਉਥੇ ਆ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬੇਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖੋ:—ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਵੀਰ, ਮੂੰਹੋਂ ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ, ਧੰਨ ਤੂੰ, ਧੰਨ ਤੂੰ ਦੀ ਧੁਨਿ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਯਾਰ ਕੀਤਾ, ਆਪ ਚੱਕਕੇ ਲਿਆਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੇਬੇ! ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਐਡਾ ਭਾਰ। ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਆਣੀ ਭੈਣ ਨੇ

---

*ਇਹ ਸਰੋਵਰ ਗੁਰੂ ਸੁਆਰੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਜੀ ਦਾ ਬਣਾਇਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੀਰ ਨੂੰ ਛਕਾ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਸਿਖ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀਰ ਦਾ ਡੇਰਾ ਵੇਖਦੀ ਹਾ।

ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਦਾ ਪੁਰਬ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਸਰ ਆਈ। ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਜੀ, ਥੋੜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਕੇ ਵਣ ਵਣ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਦੀ ਐਸ ਵਣ ਹੇਠ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਖਲੋਤੇ, ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ, ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ- ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮੈਂ ਅਵਗੁਣਹਾਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਡੋਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਓ। ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਤ੍ਰਬੁਕ ਪੈਣਾ-"ਔਹ ਆ ਗਏ।' ਨੇਤ੍ਰ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਫੇਰ ਭਰਨੇ ਫੇਰ ਦੂਜੇ ਵਣ ਹੇਠ ਜਾਕੇ "ਹੇ ਵਣ! ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠੇ ਸੇ, ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਲਈ ਸੀ, ਆਹ! ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਬੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪਾਵਨ ਹੋਵਾਂ! ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਾ ਭਾਸੇ, ਔਹ ਆ ਗਏ, ਹੈਂ! ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹਨ।" ਐਉਂ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਕੇ "ਅਜ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਓ ਦਰਸ਼ਨ; ਬਖਸ਼ੋ!" ਇਕੁਰ ਹੀ ਦੂਜੇ ਵਣ ਹੇਠ ਜਾ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਨੇਤਰ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਰੋਣਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਦਕੀਆਂ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਧਰ ਮਾਤਾ ਦਾ ਕੀਹ ਹਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਮਨਾਉਣੀ ਹੈ? ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਆਖਦੀ ਹੈ:, ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਤ! ਇਹ ਤਾਂ ਪਾਓ। ਮੈਂ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿਨ ਲਾਕੇ ਬਣਾਯਾ ਹੈ। ਹਾਇ! ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਕਿੱਥੋਂ! ਨਿਕਾਰੀ ਸਿੱਪੀ ਮੋਤੀ ਨੂੰ ਭਾਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਪੀ! ਤੂੰ ਚੂਨੇ ਦੀ ਹੈਂ ਪੁੱਤ ਤਾਂ 'ਮੋਤੀ' ਸੀ, ਸੋ ਮਾਣਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕਦਰ ਪਛਾਣ। ਹਾਇ! ਖਾਣ ਰੋਂਦੀ ਹੈ ਹੀਰਾ ਆਵੇ, ਹੇ ਖਾਣ! ਉਹ ਰਤਨ ਸੀ, ਸੋ ਰਤਨ ਪਾਰਖੂਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ ਕਦਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਉਸ ਦਾ ਵਾਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਿਕਾਰੀ ਹਾਂ"। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ,ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰਤ ਗਏ ਤੇ ਡੌਰ ਭੌਰ ਹੋਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ:—

"ਆ ਗਏ ਲਾਲ! ਔਹ ਆ ਗਏ! ਆ ਪੁਤ! ਮੇਰੇ ਗਲ ਲੱਗ, ਮੈਂ ਮੱਥਾ ਸੁੰਘ ਲਾਂ, ਲੈ ਪੁੱਤ! ਇਹ ਖ਼ਫਨੀ ਜਹੀ ਲਾਹ ਦੇਹ, ਆ ਚੋਲਾ ਪਾ ਲੇ, ਨਾ ਪੁੱਤ ਤੈਂ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੇਵਾ, ਹੁਣ ਆਹ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਲੈ।" ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਚੋਲਾ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਤੇ ਗਲਵੀਨ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਐਉਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਕੂੰ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਰਦੀ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਹੋਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ; ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ:-'ਵੇ ਲਾਲ ਮੇਰੇ ਬਾਲ, ਆਵੀਂ ਵੇ ਨਾਨਕਾ। ਹੇ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜੀ ਆਓ! ਮੈਂ ਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ। ਮਮਤਾਂ ਮਾਰੀ ਮਾਂ! ਆਓ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨੂਰ ਜੀ ਆਓ! ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਗਈ"। ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਹੇਠ ਉਤਰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਆਖਦੀ ਹੈ: "ਬੀਬੀ! ਤੇਰਾ ਵੀਰ ਨਾ ਆਇਆ, ਵੇਖ ਖਾਂ ਘਰ ਸੁੰਞਾ ਸੁੰਞਾ ਲਗਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਵੀਰ ਨੂੰ ਸੱਦ ਮਾਰ ਖਾਂ! ਬੀਬੀ! ਵਾਜ ਮਾਰ:-ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ ਆਓ।" ਇਹ ਆਖਕੇ ਫੇਰ ਰੋ ਪਈ। ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਗਈ, ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਦੁਪੱਟਾ ਤਾਣੀਂ ਲੇਟੇ ਪਏ ਹਨ। ਚਰਨ ਹਿਲਾਕੇ ਬੋਲੀ: "ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਾਂ? ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਏ? ਉਠੋ ਕਿਤੇ ਵੇਖੋ, ਕਿਸੇ ਵਣ ਹੇਠ ਸੁੱਤੇ ਨਾ ਪਏ ਹੋਣ। ਕਿਤੇ ਲੁਕੇ ਨ ਬੈਠੇ ਹੋਣ। ਮੇਰਾ ਲਾਲ ਲੱਭ ਲਿਆਓ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪਵੇ, ਜਿਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਉਹ ਕੋਲੋਂ ਚਾ ਆਖੇ:—ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਹਾਹਾ! ਦੱਸੋ ਜੀ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਮੇਰਾ ਜੀ ਉਡ ਚਲਿਆ, ਔਹ ਆ ਗਏ। ਮਾਂ, ਮਾਂ ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ" ਇਹ ਆਖਦੀ ਮਾਤਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਤ੍ਰਬੁਕ ਕੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਪਿਆਰੀ ਸਤਵੰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ:-ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਨੀਰ ਵਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-'ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੀ! ਐਡੀ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤ ਦੇਕੇ ਐਡਾ ਤਰਸੇਵਾਂ? ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਪੇੜਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ: ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਮੇਰਾ ਹੀ ਮਨ ਬੁਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੋਸ਼ ਦੇਂਦਾ, ਆਪ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਆਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਧੌਲੇ

ਮਾਰਾਂ ? ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਕੁੜੱਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੈ ਗਏ ? ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤ ਦਾ ਕਦਰ ਨਾ ਪਾਇਆ, ਧੋਖੇ ਲਾਲ ਗਵਾਇਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾ ਦੇ ਛੌੜ ਕਿਉਂ ਨਾ ਢੱਠੇ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਪੁੱਤ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ ? ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਅਨਾਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਦੰਡ ਏਹੋ ਹੈ ਜੋ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਤੜਫਾਂ, ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ-ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਹੇ ਲਾਲ ! ਹੇ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ! ਹਾਇ ? ਕੀ ਆਖਾਂ ? ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ ? ਹੋਰ ਕੀ ਆਖਾਂ ? ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ? ਮੇਰੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਫੁਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਓ ਜੀ ! ਸਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਆਉਣਗੇ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੌਤ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਦੇਖਾਂ ਕੌਣ ਪਹਿਲੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਕਰਮ ਤਾਂ ਮੈਰੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਲਿਆਉਣਗੇ । ਪਰ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ-ਮੈਨੂੰ ਪਿਤਾ ਕਹਿਣ ਦੀ –ਲਾਜ ਪੈ ਗਈ ਤਦ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਆਓਗੇ। ਹਾਂ ਭਗਵੰਤ ! ਮੇਰੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਖੁੱਸ ਖੁੱਸਕੇ ਟੁੱਟ ਚੱਲੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਦਕ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਆਵੇ ?···ਇਸ ਉਜੱਡ ਦਿਲ ਲਈ ਕੌਣ ਆਵੇ ?···ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਇਸ ਉਜੱਡ ਘਰ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ, ਆਪੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਗੁਣ ਸੀ ? ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ ! ਆਹਾ ! ਮੇਰਾ ਬੀ ਦਿਲ ਗਿਆ ! ਬੀਬੀ ! ਬੀਬੀ ! ਆਵੀਂ ਬੱਚੜਾ ! ਮੈਂ ਤੁਰ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ । ਔਹ ਲਾਲ ਜੀ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨਾਲੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ।" ਇਹ ਕਹਿੰਦਾਂ ਬੇਸੁਧ ਜਿਹਾ ਹੌਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ।

ਬੀਬੀ ਕੋਠੇ ਤੇ ਸੀ, ਦਿਨ ਲਹਿਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੀਬੀ ਆਪਣੇ ਆਤਮ- ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਵਾਜ ਕੰਨੀਂ ਕਿਕੂੰ ਪੈਂਦੀ ? ਉਹ ਤਾਂ ਵੀਰ- ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਵੀਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੌ ਵਿਚ-ਦ੍ਰਵ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਦਾ ਜੋ ਉਸ ਜੁੜੇ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਕੁਛ ਨਕਸ਼ਾ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਹੈ :–

ਗੀਆ ਮਾਲਤੀ ਛੰਦ (ਰਾਗ ਸੋਹਣੀ)।
ਹੈ ਦੇਰ ਹੋਈ ਵੀਰ ਜੀ ! ਵਾਗਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨਾ ਮੜੀਆਂ, ਨਾ ਸੁਖ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ ਕੀ ਮੋਹ ਤਣਾਵਾਂ ਤੋੜੀਆਂ ? ਨਾਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਸ ਹੋਏ, ਧਯਾਨ ਵੀ ਹੈ ਹਾਰਿਆ, ਏ ਭੈਣ ਵਾਰੀ, ਵੀਰ ਦੇਵੀ ! ਕਿਉਂ ਅਸਾ ਵੀਸਾਰ੍ਰਿਆ ? ਹੇ ਰੂਪ ਆਤਮ ਵੀਰ ਜੀ ! ਹੈ ਅਸਾਂ ਸਾਕ ਪਛਾਣਿਆਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਦਾਯਾ ਰੂਪ ਹੋ ਅਵਗੁਣ ਕਦੀ ਨਾ ਛਾਣਿਆਂ। ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਾਵੇ ਸ ਕਗੀਰੀ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਆਪ ਤੇ, ਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਰੂਪ ਰੱਬੀ, ਆਪਣਾ ਕਰ ਥਾਪਦੇ । ਹੇ ਵਾਙ ਸੂਰਜ ਜਗਤ ਸਾਂਝੇ ਤਾਰਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਕਮਲ ਵਾਂਙੂ ਸ੍ਵਾਰਥੀ ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਨਾ ਸਾਰ ਨੂੰ। ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੋ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਬਖਸ਼ੋ ਜੋ ਭੁੱਲਾਂ ਸਾਡੀਆਂ, ਮੋੜੋ ਮੁਹਾੜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂਘਾਂ ਹੁਈਆਂ ਹੁਣ ਡਾਢੀਆਂ। ਮੈਂ ਨੈਣ ਭਰ ਭਰ ਆਂਵਦੇ, ਡੁਲ੍ਹ ਜਾਂਵਦੇ ਫਿਰ ਭਰਦਿਆਂ, ਫਿਰ ਡੁੱਲ੍ਹਦੇ ਫਿਰ ਰੋਕਦੀ, ਜਾਂਦੇ ਜਰੇ ਨਾ ਜਰਦਿਆਂ। ਜਦ ਸੱਦ ਕੋਈ ਹੋਂਵਦੀ, ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਭੰਨੀ ਜਾਂਵਦੀ, ਮੈਂ ਵਿਚ ਦਲ੍ਹੀਜੇ ਬਿੜਕਦੀ, ਮੁੜ ਹੋ ਨਿਰਾਸੀ ਆਂਵਦੀ। ਜੇ ਵਾਜ ਮਿੱਠੀ ਆਂਵਦੀ, ਮੈਂ ਵੀਰ ਜਾਣਾ ਆ ਗਿਆ; ਯਾ ਸਾਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਪਯਾਰਾ ਲੈ ਦੁਆਰੇ ਆ ਰਿਹਾ । ਹੇ ਵੀਰ ! ਸੋਚੋ ਹਾਲ ਮੈਂ ਜਦ ਨਾ-ਉਮੇਦੀ ਹੋਂਵਦੀ ਦਿਲ ਧੜਕਦਾ, ਮਨ ਟੁੱਟਦਾ, ਮੈਂ ਬੈਠ ਛਮ ਛਮ ਰੋਂਵਦੀ। ਜਾਂ ਰੈਣ ਭਿੰਨੀ ਤ੍ਰੇਲ ਦੀ ਲੈ ਤ਼ਾਰਿਆਂ ਛਬਿ ਛਾਉਂਦੀ, ਹੈ ਵਾਉ ਨਿੱਕੀ ਰੁਮਕਦੀ, ਏਕਾਂਤ ਪਯਾਰੀ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ ਆਰਤੀ ਕੁਦਰਤ ਕਰੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ; ਪਰ ਕਰਨਹਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਪਯਾਰੇ ਪਾਸ ਨਾਹਿੰ ਨਿਹਾਰਦੀ, ਤਦ ਹੋ ਨਿਰਾਸੀ ਕੂਕਦੀ: ਹੇ ਵੀਰ ਜੀ ! ਮੈਂ ਵਿਲਪਦੀ, ਅੱਤਿ ਬਯਾਕਲ ਲੁੱਛਦੀ ਤੇ ਹੋ ਵਿਰਾਗਨ ਤੜਪਦੀ ਜੇ ਵੀਰ ਜੀ !

ਏ ਪੜ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਕਿਸ ਵਿਲਾਯਤ ਹੋ ਗਏ ?
ਤਾਂ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂ ਦਾਸ ਕੋਈ ਹਾਲ ਮੇਰਾ ਜਾ
ਕਹ। ਕਦ ਦੇਹੁ ਆਵੇ ਭਾਗ ਭਰਿਆ ਵਾਜ
ਕੰਨੀ ਏ ਪਏ:- ਬੇਬੇ ਕਹੇ ਓ ਚੰਦ੍-
ਮੁਖ, ਬੇਬ ਮਦੱਕੜੀ ਹੋ ਜੁਏ। ਹੋ ਜਾਊ
ਵਾਰੀ ਓਸ ਵੇਲ ਘੋਲ ਘੱਤਾ ਆਪ ਨੂੰ, ਮੈਂ
ਵਾਰ ਸੱਟਾਂ ਵੀਰ ਉੱਤੋਂ ਨੇਮ ਹਠ ਤਪ
ਜਾਪ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਮਾਣ ਛਡਾ ਸਾਕ ਦਾ, ਹੇ
ਗੁਰੂ! ਜਾਣੋਂ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਭੁੱਲਣ-
ਹਾਰ ਭਾਰੀ ਮੰਗਦੀ ਏ ਭਿੱਖ ਹਾਂ:-ਹੇ ਗੁਰੂ
ਪੂਰਨ! ਖ਼ੈਰ ਪਾਵੇਂ ਖੈਰ ਪਾਵੇ ਦਰਸ ਦੀ,
ਇਹ ਹੋ ਨਿਮਾਣੀ ਦੂਰ ਢੱਠੀ ਦਰਸ
ਤਾਂਈਂ ਤਰਸਦੀ। ਹੇ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਪਰ ਜੀ ਦੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੋ, ਜੀਅ-ਦਾਨ
ਦੇਵੋ ਜੀਵ ਤਾਈਂ ਬਿਰਦ ਪਾਲਨਹਰ ਹੋ।

... ...

ਅਹੁ ਚਾਨਣਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅੰਙਣ ਕਿਵੇਂ
ਹੈ ਲਿਸ਼ਕਿਆ ? ਅਹੁ ਨੂਰ ਸਾਰੇ ਖਿੜ
ਪਿਆ ਬਿਰਹੋਂ ਹਨੇਰਾ ਖਿਸਕਿਆ।
ਹੈ ਵੀਰ ਦੇਵੀ ਆ ਗਿਆ, ਸੀ "ਯਾਦ"
ਬੂਟਾ ਲਾ ਗਿਆ, ਨਿਜ ਬਿਰਦ ਪਾਲਣ
ਆ ਗਿਆ, ਇਕ ਯਾਦ ਕੀਤੇ ਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕੇਵਲ ਗੰਮਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਜੁੜ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀਬੀ ਜੀ ਵੱਲ ਆਤਮ-ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਉਸ ਨੂਰ ਦੀ ਬਹੁੱਲਤਾ ਵਿਚ, ਜੋ ਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਦਾਲੇ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਖੜਾ ਮੁਸਕ੍ਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਰ ਬੀਬੀ ਦੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਧਿਆਨ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ, ਬੀਬੀ ਨੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਤਦ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਪਈ। ਕੀਹ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੂਰ-ਨਾਨਕ ਨੂਰੀ ਦੇ ਨੂਰ-ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਖਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੇਸੁਧ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਚਰਨ ਹਿਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: "ਮਾਤਾ ਜੀ! ਉਠੋ"। ਹੋਰ ਤਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਤਾਰਣਹਾਰੇ ਵੀਰ ਜੀ-ਬਿਰਦ ਦੇ ਪੂਰੇ-ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਰਨ ਹਿਲਾਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:—'ਉਠੋ ਜੀਓ ਨੈਣ ਖੋਹਲੋ"! ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਧਾਅਕੇ ਉੱਠੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਇਕ ਦਮ ਰੁਕ ਗਈ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਮਾਂ ਜੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਮਿਲ ਲੈਣ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂ।

ਕੈਸੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਰਦੇ ਵਾਰਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਐਉਂ ਨੁਛਾਵਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਕੂੰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਬੀਬੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਦਮ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ, ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇ ਝੁਕਕੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਘਬਰਾਕੇ ਉਠੇ, ਸਿਰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ: "ਹੇ ਜੋਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ! ਮੇਲ ਲੈ" ਅਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੱਟਕੇ ਮਿਲੇ ਕਿ ਵਿਛੁੜਨਾ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਇਸੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਯਾ: "ਮੈਂ ਸਦਾ ਭੁੱਲਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਸੁੰਞਾ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਆਪ ਮਿਲ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਨੋਂ ਵਾਂਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤਿ ਕੋਮਲ ਤੇ ਸਦਾ ਕੋਮਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਸ ਸਦਾ ਕੂਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਥੋਂ ਵਧੇਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਮਿਲਨੇ ਦਾ ਹੈ"। ਜੀ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਸਤਵੰਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਕ ਜਾਣਕੇ ਧੀਰਜ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਢਿਓਂ ਹਿਲਾਕੇ ਸੱਦ ਮਾਰੀ। "ਤ੍ਰਿਪਤਾ! ਲਾਲ ਜੀ ਆ ਗਏ।" ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਚਰਨ ਫੜਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਬਾਏ, ਤਦ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਕੁ ਹਿੱਲੀ ਅਰ ਬੇਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲੀ:-"ਮਾਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ" ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਵਾਕ ਡਾਢੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹੇ "ਜੀ! ਨਾਨਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।" ਹੁਣ ਮਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਪੁਤ ਡਿੱਠਾ। ਉਠਦੀ ਨੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਯਾ। ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਥ੍ਰੂਆਂ ਦਾ ਕੜ ਪਾਟ ਪਿਆ, ਬਲਾਵਾਂ ਲੈਂਦੀ ਹੋਈ ਕੁਛ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਮਝ ਵਿਚ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਰੱਖਿਆ, ਇਕ ਹੱਥ ਕੰਡ ਤੇ ਫੇਰਦੀ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ: "ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ; ਮੈਂ ਮਾਂ ਨਹੀਂ

ਹੁਣ ਨਾ ਵਿਛੁੜਨਾ । ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਇਸ ਬਿਹ-ਬਲਤਾ ਵਿਚ ਲੰਘਿਆ । ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੋਹਲਦੀ ਹੈ, ਸਦਕੇ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਮਿਟਦੇ ਹਨ, ਐਉਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਖਿਆਲ ਆਯਾ ਸੋ ਇਹ ਸੀ ਜੋ ਬੀਬੀ ਕਿੱਥੇ ਗਈ ? ਲਾਲ ਜੀ ! ਬੀਬੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ–ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਬੇਬੇ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਤਾ–ਬੀਬੀ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਜੀ ! ਆ ਬਚੜੀ ਆ ਧੀ ਆ ! ਸੁਲੱਖੇ ਪੈਰੇ ਵਾਲੀਏ ! ਆ ਭਾਗੇ ਭਰੀਏ ! ਆ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਵੇਖਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ । (ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲ ਤੱਕਕੇ) ਲਾਲ ਜੀ ! ਬੀਬੀ ਬੜਾ ਵਿਰਾਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਬੀਬੀ, ਜੋ ਇਸ ਅਚਰਜ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀ ਛਮਾ ਛਮ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਧਾਅ ਕੇ ਵਧੀ । ਵੀਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਚੁਫਾਲ ਡਿੱਗੀ; ਪਰ ਉਸ ਮਰਯਾਦਾ-ਸ਼ੀਲ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਨੇ ਅਧਵਾਟਿਓਂ ਸਿਰ ਬੋਚਕੇ ਭੈਣ ਦੇ ਵੱਲ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬੇਬੇ ਬੜੀ ਅਕੁਲਾਈ, ਪਰ ਮਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ।

ਇਧਰ ਏਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਸਨ, ਉਧਰ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਵੇਦੀਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਕੋਠਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਠੇ ਆ ਗਏ ਸੇ। ਪਿਆਰ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕੋਠੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਤੇ ਥਨਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਧਰ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਉਹ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਨਗਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੁਰਕੇ ਆਇਆ; ਡੇਉਢੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਠ ਬੈਠੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਸੁੱਟਕੇ ਕਿਹਾ: "ਇਸ ਵਡਿ-ਆਈ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮਰਨ ਦਿਓ" ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਕਿਹਾ: "ਰਾਇ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨ ਹੋ, ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹੇ ।" ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਘੁੱਟਕੇ ਮਿਲੇ ਅਰ ਉਸ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ: "ਰਾਇ ਜੀ ! ਕੱਲਜਾਨ !" ਭਾਈ ਲਾਲੋ, ਭਾਈ ਭਗੀਰਥਾ ਤੇ ਮਨਸੁਖ ਜੀ ਹੁਣ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਸੇ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਆਰੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਡਾਢੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ, ਗਲ ਲਾਕੇ ਥਾਪੜੇ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ: "ਕੱਲਜਾਨ" ।

ਜਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਚੁਕੇ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਸਭ ਦੀ ਉਸ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੀ, ਤਦ ਮਾਤਾ ਨੇ, ਜੋ ਨਵੇਂ ਬਸਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਲਿਆਕੇ ਹੱਥੀਂ ਪਹਿਨਾਏ, ਅਰ ਕੁਛ ਛਕਾਇਆ । ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਸੱਜਣ ਹੁਣ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਉਮਡੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੋ ਆਯਾ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ । ਸਭ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਬਰਾਕੇ ਉਠ ਖਲੋਤੇ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਕਿਉਂ ਲਾਲ ਜੀ ?" ਆਪ ਬੋਲੇ: "ਭਾਈਆ ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਬੇਸੁਧ ਪਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਲੈ ਆਵੀਏ । ਮਰਦਾਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ" । ਇਹ ਅੱਧੀ ਕੁ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਕੇ ਉਠ ਖੜੋਤੇ, ਨੇਤਰ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਅਰ ਵਾਹੋਦਾਹ ਬਨ ਨੂੰ ਉੱਠ ਤੁਰੇ । ਸਿੱਖ, ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਹੋਰ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਅੰਗ ਸਾਕ ਤੇ ਹਮਸਾਏ ਬੀ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਕ ਵਣ ਹੇਠ ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਲੇਟੇ ਪਏ ਸੇ । ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਬੇ-ਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ: "ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ" । ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਜਗਾ ਜਗਾ ਕੇ ਹਾਰ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਇਹ ਸਬਦ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਸੀ:—

ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨ ਆਏ ॥ ਸਾਚੈ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ॥ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਏ ਹਰਿ ਮਨਿ ਭਾਏ ਪੰਚ ਮਿਲੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ਸਾਈ ਵਸਤੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਈ ਜਿਸੁ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਲਾਇਆ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਮੇਲੁ ਭਇਆ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਘਰ ਮੰਦਰ ਸੋਹਾਏ ॥ ਪੰਚ ਸਬਦ ਧੁਨਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਹਮ ਘਰਿ ਸਾਜਨ ਆਏ ॥੧॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧ ਛੰਤ ਘਰੁ੨

ਪਰ ਭਾਈਆ ਜੀ ਦੀ ਸੁਰਤ ਉਸੇ ਆਪਣੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਕੇ ਸੀਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ ਹਿਲਾਇਆ ਤੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ ਕਿਹਾ: "ਭਾਈਆ ਜੀ ਉਠੋ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ।" ਡਾਢੇ ਘੂਕ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਵਾਂਙ ਆਪ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਉਠੇ ਅਰ ਉਠਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਕੇ ਉਧਰੋਂ ਉਠੇ ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਲ ਹੱਥ ਵਧਾਏ, ਪਰ ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਪਰ ਮਿਹਰਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਟਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਚਿਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲੈ ਵਿਚ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਉਠੇ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆਏ, ਅੱਗੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਕ ਕਬੀਲੇ ਨੇ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕਰ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਘਰ ਆਣ ਵਧਾਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ! ਫੇਰ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ।

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਤੇ ਸ਼ਹਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਬੀਤ ਗਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਮਨਾਈ ਗਈ।

ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ!
ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ!!

—o—

ਸੂਚਨਾ–ਬੇਬੇ ਜੀ ਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਗਮ ਪਰ ਦਿਲੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨਕਸ਼ਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦੀ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਲਈ ਦਿਲੀ ਭੇਟਾ ਦਾ ਇਕ ਨਕਸ਼ਾ ਅਗੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦਾ ਵੀਰ-ਆਗਮ* ।

[ਰਾਗ ਸੋਹਣੀ, ਤਾਰ-ਤਲਵਾੜਾ]

ਆਓ ਸਹੀਓ! ਰਲ ਦਿਓ ਵਧਾਈ, ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਘਰ ਆਇਆ।
ਅੰਮੀ ਜਾਇਆ ਵਿਹੜੇ ਵੜਿਆ, ਅੰਙਣ ਅੱਜ ਸੁਹਾਇਆ।
ਧੌਲ ਉਡੀਣਾ ਕਰਦਾ ਹਾਵੇ ਪਾਪ ਭਾਰ ਸਿਰ ਚਾਇਆ।
ਕੌਣ ਪਾਪ ਦੀ ਪੰਡ ਉਤਾਰੇ? ਰੋ ਰੋ ਹਾਲ ਗਵਾਇਆ।
ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰ ਅਰਸ ਤੋਂ ਭੱਜਾ ਹੇਠਾਂ ਆਇਆ।
ਘਰ ਘਰ ਦਰ ਦਰ ਫਿਰ ਫਿਰ ਪਜਾਰਾ ਡੇਰਾ ਪਾਪ ਚੁਕਾਇਆ।
ਸੱਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਫਿਰਾਇਆ, ਘਰ ਘਰ ਨਾਮ ਵਸਾਇਆ।
ਰੱਬ ਪਜਾਰ ਦਾ ਚਾਨਣ ਕੀਤਾ, ਸੂਰਜ-ਪ੍ਰੇਮ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।
ਸੱਚ-ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਮਾਯਾ ਨੀਲ ਮਿਟਾਇਆ।
ਐਮਾ ਵੀਰਨ ਪਜਾਰਾ ਮੇਰਾ ਦੂਨੀ ਜਿਵਾ ਘਰ ਆਇਆ।
ਘੋਲੀ ਸੱਦਕੇ ਰਾਹਾ ਉਤੋਂ, ਵੀਰ ਜਿਨ੍ਹੀ ਟੁਰ ਆਇਆ।
ਚੰਨ ਸੂਰ ਛਬਿ ਵਿਹੜੇ ਛਾਈ, ਤਾਰਿਆਂ ਰੰਗ ਜਮਾਇਆ।
ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ ਸੀਤਲ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਘਰ ਆਇਆ।
ਅੱਜ ਵਧਾਈਆਂ ਅੱਜ ਵਧਾਈਆਂ ਸਤਿਗੁਰ ਮੈਂ ਘਰ ਆਇਆ।
ਵੀਰ ਕਹਾਂ ਕਿ ਕਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮੈਂ, ਕੌਣ ਅਸਾਂ ਘਰ ਆਇਆ?
ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦਾ ਨੂਰ ਵੇ ਲੋਕੋ ਸੂਰਜ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਦਿਪਾਇਆ।
ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹ ਚਾਨਣ ਲਾਇਆ, ਛਬਿ ਨੂੰ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।
ਮਾਲਕ ਪਾਲਕ ਤੇ ਜਗ ਤਾਰਕ। ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਆਇਆ।
ਪਜਾਰ ਅਮਿੱਤਾ ਭਰਭਰ ਲਜਾਯਾ, ਜਗ ਤੇ ਆਣ ਲਟਾਇਆ।
ਮੋਏ ਮਾਰੇ ਤ੍ਰੇ ਧਰ ਰੁਲਿਆਂ ਛਾਤੀ ਆਨ ਲਗਾਇਆ।
ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇ ਅਪਣੇ ਕੀਤ ਗੋਦ ਪ੍ਰਭੂ ਵੜ ਪਾਇਆ।
ਉਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਅਜ ਵੇ ਲੋਕੋ! ਅੱਜ ਅਸਾਂ ਘਰ ਆਇਆ।
ਲੱਖ ਮੁਮਾਰਖਾਂ ਦਿਓ ਵਧਾਈਆਂ, ਵੀਰ ਅਸਾਂ ਮੁੜ ਆਇਆ।

---

*ਇਹ ਤੇ ਅਗਲਾ, ਦੋਵੇਂ ਗੀਤ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੦ (੧੯੧੯ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਵਧਾਈਆਂ ਅੱਜ ਸਹੇਲੀਓ ! ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਘਰ ਆਇਆ।
ਅੰਮੀਂ ਜਾਇਆ ਵੀਰ ਪਿਆਰਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਮੁੜ ਘਰ ਆਇਆ।
ਲੰਮੀ ਕੁਏ ਉਦਾਸੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਘਰ ਆਇਆ।
ਘਰ ਘਰ ਆਯਾ, ਦਰ ਦਰ ਆਯਾ, ਸੁਤਿਆਂ ਆਨ ਜਗਾਇਆ।
ਮੇਰੇ ਤੇਰੇ ਸਭ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਟੁਰ ਆਇਆ,
ਸੱਤਿਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਲਿਆਯਾ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਘਰ ਲਿਆਇਆ,
ਅੱਜ ਵਧਾਈਆਂ ਕੁੱਲ ਜਗਤ ਨੂੰ,
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਘਰਿ ਆਇਆ।

—o—

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰ ਨਾਨਕ-ਆਗਮ

[ਲਲਿਤ ਗਤ ਛੰਦ]

ਝਾਨਾਂ ਉਠਨ ਅਜੰਬੀ ਐਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਬਹਿਲਾਵਣ,
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਾਸੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਨ ਲਾਵਨ,
ਕੋਇਲ ਆਣ ਅੰਬ ਤੇ ਕੂਕੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੇ ਝੁੰਜਲਾਵਨ,
ਮੋਰ, ਪਪੀਹਾ, ਸਾਵਣ ਆਏ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਪਰਚਾਵਨ॥੧॥
ਮੁੜ ਮੁੜ ਧਯਾਨ ਤੁਧੇ ਵਲ ਪੈਂਦਾ ਖਯਾਲ ਤੁਧੇ ਵਲ ਜਾਵਨ,
ਵਾਕ ਤੁਧੇ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਗੂੰਜਣ ਧੂਹ ਕਲੇਜੇ ਪਾਵਨ,
ਚੋਜ ਆਂਵਦੇ ਚੇਤੇ ਤੇਰੇ, ਮੁਹ ਮੁਹ ਚਿੱਤ ਲਿਜਾਵਨ,
ਨੈਣ ਤੁਧੇ ਦੇ ਉਠ ਉਠ ਮੋਂਹਦੇ ਤੱਕਣ ਤੇ ਮੁਸਕਾਵਨ॥੨॥
ਪਰਚੇ ਕਿਸੇ ਨ ਪਰਚੇ ਜਿਹੜਾ ਸੁਆਦ ਨ ਜਿਨੂੰ ਲੁਭਾਵਨ,
ਧਯਾਨ ਕਰੀਂ ਤੂੰ ਦਸ਼ਾ ਓਸ ਦੀ, ਘਬਰਾਵਨ, ਅਕੁਲਾਵਨ।
ਦੁਨੀਆਂ ਹਈ ਉਜਾੜ ਓਸ ਨੂੰ ਕੱਲਾਂ ਆ ਆ ਖਾਵਨ,
ਰਸਦਾਇਕ ਬੇ ਰਸੇ ਹੋ ਗਏ ਜਿਤਨੇ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਵਨ॥੩॥
ਨਹੀਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਵਾ:—ਕਿਉਂ ਫੇਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾਵਨ,
ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿਣ ਰਜ਼ਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਓ ਬਣੇ ਨ ਮੈਂ ਕੁਰਲਾਵਨ।
ਹਾਂ, ਪਰ ਦਰਦ ਕਲੇਜੇ ਮੇਰੇ, ਪੀੜਨ ਤੇ ਕਸਕਾਵਨ।
ਕੰਬ ਕਲੇਜਾ ਪੰਘਰ ਟੁਰਦਾ, ਨੈਣ ਭਰੇ ਭਰ ਆਵਨ॥੪॥
ਕੀ ਮੈਂ ਹੱਕ ? ਮੈਂ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿਹੜਾ ? ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਯਾਦ ਵਸਾਵਨ?
ਅੱਕ ਜਾਣ ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਗਥਰੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਵਨ;
ਤਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਤਾਈਂ, ਯਾਦ ਨ ਕਦੇ ਕਰਾਵਨ।
ਗੁਹਨਗਾਰ ਹਾਂ ਭੁੱਲਣ ਵਾਲਾ ਸਖਣਾ ਮੇਰਾ ਧਯਾਵਨ॥੫॥
ਪਰ ਇਕ ਮਿਹਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਉਸ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾਵਨ
ਦਰਦ ਰੰਞਾਣਿਆਂ ਤੇ ਓ ਤ੍ਰੁੱਠਣ ਅਪਣਾ ਬਿਰਦ ਤਕਾਵਨ
ਕੀ ਅਚਰਜ ਦਰਸ਼ਨ ਆ ਦੇਵਨ
ਮਿਟਦੇ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹਾਵਨ,
ਰੱਬੀ-ਰੂਪ ਦਿਖਾਕੇ ਅਪਣਾ
ਝਲਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘਾਵਨ॥੬॥

ਨੈਦ ਖੋਹਲਕੇ—
ਕੌਣ ਨੈਣ ਝੁਕ ਰਹੇ ਦਾਸ ਤੇ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਸਾਰੀ ਪਾਵਨ ?
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਿਹਰ ਵਸਾਇ ਅਮੁੱਲੀ
ਝਰਨ ਝਰਨ ਝਰਨਾਵਨ।
ਏ ਹਨ ਨੈਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ
ਜੋ ਨੀਚਾਂ ਲਡਿਆਵਨ,
ਆਣ ਬਣੀ ਤੇ ਬਹੁੜਨ ਜਿਹੜੇ
ਪਤਿਤਾਂ ਕਰਦੇ ਪਾਵਨ॥੭॥
ਤ੍ਰੁੱਠੇ ਨੈਣ ਨੈਣਾਂ ਤੇ ਦਰਦੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ ਬਰਸਾਵਨ,
'ਮਰਨ-ਹਾਰ' ਦੇਸੋਂ ਏ ਚਕ ਕੇ
'ਅਮਰਾ-ਪੁਰਿ' ਪਹੁੰਚਾਵਨ,
ਖ਼ੁਹਲਣ ਨੈਣ, ਦੁਵੱਲੀ ਦੇਖਣ,
ਆਰ ਪਾਰ ਦਿਸ ਆਵਨ,
ਏਥੇ ਓਥੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰੰਗ ਲਾਵਨ॥੮॥

ਜਗਤ-ਜਗਵੇਦੀ ਪਰ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ (ਸੁਲੱਖਣੀ) ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ*।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ–
'ਕੁਛ ਕਰ ਭਟ ਜਗਤ ਦੀ ਤੂੰ ਬੀ ਜਾਂਦਾ ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ,
ਸੁਹਣਾ ਵਾਕ ਨਣਦ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੰਨੀ ਮੇਰੀ ਪੈਂਦਾ
ਮੈਂ ਕੀ ਭੇਟ ਨਿਮਾਣੀ ਦੇਵਾਂ?, ਹਵੇ ਤਾਂ ਕੁਛ ਦੇਵਾਂ ?
ਪਿਰ ਪਰਦੇਸ਼, ਸਦਾ ਦੇ ਰਮਤੇ, ਮੈਂ ਲੇਵਾਂ ਕੇ ਦੇਵਾਂ ?
ਬਰਸਾਂ ਬੱਧੀ ਦਰਜ਼ ਨ ਹੋਣੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਫੇਰੇ ਪਾਏ,
ਖੱਟਣ ਵਾਲ ਰਹਿਣ ਬਿਦੇਸ਼ੀਂ ਧਨ ਕਿੱਥੋਂ ਮੈਂ ਆਏ ?
ਬਾਲ ਇਵਾਣੇ ਖੱਟ ਨ ਜਾਣਨ, ਮੈਂ ਦਿੱਤਾ ਟੁਕ ਖਾਂਦੇ,
ਤੱਕਣ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਵਲ ਸੁਹਣੇ, ਦੰਮ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਂਦੇ।
ਬਾਬਲ ਮੇਰਾ ਲਖੀਅਰ ਨਾਹੀਂ, ਲਖਦਾਤਾ ਮੈਂ ਹੋਕੇ,
ਕੀਕੂੰ ਦੁੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਕੱਟਾਂ ਦਾਨ ਅਮਿੱਤੇ ਦੇਕੇ?
ਪੰਡਤ ਨਹੀਂ, ਪੜ੍ਹੀ ਮੈਂ ਇਲਮਾਂ, ਵਿੱਦਜਾ ਦਾਨ ਕਰਾਵਾਂ,
ਜਗ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇਕੇ 'ਸੋਝੀ-ਦੀਪ' ਜਗਾਵਾਂ।
ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਜਾਣਾਂ, ਦੁਖ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੱਟਾਂ,
ਦੂਰ ਦਲਿੱਦਰ ਕਰਾਂ ਜਗਤ ਦੇ, ਅਹੁਰਾਂ ਲਾਹ ਲਾਹ ਸੱਟਾਂ।
ਵੈਦ ਨਹੀਂ ਵੈਦੰਗੀ ਜਾਣਾਂ, ਦਰਦ ਰਵਾਣਿਆਂ ਤਾਈਂ
ਦਾਰੂ ਦਿਆਂ ਨਿਰਏ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਪੀੜ ਹਟਾਈਂ।
ਮੈਂ ਸੰਗੀਤ ਨ ਰੱਬੀ ਜਾਣਾ,-ਧੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾਂਵਾਂ,
ਮੁਏ ਜਗਤ ਦੇ ਕੰਨੀ ਫੂਕਾਂ, ਕਰ ਸੁਰਜੀਤ ਜਗਾਵਾਂ?
ਹੁੰਦਾ ਕੁਈ ਵੰਡਾਵੇ ਸਹੀਓ ! ਅਣਹੁੰਦੇ 'ਚੋਂ ਦੱਸੋ।
ਜਗ ਨੂੰ ਕੀ ਮੈਂ ਵੰਡ ਦਿਵਾਵਾਂ ? ਮੁਸ਼ਕਲ ਪਈ ਅਵੱਸੋ।
ਹਾਂ ! ਸੰਨਯਾਸ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰ, ਗ੍ਰਹਣ ਵਸੇ ਮੈਂ ਅੰਦ੍ਰੇ,
ਤਯਾਗ ਵਿਰਾਗ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਜਗ ਦਾ ਗਿਆਨ-ਦੀਪ ਮੈਂ ਮੰਦ੍ਰੇ,
ਜੇ ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਵੱਟ ਕਸੀਸਾਂ: ਸੁਣ ਤੂੰ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ।
ਦਾਨ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸਿਰ ਦੇ ਤਾਜ ਸੁਹੰਦੇ,
ਉਹ ਦਾਤਾ, ਉਹ ਧੁਰ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਅਰਸ਼ੀ ਤਾਣਾਂ ਵਾਲਾ
ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਤੇ ਹੁਕਮ ਓਸਦਾ, ਮੁਏ ਜਿਵਾਲਣ ਵਾਲਾ,
ਉਹ ਮੈਂ ਦਾਨ ਦਿਆਂ ਜਗ ਤੈਨੂੰ, ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਸੁਖ ਦੇਵੇ,
ਤੇਰੇ ਲਈ ਦਿਨੇ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਦੁਖ ਸਾਰੇ ਸਿਰ ਲੇਵੇ।
ਤੇਰਾ ਹੋ ! ਮੇਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਰਾ ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ,
ਮੈਂ ਨਿਜ ਮਾਨ ਤੇ ਦਾਵਾਂ ਛੱਡਾਂ 'ਪਕੜ' ਨ ਮਨ ਮੈਂ ਖੋਵੇ।
ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਘਰ ਹਨ ਨਹੀਂ ਵੜਦੇ, ਇਕ ਇਕ ਕਰਨ ਉਦਾਸ

ਵਰਿਹਾਂ ਬੱਧੀ ਘਰੀਂ ਨ ਪਰਤਣ,
ਸੁਨਿਹਾ ਸਾਰ ਨ ਆਸੀ,
ਸਾਧੂ ਬਣੇ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤੋਂ ਛੁੱਟੇ
ਫਿਰਦੇ ਪੈਰ ਪਿਆਦੇ,
ਮਮਤਾ ਮੋਹ ਮੁਕਾਏ ਸਾਰੇ,
ਤੋੜੇ ਸੱਭ ਤਗਾਦੇ,
ਪਰ ਕਮਲੀ ਮੈਂ ਸਹੀਓ ਸਾਰੀ,
ਮੇਰੀ 'ਪਕੜ' ਨ ਛੁਟਦੀ,
ਮੋਹ, ਮਮਤਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਮੇਰੀ
'ਓਹ ਮੇਰੇ' ਨਹੀਂ ਟੁਟਦੀ।
'ਓਹ ਮੇਰੇ' ਮੈਂ ਏਸ ਆਸਰੇ
ਜੀਵਾਂ ਆਸ ਬਨ੍ਹਾਈ,
'ਓਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੇਰੇ ਨਾਹੀਂ',
ਸਕਾਂ ਨ ਸੋਚ ਫੁਰਾਈ।
ਜੋਗੀ ਕਈ ਫਕੀਰ ਸਿਆਣੇ,
ਸਾਧ ਕਈ ਹਨ ਆਏ,
ਅਰਸ਼ੀ ਜੋਤਿ ਓਮ ਵਰੁਸਾਏ
ਫੇਰੇ ਏਥੇ ਪਾਏ।
ਆਖਣ: 'ਰੱਬ ਕੰਤ ਹੈ ਤੇਰਾ,
ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਆਯਾ,
'ਤੂੰ ਦੇ ਤੋੜ ਆਪਣਾ ਦਾਵਾ,
ਜਿੱਤ ਲਈਂ ਮੋਹ ਮਾਯਾ' !
ਹਾਇ ! ਨਿਖੁੱਟੀ ਦੀ ਮਤ ਮੋਟੀ,
ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਨ ਆਵੇ,
ਮੇਰੀ ਪਜਾਰ ਡੋਰ ਨੂੰ ਕੋਈ
ਸਿਖਜਾ ਨਹੀਂ ਤੁੜਾਵੇ।
ਮੈਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਫਸੀ ਮੋਹ ਉਸਦੇ
ਕਵੇਂ ਨ ਸਕਾਂ ਭੁਲਾਈ
'ਓਹ ਮੇਰੇ' ਇਕ ਪਕੜ ਕਹਿਰ ਦੀ,
ਕਿਵੇਂ ਨ ਸਕਾਂ ਘਟਾਈ।
ਇਸ ਖਿਚ ਬੱਧੀ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵਾਂ,
ਖਿੱਚੀ ਸਦਾ ਰਹਾਵਾਂ,

---

*ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ; ਗੁ; ਨਾ: ਸਾ; ੪੫ (੧੯੧੯ ਈ:) ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

'ਗ੍ਰਹਣ' 'ਪਕੜ' ਕੁਛ ਆਖੋ ਇਸ ਨੂੰ ਚੱਕਰੇ ਏਸ ਰਹਾਵਾਂ।
ਇਸ 'ਪਿਯ-ਮੋਹ' ਧੜਕਦੀ ਛਾਤੀ, ਕਸਕ ਕਸਕਦੀ ਅੰਦ੍ਰੇ,
ਲਹਿਰੇ ਰਹਿਣ ਕਾਲਜੇ ਉਠਦੇ, ਥਰਰਾਟਾਂ ਹਿਯ ਮੰਦ੍ਰੇ।
ਏਸ ਮਰਮ ਦੀ ਪੀੜ ਕਦੇ ਮੈਂ ਆਪੇ ਤੋਂ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰਾਂ,
ਅੰਝੂ ਇੱਕ ਕਿਰੇ ਆ ਅੱਖੋਂ, ਖਿੱਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ,
ਆਪਾ ਸਭ ਮੇਰਾ ਜਿਉਂ ਪੰਘਰ, ਘੁਲਮਿਲ ਘੁਲਮਿਲ ਜਾਂਦਾ;
ਕਿਸ ਵਿਚ? ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਕੁਝ ਨਾਹੀਂ ਫਿਰ ਅੱਥਰੂ ਇਕ ਆਂਦਾ,
ਕੁਝ ਹੋਵੇ ਕੁਝ ਰਹੇ ਕਾਲਜੇ, ਕੁਝ ਰਹਿੰਦਾ ਕੇ ਨਾਹੀਂ,
ਸਾਰੀ ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਂਬਾ ਹੋਕੇ, ਥਰਰਾਵਾਂ, ਗੁੰਮ ਜਾਹੀਂ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਅੱਥਰ ਖਜ਼ਾਨੇ,
ਇਹ ਇਕ ਬੂੰਦ ਸੁ ਪਾਣੀ,
ਇਹ ਤੁਪਕਾ ਇਕ ਖਾਰੇ ਜਲ ਦਾ
ਝਰਦਾ ਅੱਖਾਂ ਬਾਣੀ!
ਹੈ, ਹੇ ਜਗਤ! ਤੁਧੇ ਦੀ ਭੇਟਾ
ਇਹ ਤੁਪਕਾ ਇਕ ਪਾਣੀ.
ਜਗ-ਜਗਵੇਦੀ ਦੇ ਏ ਉੱਤੇ
ਮੇਰੀ ਭੇਟ ਨਿਮਾਣੀ।

ਸੂਚਨਾ—ਕੁਛ ਦਿਨ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਤਲਵੰਡੀ ਰੌਣਕਾਂ ਲਾਈ ਰਖੀਆਂ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਪਦ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ। ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਤਾਰੇ। ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲੱਗਾ ਰਹੇ ਤੇ ਨਿਤ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਿਸਤਾਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨਿਸਤਾਰੇ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ।

੫੨. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਿਸਤਾਰਣ*।

੧.

ਸਮਾਂ ਕਈ ਵਲੇਟ ਖਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਤਲ-ਵੰਡੀ ਵਿਚ ਜਗਤ ਨਾਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਲਪੁਣੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੌਤਕ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਤੇ ਵੇਈਂ ਤੇ ਦ੍ਰਰਬ ਲੁਟਾਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਉਦਾਸੀ, ਵੈਰਾਗ, ਰਸਿਕ ਵੈਰਾਗ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਆਏ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰ ਆਏ ਹਨ, ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅਟਕੇ ਪਾਰ ਲਾ ਆਏ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਨਵੇਂ ਲਾ ਆਏ ਹਨ, ਨਵੇਂ ਛੱਟੇ ਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਪਰਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਆਕੇ ਇਕ ਵੇਰੀ ਤਲਵੰਡੀ ਹੋਕੇ ਹੁਣ ਇਕ ਦੌਰਾ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੀ ਕਰ ਆਏ ਹਨ। ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਘਟ-ਦੀਪ ਜਗਾ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਕਫਰ ਗੜ੍ਹ ਤੋੜ ਆਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਆਏ ਘਰ ਹਨ, ਪਰ ਹੈਨ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਬਾਹਰਲੇ ਫਕੀਰਾਨਾ ਭੇਸ ਵਿਚ ਹੀ।

ਘਰ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਏਕੋ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ— ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਗ ਹੋਵੇ—'ਵੈਰਾਗ-ਉਦਾਸ' ਮਾਰਗ ਦੇ ਚਲਾਵਣਹਾਰ ਜੀ ਹੁਣ ਉਦਾਸ ਹੋਕੇ ਬੀ ਫੇਰ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਦੇ ਘਰ ਫੇਰ ਜੋਤਿ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ.ਪਰ ਹੁਣ ਪੁੱਤਰ ਉਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲਕਾ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ ਮੱਧਯਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਅਜੇ ਮੋਹ ਹੈ। 'ਅਜੇ ਵੀ ਫਕੀਰੀ ਭੇਖ ਉਤਾਰੇ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਬਾਣਾ ਧਾਰੇ, ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਪਾਸ ਰੱਖੇ, ਅਸੀਂ ਬਿਰਧ ਹਾਂ ਪਰਦੇਸ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਏਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਬੀ ਅੱਜ ਕੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾਹਿਬ ੪੫੨ (੨੬ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੧ ਈ.) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਹੀ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਕੀਰਤਨ ਬੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਬੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਜੱਗਜਾਸੂ ਬੀ ਪੁੱਛਾਂ ਦੱਸਾਂ ਸ਼ੁਭ ਮੱਤਾਂ ਤੇ ਕਲਜਾਨ ਲੈਣ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ।

ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਜਚਦੇ ਸੋਚਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕਰਾਰ ਵਿਸਾਰਦੇ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਗੱਲ ਸਿਆਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਆਖਣੀ; ਮਤਾਂ ਫੇਰ ਬਿਦੇਸ਼ ਟੁਰ ਜਾਏ—ਨਾ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਪਾਸ ਆ ਬੈਠੇ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ:—ਬੱਚਾ ਜੀ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹੋ, ਦੇਸ਼ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚਘੁੰਮ ਆਏ ਹੋ, ਸਾਡੀ ਉਮਰਾ ਬ੍ਰਿਧਾਪਨ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ,ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀਂ ਜਾਣਾ ਛੋਡ ਦਿਓ ਤੇ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਟਿਕਕੇ ਬੈਠ ਜਾਓ। ਕਰੋ ਉਹ ਜੋ ਤੁਹਾਡ ਚਿੱਤ ਕਰੇ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਕਿਤਨਾ ਕਾਲ-ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਛੁੜੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਰੱਖੋ। ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਬਾਰੀ ਹੋਕੇ ਘਰ ਬਾਰ ਸਮ੍ਹਾਲੋ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਜੋਗਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਦਿੱਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਟਿਕ ਜਾਣ ਤੇ ਘਰ ਸੰਮ੍ਹਾਲਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਥੋੜੀ ਸੱਤਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਨਿਰਬਾਹ ਜੋਗਾ ਚੰਗਾ ਪਦਾਰਥ ਆਵੇਗਾ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਵੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਤਾ ਬੜਾ ਵਿਰਾਗ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾਂਦਿਓ। ਜਿਤਨੇ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਬਾਕੀ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਨੂਰ ਚਮਕਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਦ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਨਾ ਰਹੀਏ, ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਟੱਬਰ ਖਿੰਡਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਕੱਠਾ ਕਰੋ ਤੇ ਸੁਖ ਨਾਲ ਵਸੋ ਰੱਸੋ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਜਗਤ ਦਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੈ:—ਪਿਤਾ ਜੀ! ਜੋ ਆਖਦੇ ਹੋ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਘੱਲਿਆ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਨਜਾਸੀ ਹਾਂ, ਨਾ ਵੈਰਾਗੀ, ਨਾ ਜੋਗੀ, ਨਾ ਮੈਂ ਘਰ-ਬਾਰੀ ਹਾਂ, ਨਾ ਦੇਸ਼ਾਟਨੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹਾਂ, ਮਾਲਕ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿੱਧਰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ ਉੱਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਬੀ ਪਾਸ ਆ ਬੈਠੇ।

ਕਾਲੂ-ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੱਕ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਦਾ ਹੋ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਲਕ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਛੋੜਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ?

ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਦਲਿਆ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਲਹਿਰ ਲੰਘੀ, ਤੱਕੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇਕ ਦੀਪਤ ਜੋਤ ਦੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਵਾਂਙੂ ਨਵੀਂ ਆਭਾ ਚੜ੍ਹ ਆਈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੇਖਕੇ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਗਏ। ਪਲ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਾਤਾ ਮਾਲਕ ਜੀ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਧੁਨਿ ਉਠੀ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ!' ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਇਹ ਰੰਗ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ, ਐਸਾ ਕਿ ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੀ ਹਿਸਾਬੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲਾ ਖਿੰਡਿਆ ਮਨ ਬੀ ਕੁਛ ਜੁੜ ਗਿਆ, ਕੁਛ ਸਹਿਮ ਗਿਆ, ਕੁਛ ਆਪੇ ਉਹ ਬੀ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ!' ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ! ਦੋ ਘੜੀ ਇਹ ਰੰਗ ਲਗਾ ਰਿਹਾ, ਕੁਛ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬੀ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਆਯਾ ਚੁਪ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਭ ਏਸੇ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਰਲ ਗਏ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ'। ਦੋ ਕੁ ਘੜੀ ਮਗਰੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਨੈਣ ਫੇਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲ ਤੱਕਕੇ ਬੋਲੇ:—

ਅਪੁਨੇ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਹਉ ਚੇਰੀ॥ ਚਰਨ ਗਹੇ ਜਗ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਨਿਬੇਰੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਮੇਸਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ ਹਮਾਰੇ ॥ ਮੋਹਨ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ਸਮਝਸਿ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੇ॥ ੧ ॥ ਮਨਮੁਖ ਹੀਨ ਹੋਛੀ ਮਤਿ ਝੂਠੀ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪੀਰ ਸਰੀਰੇ॥ ਜਬ ਕੀ ਰਾਮ ਰੰਗੀਲੈ ਰਾਤੀ ਰਾਮ ਜਪਤ ਮਨ ਧੀਰੇ ॥੨॥ ਹਉਮੈ ਛੋਡਿ ਭਈ ਬੈਰਾਗਨਿ ਤਬ ਸਾਚੀ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਨੀ ॥ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿਉ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਬਿਸਰੀ ਲਾਜ ਲੋਕਾਨੀ ॥ ੩ ॥ ਭੂਰ ਭਵਿਖ ਨਾਹੀ ਤੁਮ ਜੈਸੇ ਮੇਰੇ ਪੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ

ਅਧਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਰਤੀ ਸੋਹਾਗਨਿ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਭਤਾਰਾ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥*

ਅੱਜ ਆਯਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਕਿ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਦਾ ਦਿਲ ਬੀ ਹਿੱਲਿਆ, ਇਕ ਨਿਗਾਹ ਭਰਕੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ; ਉਹ ਨਿਗਾਹ-ਜਿਹੜੀ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੱਕ ਸੱਕਿਆ। ਇਕ ਝੂਟਾ ਜਿਹਾ ਆਇਆ ਤੇ ਇਕ ਝੂੰਮ ਜੇਹੀ ਲੰਘੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪੁੱਤਰ ਵੱਲ ਤੱਕੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਔਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏ। ਉਹ ਖ਼ਰ ਜੋ 'ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੌਲਤ ਕਮਾਏ, ਸੇਵਾ ਕਰੇ' ਦਾ ਅੰਦਰ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤ੍ਰੁੱਟਾ। ਇਕ ਛਿਨ ਪੁੱਤਰ-ਭਾਵ ਪਰੇ ਹਟਕੇ ਵਿਹੜੇ ਬੈਠੀ ਜੋਤਿ ਸਾਧੂ ਨਜ਼ਰੀ ਹੋ ਆਈ। ਅਗਲੇ ਛਿਨ ਇਕ ਨੀਂਦ ਜੇਹੀ ਦਾ ਝੂਟਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਬੀਤ ਗਈਆਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਫੇਰ ਲੰਘਿਆ, ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਫੇਰ ਤੱਕਿਆ। ਫੇਰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ 'ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਇਹ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਕੋਈ ਮਹਾਂ ਜੋਤਿ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਗਤ ਬੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾ ਆਪਣੀ ਧੁਨੋਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ ਤੇ ਜੋ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝਾਂਵਲੇ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਿਰਛੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਉਹ ਪੜਦਾ, ਜੋ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ, ਇਸ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਰਤਾ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਅਵਤਾਰ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ। ਇਕ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਨੇ ਖਿੱਚਿਆ, ਕਾਲੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਪਟ† ਲੱਥੇ। ਉਸ ਛਿਨ ਸੋਚਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ 'ਗਯਾਤ' (= ਸੋਝੀ) ਦੇ ਘਰ ਮਨ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਜੋ ਇਕ ਨਸ਼ਾ, ਇਕ ਮਦ, ਇਕ ਵਿਸ ਜੇਹੀ ਮਾਯਾ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਤਪਾਂ ਦੀ ਭਾਮਜ਼ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਸੀ, ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ* ਇਕ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ। ਕੀਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਤਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਜਗ੍ਯਾਸੂ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਤੇ ਕਲ੍ਯਾਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਰ ਸਾਹਮਣੇ ਜੋ ਬੈਠਾ ਹੈ ਸੋ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ। ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸੰਸਾਰ ਸਾਰਾ ਇਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਤਦ ਡਾਢੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਕੇ :-

ਬੋਲਯੋ ਕਰਿ ਕੈ ਭਾਉ ਘਨੇਰਾ :—'ਮੈਂ ਜਾਨਤ ਰਹਿਓ ਸੁਤ ਮੇਰਾ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਤੁਮ ਦੀਨ ਦਿਆਲਾ। ਮੁਝ ਉਰ ਦੀਜੈ ਗ੍ਯਾਨ ਬਿਸਾਲਾ। ਜਿਸ ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਹੈ ਹਾਨਾ। ਉਪਜੈ ਅਬਿਚਲ ਅਨੰਦ ਮਹਾਨਾ। ਮੈਂ ਹੌਂ ਕੌਨ? ਮੋਹਿ ਸੁਧਿ ਨਾਹੀਂ। ਰਹਿਹੋਂ ਹਰਖ ਸੋਗ ਕੇ ਮਾਹੀਂ। ਇਕ ਛਿਨ ਮਨ ਥਿਰ ਹੋਵਤਿ ਨਾਂਹੀ। ਬਿਚਰਹਿ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਕੇ ਮਾਂਹੀ।' [ਗੁ; ਨਾ;ਪ੍ਰ;

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਯਾਤ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋ ਆਈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਯਾਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਲੱਗ ਆਈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:-

ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜੋਤਿ—ਹਾਂ ਏਕਾ ਜੋਤਿ—ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਭੀ ਉਸੇ ਇਕੋ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜੋ ਸਨਮੁਖ ਹੈ ਉਹ ਸੁਖੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜੋ ਅੱਗ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੈ ਉਹ ਨਿੱਘਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਮੁਖ ਹੈ, ਦੂਰ ਹੈ, ਸੋ ਦੁਖ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਜੋ ਦੂਰ ਹੈ ਸੋ ਪਾਲੇ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜੋ ਸਾਂਈਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ ਦੁਖ ਵਿਚ ਹੈ। ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਇਸ ਜੋਤਿ ਪਰ—ਇਸ ਨਿਰੰਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰ—ਮਨ ਦਾ

---

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਹੈ।

†ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਦੁਇ ਪਟ ਜੜੇ ॥

*ਅਸ ਕਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਅਵਲੋਕੀ ॥ ਪਿਤ ਕੇ ਉਰ ਤੇ ਮਾਇਆ ਰੋਕੀ ॥ ਤਤਛਿਨ ਗ੍ਯਾਤ ਰਿਦੇ ਹੁਇ ਆਈ ॥ ਜਨੁ ਮਦ ਉਤਰ ਗਏ, ਸੁਧਿ ਪਾਈ ॥ [ਗੁ: ਨਾ

ਟਿਕਾਉ ਲੋੜੀਏ। ਜਦ ਇਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਫੇਰ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਕਾਹਦਾ ? ਇਹ ਜੋਤਿ ਏਥੇ ਓਥੇ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਫੇਰ ਮਨ ਦਾ ਭਉ ਕਿਉਂ ? ਜਦ ਇਹ ਹਰ ਥਾਂ ਰਾਖਾ ਮਾਲਕ ਪਾਲਕ ਹੈ ਤਦ ਧਨ ਦਾ ਹਨੇਰੇ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਕਾਸਨੂੰ ? ਜਦ ਘਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਉਹੋ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਮੋਹ ਕਿਉਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਤ੍ਰਾਸ ਕਿਉਂ ?

ਕਾਲੂ—ਪਰ ਦੀਹਦਾ ਨਹੀਂ ਨਾ ਜੀਓ !

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਜਾਣਨਹਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਖੂਹ ਪੁੱਟੇ ਤਾਂ ਜਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਪੇ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ, ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ, ਜਾਗ ਪਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਸੁਰਜੀਤ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਦਿੱਸਦਾ ਤੇ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਰੰਗ, ਹਰ ਜਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਮਨਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ, ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣਾ ਹੈ।

ਕਾਲੂ—ਕਿਵੇਂ, ਸੁੱਤਾ ਮਨ ਜਾਗੇ ਕੀਕੂੰ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ, ਯਾਦ ਕਰੇ, ਧਯਾਵੇ, ਜਪੇ, ਉਠਦਿਆਂ, ਬਹਿੰਦਿਆਂ, ਟੁਰਦਿਆਂ, ਸੁੱਤਿਆਂ, ਕਿ ਕਾਰੇ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਬਾਣ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੇ। ਇਹ ਯਾਦ, ਯਾਦ ਨਿਰੰਤਰੀ, ਇਹ ਲਗਾਤਾਰੀ ਯਾਦ, ਮਾਯਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਤੋੜਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਨਿਰਮਲ ਉੱਜਲ ਲੱਖਤਾਂ ਹੋਕੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਮੇਟ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕਾਲੂ ਨੇ ਫੇਰ ਦਾਤਾ ਜੀ ਵੰਨੇ ਡਿੱਠਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਨ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਸੀ, ਪੁੱਤਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਚਰਜ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਵੇਖਿਓਸੁ ਤਾਂ ਕੀ ਡਿੱਠੋਸੁ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਤੋਂ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ, ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ, ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਤੇਦਾਲੇ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀਆਂ ਸੂਰਜ-ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਸਭ ਤੋਂ ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਗ ਪਿਆ ਹੁਣ ਲੋਦਾ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ, ਲਗ ਗਈ ਛੋਤ ਇਸ ਮਹਾਂ ਰਸ ਦੀ ਤੇ ਜਪਣ ਲਗ ਗਿਆ ਕਾਲੂ:—

ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ।

ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਹ੍ਵੈ ਸਿਮਰਨ ਲਾਗਾ।

ਉਪਜਤੇ ਗਯਾਨ ਮੋਹ ਤਮ ਭਾਗਾ। (ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਹਾਂ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਨਾਮ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਉਸ ਨਾਨਕ-ਉਸ ਬਾਲਕੇ ਨਾਨਕ-ਤੋਂ ਗਯਾਨ ਲੈਕੇ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਨਕ ਨਿਰਬਾਣ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕੁਲ ਦਾ ਨਮੂਜ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਘਰ ਦਾ ਦਰਬ ਲੁਟਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮਖੱਟੂ ਤੇ ਦਿਵਾਨਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਨਾਨਕ ਦਾਤਾ, ਸਾਂਈਂ ਰੂਪ ਹੋ ਦਿੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਕੋਮਲ ਗੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀਹ ਰੁਪੱਯਾਂ ਬਦਲੇ ਨੀਲੇ ਕਮਲ ਦੀ ਮੂਰਤ ਵਾਹੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹ ਨਾਨਕ ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਮਾਇਆ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਈ ਹੈ। ਜਗਤ ! ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅਗਯਾਨ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤਨ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਹੀ ਫੇਰ ਤੂੰ ਯਾਦਗਰਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ। ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਤੂੰ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਸਿੱਖੀ। ਪਰ ਤੈਨੂੰ 'ਸਿਖਣ ਵਿਢ' ਕਦੇ ਨਾ ਆਈ। ਸਦਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਉੱਚੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸਤਾਇਆ ਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਬੀ ਤੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਕਦੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤੂੰ ਕਦਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਯੋਗਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਈ।

ਹਾਂ ਜੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕੁਲ ਡਬੂ ਪੁੱਤਰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਅੱਜ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:— ਇਹ ਤਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਨੂੰ ਤਾਰਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ

ਆਇਆ ਹੈ।

ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ:—

ਕਲਿ ਤਾਰਣਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਆਇਆ।

ਆਓ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬੀ ਗਾਵੀਏ:—

ਕਲਿ ਤਾਰਣਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਆਇਆ,
ਤੇ ਗਾਵੋ:—
ਮੁਹਿ ਤਾਰਣਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਆਇਆ।
ਕਲਿ ਤਾਰਣਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਇਆ।

ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ— ਜਿਸ ਪਿਉ ਨੇ ਸਦਾ ਅੱਖਿਆਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਚਪੇੜਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨੀਲ ਪਾਏ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਦਬ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਝੱਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਝੁਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਕਿ ਵੇਲਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਮੌਕਾ ਤੀਰ ਸੇਧਣ ਦਾ ਲੱਭਾ, ਉਸ ਪਿਉ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਸਚਾਵਾ ਬਾਣ ਸੰਨ੍ਹਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਭਰਮ ਦੇ ਛੌੜ ਕੱਟਕੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, 'ਜੀਅਦਾਨ' ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਇਧਰੋਂ ਨਜ਼ਰ ਚਾ ਕੇ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਸਨ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇਕ ਆਭਾ ਛਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਤਰ ਦੀ ਗਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਣੇ, ਪਰ ਚਿਹਰਾ ਅਡੋਲ ਟਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਗਤ ਆਧਾਰ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਮਾਂ ਵਲ ਉਸੇ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ—ਜਿਸ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਯਾਚਨਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

'ਯਕ ਨਿਗਾਹੇ ਜਾਂ-ਫ਼ਜ਼ਾਇਸ਼
ਬਸ ਬਵੱਦ ਦਰਕਾਰੇ ਮਾਂ'*।

ਤੱਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ ਤੇ ਬਾਵਲੇ ਹੋ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਢੱਠੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਬਾਹਵਾਂ ਤੇ ਬੋਚਕੇ ਉੱਚੀ ਕਿਹਾ: 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਤੋਂ ਛਿੜ ਪਈ ਝੁਨਕਾਰ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ। ਹਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਵਸਦਾ ਰਸਦਾ ਹੋ ਭਾਸਿਆ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ 'ਮੋਹ ਨੀਂਦ' ਅੰਮਾਂ ਦੀ ਬੀ। ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਮਿਟ ਗਈ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਥਾਂ ਮੱਲੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੂੰਆਂ ਨੇ ਜੀਭ ਬਣਕੇ ਆਖਿਆ: 'ਸ਼ੁਕਰ' 'ਸ਼ੁਕਰ'। ਵੇ ਧਰਤ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਮਾਲਕਾ! ਇਹ ਝਲਕਾ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨ ਦੱਸਿਆ! ਮੈਂ ਭੁੱਲੀ ਰਹੀ ਪੁੱਤ੍ਰ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਤੇ ਤੂੰ ਸੈਂ ਆਪ ਧੁਰੋਂ, ਆਪ ਧੁਰੋਂ.....।

ਹਾਂ, ਮਾਈ, ਪਰਮ ਪ੍ਰਵਿਤ੍ਰ ਮਾਈ! ਉਹ ਦਾਤਾ ਤਾਂ ਝਲਕੇ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਾਂਧੇ ਮੁੱਲਾਂ ਪੰਡਤ ਵੈਦ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹ-ਮਣੇ ਰਸਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਤਦੋਂ ਰਸਤੇ ਭੈਣ ਤੇ ਬੁਲਾਰ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਤੁਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ। ਇਹ ਦਾਤ ਨਿਰਦਾਵੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤ ਕੌਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ!

ਪਰ ਹਾਂ, ਇਹ ਬੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਦੇ ਪਟਲ ਵਿਚ ਉਮਰਾਂ ਬੱਧੇ ਰਹੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ, ਤੇ ਸਦਾ ਘਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ, ਤਾਰਿਆ।

੨.

ਇਹ ਸੁਭਾਗ ਘੜੀ ਤੇ ਭਾਗੇ ਭਰਿਆ ਦਿਨ ਬੀਤ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਤਿਲਵੰਡੀ ਹੀ ਹਨ; ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਸਨ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ, ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੜੇ ਪਕਵਾਨ ਪੱਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਡਤ ਬੈਠਾ ਕੁਛ ਉਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਭੀੜ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੱਠੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠਕੇ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਅੱਜ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਹੈ ਤੇ ਪਿਤਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ"। ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਜਿਹੜੇ ਪਿਤਰ ਅਬਿਗਤ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਗਤੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕੁਛ ਸੋਚ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਦ ਪਿਤਰ 'ਸਦ-ਗਤੀ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋਣ, ਤਦ ਫੇਰ ਸੋਚ ਦਾ

---

*ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕ ਜਿੰਦ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨਿਗਾਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ।

ਕਿਹੜਾ ਥਾਉਂ ਹੈ ?" ਕਾਲੂ ਨੇ ਹਰਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਸਾਡੇ ਪਿਤਰ ਕੀ ਸਦਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ? ਅਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੀਕ ਪਤਾ ਹੈ ?"

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਹਾਂ, ਠੀਕ ਪਤਾ ਹੈ।

ਕਾਲੂ–ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਕਰਤਾਰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ !

ਕਾਲੂ–ਫੇਰ ਦਿਖਾਓ ਨਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਬੈਠੋ।

ਕਾਲੂ ਜੀ ਹੁਣ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਬੈਠ ਗਏ, ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਪਤਲਾ ਅੰਧਕਾਰ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਵਿਚ ਘਬਰਾ ਹੈ ਤੇ ਹੂਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਹਾਇ ਹਾਇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਅੰਧਕਾਰ ਹਟ ਗਿਆ ਤੇ ਇਕ ਮੱਧਮ ਚਾਨਣਾ ਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਹ ਚਾਨਣਾ ਵਧਣ ਲੱਗਾ, ਹਲਕਾ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਰੰਗ ਬਦਲਦੇ ਗਏ, ਪਰ ਇਹ ਚਾਨਣਾ ਐਨਾਂ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਨਾ ਸੀ ਜੋ ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾਏ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾ ਚੁਭਣ ਵਾਲੀ ਦੌਧੀਆ ਭਾਅ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਚਾਨਣ ਵਧਿਆ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਦੇਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਝੱਲਣ ਦੀ ਤਾਬ ਬੀ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਅੰਤ ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਰਸਦਾਇਕ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਅੱਪੜੇ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਚਾਨਣੇ ਦਰ ਚਾਨਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪਿਆਰੇ ਝਾਂਵਲੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਛੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਐਸੇ ਸੁਹਣੇ ਸੂਖਮ ਤਰੰਗ ਵਿਚ ਲਸਾਂ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤੱਕੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਜੋ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਤੇ ਸੂਖਮ ਜਿਹੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਵਿਚ ਸਨ। ਏਥੇ ਨਾ ਸਰੀਰ ਸਨ ਨਾ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਕੱਜਣ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਪਰ ਫੇਰ ਆਕਾਰ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਜਿਹੇ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਡਾਢੇ ਮਨੋਹਰ ਬਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਓਹ ਕਪੜੇ ਸਾਡੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਰਗੇ ਨਹੀਂ ਸੇ, ਪਰ ਕੋਈ ਰੂਹਾਨੀ ਕੱਜਣ ਸੇ ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਆਦਰ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੇ* !

ਸ੍ਰੀ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕਬਾ (ਲਿਬਾਸ) ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ†, ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੱਕੇ, ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਪਿਤਰ ਵੇਖੇ। ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਇਹ ਕਿਥਾਉਂ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: ਮਹਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੁਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: ਜਦ ਦੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਜਗਹ ਜਗਹ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ ਪਰਮ ਸੁਖੀ ਹਾਂ। ਪਰੰਤੂ ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਕਿ ਮੋਹ ਮਾਯਾ ਹੇਠ ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਨਿਰੰਜਨੀ ਜੋਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਪਾਈ। ਫਿਰ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਡਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸਲੂਕ ਭੁਲਾਕੇ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਹੇ ਕਾਲੂ :–

ਸੁਤ ਕੋ ਸੁਤ ਨ ਜਾਨ, ਬਡਭਾਗੀ !
'ਹਰਿ'– ਸੋ ਲਖਹੁ, ਹੋਹੁ ਅਨੁਰਾਗੀ !

ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: ਸੱਚ ਹੈ। ਹਾਂ ਵਡਕਿਓ ! ਇਹ ਥਾਂ ਬੜੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਏਥੇ ਹੀ ਰੱਖ ਲਓ, ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ: ਤੂੰ ਏਥੇ ਸੁਆਮੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਯਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਸਮਾਂ ਅਜੇ ਓਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ 'ਰਾਤ' ਹੈ, ਇਹ 'ਸਦਾ ਦਿਨ' ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ‡, ਏਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਆਵੇਂਗਾ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਜੇ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇਂਗਾ।

ਹੁਣ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਗਾ

---

*ਖੜਿ ਦਰਗਹ ਪੈਨ੍ਹਾਈਐ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥

†ਤਾ ਦਰਗਹ ਪੈਧਾ ਜਾਇਸੀ ॥

[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧]

‡ਓਥੈ ਦਿਹੁ ਐਥੈ ਸਭ ਰਾਤਿ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ੧]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਲੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸਦਾ ਦਿਨ ਭਾਵ ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਓਥੋਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ 'ਰਾਤ' ਭਾਵ ਹਨੇਰਾ ਹੈ।

ਲਿਆ। ਜਾਗ ਖੁੱਲਕੇ ਜਿਸ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਕਾਲੂ ਨੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ, ਉਹ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖਕੇ ਜੋ ਸੋਝੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਈ, ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਨਿਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ। ਘਟ ਘਟ ਵਿਆਪਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ, 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦਰਸ਼ਨ ਮਈ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਉਜਾਲਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਉਹ ਥਾਂ ਡਾਢਾ ਮਿੱਠਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਅਜੇ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਅਜੇ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੁਛ ਕਾਲ ਤੁਸਾਡਾ ਹੋਰ ਹੈ*।

ਸੋ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਹੁਣ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਸਿਦਕ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ, ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਅਸਲੇ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਫੇਰ ਘਰੋਂ ਉੱਠਕੇ ਤਯਾਰ ਹੋ ਪਏ ਹਨ। ਹਾਂ, ਜਗਤ ਤਾਰਕ ਜੀ ਉੱਠ ਤੁਰੇ ਹਨ। ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਬਰਫਾਨੀ ਚੋਟੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖਿੱਚਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਿਜਲੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲੋਚਦੀਆਂ ਹਨ. ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਥਾਂ ਠੰਢ ਦੇਣੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵੱਸਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਟੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਠ ਟੁਰੇ। ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਵਿਰਾਗੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ ਰੋ ਰਹੇ, ਅੱਜ ਤੋਟ ਤੇ ਕਲੇਜੇ ਵੱਢ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਅੱਜ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਰੋਸ ਤੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅੱਜ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ; ਰਜ਼ਾ ਉਤੇ ਸਿਦਕ ਹੈ ਸੁਆਦ ਵਾਲਾ। ਨੈਣ ਛਮਾ ਛਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰਸਦਾਇਕ ਅੱਥਰਾਂ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਕ ਸੁਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਟੁਰਨਾ ਇਲਾਹੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਉੱਚਾ 'ਤਰਸ' ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ, ਰੋਂਦਾ, ਦੁਖੀ, ਹਾਵੇ ਭਰਦਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਗੁਣ ਵੱਧ ਤੜਪਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਖੜੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਠੰਢ ਦਾ ਫੁਹਾਰਾ ਹੱਥ ਲਈ ਸਦਾ ਵਰਸਦੇ ਬਦਲ ਵਾਂਙੂ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਣ ਟੁਰੇ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹੈ 'ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ' ਦਾ ਲਾਭ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਗਤ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ 'ਉੱਚ ਜੀਵਨ' ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਇਕ ਭਰਮ, ਵਹਿਮ, ਕੋਈ ਲੁਕਵੀਂ ਸੰਸੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਠੋਰ, ਸਖਤੀ ਵਾਲੇ, ਬਨੀਆ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ, ਹਨੇਰੇ ਵਾਲੇ, ਤੌਖਲੇ ਵਾਲੇ, ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਵਾਲੇ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਤੇ ਸਚੇਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਫਰਕ ਉਸ ਜੀਵਨ ਦਾ, ਜੋ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਹੈ ਉਹੋ ਜੀਵਨ ਜੋ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੀ – ਤੇ ਉਸ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜੋ ਹੁਣ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਥਹੁ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ 'ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ' ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਧਖੀਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਹੋ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ– ਅਪਣੇ ਉੱਚੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ

---

*ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਸਮਾ ਗਏ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਸਾਕੇ ਉਥੇ ਟਿਕ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਉਹ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨੇ ਤੇ ਟਿੱਕੇ ਗਏ ਹਨ ਤਦੋਂ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਓਥੇ ਆਇਆ ਹੈ ਐਸਾ ਜਾਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਸ਼ੀ ਰਾਜ ਗਦੀ ਦਾ ਤਿਲਕ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਇਲਾਹੀ ਮਸਤਕ ਤੇ ਤਦੋਂ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਉਣਾ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਜਾ ਰਿਹਾ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ-ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ, ਪਰ ਜਗਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਟੁਰਦੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿਣ, ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋਣ, ਮੰਗੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਦਿਸਣ, ਸਦਾ ਦਿੱਸਣ, ਸਦਾ ਦਿੱਸਣ, ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੁਣ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਨਾਨਕ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਦੇਸ਼ੀ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਰਹੇ,ਪਰ ਸਾਰੇ ਧਯਾਨ-ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਂਦਨੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਘੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਸਮਾਯਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ*।

ਸੋ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਹੁਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਠਰਿਆ ਹੈ ਦਿਵੇਂ ਹੋਰ ਤਪੇ ਹਿਰਦੇ ਬੀ ਠਰਨ'। ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕੁਰ-ਬਾਨੀ ਕਰੀਏ ਜੋ ਜਗਤ ਠਰੇ। ਇਸ ਮਹਾਂ ਯੱਗ, ਮਹਾ ਬਲੀਦਾਨ, ਭਾਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ; ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਅੱਜ ਟੋਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਂ ਯੱਗ ਵਿਚ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ।

ਏਹ ਹਨ ਅਸਰ ਉਸ 'ਉੱਚ ਜੀਵਨ' ਦੇ ਜੋ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲੈਕੇ ਆਯਾ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਦਾ ਦਾਨ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਪਣੇ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ' ਤੇ 'ਸਿੱਖ-ਬੁੱਢੇ ਭਾਈ' ਵਿਚ ਜਾਗ ਲਗਾਕੇ 'ਸਦਾ ਜਾਗੁ' ਜਾਰੀ ਰਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੀ ਉਠਣਾ ਸਾਡਾ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਫੁੱਲਾਂ।

'ਅਜ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਸਣ' ਕਹਿੰਦੀ ਮਾਲਣ ਗਈ ਬਗ਼ੀਚੇ,
ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਚਾਉ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ:-'ਆਪਾ ਭੇਟਾ ਦੀਚੇ।
ਇਕ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਆਖਣ,-'ਤੋੜ ਸਾਰਿਆਂ ਲੈ ਚਲ,
'ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਜ਼ਰ ਅਸਾਨੂੰ ਕੀਚੇ!'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਬੁਲਬੁਲਾਂ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾਂ!

ਚੜ੍ਹ ਅਸਮਾਨੀਂ ਚੰਦ ਕੂਕਿਆ:-'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੱਲ ਆਸਣ।'
ਝੁਰਮਟ ਘੱਤ ਬੁਲਬੁਲਾਂ ਧਾਈਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਵਾਕ ਬਿਲਾਸਨ:-
'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਕੀਰਤਨ ਚਲੋ ਸੁਣਾਈਏ
'ਤ੍ਰੁੱਠ ਪਏ ਤਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਸਣ'।

ਸੂਚਨਾ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਛ ਦਿਨ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਸੇ। ਇਥੇ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਏਥੇ ਹੋਏ ਦੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:-

*ਜਿਉ ਜਲ ਘਟਾਊ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ॥ [ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਡਖ: ਮਹਲਾ ੫]

†ਏਹ ਦੋਵੇ ਗੀਤ ਸੰ; ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੫ (੧੯੩੪ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ ਸਨ।

੫੩. ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ* ।

ਇਕ ਦਿਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਆਚਾਰੀ ਆਇਆ ਖੁਧਿਆਰਥ, ਤਾਂ ਆਇ ਅਸੀਲੁ ਬਚਨ ਕੀਤੋਸੁ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਰਸਾਦ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਥਾ ਤਬ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ: 'ਆਵਹੁ ਮਿਸਰ ਜੀ, ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਤਈਆਰ ਹੈ।' ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਆ: 'ਮੈਂ ਏਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਰਿ ਖਾਵਾਂਗਾ, ਜਬ ਹਥੁ ਭਰਿ ਧਰਤੀ ਉਖਣਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਚਉਂਕਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜਾਇਕੈ ਗਿਠ ਭਰਿ ਧਰਤੀ ਉਖਣਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਲਕੜੀਆਂ ਧੋਇ ਕਰ ਚਾੜਾਂਗਾ, ਏਹ ਰਸੋਈ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕੈਸੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।' ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਇਸ ਪੰਡਤ ਕਉ ਰਸੋਈ ਕੋਰੀ ਦੇਵਹੁ'। ਤਬ ਕੱਚੀ ਰਸੋਈ ਮਿਲੀ। ਪੰਡਿਤੁ ਬਾਹਰਿ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਾਇ ਲਗਾ ਚਉਂਕਾ ਬਣਾਵਣਿ, ਧਰਤੀ ਖੋਦਣਿ। ਜਿਥੈ ਧਰਤੀ ਖੋਦੈ, ਓਥੇ ਹਡੀਆਂ ਨਿਕਲਨਿ, ਤਬ ਚਾਰਿ ਪਹਿਰ ਖੋਦਦਾ ਫਿਰਿਆ। ਜਾਂ ਭੁੱਖਾ ਆਜਜੁ ਹੋਆ ਤਾਂ ਆਖਿਓਸੁ: 'ਬਾਬੇ ਤੇ ਜਾਵਾਂ'; ਤਾਂ ਆਇ ਪੈਰੀਂ ਪਇਆ, ਆਖਿਓਸੁ: 'ਜੀ ਓਹ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਮੈਂ ਭੁੱਖਾ ਮੋਆ ਹਾਂ।' ਤਦਹੁ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ: 'ਸੁਆਮੀ ਓਹੁ ਵਖਤੁ ਗਇਆ ਪਰਸਾਦਿ ਕਾ ਪਰੁ ਜਾਇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਿਕੇ ਧਰਤੀ ਖੋਦ, ਰਸੋਈ ਕਰੁ ਖਾਹਿ†।'

ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਣ ਰਸੋਈ ਕਰ ਖਾ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ :—

ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਚਉਕਾ ਕੰਚਨ ਕੁਆਰ ॥ ਰੁਪੇ ਕੀਆ ਕਾਰਾ ਬਹੁਤੁ ਬਿਸਥਾਰੁ ॥ ਗੰਗਾ ਕਾ ਉਦਕ ਕਰੰਤੇ ਕੀ ਆਗਿ ॥ ਗਰੁੜਾ ਖਾਣਾ ਦੁਧ ਸਿਉ ਗਾਡਿ ॥ ੧ ॥ ਰੇ ਮਨ ਲੇਖੈ ਕਬਹੂ ਨ ਪਾਇ ॥ ਜਾਮਿ ਨ ਭੀਜੈ ਸਾਚ ਨਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦਸ ਅਠ ਲੀਖੇ ਹੋਵਹਿ ਪਾਸਿ ॥ ਚਾਰ ਬੇਦ ਮੁਖਾਗਰ ਪਾਠਿ ॥ ਪੁਰਬੀ ਨਾਵੈ ਵਰਨਾਂ ਕੀ ਦਾਤਿ ॥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰੇ ਦਿਨ ਰਾਤਿ ॥ ੨ ॥ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਹੋਵਹਿ ਸੇਖ ॥ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਭਗਵੇ ਭੇਖ ॥ ਕੋ ਗਿਰਹੀ ਕਰਮਾ ਕੀ ਸੰਧਿ ॥ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸਭ ਖੜੀਅਸਿ ਬੰਧਿ ॥ ੩ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਲਿਖੀ ਸਿਰਿਕਾਰ ॥ ਕਰਣੀ ਉਪਰਿ ਹੋਵਗਿ ਸਾਰ ॥ ਹੁਕਮੁ ਕਰਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੇ ਕੇ ਸਿਫਤਿ ਭੰਡਾਰ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸੁੱਚ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ, ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਸਫਾਈ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਵਹਿਮ ਦੇ ਮੰਡਲ ਤਲੇਂ ਅੱਪੜ ਪਈ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਐਨਾ ਵਧਾ ਲਓ ਕਿ ਸੋਨੇ ਦਾ ਚੌਂਕਾ ਹੋਵੇ, ਗੰਗਾ ਦਾ ਨੀਰ ਹੋਵੇ, ਦੁੱਧ ਤੇ ਚਾਵਲਾਂ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਭੋਜਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੀ ਨਿਹਫ਼ਲ ਹੈ। ਸੁਚ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਕੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦਾ ਪੰਡਤ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਕਰ ਲਵੇ, ਵਰਤ ਨੇਮ ਸਾਰੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਵੇ, ਸਭ ਨਿਹਫਲ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਵੇ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਕਿ ਸ਼ੇਖ, ਚਾਹੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਹੋਵੇ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ (ਸੰਨਯਾਸੀ ਸ੍ਰੇਵੜਾ) ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਤੋਂ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਸੋ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੋ। ਜੋ ਕਰਮ ਤੁਸੀਂ ਆਤਮ ਕਰਮ ਸਮਝਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਉਹ ਭਰਮ ਹੋਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇ ਉਠੋ, ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਰਣੀ ਹੈ:—ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਭਲਾ ਕਰਨਾ, ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀ। ਮਨ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ:—ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਙੂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਉਠ ਉਠ ਧਾਉਣੇ ਵਾਲਾ

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤਲਵੰਡੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਪਰ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

†ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਮੋੜ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਧਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਇਹ ਕਰਨੀ ਲੇਖੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਰਨੀ ਕੋਈ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ।

ਰੇ ਮਨ ਲੇਖੈ ਕਬਹੂ ਨ ਪਾਇ ॥
ਜਾਮਿ ਨ ਭੀਜੈ ਸਾਚ ਨਾਇ ॥

ਜਦ ਤਕ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਾ ਰਚ ਜਾਵੇਂ ਤੇਰਾ ਕੁਛ ਬੀ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ।

ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲੈਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗਕੇ ਸੁੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਝੂਠੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਗਿਆ, ਸਫਾਈ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਤਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰੱਖੀ, ਪਰ ਵਹਿਮ ਤੇ ਭ੍ਰਮ ਦੇ ਜਕੜ ਛੁਟ ਗਏ।

—o—

ਪਰਦੇਸੀਂ ਗਈ ਕੋਇਲ* ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ†।

ਮੈਂ ਸਦਕੇ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਸਾਰੀ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ!
ਤੁਸਾਂ ਔਣਾ, ਸਾਨੂੰ ਸਮੇਂ ਫਿਰੰਦੇ ਤੋਰਿਆ ਹੋਰ ਜਹਾਨ!
ਕੋਇਲ ਕੂਕ ਵਿਲਕ ਇਕ ਮੇਰੀ ਸਦਾ ਲਵਾਂ ਤੁਧ ਨਾਮ!
ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਿਵ ਨਾ ਟੁੱਟੇ' ਕੋਇਲ ਮੰਗਦੀ ਦਾਨ।

੫੪. ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ‡।

ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਤਾਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖ
ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਉਦਾਸੀ[] ॥

੧.

ਜੇ ਲਗ ਗਈ ਤਾਂ ਲਗ ਗਈ ਸਹੀਓ! ਲਗਦੀ ਕਦੇ ਨ ਪੁਛਦੀ, ਜੋਰੀਂ ਲਗੇ ਨ ਲੱਗੇ ਦੰਮੀ, ਆਨ ਅਚਾਨਕ ਲੁਛਦੀ। ਜੇ ਬਲ ਪਈ ਤਾਂ ਬਲ ਪਈ ਸਹੀਓ। ਬਲ ਪਈ ਸਦਾ ਮੁਬਾਰਿਕ, ਜੀ ਨਾ ਕਰੇ ਬਲੀ ਏ ਬੁੱਝੇ, ਸੁੱਝੇ ਕੁਈ ਤਦਾਰਿਕ। ਲਗ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਕੇ ਸਹੀਓ! ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਓ ਵਧਾਈ:-ਏਸ ਲਗੀ ਨੇ ਅੱਗ ਜੀਉਂਦੀ, ਤੈਂ ਸੀਨੇ ਆ ਪਾਈ। ਦਿਤੀ ਨਿੱਘ ਤੇ ਗਰਮੀ ਕੋਲੋਂ ਛੁਹ ਅਪਣੀ ਜਦ ਲਾਈ, ਦੂਰ ਅੰਧੇਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇਰਾ ਚਾਨਣ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ। ਹੈ ਪੀੜਾ ਲੱਗੀ ਨੂੰ ਜਰਨਾ, ਪਰ ਇਹ ਪੀੜ ਸੁਹਾਵੀ, ਸਭ ਪੀੜਾ ਦਾ ਦਾਰੂ ਏ ਹੈ; 'ਜ਼ਾਲਾ! ਹੁਣ ਨ ਬੁਝਾਵੀਂ'।

———

ਆਖਣ ਇਕ ਕੁਕਨੂਸ ਨਾਮ ਦਾ ਪੰਛੀ ਕਿਧਰੇ ਹੁੰਦਾ, ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰਾ ਤਾਂਈਂ ਜੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਗਾਵੇ ਰਾਗ ਰਹੇ ਅਲਮਸਤਾ, ਸਭ ਸੰਗੀਤ ਸੁ ਜਾਣੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਰਾਗ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਨੁਖ

*ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਇਲ ਤਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਵਣ ਭਾਦਰੋਂ ਵਿਚ ਕੂਕਦੀ ਹੈ।

†ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੫ (੧੯੩੪ ਈ.) ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੭ (੧੦ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੫ ਈ.) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

[]ਇਹ ਤੁਕ ਸਾਰੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਪਰ ਬੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਧੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਲਈ ਤੇ ਅੱਧੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਲਈ ਬੀ ਖ਼ਯਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਾਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬਾਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਸਜਾਣੇ। ਜਦੋਂ ਏਸ ਦਾ
ਅੰਤ ਸਮਾਂ, ਸੁਣ, ਨੇੜੇ ਹੈ ਆ ਜਾਈ,
ਬੈਠਾ ਕਾਠ ਵਿਚ, ਰਾਗ ਗਾਇ ਇਕ
ਲੈਂਦਾ ਚਿਣੰਗ ਮਘਾਈ। ਓਸ ਲਗੀ
ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਰਾਗ ਜਾਂਵਦਾ ਗਾਈ।
ਪੀੜ ਸਹਾਰੇ, ਸੀ ਨ ਉਚਾਰੇ, ਖ਼ਾਕ ਬਣੇ
ਜਲ ਜਾਈ। ਐਪਰ ਖ਼ਾਕ ਬਰਕਤਾਂ
ਵਾਲੀ ਜਦ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਭਿਜੇਂਦੀ, ਉਸ
ਖ਼ਾਕੋਂ ਕੁਕਨੂਸ ਉਠੇ ਜੀ, ਨਵੀਂ ਜਿੰਦ
ਆ ਪੈਂਦੀ। ਲੱਗੀ ਸਰੀ ਤਾਂ ਕੋਕਨੂਸ
ਨੇ ਫਤੇ ਮੌਤ ਤੇ ਪਾਈ, ਓਸ ਪੀੜ ਨੇ
ਪੀੜ ਮੌਤ ਦੀ ਕੱਟੀ ਨਵ-ਜਿੰਦ ਲਾਈ!
ਤਾਂਤੇ ਲੱਗੀ ਜਾਣ ਸੁਹਾਵੀ, ਲੱਗੀ ਸਦਾ
ਮੁਬਾਰਕ, ਸ਼ਾਲਾ! ਲੱਗੇ ਕਿਵੇਂ ਆਣ ਏ,
ਦੱਸੀਓ-ਕੋਈ ਤਦਾਰਿਕ।

—o—

ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਜੇ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਟਿਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤੇ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਆਏ ਗਏ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੁਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਜੀਵ ਆਏ ਤੇ ਸੁਧਰੇ। ਵਡੇ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵੇਖਕੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੀ ਚਾਹ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਟੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਚਰਜ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਦਸਾਂ ਕੁ ਬਰਸਾਂ ਦਾ ਬਾਲਕ ਬੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਛੁਹ ਉੱਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਚਪਨ ਦੀ ਵਰੇਸ ਵਿਚ ਹੀ। ਇਹ ਬੱਚਾ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਅ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਉੱਥੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੈਠ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਇਉਂ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਜਦ ਭੋਗ ਪਵ ਤਾਂ ਅਦਬ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਘਰ ਟੁਰ ਜਾਵੇ। ਸੰਗਤ ਬੀ ਦੇਖਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀ ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ:—

ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਬੈਠ ਬਖਾਨੇ।
ਬਾਰਿਕੋ ਕੋ ਘਰ ਦੇਹੁ ਨ ਜਾਨੇ। [ਗੁ: ਨਾ, ਪ੍ਰ:]

ਇਹ ਹੁਕਮ ਪਾਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਲੈ ਆਏ। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਹੇ ਬੱਚੇ! ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੀਕੂੰ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈਂ? ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਘੂਕ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹੋਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਉਮਰਾ ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਕੁੱਦਣ ਟੱਪਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕੀਕੂੰ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ: ਜੀਉ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰ ਆਂਵਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਓਹ ਕਿਵੇਂ?

ਬੱਚਾ—ਜੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਬੁੱਢੇ ਹੋਕੇ ਮਰੀਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਬਚਪਨ ਹੈ, ਜੁਆਨੀ ਹੈ, ਬੁੱਢੇ ਹੋਕੇ ਵੇਖੀ ਜਾਊ। ਘਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇਖੀਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਬਾਲਪਨੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ?

ਬਾਲਕ ਤਬ ਹੀ ਦੁਇ ਕਰ ਜੋਰੇ। ਕਹਨ
ਲਗਯੋ: 'ਸੁਨੀਏ ਪ੍ਰਭ ਮੋਰੇ। ਇਕ ਦਿਨ
ਮਾਤਾ ਮੋਹਿ ਪਠਾਯਾ। ਹਿਤ ਅਹਾਰ
ਪਾਵਕ ਮੰਗਵਾਯਾ।' [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਅਰਥਾਤ—ਮਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹਮਸਾਏ ਦੇ ਘਰੋਂ ਅੱਗ ਲਿਆ*।

---

*ਆਤਸ ਦੁਨੀਆਂ ਖੁਨਕ ਨਾਮ ਖੁਦਾਇਆ॥
[ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ: ੧]

*ਅਗਲੇ ਸਮੇਂ ਫਾਸ ਫੋਰਸ ਵਾਲੀਆਂ ਡਬੀ ਡੀਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਲੋਕੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਵਿਚ ਦੱਬ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਓਸ ਤੋਂ ਫਿਰ ਅੱਗ ਬਾਲਿਆ ਕਰਕੇ ਸਨ। ਯਾ ਮੋਟੀਆਂ [ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੫੨੧ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ... ਹੇਨ]

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੱਗ ਆਂਦੀ ਤੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਬੀੜੀਆਂ ਤਾ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਪਰ ਅੱਗ ਨਾ ਬਲੇ ਤ ਮੰਗਕੇ ਆਂਦਾ ਅੰਗਾਰਾ ਮੱਧਮ ਪੈਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਤਾਂ ਮਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਤੁਮਲਾਂ ਤੇ ਬਰੀਕ ਬਰੀਕ ਲਕੜੀਆਂ ਲਾ ਤੇ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਤਾਂ ਅੱਗ ਬਲ ਪਵਗੀ, ਵਡੀਆਂ ਲਕੜਾ ਮਗਰੋਂ ਲਾਵੀਂ। ਜਦ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਤਾ ਅੱਗ ਬਲ ਪਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿ ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ ਵਰਤੀ! ਨਿਕੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਅੱਗ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ ਬੀ ਖ਼ਬਰੇ ਨਿੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆ ਲਗਦੀ ਹੋਵੇ*! ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਬਾਲਕ ਮਰਦੇ ਭੀ ਪਤਾ ਲਗੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਭੌ ਆਇਆ ਕਿ ਬਾਲਪਨ ਤੋਂ ਜੁਆਨੀ ਮਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਵੇ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮੌਤ ਆ ਜਾਵ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕੁਛ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ ਤਾ ਆਪਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈ ਗਈ। ਏਥੇ ਫੇਰ ਆਕੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣਾ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ* ਇਸ ਨਾਲ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜੀਓ! ਰੋਜ਼ ਆਂਵਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ।

ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ: ਭਾਈ! ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ ਕੋਹ ਹੈ? ਬੱਚੇ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਜੀਓ, ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਤਾਰੂ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: 'ਬੱਚੇ ਤਾਰੂ! ਤੂੰ ਕੁਲ ਤਾਰੂ ਹੋਵੇਂਗਾ†।'

ਦੇਖੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ, ਕੀਹ ਉਮਰਾ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਲਗ ਗਿਆ ਸ਼ੌਕ ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ। ਬੱਚੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਜਿਸਨੂੰ ਸ਼ੌਕ ਲਗ ਪਵੇ ਤੇ ਲਕੜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਬਚਪਨ; ਜੁਆਨੀ, ਬੁਢੇਪਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੀ, ਜ਼ਰਾ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਆ ਜਾਣੀ ਬੀ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਾਲ ਉੱਦਮ ਜਾਗ ਪੈਣਾ, ਤਲਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣੀ, ਫੇਰ ਇਤਨਾ ਸਾਹਸ ਹੋ ਆਉਣਾ ਕਿ ਸਦਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਉਠ ਪੈਣਾ ਤੇ ਚੁਪਾਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਤੁਰਕੇ ਤਲਵੰਡੀ ਆ ਜਾਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲਾ ਡਰ ਬੀ ਨਾ ਖਾਣਾ ਤੇ ਰਾਹ ਖਹਿੜੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਆਉਣਾ, ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹਨ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਤਕੜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀਆਂ। ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਕਹੀਏ ਕੋਈ ਉੱਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਇਤਨੀ ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ

---

*ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿੱਕੀਆਂ ਲਕੜੀਆਂ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹਰੀ ਛਡਰੀ ਤੇ ਪੱਕੀ ਖੇਤੀ ਜ਼ੁਰ-ਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਵੱਢ ਲੇਣ-ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੀ ਲਕੜੀਆਂ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਲਗਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਸਾਖੀ ਇਹੋ ਦਿਤੀ ਹੈ।

[ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦੀ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ]
ਮੋਟੀਆਂ ਤੀਲੀਆ ਬਣਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਗੰਧਕ ਲਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਅੱਗ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗੰਧਕ ਵਾਲੀ ਤੀਲੀ ਦਾ ਗੰਧਕ ਵਾਲਾ ਸਿਰਾ ਛੁਹਾਕੇ ਬਾਲ ਲੈਣਾ ਤੇ ਅਗੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਅੱਗ ਬਾਲ ਲੈਣੀ। ਯਾ ਇਕ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਲੀਰ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਚਿਣਗ ਡਿੱਗਕੇ ਲੀਰ ਨੂੰ ਬਾਲ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਘਰ ਅੱਗ ਬਲ ਪਏ ਗਲੀ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਉਸ ਘਰੋਂ ਥੋੜੀ ਅੱਗ ਲਿਆਕੇ ਆਪਣੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਬਾਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

*ਪਿਛਹੁ ਰਾਤੀ ਸਦੜਾ ਨਾਮੁ ਖਸਮ ਕਾ ਲੇਹਿ ॥
ਖੰਮੇ ਛਤ੍ਰ ਸਰਾਇਚੇ ਦਿਸਨਿ ਰਥ ਪੀੜੇ ॥ ਜਿਨੀ
ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਕਉ ਸਦਿ ਮਿਲੇ ॥
(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧)

†ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ।

ਤੋਂ ਜੋ ਰੋਜ਼ ਸਾਡੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਸਭ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਿਨਾਂ ਲਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰ ਵਰਾਗ ਦੇਕੇ ਫੇਰ ਉੱਦਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕ ਲਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ; ਜਿਹਾ ਕੁ ਉੱਪਰ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਨਿਭਿਆ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਬੁਲਾਕੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਪੁੱਛੀ। ਬਾਲਕ ਵਰੇਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚ 'ਵਲ' ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਸੂਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੁੱਜਤਾਂ ਥੋੜੀਆਂ ਫੁਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਧਰ ਮਨ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਸਰਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਂਞ ਜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਧੱਕ ਦਿਓ, ਕਿ ਜਿੱਧਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਵਡੇ ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੁਦਰਤੀ ਝੁਕਾਉ ਅੰਦਰੋਂ ਐਸਾ ਹੋ ਆਇਆ ਤੇ ਲਗ ਗਈ ਹੈ ਅਨਜਾਣ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਪਾਹ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਪਿਆਰ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ। ਜਦ ਬਾਲਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਤਿ- ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਤਾਰੂ! ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ, ਬਾਣੀ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਧੋ ਰਹੀ ਹੈ*। ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈਂ। ਕੰਮ ਭੀ ਕਰਿਆ ਕਰ ਤੇ ਜੋ ਕਮਾਵੇਂ ਸੋ ਵੰਡ ਛਕਿਆ ਕਰ†।' ਤਾਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਸਤਿ ਬਚਨ ਜੀਓ!'

ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਸੁਲੱਖਣੀ ਘੜੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—ਤਾਰੂ! ਮਨ ਨੂੰ ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ ਈਰਖਾ ਤੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ‡ ਰਖਣਾ()। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਧ ਹਇ ਮਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਮਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਭੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪਰ ਇਕ ਕਥਾ ਹੈ। ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਕ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ, ਸੀਸ਼ੇ ਆਦਿ ਲੁਵਏ। ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਨੇ ਉਸ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਦ ਕੰਧਾਂ ਪੁਰ ਦੋ ਬੜੇ ਕਾਰੀਗਰ ਸੁੰਦਰ ਮੂਰਤਾਂ ਬਨਾਉਣ ਤੇ ਲਾਏ। ਦੋਵੇਂ ਕੰਧਾਂ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੀਆਂ ਸਨ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਾ ਸਕਣ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਾਰੀਗਰ ਮੂਰਤਾਂ ਬਣਾਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਨਗਾਂ ਦੀ ਜੜਤ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: ਭਾਈ, ਦੱਸ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕਦੋਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ? ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਜੇ ਡੇਰ ਹੈ। ਤਾਂ ਪਾਤ- ਸ਼ਾਹ ਉਸ ਕਾਰੀਗਰ ਨੂੰ ਉਸ ਮੂਰਤਾਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਕੰਧ ਪਾਸ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਖਕੇ ਕਾਰੀਗਰ ਕੀਹ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਵਾਹ ਵਾਹ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਸ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਇਹ ਮੂਰਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਨਾਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਤੋਤੇ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ ਬੀ ਲੈ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਕੰਧ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵੇਲ ਬੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਜ਼ੇ ਪੱਕੇ ਲਾਲ ਸੂਹੇ ਅੰਗੂਰ ਲਹ ਲਹ ਕਰਦੇ ਲਟਕਦੇ ਪਏ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਸਾਰੇ ਮੂਰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚੋਂ ਤੋਤਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਤੋਤਾ ਉਸ ਮੂਰਤ ਦੀ ਵੇਲ ਨਾਲ ਚਿਕੂੰ ਅੰਗੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਚੀ ਮੱਚੀ ਦੇ ਸਮਝਕੇ ਇਉਂ ਜਾ ਪਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦੇ ਜਾਣੇ ਹਨ ਤੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਲਲਚਕੇ ਜਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਤੋਤੇ ਨੇ ਇਹ ਧੋਖਾ ਖਾਧਾ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਉਨਰ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੋਵੇ ਤਾ ਐਸਾ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਜਾਨਵਰ ਅਸਲ ਸਮਝਕੇ ਧੋਖਾ ਖਾ ਜਾਣ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਕਾਰੀਗਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਖੋ ਕੈਸਾ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹਜ਼ੂਰ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ

---

*ਕੋਟਿ ਕਰਨ ਦੀਜਹਿ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹਰਿ ਗੁਣ ਸੁਣੀਅਹਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਾਮ ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਇਹੁ ਮਨ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ ਕਟੀਐ ਕਾਲ ਕੀ ਫਾਸੀ ਰਾਮ ॥ [ਸੂਹੀ ਛੰਤ ਮ: ੫

†ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਵੰਡ ਖਾਵਣਾ। [ਭਗਤ ਰਤਨਾ:

‡ਛੋਡਿਹੁ ਨਿੰਦਾ ਤਾਤਿ ਪਰਾਈ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ:ਮ: ੧

()ਮਨ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਰਖਣਾ। [ਭ: ਰਤਨਾ:

ਹੈ। ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਬੀਤ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਫੇਰ ਕਾਰੀਗਰ ਨੂੰ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਸਣੇ ਆਣਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸੁਣਾ ਬਈ ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਦੇਖਿਆ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਅਜੇ ਮੁੱਕਾ ਨਹੀਂ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨਾ ਕੁਛ ਹੈ ਅਜ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਹਜ਼ੂਰ ਮਾਲਕ ਹੋ, ਦੇਖਣ ਦੇਣੋਂ ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਵਿਰਲੇ ਪਰਦੇ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਕੰਧ ਉਤੇ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਨੇਰਾ ਗਾਹੜਾ ਹੈ. ਏਹ ਦੂਰ ਕਰਵਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਓਹ ਪਰਦਾ ਦੂਰ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ। ਜਦ ਚਾਨਣ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੰਧ ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ ਤੇ ਝਿਲਮਿਲ ਝਿਲਮਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਧ ਪਰ ਬੀ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਤੇ ਅੰਗੂਰ ਦਿੱਸੇ ਪਰ ਇਹ ਐਸੇ ਚਮਕਦੇ ਤੇ ਰਸ ਭਰੇ ਦਮਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਮੂਰਤਾਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਚੀ ਮੁੱਚੀ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਭੁਲੇਵੇ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਖੋਹਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਹੱਥ ਪਸਾਰਿਆ, ਜਾਂ ਹੱਥ ਕੰਧ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਪਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿਹਾ "ਇਸ ਦਾ ਕਮਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਕਿ ਓਥੇ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਤੋਤੇ ਨੇ ਧੋਖਾ ਖਾਧਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਥੇ ਅਕਲ ਵਾਲੇ; ਸ਼ਊਰ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਧੋਖਾ ਖਾਧਾ ਹੈ। 'ਸ਼ਾਬਾਸ਼'! ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕਮਾਲ ਹੈ।'

ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਲੀ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ: ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਨੇ ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ, ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਉਨਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਟਪਲਾ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕੰਧ ਪਰ ਕੋਈ ਚਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆਂ, ਕੋਈ ਵੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਬਰਸ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕੰਧ ਨੂੰ ਘੋਟ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਠੀਕ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਰਾਜਾ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਲਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁਲੇਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਉਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਟਪਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ; ਮੇਰਾ ਉਨਰ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਆਪ ਮੇਰੀ ਦੀਵਾਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦਾ ਕਮਾਲ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਚਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਅਕਸ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਉਹਨਾਂ ਚਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਤੋਂ ਦਹਿਗੁਣਾਂ ਕਰ ਦਿਖਲਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿਮੀ ਤਯਾਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਮੈਂ ਚਿੱਤ੍ਰ ਅੰਗਾਂਗਾ। ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਫਾਈ ਦਾ ਕਮਾਲ ਤੇ ਫੇਰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉਨਰ ਨੂੰ ਚਿੱਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਿਮੀਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰੀ ਆਰਭ ਕਰਾਂ, ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਵਧੇਰੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂਰਤਾਂ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦੇ ਦਿਤਾ।

ਹੇ ਪੋਪਟ ਤਾਰੂ! ਸਫਾਈ ਮੂਲ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਣਾਂ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ*। ਭਗਤੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਨਾਮ; ਤਾਂਤੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੱਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵ ਵਿਚ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਗੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਤਾਰ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਜੀਵ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ†। ਫੇਰ ਕੀ ਬਣੇ ਪੋਪਟ ਬੱਚਾ? ਤਾਂ ਇਹ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰੋ, ਨਿਰਮਲ ਬੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ‡। ਪਰ ਦੋ ਗਲਾਂ ਹੋਰ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਹਨ:—ਧਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ—ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰੋ ਉਪਜੀਵਕਾ ਵਾਸਤੇ, ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਕੇ ਕਰੇ, ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਵੰਡ ਛਕੇ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਧਰਮੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਕਮਾਏ ਧਨ ਦਾ ਬੀ ਲੋਭੀ

---

*ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ [ਜਪੁਜੀ]

†ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ [ਜਪੁਜੀ]

‡ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥
ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ [ਜਪੁਜੀ]

ਨਾ ਹੋਵੇ* । ਦੂਸਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰੇ† । ਪਾਠ ਕਰੇ ਮਨ ਜੋੜਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਵੀਚਾਰ ਬੀ ਕਰ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ ਹੈ ਜੋ ਇਉਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਘਾਲ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਦੇ ਦੋ ਕੰਮ ਹਨ— ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਕੱਟਣੀ ਤੇ ਮੈਲ ਕੱਟੇ ਗਏ ਮਨ ਵਿਚ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਟਿਕ ਜਾਣਾ । ਉਹ ਮਨ ਫੇਰ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਕੇ ਮੇਲ ਦਾ ਰਸ ਕਹੋ, ਚਾਹੇ ਸਫਲ ਤੇ ਅਸਲ ਗਿਆਨ ਕਹੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ! ਤੂੰ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਖਾਣਾ ਹੈ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ ਹੈ । ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਰਤਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸ੍ਰਵਣ ਵੀਚਾਰ ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਸੋ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਮਨ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਵੈਰ ਈਰਖਾ ਆਦਿਕ ਬੁਰੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ । ਫਿਰ ਤੂੰ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ‡।

ਇਸ ਬਾਲਕ ਵਰੇਸ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੇਰ ਹੁਣ ਜੀਵਨ ਕੀ ਬਣਿਆ ਸੀ ? ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਭਜਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕਦਾ ਸੀ, ਇਉਂ ਕਿ ਘਰ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਵਾ ਕਰੇ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰੇ । ਇਹ ਸੱਜਣ ਪੁਰਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦਾ ਅੰਤ ਪੂਰਨ ਤੇ ਸਫਲ ਤਤੁ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ|| । ਭਾਈ ਗੁਰ ਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਤਾਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖ
ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਉਦਾਸੀ ।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:— 'ਤਬ ਬਾਬੇ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਲੜਕਾ ਪੈਰੀ ਪਿਆ ।'

---

*ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ ॥

†ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ॥ ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ ॥ [ਰਾ: ਬ: ਦ: ਓ: ਮ: ੧] । ਚੌਥੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:—ਜਿਨਾ ਅੰਦਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀਚਾਰ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਮੁਖ ਸਦ ਉਜਲੇ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥ [ਵਾ: ਤੇ ਦ: ਮ: ੪]

‡ਸਵਾਸ ਅੰਦਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ਤੇ ਜੇ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਣਾ ।
[ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ]

ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਹਰ ਸਵਾਸ ਚਾਹੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਬਾਹਰ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ ।

||ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ । [ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ]

੬. ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੱਧਾ।

ਸੂਚਨਾ—ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਦੇਸ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਪਰ ਘਰੋਂ ਟੁਰ ਪਏ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ– 'ਤਦਹੁ ਬਾਬਾ ਰਵਦਾ ਰਹਿਆ ਘਰ ਤੇ।

ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀਓਂ ਉਠਕੇ ਆਪ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵਿਚਰਦੇ ਦਰਯਾ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਮਲਗੁਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

'ਤਬ ਬਾਬਾ ਦਰਿਆਉ ਉਪਰ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਤਲਵੰਡੀ ਕੇ ਨਜੀਕ ਇਕ ਥਾਂਉਂ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਗਉਗਾ ਚਲਿਆ, ਜ ਕੋਈ ਸੁਣੈ ਸੋ ਸਭ ਆਵੈ। ਲੋਕ ਆਖਣ:– ਜੋ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਫਕੀਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਨਾਉਂ ਹੈਸੁ, ਆਪਣੇ ਖੁਦਾਇ ਨਾਲ ਰਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਜੁੜਿਆ, ਮੁਰੀਦ ਭੀ ਹੋਵਨ, ਜੋ ਆਵੈਸੋ ਪਰਚਾ ਜਾਵੈ। ਜੋ ਬਾਬਾ ਸਲੋਕ ਕਰਦਾ ਥਾ ਸੁ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਕੀਤੇ ਸੇ, ਫਕੀਰ ਕਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਸੇ:–

ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ॥

ਤਬ ਨਾਨਕ ਕੇ ਘਰ 'ਏਕੋ ਨਾਮ ਵਖਾਣੀਐ॥' ਬਹੁਤ ਉਸਤਤ ਹੋਵਨ ਲਗੀ, ਖਰਾ ਬਹੁਤ ਗਉਗਾ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜੋਗੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਤਪੀਏ, ਤਪੀਸਰ, ਦਿਗੰਬਰ, ਬੈਸਨੋ, ਉਦਾਸੀ*, ਗ੍ਰਿਸਤੀ, ਬੈਰਾਗੀ, ਖਾਨ ਖਨੀਨ, ਉਮਰੇ, ਉਮਰਾਉ, ਕਰੋੜੀਏ ਜਿਮੀਂਦਾਰ, ਭੂੰਮੀਏ ਜੋ ਕੋ ਆਵੈ ਸੋ ਪਰਚਾ ਜਾਵੈ। ਸਭ ਲੋਕ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ। ਤਬ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਗਿਰਾਉਂ ਪਾਸ ਇਕ ਕਰੋੜੀਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ'।

ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕਿਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਰੋੜੀਏ ਦਾ ਨਾਂ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਫ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਰਾਦ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਲਾਹੌਰੋਂ ਉਪਰ ਵਾਰ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੱਧਾ।

ਜਦ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਟੋਲੀਏ ਤਾਂ ਦੂਸਰੀ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਨਾਲ ਮਨਸੁਖ ਦੀ ਗਲ ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ 'ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕੋਸ ਪੰਦ੍ਹਾਂ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਧਰਤੀ ਮਾਂਹਿ ਹੈ। ਊਹਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਰਹਿਤਾ ਹੈ। ਸਥਾਨ ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਇ ਭੱਟੀ ਕੀ, ਰਾਵੀ ਕੇ ਪਾਰ, ਨਾਮ ਸਥਾਨ ਰਾਵੀ ਦੇ ਉਰਾਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਊਹਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਰਹਿਤਾ ਹੈ†।'

ਸੋ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਕੇ, ਕੁਛ ਦਿਨ ਘਰ ਰਹਿਕੇ, ਬੱਧਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੋਂ ਕੀਤੀ। ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੱਝਣੇ ਦਾ ਕੁਛ ਹਾਲ ਅਗਲੇ ਪਸੰਗ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਊ:–

੫੫. ਦੋਵੇਂ ਰਾਣੀ‡।

੧.

ਸੁਹਣੀ ਰਾਵੀ ਆਪਣੇ ਬਰਫਾਨੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋੜਕੇ, ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ, ਟਿੱਬੇ, ਖੱਡੇ, ਪੱਥਰਾਂ, ਵੱਟਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਮਾਧੋ ਪੁਰ ਲਾਗ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਬੀ ਟੁਰਕੇ ਕੁਛ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰੇ ਹਰੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਕੋਹਾਂ ਦੇ ਕੋਹ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਰਾਵੀ, ਮਗਨਤਾ ਦੀ ਚਾਲ, ਜੀਵਨ ਰੌ ਵਾਂਙੂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਤੁਰਦੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੁ ਸਾਗਰ ਵਲ ਟੁਰੀ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਗੁਲਾਬੀ ਰੁੱਤ ਹੈ, ਗਰਮੀ ਮੁੱਕ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਹੱਡ-ਭੰਨ ਪਾਲਾ ਅਜੇ ਆਯਾ ਨਹੀਂ। ਸੁਖਾਂਵਾਂ, ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ, ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ, ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਰੌਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਸੀਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਲਾ ਹੈ, ਰਾਤਾਂ ਅੰਦਰ ਸੁਆਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਨੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਇੰਨਾਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਧੁੱਪ ਸੇਕੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਮਾੜੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਜੱਟੀ ਰਾਵੀ ਦੇ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਕਿਨਾਰੇ ਲਾਗ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਢੱਠੇ ਘਏ ਡਾਹਣ ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਟਾਹਲੀ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰਲੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਧੁੱਪ-ਛਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਰਛਾਵਾਂ ਜਿਹਾ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਤਾਂ ਛਾਂ ਦਾ ਸੀਆ ਹੈ, ਨਾ ਧੁੱਪ ਦਾ ਘਬਰਾ ਹੈ। ਲੱਸੀ ਦੀ ਖਾਲੀ ਚਾਟੀ ਭੁੰਞੇ ਪਾਸ ਧਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਉਤੇ ਕਹਿਆਂ ਦਾ ਛੰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਛੰਨੇ ਵਿਚ ਰੋਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵੇਹਲਾ ਹੋਇਆ ਖਾਲੀ

*ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਤਯਾਗੀ ਲੋਕ ਤੇ ਘਰਾਂ ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ।

†ਇਕ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਓਦੋਂ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਉਰਾਰ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਰਾਵੀ ਰਸਤਾ ਛੋੜ ਕੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਯਾ ਲੇਖਕ ਦਾ ਧ੍ਰੂਵਾ ਗਲਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰੋਂ–੧੫ ਕੋਹ ਅਰਥਾਤ ਵੀਹ ਕੁ ਮੀਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲਾਹੌਰੋਂ ਇਹ ਸਥਾਨ ਚੋਖਾ ਦੁਰਾਡਾ ਹੈ।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੩ (੧੯੨੨ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾ: ਸਮਾ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਪਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੱਟੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਅਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਕੇ ਕਲਾਈ ਗੋਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਦਰਿਆ ਦੇ ਉੱਤਰ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਨੀਝ ਜਮਾਈ ਹੈ ਤੇ ਅਡੋਲ, ਕੰਨ ਉਸ ਪਾਸੇ ਲਾਈ ਐਉਂ ਬੈਠੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋ ਟਿਕ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਉਮਰਾ ਜੁਆਨ ਹੈ, ਕੱਦ ਲੰਮੇਰਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਬਹੁਤਾ ਭਰਵਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਤਲੀ ਲਿੱਸੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰੰਗ ਕਣਕ ਭਿੰਨਾ ਹੈ, ਨਕਸ਼ ਤਿੱਖੇ ਹਨ, ਚਿਹਰਾ ਲੰਮੇਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਛ ਗੁਲਿਆਈ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਲੋਨਾਪਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਲੱਗ ਰਹੇ ਨੈਣ ਸ਼ਾਂਤ-ਰੂਪ ਹਨ, ਜਦ ਹਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨ ਦੇ ਇਹ ਝਰੋਖੇ ਹਨ ਉਹ ਸਮਝਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਵਿੱਦਯਾ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੰਸਕਾਰੀ ਜੀਉੜਾ ਹੈ, ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਪਰਖ, ਸਮਝ, ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਉਹ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਹਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪੋਖੂ ਬੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਕੰਨ ਕਿਸੇ ਮਿੱਠੀ ਪਿਆਰੀ ਸੁਰ ਵੱਲ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੈਣ ਉਸ ਪਾਸੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਮਨ ਸਾਰਾ ਉਸੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਸਲੀਨ ਹੈ। ਬੈਠੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਚੱਲ, ਕੋਈ ਜਾਣੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਪਈ ਹੈ। ਜਿਧਰ ਇਸ ਦੇ ਸ੍ਰਵਨ (ਕੰਨ), ਨੈਣ ਤੇ ਮਨ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਰੁਖ ਹੈ। ਓਧਰੋਂ ਇਸ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਧਰੋਂ ਹੀ ਰਾਵੀ ਦੀ ਜਲਧਾਰ੍ਹਾ ਆ ਰਹੀ ਹੈ: ਭਾਵੇਂ ਚੋਖੀ ਵਿੱਥ ਉਤੇ ਕੋਈ ਇਕ ਸਾਜ਼ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰਬਾਂ ਏਤੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਆਕੇ ਏਸ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਝਰਨਾਟ ਛੇੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਐਉਂ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਮਨ ਬੀ ਇਕ ਸਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਰਬਾਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਇਕ ਮਿਜ਼ਰਾਬ ਹੈ ਜੋ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਜਾ ਰਹੀ ਤੇ ਮੀਂਡਾਂ ਕੱਢ ਰਹੀ ਹੈ। ਓਧਰੋਂ ਸਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਦਿਲ ਚੁਭਵੀਆਂ ਜ਼ਰਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਗਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਸਾਫ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਡਾਢਾ ਮਿੱਠਾ ਰਾਗ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚੇ ਰਾਗ ਸੁਣਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੋਈ ਕੋਈ ਟੱਪਾ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਬੋਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੀ, ਪਰ ਜਿੰਨਾਂ ਕੁਝ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸੁਆਦ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਗਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਰਾਗ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਬੈਠੀ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਟਕ ਬੱਝੀ ਉਧਰ ਵੇਂਹਦੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ, ਫੇਰ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਜਦ ਰਾਗ ਥੰਮ੍ਹਿਆਂ, ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਠੰਢੇ ਸਾਹ ਆਏ ਫਿਰ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ, ਪਰ ਫੇਰ ਫੇਰ ਮਿਟਦੇ ਸਨ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਹਾਂ ਹੁਣ ਸੁਹਣੀ ਸਹੂਲਤ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹਲਕੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਹ ਫੇਰ ਫੇਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਈ ਤੇ, ਹੁਣ ਆਪੇ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਰੁੱਝ ਪਈ:–

"ਸਾਈਆਂ! ਏਹ ਕੌਣ ਹਨ? ਕਿਥੋਂ ਆਏ ਹਨ? ਕ੍ਰੈ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਏਥੇ ਹਨ। ਕੀਹ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਜਦ ਲੰਘਦੀ ਹਾਂ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੀ ਸੁਣਦੀ ਹਾਂ। ਤ੍ਰਿੰਞਣਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੀ ਗਾਂਵੀਂ। ਹੁਣ ਭੀ ਵਿਵਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਾਗਦੀ ਤੇ ਗਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਸੁਹਾਗ, ਘੋੜੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਲੰਮੇ ਰਹਾ ਦੇ ਗਾਉਣ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ। ਖੀਉੜੇ ਬੀ ਮੈਂ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਸਾਰੰਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆ, ਵਜਾ ਸੁਣਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਡੂਮਣੀਆਂ ਬੀ ਮੈਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਕਿੱਡਾ ਮਿੱਠਾ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਰੱਬਾ! ਇਹ ਰਾਗ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆ। ਇਹ ਗਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਜਾਦੂ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਇੰਦਰ ਦੇ ਦੇਸੋਂ ਆਏ ਹਨ? ਏਹ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਰ ਪੁੜੀਆਂ ਧੂੜਦੇ ਹਨ? ਸੁਰ ਛੇੜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲੇਜਾ ਵਿੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ? ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਠਾਹ ਠਾਹ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੋਭਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਮੈਨੂੰ

ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਹ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਛਲਾਵਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਮਤਾਂ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ ਆਪਣਾ ਰਾਗ ਗਾਉਂਦੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋਣ। ···ਹੈਂ ? ਕੋਈ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰੋਂ ਹੀ ਮਤੇ ਆਏ ਹੋਣ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਅੱਗੇ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਰਾਗ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਗ ਇਹੋ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਰੋਜ਼ ਜਦ ਰੋਟੀ ਲੈਕੇ ਲੰਘਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹੋ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਲ ਖਿਚੀਂਦਾ ਹੈ।······ਪਤਾ ਕਰਾਂ ਏਹ ਕੌਣ ਹਨ ?······ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧੂਹ ਬੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਬੀ ਪੁੜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਹਿਮ ਬੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।···ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁੱਛਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ?ਸਰੀਰ ਵਿਚਤਾਂ ਸਾਹ ਸਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਹੌਲੀ ਫੁੱਲ ਪਰ ਨਿਸੱਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਹਿਲਾਉਣ ਨੂੰ ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸੁਆਦ ਹੈ। ਕੱਟਕ ਦਾ ਸੁਆਦ ਏਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੋਊ, ਭੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਸੁਆਦ ਕੀਹ ਹੈ ? ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ? ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈ ? ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਲੱਝ ਜਾਵੇ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹੇ ! ਭੱਠ ਘੱਤਾਂ ਮੈਂ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਘਰ। ਹਾਇ ! ਕਿਵੇਂ ਏਸ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਰਹਵਾਂ ? ਮੈਂ ਭੁੱਖੀ ਚੰਗੀ, ਮੈਂ ਕੱਲੀ ਚੰਗੀ, ਮੈਂ ਕੰਗਲੀ ਚੰਗੀ, ਮੈਂ ਮੰਗਤੀ ਚੰਗੀ, ਪਰ ਹਾਇ ਕਿਵੇਂ ਏਸ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਰਹਵਾਂ। ਕੀਹ ਕਰਾਂ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵਾਂ, ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਲਵਾਂ, ਅੰਦਰ ਪਾਕੇ ਕੋਈ ਜੰਦਰੇ ਮਾਰ ਲਵਾਂ। ਹਾਇ ! ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ? ਕਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ, ਕੀ ਬਾਨ੍ਹਣੂ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ? ਕੀਹ ਦਾਰੂ ਕਰਾਂ ? ਜਾਵਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਤੇ ਪੁੱਛਾਂ ? ਖਬਰੇ ਕੌਣ ਹਨ। ਕੀਹ ਕਹਿਣਗੇ ? ਖ਼ੈਰ ਪਾਉਣਗੇ ਕਿ ਜੁਵਾਬ ਦੇਣਗੇ ? ਉਹਹੋ ! ਇਸ ਸੁਆਦ ਬਨ ਜੀਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ? ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਮਰਦ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਆਖੂ ਜ਼ੁਦੈਣ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੈਂ; ਏਸ ਘੜੀ ਸੁਆਦ ਹੈ, ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਜੇ ਏਸ ਸੁਆਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਛਿਨ ਮੁੱਕ ਹੀ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਕੈਡਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਖ਼ਬਰੇ ਉਂਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਆਵੇਗੀ ···ਪਰ ਹਾਂ, ਵੱਸ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਹਾਇ ! ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰਨ ਹੁੰਦੀ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪਾਂਧੇ ਦੀ ਧੀ ਹੁੰਦੀ, ਮੈਂ ਕੁਛ ਪੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ, ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਸੁਝਤ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਅਨਪੜ੍ਹ, ਮੂਰਖ, ਤ੍ਰੀਮਤ ਜਾਤ, ਪੇਂਡੂ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਰਗੇ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ? ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਏਹ ਕੌਣ ਹਨ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਜਾਕੇ ਗੱਲ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹਿਆਂ ਨਾਲ ?"

ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਐਂਦਾਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈਂਦੀ ਗਈ ਬੇਮਲੂਮੇ ਉਹ ਸੁਆਦ ਘਟਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਤਾਕਤ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਛੇਕੜ ਏਥੇ ਅੱਪੜੀ ਕਿ ਚੱਲਾਂ ਤੇ ਪੁੱਛਾਂ; ਪੁੱਛਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਹੋਵੇ। ਇਉਂ ਸੋਚਦੀ ਟੁਰ ਹੀ ਪਈ।

ਜਦ ਨੇੜੇ ਗਈ ਤਾਂ ਦੋ ਸੂਰਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕੋ ਸੂਰਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਵੱਜਣ ਵਾਲਾ ਸਾਜ਼ ਪਿਆ ਤੇ ਸੀ ਉਹ ਦਰਯਾ ਵੰਨੇ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਥੋੜੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਖੜਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ: 'ਭਾਈਆ ! ਇਹ ਗਾਉਣ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਓ ?'

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਹਾਂ ਕਾਕੇ !

ਜੱਟੀ—ਤੁਸੀਂ ਕਉਣ ਹੋ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਮੈਂ ਰੱਬ ਦਾ ਬੰਦਾ।

ਜੱਟੀ—ਏਸੇ ਜੱਗ ਦੇ ਹੋ ਨਾ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਹਾਂ ਕਾਕੇ, ਤੁਸਾਂ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਹਾਂ।

ਜੱਟੀ—ਕੋਈ ਨਾ। ਕੂੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਤ੍ਰੈ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਐਥੇ ਬੈਠੇ ਵੇਹਨੀ ਹਾਂ। ਅਸਾਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਅੱਗ ਬਲਦੀ ਦਿੱਸਦੀ, ਰੋਟੀ ਪਕਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਤੋਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਦਿੱਸਦੇ, ਕਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦਿੱਸਦੇ, ਕਦੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦੇ।

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਕਾਕੇ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਆਸਰੇ ਹੀ ਝੱਟ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਤਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੱਟੀ—ਹੋਈ ਨਾ ਗੱਲ ! ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਏ ਨਾ ! ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਾਂਙ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ।

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਦੇ ਹਾਂ। ਰੋਟੀ ਦੁੱਧ, ਮੱਖਣ ਸਭੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜੱਟੀ—ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਕੀ ਖਾਧਾ ਨੇ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਸ਼ਬਦ।

ਜੱਟੀ—ਹੋਈ ਨਾ ਗੱਲ. ਸੱਚ ਦੱਸ ਭਾਈਆ ਤੁਸੀਂ ਹਓ ਏਸੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਦੇ ਬੰਦੇ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਏਸੇ ਲੋਕ ਦੇ। ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਹੈ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਮਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਪੁਤ ਹਾਂ ਤੇ ਔਸ ਵੇਲ ਭੁੱਖਾ ਹਾਂ।

ਜੱਟੀ—ਫੇਰ ਕੁਛ ਖਾਂਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਮਿਲੇਗੇ ਤਾਂ ਖਾ ਲਵਾਂਗਾ, ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਬੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਏਗਾ।

ਜੱਟੀ—ਫੇਰ ਊਹਾ ਗੱਲਾਂ, ਭਾਈਆ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਤਾਂ ਹੋਰਥੋਂ ਦੇ, ਐਵੇਂ ਵਲਾ ਕਰਦ ਹੋ। ਹੈ ਦੱਸ ਤਾਂ ਛੱਡੋ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਏਥੋਂ ਦਾ ਹੀ ਹਾਂ, ਕਾਕੀ

ਜੱਟੀ—ਫੇਰ ਖਾਧੇ ਬਿਨ ਕਿਵੇਂ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋ ? ਵਜਾਉਂਦੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋ, ਗਾਉਂਦੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ? ਮੈਂ ਤਾ ਇਕ ਡੰਗ ਨਾ ਖਾਵਾਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਸਾਰਾ, ਹੱਲ ਹੀ ਨਾ ਸੱਕਾਂ।

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਠੀਕ ਹੈ, ਹੱਲਣ ਜੋਗ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦਿਲਗੀਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਜੱਟੀ—ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸਾਡੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਹੈ, ਇਸ ਆਸਰੇ ਪਏ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਨਿਰੇ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਇਹ ਸੁਆਦ ਗਾਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਗਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਹੈ, ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਰੋਣ ਤੇ ਗਾਉਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਗਾਉਣਾ ਹੋਰਥੋਂ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸੁਆਦ ਕੋਈ ਹੋਰਵੇਂ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ; ਇਸ ਸੁਆਦ ਦਾ ਇਕ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਰੱਜ ਵਾਂਙੂ।

ਜੱਟੀ—ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਓਹ ਲੋਕ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਣੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਜਿਵੇਂ ਆਖੇਂ, ਕਾਕੇ !

ਜੱਟੀ—ਭਾਈਆ, ਜੇ ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਲੈ ਆਵਾਂ ਤਾਂ ਪੀ ਲੈਸੋ ?

ਵਜੰਤ੍ਰੀ—ਪੀ ਲੈਸਾਂ ਕਾਕੋ ! ਮੈਨੂੰ ਬੀਬਾ ਇਸ ਰਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਜੇ ਮੂਲੋਂ ਏਸ ਆਸਰੇ ਜੀਉ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭੁੱਖ ਬੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਬੀ ਹਾਂ।

ਜੱਟੀ—ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹਾਂ····· (ਮੁੜਕੇ ਤੱਕਕੇ) ਹਾਂ ਤਾ ਭਾਈਆ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁਖ ਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾਂ ? ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਹੀ ਪੇਂਡੂ ਹਾਂ, ਉਮਰੋਂ ਭੀ ਅਜੇ ਵਡੇਰੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਮੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠੇ, ਮਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਅਪੱਛਰਾਂ ਜਾਤ ਦੇ ਹੋਵੋ ਤੇ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਕਰ ਬੈਠਾਂ।

ਵਜੰਤ੍ਰੀ (ਹੱਸਕੇ)—ਇਹ ਭਰਮ, ਬਾਕੋ, ਕਿਉਂ ਪਈ ਖਾਨੀਂ ਏਂ ?

ਜੱਟੀ—ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹੋ ਤੇ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾ ਜਾਦੂ ਧੂੜਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ, ਆਹ ਵੇਲਾ ਸ਼ਿਕਲ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਉਜਾੜ ਤੇ ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ, ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਸਣੀਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਫਿਰ ਫਿਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਲਗਦੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਪਰੀ ਜ਼ਾਤ ਦੇ ਹੋ। ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਸੋਝੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਮੂਰਖ ਜੱਟੀ ਹਾਂ। ਖਬਰੇ ਤਸੀਂ ਉਹੋ ਹੋਵੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਪੂਰਾ ਭਾਂਡਾ, ਸਾਂਈਂ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ। ਤੁਸੀਂ ਵੀਰਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਿਆ ਜੇ, ਗਿਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਪਸ਼ੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਨਾ, ਨੀਵੀਂ ਉੱਚੀ ਗੱਲ, ਵੀਰਾ ! ਮੇਰੀ ਦਿਲ ਨਾ ਲਾਉਣੀ।

ਵਜੰਤ੍ਰੀ (ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਆ ਗਏ)—ਕਾਕ। ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਾ ਕਰ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦ ਹੈਂ, ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੂਰੇ ਮਰਦ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾ ਖ਼ਾਤਰ ਕਰ, ਜੋ ਮੈਂ ਬੰਦਾ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਕੁਛ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਪਾਲੀ ਚਾਟੀ ਸਿਰ ਤੇ ਸੀ, ਹੱਥ ਦੀ ਟੇਕ ਚਾਟੀ ਨੂੰ ਦੇਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਚਲੀ ਗਈ।

੨.

ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਜੱਟੀ ਸਿਰ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗੜਵਾ ਚਾਈ ਲੈ ਆਈ। ਗੜਵੇ ਤੇ ਛੰਨਾ ਸੀ, ਛੰਨੇ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕਰ ਸੀ ਜੋ ਉਤੋਂ ਰਕੇਬੀ ਨਾਲ ਕੱਜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇਕ ਲਾਲੀ ਸੀ, ਇਕ ਚਾਉ ਤੇ ਉਮਾਹ ਸੀ ਤੇ ਕਦਮ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਸਨ। ਜਾਂ ਇਹ ਉੱਥੇ ਆਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਜ਼ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਵਜੰਤ੍ਰੀ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਗਾਉ ਹੀ ਹੋਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਸੱਦ ਇਸ ਦੇ ਕੰਨ

ਪਈ, ਕ਼ਦਮ ਹਲਕੇ ਹੋ ਗਏ, ਨੈਣ ਟਿਕ ਗਏ ਤੇ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਹੀ ਦੁੱਧ ਭੁੰਞੇ ਰੱਖਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਰ ਬੇਵਸਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਬਿਨ ਆਖੇ ਦੋਵੇਂ ਨੈਣ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ, ਐਸੇ ਲੱਗੇ ਕਿ ਝਮਕਣਾ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਰੰਗ, ਉਹ ਟਿਕਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਉ, ਉਹ ਰੱਬੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਉਹ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਸਲੋਨਾਪਨ ਵ੍ਵਿਚਾਰੀ ਨੇ ਕਾਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਬਝੱਕ ਰਹਿ ਗਈ। ਉੱਤੋਂ ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਜੋ ਕੰਨੀਂ ਪਿਆ ਉਸ ਐਉਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਮਿਰਗ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਤੇ ਐਉਂ ਜਿਵੇਂ ਪੱਥਰ ਦਾ ਬੁੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਲ੍ਹੜ, ਅਵਾਣ; ਜਿਨ੍ਹ ਕਦੇ ਕੁਛ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਚਾਨਕ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਦਿਦਾਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਅਚਰਜ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ। ਰਾਗ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗੜਵਾ ਰੱਖਕੇ ਮੋਹ ਲੈਣ ਹਾਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਦਾਰ-ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਬੈਠੀ ਦੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿ ਗਈ ਉਧਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ:-

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਰਹੀਐ ਦੁਖੁ ਬਿਆਪੈ ॥
ਜਿਹਵਾ ਸਾਦੁ ਨ ਫੀਕੀ ਰਸ ਬਿਨੁ ਬਿਨ
ਪ੍ਰਭ ਕਾਲ ਸੰਤਾਪੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਜਬ ਲਗ ਦਰਸ ਨ ਪਰਸੈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਬ
ਲਗੁ ਭੂਖ ਪਿਆਸੀ ॥ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਤ ਹੀ
ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਜਲ ਰਸਿ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੀ
॥ ੧ ॥ ਊਨਵਿ ਘਨਹਰੁ ਗਰਜੈ ਬਰਸੈ
ਕੋਕਿਲ ਮੋਰ ਬੈਰਾਗੈ ॥ ਤਰਵਰ ਬਿਰਖ
ਬਿਹੰਗ ਭੁਇਅੰਗਮ ਘਰਿ ਪਿਰੁ ਧਨ
ਸੋਹਾਗੈ ॥ ੨ ॥ ਕੁਚਿਲ ਕੁਰੂਪਿ ਕੁਨਾਰਿ
ਕੁਲਖਨੀ ਪਿਰ ਕਾ ਸਹਜੁ ਨ ਜਾਨਿਆ ॥
ਹਰਿ ਰਸ ਰੰਗਿ ਰਸਨ ਨਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ
ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਖ ਸਮਾਨਿਆ ॥ ੩ ॥ ਆਇ
ਨ ਜਾਵੈ ਨਾ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ ਨਾ ਦੁਖ ਦਰਦੁ
ਸਰੀਰੇ ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਸਹਜ ਸੁਹੇਲੀ
ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਤ ਹੀ ਮਨੁ ਧੀਰੇ* ॥ ੪॥ ੨ ॥

ਗਾਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਜ਼ ਛਿੜਨੋਂ ਰਹਿ ਚੁਕਾ। ਹਾਂ, ਗਾਵਣਹਾਰ ਤੇ ਬਜਾਵਣਹਾਰ ਦੋਇ ਚੁੱਪ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਬੀਬੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਗਾਵਣਹਾਰ ਤੇ ਐਸੀ ਬੱਝੀ ਸੀ ਕਿ ਹਿਲਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਬੀਬੀ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕੀ, ਨੈਣ ਹਿੱਲੇ, ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਭਰਕੇ ਆਯਾ, ਦੋ ਟੇਪੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਾਲੇ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਕਿਰੇ, ਸਰੀਰ ਹਿੱਲਿਆ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਫਿਰੀ। ਰਸ ਦੇ ਸੁਆਦ ਮਾਰੀ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ ਪਰ ਹੋਸ਼ ਪੂਰੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਹੋਰ ਇਸੇ ਹਾਲ ਰਹਿਕੇ ਦੇਖ ਕਿ ਉੱਠਣ ਦੀ ਆਸੰਙ ਹੋ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਜੀਉ ਕਰੇ ਕਿ ਅਗੇ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ ਦਰਸਨ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਵਾਂ, ਝਟ ਉੱਠੀ, ਠਿਠੰਬਰੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋਈ। ਕੁਛ ਵਿੱਥ ਤੋਂ ਅਦਬ ਨਾਲ ਦੁਧ ਦਾ ਗੜਵਾ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਗਾਵਣਹਾਰ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:- 'ਕਾਕੀ!

'ਕਾਕੀ' ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਾਕੀ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਕਲਵਲ ਖਾ ਗਿਆ, ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਕਲੇਜਾ ਲੈਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਗਈ।

ਫੇਰ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ: 'ਬੱਚਾ'!

ਫੇਰ ਹੋਰ ਧੂਹ ਵੱਜੀ।

ਫੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ: 'ਕਾਕੀ'

ਹੁਣ ਕਾਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਭੈ ਆਇਆ, ਕਿਸੇ ਡਾਢੀ ਬ੍ਰੀਕ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲੀ-

ਜੀਓ ਜੀ!

ਗਾਵਣਹਾਰ- ਇਹ ਕੀ ਆਂਦਾ ਹਈ?

ਕਾਕੀ-ਜੀਓ ਦੁੱਧ ਹੈ...ਸੱਕਰ ਹੈ, ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਤੇ ਪੀਓ। ਤੁਸੀਂ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨਾ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹੋ।

ਗਾਵਣਹਾਰ-ਕਾਕੋ! ਤੁਸੀ ਪੀਓ, ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵਾਲੇ ਹੋ।

ਇਹ ਗੱਲ ਕਾਕੀ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਵੱਜੀ। ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ; ਪੁੱਤ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਧਨ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਢੋਂਦਾ ਰਹਿਦਾ ਸੀ। ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ 'ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਭੁੱਖੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਕੁਛ ਅੱਗੋਂ ਆਖਣੋਂ ਸੰਗ ਗਈ ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਕੁਛ ਪਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਬੋਲੀ-ਤੁਸੀਂ ਜੀ, ਸਦਾ ਰੱਜੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਜੀ

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਦਾ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ······।

ਗਾਵਣਹਾਰ– ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੁੱਧ ਪੀਓ।

ਕਾਕੀ– ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਪਿਲਾਓ ਨਾ ਜੀ ਸੁਆਦ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣੇ ਆਯਾ ਹੈ ਜੀ, ਇਹ ਸੁਆਦ ਪਿਲਾਓ ਜੀ. ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਸੁਆਦ ਨਾ ਵਿਛੜੇ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਪੀਂਦੇ ਹੋ ਨਾ। ਏਹ (ਵਜੰਤ੍ਰੀ ਵੱਲ ਸੈਨਤ ਕਰਕੇ) ਆਖਦੇ ਸਨ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਏਹੋ ਸੁਆਦ ਆਖਦੇ ਹੋਸਨ; ਤੁਸੀਂ ਪੀਂਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਡਾਢਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿੱਵ ਪੀਵੀਦਾ ਹੈ, ਜੀ ਮੈਂ ਪੇਂਡੂ ਪਸੂ ਹਾਂ ਜੀ, ਸੂਝਤ ਹੈ ਨਹੀਂ ਜੀ, ਡਾਢਾ ਸੁਆਦ ਆਯਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਆਦ ਚਾ ਦਿਵਾਓ ਜੀ।

ਗਾਵਣਹਾਰ—ਦੁੱਧ ਪੀਓ ਬੇਟਾ!

ਕਾਕੋ—ਜੀ ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾ? ਤੁਸੀਂ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪੀ ਲਓ ਜੀ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ ਨਾ ਅਗੰਮੀ ਸੁਆਦ, ਜੋ ਫੇਰ ਮੈਂ ਬੇਸੁਆਦ ਨਾ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ਜੀ, ਇਵੇਂ ਰਹਾਂ ਜੀ। ਭੁੱਖੀ ਰਹਾਂ ਜੀ, ਰੱਜੀ ਰਹਾਂ ਜੀ, ਪਰ ਸੁਆਦ ਜੋ ਆਯਾ ਹੈ ਆਵੇ ਜੀ, ਸਦਾ ਆਵੇ ਜੀ···। ਤੁਸੀਂ ਦੁੱਧ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਾਓ ਤਾ ਸਹੀ ਜੀ। (ਵਜੰਤ੍ਰੀ ਵਲ ਸੈਨਤ ਕਰਕੇ) ਏਹ ਆਖਦੇ ਸਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਾਂ ਜੀ ਤੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਸਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਙੂ, ਮੈਂ ਤਾਹੀਓਂ ਦੁੱਧ ਲੈ ਆਈ ਸਾਂ।

ਆਪ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ, ਸਾਥੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਬੋਲੇ— 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਤੇਰਾ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਘਟ ਪਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੋਸੀ, ਦੁੱਧ ਪੀ ਲੈ।'

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਪੀਓ ਪਹਿਲਾ ਫੇਰ ਘੁੱਟ ਮੈਂ ਬੀ ਲੈ ਲੈਸਾਂ।

ਆਪ–ਕਾਕੀ! ਦੁੱਧ (ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ)।

ਕਾਕੀ–ਜੀਓ! ਪੀਓ ਨਾ, ਕਲੇਜਾ ਠਰੇ।

ਆਪ—ਕਲੇਜਾ ਠਰੇ? ਹਾਂ ਠਰੇਗਾ, ਕਹੁ:–

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'

ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵੱਜਾ, ਕੋਈ ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਆਯਾ, ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ, ਨਾਂ, ਹੋਰਵੇਂ ਦਾ, ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੜਾਕਾ ਜਿਹਾ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਪੁੜਿਆ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਜਿਹਾ ਆਇਆ, ਘੁਮ ਘੁਮਾਟੀ ਹੋਈ: ਕੋਈ ਬੇਸੁਧੀ ਆਈ, ਪਰ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਰਗੀ ਨਾ, ਐਉਂ ਜਿਉਂ ਸੋਚ ਫਿਕਰ ਨੱਠ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਹਨੇਰਾ ਫਿਰਿਆ, ਅੰਧਕਾਰ ਵਾਙੂ ਨਾਂ, ਪਰ ਜਿਕੂੰ ਸੂਰਜ ਤੇ ਤੱਕਿਆਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। ਕਾਕੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੇਵਸਾ ਏਸ ਬੇਸੁਧੀ ਵਿਚ, ਏਸ ਝਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ:—

ਝਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ:— ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਜੀਭ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਲੂੰ ਲੂੰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਅੰਦਰ ਹੋਇਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਅੰਦਰ ਆਤਮੇ ਹੋ ਗਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਵੜ ਗਏ, ਅੰਦਰ।

ਹਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਅੱਖਰ ਟਿਕ ਗਏ ਅੰਦਰ।

ਚਾਰ ਅੱਖਰ? ਹਾਂ ਚਾਰ ਅੱਖਰ, ਪਰ "ਅਖਰ ਮਹਿ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰੇ॥" "ਅੱਖਰ ਕੀਹ ਧਸੇ, 'ਅੱਖਰ' (ਕਦੇ ਨਾ ਖਰਨੇ ਵਾਲਾ) ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਆਪ ਧਸ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਏਹ ਅੱਖਰ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ, ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਸ ਅਰੂਪ ਦਾ ਇਹ ਵਿੱਦਤ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਵੱਸਦਾ ਹੈ* ਓਹ ਸਰੀਰ ਧਾਰੀ, ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਕਾਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਨਾਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆਂ 'ਨਾਮੀ' (ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਹ) ਆਪ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਿਆ† । ਹਾਂ, ਕਾਕੀ ਦੀ 'ਮੈਂ' ਤੇ ਏਸ 'ਘਟ ਘਟ ਦੇ ਵਾਸੀ ਪਿਆਰੇ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿੱਥ ਸੀ, ਪਰਦਾ ਸੀ, ਉਠ ਗਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ—ਮੈਂ ਦੀ ਮੈਂ—ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ–ਜੋਤ ਵਾਂਙ ਜਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਗਈ, ਕਾਕੀ ਸੁਆਦ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ, ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਗਈ।

ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਕੇ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਸਾਸੁ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਾਨੋ ਸੁਆਦ ਦਾ ਦਾਤਾ ਅੰਦਰ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਅੱਗੇ ਧੁੱਪ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਿਆ ਸੀ,

---

*ਨਾਵੈ ਅੰਦਰਿ ਹਉ ਵਸਾ ਨਾਉ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟ:]

†ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਨਾਮੇ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵਣਿਆ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩]

ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਅੰਦਰ ਆ ਬੈਠਾ। ਧੁੱਪ ਹੁਣ ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਛੁੜਸੀ। ਹਾਂ ਵਿਲਕਕੇ ਕਾਕੀ ਨੇ ਮੰਗਿਆ; ਇਹ ਸੁਆਦ ਨਾ ਵਿਛੁੜੇ ਪਰ ਮੇਲਣਹਾਰ ਨੇ 'ਸੁਆਦ' ਦਾ ਮਾਲਕ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਿਛੁੜੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਮੇਲ* ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 'ਰਸ' ਮੰਗਦੀ ਨੂੰ 'ਰਸਾਲ' ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਧੁੱਪ ਚਾਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਵਾਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ,
ਦੁੱਧ ਦੇ ਘੁੱਟ ਅਰਪਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੋਮੇ!
ਰੱਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਵਿੱਛੁੜੇ ਮੇਲ,

ਵਾਹ ਤੂੰ ਖੂਬ ਵਿਛੁੜੇ ਮੇਲਦਾ ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ:—

ਵਿਛੁੜਿਆ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਕਾ ਬਸੀਠੁ ॥

ਹਾਂ—ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲੇ
ਜੈ ਮਿਲਿ ਕੰਤੁ ਪਛਾਣਾ ॥
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ
ਸੇ ਫਿਰਿ ਗਰਭਾਸਿ ਨ ਪਰਿਆ ਰੇ ॥
ਵਾਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!

... ...

ਕਾਕੀ ਦੇ ਹੁਣ ਨੈਣ ਖੁੱਲੇ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜੀਉ ਉਠੇ ਤੇ ਸਰਵੇ ਹੋ ਗਏ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦਾਤੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੱਥ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ:—

"ਪੀਓ, ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਦਾ ਪੀਓ।"

ਕੁਛ ਚਿਰ ਐਉਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਦਾਤਾ ਬੋਲਿਆ—

"ਕਾਕੋ! ਉਠੋ! ਬੇਟਾ! ਸਦਾ ਜਪੋ"।

ਕਾਕੀ ਉੱਠੀ, ਆਪੇ ਸ਼ਬਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਦੀ ਧੁਨਿ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਸ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

"ਲਿਆਓ, ਬੇਟਾ, ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਓ"।

ਕਿਸ ਅਚਰਜ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕਾਕੀ ਨੇ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕਰ ਜੋਲਾਈ, ਛੰਨਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ। ਦਾਤੇ, ਸਦਾ ਦਾਤੇ ਨੇ ਭੇਟ ਕਬੂਲੀ, ਜੀਉ ਉੱਠੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਛੰਨਾ ਲੈਕੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਪੀਤਾ:—

ਅਭੈ ਨਿਰੰਜਨ ਪਰਮ ਪਦੁ ਤਾਕਾ ਭੀਖਕੁ
ਹੋਇ ॥ ਤਿਸਕਾ ਭੋਜਨ ਨਾਨਕ ਵਿਰਲਾ
ਪਾਏ ਕੋਇ ॥ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਹਲਾ ੩

ਧੰਨ ਤੇਰੇ ਚੋਜ! ਆਪੇ ਦਾਨ ਕਰਨੇ, ਪਰਮ ਪਦ ਦੇ ਭੀਖਕ ਬਣਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਪੇ ਤਿਲ ਫੁਲ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਣਾ।

੩.

ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਕੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਕੇ, ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਕੇ ਜੱਟੀ ਘਰ ਆਈ। ਹੁਣ, ਉੱਠਦੀ ਬਹਿੰਦੀ, ਟੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ; ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਉਵੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਾਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੱਟੀ ਬੁਧਿ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਉਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਹੁਣ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਣ ਗਈ ਦੇਵੀ, ਪਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਂਦੀ ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਉਂਦੀ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਖੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇਰੇ ਘਰ ਆਕੇ ਫੇਰ ਗੜਵਾ ਦੁੱਧ ਦਾ ਭਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲ, ਜੋ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉਦਯਾਨ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਓਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਸਰਬ ਦੇ ਦਾਤੇ, ਨਿਮਾਣੀ ਭੇਟ ਕਬੂਲਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਕੀ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਕੇ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਕ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀ ਮਿਹਰਾਂ ਵੱਸ ਪਈਆਂ ਹਨ।

ਦੁਨੀਆਂ ਸਦਾ ਜਾਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੁਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਕੁਣਸਾ ਚੂਗਣ ਲਈ। ਕਾਕੀ ਦੁਖਹਿਰੇ

---

*ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੋੜਿਆ ॥
[ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪-੧]

ਘਰ ਆਕੇ ਫੇਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੁਧ ਦਾ ਗੜਵਾ ਘਰੋਂ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਢਲੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਚੋਗ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਚੁਗੀਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਸਹੀਆਂ, ਜੋ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਤੇ ਹੱਸ-ਦੀਆਂ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਹਰਿਆਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਏਸ ਨੂੰ ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਚੁਪ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੁੱਧ ਲੈਕੇ ਕਿਧਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਪਹਿਰ ਕਿੱਥੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ ? ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹੀ ਫੇਰ ਇਹ ਵੱਡੀਆਂ ਠੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਚਿਥੀਣ ਲੱਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਮਰਦਾਂ ਵਿਚ ਗਈ, ਮਰਦਾਂ ਵਿਚ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਹਵੰਦੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੋਦੇ* ਨੂੰ ਅੱਪੜੀ ਕਿ ਤੇਰੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਗੜਵਾ ਦੁੱਧ ਲੈਕੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਘਰੋਂ ਟੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਦਿਨ ਢਲੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਦੋਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵਹੁਸ਼ ਜਿਹਾ ਹੀ, ਪਰ ਵਹੁਟੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਹੁਤਾ ਸੀ। ਸੀ ਭੋਂ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇੰਨਾਂ ਕੁ ਸੀ ਜੋ ਖਾਣ ਜੋਗੇ ਦਾਣੇ ਦੱਬੇ ਮਾਮਲਾ ਭਰਕੇ ਬਚ ਰਹਿਣ, ਕੱਪੜਾ ਲੀੜਾ ਟੁਰ ਜਾਏ, ਇਕ ਲਵੇਰੇ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਡੰਗਰ ਵੱਛਾ ਬੀ ਅਪਣਾ ਸਾਜੂ ਤੇ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਰਵੀ ਥਾਂਵੇਂ ਸੀ। ਲਜ ਲੀਹ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਚਾਏ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡਾ ਮਾਲਦਾਰ ਭੂਮੀਆਂ ਹੋਵਾਂ। ਦੋਦਾ ਪੁਤ ਦਾ ਵੀ ਬੜਾ ਲੋੜਕੂ ਸੀ। ਵਿਆਹਿਆਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਅਜੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਅਕਸਰ ਜਦੋਂ ਕੰਮੋਂ ਕਾਜੋਂ ਥੱਕ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਤੋਂ ਮਾਮਲਾ ਭਰਨ ਵੇਲੇ ਰੁਪੱਯਾਂ ਦੀ ਤੰਗੀ ਕਦੇ ਪੈ ਜਾਏ, ਹਿਕੇ ਲਵੇਰਾ ਦੁਧੋਂ ਭੱਜ ਜਾਏ ਤੇ ਨਵੇਂ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਉਖਿਆਈ ਅੱਗੋਂ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਕਰੇ:—ਦੋਦੀਏ! ਕਦੇ ਅਸੀ ਬੀ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਵਾਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ? ਘਰ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰੀ ਨਾਲ ਹਾਹੁਕਾ ਭਰ ਛੱਡਿਆ ਕਰੇ।

ਉਂਞ ਦੋਦੇ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕੁਛ ਖਿੜਵਾਂ ਤੇ ਰਤਾ ਬੇਪਰ-ਵਾਹ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਐਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਢਾਹ ਬਹਿੰਦਾ। ਪੁਤ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਵੱਸ ਸੀ, ਪਰ ਦੁੱਧ ਵਾਸਤੇ ਏਨੀ ਹਿੰਮਤ ਉਹ ਆਪ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਵਿਚੋਂ ਮਹਿੰ ਗਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਟੁਰ ਜਾਏ। ਦੋਦੀ ਆਪ ਬੀ ਪਸ਼ੂ ਚਾਰ ਲਿਆਉਂਦੀ, ਘਰ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਘਾਹ ਲੈ ਆਉਂਦੀ, ਯਾ ਕਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਪੱਠੇ ਕਰ ਕਰਾ ਲੈਂਦੀ, ਦਾਣਾ ਫੱਕਾ ਕੁਛ ਬਚੇ ਯਾ ਮੱਖਣ ਵਧੇ ਤਾਂ ਘਿਉ ਬਣਾਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਵੇਚ ਵੱਟ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਕੁਛ ਰੁਪਏ ਜੋੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਲਵੇਰਾ ਜਦੋਂ ਦੁੱਧੋਂ ਨੱਸੇ ਤਾਂ ਵਾਂਸਲੀ ਕੱਢ ਕੇ ਦੋਦੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦੇਂਦੀ ਕਿ ਲੈ ਔਖਾ ਨਾ ਹੋ, ਰੁਪਏ ਵਰਤ ਲੈ ਤੇ ਘਰ ਲਵੇਰੇ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾਂ ਨਾ ਰੱਖ। ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਹੁਟੀ ਗੱਭਰੂ ਦਾ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਦੀ ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਗੋਹਾ ਕੂੜਾ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਲੱਸੀ ਰਿੜਕ ਕੇ ਫੇਰ ਦੁੱਧ ਚੋ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਰੋਟੀ ਲੱਸੀ ਮੱਖਣ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਖੂਹ ਤੇ ਪੁਚਾ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਕੁਪਾਹ ਚੁਣ ਲਿਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਵਾਢੀਆਂ, ਗਾਹਾਂ ਵੇਲੇ ਬੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਹੱਡ ਰੱਖ ਤੇ ਆਲਸਣ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋਦੇ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਹੁਟੀ ਦੀ ਚੁਗਲੀ ਸੁਣਕੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤੇ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਸੋਟਾ ਚਾ ਕੇ ਟੁਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਪਰ ਸੋਚੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਦੋਦਾ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਭੁਲਾਵੇ, ਪਰ ਤੂੰ ਕਹੁ ਮੈਂ ਕਹੁ ਰੋਜ਼ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਕਿਵੇਂ ਦਿਲ ਠੌਰੇ ਆਵੇ ? ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਲੋਕਾ ਦੀ ਗਲ ਤੇ ਅਮੰਨਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਮੋਟੀ ਠੁੱਲੀ ਅਕਲ ਵਿਚੋਂ ਰਾਹ ਲੱਭਦਾ ਲੱਭਦਾ ਕਿਤੇ ਅੱਪੜ ਪਿਆ, ਕੋਈ ਵਿਉਂਤ ਸੋਚ ਕੱਢੀਓਸੁ; ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਛੁਪਕੇ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਜਾਵਾਂ। ਸੋ ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ, ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੁੱਧ ਲੈਕੇ ਗਈ, ਇਹ ਬੀ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਗਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੁੱਧ ਜਾ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਰਾ ਦੂਰ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨਾਲ ਦੋਦਾ ਬੀ ਲੁਕਕੇ ਵੇਂਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਕੇ ਜੱਟੀ ਘਰ ਮੁੜ ਗਈ, ਦੋਦੇ

---

*ਗਜਾਨ ਰਤਨਾਵਲੀ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ।

ਨੇ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿਦਾਰੇ ਦਾ ਖਿੱਚਵਾਂ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਵਾਲਾ ਅਸਰ ਪਵੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਮਗਰੋਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਰਬਾਬ ਛਿੜ ਪਿਆ ਤੇ ਰੱਬੀ ਰਾਗ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਐਸਾ ਸੁਆਦਲਾ ਸੀ ਕਿ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਬੰਨ੍ਹ ਬਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਦੋਦਾ ਬੀ ਇਸ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲੁਕਵੇਂ ਥਾਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ:—ਕੁੜੀਏ! ਔਹ ਪਰਲੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਜਾਂ ਗਈ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੀ ਘਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਅਚਰਜ ਜੇਹੀ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗੀ: 'ਲੁਕ ਕੇ ਕਿਸ ਤੋਂ ਬੈਠਾ ਹੈਂ? ਉਹ ਤਾਂ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਪਛਾਣੂ ਹੈ, ਆ ਜਾ, ਤੈਨੂੰ ਕੁਆਯਾ ਨੇ, ਆ ਕੁਛ ਭਾਗ ਹੈਨੀਂ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈਂ। ਵੇਖ! ਆਇਆ ਤੂੰ ਕੀਕੂੰ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਤੇ ਅਣਮੰਗਿਆ ਕੋਈ ਦਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਸੱਦ ਘੱਲਿਆ ਨੇ ਆਪੇ।'

ਦੋਦਾ ਸ਼ਰਮੇਂ, ਕੁਛ ਝਿਜਕੇ, ਛੇਕੜ ਉੱਠਕੇ ਟੁਰਿਆ ਪਰ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਪਵੇ ਨਾਂ, ਇਕ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਮ ਆਵੇ ਸੁ, ਦੂਜੇ ਉਹ ਵੇਖ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੀਸਰੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਸੋ ਰੁਕਦਾ, ਥੰਮ੍ਹਦਾ, ਸ਼ਰਮਾਂਦਾ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਆਇਆ। ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਟੇਕ ਮੱਥਾ ਤੇ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਜਾਹ'। ਦੋਦਾ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਆਖੇ ਤੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਮਰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਵਹੁਟੀ ਨਾਲ ਅਜ਼ਬ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ, ਵਹੁਟੀ ਦੀ ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪੈ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੋਦਾ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਹੱਸੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:—

ਦੋਦਿਆ! ਆ ਬਈ ਸੱਜਣਾ ਸਾਮਰਤੱਖ ਆ!

ਦੋਦਾ—ਜੀ! ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜੀ, ਹਾਜ਼ਰ ਜੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ— ਤੂੰ ਮਰਦ ਹੈਂ, ਕੰਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਬ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ, ਹਨ, ਤੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੰਗ, ਜੋ ਆਖੇਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਈਏ?

ਦੋਦਾ ਮੰਗਣੋਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ ਗਿਆ, ਕੁਛ ਝਿਜਕ ਗਿਆ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਪਾ ਗਿਆ ਤੇ ਚੁਪ ਕਰ ਰਿਹਾ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਮਰਦਾਨੇ ਸਾਜ਼ ਛੇੜ ਦਿਤਾ:—

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਜੀਵਾ ਮੇਰੀ ਮਾਈ॥ ਜੈ ਜਗਦੀਸ ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਜਾਚਉ ਮੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਪਿਆਸ ਪਿਆਸੀ ਕਾਮਨਿ ਦੇਖਉ ਰੈਨਿ ਸਬਾਈ॥ ਸ੍ਰੀ ਧਰ ਨਾਥ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੀਨਾ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੈ ਪੀਰ ਪਰਾਈ ॥੧॥ ਗਣਤ ਸਰੀਰਿ ਪੀਰ ਹੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਰਿ ਪਾਈ॥ ਹੋਹੁ ਦਇਆਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹਾਂ ਸਮਾਈ ॥੨॥ ਐਸੀ ਰਵਤ ਰਵਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਈ॥ ਬਿਸਮ ਭਏ ਗੁਣ ਗਾਇ ਮਨੋਹਰ ਨਿਰਭਉ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ ॥੩॥ ਹਿਰਦੇ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਨਿਹਚਲ ਘਟੈ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ਨਿਰਧਨੁ ਸਤਿਗੁਰਿ ਬੂਝ ਬੁਝਾਈ ॥੪॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ ਭਏ ਸੁਨਿ ਸਜਨੀ ਦੂਤ ਮੁਏ ਬਿਖੁ ਖਾਈ॥ ਜਬ ਕੀ ਉਪਜੀ ਤਬ ਕੀ ਤੈਸੀ ਰੰਗੁਲ ਭਈ ਮਨਿ ਭਾਈ ॥੫॥ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਦਾ ਲਿਵ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੀਵਾਂ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਈ ॥ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਰਤਾ ਬੈਰਾਗੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ॥੬॥ ਸੁਧ ਰਸ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਤੁ ਗੁਸਾਂਈ ॥ਤਹ ਹੀ ਮਨੁ ਜਹ ਹੀ ਤੈ ਰਾਖਿਆ ਐਸੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ ॥੭॥ ਸਨਕ ਸਨਾਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਭਗਤਿ ਰਤੇ ਬਨਿਆਈ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਘਰੀ ਨ ਜੀਵਾਂ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਵਡਾਈ* ॥੮॥੧॥

ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਘਰ ਜਾਕੇ ਵਹੁਟੀ ਗੱਭਰੂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

*ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮ: ੧ ਦਰਜ ਹੈ।

ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ। ਉਸ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਹੁਣ ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਈ ਤ੍ਰੀਮਤ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ।

ਦੋਦੇ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਿਆ—'ਇਹ ਭਲਾ ਹੋਯਾ, ਕੋਈ ਕਰਮ ਜਾਗੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਪੂਰੇ ਭਾਂਡੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਪਤਿਆ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਬੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋ ਆਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੱਲ ਫੇਰ ਜਾਵਾਂਗਾ; ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ: ਕਿ ਮੰਗ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਮੰਗਾਂਗਾ।' ਦੋਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਮੰਗ ਨਾਂ ਮੰਗ, ਓਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਗ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ: ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਮੋਇਆਂ ਬੀ ਨਾਲ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਛੱਡਣੇ ਹਨ।'

ਜਿੰਨਾ ਬੀ ਉਸ ਜੱਟੀ ਕੋਲੋਂ ਹੋ ਆਇਆ ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ; ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹੋ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਮੰਗਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹੋ ਮੰਗ ਮੰਗਾਂਗਾ। ਗੱਲ ਕੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੋਦਾ ਫਿਰ ਗਿਆ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਓਸੁ। ਅੱਜ ਦੁੱਧ ਦੋਦਾ ਆਪ ਚੁੱਕਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦੋਦੇ ਨੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਹੱਸਕੇ ਆਖਿਆ; 'ਦੋਦਿਆ! ਦੁੱਧ ਕਿਉਂ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ?' ਦੋਦੇ ਕਿਹਾ: 'ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਦੁੱਧੋਂ ਪੁੱਤੋਂ ਊਣਾ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਸ ਦਸ ਮੱਝੀਆਂ ਚਾਲੀ ਚਾਲੀ ਗਾਂਈਆਂ ਹਨ, ਸੈਂਕੜੇ ਘੁਮਾਂ ਜ਼ਿਮੀਆ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਤੋਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਤੇ ਤ੍ਰੁਠੋ ਤੇ ਇਹ ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਜੀ ਜੋ ਮੈਂ ਦੁੱਧੋਂ ਪੁੱਤੋਂ ਊਣਾਂ ਨਾ ਰਹਾਂ।

ਬਚਨ ਹੋਇਆ—'ਕੁਛ ਹੋਰ ਮੰਗ*।' ਤ੍ਰੈ ਵੇਰੀ 'ਕੁਛ ਹੋਰ ਮੰਗ' ਦਾ ਵਾਕ ਹੋਇਆ ਪਰ ਧੁਨ ਦੇ ਪੱਕੇ ਦੋਦੇ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਵੇਰ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਹੀ ਮੰਗਿਆ। ਮਰਦਾਨੇ ਕਿਹਾ: ਓਏ ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ! ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬੀ ਮੰਗ। ਦੋਦੇ ਕਿਹਾ: ਭਲਾ ਫਕੀਰ ਰੱਬ ਦੇ! ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹੀ, ਦਿਓ, ਪਰ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਭਰਪੂਰ ਕਰੋ।

ਸਤਿਗੁਰ ਹੱਸੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:—

ਇਕਨਾਂ ਦੀ ਮਾਯਾ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਛੁਟਦੀ ਹੈ, ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਰੱਜ ਆਕੇ ਵੈਰਾਗ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਦੋਦਿਆ! ਤੈਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਥੀਵੇਗਾ ਪਰ 'ਦੋਦੋ-ਰਾਣੀ' ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਨਾਮ ਬੀ ਫੁਰੇਗਾ। ਇਹ ਵਰ ਲੈਕੇ ਦੋਦੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਘਰ ਆਏ।

੪.

ਦੋਦੇ ਦੀ ਵਹੁਟੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ 'ਦੋਦੋ-ਰਾਣੀ' ਦਾ ਵਰ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ; ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਰਾਣੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਉਹ ਐਉਂ ਉਚ ਮਨੀ (ਉਨਮਨੀ) ਅਰਥਾਤ ਉਚੇ ਖਿੜੇ, ਟਿਕੇ ਸੁਖੀ ਤੇ ਰਸ ਭਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਰਾਜਾ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਉਸ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਬੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਬੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦੀ ਦੀਂਹਦੀ ਹੈ। ਸਹੇਲੀਆਂ ਬੀ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਬਦਲਿਆ ਸੁਭਾਉ ਤੇ ਚੰਦ ਖੇੜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੱਥਾ ਚਮਕਦਾ ਤੇ ਨੈਣ ਚਮਕਦੇ ਤੱਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਸਲੂਕ ਜੋ ਵਿਹਲੀ, ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਰਾਹ ਜਾਂਦੀ ਲੱਤ ਅੜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਦੋਦੋ-ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਸੋ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਭਲਾ ਹੋ ਢੁੱਕਾ। ਪਤੀ ਵੈਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅਰਸ਼ੀ ਜੋਤ ਦਾ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਲੋੜਕੂ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਮੰਨ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਦਾਤਾ ਜੀ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਕਲਾਵਾਨ ਹਨ ਕੋਈ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਕ ਬੀ ਸਤਿ ਹੋ ਗਏ। ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਚਾਚਾ ਦੁਨੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਧ ਹੋਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦੋ ਮੱਝੀਆਂ ਤ੍ਰੈ ਗਾਈਆਂ, ਸੌ ਘੁਮਾਂ ਭੋਂ, ਕੋਠੇ, ਤ੍ਰੈ ਜੋੜੀਆਂ ਬੋਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਹਲ ਸੁਹਾਗੇ ਵਾਹੀ ਦੇ ਸੰਦ ਸਾਰੇ ਦੋਦੇ ਨੂੰ ਦੇ ਟੁਰਿਆ। ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਦੋਦੇ ਦੇ ਘਰ ਝੱਟ ਪੱਟ ਆ ਗਿਆ! ਉਸ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ

*ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੋਦੇ ਨੂੰ ਨਦੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਦਿਖਾਈ ਸੀ।

ਪਰ ਸੱਚੇ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਕਿਆਈ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠੇ ਕੋਈ ਐਵੇਂ ਫਕੀਰ ਸਾਧ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਹਨ ਤੇ ਪੂਰਨ ਕਲਾਵਾਨ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੁਣ ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਬੀ ਤ੍ਰੈ ਗੱਲਾਂ ਤੱਕੀਆਂ ਦੋਦੇ-ਰਾਣੀ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਰੰਗ, ਦੋਦੇ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦਮ ਮਾਲਦਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਦੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਰਹੀ ਦੁੱਦੇ ਤੋਂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਦੋਦੇ ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲਕਾ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਲੁਕਾਂਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਤੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪਰਦੇ ਤਾਣਨ ਦੀ ਕੀ ਤਾਂਘ ? ਚਾਨਣ ਕਦੇ ਲੁਕਣ ਨਹੀ ਮੰਗਦਾ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਬੀਤੀਆਂ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੀਰਤੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਜਿੰਨੇ ਮੂੰਹ ਉੱਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਇਕਸਾਰ ਸਾਰੇ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਉਦਾਜਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੂਰੇ ਭਾਂਡੇ ਰੱਬ ਰੂਪ ਸਰੀਰ ਆ ਉਤਰੇ ਹਨ, ਵਸਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀ ਵੜਦੇ, ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੁਛ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਅੱਖਾਂ ਨੂਟਕੇ ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ ਬੈਠ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਦੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਯਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਲਈਆਂ ਹਨ!

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਹਵਾ ਕੇ ਹੋਰ ਲੋਕੀ ਬੀ ਜਾਣ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ। ਕੋਈ ਤਾਂ ਦੱਖਾ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ, ਕੋਈ ਵਰ ਲੈਣ, ਕੋਈ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਦਰਸਨ ਕਰਨ। ਜੋ ਜੋ ਗਿਆ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਆਇਆ। ਇਕ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਗੱਲ ਦੂਏ ਪਿੰਡ ਗਈ ਐਉਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਧੁੰਮ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਕਹੇ ਰਾਵੀ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ 'ਤਪਾ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਹੈ' ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਅਵੇਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹੇ ਪੂਰੇ ਭਾਂਡੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਆ ਟਿਕੇ ਹਨ। ਲੱਗੇ ਲੋਕੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਤੋਂ ਦੂਰੋਂ ਫਿਰਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਦੋਦਾ, ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ ਇਕ ਛਪਰ ਬਨ੍ਹਵ ਰਹੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਸਕਾਏ ਤੇ ਬੋਲੇ: 'ਦੋਦੇ ਇਹ ਕੀ ?'

ਦੋਦਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਛੱਪਰ ਪੁਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਹੁਣ ਠੰਢ ਬਹੁਤ ਉਤਰ ਆਈ ਹੈ, ਮੀਂਹ ਹਵਾ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਏਥੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਸਿਰ ਲੁਕਾਉਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਕੁਛ ਤਾਂ ਥਾਉਂ ਛਾਂਵਾਂ ਹੋ ਗਾਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਬਈ ਸਜਣਾ! ਅਸਾਨੂੰ ,ਅਸਮਾਨ ਕਿਆੜਾਂ ਸਾਈਂ ਨੇ ਤਾਣਿਆਂ ਹੈ।

ਦੋਦਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ !ਤੁਸੀਂ ਤਾ ਸਦਾ ਅਰਸ਼ੀ ਸ਼ਾਮਿਆਨਿਆਂ ਤੇ ਨੂਰੀ ਛੱਪਰਾਂ ਹੇਠ ਵੱਸਦੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਛੱਤਾਂ ਗੋਂਚਰੇ ਹਨ, ਆਪ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸੰਗਤਾਂ ਹੁਣ ਢੇਹ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਬੀ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਦੋਦੇ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਰਜ਼ਾ!

ਆਪ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਬੋਲੇ—ਦੋਦਿਆ! ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਣ ਸੈਣ ਦੀ ਜਾਚ ਬੀ ਆ ਗਈ ਹੈ. 'ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ' ਬੀ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ 'ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ' ਬੀ ਆਵੇਗਾ।

ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਛੱਪਰ ਪੈ ਗਏ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨਾ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਗਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਸੰਝ ਨੂੰ ਸੋਦਰ, ਦਿਨੇ ਬਿਲਾਵਲ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਧਨਾਸਰੀ ਦੀ ਆਰਤੀ, ਰਾਤੀਂ ਸੋਹਿਲਾ ਸੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰੰਗ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਦੋਦੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾੜਾ ਤੇ ਇਕ ਛੱਪਰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਾਸਤੇ ਬੀ ਬਣਾਇਆ, ਇਕ ਛੱਪਰ ਹੇਠ ਲੰਗਰ ਬਣੇ ਇਕ ਹੇਠ ਸੰਗਤਾਂ ਰਾਤ ਆਰਾਮ ਕਰਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਦਯਾਨ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਲੱਗ ਪਏ। ਦੂਰ ਦੂਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਜੋਤ ਜਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੱਗੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਉਣ. ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕੀਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਰਸਮੀ ਬੁਤ ਪੂਜਾ, ਜ਼ਾਹਰੀ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਫੋਕੀਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਜੀਉ ਉਚਾਟ ਹੋਕੇ ਅਸਲ ਵਲ ਮੋੜੇ ਖਾਣ ਲੱਗੇ। ਸੱਚ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੁਚੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਿਆਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਹਿੰਦੂ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਪੁਜਾਰੀ

ਮੁਸਲਮਾਨ-ਕਾਜ਼ੀ, ਮੱਲਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਰਸਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਲੀਹਾਂ ਉਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਟੁਰੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਟੁਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲੱਭਦੀ ਸੀ ਖੁਣਸਣ ਲੱਗੇ। ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਜਾਏ ਨਾ, ਜਦ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵਹੀਰ ਇਕ ਰੁਖੇ ਤੇ ਇਕ ਰੰਗੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਕਰਨ ਕੀ? ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਰਮਤਾ ਹੈ, ਚਾਰ ਦਿਨ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਅਨਾਰ ਚਲਾਕੇ ਟੁਰ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਡਿੱਠਾ—ਕਿ ਛੱਪਰ ਪੈ ਗਏ ਹਨ ਵਹੀਰਾਂ ਟੁਰ ਪਈਆਂ ਹਨ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣੇ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨੇ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਭੰਡਾਰੇ ਵੰਡਣੇ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ, ਸਾਧ, ਪੰਡਤ, ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਜੋ ਚਰਚਾ-ਵਾਦ ਨੂੰ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦ੍ਰਿੜਉਣਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਦੱਸਕੇ ਛੁਡਾਉਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਿੱਸੂ ਪੈ ਗਏ।

ਜਦ ਕਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ ਨੂਰਾਨੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਤੋਂ ਯਾ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਪਿਕੰਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਰਦੇ, ਵਕਤ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਪਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਲ ਹੈ, ਹਰਿਜਨ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉ ਲਈ ਪੂਜਾ ਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਦਾ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਹੀ ਮੂਹਰੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਬੀ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹਾਂ ਕਰਕੇ, ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਕੇ ਪਰਗਣੇ ਦੇ ਹਾਕਮ ਕ੍ਰੋੜੀ ਚੰਦ* ਨੂੰ ਜਾ ਚੁਕਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖੀ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਭੋਂ ਇਕ ਤੱਪੇ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ, ਉਥ ਛੱਪਰ ਪੈ ਗਏ ਹਨ, ਲੰਗਰ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ, ਵਹੀਰਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜ ਭੋਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਊ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਠਾਓਗੇ ! ਉਗਦਾ ਬੋਹੜ ਤਾਂ ਪੁੱਟ ਘੱਤਣਾ ਇਕ ਛਿਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਰ ਫੈਲ ਗਿਆ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਛੱਡਦਾ ਪਸਰਦਾ ਗਿਆ ਫੇਰ ਕਿਵੇਂ ਪੁੱਟ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਗਲ ਇਹ ਆਖੀ ਕਿ ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਿਮਾਜ਼ ਰੋਜ਼ੇ ਛੱਡ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਹਿੰਦੂ ਜੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਠਾਕਰ ਪੂਜਾ, ਵਰਤ, ਜਨਊ ਤਯਾਗ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਬੱਸ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਜਪਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੇ ਮੇਲੀ ਆਖਦੇ ਹਨ: ਇਹ ਨਾਨਕ, ਜ ਸਭ ਅਵਤਾਰਾਂ ਪਿਕੰਬਰਾ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰ-ਅਵਤਾਰ ਹੈ। ਗੱਭਰੂ ਸਾਰਿਆ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਹਨ। ਤ੍ਰੀਮਤਾ ਵਿਚ ਚਾਉ ਹੋਰ ਵੱਧ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਧੁਰ ਤੋਂ ਰਾਹ ਚਲੇ ਆਏ ਹਨ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ; ਇਹ ਨਵਾਂ ਆਯਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਹਿਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮ ਹੋ, ਰੱਬ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਆਨ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਏਗੀ, ਵਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਨਾ ਦੀਨ, ਨਾ ਧਰਮ, ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਸਿੰਮਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ, ਫੁਟਦਾ ਚਸ਼ਮਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਬੰਨ੍ਹ ਘੱਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆ ਹੋਰ ਸਿਖਾਵਟਾਂ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋੜੀਆ ਉਦਮ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪਕੜਕੇ ਕੈਦ ਪਾ ਦੇਣ* ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਖਿਲੇਰ ਦੇਣ ਦੀ ਜੀ ਵਿਚ ਧਾਰ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਲੈ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਟੁਰਿਆ। ਅਜੇ ਕੁਝ ਕਦਮ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਘੋੜਾ ਤ੍ਰਹਕਿਆ ਤੇ ਆਪ ਢੈ ਪਿਆ। ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ, ਲੱਤ ਭੱਜੀ। ਫੇਰ ਕੁਛ ਦਿਨੀਂ ਜਦ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਧਿਰ ਟੁਰਿਆ ਤੇ† ਨਾਲ ਕੁਛ ਲੋਕੀਂ ਲੀਤਿਓਸੁ। ਕ੍ਰੋੜੀਆ ਕੁਛ ਵਾਟ ਦੂਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ, ਦਿੱਸੇ ਕੁਛ ਨਾ†।

ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਉਹ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ

*ਇਹ ਆਦਮੀ ਨਾਲੇ ਹਾਕਮ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਲਖਪਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੀ ਉਲਾਦ ਵਿਚੋਂ ਭਗਤ ਰਾਮ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਖਸੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। [ਖ: ਤਵਾ]

*ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ।

†ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ।

ਦੋ ਚਾਰ ਕਦਮ ਪਿਛੇ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਰਾਹ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਵਲ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਪਤੀਆ ਲੈਣ ਹਿਤ ਉਹ ਕਈ ਵੇਰ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਕਈ ਵੇਰ ਪਿਛੇ ਹਟੇ। ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤਾਂ ਕੁਛ ਦਿੱਸੇ ਭਲੀਵੇਂ ਨਾ, ਪਿਛੇ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪਵੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੋਦਾ ਤੇ ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹ ਤੱਕ ਕੇ ਖੜੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਸੁਣ ਪਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲੇ ਵੇਖਕੇ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤੇ ਲਖ ਗਏ ਕਿ ਕਲਾ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਤੱਕਕੇ ਦੋਦੋਰਾਣੀ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ, ਬੋਲੀ:-

'ਸ਼ੂਕਦੀ ਆ ਰਹੀ ਕਾਂਗ ਅੱਗੇ ਹਿੱਕ ਨਾ ਡਾਹ'।

ਕੌੜੀਆ—ਇਹ ਕੌਣ ਬੋਲਿਆ ਹੈ?

ਦੋਦੋਰਾਣੀ—ਧੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਿਸੇ ਬਖਸ਼ੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਬੋਲੀ ਹੈ।

ਕੌੜੀਆ—ਨਾਨਕ ਕੌਣ ਹੈ?

ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ—ਧੁਰੋਂ ਆਪ।

ਕੌੜੀਆ—ਕਿਵੇਂ ਪਤੀਆ ਆਵੇ?

ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ— ਘੋੜੀ ਤੋਂ ਢੱਠਾ ਪਤੀਆ ਨਾ ਆਇਆ, ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪਤੀਆ ਨਾ ਆਇਆ ਹੁਣ ਰਸਾਤਲ ਜਾਕੇ ਪਤੀਆਂ ਲੱਗੂ? ਵੇਲਾ ਹੈ ਅਜੇ, ਕਰ ਪਛੁਤਾਵਾ!

ਕੌੜੀਆ ਘਬਰਾ ਗਿਆ।...... ਬੋਲਿਆ:- ਹਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ?

ਦੋਦਾ—ਪੜ੍ਹਿਆ ਗੁੜ੍ਹਿਆ ਹਾਕਮ! ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਬੁਧਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੂਜਾ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੱਤ ਹੇਠ ਕਿਉ ਲੱਗ ਗਈ ਏ? ਦਿਲੋਂ ਵੈਰ ਹਟਾ ਖਾਂ, ਕਹੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚ ਹੈ ਰੱਬ ਦਾ ਘੱਲਿਆ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਵਧ। ਵੇਖ ਜੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਤਾਂ ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਭੁਲੇਵਾ ਜਾਣੀਂ, ਜਾਂ ਮੁੜ ਜਾਹ ਰਾਹ ਖਹਿੜਾ ਦਿੱਸਦ ਰਹੂਗਾ।

ਕੌੜੀਆ ਇਹ ਝਿੜਕ ਸਹਿਣ ਦਾ ਆਦਤਗੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਬੜੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਸੀ, 'ਅੱਖੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਨਿਆਮਤ ਹਨ' ਤਦੋ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਆਚ ਜਾਣ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਘਬਰਾ ਨੂੰ ਭੋਗਣਹਾਰ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਲੱਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਹਾਰਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਕੌੜੀਏ ਨੇ ਝਿੜਕ ਸਹਾਰੀ। ਝਿੜਕ ਵਿਚ ਸਿਰ ਅਕਲ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮਰ ਰਹੀ ਸੀ! ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ'। ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਸਨ ਉਹਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੁਖ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਤਦੋਂ ਕੁਝ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਈ। ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਚਾਰ ਕਦਮ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਢੈ ਪਿਆ। ਦੋਦਾ ਪਰੇ ਖੜਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ:— ਅਦਬ ਵਿਚ ਆ, ਤੂੰ ਕਿਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਹੈਂ? ਕੋਈ ਸਾਧ ਫ਼ਕੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਅਦਬ ਵਿਚ ਆ, ਉਤਰ ਹੇਠਾਂ, ਗਲ ਪੱਲਾ ਪਾ ਤੇ ਟੁਰ ਪੈਦਲ। ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਵ ਜਾਈਦਾ ਹੈ? ਲਹੌਰੀਏ ਹਾਕਮ!! ਤੂੰ ਸੱਚੇ ਹਾਕਮ ਪਾਸ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈਂ, ਵਧੀਕ ਅਦਬ ਨਾਲ ਟੁਰ।

ਤਾਂ ਕੌੜੀਆ ਪੈਦਲ ਟੁਰਿਆ ਤੇ ਦੋਦੇ ਨੂੰ ਕੋਲ ਸੱਦਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ:—ਸੱਜਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਕਾਜ਼ੀਆਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਕੰਨ-ਪਾਟਿਆਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਕੋਈ ਸੁਹਣਾ ਦੀਹਦਾ ਹੈਂ। (ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ ਵੱਲ ਤੱਕਕੇ) ਅੱਛਾ ਇਹ ਬੀਬੀ ਸੀ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਬੋਲੀ ਸੀ:-

'ਸ਼ੂਕਦੀ ਕਾਂਗ ਅਗੇ ਹਿੱਕ ਨਾਂ ਡਾਹ'

ਨਮਸਕਾਰ ਦੇਵੀ! ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ।

ਹੁਣ ਤਿੰਨੇ ਗੱਲੀਂ ਜੁੱਟ ਪਏ, ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ ਤੇ ਦੋਦੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਰ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚੋਜ ਦੱਸੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੱਬੀ ਔਜ, ਰੱਬੀ ਰੰਗ, ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਰਹਿਣਾ, ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ, ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਣੀ, ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣਾ, ਨਦੀ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਭਰ ਖੜੇ ਰਹਿਣਾ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਿਰਨਾ

ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੋਦੇ ਨੇ ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਸੁਣਾਏ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਿਥੇ ਬੈਠੇ ਸੀ ਸੋ ਥਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕੂੜੀਏ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਇਕ ਝਲਕਾਰਾ ਲੰਘਿਆ, ਸਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਕੜੱਕ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਹੋਇਆ, ਮੱਛੀ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਚਾਨੇ ਢਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੱਪ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁੰਜ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪੱਕੇ ਬੀ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਛਿੱਲੜ ਫਟਕਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕੂੜੀਏ ਨੂੰ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਛ ਡਿਗ ਪਿਆ ਹੈ, ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਆਏ, ਗਈ ਨਜ਼ਰ ਮੁੜ ਆਈ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ, ਸੂਰਜ ਚੰਦ, ਦੋਦਾ ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ, ਸਾਫ ਦਿੱਸ ਪਏ। 'ਅੱਖੀਆਂ ਬੜੀ ਨਿਆਮਤ' ਕੂੜੀਏ ਨੂੰ ਹੁਣ ਫੇਰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਹਾਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਈ ਸ਼ੈ ਲੱਭ ਪਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ, ਫੇਰ ਦੋਦੇ ਦੇ ਰੁਖ ਹੋ ਬੋਲਿਆ:—

ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਮੁਚ ਦੇਉਤੇ ਹੋ; ਹੁਣ ਲੈ ਚੱਲੋ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਚਰਨੀਂ ਲੁਆਓ।

ਤ੍ਰੈ ਜਣੇ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਟੁਰੇ, ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣਾ ਆ ਗਿਆ, ਹਰੇ ਹਰੇ ਘਾਹ ਉਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਈਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ਼ਬਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ:—

ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਕੈਸੀ ਜਾਣੀਐ ॥
ਜਿਥੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥

ਇਸ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਸ਼ਲੋਕ ਦਿੱਤਾ:—

ਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਗੁਰੁ ਹਿਵੈ ਘਰੁ ਗੁਰੁ ਦੀਪਕੁ ਤਿਹ ਲੋਇ ॥ ਅਮਰ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਨਕਾ ਮਨਿ ਮਾਨਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥

ਕੂੜੀਆ ਧਾਅਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ, ਭੌਰਾ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟਦਾ ਹੈ ਐਉਂ ਲਿਪਟ ਗਿਆ। ਇਕ ਸਰੂਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਆਇਆ, ਕੁਛ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸਰਕਦਾ ਤੇ ਨਿਕਲਦਾ ਭਾਸਿਆ। ਐਸੀ ਕੋਈ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ, ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਠੰਢ ਵਰਤ ਗਈ, ਕੋਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ, ਐਉਂ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਕੁਛ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਰਰ ਸਰਰ ਕਰਦਾ ਵੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ, ਰਸ ਭਰ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਆਖੇ ਤੇ ਬੋਲੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਸੁਣਨ ਲਗ ਪਏ—

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚੋਂ, ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:— ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਨੇ ਡਾਢੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ:— ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:— ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਸਿਰ ਚਾਯਾ, ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਿਆ, ਬਣ ਤ੍ਰਿਣ ਘਾਹ ਬੂਟੇ ਸਭ ਵਿਚੋਂ ਧੁਨਿ ਆਉਂਦੀ ਜਾਪੀ:—

ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਫੇਰ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਢੈ ਪਿਆ, ਹੁਣ ਰਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਘੇਰ ਆਯਾ ਤ੍ਰੈ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਪਿਆ ਰਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਠਾਯਾ ਪੁੱਛਿਆ, ਆਖਿਆ :—

ਕੂੜੀਏ ਨਿਹਾਲ !

ਕੂੜੀਏ ਆਖਿਆ:—

ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ!

ਹੁਣ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:— ਹਾਇ! ਜਿਸ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਚੱਲਿਆ ਸਾਂ ਉਹ ਨਿਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨਿਰੀ ਮਿਠਤ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤ੍ਰੁਠ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਧਿਕਾਰ ਮੇਰੇ ਤੇ,ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਦਾਤੇ ਦਾ, ਧੰਨ ਧੰਨ……।

ਕਿਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ:—

"ਸੁਕਦੀ ਕਾਂਗ ਅੱਗੇ ਹਿੱਕ ਨਾ ਡਾਹ"

ਹਾਂ ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕਿਸ ਦੀ ਜੀਭ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਬੋਲੀ ਸੀ ?

ਉਧਰ ਤੱਕਿਆ ਸਿਰ ਨਿਉਂ ਗਿਆ:

"ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ !" "ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਾਜੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ।"

ਕੂੜੀਆ ਸਿਖ ਹੋਇਆ ਗੁਰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਮਾਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਬੀ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿਤਾ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੇਵੇ? ਚੰਦਨ ਕੁਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੂੜੀਆ ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਹੋਇਆ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਧਾਰਨ ਹਾਰ ਹੋਇਆ।

ਕੂੜੀਏ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਉਸੇ ਦਿਨ

ਧੁੰਮ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਹੋ ਗਈ।

ਕ੍ਰੋੜੀਏ ਨੇ ਹੁਣ ਦੀਵਾਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਧਰਮ-ਸਾਲ ਪੱਕੀ ਪੁਆਈ, ਹੋਰ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਨਵਾਏ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਤਪੇ ਦੀ ਭੋਂ ਦਾ ਪਟਾ ਲਿਖਵਾਇਆ ਤੇ ਭੋਂ ਆਪੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਮਿੱਤ ਦਾਖ਼ਲ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਵਾ ਦਿਤੀ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਟਿਕੇ ਸਨ ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ' ਧਰਿਆ*।

ਇਹ ਥਾਉਂ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ ਤਾਰਕੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫੇਰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਏਸੇ ਥਾਉਂ ਤੇ ਟੁਰੇ ਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਫੇਰ ਆਕੇ ਟਿਕਦੇ ਰਹੇ। 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸ' ਦਾ ਪਰਵਾਨ ਮਾਰਗ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਏਥੇ ਪਰਤੱਖ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆਂ ਤੇ ਪਰਚਾਰਿਆ। ਏਥੇ ਰੱਬੀ ਰੌ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੈਲਿਆ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਤ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸੰਝ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਆਰਤੀ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਏਥੋਂ ਹੀ ਟੁਰੀ†। ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਲੰਗਰ ਏਥੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਟੋਰਿਆ। ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਾ ਲਗਰ ਬੀ ਹੁਣ ਏਥੇ ਹੀ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ।

—o—

ਗੀਤ‡।

ਦੋਦੋ ਰਾਣੀ—ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਕੇ:—

ਸਖੀ ਅਜ ਭੋਰ ਭੋਰ, ਰਾਵੀ ਦੀ ਲਹਿੰਦੀ ਓਰ ਚੰਦਾ ਨੀ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ। ੧।
ਨੈਨ ਸਲੋਨੇ, ਗੌਰ ਤਨ, ਉਹ ਚੰਦਨ ਜਿਉਂ ਮਹਿਕਾਇ,
ਮੱਥਾ ਨੂਰ ਝਮਕਦਾ ਉਸ ਦਾ ਚੁੰਬਕ ਖਿੱਚਾਂ ਪਾਇ।
ਖਿੱਚਾਂ ਮਨ ਲਿਆ ਚੋਰ, ਲਗੇ ਨ ਪਾਸੇ ਹੋਰ, ਰਹੇ ਨ ਬਿਨ ਦੇਖਿਆਂ। ੨।
ਕਵਿਤਾ ਧਾਰਿਆ ਰੂਪ ਹੈ ਗੀਤ ਧਾਰਿਆ ਰੰਗ;
ਛਬਿ ਦੇਖਿਆਂ ਹੈ ਹੇ ਸਖੀ! ਅਨੰਦ ਨ ਮਾਵੇ ਅੰਗ।
ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਲੋਰ ਲੋਰ, ਫਿਰਾਂ ਮੈਂ ਜਿਉਂ ਚਕੋਰ, ਜੀਆਂ ਨ ਬਿਨ ਪੇਖਿਆਂ। ੩।
ਹੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚੰਦ ਹੁਣ, ਤੂੰ ਉਹਲੇ ਕਦੀ ਨ ਥੀਅ,
ਮੇਰੇ ਝਮਕਣ ਨੈਣ ਨਾ ਨਿਤ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਅ।
ਰਹੇ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਖੋਰ, ਮਸਤ ਅਲਮਸਤੀ ਲੋਰ, ਚਿਤ੍ਰ ਜਿਉਂ ਅਵਰੇਖਿਆ। ੪।

ਸੂਚਨਾ—ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ-ਕ੍ਰੋੜੀਏ ਦਾ ਹਾਲ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਜਾ ਕੇ ਬੀ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਵਿਚ ਮੁਦ੍ਰਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਐਉਂ ਹੈ:-

---

*ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਰਾਵੀ ਦੇ ਪੱਛੋਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਰਗਣੇ ਵਿਚ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਤਹਿਸੀਲ ਕਲਾਨੌਰ ਕਹਿਲਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਕ੍ਰੋੜੀਆ ਏਸੇ ਪਰਗਣੇ ਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਾਕਮ ਸੀ। ਉਂਜ ਕ੍ਰੋੜੀਆ ਲਾਹੌਰੀਆ ਸੀ। ਦੋਦੇ ਦਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਿੰਡ ਬੀ ਉਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਉਲਾਦ ਵੱਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿੰਡ ਹੀ ਦੋਦਾ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਪਾਕਸਤ੍ਰਾਨ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ।

†ਸੋਦਰ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਪ ਉਚਾਰਾ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧ ਪੌੜੀ ੩੮]

‡ਇਹ ਗੀਤ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੫ (੧੯੪੩ਈ:) ਦੇ ਗੁ: ਪੂਨਮ ਪਰ ਖਾ: ਸਮਾ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

੫੯. ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਾਈ ਕੌੜੀਆ।

ਵਿਚ ਲਹੌਰ ਵਸੇਂਦਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਨਾਮ ਕੌੜੀਆ ਭਾਈ।
ਕਰੇ ਹਕੂਮਤ ਉੱਤਰ ਪਾਸੇ ਦੋ ਨਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਈ।
ਮਾਲਕ ਜ਼ਿਮੀਂ ਹੁਕਮ ਦਾ ਭਾਰਾ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸਿਆਣਾ;
ਦੌਲਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰੇਂਦਾ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ, ਧੋਖਾ ਕਰੇ ਧਿਙਾਣਾ।
ਛਲੀਆ ਜਾਣੇਂ ਸਾਧ ਫਕੀਰਾਂ, ਦੁਖ ਦੇਵੇ ਤੇ ਦਲਦਾ,
ਰੱਬ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸਮਝੇ ਨਾ ਕੁਝ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਅਗਨੀ ਬਲਦਾ।
ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਇਹ ਅਧਿਕ ਸੜੇਂਦਾ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਸ ਸੁਣਕੇ,
ਕਹੇ: "ਕੁਰਾਹੀਆ", ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇਵੇ ਤਪੇ, ਜਲੇ ਸਿਰ ਧੁਣਕੇ।
ਸਿੱਖ ਜਿ ਕੋਈ ਮਿਲੇ ਏਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਵੇ ਵਾਹ ਲੱਗੀ,
ਵੈਰ ਕਰੇ ਨਿਰਵੈਰਾਂ ਨਾਲੇ, ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਠੱਗੀ।
ਮੁਲਾਂ, ਪਾਂਧੇ ਜਾ ਜਾ ਸੀਖਣ, ਆਖਣ: "ਤੂੰ ਹੈਂ ਰਾਜਾ।
"ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਚੁੱਕ ਟਿਕਾਣਾ ਜਸ ਜਿਸ ਦਾ ਜਗ ਛਾਜਾ"।
ਇਕ ਦਿਨ ਜੋਗੀ ਕਿੰਗ ਵਜਾਵੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਗਾਵੇ,
ਮੜ੍ਹ ਬਲ ਕੋਲੇ ਸੁਣਕੇ ਹੋਇਆ ਪੇਸ਼ ਨ ਕੋਈ ਜਾਵੇ।
ਅੰਤ ਸੋਚਿਆ—ਚਲੀਏ ਉਠਕੇ ਨਾਲ ਜੁਆਨ ਲਿਚਲੀਏ;
ਡੇਰਾ ਪੁਟਕੇ ਪਾਰ ਬੁਲਾਈਏ, ਟਾਲਿਆਂ ਮੂਲ ਨ ਟਲੀਏ,
ਚੜ੍ਹ ਘੋੜੀ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੂਰਮਾ ਮਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਤਾਈਂ
ਲਾ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਜਿਸਦਾ, ਫਿਰ ਵਸਦਾ ਸਭ ਥਾਈਂ।
ਘੋੜੀ ਅੜਕ ਤ੍ਰਬੁਕ ਕੇ ਪਰਤੀ ਹੇਠ ਕੌੜੀਆ ਢੱਠਾ,
ਕੁਛ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਵੱਲ ਹੋਇਕੇ ਤੁਰਿਆ ਪਾਪ ਪਣੱਠਾ।
ਹੁਣ ਇਕ ਘੇਰ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਆਇਆ ਚਕਰਾਇਆ ਘਬਰਾਇਆ।
ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਦਿਪਤ ਇਕ ਚਾਨਣ ਨਜ਼ਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਇਆ।
ਇਸ ਚਾਨਣ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ, ਅੱਖੋਂ ਦਿੱਸਣ ਰਹਿਆ,
ਦਿਲ ਉਲਟਾ, ਹੈਰਾਨੀ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਕੱਛੂ ਵਾਂਗੂੰ ਛਹਿਆ।
ਦੀਦੇ ਪਾੜ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੇ, ਪਾਪੀ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਵੇ।
ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤਾਈਂ ਸੱਚ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਸਾਵੇ।
ਮੁੰਦ ਗਈਆਂ ਹਤਯਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜੋ ਗੁਰ ਘੂਰਨ ਆਈਆਂ।
ਕ੍ਰੀਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੰਦੀਆਂ ਓ ਵਿਚ ਬੱਝ ਦੇ ਆਈਆਂ।
ਹੱਥ ਨਿਕਾਰੇ ਹੋਏ ਪਾਪੀ ਜੋ ਗੁਰ ਮਾਰਨ ਆਏ।
ਪੈਰ ਜਕੜ ਕੇ ਬੱਝੇ ਓਥੇ ਜੋ ਗੁਰ ਪਰ ਸਨ ਧਾਏ।
ਰਿਦਾ ਚੰਡਾਲ ਸੁੰਨ ਉਹ ਹੋਇਆਂ ਘੋਟ ਜਿਨੂੰ ਸੀ ਫੁਰਿਆ।
ਸੁਰਤ ਚੱਕਰੀ ਖਾ ਕੇ ਠਿਟਕੀ ਤੀਰ ਕਲੇਜੇ ਪੁੜਿਆ।
ਉਸ ਜਾਤਾ ਸੀ ਦੌਲਤ ਤਾਕਤ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਭ ਨੀਵੇਂ,
ਆਤਮ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣੂ, ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਸੀ ਦਿਨ ਦੀਵੇਂ।
ਕਦਮ-ਮੋੜ ਜਦ ਪਿੱਛੇ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਦਿਸ ਆਵੇ,
ਅੱਗੇ ਕਦਮ ਧਰੇ ਜੇ ਇਕ ਬੀ
ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ।
ਤਦ ਇਕ ਵਾਜ ਪਿਆਰਾਂ ਵਾਲੀ
ਪਰ ਭਰਵੀਂ ਸੁਣ ਪਾਈ:
"ਹਿੱਕ ਨ ਡਾਹ ਕਾਂਗ ਦੇ ਅੱਗੇ
ਹੈ ਜੁ ਸੂਕਦੀ ਆਈ"।
ਦੂਜੀ ਛਿਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਨੇ
"ਹੋ ਨੀਵਾਂ ਝੁਕ, ਭਾਈ!
"ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੈ ਜੋਤ ਰੱਬ ਦੀ
ਦਿਲ ਉਸ ਵੱਲ ਨਿਵਾਈਂ"।
ਸੁਣੀ ਝਿੜਕ ਉਸ ਰਿਦਾ ਨਿਵਾਯਾ
ਥੋੜਾ ਕੁਛ ਦਿਸ ਆਇਆ,
ਤਦ ਦਿਲ ਨਿਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰ ਉੱਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਸੀ ਹੋ ਆਇਆ।
ਹੁਣ ਟੁਰਿਆ ਦਿਲ ਨਿਹਚਾ ਲੈਕੇ
ਜਾਕੇ ਭੁਲ ਬਖਸ਼ਾਵਾਂ।
ਖ਼ਤਾ ਜੁ ਕੀਤੀ ਚੜ੍ਹ ਆਵਨ ਦੀ,
ਮਾਫੀ ਉਸ ਦੀ ਪਾਵਾਂ।
ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਉਹ ਨਾਲ ਲੈ ਟੁਰੇ
ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਯਾਏ,
ਏਥੇ ਆਕੇ ਦੀਦੇ ਸਾਰੇ
ਉਸ ਦੇ ਸਨ ਖੁੱਲ੍ਹ ਆਏ।
ਢੇ ਚਰਨੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਆਖਦਾ:
"ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਤਾਰੋ;
"ਬਖਸ਼ੋ ਬਖਸ਼ ਲਵੋ ਅਪਰਾਧੀ,
ਬਖਸ਼ੋ ਚਾਹੇ ਮਾਰੋ"।
ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਡਿੱਠਾ
ਹੰਕਾਰੀ ਅਭਿਮਾਨੀ,
ਨੀਵਾਂ ਹੋਕੇ ਪਿਆ ਵਿਲਕਦਾ
ਜੋ ਸੀ ਬੜਾ ਗੁਮਾਨੀ;
ਬੋਲੇ:—"ਸਿੱਖਾ! ਮਰਨ ਚਿਤਾਰੀਂ,
ਕਰਤਾ ਯਾਦ ਕਰਾਈਂ,
"ਖ਼ੁਦੀ ਤਕੱਬਰ ਮਨ ਥੀਂ ਕੱਢੀਂ,
ਦਿਲ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੁਖਾਈਂ।"

ਮਿੱਠੀ ਵਾਜ ਲਗੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ, ਸੁਣ ਸੁਣ ਮਨ ਖਿੜ ਆਇਆ,
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਚਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਛੋਹੇ ਚਾਨਣ ਸੀ ਪਰਤਾਇਆ।

ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਉੱਡ ਗਈ ਕਿਤ ਵੱਲੇ,
ਦੈਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਮਿਲੀ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਬ ਦਰਸ਼ ਜੋ ਝੱਲੇ।
ਦਿਲ ਧੋਤਾ ਇਉਂ ਸਾਫ਼ ਨਿਕਲਿਆ ਜਿਉਂ ਮੀਂਹ ਨ੍ਹਾਤੇ ਬੂਟੇ,
ਹੌਲਾ ਫੁਲ ਸਰੀਰ ਭਾਸਦਾ, ਹਉਮੈ ਬੰਧਨ ਤੂਟੇ।
ਦੈਤੋਂ ਪਲਟ ਦੇਵਤਾ ਹੋਇਆ, ਦੇਵਤਿਉਂ ਸਿਖ ਬਣਿਆਂ,
ਭਗਤਿ ਵਿਰਾਗ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਗੁੱਧਾ, ਰਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆਂ।
ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਨੇ ਬਿਨੈ ਉਚਾਰੀ: "ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਗੁਰ ਸ੍ਵਾਮੀ!
"ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਗੁਰਾਂ ਪੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ!
"ਇਸ ਜਾਗਾ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਇਕ, ਸੁੰਦਰ ਜਾਇ ਉਸਾਰੀ,
"ਆਪ ਕਰੋ ਬਿਸਰਾਮ ਓਸ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਹੋਵੇ ਜਾਰੀ"।
ਦੇਖ ਪਿਆਰ ਸਿਖ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਮੰਨ ਵਾਕ ਏ ਲੀਤਾ!
ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਤਦ ਓਥੇ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ!
ਬਣੀ ਅਜਾਇਬ ਧਰਮਸਾਲ ਤੇ ਘਰ ਕੋਠੇ ਬੀ ਨਾਲੇ,
ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਤੇ, ਉਸਰੇ ਸੁਖ ਦੇ ਆਲੇ।
ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਈਂ, "ਡੇਰਾ" ਕਹੇ: "ਲਗਾਓ"।
ਆਖੇ. "ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਮਗਰ ਇਸ ਨਗਰੀ ਨਾਮ ਚਲਾਓ"।
"ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰਾ" ਗੁਰ ਬੋਲੇ "ਇਸ ਥਲ ਦਾ ਨਾਂ ਰਖੋ;
'ਭਜਨ ਕਰੋ ਹਰਿਨਾਮ ਧਿਆਵੋ, ਦੂਜੀ ਟੇਕ ਨ ਤੱਕੋ"।
ਸਿੱਖ ਕ੍ਰੋੜੀਆ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਇਆ, ਗੁਰ ਜਿਸ ਪਰ ਪਰਸੰਨੇ,
ਹਉਮੈਂ ਫਾਥਾ ਮੁਕਤੀ ਹੋਇਆ
ਸੁਖ ਪਾਏ ਮਨ ਮੰਨੇ।
ਸਤਿਗੁਰ ਫੇਰ ਬਿਰਾਜੇ ਓਥੇ;
ਲੰਗਰ ਦੇਗ਼ ਚਲਾਈ,
ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੀ ਦੇਗ਼ ਚਲਾਈ,
ਹਰ ਧਨ ਵੰਡ ਵੰਡਾਈ।
ਰਾਵੀ ਤੀਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਗੁਰਾਂ ਦਾ,
ਏਥੇ ਅਜੇ ਸੁਹਾਵੇ,
ਸਤੋਗੁਣੀ ਏਕਾਂਤ ਸਥਲ ਹੈ,
ਦੇਖ ਰਿਦਾ ਖਿੜ ਜਾਵੇ।
ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ
ਅਚਰਜ ਅਤਿ ਵਡਿਆਈ:
ਸਿਰ ਦੇ ਵੈਰੀ ਤਾਈਂ ਬਖਸ਼ਿਆ,
ਲੀਤਾ ਨਿਜ ਲੜ ਲਾਈ।
ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਸੀ ਆਯਾ ਮਿਥਕੇ,
ਗੁਰ ਨੇ ਬੁਰਾ ਨ ਕੀਤਾ।
ਬਖ਼ਸ਼ ਬੁਰਾਈ, ਨੇਕੀ ਕੀਤੀ,
ਭਵਜਲ ਪਾਰ ਸੁ ਕੀਤਾ।
ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਸਭ ਬੁਰਾ ਕਰੇਂਦੇ,
ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਕਈ ਸਜਾਣੇ,
ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਕਿਵ ਨੇਕੀ ਕਰਨੀ,
ਇਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਾਣੇ।

—o—

੫੭. ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਾਈ ਬੂੜਾ (ਬੁੱਢਾ)।

ਸੂਚਨਾ—ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

ਬੂੜਾ ਬਨ ਵਿਚ ਗਊਆਂ ਚਾਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਆ ਕੀਤੋ ਸੁ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀਓ ਸੁ ਕਿ 'ਕਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਬੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਟੀਐ' ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲਕ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਬੁਧਿ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ?' ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਤੇ ਕੱਚੀ ਪੱਕੀ ਡਡਰੀ ਖੇਤੀ ਵੱਢ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਕਿ 'ਮੈਨੂੰ ਵਿਰਾਗ ਇਥੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਾਢਿਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਤੇ ਜਮ ਦਾ ਹੱਥ ਕੌਣ ਫੜੇਗਾ, ਮਤਾਂ ਮੈਂ ਨਿਕੜਾ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਬੂ ਆ ਜਾਵਾਂ'। ਤਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਤੂੰ ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ ਬੁੱਢਾ ਹੈਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। (ਦੇਖੋ ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ।

'ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਨਾਮੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹੋ ਸਾਖੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* ਤੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹੋ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਤੇ ਇਹੋ ਸਾਖੀ ਇਸ ਅਗਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:—

---

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਉਂ ਹੈ—ਕਿ 'ਇਕ ਸਮੇਂ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਇਕ ਬੱਚਾ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਆਯਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੁਲਾ ਘੱਲਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਬਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ "ਬੂੜਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਾਤ ਜਟ ਹੈ"। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—"ਜਾਉ ਬੱਚਾ। ਬੱਕਰੀਆਂ ਸੰਭਾਲੋ"। ਬਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ:" ਜਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਸੀ ਸੋ ਦੱਸੋ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ:"ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਹਣ ਜਾਓ"। ਚਲਾ ਤਾਂ ਗਿਆ, ਪਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦਿਲ

[ਪ੍ਰਸੰਗ†]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਏ
ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਠਹਿਰੇ, ਬਨ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਗਾਏ।
ਲੈਣ ਅਨੰਦ ਆਪ ਵਿਚ ਆਪੇ, ਅਮੁਲ ਅਨੰਦ ਦਿਵਾਂਦੇ,
ਸ਼ਰਨਾਇਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇ ਅਰਸ਼ੀ ਰੰਗ ਲਗਾਂਦੇ।
ਲਗੀ ਸਮਾਧਿ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਭਾਤੋਂ ਰੋਟੀ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ,
ਸੋ ਭੀ ਲੰਘ, ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਢਲੀਆਂ ਸੂਰਜ ਤੇਜ ਸੁ ਖੋਇਆ,
ਬੂੜਾ ਗਊ ਚਰਾਵੇ ਬਣ ਵਿਚ ਵਾਂਙ ਵਾਗੀਆਂ ਫਿਰਦਾ,
ਦੇਖ ਹੋਇ ਹੈਰਾਨ ਰਿਹਾ ਮੁੜ, ਆਵੇ ਫਿਰਦਾ ਘਿਰਦਾ।
ਗਊ ਚਾਰ ਫਿਰ ਆਵੇ ਦੇਖੇ ਬੈਠੇ ਹੈਨ ਉਦਾਈਂ,
ਫਿਰ ਆਵੇ ਕੁਛ ਚੱਕਰ ਲਾਕੇ ਆਇ ਜਾਇ ਫਿਰ ਆਈ।
ਉੱਠੇ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ, ਬੈਠਣ ਉਹਨੂੰ ਨ ਆਵੇ,
ਗਊਆਂ ਮਗਰ ਜਾਂਵਦਾ ਫਿਰ ਫਿਰ, ਮੁੜ ਮੁੜਕੇ ਫਿਰ ਆਵੇ।
ਲੌਢਾ ਪਹਿਰ ਹੁਯਾ ਤਾਂ ਡਿੱਠੁਸੁ ਗੁਰੂ ਉਠੇ ਉਸ ਥਾਵੇਂ,
ਲੇਟ ਗਏ ਫਿਰ ਸਹਜ ਸੁਖ਼ਾਲੇ, ਬੂੜਾ ਤਕ ਅਕੁਲਾਵੇ।
ਤੁਰਤ ਉਤਰਿਆ ਖੂਹੇ ਅੰਦਰ ਟਿੰਡ ਖੋਲ੍ਹ ਇਕ ਲਜਾਇਆ,
ਰੱਖੀ ਉਹ ਸੰਭਾਲ ਪਾਸ ਹੀ ਫਿਰ ਇਕ ਗਊ ਲਿਆਇਆ।
ਖਿਨਾਂ ਵੱਛਿਓਂ ਦੁੱਧੋ ਦੇਂਵਦੀ ਸੀ ਅਸੀਲ ਏ ਗਾਈਂ,
ਕੋਰੀ ਟਿੰਡ ਹੋਰ ਇਕ ਲੈਕੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਧਾਰ ਚੁਆਈ।
ਚੋਈ ਗਾਊਂ ਦੁੱਧ ਲੈ ਲਿੱਤਾ ਟਿੰਡਾਂ ਦੋਇ ਚੁਕਾਈਆਂ।
ਗੁਰੂ ਚਰਨ ਢਿਗ ਆਕੇ ਪਜਾਰੇ ਦੋਨੋਂ ਸਹਜ ਟਿਕਾਈਆਂ।
ਫਿਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਰੱਖਕੇ ਦਿਲ ਝੂਹਲੇ ਸਿਰ ਟੇਕੇ,
ਨੈਣੋਂ ਨੀਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਗਦਾ ਆਪਾ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ।
ਉਠ ਬੈਠੇ ਗੁਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲੂ ਸਿਰ ਉਚਾਇ ਕੇ ਬੋਲੇ,
"ਹੇ ਬਾਲਕ ! ਕੀ ਚਾਹੇਂ ਸਾਥੋਂ, ਕੀ ਵਸਤੂ ਤੂੰ ਟੋਲੇਂ ?"
ਦਿਲ ਭਿੱਜੇ ਮਨ ਭਿੰਨੇ ਨਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ:
"ਗੁਰੂ ਗੁਸਾਈਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ! ਮੈਂ ਦੁਖੀਆ ਹਾਂ ਰਹਿੰਦਾ।
"ਮੈਨੂੰ ਖਾਵੇ ਹੈ ਡਰ ਭਾਰਾ ਮੌਤ ਡਰਾਵੇ ਦੇਂਦੀ,
"ਡਰਦਾ ਹਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿੰਦੜੀ ਹਾਹੁਕੇ ਲੈਂਦੀ।
"ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਟ ਦੇਵੋ ਮੇਰਾ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵਾਂ;
"ਏਹੋ ਦਾਨ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਆਜਜ਼ ਹੋਇ ਮੰਗਾਵਾਂ"
ਕਹਿਣ ਗੁਰੂ: "ਤੂੰ ਬਾਲਕ ਦਿੱਸੇਂ ਉਮਰਾ ਅਜੇ ਨਿਆਣੀ,
"ਦੁੱਧ ਦੇ ਦੰਦ ਹੁਣੇ ਹੀ ਟੁੱਟੇ ਆਖੀ ਬਾਤ ਸਿਆਣੀ।

"ਇਹ ਡਰ ਕਿੱਥੋਂ ਆਯਾ ਤੈਨੂੰ ?
ਏ ਬੁਧਿ ਕਿੱਥੋਂ ਪਾਈ ?
"ਅਪਣੀ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸਾਨੂੰ
ਬਾਲਕ ! ਚਾਇ ਸੁਣਾਈ" !
ਬੂੜੇ ਕਿਹਾ: "ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਏਥੇ
ਡਾਢਿਆਂ ਦਾ ਦਲ ਆਯਾ,
"ਕੱਚੀ ਪੱਕੀ ਡੱਡੀ ਖੇਤੀ,
ਜੋ ਡਿੱਠਾ ਵਢਵਾਯਾ।
"ਵਰਤ ਲਿਆ" ਧੱਕਾ ਕਰ ਲੀਤਾ,
ਲੈ ਦੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ,
"ਦੇਖ ਰਿਦੇ ਮੈਂ ਸਹਮ ਉਪਜਿਆ
ਨੈਣ ਛਮਾ ਛਮ ਰੋਏ
"ਏਹ ਜਰਵਾਣੇ ਵਢ ਲੈ ਗਏ
ਪੱਕੀ ਕੱਚੀ ਸਾਰੀ,
"ਕੁੱਝ ਨ ਗਈਆ ਪੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਦੀ
ਡਾਢਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਾਰੀ।
"ਤਿਵੇਂ ਸੁਣੀਦਾ ਜਮ ਹੈ ਡਾਢਾ
ਲੁਣਦਾ ਜਿਉਂ ਜਰਵਾਣੇ,
"ਪੱਕੀ ਕੱਚੀ ਡੱਡੀ ਵੱਢੇ
ਜੋ ਜੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣੇ।
"ਤਾਂ ਤੇ ਖ਼ਬਰੇ ਮੈਂ ਕਿਸ ਵੇਲੇ
ਕੱਚ ਬਾਲ ਇਆਣਾ
"ਚੁਣਿਆ ਜਾਊਂ ਖੇਤੀ ਵਾਙੂ
ਜਮ ਦਾ ਝੱਲ ਪਿਛਾਂਣਾ।
"ਸੋਚਾਂ: ਕਾਰ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਐਸੀ
ਦਿਲ ਥਹੁ ਸਿਰ ਜਿਉ ਆਵੇ
"ਸੁਖੀ ਹੋਇਕੇ ਜਿੰਦੜੀ ਮੇਰੀ
ਭੈ ਡਰ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਾਵੇ।
"ਸ਼ਰਨ ਆਪ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ
ਸਤਿਗੁਰ ! ਦਾਸ ਤਕਾਈ,
"ਚਰਨੀਂ ਲਾਇ ਬਚਾਵੋ ਬੱਚਾ
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖਦਾਈ !"

[redacted] ਪ੍ਰੇਮ ਅਤਿਸ਼ੇ ਕਰਕੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਰਾਤ ਘਰ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਤੜਕ ਹੀ ਮੱਖਣ ਭੇਟਾ ਲੈਕੇ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮੱਖਣ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਤੂੰ ਬੁੱਢਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੂਰਨ ਪਦ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਨ ਹੋਏ ਮਾਪੇ ਲਭਦੇ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਬੱਚਾ ਬੁੱਢਾ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਓਥੇ ਹੀ ਛੱਡਕੇ ਟੁਰ ਗਏ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪਿਆ।

†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ:ਸਾ: (੧੯੩੫ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾ: ਸਮਾ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਸੁਣਕੇ ਵਾਕ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ: "ਸੁਣ ਹੇ ਬਾਲ ਇਆਣੇ !
"ਵਾਕ ਕਰੇਂ ਤੂੰ ਬਿਰਧਾਂ ਵਾਲੇ, ਬਿਰਧ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣੇਂ ।
"ਹੇ ਬੁੱਢੇ ਜੋ ਦਿੱਸੇਂ ਬਾਲਕ ! ਸੁਰਤ ਜੁ ਤੈਂ ਵਿਚ ਪਾਲੀ,
"ਸੱਚੇ ਸਾਈਂ ਡੋਰੀ ਜਿਸ ਦੀ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਫੜਾਈ,
"ਓਸ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਾਰ ਤੇ ਲਾਣਾ ਨਾਹੀਂ ਬਾਲੇ !
"ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਚੇਤੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਨਿਤ ਪਾਲੇਂ ।
"ਸੁਰਤ ਗਊ ਦੀ ਵੱਛੇ ਅੰਦਰ ਜਿੱਕੁਰ ਸਦਾ ਰਹਾਵੈ,
"ਜਦ ਉਹ ਚਰਨ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਜਾਵੇ ਮੁੜ ਸੰਝਾਂ ਘਰ ਆਵੈ;
"ਤਿੱਕੁਰ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਹਰਦਮ ਲਾਈ ਰੱਖੀਂ,
"ਹੱਥੀਂ ਕਾਰ ਜਗਤ ਦੀ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੁਖ ਚੱਖੀਂ ।
"ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਡੋਲ ਪਿਆਰੇ—ਨਾਮ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਾਈਂ ।
"ਲਿਵ ਲਾਈ, ਲਿਵ ਛੱਡੀਂ ਨਾਹੀਂ ਟੁੱਟੇ ਫੇਰ ਗੰਢਾਈਂ ।
"ਜਮ ਕੰਕਰ ਫਿਰ ਦੂਰ ਰਹਾਵੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਿਟ ਜਾਵੇ,
"ਉਮਰ ਵਡੇਰੀ ਤੇਰੀ ਹੋਈ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਸੁਖ ਪਾਵੇ ।"
ਚਰਨ ਪਕੜਕੇ ਬਾਲਕ ਬੂੜਾ 'ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ' ਹੋਇਆ ।
ਜੋ ਕੁਝ ਦਾਤ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਿਤੀ ਰੱਖਿਆ ਕੰਠ ਪਰੋਇਆ
ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਓਹੋ ਹੈ ਏ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰ ਤਕ ਜੋਈ.
ਗੁਰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਜੀਊਂਦਾ ਹਉਮੈਂ ਮੂਲੋਂ ਖੋਈ ।
ਗੁਰ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਦੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰ ਜਿਨ ਖੋਜ ਲਭਾਏ
ਸੰਗਤ ਦੁਖੀ ਸੁਖੀ ਕਰਿ ਦਿਤੀ
ਸੇਵਾ ਕਾਰ ਕਮਾਏ ।
ਹੋ ਵਜ਼ੀਰ ਗੁਰ ਘਰ ਦਾ ਇਸ ਨੇ
ਉਮਰਾ ਸਫਲੀ ਕੀਤੀ ।
ਹਰਿਮੰਦਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ
ਕੀਰਤਿ ਜਗ ਦੀ ਲੀਤੀ ।
ਛੇਵੇਂ ਗੁਰ ਨੂੰ ਬਾਲਪਨੇ ਵਿਚ
ਬੁੱਢੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾਇਆ,
ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਦਿਆ
ਪੜ੍ਹਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ।
ਤਿਲਕ ਦੇਣ ਮਰਿਯਾਦ ਗੁਰੂ ਨੂੰ
ਕਰਦੇ ਆਪ ਰਹਾਏ,
ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜਦ ਗੱਦੀ ਬੈਠਣ
ਬੁੱਢਾ ਤਿਲਕ ਲਗਾਏ ।
ਫਿਰ ਸੰਤਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਦੀ
ਇਹ ਮਰਿਯਾਦ ਰਹਾਈ,
ਦਸਵੇਂ ਗੁਰ ਤਕ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰ-
ਸਿੱਖੀ ਓੜ ਨਿਭਾਈ ।

—o—

ਸੂਚਨਾ–ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ-ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ-ਟਿਕ ਗਏ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਬੀ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਏਥੇ ਆ ਗਏ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

"ਤਾ ਪਿਛਹੁੰ ਕਾਲੂ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਸੰਗ ਲੈ ਕਰ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਆਇਆ । ਬਾਬਾ ਟਿਕਿਆ, ਸੰਗਤ ਸਿਖ ਲੱਗੇ ਹੋਂਦੇ ਜਾਣ । ਬਾਬੇ ਉਹ ਭੇਖ ਉਤਾਰਿਆ । ਇਕ ਚਾਦਰ ਹੇਠ, ਇਕ ਚਾਦਰ ਉਪਰ, ਇਕ ਪਟਕਾ ਸਿਰ, ਨਿਰੰਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਣ ਕੇ ਤਾਂਈ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਡੋਰੀ ਉਭਰ ਗਈ, ਜੋ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ! ਨਾਨਕ ਜੀ, ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ! ਵਡਾ ਭਗਤ ਪੈਦਾ ਹੋਆ ਹੈ ।"

ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਚ 'ਜਗਤ ਗੁਰੂ' ਹੋ ਬਿਰਾਜ ਗਏ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਲਗੇ ਹੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ । ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਾਰੇ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਉਣ ਲਗੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਪੈ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਸਿਧ ਜੋਗੀ ਤੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਬਹੁਤੇ ਸਿਖ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨ ਚੁਕੇ ਸਨ । ਜੋ ਕੋਈ ਉਲਰਦਾ ਤੇ ਆ ਟੱਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਝੁੱਕ ਹੋਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਤੁਰਿਆ; ਪਿਆਰ ਭ੍ਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਲਾਸਾਂ ਵਾਙੂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਛੁਟ ਪਿਆ । ਸਚਾ ਜੀਵਨ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਚਰਨ ਤੇ ਸਚੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਤੋਂ ਤਿਲੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਚਮਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਿਆ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ, ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ ਸਾਂਈ ਵਲ, ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਦੇ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ, ਇਹ ਹੀਰਾ ਕਣੀ ਵਾਂਗ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੀਂ ਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਚਮਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਿਆ । ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਲ ਗੁਝਾ ਸੀ, ਗੁਹਜ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮਥੇ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਦਾ ਸੀ, ਲੋਕੀਂ ਦੇਖ ਦੇਖ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਢੁਕ ਢੁਕ ਆਉਂਦੇ ਸੇ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਬੀ ਸਿਧ ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਮੁਰੀਦ ਸਭੋ ਕੁਛ ਹੈਸੀ, ਪਰ ਯੋਗਕ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਪਰਵਿਰਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਬਦਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਚਰਿਜ ਵੇਲੇ ਗੁੜ, ਧਾਵੇ, ਕਸ, ਭਬਕਾ ਚੁਆਉਣਾ, ਹੋਛਾ ਮਦ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਾਬ ਸੰਬੰਧੀ ਪਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । 'ਮੁਰਾਦੀ ਪੀਰੀ' ਤੇ 'ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ' ਇੰਨੀ ਗਲ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ:– ਗਏ ਪੀਰ ਸਿਧ ਪਾਸ, ਅਗੇ ਭੇਟਾ ਧਰੀ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਿਆਂ ਤੇ ਘਰ ਆ ਗਏ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਘਰ ਸੱਦਿਆ, ਤਾਗਾ ਗਲੇ ਪੁਆਇਆ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਿਆਂ, ਭੇਟ ਦਿਤੀ ਤੇ ਕੰਮ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਨਾ ਭਜਨ ਨਾ ਬੰਦਗੀ, ਨਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਨਾ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਤ ਆਕੇ ਸਦਾ ਦਾ ਰੁਖ ਸਾਂਈ ਵੱਲੇ ਲਗਣਾ । ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਈ ਰਚੀ ਸੰਸਾਰ ਵਲ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਲ ਅਭੋਲ [illegible]ਗੀ.

ਰਹਿਣੀ, ਕੋਈ ਅੰਦਰਲਾ ਰੁਖ਼ 'ਲਿਵ' ਵਲ ਨਾ ਪੈਣਾ । ਦੂਜੇ, ਚਾਲ ਚਲਣ (ਸ਼ੁਭ ਆਚਰਨ) ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾਂ। ਨਿਰੇ ਮੰਤਰ ਫੂਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਚਰਨ ਮਾੜੇ, ਮਗਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਾ ਦੇਣਾ; ਸਗੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੰਤਰ ਲੈਣ ਵਾਲ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਖ਼ਲਾਕ ਗਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਤੋਂ ਰਾਜ ਪਹਿਲੇ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਬੜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਸ ਜ਼ੁਲਮ ਹੇਠ ਝੂਠ, ਫਰੇਬ, ਕਾਇਰਤਾ ਵਧ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਇਖਲਾਕ ਗਿਰ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਝੂਠ ਪਲਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਆਇਆ । ਇਹ ਬੀ ਅਜੇ ਨਵਾਂ ਸੀ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਫੂਕਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਜਾ ਦੇ ਇਖ਼ਲਾਕ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਸਗੋਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਰਜਾ ਦਾ ਇਖ਼ਲਾਕ ਨੀਵਾਂ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਵੇਂ ਇਖ਼ਲਾਕ ਵਾਲੇ ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ ਤੇ ਸੁਆਰਥੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਨਾ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਰਜਾ ਪਰ ਰਾਜਾ ਚੰਗਾ ਸਿੱਕਾ ਜਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਧਰ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਗੂਆਂ, ਸਿੱਧਾਂ, ਪੀਰਾਂ, ਮੁਲਾਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਜਾ ਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਧਰ ਰਾਜਾ ਵਲੋਂ ਜ਼ੁਲਮ ਯਾ ਨਾ-ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਛਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਘਬਰਾ ਤੇ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸੂਰਜ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਘਰ ਦੀਪ ਜਗਾ ਦਿੱਤੇ । ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਯਾਨ ਦੇਕੇ ਸੁੱਤਾ ਜਗਾਕੇ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਢੱਠੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰਤ ਉੱਚੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਇਖ਼ਲਾਕ ਨਾਲ ਧੋਕੇ ਉੱਜਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਮੋਇਆ ਤਾਣ ਜਾਗ ਪਿਆ, ਮਰ ਚੁਕੀ ਆਨ ਜੀ ਉਠੀ । ਲੋਕੀ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸੂਗ ਖਾਣ ਲੱਗੇ, ਕਾਇਰਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਮਨੋਂ ਤਕੜੇ ਹੋਕੇ ਦੁਖ ਝੱਲਣ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਤਾਣ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥਾ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ । ਆਪੇ ਵਿਚ ਦਾ, ਜੋ ਵਰਤਣ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਦਲੀਣ ਲੱਗੀ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਕੇ ਯਾ ਦਗ਼ਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਲਾਭ ਕੱਢਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਾ ਵਾਰਕੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਦੀ ਬਾਣ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਵੇਦ ਉਪਨਿਖਧ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸਨ; ਕੁਰਾਨ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਸੀ, ਦੋਇ ਬੋਲੀਆਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਨ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗਜ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਚੁਸਤ ਸਨ । ਪਰ ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਰੱਬੀ ਸੁਨੇਹਾ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆ ਗਈ, ਜੋ ਚਾਹ ਕਾਣੀ ਲਿਖ ਲਵੇ । ਕਿਸੇ ਟਾਕਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਰਦਾ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ; ਕਿਸੇ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਣੀ ਲਿਖਕੇ ਰੱਬੀ ਗਯਾਨ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸਹਿਲਾ ਅਪਣੇ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜਾਗਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮੰਡਲ ਰੂਪਧਾਰੀ ਹੋਕੇ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਅੱਗੇ ਜੇ ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸੱਚ ਦੀ ਭਾਲ ਤੁਰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਤਅੱਸਬ ਮੋਹਰੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬੁਤ-ਪ੍ਰਸਤ; ਨੀਚ ਤੇ ਘ੍ਰਿਣਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਹਿੰਦੂ ਹੀਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਮਲੇਛ ਸਨ । ਇਹ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਫੁਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਤੇ ਪਰਜਾ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਕਲੇਸ਼ ਦਾਤ੍ਰੀ ਸੀ । ਇਹੋ ਫੁਟ ਕਲਯਾਨ ਮਾਰਗ ਅੱਗੇ ਰੋਕ ਸੀ । ਇਸ ਨਵੇਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਤ ਨਾਲ ਦ੍ਵੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਤਅੱਸਬ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਸੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਵੀਂ ਰਵਸ਼ ਇਕ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਲ੍ਹਮ ਸੀ । ਸੋ ਇਸ ਜਾਗੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਨੋਂ ਖਮੀਰ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਲੋਕੀ ਤੁਰੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ* । ਉਧਰ ਪੁਰਾਣੇ ਪੀਰਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਚਲੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਰਵੱਯੇ ਬਦਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਈ ਆਗੂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਓਥੇ ਚਰਚਾ ਵਾਦ ਕਰਨ ਆਏ ਸੁਮਾਰਗ ਲੱਗ ਕੇ ਗਏ ਸੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਮਜ਼ਹਬ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਤੇ ਇਕ ਵੰਨਗੀ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰ' ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਹੋਰ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਪਿਛੇ ਛੱਡਿਆ, ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਸਿਖ ਮਤ ਦੇਣ ਲਈ ਉਦਯਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਤਯਾਰ ਹੋਏ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਨ ਕੁਝਕੁ ਦੇ ਨਾਮ ਸਾਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿਚ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਵੰਨਗੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੁਛ ਨਮੂਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਤੇ ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਦੇ ਕਿਡੇ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ।

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਪਰ ਜੋ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-''ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਜੁੜਿਆ, ਮੁਰੀਦ ਭੀ ਹੋਵਨਿ, ਜੋ ਆਵੈ ਸੋ ਪਰਚਾ ਜਾਵੈ ।......ਖਰਾ ਬਹੁਤ ਗੌਗਾ ਹੋਇਆ : ......ਹਿੰਦੂ, ਮਸਲਮਾਨ, ਜੋਗੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਤਪੀਏ, ਤਪੀਸਰ, ਦਿਗੰਬਰ, ਬੈਸਨੋ, ਉਦਾਸੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਵੈਰਾਗੀ, ਖਾਨ; ਖਨੀਨ; ਉਮਰੇ; ਉਮਰਾਉ; ਕਰੋੜੀਏ; ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ: ਭੂੰਮੀਏ: ਜੋ ਕੋ ਆਵੈ ਪਰਚਾ ਜਾਵੈ: ਸਭੇ ਲੋਕ ਉਸਤਤ ਕਰਨਿ ।'' ਇਸ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਹਾਂ ਯਾ ਵਧੀਕ ਦੀ ਸੀ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਜੋ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਹਨ: ਉਹ ਚੋਟੀ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ; ਭਾਈ ਮਰ-ਦਾਨਾਂ, ਭਾਈ ਅਜਿੱਤਾ, ਭਗੀਰਥਾ ਆਦਿ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹੋ ਰਾਹਨੁਮਾਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਨਾਮ ਚੋਟੀ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਥੋੜਿਆਂ ਦੇ ਹਨ; ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਖਾਸ ਲੋੜ ਭਾਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਕਈ ਚੋਟੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਇਸ ਫਹਿਰਿਸਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਮਸਲਨ:-ਮਨਸੁਖ, ਰਾਜਾ ਸਿਵਨਾਭ: ਝੰਡਾ ਬਾਢੀ; ਸਾਲਸ ਰਾਇ ਜਿਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਕੂੜੀਆ ਜਿਸ ਨੇ ਭੋਂ ਦੇਕੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਬੱਧਾ, ਦੋਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਤੇ ਸੱਜਣ (ਠੱਗ), ਏਹ ਨਾਮ ਭਾਈ ਗੁਰ ਦਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ।

ਸੂਚਨਾ ੨. ਗੁਰ ਦੀਖਯਾ*—

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ (੧) ਇਕ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮੁਗਧ ਅਚੇਤ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਜਾਗ ਉਠਦੇ ਸੇ,

(੨) ਜਾਗ ਉਠੇ ਜੋ ਕਲਯਾਣ ਦੇ ਯਾਚਕ ਹੋ ਖੜੋਂਦੇ ਸੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਦੀਖਯਾ ਯਾ ਗੁਰ-ਦੀਖਯਾ ਦਾ ਗੁਰ ਸਿਖ਼ੀ ਵਿਚ ਮਤਲਬ ਹੈ:— ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ, ਯਥਾ:—

ਤਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰੁ ਆਇ ਜਿਨ ਕਉ ਲੀਖਿਆ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ਦੇਵੈ ਦੀਖਿਆ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧

ਇਸ ਦੀਖਿਆ ਬਿਨ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ—ਯਥਾ—

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਕੈਸੇ ਗਿਆਨੁ॥
[ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫

ਦੀਖਯਾ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਪੂਰੀ ਦੀਖਿਆ॥ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਤਿਸੁ ਸਾਚੁ ਪਰੀਖਿਆ॥ [ਸੁਖਮਨੀ

ਪੁਨਾ—ਦੀਖਿਆ ਗੁਰ ਕੀ ਮੰਤ੍ਰਾ ਕਾਨੀ ਦ੍ਰਿੜਿਓ ਏਕੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥ [ਗਉ: ਮ: ੫

ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕਣ ਨਾਲ ਕਲਯਾਨ ਹੈ, ਯਥਾ:—

ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਜਿਹ ਮਨਿ ਬਸੈ ਨਾਨਕ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ॥ [ਗਉ: ਬਾ ਅਖਰੀ ਮ: ੫

ਪੁਨਾ—ਗੁਰ ਕੀ ਦੀਖਿਆ ਸੇ ਸਚਿ ਰਾਤੇ॥
[ਰਾਮ: ਸਿਧ ਗੋ

ਪੁਨਾ—ਦੀਖਿਆ ਦਾਰੂ ਭੋਜਨੁ ਖਾਇ॥ [ਰਾਮ: ਮ. ੧

ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਇਕ ਰਸਮੀ ਤੇ ਰਿਵਾਜੀ ਦੀਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਐਉਂ ਆਖਦੇ ਹਨ:—

"ਸਿਖਾ ਕੰਨਿ ਚੜਾਈਆਂ ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਥਿਆ॥"† [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧

ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਦੀਖਿਆ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲੱਛ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਯਥਾ—

ਦੀਖਿਆ ਆਖਿ ਬੁਝਾਇਆ ਸਿਫਤੀ ਸਚਿ ਸਮੇਉ॥ ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਉਪਦੇਸੀਐ ਜਿਨ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉ‡॥
[ਵਾਰ ਮਾਝ ਸਲੋਕ ਮ: ੨

(੩) ਗੁਰੂ ਦੀਖਯਾ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਲਾਕੇ ਲਖਯ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਾਕੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕਰਤੂਤ ਨੂੰ ਬੀ ਸਾਧ ਦੇਂਦੇ ਸੇ। ਸੋ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਉਦੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੁਭ ਆਚਰਣ ਤੇ ਜਗਤ ਨਾਲ ਭ੍ਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਜਾਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਸ਼ੁਭ ਅਮਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਕਰਮ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਘਟਦੀਪ ਜਗ ਉਠਦਾ ਸੀ ਤਦ ਸਿੱਖ ਦੀ ਇਹ ਸਹਜ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਖਲੋਂਦੀ ਸੀ:—"ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ"। ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਥੋਨ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਹਰੇਕ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਆਦਿ

---

*ਇਹ ਲੇਖ ਤੇ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ੬੨ ਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਦੀਖਯਾ ਸਿਖਯਾ ਤੇ ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਸੰ: ਗੁ:ਨਾ:ਸਾ: ੪੭੫ (੧੯੪੩ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪਰਬ ਪੰਨਮ ਪਤ 'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ ਸਨ।

†ਇਹ ਪਦ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕਾਂ ਨੇ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਆਪਣੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਈ। ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਸਾਹਿਤਯ ਵਿਚ 'ਦੀਕਸ਼ਾ' ਉਪਨਯਨ ਸੰਸਕਾਰ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਚਾਰਯ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਆਮ ਵਰਤਾਉ 'ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ' ਦੇ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਗਯਾਨ, ਵੈਰਾਗ, ਭਗਤੀ, ਸੇਵਾ ਆਦਿ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤੀਂਦਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਦੇ ਆਚਾਰਯ ਦੇ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਯਥਾ:— ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਘਰਿ ਦੇਵਣ ਜਾਹਿ। (ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਮ: ੧

‡ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਲੈ ਜਪੁ ਤਪੁ ਕਮਾਹਿ॥ ਨਾ ਮੋਹੁ ਤੂਟੈ ਨਾ ਥਾਇ ਪਾਹਿ॥ (ਆਸ਼ਾ ਮ: ੧

§ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਹੁਣ 'ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਸੰਸਕਾਰ' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੁਆਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਛਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਆਗਜ਼ਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਰਹਿਣੀ ਰਹਿਤ ਵਰਤੋਂ ਅੰਦਰਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਐਸੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਜ਼ਾ ਦਾ ਕੁਛ ਕੁਛ ਨਿਸ਼ਾਨ ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ*।

੫੯ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ, ਸਹਗਲ, ਰਾਮਾ ਡਿੱਡੀ।

ਪ੍ਰਿਥੀਮਲ, ਸਹਗਲ ਉਭੈ, ਰਾਮਾ ਡਿੱਡੀ ਤੀਨ†।
ਆਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦਰਸ ਕੋ ਜਗਜਾਸਾ ਮਨ ਲੀਨ।
(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਦ ਆਏ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀਓ ਨੇ ਕਿ ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਆਪ ਦਸੋ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਜਾਈਏ ? ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਗਹੁ ਕਰ ਤਕੇ, ਫਿਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ: ਭਾਈ ਤਪ ਕਰੋ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਿਹਾਰੀ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਤਪ ਕੰਮ ਤਿਆਗੀਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਖੱਲਾ ਰਾਹ ਦਸੋ। ਆਪ ਬੋਲੇ: ਭਾਈ ਪਰਮਾਰਥ ਬੀ ਇਕ ਵਿਦਜ਼ਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਸਮਝੋ। ਤੁਸੀਂ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲੇ: ਉਹ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੁਣ ਹੀ ਛਡੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਬੀ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਾਹਾ ਤੋਟਾ ਸਮਝਿਆ ਨੇ ? ਹਰਿਆਨ ਹੋਕੇ ਰਾਮੇ ਕਿਹਾ: ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਸਿਖੀ। ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਤਜ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਮਰਨਾ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜੋ ਜੀਉ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪੰਡਾਂ ਢੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਹੋ ਵਿਹਾਰ ਹਰ ਰੋਜ਼, ਓਹੋ ਭੋਗ ਰੋਜ਼, ਉਹੋ ਪਿਆਰ, ਓਹੋ ਵੈਰ, ਓਹੋ ਝਗੜੇ ਟਾਂਟੇ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਪਰਵਸ, ਚਪੇੜਾਂ ਝਿੜਕਾਂ; ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਰਸ, ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਟੁਰ ਗਈਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਰੋਣੇ; ਨਾ ਹੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿਜੋਗਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ। ਤਦ ਅਸਾਂ ਪੁੱਛ ਗਿਛ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਹੈ, ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆਂ ਸਦਾ ਸੁਖ ਨੂੰ ਅਪੜੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਮਹਾਰਾਜ ! ਆਪ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਆਪ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਬਿਲ ਲਾਓ। ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗੇ: ਭਾਈ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜੋ 'ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਜ਼ਾ' ਵਿਚ ਦਸੇ ਹੈਨ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ 'ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ' ਵੇਖੋ ਤੇ ਵਿਵੇਕ ਕਰਕੇ ਵਰਤੋ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਨਿਕਲ ਜਾਓਗੇ, ਓਥੇ ਸੁਖ ਹੈ।

ਸਹਗਲ—ਮਿਹਰ ਕਰੋ, ਸੁਨਾਓ, ਸਮਝਾਓ, ਸੁਝਾਓ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਫੁਰਮਾਯਾ ਨੇ ਲੈ ਚਲੋ ਪਾਰ। ਤਦ ਬਚਨ ਹੋਇਆ:—ਭਾਈ! ਮਨੁੱਖ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਕਰਮ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਕਦੇ ਰਜਗੁਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਤਮੋਗੁਣੀ ਤੇ ਕਦੇ ਸਤੋਗੁਣੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਪ ਤ੍ਰੈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ: ਤਮੋਗੁਣੀ, ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਤੇ ਸਤੋਗੁਣੀ।'

੧. ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਰਖਕੇ, ਪਾਲਾ ਕਕਰ ਗਰਮੀ ਸਹਾਰਕੇ, ਭੁੱਖਿਆਂ ਰਖਕੇ, ਧੂਣੀਆਂ ਕਿ ਜਲ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਬਿਠਾ ਕੇ ਘਾਲਣਾ ਤਮੋਗੁਣੀ ਯਾ ਤਾਮਸੀ ਤਪ ਹੈ। ਐਸੇ ਤਪੀ, ਜੋ ਕਾਮਨਾ ਧਾਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਧਾਂ ਸਿਧਾਂ ਫੁਰ-ਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਨਿਹਕਾਮੀ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮਨ ਸ਼ੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਪ ਕਠਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ ਕ੍ਰੋਧ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਤਪੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਮ ਫੁਰ ਪੈਂਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ੨. ਦੂਸਰਾ ਤਪ ਹੈ ਰਾਜਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣਾ, ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਜ਼ਾ, ਈਰਖਾ ਸੁਣਨੋਂ ਹੋੜਨਾ, ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਲੋਂ

---

*੧. ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ। ੨. ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਤੋਂ ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਦਸੀਦੀ ਹੈ। ੩. ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ। ੪. ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ। ੫. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੁਰਯੋਦੇ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ।

†ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗਿਣੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਤਨਾਵਲੀ ਜੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ (ਜਾਤ) ਸਹਗਲ, ਰਾਮਾ (ਜਾਤ) ਡਿਡੀ ਦੋ ਗਿਣੇ ਹਨ।

ਵਰਜਣਾ, ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦੇ ਰਾਹ ਜਾਣੋਂ ਹਟਾਉਣਾ, ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਕਉੜੇ ਵਾਕ, ਝੂਠ ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਤੋਂ ਮੋੜਨਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਵਿਹਤ ਭੋਗਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣਾ ਇਹ ਰਾਜਸੀ ਤਪ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਭਲੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਲਾਉਣਾ, ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਤੇ ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਚ ਬੋਲਣ ਤੇ ਲਾਉਣਾ, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਤੇ ਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਜਾਣ ਤੇ ਲਾਉਣਾ, ਇਹ ਰਾਜਸੀ ਤਪ ਹੈ । ਗਲ ਕੀਹ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਤਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾੜਿਓਂ ਮੋੜਨ ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਮਨ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਹਿਣਾ ਰਾਜਸੀ ਤਪ ਹੈ । ੩. ਸਾਂਤਕੀ ਤਪ ਇਉਂ ਸਮਝੋ: ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਟੁਰੋ ਤਾਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਏਥੇ ਦੋ ਵਸਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਨਾਮ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ । ਨਾਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਜਪੋਗੇ, ਸਿਮਰੋਗੇ ਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵਸਾਓਗੇ, ਅੰਤ ਨਾਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੋਗੇ । ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰੋਗੇ, ਜਿਸ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਦਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ । ਉਹ ਪੜ੍ਹੋਗੇ ਵੀਚਾਰੋਗੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋਗੇ ਯਾ ਸੁਣੋਗੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਲ ਕਟੀਵੇਗੀ ਮਨ ਦੀ, ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰਸ ਭਰੇਗਾ, ਰਸ ਦੇ ਖੰਭ ਲਗਕੇ ਉਡਾਰੀ ਵਜੇਗੀ ਗੁਣਾ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠਣ ਦੀ ਤੇ ਅੰਤ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਸਾਲਾਹੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੋਗੇ ਹੁਣ ਸਤੋਗੁਣੀ ਯਾ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਤਪ ਦਾ ਰੂਪ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਯਾਸ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਏਗਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ਹੋਰਨਾਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣੋ ਹੋੜਨਾ, ਚਲਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੋੜਨਾ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਉਣਾ ਕਿ ਅੰਤ ਇਕ-ਚਿਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਤਪ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਮਸਾਲਾ ਖੁਆਓ ਤਾਂ ਸੱਟ ਸਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਨ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣੋਂ ਹੁੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਣ ਵਿਚ ਧਾਂਵਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਜਿਵੇਂ ਮਸਾਲੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹਥ ਦੇਈ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਕੱਢੇ ਤਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਖਾਕੇ ਅਰੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਲਗਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਰੰਵਾਰ ਲਗਾਉਣਾ ਸ਼ਾਂਤਕੀ ਤਪ ਹੈ । ਜਦ ਮਨ ਲਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਰੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ* । ਸੋ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਇਹ ਗਲ ਭਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਹਾ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਮਝੋ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੂਲ ਮਨ ਹੈ: ਮਨ ਦਾ ਮੂਲ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਦਾ ਮੂਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਪਰਮ ਅਨੂਪ ਹੈ, ਰਸ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸਰਬਗ੍ਯ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਮੂਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵਿੱਥ ਕਰਕੇ ਓਪਜਿਆਂਦ ਧਾਰਕੇ ਅਸੀਂ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹਾਂ । ਜੇ ਇਸ ਰਾਹੇ ਟੁਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੋ ਤੇ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਸਾਤਕੀ ਤਪ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡੀ ਕਲਯਾਨ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਓਹ ਜਾਗ ਉਠੇ; ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਦਾਤ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕੀਤੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਬਖਸ਼ਕੇ ਦੀਖਯਤ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਰਜੋਗੁਣੀ ਤੇ ਸਤੋਗੁਣੀ ਤਪ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਨੁਭਵ ਤਕ ਅੱਪੜਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖ੍ਯਾ ਇਹ ਦਿਤੀ ਕਿ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜਕੇ ਪਹੁੰਚਣਾ । ਓਹਨਾਂ ਨ ਪਰਮਗਤੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾ ਲਈ । ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ । ਜਿਥੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੁਣਨ ਪੁੱਜਕੇ ਪਹੁੰਚਣ, ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਭੀ ਕਰਨ । ਨਿਰੇ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕੁਟੰਬ ਵਿਚ ਭੀ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਰਸਤੇ ਪਾਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚਰਨੀ ਲਾਕੇ ਦੀਖਯਤ ਕਰਵਾਇਆ । ਇਉਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਦਾ ਸੁਖ ਭੀ ਸਾਰਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰ ਸਿਖ ਆਪ ਭੀ ਜਪਦਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਪਾਉਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ‡

*ਬਾਰੰਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਜਪੀਐ ॥ ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਧ੍ਰਪੀਐ ॥ [ਗਉ ਸੁਖ: ਮ: ੫]

‡ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕੀ ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥ [ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮ: ੪]

੫੯. ਪਿਰਥਾ ਤੇ ਖੇਡਾ ਸੋਇਰੀ।

ਏਹ ਦੁਇ ਸਜਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਆਏ, ਅਗੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਕੰਨੀਂ ਪੈਕੇ ਮਨ ਤੇ ਝਟਪਟੀ ਅਸਰ ਕੀਤਾ, ਏਕਾਗ੍ਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਮਨ ਦਾ ਜੁੜਨਾ ਸੀ ਸੋ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ: ਭਾਈ, ਕਿਸ ਕਾਮਨਾ ਲਈ ਆਏ ਹੋ ? ਜੁੜੇ ਮਨ ਦੇ ਰਸ ਦੇ ਗਜਾਤ ਹੋ ਰਹੇ ਪਿਰਥਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:-- ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਈਹਾ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ੋ, ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਰਖੋ, ਜਗਤ ਜਿਵੇਂ ਅਸਾਰ ਦਿਖਾਇਆ ਜੇ ਤਿਵੇਂ ਦਿੱਸਦਾ ਰਹੇ, ਜੋ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੁਣ ਆਈ ਹੈ ਆਈ ਰਹੇ, ਮੰਗੀਏ ਕੁਛ ਨਾਹੀਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ ਏ ਤਿਵੇਂ ਮੇਹਰ ਕਰ ਦਿਓ 'ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਾਨ ਦੀਜੈ ਦਾਤੇ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਭੰਡਾਰਾ* ॥' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬਚਨ ਹੋਇਆ, ਤੁਸਾਂ ਚਰਨ ਸਰਨ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਚਰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੁੜੇ ਹੋ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਦਾ ਜੁੜੇ ਰਹੋਗੇ ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰੋਗੇ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲੋਗੇ। ਸਰੀਰ ਮੇਰਾ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ; ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨਾ ਵਿਛੜੋਗੇ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੋ ਵਿਛੜੋਗੇ। ਇਉਂ ਬਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੀ ਦੀਖਯਾ ਦੇ ਕੇ ਦਾਤੇ ਨੇ ਹੋਰ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ:--ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੁਇ ਵੇਲੇ ਟੁਰ ਜਾਵਣਾ। ਸੰਤ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸਾਈਂ ਇਕ ਰੂਪ ਜਾਣਨੇ। ਕਿਰਤ ਧਰਮ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਲੋੜ-ਵੰਦਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਖਾਵਣਾ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਵੇਂ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਭਵਜਲ ਤਰ ਗਏ।

੬੦. ਸ੍ਰੀ ਕਾਲੂ ਖੱਤਰੀ।

ਇਹ ਕਾਲੂ ਮਹਿਤਾ ਕਲਯਾਣ ਚੰਦ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਮ ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸੇ। ਇਹ ਹੋਰ ਖੱਤਰੀ ਕਾਲੂ ਇਕ ਸਿਖ ਸੀ। ਉਹ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਆਯਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਤੱਕਿਆ। ਗੁਰਮੁਖ, ਮਨਮੁਖ, ਸਨਮੁਖ, ਬੇਮੁਖ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ। ਬਾਣੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਕੁਛ ਸੋਝੀ ਸਮਝ ਪਈ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪੁੱਛਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜੀ ਏਥੇ ਆਪ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸਨਮੁਖ ਬੇਮੁਖ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ? ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ--ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹ-ਮਣੇ ਬੈਠਕੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਧਾਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸਨਮੁਖ ਹੈ। ਐਸਾ ਪੁਰਖ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਕਰਤੂਤ ਵਿਚ--ਅਮਲਾ ਵਿਚ- ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇਵੇਗਾ ਪੁੰਨ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖੇਗਾ। ਬੇਮੁਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਕਾਲੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਾਤ-ਸ਼ਾਹ ! ਇਹ ਜੀਵ ਬੇਮੁਖ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਨਮੁਖ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ--ਜੀਵ ਦਾ ਇਹ ਸੁਤੇ ਹੀ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁਖ ਮੈਨੂੰ ਹੋਵਣ। ਇਹ ਲੋਚਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੁਖ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਜੀਵ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਓਪਰੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮਿੱਤਰ ਹਨ, ਵੀਰ ਹਨ। 'ਏਕ ਮਹਿ ਸਰਬ ਸਰਬ ਮਹਿ ਏਕਾ ਏਹ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਈ †।' ਸੋ ਸਭ ਨਾਲ ਮੈਤ੍ਰੀ ਭਾਵ ਰਖਣ ਨਾਲ ਸਿਖ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ 'ਇਕ' ਦੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ‡। ਕਿਉਂਕਿ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਸੁਖ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਦਯਾ ਕਿ ਧਨ ਕਿ ਸੁਖ ਸਭ ਵੰਡ ਵਰਤੇਗਾ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸੂਗ ਕਰਨੀ ਬੇਮੁਖਤਾ ਹੈ ਸਾਈਂ ਤੋਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ, ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਸਮਝਣਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣੀ§। ਇਹ ਸਨਮੁਖਤਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਆਰਾਧਯ ਦੇਵ ਨਾਲ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਆਪ

*ਆਸਾ ਮ: ੧। †ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧। ‡ਮੈਤ੍ਰੀ। §ਕਰੁਣਾ।

ਤੋਂ 'ਧਨ' ਕਰਕ 'ਗੁਣ' ਕਰਕੇ ਕਿ ਐਸ਼ਰਜ ਕਰਕੇ ਵਡਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਡਾਹ ਨਾ ਕਰੇ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਵਡੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ* ਤਾਂ ਸਨਮੁਖ ਰਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਤ੍ਰੀ ਕਿ ਪਿਆਰ, ਦਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਭਲੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਮੰਨਣ, ਅਕਾਰਨ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਿ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖੀ ਨਾ ਹੋਣ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਧਾਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਗੋਂ ਵੈਰ ਕਿ ਈਰਖਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਮਨ ਵਿਚ ਉਪਰਾਮਤਾ ਯਾ ਰੋਪਰਾਪਨ ਵਾਂਙੂ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਧਾਰਨੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਨਮੁਖ-ਤਾਈ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੀ ਦੀਖਯਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ।

੬੧. ਭਗਤਾ ਓਹਰੀ, ਜਾਪੂ ਵੰਸੀ।

ਓਹਰੀ ਜਾਤ ਦਾ 'ਭਗਤਾ' ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਤੇ 'ਜਾਪੂ' ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਦੋਇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਏ। ਇਹ ਦੋਏ ਜਦ ਸਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਵਿਦਯਾ ਵਾਲੇ ਸਭ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗਯਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਓਥੇ ਕੀਕੂੰ ਅੱਪੜਾਂਗੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਬਚਨ ਹੋਇਆ: ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਨਾਮ ਜਪ ਦੀ ਘਾਲ ਨਾਲ ਅੱਪੜ ਪਓਗੇ, ਪਰ ਸੰਭਾਲਾ ਰਖਣਾ ਬੇਮੁਖ ਨਾ ਹੋਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ: ਬੇਮੁਖ ਕੀਕੂੰ ਨਾ ਹੋਵੀਏ? ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ: ਦੋ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਇਕ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਹ ਕਰਮ ਸਹਾਯਕ ਹੋਣਗੇ ਭੌਜਲ ਤਰਨੇ ਵਿਚ। ਕਰਨੇ ਦਾ ਕਰਮ ਤੁਸਾਂ ਲਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਕਰਮ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਉੱਜਲ ਹੁੰਦੇ ਜਾਓਗੇ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਸਨਮੁਖ ਰਹੋਗੇ। ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਸੋ ਸਾਂਈਂ ਨੂੰ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਤੁਸਾਂ ਲਈ 'ਨਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕੰਮ' ਏਹ ਹਨ ੧. ਈਰਖਾ, ਬਖੀਲੀ ਕਰਨੀ ਅਰਥਾਤ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੁਣ ਵਡਯਾਈ ਵੇਖਕੇ ਸੜਨਾ। ੨. ਹਉਮੈਂ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੁੱਲ ਨਾ ਸਮਝਣਾ, ਨੀਵਿਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰਦਇਆ ਕਰਨੀ। ੩. ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ, ਦੂਜੇ ਦੇ ਐਬ ਚੁਣਨੇ ਹੋਏ ਭੰਡਣੇ, ਅਨਹੋਏ ਊਜਾਂ-ਬਣਾਕੇ ਮੱਥੇ ਮੜਣੇ। ੫. ਹਠਾਗ੍ਰਹ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਤ ਦੇਣੀ, ਉਹ ਨਾਂ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ। ਊਨੀ ਗਲ ਕਹਿ ਯਾ ਕਰ ਬੈਠਣੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਤੇ ਹਠ ਧਰਮੀ ਧਾਰ ਲੈਣੀ। ਭਾਈ! ਜੋ ਨਾ ਕਰਨ ਜੋਗ ਚਾਰ ਕਰਮ ਕਹੇ ਹਨ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾਂ ਕਰੋਗੇ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵੋਗੇ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਛਕੋਗੇ ਤਾਂ ਬੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਵੋਗੇ, ਕਲਯਾਨ ਹੋਵੇਗੀ।

੬੨. ਫਿਰਣਾ ਬਾਹਰਾ ਜੋਧ।

ਦੋਇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ, ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਉਠ ਕਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਫੇਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ 'ਨਾਮ' ਦਾ, ਜੋ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਭਯਾਸ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਨਾਮ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁਆਮੀ ਜਾਣਨਾ, ਨਾਮ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦਾ ਜਾਣਕੇ ਅਭਯਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੰਨਣ ਕਰਨਾ ਅਰਥਾਤ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਇਸ ਕਰਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਿਆ ਇਹ ਧਾਰਨੀ ਕਿ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰਖਣਾ, ਸਿਖੀ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰਖਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਚਾ ਮਨ ਬੁਧਿ ਦੇ ਉਤੇ ਵਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁਧਿ ਨੂੰ ਵਿਚਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਸਦਾ ਬੁਧਿ ਦੀ ਅਗੁਵਾਨੀ ਵਿਚ ਟੁਰੇ, ਇਹ ਮਨ ਦਾ ਨੀਵਾਂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸਾਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ, ਐਸਾ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਭਵਜਲ ਨੂੰ ਤਰ ਜਾਓਗੇ। ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਮਿਤ੍ਰ ਇਸੇ ਰਾਹੇ ਤਰ ਪਏ।

੭. ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤੇ ਦੀ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ।

ਸੂਚਨਾ-ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਠਾਨ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਾਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਫੇਰ ਉਦਾਸੀ ਧਾਰ ਲਈ। ਕੋਈ ਅਗੰਮੀ ਧੂਹਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਸਫਰੇ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਕੌਤਕਾਂ ਦੇ ਕੁਛਕੁ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਹਨ:-

੬੩. ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਫੇਰੀ*।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੁਣ ਫਰ ਉਦਾਸੀ ਧਾਰ ਬੈਠਾ; ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

"ਤਦਹੁ ਪੈਰੀਂ ਖੜਾਵਾਂ ਕਾਠ ਦੀਆਂ, ਹਥਿ ਆਸਾ, ਸਿਰ ਰੱਸੇ ਲਪੇਟ, ਬਾਹਾਂ ਜੰਘਾਂ ਰੱਸੇ ਲਪੇਟੇ, ਮੱਥੇ ਟਿੱਕਾ ਬਿੰਦਲੀ ਕਾ, ਤਦਹੂੰ ਨਾਲ ਸੈਦੋ ਜਟ ਜਾਤ ਘੇਹੋ ਥਾ†।"

ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਆਏ, ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਕੇ ਆਪ ਫੇਰ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਆਏ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੋਂ ਤੁਰਕੇ ਸਤਿਲੁਜ ਪਾਰ ਹੋਏ; ਧਰਮਕੋਟ, ਬਠਿੰਡੇ, ਭਟਨੇਰ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸਰਸੇ ਅੱਪੜੇ। ਇਹ ਜਗਾ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘੱਗਰ ਨਦੀ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਥਲ ਤੇ ਆਬਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਜਗਾ ਤਦੋਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਤੇ ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਜੋਗ ਮਤ ਦਾ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਭੀ ਅਕਸਰ ਜੋਗ ਸਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਤਕ ਭੀ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋਗੀ ਅਖਵਾਂਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਦੋਂ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੀਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਿਧੀਆਂ, ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤੇ ਧਾਗੇ ਤਵੀਤ ਆਦਿ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾਨ, ਰੋਗੀ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਤੇ ਜਾਦੂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੋਰਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਸਾਨੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਬਣਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਦੀਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੇਮਲੂਮੇ ਕਰੀ ਜਾਣਾ, ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦੇਕੇ ਇਨਸਾਨੀ ਲੋੜਾਂ, ਥੁੜਾਂ ਤੇ ਪੀੜਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨਸਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦੁਆਕੇ ਆਪਣੇ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਤੇ ਪਰਚੇ ਦਾ ਪਰਯੋਜਨ ਮੁੱਖ ਸੀ। ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਵਧਣ ਦੀ ਗੌਣ ਲੋੜ (ਲਗਦੇ ਹੱਥ) ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸਰਸਾ ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਥੋਂ ਮਾਲਵਾ ਤੇ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਜਮਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮਲਾਆਵਰਾਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਤੇ ਦਾਬੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਲਾਲਚ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਵਲ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਸਨ, ਹਿੰਦੂ ਪੰਡਤ ਸ੍ਵੈ ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ, ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਵਿਦਯਾ ਗਯਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਜੀਵਤ ਕਣੀ ਦਾ ਕਾਲ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ (੧) ਸੱਧ ਸੋਧਕੇ ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ, ਪੰਡਤਾਂ ਨਾਲ ਅੜਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਟਦਾ ਸੀ, (੨) ਕਦੇ ਘੋਰ ਭੁੱਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਗੱਜਦਾ, ਕੂਕਦਾ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਰੁਮਕਾ ਫੇਰਕੇ ਜੀਆਦਾਨ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। (੩) ਕਦੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਸੱਚੇ ਰਬ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਢੂੰਡਾਊਆਂ ਨੂੰ ਵਲਿਖਾਂ ਚੀਰ ਕੇ, ਘਰੀਂ ਅੱਪੜਕੇ, ਕੋਈ ਅੰਤਲੀ ਭੁੱਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮਾਨੋਂ ਠਰਦਾਂ ਪੁਗਾ ਜੇਂਦਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਬਾਬਾ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ, ਜਗਤਾਰਕ ਬਾਬਾ

---

* ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰ ਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ ਸਾ: ੪੫੨ (੧੯੨੧ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾ: ਸਮਾਚਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

† ਹਾ: ਬਾ: ਜ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸੈਦੋ ਤੇ ਘੇਹੋ ਜਾਤ ਦੇ ਜਟ, ਪਰ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਸੈਦੋ ਤੇ ਸੀਹੋਂ ਦੀ ਜਾਤ ਘੇਹੋ ਲਿਖੀ ਹੈ (ਸਾਖੀ ੪੪)। ਸੋ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾਲ ਸੈਦੋ ਤੇ ਸੀਹੋਂ ਦੋਵੇਂ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਖਸ ਨੂੰ ਪਾਹੁਲ ਸੀਹੋਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੀਹੋਂ ਨਾਲ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪਾਹੁਲ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਜ: ਸਾਖੀ ਮੂਜਬ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ।

ਸਰਸੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਥੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਜਮਘਟਾ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਖ੍ਵਾਜਾ ਅਬਦੂਲ ਸ਼ਕੂਰ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੀਰ ਬਹਾਵਲ ਹੱਕ, ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼, ਫਰੀਦੁੱਦੀਨ, ਜਤੀ ਲਾਲ ਜਲਾਲ ਦੀਨ, ਲਾਲ ਮਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗੂ ਤਪ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਚਿੱਲੇ ਕਟਦੇ ਸਨ, ਕਈ ਜੰਤ੍ਰ, ਮੰਤ੍ਰ ਧਾਗੇ, ਤਵੀਤ ਦੇਕੇ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾਈ, ਤਪ ਤੇ ਪੂਜਨੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਸਰਸੇ ਦੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਤਪਾ ਜੋ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਹਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਜਿੱਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਦੂ ਵਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਜੈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਪ ਵਿਚ, ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਕਰਾਮਾਤ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਹਰਾਈਏ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਜਾਕੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹਿਸ, ਤਪ, ਜ਼ੁਹਦ ਤੇ ਰਿਆਜ਼ਤ ਉਤੇ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ "ਜੋ ਮਨ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰ ਅਮੋੜ ਹੋਵੇ ਤੇ ਖ਼ੂਨ ਬਾਹਲਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨੇ ਲਈ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਹਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਤਪ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤਪ ਆਦਿ, ਤਪ ਅੰਤ੍ਰ ਤੇ ਤਪ ਮੱਧ ਕੋਈ ਖ਼ੂਬੀ ਨਹੀਂ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਰਾਓ ਨਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਸਦਾਈ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਮਰੀਅਲ ਕਰਨਾ ਬੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਤੰਗੀ ਦੇਣੀ ਹੈ"। ਜਤੀ ਲਾਲ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਕੀ ਫੇਰ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਪੰਡਤ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਾਕੂ ਵਿਦਯਾ ਪਾਕੇ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਮਾਇਆ ਦੇ ਆਵਰਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅੱਭਯਾਸ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਜਗਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗ ਕੇ ਡੁੱਬਦਾ ਨਹੀਂ?"

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਰੜੂ ਮੋਠ ਵਾਂਙੂ ਸਦਾ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤ ਦੇ ਕਥਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਤੇ ਰਸਤੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੇ ਤਪੀ ਤੇ ਨਿਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹਨ। ਕਾਂਇਆਂ ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਹੈ, ਮਿਟੀ ਧੋਤੀ ਕਦੇ ਚਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕੋਲਾ ਧੋਤਾ ਕਦੇ ਕਾਲੋਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ।

ਬਹਾਵਲ—ਫਿਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਪੀਆਂ, ਰਿਆਜ਼ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਹਾਸੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਇਸੀ ਤਰਾਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮੁੱਠੇ ਮੂਰਖ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਈਰਖਾ, ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਜਲ ਰਹੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਬੀ ਕਰਨਗੇ। ਜਗਤ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹੀ ਪਏਗੀ। ਸਾਈਂ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਲਈ ਮਖ਼ੌਲ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਠੀਕ ਹੈ! ਪਰ ਤਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਲੰਪਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਤੇ ਈਰਖਾ ਦੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਆਖਾਂ ਤੇ ਤਪੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾੜਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਔਗੁਣ ਛੱਡੋ, ਗੁਣ ਕੱਠੇ ਕਰੋ ਤੇ ਕਰਣੀ ਕੀਰਤ ਵਿਚ ਆਓ ਤੇ ਤਪੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਦਾ ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆਓ, ਨਾਮ ਦਾ ਤਪ ਕਰੋ।

ਫਰੀਦੁੱਦੀਨ—ਕਹਿਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਤਪ ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਉੱਚੀ ਗਲ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਖੇ ਤਪ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਨਾ ਸਕੇ, ਕੋਈ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਨਾ ਸਕੇ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਵੇ, ਚਾਰ ਅਖਰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਹੁੱਜਤਾਂ ਸਿੱਖਕੇ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੇ, ਨਫ਼ਸ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਲੇ, ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਠੀਆਂ, ਤਪੀਆਂ, ਰਿਆਜ਼ਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮੈਂ ਮਾੜਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ!" ਫੇਰ?

ਜਲਾਲ ਦੀਨ—ਫੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਪ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਯਾਗੀ ਹੋ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਜਾਣੀਏ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਤਪ ਹਠ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਉਚੇਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਸਾਧੂ ਜਨੋਂ! ਤਪ, ਹਠ, ਰਿਆਜ਼ਤ

ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਰੋਕ; ਮਨ ਨੂੰ ਮਾੜਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ, ਹਦ ਬੰਨੇ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਚਾਹੇ ਮਾਨਸਕ ਬਲ ਨਾਲ, ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਬਲ ਇਛਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ, ਚਾਹੇ ਸਰੀਰਕ ਤਿਆਗ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤਪਾਂ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਮਨ ਨੂੰ ਨੋਹਣਨ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਗਮ ਰਸਤਾ ਲੋੜੀਏ, ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਕਰੜੇ ਰਾਹਾ ਤੇ ਟੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਜਲਾਲ—ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਆ-ਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਭੁੱਖ ਨੀਂਦ, ਪਿਆਸ, ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਵੱਸ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਜਿੱਤਣਾ (੧) ਇਕ ਹਠ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (੧) ਇਕ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਠ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਤਪ ਹੈ, ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਇਕ ਦਰਜਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਆਤਮਾਂ ਜਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਐਸਾ ਉਜਾਲਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੀਂਦ ਭੁੱਖ ਆਪੇ ਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ*।

ਜਲਾਲ—ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਆਓ ਖਾ ਸਾਹੇ ਚਿਲੇ ਬੈਠੀਏ, ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਇਕ ਜੌਂ ਖਾਣਾਂ ਤੇ ਲੋਟਾ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਪੀਣਾ, ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ। ਜੋ ਕੱਟ ਗੁਜ਼ਰੇ ਉਹ ਆਖੇ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਗਲ ਆਹ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤਿਆਗ ਤਪ ਹਠ ਜੋਗ ਸਭੇ ਕੁਛ ਅਸਾਂ ਕਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਤਪ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋ-ਮਣ ਹੈ, ਜੋ ਸਤੋਗੁਣ ਵਿਚ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਖ ਸਤੋਗੁਣੀ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੁਖ ਮਿਹਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੁਖ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੈਦੋ ਨੇ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ: "ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਪਿੱਟਣੇ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ?" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ-"ਲੋੜ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਚਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕੱਢਣ ਜਾਵੇਗਾ ਉਹ ਉਸ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਜੋ ਆਪ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਕੱਢੇਗਾ। ਇਹ ਫਕੀਰ ਅੰਧਣੇ ਤਮੋਗੁਣੀ ਤਪ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਫਾਥੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਰਿਆ-ਜ਼ਤੀ ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੌਂ ਹੀ ਟੁੱਟੇਗਾ ਜੇ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਤਪ ਸਭ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਿਹਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਉਚੇਰੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ਤੇ ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਪਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਟੁੱਟਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੋਹਿਲੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਪਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਤੇ ਐਸ਼੍ਰ-ਰਜ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭੁੱਲੇ ਟੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਲਾਲ—ਆਓ ਫੇਰ ਬੈਠੀਏ।

ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਲੀ ਚਾਲੀ ਜੌਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਲੈਕੇ ਫਕੀਰ ਭੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਕੋਠਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ, ਮਹੀਨੇ ਗਰਮੀ ਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਪਾਣੀ ਬੜਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਵੈਦਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਲੰਘਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਬ੍ਰਤ ਕਰਵਾਕੇ ਸਰੀਰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਭਜਾਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੋ ਸਾਰੇ ੪੦ ਦਿਨ ਬਿਤਾਕੇ ਫੇਰ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਤ੍ਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲਿੱਸੇ ਪੀਲੇ ਭੂਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਉਂ ਕੇ ਤਿਉਂ ਲਾਲ ਸਿਮ੍ਰਖ ਰੰਗੇ, ਜਿਹੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਤਿਹੇ ਨਿਕਲੇ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਦੇਖਕੇ ਦੰਗ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗੇ: "ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰਿਖਾ ਨਹੀਂ ਜਾਲੇ? ਕਿਵੇਂ ਕੁਛ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹ ਹੈਂ?" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤਕੜੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ?"

ਪੀਰ—ਹਾਂ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫੇਰ ਨਿਸਚਾ ਕਰੋ ਕਿ ਨਿਰਾ ਅੰਨ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀਦਾ, ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ।

ਪੀਰ ਜਲਾਲ—ਆਪ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਿਉਂ ਸਰੀ-ਰਕ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਝੂਰਿਆਂ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਹਾਰ ਤਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਪਾਲਣਹਾਰ

---

*ਇਸ ਅਸੂਲ ਪਰਥਾਇ ਤੀਸਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕ ਬੀ ਹੈ:- ਤਿਥੈ ਊਘ ਨ ਭੁਖ ਹੈ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸੁਖ ਵਾਸੁ। ਨਾਨਕ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਵਿਆਪਤ ਨਹੀ ਜਿਥੈ ਆਤਮ ਰਾਮ ਪ੍ਰਗਾਸੁ॥ [ਸਲੋਕ ਮਹਲ ੩]

ਹੈ, ਅੰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਅੰਨ ਖਾਧਿਆਂ ਪਲੀਂ ਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਪੀਤਿਆਂ ਪਲੀਂ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਵਾ ਅੰਦਰ ਆਪੇ ਜਾਕੇ ਪਾਲਦੀ ਤੇ ਪਾਲਕੇ ਆਪੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹਵਾ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੱਤ ਭੀ ਹੈਨ ਜੋ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਪਉਣ ਸਭ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਅਭੇਦ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪੇ ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਮੁਕਾਮ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰਿਖਾ ਨਹੀਂ ਭਉਂਕਦੀਆ ਨਾਮ ਦਾ ਆਧਾਰ ਰੂਹ ਨੂੰ ਜਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੱਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਹਿਜ ਦੇ ਬੇਖਾਣ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਹਠ ਕਰਕੇ, ਜ਼ੋਰ ਲਾਕੇ, ਆਪੇ ਨੂੰ ਮੋੜ ਮੋੜਕੇ ਹਠ ਨਾਲ ਬੈਠ ਬੈਠਕੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੇ ਸਾਈਂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਡਾਢ ਦੇਣ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਤਪ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤਪ ਹੈ. ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਖਯਾ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਦਿਓ ਜੋ ਸੁਰਤ ਸੁਖੀ ਤੇ ਵਿਹਲੀ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਧ੍ਯਾਨ ਕਰੇ।

ਜਤੀ ਲਾਲ— ਪਤੱਖ ਕਰਾਮਾਤ ਵੇਖਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਦਾ ਹੈ ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਤੁਸਾਂ ਸਚ ਮੁਚ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗੂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸੀਂ ਰਿਆਜ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਾ ਲਾ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਰਿਆਜ਼ਤ ਅੜੀਅਲ ਮਨਾਂ ਲਈ ਕਿਤੇ ਗੁਣਕਾਰ ਸੀ, ਦਾਰੂ ਮਾਤ੍ਰ। ਰਿਆਜ਼ਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਿੜਕਣਾ ਮੱਖਣ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸੀ, ਰਿੜਕਣਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਰਿੜਕੀ ਹੀ ਜਾਓ ਤਾਂ ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਹਠ ਵਿਚੋਂ ਰਾਜ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ; ਰਾਜ ਤੋਂ ਸਹਜ ਵਿਚ ਵੇਸਦੇ, ਸਹਜ ਤੋਂ ਫੇਰ ਤੁਸਾਨੂੰ ਰੁਮਕੇ ਵਜਦੇ ਓਸ ਹਾਲ ਦੇ ਕਿ ਜਦ ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰਿਖਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਰਸ ਛੋਟੇ ਰਸਾਂ ਤੋਂ, ਮਹਾਨ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਛੋਟੀ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਗ਼ਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ. ਪਰ ਇਹ ਸੋਖੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਵੱਸ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਦਰਜਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੁਲੇਵਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਓ।

ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼--ਭਲਾ ਜੀ ! ਵੈਰਾਗ ਧਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ--ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਆਪੇ ਹੀ ਜਗਤ ਨਾਲ ਵੈਰਾਗ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪੇਕੇ ਘਰ ਨਾਲ ਵੈਰਾਗ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਵੈਰਾਗ ਕਰਕੇ ਮਨ ਜਗਤ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੈਰਾਗ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਤਮੋਗੁਣ ਵਿਚ ਤਿਲਕਦੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵੈਰਾਗ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਲਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਾਉ, ਉਮਾਹ, ਰਸ ਰੰਗ, ਆਸ਼ੇ, ਮੌਜ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਵੈਰਾਗ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੈਰਾਗ ਬੇਆਸਰਾ ਪਨ, ਦਿਲਗੀਰੀ ਤੇ ਨਿਰੀ ਨਿਰਾਸ-ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਕੇ 'ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ' ਦੀ ਲਗਨ ਓਟ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਤੇ ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਹੋਕੇ ਉਮਾਹ ਤੇ ਚਾਉ, ਹਾ ਸਤੋਗੁਣੀ ਚਾਉ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੀ ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦੁੱਦੀਨ--ਕੀ ਇਹ ਕੁਛ ਐਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਇਸ ਲਈ ਮਿਹਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਘਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਫਰੀਦ--ਤੇਰੇ ਤੇ ਅੱਲਾ ਰਹਿਮਤ ਕਰੇ, ਇਹ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ--ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ 'ਮੁਰਦਾ' ਹੈ।

ਜਲਾਲ--ਮੁਰਦਾ ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ--ਲਓ ! ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ, ਅਭ੍ਯਾਸ ਹੈ, ਸਭ ਮੁਰਦਾ ਧ੍ਯਾਨ ਹਨ।

ਜਗਤ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਮਾਨਸਕ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਹਨ, ਮੁਰਦਾ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਧੇ

ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨ ਮੁਰਦਾ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਮਾਯਾ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜੀਵਤ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਲਾਲ—ਤੇ ਵਿੱਦਯਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਵਿਦਯਾ ਸਾਣ ਹੈ ਮਨ ਦੀ ਤੇ ਅਕਲ ਦੀ। ਜੈਸਾ ਮਨ ਬੁਧਿ ਹੈ ਵਿਦਯਾ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਜੋ ਕੁਛ ਸਮਝੇ ਪਵੇ ਉਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਨ ਕੁਝ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਦਯਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਅਗਨੀ ਤੇ ਤੇਲ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀ ਮੁਰਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਬਰਾਵਲ—ਜੀਉਂਦਾ ਸਾਧਨ ਕੀ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ।

ਸਾਰੇ (ਤ੍ਰੱਪ ਕੇ)—ਅੱਲਾ ਜੀਵੇਂ! ਤੇ ਅਸੀਂ ਖੋਤਿਆਂ ਚਾਰਦੇ ਹਾਂ ? ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਹੀ ਤਾਂ ਜਪਦੇ ਹਾਂ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕੋਈ ਨਾਂ।

ਸਾਰੇ (ਫੇਰ ਤ੍ਰੱਪ ਕੇ)—ਕਿਵੇਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ ਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਅੱਲਾ ਦਾ, ਰਬ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ, ਪਰ ਮਨ ਰੁਖ ਉਸ ਵਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ। ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹੋ 'ਨਾਮੀ' ਦਾ, ਪਰ ਮਨ ਅਨਜਾਣੇ ਰੁਖ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵੱਲ, ਕਰਾਮਾਤਾਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਲ। ਗਲ ਕੀ ਮਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ 'ਮੈਂ' ਤੇ ਜੀਭ ਪਰ ਨਾਮ ਹੈ 'ਰੱਬ' ਦਾ। ਸੋ ਇਹ ਨਾਮ ਗੈਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਮ ਜਪੋ ਅੱਲਾ ਦਾ, ਰਬ ਦਾ, ਮਾਲਕ ਪਾਲਕ ਦਾ ਅਰ ਸਮਝੋ ਕਿ ਉਸਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਉਹ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ*, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਤੇ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹਾਂ। ਅਸਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਗਲ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਣਨੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਨਾਮ ਜਪੀਏ-ਕਦੇ ਓਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਈਏ। ਮਨ ਹੈ ਪਾਰਾ, ਤਿਲਕੋ ਮੱਛੀ, ਨਾਂ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ ਏਸ ਨੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੋੜਕੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਘਾਲਣੀ। ਜੀਭ ਨਾਮ ਜਪੇ, ਏਸ ਦਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦਹਦਿਸ ਉਡਦਾ ਮਨ ਆਖੇਗਾ ਕਿ ਜੀਭ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ? ਕਿਸੇ ਮਨ ਦਾ ਥਾਂ ਥਾਂ ਉੱਡਦਾ ਧਿਆਨ ਏਧਰ ਮੁੜੇਗਾ, ਖਿਆਲ ਆਵੇਗਾ, ਧਿਆਨ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਜੀਭ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਖਿਆਲ ਫ਼ਰਮਾਊ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਮਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆ ਹੀ ਜਾਊ। ਐਉਂ ਮਸ਼ੱਕਤ ਘਾਲਦਿਆਂ ਮਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਾਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਅਭਯਾਸੀ ਹੋ ਜਾਊ। ਨਾਮ ਦਿਨ ਰਾਤ ਟੁਰੂ, ਖਯਾਲ ਸਾਈਂ ਵਲ ਰਹੂ; ਇਉਂ ਜਦੋਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਊ, ਸੁਖ ਹੋ ਜਾਊ *। ਜਿਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਰਹੀਏ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਅਸਾਂ ਤੇ ਆਵੇਗੀ; ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅਨੰਤ—ਪਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ—ਪੂਰਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਏਗੀ। ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਉਹੋ ਦਿਸੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ, ਸੰਜੋਗ ਵਿਚ ਉਸੇ ਵਰਗੇ ਤਾਜ਼ੇ, ਹਰੇ ਭਰੇ ਸੁਰਜੀਤ, ਉਮਾਹ ਵਿਚ, ਰਸ ਵਿਚ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਦਾ ਜਾਗਦੇ. ਸਦਾ ਸੁਹਾਂਵੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ 'ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਸਾਧਨ' ਯਾ ਜੋ ਜੀ ਚਾਹੇ ਕਹੋ।

ਬਹਾਵਲ—ਗਲ ਪਤੇ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਪਤੇ ਅਗੰਮੀ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ? ਅਸੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਫਕੀਰ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਕੀ ਪੁੱਛਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਕਰੋਗੇ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾ ਧਾਰੋਗੇ, ਸੱਚ ਦੱਸੋਗੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪੁੱਛਣਾਂ ਕਰੋ।

ਬਹਾਵਲ—ਕੀ ਤੁਸੀ ਕੋਈ ਤਪ, ਰਿਆਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੁਸ਼ਕੇ ਹੋ ਯਾ ਧੁਰੋਂ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈਕੇ ਆਏ ਹੋ ?

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਘਰ ਆਏ, ਚਿਹਰਾ ਕਛ ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮਧੁਰ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਗਾਂਵੇ :-

ਹਉ ਢਾਢੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ ॥
ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਕੈ ਵਾਰ ਧੁਰਹੁ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥

---

*ਓਹ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ। [ਜਪੁਜੀ]

ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ—ਦੂਖੁ ਘਨੋ ਜਬ ਹੋਤੇ ਦੂਰਿ ॥ ਅਬ ਮਸਲਤਿ ਮੋਹਿ ਮਿਲੀ ਹਦੂਰਿ ॥ ੧ ॥ [ਆਸਾ ਮਃ ੫]

ਢਾਢੀ ਸਚੈ ਮਹਲਿ ਖਸਮਿ ਬੁਲਾਇਆ ॥
ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ ॥
ਸਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਆਇਆ ॥
ਗੁਰਮਤੀ ਖਾਧਾ ਰਜਿ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥
ਢਾਢੀ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ ॥
ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਾਲਾਹਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥੨੭॥

[ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧]

ਜਤੀ—ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਧੁਰੋਂ ਆਏ ਹੋ ਤੇ ਧੁਰੋਂ ਕੁਛ ਲੈਕੇ ਆਏ ਹੋ ? ਦੱਸੋ ਕੀ ਲਿਆਏ ਹੋ ? ਮਿਹਰ ਕਰੋ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੀਅਦਾਨ।

ਜਤੀ—ਉਸ ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ? ਨੇਕ ਅਮਲ, ਸ਼ੁੱਧ ਆਚਰਨ, ਇਹ ਹੀ ਜੀਅਦਾਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਸ਼ੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਹ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ, ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੈ ਮਾਨੋ।

ਜਤੀ—ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਲੋੜ ਤਾਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਤਾਂ ਨੀਂਹ ਹੈ, ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿਖਾਲਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਹ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਿੱਕਰ ਨੂੰ ਪੱਤ ਨਿਕਲ ਆਏ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਬ੍ਰਿਛ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਨਹੀਂ, ਫੁੱਲ ਨਿਕਲਣ, ਫੁੱਲ ਮੁਸ਼ਕਣ, ਸੁਗੰਧੀ ਮਾਰਨ, ਫਲ ਪੈਣ ਤੇ ਭਰਕੇ ਲਟਕਣ। ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਬ੍ਰਿਛ ਫੁੱਲ ਪਿਆ, ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਐਨਾ ਮਦ ਭਰੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿ ਗੂੰਦ ਤੇ ਰਾਲ ਹੋਕੇ ਸ਼ਾਖ ਸ਼ਾਖ ਦੀ ਸੰਨ੍ਹ ਸੰਨ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਚੋਵੇ ਤੇ ਠੱਲ੍ਹਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤਦ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਉਂਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ।

ਬਹਾਵਲ—ਮੁਸ਼ਕ ਮਚਾਵੇ !

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮੁਸ਼ਕ ਮਚਾਵੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਡੁੱਲ੍ਹੇ, ਮਦ ਚੋਵੇ।

ਬਹਾਵਲ—ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੀ ਭੁੱਲ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਹੋ, ਏਕਾਗ੍ਰੀ ਹੋ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਲਾਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹੋ ਦਾਤਾਂ। ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ। ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਆਪਾ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ ਨਾਲ ਆਕੇ ਬਿਜਲੀ ਛੁਹ ਵਾਂਙੂ ਛੁਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਰੌ ਰੁਮਕਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ, ਜਾਗ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, 'ਮਾਯਾ ਬਿਸਮਾਦ' ਦਾ ਤਲਿਸਮ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ, 'ਰੂਹ ਦੇ ਬਿਸਮਾਦ ਦਾ ਅੰਦਰ ਭਭੂਕਾ ਨਹੀਂ ਬਲ ਉਠਦਾ। ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਜਗਤ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ, ਅੱਗਜਾਨ ਵਿਚ, ਉੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਜਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲਓ ਲਓ ਦੀ ਖੁਰਕ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਦਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਹੋਰ ਅੱਗ ਤੇ ਤੇਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਰਕ ਨੂੰ ਦਵਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਨਹੁੰ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹੋਰ ਖੁਰਕ ਛਿੜੇ। ਪਵੇ ਨਹੀ ਹੋਣਾ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ੁਹਦ ਕਰਕੇ, ਰਾਤਾ ਜਾਗਕੇ, ਫਾਕੇ ਕੱਟਕੇ, ਵੈਰਾਗ ਕਰਕੇ, ਨਫ਼ਸ ਨੂੰ ਨੱਪਕੇ, ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਕੇ ਨਾਮ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਅਜੇ ਭੀ 'ਮਾਯਾ ਬਿਸਮਾਦ' ਵਿਚ ਹੋ, ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਲਹਿਰ ਬਿਜਲੀ ਕੜਕ ਵਾਂਗ ਧਮਾਕਾ ਨਹੀ ਦੇ ਗਈ, ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਗਈ, 'ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ' ਵਿਚ ਕੋਹ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੁਛ ਰੁਖ਼ ਹੈ ਭੀ ਤਾਂ "ਪਿਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ" ਇਸ ਦੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਕਿਤੇ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਬਣਦੇ ਹੋ, ਆਖਦੇ ਹੋ ਅਸੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੱਤ, ਸਨਮ, ਬੇਮਿਹਰ, ਸੰਗਦਿਲ ਭੀ ਆਖ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਆਸ਼ਕ ਨਾ ਬਣੋ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਾਸ਼ੂਕ ਨਾ ਬਣਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਮਾਸ਼ੂਕ ਬਣੋਂ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਆਸ਼ਕ ਬਣਾਓ।

ਫਰੀਦ—ਅਸੀਂ ਮਾਸ਼ੂਕ ! ਗੁਨਹਿਗਾਰ, ਮੈਲੇ, ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਪਿਆਰ ਕਰੇ ? ਉਹ ਗੰਦਿਆਂ ਤੇ ਕਿਓਂ ਆਸ਼ਕ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਓਹ ਆਸ਼ਕ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਜ਼ਲ ਤੋਂ ਆਸ਼ਕ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਮਾਸ਼ੂਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਸ਼ੂਕ, ਪਰ ਬਣਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੱਚੇ ਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੈ। ਰੱਬ ਆਸ਼ਕ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਰਚਦਾ ਕਿਉਂ ? ਅਸੀਂ ਮਾਸ਼ੂਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਏਹੋ ਭੁੱਲ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਅੱਗ

ਹੋਵੇ, ਅਰਦਾਸ ਹੋਵੇ, ਪੁੱਛ ਹੋਵੇ, ਤਲਾਸ਼ ਹੋਵੇ .—

ਫੇਰਿ ਕਿ ਅਗੈ ਰਖੀਐ ਜਿਤੁ ਦਿਸੈ ਦਰਬਾਰੁ ॥
ਮੁਹੌ ਕਿ ਬੋਲਣੁ ਬੋਲੀਐ ਜਿਤੁ ਸੁਣਿ ਧਰੇ
ਪਿਆਰੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ

ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ਕਿ ਰੱਬ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇ ? ਅਸੀਂ ਉਹ ਕੁਛ ਬਣੀਏਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਸੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਦੀਆਂ, ਗੰਦ, ਮੈਲਾਪਨ, ਕੋਹਝ, ਬਦਸੂਰਤੀ ਦੂਰ ਕਰੀਏ। ਉਹ ਤਾ ਆਸ਼ਕ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਾਇਕ ਨਹੀ ਰਹੇ ਕਿ ਆਸ਼ਕ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੀਏ।

"ਵਿਣੁ ਗੁਣੁ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥"

ਉਹ ਗੁਣ ਕੀਹ ਹੈ ? ਉਹ ਹੈ ਅੰਦਰੋਂ ਗ਼ੈਰੀਅਤ ਰੱਬ ਨਾਲ ਓਪਰਾਪਨ ਦੂਰ ਕਰੀਏ। ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਜੋ ਰੱਬ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰਨਾਂ ਵੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਮੋੜੀਏ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਰਜ਼ਾ ਹੈ। ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅੰਗ ਹਨ —

ਸੱਚ, ਪਿਆਰ ਲਿਵ।

ਫਰੀਦ ਜੀ—ਜੋ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹਾਂ, ਦੂਸਰੀ ਭੁੱਲ ਹੈ 'ਇਸ਼ਕ ਮਜਾਜ਼ੀ'। ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗ਼ਰਕ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਓਥੋਂ ਪੁੱਟਕੇ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਮਨ ਫੇਰ ਨਿਕਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਮਜਾਜ਼ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਨਾ ਬਣਾਓ, ਨਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ, ਨਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ, ਨਾਂ ਸੁਹਣੇ ਦਾ, ਨਾਂ ਸੁਹਣੀ ਸ਼ੈ ਦਾ। ਮਨ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਮਾਸ਼ੂਕ ਬਣਾਓ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਮਾਸ਼ੂਕਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਭਰੋ, ਅਵਗੁਣ ਕੱਢੋ, ਪਾਤਰ ਬਣੋਂ, ਫੇਰ ਓਹ ਮੀਂਹ, ਜੋ 'ਮਿਹਰ' ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਨਿੱਝਰਧਾਰ ਧੁਰੋਂ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਪਕੜਕੇ ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਲਏਗਾ। ਇਸ਼ਕ ਅਸਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਅਸਾਂ ਸਦਾ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣਨਾ ਹੈ।

ਸੱਜਣੋਂ ! ਨੂਰ ਆਸ਼ਕ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ, ਨੂਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਵਰਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੋ ਜ਼ਾਓ ਜੋ ਨੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਰਗ ਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੱਥਰ ਹੋਕੇ ਨੂਰ ਦੀ ਆਸ਼ਕੀ ਦਾ ਦਮ ਨਾ ਭਰੋ, ਪਿਸ ਜਾਓ, ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਓ, ਪਿਘਲ ਜਾਓ, ਮੈਲ ਕੱਢ ਦਿਓ, ਬਲੌਰ ਬਣਕੇ ਨਿਕਲ ਆਓ, ਚਾਨਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਮੁਨੱਵਰ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਚਮਕਾਉਣ ਨੂੰ ਤੇ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਦੇਣ ਨੂੰ ਆਸ਼ਕ ਹੋਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਆਸ਼ਕ ਨਾ ਬਣੋ ਕੁੜੀਆਂ, ਮੁੰਡਿਆਂ, ਤਰੀਮਤਾਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ। ਮਾਸ਼ੂਕ ਬਣੋਂ ਆਪਣੇ ਅਜ਼ਲੀ, ਅਮਰੀ, ਧੁਰ ਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਦੇ। ਮੁੱਢ ਹੀ ਐਥੋਂ ਕਰੋ ਕਿ ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਔਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਫੇਰ ਔਗੁਣ ਕੱਢੋਗੇ, ਸੁੱਧ ਹੋਵੋਂਗੇ। ਹਾਂ, ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਦ ਹੀ ਬਣੋਂਗੇ, ਜਦੋਂ ਪਿਆਰਾ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਏਗਾ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਬਲੌਰ ਵਾਂਙੂ ਰੱਬੀ ਜਲਵੇ ਦਾ ਨੂਰ ਦਾ ਬੁੱਕਾ ਬਣਕੇ ਨੂਰ ਦਾਨ ਕਰੋਗੇ, ਤਦੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਮੁਨੱਵਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ, 'ਮਾਇਆ ਬਿਸਮਾਦ' ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਕੱਟ ਦਿਓਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਉੱਚ ਸੁਪਨਾ ਦੇਕੇ ਮਾਇਆ ਤਲਿਸਮ ਤੋੜ ਦਿਓਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੇ ਹੋਏ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਝਰਨਾਟ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਜਗਾ ਦਿਓਗੇ। ਜਾਗੇ ਮਨ ਇਲਾਹੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ, ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਕਲਾਈ ਵਿਚ, ਸੱਚ ਸੁਬਹਾਨ, ਸਦਾ ਸੁੰਦਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਜੱਫੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਅਲੂਹੀਅਤ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਓਗੇ ! ਹਾਂ ਜਨ ਦਾ, ਬੰਦੇ ਦਾ, ਏਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਧਰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੋਏ ਮਨ ਜੀਉਂਦੇ ਕਰ ਦੇਵੇ*।

ਵਿਦਯਾ ਵਿੱਦਯਾ ਪਾਰੀਆ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਖ਼ਲਕਤ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਤਪ, ਹਠ, ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਫਕੀਰਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ, ਸਮਝ ਸਮਝੌਤਾ, ਪੀਰੀ ਮੁਰੀਦੀ, ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ, ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ, ਨਮਾਜ਼, ਰੋਜ਼ੇ ਬ੍ਰਤ ਆਦਿ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਮੌਲਵੀਆਂ ਪਾਸ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ, ਪਰ 'ਜੀਵਨ ਕਣੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਭ ਥਾਂ ਗਿਲਾਨੀ (ਨਫ਼ਰਤ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਲਿਸਮ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ, ਸਭ ਗੱਲ ਜੋ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਨਾੜੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ

*ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ—ਜਨ ਆਵਨ ਕਾ ਇਹੈ ਸੁਆਉ ॥ ਜਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥

ਜ਼ੰਜੀਰ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕੜੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੜੀ ਤੋੜਨੀ ਹੈ, ਹਾਂ ਮਨਾ ਦੇ ਬੱਝੇ ਕੜਾਂ ਨੂੰ ਤੜਨ ਹੈ, ਸੋ ਦੱਸੋ ਟੱਟਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਬਹਾਵਲ–ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਪਤੇ ਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਰੀਕ ਹੈ, ਸਮਝ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮਿਹਰ ਹੈ; ਅਪਣੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਹਾਂ ਰਾਤ ਹੈ, ਹਨੇਰਾ ਹੈ. ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ. ਭਾਂਬੜ ਮਚਾਏ, ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਢੋਲ ਬਜਾਏ, ਵਾਜੇ ਕੁੱਟੇ, ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਨੱਸਦਾ। ਚੰਦ ਹਾਰਦਾ ਤੇ ਤਾਰੇ ਥੱਕ ਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਔਹ ਦੇਖੋ ! ਸੂਰਜ ਆਇਆ, ਹਨੇਰੇ ਜਾਂਦੇ ਦਾ ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਸੂਰਜ ਚਾੜ੍ਹਆ ਹਨੇਰਾ ਕਦੇ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਰੂਹ ਨੂੰ, ਮਨ ਨੂੰ, ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਹੇਠ ਲਿਆਓ, ਬਸ ਮੁਨੱਵਰ ਹੋ ਗਏ, ਗਏ ਹਨੇਰੇ ਤੇ ਧੁੰਦ ਕੁਹੀੜ ਗਏ, ਜਾਂਦੇ ਫੇਰ ਦਿੱਸੇ ਨਹੀਂ।

ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਮੁਸ਼ੱਕਤ, ਘਾਲੋ ਘਾਲ. ਸੱਚ ਤੇ ਟੁਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸੋ ਰੁਖ਼ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਉਸ ਦੇ 'ਪਿਆਰ-ਤੇਜ' ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੋ, ਫੇਰ ਮਿਹਰ ਉਹ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਮਿਹਰ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ, ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਤਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਸਦਾ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਰੁਖ਼ ਹੀ ਹੋਰਵੇਂ ਹੈ।

'ਜੀਵਨ ਕਣੀ' ਅੰਦਰ ਆਵੇ, ਜੀਉ ਪਈਏ*, ਇਹ ਹੈ ਮੇਰਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ। ਇਹ ਕਣੀ ਲੈਕੇ ਮੈਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹ ਵਾਹ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਓ, ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੁਟਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ। ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਏਹੋ ਛਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ. ਕਿਤੇ ਡੁੱਬ ਗਏ। ਕੁਛ ਘੜੀਆ ਬਾਦ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਨੈਣ, ਕਮਲ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ, ਬੋਲੇ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ !"

ਸਾਰੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਸਰੀਰ ਹਲਕ ਫੁੱਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਜ਼ਗੀ ਸੀ, ਇਕ ਤਰੋਤ ਸੀ, ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਸੀ ਤੇ ਉਮਾਹ ਸੀਤਲਤਾਈ ਤੇ ਰਸ ਸੀ। ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਅਣਡਿੱਠ ਤਾਕਤ ਪਿਆਰ ਤੇ ਰਸ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਆਪ ਵਿਚ ਆਪਾ ਹੋਕੇ ਰਸ ਗਈ ਹੈ, ਮਨ ਫੋਕੀ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਉਠਕੇ ਕਿਸੇ ਉਚੀ ਉਚਜਾਨ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ–ਸੱਜਣੋ ! ਇਹ ਹੈ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਇਸ ਵਿਚ ਜੀਓ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਵਾਓ। ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਣ ਤਿਣ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰ ਜੀਭ ਤੇ ਧਰ ਦਿਓ, ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੋ ਹਰ ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ, ਪਿਆਰੇ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਮੋੜ ਦਿਓ, ਪਿਆਰ ਲਹਿਰਾ ਲਹਿਰਾ ਦਿਓ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਦਰੋਂ ਜਾਗਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋ, ਇਲਹਾਮ ਵਿਚ, ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਤ੍ਰੰਗ ਵਿਚ ਤੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਵੱਸੇ, ਇਹ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਵਟਾਏ, ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਿਆ, ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ੧੧ ਦਿਨ ਓਥੇ ਰਹੇ†। ਜਿਥੇ ਬੈਠਕੇ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਓਥੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਐਸੇ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਸੁਆਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਰੌਸ਼ਨੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

—੦—

ਸੂਚਨਾ–ਇਥੋਂ ਟੁਰਕੇ ਅਨੇਕ ਥਾਈਂ ਹੁੰਦੇ ਧਨਾਸਰੀ ਦੇਸ਼‡ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਥੇ ਕੁਛ ਕਾਲ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਲਗੇ ਜਪਣੇ। ਉਥੇ ਇਕ ਅਨਭੀ ਯਾ ਅਨਭਵੀ ਨਾਮੇ ਸਰੇਵੜੇ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਹੋਈ. ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ

---

*ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ-ਜੀਅਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥ [ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮ:੫]

†ਤ੍ਵਾਰੀਖ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਸੇ ਦੇ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਵਹੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ।

‡ਸ਼ਾਇਦ ਧਨਾਸਰੀ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਤਨਾਸਰਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੈ। ਤਨਾਸਰਮ ਬਰਮਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲ ਜ਼ਿਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਨਗਰੀ ਤਨਾਸਰਮ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਨਗਰ ਦੇ ਉਤਰ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਟਾਪੂ ਬੀ ਹੈ-ਤਨਾਸਰਿਮਾਂ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬਰੇਤਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਬਰੇਤੀ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਛੋਟੇ ਟਾਪੂ ਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧੁਵਾ ਤਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ 'ਧਨਾਸਰੀ' ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਬੀ ਹੈ, ਰੇਲ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਣ ਬੀ ਹੈ। ਨਿਸਚੇ ਕਰਨ ਲਈ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ 'ਸਿਰੁ ਖੋਹਾਇ ਪੀਅਹਿ ਮਲਵਾਣੀ········'ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਨਭੀ ਸਰੇਵੜਾ ਸਿਖ ਹੋਇਆ। ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾਰੀ ਉਥੇ ਉਚਾਰੀ, ਜੋ ਸੈਦੋ ਘੇਹੋ ਨੇ ਲਿਖੀ। ਉਥੋਂ ਟੁਰਕੇ ਕਿਸੇ ਕਰੇਤੇ ਵਿਚ ਗਏ, ਧਨਾਸਰੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ ਇਕ ਰਾਖਸ਼ (ਆਦਮ ਖੋਰ ਜਾਂਗਲੀ ਆਦਮੀ) ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਆਂਦਮ ਖੋਰ ਜਾਂਗਲੀ ਲੋਕ ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈਨ।

੬੪ ਕੌਡਾ ਰਾਖਸ਼* ।

ਮਾਣਸ ਗੰਧ ਪਛਾਣਦਾ .ਫੜ ਮਾਣਸ ਖਾਂਦਾ
ਵਿੱਚ ਬਰੇਤੀ ਦੀਪ ਇਕ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟ ਰਹਾਂਦਾ,
ਮਾਣਸ ਖਾਣਾ ਜਾਂਗਲੀ ਉਸ ਰਾਖਸ਼ ਕਹੀਏ,
ਫੜ ਤਲ ਖਾਵੇ ਆਦਮੀ ਦੁਖ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਈਏ।
ਦੂਰ ਦੂਰ ਚਲ ਜਾਂਵਦਾ ਛਹਿ ਜੰਗਲ ਬਹਿੰਦ',
ਦਾ ਲਾਕ ਨਰ ਪਕੜਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਲੈਂਦਾ,
ਲਜਾਵੇ ਬ੍ਰੇਤੀ ਆਪਣੀ ਧਰ ਦੇਇ ਕੜਾਹਾ;
ਉਸ ਵਿਚ ਤਲਕੇ ਆਦਮੀ ਦਿਲ ਭਰੇ ਉਮਾਹਾਂ।
ਦੁਖੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਗਈ ਕੋ ਲਏ ਨ ਸਾਰਾ,
ਰਾਜਾ ਕੁਈ ਨ ਬਹੁੜਦਾ ਕੁਈ ਚਲੇ ਨ ਚਾਰ।
ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਤੇਤੇ ਟਾਪੂ–
ਤ੍ਰੇ ਸਜਣ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਆਏ ਆਪੂ।
ਰਾਖਸ਼ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਆਖਦਾ: "ਅਜ ਭਾਗ ਜਗਾਏ
"ਮੇਰੇ ਭੋਜਨ ਵਾਸਤੇ ਚਲ ਆਪੇ ਆਏ,
"ਮੌਜ ਕਈ ਦਿਨ ਰਹੇਗੀ ਸੁਖ ਮਿਲੂ ਘਨੇਰਾ,
"ਬੈਠੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮਾਣਸਾਂ ਸੁਖ ਚੰਗ ਚੰਗੇਰਾ".।
ਖੁਸ਼ ਹੋ ਤੇਲ ਤਪਾਇਆ ਅੱਗ ਬਹੁਤੀ ਬਾਲੀ,
ਜਦੋਂ ਕੜਾਹਾ ਤਪ ਗਿਆ ਇਸ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਲਾਲੀ,
ਤੇਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਜੋ ਸੰਗ ਜਲਾਲੀ†
ਵਿਚ ਕੜਾਹੇ ਘੱਤਿਆ, ਘਤ ਮਾਰੀ ਤਾਲੀ।
ਪਰ ਦੇਖੋ ਹੈ ਠਰ ਗਿਆ ਉਹ ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ,
ਨਹੀਂ ਉਛਾਲਾ ਖਾਂਵਦਾ ਉਹ ਤੇਲ ਤਪਾਹਾ।
ਬਹੁਤਾ ਬਾਲਣ ਡਾਰੁੰਦਾ ਅੱਗ ਧੱਕੇ ਅੱਗੇ:
ਬੁਝਦੀ ਜਾਂਦੀ ਅੱਗ ਹੈ ਕੁਈ ਪੇਸ਼ ਨ ਤੱਗੇ।
ਹੱਥ ਕੜਾਹੇ ਲਾਂਵਦਾ ਉਹ ਸੀਤਲ ਹੋਇਆ,
ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਲ ਜਦ ਤੱਕਦਾ ਸ੍ਵਾਹ ਸਾਰਾ ਹੋਇਆ।
ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਯਾ ਤੇਲ ਹੈ, ਲੱਗ ਗਈ ਸਮਾਧੀ,
ਨੂਰੋ ਨੂਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਤਕ ਮਿਟੇ ਉਧਾਧੀ,
ਚਿਹਰਜੋਂ ਵੱਸੇ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਮੀਂਹ ਪਵੇ ਜਮਾਲੀ
ਖਿੱਚ ਪਵੇ ਤੇ ਭੈ ਪਵੇ ਤੱਕ ਨੂਰ ਜਲਾਲੀ।

ਕੰਬਜਾ ਹਿਰਦਾ ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ
ਧੂ ਪਈ ਅਗੰਮੀ
ਥਰ ਥਰ ਕੰਬ ਕੰਬ ਰੋਇਆ
ਡਿਗ ਪਿਆ ਧੜੰਮੀ
ਆਖੇ 'ਤੂੰ ਕੁਈ ਰੱਬ ਹੈਂ
ਜਿਨ੍ਹ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ,
"ਤਪੇ ਕੜਾਹੇ ਬੈਠ ਕੇ
ਹੈ ਬਰਫ ਵਸਾਈ;
"ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਅਤਿ ਘੋਰ ਹਾਂ
ਤੂੰ ਬਖਸ਼, ਗੁਸਾਈਂ!
"ਸਦਕੇ ਅਪਣੇ ਕਿਸੇ ਦੇ
ਰਖ ਮੈਨੂੰ, ਸਾਈਂ!"
ਅੱਖੀਂ ਖੁਹਲ ਉਸ ਤੇਜ ਨੇ
ਇਕ ਚਮਕ ਦਿਖਾਈ,
ਰਾਖਸ਼ . ਮਰਨਾ ਪੈ ਗਿਆ
ਮਰ ਗਿਆ ਤਦਾਈ।
ਫਿਰ ਉਸ ਨੂਰੀ ਅੱਖ ਨੇ
ਇਕ ਚਮਕ ਫਿਰਾਈ,
ਫਿਰ ਉਠਿਆ ਉਹ ਐਕੁਰਾਂ
ਜਿੰਦ ਨਵੀਂ ਜਿ ਪਾਈ।
ਰਾਖਸ਼ ਬਿਰਤੀ ਪਲਟਕੇ
ਦੇਵ ਬਿਰਤੀ ਆਈ,
ਲੱਥੀ ਕਾਈ ਜਨਮ ਦੀ
ਘਟ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ,
ਆਖੇ: "ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ
ਦੇਹ ਮੁਕਤਿ ਅਸਾਈਂ,
"ਚਰਨੀ ਲਾਯਾ ਈ ਆਪਣੀ
ਹੁਣ ਪਾਰ ਲੰਘਾਈਂ।"
ਭਲਾ ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕਾ!
ਏ ਕੌਣ ਪਿਆਰ?

---

* ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਸੈ: ਗੁ; ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੬ (੧੯੧੫ ਈ.)ਨੂੰ 'ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ" ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਖਾ: ਸਮਾ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ। †ਪੁ: ਜ: ਸਾ: ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਬਾ: ਵਾ: ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਪਾਯਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਤਪਤ ਕੜਾਹੇ ਵੜ ਗਿਆ ਤੇ ਤਪਦਾ ਠਾਰਾ?
ਕੌਣ ਅਜੇਹਾ ਪਜਾਰੂਆ ਜਗ ਪਜਾਰ ਕਰਾਵੇ?
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਜਾ ਕਾਰਨੇ ਤਨ ਆਪ ਕੁਹਾਵੇ?
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਖਸ਼ ਤੋਂ ਬਚੇ ਕੌਣ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਵੇ?
ਅਪਣੇ ਉਤੇ ਕੌਣ ਹੈ ਦੁਖ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਵੇ?
ਕੌਣ ਕੜਾਹੇ ਜਾ ਵੜੇ ਵਿਚ ਤਪਦੇ ਭਾਈ?
ਕੌਣ ਅਹੇ ਜਿਸ ਅੱਗ ਸਹਿ ਜਗ ਠੰਢਕ ਪਾਈ?
ਇਕੋ ਮਿੱਤਰ ਜਗਤ ਦਾ ਜੋ ਆਪਾ ਵਾਰੇ,
ਇੱਕੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਗਤ ਦਾ ਜੋ ਜਲਤ ਉਬਾਰੇ,
ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਇਕ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਏ ਕੁਛ ਕਰਦਾ,
ਖੇਦ ਸਹੇ ਤਨ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਦੁਨੀਆਂ ਹਰਦਾ।
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖੀ ਇੱਕ ਧਿਰ ਇਕ ਏਹ ਬਚਾਇਆ,
ਨਰਕਾਂ ਜਾਂਦਾ ਦੁਸ਼ਟ ਸੀ ਰੱਬ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ।
ਗੁਰ ਬਾਬੇ ਫਿਰ ਆਖਿਆ: "ਸੁਣ ਸੀਹੇ* ਪਜਾਰੇ!
"ਦਿਹੁ ਪਾਹੁਲ ਤੂੰ ਏਸ ਨੂੰ ਕਰ ਭਉਜਲ ਪਾਰੇ।"
ਪਾਹੁਲ ਦਿੱਤੀ ਓਸ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਬਖਸ਼ਜਾ ਸਾਂਈਂ,
ਜਗ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਧਰੇ ਜੋ ਜਗਤ ਬਲਾਈਂ।
ਤੁਸੀਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਪਜਾਰਿਓ! ਸਭ ਰਾਖਸ਼ ਆਹੇ;
ਰੋਜ਼ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਂਵਦੇ ਵਿਚ ਤਪਤ ਕੜਾਹੇ।
ਰਾਖਸ਼ ਅਸਾਂ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਦਿਲ ਤਪੇ ਕੜਾਹਾ,
ਉਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਹਾਂ ਰੋਜ਼ ਸੁਟਾਹਾਂ।
ਗੁਰ ਜਾਂਦਾ ਜਦ ਅੰਦਰੇ ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਭਾਈ,
ਤਨ ਤਪਦੇ ਦੀ ਅੱਗ ਜੋ ਝਟ ਪਟ ਬੁਝ ਜਾਈ।
ਤਦ ਹੋ ਖੀਵੇ ਆਖੀਏ: "ਕਿਹੀ ਠੰਢਕ ਆਈ!
"ਜਲਦੇ ਸਾਂ ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ
ਤਨ ਜਲਨ ਬੁਝਾਈ:—
ਆਵਣ ਜਾਣੁ ਰਹਿਓ ॥ ਤਪਤ
ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ
ਸੀਤਲ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ॥
[ਮਾਰੂ ਮਃ ੫
ਇਹ ਨਾ ਜਾਣੋ ਤਦੋਂ ਹੀ
ਗੁਰ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ,
ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਠਾਰਕੇ
ਸੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਤਰਾਈ;
ਗੁਰੂ ਰੋਜ਼ ਹੈ ਨਿੱਤ ਹੀ
ਦਿਲ ਸਾਡੇ ਆਂਦਾ,
ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਅਸਾਂ ਦਾ
ਵਿਚ ਬੈਠ ਬੁਝਾਂਦਾ।
ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਛਡ ਦੇਵੀਏ।
ਅੱਗ ਫਿਰ ਫ਼ਿਰ ਬਲਦੀ,
ਜੇ ਗੁਰ ਰਖੀਏ ਅੰਦਰੇ
ਤਦ ਬੁਝਦੀ ਬ਼ਲਦੀ।
ਠੰਢੇ ਪਜਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ
ਨਿੱਤ ਰਿਦੇ ਵਸਾਓ,
ਦੇਵ ਰਹੋ ਨਿੱਤ ਕਰਮ ਦੇ
ਸੁਖ ਅਰਸ਼ੀ ਪਾਓ।
—o—

ਸੂਚਨਾ—ਇਥੋਂ ਟੁਰਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਭੇਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕ ਕਿਵੇਂ ਕਲਜ਼ਾਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਪੂਰਨ ਤਜਾਗ ਬਨ ਦਾ ਬਾਸ ਹਠ ਜੋਗ ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਇਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਧੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਉੱਤਰ ਦਿਤੇ ਸੇ ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਰਚਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਾਖੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

---

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਤਬ ਸੀਹੇ ਪਾਹੁਲ ਦਿਤੀ, ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਹੋਇਆ, ਮੁਕਤੁ ਕਉ ਚਲਿਆ, ਮੁਕਤ ਭਇਆ।"

ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੈਦੋ ਤੇ ਸੀਹੋ ਦੋ ਸਿੱਖ ਸੇ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਧਨਾਸਰੀ ਦੇਸ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਤੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ-ਕੌਡਾ-ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਕੜਾਹੇ ਦਾ ਠੰਢਾ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਤਵਾਰੀਖ਼ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਭੀਲਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਹੋਯਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੬੫. ਗੋਸ਼ਟ ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਨਾਥ* ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੰਗਲਾਦੀਪ ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਯਾ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਲਾਗ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਾਣੀ ਘਿਰੇ ਬਰੇਤੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਅਗੋ ਗੋਰਖਨਾਥ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਗੋਰਖ ! ਕੌਣ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ?' ਗੋਰਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ, ਨਾਲ ਦੋ ਸਿਖ ਹਨ†'। ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਦਰ ਦੇ ਕੇ ਆਦੇਸ ਕੀਤੀਓਸੁ। ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪੁੱਛ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ:-

ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ! ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਦੇਖੋ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮਰਕੇ ਪਵੇ ਤਾਂ ਤਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਐਦਾਂ ਦਾ 'ਤਰਿਆ ਭਾਵੇਂ ਡੁੱਬਾ' ਮੁਰਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਇਹ ਸਾਗਰ ਕੀਕੂੰ ਤਰੀਏ ਜੋ ਤਰਿਆ ਬੀ ਜਾਏ ਤੇ ਤਾਰੂ ਜੀਉਂਦਾ ਬੀ ਰਹੇ‡।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:-ਹੇ ਜੋਗੀਰਾਜ ! ਜਲ ਉਤੇ ਤਰਨਾ ਸਿੱਖੋ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਰੀ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਾਰੂ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੁਰਦਾ ਤਾਰੀ ਸਿਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਾਰੀ ਦੇ ਆਇਆਂ ਬਿਨਾਂ ਜਤਨ ਤਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਦਾ ਬਿਨਾਂ ਜਤਨ ਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਤਰਨਹਾਰ ਜੀਉਂਦਾ ਬੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੇ ਜੋਗੀ ਜਨੋਂ ! ਇਹ ਬੀ ਸੋਚੋ ਨਾ, ਕਿ ਤਰਨਾ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ? ਐਉਂ ਤਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨ ਦਾ ਚਾਉ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਸਰਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਤਰਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਮਛਿੰਦ੍ਰ-ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਅਰੋਗ ਰਹੇ, ਉਮਰ ਲੰਮੀ ਹੋਵੇ, ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕੈ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਭਲੀ ਬੀਤੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਜਗਤ ਛਡ ਦਿੱਤਾ, ਏਕਾਂਤ ਵਾਸੀ ਹੋਕੇ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਲਗ ਗਏ, ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦਾ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਛੋੜ ਗਏ ! ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਸੁੱਕੀਂ ਲੱਤੀਂ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹੋ; ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਤ੍ਰਬ੍ਹਕਿਆ, ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ:-ਭਲਾ ਤਰਨਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ, ਭਉਜਲ ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਇਹ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਆਪੇ ਦਾ ਸੁਖ ਟੋਲਣਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਾਸ ਅੱਪੜਨਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਲਨਾ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਦਰ-ਜੋ ਕਈ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ-ਕਿਵੇਂ ਲੱਭੇ। ਉਸ ਅਸਲੀ ਤੇ ਵਸੇਬੇ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਟੋਲ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਲਈ ਉਦਾਸ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪੁੱਛ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਆਕੇ ਦੱਸੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦਰ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਦਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ** ?

ਮਛਿੰਦ੍ਰ-ਉਹ ਦਰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਲਣਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪੇ ਦਾ ਪਰਮ ਆਪਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਰਕੇ ਜਾਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਅਸਾਂ ਦਰ ਲੱਭਣਾ ਹੈ ! ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਕੇ ਪਿਆਰਾ ਸਭ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਛਿੰਦਰ-ਫੇਰ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਸਾਡਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਆਸਣ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ 'ਸੱਤ'। ਇਹ ਆਸਣ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਦੁਖ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਤਖਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਨੋ ਜੜੇ ਹੋਏ ਹਨ,

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੦ (੧੯੩੯ ਈ,) ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ। †ਸਿਦੋ ਤੇ ਸੀਹੋਂ ਤਦੋਂ ਏ ਦੋ ਸਿਖ ਨਾਲ ਸੇ।

‡ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ॥ ਜੀਵਤਿਆ ਨਹ ਮਰੀਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧]

**ਜਿਤੁ ਦਰਿ ਵਸਹਿ ਕਵਨੁ ਦਰੁ ਕਹੀਐ ਦਰਾ ਭੀਤਰਿ ਦਰੁ ਕਵਨੁ ਲਹੈ ॥
ਜਿਸੁ ਦਰ ਕਾਰਣਿ ਫਿਰਾ ਉਦਾਸੀ ਸੋ ਦਰੁ ਕੋਈ ਆਇ ਕਹੈ ॥੧॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧]

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਆਸਾ ਤੇ ਅੰਦੇਸਾ ਫਿਰ ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਰੋਹ (=ਗੁੱਸਾ)। ਇਸ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਇਕ ਖਾਈ ਹੈ ਜੋ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਮਾਯਾ, ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚਾਲ਼ੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣੇ ਦਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਤਰਨਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਨ ਤੇ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਸਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਘਰ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ*।

ਮਛਿੰਦ੍ਰ–ਤਦ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਜੋਗ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਪਜਾਰੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ।

ਮਛਿੰਦ੍ਰ–ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕੀਹ ਸਰੂਪ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁਣਕੇ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਨੈਣ ਭਰ ਗਏ ਨਜ਼ਰਾ ਜੋਗੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਹੋ ਕੇ ਨੈਣ ਅਧਖੁਲੇ ਅਧਮਿਟੇ ਹੁੰਦੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਦੋ ਬੂੰਦਾਂ ਕਿਰੀਆਂ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ–ਹੇ ਪਜਾਰੇ–ਤੇਰੇ ਜੇਹਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਤੁਈਂ, ਤੁਈਂ, ਤੁਈਂ, ਤੇਰੇ ਜੇਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਪਰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ–ਤੇਰਾ ਨਾਮ–(ਤ੍ਰਭੁਕਕੇ) ਮਨਾਂ, ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੋਲਕੇ ਸੁਨਾਉਣਾ ਹੈਂ? ਮਨ, ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੁ। ਪਜਾਰ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ; ਉਹ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹੈ, ਆਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ†। ਇਉਂ ਉਚਾਰਦੇ ਆਪ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਕੁਛ ਕਾਲ ਚੁਪ ਵਰਤੀ ਰਹੀ। ਜਦ ਆਪ ਦੇ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਮਛਿੰਦ ਬੋਲਿਆ: ਅਸੀਂ ਬੀ ਤਾਂ ਆਲਖ ਆਲਖ ਉਸੇ 'ਇਕ' ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਫਰਕ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਜੋਗੀ ਜੀ! ਜਦ ਤਾਈਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਮਾਯਾ ਧਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੇ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਗਜਾਨੀ ਹੈ, ਆਸਾ ਤੇ ਅੰਦੇਸਾ ਹੈਨ, ਤਦ ਤਕ 'ਇਕ' ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਕੀਹ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ? ਆਸਾ ਤੇ ਅੰਦੇਸੇ ਆਲਖ ਆਲਖ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਯਾ ਵਾਹਦਾਨੀਅਤ ਦੇ ਕੂਕਣ ਨੂੰ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਣ ਦੇਂਦੇ, ਪਰ ਜੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਜੋ ਇਕ ਹੈ, ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ*। ਆਸਾ ਇਕ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮਿਲਨ ਦੀ ਰੱਖੇ, ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਚਿਤਵੇ, ਅੰਦੇਸਾ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਰੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਜਾਰ ਤੋਂ–ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ–ਮਤੇ ਉੱਕ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਜਗਤ ਦੇ ਭੈ, ਤੌਖਲੇ ਦੂਰ ਕਰੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਸਾਈਂ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਚੰਗਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਉਂ ਮਨ ਲਿਵ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੌਖਲੇ ਸਾਰੇ ਬਿਲਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੇ ਜੋਗੀ! ਸਾਗਰ ਜੋ ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ–ਮਾਯਾ ਜਲ ਖਾਈ ਰੂਪ, ਉਹ ਐਉਂ ਤਰੀਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਐਉਂ ਤਰੀਦਾ ਹੈ; ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਤੇ ਤਰਦਿਆਂ ਨਾ ਡੁੱਬੀਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਮਰੀਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਮਰਨਾ†।

ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਬੋਲਿਆ:–ਹੇ ਸੁਭਾਗ ਤਪੇ! ਜੀਵ ਜਾਂ ਆਸਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਿਰਾਸਾਂ ਵਿਚ; ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਣਾ ਅਣਬਣ ਹੈ। ਜੀਵ ਆਸਾ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਦੂਸਰਾ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਸਭ ਦੀ ਆਸ ਉਮੇਦ ਟਿਕ ਰਹੀ ਹੈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ। ਮਾਂ ਬੱਚਾ ਪਾਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗਾ। ਵਪਾਰੀ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਾਇਆ ਧਨ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਕਿ ਜਗਤ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪੱਲੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਰਾਸ ਵਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਜਾਗ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ

---

*ਦੁਖੁ ਦਰਵਾਜਾ ਰੋਹੁ ਰਖਵਾਲਾ ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਦੁਇ ਪਟ ਜੜੇ॥ ਮਾਇਆ ਜਲੁ ਖਾਈ ਪਾਣੀ ਘਰੁ ਬਾਧਿਆ ਸਤ ਕੈ ਆਸਣਿ ਪੁਰਖੁ ਰਹੇ॥ ੨॥

†ਕਿੰਤੇ ਨਾਮਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਿਆ ਤੁਮ ਸਰਿ ਨਾਹੀ ਅਵਰੁ ਹਰੇ॥ ਊਚਾ ਨਹੀ ਕਹਣਾ ਮਨ ਮਹਿ ਰਹਣਾ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪਿ ਕਰੇ॥ ੩॥

*ਜਬ ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਤਬ ਹੀ ਕਿਉ ਕਰਿ ਏਕੁ ਕਹੈ॥ ਆਸਾ ਭੀਤਰਿ ਰਹੈ ਨਿਰਾਸਾ ਤਉ ਨਾਨਕੁ ਏਕੁ ਮਿਲੈ॥ ੪॥

†ਇਨ ਬਿਧਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ॥ ਜੀਵਤਿਆ ਇਉ ਮਰੀਐ॥੧॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥੩॥ (ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ)

ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਘਰ ਛਡਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ; ਤੁਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਜੋਗੀ ਦਾ ਭੇਖ ਨਹੀਂ, ਸਿੰਙੀ ਝੋਲੀ ਆਦਿ ਕੋਈ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੁਸੀਂ ਸੋਧਦੇ ਹੋ ਅਸੋਧ ਮਨ ਨੂੰ ? ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਕਰੋ ਤੇ ਭੇਖ ਲਓ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਚ ਆਓਗੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਯੋਗੀ ਜੀ ! ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਛਡਕੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾਕੇ ਮੰਗਣਾ ਕਿਵੇਂ ਜੋਗ ਹੈ ? ਕਿਵੇਂ ਤਯਾਗ ਤੇ ਨਿਰ ਆਸਾ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਝੋਲੀ ਉੱਥੇ ਜਾਕੇ ਅੱਡਦੇ ਹੋ ਜਿੱਥੇ ਅੱਡਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਾੜਾ ਕਹਿਕੇ ਛੱਡ ਆਏ ਹੋ। ਅਸਾਂ ਬੀ ਤੁਸਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਝੋਲੀ ਅੱਡੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਝੋਲੀ ਸਾਂਈਂ ਦਾਤਾ ਦੇ ਦਰ ਅੱਡੀ ਹੈ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਖ਼ੈਰ ਪਵੇ* ! ਆਟੇ ਦੀ ਮੰਗ ਵਾਸਤੇ ਯਾ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿ ਜੋਗੀ ਆਏ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਕੋਲ ਆਵਣ। ਮੈਂ ਬੀ ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਰ ਉਸ ਵਜਦੀ ਨੂੰ ਬੀ ਲੋਕੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸਿੰਙ ਯਾ ਨਾਲ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ; ਪਰ ਸੁਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਲਾਓ, ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਓ†। ਅਸਾਂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੋਰਖ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਗੋਰਖ ਕਦੇ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਗੋਰਖ ਸਦਾ ਜਾਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੋਰਖ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ ਤੇ ਐਸੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ‡। ਫੇਰ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੋਰਖ ਨੇ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹੀ ਰਚਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਉਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹੀ ਪ੍ਰਾਣਧਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਣ ਧਾਰਣਾ ਫਿਰ ਅੰਧ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਨੇਤ੍ਰ ਦੇਖਣੇ ਲਈ ਬੀ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਧਰਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਰ ਗਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਫਿਰ ਲੈ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਹੇ ਜੋਗੀ ! ਐਸੇ ਕਰਨਹਾਰ ਤੇ ਦਾਤਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਲੋਕੀਂ ਦਾਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਯਣ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਨੇ*। ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾਤੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਸੁਖੱਲਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਦ੍ਵੈਖ ਨਹੀਂ, ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦਾ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇ, ਜੋਗੀ ਹੋਵੇ, ਜੰਗਮ ਹੋਵੇ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪੀਰ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਐਸੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ; ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਸੋ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂ, ਮੇਰਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਂ† ! ਇਕ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹਾਂਗਾ, ਦੂਜੇ ਇਹ ਮਾਨਸਕ ਸੇਵਾ ਅਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਤੀਸਰੇ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਹਰ ਮਤਾਵਲੰਬੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਵਾਲੀ ਗਲ-ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ-ਦੀ ਛੁਹ ਲਾ ਦਿਆਂਗਾ, ਇਹ ਮਾਨੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੀ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੇ ਮਛਿੰਦ੍ਰ, ਆਸਾ ਸਾਂਈਂ ਉੱਪਰ ਰੱਖਣੀ ਹੈ, ਆਸਾ ਨਹੀਂ ਛੋੜਨੀ। ਪਰ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਆਸਾ ਚੁੱਕਣੀ ਹੈ। ਜਗਤ-ਜੀਵਾਂ ਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਰ ਧਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਅਪੂਰਨ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਮਨ ਨੂੰ

---

*ਪਤ ਝੋਲੀ ਮੰਗਣ ਕੈ ਤਾਈ ਭੀਖਿਆ ਨਾਮ ਪੜੇ ॥੧॥
ਪਤੁ ਝੋਲੀ—ਝੋਲੀ ਦਾ ਅੱਡਣ।
ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਪਤ—ਅੱਡਣ, ਪ੍ਰਸਾਰਨ।

†ਸੁਰਤਿ ਸਬਦ ਸਾਖੀ ਮੇਰੀ ਸਿੰਙੀ ਬਾਜੈ ਲੋਕੁ ਸੁਣੇ ॥

‡ਬਾਬਾ ਗੋਰਖੁ ਜਾਗੈ ॥ ਗੋਰਖੁ ਸੋ ਜਿਨਿ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀ ਕਰਤੇ ਬਾਰ ਨ ਲਾਗੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਗੋਰਖ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਖਯਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਪਣਾ ਗੋਰਖ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।

*ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਾਣ ਪਵਣਿ ਬੰਧਿ ਰਾਖੇ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਮੁਖਿ ਦੀਏ ॥ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਉ ਧਰਤੀ ਦੀਨੀ ਏਤੇ ਗੁਣ ਵਿਸਰੇ ॥ ੨ ॥

†ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਅਰੁ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਪੀਰ ਪੁਰਸ ਬਹੁਤੇਰੇ ॥ ਜੇ ਤਿਨ ਮਿਲਾ ਤ ਕੀਰਤਿ ਆਖਾ ਤਾ ਮਨੁ ਸੇਵ ਕਰੇ ॥ ੩ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧]

ਤਖਲੇ ਤੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ ਸਾਂਦੀ ਤੇ ਆਸਾ - ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲੂਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਝਟ ਗਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਾਯਾ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਭਰਮਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਘਿਉ ਨਾਲ ਥਿੰਧਾ ਕਰ ਲਓ, ਲੂਣ ਨੂੰ ਚਿਕਨਾਈ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਲਓ, ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਾਲ ਸਕਦਾ। ਤਿਵੇਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਕੱਜਣ ਜਦ ਮਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਯਾ ਨਹੀਂ ਭਰਮਾ ਸਕਦੀ, ਐਉਂ ਮਾਯਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਕਿ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਜੀਕੂੰ ਕਮਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੜੋਤਾ ਉਸ ਦੇ ਗਾਲਣਹਾਰ ਅਸਰ ਨਾਲ ਗਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਾਰੂ ਅਸਰ ਤੋਂ ਅਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਐਸੇ ਭਗਤ, ਜੋ ਨਾਮ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਮ ਨੇ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਕਰ ਸਕਣਾ ਹੈ*। ਉਹ ਤਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਘ੍ਰਿਤ ਨਾਲ, ਪਹਿਲੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਤੇ ਫੇਰ ਜਮ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਉਹ ਜੋਗ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਕੇ ਜਮ ਤੋਂ ਡਰਨ ਕਿਉਂ, ਉਹ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਛੰਦਰ--ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਆਖਿਆ ਅਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਗੋਰਖ?

ਗੋਰਖ--ਹਾਂ ਜੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਪਰ......

ਮਛੰਦਰ--ਪਰ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਮਾਰਗ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਅਤੀਤ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਕਠਨ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜੋਗ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪ੍ਰਾਣ ਵਸਗਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾ ਮਨ ਅਡੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਗ ਜੁਗਤੀ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੁਗਤੀ ਅਤੀਤ ਹੋਏ ਬਿਨ ਨਹੀਂ ਕਮਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਅਤੀਤਤਾਈ ਵਿਚ ਭੇਖ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੋ ਜੋ ਅਤੀਤ ਹੋਕੇ ਭੇਖ ਲਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਜੁਗਤੀ ਸਿੱਖ ਕੇ ਜੋਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲੇ ਉਹੋ ਅਉਧੂ, ਅਰਥਾਤ ਅਡੋਲ ਤੇ ਨਾ ਚਲਾਇਮਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਅਉਧੂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਗਤੀ ਦੱਸਕੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਐਸ਼ਾ ਅਉਧੂ ਕੀਕੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦ ਹੋ ਜੋ ਤਰੇ ਤੇ ਤਾਰੇ ਭਉਜਲ ਤੋਂ। ਹੇ ਨਾਨਕ ਜੀ! ਛਡੋ ਏਹ ਗੱਲਾਂ, ਪਹਿਲੋਂ ਜੋਗ ਲਓ!

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਹੇ ਮਛੰਦਰ! ਸੁਣ ਮੇਰੀ ਗੱਲ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਕੇ ਬੀ ਜੇ ਮਨ ਡੋਲਦਾ ਰਹੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਵੱਲ, ਤਾਂ ਕੀਹ ਬਣਿਆ? ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲਓ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਦਾਰੂ ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਂ--ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ--ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਤਾਬੇਦਾਰ ਬਣਾ ਲਵੇ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਕੇ ਡੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਬਣੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਡੋਲ ਰਹੇ। ਇਹ ਜੁਗਤ ਆਪਾ ਵੱਸ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਹੁਕਮ ਧਾਰ ਲੈਣ ਦੀ ਸਿੱਖ*। ਉਹ ਆਦਮੀ ਆਪ ਤਰੇਗਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਲਾਂ ਤਾਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਜੋਗ ਉਸ ਦੀ ਸਤ੍ਯਾ ਤੇ ਬਲ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਰਖੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਜਿਸ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਸੰਵਾਰ ਲਏ ਉਹ ਜੇ ਹੁਣ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਅਉਧੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਜੋ ਏਕਾ ਹੈ ਉਸ ਏਕੋ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਹੋ

---

*ਕਾਗਦੁ ਲੂਣੁ ਰਹੈ ਘ੍ਰਿਤ ਸੰਗੇ ਪਾਣੀ ਕਮਲੁ ਰਹੈ ॥ ਐਸੇ ਭਗਤ ਮਿਲਹਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਜਮੁ ਕਿਆ ਕਰੈ ॥੪॥

*ਸੁਣ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰਾ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ॥ ਵਸਗਤਿ ਪੰਚ ਕਰੇ ਨਹ ਡੋਲੈ ॥ ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗ ਕਉ ਪਾਲੇ ॥ ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੇ ॥੧॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧]

[ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਵਸ਼ੰਗਤ=ਤਾਬੇਦਾਰ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਵਸਗਤਿ]

ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਅਵਧੂਤ ਹੈ* । ਸਾਡਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਚਰਨ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਹੋਵੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ, ਉਹ ਅਉਧੂਤੁ–ਅਡੋਲ–ਹੈ† ।

ਮਛਿੰਦਰ (ਕਾਹਲਾ ਹੋਕੇ)–ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਤਾੜੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗੇਗੀ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ–ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ, ਜੋ ਮਨ ਜੋੜੇਗਾ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਚਿਤ ਦੀ ਤਾੜੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ ਉਨਮਨ–ਉੱਚੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਦਾ ਲਗਾਉ–ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਇਸੇ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ ਉਹ ਧਿਆਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਏਗਾ । ਸਾਈਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਹੀ ਆਸਣ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡਾ ਅਵਧੂਤ ਲਗਾਵੇਗਾ‡ । ਫਿਰ ਉਹ ਦਰ ਦਰ ਮੰਗਤਾ ਬਣਕੇ ਨਹੀਂ ਅੰਨ ਮੰਗੇਗਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਖਾਏਗਾ ਤੇ ਖੁਲਾਏਗਾ, ਪਰ ਇਕ ਭਿੱਖਿਆ ਉਹ ਬੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਭਗਵੰਤ ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਖ਼ੈਰ ਪਾ** । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਵਸਗਤ ਕਰਕੇ, ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜਕੇ, ਫੇਰ ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਦਾ ਭੈ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਲਿਵ ਬੀ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦੀ ਤੇ ਆਚਰਨ ਬੀ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਤਾਉਂਦੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ 'ਸੰਤੋਖ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਰਹਿਣੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸਾਂਈਂ ਦੇਵੇ ਉਸ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ* । ਹੇ ਮਛਿੰਦਰ ! ਸੁਣ ਤੂੰ ਅਵਧੂਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਨਾਨੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕਠਨ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬੇਰਸ ਉਦਾਸੀਆ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਦਾ ਜੀਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੇ ਰਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅਉਧੂ ਦੇ ਲੱਖਣ ਦੱਸਦਾ ਹੈ† ਕਿ–ਜੋ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇਗਾ, ਨਿਸਚੇ ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਗਾ, ਉਹ ਅਵਧੂਤ ਹੈ‡ । ਹੇ ਮਛਿੰਦਰ ! ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੇਲੇ ਦੇ ਕੰਨ ਪਾੜਕੇ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਪਾਕੇ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਉਧੂ ਨਹੀਂ ਟੋਰਦਾ । ਇਹ ਅਵਧੂਤ, ਜੋ ਅਸਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਐਉਂ ਤਾਰੇਗਾ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਜੋ ਸਰਬ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਸ ਅਗੰਮ ਦਾ ਪਤਾ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗੰਮ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਉਹ ਅਉਧੂ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੇ ਸਨਬੰਧ ਨੂੰ ਤੋਰਦਾ ਹੈ‡ । ਇਹ ਅਉਧੂ ਨਸ਼ੇਦਾਰ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ ਤੇ ਨਾਲ ਨੁਕਲਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਜੋਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ–ਗੁਰ ਦੀਖਯਾ—ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਦਾਰੂ ਵਾਂਙੂ ਆਪ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਉਸ ਦਾ ਭੋਜਨ ਹੈ । ਇਹੋ ਦਾਰੂ ਤੇ ਭੋਜਨ ਉਹ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਅਉਧੂਤ ਇਕ ਜੋਗੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਛਿਆਂ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ*† ।

---

*ਜੋ ਸੰਸਾਰਕ ਫੁਰਨੇ ਤੋਂ ਅਫੁਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਜੋ ਇਕ ਹੈ–ਟਿਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੰਕਰ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਸੁੰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ।..........ਗੰਭੀਰ ਧੀਰੰ ਨਿਰਵਾਣ ਸ਼ੁਨਯਮ । ਸੰਸਾਰ ਸਾਰੰ ਨਚ ਪਾਪ ਪੁਣਯਮ੍ ।

†ਸੋ ਅਉਧੂਤੁ ਐਸੀ ਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥ ਅਹਿ ਨਿਸਿ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [ਰਾ: ਮਃ ੧]

‡ਭਿਖਿਆ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲੈ ॥ ਹੋਵੈ ਸੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸੰਤੋਖਿ ਅਮੁਲੈ ॥ ਧਿਆਨ ਰੂਪਿ ਹੋਇ ਆਸਣੁ ਪਾਵੈ ॥ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਤਾੜੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ ॥ ੨ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਃ ੧]

**ਜਾਂ, ਉਹ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥

*ਅਥਵਾ ਉਹ ਅਉਧੂਤ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲੇਗਾ, ਤਸਾਂ ਵਾਂਙੂ ਸਰਾਪਾਂ ਦੇ ਭੈ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ।

†ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥ ਸੁਣਿ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰਾ ਅਉਧੂ ਨੀਸਾਣੀ ॥ ਆਸਾ ਮਾਹਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ ॥ ਨਿਹਚਉ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਪਾਏ ॥ ੩ ॥ [ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧

‡'ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਕੀ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਏ' ਦਾ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:–ਗੁਰੂ ਸਰਵੱਗ=ਈਸ਼੍ਵਰ ਤੇ ਚੇਲਾ ਅਲਪੱਗ=ਜੀਵ, ਸੋ ਜੀਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

*†ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਅਗਮੁ ਸੁਣਾਏ ॥ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਕੀ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਏ ॥ ਦੀਖਿਆ ਦਾਰੂ ਭੋਜਨੁ ਖਾਇ ॥ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਕੀ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥ ੪ ॥ ੫ ॥

ਸੋ ਹੇ ਮਛਿੰਦ੍ਰ ! ਹੇ ਗੋਰਖ ! ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰਿਹ-ਸਤ ਉਦਾਸ ਦਾ ਐਉਂ ਟੁਰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਦੁਇ ਅਸਚਰਜ ਰਹਿ ਗਏ ਤੇ ਝੁਕ ਗਏ* ।

ਐਉਂ ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ, ਜੋਗੀ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪਏ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ, ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਮੀਰ ਵਾਂਗੂ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ ।

—o—

ਗੀਤ† ।

[ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ]

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ, ਸ੍ਵਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ:—

ਫਿਰ ਕਦ ਆਵੋਂਗੇ ਇਸ ਧਾਮ ?
ਹੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ! ਹੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ! ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਧਾਮ !
ਮਿਹਰਾਂ ਮੀਂਹ ਵਸਾਵਣ ਚੱਲੇ ਜਿਉਂ ਜਾਂਦੇ ਘਨ ਸ਼ਜਾਮ‡ ।
ਠਾਰੋ ਠਾਰੋ ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ ਫਿਰ ਫਿਰ ਘਰ, ਦਰ, ਠਾਮ ।
ਐਪਰ ਅਸਾਂ ਤਪਾਸੀ ਪਿਛੋਂ ਬਿਰਹੋਂ ਸੰਦੀ ਘਾਮ ।
ਚੰਗਾ, ਚੰਦਾ ! ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ! ਰਹਿਸਾਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਮ** ।
ਜਿਹੜਾ ਬਿਰਦ ਵਿਛੋੜਨ ਲੱਗਾ ਉਹੋ ਮੇਲਸੀ ਰਾਮ !
ਤਪਸ਼ ਅਸਾਡੀ ਸਹਿ ਨ ਸਕੋਗੇ, ਠਾਰਨ ਸੰਦੇ ਕਾਮ ।
ਮੁੜ ਆਸੋ, ਮੁੜ ਆਸੋ ਆਪੇ, ਮੁੜ ਆਸੋ ਇਸ ਧਾਮ ।

੬੬. ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ††।

੧.

ਮੁਸਨ ਮਸਕਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਰਹੀ ਜੁ ਅੰਬਰੁ ਛਾਇ ॥ ਬੀਧੇ ਬਾਂਧੇ ਕਮਲ ਮਹਿ ਭਵਰ ਰਹੇ ਲਪਟਾਇ ॥ ੪ ॥ [ਚਉਬੋਲੇ ਮਹਲਾ ੫

ਚੌਧਵੀਂ ਰਾਤ ਦਾ ਚੰਦ, ਚੌਧਵੀਂ ਵੀ ਕੱਤੇਂ ਦੀ । ਕੱਤੇਂ, ਮਿੱਠੜੀ ਰੁੱਤ, ਗੁਲਾਬੀ ਬਹਾਰ ਦਾ ਧਰਦਾਰ ਕੱਤੇਂ । ਸੁਹਣੀ ਸੁਹਣੀ ਸਰਦੀ, ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਰਾਤ, ਚਿੱਟੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਂਦਨੀ । ਸਦਾ ਚਾਨਣੀ, ਹਾਂ ਇਸੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਰਦ ਚਾਨਣੀ ਦੀ ਰਾਤ ਕਹੀਏ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਭਿੰਨੀ ਰੈਣ ਕਹੀਏ । ਕਿਹੇ ਸੁਹਣੇ ਤਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਨੀਲ ਕਿਹਾ ਡਲ੍ਹਕਦਾ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਅਕਾਸ਼, ਹੇ ਚੰਦ, ਹੇ ਤਾਰਿਓ ! ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਖਿੱਚੋ ! ਹੇ ਫਬੀ ਹੋਈ ਰਾਤ, ਹੇ ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ ਰਾਤ, ਹੇ ਛਟਕੀ ਹੋਈ ਰਾਤ ! ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਲੁਭਾਓ. ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇਰੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਤੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਵਿਚ ਉੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਪਰ ਕਿੱਥੋਂ ? ਸੁਹਣੇ ਜਦ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਖਿੱਚਣ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ? ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਣਗੀਆਂ ਓਹ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਓਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ

*ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੀ ਬਾਤ ਚੀਤ ਜਾਂ ਗੋਸ਼ਟ ਜੋ ਤ੍ਰੈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਚਾਰੀ, ਸੈਦੋ ਨਾਮੇ ਸਿਖ ਨੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਤ ਜਟ ਘੇਹੋ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਲਿਖ ਲੀਤੀ ਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ 'ਤ੍ਰੈਏ ਸ਼ਬਦ' ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀੜ ਵਿਚ ਚਾਹੜੀ ਜੋ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਈ ।

†ਇਹ ਗੀਤ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੫ (੧੯੪੩ ਈ:) ਦੇ ਗੁ: ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

‡ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ।

**ਸ਼ਰਨ ।

††ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁਨਮ ਸੰ; ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੫ (੧੯੧੪ ਈ:) ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ "ਅਣਡਿਠਾ ਪ੍ਰੀਤਮ" ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸਿਆ ਸੀ ।

ਸੁਹਣੱਪ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਲੀਨ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੀਕੂੰ ਜਿੱਲ੍ਹਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧ੍ਰੀਕ ਕੇ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਕੀਕੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਕੇ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ, ਕੀਕੂੰ ਵਲੂੰਧਰ ਕੇ ਖੂੰਹਦੇ ਹਨ, ਕੀਕੂੰ ਘੁੱਟਕੇ ਧ੍ਰੂਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ?' ਓਹ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਖਿੱਚ ਹੈਨ। ਹਾਂ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਉਹਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਇਹੋ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਇਹੋ ਉਸ ਦੀ ਨੇਕੀ ਹੈ। ਸੁੰਦ-ਰਤਾ ਖਿੱਚੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਓਥੋਂ ਚੁੱਕ ਲਏਗੀ, ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮ ਕਰਾਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਲਾਵੇਗੀ। ਇਹੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਝਲਕਾ ਮਾਰਿਆ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਠੱਗ ਲਿਆ। ਠੱਗ ਲਿਆ ਤਾਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਮੋ ਦਿੱਤਾ, ਚਾਹੇ ਪਲਕਾਰੇ ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਲੱਗੇ

ਆਹਾ! ਅੱਜ ਨੀਲੇ, ਮਾਨੋਂ ਧੋਕੇ ਸਾਫ ਕੀਤੇ, ਡੂੰਘੇ ਰੰਗ ਦੇ ਦਮਕਦੇ ਨੀਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਛਬੀ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨਾਲ ਛਟਕੀ ਛਬੀ ਕੈਸਾ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਠੱਗੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵੈਦ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰੁੱਤ ਕੱਚੀ ਪੱਕੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਤ੍ਰੇਲ ਮਾੜੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਠੰਢ ਅਵੱਲੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਸੌਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਇ! ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਹੋਈ ਰਾਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਰਸੀਏ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਧੂਹ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾਉ ਖੇਡਦੀ ਹੈ, ਵੈਦਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਉੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ! ਆਸ ਤੇ ਅੰਦੇਸ਼ੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬਣਾਉ ਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਅਰ ਦੇਖਣਹਾਰੀਆਂ ਮਸਤ ਅੱਖਾਂ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਜੋਬਨ ਤੇ ਰਮਾਂਆਂ ਦੀਆਂ ਹਿਤ ਅਲਸਾਈਆਂ ਅੱਖ-ਪੁਤਲੀਆਂ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਛਬੀ ਤੇ ਕਦਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧ-ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨੈਣ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸੁਹਾਣ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹੇ ਗਏ ਨੇਤ੍ਰ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਠੱਗਣ ਹਾਰ ਕਟਾਖਜ ਤੇ ਰੰਗ ਭਰੀਆਂ ਇਸ਼ਕ ਤਣਾਈਆਂ ਚਸ਼ਮਾਂ, ਹਾਇ ਚਸ਼ਮਾਂ! ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਚਸ਼ਮਾਂ, ਅਸਗਾਹ ਅਕਾਸ਼, ਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ, ਚੰਦ ਚਾਨਣੀ, ਸਭੋ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਾਦੂ ਕੁੱਠੀਆਂ ਚਸ਼ਮਾਂ ਝਮਕਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਾਂ, ਫਰਕਣਾ ਵਿਸਾਰਕੇ ਛੱਪਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ: "ਭਾਰੇ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਓ ਪਰ ਡਿੱਗਣਾਂ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਸੁਹਾਵੀ ਤੇ ਪਿਆਰੀ ਦੂਤੀ ਤੋਂ ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਅਹਲਾ ਸਰੂਪ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਦਮਕਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਰ ਜੀਉਂਦੇ ਛੇਕਾਂ-ਥਾਣੀ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ"।

ਵਾਹ ਸੁੰਦਰਤਾ! ਖੂਬ ਠੱਗ ਹੈਂ ਤੂੰ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੂੰ ਫੇਰਾ ਪਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਗਈਓਂ...। ਜਦ ਇਸ ਸੁਹਾਵੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਕਦੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ:—"ਅਸੀਂ ਚੱਲੇ। ਲਓ! ਪਲੰਘ ਵਿਛਿਆ ਰਿਹਾ: ਦੇਹ ਉਤੇ ਸਿੱਧੀ ਚੱਟ ਲੇਟੀ ਰਹੀ, ਹੱਥ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪਏ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਨੈਣ ਅਧ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਹਿਤ ਅਲਸਾਏ, ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਵੇਧੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹੇ, ਟੱਕ ਬੱਝੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਖਿਸਕਾ ਲਿਚੱਲੀ ਜੇ। ਪਈ ਰਹੁ ਹੁਣ ਮੜੋਲੀ, ਛਾਰ ਕੀ ਪੁਤਲੀ! ਪਈ ਰਹੁ, ਤੂੰ ਜਾਣ ਤੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਜਾਣੇ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲੈ ਚੱਲੀ ਹੈ। ਪਈ ਰਹੁ ਹੇ ਮਿੱਟੀ ਕੀ ਮਟੀਆ! ਤੇ ਪਏ ਰਹਿਣ ਉਹ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਤੇ ਕੁਛ ਲਗਦੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਬਣੇ ਸਨ। ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਵਲੇਵਾ ਪਏ ਰਹੋ; ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਠੱਗਣਹਾਰ ਠੱਗ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਚੱਲੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਸਾਡਾ ਮੁਹਾਕਾ ਮੋਹਕੇ ਲੈ ਚੱਲਿਆ ਹੈ।' ਅਸੀਂ ਇਕ ਝਾਕੇ ਤੇ ਰੀਝੇ ਹੋਏ ਮਗਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਟੁਰ ਚਲੇ ਹਾਂ ਝਾਕਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼।"

ਆਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਉਹ ਦੇਵੀ ਹੈਂ ਜੋ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਲਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਹੈਂ ਜੋ ਸੋਚ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਬੇਖੁਦੀਆਂ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਝੁਟਾ-ਉਂਦੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੈਂ ਜੋ ਰਸ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਓਥੋਂ ਲਾ-ਮਕ਼ਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ। ਹੇ ਛਬੀ! ਤੇਰਾ ਜਾਦੂ ਧੰਨ ਹੈ! ਇਸ ਹਿਸਾਬੀ ਸੋਚੂ ਜੀਉੜੇ ਨੂੰ ਤੂੰ ਅਨੰਤ ਅਥਾਹ ਰੂਸ ਵਿਚ ਉਡਾ ਲਿਜਾਂਦੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਯੋਗੀਰਾਜ ਹੈਂ ਜੋ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਨਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੈਂ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਬਹਾਲਦੀ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਹੈਂ ਜੋ ਪਾਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ

ਪਤਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈਂ ! ਤੂੰ ਹੈਂ ਜੋ ਮੰਤਰਾਂ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ ਦੀ ਸਰਬੱਦ ਤੋਂ ਪਰੇ ਟਪਾਕੇ ਰਸ ਦੇ ਦੇਸ਼, ਹਾਂ, ਆਪੇ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਹੈ, ਵਾਹ ਵਾਹ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ । ਤੂੰ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈਂ ।

> ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਤਿਆ ਰੈਣਿ ਸੁਖਿ ਵਿਹਾਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਤਿਆ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਹੋਵੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਤਿਆ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਮੀ ਬੋਲੈ ਬੋਲਾਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਤਿਆ ਸੋਭਾ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਤਿ ਰਜਾਇ ॥੧॥ [ਵਾ: ਗੂ: ਮ: ੩

ਵਾਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ! ਵਾਹ ਸੁੰਦਰ ਦਾਤਾ, ਜਿਨ੍ਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਭੇਤ ਦੱਸਿਆ । ਵਾਹ ਵਾਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੂੰ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਲਿਆ । ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੂੰ ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਿਖਾਈ, ਪਰ ਵਾਹ ! ਹੇ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਤੂੰ ਫਿਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ, ਵਾਹ ਵਾਹ :–

> ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਤਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹੁ ਹੈ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਮੀ ਪਾਈਐ ਆਪਿ ਦਇਆ ਕਰਿ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਲਏਇ ॥੧॥ [ਵਾ: ਗੂ: ਮ: ੩

ਹੇ ਸੁਹਣੇ ! ਹੇ ਸੁੰਦਰ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ! ਹੇ ਸੁਹਾਵੇ ! ਹੇ ਸਦਾ ਸੁਹਾਣ ! ਹੇ ਛਬੀ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਫਬੀ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਅਦੁਤੀ ਦੁਤੀ ਵਾਲੇ ! ਹੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੇ ! ਹੇ ਅਹਲਾ ! ਹੇ ਲਲਿਤ ! ਹੇ ਹੁਸਨ ! ਹੇ ਹੁਸਨਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ! ਹੇ ਖ਼ੂਬ ! ਹੇ ਖ਼ੂਬਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨ-ਸ਼ਾਹ ! ਹਾਂ, ਹੇ ਸੁੰਦਰ ! ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਣਾਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਰ ਮੋਹਿਤ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ! ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਤੇਰੀ ਸੱਤ ਰਜਾਇ ।

ਹਾਂ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੱਖਾਂ ਬੀ ਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਂਵ ਤਾਂ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪੋਹਨ ਤੇ ਇਹ ਅਸਗਾਹ ਪੁਲਾੜ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਞਾ ਤੇ ਸੱਖਣਾ ਹੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੋ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਸੋਹਣਿਆਂ ਤੇ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਔਹ ਵੇਖੋ ਕੌਣ ਦਿੱਸਿਆ ਜੇ ? ਇਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰਸੀਆ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮੜ੍ਹੋਲੀ ਛੋੜਕੇ ਪਵਨ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਏਸੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਮੋਢੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਉੱਚਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਇਕ ਕੋਈ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਦੇਵੀ ਆਈ, ਮਾਤਾਂ ਆਈ, ਅੰਮਾਂ ਆਈ, ਅੰਮਾਂ ਰੱਜੀ ਆਈ । ਰੱਜੀ ਆਈ ਕਿ ਰਾਜੀ ਆਈ । ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ 'ਰਾਜੀ' ਆਈ, ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤਾਂ 'ਨਾ+ਰੱਜੀ' ਤ 'ਨਾ+ਰਾਜੀ' ਵੱਸਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਏਥੇ ਅੰਮਾਂ 'ਰਾਜੀ' ਆਈ ਤੇ ਅੰਮਾਂ 'ਰੱਜੀ' ਆਈ ਜੇ, ਹੁਣ ਭੁੱਖ ਤਸੇਵੇਂ ਤੇ ਰੋਗ ਦੁੱਖ ਗਏ । ਅੰਮਾਂ 'ਰੱਜੀ' ਤੇ 'ਰਾਜੀ'* ।

ਆਓ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਏ :—
ਅੰਮਾਂ ਰੱਜੀ ਬੋਲੀ—ਆਓ ਬੱਚਾ ! ਆਓ ਮੇਰੇ ਗੋਦੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਖੇਲਦਾ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਭੁੱਖਾ ਹੋਕੇ ਡਾਬੂ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਰੋਗੀ ਜਿਹਾ ਹੋਕੇ 'ਹਾਇ' 'ਹਾਇ' ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ? ਤੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਰਾਜ਼ਕਾਂ ਵੱਲ ਤੇ ਵੈਦਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਤੱਕਿਆ ਕਰ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਕਰ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਖੇਲਦਾ ਹੈਂ ।

ਰਸੀਆ—ਅੰਮਾਂ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਓਹਨਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਸਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਨਾਂ । ਉਹ ਮਰ ਜਾਣੇ ਨੈਣ ਤਾਂ ਵੈਦਾਂ ਤੇ ਅੰਨ ਦਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅੰਮਾਂ ਤੂੰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵੱਸਦੀ ਹੈਂ, ਮੈਂ 'ਆਸ ਅੰਦੇਸ਼ੇ†' ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵੱਸਦਾ ਹਾਂ । ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਕਹੁ ਖਾਂ ਮੈਨੂੰ ਠੱਗੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ,

---

*ਰੱਜੀ=ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ, ਤ੍ਰਿਪਤੀ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਦਸ਼ਾ । ਰਾਜੀ=ਅਰੋਗਤਾ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ; ਦੁਖ ਰਹਿਤ ਹਾਲਤ ।
†ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਦੁਇ ਪਟ ਜੜੇ ॥

ਆਪਣੇ ਕੰਧਾੜੇ ਚੁੱਕਕੇ ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ ਲੈ ਆਇਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਦਿੱਸਦੀ ਰਿਹਾ ਕਰੇਂ ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਾਂਗੂ ਤੇਰੀ ਛਾਵੇਂ ਸੁਖ ਮਾਣਿਆ ਕਰਾਂ।

ਅੰਮਾਂ—ਬੱਚਾ! ਤੂੰ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਿਆ ਕਰ।

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਨਿਤ ਸਭ ਕਰਹੁ
ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਭਾਵੈ ॥ ਨਾਨਕ
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਜਮ
ਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ੨ ॥ [ਵਾ: ਗੂ: ਮ: ੩-੧੭

ਰਸੀਆ—ਅੰਮਾਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਭੀ ਕਰਾਂ, ਜਦੋਂ ਸੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਝਲਕਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਦੇ ਭੂਤ ਆ ਦਬੱਲਦੇ ਹਨ ਤਦ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਕਰੇ ਬੀ ਤਦ ਬੀ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਅੰਮਾਂ—ਫੇਰ ਬੀ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਨਾ ਛਡਿਆ ਕਰੋ! ਓਦੋਂ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਦੀ ਜੁਕੜ ਨੂੰ ਮਪ ਮਪ ਕੇ ਕੱਟਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ*। ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਦੋ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਤਾਂ ਮੈਲ ਕੱਟਦੀ ਹੈ, ਦੂਏ ਜਦੋਂ ਮੈਲ ਕੱਟ ਲਵੇ ਤਦ ਪਿਆਰੇ ਦੇ 'ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ' ਦਾ ਝਲਕਾ ਮਾਰਦੀ, ਖੀਵਿਆਂ ਕਰਦੀ, ਬੇ ਖੁਦੀਆਂ ਦੇ ਝੂਟੇ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ‡।

ਰਸੀਆ-ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਨਾਂ ਨਾ ਟੁਰ ਆਯਾ ਕਰੋ।

ਅੰਮਾ—'ਰੱਜੀ ਤੇ ਰਾਜੀ' ਤਾ ਸਦਾ ਗੋਦ ਵਿਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਰਿੜ੍ਹ ਜਾਨਾ ਹੈਂ: 'ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ' ਵਿਚ ਨਾ ਤਿਲਕਿਆ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਤੇ 'ਸਦਾ ਰੱਜਿਆ' 'ਸਦਾ ਰਾਜੀ' ਰਿਹਾ ਕਰੇਂ।

ਰਸੀਆ—ਮਾਂ! ਮੈਂ ਐਸ ਵੇਲੇ ਐਡਾ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਚੋਲੇ ਦੀਆਂ ਤਣੀਆਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਸਰੀਰ ਪਾਟ ਪੈਂਦਾ। ਐਹੋ ਜੇਹੀ ਸੋਹਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਿਉਂ ਲੁਕੋ ਰੱਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਹੈਂ! ਜੀਓ ਜੀ!

ਅੰਮਾਂ—ਲੁਕੋ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ, ਲੋਕੀਂ ਉਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੋਹਲਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨੈਣ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕੀਤਿਆਂ ਖੁੱਲਦੇ ਹਨ। ਲੋਕੀਂ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੂਹੂੰ ਤੂਹੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਐਡੀ ਸਸਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਰੜੇ ਸੌਧਨ, ਹਠੈ, ਤਪ, ਤਯਾਗ, ਪਿੱਟਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। "ਹੈ" ਦਾ ਨਿਹਚਾ ਧਾਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਮਾਣਦਾ ਰਹੇ।

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੩ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸੇ ਜਨ ਸਦਾ
ਕਰਹਿ ਜਿਨ ਕਉ ਆਪੇ ਦੇਇ ਬੁਝਾਇ ॥
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਤਿਆ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵੈ
ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੁਰਸਿਖ
ਜੋ ਨਿਤ ਕਰੇ ਸੋ ਮਨਿ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ
ਪਾਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਹਿ ਸੇ ਜਨ ਸੋਹਣੇ
ਹਰਿ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ
ਹਿਰਦੈ ਉਚਰਾ ਮੁਖਹੁ ਭੀ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ
ਕਰੇਉ ॥ ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜੋ ਕਰਹਿ
ਹਉ ਤਨੁ ਮਨੁ ਤਿਨਕਉ ਦੇਉ ॥ ੧ ॥
[ਵਾਰ ਗੂ: ਮਃ ੩

ਰਸੀਆ—ਜੋ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਹੋਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?

ਅੰਮਾਂ—ਜੋ ਹੁਣ ਤੂੰ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਰਸੀਆ—ਐਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਾਣਦੇ ਹਨ?

ਅੰਮਾਂ—ਆ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਕੇ ਆਇਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸਤਿਸੰਗ ਦਿਖਾਵਾਂ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਦੁਇ ਉੱਡੇ, ਇੰਞ ਉੱਡੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਉਸ ਤੇਜ਼ੀ ਦਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਖਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਮਾਨੋਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੀਲ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਪੈਂਡਾ ਮੁਕਦਾ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀ, ਠੰਢ, ਰਸ, ਸੁਆਦ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਾਰਿਆਂ, ਮੰਡਲਾਂ, ਖੰਡਾਂ: ਵਰਭੰਡਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਹਰਿਆਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਦੀ ਲੰਘਣਾ ਕੁਛ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੱਲ

---

*ਮਨ ਮੇਰੋ ਗਜ ਜਿਹਵਾ ਮੇਰੀ ਕਾਤੀ ॥ ਮਪਿ ਮਪਿ ਕਾਟਉ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ ॥੧॥ [ਆਸਾ ਨਾਮ:]

‡ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਜਾਇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥

ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਡਦੇ ਓਹ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਮੰਡਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਏਨੀ ਦੂਰ ਥਾਂ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਚਾਨਣਾ ਐਥੋਂ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੰਜਾਹ ਬਰਸਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਮਸਾਂ ਪਹੁੰਚੇ।ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਲੋਹੇ ਤ੍ਰਾਮੇ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਕ ਅਗਨ ਤੇ ਚਾਨਣੇ ਦਾ ਲੋਕ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਏਥੇ ਧਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਹੀ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਅਰ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਗੀ ਕੈਸੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਬੱਸ ਰਸ ਤੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਨੰਦ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਛੁਟ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰਸੀਏ ਨੂੰ ਅੰਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕਹੁ ਇਹ ਸੁਆਦ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?'

ਰਸੀਆ—ਕੀ ਆਖਾਂ, ਬੱਸ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਹੈ।

ਅੰਮਾਂ—ਜੋ ਉਸ ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕੇ ਜਿੰਨੇ ਟਿਕਾਣੇ (ਧਰਤੀ) ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਨ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ।

ਰਸੀਆ—ਮਾਂ ਜੀ! ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਾਂ; ਜੋ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ ?

ਅੰਮਾਂ—ਉਹ ਖੰਡ ਕੋਈ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਧਰਤੀ ਵਰਗੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਓਹ ਤਾਂ ਇਕ ਅਰੂਪ ਰੂਪ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਟਿਕਾਣੇ ਹਨ ਬੀ। ਖੰਡ ਵਿਚ ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਬੀ ਹਨ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਖੇਡ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਹੋਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤੇਂ ਆਪਣੀ ਉਚਜਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਧਨ ਪੱਖ ਵਿਚ ਐਉਂ ਸਮਝ ਲੈ :—

੧. ਪਹਿਲਾ ਖੰਡ ਧਰਮ ਖੰਡ 'ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦਾ ਖੰਡ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਥੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਯਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਓ ਕਿ ਉਹ ਥਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬਣੇ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਤੋਂ ਪਰਜਾ ਤੀਕ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਫਰਜ਼ ਯਾ ਧਰਮ ਦਾ ਕਰ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਸਾਲ ਹੈ, ਅਰ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਬਾਹ, ਅਰਥਾਤ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਚਿਆਈ ਪਕਿਆਈ ਇਥੇ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਤਾ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

੨. ਧਰਮ ਖੰਡ ਸਾਡੇ ਲਈ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਗਯਾਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਈ ਕਰਮ ਭੂਮੀਆਂ: ਕਈ ਚੰਦ, ਕਈ ਸੂਰਜ, ਕਈ ਲੋਕ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਗਯਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਯਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਯਾਨ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੰਦ੍ਰੇ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਸੋ ਬੇਟਾ! ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਵੱਸੋਂ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਮਝੇ ਕਿ ਧਰਮ ਕੀਹ ਹੈ ? ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਯਾ ਧਰਮ ਦੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਗਯਾਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੋ ਜੋ ਆਦਮੀ ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਦਾ ਗਯਾਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਸ਼੍ਵ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾਈ ਦਾ ਗਯਾਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਕਈ ਕਾਨ੍ਹ, ਮਹੇਸ਼, ਬ੍ਰਹਮੇ, ਧ੍ਰੂ, ਸਿੱਧ, ਬੁੱਧ, ਨਾਥ, ਦੇਵੀ ਦੇਵ, ਦਾਨਵ, ਮੁਨੀ, ਆਦਿ ਗਯਾਨ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚੇ ਉੱਠੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕਰਮ' ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੈਂ 'ਸੁਰਤੀ ਸੇਵਕ' ਬਣਨਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਫਿਰ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਫੇਰ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ" ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ। ਸੋ ਬੇਟਾ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗਯਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਗਯਾਨ ਖੰਡ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਨਾਮ ਅੱਭਯਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਤ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲਗੀ ਰਹੇ।

੩. ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਆਦਮੀ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਉੱਜਲਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਰਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਤਿਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਸੁਰਤੀ-ਸੇਵਕ' ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਸੁਰਤ, ਮਤਿ, ਮਨ, ਬੁੱਧਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸੁਧਿ ਯਾ ਸਿਧਿ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਰ ਸਿੱਧਿ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਤੇ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਬਿਨਾ 'ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ' ਜਾਣੇਂ ਦੇ ਸੋਝੀ ਪੈਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਵ ਦੇ ਮਦਦਗਾਰ ਹਨ, ਪਰਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸੰਦ ਹਨ: ਪਰ 'ਸਿੱਧਿ ਯਾ ਸੁਧਿ' ਆਪੇ ਨੂੰ ਏਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਦ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਦੀ ਹੈ, "ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ" । ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ ਸੀ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਇਹ ਬੁੱਧਿ ਮਰਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੁੱਧੀ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੇਲਣਹਾਰ ਬੁੱਧੀ ਹੈ। ਉਹ ਬੁੱਧਿ ਇਹੋ ਸੀ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ 'ਸੁਧਿ' ਕਰਕੇ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਅਵਸਥਾ* ਵਿਚ ਜੀਵ ਖੁਸ਼ੀ, ਰਸ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਤਾਂ ਜਗਯਾਸੂ ਸ਼ਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ ਐਉਂ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਹਰ ਉਹ ਸ੍ਰਮ† ਅਰਥਾਤ ਘਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਧਰਮ ਖੰਡ ਦੇ ਧਰਮ ਬੀ ਪਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਗਯਾਨ ਖੰਡ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਤਾਣ ਬੀ ਸਾਰਾ ਲਾਕੇ ਨਾਮ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਹ 'ਪ੍ਰਤੀਤੀ' ਵਿਚ ਤਾਂ ਰਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ (ਸ਼ਰਮ੍ਮਨ੍) ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਮਲ ਵਿਚ 'ਨੇਕੀ ਤੇ ਨਾਮ' ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਾਲ (ਸ੍ਰਮ) ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਰਮ ਖੰਡ' ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਧਰਮੀ ਪੁਰਖ ਧਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਗਯਾਨ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਸਰਮ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਹੈ।

੪. ਅੱਗੇ ਫੇਰ ਕਰਮਖੰਡ ਹੈ। ਮਿਹਰ ਦਾ, ਫਜ਼ਲ ਦਾ, ਰੱਬ ਤੁੱਠਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ। ਸਰਮਖੰਡ ਦਾ ਜੱਗਯਾਸੂ ਸਿਮਰਨ ਰਸ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦਾ ਲਾਉਂਦਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਹੱਦ ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਘਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਫੇਰ ਅਕਾਲ ਤੇ ਅਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਯਾ ਲਾਮਕਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ, ਯਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦੇ ਅਪਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਲਈ ਉਸ ਦੇਸ਼ੋਂ ਹੀ ਕੁਛ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਫਜ਼ਲ ਹੈ, ਕਰਮ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਯਾ ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਹਉਂ ਛੱਡਦਾ ਛੱਡਦਾ ਮਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਾਂਈ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ ਰੱਬੀ ਜ਼ੋਰ; ਰੱਬੀ ਤਾਣ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਤਮ-ਬਲ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਆਪਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਪਰ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਗਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਤਬਕੇ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ ਲੋਕ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਵਾਸ ਕਿ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ, ਸੁੰਦਰ-ਤਾਈਆਂ ਤੇ ਜਲਾਲ ਓਥੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦਾ ਮੋਹਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਅਸਰ ਕਰਨੋਂ ਰਹਿ ਚੁਕਦਾ ਹੈ:—'ਨਾ ਓਹਿ ਮਰਹਿ ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ' ॥ ਉਹ ਜੋ ਸ਼ਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਾਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਕਹਿ ਰਸ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ 'ਸੱਚ' ਸੀ ਸੋ ਹੁਣ ਸੱਚਾ' ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਹੋਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਹੁਣ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਘਾਲ ਕੇਵਲ—

ਸੁਨਿ ਰੀ ਸਖੀ ਇਹ ਹਮਰੀ ਘਾਲ ॥
ਪ੍ਰਭ ਆਪਿ ਸੀਗਾਰਿ ਸਵਾਰਨਹਾਰ ॥ ੧ ॥

ਮੂਜਬ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਹੁਣ

---

*ਸ਼ਰਮਨ—ਸ਼ਰਮ੍ਮਨ੍ = ਖੁਸ਼ੀ, ਉੱਚੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। †ਸ਼੍ਰਮ = ਸ੍ਰਮ = ਮਿਹਨਤ: ਮੁਸ਼ੱਕਤ, ਘਾਲ।

ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਸ 'ਰਸ ਭਰੀ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ, ਨਾਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਨੂੰ, ਰਸ ਨੂੰ, ਅਨੰਦ ਨੂੰ, ਕਰਮ ਯਾ ਫਜ਼ਲ ਯਾ ਮਿਹਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਇਕ 'ਵਾਹਦਤ ਦਾ ਦਰਿਯਾ' ਵਗਦਾ ਹੈ ਜਿਕੂੰ ਤੇਰੀ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਰਸ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰ ਨਿਰ-ਯਤਨ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹੈਂ, ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਹੈਂ, ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਹੈਂ, ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਹੈਂ, ਅਰ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿਛੁ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ, ਇਹ ਨਿਰੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹਉਂ ਦੀ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕੇਵਲ ਮਿਹਰ ਦੀ ਟੇਕ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤੂੰ ਹੁਣ ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹੈਂ, 'ਸਾਈਂ ਦੇ ਫਜ਼ਲ' ਵਿਚ ਹੈਂ।

ਪ. ਜਦੋਂ ਸਾਈਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਦਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਕਰਮ ਨਾਲ ਰਸ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਹਿਣੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਸੱਚ ਖੰਡ ਹੈ, ਓਥੇ ਨਿਰੰ-ਕਾਰ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ, ਨਦਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਤੇ ਅਨੰਦ ਓਥੇ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਜਗਯਾਸੂ ਦੀ 'ਪ੍ਰਤੀਤੀ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਮਲ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਸਮਝ ਦੂਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕੇਵਲ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ "ਹੈ" ਵਿਚ ਰਸ ਰੂਪ ਲੀਨਤਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵ ਤੱਤ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਸੀਆ—ਅੰਮਾਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਖੰਡ ਸਮਝਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ, ਆਮ ਗਯਾਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਾਂਡ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤ੍ਰੈ ਕਾਂਡ, ਕਰਮ ਕਾਂਡ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਾਂਡ ਤੇ ਗਯਾਨ ਕਾਂਡ। ਇਹ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤਾਂ ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਸੋਝੀ ਲਈ ਇਹ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਪਤਾ ਬਹੁਤ ਸਾਫ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਆਤਮ ਅਵੱਸਥਾ ਹਨ ਤੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਬੀ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਦਰਜੇ ਹਨ ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਤੇ ਅਰੂਪੀ ਟਿਕਾਣੇ ਬੀ।

ਅੰਮਾਂ—ਬੱਚਾ ਸੁਖ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਿਆ ਕਰੋ, ਫੋਕੇ ਹਿਸਾਬਾਂ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਹ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪਛਾਣੋਂ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਤੇ ਨੇਕੀ ਸਿਖੋ, ਜੋ ਧਰਮ ਸਮਝੋ ਉਸ ਪਰ ਟੁਰੋ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਧਰਮ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਟੁਰੋ, ਟੁਰਦਿਆਂ ਪੁਰ ਸਾਈਂ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਾਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਨਦਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਸੋ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣਾ, ਲੱਗੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ।

ਰਸੀਆ—ਅੰਮਾਂ! ਕਾਹਦੇ ਵਿਚ?

ਅੰਮਾਂ—ਨਾਮ ਵਿਚ।

ਰਸੀਆ—ਅੰਮਾਂ ਜੀ! ਇਹ ਨਾਮ ਕੀ ਸ਼ੈ ਹੈ?

ਅੰਮਾਂ—ਬੱਚਾ! ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਿਦਤ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਯਾਰੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵੇਲੇ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਪਯਾਰ ਭਾਵਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਰਸੀਆ—ਠੀਕ ਜੀਓ?

ਅੰਮਾਂ—ਇਹ ਕਰਤਬ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਹੈ, ਕਥਨੀ ਫੋਕੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਹਿਕੇ ਉਥੋਂ ਇਕ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੀ ਰਸ ਭਰੀ ਗੂੰਜ ਉਠੀ; ਤੇ 'ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਜੀਉਂਦੀ ਮੂਰਤ ਇਸੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰੰ ਵਿਚ, ਹਾਂ, ਇਸੇ ਯਾਦ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਝੂੰਮ ਰਹੀ ਸੀ। ਯਾਦ ਸੀ ਕਿ ਬਿਰਹਾ, ਬਿਰਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ ਕਿ ਸਿਮਰਨ। ਹਾਂ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਐਉਂ ਦਾ ਸੀ:—

ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਟਾਪੂ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਇਲਾਕਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਈ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਜੋ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਫਬੀਲਾ ਤੇ ਛਬੀਲਾ ਹੈ। ਮੁਕਟ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ ਬਸਤ੍ਰ ਸ਼ਾਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਪੱਥਰ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਅਰ ਛਮਾਂ ਛਮ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੰਮੇਂ ਲੰਮੇਂ ਹਾਹੁਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ 'ਹਾਇ!' ਮੂੰਹੋ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਜਲ ਧਾਰਾ ਵਹਿ ਤੁਰਦੀ ਹੈ। ਹੈ ਰਾਜਾ ਤੇ ਫੇਰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ! ਸਿਰ ਤੇ ਤਾਜ ਹੈ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨੀਰ ਹੈ! ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚ 'ਰਾਜੇ ਦੇ ਤਾਜ ਵਿਚ ਸਿਰ ਪੀੜ ਦੇ ਥੇਵੇ ਜੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ', ਪਰ ਇਹ ਰੋਣਾ ਰਾਜਾ ਦਾ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕੱਲਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਕਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਨੇ ਨੀਝ ਲਾਕੇ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਤੱਕਦਾ ਤੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ,ਪਰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਡਾਢੀ ਕਲੇਜੇ ਚੀਰਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਐਉਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਸ਼ਾਲਾ! ਕਦੀ ਤਾਂ ਆਵੇਂ ਵੋ! ਲੱਗੀ ਆਨ ਬੁਝਾਵੇਂ ਵੋ! ਅਣਡਿੱਠਿਆਂ ਦਿਲ ਲਗ ਗਈ ਕਾਤੀ. ਕਦੀ ਤਾਂ ਆਕੇ ਪਾਵੇਂ ਝਾਤੀ। ਲੱਗੀ ਆਨ ਬੁਝਾਵੇਂ ਵੋ! ਸ਼ਾਲਾ! ਕਦੀ ਤਾਂ ਆਵੇਂ ਵੋ! ਮਾਰੀ ਝਾਤ ਨ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤਾਕੀ, ਘੁੰਡ ਨਾ ਚੁੱਕ ਦਿਖਾਈ ਝਾਕੀ। ਕਦੇ ਤਾਂ ਤਰਸ ਦਿਖਾਵੇਂ ਵੋ! ਲੱਗੀ ਆਨ ਬੁਝਾਵੇਂ ਵੋ! ਨੈਣ ਤਰਸਦੇ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤੀਂ। ਕਸਕ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੱਲਦੀ ਛਾਤੀ। ਸ਼ਾਲਾ! ਕਦੇ ਤਾਂ ਆਵੇਂ ਵੋ! ਲੱਗੀ ਆਨ ਬੁਝਾਵੇਂ ਵੋ! ਬਾਣ ਕਲੇਜੇ ਕਿਸ ਨੇ ਵਾਹਿਆ। ਵਾਹਣਹਾਰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ। ਸ਼ਾਲਾ! ਦਰਸ ਦਿਖਾਵੇਂ ਵੋ! ਲੱਗੀ ਆਨ ਬੁਝਾਵੇਂ ਵੋ!

ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਇਹ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਇਸ ਨੂੰ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣਾਂ ਨੇ ਸੱਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਸਿੱਕਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬੀ ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਸੂ। ਬਿਨ ਡਿੱਠੇ ਹੀ ਲਗ ਗਈ ਸੂ? ਅਰ ਅਣਡਿੱਠੇ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ। ਸਿਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਮਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕੀਂ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਸਾਂ ਕਦੇ ਰੱਬ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ, ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੇ? ਪਰ ਲਓ ਤੱਕੋ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਜੇ ਡਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਲਿਹਾਰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੈ ਨਾ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਬੀ ਕਿ ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗ ਪਵੇ? ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਿਆਂ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਮਾਰ ਛੋੜਿਆ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਚਿੜੀ ਹੁੱਜਤਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੇਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੇ ਸੁਖ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਕ ਗ਼ੈਬੀ ਅਵਾਜ਼ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੰਨੀ ਪਈ -

"੧. ਸਭ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਡੂੰਘੇ ਥਾਂ ਅੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਕਸਕ ਸਭ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝਕੇ ਭੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

੨. ਚੰਦ ਤੇਰੀ ਹੀ 'ਭੁੱਲ-ਬਦਲੀ' ਦੇ ਉਹਲੇ ਹੈ, ਪਰ ਚੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਹਉਂ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।

੩. ਇਸ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਡਿੱਠੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਇਆ ਹੈ!"

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਰਾਜਾ ਉੱਠਿਆ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧੋਤਾ, ਨੈਣਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਆਈ। ਹੁਣ ਇਹ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਕੁਛ ਵਿੱਥ ਤੇ ਪਾਲਕੀ ਖੜੀ ਸੀ, ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ, ਪਾਲਕੀ ਚੁੱਕਕੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਲੈ ਟੁਰੇ ਜਿਥੇ ਤੰਬੂ ਲਗ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰਾਜਾ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ, ਰਾਤੀਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸੌਂ ਗਿਆ, ਰਾਜਾ ਭੀ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਰਾਜਾ ਉੱਠ ਕੇ ਲਗਾ ਟਹਿਲਣ ਤੇ 'ਹੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ। ਕਦੇ ਰੋ ਪਵੇ, ਕਦੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਕਦੇ ਹੱਸ ਪਵੇ, ਕਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਤੱਕੇ, ਕਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਤੱਕੇ, ਕਦੇ ਬਹਿ ਜਾਵੇ, ਕਦੇ ਟਹਿਲੇ, ਪਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ 'ਨਾਨਕ, ਨਾਨਕ' ਕੂਕਦਾ ਰਿਹਾ।

ਚਿਤ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੋ ਪਯਾਸ ਪੁਕਾਰਤ॥
ਚਾਹਤ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਦਰਸ ਹਰਿ ਆਰਤਿ॥੬੪॥

ਲੋਚਨ ਭਏ ਚਕੋਰ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ਚੰਦ ਬਦਨ ਕਬਿ ਆਨ ਦਿਖਾਰੇਂ। ਅਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੂਪਤ ਅਭਿ-ਲਾਖਾ॥ ਦਿਨਪ੍ਰਤਿ ਬਧਤ ਬਿਟਪ ਜਿਉਂ ਸ਼ਾਖਾ॥ ਰੈਨ ਬਿਖੈ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਜਿਨ ਤੁਜਾਗੀ ॥ ਦਿਨ ਮੈਂ ਭੂਖ ਪਿਆਸਾ ਭਾਗੀ ॥ ੬੬ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਅਧਾਰ ਜੀਵਨਾ ਜਿਹਕੋ ॥ ਲੋਚਨ ਚਲਤ ਰਹਤ ਜੂਲ ਤਿਹਕੋ ॥

[ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ. ਪੂ: ਧਿ: ੪੪

ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ
ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ ॥

ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਗਜ; ਖਟ ਦਰਸ਼ਨੀ, ਸਗੋਂ ਸਰਵ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗਜਾਤਾ; ਨਾਲੇ ਵੇਦ ਬੀ ਮੁਖੋਂ ਉਚਰਦੇ ਹਨ, ੧੮ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀਹਾਰ ਹਨ, ਅੱਜ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉਸੇ ਕੌਲ ਵਾਲੀ ਰਾਜਾ ਜੀ ਵਾਲੀ ਸਿਲਾਂ ਪੁਰ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ੋਕ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈ ਸ਼ੋਕ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਨੀ ਵਿੱਦਯਾ ਤੇ ਫੇਰ ਸ਼ੋਕ! ਪਰ ਜੇ ਰਤਾ ਕੁ ਖ਼ਿਆਲ ਦਿਓ ਤਾਂ ਸ਼ੋਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਪੜ੍ਹਿਆ, ਹਾਂ ਜੀ 'ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਪੜਿਆ ਤੇਤਾ ਕੜਿਆ' ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਖੌਲਰ ਪਏ ਵਧਦੇ ਗਏ। ਜਿੰਨੀ ਸੋਚ ਬਹੁਤੀ, ਜਿੰਨੀ ਸੋਚ ਡੂੰਘੀ ਓਨੇ ਸੰਸੇ, ਜਿੰਨੇ ਸੰਸੇ ਓਨੇ ਸ਼ੋਕ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਆਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ: ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?

ਪੰਡਤ ਜੀ--ਕੀ ਦੱਸੀਏ ਬਈ ਮਾਇਆ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹੁਣ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਦੇਖੀ ਜੇ।

ਸਹਜੂ--ਕਿਵੇਂ?

ਪੰਡਤ--ਤੂੰ ਪੱਛਦਾ ਹੈਂ ਕਿਵੇਂ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ?

ਸਹਜੂ--ਸਾਨੂੰ ਫਿਕਰ! ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਡੂੰਘਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਕੰਮ ਸਾਡਾ ਮਸ਼ਖਰੀ, ਮਖੌਲਾਂ ਦੀ ਖੱਟੀ ਖਾਣੀ; ਵਿਦੂਖਕ* ਸਾਡਾ ਨਾਉਂ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣੀਏਂ ਫਿਕਰ?

ਪੰਡਤ--ਤੇ ਜੇ ਟੁਕ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ?

ਸਹਜੂ--ਸਾਡਾ ਟੁਕ ਕੌਣ ਬੰਦ ਕਰੂ?

*ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲ ਚਤੁਰ ਮਸਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪੰਡਤ--ਰਾਜਾ।

ਸਹਜੂ--ਕਿਉਂ?

ਪੰਡਤ--ਤੂੰ ਮਸਖਰਾ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਰੌਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਵੈਣ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਊ ਕਿ ਤੇਰੀ? ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਹਾਸਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਓਨ ਚਿੜ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਾਓ ਸਹਜੂ ਜੀ ਆਰਾਮ ਕਰੋ!

ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਪਤੇ ਦੀ ਕਹੀ, ਖੂਬ ਗਿੱਟੇ ਵੱਜੀ, ਸਹਜੂ, ਸਦਾ ਹੱਸੋੜਾ ਸਹਜੂ, ਘਬਰਾਇਆ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਕਾਲੀਆਂ ਤੀਊੜੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਜਿਨੂੰ ਕਦੇ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਅੱਜ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਨਾਲ ਉਹ ਬੀ ਫਿਕਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਆਇਆ।

ਦੀਵਾਨ--ਹੈਂ! ਅੱਜ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਉਦਾਸ ਹੈ! ਅਣਹੋਈ ਗੱਲ ਹੈ!

ਸਹਜੂ--ਬਈ ਕੁਛ ਨਾ ਪੁਛ! ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਸਾਂ ਭਈ ਕੋਈ ਸੁਖ ਪਾਵਾਂਗੇ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਨਾਲੇ ਧੂਹ ਲਿਗਏ। ਸੋ ਦੋਵੇਂ ਬੈਠੇ ਪਏ ਟੁਕ ਦੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।-- ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਹਦੇ ਹੋ "ਜਿਨਿ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਭਰਸਾ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ, ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਕਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ" ਪਰ ਜੀਓ ਜੀ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾਤੇ ਵਿਚ ਜੋ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਕੀ ਤੇ ਰੋਣੀਆਂ ਕੀ, ਰੋਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਸਾਡੇ ਮਖੌਲੀਆਂ ਤੇ ਜੁਗਤ ਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ?

ਦੀਵਾਨ--ਸੱਚ ਹੈ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ!

ਪੰਡਤ--ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਮੁਸਾਫਰ ਨਿਰੱਖਰ ਭੱਟਾਚਾਰਯ* ਕਹਿ ਕੀ ਗਿਆ। ਨਾ ਉਹ ਪੰਡਤ ਸੀ ਨਾ ਵਿਦਵਾਨ। ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਾਓ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਉਹ ਬਸ ਕਾਤੀ ਲਾਊਂਦਾ ਰੌ ਪੈ ਗਿਆ ਰਾਹੀਂ। ਹੁਣ ਜੇ ਇਹੋ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੌਣ ਪੁੱਛੇਗਾ? ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਲਈ ਕਿੱਥੇ ਫਿਰਾਂਗੇ?

ਦੀਵਾਨ--ਪੰਡਤ ਜੀ! ਬੇਸ਼ਕ ਬੜੇ ਫਿਕਰਾਂ

*ਇਕ ਅਖਰ ਬੀ ਨਾ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਪੰਡਤ।

ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਸ ਰਹੀਏ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਓਹ ਕਿਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ, ਸਾਡੀ ਅੰਗ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਰਾਜ ਭਗਤੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇ।

ਪੰਡਤ—ਹਾਂ ਜੀ! ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਠਹਿਰੇ ਦੀਵਾਨ, ਤੁਹਾਡੀ ਹੋਈ ਲੋੜ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੱਟਿਆ ਹੀ ਪੋਥੀਆਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੋਇਆ। ਜਦ ਰਾਜਾ ਦਾਧਰਮ ਹੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸ ਭਾ ਵਿਕੂੰ? ਤੇ ਅੰਤ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਬਨੀਏਂ ਬਕਾਲਾਂ ਨੇ ਦੀਵਾਨਗੀ ਨੂੰ ਬੀ ਹੱਥ ਮਾਰਨੇ ਹਨ, ਜੋ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਪੱਟ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਕਰ ਲਓ, ਹੁਣ ਨਾ ਕਰੋਗੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਕਰਨਾ ਪਊ।

ਦੀਵਾਨ—ਕੀ ਕਰੀਏ?

ਪੰਡਤ—ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਏ, ਸਦਾ-ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਨਾ ਛੱਡੇ।

ਦੀਵਾਨ—ਚੰਗਾ, ਪਰ ਆਖੀਏ ਕੀ?

ਪੰਡਤ—ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਜਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ?

ਦੀਵਾਨ—ਬਾਂਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਨਾਨਕ ਨਾਨਕ' ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਬੱਸ ਸਾਰੇ ਰਲਕੇ 'ਨਾਨਕ ਨਿੰਦਿਆ' ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ, ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਨਿੰਦਿਆ ਪਾਈਏ, ਆਪੇ ਖਿਆਲ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਹਜੂ—ਓਏ ਫੋਕੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਖੱਟੀ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆ! ਨਾ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਡਿੱਠਾ, ਨਾ ਮੈਂ, ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਜਾਣੀਏ ਨਾਂ ਅਵਗੁਣ, ਨਾ ਕਦੇ ਪਾਸ ਰਹੇ ਨਾ ਪਰਖਿਆ, ਐਵੇਂ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰੀਏ? ਨਿਰਾ ਝੂਠ ਪਏ ਤੋਲੀਏ।

ਪੰਡਤ—ਨੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਦੀਵਾਨ ਜੀ?

ਦੀਵਾਨ—ਨੀਤੀ ਤੇ ਝੂਠ ਪ੍ਰਯਾਯ ਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ*।

ਸਹਜੂ—ਪੰਡਤ ਜੀ ਝੂਠ ਝੂਠ ਹੈ, ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆਂ ਬੀ ਝੂਠ ਝੂਠ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ!

ਪੰਡਤ—ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਝੂਠ ਸੱਤਯ ਤੁੱਲ ਹੈ।

ਸਹਜੂ—ਹਾਂ, ਝੂਠ ਸਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈ ਅਧਰਮ ਹੈ।

*ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਡਤ—ਕੀ ਆਖਿਆ ਹਈ?

ਸਹਜੂ—ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਜੇ ਧਰਮ ਝੂਠ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਂ ਅਧਰਮ ਹੋਇਆ। ਧਰਮ ਤੇ ਸੱਚ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਤੇ ਅਧਰਮ ਤੇ ਝੂਠ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ*। ਹਨੇਰੇ ਨਾਲ ਚਾਨਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਵੇਂ?

ਪੰਡਤ—ਭੋਲੇ ਮੂਰਖ! ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਕਾਰਜ ਸਿਧੀ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਮ† ਦਾਮ‡ ਦੰਡ** ਭੇਦ[] ਸਭ ਕੁਛ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ।

ਸਹਜੂ—ਰਾਜਸੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮ ਦਾਮ ਦੰਡ ਭੇਦ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਬੀ? ਧਰਮ ਤਾਂ ਅਪਣੀ ਸਚਯਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਸਰੇ ਪ੍ਰਫੁਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਚਲਾਕੀਆਂ, ਮਾਰਾਂ (ਜ਼ੋਰ) ਤੇ ਝੂਠਾਂ ਨਾਲ? ਹਿੰਦ ਨਾਲ ਪਠਾਣ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਿੰਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਥੱਕੇ, ਜ਼ੋਰ, ਦਾਬਾ, ਡਰਾਵਾ, ਗਾਲ੍ਹੀ, ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਭੈ ਨਾਲ ਕਿਨਾਂ ਜ਼ੁੱਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਫਲ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਜੋ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸਾਰੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਦੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਫੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸਤਯਵਾਦੀ, ਧਰਮੀ, ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਕੁਛ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਬਾਬਾ! ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ, ਧਰਮੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਰਾਜਾ ਪੰਡਤ ਹੈ, ਐਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਵਿਦਯਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਧੁਰੰਧਰ ਹੈ, ਤੀਜੇ ਮਤ ਵਿਚ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚਾਹੇ ਉਹ

*ਦੈਵੀ ਗੁਣ-ਭਲੇ ਗੁਣ, ਰੱਬੀ ਗੁਣ: ਸੱਚ, ਦਇਆ, ਨੇਕੀ ਆਦਿ। ਆਸੁਰੀ ਗੁਣ-ਅਵਗੁਣ, ਬਦੀਆਂ, ਮਾੜੇ ਕੰਮ; ਝੂਠ, ਨਿੰਦਿਆ ਆਦਿ।

†ਸਾਲਸੀ ਨਾਲ ਵੱਸ ਕਰਨਾ। ‡ਛਲ ਨਾਲ ਵੱਸ ਕਰਨਾ। **ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵੱਸ ਕਰਨਾ।

[]ਵੈਰੀ ਦੇ ਘਰ ਫੁਟ ਪਾਕੇ ਵੱਸ ਕਰਨਾ।

ਧਰਮੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਅਧਰਮੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਇੱਕਿਆ ਰਹੇ। ਸਾਡਾ ਨੱਕ ਬਚੇ, ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ੀ ਬਚੇ, ਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਦਬੇ ਰਹਿਣ।

ਵਿਦੂਖਕ—ਵਾਹ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਧੰਨਯ ਹੋ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੰਤ੍ਰੀ ਚਾਹੀਦੇ ਸੇ। ਦੀਵਾਨ ਜੀ! ਮੀਰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਦਾ ਬਸਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਦਿਓ। ਏਹ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹਨ।...... ਪੰਡਤ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਬੋਧ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਵਰਗਾ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਮਾੜੇ ਸਹੀ, ਪਰ ਨੇਕੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਾਂ। ਝੂਠ ਨੂੰ ਝੂਠ, ਪਾਪ ਨੂੰ ਪਾਪ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੀਉਂਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸ੍ਵੈ-ਧਰਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਾਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਓ, ਜੋ ਤੁਸਾਡੇ ਰਾਜਾ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਅਰ ਚਤੁਰਾਈ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਉਹ ਆਦਮੀ ਦੁਸ਼ਟ ਸਾ, ਪਾਪੀ ਸਾ, ਕੋਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀਆ ਸਾ, ਭੋਲੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਗਿਆ।

ਵਿਦੂਖਕ—ਪੰਡਤ ਜੀ! ਤੁਸਾਡਾ ਧਰਮ ਪੋਲਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਬਰੀਕ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਣਹਾਰ ਹੋ, ਪਰ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜੋ ਤੁਸਾਡੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਇਕ ਆਦਮੀ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜਾ ਦਾ ਧਰਮ ਬਦਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਤੁਸਾਡਾ ਅੰਦ੍ਰਲਾ ਆਤਮ ਬਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਗੁੱਸਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਅਣਜਾਣੇ ਅਕਾਰਣ ਓਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹੀਆਂ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਨੀਤੀ ਨਾਲ, ਯਾ ਧਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਾ ਦੀਆਂ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜ ਸਕੋ।

ਪੰਡਤ—ਮੇਰੀ ਧਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੱਲ ਹਾਂ ਆਦਮੀ ਪੁਰੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੇ ਨਦੀਏ ਨੂੰ ਟੋਰਾਗਾ, ਅਰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆਏਗਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣ।

ਵਿਦੂਖਕ—ਐਨੀ ਸਮਰੱਥਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਖ਼ੈਰ ਜੇ ਹੋਵੇ ਭੀ ਤਾਂ 'ਛੁਰ' ਨਾਲ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਧਰਮ ਦਾ ਫਲ ਹੈ 'ਨਿਰਭੈ ਪਦ' ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਭੈ ਪਾ ਕੇ ਧਰਮੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਡਰਾਵਾ ਤਾਂ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਹਨੇਰਾ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਜੀ! ਧਰਮ ਹੀਣ ਨੂੰ ਛੇਕ ਦੇਣਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪੜਰਿਆਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦੇ ਪੰਖੇਰੂ ਕੀ ਜਾਣੋ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸੋ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਸੀ, ਉਹ ਪਰਦੇਸੀ ਕੋਈ ਆਤਮ ਬਲ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਰਾਜਾ 'ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ' ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਕੁਛ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਸਦਾ ਤੋਂ ਲੋਕੀ ਸੋਚਦੇ ਤੇ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀਉਂਦੇ ਸਾੜੇ, ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਪਿਆਏ, ਸੂਲੀਆਂ ਚਾੜ੍ਹੇ, ਅਨੇਕ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਭੈ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚਿਣਗ ਕਦੇ ਬੁਝੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਆਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਅਧਯਾਤਮਕ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਅਰ ਹੈ ਬੀ ਕਿਸੇ 'ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ' ਦਾ। ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜਰਮ ਹੋ ਕੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਆਏ ਅਰ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸ੍ਵੈ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰ ਲਵੇ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਆਤਮ ਆਰੂਢ ਪੁਰਖ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਚੇਲਾ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ 'ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ' ਹੈ। ਪੰਡਤਾ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਜੋ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਲੇਛਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਯਾ ਕਰਨੀ ਹੈ*: ਕਿਤੇ ਇਹ ਓਹ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?

---

*ਏਵੰਵੈ ਧਰਮ ਪ੍ਰਾਚੁਰਜੇ ਭਵਿਖਤੇ ਯਦਾ ਕਲੌ ॥੩੩॥
ਤਦਾਸ਼ੈ ਲੋਕ ਰਖ੍ਯਾਰਥੰ ਮਲੇਛਾਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੇਤਵੇ ।
ਪੰਜਾਬੇ ਸ਼ੁਭੇ ਦੇਸ਼ ਵੇਦਿ ਵੰਸ਼ੇਚ ਨਾਨਕ: ॥੩੪॥
ਨਾਮਨਾਤੁ ਭੁਵਿ ਰਾਜ ਰਿਖਿ: ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੈਕ ਮਾਨਸ ।
ਭਵਿਖ੍ਯਤਿ ਕਲੌ ਸਕੰਦ ਤਤ੍ਰ ਵਿਦ ਕਲਜਾ ਹਰੇ ॥੩੫॥

[ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਹੇਠ]

ਪੰਡਤ–ਵਿਦੂਖਕ ! ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਤੂੰ ਬੀ ਰਾਜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਫਿਰ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਹੈਂ ।

ਵਿਦੂਖਕ–ਨਹੀਂ ਪੰਡਤ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਬੌਧ ਮੱਤ ਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸਦਾਚਾਰ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ, ਇਸ ਕੁਰਕੇ ਮੈਂ ਸੱਚ ਦਾ ਲੜ ਛੋਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ । ਰਾਜਾ ਚਾਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਮੈਂ ਡਰਾਵੇ ਨਾਲ, ਛਲ ਨਾਲ, ਨਿੰਦਾ ਨਾਲ, ਚਾਲਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਪੰਡਤ–ਹੇ ਸਤਿਵਾਦੀ ! ਕਿਆ ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਦਾ ਤੂੰ ਅਵਤਾਰ ਹੈਂ ?...ਅੱਛਾ ਫੇਰ ਕੋਇ ਯੁਕਤੀ ਤੂੰਹੋਂ ਹੀ ਬਤਾ ?

ਵਿਦੂਖਕ–ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਯੁਕਤੀ ਪੂਰਬਕ ਸਮਝਾਓ, ਉਸ ਦੇ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਉਂ ਬੀ ਤੁਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਜੋ ਪੁਰਖ ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਰਥ ਵਿਚ ਹਾਰਕੇ ਯਾ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਿਰ ਬਦਲੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਬਲ ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਮੁੜਕੇ ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਬ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਆਤਮ ਬਲ ਮਿਲ ਪਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਰਸ, ਕੋਈ ਸੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਹਸਤਾਮਲ ਵਤ ਕਿਸੇ ਸੁਆਦ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਨੁਭਵੀ ਰੌ ਵਿਚ ਗਏ ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਵੀ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕੋਗੇ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਛ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਛ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿੱਗਰ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਪੋਲੇ ਪੋਲੇ, ਫੋਕੇ ਫੋਕੇ ਪਏ ਲਗਦੇ ਹੋ ! ਉਥੇ ਨਿਰੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਤਮ-ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ ? ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇ ਮਗਰ ਟੁਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਛ ਹੋਰ ਕਰਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਰੀ ਸਮਝ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਟੁਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਦੀ, ਨੀਮ ਨਾਸਤਕ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਓਸ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨਾਲ ਦੋ ਕੁ ਦਿਹਾੜੇ ਮੈਂ ਬੀ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਵੇ ਕਿ ਬੁਧ ਜੀ ਜੇ ਦੋ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅਗੇਰੇ ਧਰਦੇ ਤਾਂ ਐਹ ਆਦਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ । ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਬਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਉੱਜਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਛ ਉਹ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਡੇ 'ਨਿਰਵਾਨ ਜੀਵਨ' ਆਖ ਗਏ ਹਨ । ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧੂਹ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਸ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰਸ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛੇੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਦਸ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਇਹ 'ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ' ਦੀ ਲੋਚਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲਾ ਜਾਂਦਾ । ਐਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜਾ ਪਰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਅਰ ਕਿਸੇ ਜੀਉਂਦੀ ਤਾਕਤ ਵਲ ਖਿੱਚ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਮੈਨੂੰ ਭਰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗਿਲਾਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਬੀ । ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਗਿਲਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਕਿਤੇ ਬੁੱਧ ਜੀ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਵਤਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਗਿਆ ? ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਭਵਿੱਖਤ ਪੁਰਾਣ ਯਾਦ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਟੋਹ ਲਾਈ ਕਿ ਹੋਵੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਫੇਰ

ਭਾਵ—'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅਧਰਮ ਬਹੁਤ ਫੈਲ ਜਾਸੀ ਤਦੋਂ ਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਅਰ ਪਾਪ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ ਅਧਰਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੱਛੋਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੇਦੀਆਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਸਹਿਤ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਰ ਰਾਜ ਰਿਸ਼ੀ (ਸਤਿ) ਨਾਮੁ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਟਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗਯਾਨ ਸਹਿਤ ਮਨ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਸ਼ਟ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅਭੇਦ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਾ' । ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ 'ਭਵਿਸ਼ਯਤ ਪੁਰਾਣ ਪੂਰਵਾਰਧ, ਤ੍ਰਿਸਟਕਲਪ, ਅਧਯਾਯ ੧੨੯' ਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ ਅਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ; ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਪੁਤਰ ਸਿਕੰਦ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਓਥੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਰਾਜ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ

ਬੁੱਧ ਜੀ ਆਏ ਹਨ।

ਪੰਡਤ (ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ)- ਇਕ ਨੂੰ ਕੀ ਰੋਨੀਏਂ ਉੂਤ ਗਿਆ ਈ ਆਵਾ। ਤੂੰ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਪੁਰਖ, ਤੂੰ ਬੀ ਉਸ ਜਾਦੂਗਰ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆ ਗਿਆ ?

ਵਿਦੂਖਕ—ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਏਹੋ ਜਾਦੂਗਰੀ ਵੇਦਕ ਰਿਖੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਾਦੂਗਰੀ ਮਾਂਡੂਕ, ਗੀਤਾ, ਪਾਤੰਜਲ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਾਦੂਗਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇਵ ਪਾਸ ਸੀ, ਏਹੋ ਜਾਦੂਗਰੀ ਲੈਕੇ ਸਰਲ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ ਦੇਸ ਆ ਕੇ ਪੰਡਤ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਹਰਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਾਦੂਗਰੀ ਸਾਡੇ ਬੁਧ ਜੀ ਪਾਸ ਸੀ; ਇਹੋ ਜਾਦੂਗਰੀ ਚੀਨ ਦੇ ਕਨਫਯੂਸ਼ੀਅਸ, ਈਰਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਤਾ, ਯੂਨਾਨ ਦੇ ਪਲਾਤੂਸ ਪਾਸ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਿਨਾਨ ਦੇ ਈਸਾ ਤੇ ਅਰਬ ਦੇ ਮੁਹੰਮਦ ਕੋਲ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਾਦੂਗਰੀ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦਾ ਨਾ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਗਿਲਾਨੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਕੋਈ ਤਕੜਾ, ਅਗਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ, ਪੂਰਨ ਪਦ ਤੇ ਖੰਡਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਿਛਲਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬੀ ਉੱਚਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵਾਏਗਾ, ਜੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇਗਾ, ਪਰ ਹੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਮੈਂ ਅਜੇ 'ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਯਾ, ਮੇਰੇ ਪਰ ਉਸ ਜਾਦੂਗਰ ਸ਼ਾਹਿਰੀ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਨਿਰਪੱਖ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਖੜਾ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਹਠਾਗ੍ਰਹ, ਕਿਸੇ ਤਅੱਸਬ ਦੇ ਖੋਪਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਕਯਾਤ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ। ਮੈਂ ਪੱਕੀ ਰਾਇ ਤਦ ਤਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵਾਂਗਾ, ਜਦ ਤਕ ਆਪ ਦੇਖ ਨਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਆਪ ਲੱਭਾਂਗਾ, ਆਪ ਜੋਖਾਂਗਾ, ਆਪ ਹਾੜਾਂਗਾ, ਜਦ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਗਰਦਨ ਝੁਕਾ ਦਿਆਂਗਾ, ਨਾ ਹੋਏਗੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਾਂਗਾ, ਪਰ ਧਰਮ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਹਿਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਕਿਉਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ? ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਸੋਈ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੋ ਭਾਵ ਐਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਮਹਿਮੂਦ ਜਿਤਨਾ ਬਲ ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਸਾਫਰ ਦੀ ਕਬਰ ਅੱਜ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਫਾਂਸੀ ਲਟਕੇ ਹੁੰਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਬਾਹੂ ਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਲਾਮਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਾ 'ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ' ਵਿਚ ਹਾਂ, ਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਚ ਅਰ ਮਹਿਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ ਅੱਜ ਰਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਬਿਗੜੇ, 'ਮਲੇਛ ਮਲੇਛ' ਕਹਿਕੇ ਦੋ ਕਦਮ ਪਰੇ ਹੋ ਗਏ—ਹਾਂ, ਤਦੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਆਕੇ ਮਰ ਜਾਓ, ਪਰ ਜੇ (ਜੈਨ ਮੰਦਰ ਜਾਂ) ਬੋਧ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਜਾਨ ਬਚ ਸਕੇ ਤਾਂ ਨਾ ਬਚਾਓ'।

ਵਿਦੂਖਕ—ਕਿਵੇਂ ਕਹੋ, ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਬਲ ਹੋ !

ਦੀਵਾਨ-ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਜੀ ਖਫਾ ਜਿਹੇ ਹੋਕੇ ਉਠੇ ਤੇ ਸਿਧੇ ਮਹਲਾਂ ਨੂੰ ਗਏ, ਅਰ ਰਾਣੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੇ।

ਪੰਡਤ- ਰਾਣੀਏਂ ! ਇਹ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਆ ਹੈ ?

ਰਾਣੀ—ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਜੋ ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਸਾਡੇ ਭਾਣੇ ਤਾਂ 'ਨਾਨਕ-ਪ੍ਰੇਮ' ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਨਾ ਨਾਨਕ ਡਿੱਠਾ ਨਾ ਭਾਲਆ, ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਰਾਣੀ—ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। 'ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ' ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੀਹਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਕਦੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਰਾਣੀ—ਤਦ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਕਪਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਪੰਡਤ—ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਲੱਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਰਾਣੀ—ਮੈਂ ਸਾਸਤ੍ਰੱਗਜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੋ ਸਾਮ-ਰਤੱਖ ਦੀਹਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜਾ' ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ।

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰਾਜਾ ਰੋਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰੇ ਤੇ ਰਾਜ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆ ਸਾਂਭੇ ?

ਰਾਣੀ—ਪੰਡਤ ਜੀ ਸੁਭ ਵਾਕ ਬੋਲੋ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੂਰਤੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਕੀ ਹੈ ?

ਪੰਡਤ—ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਕਰੀਏ।

ਰਾਣੀ—ਹਾਂ, ਕਰੋ।

ਪੰਡਤ—ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਡਰ ਦੇਈਏ।

ਰਾਣੀ—ਨਾਂ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤੀ ਨੂੰ ਡਰਾਓ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਓ।

ਪੰਡਤ—ਸਮਝਾਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਥੱਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਚਿੱਧੇ ਘੜੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਰਾਣੀ—ਮੰਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਇਹ ਚੰਗੀ ਸ਼ੈ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਾ ਜੀ ਹੁਣ ਕੁਛ ਠੰਢੇ, ਕੁਛ ਸੁਆਦਲੇ, ਕੁਛ ਦਇਆਲੂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵਧੀਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਵਾਂਙੂ ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਗਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਰਸੀਏ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਪੰਡਤ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ?

ਰਾਣੀ—ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਹਾਂ, ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਹੁਣ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਦੇਈਏ ?

ਰਾਣੀ—ਨਾ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਬਚਾਓ, ਪਰ ਕੋਈ ਉਚੇਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੋ, ਕੋਈ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹੋ ਕੋਈ ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਖਰਚ ਕਰੋ ਜੋ ਪੀਆ ਜੀ ਸੁਖ ਨਾਲ ਉੱਚੇ ਹੋਣ।

ਪੰਡਤ—ਅੱਛਾ ਰਾਣੀ, ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗਾ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਂਦਾ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਪੰਡਤ ਸ਼ੈਵ ਮਤ ਉਪਾਸਕ*, ਸ਼ਾਂਭਵੀ ਮੁੰਦਰਾ ਦਾ ਗਜਾਤਾ†, ਨਾਦਾਨੁਸੰਧਾਨ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ‡ ਖੇਚਰੀ* ਆਦਿ ਦਾ ਗਿਆਨੀ, ਸੰਯਮ ਦਾ ਜਾਣਨ ਹਾਰ ਪੰਡਤ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਹੈਰਾਨ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਗ੍ਰਹਣ ਜੋ ਸਿਰੋਂ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਪਰ ਛਾਯਾ ਮਭ ਤੇ ਫਿਰ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਦੂਖਕ ਬੋਧੀ ਹੋਕੇ 'ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ' ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਸਰ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੈ, ਦੀਵਾਨ ਵੈਸ਼ਨਵ ਹੈ, ਉਹ ਬੀ ਕਾਇਲ ਹੈ, ਰਾਣੀ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਮੇਰੀ ਚੇਲੀ ਸੀ, ਉਹ ਬੀ ਕਾਇਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਗਿਣਦਾ ਹਾਂ; ਸਭ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਦੇਸੀ ਕੋਈ ਤਾਕਤਵਰ, ਕੋਈ ਆਤਮ ਬਲ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੱਚਾ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਪਰਜਾ ਵਾਸਤੇ ਬੀ ਨੇਕ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਬੀ ਡਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਬੀ ਸੱਚ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਪਰਦੇਸੀ 'ਮਨਸੁਖ' ਵਰਗੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ 'ਮਨ+ਸੁਖ' ਸ਼ਕਤੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੰਤ੍ਰ ਮਾਰਾਂ ਤੇ ਰਾਜਾ ਵਸੀਭੂਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ਨੈਤਕ ਚਾਲ ਹੀ ਚੱਲੀਏ ਕਿ ਕੋਈ ਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚੋਂ ਟੋਟਕਾ ਲੱਭੀਏ ? ਕੀ ਕਰੀਏ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲੋਂ ਕੀ ਗੈਬ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਮੋਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੇ ਭਗਵਨ ! ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ।

੩.

ਪਾਧਾ ਪੜਿਆ ਆਖੀਐ ਬਿਦਿਆ ਬਿਚਰੈ
ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਬਿਦਿਆ ਸੋਧੈ ਤਤੁ ਲਹੈ
ਰਾਮ ਨਾਮ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਓਅੰਕਾਰ

ਅਸਗਾਹ ਸਾਗਰ ਨੀਲਾ ਨੀਲਾ ਸਾਫ ਟਿਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਲਹਿਰ ਤਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਂਞ ਅਜੇ ਅਡੋਲ ਹੈ। ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਉਸੇ ਰਮਣੀਕ ਅਸਥਾਨ ਰਾਜਾ ਜੀ ਆ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ, ਰਾਤ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਦੀ ਕੂਕੇਂਦਿਆਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ; ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਕੁਛ ਨੀਂਦ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਧਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਦਿਨੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ

---

*ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਉਪਾਸਕ। †ਅੰਦਰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾ ਤੇ ਨੈਣ ਅਧਖੁਲ੍ਹੇ ਇਹ ਸਾਂਭਵੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਹਠ ਯੋਗ ਪ੍ਰਦੀਪਕਾ ਮੁੰਦਰਾ ਪਕਰਣ।

‡ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਤ ਤੇ ਵਾਯੂ ਸੰਬੰਧ ਨਾਲ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ।

*ਜੀਭ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਉਪਰਵਾਰ ਉਲਟਾਕੇ ਘੰਡੀ ਤਕ ਲੈ ਜਾਣਾ ਤੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਲਾਵਣਾ। (ਗੋਰਖ ਪੱਧਤੀ ਸਫਾ ੬੩)

ਹੈ,ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜਦ ਜੀ ਡਾਢਾ ਬੇਵਸਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਾਜ ਛੱਡਕੇ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਜੋ ਧੋ ਕੇ ਫੇਰ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਤਕ ਰਾਜਾ ਦੇ ਦਿਨ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਅਰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਠੀਕ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਕਾਜ ਉਲਟ ਗਏ ਹਨ, ਨਾਚ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਚੌਪਟ ਸ਼ਤਰੰਜ ਬੰਦ ਹੈ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਜੇ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਏਕਾਂਤ ਚੁਪ ਚਾਪ ਲੇਟ ਰਹੇ, ਜੇ ਰਾਣੀ ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ, ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ, 'ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ*' ਕਰਕੇ ਅਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪੇ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ। ਜਦ ਬਹੁਤ ਉਦਰੇ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸੌਂਦਰਯਤਾ ਵਾਲੇ ਰਮਣੀਕ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਬੈਠੇ ! ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ ਬੜੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ, ਪਰਦਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਵੇਰ ਰਾਣੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਦੇਖਦੀ ਤਾਂ ਏਥੇ ਨਾਲ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ ਨਾਲ ਵੀਣਾਂ ਲੈ ਆਉਂਦੀ, ਕੋਈ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀ ਪਰਚ ਜਾਂਦਾ। ਅਜ ਬੀ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਆਈ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਜੀ ਉੱਤਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀਹਦੇ ਪਾਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਰਾਣੀ ਪਾਸ ਵਾਰ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਵੀਣਾ ਤੋਂ ਵਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਵੇਲਾ ਬੀ ਸੂਰਜ ਲਹਿ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹੈ, ਪੱਛੋਂ ਵੱਲ ਸੂਰਜ ਐਉਂ ਡੁਬਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਾਨੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਲ ਵਿਚ ਵੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੱਧਮ ਵੇਗ ਦੀ ਪੌਣ ਹੈ, ਅਰ ਨਕਸ਼ਾ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਢਾਲ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੀ ਗਿੱਲੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਤਾਂ ਰੰਗੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹੰਝੂ ਭਰੇ ਝਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਛ ਰਾਣੀ ਗਾਉਂ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਐਉਂ ਦਾ ਸੀ:-

ਕਿਉਂ ਕੂੰਜ ਕੂਕ ਰਹੀ ਪਯਾਰੀ ? ਪਾਰ ਸਜਣ, ਉਰਵਾਰ ਖੜੀ ਮੈਂ ਤਾਣ ਪਰਾਂ ਦਾ ਹਾਰੀ। ਸੱਜਣ ਏਸ ਉਰਾਰ ਨ ਆਵੇ, ਹਾਂ ਮੈਂ ਔਗੁਣਿਆਰੀ। ਕੂਕਾਂ ਤੇਂ ਧਿਰ ਪੌਣ ਸੁਹਾਵੀ ! ਕੂਕ ਪੁਚਾ ਦੇ ਪਯਾਰੀ- 'ਆ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿਕ ਲਾਹ ਚਿਰੋਕੀ, ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਸਾਰੀ।'*

ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਆਪ ਕੁਛ ਗਾਂਵਿਆ, ਜਿਸ ਦ ਆਸ਼ਾ ਐਕੁਰਾਂ ਦਾ ਸੀ:-

ਰੂਪ ਨ ਡਿੱਠਾ, ਚਰਨ ਨ ਪਰਸੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਮ ਅਧਾਰੇ। ਕਦ ਦੇਖਾਂ, ਕਦ ਚਰਨ ਸਮਾਵਾਂ, ਕਦ ਆਵਨ ਗੁਰ ਪਯਾਰੇ ? ਵਿੱਥ ਦੁਰੇਡੀ, ਪੰਧੋਂ ਟੇਢੀ, ਨਦੀ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰੇ। ਕੀ ਕਹਿ ਸੱਦਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਬੁਲਾਵਾਂ, ਕੀਕੂੰ ਪਹੁੰਚਾਂ ਦੁਾਰੇ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਿੱਕ ਮਿਲਣ ਦੀ ਭਾਰੀ, ਮਨ ਭਰ ਆਵੇ ਪਯਾਰੇ। ਆਵੋ ਸਤਿਗੁਰ ! ਆਵੋ ਪਯਾਰੇ ! ਆਵੋ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ! ਚਰਨੀਂ ਲਾਵੋ, ਚਰਨ ਸਮਾਵੋ, ਦੁੱਖ ਮਿਟਾਵੋ ਸਾਰੇ। ਮਿੱਠਾ ਲੱਗੇ ਨਾਮ ਤੁਸਾਡਾ, ਜਪ ਜਪ ਜਾ ਬਲਿਹਾਰੇ। ਰਸ ਆਵੇ ਵਿਚ ਯਾਦ ਤੁਸਾਡੀ ਸੁਾਦ ਜੋ ਨਾਮ ਪੁਕਾਰੇ। ਯਾਦ ਦਿਲੇ ਵਿਚ ਪੁੜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਲੂੰ ਲੂੰ ਪਯਾ ਝਰਨਾਰੇ। ਬਿਨ ਡਿੱਠੇ ਬਿਨ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਦੇ ਬਿਨ ਪਰਸੇ ਚਰਨਾਰੇ। ਮੈਂ ਘਾਇਲ ਮੈਂ ਸਦਕ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਹੋਇਆ ਬਲਿ- ਹਾਰੇ। ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਲੱਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ! ਲੱਗੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੇ। ਤਰਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਦਰਸ ਖ਼ੈਰ ਨੂੰ ਝੋਲੀ ਨੈਨ ਖਿਲਾਰੇ। ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਰੋ, ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੋ ਆਵੋ ਪ੍ਰਭੂ ! ਇਕ ਵਾਰੇ। ਦੇਖ ਲਵਾਂ ਮੈਂ ਦੇਵੀ ਮੁਖੜਾ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰੇ ! ਮਸਤਕ ਚਰਨ ਕਵਲ ਰਸ ਪਾਵੇ ਮੁਖ ਲਾਵਾਂ ਰੇਣਾਰੇ। ਚਰਨ ਛੋਹ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਕੇ ਸਦੀਂ ਰਹਾਂ ਮਗਨਾਰੇ* !

ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਗੀਤ ਦਾ ਅਚਰਜ ਨਕਸ਼ਾ ਬੱਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਸਾਗਰ, ਸਾਰਾ ਬਣ, ਸਾਰੀ ਵਾਯੂ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਪੰਡਤ ਜੀ

*ਪੁ: ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਰਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਚੰਦਕਲਾ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

*ਇਹ ਗੀਤ ਅਕਤੂਬਰ १੯੦੩ ਵਿਚ 'ਸੁਹਾਵਣੇ ਗੀਤ' ਨਾਮ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੰ: ੫੯੯ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ।

ਆ ਨਿਕਲੇ, ਕੁਛ ਚਿਰ ਖੜੇ ਰਹੇ। ਰਾਣੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਨੈਣ ਬੰਦ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਨ, ਜਦ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕੋਲ ਬਹਾਲ ਲਿਆ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ, ਖੇਮ ਕੁਸ਼ਲ ਪੁੱਛੀ, ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ:—ਹੇ ਰ ਜਨ! ਰਾਜ ਅਰ ਵੈਰਾਗ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਠਨ ਹਨ।

ਰਾਜਾ—ਠੀਕ ਹੈ ਪੰਡਤ ਜੀ! ਪਰ ਜੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ।

ਪੰਡਤ—ਰਾਜਨ! ਤੁਸੀ ਦਾਨੇ ਹੋ, ਸਰਬ ਵਿੱਦਯਾ ਸੰਪੰਨ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਹੋ?

ਰਾਜਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੁਛ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ······!

ਪੰਡਤ—ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦੀ ਆਗਯਾ। ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਦੁਖਿਤ ਹਾਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਆਪ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਸੌਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।

ਰਾਜਾ (ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਕੇ)—ਕਿਉਂ?

ਪੰਡਤ—ਉਂਵ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਪਰਜਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਕੱਠਾ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਡੁਬਦੇ ਜਾਣਾ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿੱਤ ਦੀ ਵਧਦੀ ਉਦਾਸੀ ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ? ਰਾਜ ਭਾਗ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ?

ਰਾਜਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਹਾਂ।

ਪੰਡਤ—ਸੁਖ ਵਿਚ ਹੋ! ਇਹ ਰੋਣਾ ਸੁਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ?

ਰਾਜਾ—ਇਹ ਦੁਖ ਦਾ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਹਨ।

ਪੰਡਤ—ਪ੍ਰੇਮ ਕੈਸਾ?

ਰਾਜਾ—ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਿਯ ਵਸਤੂ ਦਾ।

ਪੰਡਤ—ਉਹ ਪ੍ਰਿਯ ਵਸਤੂ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਦੱਸੋ?

ਰਾਜਾ—ਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

ਪੰਡਤ—ਪਰ ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੇ।

ਰਾਜਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਾਤੰਜਲ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀਚਾਰਦੇ ਸਾਂ ਤਦ ਭਗਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਜਦ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਆਏ ਕਿ ਉਹ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਮ ਤੇ ਫਲ ਆਦਿ ਤੋਂ ਸਦੀਵ ਬੇਅਸਰ ਹੈ, ਅਰ ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਕਹਿਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਹੈ:—

"ਤਤ੍ਰ ਨਿਰਤਿਸ਼ਯੰ ਸਰਬੱਗਯ ਬੀਜਮ*"

ਇਸ ਸੂਤ੍ਰ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਹੱਸਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਯੁਕਤੀ ਕੀਕੂੰ ਹੋਈ? ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਸਰਬੱਗਯਤਾ ਦਾ ਬੀਜ ਨਿਰਤਿਸ਼ਯ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਉੱਤਮ ਖਿਆਲ ਹੈ ਯਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਈਮਾਨ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਓਸ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। 'ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ' ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇਹ ਯੁਕਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ? ਸਾਖ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ: ਈਸ਼੍ਵਰ 'ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ', ਯੋਗ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ, ਅਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਬੱਗਯਤਾ ਦੀ ਅਵਧੀ ਹੈ। ਯੁਕਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਘਬਰਾਏ ਸੋ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਭੋਜਭਾਸ਼ ਲਿਆਏ। ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਇਸੇ ਸੂਤ੍ਰ ਤੋਂ ਯੁਕਤੀ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿਖਾਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਰਸ ਤੁਸਾਡੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਇਆ ਸੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਪੰਡਤ—ਜੀ ਹਾਂ, ਅਚਰਜ ਰਸ ਸਾ।

ਰਾਜਾ—ਭਲਾ ਓਹੋ ਗੱਲ ਤੁਸਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਸਮਝਾਓ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਰਸ ਆਵੇਗਾ?

ਪੰਡਤ—ਨਹੀਂ ਜੀ।

ਰਾਜਾ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਰਸ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਗੱਲਭਤਾ ਦਾ ਸੀ, ਅਰ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਵਸਤੂ ਸੀ ਤੇ ਉਤਨੀ ਮੰਝੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸਾਫ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਰਸ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਰਸ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਹੈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਮੰਡਲ ਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਕੁਝ

---

*ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਸਮਾਧਿ ਪਾਦ, ਸੂਤ੍ਰ ੨੫।

ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਸ ਰਸ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸੱਕਾਂ ?

ਪੰਡਤ—ਰਾਜਨ ! ਜਿੱਥੇ ਬੁੱਧੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਉਹ ਕੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋਈ ? ਕੀ ਉਹ ਜੜ੍ਹਤਾ ਹੈ, ਅਚੇਤਨਤਾ ਹੈ ? ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ, ਅੱਗਜਾਨ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ?

ਰਾਜਾ—ਜੇ ਤਾਂ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਰੁਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਕਹਿ ਲਓ ਪਰ ਜੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਰੁਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀਕੂੰ ਬੁੱਧੀ ਰਹਿਤ ਦਸ਼ਾ ਹੋਈ ?

ਪੰਡਤ—ਜਦ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ?

ਰਾਜਾ—ਅਸਾਂ ਯੋਗ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਇਕੱਠੇ ਵਾਚਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਉਹ ਅਫੁਰ ਤੇ ਅਕ੍ਰੈ ਕਹਿਕੇ ਉੱਚੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਫੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਓਥੇ ਕਿਆ ਜੜ੍ਹਤਾ ਰਹੀ ?

ਪੰਡਤ—ਨਹੀਂ, ਓਥੇ ਸ਼ੁੱਧ ਚੇਤਨ ਰਿਹਾ !

ਰਾਜਾ—ਜਿੱਥੇ ਜਦ ਪੰਜ ਗਯਾਨੇਂਦ੍ਰਯ ਮਨ ਸਹਿਤ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦੀ* ਕੀ ਤਦੋਂ ਜੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਅਗਜਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਹਛਾ ......ਹੂੰ......ਪਰ ਕਿਵੇਂ ?

ਰਾਜਾ—ਜਿਥੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ: ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਓਥੇ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਕਿੱਥੇ ਰਹੇ ? ਮਨ ਦਾ ਧਰਮ ਚਿੰਤਨ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਧਰਮ ਵਿਵੇਕ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਰੀ ਚਿੱਤ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਆ ਅਚੇਤਨਤਾ ਹੋ ਗਈ ?

ਪੰਡਤ—ਨਹੀਂ, ਓਥੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਤਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਫੁਰਨਾ ਨਾਂ ਰਹੇ; ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਫੇਰ 'ਹੈ' ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ 'ਹੈ' ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਗਜਾਨ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਹੋਵੇ।

ਪੰਡਤ—ਉੱਤਰ ਤਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਨਾ ਕ੍ਰਿਆ ਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਸਾਂਖ ਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਹਠ ਯੋਗ, ਨਾ ਰਾਜ ਯੋਗ, ਨਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਭਜਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂ ਕਿ ਆਪ ਯੋਗੀ ਯਾ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ?

ਰਾਜਾ—ਮੈਂ ਨਾ ਯੋਗੀ ਹਾਂ, ਨਾ ਸੰਨਯਾਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਅਗਜਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਰਸ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਪੈਰ ਲੰਗੜੇ ਹਨ। ਰਸ ਅਲੌਕਿਕ ਹੈ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਰਸ ਨਹੀਂ ਅਗਜਾਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਬੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਚਾਨਣਾ ਐਨਾ ਵਧੀਕ ਹੈ ਕਿ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਬਹੁੱਲਤਾ ਕਰਕੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਮਿਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਡਤ—ਉਸ ਰਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਰਾਜਾ—ਜਿਥੇ ਹੋਸ਼ ਦੇ ਖੰਭ ਸੜਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸੋਚ ਦੇ ਪੈਰ ਭੁੱਜਦੇ ਹਨ, ਓਥੋਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜੀਭ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕੇ ?

ਪੰਡਤ—ਕੁਛ ਚਿੱਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਰਾਜਾ—ਚਿੱਤ ਇਕ ਠੰਢੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਖਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਤੀ ਸੁਆਦਲੀ ਪੀੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੀੜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਰਸ ਦੀ ਖਿੱਚ ਐਨੀ ਹੈ ਕਿ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਖੇੜਾ ਤੇ ਸੁਆਦ ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ !

ਪੰਡਤ—ਕੋਈ ਚਿੰਤਨ ?

ਰਾਜਾ—ਮਨ ਦੇ 'ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ' ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ; ਕੇਵਲ 'ਇਕ ਚਿੰਤਨ' ਲਗਾਤਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਹ ਕੁਛ ਬੇਖ਼ੁਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ*, ਇਹ ਬੇਖ਼ੁਦੀ ਮੈਥੋਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਪੰਡਤ—ਕੁਛ ਨਸ਼ਾ ਜਿਹਾ ਹੈ ? ਤੇ ਕਦੇ ਉਹ ਟੁੱਟਦਾ ਬੀ ਹੈ ?

ਰਾਜਾ—ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕੋਈ ਉੱਚਜਾਨ ਜਿਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੈ। ਮਨੋਰਾਜ ਨਹੀਂ ਉਠਦੇ। ਹਲਕਾਪਨ, ਉੱਜਲਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਟਿਕਾਉ ਹੈ, ਅਨੰਦ

---

*ਕਠ ਉਪਨਿਖਦ ੬,੧੦।

*ਚਿੰਤਤ ਹੀ ਦੀਸੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਚੇਤਹਿ ਏਕੁ ਤਹੀ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ [ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ

ਹੈ। ਟੁਟਣੇ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਚਰਨਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਕਦੇ ਐਤਨੀ ਤ੍ਰਿਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਕੁਲ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ····· !

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਨੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ, ਅਰ ਘੜੀ ਭਰ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਜਦ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ।

ਪੰਡਤ—ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਖੇਚਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਰਾਜਾ—ਨਹੀਂ ਜੀ!

ਪੰਡਤ—ਭਲਾ ਜੀ! ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਯਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਚਿਰ ਆਪ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੰਨ ਬੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਬੀ ਸਾਧਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਨਾਲੇ 'ਏਕ ਚਿੰਤਨ' ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਦੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮਨ ਇਕ ਹੈ, ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਕਿਆ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨਾਲੇ ਪੂਰਨ ਭਗਤ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਰਾਜਸੀ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪੰਡਤ—ਜੀ ਹਾਂ!

ਰਾਜਾ—ਕੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਗਤ ਅਰ ਗਯਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ? ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ ਸੀ ਯਾ ਆਸਨ ਤੇ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ?

ਪੰਡਤ—ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੀਤਾ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਨਿਹਕਰਮੀ ਸੀ; ਓਹ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤ ਸੀ, ਓਸਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਸੇ।

ਰਾਜਾ—ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਲੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਯਾ ਸਿਖਾਈ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ? ਅਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ ਵਿਚ ਅਰੂੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਲੜਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ 'ਕਤਲ' ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਗਯਾਨੀ ਹੋਕੇ 'ਧਰਮ' ਪਾਲਿਆ ਸੀ?

ਪੰਡਤ—ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਲੇਪ ਸੀ, ਪਾਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਧਰਮ ਸੀ, ਹੋਈ ਚਾਹੇ ਕਤਲ ਸੀ।

ਰਾਜਾ—ਤਾਂਤੇ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਵਸਥਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੋ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਹੈ!

ਰਾਜਾ—ਨਹੀਂ, ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੈਸੇ ਗਯਾਨੀ ਅਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜੈਸੇ ਯੋਗੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਆਪ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਤੱਕੋ: ਘੜੇ ਉਤੇ ਘੜਾ ਤੇ ਉਸ ਪਰ ਹੋਰ ਘੜਾ ਰੱਖਕੇ ਪਨਿਹਾਰੀ ਟੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਛੜ ਬਾਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੇਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ; ਨਾਲੇ ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਘੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਧ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਡਿੱਠਾ ਹੈ? ਨਾਲੇ ਰੱਸੇ ਤੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਰੱਸੇ ਉਤੇ ਅਪਣੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁੱਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸੁਰ ਤਾਰ ਵਿਚ ਲਗਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹੈ ਨ ਐਸੀ ਕੋਈ ਦਸ਼ਾ ਕਿ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੋ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰੀ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਲੇ ਪਾਨ ਚਬਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਨਾਲੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਚਾਲ ਚਲ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਪੰਡਤ—ਮਖ਼ੌਲ ਤੁਸਾਂ ਵੀਚਾਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਾ ਛੱਡਣਾ!

ਰਾਜਾ—ਹਾਸੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਕੋਈ ਦਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਐਸੀ ਲੱਭ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੋ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਹਲੋ।

ਰਾਜਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਐਸੀਆਂ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਜਾਣੂ ਹੋ ਕਿ ਚਿੱਤ ਕਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਚਿੱਤ ਦੇ ਹੋਰ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ, ਇਕ ਇਰਾਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੈ, ਇਕ ਬਿਨਾਂ ਇਰਾਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਕੀਕੂੰ?

ਰਾਜਾ—ਇਕ ਆਦਮੀ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਪਾਓ ਪਚਦੀ ਨਹੀਂ?

ਪੰਡਤ—ਪਚਾਉਣਹਾਰਾ ਮਨ ਜੁ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਰਾਜਾ—ਜਦ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਰੋਟੀ ਹਜ਼ਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਨ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਸਾਰੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਮਨ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਸੱਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਕਦੇ ਤੁਸਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਕੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇਕੇ, ਧਿਆਨ ਦੇਕੇ ਰੋਟੀ ਹਜ਼ਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਕਿ ਭੁੱਖ ਆਸਰੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਹੈ ? ਰੋਟੀ ਪੇਟ ਵਿਚ ਗਈ, ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਆਹਰੇ ਲੱਗ ਗਏ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ, ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੁਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰੋਟੀ ਹਜ਼ਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹਜ਼ਮ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡੇ ਮਨ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਤੁਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੋਟੀ ਮਨ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ? ਹੈ ਨਾ ਮਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਐਸਾ ਪਹਿਲੂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਰਾਦੇ ਯਾ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ?

ਪੰਡਤ (ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ)—ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੀ।

ਰਾਜਾ—ਫੇਰ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਯਾ ਤਾਂ ਮਨ ਦੋ ਹਨ, ਇਕ ਸਾਡੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਾਡੇ ਇਰਾਦੇ ਯਾ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਯਾ ਮਨ ਇਕੋ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਦੋ ਹਨ, ਯਾ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਅੰਗ ਐਸੇ ਦੋ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਬਿਨ ਇਰਾਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਮਨ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਏ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅਨੁਮਾਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਠੀਕ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਤਦ ਫੇਰ ਮਨ ਨੂੰ ਯਾ ਦੋ ਕਹੋ, ਯਾ ਦੋ ਪਹਿਲੂਆ ਕਹੋ, ਯਾ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਹੋ, ਯਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਆਖੋ।

ਪੰਡਤ—ਆਪ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੀਹ ਹੈ ?

ਰਾਜਾ—ਮੇਰਾ ਸਿੱਧਾਤ ਤਾਂ ਆਪ ਅਜੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੋਗੇ, ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮਨ ਇਕ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ, ਸੁਭਾਵ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਨੇਕ ਹੋਸਣ, ਇਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦੋ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇਹ ਕਿ 'ਗ਼ੈਰ ਇਰਾਦੀ' ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ 'ਇਰਾਦੀ' ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਸਮਝਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੀ ਮੈਂ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਕਤ ਵਿਚ ਦੋ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂਤੇ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਇਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੋ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਆਪ 'ਗਿਆਨੀ ਚਿਤ', 'ਧਿਆਨਜ ਚਿੱਤ' 'ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਚਿੱਤ'* ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਬੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ।

ਪੰਡਤ ਜੀ ਹੁਣ ਸੋਚਦੇ ਤਾਂ ਰਹੇ, ਪਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਫੁਰੀ ਨਾਂ, ਗੱਲ ਉਲਟਾਈ ਤੇ ਐਉਂ ਬੋਲੇ:—

ਹ ਰਾਜਨ ! ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਧੁਰੰਧਰ ਹੋ। ਗੌਰੰਗ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਜਦ ਰਾਮੇਸ਼ੁਰ ਆਏ ਤਦ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸੀ, ਆਪ ਆਖਦੇ ਸੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਤ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪ ਚੁਪ ਚਾਪ ਧਰਮ ਹੀਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ।

ਰਾਜਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਆਪ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਛ ਕਹਾਂ, ਪਰ ਆਪ ਐਸੇ ਕਠੋਰ ਵਾਕ ਨਾ ਉਚਾਰੀਏ। ਮੈਂ ਧਰਮਹੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਪੰਡਤ—ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਨਾਨਕ ਉਪਾਸਕ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਪਰ ਐਸੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮ ਹੋ।

ਰਾਜਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਇਹ ਤ੍ਰੀਕਾ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ! ਮੈਨੂੰ "ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ" ਦਾ ਆਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਹੋਣ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦ੍ਵੈਖ ਉਤਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਦ ਦ੍ਵੈਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਧਰਮੀ ਹਾਂ। ਨਾ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪਾਈ, ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਦ੍ਵੈਖ ਦੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਕੋਈ ਖੰਡਨ ਮੰਡਨ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਘ੍ਰਿਣਾ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ

---

*ਇਹ ਤ੍ਰੈ ਨਾਮ ਉਸ ਚਿਤ ਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗਿਆਨ ਯੋਗ ਤੇ ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਰਹਿਤ ਰਹਿਕੇ ਬੀ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜਾਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਦ੍ਵੈਖ, ਗਿਲਾਨੀ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਨਾਮ ਲਿਆ 'ਨਾਨਕ' ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਧੂਹ ਪੈ ਗਈ; ਉਸ ਨੇ ਕੀਰਤੀ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੱਗ ਪਏ।

ਪੰਡਤ—ਕਿਆ ਉਸ ਪਾਸ ਕੋਈ ਜਾਦੂਗਰੀ ਸੀ ?

ਰਾਜਾ—ਜਾਦੂਗਰ ਤਾਂ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਖਿਲਾੜੀ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਆਚਰਨ ਸ਼ੁੱਧ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਬੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਸ ਭਰੀ ਤੇ ਠੰਢੀ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਜੀਉਂਦੀ ਕਣੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਆਤਮ ਰੌ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਉੱਚਾ ਚਮਤਕਾਰ ਸੀ, ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਆਤਮਕ ਸੀ। ਜੋ ਕੁਝ ਇਹ ਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਦੂਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਜੇ ਜਾਦੂ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਸੀ ਅਰ ਅਪਣੇ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪੰਡਤ—ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਕ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਯਾ ਪੁਰਖ, ਇਕ ਮਨ, ਇਕ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਹੋਏ, ਇਕ ਹੋਰ ਜੀਵਨ ਕੇਹਾ ?

ਰਾਜਾ—ਜੀਵਾਤਮਾ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਬੀ ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਰਸੀਏ ਨਹੀਂ, ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ, ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ; ਬੇਖ਼ੁਦੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, 'ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ' ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ, ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸੋਚ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ, 'ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ' ਤੋਂ ਛੁਟੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ।

ਪੰਡਤ (ਘਬਰਾਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਗੱਲ ਵਟਾਕੇ)—ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਐਸਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ, ਜਿਥੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁੱਧ ਦੀ ਨਹਿਰ ਵਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਐਥੇ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਸੀ ? ਜੇ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੋਂ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੈ ਤਾਂ ਏਥੇ ਮਾਲ ਵੇਚਕੇ ਮਾਯਾ ਖੱਟਕੇ ਲੜ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਘਰ ਕਾਸ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਰਾਜਾ—ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ, ਜੋ ਤਿਆਗੀ ਹਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਵਿਚ ਹਨ।

ਪੰਡਤ—ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ?

ਰਾਜਾ—ਅਰਥ ਇਹ ਕਿ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਜ਼ਾਹਰੀ ਤ੍ਯਾਗ ਯਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕੋਈ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੰਧ ਮੁਕਤ, ਗ੍ਰਹਣ ਤ੍ਯਾਗ ਸੁਰਤ ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਾਯਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਜੇ ਘਾਲਕੇ ਖੱਟਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਟੋਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਹਥੋਂ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਘਾਟੇ ਨਫੇ ਦਾ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਘੇਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਗ੍ਰਹਣ ਸਫਲ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਤ੍ਯਾਗੀ ਹੈ ਤੇ ਏਸ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤ੍ਯਾਗੀ ਹਾਂ ਅਰ ਤ੍ਯਾਗ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਥੁੜਕੇ ਬੈਠਦਾ ਤੇ ਸੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਇ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤ੍ਯਾਗੀ ਹੈ ਤੇ ਤ੍ਯਾਗ ਵਿਚ ਕੁੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤ੍ਯਾਗ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਰਾਜਾ! ਉਸ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਲੋਭ ਨਾ ਹੋਊ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਕੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਊ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜੇ ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰਾਜ ਮਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਐਉਂ ਭਲਾ ਜੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਧਰਮ ਸਿਖਾਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਸਾਸੂ ?

ਰਾਜਾ—ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਵਧੀਕ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਤੇ ਰਾਜਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਰਕ ਨੂੰ ਜਾਵੇ ? (ਹੱਸਕੇ) ਕਿਉਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ? ਖ਼ੈਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹਾਸੇ ਦੀ ਬੀ ਹੈ। ਵਾਕਜਾਤ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ। ਭਾਈ 'ਮਨਸੁਖ' ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਜ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੌਦਾ ਏਥੇ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਏਥੋਂ ਦਾ ਮਾਲ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਦੇ ਆਇਆ ਵਪਾਰ ਕਰਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ, ਨਾ ਰਾਜਾ ਨਾ ਰੰਕ, ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਮੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਦੇ ਹੋਕਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਧਰਮ ਦਾ ਆਗੂ ਹਾਂ। ਇਸ

ਫੇਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਬ੍ਰਤ ਆਦਿ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਾਲਸ਼ ਹੋਈ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਣਕੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਹ ਬਹੈਸੀਅਤ ਮੁਜਰਮ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੁਕਵਾਂ ਬਲ ਸੀ, ਕੋਈ ਦਬੀ ਹੋਈ ਆਤਮਕ ਆਵੇ ਦੀ ਅੱਗ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਡੋਲਿਆ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਧੀਰਜ ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਆਇਆ। ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਬਕ ਦਿੱਤੇ। ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਵਾਕ ਮੈਨੂੰ ਭਾਏ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਆਦ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਧਨੁਖ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੱਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਪੁੜ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਣੀ ਦਾ ਦਾਨ ਮੰਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਉਜ਼ਰ ਕੀਤੇ, ਛੇਕੜ ਮੇਰੀ ਸਿੱਕ ਸੱਚੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਰਾਜ ਪਾਟ ਤਜਾਗਕੇ ਭਿੱਖਹੁ ਬਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬੂਟਿਆ ਨਾਲੋਂ ਨਾ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸੰਨਯਾਸੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਡਾਲੀ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆਂ ਹੀ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ:— ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਰਾਜ ਧਰਮ ਪਾਲੋ, ਸਤਿਗੁਰ ਪਰੇਮ ਦੀ ਆਨ ਵਾਲਾ ਆਪ ਆਕੇ ਮਿਲੇਗਾ।

ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਧਰਮੱਗ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਮਨਾ ਵੱਸਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸੀ। ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਕ ਪਾਈ ਉਸ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਗ੍ਰਹਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਕੀ ਸੁਖ ਤੇ ਮੇਰਾ ਰਾਜ ਹੈ ਕੀ ਚੀਜ਼? ਮੇਰੀ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋਭ? ਉਹ ਰਸਹੀਨ ਵਿੱਦਯਾ ਨੂੰ, ਕੇਵਲ ਤੋਤਾ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਵਿੱਦਯਾ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕਈ ਮੁੱਲਾਂ-ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਡਤ ਪਾਂਧੇ ਸਿੱਖ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਰੇਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਮੁੱਲ ਹੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਕੀ ਲਭ ਸੀ? ਮੇਰਾ ਬਾਹੂ ਬਲ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸਪਤ ਸਿੰਧ* ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਖਵਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਵਿੱਦਯਾ, ਬਲ ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਸ਼ੈਆਂ ਦਾ ਲੋਭ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਕੁਛ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੀ ਤਾਂ ਮਿਹਰ ਸੀ, ਬਲੀਦਾਨ ਸੀ, ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਅ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਕੇ ਜਿਵਾਲਿਆ। ਉਹ 'ਮਨਸੁਖ' ਸੀ, ਓਨ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (ਉਪਰ ਨੂੰ ਤੱਕਕੇ) ਹੇ ਮਨਸੁਖ! ਤੂੰ ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਉ, ਹੇ ਮਨਸੁਖ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਠੰਢਾ ਥੀਉ, ਹੇ ਦਾਤਾ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਖੁਸ਼ ਥੀਉ। ਜਿਨ ਮੈਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੱਤਾ ਰਹਿੰਦੇ ਜੁਗਾਂ ਤਾਈਂ ਜੀਉ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਰਾਜਾ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਰ ਕਿਤਨਾ ਕਾਲ ਮੂੰਹੋਂ 'ਸ਼ੁਕਰ' 'ਸ਼ੁਕਰ' ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਰ ਨੈਣ ਹੰਝੂ ਕੇਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖੇ ਕਿ ਪੰਡਤ ਬੀ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਾਜਾ—ਪੰਡਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸ਼ੁਦਾਈ ਹੋ ਗਿਆ, ਆਪ ਕਿਉਂ ਰੋਏ?

ਪੰਡਤ—ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਭਾਗ ਦੇਖਕੇ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਧਰਮ ਟੁਰ ਜਾਏਗਾ। ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਮੰਦਰ ਢਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਹੋਮ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਤੀਰਥ, ਬ੍ਰਤ, ਪੂਜਾ ਬਿਲਾ ਜਾਣਗੇ। ਦੇਸ਼ ਨਾਸਤਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਾਜਾ—ਬ੍ਰਿਥਾ ਪ੍ਰਲਾਪ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਨਾਸਤਕ ਰਾਜਾ ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਵਕਤ ਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਬੋਧ ਹੋ ਗਏ ਸੇ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾ-ਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹਠਾਂਗ੍ਰਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਅੱਸਬ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਦ੍ਵੈਖ ਤੇ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦਾ ਸਬਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਮੇਰੀ ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਜੋ ਜਿਸ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਉਸਨੂੰ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹੇਗੀ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪਰ ਜ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਪੰਡਤ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਭੁਲ ਰਹੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰਕ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਆਪ ਅੰਨਯਾਯ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ

*ਸਿੰਧ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਾਮ ਇਹ ਸੀ।

ਦੂਖ ਵਿਚ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਬੇਵਸਾ ਕਿਸੇ ਜ਼ਬਰ-ਦਸਤ ਜੀਉਂਦੀ ਤਾਕਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ 'ਉਪਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ' ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਿੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਇਕ ਜੀਉਂਦਾ ਰਸ ਹੈ, ਇਕ ਤੇਜ ਯਾ ਆਨੰਦ ਹੈ ।

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਝੂਠੇ ਹਨ ?

ਰਾਜਾ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਜਲਪ ਵਾਦ, ਵਿਤੰਡਾ ਵਾਦ, ਬਹਿਸ, ਝਗੜੇ, ਕਲ੍ਹਾ, ਬਖੀਲੀ, ਤਕੱਬਰੀ, ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਵਾਲੇ ਮਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਲਲਿਤ ਮੂਰਤੀ ਵੱਲ ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰੋ । ਮੇਰਾ ਮਤ, ਮੇਰਾ ਧਰਮ, ਮੇਰਾ ਮਜ਼ਹਬ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਰੌ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸੁਖ, ਇਕ ਰਸ ਅਰ ਇਕ ਲਯਤਾ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਸਾਂ ।

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਝੂਠੇ ਹਨ ?

ਰਾਜਾ—ਮੈਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਰੁਪੱਯੇ ਦੇ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਸ ਦਾਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ; ਉਸ ਦੀ ਰਾਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵਪਾਰ ਕਰੂੰ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਪਊ ਵਰਤੂੰ । ਬਾਕੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਅਰ ਨਿਹਚੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਮੁੱਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ ।

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਸ੍ਰੈ ਧਰਮ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕਰਸੋ ?

ਰਾਜਾ—ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾ ਗਏ ਹੋ, ਆਪ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ। ਪ੍ਰਜਾ ਦਾ ਧਰਮ ਆਪਣਾ ਰਹੇਗਾ, 'ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ' ਜਦੋਂ ਦਾਤਾ ਆਵੇਗਾ ਜੋ ਕਹੇਗਾ ਸੋ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਜਾਣੋਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ, ਮੇਰੀ ਕਰਨੀ ਵਿਚ, ਮੇਰੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਅੰਨਯਾਯ ਕਰਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਮੰਦਾ ਕਹਿਣਾ, ਤਾੜਨਾ ਦੇਣੀ, ਦੁਖ ਖੜੇ ਕਰਨੇ, ਚਾਹੋ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਾਦੁਰਭਾਵ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਮਤ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ! ਕਲੇਜਾ ਪਾੜਿਆਂ ਰੱਤ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਦਿਲ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਮੈਂ ਦਿਲ ਚੀਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵਾਂ, ਆਪ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖਕੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਓ :—

> ਤਸਮਾਦਨੰਤਮਜਰੰ ਪਰਮੰ ਵਿਕਾਸਿ ਤਦ੍
> ਬ੍ਰਹਮ ਚਿੰਤਯ ਕਿਮੇਭਿਰਮ ਦ੍ਵਿਕਲਪੈ: ॥
> ਯਸਯਾਨੁਸ਼ੰਗਿਣ ਇਮੇ ਭੁਵਨਾਧਿਪਤਯ-
> ਭੋਗਾਦਯ: ਕ੍ਰਿਪਣਲੋਕਮਤਾ ਭਵੰਤਿ* ॥

੪

> "ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਵਡਹੰਸੁ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀਤਾ
> ਸੰਗੁ ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ ਜਨਮਿ ਨ
> ਭੇੜੀ ਅੰਗੁ ॥" [ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ-੧੨੩

ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਨੇ ਇਸ ਲਯ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਬੀ ਦੰਦ ਜੁੜ ਗਏ ਤੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ । ਸੰਧ੍ਯਾ ਹੁਣ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਤੇ ਤਾਰੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਸੇ। ਰਾਜਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਰਾਣੀ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਹਠ ਅਰ ਛੋਟੀ ਨਜ਼ਰ ਪਰ ਅੱਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸੇ ਕਿ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦਾਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ: ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸੱਕੇ ਹੋਏ ਤੇ ਤਯਾਗੇ ਹੋਏ ਬਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਧੂ ਆਯਾ ਹੈ, ਅਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ' ਹੈ।

ਨਾਮ ਸੁਣਨਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਉੱਠ ਭੱਜਾ, ਹਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ! ਨਾ ਘੋੜਾ, ਨਾ ਪਾਲਕੀ, ਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਖਿਆਲ, ਨਾ ਦਬਦਬੇ ਘਟਣ ਦਾ ਭੈ, ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ ਨੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਣੀ ਬੀ ਟੁਰੀ ਪਰ ਮਰਦ ਦੀ ਟੋਰ ਨੂੰ ਤੇ ਫੇਰ ਭੱਜਵੀਂ ਟੋਰ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਿਲੇ ? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਛੇਕੜ ਦਾਸਾਂ ਨੇ ਪਾਲਕੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲਿਆ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਆਪਣੀ ਪਾਲਕੀ ਪਾਸ ਅੱਪੜੇ ਤੇ ਘਰ ਵੱਲ

*ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਲੇਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਆਨੰਦ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਦਾ ਸੁਖ ਮੂਰਖਾਂ (ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣ) ਦੇ ਯੋਗ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਅਨੰਤ ਅਜਰ ਅਮਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦਾ ਕੀ ਫਲ ਹੈ ? [ਵੈਰਾਗ ਸ਼ਤਕ, ਸ: ੭੬

ਟੁਰ ਗਏ !

ਬਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਚੰਗੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਗਵੇਂ ਭੇਖ ਦੇ ਸਾਧੂ ਬੈਠੇ ਸੇ, ਰਾਜਾ ਜਾਕੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਕੰਠ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨੈਣ ਛਹਿਬਰਾਂ ਲਾ ਰਹੇ ਸੇ। ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਸੰਤ ਨੇ ਉਠਾਇਆ, ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਖੇਮ ਕੁਸ਼ਲ ਪੁੱਛੀ। ਰਾਜਾ ਜੀ ਉੱਤਰ ਦੇਕੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੈਠ ਗਏ। ਹੁਣ ਰਾਣੀ ਬੀ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਕੁਛ ਦਾਸ ਬੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਨੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੋ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਅਤੀਤ ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੀ ਵਾਸਤਾ ?

ਰਾਜਾ ਸੁਣਕੇ ਕੁਛ ਤੱਕਣ ਲਗ ਪਿਆ। "ਨਾਨਕ, ਮੇਰਾ ਨਾਨਕ, ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ, ਇਹ ਅਤੀਤ ਹੈ। ਹੈਂ ! ਕਿਤੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ੁਦਾਈ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਛਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ?" ਐਸਾ ਵੀਚਾਰਕੇ ਰਾਜਾ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਕਰਾਓ ਤੇ ਆਪ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ ਪੀੜ ਹੈ, ਜੀ ਛਿੱਥਾ ਹੈ, ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸੋਮੇ ਸੁੱਕ ਗਏ ਹਨ, ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਕਸਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧੂੜ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਜੀ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ; ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਐਉਂ ਲੰਘੀ ਜਿਵੇਂ ਸਿਰ ਨੂੰ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਸਲਵੱਟੇ ਭੱਜਦੇ ਹਨ, ਹਾਇ ਹਾਇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ ਆਖਦੀ ਹੈ:—"ਸੁਆਮੀ ਜੀ ! ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ। ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਚਰਚਾ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਹੀ ਚਰਚਾਵਾਦ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਰਾਤ ਭਗਵੰਤ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬਿਤਾਉਣੀ, ਤੁਸਾਡਾ ਅੰਦਰ ਨਰਮ ਤੇ ਸਰਵਾ ਹੈ, ਕਰੜੇ ਪੰਡਿਤ ਨਾਲ ਝਗੜਕੇ ਸੱਟ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਸਤ ਵਾਰ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਥੱਕ ਗਈ, ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਨਾ ਥੱਕੇ। ਪਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਨਿਰੁੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਹਠ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਨਿਰੀ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਇਹੀ ਅਵਗੁਣ ਹੈ ਕਿ 'ਇਹ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਾਰਗ੍ਰਾਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੀ, ਹਠੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।'' ਰਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਝਾੜ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਂਦੀ ਸੀ। "ਫੇਰ ਆਪ ਪੈਰ ਪਜਾਦੇ ਉਠ ਭੱਜੇ। ਬਖ਼ਸ਼ ਲੈਣਾ; ਜਿਸ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮਨਸੁਖ ਸਿੱਖ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਧ ਉਹ ਨਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਨਸੁਖ ਜਿੰਨੀ ਸੁਗੰਧੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ! ਮਾਫ ਕਰਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਵੈਰਾਗ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਜੋ ਰਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਧ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸਾਡਾ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦਾ ਆਗਯਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪਤਾ ਕੱਢ ਲਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ? ਨਾਨਕ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮਨਸੁਖ ਦਾ ਪੂਜਯ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਧੂ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਰਾਜਾ—ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ ! ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਤਾਂ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਸਹੇੜੀ ਧੂੜ ਹੇਠਾਂ ਮੈਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ? ਕੋਲ ਜਾਕੇ ਮੈਂ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਤਦਬੀਰ ਕਰੋ ਜੋ ਇਹ ਸਵੇਰ ਤਾਈਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਠੱਗ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ।

ਰਾਣੀ ਨੇ ਜਾਕੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਮਾਸ, ਸਰਾਬ ਦਾ ਖਾਣਾ ਘੱਲੋ ਅਰ ਰਾਤ ਉਥੇ ਨਾਚ ਰੰਗ ਹੋਣ। ਸਵੇਰੇ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧੂ ਹੈ ਯਾ ਪਖੰਡੀ।

ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਜਾਗ ਜਾਗ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅੱਖ ਲਗ ਗਈ, ਅੱਖ ਕੀ ਲੱਗੀ, ਇਕ ਨੀਂਦ ਆਈ, ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਦ ਸੁਭਾਗੀ ਨੀਂਦ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਨੀਂਦ੍ਰ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਆਤਮ ਕਿਰਨਾਂ ਵਰਸਾਂਦਾ, ਸੁੱਚੀ ਛਬੀ ਵਾਲਾ ਮਨਸੁਖ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿੱਸਿਆ, ਸਾਰੀਆ ਕੁਲਫਤਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆ, ਉਹੋ ਠੰਢਾ ਰਸ, ਉਹੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਝਰਨਾਟ, ਉਹੋ ਹਰੀ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਤੀ, ਉਹੋ ਖੇੜੇ ਭਰਿਆਂ ਸਿਮਰਨ, ਉਹੋ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ

ਬੇ-ਖੁਦੀ ਦੇ ਹੁਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਧਰੋਂ ਟਹਿਲਣ ਨੇ ਆ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਾਮਰ ਜੀਵ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਆਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੈਰਾਗ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ:–"ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ! ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਬਾਤ ਹੋਈ, ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭੰਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਸੁਦਾ ਸਮਝਕੇ ਜਾਲ ਵਿਛਾਉਣੇ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਚਾਉ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਜਤਨ ਰਸ ਭੰਗ ਕਰੇਗਾ।"

ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ–ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ?

ਰਾਜਾ–ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ ਅਸਾਂ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਕੇ, ਨਿਰਸੰਕ ਹੋਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿਣਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵੇਲੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਪਹਿਲੇ ਪਰਖਾਂਗੇ, ਫੇਰ ਝੁਕਾਂਗੇ। ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ? ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ, ਭਈ ਜਦੋਂ ਪਿਆਰਾ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾ ਫੁਰੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਖ਼ਬਰੇ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਆਪਣੇ ਸੰਸੇ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਅਰ ਅਗਜਾਨ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪਰਤਾਵਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਕਮੀਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਪ੍ਰੀਖ੍ਯਾ ਵਿਚ ਉਸ ਪੂਰਨ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂਗੇ, ਜਦ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਤਦ ਮੰਨਾਂਗੇ। ਸੋ ਸੱਚ ਪਿਆਰੀ ! ਇਕ ਤਾਂ ਭਾਰੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਦੂਜੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹ, ਜੋ ਭੋਲੇ ਭਾ, ਨਿਰਸੰਸੇ ਭਰੋਸੇ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈਣ ਦਾ ਰਸ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਪਿਆਰੀ ! ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ, ਖ਼ਬਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਡੇ ਇਸ ਵਰਤਾਉ ਨੂੰ ਝੱਲੇ ਕਿ ਨਾ ?

ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ–ਸੁਆਮੀ ਜੀ ! ਪਹਿਲੀ ਬਾਤ ਆਪ ਦੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਅਰ ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨਿਰਦਈ ਨੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਅੰਨਜਾਯ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਮੂਰਤੀ ਹਨ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤ੍ਰੁੱਠ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਸਾਡੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨਗੇ।

ਹੁਣ ਨੌਕਰ ਨੇ ਆਕੇ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਨੈ ਕਰੋ ਜੋ ਇਸ ਏਕਾਂਤ ਵਕਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਛ ਕਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਕੁਛ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ, ਪਰ ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਵਿਦੂਖਕ ਚਾਹੇ ਮਸਖ਼ਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਅੰਗ ਪਾਲ, ਬੁਲਾ ਲਓ ਅਰ ਮਿਲ ਲਓ"। ਰਾਜਾ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਲੈ ਆਓ।" ਵਿਦੂਖਕ ਨੇ ਆਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ;ਗੱਲਾਂ ਤੁਰ ਪਈਆਂ, ਉਹ ਜੋ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਬੜੀਆ ਵੀਚਾਰ ਸ਼ੀਲ ਬਾਤਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰ ਗੁੱਝੇ ਲਾਲ ਵਾਂਗੂ ਕੀਮਤੀ ਚਮਤਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ !

ਵਿਦੂਖਕ–ਰਾਜਾ ਜੀ ! ਇਹ ਜੋ ਰਾਤ ਇਕ ਪਖੰਡੀ ਨੇ ਆਕੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕਲੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਗਿਰਾਉ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਸੌ ਬਰਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੀ ਲਾਗ ਇਥੇ ਵੀ ਆ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਫਿਰ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਵਾਰਥ (ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਕਦ ਸੁਖੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਮਰ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਰਾਜਾ–ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ! ਇਹ ਮੇਰਾ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ ਅਪਰਾਧ ਬੀ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਯੋਗ ਦੰਡ ਮੇਰੀ 'ਖਿਮਾਂ' ਹੈ।

ਵਿਦੂਖਕ–ਰਾਜਨ ! ਆਪ ਦੀ ਇਹ ਮਹਾਨ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ। ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲਾ ਲਏ। ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਬੈਠ ਗਏ।

ਮੰਤ੍ਰੀ—ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਪੰਡਤ ਜੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿੱਦਜਾ ਪਾਉਣੇ ਦਾ ਮਾਨ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਤ੍ਰੈਆਂ ਦਾ ਮਤ ਇਕੋ ਹੈ ਤੇ ਅੱਜ ਤਕ ਭਲੀ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਏਕਾਕੀ ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਰੁਚੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਉਠਕੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਆਰੂਢ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਜੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਸੱਚਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਅਰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਕਲਿਆਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੋ। ਆਪ ਜਿਸ ਬਾਤ ਵਿਚ ਕਲਿਆਣ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋੜਨ ਲਈ ਆਪ ਨਾਲ ਅੰਨਯਾਯ ਕਰਨਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਹੈ ਅਰ ਧਰਮ ਵਿਹਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਜੋ ਅਪ੍ਰਾਧ ਆਪ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਨੂੰ ਕੈਦਖਾਨੇ ਭੇਜ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜੇ ਆਗਜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਰਾਜਾ (ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਕੇ)—ਮੰਤ੍ਰੀ ! ਉਸਨੇ ਪਰਜਾ ਦਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਮੇਰਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਪ੍ਰਾਧ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਤਿ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਰਨਰਜ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਤੁਫੈਲ ਮੈਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵਿਸਾਲ-ਦਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਆਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਮਹਾਨ ਦੁਖ ਤੋਂ—ਜੋ ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,—ਇੰਨਾਂ ਵਡੇਰਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੰਤ੍ਰੀ—ਆਪ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਖਿਮਾਂ, ਧੀਰਜ, ਗੰਭੀਰਤਾ ਐਸੇ ਹੀ ਹਨ, ਅਰ ਇਸੇ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਭਾਗ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਦੰਡ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪ੍ਰਾਧ ਨਿਤ੍ਯਪ੍ਰਤੀ ਹੋਣਗੇ ਅਰ ਇਸ ਪਾਪ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਧੋਖੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਬਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਛਲ ਨਹੀਂ ਬਲ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਬਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਜੈਸੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਬਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਛਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਆਪ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੈ। ਆਗਜਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਭਾਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਯੋਗ ਦੰਡ ਮਿਲੇ।

ਰਾਜਾ—ਸੱਚ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਬਹੁਤ ਕਸ਼ਟ ਪਹੁੰਚਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਖੋਜਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਅਣਡਿੱਠੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਪਰੇਮ ਬਾਣ ਲੈਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ; ਬਿਨਾਂ ਖੋਜ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨਗੇ। ਮੰਤਰੀ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਖਿਮਾਂ ਕਰੋ ਅਰ ਉਸ ਛੋਟੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਛੋੜ ਦਿਓ ਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਦੂਤ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਕੱਜੇ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਖਿਮਾਂ ਦਾ ਸੂਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁਪ ਚਾਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਅਗੋਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ਖਸ ਆਕੇ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰੋ, ਪਰ ਕਰੜੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਪਾਓ। ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਚਾਲ ਚਲਨ ਅਰਥਾਤ ਸਦਾਚਾਰ ਦਰੁਸਤ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦਿਓ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਚਰਨ (ਇਖ਼ਲਾਕ) ਹੀ ਠੀਕ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿਓ, ਦੰਡ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਓ। ਇਧਰ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਓ। ਕਿਉਂ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਦੇ 'ਯਮ ਨਿਯਮ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੰਵਰੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਯੋਗ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਰਨੀ ਹੀ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਆਪ ਖ਼ਫ਼ਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ?

ਵਿਦੂਖਕ—ਮੈਂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਾਂ। ਆਪ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋ, ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਭੰਡ ਮਸਖਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮੈਂ ਨੌਕਰ ਹਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਤੇ ਉਚੇਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ! ਆਪ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ, ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕੁਦਰਤ ਆਪ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਰਾਮ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੇ ਭਗਵਾਨ ! ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਆਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਆਪ ਦਾ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਠੀਕ ਹੈ, ਆਪ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ 'ਨਿਰਵਾਨ-ਸੁਖ' ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਨਿਰਵਾਨ* ਦਾ ਅਨੰਦ, ਬਰਕਤ ਤੇ ਰਹੱਸਜ ਅਸਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸੁਣੇ, ਪਰ ਤੱਕੇ ਨਹੀਂ ਸੇ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਪ ਪਰ ਆਮੁਹਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਖ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪ ਕੁਛ ਰੱਖੋ, ਮੇਰੀ ਅਸੀਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਖ ਆਪ ਦਾ ਵਧੇ।

੫.

ਨਾਨਕ ਸਾਜਨ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈਐ
ਸਾਚਿ ਮਿਲੇ ਘਰਿ ਆਏ ॥ ੧ ॥ [ਸੂਹੀ ਮ: ੧

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਈ ਸਾਧੂ ਆਏ, ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੋ ਕਸਵੱਟੀ ਹੁਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਪਰ ਕੋਈ ਪੂਰਾ ਨਾ ਉਤਰਿਆ। ਕੋਈ ਸੂਰਾ ਵਰਿਯਾਮ ਆਪਣੇ ਤੇ ਫਤਹ ਪਾਈ ਹੋਈ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ, ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਹਰੀ ਰਸ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ। ਕਈ ਤਿਆਗੀ ਵੈਰਾਗੀ ਆਏ, ਪਰ ਅੰਤ ਮਾਯਾ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਪਰਤਾਵਿਆਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਪਾਉਂਦੇ, ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਜਾਕੇ ਢਹਿ ਪੈਂਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਸੇ, ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ ਪਾਸ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਆਪ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੇ:–

ਪਿਆਰੀ! ਉੱਤ੍ਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਦੀ ਪੌਣ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਤ੍ਰੈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪੌਣ ਸੱਖਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ! ਹਾਂ! ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਬੀ ਕਦੇ ਜਾਗਣਗੇ? ਕਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਮੇਰੀ ਬੀ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਫਿਰ ਇਕ ਗੀਤ ਗਾਵਿਆਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੀ:–

ਖੜੀ ਕਿਨਾਰੇ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰਾਂ; ਸਾਂਈਂ! ਨੂੰ
ਪਈ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਾਂ, ਆ ਸਾਂਈਂ! ਮੈਂ
ਤਨ ਮਨ ਵਾਰਾਂ, ਅੱਲ ਵਿਲੱਲੀ ਝੱਲੀ ਹਾਂ।
ਜੀ ਤਰਸੇ ਉੱਡ ਮਿਲਾਂ ਪਿਆਰੇ, ਲੋਚਾਂ
ਜਾਵਾਂ ਪਾਰ ਕਿਨਾਰੇ, ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸ
ਓਟ ਸਹਾਰੇ? ਸਿਕਦੀ ਖੜੀ ਇਕੱਲੀ ਹਾਂ।
ਉਤ ਵੱਲ ਜਾਣੋਂ ਵਰਜ ਰਹਾਣੀ, ਇਤ
ਵੱਲ ਖੜਿਆਂ ਉਮਰ ਵਿਹਾਣੀ, ਜਾਇ ਨ
ਸੱਕਾਂ ਆਪ ਨਿਮਾਣੀ, ਦੁਖੀਆ ਖੜੀ ਦੁਵੱਲੀ
ਹਾਂ। ਆਵੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਰਸ ਦਿਖਾਵੇ, ਕਰੇ
ਮਿਹਰ ਚਾ ਫੇਰਾ ਪਾਵੇ, ਸਿਕਦੀ ਚਰਨੀਂ
ਆਣ ਲਗਾਵੇ, ਬੌਰੀ ਹੋ ਹੁਣ ਚੱਲੀ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗੇ:–

ਹੇ ਰਾਜਾ ਜੀ! ਤ੍ਰੈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਧੂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਆਕੇ ਸੁੱਕੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਦੋ ਆਦਮੀ ਸੁਹਣੀ ਨੁਹਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਹਨ। ਮਾਲੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾ ਦੇ ਕਦਮ ਰੱਖਦੇ ਸਾਰ ਸੁੱਕੇ ਬੂਟੇ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਹਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਸ਼ਗੂਫੇ ਫੁੱਟ ਪਏ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਜਿੱਦਣ ਦੇ ਆਏ ਹਨ ਨਿਰਾਹਾਰ ਹਨ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਥੋੜਾ ਦਾਲ ਤੇ ਚਾਵਲ ਪਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਆਪ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੌਣ ਅਹਾਰੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪ ਇਸ ਫਾਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਿੱਸੇ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਪਏ। ਤੀਜੇ ਜੋ ਸਰੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਜਾ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਾਗ਼ ਵੜਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖਿੜਾਉ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਰ ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਿਰ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਰਨੀਂ ਲਗਦਿਆਂ ਧੁਨੀ ਛਿੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ–'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'। ਜਦ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੈਣ ਨੀਰ ਪੂਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਇਹ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:–"ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਰਚਨਹਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ।" ਹੇ ਰਾਜਾ! ਜਿਤਨੇ ਸਰੀਰ ਗਏ ਸਭ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਇਆਂ ਪਲਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਜਾ (ਰਕਕੇ)–ਕੁਝ ਨਾਮ ਪਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ?

ਮੰਤ੍ਰੀ–ਚੁੱਪ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਜੋ ਸਰੀਰ ਪਰਤਾਵਾ ਲੈਣ ਜਾਵੇ ਉਹ ਬੇਜ਼ੁਬਾਨ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਪਰਲ।

*ਗੂਹੜ ਆਤਮ ਵਿਦਿਆ ਯਾ ਅਵਸਥਾ।

ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੇ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ਆਪ ਗਏ ਸਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਮਗਨ ਓਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਆਖਦੇ ਹਨ: "ਇਹ ਨਿਰਵਾਸ਼ ਜੋਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ। ਜਾਓ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖੋ ਨਿਰਸੰਸੇ ਆਉਣ"। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ: "ਐਡੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕੇਵਲ ਕਹਿ ਦੇਣਗੇ ਕਿ 'ਰੱਬ ਹੈ' ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗਾ ਤੇ ਬੋਧ ਧਰਮ ਹੁਣੇ ਹੀ ਤਿਆਗ ਦਿਆਗਾਂ"। ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਮੈਂ ਇਹ ਮੋਹਣੀ ਮੂਰਤ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਇਹ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਅਵਤਾਰ ਹੈ"। ਹੇ ਰਾਜਾ! ਮੈਂ ਬੀ ਖਿੱਚ ਖਾਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ, ਮਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ।

ਰਾਜਾ (ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ)–ਮੰਤ੍ਰੀ! ਉਸ ਪਖੰਡੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਦੁਖ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਤਦ ਦਾ ਚਿੱਤ ਇਹੋ ਡਰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸੱਚੇ' ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਿਰ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਬੀ ਨਾ ਝੁਕੇ। ਹੁਣ ਭੱਜ ਕੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨੂੰ ਜੀ ਉਮਲਦਾ ਹੈ।

ਮੰਤ੍ਰੀ–ਹੇ ਰਾਜਨ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੱਚ ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੈ। ਕੱਲ ਰਾਗ ਵਿੱਦਯਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਨਿਰਤਕਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚੋਂ ਉਖੇੜਨ, ਪਰ ਉਸ ਮ੍ਰਿਦੁਲ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿਹਾ:–

"ਰਾਗ ਨੂੰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ
ਵਿਚ ਵਰਤੋ। ਨਾਮ ਜਪੋ।"

ਉਸੀ ਵਕਤ ਉਹ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈਆਂ। ਕੁਛ ਦੇਰ ਬਾਦ ਹੋਸ਼ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਮੁੜੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹਨ, ਅਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਧੁਨੀ ਮਾਨੋ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਅਰ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਹਨ। ਹੇ ਰਾਜਾ! ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ, ਪੈਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਜੀ ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਠੰਢ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਸ਼ਾਂਤਿ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਐਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੀਕੂੰ ਰੱਬ ਹੀ ਰੱਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਹੁਣ...ਸਾ ਨਹੀਂ, ਮਨਸੁਖ ਦਾ ਗੁਰੂ, ਆਪ ਦਾ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ, ਮਹਾਨ ਰਿਖੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਇਹੋ ਹੈ*।

ਰਾਜਾ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਚੱਕਰ ਖਾਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਫੇਰ ਸੰਭਲਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ: ਅਹੋ! ਮੈਂ ਅਪ੍ਰਾਧੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਈ ਪਰਤਾਵੇ ਲਏ! ਧਿੱਕ ਮੇਰੇ! (ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਕੇ)–

ਹੈਂ ਮੰਤ੍ਰੀ! ਤੂੰ ਕੀ ਆਖਦਾ ਹੈਂ?

ਮੰਤ੍ਰੀ–ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਪ ਹੈ, ਆਪ ਹੈ, ਆਪ ਹੈ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ, ਜ਼ਾਤ, ਪਤਾ ਪੁਛਣ ਦੀ ਬੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਓਹ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸਨ, ਆਪ ਦੇ ਦੈਵੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਜੋ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਛ ਗਾਂਵਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਆਪਣੇ ਲੇਖਕ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਲਿਖ ਲਿਆ:–

ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰਮਾਇਲੁ ਤਾਕੈ
ਮੈਲੁ ਨ ਰਾਤੀ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਥੁ ਸਦਾ ਸਚੁ
ਸੰਗੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਗਤਿ ਬੀਤੀ ॥ ੧ ॥
ਗੁਸਾਈ ਤੇਰਾ ਕਹਾ ਨਾਮੁ ਕੈਸੇ ਜਾਤੀ ॥
ਜਾ ਤਉ ਭੀਤਰਿ ਮਹਲਿ ਬੁਲਾਵਹਿ
ਪੂਛਉ ਬਾਤ ਨਿਰੰਤੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗਿਆਨ ਇਸਨਾਨੀ
ਹਰਿ ਗੁਣ ਪੂਜੇ ਪਾਤੀ ॥ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਏਕੁ
ਨਾਰਾਇਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਏਕਾ ਜੋਤੀ ॥ ੧ ॥
ਜਿਹਬਾ ਡੰਡੀ ਇਹੁ ਘਟੁ ਛਾਬਾ ਤੋਲਉ
ਨਾਮੁ ਅਜਾਚੀ ॥ ਏਕੋ ਹਾਟੁ ਸਾਹੁ ਸਭਨਾ
ਸਿਰਿ ਵਣਜਾਰੇ ਇਕ ਭਾਤੀ ॥ ੩ ॥ ਦੋਵੈ
ਸਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਬੇੜੇ ਸੋ ਬੂਝੈ ਜਿਸੁ ਏਕ
ਲਿਵਲਾਗੀ ਜੀਅਹੁ ਰਹੈ ਨਿਭਰਾਤੀ ॥
ਸਬਦੁ ਵਸਾਏ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਏ ਸਦਾ ਸੇਵਕੁ
ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥ ੪ ॥ ਊਪਰਿ ਗਗਨੁ
ਗਗਨ ਪਰਿ ਗੋਰਖੁ ਤਾਕਾ ਅਗਮੁ ਗੁਰੂ
ਪੁਨਿ ਵਾਸੀ ॥ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਬਾਹਰਿ
ਘਰ ਏਕੋ ਨਾਨਕੁ ਭਇਆ ਉਦਾਸੀ ॥੫॥੧੧॥

[ਮਾਰੂ ਮ: ੧

*'ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ' ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸੀ, ਇਹ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹ ਗਈ, ਉਹ ਇਲਾਹੀ ਧੁਨਿ ਸੁਣਦੇ ਸਭ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਂਙ ਨਿਸ਼ਚਲ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਫ ਉੱਤਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ 'ਨਾਨਕ' ਹੈ !

ਰਾਜਾ–ਸੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਆਪ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਪਤਿਤ ਹਾਂ !

ਪਰ ਹਾਂ, 'ਓਹ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੈ !' ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਾਜਾ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੜ ਪਾੜਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਹੱਦ ਬੰਨੇ, ਸੋਚਾਂ, ਸੰਸੇ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਕਾਂਗ ਆਈ; ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਨਾ ਰੁਕਣ ਵਾਲੀ ਹੜ ਦੇ ਵੇਗ ਦੀ ਰੌ ਆਈ, ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਲੈ ਟੁਰੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਲੈ ਟੁਰੀ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਲੈ ਟੁਰੀ। ਖਿੱਚ ਦੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਕਾਂਗ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਨਸਾਈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਜਾਈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਇਆ, ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਇਆ' ਕਹਿੰਦਾ ਲੋਹਾ ਜਿਉਂ ਧਾ ਕੇ ਚੁੰਬਕ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਧੂਹੀਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵੱਛਾ ਮਾਂ ਵੱਲੀ ਭੈਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਕਾਹਲੀ ਹੋਈ ਨਦੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਨੱਠੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਭੱਜਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬਾਗ ਦਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਆਤਮ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਜਾਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਕਲੇਜਾ ਖਿੱਚ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੋਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਸਿਰ ਝੁਕ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੁਰਤ ਮੋਹੀ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਸਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੈਵੀ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਰਾਜਾ ਝਾਲ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਿਆ।

ਫੇਰ ਪੈਰੀਂ ਢੱਠਾ, ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਬਲਿਹਾਰ ਤੇ ਜਲਿਹਾਰ ਹੋ ਗਿਆ; ਕਿਤਨਾਂ ਚਿਰ ਚਰਣਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖੇ ਨੂੰ ਸੁਧ ਨਾ ਰਹੀ। ਹਾਇ ਰਾਜਾ ! ਤਰਸ਼ਦੇ ਤੇ ਸਿੱਕਦੇ ਰਾਜਾ ! ਅੱਜ ਤੇਰੀ ਸਿੱਕ ਪੂਰੀ ਹੋਈ, ਸੱਚ ਖੰਡ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਰੱਖਯਾ ਨਮਿੱਤ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ; ਸਿਰ ਨਾ ਚੁੱਕ, ਲੀਨ ਹੋ ਅਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਹ। ਪਿਆ ਰਹੁ ਰਾਜਾ ! ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੁੰਡ ਤੋਂ ਸੀਸ ਕਾਸ ਨੂੰ ਚਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਦੇਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਭਰੀ ਤੇ ਰਸ ਦੇ ਲਾਹਰ ਭਰੀ ਝਰਨਾਟ ਚਰਣਾਂ ਥੀਂ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਆ ਰਹੁ ਰਾਜਾ, ਇਸ ਸੁਖ ਪੁੰਜ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਪਿਆ ਰਹੁ, ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਨ !

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ ਉਠਾਇਆ, ਕਿਹਾ–"ਰਾਜਾ ! ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤ ਸੰਭਾਲ"। ਰਾਜਾ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਸੰਭਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਦਿਆ ਸਿਰ ਝੁਕ ਝੁਕ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੁਛ ਬਿਨੈ ਕਰਾਂ, ਪਰ ਗਲਾ ਰੁਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਰੁਕ ਰੁਕ ਕੇ ਸੱਥਰਾਂ ਨੇ ਕਹਾਇਆ:– ਮਹਲੀਂ ਚੱਲੋ'। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਆਖਦਾ ਹੈ, 'ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਪਰ ਕਿਨ ਛਾਏ ?' ਜਦ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤ ਤੇ ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਮੈਂ ਪਜਾਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ'। "ਤਦਹੂੰ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭਿ ਆਖਿਆ, 'ਜੀ ਤੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਹਾਥੀ ਚੜ੍ਹੀਐ, ਅਤੇ ਜੀ ਤਖਤ ਰਵਾਂ ਚੜ੍ਹੀਐ'। ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ, ਜੋ 'ਹੇ ਰਾਜਾ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ*'। ਤਬ ਰਾਜੈ ਆਖਿਆ: 'ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈਨਿ, ਚੜ੍ਹ ਚੱਲੀਐ।' ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: 'ਹੇ ਰਾਜਾ ! ਓਹ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੈ ਜੋ ਰਾਜ ਕੁਇਰ ਹੋਵੈ ਅਤੇ ਨਗਰ ਕਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੈ, ਤਿਸ ਕੀ ਪਿੱਠ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਿਹਾਂ'। ਤਬ ਰਾਜੇ ਆਖਿਆ: 'ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ ਜੀ ! ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਰਾਜਾ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਚੜ੍ਹਿ ਚੱਲੀਐ†'।"

ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ "ਸ਼ਹਰ ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਓ। ਮਹਲੀਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਧਰਮਸਾਲੇ ਆਵਾਂਗੇ‡।" ਹੁਕਮ ਸੁਣਕੇ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰੀਗਰ ਲਾਕੇ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਸੁੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ

---

*ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੱਘੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ। †ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ।

‡ਪੈੜੇ ਮੋਖੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਢੇਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਵਾਓ। ਇਹੋ ਬਚਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੂਰਯੋਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈਨ।

ਬਣਵਾ ਲਈ। ਜਦ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਣਡਿੱਠੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਖਜਾਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪ ਦੀ ਸੁਗੰਧਿ ਰੂਪ ਕਾਯਾਂ ਉਥੋਂ ਲੋਪ ਸੀ।

ਨ੍ਰਿਪ ਹ੍ਵੈ ਬਿਕਲ ਗਿਰਜੋ ਤਿਹ ਥਾਉਂ, ਸੁਧ ਬੁੱਧ ਰਹੀ ਨ ਕਛੁ ਤਿਹ ਆਨ। ਸ਼ੀਘ੍ਰ ਸੇਵਕਨ ਕਰਜੋ ਉਠਾਵਨ, ਜਲਮੁਖ ਪਾਇ ਕੀਨ ਸਵਧਾਨ। ਤਬੈ ਸਸ਼ੋਕ ਕਹੀ ਮੁਖਬਾਣੀ 'ਕਹਾਂ ਗਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੁਖ ਦਾਨ ?'। [ਗੁ:ਨਾ:ਸੂ:

ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਬਿਰਹ ਹੋਇਆ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਹੋ ਗਈ, ਗ਼ਸ਼ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਗ਼ਸ਼ ਤੋਂ ਕਈ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਦ ਬਜਾਕੁਲ ਹੋ ਕੇ ਤਲਾਸ਼ ਕਰੇ, ਕੂਕੇ ਤੇ ਕੁਰਲਾਵੇ, ਫਿਰ ਟੋਲੇ, ਭਾਲੇ ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰੇ:—

ਆਰਤ ਹੋਇ ਪੁਕਾਰਤ ਭਾਰੀ ॥ 'ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ! ਮਿਲਿਯੇ ਇਕ ਬਾਰੀ' ॥ ਦੌਰ ਦੌਰ ਸੁਧਿ ਹੇਤ ਮੁਕੰਦਾ ॥ ਬੂਝਤਿ ਬਿਟਪ ਬਿਹੰਗਨ ਬ੍ਰਿੰਦਾ ॥੧੦॥ ਗਿਰਵਰ ਸਰਵਰ ਹ੍ਵੈ ਕਰਿ ਤੀਰਾ ॥ 'ਤੁਮ ਦੇਖਜੋ ਕਿਤ ਗੁਨੀ ਗਹੀਰਾ ?' ਬਿਕਲ ਬਚਨ ਬੋਲਤਿ ਬਨ ਮਾਂਹੀ ॥ ਕਿਹ ਅਸਥਾਨ ਬਿਲੋਕੇ ਨਾਂਹੀ ॥ ੧੧ ॥ ਸ੍ਵੇਦ ਅੰਗ ਪੁਨ ਲੋਚਨ ਨੀਰਾ ॥ ਸਰਬ ਭੀਗ ਗੇ ਚੀਰ ਸਰੀਰਾ ॥ ਗਿਰਜੋ ਧਰਨ ਪਰ ਹ੍ਵੈ ਮੁਰਛਾਈ ॥ ਤਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਗ ਸਾਂਈਂ ॥ ੧੨ ॥

[ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਦੌੜ ਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ, ਫਿਰ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਗਿਆ, ਅਣਡਿੱਠੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁਣ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਚਾਉ ਹੈ, ਅਰ ਆਪਣੇ ਤਾਰਨਹਾਰ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਰਾਣੀ ਚੰਦ੍ਰਕਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਆਪਾਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਦੈਵੀ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਕੀ ਸੀ, ਇਕ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਘਰ ਨਾਲ ਛੁਹਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੈਵੀ ਰੌ, ਉਹ ਦਮਕਦੀ ਲਹਿਰ, ਉਹ ਜੀਉਂਦੀ ਝਰਨਾਟ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛਿੜ ਗਈ, ਜਿਸ ਬਿਨਾਂ ਨਰ ਜੀਉਂਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਨਹੀਂ ਉਹ ਹਿਰਦਾ ਇਕ ਕਲਾ ਵਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਕਣੀ ਵਾਲੀ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤਿ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਲੋਕੀਂ, ਜੋ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਜਾ ਕਿਸੇ 'ਅਣਡਿੱਠੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਾਵਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ' ਦੇਖਣ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਦੂਖਕ ਜੀ ਪਰ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਿਨ ਚਰਚਾ, ਬਿਨ ਪੁੱਛੇ ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ: "ਹੇ ਦਾਤੇ ! ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਜਿਵਾਵਣ ਹਾਰੀ ਸ਼ਕਤਿ ਹੈ, ਇਸ ਠਠੋਲ, ਜਗਤ ਦੇ ਹਾਸੋ ਹੀਣੇ ਨੂੰ ਬੀ ਦੇਹ"। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕਿਹਾ:—

ਸਿਮਰਨ ਕਰ।

ਕਹੁ 'ਮਾਲਿਕ ਹੈ', ਕਹੁ

ਮੈਂ ਈਮਾਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨ ਹਾਰ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਈਮਾਨ ਲਿਆ ਤੇ ਹਰਦਮ ਏਸ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹੁ, ਫੇਰ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਸੇਗਾ, ਤੂੰ ਸੁਖੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਖੀਵਾ ਰਹੇਂਗਾ। ਵਿਦੂਖਕ ਨੂੰ ਉਨਮਨੀ ਰੌ* ਚੜ੍ਹ ਗਈ

ਦੂਜਾ ਗੇੜ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਲੱਗਾ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਪਰਤਾਵੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਪੰਡਤ ਜੀ ਆਏ। ਆਪ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸੇ ਪਰ ਜਾਂ ਤਾਂ

---

*ਹਠ ਯੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਉਨਮਨੀ ਇਕ ਮੁੱਦ੍ਰਾ ਹੈ-ਅਧਖੁਲ੍ਹੇ ਨੈਣ, ਨਾਸਕਾ ਅਗਰ ਭਾਗ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਮਨ ਸਥਿਰ, ਪ੍ਰਾਣ ਮੱਧਮ ਆਦਿਕ। ਯੋਗ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਨੇ ਨਾਸਕਾਂ ਦੇ ਅਗ੍ਰ ਭਾਗ ੧੨ ਉਂਗਲ ਨਿਰਮਲ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗਯਾਨ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਯੋਗ ਵਿਚ ਉਨਮਨੀ ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਵਾਲੇ ਬੇ-ਖ਼ੁਦੀ ਦਾ ਆਲਿਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਉਨਮਨ ਉਸ ਰੌ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਿਮਰਨ ਇਕਤਾਰ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੋ ਟੁਰੇ, ਚਿਤ ਖਿੜਿਆ ਰਹੇ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਉੱਚਾ, ਖਿੜਿਆ, ਰਸ ਭਰਿਆ, ਪਰ ਹਉਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹੇ। ਬੇ-ਖ਼ੁਦੀ ਸੁਆਦ, ਖੇੜਾ, ਸਰੂਰ, ਖਿੱਚ, ਰਸ, ਯਾਦ, ਪਿਆਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਤੇ ਲੁਭਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦਾ 'ਸਾਧਨ' ਹਰੀ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਜਮਾਲ ਨਾਲ ਚਕਾਚੂੰਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚ ਟਿਕ-ਰਹੇ ਸੇ, ਸੈਦੋ ਤੇ ਸੀਹਾਂ* ਗਾਉਂ ਰਹੇ ਸੇ:—

ਬਾਬਾ ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੋ ਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਸਹਜ ਰੰਗ ਰਚਿ ਰਹਿਆ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਬਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵਲਾਗੀ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਗਹਿਆ ॥ ੧ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ: ੧

ਪੰਡਤ ਸੁਣਕੇ ਮਸਤ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:—ਜੀ ਪੀਵਾਂ ਕੀਕੂੰ ? ਤੇ ਮਿਲੇ ਕਿੱਥੋਂ ?

ਇਹ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰੇਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿੱਬ ਮੂਰਤ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਉਸ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ: 'ਸੰਸਾ ਮੇਟੋ'। ਤ੍ਰਬ੍ਹਕ ਕੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹੀ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਂ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਗਨ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੁਛ ਫੁਰਿਆ—'ਫੇਰ ਮੇਟੋ, ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ?' ਫੁਰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ:—'ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ' ਹੈ।

ਪੰਡਤ—ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਰੱਬ ਹੈ ?

ਗ਼ੈਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼—ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੱਬ ਇਹ ਹੈ:—

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਪੁ ॥ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥ ੧ ॥

ਪੰਡਤ—ਫੇਰ ਕੀ ਤੂੰ ਜੋਗੀ ਹੈਂ ?

ਆਵਾਜ਼—ਜੋਗੀ ਜੁੜੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ?

ਪੰਡਤ—ਹਾਂ ਜੀ।

ਆਵਾਜ਼—ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ?

ਪੰਡਤ—ਹੈਂ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ?

ਆਵਾਜ਼—ਤੂੰ ਜੋਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪੰਡਤ—ਹਾਂ ਜੀ।

ਆਵਾਜ਼—ਜੋ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਿਆ ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੈਵਲ ਹੋ ਗਿਆ; ਜਾਂ ਉਹ ਪੁਰਖ (ਰੂਹ) ਹੋ ਗਿਆ, ਅਜੇ ਉਹ ਅਸਲ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ! ਹਾਂ ਜੇ ਉਹ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਇਆ ਪੁਰਖ (ਅਰਥਾਤ ਰੂਹ) 'ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼' (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਜਾ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰ ਮਾਯਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਇਸ 'ਪੁਰਖ' ਪਰ ਬੀ ਮਾਯਾ ਕਦੇ ਫੇਰ ਨਾ ਪੈ ਸਕੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਕੂੰ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਰਣ ਫੜ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਫੇਰ ਆ ਫੜੂਗੀ। ਪੁਰਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਰੂਹ ਤੇ ਮਾਦਾ) ਕਲਪਾਂਤਰ ਯਾ ਕਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੁੜੇ ਸੇ, ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਕਦੇ ਬੀ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਪੁਰਖ ਹੁਣ (ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਵੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਫੇਰ ਨਾ ਫਸੇਗਾ, ਤਦੋਂ ਅਸਲ ਜੋਗੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੈਵਲ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਤੌਖਲੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਫੇਰ ਬੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੋ ਇਥੇ ਦਲੀਲਾਂ ਤੇ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜ ਲਓ, ਪਰ ਓਹ ਤਰਲੇ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਪੰਡਤ ?

ਪੰਡਤ—ਹੈਂ ਜੀ! ਕੈਵਲ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬੀ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਆਵਾਜ਼—ਮਾਲਕ ਕੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ, ਆਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ, ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜ, ਉਸ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਰਹੁ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਅੱਡ ਨਾ ਹੋ, ਫਿਰ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹੁ। ਕਲੇਸ਼ ਕਰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਨਿਰਾ ਮੁਕਤ ਹੀ ਨਾ ਰਹੁ। ਮੁਕਤ ਹੋਕੇ ਅਰਥਾਤ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਸਮਾ ਤੇ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਰਹੁ, ਅਵਿੱਛੜ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਨਿਵਾਸ ਕਰ। ਤੂੰ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਜੋਗ ਆਖਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਜੋਗੀ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਮ ਤੋਂ

*ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੈਦੋ ਜਾਤ ਘੇਹ ਤੇ ਸੀਹੋਂ ਨਾਮੇ ਸਿਖ ਸੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਹੁਣ ਬੀ 'ਘੇਈ' ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਸਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰੇ ਛੁੱਟੇ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਪਰਮਾਨੰਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਸਦਾ ਰਸੀਆ, ਸਦਾ ਅਨੰਦੀ ਸਦਾਲੀਨ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ।

ਪੰਡਤ—ਮੰਨਿਆਂ, ਠੀਕ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ। ਇਹੁ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ ?

ਆਵਾਜ਼—੧. ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਕਿ: ਰੱਬ ਹੈ।
ਰੱਬ ਤੁਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ।
ਰੱਬ ਤੁਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
੨. ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਕਿ:—
ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਤੇ ਨਿਹਚਾ ਧਾਰੋ। ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੋ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਦਮ ਅੰਦਰ ਵਸਾਓ। ਉਸ ਨਾਲ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਜੁੜੋ; ਇਕ ਦਮ ਬੀ ਨਾ ਵਿਸਰੋ। ਐਉਂ ਮਿਲੇ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨਿਬਾਹੋ। ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਖਾਓ ਪੀਓ, ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਤੇ ਭਾਉ ਵਿਚ ਟੁਰੋ, ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰੋ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੋਤੇ ਏਥੋਂ ਉੱਜਲ ਮੁੱਖ ਜਾਓ।
੩. ਮਿਹਰਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਬਨਾਉਣ* ਆਇਆ ਹੈ, ਦੇਵਤੇ ਬਣਾਕੇ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ੍ਵ ਨਾਲ ਮੇਲਕੇ ਸਦਾ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਘਬਰਾਇਆ, ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਨਾਨਕ ਛਬੀ ਦੇਖਕੇ ਨੈਣ ਮੋਹਤ ਹੋ ਫੇਰ ਮਿਟ ਗਏ, ਤੇ ਫੇਰ ਮਨ ਵਿਚ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਤੂੰ ਇਹ ਆਪੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ ? ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:—

ਮਾਲਕ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ।

ਫੇਰ ਘਬਰਾਕੇ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਕੂਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨੂਰ ਵਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਪੰਡਤ ਦੇ ਛੱਪਰ ਢੈ ਪਏ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ 'ਨਾਨਕ ਨੂਰੀ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਜਯੋਤ ਨਿਰੰਜਨੀ ਵਿਚੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ'। ਹੁਣ ਫੇਰ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇਕ ਪਹਿਲੋਂ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੀਕ ਜਲਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ, ਜਲਾਲ ਨੇ ਖਿੱਚਿਆ, ਖਿੱਚੀਂਦੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਜਮਾਲ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ। ਮੋਹਿਤ ਹੋਕੇ ਮੂਰਛਾ ਖਾ ਕੇ ਢੱਠਾ। ਜਾਂ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਕੜ ਪਾਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਨੈਣ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਸੀਨੇ ਦੀ ਤਪਤ ਮਿਟ ਰਹੀ ਸੀ, ਠੰਢ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕੁਛ ਆਖ ਤੇ ਕੁਛ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਐਦਾਂ ਦਾ ਸੀ:—

'ਤੂੰ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਹੈਂ,
ਮੈਂ ਕੋਰੜੂ ਮੋਠ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰ।'
ਤਾਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਰੜੂ* ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇ ! ਮਾਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ! ਮੇਰੀ ਚਿੰਜੜੀ† ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇ ! ਦਾਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ! ਮਾਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ! ਮੈਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਦੇ ! ਦੇਹ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ! ਜੀਅ-ਦਾਨ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇ ! ਤੂਠ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ !

ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਤਾਰਕੇ ਕੀਤੇ ਨੀ ਭਵ ਪਾਰ॥
ਇਕ ਨਿੰਦਕ ਬੀ ਤਾਰ ਲੈ ਢੱਠਾ ਆਨ ਜੁ ਦ੍ਵਾਰ॥

ਕਰੁਣਾ ਸਿੰਧੂ ਜੀ ਨੇ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਚਰਨੀਂ ਢੱਠੇ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਟਾਖਸ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ, ਪਿੱਠ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, ਆਖਿਆ: "ਨਿਹਾਲ, ਸਿੱਖਾ ਨਿਹਾਲ !"

ਜਦ ਅਜ਼ਲੀ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਾਬੇ ਨੇ ਰੱਬੀ ਰੌ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਲਹਿਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫੇਰੀ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ ਕੱਠਾ ਹੋ, ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੁੜ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਉਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਲਿਵ ਲੱਗ ਗਈ, ਲਿਵ ਦਾਨ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਕ ਛੱਪੜ, ਜੋ ਚਸ਼ਮੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜਕੇ ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਤ੍ਰੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇਖੋ ਉਸ ਦੇ ਤੇ ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹਿਰ ਖੁਦ ਗਈ ਹੈ। ਛਪੜ ਦੀ ਚਸ਼ਮੇਂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਲਗਾਤਾਰ ਰੌ—ਜੀਉਂਦੀ ਰੌ—ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਛੱਪੜ ਨੂੰ ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ

*ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ॥ ੧॥ [ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧

*ਨਾਂ ਗਲਨ ਵਾਲੇ; ਡੁੱਬਣ ਵਾਲੇ, ਪੱਥਰ [illegible]
†ਚਰਚਾ ਵਾਦ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ।

ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੋਮਾ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਇਕਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਧੰਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਓਏ ਲੋਕੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਧੰਨ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਇਹ ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ:—

"ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਸਾਹ ਕਾ ਨਾਨਕੁ ਬਉਰਾਨਾ", ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ 'ਮੈਂ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਜਨ ਹਾਂ।' ਪਰ ਦੇਖੋ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੇਂਦਾ ਜੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜਦਾ ਹੈ, ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਮਨੁਖ ਦਾ ਸੀਸ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਬਾਬਾ, ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਹੋਣਾ, ਧੰਨ ਤੇਰਾ ਜਨ ਤੇ ਦਾਸ ਬਣਨਾ। ਉਹ ਜਾਣੇ ਤੂੰ ਕੁਛ ਕਹੁ ਤੇਰੀ ਏਹੋ ਮਨੁੱਖਤਾਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਲ੍ਹਹੀ-ਅਤ ਹੈ। ਤੂੰ ਜਨ ਹੈਂ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਇਹ ਹਉਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤਤਾਈ ਹੈ ਜੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮੇਲਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਬਸੀਠ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲਾ ਹੈਂ। ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਖੁੰਬ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ, ਧੋਂਦਾ ਹੈਂ, ਕੱਠਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਰੰਗਣ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਮੇਲਦਾ ਹੈਂ। ਸਾਡੇ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਹ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ !!

ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਹਿਦਾ ਹੈ: ਇਹ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਅਵਤਾਰ ਹੈ। ਵਿਦੂਖਕ ਦਾ ਭਰਮ ਠੀਕ ਸੀ, ਇਹ ਨਾਨਕ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹ ਉਹੋ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਸ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਪੈਣ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਹੇ: ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਹੈ। ਹਾਇ! ਰਾਜਾ ਸੱਚਾ ਸੀ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਰਸ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕੋਈ ਸੁੱਕਾ ਪਿੰਜਰ, ਬੇਹੋਸ਼, ਮੁਰਦਿਹਾਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਤਾਣੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਤਪਾ ਕਿ ਜੋਗੀ ਹੋਏਗਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਕਰ ਸੱਟੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋਰ ਨਿਕਲੀ; ਦੇਖੋ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਏਕਾਗਰ ਹੈ, ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਕ ਖਿੱਚ ਉਪਰ ਨੂੰ ਧੂਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਸ ਮਗਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਰੂਢ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸ ਦਾਤ ਦਾ ਦਾਤਾ ਆਪ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਨੂਰ ਵਿਚੋਂ ਆਯਾ ਹੈ।

ਬਹੁਤਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਹਠੀਆ ਜਦ ਅਮੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵ੍ਰਿਚ ਵਿਦਜਾ ਚੌਧਰਾਣੀ ਆਖਦੀ ਹੈ, 'ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਏਹੋ ਗੱਲ ਆਖ ਰਹੀ ?'

'ਭਾਗਵਾਨੇ ਆਖ ਤਾਂ ਰਹੀ ਸੈਂ, ਪਰ ਨਾਲ ਸੰਸੇ ਬੀ ਤੂੰਹੋਂ ਪਾਉਂਦੀ ਸੈਂ।'

ਪੰਡਤ ਜੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਰੱਬੀ ਰੌ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਧਿਆ। ਲੋਕ ਲੱਗੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣ, ਨਾਮ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ, ਜੋ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਵੇ ਬੇੜਾ ਪਾਰ।

"*ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਓਸੁ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਕਾ ਕੱਟਿਆ। ਸਿੱਖ ਹੋਆ। ਸੈਦੋ ਜਟ ਜਾਤ ਘੇਹੋ ਪਾਹੁਲ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰਾ ਦੀਪ ਸਿਖ ਹੋਆ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਲੱਗਾ ਜਪਣ। ਸਾਰਾ ਖੰਡ ਬਖਸ਼ਿਆ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਕੈ ਪਿਛੈ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਤਾਰਿਆ। ਉਥੇ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਬਣ ਗਈ। ਨਿੱਤ ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਵੇ, ਸਵੇਰੇ ਚੌਂਕੀ ਲੱਗੇ, ਸੰਝ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਗਾਵੀਐ। ਲੋਕੀ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ, ਨਾਲ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖਣ! 'ਜਬ ਰਾਤਿ ਪਵੈ ਤਾਂ ਸਭੈ ਇਕਠੇ ਆਇ ਬਹਿਨਿ ਧਰਮਸਾਲਾ। ਤਬ ਇਕੁ ਸਿੱਖੁ ਪਰਸਾਦੁ ਰਾਤੀ ਕਹਿ ਜਾਵੈ, ਭਲਕੇ ਇਕੱਠੇ ਜਾਇ ਖਾਵਨਿ*'।

ਕੁਛ ਕਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਓਥੇ ਰਹੇ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਾਂਈਂ ਰਸ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਉ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸੀ, ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ, ਮੰਜੀ ਬਖਸ਼ੀ ਅਰ ਆਗਜਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਸਾਧੂ ਹੋਜਾ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਾਜ ਕਮਾਵੇਂਗਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡੇਂਗਾ, ਤੀਏ ਪਾਸੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮੇ-ਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ, ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ, ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਦਾ ਇਕ ਮੰਡਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਹਿਤ ਉਪਕਾਰੀ ਬੱਦਲ ਸਮਾਨ ਰਵਦੇ ਰਹੇ। ਵਿਛੋੜੇ ਪਰ ਰਾਜਾ ਨੇ ਬੜਾ ਵੈਰਾਗ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਵਿਛੁੜਨੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕਰੇ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕੁਰਲਾਵੇ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ: "ਜਿਤ ਵਲ ਸਾਈਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਤਿਤ ਵਲ ਰਉਂ ਕਰਨਾ ਹੈ।"

ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਦਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। 'ਰਸੀਏ' ਦੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ। ਐਉਂ ਲਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਵੇਗ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤਿ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਰਸੀਆ ਉਸ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਮੱਧ ਖੜਾ ਸੀ, ਅਰ ਅੰਮਾ 'ਰੱਜੀ ਰਾਜੀ' ਪਾਸ ਖੜੀ ਸੀ। ਆਖਣ ਲੱਗੀ 'ਇਹ-ਨਾਮ ਕੀ ਸ਼ੈ ਹੈ? ਤੱਕ ਲਿਆ ਹਈ? ਕੀਕੂੰ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਕੇ ਲਿਵ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ? ਲਿਵ ਲੱਗ ਕੇ ਕੀਕੂੰ ਅਬਚਲੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਰਸ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਰਸੀਆ ਹੋ ਗਿਆ? 'ਕੀਕੂੰ' ਦਾ ਉੱਤਰ ਡਿੱਠਾ ਹਈ?'

ਰਸੀਆ—ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੌਤਕ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ, ਸਵਾ ਚਾਰ ਸੌ ਬਰਸ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਬੀਤੀ ਵਾਰਤਾ ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੁੰਦੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਵਰਤਦਾ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ, ਧੰਨ ਹੋ!

ਅੰਮਾਂ—ਇਸ ਰਸਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਇਕ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ਘਾਲਾਂ ਬਾਦ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਸੰਸਾ ਮੌਤ ਹੈ, ਤੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ 'ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਿਆਰ* ਕਰਦੀ ਹਾਂ?' ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਰਤੱਖ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਜੀਵਨ ਹੈ।

ਪਰ ਅਮੋਲਕ ਸ਼ੈ ਸਨੇ ਸਨੇ ਲੱਭਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਲੱਭਦੀ ਹੈ, ਦੇਖੀਂ ਹੋਸ਼ ਕਰੀਂ; ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੋਈ ਮਨੌਤ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਤਮ ਨੇਤ੍ਰ ਹੈ।

'ਹੈ' ਇਸ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਹ ਆਤਮ ਆਰੂੜਤਾ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਹੈ। 'ਹੈ' ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਇਹ ਆਤਮ ਪਦ ਆਰੂੜ੍ਹਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਬੁੱਧ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੋਂ ਅਗੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟੀ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਪਰਮ ਪਦ-ਸਫਲ ਗਿਆਨ-ਦੀ ਚੋਟੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬੁੱਧੀ ਹੀਨਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ 'ਸੰਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ' ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੁਧੀ ਵਿਚੋਂ ਸੰਸਾ ਮਿਟ ਗਿਆ, "ਹੈ" ਦਾ ਭਾਵ ਆ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਲਿਵ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੌਲਦਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਪਰਮ ਪਦ ਹੈ*।

ਰਸੀਆ—ਅੰਮਾਂ? ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਹਨ।

ਅੰਮਾਂ—ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਤੂੰ ਕਿ[illegible]?

ਰਸੀਆ—"ਹੈ" ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?

ਅੰਮਾਂ—ਨਾਲ ਨਾਲ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਮ।

ਤਾਂ ਰਸੀਏ ਨੇ ਕੀ ਡਿੱਠਾ, ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਨੂਰ ਭਰੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਜਥੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁਫੇਦ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਰਸੀਆ—ਅੰਮਾਂ! ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਹਣੇ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਤੱਤੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ?

ਅੰਮਾਂ—ਤੇਰੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਨਾਲ ਤਪਤ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਈਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਸੋ

---

*ਸਿਮਰਣ ਯਾ ਸਮਰਣ ਪਦ ਦਾ ਧਾਤੂ ਹੈ ਸਮ੍ਰੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਸਮਰ੍ਹ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਿਆਰ।

*ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ:—ਜਾਕੈ ਰਿਦੈ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਪ੍ਰਭ ਆਇਆ॥ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ਤਿਸੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ॥ [ਗਉ: ਸੁਖ:

'ਤੱਤੇ ਹਨ। ਜੋ ਪਰੇਮ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ 'ਧਰਤ ਸੁਹਾਵੀ' ਹੈ, ਧਰਤੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਬਗ਼ੀਚਾ ਹੈ*।

ਰਸੀਆ–ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਧਰਤੀ ਸੁਹਾਵੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਪਰ ਮਾਂ ਜੀ! ਏਹ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ?

ਅੰਮਾਂ–ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਪਰੇਮੀ ਇਸ ਨੂੰ ਯਾਦਗਾਰ ਜਾਣਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਦਾਸੇ ਸੋਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰੇਮ ਭਰੇ ਅਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਵੇਖਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਏਹ ਗੁਪਤ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦਾ ਪਰੇਮ ਦਿਖਾਕੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਜ ਪੂਰਬ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਤੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋ 'ਮਨਸੁਖ' ਵਾਂਗੂ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ ਬਣੋਂ ਤੇ ਫੇਰ ਏਸ ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੋ, ਇਲਾਹੀ ਨੂਰ ਨੂੰ ਵਰਤਾਓ, ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਦਾਨ ਕਰੋ, ਲੋੜਵੰਦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਰਸੀਆ ਬਣਾਓ। ਜਾਓ ਬੇਟਾ, ਹੁਣ।

ਰਸੀਆ–ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕੋਲੇ ਈ ਰੱਖ ਲਓ ਨਾ।

ਅੰਮਾਂ–ਚੁੱਪ, ਬੱਚਾ ਅਜੇ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ।

ਹੁਣ ਰਸੀਏ ਦੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨੈਣ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਕੀਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਪਿਆ ਹਾਂ, ਨੇਕੂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਤਾਰੇ ਲਟਕ ਗਏ ਹਨ, ਠੰਢ ਕਰਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਸੁਹਾਵੀ। ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ ਫੁੱਲ ਹੈ, ਦਿਲ ਸ਼ਾਂਤਿ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ।

ਕੋਈ ਨੀਂਦ ਸੁਭਾਗੀ ਨੀਂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਖੋਜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੈ ਸਭ ਦਾਤ।

—o—

ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਹੋਰ ਹਾਲ।

ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੈਦੋ ਤੇ ਸੀਹੋ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਉਚਾਰੀ, ਪਰ ਸੈਦੋ ਸੀਹੋਂ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਆਏ, ਓਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਆਏ ਤੇ ਕਹਿ ਆਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਲੈਣ ਆਵੇ ਤਾਂ ਦੇਵਣੀ। ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਦੇਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਦਾ ਹੋ ਆਏ। ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਪੈੜੇ ਨੂੰ ਸੰਗਲਾ-ਦੀਪ ਘੱਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਦੱਸੀ। ਜੋ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਹੁਣ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦਾ ਪੋਤਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਬੀ ਥਹੁ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੇ ਉੱਤਰ ਜਾਫਾ ਪਟਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਇਹ ਬੰਦਰਗਾਹ ਹੁਣ ਬੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਹਿੰਦ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਜੋ ਟਿਕਾਣੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪਏ ਉਥੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹਕੀਕਤਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਨਵੀਨ ਖੋਜ ਲਈ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਵਾਕਬੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਪਾਠ ਏਥੇ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਖੋਜੀ ਕਦੇ ਸਫਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਹੁਨੁਮਾਈ ਮਿਲੇ। ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਜਾਣਾ, ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋਣਾ, ਸੰਗਤ ਦਾ ਓਥੇ ਹੋਣਾ ਤੇ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤਕ ਸਿਖੀ ਦਾ ਕਾਇਮ ਹੋਣਾ ਤੇ ਅਤਜੰਤ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜੁੜਨਾ ਸਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

*ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ:–ਨਾਨਕ ਫੁਲਾ ਸੰਦੀ ਵਾੜਿ ਖਿੜਿਆ ਹਭੁ ਸੰਸਾਰਿ ਜਿਉ॥ [ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੫
ਤਥਾ:–ਧਰਣਿ ਸੁਵੰਨੀ ਖੜ ਰਤਨ ਜੜਾਵੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖੁ ਮਨਿ ਵੁਠਾ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫
ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੜੀ ਆਕਾਸ ਸੁਹੰਦਾ ਜਪੰਦਿਆ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ [ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫

'ਨਾਗਾ ਪਟਣੁ ਬਿਦਰ ਤਿਜਾਵਰ ਸਹਰ ਗਾਹ ਤੁਹ ਕਾ ਰਾਜਾ ਆਇਰਾਪਤਿ ਨਾਇਕ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਵਲਾਇਤ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ਕੀ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕ ਜਹਾਜਿ ਚੜ੍ਹਤਾ ਹੈ। ਤਿਨ ਦਿਨਿ ਤਿਨਿ ਰਾਤਿ ਵਿਚ ਜਾਪਾ ਪਟਣ ਪਾਰਿ ਕਾ ਬੰਦਰੁ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਉਤਰਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਿੰਘਲਾਦੀਪ ਹੈ। ਚਉਦਹਿ ਸੈ ਗਾਉਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਸਤ ਰਾਜੇ ਸੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਚਨਿ ਇਕ ਰਾਜ ਹੂਆ ਹੈ। ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਰਾਜੇ ਕੀ ਸੰਤਤ ਸਤਾਵਦਿ ਸਹਰਿ ਹੈ ਤਖਤ ਗਾਹ, ਤਹਾਂ ਅਬ ਰਾਜਾ ਮਇਆਦਉਨੀ ਰਾਜੇ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਕਾ ਬੇਟਾ ਰਾਜੇ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਕਾ ਪੋਤਾ ਹੈ। ਤਹਿੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਜੁੜਤੀ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਰਸੋਈ ਬੀਸ ਮਣ ਲੂਣ ਹਰਰੋਜ਼ ਲਗਤਾ ਹੈ*। ਨੇਕਾ ਪਟਣ† ਬੀਜਾ ਨਗਰ ਤੇ ਇਕੱਤ੍ਰੀ ਕੋਸ ਹੈ। ਘਰ ਭਾਟੜਿਆਂ ਕੇ ਬੇਂਗਾ ਪੁਰ ਤੇ ਬੀਜਾ ਪੁਰ ਕੋਸ ਅੱਸੀ ਹੈ ਅਰੋਗਾ ਪੇਟ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਸੰਗਤ ਚੰਗੇ ਭਾਟੜੇ ਕੀ ਹੈ। ਤਿਸ ਕੀ ਗਿਰਦ ਨਿਵਾਹੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤੁ ਹੈ। ਅਰ ਭਾਟੜਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਕਜਲੀ ਬਨੁ ਕੋਸ ਅੱਸੀ ਹੈ। ਤਿਰੀਆ ਰਾਜ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਾ ਦੇਹੁਰਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਭਾਟੜਿਆਂ ਕੇ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਓਥੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟਿ ਕਰਿਕੇ ਪੂਜਾ ਖਿੰਚ ਲੀਤੀ ਹੈਸੁ। ਤਬ ਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਕਾ ਜੋਰ ਅਜਮਾਇਕੇ ਪੈਰੀ ਆਇ ਪਏ ਹੈਨ। ਇਸ ਥਾਉਂ ਕਾ ਨਾਉਂ ਕਜਲੀ ਬਨੁ ਤ੍ਰਿਆ ਰਾਜ ਹੈ, ਤਹਾਂ ਭੀ ਸੰਗਤਿ ਹੈ।'

—o—

ਸੂਚਨਾ—ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ

੬੭. ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ‡।

੧.

ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼, ਕਜਲੀ ਬਨ, ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਮ। ਇਸ ਦੇ ਲਾਗ ਵਾਰ ਇਕ ਸੰਘਣੀ ਛਾਇਆ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਬੈਠੇ ਹਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਖਣਹਾਰ।

ਤਖਤ ਨਹੀਂ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ, ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਹੋਈ, ਗਲੀਚਾ, ਕਾਲੀਨ ਨਹੀਂ ਡੱਠਾ ਹੋਇਆ, ਦਰੀ ਸ਼ਤ੍ਰੰਜੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਿਥਾਰੀ ਹੋਈ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਾਵਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸੱਚੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਨਿਰੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਭੁੰਞੇ, ਪਰ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੇ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਉਸ ਭੋਂਇ ਨੂੰ ਨੂਰ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰੀ ਰਸ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਆਪ ਦੇ ਨੈਣ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਉਠ ਉਠਕੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਹਰਿ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਬੁਡੇ ਤੇ ਸੁਹਾਵੇ ਨੈਣ ਮਤਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਮੇਲ ਵਿਚ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੰਦਰਲੇ ਰਸ-ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੁਫੇਰੇ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ

---

*ਪਦ ਬੀਸ ਮਨ ਲੂਣ ਤੋਂ ਲੋਕੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਣ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਅੱਡ ਅੱਡ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖੋ ਵਖਰਾ ਹੈ। ਦੇਸੀ ਮਣ ਦੋ ਵਜ਼ਨਾਂ ਦਾ ਹੈ ਪੱਕਾ ਮਣ ੪੦ ਸੇਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੱਚਾ ਮਣ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ੧੬ ਸੇਰ ਦਾ ਗਿਣਦੇ ਹਨ। ਅਲਾਉਦੀਨ ਪਠਾਣ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ੧੨ ਸੇਰ ਕੱਚੇ ਦਾ ਮਣ ਸੀ। ਈਰਾਨੀ ਮਣ ੧ ਸੇਰ. ੧੦ ਛਟਾਂਕ ਦਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰਜਿੰਦੀ ਮਣ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਤਬਰੇਜ਼ੀ ਮਣ ਸਵਾ ਤਿੰਨ ਸੇਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਾਰਸੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਣ ਦਾ ਅਰਥ ਦੋ ਰੱਤਲ ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਸੇਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਣ ਦਾ ਅਰਥ ਢਾਈ ਸੇਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਤੇ ਰਵੱਯੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸੇਰ ਏਥੇ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਓਥੇ ਬਹੁਤ ਸਿਖ ਹੋਈ ਸੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਸਾਰੀ ਰਸੋਈ ਦਾ ਇਹ ਲੂਣ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਾਲ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਭਾਜੀਆਂ ਅਥਵਾ ਖਿਚੜੀ ਆਦਿ ਬਣਦੇ ਹੋਣ, ਫਿਰ ਇਹ ਰਸੋਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਹੈ, ਰੋਜ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਵੇਰੀ ਤਾਂ ਅੰਨ ਪਕਦਾ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਵਿਚ ੨੦ ਮਣ ਲੂਣ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੇ ਮਣ ਨੂੰ ਇਕ ਸੇਰ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਵੀਹ ਮਣਾਂ ਦੇ ਵੀਹ ਸੇਰ ਹੋਦੇ ਤੇ ੨੦ ਸੇਰ ਲੂਣ ਇਕ ਛਟਾਂਕ ਸੇਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਅੱਠ ਮਣ ਦਾਲ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੋਇਆ, ਫੇਰ ਅਠ ਮਣ ਦਾਲ ਕਿੰਨੇ ਆਦਮੀ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ੪੦੦ ਆਦਮੀ ਇਕ ਮਣ ਦਾਲ ਖਾਣ ਤਾਂ ੪੦੦ × ੮ = ੩੨੦੦ ਆਦਮੀ ਲਗ ਭਗ ਦੋਹੀਂ ਵੇਲੀ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਕ ਡੰਗ ਲਈ ਕੇਵਲ ੧੬੦੦ ਆਦਮੀ ਆਏ, ਇਹ ਕੁਛ ਬੜੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ।

†ਇਹ ਹੁਣ ਮਦਰਾਸ ਹਾਤੇ ਵਿਚਦੇ ਬੰਦਰ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁ: ਪੁੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੩ [੨੫ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੧] ਨੂੰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਅੰਦਰਲੈ ਰਸ-ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੁਫੇਰੇ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਤਾਈਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਘ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਲਾਹੀ ਤੇਜ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੁਫੇਰੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋ ਨੂਰ ਤੇ ਜੀਉਂਦਾ ਨੂਰ ਏਥੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਾਦੀਕ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਰੋਂ ਤੱਕਦਿਆਂ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆਂ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਰਸ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਉ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਉੱਠਣ ਨੂੰ ਜੀਉ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬੈਠਿਆਂ ਫੇਰ ਰੰਗ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਕਿੱਥੇ ਹੁਣ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਥੇ ਹੀ ਟਿਕ ਜਾਓ' ਦਾ ਭਾਵ ਉੱਥੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਪਣੀ ਛੁਹ ਵਿਚ ਰੰਗਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਹਾਂ ਇਹ ਹੈ ਸੁਖ਼ ਇਸ 'ਦੁਖ ਰੂਪ ਦਿੱਸਦੇ' ਜਗਤ ਵਿਚ, ਇਹ ਹੈ ਸੁਖ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਸੁਖ।

ਤ੍ਰੇਲ ਭਿੰਨੀ ਰਾਤ ਆ ਗਈ ਇਸ ਸੁਖ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਨੂੰ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ, ਚੰਦ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਦੂਰੋਂ ਤੱਕਣ ਤੇ ਜੁਹਾਰਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਪੌਣ ਝੁੱਲ ਪਈ ਇਸ ਅਨੰਦ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਸੁਭਾਗੀ ਹੋਣ ਨੂੰ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਪਏ ਹਨ, ਆਸ਼੍ਰਮ ਦੇ ਜੋਗੀ ਪਿਆਲੇ ਪੀਕੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਮਤਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਨਾਂ ਦੇ ਦਰਿੰਦੇ ਪਸ਼ੂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੇ ਮਹਿਕੇ ਆਤਮ-ਨਾਪੇ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਖਿੜੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲਵੇ? ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ: ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਪੌਣ ਰਸ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹੁਨ ਤੇ ਗੁਪਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਵਜ ਰੂਪ ਵਾਸੀ ਖਿੜੇ ਕਮਲ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਭੌਰਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਆਤਮ-ਗੁੰਜਾਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਹੋਏ ਉਮਡ ਉਮਡ ਕੇ ਆ ਰਹੇ, ਰਸ ਰੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਤੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਖੀਵੇਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਫੁੱਲ ਜੋ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਖਿੜਨ ਤਾਂ ਕੌਣ ਸੁਗੰਧੀ ਮਾਣੇ? ਪਰ ਆਤਮ ਦੇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ—ਕਮਲਰਾਜ—ਜਦ ਬਨ ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਮੁਸ਼ਕੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਭਾਵੇਂ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਰਹੇ ਪਰ ਸਦਾ ਜਾਗਦੇ ਗੁਪਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਆਤਮ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਕਦ ਉਸ ਬੁਹ ਰਹੀ ਮਹਿਕ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਰਵਿਆਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਮਾਨੁਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਚਾਹੇ ਰਹਿਣ ਪਰੰਤੂ ਖਿੜੇ ਗੁਲਾਬਾਂ ਉਤੇ ਬੁਲਬਲ ਬਨਾਂ ਤੋਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਆ ਚੁਹਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਉਮਡੇ ਜੋਬਨਾਂ ਪਰ ਭੌਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੋਂ ਆ ਗੁੰਜਾਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਂ, ਰਾਤ ਬੀਤਦੀ ਗਈ, ਜਯੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਜੀ ਨਾਮ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਨਾਮੀ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਟਿਕੇ ਰਹੇ, ਆਤਮ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦਾ ਰਿਹਾ, 'ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਮੋਰ' ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸਵੇਰਾਂ ਹੋ ਆਈਆਂ, ਪਪੀਹਿਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਉੱਠ ਪਈ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ, ਕਿਰਨਾਂ ਖਿੰਡ ਪਈਆਂ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਿੱਘੇ ਨਿੱਘੇ ਤੇਜ ਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਰਾਤ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਸੁੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਗਤ ਧੰਦਾਲਾਂ ਨੇ ਟੁੰਬ ਜਗਾਇਆ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਗ ਪਾ ਦਿਤਾ, ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਲਗਨਾਂ ਮਗਰ ਸਭ ਕੋਈ ਉੱਠ ਤੁਰਿਆ। ਹੁਣ ਜੋਗੀ ਮੱਠ—ਭਰਥਰੀ ਆਸ਼੍ਰਮ—ਦਾ ਬੀ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲਿਆ, ਨੇਮੀ ਲੋਗ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵੱਲ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਕ ਹੋਰ ਕੌਤਕ ਪਿਆ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਉਸ ਸੁਹਾਵੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠ ਬੈਠੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਲੰਘਣ ਲਗਿਆਂ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਜੇਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਬੇ-ਵਸੇ ਸੀਸ ਝੁਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਆਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਕੁਛ ਲੋਕੀ ਦੁਆਲੇ ਜੁੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ 'ਮਠ' ਦਾ ਜੋਗੀਰਾਜ 'ਭਰਥਰਿ' ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਹ ਬੀ ਉਸੇ ਰੁਖ ਨੂੰ ਆਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੂਰੋਂ ਡਿੱਠੋਸੁ ਤਾਂ ਕੁਛ ਸੁਹਾਵੀ ਰੁਮਕ ਜੇਹੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਆਕੇ ਲੱਗੀ,

ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਲੇ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦੀ ਠੰਢ ਵੇਲੇ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਰਿਵੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋਕੇ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਠਿਠੰਬਰ੍ਹਿਆ, ਫੇਰ ਤੱਕਿਆ ਹਾਂ ਤੱਕਿਓਸੁ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸੁਆਦ ਦੀ ਛੁਹ ਪਾਈ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਲਹਿਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਸੁਆਦ ਦੀ ਇਕ ਚਾਸ ਦੇਕੇ ਓਥੇ ਹੀ ਸਮਾ ਗਈ। ਜੋਗ ਤਾਂ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਦਾਰੂ ਅੱਠ ਪਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਸੋਲਾਂ ਪਹਿਰੀਆਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਬੀ ਲਾਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ; ਇਹ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਹਲਕਾ ਹਲਕਾ ਸੁਆਦ। ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ, ਨੈਣ ਤਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਝੁਕਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਨੀਊਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮੱਥਾ। ਹਾਂ, ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਨੀਉਂਦੇ ਸਨ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨੀਉਂਦਾ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦੇ, ਸਿਵਾ ਇਕ ਦੇ, ਅੱਜ ਉਹ ਆਪ ਬੇਵਸਾ ਨੀਉਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਅੱਗੇ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਸਿਆਣ ਸੀ, ਨਾ ਸੂੰਹ ਸੀ, ਨਾ ਪਤਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਕੇ ਨਹੀਂ ਗਾਂਵੇਂ ਸਨ ਗੁਣ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕੀਰਤੀ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਫਲਾਣੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਹ ਨੂਰ ਦਾ ਬੁੱਕਾ। ਸਿਰ ਨੀਉਂਦਾ ਨੀਉਂ ਗਿਆ ਸਾਰਾ, 'ਅਦੇਸ' ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਇਓਸੁ, ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਸਿਰ ਲਗ ਗਿਆ ਹੇਠਾਂ ਤੇ 'ਅਦੇਸ' ਕਹਿਕੇ ਮੱਥਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਧਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਆਸ਼੍ਰਮ ਦਾ, ਉਸੇ ਨੰਗੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਜਗਤ ਦਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਭਾਗ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਬੈਠ ਗਿਆ, ਪਰ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹੋਸੁ; ਉਸੇ ਸੁਆਦ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਤੇ ਸੁਆਦ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਨੈਣ ਬੱਝ ਗਏ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ। ਜਿਵੇਂ ਤ੍ਰੇਹ ਵੇਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਬੁੱਕਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਬੁੱਕ ਜਲ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਪੀਤੀ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਵੇਂ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਲੱਗ ਗਏ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਤੇ ਲੱਗ ਪਏ ਪੀਣ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ। ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਿਓਂ ਗੁਆਚਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਇਵੇਂ ਮਗਨ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਜੋਗੀ। ਰਾਤ ਦੇ ਪੀਤੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਤਰ ਕੇ ਟੋਟ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਟੋਟ ਵਿਚ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਟੋਟ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਸ਼ਾ, ਉਹ ਧੰਨ, ਉਹ ਸੁਭਾਗ, ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੋਛੇ ਮਦ ਦੀ ਟੋਟ ਵੇਲੇ ਮਿਲ ਪਵੇ ਇਕ ਘੁੱਟ ਸੱਚੇ ਮਦ ਦਾ। ਜਦ ਪਿਆਕ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਘੁੱਟ ਜ਼ਿਮੀਂ ਤੇ ਵੀਟਦੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਤੁੱਠੇ ਮਦ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਇਕ ਘੁੱਟ ਮਾਤ੍ਰ ਖ਼ਾਕ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੀਟ ਰਿਹਾ; ਸਗੋਂ ਸੱਚੇ ਮਦ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਿਲ ਪਈ ਦਾਤ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਅਮੁੱਲੀ ਮੀਂਹ ਵਾਂਙੂ ਵੱਸ ਰਹੀ; ਪਰ ਬੇ ਪਤਾ। ਟੋਟ ਹਟ ਗਈ ਹੈ, ਰਸ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਹਲਕੇ-ਪਨ ਵਾਲਾ ਹੁਲਾਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਝੂੰਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਮਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਜੋਗੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਮਸਤੀਆਂ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀਆਂ ਆਤਮ-ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੋਗੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਲਕਾ ਹਲਕਾ, ਲਹੁਕਾ ਲਹੁਕਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪਾ ਖਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸੁਹਣੀ ਉਚਿਆਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਮਗਨਤਾ ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਹੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ; ਹਾਂ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਚਿਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ।

ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਜੀਓ! ਸਮਾਧੀ ਇਹ ਹੈ!-ਪਰ ਅਜੇ ਹਠ-ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੇ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸਮਾਧੀ ਦਾ, ਉਂਵ ਬੇਥਵ੍ਹੇ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਵਿਚ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਅਦਭੁਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅਦਭੁਤ ਵਿਸਮਾਦ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਦਰਲਾ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਸੋਚਦਾ ਅਤਿ ਘੱਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੋਚਣਹਾਰ ਤਾਂ ਰਸ ਮਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੋਚ ਮੰਡਲ ਵਲੋਂ ਕੰਡ ਵਲਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹਾਂ ਸੁਭਾਗ ਜੋਗੀ! ਬੈਠਾ ਰਹੁ; ਐਉਂ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਤੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਇਸ ਰਸ ਵਿਚ ਮਾਣਨਹਾਰ ਹੋਕੇ ਬੈਠੀ ਰਹੇ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਕੰਡ ਵਲਾਈ

ਰਖੇ। ਸੁਭਾਗ ਜੀਓ! ਬੈਠਾ ਰਹੁ; ਦੁਰਲਭ ਖਿਨਾਂ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਨਾਮ ਦਾ ਨੂਰ ਤੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਸੁਭਾਗ ਹੈਂ ਕਿ ਖ਼ਾਕੀ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਖ਼ਾਕੀ ਨੈਣ ਕਟੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨੂਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਨੂਰ ਦਾ ਬੁੱਕਾ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਖ਼ਾਕੀ ਜ਼ਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਹਾਂ ਕਦੇ ਕਦੇ, ਜਦੋਂ ਜਗਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਉੱਡਕੇ ਗਿਲਾਨ ਹੀ ਗਿਲਾਨ ਵਰਤ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਪਰ ਐਤਕੀ ਤਾਂ ਵੇਖ ਜੋਗੀ! 'ਆਪ' ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਦੀ- ਬਾਹੁੜੀ ਕਰਨ ਨੂੰ 'ਗੁਰੁ ਜਯੋਤਿ' ਆਪ ਆ ਪ੍ਰਗਟੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਗੁਰਮੁਖ ਫਿਰ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤਾਰਨਹਾਰ ਬਿਰਦ ਦੀ ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦੀ, ਪਰ ਆਪ, ਸੁਭਾਗੇ ਜੋਗੀ! ਹੁਣ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਭਾਗੋ ਭਰੇ ਹਨ ਨੈਣ, ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਦੀਦੇ, ਜੋ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਦੀਦਾਰ, ਖ਼ਾਕੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ। ਤੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ।

ਜੋਗੀ ਰਾਜ ਜੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ, ਪਰ ਫੇਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੋਚ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਗਈ ਤੇ ਕਿਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਤਿਲਕੀ, ਹਾਂ ਦੇਖੋ ਇਹ ਰਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋਚ ਫੁਰਦੀ ਹੈ:—ਐਹ ਟਿਕਾਉ, ਠੰਢ, ਸੁਹਾਂ, ਰਸ, ਫਿਰ ਆਤਮ ਹੋਸ਼, ਜਾਗ੍ਰਤ! ਹੈਂ, ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠਾ! ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਨੀਂਦ ਵਰਗਾ ਹੈ ਨਾ ਸੁਖੁਪਤੀ ਵਰਗਾ, ਨਾ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਨਾ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਹੈ, ਨਾ ਤੰਦ੍ਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਦੂਜੇ ਦੀ ਤ੍ਰਾਟਕ ਸਤਜਾ ਹੇਠ ਆਇਆਂ ਵੀ ਨੀਮੁ ਬੇਸੁਧੀ ਹੈ, ਇਹ ਕੀਹ ਹੈ? ਤੇ ਫਿਰ ਬਿਨਾਂ ਸਾਧਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂ? ਹਾਂ ਦੂਜੀ ਸੋਚ ਫੁਰੀ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੀ ਦਿਬ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਵੇਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਤੋਂ ਨੂਰ, ਖਿੜੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ਬੂ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਡਲ ਤੋਂ ਠੰਢ, ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਾਜ਼ ਤੋਂ ਸੁਰ, ਰੁਮਕ ਰਹੀ ਪੌਣ ਤੋਂ ਤਾਜ਼ਗੀ। ਅੱਗੋਂ ਸੋਚ ਫਿਰ ਟੁਰੀ ਕਿ 'ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ?' ਸਿੱਧਾਂ ਤੇ ਨਾਥਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਧਰ ਧਰਕੇ ਕਈ ਦੇਵ ਸਿੱਧ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਝਰਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਰੱਬ ਦਾ ਥਹੁ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਭਾਵ? ਪਰ ਉਹ ਦੇਹ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਹ ਧਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ! "ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਾਰਦ ਅਰਾਧਨਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਥਹੁ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਓਸ ਵਿਚ ਅਜੇ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਹੈਂ? ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਠੀਕ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੋਇਆ। ਭਲਾ ਜੇ ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ, ਪਤਾ ਕਰਾਂ ਕਿ ਕੌਣ ਹੈ? ਤਾਂ ਕੀ ਡਰ ਹੈ? ਕੋਈ ਬੇਅਦਬੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਈਏ।'

ਇਸ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਰਸ ਮਾਣ ਰਹੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਰਸ ਮਾਣਨ ਦਾ ਵੇਗ ਆਇਆ ਤੇ ਇਹ ਸੋਚ ਫੁਰੀ ਕਿ ਅੰਬ ਨਾ ਗਿਣ, ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣ, ਜਾਣਕੇ ਕੀਹ ਲੈਣਾ ਹਈ? ਰਸ! ਰਸ ਜੇ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਣ। ਇਉਂ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਨੇ ਫਿਰ ਰਸ ਵਿਚ ਡੁਬਕੀ ਲਵਾਈ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਡੂੰਘੀ, ਪਰ ਜੋਗੀ ਫਿਰ ਉਸੇ ਰਸ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਫੁਰ ਰਹਿਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਤਰਲੇ ਤਾਂ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਸੋਚ ਨੂੰ ਮੋਚਕੇ ਫਿਰ ਟਿਕਿਆ। ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ ਜੋਗੀ! ਤੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਧੰਨਜਤਾ ਜੋਗ ਹੈਂ।

ਹਾਂ ਟਿਕ ਗਿਆ ਜੋਗੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਗੋਤਾ ਓਡਾ ਡੂੰਘਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਓਨਾਂ ਲੰਮਾਂ ਨਹੀਂ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸੋਚ ਫੇਰ ਆਈ—ਮਤਾਂ ਓਹੋ ਹੀ ਹੋਣ ਤੇ ਮੈਂ ਮਗਨ ਟਿਕਿਆ ਰਹਾਂ ਤੇ ਓਹ ਟੁਰ ਜਾਣ, ਫੇਰ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ। ਤੌਖਲੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆਕੇ ਸੋਚ ਨੇ ਫਿਰ ਟੁੰਬਿਆ। 'ਮਨਾਂ! ਪੁੱਛ, ਪਤਾ ਲੈ, ਚਿਹਨ ਚੱਕ੍ਰ ਉਹੋ ਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੇਹੋ ਜੇਹੇ ਤੈਨੂੰ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਂ ਐਡਾ ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿਸ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪੁੱਛ ਮਨਾਂ। ਵਡੇ ਵਡੇ ਪੁੱਛਦੇ ਆਏ। ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ

'ਯਮ' ਨੂੰ 'ਨਚਕੇਤਾ' ਨੇ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਕੌਣ ਹੈ, ਤੂੰ ਬੀ ਪੁੱਛ ਲੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕੌਣ ਹੋ ? ਯਾ ਪੁੱਛ ਲਵਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਬਾਲਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਕਿ 'ਆਪ ਕੌਣ ਹਨ ?' ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ! ਪਰ ਰਸ ਦੇ ਆਵੇਸ਼ ਨੇ ਫੇਰ ਖਿੱਚ ਮਾਰੀ ਕਿ ਪਲ ਕੁ ਹੋਰ ਸੋਚ ਦਾ ਲੜ ਛੱਡਕੇ ਇਹ ਰਸ ਮਾਣ ਲੈ। ਫਿਰ ਕੁਛ ਛਿਨਾਂ ਲਈ ਰਸ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜੋਗੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਤੌਖਲੇ ਨੇ ਕਿ ਮਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦੇਰੇ ਦੀ ਛਿਨਕ ਵਿਚ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ,ਸੋਚ ਦਾ ਪੱਲਾ ਭਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਕੁਛ ਠਹਿਰ ਠਿਠੰਬਰਕੇ ਤੱਕੇ: ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ: "ਸੁਆਮੀ ! ਕਉਣ ਦੇਸ਼, ਕਉਣ ਨਾਮ, ਕਉਣ ਕਾਮ ?"

ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਸੇਵਕ—ਆਪ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ, ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਆਪਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਜੇ ਸਰੀਰ ਵਲੋਂ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਹੈ: ਨਾਮ—

ਧੰਨਜ ! ਧੰਨਜ !! ਧੰਨਜ !!! ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਧੰਨਜ !!!! ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹੈ ! ਕੰਮ—ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣ ਦਾ, ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਛੁਹ ਲਾਵਣ ਦਾ, ਕੋਈ ਅਗਨ ਬੁਝਾਵਣ ਦਾ, ਕੋਈ ਠੰਢਾਂ ਪਾਵਣ ਦਾ, ਕੋਈ ਜੰਮੇ ਥਰਾਂ ਦੇ ਤੋੜਨ ਦਾ, ਕੋਈ ਪਾਲੇ ਮਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਘਾਂ ਪੁਚਾਵਣ ਦਾ, ਕੋਈ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਕੌਤਕੀ ਕੰਮ ਹੈ।

ਨਾਮ ਸੁਣਕੇ ਜੋਗੀ ਦੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਇਕ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ, ਇਕ ਕੰਬਣੀ ਜਿਹੀ ਲੂੰਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਗਈ, ਇਕ ਨਿੱਘੀ ਨਿੱਘੀ ਝਰਨਾਟ ਉਮਾਹ ਦੀ ਫਿਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਫਿਰੀ। ਫ਼ਿਰ ਹੁਲਾਸ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰਿਆ: 'ਧੰਨ ਭਾਗ ਮੇਰੇ !' ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਧਰਕੇ ਬੋਲਿਆ:—"ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ! ਚਿਰ ਤੋਂ ਆਪ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਚਿਰਕਾਲ ਤੋਂ। ਹਾਂ, ਅੱਜ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗੇਗਾ, ਹੁਣ ਜੋਗ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਥਹੁ ਪਵੇਗਾ, ਸਾਰੇ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ।"

ਤਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤੇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਤੇ ਮੱਥੈ ਤੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਦੀ ਆਭਾ ਫਿਰੀ, ਗੁਲਾਬਾਂ ਤੋਂ ਕੋਮਲ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਇਕ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਆਈ ਤੇ ਬੋਲੇ: "ਕਿਵੇਂ ਜੋਗੀ ਜੀ ! ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਤੇ ਉਡੀਕਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੋ ?"

ਜੋਗੀ (ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ)—ਜੀਓ ! ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ, ਜੋ ਆਪਾ ਵਰਜ ਵਰਜ ਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਚੜਾਉ ਲਹਾਉ ਦੇ ਕਰਤਬ ਕਰ ਕਰਕੇ, ਧਿਆਨ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜੁੜਿਆ ਤਾਂ ਸਮਾਧੀ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਝਾਂਵਲਾ ਪਿਆ ਤੇ ਮੁਨੀ ਜੀ ਦਿੱਸੇ, ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ, "ਜੋਗ ਨਾ ਕਮਾਓ—ਕਰੜਾ ਹਠ ਜੋਗ, ਭਗਤੀ ਕਮਾਓ"। ਜਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਤਾਂ ਮੁਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ: "ਕਲਜੁਗ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਤਾਰਨ ਹੇਤ ਅਵਤਾਰ ਧਰਾ ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ 'ਸ੍ਰੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ', ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਪਰਸਨ ਕਰੋ, ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਫ਼ਲ ਪਾਓਗੇ"। ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ, ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਨਾਮ ਤਾਂ ਅਨਾਮ ਹੈ; ਪਰ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਨਹਾਰ ਦੁੱਖ ਹਰਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਨਾਨਕ' ਹੈ।" ਐਉਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂੰਹ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਉਡੀਕਾਂ ਨੇ ਡੇਰੇ ਜਮਾਈ ਰੱਖੇ; ਜੀਓ ਜੀ ! ਇਹ ਬੀ ਮੁਨੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ:—

ਪ੍ਰਥਮ ਮਿਲਹਿਗੇ ਤੁਝ ਇਸ ਥਾਂਈਂ। ਬੈਸਹੁ ਪ੍ਰੇਮ ਰਿਦੇ ਲਿਵਲਾਈ ! ਪੂਛ ਲੇਹੁ ਜੋ ਹੈ ਨਿਜ ਮਨ ਮੈਂ। ਸਰਬ ਬਤਾਇ ਦੇਹਿਂ ਇਕ ਛਿਨ ਮੈਂ। ਤਬ ਕੀ ਮੈਂ ਰਾਵਰਿ ਸੁਧ ਪਾਈ। ਬੈਠ ਰਹਜੋ ਥਿਰ ਹ੍ਵੈ ਇਸ ਥਾਈ।

[ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ:

੨.

ਆਸ਼੍ਰਮ—ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਮ—ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਣਾ ਨਗਰੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਖੀ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਸੋ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਾਤ ਧੁੰਮ ਗਈ। ਲੱਗੇ ਲੋਕੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ। ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਦੂਸਰੇ ਜੋਗੀ ਤੇ ਸਾਧਕ ਬੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ 'ਮਠ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਭਰਥਰਿ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਦੇਸੀ ਤੇ ਅਨਜਾਣੇ ਦਾ, ਜੋ ਜੋਗੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੰਨਾਂ ਸਨਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਵੇਰ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਟੋਲੇ ਬੰਨ੍ਹ

ਬਨ੍ਹਕੇ ਓਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਚਰਚਾਵਾਦ ਕਰਨ ਆਏ। ਜਿੰਨੀ ਵੇਰ ਤੇ ਜਦ ਜਦ ਆਏ ਹਉਲੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਗਏ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਇਹ ਪਿੜ ਬੱਝਣੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਹਾਰ ਤੱਕਣੀ, ਜਿਵੇ ਨਿੱਚੁੜੇ ਨਿੰਬੂ ਦਾ ਫੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਤਪਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਦਾਰੂਆਂ ਨਾਲ ਰਸ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਫੋਕੇ ਹੋਏ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਚੰਭੇ ਹੋਣਾ। ਇਧਰ ਜਦ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਤੱਕਣਾਂ ਤਾਂ ਸੁਆਦ ਦੀ ਕੋਈ ਆਭਾ ਵੱਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਣੀ, ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਫੁਹਾਰ ਕਿਸੇ 'ਹੋਂਦ' ਦੀ ਛਿੜਕੀਂਦੀ ਭਾਸਣੀ। ਇਉਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਹਚੇ ਜੋਗੀਆ ਤੋਂ ਉੱਡਣ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਆਸ੍ਰਮ ਆਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਭ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਝੁਰਮਟਾਂ ਪਾਉਣ ਲਗ ਪਏ, ਐਂਨਾ ਕਿ ਆਸ੍ਰਮ ਮਾਨੋਂ ਸੁੰਞਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋਗੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁੰਞਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ। ਹੁਣ ਜੋਗੀ ਵਧੇਰੇ ਖੁਣਸਣ ਲਗ ਪਏ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਬਲ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋ ਜੋ ਕੁਛ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸਭ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਧੀ! ਅੰਤ ਜਦ ਕੁਛ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ਤਾਂ ਪੈਰੀਂ ਆ ਪਏ। ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ 'ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ' ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਹੈ:—

'ਅਰ ਭਾਟੜਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਕਜਲੀ ਬਣ ਕੋਸ ਅੱਸੀ ਹੈ ॥ ਤ੍ਰਿਯਾ ਰਾਜ ਹੈ ॥ ਤਹਾਂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਾ ਦੇਹੁਰਾ ਹੈ ॥ ਸੰਗਤ ਭਾਟੜਿਆਂ ਕੇ ਜੁੜਤੀ ਹੈ। ਉਥੈ ਗੁਰੂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸਟ ਕਰਕੇ ਪੂਜਾ ਖਿੰਚ ਲੀਤੀ ਹੈਸੁ ॥ ਤਬ ਸਿਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਜੋਰ ਅਜਮਾਇਕੇ ਪੈਰੀਂ ਆਇ ਪਏ ਹੈਂ ॥ ਉਸ ਥਾਇ ਕਾ ਨਾਉ ਕਜਲੀ ਬਨ ਤ੍ਰਿਯਾਰਾਜ ਹੈ*'।

ਇਉਂ ਜਦ ਸਾਰਾ ਆਸ੍ਰਮ ਭਰਥਰਿ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਭਰਥਰਿ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤੇ।

ਭਰਥਰਿ—ਤੁਸੀਂ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਪਸਿੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ! ਸਮਾਂ ਕਲੂ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈ, ਸਤਜ ਤੇ ਜਤ ਤੋਂ ਲੋਕ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਸ਼ਰੀਰ ਬੀ ਪੁਸ਼ਟ ਉਤਨੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਹਠ ਦੀ ਪਾਯਾਂ ਘਟ ਗਈ ਹੈ! ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੇ ਪਰਜਾ ਦੁਖੀ ਤੇ ਫੋਕੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਨਿਰੇ ਸਰੀਰਕ ਤਿਆਗਾਂ ਨਾਲ ਸਾਧੂ ਪਰਜਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਪਏ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਫਿਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸੁਗਮਤਾ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਰਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਿਰੇ ਚਾਰ ਜੋਗੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਕੇ ਬਹਿ ਰਹਿਣ ਸਗੋਂ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋਗੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸੁਖਦਾਈ ਗਲ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਬੀ, ਜੋਗੀ ਬੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹਾਂ* ! ਜੋਗ ਤੁਸਾਡੇ ਤੇ ਜੋਗ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡੇ ਅਕਸਰ ਜੋਗੀ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਬੱਸ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰੇ ਸਿਥਿਲ ਕਰਨੇ ਤੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਐਉਂ ਧਾਵਣ ਨਾਂ। ਫੇਰ ਜੇ ਰਾਜ ਜੋਗ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਲ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਜੋਗ ਨਾਮ ਰਖਿਆ ਹੈ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਣ ਦਾ। ਮਨ ਇਕਾਗ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜੁੜ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਕਿ ਮਨ ਦੇ ਵੇਗ ਜਾਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਰੁਕ ਜਾਣ ਤਾਂ ਆਪਾ ਟਿਕਕੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੇਵਲ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਾਣ ਉਠਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਨਿਹਕੇਵਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰਕ ਸਾਧਨ ਤੇ ਹਠ ਯੋਗ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਜਗਤ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਪਿਛੇ ਹਟਦੇ ਹਟਦੇ ਬਨਬਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਜਦ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਛੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਲੈਕੇ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਦੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਨਿਰੁੱਧ, ਅਰਥਾਤ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋ ਬੀ ਗਿਆ

*ਇਸ ਬਨ ਦਾ ਪਤਾ ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਵਿਚ ਬੀਜਾਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

* ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਿਕਾ ਗੁਰਮਤੀ ਲਾਗੇ ॥
ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁ ਜਾਗੇ ॥
[ਆਸਾ ਕਾਫੀ ਮ: ੧

ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪੇ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਜੀਵ-ਤੱਤ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ; ਉਹ ਪਰਮਤੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ। ਅਜੇ ਉਹ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਓਸ ਵਿਚ ਕਸਰ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ-ਹੈਂ, ਨਿਰੁੱਧ ਪੁਰਖ ਅਜੇ ਨੀਵਾਂ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਹਾਂ, ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਜੀਵ ਤੱਤ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਹੈ*।

ਸਾਡਾ ਜੋਗ ਹੈ ਆਤਮ ਟਿਕਾਉ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਕੇ ਪਰਮਤੱਤ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਟੁਰਦੇ ਹਾਂ†।

ਭਰਥਰਿ-ਪਰਮ ਤੱਤ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਨਾ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਂਖ ਵਾਂਙੂ ਅਸੀਂ ਅਨੀਸ਼੍ਵਰਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਹੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਧਨ ਹਠ ਯੋਗ ਦੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਯਾ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਜੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘੋ ਬੀ ਤਾਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹੋ ਸੋ ਜੀਓ! ਜੋ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਹੈ ਸੋ ਤਾਂ ਸੁੱਧ ਹੋਕੇ ਅਪਣੇ ਜੀਵਤੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ*।

ਭਰਥਰਿ-ਠੀਕ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਦਾ ਭਾਵ ਠੀਕ ਇਹੋ ਹੈ, ਇਹੀ ਨਿਰਬੀਜ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਠੀਕ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੀਵ ਤੱਤ ਪਰਮ-ਤੱਤ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਤਾਂ ਜੋਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ†। ਜੇ ਅੰਤ ਅਸਾਂ ਪਰਮ ਤੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਪਰਮ ਤੱਤ੍ਵ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਕੋਈ ਸਫਲ ਮੰਨਣਾ ਨਹੀਂ।

ਭਰਥਰਿ—ਠੀਕ ਹੈ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਹਠ ਜੋਗ ਦੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਅਵਿੱਦ ਸਾਰੇ ਪਰਚਕੇ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਖੀਰ ਕਾਂਇਆਂ ਸੋਧਕੇ ਤੇ ਮਨ ਮਾਂਜਕੇ ਅਰੋਗ ਤੇ ਲੰਮੀ ਉਮਰਾ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਸੋ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਰਾਜ ਜੋਗ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਧਕ ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਪਰਚੇ, ਨਿਜ ਪੂਜਾ ਤੇ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵਿਚ ਵਾਕੇ ਸਿੱਧ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਨਿਰਵਾਸ਼ ਰਹਿਕੇ ਰਾਜ ਯੋਗ ਵਲ ਟੁਰਦਾ ਹੋਊ।

ਭਰਥਰਿ-ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ! ਹਾਂ ਜੀਓ ਜੀ! ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਜੋਗ ਦਾ ਕੀਹ ਨਾਮ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਸਾਡੇ ਜੋਗ ਦਾ ਤੁਸਾਂ ਨਾਂਮ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਰੇ ਹਠ ਜੋਗ ਦਾ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਨਾਵਟ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਖ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸੁਖ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਸੁਖ ਮਾਨਣ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ* ਤੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਜ ਯੋਗ ਪਦ ਬੀ ਅਸੀਂ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਪਾਤੰਜਲ ਦੇ ਦੱਸੇ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਯੋਗ ਨੂੰ ਰਾਜ ਯੋਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਯੋਗ ਦੀ ਖਾਤਰ ਰਾਜ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ, ਘਰ ਤਿਆਗਦੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਫਿਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰਬਾਣ ਰਹਿਕੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਯੋਗ ਆਖਦੇ ਹਾਂ†। ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਯੋਗ ਹੀ ਪਰਪੱਕ ਹੋਕੇ ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਹੈ‡। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨਿਰਯਤਨ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਐਉਂ ਟੁਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ

---

*ਇਸ ਸੇ (ਪਾਤੰਜਲ ਕੇ ਯੋਗ ਸੇ) ਕੇਵਲ ਆਤਮ ਸਾਖ੍ਯਾਤ-ਕਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਾ ਸਪਸ਼ਟ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੁਨਾ-ਇਸ ਸੇ (ਪਾਤੰਜਲ ਯੋਗ ਸੇ) ਦੁਖ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਨੰਤ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ।

[ਦੇਖੋ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼-੧੮, ਸਫਾ ੭੧੮, ੭੧੯

†ਆਤਮ ਚੀਨਿ ਪਰਾਤਮੁ ਚੀਨਹੁ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੇ ॥' [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧

* ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਦਾ ਲਿਵ ਹਰਿ ਸਿਉ ਜੀਵਾਂ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈ ॥ [ਸਿਰੀ: ਅਸਟ: ਮ: ੧

†ਥਿਰ ਥਿਰ ਚਿਤ ਥਿਰ ਹਾਂ ॥ ਬਨੁ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸਮਸਰਿਹਾਂ ॥ ਅੰਤਰਿ ਏਕ ਪਿਰ ਹਾਂ ॥ ਬਾਹਰਿ ਅਨੇਕ ਧਰਿ ਹਾਂ ॥ ਰਾਜਨ ਜੋਗੁ ਕਰਿਹਾਂ...॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫

‡ਗੁਰਿ ਮਨੁ ਮਾਰਿਓ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਰਾਵੇ ਭਗਤਿ ਜੋਗ ॥ ਗੁਰ ਸੰਤ ਸਭਾ ਦੁਖ ਮਿਟੈ ਰੋਗੁ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਵਰੁ ਸਹਜ ਜੋਗ ॥੪॥ [ਬਸੰਤੁ ਮ: ੧

ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਆਪ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ! ਪ੍ਰਾਣਾ-ਯਾਮ, ਆਸਨ, ਨਿਊਲੀ, ਨੇਤੀ, ਧੋਤੀ, ਆਦਿ ਕਰਮ ਅਗਨ ਜਲ ਆਦਿ ਤਪ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ? ਘਰ ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾਉਂਦੇ ? ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਚਿਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵਰਜਕੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਤੋੜਦੇ ਹੋ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅਹਿਨਿਸ ਅਨਹਤ (ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੀ) ਲਿਵ ਲਾਈ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹੇਗੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਨਾਲੋਂ ਆਪੇ ਮਨ ਉਪਰਾਮ ਰਹੇਗਾ। ਉਪ੍ਰਾਮ ਰਹਿਣ ਦਾ ਜਤਨ ਜਾਂ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਸੁਤੇ ਹੀ ਮਨ ਦਾ ਲਗਾਉ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਕਰ ਰੱਖੇਗਾ ਐਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਕੈ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਸਹਿਜ ਵੈਰਾਗ ਹੈ ਸਾਡਾ* ।

ਭਰਥਰਿ—ਕਿਵੇਂ ? ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੱਸੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਵੇਂ ਕਾਕੀ ਵਿਆਹੀ ਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਤੀ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਵੇਲੇ—ਪਤੀ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ—ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਤਿਆਗ ਵਿਰਾਗ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਪਤੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਵਿੱਥ ਤੇ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਜਦ ਲਿਵ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਗ ਗਈ ਤਾਂ 'ਜੋ ਕੁਛ ਸਾਂਈਂ ਨਹੀਂ' ਉਸ ਨਾਲ ਵਿੱਥ ਆਪੇ ਹੋ ਗਈ। ਸੋ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਦੀ ਹੈ† ।

ਭਰਥਰਿ (ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ)—ਠੀ``ਕ। ਫਿਰ ਜੀਓ ! ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਈ ਕੋਈ ਸਾਧਨ, ਕੋਈ ਜੁਗਤਿ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਲਿਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਦਰਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਲਗਾਤਾਰੀ ਲਗਨ ਨੂੰ। ਪਰੇਮ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਾਹਦੇ ? ਪਰ ਤਦ ਬੀ ਵਿਚਾਰਕੇ ਵੇਖੋਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਪਰੇਮ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਯਾਦ ਪਰੇਮ ਦਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਇਕ ਵਿਦਤ-ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੀ—ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਕ ਤਾਰ ਲਿਵ ਲਾਉਣੀ ਹੈ—ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇਮ ਸਰੂਪ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਸਮਝਕੇ ਯਾਦ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਯਾਦ ਜੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਦਮ ਜਾਗ ਪਵੇ ਤੇ ਟੁਰ ਪਵੇ ਤਾਂ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਾ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਪਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਲੈਕੇ ਜਪਦੇ ਹਾਂ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਫੁਰਣਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਉਹ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਵਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਫੁਰਨਤਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਪਰੇਮ ਭਾਵ ਬਣਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਲਿਵ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਅਵਿੱਛੜ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰੀ ਮੇਲ ਵਿਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ* । ਇਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ 'ਨਾਮ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਐਉਂ ਜੀਵ ਤੱਤ ਆਪੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪੇ ਪਰਮ ਤੱਤ ਵਿਚ ਜਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ (ਸੋਚ ਸੋਚਕੇ)—``````ਠੀਕ, ਸਿਮਰਨ ! ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਸਮਰਣ ਹੈ 'ਸਮ੍ਰਿ' ਧਾਤੂ ਤੋਂ, ਤੇ ਸਮ੍ਰਾਰ ਬੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਸਮ੍ਰਿ ਤੋਂ। । ਸਮਰਣ = ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਸਮਾਰ+ਪਜਾਰੰ, ਠੀਕ ਜੀ ਠੀਕ। ਯਾਦ ਤੇ ਪਰੇਮ ਇਕੋ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਦੋ ਪਦ ਹਨ। ਯਾਦ ਤੇ ਪਜ਼ਾਰ। ਪਰ ਹਾਂ ਜੀ ਨਿਰਮਲ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਤੇ ਫਿਰ ਜੁੜਦਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਮਨ ਮੈਲਾਂ ਨਾਲ, ਪਾਪਾਂ ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਨਾਲ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੇ ਮੋਹਾਂ

---

*ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਬਦਿ ਰਤਾ ਬੈਰਾਗੀ ਨਜਿ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ॥ [ਸਾਰੰਗ ਅਸਟ: ਮ: ੧

†ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ਬਡੇ ਭਾਗ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥ [ਸਾਰੰਗ ਅਸਟ: ਮ: ੧

*ਨਾਵੈ ਅੰਦਰਿ ਹਉ ਵਸਾ ਨਾਉ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

ਪਨਾ:—ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਮਹਿ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰਾਂ ॥ [ਗ:ਸੁ:ਮ:੫

ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਹੀ ਕੱਟਦਾ ਹੈ* । ਜਦ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪਰ ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੁਣਾਂ ਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਲ ਉਤਰਦੀ ਹੈ† । ਜੋ ਪੁਰਖ ਮਨ ਵਿਚ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮੈਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਚਿਤਵਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸੁੱਛ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੱਸੋ ਨਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਤਾ ਜੀਓ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਰਾਤ ਨੂੰ ਭੂਤਾਂ ਪਰੇਤਾਂ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਕਰਦਾ ਸੁਣਦਾ ਸੌਂ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖਕੇ ਵਿਫਲਦਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਐਉਂ ਠੀਕ, ਸਮਝ ਲਿਆ ਜੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੋ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦਾ 'ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ' ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਵਜੂਦ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਕੇ ਤੇ ਛੁਹ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਜਦ ਮਨ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਪਰੇਮ ਸਰੂਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਪਾ ਪਾ ਚਿਤਵਨ ਕਰ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਡੂੰਘੇ ਥਾਈਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਸੂਖਮ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਹੋ ਨਾਮ ਰਸਦਾਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਸੁਆਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ‡ ।

ਭਰਥਰਿ—ਕਿਵੇਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਮਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ 'ਹੈ' ਵਿਚ ਟਿਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਦਾ ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਉਦੈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ 'ਸਤਯ' ਭਾਵ, 'ਹੈ' ਭਾਵ, ਅੰਦਰ ਲਗਾਤਾਰ ਉਦੈ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਹੋਂਦ' ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਛੁਹ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ! ਰਸ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਨਿਰੰਤਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ' 'ਨਿਰੰਤਰ ਮੇਲ' ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਰਸ ਦਾਤੇ ਦਾ ਅਵਿੱਛੁੜ ਮੇਲ ਸਾਨੂੰ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ* ।

ਭਰਥਰਿ—ਨਾਮ ਕਿੱਥੋਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਵਲੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਹ ਗਿਆਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤਿ ਵਿਚ ਟੁਰਦਾ ਹੈ; ਆਪਣੀ ਮਨਮਤਿ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਟੁਰਦਾ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਰਹਿਬਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ† ਤੇ ਜਿਸ ਪਰ ਰੱਬ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਹੈ।

---

*ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥ [ਜਪੁਜੀ]
ਪੁਨਾ:—ਕਟੇ ਪਾਪ ਅਸੰਖ ਨਾਵੈ ਇਕ ਕਣੀ ॥ [ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧]

†ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ ॥ [ਗਉ: ਸੁਖ: ਮ: ੫]

‡ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਜਾਇ ॥ [ਗ: ਸੁਖ: ਮ:੫]
ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਅਸਰ ਨਾਮ ਦਾ ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਦੱਸਿਆ ਨੇ:—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥ [ਗ: ਸੁਖ: ਮ: ੫]

*ਸੁਭਰ ਭਰੇ ਨਾਹੀ ਚਿਤੁ ਡੋਲੈ ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ [ਸਰੰਗ ਮਹਲਾ ੧]

†ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਰਤਦਿਆਂ ਤਾਈਂ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਕੀ ਤਾਬਿਆ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਆਉਣਾ—ਹਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ (ਸਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ) ਅਵਤਰਣਾ ਜਦੋਂ ਬੰਦ ਹੋਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ 'ਅਵਤਾਰ ਤੁਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪਤਾ' ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਬਖਸ਼ੀ ਕਿ ਈਸ਼ੁਰੀਯ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗਯਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਾਕਿਆ ਪੰਜ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਖਾਲਸਾ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਛਕਾਉਣ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ। 'ਇਕ ਸਿਖ, ਦੁਇ ਸਾਧ ਸੰਗ; ਪੰਜੀਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ' ਦਾ ਅਸੂਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਆਦਿ ਤੋਂ ਚਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋ ਪੰਜ ਗੁਰ ਸਿਖ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ☞

ਜਦੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪਰੇਮ ਮਾਰਗ ਦਾ ਹਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ, ਜੋ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ, ਤਪੀ ਸੀ ਤੇ ਹਠ ਜੋਗ ਦਾ ਬੀ ਘਾਲੀ ਸੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਉਡਦਾ ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਲਕੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਬੇਅਦਬ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਨ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਫੱਸੇ ਹੋਏ, ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਕੁਛ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਪਰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਭਰਥਰਿ ਵਲ। ਤਦ ਭਰਥਰਿ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਨਿਵੇਦਨ ਕੀਤਾ ਐਉਂ: 'ਆਪ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾ, ਖਿੰਥਾ, ਜੁਗਤੀ, ਸਿੰਙੀ, ਡੰਡਾ, ਬਿਭੂਤੀ ਆਦਿ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚੱਕ੍ਰ ਬੀ ਪੰਥ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਹਾਂ ਜੀਓ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਪਰ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਣਾ 'ਸਾਡੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ' ਹੈ; ਹੋਰ ਮੁਦ੍ਰਾ ਹਠ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਕੰਨ ਪਾੜਕੇ ਕੋਈ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਾਰਨਾ ਇਹੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਹਨ ਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਹੰਨ। ਜਗਤ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਔਖ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਖਿਮਾਂ ਰੂਪੀ ਗੋਦੜੀ ਬਣਾਕੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਸਰਦ ਮਿਹਰੀਆਂ* ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੇ, ਜੋ ਕੁਛ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸੀਂ ਮਾਲਕ ਵਲੋਂ ਜਾਣਕੇ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮੰਨਣ ਸਾਡੇ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਦੀ ਨਿਧੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਕੇ ਕਾਇਆਂ ਸਾਧਦੇ ਤੇ ਕਾਇਆਂ ਨੂੰ ਚਿਰੰਜੀਵ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ (ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ) ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਸ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਕੇ ਨਾਦ ਪੂਰਦੇ ਹੋ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਰਸ ਰੂਪ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਨਾ ਟੁੱਟਣੇ ਵਾਲੀ ਅਨਹਤ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਮਨ ਉਤੇ ਮਤਿ ਤੇ ਮਤਿ ਉਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਾਬੂ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ (ਤੇ ਗਜਾਨ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੈ) ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਾਸ 'ਡੰਡਾ' ਹੈ। ਤੂੰਬਾ ਯਾ ਚਿੱਪੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ 'ਵਿਚਾਰ' ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸੀਤਲਤਾਈ ਦਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਿਵਾਰਨ ਦਾ ਜਲ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮੁੱਲ ਛਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਅਸੀਂ ਬਿਭੂਤ ਮਲਦੇ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਸਾਡੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸਾਡਾ ਪੰਥ ਅਤੀਤ ਪੰਥ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਪੰਥ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਮਨਮਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ। ਹੋਰ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਤਾ ਤੇ ਨਾਨੱਤ੍ਵ (ਬਹੁਤ ਪਨਾ) ਹੈ, ਇਸ ਬਹੁਤਾਯਤ ਤੇ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ–ਰੂਪ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਫਰਕਾਂ ਵਿਚ–ਇਕ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਸਮਾਇਆ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਸੰਙ੍ਯਾ† ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਭਰਥਰਿ ਨੇ ਨੈਣ ਭਰਕੇ ਚੇਲਿਆਂ ਵਲ ਡਿੱਠਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਵਲ। ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਤੱਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਵਾਕ ਕੀਤਾ:–'ਕਿਉਂ

ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਣ, ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ–ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਹੋਣ ਤਦ ਜੋ ਸੰਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੁਲ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਿਰੀ ਸ਼ਖਸੀ ਉਪਾਸਨਾ (ਘਾਲ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ) ਦਾ ਅਸੂਲ ਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਉਪਾਸਨਾ ਦਾ ਅਸੂਲ ਬੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਜੱਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ਖਸੀ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ਖਸੀ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨਾ 'ਸੰਗਤੀ ਉਪਾਸਨਾ' ਬੀ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾਂ ਅਸੂਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮੇਲ ਸਾਧ ਦਾ ਸੰਗ' ਰੋਜ਼ ਮੰਗੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਮ ਰੱਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਵਿਚ ਅਪੜੀਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਤੇ ਲੋੜ ਗੁਰੂਘਰ ਵਿਚ ਅਮਿੱਤ ਦੱਸੀਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਸਾਂਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹੈ। ਅਗੋਂ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਦਾ, ਜੋ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਅਭਯਾਸ ਹੈ ਨਾਮ ਦਾ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਸ੍ਰਵਣ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ। ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਦੇਖੋ ਅਖਬਾਰ 'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ' ਜਿਲਦ ੩੨, ਨੰ: ੩੧, ਤਰੀਕ ੧੧ ਜੂਨ ੧੯੩੧।

---

*ਪਿਆਰ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਕੇ ਗਮਰੁੱਠਤਾ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਣੀ। ‡ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੯੮ ਪਰ ਕਾਲਮ ੨ ਵਿਚ † ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਾਲੀ ਪਦ ਸੰਮਤਾਂ ਹੇਠਲੀ ਟੂਕ।

ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ! ਸੁਣਿਆਂ ਹਈ ਮਾਰਗ—ਉਸ ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾਉਣ ਦਾ ਮਾਰਗ—ਜੋ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਦਾ ਹੈ? ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਆਪਣੇ ਜੋਗ ਦਾ ਅੰਤਮ ਫਲ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਨਗਰੀ (ਸ਼ਿਵਲੋਕ) ਵਿਚ ਮਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਐਸੀਆਂ ਕਲਪਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵੇਲੇ-ਹੁਣ ਦੀ ਛਿਨ ਵਿਚ—ਸ਼ਿਵ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਸਾਂ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ? ਕਿ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਾਂ, ਬ੍ਰਿਥਾ ਕਲਪਨਾਂ ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਤ੍ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਉਠ-ਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਬਣਕੇ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂ-ਦੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਨਗਰੀ (ਕਲਿਆਨ ਰੂਪ 'ਸੁਆਸਤਤਾਈ' ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭਾਵ) ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਟਿਕਾਣਾਂ ਅਸੀਂ ਮਰਕੇ ਤੇ ਸਰੀਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਟੋਲਦੇ, ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਜੋ ਜਾਗ੍ਰਤ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਆਈ, ਜੋ ਰਸ ਰੂਪ ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਹੈ ਹੈ, ਉਹ ਚੋਲਾ ਛਡਿਆਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਲਗੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਮਰਕੇ ਬੀ ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਰਹਾਂਗੇ।

ਤਦ ਭਰਥਰਿ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਬੀ ਜੁਹਾਰ ਕੀਤੀ।

੩.

ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਪਰਥਾਇ ਹੋਏ ਸੋ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸੁਹਣੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਚੇ ਤੇ ਗਾਂਵੇਂ। ਓਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਅਸਾਂ ਤਕ ਅੱਪੜਿਆ। ਉਹ ਮਿੱਠਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਨੈ ਮਹਿ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਖਿੰਥਾ ਖਿਮਾ ਹਢਾਵਉ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨਉ ਸਹਜ ਜੋਗ ਨਿਧਿ ਪਾਵਉ ॥੧॥ ਬਾਬਾ ਜੁਗਤਾ ਜੀਉ ਜੁਗਹ ਜੁਗ ਜੋਗੀ ਪਰਮ ਤੰਤ ਮਹਿ ਜੋਗੰ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆਨ ਕਾਇਆ ਰਸ ਭੋਗੰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਿਵ ਨਗਰੀ ਮਹਿ ਆਸਣਿ ਬੈਸਉ ਕਲਪ ਤਿਆਗੀ ਬਾਦੰ ॥ ਸਿੰਙੀ ਸਬਦੁ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਸੋਹੈ ਅਹਿਨਿਸਿ ਪੂਰੈ ਨਾਦੰ ॥ ੨ ॥ ਪਤੁ ਵੀਚਾਰੁ ਗਿਆਨ ਮਤਿ ਡੰਡਾ ਵਰਤਮਾਨ ਬਿਭੂਤੰ ॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਰਹਰਾਸਿ ਹਮਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਅਤੀਤੰ ॥ ੩ ॥ ਸਗਲੀ ਜੋਤਿ ਹਮਾਰੀ ਸੰਮਿਆ ਨਾਨਾ ਵਰਨ ਅਨੇਕੰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਿਵ ਏਕੰ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥ ੩੭ ॥

ਇਸ ਸਬਦ ਦਾ ਅਰਥ:—

ਸੂਚਨਾ—ਅਰਥ ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਤੁਰੇਗਾ:-

ਹੇ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਜੀਉ! ਭਾਵ ਹੇ ਭਰਥਰੀ!

ਪਰਮਤੱਤ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋਗ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਹੈ ਇਹ ਜੁਗੋਂ ਜੁਗ ਦਾ ਜੋਗੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਭਾਵ—ਉਹ 'ਨਿੱਤਜ ਯੋਗੀ' ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਤੱਤ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੈ*। ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੈ ਨਿਰੁੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਉਹ ਅਜੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਆਪਾ ਉਸ ਦਾ ਮਾਇਆ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਜਰਬਾ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੇਲ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਆਵੇਗਾ। ਪਰ ਮਾਇਆ 'ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਿਮੋਹਿਤ' ਹੈ, ਇਸਦੇ ਦਾਵਾਂ ਦਾ ਚਲ ਜਾਣਾ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਤੱਤ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਜੋ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਟੁਰੇ ਤੇ ਪਰਮਤੱਤ 'ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ' ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋਗੀ ਨਿੱਤਜ ਮੁਕਤ ਅਵਸ਼ਥਾ ਵਿਚ ਅੱਪੜੇਗਾ। ਕ੍ਯੋਂਕਿ ਪਰਮਤੱਤ ਨਿੱਤਜਮੁਕਤ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਨਿੱਤਜ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਪਰਮਤੱਤ ਵਿਚ ਜੁੜੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਜੁਗੋਂ ਜੁਗ ਦਾ ਜੋਗੀ—ਸਦ ਜੁੜਿਆ ਨਿੱਤਜ ਯੋਗੀ (ਅਵਿਛੜ ਭਗਤ) ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ,

*ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਬੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

(ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਠ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਪਰ) ਨਿਰੰਜਨ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਦ੍ਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਹੈ। (ਹਠ ਜੋਗ ਦਾ ਫਲ) ਕਾਇਆਂ ਦਾ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਹੋਣਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਫਲ) ਗਿਆਨ, (ਸਫਲ ਗਿਆਨ) ਦਾ ਰਸ ਭੋਗਣਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ੨. ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਾਇਆਂ ਵਿਚ ਖੇਚਰੀ ਆਦਿ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਨਾਲ ਰਸ ਭੋਗਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ)॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ (ਇਹ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਐਉਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਿਆਂ (ਜਿਵੇਂ ਜੋਗੀ) ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ (ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਨਦੇ ਅਥਵਾ ਮੁੰਦ੍ਰਾ* ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)। (ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਹੋਈ, ਜਗਤ ਨਾਲ ਜੋ ਵਿਹਾਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ) ਖਿਮਾਂ ਰੂਪੀ ਗੋਦੜੀ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। (ਤੁਹਾਡੇ ਜੋਗ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਡਾ) ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਹੈ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਹਉਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਜੋ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਸੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ) ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, (ਭਾਵ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ), ਇਹ ਸਾਡੀ ਨਿਧੀ ਹੈ ॥ ੧ ॥

(ਜੋਗ ਦਿਆਂ ਆਸਣਾਂ ਦਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ) ਬ੍ਰਿਥਾ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ (ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਛੋੜਦੇ ਹਾਂ) ਤੇ ਕਲਿਆਨ ਰੂਪ ਨਗਰੀ–ਤੁਰੀਆ ਪਦ–ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। (ਭਾਵ ਮਰਕੇ ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਾ; ਇਸ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਹੁਣ ਕਲਿਆਨ ਰੂਪ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ)। ਸਿੰਙੀ ਪੂਰਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਨਾਦ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (ਸ਼ਬਦ=) ਨਾਮ ਦੀ ਲਿਵ ਸਦਾ ਸੁਹਾ ਰਹੀ ਹੈ† (ਜੋਗੀ ਸਿੰਙ ਜੇਹਾ ਲੈਕੇ ਪੂਰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਨਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਮੁੰਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੂੰ ਘੂੰ ਨੂੰ ਨਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਅਭਜਾਸ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਜੋ ਉਪਜਕੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਦਾ ਰਸ ਭਰੀ ਸੰਗੀਤਕ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਨਾਦ ਹੈ। ਸਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਾਦ ਸਿੰਙੀ ਦਾ ਨਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਨਾਲ ਉਪਜੀ ਸਾਂ ਸਾਂ ਬੀ ਨਿਤਜ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।੨। ਪਾਤ੍ਰ (ਖੱਪਰ ਕਿ ਚਿੱਪੀ ਕਿ ਤੂੰਬਾ) (ਅਸਾਂ) ਵੀਚਾਰ (ਦਾ ਲਿਆ ਹੈ), (ਮਨ ਉਤੇ) ਮਤਿ (ਤੇ ਮਤਿ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ) ਗਜਾਨ (ਦਾ ਕਾਬੂ ਇਹ ਅਸਾਂ) ਡੰਡਾ ਫੜਿਆ ਹੈ, ਵਰਤਮਾਨ (ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਵਾਂਙ ਨਿਰਮੋਲ ਜਾਣਨਾ ਇਹ) ਬਿਭੂਤ ਲਾਈ ਹੈ। ਰਹੁਰੀਤਿ ਸਾਡੀ (ਪੁਛੋ ਤਾਂ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ (ਕਰਨੀ ਤੇ ਗਾਉਣੀ ਹੈ)। (ਸਾਡਾ ਪੰਥ ਹੈ) ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਤੇ (ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ) ਅਤੀਤ ਪੰਥ (ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਮਨਮਤਿ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਰਾਹ ਟੁਰਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗਕੇ ਅਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋ)।੩। ਅਨੇਕ ਰੰਗਾਂ (ਵਿਚ ਤੇ*) ਨਾਨਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ (ਇਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਸਾਰੇ ਸਮਾਈ ਹੋਈ (ਸਮਝਣੀ ਇਹ) ਸਾਡੀ ਜੋਤਿ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਾਡੀ ਜਯੋਤਿ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ ਹੈ) ਅਥਵਾ ਸੰਮਤਾ† ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ: ਸੁਣ ਹੇ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ! ਇਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ (ਸਾਡਾ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ)।੪।

੪.

ਸਮਾਂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੱਧਦਾ ਗਿਆ, ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗਦਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਝ ਹੋ ਆਈ। ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਤਾਰੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੇ ਨਿਕਲ ਪਏ, ਨੀਲੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਸਤਾਰੇ ਨੂਰ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਲੱਗੇ ! ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਰਿਵੀ ਰੁਮਕ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ

---

*ਖੇਚਰੀ ਭੂਚਰੀ ਆਦਿਕ।

†ਅਥਵਾ, ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਕੇ ਸੁਹਣੀ ਧੁਨਿ ਕੱਢਣੀ ਸਾਡੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, (ਨਾਦ) ਸਾਡਾ ਇਹ ਹੈ (ਕਿ) ਦਿਨ ਰਾਤ (ਸਦਾ) ਪੂਰਨ (ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ)।

*ਅਥਵਾ ਅਨੇਕ ਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ।

†ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਸ਼ਮਜਾ' ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ:– ਡੰਡਾ, ਪਰ ਡੰਡਾ ਪਦ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ੧੨ ਤੇ ਸੰਨਜਾਸੀਆਂ ਦੀ ੧੦ ਹੈ, ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਮਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਏਹ 'ਸੰਗਜਾ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਤ੍ਰੇਲ ਦਾ ਸੁਹਾਉ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਰ ਜਾਗਾ ਤੇ ਹਰ ਰੰਗੇ ਨਜ਼ਰ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਆ ਗਿਆ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਤਿਨੈ ਕੀਤੀ ਓਸੁ ਕਿ "ਕਦੇ ਆਪ ਸਾਡੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਬੀ ਚਰਨ ਪਾਓ; ਸਾਧਿਕ ਸਿੱਧ ਤੇ ਬਾਲਕਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।" ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਅੱਛਾ ਜੋਗੀ ਰਾਜ! ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਆਵਾਂਗੇ।"

ਸੋ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਆਪ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਜਗੀਆਂ, ਸਿੱਧਾਂ, ਬਾਲਕਿਆਂ ਦੀ ਮਜਲਸ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੁਰਾਹੀ ਤੇ ਪਿਆਲਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਚਾਹ ਮੂਜਬ ਪਿਆਲਾ ਭਰ, ਊਣਾ, ਅੱਧਾ, ਪਾ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਪੀਤਾ। ਜਦ ਸੁਰਾਹੀ ਸਾਰਾ ਚੱਕਰ ਲਾ ਚੁਕੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੀ ਆਈ। ਆਪ ਤੱਕੇ ਸੁਰਾਹੀ ਵੱਨੇ; ਫਿਰ ਸਿੱਧਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਵੰਨੇ, ਫਿਰ ਭਰਥਰੀ ਵੰਨੇ, ਫਿਰ ਖਿੜਕੇ ਹੱਸੇ ਤੇ ਬਾਲਕੇ ਵਰਤਾਵੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ: ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਉਸ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਪੀਓ ਤੇ ਖੀਵੇ ਹੋ ਜਾਓ।'

ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰਸ ਦਾ ਰੰਗ ਆਇਆ, ਭਰਥਰੀ ਵੱਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਨਿਜਾਨੰਦ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਬੋਲੇ:—

ਬਾਬਾ*! ਇਹ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਾਮ ਰਸ ਪੀ ਕੇ ਮਗਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਛੂਛੇ ਮਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ!

ਭਰਥਰਿ—ਪੀਕੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹਿਕੇ ਤੱਕੋ, ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਤਾਰ ਨਾ ਟੁੱਟੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਵੇਰੇ ਟੁਟੇਗੀ ਤਾਂ ਟੋਟ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਭੀ ਪਿਲਾਓਗੇ?

ਭਰਥਰੀ—ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਬੇਧੇ ਹੀਰਾ, ਨਸ਼ੇ ਟੋਟ ਨੂੰ ਤੋੜੇ ਨਸ਼ਾ!

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫੇਰ ਜਦ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੀਤੀ ਨੂੰ ਟੋਟ ਪਊ ਤਾਂ?

ਜੋਗੀ—ਫੇਰ ਇਕ ਦੋ ਘੁਟ ਹੋਰ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤਾਂ ਫੇਰ ਏਸੇ ਛੂਛੇ ਮਦ ਜੋਗੇ ਹੀ ਹੋ ਰਹੇ।

ਜੋਗੀ—ਹੋ ਰਹੇ ਤਾਂ ਡਰ ਕੀ, ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਲਗੇ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਹ ਮਦ ਪੀਕੇ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਸ਼ਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤਮੋ ਗੁਣ ਦੀ ਬਹੁੱਲਤਾ ਹੈ; ਇਹ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੂਰਛਾ, ਬੇਹੋਸ਼ੀ, ਤੰਦ੍ਰਾ ਆਦਿ ਮੂੜ੍ਹ ਅਵਸਥਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਮਾਦਾ) ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੱਗਣ ਦੇ ਰੰਗ ਹਨ।

ਭਰਥਰੀ (ਘਬਰਾਕੇ)—ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਦਰਸਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਹ ਨਾਮ ਲਿਵ ਦੀ ਸੂਰਤ ਫੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੈ······ਨਹੀਂ ਜੀ?

ਗੁਰੂ ਜੀ (ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ)—ਜੋਗੀ ਜੀਓ, ਨਾਮ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਰਸ ਮਦ (ਨਸ਼ਾ) ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੀਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਦ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਦਾ ਤੇ ਹੱਦੋਂ ਵਧੇ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਆਦਿ ਸੁਆਦ ਹੈ: ਮੱਧ ਰੋਗ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਮੌਤ ਹੈ। ਨਾਮ ਰਸ ਦਾ ਆਦਿ ਘਾਲ ਹੈ, ਮੱਧ ਰਸ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਅਟੱਲ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਵਪਾਰੀ ਹੋਕੇ ਕਿਸ ਹੋਛੇ ਮਦ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹੋ। ਜੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਏ ਹੋ!

ਭਰਥਰਿ (ਜ਼ਰਾ ਲਾਜ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਕੇ)—ਦਾਤਾ ਜੀਓ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਇਸਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਹੇਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਬਾਹਰ ਫਿਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੋਗ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ ਵੰਨੇ ਤੱਕੋ, ਇਸ 'ਬਦੀਆਂ ਦੇ ਜਨਕ ਨਸ਼ੇ' ਦੇ ਪੀਣ ਨੇ ਜੋਗੀ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰ ਲੈ ਆਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਭਰਥਰੀ—ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਤਾਂ ਹੈ। ਪਰ ਥੋੜੀ, ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਮੈਂ ਲਈ ਹੈ, ਦੋ ਕੁ ਘੁੱਟ, ਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਕ ਤਾਰ ਹੀ ਬੱਝਦੀ ਹੈ, ਨਸ਼ਾ

---

*ਭਰਥਰੀ ਵਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਕਰਕੇ ਕੁਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਧੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸਾਨੇ 'ਬਾਬਾ ਇਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣ'

ਨਹੀਂ, ਬੇਸੁੱਧੀ ਨਹੀਂ

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਇਸ ਸਾਰੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਭਰਥਰੀ! ਇਕ ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਥੋੜੀ ਪੀਤੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਤੱਕ ਲਓ ਪਿਆਲੇ ਤੇ ਪਿਆਲਾ ਠਹਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਔਹ ਤੱਕੋ ਕਿਵੇਂ ਲੰਮੇ ਪੈ ਰਹੇ ਤੇ ਬੂਆਂ ਛੋੜ ਰਹੇ ਤੇ ਔਹ ਪਰੇ ਤੱਕੋ ਕਲੇਜੇ ਮੁੱਠਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ।

ਆਓ ਤੁਸਾਡੀ ਕੁਟੀਆ ਵਲ ਚੱਲੀਏ!

ਉਥੋਂ ਉੱਠਕੇ ਭਰਥਰੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਰਥਰੀ ਦੀ ਕੁਟੀ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ।

ਭਰਥਰੀ–ਫੇਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਥੋੜੀ ਪੀਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ? ਸੁਭਾਉ ਪੈ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਛ ਸਰੂਰ ਆਕੇ ਲਗ ਪਈਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ– ਜੋਗੀ ਜੀਓ! ਸੱਪ ਸਪੇਲਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਜੇ ਵਿਚ ਠੀਕ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸੱਪ ਵੈਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਪਿਆ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ! ਇਹ ਵਿਹੁ ਹੈ ਤੇ ਅਭਿਆਸੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਵਿਹੁ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਭੁਲੇਵਾ ਬੀ।

ਜੋਗੀ–ਦੂਸਰਾ ਭੁਲੇਵਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਇਕ ਭੁਲੇਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਹੈ ਨਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ। ਦੂਸਰਾ ਭੁਲੇਵਾ ਨਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਭੰਗ ਅਫੀਮ ਦਾ। ਸੋ ਨਸ਼ਾ ਅਭਿਆਸੀ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਇਆ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਅਭਿਆਸੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਾਂ ਉਹ ਆਤਮਾ ਦੇ ਉੱਨਤ ਹੋਣ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ ਕਿ ਪੱਠਿਆਂ ਤੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੈਫ਼ੀਅਤ ਗ਼ੈਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਸਰੂਰ ਦੇ ਰਹੀ ਪਰ ਜੜਤਾ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਸਮਾਧੀ ਤੇ ਮੂਰਛਾ' ਵਿਚ ਵਿਵੇਕ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਇਹ ਭੁਲੇਵਾ ਅਭਿਆਸੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤਣ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਭੁਲੇਵਾ ਇਹ ਹੈ"""""।

ਭਰਥਰੀ–ਫਿਰ ਜੋ ਖੀਵਾਪਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਰੂਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਚਾਨਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਿਆਂ ਚਾਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਿਆਂ ਨਿੱਘ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ, ਜੋ ਸਰਵੱਗ੍ਯ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆਂ–ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼—ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਹੋਸ਼ ਉੱਜਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਏ ਨਾ ਕਿ ਮਦਹੋਸ਼ੀ, ਬੇਸੁਰਤੀ ਤੇ ਮੌਤ।

ਭਰਥਰੀ–ਸਚ ਫੁਰਮਾਯਾਨੇ, ਪਰ ਰੰਗ ਕਿਵੇਂ ਜੰਮੇ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਆਤਮਾ ਦੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਨਸ਼ਾ ਵਿਹੁ ਹੈ। ਆਤਮ ਅਭਿਆਸੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਤਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਆਪਾ ਸਾਰੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ ਸਾਖੀ ਪਦ ਵਿਖੇ ਟਿਕਦਾ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਰਥਰੀ ਜੀ! ਇਹ ਗਲ ਸੁਣਕੇ ਕਿ ਆਤਮ ਰਸ ਇਕ ਅਨੰਦ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਦ ਵਰਗਾ ਨਸ਼ਾ ਸਮਝਣਾ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਹੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਲੋ, ਛੁਛੇ ਮਦ ਦਾ ਭਾਉ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਇਹ ਜੋ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਵਿੱਤ੍ਰੇਕ ਕਰਕੇ ਦੇਖੋ 'ਸਹਿਜ ਦਾ ਰੰਗ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ, ਹਠ ਨਾਲ, ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਜੋ ਹਾਲਤ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਉਹ 'ਸਹਿਜ' ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਸਹਿਜ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਲਿਵ ਦੀ ਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੱਝਦੀ ਹੈ।

ਭਰਥਰੀ–ਤੇ ਇਹ ਜੋ ਦਸ ਘੁੱਟ ਪੀਕੇ ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਜੋਗੀ ਜੀ! ਓਹ ਅਨਾਹਤ ਕਿਵੇਂ? ਕੰਨ ਦੱਬਕੇ ਜੋ ਘੂੰ ਘੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਾਰੂਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਨਿੰਮ ਪੀਓ, ਭੰਗ ਪੀਓ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਓ, ਓਹ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਹ ਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਖੇਡ ਹੈ।

ਭਰਥਰੀ–ਫੇਰ (ਸਿਰ ਧੁਨ ਕੇ) ਫੇਰ ਹੈਂ!

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਹਠ ਜੋਗ ਮੂਜਬ ਹੀ ਤੱਕੋ। ਅਨਾਹਤ ਚੱਕ੍ਰ, ਜੋ ਹ੍ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਹਠ ਜੋਗੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਟਿਕੇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਗੀਤਕ ਅਨੁਭਵਤਾ ਹੁੰਦੀ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਨਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਠ ਜੋਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨਾਹਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਡੱਕੇ ਦੇਣ, ਨਸ਼ੇ ਪੀਣ ਨਾਲ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਤਾਂ ਹਰ ਗੁਨਹਗਾਰ ਵਿਸ਼ਈ ਤੇ 'ਮੂੜ੍ਹ' ਤੇ 'ਖਜਪਤ'

ਪੁਰਖ ਬੀ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨਾਹਤ ਦਾ ਸੁਣਨਾ ਤਾਂ ਅਨਾਹਤ ਚੱਕ੍ਰ ਵਾਲੇ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਮ ਜਪ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ*। ਅਨਾਹਤ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੈ।

ਭਰਥਰੀ–ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਗਾ ਰਹੇ ਹੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਫਿਰ ਜੋਗੀ ਰਾਜ! ਹਰ ਸ਼ੈ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਅਨਾਹਤ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚ ਭਰਮ ਤੇ ਭੈ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ† ਤੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਜੋਗੀ ਹੋ, ਪਤਾ ਹੀ ਹੋਊ ਕਿ ਭਰਮ ਤੇ ਭੈ ਤੋਂ ਰੋਗ ਉਪਜਦੇ ਹਨ‡।

ਸੋ ਇਸ ਸ਼ੈ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਤੱਕੋ ਖਾਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਜਾਂ ਡੱਕੇ ਦੇਕੇ ਯਾ ਭੰਗਾਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਕੇ ਸੁਣਨਹਾਰੇ, ਦੁਖ ਰੋਗ ਭੈ ਭ੍ਰਮ ਤੋਂ ਉਖਰ ਉਠ ਗਏ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੇ ਜੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਫਿਰ ਅਨਾਹਤ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਦਾ ਲੱਛਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ, ਵਸ਼ੀਭੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ**

ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਭਰਥਰੀ ਜੀ! ਆਪਣੇ ਸਾਧਿਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤੱਕੋ ਕਿ ਏਹ ਲੱਛਣ ਉਪਜੇ ਹਨ ?

ਭਰਥਰੀ–ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ' ਪਰ ਪੰਜੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਨਾਲ ਨੇਤੀਆਂ ਧੋਤੀਆਂ ਨਿਉਲੀਆਂ ਕਰਮ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕ੍ਰੋਧ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਦ ਤ੍ਯਾਗੀ ਸਾਧਕਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਉਪਜੇ ਤਾਂ ਮੈਲੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਘਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਤੇ ਡਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਨਾਹਤ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਅਸਲੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਂ ਤੇ ਹਾਵੀ ਤੇ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ।

......ਹਾਂ ਇਹ ਬੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਯੋਗ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਛੇ ਚੱਕ੍ਰ, ਮੰਨੇ ਹਨ, ਚੌਥਾ ਚੱਕ੍ਰ ਹੈ ਅਨਾਹਤ ਚੱਕ੍ਰ, ਜਿਸਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਹਿਰਦਾ, ਉਥੇ ੧੨ ਦਲ ਕਮਲ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤ੍ਰੈ ਚੱਕ੍ਰ ਭੇਦਕੇ ਜੋਗੀ ਜਦ ਚੌਥੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨਾਹਤ ਨਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਜੋਗੀ ਛੇਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਚੱਕ੍ਰ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਲਵੇ ਇਹ ਉਸਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਸ਼ੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਹੀ ਮਾਰਗ ਨੇ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦੇ ਪਾਕੇ ਬਹਿ ਜਾਓ, ਘੂੰ ਘੂੰ ਸੁਣੋ ਤੋ ਅਨਾਹਤ ਹੋ ਗਏ। ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਜੀਓ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਮਾਰਗ ਛੋੜ ਦਿਓ; ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀ ਕੇ ਸਮਾਧੀਆਂ! ਏ ਮਾਨੋ ਜੂਏ ਖੇਡਕੇ ਧਨ ਪਾਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਜਨਮ–ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ–ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਗੁਆਓ। ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ:–

ਸੁਭ ਕਰਣੀ ਕਰੋ, ਜਤਨ ਕਰੋ ਕਿ ਕਰਮ ਅਸੁਭ ਸਾਥੋਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਟੁਰੋ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਰਚੋ*। ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਰਹੋਗੇ। ਫਿਰ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਨਾਮ ਸਿਮਰੋ, ਨਾਮ ਤੁਸਾਡੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਵੀ ਦਰੁਸਤ ਕਰੇਗਾ, ਫੇਰ ਰਸ ਬੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਓ, ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਓ। ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣੋ।

ਭਰਥਰੀ–ਫਿਰ ਬੈਕੁੰਠ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ?

---

*ਪ੍ਰਭਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ॥ [ਗਉ: ਸੁਖ: ਮ: ੫
ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰਸਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ।

†ਅਨਹਦੁ ਵਾਜੇ ਭ੍ਰਮ ਭਉ ਭਾਜੇ॥ ਸਕਲ ਬਿਆਪਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਛਾਜੇ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮ: ੧

‡ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, 'ਦੂਖ ਰੋਗ ਬਿਨਸੇ ਭੈ ਭਰਮ'॥ ਅਰਥਾਤ ਭੈ ਭਰਮ ਬਿਨਸਨ ਨਾਲ ਦੁਖ ਤੇ ਰੋਗ ਭੀ ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੈ ਤੇ ਭਰਮ ਦੁਖ ਤੇ ਰੋਗ ਦੇ ਜਨਕ ਹਨ।

**ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ:–ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿਆ॥......ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਤਹ ਸੁਖੁ ਹੋਆ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ॥ [ਰਾਮ: ਅਨੰਦੁ

*ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ, ਸੁਣਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਰਚਣਾਂ ਸਖੈਨ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਇੱਥੇ ਹੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਫੇਰ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀਓ! ਸੋਚੋ ਜ਼ਰਾ, ਤੁਸੀਂ ਹਠ ਜੋਗ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਭਗਤ ਭਗਤੀ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਅਭਿਆਸੀ ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਹਨ, ਇਹੋ ਗੱਲ ਪਹਿਲੋਂ ਸਮਝਕੇ ਲੋਕੀਂ ਨਹੀਂ ਟੁਰਦੇ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਭੁਲੇਵਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਦਰਗਾਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਦਾ ਮੇਲ ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜਤਨ ਤੇ ਤਰਲੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਏ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਬੈਕੁੰਠ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਦਾ ਥਾਉਂ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਚਾਹੋ ਓਹ ਸੁਖ ਸਰੀਰਕ ਹਨ, ਚਾਹੋ ਮਾਨਸਿਕ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁਖੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੇ ਤਰਲੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੀ ਸੁਖ ਦਾ ਹੀ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਨਿਜ ਸੁਖ ਦੇ ਤਰਲੇ ਹੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਉਕਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਫਿਰ ਜੋ ਤਰਲਾ ਲਓ, ਜਤਨ ਕਰੋ, ਸਾਧਨ ਕਰੋ ਉਸ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਨਿਸ਼ਾਨਿਓਂ ਨਾਂ ਉੱਕੇ ਕਿ ਅਸਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੁਭਾਗੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਤੱਕ ਪੱਕ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਨਾ ਬੈਕੁੰਠ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਮੁਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਦੀ, ਨਾ ਹਠ ਜੋਗ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੀ। ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਚਾਹ ਵਿਚ ਹੈ! ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਪ, ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਵੈਰਾਗ ਆ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ*। ਉਸ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਸੁਤੇ ਹੀ ਕਟੀਂਦੇ ਹਨ, ਸੁਖ ਸੁਤੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਸੇਧ ਤੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਅਸਲੀ ਅਨਾਹਤ (ਜੋ ਨਿਰੰਤਰ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਅਲਖ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਰਸ ਰੂਪ ਤੇ ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੈ*) ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਓਹ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਤੇ ਅਨਿੰਨ ਟੁਰਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਲੁਭਿਤ ਹੋਕੇ ਨਹੀਂ ਅਟਕ ਖੜੋਂਦਾ। ਭਰਥਰਿ ਜੀਓ! ਜਦ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਬੀ ਬਪੁੜੀ ਜਾਣਕੇ ਤਿਆਗਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਉਣ ਸ਼ੈ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦੀ ਹੈ†। ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਵੱਸੋ ਤੇ ਯਾਦ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਨਾਮ ਦਾ ਲੜ ਫੜੋ ਤੇ ਇਸ ਇਕ ਗਲ ਪਰ ਅਨਿੰਨ ਹੋ ਜਾਓ। ਸਭ ਫਲ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਆਸ਼ਕੀ, ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ, ਬੱਸ‡।

ਭਰਥਰਿ–ਦਰਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਫਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬੀ ਹੋਰ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਦਰਸ਼ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ। ਏਹ ਨੈਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੰਦ ਹਨ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਦਾ ਸੱਤ ਹੈ। ਏਹ ਨੈਣ ਚਾਹੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਚਾਹੇ ਮੀਟੇ ਹੋਏ, ਚਾਹੇ ਬੇਸੁਧੀ ਵਿਚ, ਜੋ ਕੁਛ ਦੇਖਣਗੇ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗਾ। ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੇ ਉਲਟ ਪਾਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਹਨ; ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੀ ਪਾਰਲੀ ਹੱਦ ਤੇ ਅੱਪੜਾਂਗੇ।

---

*ਨਾਮ ਰਤੇ ਕੇਵਲ ਬੈਰਾਗੀ ਸੋਗ ਬਿਜੋਗ ਬਿਸਰਜਿਤ ਰੋਗ॥ [ਗੂ: ਮਃ ੧]

*ਸੁ ਸਬਦ ਕਉ ਨਿਰੰਤਰਿ ਵਾਸੁ ਅਲਖੰ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਸੋਈ॥ [ਸਿ: ਗੋ: ਮਃ ੧]

†ਮੁਕਤਿ ਬਪੁੜੀ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਤਿਆਗੇ [ਮਾਰੂ ਸੋ: ਮਃ੫]

‡ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥ [ਜਪੁਜੀ]

ਪੁਨਾ:–ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ॥ [ਜਪੁਜੀ]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਲਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ, ਸੰਜੋਗ ਵਿਚ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪਦ ਵਿਚ ਪੁਜਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਿਰੰਤਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਅਸੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਪਦ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਉਸ ਸੰਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਥੋਕੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਰਹਾਂਗੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਾਂਗੇ, ਲਖ ਲਵਾਂਗੇ, ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ*।

ਭਰਥਰੀ (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ)—ਸੱਚ ਹੈ। ਨਾਲ ਲੈ ਟੁਰੋ! ਕਿਵੇਂ ਨਾਲ ਲੈ ਟੁਰੋ! ਹਾਇ ਚੁੱਪ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਿਵੇਂ ਸੁਣਾਈ ਚੱਲੋ। ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਬਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਜੇ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਏਗਾ।

ਪ.

ਇਹ ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੀ ਬਾਤ ਚੀਤ ਜੋ ਜੋਗੀਰਾਜ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਗੁਹਜ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਸਫੁਟ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਅਰਸ਼ੀ ਧੁਨਿ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਈ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦੱਸਣ ਦਾ ਰੰਚਕ ਜਤਨ ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਗੁਫਤਗੂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸੁਭਾਗ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਸੁਹਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਸਿੱਧਾਂਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਆਪ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਤੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸੁਰਖਜਤਿ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤਾਈਂ, ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਈਂ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਨਸੀਬੇ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ ਲਾਭ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪਿਛੇ ਦਿੱਤੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਐਉਂ ਹੈ:—

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਗੁੜੁ ਕਰਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਧਾਵੈ ਕਰਿ ਕਰਣੀ ਕਸੁ ਪਾਈਐ ॥ ਭਾਠੀ ਭਵਨੁ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਪੋਚਾ ਇਤੁ ਰਸਿ ਅਮਿਉ ਚੁਆਈਐ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੋ ਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਸਹਜਰੰਗ ਰਚਿ ਰਹਿਆ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਬਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵਲਾਗੀ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਗਹਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੂਰਾ ਸਾਚੁ ਪਿਆਲਾ ਸਹਜੇ ਤਿਸਹਿ ਪੀਆਏ ਜਾਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਾ ਵਾਪਾਰੀ ਹੋਵੈ ਕਿਆ ਮਦਿ ਛੂਛੈ ਭਉ ਧਰੇ ॥ ੨ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਪੀਵਤ ਹੀ ਪਰਵਾਣੁ ਭਇਆ ॥ ਦਰ ਦਰਸਨ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ ਬੈਕੁੰਠੈ ਕਰੈ ਕਿਆ ॥ ੩ ॥ ਸਿਫਤੀ ਰਤਾ ਸਦ ਬੈਰਾਗੀ ਜੂਐ ਜਨਮੁ ਨ ਹਾਰੈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਖੀਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੈ ॥ ੪ ॥ ੪ ॥ ੩੯ ॥

ਅਰਥ (ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਤੁਰੇਗਾ)—ਹੇ ਬਾਬਾ! (ਭਰਥਰੀ ਜੋਗੀ!) (ਐਉਂ ਕਰ ਕਿ) ਮਨ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਪੀਵੇ (ਤੇ ਐਉਂ) ਮਤਵਾਲਾ ਹੋਵੇ (ਕਿ) ਸਹਿਜ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਰਹੇ, (ਭਾਵ ਨਸ਼ੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਅਸਹਿਜ ਕੈਫੀਅਤ ਵਿਚ ਮਨ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਐਸਾ ਮਦ ਨਾ ਪੀਵੇ), ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਲਿਵ ਦਿਨ ਰਾਤ ਲਗੀ ਰਹੇ (ਇਹ ਸਾਡਾ) ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ*। (ਭਾਵ, ਲਿਵ ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਨਾ ਬਣੇ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਗੇ, ਇਹ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਦੀ ਲਗਨ ਹੋਵੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤਕ ਲਹਿਰਾਉ ਇਕ-ਰਸਤਾ ਇਕਸੁਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਕੰਨਾ ਦੀ ਘੂੰ ਘੂੰ, ਭੰਗ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ

---

*ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਦਰਸਨੁ ॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਪਰਸਨੁ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧]

*ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਦੇ ਅੰਗ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਨਾਹਤ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਣੀ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਵ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਲਿਵ ਲਗੀ ਵਿਚ ਅਨਾਹਤ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਨਾਹਤ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਬੇਹੱਦ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਲਗਾਤਾਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੜਿਆ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸਲੀ ਅਨਾਹਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੋਵੇ। ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੬੨, ਕਾਲਮ ੨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ*।

ਤੋਂ, ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੋਗੀਆਂ ਮੂਜਬ ਬੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਮੂਜਬ ਅਨਾਹਤ ਚੱਕ੍ਰ ਤਕ ਪਹਿਲੇ (ਤਿੰਨ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਦੇ) ਭੇਦਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗੁੜ ਬਣਾਕੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਧਾਵੇ* ਦੇ ਫੁੱਲ ਬਣਾਕੇ (ਸ਼ੁਭ ਕਰਣੀ ਕਰਨ ਰੂਪੀ) ਸੱਕ† ਪਾਈਏ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ (ਅਥਵਾ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ) ਭੱਠੀ‡ ਬਣਾਈਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪੋਚਾ ਦੇਈਏ** ਐਉਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਚੁਆਈਦਾ ਹੈ()।

ਇਹ (ਪੂਰਾ=) ਭਰਿਆ ਪਿਆਲਾ ਸੱਚ (ਨਾਮ ਦਾ) ਜਿਸ ਤੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਇਹ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜ਼ੋਰ, ਭਾਵ, ਹਠ, ਕਸ਼ਟ ਨਾਲ ਨਹੀਂ,ਪਰ ਸਹਜ [] ਨਾਲ। (ਜੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਵਪਾਰੀ†† ਹੋਵੇ ਉਹ ਛੂਛੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ (ਕੀਕੂੰ) ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ (ਇਹ ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ (ਜਿਸ ਨੇ ਪੀਤੀ ਉਹ) ਪੀਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਪਰਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਗੱਲ‡‡ ਦੱਸੀ ਹੈ (ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ ਉਹ) ਪੀਂਦੇ ਸਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰ) ਪਰਵਾਣ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕਰੇ, ਭਾਵ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਇੱਛਾਵਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਹੋਛੇ ਮਦ ਚ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਸੁਖ ਦੀ ਉਹ ਕਦ ਲੋੜ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਵੈਰਾਗੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਹ ਵੈਰਾਗ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ, ਨਾ ਕਾਰਨ ਟੋਲ ਟੋਲਕੇ ਵੈਰਾਗ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਵਿਚ ਰਚ ਗਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਨੁਰਾਗੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਾ ਅਨੁਰਾਗੀ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਵੈਰਾਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਗਤ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਵੈਰਾਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਨਿੱਤ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਆਪੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਐਸਾ ਵੈਰਾਗੀ ਫਿਰ ਹੋਛੇ ਮਦਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਦਹੋਸ਼ੀ ਆਦਿ) ਜੂਏ (ਸਮਾਨ ਬ੍ਰਿਥਾ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ) ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੁਣ ਹੇ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ! ਉਹ (ਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਛੂਛੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਾਮ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ*† (ਪੀਕੇ) ਖੀਵਾ*‡ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂਦੀਆਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੋਂ, ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਓਥੇ ਸੰਗਤ ਐਤਨੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਐਨਾ ਵਧਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਿਆ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ। 'ਹਕੀਕਤ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਤਹਾਂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਹੈ***।'

—o—

ਸੂਚਨਾ–ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਜਾਪਾ ਪਟਨ ਤੋਂ ਸਵਾਰ ਹੋ ਨਾਗਾ ਪਟਨ; ਬੀਜਾਪੁਰ, ਬੇਗਾਪੁਰ ਤੇ ਕਜਲੀ ਬਨ ਹੁੰਦੇ ਦੇਸ਼ ਗਾਹੁੰਦੇ ਫੇਰ ਪੱਛੋਂ ਰੁਖ਼ ਹੋ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਕੱਛ ਸਿੰਧ ਲੰਘਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਤਰੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਈਂ ਆਪ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਅਗਲੀ ਮਖਦੂਮ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਾ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੇ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਲਿਖੀ ਹੈ।

---

*ਇਹ ਫੁੱਲ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਮਸਾਲੇ ਵਜੋਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

†ਸੱਕ। ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਸੱਕ। ਗੁੜ ਵਿਚ ਸੱਕ ਪਾਕੇ ਖਮੀਰ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ।

‡ਭਾਠੀ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ (ਭੱਠੀ=) ਵੱਡੀ ਚੁਲ੍ਹ ਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਠ ਭੱਠੀ ਪਰ ਧਰੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਭਸ਼੍ਟਿ=ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਭੱਠੀ ਤੇ ਧਰੇ ਬਰਤਨ ਦੀ ਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

**ਜਦ ਕੋਈ ਅਰਕ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਚੁਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ 'ਦੇਗ', 'ਨਾਲ' ਤੇ 'ਘੜਾ' ਤ੍ਰੈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਗ ਵਿਚੋਂ ਭਾਫ਼ ਬਣਕੇ ਉਡਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਲ ਥਾਣੀ ਘੜੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਠੰਢਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਭਾਂਡੇ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੋਚਾ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਪਾਣੀ ਭਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

()ਇਕ ਬਰਤਨ ਵਿਚੋਂ ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਾਫ ਲੈਕੇ ਦੂਜੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਭਾਫ ਦੇ ਮੁੜ ਪਾਣੀ ਬਣਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਚੁਆਉਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਕ ਕੱਢਣਾ। []ਸਹਜ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਨਿਰਾਰੀ। ††ਉਹ ਆਪ ਪੀਂਦਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਪਾਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ। (ਅ) ਜੋ ਗਾਹਕ ਹੋਵੇ। ‡‡ਬਾਨੀ=ਬਚਨ, ਬਾਤ, ਗਲ।

*†ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਧਾਰਾ ਪੀਕੇ ਖੀਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। *‡ਸੰਸ:, ਕਸ਼ੀਵ=ਮਸਤ। ਪੰਜਾਬੀ, ਖੀਵਾ=ਸਰੂਰ ਵਿਚ। ***ਹੁਣ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਜੋ ਗੁਰਧਾਮ ਪੰਚਮ ਪਾ: ਦੇ ਵਕਤ-ਤੱਕ ਹੈਸੀ ਹੁਣ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮਖਦੂਮ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਦੱਖਣੀ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਧੀਕ ਅਗਲਬ ਇਹ ਗਲ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਤੋਂ ਮੁੜਕੇ ਵਾਪਸ ਪੱਛਮੀ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਆ ਨਿਕਲੇ ਹਨ ਤੇ ਮਖ਼ਦੂਮ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਕਿਤੇ ਸਿੰਧ ਦਰਿਯਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

੬੮. ਮਖ਼ਦੂਮ*।

੧.

ਸਿੰਧੂ ਅਥਵਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ, ਸੁਹਣੀ ਸਫਾ ਬਰੇਤ੍ਰੀ, ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧੋ ਬਣਾ ਕੇ ਰੇਤੇ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਵਿਛਾਯਾ ਹੈ। ਉੱਤੇ ਇਕ ਥਾਂ ਮੁਸੱਲਾ ਵਿਛਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਰਵੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੈ। ਕੁਛ ਮੱਥੇ ਤੇ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਜੁੜਿਆ ਭੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਬਰੇਤੇ ਵਿਚ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਖੇਡਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੱਭਰੂਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਖੇਡਾਂ ਚੇਟਕੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ:—ਮੁਸੱਲੇ ਨੂੰ ਰੇਤੇ ਤੇ ਟੋਰੀ ਫਿਰਨਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਉਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ, ਤਾਰੀ ਫਿਰਨਾ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੌਤਕ ਤੱਕਣਾਂ, ਤਾਂ ਖ਼ਸ਼ ਹੋਣਾਂ, ਹੱਸਣਾਂ। ਇਹ ਖੇਡਾਂ ਕੁਛ ਖੇਡਾਂ ਸਨ, ਕੁਛ ਅੱਭਜਾਸ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਨਸਕ ਤਾਕਤ ਦੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਤਰਲੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਆਣ ਹੋਏ। ਫਕੀਰ ਨੇ ਸਿਰ ਚਾਇਆ, ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ:—"ਸਲਾਮ ਅਲੇਕ ਦਰਵੇਸ਼"। ਅੱਗੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਮਖਦੂਮ ਜੀ ਸਲਾਮ ਆਲੇਖ"। ਤਦਹੁੰ ਫਕੀਰ ਨੇ ਨੈਣ ਚਾ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੱਥ ਚੁੰਮਿਆ, ਫੇਰ ਮੁਸੱਲੇ ਤੇ ਬਿਠਾਇਓਸੁ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: "ਆਪ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋ, ਦਰਵੇਸ਼ ਸੈਲਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਓ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਸੈਲ ਕਰਾ ਲਿਆਵੀਏ"। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਮਖਦੂਮ! ਬੇੜੀ ਬੇੜਾ ਨਹੀਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੈਰ ਕਿਵੇਂ?" ਤਦ ਫਕੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਇਹ ਮੁਸੱਲਾ ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਤਰੇਗਾ"।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੱਛਾ। ਐਉਂ ਤਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਸਿੰਧੂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਡਿੱਠਾ ਬੀ ਜੇ?

ਫਕੀਰ—ਹਿੱਕ ਵੇਰ ਹਿੱਕ ਮੁਨਾਰਾ ਡਿੱਠਾ ਆਹਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫਿਰ ਜਾਓ ਉਸ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰ ਆਓ, ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਆਓਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੁਛ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਫਕੀਰ—ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਜੀ, ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

੨.

ਤੱਕੋ ਅੱਜ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਸੇ ਬ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਸੈਦੋ ਤੇ ਸੀਹੋਂ, ਦੋ ਸੇਵਕ ਜੋ ਏਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਨਾਲ ਸਨ, ਕੁਛ ਵਿੱਥ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸੈਦੋ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਨਾਲ। ਸੁਹਣੀ ਠੰਢ ਤੇ ਸੁਹਾਉ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀਰ ਮਖਦੂਮ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਆਪ ਨੈਣ ਖੁਹਲਕੇ ਡਿੱਠੋਸੁ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਓਸੁ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ: "ਸਲਾਮ" ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਦੇਹ ਗੱਲਾਂ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ!"

ਫਕੀਰ—ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋ! ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਐਤਕੀ ਆਪ ਪਾਸ ਆ ਪੁੱਜਾ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤਿ ਹਾਰੀ ਗਈ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ—ਕਿਵੇਂ?

ਪੀਰ—ਸਾਂਈਂ ਜੀ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਮੁਨਾਰੇ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਅੱਪੜਿਆ, ਸੰਝਾਂ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ, ਵੀਹ ਮਰਦ ਉੱਥੇ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਨ, ਮੈਂ ਬੀ ਸਲਾਮ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਵਧੀ ਤਾਂ ਇੱਕੀ ਭਾਂਡੇ ਖਾਣੇ ਦੇ ਉਤਰੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਮੇਤ ਖਾਣਾ ਖਾ ਲਿਆ। ਰਾਤ ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਰਦ ਬੰਦਗੀ ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਇਕ ਜਹਾਜ਼

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ:ਗੁ:ਨਾ:ਸਾ: ੪੫੬ (੧੯੨੫ ਈ:) ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਖ਼ਾ:ਸ: ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਉੱਥੇ ਆ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਡੁਬਣ ਲੱਗਾ ਤਦ ਮੈਂ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ 'ਜੋ ਇਹ ਨਾ ਡੁੱਬੇ' ਤਦ ਮੇਰੀ ਦੁਆ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਨਾ ਡੁੱਬਾ। ਫੇਰ ਰਾਤ ਪਈ ਤਾਂ ਵੀਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਫੇਰ ਉੱਥੇ ਆਇ ਬੈਠੇ, ਪਰ ਅੱਜ ਰਾਤ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਿਆ। ਹਾਂ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਓਵੇਂ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਜਿਹਾ, ਕੀ ਵੇਖਾਂ ਕਿ ਮੁਨਾਰਾ ਹੀ ਢਹਿਣ ਲੱਗਾ ਹੈ. ਫੇਰ ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਕਿ 'ਮੇਰੇ ਬੈਠਿਆਂ ਮੁਨਾਰਾ ਨਾ ਢਵੇ' ਸੋ ਮੇਰੀ ਦੁਆ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੁਨਾਰਾ ਭੀ ਨਾ ਢੱਠਾ। ਰਾਤ ਫੇਰ ਓਹ ਵੀਹ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਮਰਦ ਓਥੇ ਆ ਗਏ ਪਰ ਅੱਜ ਰਾਤ ਭੀ ਖਾਣਾ ਨਾ ਉਤਰਿਆ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ ਕਿ 'ਅਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਸੁਰ ਦੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਬੇਸੁਰੀ ਤਾਰ ਵੱਜੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਪਰ ਚੰਗਾ, ਸਾਂਈਂ ਰਾਜ਼ਾ ਮਿੱਠੀ ਲਾਵੇ, ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਵੱਸੀਏ'! ਤਦ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ! ਮੈਂ ਦੋ ਸ਼ੁਭ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ— ਇਕ ਜਹਾਜ਼ ਬਚਾਇਆ ਹੈ, ਇਕ ਇਹ ਮੁਨਾਰਾ!' ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਪੁਛਿਆ: 'ਤੈਂ ਬਚਾਏ ਹਨ?' ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਹਾਂ ਮੈਂ ਬਚਾਏ ਹਨ।' ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਛਿਆ: 'ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ?' ਮੈਂ ਦਸਿਆ ਜੋ 'ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਮਖ਼ਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀ ਪੀਰ ਹੈ', ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਮਰਦਾਂ ਆਖਿਆ: 'ਏ ਦਰਵੇਸ਼! ਏਥੇ ਪੀਰਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਕੀ ਠਉੜ ਨਹੀਂ, ਪੀਰ ਪਾਤਸਾਹ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸੋਂਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਰਾਹ ਕਾ ਦਰ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਪੀਰਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਕਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਹੈ*।' ਤਦ ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ, ਮੁਸੱਲਾ ਚਲਾਇਆ, ਪਰ ਮੁਸੱਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅਟਕ ਗਿਆ, ਡੁਬਾ ਤਾਂ ਨਾਂ, ਪਰ ਤੁਰੇ ਨਾ। ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਮੈਨੂੰ ਲੰਘ ਗਏ ਪਾਣੀ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਦਿਨ ਲਹਿਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀਹ ਸੱਜਣ ਫੇਰ ਆਏ, ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਆਖਣ ਲਗੇ:—'ਹੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਉਤੇ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਉਤੋਂ ਰਾਤ ਆਈ ਹੈ?' ਤਦ ਮੈਂ ਕਿਹਾ: 'ਜੀ! ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ? ਮੇਰਾ ਮੁਸੱਲਾ ਚਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਏਥੇ ਹੀ।' ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸਿੱਖ ਮਨ— ਆਖਿਆ: ਕਿ 'ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਰਾਧ ਜੋ ਮੁਸੱਲਾ ਚੱਲੇ"। ਹੇ ਮਿੱਠੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ! ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਪਾਸ ਪੁਜਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਫੇਰ ਪੀਰ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਕੁਝ ਡਿੱਠਾ-ਬੀ?

ਪੀਰ—ਜੀ ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਆਪਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਇਥੇ ਆਪ ਪਾਸ ਫੇਰ ਆ ਪੁੱਜਾ ਹਾਂ!

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਪੀਰ ਵਲ ਇਕ ਤਰਸ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਈ ਤੇ ਉਚਾਰਿਆ:—

"ਸਉ ਓਲ੍ਹਾਮੇ ਦਿਨੈ ਕੇ ਰਾਤੀ ਮਿਲਨਿ ਸਹੰਸ ॥
ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਣੁ ਛਡਿਕੈ ਕਰੰਗੀ ਲਗਾ ਹੰਸੁ ॥"
[ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮ: ੧]

ਤਦ ਪੀਰ ਨੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇ ਤੇ ਆਖਿਆ:—"ਪਾਤ-ਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਕੀ ਵਰਤੀ?"

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਈਂ ਲੋਕਾ! ਤੂੰ ਕਿੰਨ੍ਹੀਂ ਕੰਮੀਂ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੱਫਰ ਜਾਲੇ, ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ, ਪਰ ਕਿਸ ਤੇ ਜੋੜਿਆ? ਮਾਇਆ ਤੇ? ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਵਰਤੇਂ? ਨਜ਼ਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੀ? ਜੁੜਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਵਿਚ ਤੇ ਅਨੰਦ ਲੈਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਉੱਚੀ ਹੋਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੋਂ; ਮੁਸੱਲੇ ਚੱਲ ਪਏ ਤਾਂ ਕੀ ਲੱਭਾ! ਜੇ ਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਰਤੋਂ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਬਚਾਇਓ ਈ ਤਾਂ ਮਿਹਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਤਕਾਂਦੀ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਹਉਂ ਜੋ "ਬੋਹਿਗਾ ਤੇ ਮੁਨਾਰਾ ਮੈਂ ਰਖਿਆ ਹੈ" ਪਲ ਖਲੋਤੀ। ਤੂਹ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਤੂੰਹੋਂ ਹੀ ਹੋਯਾ, ਸਾਈਂ ਕਿਥੇ ਰਿਹਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ? ਵੇਖ ਫੇਰ ਤੇਰਾ ਬਲ ਸਾਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਸ਼ਕਤਿ ਹਹਿ ਗਈ, ਫੇਰ ਮੁਸੱਲਾ ਨਾ ਚਲੇ। ਜੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੋਂ, ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਮਰਜ਼ੀ ਮੇਲਦੋਂ, ਫੇਰ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪੇ ਸਾਰਦੀ ਤਾਂ ਰਜ਼ਾ ਪੁੱਗਦੀ। ਕਿੰਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਉਂ ਦੀ ਮੁਰਦਿਹਾਨ ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉੱਚਾ ਉੱਠ! ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਾਹ ਵਾਹ ਹੋ ਗਈ, ਸਿੱਧ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ

ਤਾਂ ਕੀਹ ਲੱਧਾ। "ਚੰਗਾ ਨਾਉ ਰਖਾਇਕੈ ਜਸੁ ਕੀਰਤਿ ਜਗਿ ਲੇਇ ॥ ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਤ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੇ" ॥ ਫੇਰ ਸੋਚ, ਜਗਤ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੈ ਬੀ ਨਹੀਂ।

"ਕਰਿ ਸਿਦਕੁ ਕਰਣੀ ਖਰਚੁ ਬਾਧਹੁ ਲਾਗਿ ਰਹੁ ਨਾਮੇ ॥ ੧ ॥" [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇੱਥੇ ਅਟਕਿਆ ਹੈ? ਸਭ ਚਲਦੇ ਹਨ।

ਤਦ ਇਲਾਹੀ ਗਲਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਪਰਮ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਦ ਹੋਇਆ:—

ਮੁਕਾਮ ਕਰਿ ਘਰਿ ਬੈਸਣਾ ਨਿਤ ਚਲਣੈ ਕੀ ਧੋਖ ॥ ਮੁਕਾਮੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਰਹੈ ਨਿਹਚਲੁ ਲੋਕ ॥ ੧ ॥ ਦੁਨੀਆ ਕੈਸਿ ਮੁਕਾਮੇ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

ਹੁਣ ਪੀਰ ਉਤੇ ਵੈਰਾਗ ਛਾਇਆ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਕਾਈ ਵਾਲੀ ਹਉਮੈਂ ਛੁੱਠੀ, ਪਰ ਸੱਚ ਤੋਂ ਅੱਖ —ਦੇਖਦਿਆਂ ਬੀ—ਪਰੋਖੇ ਰਹੀ, ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਾ ਮੰਗਾਂ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ: "ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਜੋ ਉੱਚਾ ਨਿਰਮਲ ਜੀਵਨ ਜੀਵਾਂ ?" ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ: "ਪੀਰ ਕਰ"। ਤਾਂ ਪੀਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: "ਜੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਰਾਂ ?" ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਜਾਹ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ (ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ) ਨੂੰ ਪੁੱਛ। ਉਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ"।

ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਪੀਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਿੱਛੋਂ ਸੈਦੋ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਫਕੀਰ ਕਲਾਵਾਨ ਹੈ ਇਸ ਬੇੜਾ ਤੇ ਮੁਨਾਰਾ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਕਿਉਂ ਹਾਰੀ ਗਈ ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਪੀਆ ਮਨ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਏਕਾਗਰ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਟਿਕਾਣਿਓ ਉੱਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨ ਜਦ ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਤੇ ਜੁੜੇ ਤ੍ਰੇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਹੋਕੇ ਆਪੇ ਦੇ ਰਸ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਰਸੀਆ ਹੋ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਨੇਹੁੰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ। ਪੀਰ ਭਲਾ ਹੈ, ਘਾਲੀ ਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਗਾਹ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਧੋਪਕੇ ਉੱਚੇ ਘਰ ਉੱਠਣ ਦੀ ਲੋੜਵੰਦ ਹੈ। ਸ਼ਕਤਿ ਇਉਂ ਹਾਰੀ ਗਈ ਕਿ ਮੁਨਾਰੇ ਤੇ ਬੋਹਿਥੇ ਦੇ ਰੱਖਣ ਤੇ ਜੋ ਬਲ ਲੱਗਾ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਤ ਤੋਂ ਵਧੇਰਾ ਕੰਮ ਸੀ* ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਬਲ ਤਾਂ ਮਿਣਵਾਂ ਗਿਣਵਾਂ ਹੀ ਸੀ ਨਾਂ, ਅਮਿੱਤ ਬਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਆਤਮੇ ਇਹ ਇਕ ਜੋਤਿ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਤਰਬ ਇਕ ਸੁਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਅਮਿੱਤ ਬਲ ਇਸ ਵਿਚ ਆ ਵਰਤਦਾ।

੩.

ਹੁਣ ਪੀਰ ਮੁਸੱਲਾ ਸੁੱਟਕੇ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਿਰ ਧੁਨਦਾ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕਹਕੇ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਜਾ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਓਸੁ। ਦੱਸਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: ਹੇ ਰੱਬ ਸੁਆਰੇ! ਮੈਂ ਕੀਹ ਕਰਾਂ ਜੋ ਬਚਾਂ? ਇਹ ਜਗਤ ਮੁਕਾਮ ਨਹੀਂ, ਮੁਕਾਮ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਤਪ, ਹਠ, ਜ਼ੁਹਦ ਸਾਰੇ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਸੱਤਯਾ ਅੰਦਰਲੀ ਫੁਰ ਪਈ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਉਸ ਮੁਨਾਰੇ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਤੇ ਜੋ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੱਸਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਜੀ ਉਪਰਾਮ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਲੋਕ ਜੋ ਬਾਬੇ ਦਿੱਤਾ, ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ:—

"ਕਰੰਗੀ ਲਗਾ ਹੰਸੁ"

ਇਸ ਲੇਖੇ ਮੈਂ ਮੁਰਦਾਰ ਖੋਰ ਹੋਇਆ ਨਾ!

ਬ੍ਰਹਮ-ਸਾਂਈਂ ਜੀਵੇਂ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਹੰਸ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਮੁਰਦਾਰ ਖੋਰ ਗਰਝ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ। ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਉਦਾਸ ਹੈਂ ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੰਸ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਲੱਗਾ ਕਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੈ। ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗਣਾ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਲੱਗਣਾ ਹੈ,

---

*ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:—

ਜੋ ਕੋਊ ਅਪੁਨੀ ਓਟ ਸਮਾਰੈ ॥ ਜੈਸਾ ਬਿਤੁ ਤੈਸਾ ਹੋਇ ਵਰਤੈ ਅਪੁਨਾ ਬਲੁ ਨਹੀ ਹਾਰੈ ॥੧॥ [ਧਨਾ: ਮ: ੫

ਗਿਆ ਮੁਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੁਰਦਾਰ ਨੂੰ ਲੱਗਣਾ ਆਪੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੰਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੇ ਰਹਣਾ। ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਡਾਢੇ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਉਤੇ ਹੈ, ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਰਸਦਾਇਕ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਹੰਸ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਧਰ ਤੂੰ ਲੱਗਾ ਹੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੰਗ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਪੀਰ–ਸੱਚ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਸ਼ਕਤਿਵਾਨ ਹਨ।

ਸ਼ੇਖ–ਸ਼ਕਤਿਵਾਨ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜੋ ਦਰਯਾ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਵਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੀ ਡਿੱਠੇ ਨੇ ?

ਪੀਰ–ਮੈਂ ਤਾਂ ਸ਼ਕਤਿ ਅੱਗੇ ਨਿਵਿਆਂ ਹਾਂ। ਉਪਰਾਲਾ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਹੈ।

ਸ਼ੇਖ–ਨੈਣ ਭਰਕੇ–

ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ
ਨਾਲਿ ॥ ਇਕ ਜਾਗੰਦੇ ਨਾ ਲਹੰਨਿ ਇਕਨਾ
ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥ ੧ ॥

[ਸਿਰੀ ਰਾ: ਵਾਰ ਮ: ੧

ਪੀਰ–ਉਹ ਕਿਵੇਂ ?

ਸ਼ੇਖ–ਮੈਂ ਬੀ ਤਾਂ ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਰਨੇਰਾ ਬੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੱਟਿਆ ਸੀ। ਰਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਅਪੜਾਇਆ ਸੀ। ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੈ ਗਿਆ ? ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਉਹੋ ਸੀ, ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਕਿਹੜਾ ਲੱਭਣ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈਂ ? ਸਾਈਂ ਦੇ ਰੰਗ! ਤੂੰ ਡਿੱਠਾ, ਤੂੰ ਜਾਣਿਆ, ਸ਼ਕਤਿ ਪਛਾਣੀ, ਨਿਵਿਓਂ, ਪੈਰ ਚੁੰਮਿਓਂ ਈ, ਪਰ ਨਾ ਲਖਿਓ ਈ ਕਿ ਕਿ ਇਹੋ ਹੀ "ਗੁਰੂ" ਹੈ, ਪੀਰਾਨ ਪੀਰ ਹੈ।

ਪੀਰ (ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ)–ਮੈਂ ਦੇਖਕੇ ਨਾ ਡਿੱਠਾ, ਮੈਂ ਜਾਗਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਜਾਣਕੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ...ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ!

ਸ਼ੇਖ–ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਠੰਢ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਪਈ ਹੈ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤੂੰ ਬੀ ਧਾਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਖਿਚੀਂਦਾ ਰਹੁ ਤੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਦੇ ਗਏ ਹਨ ਸੋ ਕਮਾਉ।

ਪੀਰ–ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਛ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪੀਰ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ ਤਾਂ ਬੋਲਿਆ:–ਜੋ ਹਾਲ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਨੇ ਕਿ ਉਸ 'ਰਸਰੰਗੀ ਨੂਰ' ਨੇ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ:–

"ਕਰਿ ਸਿਦਕੁ ਕਰਣੀ ਖਰਚੁ ਬਾਧਹੁ ਲਾਗਿ
ਰਹੁ ਨਾਮੇ" ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧

ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀਹ ਸੀ ? ਇਸ ਨੂੰ ਕਮਾਓ। ਫੇਰ ਮਿਲਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲਨਗੇ, ਮਿਲਨਗੇ ਤਾਂ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਰਸ ਪਵੇਗਾ, ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਹਿੰਗਾ, ਇਸ ਰਸ ਵਿਚ ਮਿਹਰਾਂ ਨਾਲ ਮਗਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਮਿਹਰ ਹੈ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਸ਼ੇਖੀ ਨਹੀਂ, ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ, ਹਠ ਨਹੀਂ, ਰਸ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਮਿਹਰ ਹੈ।

ਪੀਰ (ਨੈਣ ਭਰਕੇ)–ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ, ਪਰ ਨਾ ਡਿੱਠਾ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਪਰ ਨਾ ਸੁਣਿਆ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕਸਰ ਸੀ ਜੋ ਦਰ ਪਹੁੰਚਾ, ਪਰ ਮੰਜ਼ਲ ਨਾ ਮੁੱਕੀ, ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਪਾਇਆ, ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਸਮਝ ਨਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਹਾ! ਨਸੀਬ, ਹਾ! ਬਖਤਾਂ ਦੀ ਨਾਯਾਵਰੀ।

ਸ਼ੇਖ–ਇਹ ਹਾਵੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ, ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਏ ਨੈਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਡਿੱਠਾ, ਸਫਲ ਹੋਏ ਕੰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆਂ। ਤੂੰ ਡਿੱਠੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਸੰਭਾਲ, ਚਿੱਤ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹੁ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜੁੜ, ਕਮਾ ਜੋ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਫੇਰ ਮਿਲਣਗੇ।

ਪੀਰ ਐਉਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੁਆਰੇ ਸ਼ੇਖ ਦੀ ਸਿਖਜ਼ਾ ਤੇ ਅਸੀਸ ਲੈਕੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਅਰ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ ਹੁਣ ਉੱਚੇ ਧਿਆਨ ਤੇ ਉੱਚੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ, ਤਦੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਲਤਾਨ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਅਚਲ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਉਦਜਾਨ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਮਖਦੂਮ ਸੁਣਕੇ ਧਾਈ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚਾ ਤੇ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਿਆ, ਤਦੋਂ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫਕੀਰ, ਜੋ ਚਿਰੋਕਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਸੀ, ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ

ਸੀ, ਹੁਣ ਨਾਮ ਦੇ ਉੱਚੇ ਰਸ ਵਿਚ ਆਇਆ*
ਤੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨਤਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ
ਆਈ†।

—o—

੬੯. ਝੁੱਗੀ ਢਾਹੀ‡ ।

ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ੋਂ ਟੁਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਇਕ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਆਏ,
ਮੀਂਹ ਲੱਥਾ, ਵਾ ਵਗੇ ਠੰਢੇਰੀ, ਪਾਲਾ ਕਾਂਬਾ ਲਾਏ।
ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤਾਂਈਂ ਆਦਰ ਕਿਸੇ ਨ ਦਿੱਤਾ,
ਪਾਣੀ ਅੰਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪੁਛਯਾ, ਪੁੱਛਯਾ ਠੌਰ ਨ ਥਿੱਤਾ।
ਬਾਰੂ ਨਗਰ ਦੇ ਬਾਢੀ ਸੀ ਇਕ ਝੁੱਗੀ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ,
ਉਸ ਨੇ ਵੇਖ ਟੇਕਿਆ ਮੱਥਾ, 'ਜੀਉ ਆਯਾਂ ਨੂੰ' ਕਹਿੰਦਾ।
ਢੋਕ ਨਿਮਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰ ਨੂੰ, ਡੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਲਾਈ,
ਮੰਜੇ ਵਾਣ ਪਰਾਲੀ ਉੱਤੇ ਫੂੜੀ ਓਸ ਵਿਛਾਈ।
ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਮੂੰਹ ਧੁਆਇਆ, ਚਰਨ ਆਪ ਫਿਰ ਧੋਤੇ,
ਘੁਟ ਘੁਟ ਕੇ ਫਿਰ ਪੂੰਝੇ ਪਯਾਰਾ, ਅੰਝੂ ਨੈਣ ਪਰੋਤੇ।
ਮੱਕੀ ਦੀ ਫਿਰ ਰੋਟੀ ਘੜਕੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਆਪ ਪਕਾਈ,
ਨਾਲ ਸਾਗ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ ਰੋ ਰੋ ਬਿਨੈ ਅਲਾਈ:—

"ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਦਾਤਾ।
ਪਰ ਮੈਂ ਪੱਲੇ ਏਹੋ!
"ਏਹੋ ਕਰੋ ਕਬੂਲ ਗੁਸਾਈਂ!
ਭੇਟ ਗਰੀਬੀ ਲੇਹੋਂ**।"
ਨਾਥ ਅਨਾਥਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ
ਨੀਵਿਆਂ ਤੇ ਜੋ ਝੂਠੇ,
ਸਿੱਧੇ ਕਰਮ ਕਰਾਏ ਜਗ ਦੇ,
ਜੋ ਉਨ ਕੀਤੇ ਪੁੱਠੇ।
ਪਯਾਰ ਕਰੇ ਤੇ ਚਰਨੀ ਲਾਵੇ,
ਆਸ ਪਿਆਸ ਮਿਟਾਵੇ,
ਨੀਦਾਂ ਸਦਾ ਨਿਵਾਜੇ ਪਯਾਰਾ,
ਜਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਵੇ

---

*ਮਖਦੂਮ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਸ ਅਰਦਾਸ ਘੱਲਣੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ, ਵੇਖੋ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਗਿਆਰਵਾਂ ਭਾਗ, ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ—'ਮਖਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀਨ'।

†ਮਖਦੂਮ ਰੁਕਨੁਲਦੀਨ ਅੱਬੁਲਫਤਹ ਸੱਯਦ ਜਲਾਲ ਸਾਨੀ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰਾ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਜਲਾਲ ੬੯੦ ਹਿ: ਵਿਚ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੇਵੇਂ ਸਤਵੇਂ ਥਾਂ ਇਹ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਂ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਮਖਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀਨ ਕੁਰੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਮਖਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਯਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਚੱਲੋ ਤਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਚੱਲੀਏ ਇਕੱਠੇ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹੇ ਚੱਲੀਏ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਉੱਤਰ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀ ਚੱਲੋ ਅਸੀਂ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਪੀਰ ਰੋਇਆਂ, ਜੋ ਚਾਲੀਹ ਦਿਨ ਅਨ੍ਹੇਰੇ ਰਹਿਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਏ ਯਾਰੋ! ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਰੋਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਹੋਵਨਿਗੇ। ਜੇ ਓਹੁ ਚਲਦੇ, ਤਾਂ ਸੁਖਾਲੇ ਚਾਨਣੇ ਨਾਲਿ ਜਾਂਦੇ। ਏਥੇ ਮਖਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀਨ ਨੂੰ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੀ ਪਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਮੁਲਤਾਨੀ ਮਖਦੂਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਗ਼ਾਲਬਨ ਉਹ ਬਹਾਉਦੀਨ ਮੁਲਤਾਨੀ ਦਾ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਪੀਰ ਸੀ। ਜੇ ਉੱਚ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾ: ਲਖਮੀ ਚੰਦ, ਜੋ ੫੦ ਸਾਲ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਪਾਸ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਾਠਕ ਹਨ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮੱਕੇ ਗਏ ਹਨ ਤਦ ਮਖਦੂਮ ਰੁਕਨਦੀਨ, ਬਹਾਵਲ ਹੱਕ ਦਾ ਬਾਲਕਾ ਬਹਾਉਦੀਨ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਲਕਾ ਜਤੀ ਲਾਲ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਏਹ ਚਾਰੇ ਫਕੀਰ ਬੀ ਓਥੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਓਥੇ ਗੋਸ਼ਟ ਹੋਈ ਸੀ। ਉੱਚ ਵਿਚ ਬੀ ਇਕ ਪੀਰ ਬਹਾਉਦੀਨ ਹਕਾਨੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੋ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਮੁਥਾਜ ਹਨ।

ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗਰਮੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਥਾਂ 'ਦਰਯਾ' ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੇ ਮਖਦੂਮ ਜੀ ਕੋਈ ਉੱਚ ਵਾਲੇ ਪੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਉੱਚ ਸ਼ਹਰ ਸਿੰਧ ਦਰਯਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਉਹ ਮੁਸੱਲੇ ਤੇ ਚੜਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਅੱਜਬ ਨਹੀਂ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਸੱਖਰ ਪਾਸ ਦਾ ਦਰਯਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖਲਾ ਸਾਧ ਬੇਲੇ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਨਾਰੇ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਖਦੂਮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਓਸ ਦਾ ਮੁਸੱਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਉਤੇ ਤੁਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, 'ਤਬ ਓਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਆਖਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਉਂ ਲਿਖੁ ਜੋ ਤੇਰਾ ਮੁਸੱਲਾ ਚਾਲੇ'। ਤਬ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ, ਤਬ ਮਖਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀ ਕਾ ਮੁਸੱਲਾ ਚਲਿਆ। ਤਬ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਆਇਆ, ਸਲਾਮ ਕਰਿਕੈ ਬੈਠਿ ਗਇਆ। ਤਾ ਬਾਬੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿਆ ਡਿਠੋ ਮਖਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀ? ਤਬ ਮਖਦੂਮ ਬਹਾਵਦੀ ਆਖਿਆ 'ਜੀ ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਿਆ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਤਉ ਤਾਈਂ ਆਇ ਪਹੁੰਚਾ ਹਾ।' ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਫਕੀਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਉਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸੇ ਜੋ ਕਰਾਮਾਤੀ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਸੁਮੱਤਿ ਦੇਂਦੇ ਸਨ।

‡ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੪ (੫ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੨) ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਖਾ: ਸਮਾ: ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

**ਓਠ ਮੇਵਾ ਭਾਉ ਬਹੁਤ ਕੀਤਾਂ। [ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ

ਉਸ ਗੁਰ ਨੇ ਦੋ ਪਜਾਰ ਓਸ ਨੂੰ, "ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ" ਸੁਣਾਯਾ
"ਧੰਨ ਦਾਤਾ ਧੰਨ ਦਾਤਾ !!" ਕਹਿਕੇ ਇਕ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਚਾਇਆ।
ਸੈਦੋ ਵੱਲੇ ਤੱਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ, ਆਖਣ: "ਲੈ ਤੂੰ ਪਜਾਰੇ!
"ਦਾਤ ਰੱਬ ਦੀ ਸਮਝ ਏਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਰੱਬ ਚਿਤਾਰੇ"?
ਦੂਜਾ ਚੁਕ ਸੀਹੇਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਆਖਜਾ "ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਾਓ,
"ਦਾਤ ਰਬ ਦੀ ਸਮਝ ਏਸ ਨੂੰ ਦਾਤਾ ਯਾਦ ਕਰਾਓ,
"ਕਰ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਦਾਤ ਰੱਬ ਦੀ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਫਿਰ ਖਾਓ,
"ਪਜਾਰ ਪਕਾਈ, ਪਜਾਰੇ ਖ਼ਾਤਰ ਖਾਕੇ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਓ"।
ਸੈਦੋ ਦੇ ਹੰਝੂ ਭਰ ਆਏ, ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਆਏ,
ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਮੂੰਹੋਂ "ਸ਼ੁਕਰ" ਅਲਾਏ,
ਆਖੇ: "ਧੰਨ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ ! ਤੂੰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ,
"ਤੂੰ ਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨੀ ਲਾਯਾ, ਨਿਕਿਆਂ ਤੂੰ ਵਡਿਆਇਆ"।
ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਦਿਲ ਸ਼ੁਕਰ ਭਰ ਰਹੇ, ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ,
ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਅੰਨ ਉਹ ਛਕਿਆ, ਸੁਾਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਾਇਆ।
ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਫਿਰ ਪਜਾਰ ਅੰਨ ਓ ਅਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਆ,
ਫਿਰ ਬਾਢੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਖਾਇਆ।
ਰਾਤ ਅਰਾਮ ਉਸੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਚੌਹਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੀਤਾ,
ਅਰਸ਼ੀ ਜੋਤਿ ਪਰਾਲੀ ਮੰਜੀ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਲੀਤਾ।
ਦਿਨ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਉੱਠੇ ਮੰਜੀ ਤੋੜ ਵਗਾਹੀ,
ਝੁੱਗੀ ਭੰਨ ਦੂਰ ਕਰਿ ਦਿੱਤੀ, ਅਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਢਾਹੀ।
ਕਰਕੇ ਇਹ ਕੌਤਕ ਗੁਰ ਟੁਰ ਪਏ, ਸਨੇ ਸਨੇ ਚਲਿ ਆਏ,
ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬੀਤੇ, ਇਕ ਥਾਂ ਫਿਰ ਠਹਿਰਾਏ
ਫਿਰ ਟੁਰ ਪਏ ਅਗਾਹਾਂ ਗੁਰ ਜੀ ਸੈਦੋ ਅਤਿ ਘਬਰਾਏ।
ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ ਗਿਆ ਸੈਦੋ, ਤੇ ਏ ਵਾਕ ਅਲਾਏ:—
"ਕਿਸੇ ਨ ਸਾਨੂੰ ਜਾਗਾ ਦਿੱਤੀ, ਕਿਸੇ ਨ ਪਾਣੀ ਪੁੱਛਯਾ,
"ਆਦਰ ਕਿਸੇ ਨ ਓਥੇ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਮਿਲਿਆ ਸੋ ਲੁੱਛਯਾ,
"ਜਿਸ ਨੇ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਰੋਟੀ ਨਾਲੇ ਪਾਣੀ,
"ਉਸ ਦੀ ਮੰਜੀ ਤੋੜ ਵਗਾਹੀ, ਝੁੱਗੀ ਉਸ ਦੀ ਢਾਣੀ!
"ਨੇਕੀ ਬਦਲੇ ਜੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ, ਸਮਝ ਨ ਮੇਰੀ ਆਇਆ।
"ਮੈਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ, ਦਿਲ ਦੁਖਦਾ, ਕੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਇਆ?"
ਸੁਣ ਦਿਲ ਪੀੜਾ ਸੈਦੋ ਦੀ ਤਦ ਜਗਤ ਨਾਥ ਮੁਸਕਾਏ,
ਜਿੱਥੇ ਖੜੇ ਆਪ ਸਨ ਓਥੇ ਬਹਿ ਗਏ ਚਉਂਕੜ ਲਾਏ;
ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: "ਸੈਦੋ ! ਤੂੰ ਮੁੜ ਜਾ, ਜਾ ਫਿਰ ਓਸੇ ਜਾਗਾ।
"ਕਾਰਣ ਜਾਣਨ ਡਾਢੋਂ ਪਜਾਰੇ! ਆਪ ਦੇਖ ਫਿਰ ਆ ਜਾ।"
ਪਰਤਿਆ ਓਥੋਂ ਸੈਦੋ ਸੀ, ਫਿਰ ਓਸ ਥਾਉਂ ਤੇ ਆਇਆ,
ਜਿੱਥੇ ਮੰਜੀ ਭੰਨੀ ਹੈਸੀ, ਝੁੱਗਾ ਤੋੜ ਗੁਆਇਆ।
ਕੀ ਦੇਖੇ ? ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਭੀੜ ਲੱਗੀ ਹੈ ਭਾਰੀ।

ਮੰਦਰ ਉਸਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸੁਹਣਾ,
ਲੱਗੀ ਖ਼ੂਬ ਉਸਾਰੀ।
ਢੂੰਡ ਭਾਲ ਉਹ ਬਾਢੀ ਲੱਧਾ,
ਉਸ ਬੀ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ।
ਚਾਉ ਭਰੇ ਆਦਰ ਅਤਿ ਦਿੱਤਾ,
ਸਦਕੇ ਜਾਇ ਘੁਮਾਇਆ।
ਸੈਦੋ ਕਿਹਾ: "ਦੱਸ ਭਈ ਬੇਲੀ!
ਇਹ ਕੀ ਰੰਗ ਬਣਾਇਆ।
"ਝੁੱਗੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਏ ਮੰਦਰ
ਕੀਕੂੰ ਰਚਨ ਰਚਾਇਆ?"
ਹੱਥ ਜੋੜ ਉਸ ਕਿਹਾ: "ਸੰਤ ਜੀ!
ਸਭ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਮਾਇਆ,
"ਜਿਸ ਢਾਇਆ ਤੇ ਭੰਨ ਗੁਆਯਾ,
ਉਸ ਇਹ ਮੰਦਰ ਪਾਇਆ।
"ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਢਾਹ ਝੁੱਗੀ ਮੇਰੀ
ਟੁਰ ਗਏ ਸਾਰੇ ਭਾਈ!
"ਮੈਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ: ਭਲਾ ਏਸ ਵਿਚ
ਸੁਖ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਰਜ਼ਾਈ।
"ਜੋ ਗੁਰ ਕੀਤਾ ਓਹੋ ਸ਼ੁਭ ਹੈ,
ਗੁਰੂ ਅਭੁੱਲ ਸਦਾਈ।
"ਹੁਕਮ ਸਿਖਾਇਆ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ
ਬਣਦੀ ਹੁਕਮ ਕਮਾਈ।
"ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਹੀ ਲਈ ਤੇ ਪੁੱਟਿਆ,
ਟੋਏ ਨਵੇਂ ਕਢਾਵਾਂ,
"ਮੁੜ ਲੱਕੜ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹੇਂ ਗੱਡਾਂ,
ਕੁੱਲੀ ਫੇਰ ਬਨਾਵਾਂ।
"ਕੀ ਵੇਖਾਂ ਧਨ ਮਾਲ ਨਾਲ ਕੁਛ
ਭਰੇ ਤਾਵੜੇ ਦੱਬੇ।
"ਕਰ ਹਿੰਮਤ ਉਹ ਬਾਰ੍ਹ ਕਢਾਏ,
ਲੁਕੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਲੱਭੇ।
"ਉਸ ਧਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਂਭ, ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ
ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਸੁਖ ਪਾਵਾਂ,
'ਧਰਮਸਾਲ ਹੁਣ ਨਾਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ
ਮੈਂ ਏਥੇ ਉਸਰਾਵਾਂ।
"ਆਇਆ ਗਿਆ ਪਾਇ ਸੁਖ ਏਥੇ,
ਸਤਿਸੰਗਤ ਬਣ ਜਾਵੇ,

"ਨਾਮ ਰੱਬ ਦਾ ਜਾਪ ਏਸ ਥਾਂ, ਕੀਰਤਿ ਰੰਗ ਲਗਾਵੇ" ।
ਤਦ ਸੈਦੋ ਉਠ ਭੱਜਾ ਓਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਰਨੀ ਆਇਆ,
ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯਾ ਡਿੱਠਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ ।
ਸੁਣ ਸੀਹੋਂ ਫਿਰ ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਉਠ ਰੋ ਕੇ ਚਰਨੀ ਢੱਠਾ,
"ਧੰਨ ਨਾਨਕ ! ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ !! ਡਿੱਠਿਆਂ ਪਾਪ ਪਣੱਠਾ" ।
"ਰੱਬ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਡਾਢੀ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨ ਆਵੇ,
"ਬੇਸਿਦਕਾ ਦਿਲ ਸਦਾ ਅਸਾਡਾ ਐਵੇਂ ਹੈ ਘਬਰਾਵੇ ।
"ਜੋ ਕੁਛ ਕਰੇ ਸੁ ਕਰੇ ਸੁਹਾਵਾ, ਫਲ ਉਸ ਦਾ ਹੈ ਮਿੱਠਾ,
"ਭਾਣਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਿਆ ਨਾਹੀਂ, ਹੁਕਮ, ਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਚਿੱਠਾ ।
"ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਨਾਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਹਹੁਕੇ ਭਰੀਏ,
"ਭਾਣੇ ਨਾਲ ਅਜੋੜ ਰਖਾਈਏ, ਗੁੱਸਾ ਜੀ ਵਿਚ ਕਰੀਏ ।
"ਚਾਹੀਏ ਹੁਕਮ ਰੱਬ ਵਿਚ ਖੇਲਨ ਉਸ ਵਿਚ ਲੋਅ ਲਗਾਈਏ ;
"ਜੋ ਕਿਛ ਕਰੇ ਭਲਾ ਕਰ ਗਿਣੀਏ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਈਏ ।
"ਕਰ ਮਿਹਰਾਮਤ, ਦਾਨ ਦਈਂ
ਇਹ ਰਹੀਏ ਸਦਾ ਰਜਾਈ ।
"ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨੀਏ,
ਜੋ ਵਰਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ।
"ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ,
ਚੋਟ ਅਸੀਂ ਨਾਂ ਖਾਈਏ ।
"ਹੁਕਮ ਸਮਝਕੇ ਡੋਲੀਏ ਨਾਹੀਂ,
ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਰਹਾਈਏ ।
"ਚਾਉ ਭਰੇ ਫਿਰ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ,
ਰੱਤੇ ਸਦਾ ਰਹਾਈਏ ।
"ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇਰੀ ਦਾਇਆ
ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਸਦਾਈਏ ।'

—o—

੯. ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤੇ ਜੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਉਦਾਸੀ ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤੁਤੀ* ।

ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਏਕ ਤੂੰ, ਸਨਾਥ ਨਾਥ ਟੇਕ ਤੂੰ,
ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਸਥਾਉਂ ਤੂੰ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਛਾਉਂ ਤੂੰ ॥੧॥
ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਤੂੰ ਮਾਣਦਾ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਸਿਆਣਦਾ,
ਜਿਮੀਂ ਪਿਆ ਜੁ ਪਾਂਵਦਾ, ਗਲੇ ਵਿਖੇ ਲਗਾਂਵਦਾ ॥੨॥
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੇ ਕਢੇ ਕਿਸੇ, ਡੁਬੰਦਿਆਂ ਤੂੰ ਹੈਂ ਪਿਖੇਂ,
ਬਚਾਂਵਦਾ ਰਖਾਂਵਦਾ, ਤਰਾਂਵਦਾ ਪੁਚਾਂਵਦਾ ॥੩॥
ਵਿਗਾੜਿਆਂ ਸੁਆਰ ਦੇਂ, ਸੁਆਰਿਆਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇਂ,
ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆਂ ਮਿਲਾਇਦੇਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਗਲੇ ਲਗਾਇ ਦੇਂ ॥੪॥
ਅਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੁਠੋ ਤੁਸੀਂ, ਕਰੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਖੀ ਅਸੀਂ,
ਤਰਾ ਲਓ, ਬਚਾ ਲਓ, ਲੜਾਪਣੇਂ† ਲਗਾ ਲਓ ॥੫॥
ਬਲੀ ਤੁਸੀਂ ਬਚਾਣ ਨੂੰ, ਸ਼ਰਣਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਤੂੰ,
ਦਰਾਗਏ‡ ਬਚਾ ਲਓ, ਤਿ ਢੱਠਿਆਂ ਤਰਾ ਲਓ ॥੬॥

*ਇਹ ਗੀਤ ੧੭ ਕੱਤਕ ੧੯੭੯ ਬਿ: ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੪ (੧੯੨੨ ਈ:) ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਪਰ ਖਾ: ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ ।
†ਲੜ ਆਪਣੇ ।
‡ਦਰ ਆ ਗਏ

ਸੂਚਨਾ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਵਦੇ ਰਵਦੇ ਫੇਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਤਬ ਘਰਿ ਆਏ। ਕੋਈ ਦਿਨ ਘਰਿ ਰਹੇ'। ਹੁਣ ਘਰ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਮੂਜਬ ਪਹਿਲੋਂ ਬਣਾ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਰਹਿਕੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਫਿਰੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਤੀਸਰੀ ਉਦਾਸੀ ਉਤ੍ਰਾ ਖੰਡ ਦੀ ਧਾਰੀ। ਪਿਛਲੀ ਵੇਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਗਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਸਸ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁਛਕੁ ਵਾਰਤਾ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ।

੭੦ ਅਜਿੱਤਾ ਰੰਧਾਵਾ* ।

ਮਾਲੀ ਹੀ ਫੂਲ ਲਗਾਦਾ, ਮਾਲੀ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ; ਮਾਲੀ ਹੀ ਕੱਟ ਸ਼ਾਖੋਂ, ਕਰ ਵੱਖ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ; ਵਿਚ ਫੂਲ ਦਾਨ ਚਿਣਦਾ, ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਸਜਾਂਦਾ; ਆਪ ਹੀ ਫੂਲ ਦਾਨੋਂ, ਫਿਰ ਦੂਰ ਹੈ ਕਰਾਂਦਾ। ਗ਼ਾਫਲ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨ ਸੋਚੇਂ, ਰਹਿਣਾ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਝੂਮੰਦਿਆਂ ਮਸਤੀਰਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੀਤੀ ਹੈ ਰਾਤ ਸਾਰੀ, ਤਾਰੇ ਲਟਕ ਗਏ ਹਨ, ਹੋਈ ਹੈ ਭੋਰ, ਗ਼ਾਫਲ ਨੈਣਾਂ ਮਿਟੇ ਪਏ ਹਨ। ਉਠ ਜਾਗ, ਕਰ ਤਿਆਰੀ ਘੜਿਆਲ ਵਜ ਰਹੇ ਹਨ; ਤੇਰੇ ਪਲਘ ਦੁਲੀਚੇ, ਹਾਲੇ ਬੀ ਸਜ ਰਹੇ ਹਨ! ਪੈਂਡਾ ਹੈ ਦੂਰ ਗ਼ਾਫਲ! ਤੋਸ਼ਾ ਬਨਾ, ਹੈ ਵੇਲਾ। ਸੁਤਿਆਂ ਜਿ ਬੀਤੇ ਇਹ ਬੀ ਹੋਸੀ ਸਫਰ ਦੁਹੇਲਾ। ਉਠ ਜਾਗ, ਜਾਗ ਬਹਿਜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਸਨ ਫੁਹਾਰੇ, ਕਰ ਕੋਲ ਦਿਲ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਪੀ ਪਿਆਰੇ! ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਹੋਜਾ ਖੀਵਾ, ਖੀਵਾ ਨੇ ਆਪ ਜਾਣੀਂ, ਆਪੇ ਦੀ ਪੀਂਘ ਚੜ੍ਹ ਕੇ, ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਰੰਗ ਮਾਣੀਂ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਕ ਵੈਰਾਗ ਮਈ ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਮਤਾ ਡਾਢੀ ਲਟਕ ਵਿਚ ਕੁਛ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਅਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਫੇਰ ਸੁਰ ਛੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਸਾ ਦੀ ਸੁਰ ਛਿੜੀ ਹੈ ਤੇ ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਤਾਸੀਰ ਤੇ ਠਹਿਰਾਵੀਂ ਲੈ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਿਆਂ ਗਿਆ:—

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਏਕ ਨ ਭਰੀਆ ਗੁਣ ਕਰਿ ਧੋਵਾ।
ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਜਾਗੈ ਹਉ ਨਿਸਿ ਭਰਿ ਸੋਵਾ ॥
੧ ॥ ਇਉ ਕਿਉ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਹੋਵਾ ॥
ਸਹੁ ਜਾਗੈ ਹਉ ਨਿਸਿ ਭਰਿ ਸੋਵਾ ॥
੧ ॥ਰਹਾਉ॥ ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਸੇਜੈ ਆਵਾ ॥
ਆਗੈ ਸਹ ਭਾਵਾ ਕਿ ਨ ਭਾਵਾ ॥ ੨ ॥
ਕਿਆ ਜਾਨਾ ਕਿਆ ਹੋਇਗਾ ਰੀ ਮਾਈ ॥
ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਬਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥
ਰਹਾਉ ॥ ਪ੍ਰੇਮੁ ਨ ਚਾਖਿਆ ਮੇਰੀ ਤਿਸ ਨ
ਬੁਝਾਨੀ ॥ ਗਇਆ ਸੁ ਜੋਬਨੁ ਧਨ
ਪਛੁਤਾਨੀ ॥ ੩ ॥ ਅਜੈ ਸੁ ਜਾਗਉ ਆਸ
ਪਿਆਸੀ ॥ ਭਈ ਲੇ ਉਦਾਸੀ ਰਹਉ
ਨਿਰਾਸੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਉਮੈ ਖੋਇ
ਕਰੇ ਸੀਗਾਰੁ ॥ ਤਉ ਕਾਮਣਿ ਸੇਜੈ
ਰਵੈ ਭਤਾਰੁ ॥ ੪ ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਕੰਤੈ
ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥ ਛੋਡਿ ਵਡਾਈ ਅਪਣੇ
ਖਸਮ ਸਮਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ੨੯ ॥

ਇੱਕੁਰ ਹੀ ਗਾਉਂਦਾ ਕਈ ਗਲੀਆਂ ਫਿਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਰਮਤਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਖੜਾ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਮਧੁਰ ਧੁਨਿ ਨੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਜਾਗ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮਰਦ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਆ ਮੁਹਾਰਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਖਿਆਲ ਹਨ, ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਹੈ, ਸੁਰ ਸੁਰੀਲੀ ਤੇ ਦਿਲ ਖੁਭਵੀਂ ਹੈ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਇਹ ਉਹੋ ਨਾਥ ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਹੈ, ਜੋ ਅਚੱਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਤਪ ਤਪਦਾ ਸੀ, ਤੁਸਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਤਪ ਤਪੇ ਸਨ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਜੋ ਛੇਤੀ ਮੋੜੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਕਿਥੇ ਰਮਤੇ ਹੁੰਦੇ।

ਮਰਦ—ਇਹ ਤਾ ਬੜਾ ਆਕੜ ਖਾ ਸੀ, ਇਹ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਪਿਆ ਰਮਦਾ ਹੈ?

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੪੬ [੨੧ ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੪ ਈ:] ਨੂੰ ਗਰਪਰਬ ਜਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਹੁਣ ਇਹ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਤਪ ਨਹੀਂ ਤਪਦਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੂ।

ਮਰਦ—ਕੌਣ ਮਿਲਿਆ ਸੂ?

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਹਾਂ, ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਤਪੀਏ ਤਪ ਹੀ ਤਪਦੇ ਹਨ, ਮੁਸ਼ਕਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਕ ਅਜਰਜ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜੋਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਠੀਆਂ ਪੱਚੇ ਛਡ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਧੂਣੀ ਬੁਝਾ ਘੱਤੀ ਸੂ, ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਦੁਪਹਿਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਹਾੜੀ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਫੇਰੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਜਾ ਮਿਲੇ ਸੂ ਤਾਂ ਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਗਲ ਹੁਣ ਡਾਢੀ ਚੰਗੀ ਸੂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਰੋਂ ਪੱਟ ਨਹੀਂ ਗੁਆਂਦਾ, ਆਖਦਾ ਹੈ, 'ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਵਿਚੇ ਰਹੋ ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ'। ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਾਂਙੂ ਝੁੱਗੇ ਨਹੀਂ ਪੱਟਦਾ ਫਿਰਦਾ।

ਮਰਦ—ਤੈਨੂੰ ਐਨੇ ਪਤੇ ਕੀਕੂੰ ਲਗ ਗਏ?

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਪਤੇ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਝੁੱਗੇ ਪੱਟ ਜੁ ਹੋਏ ਜੋਗੀ।

ਮਰਦ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਕੀ ਆਖਦਾ ਪਿਆ ਏ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਨਵੇਂ ਮੁਸ਼ਕੇ ਤਪੇ ਨੇ ਸਵੇਰਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ' ਧਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਏਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਸਵਿਆਂ ਕਰੋ, ਏਸ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਕੁਛ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜੋਗੀ ਭਜਨ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਐਸ ਵੇਲੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਸਭ ਪਾਪ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਬੀ ਜੋਗੀਆਂ ਤੁੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਹਾੜੀ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਰੱਬ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰੋ, ਫੇਰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਰੜੇ ਹਠਾਂ ਤਪਾਂ, ਧੂਣੀਆਂ, ਸੁਆਹ ਧਾਰਨ ਤੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਦੀ। ਨਾਲੇ ਇਕ ਹੋਰ ਅਲੋਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਬੀ ਭਜਨ ਲੈਣ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣ ਤੇ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਭਜਨ ਕਰਨ, ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਪਈਆਂ ਕਰਨ, ਕਲਿਆਨ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਮਠ ਦੇ ਜੋਗੀ ਡਾਢੇ ਖੁਣਸਦੇ ਹਨ, ਆਖਦੇ ਹਨ, ਤ੍ਰੀਮਤ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਨਿਰੀ ਪਤਿ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਮਰਦ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋਗੀ ਸੇਵਾ, ਜੋਗ ਧਰਮ ਹੈ ਅਤੀਤਾਂ ਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਮਰਦ, ਤ੍ਰੀਮਤ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ—ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਅਤੀਤ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ* ਕਲਿਆਨ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ ਇਹ।

ਮਰਦ—ਤੈਨੂੰ ਡਾਢੇ ਪਤੇ ਹਨ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਮੈਂ ਆਪ ਜੋਗੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰੋਂ ਘਾਟੋਂ ਪੱਟਦਾ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਦੇ ਉਲਾਂਭੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਡਾਢੇ ਜੇਰੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਈ ਸੂ। ਆਖਦਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹੈਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦੱਸਦਾ ਸੀ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ'।

ਮਰਦ—ਅੱਛਾ, ਉਹੋ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਮੂਲੇ ਦਾ ਜਵਾਈ, ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਖਦੇ ਹਨ ਕੋਈ ਉਤਾਰ ਪਰਗਟਿਆ ਹੈ।

ਤ੍ਰੀਮਤ—ਉਹੋ ਹੋਸੀ। ਭਲਾ, ਪੁਛ ਜੀਉਣ ਮਾਲਕ ਜੀ! ਜੇ ਇਹ ਤਪਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਬਾਰ ਨਾ ਛੱਡੋ, ਬਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਜਾਓ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਆਪ ਕਿਉਂ ਘਰ ਬਾਰ ਛਡ ਗਿਆ ਹੈ? ਮੂਲੇ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਰੋਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁੱਕ ਭਰੀਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਹੇ ਸੁਹਣੇ ਦੋ ਪੁਤਰ ਹਨ, ਚੰਨੋਂ ਚੰਗੀ ਵਹੁਟੀ ਹੈ, ਪੇਕੇ ਬੂਹੇ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਆਪ ਪਰਦੇਸੀਂ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਆਖਦਾ ਸੀ ਉਸ ਜਗਤ ਉਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੀ ਡਰਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ

---

*ਜੋਗ ਸਬਦੰ ਗਿਆਨ ਸਬਦੰ ਬੇਦ ਸਬਦੰ ਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਹ ॥ ਖ੍ਯ੍ਯਤ੍ਰੀ ਸਬਦੰ ਸੂਰ ਸਬਦੰ ਸੂਦ੍ਰ ਸਬਦੰ ਪਰਾ-ਕ੍ਰਿਤਹ ॥ ਸਰਬ ਸਬਦੰ ਤ ਏਕ ਸਬਦੰ ਜੇ ਕੋ ਜਾਨਸਿ ਭੇਉ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੋ ਦਾਸੁ ਹੈ ਸੋਈ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਉ ॥ ਇਹ ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੧ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਮਃ ੨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਃ੨ ਦੇ ਸਲੋਕ ਵਖਰੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਯਦ ਮਃ੧ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਾਠ ਵਿਚ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਫਰਕ ਹੈ।

ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮਤੇ ਪਾਪ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਮਨ ਚੰਦਰੇ ਨੂੰ ਮੂਲੇ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਭੈੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਫੁਰ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਰਦ–ਠੀਕ ਹੈ, ਹੈ ਤਾਂ ਗੱਲ ਅਟਪਟੀ, ਆਪ ਸਾਧੂ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾਂ ਘਰੇ ਰਹੋ ਤੇ ਆਪ ਘਰ ਨਾ ਰਹਿਣਾ। ਪਰ ਜੇ ਆਪ ਘਰ ਬਹਿ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਏਹ ਨਵਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੌਣ ਦੇਵੇ, ਸੋਚ ਕਰ ਲੈ! ਮਹਿਮਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋਗੀ, ਤਪੀ, ਪੀਰ, ਫਕੀਰ ਉਸ ਅੱਗੇ ਪਏ ਨੀਊਂਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਕਦੇ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਏਸ ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਵਿਚ। ਤੂੰ ਪਤਾ ਰੱਖੀਂ ਜੇ ਕਦੇ ਏਧਰ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਕ ਵੇਰ ਤੱਕੀਏ ਤਾਂ ਸਹੀ। ਤਪੀ ਹਠੀ ਤਾਂ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਭੇਖੀ ਬੀ ਤੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਬੀ ਸੋਧੇ ਪਰਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਸ਼ਕਿਆ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਡਿੱਠਾ।

ਤ੍ਰੀਮਤ–ਭਲਾ ਜੀ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਨਾਥ ਦੁਪਹਿਰੇ ਗਜਾ ਕਰਨ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਾਂਗੀ। ਸਾਡੀ ਗਲੀ ਜਦ ਫੇਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਬੂਹੇ ਜ਼ਰੂਰ ਖੜੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਖਿੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੇਣੀਆਂ ਹੈ, ਹੱਛਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਚੰਦ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਰੇ ਲੋਪ ਹੋ ਗਏ, ਠੰਢੀ ਮਿੱਠੀ ਵਗਦੀ ਹਵਾ ਟੁਰ ਗਈ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ। ਮਰਦ ਉਠਿਆ, ਤ੍ਰੀਮਤ ਘਰ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗੀ, ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:–

ਚੌਧਰੀ ਜੀ!

ਮਰਦ ਤ੍ਰੀਮਤ ਨੂੰ–ਭਾਗਵਾਨੇ! ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਦਾ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਸੂਰਜ ਲਾਸਾਂ ਛੱਡੀਆਂ ਹਨ।

ਤ੍ਰੀਮਤ–ਹੋਸੀ ਕੋਈ ਗਰਜ਼ੀ, ਹੋਰ ਕੌਣ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ......ਠਹਿਰੋ ਨ (ਅਵਾਜ਼ ਸਿਆਣਕੇ) ਇਹ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ–ਮੂਲਾ, ਵਡੀ ਉਮਰ ਸੂ, ਹੁਣੇ ਏਸੇ ਦੀ ਗਲ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਾਂ।

ਮਰਦ–ਠੀਕ ਹੈ, ਤੂੰ ਡਾਢੀ ਸਿਆਣੀ ਹੈਂ, ਓਸੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਏ! ਚੱਲਾਂ ਬੂਹਾ ਖੋਹਲਾਂ ਤੇ ਮਿਲਾਂ।

ਤ੍ਰੀਮਤ–ਘੁਟ ਲੱਸੀ ਦਾ ਪੀਕੇ ਜਾਓ ਨਾ।

ਮਰਦ–ਮੁੜ ਆਕੇ ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਤੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰੀਏ ਬਾਬਾ!

ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਡੇਉਡੀ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਬੂਹਾ ਖੋਹਲਿਆ (ਬਾਹਰ ਵਲ ਦੇਖਕੇ) ਆ ਬਈ ਸ਼ਾਹ! ਸਵੇਲੇ ਹੀ ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ?

ਮੂਲਾਂ–ਹਾਂ ਚੌਧਰੀ ਸੁੱਖ ਏ। ਉਹ ਏਥੇ ਆਇਆ ਏ ਸਾਡਾ ਮਮਾਨ, ਜੋ ਫਕੀਰ ਬਣਕੇ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਏ, ਤੇਰੇ ਖੂਹ ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਏ। ਮੁੱਢੋਂ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਕਦੇ ਸੌਰੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਭਲਾ ਕੋਈ ਵਾਹ ਲਾ ਵੇਖੀਏ ਜੇ ਕੁਛ ਬਣ ਪਵੇ ਤਾਂ।......(ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਧੀਆਂ ਦੇ ਸੱਲ ਬੁਰੇ। ਚੌਧਰੀ ਧੀ ਨਾਂ ਜੰਮੇ ਕਿਸੇ ਦੇ।"""ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਕੱਲਾ ਨਾ ਜਾਵਾਂ, ਤੈਨੂੰ–ਚੌਧਰੀ–ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂ। ਇਕ ਇਕ ਤੇ ਦੋ ਯਾਰਾਂ; ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ ਤੇਰੀ ਹੀ ਭੱਲ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ,–ਔਖ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਹੈ ਪਰ ""।

ਚੌਧਰੀ–ਲੈ! ਭਲਾ ਮੈਨੂੰ ਔਖ ਕਾਹਦਾ ਏ, ਮੈਂ ਸਿਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਚੱਲੂੰ। ਆਹ ਵੇਖ ਖਾਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਨਾਥ ਦੇ ਗੌਣਾਂ ਨੇ ਜਾਗ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੈਂ ਤੇ ਚੁਧਰਾਣੀ ਇਹੋ ਗੱਲਾਂ ਹੁਣ ਤਾਂਈਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਚੁਧਰਾਣੀ ਨੂੰ ਥਹੁ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹੈਸੀ, ਪਰ ਤਪਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਖੂਹ ਤੇ ਹੀ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਬੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਜੇ ਪਈ ਹੋਈ, ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਤੀਂ ਹੀ ਵਾਂਢਿਓਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਪਿਆ ਚੁਧਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸਾਂ, ਭਲਾ ਹੋਵੀ ਜੇ ਤਪਾ ਕਿਤੇ ਏਧਰ ਆ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਸੂੰਹ ਰੱਖੀਂ, ਮੈਂ ਇਕੇਰਾਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੱਗ ਵਿਚ ਧੁੰਮਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ; ਕੁਛ ਹੈ ਕਿ ਐਵੇਂ ਵਾਰਾਂ ਟੁਰ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਸੁਹਣਾ ਸੀ ਡਾਢਾ ਤਦੋਂ ਬੀ।

ਮੂਲਾ–ਚੌਧਰੀ! ਕੀਹ ਜਾਣੀਏਂ ਕੀ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਟੱਬਰ ਸੰਭਾਲੇ, ਸਾਡੇ ਗਲੋਂ ਗਲਾਵਾਂ ਲਹੇ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਗਲ ਗਲਾਵੇਂ ਰਹੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਰੱਬ ਹੋਵੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀਹ। ਅਸੀਂ ਨਾ ਰੱਜੇ, ਜਗ ਪਿਆ ਰੱਜੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਭਾਗ?

ਚੌਧਰੀ—ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਸੋਈਓ ਵੈਦ, ਭਾਵੇਂ ਲਿਲਾਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਆ ਨਾ ਸ਼ਾਹ ! ਲੰਘਿ ਆ, ਘੁੱਟ ਲੱਸੀ ਦਾ ਪੀ ਲੈ ਤੇ ਫੇਰ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ।

ਮੂਲਾ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਪੀ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਚੌਧਰੀ ਤੂੰ ਪੀ ਆ, ਮੈਂ ਡੇਉੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਚੌਧਰੀ ਅੰਦਰ ਗਿਆ। ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਓਸੁ। ਮੱਖਣ ਤੇ ਕੁਛ ਬੇਹਾ ਟੁੱਕ ਲੈਕੇ ਖਾਧੋਸੁ ਤੇ ਲੱਸੀ ਪੀਤੀਓਸੁ। ਜਾਂ ਚਾਦਰ ਮੋਢੇ ਮਾਰਕੇ ਟੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਭਲਾਂ ਹੋਵੀ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਹੋਰ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਆ ਤੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਸੜੇ ਦਿਲ ਹੋਰ ਬੀ ਉਖੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨੀਂ, ਮੂਲੇ ਦੇ ਬਹੁਤਾ ਮਗਰ ਨਾ ਲਗੀਂ, ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ ਓਹ ਪੂਰਾ ਭਾਂਡਾ ਹੋਵੇ, ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੂੰ ਅਨਹੱਕੋਂ ਕੁਛ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਆਖ ਵੇਖ ਬੈਠੇਂ। ਹਾਂ, ਭਲਾ ਹੋਵੀ ਸੰਭਲਕੇ, ਅਸੀਂ ਆਲ ਉਲਾਦ ਵਾਲੇ ਹੋਏ।

ਚੌਧਰੀ—ਚੁਧਰਾਣੀਏਂ, ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਨਿਆਣਾ ਨਾ ਨਾ ਬਣਾ ਦੇ। ਮੈਂ ਬੜੇ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਪੀਰ ਸ਼ੇਖ ਵੇਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਸਹੇੜਨ ਬੁਹੜਾ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਖੂਹ ਤੇ ਜੁ ਡੇਰਾ ਪਾਇਆ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹੋਏ, ਘਰ ਆਇਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੜਦਾ ਏ ? ਨਾਲੇ ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ, ਮੇਰੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰੇ ਲਈ ਹੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹੋਣ; ਉਮਰਾਂ ਬੀਤ ਗਈਆਂ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਜੋਧਨਾਂ ਕਰਦਿਆਂ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਚੌਧਰੀ ਅਜਿੱਤਾ, ਜੋ ਜਾਤ ਦਾ ਰੰਧਾਵਾ ਜੱਟ ਸੀ, ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਮੂਲੇ ਚੋਣੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਖੂਹ ਨੂੰ ਵੱਗ ਗਿਆ।

੨.

ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗਾਵਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਈ। ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੂਹ ਤੇ ਇਕ ਕੱਚਾ ਬੜਾ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਤਖਤ ਪੋਸ਼ ਬੀ ਡਾਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਦੇ ਏਥੇ ਪਰ੍ਹਾ ਜੁੜਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਰਮਤਾ ਸਾਧ ਆ ਠਹਿਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੀ ਇਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਜਿੱਤਾ ਉਰਿਓਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖੇ ਕੀਹ ਕਿ ਇਕ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਕੁਛ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਰ ਇਕ ਸੁਹਣੀ ਨੁਹਾਰ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਆਭਾ ਅਭੁੱਲਵੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਖਿੱਚ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਲਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੰਗ ਲਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਪਰ ਮੂਲੇ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਰਤਾ ਕੁ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਨੁਹਾਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹੇ। ਧੰਨ ਕਰਤਾਰ ! ਧੰਨ ਕਰਤਾਰ !! ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕੇ ਅਜਿੱਤੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ। ਫਿਰ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ। ਫੇਰ ਬੋਲੇ: ਆ ਭਾਈ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਹੈ ? ਅਜਿੱਤਾ (ਜਿਸ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਸੀ) ਅਜੇ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੂਲਾ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ: ਕਾਹਦੀ ਸੁਖ ਏ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਧੀਆਂ ਬਹਿ ਗਈਆਂ ਓਥੇ ਕਾਹਦੀ ਸੁਖ ? (ਅਜਿੱਤੇ ਵਲ ਤੱਕਕੇ) ਕੁਛ ਹੋਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:—

> ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੈ ਰਾਮ ਘਰ ਕੀਨੇ ਅਨੰਦ
> ਬਿਲਾਸ। ਜਬ ਕੇ ਤਿਨ ਪਰਲੋਕ ਭਾ
> ਆਯੋ ਮੋਰ ਅਵਾਸ। ਸਭ ਕੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿ
> ਪਾਲਨ ਕੀਨੀ। ਨਹੀਂ ਆਦਿ ਦਿਨ ਕਬਿ
> ਸੁਧ ਲੀਨੀ। [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਠੋਰ ਵਾਕ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਉੱਤਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਬੀ ਏਹ ਵਾਕ ਸੁਣੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮੂਲੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਗਈ ਉਹ ਮੁਸ਼ਕੇ ਹੋਏ ਤਪੇ ਵਲ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਾਹਨੂੰ ਕਦੇ ਉਸ ਨੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਚਰਜ ਹੋ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਮੂਲੇ ਨੇ ਹੋਰ ਕਠੋਰ ਤੋਂ ਕਠੋਰ ਵਾਕ ਕਹੇ ਤਾਂ ਅਜਿੱਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਤੈਨੂੰ ਕਠੋਰ ਵਾਕ ਕਹਿਣੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਕਿ ਏਹ ਜਦ ਘਰ ਛੋੜ ਗਏ, ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤਾਂ ਨਾਲ

ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੈ ਗਏ। ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਵਾਲਾ ਘਰ ਸੀ, ਕਾਲੂ ਵੇਦੀ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕੋ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸੀ, ਜੇ ਤੂੰ ਧੀ ਤੇ ਦੂਹਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਾਦਕੇ ਘਰ ਘੱਲ ਦੇਦੋਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਦੋ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨਾ ਪਾਲਦਾ? ਤੇ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੌਂਹ ਜਾਣਕੇ ਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਦਾ? ਇਹੋ ਉਸਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਵਾਰਸ ਸਨ। ਪਰ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਘੱਲਣੋਂ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਉਲਾਂਭੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ? ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਾਥੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸੰਬੋਧ ਦੇ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤੇ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਬੈਠ ਬੈਠ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸੁਖੀ ਹੋ ਹੋਕੇ ਅਜਿੱਤਾ ਬੀ ਉਠਿਆ। ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਪੁੱਛਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਲ ਸੈਨਤ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਲ ਹੱਥ ਕੀਤੇ ਤੇ ਆਖਿਆ: ਧਰਤੀ ਦੇਗ ਹੈ ਤੇ ਭਾਗ ਭੰਡਾਰੀ ਹੈ, ਤੇ ਦੇਵਣਹਾਰ ਦਾਤਾ ਹੈ*। ਅਜਿੱਤਾ ਹੁਣ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ: ਮਗਰੋਂ ਮੂਲਾ ਸੁਹਣਾ ਭੋਜਨ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਲੈਕੇ ਆ ਗਿਆ, ਭੋਜਨ ਅੱਗੇ ਧਰਿਆ, ਕਪੜੇ ਪਾਸ ਰਖੇ ਤੇ ਫੇਰ ਆਖਿਓ ਸੁ:—

ਬੇਖ ਫਕੀਰੀ ਤਜਹੁ ਅਬ ਪਹਿਰਹੁ ਬਸਨ
ਜਿ ਚਾਰੁ॥ ਹਮਰੇ ਸੋਦਰ ਬੰਧੁ ਜੇ ਤਿਨ
ਮਹਿੰ ਨਹਿ ਕਰ ਖ੍ਵਾਰ॥ [ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਭੋਜਨ ਪਾਇਆ, ਨਾ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰੇ, ਨਾ ਕੁਛ ਵਾਕ ਮੂੰਹ ਥੀਂ ਕਹੇ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਆ ਗਏ। ਆ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਛ ਵਿੱਥ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਿਕੇ ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮੂਲਾ ਤੇ ਦੋਏ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਉਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ!

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਏਥੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਖਬਰਾਂ ਧੁੰਮ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ:—

ਯਥਾ:—
ਜੇ ਮਹਿਮਾ ਜਾਨਹਿ ਗੁਰ ਕੇਰੀ॥ ਸੋ ਆਵਹਿ ਤਹਿ ਦਰਸ਼ਨ ਹੇਰੀ॥ ਬੰਦਨ ਕਰਹਿੰ ਜਨਮ ਫਲ ਪਾਵਹਿੰ॥ ਰਹਹਿੰ ਨਿਕਟ ਪੁਨ ਸਦਨ ਸਿਧਾਵਹਿੰ॥ ਕੋ ਆਵਹਿ ਕੋ ਕਰਹਿ ਪਿਆਨਾ॥ ਭੀਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਿਹ ਥਾਨਾ॥ ਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਖ ਕੋ ਹੋਵੈ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਨਾਮ ਸਕਲ ਅਘ ਖੋਵੈ॥ ਇਕ ਤੇ ਦੂਸਰ ਮਹਿਮਾ ਸੁਨਿ ਕੈ॥ ਆਇ ਪਰਹਿ ਚਰਨਨ ਗੁਨਿ ਗੁਨਿ ਕੈ॥ ਸਤਿਸੰਗਤ ਹੋਵਨ ਬਹੁ ਲਾਗੀ॥ ਕਰਹਿੰ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ਰਧਾ ਪਾਗੀ॥ ਦਰਸ਼ਨ ਕੇਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਿਸਾਲਾ॥ ਕਿਉਂ ਨ ਚਲਹਿੰ ਨੀਕੀ ਨਰ ਚਾਲਾ॥੩੯॥ [ਗੁ: ਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਹੁਟੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਜੋਗੀ ਭੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਸੀ; ਸੱਦ ਲਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਅਜਿੱਤੇ ਤੇ ਜੋ ਅਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸੋ ਪਰਪੱਕ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਜਿੱਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਆਇਆ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਸੀਸ ਧਰਕੇ ਪੈ ਗਿਆ; ਐਸਾ ਪਿਆ ਕਿ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਉਠਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਸਨ, ਲਗ ਪਗ ਪਹਿਰ ਭਰ ਆਪਦੇ ਨੈਣ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ*, ਅਜਿੱਤਾ ਭੀ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਨਮਸਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ।

ਨਹੀਂ ਅਜਿੱਤੇ ਸੀਸ ਉਠਾਯੋ॥
ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਜਾਮ ਬਿਤਾਯੋ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ:—

ਅਬ ਉਠੀਏ ਕਰਤਾਰ ਪਿਆਰੇ॥
ਅਪਨ ਮਨੋਰਥ ਕਰਹੁ ਉਚਾਰੇ॥

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਚਾਕੇ ਉਠਾ ਬਿਠਾਇਆ। ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿੱਤੇ ਰੰਧਾਵੇ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਧਾਂ

---

*ਧਰਤੀ ਦੇਗ ਮਿਲੈ ਇਕ ਵੇਰਾ ਭਾਗੁ ਤੇਰਾ ਭੰਡਾਰੀ॥
[ਬਸੰਤ ਹਿੰ: ਮ: ੧

*ਬਾ: ਵਾ: ਜ: ਸਾਖੀ।

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਿਆ। ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਣ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਮੇਰਾ ਸੰਸਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ। ਅਗੇ ਫੇਰ ਹਠ ਜੋਗ ਤੇ ਭੰਗਤੀ ਜੋਗ ਦੁਇ ਰਾਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਅਰ-ਦਾਸ ਕੀਤੀ: 'ਗ਼ੀਬ ਨਿਵਾਜ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਾਨ ਦੀਜੇ ਜੋ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾਇ ਮਿੱਠ ਲੱਗੇ'। ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ: 'ਅਜਿੱਤਿਆ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ*।'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ—ਹਾਥ ਜੋਰ ਕੈ ਬਿਨਤੀ ਭਾਖੀ ॥

"ਰਾਵਰ ਹੋ ਸਭ ਘਟ ਕੇ ਸਾਖੀ ॥ ਤੁਮ ਸਭ ਜਾਨਹੁ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ ਕਿਉ ਬਨ ਹੈ ਮਮ ਕਹਿਨੋ ਸੁਾਮੀ ॥ ਜੋ ਨਹਿੰ ਜਾਨਹਿ ਤਾਂਹਿ ਅਗਾਰੀ ॥ ਕਰੋਂ ਆਪਨੀ ਬ੍ਰਿਥਾ ਉਚਾਰੀ ॥ ਸਰਬੱਗਨ ਢਿਗ ਤੂਸ਼ਨ ਨੀਕੀ ॥ ਕਰਹਿੰ ਭਲੇਰੀ ਭਾਵਤ ਜੀ ਕੀ ॥"

[ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆਏ, ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਤ੍ਰੁੱਠ ਕੇ ਬੋਲੇ: 'ਅਜਿੱਤਿਆ! ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਜੀ ਅੱਗੇ ਆਪਾ ਵਿਛਾ ਕੇ ਬੰਦਨਾਂ ਕਰ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਬ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ।' ਇਹ ਆਗਜਾ ਸੁਣਕੇ ਅਜਿੱਤਾ ਆਪਣੀ ਹੋਸ਼ ਭੁਲਾਕੇ ਦੰਡੌਤ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਗਿਆ।

ਸੁਨਿਕੇ ਬਹੁਰ ਚਰਨ ਲਪਟਾਯੋ ॥
ਤਤਛਿਨ ਗਜਾਨ ਰਿਦੈ ਹੁਇ ਆਯੋ॥
ਸ਼ਕਤਿ ਬਿਸਾਲ ਭਈ ਸਭਿ ਭਾਂਤੀ ॥
ਪਾਈ ਏਕ ਬਾਰ ਜਨੁ ਥਾਤੀ ॥

[ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਅਜਿੱਤਾ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਸਾਈਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਘੁਲ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਆਤਮ ਸੱਤਜਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਤੇ ਸੱਤਜਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ, ਤਾਰਨਹਾਰ ਬਿਰਦ ਨੇ ਤਾਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿੱਤੇ ਰੰਧਾਵੇ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕ ਮਨ ਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਹੈ*।

ਹੁਣ ਜੋ ਸਤਿਸੰਗ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿੱਤਾ ਮੁੱਖ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਅਜਿੱਤਾ ਉਸ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਜਿੱਤਾ ਸਭ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮੁਹਰੀ ਹੈ। ਲਗ ਪਗ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਅਜਿੱਤੇ ਦਾ ਖੂਹ ਤੇ ਹੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੩.

ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਬੱਝਦਾ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਜੁੜਦੀ ਹੈ. ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਪਕਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਕੋਈ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਹੈਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਛਕਦੇ ਹੈਨ। ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਲੰਗਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਟੋਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਦੋਵੇਂ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰੇ ਹੋਏ ਫੇਰ ਆਏ ਤੇ ਲੱਗੇ ਵੱਧ ਘੱਟ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ। ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਬੇਬੇ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਬੀ ਆਏ। ਅਜਿੱਤਾ ਓਸ ਵੇਲੇ ਘਰ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਜਾ ਖ਼ਬਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਮੂਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤੌਰ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਜਿੱਤਾ ਭੱਜਾ ਆਇਆ। ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਿਰ ਖਪਾਉਂਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਅਭਾਗ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੇਤ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਮੂਲਾ ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਏਥੇ ਤਾਂ ਆਪ ਕਲਾ ਧਾਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਨਿਜ ਜੋਤਿ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ†। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਤੱਬ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਜੇ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮੰਨਦੋਂ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੋਂ; ਪਰ ਭਾਗ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਨੈਣ ਬਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਾ

*ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ।

*ਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਭਲਾ ਬੂੜਾ ਬੁਧਾਂ ਇਕ ਮਨ ਧਿਆਵੈ ॥ [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

†ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਬਨਾਇਆ ॥ [ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਕਲਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਏਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹਨ। ਏਹ ਤਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਛੰਦ ਮਹਾਂ ਜਾਗੰਤੀ ਹੈਨ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਬੰਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈਨ, ਨਾਹੱਕ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਾ ਗਵਾਓ। ਖਬਰੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਕੀ ਹੈ ? ਸਮਝੋ, ਚਰਨੀ ਪਵੋ, ਜਨਮ ਜਿੱਤੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰ ਬੈਠੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਖਪਣ ਦਾ ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਅਸਰ ਹੈ ਨਾ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਪਰ. ਅਸਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣ ਲੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮਝੌਤੀ ਪਰ ਮੂਲੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਬੀਲੇ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧੀ ਦੁਹਤਿਆਂ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਆਖਿਆ:— 'ਭਲਾ ਜੀਓ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਨਹੀਂ ਘੱਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੀ ਸਾਂਝ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਸੋ ਤੂੰ ਖਰਚੋਂ ਨਾ ਡਰ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇਰੀ ਵਲੋਂ ਭੈਣ ਜਾਣਕੇ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਲੋਂ ਮਾਤਾ ਜਾਣਕੇ ਕਰਾਂਗਾ'। ਮੂਲੇ ਨੇ ਆਖਿਆ: 'ਚੌਧਰੀ ! ਐਉਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਜਗਤ, ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਕਿਸੇ ਛਾਬੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕਣ ਦੇਂਦਾ, । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਚੰਦੋ ਰਾਣੀ* ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲੀ ਤੇ ਕੁਛ ਢੀਠਤਾ ਦੇ ਵਾਕ ਕਹੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੀ ਚੌਧਰੀ ਸਮਝਾਵਣ ਲੱਗਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਫਿੱਕੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਹੀ ਕੱਢਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਕੁਛ ਥੱਕ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਬੋਲੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਬੋਲਣਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੁ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਦ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਬੋਲੇ: 'ਵੀਰ ਜੀਓ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਦੀ ਸੋਚ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ, ਪੇਕੇ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਮੇਰਾ ਤੇ ਦੋ ਪੁਤਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ। ਓਹ ਆਦਰ ਨਾਲ ਝੱਲ ਲੈਣ ਤਾਂ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਏ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉਪਕਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਓਹ ਅੱਕ ਗਏ ਹਨ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਾਹਨੇ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਸੁਖ ਤੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਲੱਗ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਮਨ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਾਈਂ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੂਲੇ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇਖ ਦੇਖ ਚੰਦੋ ਬੀ ਬਦਲੀ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਦੀ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਈ ਤੇ ਛਾਈ ਘਟੀ । ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤ ਭਾਵਨਾ ਹੋ ਆਈ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਪਕੜ ਬਿਨਸੀ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਾਤੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਚਾਉ ਆਇਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਅਪਣੇ ਆਖੇ ਹੋਏ ਕਠੋਰ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਖਾਵੇ, ਕਿ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਜਾਕੇ ਸ਼ਰਨ ਤਕਾਵਾਂ। ਜਦ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰੰਗ ਰਸ ਮੱਤਾ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਹੌਂਸਲਾ ਬੱਝ ਆਏ ਕਿ ਉਹ ਦਰ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ, ਓਥੇ ਮੇਰੇ ਵਾਕ ਤਾਂ ਚੁਭਦੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਰਖਦੇ ਜੇ ਉਥੇ ਖ਼ੁਸ਼ਕੀ ਹੁੰਦੀ, ਓਥੇ ਤਾਂ ਥਿੰਧ ਹੀ ਥਿੰਧ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਾਕ ਪੋਹੇ ਨਹੀਂ, ਬੇਅਸਰ ਤਿਲਕ ਤਿਲਕ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਪਤੀ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਨੇ ਹੌਂਸਲਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ ਤੇ ਚੰਦੋਰਾਣੀ ਨੇ ਬੀ ਆ ਸ਼ਰਨੈ ਤਕਾਈ । ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬੀ ਛੌੜ ਕੱਟੇ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਈ, ਆਪਣੀ ਮੈਲ ਹਟੀ ਤੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਦਿੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਿਰਨਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖ ਵੰਡਣ ਵਾਸਤੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਰੱਖਕੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਅਸਾਂ ਕੋਝੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ, ਪਰ ਧੰਨ ਦਾਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਅਵਗੁਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵਰੋਸਾਇਆ ਸੂ । ਇਉਂ ਚੰਦੋ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ, ਉਸ ਦੇ ਉੱਚੇ ਆਸ਼ਯ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਗਤੀ ਹੁਣ ਸਾਫ ਪਏ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਫੁਟਦਾ ਹੈ, ਅਰਦਾਸ ਆ ਮੁਹਾਰੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰੌ ਰੰਗ ਰਸ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਹ ਨਿਆਮਤ ਸੀ ਇਸ ਦਾਤੇ ਪਾਸ ਜੋ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਵਿਰਵੇ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਧੀ

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੱਸ।

ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜ। ਪਲ: 'ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਕਰਤਾਰ ਭਲੀ ਕਰੇ, ਗਰੀਬੀ ਦਾ, ਦੁਖ ਭੁਖ ਦਾ, ਤਿਆਗ ਦਾ, ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ ਚਾ ਲਓ । ਸੇਵਾ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਤਤਛਿਨ ਗਈ, ਬਰਖੁਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਚਾਉ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਕੜਦਾ ਮਾਰਗ ਤਿਆਗਿਆ, ਦੁੱਖ ਭੁੱਖ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਲੈਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਗਤ ਸੇਵਾ ਚਾ ਲਈ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪੂਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੋ ਗਈ, ਹਰ ਸਿਖ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ । ਮੂਲ ਚੰਦ ਚੰਦੋ ਰਾਣੀ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਦੋਵੇਂ ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਹੋਰ ਦੁਖੀ ਹੋਏ । ਓਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁੜ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੋਕੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੋ ਜਾਣ । ਭਾਣਾ ਇਹ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਧੀ ਤੇ ਦੁਹਿਤੇ ਘਰ ਤਿਆਗਕੇ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾ ਜੁੱਟੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਜਵਾਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨਾ ਬਣਿਆ, ਸਗੋਂ ਧੀ ਫਕੀਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਉਂ ਨਿਮੋਝੂਣ ਹੋ ਦੋਏ ਪੱਛੋਤਾਉਣ ਲਗੇ ਇਧਰ ਸਤਿਸੰਗ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਉਸੇ ਕਾਰੇ ਲਗ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਅਜਿੱਤਾ ਭਾਉ ਧਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੌਤਕਹਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅਜੇ ਏਥੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਸਾਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਹੁਰੇ ਨਗਰ ਹੀ ਅਜਿੱਤੇ ਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਰੰਗ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਘਰ ਜਾਕੇ ਹੁਣ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਸਹਿਮ ਖਾਵੇ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਕਹਿਣਗੇ ਲਓ ਬਈ ਮੂਲੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਪਿੱਛੇ ਧੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਸੋਚ ਪਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਪਾਗਲ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪਾਗਲ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਨਾਨਕ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ', ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ: 'ਨਹੀਂ; ਘਰੋਂ ਨੱਸਿਆ ਫਕੀਰ ਹੈ' ਫਿਰ ਹਰ ਕੋਈ, ਆਮ ਲੋਕੀਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋਗੀ ਨੀਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਿਵਨਾਥ ਵਰਗੇ ਧੂਣੀਆਂ ਛੋੜਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਚੇਲੇ ਆਪਣੇ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਆ ਬਣੇ ਹਨ । ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਡਕੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਪੀਰ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾਂ ਤੇ ਭੇਖੀ ਦਾ ਨਿੱਤ ਭੇਖ ਬਦਲਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨੀਊਣਾ ਕਿਸੇ ਕਣੀ ਤੇ ਸੱਤਿਆ ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਨਾ ਭੁੱਲ ਤੇ ਹੋਵਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲੇ ਨੇ ਇਕ ਰਾਤ ਸੁਪਣ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਕਰੋੜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਦਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰ ਕੇ ਆਰਤੀਆਂ ਉਤਾਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਾਗਕੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਹੈਸੀ, ਇਸ ਕਈ ਸਾਧ ਵੇਖੇ ਪਰਖੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਵਿਆਂ, ਪਰ ਏਥੇ ਐਸਾ ਨਿਵਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਉਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਕੇ ਅਜਿੱਤੇ ਨਾਲ ਜਾਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀਓਸੁ । ਇਉਂ ਸਹਜੇ ਸਹਜੇ ਮੂਲੇ ਵਰਗੇ ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿੱਤ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਛਾਇਆ ਘਟੀ। ਛਾਇਆ ਆਪੇ ਕੀਹ ਘਟਣੀ ਸੀ. ਕੌਤਕਹਾਰ ਜੁ ਦੁਆਰੇ ਆਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਿਹਰਾਂ ਹੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੋ ਤਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਸੰਜੋਗ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਮਰਨੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ: ਅੰਤ ਚੱਲਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਣਿਆਂ ਸੋ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਘੜਿਆ ਸੋ ਭੱਜਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਕਿਸ ਰਹਿਣਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਛੱਡ ਜਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਣੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਲੱਛੋ ਬਾਈ* ਨੂੰ ਐਸਾ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਧੀ ਤੇ ਦੁਹਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਓਪਰੇ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਬੀ ਅਜਾਈਂ ਜਾਂਦੀ ਜਾਣਿਆ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਸਫਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਠੁਹਕਰ ਪਹਿਲੀ ਏਥੋਂ ਹੀ ਖਾਧੀ ਸੀ। ਜਦ ਤਾਂਈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚੁੱਪ ਸਾਂ ਉਹਦਾ ਮਨ ਹਠ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਦ ਹੀ ਕਿ ਧੀ ਦੁਹਿਤੇ ਘਰੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ

*ਭਾਵ ਮਾਯਾ ।

ਮਨ ਦੀ ਹਠਾਗ੍ਰਹਿ ਵਾਲੀ ਜਕੜ ਢਿੱਲੀ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਜਦ ਮਨ ਨੇ ਢਿੱਲ ਖਾਧੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨਜ਼ਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਲ ਪੈਣ ਲਗ ਪਈ। ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਘਰ ਦੇ ਸੁਖ, ਸਰਕਾਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੀ ਨੌਕਰੀ, ਪੁਤਰ, ਵਹੁਟੀ: ਦੇਵੀ ਭੈਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਰਵਾਰ ਛੋੜਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਕੀਰੀ ਧਾਰਕੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਸਿਰ ਲੈਕੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦਾ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਿਸਤਾਰਣ ਅਰਥ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਨਕ ਉੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਹਰਿਤਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਐਸੇ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦਰਸਨ, ਸਤਿਸੰਗ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੱਕ ਤੱਕਕੇ ਆ ਇਕ ਦਿਨ ਮੂਲਾ ਬੀ ਦਿਲੋਂ ਮਨੋਂ ਟੁੱਟਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ ਤੇ ਲੱਗਾ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ:—"ਹੇ ਦਾਤਾ! ਤੂੰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਇਲਾਹੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਜਗਤ ਨਿਸ ਤਾਰਨ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਮੂਰਖ ਨੇ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਤੀ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਦਿਨ ਨਹੀਂ, ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਵਿਚ ਔਗੁਣ ਆਰੋਪਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਜੋ ਸਲਾਹੁਣ ਜੋਗ ਹੈਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜੋਗ ਤਾਂ ਬੜੇ ਦੰਡ ਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਮਿਹਰ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲੱਜਾ ਪਾਲੋ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬੀ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰੋ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਵੇ ਹੋਏ ਦੇਖਕੇ ਨਰਮੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾਤੇ ਦਾ ਦਿਲ ਪਸੀਜਿਆ। ਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਭਲਿਆਈ ਸਭ ਕੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਨੇਕੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ; ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਸੀਜਿਆ ਤੇ ਵਰ ਦਿਤਾ:—

> ਸਿਮਰਹੁ ਸਤਿਨਾਮ ਗਤਿ ਦਾਈ। ਸਤ-
> ਸੰਗਤਿ ਮਹਿ ਮਿਲਿ ਸੁਖ ਪਾਈ॥ ਕਰਿ
> ਬੰਦਨ ਕਰਤਾਰ ਅਗਾਰੀ॥ ਪਾਵਹੁਗੇ
> ਅਪਵਰਗ ਸੁਖਾਰੀ॥ [ਸ੍ਰੀ ਨਾ: ਪ੍ਰ

ਵਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਦਾਤ ਮਿਲ ਗਈ। ਮੂਲੇ ਦੇ ਮੋਹ ਪਟਲ ਟੁੱਟ ਗਏ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਛੌੜ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਸੁਖ ਤੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਲੱਗ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਮਨ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਾਈਂ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੂਲੇ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇਖ ਦੇਖ ਚੰਦੋ ਬੀ ਬਦਲੀ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਦੀ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਈ ਤੇ ਛਾਈ ਘਟੀ। ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤ ਭਾਵਨਾ ਹੋ ਆਈ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਪਕੜ ਬਿਨਸੀ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਾਤੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਚਾਉ ਆਇਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਅਪਣੇ ਆਖੇ ਹੋਏ ਕਠੋਰ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਖਾਵੇ, ਕਿ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਜਾਕੇ ਸ਼ਰਨ ਤਕਾਵਾਂ। ਜਦ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰੰਗ ਰਸ ਮੱਤਾ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਹੌਂਸਲਾ ਬੱਝ ਆਏ ਕਿ ਉਹ ਦਰ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ, ਓਥੇ ਮੇਰੇ ਵਾਕ ਤਾਂ ਚੁਭਦੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਰਖਦੇ ਜੇ ਉਥੇ ਖ਼ੁਸ਼ਕੀ ਹੁੰਦੀ, ਓਥੇ ਤਾਂ ਥਿੰਧ ਹੀ ਥਿੰਧ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਾਕ ਪੋਹੇ ਨਹੀਂ, ਬੇਅਸਰ ਤਿਲਕ ਤਿਲਕ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਪਤੀ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਨੇ ਹੌਂਸਲਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ ਤੇ ਚੰਦੋਰਾਣੀ ਨੇ ਬੀ ਆ ਸ਼ਰਨ ਤਕਾਈ। ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬੀ ਛੌੜ ਕੱਟੇ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਈ, ਆਪਣੀ ਮੈਲ ਹਟੀ ਤੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਦਿੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਿਰਨਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖ ਵੰਡਣ ਵਾਸਤੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਰੱਖਕੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਅਸਾਂ ਕੋੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ, ਪਰ ਧੰਨ ਦਾਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਅਵਗੁਣ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵਰੋਸਾਇਆ ਸੂ। ਇਉਂ ਚੰਦੋ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ, ਉਸ ਦੇ ਉੱਚੇ ਆਸ਼ਯ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਗਤੀ ਹੁਣ ਸਾਫ ਪਏ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਛੁਟਦਾ ਹੈ, ਅਰਦਾਸ ਆ ਮੁਹਾਰੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰੌ ਰੰਗ ਰਸ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਹ ਨਿਆਮਤ ਸੀ ਇਸ ਦਾਤੇ ਪਾਸ ਜੋ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਵਿਰਵੇ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਧੀ

ਫਕੀਰ ਹੋ ਗਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੀ, ਪਰ ਸੁਖ ਦੇ ਘਰ ਅੱਪੜੀ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਹੋ ਗਈ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ । ਅਜਿੱਤਾ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪੁਰਖ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਪਾਰਗਿਰਾਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆ ਗਏ ਤੇ ਅਜਿੱਤੇ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸੂਚਨਾ– ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਫੇਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰੋਂ ਟੁਰ ਪਏ। ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਫੇਰ ਸੁਮੇਰ(ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ) ਜਾਣਾ ਲਿਖਿਆਂ ਹੈ*। ਸੋ ਅਗਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਕੁਛ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ।

੭੧. ਅਰਸ਼ੀ ਨੂਰਾਂ।

੧.

ਸੁਹਣੀ ਸੁਹਣੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਪੌਣ ਰੁਮਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਹੁਰੀਂ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਕ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਪਾਣੀ ਦਾ—ਹੌਲ ਦਿਲੀ ਵਰਗੇ ਰੰਗ ਦੀ ਭਾ ਵਾਲਾ–ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਗੀਚਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਇਕ ਕੁਟੀਆ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਇਕ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਡੱਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਇਕ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਦਾੜ੍ਹਾ ਚਿੱਟਾ ਸੁਫੈਦ ਤੇ ਲੰਮਾਂ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ ਲਾਲੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੋ ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਰੰਗ ਆਪਣਾ ਜੋਬਨ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੂਰਜ ਅਸਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਹੁ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਫੈਲ ਗਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਿਧ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਟੱਪਾ ਗਾਂਵਿਆਂ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੁਛ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ:–

"ਹੇ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੋਂ ਨਜਾਰੇ ਰੱਬ !
ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਹੋੜਕੇ ਤੇਰੇ,
ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਧਿਆਨ ਤੇ ਲਾਈਆਂ
ਪਰ ਹਾਏ ! ਤੇਰੇ ਵਜੂਦ ਨੇ
ਝਲਕਾ ਨਾਂ ਦਿਖਾਯਾ,
ੜੇ ਤੇਰੀਆਂ ਨੁਹਾਰਾਂ ਨਜ਼ਰੀ ਨਾਂ ਆਈਆਂ।
ਹੁਣ ਤੂਹੈਂ ਰੂਪ ਰੇਖ ਧਾਰਕੇ ਆ
ਜੋ ਏਹ ਨਿਤਾਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੈਨੂੰ
—ਕਿਵੇਂ ਸਹੀ—ਤੱਕ ਤਾਂ ਲੈਣ,
ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਿਟ ਜਾਣ
ਸਦਾ ਲਈ ਮਿਟ ਜਾਣ, ਤੇਰੇ ਜਲਵੇ
ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਪੈਣ।
ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਤੜਪ ਤੜਪ ਰਹਿ ਗਿਆ,
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਧੜਕ ਧੜਕ ਰਹਿ ਗਿਆ,
ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਉਮਗ ਉਮਗ ਰਹਿ ਗਈ,
ਤੇਰੇ, ਪਰ ਤੇਰੇ, ਹੇ ਅਰੂਪ ਅਰੇਖ
ਮੇਰੇ ਰਬ ਜੀ ! ਤੇਰੇ ਫੇਰੇ ਨਾਂ ਪਏ।
ਤੇਰੀ ਜੱਫੀ ਦੀ ਠੰਢਕ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਨੇ ਨਾ ਪਾਈ।
ਆ ਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁੰਤਜ਼ਿਰ ਹਾਂ,
ਆ ਆ ਕਿ ਮੌਤ ਮੇਰੀ ਮੁੰਤਜ਼ਿਰ ਹੈ,
ਆ ਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟ ਜਾਣ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ; ਹੇ ਬੇ-ਪਤਾ ਹੇ
ਬੇ-ਨਿਸ਼ਾਂ ! ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਲਵਾਂ !"

ਇਹ ਕੁਝ ਕਹਿਕੇ ਬੁੱਢਾ ਰੋਇਆ, ਛਮਾ ਛਮ ਨੈਣ ਵਗੇ, ਅਸਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੂਰਜ ਅਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਇਸ ਨਕਸ਼ ਵਿਚ ਵੇਖਕੇ ਹੋਰ ਰੋਇਆ। ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰੋਇਆ, ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਆਸ ਵਿਚ ਰੋਇਆ।

ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਸੂਰਜ ਡੁਬੇ ਮਗਰੋਂ ਦੀ ਪਹੁ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਵੀ ਟੁਰ ਪ੍ਰਿਆ, ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਲੇ ਨੀਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਪਏ। ਬੁੱਢੇ ਹੁਰੀਂ ਹੁਣ ਵਧਦੀ ਸਰਦੀ ਵੇਖਕੇ ਕੁਟੀ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਊਠਣੀ ਦੇ ਗਲ ਦੀਆਂ ਟੱਲੀਆਂ ਦੀ ਟਣਕਾਰ ਕੰਨੀਂ ਆ ਪਈ ਤੇ ਜਿੱਕੂੰ ਲੇਲੀ ਦੇ ਊਠ ਦੀ ਟੱਲੀ ਦੀ ਟਣ ਟਣ ਮਜਨੂੰ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਆਸ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛੇੜਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ

*ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਰ ਤੇ ਫੇਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਹੈ।
†ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸ : ੪੪੯ (੧੯੧੯੧:) ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਆਸਾ ਨੇ ਫੇਰਾ ਪਾਯਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਉਠਿਆ:—

"ਆ ਬਦੀ ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੇਲੀਆ ! ਤੂੰ ਹੀ ਚੰਗਾ ਰਿਹੋਂ ਯਾਰਾ ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਨੂੰ ਸਦਾ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਈ ਰਖਿਆ ਤੇ ਸਦਾ ਵੇਖਿਆ। ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ, ਸਿੱਕਾਂ ਤੇ ਸੱਧਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਚਲੀ ਗਈ। ਤੂੰ ਜੋ ਕੁਛ ਧਾਰਿਆ ਸੋ ਪਾਇਆ, ਅਸਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਧਾਰਿਆ ਸੋ:—

ਆਸ ਆਸ ਕਰਦਿਆਂ ਓ ਆਸ ਹੀ
ਬਿਲਾ ਗਈ। ਆਸ ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਤੀਆ
ਨਿਰਾਸ ਹੀ ਬਨਾ ਗਈ। ਉਮਰ ਹੀ ਵਿਹਾ
ਗਈ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਕਾ ਗਈ; ਖ਼ੈਰ ਕਦੀ
ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਨਹੀਂ ਆ ਪਈ।

ਆ ਬਦੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸਾ, ਯਾਰਾ, ਆ ! ਅੱਜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਹੀ ਮੁਰੀਦ ਬਣੀਏਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ; ਇਸ ਪਾਰਸਾਈ, ਮੋਮਨਾਈ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਈਏ ਤੇ ਬੁਤਖ਼ਾਨੇ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰੀਏ।"

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨ ਉਕਤੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਹਣੇ ਭਰਵੇਂ, ਪੂਰੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਪੰਡਤ—ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਜੀ—ਆ ਗਏ। ਗਲ ਲੰਮਾਂ ਚੋਲਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਪੀਲਾ ਦੁਪੱਟਾ ਬੱਧਾ ਹੈ ਤੇ ਛਾਤੀ ਉੱਪਰ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਗਰ ਦੋ ਊਠ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ੧੮ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਹਨ !

ਬਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਤਖ਼ਤ ਪੋਸ਼ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਸੀ ਇਸ ਪਰ ਗ਼ਲੀਚਾ ਵਿਛਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਦਾ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ ਲਈ ਡੱਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਆਪ ਆਕੇ ਇਸ ਪਰ ਸਜ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤ੍ਰ ਜੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ 'ਕਮਾਲ' ਸੀ ਅਸ਼ੀਰਬਾਦ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਲਾਮ ਦੁਆ ਆਖੀ। ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਕਮਾਲ ਜੀ ਬੋਲੇ:—

ਲੈ ਵੇ ਬੀਬਾ ਗਲ ਓਹੋ ਵੇ ਹੋਈ !
ਕਾਬੇ ਵਿਚ ਕੁਛ ਮਿਲੀਓ ਨ ਢੋਈ।
ਚਲ ਵੇ ਬੀਬਾ ! ਬੁਤਖਾਨੇ ਨੂੰ ਚਲੀਏ,
ਸਿਜਦੇ ਚਲਕੇ ਵੇ ਕਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਕਰੀਏ।

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ—ਸਜਣਾ ! ਅੱਜ ਇਹ ਕੀ ਅਵਾੜੇ ਹਨ ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਆਖਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚੋਂ ਕੀ ਕੱਢਣਾ ਜੇ, ਸਰਗੁਣ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕੁਛ ਪੱਲੇ ਪਵੇ !

ਕਮਾਲ—ਮਿੱਤ੍ਰਾ ! ਤੇਰਾ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਦਾ ਜਨਮ, ਤੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤ, ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਜੰਮਿਆ, ਜੰਮਦਿਆਂ ਬੁਤ ਸ਼ਿਕਨ। ਪਰ ਯਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਲਗ ਗਈ ਬਾਲਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ। ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਧਰਮ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਪਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਹੀ ਪੱਥਰ ਦਾ ਮਹਿਬੂਬ ਮਿਲ ਪਿਆ, ਅਸਾਂ ਢੂੰਡਿਆਂ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਕੋਈ ਜੀਉਂਦਾ, ਸੋ ਉਮਰਾ ਲੰਘ ਗਈ, ਇਕ ਝਲਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਵੱਜਾ ਉਸ ਦਾ। ਹੁਣ ਮੌਤ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਹਿਬੂਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮਿਤ੍ਰਾ ! ਕੋਈ ਦੱਸ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁਛ ਠੰਢ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਰਾਹ ਲੱਗ ਪਵਾਂ, ਦੇਖ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਘਰ ਬਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਿਆ, ਤਪ ਹਠ ਕੀਤੇ, ਫਾਕੇ ਕੜਾਕੇ ਕੱਟੇ, ਪਰ ਅਜੇ—

"ਫਰੀਦਾ ਭੁਖਾ ਸੇਤੀ ਦਿਹੁ ਗਇਆ
ਸੂਲਾਂ ਸੇਤੀ ਰਾਤਿ ॥ ਖੜਾ ਪੁਕਾਰੇ
ਪਾਤਣੀ ਬੇੜਾ ਕਪਰ ਵਾਤਿ ॥"

ਅੱਜ ਤੀਸਰਾ ਦਿਨ ਹੈ ਰੋਜ਼ੇ ਰਖਦਿਆਂ, ਅੱਗੇ ਐਸ ਵੇਲੇ ਜੁੰਮਾਂ ਅਯਾਲੀ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਜ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਭੁੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਦੋ ਘੁੱਟ ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ, ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਦਾ ਉਹ ਬੀ ਨਹੀਓਂ ਆਇਆ।

ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ—ਸਜਣਾਂ ਮੇਰੀ ਕੀ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈਂ, ਮੇਰਾ ਮਹਿਬੂਬ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਠਾਕੁਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੂਰਤ ਆਹ ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੋ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਪੂਜਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਦੋ ਊਠਾਂ ਤੇ ਲਦੇ ਮੈਂ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਕਦੇ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬ੍ਰਤ, ਤਪ, ਹਠ ਬੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਦੋ ਵੇਲੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਨੇ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ, ਲੰਘ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਦੇਖਿਆ ਦਿਖਾ-

ਇਆ ਆਪਾਂ ਬੀ ਕੁਛ ਨਹੀਓਂ, ਤੁਸੀਂ ਜੀ ਸਦਕੇ ਸਰਗੁਣ ਉਪਾਸਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਵੇਲਾ ਚੰਗਾ ਲੰਘ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਨਿਰਗੁਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਜੋ. ਸਿਰਦਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਹੋਏਗੀ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੀ ਰੱਕਮ ਓਹੋ ਦੀ ਓਹੋ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੀਨਦਾਰ ਹੋ, ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਆਚਾਰਯ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਭਗਵਾਨ ਯਾ ਅੱਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਉਹਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ—ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ—ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।

ਕਮਾਲ (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਭਰਕੇ)—ਚੰਗਾ ਲੱਕ ਤੋੜਿਆ ਈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਮਿਥੀ ਬੈਠਾ ਸਾਂ ਕਿ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਆਰੰਭ ਦਿਆਂ ਤੇ ਤੁਸਾ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਬੀ ਓਹੋ ਹਾਲ ਚਾ ਸੁਣਾਯਾ । ਚੰਗਾ; ਸਾਡੇ ਨਸੀਬ:—

ਕਿਸ਼ਤੀ ਸ਼ਿਕਸਤਗਾਨੇਮ ਐ ਬਾਦੇ ਸ਼ੁਰਤ ਬਰਖ਼ੇਜ਼; ਬਾਸ਼ਦ ਕਿ ਬਾਜ਼ ਬੀਨਮ ਆਂ ਯਾਰੇ ਆਸ਼ਨਾ ਰਾ।
ਟੁੱਟੀ ਹਾਂ ਨਾਉ ਵਾਲੇ, ਰੁਖ਼ ਦੀ ਹਵਾਏ ! ਚਲ ਪਊ; ਖ਼ਬਰੇ ਉਹ ਯਾਰ ਮਹਿਰਮ, ਮੁੜਕੇ ਝਲਕ ਦਿਖਾਏ ।

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ—ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਰਹੀਆਂ, ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਖਾ ਲਓ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਸਾਰਵਾਨ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਟੋਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਕਮਾਲ—ਉਸ ਅਯਾਲੀ ਨੂੰ ਕੀਹ ਹੋ ਗਿਆ ?

ਬ੍ਰਹਮ—ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ? ਇਕ ਕੌਤਕ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਯਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਪਾ ਆਯਾ ਹੈ ਜੋ ੧੪ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੌਣ ਅਹਾਰੀ ਹੈ ਯਾ ਬਨ ਦੇ ਫੁੱਲ ਕਿ ਪੱਤੇ ਅਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੈਰੀਂ ਚਮੜੇ ਦਾ ਜੁੱਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਤੇ ਬੀ ਚਮੜਾ ਲਪੇਟਿਆ ਹੈ*, ਮੱਥੇ ਟਿੱਕਾ ਕੇਸਰ ਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਬਾਲਕੇ ਨਾਲ ਹਨ, ਇਕ ਛੀਂਬਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਲੁਹਾਰ ਹੈ* ।

ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਜੁੰਮੇ ਅਯਾਲੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੇੜਖਾਨੀ ਜਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖੇ ਕਿ ਸਭ ਦੁੰਬੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਦ ਜਾ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ ਤਪੇ ਦੀ ਮਾਫੀ, ਮੰਗੀਓਸੁ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਜਾਹ ਦੁੰਬਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਹੁ "ਬਾਹਗੁਰੂ"। ਬੱਸ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਬਾਣੀ ਕਹੀ ਦੁੰਬੇ ਸਭ ਨੌ ਬਰਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਸੋ ਇਹ ਪਰਚਾ ਵੇਖਕੇ ਜੁੰਮਾਂ ਰੇਵੜ ਛੱਡਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜਕੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਯਾ† ।

ਦੂਏ ਤੀਏ ਦਿਨ ਰੇਵੜ ਦਾ ਮਾਲਕ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੁੰਬੇ ਖੁੱਲੇ ਪਏ ਫਿਰਨ ਤੇ ਜੁੰਮਾ ਤਪੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਮੰਗਨ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਜਦ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਮਲੂਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੀ ਤਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਚਰਚਾ ਤੁਰ ਪਈ ਤੇ ਲੋਗ ਲਗੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ। ਸੋ ਘਰ ਘਰ ਮਹਿਮਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸੰਕਲਪ ਬੀ ਸੀ ਜਾਵਾਂ, ਪਰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਬੜਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉੱਚਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਾਂ, ਟੁਰਕੇ ਕੀਕੂੰ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਕੁਰ ਗੁਆਵਾਂ ? ਅਜੇ ਇਹ ਬੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੌਣ ਹਨ, ਕੈਸੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਵਰਗੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਸਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਆਯਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਾਂ, ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸੁਖ ਦੁਖ ਸਾਂਝਾ ਵੰਡਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ?

ਕਮਾਲ (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਭਰਕੇ):—
'ਸੜ ਗਏ ਕੁੱਲੇ ਕੋਠੇ ਸਾਡੇ, ਹੜ੍ਹ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹ ਆਵੇ, ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਸੁਆਹ ਨੂੰ ਰੋਹੜ੍ਹੇ, ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾਵੇ। ਉੱਜੜੇ ਬਾਗ਼ ਅਸਾਡੇ ਭਾਈ ! ਝੱਖੜ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਵੇ, ਰਹਿੰਦੇ ਖੂੰਹਦੇ ਨੂੰ ਲੈ ਉੱਡੇ

---

*ਭਾਵ ਪੋਸਤੀਨਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਅਗਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਸਰਦੀ ਵਿਚ ਠੀਕ ਪੁਸ਼ਾਕ ਹੈ, ਇਹ ਪੁਸ਼ਾਕਾ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

*ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਹੱਸੂ ਲੁਹਾਰ ਤੇ ਸੀਂਹੋ ਛੀਬਾਂ ਨੇ ਸਨ।

†ਤਿਹ ਸਥਾਨ ਦੁੰਬੇ ਤਜਿ ਬ੍ਰਿੰਦਾ॥ ਬੈਠਯੋ ਆਨ ਨਿਕਟ ਸੁਖਕੰਦਾ ॥ ਕਹੈ ਕਿ ਅਬ ਮੈਂ ਕਹੂੰ ਨ ਜਾਵੋਂ। ਤੁਮਰੇ ਪਗ ਕੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵੋਂ ॥ [ਸ੍ਰੀ ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਰੜੇ ਮਦਾਨ ਬਨਾਵੇ।"

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸਾ! ਯਾਰਾ ਕੀ ਤੱਕਨਾਂ ਹੈਂ ? ਛਾਲ ਮਾਰ ਤੇ ਮਿਲ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਾ। ਮਿੱਤ੍ਰਾ! ਕਾਹਦੀਆਂ ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਤੇ ਕਾਹਦੇ ਡਰ, ਉਮਰਾ ਲੰਘ ਗਈ, ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਵਣ ਵਣ ਮੌਤ ਦੀ ਕੂਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਹੁਣ ਹੀ ਸਹੀ, ਖ਼ਬਰੇ ਕਿਤੋਂ ਅੱਲਾ ਬੋਲ ਪਾਵੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰੋਟੀ* ਆ ਗਈ; ਉਦਾਸ ਹੋਏ ਹੋਏ ਕਮਾਲ ਨੇ ਉਗਲ ਨਿਗਲ ਕੇ ਕੁਛ ਖਾਧਾ, ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ; "ਅਲਹਮਦੁਲਿੱਲਾ ਸ਼ੁਕਰ, ਤੇਰਾ ਸ਼ੁਕਰ, ਐ! ਤੂੰ ਜੋ ਹੁਜਾਬ (ਪਰਦੇ) ਤੋਂ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਯਾ"।

ਦੋਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮੇਲੀ, ਪਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮਤਾਂ ਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਪਾਣੀ ਮੇਲੀ ਹੋਣ, ਢੇਰ ਚਿਰ ਆਪਣੇ ਦਰਦਾਂ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਹਾਵੇ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਫ਼ੈਸਲਾ ਇਹੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਵੇਂ ਆਏ ਤਪੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਏ।

੨.

ਰਾਤ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹੈ; ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੱਧੇ ਤਾਰੇ ਚੰਦ ਟੁਰੇ ਜਾਂ ਜੁਧੇ ਹਨ; ਪਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਨਾ ਟੁਰਕੇ ਅਮੋੜਪਨੇ ਨਾਲ ਠੇਡੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਮਾਲ ਦਾ ਮੱਥਾ ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ, ਜਲਨ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ, ਅੱਲਾ! ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਉਡੀਕਾਂ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਕੀ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਚੇਲੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ, ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਖ਼ਬਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਰਬਾਦ ਗਈ ਉਮਰ ਦੇ ਹਾਵੇ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਾਹਦੀ ਸ਼ਰਮ ਤੇ ਕਾਹਦੀ ਸੋਚ, ਕਾਹਦਾ ਦੀਨ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਧਰਮ, ਠੰਢ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਤਾਂ ਕੀ? ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕੀ? ਚਲੋ ਹੇ ਮਨ ਜੀ! ਚੱਲੀਏ।

ਅਜੇ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਸੀ ਕਿ ਕਮਾਲ ਉੱਠ ਟੁਰਿਆ, ਪਤਾ ਥਹੁ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਦੱਸ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਬਨ ਵਿਚ ਧੂਣੀ ਮਘ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੱਗ ਲਟ ਲਟ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਸਾਰੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੋ ਜੁਆਨ ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲੇ ਮਰਦ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਅੱਗ ਮਘ ਰਹੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਭਖ ਭਖ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਸੂਰਤ ਵੇਖਕੇ ਠੰਢ ਪਈ, ਅੱਗੇ ਵਧਕੇ ਜਾ ਸਲਾਮ ਦੁਆ ਕੀਤੀ!

ਸ਼ੀਹਾਂ—ਆਓ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੱਜਣ; ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਆ ਗਏ ?

ਕਮਾਲ—ਸਵੇਰੇ ਕਿੱਥੇ? ਵਖਤ ਵਿਹਾਕੇ, ਹਾਂ ਉਮਰ ਗੁਵਾਕੇ ਆਯਾ ਹਾਂ।

ਸੀਹਾਂ—ਜੋ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਵਕਤ ਕਾਹਨੂੰ ਵਿਹਾ ਗਿਆ।

ਕਮਾਲ—ਤਪਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ?

ਸੀਹਾਂ-ਮੈਂ ਦਾਸ ਹਾਂ।

ਕਮਾਲ—ਆਪ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ?

ਸੀਹਾਂ—ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਟਹਿਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਮਾਲ—ਮੈਂ ਉਤਾਵਲਾ ਹਾਂ, ਉਡੀਕਾਂ ਕਿ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਾਂ ਤੇ ਉਥੇ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ ?

ਸੀਹਾਂ—ਜੰਮ ਜੰਮ ਜਾਓ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨੱਕ ਨਹੀ ਵੱਟਿਆ, ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਕਦੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਕਮਾਲ ਇਹ ਸੁਹਣੇ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਜਾਂ ਟਹਿਲ ਰਹੇ ਤਪਾ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਯਾ ਤਾਂ ਨੈਣ ਬਉਰਾ ਗਏ, ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਉਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ: ਦੂਰੋਂ ਅੱਗ ਦੀ ਸ਼ੁਆ ਆ ਰਹੀ ਸੀ: ਉਸ ਵਿਚ ਐਸਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ ਕਿ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠਾ। ਬੇਬਸ ਤੇ ਬਿਹਬਲ ਹੋਕੇ ਕਮਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ ਅਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਪਟਿਆ ਕਿ ਦੇਹ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਤਨ ਨਾਲ ਐਸਾ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਹੋਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ ਅਫੁਰਤ ਛਾ ਗਈ, ਸੁੱਧ ਨੂੰ ਮਸਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਮਗਨਤਾ ਛਾ ਜਾਈ।

ਕਿਤਨੇ ਕਾਲ ਦੇ ਬਾਦ ਕਮਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਰ ਕਿਸੇ ਦੀ

---

*ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂਦੀ ਰੋਟੀ ਚਾਵਲ, ਕਰਮ ਦਾ ਸਾਗ ਤੇ ਕਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੱਛੀ ਮਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਨਾਨ ਤੇ ਕੁਲਚਾ ਵੀ।

ਗੋਦ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੱਥ ਸਿਰ ਤੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸਿਓਂ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਹੈ:—

ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਕਰਹਿ ਨਿਤ ਝਗਰਾ ਦੁਹੁ
ਲੋਚਨ ਕਿਆ ਹੇਰੈ ॥ ਅੰਤਰ ਜੋਤਿ ਸਬਦੁ
ਧੁਨਿ ਜਾਗੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਝਗਰੁ ਨਿਬੇਰੈ ॥
[ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਮਃ ੧ ਚਉਪਦੇ ੧

ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੁੱਛਣ ਪੁਛਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਦਾਤੇ ਦੀ ਛੁਹ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕਸੁਰਤਾ ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਕ ਰਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਿਬੇੜ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਰਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਰਸ ਦਾਤਾ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ! ਸਮਝ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਮੀਟਕੇ ਮੀਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਦੇਖਣਹਾਰ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੀਕੂੰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਗੱਲ ਤਾਂ ਆਹ ਸੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਮੈਂ ਮਗਨ ਹਾਂ । ਕਮਾਲ ਜੀ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਸਤ ਝਰਨਾਟ ਉੱਠ ਰਹੀ ਹੈ, ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਂ, ਅਸਮਾਨ, ਤਾਰੇ, ਜਿੱਧਰ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਸੁਹਣੀ ਪਰ ਨਾ ਦਿੱਸਦੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਹੀ ਛਬੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਨੈਣ ਮੁੰਦਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਰਸ ਹੀ ਰਸ, ਆਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ; ਸੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਛਾ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਨੈਣ ਖੋਹਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਸਮਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਨੰਦ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਦਿਨ ਹੋ ਆਇਆ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਕਮਾਲ ਕਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਾਹੁ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਸਦਾ ਜੀਉ । ਇਹ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਇਹ ਦਮ ਬਦਮ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ । 'ਸਰਸ ਸਿਮਰਨ' ਵਿਚ ਵੱਸ। ਨਿਹਾਲ !"

ਕਮਾਲ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦੇਣ, ਕੁਛ ਹੋਰ ਪੁੱਛਣ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਬੀ ਚਾਹ ਨਹੀਂ, ਤਪਤ ਜਲਨ ਜੋ ਸੀ ਬੁਝ ਗਈ ਹੈ। ਠੰਢ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਸਿਮਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਰਸ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਟਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਨ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਮਨੂਆ ਪੰਚ
ਮਿਲੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨਕੈ ਸਦ
ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਿਨ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵ
ਲਾਈ ॥ ੪ ॥ ੯ ॥ [ਰਾਮਃ ਮਃ ੧

ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਸੁਖ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਪਤਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸ ਸੁਖ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ, ਆਗਯਾ ਪਾਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮਗਨ ਮਗਨ ਚਾਲੇ ਟੁਰ ਪਿਆ ਕਮਾਲ।

੩.

ਦਿਨ ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਬੀਤ ਗਏ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਉੱਦਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਪਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸ਼ਰਮ—ਲੋਕ ਲਾਜ— ਰੋਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਮਹਾਨ ਪੂਜਯ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਸੰਸੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਗਿਆ ਲੋਕੀਂ ਕੀਹ ਆਖਣਗੇ ? ਪਰ ਫਿਰ ਖਿੱਚ ਜਿਹੀ ਪਵੇ । ਘਰੋਂ ਟੁਰੇ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਆ ਖੜੋਵੇ ਪਰ ਮਾਯਾ ਦੀ ਇਸ ਉਲਝਨ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਾ ਸਕੇ । ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਅਗੋਂ ਕਮਾਲ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਹਾਵੇ, ਮੁੱਕ ਰਹੀ ਉਮਰਾ, ਨਾ ਮੁੱਕ ਰਹੀ ਸੱਧਰ ਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਆਸ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨਾ ਹਟਣ। ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰਾ ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਆਮਦ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਸੇ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ, ਜੋ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ ਤੇ ਸੂਫੀਆਂ ਦਾ ਬੀ ਮੇਲੀ ਸੀ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬੜੇ ਹਾਵੇ ਨਾਲ ਗਾਉਂ ਉਠੇ:—

ਬਲਬਮ ਰਸੀਦਹ ਜਾਨਮ,
ਬਿਆ ਤਾਕਿ ਜ਼ਿੰਦਾ ਮਾਨਮ ।
ਪਸ ਅਜ਼ ਮਰਗ ਖ਼ਾਹੀ ਆਮਦ,
ਬ-ਚਿਹ ਕਾਰ ਖ਼ਾਹੀ ਆਮਦ" ।

ਅਰਥ—ਜਿੰਦੜੀ ਲਬਾਂ ਤੇ ਆਈ, ਆ ਆ
ਕਿ ਜੀ ਪਵਾਂ ਮੈਂ, ਆਇਓ ਜਿ
ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਆਵਣ ਅਕਾਰਥਾ ਤੈਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਖਾਕੇ ਟੁਰ ਪਵੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਮਾਯਾ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਅਣਦਿੱਸਦਾ ਜਾਲ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਬਹਾਵੇ।

ਤ੍ਰੈ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤੇ, ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਮਨ ਨੈ ਫੇਰ ਤ੍ਰੁੰਗ ਖਾਧਾ, ਤੇ ਬੋਲੇ:—

"ਬਬਾਂਗੇ ਚੰਗ ਬਗੋਯਮ ਹਕਾਇਤ ਹਾ,
ਕਿ ਅਜ਼ ਨਿਹੁਫ਼ਤਨੇ ਓ ਦੇਗੇ ਸੀਨਹ
ਮੇ ਜ਼ਦ ਜੋਸ਼' ।
ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨਾਂਹੀ ਗੱਲਾਂ ਢੋਲ ਵਜਣ
ਹੁਣ ਆਖਾਂ। ਦੇਗ ਸੀਨੇ ਦੀ ਉਬਲ ਉਛਲਦੀ
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਪ ਨਪ ਰਾਖਾਂ।

ਉੱਠੇ. ਟੁਰੇ, ਟੁਰ ਪਏ, ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ ਜਿਥੇ ਤਪਾ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਸਨ। ਟੁਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:—

'ਉਠ ਫਰੀਦਾ ਗਉਨ ਕਰ ਦੁਨੀਆਂ
ਦੇਖਣ ਜਾਹੁ। ਮਤ ਕੋਈ ਬਖਸਿਆ ਮਿਲ
ਪਵੀ ਤੂੰ ਵੀ ਬਖਸਿਆ ਜਾਹੁ" । [ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ

ਪਰ ਗਲ ਵਿਚ ਠਾਕਰ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਦੋ ਊਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਕ ਊਠ ਦੇ ਬੋਤੇ ਜੇਡੀ ਲੋਕ ਲਾਜ ਬੀ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਝਿਜਕਦਾ ਰੁਕਦਾ ਆਇਆ ।

ਰਾਮ ਰਾਮ ਕੀਤੀਓਸੁ, ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ,
ਤਦ ਭੇਖ ਦੇਖਕੇ ਅਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ; ਕੇਸਰ
ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਤੇ ਪੋਸਤੀਨ ਤੇ ਰੱਸੇ ਦਾ ਕਮਰ
ਬੰਦ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ: ਤੁਸਾਂ ਸਾਧੂ ਹੋਕੇ
ਚਮੜੇ ਕਿਉਂ ਪਹਿਰੇ ਹੈਨ ਅਤੇ ਰੱਸੇ ਕਿਉਂ
ਬੱਧੇ ਹੈਨ? ਨਾਲੇ ਫੇਰ ਕੇਸਰ ਦਾ ਤਿਲਕ
ਲਾਯਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਡਾ ਕਉਣ ਭੇਖ ਹੈ?

ਜਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਤਪਾ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਇਲਾਹੀ ਗਲੇ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:—

ਹੇਕੋ ਪਾਧਰੁ ਹੇਕੁ ਦਰੁ ਗੁਰ ਪਉੜੀ ਨਿਜ
ਥਾਨੁ ॥ ਰੂੜਉ ਠਾਕੁਰੁ ਨਾਨਕਾ ਸਭਿ
ਸੁਖ ਸਾਚਉ ਨਾਮੁ ॥੨॥ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ ੧

ਇਹ ਵਾਕ ਦਾਤੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਐਸੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਗਾਂਵਿਆਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਜਦ ਖੁੱਲੇ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਪਾ ਜੀ ਹਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ, ਭਾਈ ਹੱਸੂ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਬੋਲਿਆ:—

ਹੇ ਤਪਾ ਜੀ ਦੇ ਬਾਲਕੇ! ਮੈਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਇਸ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਸਮਝਾਓਗੇ?

ਹੱਸੂ—ਭਾਈ! ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕੇ ਤੇ ਇਕ ਪੱਥਰ ਦਾ ਰੱਬ ਬਣਾਕੇ ਗਲੇ ਪਾ ਲਿਆ ਕਿ ਨੈਣ ਸੰਤੋਖੇ ਰਹਿਣ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਓਹ ਰੱਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਹ ਸੁਹਣਾ ਠਾਕੁਰ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਇਕੋ ਹੈ, ਰਸਤਾ ਇਕੋ ਹੈ, ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰੰਗ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ. ਉਹ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਨਾਮ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਹ ਅਣਦਿੱਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤਪਾ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ 'ਜੀਓ! ਜਾਂ ਏਹ ਵਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਬ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਹਾਂ ਥਾ* ?'

ਤਦ .ਮਾਰੂ ਦੀ ਧੁਨਿ ਉਠੀ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੋਇਆ:—

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ ॥ ਧਰਣਿ ਨ
ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥ ਨਾ ਦਿਨੁ
ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸੂਰਜੁ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ
ਲਗਾਇਦਾ ॥ ੧ ॥

... ...

ਤਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਈ ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ
ਸੋਝੀ ਹੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਿ ਰਤੇ ਬਿਸ-
ਮਾਦੀ ਬਿਸਮ ਭਏ ਗੁਣ ਗਾਇਦਾ† ॥
੧੬ ॥ ੩ ॥ ੧੫ ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੧

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਚੁਪ ਚਾਪ ਹੋਇਆ, ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ । ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ

*ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ। †ਆਦਿ ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਉੜੀਆਂ।

ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਪੱਥਰ ਗਲ ਵਿਚੋਂ ਲਾਹ ਸੁਟਿਓਸੁ, ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰ।

ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚੇ ਕਿ ਸੇਵਾ ਮੈਂ ਅਗੇ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਬੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਹਾਂ ਬੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ, ਕੁਛ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਪਰ ਖਿੱਚ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਬੜਾ ਪੰਡਤ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਦਾਂਤੀ ਸੀ ਫੇਰ ਠਾਕਰ ਪੂਜ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਨੀਪਾਲ ਦੇ ਸਾਧੂ ਮਿਲੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਿਖਾਈ ਸੀ ਕਿ:— ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਫੇਰ ਠਾਕੁਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੇਵਾ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਠਾਕਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ-। ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਠਾਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਬੀ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਨਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਕੁਛ ਬਣਿਆਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੁਣ ਬਣਿਆਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਤਦ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ:-

'ਜਾਹਿ ਗੁਰੂ ਕਰ''*

ਤਬ ਪੰਡਤ ਆਖਿਆ: ''ਜੀ ਕਉਣ ਗੁਰੂ ਕਰਾਂ''* ?

ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: ''ਜਾਹਿ ਉਦਿਆਨ (ਉਜਾੜ) ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਠਾ ਹੈ ਤਿਥੇ ਚਾਰ ਫਕੀਰ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣਗੇ* ।'

ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਉਜਾੜ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਿਆ ਅਗੇ ਚਾਰ ਸਿਖ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫਕੀਰੋ !

''ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ ?''

ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਘੜੀ ਸਸਤਾਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾਹ, ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਓਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ† ।

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

†ਗਾਲਬਨ ਇਸ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਾਰਤੰਡ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਪਏ ਮੰਦਰ ਵਲ ਹੈਸੀ। ਜੋ ਮਟਨ ਸਾਹਿਬ ਚਸ਼ਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁਛ ਦੂਰ ਉਪਰ ਜਾਕੇ ਕਰੇਵੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੈ।

ਤਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਅੱਗੇ ਗਿਆ, ਪੰਡਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਅੱਗੇ ਇਕ ਮੰਦਰ ਖੜਾ ਦਿੱਸਿਆ, ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ:—

ਤਾਂ ਮਹਿਂ ਸੋਹਤਿ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ॥
ਚੰਦ ਮੁਖੀ ਤਨ ਸੂਹੀ ਸਾਰੀ ॥
... ...
ਜਬ ਬੰਦਨ ਹਿਤ ਗ੍ਰੀਵ ਨਿਵਾਈ ॥
ਤਿਨ ਪਨਹੀ ਸਿਰ ਦੀਨ ਟਿਕਾਈ ॥
[ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੂਰਯੋਦਯ

ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਜਾਣਕੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਜਦ ਸੀਸ ਨਿਵਇਆ ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਜੁੱਤੀ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰੀ। ਅਤਿ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਪੰਡਤ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਅੱਗੇ ਓਹ ਚਾਰੇ ਸਿਖ* ਬੈਠੇ ਸਨ। ਪੰਡਤ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਸੁਣਾਯਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਹੇ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ! ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਓਹੋ ਸੀ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆਂ ?

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ—ਨਹੀਂ ਜੀ, ਓਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੁਟਿਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ।

ਸਿਖ—ਨਹੀਂ ਪੰਡਤ ਜੀ, ਓਹ ਤਾਂ ਮਾਯਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੂੰ ਚੇਲਾ ਹੈਂ !

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ—ਮਾਯਾ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਇਹ ਕੀਕੂੰ ?

ਸਿਖ—ਗੁਰੂ ਓਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ 'ਲਵ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਯਾਰੀ ਤੈਨੂੰ ਮਾਯਾ ਹੈ, ਸੋ ਓਹ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ—ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਠਾਕਰ ਪੂਜੇ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੇਵੀ, ਕੀ ਮੈਂ ਮਾਯਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

ਸਿਖ—ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਨਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਨਾਂ, ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ 'ਫੁਰਨੇ' ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦਾ ਮੀਨਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖਿਆਲਾਂ, ਸੋਚਾਂ, ਉਧੇੜ ਬੁਨਾਂ, ਮਨ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਘੋੜ ਦੌੜ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੇਵਾ, ਜੋ ਤੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋੜਵੰਦ ਹਨ. ਮੈਂ

*ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ।

ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਨ ਹਾਰ ਹਾਂ; ਇਹ ਮੰਗਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਦਾਤਾ ਹਾਂ। ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਰਗੜ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਮੁੱਖ ਮਨਤੱਵ ਹੈ, ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਬੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਹੈ; ਇਹ ਹਉਮੈਂ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਵੱਡਾ ਬਣ ਬਣਕੇ ਅੰਦਰ ਬਫਾ ਬਫਾ ਕੇ ਸੋ ਇਹ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਥਾਜਾਂ ਦਾ ਧਯਾਨ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਓਹ ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਡਤਾ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੂੰ "ਮੈਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ" ਧਾਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਤੂੰ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ: ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਘਾਸ ਉਹਨਾਂ ਮੁਥਾਜਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਰਗੜ ਖਾਂਦੀ ਹੈ* ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਜੋ ਤੌਖਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਲੈਕੇ ਤੇਰਾ ਮਨ ਮਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਮਲਿਨਤਾ ਮਾਯਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੋ ਸੇਵਾ ਤੂੰ ਹਉਂ ਦੀ ਕੀਤੀ, ਮਾਯਾ ਦੀ ਕੀਤੀ। ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਅਜੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਰੱਬ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾਲਣ ਲਈ। ਫਿਰ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਾਂਈਂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਹਉਂ ਧਾਰੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਪਕਾਰੀ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਫਸਾਈ ਤੇ ਅੜਾਈਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਸਹਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜਾ ਤੂੰ ਠਾਕਰ ਸੇਵਿਆ, 'ਭਗਤ' ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਣ ਲਈ। ਗਲੇ ਵਿਚ ਠਾਕੁਰ ਲਟਕਣ, ਆਖੀਏ; 'ਭਗਤ ਹੈ' ਨਾਲ ਦੋ ਊਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਟੁਰਨ; ਆਖੀਏ: 'ਬੜਾ ਪੰਡਤ ਹੈ' ਤੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਕਪਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜੋ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਤੈਂ ਕੀਤਾ 'ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਹਾਂ' ਲਈ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਹਉਮੈਂ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਹੈ, ਸੋ ਦੇਖ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਮਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਫੇਰ ਦੇਖ ਮਾਯਾ ਦਾ ਇਕ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਲਟਕੇ ਉਸੇਨੂੰ ਫਿਰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

*ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਮਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਆਪੋ ਵਿਚ ਰਗੜ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਓਹੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਹੈ। ਮਾਯਾ ਦੇ ਪੱਲੇ ਦੁਖ ਹੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਰਾਂ ਸੁਣਦਾ ਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਆਕੇ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਿਆ, ਜ਼ਿਮੀਂ ਵੇਹਲ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ, ਪਰ ਹਾਇ ! ਮੰਦ ਹੈ, ਕੌੜਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਸੱਚ। ਕੌੜਾ ਦਾਰੂ ਖਾ ਗਿਆ। ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਹੁਣ ਰੋਯਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ 'ਸੱਚ'। ਪਰ ਹੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਸੁਆਰਿਓ ! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲੋੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭੇ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਕਰਮ ਫਾਸ ਕੱਟੇ। ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੱਸਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਵਾਂ।

ਸਿੱਖ—ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ! ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਸਾਖੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ: ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੇਖੇ। ਤੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮਾਯਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਇਆ, ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਸੈਂ। ਤੂੰ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਕੇ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ, ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਜ ਤੂੰ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਸੋ ਭਾਈ ਪਹਿਲੇ ਮਾਯਾ ਦਿੱਸ ਪਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭੇੜਾ ਵਰਤਾਉ ਦਿੱਸ ਪਵੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਜੋ ਮਾਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੈ। ਗੁਰੂ, ਕਲਿਆਨ ਕਰਤਾ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਯਾ ਗੁਰੂ, ਜੋ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੂੰ ਤਪਾ ਤਪਾ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਰਾਮ ਰਮਈਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ ਕੀਤੇ; ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਤੈਨੂੰ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਤੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਯਾ ਤੇਰੀ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਸੀ ਤੇ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਨਖੇੜਕੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੱਕਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਕਦੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੱਕਿਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਖਯਾਤ ਗੁਰੂ 'ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ, ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤੱਕ ਤਕਾਈ ਤੇ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ

ਮਰਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ? ਸੋ ਹੇ ਪੰਡਤ! ਜੇ ਤੂੰ ਮਾਯਾ ਦਾ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨੈਣ ਉਸ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤੂੰ ਨਾਂ ਪੁੱਛਦੋਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸੋ। ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਖਦੋਂ ਜੇ ਤੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਅੱਗੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਤੀਆਬਿੰਦ ਦੇ ਛੋੜ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ। ਸੋ ਹੇ ਪੰਡਤ! ਰਿੰਜ ਨਾ ਹੋ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਵਰਤਮਾਨ ਗੁਰੂ ਬੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤਾਰਨਹਾਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀਹ ਕਰਨਾ ਹੈ?

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹੀ ਤੱਕਲੇ ਨੂੰ ਵਲ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੰਦ ਕਿੱਥੋਂ ਨਿਕਲਦੀ? ਅਨਰਵਚਨੀ ਮਾਇਆ* ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਅਣਡਿੱਠਵੀਂ ਮਾਯਾ ਕਿੱਕੂੰ ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਲ ਫੇਰ ਦੇਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਮਾਯਾ, ਖੂਬ ਜੁੱਤੀ ਮਾਰਕੇ ਮੇਰਾ ਵਲ ਕੱਢਿਆ ਈ? ਮਾਯਾ ਨੇ ਕਾਹਦਾ ਕੱਢਿਆ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਲ ਕੱਢਕੇ ਸਿੱਧਾ ਤੀਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲ ਸੀ:—

ਰਾਹੀ—ਤੇਰੀ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਤੰਦ ਪਵੇ ਮੁਟਿਆਰੇ!
ਮੁਟਿਆਰ—ਅਵੇ ਰੂੰ ਪਿੰਜੀ ਭੈੜੀ ਪੰਜਿਆਰੇ।
ਰਾਹੀ—ਅਨੀ! ਰੂੰ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਨ ਦਿੱਸਦਾ ਕਾਈ।
ਮੁਟਿਆਰ—ਅਵੇ! ਤੂੰ ਕੋਈ ਤੁੱਕਾਤੀਰ ਲਗਾਈਂ।
ਰਾਹੀ—ਅਨੀ! ਵਲ ਦਿੱਸਦਾ ਤੱਕਲੇ ਈ ਤੇਰੇ।
ਅਨੀ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸੇ ਸੇਕ ਕਰਾਰੇ।
ਦੋ ਤਿੰਨ ਡਿਲ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਲਾਈਂ।
ਜਦ ਤਕਲਾ ਸਿੱਧਾਂ, ਤਦ ਤੰਦ ਸਵਾਈ।
ਤੇਰੇ ਤੱਕਲੇ ਨੂੰ ਵਲ ਪਿਆ ਮੁਟਿਆਰੇ!
ਵਲ ਕੱਢ, ਤਾਂ ਤੰਦ ਤੁਰੇ ਮੁਟਿਆਰੇ!

ਸੋ ਮਾਯਾ ਉਹਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅੱਖੀਂ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦੇ ਤੱਕਲੇ ਦਾ ਵਲ ਕੱਢ ਦਿਤਾ; ਹੁਣ ਜਦ ਗਜਾਨ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮਾਯਾ ਲਾਂਭੇ ਜਾ ਖਲੋਤੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ, ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਈ. ਓਹ ਰੂਪ. ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਪਾ ਜੀ ਕਹਿਕੇ ਪੁਕਾਰਦਾ ਸੀ. ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ। ਜੀ ਵਿਚ ਪਛੁਤਾਵਾ ਆਯਾ ਕਿ ਐਡੇ ਉਚੇ ਸੁਚੇ ਸੁਹਣੇ ਪਿਆਰੇ ਅਰਸ਼ੀ ਨੂਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਪਾ ਤਪਾ ਕਰਕੇ ਮਾਮੂਲੀ ਸਾਧ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ੋਕ! ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਉ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਨੈਣ ਹੀ ਮੁੰਦ ਛੱਡੇ। ਹੱਛਾ: ਜੋ ਬੀਤੀ ਸੋ ਤਾਂ ਹੋ ਬੀਤੀ, ਹੁਣ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਸੁਪਾਤ੍ਰ ਬਣਾ। ਇਉਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਆ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ।

ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਜੀ ਅੱਜ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਰਨੀਂ ਆਕੇ ਢੱਠੇ ਹਨ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਡੋਲ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਹੱਥ, ਜੋ ਜਲ ਰਹੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਠੰਢ ਵਰਤਾਉਣ ਆਯਾ ਹੈ, ਜੋ ਟੁੱਟੀਆਂ ਸੁਰਤਾਂ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਆਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰ ਦਿਤਾ। ਹਾਂ, ਹੁਣ ਇਸ ਸਾਕਤ (ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ) ਰਿਦੇ ਨੂੰ ਉਹੋ ਸੁਲੱਖਣਾ ਹੱਥ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੀਸ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਦੀ ਚੋਗ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੰਡਤ ਦੇ ਪਥਰਾਏ ਮਨ ਨੂੰ ਪੰਘਾਰ ਪੰਘਾਰ ਕੇ ਕਦੀ ਨਾ ਛਿੜੀਆਂ ਇਲਾਹੀ ਝਰਨਾਟਾਂ ਛੇੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਨਾ ਉਮਗੇ ਉਮਾਹ ਉਛਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੁੱਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੋਏ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਰਹੇ ਦੀ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕੁਛ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਸਿਰ ਚਾਯਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਚਾਯਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਇਕ ਸੁਖ ਦੀ ਰੌ ਜਾਰੀ ਹੈ. ਠੰਢ ਸ਼ਾਂਤਿ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਾਰੀ 'ਹੋਂਦ' ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਪਣੀ 'ਹੋਂਦ' ਸਮਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੱਕਹਿ ਰਸ ਮਾਣ ਰਹੀ ਹੈ।

ਨਦੀਆ ਅਤੇ ਵਾਹ ਪਵਹਿ ਸਮੁੰਦਿ ਨ ਜਾਣੀਅਹਿ॥ [ਜਪੁਜੀ]

---

*ਸੱਤ ਅਸੱਤ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ।

ਦਰਿਆ ਜੀਕੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ,ਪਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਰਾਵਾਰ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਹੈ, ਓਹ ਸ਼ਰਨ ਪੈਂਦੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਤਮਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਸਮਾਉਂਦੇ, ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਲੈਣ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਧਾਂਵਦੇ। ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਛੁਹੰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਰਸ ਛੁਹ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਨੂੰ ਜੀਆਦਾਨ ਮਿਲਿਆ, ਲਿਵ ਲੱਗ ਗਈ।

੪.

ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਸ਼ ਠੰਢਾ ਹੈ ਤੇ ਰੁਤ ਸੁਹਾਵੀ ਹੈ, ਰੌਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਸ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਧੁਨਿ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਰਸਭਿੰਨੜੀ ਸੁਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਏ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਜੀ ਆਏ।

ਕਮਾਲ—ਆਓ ਭਾਈ ਜੀਓ, ਮੇਰੇ ਸੱਕੇ ਭਾਈ ਜੀਓ, ਜੀਉ ਉਠੇ ਹੋ, ਧੰਨ ਭਾਗ ਵਧਾਇਓਂ!

ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਦੀ ਜੀਭ ਰੁਕ ਗਈ, ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਦੋ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਟੇਪੇ ਭੇਟ ਧਰਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਮਾਲ ਜੀ ਉਠੇ, ਦੋਵੇਂ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰਤਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਵਿੱਥ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਨ, ਅਜ ਗਲ ਲਗਕੇ ਮਿਲੇ, ਜਾਤਿ ਅਭਿਮਾਨ ਦੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਹੁੰਦਾਂ ਬੀ ਮਿਟ ਗਈਆਂ। ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਢਲਕੇ ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦਾ ਸੋਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਿਲੇ, 'ਭਾਈ, ਭਾਈ, ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ, ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਅਵਾਜ਼ੇ ਉਠੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਗਿਲ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਅਜੇ ਥੋੜਾ ਹੀ ਚਿਰ ਬੀਤਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਹੱਸੂ ਜੀ ਆ ਗਏ, ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾਯਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਕੀਰਤੀ ਹੋਈ, ਫੇਰ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੁੰਦੇ ਬ੍ਰਾਤ ਚੀਤ ਇਸ ਢੰਗ ਪੁਰ ਆ ਗਈ।

ਕਮਾਲ—ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ?

ਹੱਸੂ—ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਓਹ ਸਭ ਦਾ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੀਸਣਹਾਰ ਨਹੀ; ਇਹ ਅਣਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਬਣੇ। ਨਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਸ਼ਰਨ ਸਮਾਕੇ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਮਾਲ—ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਰਨ ਕਿਉਂ ਨਾਂ ਲੱਭੀ?

ਹੱਸੂ—ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਤ ਦੇ ਅੰਤ ਲੈਣ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹੇ ਸਾਓ, ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਲਿਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਗਤ ਤੋਂ ਹੋੜਕੇ ਮਨ ਬੁਧਿ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਆਪਣੇ 'ਖਿਆਲ ਦੇ ਘੜੇ ਅਰੇਖ ਅਰੂਪ ਵਜੂਦ' ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਾਓ ਤੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਮਨ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮਨ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਮਸਾਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਚਨਾ ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਖਿਆਲ ਦਾ ਰੱਬ ਰਚਦੇ ਸਾਓ। ਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਨ ਹੀ ਖੜਾ ਸੀ, ਅਨੰਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੁੜਿਆ। ਇਹ ਅਜੋੜ ਦਸ਼ਾ ਸਾਕਤ (ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ) ਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਮਨ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਜੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦਾ ਘੜਿਆ ਪੱਥਰ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਈ ਫਿਰਦੇ ਸੇ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਦਾ ਖੁਦਾ ਘੜਕੇ ਮਨ ਦੇ ਗਲ ਲਟਕਾਈ ਫਿਰਦੇ ਸਾਓ। ਠਾਕਰ ਤੋਂ ਕਿ ਰੱਬ ਤੋਂ ਦੋਵੇਂ ਵਿੱਥ ਤੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਜਦ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਮਿਲਾ ਦਿਤੀ, ਲਿਵ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਲਿਵ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਜੋ ਕੁਛ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਅੱਠ ਪਹਿਰ; ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਅੰਤ੍ਰਆਤਮੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਲਿਵ ਹੈ।

ਕਮਾਲ—ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਾਂ 'ਮਿਹਰ' ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਸਾਧਨ ਬੀ ਕੋਈ ਹੈ?

ਹੱਸੂ—ਮਿਹਰ ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਹਰੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ*।

---

*ਜਾ ਕਉ ਮਿਹਰ ਮਿਹਰ ਮਿਹਰਵਾਨਾ॥ ਸੋਈ ਮਰਦੁ ਮਰਦੁ ਮਰਦਾਨਾ॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫]

ਸਾਧਨ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਮਿਹਰ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਨਾਮ ਮਿਹਰ ਹੈ। ਨਿਹਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਦਰਲਾ ਕੌਲ ਫੁਲ ਵਾਂਙੂ ਖਿੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਚੇ ਰੰਗ–ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸੁਖ—ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਰੰਗਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਰਸ ਸਰੀਰਕ ਰਸਾਂ ਵਾਂਙੂ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਤੇ ਛੇਤੀ ਉਤਰਨ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬ੍ਰਹਮ:—ਜ਼ਰਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਲਿਵਧਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਣਾ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕੀਕੂੰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਹੱਸੂ—ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਉਠੇ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਵੇਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਫੁਰਨਾ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ–ਧਿਆਨ ਵਿਚ–ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ, ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ, ਹਰ ਹਾਲ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਪਏ ਬਾਲ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਾਸ ਦਾ ਸੁਖ (ਮਾਤਾ ਦੀ ਗੋਦ ਦਾ ਛੁਹ ਰਸ) ਖੀਵੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਓਹ ਮਨ ਨਿਰੰਤਰ ਸ਼ਰਨ ਵੱਸਣ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਚਾਂ, ਫਿਕਰ, ਵਿਚਾਰਾਂ, ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀਆਂ ਤੰਦਣ ਤਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਾਂਈਂ ਸਮ੍ਹਾਲ ਦੀ ਇਕ ਤਾਰ ਲਿਵ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਖਦੀ ਹੈ। 'ਸਹਿਜ ਅਨੰਦ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅੰਦਰ ਟੁਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ: (ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ)—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨੇ ਲਿਵ ਬਖਸ਼ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜਿਵਾਲ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹੋ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਲਿਵ ਹੋਸੀ ਜਾਂ ਲਿਵ ਬਣ ਜਾਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੋਈ, ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਹ ਹੋਵੇਗੀ ?

ਹੱਸੂ–ਉਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ–

~~ਤਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੈ~~ ਕੋਈ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਸੋਝੀ ਹੋਈ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚਿ ਰਤੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਬਿਸਮ ਭਏ ਗੁਣ ਗਾਇਦਾ॥ ੧੬॥੩॥੧੫॥ [ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਃ ੧

ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਬਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਰਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਬਿਸਮਾਦ ਹੋਏ ਹੋਏ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ:–ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣਾ।

ਹੱਸੂ–ਲਿਵ ਧਾਰੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਦਰਥਾਂ ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ; ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ੈ ਵਿਚ 'ਹਰਿ ਰੂਪ' ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਟਕਦੇ ਸੰਤਰੇ ਨੂੰ ਤੱਕਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਤ੍ਰੇਹ ਬੁਝਾਉਣ ਤੇ ਦਿਲ ਖਿੜਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਦੀ ਰਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਬਾਲਕਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਤਰਾ ਕਦੇ ਚੱਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਸੰਤਰੇ ਵਿਚ ਰੰਗ, ਰੂਪ ਗੁਲਿਆਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਦਾ ਸਮਾਨ ਇਕ ਖਿੱਦੂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਸੁਆਦ ਤੇ ਦਿਲ ਖੇੜੇ' ਵਾਲੇ ਸੰਤਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਝਲਕਾ ਨਹੀਂ ਵੱਜਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਵ ਧਾਰੀ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ੈ ਵਿਚ ਇਕ ਸਹਿਜ ਅਨੰਦੀ ਝਲਕਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਝਲਕਾ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਮਾਦ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸਹਿਜ ਅਨੰਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਹੋਈ ਹਰ ਸ਼ੈ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸ਼ੈ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੋਚ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਉਚੇਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕੁ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਹਰ ਸ਼ੈ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਵੇਖਦੇ ਹਨ: ਹਿਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਸਮਾਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਹਾਲ ਇੰਞ ਦੱਸਿਆ ਸੀ:–

'ਵਿਸਮਾਦੁ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵੇਦ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਜੀਅ ਵਿਸਮਾਦ ਭੇਦ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਰੂਪ ਵਿਸਮਾਦੁ ਰੰਗ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਨਾਗੇ ਫਿਰਹਿ ਜੰਤ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਪਉਣੁ ਵਿਸਮਾਦੁ ਪਾਣੀ॥
ਵਿਦਮਾਦੁ ਅਗਨੀ ਖੇਡਹਿ ਵਿਡਾਣੀ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਧਰਤੀ ਵਿਸਮਾਦੁ ਖਾਣੀ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਾਦਿ ਲਗਹਿ ਪਰਾਣੀ॥

ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵਿਜੋਗੁ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਭੁਖ ਵਿਸਮਾਦੁ ਭੋਗੁ ॥ ਵਿਸ-
ਮਾਦੁ ਸਿਫਤਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਾਲਾਹ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਉਝੜ ਵਿਸਮਾਦੁ ਰਾਹ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਨੇੜੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਦੂਰਿ ॥
ਵਿਸਮਾਦੁ ਦੇਖੈ ਹਾਜਰਾ ਹਜੂਰਿ ॥
ਵੇਖਿ ਵਿਡਾਣੁ ਰਹਿਆ ਵਿਸਮਾਦੁ ॥
ਨਾਨਕ ਬੁਝਣੁ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ॥ ੧ ॥
[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੧

ਬ੍ਰਹਮ—ਜਦ ਅੰਦਰ ਲਿਵ ਹੈ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ, ਫੇਰ ਸੇਵਾ ਕੀ ਹੋਈ ? ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹੱਸੂ—ਤੱਕੋ ਨਾਂ ਭਾਈ ਜੀ। ਅਸੀਂ ਨਿਰਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਭੀ ਹਾਂ ! ਅਸੀਂ ਨਿਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਕਰਮ ਬੀ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਨਿਰੀ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ, ਵਲਵਲੇ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਤੱਤ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬੀ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਉਚਜਾਈ ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲਵੀਂ ਤੁਲਵੀਂ ਉਚਜਾਈ ਹੈ।

੧—ਲਿਵ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕਰਤਾਰ, ਕਾਦਰ, ਮਾਲਕ, ਪਾਲਕ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ, ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ।

੨—ਐਉਂ ਅੰਦਰਲਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਭਰੀ ਉਚਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੩—ਇਸ ਉਨਮਨ (ਉਚੇ ਮਨ ਵਾਲੇ) ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਦ ਵਿਸਮਾਦੀ ਝਲਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਧਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਰੰਗ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਧਰ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਰਸ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਿਚਦੀ ਹੈ, ਸਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚੋਂ।

੪—ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਕ ਵਿਸਮਾਦ ਵਰਗਾ ਝਲਕਾ ਸੁਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਲੌਕਿਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਝਲਕਾ ਕਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੇ ਮਨ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਰੰਗ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੫—ਉਪਰਲੀ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਉਚਜਾਈ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੋਂ —ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹਨ—ਉਚੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ।

੬—ਅਸੀਂ ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰੀ ਹਾਂ। ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਤੇ ਰੁਚੀਆਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜੁਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਤਪਾਂ, ਹਠਾਂ; ਧੱਕੇ ਧੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆਂ ਕੋਹਿਆਂ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਅਰੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮਤਿ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਰਗ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ ਨਹੀਂ ਸੁਗਾਤ ਬਣਾਓ, ਉੱਨਤ ਕਰੋ*। ਉੱਨਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਣੀ, ਕੀਰਤਨ ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਾਉ ਨਾਲ ਲੱਗਣਾ ਪਸ਼ੂਪਨੇ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਿਸੇ ਸੁਹਣੀ ਡੌਲ ਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਉਪਰਾਲਾ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੈਕੇ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਧੱਕਾ ਕਰਕੇ, ਬਫਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਕਰੜੇ ਤਪ ਹਠ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਟੁਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਦਾਸ ਤੇ ਦੁਖੀ ਜੇਹਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜੋ ਚਾਉ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣਾਏਗਾ, ਦੇਕੇ ਖਿੜੇਗਾ, ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ 'ਦੇਵ ਬ੍ਰਿਤੀ' ਵਿਚ ਉੱਨਤ ਹੋਏਗੀ। ਪਸ਼ੂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਢੁੱਡ ਮਾਰਕੇ ਖੋਂਹਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਿਲ ਬੀ ਇਹੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਦੂਏ ਦਾ ਸੁਆਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਸ਼ੂ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਉਲਟ ਟੁਰ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਅਪਣੇ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੭—ਫਿਰ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵਤਾ ਬਣਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ—ਹੈ, ਇਹ ਸੇਵਾ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰ-ਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਮਾਨਤਾ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਗੁਰੂ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ

*ਜਿਵੇਂ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ ਹੈ:—
ਪੰਜੇ ਬਧੇ ਮਹਾ ਬਲੀ ਕਰਿ ਸਚਾ ਢੋਆ ॥
[ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫.]

ਉਸਦੀ ਮੈਲ ਕੱਟਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਰਬ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਜੋ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ. ਸੇਵਾ 'ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਧੀ' 'ਕਰਮ ਦੀ ਸਫਾਈ' ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ, ਕਰਮ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨਾਮ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ।

ਸਵਾ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸਮਝਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਸੇਵਾ' ਮਨ ਦੀ ਮੱਤ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ 'ਮਨ ਦੀ ਮੱਤ' ਹਉਮੈਂ ਹੈ. ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਕੂੜੇ ਦੀ ਪਾਲ' ਵਿਚ ਫਸਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਨ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਾਡੇ ਕਰਮ ਮਾੜੇ ਹਨ, ਅਸਾਂ ਮਨ ਦੇ ਮਗਰ ਟੁਰਦੇ ਹਾਂ, ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕਰਮ ਸਾਨੂੰ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ 'ਹੁਕਮ' ਤੋਂ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਕਮ ਸਮਝਕੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਪਕੜ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਮਨ ਸ੍ਵਛ ਹੋਕੇ ਨਿਖਰਦਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ—ਤਦ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਮਨ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਹੈ ਤੇ ਸੇਵਾ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ, ਲਜਾਕਤ, ਤਰਸ, ਮੈਂ ਦਯਾਲੂ ਸੁਭਾਵੀ ਹਾਂ, ਐਸੇ ਐਸੇ ਮਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਸੇਵਾ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਤੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਇਕ 'ਹੁਕਮ' ਹੈ।... ਦੂਜੀ ਸੇਵਾ ?

...ਹੰਸ—ਜਦ ਲਿਵ ਲਗ ਗਈ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, "ਵੇਖਿ ਵਿਡਾਣੁ ਰਹਿਆ ਵਿਸਮਾਦੁ" ਵਾਲੀ ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾ ਹੈ ਤੇ ਵਰਤਨ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ਬੀ ਜੋ ਵਰਤਨ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸੇਵਾ ਵਿਸਮਾਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੋਂ ਆਖੀ ਗਲ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ:—

(ੳ)—ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹੋਵਾਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਨਾ ਹੋਵੇ !

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਓਹ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹਨ।

(ਅ)—ਪਸ਼ੂ ਵਿਚ ਮਨ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗੀ ਬੱਧੀ ਨਹੀਂ, ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਸੋਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜੀਕੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਲਈ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਏ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਲਈ ਮੇਰੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਫਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ 'ਧੱਕੋ ਧੋੜੇ' ਨਾਲ ਮੈਂ ਬੀ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਬੀ। ਤਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸਦਾ ਦਾਰੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਇੰਞ ਵਰਤਾਂ ਕਿ ਜੀਕੂੰ ਮੈਂ ਲੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਰਤੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਆਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੱਕ ਨਹੱਕ ਪਛਾਣ ਕੇ ਵਰਤਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਇਕ ਦੂਏ ਦਾ ਸੁਖ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ੲ)—ਫਿਰ ਆਦਮੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਐਸਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜੈਸਾ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰੇ, ਪਰ ਉਹ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਦ ਉਹ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣੇ ਉਹ ਕੁਝ ਪਿਆ ਕਰੇ, ਮੈਂ ਜੋ ਠੀਕ ਜਾਤਾ ਹੈ ਉਹੋ ਕੁਛ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਦ ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ 'ਧਰਮ' ਕਾਇਮ ਹੋਯਾ ਸੀ, ਭਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਕ ਪਛਾਨਣੇ ਨਿਆਂ ਕਰਨਾ, ਧੱਕਾ ਧੋੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਹੁਣ ਉਸ ਵਿਚ 'ਦਇਆ' ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣੇ; ਜੇ ਅਗਲੇ ਨੇ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈ ਖਿਮਾਂ ਕਰਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਉਹੋ ਵਰਤਣ ਵਰਤਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸੋਂਜਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਜਗਤ ਦਾ ਸਤ" ਇਉਂ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗੋਂ

ਬਾਤ ਇਸ ਧਰਮ ਨੇ, ਜੋ ਜੇ ਦਇਆ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ—ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੂਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥
ਸੰਤੋਖੁ ਥਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ ॥

ਜਦੋਂ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਕੇ, ਦਇਆ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰਕੇ ਧਰਮ ਪੁਰ ਟੁਰੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਜੇ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਨਾ।

ਪਰ ਜੇ ਐਸਾ ਜੀਵ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਪਛਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰਖੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਵਰਤਣ ਹੀ ਐਸੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਧਰਮ ਦਇਆ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਗਤ ਪਰ ਐਸੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਕੇ ਸੁਕਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵਰਤੋਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਦਇਆ ਦੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਵਸਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਉੱਚੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਅਨੰਤ ਦੇ ਝਲਕੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ਜੀਕੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਾਣ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੰਗਤਰਾ ਖਿਡੌਣਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਦਿਲ ਖਿੜਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੀਹਦਾ ਹੈ। ਇੱਕੁਰ ਵਿਸਮਾਦ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਥਾਂ 'ਹਰੀ ਰੂਪ' ਨਦਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤਣ ਇਸ ਹਰੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਵਰਤਾਉ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਰੂਪਤਾ ਕੁਰੂਪਤਾ, ਮੁਥਾਜੀ ਕਿ ਦੀਨਤਾ; ਹੱਕ ਕਿ ਅਨਹੱਕ, ਆਦਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹਰ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਇਲਾਹੀ ਜਲਵੇ ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕੁਛ ਵਰਤਾਉ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਅਨੰਤ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਦੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੇ ਆਗਮ ਵਿਚ ਚਾਉ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਉਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸੁਹਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਜੋ ਵਰਤਾਉ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ, ਵੈਰੀ ਆਪਣੇ, ਬਿਗਾਨੇ ਮਨੁੱਖ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਦਿਲ ਤੇ ਬਿਸਮਾਦ ਭਰੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਇਲਾਹੀ ਜਲਵੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਕੁਛ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਖਹਿੰਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅਨੰਤ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦਾ ਹੈ*। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:—

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥
ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥
[ਸੋਹਿਲਾ ਰਾ: ਗ: ਦੀ: ਮ: ੧

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ ਦਰਜ਼ੀ ਉਸ ਚਾਨਣੀ ਨਾਲ ਗੋਦੜੀ ਸੀਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸੂਈ, ਧਾਗੇ, ਗੰਦੜੀ, ਮਜੂਰੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਤੇ ਮੇਹਨਤ ਦੇ ਥਕੇਵੇਂ ਤੇ ਅਕੇਵੇਂ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਬੈਠਾ ਚਾਨਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਚਕੋਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਚੰਦ ਵੱਲ ਟਕ ਬੱਝੀ ਹੈ, ਉਪਰ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਚੰਦ, ਅੰਦਰ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਚੰਦ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਲਵਾ ਚਾਨਣੀ ਦਾ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਚਾਨਣੀ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਸਭ ਦੇ ਗਿਰਦ ਲਿਪਟ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਖੇਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਕੋਰ ਦਾ ਦਿਲ, ਚਕੋਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ, ਚਕੋਰ ਦੇ ਕਰਮ, ਕੂਹਕਨਾ, ਖੇਲਨਾ, ਖਿੜਨਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣਾ, ਸਭ ਉਸ ਚੰਨ ਦੇ ਮਿਲਾਪ, ਉਸ ਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਚਾਉ ਤੇ ਹੁਲਾਸ ਭਰੇ ਉਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੇ ਦਰਜ਼ੀ ਦੀ ਸੂਈ ਡਿਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਚਾਉ ਭਰੇ ਹੁਲਾਸ ਵਿਚ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਦਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸੂਈ ਫੜਾਕੇ ਚਕੋਰ ਦਰਜ਼ੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ, ਬਫਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ,

*ਭਾਵ ਤਦਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਦਰਜ਼ੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ, ਸੂਈ ਦੇ ਦੁਆਲੇ; ਚੁੰਭ ਦੇ ਦੁਆਲੇ. ਚਾਨਣੀ ਹੀ ਚਾਨਣੀ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਉਸੇ ਚਾਨਣੀ ਨਾਲ ਚੋਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਚਾਨਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ:—ਭਲਾ ਜੀ ! ਜੇ ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਿਸਮਾਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹਟੇ; ਅੰਦਰੋਂ ਲਿਵ ਦੀ ਤਾਰ ਢਿੱਲੀ ਪਵੇ, ਤਦ ਫੇਰ ਬੰਦਾ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਹੱਸੂ (ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ)—ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਰੰਗ ਜੇ ਘਟੇ ਤਾਂ ਅਦਰਲੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ 'ਹੁਕਮ' ਪਰ ਟੇਕ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਜੁ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਜ਼ਰ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਉਖੜੇ
ਜੇ ਉਖੜੇ ਤਦ 'ਦਇਆ' ਪਰ ਟਿਕੇ
ਨਜ਼ਰ ਦਇਆ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਉਖੜੇ
ਜੇ ਉਖੜੇ ਤਾਂ 'ਧਰਮ ਪਰ ਟ੍ਰਿਕੇ।
ਨਜ਼ਰ ਧਰਮ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਉਖੜੇ
ਜੇ ਉਖੜੇ ਤਾਂ—ਪਸੂ ਵਾਂਙੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬ੍ਰਹਮ:—ਫੇਰ ਕੀ ਕਰੇ ?

ਹੱਸੂ—ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤਕਾਵੇ, ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ, ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੇ, ਸੇਵਾ ਕਰੇ।

ਬ੍ਰਹਮ:—ਕੁਛ ਹੋਰ ਵੀ ?

ਹੱਸੂ (ਹੱਸ ਕੇ)—ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੇ।

ਬ੍ਰਹਮ:—ਓਹ ਕੀ ?

ਹੱਸੂ—ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥
ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥

ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਪਾਠ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨਾ. ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ,ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਦੇਵਤਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਨਾਮ ਜਪੋ।

ਹੱਸੂ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪਜਾਰ ਦਾ ਅਰਸ਼ੀ ਹੁਕਮ ਯਾਦ ਆਇਆ:—

ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਦਿਉਹਾੜੀ
ਸਦ ਵਾਰ ॥ ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ
ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ ॥੧॥

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਨੂੰ ਗਏ। ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਵੜੇ, ੧੪ ਦਿਨ ਬਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ ਬਨ ਦੇ ਹੀ ਪਰਾਹੁਣੇ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਲੋਕੀਂ ਲਗੇ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹਕੇ ਆਉਣ; ਜੋ ਆਵੇ ਸੋ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਕੇ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਮਧ੍ਰੀਕ ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਟਿਕਕੇ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤੀ ਫੈਲੀ ਤੇ ਉਧਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਯਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ—

ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜਾਯੋ।
ਸਿੱਖੀ ਮਗ ਤਿਸ ਦੇਸ਼ ਚਲਾਇਓ।
ਮਹਿਮਾ ਪੁਰਿ ਮਹਿ ਬਧੀ ਅਪਾਰਾ।
ਲਿਖਹਿਂ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰ ਕਰਹਿਂ ਉਚਾਰਾ।
ਪਢਹਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਿਉਂ ਕੀਰਤੀ ਕਰਿਹੀਂ।
ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਮਹਿ ਸ਼ਰਧਾ ਧਰਿਹੀਂ। [ਨਾ: ਪ੍ਰ:

ਇਹ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਇਹ ਤੇਜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਫੈਲਿਆ ਕਿ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਕੇਉਤਾਰਾਲੈਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਧੁਨਿ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਚਿਰ ਤਾਂਈਂ ਰੱਬੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਖਿੜੀ ਰਹੀ। ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਿਮਰਨ ਸ-ਰੱਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੱਖ—ਪੂਰਾ ਸਿੱਖ—ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ:—

ਨਾਮ ਦਾਨ ਸਚ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਓ।
ਧਰਮਸਾਲ ਮੈਂ ਤਿਸੇ ਬਿਠਾਇਓ।
ਸਿੱਖ ਭਏ ਤਿਹ ਦੇਸ਼ ਘਨੇਰੇ।
ਸਿਮਰਹਿਂ ਸੱਤਿਨਾਮ ਤਿਹ ਬੇਰੇ।
ਕਿਤਿਕ ਕਾਲ ਤਹਿਂ ਕੀਨ ਨਿਵਾਸਾ।
ਪੁਨ ਆਗੇ ਗਮਨੇ ਸੁਖਰਾਸਾ ॥ [ਗੁ: ਨਾ: ਸੂ:

ਹਾਂ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਏ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਧਰਮਸਾਲ ਬੈਠਣਾ, ਆਪ ਜਪਣਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਣਾ। ਸੋ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਪਰ ਕਮਾਲ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਟੁਰ ਪਿਆ।

ਕਮਾਲ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਚਿਰ ਸਫਰ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਰਮ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵੱਸੋ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਸੁਣਾਕੇ ਮੁਰਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਕਰੋ।

ਸੂਚਨਾ—ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ `ਜੰਮੂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਗਏ ਹਨ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅੱਪੜਕੇ ਅਨੰਤ ਨਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਥਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਸੀ, ਸੋ ਮਾਰਤੰਡ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਤੇ ਕਮਾਲ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਅਯਾਲੀ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵੀ ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਰਤੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਆਪ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ। 'ਕੋਈ ਦਿਨ ਓਥੇ ਬੀ ਰਹਿਆ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਹੋਏ ਐਸਾ ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਦਰਿਯਾ ਦੇ ਪਾਰਲੇ ਪਾਸੇ,ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਚਿਨਾਰ ਵਾਲਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਟਿਕਾਣਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਟਿਕਣ ਦਾ ਥਾਉਂ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਇਹ ਥਾਉਂ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਅੰਗ-ਰੇਜ਼ੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਣੀ ਵਸੋਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਐਨ ਸੜਕ ਦੇ ਉਪਰ ਹੈ। ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੱਸੀਦੀਆਂ ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਅਕਾਲੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵੇਲੇ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁੜ ਮਟਨ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਥੋਂ ਫੇਰ ਕੈਲਾਸ਼ ਵਲ ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ।

ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਦ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਬਾ: ਵਾ: ਜ: ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਸੰਸਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਕੇ ਜੋ ਕੁਛ ਖੋਜ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਥਹੁ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੰਮੂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਟਨ ਹੀ ਟਿਕੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਟਿਕਣ ਕਰਕੇ ਤਦ ਤੋਂ 'ਮਟਨ ਸਾਹਿਬ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਰਸਤਾ ਅਮਰਨਾਥ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਲਿਆਂ ਪਰ ਅੱਪੜਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਗਏ ਹਨ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਬੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਬੀਜ ਬਿਹਾੜੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ, ਜੋ ਮਾਰਤੰਡ ਚਸ਼ਮੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਤਲਾਉ ਵਿਚਕਾਰ ਥੜਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਸਤਿ-ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ, ਥੜਾ ਹੁਣ ਢੱਠਾ ਪਿਆ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੱਤ ਧਰਮਸਾਲਾ ਹੈਸਨ ਤੇ ਸੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਵੀਹ ਪੰਝੀ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਉਪਰ ਅਜੇ ਕਾਇਮ ਹੈਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੱਕੀ ਹੈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦੀ ਸਰਦਲ ਅਸਾਂ ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਆਪ ਵੇਖੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਹਮਦਾਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਓਹ ਕਰੇਵੇ ਦੇ ਉਤੇ ਮਾਰਤੰਡ ਦੇ ਢੱਠੇ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਚਸ਼ਮੇ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਉਪਰਵਾਰ ਕਰੇਵੇ ਤੇ ਹੈ। ਇਕ ਮਹਿਰਾਬ ੮੦ ਕੁ ਫੁਟ ਮੰਦਰ ਦੀ ਅਜੇ ਖੜੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਬੁਤ ਸ਼ਿਕਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਮੰਦਰ ਢਾਇਆ ਸੀ, ਸੋ ਢੱਠੇ ਹੋਏ ਖੰਡਰ ਪੱਥਰ ਪਏ ਹਨ । ਅਯਾਲੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਇਸ ਚਸ਼ਮੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਹਾੜੀ ਉਤੇ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਅਗੇਰੇ ਜਾਕੇ ਐਸ਼ ਮੁਕਾਮ ਤੋਂ ਦੋ ਇਕ ਮੀਲ ਪਰੇ ਗਨੇਸ਼ ਪੁਰ ਬੰਗਲੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅਯਾਲੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਏਥੇ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਓਥੇ ਬਾਹਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੁੱਜਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

[ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ]

ਪੁ: ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਲਾਰ ਦੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਉਚਾਰੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ੨੭ ਪਉੜੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਬੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਹਸ੍ਰ ਦਾਨ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਮ: ੧ ਤੇ ਮਾਰੂ ਸੋਲਹਾ 'ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ' ਬੀ ਏਥੇ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਹੈਨ। ਇਸ ਦੋ ਭਾਵ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਜੋ ਵਾਰਾਂ ਪਰ ਮਹਲਾ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੈ

ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਦੀਆ ਪੌੜੀਆਂ ਉਸ ਮਹਲੇ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੁ: ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ 'ਪਉੜੀ ਰਾਗ ਮਲਾਰ ਵਿਚ ਤਿਤ ਮਹਲੇ ਵਾਰ ਹੋਈ' । ਫਿਰ ਉਥੇ ੨੭ ਪੌੜੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਓਥੇ ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ੨੮ ਪੌੜੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਤਾਈਵੀਂ ਪੌੜੀ ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਪਉੜੀ ਨਵੀਂ ਮ: ੫' । ਜਿਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਉੜੀ ਅਸਾਂ ਪਾਈ ਹੈ ਇਹ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਨਹੀਂ । ਇਸਤੋਂ ੨੭ ਪਉੜੀਆਂ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀਆਂ ਹੀ ਸਹੀ ਹੋਈਆਂ ।

ਇਹ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆਂ ਉਚਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਹੱਸੂ ਲੁਹਾਰ ਤੇ ਸੀਹੇ ਛੀਂਬੇ ਨੇ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ ।

ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ* ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਅੱਸੂ ਕੱਤੇਂ ਕੇਸਰ ਦੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਖਿੜਦੀ ਹੈ, ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਦਾ ਖੇੜਾ ਅਜਬ ਸੁਆਦ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਬੂ ਖੂਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਊਦੇ ਫੁੱਲ, ਲਾਲ ਪੀਲੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਮਹਿਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੀਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਤੇ ਦਿਲੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਉਹ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਤ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸਰ ਦੇ ਖੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਲਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਦੇ ਏਹ ਖੇਤ 'ਪਾਮ ਪੁਰ' ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਤੋਂ ਅਠ ਦਸ ਮੀਲ ਤੇ ਹੈ ।

[ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਦਾ ਗੀਤ]

੧. ਧਾਰਨਾ—ਘੋੜੀਆਂ । ਤਾਜਨ ਤੁਰੀਆ ਦੂਤਾਰਨ ਘੋੜੀ ਛੀਨਰ ਜਮਨਾ ਨੀਰੇ ।
੨. ਧਾਰਨਾ—ਬਿਹਾਗ । ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਕੁਲ ਆਲਮ ਦੇਖੇ—
੩. ਧਾਰਨਾ—ਖੀਉੜੀ । ਚੰਦਨ ਚੌਂਕੀ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਗੜਵਾ ਬੈਠ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਨ੍ਹਾਵੇ ।

'ਕੇਸਰ ਕਯਾਰੀ' ਵਾਰੀ ਵੇ 'ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠਾ' ਮੇਰਾ ਸਾਈਂ ਜਾਣੇ
'ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠਾ' ਜੀਓ ਚੰਦ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਯਾ' ।

ਨੋਟ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਤੁਕ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ 'ਵਾਰੀ ਵੇ', 'ਮੇਰਾ ਸਾਂਈਂ ਜਾਣੇ', 'ਜੀਓ' ਵਾਧੂ ਪਾਕੇ ਖੀਉੜੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਟੇਕ ਬਣੇਗੀ।

ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠਾ, ਚੰਦ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਯਾ ।
ਲਹਿਰਾਂ ਲਏ ਮੇਰੀ ਕੇਸਰ ਦੀ ਵਾੜੀ, ਭਾਗ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲਾਯਾ ।
ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਮੇਰੀ ਮਹਿਕ ਮਚਾਈ, ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਣਨ ਆਯਾ ।
ਲਪਟ ਹੁਲਾਰਾ ਮੇਰਾ ਜਾਏ ਅੱਫਲਾ, ਪਜਾਰੇ ਨੇ ਸਫਲ ਕਰਾਯਾ ।
ਚੰਦਨ ਚੌਂਕੀ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਦੇ ਕਯਾਰੇ, ਦਰਸ ਅਨੂਪ ਸੁਹਾਯਾ ।
ਪੌਣ ਸੁਗੰਧਿ ਲੈ • ਕੇਸੌਰ ਦੀ ਸਾਰੀ, ਚੌਰ ਕਰਨ ਚਿਤ ਚਾਯਾ ।
ਤ੍ਰੇਲ ਜਿ ਟੂਰੀ ਗੁਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤਾਈਂ, ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਨ ਚੁਮਾਯਾ ।
ਘੁੰਮ ਘੁਮਾਈਆਂ ਸੀ ਚਾਂਦਨੀ ਲੈਂਦੀ, ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਾ ਘੁਮਾਯਾ ।
ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚੌਂਕੀ, ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਹਾਯਾ !
ਸੁਤਿਆਂ ਭੌਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ਆ ਗਈਆ, ਘੁੰਮਰ ਆਣ ਕੇ ਪਾਯਾ ।

*ਇਹ ਗੀਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸ਼ਾ: ੪੪੯ (੧੯੧੮ ਈ:) ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ।

'ਕੇਸਰ-ਪਪੀਹਾਂ' ਨੂੰ ਲਪਟ ਜੁ ਆਈ, ਕੌਕ* ਕੂਕੇਂ ਦੜਾ ਆਯਾ।
ਡਾਰਾਂ ਦਿ ਡਾਰਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯਾ, ਝੁਰਮਟ ਦੁਆਲੜੇ ਪਾਯਾ।
ਅੱਜ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰਸਤੇ ਭੁਲਾਏ, ਸਾਂਈ ਦਾ ਕਰਮ ਕਰਾਯਾ।
ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਅਨੂਠੀ, ਸਾਂਈਂ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਆਯਾ।
ਆਪ ਬਨਾਏ ਦੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਆਪੇ, ਆਪ ਦਿਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਯਾ।
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰੇ ਦੇ ਤੁਰਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸੌਦਾ ਲਗਾਯਾ।
ਅਮੁੱਲ ਵਪਾਰ ਦਾ ਬੈਠਾ ਵਪਾਰੀ ਅਮੁੱਲ ਭੰਡਾਰ ਖੁਲ੍ਹਾਯਾ।
ਅਮੁੱਲ ਅਮੁੱਲ ਪਿਆ ਦਾਤ ਵੰਡੇਂਦਾ; ਮੀਨਾ ਬਜ਼ਾਰ ਲਗਾਯਾ।
ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਮੇਰਾ ਨਾਨਕ ਪਿਆਰਾ ਅਰਸ਼ ਹਿਠਾਹਾਂ ਲੈ ਆਯਾ।
ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਆ ਵਪਾਰੀ ਅਮੁੱਲੇ, ਅਰਸ਼ੀ ਆ ਕੇਸਰ ਲੁਟਾਯਾ।
ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਲਿਆਏ, ਧਨੀ ਬਨੇਂ, ਰੰਗ ਲਾਯਾ।
ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨ ਝੋਲੀ, ਕਰ ਵੇ ਗੁਰੂ! ਇਹ ਦਾਯਾ:—
ਦਾਤਾ ਬਿ ਦੇਵੀਂ ਤੇ ਝੋਲੀ ਬੀ ਦੇਵੀਂ, ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਤਾਣ ਸਵਾਯਾ।
ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤਾਰਨ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਆਯਾ।
ਅੱਜ ਜੇ ਆਯਾ, ਹਾਂ ਅੱਜੋ ਜੇ ਆਯਾ, ਏਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਯਾ।
ਪੈਰ ਧਰੇ ਜਿਸ ਥਾਉਂ ਤੇ ਪਿਆਰਾ, ਨਾਲ ਸੁਗੰਧਿ ਬੁਹਾਯਾ†।

ਸੂਚਨਾ—ਭਰਥਰੀ ਪਹਿਲੋਂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਹੈ ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪੰਨਾ੬੦੧।

੭੨. ਭਰਥਰਿ ਨਿਸਤਾਰਾ‡।

ਆਪਣੀ ਤੀਸਰੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਆਦਿ ਉੱਤਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੈਲਾਸ਼ ਅੱਪੜੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਮੇਰ ਬੀ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ. ਇਥੇ ਹੀ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੈ। ਸ਼ਿਮਲੇ ਦੇ ਪਰਬਤਾਂ ਤੋਂ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੱਕ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਵਲ ਦੀ ਬੜੇ ਕਠਨ ਪਹਾੜ ਹਨ, ਪਰ ਵਸੋਂ ਦੂਰ ਤੱਕ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਜਾਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਉਰੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ, ਜੋ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਅੱਪੜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਣ ਦਾ ਹਾਲ ਪਾਕੇ ਘਬਰਾ ਗਈ। ਉਰੇ ਉਰੇ ਆਕੇ ਹੀ ਸਿੱਧ ਮਿਲਣ ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

A ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਣ ਵਾਲ ਸੰਸਾਰ ਤਜਾਗ ਕੇ ਇਕਾਂਤ, ਦੂਰ ਬਨਾਂ ਤੇ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਪਰ. ਸਮਾਂ ਵਿਤੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਦੇਸ਼ ਵਲੈਤਾਂ ਛੱਡਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਲੇ ਉਮਰਾ ਬਿਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਅਜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਉੱਚਾ ਆਇਆ ਤੱਕ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਂ, ਇਕ ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਜੋ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਭੇਖ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿੱਧ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਪੁਰਖਾ! ਕੌਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਲੈ ਆਈ ਹੈ ਸਿੱਧਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸ਼ੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿੱਧਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ—ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ" ਹੈ. ਮੈਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ

---

*ਕੌਕ = ਕਬਕ = ਚਕੋਰ। †ਸੁਗੰਧਤ ਕੀਤਾ। ‡ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੬੩ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਰਥਰ ਜੋਗੀ ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਉਸਦਾ ਦੂਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂੰਨਮ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੦(੮ ਨਵੰਬਰ ੧੯੧੯) ਨੂੰ ਖਾ: ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ 'ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਪਰ ਜਿੱਤ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲੇਖ ਛਪਿਆ ਸੀ, ਇਥੋਂ ਲੈਕੇ ਪੰਨਾ 655 ਦੇ* ਫੁਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਕ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

ਨਹੀਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮੂਲ ਦੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਹਾਂ।

ਸਿੱਧ—ਆਪ ਨਾਮ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਨਾਨਕ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਗਤੀ ਪਾਈ।

ਸਿੱਧ (ਨੱਕ ਚਾੜ੍ਹਕੇ)—ਤਾਂ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ ਕੋਈ।

ਗੁਰੂ—ਨੀਚ ਜੇ ਕਹਾਈਏ ਤਾਂ ਹੀ ਉੱਚੇ ਘਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਚਿਆਂ ਰਿਹਾਂ ਮਨ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਦੀ ਸਾਂਈਂ-ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣਕੇ ਸਿੱਧ ਕੁਛ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਜੇਹੇ ਹੋਏ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਸੈਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਕੁਛ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਘਬਰਾਏ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਕੁਛ ਨਰਮ ਹੋਕੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਛੇੜੀ ਕਿ ਹੇ ਨਾਨਕ ਜੀਓ! ਮਾਤ ਲੋਕ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਓ ?

ਹੁਣ ਇਹ ਵੇਲਾ ਆਯਾ ਜਿਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ ਬੋਲੇ:—

*ਨਾਥ ਜੀ ! ਸੱਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਹੈ, ਕੂੜ ਹਨੇਰਾ ਹੈ ! ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਕੂੜ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਚੰਦ ਹੈ ? ਧਰਮ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਠ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪ ਵਰਤ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿੱਧ—ਕਿਆ ਕੋਈ ਥੰਮ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਲੋਕ ਸਿੱਧ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਯਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹਨ, ਓਹ ਤਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਏਹ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਲੋ ਪਰਬਤਾਂ ਪਰ ਚੱਲ ਸੁਖ ਪਾਈਏ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਧ ਏਥੇ ਆ ਛੁਪੇ ਹੋ। ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੌਣ ਕਰੇ ?

ਸਿੱਧ—ਸਾਡੇ ਜੋਗੀ ਘਰ ਘਰ ਅਲਖ ਜਗਾਉਂਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸਾਡੇ ਉਹ ਜੋਗੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਓਹ ਕੇਵਲ ਸੁਆਹ ਮਲਣੀ ਤੇ ਮੰਗ ਖਾਣਾ ਜਾਣਦੇਹਨ। ਜਗਤ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ, ਰਸਤੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਹੱਕ-ਨਿਹੱਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਉੱਡ ਗਈ ਹੈ, ਨੇਮ ਧਰਮ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖੜਾ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਙ ਸਭ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਧ—ਕਿਆ ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਹੱਕ ਪਰ ਟੁਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਜੇ ਤੇਜ-ਹੀਨ ਹਨ।

ਸਿੱਧ—ਪਰਜਾ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋਕੇ ਕਿਉਂ ਅੱਛਾ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪਰਜਾ ਵਿੱਦਯਾਹੀਨ ਹੈ, ਗਯਾਨ ਹੀਨ ਹੈ, ਗੁਲਾਮੀ, ਜ਼ੁਲਮ, ਅਵਿਦਯਾ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨਿਤਾਣੀ ਤੇ ਝੂਠ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭੈ ਹੇਠਾਂ ਆਦਮੀ ਝੂਠਾ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਧ—ਭਗਤ ਲੋਕ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਓਹ ਤਾਂ ਨਾਚ ਰੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇੰਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੱਚਦੇ ਹਨ, ਲੀਲ੍ਹਾ ਤੇ ਰਾਸਾਂ ਦੇ ਨਾਟਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰਸ ਰੰਗ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਯਾ ਦੇਣੀ, ਧਰਮ ਸਿਖਾਲਣਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਸਿੱਧ—ਇਕ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਭ ਮੱਤ ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ; ਕਿਆ ਉਹ ਬ੍ਰਿਧ ਬੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਉਹ ਮੰਗਤੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਚੇਲੇ ਦਾਤਾ ਬਣਕੇ ਘਰੀਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਜਾਂਦੇ, ਦਾਣੇ ਪੱਠੇ, ਰੁਪੱਯੇ ਲੈਂਦੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਾਗੇ ਤਵੀਤ ਦੇਕੇ ਟੁਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਧ—ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਜ਼ੀ ਧਰਮ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਟੋਰਦੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਕਾਜ਼ੀ ਵੱਢੀ ਖੋਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਵੱਢੀ ਖਾਕੇ ਹੱਕ ਮਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

*ਵਾ:ਭਾ:ਗੁ:੧,ਪਉੜੀ ੨੯-੩੦ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦਤੁਰਿਆ:

ਸਿੱਧ—ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਬੀ ਅੱਛੇ ਅੱਛੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕੁਛ ਵਗ ਗਈ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਦਾ ਨਾਤਾ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਹੈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਪਜਾਰ ਦਾ। ਓਥੇ ਇਹ ਹਨੇਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪਜਾਰ ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਜਾਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਫਿਰੇ, ਧਰਮ ਕੁਧਰਮ, ਪਜਾਰ, ਸ਼ੀਲ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁੱਛ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੀਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸੋਚ ਸੋਚਕੇ ਇਹੋ ਗਲ ਫੁਰੀਓ ਨੇ ਕਿ ਜੇ ਏਹ ਨਾਨਕ ਹੀ ਸਾਡਾ ਚੇਲਾ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰੇ ਤੇ ਗੋਰਖ ਮਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰ, ਜੋ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਬਲ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਲਾਉ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲਿਆਉ। ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗਏ, ਅੱਗੇ ਤਾਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਤਨ ਤੇ ਜਵਾਹਰ ਨਜ਼ਰ ਆਏ, ਜੋ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਉੱਥੇ ਭੁਲੇਵੇ ਦੇ ਰਚਕੇ ਵਰਤਾਏ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਮਾਯਾ ਰੂਪੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਤੇ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਿਆ ਤਕ ਨਹੀਂ, ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਤਲਾਉ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭੁਲੇਵੇ ਦੇ ਪੱਥਰ ਹਨ ਪਾਣੀ ਕਿਥੇ*? ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਮਾਯਾ ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਦਿਮਾਗੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬੈਠੇਛੇੜ।

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਗਿਰਹੀ ਹੈਂ ਕਿ ਉਦਾਸੀ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ—ਗਿਰਹੀ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਕਹੋ।

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸੇ, ਘਰ ਬਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਗਿਰਹੀ, ਜੋ ਇਸ ਤੇ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਟੰਕ ਰਹੇ ਸੋ ਉਦਾਸੀ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਹਕੇਵਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਤੁਸਾਡੇ ਗਿਰਹੀ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲੱਛਣ ਕਹੋ।

ਗੁਰੂ ਜੀ—

ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਜੋ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰੈ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ
ਸੰਜਮੁ ਭੀਖਿਆ ਕਰੈ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ
ਕਰੇ ਸਰੀਰੁ॥ ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਗੰਗਾ ਕਾ
ਨੀਰੁ॥ [ਰਾ: ਵਾ: ਸ: ਮ: ੧-੧੨

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਇਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਜੋ ਪਰਮ ਤੱਤ (ਬ੍ਰਹਮ) ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਰੂਪ ਤੇ ਰੇਖ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗਿਰਹੀ ਰੂਪ ਤੇ ਰੇਖ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ ਲੀਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—

ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਿਕਾ ਗੁਰ
ਮਤੀ ਲਾਗੇ॥ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ
ਦ੍ਰਿੜੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁਜਾਗੇ। [ਆਸਾ ਮ: ੧

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਗਿਰਹੀ ਜਾਗ ਤਾਂ ਪਿਆ, ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਕੀਕੂੰ, ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—

'ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ
ਮੁਰਗਾਈ ਨੈਸਾਣੇ॥' [ਰਾ:ਮ: ੧ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ

ਮਹਾਂਦੇਵ (ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਕੇ)—ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਕਹੋ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—

''ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਰਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਚੂਕੇ ਮੋਹ
ਪਿਆਸਾ॥ ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਪਤੀਣੇ
ਵਿਰਲੇ ਦਾਸ ਉਦਾਸਾ''॥੪॥੩॥ [ਆਸਾ ਛੰ: ਮ: ੧

---

*ਪਿਛਲੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਟੀਕਾ ਹੈ। ੩੧ ਪਉੜੀ ਇਉਂ ਹੈ:—
ਸਿਧੀਂ ਮਨੇ ਬਿਚਾਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਇਹ ਲੇਵੈ ਬਾਲਾ।
ਐਸਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਮਾਹਿ ਹਮਰੇ ਪੰਥ ਕਰੇ ਉਜਿਆਲਾ।
ਖੱਪਰ ਦਿੱਤਾ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲੇਵਣ ਉਠਿ ਚਾਲਾ।
ਬਾਬਾ ਆਯਾ ਪਾਣੀਐ ਡਿੱਠੇ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲਾ।
ਸਤਿਗੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਪੁਰਖ ਕੇਹੜਾ ਝੱਲੇ ਗੁਰਦੀ ਝਾਲਾ।
ਫਿਰ ਆਯਾ ਗੁਰ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਠਉੜ ਨਹੀਂ ਉਸ ਤਾਲਾ।
ਸ਼ਬਦ ਜਿਤੀ ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ ਕੀਤੋਸੁ ਅਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ।
ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸੁਖਾਲਾ॥ ੩੧॥
[ਵਾਂਰ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ੧, ਪੌੜੀ ੩੧।

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ, ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਤਾਂ ਉਦਾਸੀ ਦਿੱਸਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ–

"ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਬਾਹਰਿ ਘਰਿ ਏਕੋ
ਨਾਨਕੁ ਭਇਆ ਉਦਾਸੀ ॥" [ਮਾਰੂ ਮ: ੧

ਮਹਾਂ ਦੇਵ—ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਗਿਰਹੀ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਇੱਕੋ ਵਕਤ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਆਦਮੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸੀਂ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੱਦ ਬੰਨਿਆਂ ਨਾਲ ਨਿਖੇੜ ਰਹੇ ਹੋ।

"ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਸੋ ਦਾਸੁ ਉਦਾਸੀ ਜਿਨਿ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਪਛਾਨਿਆ ॥ ਨਾਨਕੁ
ਕਹੈ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਦੂਜਾ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਮਨੁ
ਮਾਨਿਆ ॥ ੫ ॥ ੧੭ ॥ (ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧

ਮਛਿੰਦਰ ਨਾਥ ਤਮਕ ਖਾਕੇ ਬੋਲਿਆ:—ਫਿਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਝੂਠੇ ਹਨ ਤੇ ਕੀ ਅਵਧੂਤ ਸਾਰੇ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਝੂਠਾ ਅਪਣਾ ਮਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਝੂਠਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ।

ਸੁਣਿ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰਾ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ॥
ਵਸਗਤਿ ਪੰਚ ਕਰੇ ਨਹ ਡੋਲੈ ॥
ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧

ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ—ਫਿਰ ਤਾਂ ਆਪ ਅਤੀਤ-ਤਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅਤੀਤ ਇਹ ਹੈ:—

"ਮਨ ਮਹਿ ਮਨੂਆ ਚਿਤ ਮਹਿ ਚੀਤਾ ॥
ਐਸੇ ਹਰਿ ਕੇ ਲੋਗ ਅਤੀਤਾ*" ॥ ੫ ॥
(ਬਸੰਤ ਮ: ੧ ਅਸਟਪਦੀ

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਜੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਮੰਗਲ ਨਾਥ ਤੇ ਭਰਥਰਿ ਜੀ ਨੇ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਭੀ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪਲਟ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸੁਖ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਤਿਆਗ ਦਾ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਪਰ ਸੀ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਹੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਸੁਣਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੋਰਖ—ਆਪਣੇ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦੇ ਗੁਰੂ—ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਅਵਤਾਰ ਹਨ—ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ—। ਮੈਂ ਜਦ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਮੁਨੀ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਤੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸੇ ਤੇ ਇਹ ਭੇਤ ਸੁਝਾਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸ਼੍ਰਮ ਆਕੇ ਮਿਲੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪਰਖ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਨੀਵਾਕ ਸੱਤਜ ਹੈ। ਓਹ ਅਵਤਾਰ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਚਨ ਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਨਾਵਟਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢਦੇ ਤੇ ਤੱਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਮਿਲਕੇ ਅਤਿ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਦਵਿਵਾਦ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੇਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਗੋਰਖ—ਪਰ ਦੋ ਗੁਰੂ ਕੀਕੂੰ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਇਕੱਠੇ ? ਉਹ ਬੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਗੁਰੂ। ਜੇ ਉਹ ਮੇਰਾ ਬਾਲਕਾ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਗ ਸੁਲੱਖੀ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਲਕਾ ਬਣਨਾ ਗਲ ਅਨਹੋਣੀ ਜੇਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਵਤਾਰ ਹਨ; ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਆਕੇ ਗੁਰੂ ਧਾਰੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਬੀ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਕੇਵਲ ਮਰਿਯਾਦਾ ਪੂਰਤੀ ਲਈ! ਇਹ ਵਿਚਾਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਜਤਨ ਕਰ ਦੇਖੋ ਜੇ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋਕੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਗਏ ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਪਰਚੇ ਲਾਏ ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜਦ ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਾਨੀ ਸਿੱਧ ਹਾਰ ਗਏ ਤਾਂ ਗੋਰਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਰਥਰਿ ਤੇਰਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮੇਲ ਹੈ ਤੂੰ ਜਾਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉ ਜੋ ਹੁਣ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰ-ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ

*'ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ ਪਰ ਜਿੱਤ' ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਇਥੇ ਮੁਕਾ ਤੇ ਅਗੋਂ 'ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ' ਵਿਚੋਂ ਚਲਿਆਂ।

ਸੁਣੀਏ। ਭਰਥਰਿ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਰਖ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਉਥੇ ਪੁੱਜੇ ਜਿੱਥੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਆਦਿਕ ਜੋਗੀ ਸੇ। ਫੇਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਈ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਲਗੇ, ਪਰ ਆਖ਼ਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬਿਜੈ ਪਾਈ।

ਭਰਥਰਿ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਲਗੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਜੀ! ਆਪ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੇ ਵਾਕ ਸੁਣੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁਛ ਭੁਲੇਵੇਂ ਹੈਨ ਸੋ ਤੁਸ਼ੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਓ ਕਿ ਕਿਸ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਿਚ ਹੋ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਜੇ। ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜੇ ਰੜਕਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਬੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ'। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ: 'ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ! ਤੂੰ ਜੋ ਕੁਛ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਸਾਫ ਕਰੀਏ ਉਹ ਕਹਿ ਦੇਹ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਤੁਸਾਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪਰ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਦੱਸੀ ਜਾਵਾਂਗੇ।

'ਜੋ ਗਿਆਨ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਵੱਸਦੇ ਨਾਨਾ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਜਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਨਿਰੰ-ਕਾਰ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਕ੍ਰੈ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਤੇ ਤੋਰ ਰਿਹਾ ਕਾਦਰ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ (ਕੀਰਤਨ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਦਾ ਤੇ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚੋਂ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਨਾਮ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਸਿੱਧ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾ-ਰਕ ਬੰਧਨ ਤੇ ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕੀਕੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਤਾ ਨੇਤੀ ਧੋਤੀ ਕਰਕੇ ਮੈਲਾਂ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਗਤ ਨਾਲ ਨੇਹੁੰ ਤੋੜਕੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਦੇ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੇ ਮਾਰੁਗ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਖਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਇਕ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗੁਰਮਤਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਵਾੜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਮੈਲਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਧੋਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਾਇਨ ਨਾਲ ਮੈਲ ਉਤਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਅਗਲੀਆਂ ਸਹੇੜੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਤੇ 'ਜਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀ ਉਤੋਂ ਰੋਜ਼ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ' ਸਤਿਸੰਗ ਸਰੋਵਰ ਧੋਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਕਦੇ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਲ ਧੋਣ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਮਰਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਜੋਗੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਿਆਗੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮਾਰਗ ਹੈ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਜਪ, ਉਹ ਜੀਭ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਮੋਨੀ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੀਤਿ ਨਾਲ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅਸੀਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਾਂ: ਭਾਈ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗੱਲਾਂ ਗੱਪਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਨਾ ਵੰਞਾਓ, ਬੋਲੋ ਪਰ ਲੋੜ ਦਾ ਬੋਲੋ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਹਰੀ ਗੁਣ ਗਾਓ। ਐਉਂ ਨਾਮ ਭੀ ਜਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਬੀ ਤੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਸਿਮਰਨ ਆਪੂੰ ਜਦ ਟੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੁਆਦ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਵਰਜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਜੋਗੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਪਣੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਤੁਰਦੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀ ਵਲੇਵਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੋ ਐਉਂ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਕੀਕੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੋ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਸ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਤੁਸੀ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹੋ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੂੰਨਜ ਮੰਨਦੇ ਹੋ, ਅਨਹੋਂਦ ਤੁੱਲ ਕੋਈ ਦਸ਼ਾ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸ਼ੂੰਨਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹੈ 'ਹੋਂਦ' ਅਰ ਉਹ ਹੋਂਦ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਉਹਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਜਲਾਂ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਜਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ

ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਡੀ ਸੁੰਨ ਜੋ ਹੈ ਸੋ 'ਹੋਂਦ' ਹੈ. ਫਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਂਙੂ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਸਮਾਕੇ ਅਣਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦ; ਸੁੰਨ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਕੇ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸੁੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਮਲ ਹਿਰਦਿਆਂ ਪਰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਅਣਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਪਰ 'ਨਿਰਅਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀ ਵਯਾਪਕ ਹੋਂਦ, ਮਾਯਾ ਛਾਯਾ ਤੋਂ ਨਿਰੰਜਨ' ਜੋ ਗਯਾਨ ਸਰੂਪਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਅਸੀਂ ਜਦ ਹਠ ਜੋਗ ਕਰਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਧਾਰਾ ਚੋਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ ਤੁਸਾਡੇ ਕਿਵੇਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜੋ ਧਾਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਗੁੱਝੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਆਪੇ ਚੋਏਗੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਸ ਹਨ ਤੇ ਦੋ ਅੰਦਰਲੇ ਰਸ—ਮਨ ਦੇ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ—ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਆਤਮ ਰਸ ਦਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਨਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਭੁਲੇਵਾ ਹੈ ਸੋ ਅਸੀਂ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਹਿੱਸਾ ਵਿਚੋਂ ਵਿੱਤ੍ਰੇਕ ਕਰਕੇ ਵੱਖ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਸ਼ ਜੋ ਰਸ ਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਐਉਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮ ਰਸ ਅਲੱਗ ਅਨੁ-ਭਵ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮਹਾਂ ਰਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਭਰਥਰਿ—ਸਾਧਨ ਕੀ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ।

ਭਰਥਰਿ—ਜੋਗੀ ਸਾਧਨ ਸਾਧਕੇ, ਕਾਂਇਆਂ ਮਾਂਜਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਬਰਸ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਸਾਡੇ ਅਨੁਯਾਈ ਕਾਲ ਨੂੰ ਕੀਕੂੰ ਫਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਡੇ ਰਾਹੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਦ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦਾ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਸਾਰੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਨੂੰ ਧੋਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸੁਚ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਕ ਤਾਂ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੱਚ ਤੇ ਟਿਕਾਂਗੇ, ਦੂਸਰੇ ਨਾਮ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਝੂਠ ਨੂੰ, ਐਉਂ ਅੰਦਰਲਾ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਕਾਲ ਤੇ ਫਤੇ ਹੈ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁਣ ਦੀ ਛਿਨ ਵਿਚ 'ਹੋਂਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ' ਤੇ ਟਿਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਤ ਗਏ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਰੌ ਅੰਦਰ ਪਈ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਛਿਨ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਹਨ: ਭੂਤ (ਬੀਤ ਗਿਆ), ਵਰਤਮਾਨ (ਹੁਣ ਦਾ), ਭਵਿੱਖਤ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ)। ਭੂਤ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਪਰੋਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ 'ਹੁਣ' ਦੀ ਛਿਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਛਿਨ ਜਦ ਭੂਤ ਕਾਲ ਬਣੇਗੀ ਉਹ ਨਾਮ ਵਿਚ ਭਰੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹੁਣ ਦੀ ਛਿਨ ਨਾਮ ਵਿਚ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਭਵਿੱਖਤ ਕਾਲ ਦੀ ਹਰ ਛਿਨ ਨੇ ਵਰਤਮਾਨ ਬਣਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ। ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਤ੍ਰੈਹਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਮੇਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ 'ਹੁਣ ਦੀ ਛਿਨ' ਨੂੰ ਵਿਸਾਰੇ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿੱਟਣ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਮਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਸਰੀਰ ਇਹ ਚੋਲਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਕਦੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ਨਿਸੰਗੁ॥' ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੱਡੀ ਉਮਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਬਹਿ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਗੁਣ ਹੈ? ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਬਹਿ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮਨ ਸ਼ਰੀਰਕ ਰਸ ਤਾਂ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਆਤਮ ਰਸ ਲਈ ਸੁੰਨਜ ਹੋ ਗਿਆ ਫਿਰ ਲਾਭ ਕੀਹ? ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਮੌਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਵਡਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ। ਕਾਲ ਦਾ ਜਿੱਤਣਾ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੈ ਵੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਕੇ ਚਿਤ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਏ। ਦੂਸਰੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ—ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਵੱਸਣਾ—ਉਹ ਬੀ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਜੋਗੀ ਜੋ ਜ਼ਰਾ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਾਹਲਾ ਹੋਕੇ ਬੋਲਿਆ:—ਹੇ ਭਰਥਰਿ ਜੀਓ! ਪੁੱਛੋ ਨੇ ਕਿ ਤੁਸਾਡੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦੀ ਬੀ ਜੁਗਤੀ ਕੋਈ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਚਾਹੁਣ ਯਾ ਕਹਿਣ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕ੍ਰੋਧ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਜਿਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੂਰੇ ਸਿਆਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਮਗਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਭੁੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਡਾਂਟਦੇ ਹਾਂ। ਐਉਂ ਚੇਲਿਆਂ ਪਰ ਗੁੱਸੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਯਾ ਐਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਦ ਕੋਈ ਰੋਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਸਾਡਾ ਹੰਕਾਰ ਕ੍ਰਿਯਾਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਆਖਦੇ ਹਨ! ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਡੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਨ ਦੀ ਮੱਤਿ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਹਉਂ ਦਾ ਸੰ ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਹੀ ਹੈ ਨਾਂ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਟਕਾਉ ਪੈਣ ਵੇਲੇ ਜੋਸ਼ ਦੇਕੇ ਕ੍ਰਿਯਾਮਾਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤਿ ਪਰ ਟੁਰਨੇ ਦਾ ਨੇਮ ਧਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਖਿਮਾ ਦੀ ਵਰਤਣ ਧਾਰੋ। ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕਸਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਵਗੁਣ ਸਮਝਕੇ ਦੂਏ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਦੂਏ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦੂਏ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਮਝਕੇ ਝੱਲੋ। ਜੇ ਕੋਈ ਤੁਸਾਡੇ ਅਹੰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਰੋਕ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਚੀ ਅਕਲ ਨਾਲ ਜਿੱਤੋ, ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰੋਧ ਅਗੇ ਖਿਮਾ ਧਾਰਕੇ ਦਾਨਾਈ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰੋ। ਨਿਤਾਣੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੋ, ਪਰ ਪਸ਼ੂ ਬੀ ਨਾ ਬਣੋ। ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤੋ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਤਿ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਿਮਾ ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਤ ਹੈ*, ਕ੍ਰੋਧ ਅਗਨਿ ਹੈ, ਸਾੜਦਾ ਹੈ। ਅਗਨਿ ਸੜ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਹੈ. ਜਿਥੇ ਖਿਮਾ ਦਾ ਬ੍ਰਤ ਹੈ ਉਥੇ ਸੜਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਨਿੱਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗੀ ਕਿ ਕਦੀ ਵੇਰ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਟੁਰਿਆ ਰਸ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨਮਤਿ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਰਸ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਤਿ ਖਿਮਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਖਿਮਾ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਨਹੀਂ, ਖਿਮਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਨ ਤਕੜਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਅੱਭ੍ਯਾਸ ਨਾਲ ਜੋ ਮਨ ਉਚਤਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਚਤਾਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਖਿਮਾ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਆਪੇ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।

ਭਰਥਰਿ—ਜੋਗੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਭੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਇਕ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਸੁਰਤ ਸੁਤੇ ਹੀ ਓਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਚ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਨਮਨ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਗਗਨ ਨਿਵਾਸ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰੌ ਜਦ ਅੰਦਰ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਨਾਮ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਜੋ ਅਗਯਾਤ ਗਯਾਤ ਹੈ, ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਆਪਣ ਰਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰੀ ਰੌ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੀ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੀ ਲਿਵ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਰਸ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ, ਆਲਸ, ਤੰਦ੍ਰਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਰਜੋ ਤਮੋ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਲਿਵ ਇਕ ਲਗਾਤਾਰੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਮਾਧੀਆਂ ਬੈਠਣ ਕਾਲ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਮਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥਾਨਕਾਲ ਵਿਚ ਮਨ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਹ ਗਗਨ ਨਿਵਾਸੀ ਲਗਾਤਾਰ ੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ'

*ਖਿ ॥ ਗਹੀ ਬ੍ਰਤੁ ਸ਼ੀਲ ਸੰਤੋਖੰ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਮਾਧੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਬੈਠਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੜ੍ਹ ਅੱਤ੍ਰੈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਫਿਰ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਰਮ ਪਦ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ, ਤੁਸਾਡਾ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਪਦ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤਕ ਹੈ ਯਾ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਅਸੰ-ਪ੍ਰਗਯਾਤ ਸਮਾਧੀ ਯਾ ਕੈਵਲ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁੜ ਯਾ ਟਿਕ ਜਾਣਾ*। ਸਾਡਾ ਪਰਮਪਦ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਛੁਹ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਛੁਹ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਐਉਂ ਸਦਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਧਾਤ, ਤ੍ਰਾਮਾ, ਲੋਹਾ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਪਾਰਸ ਛੁਹ ਪਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਛੁਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਜੀਵ-ਤੱਤ ਜਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਤੱਤ ਦੀ ਛੁਹ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਛੁਹ ਐਸੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ-ਤੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ†। ਤਦੋਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਮ ਤੱਤ੍ਰ ਕਰਤਾ ਹੋਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਕਰੇ ਫਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਐਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸੁਰ ਕਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸੁਰ ਨੂੰ ਬੇਸੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦਾ। ਫਿਰ ਜੋ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਤਾਰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਸੋਈਓ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਤਰਬ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਯਦ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅੱਗ ਕਿਵੇਂ ਬੁਝਦੀ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦੇ ਬੁਝੇ ਬਿਨਾ ਕਿ ਜੀਵ ਤੱਤ ਨਿਰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹਿਮਾਲੇ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਇਹ ਅਗਨੀ ਆਪੇ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਤਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਨਿਵਾਰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਹਲਾ ਜੋਗੀ—ਭਰਥਰਿ ਜੀ ! ਪੁੱਛੋ ਨੇ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਮੁੱਢੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗਿ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹਉਂ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ? ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਲਾਦੇ ਹਨ ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇਂਦੇ ਸਾਰ ਸਿਰ ਸੁਆਹ ਪਾ ਨਾਲੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਬੀ ਮਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੈੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਵੀਏ ਤੇ ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਪੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਕੋਝਾ ਸਮਝਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹੇ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਅਸੀਂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿਖ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ। ਜੀਭ ਨਾਲ ਜਪ, ਮਨ ਨਾਲ ਸਿਮਰ, ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ। ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਪਰ ਉਂਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਯਾਪਕ ਦੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਬਿਭੂਤ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਹਉਂ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜਗਿਆਸੂ ਸਫਲਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਅਸੀਸ ਮਿਲਦੀ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰੰਗ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਕਲਿਆਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਨਵਾਂ ਬਾਲਕਾ (ਭਰਥਰਿ ਵੱਲ ਤੱਕਕੇ)—ਅਸੀਂ ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਕੇ ਨਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨਾਦ ਦੇ ਮਗਰ ਮਨ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਏਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਉਣ ਨਾਲ ਮਨੇ ਜੁੜਦਾ ਹੋਸੀ। ਪਰ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਸੰਝਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਵਜਾ ਕੇ ਫਿਰਨਾ ਤਾਂ ਭਿੱਖਿਆ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਿਖ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ਤੱਕਦੇ ਹਨ, ਭਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ

*"ਇਸ (ਭਾਵ ਕੈਵਲ) ਮੇਂ ਦੁਖ ਕੀ ਨਿਬਿਰਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਨੰਤ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤ੍ਰਾ"। ਪੁਨਾ-"ਪਾਤੰਜਲ ਕੇ ਮਤ ਮੇਂ ਜੀਵ ਔਰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਭਿੰਨ ਹੈਂ। ਯੋਗ ਕੀ ਜੋ ਚਰਮਅਵਸਥਾ ਨਿਰਬੀਜ ਸਮਾਧੀ ਹੈ ਉਸ ਸੇ ਕੇਵਲ ਆਤਮ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਾ ਸਪਸ਼ਟ ਉੱਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ"। ਪੁਨਾ-"ਪਾਤੰਜਲ ਕੇ ਮਤ ਮੇਂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਣਿਧਾਨ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਯੋਗ ਕੇ ਬਹਿਰੰਗ ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਨਿਯਮੋਂ ਮੇਂ ਸੇ ਏਕ ਹੈ। ਅਤਿਏਵ ਪਾਤੰਜਲ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਕਾ ਸਥਾਨ ਕੌਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਣਿਧਾਨ ਯੋਗ ਸਿੱਧਿ ਕੇ ਨਾਨਾ ਉਪਾਯੋਂ ਮੇਂ ਸੇ ਏਕ ਉਪਾਯ ਹੈ।" ਪੁਨਾ—"ਪਾਤੰਜਲ ਕੇ ਮਤ ਮੇਂ......ਆਤਮ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਲਾਭ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਈਸ਼ਵਰ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਤੇ।" [ਵਿਸ਼੍ਵਕੋਸ਼ ੧੮, ਪੰ: ੭੧੮,੧੯; ੨੦

†ਜੈਸਿਉ ਰਾਤਾ ਤਸ ਹੋਵੈ ॥ (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧) ਚੌਥੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬੀ ਵਾਕ ਹੈ-ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਇਕੋ ਹੋਏ ਹਰਿ ਜਪਿ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਰਲਿਆ ॥(ਵਡ:ਮ:੪)

ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਨਾਦ ਦੇ ਮਗਰ ਮਨ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਸਾਡਾ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ ਵਾਲੀ ਨਿਰਮਲ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਾਗ—ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ—ਕਰਨਾ ਰੂਪੀ ਨਾਦ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਭਰਥਰਿ—ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਵੇਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਹਿਜ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਦਰਸ਼ਨ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਤੀਰਥ ਪਰਸਦੇ ਹੋ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਮਨ ਵਿਚ ਆਏ ਅਗਿਆਨਾਂ ਤੇ ਕੁਮਤੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ।

ਹੋਰ ਜੋਗੀ (ਭਰਥਰਿ ਨੂੰ)—ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਵ ਆਦੀ ਮੂਰਤੀਆ ਪੂਜਦੇ ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਜਣ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਸ-ਥਾਨ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਦੇਵ 'ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ' ਹੈ, ਪਾਹਨ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੀ ਪੂਜਾ ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਉਹ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਸਾਡੀ ਜਯੋਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਸੀ ਹੋਈ ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ, ਬ੍ਰਿਤੀ, ਸਾਰੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਕਲਾ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਐਉਂ ਹਰੀ-ਰਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਉਸ ਤਖਤ ਨਿਵਾਸੀ ਹਰੀ ਮੂਰਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਸਮਝਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਉਸ ਸਰਬ ਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਕੌਣ ਲਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਰਜ਼ਾ ਪਰ ਟੁਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਾਤਮੇ ਮੇਲ ਰੂਪੀ ਲੱਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਰਥਰਿ—ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਕੀਕੂੰ ਨਿਹ-ਕੇਵਲ ਰਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਜਲ ਤੋਂ ਉਪਜਦਾ ਤੇ ਜਲ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਜਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬੀ ਰਹਿਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਲੇਪ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਕਰਕੇ ਜਲ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਸੂਰਜ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਜਲ ਵਿਚ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਆਭਾਸ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਦੂਰ ਹੈ।

ਹੇ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰੇ ਪਰੀ ਪੂਰਣ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰਦਾ ਟੁਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਸਮਝਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੇ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ।

ਭਰਥਰਿ—ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਕੁਈ ਹੋਰ ਸ਼ੈ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ—ਨਹੀਂ ਭਰਥਰਿ ਜੀ ! ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਕੇ ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦੇ ਜਪਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੇਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ।

———

ਉੱਪਰ ਲਿਖੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਜੋ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਨਾਲ ਕੈਲਾਸ਼ (ਸੁਮੇਰ) ਪਰ ਹੋਈ ਸੋ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਦਾਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਅਰ ਸਰਬ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਰਚੀ ਤੇ ਗਾਂਵੀਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਮੂਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਈ, ਉਸ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

ਅਸਟਪਦੀਆ ਘਰੁ ੨

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਉਤਰਿ ਅਵਘਟਿ ਸਰਵਰਿ ਨਾਵੈ

ਅਰਥ—(ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਚੱਲੇਗਾ) ਐਸਾ ਗਿਆਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ) ਸੁਣੋ! (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਸਭ ਠਉਰ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ ਸਰਬ ਠਉਰ ਨੂੰ) ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਹ ਇਹ ਹੈ:—)

॥ ਬਕੈ ਨ ਬੋਲੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥
ਜਲੁ ਆਕਾਸੀ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਵੈ ॥
ਰਸੁ ਸਤੁ ਝੋਲਿ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪਾਵੈ ॥੧॥ ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਸੁਨਹੁ ਅਭ ਮੋਰੇ ॥ ਭਰਿ ਪੁਰਿ ਧਾਰਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਠਉਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਚੁ ਬ੍ਰਤ ਨੇਮੁ ਨ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਵੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਕਰੋਧੁ ਜਲਾਵੈ ॥
ਗਗਨਿ ਨਿਵਾਸਿ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਵੈ ॥ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਵੈ ॥੨॥

ਔਖੇ ਰਸਤਿਆਂ* ਤੋਂ ਲੰਘਰੇ (ਸਤਿਸੰਗ ਯਾ ਆਤਮ) ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ। ਬੋਲੇ ਪਰ ਬ੍ਰਿਥਾ ਨਾ ਬੋਲੇ†, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰੇ। (ਜਲੁ =) ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਲੈ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤਕ (ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਹੇ) ਪਮਾਤਮਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇ। (ਅਥਵਾ ਜਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਜਾਈ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ‡)। (ਨਾਮ ਮਥਨ ਨਾਲ) ਉਸਦੇ ਸੱਚੇ ਰਸ ਨੂੰ ਝੋਲਕੇ ਪੀਵੇ। [ਅਥਵਾ, ਉਸ ਰਸ ਨੂੰ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਸਪਰਸ਼ ਰੂਪ ਰਸ ਗੰਧ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੋ ਰਸ() ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਰਸ ਜੋ ਮਨੋਰਾਜ ਤੇ ਵਿਦਯਾ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਸਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਝੋਲੇ (= ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਪਰੇ ਕਰੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਲੁਕੇ) ਮਹਾਂ ਰਸ (ਆਤਮ ਰਸ) ਨੂੰ ਪੀਵੇ]। (ਫਿਰ ਨਾਮ ਦਾ ਜਗਿਆਸੂ) ਸੱਚ ਦਾ ਵਰਤ ਨੇਮ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ) ਕਾਲ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ (ਭਾਵ ਮਨਮਤਿ ਤਿਆਗੇ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਤੇ ਟੁਰੇ ਤਾਂ) ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਲਏਗਾ। ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਤੋਂ ਉੱਚ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਜੋ ਅੰਦਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰੀ) ਨਿਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਵੇ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਪਾਰਸ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਾ ਲਏਗਾ ॥੨॥

ਸਚੁ ਮਨ ਕਾਰਣਿ ਤਤੁ ਬਿਲੋਵੈ ॥
ਸੁਭਰ ਸਰਵਰਿ ਮੈਲੁ ਨ ਧੋਵੈ ॥
ਜੈਸਿਉ ਰਾਤਾ ਤੈਸੋ ਹੋਵੈ ॥
ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਵੈ ॥੩॥
ਗੁਰ ਹਿਵ ਸੀਤਲੁ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਵੈ ॥ ਸੇਵਾ ਸੁਰਤਿ ਬਿਭੂਤ ਚੜਾਵੈ ॥ ਦਰਸਨੁ ਆਪਿ ਸਹਜ ਘਰਿ ਆਵੈ ॥ ਨਿਰਮਲ ਬਾਣੀ ਨਾਦੁ ਵਜਾਵੈ ॥੪॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ–(ਤੱਤ੍ਵ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭੇ?ਉੱਤਰ–)ਤੱਤ੍ਵ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੱਚ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਰਿੜਕੇ। (ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋ ਮੈਲਾਂ ਅੰਦਰ ਦਿੱਸਣ ਉਹ ਮੈਲਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ) ਸੁਹਣੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਧੋਵੇ (ਜੋ ਸਰੋਵਰ ਕਿ ਕਦੇ) ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ (ਹੁੰਦਾ)। (ਫਿਰ ਉਹ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਜਿਸ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਜੈਸਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਫਿਰ) ਕਰਤਾਰ ਜੋ ਆਪੇ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਵਰਤੇਗਾ ॥੩॥ ਗੁਰੂ ਬਰਫ਼ (ਵਾਂਗੂ) ਠੰਢਾ ਹੈ, (ਉ ਦੇ) ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਅਗਨਿ ਬੁਝਾ ਲਵੇ। ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੇਵਾ (ਭਾਵ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਮਾਨੋਂ) ਬਿਭੂਤੀ ਚਾੜ੍ਹੇ। ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪ ਆਵੇ (ਭਾਵ ਟਿਕੇ) ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। (ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਦ ਵਜਾਵਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ) ਨਿਰਮਲ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇ ॥੪॥

ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਸਾਰਾ ॥ ਤੀਰਥ ਮਜਨੁ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਾ ॥
ਅੰਤਰਿ ਪੂਜਾ ਥਾਨੁ ਮੁਰਾਰਾ ॥ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ

(ਗੁਰ ਵੀਚਾਰ ਦੁਆਰਾ) ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਆਇਆ (ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ) ਮਹਾਂ ਰਸ ਦੀ) ਸਾਰ ਆਈ ਹੈ। (ਤੁਸੀਂ ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਪਾਪ ਨਿਵਿਰਤੀ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹੋ), ਗੁਰੂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਤੀਰਥ ਮੱਜਨ ਹੈ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਧੋਪਦੀ ਹੈ)।

ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੁਰਾਰ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਥਾਉਂ ਹੈ। (ਜਿਥੇ)

---

*ਲੋਕ ਲਾਜ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਆਦਿਕ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਰਸਤੇ ਰੋਕਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਦੁਰਗਮ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਔਖੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਅੱਪੜਕੇ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਕਲਿਆਨ ਹੈ।

†ਬਕੈ ਨ = ਬ੍ਰਿਥਾ ਨਾ ਬੋਲੇ।

‡ਆਕਾਸ਼ੀ = ਆਙ + ਕਾਸ਼ੀ = ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਲ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੰਨ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁਭ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

()ਮਨੋਰਾਜ ਵੇਲੇ 'ਮਨਰਸ' ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਦਯਾ ਵੀਚਾਰ ਆਦਿ ਵੇਲੇ 'ਬੁਧੀ ਰਸ' ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਮਿਲਾਂਵਣਹਾਰਾ ॥ ੫ ॥

ਜੋਤੀ ਰੂਪ (ਜੀਵ ਤੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ) ਜੋਤ ਮਿਲਾਂਵਣਹਾਰ ਹੈ ॥ ੫ ॥

ਸ ਰਸਿਆ ਮਤਿ ਏਕੈ ਭਾਇ ॥ ਤਾਖਤ ਨਿਵਾਸੀ ਪੰਚ ਸਮਾਇ ॥ ਕ ਰ ਕਮਾਈ ਖਸਮ ਰਜਾਇ ॥ ਅਵਿਗਤ ਨਾਥੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਇ ॥ ੬ ॥

(ਜਿਸ ਦੀ) ਮਤਿ ਇੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਚ ਰਸਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸਰੂਪ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਪੰਜ (ਵਿਕਾਰ) ਦੂਰ ਹੋਏ ਹਨ। (ਉਸ ਰਸੀਏ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ) ਕਾਰ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਰਜ਼ਾ ਮੰਨਕੇ ਕਮਾਈ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਰਜ਼ਾ ਬਿਨਾ) ਅਵਗਤ ਮਾਲਕ ਲਖਿਆ ਨਹੀ ਜਾਂਦਾ ॥ ੬ ॥

ਜਲ ਮਹਿ ਉਪਜੈ ਜਲ ਤੇ ਦੂਰਿ ॥ ਜਲ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਕਿਸੁ ਨੇੜੈ ਕਿਸੁ ਆਖਾ ਦੂਰਿ ॥ ਨਿਧਿ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦੇਖਿ ਹਦੂਰਿ ॥ ੭ ॥

(ਉਹ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਜਲ ਵਿਚ ਉਪਜੇ (ਕਮਲ ਵਾਂਙੂ—ਜਲ ਵਿਚ ਵਸਦਾ) ਜਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਫਿਰ)ਜਲ ਵਿਚ (ਕਮਲ ਆਪਣੀ) ਜੋਤਿ (ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਕ ਸ਼ੋਭਾ) ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। (ਭਾਵ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਪਜਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਹੈ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਆਸ਼੍ਰਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਭੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੁਫੇਰੇ ਪਾਕੇ ਮਾਇਆਵੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਕਹੀਏ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਹੀਏ, ਗੁਣ ਨਿਧਿ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇਖਕੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ (ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ—)ਉਹ ਅਵਗਤ ਨਾਥ ਇਦੰ ਕਰਕੇ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕਰਕੇ) ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਦਿੱਸਦਾ (ਹੈ, ਪਰ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਉਹ) ਜਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ, ਫਿਰ ਜੋਤ (ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਯਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੱਕੋ ਤਾਂ) ਜਲ ਵਿਚ (ਸਾਰੇ) ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਹੁਣ ਦੱਸੋ) ਸੂਰਜ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਕਹਾਂ ਕਿ ਦੂਰ ਕਹਾਂ ? (ਮੇਰਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਣ ਨਿਧਿ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ) ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਸਮਝਾਂ ਤੇ ਗਣ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂ ॥ ੭ ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਫੁਨਿ ਹੋਇ ॥ ਸੁਣਿ ਭਰਥਰਿ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੁ ॥ ੮ ॥ ੧ ॥

(ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ) ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ (ਉਹੋ ਹੈ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਜੋ ਕੁਛ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਉਹੋ ਕੁਛ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਭਰਥਰਿ ! ਮੇਰਾ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ, ਮੇਰਾ ਆਧਾਰ ਤਾਂ (ਇਕੋ) ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਹੈ ! (ਭਾਵ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਮੀ ਦੀ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਝਗੜੇ ਛੱਡਕੇ ਮੈਂ ਇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਤੇ ਟਿਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ) ॥ ੮ ॥

ਭਰਥਰਿ ਪ੍ਰਤਿ ਹੋਰ ਇਕ ਵਾਕ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ (ਕੈਲਾਸ਼) ਸੁਮੇਰ ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਉਂ ਹੈ:—

ਮਃ ੧॥ ਸੋ ਬੈਰਾਗੀ ਜਿ ਉਲਟੇ ਬ੍ਰਹਮੁ ॥ ਗਗਨ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਰੋਪੈ ਥੰਮੁ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਅੰਤਰਿ ਰਹੈ ਧਿਆਨਿ ॥ ਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਸਤ ਸਮਾਨਿ ॥ ਬੋਲੈ ਭਰਥਰਿ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ॥ ਪਰਮ ਤੰਤ ਮਹਿ ਰੇਖ ਨਾ ਰੂਪੁ* ॥ ੬ ॥ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁ ਸ੍ਰਿ

*ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਦੇ ਕਾਲਮ ੧ ਵਿਚ।

ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗਾ ਜੋਗੀ ਸੀ, 'ਭਰਥਰਿ ਆਸ਼੍ਰਮ' ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਚੁਕਾ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਪਰੀਵਰਤਨ ਬੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਕੇਵਲ' ਕਰਨਾ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਆਪੇ ਨੂੰ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਤੱਤ ਨੂੰ, ਪਰਮ ਤੱਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣਾ ਅਸਲ 'ਕੇਵਲ' ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭੇਖ ਦੀ ਲਾਜ ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਲ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨ ਦੇਂਦੀ

ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੋਰਖ ਆਦਿ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਕੈਲਾਸ਼ (ਸੁਮੇਰ) ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਸ਼ਰਨ ਲਓ ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਬੁਲਵਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਭਰਥਰਿ ਨੇ ਈਸ਼ਰ, ਗੋਰਖ, ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਆਦਿਕਾਂ ਵਾਂਙੂ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਰਥਰਿ ਨੂੰ ਜੋ ਉੱਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਭਰਥਰਿ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਲੱਛਣ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ੇ ਮੁਜਬ ਕੀਤੇ ਹੋਣੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਨੇਹੁੰ ਨਾ ਰੱਖੇ ਮੂਲੋਂ, ਉਹ ਜਦ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤਰੇ। ਕੁਛ ਕਟਾਖ ਇਹ ਬੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗੀ ਹੋਕੇ ਵੈਰਾਗ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ. ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਭੇਖ ਤੋਂ ਭੀ ਵੈਰਾਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਧਰ ਭੇਖ ਦੀ ਲਾਜ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਕੜ ਜਾਣ ਰਿਹਾਹੈ, ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਉਲਟ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾਗੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਆਪਣੇ ਉਸੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਰਥਰਿ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, 'ਪਰਮਤੰਤ ਮਹਿ ਜੋਗੰ।' ਉਹ ਅਸੂਲ ਬੈਰਾਗੀ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ:—

*ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹੇ ਭਰਥਰਿ ਉਹ ਜੋ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਤੱਤ (ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਰੇਖ, (ਉਸ) ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ (ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ) ਉਲਟਾਕੇ ਲਗਾਵੇ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅੰਦਰ ਇਸੇ ਧਿਆਨੇ ਵਿਚ ਰਹੇ (ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹਾਂ) ਤੇ (ਐਸਾ ਲੱਗੇ ਕਿ) ਹਿਰਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਮਾਨੋ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਥੰਮ੍ਹ ਲਗਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਕਿ ਕਦੇ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬੈਰਾਗੀ ਹੈ, ਅਰ ਉਹ ਬੈਰਾਗੀ ਉਸ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੀ ਅਮਰ, ਅਜਰ (ਸਦਾ ਮੁਕਤਿ) ਹੈ।

*ਇਥੋਂ ਅਰਥ ਟੁਰਿਆ ਹੈ ਪਿਛਲੇ ਵਾਕ 'ਸੋ ਬੈਰਾਗੀ ਜਿ ਉਲਟੇ ਬ੍ਰਹਮੁ' ਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਤੁਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਰਥਰਿ ਦਾ ਨਾਉਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਕ ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ;—

ਭਰਥਰਿ ਗੁਣ ਉਚਰੈ ਸਦਾ ਗੁਰ ਸੰਗਿ ਰਹੰਤੌ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ* ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਛੋੜਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਰਿਹਾ ਅਰ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਿਹਾ। ਕੈਲਾਸ਼ (ਸੁਮੇਰ) ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸਨੂੰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ, ਜੋ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਵਿਜੈ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕੰਨ-ਪਾਟੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਬਲ ਮੂਲੋਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਉਸ ਚਰਚਾ ਦੇ ਬਾਦ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਚਰਚਾ ਦਾ ਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧ ਗੋਸ਼ਟ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪ ਸਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਤੇ ਸਾਧਕਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ ਦੋਹਾਂ ਪਦਵੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣਾ ਆਪ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਗੁਰੂ ਬਹੁ ਚੇਲੇ ਖੋਜਤ
ਫਿਰਹਿ ਫੁਰਮਾਣੈ॥ਮਾਗਹਿ ਨਾਮੁ ਪਾਇਇਹ
ਭਿਖਿਆ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਕਉ ਕੁਰਬਾਣੈ॥

ਅਰਥਾਤ—(ਗੋਸ਼ਟ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ) ਬਹੁਤੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਿੱਧ, ਕਈ ਗੁਰੂ, (ਕਈ) ਚੇਲੇ

*ਕਈ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤ੍ਰੈ ਸ਼ਤਕਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ 'ਭਰਥਰੀ ਹਰੀ' ਇਹ ਜੋਗੀ ਸੀ।ਪਰ ਉਹ ਕਵੀਭਰਥਰਿਛੇਵੀਂ ਸਤਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚਹੋਯਾਖਿਆਲ ਕੀਤਾਜਾਂਦਾ ਹੈ।ਇਹਭਰਥਰਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਇਹਹੋਰ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਮਰਾ ਵਧਾ ਲੈਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਤੇ ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹੋ ਉਮਰ ਵਧਾਇਆ ਭਰਥਰਿ ਖਿਆਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

(ਕਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਖੋਜ (ਮੈਥੋਂ) ਕਰਦੇ ਆਉਣ ਲਗੇ (ਤੇਰਾ) ਨਾਮ ਮੰਗਦੇ ਹਨ,(ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਇਹ) ਖੈਰ ਪਾ, ਤੇਰੇ (ਦਰਸ਼ਨ) ਧਰਮ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ।

ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਹੰਕਾਰਤਾ ਦੇ ਨਿਰਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਿਜੈ ਦਾ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਹੋਣ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਰਥਰਿ ਵੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਸਦਾ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਤੇ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪਰਮ ਤੱਤ ਯਾ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਨਾਲ ਅਵਿੱਛੜ ਮੇਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਸੂਚਨਾਂ—ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਪੁ: ਜ: ਸਾ:, ਹੋਰ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ: ਸਭ ਨੇ ਏਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਮੇਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸੁਮੇਰੂ ਦਾ ਠੀਕ ਟਿਕਾਣਾ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੇ ਐਉਂ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਸੁਮੇਰ ਹਿੰਦੂ ਪੌਰਾਣਕ ਅਖਯਾਯਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਰਬਤ ਹੈ, ਜੋ ਜੰਬੂਦੀਪ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਗਰੈਹ ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਉਚਾਈ ਇਸ ਦੀ ੮੪੦੦੦ ਯੋਜਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ੧੬੦੦੦ ਯੋਜਨ ਜ਼ਿਮੀਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਮੁਰੱਬਾ, ਅੰਡਾਕਾਰ ਤੇ ਗਾਜਰ ਵਰਗੀ ਮਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਮੂੰਹ ਹਨ, ਪੂਰਬ ਦਾ ਚਿੱਟਾ, ਦੱਖਣ ਦਾ ਪੀਲਾ, ਉੱਤਰ ਦਾ ਲਾਲ, ਪੱਛਮ ਦਾ ਕਾਲਾ। ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਇਕ ਗੰਗਾ ਇਸ ਪਰ ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਚਾਰ ਧਾਰਾ ਹੋਕੇ ਚਾਰ ਪਾਸੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਗਦੀ ਹੈ। ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾਪਾਲ ਚਹੁੰ ਪਾਸਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਬਤ ਇਹ ਸੋਨੇ ਤੇ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਚੋਟੀ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਤਪੱਸ੍ਵੀ ਲਕ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗੰਧ੍ਰਵ ਤੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਆ ਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਬੀ ਨਵੀਨ ਖੋਜ ਨੂੰ ਕਿ ਆਰਯ ਵਡਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਤਰੀ ਧ੍ਰੁਵ ਨੂੰ ਸੁਮੇਰੁ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਠੀਕ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਯਦ ਉੱਤਰੀ ਧ੍ਰੁਵ ਨੂੰ ਸੁਮੇਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੂਗੋਲ ਵਿੱਦਯਾ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰੀ ਧ੍ਰੁਵ ਨੂੰ ਸੁਮੇਰੂ ਤੇ ਦਖਣੀ ਨੂੰ ਕੁਮੇਰੂ ਹੁਣ ਤਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉੱਤਰੀ ਧ੍ਰੁਵ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਲਗ ਪਗ ਅਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਬਤ ਪੌਰਾਣਕਾਂ ਨੇ ਰਚਨਾਂ ਸੁਹਣੀ ਰਚ ਲਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਮਰਕਜ਼ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਹੈ ਹੀ ਤੇ ਜੰਬੂ ਦ੍ਵੀਪ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਕੀ ਜਾਣੀਏ 'ਉੱਤ੍ਰੀ ਸੀਤਕਟਬੰਧ' ਤੋਂ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਓਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਜਦ ਏਹ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਬਰਫਾਨੀ ਧਰਤਾਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਤਦ ਕੀਹ ਜਾਣੀਏ ਯੂਰਾਲ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਸੁਮੇਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਏ ਹੋਣ, ਸੋਨਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਡਕੇ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਤੇ ਵਧੇ ਫੈਲੇ ਤਦੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿਮਾਲੇ ਦੀ ਕੈਲਾਸ਼, ਗੁਰਲਾ ਮਾਨਧਾਤਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਬਤਾਂ ਦੇ ਲਾਗ ਦੀ ਉਚ ਧਰਤੀ ਸੁਮੇਰੂ ਬਣ ਗਈ। ਸੋਨਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲਾਗੋਂ ਬੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਸਤਲੁਜ, ਸਿੰਧ, ਬ੍ਰਹਮ ਪੁੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਦਰਯਾ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਏਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਮੇਰੂ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜੋ ਕੈਲਾਸ਼ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਝੀਲ ਭੀ ਏਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁ: ਨਾ: ਪ੍ਰ: ਅਧਯਾਯ ੬੦ ਅੰਕ ੧੩ ਵਿਚ ਪਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿਮਾਲੇ ਦਾ ਇਹ 'ਘਰ ਹੈ ਬਰਫ ਪੈਕੇ ਜੰਮ ਰਹੀ ਹੈ ਫਿਰ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਸਫੇ ੨੭੩ ਤੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਮੇਰੂ ਤੋਂ ਉਤੋਂ ਜਾਕੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਆਯਾ ਹੈ। ਹਿਮਾਲੇ ਤੋਂ ਲੰਘਣਾ ਕੈਲਾਸ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਲ ਦਾ ਆਉਣਾ—ਕਿ ਗੋਰਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਲ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਕੇ ਲੈ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ—ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਲ ਮਾਨ ਸਰਵੂਰ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਧਰਤੀ ਸੁਮੇਰੂ ਕਹੀ ਹੈ।

ਜੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਲ ਆਓ ਤਾਂ ਬੀ

ਇਹੋ ਥਾਂ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਜਾਤ੍ਰਾ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਸਵਾ ਲਾਖ ਪਰਬਤ ਲੰਘਿਆ ਅੱਗੇ ਸੁਮੇਰੁ ਜਾਇ ਚੜਿਆ ਜਹਾਂ ਮਹਾਂਦੇਵ ਕਾ ਅਸਥਾਨ ਥਾ । ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਲੱਦਾਖ ਜਾਕੇ ਅਗੇ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਆਦਿ ਪਹਾੜਾਂ ਥਾਣੀਂ ਬੀ ਮਾਨ-ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਜੰਮੂ ਦੇ ਲਾਗ ਲਾਗ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਕੇ, ਅੰਦਰਲੇ ਹਿਮਾਲੇ ਤੇ ਚੜਕੇ ਬੀ ਕੈਲਾਸ਼ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਸਵਾ ਲਾਖ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਤੇ ਪਹਾੜ ਬੀ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਪਦ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਹਿਮਾਲੇ ਦੇ ਬਾਹਰ-ਲੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਪੱਬੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਇਕ ਵ੍ਰਿਤਪਤੀ 'ਸਵਾਲਾਖ' ਪਰਬਤ ਬੀ ਹੈ। ਸਵਾ ਲੱਖ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਮਹਾਂਦੇਵ (ਸ਼ਿਵਜੀ) ਦਾ ਪਹਾੜ ਮੰਨੀ ਪ੍ਰਮੰਨੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧਾਂ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਡਿੱਬੀ ਦਿੱਤੀ। ਜੋ ਓਥੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਡਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਇਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਤੋਂ ਬੀ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਬੀ ਸੁਮੇਰੁ ਜਾ ਚੜਿਆ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 'ਸਬਦ ਜਿਤੀ ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ ਕੀਤੋਸੁ ਅਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ' ਇਸ ਦਿਗ੍ਬਿਜੈ ਦਾ ਪਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇ ਦੇ ਹਨ ।

ਤਵਾਰੀਖ ਖਾ: ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਦਰੀ ਨਾਥ ਤੋਂ ਅੱਠ ਦਸ ਕੋਹ ਚੜਦੀ ਵਲ ੧੭ ਹਜ਼ਾਰ ਛੇ ਸੌ ਬਹੱਤ੍ਰ ਫੁਟ ਦੀ ਉਚਾਈ ਵਾਲਾ ਸਪਤ ਸ਼੍ਰਿੰਗ ਪਰਬਤ ਲੰਘਕੇ ਅਨੇਕ ਸਾਧੂ ਰਿਖੀਆਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਿਮਾਲਯ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ, ਅਗੇ ਸਿਰਧਾਰ ਪਰਬਤ ਜਾ ਪੜ੍ਹੇ, ਫੇਰ ਗੋਰਖ ਆਦਿ ਮਿਲੇ । ਅਲਮੋੜੇ ਤੋਂ ਬੀ ਗੜ੍ਹਤੋਕ ਤੋਂ ਅਗੋਂ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੀ ਸ਼ੈ ਮੈਕਾਲਫ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ । ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਉਚੇ ਉਚੇ ਪਹਾੜ ਲੰਘਕੇ ਸੁਮੇਰ ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਇਹ ਬੀ ਹਿਮਾਲ ਦਾ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕਲ ਕਈ ਯਾਤ੍ਰੂ ਹਿਮਾਲਯ ਦੇ ਤਿੱਬਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇਸ ਸੁਮੇਰ ਹੋ ਆਏ ਹਨ, ਚੁਨਾਂਚਿ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਹੋ ਆਏ ਸਜਨ (ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਚਾਰ ਪਾਸੇ ਚਾਰ ਗੁਫਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੁਧਮਤ ਦੇ ਤੇ ਹੋਟ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਬੁੱਤਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬੀ ਹੈ । ਏਥੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੇਲੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ, ਸਿਆਲੇ ਰਹਿ ਸਕਣਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਯਾਤ੍ਰਾ ਖੁਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਬਤੀ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਮੰਨਦੇ ਹਨ; ਹਿੰਦੂ ਸਾਧੂ ਬੀ ਕਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਧਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਨ-ਪਾਟੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਖਾਸ ਵੈਰ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਓਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖਾਸ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋਗੀ ਉਰਲੇ ਪਹਾੜਾਂ 'ਗੜ੍ਹਤੋਕ ਆਦਿ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅਰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਜਾ ਮੱਲ ਬੈਠਦੇ ਹੋਣਗੇ ਯਾ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦੇ ਗੁਫਾਂ ਮੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਧੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤੇ ਡਰਾ-ਵਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੋਧੀਆਂ ਤੋਂ ਖੱਸ ਲਏ ਹੋਣਗੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੇਲੇ ਜ਼ਿਕਰ ਆਯਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਜੋਗੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਭਾਵੇਂ ਸਰਦੀ ਦੀ ਬਹੁੱਲਤਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਤਪੱਸਯਾ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ ਯਾ' ਤਪੱਸਯਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਇਕ ਅੰਗ ਬਣ ਗਈ ਹੋਵੇ ।

ਭਾਈ ਦਿਦਾਰ ਸ਼ਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਆਏ ਹਨ, ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਰਹੱਦੀ ਤਿੱਬਤ ਤੇ ਗੜ੍ਹਤੋਕ ਦੇ ਇਲਾਕੈ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਓਧਰ ਜਾਣ, ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ, ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਣ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਵ੍ਵਿਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ,

(੧) ਇਕ ਮਹਾਤਮਾਂ ਬੁੱਧ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਪ ਹੈ:—

ਓਁ ਮਨੀ ਪਦਮਿਹੂੰ

ਇਹ ਲੋਕ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਰ ਲੈਣ ਤਦ ਅੰਤਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ 'ਸ਼ੀਂ' ਵਧਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਯੁਬਾ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਰ ਨੂੰ ਮੁਨਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ।

(੨) ਦੂਜੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

'ਓਁ ਆਹੁੰ ਭੱਦਰਾ ਗੁਰੂ, ਪਰਮਾਂ ਸਿਧੀ ਹੂੰ'

'ਬਹਦਰਾ' ਯਾ 'ਭੱਦਰਾ ਗੁਰੂ' ਦ ਅਰਥ ਹਨ 'ਵਡਾ ਗੁਰੂ' 'ਸਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ'। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਿੱਪ ਦਾ ਕੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰੂਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਿਪਾ ਕਾਨਮ ਪੂਹਾ ਆਦਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਵਾਟ ਪਰ ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੀਂ ਗੜਤੋਕ ਤਕ ਦੋ ਦੋ ਥੰਮ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਸੜਕ ਨੂੰ ਛੱਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਛੱਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਇਕ ਸੌ ਸੱਠਵੇਂ ਮੀਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਹਿਰ ਲਿਪਾ ਦਾ ਦੇਵੀਰਾਮ' ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਂਬਾ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਤੇਜੱਸ੍ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਵੇਰ 'ਕਾਨਮ' ਦਾ 'ਤਵਾਰਕੀ' ਨਾਮੇ ਲਾਂਬਾ* ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲਾਂਬੇ ਆਏ। ਏਹ ਸਾਰੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ 'ਭੱਦਰਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਸਤਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ?' ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਰਾਮ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੇਵੀ ਰਾਮ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭੱਦ੍ਰਾ ਗੁਰੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਰਾਮ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ ? ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਗੁਰੂ ਪਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਦੀਆਂ ਚੇਰੀਆਂ ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਖਰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਤਦ ਦੇਵੀ ਰਾਮ ਲਾਂਬਾ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਕਿ ਸਾਡਾ ਭੱਦਰਾ ਗੁਰੂ ਓਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੱਕਾ ਫੇਰਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਰੇਠੇ ਮਿੱਠੇ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਵਿਜੈ ਪਾਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰੇ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹਰਿਮੰਦਰ ਰਚਿਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾਇਆ, ਛੇਵੇਂ ਜਾਮੇ ਜੰਗ ਕੀਤੇ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਏ। ਦੇਵੀ ਰਾਮ ਲਾਂਬੇ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਭੱਦਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਵਤਰਨ ਦਾ ਹਾਲ ਤੁਸਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਭੋਜ ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਗ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਇਤਿ-ਹਾਸ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਹਾਲ ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪੜੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰਵਾਲਸਰ ਤੀਰਥ ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼੍ਰਧਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਏਹ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ਟਾਂਗ ਡੰਡਵਤ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ।

ਲਿਪਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇਕ ਤਮਾਕੂ ਪੀਣਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵੜ ਗਿਆ, ਲਾਂਬੇ ਨੂੰ ਜਦ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਦ ੪੮ ਘੰਟੇ ਉਸ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਥਾਂ ਤੋਂ ਧੋਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਆਦਮੀ 'ਓਁ ਆਹੂੰ ਬਹਦਰਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਂ ਸਿੱਧੀ ਹੂੰ' ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿਚ ਚੋਖੀ ਵਸੋਂ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਤੀ ਇਹ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿੰਤੂ ਬੋਧੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਆਦਿਕ

*ਤਿੱਬਤ ਵਿਚ ਲਾਬਾ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਲਗ ਪਗ ਦੇਵਤਾ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਰਾਮ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਆਦਿਕ ਦੇਵ ਮੰਡਲ ਦੇ ਹਨ, ਮਹਾਤਮਾ ਬੁਧ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਹੋਤਮਾਂ ਬੁੱਧ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਭੱਦਰਾ ਗੁਰੂ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਬੁੱਧ ਮੁਕਤੀ ਲੈਣ ਵਾਲਾ. ਇਸ ਕਰਕੇ ਓਹ ਬੁੱਧ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗਲ ਬੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਨ-ਪਾਟਿਆਂ ਜੋਗੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋਗ ਘ੍ਰਿਣਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਲੇ ਏਹ ਲੋਕ ਤੰਗ ਸਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਬਿਜੈ ਪਾਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਭੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨੋਸ਼ੀ ਆਦਿ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾਂ ਹੋ ਗਈ, ਓਹ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਿੱਧ ਓਥੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤ੍ਰਾਰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਗੋਰਖ ਆਦਿ ਓਹੋ ਸਿੱਧ ਫਿਰ ਫਿਰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਸੋ ਸਾਰੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਿਮਾਲਯ ਤੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਦੁਰਘਟ ਥਾਂਈਂ ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਝੁਲਾਯਾ। ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਛੱਡੇ ਹਨ, ਜੋ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਿਗੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ— ਤੀਸਰੀ ਉਦਾਸੀ ਮੁਕਾਕੇ ਫੇਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆ ਟਿਕੇ। ਇਥੇ ਬੈਠਕੇ ਘਰ ਆਇਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਕੌਤਕ ਹੋਏ, ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ। ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ:-

੭੩. ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ*।

ਮਰਦਾਨਾ—ਸੀਹੋਂ ! ਦੇਖ, ਸੁਹਣੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਰੰਗ-ਰੱਤੜੇ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀਓ ਨੇ ਤੇ ਰੰਗ ਮੱਥੇ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਅਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਹੋਂ—ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੈ; ਦੂਰ ਦੂਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦਾਤਾ ਜੀ, ਜਿਵੇਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਹਾਂ, ਕਈ ਰੰਗ ਹਨ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂਦੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ ਜਗਤ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਟਾ ਦੇਕੇ, ਪਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਤਾਰਦੇ ਹਨ ਲੱਭ ਲੱਭ ਕੇ ਲਗਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ; ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਾਰਦੇ ਹਨ ਚੋਟੀ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਖਰੇ ਆ ਗਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅੱਧ ਅਟਕਾਰੇ ਵਿਚ; ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ ਅਟਕੀ ਗੰਢ ਖੋਹਲਕੇ: ਕਦੇ ਤਾਰਦੇ ਹਨ ਵਡੇ ਗਦੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹਠਾਗ੍ਰਹਿ ਤਅੱਸਬ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਲੈਕੇ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸਾਜੀ ਹੋਈ ਨੂੰ। (ਹੱਸ ਕੇ) ਡਾਢੇ ਕੌਤਕਹਾਰ ਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ। ਕਈ ਵੇਰ ਠੱਗਾਂ, ਧਾੜਵੀਆਂ, ਮਾਣਸਖਾਣਿਆਂ, ਦੁਰਾਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਸਾਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਦੇ ਰੌ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਅਜ ਕੀਹ ਕੌਤਕ ਕਰੇਗਾ। ਦੇਖੋਂ, ਅਜ ਤੜਕਸਾਰ ਦੇ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਨੈਣ ਖੋਹਲੇ ਨੇ, ਪਰ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਰਾਹੇ ਪੈਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ: ਚਲੋ ਬਈ ਚੱਲੀਏ, ਤਯਾਰੀ ਕਰੋ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਕਿੱਧਰ ਦੀ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ-ਚਲੋ ਬਈ ਚੱਲੀਏ ਸਫਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਾਂ ਹੀ। ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਓਥੇ ਇਕ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੰਸਾ ਹਟਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਅਟਕੀ ਨਦੀ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਵੇ।

ਇਹ ਆਗਯਾ ਪਾਕੇ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਟੁਰ ਪਏ। ਜਾ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ

---

*ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੭੧ (੧੯੩੯ ਈ:) ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਭਾਈ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਵਾੜੀ ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ ਦੀ ? ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਅਗੇਰੇ ਇਸੇ ਲੀਹ ਉਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਹੈ । ਸੋ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਖਿੜਕਾ ਫੇਰਕੇ ਵਾੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੇ । ਅੱਗੇ ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗਾ, ਦੇਖਕੇ ਉਠ ਖਲਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦੁਇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:-ਸਲਾਮਾ ਲੇਕ । ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ: ਭਲਾ ਹੋਵੇਈ । ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੰਜਾ ਡਾਹਕੇ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਆਓ, ਜੀਉ ਆਇਆਂ ਨੂੰ, ਬੈਠੋ! ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਛਾਈ ਫੂਹੜੀ ਉਤੇ ਬਹਿ ਗਏ ਮਲ੍ਹਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਖ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਵੀਰਾਂ ਦੇਹ ਗੱਲਾਂ, ਕੀਹ ਹਾਲ ਏ ਤੇਰੇ ਜ਼ੁਹਦ ਤਕਵੇ ਦਾ ?

ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ—ਮੈਂ ਗ਼ਰੀਬ ਅਰਾਈਂ* ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਸਾਰਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦੀਆਂ ।

ਮਰਦਾਨਾ—ਭਾਈ ! ਦੇਹ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਚਾਰ, ਤੇ ਲੈ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧ ਸਾਰ ਦੀ ਜੇ ਲੱਗ ਜਾਏ ਕਾਨੀ ਕਾਰੀ ਹੋਕੇ ।

ਮਲ੍ਹਾਰ—ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ.........(ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ)......(ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ) ਆਪ ਕੌਣ ?

ਮਰਦਾਨਾ—ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ !

ਮਲ੍ਹਾਰ (ਸੁਖੱਲਾ ਸਾਹ ਤੇ ਲੰਮਾ ਜਿਹਾ ਸਾਹ ਲੈਕੇ)—ਵਡੇ ਭਾਗ ਹੋਏ; ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਆਕੇ ਦੀਦਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ੇ । ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ! ਧੰਨ ਹੈ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰੀਮ ! (ਫੇਰ ਸਲਾਮ ਕੀਤੋਸੁ) ਹੇ ਦਾਤਾ ! ਤੂੰ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਤੋਲਦਾ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਇਕ ਅਟਕਾਰੇ ਵਿਚ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ ਘਰ ਬਹਿਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਮਸੀਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰ ਹਿੰਦੂ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ਤੇ ਦਰ ਉਤੇ ਇਕੋ ਮੁਹੰਮਦ ਹੈ ਯਾਰ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ, ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਹੋਸਣ ਤਾਂ ਕਬੂਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਰਸੂਲ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦਾ ਰਚ ਕਿਉਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫ਼ਰ ਹੈਨ, ਦੋਜ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਜਲਨਗੇ । ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਦੋਜ਼ਕਾਂ ਦਾ ਬਾਲਣ ਖ਼ੁਦਾ ਕਿਉਂ ਉਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਚਾਉ ਹੈਸੁ ਜੋ ਨਰਕ ਬਲਦੇ ਵੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ ਥੀਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਪਾਂਧੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਮਲੇਛ ਹਨ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ । ਇਹ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ, ਵੇਦ ਦੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਰਨਾ ਹੈ ਅੱਗੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ । ਫੇਰ ਮੈਂ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੇ ਸਾਹਿਬ ! ਦੱਸ ਮੈਂ ਕਿਤ ਬੇੜੀ ਚੜ੍ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਕਿ ਤੁਰਕ ਦੀ ? ਕਿਹੜੀ ਤਰਨੀ ਹੈ, ਕਿਹੜੀ ਡੁੱਬਣੀ ਹੈ । ਪਾਰ ਕਿਸਨੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਸੋ ਦਾਤਾ ਜੀਉ ! ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਲਜੇ ਚੁੱਭੀ ਛਿਲਤਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਟਿੱਕਦਾ ਨਹੀਂ* । ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਭਾਰੀ ਰਯਾਜਤ, ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕੇ ਹੋ, ਦਰ ਹੋ ਆਏ ਹੋ, ਦਿਓ ਖਾਂ ਸਾਂਈਂ ਦਰ ਦੀਆਂ, ਕੌਣ ਹੈ ਕਬੂਲ ਤੇ ਕੌਣ ਹੈ ਰੱਦ ? ਬਰਾਏ ਖ਼ੁਦਾ (ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਸੱਚ ਦੱਸੋ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਭਾਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਅਸਲੀ ਕਿ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜੇਗਾ ਤੇਹਾ ਫਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਰ ਸੁਖ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਕਲਯਾਣ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ । ਬਿਨਾ ਨਾਮ† ਸਾਰੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ ।

ਵੀਰਾਂ—ਪਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਦਰ ਪਰਵਾਣ ਹੋ, ਕਰਮ ਕਰ ਮਿਲੇ ਹੋ, ਕਲੇਜੇ ਪੁੜਿਆ ਕੰਡਾ ਕੱਢ ਦਿਓ, ਜੋ ਸ਼ਰਹ ਵਾਲਿਆਂ ਚੋਭਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੱਜਿਆ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀ ਕੱਢ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਦੱਸੋ ! ਕੌਣ ਦਰ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਦੂਏ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਦੁਨੀਆਂ ਇਕੋ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਬਣਾਈ ਹੈ । ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਿਤਾ

---

*ਬਾ: ਵਾ: ਜ: ਸਾਖੀ ।

*ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਭਾਈ ਬੰਨ ਦੀ ਬੀੜ ਦੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ:—

ਵੀਰ ਸਲਾਮਾਂ ਲੇਖੁ ਬਰਾ ਖੁਦਾਈ ਸਚ ਚਉ ॥
ਦਰਗਹ ਕਿਤੁ ਵਿਸੇਖ ਜੇਹਾ ਬੀਜੇ ਸੋ ਲੁਣੇ ॥
†ਹੁਕਮੀ ਮਿਲੈ ਸੁਖਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਮਰੇ ਨਾਮੁ ਬਿਨੁ ਬਧਾ ਦੂਖ ਸਹਾਇ ॥ ੨ ॥

ਹੋਇਆ ਬਣੇ ਹੋਏ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਏ। ਕੌਣ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਕੌਣ ਦੁਪਰਿਆਰਾ, ਦੱਸ ਖਾਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਕਬੂਲ ਹਈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਹਈ ?

ਵੀਰਾਂ—ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਭਲਾ ਹੈ, ਨੇਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਰੱਬ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਤੇ ਦਾ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਮੋਟੀ ਗਲ ਤਾਂ ਜਿਆਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰਚਣਹਾਰ ਪਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਇਕ ਤੁੱਲ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਪੁਤ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਜੋ ਨੇਕ ਹੈ। ਸੋ ਸੋਚ ਲੈ ਆਪੇ, ਕਬੂਲ ਕੌਣ ਹੈ? ਜਿਸਦੇ ਅਮਲ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ—ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਨੇ; ਠੀਕ ਹੈ; ਦਾਤਾ ! ਮੈਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਬੀ ਪਤਾ ਦਿਓ ਕਿ ਓਥੇ ਰਸੂਲ ਕਬੂਲ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਿ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਵ ਕਿ ਤੀਰ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ, ਜੋ ਦਰਗਾਹ ਕਿ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਰਬ ਵ੍ਯਾਪੀ ਹੈ, ਜੇ ਓਥੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਓਥੇ ਇਕੋ ਇਕਹੈ, ਇਕ ਤਾਂ ਉਹੋ ਇਕੱਲਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਖੜੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਹੈਨ ਬ੍ਰਹਮੇ, ਲੱਖਾਂ ਹੈਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੈਨ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹੈਗੇ ਨੇ ਮੁਹੰਮਦ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹੈਨੀ ਰਾਮ। ਲੱਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਹਨ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵੇਸ ਹਨ। ਫੇਰ ਲੱਖਾਂ ਜਤੀ, ਲੱਖਾਂ ਸਤੀ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਨਯਾਸੀ, ਲੱਖ-ਨਾਥ ਤੇ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ, ਲੱਖਾਂ ਗੋਰਖ, ਲੱਖਾਂ ਗੁਰੂ, ਲੱਖਾਂ ਚੇਲੇ, ਲੱਖਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਦੇਵਤੇ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਦਾਨਵ ਹੈਨ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪੀਰ ਹਨ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪੈਗੰਬਰ ਹੈਨ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਔਲੀਆ ਹਨ, ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਬੀ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹੈਨ। ਹੇ ਭਾਈ ! ਸਾਂਤੀ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ: ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਮਾਈ। ਤੂੰ ਕਰੇਂਗਾ ਤੂੰ ਕਬੂਲ ਪਏਂਗਾ, ਨਾਂ ਕਰੇਂਗਾ ਨਾ ਪਏਂਗਾ। ਉਪਰਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰ ਉਪ-ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਓਹ ਕਬੂਲ ਹੋਏ ਸਮਝ ਲੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਉਹ ਅਨਕਬੂਲੇ ਸਮਝ ਲੈ। ਜੋ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਨਵਾਲੇ ਤੇਸਿੱਧਤਾ ਦੇਸਾਧਕਅਣਗਿਣਤ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਬੀ ਤਾਂ ਹੀ ਕਬੂਲ ਹੈਨ; ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਸ਼ਬਦ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਹੈਨ ਤਾਂ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਾਣ ਲੈ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੱਲ ਇਕ ਦੀ, ਸੋ ਇਕ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਕ ਤਾਂ ਭਾਈ ਇਕੋ ਹੈ, ਇਕੋ ਹੈ*। ਦੂਜਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਆਦਿ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਨਾਥ ਉਹ ਇਕ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਲੈ ਲਵੋ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ੍ਯਾਨ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਆ ਸਕੋ; ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਹੋਊ, ਕੀਤਾ ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਮਿਤ ਵਾਲਾ ਅਮਿਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ੍ਯਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਉਹੋ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ†। ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਰਨੀ, ਉਸਨੂੰ ਪਯਾਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਿਹਾਂ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੀਏ ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ, ਇਸ ਨਾਲ ਕਲਯਾਣ ਹੈ; ਬਾਕੀ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਟੁਰਦੇ, ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਓਹ ਮਾਯਾ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਲੰਪਟ ਹੈਨ, ਆਤਮੇ ਦੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਧ੍ਯਾਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦ੍ਯਾ ਤੇ ਕਾਰੀਗਰੀ ਤੇ ਵਿਗ੍ਯਾਨ\ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਦਾਂ

---

*ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ ॥ ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧]

†ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜੋ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਦੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਐਉਂ ਹੈ-ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ਜਿਤੁ ਦਰਿ ਲਖ ਮਹੰਮਦਾ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ॥ ਲਖ ਲਖ ਰਾਮ ਵਡੀਰੀਅਹਿ ਲਖ ਰਾਹੀ ਲਖ ਵੇਸ ॥ ਲਖ ਲਖ ਉਥੇ ਜਤੀ ਹੈ ਸਤੀਅਹ ਤੇ ਸੰਨਿਆਸ ॥ ਲਖ ਲਖ ਓਥੈ ਗੋਰਖਾ ਲਖ ਲਖ ਨਾਥਾ ਨਾਥ ॥ ਲਖ ਲਖ ਓਥੈ ਆਸਨਾ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਰਹਿਰਾਸ ॥ ਲਖ ਲਖ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾਨੂੰ ਲਖ ਨਿਵਾਸ ॥ ਲਖ ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ ਲਖ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਸੇਖ ॥ ਕਿਸੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈਆ ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸੁ ॥ ਸਾਧਕ ਸਿਧ ਅਗਨਤ ਹੈ ਕੇਤੇ ਲਖ ਅਪਾਰ ॥ ਏਤੜਿਆ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੇ ਸਬਦਿ ਬੀਚਾਰ ॥ ਸਿਰ ਨਾਥਾ ਕੋ ਏਕ ਨਾਥ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਂਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਬੇਅੰਤ ਬੇਸੁਮਾਰੁ ॥ ੧ ॥

ਹਠਾਂ ਵਿਚ ਹੈਨ। ਕੀ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕੀ ਅਨਪੜ੍ਹੇ, ਕੀ ਮਜ਼੍ਹਬ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੀ ਨਮੁਕਰ ਸਾਰੇ ਦ੍ਵੈਤ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਵਿਚ ਹੈਨ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦਿਲ-ਪੀੜਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰੀਰ-ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਦ੍ਯਾ ਕਿਸ ਅਰਥ, ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ ਜਗਤ ਦਾ ਦੁਖ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਹਰਨਾ ਨਹੀਂ ?

ਹੋਰ ਭਾਈ, ਜੇ 'ਦਰ' ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਛਣੀ ਹਈ ਤੇ ਸੁਖ ਵਾਲੀ ਸੋ ਸੁਣਨੀ ਹਈ, ਤਰਕ ਵਿਤਰਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਠੰਢਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਤਾਂ ਸੁਣ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਵਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਓਨ ਸੱਦ ਲਾਈ ਰਬਾਬ ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਸੁਹਣੀ ਟੁੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ:—

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਸੋਦਰੁ ॥ ਸੋ ਦਰੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ॥ ਵਾਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਵਾਵਣ ਹਾਰੇ ॥ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਹਿ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮ ਦੁਆਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਨਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਈਸਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਸੋਹਨਿ ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਾਧ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪੰਡਿਤ ਪੜੇ ਰਖੀਸੁਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਬੇਦਾ ਨਾਲੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਜੇਤੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰਾ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ॥ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਤੇਰੇ ਧਾਰੇ ॥ ਸੇਈ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ ॥ ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਸੋਈ ਸੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ ॥ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ ॥ ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਉ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਫਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ॥ ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਤਿ ਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ ॥ ੧ ॥

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਦਿਲ-ਖਿਚਵੇਂ ਸੰਗੀਤ ਨੇ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਭਾਵ ਨੇ ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਮਨ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀਰਤੀ ਤੇ ਜਸ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਠਰਦਾ, ਹਲਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ, ਜੁੜਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮਗਨ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮਗਨਤਾ ਜਦ ਘਟੀ ਤਾਂ ਫੁਰਨੇ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਪ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਝੇੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਾਈਂ ਵਾਂਙੂ ਇਕੋ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬੈਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਪਿਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੱਦਿਆ, ਇਹੋ ਹੈ 'ਦਰ ਕਬੂਲ, ਅਜ ਜੋ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ਦਰਗਾਹ ਦਾ, ਸੋ ਆ ਮਿਲਿਆ ਹੈ*। ਇਹ ਵਿਚਾਰਦਾ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਉੱਮਲਦਾ ਨੈਣ ਖੋਹਲਕੇ ਭਰ ਦੀਦਾਰੇ ਕੀਤੀ ਓਸੁ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ—'ਦਾਤਾ! ਰੱਖ ਲੈ ਹੇ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਦੇਖਣਹਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈ। ਪੁੜਿਆ ਕੰਡਾ ਦਿਲੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਈ। ਹੁਣ ਮਿਹਰ ਦੀ ਮਲ੍ਹਮ ਲਗਾਦੇ, 'ਤੇਰਾ ਦਾਤਾ' ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ। ਲਗੇ

*ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਭਗਤੁ ਦਰਿ ਤੁਲਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਸਰਿ ਏਕ ਜੀਹ ਕਿਆ ਬਖਾਨੈ। [ਸਵਃ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਃ ਮਃ ੫]

ਹੋਏ, ਪਰ ਅਟਕੇ ਖਲੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇਹਿ ।'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਪੁਕਾਰੇ ਵੀਰ ਮਲ੍ਹਾਰ! ਸੁਣ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕੌਣ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ? ਪੰਚ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਵਸਗਤ ਕਰਕੇ ਢੋਆ ਕੀਤਾ ਹੈ*, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਚਾਂ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਚਾਂ ਨਾਲ ਬਹਿਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਚ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰ ਪਰਵਾਨਗੀ ਹੋਈ ਹਈ, ਉਹੀ ਇਥੇ ਪਰਵਾਨ ਤੇ ਪਰਧਾਨ ਹਨ, ਉਹੀ ਅੱਗੇ ਪਰਵਾਨ ਤੇ ਪਰਧਾਨ ਹਨ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੇ ਹਨ ਪੰਚ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਲਾਈ ਰੱਖਕੇ†! ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਕਿਵ ਲੱਗਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਕੇ। ਨਾਮ ਕਿਵ ਸਿਮਰੀਦਾ ਹੈ? ਨਾਮ ਜਪਕੇ। ਨਾਮ ਜਪੁ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੀਦਾ ਹੈ, ਸਤਿ-ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ। ਇਹ ਹਈ ਰਾਹ ਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਹੈਨੀ ਝਗੜੇ ਵਾਦ ਦੀਆਂ‡।

ਮਲ੍ਹਾਰ—ਹੇ ਦਾਤਾ। ਫੇਰ ਪਾ ਦੇਹ ਪੂਰਨੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਉਂਗਲ ਫੇਰ ਫੇਰ ਕੇ ਵੱਲ ਸਿੱਖ ਜਾਵਾਂ ਪੰਚ ਹੋਣ ਦਾ।

ਤਦ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਪਾਇਆ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਸੇ ਹੋਕੇ ਲੱਗ ਪਿਆ ਨਾਮ ਵਿਚ, ਲੱਦਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਖੇਪ ,ਸੁਵੱਲੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਲਯਾਣ ਕੀਤੀ ਉਸ ਜਗਯਾਸੂ ਦੀ, ਜੋ ਅਟ-ਕਿਆ ਖਲਾ ਸੀ ਨਾ-ਮਹਿਰਮਾਂ ਦੇ ਅਟਕਾਂਰਿਆਂ ਵਿਚ। ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਹਿਲੂ

ਵੀਰਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਯਾਦ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾ: ਵਾ: ਵਿਚ ਬੀ ਇਹ ਕਥਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਦੀ ਬੀੜ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ 'ਜਿਤੁ ਦਰਿ ਲਖ ਮਹੰਮਦਾ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੰਨਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਥਾਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਸਲੋਕ ਤਥਾ ਗੋਸਟ ਮਲ੍ਹਾਰ ਨਾਲ ਹੋਈ'। ਅਤੇ 'ਬਾਇ ਆਤਸ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚ 'ਵੀਰ ਸਲਾਮਾਲੇਖੁ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਨਾਮ, ਗੋਸਟ ਤੇ ਸਲੋਕ ੧੬੬੧ ਸੰਮਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਵਾਯਤਨ ਕੁਛ ਵੱਧ ਘੱਟ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਯਾਦ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

—o—

*ਵਸਗਤਿ ਪੰਚ ਕਰੇ ਨਹ ਡੋਲੈ। [ਰਾਮ: ਮ: ੧]

†ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨੁ॥ ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ ॥ ਪੰਚੇ ਸੋਹਹਿ ਦਰਿ ਰਾਜਾਨੁ ॥ ਪੰਚਾ ਕਾ ਗੁਰੁ ਏਕੁ ਧਿਆਨੁ ॥ [ਜਪੁਜੀ

‡ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਹੋਰਿ ਗਲਾਂ ਸੈਤਾਨੁ ॥ [ਸਾਰੰ: ਵਾਰ ਮ: ੧]